

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗੁਰ ਵਾਕੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਦਾ ਚਾਨਣੁ ਨਿਤ ਸਾਚੁ ਤੀਰਥੁ ਮਜਨਾ ॥

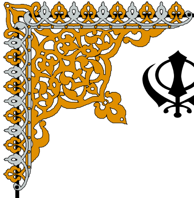
ੴ

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਅਤੇ ਮੁਖਵਾਕ ਸਟੀਕ

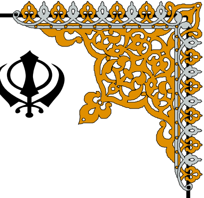
ਗੁਰਵਾਕ ਚਾਨਣ

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ 'ਰੰਧਾਵੇ ਵਾਲੇ'

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਗੁਰ ਵਾਕੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਦਾ ਚਾਨਣੁ ਨਿਤ ਸਾਚੁ ਤੀਰਥੁ ਮਜਨਾ॥

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਅਤੇ ਮੁਖਵਾਕ ਸਟੀਕ

ਗੁਰਵਾਕ ਚਾਨਣ

(ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)

ਲੇਖਕ :

ਬਾਬਾ ਹਰੀ ਸਿੰਘ 'ਰੰਧਾਵੇ ਵਾਲੇ'

ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਖ਼ਾਲਸਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ (ਰਜਿ:)

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਦਿਆਲਾ, ਜੱਥਾ ਰੰਧਾਵਾ

ਮੋਬਾਈਲ : 98158-35035, 98551-03132, 99149-36036

SAMPARDAI BARAHMAHA ATE MUKH-VAK STEEK
GURVAK CHANAN Vol. I

by :

BABA HARI SINGH 'RANDHAWE WALE'

Published by

KHALSA CHARITABLE TRUST (REGD.)

GURMAT VIDYALA, JATHA RANDHAWA

CHANDIGARH ROAD, NEAR GURDWARA JYOTI SAROOP,
DISTT. FATEHGARH SAHIB, PUNJAB (INDIA)
(M) 98158-35035, 98551-03132, 99149-36036

੧ ਵੈਸਾਖ ਸੰਮਤ ੨੦੫੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ—ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸੰਮਤ ੫੩੧—ਖ਼ਾਲਸਾ ਸੰਮਤ ੩੦੧ ਨੂੰ
ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੋਥੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ।

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਪਰੈਲ ੧੯੯੯
ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜੁਲਾਈ ੨੦੦੧
ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਅਪਰੈਲ ੨੦੦੫
ਚੌਥੀ ਵਾਰ ਮਾਰਚ ੨੦੧੦
ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ ਮਾਰਚ ੨੦੧੫

ਭੇਟਾ : ੩੦੦-੦੦ ਰੁਪਏ

ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਤਾ :

ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼

•

ਬਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ - 143 006

•

S.C.O. 223-24, ਸਿਟੀ ਸੈਂਟਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ - 143 001
E-mail : singhbro@vsnl.com *Website :* www.singhbrothers.com

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਖ਼ਾਲਸਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ (ਰਜਿ:)

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਦਿਆਲਾ, ਜੱਥਾ ਰੰਧਾਵਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰੋਡ, ਨੇੜੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ (ਭਾਰਤ)

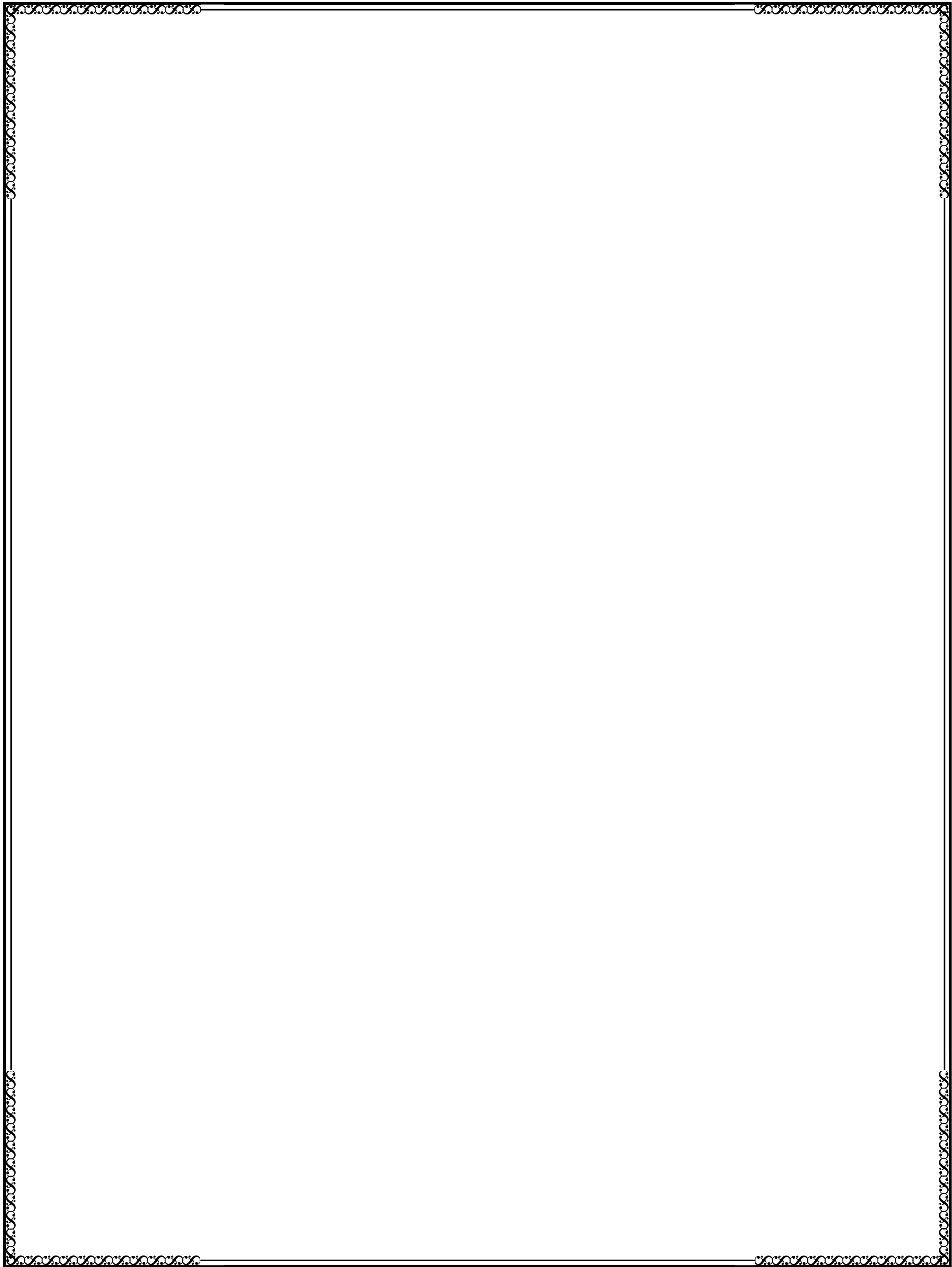
ਪ੍ਰਿੰਟਰ :

ਪ੍ਰਿੰਟਵੈੱਲ, 146, ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਫ਼ੋਕਲ ਪੁਆਇੰਟ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਮਰਪਣ

ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਹਾੜੇ 'ਤੇ
ਸਾਹਿਬ-ਏ-ਕਮਾਲ, ਸਰਬੰਸ ਦਾਨੀ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ
ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ
ਨੂੰ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ)
ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ
ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਅਤੇ
ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਨੂੰ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ
ਦੇ ਸੋਮੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

—ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਤਤਕਰਾ ਸਟੀਕ

ਬਾਰਹਮਾਹਾ

ਮੁਖਵਾਕ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਤਤਕਰਾ ਸਾਖੀਆਂ

ਬਾਰਹਮਾਹਾ

ਮੁਖਵਾਕ

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਬਾਣੀ ਬਿਰਲਉ ਬੀਚਾਰਸੀ ਜੇ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ॥
ਇਹ ਬਾਣੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕੀ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਹੋਇ॥ [ਅੰਗ ੯੩੫]

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਇਹ ਬਚਨ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹਨ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਜੇ ਕੋਈ ਘਾਟ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਵੀ ਹੈ, ਸੁਣਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗਾਇਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ’ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਬਾਣੀ ਇੱਕ ਗਹਿਰੇ ਸਾਗਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਬਚਨ ਹਨ ਕਿ **“ਗੁਹਜ ਰਤਨ ਵਿਚਿ ਲੁਕਿ ਰਹੇ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵਕੁ ਕਢੈ ਖੋਤਿ॥** [ਅੰਗ ੩੦੯] ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ **“ਰਤਨਾ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਬਹੁ ਸਾਗਰੁ ਭਰਿਆ ਰਾਮ॥ ਬਾਣੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਾਗੇ ਤਿਨ੍ ਹਥਿ ਚੜਿਆ ਰਾਮ॥”** [ਅੰਗ ੪੪੨] ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਕੀ ਹੈ? ਵਿਕਾਰ ਕੀ ਹਨ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ? ਸਗੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਈਸ਼ਵਰੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਈਸ਼ਵਰੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹਨ।

“ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੈ ਹੋਇ ਸੋਝੀ ਪਾਇਸੀ॥ [ਅੰਗ ੭੩੦] ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਧਿਆਤਮ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪੱਛੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਕ ਖੋਜ ਦੀ ਦੌੜ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮ ਦੀ ਖੋਜ ਇਸ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਚਨ ਹੈ। **ਰਸਨਾ ਗੁਣ ਗੋਪਾਲ ਨਿਧਿ ਗਾਇਣ॥ ਸਾਂਤਿ ਸਹਜੁ ਰਹਸੁ ਮਨਿ ਉਪਜਿਓ ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਪਲਾਇਣ॥੧॥ਰਹਾਉ॥** [ਅੰਗ ੭੧੩]

ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੰਧਾਵੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ *“ਗੁਰਵਾਕ ਚਾਨਣ”* ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਬਾਣੀ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਮੁਖਵਾਕ ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਮੇਂ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਹੁਕਮਨਾਮਾਂ ਜਾਂ ਮੁਖਵਾਕ ਆਖਦੇ ਹਾਂ। ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੁਖਵਾਕਾਂ ਸਬੰਧੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ੧੧੯ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣ ਦਾ

ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਜਨ ਸਧਾਰਣ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਂਧੀਆਂ ਲਈ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੰਧਾਵੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮਿਹਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਐਸੀ ਸੇਵਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿਣ, ਤਾਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਸਹੀ ਢੰਗ ਦਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਵੱਲ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵੱਲ ਤੁਰਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ਿਆਂ, ਜੂਆ, ਚੋਰੀ ਆਦਿਕ ਭੈੜੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ ਘਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ :—

ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ "ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ"

ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰ :—ਟਕਸਾਲ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ,

ਡੇਰਾ ਸੰਤ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਜ਼ਾਰ ਸੱਤੋਵਾਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ।

ਅਤਿ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕਾਰਜ

ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੰਧਾਵੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਵਾਕਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ ਅਤਿ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ੫੦੯ ਅੰਗ ਤੋਂ ੮੫੮ ਤਕ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਖਵਾਕਾਂ ਦਾ ਸਾਖੀਆਂ ਸਹਿਤ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਏਨਾ ਸਰਲ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਮਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਖਵਾਕਾਂ ਦਾ ਸੰਪਰਦਾਈ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਵਾਕ ਨੂੰ ਰੋਚਕ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਉੱਚਾ ਗਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਅਸਲੀ ਅਤੇ ਢੁਕਵੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਅਦਭੁਤ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਹੁਣ ਕਥਾ-ਵਾਚਕਾਂ, ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਾਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹਰ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਆਮ ਕਥਾ-ਵਾਚਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਕਈ ਵਾਰ ਮੁਖਵਾਕ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਮਨ ਘੜਤ ਅਤੇ ਅਢੁੱਕਵੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਕਿ **"ਆਵਹੁ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰਿਹੋ ਗਾਵਹੁ ਸਚੀ ਬਾਣੀ॥"** [ਅੰਗ ੯੨੦] ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਕਥਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ।

ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੁਖਵਾਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਟੀਕਾ ਲਿਖ ਕੇ ਬੜਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਝੂਠੀਆਂ ਮਨਘੜਤ ਸਾਖੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਢੁਕਵੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਸੰਸਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਖੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ।

ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਹ ਘਾਲਣਾ ਤਦ ਹੀ ਮੁੱਲ ਪਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਥਾ ਵਾਚਕ, ਗ੍ਰੰਥੀ, ਰਾਗੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਗੁਰ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣ। ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਇਹ ਆਇਆ ਹੈ ਗ੍ਰੰਥੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਉਹੋ ਮੁਖਵਾਕ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਵਿਆਹ ਹੋਵੇ, ਕੁੜਮਾਈ, ਸੋਗ, ਮਰਗ, ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਢੂੰਡ ਕੇ ਰਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹੜੇ ਅੰਗ ਉਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢੁਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਹ ਮੁਖਵਾਕ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਬੜੇ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਇਹ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਹੜਾ ਮੁਖਵਾਕ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈਆਂ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਸਮੇਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮੁਖਵਾਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਮੁਖਵਾਕ ਨਿਕਲ ਆਵੇ ਉਹ ਹੀ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਨਜਾਣ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਗ੍ਰੰਥ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਬਣਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਠਨਾਈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਹਰ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਰਾਗੀ, ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਸਾਡੀ ਸੰਸਥਾ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਜਦ ਤੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ, ਬਤੌਰ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬੜੇ ਸੁਲਝੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਾਡੀ ਸੰਸਥਾ ਆਪ ਜੀ 'ਤੇ ਬੜਾ ਮਾਣ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸਰਬਜੋਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ (ਊਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ)
ਪ੍ਰਧਾਨ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੰਤ ਸਮਾਜ

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਲੈਣ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੇਨਤੀਆਂ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਗੁਰਬਾਣੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ, ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ੀਆਂ ਸਮੂੰਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਇਹ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਉੱਦਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਖਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਉੱਦਮ ਦਾਸ ਜਾਂ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਜੱਥੇ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਸਮੂਹ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਪੋਥੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੋਣਵੇਂ ਮੁਖਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਪੋਥੀ ਲਿਖਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਉੱਤਮ ਵਿਚਾਰ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ, ਉਹ ਸਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸਮਝਣੀ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋ *"ਗੁਰਵਾਕ ਚਾਨਣ"* ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਰੂਪ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣਾ, ਜਿਸ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਮੰਜ਼ਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀਏ। ਦਾਸਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਏ ਅਰਥ ਜੋ ਸੰਪਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸੀਨਾ-ਬਸੀਨਾ ਚੱਲੇ ਆਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਗਲਤੀਆਂ ਰਹਿਣੀਆਂ ਕੋਈ ਅਣਹੋਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਹੀ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹੈ।

ਇਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ (ਫ਼ੁਰਮਾਨ) ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਣ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਮੁਖਵਾਕ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਰੰਭ ਸਮੇਂ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਮੁਖਵਾਕ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਮੁਖਵਾਕ ਲੈਣਾ ਤੇ ਹੁਕਮ ਸੁਣਨਾ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਜਾਂ ਰੀਤ ਰਸਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਤ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਵਾਂਗ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਨਿੰਘਮ ਨੇ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਆਗੂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਤਾ ਦੇਵ (ਲਿਵੰਗ ਡੀਵਾਈਨ) ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਕਦੇ ਦੁਬਿਧਾ, ਦੁਚਿੱਤਾਪਣ, ਨਿਮੋਝੂਣਤਾ, ਜਾਂ ਮਾਯੂਸੀ ਆਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕ ਨੇ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ ਇਹ ਸਨ : **"ਦਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਅਵਾਜ਼॥ ਸੋਊ ਕਰੈਗੋ ਹਮਰੈ ਕਾਜ॥** [ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦਾ ਚਿੱਤ ਧਾਰਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਗਵਾਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਗਵਾਈ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ। ਇਸ ਲਈ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਹੈ :—

ਏਕ ਦਿਵਸ ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰਾਤਹ ਕਾਲ॥ ਦਇਆ ਭਰੇ ਪ੍ਰਭ ਦੀਨ ਦਿਆਲ॥
ਯਹ ਮਨ ਉਪਜੀ ਪਰਗਟਿਓ ਜਗ ਪੰਥ॥ ਤਿਹ ਕਾਰਨ ਕੀਜੈ ਅਬ ਗ੍ਰੰਥ॥

[ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਭਾਗ II, ਪੰਨਾ ੩੪੮]

ਜਦੋਂ ਬੀੜ ਰਾਮਸਰ ਵਿਖੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਥੇ ਕਰੀਏ ? ਤਾਂ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿਆਣਾ ਕੌਣ ਹੈ ? ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਡੀ ਨਾਚੀਜ਼ ਰਾਇ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :—

ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰਿੰਥ ਲਾਇਕ ਦਰਬਾਰਾ॥ ਔਰ ਅਸਥਾਨ ਨ ਕੋਇ ਮੁਰਾਰਾ॥੪॥

[ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾ: ੬, ਪੰਨਾ ੯੨੦]

ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ (ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਥਾਂ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਮ ਜਹਾਜ਼ ਬਨਿ ਹੈ ਦਰਬਾਰਾ॥ ਤਹੈਂ ਜੀਵ ਭਵਸਿੰਧੁ ਅਪਾਰਾ॥...॥੬॥

[ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾ: ੬, ਪੰਨਾ ੯੨੦]

ਇਹ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਵਟ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਤੋ ਸਿਵਾਇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਨਿਰਣਾ ਲੈ ਲਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉੱਥੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਰਾਮਸਰ ਉਸ ਰਾਤ ਆਪ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਭੁੰਜੇ ਹੀ ਸੁੱਤੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਬਿਸਰਾਮ ਕਰਾਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :—

ਭੂਮਿ ਸੈਨ ਸਭਿ ਤਹਾਂ ਬਿਰਾਜੇ॥ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਮੰਜੀ ਪਰਿ ਰਾਜੇ॥ [ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾ: ੬, ਪੰਨਾ ੧੨੧]

ਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਸੌਂ ਗਏ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਧੁਰਾ ਸੀ ਕਿ ਗਰੰਥੀ-ਸੇਵਾਦਾਰ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਥਾਪੀਏ ? ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਿਆ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :—

ਨਿਜ ਨਿਜ ਆਸਨ ਸਭ ਹੀ ਬੈਠਾਏ॥ ਦਯਾਸਿੰਧ ਮਨ ਐਸੀ ਪਾਏ॥
ਨਿਜ ਮਨਿ ਐਸ ਵਿਚਾਰਤ ਭਏ॥ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਸੇਵਕ ਕਿਹ ਕਏ॥

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰਣਾ ਲੈ ਲਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਢੁੱਕਵੇਂ ਹਨ :—

ਚੌਪਈ॥ ਚਾਰਿ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਪਾਯੋ ਪਰਮ ਨਿਧਾਨੁ॥
ਸੇਵਕ ਕੀ ਇਹ ਚੀਜ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਿ ਕੀਨ ਬਖਾਨੁ॥੧੩॥ [ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾ: ੬, ਪੰਨਾ ੯੨੧]

ਸਵੇਰੇ ਬੀੜ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਬੀੜ ਟਿਕਾਈ ਤੇ ਆਪੂੰ ਹੱਥੀਂ ਚੌਰ ਕਰਦੇ ਦਰਬਾਰ ਲੈ ਆਏ :—

ਸਾਹਿਬ ਬੁੱਢੇ ਅਗ੍ਰਜ ਕੀਨਾ॥ ਤਿਹ ਪਾਛੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੁਖ ਲੀਨਾ॥...॥੨੨॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੨]

ਜਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :—

ਬੁਢਾ ਸਾਹਿਬ ਖੋਲਹੁ ਗਰੰਥ॥ ਲੇਹੁ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਨਹਿ ਸਭ ਪੰਥ॥੩੨॥
ਅਦਬ ਸੰਗ ਤਬਿ ਗਰੰਥ ਸੋ ਖੋਲ੍ਹਾ॥ ਲੇ ਆਵਾਜ਼ ਬੁੱਢਾ ਮੁੱਖ ਬੋਲਾ॥...॥੩੩॥ [ਰਾਸਿ ੩ ਅੰਸੂ ੫੦]

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਾਕ ਸੀ :

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸੰਤਾ ਕੇ ਕਾਰਜਿ ਆਪਿ ਖਲੋਇਆ ਹਰਿ ਕੰਮੁ ਕਰਾਵਣਿ ਆਇਆ ਰਾਮ॥
ਧਰਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਤਾਲੁ ਸੁਹਾਵਾ ਵਿਚਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲੁ ਛਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲੁ ਛਾਇਆ ਪੂਰਨ ਸਾਜੁ ਕਰਾਇਆ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ॥
ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਭਇਆ ਜਗ ਅੰਤਰਿ ਲਾਥੇ ਸਗਲ ਵਿਸੂਰੇ ॥
ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਅਚੁਤ ਅਬਿਨਾਸੀ ਜਸੁ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣੀ ਗਾਇਆ ॥
ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਰਖਿਆ ਪਰਮੇਸਰਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥ [ਅੰਗ ੭੮੩]

ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਮਾੜਾ—ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ :—

ਆਮ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਂ ਘਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਜੇਕਰ ਐਸਾ ਮੁਖਵਾਕ ਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਨੋਰਥ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਧਾਂਤ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ। ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਮੁੱਖਵਾਕ ਆਇਆ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਗ ਕੱਢ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਈ ਮਾੜਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਰਤਣਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਭਰਮ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਚੰਗੀ ਮਾੜੀ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਕੁਝ ਵਹਿਮੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਭ ਕੇ ਵਾਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਆ ਉਹ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ? ਜੇ ਮੇਰਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋ ਗਿਆ ਮੈਂ ਮਰ ਗਿਆ ਫਿਰ ! ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ! ਇਸ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ। ਸੰਤ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਜਾਣਕੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਗਲਤ ਲਿਆ ਹੈ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਣਾ ਕਰ। ਫਿਰ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਛੁਟਿਆ। ਸੋ ਮੇਰੇ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮਾੜੀ ਸਮਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪੰਥ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੁਕਮ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਬਾਣੀ ਸਾਰੀ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਰੀਤ ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਦੀ ਇਕ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਮੂਹ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਲੈ ਕੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਅਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ੮ ਅਗਸਤ ੧੯੯੪ ਨੂੰ ਜੋਧਾਂ ਮਨਸੂਰਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਮਰਯਾਦਾ ਇਕ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲੀ। ਫਿਰ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ। ਸਮੂੰਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ, ਨਿਰਮਲੇ, ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਰਾੜੇ ਵਾਲੀ, ਕਲੇਰਾਂ, ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੀ ਟਕਸਾਲ ਤੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਨੇ ਰਲਕੇ ਚੌਦਾਂ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਈ। ਤਾਂ ਉਸ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਖਰੜੇ ਮੁਤਾਬਕ ਮੁੱਖਵਾਕ ਲੈਣ ਦੀ ਰੀਤ ਉਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਖੱਬੇ ਭਾਵ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਉਪਰੋਂ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਅੰਗ ’ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਲਾਇਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਗ ਪਰਤ ਕੇ ਉਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਆ ਕੇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਕ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਢੋਂ ਸ਼ਬਦ ਆਵੇ ਉਹ ਹੀ ਮੁਖਵਾਕ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸਵੇਰੇ, ਦੁਪਹਿਰੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਿਰਛ ਦਾ ਮੁੱਢ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖ

ਦਾ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਵੀ ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਫਿਰ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਭਾਵ ਮੁੱਖਵਾਕ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੋ ਸਾਧੂ ਮੱਤ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਵੇਰ ਦਾ ਹੋਰ, ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਹੋਰ, ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਹੋਰ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੀਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਰੀਤ ਕਿਉਂ ਬਦਲੇ ਇਹ ਖਰੜੇ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਸੁਧਾਈ ਦੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਦਾਸ ਇਹਨਾਂ ਚੌਦਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਇਹ ਖਰੜਾ ਬਾਬਾ ਸਰਬਜੋਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੀ ਇਕ ਹੀ ਰੀਤ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਭਰਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ। ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਰਬ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਰੀਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ੧੧੯ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ੧੨੦ ਤੋਂ ੧੯੮ ਤੱਕ ੭੯ ਮੁਖਵਾਕ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਛਪ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਸਨ, ਵੈਸਾਖੀ ਤੱਕ ਰੀਲੀਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਭਾਗ, ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੀ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਨਾਲ ਛਪ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ ਜਿਥੇ ਵੀ ਕਮੀ ਵੇਖਣ ਉਹ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਭੇਜਣ ਤਾਂ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਸਕੇ।

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਦਾਸ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆ ਦਾਤੇ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਮੁੱਖੀ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਰਕਬੇ ਵਾਲਿਆਂ) ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ, ਬੜੀ ਉਦਾਰਤਾ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਦੇ ਕੇ ਦਾਸ ਅਨਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਕੀਤਾ। ਜੱਥੇ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਦਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ, ਦਾਸ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ। ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ :—

ਹਰੀ ਸਿੰਘ

ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ

ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੰਤ ਸਮਾਜ

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ ਜੱਥਾ ਰੰਧਾਵਾ
ਪਿੰਡ ਰੰਧਾਵਾ
ਤਹਿਸੀਲ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ (ਪੰਜਾਬ)

ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ

ਕਈ ਮੱਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਗ ਗਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਚਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਰਾਗ ਇਕ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਰਤਨ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ। ਜੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪੁਰਸ਼ ਜ਼ਹਿਰ ਪਾ ਕੇ ਪੀ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਬਰਤਨ ਦਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ, ਕਸੂਰ ਉਸ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾ ਕੇ ਪੀਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੋ ਰਾਗ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਚਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣੇ ਹਨ ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਦੀ ਹੈ ਤੇ ਐਸੇ ਗੀਤ ਜੀਵ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਸਤਤ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਮਨ ਚੰਚਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਚੰਚਲ ਹੋਇਆ ਮਨ ਵੀ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਭਉਜਲੁ ਪਾਰਿ ਪਰੈ ਜਉ ਗਾਵੈ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਗੀਤ ॥ [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ਅੰਗ ੫੩੬]

ਸੋ ਰਾਗ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਖੰਡਨ ਇਸ ਦੇ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਤੋੜਨ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਹੈ।

ਰਾਗੁ ਮਾਝ—੧. ਮਾਝ ਰਾਗ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਤੀ ਦਾ ਰਾਗ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਭ, ਮੱਧਮ, ਪੰਚਮ ਅਤੇ ਧੈਵਤ ਸ਼ੁੱਧ, ਗਾਂਧਾਰ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਦ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਕੋਮਲ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਗ੍ਰਹਸੁਰ ਅਤੇ ਵਾਦੀ ਸ਼ੜਜ, ਸੰਵਾਦੀ ਰਿਸ਼ਵ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦੀ ਗਾਂਧਾਰ ਹੈ। ਗਾਉਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਦਿਨ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਮਾਝ ਰਾਗ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਬਿਉਰੇ ਵਿੱਚੋਂ 'ਬੁੱਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਰਪਨ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਧੁ ਮਾਧਵੀ ਅਰ ਮਲਾਰ ਸੁਰ ਜਾਨ।
ਇਨ ਮਿਲ ਮਾਝ ਬਖਾਨਹੀ ਲੀਜੋ ਮੁਨਿਜਨ ਮਾਨ। [ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼]

ਇਸ ਸਰੋਤ ਵਿੱਚ ਮਾਝ ਰਾਗ ਦਾ ਸਰੂਪ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

੨. 'ਸੁਰ ਤਾਲ ਸੰਬੂਹ' ਵਿੱਚ ਮਾਝ ਰਾਗ ਦਾ ਸਰੂਪ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਥੋੜਾ ਵੱਖਰਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸੋਰਠ, ਬਿਲਾਵਲ, ਸਾਰੰਗ, ਧਨਾਸਰੀ, ਨਟ ਇਹ ਪੰਜੇ ਮਿਲਣੇ ਕਰਕੇ 'ਮਾਝ ਰਾਗ' ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਸਰੂਪ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਮਾਝੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮਾਝੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਗ ਮੰਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਰਾਗ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਰਾਗ ਦੀ ਇਥੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਈ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਗਣੀ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਗਵੱਈਏ ਲੋਕ

ਰਾਗ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਝ ਰਾਗ ਵੀ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਜਿਥੇ ਇਹ ਰਾਗ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਰਾਗ ਦੇਸੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਮਾਝ ਅਤੇ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਚਾਲ ਦੇ ਰਾਗ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਕਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜਗਤ ਕਲਿਆਣ ਹਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਉਸ ਵਕਤ ਆਮ ਲੋਕ ਦੇਸੀ ਰਾਗ ਮਾਝੇ ਵਿੱਚ ਗਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਆਰੋਹ : ਸ ਰੇ, ਮ ਪ, ਨੀ ਸਂ।
ਅਵਰੋਹ : ਸਂ ਨੁੀ ਧ ਪ, ਧ ਗ ਮ, ਰੇ ਪ ਗੁ ਰੇ ਗੁ ਸ ਰੇ ਨੀ ਸ।

ਰਾਗ ਗੂਜਰੀ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਗੂਜਰੀ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਅਤੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਰਾਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਸਮੂਹ ਮਹਲਾ ੧, ੩, ੪, ੫ ਅਤੇ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਪੁਰਾਤਨ ਰਾਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਰਾਗ ਸੰਬੰਧੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੂਜਰੀ ਜਾਤਿ ਗਵਾਰਿ ਜਾ ਸਹੁ ਪਾਏ ਆਪਣਾ ॥
ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਿ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਜਪ ਜਾਪਣਾ ॥ [ਅੰਗ ੫੧੬]

ਗੂਜਰੀ ਰਾਗ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਗੁਜਰ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਦੀਪਕ ਰਾਗ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਕਹੀ ਹੈ; ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਮੋਦੀ ਅਉ ਗੂਜਰੀ ਸੰਗ ਦੀਪਕ ਕੇ ਥਾਪਿ ॥੧॥ [ਅੰਗ ੧੪੩੦]

ਭੈਰਵ ਅਤੇ ਰਾਮਕਲੀ ਮਿਲ ਕੇ ਗੂਜਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੀਪਕ ਦੀ ਛਾਇਆ ਸਮੇਤ ਹੈ ਪਰ 'ਸ਼ਿਵ ਮਤ' ਤੇ 'ਕਾਲੀ ਨਾਥ ਮਤ' ਵਿੱਚ ਭੈਰਵ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਕਹੀ ਹੈ। 'ਸਿੱਧ ਸਾਰਸੁਤ' ਦੇ ਮਤ ਵਿੱਚ ਮਾਲਕੌਂਸ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਕਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਗਗਾਰਣਵ' ਦੇ ਮਤ ਵਿੱਚ ਪੰਚਮ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਹੈ ਤੇ ਮੇਲ ਵੀ ਲਲਿਤ ਅਤੇ ਰਾਮਕਲੀ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਨਿਆਸ ਗੁਰ ਧੈਵਤ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਪੰਚਮ ਵਰਜਿਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧੈਵਤ ਵਾਦੀ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵ ਸੰਵਾਦੀ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਵ ਗਾਂਧਾਰ, ਧੈਵਤ ਕੋਮਲ, ਮੱਧਮ ਤੀਵ੍ਰ, ਨਿਸ਼ਾਦ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ।

ਆਰੋਹੀ : ਸ਼ ਰਾ ਗਾ ਮੀ ਧਾ ਨ ਸ਼।
ਅਵਰੋਹੀ : ਸ਼ ਨ ਧਾ ਮੀ ਗਾ ਰਾ ਸ਼।

ਇਸ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਚਾਰ ਘੜੀ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੰਜਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ।

ਬੁੱਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਰਪਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਅੱਠ ਭੇਦ ਕਹੇ ਹਨ : ੧. ਦੱਖਣੀ ਗੂਜਰੀ, ੨. ਦ੍ਰਾਵੜੀ ਗੂਜਰੀ, ੩. ਗੰਧਾਰੀ ਗੂਜਰੀ, ੪. ਸੌਰਾਸ਼ਟ੍ਰ ਗੂਜਰੀ, ੫. ਮੰਗਲ ਗੂਜਰੀ, ੬. ਰਾਮਕਲੀ ਗੂਜਰੀ, ੭. ਬਹੁਲਾ ਗੂਜਰੀ, ੮. ਸਿਆਮ ਗੂਜਰੀ।

ਰਾਗ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ—ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਾਗ ਹੈ, ਇਹ ਰਾਗ ਆਸਾ ਅਤੇ ਆਸਾਵਰੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਸੁਰਾਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਤੋੜੀ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਅਧੀਨ ਮਹਲਾ ੪, ੫ ਅਤੇ ੯ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਪਲੱਬਧ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਾਲਕੌਂਸ ਦੀ ਰਾਗਨੀ (ਇਸਤਰੀ) ਕਹੀ ਹੈ; ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੁਤੀਆ ਮਾਲਕਉਸਕ ਆਲਾਪਹਿ ॥ ਸੰਗ ਰਾਗਨੀ ਪਾਂਚਉ ਥਾਪਹਿ ॥
ਗੋਂਡਕਰੀ ਅਰ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ॥ [ਰਾਗਮਾਲਾ, ਅੰਗ ੧੪੩੦]

ਇਹ ਬਿਲਾਵਲ ਠਾਟ ਦੀ ਪੂਰਨ ਰਾਗਨੀ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਹਨ, ਸ਼ੜਜ ਵਾਦੀ ਤੇ ਪੰਚਮ ਸੰਵਾਦੀ ਹੈ, ਗਾਂਧਾਰ ਦੁਰਬਲ ਹੋ ਕੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਚਾਰ ਘੜੀ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਇਸ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ।

ਆਰੋਹੀ : ਸ ਰ ਮ ਪ ਧ ਸ
ਅਵਰੋਹ : ਸ ਨ ਧ ਮ ਗ ਰ ਸ

ਕਈਆਂ ਨੇ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੜਜ, ਪੰਚਮ, ਮੱਧਮ ਸ਼ੁੱਧ, ਰਿਸ਼ਭ ਗਾਂਧਾਰ ਧੈਵਤ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਦ ਕੋਮਲ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਨ੍ਰਿਤਯ ਨਿਰਣਯ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਸਿਰੀਰਾਗ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੰਪੂਰਣ ਹੈ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਗਾਵੀਂਦਾ ਹੈ, ਇਵੇਂ ਹੀ ਮਾਨ ਕੰਤੂਹਲ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਗੋਰੀ ਸ਼ੁੱਧ ਆਸਾਵਰੀ ਭੈਰਉ ਦੇਵਗਿਰੀ ਦੇ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਬਣਦਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਕਾਲੀਨਾਥ ਮਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਕਹੀ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਬਿਨੋਦ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੀਪਕ ਵਿੱਚ ਮਾਲਕੌਂਸ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ 'ਮਸਤਾਂਗ' ਤੇ 'ਰਬਲ' ਕਰਕੇ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਅਸਥਾਨ ਹੈ।

ਰਾਗ ਬਿਹਾਗੜਾ—ਬਿਹਾਗੜਾ ਇਕ ਰਾਗ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਹ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਮਧੁਰ ਰਾਗ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਰਾਗ ਹੈ, ਕੇਦਾਰੇ ਨਾਲ ਗੌੜੀ ਤੇ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਸਿਆਮ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਬਿਹਾਗੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਹੋਰਨਾਂ ਮੱਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਾਲੀਨਾਥ ਦੇ ਮਤ ਵਿੱਚ ਭੈਰਵ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਹੈ, ਭਰਤ ਮਤ ਵਿੱਚ ਦੀਪਕ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ, ਸੁਰਤਾਲ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸਿਰੀਰਾਗ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਵੀ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਕੇਦਾਰਾ, ਮਾਰਵਾ, ਸਰਸੂਤੀ ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ ਬਿਹਾਗ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਰਾਗ ਨਾਲ ਮਿਲੇ, ਉਸੇ ਰਾਗ ਦਾ ਬਿਹਾਗੜਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਚ ਬਿਹਾਗੜਾ, ਸੰਗਰੌਨ ਬਿਹਾਗੜਾ ਆਦਿ। ਇਸ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਸੱਤਵਾਂ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੩, ੪, ੫ ਅਤੇ ੯ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ।

ਵਾਦੀ : ਗ/ਥਾਟ—ਬਿਲਾਵਲ/ਸਮਾਂ—ਰਾਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ।
ਸੰਵਾਦੀ : ਨ/ਜਾਤੀ—ਓਡਵ ਸੰਪੂਰਨ/ਵਿਸ਼ੇਸ਼—ਦੋਹਾਂ ਨਿਖਾਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ।
ਆਰੋਹੀ : ਨੀ ਸ ਗ ਮ ਪ ਨੀ ਸ।
ਅਵਰੋਹੀ : ਸ ਨੀ ਧ ਪ ਧ ਨ੍ਹੀ ਧ ਪ ਮ ਗ ਰ ਸ।

ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ—ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਸਨਾਤਨੀ ਅਤੇ ਦੇਸੀ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਧੀਨ ਰਾਗ ਵਡਹੰਸ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘੋੜੀਆਂ ਅਤੇ ਅਲਾਹਣੀਆਂ ਵਰਗੀ ਲੋਕ ਕਾਵਿ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਮਹਲਾ ੧, ਮਹਲਾ ੩, ਮਹਲਾ ੪ ਅਤੇ ਮਹਲਾ ੫ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਰਾਗ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਵਡ ਹੰਸ ਹੈ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥
ਸਚੁ ਸੰਗ੍ਰਹਹਿ ਸਦ ਸਚਿ ਰਹਹਿ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਪਿਆਰਿ ॥ [ਅੰਗ ੫੮੫]

ਵਡਹੰਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਤਿਲਕ ਕਾਮੋਦ, ਬਰਵਾ ਅਤੇ ਦੇਸ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸਾਰੇ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਰਾਗ ਵਡਹੰਸ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਨਿਸ਼ਾਦ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਰੋਹ ਵਿੱਚ ਗੰਧਾਰ ਵਰਜਿਤ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਇਹ ਰਾਗ ਕਮਾਦ ਠਾਟ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਰਾਗ ਹੈ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵਡਹੰਸਿਕਾ

ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੀ ਥਾਂ ਰਾਗਣੀ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਗੀਤ ਆਚਾਰਯ ਕਈ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਗ ਤੇ ਕਈ ਰਾਗਣੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਅਰੋਹੀ ਅਤੇ ਅਵਰੋਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਆਰੋਹੀ : ਸਾ ਰੇ ਮ ਪ, ਧ ਨੁ ਪ ਨੀ ਸਾਂ

ਅਵਰੋਹੀ : ਸਾਂ ਨੁੀ ਪ, ਧ ਮ, ਗ ਰੇ, ਸ ਨੀ ਸ।

ਇਸ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲਾ (ਦਿਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਤੀਜਾ ਪਹਿਰ) ਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ 'ਤੇ ਵਡਹੰਸ ਤੇ ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਗਾਈਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹੋਰਨਾਂ ਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਗਾਉਂਦੇ। ਭਰਤ ਮਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰੀਰਾਗ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਸ਼ਿਵ ਮਤ ਵਿੱਚ ਪੰਚਮ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਕਹੀ ਹੈ, ਰਾਗਾਰਣਵ ਵਿੱਚ ਮੇਘ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਹੈ, ਸੁਰਤਾਲ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਮਾਲਕੌਂਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਮੇਲ ਵੀ ਦੇਵਗਿਰੀ, ਗੌਰੀ, ਮਾਲਵ, ਸੰਕੀਰਣ ਤੇ ਧਨਾਸਰੀ ਦੇ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਵਡਹੰਸ ਦਖਣੀ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਗਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਅੱਠਵਾਂ ਸਥਾਨ ਹੈ।

ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ—ਰਾਗ ਸੋਰਠਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਯ ਰਾਗ ਹੈ, ਇਸ ਰਾਗ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸੋਰਠਿ ਸੋ ਰਸੁ ਪੀਜੀਐ ਕਬਹੂ ਨ ਫੀਕਾ ਹੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗੁਨ ਗਾਈਅਹਿ ਦਰਗਹ ਨਿਰਮਲ ਸੋਇ ॥ [ਅੰਗ ੧੪੨੫]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰਾਗ ਅਧੀਨ ਮਹਲਾ ੧, ੩, ੪, ੫, ੯, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਭੀਖਣ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਵਿਦਵਾਨ ਸੋਰਠਿ ਨੂੰ ਇਕ ਰਾਗਣੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ (ਰਾਗਮਾਲਾ ਵਿੱਚ) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਮੇਘ ਰਾਗ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਖਸਟਮ ਮੇਘ ਰਾਗ ਵੈ ਗਾਵਹਿ ॥ ਪਾਂਚਉ ਸੰਗਿ ਬਰੰਗਨ ਲਾਵਹਿ ॥
ਸੋਰਠਿ ਗੋਂਡ ਮਲਾਰੀ ਧੁਨੀ ॥ ਪੁਨਿ ਗਾਵਹਿ ਆਸਾ ਗੁਨ ਗੁਨੀ ॥ [ਰਾਗਮਾਲਾ, ਅੰਗ ੧੪੩੦]

ਇਹ ਸਿੰਧਵੀ, ਕਾਨੜਾ, ਕਾਫੀ ਮਲਾਰ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਨੌਂਵਾਂ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਨਿਸ਼ਾਦ, ਬਾਕੀ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਆਰੋਹ ਵਿੱਚ ਗੰਧਾਰ ਧੈਵਤ ਵਰਜਿਤ ਪਰੰਤੂ ਅਵਰੋਹ ਵਿੱਚ ਮਧਿਅਮ ਤੇ ਰਿਸ਼ਭ ਦੀ ਮੀਂਡ ਦੁਆਰਾ ਗੰਧਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ ਰਿਸ਼ਭ, ਸੰਵਾਦੀ ਧੈਵਤ, ਥਾਟ ਖਮਾਲ ਸਮਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਔੜਵ-ਸੰਪੂਰਣ ਹੈ।

ਆਰੋਹੀ : ਸ ਰੇ, ਮ ਪ, ਨੀ ਸੰ।

ਅਵਰੋਹੀ : ਸੰ ਰੇਂ ਨੁੀ ਧ, ਮ ਪ ਧ ਮ ਗ ਰੇ, ਨੁੀ ਸ।

ਰਾਗ ਧਨਾਸਰੀ—ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਧਨਾਸਰੀ ਇਕ ਰਾਗਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਗਨੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਮਾਲਕੌਂਸ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਧਨਾਸਰੀ ਏ ਪਾਚਉ ਗਾਈ ॥ ਮਾਲ ਰਾਗ ਕਉਸਕ ਸੰਗਿ ਲਾਈ ॥ [ਅੰਗ ੧੪੩੦]

ਆਸਾਵਰੀ ਤੇ ਮਾਲਵਾ ਮਿਲ ਕੇ ਮਾਲਕੌਂਸ ਦੀ ਵਾਇਆ ਸਮੇਤ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਹੋਰਨਾਂ ਮਤਾਂ ਵਿਚ ਜੇਹਾ ਕਿ ਕਾਲੀ ਨਾਥ ਮਤ ਵਿੱਚ ਮੇਘ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਹੈ। ਸੁਰਤਾਲ ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਮਾਲਕੌਂਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਨਾਦ ਬਿਨੋਦ ਵਿੱਚ ਦੀਪਕ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਮੁਲਤਾਨੀ ਧਨਾਸਰੀ ਪਹਾੜੀ ਸੰਕੀਰਣ ਦੇ ਮੇਲ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਸਾ ਮਾਰੂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਜੈਤਸਿਰੀ ਟੰਕਾਰ **ਅਥਵਾ** ਧਨਾਸਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਰਾਗ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਸ ਰਾਗ ਅਧੀਨ ਮਹਲਾ ੧, ਮ: ੩, ਮ: ੪, ਮ: ੫, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਭਗਤ ਤਰਲੋਚਨ ਜੀ, ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ, ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਕਤ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਬਾਰੇ ਗੁਰ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਨਾਸਰੀ ਧਨਵੰਤੀ ਜਾਣੀਐ ਭਾਈ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ॥ [ਅੰਗ ੧੪੨੮]

ਧਨਾਸਰੀ ਉੱਤਰ ਭਾਰਤ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਕਸਤ ਇੱਕ ਮਧੁਰ ਰਾਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵਰਤਮਾਨ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਾਗ ਵਜੋਂ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੇ ਕਲਾਕਾਰ ਧਨਾਸਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪੂਰਵੀ ਥਾਟ ਦੀ ਪੂਰੀਆ ਧਨਾਸਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਧਨਾਸਰੀ ਦਾ ਇਹੋ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੰਧਾਰ, ਨਿਸ਼ਾਦ, ਕੋਮਲ ਹਨ ਅਤੇ ਆਰੋਹ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਭ ਤੇ ਧੈਵਤ ਵਰਜਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ ਪੰਚਮ, ਸੰਵਾਦੀ ਸ਼ੜਜ, ਥਾਟ, ਕਾਫ਼ੀ, ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਹਿਰ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਔੜਵ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਅਸਥਾਨ ਹੈ।

ਆਰੋਹੀ : ਸ ਗ, ਮ ਪ, ਨ਼ੀ ਸਂ।

ਅਵਰੋਹੀ : ਸਂ ਨੀ ਧ ਪ, ਮ ਗੁ ਰੇ ਸ।

ਰਾਗ ਜੈਤਸਰੀ—ਜੈਤਸਰੀ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ, ਆਸਾਧਰਣ ਅਤੇ ਕਠਿਨ ਰਾਗ ਹੈ, ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਤਸਰੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਬਾਰੇ ਸੰਗੀਤ ਆਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਈ ਮਤ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਤੀਵਰ ਧੈਵਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਲਵਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ, ਪੂਰਵੀ ਥਾਟ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਧੈਵਤ ਸਹਿਤ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਥਾਟ ਦੇ ਅੰਤਗਰਤ ਹੀ ਧੈਵਤ ਵਰਜਿਤ ਕਰ ਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਰਬ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਮਤ ਸੰਗੀਤ ਪਾਰਿਜਾਤਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਰਤਾ ਪੰਡਤ ਅਹੋਬਲ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਭ ਧੈਵਤ ਕੋਮਲ, ਗੰਧਾਰ, ਮਧਿਅਮ ਨਿਸ਼ਾਦ ਤੀਵਰ ਅਤੇ ਅਰੋਹ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਭ ਧੈਵਤ ਵਰਜਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਰਾਗ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਥਾਟ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਚਮ ਸੁਰ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਆਸ ਅਤੇ ਸ, ਗ, ਗ, ਪ ਦੁਆਰਾ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਰਾਗ ਪੂਰੀਆਂ ਧਨਾਸਰੀ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਸਰੂਪ ਨਿਖਾਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਧਿਆ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਹ ਰਾਗ ਜਟਿਲ ਪਰੰਤੂ ਮਧੁਰ ਰਾਗ ਹੈ। ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਕੋਮਲ ਰਿਸ਼ਭ, ਕੋਮਲ ਧੈਵਤ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਤੀਵਰ ਮਧਿਅਮ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਅਰੋਹ ਵਿੱਚ ਧੈਵਤ ਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ ਗੰਧਾਰ, ਸੰਵਾਦੀ ਨਿਸ਼ਾਦ, ਥਾਟ ਪੂਰਵੀ, ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਔੜਵ-ਸੰਪੂਰਣ ਹੈ।

ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਗਿਆਰ੍ਵਾਂ ਸਥਾਨ ਹੈ।

ਆਰੋਹ : ਸ ਗ, ਮੇ ਪ ਨੀ ਸਂ।

ਅਵਰੋਹ : ਸਂ ਨੀ ਧੁ ਪ, ਮੇ ਗ, ਰੁ ਸ।

ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ—(ਸੰ: ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ) ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਦੀਪਕ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਛੇਲੀ ਪਟਮੰਜਰੀ ਟੋਡੀ ਕਹੀ ਅਲਾਪਿ ॥
ਕਾਮੋਦੀ ਅਉ ਗੂਜਰੀ ਸੰਗਿ ਦੀਪਕ ਕੇ ਥਾਪਿ ॥ [ਰਾਗਮਾਲਾ, ਅੰਗ ੧੪੩੦]

ਆਸਾਵਰੀ ਤੇ ਆਸਾ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਦੀਪਕ ਦੀ ਛਾਇਆ ਸਮੇਤ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਹੋਰਨਾਂ ਮੱਤਾਂ ਵਿਚ ਜੇਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹਨਵੰਤ ਮਤ ਵਿਚ ਮਾਲਕੌਂਸ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਹੈ, ਸ਼ਿਵ ਮਤ ਅਤੇ ਸਿਧ ਸਾਰਸੁਤ ਦੇ ਮਤ

ਵਿਚ ਬਸੰਤ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਲ ਵੀ ਹੋਰ ਹੀ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਤੋੜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਾਗ ਟੋਡੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਤੇ ਮਧੁਰ ਰਾਗ ਹੈ। ਰਾਗਾਂਗ ਰਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਹਨ। ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਪੱਧਤੀ ਦੇ ਦਸਾਂ ਥਾਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਰਾਗ ਤੋੜੀ ਥਾਟ ਦਾ ਆਸ਼ਰਯ ਰਾਗ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਅਧੀਨ ਮਹਲਾ ੪, ੫, ੯ ਅਤੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ ਅਸਥਾਨ ਹੈ।

ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਭ, ਗੰਧਾਰ, ਧੈਵਤ ਕੋਮਲ, ਮਧਿਅਮ ਤੀਵਰ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ ਧੈਵਤ, ਸੰਵਾਦੀ ਗੰਧਾਰ, ਥਾਟ ਤੋੜੀ, ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਸੰਪੂਰਣ ਹੈ।

ਆਰੋਹ : ਸ ਰੇ ਗੁ, ਮੰ ਪ ਮੰ ਧੁ, ਨੀ ਸਂ।

ਅਵਰੋਹੀ : ਸਂ ਰੇਂ ਨੀ ਧ, ਮ ਪ ਧ ਮੰ ਰੇ, ਨੀ ਸ।

ਰਾਗੁ ਬੈਰਾੜੀ—ਬੈਰਾੜੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਗੀਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਉਲੇਖ ਬੈਰਾੜੀ, ਵਰਾਟੀ, ਬਰਾਰੀ ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਰਾਗ ਦੋਵੇਂ ਸੰਗੀਤ ਪੱਧਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ । ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਚੌਥੇ ਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬੈਰਾੜੀ ਚਰਨਾਟੀ ਧਰੀ ॥ [ਰਾਗਮਾਲਾ, ਅੰਗ ੧੪੩੦]

ਸਾਰੰਗ ਤੇ ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਿਲ ਕੇ ਬੈਰਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਹੋਰਨਾਂ ਮਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਧ ਸਾਰਸੁਤ ਦੇ ਮਤ ਵਿਚ ਮਾਲਕੌਂਸ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਹੈ। ਸ਼ਿਵ ਮਤ ਵਿਚ ਬਸੰਤ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਹੈ। ਕਾਲੀਨਾਥ ਦੇ ਮਲ ਵਿਚ ਪੰਚਮ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਹੈ। ਭਰਤ ਅਤੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਮਤ ਵਿਚ ਭੈਰਵ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਹੈ, ਮੇਲ ਭੀ ਹੋਰ ਹੀ ਹਨ।

ਬੈਰਾੜੀ ਰਾਗ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਰਾਗ ਦੇ ਗਾਇਨ ਹਿਤ ਪ੍ਰੌਢਤਾ ਅਤੇ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬੈਰਾੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਭ ਕੋਮਲ, ਮਧਿਅਮ ਤੀਵਰ, ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ ਗੰਧਾਰ, ਸੰਵਾਦੀ ਧੈਵਤ, ਥਾਟ ਮਾਰਵਾ, ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਵਕਰ ਸੰਪੂਰਣ ਹੈ।

ਆਰੋਹ : ਨੀ ਰੇ ਗ ਪ, ਮੰ ਰ ਗ, ਮੰ ਧ ਸਂ।

ਅਵਰੋਹੀ : ਸਂ ਨੀ ਧ ਪ, ਮੰ ਗ, ਪ ਗ ਰੇ ਸ।

‘ਮਹਲਾ’ ਪਦ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ‘ਮਹਲਾ’ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਣ ਅੱਧਕ ਸਹਿਤ ‘ਮਹੱਲਾ’ ਹੈ। ਮਹਿਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਕਿਉਂਕਿ ‘ਮਹੱਲਾ’ ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ, ਚੌਥਾ, ਪੰਜਵਾਂ ਅਤੇ ਨਾਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ ਹੀ ਠੀਕ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਜੋ ‘ਮਹਲਾ’ ਸ਼ਬਦ ਉੱਪਰ ਅੱਧਕ ਨਾ ਲੱਗੀ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਧਕ ਸਾਰੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਚਰਣ ਸਮੇਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਐਸੇ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਬਦ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ‘ਮਸਕਤਿ’ ਨੂੰ ‘ਮਸੱਕਤਿ’ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ‘ਮਸਕਤਿ’ ਘਾਲਿ ॥ [ਅੰਗ ੮]

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ‘ਬੁਝੈ’ ਤ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ ॥ [ਅੰਗ ੧]

‘ਮਲਿ’ ਤਖਤੁ ਬੈਠਾ ਸੈ ਡਾਲੀ ॥ [ਅੰਗ ੯੬]

‘ਸੁਮਤਿ’ ਪਾਏ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਏ ਮੇਲਾ ਜੀਉ ॥ [ਅੰਗ ੧੦੨]

...'ਸਠੀ' ਕੇ ਬੇਢੇਪਾ ਆਵੈ ॥ [ਅੰਗ ੧੩੮]

...ਸੁਖਿ 'ਰਜਾ' ਜਾ ਤੁਧੁ ਭਾਇਆ ॥ [ਅੰਗ ੧੩੮]

'ਸਤਰਿ' ਦਾ ਮਤਿ ਹੀਣੁ 'ਅਸੀਹਾ' ਕਾ ਵਿਉਹਾਰ ਨ ਪਾਵੈ ॥ [ਅੰਗ ੧੩੮]

ਮਿਹਰ ਮਸੀਤਿ ਸਿਦਕੁ 'ਮੁਸਲਾ' ਹਕੁ ਹਲਾਲੁ ਕੁਰਾਣੁ ॥ [ਅੰਗ ੧੪੦]

ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪਦਾਂ ਉਪਰ ਅੱਧਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧਕ ਸਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਮਹਲਾ' ਨੂੰ 'ਮਹੱਲਾ' ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮਹਲਾ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ 'ਸਰੂਪ' ਹੈ ਅਰਥਾਤ 'ਮਹਲਾ ੧' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਪਹਿਲਾ ਸਰੂਪ ਜਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸਾਹ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ)। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਮਹਲਾ ੨, ਮਹਲਾ ੩ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਸਰੂਪ, ਤੀਜਾ ਸਰੂਪ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਮਝਣਾ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ 'ਮਹਿਲਾ' ਉਚਾਰਣ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਵਿਚ ਮਹਿਲਾ ਕਹਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਹਿਲੀ, ਦੂਜੀ, ਤੀਜੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਵੇਗਾ ਪਰ ਐਸਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

ਰਾਗੁ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ॥ [ਅੰਗ ੧੪]

ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਚਉਥਾ ਚਉਪਦੇ ॥ [ਅੰਗ ੧੬੩]

ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੩ ਮਹਲਾ ਤੀਜਾ ॥ [ਅੰਗ ੫੮੨]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੪ ਚਉਥਾ ॥ [ਅੰਗ ੬੦੪]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ਪਹਿਲਾ ਦੁਤੁਕੀ ॥ [ਅੰਗ ੬੩੬]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ਤੀਜਾ ॥ [ਅੰਗ ੬੬੪]

ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੩ ਤੀਜਾ ॥ [ਅੰਗ ੧੧੬੯]

ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ, ਚੌਥਾ ਆਦਿ ਲਿਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ (੧, ੨, ੩, ੪, ੫ ਅਤੇ ੯) ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਰਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ। 'ਮਹਲਾ ੧' ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਣ 'ਮਹੱਲਾ ਪਹਿਲਾ' ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹੱਲਾ ਦੂਜਾ, ਮਹੱਲਾ ਤੀਜਾ, ਮਹੱਲਾ ਚੌਥਾ, ਮਹੱਲਾ ਪੰਜਵਾਂ ਅਤੇ ਮਹੱਲਾ ਨਾਵਾਂ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ 'ਮਹੱਲਹ' ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਚਾਰਣ 'ਮਹੱਲਾ' ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ 'ਅੱਲਹ' ਨੂੰ 'ਅੱਲ੍ਹਾ' ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਵਿਚ 'ਮਹੱਲਹ' ਜਾਂ 'ਮਹੱਲਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਹਲੂਲ ਦੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਉੱਤਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਵ ਜਿਸ ਸਰੂਪ (ਸਰੀਰ) ਵਿਚ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਗੰਮੀ ਜੋਤ ਉੱਤਰੀ (ਹਲੂਲ) ਹੋਈ), ਉਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮਹਲਾ ੧ (ਪਹਿਲਾ) ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਰੱਬੀ (ਅਗੰਮੀ) ਜੋਤ ਨੂੰ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਸਰੂਪ (ਸਰੀਰ) ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਲਾ ੨ (ਦੂਜਾ) ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਇਹੋ ਅਗੰਮੀ (ਰੱਬੀ) ਜੋਤ ਤੀਜੇ, ਚੌਥੇ, ਪੰਜਵੇਂ ਆਦਿ ਦਸਾਂ ਸਰੂਪਾਂ 'ਚ ਉੱਤਰੀ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਵੀ ਮਹਲਾ ੩ (ਤੀਜਾ), ਮਹਲਾ ੪ (ਚੌਥਾ), ਮਹਲਾ ੫ (ਪੰਜਵਾਂ) ਆਦਿ ਕਹਾਏ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਜਾਂ ਅਗੰਮੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਉੱਤਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮਹੱਲਾ ੧ (ਪਹਿਲਾ) ਕਹਾਏ। ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ, ਆਦਿ ਦਸਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਉੱਤਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਮਹਲਾ ਦੂਜਾ, ਮਹਲਾ ਤੀਜਾ ਆਦਿ ਕਹਾਏ।

ਏਸੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੰਨ ੧੯੮੦ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਮੂਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਮੈਨੇਜਰਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਕੱਢ ਕੇ ਮਹੱਲਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਚਿੱਠੀ ਅੱਗੇ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਕਰਨ ਲਈ:

ਦਫ਼ਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ.ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਨੰਬਰ ੨੪੭੮/੮-੩
ਮਿਤੀ ੧੯-੭-੮੦ ਦਾ ਉਤਾਰਾ
ਸਮੂਹ ਮੈਨੇਜਰ ਸਾਹਿਬਾਨ,
ਗੁ. ਸਾਹਿਬਾਨ ਸੈਕਸ਼ਨ ੮੫,

ਪ੍ਰਯੋਜਨ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਹੱਲਾ ਪਦ ਦਾ ਉਚਾਰਣ

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ 'ਅਜਨੋਹਾ' ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਰਿਪੋਰਟਨ ਪੁੱਜੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਮਹੱਲਾ ਪਦ ਦੀ ਥਾਂ ਮਹਿਲਾ ਪਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਮੂਹ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਥਵਾ ਸਿੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮਹੱਲਾ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਖਣੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹੱਲਾ ਉਚਾਰਨ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਮੂਹ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ/ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨੀ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵਾਕ ਲੈਣ ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਮਹੱਲਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਿਆ ਕਰਨ।

ਸਹੀ/—ਸਕੱਤਰ
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
ਮਿਤੀ ੨੧-੮-੮੦

ਉਤਾਰਾ: ਸਮੂਹ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸ ਤੁਰੰਤ ਅਮਲ ਕਰਨ ਹਿਤ।

ਮੈਨੇਜਰ
ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

(***ਨੋਟ***—ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ 'ਮੁਖਵਾਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ੪੫ ਪੰਨੇ ਉਪਰ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।[੧]) ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲਾ' ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਮੁਤਾਬਿਕ 'ਮਹੱਲਾ' ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਾਂ ਉਤਰਨ (ਹਲੂਲ)

੧. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਵੀ 'ਮਹਲਾ' ਅੱਧਕ ਸਹਿਤ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁੱਧ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰੀ ਬੀੜ ਦੇ (੯੩੧/੧) ਪਰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਵਿਚ ਮਹਲਾ ੧ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ 'ਮਹੱਲਾ' ਹੈ ਮਹਿਲਾ ਜਾਂ ਮੇਹਲਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ ਨੇ ਮਹਲਾ ਹੀ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦੀ ਥਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਮਹਲਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ 'ਮਹਲਾ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਣ 'ਮਹੱਲਾ' ਹੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਅੰਕਾਂ (੧, ੨, ੩ ਆਦਿ) ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਦ ਨੂੰ 'ਮਹੱਲਾ' ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ।

ਰਹਾਉ ਪਦ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ

ਰਹਾਉ—ਰਹਾਉ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

੧. ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ 'ਰਹਾਉ' ਨਾਮ ਅਸਥਾਈ ਦਾ ਹੈ। ਰਾਗਾਂ ਜਾਂ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਭੇਦ ਮੰਨੇ ਹਨ : (ੳ) ਅਸਥਾਈ (ਅ) ਸੰਚਾਈ (ੲ) ਅੰਤਰਾ (ਸ) ਭੋਗ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਭੇਦ (ਅਸਥਾਈ ਤੇ ਅੰਤਰਾ) ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਅਸਥਾਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਟੇਕ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਸੰਗੀਤ ਗਾਉਣ ਸਮੇਂ ਰਾਗੀ ਲੋਕ ਜਿਸ ਤੁਕ ਨੂੰ ਟੇਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਸਥਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਗੀਤ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਗਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ 'ਰਹਾਉ' ਸ਼ਬਦ ਲਿਖ ਕੇ ਰਾਗੀਆਂ ਜਾਂ ਗਵੱਈਆਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਨੂੰ ਅਸਥਾਈ ਬਣਾ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹੋ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਕਾਵਯ ਰਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ 'ਰਹਾਉ' ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੰਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨੀ ਜਨ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਰਹਾਉ' ਵਾਲੀ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਇਸੇ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਚੌਗਿਰਦ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵੀ 'ਰਹਾਉ' ਲਿਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

੩. ਰਹਾਉ ਦਾ ਅਰਥ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਹੈ ਭਾਵ ਇਹ ਸਮਝ ਲਵੋ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ ਤੇ ਕੇਵਲ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜੱਸ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੪. 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਵਿਸ਼ਰਾਮ (;) ਵੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਵਿਸ਼ਰਾਮ (ਠਹਿਰਾਉ) ਦੇ ਸਹਿਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਾਇਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ।

੫. 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਟਿਕਾਅ ਜਾਂ ਅਟਕਾਅ' ਵੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਟਿਕੋ ਜਾਂ ਅਟਕੋ।

੬. 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਬੀਜਣਾ ਵੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਸਰੂਪ, ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਬੀਜ ਨੂੰ ਬੀਜਣਾ ਕਰੋ।

੭. 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਨਾਭੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਨਾਭੀ ਹੈ **ਵਾ** ਗੱਡੇ ਦੇ ਪਹੀਏ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਾਂਗ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਸਾਰਾ ਪਹੀਆ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ ਉਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੇਂਦਰ 'ਰਹਾਉ' ਵਾਲੀ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਹੀ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ।

੮. 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਰਹਿ ਆਉਣਾ' ਵੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ, ਗਾਉਣ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਰਹਿ ਆਵੇਗੀ।

੯. 'ਰਹਾਉ' (ਰ + ਹਾ + ਉ) ਜੋ ਰ = ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ, ਹਾ = ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਉ = ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਗਟ ਓਅੰਕਾਰ = ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ 'ਰਹਾਉ' ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਰਥ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ ਕਿ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਅਸਥਾਈ ਜਾਂ ਟੇਕ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਸੂਓਕ ਹੈ। ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ 'ਰਹਾਉ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਸਿਧਾਂਤ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ ਨੂੰ ਉਵੇਂ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ 'ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਛੇ ਰਹਾਉ ਹਨ। ਅੰਗ ੯੬ ਉੱਤੇ 'ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧॥ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈਂ॥' 'ਚਖ ਚਾਰ ਰਹਾਉ ਹਨ। ਇਤਨੇ ਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝੋ।

ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ : ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਥਾਈ ਲਈ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਰਚੀਆਂ ਹੋਣ ਉਥੇ ਇਹ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਟੇਕ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਵਰਤੇ। ਜੈਸੇ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਵਿਚ ਅੰਗ ੬੪੧ 'ਤੇ 'ਪਾਠੁ ਪੜਿਓ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਚਾਰਿਓ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦੋ ਰਹਾਉ ਹਨ।

ਯਥਾ— ੧. **'ਤੇਰੋ ਸੇਵਕੁ ਇਹ ਰੰਗਿ ਮਾਤਾ॥ ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ;**
ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਿ ਇਹੁ ਮਨੁ ਰਾਤਾ॥ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ॥ [ਅੰਗ ੬੪੨]

੨. **ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫॥ ਦਹ ਦਿਸ ਛਤ੍ਰ ਮੇਘ ਘਟਾ ਘਟ; ਦਾਮਨਿ ਚਮਕਿ ਡਰਾਇਓ॥**
ਸਰਬ ਗੁਨਾ ਨਿਧਿ ਰਾਇਓ॥ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ॥ [ਅੰਗ ੬੨੪]

੩. **ਸਫਲ ਸਫਲ ਭਈ ਸਫਲ ਜਾਤ੍ਰਾ॥**
ਆਵਣ ਜਾਣ ਰਹੇ ਮਿਲੇ ਸਾਧਾ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ [ਅੰਗ ੬੮੭]

ਰਹਾਉ ਉਚਾਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ

ਜਿਥੇ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਆਵੇ ਉਥੇ ਇਕ 'ਰਹਾਉ' ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਿਰਾ ਰਹਾਉ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। ਇਕ ਅੰਗ ਹੱਦਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਏਕਾ ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਰਹਾਉ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਜਾਂ ਛੇ ਵਾਰੀ ਜਿਵੇਂ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ [ਅੰਗ ੯੬] ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪ ਵਣਜਾਰਾ [ਅੰਗ ੮੧] ਆਦਿ 'ਤੇ ਰਹਾਉ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਤਰਤੀਬ ਵਾਰ ਅੰਕ ਵੀ ਚਾਰ ਜਾਂ ਛੇ ਤੱਕ ਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਥੇ ਸਭ ਥਾਈਂ ਏਕਾ [॥੧॥] ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਰਹਾਉ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ।

ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ 'ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ' ਆਵੇ ਉਥੇ 'ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ' ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਆਵੇ ਤਾਂ 'ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ' ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਫਤਹ ਬੁਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਉਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧. ੧ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ
ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
॥ ਜਪੁ ॥
ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥
ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥੧॥ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੧]

੨. ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤ ਅਰੁ ਪਾਤ ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥
ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ ॥
ਅਚਲ ਮੂਰਤਿ ਅਨਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ ਅਮਿਤੋਜਿ ਕਹਿਜੈ ॥
ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ ਸਾਹਿ ਸਾਹਾਣਿ ਗਣਿਜੈ ॥
ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਮਹੀਪ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ ਨੇਤ ਨੇਤ ਬਣ ਤ੍ਰਿਣ ਕਹਤ ॥
ਤੂ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਣਤ ਸੁਮਤਿ ॥੧॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ ੧]

੩. ਇਕ ਮਨਿ ਪੁਰਖੁ ਧਿਆਇ ਬਰ ਦਾਤਾ ॥
ਸੰਤ ਸਹਾਰੁ ਸਦਾ ਬਿਖਿਆਤਾ ॥
ਤਾਸੁ ਚਰਨ ਲੇ ਰਿਦੈ ਬਸਾਵਉ ॥
ਤਉ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਨ ਗਾਵਉ ॥੧॥ [ਅੰਗ ੧੩੮੯]

੪. ਗਾਵਉ ਗੁਨ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਦੁਰਤ ਨਿਵਾਰਨ ਸਬਦ ਸਰੇ ॥
ਗਾਵਹਿ ਗੰਭੀਰ ਧੀਰ ਮਤਿ ਸਾਗਰ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਧਿਆਨੁ ਧਰੇ ॥
ਗਾਵਹਿ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਿਕ ਆਤਮ ਰਸੁ ਜਿਨਿ ਜਾਣਿਓ ॥
ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਗਾਵਉ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ ॥੨॥ [ਅੰਗ ੧੩੮੯]

੫. ਪ੍ਰਭ ਦਾਤਉ ਦਾਤਾਰ ਪਰ੍ਹਿਉ ਜਾਚਕੁ ਇਕੁ ਸਰਨਾ ॥
ਮਿਲੈ ਦਾਨੁ ਸੰਤ ਰੇਨ ਜੇਹ ਲਗਿ ਭਉਜਲੁ ਤਰਨਾ ॥
ਬਿਨਤਿ ਕਰਉ ਅਰਦਾਸਿ ਸੁਨਹੁ ਜੇ ਠਾਕੁਰ ਭਾਵੈ ॥
ਦੇਹੁ ਦਰਸੁ ਮਨਿ ਚਾਉ ਭਗਤਿ ਇਹੁ ਮਨੁ ਠਹਰਾਵੈ ॥
ਬਲਿਓ ਚਰਾਗੁ ਅੰਧ੍ਹਾਰ ਮਹਿ ਸਭ ਕਲਿ ਉਧਰੀ ਇਕ ਨਾਮ ਧਰਮ ॥
ਪ੍ਰਗਟੁ ਸਗਲ ਹਰਿ ਭਵਨ ਮਹਿ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ॥੯॥ [ਅੰਗ ੧੩੮੬]

੬. ਕਵਨੁ ਜੋਗੁ ਕਉਨੁ ਗ੍ਯ੍ਯਾਨੁ ਧ੍ਯ੍ਯਾਨੁ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਉਸ੍ਤਤਿ ਕਰੀਐ ॥
ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਤੇਤੀਸ ਕੋਰਿ ਤਿਰੁ ਕੀਮ ਨ ਪਰੀਐ ॥
ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਨਕਾਦਿ ਸੇਖ ਗੁਣ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਏ ॥
ਅਗਹੁ ਗਹਿਓ ਨਹੀ ਜਾਇ ਪੂਰਿ ਸ੍ਰਬ ਰਹਿਓ ਸਮਾਏ ॥
ਜਿਹ ਕਾਟੀ ਸਿਲਕ ਦਯਾਲ ਪ੍ਰਭਿ ਸੇਇ ਜਨ ਲਗੇ ਭਗਤੇ ॥
ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਪਰਸਿਓ ਤੇ ਇਤ ਉਤ ਸਦਾ ਮੁਕਤੇ ॥੮॥ [ਅੰਗ ੧੩੮੬]

੭. ਆਪਿ ਨਰਾਇਣੁ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਗ ਮਹਿ ਪਰਵਰਿਯਉ ॥
ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਜੋਤਿ ਜਗ ਮੰਡਲਿ ਕਰਿਯਉ ॥
ਜਹ ਕਹ ਤਹ ਭਰਪੂਰੁ ਸਬਦੁ ਦੀਪਕਿ ਦੀਪਾਯਉ ॥
ਜਿਹ ਸਿਖਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿਓ ਤਤੁ ਹਰਿ ਚਰਣ ਮਿਲਾਯਉ ॥
ਨਾਨਕ ਕੁਲਿ ਨਿੰਮਲੁ ਅਵਤਰ੍ਯਿਉ ਅੰਗਦ ਲਹਣੇ ਸੰਗਿ ਹੁਅ ॥
ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਤਾਰਣ ਤਰਣ ਜਨਮ ਜਨਮ ਪਾ ਸਰਣਿ ਤੁਅ ॥੧੬॥ [ਅੰਗ ੧੩੯੫]

੮. ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਧਰਤ ਤਮ ਹਰਨ ਦਹਨ ਅਘ ਪਾਪ ਪ੍ਰਨਾਸਨ ॥
ਸਬਦ ਸੂਰ ਬਲਵੰਤ ਕਾਮ ਅਰੁ ਕ੍ਰੋਧ ਬਿਨਾਸਨ ॥
ਲੋਭ ਮੋਹ ਵਸਿ ਕਰਣ ਸਰਣ ਜਾਚਿਕ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਣ ॥
ਆਤਮ ਰਤ ਸੰਗ੍ਰਹਣ ਕਹਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲ ਢਾਲਣ ॥
ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਲ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਲਕੁ ਸਤਿ ਲਾਗੈ ਸੋ ਪੈ ਤਰੈ ॥
ਗੁਰੁ ਜਗਤ ਫਿਰਣ ਸੀਹ ਅੰਗਰਉ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਲਹਣਾ ਕਰੈ ॥੫॥ [ਅੰਗ ੧੩੯੧]

੯. ਅਮਿਅ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੁਭ ਕਰੈ ਹਰੈ ਅਘ ਪਾਪ ਸਕਲ ਮਲ ॥
ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਰੁ ਲੋਭ ਮੋਹ ਵਸਿ ਕਰੈ ਸਭੈ ਬਲ ॥
ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਦੁਖੁ ਸੰਸਾਰਹ ਖੋਵੈ ॥
ਗੁਰੁ ਨਵ ਨਿਧਿ ਦਰੀਆਉ ਜਨਮ ਹਮ ਕਾਲਖ ਧੋਵੈ ॥
ਸੁ ਕਹੁ ਟਲ ਗੁਰੁ ਸੇਵੀਐ ਅਹਿ ਨਿਸਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥
ਦਰਸਨਿ ਪਰਸਿਐ ਗੁਰੂ ਕੈ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥੧੦॥ [ਅੰਗ ੧੩੯੨]

੧੦. ਚਰਣ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ ਚਰਣ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਵਲਿ ਰਯ ॥
ਹਥ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ ਹਥ ਲਗਹਿ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਯ ॥
ਜੀਹ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ ਜੀਹ ਗੁਰ ਅਮਰੁ ਭਣਿਜੈ ॥
ਨੈਣ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ ਨਯਣਿ ਗੁਰੁ ਅਮਰੁ ਪਿਖਿਜੈ ॥
ਸ੍ਰਵਣ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ ਸ੍ਰਵਣਿ ਗੁਰੁ ਅਮਰੁ ਸੁਣਿਜੈ ॥
ਸਕਯਥੁ ਸੁ ਹੀਉ ਜਿਤੁ ਹੀਅ ਬਸੈ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸੁ ਨਿਜ ਜਗਤ ਪਿਤ ॥
ਸਕਯਥੁ ਸੁ ਸਿਰੁ ਜਾਲਪੁ ਭਣੈ ਜੁ ਸਿਰੁ ਨਿਵੈ ਗੁਰ ਅਮਰ ਨਿਤ ॥੧॥੧੦॥ [ਅੰਗ ੧੩੯੪]

੧੧. ਗੁਰੁ ਅਮਰਦਾਸੁ ਪਰਸੀਐ ਪੁਹਮਿ ਪਾਤਿਕ ਬਿਨਾਸਹਿ ॥
ਗੁਰੁ ਅਮਰਦਾਸੁ ਪਰਸੀਐ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਆਸਾਸਹਿ ॥
ਗੁਰੁ ਅਮਰਦਾਸੁ ਪਰਸੀਐ ਧਿਆਨੁ ਲਹੀਐ ਪਉ ਮੁਕਿਹਿ ॥
ਗੁਰੁ ਅਮਰਦਾਸੁ ਪਰਸੀਐ ਅਭਉ ਲਭੈ ਗਉ ਚੁਕਿਹਿ ॥
ਇਕੁ ਬਿੰਨਿ ਦੁਗਣ ਜੁ ਤਉ ਰਹੈ ਜਾ ਸੁਮੰਤ੍ਰਿ ਮਾਨਵਹਿ ਲਹਿ ॥
ਜਾਲਪਾ ਪਦਾਰਥ ਇਤੜੇ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸਿ ਡਿਠੈ ਮਿਲਹਿ ॥੫॥੧੪॥ [ਅੰਗ ੧੩੯੪]

੧੨. ਘਨਹਰ ਬੂੰਦ ਬਸੁਅ ਰੋਮਾਵਲਿ ਕੁਸਮ ਬਸੰਤ ਅਨੰਤ ਨ ਆਵੈ ॥
ਰਵਿ ਸਸਿ ਕਿਰਣਿ ਉਦਰੁ ਸਾਗਰ ਕੋ ਗੰਗ ਤਰੰਗ ਅੰਤੁ ਕੋ ਪਾਵੈ ॥
ਰੁਦ੍ਰ ਧਿਆਨ ਗਿਆਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਕਬਿ ਜਨ ਭਲ੍ ਉਨਹ ਜੁੋ ਗਾਵੈ ॥
ਭਲੇ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਹਿ ਬਨਿ ਆਵੈ ॥੧॥੨੨॥ [ਅੰਗ ੧੩੯੬]

੧੩. ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰੁ ਜਿਨਿ ਸਿਰਿਆ ਤਿਨੈ ਸਵਾਰਿਆ ॥
ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਕਰਾਮਾਤਿ ਆਪਿ ਸਿਰਜਣਹਾਰੈ ਧਾਰਿਆ ॥
ਸਿਖੀ ਅਤੈ ਸੰਗਤੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਕਰਿ ਨਮਸਕਾਰਿਆ ॥
ਅਟਲੁ ਅਥਾਹੁ ਅਤੋਲੁ ਤੂ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰਿਆ ॥
ਜਿਨ੍ਹੀ ਤੂੰ ਸੇਵਿਆ ਭਾਉ ਕਰਿ ਸੇ ਤੁਧੁ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਿਆ ॥
ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਮੋਹੁ ਮਾਰਿ ਕਢੇ ਤੁਧੁ ਸਪਰਵਾਰਿਆ ॥
ਧੰਨੁ ਸੁ ਤੇਰਾ ਥਾਨੁ ਹੈ ਸਚੁ ਤੇਰਾ ਪੈਸਕਾਰਿਆ ॥
ਨਾਨਕੁ ਤੂ ਲਹਣਾ ਤੂਹੈ ਗੁਰੁ ਅਮਰੁ ਤੂ ਵੀਚਾਰਿਆ ॥
ਗੁਰੁ ਡਿਠਾ ਤਾਂ ਮਨੁ ਸਾਧਾਰਿਆ ॥੭॥ [ਅੰਗ ੯੬੮]

੧੪. ਸੇਵਕ ਕੈ ਭਰਪੂਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵਾਹਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਸਦਕਾ ॥
ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਕਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਊ ਤੂ ਕਦ ਕਾ ॥
ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਸਿਰੇ ਤੈ ਅਗਨਤ ਤਿਨ ਕਉ ਮੋਹੁ ਭਯਾ ਮਨ ਮਦ ਕਾ ॥
ਚਵਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੋਨਿ ਉਪਾਈ ਰਿਜਕੁ ਦੀਆ ਸਭ ਹੂ ਕਉ ਤਦ ਕਾ ॥
ਸੇਵਕ ਕੈ ਭਰਪੂਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵਾਹਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਸਦਕਾ ॥੧॥੧੧॥ [ਅੰਗ ੧੪੦੩]

੧੫. ਨਾਨਕਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਾਨ੍ਉ ਕੀਨੀ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥
ਤਾ ਤੇ ਅੰਗਦੁ ਅੰਗ ਸੰਗਿ ਭਯੋ ਸਾਇਰੁ ਤਿਨਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਕੀ ਨੀਵ ਰਖਾਈ ॥
ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਕੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਹੈ ਇਕ ਜੀਹ ਕਛੁ ਕਹੀ ਨ ਜਾਈ ॥
ਸੋਢੀ ਸ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਸਕਲ ਤਾਰਣ ਕਉ ਅਬ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਕਉ ਮਿਲੀ ਬਡਾਈ ॥੩॥ [ਅੰਗ ੧੪੦੬]

੧੬. ਹਮ ਅਵਗੁਣਿ ਭਰੇ ਏਕੁ ਗੁਣੁ ਨਾਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਛਾਡਿ ਬਿਖੈ ਬਿਖੁ ਖਾਈ ॥
ਮਾਯਾ ਮੋਹ, ਭਰਮ ਪੈ ਭੂਲੇ ਸੁਤ ਦਾਰਾ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਈ ॥
ਇਕੁ ਉਤਮ ਪੰਥੁ ਸੁਨਿਓ ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਤਿਹ ਮਿਲੰਤ ਜਮ ਤ੍ਰਾਸ ਮਿਟਾਈ ॥
ਇਕ ਅਰਦਾਸਿ, ਭਾਟ ਕੀਰਤਿ ਕੀ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਰਾਖਹੁ ਸਰਣਾਈ ॥੪॥੫੮॥ [ਅੰਗ ੧੪੦੬]

੧੭. ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਕਹਾਯਉ ॥
ਤਾ ਤੇ ਅੰਗਦੁ ਭਯਉ ਤਤ ਸਿਉ ਤਤੁ ਮਿਲਾਯਉ ॥
ਅੰਗਦਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਅਮਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਥਿਰੁ ਕੀਅਉ ॥
ਅਮਰਦਾਸਿ ਅਮਰਤੁ ਛਤ੍ਰੁ ਗੁਰ ਰਾਮਹਿ ਦੀਅਉ ॥
ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਦਰਸਨੁ ਪਰਸਿ ਕਹਿ ਮਥੁਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਯਣ ॥
ਮੂਰਤਿ ਪੰਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰੁ ਅਰਜੁਨੁ ਪਿਖਹੁ ਨਯਣ ॥੧॥ [ਅੰਗ ੧੪੦੮]

੧੮. ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਤ ਦੇਵ ਸਬੈ ਮੁਨਿ ਇੰਦ੍ਰ ਮਹਾ ਸਿਵ ਜੋਗ ਕਰੀ ॥
ਫੁਨਿ ਬੇਦ ਬਿਰੰਚਿ ਬਿਚਾਰਿ ਰਹਿਓ ਹਰਿ ਜਾਪੁ ਨ ਛਾਡ੍ਉ ਏਕ ਘਰੀ ॥
ਮਥੁਰਾ ਜਨ ਕੋ ਪ੍ਰਭੁ ਦੀਨ ਦਯਾਲੁ ਹੈ ਸੰਗਤਿ ਸ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਨਿਹਾਲੁ ਕਰੀ ॥
ਰਾਮਦਾਸਿ ਗੁਰੂ ਜਗ ਤਾਰਨ ਕਉ ਗੁਰ ਜੋਤਿ ਅਰਜੁਨ ਮਾਹਿ ਧਰੀ ॥੪॥ [ਅੰਗ ੧੪੦੯]

੧੯. ਜਗ ਅਉਰੁ ਨ ਯਾਹਿ ਮਹਾਤਮ ਮੈ ਅਵਤਾਰੁ ਉਜਾਗਰੁ ਆਨਿ ਕੀਅਉ ॥
ਤਿਨ ਕੇ ਦੁਖ ਕੋਟਿਕ ਦੂਰਿ ਗਏ ਮਥੁਰਾ ਜਿਨ੍ਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਪੀਅਉ ॥

ਇਹ ਪਧਤਿ ਤੇ ਮਤ ਚੂਕਹਿ ਰੇ ਮਨ ਭੇਦੁ ਬਿਭੇਦੁ ਨ ਜਾਨ ਬੀਅਉ ॥
ਪਰਤਛਿ ਰਿਦੈ ਗੁਰ ਅਰਜੁਨ ਕੈ ਹਰਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਿ ਨਿਵਾਸੁ ਲੀਅਉ ॥੫॥ [ਅੰਗ ੧੪੦੯]

੨੦. ਜਬ ਲਉ ਨਹੀ ਭਾਗ ਲਿਲਾਰ ਉਦੈ ਤਬ ਲਉ ਭ੍ਰਮਤੇ ਫਿਰਤੇ ਬਹੁ ਧਾਯਉ ॥
ਕਲਿ ਘੋਰ ਸਮੁਦ੍ਰ ਮੈ ਬੂਡਤ ਥੇ ਕਬਹੂ ਮਿਟਿ ਹੈ ਨਹੀ ਰੇ ਪਛੁਤਾਯਉ ॥
ਤਤੁ ਬਿਚਾਰੁ ਯਹੈ ਮਥੁਰਾ ਜਗ ਤਾਰਨ ਕਉ ਅਵਤਾਰੁ ਬਨਾਯਉ ॥
ਜਪ੍ਯਉ ਜਿਨ੍ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਗੁਰੂ ਫਿਰਿ ਸੰਕਟ ਜੋਨਿ ਗਰਭ ਨ ਆਯਉ ॥੬॥ [ਅੰਗ ੧੪੦੯]

੨੧. ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਮਹਿ ਗਯਉ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਭਾਯਉ ॥
ਹਰਿ ਸਿੰਘਾਸਣੁ ਦੀਅਉ ਸਿਰੀ ਗੁਰੁ ਤਹ ਬੈਠਾਯਉ ॥
ਰਹਸੁ ਕੀਅਉ ਸੁਰਦੇਵ ਤੋਹਿ ਜਸੁ ਜਯ ਜਯ ਜੰਪਹਿ ॥
ਅਸੁਰ ਗਏ ਤੇ ਭਾਗਿ ਪਾਪ ਤਿਨ੍ ਭੀਤਰਿ ਕੰਪਹਿ ॥
ਕਾਟੇ ਸੁ ਪਾਪ ਤਿਨ੍ ਨਰਹੁ ਕੇ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਜਿਨ੍ ਪਾਇਯਉ ॥
ਛਤ੍ਰੁ ਸਿੰਘਾਸਨੁ, ਪਿਰਥਮੀ ਗੁਰ ਅਰਜੁਨ ਕਉ ਦੇ ਆਇਅਉ ॥੨॥ [ਅੰਗ ੧੪੦੯]

੨੨. ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦਿ ਕਰਿ ਮਾਨਾ ॥ ਅਮਰਦਾਸ ਅੰਗਦ ਪਹਿਚਾਨਾ ॥
ਅਮਰਦਾਸ ਰਾਮਦਾਸ ਕਹਾਯੋ ॥ ਸਾਧਨਿ ਲਖਾ ਮੂੜ ਨਹਿ ਪਾਯੋ ॥੯॥
ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਭਹੂੰ ਕਰਿ ਜਾਨਾ ॥ ਏਕ ਰੂਪ ਕਿਨਹੂੰ ਪਹਿਚਾਨਾ ॥
ਜਿਸ ਜਾਨਾ ਤਿਨ ਹੀ ਸਿਧ ਪਾਈ ॥ ਬਿਨ ਸਮਝੇ ਸਿਧ ਹਾਥ ਨ ਆਈ ॥੧੦॥
ਰਾਮਦਾਸ ਹਰਿ ਸੋਂ ਮਿਲ ਗਏ ॥ ਗੁਰਤਾ ਦੇਤ ਅਰਜਨਹਿ ਭਏ ॥
ਜਬ ਅਰਜਨ ਪ੍ਰਭੁ ਲੋਕ ਸਿਧਾਏ ॥ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਤਿਹ ਠਾਂ ਠਹਰਾਏ ॥੧੧॥
ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਪ੍ਰਭੁ ਲੋਕ ਸਿਧਾਰੇ ॥ ਹਰੀ ਰਾਇ ਤਿਹ ਠਾਂ ਬੈਠਾਰੇ ॥
ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਿ ਤਿਨ ਕੇ ਸੁਤ ਵਏ ॥ ਤਿਨ ਤੇ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਭਏ ॥੧੨॥
ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕਾ ॥ ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ ॥
ਸਾਧਨ ਹੇਤਿ ਇਤੀ ਜਿਨਿ ਕਰੀ ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ ॥੧੩॥
ਧਰਮ ਹੇਤ ਸਾਕਾ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸਿਰਰੁ ਨ ਦੀਆ ॥
ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਕੀਏ ਕੁਕਾਜਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਲੋਗਨ ਕਹ ਆਵਤ ਲਾਜਾ ॥੧੪॥
ਦੋਹਰਾ ॥ ਠੀਕਰਿ ਫੋਰਿ ਦਿਲੀਸਿ ਸਿਰਿ ਪ੍ਰਭ ਪੁਰ ਕੀਆ ਪਯਾਨ ॥
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰੀ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਆਨ ॥੧੫॥
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੇ ਚਲਤ ਭਯੋ ਜਗਤ ਕੋ ਸੋਕ ॥
ਹੈ ਹੈ ਹੈ ਸਭ ਜਗ ਭਯੋ ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਸੁਰ ਲੋਕ ॥੧੬॥ [ਦਸਮ ਅੰਗ ੫੪]

੨੩. ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿਮਰੀਐ ਘਰ ਨਉਨਿਧਿ ਆਵੈ ਧਾਇ ॥
ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ ॥੧॥ [ਦਸਮ ਅੰਗ ੧੧੯]

੨੪. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਭ ਕੇ ਸਿਰ ਤਾਜਾ ॥ ਜਿਹ ਕਉ ਸਿਮਰਿ ਸਰੇ ਸਭ ਕਾਜਾ ॥
ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸ੍ਵਾਂਗ ਰਚਾਯੰ ॥ ਜਿਹ ਅਪਨ ਸੀਸ ਦੇ ਜਗ ਠਹਰਾਯੰ ॥
[ਦੂਸਰੇ ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੪੧, ਪਉੜੀ ੨੩]

ਮੁਖਵਾਕ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੰਗਲ

੧. ਸੁ ਕਹੁ ਟਲ ਗੁਰੁ ਸੇਵੀਐ ਅਹਿ ਨਿਸਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥
ਦਰਸਨਿ ਪਰਸਿਐ ਗੁਰੂ ਕੈ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥੧੦॥
[ਸਵਈਏਂ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੩੯੨]

੨. ਹੋਵੈ ਸਿਫਤਿ ਖਸੰਮ ਦੀ ਨੂਰੁ ਅਰਸਹੁ ਕੁਰਸਹੁ ਝਟੀਐ ॥
ਤੁਧੁ ਡਿਠੇ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਮਲੁ ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੀ ਕਟੀਐ ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਅੰਗ ੯੬੭]

੩. ਸਜਣੁ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਿਰਿ ਸਾਂਹਾਂ ਦੈ ਸਾਹੁ ॥
ਜਿਸੁ ਪਾਸਿ ਬਹਿਠਿਆ ਸੋਹੀਐ ਸਭਨਾ ਦਾ ਵੇਸਾਹੁ ॥੨੨॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੬]

੪. ਦੀਦਨੇ ਦੀਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕਛੁ ਨਹੀ ਇਸ ਕਾ ਮੋਲੁ ॥
ਪਾਕ ਪਰਵਦਗਾਰ ਤੂ ਖੁਦਿ ਖਸਮੁ ਵਡਾ ਅਤੋਲੁ ॥੧॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੨੪]

੫. ਸਗਲ ਗੁਣਾ ਕੇ ਦਾਤੇ ਸੁਆਮੀ ਬਿਨਉ ਸੁਨਹੁ ਇਕ ਦੀਨਾ ॥
ਦੇਹੁ ਦਰਸੁ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀ ਜੀਅੜਾ ਬਲਿ ਬਲਿ ਕੀਨਾ ॥੧॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੧੭]

੬. ਸੋਇ ਸੁਣੰਦੜੀ ਮੇਰਾ ਤਨੁ ਮਨੁ ਮਉਲਾ ਨਾਮੁ ਜਪੰਦੜੀ ਲਾਲੀ ॥
ਪੰਧਿ ਜੁਲੰਦੜੀ ਮੇਰਾ ਅੰਦਰੁ ਠੰਢਾ ਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਨਿਹਾਲੀ ॥੧॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੬੪]

੭. ਤੂ ਚਉ ਸਜਣ ਮੈਡਿਆ ਡੇਈ ਸਿਸੁ ਉਤਾਰਿ ॥
ਨੈਣ ਮਹਿੰਜੇ ਤਰਸਦੇ ਕਦਿ ਪਸੀ ਦੀਦਾਰੁ ॥੧॥ [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੪]

੮. ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਵਿਟਹੁ ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੋ ॥
ਜਾ ਤੂ ਤਾ ਮੈ ਮਾਣੁ ਕੀਆ ਹੈ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਕੇਹਾ ਮੇਰਾ ਮਾਣੋ ॥ [ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੫੭]

੯. ਮੈ ਗਰੀਬ ਸਚੁ ਟੇਕ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰੇ ॥
ਦੇਖਿ ਤੁਮਾਰਾ ਦਰਸਨੋ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਧੀਰੇ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੯੮]

੧੦. ਦਰ ਮਾਦੇ ਠਾਢੇ ਦਰਬਾਰਿ ॥
ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਸੁਰਤਿ ਕਰੈ ਕੋ ਮੇਰੀ ਦਰਸਨੁ ਦੀਜੈ ਖੋਲ੍ਹਿ ਕਿਵਾਰ ॥੧॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੬]

੧੧. ਦਰਸਨ ਪਿਆਸੀ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਚਿਤਵਉ ਅਨਦਿਨੁ ਨੀਤ ॥
ਖੋਲ੍ਹਿ ਕਪਟ ਗੁਰਿ ਮੇਲੀਆ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਮੀਤ ॥੧॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੩]

੧੨. ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਜੀਵਾ ਗੁਰ ਤੇਰਾ ॥ ਪੂਰਨ ਕਰਮੁ ਹੋਇ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰਾ ॥੧॥
ਇਹ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਣਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ॥ ਦੇਹਿ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਅਪਣੇ ਚੇਰੇ ॥੧॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੨]

੧੩. ਧੰਨੁ ਸੁ ਵੇਲਾ ਘੜੀ ਧੰਨੁ ਧਨੁ ਮੂਰਤੁ ਪਲੁ ਸਾਰੁ ॥
ਧੰਨੁ ਸੁ ਦਿਨਸੁ ਸੰਜੋਗੜਾ ਜਿਤੁ ਡਿਠਾ ਗੁਰ ਦਰਸਾਰੁ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੫੮]

੧੪. ਮੈ ਮੂਰਖ ਕੀ ਕੇਤਕ ਬਾਤ ਹੈ ਕੋਟਿ ਪਰਾਧੀ ਤਰਿਆ ਰੇ ॥
ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨ ਸੁਣਿਆ ਪੇਖਿਆ ਸੇ ਫਿਰਿ ਗਰਭਾਸਿ ਨ ਪਰਿਆ ਰੇ ॥੪॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੨]

ਕਥਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੰਗਲ

੧. ਜਿਉ ਬੋਲਾਵਹਿ ਤਿਉ ਬੋਲਹ ਸੁਆਮੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਨ ਹਮਾਰੀ ॥
ਸਾਧਸੰਗਿ ਨਾਨਕ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥੮॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦੮]

੨. ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ ॥
ਗੁਰੁ ਬਾਣੀ ਕਹੈ ਸੇਵਕੁ ਜਨੁ ਮਾਨੈ ਪਰਤਖਿ ਗੁਰੂ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥੫॥ [ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੮੨]

੩. ਮੂਕ ਉਚਰੈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਖਟਿ ਪਿੰਗੁ ਗਿਰਨ ਚੜਿ ਜਾਇ ॥
ਅੰਧ ਲਖੈ ਬਧਰੋ ਸੁਨੈ ਜੌ ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਾਇ ॥੨॥ [ਦਸਮ ਅੰਗ ੪੭]

੪. ਕਹਾ ਬੁਧਿ ਪ੍ਰਭ ਤੁੱਛ ਹਮਾਰੀ ॥ ਬਰਨਿ ਸਕੈ ਮਹਿਮਾ ਜੁ ਤਿਹਾਰੀ ॥
ਹਮ ਨ ਸਕਤ ਕਰਿ ਸਿਫਤ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ਆਪ ਲੇਹੁ ਤੁਮ ਕਥਾ ਸੁਧਾਰੀ ॥੩॥ [ਦਸਮ ਅੰਗ ੪੭]

੫. ਡੰਡਉਤਿ ਬੰਦਨ ਅਨਿਕ ਬਾਰ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ॥
ਡੋਲਨ ਤੇ ਰਾਖਹੁ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਕਰਿ ਹਥ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੬]

ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੰਗਲ

੧. ਜੇਤਾ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤੇਰਾ ਤੂੰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪੁਰਖੁ ਭਗਵਾਨੁ ॥
ਦਾਸਨਿ ਦਾਸੁ ਕਹੈ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਜੇਹਾ ਤੂੰ ਕਰਾਇਹਿ ਤੇਹਾ ਹਉ ਕਰੀ ਵਖਿਆਨੁ ॥੪॥
[ਸੂਹੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੭੩੪]

੨. ਬੇਸੁਮਾਰ ਅਥਾਹ ਅਗਨਤ ਅਤੋਲੈ ॥
ਜਿਉ ਬੁਲਾਵਹੁ ਤਿਉ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਬੋਲੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੨]

ਕਥਾ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵੇਲੇ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਸਤੋਤ੍ਰ

੧. ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ ਹੇ ਗੋਪਾਲ ਹੇ ਦਇਆਲ ਲਾਲ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ਸਖੇ ਦੀਨ ਦਰਦ ਨਿਵਾਰ ॥੧॥
ਹੇ ਸਮ੍ਰਥ ਅਗਮ ਪੂਰਨ ਮੋਹਿ ਮਇਆ ਧਾਰਿ ॥੨॥
ਅੰਧ ਕੂਪ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਨਾਨਕ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰ ॥੩॥੮॥੩੦॥ [ਮਲਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੭੩]

੨. ਪਉੜੀ ॥ ਹੇ ਅਚੁਤ ਹੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਘਨਾਸ ॥
ਹੇ ਪੂਰਨ ਹੇ ਸਰਬ ਮੈ ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਗੁਣਤਾਸ ॥
ਹੇ ਸੰਗੀ ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਭ ਟੇਕ ॥
ਹੇ ਗੋਬਿਦ ਹੇ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਜਾ ਕੈ ਸਦਾ ਬਿਬੇਕ ॥
ਹੇ ਅਪਰੰਪਰ ਹਰਿ ਹਰੇ ਹਹਿ ਭੀ ਹੋਵਨਹਾਰ ॥
ਹੇ ਸੰਤਹ ਕੈ ਸਦਾ ਸੰਗਿ ਨਿਧਾਰਾ ਆਧਾਰ ॥
ਹੇ ਠਾਕੁਰ ਹਉ ਦਾਸਰੋ ਮੈ ਨਿਰਗੁਨ ਗੁਨੁ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਦੀਜੈ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਰਾਖਹੁ ਹੀਐ ਪਰੋਇ ॥੫੫॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੧]

੩. **ਸਲੋਕੁ ॥ ਆਏ ਪ੍ਰਭ ਸਰਨਾਗਤੀ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਦਇਆਲ ॥**
ਏਕ ਅਖਰੁ ਹਰਿ ਮਨਿ ਬਸਤ ਨਾਨਕ ਹੋਤ ਨਿਹਾਲ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੧]

੪. **"ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮੁ ਜਹਾਜ ਹੈ ਚੜ੍ਹੇ ਸੁ ਉਤਰੈ ਪਾਰ ॥**
ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਕਰਿ ਸੇਂਵਦੇ ਗੁਰ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਨਿ ਹਾਰ ॥" [ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅੰਗ ੮੫੦]

ਕਥਾ, ਪ੍ਰਚਾਰ, ਵਖਿਆਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਬਚਨ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸੁਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚੋਣਵੇਂ, ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ :—

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਅੰਤਰਯਾਮੀ, ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ, ਦੀਨਾ ਬੰਧੂ, ਭਗਤ ਵਛਲ, ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ :—

ਯਥਾ— ੧. **ਆਪਿ ਨਰਾਇਣੁ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਗ ਮਹਿ ਪਰਵਰਿਯਉ ॥** [ਸਵਈਏ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੩੯੫]

੨. **ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਕਹਾਯਉ ॥** [ਸਵਈਏ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੪੦੮]

ਨੇ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਜੋਤਿ ਜੁਗਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਜੋਤਿ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ! ਮਨ ਬਿਰਤੀਆਂ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਬੈਠੀਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਵੇ, ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋਵੇ! ਹਾਜ਼ਰ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਇਆ ਮੁਖਵਾਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣੀਏ!

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਸਟੀਕ

ਸੰਗਰਾਂਦ—ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਗਰਾਂਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨੀ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸੰਗਰਾਂਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਘਰਾਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਰੂਪ ਸੰਕ੍ਰਾਂਤਿ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ—ਸੰ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਕ੍ਰਾਂਤਿ=ਤਬਦੀਲੀ, **ਵਾ:** ਉਹ ਰੇਖਾ ਜਿਸ ਉਪਰ ਸੂਰਜ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਂਤਿਵ੍ਰਿਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਜਿਸ ਦਿਨ ਧਰਤੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਨਾਲ ਸੂਰਜ ਨਵੀਂ ਰਾਸ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਿੱਕੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਬਿਰਛਾਂ ਤੱਕ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਰਾਂਦ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਦ ਸਾਂਕ੍ਰਾਂਤਿ (सांक्रांन्ति) ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ—ਸੂਰਜ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਸਿ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਰਾਸਿ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ। ਸਾਂਕ੍ਰਾਂਤਿ ਉਹ ਦਿਨ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਨਵੀਂ ਰਾਸ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਕ੍ਰਮਾਜੀਤ ਸਾਲ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੂਰਜ ਦੀ ਚਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਹਰ ਦੇਸੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਇੱਕ ਰਾਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੀ ਰਾਸ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਧਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਹੀ ਰਾਸਾਂ ਹਨ। ਜੋ ਲੋਕ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹਰੇਕ ਸੰਗਰਾਂਦ ਦਾ ਦਿਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਇੱਕ ਰਾਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੀ ਰਾਸ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਖ਼ਾਸ ਉਚੇਚਾ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਉਸ ਨਵੀਂ ਰਾਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਲਈ ਸਾਰਾ ਮਹੀਨਾ ਚੰਗਾ ਲੰਘਾਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦੇ ਥਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਿਆਂ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਮੰਨ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਯਥਾ— **ਨਮੋ ਸੂਰਜ ਸੂਰਜੇ ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ॥** [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੦]

ਦੂਸਰਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਕਰਮਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਏ॥੧॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੭]

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਾਹਰਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਸਿੱਖ ਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਰੂਪ ਰਾਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਿੱਖ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਬੁਧਿ ਹਰਿ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੁਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ॥੨॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੯]

ਇਸ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚੁੱਕਣ ਲਈ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਪੂਜਾ ਛੱਡ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਸਾਰਾ ਮਹੀਨਾ ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਸੁਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਬਤੀਤ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੁਖ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਿਰਤਮ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਰਤੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ।

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੩]

ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਮਾਂਝ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਕਿਰਤਿ ਕਰਮ ਕੇ ਵੀਛੁੜੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਲਹੁ ਰਾਮ ॥ ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਦਹ ਦਿਸ ਭ੍ਰਮੇ ਥਕਿ ਆਏ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਾਮ ॥ ਧੇਨੁ ਦੁਧੈ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਕਿਤੈ ਨ ਆਵੈ ਕਾਮ ॥ ਜਲ ਬਿਨੁ ਸਾਖ ਕੁਮਲਾਵਤੀ ਉਪਜਹਿ ਨਾਹੀ ਦਾਮ ॥ ਹਰਿ ਨਾਹ ਨ ਮਿਲੀਐ ਸਾਜਨੈ ਕਤ ਪਾਈਐ ਬਿਸਰਾਮ ॥ ਜਿਤੁ ਘਰਿ ਹਰਿ ਕੰਤੁ ਨ ਪ੍ਰਗਟਈ ਭਠਿ ਨਗਰ ਸੇ ਗ੍ਰਾਮ ॥ ਸ੍ਰਬ ਸੀਗਾਰ ਤੰਬੋਲ ਰਸ ਸਣੁ ਦੇਹੀ ਸਭ ਖਾਮ ॥ ਪ੍ਰਭ ਸੁਆਮੀ ਕੰਤ ਵਿਹੂਣੀਆ ਮੀਤ ਸਜਣ ਸਭਿ ਜਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਕੀ ਬੇਨੰਤੀਆ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ ॥ ਹਰਿ ਮੇਲਹੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ ਜਿਸ ਕਾ ਨਿਹਚਲ ਧਾਮ ॥੧॥

ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਮਾਂਝ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਉਥਾਨਕਾ—ਬਾਰਹਮਾਹਾ—ਉਥਾਨਕਾ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਥਾਨਕਾ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਵੀ ਸਮਝਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਉਥਾਨਕਾ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਰੂਪ ਉੱਥਾਨਿਕਾ, ਸੰਗਯਾ—ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਉਥਾਨ (ਉਠਾਉਣ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਵਜਾਖਯਾ, ਭੂਮਿਕਾ, ਦੀਬਾਚਾ, ਤਮਹੀਦ ਇਸ ਨੂੰ ਉਥਾਨਕਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਤਕ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਉਥਾਨਕਾਵਾਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਬਾਣੀਆਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਥਾਨਕਾ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਜੋ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਬੁੱਧ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਬਲ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥਾਨਕਾ ਦਾ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਇਤਨਾ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਅਧੂਰਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਥਾਨਕਾ ਦਾ ਬੇਲੋੜਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਥਾਨਕਾ ਕਲਪਿਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਦੂਜਾ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਦੋਨਾਂ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਹੈ ਤੇ ਵਹਿਮਾਂ, ਭਰਮਾਂ, ਪਾਖੰਡਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਧਰਮ ਦੇ ਆਗੂ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਐਸਾ ਭਰਮ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਹੀਨਾ ਚੜ੍ਹੇ, ਉਸ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਾ ਲਵੇ, ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਧਰਮ ਦੇ ਆਗੂ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਸੁਣ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਜੁਗਾਂ ਅਤੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਦਿਮਾਗ਼ੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਰ ਕੀ ਸਬੂਤ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਲਪਿਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਮਹੀਨਾ ਚੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਲਵੇਗਾ, ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਘਟ ਜਾਵੇਗੀ, ਵਪਾਰ

ਵਿੱਚ ਘਾਟਾ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਸ਼ੂ ਮਰ ਜਾਣਗੇ, ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬੀਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੇਗੀ ਆਦਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਇਸ ਚਲਾਕੀ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਘਰ ਬੈਠੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸੰਗਰਾਂਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨਕਦੀ ਜਾਂ ਪਦਾਰਥ ਭੇਟਾ ਦੇ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਣਾ ਕਿ ਅੱਜ ਕਿਹੜਾ ਮਹੀਨਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ ਹੋਣੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਉਸੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਂ ਭੇਟਾ ਲੈ ਕੇ ਦੱਸਣਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸੀ, ਕੁਝ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ—ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਰਗਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਜੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਿਖ ਹੰਸ ਸਰਵਰਿ ਇਕਠੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਹੁਕਮਾਵੈ ॥

[ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੬੦]

ਸਿੱਖ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਸਿੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਕੇ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਮੋਤੀ ਚੁਗਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਧਰਮਸਾਲ ਹੈ ਮਾਨਸਰੁ ਹੰਸ ਗੁਰਸਿਖ ਵਾਹੁ ॥**
ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਕਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਖਾਹੁ ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੯, ਪਉੜੀ ੧੪]

੨. **ਸਰਵਰ ਹੰਸ ਧੁਰੇ ਹੀ ਮੇਲਾ ਖਸਮੈ ਏਵੈ ਭਾਣਾ ॥**
ਸਰਵਰ ਅੰਦਰਿ ਹੀਰਾ ਮੋਤੀ ਸੋ ਹੰਸਾ ਕਾ ਖਾਣਾ ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੫੬]

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਮਾਰਬਲ ਦਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਛੱਤਰੀ ਵਾਲਾ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ, ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ੧੬੬੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਚੇਤਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਕਾ ਦਰਬਾਰ ਐਸਾ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਦਾ ਸਮਰਾਟ ਇੰਦ੍ਰ ਵੀ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਦੇਵਪੁਰੀ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਇਤਨੀ ਸੋਭਨੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਤਨੀ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਸੋਭਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸਹਿਤਾ, ਖਹਿਤਾ, ਖੀਣਤਾ, ਹੰਕਾਰ, ਈਰਖਾ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਦੋਸ਼ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਦ ਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਤੱਤ ਬੇਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਾਲੋ ਜੀ, ਭਾਈ ਮੰਝ ਤੇ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਜੀ ਆਦਿ ਬੇਅੰਤ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ। ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਐਸਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਚੰਦਰਮਾ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਚਮਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਵਤ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਘਟਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਕਲੰਕੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਲੰਕੰ ਬਿਨਾ ਨੇਕਲੰਕੀ ਸਰੂਪੇ ॥ [ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੩]

ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਵਿੱਚ ਠੰਢ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਚਾਨਣੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਰਾਗ ਦਵੈਸ਼ ਰੂਪ ਕਿਰਨਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਧੁੱਪ ਕਰਕੇ ਸੜਦੇ ਹੋਏ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦਿਨੀਅਰੁ ਸੂਰੁ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਬੁਝਾਨੀ ਸਿਵ ਚਰਿਓ ਚੰਦੁ ਚੰਦਾਕੀ ॥੩॥**

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੬੮]

੨. ਜੈਸੇ ਸਕਤਿ ਸੂਰੁ ਬਹੁ ਜਲਤਾ ਗੁਰ ਸਸਿ ਦੇਖੇ ਲਹਿ ਜਾਇ ਸਭ ਤਪਨਾ॥੧॥

[ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੬੦]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਚਾਨਣਾ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁੱਧੀਆਂ ਰੂਪ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਖਿੜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਿੰਦਕ ਲੋਕ ਚਕਵਿਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਦੁਖ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖ ਚਕੋਰਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲਾਉਣ ਲਈ ਅਖੰਡ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਅਕਹਿ ਰਸ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਮੋ ਸੂਰਜ ਸੂਰਜੇ ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ॥ [ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੦]

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਵੀ ਉਪਮਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਭਾਵ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਚਮਕ ਨੂੰ ਮੱਧਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿੱਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਿਸਣ ਤੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇ ਕੇ ਮੋਹ ਰੂਪ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਚਾਨਣੀ, ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਰੂਪ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਖਿੜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਚਕਵੀਆਂ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਚਕਵੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾ ਕੇ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਨਮੁਖ ਲੋਕ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਬਗ਼ੀਚੀ ਵਤ ਮੁਰਝਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦੇ। ਨਿੰਦਕ ਲੋਕ ਉੱਲੂਆਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਰੂਪ ਖੁੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੜੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਦੰਭੀ ਪਾਖੰਡੀ ਰੂਪ ਤਾਰੇ ਛਿਪ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਉਡ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬੱਦਲ ਅਭੇਦ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ।

ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਦਾ ਰੂਪ ਭਾਵੇਂ ਵੱਖਰਾ-ਵੱਖਰਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਟੀਕਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ, ਟੀਕਾ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ), ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿ ਦੇ ਕਥਨ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਿਧਾਂਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਭ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਸਾਰੀਆਂ ਉਥਾਨਕਾ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਜਾਲ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਹੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰੇ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਭਰਮ ਜਾਲ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸੁਖੈਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦੀ ਐਸੀ ਬਾਣੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਰਲ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਤੇ ਭੋਲੀਆਂ ਭਾਲੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਣ। ਜਿਥੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੰਗਰਾਂਦ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦਾ ਦਿਨ ਮੰਨ ਕੇ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ। ਇਸ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨਾਂ 'ਤੇ ਬੱਝਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੋਲੋਂ ਫਲਾਦੇਸ਼ ਸੁਨਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋਕ ਸੂਰਜ ਦੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਾਸਤੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਦਿਨ ਮੱਸਿਆ ਤੇ ਸੰਗਰਾਂਦ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੇ ਇਸ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦਾ

ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ "ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ" ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੁੰਮੇ (ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ) ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਭਲੇ ਪ੍ਰਹੇਜ਼ਗਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰੱਬ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ਼ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਉਸ ਪਰਵਦਗਾਰ ਦੀ ਉਚੇਚੀ ਯਾਦ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ੧੯ਵੇਂ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੂਜ਼ਿ ਜੁਮਅਾ ਮੋਮਨਾਨਿ ਪਾਕਬਾਜ਼॥ ਗਿਰਦ ਮੀ ਆਇੰਦ ਅਜ਼ ਬਹਿਰਿ ਨਿਮਾਜ਼॥੧੯॥

(ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪਾਕ ਪਰਹੇਜ਼ਗਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰੱਬ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਮ ਚੁਨਾ ਦਰ ਮਜ਼ਹਬ ਮਹ ਸਾਧ ਸੰਗ॥
ਕਜ਼ ਮਹਬਤ ਬਾ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾਰੰਦ ਰੰਗ॥੨੦॥

ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਹੀ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਉਸ ਪਰਵਦਗਾਰ ਦੀ ਉਚੇਚੀ ਯਾਦ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੋ ਵਾਰ ਸੰਗਰਾਂਦ ਤੇ ਮੱਸਿਆ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਿਰਦ ਮੀ ਆਇੰਦ ਦਰ ਮਾਹੇ ਦੋ ਬਾਰ॥
ਬਹਿਰਿ ਜ਼ਿਕਰਿ ਖਾਸਾਇ ਪਰਵਦਗਾਰ॥੨੧॥

ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਭਰਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਮਹੀਨੇ ਭਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰਹੇਗੀ ਤੇ ਸੁਖ ਮਿਲਣਗੇ। ਸੁਖ ਦੁਖ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤੀ ਸਮਾਨ ਕਰਕੇ ਵਿਚਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਖ਼ਸੀ ਪੂਜਾ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿਤ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਉਹਨਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਭਾਰੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਰਾਂਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕੀਤਿਆਂ ਮਹੀਨੇ ਭਰ ਦੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਤਨਖ਼ਾਹ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਈਰਖਾ ਨੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਬੜੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦਿਖਾਏ, ਜੋ ਇਥੇ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੁਝ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀਆਂ, ਨਵੀਨ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਜੋ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮੱਸਿਆ, ਸੰਗਰਾਂਦ, ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਆਦਿ ਦਿਹਾੜੇ ਮਨਾਉਣੇ ਮਨਮੱਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਵੀ ਮਨਮੱਤ ਹੈ ? ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਵਰਗੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਰਪੱਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦੋ ਵੇਲੇ ਆਉਣ, ਜਿਹੜੇ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਉਹ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਆਉਣ, ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਤੀ ਦੂਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਜਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਆਪਣਾ ਦਸਵੰਧ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਨਣ ਵਾਸਤੇ ਆਉਣ। ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ, ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭੋਲਾਪਣ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਦਿਹਾੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਯਾਦ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮੱਸਿਆ, ਸੰਗਰਾਂਦ, ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਸਨ। ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਹੀਨਾ ਚੜ੍ਹੇ ਸੰਗਰਾਂਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫਲ ਭੋਗਦੇ ਦੱਸ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ

ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦਾ ਫਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚਲਿਆ ਪਤਿ ਸਿਉ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ਵਾਜਾ ਵਾਇਸੀ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੩੦]

੨. **ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਕਤਿ ਘਾਲਿ॥**
ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੮]

ਬਾਰਹਮਾਹਾ—ਇਕ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਦਲਦੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਰੰਗਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਬਿਰਹੋਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਛੇੜਦਾ ਹੈ, ਅੰਤ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਨਗਮਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ ਵਧੇਰੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਯੋਗ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਖ਼ੀਰ ਬਸਤਰ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਬੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਸਊਦ ਸਾਅਦ ਸੁਲਮੇਾਨ ਲਾਹੌਰੀ (੧੦੪੭-੧੧੨੨ ਈ:) ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਫ਼ਾਰਸੀ ਬਾਰਾਮਾਹਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਪੁਰਾਣੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਫ਼ਾਰਸੀ ਕਵੀ ਨੇ ਬਾਰਾਮਾਹ ਲਿਖਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਈਰਾਨੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਸ਼ਦਾ ਰਿਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹਿੰਦੀ ਬਾਰਾਮਾਹ ਆਮ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਤ, ਭਗਤ, ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਤੁਖਾਰੀ ਤੇ ਮਾਝ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਬਾਰਹਮਾਹੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। 'ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ' ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

੧. **ਉਪਦੇਸ਼ਾਤਮਿਕ** — ਚੇਤਿ, ਗੋਵਿੰਦੁ ਅਰਾਧੀਐ, ਹੋਵੈ ਅਨੰਦੁ ਘਣਾ॥
੨. **ਪ੍ਰੇਮਾਤਮਿਕ** — ਅਸੁਨਿ, ਪ੍ਰੇਮ ਉਮਾਹੜਾ, ਕਿਉ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿ ਜਾਇ॥
੩. **ਵਿਜੋਗਾਤਮਿਕ** — ਵੇਮੁਖ ਹੋਇ ਰਾਮ ਤੇ, ਲਗਨਿ ਜਨਮ ਵਿਜੋਗ॥
੪. **ਸੰਜੋਗਾਤਮਿਕ** — ਇਛ ਪੁਨੀ ਵਡਭਾਗਣੀ, ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਰਾਇ॥
੫. **ਹਲੀਮੀਭਾਵਾਤਮਿਕ** — ਮਾਘਿ ਮਜਨੁ ਸੰਗਿ ਸਾਧੂਆ ਧੂੜੀ ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ॥
੬. **ਅਨੰਦਾਤਮਿਕ** — ਫਲਗੁਣਿ ਅਨੰਦ ਉਪਾਰਜਨਾ ਹਰਿ ਸਜਣ ਪ੍ਰਗਟੇ ਆਇ॥

ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਮਾਂਝ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਬਾਰਹ=ਬਾਰਾਂ ਮਾਹਾ=ਮਹੀਨੇ, ਭਾਵ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ। ਰਾਗ ਮਾਝ ਹੈ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ, ਘਰੁ ੪=ਰਾਗ ਦਾ ਚੌਥਾ ਸੁਰ ਤਾਲ। ਘਰ ਚੌਥੇ ਵਿਚ ਗਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ੧੪ ਪਦ ਹਨ। ਜੋ **੧**=ਅਦ੍ਵੈਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸਜਾਤੀ, ਬਿਜਾਤੀ, ਸ੍ਵਗਤ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਛੇਦ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜੋ ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈ। ਉਚਾਰਨੇ ਮਾਤਰ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੋਹਰਾ॥ ਅਕਾਰ ਉਕਾਰ ਮਕਾਰ ਪੁਨ ਅਰਧ ਬਿੰਦੁ ਪਹਿਚਾਨ॥
ਚਾਰੋਂ ਕੋ ਸਮੁਦਾਇ ਜੋ ਓਅੰਕਾਰ ਪਹਿਚਾਨ॥

ਜੋ **ਸਤਿ**=ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਸਤਾ ਸਫੁਰਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। **ਗੁਰ**=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। **ਪ੍ਰਸਾਦਿ**=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸੁਆਦਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਐਸਾ ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ ? ਸਤਿਗੁਰ=ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦੇ ੧੪ ਪਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਮੰਗਲ ਰੂਪ

ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਅਭਿਮਾਨ ਸਹਿਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਕਿਰਤਿ ਕਰਮ ਕੇ ਵੀਛੁੜੇ;

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਿਰਤਿ ਕਰਮ=ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਛੜੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਦੈ ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਊ ਕਿਸੈ ਦੋਸੁ ਕਰੰਮਾ ਆਪਣਿਆ॥
ਜੋ ਮੈ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈ ਪਾਇਆ ਦੋਸੁ ਨ ਦੀਜੈ ਅਵਰ ਜਨਾ॥੨੯॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੩੩]

ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਅਸੀਂ ਅਨੇਕਾਂ ਟੇਢੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਈ ਜਨਮ ਭਏ ਕੀਟ ਪਤੰਗਾ॥
ਕਈ ਜਨਮ ਗਜ ਮੀਨ ਕੁਰੰਗਾ॥ [ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੭੬]

ਇਹ ਜੂਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਕਰਮ ਇੱਕ ਐਸੀ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੀਵ ਉੱਚੀ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਧ੍ਰੂਅ ਨੇ ਤਪ ਆਦਿ ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਅਟੱਲ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅਟਲ ਭਇਓ ਧ੍ਰੂਅ ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਰੁ ਨਿਰਭੈ ਪਦੁ ਪਾਇਆ॥**
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੨]

੨. **ਪਾਂਚ ਬਰਖ ਕੋ ਅਨਾਥੁ ਧ੍ਰੂ ਬਾਰਿਕੁ ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਅਮਰ ਅਟਾਰੇ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੯੯]

ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਾਲਮੀਕ ਨੇ ਭੈੜੇ ਕਰਮ ਤਿਆਗ ਕੇ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਉਤਮ ਪਦਵੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਲਮੀਕੁ ਸੁਪਚਾਰੋ ਤਰਿਓ ਬਧਿਕ ਤਰੇ ਬਿਚਾਰੇ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੯੯]

ਬਿਧੀਚੰਦ ਨੇ ਚੋਰੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਉਪਕਾਰ, ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸੀਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਛੀਨਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸੀਨਾ॥

ਐਸੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉੱਚ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬੁਨਨਾ ਤਨਨਾ ਤਿਆਗਿ ਕੈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਬੀਰਾ॥
ਨੀਚ ਕੁਲਾ ਜੋਲਾਹਰਾ ਭਇਓ ਗੁਨੀਯ ਗਹੀਰਾ॥੧॥
ਰਵਿਦਾਸੁ ਢੁਵੰਤਾ ਢੋਰ ਨੀਤਿ ਤਿਨਿ੍ ਤਿਆਗੀ ਮਾਇਆ॥
ਪਰਗਟੁ ਹੋਆ ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ॥੨॥ [ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੮੭]

ਐਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਚਾਨਣ ਦੇਣ ਰੂਪ ਰੌਸ਼ਨ ਮੁਨਾਰੇ ਵਾਂਗ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਰਾਜੇ ਨੌਖ ਵਰਗੇ ਸਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟੇ ਗਏ। ਅਜ ਰਾਜੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਦ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਦਾਨ ਨੂੰ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਖਾਣਾ ਪਿਆ। ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਕਲੰਕੀ ਹੋਇਆ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਵ੍ਰਿੰਦਾ ਰਾਖਸ਼ਣੀ ਤੋਂ ਸਰਾਪ ਲੈ ਕੇ ਪੱਥਰ ਬਣਿਆ। ਇੰਦਰ ਸਰਾਪ ਲੈ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗਾਂ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਰਾਵਨ ਜੈਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੂੰ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਲੰਕਾ ਨੂੰ ਗਵਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਤੇ

ਮੂਰਖ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਸਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਨੀਚ ਕਰਮ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਉਹ ਕਰਮ ਕੈਸੇ ਹਨ ? ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਹ ਘਰਿ ਕਥਾ ਹੋਤ ਹਰਿ ਸੰਤਨ ਇਕ ਨਿਮਖ ਨ ਕੀਨੋੰ ਮੈ ਫੇਰਾ॥**
ਲੰਪਟ ਚੋਰ ਦੂਤ ਮਤਵਾਰੇ ਤਿਨ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਬਸੇਰਾ॥੩॥
ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮਾਇਆ ਮਦ ਮਤਸਰ ਏ ਸੰਪੈ ਮੋ ਮਾਹੀ॥
ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰੁ ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਏ ਸੁਪਨੰਤਰਿ ਨਾਹੀ॥੪॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੯੭੧]

੨. **ਕੂੜਿ ਕਪਟਿ ਅਹੰਕਾਰਿ ਰੀਝਾਨਾ॥ ਨਾਮ ਸੁਨਤ ਜਨੁ ਬਿਛੂਅ ਡਸਾਨਾ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੩]

੩. **ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕਬਹੂ ਨਹੀ ਕੀਨੀ ਰਚਿਓ ਧੰਧੈ ਝੂਠ॥**
ਸੁਆਨ ਸੂਕਰ ਬਾਇਸ ਜਿਵੈ ਭਟਕਤੁ ਚਾਲਿਓ ਊਠਿ॥੧॥ [ਮਾਰੂ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੦੫]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਹਾਂ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਲਹੁ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਸਾਰਿਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਆਪ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਮੇਲਹੁ=ਮੇਲ ਲੈਣਾ ਕਰੋ ਪਰ ਮਿਲਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਮੇਰੇ ਔਗੁਣਾਂ ਵੱਲ ਨਾ ਦੇਖਣਾ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਅਉਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਅਉਗੁਣ ਅਣਗਿਣਤ ਹਨ, ਤੋਲੇ ਮਾਪੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮੇਰੇ ਦੋਖ ਗਨੇ ਨ ਜਾਹਿ॥ ਹਰਿ ਬਿਨਾ ਕਤਹਿ ਸਮਾਹਿ॥**
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੩੮]

੨. **ਕਾਗਦ ਲੇਖਾ ਜੌ ਕਰੋ, ਕਹਾਂ ਪੁਜਾਵੌਂ ਨਾਥ॥**
ਔਗਣ ਮੇਰੇ ਬਖਸੀਏ ਮਾਥੇ ਧਰੀਏ ਹਾਥ॥੯੧॥ [ਭਾਵਰਸਾਮ੍ਰਿਤ]

੩. **ਸਭਿ ਅਵਗਣ ਮੈ ਗੁਣੁ ਨਹੀ ਕੋਈ॥**
ਕਿਉ ਕਰਿ ਕੰਤ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਈ॥੧॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੫੦]

੪. **ਜੇਤਾ ਸਮੁੰਦੁ ਸਾਗਰੁ ਨੀਰਿ ਭਰਿਆ ਤੇਤੇ ਅਉਗਣ ਹਮਾਰੇ॥**
ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਕਿਛੁ ਮਿਹਰ ਉਪਾਵਹੁ ਡੁਬਦੇ ਪਥਰ ਤਾਰੇ॥੫॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫੬]

੫. **ਹਮਰੀ ਗਣਤ ਨ ਗਣੀਆ ਕਾਈ ਅਪਣਾ ਬਿਰਦੁ ਪਛਾਣਿ॥**
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੯]

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਰਾਮ ਸ਼ਬਦ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰਮਤ ਰਾਮ ਘਟ ਘਟ ਆਧਾਰ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੭]

ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਏਕ ਰਾਮ ਦਸਰਥ ਕਾ ਬੇਟਾ॥ ਏਕ ਰਾਮ ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਲੇਟਾ॥
ਏਕ ਰਾਮ ਕਾ ਸਗਲ ਪਸਾਰਾ॥ ਏਕ ਰਾਮ ਸਭਹੂੰ ਤੇ ਨਿਆਰਾ॥ [ਭਗਤ ਜੱਲ੍ਹਣ ਜੀ]

ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਦਹ ਦਿਸ ਭ੍ਰਮੇ;

ਚਾਰ ਕੁੰਟ=ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ, ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ ਤੇ ਚਾਰ ਉਪਦਿਸ਼ਾ ਈਸ਼ਾਨ, ਨੈਰਤ, ਵੈਵ ਤੇ ਅਗਨਿ, ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਚਾਰ ਉਪ-ਦਿਸ਼ਾ ਇਹ ਚਾਰ ਅਤੇ ਚਾਰ ਅੱਠ ਦਿਸ਼ਾ ਬਣੀਆ। ਨੌਵਾਂ ਪਾਤਾਲ ਤੇ ਦਸਵਾਂ ਆਕਾਸ਼। ਇਹ ਦਸ ਦਿਸ਼ਾਂ ਹਨ। **ਵਾ**: ਚਾਰ ਕੁੰਟ=ਭਾਵ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ, ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਮਣ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਾਂ, **ਵਾ**: ਚਾਰ ਕੁੰਟ ਭਾਵ ਮਨ, ਬੁੱਧ, ਚਿੱਤ, ਅਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਦਹ ਦਿਸ=ਦਸੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮਦੇ ਆਏ ਹਾਂ। **ਕੁੰਟ**=[ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੂਟ=ਪਹਾੜ ਦੀ ਚੋਟੀ, ਕੋਣ=ਕੂਣਾ] ਕੂਣਾ=ਕੋਣਾ, ਚਾਰ ਕੋਣਾਂ। ਪਹਿਲੋਂ ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾ ਹਨ—ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ, ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਚਾਰ ਕੋਣਾਂ ਯਾ ਕੁੰਟਾਂ ਹਨ। ਪੂਰਬ ਤੇ ਉੱਤਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਈਸ਼ਾਨ ਕੋਣ ਹੈ। ਪੂਰਬ ਤੇ ਦੱਖਣ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਗਨ ਕੋਣ ਹੈ। ਦੱਖਣ ਤੇ ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਨੈਰਿਤ ਕੋਣ ਹੈ। ਪੱਛਮ ਤੇ ਉੱਤਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਯਵ ਕੋਣ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਠਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਵੀ ਦੋ ਦਿਸ਼ਾ ਹਨ। ਸਿਰ ਦੇ ਉਪਰ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਊਰਧਵ ਹੈ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਵੱਲ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਅਧੋ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਰਲ ਕੇ ਦਸ ਹਨ। ਚਾਰ ਕੁੰਟ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਚਾਰ ਕੋਣ ਹਨ, ਜੋ ਉਪਰ ਗਿਣੇ ਹਨ। ਦਸ ਦਿਸ਼ਾ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਚਾਰੇ ਉਹ ਕੋਣਾਂ, ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਤੇ ਦੋ ਦੂਸਰੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾ ਹਨ। ਨਵੀਂ ਯੂਰਪੀ ਵੰਡ ਮੂਜ਼ਬ ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅੱਠ ਤੇ ਫੇਰ ਅੱਗੋਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੋਰ ਵੰਡ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ ਦੇ ਚਾਰੇ ਕੁੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਮਣ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾਂ ਭਵਿ ਥਕੇ ਅੰਦਰਿ ਤਿਖ ਤਤੇ॥** [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੦੯੩]

੨. **ਕੁੰਟ ਚਾਰਿ ਦਹ ਦਿਸਿ ਭ੍ਰਮੇ ਕਰਮ ਕਿਰਤਿ ਕੀ ਰੇਖ॥**
ਸੂਖ ਦੂਖ ਮੁਕਤਿ ਜੋਨਿ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਓ ਲੇਖ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੩]

੩. **ਸਗਲ ਜਨਮ ਭਰਮ ਹੀ ਭਰਮ ਖੋਇਓ ਨਹ ਅਸਥਿਰੁ ਮਤਿ ਪਾਈ॥**
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੨]

ਥਕਿ ਆਏ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਾਮ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਅੱਕ-ਥੱਕ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਾਂ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਉਣ ਨਾਲ ਇਹ ਆਸ ਬੱਝੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੋ ਭੈਅ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਰਣਿ ਸਗਲ ਭੈ ਲਾਥੇ ਦੁਖ ਬਿਨਸੇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥**
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੫]

੨. **ਸਗਲ ਤਿਆਗਿ ਹਰਿ ਸਰਣੀ ਆਇਆ॥**
ਤਿਸੁ ਜਨ ਕਹਾ ਬਿਆਪੈ ਮਾਇਆ॥੨॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੮]

੩. **ਸਰਨਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖੁ ਦਇਆਲਾ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੦]

੪. **ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ ਪ੍ਰਭ ਆਇਆ ਪਰਿਆ ਤਉ ਸਰਨਾਇ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੯]

੫. **ਦੀਨ ਦਰਦ ਦੁਖ ਭੰਜਨਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਥ ਅਨਾਥ॥**
ਸਰਣਿ ਤੁਮ੍ਾਰੀ ਆਇਓ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਸਾਥ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੩]

ਧੇਨੁ ਦੁਧੈ ਤੇ ਬਾਹਰੀ; ਕਿਤੈ ਨ ਆਵੈ ਕਾਮ ॥

ਧੇਨੁ=ਗਊ, ਜੋ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ=ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਭਾਵ ਜੋ ਗਊ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ, ਉਹ ਹਲ, ਖੂਹ ਆਦਿ

ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਗਊ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੁੱਧ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗਊ ਜਿਤਨਾ ਵੱਧ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਗਊਆਂ ਖ਼ਰੀਦਣ ਵਾਲੇ ਦੁੱਧ ਤੋਲ ਨਾਪ ਕੇ ਹੀ ਪਸ਼ੂ ਖ਼ਰੀਦਦੇ ਹਨ। ਗਊ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲਏ ਗਏ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਦੇਹ ਰੂਪ ਗਊ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ ਚਾਰੇ ਫਲਾਂ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, **ਵਾ:** ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ, ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥ, ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਦੇਹ ਰੂਪ ਗਊ ਕਿਸ ਕੰਮ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਗਊ ਜੋ ਸਰੂਪ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਬੁੱਧੀ ਸਾਡੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੁਧ ਬਿਨੁ ਧੇਨੁ ਪੰਖ ਬਿਨੁ ਪੰਖੀ ਜਲ ਬਿਨੁ ਉਤਭੁਜ ਕਾਮਿ ਨਾਹੀ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੩੫੪]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਾਖੰਡੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਹਾਂ ਰੂਪ ਗਊਆਂ ਕੋਲ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭੇਖ ਦੇਖ ਨਹਿ ਭੂਲੀਐ ਜਹਾ ਨ ਗੁਣ ਕੋ ਨਾਮ ॥
ਜਿਉਂ ਘੰਟਾ ਗਲ ਗਊ ਕੇ ਦੂਧ ਬਿਨਾ ਕਿਹ ਕਾਮ ॥੨॥ [ਰਾਜਨੀਤ ਚਾਣਕਾ, ਅਧਿ: ੧੦]

ਜਲ ਬਿਨੁ ਸਾਖ ਕੁਮਲਾਵਤੀ; ਉਪਜਹਿ ਨਾਹੀ ਦਾਮ ॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਲ=ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਖ=ਖੇਤੀ ਕੁਮਲਾਵਤੀ=ਮੁਰਝਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਦਾਮ=ਦਮੜਿਆਂ, ਰੁਪਇਆਂ ਰੂਪ ਲਾਭ ਉਪਜਹਿ=ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਡੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਸਾਖ=ਖੇਤੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਜਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁੱਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਗਾਹੁਣ ਰੂਪ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਸਾਧਨ ਕਰੀਏ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੈਰਾਗ, ਬਿਬੇਕ ਆਦਿ ਰੂਪ ਦਾਣੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਦਾਮ=ਦਮੜੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖੇਤੀ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੇਘ ਬਿਨਾ ਜਿਉ ਖੇਤੀ ਜਾਇ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੯]

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਸੁਕੇ ਤਲਾਅ ਵਿੱਚ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਕਵਲਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪ ਹੀ ਉੱਤਰ ਕਲਪ ਕੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਮਲ ਦੇ ਮੁਰਝਾਉਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੁਆਰਾ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਬਰ ਤੂੰ ਹਰੀਆਵਲਾ ਕਵਲਾ ਕੰਚਨ ਵੰਨਿ ॥
ਕੈ ਦੋਖੜੈ ਸੜਿਓਹਿ ਕਾਲੀ ਹੋਈਆ ਦੇਹੁਰੀ ਨਾਨਕ ਮੈ ਤਨਿ ਭੰਗੁ ॥
ਜਾਣਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਲਹਾਂ ਜੈ ਸੇਤੀ ਮੇਰਾ ਸੰਗੁ ॥
ਜਿਤੁ ਡਿਠੈ ਤਨੁ ਪਰਫੁੜੈ ਚੜੈ ਚਵਗਣਿ ਵੰਨੁ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੧੨]

ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਨਸਪਤੀ ਦਾ ਸੁਕਣਾ ਨਿਸਚਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਨਿਸਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਦਮੜੇ ਵੱਟੇ ਜਾਣ ਰੂਪ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੋ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਜਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ

ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਹਰੀਆਵਲਤਾ, ਧਰਮ ਰੂਪੀ ਫੁਲ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵਾ: ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਦੁਰਯੋਧਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਿਦਰ ਦੇ, ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭੀਲਣੀ ਦੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ, ਅਲੂਣਾ ਸਾਗ, ਜੂਠੇ ਬੇਰ ਅਤੇ ਕੋਧਰੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਇਸੇ ਹਰਿਆਵਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੈਸੇ ਸਾਖ=ਵੇਲਾਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਕੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਤਾਰਾਂ ਭਾਵ ਸੂਤ ਨਹੀਂ ਕਤਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਲਾਂ ਨੂੰ ਚੂੰਏਂ ਫੁੱਲ ਆਦਿ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਮੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੱਟੇ ਜਾਂਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀਆਂ ਬੁੱਧੀਆਂ ਰੂਪ ਵੇਲਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਜਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਕ ਤੇ ਕੁਮਲਾ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ, ਸੱਚ ਰੂਪ ਸੂਤ ਨਹੀਂ ਕਤਦੀਆਂ ਜਾਂ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਸੂਤ ਨਹੀਂ ਕਤਦੀਆਂ। ਮੰਨਣ ਰੂਪ ਫੁਲ, ਨਿਧਿਆਸਣ ਰੂਪ ਚੂੰਏਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਦਮੜੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਭਾਵ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਹਰਿ ਨਾਹ ਨ ਮਿਲੀਐ ਸਾਜਨੈ; ਕਤ ਪਾਈਐ ਬਿਸਰਾਮ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਨਾਹ=ਪਤੀ, ਜੋ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਾਜਨੈ=ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਕਤ=ਕਦੋਂ, ਵਾ: ਕਿਥੇ ਬਿਸਰਾਮ=ਇਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪਾਈਐ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਲ ਕਿਤੇ ਵੀ ਟਿਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ, ਸ਼ਿਵਪੁਰੀ, ਬ੍ਰਹਮਪੁਰੀ ਆਦਿ ਹਨ। ਸਾਰੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲ ਪੋਂਹਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਿਵ ਪੁਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਨਿਹਚਲੁ ਕੋ ਥਾਉ ਨਾਹਿ ॥** [ਅੰਗ ੨੧੪]

੨. **ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਮਹਿ ਸਰਪਰ ਮਰਣਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁਰੀ ਨਿਹਚਲੁ ਨਹੀ ਰਹਣਾ ॥**
ਸਿਵ ਪੁਰੀ ਕਾ ਹੋਇਗਾ ਕਾਲਾ ॥ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਮਾਇਆ ਬਿਨਸਿ ਬਿਤਾਲਾ ॥੨॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੭]

੩. **ਸਿਵ ਬਿਰੰਚਿ ਅਸੁਰ ਸੁਰ ਜੇਤੇ ਕਾਲ ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਜਰਤੇ ॥**
[ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੬੭]

੪. **ਜਹਾ ਜਹਾ ਇਹ ਦੇਹੀ ਧਾਰੀ ਰਹਨੁ ਨ ਪਾਇਓ ਕਬਹੂੰ ॥੧॥** [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੨੯]

ਜਿਤੁ ਘਰਿ ਹਰਿ ਕੰਤੁ ਨ ਪ੍ਰਗਟਈ ਭਠਿ ਨਗਰ ਸੇ ਗ੍ਰਾਮ ॥

ਨਗਰ=ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਗ੍ਰਾਮ=ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਭਾਵ ਪਤੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜਿਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਕਸਬੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੱਠਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦੁਖਦਾਈ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਰਕੇ ਤਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰੀ ਰੂਪ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਉਹ ਨਗਰ=ਵੱਡੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਗ੍ਰਾਮ=ਛੋਟੇ ਸਰੀਰ ਭੱਠਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹਾਂ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹਾਂ ਹਨ, ਉਹ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਰੂਪ ਪੌਣ ਨਾਲ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਕੋਇਲੇ ਧੁਖਣ ਤੋਂ ਭੱਠ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਸੰਤਨ ਕੀ ਝੁੰਗੀਆ ਭਲੀ ਭਠਿ ਕੁਸਤੀ ਗਾਉ ॥
ਆਗਿ ਲਗਉ ਤਿਹ ਧਉਲਹਰ ਜਿਹ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਉ ॥੧੫॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੫]

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਝੁੱਗੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੋਟਾ (ਕਮਜ਼ੋਰ) ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਕੁਸਤੀ=ਉਲਟੇ ਹਠ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਭਾਵੇਂ ਧੌਲਰਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਵੀ ਹੋਣ, ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ

ਭੱਠ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੋਏ ਨਗਰ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮ ਦੋ ਪਦ ਭਾਵੇਂ ਅਰਥ ਭਾਵ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਗਹਿਰਾਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। **ਨਗਰ**—ਸ਼ਹਿਰ, ਉਹ ਵਸੋਂ ਦਾ ਥਾਂ, ਜੋ ਪਿੰਡ, ਕਸਬਾ, ਬਸਤੀ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਥੇ ਵਪਾਰ, ਮੰਡੀਆਂ, ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਕਮ ਆਦਿ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ। **ਗ੍ਰਾਮ**—ਗਾਂਵ—ਪਿੰਡ, ਜਿਥੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵਸੋਂ ਹੋਵੇ।

ਸ੍ਰਬ ਸੀਗਾਰ ਤੰਬੋਲ ਰਸ; ਸਣੁ ਦੇਹੀ ਸਭ ਖਾਮ ॥

ਜਿਸ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਉਸਦੇ ਸ੍ਰਬ=ਸਾਰੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ=ਸਜਾਵਟ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਸਤ੍ਰ ਗਹਿਣੇ ਆਦਿਕ ਸਮਾਨ ਜੋ ਅਕਸਰ ੧੬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ, ਚੱਬੇ ਹੋਏ ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਬੀੜੇ ਅਤੇ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਰਸ-ਕਸ, ਦੇਹੀ ਦੇ ਸਮੇਤ ਖਾਮ[੧]=ਕੱਚੇ, ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਰਿ ਆਭਰਣ ਸਵਾਰੀ ਸੇਜਾ ਕਾਮਨਿ ਥਾਟੁ ਬਨਾਇਆ ॥
ਸੰਗੁ ਨ ਪਾਇਓ ਅਪੁਨੇ ਭਰਤੇ ਪੇਖਿ ਪੇਖਿ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥੨॥ [ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੨]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਜੋ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੁਰਮਾ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਰੂਪ ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਬੀੜੇ ਚੱਬੇ ਹਨ, ਜੋਗਾ ਰਸ ਚੁਆਉਣ ਰੂਪ ਰਸ ਲਿਆ ਹੈ, ਸਮੇਤ ਦੇਹ ਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਖਾਮ=ਕਚਿਆਈ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਸੁਖਦਾਈ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਦੁਖਦਾਈ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਭ ਸੁਆਮੀ ਕੰਤ ਵਿਹੂਣੀਆ; ਮੀਤ ਸਜਣ ਸਭਿ ਜਾਮ ॥

ਸੁਆਮੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੰਤ=ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਮੀਤ=ਮਿੱਤਰ ਸਜਣ=ਪਿਆਰੇ ਜਮਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਉਤਨਾਂ ਚਿਰ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਸ ਕੁਝ ਪਦਾਰਥ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਆਦਿ ਤੋਂ ਜੀਵ ਖ਼ਾਲੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਸੰਬੰਧੀ, ਭਰਾ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਦਿ ਮੁਖ ਫੇਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਮਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਜਮ ਦੁਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਭੀ ਦੁਖ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਜਮ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਚਰੁ ਪੈਨਨਿ ਖਾਵਨੇ ਤਿਚਰੁ ਰਖਨਿ ਗੰਢੁ ॥**
ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਕਿਛੁ ਨ ਹੋਵਈ ਤਿਤੁ ਦਿਨਿ ਬੋਲਨਿ ਗੰਧੁ ॥
[ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੫੯]

੨. **ਜੋ ਸੰਸਾਰੈ ਕੇ ਕੁਟੰਬ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਈ ਦੀਸਹਿ ਮਨ ਮੇਰੇ ਤੇ ਸਭਿ ਅਪਨੈ ਸੁਆਇ ਮਿਲਾਸਾ ॥**
ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਉਨਿ ਕਾ ਸੁਆਉ ਹੋਇ ਨ ਆਵੈ ਤਿਤੁ ਦਿਨਿ ਨੇੜੈ ਕੋ ਨ ਢੁਕਾਸਾ ॥
[ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੬੦]

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਤੀ ਬਣਾਉਣਾ ਕਰੋ। ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮਾਲਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਭ ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਜਾਮ=ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰਹਣੁ ਨ ਪਾਵਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵਾ ॥**
ਊਠਿ ਸਿਧਾਰੇ ਕਰਿ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਵਾ ॥੧॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੦]

---

੧. ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ 'ਖਾਮ' ਕੱਚੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੨. **ਪੀਰ ਪੈਕਾਬਰ ਅਉਲੀਏ ਕੋ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਾਸੀ॥** [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੦]

ਜਿਸ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਤੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੇ ਮਿੱਤਰ ਸੱਜਣ ਵੀ ਜਮਾਂ ਵਤ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਆਮੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਹਨ, ਇਹ ਜਮਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸਰਾਪ ਦੇਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨਾਨਕ ਕੀ ਬੇਨੰਤੀਆ; ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰੋ ਕਿ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਦੇਣਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਇਹੀ ਦਾਨ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਾਚਕ ਜਨੁ ਜਾਚੈ ਪ੍ਰਭ ਦਾਨੁ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੇਵਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ॥**
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੯]

੨. **ਮੈ ਕਿਆ ਮਾਗਉ ਕਿਛੁ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਾਈ ਹਰਿ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰੀ ਜੀਉ॥੧॥**
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੯੭]

੩. **ਵਿਣੁ ਤੁਧੁ ਹੋਰ ਜਿ ਮੰਗਣਾ ਸਿਰਿ ਦੁਖਾ ਕੈ ਦੁਖ॥**
ਦੇਹਿ ਨਾਮੁ ਸੰਤੋਖੀਆ ਉਤਰੈ ਮਨ ਕੀ ਭੁਖ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੫੮]

ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਈਰਖਾ, ਦਵੈਸ਼, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਨਾਲ ਤਪਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਤਸ ਦੁਨੀਆ ਖੁਨਕ ਨਾਮੁ ਖੁਦਾਇਆ॥੨॥** [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੯੧]

੨. **ਕਲਿ ਤਾਤੀ ਠਾਂਢਾ ਹਰਿ ਨਾਉ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੮]

੩. **ਤਪਤ ਕੜਾਹਾ ਬੁਝਿ ਗਇਆ ਗੁਰਿ ਸੀਤਲ ਨਾਮੁ ਦੀਓ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੨]

ਹਰਿ ਮੇਲਹੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ; ਜਿਸ ਕਾ ਨਿਹਚਲ ਧਾਮ ॥੧॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਸੁਆਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਸਾਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਮੇਲਹੁ=ਮੇਲ ਦੇਵੋ ਜੀ। ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਖੰਡ, **ਵਾ:** ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਨਿਹਚਲ=ਅਚੱਲ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਿਹਚਲ ਘਰੁ ਬਾਧਿਓ ਗੁਰਿ ਕੀਓ ਬੰਧਾਨੀ॥੪॥੫॥**
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੨]

੨. **ਨਾਨਕ ਬਧਾ ਘਰੁ ਤਹਾਂ ਜਿਥੈ ਮਿਰਤੁ ਨ ਜਨਮੁ ਜਰਾ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੪]

ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਘਰ ਘੁੰਮਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਘਰ ਘੁੰਮਣਵਾਣੀ ਭਾਈ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੮੯-੯੦]

ਇੱਕ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਲ ਦੀ ਗਰਦਿਸ਼, ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਐਸੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਲਵੋ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੩]

ਚੇਤਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਅਰਾਧੀਐ ਹੋਵੈ ਅਨੰਦੁ ਘਣਾ ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਮਿਲਿ ਪਾਈਐ ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਭਣਾ ॥ ਜਿਨਿ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਣਾ ਆਏ ਤਿਸਹਿ ਗਣਾ ॥ ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਜੀਵਣਾ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਜਣਾ ॥ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਿਆ ਰਵਿਆ ਵਿਚਿ ਵਣਾ ॥ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਕਿਤੜਾ ਦੁਖੁ ਗਣਾ ॥ ਜਿਨੀ ਰਾਵਿਆ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਤਿੰਨਾ ਭਾਗੁ ਮਣਾ ॥ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਕੰਉ ਮਨੁ ਲੋਚਦਾ ਨਾਨਕ ਪਿਆਸ ਮਨਾ ॥ ਚੇਤਿ ਮਿਲਾਏ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਸ ਕੈ ਪਾਇ ਲਗਾ ॥੨॥

ਚੇਤ—ਮੰਗਲ ਦੀ ਪਉੜੀ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਚੇਤ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਛੇ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਰੁੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਚੇਤ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਦੇਵ ਪੂਜਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ, ਸੂਰਜ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਨੇ, ਜੁਗਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪੂਜਨ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੇਤ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਹੀਨਾ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ? ਉਸਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਚੇਤਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਅਰਾਧੀਐ; ਹੋਵੈ ਅਨੰਦੁ ਘਣਾ ॥

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਚੇਤ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਗੋਵਿੰਦੁ (ਗੋ+ਵਿੰਦੁ) ਗੋ=ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਵਿੰਦੁ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਯੋਗ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ, ਵਾ—ਗੋ=ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੀ ਵਿੰਦ=ਰੱਖਿਆ, **ਵਾ**: ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ, **ਵਾ**: ਗੋ=ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਜੋ ਵਿੰਦੁ=ਲੱਭਿਆ ਜਾਵੇ, ਐਸੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਅਰਾਧੀਐ=ਚੇਤੇ ਕਰੀਏ, ਭਾਵ ਸਿਮਰੀਏ, ਯਾਦ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਘਣਾ=ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਵ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਮਿਲੇਗਾ, ਐਸਾ ਅਨੰਦ ਜੋ ਤੋਲਿਆ ਮਾਪਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ।

[**ਘਣਾ—**ਇਹ ਪਦ ਸਿੰਧੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ—ਬਹੁਤਾ, ਅਧਿਕ] ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਤਨੇ ਜੀਵ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਚੇਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰੀਏ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਚਿੰਤਨ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰ ਦਾ ਅਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨਾਂ ਦਾ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲੌਕਿਕ ਗਾਥਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ—"ਦਿਲ ਦਿਲ ਦੀ ਬਾਤ ਨੂੰ ਬੁੱਝ ਲੈਂਦੇ ਦਿਲ ਜਾਣਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਤਾਰ ਮੀਆਂ।" ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਪੀਹਾ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਤੰਗਾ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਚੇਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਿਹੜੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਘਣਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਲਕਿ ਸ਼ੋਕ, ਗਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ, ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੂੰਜ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਮਾਇਕੀ ਚਿੰਤਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਚੁਗੈ ਚਿਤਾਰੈ ਭੀ ਚੁਗੈ ਚੁਗਿ ਚੁਗਿ ਚਿਤਾਰੇ ॥
ਜੈਸੇ ਬਚਰਹਿ ਕੂੰਜ ਮਨ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਰੇ ॥੧੨੩॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੧]

ਐਸਾ ਚਿੰਤਨ ਤਾਂ ਕੂੰਜ ਨੇ ਭੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਭੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ

ਲਾਭ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ? ਜੀਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਝ ਕੇ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੇਖਦਿਆਂ-ਵੇਖਦਿਆਂ ਬੇਗਾਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਬੋਲਣ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਜੋ ਮਿੱਤਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਐਸਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਬੀਰ ਸੁਖੁ ਨ ਏਂਹ ਜੁਗਿ ਕਰਹਿ ਜੁ ਬਹੁਤੈ ਮੀਤ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੫]

੨. ਜਬ ਹੀ ਨਿਰਧਨ ਦੇਖਿਓ ਨਰ ਕਉ ਸੰਗੁ ਛਾਡਿ ਸਭ ਭਾਗੇ॥੧॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੩]

੩. ਬਿਪਤਿ ਪਰੀ ਸਭ ਹੀ ਸੰਗੁ ਛਾਡਿਤ ਕੋਊ ਨ ਆਵਤ ਨੇਰੈ॥੧॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੪]

੪. ਇਹ ਜਗਿ ਮੀਤੁ ਨ ਦੇਖਿਓ ਕੋਈ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੩]

ਜੇ ਕੋਈ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਵੇ, ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਪੈ ਕਉ ਈਸਰੁ ਧਿਆਈਐ॥ ਸੰਪੈ ਪੁਰਬਿ ਲਿਖੇ ਕੀ ਪਾਈਐ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੭]

ਸੋ, ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਪੂਰਬਲੇ ਲੇਖਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਨਿਸਫਲ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਸ਼ਿਵ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ—ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜੀਅ ਸਨ—ਪਤੀ, ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ। ਤਪੱਸਿਆ ਪੂਰੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਵਰ ਮੰਗਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਵਰ ਮੰਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਅਤੀ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਸੋ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਵਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਆਇਆ ਰਾਜਾ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ 'ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਲੈ ਚੱਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲੇ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਬਿਪਤ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਰ ਮੰਗ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਸੂਰੀ ਬਣਾ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਹੀ ਸੂਰੀ ਬਣ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਘੁਰ-ਘੁਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਨੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਮਮਤਾ ਦੀ ਮਾਰੀ ਉਸੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਪਤੀ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਜਣਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹਾਂ। ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਦਇਆ ਆਈ। ਤਪੱਸਿਆ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਰ ਮੰਗ। ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੋ, ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਤੋਂ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਵਰ ਮੰਗਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰਹੇ, ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਪਿਆ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾ ਪੀਪਾ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੀਪਾ ਭਗਤ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕੀਤੀ, ਦੇਵੀ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਰ ਮੰਗੋ। ਇਸਨੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਵਰ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੂ ਕਹੀਅਤ ਹੀ ਆਦਿ ਭਵਾਨੀ॥ ਮੁਕਤਿ ਕੀ ਬਰੀਆ ਕਹਾ ਛਪਾਨੀ॥੪॥

[ਗੋਂਡ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੪]

ਬਾਲਮੀਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਤੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚੇਤਨਾ ਹੈ ਤਉ ਚੇਤ ਲੈ ਨਿਸਿ ਦਿਨਿ ਮੈ ਪ੍ਰਾਨੀ॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੭੨੬]

ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਸਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਨ ਚੇਤਨ ਚੇਤਨ ਹੇਤ ਭਯੋ। ਭਵ ਭੋਗਨ ਹੇਤ ਨ ਦੈਵ ਦਯੋ॥
ਇਤ ਹੇਤ ਜਨੋ ਤੁਮ ਭੋਗ ਤਜੋ। ਤਨ ਮਾਨਸ ਮੋ ਨਿਜ ਬ੍ਰਹਮ ਭਜੋ॥੪੭॥

[ਵੈਰਾਗ ਸ਼ਤਕ, ਅਧਿ: ੧੦]

ਜੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਨੂੰ ਬਿਰਛ ਪੱਥਰ ਆਦਿ ਜੜ੍ਹ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਚਿੰਤਨ ਕਿਥੇ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਜਾਂ ਹੁਣ ਮਨੁੱਖਾ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਨ ਨਾ ਕਰਕੇ ਗੂੰਗੇ ਮੁਖ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ ਆਦਿਕ ਬਣ ਗਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਚਿੰਤਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਭਾਵ ਫਿਰ ਚਿੰਤਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਾਰਿ ਪਾਵ ਦੁਇ ਸਿੰਗ, ਗੁੰਗ ਮੁਖ, ਤਬ ਕੈਸੇ ਗੁਨ ਗਈ ਹੈ॥ [ਗੂਜਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੫੨੪]

ਐਸੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਦੁਖ ਹੀ ਦੁਖ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਘਣਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ ਚਿੰਤਨ ਕਰੀਏ। ਅਨੰਦ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਸੁੰਦਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਨੰਦ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਨੰਦ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਨੰਦ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਨਿਆਇਕ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਖੋਪਤੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਨੰਦ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਸੋ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਅਨੰਦ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲੀ ਅਨੰਦ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਨੰਦੁ ਆਨੰਦੁ ਸਭੁ ਕੋ ਕਹੈ ਆਨੰਦੁ ਗੁਰੂ ਤੇ ਜਾਣਿਆ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੭]

੨. ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਬਹੁਤੈ ਧਨਿ ਖਾਟੇ॥ ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਪੇਖੇ ਨਿਰਤਿ ਨਾਟੇ॥
ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਬਹੁ ਦੇਸ ਕਮਾਏ॥ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ॥੧॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੭]

ਇਸੇ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੋਰ ਵੀ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੰਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਸੰਸਾਰੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੰਦ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਦਾਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਬਲਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਅਨੰਦ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਖਿਆਨੰਦ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਭਜਨਾਨੰਦ ਹਰਿਦਾਸ॥
ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਭਈ ਬਾਸ਼ਨਾ ਨਾਸ॥੧੨॥ [ਵਿਚਾਰਮਾਲਾ, ਅਧਿ: ੮]

ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਟੋਰੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਟੋਰੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜੂਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਵਿੱਤਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਟੋਰੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਉਪਰੰਤ ਸ਼ੋਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਟੋਰੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਡੁਲ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਵਾਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪਰ ਤ੍ਰਿਅ ਰਾਵਣਿ ਜਾਹਿ ਸੇਈ ਤਾਲਾਜੀਅਹਿ॥ [ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੨]

੨. ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਭਜੇ ਸਹਸ ਬਾਸਵ ਭਗ ਪਾਏ।
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਭਜੇ ਚੰਦ੍ਰ ਕਾਲੰਕ ਲਗਾਏ॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਹੇਤ ਸੀਸ ਦਸ ਸੀਸ ਗਵਾਯੋ॥
ਹੋ ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਹੇਤ ਕਟਕ ਕਵਰਨ ਕੌ ਘਾਯੋ॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਸੌ ਨੇਹੁ ਛੁਰੀ ਪੈਨੀ ਕਰ ਜਾਨਹੁ॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਭਜੇ ਕਾਲ ਬਯਾਪਯੋ ਤਨ ਮਾਨਹੁ॥
ਅਧਿਕ ਹਰੀਫੀ ਜਾਨਿ ਭੋਗ ਪਰ ਤ੍ਰਿਯ ਜੋ ਕਰਤੀ॥
ਹੋ ਅੰਤ ਸੁਆਨ ਕੀ ਮ੍ਰਿਤੁ ਹਾਥ ਲੇਂਡੀ ਕੇ ਮਰਹੀ॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚਰਿਤ੍ਰ ੨੧]

ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁਖ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਬਣਿਆ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸੁਖ ਸਾਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੁਖ ਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਖੁ ਮਾਂਗਤ ਦੁਖੁ ਆਗੈ ਆਵੈ॥ ਸੋ ਸੁਖੁ ਹਮਹੁ ਨ ਮਾਂਗਿਆ ਭਾਵੈ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੦]

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਬਲ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤੋਤਾ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਘਰ ਕੀ ਨਾਰਿ ਤਿਆਗੈ ਅੰਧਾ॥ ਪਰ ਨਾਰੀ ਸਿਉ ਘਾਲੈ ਧੰਧਾ॥
ਜੈਸੇ ਸਿੰਬਲੁ ਦੇਖਿ ਸੂਆ ਬਿਗਸਾਨਾ॥ ਅੰਤ ਕੀ ਬਾਰ ਮੂਆ ਲਪਟਾਨਾ॥੧॥
[ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੫]

ਜੋ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਹੈ ਇਹ ਬਰਸਾਤੀ ਨਾਲੇ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਸੁਆਸ ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਾਣ ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਵਿੱਚੋਂ ਥੱਲੇ ਉਤਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪਰਚਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਜੈਸਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੋਰਖ ਦਾ ਗੁਰੂ ਮਛਿੰਦਰ ਨਾਥ ਰਾਜੇ ਅਮਰੂ ਦੀ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਕਰਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਉਥੋਂ ਗੋਰਖ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਣਿ ਮਾਛਿੰਦ੍ਰਾ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੈ॥ ਵਸਗਤਿ ਪੰਚ ਕਰੇ ਨਹ ਡੋਲੈ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੮੭੭]

ਪਰ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਹੈ ਇਹ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਨਾ ਡੁਲਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਸੁਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੂਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਰਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੰਦ ਦੇ ਮਾਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਮਸਤੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਜਾਗਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੇਹ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਤੁਰੀਆ, ਅਤੀਤ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਘਣਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤੁਧੁ ਚਿਤਿ ਆਏ ਮਹਾ ਅਨੰਦਾ...॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੯]

੨. ਅਨਦੋ ਅਨਦੁ ਘਣਾ ਮੈ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਡੀਠਾ ਰਾਮ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੨]

ਸੋ, ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਹੀ ਘਣਾ ਅਨੰਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦ=ਦ੍ਵੈਤ ਤੋਂ ਅਨ=ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਉ ਹਉ ਮੈ ਮੈ ਵਿਚਹੁ ਖੋਵੈ॥ ਦੂਜਾ ਮੇਟੈ ਏਕੋ ਹੋਵੈ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੪੩]

੨. ਨਾਨਕ ਚੇਤਿ ਸਹਜਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ਜੇ ਹਰਿ ਵਰੁ ਘਰਿ ਧਨ ਪਾਏ॥੫॥

[ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੦੮]

ਸੰਤ ਜਨਾ ਮਿਲਿ ਪਾਈਐ; ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਭਣਾ॥

ਸੰਤ ਜਨਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜੀਭ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਪਾਈਐ=ਪਾਉਣਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਲਖਸ਼ਣ ਦਸਦੇ ਹੋਏ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਿਨਾ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਨ ਵਿਸਰੈ ਸੇ ਹਰਿ ਜਨ ਪੂਰੇ ਸਹੀ ਜਾਣਿ॥

[ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੫੧]

੨. ਜਿਨਾ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਨ ਵਿਸਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾਂ ਮਨਿ ਮੰਤੁ॥
ਧੰਨੁ ਸਿ ਸੇਈ ਨਾਨਕਾ ਪੂਰਨੁ ਸੋਈ ਸੰਤੁ॥੧॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੧੯]

ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫਲ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤ ਜਨਾ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਇਓ॥ ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਦੂਖ ਗਵਾਇਓ॥

[ਬੈਰਾੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੨੦]

ਇਕੱਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਮਨ ਦਾ ਹੀ ਅਸਰ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸੰਕਲਪ-ਵਿਕਲਪ ਫੁਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗਨਕਾ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਤੋਤੇ ਪਾਸੋਂ ਰਾਮ ਨਾਮ ਅਖਵਾਉਣਾ ਕੀਤਾ। ਅਜਾਮਲ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਰੱਖੀਂ, ਇਸ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋਇਆ। ਬਾਲਮੀਕ ਨੂੰ ਮਰਾ-ਮਰਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੁਆਮੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਰਾਮ ਕੋ ਰਾਮ ਕਹੁ"। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਬੀਰ ਸੇਵਾ ਕਉ ਦੁਇ ਭਲੇ ਏਕੁ ਸੰਤੁ ਇਕੁ ਰਾਮੁ॥
ਰਾਮੁ ਜੁ ਦਾਤਾ ਮੁਕਤਿ ਕੋ ਸੰਤੁ ਜਪਾਵੈ ਨਾਮੁ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੩]

੨. ਆਵੈ ਸਾਹਿਬੁ ਚਿਤਿ ਤੇਰਿਆ ਭਗਤਾ ਡਿਠਿਆ॥
ਮਨ ਕੀ ਕਟੀਐ ਮੈਲੁ ਸਾਧਸੰਗਿ ਵੁਠਿਆ॥ [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੨੦]

੩. ਜਨ ਆਵਨ ਕਾ ਇਹੈ ਸੁਆਉ॥ ਜਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਨਾਉ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਮ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਜਪਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਰਾਮ ਰਾਮ ਸਭੁ ਕੋ ਕਹੈ ਕਹਿਐ ਰਾਮੁ ਨ ਹੋਇ॥
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਰਾਮੁ ਮਨ ਵਸੈ ਤਾ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ਕੋਇ॥੧॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੯੧]

੨. ਮਨਮੁਖ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਿ ਥਕੇ ਮੈਲੁ ਨ ਸਕੀ ਧੋਇ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੯]

ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਮਲ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ।

ਜਿਨਿ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਣਾ; ਆਏ ਤਿਸਹਿ ਗਣਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਸਫਲ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਕੇ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਬਾਹਰ ਭੇਜੇ ਕਿ ਜਾਉ ਲਾਭ ਖੱਟ ਕੇ ਲਿਆਉ ਤਾਂ ਜੋ ਨਫ਼ਾ ਖੱਟ ਕੇ ਘਰ ਆਵੇ ਉਸਦਾ ਆਉਣਾ ਹੀ ਸਫਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਲਾਭ ਖੱਟਣ ਵਾਸਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਸਫਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਇਆ ਸਫਲ ਤਾਹੂ ਕੋ ਗਨੀਐ॥ ਜਾਸੁ ਰਸਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਭਨੀਐ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੨]

੨. **ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜੋ ਜਨੁ ਜਪੈ ਸੋ ਆਇਆ ਪਰਵਾਣੁ॥**
ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੈ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜਿਨਿ ਭਜਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਨਿਰਬਾਣੁ॥
[ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੧੮]

੩. **ਆਇਆ ਤਿਨ ਕਾ ਸਫਲੁ ਭਇਆ ਹੈ ਇਕ ਮਨਿ ਜਿਨੀ ਧਿਆਇਆ॥**
[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੭੯]

ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦਾ ਲਾਭ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਜੂਨਾਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੁਆਸ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਨਾਮ ਦਾ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜੋ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਸੁਆਸ ਅਸੀਂ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਸੌਣ ਅਤੇ ਭੋਗਣ ਵਿੱਚ ਗਵਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਭ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਨਾਮ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਜੂਨੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਭੋਜਨ ਭੋਗ ਭੈ ਏਹ ਪਸੁ ਪੁਰਖ ਸਮਾਨ॥
ਨਰਨ ਗ੍ਯਾਨ ਨਿਜ ਅਧਿਕਤਾ ਗ੍ਯਾਨ ਬਿਨਾ ਪਸੁ ਜਾਨ॥੧੩॥ [ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ, ਅਧਿ: ੩]

ਸੋ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਡਾ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਐਸੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਵਨ ਆਏ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਮਹਿ ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਪਸੁ ਢੋਰ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੧]

੨. **ਏਕ ਭਗਤਿ ਭਗਵਾਨ ਜਿਹ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕੈ ਨਾਹਿ ਮਨਿ॥**
ਜੈਸੇ ਸੂਕਰੁ ਸੁਆਨ ਨਾਨਕ ਮਾਨੋ ਤਾਹਿ ਤਨ॥੪੪॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

ਸਗੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਐਸਾ ਵੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀਣੀ ਦੇਹ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਪਸ਼ੂ ਉੱਤਮ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁੱਤੇ ਅਤੇ ਸੂਰ ਦੀ ਕਰਨੀ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਦੱਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਤਾ ਮਾਲਕ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਾਲਕ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੱਕ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ, ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਹੰਢਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੁੱਤੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੈੜੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਵਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸਾਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਕੁੱਤੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਆਮੀ ਕੋ ਗ੍ਰਿਹੁ ਜਿਉ ਸਦਾ ਸੁਆਨ ਤਜਤ ਨਹੀ ਨਿਤ ॥
ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਧਿ ਹਰਿ ਭਜਉ ਇਕ ਮਨ ਹੁਇ ਇਕਿ ਚਿਤ ॥੪੫॥
[ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸੂਰ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਸਾਕਤ ਤੇ ਸੂਕਰ ਭਲਾ ਰਾਖੈ ਆਛਾ ਗਾਉ ॥
ਉਹੁ ਸਾਕਤੁ ਬਪੁਰਾ ਮਰਿ ਗਇਆ ਕੋਇ ਨ ਲੈਹੈ ਨਾਉ ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੨]

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਐਸੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਉੱਤਮਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਣਾ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪਸੂ ਮਿਲਹਿ ਚੰਗਿਆਈਆ ਖੜੁ ਖਾਵਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਦੇਹਿ ॥**
ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੇ ਆਦਮੀ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣ ਕਰਮ ਕਰੇਹਿ ॥੩॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੮੯]

੨. **ਨਰੂ ਮਰੈ ਨਰੁ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ਪਸੂ ਮਰੈ ਦਸ ਕਾਜ ਸਵਾਰੈ ॥੧॥**
[ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੦]

ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਧੰਨ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਐਸੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਪੇਕੇ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਰੂਪ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭਨਾ ਸਾਹੁਰੈ ਵੰਞਣਾ ਸਭਿ ਮੁਕਲਾਵਣਹਾਰ ॥
ਨਾਨਕ ਧੰਨੁ ਸੋਹਾਗਣੀ ਜਿਨ ਸਹ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦]

ਜਿਸ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੀ। ਜਪ-ਤਪ ਰੂਪੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਕੇ ਸੁਹਾਗਣ (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀ) ਤਾਂ ਅਖਵਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਐਸੀ ਸੁਹਾਗਣ ਬਾਰੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਵਿਅੰਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਹੁਰੈ ਢੋਈ ਨਾ ਲਹੈ ਪੇਈਐ ਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥
ਪਿਰੁ ਵਾਤੜੀ ਨ ਪੁਛਈ ਧਨ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਉ ॥੩੧॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੯]

ਜਿਨਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਤਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰੇ ਰੇ ਦਰਗਹ ਕਹੈ ਨ ਕੋਊ ॥ ਆਉ ਬੈਠੁ ਆਦਰੁ ਸੁਭ ਦੇਊ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੨]

੨. **ਭਗਵੰਤ ਭਗਤ ਕਉ ਭਉ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਆਦਰੁ ਦੇਵਤ ਜਾਮ ॥੧॥**
[ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੨]

੩. **ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਨਿ ਸਾਜਨਾ ਜਨਮ ਪਦਾਰਥੁ ਜੀਤਿ ॥**
ਨਾਨਕ ਧਰਮ ਐਸੇ ਚਵਹਿ ਕੀਤੋ ਭਵਨੁ ਪੁਨੀਤ ॥੧੦॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੫]

ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਜੀਵਣਾ; ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਜਣਾ ॥

ਇੱਕ ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਵੀ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਉਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਣਾ=ਜਣਿਆ ਭਾਵ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਬਿਰਥਾ=ਨਿਸਫਲ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਜਣਾ=ਜਾਨਣਾ ਕਰੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਅਜਿਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮਰਿਆਂ ਦੇ ਤੁਲ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]

੨. **ਜਿਉ ਮਛੁਲੀ ਵਿਣੁ ਪਾਣੀਐ ਰਹੈ ਨ ਕਿਤੈ ਉਪਾਇ ॥**
ਤਿਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਸੰਤੁ ਨ ਜੀਵਈ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮੈ ਮਰਿ ਜਾਇ ॥੭॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੫੯]

ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਵੀ ਸੁਆਸ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਨਾ ਜਾਣ ਦਿਓ। ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਜੋ ਸੁਆਸ, ਜੋ ਛਿਨ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਉਹ ਅਮੋਲਕ ਸੁਆਸ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਿਆ; ਰਵਿਆ ਵਿਚਿ ਵਣਾ ॥

ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜਲਾਂ ਵਿੱਚ ਥਲਿ=ਥਲਾਂ (ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਜਗ੍ਹਾ) ਵਿੱਚ, ਮਹੀ=ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਅਲਿ=ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਰੀ ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਣਾ=ਬਿਰਛਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਵਿਆ=ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਜਲਿ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ, ਥਲਿ ਭਾਵ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ, ਮਹੀ ਭਾਵ ਸਥੂਲ ਦੇਹੀ, ਅਲਿ ਭਾਵ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪੂਰੀ ਪੂਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਵਣਾ=ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਿਆ ਸੁਆਮੀ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥**
ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਹੋਇ ਪਸਰਿਆ ਨਾਨਕ ਏਕੰਕਾਰੁ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

੨. **ਜਿਥੈ ਜਾਈਐ ਜਗਤ ਮਹਿ ਤਿਥੈ ਹਰਿ ਸਾਈ ॥** [ਵਾਰ ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੫੧]

੩. **ਘਟਿ ਘਟਿ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ ਸੰਤਨ ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ ॥** [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੭]

੪. **ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਸਮੱਸਤ ਏਕ ਜੋਤ ਹੈ ॥**
ਨਾ ਘਾਟ ਹੈ ਨ ਬਾਢਿ ਹੈ ਨ ਘਾਟ ਬਾਢਿ ਹੋਤ ਹੈ ॥ [ਦਸਮ, ਅੰਗ ੨੯੩]

ਕੋਈ ਵੀ ਥਾਂ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਆਪਕ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਤੇ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਦਾ ਝਗੜਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿੱਚ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਬੋਲ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਇਸ ਥੰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਥੰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਥੰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਨਰਸਿੰਘ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਦਾ ਨਾਸ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਗਲ ਬਨਸਪਤਿ ਮਹਿ ਬੈਸੰਤਰੁ ਸਗਲ ਦੂਧ ਮਹਿ ਘੀਆ ॥**
ਊਚ ਨੀਚ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਾਧਉ ਜੀਆ ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੭]

੨. ਪੁਹਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ ਮੁਕਰ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ॥
ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ॥੧॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੮੪]

ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਆਪਕ ਤਾਂ ਹਰ ਇੱਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੈ, ਪਰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ। ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਨੇਤਰ ਹੋਰ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆਂ ਬਿਅੰਨਿ ਜਿਨੀ ਡਿਸੰਦੋ ਮਾ ਪਿਰੀ॥ [ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੭੭]

ਪਰ ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਤੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧੰਨੇ ਨੂੰ ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਪਰ ਕੋਲ ਖੜੇ ਤਿਰਲੋਚਨ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਘਿਉ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਜਾਗ ਲਾ ਕੇ ਦਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਦਹੀਂ ਨੂੰ ਰਿੜਕ ਕੇ ਮੱਖਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਮਟਕੀ ਬਣਾਵਾਂਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਨੁ ਕਰਿ ਮਟੁਕੀ ਮਨ ਮਾਹਿ ਬਿਲੋਈ॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੭੮]

ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਕੂਚੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ, ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਸੁਕਾ ਕੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਕਰਨ ਰੂਪ ਧੂਪ ਦੇ ਕੇ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਤਤ ਮਿਥਿਆ ਦਾ ਬਿਵੇਚਨ ਕਰਨ ਰੂਪ ਜਾਗ ਲਾ ਕੇ, ਬਿਬੇਕ ਰੂਪ ਮਧਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮ ਦਮ ਸਾਧਨਾਂ ਰੂਪੀ ਗੁਲੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪੀ ਕੁੜ ਪਾ ਕੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਰੂਪ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਰਿੜਕਣਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਕਾ ਬਿਲੋਵਨਾ ਬਿਲੋਵਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ॥
ਸਹਜਿ ਬਿਲੋਵਹੁ ਜੈਸੇ ਤਤੁ ਨ ਜਾਈ॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੭੮]

ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਮੱਖਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਮੱਖਣ ਤੋਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਘਿਉ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਉਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪਰ ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਕਮਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ; ਕਿਤੜਾ ਦੁਖੁ ਗਣਾ ॥

ਜਿਨਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਚਿਤਿ=ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਦੁਖ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਾਵ ਵਿਚਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀਆਂ ਕੁ ਸਜਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇ ਦੁਖ ਦੇਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦਾ ਗਣਾ=ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਦੁਖ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨੀ ਵਾਰ ਜੰਮਣਾ-ਮਰਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਬਿਸਰਾਇ ਕੈ ਪਉਦੇ ਨਰਕ ਅੰਧ੍ਹਾਰ॥੧੮॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੬]

ਜਿਨੀ ਰਾਵਿਆ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ; ਤਿੰਨਾ ਭਾਗੁ ਮਣਾ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਰਾਵਿਆ=ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਸਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਣਾ=ਉਤਮ, ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਭਾਗ ਹਨ। **ਵਾ:** ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਣਾ=ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀ ਭਾਗ ਹਨ। **ਵਾ:** ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਤਾਈਂ ਮਾਣਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕਈ ਝੁਰਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਸੇ ਹੀ ਜਿਨਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਤੱਤ ਬੇਤਿਆਂ ਨੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਾਵਿਆ=ਮਾਨਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟਿਓ ਬਡਭਾਗੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸੁਘੜੁ ਸੁਜਾਨੁ ॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੫]

੨. ਵਡੈ ਭਾਗਿ ਗੁਰੁ ਅਪੁਨਾ ਪਾਇਓ ॥ [ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੫]

੩. ਵਡਭਾਗੁ ਹੋਵੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਹਉਮੈ ਤਜੈ ਵਿਕਾਰ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੭]

ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਕੰਉ ਮਨੁ ਲੋਚਦਾ; ਨਾਨਕ ਪਿਆਸ ਮਨਾ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਲੋਚਦਾ=ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੈਸੀ ਭੂਖੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਨਾਜ ॥ ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ ਜਲ ਸੇਤੀ ਕਾਜ ॥
ਜੈਸੀ ਮੂੜ ਕੁਟੰਬ ਪਰਾਇਣ ॥ ਐਸੀ ਨਾਮੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਰਾਇਣ ॥
[ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਉ, ਅੰਗ ੧੧੬੪]

੨. ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੀ ਹਰਿ ਆਸ ਪੁਜਾਵਹੁ ਹਰਿ ਦਰਸਨਿ ਸਾਂਤਿ ਸਰੀਰ ॥
[ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੬੨]

੩. ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ ॥ ਬਿਲਪ ਕਰੇ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ ॥
ਤ੍ਰਿਖਾ ਨ ਉਤਰੈ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ ਬਿਨੁ ਦਰਸਨ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ ॥੧॥
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੬]

੧. ਭਾਈ ਰਾਮ ਕੁਇਰ ਜੀ (ਭਾਈ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਜਲ-ਪਾਣੀ ਛਕਦੇ ਸਨ।
੨. ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਲਗਦੀ, ਪਕੇ ਫੁਲਕੇ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਆ ਪਹੁੰਚਦੇ।
੩. ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਵੀ ਪਤੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਲ ਪਾਣੀ ਛਕਦੇ ਸਨ।
੪. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਰੂਪ ਚੰਦ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ।

ਚੇਤਿ ਮਿਲਾਏ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ; ਤਿਸ ਕੈ ਪਾਇ ਲਗਾ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ ! ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ ਕਿ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਰੂਪ ਚੇਤ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲਗਾਂਗੇ। **ਵਾ:** ਪ੍ਰਤੱਖ ਵੀ ਚੇਤ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਫਲਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਐਸੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀ ਲੱਗਣਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕੋਈ ਜਨੁ ਹਰਿ ਸਿਉ ਦੇਵੈ ਜੋਰਿ ॥
ਚਰਨ ਗਹਉ ਬਕਉ ਸੁਭ ਰਸਨਾ ਦੀਜੈ ਪ੍ਰਾਨ ਅਕੋਰਿ ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੧]

੨. ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਬੇ ਕਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮਨਿ ਲਾਗੀ ॥
ਪਾਇ ਲਗਉ ਮੋਹਿ ਕਰਉ ਬੇਨਤੀ ਕੋਊ ਸੰਤੁ ਮਿਲੈ ਬਡਭਾਗੀ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੦੪]

੩. ਜੋ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਮੈ ਦੇਇ ਸਨੇਹਾ ਤਿਸੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅਪਣਾ ਦੇਵਾ॥

[ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੬੧]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੇਤ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ **ਵਾ:** ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਚੇਤ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਖ਼ਯਾਤ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀ ਲੱਗਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਰਸ਼ਨ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤਿਅੰਤ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਜੱਸ ਗਾਉਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਇਉਂ ਆਪਾਂ ਵੀ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਧਾਰਨ ਕਰੀਏ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਾਈਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ ਹੋ ਸਕੀਏ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੩-੩੪]

ਵੈਸਾਖਿ ਧੀਰਨਿ ਕਿਉ ਵਾਢੀਆ ਜਿਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਛੋਹੁ ॥ ਹਰਿ ਸਾਜਨੁ ਪੁਰਖੁ ਵਿਸਾਰਿ ਕੈ ਲਗੀ ਮਾਇਆ ਧੋਹੁ ॥ ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਨ ਸੰਗਿ ਧਨਾ ਹਰਿ ਅਵਿਨਾਸੀ ਓਹੁ ॥ ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ ਸਗਲੀ ਮੁਈ ਝੂਠੈ ਧੰਧੈ ਮੋਹੁ ॥ ਇਕਸੁ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਅਗੈ ਲਈਅਹਿ ਖੋਹਿ ॥ ਦਯੁ ਵਿਸਾਰਿ ਵਿਗੁਚਣਾ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਪ੍ਰੀਤਮ ਚਰਣੀ ਜੋ ਲਗੇ ਤਿਨ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਹੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥ ਵੈਸਾਖੁ ਸੁਹਾਵਾ ਤਾਂ ਲਗੈ ਜਾ ਸੰਤੁ ਭੇਟੈ ਹਰਿ ਸੋਇ ॥੩॥

ਵੈਸਾਖ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੈਸਾਖ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਹਾੜਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਮਹਾਨਤਾ ਰਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਾਸਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਪਿਆਰ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਐਸਾ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਲਈ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਦਿਨ ਨੀਅਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਸਕਨ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਹਾੜਾ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦਿਨ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚੱਠ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਤਲਾਅ ਪਟਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਥਾਂ ’ਤੇ ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਤੋਖਸਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੱਟੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ’ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਹਠ ਕਰਕੇ ਪਿੰਗਲੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀਬੀ ਰਜਨੀ (ਰਾਜ ਕੌਰ) ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਗਲੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਖਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਸੱਤ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਖਾਰੀ ਨੂੰ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਥੱਲੇ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰੋਟੀ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਗਲੇ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਨੇੜੇ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਕਾਲੇ ਕਾਂ ਚਿੱਟੇ ਹੋ-ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਗਲਾ ਖਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪ ਵੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਕੰਚਨ ਵਰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਇਸਦੀ ਪਤਨੀ ਵਾਪਸ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ’ਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ੰਕਾ ਨਵਿਰਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਧਾ ਰਸ ਹੈ, ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਸੋ, ਇਹ ਤੀਰਥ ਵੀ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਸ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ’ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ। ੧੯੭੮ ਵਿੱਚ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ੧੩ ਸਿੰਘ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਹੱਥੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਗ਼ਰੀਬਾਂ, ਅਨਾਥ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਤੇਗ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵਾ-ਸਵਾ ਮਣ ਜਨੇਊ ਲਾਹ ਕੇ ਦੀਨ ਤੋਂ ਬੇਦੀਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੰਦਿਰਾਂ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਮਜ਼ਲੂਮ, ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਫ਼ਰਿਆਦ ਸੁਣ ਕੇ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਦੋ ਮੱਤਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਦੋ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਭਾਈ ਜੈਤਾ (ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਬਣੇ) ਦੀ ਝੋਲੀ ਆ ਪਿਆ ਤੇ ਉਹ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਸੀਸ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਧੜ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚੌਦਾਂ ਸੌ ਦੇਹਲੀ ਸੀ, ਪਰ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਹਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਧੜ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਾਂਗਾ। ਅਖ਼ੀਰ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਵਣਜਾਰੇ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬੈਲਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਅ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਿੱਚ ਦੀ ਲੰਘਾ ਕੇ ਬੜੀ ਫੁਰਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਧੜ ਨੂੰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਜੋ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਈ ਸੀ ਤੋਂ ਸੁਣੀ। ਸਾਰੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਨੌਂਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਤਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿਤ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕਾ॥ ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ॥
ਸਾਧਨ ਹੇਤ ਇਤੀ ਜਿਨਿ ਕਰੀ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਯਾ ਪਰੁ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ॥੧੩॥
ਧਰਮ ਹੇਤ ਸਾਕਾ ਜਿਨਿ ਕੀਆ॥ ਸੀਸ ਦੀਆ ਪਰੁ ਸਿਰਰੁ ਨ ਦੀਆ॥

[ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਪਾ: ੧੦]

ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਿੱਖ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਇਤਨਾਂ ਭੀ ਨਾ ਸਰਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਧੜ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣ। ਸ੍ਰੀ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਦਲ, **ਵਾ:** ਸ਼ੇਰ ਗਰਜਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਵਾਲੀ ਬੁਲੰਦ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਐਸਾ ਪੰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਭ ਲੋਕ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖ ਹੈ। ਐਸਾ ਤੇਜ ਭਰਾਂਗਾ ਕਿ ਬਾਜਾਂ ਨਾਲ ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਲੜਾਵਾਂਗਾ। ਸਭ ਦੁਸ਼ਟ ਦੋਖੀ ਪਕੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਾਂਗਾ। ਆਪਣੇ ਇਸ ਬਚਨ ਨੂੰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ੧੭੫੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਭੇਜ ਕੇ ਬੁਲਾਈਆਂ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਸਾਢੇ ਨੌਂ ਲੱਖ ਸੀ। ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਦਸ ਲੱਖ, ਕਈਆਂ ਨੇ ੮੦ ਹਜ਼ਾਰ ਵੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਕਾਬਲ, ਕੰਧਾਰ, ਪੋਠੋਹਾਰ, ਧੰਨੀ, ਘੇਮ, ਮਾਝਾ, ਮਾਲਵਾ, ਦੁਆਬਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬੇਅੰਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਆਈਆਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਈਆਂ। ਸੰਗਤਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਭੇਜ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੌਤਕ ਕਰਨਗੇ ? ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੇਅੰਤ ਸੰਗਤਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨਿੱਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਸਰਬੱਤ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜਿਆ ਤੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ। ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਆ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਨੀਲੇ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ। ਜਦੋਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਤੰਬੂ ਕਨਾਤਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪੰਡਾਲ ਖਚਾਖਚ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੋਂ ਉਠੇ ਤੇ ਭਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਚਮਕੀਲੀ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਮਿਆਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੀ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵੱਲ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਉੱਚੀ ਬੀਰ-ਰਸ ਵਾਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੀਰ ਰਸ ਵਾਲਾ, ਧਰਮ ਰਖਿਅਕ, ਸਵਾ-ਸਵਾ

ਲੱਖ ਨਾਲ ਲੜਨ ਵਾਲਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਸੀਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਐਸਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਧਰਮ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਭੇਟਾ ਕਰੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਸਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਨ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਉਤਾਵਲਾਪਣ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੀਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨੀਵੀਆਂ ਪਾ ਲਈਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਗੜਿਆਂ ਦੀ ਭੰਨੀ ਖੇਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗਰਮੀ ਪੈਣ ਤੋਂ ਅੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰੂੰਬਲਾਂ ਮੁੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਭ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਝਰਨਾਟਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੌਲਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਤੋਂ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟਾ ਦਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜੀ ਆਵਾਜ਼ ਫਿਰ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਣ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਉਠਿਆ। ਬਹੁਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਤਾ ਮੰਨ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਧਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਜੋ ਬਹੁਤ ਕਮ-ਦਿਲੇ ਅਤੇ ਕਾਇਰ ਮਨ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਭੱਜਣ ਲਗਿਆਂ ਹਿਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਸਭ ਦੌੜ ਗਏ ਤਾਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਛਕੂਏ ਕੁਣਕੇ ਕੇ॥ ਭਾਗ ਗਏ ਇਕ ਠੁਣਕੇ ਸੇ॥ [ਤਵਾਰੀਖ਼]

ਅਖ਼ੀਰ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਫੇਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬੁਲੰਦ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੀਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਇਹ ਸੀਸ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਤੂੰ ਢਿਲ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਹੈ? ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸੁਭਾਗ ਸਮਾਂ ਕਿਹੜਾ ਹੈ? ਕਿ ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਥ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਮਸਤੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਨ ਸੁਣ ਕੇ ਵਰਮੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਪ ਨਿਕਲ ਕੇ ਮੇਲ੍ਹਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ! ਮੇਰਾ ਸੀਸ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਮਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਨੂੰ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਸੀਸ ਧੜ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਖੱਤਰੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਦਇਆ ਰਾਮ ਦਾ ਸੀਸ ਵੱਢ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਸੀਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਧਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਹਸਤਿਨਾਪੁਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜੱਟ ਸਨ। ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਸੀਸ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਝੀਵਰ ਸਨ। ਚੌਥੀ ਵਾਰ ਭਾਈ ਮੁਹਕਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਦਵਾਰਕਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਛੀਂਬੇ ਸਨ। ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੀਸ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਬਿਦਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਈ ਸਨ। ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਸੀਸ ਧੜ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਕੇ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਮੇਟ ਕੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਤੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬਣੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਹ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਮਰਦ ਅਗੰਮੜਾ ਵਰਿਆਮ ਅਕੇਲਾ॥
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਵਾਰ ੪੧, ਪਉੜੀ ੧੭]

ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਰੂਪ ਹੈ ਖਾਸ॥ ਖਾਲਸੇ ਮਹਿ ਹੌ ਕਰੌਂ ਨਿਵਾਸ॥੧॥

[ਸ੍ਰੀ ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੬੬੧]

ਇਥੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਕਈ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕੋਝੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾਲ, ਭੋਲੇ-ਭਾਅ ਵਿੱਚ, ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਦਿਆਂ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬੱਕਰੇ ਝਟਕਾਏ ਸਨ। ਇਹ ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆਂ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸਿਧਾਂਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਕੇ ਜੀਵਾਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਲੈ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੨]

੨. ਮਿਰਤਕ ਕਉ ਪਾਇਓ ਤਨਿ ਸਾਸਾ ਬਿਛੁਰਤ ਆਨਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੪]

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਹਨ। ਸੋ, ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਉਹੀ ਮੰਨਣਯੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਸੌਟੀ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰੇ। ਬੱਕਰੇ ਝਟਕਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਗ਼ਲਤੀ ਸੈਂਕੜੇ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਕਰਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

੧. ਜੈਸਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਜਮਨਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਇੱਕ ਹਾਥੀ ਮਰੇ ਉੱਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਨਾਮ ਕਹਾ ਕੇ ਜਲ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਮਰਵਾਇਆ ਤੇ ਹਾਥੀ ਜਿਉਂਦਾ ਕੀਤਾ।

੨. ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਹੱਡੀ ਛੋਹਣ ਤੋਂ ਨਰਕੀ ਜੀਵ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਧਵਾ ਔਰਤ, ਜਿਸਦਾ ਬੇਟਾ ਮਿਰਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਿਉਂਦਾ ਕੀਤਾ।

੩. ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸੰਮਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮੂਸਨ ਨੂੰ ਜਿਊਂਦਾ ਕੀਤਾ।

੪. ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਖੂੰਡੀ ਨਾਲ ਜਿਉਂਦਾ ਕੀਤਾ।

੫. ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇੱਕ ਮਾਈ ਦਾ ਲੜਕਾ ਜਿਊਂਦਾ ਕੀਤਾ।

੬. ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਗਊ ਜੀਊਂਦੀ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਿਆਂ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਇਆਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੌਤਕ 'ਤੇ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਕਿਉਂ ? ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ, ਜੋ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਗੁਪਤਚਰ ਸੀ। ਤਿਲਕ, ਜੰਞੂ, ਧੋਤੀ ਪਹਿਣ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਲਿਬਾਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਾਲ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਸਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੈਂਤੀ ਤੋਂ ਚਾਲੀ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਲਗਭਗ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਹੋਇਆ। ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਤਖ਼ਤ ਦਿਲੀ, ਲਾਹੌਰ, ਆਗਰਾ ਤੇ ਕਲਾਨੌਰ ਜੋ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਜੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਤੁਛ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਸੀਸ ਲਏ। ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਵਰਗੀ ਚੁੱਪ ਛਾ ਗਈ। ਇਸ ਸੱਜਣ ਦਾ ਨਾਮ ਅਬੂਉਲ ਤਰਾਨੀ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਸਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪਈ ਸੁਣੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ! ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਨੌਕਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੀਸ ਧੜ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰੇ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਨੇ ਤੰਬੂ ਦਾ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਫਿਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕੂੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਕੜਾਹੀ ਲਈ (ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦਾ ਬਾਟਾ), ਉਸ ਕੜਾਹੀ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਇਸ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਹੋਇਆ। ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਲੜਦਾ ਰਿਹਾ। ਸੋ, ਇਹ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਡੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਰਹਿਤ ਦੱਸੀ ਕਿ ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਤੇ ਸੌਣ ਲੱਗੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ। ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ, ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ, ਚਾਰ ਬੱਜਰ ਕੁਰਹਿਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ, ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਨਾਲ ਕਰਨੀ, ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਲੋਚਣਾ, ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਜੋ ਐਸੀ ਰਹਿਤ ਰਖੇਗਾ, ਉਹ ਮੇਰਾ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਰਹਿਤ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ਸਿੱਖ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਰਹਿਤ ਪਿਆਰੀ ਮੁਝ ਕਉ ਸਿਖ ਪਿਆਰਾ ਨਾਹਿ ॥
ਸਿਖ ਪਿਆਰਾ ਨਾਹਿ ਮਮ ਰਹਿਤ ਪਿਆਰੀ ਆਹਿ ॥

੨. ਰਹਿਣੀ ਰਹੈ ਸੋਈ ਸਿਖ ਮੇਰਾ ॥
ਓਹੁ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਉਸ ਕਾ ਚੇਰਾ ॥

੩. ਇਹੈ ਮੋਰ ਆਗਿਆ ਸੁਨੋ ਲੈ ਪਿਆਰੇ ॥
ਬਿਨਾ ਤੇਗ ਕੇਸੰ ਦਿਵੋਂ ਨ ਦਿਦਾਰੇ ॥ [ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾ: ੧੦, ਅਧਿ: ੨੩, ਪੰਨਾ ੪੯੨]

੪. ੧ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥
ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਸਿਖੀ ਪੰਜ ਹਰਫ਼ ਅਸਤ ਕਾਫ਼ ॥ ਹਰਗਿਜ਼ ਨ ਬਾਸ਼ਦ ਅਜ਼ੀਂ ਪੰਜ ਮੁਆਫ਼ ॥੧॥
ਕੜਾ ਕਾਰਦੋ ਕੱਛ ਕੰਘੇ ਬਿਦਾਂ ॥ ਬਿਲਾ ਕੇਸ ਹੇਚ ਅਸਤ ਜ਼ੁਮਲੇ ਨਿਸ਼ਾਂ ॥੨॥
ਹਰਫ ਹਾਇਕਾਤ ਅਸਤ ਅਜ਼ੀਂ ਪੰਜ ਕਾਫ਼ ॥ ਬਿਦਾਨੰਦ ਬਾਵਰ ਨ ਗੋਯਮ ਖਿਲਾਫ਼ ॥੩॥
ਹੁਕਾ ਹਜਾਮਤ ਹਲਾਲੋ ਹਰਾਮ ॥ ਬਾਰੀਸ਼ੇ ਹਿਨਾਂ ਕਰਦ ਰੂ ਸਿਯਾ ਫਾਮ ॥੪॥੧॥

ਸੋ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਇਤਨਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ੨੦ ਹਜ਼ਾਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ, ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਤੇ ਪਰਮ ਪੂਜਨੀਕ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ ਜੀ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ। ਜੋ ਕਈ ਲੇਖਕ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਤੇ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨੇ ਐਨਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਛਕਣ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸਰਬੰਸ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਿਦਕ ਤੋਂ ਹੀਣ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨੀ।

ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਇਮਾਰਤ ਜੋ ਖਸਤਾ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵਧਾਈ ਗਈ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਖੋਦਣ ਵੇਲੇ ਤਾਂਬਰ ਪੱਤਰ ਮਿਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਉਕਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਮੱਘਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰਖੋਵਾਲ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਾਰਪੁਰ ਵਾਲੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਗਿਆਨੀ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰੀ

ਨੇ ੧੭੯੦ ਈ: ਵਿੱਚ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦਾ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਹੈ।

ਵੈਸਾਖ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਰੁੱਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਥੇ ਪਹਿਲੀ ਰੁੱਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ ਆਦਿ ਖਿੜਦੇ ਹਨ, ਬਨਸਪਤੀ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖਟ ਰੁੱਤਾਂ ਬਾਬਤ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤਾਂ ਸਫਲੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਾ ਰੁਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ॥ [ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੩]

੨. ਸਭੇ ਰੁਤੀ ਚੰਗੀਆ ਜਿਤੁ ਸਚੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੫]

੩. ਬੇ ਦਸ ਮਾਹ ਰੁਤੀ ਥਿਤੀ ਵਾਰ ਭਲੇ ॥
ਘੜੀ ਮੂਰਤ ਪਲ ਸਾਚੇ ਆਏ ਸਹਜਿ ਮਿਲੇ ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੦੯]

ਸੋ ਵੈਸਾਖ, ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਚੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਬਨਸਪਤੀ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵੈਸਾਖੁ ਭਲਾ ਸਾਖਾ ਵੇਸ ਕਰੇ ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੦੮]

ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਵੈਸਾਖ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਅਤਿਅੰਤ ਸੋਭਨੀਕ ਹੈ। ਸੰਤ ਭਗਤ ਵੀ ਇਸ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਨੂੰ ਖਿੜੀ ਹੋਈ ਦੇਖ ਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਵੈਸਾਖਿ ਧੀਰਨਿ ਕਿਉ ਵਾਢੀਆ; ਜਿਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਛੋਹੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੈਸਾਖ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਵੈਸਾਖ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਵਾਢੀਆ=ਵਿਛੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਧੀਰਜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਬਿਛੋਹੁ=ਵਿਛੋੜਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਕਵੀ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਤੇ ਚਕੋਰ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ ਜਾਣ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਵਿਛੜਨ ਕਰਕੇ ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਆਸਾਂ ਦਾ ਚੰਦਰਮਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਵੇ, ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਘਰ-ਘਰ ਜਸ ਭੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਅੰਨ੍ਹੇ ਅੱਗੇ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀਵੇ ਬਾਲਣ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਬੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਵੀ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਉਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ ਸੂਰਜ ਚੜਹਿ ਹਜਾਰ ॥
ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਹੋਦਿਆਂ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ ॥੨॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੪੬੩]

ਅਥਵਾ ਵੈਸਾਖ (ਵੈ+ਸਾਖ) ਵੈ=ਉਹ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਸਾਖਿ=ਵੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਨ ਯੋਗ ਹੈ। **ਵਾ:** ਵੈ=ਉਹ ਜੋ ਸਾਖਿ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਉਸਦੇ ਵਿਛੜਨੇ ਕਰਕੇ ਕਿਵੇਂ ਧੀਰਜ ਆਵੇ, ਭਾਵ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਵੇਂ ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵੀ ਧ੍ਰਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਵਿਸਰੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਫਿਟੁ ਭਲੇਰੀ ਰੁਤਿ ॥੧॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੩੧੮]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਚੰਗਾ ਸੋਭਨੀਕ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਸਿਆ, ਭਾਵ ਸਾਖਯਾਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਤਿਨਾ ਬਸੰਤ ਹੈ ਜਿਨ੍ ਘਰਿ ਵਸਿਆ ਕੰਤੁ ॥ [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੭੯੧]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤੀ ਦੂਜੇ ਦੇਸ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਖਯਾਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਤੀ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਸੜਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨ ਕੇ ਕੰਤ ਦਿਸਾਪੁਰੀ ਸੇ ਅਹਿ ਨਿਸਿ ਫਿਰਹਿ ਜਲੰਤ ॥੨॥

[ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੭੯੧]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਲਿ ਥਲਿ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਮਿਹਰਵਾਨਾ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੫]

੨. ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਰਵਿਆ ਸ੍ਰਬ ਠਾਈ ਅਗਮ ਰੂਪ ਗਿਰਧਾਰੇ ॥੩॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੦]

ਜੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੀਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਕਿਵੇਂ ਹਨ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰੀਕ ਪੜਦੇ ਕਰਕੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਾਂਭੀਰੀ ਕੇ ਪਾਤ ਪਰਦੋ ਬਿਨੁ ਪੇਖੇ ਦੂਰਾਇਓ ॥੩॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੪]

ਮਾਇਆ, ਵਾ—ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਵਾ—ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਜੋ ਭੰਭੀਰੀ ਦੇ ਖੰਭ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਰੀਕ ਪਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਕਰਕੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਦੂਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਪਰਦੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭਨਾ ਪਿਰੁ ਵਸੈ ਸਦਾ ਨਾਲੇ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕੋ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੇ ॥

[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੨]

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ : ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੇਜੜੀਆ ਸੋਇੰਨ ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਜੜੰਦੀਆ ॥
ਸੁਭਰ ਕਪੜ ਭੋਗ ਨਾਨਕ ਪਿਰੀ ਵਿਹੂਣੀ ਤਤੀਆ ॥੩॥ [ਡਖਣੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੨]

ਭਾਵੇਂ ਜਪ ਤਪ ਰੂਪੀ ਹੀਰੇ ਲਾਲਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਸੋਭਨੀਕ ਸੇਜਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਵੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਸੁਭਰ=ਉਜਲ ਕਪੜੇ ਹੋਣ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਭੋਗ=ਪਦਾਰਥ ਹੋਣ ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਖਯਾਤਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਵੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਖਿਆਤਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਚ ਕਹੌਂ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ ॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੧੪]

ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਨ, ਉਹ ਨਿਰ ਵਿਕਾਰ

ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਨਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਗੰਗਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਨਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਅ ਕਰਕੇ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਉ ਜਲੁ ਜਲ ਮਹਿ ਪੈਸਿ ਨ ਨਿਕਸੈ ਤਿਉ ਢੁਰਿ ਮਿਲਿਓ ਜੁਲਾਹੋ ॥੧॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੯੨]

ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਜੀਵ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਵਿਛੜੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ

ਹਰਿ ਸਾਜਨੁ ਪੁਰਖੁ ਵਿਸਾਰਿ ਕੈ;

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸੱਜਣ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਰਖੁ=ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਿ=ਭੁਲਾ ਕੇ ਧੋਹੁ=ਛਲ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਮਿੱਤਰ ਮੰਨੇ ਹਨ—(੧) ਧਨ, (੨) ਇਸਤਰੀ, (੩) ਸੰਬੰਧੀ ਆਦਿ ਮੰਨੇ ਹਨ। (੧) ਧਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਹੀ ਸੰਗੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਪਰਾਲਬਧ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਪਰਾਰਬਧ ਰੂਪੀ ਸੂਰਜ ਦਾ ਰੱਥ ਫਿਰ ਕੇ ਪੁੰਨੀ ਪੁਰਖਾਂ ਵੱਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪੀ ਛਾਂ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਜੀਵ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਛ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (੨) ਇਸਤਰੀ ਵੀ ਜੀਵ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਤੱਕ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਮ੍ਰਿਤੂ ਸਮੇਂ ਪਤੀ-ਪਤੀ ਕਰਦੀ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਸਗੋਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਐਸਾ ਕਥਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਘਰ ਕੀ ਨਾਰਿ ਉਰਹਿ ਤਨ ਲਾਗੀ ॥
ਉਹ ਤਉ ਭੂਤੁ ਭੂਤੁ ਕਰਿ ਭਾਗੀ ॥੩॥ [ਸੂਹੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੯੪]

(੩) ਪੁੱਤਰ, ਸੰਬੰਧੀ ਆਦਿ ਵੀ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਤਕ ਹੀ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਰਘਟ ਲਉ ਸਭੁ ਲੋਗੁ ਕੁਟੰਬੁ ਭਇਓ ਆਗੈ ਹੰਸੁ ਅਕੇਲਾ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੪]

ਅੰਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਿੱਤਰ ਹਨ। ਚੌਥਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਕਰਮ ਹੈ, ਜੋ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੀਵ ਏਥੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸੱਜਣ, ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਈਤ ਊਤ ਨਹੀ ਬੀਛੁੜੈ ਸੋ ਸੰਗੀ ਗਨੀਐ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੭]

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਈਤ=ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਊਤ=ਉਸ ਲੋਕ ਭਾਵ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪੁ=ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਰਖ=ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੋਈ ਪੁਰਖ ਹੈ। ਐਸਾ ਸੱਜਣ, ਮਿੱਤਰ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਜੋ ਧਨ, ਇਸਤਰੀ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੋਂ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਲਗੀ ਮਾਇਆ ਧੋਹੁ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਜੋ ਧੋਹੁ=ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਇਆ ਹੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਠੱਗਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੁਖਿ ਬੇਰਾਵੈ ਅੰਤਿ ਠਗਾਵੈ ॥ ਇਕਤੁ ਠਉਰ ਓਹ ਕਹੀ ਨ ਸਮਾਵੈ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੨]

ਵਾ—ਜੋ ਮਾਇਆ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਸੱਪਣੀ ਵਾਂਗ ਲੜਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗੀ ਹੈ ਤੇ ਮਾਇਆ ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕੋਪ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਰਪਨੀ ਤੇ ਊਪਰਿ ਨਹੀ ਬਲੀਆ॥ ਜਿਨਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹਾਦੇਉ ਛਲੀਆ॥੧॥

[ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੦]

ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਨ ਸੰਗਿ ਧਨਾ; ਹਰਿ ਅਵਿਨਾਸੀ ਓਹੁ ॥

ਪੁੱਤਰ, ਕਲਤ੍ਰ=ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਧਨ ਨੂੰ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣਾ ਸੰਗੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣੇ, **ਅਥਵਾ** :—ਪੁੱਤਰ ਕਲਤ੍ਰ=ਇਸਤਰੀ ਆਦਿਕ ਕਿਸੇ ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਧਨ ਨੇ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਇਹ ਸਭ ਇਥੇ ਹੀ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਜੀਵ! ਉਹ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਹਰੇ-ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਵਿਨਾਸੀ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਬਨਾਉਣਾ ਕਰ। ਉਹ ਹੀ ਸਚਾ ਸੰਗੀ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਥੈ ਪੁਤ੍ਰੁ ਕਲਤ੍ਰੁ ਨ ਬੇਲੀ ਕੋਈ ਤਿਥੈ ਹਰਿ ਆਪਿ ਛਡਾਇਦਾ॥੧੧॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੬]

ਤੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਨਾ ਕਰ ਕਿ ਉਹ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਡੱਕੇ ਤੋੜ ਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਸੰਬੰਧ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮੇਰੇ ਮਨ ਹਰਿ ਊਪਰਿ ਕੀਜੈ ਭਰਵਾਸਾ॥** [ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੬੦]

੨. **ਤਿਸ ਕਾ ਭਰਵਾਸਾ ਕਿਉ ਕੀਜੈ ਮਨ ਮੇਰੇ ਜੋ ਅੰਤੀ ਅਉਸਰਿ ਰਖਿ ਨ ਸਕਾਸਾ॥**

[ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੬੦]

੩. **ਜੋ ਸੰਸਾਰੈ ਕੇ ਕੁਟੰਬ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਈ ਦੀਸਹਿ ਮਨ ਮੇਰੇ ਤੇ ਸਭਿ ਅਪਨੈ ਸੁਆਇ ਮਿਲਾਸਾ॥**
ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਉਨ੍ਹ ਕਾ ਸੁਆਉ ਹੋਇ ਨ ਆਵੈ ਤਿਤੁ ਦਿਨਿ ਨੇੜੈ ਕੋ ਨ ਢੁਕਾਸਾ॥

[ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੬੦]

੪. **ਜਨ ਨਾਨਕ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮ ਜਪਹੁ ਹਰਿ ਸੰਤਹੁ ਇਹੁ ਛੂਟਣ ਕਾ ਸਾਚਾ ਭਰਵਾਸਾ॥੪॥੨॥**

[ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੬੦]

ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਸਚਾ ਸੰਗੀ ਜਾਣਨਾ ਕਰ।

ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ ਸਗਲੀ ਮੁਈ; ਝੂਠੈ ਧੰਧੈ ਮੋਹੁ ॥

ਇਹ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮੋਹ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਝੂਠੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਝੂਠੇ ਧੰਧਿਆਂ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ=ਫਸ ਫਸ ਕੇ, ਵਾ: ਖੱਪ-ਖੱਪ ਕੇ, ਵਾ: ਹੰਭ-ਹੰਭ ਕੇ, ਵਾ: ਪਰਚ-ਪਰਚ ਕੇ ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਵ ਝੂਠੇ ਧੰਧਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਲਗ ਕੇ ਪਲਚਿ-ਪਲਚਿ ਕੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਖੀ ਮਿੱਠੇ ਵਿੱਚ ਲਗ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਥੀ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਕਿਵੇਂ ਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਿਠੈ ਮਖੁ ਮੁਆ ਕਿਉ ਲਏ ਓਡਾਰੀ॥**
ਹਸਤੀ ਗਰਤਿ ਪਇਆ ਕਿਉ ਤਰੀਐ ਤਾਰੀ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੬੦]

੨. **ਘਰ ਕਾ ਕਾਜੁ ਨ ਜਾਣੀ ਰੂੜਾ॥ ਝੂਠੈ ਧੰਧੈ ਰਚਿਓ ਮੂੜਾ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੪]

ਇਕਸੁ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ; ਅਗੈ ਲਈਅਹਿ ਖੋਹਿ ॥

ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਜੋ ਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਗੈ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਮ ਇਸ ਜੀਵ ਪਾਸੋਂ ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਗਰੁੜ ਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਹਸ ਅਠਾਸੀ ਜੋਜਨ ਭੂਰੀ॥ ਮ੍ਰਿਤ ਲੋਕ ਤੇ ਜਮਪੁਰ ਦੂਰੀ॥
ਆਠ ਹੈਂ ਠੌਰ ਮਗ ਮੈ ਭਾਰੀ॥ ਘੋਰਿ ਕਸ਼ਟ ਪਾਵਹਿੰ ਨਰ ਨਾਰੀ॥

ਜਦੋਂ ਜਮ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਰਸਤੇ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਬੈਤਰਨੀ ਨਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਲਹੂ ਪਾਕ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਪੀ ਜੀਵ ਤਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਜੀਵ ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਸਪੱਤਰ ਬਨ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਗਨੀ ਬਨ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਔਖੇ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਭੁਖ ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਤੜਫਦਾ ਹੋਇਆ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਰੋਟੀ-ਪਾਣੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜਮ ਉਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਬਹੁਤ ਉਸਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪੁੰਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਲੈ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਜਾਂ ਰੋਟੀ ਦੀ ਗ੍ਰਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਮਾਰਗ ਦੀਆਂ ਕੋਹਾਂ ਨਹੀਂ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਤਨੇ ਲੰਮੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਤੱਕ ਜਾਂਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁੰਨ ਕੁਝ ਸਹੂਲਤਾ ਬਦਲੇ ਖੋਹ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਖੰਡ ਜੋ ਦੀਸਹਿ ਤਿਨ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਲੂਟੈ॥
ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਵਹੁ ਕਰਤੇ ਕਾ ਨਿਮਖ ਸਿਮਰਤ ਜਿਤੁ ਛੂਟੈ॥੧॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੭]

ਉਸ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਭਾਵੇਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬਾਹਾਂ ਹੋਣ, ਫਿਰ ਵੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਥੇ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਛੂਟਤ ਨਹੀ ਕੋਟਿ ਲਖ ਬਾਹੀ॥ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਤਹ ਪਾਰਿ ਪਰਾਹੀ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਮ੍ਰਿਤੂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਸੇ ਭਿਆਨਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਹ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਦੂਤ ਜਮ ਦਲੈ॥ ਤਹ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ ਚਲੈ॥**
ਜਹ ਮੁਸਕਲ ਹੋਵੈ ਅਤਿ ਭਾਰੀ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਉਧਾਰੀ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

੨. **ਜਿਹ ਮਾਰਗ ਕੇ ਗਨੇ ਜਾਹਿ ਨ ਕੋਸਾ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਊਹਾ ਸੰਗਿ ਤੋਸਾ॥**
ਜਿਹ ਪੈਡੈ ਮਹਾ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰਾ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਸੰਗਿ ਉਜੀਆਰਾ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਰਸਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਰਸਤਾ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਿਹ ਪੈਡੈ ਲੂਟੀ ਪਨਿਹਾਰੀ॥ ਸੋ ਮਾਰਗੁ ਸੰਤਨ ਦੂਰਾਰੀ॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੩]

੨. ਜਹ ਲਾਲਚ ਜਾਗਾਤੀ ਘਾਟ॥ ਦੂਰਿ ਰਹੀ ਉਹ ਜਨ ਤੇ ਬਾਟ॥੨॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੩]

ਦਯੁ ਵਿਸਾਰਿ ਵਿਗੁਚਣਾ; ਪ੍ਰਭ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥

ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦਯੁ=ਪ੍ਰੇਰਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਿ=ਵਿਸਾਰਨਾ, ਭੁਲਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵਿਗੁਚਣਾ=ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਜੀਵ! ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਤੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਹਰਿ ਮੇਰਾ ਸਾਥੀ ਸੰਗਿ ਸਖਾਈ॥
ਦੁਖਿ ਸੁਖਿ ਸਿਮਰੀ ਤਹ ਮਉਜੂਦੁ ਜਮੁ ਬਪੁਰਾ ਮੋਕਉ ਕਹਾ ਡਰਾਈ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੫]

ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ, ਜੋ ਤੇਰਾ ਸਦਾ ਹੀ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਚਰਣੀ ਜੋ ਲਗੇ; ਤਿਨ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਸੋਇ ॥

ਜੋ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਰਮਲ=ਉਜਲ ਸੋਭਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਾ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਇ=ਖ਼ਬਰ ਸੁਨਣੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਜਲ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨੀ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਲ=ਉਜਲ ਸੋਭਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨੀ ਲਗਣਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਚਰਨ ਸਰਨਿ ਗੁਰ ਏਕ ਪੈਡਾ ਜਾਇ ਚਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋਟਿ ਪੈਡਾ ਆਗੇ ਹੋਇ ਲੇਤ ਹੈ॥
ਏਕ ਬਾਰ ਸਤਿਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਮਰਨ ਮਾਤ੍ਰ ਸਿਮਰਨ ਤਾਹਿ ਬਾਰੰਬਾਰ ਗੁਰ ਹੇਤ ਹੈ॥
ਭਾਵਨੀ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਕਉਡੀ ਅਗ੍ਰਭਾਗਿ ਰਾਖੈ ਤਾਹਿ ਗੁਰ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਦਾਨ ਦੇਤ ਹੈ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਦਇਆ ਨਿਧਿ ਮਹਿਮਾ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ ਨਮੋ ਨਮੋ ਨਮੋ ਨਮੋ ਨੇਤ ਨੇਤ ਨੇਤ ਹੈ॥੧੧੧॥
[ਕਬਿਤ ਸਵਯੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ]

ਨਾਨਕ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਬੇਨਤੀ; ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਹੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਸਮਰੱਥ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੀ ਦਾਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ=ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪਤ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਪਤਿ ਪਰਵਾਣਾ ਪਿਛੈ ਪਾਈਐ ਤਾ ਨਾਨਕ ਤੋਲਿਆ ਜਾਪੈ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੯]

ਅਥਵਾ :—ਆਪ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਤਾਂ ਹੋ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸਾਖਿਆਤ=ਪ੍ਰਤੱਖ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲਣਾ ਕਰੋ।

ਵੈਸਾਖੁ, ਸੁਹਾਵਾ ਤਾਂ ਲਗੈ; ਜਾ ਸੰਤੁ ਭੇਟੈ ਹਰਿ ਸੋਇ ॥੩॥

ਵੈਸਾਖ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਤਾਂ ਹੀ ਸੁਹਾਵਾ=ਸੋਭਨੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਸੋਇ=ਉਸ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੇ

ਸੰਤੁ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਭੇਟੈ=ਮਿਲ ਜਾਣ। **ਅਥਵਾ** ਵੈ=ਉਹ ਜੋ ਸਾਖੁ=ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਚੇਤਨ ਵੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਯ (ਕਥਨ ਕਰਨ ਯੋਗ) ਰੂਪ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸੋਇ=ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਭੇਟੈ=ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੈਸਾਖ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸੁਹਾਵਣਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਵੈਸਾਖ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਸੁਹਾਵਾ=ਸੋਭਨੀਕ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੋਇ=ਖ਼ਬਰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਮਿਲ ਜਾਣ, **ਵਾ:** ਹਰੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਮਿਲ ਜਾਣ, **ਵਾ:** ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਵੈਸਾਖ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਉਹਨਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਸੁਹਾਵਾ=ਸਫਲਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਇ=ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੰਤ ਭੇਟੈ=ਮਿਲੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੈ।੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੪]

ਹਰਿ ਜੇਠਿ ਜੁੜੰਦਾ ਲੋੜੀਐ ਜਿਸੁ ਅਗੈ ਸਭਿ ਨਿਵੰਨਿ ॥ ਹਰਿ ਸਜਣ ਦਾਵਣਿ ਲਗਿਆ ਕਿਸੈ ਨ ਦੇਈ ਬੰਨਿ ॥ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਉਨ ਲਗੈ ਨਾਹੀ ਸੰਨਿ੍ ॥ ਰੰਗ ਸਭੇ ਨਾਰਾਇਣੈ ਜੇਤੇ ਮਨਿ ਭਾਵੰਨਿ ॥ ਜੋ ਹਰਿ ਲੋੜੇ ਸੋ ਕਰੇ ਸੋਈ ਜੀਅ ਕਰੰਨਿ ॥ ਜੋ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਤੇ ਆਪਣੇ ਸੇਈ ਕਹੀਅਹਿ ਧੰਨਿ ॥ ਆਪਣ ਲੀਆ ਜੇ ਮਿਲੈ ਵਿਛੁੜਿ ਕਿਉ ਰੋਵੰਨਿ ॥ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਪਰਾਪਤੇ ਨਾਨਕ ਰੰਗ ਮਾਣੰਨਿ ॥ ਹਰਿ ਜੇਠੁ ਰੰਗੀਲਾ ਤਿਸੁ ਧਣੀ ਜਿਸ ਕੈ ਭਾਗੁ ਮਥੰਨਿ ॥੪॥

ਜੇਠ—ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਰੁੱਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਛੇ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਹੈ—ਚੇਤ, ਵੈਸਾਖ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਦੁਆਰਾ ਰੁੱਤ ਬਦਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਬਨਸਪਤੀ, ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਰੁੱਤ ਦਾ ਅਸਰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਬਣੇ ਸਰੀਰਾਂ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਮਨ ਤੇ ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਠ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਗ੍ਰੀਖਮ ਰੁੱਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਾੜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਰੁੱਤ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਤਪਸ਼ ਕਾਰਨ ਕਠਿਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗ੍ਰੀਖਮ ਰੁਤਿ ਅਤਿ ਗਾਖੜੀ ਜੇਠ ਅਖਾੜੈ ਘਾਮ ਜੀਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੮]

ਸੋ ਇਸ ਰੁੱਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ਼ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਜੇਠ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵੀ ਸੰਜੋਗ ਰਲਦਾ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ੧੬੬੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਚੌਥ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਖੰਡ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜੋ ਬਾਣੀ ਧੁਰਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਰੂਪ ਚਿੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਆਈ॥ ਤਿਨਿ ਸਗਲੀ ਚਿੰਤ ਮਿਟਾਈ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੮]

ਸੋ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਸਹਿ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਬਣੇ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਤੇ ਸੰਨ ੧੯੮੪ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦਾ ਖ਼ੂਨੀ ਸਾਕਾ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਜੁਗ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਵੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਮੁਖ ਵੀਚਾਰ ਸਾਨੂੰ ਜੇਠ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ, ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਆਪ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ :

ਹਰਿ ਜੇਠਿ ਜੁੜੰਦਾ ਲੋੜੀਐ; ਜਿਸੁ ਅਗੈ ਸਭਿ ਨਿਵੰਨਿ ॥

ਜੇਠ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੋ ਹਰਿ=ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ

ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਾਲਾ, ਵਾ—ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਲੋੜੀਐ= ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ ਚਿਤ ਵਾਲਾ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ **ਹਰੀ ਹਰਤੀ ਪਾਪਾਨੀ ਦੁਸ਼ਟ ਚਿਤ੍ਰ ਭੀ ਸਿਮ੍ਰਤਾਹ॥** ਜਿਵੇਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਵੇਲੇ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਰੂਹ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਕਬਰ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਤੀਜੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਤੇ ਨਿੰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸਰੀਰ ਛੁਟਿਆ ਸੀ। ਛੇਵੇਂ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨਿੰਦਕ ਦੁਸ਼ਟ ਚਿਤ ਵਾਲੇ ਦੀ ਪਿਛਲੇ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ ਚਿਤ ਦੀ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਕੇ ਕਲਿਆਣ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀਏ ਤਾਂ ਬੇਅੰਤ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਜੇਠ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਸਮਝਣਾ। ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਲੋੜੀਐ=ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦੇਵ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਦੈਂਤ ਸ਼ਕਤੀ ਸਭਿ=ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਵੰਨਿ=ਨਿਵਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਜੇਠ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਜੋਬਨ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਜੇਠ ਦੇ ਥਾਂ ਵੈਰਾਗ ਸਮਝਣਾ ਜੋ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਹ ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਹੈ ਸੋ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਰ ਤਰ ਤਮ ਵੈਰਾਗ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਥਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਹਰਿ ਸਿਉ ਜੁਰੈ ਤ ਸਭੁ ਕੋ ਮੀਤੁ॥ ਹਰਿ ਸਿਉ ਜੁਰੈ ਤ ਨਿਹਚਲੁ ਚੀਤੁ॥
ਹਰਿ ਸਿਉ ਜੁਰੈ ਨ ਵਿਆਪੈ ਕਾੜ੍ਹਾ॥ ਹਰਿ ਸਿਉ ਜੁਰੈ ਤ ਹੋਇ ਨਿਸਤਾਰਾ॥੧॥
ਰੇ ਮਨ ਮੇਰੇ ਤੂੰ ਹਰਿ ਸਿਉ ਜੋਰੁ॥ ਕਾਜਿ ਤੁਹਾਰੈ ਨਾਹੀ ਹੋਰੁ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੮]

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਅਚੱਲ ਪਦਵੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਵਾਈ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਕਰੀਏ ਜੋ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਕਿਣਕਾ ਕਿਸੇ ਛੋਟੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਕਰਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਨੀਕੀ ਕੀਰੀ ਮਹਿ ਕਲ ਰਾਖੈ॥ ਭਸਮ ਕਰੈ ਲਸਕਰ ਕੋਟਿ ਲਾਖੈ॥**

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੫]

੨. **ਕੀੜਾ ਥਾਪਿ ਦੇਇ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਲਸਕਰ ਕਰੇ ਸੁਆਹ॥** [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੪]

ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅੱਗੇ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੀ, ਧਨ ਦੀ ਤਾਕਤ, ਬਿਭੂਤੀ ਦੀ ਤਾਕਤ, ਜਿਸਮਾਨੀ ਤਾਕਤ, ਰੂਹਾਨੀ ਤਾਕਤ, ਬਿਵਹਾਰਕ ਆਦਿਕ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਬਲ ਤੇ ਸਿਧੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਬਲ ਵਾਲੇ ਸਿਧ, ਭਗਤ, ਸੰਤ, ਫ਼ਕੀਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਿਵਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਸਤਰਿ ਸੈਇ ਸਲਾਰ ਹੈ ਜਾ ਕੇ॥ ਸਵਾ ਲਾਖੁ ਪੈਕਾਬਰ ਤਾਕੇ॥**

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੧]

੨. **ਐਸੋ ਧਣੀ ਗੁਵਿੰਦੁ ਹਮਾਰਾ॥ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਗੁਣ ਬਿਸਥਾਰਾ॥**

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੬]

ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਪਏ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਜੇਠ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਭਲਾ ਹੈ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਚੇਤੇ ਰਹੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਾਹੁ ਜੇਠੁ ਭਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਕਿਉ ਬਿਸਰੈ ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੦੮]

ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ ਕੀ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ ? ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਹਰਿ, ਸਜਣ ਦਾਵਣਿ ਲਗਿਆ; ਕਿਸੈ ਨ ਦੇਈ ਬੰਨਿ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਉਦਰ ਦਾ ਸਜਣ=ਮਿੱਤਰ ਭਾਵ ਸਹਾਇਕ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਦਾਵਣਿ=ਪੱਲੇ ਲੱਗਣ ਨਾਲ (ਦਾਵਣਿ=ਸੰਃ/ਫ਼ਾਰਸੀ-ਦਾਮਨ ਪੱਲਾ ਭਾਵ ਸ਼ਰਣ) ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਫਿਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਰਾਜਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜੇ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪਿਆਂ ਗਿੱਦੜ ਬਘਿਆੜ ਆਦਿ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਫ਼ੌਜਾਂ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪਏ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ, ਕੋਈ ਦੇਵਤੇ ਦੈਂਤ ਵੀ ਭੈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਮਦੂਤ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੂੰ ਕੰਠ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ ॥**
[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੪੪]

੨. **ਮਾਨਸ ਕੀ ਕਹੁ ਕੇਤਕ ਬਾਤ ॥ ਜਮ ਤੇ ਰਾਖੈ ਦੇ ਕਰਿ ਹਾਥ ॥੩॥**
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੯]

੩. **ਜੋ ਸਰਣਿ ਪਰੈ ਤਿਸ ਕੀ ਪਤਿ ਰਾਖੈ ਜਾਇ ਪੂਛਹੁ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣੀ ਹੇ ॥੯॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੦੭੦]

੪. **ਜਮਕੰਕਰੁ ਨੇੜਿ ਨਾ ਆਇਆ ॥ ਸੁਖੁ ਨਾਨਕ ਸਰਣੀ ਪਾਇਆ ॥**
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੩]

ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ;

ਜੋ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਉਹ ਮਾਣਕ ਅਤੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, **ਵਾ:** ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਰ ਤੀਬਰ, ਤਰਤੀਬਰ ਤਰ ਤਮ ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਜੇਠ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸਮਝਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਵੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, **ਵਾ:** ਵੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਮੋਤੀ, ਸ੍ਰਵਣ, ਮੰਨਣ, ਨਿਧਿਆਸਣ ਰੂਪ ਮਾਣਕ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਾਵੇ ਉੱਥੇ ਸਭ ਵਜ਼ੀਰ-ਅਹਿਲਕਾਰ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਇਹ ਸ੍ਰਵਣ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਜਾ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਮ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਐਸਾ ਹੈ :

ਉਨ ਲਗੈ ਨਾਹੀ ਸੰਨ੍ਹਿ ॥

ਜਿਸਨੂੰ ਨਿਸ਼ਰਧਕ ਪੁਣੇ ਰੂਪ ਚੋਰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਸੰਨ੍ਹ ਲਾ ਕੇ ਭਾਵ ਪਾੜ ਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਚੁਰਾ ਸਕਦੇ। ਵਾ—ਹੋਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਧਨ ਦੇ ਤਾਂ ਖ਼ਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਲੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਧਨ ਨੂੰ ਕਾਮ ਆਦਿ ਚੋਰ ਲੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਸਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਜਲ ਡੋਬ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਧਨੁ ਨਿਰਭਉ ਸਦਾ ਸਦਾ ਅਸਥਿਰੁ ਹੈ ਸਾਚਾ; ਇਹੁ ਹਰਿ ਧਨੁ ਅਗਨੀ,
ਤਸਕਰੈ ਪਾਣੀਐ ਜਮਦੂਤੈ, ਕਿਸੈ ਕਾ ਗਵਾਇਆ ਨਾ ਜਾਈ ॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੩੪]

ਰੰਗ ਸਭੇ ਨਾਰਾਇਣੈ; ਜੇਤੇ ਮਨਿ ਭਾਵੰਨਿ ॥

ਜਿਤਨੇ ਮਨ ਭਾਵੰਨਿ=ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਰੰਗ=ਅਨੰਦ ਹਨ ਸਭੇ=ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਾਰਾਇਣੈ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਨਾਰਾਇਣੈ=ਨਾ+ਰਾਇਣੈ=ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਰਾਇਣੈ=ਰਾਤ ਨਾ=ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੋ ਕਹੀਐ ਨਾਰਾਇਣ, ਵਾ: ਜੇਤੇ=ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸੰਤ ਭਗਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਅ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਸਭੇ=ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਾਰਾਇਣੈ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਲਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨੀ ਪਛਾਤਾ ਹੁਕਮੁ ਤਿਨ੍ ਕਦੇ ਨ ਰੋਵਣਾ ॥ [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੨੩]

ਵਾ: ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ=ਕੌਤਕ ਹਨ ਇਹ ਕੌਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਤਕੀ, ਰਾਜਸੀ, ਤਾਮਸੀ ਸੁਭਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਕੌਤਕ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ ਸਭ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਕੌਤਕ ਹਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਪੀਲਾ ਰੰਗ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਹਰਾ ਰੰਗ, ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਕਾਲਾ ਰੰਗ, ਭਗਤੀ ਦਾ ਲਾਲ ਰੰਗ, ਸਤੋ ਗੁਣ ਦਾ ਸਫ਼ੈਦ ਰੰਗ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੋ ਨਾਨ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਕੌਤਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਅ ਗਏ ਹਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਲਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਇਉਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ;

ਜੋ ਹਰਿ ਲੋੜੇ, ਸੋ ਕਰੇ; ਸੋਈ ਜੀਅ ਕਰੰਨਿ ॥

ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਲੋੜੇ=ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੰਮ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜੀਵ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਾ: 'ਸੋਈ=ਉਹੀ ਜੀਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾ: ਉਹੀ ਜੀਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲੋੜੇ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜੋ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਤੇ ਆਪਣੇ; ਸੇਈ ਕਹੀਅਹਿ ਧੰਨਿ ॥

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਭਗਤ ਪ੍ਰਭਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਣਾ ਲਏ ਹਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਾਨਕ ਧਨਿ ਧਨਿ ਧੰਨਿ ਜਨ ਆਏ ਤੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥੧॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੨]

੨. **ਜਿਨਾ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਨ ਵਿਸਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾਂ ਮਨਿ ਮੰਤੁ ॥**
ਧੰਨੁ ਸਿ ਸੇਈ ਨਾਨਕਾ ਪੂਰਨੁ ਸੋਈ ਸੰਤੁ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੧੯]

ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਵੀ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਿਨ ਧੰਨੁ ਜਣੇਦੀ ਮਾਉ ਆਏ ਸਫਲੁ ਸੇ ॥੨॥ [ਆਸਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਅੰਗ ੪੮੮]

ਆਪਣ ਲੀਆ ਜੇ ਮਿਲੈ; ਵਿਛੁੜਿ ਕਿਉ ਰੋਵੰਨਿ ॥

ਜੀਵ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲੀਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੀਵ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਕਿਉਂ ਰੋਵੰਨਿ=ਰੋ ਰਹੇ ਹਨ ? ਭਾਵ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੀਵ ਦੀ ਅਗਿਆਨ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਕੇਵਲ ਹੰਗਤਾ ਹੈ, ਐਸਾ ਭਾਵ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜੀਵ ਦੀ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਮ ਕੀਆ ਹਮ ਕਰਹਗੇ ਹਮ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ ॥
ਕਰਣੈ ਵਾਲਾ ਵਿਸਰਿਆ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਪਿਆਰੁ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੯]

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਾਸਤਕ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਵਣਜ ਵਿੱਚ ਘਾਟਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਹ ਐਸਾ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਿਆ ? ਜੀਵ ਨੇ ਤਾਂ ਘਾਟੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨਾ ਕੋਇ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੧]

ਜੇ ਆਪ ਕਾਮਨਾਂ ਤੇ ਹੰਗਤਾ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੀਵ ਦੀ ਸੋਚ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਰੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਉਂ ਆ ਗਈ ? ਇਥੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸੰਖ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਰੈਨਾਇਰ ਬਿਛੋਰਿਆ ਰਹੁ ਰੇ ਸੰਖ ਮਝੂਰਿ ॥
ਦੇਵਲ ਦੇਵਲ ਧਾਹੜੀ ਦੇਸਹਿ ਉਗਵਤ ਸੂਰ ॥੧੨੬॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੧]

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਸੰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪੀ ਰੈਨਾਇਰ=ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਤਿਸ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਮਝੂਰਿ=ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਕਰ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਸੂਰਜ ਦੇ ਉਗਵਤ=ਉਦੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦੇਹ ਰੂਪ ਦੇਵਲ ਦੇਵਲ=ਦੇਵਾਲੇ-ਦੇਵਾਲੇ ਭਾਵ ਦੇਵ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਧਾਹੜੀ=ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਦਾਂ ਫਿਰੇਂਗਾ, ਤੂੰ ਜਨਮਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰ-ਧਾਰ ਕੇ ਦੁਖੀ ਰਹੇਂਗਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਂਗਾ। ਜੇਕਰ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਫਲ ਲੈਣਾ ਚਾਹੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੇ, ਇਸਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਛੜ ਕੇ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ? ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਗਦ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਦਾ ਸਤਾਇਆ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ? ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗੀ ? ਗੁਰ ਉੱਤਰ :

ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਪਰਾਪਤੇ; ਨਾਨਕ ਰੰਗ ਮਾਣੰਨਿ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਧੂ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗੁ=ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਰਾਪਤੇ=ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦਤਾ ਰੂਪ ਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਰੂਪ ਰੰਗ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣੰਨਿ=ਮਾਣਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਹਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਾਧ ਕਾ ਸੰਗੁ ॥ ਜਿਸੁ ਭੇਟਤ ਲਾਗੈ ਪ੍ਰਭ ਰੰਗੁ ॥੧॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੨-੯੩]

੨. ਨਾਨਕ ਲੀਨ ਭਇਓ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਉ ਜਿਉ ਪਾਨੀ ਸੰਗਿ ਪਾਨੀ ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੩]

ਤੇ ਉਹ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ (ਪਰਾ+ਪਤੇ) ਪਰਾ=ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪਤੇ=ਇੱਜ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਧਰੂ ਭਗਤ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਤਸੰਗਤਿ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਧਰੂ ਭਗਤ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਾਧੂਆਂ-ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਲ ਗਿਆ ਤੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੋਂ ਏਕਤਾ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਏਕਤਾ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਗਵਾਨ ਪਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣਾ। ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅਚੱਲ ਪਦਵੀ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਜੋ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਧਰੂ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਐਸਾ ਨਿਮਰਤਾ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜ ਜਾਨਣ ਲੱਗਾ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੇਟ ਕੇ ਏਕਤਾ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸਮੱਰਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਫਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਸੁਨੀ ਇਹ ਸੋਇ॥
ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਬਿਨੁ ਤਰਿਓ ਨ ਕੋਇ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੩]

ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਰਾਜਾ ਦੁਖੀਆ॥

ਸੁਖੀ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਹੋਇ ਸੁਖੀਆ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਸਾਖੀ ਇੱਕ ਸੰਤ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੀ—ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣਕੇ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਭੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਚੱਲ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਅਤੇ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਵੀ ਸੁਣੋ। ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਕਥਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨੀ। ਫਿਰ ਭੀ ਸਿਆਣੇ-ਸਿਆਣੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਰਾਜਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਤਾਂ ਸੰਤ ਕਥਾ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਖੂਹ ਪਾਸ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਰਾਜਾ ਟਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਘਸਾਈ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੂਚੇ ਕਾਚੇ ਬਹੁਤ ਘਸਾਵਹਿ ਪੁਨਹਿ ਲਗਾਵਹਿ ਪਾਣੀ॥
ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਘਸਾਵਹਿ ਸੋਈ ਬਾਤ ਹਮ ਜਾਨੀ॥ [ਲੋਕਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣ]

ਇਹ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਰਸੀਲੇ ਬਚਨ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੰਠ ਕਰ ਲਏ, ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਫੋੜਾ ਨਿਕਲ ਆਇਆ। ਅਨੇਕਾਂ ਇਲਾਜ ਕੀਤੇ ਪਰ ਆਰਾਮ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹਕੀਮ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾਈ ਪਾਸੋਂ ਚੀਰਾ ਦੁਆ, ਫਿਰ ਰਾਜੀ ਹੋ ਜਾਏਂਗਾ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਫੋੜੇ ਨੂੰ ਚੀਰਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਨਾਈ ਨੇ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਫੋੜੇ ਨੂੰ ਨਾਈ ਨੇ ਚੀਰਾ ਦੇਣ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਸਾਹ ਰਗ ਵੱਢ ਦੇਣੀ ਤੈਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਣਾ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਈਂ ਫੇਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਧਨ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਤਾਂ ਨਾਈ ਨੇ ਲੋਭ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਨਾਈ ਆਇਆ ਅਤੇ ਲੱਗਾ ਆਪਣੇ ਉਸਤਰੇ ਨੂੰ ਚਮੜੇ ਤੇ ਤਿੱਖਾ ਕਰਨ, ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਘਸਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਦੂਜੀ

ਵਾਰ ਘਸਾਇਆ, ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਬਚਨ ਯਾਦ ਆਇਆ ਤੇ ਮੁਖੋਂ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੂਚੇ ਕਾਚੇ ਬਹੁਤ ਘਸਾਵਹਿ ਪੁਨਹਿ ਲਗਾਵਹਿ ਪਾਨੀ॥
ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਸਾਵਹਿ ਸੋਈ ਬਾਤ ਹਮ ਜਾਨੀ॥

ਤਾਂ ਨਾਈ ਦਾ ਦਿਲ ਕੰਬ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਘਸਾਉਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਖ ਤੋਂ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਨਾਈ ਠਠੰਬਰ (ਭੈ-ਭੀਤ) ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਰਾਜਨ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ, ਕਸੂਰ ਤੁਹਾਡੇ ਭਰਾ ਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਫੋੜਾ ਕੱਟਣ ਵੇਲੇ ਸਾਹ ਰਗ ਵੱਢ ਦੇਣੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਾ ਤੰਦੁਰਸਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਖੀ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਸਭਾ ਬੁਲਾਈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸੀ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲਕੇ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਸੰਗਤ ਦੇ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਵਚਨ ਵੀ ਲੋਕ, ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਸੰਗਤਿ ਬਿਨਾਂ; ਮੁਕਤੀ ਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬੇਦ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਕਥੈ ਸਾਸਤ ਭਗਤ ਕਰਹਿ ਬੀਚਾਰੁ॥
ਮੁਕਤਿ ਪਾਈਐ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅੰਧਾਰੁ॥੩॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੫]

ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਉਹ ਧਨੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਜੇਠ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਗੁਰ ਉੱਤਰ :

ਹਰਿ, ਜੇਠੁ ਰੰਗੀਲਾ ਤਿਸੁ ਧਣੀ; ਜਿਸ ਕੈ ਭਾਗੁ ਮਥੰਨਿ ॥੪॥

ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਧਣੀ=ਸੁਆਮੀ, ਮਾਲਕ (ਇਹ ਸਿੰਧੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਧਨੀ ਦਾ ਅਰਥ ਮਾਲਕ ਹੈ) ਰੰਗੀਲਾ=ਅਨੰਦਾਇਕ ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਵਾ—ਉਹੀ ਅਨੰਦ ਦਾ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਹਨ। ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਜੇਠ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਰੰਗੀਲਾ=ਅਨੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋਲ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਾਗ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ, ਉਹੀ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਧਨੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਭਾਗਠੜੇ ਹਰਿ ਸੰਤ ਤੁਮ੍ਾਰੇ ਜਿਨ੍ ਘਰਿ ਧਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮਾ॥
ਪਰਵਾਣੁ ਗਣੀ ਸੇਈ ਇਹ ਆਏ ਸਫਲ ਤਿਨਾ ਕੇ ਕਾਮਾ॥੧॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੯]

੨. ਨਾਮ ਧਨੁ ਜਿਸੁ ਜਨ ਕੈ ਪਾਲੈ ਸੋਈ ਪੂਰਾ ਸਾਹਾ॥
ਨਾਮੁ ਬਿਉਹਾਰਾ ਨਾਨਕ ਆਧਾਰਾ ਨਾਮੁ ਪਰਾਪਤਿ ਲਾਹਾ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੮੦]

ਅਥਵਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਜੇਠ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਫਲਾ ਹੈ, **ਵਾ**—ਅਨੰਦਾਇਕ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਧਨ ਹੈ। ਬੈਰਾਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਾਗ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਹਿ ਬਿਖਿਆ ਸਗਲੀ ਤਜੀ ਲੀਓ ਭੇਖ ਬੈਰਾਗ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ ਤਿਹ ਨਰ ਮਾਥੈ ਭਾਗੁ॥੧੭॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੭]

ਜੋ ਜੇਠ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਰੂਪ ਤਰ-ਤੀਬਰ ਤਰ ਤਮ-ਬੈਰਾਗ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਨੁ ਮਿਲਬੇ ਨਾਹੀ ਸੰਤੋਖਾ ਪੇਖਿ ਦਰਸਨੁ ਨਾਨਕੁ ਜੀਜੈ ॥੨॥੧॥ [ਕਲਿਆਨੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੨੧]

ਉਹ ਬੇਸਬਰ, ਬੇਚੈਨ ਹਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕਥਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੇ ਧਰਤੀ ਸਭ ਕੰਚਨੁ ਕਰਿ ਦੀਜੈ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਅਵਰੁ ਨਾ ਭਾਇਆ ਰਾਮ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੪੪]

ਸੋ ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਔਰ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮੱਥੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦੱਸ ਕੇ; ਜੇਠ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗਤਿ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੪]

ਆਸਾੜੁ ਤਪੰਦਾ ਤਿਸੁ ਲਗੈ ਹਰਿ ਨਾਹੁ ਨ ਜਿੰਨ੍ਾ ਪਾਸਿ ॥ ਜਗਜੀਵਨ ਪੁਰਖੁ ਤਿਆਗਿ ਕੈ ਮਾਣਸ ਸੰਦੀ ਆਸ ॥ ਦੁਯੈ ਭਾਇ ਵਿਗੁਚੀਐ ਗਲਿ ਪਈਸੁ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸ ॥ ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਮਥੈ ਜੋ ਲਿਖਿਆਸੁ ॥ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ ਪਛੁਤਾਣੀ ਉਠਿ ਚਲੀ ਗਈ ਨਿਰਾਸ ॥ ਜਿਨ ਕੌ ਸਾਧੂ ਭੇਟੀਐ ਸੋ ਦਰਗਹ ਹੋਇ ਖਲਾਸੁ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਆਪਣੀ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਹੋਇ ਪਿਆਸ ॥ ਪ੍ਰਭ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਕੋ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ਆਸਾੜੁ ਸੁਹੰਦਾ ਤਿਸੁ ਲਗੈ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਹਰਿ ਚਰਣ ਨਿਵਾਸ ॥੫॥

ਹਾੜ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਰਹਮਾਹ ਵਿੱਚ ਹਾੜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਗ੍ਰੀਖਮ ਰੁੱਤ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਮਹੀਨਾ ਹਾੜ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗ੍ਰੀਖਮ ਰੁਤਿ ਅਤਿ ਗਾਖੜੀ ਜੇਠ ਅਖਾੜੈ ਘਾਮ ਜੀਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੮]

ਹਾੜ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਦਾ ਜੋਬਨ ਹੈ। ਤਪਸ਼ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਬਾਹਝ ਤੇ ਇੱਕ ਅੰਤ੍ਰੀਵ। ਇਸ ਤਪਸ਼ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਪਾਵਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਆਸਾੜੁ ਤਪੰਦਾ ਤਿਸੁ ਲਗੈ; ਹਰਿ ਨਾਹੁ ਨ ਜਿੰਨ੍ਾ ਪਾਸਿ ॥

ਹਾੜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਤਪਸ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਾੜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਨਾਹੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੀ ਤਪਸ਼ ਸਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸਾੜਨ ਦੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਲ ਅਗਨੀ ਵਿਚਿ ਘਤਿਆ ਜਲੈ ਨ ਡੂਬੈ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੨]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਤਾ ਦਾ ਅਗਨ ਪ੍ਰੀਖਸ਼ਾ ਦੌਰਾਨ ਨਾ ਸੜਨਾ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਕੌਡੇ ਦੇ ਤਪਦੇ ਕੜਾਹੇ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਦੀ ਲਾਜ ਪਾਲਦੇ ਹੋਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਪਤ ਕੜਾਹਾ ਬੁਝਿ ਗਇਆ ਗੁਰਿ ਸੀਤਲ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੨]

ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਦਾ ਭੱਠ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣਾ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਕਿ ਭੱਠ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਵੀ ਅਗਨ ਦਾ ਸੇਕ ਨਾ ਲਗਣਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਲਿ ਤਾਤੀ ਠਾਂਢਾ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੮]

੨. **ਗੁਰ ਕਾ ਬਚਨੁ ਬਸੈ ਜੀਅ ਨਾਲੇ ॥**
ਜਲਿ ਨਹੀ ਡੂਬੈ ਤਸਕਰੁ ਨਹੀ ਲੇਵੈ ਭਾਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਜਾਲੇ ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੯]

੩. ਆਤਸ ਦੁਨੀਆ ਖੁਨਕ ਨਾਮੁ ਖੁਦਾਇਆ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੯੧]

ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਬਾਹਰ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਜੀਉ ਜਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪]

ਹਾੜ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਐਸਾ ਤਪਸ਼ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ ਕਿ ਤਲਾਵਾਂ, ਖੂਹਾਂ, ਸੋਮਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਮੱਛੀ ਆਦਿਕ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਸਾੜੁ ਭਲਾ ਸੂਰਜੁ ਗਗਨਿ ਤਪੈ ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੦੮]

ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਵਾਵਰੋਲੇ ਉਡਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤਪਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਖਲਾਉਂਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਾੜ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਆ-ਆ ਕਰਕੇ ਸਾੜ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਪਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕ ਠੰਢ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਬਰਫਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਰੇਤ ਚਮਕਦਾ ਅਤੇ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਤਪਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਿਰਗ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਮਿਰਗ ਦੌੜਦੇ ਹਨ। ਦੌੜਦੇ-ਦੌੜਦੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਅੰਤ੍ਰੀਵ : ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਹਾੜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵੀਚਾਰ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ ਸੁਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਰੋਲਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨਮਤ ਵਿੱਚ ਭਰਮਦੇ ਹਨ। ਆਸਾਂ ਦੇ ਭੱਖ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਾਗ ਦਵੈਸ਼ ਰੂਪੀ ਧੁੱਪ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਰੂਪੀ ਛਾਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪੀ ਠੰਢ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਆਸਾ ਰੂਪੀ ਕਿਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋਬਣ ਨਾਲ ਜੀਵਾਂ ਉੱਤੇ ਪਾ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਘਾਇਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਸਾ ਰੂਪ ਕਿਰਨਾਂ ਜਦੋਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਰੇਤ 'ਤੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਦੌੜਦੇ-ਦੌੜਦੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਹਾੜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਪਦੇ ਦੇਖਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰਿ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਇਆ ॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੨੩]

੨. ਘਨੁ ਗਰਜਤ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੭੨]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਬਦਲ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਬੱਦਲ ਗਰਜਦੇ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਬਾਬ ਸਹਿਤ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਗਰਜ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤੋ ਮਈ ਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਾਲੇ ਸੱਪ ਬਿਜਲੀ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਉਂ ਕਾਲੇ ਮਨਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਜ਼ਹਿਰ ਵਾਲੇ **ਵਾ:** ਜੋ ਕਾਲੇ ਜੰਤਰਾਂ-ਮੰਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ਉਹ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ। ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਨੀਵੇਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬਾਣੀ ਵੀ ਨੀਵੇਂ ਮਨਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਵਸਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਸੀਤਲ, ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੀਤਲੁ ਥੀਵੈ ਨਾਨਕਾ ਜਪੰਦੜੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥੨॥ [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੯]

ਪਰ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਸਾੜ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸੜ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹਰਿ ਨਾਹੁ ਨ ਜਿੰਨ੍ਾ ਪਾਸਿ ॥

ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਜਿਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਹਰਲੇ ਪਤੀ ਤਾਂ ਨਿਤ ਹੀ ਮਰ-ਮਰ ਕੇ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਅਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿਛੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਚਾਂਦਨੀ ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਰਨਾਂ ਦੁਖਦਾਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਔਰਤ ਦਾ ਜਸ ਦਾਦਕੇ-ਸਹੁਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਸੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਆਸਾ ਰੂਪੀ ਦਿਰਾਣੀ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਜਿਠਾਣੀ ਨੂੰ ਮੇਟ ਕੇ ਸੰਤੋਖ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਅਬਿਨਾਸੀ ਨਾ ਕਦੇ ਮਰੈ ਨ ਜਾਇਆ ॥
[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੮]

ਪਤੀ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ

ਤੂ ਹਿਰਦੈ ਗੁਪਤੁ ਵਸਹਿ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਤੇਰਾ ਭਾਉ ਨ ਬੁਝਹਿ ਗਵਾਰੀ ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੬੦੭]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਵਰਨਣ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਫਰੀਦਾ ਚਿੰਤ ਖਟੋਲਾ ਵਾਣੁ ਦੁਖੁ ਬਿਰਹਿ ਵਿਛਾਵਣ ਲੇਫੁ ॥
ਏਹੁ ਹਮਾਰਾ ਜੀਵਣਾ ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਸਚੇ ਵੇਖੁ ॥੩੫॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੯]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਿਛੋੜਾ ਸੁਣੇ ਡੁਖੁ ਵਿਣੁ ਡਿਠੇ ਮਰਿਓਦਿ ॥
ਬਾਝੁ ਪਿਆਰੇ ਆਪਣੇ ਬਿਰਹੀ ਨ ਧੀਰੋਦਿ ॥੩॥ [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੦]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ, **ਵਾ—**ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਹਾੜ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਤਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜਗਜੀਵਨ ਪੁਰਖੁ ਤਿਆਗਿ ਕੈ; ਮਾਣਸ ਸੰਦੀ ਆਸ ॥

ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗ=ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਹੈ ਐਸੇ ਪੁਰਖੁ=ਵਿਆਪਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਤਿਆਗਿ ਕੈ=ਛੱਡ ਕੇ ਜੋ ਮਾਣਸ=ਮਨੁੱਖ ਸੰਦੀ=ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਆਸ=ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਆਸਾ ਬਿਅਰਥ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਾਨੁਖ ਕੀ ਟੇਕ ਬ੍ਰਿਥੀ ਸਭ ਜਾਨੁ ॥ ਦੇਵਨ ਕਉ ਏਕੈ ਭਗਵਾਨੁ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੧]

੨. ਕਬੀਰ ਆਸਾ ਕਰੀਐ ਰਾਮ ਕੀ ਅਵਰੈ ਆਸ ਨਿਰਾਸ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੯]

੩. ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹਿਬੁ ਛਡਿ ਕੈ ਮਨਮੁਖੁ ਹੋਇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਬੰਦਾ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੫, ਪਉੜੀ ੪]

੪. ਸਚੁ ਦਾਤਾਰੁ ਵਿਸਾਰ ਕੈ ਮੰਗਤਿਆਂ ਨੋ ਮੰਗਣ ਜਾਹੀ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੫, ਪਉੜੀ ੬]

ਮਨੁੱਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣ ਕੇ ਸਨੇਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਮਤਲਬੀ ਲੋਗ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ।

੧. ਜੋ ਸੰਸਾਰੈ ਕੇ ਕੁਟੰਬ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਈ ਦੀਸਹਿ ਮਨ ਮੇਰੇ ਤੇ ਸਭਿ ਅਪਨੈ ਸੁਆਇ ਮਿਲਾਸਾ॥
ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਉਨ੍ਹ ਕਾ ਸੁਆਉ ਹੋਇ ਨਾ ਆਵੈ ਤਿਤੁ ਦਿਨਿ ਨੇੜੈ ਕੋ ਨ ਢੁਕਾਸਾ॥

[ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੬੦]

੨. ਮਨਮੁਖਾ ਕੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਮਾਇਆ ਕਾ ਸਨਬੰਧੁ॥
ਵੇਖਦਿਆ ਹੀ ਭਜਿ ਜਾਨਿ ਕਦੇ ਨਾ ਪਾਇਨਿ ਬੰਧੁ॥
ਜਿਚਰੁ ਪੈਨਨਿ ਖਾਵਨੇ ਤਿਚਰੁ ਰਖਨਿ ਗੰਢੁ॥
ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਕਿਛੁ ਨਾ ਹੋਵਈ ਤਿਤੁ ਦਿਨਿ ਬੋਲਨਿ ਗੰਧੁ॥

[ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੫੯]

ਦੋ ਬੇੜੀਆਂ ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਤਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਮਨੁੱਖਾਂ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ, ਪੀਰਾਂ-ਫ਼ਕੀਰਾਂ, ਤੇ ਆਸਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਵਾਲਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਡੁਬਦਾ ਹੈ, ਦੁੱਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਲਹੌਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਪਤੰਗ ਜਿਸ ਪਾਸ ਪਠਾਣ ਜਮਾਲੁਦੀਨ ਨੇ ਅਮਾਨਤ ਰੱਖੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪੈਜ ਰੱਖੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ 'ਤੇ ਸੀ। ਪਠਾਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਇੱਕ ਤੇ ਨਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਸੜਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਆਸ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਦੂਐ ਭਾਇ ਵਿਗੁਚੀਐ; ਗਲਿ ਪਈ ਸੁ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸ ॥

ਦੁਯੈ=ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਇ=ਭਾ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾ ਕੇ ਵਿਗੁਚੀਐ=ਖਰਾਬ ਹੋਣਾ, ਖੁਆਰ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [ਵਿਗੁਚੀਐ=ਵਿਗੋਈ (ਕ੍ਰਿ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਵਿਗਤ=ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ। ਪੰਜਾਬੀ—ਵਿਗੁਤ, ਵਿਗੁਤੀ, ਵਿਗੁਚ, ਕ੍ਰਿਯਾ, ਵਿਗੁਚਣਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਗੋਚਾ, ਵਿਗੁਚਣਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਿਗੋਣਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਗੋਈ ਆਦਿ) ਗੁਆਚੀ, ਖ਼ੁਆਰ ਹੋਈ, ਰੁਲੀ] ਐਸੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਗਲ ਵਿੱਚ ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਸ=ਫਾਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਮਾਇਆ ਵਾਸਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਲਗਦੇ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਾਇਆ ਫਿਰ ਵੀ ਪੂਰਬਲੇ ਲਿਖੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸੰਪੈ ਕਉ ਈਸਰੁ ਧਿਆਈਐ॥ ਸੰਪੈ ਪੁਰਬਿ ਲਿਖੇ ਕੀ ਪਾਈਐ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੭]

ਅਜਿਹੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਇਛੁਕ ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਵਡਾ ਹੋਆ ਦੁਨੀਦਾਰੁ ਗਲਿ ਸੰਗਲੁ ਘਤਿ ਚਲਾਇਆ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੪]

ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ;

ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬੀਜ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਫਸਲ ਲੁਣੈ=ਵਢਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਣਕ ਬੀਜ ਕੇ ਮੱਕੀ ਨਹੀਂ ਵੱਢੀਦੀ। ਮੱਕੀ ਬੀਜ ਕੇ ਕਣਕ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਭਾਵ ਕਿ ਜੋ ਬੀਜ ਬੀਜੋ ਸੋਈ ਧਰਤੀ ਨੇ ਕਈ ਗੁਣਾ ਕਰਕੇ ਬੀਜਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾ ਤੋਂ ਭੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵੀ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਪੇ ਬੀਜਿ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਹੁ ॥ ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੀ ਆਵਹੁ ਜਾਹੁ ॥** [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੪]

੨. **ਜੈਸਾ ਬੀਜਹਿ ਤੈਸਾ ਖਾਸਾ ॥੩॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੭੬]

੩. **ਜੈਸਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੇ ਜੋ ਖਟੇ ਸੁੋ ਖਾਇ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੩੦]

੪. **ਫਰੀਦਾ ਲੋੜੈ ਦਾਖ ਬਿਜਉਰੀਆਂ ਕਿਕਰਿ ਬੀਜੈ ਜਟੁ ॥**
ਹੰਢੈ ਉਂਨ ਕਤਾਇਦਾ ਪੈਧਾ ਲੋੜੈ ਪਟੁ ॥੨੩॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੯]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸ਼ੁਭਾਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਰੂਪੀ ਬੀਜ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਦੁੱਖ, ਵਾ—ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ ਵੱਢਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜ ਰਾਜੇ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲਿੱਦ ਦੀ ਭੀਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਦ ਖਾਣੀ ਪਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਜੈ ਸੁ ਰੋਵੈ ਭੀਖਿਆ ਖਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੫੩]

ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਵਰਗੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਅੱਗੇ ਲੱਗ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੇ ਚੰਦੂ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਨਕੇਲ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਾਇਆ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਾਪੀ ਟਕਾ-ਟਕਾ ਮੰਗ ਕੇ ਮਰਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ ॥** [ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਮਾਂਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪]

੨. **ਮਤੁ ਕੋ ਜਾਣੈ ਜਾਇ ਅਗੈ ਪਾਇਸੀ ॥ ਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ਤੇਹਾ ਹੋਇਸੀ ॥**
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੩੦]

੩. **ਕਰਮ ਧਰਤੀ ਸਰੀਰੁ ਜੁਗ ਅੰਤਰਿ ਜੋ ਬੋਵੈ ਸੋ ਖਾਤਿ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੮]

੪. **ਖੇਤਿ ਸਰੀਰਿ ਜੋ ਬੀਜੀਐ ਸੋ ਅੰਤਿ ਖਲੋਆ ਆਇ ॥** [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੭]

੫. **ਮੰਦਾ ਚੰਗਾ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਪਾਵਣਾ ॥** [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੭੦]

ਮਥੈ ਜੋ ਲਿਖਿਆਸੁ ॥

ਮਥੈ=ਮਸਤਕਿ ਉਪਰ ਜੋ ਲੇਖ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਅੜਾ ਲੇਖੁ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ ਜੀਉ ॥**
ਲੇਖੁ ਨ ਮਿਟਈ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਕਿਆ ਹੋਸੀ ॥
(ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੮੯]

੨. **ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ ਕਿਛੁ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ ਜੇ ਬਹੁਤੇਰਾ ਧਾਵੈ ॥** [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

੩. **ਲੇਖੁ ਨ ਮਿਟਈ ਹੇ ਸਖੀ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਕਰਤਾਰਿ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੭]

ਸਾਖੀ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੰਬਾਦ ਹੋਇਆ ਮਾਇਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਕਤਵਾਰ ਹਾਂ, ਕੰਗਾਲ ਤੋਂ ਧਨੀ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਕਰਮ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਧਨੀ ਜਾਂ ਕੰਗਾਲ ਬਣਾਉਣਾ ਸਾਡੇ ਵਸ ਹੈ। ਇਸ ਝਗੜੇ ਦਾ ਅੰਤ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਾਇਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਜੋ ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਗ਼ਰੀਬ ਲੱਕੜਹਾਰਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਧਨੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਕਰੋ। ਕਰਮ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਧਨੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਮਾਇਆ ਨੇ ਲੱਕੜਹਾਰੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਮੋਲਕ ਲਾਲ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਲਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਨੇ ਲਾਲ ਬਾਬਤ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੋਹਰਾਂ ਦੀ ਥੈਲੀ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਥੈਲੀ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਥੈਲੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਥਕਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਥੈਲੀ ਗੁਆਂਢਣ ਲੈ ਗਈ। ਫਿਰ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇੱਕ ਬਹੁਮੁਲਾ ਹਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਨੇ ਪੱਗ 'ਤੇ ਟੰਗ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇੱਲ ਨੇ ਚਮਕੀਲਾ ਪਦਾਰਥ ਵੇਖ ਕੇ ਝਪਟ ਮਾਰੀ ਤੇ ਹਾਰ ਨੂੰ ਉਡਾ ਕੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਈ। ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਦੱਸ ਕਿਵੇਂ ਧਨੀ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈਂ। ਮਾਇਆ ਨੇ ਆਖਿਆ ਤੁਸੀਂ ਬਣਾਉ ਮੈਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਰਮ ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਦੋ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ, ਲੱਕੜਹਾਰੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮੱਛੀ ਖ਼ਰੀਦੀ। ਜਦੋਂ ਲੱਕੜਹਾਰੇ ਨੇ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਪਾੜ੍ਹਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਲਾਲ ਨਿਕਲ ਆਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਡਿਗਿਆ ਲਾਲ ਇਸ ਨੇ ਹੀ ਨਿਗਲਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਮ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਮਛੇਰਾ ਇਸ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆਇਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਲੱਕੜਹਾਰੇ ਨੇ ਖ਼ਰੀਦੀ। ਜਦੋਂ ਮੱਛੀ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚੋਂ ਲਾਲ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਲੱਭ ਗਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਗੁਆਂਢਣ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਰਾਂ ਦੀ ਥੈਲੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥੈਲੀ ਗਾਇਬ ਕਰ ਦਈਏ। ਜਦੋਂ ਮੋਹਰਾਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਬਜਾਇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪੇ ਝੂਠੇ ਪੈਣਗੇ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਮੋਘੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੀ ਮੋਹਰਾਂ ਦੀ ਥੈਲੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ। ਲੱਕੜਹਾਰਾ ਬੜਾ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰੱਬ ਜਦੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੋਘਾ ਪਾੜ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਰਿੰਨ੍ਹਣ ਵਾਸਤੇ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟਣ ਲਈ ਪਿਪਲ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹਾਰ ਭੀ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸੋ ਇਉਂ ਮੱਥੇ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਕਲਪਿਤ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਰਲ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਲੱਛਮੀ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਸ ਤੁਕ ਨੂੰ ਸਰਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੱਥੇ ਦੇ ਲੇਖ ਜੋ ਲਿਖੇ ਹਨ ਉਹ ਅਮੇਟ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਹੀ ਸੂਲੀ ਤੋਂ ਸੂਲ, ਸੈਂਕੜੇ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਜਨਮ ਭੁਗਤਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ ਪਛੁਤਾਣੀ; ਉਠਿ ਚਲੀ ਗਈ ਨਿਰਾਸ ॥

ਜਦੋਂ ਉਮਰ ਰੂਪੀ ਰੈਣਿ=ਰਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਹਾਣੀ=ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਪਛੁਤਾਣੀ=ਪਛਤਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹੱਥ ਝਾੜ ਕੇ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਜੁਆਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ, ਕੁਝ ਵੀ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਲੇ ਜੁਆਰੀ ਦੁਇ ਹਥ ਝਾਰਿ ॥੪॥੨॥ [ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੮]

ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਸਾਰੀ ਉਮਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਭੋਗਣ ਵਿੱਚ, ਸੁੱਖ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ

ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਸੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਕਾਲ ਤੋਂ, ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਤੋਂ, ਸਭ ਸੰਬੰਧੀ, ਮਿੱਤਰ ਆਦਿ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੁਡਾ ਸਕਦੇ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ, ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿਮਾਣੀ ਜਿੰਦ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਵਿਅਰਥ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਬੰਧੀ, ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਸਭ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਗਿ ਨ ਸਾਥੀ ਗਵਨੁ ਇਕੇਲਾ ॥੨॥ [ਸੂਹੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੯੩]

ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਫਿਰ ਮੁਕਤੀ ਕਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਾਵਨ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ।

ਜਿਨ ਕੌ ਸਾਧੂ ਭੇਟੀਐ; ਸੋ ਦਰਗਹ ਹੋਇ ਖਲਾਸੁ ॥

ਜਿਨ ਕੌ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਸਾਧੂ=ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਭੇਟੀਐ=ਮਿਲੀ ਹੈ, ਸੋ=ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਦਰਗਹ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਿਆਂ ਅਸਥਾਨ ਭਾਵ ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਜਮਾਂ ਦੀ ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਖਲਾਸੁ=ਛੁਟ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੰਤਨ ਮੋਕਉ ਪੂੰਜੀ ਸਉਪੀ ਤਉ ਉਤਰਿਆ ਮਨ ਕਾ ਧੋਖਾ ॥**
ਧਰਮ ਰਾਇ ਅਬ ਕਹਾ ਕਰੈਗੋ ਜਉ ਫਾਟਿਓ ਸਗਲੋ ਲੇਖਾ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੪]

੨. **ਇਹ ਨੀਸਾਣੀ ਸਾਧ ਕੀ ਜਿਸੁ ਭੇਟਤ ਤਰੀਐ ॥** [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੦]

ਐਸੇ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹਨ, ਤਿਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਤੋਂ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਤੋਂ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਤੋਂ ਖਲਾਸੁ=ਮੁਕਤ ਹੋਈਦਾ ਹੈ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਆਪਣੀ; ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਹੋਇ ਪਿਆਸ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਸਮਰਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ, ਆਪਣੇ ਦਰਸ਼ਨ ਬਖ਼ਸ਼ੋ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਕਿਰਪਾ ਪੰਜ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ—੧. ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ। ੨. ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ। ੩, ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਿ ਚੰਗੀ ਬੁੱਧੀ ਹੋਵੇ। ੪. ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਸਹਿਣੀ ਤੇ ਕਹਿਣੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ। ੫. ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਿ ਉਦਮ ਧਾਰ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਚਾਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ—੧. ਚਿਤਰ ਦਰਸ਼ਨ, ੨, ਸੁਪਨ ਦਰਸ਼ਨ, ੩. ਸ੍ਰਵਣ ਦਰਸ਼ਨ, ੪. ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ। ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੰਨੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਬਿਆਪਕ ਹੋ ਪਰ ਸਾਡੇ ਮਨ ਬੁੱਧ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮ ਦੇ ਫੋਲੇ ਪਏ ਹਨ, ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਰੂਪ ਨੇਤਰ ਬਖ਼ਸ਼ੋ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਘਟਾਂ-ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਾਂ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦਰਸਨ ਪਿਆਸੀ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਚਿਤਵਉ ਅਨਦਿਨੁ ਨੀਤ ॥**
[ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੩]

੨. **ਬਿਨੁ ਮਿਲਬੇ ਨਾਹੀ ਸੰਤੋਖਾ ਪੇਖਿ ਦਰਸਨੁ ਨਾਨਕ ਜੀਜੈ ॥੨॥੧॥**
[ਕਲਿਆਨੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੨੧]

੩. **ਦਰਸਨ ਕੀ ਪਿਆਸਾ ਘਣੀ ਭਾਣੈ ਮਨਿ ਭਾਈਐ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੨੧]

ਪ੍ਰਭ, ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਕੋ ਨਹੀ; ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਕਰੋ। **ਵਾ:** ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਮੇਰੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਬਨਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਇਸਟ ਮੀਤ ਅਰੁ ਭਾਈ॥
ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਮਿਲੇ ਸੰਜੋਗੀ ਅੰਤਹਿ ਕੋ ਨ ਸਹਾਈ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੦]

ਆਸਾੜੁ ਸੁਹੰਦਾ ਤਿਸੁ ਲਗੈ; ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਹਰਿ ਚਰਣ ਨਿਵਾਸ ॥੫॥

ਪ੍ਰਤੱਖ, **ਵਾ:** ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਹਾੜ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ।

੧. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ ਜੀ ਨੇ ਕਾਬਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਲਿਵ ਲਾਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇੱਕ ਰਸ ਅਡੋਲ ਸਿੰਘਾਂਸਨ ਉੱਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਰਹੇ।

੨. ਭੀਮ ਚੰਦ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਵਜੀਰ ਦੇਵੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਤੋੜ (ਸਲਾਈਆਂ) ਫੇਰ ਕੇ ਪਹਾੜੀ ਤੋਂ ਸੁੱਟਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤੇ ਤੋੜ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫਿਰ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਵਾ—ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਚਰਨ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਚਿਤ ਚਰਨ ਨਾਮ॥ [ਦਸਮ, ਅੰਗ ੪]

੨. ਹਿਰਦੈ ਚਰਣ ਸਬਦੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਨਾਨਕ ਬਾਂਧਿਓ ਪਾਲ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੮੦]

ਐਸੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਜਮਾਨੇ ਦੀ ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਧੁੱਪ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਕੇ ਸਦਾ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਭ ਜਗਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੪]

ਸਾਵਣਿ ਸਰਸੀ ਕਾਮਣੀ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਿਉ ਪਿਆਰੁ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਰਤਾ ਸਚ ਰੰਗਿ ਇਕੋ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ॥ ਬਿਖਿਆ ਰੰਗ ਕੂੜਾਵਿਆ ਦਿਸਨਿ ਸਭੇ ਛਾਰੁ ॥ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੂੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਪੀਵਣਹਾਰੁ ॥ ਵਣੁ ਤਿਣੁ ਪ੍ਰਭ ਸੰਗਿ ਮਉਲਿਆ ਸੰਮ੍ਰਥ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰੁ ॥ ਹਰਿ ਮਿਲਣੈ ਨੋ ਮਨੁ ਲੋਚਦਾ ਕਰਮਿ ਮਿਲਾਵਣਹਾਰੁ ॥ ਜਿਨੀ ਸਖੀਏ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਹੰਉ ਤਿਨ ਕੈ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜੀ ਮਇਆ ਕਰਿ ਸਬਦਿ ਸਵਾਰਣਹਾਰੁ ॥ ਸਾਵਣੁ ਤਿਨਾ ਸੁਹਾਗਣੀ ਜਿਨ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਉਰਿ ਹਾਰੁ ॥੬॥

ਸਾਵਣ—ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦੀ ਚਲ ਰਹੀ ਵੀਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਖਟ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਵਣ ਭਾਦਰੋਂ ਪਾਵਸ ਰੁੱਤ ਦੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹਰਿਆਵਲਤਾ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਵਿੱਚ ਖੇੜਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਉ ਧਰਤੀ ਸੋਭ ਕਰੇ ਜਲੁ ਬਰਸੈ ਤਿਉ ਸਿਖੁ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਬਿਗਸਾਈ॥੧੬॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੫੮]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਬੁਧ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲਤਾ ਸਹਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੁਤਿ ਬਰਸੁ ਸੁਹੇਲੀਆ ਸਾਵਣ ਭਾਦਵੇ ਆਨੰਦ ਜੀਉ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੮]

ਸੋ, ਪਾਵਸ ਰੁੱਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਹੀਨਾ ਜੋ ਸਾਵਣ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਸਿਖਿਆ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਵੀਚਾਰਾਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਠਿਨਤਾ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਹਾੜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਵਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਾੜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਔੜ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬੱਦਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗਰਮੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਲ ਵਿੱਚ ਜਲ-ਜੰਤੂ ਮੱਛੀਆਂ ਆਦਿ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਤੜਫਦੇ ਹਨ। ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ ਧਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸ਼ਿਮਲੇ ਆਦਿ ਠੰਡੀਆਂ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਪੁਰਸ਼ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੀ ਓਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਵੀ ਤਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਅਧਿਕ ਲੋੜ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਵਰਖਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਘ ਨੂੰ ਭੇਜਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਫਿਰ ਬਰਸਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਐਸੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ਼ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਵਰਖਾ ਪੈਣ ਤੋਂ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਖੇੜੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਵਾਹਾਂ ਅਤੇ ਅੱਕ ਮੁਰਝਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਖਾ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹੈ। ਅੱਕ ਦੇ ਪੱਤੇ ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਵਾਹਾਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤਕ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਕ ਦਾ ਦੁੱਧ ਸੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੱਤੇ ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। **ਜਵਾਹਾਂ**—ਜਵਾਹਾਂ ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪੌਦਾ, ਜੋ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਮਾਰੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪੱਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਪੂਰਬ ਦੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਪੌਦਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਦਾਸ ਨੇ ਇਸ ਬੂਟੇ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕ ਕੇ ਅਜਮਾਇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਪਾਣੀ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਮੁਰਝਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ

ਸਨ ਕਿ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਇਸ ਬੂਟੇ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਵਾਹੇ ਅਤੇ ਅੱਕ ਦੇ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਾਵਣਿ ਵਣਿ ਹਰੀਆਵਲੇ ਸੁਕੈ ਜਾਵਾਹਾ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੩੪, ਪਉੜੀ ੫]

੨. ਸਾਵਣਿ ਵਣਿ ਹਰੀਆਵਲੇ ਅਕੁ ਜੰਮੈ ਅਉੜੀ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੩੪, ਪਉੜੀ ੫]

ਅੱਕ ਤੇ ਜਵਾਹਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਇਤਨੀ ਖੇੜੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਰਣਿ ਸੁਵੰਨੀ ਖੜ ਰਤਨ ਜੜਾਵੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਖੁ ਮਨਿ ਵੁਠਾ॥
ਸਭੇ ਕਾਜ ਸੁਹੇਲੜੇ ਥੀਏ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤੁਠਾ॥੧॥ [ਅੰਗ ੩੨੨]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਸਉਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਔੜ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਜਲ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਜਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਜਗਿਆਸੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਿਮਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਪੀ-ਤਪੀ, ਨੇਮੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਠੰਢਕ ਭਾਲਦੇ ਹਨ। ਹਰਨਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਮਨ ਹੈ। ਭਰਮ ਦੇ ਭਖਲੌਂਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਭਰਮਦੇ ਹਨ। ਦਰਖਤਾਂ ਦੀ ਓਟ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਓਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਜਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਵਾਹੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅੱਕ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਕੌੜੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ, ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬੱਦਲ ਦੇ ਬਰਸਣੇ ਕਰਕੇ ਸੜਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚੁਗਲ ਨਿੰਦਕ ਭੁਖੇ ਰੁਲਿ ਮੁਏ ਏਨਾ ਹਥੁ ਨ ਕਿਥਾਊ ਪਾਇ॥

[ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੭]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੱਦਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪ ਗਰਜਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਘਨੁ ਗਰਜਤ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ॥ [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੭੨]

੨. ਝਿਮਿ ਝਿਮਿ ਵਰਸੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਾ॥ ਮਨੁ ਪੀਵੈ ਸੁਨਿ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰਾ॥

[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੨]

ਸੋ, ਐਸੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਰਖਾ ਕਰਕੇ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਗਰਮੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਖਟ ਸੰਪਤੀ ਰੂਪ ਹਰਿਆਵਲ ਆ ਜਾਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਮ ਦਮ ਸਰਧਾ ਤੀਸਰੀ ਸਮਾਧਾਨ ਉਪਰਾਮ॥
ਛਠੀ ਤਤਿਖਸ਼ਾ ਜਾਨੀਏ ਭਿੰਨ ਭਿਨ ਯਹ ਨਾਮ॥ [ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ, ਤਰੰਗ ੧]

੧. **ਸਮ**—ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਰੋਕਣੀਆਂ ਭਾਵ ਸੂਖਮ ਕਰਨੀਆਂ।
੨. **ਦਮ**—ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਦਮਨ ਕਰਨਾ।
੩. **ਸ਼ਰਧਾ**—ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਪਰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰੱਖਣਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣ ਹਨ।
੪. **ਸਮਾਧਾਨ**—ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਖਣਾ, ਇਕਾਗਰ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋਣਾ।
੫. **ਉਪਰਾਮ**—ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਉਪਰਾਮ ਰੱਖਣਾ।

੬. **ਤਤਿਖਸ਼ਾ**—ਸਰਦੀ, ਗਰਮੀ, ਭੁਖ-ਪਿਆਸ, ਸੁਖ-ਦੁਖ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤੀ ਸਮਾਨ ਰਖਣੀ।

ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਰ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਸੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੰਸੁ ਹੇਤੁ ਲੋਭੁ ਕੋਪੁ ਚਾਰੇ ਨਦੀਆ ਅਗਿ ॥
ਪਵਹਿ ਦਝਹਿ ਨਾਨਕਾ ਤਰੀਐ ਕਰਮੀ ਲਗਿ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੪੭]

ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਵਰਖਾ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਕਰੁਣਾ, ਮੁਦਤਾ, ਮੈਤਰੀ ਤੇ ਉਪੇਖਿਆ ਰੂਪ ਸੀਤਲ ਜਲ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਨਦੀਆਂ ਚਲ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੰਸ ਹੇਤ ਲੋਭ, ਕੋਪ ਰੂਪ ਨਦੀਆਂ ਨੂੰ ਭਖਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾੜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤੀ, ਖਿਮਾ, ਧੀਰਜ, ਗਿਆਨ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਿੰਮਰਤਾ ਆਦਿ ਬ੍ਰਿਛ ਹਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੀਂਹ ਜਦੋਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉੱਚਾ ਜਾਂ ਨੀਵਾਂ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ। ਉਹ ਨੀਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਟਿਬਿਆਂ ’ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ’ਤੇ ਹਰਿਆਵਲਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਹੰਕਾਰੀ ਮਨ ਵਾਲੇ ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਟਿਬਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ’ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸਭ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ। ਵਲੀ ਕੰਧਾਰੀ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ। ਉੱਚੇ ਨੀਂਵੇ ਮਧਮ ਕਨਿਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਧੰਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਰੂਪੀ, **ਵਾ:** ਸ਼ੌਂਕ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ ਸਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਬਾਰਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਛਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਤ ਰੂਪ ਪਪੀਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਰੂਪੀ ਸ੍ਵਾਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਧਾਰ ਕੇ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਵਿਛੋੜੇ ਰੂਪ ਤੇਹ (ਤਪਸ਼) ਨੂੰ ਮੇਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸ੍ਵਾਤੀ ਬੂੰਦ ਐਸੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੇਲੇ ਉਪਰ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਪੂਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਸਿਪੀ, ਹਾਥੀ, ਕੱਛੂ, ਸੂਰ, ਬਾਂਸ, ਸੱਪ ਉੱਤੇ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੋਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਜੰਤੀ ਮਾਲਾ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬੰਸੀ ਸਿਪੀ ਸੂਕਰੀ ਕਰੀ ਨਾਗ ਮਠ ਸਾਲ ॥
ਇਹ ਖਟ ਮੋਤੀ ਪਾਈਐ ਬਨੈ ਬਜੰਤੀ ਮਾਲ ॥

ਇਉਂ ਜੇ ਪੰਜੇ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਛੇਵਾਂ ਮਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਸ੍ਵਾਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਮੋਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜੇ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਵੀ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਗਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਤੱਕਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ ਕਿਨੇਹਾ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੯੬]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਨ ਨਿੰਦਿਆ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਸੁਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰਸਨਾ ਝੂਠ ਅਤੇ ਨਿੰਦਾ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਰੂਪੀ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਣੀਐ ਰਸਨਾ ਗਾਈਐ ਹਿਰਦੈ ਧਿਆਈਐ ਸੋਈ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੧]

ਇਹੀ ਸ੍ਵਾਤੀ ਬੂੰਦ ਜੇ ਟਾਹਲੀ ਅਤੇ ਬੇਰੀ ’ਤੇ ਪੈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਚੰਦਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਬੇਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਮਿਠਾਸ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਾਹਲੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਰੂਪ ਸ੍ਵਾਤੀ ਬੂੰਦ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਚੰਦਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੜੱਤਣ ਕੱਢਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਕੁੜੱਤਣ ਚੁੱਕੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਨ ਵਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਦਾਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੇਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਨਿਰਮਲ ਬੂੰਦ ਅਕਾਸ ਕੀ ਲੀਨੀ ਭੂਮਿ ਮਿਲਾਇ॥
ਅਨਿਕ ਸਿਆਨੇ ਪਚਿ ਗਏ ਨਾ ਨਿਰਵਾਰੀ ਜਾਇ॥੧੯੬॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੫]

ਅਨੇਕਾਂ ਨਿਆਇਕ ਜੁਗਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਭੇਦ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮੇਟਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ। ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਤੋਂ ਜਿਵੇਂ ਅੱਕਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਦੁੱਧ ਚੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਧਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਅੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਰਖਾ ਤੋਂ ਅਉਗਣਾਂ ਰੂਪੀ ਪੱਤੇ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਦੁੱਧ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਵਰਖਾ ਪੈਣ ਤੋਂ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਨਾਨਕ ਸਾਵਣਿ ਜੇ ਵਸੈ ਚਹੁ ਓਮਾਹਾ ਹੋਇ॥
ਨਾਗਾਂ ਮਿਰਗਾਂ ਮਛੀਆਂ ਰਸੀਆਂ ਘਰਿ ਧਨੁ ਹੋਇ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੭੯]

ਨਾਗਾਂ=ਸੱਪਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਖੁਡਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਤਪਸ਼ ਨੂੰ ਮੇਟਦੇ ਹਨ। **ਮਿਰਗਾਂ**=ਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਭਰ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। **ਮਛੀਆਂ**=ਮੱਛੀਆਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। **ਰਸੀਆਂ ਘਰਿ ਧਨੁ ਹੋਇ**=ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਰਸ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਰਸੀਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਧਨ ਹੋਇ=ਹੋਵੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਖਾ ਸੁਖਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਰਖਾ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਨਾਨਕ ਸਾਵਣਿ ਜੇ ਵਸੈ ਚਹੁ ਵੇਛੋੜਾ ਹੋਇ॥
ਗਾਈ ਪੁਤਾ ਨਿਰਧਨਾ ਪੰਥੀ ਚਾਕਰੁ ਹੋਇ॥੨॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੭੯]

ਗਾਈ ਪੁਤਾ=ਗਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਚਰਾਂਦਾ ਵਿੱਚ ਚਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਲੋਕ ਵਰਖਾ ਹੋਈ ਤੋਂ ਹਲ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਨਿਰਧਨਾ=ਜੋ ਲੋਕ ਧਨ ਤੋਂ ਹੀਣ, ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕ ਨਿਤ ਦੀ ਨਿਤ ਕਮਾ ਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਵਰਖਾ ਪੈਂਦੀ ਤੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਥੀ=ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਝੜੀ ਲੱਗੀ ਤੋਂ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰਸਤੇ ਦੀ ਬਿਪਤਾ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਚਾਕਰੁ=ਨੌਕਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਹੁਕਮ ਕਰਕੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਣ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਵਰਖਾ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹੈ।

ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਰੂਪੀ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬੱਦਲ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਰਖਾ ਪੈਣ ਤੋਂ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗਾਈ ਪੁਤਾ=ਜੋ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਆਲਸੀ ਹਨ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਨਿਰਧਨਾ=ਜੋ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਨਿਰਧਨੁ ਹੈ ਸੋਈ॥ ਜਾ ਕੇ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਨ ਹੋਈ॥੪॥੮॥

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੯]

ਪੰਥੀ=ਰਾਹੀ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਰਤਮ ਪੂਜਾ ਦੇ ਰਾਹ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਖਸਮੁ ਛੋਡਿ ਦੂਜੈ ਲਗੇ ਡੁਬੇ ਸੇ ਵਣਜਾਰਿਆ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੭੦]

ਚਾਕਰੁ=ਜੋ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਰੂਪ ਛਿਆਨੀ ਭਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬੱਦਲ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਰਖਾ ਤੋਂ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹਨ :

ਨਾਗਾਂ=ਨਾਗਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਜੋ ਤਿਆਗ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਗਨਿ ਹੋਵਾ ਧਰ ਵਸਾ ਸਬਦੁ ਵਸੈ ਭਉ ਜਾਇ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫੭]

੨. ਰੇ ਮਨ ਐਸੋ ਕਰਿ ਸੰਨਿਆਸਾ॥
ਬਨ ਸੇ ਸਦਨ ਸਬੈ ਕਰ ਸਮਝਹੁ ਮਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਉਦਾਸਾ॥ [ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੭੦੯]

੩. ਜਿਹ ਘਰੁ ਬਨੁ ਸਮਸਰਿ ਕੀਆ ਤੇ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ॥੧॥ [ਮਾਰੂ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੦੩]

ਮਿਰਗਾਂ=ਜਿਹੜੇ ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬਾਨਪ੍ਰਸਤੀ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਦਰ ਘਰ ਮਹਲਾ ਹਸਤੀ ਘੋੜੇ ਛੋਡਿ ਵਿਲਾਇਤਿ ਦੇਸ ਗਏ॥
ਪੀਰ ਪੇਕਾਂਬਰ ਸਾਲਿਕ ਸਾਦਿਕ ਛੋਡੀ ਦੁਨੀਆ ਥਾਇ ਪਏ॥੨॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੩੫੮]

੨. ਕਬੀਰ ਹੈ ਗਇ ਬਾਹਨ ਸਘਨ ਘਨ ਲਾਖ ਧਜਾ ਫਹਰਾਹਿ॥
ਇਆ ਸੁਖ ਤੇ ਭਿਖ੍ਯਾ ਭਲੀ ਜਉ ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਦਿਨ ਜਾਹਿ॥੧੧੨॥
[ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੦]

੩. ਹਰਿ ਰੁਖੀ ਰੋਟੀ ਖਾਇ ਸਮਾਲੇ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੫]

੪. ਬਸਤਾ ਤੂਟੀ ਝੁੰਪੜੀ ਚੀਰ ਸਭਿ ਛਿੰਨਾ॥
ਜਾਤਿ ਨ ਪਤਿ ਨ ਆਦਰੋ ਉਦਿਆਨ ਭ੍ਰਮਿੰਨਾ॥
ਮਿਤ੍ਰ ਨ ਇਠ ਧਨ ਰੂਪ ਹੀਣ ਕਿਛੁ ਸਾਕੁ ਨ ਸਿੰਨਾ॥
ਰਾਜਾ ਸਗਲੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਭਿੰਨਾ॥
ਤਿਸ ਕੀ ਧੂੜਿ ਮਨੁ ਉਧਰੈ ਪ੍ਰਭੁ ਹੋਇ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨਾ॥੭॥ [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੭]

੫. ਹਰਣੀ ਹੋਵਾ ਬਨਿ ਬਸਾ ਕੰਦ ਮੂਲ ਚੁਣਿ ਖਾਉ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫੭]

ਮਛੀਆਂ=ਜੋ ਮਛੀਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਜਲ ਵਿੱਚ ਕਲੋਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਛੁਲੀ ਹੋਵਾ ਜਲਿ ਬਸਾ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਸਾਰਿ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫੭]

ਰਸੀਆਂ ਘਰਿ ਧਨੁ ਹੋਇ=ਜਿਹੜੇ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਰਸ ਦੇ ਚੱਖਣ ਵਾਲੇ ਰਸੀਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦਾ ਧਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਾਗਠੜੇ ਹਰਿ ਸੰਤ ਤੁਮ੍ਾਰੇ ਜਿਨ੍ ਘਰਿ ਧਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮਾ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੯]

ਸੋ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਸਾਵਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ :

ਸਾਵਣਿ, ਸਰਸੀ ਕਾਮਣੀ; ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਿਉ ਪਿਆਰੁ॥

ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਕਾਮਣੀ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਚਾਹਵਾਨ ਇਸਤਰੀ ਜੋ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ, **ਵਾ:** ਸ਼ੌਕ ਅਵਸਥਾ

ਰੂਪੀ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸਰਸੀ=ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਰਸ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਚਿੱਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੈਰੀ ਥਕਾਂ ਸਿਰਿ ਜੁਲਾਂ ਜੇ ਮੂੰ ਪਿਰੀ ਮਿਲੰਨਿ੍ ॥੧੧੯॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੮੪]

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨ ਜੋ ਪੂਜਨੀਕ ਹਨ, ਚਰਨ ਜੋ ਅਧਿਸਠਾਨ ਰੂਪ ਹਨ, **ਵਾ:** ਨਾਮ ਰੂਪ ਹਨ ਅਤੇ (ਚਰ+ਨ) ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਵੱਲ ਚਰ=ਵਿਚਰਨ ਨ=ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਭਾਵ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਵੱਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਜਹਾਜ਼ ਰੂਪ ਚਰਨ ਹਨ, **ਵਾ:** ਕਮਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਲੇਪ, ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਬਖ਼ਸਣ ਵਾਲੇ ਚਰਨ, ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਐਸੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਮ ਰਸ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹਨ।

ਮਨੁ ਤਨੁ ਰਤਾ ਸਚ ਰੰਗਿ; ਇਕੋ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ॥

ਐਸੇ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਅਧਾਰੁ=ਆਸਰਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹਨ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਚਾਹਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਖਿਆਤਤਾ ਹੋਵੇ। ਤਨ ਦੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿੱਚੋਂ ਝਰਨਾਟੇ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਕਰਕੇ ਸਿਮਰਣ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਰੋਮਿ ਰੋਮਿ ਹਰਿ ਧਿਆਵੈ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੪੧]

ਇਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਸਤਿ ਰੂਪ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਜਿਹ ਨਰ ਕਉ ਕੀਨੀ ਤਿਹ ਇਹ ਜੁਗਤਿ ਪਛਾਨੀ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੩]

ਸੋ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਲੀਨ ਭਇਓ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਉ ਜਿਉ ਪਾਨੀ ਸੰਗਿ ਪਾਨੀ ॥

ਤਾਂ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ! ਇਤਨੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਹਾਂ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਸਹਿਤ ਨਾਮ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨ ਸਾਰੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿੱਚੋਂ ਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਹੁ ਫੁਟਣ ਤੋਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚਿੜੀਆਂ ਜਾਨਵਰ ਭੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਚੁਹੂ-ਚੁਹੂ ਕਰਕੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਿੜੀ ਚੁਹਕੀ ਪਹੁ ਫੁਟੀ ਵਗਨਿ ਬਹੁਤੁ ਤਰੰਗ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੧੯]

ਸੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਗੁਰਮੁਖ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਰੂਪ ਚਿੜੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਕੂਕਦੀ ਹੈ। ਪਹੁ ਫੁਟੀ=ਮਾਨੋ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਵਗਨਿ ਬਹੁਤੁ ਤਰੰਗ=ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਵਗ=ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਸੰਤਨ ਰਚੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮਹਿ ਰੰਗ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੧੯]

ਅਚਰਜ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰੰਗ=ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਸੰਤਨ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਰਚੇ=ਤਦਾਕਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਨਕ ਨਾਮਹਿ ਰੰਗ=ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਭੀ ਜਪਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਜਪਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਨ=ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਕੁਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਝੂਠੇ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਇਕੀ ਰੰਗ ਕਸੁੰਭੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਕੱਚਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਰੰਗ ਮਜੀਠੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪੱਕਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਇਆ ਰੰਙਣਿ ਜੇ ਥੀਐ ਪਿਆਰੇ ਪਾਈਐ ਨਾਉ ਮਜੀਠ ॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

ਮਜੀਠ—ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੇਲ ਜਿਸ ਦੀ ਡੰਡੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲਾਲ ਅਤੇ ਪੱਕਾ ਰੰਗ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬੇਦ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ, ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਕਸੁੰਭਾ ਰੰਗ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਚਾ ਰੰਗੁ ਕਸੁੰਭ ਕਾ ਥੋੜੜਿਆ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ਜੀਉ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੫੧]

ਸੋ ਐਸੇ ਇੱਕ ਨਾਮ ਰੰਗ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਧਾਰੁ=ਆਸਰਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਏਕੁ ਸਬਦੁ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਾਨਿ ਬਸਤੁ ਹੈ ਬਾਹੁੜਿ ਜਨਮਿ ਨ ਆਵਾ ॥੧॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੯੫]

ਕਿਉਂਕਿ ਕਲਜੁਗਿ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਮਹਾਤਮ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਤੁ ਸੰਜਮ ਤੀਰਥ ਓਨਾ ਜੁਗਾ ਕਾ ਧਰਮੁ ਹੈ ਕਲਿ ਮਹਿ ਕੀਰਤਿ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ॥੨॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੯੭]

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸੰਧਿਆ ਦੀ ਥਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਧਨ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਬਿਖਿਆ ਰੰਗ ਕੂੜਾਵਿਆ;

ਬਿਖਿਆ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਰੰਗ=ਅਨੰਦ ਕੂੜਾਵਿਆ=ਝੂਠਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਤਤ ਮਿਥਿਆ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਜਾਣੀ ਹੈ।

ਦਿਸਨਿ ਸਭੇ ਛਾਰੁ ॥

ਇਹ ਸਭੇ=ਸਭ ਛਾਰੁ=ਨਾਸ ਰੂਪ ਦਿਸਨਿ=ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ, ਇਸੇ ਲਈ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਥੁ ਨ ਲਾਇ ਕਸੁੰਭੜੈ ਜਲਿ ਜਾਸੀ ਢੋਲਾ ॥ [ਸੂਹੀ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੯੪]

ਇਹ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਸੁਆਹ ਰੂਪ ਹੋਏ ਦੇਖੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਲਾਹਨਤਾਂ ਰੂਪ ਸੁਆਹ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਹ-ਖ਼ਰਾਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇ ਸੁਖ ਸੁਆਹ ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ।

ਮਾਇਆ ਕਾ ਰੰਗੁ ਸਭੁ ਫਿਕਾ ਜਾਤੋ ਬਿਨਸਿ ਨਿਦਾਨਿ॥ [ਸ੍ਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫]

ਜੋ ਇਥੇ ਧਨੀ ਲੋਕ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਫਿਰ ਉਹ :

ਰੰਗ ਤਮਾਸੇ ਬਹੁ ਬਿਧੀ ਚਾਇ ਲਗਿ ਰਹਿਆ॥
ਚਿਤਿ ਨ ਆਇਓ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਤਾ ਸਰਪ ਕੀ ਜੂਨਿ ਗਇਆ॥੬॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦]

ਸੋ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਜੋ ਝੂਠੇ ਰੰਗ ਨਾਸ ਰੂਪ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਜੋ ਭਗਤੀ ਦੇ ਮਜੀਠੇ ਪੱਕੇ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੰਸ ਕਹਿ ਕੇ ਭੀ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੰਸਾ ਹੀਰਾ ਮੋਤੀ ਚੁਗਣਾ ਬਗੁ ਡਡਾ ਭਾਲਣ ਜਾਵੈ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੬੦]

ਹੰਸ ਰੂਪ ਤੱਤ ਬੇਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਨਾਮ ਰੂਪ ਹੀਰਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪ ਮੋਤੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਜਲ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਜੋ ਦੰਭੀ ਪਾਖੰਡੀ ਹਨ, ਉਹ ਬਗਲਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਾਈਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਰੂਪ ਡੱਡਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਕੱਚਾ ਤੇ ਛਾਰੁ=ਸੁਆਹ ਰੂਪ ਭਾਵ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ।

ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੂੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ; ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਪੀਵਣਹਾਰੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬੱਦਲ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸੁਹਾਵਣੀ=ਸੋਭਨੀਕ ਬੂੰਦਾਂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ **ਵਾ** ਇਹ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸੁਆਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪੀਵਣਹਾਰੁ=ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਧੂ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿ=ਮਿਲ ਕਰਕੇ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਰੂਪ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਗੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਦਾਗ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੂੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੋਰ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਭੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਰਸਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬੋਲਦੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸੁਹਾਵੀ॥
ਜਿਨ ਸੁਣਿ ਸਿਖਾ ਗੁਰੁ ਮੰਨਿਆ ਤਿਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਜਾਵੀ॥੧੮॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੨੬]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਾਧੂਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧਿ ਅਸਾਧੁ ਸਾਧੁ ਵਖਾਣੀਐ॥** [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੯, ਪਉੜੀ ੧੫]

੨. **ਸਾਧ ਨਾਮ ਨਿਰਮਲ ਤਾ ਕੇ ਕਰਮ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

੩. **ਸਾਧ ਹੋਏ ਮਨ ਸਾਧਿ ਕੈ ਚਰਣ ਕਵਲ ਗੁਰ ਚਿਤਿ ਵਸਾਇਆ॥**
ਉਪਮਾ ਸਾਧ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧ ਕੋਟ ਮਧੇ ਕੋ ਸਾਧੁ ਸੁਣਾਇਆ॥
[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੨੩, ਪਉੜੀ ੨]

੪. **ਸ੍ਵੈ ਕਾਰਜ ਸਿਧਤੀ ਪਰ ਕਾਰਜ ਧਾਇਤੀ ਸਾ ਸਾਧਾ॥**

ਸੋ, ਐਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਆਪ ਮੁਕਤ ਹਨ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਤਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਿ ਮੁਕਤੁ ਮੁਕਤੁ ਕਰੈ ਸੰਸਾਰੁ ॥
ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

ਵਣੁ ਤਿਣੁ, ਪ੍ਰਭ ਸੰਗਿ ਮਉਲਿਆ; ਸੰਮ੍ਰਥ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰੁ ॥

ਵਣੁ=ਜੰਗਲ ਤਿਣੁ=ਘਾਹ ਆਦਿ ਹਰਿਆਵਲਤਾ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਮਉਲਿਆ=ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ, ਵਾਰਸ਼ ਭਾਵ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਬਨਸਪਤੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋਣ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬੱਦਲ ਦੀ ਸੰਗਿ=ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਵਣੁ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸਰੀਰ ਤਿਣੁ ਇੰਦਰੇ ਆਦਿਕ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਹਰਿਆਵਲਤਾ ਦੇ ਸਹਿਤ ਮਉਲਿਆ=ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੈਸਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਮ੍ਰਥ=ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਪੁਰਖ=ਬਿਆਪਕ ਹੈ। ਅਪਾਰੁ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਨ ਭਰਨ ਜਾ ਕਾ ਨੇਤ੍ਰ ਫੋਰੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੪]

ਪੁਰਖ (ਪੁ+ਰਖ) ਪੁ=ਨਰਕ ਤੋਂ ਰਖ=ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਪੁਰਖ=ਜੋ ਪੁਰੀਆਂ ਦੀ (ਰੱਖ) ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਖ=ਅਕਾਸ਼ ਵਤ ਜੋ ਪੁਰ=ਪੂਰਨ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਅਪਾਰੁ=ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਜੋ ਪਰੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰ ਉਰਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਉਰਾਰ=ਆਦਿ ਪਾਰ=ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਭਾਵ ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਪਾਰ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਦੋਂ ਰਚੀ ਤੇ ਕਦ ਤੱਕ ਰਹੇਗੀ ਇਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਤਿੰਨੇ ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਪਤ, ਲੈਤਾ ਤੇ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਮਰੱਥ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਔਗੁਣ ਮੇਟਣ ਨੂੰ ਸਮੱਰਥ ਹੈ। ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਪਾਰ=ਬਿਅੰਤ, ਜੋ ਯਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਇੰਦਰੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜ਼ੁਬਾਨ ਸੋਹਣੇ ਵੈਰਾਗ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਸਰੀਰ ਦੁਆਰਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਐਸੀ ਲੋਚ ਹੈ।

ਹਰਿ ਮਿਲਣੈ ਨੋ, ਮਨੁ ਲੋਚਦਾ; ਕਰਮਿ ਮਿਲਾਵਣਹਾਰੁ ॥

ਹਰਿ=ਹਰੀ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਹਰਿਆਂ ਭਰਿਆਂ ਕਰਨਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਹਰਿ=ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਹਰਿ=ਹਰ ਇੱਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਮਨੁ ਲੋਚਦਾ=ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰ ਇੱਕ ਦਾ ਮਨ ਹੈ, ਪਰ ਕਰਮਿ ਮਿਲਾਵਣਹਾਰੁ=ਪੂਰਬਲੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਜਿਨੀ ਸਖੀਏ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ; ਹੰਉ ਤਿਨ ਕੈ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰ ॥

ਜਿਨੀ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਖੀਏ=ਸੰਤ ਰੂਪ ਸਖੀਆਂ, ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੰਉ=ਮੈਂ ਤਿਨ=ਤਿਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬਲਿਹਾਰ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਣਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਹਉਮੈਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀ ਲਗਣਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਝੂਠੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੋ ਪ੍ਰਿਅ ਮਾਨੇ ਤਿਨ੍ ਕੀ ਰੀਸਾ ॥ ਕੂੜੇ ਮੂਰਖ ਕੀਹਾ ਠੀਸਾ ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੩੮]

੨. **ਕਰਉ ਬਰਾਬਰਿ ਜੋ ਪ੍ਰਿਅ ਸੰਗਿ ਰਾਤੀ ਇਹ ਹਉਮੈ ਕੀ ਢੀਠਾਈ ॥੧॥**

[ਰਾਗ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੬੭]

ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਚਾਉ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨੀ ਮੈਡਾ ਲਾਲੁ ਰੀਝਾਇਆ ਹਉ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਨੁ ਡੇਂਹੀਆ ॥
ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਣਿ ਬਿਨਉ ਸੁਹਾਗਣਿ ਮੂ ਦਸਿ ਡਿਖਾ ਪਿਰੁ ਕੇਹੀਆ ॥੨॥

[ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੩]

ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਭਾਵੇਂ ਵੇਪਰਵਾਹ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਉਹ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਬਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗ ਆਉਣ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਗੂੰਗੇ ਦੇ ਗੁੜ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਬਿਸਮਾਦੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਓਇ ਵੇਪਰਵਾਹ ਨ ਬੋਲਨੀ ਹਉ ਮਲਿ ਮਲਿ ਧੋਵਾ ਤਿਨ ਪਾਇ ॥੧॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੧]

ਈਰਖਾ, ਦਵੈਸ਼ ਕਰਨੀ ਛੱਡ ਕੇ ਐਸੇ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਧਨ ਦਾ, ਵਿਦਿਆ ਦਾ, ਸਰੀਰ ਦਾ, ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ, ਬਾਣੀ ਦਾ, ਤੀਖਣ ਬੁੱਧ ਦਾ, ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆਦਿ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸਖੀਆਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਬਣੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਿਨ ਹੀ ਜੈਸੀ ਥੀ ਰਹਾਂ ਜਪਿ ਜਪਿ ਰਿਦੈ ਮੁਰਾਰਿ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੬]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀਏ :

ਨਾਨਕ, ਹਰਿ ਜੀ ਮਇਆ ਕਰਿ; ਸਬਦਿ ਸਵਾਰਣਹਾਰੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਇਆ=ਕਿਰਪਾ ਕਰਨੀ ਕਰਿ=ਕਰੋ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸਵਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਵਾਰਨਾ ਕਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਸਵਾਰਣਹਾਰੁ=ਸਵਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਸਾਡੇ ਮਨ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਗਾੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਨ ਪੰਚਨ ਮੇਰੋ ਮਨੁ ਜੁ ਬਿਗਾਰਿਓ ॥
ਪਲੁ ਪਲੁ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਅੰਤਰੁ ਪਾਰਿਓ ॥੨॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੧੦]

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੁਟ ਸਕਦਾ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਐਸਾ ਕਦੇ ਅੱਜ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਰਹਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਰੁ ਲੋਭ ਮੋਹ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅਹੰਮੇਵ ॥
ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ ਕਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਗੁਰਦੇਵ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੯]

ਸਾਵਣੁ ਤਿਨਾ ਸੁਹਾਗਣੀ; ਜਿਨ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਉਰਿ ਹਾਰੁ ॥੬॥

ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਾਵਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਅਥਵਾ :—ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਰੂਪ ਸਾਵਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ, **ਵਾ** ਸ਼ੌਕ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ

ਸਾਵਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਤਿਨਾ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਦਾ ਸੋਭਨੀਕ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ ਧਾਗੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਰੂਪ ਮਣਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਦੇ ਰੂਪ ਕੰਠ ਵਿੱਚ ਪਹਿਰਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਖਰ ਦੁਇ ਇਹ ਮਾਲਾ॥ ਜਪਤ ਜਪਤ ਭਏ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੮]

੨. ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਪਰੋਇਆ॥ ਸਭੁ ਕਾਜੁ ਹਮਾਰਾ ਹੋਇਆ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੭]

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਸਾਵਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸਫਲਾ ਕਰੋ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੪]

ਭਾਦੁਇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀਆ ਦੂਜੈ ਲਗਾ ਹੇਤੁ ॥ ਲਖ ਸੀਗਾਰ ਬਣਾਇਆ ਕਾਰਜਿ ਨਾਹੀ ਕੇਤੁ ॥ ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਦੇਹ ਬਿਨਸਸੀ ਤਿਤੁ ਵੇਲੈ ਕਹਸਨਿ ਪ੍ਰੇਤੁ ॥ ਪਕੜਿ ਚਲਾਇਨਿ ਦੂਤਜਮ ਕਿਸੈ ਨ ਦੇਨੀ ਭੇਤੁ ॥ ਛਡਿ ਖੜੋਤੇ ਖਿਨੈ ਮਾਹਿ ਜਿਨ ਸਿਉ ਲਗਾ ਹੇਤੁ ॥ ਹਥ ਮਰੋੜੈ ਤਨੁ ਕਪੇ ਸਿਆਹਹੁ ਹੋਆ ਸੇਤੁ ॥ ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ ਚਰਣ ਬੋਹਿਥ ਪ੍ਰਭ ਦੇਤੁ ॥ ਸੇ ਭਾਦੁਇ ਨਰਕਿ ਨ ਪਾਈਅਹਿ ਗੁਰੁ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਹੇਤੁ ॥੭॥

ਭਾਦਰੋਂ—ਭਾਦਰੋਂ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਪਾਵਸ ਭਾਵ ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਭਾਦਰੋਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਭਰਮ ਸਤ ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਭੁਲਦਾ ਹੈ।

ਭਾਦੁਇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀਆ; ਦੂਜੈ ਲਗਾ ਹੇਤੁ ॥

ਭਾਦਰੋਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਔਰਤ ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭਰਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿ ਪਤੀ ਨਾਲੋਂ ਦੂਸਰਾ ਪੁਰਸ਼ ਸੁਖਦਾਇਕ ਹੈ, ਇਸ ਭਰਮ ਦੀ ਭੁਲਾਉਣੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਦੂਜੇ=ਦੂਸਰੇ ਪੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਹੇਤੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਾ=ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤਰੀ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕਦੀ, ਬਲਕਿ ਵਿਭਚਾਰਨੀ ਅਖਵਾਏਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੂਹੈ ਵੇਸਿ ਦੋਹਾਗਣੀ ਪਰ ਪਿਰੁ ਰਾਵਣ ਜਾਇ॥
ਪਿਰੁ ਛੋਡਿਆ ਘਰਿ ਆਪਣੈ ਮੋਹੀ ਦੂਜੈ ਭਾਇ॥ [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੮੫]

ਲਖ ਸੀਗਾਰ ਬਣਾਇਆ; ਕਾਰਜਿ ਨਾਹੀ ਕੇਤੁ ॥

ਐਸੀਆਂ ਜੋ ਵਿਭਚਾਰੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਾ ਲੈਣ, ਭਾਵ ਕਰ ਲੈਣ ਪਰ ਲਖ=ਜਾਨਣਾ ਕਰੋ ਉਹ ਕੇਤੁ=ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹਨ। (ਸੁਹੱਪਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੋਭਾ ਵਧੇ।) ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਬਸਤਰ, ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਬਣੇ ਗਹਿਣੇ, ਬੁਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮਲਣ ਵਾਲੇ, ਦੰਦਾਸਾ, ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਮਲਣ ਵਾਲੇ ਵਟਣਾ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥ ਹੋਣ। ਜਦੋਂ ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ, ਸੁਹੱਪਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਕਿ ਐਸਾ ਕਿਉਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਨਾਦਿ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਜਿਥੋਂ ਇਸ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਭਾਵਨਾ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਔਰਤ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚ ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਬੇਵਸੀ ਨੇ ਬਨਾਉਟੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ 'ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੂਪੈ ਕਾਮੈ ਦੋਸਤੀ ਭੁਖੈ ਸਾਦੈ ਗੰਢੁ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੮੮]

ਸੋ ਕੋਝੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਬਨਾਉਟੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਰੂਪ ਠੀਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਭਾਵਨਾ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਰਹਿੰਦੀ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਾਮ ਉਤੇਜਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਬਣੀ ਤਾਂ ਮੰਦ ਵਾਸ਼ਨਾ ਇੱਕ ਅਗਨੀ ਦੀ ਚਿੰਗਾੜੀ ਵਾਂਗ ਸੰਸਾਰ

ਰੂਪੀ ਰੂੰ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਈ। ਅੰਤ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈ ਸਾਬਤ ਹੋ ਨਿਬੜੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਔਰਤ ਹੈ, ਜੋ ਪਤੀ ਲਈ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਉਦੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀਆਂ, ਮੇਲੇ ਆਦਿ ਉੱਤੇ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹੋਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਬਨਾਉਟੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਬਨਾਵਟ ਛੋਟੀ ਜਾਂ ਵੱਡੀ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਸੰਸਾਰਕ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਅਤੇ ਪਹਿਨਣਾ ਸਾਦਗੀ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਇੱਕ ਸਰਲ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਜਿਥੇ ਬਨਾਉਟੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੂਜੇ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਹਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨਿੰਦਤ ਕਰਮ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਅਪਜਸ, ਨਿੰਦਿਆ ਦਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸਜਾਵਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਸਹਾਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਗੈ ਨਰਕੁ ਈਹਾ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ ॥ [ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੧]

ਐਸੇ ਬਨਾਉਟੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ਭਾਵ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਖੀ ਕਾਜਲ ਹਾਰ ਤੰਬੋਲ ਸਭੈ ਕਿਛੁ ਸਾਜਿਆ ॥
ਸੋਲਹ ਕੀਏ ਸੀਗਾਰ ਕਿ ਅੰਜਨੁ ਪਾਜਿਆ ॥
ਜੇ ਘਰਿ ਆਵੈ ਕੰਤੁ ਤ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਈਐ ॥
ਹਰਿਹਾਂ ਕੰਤੈ ਬਾਝੁ ਸੀਗਾਰੁ ਸਭੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਈਐ ॥ [ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੧]

ਇਹ ਲਾਉਣ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਕਲੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਤੋਂ ਵਿਵਰਜਿਤ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਮਰਦ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਕਿ ਅਸਲੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਔਰਤ ਕੋਲ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨੀ ਸਿਖੋ। ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਹੋਣਾ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ ਵਿੱਚ ਬੁਰਾ ਸੁਭਾਅ ਲੁਕਿਆ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਭਾਅ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਅਪਜਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਔਰਤ ਕੋਲ ਸੱਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ ਆਦਿ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਔਰਤ ਦਾ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਹੋਣਾ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਸਾਰੀ ਪਤੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੀ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਸੀਗਾਰੁ ਬਨਾਵਉ ॥**
ਸਫਲ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਨਕਾ ਅਪੁਨੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵਉ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੨]

੨. **ਮਨੁ ਮੋਤੀ ਜੇ ਗਹਣਾ ਹੋਵੈ ਪਉਣੁ ਹੋਵੈ ਸੂਤ ਧਾਰੀ ॥**
ਖਿਮਾ ਸੀਗਾਰੁ ਕਾਮਣਿ ਤਨਿ ਪਹਿਰੈ ਰਾਵੈ ਲਾਲ ਪਿਆਰੀ ॥੧॥
ਲਾਲ ਬਹੁ ਗੁਣਿ ਕਾਮਣਿ ਮੋਹੀ ॥ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਹੋਹਿ ਨ ਅਵਰੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਾਰੁ ਕੰਠਿ ਲੇ ਪਹਿਰੈ ਦਾਮੋਦਰੁ ਦੰਤੁ ਲੇਈ ॥
ਕਰ ਕਰਿ ਕਰਤਾ ਕੰਗਨ ਪਹਿਰੈ ਇਨ ਬਿਧਿ ਚਿਤੁ ਧਰੇਈ ॥੨॥
ਮਧੁਸੂਦਨੁ ਕਰ ਮੁੰਦਰੀ ਪਹਿਰੈ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪਟੁ ਲੇਈ ॥
ਧੀਰਜੁ ਧੜੀ ਬੰਧਾਵੈ ਕਾਮਣਿ ਸ੍ਰੀ ਰੰਗੁ ਸੁਰਮਾ ਦੇਈ ॥੩॥

ਮਨ ਮੰਦਰਿ ਜੇ ਦੀਪਕੁ ਜਾਲੇ ਕਾਇਆ ਸੇਜ ਕਰੇਈ ॥
ਗਿਆਨ ਰਾਉ ਜਬ ਸੇਜੈ ਆਵੈ ਤ ਨਾਨਕ ਭੋਗੁ ਕਰੇਈ ॥੪॥੧॥੩੫॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੩੫੯]

ਪਤੀ ਨੂੰ ਅਧੀਨ (ਵਸ) ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹਰ ਇੱਕ ਔਰਤ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਸ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਗ਼ਲਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਸਦੇ ਘਰ ਉਜੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਤੀ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਔਰਤ ਕੋਲ ਨਿਮਰਤਾ ਭਾਵ ਦਾ ਗੁਣ, ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਕੌੜੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ ਤੇ ਤੀਸਰਾ ਜਿਹਵਾ ਤੋਂ ਮੋਹਣੀ ਮੰਤ੍ਰ ਵਾਂਗੂੰ ਅਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਿਠੇ ਵਚਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਠਾਸ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਗੁਣ ਹੈ ਐਸੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਲਿਵਾਸ ਪਹਿਨਣ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਸੰਸਾਰਕ ਪਤੀ ਵਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵੀ ਵਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਖਵਣੁ ਗੁਣੁ ਜਿਹਬਾ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ ॥
ਏ ਤ੍ਰੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰਿ ਤਾ ਵਸਿ ਆਵੀ ਕੰਤੁ ॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੮੪]

ਭਾਦੁਇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀਆ; ਦੂਜੈ ਲਗਾ ਹੇਤੁ ॥

ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਭਾਦਰੋਂ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ (ਭਾ+ਦੁਇ) ਦੁਇ=ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਭਾ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾ ਗਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਉਹ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਭੁਲਾਣੀਆ=ਭੁਲ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਭਰਮ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਸਤੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਮੰਨੀਏ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਧਵੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਭ੍ਰਮੁ ਐਸਾ ॥ ਜੈਸਾ ਮਾਨੀਐ ਹੋਇ ਨ ਤੈਸਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਨਰਪਤਿ ਏਕੁ ਸਿੰਘਾਸਨਿ ਸੋਇਆ ਸੁਪਨੇ ਭਇਆ ਭਿਖਾਰੀ ॥
ਅਛਤ ਰਾਜ ਬਿਛੁਰਤ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸੋ ਗਤਿ ਭਈ ਹਮਾਰੀ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੭]

ਸੋ, ਇਸੇ ਭਰਮ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਉ ਕਸਤੂਰੀ ਮਿਰਗੁ ਨ ਜਾਣੈ ਭ੍ਰਮਦਾ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥ [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੬੪੪]

ਇਸ ਭਰਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੋ ਵਸਤੂ ਖੁਦ ਮਿਰਗ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਸ ਕਸਤੂਰੀ ਰੂਪ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਝਾੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸੇ ਕੁਰੰਕ ਨਹੀ ਪਾਇਓ ਭੇਦੁ ॥ ਤਨਿ ਸੁਗੰਧ ਢੂਢੈ ਪ੍ਰਦੇਸੁ ॥

[ਬਸੰਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੯੬]

ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਰਮ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭੇਦ ਭਰਮ ਕਰਤੱਤ੍ਰ ਭਰਮ ਪੁਨ ਸੰਗਿ ਭਰਮ ਵਿਕਾਰ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਇਤ੍ਰ ਜਗ ਸਤ ਹੈ ਪਾਂਚੋ ਭਰਮ ਸੰਸਾਰ ॥

ਇਸੇ ਭਰਮ ਨੇ ਵੱਡਿਆਂ-ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਭੁਲਾਇਆ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਖੀ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਦੀ—ਮਿਥਲਾਪੁਰੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਆਪਣੇ ਸਰਦ ਖ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਰਾਜਾ ਮੇਰੇ ਰਾਜ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵੈਰੀ ਰਾਜੇ ਨੇ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ। ਰਾਜ ਕਾਜ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਰੀ ਪਰਜਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਵਾਇਆ, ਤੱਤੇ ਰੇਤੇ ਉੱਤੇ ਘਸੀਟਿਆ, ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਥੱਕਿਆ-ਟੁੱਟਿਆ ਭੁੱਖ ਦਾ ਸਤਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹਰਿਦੁਆਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇੱਕ ਛੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਭੰਡਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਭਾਂਡਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆ। ਉਸ ਛੇਤਰ ਵਿੱਚ ਖਿਚੜੀ ਵਰਤ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਬਰਤਨ ਖ਼ਰੀਦ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਨੇ ਮੰਗ ਮੰਗ ਕੇ ਦੋ ਪੈਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਫੇਰ ਦੋ ਪੈਸੇ ਦਾ ਘੁਮਿਆਰ ਬਰਤਨ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਅਖ਼ੀਰ ਇੱਕ ਬਰਤਨ ਨਿਕੰਮਾ ਜਾਣ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਬਰਤਨ ਲੈ ਕੇ ਛੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਖਿਚੜੀ ਵਰਤ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਰਾਜਾ ਕੁਰਲਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਭੁੱਖਾ ਹਾਂ। ਲਾਂਗਰੀ ਨੇ ਤਰਸ ਕਰ ਕੇ ਕੁਝ ਖਿਚੜੀ ਬਰਤਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਖੁਰਚ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਚਮਚਾ ਘਿਓ ਦਾ ਪਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਛੇਤਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਝੋਟੇ ਭਿੜਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਆ ਚੜ੍ਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਝੋਟਿਆਂ ਦੀ ਫੇਟ ਵਿੱਚ ਖਿਚੜੀ ਕਿਤੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਕਿਤੇ, ਬਰਤਨ ਟੁੱਟ ਕੇ ਖਿਚੜੀ ਰੇਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਗਈ। ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਰਾਜੇ ਦੀ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਉਸੇ ਚੀਕ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ। ਐਸਾ ਭਰਮ ਦਾ ਚੱਕਰ ਆਇਆ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਸੁਪਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਹੈ। ਨਿਰਣਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਚਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਸਿੰਘਾਸਨਿ 'ਤੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਵਿਦਵਾਨ, ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਯੇ ਸਚ ਕਿ ਵੋ ਸਚ'। ਬਸ ਇਤਨਾ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸੁਪਨਾ ਨਾ ਦੱਸੇ। ਹਰ ਵਿਦਵਾਨ ਤੋਂ ਇਹੀ ਪੁਛੇ ਤੇ ਉਤਰ ਨਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਦਾ ਪਿਤਾ ਕੋਹਲ ਰਿਸ਼ੀ ਵੀ ਕੈਦ ਹੋਇਆ, ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਨਾਨਕੇ ਪਲਦਾ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਖੌਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਿਆਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਨਾ ਸਤਾਵੋ ਇਸਦਾ ਪਿਤਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਮਾਤਾ ਦੇ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕੇ। ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹ ਸੰਸਾ ਨਾ ਕਰ ਕਿ ਰਾਜਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕੈਦ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਸ਼ਵੇਤ ਕੇਤੂ ਨਾਲ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਮਿਥਲਾਪੁਰੀ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਵਾਰੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਨੇ ਰੋਕ ਲਿਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ? ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਅੰਦਰ ਸੱਦਿਆ। ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਪਹੁੰਚੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਅੱਠ ਵਲ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਨਾਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। (ਅਸਟਾ=ਅੱਠ ਬਕਰ=ਵਲ, ਅੱਠ ਵਲਾਂ ਵਾਲਾ।) ਇਸਦੇ ਐਸੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਵਿਦਵਾਨ ਹੱਸ ਪਏ। ਆਪਣੇ ਆਸਨ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਭਾ ਕਿਸ ਦੀ ਹੈ ? ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਹੈ। ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਚਮਾਰਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਚੰਮ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਕੈਸਾ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਬਾਲਕ ਰਿਸ਼ੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਇਕਾਗਰ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਨਣ ਲੱਗੇ। ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਰਟਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਯੇ ਸਚ ਕਿ ਵੋ ਸਚ' ਦਾ ਵਚਨ ਬੋਲਿਆ। ਗੁਪਤ ਰੀਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਗੁਪਤ ਰੀਤ ਨਾਲ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਨਾ ਯੇ ਸਚ ਨਾ ਵੋ ਸਚ'। ਜਨਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ! ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ। ਤਾਂ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਤੂੰ ਲੱਜਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਛੁਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ। ਵਰਨਾਂ ਤੇਰੀ ਇਸ ਸਭਾ

ਵਿੱਚ ਉਪਸਥਿਤ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਕਸੂਰ ਤੇਰਾ ਤੇ ਕੈਦ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਪਾਪ ਵੀ ਤੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਰਹੀ ਗੱਲ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੀ, ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਹੇ ਵਿਦਵਾਨੋਂ, ਰਿਸ਼ੀਓ ! ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਅੱਠ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਅਸਚਰਜ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਰਿਸ਼ੀ ਪੁੱਤਰ ਕਿਤਨਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੈ। ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਦਾ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿੱਚ ਸੁਪਨ ਦਾ ਭਰਮ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਸੱਚ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਕੀ ਹੈ ? ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਂ ਯਥਾਰਥ ਉੱਤਰ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਯੇ ਸਚ ਨਾ ਵੋ ਸਚ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸਾ ਸੁਪਨਾ ਰੈਨਿ ਕਾ ਤੈਸਾ ਸੰਸਾਰ ॥
ਦ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਸਭੁ ਬਿਨਸੀਐ ਕਿਆ ਲਗਹਿ ਗਵਾਰ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੮]

ਸੋ, ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਜਾਗ੍ਰਤ ਸੁਪਨ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਨਾਸਵਾਨ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿੱਚ ਸੁਪਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਸੁਪਨ ਵਿੱਚ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਵਸਥਾ ਦੂਜੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੁਖੋਪਤੀ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਮਿਥਿਆ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਗ੍ਰਤ, ਸੁਪਨ, ਸੁਖੋਪਤੀ ਤਿੰਨੇ ਮਿਥਿਆ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੂੰ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਬੜੀ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਦੋਨਾਂ ਹੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ। ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣਾ ਕਰ ਕਿ ਦੋ ਮਨੁੱਖ ਸਨ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਸੇਰ ਸੱਤੂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਕੋਲ ਸੇਰ ਸੱਤੂ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕੋਲ ਚਾਲੀ ਸੇਰ। ਹੁਣ ਇਹ ਦੱਸ ਕਿ ਕਿਸ ਦੇ ਸੱਤੂ ਮੁੱਕੇ ਅਤੇ ਕਿਸ ਦੇ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕੇ ? ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜਨਕ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੱਧੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸੱਤੂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਮੁੱਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਫ਼ਰਕ ਇਨਤਾ ਕੁ ਹੈ ਕਿ ਸੇਰ ਸੱਤੂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੁੱਕ ਗਏ ਅਤੇ ਚਾਲੀ ਸੇਰ ਵਾਲੇ ਦੇ ਚਾਲੀਵੇਂ ਦਿਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਤੇ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਮੇਂ ਦਾ ਭੇਦ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੱਤੂਆਂ ਦੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਖ਼ਤਮ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹੋ ਗਏ। ਤਾਂ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਧਿਆਨ ਕਰ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸੇਰ ਸੱਤੂਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਚਾਲੀ ਸੇਰ ਸੱਤੂਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਮਿਥਿਆ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਦੋਨੋਂ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਹਨ। ਫੇਰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ-ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਕਰਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਾਂਗਾ। ਤਾਂ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਦੱਛਣਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰਿਕ ਮਰਿਆਦਾ ਪੂਰੀ ਕਰ। ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਤਿੰਨੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਸਤੂ ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਭੇਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਇੱਕ ਵਸਤੂ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਧਨ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਰਾਜ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਖੜ੍ਹ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਫਿਰ ਤਨ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੰਬੰਧ ਤੇਰੇ ਤਨ ਨਾਲ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਨ ਬਚਿਆ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੇ ਮਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੇ ਫਿਰ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਘੋੜੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਕਰ, ਤੈਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁਰਤੀ ਬੋਲੀ—**ਬ੍ਰਹਮ ਸਤਿਯੰ ਜਗਤ ਮਿਥਿਆ ॥** ਜਦੋਂ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਅਸ਼ਟਾਬਕਰ ਜੀ ਨੇ ਬਾਂਹੋ ਫੜ੍ਹ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨ ਤੈਨੂੰ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ

ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਨ ਤੇਰਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਰਪੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ। ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋ ਮਨ ਕੀਆ ਮੂੰਡਾ ਮੂੰਡੁ ਅਜਾਂਇ ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੯]

ਸੋ, ਇਉਂ ਭਰਮ ਦੇ ਪਰਦੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੀਵ ਭਰਮ ਦਾ ਭੁਲਿਆ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭ੍ਰਮ ਕੇ ਪਰਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਖੋਲ੍ੇ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੫]

ਸੋ ਇਉਂ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਭੁਲਾਣੀਆ=ਭੁਲਣ ਕਰਕੇ ਦੂਜੈ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਤ=ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੋ ਦੂਜੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਸਮੁ ਛੋਡਿ ਦੂਜੈ ਲਗੇ ਡੁਬੇ ਸੇ ਵਣਜਾਰਿਆ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੭੦]

ਵਾ: ਜੋ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਲੋਂ ਭੁਲ ਗਈਆਂ ਹਨ, **ਵਾ:** ਜਾਗ੍ਰਤ, ਸੁਪਨ, ਸਖੋਪਤ ਤਿੰਨਾਂ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤਾ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸਾਭਾਸ ਬਿਰਤੀ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭੁਲ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੈ ਭਾਵ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਐਸੀਆਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਐਸੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਸੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਇਸਤਰੀ ਅੱਠ ਪਤੀ ਮਰਵਾ ਕੇ ਨੌਂਵੇਂ ਨਾਲ ਸਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤੀਆ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ ਜੋ ਮੜਿਆ ਲਗਿ ਜਲੰਨਿ੍ ॥ [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੮੭]

ਸਤੀ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਪਲੇ ਸਤ ਹੋਵੇ। ਸਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਨੁ ਸਤ ਸਤੀ ਹੋਇ ਕੈਸੇ ਨਾਰਿ ॥
ਪੰਡਿਤ ਦੇਖਹੁ ਰਿਦੈ ਬੀਚਾਰਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੮]

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਐਸੀਆਂ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਤੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ :

੧. ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀਆਂ ਸਤੀਆਂ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪੁਰਖ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਪੁਰਖੁ ਏਕੁ ਹੈ ਹੋਰ ਸਗਲੀ ਨਾਰਿ ਸਬਾਈ ॥
[ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੯੧]

੨. ਠਾਕੁਰੁ ਏਕੁ ਸਬਾਈ ਨਾਰਿ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੩]

੩. ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਮੇਸਰੁ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥
ਧੰਨੁ ਸਤੀ ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਨਿਆ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੮੫]

੨. ਜੋ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਪਤੀ ਲੱਭ ਕੇ ਦਿੱਤਾ, ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਪਤੀ ਮੰਨਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ, ਬਰਾਬਰ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰਾ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸਮਾਨ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵ ਸਭ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੀਆਂ ਸਤੀਆਂ ਹਨ।

੩. ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੀਆਂ ਸਤੀਆਂ ਉਹ ਹਨ, ਜੋ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਕੇਵਲ ਪਤੀ ਦੀ ਹੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਾਏ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਬਚੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਮਨ ਡੋਲਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਵੀ ਜਤ-ਸਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

੪. ਚੌਥੀਆਂ ਸਤੀਆਂ ਉਹ ਹਨ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਡੋਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਡੋਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਵਿਕਾਰ ਭੋਗਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਐਸੀ ਔਰਤ ਕਦੇ ਵੀ ਸਮਾਂ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਡੋਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਲੋਕ-ਲਾਜ ਕਰਕੇ ਬਚੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅੰਤਰੀਵ :—

ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚਾਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਸਤੀਆਂ ਹਨ।

੧. ਪਹਿਲੇ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਹਨ, ਜੋ

ਇਕਸੁ ਬਿਨੁ ਨਾਹੀ ਦੂਜਾ ਕੋਇ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੨]

ਬਿਨਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਾਂਗ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਨੁ ਪਿਰ ਪੁਰਖੁ ਨ ਜਾਣਈ ਸਾਚੇ ਗੁਰ ਕੈ ਹੇਤਿ ਪਿਆਰਿ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੪]

੨. ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਯਥਾਯੋਗ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਤੋਂ ਵਡਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ, ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰਾਵਾਂ ਸਮਾਨ, ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਘਟ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸਮਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਘੱਟ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੩. ਤੀਜੇ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਹਨ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਡੋਲਦੇ ਨਹੀਂ। ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਮਨ ਕਰਕੇ ਡੋਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਧਨ ਮਿਲੇਗਾ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

੪. ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾ ਤਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਨ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸਰੀਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਾਰ ਭੋਗਣ, **ਵਾ:** ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਦੋਂ ਡੋਲ ਜਾਣ। ਅਜਿਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਕੇਵਲ ਲੋਕ-ਲਾਜ ਲਈ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜੁੜੇ ਹਨ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹਨ।

ਐਸੀਆਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਨਿਸ਼ਟ ਜਗਿਆਸੂ ਹਨ। ਐਸੇ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੇ ਮਨ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਹ ਰਚਹੁ ਤਹ ਤਹ ਬੰਧਨ ਪਾਹਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੨]

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦੀਆਂ ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਕਿਰਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਉਪਰ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜੀਵ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਜਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਨੂੰ ਭੈਰੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਦੇਵੇਗਾ ਜਾਂ ਦੇਵੀ ਹੀ ਕੁਝ ਦੇਵੇਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ਪੂਜੀਐ ਭਾਈ ਕਿਆ ਮਾਗਉ ਕਿਆ ਦੇਹਿ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੩੭]

ਕੋਈ ਪਦਾਰਥਾਂ ਲਈ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਲਟਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਹੂ ਲੈ ਪਾਹਨ ਪੂਜ ਧਰਿਓ ਸਿਰ ਕਾਹੂ ਲੈ ਲਿੰਗੁ ਗਰੇ ਲਟਕਾਇਓ॥
ਕਾਹੂ ਲਖਿਓ ਹਰਿ ਅਵਾਚੀ ਦਿਸਾ ਮਹਿ ਕਾਹੂ ਪਛਾਹ ਕੋ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਓ॥
ਕੋਊ ਬੁਤਾਨ ਕੌ ਪੂਜਤ ਹੈ ਪਸੁ ਕੋਊ ਮ੍ਰਿਤਾਨ ਕੌ ਪੂਜਨ ਧਾਇਓ॥
ਕੂਰ ਕ੍ਰਿਆ ਉਰਝਿਓ ਸਭ ਹੀ ਜਗ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਭੇਦੁ ਨਾ ਪਾਇਓ॥

[ਦਸਮ, ਅੰਗ ੧੫]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਲਖ ਸੀਗਾਰ ਬਣਾਇਆ; ਕਾਰਜਿ ਨਾਹੀ ਕੇਤੁ॥

ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰ ਲਵੇ, ਪਰ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖਾਂ ਸਾਧਨਾ ਰੂਪੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਕਰੇ। ਭਾਵ ਕਰਨਾ ਕਰੇ ਪਰ ਜੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾ ਰੂਪੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਰਿ ਆਭਰਣ ਸਵਾਰੀ ਸੇਜਾ ਕਾਮਨਿ ਥਾਟੁ ਬਨਾਇਆ॥
ਸੰਗੁ ਨ ਪਾਇਓ ਅਪੁਨੇ ਭਰਤੇ ਪੇਖਿ ਪੇਖਿ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ [ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੨]

ਅਥਵਾ :—ਜੇ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਨਾ ਕਰੇ, ਪਰ ਜੇ ਪਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨਾ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਵਿਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਖ=ਜਾਨਣਾ ਕਰੋ ਕਿ ਜਿਸ ਜੀਵ ਦੇ ਜਪ-ਤਪ, **ਵਾ** ਸਾਧਨਾ ਰੂਪ ਕੀਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਧਨ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸੇ ਸੁੰਦਰ ਸੁੰਦਰੀ ਖੋੜਸ ਕਰੇ ਸੀਗਾਰ॥
ਤਦਪਿ ਨਿਹਫਲ ਸਭ ਸਹੀ ਜੋ ਦ੍ਰਿਗ ਬਿਨ ਭਰਤਾਰ॥

ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ, ਦੇਹ ਬਿਨਸਸੀ; ਤਿਤੁ ਵੇਲੈ ਕਹਸਨਿ ਪ੍ਰੇਤੁ॥

['ਬਿਨਸ-ਸੀ' ਉਚਾਰਣ ਹੈ]

ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਬਿਨਸਸੀ=ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਤਿਤੁ=ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਤੁ=ਭੂਤ ਕਹਸਨਿ=ਕਹਿਣਗੇ। ਜਿਸ ਦੇਹ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਇਸਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਇਸਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਦੇਹ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਢੇਰੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਕਾਇਆ ਪਾਲੀ॥ ਮਰਤੀ ਬਾਰ ਅਗਨਿ ਸੰਗ ਜਾਲੀ॥੨॥
ਚੋਆ ਚੰਦਨੁ ਮਰਦਨ ਅੰਗਾ॥ ਸੋ ਤਨੁ ਜਲੈ ਕਾਠ ਕੈ ਸੰਗਾ॥੩॥
ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਗੁਨੀਆ॥ ਬਿਨਸੈਗੋ ਰੂਪੁ ਦੇਖੈ ਸਭ ਦੁਨੀਆ॥੪॥੧੧॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੫]

ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇਹ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਭਾਵ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਲ-ਛਲ ਕਰਕੇ, ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰ ਕੇ ਧਨ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ,

ਪੁੱਤਰ, ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਆਦਿ ਜੋ ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਹਾਂ, ਉਹੀ ਸੰਬੰਧੀ ਫਿਰ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰੇਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਘਰਵਾਲੀ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰੇਤ ਹੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਭ ਕਿਛੁ ਜੀਵਤ ਕੋ ਬਿਵਹਾਰ ॥
ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਅਰੁ ਫੁਨਿ ਗ੍ਰਿਹ ਕੀ ਨਾਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਤਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹੋਤ ਜਬ ਨਿਆਰੇ ਟੇਰਤ ਪ੍ਰੇਤਿ ਪੁਕਾਰਿ ॥

[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੫੩੬]

੨. ਘਰ ਕੀ ਨਾਰਿ ਬਹੁਤੁ ਹਿਤੁ ਜਾ ਸਿਉ ਸਦਾ ਰਹਤ ਸੰਗ ਲਾਗੀ ॥
ਜਬ ਹੀ ਹੰਸ ਤਜੀ ਇਹ ਕਾਂਇਆ ਪ੍ਰੇਤ ਪ੍ਰੇਤ ਕਰਿ ਭਾਗੀ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੪]

ਫਿਰ ਇਸ ਜੀਵ ਦੀ ਮਿਰਤਕ ਦੇਹ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਦੇਹ, ਸੁੰਦਰ ਬਸਤਰ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਜੀਵ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :

ਪਕੜਿ ਚਲਾਇਨਿ ਦੂਤਜਮ; ਕਿਸੈ ਨ ਦੇਨੀ ਭੇਤੁ ॥

ਜੋ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਮ=ਧਰਮ ਰਾਜਾ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਦੂਤ, **ਵਾ:** ਭਿਆਨਕ ਜਮਦੂਤ ਆ ਕੇ ਪਕੜ ਲੈਣਗੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਚਲਾਇਨਿ=ਚਲਾਉਣਾ ਕਰਨਗੇ, ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਭੇਤ=ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਭਾਵ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਨੇਹਾ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਗੋਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚਾਨਕ ਬਾਜ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਕਾਰ 'ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਖ ਫ਼ਰਕਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਮ ਆ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦਾ ਚਿਤ ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਕਲੋਲਾਂ ਕਰਦਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਫਰੀਦਾ ਦਰੀਆਵੈ ਕੰਨੈ੍ ਬਗੁਲਾ ਬੈਠਾ ਕੇਲ ਕਰੇ ॥
ਕੇਲ ਕਰੇਦੇ ਹੰਝ ਨੋ ਅਚਿੰਤੇ ਬਾਜ ਪਏ ॥
ਬਾਜ ਪਏ ਤਿਸੁ ਰਬ ਦੇ ਕੇਲਾਂ ਵਿਸਰੀਆਂ ॥
ਜੋ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਨ ਚੇਤੇ ਸਨਿ ਸੋ ਗਾਲੀ ਰਬ ਕੀਆ ॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੮੩]

ਅਥਵਾ :—ਜਦੋਂ ਜਮਦੂਤ ਪਕੜ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਾਇਨਿ=ਤੋਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਭੇਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਬੰਧੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਕਿਸ ਨਰਕ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾ ਜਮਿ ਪਕੜਿ ਚਲਾਇਆ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ ਕਿਸੈ ਨ ਮਿਲਿਆ ਭੇਤੁ ॥
ਭੇਤੁ ਚੇਤੁ ਹਰਿ ਕਿਸੈ ਨ ਮਿਲਿਓ ਜਾ ਜਮਿ ਪਕੜਿ ਚਲਾਇਆ ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੫]

ਛਡਿ ਖੜੋਤੇ ਖਿਨੈ ਮਾਹਿ; ਜਿਨ ਸਿਉ ਲਗਾ ਹੇਤੁ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਪੁੱਤਰ-ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਆਦਿ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਹੇਤੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਾ=ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਇਸਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਬੰਧੀ ਮੌਤ ਆਈ ਤੋਂ ਇਕ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਕੇ ਖੜੋ ਜਾਂਦੇ

ਹਨ, ਫਿਰ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਜੀਵ ਰਾਤ ਦਿਨ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰ ਕੇ, ਚੋਰੀਆਂ ਕਰ ਕੇ, ਠੱਗੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਧਨ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਉਹ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਇਸ ਜੀਵ ਕੋਲੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਇਸ ਦਾ ਕਮਾਇਆ ਧਨ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਹੁ ਪਰਪੰਚ ਕਰਿ ਪਰ ਧਨੁ ਲਿਆਵੈ ॥ ਸੁਤ ਦਾਰਾ ਪਹਿ ਆਨਿ ਲੁਟਾਵੈ ॥੧॥
ਮਨ ਮੇਰੇ ਭੂਲੇ ਕਪਟੁ ਨ ਕੀਜੈ ॥ ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਪਹਿ ਲੀਜੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੬]

੨. ਜਗਤ ਮੈ ਝੂਠੀ ਦੇਖੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥
ਅਪਨੇ ਹੀ ਸੁਖ ਸਿਉ ਸਭ ਲਾਗੇ ਕਿਆ ਦਾਰਾ ਕਿਆ ਮੀਤ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਮੇਰਉ ਮੇਰਉ ਸਭੈ ਕਹਤ ਹੈ ਹਿਤ ਸਿਉ ਬਾਧਿਓ ਚੀਤ ॥
ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਸੰਗੀ ਨਹ ਕੋਊ ਇਹ ਅਚਰਜ ਹੈ ਰੀਤਿ ॥੧॥

[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੫੩੬]

੩. ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਬਨਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਇਸਟ ਮੀਤ ਅਰੁ ਭਾਈ ॥
ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਮਿਲੇ ਸੰਜੋਗੀ ਅੰਤਹਿ ਕੋ ਨ ਸਹਾਈ ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੦]

ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਕਲਤ੍ਰ ਸੁਤ ਬੇਲੀ ਨਾਹੀ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਰਸ ਮੁਕਤਿ ਕੀਨਾ ਹੇ ॥੧੦॥

[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੨੮]

੨. ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕਉਨੁ ਸਹਾਈ ਮਨ ਕਾ ॥
ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਹਿਤੁ ਲਾਗੋ ਸਭ ਫਨਕਾ ॥

[ਸਾਰੰਗ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੨੫੩]

ਹਥ ਮਰੋੜੈ, ਤਨੁ ਕਪੇ; ਸਿਆਹਹੁ ਹੋਆ ਸੇਤੁ ॥

ਜਵਾਨ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮਰੋੜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਬਲ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਸਿਆਹਹੁ=ਕਾਲਾ ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦਾ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੇਤੁ=ਚਿੱਟਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੇਤੁ=ਉੱਜਲ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਬਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਤਨੁ=ਸਰੀਰ ਕਪੇ=ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਦਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਜਮ-ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਪੇ=ਕਟ ਕੇ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਵਖਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮਰੋੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੀੜਾ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸੇਤੁ=ਗੋਰਾ ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ ਸੀ, ਉਥੇ ਉਹ ਸਿਆਹਹੁ=ਕਾਲਾ ਸਿਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਾਥ ਪਛੋੜੈ ਸਿਰੁ ਧੁਣੈ ਜਬ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ ॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੫]

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਜਮ ਗਣ ਪਕੜ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮਰੋੜਦੇ ਹਨ ਕਪੇ=ਕੱਟਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਮਾਰਦੇ ਕੁੱਟਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰਾ ਸਿਆਹਹੁ=ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੇਤੁ=ਚਾਨਣਾ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ

ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ, ਸੋ ਲੁਣੈ; ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ ॥

ਇਹ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਜੇਹਾ=ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ=ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜੈ=ਬੀਜਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਦੁਖ ਸੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਲੁਣੈ=ਵਢਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਫਰੀਦਾ ਲੋੜੈ ਦਾਖ ਬਿਜਉਰੀਆਂ ਕਿਕਰਿ ਬੀਜੈ ਜਟੁ ॥
ਹੰਢੈ ਉਂਨ ਕਤਾਇਦਾ ਪੈਧਾ ਲੋੜੈ ਪਟੁ ॥੨੩॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੯]

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਬੀਜ ਬੀਜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜ ਕੇ ਬਿਜੌਰ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਦਾਖਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀਆ। ਜੇ ਅੱਕ ਬੀਜ ਕੇ ਕਲਮੀ ਅੰਬ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਊਠਾਂ ਦੀ ਉੱਨ ਕਤਾ ਕੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਬਸਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜੇ ਕੋਈ ਐਸੇ ਨਖਿਧ ਕਰਮ ਕਰੇ, ਜੋ ਬੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਵਰਜਿਤ ਹਨ ਤੇ ਐਸੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਰੂਪ ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜੇ ਅਤੇ ਬੈਕੁੰਠ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਮੁਕਤੀਆਂ (ਸਲੋਕ, ਸਰੂਪ, ਸਮੀਪ, ਸਾਯੁਜ) ਰੂਪ ਦਾਖਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ। ਕੋਈ ਊਠਾਂ ਦੀ ਉੱਨ ਕਤਾਉਣ ਵਾਂਗ ਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਵਾਲੀ ਅਸਵਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਬੀਜ ਬੀਜਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੁਖ ਤੇ ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬੀਜ ਬੀਜਣ ਦੀ ਰੁਤ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਜੋ ਜੁਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਸਨ, ਉਹ ਕਰਮ ਰੂਪ ਬੀਜ ਬੀਜੇ ਤਾਂ ਫਲਦਾਇਕ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਤੁ ਸੰਜਮੁ ਤੀਰਥ ਓਨਾ ਜੁਗਾ ਕਾ ਧਰਮੁ ਹੈ ਕਲਿ ਮਹਿ ਕੀਰਤਿ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ॥੨॥**
ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਧਰਮੁ ਹੈ ਸੋਧਿ ਦੇਖਹੁ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨਾ ॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੯੭]

੨. **ਸਤਜੁਗਿ ਸਤੁ ਤੇਤਾ ਜਗੀ ਦੁਆਪਰਿ ਪੂਜਾਚਾਰ ॥**
ਤੀਨੌ ਜੁਗ ਤੀਨੌ ਦਿੜੇ ਕਲਿ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਅਧਾਰ ॥ [ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੬]

੩. **ਅਬ ਕਲੂ ਆਇਓ ਰੇ ॥ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਬੋਵਹੁ ਬੋਵਹੁ ॥**
ਅਨ ਰੂਤਿ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ॥ ਮਤੁ ਭਰਮਿ ਭੂਲਹੁ ਭੂਲਹੁ ॥ [ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੫]

ਕੋਈ ਵੀ ਬੀਜ ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਗਰ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਨਿਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਸ ਬੀਜ ਦੀ ਰੁੱਤ ਹੋਵੇ, ਦੂਜਾ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਗਿੱਲ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਰੁਤਾ ਬੀਜ, ਬੀਜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜੰਮੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਦਾਣਾ ਸੁੱਕੇ ਥਾਂ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਵੀ ਦਾਣਾ ਨਹੀਂ ਜੰਮੇਗਾ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਐਸਾ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲਾਭ ਤਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ। ਸਗੋਂ ਮੂਲ ਵੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕੁਰੁਤਾ ਬੀਜੁ ਬੀਜੇ ਨਹੀ ਜੰਮੈ ਸਭੁ ਲਾਹਾ ਮੂਲੁ ਗਵਾਇਦਾ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੫]

੨. **ਆਨ ਰੂਤੀ ਆਨ ਬੋਈਐ ਫਲੁ ਨ ਫੂਲੈ ਤਾਹਿ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੨]

ਹੁਣ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀਜਣ ਦੀ ਵੱਤ੍ਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਰੇ ਮਨ ਵਤ੍ਰ ਬੀਜਣ ਨਾਉ॥
ਬੋਇ ਖੇਤੀ ਲਾਇ ਮਨੂਆ ਭਲੋ ਸਮਉ ਸੁਆਉ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੨]

੨. ਵਤ ਲਗੀ ਸਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਜੋ ਬੀਜੇ ਸੋ ਖਾਇ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੨੧]

੩. ਹੁਣਿ ਵਤੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਬੀਜਿਓ ਅਗੈ ਭੁਖਾ ਕਿਆ ਖਾਏ॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੫੦]

ਬੁਧੀ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬੀਜ ਬੀਜਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਪਿਆਜੀ ਕਢਣਾ ਕਰੋ, ਮਮਤਾ ਰੂਪੀ ਮੋਥੇ ਨੂੰ ਪੁਟਣਾ ਕਰੋ, ਈਰਖਾ ਰੂਪੀ ਇੱਟਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਅੱਕ ਨੂੰ ਵੱਢਣਾ ਕਰੋ। ਵੀਚਾਰ ਰੂਪੀ ਖੁਰਪੇ ਨਾਲ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪੀ ਅਤੇ ਕਾਮਨਾ ਰੂਪ ਕੱਖ ਕੱਢ ਕੇ ਉਦਮ ਰੂਪ ਹਲ ਲੈ ਕੇ, ਦਇਆ, ਧਰਮ ਰੂਪ ਦੋ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਇਹ ਧਰਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਣਾ ਕਰੀਏ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਖੂਹ ਹੈ। ਸ੍ਰਵਣ ਮੰਨਣ ਦਾ ਹਲਟ ਬਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਰੂਪੀ ਮਾਲ ਪਾ ਕੇ, ਕਰੁਣਾ, ਮੈਤ੍ਰੀ, ਮੁਦਤਾ ਤੇ ਉਪੇਖਿਆ ਰੂਪ ਟਿੰਡਾਂ ਪਾ ਕੇ ਤਰ ਤੀਬਰ, ਤਰਤਮ ਬੈਰਾਗ ਦੇ ਬੂੜੀਏ ਪਾਉਣਾ ਕਰੀਏ। ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਗਰਧਲ ਪਾ ਕੇ, ਮੋਖ ਇਛਾ ਰੂਪ ਲੱਠੇ ਪਾ ਕੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਬੈਲ ਨੂੰ ਬਿਰਤੀ ਰੂਪ ਡੋਰੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਜਲ ਕੱਢ ਕੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਸਿੰਜਣਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਅੰਕੁਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪ ਲਗਰਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਰੂਪ ਪੱਤੇ ਲੱਗ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਡੱਡੇ ਭਾਵ ਹਰੀਆਂ ਫਲੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਰੂਪ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਰਸ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਪੁਣੇ ਦੀ ਅਲਪਗਤਾ ਰੂਪ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਰੂਪ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਖੇਤੀ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮਨ ਰੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਹਜੇ ਖੇਤੀ ਰਾਹੀਐ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਬੀਜੁ ਪਾਇ॥
ਖੇਤੀ ਜੰਮੀ ਅਗਲੀ ਮਨੂਆ ਰਜਾ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੫]

ਨੋਟ :—'ਰਜਾ' ਇਹ ਪਾਠ ਅੱਧਕ ਲਾ ਕੇ ਕਰੋ ਜੀ।

ਐਸੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰੇ।

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ; ਚਰਣ ਬੋਹਿਥ ਪ੍ਰਭ ਦੇਤੁ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਗਤੀ=ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ, **ਵਾ**: ਧਿਆਨ ਰੂਪ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਨ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੂਪ, **ਵਾ**: ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਬੋਹਿਥ=ਜਹਾਜ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਣਾ ਕਰੋ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਕਵਲ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਸਾਂ ਦਾਸੀ ਨੇ ਕੇਵਲ ਰਸਨਾ ਸਪਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਮੋਦੀਖ਼ਾਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠੇ, ਜਿਸ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਬਰ ਉਪਰ ਆਪ ਜੀ ਆਪਣਾ ਮੁਬਾਰਕ ਚਰਨ ਟਿਕਾਉਂਦੇ, ਉਸੇ ਹੀ ਜੀਵ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੀਜੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਹੱਡੀ ਛੂਹਣ ਤੋਂ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪਏ ਪਾਪੀ

ਜੀਵ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ। ਐਸੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜੋ ਚਰਨ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਖ਼ਸ਼ੋ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨ ਗੁਰੂਸ਼ਬਦ ਤੇ ਨਾਮ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਿਰਦੈ ਚਰਣ ਸਬਦੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਨਾਨਕ ਬਾਂਧਿਓ ਪਾਲ॥**

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੮੦]

੨. **ਚਿਤ ਚਰਨ ਨਾਮ॥** [ਦਸਮ, ਅੰਗ ੯]

ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਿਆਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੩੨ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹੋ ਜੀ।

ਸੇ ਭਾਦੁਇ, ਨਰਕਿ ਨ ਪਾਈਅਹਿ; ਗੁਰੁ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਹੇਤੁ ॥੭॥

ਭਾਦਰੋਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਹੇਤੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਭਾਦਰੋਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਹੇਤੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਰੂਪ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, **ਵਾ:** ਜੂਨਾਂ ਰੂਪ ਨਰਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਣ ਰੂਪ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਸੇ ਉਬਰੇ ਸਾਚੇ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਇ॥** [ਸਿਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੪]

੨. **ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਸੇ ਉਬਰੇ ਸਚਾ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੦]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਫ਼ਤਹਿ॥

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੪-੩੫]

ਅਸੁਨਿ ਪ੍ਰੇਮ ਉਮਾਹੜਾ ਕਿਉ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿ ਜਾਇ ॥ ਮਨਿ ਤਨਿ ਪਿਆਸ ਦਰਸਨ ਘਣੀ ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮਾਇ ॥ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਹਉ ਤਿਨ ਕੈ ਲਾਗਾ ਪਾਇ ॥ ਵਿਣੁ ਪ੍ਰਭ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਦੂਜੀ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ॥ ਜਿੰਨ੍ਹੀ ਚਾਖਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ ਸੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਰਹੇ ਆਘਾਇ ॥ ਆਪੁ ਤਿਆਗਿ ਬਿਨਤੀ ਕਰਹਿ ਲੇਹੁ ਪ੍ਰਭੂ ਲੜਿ ਲਾਇ ॥ ਜੋ ਹਰਿ ਕੰਤਿ ਮਿਲਾਈਆ ਸਿ ਵਿਛੁੜਿ ਕਤਹਿ ਨ ਜਾਇ ॥ ਪ੍ਰਭ ਵਿਣੁ ਦੂਜਾ ਕੋ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸਰਣਾਇ ॥ ਅਸੂ ਸੁਖੀ ਵਸੰਦੀਆ ਜਿਨਾ ਮਇਆ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥੮॥

ਅੱਸੂ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੱਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਜਨਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਹ ਅੱਸੂ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਖਟ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਵਸ ਰੁੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਦ ਰੁੱਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਸਰਦ ਰੁੱਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਮਹੀਨਾ ਕੱਤਕ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੁਤਿ ਸਰਦ ਅਡੰਬਰੋ ਅਸੂ ਕਤਕੇ ਹਰਿ ਪਿਆਸ ਜੀਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੮]

ਸਾਰਿਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਬਾਹਜ਼ ਤੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਬਾਹਜ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲੈ ਕੇ ਉਸੇ ਦਾ 'ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ' ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ।

ਅਸੁਨਿ ਪ੍ਰੇਮ ਉਮਾਹੜਾ; ਕਿਉ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿ ਜਾਇ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਉਮਾਹੜਾ=ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਐਸਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚ ਬਣੀ ਰਹੇ ਕਿ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਇ=ਜਾ ਕੇ ਕਿਉ ਮਿਲੀਐ=ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਣਾ ਕਰੀਏ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਿਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ? ਉੱਤਰ—ਹਰਿ ਜਾਇ=ਹਰੇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਅੱਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਧੰਧਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ (ਅ+ਸੁਨਿ) ਅ=ਆ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਨੂੰ ਸੁਨਿ=ਸੁਨਣਾ ਕਰ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ ਸੁਣੇਗਾ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਉਮਾਹੜਾ=ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੋਇ ਸੁਣੰਦੜੀ ਮੇਰਾ ਤਨੁ ਮਨੁ ਮਉਲਾ ਨਾਮੁ ਜਪੰਦੜੀ ਲਾਲੀ ॥
[ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੬੪]

੨. ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਨਣਾ ਗੁਰ ਨਾਉ ॥ [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੧੭]

ਸੁਨਣਾ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸਾਧਨ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰਣਵ, ਮੰਨਣ, ਨਿਧਿਆਸਣ, ਤਤ ਤ੍ਵੰ ਪਦ ਦਾ ਸ਼ੰਸ਼ੋਧਨ। ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਰ ਪਉੜੀਆਂ ਸੁਨਣ ਦੀਆਂ, ਚਾਰ ਮੰਨਣ ਦੀਆਂ, ਇੱਕ ਪਉੜੀ ਨਿਧਿਆਸਣ ਦੀ ਤੇ ਚਾਰ ਪਉੜੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ "ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਨਿਰੰਕਾਰ" ਇਹ ਤਤ ਤ੍ਵੰ ਪਦ ਦਾ ਸ਼ੰਸ਼ੋਧਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸੁਨਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੀ ਸੁਨਣ ਨਾਲ ਹੀ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਣਿਐ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਗਿਆਨੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

ਸੋ ਨਾਮ ਦੇ ਸੁਨਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਮੰਨਣਾ ਅਤੇ ਨਿਧਿਆਸਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਮਨਿ ਕੀਤਾ ਭਾਉ ॥
ਅੰਤਰਗਤਿ ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ ਨਾਉ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੪]

ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਾਉਣ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਾਮੁ ਜੁ ਦਾਤਾ ਮੁਕਤਿ ਕੋ ਸੰਤੁ ਜਪਾਵੈ ਨਾਮੁ ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੩]

ਸੱਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦੇ ਸੁਨਣ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੁਣਾਉਣ ਦੀ ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਿੰਡਰ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਹਿਰਦੇ ਅਤੇ ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਨਾਮ ਸੁਣਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤੁਕ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਰਤਿ ਪਾਤਾਲੁ ਆਕਾਸੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਸਭ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਰਾਮ ॥
[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੪੦]

ਕਿ ਧਰਤੀ, ਪਾਤਾਲ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਜੰਗ-ਜੁਧ ਹੋਏ ਹੋਣ ਉਸ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ-ਹੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾੜ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਬੋਲੀ ਹੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਰੇਡੀਓ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਸ਼ਚਿਮ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਯੰਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਗੰਬਰ ਈਸਾ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਅੰਜੀਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ ਪਰ ਬਹੁਤੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰੋਲ੍ਹਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਈਸਾ ਜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੱਖਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਜਿਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੇ ਦੂਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਕੜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਦੂਰ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਨਣ ਅਤੇ ਦੂਰ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਉਣ ਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਹੁ ਮਨੁ ਲੇ ਜਉ ਉਨਮਨਿ ਰਹੈ ॥ ਤਉ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਕੀ ਬਾਤੈ ਕਹੈ ॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੨]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਗਾਥਾ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ।

ਸਾਖੀ ਕਾਜੀ ਦੀ ਨਵਾਜ਼ ਕਜਾ ਹੋਣ ਦੀ—ਇਕ ਕਾਜੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਧਰਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਪੱਕੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਧਰਮ ਦਾ ਅਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਨ 'ਤੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਠ, ਪੂਜਾ, ਨਿਵਾਜ ਸਭ ਕੁਝ ਮਨ ਦੇ ਖਿੰਡਾਅ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਐਸਾ ਹੀ ਇਹ ਕਾਜੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਰ ਇਹ ਨਿਵਾਜ ਕਰਦਾ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਇੱਟ ਰੱਖਕੇ ਉਤਨੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ। ਜੋ ਕੋਈ ਵਿੱਚ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨਿਵਾਜ ਨੂੰ ਕਜਾ ਹੋਈ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਬੀਬੀ ਜੋ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਪੱਕੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਮੰਨਦੀ ਸੀ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੀ ਇਸ ਕਾਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੀ ਲੰਘ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ

ਕਾਜੀ ਕੋਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਜੱਜ ਨਾਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ। ਕਾਜੀ ਨੇ ਉਸ ਬੀਬੀ ਦੇ ਕੋਰੜੇ ਮਰਵਾਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਾਜ਼ ਕਜਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਾਜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਇਬਾਦਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਕੋਰੜੇ ਮਰਵਾਏ, ਜਿਸਦੇ ਨੇਕ ਸੁਭਾ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸਾਰੀ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਕਾਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੁਭਾਅ ਜਾਗ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਮੋਮ ਦਿਲਿ ਹੋਵੈ ॥ ਅੰਤਰ ਕੀ ਮਲੁ ਦਿਲ ਤੇ ਧੋਵੈ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੪]

ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਨਿਮਰਤਾ ਵਾਲੇ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਅਇਆ ਤਾਂ ਲੜਕੀ ਤੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੋਰੜੇ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗ਼ਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਵੱਡੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਬੈਠਾਂ ਹਾਂ ਉਤਨੀ ਵੱਡੀ ਤੇਰੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਜ਼ਾ ਤਾਂ ਗ਼ਲਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਬੀਬੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ ਗੁਫ਼ਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਸੋਝੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਕਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਰੜੇ ਜੋ ਮੇਰੇ ਜਿਸਮ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਕੋਰੜੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹਾ ਬਿਆਪੀ ਹੈ ਪਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਝਾ ਦਿਉ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ, ਕੋਰੜੇ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਿਉਂ ਪਈ। ਇਤਨੇ ਸਮਝਦਾਰ ਹੋਕੇ ਕੋਰੜੇ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਵਿੱਚ ਕਿਤਨੀ ਨਾਦਾਨੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਚਲੋ ਇਸ ਝੰਜਟ ਨੂੰ ਛੱਡੋ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਰੜੇ ਮਰਵਾਏ। ਤਾਂ ਕਾਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬੀਬੀ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਨਮਾਜ ਕਜਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੀਬੀ ਹੱਸ ਪਈ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਕਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਡੀ ਨਮਾਜ ਇੱਕ ਧੋਖਾ, ਫ਼ਰੇਬ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵੀ ਇੱਕ ਧੋਖਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਇਥੇ ਮਨੁੱਖ ਨਮਾਜ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਕੋਰੜੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਨਮਾਜ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਹ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਥੋਂ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਲੰਘ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਕਲੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਖ਼ੁਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਆਸਕੀ ਦੂਜੈ ਲਗੈ ਜਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਆਸਕੁ ਕਾਂਢੀਐ ਸਦ ਹੀ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੪੭੪]

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੱਚਾ ਆਸ਼ਕ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਸਕੁ ਆਸਾ ਬਾਹਰਾ ॥** [ਡਖਣੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੦]

੨. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੀ ਆਸਕੀ ਜਿਤੁ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਸਚਾ ਪਾਈਐ ॥** [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੪੨੨]

੩. **ਰਤੇ ਇਸਕ ਖੁਦਾਇ ਰੰਗਿ ਦੀਦਾਰ ਕੇ ॥** [ਆਸਾ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੮]

ਸੋ ਐਸਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਉਮਾਹੜਾ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਸਰੀਰ ਆਰੇ ਨਾਲ ਦੁਫਾੜ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਦੋਂ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਵਾਲੀ ਪਉੜੀ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਸੰਖ ਜਪ ਤੋਂ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲ ਤੱਕ ਦੋ ਫਾੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ ॥
ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੧੨]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਵਾਨੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਨਿ ਤਨਿ ਪਿਆਸ ਦਰਸਨ ਘਣੀ; ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮਾਇ ॥

ਮੇਰੇ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਘਣੀ=ਬਹੁਤੀ ਪਿਆਸ=ਤ੍ਰੇਹ, ਇੱਛਾ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਇ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਕੋਈ ਐਸਾ ਸਤਪੁਰਸ਼ ਹੈ ? ਜੋ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ=ਲਿਆ ਕੇ ਮਿਲਾ ਦੇਵੇ। ਭਾਵ ਸਾਡਾ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਿਨੁ ਦਰਸਨ ਕੈਸੇ ਜੀਵਉ ਮੇਰੀ ਮਾਈ ॥
ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਜੀਅਰਾ ਰਹਿ ਨ ਸਕੈ ਖਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰਿ ਬੂਝ ਬੁਝਾਈ ॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੯੬]

੨. ਦਰਸਨ ਪਿਆਸੀ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਚਿਤਵਉ ਅਨਦਿਨੁ ਨੀਤ ॥
[ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੩]

੩. ਮਾਈ ਮੋਰੋ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਰਾਮੁ ਬਤਾਵਹੁ ਰੀ ਮਾਈ ॥
ਹਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ ਜੈਸੇ ਕਰਹਲੁ ਬੇਲਿ ਰੀਝਾਈ ॥
[ਆਸਾਵਾਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੩੬੯]

੪. ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਤਨਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਪਿਰੰਮ ਕਾ ਬਿਨੁ ਦਰਸਨ ਕਿਉ ਮਨੁ ਧੀਰੇ ॥੧॥
[ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੬੪]

੫. ਹੋਹੁ ਦਇਆਲ ਦਰਸਨੁ ਦੇਹੁ ਅਪੁਨਾ ਐਸੀ ਬਖਸ ਕਰੀਜੈ ॥
[ਧਨਾਸਿਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੬੬]

ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਪਿਆਸ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਲਾਗੈ ਭੂਖ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਸ ਦੇ ਵੀ ਬਿਅੰਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਰਸ ਤੇਰੇ ਕੀ ਪਿਆਸ ਮਨਿ ਲਾਗੀ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੯]

ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਸਤੂ ਦੀ ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਰੋਟੀ ਦੀ ਭੁੱਖ ਰੋਟੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਪਿਆਸ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਪਦਾਰਥਕ ਲੋੜਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਪਿਆਸ ਭਾਵ ਲੋੜ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ; ਹਉ ਤਿਨ ਕੈ ਲਾਗਾ ਪਾਇ ॥

ਜੋ ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹਨ, ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ=ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰਕ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਦੱਸ ਕੇ ਹੋਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਲਾਉਣ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਈ ਪੁਰਸ਼ ਦੂਸਰੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਗੁਣ ਦੱਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਦੱਸ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੀਅ ਦਾਨੁ ਦੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੈਨਿ ਮਿਲਾਏ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੯]

੨. ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਜੀਅ ਕੇ ਭਵਜਲ ਤਾਰਣਹਾਰ॥
ਸਭ ਤੇ ਊਚੇ ਜਾਣੀਅਹਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਪਿਆਰ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੯]

ਸਾਖੀ ਇੱਕ ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣ ਦੀ—ਇਕ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਵਾਲਾ ਰਾਜਾ ਸੀ। ਇਸ ਧਰਮਾਤਮਾ ਰਾਜੇ ਦੀ ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋਈ, ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਜੋ ਇੱਕ ਰਾਣੀ ਬਣਕੇ ਇੱਕ ਰਾਜੇ ਦੀ ਧੀ ਆਈ। ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਣੀ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਐਸ਼ੋ ਇਸ਼ਰਤ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਰਾਣੀ ਨੇ ਆਪ ਤਾਂ ਭਗਤੀ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਭੀ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਲਵਾਂ। ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਸਹਿਮਤ ਕਰਨਾ। ਜੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਿਲਾਪ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਣੀ, ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਰਾਜਾ ਰਾਣੀ ਨੂੰ। ਰਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਅਜੇ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਜੁਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜੁਆਨ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣੋ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬੰਦਗੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਹੋਇਆ। ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਆਤਮਿਕ ਰਸੀਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਹੀ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਲਗਨ ਲਾਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਘਰੇਲੂ ਸਮੱਸਿਆ ਦੱਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਰਾਣੀ ਨੇ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਆਪ ਤਾਂ ਕੀ ਲੱਗਣਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਸੇਵਕ ਜਾਣਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇਗਾ ਤੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ। ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਈਂ। ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਰਾਜਾ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਤੇ ਭੇਟਾ ਰੱਖ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਿਰਾਲਾ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਸੋਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਹੇ ਰਾਜਨ! ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਸੈਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲੋ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਤੇ ਰਾਣੀ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਮੱਕੀ ਦਾ ਖੇਤ ਆ ਗਿਆ। ਸੋਹਣੀਆਂ ਛੱਲੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪੁੱਤਰੀ, ਅਸੀਂ ਖੇਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖੜੋਵਾਂਗੇ, ਤੂੰ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਛੱਲੀ ਲੈ ਕੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਵੀਂ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਰਾਜਾ ਖੇਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਣੀ ਛੱਲੀਆਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ-ਕਰਦੀ ਖੇਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਈ, ਜਿਥੇ ਰਾਜਾ ਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਖੜੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਸੀ। ਛੱਲੀ ਇੱਕ ਵੀ ਨਾ ਤੋੜ ਸਕੀ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਬੇਟੀ ਤੂੰ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਆ ਗਈ" ਤਾਂ ਰਾਣੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹਰ ਛੱਲੀ ਇੱਕ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਗਈ, ਮੈਂ ਸੋਚਦੀ ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਆਹ ਵੀ ਤੋੜਦੀ ਹਾਂ, ਆਹ ਵੀ ਤੋੜਦੀ ਹਾਂ, ਸਾਰਾ ਖੇਤ ਲੰਘ ਗਈ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਪੁੱਤਰੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤੈਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਮੱਕੀ ਦਾ ਖੇਤ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਭੀ ਇੱਕ ਖੇਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਮੱਕੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੋਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਰਸ ਲੈਂਦਿਆਂ-ਲੈਂਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਮੱਕੀ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਆ ਗਈ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਅਖ਼ੀਰ ਨੂੰ ਜੀਵ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਛੱਲੀ ਤੋੜੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਮਰ ਬੀਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੀਵ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਜੁਆਨ ਉਮਰ ਹੈ, ਸੁੱਖ ਭੋਗ ਲਵਾਂ, ਫੇਰ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਜਪ ਲਵਾਂਗੇ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਇਉਂ ਜੀਵ ਵਿਅਰਥ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਬਤੀਤ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਪੁੱਤਰੀ ! ਨਾਮ ਜਪਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕਦੇ ਵੀ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪਲ ਦਾ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਰਿ ਜਪਦਿਆ ਖਿਨੁ ਢਿਲ ਨ ਕੀਜਈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ**
ਮਤੁ ਕਿ ਜਾਪੈ ਸਾਹੁ ਆਵੈ ਕਿ ਨ ਆਵੈ ਰਾਮ ॥ [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੪੦]

੨. **ਕਹਾ ਬਿਸਾਸਾ ਇਸ ਭਾਂਡੇ ਕਾ ਇਤਨਕੁ ਲਾਗੈ ਠਨਕਾ ॥** [ਸਾਰੰਗ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੨੫੩]

ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਕੇ ਰਾਣੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਡਿੱਗ ਪਈ ਤੇ ਪਿਛਲੀ ਭੁੱਲ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਰਾਜਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ ਸਰੂਪ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਣੁ ਪ੍ਰਭ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ; ਦੂਜੀ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ॥

ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਕਿਉ=ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਪਾਈਐ=ਪਾਉਣਾ ਕਰੀਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਦੂਸਰੀ ਜਾਇ=ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਅਸੀਂ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੁੱਖ ਦੇ ਅਸਲੀ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਾਜਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸੁੱਖ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰੀਏ ਜਾਂ ਰਾਜੇ ਬਣ ਕੇ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਤਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੱਸਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਛਤ੍ਰਧਾਰ ਬਾਦਿਸਾਹੀਆ ਵਿਚਿ ਸਹਸੇ ਪਰੀਆ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੨]

੨. **ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਰਾਜਾ ਦੁਖੀਆ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਜਾਰਜ ਪੰਚਮ ਨੂੰ ਜਰਮਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਨੀਂਦ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਰੂਪ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਹੁਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੁੱਖ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਬਹੁਤੈ ਧਨਿ ਖਾਟੇ ॥ ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਪੇਖੇ ਨਿਰਤਿ ਨਾਟੇ ॥
ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਬਹੁ ਦੇਸ ਕਮਾਏ ॥ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੭]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸਲੀ ਸੁੱਖ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚੋਂ ਆਏ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚਕਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੱਕ ਜੋ ਸੁੱਖ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਦਰਜੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਸੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੁਛ ਹਨ ਕੀੜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਥੀ ਤਕ। ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤਕ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜੀਵ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਖੋਜ ਬਿਰਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਜੀਵ ਜਨਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਖੋਜ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੁੱਖ ਦੀ ਤਾਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੁੱਖ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਹੈ ਪਰ ਵੀਚਾਰ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁੱਖ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਮਾਤਰ ਸੁੱਖ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਜੀਵ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਰੂਪ ਮੰਨ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਸੁੱਖ ਮਿਲੇਗਾ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁੱਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਪਦਾਰਥ ਵਿੱਚੋਂ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਖ ਕੈ ਹੇਤਿ ਬਹੁਤੁ ਦੁਖੁ ਪਾਵਤ ਸੇਵ ਕਰਤ ਜਨ ਜਨ ਕੀ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੪੧੧]

ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਦੇ ਥਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਦੁਖੀਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੫੪]

ਸੋ ਦੀਨ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣਕੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰਿ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਇਆ॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੨੩]

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੁਖ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰਿ ਰਖਿਐ ਆਪਣੀ ਨਦਰਿ ਕਰਹਿ ਨਿਸਤਾਰਿ ਜੀਉ॥**
[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨]

੨. **ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਈ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੦੦੮]

੩. **ਜਉ ਸੁਖ ਕਉ ਚਾਹੈ ਸਦਾ ਸਰਨਿ ਰਾਮ ਕੀ ਲੇਹ॥** [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੭]

ਕਿ ਸੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ, ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂਾਂ ਨੇ ਦਸ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ।

ਜਿੰਨ੍ੀ ਚਾਖਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ; ਸੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਰਹੇ ਆਘਾਇ॥

ਜਿੰਨ੍ੀ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸੁ=ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਚਾਖਿਆ=ਮਾਣਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲੋਂ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਭਾਵ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਵਲੋਂ ਵੀ ਰੱਜ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰਾਰਾ ਰਸੁ ਨਿਰਸ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ॥ ਹੋਇ ਨਿਰਸ ਸੁ ਰਸੁ ਪਹਿਚਾਨਿਆ॥**
ਇਹ ਰਸ ਛਾਡੇ ਉਹ ਰਸੁ ਆਵਾ॥ ਉਹ ਰਸੁ ਪੀਆ ਇਹ ਰਸੁ ਨਹੀ ਭਾਵਾ॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੨]

੨. **ਆਨ ਸਗਲ ਰਸ ਫੀਕੀ ਰੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੪]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ?
ਉੱਤਰ :

ਆਪੁ ਤਿਆਗਿ ਬਿਨਤੀ ਕਰਹਿ; ਲੇਹੁ ਪ੍ਰਭੂ ਲੜਿ ਲਾਇ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪੁ=ਆਪਾ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗਿ=ਮੇਟ ਕੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਤਾਈਂ ਨਾਮ ਰੂਪ ਲੜਿ=ਪੱਲੇ **ਵਾ** ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਲਾਉਣਾ ਕਰੋ।

ਜੋ ਹਰਿ ਕੰਤਿ ਮਿਲਾਈਆ; ਸਿ ਵਿਛੁੜਿ ਕਤਹਿ ਨ ਜਾਇ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੰਤਿ=ਪਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਮਿਲਾਈਆ=ਅਭੇਦ

ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ ਫਿਰ ਉਹ ਵਿਛੜ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਸਾਲ ਅਭੇਦ ਰਹਿ ਕੇ ਫਿਰ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਨ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਗਮਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਤੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤੱਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੀਵਾਤਮਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ॥**
ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੮]

੨. **ਪਵਨੈ ਮਹਿ ਪਵਨੁ ਸਮਾਇਆ॥ ਜੋਤੀ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਰਲਿ ਜਾਇਆ॥**
ਮਾਟੀ ਮਾਟੀ ਹੋਈ ਏਕ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੮੫]

ਪ੍ਰਭ ਵਿਣੁ, ਦੂਜਾ ਕੋ ਨਹੀ; ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸਰਣਾਇ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੁਰਣਾਇ=ਸਰਣ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭ=ਸਮਰਥ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਵਿਣੁ=ਬਿਨਾ ਦੂਜਾ=ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਨਿਆਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਭੂਖਣ, ਸੋਨਾ ਰੂਪ ਹੀ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ।

ਸਾਖੀ ਸੋਨਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਪੁਜਾਰੀ ਦੀ—ਇਕ ਮੰਦਿਰ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਜਾਰੀ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸੁਨਿਆਰੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਤੇ ਮੁੱਲ ਕਰਾਇਆ ਤਾਂ ਸੀਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਛੋਟੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੁਲ ਥੋੜਾ ਪਿਆ ਤੇ ਗਨੇਸ਼ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਆਕਾਰ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੱਧ ਪਿਆ। ਪੁਜਾਰੀ ਸੁਨਿਆਰੇ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੀਤਾ ਮਾਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੇ ਗਣੇਸ਼ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਵੱਧ, ਗਣੇਸ਼ ਮਾਤਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸੁਨਿਆਰਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਥੇ ਮਾਤਾ ਜਾਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਇਥੇ ਕੇਵਲ ਸੋਨਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਵਤੇ ਤੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣਗੇ ਮੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸੋਨਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਸੀਤਾ ਮਾਤਾ ਤੇ ਗਣੇਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੂਹੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੀ ਸੀਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਮੁਲ ੨੦ ਰੁਪਏ ਗਣੇਸ਼ ਦਾ ੨੫ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਚੂਹੇ ਦਾ ੫੦ ਰੁਪਏ ਮੁਲ ਪਵੇਗਾ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਨਿਆਰਾ ਕੇਵਲ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤਾ ਜਿਧਰ ਵੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੋਵਿੰਦ ਅਨੂਪ॥** [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੨੪]

੨. **ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ ਕਿਨੇਹਾ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੯੬]

੩. **ਜਤ੍ਰ ਜਤ੍ਰ ਮਨੋ ਜਾਤੀ॥ ਤਤ੍ਰ ਤਤ੍ਰ ਬ੍ਰਹਮ ਦ੍ਰਿਸਟਾਤੀ॥**

ਅਸੁ, ਸੁਖੀ ਵਸੰਦੀਆ; ਜਿਨਾ ਮਇਆ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥੮॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰਾਇ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਦੀ ਮਇਆ=ਕਿਰਪਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੱਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ, **ਵਾ** ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਅੱਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਖ-ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਵਸੰਦੀਆ=ਵੱਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਇਹ ਅੱਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਾਵਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਸਿਖਿਆ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀਏ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਾਮ ਵੱਸ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ ਹੋ ਸਕਣ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੫]

ਕਤਿਕਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਦੋਸੁ ਨ ਕਾਹੂ ਜੋਗੁ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਭੁਲਿਆਂ ਵਿਆਪਨਿ ਸਭੇ ਰੋਗ ॥ ਵੇਮੁਖ ਹੋਏ ਰਾਮ ਤੇ ਲਗਨਿ ਜਨਮ ਵਿਜੋਗ ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਉੜੇ ਹੋਇ ਗਏ ਜਿਤੜੇ ਮਾਇਆ ਭੋਗ ॥ ਵਿਚੁ ਨ ਕੋਈ ਕਰਿ ਸਕੈ ਕਿਸ ਥੈ ਰੋਵਹਿ ਰੋਜ ॥ ਕੀਤਾ ਕਿਛੂ ਨ ਹੋਵਈ ਲਿਖਿਆ ਧੁਰਿ ਸੰਜੋਗ ॥ ਵਡਭਾਗੀ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਉਤਰਹਿ ਸਭਿ ਬਿਓਗ ॥ ਨਾਨਕ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਰਾਖਿ ਲੇਹਿ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਬੰਦੀ ਮੋਚ ॥ ਕਤਿਕ ਹੋਵੈ ਸਾਧਸੰਗੁ ਬਿਨਸਹਿ ਸਭੇ ਸੋਚ ॥੯॥

ਕੱਤਕ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਸ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ ਉਪਦੇਸ ਕੱਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੱਤਕ ਅਤੇ ਪੋਹ ਦੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਬ੍ਾਹਮਣ ਦੇ ਭਰਮ ਜਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭਰਮ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦਿਨ, ਚੰਗੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਥਿਤਾਂ, ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ ਪੌਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਆਖਿਆ, ਉਥੇ ਕੱਤਕ ਅਤੇ ਪੋਹ ਇਨਾਂ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾੜਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰੇ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੰਮਣਾ ਮਰਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋਰੁ ਨਾ ਜੀਵਣਿ ਮਰਣਿ ਨਹ ਜੋਰੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੭]

ਇਸ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਧੁੰਦ ਨੂੰ ਮੇਟਨ ਵਾਸਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਮਿਟੀ ਧੁੰਧੁ ਜਗਿ ਚਾਨਣ ਹੋਆ ॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੨੭]

੨. ਆਪਿ ਨਰਾਇਣੁ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਗ ਮਹਿ ਪਰਵਰਿਯਉ ॥
[ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੩੯੫]

ਸੋ ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੂਦਰ ਅਤੇ ਨੀਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ 'ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਉੱਥੇ ਦਸਾਂ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਜਾਮੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਦਸਵਾਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਕੱਤਕ ਅਤੇ ਪੋਹ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨੀਚਹ ਊਚ ਕਰੈ ਮੇਰਾ ਗੋਬਿੰਦੁ ॥ [ਮਾਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੦੬]

ਕੱਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਹਾੜ੍ਹੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਬੀਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵਾਰਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਠੰਢਾ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਬਾਥੂ, ਅੱਕ, ਖੱਬਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਬੀਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਰਾਖੀ ਵੀ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਉਜੜਨ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਖੇਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾਂ ਹੋ ਕੇ ਫਲਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਲਿਦਰ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਮਲਾ ਵੀ ਭਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਤੋਟ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਹ ਰੂਪ, **ਵਾ:** ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਖੇਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇਹ ਰੂਪ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਬਰੂ ਇਕ

ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਘਾਹ ਹੈ। ਬਰੂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਸਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਝਾੜੀਆਂ ਤੇ ਵੀ ਟੰਗ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਰੁੱਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੀਂਹ ਪੈ ਕੇ ਹਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਬਰੂ ਹੈ। ਇਸ ਬਰੂ ਨੂੰ ਬਿਬੇਕ ਰੂਪ ਖੁਰਪਾ ਲੈ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁੱਟਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਬਰੂ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸਨੂੰ ਪੁੱਟ ਦਈਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਦੋਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਲਾ ਲਵੇ। ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵਡਿਆਈ ਕਰਾਉਣੀ ਧਨੀ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਤੇ ਚੰਗਾ ਸਨਮਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਣੀ। ਇਸ ਸਥੂਲ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਬਰੂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਪੁੱਟ ਕੇ ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤਿਆਗੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਦੁਬਾਰਾ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਬਰੂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਤੁਲ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸੂਖਮ ਵਾਸ਼ਨਾ, ਕਿ ਵੇਦਾਂ ਸ਼ਾਂਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਛਿਲੇ ਕਢਣੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਕਰੀਏ ਇਹ ਜੋ ਸੂਖ਼ਮ ਵਾਸ਼ਨਾ ਫੁਰੀ ਹੈ ਇਹ ਬਰੂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੋ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਬਰੂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰੀਏ। ਜੋ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਰੂਪ ਝਾੜੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਰੂਪ ਕਹੀ ਨਾਲ ਪੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆਂ ਸਮਝਣਾ ਹੈ ਇਹ ਰੂੜੀ ਮਸਾਲਾ ਹੈ। ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਬਲਦ ਲੈ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪ ਹਲ ਨਾਲ ਵਾਹੁਣਾ ਕਰੇ ਤੇ ਫਿਰ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜੇ। ਸਤਸੰਗਤਿ ਰੂਪ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਜਪ ਤਪ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕੱਢਕੇ ਇਸ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਸਿੰਚਣਾ ਕਰੇ। ਫਿਰ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਸੁਹਾਗਾ ਫੇਰਨਾ ਕਰੀਏ। ਗਰੀਬੀ ਵੇਸ ਰੱਖਣ ਰੂਪ ਰਾਖਾ ਬਿਠਾਉਣਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਉਡਾਉਣੇ ਹਨ (ਗ਼ਰੀਬੀ ਵੇਸ ਤੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਭਾਈ ਗੜ੍ਹੀਆ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੇਖੋ, ਮੁਖਵਾਕ ਨੰ: ੪੫] ਫਿਰ ਉਹ ਖੇਤੀ ਬਹੁਤ ਉਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਫਿਰ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਰੂਪ ਚੂਹਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ। ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਕੁੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦੇਣੀ। (ਪੱਤੇ ਇਕਠੇ ਹੋਣ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਕੁੰਗੀ ਲਗਣੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਦੇ ਅੱਖਰ ਹਨ ਇਹ ਬਿਰਛਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਖਰ ਬਿਰਖ ਬਾਗ ਭੁਇ ਚੋਖੀ ਸਿੰਚਿਤ ਭਾਉ ਕਰੇਹੀ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੩੫੪]

ਇਹ ਜੋ ਖੇਤੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਤ ਸੰਤੋਖ, **ਵਾ:** ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਰੂਪ ਪੱਤੇ ਹਨ। ਕਰਣਾ ਮੈਤ੍ਰੀ ਮੁਦਤਾ, ਅਪੇਖਿਆ, ਰੂਪ ਟਾਹਣੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਸ ਨਾਮ ਰੂਪ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਫਲ ਲੱਗੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਰਸ ਪਵੇਗਾ ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਕਰਜਾ ਉਤਰ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਧਨ ਕਰਕੇ ਧਨਵਾਨ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਸੋ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲੋਕ ਕੱਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਹਾੜ੍ਹੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਬੀਜਦੇ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਾਂ ਵੀ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਕੱਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਖੇਤੀ ਬੀਜਣਾ ਕਰੀਏ।

ਕੱਤਕ ਸਰਦ ਰੁੱਤ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਰੁੱਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਹੀਨਾ ਅੱਸੂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੁਤਿ ਸਰਦ ਅਡੰਬਰੋ ਅਸੂ ਕਤਕੇ ਹਰਿ ਪਿਆਸ ਜੀਉ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੮]

ਕਤਿਕਿ, ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ; ਦੋਸੁ ਨ ਕਾਹੂ ਜੋਗੁ ॥

ਕੱਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ=ਕਰਨੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੁੱਖ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ। ਕਾਹੂ=ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੋਸ ਦੇਣਾ ਜੋਗੁ=ਉੱਚਿਤ, ਜਾਇਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦਦੈ ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਊ ਕਿਸੈ ਦੋਸੁ ਕਰੰਮਾ ਆਪਣਿਆ॥**
ਜੋ ਮੈ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈ ਪਾਇਆ ਦੋਸੁ ਨ ਦੀਜੈ ਅਵਰ ਜਨਾ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੩੩]

੨. **ਦੋਸੁ ਨ ਦੀਜੈ ਕਾਹੂ ਲੋਗ॥ ਜੋ ਕਮਾਵਨੁ ਸੋਈ ਭੋਗ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੮੮]

ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਮੰਦ ਕਰਮ ਕਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਦੁੱਖ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਦਿ ਮੋਹਿ ਲਾਦੀ ਅਹੰਕਾਰੇ ॥ ਦੋਸੁ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭ ਕਰਣੈਹਾਰੇ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੯]

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਇੱਕ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਹੈ :

ਸਾਖੀ ਦਿਬਿਓ ਦਾਸ ਦੀ—ਇਕ ਦਿਬਿਓ ਦਾਸ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ, ਚੰਗੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਖਟ ਕਰਮੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਲੋਕੀ ਕਬੂਲਦੇ ਸਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਭੈਅ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਸਕਾਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਉਹ ਸੰਸਕਾਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਕੱਚਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਉਹ ਸੰਸਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਭਾਵ ਪੱਕੇ ਸੰਸਕਾਰ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ ਦਾ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਧਨ ਹੈ। ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਸਕਾਰ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਚੰਗੇ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਮੰਦੇ ਪਰ ਇਹ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਾ-ਵੱਖਰਾ ਨਿਯਮ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਿਯਮ ਅਧੀਨ ਹੀ ਹਰ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਇਹ ਰੀਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਰਮ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੁਭਾਅ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਕੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਕੱਚੇ ਸੰਸਕਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੁਭਾਅ ਪੱਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਇਤਨੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਨਮ ਬਦਲਣ ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੇ। ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੂਖਮ ਅੰਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਸਕਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਕਾਰ ਇੱਕ ਜਨਮ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ, ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਤਕ ਅਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਜੀਵ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪਿਤਾ ਦੇ ਆਂਗਣ (ਵਿਹੜੇ) ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਨਵੇਂ ਸੰਸਕਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਿਬਿਓ ਦਾਸ ਨੇ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਕਾਰ ਦਿਆਂ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਬਣ ਜਾਏ ਕਿਉਂਕਿ ਨੇਕ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਜਸ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭੈੜੀ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਅਪਜਸ ਵੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਚੰਗੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਭੀ ਇਹ ਯਤਨ ਆਰੰਭਿਆ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਭੇੜੈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਲੜਕੀ ਉਪਰੋਂ-ਉਪਰੋਂ ਧਰਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਨਰਾਜ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਜੁਆਨ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਵੀ ਜੁਆਨ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਇੱਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਫੇਰਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਫੇਰਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਦੇ ਇੱਕੀ ਪਤੀ ਫੇਰਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ਤਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਪੂਰਬਲਾ ਪਾਪ ਹੀ ਐਸਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ ਘਰ ਰੱਖਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਇਹ ਲੜਕੀ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਤਾਂ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗੀ। ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਰਖਤ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਤੋਤਾ-ਤੋਤੀ ਦਾ ਜੋੜਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਗਿਆਤ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜਨਮ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਇਸਨੂੰ ਰੋਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ

ਕਿ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਦੁੱਖ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜਾਂ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤੇਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ। ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦੀ ਮੈਨੂੰ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇ। ਤਾਂ ਤੋਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਜਨਮ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤੇਰੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪਾਪ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਤੋਤੇ ਨੇ ਸਾਰੀ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਉਸ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ—ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਜਵਾਨ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸਦਾ ਪਿਤਾ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਭਚਾਰਨ ਬਣ ਗਈ ਤੇ ਪਤੀ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਭਚਾਰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਭੈੜੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਭੈੜੇ ਕਰਮ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਨੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਘਰ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ। ਕਈ ਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਦਾ ਪਤੀ ਜੋ ਘਰੋਂ ਕੱਢਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭੈੜੇ ਕਰਮ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਘਰ ਪਰਤ ਆਇਆ ਕਿ ਤੂੰ ਜੋ ਭੈੜੇ ਕਰਮ ਕਰਦੀ ਹੈਂ, ਇਸਦਾ ਫਲ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਭੈੜਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਧਰਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਤਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪੁਰਸ਼ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਭੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਦੋਨਾਂ ਖ਼ਾਨਦਾਨਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਉਣ ਲੱਗੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਪਟ ਰੱਖ ਕੇ ਉਪਰੋਂ-ਉਪਰੋਂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਐਸਾ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਖਾਣੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਧਰਮਰਾਜੇ ਕੋਲ ਲੇਖਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਆਉਂਦੇ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਪਤੀ ਨੂੰ ਤਰਸਦੀ ਰਹੇਂਗੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਆਉਂਦੇ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬਣੀ। ਇਹ ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਤੀ ਮਰੇ ਹਨ ਇਹ ਉਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਪਤੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਰਸ ਨੂੰ ਮਾਣਨਾ ਕੀਤਾ। ਪਿਛਲੇ ਕਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਇਤਨੀ ਲਿਖੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਦੀ ਸਮੇਂ ਮਰਦੇ ਰਹੇ ਤੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈਂ, ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਣ ਤੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰੋਂਦੀ ਰਹੇਂਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਲੀ ਰੋਵੈ ਨਾਹਿ ਭਤਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਦੁਖੀਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੫੪]

ਸੋ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਕੱਤਕ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪ ਸੂਤ ਨੂੰ ਕਤਿਕਿ=ਕੱਤਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨ, ਬਾਣੀ, ਸਰੀਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਨਾਮ ਕਰਮ ਹੈ। ਜੋ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਿਹਿਤ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਅਵਿਹਿਤ, ਭਾਵ ਨਿਖਿਧ। ਜਿਸ ਕਰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁਰੂ, **ਵਾ** ਵੇਦ ਨੇ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਸੋ ਵਿਹਿਤ ਕਰਮ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਸੋ ਨਖਿਧ ਕਰਮ ਹੈ।

ਅੱਗੇ ਵਿਹਿਤ ਕਰਮ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ: ੧. ਨਿਤ ਕਰਮ—ਜੋ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਕਰੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਨਿੱਤ ਨੇਮ ਕਰਨਾ ਆਦਿ। ੨. ਨਮਿਤ ਕਰਮ—ਜਿਸ ਦਾ ਸਦਾ ਵਿਧਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਸਮੇਂ ਖ਼ਾਸ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਗ, ਵਿਆਹ, ਆਦਿਕ। ੩. ਕਾਮਯ ਕਰਮ—ਜੋ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਕਾਮਨਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੀਰੀ ਜਗ=ਮੀਂਹ ਪੁਆਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਪ੍ਰਜਾ ਪਾਸੋ ਕਰ=ਟੈਕਸ ਲੈ ਕੇ ਯੱਗ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੪. ਪ੍ਰਾਸ਼ਚਿਤ ਕਰਮ—ਜੋ ਪਾਪ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਸ਼ਚਿਤ ਵੀ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ, ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਆਸਾਧਾਰਨ। (ੳ) ਸਾਧਾਰਨ—ਜੋ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸੋ ਸਾਧਾਰਨ ਪ੍ਰਾਸ਼ਚਿਤ

ਕਰਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਆਦਿ (ਅ) ਆਸਾਧਾਰਣ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਪ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸੋ ਆਸਾਧਾਰਨ ਪ੍ਰਾਸ਼ਚਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਜਰ ਕੁਰਹਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪੰਜਾ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਲਾਈ ਗਈ ਸੇਵਾ ਆਦਿ। ੫. ਨਖਿਧ ਕਰਮ—ਭੈੜੇ ਕਰਮ ਬ੍ਰਹਮ ਹਤਿਆ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦਾ ਮਾਰਨਾ, ਚੋਰੀ ਕਰਨੀ, ਜੀਵ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨੀ, ਗਊ ਗ਼ਰੀਬ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ, ਕੰਨਿਆ ਦੇ ਪੈਸੇ ਲੈਣੇ, ਕਾਮ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਪਰਾਏ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ ਆਦਿ ਜੋ ਭੈੜੇ ਕਰਮ ਹਨ ਸੋ ਨਖਿਧ ਕਰਮ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੁੱਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ: (ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਧ੍ਰਿਤਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸਾਖੀ ਮੁਖਵਾਕ ਨੰ: ੧੨੪ 'ਤੇ ਦੇਖੋ)।

ਸਾਖੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੀ—ਇਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜਸ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਤਲਾਬ ਲਗਵਾਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸੋਭਾ ਹੋਵੇ, ਜਸ ਮਿਲੇ ਉਥੇ ਮੂਹਰੇ ਹੋ ਕੇ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੈਸੇ ਖ਼ਰਚਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੋਭਾ, ਵਡਿਆਈ ਨਾ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਧੇਲੀ ਖ਼ਰਚਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜਿ ਬਿਬੇਕ, ਬੁੱਧ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਕੇ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਬਣਜ ਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ ਸੰਸਾਰਕ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਭੀ ਇੱਕ ਵਪਾਰ ਹੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਉਮੈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਤੇ ਪਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਭੈੜੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਪਾਲਣ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਅਜਿਹੀ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਹੀ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਲਾਅ ਲਾਉਣਾ ਭਾਵ ਹਉਮੈ ਪਾਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਕਥਾ ਭੀ ਸੁਣਨ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਥਾ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਦੇਵਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ, ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਸੂਰਜ, ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਇੰਦਰ ਆਦਿ ਹਨ। ਇਹ ਕਥਾ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਇਸ ਨੂੰ ਪੈ ਗਏ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਵੱਛੀ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਆਈ। ਇਸ ਨੇ ਬੇਰਹਿਮ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਐਸਾ ਡੰਡਾ ਪੁੜਪੁੜੀ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਵੱਛੀ ਥਾਂ ਹੀ ਮਰ ਗਈ। ਲੋਕੀਂ ਇੱਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਹੋ ਗਈ। ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਕਰ ਬੈਠਾਂ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਤਾਂ ਇੰਦਰ ਹੈ, ਪਾਪ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਲੱਗੇਗਾ। ਇੰਦਰ ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਕਿਤਨਾ ਚਲਾਕ ਹੈ? ਪਾਪ ਆਪ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਇੰਦਰ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆ ਕੇ ਤਲਾਬ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ, ਕਿਹਾ ਕਿ ਧੰਨ ਹੈ ਤੂੰ ਤਲਾਬ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਕਿੰਨਾਂ ਵੱਡਾ ਦਾਨੀ ਹੈ। ਕਿਤਨੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਲਾਬ ਦੁਆਰਾ, ਵਡਿਆਈ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਐਸੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਸਹਾਰਣਾ ਔਖਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੈਂ ਹੀ ਤਲਾਬ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਝੱਟ ਹੀ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਗਊ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਇਸ ਦਾ ਪਾਪ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਲੱਗੇਗਾ ਜੋ ਗਊ ਮਾਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਉੱਚਿਤ ਨਹੀਂ ਪਾਪ ਤੂੰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਲ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਭੋਗੇਗਾਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ: **ਦੋਸ ਨਾ ਕਾਹੂ ਜੋਗ**—ਕਿ ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਜੀਵ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੋਸ ਦੇਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਜਾਣਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਕਰੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਦੋਸੁ ਨਾ ਕਾਹੂ ਦੀਜੀਐ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ ਧਿਆਈਐ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੯]

੨. ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਪੁਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਕੀਏ॥ ਸੋ ਜਾਣੈ ਜਿਨਿ ਦਾਤੈ ਦੀਏ॥
ਕਿਸ ਕਉ ਦੋਸੁ ਦੇਹਿ ਤੂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਹੁ ਅਪਣਾ ਕੀਆ ਕਰਾਰਾ ਹੇ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੦]

ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਭੁਲਿਆਂ; ਵਿਆਪਨਿ੍ ਸਭੇ ਰੋਗ॥

ਪਰਮੇਸਰ=ਪਰਮ ਈਸ਼ਵਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਭੁਲਿਆਂ=ਭੁੱਲਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਭੇ=ਸਾਰੇ ਹੀ ਰੋਗ ਵਿਆਪਨਿ=ਲੱਗਦੇ ਹਨ, **ਵਾ** ਸਭੇ=ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ...॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੪੬੬]

ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਅਗਿਆਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਬੁੱਧੀ ਹੰਗਤਾ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਅੰਤਰਿ ਅਗਿਆਨੁ ਹਉ ਬੁਧਿ ਹੈ...॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੪੧]

ਜਿਸ ਹੰਗਤਾ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ ਆਦਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਸਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਦਾਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦਾਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਿਸਰਿਆ ਦਾਤਾਰਾ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੬]

ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹ ਦਾਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨਾ ਕਰੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਪੇਖਨ ਕਉ ਨੇਤ੍ਰ ਸੁਨਨ ਕਉ ਕਰਨਾ॥ ਹਸਤ ਕਮਾਵਨ ਬਾਸਨ ਰਸਨਾ॥
ਚਰਨ ਚਲਨ ਕਉ ਸਿਰੁ ਕੀਨੋ ਮੇਰਾ॥ ਮਨ ਤਿਸੁ ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਪੂਜਹੁ ਪੈਰਾ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੧੩]

ਵੇਮੁਖ ਹੋਏ ਰਾਮ ਤੇ; ਲਗਨਿ ਜਨਮ ਵਿਜੋਗ॥

ਜੋ ਜੀਵ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ=ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਏ ਹਨ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਲਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਵਿਜੋਗ=ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਲਗਨਿ=ਲਗਦੇ, ਭਾਵ ਵਿਆਪਦੇ ਹਨ। ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਭੋਗ ਕੇ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕਈ ਜਨਮ ਭਏ ਕੀਟ ਪਤੰਗਾ॥ ਕਈ ਜਨਮ ਗਜ ਮੀਨ ਕੁਰੰਗਾ॥
ਕਈ ਜਨਮ ਪੰਖੀ ਸਰਪ ਹੋਇਓ॥ ਕਈ ਜਨਮ ਹੈਵਰ ਬ੍ਰਿਖ ਜੋਇਓ॥੧॥
ਮਿਲੁ ਜਗਦੀਸ ਮਿਲਨ ਕੀ ਬਰੀਆ॥ ਚਿਰੰਕਾਲ ਇਹ ਦੇਹ ਸੰਜਰੀਆ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੭੬]

ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਚੌਰਾਸੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਹਰਿ ਪਦ ਬਿਮੁਖ ਤਿਨ ਨਹਿ ਬਿਸ੍ਰਾਮ॥ ਆਵਾ ਗਉਨ ਬਹੁ ਜੋਨਿ ਭ੍ਰਮਾਮ॥

[ਸ੍ਰੀ ਸਰਬ ਲੋਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅੰਗ ੧੦੨੧]

ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਉੜੇ ਹੋਇ ਗਏ; ਜਿਤੜੇ ਮਾਇਆ ਭੋਗ॥

ਜਿਤੜੇ=ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭੋਗ=ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧੀ ਮਿੱਠੇ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ

ਹੀ ਅੰਤ ਸਮੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਕਉੜੇ=ਦੁਖਦਾਈ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦੇਖੁ ਫਰੀਦਾ ਜਿ ਥੀਆ ਸਕਰ ਹੋਈ ਵਿਸੁ ॥**
ਸਾਂਈ ਬਾਝਹੁ ਆਪਣੇ ਵੇਦਣ ਕਹੀਐ ਕਿਸੁ ॥੧੦॥ [ਸਲੋਕ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੮]

੨. **ਮਿਠਾ ਕਰਿ ਕੈ ਖਾਇਆ ਕਉੜਾ ਉਪਜਿਆ ਸਾਦੁ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦]

੩. **ਮਿਠਾ ਕਰਿ ਕੈ ਖਾਇਆ ਪਿਆਰੇ ਤਿਨਿ ਤਨਿ ਕੀਤਾ ਰੋਗੁ ॥**
ਕਉੜਾ ਹੋਇ ਪਤਿਸਟਿਆ ਪਿਆਰੇ ਤਿਸ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਸੋਗੁ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੪੧]

ਵਿਚੁ ਨ ਕੋਈ, ਕਰਿ ਸਕੈ; ਕਿਸ ਥੈ ਰੋਵਹਿ ਰੋਜ ॥

ਹੇ ਜੀਵ ! ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਤੇਰੀ ਵਿਚੁ=ਵਿਚੋਲਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੈ=ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਥੈ=ਕਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਰੋਜ਼ ਰੋਵਹਿ=ਰੋਣਾ ਕਰੇਂਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੀ ਵਿਚੋਲਗੀ ਕਰਕੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਛੁਡਾ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਹੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਵਕੀਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੈਸਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਣੀਦਾ ਤੈਸੋ ਹੀ ਮੈ ਡੀਠੁ ॥**
ਵਿਛੁੜਿਆ ਮੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਕਾ ਬਸੀਠੁ ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੫੭]

੨. **ਜਾ ਕਾ ਕਹਿਆ ਦਰਗਹ ਚਲੈ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੮੬]

ਕੀਤਾ ਕਿਛੂ ਨ ਹੋਵਈ; ਲਿਖਿਆ ਧੁਰਿ ਸੰਜੋਗ ॥

ਹੇ ਜੀਵ ! ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕਿਛੂ=ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਜੋਗ ਅਤੇ ਵਿਜੋਗ ਧੁਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਜੋਗੀ ਕਰਮ ਉਦੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ, **ਵਾ** ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਜੋਗੀ ਕਰਮ ਉਦੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਜੋਗ-ਵਿਜੋਗ ਰੂਪ ਦੋ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਦੁਇ ਕਾਰ ਚਲਾਵਹਿ ਲੇਖੇ ਆਵਹਿ ਭਾਗ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੬]

ਪਰ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਧੁਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਧੁਰਹੁ ਹੀ ਹੂਆ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੭]

੨. **ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤੇਰਾ ਖੇਲੁ ॥**
ਵਿਜੋਗਿ ਮਿਲਿ ਵਿਛੁੜਿਆ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲੁ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੧]

੩. **ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਕਰਤੈ ਲਿਖਿ ਪਾਏ ਕਿਰਤੁ ਨਾ ਚਲੈ ਚਲਾਹਾ ਹੇ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੮]

ਅਥਵਾ : ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਵੀ ਯਤਨ ਸਫ਼ਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਧੁਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੰਜੋਗੁ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਜੀਵ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗਾ। ਸੁਆਸ ਅਤੇ ਦਿਨ ਸਭ ਨੂੰ ਗਿਣ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਛਿਨਿ ਘਾਲੇ ਸਭੁ ਦਿਵਸ ਸਾਸ ਨਹ ਬਢਨ ਘਟਨ ਤਿਲੁਸਾਰ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੪]

੨. ਸਰਬ ਜੀਆ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ ਧੁਰਾਹੂ ਬਿਨੁ ਲੇਖੈ ਨਹੀ ਕੋਈ ਜੀਉ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੯੮]

ਵਡਭਾਗੀ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮਿਲੈ; ਤਾਂ ਉਤਰਹਿ ਸਭਿ ਬਿਓਗ॥

ਪੂਰਬਲੇ ਕੀਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਸੰਗਤਿ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾ ਦੇ ਸਭਿ ਬਿਓਗ=ਵਿਛੋੜੇ ਉਤਰਹਿ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਜਦੋਂ ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਬਿਓਗ=ਵਿਛੋੜੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨਾਨਕ ਕਉ, ਪ੍ਰਭ ਰਾਖਿ ਲੇਹਿ; ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਬੰਦੀ ਮੋਚ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੈਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਤੋਂ, ਵਾ: ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਤੋਂ ਵਾ: ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਤੋਂ ਰਾਖਿ=ਰਖਣਾ ਕਰੋ ਭਾਵ ਬਚਾਉਣਾ ਕਰੋ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ=ਮਾਲਕ ਤੂੰ ਬੰਦੀ=ਬੰਦੀਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮੋਚ=ਛੁਡਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਬੰਦੀਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਇਆ। ਦੁਆਪਰ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਕੰਸ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਅਤੇ ਉਗਰਸੈਨ ਵਰਗੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਇਆ। ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬਰ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਧੂਆਂ, ਦੁਖੀਆਂ-ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਇਆ।

ਕਤਿਕ ਹੋਵੈ ਸਾਧਸੰਗੁ; ਬਿਨਸਹਿ ਸਭੇ ਸੋਚ॥੯॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੱਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਤੁੱਕ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ **ਵਾ:** ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਕੱਤਕ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸਫਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ। ਐਸੇ ਸਤ ਸੰਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਭੇ=ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸੋਚ=ਸੋਚਾਂ ਵਿਸਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੫]

ਮੰਘਿਰਿ ਮਾਹਿ ਸੋਹੰਦੀਆ ਹਰਿ ਪਿਰ ਸੰਗਿ ਬੈਠੜੀਆਹ ॥ ਤਿਨ੍ ਕੀ ਸੋਭਾ ਕਿਆ ਗਣੀ ਜਿ ਸਾਹਿਬਿ ਮੇਲੜੀਆਹ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਮਉਲਿਆ ਰਾਮ ਸਿਉ ਸੰਗਿ ਸਾਧ ਸਹੇਲੜੀਆਹ ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸੇ ਰਹਨਿ ਇਕੇਲੜੀਆਹ ॥ ਤਿਨ੍ ਦੁਖੁ ਨ ਕਬਹੂ ਉਤਰੈ ਸੇ ਜਮ ਕੈ ਵਸਿ ਪੜੀਆਹ ॥ ਜਿਨੀ ਰਾਵਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਣਾ ਸੇ ਦਿਸਨਿ ਨਿਤ ਖੜੀਆਹ ॥ ਰਤਨ ਜਵੇਹਰ ਲਾਲ ਹਰਿ ਕੰਠਿ ਤਿਨਾ ਜੜੀਆਹ ॥ ਨਾਨਕ ਬਾਂਛੈ ਧੂੜਿ ਤਿਨ੍ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣੀ ਦਰਿ ਪੜੀਆਹ ॥ ਮੰਘਿਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਆਰਾਧਣਾ ਬਹੁੜਿ ਨ ਜਨਮੜੀਆਹ ॥੧੦॥

ਮੱਘਰ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪ੍ਰਥਾਇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਇਸ ਬਾਰਹਮਾਹੇ ਨਾਮੇ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੱਘਰ ਮਹੀਨਾ ਸਿਸੀਅਰ ਰੁੱਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਸਿਸੀਅਰ ਰੁੱਤ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਮਹੀਨਾ ਪੋਹ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੁਤਿ ਸਿਸੀਅਰ ਸੀਤਲ ਹਰਿ ਪ੍ਰਗਟੇ ਮੰਘਰ ਪੋਹਿ ਜੀਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੯]

ਹੁਣ ਮੱਘਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਕਲਜੁਗੀ ਜੀਵਾਂ ’ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਸਰਲ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਬੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਗੁਝੇ ਭੇਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਬਖ਼ਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਜੁਗ ਵਿੱਚ ਉਮਰਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਮੰਦ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਲਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋਵੇ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ। ਅਜਿਹੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੋ ਨਾਮ ਰੂਪ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਥਾ-ਕੀਰਤਨ, ਆਤਮਿਕ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੀ ਅਭਾਸ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਪਟਰਾਣੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਵਾ—ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਤੀ ਤੇ ਸਾਡੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ।

ਮੰਘਿਰਿ ਮਾਹਿ ਸੋਹੰਦੀਆ; ਹਰਿ ਪਿਰ ਸੰਗਿ ਬੈਠੜੀਆਹ ॥

ਮੱਘਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰਕ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੱਘਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਮਾਹਿ=ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਤੀ ਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸੋਹੰਦੀਆ=ਸੋਭਨੀਕ ਹਨ, ਭਾਵ ਸੋਭਾ ਵਿੱਚ ਫਬ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬੈਠੜੀਆਹ=ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਤਨ, ਮਨ, ਸਉਂਪ ਕੇ ਕੋਈ ਅੰਤਰਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀਆਂ। ਭਾਵ ਕੋਈ ਓਹਲਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀਆਂ, ਐਸੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹੀ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਨੁ ਮਨੁ ਦੇਇ ਨ ਅੰਤਰੁ ਰਾਖੈ ॥
ਅਵਰਾ ਦੇਖਿ ਨ ਸੁਨੈ ਅਭਾਖੈ ॥੧॥ [ਸੂਹੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੯੩]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੁਭਾਅ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਝਗੜਾ, ਕਲੇਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਜਿਥੇ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵੀ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਕਰੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ ਨਾਰਿ ਨ ਛੋਡੈ...॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੭੭]

ਜੇ ਐਸੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਤਲਾਕ ਦੀ ਨੌਬਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦਿਆਂ ਬਚਨ ਕੀਤੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਬਚਨ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਧਿ ਜਬ ਤੇ ਹਮ ਧਰੀ ਬਚਨ ਗੁਰ ਦਏ ਹਮਾਰੇ॥
ਪੂਤ ਇਹੈ ਪ੍ਰਨ ਤੋਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਜਬ ਲਗ ਘਟ ਥਾਰੇ॥
ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਕੇ ਸਾਥ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿਤ ਬਢੈਯਹੁ॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੂਲਿ ਸੁਪਨੇ ਹੂ ਨ ਜੈਯਹੁ॥੫੧॥ [ਦਸਮ, ਅੰਗ ੮੪੨]

ਸੋ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮੰਨ ਕੇ; ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਮੱਘਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਮਾਹਿ=ਵਿੱਚ ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸੋਹੰਦੀਆ=ਸੋਭਨੀਕ ਹਨ, ਭਾਵ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੋਭਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਨਾਲ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਸੇਜਾ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਰੂਪ ਮਿਲ ਕੇ ਬੈਠੜੀਆਹ=ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਥਿਰਤਾ ਲੈਣਾ, ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਬਰੀਕ ਪਰਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀਆਂ।

[ਇਸੇ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦੇਖੋ ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੫੫]

ਸੋ, ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁਗ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ :

ਸਾਖੀ ਸੀਤਾ ਦੀ—ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਵਿੱਚ ਰਘੂਕੁਲ ਦੇ ਸ਼ਿਰੋਮਣ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਉੱਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਚੌਵੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੁਗ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਕੁਲ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਕੁਲ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਧਰਮੀ ਰਾਜੇ ਸੂਰਜਵੰਸ਼ੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਕੇਵਲ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਮਿਥਲਾ ਨਰੇਸ਼ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ ਵਿਦਾ ਹੋ ਕੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਅਯੁਧਿਆ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਸੀਤਾ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸੁਨੈਨਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਐਸੀ ਸ਼ੁਭ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਅੱਜ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਨਕ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਲ ਭਰ ਆਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਸ਼ਰਥ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਐਸਾ ਕਿਉਂ ? ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਆਮ ਦੁਨੀਆ ਵਰਗੇ ਅਧਰਮੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਮਝੋ। ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨੂੰਹ ਨਹੀਂ ਧੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲੈ ਚਲਿਆ ਹਾਂ। ਸੋ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਨਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਦਸ਼ਰਥ! ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਧੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਰਖਣਾ। ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਮਿਲਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸੀਤਾ ਮਹਾਰਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਅਯੁਧਿਆ ਦੇ ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਉਠਿਆ ਕਿ ਕਕਈ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਮਿਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਬਨਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਦੀ ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਤਰਸਯੋਗ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਸੂਰ ਤੋਂ ਹੀ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਬਨਵਾਸ ਜਾਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਦਿੱਤੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਪਾਲਦੇ ਹੋਏ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਰਿਆ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਬਨਵਾਸ ਜਾਣ ਲਈ

ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਤਾ ਲਛਮਣ ਵੀ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਹੋਏ। ਸੀਤਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਮੁਨੀ ਵੇਸ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਨੀ ਵੇਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨਾਲ ਦਸ਼ਰਥ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਤਾਂ ਸੀਤਾ ਦਾ ਮੁਨੀ ਵੇਸ ਵਾਲਾ ਲਿਬਾਸ ਦੇਖ ਕੇ ਦਸ਼ਰਥ ਦੀਆਂ ਧਾਹਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਪੁੱਤਰੀ! ਬਨਵਾਸ ਜਾਣ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੂੰ ਕੀ ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਵਾਂਗਾ? ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਘਰ ਲਿਆਉਣ ਵੇਲੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਤਾ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਮੇਰੇ ਇਸ ਬਚਨ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਤਾਂ ਸੀਤਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹੇ ਪਿਤਾ ਜੀ! ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੇਕੇ ਘਰ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਜੋ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿਣ ਦਾ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਬਣ ਕੇ ਰਹੇਂਗੀ। ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਉਥੇ ਤੂੰ। ਜੇ ਤੇਰਾ ਪਤੀ ਰਾਮ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ ਤਾਂ ਰਾਜ ਸੁਖ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਹੋਵੇਂਗੀ। ਜੇ ਰਾਮ ਬਨ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਬਨਵਾਸੀ ਹੋਵੇਂਗੀ। ਜੇ ਛੱਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨਾਂ ਦਾ ਸੁਖ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇ ਰੁਖਾ ਭੋਜਨ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਂਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠਣਾ ਹੀ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਪਤੀ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਨਾਂ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਪਤੀ ਬਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਿੰਦਤ ਕਰਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਸੀਤਾ ੧੪ ਸਾਲ ਬਨਵਾਸ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨਾਲ ਰਹੀ ਤੇ ਦੁਖ ਝੱਲ ਕੇ ਵੀ ਸੁਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੂਖੋ ਭੋਜਨੁ ਭੂਮਿ ਸੈਨ ਸਖੀ ਪ੍ਰਿਅ ਸੰਗਿ ਸੂਖਿ ਬਿਹਾਤ ॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੬]

ਇਸੇ ਲਈ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸੀਤਾ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੱਘਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਸੋਭਨੀਕ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਸੀਤਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਰਾਮ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਸੋਭਨੀਕ ਹੈ।

ਤਿਨ੍ ਕੀ ਸੋਭਾ ਕਿਆ ਗਣੀ; ਜਿ ਸਾਹਿਬਿ ਮੇਲੜੀਆਹ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨੂੰ ਕਿਆ=ਕੀ ਗਣੀ=ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਈਏ, ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਾਹਿਬਿ=ਮਾਲਕ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਮੇਲੜੀਆਹ=ਮੇਲ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਐਸੇ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਫੁਰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਵੈਰ, ਵਿਰੋਧ, ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਫੁਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਐਸੇ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਰੂਪ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਗਿਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਤਨੁ ਮਨੁ ਮਉਲਿਆ ਰਾਮ ਸਿਉ; ਸੰਗਿ ਸਾਧ ਸਹੇਲੜੀਆਹ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਾਧ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸਾਂ ਰੂਪ ਸਹੇਲੜੀਆਹ=ਸਹੇਲੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਰਾਮ=ਰਮੇਂ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਿਉ=ਨਾਲ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਨੁ=ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨੁ=ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਮਉਲਿਆ=ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਉਲਿਆ=ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਮਨਿ ਤਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਈ ॥ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਕਰੇ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੯]

ਸਾਧ ਜਨਾ ਤੇ ਬਾਹਰੀ; ਸੇ ਰਹਨਿ ਇਕੇਲੜੀਆਹ ॥

ਜੋ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਾਧੂ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ=ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ=ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕੱਲੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵ ਭਟਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੋ ਜੀਅ ਹਰਿ ਤੇ ਵਿਛੁੜੇ ਸੇ ਸੁਖਿ ਨ ਵਸਨਿ ਭੈਣ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬]

੨. ਬਾਝਹੁ ਪਿਆਰੇ ਕੋਇ ਨ ਸਾਰੇ ਏਕਲੜੀ ਕੁਰਲਾਏ ॥
ਨਾਨਕ ਸਾ ਧਨ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਈ ਬਿਨੁ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੪੩]

ਤਿਨ੍ ਦੁਖੁ ਨ ਕਬਹੂ ਉਤਰੈ; ਸੇ ਜਮ ਕੈ ਵਸਿ ਪੜੀਆਹ ॥

ਐਸੀਆਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਵਾ ਗਉਣ ਦਾ, ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਣ ਦਾ, ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦਾ, ਅਵਿਦਿਆ, ਅਸੰਮਤਾ, ਰਾਗ, ਦ੍ਵੈਖ, ਅਭਿਨਿਵੇਸ਼ ਪੰਜ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਕਬਹੂ=ਕਦੇ ਵੀ ਉਤਰੈ=ਉਤਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵਸ ਹੀ ਪੜੀਆਹ=ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਸਾਖੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਗੰਗੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ—ਇਕ ਗੰਗੂ ਨਾਮ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰ ਸੀ। ਇਹ ਕਈ ਸਾਲ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੰਤ ਇਸ ਕਪਟੀ ਅਤੇ ਛਲੀਏ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਬਿਪਤਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤਿਆਗਿਆ ਤਾਂ ਸਰਸਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਬਣੇ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦੋਨੋਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਸਾ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਰੋਪੜ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ। ਜਿਥੇ ਘਮਸਾਨ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਮਾਲਵੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ। ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਨਾਲ, ਪਹਾੜ ਦੀ ਕੱਛ-ਕੱਛ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਫਿਰ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੱਚਖੰਡ ਗਮਨ ਕੀਤਾ। ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਹਿੱਸਾ, ਜਿਸਦੀ ਵੰਡ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਕੀਤੀ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਹਾਰੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇਸ ਤੀਸਰੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਸਾ ਪਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ, ਬਾਬਾ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਫ਼ਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਦੁਸ਼ਟ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੌਕਰ ਗੰਗੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੋ ਮਿੱਠੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਲੈ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਸੋਭੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦਈਏ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਜਿਆ ਕਿ ਐਸਾ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾ ਕਰ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਐਸਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਘਰ ਤਾਂ ਕੀ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੀ ਉਜੜ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੇਰੀ ਸ਼ੋਭਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ, ਪਿਉ, ਪੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਮਾਂ-ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ! ਜੇ ਤੂੰ ਐਸਾ

ਨਾ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਥੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰ ਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵਸ ਪਵੇਂਗਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਂਗਾ। ਪਰ ਇਸਨੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖੁਰਜੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਚੋਰ-ਚੋਰ ਕਹਿ ਕੇ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਮਾਤਾ ਗੁਜ਼ਰ ਕੌਰ ਜੋ ਜਾਗਦੇ ਪਏ ਸਨ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਗੰਗਿਆ ਕਿਉਂ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ ਹੈਂ, ਇਥੇ ਕੋਈ ਚੋਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਧਨ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਿਸੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖ ਰਿਹਾਂ ਹੈਂ। ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਬੇਸ਼ਕ ਰੱਖ ਲੈ, ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਧਨ ਨਾਲੋਂ ਕੀਮਤੀ ਮੇਰੇ ਪੋਤਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਦੁਸ਼ਟ 'ਤੇ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਉਲਟ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਚੋਰ ਬਣਾ ਕੇ ਮੇਰਾ ਚੰਗਾ ਅਹਿਸਾਨ ਚੁਕਵਾਉਣ ਲੱਗੇ ਹੋ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੋਰਿੰਡੇ ਦੇ ਰੰਘੜਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਮੋਰਿੰਡੇ ਦੇ ਰੰਘੜ ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਮੋਰਿੰਡੇ ਦੀ ਉਹ ਕੋਤਵਾਲੀ 'ਤੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਅਜੇ ਤਕ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਕੈਦ ਰਖੇ ਸਨ। ਇਥੋਂ ਸਰਹਿੰਦ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਠੰਢੇ ਬੁਰਜ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ੧੧-੧੨ ਪੋਹ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤੇ ੧੩ ਪੋਹ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸੋ ਐਸੇ ਸਾਧ ਰੂਪ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਕੇ ਗੰਗੂ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸਮਝ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅੰਤ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਜਿਹੜੀ ਮਾਇਆ ਲਈ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਉਹ ਮਾਇਆ ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਟ ਕੁਟ ਕੇ ਕਢਵਾ ਲਈ ਸੀ। ਇਸ ਗਮ ਵਿੱਚ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰਾ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੂਠੇ ਟੁਕੜ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਕੱਲੇਪਣ ਵਿੱਚ ਹੋ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ, ਫਿਰ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵਸ ਪੈ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਮੱਘਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਸ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਢੁਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਕੜਨ ਵਾਸਤੇ ਧਰਮਰਾਜੇ ਦੇ ਦੂਤ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਆ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਲਦੀ ਚਲੋਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅਮਲੁ ਸਿਰਾਨੋ ਲੇਖਾ ਦੇਨਾ॥ ਆਏ ਕਠਿਨ ਦੂਤ ਜਮ ਲੇਨਾ॥** [ਸੂਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੯੨]

੨. **ਸੁਮਹਿ ਧਨੁ ਰਾਖਨ ਕਉ ਦੀਆ ਮੁਗਧੁ ਕਹੈ ਧਨੁ ਮੇਰਾ॥**
ਜਮ ਕਾ ਡੰਡੁ ਮੂੰਡ ਮਹਿ ਲਾਗੈ ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਰੈ ਨਿਬੇਰਾ॥੩॥
[ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੭੯-੮੦]

੩. **ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਭਉ ਛੋਡਿਆ ਮਨਹਠਿ ਕੰਮੁ ਨ ਆਵੈ ਰਾਸਿ॥**
ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ ਕੋ ਨ ਸੁਣੇ ਅਰਦਾਸਿ॥ [ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੮੬]

੪. **ਸਤਿਗੁਰੁ ਛੋਡਿ ਦੂਜੈ ਲਗੇ ਕਿਆ ਕਰਨਿ ਅਗੈ ਜਾਇ॥**
ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ ਬਹੁਤੀ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ॥੩॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੯੪]

ਜਿਨੀ ਰਾਵਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਣਾ; ਸੇ ਦਿਸਨਿ ਨਿਤ ਖੜੀਆਹ॥

ਜਿਨੀ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ=ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਾਵਿਆ=ਮਾਣਿਆ, ਵਾ ਭੋਗਿਆ ਹੈ। ਸੇ=ਉਹ ਨਿਤ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਗਿਆਨ ਰੂਪ, ਵਾ: ਵਿਚਾਰ ਰੂਪ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦਤਾ ਰੂਪ ਖੜੀਆਹ=ਅਚੱਲ ਦਿਸਨਿ=ਦਿਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵ ਅਚੱਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖੜੀਆਹ=ਅਚੱਲ ਹੋਈਆ ਨਿਤ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਦਿਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਦੁਆਰੈ ਖਰੀਆ॥ ਦਰਸਨੁ ਕਰੀਆ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਮਿਰੀਆ॥ ਬਹੁਰਿ ਨ ਫਿਰੀਆ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੬]

[**ਰਾਵਿਆ**=ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਇਹ (ਰਾਵਿਆ) ਪਦ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਭੋਗਿਆ, ਮਾਣਿਆ, ਰਮਣਾ ਆਦਿ। ਉਚਾ ਰੂਹਾਨੀ ਰਸ ਮਾਣਨ ਲਈ ਬੀ 'ਰਾਵਣਾ' ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।]

ਰਤਨ ਜਵੇਹਰ ਲਾਲ ਹਰਿ; ਕੰਠਿ ਤਿਨਾ ਜੜੀਆਹ ॥

ਜਿਹੜੀਆਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਰਤਨ, ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਜਵਾਹਰ, ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਲਾਲ ਅਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਸੁੰਦਰ ਕੈਂਠਾ, ਕਰੁਣਾ, ਮੈਤ੍ਰੀ, ਮੁਦਤਾ ਤੇ ਉਪੇਖਿਆ ਰੂਪ ਲੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰੋ ਕੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਕੰਠ ਵਿੱਚ ਜੜੀਆਹ=ਜੜਨਾ ਭਾਵ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਨਾਨਕ, ਬਾਂਛੈ ਧੂੜਿ ਤਿਨ੍; ਪ੍ਰਭ ਸਰਣੀ ਦਰਿ ਪੜੀਆਹ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਰੂਪ ਸਖੀਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਪੜੀਆਹ=ਪਈਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਨੂੰ ਬਾਂਛੈ=ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। **ਵਾ:** ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ! ਜੋ ਹੰਗਤਾ, ਮਮਤਾ, ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਤਿਨਾਂ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਰੂਪ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਨੂੰ ਬਾਂਛੈ=ਚਾਹੁਣਾ ਕਰ। ਕਿਉਂਕਿ ਚਰਨ ਧੂੜ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪੁਠੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਟਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। [ਇਸ 'ਤੇ ਲਗਣ ਵਾਲੀ ਭਾਈ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੇਖੋ ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੩] ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਤਨੇ ਤੀਰਥ ਦੇਵੀ ਥਾਪੇ ਸਭਿ ਤਿਤਨੇ ਲੋਚਹਿ ਧੂਰਿ ਸਾਧੂ ਕੀ ਤਾਈ॥**
ਹਰਿ ਕਾ ਸੰਤੁ ਮਿਲੈ ਗੁਰ ਸਾਧੂ ਲੈ ਤਿਸਕੀ ਧੂਰਿ ਮੁਖਿ ਲਾਈ॥੩॥
[ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੬੩]

੨. **ਦਾਨੁ ਮਹਿੰਡਾ ਤਲੀ ਖਾਕੁ ਜੇ ਮਿਲੈ ਤ ਮਸਤਕਿ ਲਾਈਐ॥**
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੮]

ਮੰਘਿਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਆਰਾਧਣਾ; ਬਹੁੜਿ ਨ ਜਨਮੜੀਆਹ ॥੧੦॥

ਮੱਘਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੱਘਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾ ਦਾ ਮੱਘਰ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸਫਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਰਾਧਣਾ=ਸਿਮਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਹੁੜਿ=ਮੁੜ ਕੇ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਜੰਮਦੀਆਂ ਮਰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਵਾ: ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਮੱਘਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਯਾਦ, ਭਾਵ ਸਿਮਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਫਿਰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਕੇ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਜਨਮੜੀਆਹ=ਜਨਮ ਲੈਣਾ, ਭਾਵ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਨਾ=ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਵ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਜੰਮਣ ਮਰਨਗੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਗਰਭਿ ਨ ਬਸੈ॥
ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੂਖੁ ਜਮੁ ਨਸੈ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੬੨]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੫]

ਪੋਖਿ ਤੁਖਾਰੁ ਨ ਵਿਆਪਈ ਕੰਠਿ ਮਿਲਿਆ ਹਰਿ ਨਾਹੁ ॥ ਮਨੁ ਬੇਧਿਆ ਚਰਨਾਰਬਿੰਦ ਦਰਸਨਿ ਲਗੜਾ ਸਾਹੁ ॥ ਓਟ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਪਾਲ ਰਾਇ ਸੇਵਾ ਸੁਆਮੀ ਲਾਹੁ ॥ ਬਿਖਿਆ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕਈ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਗੁਣ ਗਾਹੁ ॥ ਜਹ ਤੇ ਉਪਜੀ ਤਹ ਮਿਲੀ ਸਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਮਾਹੁ ॥ ਕਰੁ ਗਹਿ ਲੀਨੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਬਹੁੜਿ ਨ ਵਿਛੁੜੀਆਹੁ ॥ ਬਾਰਿ ਜਾਉ ਲਖ ਬੇਰੀਆ ਹਰਿ ਸਜਣੁ ਅਗਮ ਅਗਾਹੁ ॥ ਸਰਮ ਪਈ ਨਾਰਾਇਣੈ ਨਾਨਕ ਦਰਿ ਪਈਆਹੁ ॥ ਪੋਖੁ ਸੋੁਹੰਦਾ ਸਰਬ ਸੁਖ ਜਿਸੁ ਬਖਸੇ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ॥੧੧॥

ਪੋਹ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਜੋ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਸਿਸੀਅਰ ਰੁੱਤ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਮਹੀਨਾ ਪੋਹ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੁਤਿ ਸਿਸੀਅਰ ਸੀਤਲ ਹਰਿ ਪ੍ਰਗਟੇ ਮੰਘਰ ਪੋਹਿ ਜੀਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੯]

ਜੋ ਪੋਹ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਜਾਲ ਨੇ ਗ੍ਰਸ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮਹੀਨਾ ਵੀ ਕੱਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਭੈੜਾ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੋਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਕੱਤਕ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਅਤੇ ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਪੋਹ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਈ ਹੋਈ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਧੁੰਦ ਮੇਟੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਜੋ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਨੀਚ ਅਤੇ ਡਿਗੇ ਹੋਏ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨੀਚਹ ਊਚ ਕਰੈ ਮੇਰਾ ਗੋਬਿੰਦੁ...॥ [ਮਾਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੦੬]

ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੋਖਿ ਤੁਖਾਰੁ ਪੜੈ ਵਣੁ ਤ੍ਰਿਣੁ ਰਸੁ ਸੋਖੈ ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੦੯]

ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸਰਦੀ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਰਫ਼ ਪੈਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਘਾਹ ਫੁਲ ਦਰੱਖਤ ਸਭ 'ਤੇ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਮਲ ਪੌਦੇ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੌਸਮ ਦਾ ਜਿਥੇ ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ 'ਤੇ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਸਦਾ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਬਦਲ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਅ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੇ ਜਮੇਂ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਬਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਉਠਾ ਲਵੋ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਦ੍ਰਵਣ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ, ਉਹ ਜੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਵਰਗਾ ਔਗੁਣ ਉਸ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਜੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਪਾਣੀ ਬਰਫ਼ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਪਾਣੀ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਤੇ ਬਰਫ਼-ਬਰਫ਼ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਐਸਾ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ ? ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਮੌਸਮ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹ ਜੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ 'ਤੇ ਮੌਸਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰੁੱਤ ਬਦਲੀ ਓਹੀ ਬਰਫ਼ ਪਾਣੀ ਬਣਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤਵ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਬਰਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਸਗੋਂ

ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਾਣੀ-ਪਾਣੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ'—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਪੋਹ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਕੁਸੰਗਤ ਰੂਪ ਮੌਸਮ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਜੀਵ ਰੂਪ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਪੱਤੇ ਝੜ ਗਏ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਰੂਪ ਕੋਮਲਤਾ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ। ਆਤਮਾ ਰੂਪੀ ਜਲ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੱਤਯਤਾ ਰੂਪ ਜੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਸੀਤਲਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਮਨ ਰੂਪੀ ਬਰਫ਼ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾ ਬਰਫ਼ ਨੂੰ ਬਸਤਰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਕਿਤੇ ਮਰਜ਼ੀ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਜੜ੍ਹਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਰੂਪ ਬਸਤਰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਢਲਣ ਦਾ ਗੁਣ ਸੀ, ਉਹ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਕਠੋਰਤਾ ਆ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਕਿਰਨਾਂ ਮਨ ਰੂਪ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਪੁਤਲੇ 'ਤੇ ਪਈਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਦ੍ਰਵਣ ਦਾ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਜੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਸੀਤਲਤਾ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੱਤਯਤਾ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਤਦੋਂ ਮਨ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮਨ ਨਸ਼ਟ ਹੋਏ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਜਲ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਜਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੂਰਜ ਕਿਰਣਿ ਮਿਲੇ ਜਲ ਕਾ ਜਲੁ ਹੂਆ ਰਾਮ ॥
ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਰਲੀ ਸੰਪੂਰਨੁ ਥੀਆ ਰਾਮ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੪੬]

੨. ਕਬੀਰ ਭਲੀ ਭਈ ਜੋ ਭਉ ਪਰਿਆ ਦਿਸਾ ਗਈਂ ਸਭ ਭੂਲਿ ॥
ਓਰਾ ਗਰਿ ਪਾਨੀ ਭਇਆ ਜਾਇ ਮਿਲਿਓ ਢਲਿ ਕੂਲਿ ॥੧੭੭॥
[ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੪]

ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਜੀਵ ਰੂਪ ਬਰਫ਼ ਦਾ ਗੋਲਾ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਵੀ ਪਾਣੀ ਹੀ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨੀਰ ਮਾਝ ਓਰਾ ਭਏ ਯੌਂ ਜਗ ਆਤਮ ਰਾਮ ॥੨੦॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ, ਅਧਿ: ੫]

ਜਦੋਂ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਢਲ ਕੇ ਜੀਵ ਪੁਣਾ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਕੇਵਲ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪੋਖਿ ਤੁਖਾਰੁ ਨ ਵਿਆਪਈ; ਕੰਠਿ ਮਿਲਿਆ ਹਰਿ ਨਾਹੁ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਪੋਖਿ=ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹਤਾ ਰੂਪ ਤੁਖਾਰੁ=ਬਰਫ਼ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਕੰਠ ਵਿੱਚ ਨਾਹੁ=ਪਤੀ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਾਲਾ ਤਾਊ ਕਛੂ ਨ ਬਿਆਪੈ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੮]

[ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਤੁਖਾਰ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ **ਤੁਸ਼ਾਰ**=ਵਰਫ, ਕਕਰ] **ਵਾ:** ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪੋਹ ਦਾ ਜੜ੍ਹਤਾ ਰੂਪ ਪਾਲਾ ਉਸ 'ਤੇ ਨ ਵਿਆਪਈ=ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। **ਅਥਵਾ** ਪ੍ਰਤੱਖ ਭੀ ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਰਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦਾਇਕ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਰਮੀ ਤੇ ਸਰਦੀ, ਸੁਖ ਤੇ ਦੁਖ, ਭੁਖ ਤੇ ਪਿਆਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਤਿਕਸ਼ਾ ਬਿਰਤੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਐਸੀ ਲਾਜ ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਗਰਮੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਾਮ ਇਤਨੀ ਠੰਢ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੱਤੀਆਂ ਤਵੀਆਂ 'ਤੇ ਤੱਤਾ ਰੇਤਾ ਭੀ ਤੱਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਨਾਮ ਦੀ ਠੰਢ ਦਾ ਅਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਠੰਢੀਆਂ ਬਰਫ਼ਾਨੀ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਐਸਾ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿੱਘ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਠੰਢ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ। ਨਾਮ ਦੇ ਨਿਘ ਦਾ ਅਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁ ਬੇਧਿਆ ਚਰਨਾਰਬਿੰਦ;

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਰਬਿੰਦ (ਚਰਨ+ਅਰਬਿੰਦ) ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ (ਅਰਬਿੰਦ=ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਪਹੀਏ ਦੇ ਅਰ=ਗਜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਦਿਨ ਨੂੰ ਖਿੜਨ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਕਮਲ) ਵਿੱਚ ਮਨ ਬੇਧਿਆ=ਵਿਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅਲਿ ਮਕਰੰਦ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਿਉ ਮਨੁ ਫੇਰਿ ਫੇਰਿ ਰੀਝੈ॥**
[ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੨੧]

੨. **ਹਰਿ ਚਰਨ ਕਮਲ ਮਨੁ ਬੇਧਿਆ ਕਿਛੁ ਆਨ ਨ ਮੀਠਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥**
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੫੩]

੩. **ਭਵਰੁ ਲੋਭੀ ਕੁਸਮ ਬਾਸੁ ਕਾ ਮਿਲਿ ਆਪੁ ਬੰਧਾਵੈ॥** [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੮]

੪. **ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਤਨੁ ਖਚਿ ਰਹਿਆ ਬੀਚੁ ਨ ਰਾਈ ਹੋਤ॥**
ਚਰਨ ਕਮਲ ਮਨੁ ਬੇਧਿਓ ਬੂਝਨੁ ਸੁਰਤਿ ਸੰਜੋਗ॥੨॥ [ਚਉਬੋਲੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੩]

੫. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਮਨੁ ਬੇਧਿਆ ਜਿਉ ਰੰਗੁ ਮਜੀਠਾ॥** [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੮]

ਸਾਖੀ ਬੀਬੀ ਕੌਲਾਂ ਦੀ—ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਕੌਲਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ-ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਲਿਖਣਾ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੌਲਾਂ ਕੌਣ ਸੀ ? ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ 'ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ' "ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਤੇ 'ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ' ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਲਗਭਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕੌਲਾਂ ਬਾਰੇ ਲੱਗਭਗ ਇਕੋ ਹੀ ਰਾਇ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਜਿਸ ਕਾਜ਼ੀ ਦੀ ਇਹ ਲੜਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਕੌਲਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਕਮਲਾ' ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੁੱਲ ਖ਼ਰੀਦੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਧਰਮ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਨਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਜ਼ੀ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈ ਇਸ ਲੜਕੀ ਨੇ ਪੀਰ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤੱਕੀ ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਰਨ ਪਾਲਕ ਧਰਮ ਵੀਚਾਰਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਪੱਖ ਕੌਲਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਲੇਖਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸੀਏ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਖੋਜ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਾਖੀ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਥੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਲਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਦੀ ਹੀ ਧੀ ਸੀ। ਉਥੇ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਭੀ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੀ ਇੰਦਰਪੁਰੀਆਂ ਦੀ ਅਪੱਛਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉਰਵਸ਼ੀ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਅਪੱਛਰਾਂ ਸੀ, ਜੋ ਕਪਿਲ ਮੁਨੀ ਦੇ ਸ਼ਰਾਪ ਕਰਕੇ ਯਵਨਾਂ=ਯਵਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂਤ ਪਾਰਜਾਤ ਗ੍ਰੰਥ" ਦੇ ਕਰਤਾ ਪੰਡਿਤ ਹਰਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਹ ੧੧ ਵਿਸ਼੍ਰਾਮ ਸਲੋਕ ੧੯੩ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅੰਤ ਕਾਲੇ ਮਯਾ ਦ੍ਰਸ਼੍ਰੰ ਸ੍ਰੀ ਮਤਾਂ ਪਦ ਪੁਸ਼ਕਰਮ।
ਅਤੋ ਜਾਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੋ ਮੁਨੇ ਸ਼ਾਪੋ ਵਰਾਯਤੇ।

ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ—ਸ੍ਰੀ ਯੁਤ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਉ !) ਮੈਂ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲ ਦੇਖੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਹੁਣ ਜਾਣ ਲੀਤਾ ਹੈ ਕਿ (ਕਪਿਲ ਮੁਨੀ ਦੇ) ਸ਼੍ਰਾਪ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਦੰਚੋਕਤਾ ਰਾਤਾ ਦੇਵੀ ਨਿਜੰ ਰੂਪੰ ਸਨਾਤਨਮ। [ਸਲੋਕ ਦਾ ਪੂਰਵਾਰਕ, ੧੯੫]

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਦੇਵੀ ਆਪਣੇ ਆਦਿ ਨਿਜ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ।

ਹੁਣ ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖ ਭਾਵੇਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਪਰ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਕੌਲਾਂ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦਾ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਤੱਕ ਇਹ ਬਿਰਦ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ, ਉਥੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਦੇ, ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਆਦਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਯਾਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਤੇ ਛੇਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਤੇ ਡਰੋਲੀ ਭਾਈ ਸਾਂਈ ਦਾਸ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣਾ, ਨਾਨਕ ਮਤੇ ਅਲਮਸਤ ਸਾਧੂ ਦੇ ਯਾਦ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਮਾਈ ਭਾਗਪੁਰੀ ਦੀ ਖਿਚ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਇਤਿਆਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਵੇ, ਸਾਧੂ-ਸੰਤ, ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀ, ਅਵਤਾਰ, ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਹੋਵੇ, ਜਿਥੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੁਆਨ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵੇਖਿਆ, ਉਥੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਭੀ ਗੰਦੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੰਦੀ ਵੀਚਾਰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲੰਕ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਐਥੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਾਈ ਭਾਗਪੁਰੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ, ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਉਠੀ। ਕਾਰਨ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਈ ਭਾਗਪੁਰੀ ਦੀ ਉਮਰ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਕੌਲਾਂ ਇੱਕ ਕਾਜ਼ੀ ਦੀ ਧੀ ਹੈ। ਕਾਜ਼ੀ ਵੀ ਉਹ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਤੁਅੱਸਵੀ ਹੈ। ਕੌਲਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਸਦੀ ਧੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਰਖੇਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਲੜਕੀ ਕਾਜ਼ੀ ਦੀ ਸੀ। ਪੀਰ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਜਿਥੋਂ ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਣ ਹੋ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਇਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣੀ ਤੇ ਸੜ ਬਲ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਕਲਾਮ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈਂ। ਝਗੜਾ ਵਧਣ ਤੋਂ ਖ਼ਫ਼ਾ ਹੋ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ਤਵਾ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਜੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਦਿਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਮਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੌੜ ਕੇ ਪੀਰ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਓ। ਤਾਂ ਪੀਰ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਟਿਕਾਣਾ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾ। ਕੌਲਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇ ਸਾਂਈ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਭੇਜੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਸ਼ਰਨ ਆਈ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣੀ। ਇਹ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਲੜਕੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਮੁਕਾ ਕੇ ਖ਼ੁਦਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪੀਰ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਚੇਲਾ ਤੇ ਕੌਲਾਂ ਦਾ ਗੁਰਭਾਈ 'ਅਬਦੁੱਲਾ ਸ਼ਾਹ' ਨਾਮ ਦਾ ਨਾਲ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਕੌਲਾਂ ਆਪਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਈ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣੀ ਤੁਹਾਡਾ ਤੇ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਕੌਲਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਹਿਰਦਾ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਬਗ਼ੀਚੀ ਵਾਲੇ ਛੱਪੜ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਨਿਵਾਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਸਤਿਗੂਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਯੋਗੀਸਰਾਂ ਵਾਲੀ ਪਦਵੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਉਪਰਾਮਤਾ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਗਹਿਣੇ, ਜੋ ਇਸਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਉਹ ਲਾਹ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲਾਓ, ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਭੀ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਖ਼ਰਚ ਕੇ ਉਸ ਛੱਪੜ ਨੂੰ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕੌਲਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਹੀ ਇਸਦਾ ਨਾਮ 'ਕੌਲਸਰ' ਰੱਖ

ਦਿੱਤਾ। ਜਿਥੋਂ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਬਗ਼ੀਚੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੌਲਸਰ ਨਾਂ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕੌਲਾਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਸਰੋਵਰ ਲਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕੌਲਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ। ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਕੌਲਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਹੋਈ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਰੰਤ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਪਧਾਰ ਗਏ। ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀ ਮਗਨ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਭੀ ਧਿਆਨ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲੱਗੀ ਰਹੀ। ਇਸਦੀ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਖੁਲ੍ਹਾਉਣੀ ਪਈ। ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣ ਪਰਸੇ ਤੇ ਬੀਬੀ ਕੌਲਾਂ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਗਈ, ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੌਲਾਂ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ, ਅੰਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਕੇ ਨੇਤ੍ਰ ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਕਿ ਪਲਕਾਂ ਵੀ ਝਮਕੀਆਂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਏਸੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਸੋ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਬਿੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਭਵਰਾ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਬਿੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗਾਥਾ ਨੂੰ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੂੜ ਗੁਪਤ ਤਤਕਾਲ ਜਨਾਯਹੁ॥ ਕੋਟ ਜਨਮ ਕੋ ਕਸ਼ਟ ਮਿਟਾਯਹੁ॥**
ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ਮੈਂ ਭਈ ਸਨਾਥਾ॥ ਇਮ ਕਹਿ ਧਰਯੋ ਚਰਨ ਪਰ ਮਾਥਾ॥੫॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੬, ਅੰਸੂ ੨੪]

੨. **ਬੋਲਨਿ ਸ਼ਕਤਿ ਰਹੀ ਪੁਨ ਨਾਂਹੀ॥ ਚਖਨ ਪਲਕ ਗੁਰ ਦਰਸ਼ਨਿ ਮਾਂਹੀ॥**
ਹੇਰਤਿ ਹੇਰਤਿ ਨਿਕਸੇ ਪ੍ਰਾਨਾ॥ ਭਈ ਧੰਨ ਪਦ ਪਾਇ ਮਹਾਨਾ॥੮॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੬, ਅੰਸੂ ੨੪]

ਦਰਸਨਿ ਲਗੜਾ ਸਾਹੁ ॥

ਐਸੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸਾਹੁ=ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਾਵ ਚਾਅ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਾ: ਉਹਨਾ ਨੂੰ ਸਾਹੁ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਲਗੜਾ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਚਾਅ ਲਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦਰਸਨ ਪਿਆਸੀ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਚਿਤਵਉ ਅਨਦਿਨੁ ਨੀਤ॥**

[ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੩]

੨. **ਮੇਰੇ ਸਾਹਾ ਮੈ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥**
ਹਮਰੀ ਬੇਦਨਿ ਤੂ ਜਾਨਤਾ ਸਾਹਾ ਅਵਰੁ ਕਿਆ ਜਾਨੈ ਕੋਇ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੭੦]

੩. **ਹੋਹੁ ਦਇਆਲ ਦਰਸਨੁ ਦੇਹੁ ਅਪੁਨਾ ਐਸੀ ਬਖਸ ਕਰੀਜੈ॥** [ਧਨਾਸਿਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੬੬]

੪. **ਦਰਸਨੁ ਮਾਗਉ ਦੇਹਿ ਪਿਆਰੇ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੬]

੫. **ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਵਿਟਹੁ ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੋ॥**

[ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੫੭]

ਓਟ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਪਾਲ ਰਾਇ;

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿੱਚ (ਗੋ=ਵਿੰਦ) ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਵਿੰਦ=ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਗੋ+ਪਾਲ) ਗੋ=ਧਰਤੀ, **ਵਾ:** ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਪਾਲ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਇ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, **ਵਾ:** ਰਾਜਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਓਟ=ਆਸਰਾ ਤੱਕਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤੂੰ ਮੇਰੋ ਮੇਰੁ ਪਰਬਤੁ ਸੁਆਮੀ ਓਟ ਗਹੀ ਮੈ ਤੇਰੀ॥
ਨਾ ਤੁਮ ਡੋਲਹੁ ਨਾ ਹਮ ਗਿਰਤੇ ਰਖਿ ਲੀਨੀ ਹਰਿ ਮੇਰੀ॥੧॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੯੬੯]

੨. ਤੂ ਮੇਰੀ ਓਟ ਬਲ ਬੁਧਿ ਧਨੁ ਤੁਮ ਹੀ ਤੁਮਹਿ ਮੇਰੈ ਪਰਵਾਰੈ॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੦]

ਸੇਵਾ ਸੁਆਮੀ ਲਾਹੁ ॥

ਉਹ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਲਾਹਾ ਖਟਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਜਨਮ ਮਰਨ ਮੇਟ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬਿਖਿਆ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕਈ; ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਗੁਣ ਗਾਹੁ ॥

ਜੋ ਸਾਧੂ=ਸਤਿਪੁਰਸ਼, ਮਹਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਹੁ=ਗਾਇਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਹੁ=ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਬਿਖਿਆ=ਮਾਇਆ ਪੋਹਿ=ਗ੍ਰਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਬੀਰ ਆਈ ਮੁਝਹਿ ਪਹਿ ਅਨਿਕ ਕਰੇ ਕਰਿ ਭੇਸ॥
ਹਮ ਰਾਖੇ ਗੁਰ ਆਪਨੇ ਉਨਿ ਕੀਨੋ ਆਦੇਸੁ॥੮॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੪]

੨. ਨਾਕਹੁ ਕਾਟੀ ਕਾਨਹੁ ਕਾਟੀ ਕਾਟਿ ਕੂਟਿ ਕੈ ਡਾਰੀ॥
ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸੰਤਨ ਕੀ ਬੈਰਨਿ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਕੀ ਪਿਆਰੀ॥

[ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੭੬]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਲੋਭ=ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਇਸੇ ਮਹੀਨੇ ਸੂਬੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ, ਨਵਾਬੀਆਂ, ਬੇਗਮਾਂ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵੇਖ ਕੇ ਵੀ ਮੋਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ 'ਤੇ ਪ੍ਰਪੱਕ ਰਹਿ ਕੇ ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾਉਂਦਿਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਵਾ: ਜੋ ਸਾਧੂ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹਨ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕਰੀਏ, ਫਿਰ ਬਿਖਿਆ=ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਾ, **ਵਾ:** ਸ਼ਬਦ ਸਪਰਸ਼ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਜਹ ਤੇ ਉਪਜੀ ਤਹ ਮਿਲੀ; ਸਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਮਾਹੁ ॥

ਜਹ=ਜਿਸਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਸਮਾਹੁ=ਸਮਾਹੜਾ, ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ, ਮੁੜ ਉਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਫਿਰ ਉਹ ਉਸ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੋਂ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ, **ਵਾ:** ਭਰਮ ਕਰਕੇ, ਵਾ: ਮਾਇਆ ਕਰਕੇ

ਬਿਰਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਉਖੜੀ ਸੀ ਫਿਰ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਉਤਪਨ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਖ਼ੀਰ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੈਅ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ। **ਵਾ:** ਰੂਹ ਜਿਸ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ॥
ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੮]

ਕਰੁ ਗਹਿ ਲੀਨੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ; ਬਹੁੜਿ ਨ ਵਿਛੁੜੀਆਹੁ ॥

ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਮਨ ਰੂਪ ਕਰੁ=ਹਥ ਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ=ਪਾਰ-ਉਰਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਛੜਦੀ ਨਹੀਂ। ਭਾਵ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬ੍ਰਹਮੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਮਿਲਿਆ ਕੋਇ ਨ ਸਾਕੈ ਭਿੰਨ ਕਰਿ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੭੮]

ਪ੍ਰਤੱਖ ਵੀ ਜਿਸਦੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਂਹ ਪਕੜ ਲੈਣ, ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਛੱਡ ਕੇ ਵਿਛੋੜਦੇ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੁਖੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਬਚਾਉਣਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਸਦੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ।

ਬਾਰਿ ਜਾਉ ਲਖ ਬੇਰੀਆ; ਹਰਿ ਸਜਣੁ ਅਗਮ ਅਗਾਹੁ ॥

ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਦਾ ਸਜਣ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਅਗਮ=ਮਨ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, **ਵਾ:** ਵੇਦਾਂ, ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵੇਦ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤਿੰਨਾ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਾਹੁ=ਅਗਾਧ, ਅਤਿਅੰਤ ਡੂੰਘਾ, ਜਿਸਦੀ ਥਾਹ ਨਾ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕੇ, ਭਾਵ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। **ਵਾ:** ਜੋ ਅਗਾਹੁ=ਅਪਕੜ ਭਾਵ ਪਕੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਐਸੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਮੈਂ ਲਖ ਬੇਰੀਆ=ਲੱਖਾਂ ਵਾਰੀ ਬਾਰਿ=ਬਲਿਹਾਰ, ਕੁਰਬਾਣ ਜਾਉ=ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬਾਰਨੈ ਬਲਿਹਾਰਨੈ ਲਖ ਬਰੀਆ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੧੧]

੨. **ਬਾਰਿ ਜਾਉ ਲਖ ਬੇਰੀਆ ਦਰਸੁ ਪੇਖਿ ਜੀਵਾਵਉ ॥੧॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੩]

ਸਰਮ ਪਈ ਨਾਰਾਇਣੈ; ਨਾਨਕ ਦਰਿ ਪਈਆਹੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਮਾਣ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਪਈਆਹੁ=ਪਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਨਾਰਾਇਣੈ=ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਨਾ+ਰਾਇਣੈ=ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜੋ ਨਰਾਂ ਦੇ, ਭਾਵ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆਇਣੈ=ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਰਮ=ਲੱਜਾ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਦਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਪੈਜ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਗਲ ਦੁਆਰ ਕਉ ਛਾਡਿ ਕੈ ਗਹਿਓ ਤੁਹਾਰੋ ਦੁਆਰ॥**
ਬਾਂਹਿ ਗਹੇ ਕੀ ਲਾਜ ਅਸ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਤੁਹਾਰ॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੨੫੪]

੨. ਸਰਣਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖਤਾ ਨਾਹੀ ਸਹਸਾਇਆ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੨]

੩. ਜੋ ਸਰਣਿ ਪਰੈ ਤਿਸ ਕੀ ਪਤਿ ਰਾਖੈ ਜਾਇ ਪੂਛਹੁ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣੀ ਹੇ॥੯॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੦੭੦]

੪. ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਮ ਨੀਚ ਕਰੰਮਾ॥ ਸਰਣਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖਹੁ ਸਰਮਾ॥੨॥੪॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨]

ਪੋਖੁ ਸੋੁਹੰਦਾ ਸਰਬ ਸੁਖ; ਜਿਸੁ ਬਖਸੇ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ॥੧੧॥

ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਵੇਪਰਵਾਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬਖਸੇ=ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸੋੁਹੰਦਾ=ਸੋਭਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਾ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਪੋਹ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸੋੁਹੰਦਾ=ਸੋਭਨੀਕ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਬ=ਸਾਰੇ ਗੁਨਾਹ ਵੇਪਰਵਾਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਬਖਸੇ=ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਭੇਦਤਾ ਰੂਪ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੫-੩੬]

ਮਾਘਿ ਮਜਨੁ ਸੰਗਿ ਸਾਧੂਆ ਧੂੜੀ ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਸੁਣਿ ਸਭਨਾ ਨੋ ਕਰਿ ਦਾਨੁ ॥ ਜਨਮ ਕਰਮ ਮਲੁ ਉਤਰੈ ਮਨ ਤੇ ਜਾਇ ਗੁਮਾਨੁ ॥ ਕਾਮਿ ਕਰੋਧਿ ਨ ਮੋਹੀਐ ਬਿਨਸੈ ਲੋਭੁ ਸੁਆਨੁ ॥ ਸਚੈ ਮਾਰਗਿ ਚਲਦਿਆ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਜਹਾਨੁ ॥ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸਗਲ ਪੁੰਨ ਜੀਅ ਦਇਆ ਪਰਵਾਨੁ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਦੇਵੈ ਦਇਆ ਕਰਿ ਸੋਈ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਨੁ ॥ ਜਿਨਾ ਮਿਲਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਣਾ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੁਰਬਾਨੁ ॥ ਮਾਘਿ ਸੁਚੇ ਸੇ ਕਾਂਢੀਅਹਿ ਜਿਨ ਪੂਰਾ ਗੁਰੁ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ॥੧੨॥

ਮਾਘ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹੁਣ ਮਾਘ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਾਘ ਤੇ ਫਗਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਜੋ ਸਾਂਝੀ ਰੁੱਤ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਹਿਮਕਰ ਰੁੱਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਰੁੱਤਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਰੁੱਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਿਮਕਰ ਰੁਤਿ ਮਨਿ ਭਾਵਤੀ ਮਾਘੁ ਫਗਣੁ ਗੁਣਵੰਤ ਜੀਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੯]

ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸਿਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਮਾਘੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਘਟਨਾ ਸਿਖ ਜਗਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ੧. ਨੀਂਹ ਕਿਹੜੇ ਦਿਨ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ੨. ਨੀਂਹ ਕਿਸ ਤੋਂ ਰਖਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਵਾਦਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ ਵਿਰੋਧ ਵਧੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਗਲ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪ ਜੀ ਤੱਕ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਮਿੱਤਰ ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ੧ ਮਾਘ ਸੰਮਤ ੧੬੪੫ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖਵਾਈ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਸਿਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਿਹਾੜੇ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣ ਗਈ।

ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ—ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਦੂਜੀ ਘਟਨਾਂ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੋੜ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਦਾ ਨਿਰਾਲਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਤ ਚਾਲੀ ਮੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਤ ਹੈ ਇਹ ਜੰਗ ਭਾਵੇਂ ੨੨ ਵੈਸਾਖ ੧੭੬੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਭਾਈ ਲੰਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ (ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਕਾਨ ਹੁਣ ਤਕ ਹਰੀਕੇ ਪਿੰਡ ਉਘਾ ਹੈ) ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਪਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਕੇ, ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਾ ਕਰਕੇ ਮਾਘੀ ਦਾ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਠਹਿਰਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਿਲਤ ਭਾਵ ਘਾਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਰੁੱਤ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਸੀ। ਵੈਸਾਖ ਵਿਚ ਜੰਗ ਹੋਣ ਸਬੰਧੀ ਬਹੁਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਹੀ ਰਾਇ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ (ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ), ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ (ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ), ਮਾਲਵਾ ਇਤਿਹਾਸ (ਸੰਤ ਵਿਸਾਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਵੈਸਾਖ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਲਿਖਿਆ ਪਰ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਚ ਸੋਢੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਲ ੨੨ ਵੈਸਾਖ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੮ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੭੦੫ ਈ: ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਆ

ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਹੀ ਰਾਇ ਵੈਸਾਖ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਇਹੋ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਯੁਧ ਗਰਮੀ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੇ ਤਬਦੀਲ ਕਰਕੇ ਸਰਦੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ ਪਰ ਯਾਦ ਉਹੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਘੇਰਾ ਪਿਆ ਰਿਹਾ। ਭੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਤੰਗ ਹੋ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਸੀ। ਭੁੱਖ ਦਾ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਨਾ ਰੁਕਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਦਰਗਹ ਦੀ ਜਾਮਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਬਚਨ ਤੋੜਨਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੋੜੋ ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਦਰਗਹ ਦੀ ਜਾਮਨੀ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਸਕੇ। ਸਰਦਾਰ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਤ ਕੀਤੀ "ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ" ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਿਖੀ ਦਾ ਰਿਸਤਾ ਤੋੜ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਯੁੱਧ ਜਿਤਿਆ ਗਿਆ ? ਉੱਤਰ ਸੀ—ਨਹੀਂ, ਕੀ ਜੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ? ਫੇਰ ਵੀ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿ ਸੁਲ੍ਹਾ ਹੋ ਗਈ ? ਉੱਤਰ ਸੀ, ਨਹੀਂ। ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦਾ ਆਖ਼ਰੀ ਸਵਾਲ ਸੀ ਕਿ ਜੰਗ ਅਜੇ ਭੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਂ। ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਕਿਉਂ ਆ ਗਏ ? ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਸੀ ਕਿ ਭੁੱਖ ਤੋਂ ਦੁੱਖੀ ਹੋ ਕੇ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਛੁੱਟੀ ਕਿਵੇਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ? ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੋੜ ਕੇ (ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ) ਆਏ ਹਾਂ। ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਿਦਕ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਉਠਿਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਚੂੜੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਓ। ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨੋ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੋ, ਮਰਦ ਹੋ ਕੇ ਜੋ ਕਾਇਰਤਾ ਦਾ ਕਲੰਕ ਮੱਥੇ ਤੇ ਲਾ ਕੇ ਆਏ ਹੋ ਉਸ ਕਲੰਕ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਲਾਹਵਾਂਗੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਸਿੰਘਣੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਤੱਕ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਦੀ ਆਗੂ ਬੀਬੀ ਭਾਗ ਕੌਰ ਜੋ ਮਾਝੇ ਦੇ ਵਿਚ ਝਬਾਲ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਆਗੂ ਬੀਬੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਰਦ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਕੇ ਜੰਗ ਜੂਝਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਿਉਂਦੇ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਵਾਂਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੀਆਂ ਫੇਰ ਭੀ ਬੀਬੀ ਨੇ ਕੋਈ ਇਤਬਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਆਗੂ ਬਣਕੇ ਨਾਲ ਆਈ। ਇਧਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਰੋਪੜ, ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਦੇ ਜੰਗਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਚਰਨ ਪਾਏ ਤਾਂ ਵਜੀਦੇ ਦੀ ੨੦ ਹਜ਼ਾਰ ਫ਼ੌਜ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਯਤ ਨਾਲ ਪਿਛੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਸਤ੍ਰਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖਿਦਰਾਣੇ ਦੀ ਢਾਬ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਟਾਂਗੂ (ਬ੍ਰਿਛ ਤੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਦੂਰ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ) ਨੇ ਦੱਸਿਆਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਫ਼ੌਜ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਜੰਗਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਜਾਣੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਕਿ ਇਥੇ ਕਿੰਨੀ-ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਕਿਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਕੇਵਲ ਇਹੀ ਢਾਬ ਦਾ ਜਲ ਹੈ।

ਟਿੱਬੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਜੰਗ ਲੜਿਆ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਜਿਊਂਦੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਝਾੜਾਂ ਤੇ ਵਸਤਰ ਪਾ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਦੇ ਕੇ ਜੰਗ ਅਰੰਭਿਆ (ਕਿ ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੱਕ ਨਾ ਪਹੁੰਚਣ) ਤੇ ਉਧਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਟਿਬੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਤੀਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਤੁਰਕ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਗਏ। ਪਾਣੀ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਮਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵਜੀਦੇ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਕਿਆਮਤ ਦਾ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ। ਚੌਧਰੀ ਕਪੂਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖਾਨ ਸਾਹਿਬ ਹੁਣ ਮੋਇਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਹੁਣ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਓ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਧਰਤੀ ਕਰਬਲਾ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਦੱਬਣ ਤੇ ਫੂਕਣ

ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਵਜੀਦੇ ਨੇ ਪਾਣੀ ਬਾਰੇ ਕਪੂਰੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭੇਤੀ ਹੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ੩੦-੩੦ ਕੋਹ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਪਿਛੇ ਹਟੀਏ ਤਾਂ ੧੦ ਕੋਹਾਂ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ। ਵਜੀਦ ਖ਼ਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲੋਥ ਲੱਭ ਜਾਏ। ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪਾਸੋਂ ਇਨਾਮ ਪਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਜਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਾਂ ਕਪੂਰਾ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਈਧਾਰ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਬਿਲ ਵਾੜ ਛੱਡੇ ਅਤੇ ਕਈ ਲੱਖ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਚਣੇ ਚਬਾ ਦਿੱਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜੇ। ਜੰਗ ਬੰਦ ਹੋਏ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਤਨੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲੇ ਕਿ ਜੋੜੇ ਤੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਭੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਤਾ ਭਾਗ ਕੌਰ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਈ ਤੇ ਨਦਰੋ-ਨਦਰੀ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਹਾਦਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਵਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ੀਆਂ ਇਕ-ਇਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੁਖ ਆਪਣੇ ਰੁਮਾਲ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰੀ, ਬੀਸ ਹਜ਼ਾਰੀ, ਤੀਸ ਹਜ਼ਾਰੀ ਆਦਿ ਦੇ ਵਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਧਰ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੋ ਅਜੇ ਸਹਿਕਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਮ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵੈਸੇ ਹੀ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਸ ਲਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਗੰਮੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫ਼ੁਰਮਾਣ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੇ ਕੋ ਗੁਰ ਤੇ ਵੇਮੁਖੁ ਹੋਵੈ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਵੈ ॥
ਪਾਵੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਰਿਥੈ ਕੋਈ ਪੁਛਹੁ ਬਿਬੇਕੀਆ ਜਾਏ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੦]

ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜੇ ਭੀ ਮੌਕਾ ਹੈ ਤੂੰ ਅਜੇ ਅਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਫੇਰ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਬੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਪੁੱਤਰ, ਕਪੁੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਾਪੇ ਕਦੇ ਕੁਮਾਪੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਤੁ ਅਪਰਾਧ ਕਰਤ ਹੈ ਜੇਤੇ ॥ ਜਨਨੀ ਚੀਤਿ ਨ ਰਾਖਸਿ ਤੇਤੇ ॥੧॥
ਰਾਮਈਆ ਹਉ ਬਾਰਿਕੁ ਤੇਰਾ ॥ ਕਾਹੇ ਨ ਖੰਡਸਿ ਅਵਗਨੁ ਮੇਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੭੮]

ਬੈਰਾਗ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਓ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਬਖ਼ਸ਼ਣਾ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੇਰੇ ਜਿਸਮ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜੁੱਤੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਠੋਕਰਾਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਵੋ। ਜੁੱਤੀ ਦੀ ਨੋਕ ਨਾਲ ਠੁਕਰਾ ਕੇ ਕਹੋ ਕਿ ਨਲਾਇਕਾ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਜਿਹੜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਅਗਰ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਹੀ ਆ ਜਾਓ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਸੌਖੀ ਹੀ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਏਗੀ। ਜਦੋਂ ਘਗਿਆਕੇ ਇਹ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ, ਪਰ ਉਦੋਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦਾ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਇਸਦਾ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਰੁਮਾਲ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਅੱਖਾਂ ਖੋਲੀਆਂ, ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਔਗੁਣਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਭੀ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੌਣ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੇ। ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਕੰਠ ਰੁਕ ਗਿਆ ਤੇ ਬੋਲ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ, ਅੱਜ ਤੂੰ ਜੋ ਵੀ ਮੰਗੇ ਉਹ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ, ਭਾਵੇਂ ਇੰਦਰਪੁਰੀ ਦਾ ਰਾਜ ਮੰਗੇ ਉਹ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ

ਪਦਵੀ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁੱਕ ਬੋਲੀ, ਨੇਤਰ ਭਰ-ਭਰ ਕੇ ਡੁੱਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਵੈਰਾਗ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਾਜੁ ਨ ਚਾਹਉ ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਮਲਾਰੇ ॥

[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ੫, ਅੰਗ ੫੩੪]

ਜਦੋਂ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਵਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਤਾਂ ਮੰਗਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਇਸ ਲਾਇਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਟੁੱਟੀ ਗੰਢ ਲਵੋ ਅਤੇ ਬੇਦਾਵਾ ਪਾੜ ਦਿਓ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਛੜ ਗਿਆ। ਕੀਮਤੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਰਸਾ ਦੀ ਭੇਟ ਹੋ ਗਏ, ਉਹ ਚਾਰ ਉਂਗਲ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਥੇ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਚੇਤਨਾ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਸਿਦਕ ਵੇਖਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਮਰਕਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬੇਦਾਵੇ ਦਾ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਕੱਢ ਕੇ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਟੂਟੀ ਗਾਢਨਹਾਰ ਗੋੁਪਾਲ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੨]

ਸਰਦਾਰ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ। ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿੱਚ ਜੋਤ ਰਲ ਗਈ। ਮਾਤਾ ਭਾਗ ਕੌਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਰੇ ਫਟ ਲੱਗੇ ਸਨ ਇਕੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਸਾਰੀ ਪੀੜਾ ਹਰ ਲਈ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਨੀ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ, ਦੇਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਹੀ ਅੰਤਮ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰ ਕੇ ਇਸ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਇਹ ਢਾਬ ਨਹੀਂ ਮੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਕਹਾਏਗੀ। ਸੋ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਇਸ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ ਨੂੰ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਇਹ ਹਨ : ੧. ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ—ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ੨. ਟਿਬੀ ਸਾਹਿਬ—ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਅੱਧ ਮੀਲ ਉਹ ਟਿੱਬੀ ਜਿਥੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਰਕ ਫ਼ੌਜਾਂ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ੩. ਤੰਬੂ ਸਾਹਿਬ—ਜਿਥੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੀ। ੪. ਵਡਾ ਦਰਬਾਰ—ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ। ੫. ਰਕਾਬ ਸਰ—ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਘੋੜੇ ਦੀ ਰਕਾਬ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਰਕਾਬ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਉਹ ਰਕਾਬ ਹੁਣ ਤਕ ਉੱਥੇ ਪਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਘੀ ਦਾ ਦਿਹਾੜਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਿਹਾੜਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਾਘਿ, ਮਜਨੁ ਸੰਗਿ ਸਾਧੂਆ; ਧੂੜੀ ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ ॥

ਮਾਘ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਘ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਾਗ ਰਾਜ ਜਾ ਕੇ ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮਹਾਤਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਧੂਆਂ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਮਜਨੁ=ਪੁਰਬਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਦਵਾਜ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਗ ਦਾ ਕੁੰਭ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦਾ ਕੁੰਭ ਹੈ ਉਹ

ਨਿਤ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸਤੋ ਗੁਣ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣਾ ਹੈ ਇਹ ਮਾਘ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਮਾਘ ਮਹੀਨੇ ਸੂਰਜ ਮਕਰ=ਮਗਰਮੱਛ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਰਾਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਤਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣਨੀ ਹੈ ਇਹ ਮਕਰ ਰਾਸ਼ੀ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਹੈ, ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਵੈਣੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ, ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨ ਰੇ ਕਉਨੁ ਕੁਮਤਿ ਤੈ ਲੀਨੀ ॥
ਪਰ ਦਾਰਾ ਨਿੰਦਿਆ ਰਸ ਰਚਿਓ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਨਹਿ ਕੀਨੀ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੧]

ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਇਹ ਜਮਨਾ ਹੈ। ਜੋ ਭਗਤੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਵਾ: ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ ਇਹ ਗੰਗਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੰਗਾ ਜਲੁ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੩੭]

ਜੋ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਤਮਾ ਪਰਾਤਮਾ ਏਕੋ ਕਰੈ ॥
ਅੰਤਰ ਕੀ ਦੁਬਿਧਾ ਅੰਤਰਿ ਮਰੈ ॥੧॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੬੧]

ਇਹ ਸਰੁਸਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਗ ਕੁੰਭ ਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਥੇ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਨਿਰਮਲਿਆ ਦੀ ਜਮਾਤ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮਤਾ ਧਾਰੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੈਰਾਗੀਆਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਤੇ ਮਾਧੋ ਦਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਮੰਦਰ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਲਾਟ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਮੁਖੀ ਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ, ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਵਾ: ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਧੂੜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੇ, ਵਾ: ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੱਥੇ ਤੇ ਲਿਖੇ ਕਾਲੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਗੁਦੜ ਸਿੰਘ ਜੀ—ਲਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਗੁਦੜ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਸਾਧੂ ਸਹਿਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ-ਵਾਰ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪੂਰਨ ਕਰਨੀ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਇਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਕੇਸ ਹਰੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਸੁਕਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹੀ ਇੱਕ ਨਵਾਬ ਦਾ ਘਰ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਨਵਾਬ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਅਜਿਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀ ਮੁਸਕਰਾ ਪਈ ਤੇ ਸ਼ਰਮਾ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਗਈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੁਦੜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਿਖਣੀ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰ ਆਉਣਾ ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਯੋਗ ਗੱਲ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਬੀਬੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਬੀਬੀ ਦੇ ਮਸਤਕਿ ਵਲ ਦੇਖਿਆਂ ਤਾਂ ਮਸਤਕ ਦੇ ਉਪਰ ਲੇਖ ਹੀ ਐਸੇ ਲਿਖੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਡੋਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਸਦੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਹੀ ਮਿਟਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਥੇ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਭਾਈ ਗੁਦੜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਉਸ ਬੀਬੀ ਦੇ ਮਸਤਕ ਤੇ ਲਾਈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭੈੜੇ ਲੇਖ ਮੇਟ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ੁਧਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਸੰਗਤਿ ਕੀ ਧੂਰਿ ਪਰੀ ਉਡਿ ਨੇਤ੍ਰੀ ਸਭ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਗਵਾਈ॥੧॥

[ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੬੩]

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਸੁਣਿ; ਸਭਨਾ ਨੋ ਕਰਿ ਦਾਨੁ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਨਣਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਣੀਐ ਰਸਨਾ ਗਾਈਐ ਹਿਰਦੈ ਧਿਆਈਐ ਸੋਈ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੧]

ਫਿਰ ਸਭਨਾ=ਸਾਰਿਆਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਯਥਾ ਸ਼ਕਤ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਕਰ। ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਅੰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਨੰਗੇ ਨੂੰ ਬਸਤਰ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰੇ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਤੁਰਕਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਦੋਂ ਕਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਮੌਕੇ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਭਾਈ ਘਨ੍ਹਈਆ ਜੀ ਤਾਂ ਮੋਰਚਿਆ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਂਦੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਲ੍ਹਮ ਪੱਟੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਥੋਂ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਲੈਣੀ ਕਿ ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਉਣ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਸਭ ਨੂੰ ਅੰਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨਵੇਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੋਹਾਂ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੁਰਕੇ ਕਰਵਾਇਆ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਜਗਾ ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਕੇ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬਸਤਰ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਆਪਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਾਂਗੇ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਫਲ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਜਨਮ ਕਰਮ ਮਲੁ ਉਤਰੈ; ਮਨ ਤੇ ਜਾਇ ਗੁਮਾਨੁ ॥

ਕਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਮੈਲ, ਵਾ: ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੰਚਤ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਤੀ ਦਾ, ਵਿਦਿਆ ਦਾ, ਧਨ ਦਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ, ਦੇਹ ਆਦਿਕ ਦਾ ਗੁਮਾਨੁ=ਹੰਕਾਰ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੰਗਤਾ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਧਕ ਨੂੰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਹੰਗਤਾਂ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਭ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰੇ ਤੇ ਦੇਹ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸਟਾ ਕੀ ਟੋਕਰੀ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੇ। ਹਉਮੈ ਨਵਿਰਤੀ ਦੇ ਇਹ ਗੁਣ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਮੈਲੁ ਉਤਾਰੈ ਬੰਧਨ ਕਾਟਿ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਏ॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੯]

ਕਾਮਿ ਕਰੋਧਿ ਨ ਮੋਹੀਐ; ਬਿਨਸੈ ਲੋਭੁ ਸੁਆਨੁ ॥

ਸਤਸੰਗਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਮੋਹੀਐ=ਮੋਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਵਾ: ਕਾਮ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਸ਼ਤਰੂ ਮੋਹੀਐ=ਮੋਂਹਦੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਲੋਭ ਰੂਪ ਸੁਆਨ=ਕੁੱਤਾ ਵੀ ਬਿਨਸੈ=ਬਿਨਸ ਜਾਂਦਾ ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜੇ ਵਿਕਾਰ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪੂਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੱਸ ਕੀਤਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਥਾਂ ਕਾਮ ਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਮ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕਾਮ ਕਾਮ ਸਭ ਤੋ ਕਹੈ ਕਾਮ ਨ ਜਾਨੇ ਕੋਇ॥
ਜੇਤੀ ਮਨ ਕੀ ਕਾਮਨਾ ਕਾਮ ਕਹਾਵੈ ਸੋਇ॥

ਕਾਮ—ਸੋ ਇਥੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਕਾਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਇੱਕ ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਪੁਰਸ਼ ਬੜਾ ਕਾਮੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਸਿੱਧਾ ਉਸਦੇ ਵਿਕਾਰੀ ਕਰਮ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਮਨਾ ਹੀ ਕਾਮ ਹੈ। ਫਿਰ ਐਸਾ ਕਿਉਂ ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਬਸਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਾਜਰਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਐਸਾ ਨਗਰ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਐਸੇ ਨਗਰ ਹੋਣਗੇ। ਕੀ ਉੱਥੇ ਹੋਰ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ ? ਲੋਗ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਵਸੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਾਜਰਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਰਾਵਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਗਰ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਲੰਮਾ ਜਟਪੁਰਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਬੱਝਣ ਵੇਲੇ ਲੰਮੇ-ਲੰਮੇ ਕੱਦਾਂ ਵਾਲੇ ਜੱਟਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਸਾਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਹੀ ਇਹ ਨਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਮਧਰੇ ਕੱਦ ਦੇ ਜੱਟ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਨਾਮ ਫਿਰ ਵੀ ਲੰਮਾ ਜੱਟ ਪੁਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਾਜਰਾ, ਬਹੁਤੇ ਲੰਮੇ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੰਮਾ ਜੱਟ ਪੁਰਾ ਆਦਿ ਬਸਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੱਧ ਹੋਈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਬਹੁਤੀ ਹੋਵੇ ਉਸਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਠਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਗੰਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕਾਮ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਭੋਗਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ, ਇਸਨੂੰ ਕਾਮ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਵਿਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਨਾਰਦ ਦੇ ਬਾਂਦਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਲਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਮੋਹਣੀ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਮਗਰ ਦੁੜਾ ਕੇ ਬੇਪਤ ਕੀਤਾ, ਸ੍ਰਿੰਗੀ ਰਿਸ਼ੀ ਵਰਗੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਕ੍ਰੀਚਕ ਵਰਗੇ ਸੂਰਮੇ ਮੌਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ, ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗਾਂ ਹੋਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਮਿਲਿਆ। ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਕਲੰਕੀ ਹੋਇਆ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ 'ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਵਖਾਣਦਾ ਚਤੁਰਮੁਖੀ ਹੋਇ ਖਰਾ ਸਿਆਣਾ॥
ਲੋਕਾ ਨੋ ਸਮਝਾਇਦਾ ਵੇਖਿ ਸੁਰਸਤੀ ਰੂਪ ਲੋਭਾਣਾ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੧੨, ਪਉੜੀ ੭]

ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਲਿਜਾ ਖੜਾਇਆ। ਸੋ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣੀ ਕਾਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੇ ਕਾਮੰ ਨਰਕ ਬਿਸ੍ਰਾਮੰ ਬਹੁ ਜੋਨੀ ਭ੍ਰਮਾਵਣਹ॥
ਚਿਤ ਹਰਣੰ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਗੰਮ੍ਯ੍ੰ ਜਪ ਤਪ ਸੀਲ ਬਿਦਾਰਣਹ॥

[ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੮]

ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਪੰਡਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਰ ਨਾਰਿ ਰਮੇ ਅਪਵਾਦ ਘਨੋ ਸਿਰ ਦੰਡ ਸਹੇ ਯਮ ਲੋਕ ਗਹੇਗੋ॥

[ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ ਨਾਟਕ, ਅੰਕ ਚੌਥਾ, ਸ੍ਵੈਯਾ ੭੮]

ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਤਿਆਗ ਵਿੱਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਰ ਧਨ ਪਰ ਦਾਰਾ ਪਰਹਰੀ॥ ਤਾ ਕੈ ਨਿਕਟਿ ਬਸੈ ਨਰਹਰੀ॥੧॥

[ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੩]

ਕ੍ਰੋਧ—ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਤੀਖਸ਼ਣ ਹੋਈ ਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਆਪਣੀ ਮੇਰ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਤੀਖਸ਼ਣ ਪਣ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਐਸੀ ਅਗਨੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਪਰਾਇਆਂ ਦੇ ਘਰ ਫੂਕੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਲਾਲਚ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰੋਧ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਰਿਸ਼ੀ ਕ੍ਰੋਧ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸ਼ਰਾਪ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਅੰਬਰੀਕ ਵਰਗੇ ਧਰਮਾਤਮਾ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਬਿਪਤਾ ਇਸਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨੇ ਪਾਈ। ਇਸੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਸੋ ਗੁਨਾਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਆਪਦੀ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਕੇ ਭਸਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਤ ੧੦੦ (ਸੌ) ਭਰਾ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਨਾਸ਼ ਕਰਾ ਲਏ। ਇਸੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਪਰਸ਼ਰਾਮ ੨੧ ਵਾਰੀ ਛੱਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੇ ਕੁੰਡ ਵਿੱਚ ਨਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਹੋ ਕੇ ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਆਸ ਜੀ ਨੇ ਗਣੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਇਥੇ ਮਰੇਗਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਮਗਹਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਥੇ ਜੋ ਮਰੇਗਾ ਗਧਾ ਬਣੇਗਾ।

ਮੋਹ—ਕਿਸੇ ਭੀ ਜੜ ਚੇਤਨ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀ ਮੋਹ ਹੈ। ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਸੁਆਰਥ ਪੁਣਾ ਲੁਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਮੁਨੀ ਜੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਫਾਹੀ ਪਾ ਕੇ ਮਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਫਾਹੀ ਟੁੱਟੀ ਉਸੇ ਨਦੀ ਦਾ ਨਾਮ ਬੇਪਾਸ਼ (ਭਾਵ, ਫਾਸੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ) ਪਿਆ। ਫੇਰ ਸਤਲੁਜ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੌ ਹਿੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਸਤ=ਸੌ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਲੁਜ=ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਸਤਲੁਜ ਪਿਆ। ਫੇਰ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਹਾੜੀ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਹੋਈ, ਕਿ ਹੇ ਰਿਸ਼ੀ ਤੇਰੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਗਰਭ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਕੁਲ ਚੱਲੇਗੀ, ਤੂੰ ਮਰ ਨਾ। ਕੁਲ ਖੜ੍ਹਨ ਦਾ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਨੇ ਐਸੀ ਮੱਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਮੋਹ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਇਬਰਾਹਿਮ ਪੈਗੰਬਰ ਖ਼ੁਦਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਫੇਰ ਵੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਥਾਂ ਬੱਕਰਾ ਹਲਾਲ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਹਿਰਣ ਦਾ ਮੋਹ ਕੀਤਾ ਉਸੇ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗੇ ਹਿਰਣ ਦੀ ਜੂਨ ਮਿਲੀ ਤੇ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਜੜਭਰਥ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ।

ਲੋਭ—ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲੋਭ ਹੈ। ਲੋਭੀ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਰਾਜ ਕੰਨਿਆ ਨੂੰ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਰਿਛ ਨੇ ਖਾਧਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਲੋਭੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਵਰਗੀ ਦੱਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲਕਿਆ ਕੁੱਤਾ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪਰਾਏ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਸਭ ਨੂੰ ਵੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲੋਭ ਲਹਰਿ ਸਭੁ ਸੁਆਨੁ ਹਲਕੁ ਹੈ ਹਲਕਿਓ ਸਭਹਿ ਬਿਗਾਰੇ ॥
ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ ਕੈ ਦੀਬਾਨਿ ਖਬਰਿ ਹੋਈ ਗੁਰਿ ਗਿਆਨੁ ਖੜਗੁ ਲੈ ਮਾਰੇ ॥੭॥

[ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੮੩]

ਲੋਭੀ ਪੁਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਲਕੇ ਹੋਏ ਕੁੱਤੇ ਵਰਗੇ ਸਾਰੇ ਔਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲਕਿਆ ਕੁੱਤਾ ਆਪਣਾ ਪਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਪਹਿਚਾਣਦਾ ਸਭ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ। ਪੂਛ ਸਿੱਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਝੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੌੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਭੀ ਆਦਮੀ ਪੂਛ ਸਿੱਧੀ ਦੀ ਨਿਆਈ ਹਰ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਅੱਡਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੰਗਦਿਆਂ ਸੰਗਾਣਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੰਦਿਆਂ ਰੂਪੀ ਝੱਗ ਹਰ ਵਕਤ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਜਲ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਰਕੇ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੌੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮਿਟਦੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਪਰਲੀ ਪੰਗਤੀ ਤੋਂ ਗੁਮਾਨ=ਹੰਕਾਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਰਾਵਣ, ਹਰਣਾਖਸ਼, ਕੰਸ ਦੁਰਯੋਧਨ ਵਰਗੇ ਨਾਸ

ਹੋਏ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਐਸਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨਿ ਮਿਲਿ ਮਾਰੇ ਪੰਚ ਸੂਰਬੀਰ ਐਸੋ ਕਉਨੁ ਬਲੀ ਰੇ ॥
ਜਿਨਿ ਪੰਚ ਮਾਰਿ ਬਿਦਾਰਿ ਗੁਦਾਰੇ ਸੋ ਪੂਰਾ ਇਹ ਕਲੀ ਰੇ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੪]

ਜਿਹੜੇ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਨ ਲੋਭੁ ਬਿਆਪੈ ਜੋ ਜਨ ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਰਾਤਿਆ ॥ [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੪੩]

ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਵੱਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੋਹੁ ਮਲਿ ਬਿਵਸਿ ਕੀਅਉ ਕਾਮੁ ਗਹਿ ਕੇਸ ਪਛਾੜ੍ਉ ॥
ਕ੍ਰੋਧੁ ਖੰਡਿ ਪਰਚੰਡਿ ਲੋਭੁ ਅਪਮਾਨ ਸਿਉ ਝਾੜ੍ਉ ॥ [ਅੰਗ ੧੪੦੬]

ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕੋ-ਇੱਕ ਜੁਗਤੀ ਹੈ, ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਸਾਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਕਿ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਰੁ ਲੋਭ ਮੋਹ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅਹੰਮੇਵ ॥
ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ ਕਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਗੁਰਦੇਵ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੯]

ਸਾਖੀ ਲੋਭ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ—ਪਾਪ ਦਾ ਬਾਪ ਕੌਣ ਹੈ ?—ਇਕ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪੰਡਿਤ ਕਥਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੰਡਿਤ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਈਰਖਾ ਕਰਕੇ ਕਢਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ! ਜੋ ਪੰਡਿਤ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਥਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਦਵਾਨ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਆਪ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਪਰਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਉਤਰ ਪੁਛਣਾ ਕਰੋ।

੧. ਇਥੇ ਕਿਹੜਾ ਦੁਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ ?
੨. ਇਥੇ ਕਿਹੜਾ ਸੁਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜਾ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ ?
੩. ਇਥੇ ਕਿਹੜਾ ਦੁਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜਾ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ ?
੪. ਇਥੇ ਕਿਹੜਾ ਸੁਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜਾ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ ?
੫. ਪਾਪ ਦਾ ਬਾਪ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ ਈਰਖਾਲੂ ਪੰਡਿਤ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੰਡਿਤ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੇ। ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਈਰਖਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਚੰਗੀ ਰੋਜੀ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਚੰਗਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਥਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਕੇ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸੋਂ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮੋਹਲਤ ਮੰਗ ਲਈ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਰੋਟੀ-ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ। ਹਰ ਵਕਤ ਉਦਾਸ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ, ਉੱਤਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਫੁਰਦਾ। ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ

ਦਿੱਤਾ। ਲੜਕੀ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ। ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਧੀਰਜ ਹੋਈ। ਲੜਕੀ ਨੇ ਸੋਚ ਕੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ, ਇੱਕ ਗ਼ਰੀਬ ਲੱਕੜਹਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਦੂਜੀ ਵੇਸਵਾ ਤੇ ਤੀਜੇ ਇੱਕ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਫਲਾਣੇ ਦਿਨ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣੇ, ਚੌਥਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੋਹਲਤ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਦੀ ਲੜਕੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਚਲ ਪਈ। ਜਿਸ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਸਨ, ਉਸਨੂੰ ੫੦੦ ਰੁਪਏ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਇੱਕ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਕਤੂਰਾ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜੇ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਕੱਛ ਵਿੱਚ ਚੁਕਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਕਪੜੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੈ, ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਲੋਭ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਹੀ ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਲੜਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ (ਲੱਕੜਹਾਰਾ, ਵੇਸਵਾ, ਸੰਤ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਤੇ ਈਰਖਾਲੂ ਪੰਡਿਤ) ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣਾ ਕੀਤੇ:

੧. ਇਥੇ ਕਿਹੜਾ ਦੁਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਤਾਂ ਲੜਕੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਅੱਗੇ ਲੱਕੜਹਾਰਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰਾ ਗ਼ਰੀਬ ਇਥੇ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

੨. ਇਥੇ ਕਿਹੜਾ ਸੁਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜਾ ਦੁਖੀ ਹੈ? ਤਾਂ ਲੜਕੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਵੇਸਵਾ ਅੱਗੇ ਖੜੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇਥੇ ਵਿਕਾਰ ਭੋਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁਖੀ ਹੈ ਤੇ ਪੈਸਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸੁਖੀ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਕਰਕੇ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪਵੇਗੀ ਤਾਂ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇਗੀ।

੩. ਇਥੇ ਕਿਹੜਾ ਦੁਖੀ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਕੌਣ ਸੁਖੀ ਰਹੇਗਾ। ਤਾਂ ਲੜਕੀ ਨੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ ਐਸੇ ਸੰਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਦੇ ਕੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਮਿਲੇਗਾ।

੪. ਇਥੇ ਕਿਹੜਾ ਸੁਖੀ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਮਿਲੇਗਾ? ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਕੋਲ ਬਹੁਤਾ ਧਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇਥੇ ਵੀ ਸੁਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਨ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਸੁਖੀ ਰਹੇਗਾ।

੫. ਪਾਪ ਦਾ ਬਾਪ ਕੌਣ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਲੜਕੀ ਨੇ ਈਰਖਾਲੂ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਆਪਣੀ ਕੱਛ ਵਿੱਚੋਂ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਕਤੂਰਾ ਕੱਢ ਦਿਓ ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ੫੦੦ ਰੁਪਏ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਦੇਖੇ ਤੋਂ ਹੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਲੋਭ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਪੰਡਿਤ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋਈ। ਸੋ ਐਸਾ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜੋ ਲੋਭ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਚੈ ਮਾਰਗਿ ਚਲਦਿਆ; ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਜਹਾਨੁ ॥

ਜੋ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਮਾਰਗਿ=ਰਸਤੇ ਉਪਰ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਜਹਾਨੁ=ਸੰਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ=ਵਡਿਅਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥ, ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਹਨ। ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਸਭ ਝੂਠ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਸੱਚ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਵੀ ਸੱਚਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ

ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਬੇਅੰਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ, ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸ਼ਾਹਬਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਤਿਆਦਿਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇਅੰਤ ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੋ ਵੀ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸਗਲ ਪੁੰਨ; ਜੀਅ ਦਇਆ ਪਰਵਾਨੁ ॥

ਜੋ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਉਪਰ ਦਇਆ ਕਰਨੀ ਹੈ ਇਹ ਅਠਸਠਿ=ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਸਗਲ=ਸਾਰੇ ਪੁੰਨਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਨੁ=ਫਲ ਨਾਲੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ। ਧਰਮ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਦਇਆ ਮਾਂ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ ॥** [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

੨. **ਸਚੁ ਤਾ ਪਰੁ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਸਿਖ ਸਚੀ ਲੇਇ ॥**
ਦਇਆ ਜਾਣੈ ਜੀਅ ਕੀ ਕਿਛੁ ਪੁੰਨੁ ਦਾਨੁ ਕਰੇਇ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੮]

੩. **ਮਨਿ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਬ ਜੀਅ ਦਇਆ ॥ ਇਨ ਬਿਧਿ ਬਰਤੁ ਸੰਪੂਰਨ ਭਇਆ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫੪, ਅੰਗ ੨੯੯]

ਰਹਿਬਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਐਸਾ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਿਰ ਕੀ ਸੋਭ ਉਤਾਰ ਕੈ ਚੀਨਯੋ ਆਤਮ ਰਾਮ ॥
ਸਾਠ ਕੋਸ ਮਕਾ ਮਿਲਿਓ, ਦੇਖ ਦਇਆ ਕੇ ਕਾਮ ॥
[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਭਗਤ ਮਾਲ ਕ੍ਰਿਤ ਗਿਆਨੀ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੩੭੯]

ਦਇਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚੋਂ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦਇਆ ਧਰਮ ਕਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਪਾਪ ਮੂਲ ਅਭਿਮਾਨ ॥**
ਤੁਲਸੀ ਦਇਆ ਨ ਛੋਡੀਐ ਜਬ ਲਗ ਘਟ ਮੈ ਪ੍ਰਾਨ ॥ [ਤੁਲਸੀ ਜੀ]

੨. **ਸਮ ਸੰਤੋਖ ਨ ਔਰ ਸੁਖ, ਤਪ ਨ ਖਿਮਾ ਸਮ ਜਾਨ ॥**
ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਸਮਦਾਨ ਨਹਿ ਧਰਮ ਨ ਦਯਾ ਸਮਾਨ ॥੧੫॥ [ਸਾਰਕੁਤਵਲੀ ਅਧਿ : ੧]

ਜਿਸ ਨੋ ਦੇਵੈ, ਦਇਆ ਕਰਿ; ਸੋਈ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਨੁ ॥

ਜਿਸਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਨਿਰ-ਹੰਕਾਰ ਹੋਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਵੈ= ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਉਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁਜਾਨ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਸਿਆਣਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਤੁਰ ਸਿਆਣਾ ਸੁਘੜੁ ਸੋਇ ਜਿਨਿ ਤਜਿਆ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੭]

ਬਾਕੀ ਭਾਵੇਂ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ਰ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਸਾਇੰਸਦਾਨ, ਵਕੀਲ, ਵਜ਼ੀਰ, ਭਾਵੇਂ ਚਾਰ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਬਕਤਾ ਹੋਵੇ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਗਿਆਨੀ ਹੋਵੇ ਚੰਗੀ ਕੁਲ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੂਰਖ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੜਿਆ ਮੂਰਖੁ ਆਖੀਐ ਜਿਸੁ ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰਾ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੦]

ਜਿਨਾ ਮਿਲਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਣਾ; ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੁਰਬਾਨੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨੁ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਮਾਘਿ, ਸੁਚੇ ਸੇ ਕਾਂਢੀਅਹਿ; ਜਿਨ ਪੂਰਾ ਗੁਰੁ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ॥੧੨॥

ਮਾਘ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੁਚੇ=ਪਵਿੱਤਰ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਿਹਰਵਾਨੁ=ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੋਏ ਹਨ। ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਫਿਰ ਰਜੋ, ਤਮੋ ਤੋ ਰਹਿਤ ਸ਼ਾਂਤਕੀ ਸੁਭਾਅ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਵਾ: ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੬]

ਫਲਗੁਣਿ ਅਨੰਦ ਉਪਾਰਜਨਾ ਹਰਿ ਸਜਣ ਪ੍ਰਗਟੇ ਆਇ ॥ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਰਾਮ ਕੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਆ ਮਿਲਾਇ ॥ ਸੇਜ ਸੁਹਾਵੀ ਸਰਬ ਸੁਖ ਹੁਣਿ ਦੁਖਾ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ॥ ਇਛ ਪੁਨੀ ਵਡਭਾਗਣੀ ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥ ਮਿਲਿ ਸਹੀਆ ਮੰਗਲੁ ਗਾਵਹੀ ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਅਲਾਇ ॥ ਹਰਿ ਜੇਹਾ ਅਵਰੁ ਨ ਦਿਸਈ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਲਵੈ ਨ ਲਾਇ ॥ ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰਿਓਨੁ ਨਿਹਚਲ ਦਿਤੀਅਨੁ ਜਾਇ ॥ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਰਖਿਅਨੁ ਬਹੁੜਿ ਨ ਜਨਮੈ ਧਾਇ ॥ ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਅਨੇਕ ਗੁਣ ਤਰੇ ਨਾਨਕ ਚਰਣੀ ਪਾਇ ॥ ਫਲਗੁਣਿ ਨਿਤ ਸਲਾਹੀਐ ਜਿਸ ਨੋ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ ॥੧੩॥

ਫੱਗਣਿ—ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਕਾਲ ਗੋ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਣ ਕਰਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਫੱਗਣਿ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਰੁਤਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹਿਮਕਰ ਰੁੱਤ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਿਮਕਰ ਰੁਤਿ ਮਨਿ ਭਾਵਤੀ ਮਾਘੁ ਫਗਣੁ ਗੁਣਵੰਤ ਜੀਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੯]

ਫਲਗੁਣਿ ਅਨੰਦ ਉਪਾਰਜਨਾ; ਹਰਿ ਸਜਣ ਪ੍ਰਗਟੇ ਆਇ ॥

ਫਲਗੁਣਿ=ਫੱਗਣਿ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸਜਣ=ਮਿੱਤਰ ਹਨ, ਉਹ ਪ੍ਰਗਟੇ= ਸਖਿਆਤਾਕਾਰ ਹੋ ਆਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦ=ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਉਪਾਰਜਨਾ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ। [**ਉਪਾਰਜਨਾ**=(ਕ੍ਰਿ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਾਰਜਨ) ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਨਾ] ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਐਸਾ ਸਜਣ=ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਲੋੜੀਦੜਾ ਸਾਜਨੁ ਮੇਰਾ ॥**
ਘਰਿ ਘਰਿ ਮੰਗਲ ਗਾਵਹੁ ਨੀਕੇ ਘਟਿ ਘਟਿ ਤਿਸਹਿ ਬਸੇਰਾ ॥
[ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੦]

੨. **ਸਜਣੁ ਮੈਡਾ ਚਾਈਆ ਹਭ ਕਹੀ ਦਾ ਮਿਤੁ ॥**
ਹਭੇ ਜਾਣਨਿ ਆਪਣਾ ਕਹੀ ਨ ਠਾਹੇ ਚਿਤੁ ॥੨॥ [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੬]

੩. **ਸਜਣੁ ਸਚਾ ਪਤਿਸਾਹੁ ਸਿਰਿ ਸਾਹਾਂ ਦੈ ਸਾਹੁ ॥**
ਜਿਸੁ ਪਾਸਿ ਬਹਿਠਿਆ ਸੋਹੀਐ ਸਭ ਦਾ ਵੇਸਾਹੁ ॥੨੨॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੬]

੪. **ਸਾਜਨੜਾ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨੜਾ ਨਿਕਟਿ ਖਲੋਇਅੜਾ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨੜਾ ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੪]

ਉਪਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਫਲਗੁਣਿ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਕਰਵਟ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ=ਫਾਲਗੁਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫਲਗੁਣਿ ਜਾਂ ਫੱਗਣ ਆਇਆ, ਪਰ ਅਰਥ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਨੋਂ ਪਦ ਆਏ ਹਨ। ਵਾ: ਫਲਗੁਣਿ ਦਾ ਮਹੀਨਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ, ਪੂਰਵਾਫਾਲਗੁਣੀ ਅਥਵਾ ਉਤਰਾ ਫਾਲਗੁਨੀ ਨਛਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਉਦੇ ਹੋਵੇ। ਫਲਗੁਣ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਹਰ ਡਾਲੀ ਹਰੀ ਭਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਖਿੜ ਉਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗ਼ੁਲਾਬੀ ਭਾਅ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਖੀ ਸਹੇਲੀਆਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਲੀ ਖੇਡਣ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਰਹਮਾਹ ਦੇ ਅੰਤ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿੱਤਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਉਠਿਆ ਹੈ। ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ ਦੁਖ ਤਕਲੀਫ਼ ਤੇ ਹੋਰ ਖੇਚਲਾਂ ਬਾਅਦ ਟਿਕਾਅ ਜਿਹਾ ਮਿਲਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਰੂਪ ਫਾਗ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਤੇ ਹੋਲੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਫਾਗ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਲੀ 'ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣਾ ਵੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਬਸੰਤ ਰੂਪ ਅੱਧ ਫੱਗਣ ਤੋਂ ਅੱਧ ਵਿਸਾਖ ਤੱਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫਾਗ=ਸੰਗਯਾ=ਫਾਗੁਨ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਉਤਸਵ ਹੋਲੀ, ਫਲਗੁ=ਗੁਲਾਲ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ। ਫਲਗੁ=ਫਲਗੂ=ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਚੂਰਨ ਗੁਲਾਲ, ਜੋ ਹੋਲੀ ਖੇਡਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਲੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਘਟਨਾ ਜੁਗਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਹਰ ਸਾਲ ਉਸਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿੱਚ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਵਾਲਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸਨੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਬਾਰਾਂ ਵਰ ਲਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਇਤਨਾਂ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁੱਲ ਬੈਠਾ। ਇਸ ਹੰਕਾਰੀ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਡੰਨ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹਿਆ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਪਹਾੜ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੁਟਣਾ, ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੋਬਣਾ, ਸੱਪਾਂ, ਠੂਹਿਆਂ ਦੇ ਕੋਠੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਆਦਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਯਤਨ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਫੂਕਣ ਦਾ ਸੀ। ਹਰਨਾਖ਼ਸ ਦੀ ਭੈਣ ਜਿਸਦੇ ਦੋ ਨਾਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ—ਹੋਲਿਕਾਂ ਅਤੇ ਢੂੰਡਾ ਹੋਲਿਕਾ ਨੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਚਾਦਰ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਚਾਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਅੱਗ ਸਾੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੀ। ਇਸਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪੱਖ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਮੈਨੂੰ ਚਾਦਰ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਲੱਕੜਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਨੂੰ ਫੂਕਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾ ਲਈ। ਜਦੋਂ ਲੱਕੜਾਂ ਨੂੰ ਅਗਨੀ ਲਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹੋਲਿਕਾ ਦੀ ਚਾਦਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਤੇ ਹੋਲਿਕਾਂ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਹੋਲਿਕਾਂ ਦਹਨ ਦਿਨ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜਿਉਂਦਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋਈ, ਅਨੰਦ ਹੋਇਆ। ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮੁਲਤਾਨ ਤੋਂ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਦੀ ਥਾਂ ਰਾਜਾ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹਰ ਸਾਲ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਾਸਤੇ, ਸੱਚ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਲਿਕਾਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਕਲੀ ਚਿਖਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਸੁਆਹ ਕਰਨੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਸੁਆਹ ਦੀਆਂ ਮੁੱਠੀਆਂ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਉਡਾਣੀਆਂ। ਫਿਰ ਇਸਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਸ ਰਿਵਾਜ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਕਿ ਲੋਕ ਸੁਆਹ ਦੀਆਂ ਮੁੱਠੀਆਂ ਭਰ-ਭਰ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਉਪਰ ਸੁੱਟਣ ਲਗੇ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਦਾ ਗ਼ੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮੁਲਤਾਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਾ ਰਹੀ, ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ, ਉਥੇ ਤਕ ਫੈਲ ਗਈ, ਭਾਵ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਿਉਹਾਰ ਰੂਪ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਨਾਈ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਰੂਪ ਬਦਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਸਿਆਣੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਹੀ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਜਾਂ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਸੁਆਹ ਪਾਉਣੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਫਿਰ ਸੁਆਹ ਦੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਗ਼ੁਲਾਲ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਧੂੜਾ ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਦੁਆਪੁਰ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਪਿਚਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਲੀ ਖੇਡਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਲਿਜੁਗ ਤੱਕ ਇਹ ਦੁਆਪਰ ਵਾਲਾ ਰਿਵਾਜ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸੇ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਰਾਖੇ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਤੇ ਰੂਪ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ। ਹੋਲੀ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੋਲਾ ਅਤੇ ਹੋਲੀ ਖੇਡਣ ਦੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮਹੱਲਾ ਖੇਡਣਾ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਘੋੜਸਵਾਰੀ ਅਤੇ ਦੋ ਧੜੇ ਬਣਾ ਕੇ ਜੰਗ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਅਰੰਭੀ ਅਤੇ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਹੁਣ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਇਸੇ ਮਹੀਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਫੱਗਣਿ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸੁੱਧਤਾ ਹੋਈ ਤੋਂ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਸਜਣੁ=ਮਿੱਤਰ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟੇ= ਸਖਿਆਤਾਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਅਨੰਦ ਉਪਾਰਜਨਾ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਅਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ—ਇਕ ਭਾਈ ਅਨੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖਾ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈਂ ? ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੀ ਨਹੀਂ ! ਮੈਂ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉ। ਜਦੋਂ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਨੋਂ ਹੀ ਹੱਟ ਗਿਆ। ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇੱਕ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹਨ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਪੜ੍ਹਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜੀ ਨੇ ਅਨੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਪਾਠ ਵਿਚਕਾਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ, ਇਸ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਕਰ। ਸੋ, ਉਸਨੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਪਾਠ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਸੋ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਐਸਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਸੱਜਣ ਮੰਨ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸੱਜਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲ ਗਏ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਰਾਮ ਕੇ; ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਆ ਮਿਲਾਇ ॥

ਸੰਤ ਭਗਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਸ-ਗਿਰਾਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਵਿਸਰਦਾ, ਉਹ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਦਾਤ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਸਭ ਮਿਲ ਕੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਸ ਲਿਆ ਕੇ ਸ਼ਹਿਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਅਨਪੜ੍ਹ, ਊਚ-ਨੀਚ, ਮੂਰਖ, ਸਿਆਣੇ ਸਭ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸ਼ਹਿਦ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਗੇ ਖ਼ਿਆਲ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਸਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਖਜੂਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਫਰੀਦਾ ਰਬ ਖਜੂਰੀ ਪਕੀਆਂ ਮਾਖਿਅ ਨਈ ਵਹੰਨਿ੍ ॥
ਜੋ ਜੋ ਵੰਞੈ ਡੀਹੜਾ ਸੋ ਉਮਰ ਹਥ ਪਵੰਨਿ ॥੮੯॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੮੨]

ਪੱਕੀਆਂ ਖਜੂਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਪੱਕੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਰੂਪ ਕਚਿਆਈ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਣੀ ਉਚਰਹਿ ਸਾਧ ਜਨ ਅਮਿਉ ਚਲਹਿ ਝਰਣੇ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੨੦]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਸਹਾਇਕ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਛੋਟੇ ਭਰਾ

ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੈਸਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਐਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੇਜ ਸੁਹਾਵੀ ਸਰਬ ਸੁਖ;

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਸੰਤ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਤੀਬਰਤਾ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵਿਛੁੜਿਆ ਪਤੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਐਸਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਸਰਬ=ਸਾਰੇ ਸੁਖ=ਅਨੰਦ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਸੇਜਾ ਵੀ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਤੇ ਹੁਣ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਇ=ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਸੇਜਾ, ਪਤੀ ਔਰ ਸੁਖ ਦਾ ਇਤਨਾ ਹੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਝ ਹਨ, ਇਹ ਅੰਤਰੀਵ ਹਨ। ਇਉਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਪਤੀ ਤੇ ਸੁਰਤ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਹੈ। ਦੇਹ ਦੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਹਨ। ਲਿਵ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ ਅਭੇਦਤਾ ਰੂਪੀ ਮਿਲਾਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪੀ ਸੇਜਾ ਹੈ। ਮਨ, ਬੁਧ, ਚਿਤ, ਹੰਕਾਰ ਇਹ ਪਾਵੇ ਹਨ। ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਬਿਰਤੀਆਂ ਰੂਪ ਬਾਹੀਆਂ ਤੇ ਸੇਰਵੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਬਾਣ ਹੈ। ਤੁਲਤਾ ਰੂਪ ਤੁਲਾਈ ਹੈ। ਸਮਤਾ ਰੂਪ ਵਿਛਾਈ ਹੈ। ਸਤ, ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਜਾਵਟ ਦੇ ਤੋਤਿਆਂ ਰੂਪ ਕਢਾਈ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਤਿਆਗ ਰੂਪੀ ਫੁੱਲ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਰੂਪ ਰਜਾਈ ਹੈ। ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਰੂਪ ਸਿਰਹਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਹਣੀ ਸੇਜ ਵਿਛ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਕਿਰਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਸੇਜਾ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪ ਵਿਛਾਈ ਉੱਤੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਭਾਵ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਜਾ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਸੂਰੁ ਜੋਤਿ ਉਜੀਆਰਾ॥ ਸੇਜ ਵਿਛਾਈ ਸਰਧ ਅਪਾਰਾ॥
ਨਵ ਰੰਗ ਲਾਲੁ ਸੇਜ ਰਾਵਣ ਆਇਆ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਪਿਰ ਧਨ ਮਿਲਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੩੭]

ਹੁਣਿ ਦੁਖਾ ਨਾਹੀ ਜਾਇ॥

ਹੁਣ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਇ=ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਜੀਵ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵੀ ਇੱਕ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸੁਖੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਹੀ ਸਦੀਵ ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਰਮੇਸਰਿ ਦਿਤਾ ਬੰਨਾ॥ ਦੁਖ ਰੋਗ ਕਾ ਡੇਰਾ ਭੰਨਾ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੭]

ਇਛ ਪੁਨੀ ਵਡਭਾਗਣੀ; ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਰਾਇ॥

ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਰਾਇ=ਰਾਜਾ, **ਵਾ:** ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਰੁ=ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਡਭਾਗਣੀ=ਵਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਅਬਿਨਾਸੀ ਨਾ ਕਦੇ ਮਰੈ ਨ ਜਾਇਆ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੮]

ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਜੋ ਦੇਹ, **ਵਾ**: ਬੁਧੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਭਰਮ ਹੀ ਪਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਦੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨਮੁਖ ਦੇਹੀ ਭਰਮੁ ਭਤਾਰੋ॥ ਦੁਰਮਤਿ ਮਰੈ ਨਿਤ ਹੋਇ ਖੁਆਰੋ॥
ਕਾਮਿ ਕ੍ਰੋਧਿ ਮਨੁ ਦੂਜੈ ਲਾਇਆ ਸੁਪਨੈ ਸੁਖੁ ਨ ਤਾਹਾ ਹੇ॥੧੩॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੯]

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਕੰਚਨ ਰੂਪ ਸੁਧ ਦੇਹੀ, **ਵਾ**: ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ=ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਪਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੰਚਨ ਦੇਹੀ ਸਬਦੁ ਭਤਾਰੋ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਭੋਗ ਭੋਗੇ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪਿਆਰੋ॥
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੯]

ਐਸੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇੱਛਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਿਲਿ ਸਹੀਆ ਮੰਗਲੁ ਗਾਵਹੀ; ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਅਲਾਇ॥

ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਮਹਾਤਮਾ ਰੂਪ, ਵਾ: ਇੰਦਰੀਆਂ ਰੂਪ ਸਖੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਵਿੰਦ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੀਤ=ਜਸ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਰਿ ਮੰਗਲੁ ਗਾਉ ਸਖੀ ਗ੍ਰਿਹੁ ਮੰਦਰੁ ਬਣਿਆ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੧]

੨. **ਆਵਹੁ ਭੈਣੇ ਗਲਿ ਮਿਲਹ ਅੰਕਿ ਸਹੇਲੜੀਆਹ॥**
ਮਿਲਿ ਕੈ ਕਰਹ ਕਹਾਣੀਆ ਸੰਮ੍ਰਥ ਕੰਤ ਕੀਆਹ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੭]

ਭਾਵ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ :

ਹਰਿ ਜੇਹਾ ਅਵਰੁ ਨ ਦਿਸਈ; ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਲਵੈ ਨ ਲਾਇ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਲਵੈ=ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਾਇ=ਲਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਭਾਵ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੈਸਾ ਤੂ ਤੈਸਾ ਤੁਹੀ ਕਿਆ ਉਪਮਾ ਦੀਜੈ॥੩॥੧॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੮]

੨. **ਲਲਾ ਤਾ ਕੈ ਲਵੈ ਨ ਕੋਊ॥ ਏਕਹਿ ਆਪਿ ਅਵਰ ਨਹ ਹੋਊ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੨]

ਜੇਕਰ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਉਸ ਵਰਗਾ ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਤਪਦਾ ਹੈ। ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਰਗਾ ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਘਟਦਾ ਵਧਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਲੰਕੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਝਿਲਮਿਲਿ ਝਿਲਕੈ ਚੰਦੁ ਨ ਤਾਰਾ॥ ਸੂਰਜ ਕਿਰਣਿ ਨ ਬਿਜੁਲਿ ਗੈਣਾਰਾ॥
ਅਕਥੀ ਕਥਉ ਚਿਹਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਮਨਿ ਭਾਇਦਾ॥੮॥
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੩]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਫਿਰ ਐਸੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :

ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰਿਓਨੁ; ਨਿਹਚਲ ਦਿਤੀਅਨੁ ਜਾਇ ॥

ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ=ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਵਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ, **ਵਾ:** ਸਚਖੰਡ ਰੂਪੀ ਜਾਇ=ਜਗ੍ਹਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੋਵੈ ਥਾਵ ਰਖੇ ਗੁਰ ਸੂਰੇ ॥
ਹਲਤ ਪਲਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਸਵਾਰੇ ਕਾਰਜ ਹੋਏ ਸਗਲੇ ਪੂਰੇ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੫]

ਇਥੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਸਾਰੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬੰਧਨ ਤੇ ਮੁਕਤਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੩]

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਐਸੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਧਰਮ ਐਸੇ ਚਵਹਿ ਕੀਤੋ ਭਵਨੁ ਪੁਨੀਤ ॥੧੦॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੫]

ਅਚੱਲ ਪਦਵੀ, ਕੈਵਲ ਮੋਖ਼ਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਇਸਥਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧ੍ਰੂਅ ਭਗਤ ਨੇ ਜਿਥੇ ੩੬ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਅਚੱਲ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧ੍ਰੂਅ ਅਟਲੁ ਅਜਹੂ ਨ ਟਰਿਓ ॥ [ਮਾਰੂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੦੫]

ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਰਖਿਅਨੁ;

ਸੰਸਾਰ=ਜੋ ਸੰਸਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਸਾਗਰ=ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਲੋਭ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਬੜਵਾ ਅਗਨੀ, ਜੰਮਣ ਤੇ ਮਰਣ ਰੂਪ ਦੋ ਕਿਨਾਰੇ। ਭਰਮ ਦੀਆਂ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀਆਂ। ਐਸੇ ਭਿਆਨਕ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਰਖਿਅਨੁ=ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਬਹੁੜਿ=ਭੀ ਬਹੁੜੋ ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੇ ਭੀ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਇ=ਦੌੜਨਾ ਨ=ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਕਢੁ ਦੇ ਹਾਥੀ ॥ [ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੬੩]

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਭਿਆਨਕ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੇ ਜੀਵਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਕਨਾ-ਨੂੰ ਤੂ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਕਿ ਵਿਚਹੁ ਹੀ ਤੁਧੁ ਰਖਿਆ ਜੋ ਸਤਸੰਗਿ ਮਿਲਾਈਆ ॥ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੬]

ਬਹੁੜਿ ਨ ਜਨਮੈ ਧਾਇ ॥

ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਸਾ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਮਿਟ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਮਨ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਹਜੇ ਹੋਤਾ ਜਾਇ ਸੁ ਹੋਇ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੬]

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਧਾਇ=ਧਾਵਨ, ਦੌੜਨ ਤੋਂ ਰੁਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਸੰਕਲਪ-ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਉਠਦੇ। ਮਨ ਦਾ ਟਿਕਾਅ ਭਾਵ ਮਨ ਦੀ ਇਸਥਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਧਾਵਨ ਤੇ ਛੂਟਿਓ ਕਰਿ ਬੈਠੋ ਬਿਸਰਾਮੁ ॥ [ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੧੮੬]

ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕੋਈ ਅਧੂਰਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਮਨ ਦੌੜੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨ ਕੇ ਪੂਰਨ ਹੋਏ ਕਾਮ ॥
ਕਲੀ ਕਾਲ ਮਹਾ ਬਿਖਿਆ ਮਹਿ ਲਜਾ ਰਾਖੀ ਰਾਮ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੮੨]

ਜਿਹਵਾ ਏਕ, ਅਨੇਕ ਗੁਣ;

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਅਨੇਕ=ਬੇਅੰਤ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਜਿਹਵਾ=ਜੀਭਾ ਇੱਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਏਕ ਜੀਹ ਗੁਣ ਕਵਨ ਬਖਾਨੈ ॥**
ਸਹਸ ਫਨੀ ਸੇਖ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨੈ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੩]

੨. **ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਕਵਨ ਗੁਨ ਕਹੀਐ ॥**
ਬੇਸੁਮਾਰ ਬੇਅੰਤ ਸੁਆਮੀ ਤੇਰੋ ਅੰਤੁ ਨ ਕਿਨ ਹੀ ਲਹੀਐ ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੪]

ਤਰੇ ਨਾਨਕ ਚਰਣੀ ਪਾਇ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਐਸੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਪਏ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰ ਗਏ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਚਰਨ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਰਨ ਕਮਲ ਬੋਹਿਥ ਭਏ ਲਗਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰਿਓ ਤੇਹ ॥ [ਆਸਾਵਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੩੧]

ਫਲਗੁਣਿ, ਨਿਤ ਸਲਾਹੀਐ; ਜਿਸ ਨੋ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ ॥੧੩॥

ਫਲਗੁਣਿ=ਫੱਗਣਿ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਿਤ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਸਲਾਹੀਐ=ਸਲਾਹੁਣਾ ਕਰੀਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਵੀ ਤਮਾਇ=ਤਮੋ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਫੱਗਣਿ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ ਕਰੀਏ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਤਮਾਇ=ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਡਾ ਦਾਤਾ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੫]

ਜੇਕਰ ਆਪਾਂ ਕਹੀਏ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੀ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸਨੂੰ ਦੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੁਧਨੋ ਸੇਵਹਿ ਤੁਝੁ ਕਿਆ ਦੇਵਹਿ ਮਾਂਗਹਿ ਲੇਵਹਿ ਰਹਹਿ ਨਹੀ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੫੪]

ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਉੱਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਜਾਂ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਕੁਝ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੇ ਸਭਿ ਮਿਲਿ ਕੈ ਆਖਣ ਪਾਹਿ ॥ ਵਡਾ ਨ ਹੋਵੈ ਘਾਟਿ ਨ ਜਾਇ ॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]

ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਲਈ ਦਵਾਈ ਖਾਈਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ ਕੱਟਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਨ ਲਈ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰੀਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤਮਾਇ=ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨ ਹਰਿ ਜਪਿਆ ਸੇ ਹਰਿ ਹੋਏ ਹਰਿ ਮਿਲਿਆ ਕੇਲ ਕੇਲਾਲੀ॥੩॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੬੭]

ਨੋਟ :—ਕਥਾਵਾਚਕ, ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅੰਤਲੇ ਸ਼ਬਦ "ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ" ਦੀ ਅਰਥ ਵੀਚਾਰ ਫੱਗਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਕੇ ਕਥਾ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਜੀ।

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੬]

ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਤਿਨ ਕੇ ਕਾਜ ਸਰੇ ॥ ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਆਰਾਧਿਆ ਦਰਗਹ ਸਚਿ ਖਰੇ ॥ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਨਿਧਿ ਚਰਣ ਹਰਿ ਭਉਜਲੁ ਬਿਖਮੁ ਤਰੇ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਤਿਨ ਪਾਈਆ ਬਿਖਿਆ ਨਾਹਿ ਜਰੇ ॥ ਕੂੜ ਗਏ ਦੁਬਿਧਾ ਨਸੀ ਪੂਰਨ ਸਚਿ ਭਰੇ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪ੍ਰਭੁ ਸੇਵਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰਿ ਏਕੁ ਧਰੇ ॥ ਮਾਹ ਦਿਵਸ ਮੂਰਤ ਭਲੇ ਜਿਸ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥ ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਰਸ ਦਾਨੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰਹੁ ਹਰੇ ॥੧੪॥੧॥

ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ; ਤਿਨ ਕੇ ਕਾਜ ਸਰੇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ=ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਾਜ=ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, **ਵਾ:** ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਨ ਕੇ ਪੂਰਨ ਹੋਏ ਕਾਮ ॥ ਕਲੀ ਕਾਲ ਮਹਾ ਬਿਖਿਆ ਮਹਿ ਲਜਾ ਰਾਖੀ ਰਾਮ ॥**
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੮੨]

੨. **ਕਾਰਜੁ ਸਵਰੈ ਮਨ ਪ੍ਰਭੁ ਧਿਆਈਜੈ ॥੬॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੧੩]

ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਆਰਾਧਿਆ; ਦਰਗਹ ਸਚਿ ਖਰੇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, **ਵਾ:** ਜਿਸਨੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਧਿਆ=ਧਿਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਖਰੇ=ਚੰਗੇ, ਸਚਿਆਰ ਹਨ।

ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਨਿਧਿ, ਚਰਣ ਹਰਿ; ਭਉਜਲੁ ਬਿਖਮੁ ਤਰੇ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਚਰਨ, ਵਾ: ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਚਰਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਨਿਧਿ=ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹਨ, ਐਸੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਓਟ ਤੱਕੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਭੈ ਦਾਇਕ ਕਠਿਨ ਤਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰੇ=ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਜਪਿ ਬੋਹਿਥ ਚਰੀਐ ॥ ਸੰਤਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੦]

੨. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਜਪਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰਿਆ ਭਵਜਲ ਉਤਰੇ ਪਾਰਾ ॥**
ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰਾ ॥੨॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੮੪]

ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਤਿਨ ਪਾਈਆ; ਬਿਖਿਆ ਨਾਹਿ ਜਰੇ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਪਾਈਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਿਨ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਈਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਰੇ=ਸੜਦੇ, **ਵਾ:** ਜ਼ਹਿਰ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਜਰੇ=ਜਕੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ।

ਕੂੜ ਗਏ ਦੁਬਿਧਾ ਨਸੀ; ਪੂਰਨ ਸਚਿ ਭਰੇ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਮਾਇਕੀ ਝੂਠੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਜੋ ਝੂਠੇ ਅਤੇ ਨਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੇਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੋ ਬਿਧੀਆਂ ਦੀ ਦ੍ਵੈਤ ਵਾਲੀ ਮਤ ਵੀ ਨਸੀ=ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਦ੍ਵੈਤ ਨਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਪੂਰਨ ਸੁਖ ਨਾਲ ਲਬਾਲਬ ਭਰ ਗਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਪਰੀ ਪੂਰਨ ਭਾਵ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿੱਚ ਭਰੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਇਕੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਹਰ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਪੂਰਨ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਿਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪ੍ਰਭੁ ਸੇਵਦੇ; ਮਨ ਅੰਦਰਿ ਏਕੁ ਧਰੇ ॥

ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਇਕੋ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਤਨ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ 'ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਏਕੋ ਜਪਿ ਏਕੋ ਸਾਲਾਹਿ ॥ ਏਕੁ ਸਿਮਰਿ ਏਕੋ ਮਨ ਆਹਿ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੯]

੨. **ਮਨ ਮਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਧਿਆਨੁ ਧਰਾ ॥** [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੧]

੩. **ਧਰ ਜੀਅਰੇ ਇਕ ਟੇਕ ਤੂ ਲਾਹਿ ਬਿਡਾਨੀ ਆਸ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੭]

ਮਾਹ ਦਿਵਸ ਮੂਰਤ ਭਲੇ; ਜਿਸ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਦਰਿ ਕਰੇ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ, ਸਾਰੇ ਦਿਨ, ਸਾਰੇ ਮੂਰਤ ਭਲੇ=ਸਫਲੇ ਹਨ। ਮੂਰਤ=(ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਮਹੂਰਤ) ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ੧੨ ਖਿਨ ਦੇ ਤੁਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਅਨੁਸਾਰ ੪੮ ਮਿੰਟਾਂ ਦਾ ਮਹੂਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਮੂਰਤ ਦਾ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹੂਰਤ ਦਾ ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਵੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹੂਰਤ ਅਤੇ ਸਾਲ ਆਦਿ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ੧੮ ਨਿਮਖ=੧ ਕਾਸ਼ਾ। ੩੦ ਕਾਸ਼ਾ=੧ ਕਲਾ। ੩੦ ਕਲਾ=੧ ਛਿਨ। ੧੨ ਛਿਨ=੧ ਮਹੂਰਤ। ੩੦ ਮਹੂਰਤ=੧ ਦਿਨ ਰਾਤ। ੧੫ ਦਿਨ-ਰਾਤ=੧ ਪੱਖ। ੨ ਪੱਖ=੧ ਮਹੀਨਾ। ੨ ਮਹੀਨੇ=੧ ਰੁੱਤ। ੩ ਰੁੱਤਾਂ=੧ ਐਨ। ੨ ਐਨ=੧ ਸਾਲ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬੇ ਦਸ ਮਾਹ ਰੁਤੀ ਥਿਤੀ ਵਾਰ ਭਲੇ ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੦੯]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੇ+ਦਸ ੨+੧੦=੧੨ ਮਾਹ=ਮਹੀਨੇ, ਛੇ ਰੁੱਤਾਂ, ਪੰਦਰਾਂ ਥਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਸਤ ਵਾਰ ਭਲੇ=ਸੋਭਨੀਕ, **ਵਾ:** ਸਫਲੇ ਹਨ।

ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ, ਦਰਸ ਦਾਨੁ; ਕਿਰਪਾ ਕਰਹੁ ਹਰੇ ॥੧੪॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਦੇ ਕੇ ਹਰੇ ਭਰੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, **ਵਾ:** ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਹਰੇ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਦਾਸ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਮੰਗਤਾ

ਬਣ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ=ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਦਾਨੁ=ਭਿਖਿਆ ਮੰਗੈ=ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਆਪ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ੈਰ ਪਾਉਣਾ ਕਰੋ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਨਿਮਾਣੇ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦਰਸਨ ਪਿਆਸੀ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਚਿਤਵਉ ਅਨਦਿਨੁ ਨੀਤ ॥**
ਖੋਲ੍ਹਿ ਕਪਟ ਗੁਰਿ ਮੇਲੀਆ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਮੀਤ ॥੧॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੩]

੨. **ਆਸ ਪਿਆਸੀ ਪਿਰ ਕੈ ਤਾਈ ਜਿਉ ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ ਬੂੰਦੇਰੇ ॥**
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜੀਅੜਾ ਬਲਿਹਾਰੀ ਦੇਹੁ ਦਰਸੁ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ॥੨॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੧੭]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੦੯]

ਸਲੋਕੁ ॥ ਕਬੀਰ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੁੜਾ ਰਾਈ ਦਸਵੈ ਭਾਇ ॥ ਮਨੁ ਤਉ ਮੈਗਲੁ ਹੋਇ ਰਹਾ ਨਿਕਸਿਆ ਕਿਉ ਕਰਿ ਜਾਇ ॥ ਐਸਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੇ ਮਿਲੈ ਤੁਠਾ ਕਰੇ ਪਸਾਉ ॥ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਮੋਕਲਾ ਸਹਜੇ ਆਵਉ ਜਾਉ ॥੧॥ ੩ ॥ ਨਾਨਕ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਅਤਿ ਨੀਕਾ ਨਾਨ੍ਾ ਹੋਇ ਸੁ ਜਾਇ ॥ ਹਉਮੈ ਮਨੁ ਅਸਥੂਲੁ ਹੈ ਕਿਉ ਕਰਿ ਵਿਚੁ ਦੇ ਜਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਹਉਮੈ ਗਈ ਜੋਤਿ ਰਹੀ ਸਭ ਆਇ ॥ ਇਹੁ ਜੀਉ ਸਦਾ ਮੁਕਤੁ ਹੈ ਸਹਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਪ੍ਰਭਿ ਸੰਸਾਰੁ ਉਪਾਇ ਕੈ ਵਸਿ ਆਪਣੈ ਕੀਤਾ ॥ ਗਣਤੈ ਪ੍ਰਭੂ ਨ ਪਾਈਐ ਦੂਜੈ ਭਰਮੀਤਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਬੁਝਿ ਸਚਿ ਸਮੀਤਾ ॥ ਸਬਦੇ ਹਉਮੈ ਖੋਈਐ ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲੀਤਾ ॥ ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਣੈ ਕਰੇ ਆਪਿ ਆਪੇ ਵਿਗਸੀਤਾ ॥੪॥

ਸਲੋਕੁ ॥ ਕਬੀਰ, ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੁੜਾ; ਰਾਈ ਦਸਵੈ ਭਾਇ ॥

ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ਆਏ ਹੋਏ ਇਸ ਮਹਾਂਵਾਕ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਜੋ ਅੱਖਰ ਹਨ ਪੰਜਾਬੀ ਬਰਨ ਮਾਲਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ **ਸਲੋਕੁ** ਸ਼ਬਦ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚਾਰ:—ਸਲੋਕੁ ਦੋਹੇ ਦੀ ਚਾਲ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਛੰਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ: ਸ੍ਵੈ ਲੋਕ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਰੂਪ ਦੇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸੋ ਕਹੀਏ ਸਲੋਕੁ। ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬੈਕੁੰਠ ਮੁਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਲੋਕੁ ਮੁਕਤੀ ਵੀ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ।

੧ ਸਲੋਕੁ ੨ ਸਮੀਪ, ੩ ਸਾਯੁਜ, ੪ ਸਰੂਪ।

ਅਰਥਾਤ : **੧. ਸਲੋਕ : ਉਪਾਸਕ ਦੇ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹਿਣਾ**
੨. ਸਮੀਪ : ਉਪਾਸਕ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨੂੰ ਸਮੀਪ ਆਖਿਆ ਹੈ।
੩. ਸਾਯੁਜ : ਉਪਾਸਕ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਣਾ।
੪. ਸਰੂਪ : ਉਪਾਸਕ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਣਾ।

ਇਹ ਬੈਕੁੰਠ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਮੁਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੈਵਲ ਮੋਕਸ਼ ਹੈ। ਬੈਕੁੰਠ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਮੁਕਤੀਆਂ ਦੇ ਤਿਆਗ ਵਿਚ ਗੁਰ ਫੁਰਮਾਨ :—

ਮੁਕਤਿ ਬਪੁੜੀ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਤਿਆਗੇ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੮]

ਗਿਆਨਵਾਨ ਇਹਨਾਂ ਮੁਕਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਕੈਵਲ ਮੋਕਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸਲੋਕੁ ਅਨੁਸ਼ਟੁਭ ਵਜਨ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਐਸੇ ਵਜਨ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦੋਹੇ ਜਾਂ ਦੋਹੇ ਦਾ ਕਰੀਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕੁ ਹਨ। ਜੋ ਸਲੋਕੁ ਮਹਲਾ ੯ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਹਨ।

ਸੋਲਾਂ ਸੋਲਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਠ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਪਦ ਕੁੱਲ ਬੱਤੀ ਅੱਖਰ, ਹਰੇਕ ਪਦ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਅੱਖਰ ਲਘੁ ਅਤੇ ਛੇਵਾਂ ਗੁਰ, ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਪਦ ਵਿਚ ਸਤਵਾਂ ਅੱਖਰ ਲਘੁ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਛੰਦ ਅਕਸਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਨਸ੍ਰਭ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਛੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਬੱਤੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਸਲੋਕੁ ਮੰਨ ਕੇ ਹੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਲੋਕੁ ਸਮੇਤ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਬੱਤੀ ਅੱਖਰ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। **ਨੋਟ**: ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਦੀਰਘ ਮਾਤਰਾ ਸਮੇਤ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ ॥ ਨੋਟ: ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਕਬੀਰ, ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੁੜਾ; ਰਾਈ ਦਸਵੈ ਭਾਇ ॥

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਮੁਕਤ ਦੁਆਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਇਕੋ ਹੀ ਭਾਵ ਹੈ। ਦੁਆਰੇ ਔਰ ਮੰਦਰ ਦਾ ਬੜਾ ਨੇੜੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ [ਦਰਵਾਜ਼ਾ] ਹੈ। ਮੁਕਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਮੰਦਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਦੁਆਰ ਪਾਲਕ ਮੰਨੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰ ਪਾਲਕ ਚਤੁਰ, ਸਮ ਸੰਤੋਖ ਬਿਚਾਰ ॥
ਚੌਥੇ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਧਰਮ, ਮਹਾਂ ਪੂਜ ਨਿਰਧਾਰ ॥੨੩॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ ਅਧਿ: ੨ ਦੋਹਰਾ ੨੩]

੧. ਸਮ ੨. ਸੰਤੋਖ ੩. ਬਿਚਾਰ, ੪. ਸਤ-ਸੰਗਤ। ਸਮ=ਸਮਦ੍ਰਿਸਟੀ, ਸੰਤੋਖ=ਯਥਾ ਲਾਭ ਤਥਾ ਸੰਤੁਸਟ, ਬਿਚਾਰ=ਬਿਬੇਕ ਬੁਧ, ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ=ਜਿਥੇ ਕੇਵਲ ਸਤ ਅਸਤ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਹੋਵੇ, ਵਾ ਸਤ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ। ਮਹਾਂ ਪੂਜਨੀਕ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਨਿਰਨਾ ਕਰਕੇ ਧਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਬ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਚੌਥਾ ਦੁਆਰਪਾਲ ਸਤ ਸੰਗਤ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੂਖਮ ਕਲਾ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਵਾ ਸਿੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਗਿਆਨ ਰਾਈ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਜਿੰਨਾ [ਸੰਕੁੜਾ] ਤੰਗ, ਭੀੜਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਰਾਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਅਤੀਅੰਤ ਸੂਖਮਤਾ ਤੋਂ ਹੈ।

ਮਨੁ ਤਉ ਮੈਗਲੁ ਹੋਇ ਰਹਾ; ਨਿਕਸਿਆ ਕਿਉ ਕਰਿ ਜਾਇ ॥

ਮਨ ਹੰਗਤਾ ਦੇ ਸਹਿਤ ਅਸਥੂਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਡਿਆਈ ਕਰਾਉਣ ਰੂਪ ਖੁਰਾਕ ਖਾ ਕੇ ਹਾਥੀ ਵਰਗਾ ਭਾਵ ਅਸਥੂਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਗਲੁ=ਹਾਥੀ ਜਿੱਡਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ=ਗਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਮਨੁ ਮੈਗਲੁ ਸਾਕਤੁ ਦੇਵਾਨਾ ॥ ਬਨ ਖੰਡਿ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਹੈਰਾਨਾ ॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੫]

੨. ਨਾਨਕ ਹਸਤੀ ਕੁੰਡੇ ਬਾਹਰਾ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਉਝੜਿ ਪਾਇ ॥੨॥
[ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੧੬]

ਹੁਣ ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਸਨ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਇਕ ਹਾਥੀ ਵਰਗਾ ਅਸਥੂਲ, ਅਤੇ ਮੁਕਤ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਅਤੀਅੰਤ ਸੂਖਮ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕਿਵੇ ਨਿਕਲੇ। ਉਤਰ:

ਐਸਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੇ ਮਿਲੈ; ਤੁਠਾ ਕਰੇ ਪਸਾਉ ॥

ਤੁਠਾ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ ਪਸਾਉ=ਦਾਤ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਤਿ ਪੁਰਖੁ ਜਿਨਿ ਜਾਨਿਆ; ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਉ ॥
ਤਿਸ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਿਖੁ ਉਧਰੈ; ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੬]

ਜੋ ਤੁਠਾ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪਸਾਉ=ਦਾਤ ਦੇਣਾ ਕਰੇ।

ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਮੋਕਲਾ; ਸਹਜੇ ਆਵਉ ਜਾਉ ॥੧॥

ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਗਿਆਨ ਇਤਨਾ ਮੋਕਲਾ=ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਮਨ ਸਹਜੇ=ਸੁਖੈਨ ਹੀ ਆਵਉ=ਆਉਂਦਾ ਜਾਉ=ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਕਤ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੩ ॥ ਨਾਨਕ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਅਤਿ ਨੀਕਾ; ਨਾਨ੍ਹਾ ਹੋਇ ਸੁ ਜਾਇ ॥

ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਗਿਆਨ ਅਤਿ ਨੀਕਾ=ਬਹੁਤ [ਛੋਟਾ] ਨਿਕਾ ਭਾਵ ਸੂਖਮ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਮਨ ਵੀ ਨਾਨ੍ਹਾ=ਨਿੱਕਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਸੂਖਮ ਅਥਵਾ ਹੰਗਤਾ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਉਮੈ ਮਨੁ ਅਸਥੂਲੁ ਹੈ; ਕਿਉ ਕਰਿ ਵਿਚੁ ਦੇ ਜਾਇ ॥

ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਹਉਮੈ=ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਕਰਕੇ ਅਸਥੂਲੁ=ਮੋਟਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੇਵ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਹਉਮੈ ਗਈ; ਜੋਤਿ ਰਹੀ ਸਭ ਆਇ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਗਈ=ਨਾਸ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤਿ=ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਸਭ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਹੁ ਜੀਉ ਸਦਾ ਮੁਕਤੁ ਹੈ; ਸਹਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥੨॥

ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜੀਉ=ਜੀਵ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੁਕਤੁ=ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸਹਿਜ ਪਦਵੀ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਸਮਾਇ=ਸਮਾਇਆ ਰਹਿਆ=ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪਉੜੀ ॥

ਪਉੜੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਤਲ ਤੋਂ ਖੜੇ ਨੂੰ ਸੁਖੈਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਚੇ ਥਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਧਰਮ ਕੀ ਪਉੜੀ; ਕੋ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਏ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੨]

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪੀ ਨੀਵੇਂ, ਬੁਧੀ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਤੇ ਖੜੇ ਨੂੰ ਉਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੇਵੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਪਉੜੀ ਹੈ। ਪਉੜੀ ਵਾਰ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਪਉੜੀ ਹੈ ਜੋ ਵਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭਿ ਸੰਸਾਰੁ ਉਪਾਇ ਕੈ; ਵਸਿ ਆਪਣੈ ਕੀਤਾ ॥

ਪ੍ਰਭਿ=ਮਾਲਕ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਸ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਗਣਤੈ ਪ੍ਰਭੂ ਨ ਪਾਈਐ; ਦੂਜੈ ਭਰਮੀਤਾ ॥

ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮਾਂ ਪੁੰਨਾਂ ਜਾਂ ਜਪ ਤਪ ਦੀ ਗਣਤੈ=ਗਿਣਤੀ ਕੀਤਿਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਦ੍ਵੈਸ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਚੌਰਾਸੀ ਵਿਚ ਭਰਮੀਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ; ਬੁਝਿ ਸਚਿ ਸਮੀਤਾ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ :

ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ; ਨ ਗਲੀ ਹੋਵਣਾ ॥ [ਭਾ: ਗੁ: ਵਾਰ ੩, ਪਉੜੀ ੧੮]

ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਵੱਲੋਂ ਮਰੈ=ਮਰ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਬੁੱਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਚ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮੀਤਾ=ਸਮਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ ਗਵਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ—

ਸਬਦੇ ਹਉਮੈ ਖੋਈਐ; ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲੀਤਾ ॥

ਸਬਦੇ=ਉਪਦੇਸ ਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਖੋਈਐ=ਨਾਸ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਚ ਮਿਲੀਤਾ=ਮਿਲੀਦਾ ਹੈ।

ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਣੈ ਕਰੇ ਆਪਿ; ਆਪੇ ਵਿਗਸੀਤਾ ॥੪॥

ਫਿਰ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹੰਗਤਾ ਦਾ ਪੜਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਜੀਵ ਆਪ ਕਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਵੇਖ ਕੇ ਭਾਵ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਏ ਤੋਂ ਵਿਗਸੀਤਾ=ਪ੍ਰਸੰਨ **ਵਾ:** ਅਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਏ ਮੁਖਵਾਕ ਦਾ ਸਮੁਚਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ; ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸੁ ਮਾਹਿ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਃ ੨, ਅੰਗ ੪੬੬]

ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਰੋਗ ਦੀ ਦਾਰੂ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਸਾਰੁ ਰੋਗੀ ਨਾਮੁ ਦਾਰੂ; ਮੈਲੁ ਲਾਗੈ ਸਚ ਬਿਨਾ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੬੮੭]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੧੧]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਜਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਆਪਣਾ ਤਿਸ ਨੋ ਪੂਜੇ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥ ਸਭਨਾ ਉਪਾਵਾ ਸਿਰਿ ਉਪਾਉ ਹੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥ ਅੰਤਰਿ ਸੀਤਲ ਸਾਤਿ ਵਸੈ ਜਪਿ ਹਿਰਦੈ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖਾਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੈਨਣਾ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਡਾਈ ਹੋਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਏ ਮਨ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਹਰਿ ਪਾਵਹਿ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ॥ ਹਰਿ ਸੁਖਦਾਤਾ ਮਨਿ ਵਸੈ ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਗੁਮਾਨੁ ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਪਾਈਐ ਤਾ ਅਨਦਿਨੁ ਲਾਗੈ ਧਿਆਨੁ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਭੁ ਸਚੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਵਿਤਾ ॥ ਅੰਦਰਹੁ ਕਪਟੁ ਵਿਕਾਰੁ ਗਇਆ ਮਨੁ ਸਹਜੇ ਜਿਤਾ ॥ ਤਹ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਅਨੰਦ ਰਸੁ ਅਗਿਆਨੁ ਗਵਿਤਾ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਰਵੈ ਗੁਣ ਪਰਗਟੁ ਕਿਤਾ ॥ ਸਭਨਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਇਕੋ ਹਰਿ ਮਿਤਾ ॥੯॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਜਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਆਪਣਾ; ਤਿਸ ਨੋ ਪੂਜੇ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੋਈ ਪੂਜਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਿਨ੍ ਨਾਨਕੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਜਿਆ, ਤਿਨ ਹਰਿ ਪੂਜ ਕਰਾਵਾ ॥੨॥

[ਆਸਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੫੦]

੨. ਜਿਨੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਮਨਾਇਆ; ਤਿਨ੍ ਪੂਜੇ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

ਸਾਖੀ— ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਲਾਉ।
ਜਾਂ ਭਾਈ ਮੰਝ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ।

ਸਭਨਾ ਉਪਾਵਾ ਸਿਰਿ ਉਪਾਉ ਹੈ; ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥

ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਲਿਆਣ ਹਿੱਤ ਅਨੰਤ ਉਪਾਵਾ=ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਿ=ਸ਼ਿਰੋਮਣ ਉਪਾਉ=ਯਤਨ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਸ਼ੁਧੀ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੇਵਾ ਹੀ ਮੁਖ ਯਤਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤਰਿ ਸੀਤਲ ਸਾਤਿ ਵਸੈ; ਜਪਿ ਹਿਰਦੈ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥

ਨਾਮ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਸਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੰਤਰਿ=ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਠੰਢ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖਾਣਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੈਨ੍ਣਾ; ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਡਾਈ ਹੋਇ ॥੧॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਹ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਇਹ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਖਾਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ=ਸਫਲ ਤੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦਾ ਪੈਨਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ=ਸਫਲ ਹੈ ਵਾ—ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖਾਣਾ=ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੈਨਣਾ=ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਨਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਃ ੩ ॥ ਏ ਮਨ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣਿ; ਹਰਿ ਪਾਵਹਿ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ॥

ਹੇ ਮਨ! ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਨਣਾ ਕਰ ਤਾਂ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਹਰਿ=ਪਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾ ਲਵੇਂਗਾ।

ਹਰਿ ਸੁਖਦਾਤਾ ਮਨਿ ਵਸੈ; ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਗੁਮਾਨੁ ॥

ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਤੇ ਜਾਤੀ ਗੁਮਾਨੁ=ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਪਾਈਐ; ਤਾ ਅਨਦਿਨੁ ਲਾਗੈ ਧਿਆਨੁ ॥੨॥

ਗੁਰਦੇਵ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨਦਰੀ=ਨਦਰਿ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਾ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪਾਈਦਾ ਹੈ।

ਪਉੜੀ ॥ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਭੁ ਸਚੁ ਹੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਵਿਤਾ ॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿਕ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨਾ ਤੇ ਸਤ ਪ੍ਰਤੱਗੀ ਹੋਣਾ ਆਦਿਕ ਸਭ ਕੁਝ ਪਵਿਤਾ=ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਵਾ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖ ਸਭੁ=ਸਾਰੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਇਆ।

ਅੰਦਰਹੁ ਕਪਟੁ ਵਿਕਾਰੁ ਗਇਆ; ਮਨੁ ਸਹਜੇ ਜਿਤਾ ॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਭਾਵ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਚੋਂ ਕਪਟੁ=ਛਲ, ਫਰੇਬ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਨਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਹਜੇ=ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ।

ਤਹ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਅਨੰਦ ਰਸੁ; ਅਗਿਆਨੁ ਗਵਿਤਾ ॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸੁ=ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦਾ ਰਸ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਗਵਿਤਾ=ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਰਵੈ; ਗੁਣ ਪਰਗਟੁ ਕਿਤਾ ॥

ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਰਵੈ=ਉਚਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਭਾਵ ਗਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਭਨਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ; ਇਕੋ ਹਰਿ ਮਿਤਾ ॥੯॥

ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਦਦਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ; ਸਭ ਕਉ ਦੇਵਨਹਾਰ ॥** [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੭]

੨. **ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ; ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ।** [ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੨]

ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੧੩]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਮੋਹਣੀ ਮਨਮੁਖਾ ਨੋ ਗਈ ਖਾਇ ॥ ਜੋ ਮੋਹਿ ਦੂਜੈ ਚਿਤੁ ਲਾਇਦੇ ਤਿਨ੍ਾ ਵਿਆਪਿ ਰਹੀ ਲਪਟਾਇ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਰਜਾਲੀਐ ਤਾ ਏਹ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਹੋਵੈ ਉਜਲਾ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ਨਾਨਕ ਮਾਇਆ ਕਾ ਮਾਰਣੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਕੇਤੜਿਆ ਜੁਗ ਭਰਮਿਆ ਥਿਰੁ ਰਹੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥ ਹਰਿ ਭਾਣਾ ਤਾ ਭਰਮਾਇਅਨੁ ਕਰਿ ਪਰਪੰਚੁ ਖੇਲੁ ਉਪਾਇ ॥ ਜਾ ਹਰਿ ਬਖਸੇ ਤਾ ਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਅਸਥਿਰੁ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਮਨ ਹੀ ਤੇ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਨਾ ਕਿਛੁ ਮਰੈ ਨ ਜਾਇ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਅਪਾਰੁ ਹੈ ਮਿਲਣਾ ਸੰਜੋਗੀ ॥ ਕਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਆਪਿ ਵਸਿ ਰਹਿਆ ਆਪੇ ਰਸ ਭੋਗੀ ॥ ਆਪਿ ਅਤੀਤੁ ਅਲਿਪਤੁ ਹੈ ਨਿਰਜੋਗੁ ਹਰਿ ਜੋਗੀ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕਰੇ ਹਰਿ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਗੀ ॥ ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ਲਹਿ ਜਾਹਿ ਵਿਜੋਗੀ ॥੧੩॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਮੋਹਣੀ; ਮਨਮੁਖਾ ਨੋ ਗਈ ਖਾਇ ॥

ਇਸ **ਪੰਗਤੀ** ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਵ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੋਹਣੀ=ਮਾਇਆ ਜੋ ਤਮਾਮ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰ ਕੇ ਮੋਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਕਰਕੇ ਮਨਮੁਖੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—

ਮਾਇਆ ਕਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ ਕਿਆ ਮਾਇਆ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੭]

ਮਾਇਆ ਕਿਸ ਵਸਤੂ ਦਾ ਨਾਮ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਰਮ ਕੀ ਹੈ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਉੱਤਰ :

ਮਾਇਆ ਨਾਮੁ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਕਾ ਤਿਹ ਤਜਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਵਉ ॥੩॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੯੩]

ਮਾਇਆ ਹੀ, ਨਾਮੁ=ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਾਰਨ ਹੈ ਗਰਭ ਜੋਨੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਦਾ **ਵਾ:** ਗਰਭ ਜੋਨੀਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਰਸਨ ਮੈਂ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਪਾਵੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਅਨਹੋਤੀ ਬਾਤ ਕੋ ਹੋਤੀ ਕਰ ਦਿਖਲਾਇ ॥
ਅਰ ਹੋਤੀ ਬਾਤ ਕਾ ਤਾਕਾ ਲੋਪ ਕਰਾਇ ॥
ਤਾਂਕਾ ਲੋਪ ਕਰਾਇ ਯਹਿ ਮਾਇਆ ਕਾ ਰੂਪ ॥
ਸਾਚੁ ਕੋ ਝੂਠ ਦਿਖਾਏ ਝੂਠ ਕੋ ਸਾਚ ਸਰੂਪ ॥ [ਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣ]

ਬ੍ਰਹਮ ਸੱਤ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਅਸੱਤ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸੱਤ, ਬ੍ਰਹਮ ਅਸੱਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਰਮ ਨੂੰ ਹੀ ਵਾ ਭੁੱਲਣ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਇਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਖੀ : ਇਕ ਜਗਾ ਚਾਰ ਚੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਚੋਰੀ ਦਾ ਧੰਧਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਨਮੁੱਖਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਵਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਨਕਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤ ਕਠੋਰ, ਨਿਰਦਈ, ਸੁਆਰਥੀ ਤੇ ਪਰਾਏ ਦਾ ਬੁਰਾ ਚਿਤਵਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਿੰਦਕ ਕਰਮ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਚੋਰ ਕੀ ਹਾਮਾ ਭਰੇ ਨ ਕੋਇ ॥ ਚੋਰੁ ਕੀਆ ਚੰਗਾ ਕਿਉ ਹੋਇ ॥੧॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੬੬੨]

ਨੰ: ੧ ਹਾਮਾ=ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰੀ ਹਾਂ+ਮੈ=ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਪੱਖੀ ਹਾਂ।

ਚੋਰ ਦੀ ਐਸੀ ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਭਰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਪੱਖੀ ਹਾਂ।

ਨੰ: ੨ ਅਰਬੀ ਵਿਚ [ਹਾਮੀ] ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਹਾਇਤਾ, ਮਦਦ, ਜ਼ਾਮਨੀ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਮਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਮਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ਹਾਮਾ ਤਾ ਭਰੇ ਜਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ਨ ਖਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ, ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੪੧]

ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪੀਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਹਾਮਾ ਤਾਂ ਭਰਨਗੇ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵੇਂ ਪਰਾਏ ਹੱਕ ਰੂਪੀ ਮੁਰਦਾਰੁ=ਮਰੇ ਹੋਏ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਾਣਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਰਣ ਪਾਹਿ ਹਰਾਮ ਮਹਿ ਹੋਇ ਹਲਾਲੁ ਨ ਜਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੪੧]

ਹਰਾਮ=ਬੇ ਹੱਕੇ ਖਾਣੇ ਵਿਚ ਮਾਰਣ=ਮਸਾਲੇ ਪਾ ਕੇ ਸੁਆਦ ਭੀ ਬਣਾ ਲਈਏ ਤਾਂ ਭੀ ਉਹ ਹਲਾਲ=ਹੱਕ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਏਸੇ ਲਈ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਤੋਂ ਮਰਦਾਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਂ ਹੋਲ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਖਾ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਖੇਤ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਦਾਣੇ ਤੇ ਖਾਣ ਦਾ ਤੇਰਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਕਰਤਬ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਰੇ ਚੋਰ ਮਨਮੁਖ ਸਨ। ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਅਗੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਕਈਆਂ ਦੇ ਘਰ ਲੁੱਟੇ ਪਰ ਅੱਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਧਨੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ, ਨਕਦੀ ਜ਼ੇਵਰ ਆਦਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ਤਾਂ ਇਹ ਚੋਰੀ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਕੇ ਚੋਰੀ ਦੇ ਮਾਲ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਰਾਤ ਦੇ ਅਨੀਂਦਰੇ ਔਰ ਭੁੱਖ ਦੇ ਸਤਾਏ ਹੋਏ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪੇਟ ਭਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਵ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਲ ਦੀ ਰਾਖੀ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਦੋ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਖਾਣੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ। ਜਦੋਂ ਖਾਣੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਮਾਲ ਦੀ ਰਾਖੀ ਬੈਠੇ ਚੋਰਾਂ ਦਾ ਮਨ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਾਥੀਆਂ ਉਤੇ ਬੇਈਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਮਾਲ ਨੂੰ ਚਾਰ ਥਾਂ ਵੰਡਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦੋ ਥਾਂ ਵੰਡਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾ ਲਈ। ਹੁਣ ਇਹ ਗਾਥਾ ਲੌਕਕ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। 'ਕਿ ਦਿਲ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਨੂੰ ਬੁੱਝ ਲੈਂਦੇ, ਦਿਲ ਜਾਣਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਤਾਰ ਮੀਆਂ' ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲਈ ਬੁਰਾ ਜਾਂ ਭਲਾ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਉਤੇ ਇਸ ਚਿਤਵਨੀ ਦਾ ਸੂਖਮ ਅਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਜਾਗਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਖਾਣੇ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕਰ ਲਈ। ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਖਾਣਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਅਜੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਰਾਖੀ ਬੈਠੇ ਉਹਨਾਂ ਦੋ ਚੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਲੱਗੇ। ਨਾਲ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਾਰ ਤੋਂ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਸਾਡੀਆਂ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅਸਰ ਕਾਰਣ ਮ੍ਰਿਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ। ਧਨ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਹੀ ਪਿਆ ਰਿਹਾ। ਇਹਨਾਂ ਚਾਰਾਂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਇਕੋ ਹੀ ਥਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੋਈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਜਗਤ ਦੇ ਖਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਮੋਹਣੀ ਜਿਨਿ ਵਿਣੁ ਦੰਤਾ ਜਗੁ ਖਾਇਆ ॥
ਮਨਮੁਖ ਖਾਧੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਬਰੇ ਜਿਨੀ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥

[ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੩]

ਜੋ ਮੋਹਿ ਦੂਜੈ ਚਿਤੁ ਲਾਇਦੇ; ਤਿਨਾ ਵਿਆਪਿ ਰਹੀ ਲਪਟਾਇ ॥

ਜੋ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਦ੍ਵੈਤ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਮਾਇਆ' ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ ਲਪਟ ਰਹੀ ਹੈ ਅਥਵਾ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਮਾਇਆ ਨੇ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ :—

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਰਜਾਲੀਐ; ਤਾ ਏਹ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਾ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਪਰ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਲੀਐ=ਸਾੜ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ=ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਤਨੁ ਮਨੁ ਹੋਵੈ ਉਜਲਾ; ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥

ਤਦ 'ਤਨ ਤੇ ਮਨ' ਉਜਲਾ=ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਆ ਵਸਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ, ਮਾਇਆ ਕਾ ਮਾਰਣੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਨਾਮ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਃ ੩ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਕੇਤੜਿਆ ਜੁਗ ਭਰਮਿਆ; ਥਿਰੁ ਰਹੈ ਨ, ਆਵੈ ਜਾਇ ॥

ਇਹ ਮਨ ਭਰਮ ਦਾ ਭਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਚੰਚਲਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਤਕ ਭਰਮਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਥਿਰੁ=ਇਸਥਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਭਾਵ ਜੰਮਦਾ ਤੇ ਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਭਾਣਾ ਤਾ ਭਰਮਾਇਅਨੁ; ਕਰਿ ਪਰਪੰਚੁ ਖੇਲੁ ਉਪਾਇ ॥

ਜਦ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ=ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪਰ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਚੁ=ਪੰਜ ੧. ਅਸਤੀ, ੨. ਭਾਂਤੀ, ੩. ਪ੍ਰੇਯ, ੪. ਨਾਮ, ੫. ਰੂਪ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਖੇਲ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਭੁਆਇਆ ਹੈ।

ਜਾ ਹਰਿ ਬਖਸੇ ਤਾ ਗੁਰੁ ਮਿਲੈ; ਅਸਥਿਰੁ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥

ਜਦੋਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭਰਮਨੇ ਵੱਲੋਂ ਅਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਚੱਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਮਨ ਹੀ ਤੇ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ; ਨਾ ਕਿਛੁ ਮਰੈ ਨ ਜਾਇ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਨੁ=ਮੰਤਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਮੰਨ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਕੁਝ ਮਰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕੁਝ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਬ ਜਾਨਿਆ ਤਉ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੬]

ਪਉੜੀ ॥ ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਅਪਾਰੁ ਹੈ; ਮਿਲਣਾ ਸੰਜੋਗੀ ॥

ਦੇਹ ਹੀ ਅਪਾਰੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕੋਟੁ=ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਆਪਿ ਵਸਿ ਰਹਿਆ; ਆਪੇ ਰਸ ਭੋਗੀ ॥

ਇਸ ਦੇਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦੇ ਕੇ ਰਸਾਂ ਦਾ ਭੋਗੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਪਿ ਅਤੀਤੁ ਅਲਿਪਤੁ ਹੈ; ਨਿਰਜੋਗੁ ਹਰਿ ਜੋਗੀ ॥

ਆਪ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤੁ=ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅਲਿਪਤੁ=ਅਸੰਗ ਅਤੇ ਨਿਰਜੋਗੁ=ਸਬੰਧ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋਗੀ=ਜੁੜ ਭਾਵ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕਰੇ; ਹਰਿ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਗੀ ॥

ਜੋ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰੀ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਹੀ ਹੋਏਗਾ।

ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ; ਲਹਿ ਜਾਹਿ ਵਿਜੋਗੀ ॥੧੩॥

ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਈਏ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਜੋਗੀ=ਦੁਖ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੧੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੧੫]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਬਾਣੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ਤਿਸੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਅਗਮ ਅਥਾਹੁ ਹੈ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਹੈ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵੈ ਕੋਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਮੀ ਪਾਈਐ ਆਪਿ ਦਇਆ ਕਰਿ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਈਐ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਲਏਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਸਾਤਿ ਨ ਆਵਈ ਦੂਜੀ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ॥ ਜੇ ਬਹੁਤੇਰਾ ਲੋਚੀਐ ਵਿਣੁ ਕਰਮੈ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥ ਜਿਨ੍ਾ ਅੰਤਰਿ ਲੋਭ ਵਿਕਾਰੁ ਹੈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਇ ॥ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਨ ਚੁਕਈ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਦੁਖੁ ਪਾਇ ॥ ਜਿਨ੍ਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ਸੁ ਖਾਲੀ ਕੋਈ ਨਾਹਿ ॥ ਤਿਨ ਜਮ ਕੀ ਤਲਬ ਨ ਹੋਵਈ ਨਾ ਓਇ ਦੁਖ ਸਹਾਹਿ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਬਰੇ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਹਿ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਢਾਢੀ ਤਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ ਜਿ ਖਸਮੈ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ ॥ ਦਰਿ ਖੜਾ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਢਾਢੀ ਦਰੁ ਘਰੁ ਪਾਇਸੀ ਸਚੁ ਰਖੈ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥ ਢਾਢੀ ਕਾ ਮਹਲੁ ਅਗਲਾ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰਿ ॥ ਢਾਢੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਚਾਕਰੀ ਹਰਿ ਜਪਿ ਹਰਿ ਨਿਸਤਾਰਿ ॥੧੮॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਬਾਣੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ; ਤਿਸੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥

ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਹੈ ਉਸ ਜਿੱਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਅਗਮ ਅਥਾਹੁ ਹੈ; ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥

ਵਾਹੁ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਗਮ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਥਾਹੁ=ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅਥਾਹੁ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅ+ਥਾਹੁ 'ਜਿਸ ਦੀ ਥਾਹ ਨਾ ਆਵੇ ਜਿਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਲੱਭੇ ਭਾਵ ਬੇਅੰਤ, ਜਿਹੜਾ ਜਾਚਿਆ ਨਾ ਜਾਇ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਵੇ ਐਸਾ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਚਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ।

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਹੈ; ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥

ਵਾਹੁ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਹੈ। ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੇਪਰਵਾਹੁ=ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਵੇ+ਪਰਵਾਹੁ ਇੱਛਾ ਰਹਿਤ, ਕਾਨ ਕਨੌਂਡ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਹੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵੈ ਕੋਇ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕੋਟਨ ਮੈ ਨਾਨਕ ਕੋਊ ਨਾਰਾਇਨ ਜਿਹ ਚੀਤਿ ॥੨੪॥** [ਸਲੋਕ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੭]

੨. **ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਤੁਮਾਰਾ ਪਿਆਰੇ ਸਾਧਸੰਗਿ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੯੦]

੩. **ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਮਿਲਿ ਪੀਵਹੁ ਭਾਈ॥** [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ ਅੰਗ ੩੧੮]

੪. **ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਪੀਤੈ ਤਿਖ ਜਾਇ॥** [ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ, ਮਃ ੩ ਅੰਗ ੧੨੮੩]

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਮੀ ਪਾਈਐ; ਆਪਿ ਦਇਆ ਕਰਿ ਦੇਇ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਉਸ ਜੀਵ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕੁ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਈਐ; ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਲਏਇ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਰਾਤ ਦਿਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਵਾਹੁ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਮੁਖਿ=ਉਤਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਿਜੁਗਿ ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਸਦੇਵ ਵਵਾ ਵਿਸਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ॥
ਦੁਆਪਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹਾਹਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ॥
ਤ੍ਰੇਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਜੀ ਰਾਰਾ ਰਾਮ ਜਪੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ॥
ਕਲਜੁਗਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰਗੋਬਿੰਦ ਗਗਾ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮੁ ਅਲਾਵੈ॥
ਚਾਰੇ ਜਾਗੇ ਚਹੁ ਜੁਗੀ ਪੰਚਾਇਣ ਵਿਚਿ ਜਾਇ ਸਮਾਵੈ॥
ਚਾਰੋ ਅਛਰ ਇਕੁ ਕਰਿ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜਪ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪਾਵੈ॥
ਜਹਾ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਫਿਰਿ ਤਹਾ ਸਮਾਵੈ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ-੧, ਪਉੜੀ ੪੯]

"ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰੁ ਕਰਿ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਅਨੂਪ ਦਿਖਾਇਆ
ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਅਗੋਚਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਣਾਇਆ॥"
[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੨ ਪਉੜੀ ੧੭]

ਨਿਰੰਕਾਰ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਉਸਨੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਆਪਣਾ ਆਪ ਦਿਖਾਇਆ।

ਬੇਦਾਂ ਕਤੇਬਾਂ ਤੋਂ ਅਗੋਚਰ=ਅਵਿਸ਼ੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਮੰਤਰ ਛੱਤੀ ਜੁਗ ਕਮਾਇਆ ਅਤੇ ਇਕ-ਇਕ ਅੱਖਰ ਨੌਂ-ਨੌਂ ਜੁਗ ਸੋਧਿਆ ਹੈ। ਵਾਸਦੇਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਸਫੁਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹਾਹੇ ਤੋਂ ਹਰੀ ਮੰਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਸਫੁਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰਾਮ ਰਾਰੇ ਤੋਂ ਸੰਕਰਾਚਾਰੀਆ ਨੂੰ ਸਫੁਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗਗੇ ਤੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਜਾਪ ਬਿਆਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸਫੁਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਮੰਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਰਗਾ ਮਹਾਤਮ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਮਾਂ ਚੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਜਲਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਹੋ ਹੀ ਮੰਤਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੁਝ ਅਨੋਖਾ ਹੀ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਜਪਿ ਹਉਮੈ ਖੋਈ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੩, ਪਉੜੀ ੨]

ਮਃ ੩॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਸਾਤਿ ਨ ਆਵਈ; ਦੂਜੀ ਨਾਹੀ ਜਾਇ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ੁਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸ਼ੁਧ ਅੰਤਸਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ। ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਦੂਜੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਾਇ=ਜਗਾ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੇ ਬਹੁਤੇਰਾ ਲੋਚੀਐ; ਵਿਣੁ ਕਰਮੈ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥

ਜੇਕਰ ਬਹੁਤ ਲੋਚੀਐ=ਚਾਹੀਏ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ।

ਜਿਨ੍ਾ ਅੰਤਰਿ ਲੋਭ ਵਿਕਾਰੁ ਹੈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਤਹ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਭ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਹਨ ਉਹ ਦੂਜੈ=ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਇ=ਭਾਵ ਲੈ ਕੇ ਖੁਆਇ=ਭੁਲਾਏ ਵਾ ਭੁਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਨ ਚੁਕਈ; ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਦੁਖੁ ਪਾਇ ॥

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੰਮਣਾ ਮਰਨਾ ਚੁਕਈ=ਮੁਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਾ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਨ੍ਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ; ਸੁ ਖਾਲੀ ਕੋਈ ਨਾਹਿ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਤਿਨ ਜਮ ਕੀ ਤਲਬ ਨ ਹੋਵਈ; ਨਾ ਓਇ ਦੁਖ ਸਹਾਹਿ ॥

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਦੀ ਤਲਬ=ਬੁਲਾਹਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਤਲਬ=ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬੁਲਾ**ਏ ਜਾਣ ਦਾ ਨਾਮ** ਤਲਬ ਹੋਣਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਸੱਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਈ ਤਲਬ ਗੋਪਾਲ ਰਾਇ ਕੀ ਮਾਇਆ ਮੰਦਰ ਛੋਡਿ ਚਲਿਓ ॥

[ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੭੯]

ਜਦੋਂ ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਾਲ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਬੁਲਾਵਾ ਭਾਵ ਸੱਦਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ=ਮਕਾਨ ਇਥੇ ਛੱਡ ਕੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਿਓ=ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਲਬਾ ਪਉਸਨਿ ਆਕੀਆ ਬਾਕੀ ਜਿਨਾ ਰਹੀ ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੫੩]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਪਾਪ ਰੂਪ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਤਲਬ=ਬੁਲਾਹਟ ਪਉਸਨਿ=ਪਵੇਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਕੀ ਵਾਲਾ ਤਲਬੀਐ ਸਿਰਿ ਮਾਰੇ ਜੰਦਾਰੁ ਜੀਉ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੫੧]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਪਾਪ ਦੀ ਬਾਕੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚੋਂ ਤਲਬ=ਬੁਲਾਹਟ ਭਾਵ ਸੱਦਾ ਆਵੇਗਾ। ਜੰਦਾਰੁ=ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਰੀ=ਦੁਸ਼ਮਨ ਜਮ ਸਿਰ ਵਿਚ ਚੋਟਾਂ ਮਾਰੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਮ ਕਾ ਡੰਡੁ ਮੂੰਡ ਮਹਿ ਲਾਗੈ ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਰੈ ਨਿਬੇਰਾ ॥੩॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੦]

ਜਮਾਂ ਦਾ ਡੰਡਾ ਮੂੰਡ=ਸਿਰ ਵਿਚ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਛਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਬੇੜਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਪਾਪ ਰੂਪ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੁੱਖ ਭੁਗਤਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ—ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਅਪਰਾਧੀ ਦੇ ਸੱਦਣ ਦਾ ਇਕ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਤਲਵਾਨਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਬਰੇ; ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਹਿ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਸੱਚੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਸਮਾਇ=ਸਮਾਹੜਾ, ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਉਬਰੇ=ਬਚ ਗਏ ਹਨ।

ਪਉੜੀ ॥ ਢਾਢੀ ਤਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ; ਜਿ ਖਸਮੈ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ ॥

ਉਸ ਨੂੰ ਢਾਡੀ ਆਖੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਖਸਮੁ=ਮਾਲਕ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਢਾਢੀ [ਸੰ: ਪੰਜਾਬੀ, ਢਢ+ਆ, ਗੁਣ+ਈ ਪ੍ਰਤੇ] ਢੱਡ ਬਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਾਰਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਸ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਕੀਰਤ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ।

ਦਰਿ ਖੜਾ ਸੇਵਾ ਕਰੇ; ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵੀਚਾਰੁ ॥

ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਖੜਾ ਜਸ ਕਰਨ ਰੂਪ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਕਰੇ।

ਢਾਢੀ ਦਰੁ ਘਰੁ ਪਾਇਸੀ; ਸਚੁ ਰਖੈ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥

ਜੋ ਸੱਚ ਨੂੰ ਉਰ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਿ=ਧਾਰੀਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਢਾਢੀ ਦਰੁ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਘਰੁ=ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਾ ਲਵੇਗਾ।

ਢਾਢੀ ਕਾ ਮਹਲੁ ਅਗਲਾ; ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰਿ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ ਢਾਢੀ ਦਾ ਅਗਲਾ=ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਮਹਲੁ=ਸਰੂਪ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਢਾਢੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਚਾਕਰੀ; ਹਰਿ ਜਪਿ ਹਰਿ ਨਿਸਤਾਰਿ ॥੧੮॥

ਢਾਢੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਰੂਪ ਚਾਕਰੀ=ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਨੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹਰਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਸ=ਪਰਪੰਚ ਤੋਂ ਤਾਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਚਾਕਰ=ਨੌਕਰ, ਦਾਸ, ਟਹਿਲੀਆ, ਸੇਵਕ।

ਚਾਕਰੀ=ਚਾਕਰ ਦਾ ਕਰਮ=ਨੌਕਰੀ, ਸੇਵਕੀ। ਚਾਕਰੀ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ ਦੋ ਸਬਦ ਹਨ। ਚਾਕਰੀ=ਨਿਸਕਾਮ, ਨੌਕਰੀ=ਸਕਾਮ ਭਾਵ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕਰਮ ਨੌਕਰੀ ਹੈ।

ਚਾਕਰੀ=ਚਾਅ+ਕਰੀ ਜੋ ਚਾਅ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਸੇਵਾ ਸੋ ਕਹੀਏ ਚਾਕਰੀ। ਚਾਕਰੀ=ਚਾਅ ਭਾਵ ਚੁਕਨਾ ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਚੁੱਕ ਕਰਕੇ ਕਰੀ=ਜੋ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਸੋ ਕਹੀਏ ਚਾਕਰੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਮ ਚਾਕਰ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਠਾਕੁਰੁ ਮੇਰਾ ਭਾਰਾ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੯੯]

੨. **ਜਿਨ ਗੁਰ ਕੀ ਕੀਤੀ ਚਾਕਰੀ ਤਿਨ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੩॥** [ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੭੨੫]

੩. **ਗੁਰ ਪੀਰਾਂ ਕੀ ਚਾਕਰੀ ਮਹਾਂ ਕਰੜੀ ਸੁਖ ਸਾਰੁ ॥** [ਸਲੋਕ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੪੨੨]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੧੭]

ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੫ ॥ ਅੰਤਰਿ ਗੁਰੁ ਆਰਾਧਣਾ ਜਿਹਵਾ ਜਪਿ ਗੁਰ ਨਾਉ ॥ ਨੇਤ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੇਖਣਾ ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਨਣਾ ਗੁਰ ਨਾਉ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਤੀ ਰਤਿਆ ਦਰਗਹ ਪਾਈਐ ਠਾਉ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨੋ ਏਹ ਵਥੁ ਦੇਇ ॥ ਜਗ ਮਹਿ ਉਤਮ ਕਾਢੀਅਹਿ ਵਿਰਲੇ ਕੇਈ ਕੇਇ ॥੧॥ ਮਃ ੫ ॥ ਰਖੇ ਰਖਣਹਾਰਿ ਆਪਿ ਉਬਾਰਿਅਨੁ ॥ ਗੁਰ ਕੀ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਕਾਜ ਸਵਾਰਿਅਨੁ ॥ ਹੋਆ ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ ਮਨਹੁ ਨ ਵਿਸਾਰਿਅਨੁ ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਭਵਜਲੁ ਤਾਰਿਅਨੁ ॥ ਸਾਕਤ ਨਿੰਦਕ ਦੁਸਟ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਬਿਦਾਰਿਅਨੁ ॥ ਤਿਸੁ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਟੇਕ ਨਾਨਕ ਮਨੈ ਮਾਹਿ ॥ ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਜਾਹਿ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ਪੁਰਖੁ ਅਗਮੁ ਅਪਾਰੀਐ ॥ ਸਚੋ ਸਚਾ ਸਚੁ ਸਚੁ ਨਿਹਾਰੀਐ ॥ ਕੂੜੁ ਨ ਜਾਪੈ ਕਿਛੁ ਤੇਰੀ ਧਾਰੀਐ ॥ ਸਭਸੈ ਦੇ ਦਾਤਾਰੁ ਜੇਤ ਉਪਾਰੀਐ ॥ ਇਕਤੁ ਸੂਤਿ ਪਰੋਇ ਜੋਤਿ ਸੰਜਾਰੀਐ ॥ ਹੁਕਮੇ ਭਵਜਲ ਮੰਝਿ ਹੁਕਮੇ ਤਾਰੀਐ ॥ ਪ੍ਰਭ ਜੀਉ ਤੁਧੁ ਧਿਆਏ ਸੋਇ ਜਿਸੁ ਭਾਗੁ ਮਥਾਰੀਐ ॥ ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਲਖੀ ਨ ਜਾਇ ਹਉ ਤੁਧੁ ਬਲਿਹਾਰੀਐ ॥੧॥

ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੫ ॥ ਅੰਤਰਿ ਗੁਰੁ ਆਰਾਧਣਾ; ਜਿਹਵਾ ਜਪਿ ਗੁਰ ਨਾਉ ॥

ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫ : ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਵਾਰ=ਵਾਰੀ ਰਾਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵਿਚ ਗੁਜਰੀ=ਬਤੀਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। **੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ** : ੧=ਅਦਵੈਤ ਸਰੂਪ, **ੴ**=ਸਰਬ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹਨ। ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। **ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ**=ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਇਕ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਥਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਸ਼ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਰਾਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰੁ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਮਨ ਮਹਿ ਧਿਆਨੁ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਮੰਤ੍ਰੁ ਮਨੁ ਮਾਨ ॥ [ਗੋਂਡ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੬੪]

ਜਿਹਵਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਅਰਾਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ "ਗੁਰ" ਸਬਦ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਗੁਰੁ। ਸੰਗਯਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗ੍ਰੀ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਨਿਗਲਣਾ ਤੇ ਸਮਝਾਉਣਾ, ਜੋ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਤਤ੍ਵ ਗਯਾਨ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰ, ਗੁਰੁ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਹੀ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। [ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ] ਗੁਰੂ ਪਦ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਲਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ "**ਮੈ ਆਪਣਾ ਗੁਰੁ ਪੂਛਿ ਦੇਖਿਆ...॥** (ਅੰਗ ੧੪), ਪਤਾ ਦੇ ਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਪਦ ਜਿਸ ਪਰਮ ਪੂਰਨ ਜੋਤਿ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਤ ਕੀਤਾ, ਸੋ ਬੀ ਗੁਰੂ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਇਉਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ ਹੋਈ ਮੈਂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ ॥੫॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੫੯੯]

ਅਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਰਾਧਨਾ ਤੇ ਜਿਹਵਾ ਨਾਲ ਜਸ ਕਰਨ ਕਰੀਏ।

ਨੇਤ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੇਖਣਾ; ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਨਣਾ ਗੁਰ ਨਾਉ ॥

ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਸ੍ਰਵਣੀ=ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਨਾ ਕਰੀਏ।

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਤੀ ਰਤਿਆ; ਦਰਗਹ ਪਾਈਐ ਠਾਉ ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆਂ ਹੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਥਾਂ ਪਾਈਦਾ ਹੈ। **ਦਰਗਾਹ**=੧. ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਦਰਬਾਰ ੨. ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਨਜਾਯ ਸਭਾ ਭਾਵ ਬੈਕੁੰਠ ਵਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਨ ਆਦਰ ਸਹਿਤ ਥਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। **ਨੋਟ :** ਇਥੇ ਭਾਈ ਡੱਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਲਾਉ ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਇਹ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸਾਬੋ-ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਡੱਲੇ ਦੀ ਮਹਾਨ ਘਾਲਣਾ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪਹਿਰੇ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ, ਪੁਛਿਆ ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਮੰਗਣਾ ਹੈ ਸੋ ਮੰਗ ਲੈ। ਡੱਲੇ ਨੇ ਅਰਜ ਕੀਤੀ ਹਜ਼ੂਰ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਿੰਨਾਂ ਥਾਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਘਾਲਣਾ ਸਫਲ ਸਮਝੀ ਜਾਏਗੀ ਇਹ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਦੇਵੋ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਡੱਲਿਆ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਮੰਗ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਸਾਨੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਬਹੁਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਾਵਨੀ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਕਉਡੀ ਅਗ੍ਰਭਾਗੁ ਰਾਖੈ ਤਾਹਿ ਗੁਰ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਦਾਨ ਦੇਤ ਹੈ ॥

[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਕਬਿਤ ੧੧੧]

ਡੱਲੇ ਨੇ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਦਰਗਾਹੇ ਥਾਂ ਦੀ ਜਿਦ ਕਰਦਿਆਂ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਡੱਲਿਆ! ਅਗਰ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹਦੀ ਜੁਗਤ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਤਨ-ਮਨ-ਧਨ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਭੇਟ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨੀਂ ਹੈ। ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਵਿਆਰ ਹੋ। ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੁ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਸਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ, ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸੁਣਨਾ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਹ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਥਾਂ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ; ਜਿਸ ਨੋ ਏਹ ਵਥੁ ਦੇਇ ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ **ਵਥੁ**=ਵਸਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। 'ਵਥੁ' ਇਹ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਵਸਤੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਸਤ, ਚੀਜ਼, ਪਦਾਰਥ ਤਥਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦ੍ਰਿੜੁ ਕਰਿ ਗਹਹੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਵਥੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੮]

ਜਗ ਮਹਿ ਉਤਮ ਕਾਢੀਅਹਿ; ਵਿਰਲੇ ਕੇਈ ਕੇਇ ॥੧॥

ਇਹਨਾਂ ਉੱਤਮ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਕਰੀਏ, ਭਾਵ ਲੱਭਣਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ-ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮ: ੫ ॥ ਰਖੇ ਰਖਣਹਾਰਿ; ਆਪਿ ਉਬਾਰਿਅਨੁ ॥

ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ **ਉਬਾਰਿਅਨੁ**=ਬਚਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਕੀ ਪੈਰੀ ਪਾਇ; ਕਾਜ ਸਵਾਰਿਅਨੁ ॥

ਅਸਾਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪੀ ਕਾਜ=ਕੰਮ ਸਵਾਰਿਅਨੁ=ਸਵਾਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਹੋਆ ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ; ਮਨਹੁ ਨ ਵਿਸਾਰਿਅਨੁ ॥

ਜਿਸ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਦਿਆਲੂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨ ਚੋਂ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਂਵਦਾ ਵਾ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਚੋਂ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਂਦਾ।

ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੈ ਸੰਗਿ; ਭਵਜਲੁ ਤਾਰਿਅਨੁ ॥

ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਗਿ=ਮਿਲਣਾ, ਭਾਵ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਤਸੰਗ, ਭਵਜਲੁ=ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧ=ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੰਤ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇ ਮਾਰੇ ਹੋਣ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਇੰਦ੍ਰੇਜਿਤ ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਮਹਾਤਮਾ ਵਾ ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸੀ ਲਿਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਪਰਾਏ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰੇ, ਉੱਤਮ ਵੀ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਧ ਨਾਮ ਨਿਰਮਲ ਤਾ ਕੇ ਕਰਮ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

ਐਸੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਧੋ ਸਾਧੂ ਜਨ ਦੇਹੁ ਮਿਲਾਇ ॥ [ਬਸੰਤ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੧੧੭੮]

ਭਵਜਲੁ=ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਭਵ=ਸੰਸਾਰ, ਜਲੁ=ਸਮੁੰਦਰ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਭਉਜਲੁ ਬਿਖਮੁ ਅਸਗਾਹੁ ਗੁਰਿ ਬੋਹਿਥੈ ਤਾਰਿਅਮੁ ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੭੧੦]

੨. ਬਿਖੁ ਭਉਜਲ ਡੁਬਦੇ ਕਢਿ ਲੈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੪੦]

ਸਾਕਤ ਨਿੰਦਕ ਦੁਸਟ; ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਬਿਦਾਰਿਅਨੁ ॥

ਸਾਕਤ=ਕਠੋਰ ਚਿਤ ਦੁਸਟ=ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ ਬਿਦਾਰਿਅਨੁ=ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤਿਸੁ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਟੇਕ; ਨਾਨਕ ਮਨੈ ਮਾਹਿ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਸਾਹਿਬ=ਮਾਲਕ ਦੀ ਟੇਕ=ਓਟ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੋ।

ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਸੁਖੁ ਹੋਇ; ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਜਾਹਿ ॥੨॥

ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨੇ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਜਾਹਿ=ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਉੜੀ ॥ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ਪੁਰਖੁ; ਅਗਮੁ ਅਪਾਰੀਐ ॥

ਨਿਰੰਜਨ=ਨਿਰ+ਅੰਜਨ, ਮਲ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਅੰਜਨ ਨਾਮ ਸੁਰਮੇ ਦਾ ਹੈ ਸੁਰਮੇ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕਾਲਖ ਦਾ ਭਾਵ ਲੈਣਾ। ਮਾਇਆ ਰੂਪੀਂ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਨਿਰ ਕਹੀਏ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ ਸੋ ਨਿਰੰਜਨ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਮਲ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ! ਤੂੰ ਅਕੁਲ=ਕੁਲਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਪੁਰਖੁ=ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਅਗਮੁ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਅਪਾਰੀਐ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਡਰ ਵਾ ਖੌਫ ਰਹਿਤ ਹੈਂ॥

ਸਚੋ ਸਚਾ ਸਚੁ; ਸਚੁ ਨਿਹਾਰੀਐ ॥

ਸੱਚੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਤੇਰੇ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ ਨਿਹਾਰੀਐ=ਵੇਖਦੇ ਹਨ।

ਕੂੜੁ ਨ ਜਾਪੈ ਕਿਛੁ; ਤੇਰੀ ਧਾਰੀਐ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਜਿਤਨੀ ਕੁ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਕੂੜ=ਝੂਠ ਨਹੀਂ।

ਸਭਸੈ ਦੇ ਦਾਤਾਰੁ; ਜੇਤ ਉਪਾਰੀਐ ॥

ਹੇ ਦਾਤਾਰੁ=ਦਾਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜੇਤ ਉਪਾਰੀਐ=ਜਿਤਨੀ ਕੁ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਹੀ ਦਾਤਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਿ ਕਾਰਨ ਕੁਨਿੰਦ ਹੈਂ॥ ਕਿ ਰੋਜੀ ਦਿਹੰਦ ਹੈਂ॥੧੦੯॥** [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ]

੨. **ਦਦਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਸਭ ਕਉ ਦੇਵਨਹਾਰ ॥**
ਦੇਂਦੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਅਗਨਤ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ॥ [ਸਲੋਕ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ਅੰਗ ੨੫੭]

੩. **ਤੂ ਦਾਤਾ ਦਾਤਾਰੁ ਤੇਰਾ ਦਿਤਾ ਖਾਵਣਾ ॥** [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੬੫੨]

ਇਕਤੁ ਸੂਤਿ ਪਰੋਇ; ਜੋਤਿ ਸੰਜਾਰੀਐ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਕ ਸਵਾਸਾਂ ਰੂਪੀ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ=ਸੱਤਾ, ਸੰਜਾਰੀਐ=ਮੇਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਹੁਕਮੇ ਭਵਜਲ ਮੰਝਿ; ਹੁਕਮੇ ਤਾਰੀਐ ॥

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਮੰਝਿ=ਵਿਚ ਡੋਬਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਾਰਦੇ ਹੋ।

ਪ੍ਰਭ ਜੀਉ, ਤੁਧੁ ਧਿਆਏ ਸੋਇ; ਜਿਸੁ ਭਾਗੁ ਮਥਾਰੀਐ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਗ ਜਾਗੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਲਖੀ ਨ ਜਾਇ; ਹਉ ਤੁਧੁ ਬਲਿਹਾਰੀਐ ॥੧॥

ਤੇਰੀ ਗਤਿ=ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਮਿਤਿ=ਮਰਯਾਦਾ ਜਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਹਉ=ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੧੯]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੫ ॥ ਲਗੜੀ ਸੁਥਾਨਿ ਜੋੜਣਹਾਰੈ ਜੋੜੀਆ ॥ ਨਾਨਕ ਲਹਰੀ ਲਖ ਸੈ ਆਨ ਡੁਬਣ ਦੇਇ ਨ ਮਾ ਪਿਰੀ ॥੧॥ ਮਃ ੫ ॥ ਬਨਿ ਭੀਹਾਵਲੈ ਹਿਕੁ ਸਾਥੀ ਲਧਮੁ ਦੁਖ ਹਰਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ॥ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਈ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਨਾਨਕ ਪੂਰਨ ਕਾਮਾਂ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਪਾਈਅਨਿ ਸਭਿ ਨਿਧਾਨ ਤੇਰੈ ਰੰਗਿ ਰਤਿਆ ॥ ਨ ਹੋਵੀ ਪਛੋਤਾਉ ਤੁਧ ਨੋ ਜਪਤਿਆ ॥ ਪਹੁਚਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਜਨ ॥ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸੁਖ ਲਹਾ ਚਿਤਾਰਿ ਮਨ ॥ ਗੁਰ ਪਹਿ ਸਿਫਤਿ ਭੰਡਾਰੁ ਕਰਮੀ ਪਾਈਐ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ਬਹੁੜਿ ਨ ਧਾਈਐ ॥ ਰਖੈ ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ ਕਰਿ ਦਾਸਾ ਆਪਣੇ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜੀਵਾ ਸੁਣਿ ਸੁਣੇ ॥੭॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੫ ॥ ਲਗੜੀ ਸੁਥਾਨਿ; ਜੋੜਣਹਾਰੈ ਜੋੜੀਆ ॥

ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿਚ ਹਜ਼ੂਰ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਗੀ ਤਾਂ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਜੋੜਣਹਾਰੈ=ਜੋੜਣ ਵਾਲੇ 'ਗੁਰੂ' ਨੇ ਸੁਥਾਨਿ=ਸ਼ੁਭ ਥਾਨ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਥਾਨ ਭਾਵ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਜੋੜੀਆ=ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਰ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਜੋੜਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਐਸਾ ਸਫਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਤੇ ਕਦੇ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਦੇ ਟੁੱਟਿਆ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੰਸਾਰਕ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ ਸੂਝਵਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਨਾੜੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋੜ ਟੁੱਟ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਜੋੜਣਹਾਰੇ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੈ ਕਿ ਬਈ ਇਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਨਾ ਜੋੜਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਇਹ ਜੋੜ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਹੀ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਜੋੜਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਖੁਦ ਬਿਰਤੀ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋੜਣਵਾਲਾ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋੜਣਹਾਰਾ ਸੰਤੁ ਨਾਨਕ ਪਾਧਰੁ ਪਧਰੋ ॥੨॥ [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੧]

ਐਸਾ ਸੰਤ ਪਦ ਗੁਰੂ ਤੇ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਜੋੜਣ ਵਾਲਾ ਕੱਚਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜੋੜ ਵੀ ਕੱਚਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਇਸੇ ਲਈ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਚੇ ਗੁਰ ਤੇ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੂਆ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੩੨]

ਬਿਰਤੀ ਔਰ ਸਰੂਪ ਦਾ ਜੋੜ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਹੀ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸੁਨਿ ਉਪਦੇਸੁ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਕਟਿ ਕਰਿ ਪੇਖੁ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹੋਣ ਪਰ ਉਹ ਬਿਰਤੀ ਟੁੱਟਦੀ ਨਹੀਂ।

ਨਾਨਕ ਲਹਰੀ ਲਖ ਸੈ ਆਨ; ਡੁਬਣ ਦੇਇ ਨ ਮਾ ਪਿਰੀ ॥੧॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਸੈ ਆਨ=ਸੈਂਕੜੇ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਭਾਵ ਅਨੰਤ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਲਹਿਰਾਂ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਸੈ ਆਨ=ਸੈ+ਆਨ ਅਨ

ਨਾਮ ਦ੍ਵੈਤ ਦਾ ਹੈ, ਸੈ ਨਾਮ ਸੈਂਕੜੇ ਦਾ ਹੈ। ਦਵੈਤ ਦੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਆਉਣ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਡੁੱਬਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਲਾਜ ਹੈ।

ਮਃ ੫ ॥
ਬਨਿ ਭੀਹਾਵਲੈ ਹਿਕੁ ਸਾਥੀ ਲਧਮੁ; ਦੁਖ ਹਰਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ॥

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਭੀਹਾਵਲੈ=ਭੈ ਨਾਲ ਵਿਆਕੁਲ, [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਭੈ=ਡਰ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਭੈ=ਹੌਲ ਤ੍ਰਾਸ ਸਹਿਮ] ਭੈ ਤੇ ਹੌਲ ਵਾਲਾ, ਭਿਆਨਕ, ਦੁੱਖ ਰੂਪ ਡਰਾਉਣੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦੁੱਖ ਦਾ ਹਰਤਾ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹਿਕੁ=ਇਕ ਸਾਥੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਾਥ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਲਧਮੁ=ਲੱਭਾ ਹੈ। ਲਧਮੁ ਸਿੰਧੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਲੱਭ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੱਧਾ ਵਿਆ: ਅਨੁਸਾਰ ਲਬਧ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਮੀਤ ਨ ਭਾਈ ॥ ਮਨ ਊਹਾ ਨਾਮੁ ਤੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਈ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ; ਨਾਨਕ ਪੂਰਨ ਕਾਮਾਂ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਉਤੋਂ ਵਾਰੀ ਘੋਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪੀ ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪਉੜੀ ॥ ਪਾਈਅਨਿ ਸਭਿ ਨਿਧਾਨ; ਤੇਰੈ ਰੰਗਿ ਰਤਿਆ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਤਿਆ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਨਿਧਾਨ=ਖਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਮਿਲਿ ਪੀਵਹੁ ਭਾਈ ॥** [ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੧੮]

੨. **ਨਉ ਨਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਨਾਮੁ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੩]

ਨ ਹੋਵੀ ਪਛੋਤਾਉ; ਤੁਧ ਨੋ ਜਪਤਿਆ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੈਨੂੰ ਜਪਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਪਹੁਚਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ; ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਜਨ ॥

ਜਿਸ ਜਨ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਟੇਕ=ਓਟ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ; ਸੁਖ ਲਹਾ ਚਿਤਾਰਿ ਮਨ ॥

ਹੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੂ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ=ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੈਂ ਤੈਨੂੰ ਚਿਤਾਰਿ=ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੁਖ ਲਹਾ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੁਖ ਨਿਧਾਨੁ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸੁਣਿਆ ॥** [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੧੯]

੨. **ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰੇ ॥** [ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੦੨]

ਗੁਰ ਪਹਿ ਸਿਫਤਿ ਭੰਡਾਰੁ; ਕਰਮੀ ਪਾਈਐ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਹੈ ਪਰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਸਿਫਤਿ=ਸੰ: ਅਰਬੀ, ਸਿਫ਼ਤ=ਉਸਤਤਿ ਜਸ।) ਪਰ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਵਿਸ਼ੱਈ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਲੰਪਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹੰਸ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਛੱਡ ਕੇ ਕਰੰਗਾਂ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ ਉਸ ਲਈ ਇਕ ਲਾਹਣਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹਣੁ ਛਡਿ ਕੈ ਕਰੰਗੀ ਲਗਾ ਹੰਸੁ ॥ [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੭੯੦]

ਸਤਿਗੁਰ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ; ਬਹੁੜਿ ਨ ਧਾਈਐ ॥

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਹਾਲ=ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰਿ=ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਵੇਖਣ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਜੀਵ ਮੁੜ ਕੇ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਧਾਈਐ=ਦੌੜਦਾ ਨਹੀਂ। ਬਾਹੁੜਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਭੀ ਬਹੁੜੋ, **ਵਾ:** ਮੁੜ ਕੇ ਫੇਰ।

ਸਾਖੀ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗਏ। ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਬਣਿਆ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਭੁਖ ਨਾਲ ਵਿਆਕੁਲ ਸੀ, ਵਾਰ-ਵਾਰ ਭੁੱਖ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਬਸਤੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਸ਼ਿਕਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤਾ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਦੇ ਬਸਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿਉ ਕਿ ਮੈਂ ਬਸਤੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਭੋਜਨ ਲੈ ਆਵਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਫਿਕਰ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਹੈ ਪਰ ਤੂੰ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਜਾੜ ਤੇ ਬਸਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈਂ ਸੰਸਾਰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗਲ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਵੇਂ ਜਾਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ **ਉਦਿਆਨ ਬਸਨੰ ਸੰਸਾਰੰ ਸਨਬੰਧੀ ਸ੍ਵਾਨ ਸਿਆਲ ਖਰਹ ॥** [ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੯] ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਬਸਤੀ ਤਾਂ ਅਸਲ ਉਹ ਹੈ ਜਿਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਹੈ। ਪਰ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸਾਥੀਂ ਹੈਂ ਜੋ ਤੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਬਸਤੀ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਦੇ ਹਾਂ। ਬਾਲਾ ਮਰਦਾਨਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੁਰਦਿਆਂ ਇਕ ਬਸਤੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਬਸਤੀ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮਰਦਾਨਾ ਅਣਜਾਣ ਸੀ। ਬਸਤੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਹੁੰਚੇ, ਸੱਥ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਵਿਹਲੜ ਟੋਲੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਵੇਖਿਆ, ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਨੂਰ ਤੱਕ ਕੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਧਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਰਕੇ ਨਕਲੀ ਆਉ ਭਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਨਕਲੀ ਆਦਰ ਸਹਿਤ ਬਿਠਾਇਆ ਅਤੇ ਪੁਛਿਆ ਐ ਬਰਖੁਰਦਾਰ! ਆਪ ਦੇ ਲਈ ਪਾਣੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮਰਦਾਨਾ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਿਉਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਪੁਛਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਇਸ ਨਾਂਹ ਵੇਲੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਲਈ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਮਜਬੂਰੀ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਭੋਜਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸਤਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਰਾਤ ਕੱਟਣੀ ਹੈ। ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਦੀ ਨਾਂਹ ਤੋਂ ਮਰਦਾਨਾ ਇਤਨਾ ਤੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਵਿਚ ਹੀ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ ਪਰ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਏ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਤੜਫਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਚੇ ਵਿਚ ਪੀ ਗਿਆ। ਮਰਦਾਨਾ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਜੂਝਦਾ ਹੋਇਆ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਚੁੱਪ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪਿੱਠ ਮੋੜਦਿਆਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਰੁਖੇ ਜਿਹੇ ਸੁਭਾਅ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ— ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਨਾਂਹ ਤੋਂ, ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਭੁੱਖੇ ਪਰ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਖ਼ਿਆਲ ਰਖਦੇ ਜੋ ਭੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਤੰਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਤੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੇ ਹੀ

ਨਾਂਹ ਕਹਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਬਸਤੀ ਸਾਰੀ ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਹੈ ਇਹ ਉਹ ਠੱਗ ਹਨ ਜੋ ਮਾਰਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਲੁੱਟਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹਨ। ਜੋ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਆਪਾਂ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਇਹਨਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭੁੱਖ ਬਿਨਾਂ ਖਾਧਿਆਂ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਛੇਤੀ ਚਲੋ ਇਥੇ ਕਿਸ ਲਈ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਰਾਤ ਕੱਟ ਕੇ ਚਲਾਂਗੇ। ਮਰਦਾਨਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਹੁਣ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਕੱਟ ਹੋਣੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਭਰੋਸਾ ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਤਿਆਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਡਰ ਕਾਹਦਾ। ਕੁਝ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ ਸਵੇਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਵੇਲਾ ਸੌਂ ਕੇ ਗੁਆਉਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਠ ! ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਕਰੀਏ ਰਬਾਬ ਸੁਰ ਕਰ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀਰਤਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਗਾ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਕਿਤੇ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਰਬਾਬ ਸੁਰ ਕਰਾਂ ਤੇ ਰਬਾਬ ਦੀ ਧੁਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਇਸ ਲਈ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਜਲਦੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਂਦਿਆਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹਜ਼ੂਰ ਪਹੁ ਫੁਟਾਲੇ ਨਾਲ ਬਸਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪਧਾਰੇ ਪਿਛੋਂ ਇਹਨਾਂ ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਤ ਵਾਲੀ ਸਾਮੀ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਬਸਤੀ ਦੇ ਚਾਰੋ ਤਰਫ ਵਾਲੇ ਰਸਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨ ਹੱਥੀਂ ਡੰਡੇ ਪਕੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਾਮੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ। ਚਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਉਸ ਪਾਸੇ ਦੌੜੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਬੰਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਚਾਨਕ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਪਿਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਉਹ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰੁਕ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਚਾਰ ਠੱਗਾਂ ਨੇ ਆ ਘੇਰਿਆ। ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਛਡਾਂਗੇ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਮਾਰ ਕੇ, ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਇਕ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਜਾਣਾ ਤੁਹਾਡਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਅਗਨ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰ ਜਾਵੋਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਇਥੇ ਰੁਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਗਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਕ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਚਿਖਾ ਵੱਲ ਪਈ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਉਂਗਲ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ—ਅਗਨੀ ਔਹ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਠੱਗਾਂ ਕਿਹਾ—ਅਗਨੀ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੌੜ ਜਾਵੋਗੇ। ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਆਪਣੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ **ਤੁਸੀਂ** ਸਾਨੂੰ ਦਰੱਖਤਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ ਦੇਵੋ। ਉਹਨਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬਿਰਛਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ ਦਿੱਤਾ, ਦੋ ਨੌਜਵਾਨ ਰਾਖੀ ਖੜੇ ਅਤੇ ਦੋ ਅਗਨ ਲੈਣ ਲਈ ਚਿਖਾ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਉਸ ਜੀਵ ਦੇ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਝਗੜਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਝਗੜਾ ਬੜੀ ਗੌਰ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ। ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇਵ ਗਣ ਭਿਆਨਕ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਜਮਗਣਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਜੀਵ ਨਿਗੁਰਾ-ਪਾਪੀ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਇਹ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਔਹ ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਸ ਪਾਪੀ ਦੀ ਚਿਖਾ ਤੇ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੀ ਪਾਪੀ ਦੀ ਦੇਹ ਅਤੇ ਦੇਹ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਬੈਕੁੰਠ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥** [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੮]

੨. **ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖ੍ਯ ਅਵਲੋਕਨੁ ਕੀਨੋ ਦਾਸ ਕਾ ਦੂਖੁ ਬਿਦਾਰਿਓ ॥੧॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੮੧]

ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਜੀਵ ਮੋਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਕੇ ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਮਨ ਬਦਲ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਉਣ

ਵਾਲੇ ਗੁਰਦੇਵ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਚਾਹੀ। ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇਵ ਗਣਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੈਕੁੰਠ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਪਾਰਖਦ ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਦੂਤ ਹਨ ਜੋ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਅਥਵਾ ਕੁਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਾਲਕ ਹਨ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦਾ ਫਲ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਭਿਆਨਕ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇਣਗੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਣ ਨਾਲ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਪਾਪੀ ਬਖਸ਼ੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ। ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਠੋਰ ਚਿੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਭੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸੱਜਲ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਕੇ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਈ। ਨਿਰਾਦਰੀ ਦੀ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਉਂਦਿਆਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਸੀਸ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੰਨਿਆ ਸੀ ਉਹ ਰੱਸੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਪਹਿਰੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਇਆ। ਫਿਰ ਚਾਰਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਸਾਰੀ ਬਸਤੀ ਦੇ ਠੱਗਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨਗਰ ਅੰਦਰ ਧਰਮਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨੰਗੇ ਭੁੱਖੇ ਲਈ ਅੰਨ ਬਸਤਰ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕੀਤਾ, ਸਾਰੇ ਠੱਗਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼ੀ, ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਦਰਿ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪਾਪੀ ਵੀ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ।

ਰਖੈ ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ; ਕਰਿ ਦਾਸਾ ਆਪਣੇ ॥

ਦਇਆਲੁ=ਦਇਆ+ਆਲੁ=ਆਲਾ ਭਾਵ ਘਰ ਜੋ ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ ਹੋਵੇ ਸੁ ਦਇਆਲ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਦਿਆਲੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਾਸ ਜਾਣ ਕਰ ਕੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਖੈ=ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ।

ਹਰਿ ਹਰਿ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ; ਜੀਵਾ ਸੁਣਿ ਸੁਣੇ ॥੭॥

ਜੋ ਹਰੀ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਤਾਈਂ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯]

੨. **ਸੋ ਜੀਵਿਆ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ ॥**
ਜੇ ਜੀਵੈ ਪਤਿ ਲਥੀ ਜਾਇ ॥ ਸਭੁ ਹਰਾਮੁ ਜੇਤਾ ਕਿਛੁ ਖਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੪੨]

੩. **ਫਰੀਦਾ ਪਿਛਲ ਰਾਤਿ ਨ ਜਾਗਿਓਹਿ ਜੀਵਦੜੋ ਮੁਇਓਹਿ ॥**
ਜੇ ਤੈ ਰਬੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਤ ਰਬਿ ਨ ਵਿਸਰਿਓਹਿ ॥੧੦੭॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ, ਅੰਗ ੧੩੮੩]

੪. **ਜੀਵਤ ਪੇਖੇ ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੪੦]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੨੦]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੫ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਪਟੋਲਾ ਤੈ ਸਹਿ ਦਿਤਾ ਢਕਣ ਕੂ ਪਤਿ ਮੇਰੀ ॥ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਸਾਈ ਮੈਡਾ ਨਾਨਕ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ॥੧॥ ਮਃ ੫ ॥ ਤੈਡੈ ਸਿਮਰਣਿ ਹਭੁ ਕਿਛੁ ਲਧਮੁ ਬਿਖਮੁ ਨ ਡਿਠਮੁ ਕੋਈ ॥ ਜਿਸੁ ਪਤਿ ਰਖੈ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਨਾਨਕ ਮੇਟਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਹੋਵੈ ਸੁਖੁ ਘਣਾ ਦਯਿ ਧਿਆਇਐ ॥ ਵੰਞੈ ਰੋਗਾ ਘਾਣਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਐ ॥ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤੈ ਠਾਢਿ ਪ੍ਰਭਿ ਚਿਤਿ ਆਇਐ ॥ ਪੂਰਨ ਹੋਵੈ ਆਸ ਨਾਇ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਐ ॥ ਕੋਇ ਨ ਲਗੈ ਬਿਘਨੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਐ ॥ ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥੁ ਮਤਿ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਇਐ ॥ ਤਿਨਿ ਪਾਏ ਸਭੇ ਥੋਕ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਦਿਵਾਇਐ ॥ ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਕਾ ਖਸਮੁ ਸਭ ਤੇਰੀ ਛਾਇਐ ॥੮॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੫ ॥ *ਪ੍ਰੇਮ ਪਟੋਲਾ ਤੈ ਸਹਿ ਦਿਤਾ; ਢਕਣ ਕੂ ਪਤਿ ਮੇਰੀ ॥

ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕਿ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕੌਣ ਪਤ ਢਕ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਬਚਨ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪਤ ਢਕਣ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝੇ। ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਿੱਖ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ : ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਹਿ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂ ਮੇਰੀ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਢਕਣ ਕੂ=ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਪਟੋਲਾ=ਰੇਸ਼ਮੀ ਬਸਤਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਰੇਸ਼ਮ ਮੁਲਾਇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮੁਲਾਇਮਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ।

(ਪਟੋਲਾ—ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਰੇਸ਼ਮੀ ਬਸਤਰ ਜੋ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਬਣਦਾ ਸੀ ਅਥਵਾ ਕਪੜਾ, ਪਟਕਾ, ਪੜਦਾ।) ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਤੈ ਸਹਿ ਢਕਿਆ ਮਨ ਮਹਿ ਸਚਾ ਮਿਤੁ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੧੮]

ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਸਾਈ ਮੈਡਾ; ਨਾਨਕ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ : ਹੇ ਸੁਆਮੀ ਤੂੰ ਦਾਨਾ=[ਇਹ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ] ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਗਿਆਤਾ, ਤੇ ਬੀਨਾ=[ਇਹ ਵੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ] ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ, ਸਾਖੀ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ, ਚਤੁਰ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈਂ ਪਰ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਾਰ=ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਮੈ ਮਛੁਲੀ ਕੈਸੇ ਅੰਤੁ ਲਹਾ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੨੫]

੨. **ਤੂੰ ਦਾਨਾਂ ਤੂੰ ਬੀਨਾਂ ਮੈ ਬੀਚਾਰੁ ਕਿਆ ਕਰੀ ॥** [ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੨੭]

---

* **ਨੋਟ** :—ਕਈ ਅਣਜਾਣ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਨਾਵਾਕਿਫ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਰੁਮਾਲਾ ਪਾਉਣ ਵੇਲੇ ਅਕਸਰ ਇਸ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹਨ। ਇਹ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਇਸ ਸਲੋਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਰਹੇ। ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਦੋਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰੁਮਾਲਾ ਪਾਉਣ ਸਮੇਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਿਬਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਲਿਖਤੀ ਹਨ। ਇਹ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਸਿਰੋਪਾਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਃ ੫ ॥ ਤੈਡੈ ਸਿਮਰਣਿ ਹਭੁ ਕਿਛੁ ਲਧਮੁ; ਬਿਖਮੁ ਨ ਡਿਠਮੁ ਕੋਈ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੇਰੇ ਸਿਮਰਣ ਕੀਤਿਆਂ ਹਭੁ=ਸਭ [ਹਭੁ ਸ਼ਬਦ ਸਿੰਧੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਹੈ] ਕਿਛੁ=ਕੁਝ ਲਧਮੁ=ਲੱਭਿਆ ਹੈ। [ਲਧਮ ਸ਼ਬਦ ਸਿੰਧੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਹੈ] ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਬਿਖਮੁ=ਕਠਨ ਭਾਵ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੁਝੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੩]

੨. ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਤਤੁ ਬੁਧਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੨]

ਜਿਸੁ ਪਤਿ ਰਖੈ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ; ਨਾਨਕ ਮੇਟਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬੁ=ਮਾਲਕ! ਜਿਸ ਦੀ ਤੂੰ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਰਖਦਾ ਹੈਂ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੇਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ॥੨॥ [ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਬਦ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ=ਮਾਲਕ ਸੁਆਮੀ]। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪਤਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਗਤਿ ਨਾਰਾਇਣੁ ਧਨੁ ਗੁਪਾਲ ਗੁਣ ਸਾਖੀ ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੭]

੨. ਕਾਪੜੁ ਪਤਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਰਾਖੀ ਭੋਜਨੁ ਕੀਰਤਨੁ ਨੀਤਿ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੯੬]

੩. ਹਰਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਭਗਤ ਉਪਾਇਆ ਪੈਜ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥
[ਆਸਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

੪. ਹਰਿ ਜੂ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਪਤਿ ਮੇਰੀ ॥ [ਜੈਤੀਸਰੀ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੭੦੩]

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਧੀਰਜਵਾਨ, ਦਾਨਸ਼ਵੰਦ, ਨੀਤੀਵਾਨ, ਧਰਮ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ, ਨਿਆਂਕਾਰੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਰਜਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਬੜਾ ਸੁਖਦਾਇਕ ਸੁਭਾਅ ਸੀ। ਉਸ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਇਕ ਰਾਣੀ ਜਿਸਨੂੰ ਪਟਰਾਣੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਸੀ। ਐਸਾ ਕਾਰਨ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਪਟਰਾਣੀ ਦਾ ਮਨ ਕਾਮਾਤਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਟਰਾਣੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਭੈੜੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਪਰ-ਪੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਅਯੋਗ ਸੰਬੰਧ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੈੜੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੁਤਿਆਂ ਵੇਖ ਲਿਆ। ਬਸਤਰ ਹੀਣ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੇਖਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਹੋਈ। ਇਸ ਨਾ ਜਰਨ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਜਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਸੋਚ ਕੇ, ਕਿ ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਦਾਸ ਦਾਸੀ ਨਾ ਵੇਖ ਲਵੇ। ਆਪਣੀ ਰੇਸ਼ਮ ਦੀ ਚਾਦਰ ਲਾਹ ਕੇ ਦੋਨਾਂ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜਦਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਪਟਰਾਣੀ ਦੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣਦਿਆਂ ਲੱਜਾਵਾਨ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ ਕਿ ਜਿਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮਰਦ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਅਣਖੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਘੁੱਟ ਕਿਵੇਂ ਪੀਤਾ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਔਗੁਣ ਨੰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਭੈ ਅਤੇ ਸੋਚ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੀ ਕਈ ਦਿਨ ਤੱਕ ਬਾਹਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ। ਹਰ ਪਲ ਇਹੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੁਣ ਸੱਦ ਕੇ ਡੰਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਇਸ ਘਟਨਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਜਰ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਬੜੇ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਨਾ ਪਟਰਾਣੀ ਸੱਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਝ ਆਖਿਆ—ਪਟਰਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਇਤਨਾਂ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਔਗੁਣਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸਵੱਛ ਜੀਵਨ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਕੀਤੇ ਦੀ ਕਲਪਨਾਂ ਮਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਅਚਾਨਕ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਹਰਾਜਾ ਸਖਤ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਰਹੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ। ਰਾਜ ਦਾ

ਭਵਿੱਖ ਸੋਚਦਿਆਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਹਕੂਕ ਇਸ ਪਟਰਾਣੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਟਿੱਕਾ ਜੀ ਦੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਲਿਖਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਪਟਰਾਣੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਕੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਤਨੀ ਰੋਈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਰੋਣ ਨੇ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਝੱਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਹੋਸ਼ ਪਰਤੀ ਤਾਂ ਪਟਰਾਣੀ ਦੀ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਵੇਖਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪਟਰਾਣੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਝੱਲੀਏ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਇਤਨਾਂ ਰੋ ਰਹੀ ਹੈਂ ਕੀ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਸੌਂਪਿਆ, ਕੀ ਹੱਕ ਹਕੂਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਕੀ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਲਾਇਕ ਹੈ ਫਿਰ ਰੋਣਾ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ। ਪਟਰਾਣੀ ਨੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਗਲੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਝੂ ਸੁੱਟਦਿਆਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ: ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਾਦਰ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਔਗੁਣ ਢੱਕਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਦੀਨਤਾ ਅਤੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪਛਤਾਵੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਤਿਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ: ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਦੇ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਢੱਕ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਜਿਗਰਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਹੈ ਜਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਭੰਡਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਕਿਣਕਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪੜਦਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਢਕਿਆ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਢਕਾਇਆ ਹੈ। ਤੂੰ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਜੋ ਅਨੰਤ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅਸੰਖ ਔਗੁਣ ਵੇਖ ਕੇ ਪੜਦੇ ਨਾਲ ਢਕਦਾ ਹੈ।

ਪਉੜੀ ॥ ਹੋਵੈ ਸੁਖੁ ਘਣਾ; ਦਯਿ ਧਿਆਇਐ ॥

('ਦਈਇ' ਉਚਾਰਨ ਕਰੋ)

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਯਿ=ਪ੍ਰੇਰਕ ਨੂੰ ਧਿਆਇਐ=ਅਰਾਧਨਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਘਣਾ=ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਸੁਖ ਨਿਧਾਨੁ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸੁਣਿਆ॥** [ਅੰਗ ੩੧੯]

੨. **ਸਿਮਰਉ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵਉ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੨]

੩. **ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਈ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੦੦੮]

ਵੰਞੈ ਰੋਗਾ ਘਾਣਿ; ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਐ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਕੋਹਲੂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਘਾਣਿ=ਘਾਣੀ [ਤਿਲ ਸਰੋਂ ਆਦਿ ਦਾ ਇਕ ਵੇਰ ਦਾ ਪਰਾਗਾ ਜੋ ਕੋਲੂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਏ ਇਸ ਤੋਂ ਘਾਣੀ ਪੀੜਨਾ ਪਦ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ ਕੋਲੂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਨਪੀੜਨਾ।] **ਵਾ:** ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਘਾਣਿ=ਅਗਿਆਨ ਵੰਞੈ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ [ਘਾਣ ਦਾ ਅਰਥ=ਸਮੂਹ ਸਾਰੇ ਵੀ ਹੈ]। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਦੂਖ ਰੋਗ ਸੰਤਾਪ ਉਤਰੇ ਸੁਣੀ ਸਚੀ ਬਾਣੀ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੨੨]

੨. **ਦੁਖੁ ਕਲੇਸੁ ਨ ਭਉ ਬਿਆਪੈ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰੁ ਹਿਰਦੈ ਹੋਇ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੧]

ਅੰਦਰਿ ਵਰਤੈ ਠਾਢਿ; ਪ੍ਰਭਿ ਚਿਤਿ ਆਇਐ ॥

ਪ੍ਰਭਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚਿਤਿ=ਚੇਤੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਆਇਐ=ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਠੰਢ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਠਾਢਿ ਪਾਈ ਕਰਤਾਰੇ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੨੨]

੨. ਕਲਿ ਤਾਤੀ ਠਾਂਢਾ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੮੮]

੩. ਚੰਦਨ ਚੰਦੁ ਨ ਸਰਦ ਰੁਤਿ ਮੂਲਿ ਨ ਮਿਟਈ ਘਾਂਮ ॥
ਸੀਤਲੁ ਥੀਵੈ ਨਾਨਕਾ ਜਪੰਦੜੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥੨॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਅੰਗ ੭੦੯]

ਪੂਰਨ ਹੋਵੈ ਆਸ; ਨਾਇ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਐ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਇ=ਨਾਮ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਤੋਂ ਸਭ ਆਸਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਇਛਾ ਪੂਰਕੁ ਸਰਬ ਸੁਖਦਾਤਾ ਹਰਿ ਜਾ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਕਾਮਧੇਨਾ ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੬੬੯]

੨. ਸਭੇ ਇਛਾ ਪੂਰੀਆ ਲਗਿ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਪਾਵੈ ॥ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੭]

੩. ਸਭੇ ਇਛਾ ਪੂਰੀਆ ਜਾ ਪਾਇਆ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ ॥ [ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੭੪੭]

੪. ਇਛ ਪੁਨੀ ਵਡਭਾਗਣੀ ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥ [ਮਾਂਝ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੩੬]

ਕੋਇ ਨ ਲਗੈ ਬਿਘਨੁ; ਆਪੁ ਗਵਾਇਐ ॥

ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਆਪੁ=ਹੰਕਾਰ ਗਵਾਇਐ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਫਿਰ ਕੋਈ ਵੀ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਬਿਘਨ ਨਹੀ ਲਗਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪ੍ਰਭ ਸਿਮਰਤ ਕਛੁ ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੬੨]

੨. ਬਿਘਨ ਬਿਨਾਸਨ ਸਭਿ ਦੁਖ ਨਾਸਨ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੧੬]

ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥੁ ਮਤਿ; ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਇਐ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮਤਿ=ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ ਵਾਲੀ ਮਤਿ =ਬੁਧੀ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੋਝੀ ਹੋਇ ॥ [ਅੰਗ ੬੦]

ਨੋਟ : ਇਹ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਹਨ—

੧. ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ, ੨. ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ,
੩. ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥ ੪. ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਉਪਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਤਿਨਿ ਪਾਏ ਸਭੇ ਥੋਕ; ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਦਿਵਾਇਐ ॥

ਜਿਸਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਭੇ=ਸਾਰੇ ਥੋਕ=ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭੇ ਥੋਕ ਪਰਾਪਤੇ ਜੇ ਆਵੈ ਇਕੁ ਹਥਿ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੪੪]

ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਕਾ ਖਸਮੁ; ਸਭ ਤੇਰੀ ਛਾਇਐ ॥੮॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਖਸਮੁ=ਮਾਲਕ ਹੈਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਤੇਰੀ ਛਾਇਐ=ਛਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਆਸਰੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਖਸਮੁ ਤੂਹੈ ਸਭਨਾ ਕੇ ਰਾਇਆ ॥੨॥** [ਭੈਰਉ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੧]

੨. **ਖਸਮੁ ਵਡਾ ਦਾਤਾਰੁ ਹੈ ਜੋ ਇਛੇ ਸੋ ਫਲ ਪਾਇ ॥** [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੮੩]

੧. ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ :

੧. **ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਸਫਲੁ ਹੋਇ ਮਨ ਮਹਿ ਲਾਇਹੁ ਭਾਉ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੬੩]

੨. **ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਤਾਰਿਆ ਨਾਨਕ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ॥੨॥** [ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੨੩]

੩. **ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੀਤਿਆ ਬਹੁਰਿ ਨ ਜੂਐ ਹਾਰਿ ॥੧॥** [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੬]

੨. ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ :

੧. **ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਅਮਰੁ ਹੈ ਹਿਰਦੈ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੨]

੨. **ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਸਹਜੇ ਪਾਇਆ ਇਹ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥੩॥** [ਮਲਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੨੬੫]

੩. **ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਇਆ ਅਖੁਟ ਸਚੇ ਭੰਡਾਰੀ ॥੧॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੧੧]

੩. ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥ :

੧. **ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ ਗੁਰ ਭਗਤੀ ਮਨ ਧੀਰਿ ॥੬॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੪੨੯]

੨. **ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥੁ ਲਹੈ ਅਮੋਲੋ ॥ ਕਬ ਹੀ ਨ ਘਾਟਸਿ ਪੂਰਾ ਤੋਲੋ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੬]

੩. **ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥੁ ਜਿਨ ਘਟਿ ਵਸਿਆ ਸਹਜੇ ਰਹੇ ਸਮਾਈ ॥** [ਸਾਰਗ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੩੪]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੨੧]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੫ ॥ ਜਾ ਕਉ ਭਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਪ੍ਰਭ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੇਈ ਜਪਾਤ ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗੀ ਤਿਨ ਰਾਮ ਸਿਉ ਭੇਟਤ ਸਾਧ ਸੰਗਾਤ ॥੧॥ ਮਃ ੫ ॥ ਰਾਮੁ ਰਮਹੁ ਬਡਭਾਗੀਹੋ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਅਰਾਧਿਐ ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ਕੋਇ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਭਗਤਾ ਕਾ ਬੋਲਿਆ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ ਦਰਗਹ ਪਵੈ ਥਾਇ ॥ ਭਗਤਾ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਰਤੇ ਸਚਿ ਨਾਇ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਤਿਸ ਕਾ ਦੂਖੁ ਜਾਇ ॥ ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਦਇਆਲ ਓਨ੍ਾ ਮਿਹਰ ਪਾਇ ॥ ਦੂਖੁ ਦਰਦੁ ਵਡ ਰੋਗੁ ਨ ਪੋਹੇ ਤਿਸੁ ਮਾਇ ॥ ਭਗਤਾ ਏਹੁ ਅਧਾਰੁ ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਇ ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ ਇਕੋ ਇਕੁ ਧਿਆਇ ॥ ਪੀਵਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਜਨ ਨਾਮੇ ਰਹੇ ਅਘਾਇ ॥੧੪॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੫ ॥ ਜਾ ਕਉ ਭਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਪ੍ਰਭ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੇਈ ਜਪਾਤ ॥

ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਕੌਣ ਜਪ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਿਸ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾਲ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਹਰਿ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੇਈ=ਓਹੀ ਜਪਾਤ=ਜਪਾਉਂਦੇ ਵਾ-ਜਪਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਉਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਅਤੇ ਜਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਜਨ ਅਪੁਨੇ ਊਪਰ ਨਾਮਦੇਉ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਏ ॥ [ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੯੩]

੨. ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਦਾਤਾ ਸੋਈ ਸੰਤੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੮]

ਨਾਨਕ, ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗੀ ਤਿਨ ਰਾਮ ਸਿਉ; ਭੇਟਤ ਸਾਧ ਸੰਗਾਤ ॥੧॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਿਨ=ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ=ਪਿਆਰ, ਲਗਨ, ਮੋਹ [ਪ੍ਰੀਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਦ ਹੈ।] ਲਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਈ ਤਿਨਿ ਸਚੈ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਰਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ॥
[ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੩੧੮]

੨. ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਈ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪੇ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੨੬]

ਮਃ ੫ ॥

ਰਾਮੁ ਰਮਹੁ ਬਡਭਾਗੀਹੋ; ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਇ ॥

ਹੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਓ! ਰਾਮ ਨੂੰ ਰਮਹੁ=ਉਚਾਰਨਾ ਕਰੋ, ਉਹ ਰਾਮ ਜਲਿ=ਪਾਣੀ ਥਲਿ=ਖੁਸ਼ਕ, ਮਹੀ=ਧਰਤੀ, ਅਲਿ=ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਿਆ ਸੁਆਮੀ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

੨. ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਨੋ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੋਈ ॥ [ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੩੧੮]

ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਅਰਾਧਿਐ; ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ਕੋਇ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਭੀ ਬਿਘਨੁ=ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਵਾ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪ੍ਰਭ ਸਿਮਰਤ ਕਛੁ ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੨]

੨. ਬਿਘਨ ਬਿਨਾਸਨ ਸਭਿ ਦੁਖ ਨਾਸਨ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੨]

ਪਉੜੀ ॥ ਭਗਤਾ ਕਾ ਬੋਲਿਆ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ; ਦਰਗਹ ਪਵੈ ਥਾਇ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਬੋਲਿਆ ਹੋਇਆ ਬਚਨ ਤੈਨੂੰ ਪਰਵਾਣੁ=ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਥਾਇ=ਕਬੂਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਜੱਲ੍ਹਣ ਭਗਤ ਦੀ—ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ਇਕ ਜਲ੍ਹਣ ਨਾਮ ਦਾ ਭਗਤ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਭਡਾਣਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਿੱਧੂ ਗੋਤ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਜੋ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਖੁਲਾਸੇ ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪਰਮਾਰਥੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਾ ਹੋਈ ਇਸ ਅਤ੍ਰਿਪਤੀ ਵਿਚ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਤੇ ਪੂਰਨ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇਹ ਕਿਰਤੀ ਭਗਤ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੱਡਾ ਤਿਆਗੀ ਵੀ ਸੀ। ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਮਿਲਿਆ ਉਸ ਦਾ ਭੀ ਸੁਭਾਅ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮਕੀ ਸੀ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮੇਲ ਉਹੀ ਪੱਕਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਛੇ ਲੱਛਣ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹੋਣ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਸਾ, ਇਸ਼ਟ, ਉਪਾਸ਼ਨਾ, ਖਾਨ, ਪਾਨ, ਪਹਿਰਾਨ ॥
ਤੁਲਸੀ ਜਾ ਕੇ ਖਟ ਮਿਲੈ ਸੋਈ ਮਿਲਿਆ ਜਾਨ ॥

ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲੱਛਣ ਮਿਲਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਜੀਵਨ ਬੜਾ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਮਲਾ ਉਗਰਾਹਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਕੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਰਾਮਕੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਖਲੋ ਗਈ ਜਲ੍ਹਣ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਇਉਂ ਖੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ? ਰਾਮਕੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਭੁਲਾਂ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਲਈ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਈ ਹਾਂ। ਰਾਮਕੀ ਇਕ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਔਰਤ ਸੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਗਲਤੀ ਕੀਤੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਰਹੀ ਹੈਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਗਲਤੀ ਕਰਕੇ ਵੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੀਆਂ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁਛਿਆ : ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ ਜਾਂ ਗੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਦਾ ਕਾਰਣ। ਰਾਮਕੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸੁਆਸ ਬਿਲਕੁਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਬਾਕੀ ਹਨ, ਆਗਿਆ ਦੇਵੋ ਬੈਕੁੰਠ ਧਾਮ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂ। ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਸੀ ਜਲ੍ਹਣ ਦਾ ਮੰਜਾ ਕੋਠੇ ਤੇ ਡਾਹਿਆ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਮਾਰਗ ਰਾਹੀਂ ਜਮਦੂਤਾਂ ਦਾ ਪਕੜਿਆ ਉਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ [ਮਾਮਲਾ ਉਗਰਾਹੁਣ ਵਾਲਾ] ਜੋ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ "ਜੀ" ਕਹਿ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਦਇਆ ਆਈ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦਾ ਵਿਛੜਨਾ ਸੁਣ ਕੇ ਘਬਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਬਿਰਤੀ ਸਮਾਨ ਸੀ। ਕਿਹਾ : ਰਾਮਕੀ ! ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਗਿਆ ਪਾਲੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਵੀ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨ ਕੇ ਇਕ ਉਪਕਾਰ

ਕਰਨਾ। ਬੈਕੁੰਠ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਪਹੁੰਚਣਾ ਉਥੇ ਜਮਦੂਤਾਂ ਦਾ ਪਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਜੀ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮਿਲੇਗਾ। ਧਰਮਰਾਜ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਜਲ੍ਹਣ ਭਗਤ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕ ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦਾ ਲੇਖਾ, ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਕਰਨਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਜੀ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੇ ਕੋ ਜੀਉ ਕਹੈ ਓਨ੍ਾ ਕਉ ਜਮ ਕੀ ਤਲਬ ਨ ਹੋਈ ॥੪॥੩॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੨੮]

ਰਾਮਕੀ ਜਲ੍ਹਣ ਦਾ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਦੁਆਰਾ ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਪਹੁੰਚੀ। ਧਰਮਰਾਜ ਵੇਖਕੇ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਭਵਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਨਿ ਸਾਜਨਾ ਜਨਮ ਪਦਾਰਥੁ ਜੀਤਿ ॥
ਨਾਨਕ ਧਰਮ ਐਸੇ ਚਵਹਿ ਕੀਤੋ ਭਵਨੁ ਪੁਨੀਤ ॥੧੦॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੫]

ਰਾਮਕੀ ਨੇ ਜਲ੍ਹਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਕੇ ਬੈਕੁੰਠ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਮਕੀ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸ ਕੇ ਫਿਰ ਬੈਕੁੰਠ ਜਾਵਾਂ। ਇੱਧਰ ਲੋਕੀ ਉਸ ਦੇ ਮਰੀ ਤੋਂ ਜਲ੍ਹਣ ਜੀ ਕੋਲ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਧਰ ਰਾਮਕੀ ਦੁਬਾਰਾ ਜਿਉਂਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਜਲ੍ਹਣ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਤਵ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਵਾਪਸ ਕਿਉਂ ਆਈ ਹੈਂ। ਰੱਬੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਉਲੰਘਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਰਾਮਕੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : ਹੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ! ਖਿਮਾ ਕਰਨੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਹੀ ਦੱਸਣ ਆਈ ਹਾਂ ਕਿ ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਿਆਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਬੈਕੁੰਠ ਧਾਮ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਜਲ੍ਹਣ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮਰਾਜ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਭਗਤ ਮੁਖੈ ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਸੇ ਵਚਨ ਹੋਵੰਦੇ ॥** [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੦੬]

੨. **ਗਿਰਿ ਬਸੁਧਾ ਜਲ ਪਵਨ ਜਾਇਗੋ ਇਕਿ ਸਾਧ ਬਚਨ ਅਟਲਾਧਾ ॥੧॥**
[ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੪]

੩. **ਜਾ ਕਾ ਕਹਿਆ ਦਰਗਹ ਚਲੈ ॥ ਸੋ ਕਿਸ ਕਉ ਨਦਰਿ ਲੈ ਆਵੈ ਤਲੈ ॥੩॥**
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੮੬]

ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਪਤੀ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਜਲ੍ਹਣ ਜੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਸ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪਧਾਰੇ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੱਲ੍ਹਨ ਸਾਧ ਹੁਤੋ ਜਿਸ ਥਾਨ ॥ ਤਹਿਂ ਲਗ ਪਹੁੰਚੇ ਗੁਰ ਭਗਵਾਨ ॥...॥੨੬॥
ਨਾਮ ਰਾਮਕੀ ਤਿਸਕੀ ਦਾਰਾ ॥ ਹਰਖਤਿ ਉਰ ਪਿਖਿ ਬਾਕ ਉਚਾਰਾ ॥...॥੨੮॥
[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪਃ ਰਾਸਿ ੭ ਅਧਿਃ ੧੫]

ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਬਚਨ ਰੱਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਰਵਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਗਤਾ ਤੇਰੀ ਟੇਕ; ਰਤੇ ਸਚਿ ਨਾਇ ॥

ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੇਰੀ ਟੇਕ=ਓਟ ਹੈ, ਅਤੇ ਭਗਤ ਸੱਚ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਤੇ=ਤਦਾਕਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਰਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ

੧. **ਭਗਤਾ ਕੀ ਟੇਕ ਤੂੰ ਸੰਤਾ ਕੀ ਓਟ ਤੂੰ ਸਚਾ ਸਿਰਜਨਹਾਰਾ ॥**
[ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੪੬]

੨. **ਭਗਤ ਟੇਕ ਤੁਹਾਰੇ ॥** [ਮਲਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੭੨]

ਜਿਸ ਨੋ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ; ਤਿਸ ਕਾ ਦੂਖੁ ਜਾਇ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਿਸ ਉਤੇ ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ=ਦਿਆਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਉਸ ਦਾ ਪਰਤੱਖ ਸਰੀਰਕ **ਵਾ:** ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਦੂਖੁ=ਦੁੱਖ ਜਾਇ=ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹੋਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਹਾਥ ਦੇਇ ਨਿਸਤਾਰਹਿ ॥੧॥**
[ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੧੧]

੨. **ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਜੀਅ ਸੁਖਦਾਤਾ ਹੋਈ ਸਗਲ ਖਲਾਸੀ ॥** [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੧੪]

ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਦਇਆਲ; ਓਨ੍ਹਾ ਮਿਹਰ ਪਾਇ ॥

ਹੇ ਦਇਆਲੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜੋ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਮਿਹਰ=ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਦਾਨ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

੧. **ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਸਾਹਿਬੁ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ॥ ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ॥** [ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੨੪]

੨. **ਮਿਹਰ ਦਇਆ ਕਰਿ ਕਰਨੈਹਾਰ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੯੭]

ਦੂਖੁ ਦਰਦੁ ਵਡ ਰੋਗੁ; ਨ ਪੋਹੇ ਤਿਸੁ ਮਾਇ ॥

ਜਿਹਨਾਂ ਉਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਰੂਪ ਦੁਖ, ਈਰਖਾ ਰੂਪ ਦਰਦ, ਹਉਮੈ ਰੂਪ ਵੱਡਾ ਰੋਗ ਅਤੇ ਮਾਇ=ਮਾਇਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੋਹੇ=ਲਗਦੀ ਨਹੀਂ, ਵਾ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਮੇਤ ਦਰਦ ਰੂਪ ਰੋਗ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦੀਨ ਦਰਦ ਦੁਖ ਭੰਜਨਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੩]

੨. **ਦੀਨ ਦਰਦ ਨਿਵਾਰਿ ਠਾਕੁਰ ਰਾਖੈ ਜਨ ਕੀ ਆਪਿ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੫]

ਭਗਤਾ ਏਹੁ ਅਧਾਰੁ; ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਇ ॥

(ਗੋ+ਵਿੰਦ) ਗੋ=ਬੇਦ ਕਰਕੇ ਵਿੰਦ=ਜਾਨਣ ਯੋਗ [ਗੋਬਿੰਦ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਹੈ] **ਵਾ:** ਜੋ ਗੋ=ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਬਿੰਦ=ਜਾਨਿਆ ਜਾਵੇ ਸੋ ਕਹੀਏ ਗੋਬਿੰਦ ਐਸੇ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਜੋ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਨੇ ਹਨ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਏਹੁ=ਇਹੋ ਹੀ ਅਧਾਰੁ=ਆਸਰਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਭਗਤਾ ਕਉ ਨਾਮ ਅਧਾਰੁ ਹੈ ਨਾਮੇ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥** [ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ, ਅੰਗ ੧੨੩੯]

੨. **ਭਗਤਾ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਹੈ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਹਰਿ ਕਥਾ ਮੰਗਹਿ ਹਰਿ ਚੰਗੀ ਜੀਉ ॥੨॥**
[ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੭੪]

ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ; ਇਕੋ ਇਕੁ ਧਿਆਇ ॥

ਭਗਤ ਜਨ ਸਦਾ ਸਦਾ=ਨਿਤ-ਨਿਤ ਵਾ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਇਕੋ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰੈਣਿ ਦਿਨਸੁ ਪਰਭਾਤਿ ਤੂਹੈ ਹੀ ਗਾਵਣਾ ॥** [ਸਲੋਕ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੬੫੨]

੨. **ਰੈਨਿ ਦਿਨਸੁ ਧਿਆਇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤਜਹੁ ਮਨ ਕੇ ਭਰਮ ॥** [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੧]

ਪੀਵਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਜਨ; ਨਾਮੇ ਰਹੇ ਅਘਾਇ ॥੧੪॥

"ਭਗਤ ਜਨ" ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲੋਂ ਅਘਾਇ=ਤ੍ਰਿਪਤ ਵਾ ਰਜ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝਾਵਣਿਆ ॥੧॥** [ਮ: ੩, ਅੰਗ ੧੧੯]

੨. **ਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਆਘਾਨਿਆ ਗੁਰਿ ਅਮਰੁ ਕਰਾਇਆ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੮੦੮]

੩. **ਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸਿਆ ਤਾ ਕਾ ਅਚਰਜ ਸੁਆਦੁ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੮੧੪]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੨੩]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੫ ॥ ਆਦਿ ਮਧਿ ਅਰੁ ਅੰਤਿ ਪਰਮੇਸਰਿ ਰਖਿਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦਿਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਚਖਿਆ ॥ ਸਾਧਾ ਸੰਗੁ ਅਪਾਰੁ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਰਵੈ ॥ ਪਾਏ ਮਨੋਰਥ ਸਭਿ ਜੋਨੀ ਨਹ ਭਵੈ ॥ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਕਰਤੇ ਹਥਿ ਕਾਰਣੁ ਜੋ ਕਰੈ ॥ ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਸੰਤਾ ਧੂਰਿ ਤਰੈ ॥੧॥ ਮਃ ੫ ॥ ਤਿਸ ਨੋ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇ ਜਿਨਿ ਉਪਾਇਆ ॥ ਜਿਨਿ ਜਨਿ ਧਿਆਇਆ ਖਸਮੁ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ਸਫਲੁ ਜਨਮੁ ਪਰਵਾਨੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਇਆ ॥ ਹੁਕਮੈ ਬੁਝਿ ਨਿਹਾਲੁ ਖਸਮਿ ਫੁਰਮਾਇਆ ॥ ਜਿਸੁ ਹੋਆ ਆਪਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਸੁ ਨਹ ਭਰਮਾਇਆ ॥ ਜੋ ਜੋ ਦਿਤਾ ਖਸਮਿ ਸੋਈ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਸਹਿ ਦਇਆਲੁ ਬੁਝਾਏ ਹੁਕਮੁ ਮਿਤ ॥ ਜਿਸਹਿ ਭੁਲਾਏ ਆਪਿ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜਮਹਿ ਨਿਤ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਨਿੰਦਕ ਮਾਰੇ ਤਤਕਾਲਿ ਖਿਨੁ ਟਿਕਣ ਨ ਦਿਤੇ ॥ ਪ੍ਰਭ ਦਾਸ ਕਾ ਦੁਖੁ ਨ ਖਵਿ ਸਕਹਿ ਫੜਿ ਜੋਨੀ ਜੁਤੇ ॥ ਮਥੇ ਵਾਲਿ ਪਛਾੜਿਅਨੁ ਜਮ ਮਾਰਗਿ ਮੁਤੇ ॥ ਦੁਖਿ ਲਗੈ ਬਿਲਲਾਣਿਆ ਨਰਕਿ ਘੋਰਿ ਸੁਤੇ ॥ ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਦਾਸ ਰਖਿਅਨੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸਤੇ ॥੨੦॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੫ ॥ ਆਦਿ ਮਧਿ ਅਰੁ ਅੰਤਿ; ਪਰਮੇਸਰਿ ਰਖਿਆ ॥

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਆਦਿ=ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਮਧਿ=ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਭਾਵ ਜੁਆਨੀ ਅਵਸਥਾ ਅੰਤਿ=ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤਿੰਨੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹੀ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਵਾ: ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਆਦਿ=ਮੁਢ ਵਿਚ ਮਧਿ=ਵਿਚਕਾਰ ਯਾਨੇ ਰਚਣ ਤੋਂ ਅੰਤਿ=ਨਾਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਜੀਵ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ ਅੰਤਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ ॥

[ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੫]

੨. ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ [ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੬੦]

ਸਤਿਗੁਰਿ ਦਿਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ; ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਚਖਿਆ ॥

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਹਰੀ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਚਖਿਆ=ਸੁਆਦ ਲੈਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਜਿਨ੍ਾ ਚਖਾਇਓਨੁ ਰਸੁ ਆਇਆ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੪੨੮]

੨. ਪਾਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਨੀ ਸਚਾ ਮਨਿ ਵਸਾਇਆ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੧੮]

ਸਾਧਾ ਸੰਗੁ ਅਪਾਰੁ; ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਰਵੈ ॥

ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਜੋ ਸਿੱਖ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ, ਅਪਾਰੁ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਰਵੈ=ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੨]

੨. ਮਿਲੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨]

ਪਾਏ ਮਨੋਰਥ ਸਭਿ; ਜੋਨੀ ਨਹ ਭਵੈ ॥

ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ=ਸੰਕਲਪ ਭਾਵ ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਭਾਵ ਮਨ-ਇੱਛਤ ਪਦਾਰਥ ਪਾ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਭਵੈ=ਭਰਮਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

[ਮਨੋਰਥ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸੰਕਲਪ]

੧. ਜੇਹਾ ਮਨੋਰਥੁ ਕਰਿ ਆਰਾਧੇ ਸੋ ਸੰਤਨ ਤੇ ਪਾਵੈ ॥੩॥ [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੪੮]

੨. ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪਿ ॥ [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ੧੨੦੮]

ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਕਰਤੇ ਹਥਿ; ਕਾਰਣੁ ਜੋ ਕਰੈ ॥

ਉਸੇ ਕਰਤੇ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ ਜੋ ਕਾਰਣੁ=ਪ੍ਰਪੰਚ ਨੂੰ ਕਰਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਖੀ ਧਾਰਿ ॥੨॥ [ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੫੩]

੨. ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੁਮ੍ਰੈ ਹਾਥਿ ਪ੍ਰਭ, ਆਪਿ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ॥ [ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੪੫]

ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ; ਸੰਤਾ ਧੂਰਿ ਤਰੈ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲੀ ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਦਾਨ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਇਹੈ ਸੁਖੁ ਮਾਗੈ ਮੋਕਉ ਕਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਧੂਰੇ ॥
[ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩]

੨. ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਪ੍ਰਭ ਰੇਨ ਪਗ ਸਾਧਾ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੮]

ਸਾਖੀ—ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ—ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਣ ਇਤਨਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਦੇਹ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਅਤਿਅੰਤ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਜਹ ਸਾਧ ਪਗ ਧਰਹਿ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੯੦]

ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਗਾਥਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣਕਰਮ ਤੋਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਕੇ ਵੱਡਾ ਕੁਕਰਮੀ ਪਾਪਾਤਮਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਭਾਈ ਚਾਰੇ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਛੇਕ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ ਵਿਚ ਅਤੀਅੰਤ ਤੰਗੀ ਆ ਗਈ। ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਨਾ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਗੰਢਣ ਦਾ ਕੰਮ ਅਰੰਭ ਕਰ ਲਿਆ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਰਮ ਤੋਂ ਹੀ ਜ਼ਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ ਜਨਮ ਤੋਂ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤਿ ਸਭੈ ਏਕੈ ਪਹਚਾਨਬੋ ॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ]

੨. ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਣਤ ਸੁਮਤਿ ॥੧॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧]

ਚੰਮ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਚਮਿਆਰ ਪੈ ਗਿਆ ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਥਾਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰਸਤਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਉਡ ਕੇ ਇਸ ਪਾਪੀ ਤੇ ਪੈਂਦੀ ਰਹੀ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਬਖਸ਼ਦੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸੀ। ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਪਮਾਨ ਜਨਕ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਆਖਰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਪਹੁੰਚਾ ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਇਕ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਟਾਲਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਮ੍ਰਿਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕਥਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਲਿ ਸੰਗਲੁ ਘਤਿ ਚਲਾਇਆ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੪੬੪]

ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥਕੜੀਆਂ, ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇੜੀਆਂ ਤੇ ਗਲ ਵਿਚ ਸੰਗਲ ਪਾ ਕੇ ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੇ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਕੁੰਭੀ ਪਾਕ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨਰਕ ਵਿਚ : **ਪਾਪੀ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਕਰਦੇ ਹਾਏ ਹਾਇ ॥** *[ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੫]* ਪਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਏ ਕੁਰਲਾਹਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਰੋਣੇ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਕੋਈ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਥਾਉ ਨ ਹੋਵੀ ਪਉਦੀਈ ਹੁਣਿ ਸੁਣੀਐ ਕਿਆ ਰੂਆਇਆ ॥

[ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੪੬੪]

ਅਜਿਹੀ ਭਿਆਨਕ ਜਗ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸੁਟਿਆ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਹੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤ ਗਈ। ਧਰਮ ਰਾਜ ਨੇ ਬੜੀ ਗਹੁ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਲੇਖਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਗੱਲ, ਜੋ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਵਿਚ ਆਈ ਵੇਖਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੈਂਦੀ ਰਹੀ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਧੋਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਧਰਮ ਰਾਜ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਲਈ ਆਪ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਿਥੇ ਇਸਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਆਉ ਆਦਰ ਦੇ ਸਹਿਤ ਬੈਕੁੰਠ ਵਿਚ ਭੇਜੇ ਜਾਓਗੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲੱਗਾ ਤਾ ਜੀਵ ਫਿਰ ਤੜਫਣ ਲੱਗੇ ਇਸਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਨਾ, ਜੇ ਆਏ ਹੀ ਹੋ ਤਾਂ ਇਥੇ ਰਹੋ ਤੁਹਾਡੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਧਰਮਰਾਜ ਨੂੰ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਸਾਥੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਛਡਾਂਗਾ। ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢੋ। ਧਰਮਰਾਜ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਉਸ ਇਕ ਪਿਛੇ ਸਾਰਾ ਨਰਕ ਖਾਲੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੀ।

ਮ: ੫ ॥ ਤਿਸ ਨੋ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇ; ਜਿਨਿ ਉਪਾਇਆ ॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ! ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਾਇਆ=ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣਾ ਕਰ । ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਨਕ ਸੋ ਧਣੀ ਕਿਉ ਵਿਸਾਰਿਓ ਉਧਰਹਿ ਜਿਸ ਦੈ ਨਾਇ ॥੨॥

[ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੭੦੬]

੨. ਜਿਨਿ ਤੇਰੀ ਮਨ ਬਨਤ ਬਨਾਈ॥ ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸਦ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਈ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ੨੭੦]

ਜਿਨਿ ਜਨਿ ਧਿਆਇਆ ਖਸਮੁ; ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਨਿ=ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਖਸਮੁ=ਮਾਲਕ ਵਾ ਸੁਆਮੀ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ=ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਿਨਿ=ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਭਗਤਹ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ [ਗੁਓੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੪]

ਸਫਲੁ ਜਨਮੁ ਪਰਵਾਨੁ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਇਆ॥

ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜਨਮ, ਸਫਲੁ=ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਦੇ ਸਹਿਤ ਆਇਆ=ਆਉਣਾ ਪਰਵਾਣ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਇਆ ਸਫਲ ਤਾਹੂ ਕੋ ਗਨੀਐ॥ ਜਾਸੁ ਰਸਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਭਨੀਐ॥
[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੨]

੨. ਸਫਲੁ ਜਨਮੁ ਤਾਂ ਕਾ ਪਰਵਾਣੁ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਕਟਿ ਕਰਿ ਜਾਣੁ॥
[ਗੋਂਡ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੬੯]

੩. ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜੋ ਲਾਇਆ ਨਾਮ॥ ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਤਾ ਕਾ ਪਰਵਾਨ॥
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੯]

ਹੁਕਮੈ ਬੁਝਿ ਨਿਹਾਲੁ; ਖਸਮਿ ਫੁਰਮਾਇਆ॥

ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਖਸਮਿ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਫੁਰਮਾਏ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬੁਝਿਆ ਹੈ ਉਹ ਨਿਹਾਲੁ=ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹੁਕਮੁ ਬੂਝਿ ਜਨ ਭਏ ਨਿਹਾਲਾ ਇਹ ਭਗਤਾ ਕੀ ਘਾਲਣਾ॥
[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ: ੧੦੭੭]

੨. ਹੁਕਮੇ ਬੁਝਿ ਨਿਹਾਲੁ ਸੁਖਿ ਸੁਖੇਟਿਆ॥ [ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੨੦]

ਜਿਸੁ ਹੋਆ ਆਪਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ; ਸੁ ਨਹ ਭਰਮਾਇਆ॥

ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਉਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸੁ=ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਸੁ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਦਇਆਲੁ ਸੁਆਮੀ ਸੋ ਪ੍ਰਭ ਅੰਕਿ ਸਮਾਵਏ॥
[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ: ੫੪੨]

ਜੋ ਜੋ ਦਿਤਾ ਖਸਮਿ; ਸੋਈ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥

ਜੋ ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਖਸਮਿ=ਮਾਲਕ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸੁਖ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਜਿਸਹਿ ਦਇਆਲੁ; ਬੁਝਾਏ ਹੁਕਮੁ ਮਿਤ ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਿਆਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਦੀ ਮਿਤ=ਮਰਿਆਦਾ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸਹਿ ਭੁਲਾਏ ਆਪਿ; ਮਰਿ ਮਰਿ ਜਮਹਿ ਨਿਤ ॥੨॥

ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਭੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਨਿਤ=ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਭਾਵ ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਰ-ਮਰ ਕੇ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸਦਾ ਹੀ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਹੈ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਸਹਿ ਭੁਲਾਈ ਪੰਧ ਸਿਰਿ ਤਿਸਹਿ ਦਿਖਾਵੈ ਕਉਣੁ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੫੨]

ਪਉੜੀ ॥ ਨਿੰਦਕ ਮਾਰੇ ਤਤਕਾਲਿ; ਖਿਨੁ ਟਿਕਣ ਨ ਦਿਤੇ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਨਿੰਦਕ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਤਕਾਲਿ=ਸ਼ੀਘਰ, ਤੁਰੰਤ, ਜਲਦੀ ਹੀ ਮਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਕ ਛਿਨ ਵੀ ਟਿਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿੰਦਕ ਮਾਰਿ ਚਰਨ ਤਲ ਦੀਨੇ ਅਪੁਨੋ ਜਸੁ ਵਰਤਾਇਓ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੭੦]

ਪ੍ਰਭ ਦਾਸ ਕਾ ਦੁਖੁ ਨ ਖਵਿ ਸਕਹਿ; ਫੜਿ ਜੋਨੀ ਜੁਤੇ ॥

ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦੁਖੁ ਨ=ਨਹੀਂ ਖਵਿ=ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜੁਤੇ=ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪਸ਼ੂ ਬਣਾ ਕੇ ਹਲ, ਗੱਡੇ ਗੱਡੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤਨ ਦੁਖ ਪਾਏ ਤੇ ਦੁਖੀ ॥ ਸੁਖ ਪਾਏ ਸਾਧਨ ਕੇ ਸੁਖੀ ॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ]

ਮਥੇ ਵਾਲਿ ਪਛਾੜਿਅਨੁ; ਜਮ ਮਾਰਗਿ ਮੁਤੇ ॥

ਮਥੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਿਰ ਹੈ ਸਿਰ ਦੇ ਉਤੇ ਵਾਲ=ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਧੋਬੀ ਵਾਂਗ ਪਛਾੜਦਾ ਭਾਵ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਮ ਮਾਰਗਿ=ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਮੁਤੇ=ਭੇਜਦਾ ਹੈ। [ਮੁਤੇ ਦਾ ਅਰਥ ਛਡਣਾ ਵੀ ਹੈ।]

ਦੁਖਿ ਲਗੈ ਬਿਲਲਾਣਿਆ; ਨਰਕਿ ਘੋਰਿ ਸੁਤੇ ॥

ਜਮ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜਮਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਨਿੰਦਕ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਘੋਰਿ=ਭਿਆਨਕ ਭਾਵ ਕੁੰਭੀ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸੂਲਾਂ ਦੀ ਸੇਜਾ ਤੇ ਸੌਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਰਕ ਘੋਰੁ ਦੁਖ ਖੂਹੁ ਹੈ ਓਥੈ ਪਕੜਿ ਓਹੁ ਢੋਇਆ ॥**
ਕੂਕ ਪੁਕਾਰ ਕੋ ਨ ਸੁਣੇ ਓਹੁ ਅਉਖਾ ਹੋਇ ਹੋਇ ਰੋਇਆ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੦੯]

੨. **ਨਰਕ ਘੋਰ ਬਹੁ ਦੁਖ ਘਣੇ ਅਕਿਰਤਘਣਾ ਕਾ ਥਾਨੁ ॥** [ਸਲੋਕ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੧੫]

ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਦਾਸ ਰਖਿਅਨੁ; ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸਤੇ ॥੨੦॥

['ਸੱਤੇ' ਉਚਾਰਨ ਕਰੋ]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਤੇ=ਸਤ, ਚਿੱਤ, ਅਨੰਦ, ਰੂਪ ਹਰੀ ਨੇ ਆਪਣਿਆਂ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਕੰਠਿ=ਗਲ ਨਾਲ ਲਗਾ ਕੇ ਰਖਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੨੦॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਅਪੁਨੋ ਦਾਸੁ ਰਾਖਿਓ ਤਾਤੀ ਵਾਉ ਨ ਲਾਇਓ ॥

[ਮਲਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੭੦]

੨. ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਕੈ ਰਖਿਓਨੁ ਲਗੈ ਨ ਤਤੀ ਵਾਉ ਜੀਉ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੨]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੨੫]

ਗੂਜਰੀ ਸ੍ਰੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀਉ ਕੇ ਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਅੰਤਰੁ ਮਲਿ ਨਿਰਮਲੁ ਨਹੀ ਕੀਨਾ ਬਾਹਰਿ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ ॥ ਹਿਰਦੈ ਕਮਲੁ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨ ਚੀਨ੍ਹਾ ਕਾਹੇ ਭਇਆ ਸੰਨਿਆਸੀ ॥੧॥ ਭਰਮੇ ਭੂਲੀ ਰੇ ਜੈ ਚੰਦਾ ॥ ਨਹੀ ਨਹੀ ਚੀਨ੍ਹਿਆ ਪਰਮਾਨੰਦਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਘਰਿ ਘਰਿ ਖਾਇਆ ਪਿੰਡੁ ਬਧਾਇਆ ਖਿੰਥਾ ਮੁੰਦਾ ਮਾਇਆ ॥ ਭੂਮਿ ਮਸਾਣ ਕੀ ਭਸਮ ਲਗਾਈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਤਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥੨॥ ਕਾਇ ਜਪਹੁ ਰੇ ਕਾਇ ਤਪਹੁ ਰੇ ਕਾਇ ਬਿਲੋਵਹੁ ਪਾਣੀ ॥ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜਿਨ੍ਹਿ ਉਪਾਈ ਸੋ ਸਿਮਰਹੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥੩॥ ਕਾਇ ਕਮੰਡਲੁ ਕਾਪੜੀਆ ਰੇ ਅਠਸਠਿ ਕਾਇ ਫਿਰਾਹੀ ॥ ਬਦਤਿ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨੁ ਸੁਨੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਣ ਬਿਨੁ ਗਾਹੁ ਕਿ ਪਾਹੀ ॥੪॥੧॥

ਗੂਜਰੀ ਸ੍ਰੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀਉ ਕੇ ਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗੂਜਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਨੇ ਘਰੁ ੧=ਰਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ **ਵਾ:** ਐਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਵਾਲਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ : ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ [ਪਦੇ] ਸ਼ਬਦ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ : ਕਈ ਥਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇਕ-ਵਚਨ ਜਾਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਪਦ ਜਾਂ ਪਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਮੁਰਾਦ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਕੇ ਪਦੇ ਪੈਤੀਸ ਅਰਥਾਤ ਪੈਂਤੀ ਸ਼ਬਦ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਗੀਤ ਨੂੰ ਭੀ ਪਦਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਯਥਾ—ਸ੍ਰੀ ਜੈਦੇਵ ਜੀਉ ਕਾ ਪਦਾ॥ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੨੬] ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਭੇਖੀ ਭਰਮੀ, ਪਖੰਡੀ ਲਿਬਾਸ ਮਾਤਰ ਸਾਧੂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਤ ਮਾਰਗ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜੈ ਚੰਦ ਨੂੰ ਜੋ ਪਖੰਡੀ ਭੇਖੀਆਂ ਦਾ ਹਾਮੀ ਸੀ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਰਹਾਉ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣਾ।

"ਭਰਮੇ ਭੂਲੀ; ਰੇ ਜੈ ਚੰਦਾ ॥"
ਨਹੀ ਨਹੀ ਚੀਨ੍ਹਿਆ; ਪਰਮਾਨੰਦਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਜੈ ਚੰਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਭੇਖੀ ਉਦਾਸੀਆਂ [ਸਾਧਾਂ] ਨੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ, ਭੇਖੀ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੇ ਭੀ ਪਰਮਾਨੰਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਹੇ ਜੈ ਚੰਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਬਾਹਰਲੇ ਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭੀ ਪਰਮਾਨੰਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

---

* ਨੋਟ :—ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਦੋ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਇਕ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਿਸਨੇ ਧੰਨੇ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਪਖੰਡੀ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਬਾਣੀਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਬੰਬਈ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ੋਲੇਪੁਰ ਪਿੰਡ ਬਾਰਸਨੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਭਗਤ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ, ਬਹੁਤ ਉੱਚੇ ਸਤਸੰਗੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਸਤੀ ਭਗਤ ਸਨ। ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ :

੧. ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਵਿਚ।
੨. ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਗੂਜਰੀ ਰਾਗੁ ਵਿਚ।
੩. ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗੁ ਵਿਚ।

ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਗੂਜ਼ਰੀ ਰਾਗ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।

੧. ਜਿਉ ਕਸਤੂਰੀ ਮਿਰਗੁ ਨ ਜਾਣੈ ਭ੍ਰਮਦਾ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ॥ [ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੪]

੨. ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਸਾਕਤੁ ਫਿਰਤਾ॥ ਨੀਰੁ ਬਿਰੋਲੈ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮਰਤਾ॥ [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੩੯]

੩. ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣਾ ਅੰਧੁਲਾ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਜਾਇ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੩੫]

ਅੰਤਰੁ ਮਲਿ ਨਿਰਮਲੁ ਨਹੀ ਕੀਨਾ; ਬਾਹਰਿ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ॥

ਹੇ ਭੇਖੀ ਜੈ ਚੰਦ ਸੰਨਿਆਸੀ ! ਤੇਰਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਕਰਕੇ ਰਾਗ ਦਵੈਸ਼ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਤੂੰ ਨਿਰਮਲੁ=ਸੁਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਭੇਖ=ਲਿਬਾਸ ਉਦਾਸੀ=ਫਕੀਰੀ ਬਣਾ ਰਖਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰਾ ਸਾਧੂ ਹੋਣਾ ਨਿਸਫਲ ਹੈ। ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ ਅਰਥ : ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਈ ਬਿਰਕਤ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਵੈਰਾਗੀ ਉਦਾਸੀ ਆਦਿ। ਇਹ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਤਿਆਗ ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹਾਨਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਤਿਆਗ ਮਾਰਗ ਅਪਣਉਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਚਾਰ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੋਨੀ ਮੋਨਿਧਾਰੀ॥ ਸਨਿਆਸੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ॥ ਉਦਾਸੀ ਉਦਾਸਿ ਰਾਤਾ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੧]

ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥ, ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪੰਦ੍ਰਵੀ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਇਕ ਤਿਆਗੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੀ ਰਹੁ-ਰੀਤਿ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹੋ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਤੇ ਉਹੋ ਸੱਚਾ ਉਦਾਸੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸਹਿਜ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾ ਕੇ ਆਤਮ-ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ 'ਸੰਸਾਰ ਤਿਆਗ' ਮਾਤਰ ਨਾਲ ਇਹ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਸੋ ਦਾਸੁ ਉਦਾਸੀ ਜਿਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਪਛਾਨਿਆ॥

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੩੨]

ਉਦਾਸੀ—ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਦੂ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ: "ਉਦਾਸੀਨ"=ਬਿਰਕਤ, ਤਿਆਗੀ-ਉਪਰਾਮਤਾ, ਨਿਰਾਸਤਾ ਅਥਵਾ ਸੰਗਯ : ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ : ਇਹ ਪੰਥ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤੋਂ ਚੱਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਚੇਲੇ ਬਣੇ। ਅੱਗੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਸੇਵਕ : ੧. ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ, ੨. ਅਲਮਸਤ। ੩. ਫੂਲਸ਼ਾਹ, ੪. ਗੋਂਦਾ ਅਥਵਾ ਗੋਇੰਦ ਜੀ ਕਰਣੀ ਵਾਲੇ ਸਾਧ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਚਾਰ ਧੂਣੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪਰਸਿਧ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰ ਧੂਣਿਆਂ ਨਾਲ ਛੇ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ਾਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਦਸਨਾਮੀ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਛੇ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ਾਂ ਇਹ ਹਨ—੧. ਸੁਥਰੇ ਸ਼ਾਹੀ—ਬਖਸ਼ਿਸ਼=ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ। ੨. ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬੀਏ—ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਗੁਰੂ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ। ੩. ਜੀਤ ਮੱਲੀਏ—ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ। ੪. ਬਖਤ ਮੱਲੀਏ : ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ। ੫. ਭਗਤ ਭਗਵਾਨੀਏ : ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ। ੬. ਮੀਹਾਂ ਸ਼ਾਹੀਏ : ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ। ਉਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਲਿਬਾਸ, ਮੰਜੀਠੀ ਚੋਲਾ, ਗਲ੍ਹ ਕਾਲੀ ਸੇਲ੍ਹੀ, ਹੱਥ ਤੂੰਬਾ ਅਤੇ ਸਿਰ ਉੱਚੀ ਟੋਪੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਮੱਤ ਦੇ ਸਾਧੂ ਕੇਸ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਨਾ ਹੀ ਤੰਬਾਕੂ ਵਰਤਦੇ ਸਨ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸ ਭੇਖ ਦੀ ਬੜੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੰਗਲਾ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਇਹਨਾਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਸੰਭਾਲੀ ਪਰ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਦੇ ਕੁਝ ਆਗੂ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦੇ ਕੁਝ ਪਖੰਡੀ ਮਹੰਤਾਂ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਉਦਾਸੀ ਭੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁੱਤ ਪ੍ਰਸਤ-ਕਿਰਤਮ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਹਨ। ਕੇਸ ਕਟਾਉਣੇ, ਤੰਬਾਕੂ

ਆਦਿ ਦਾ ਸੇਵਨ ਐਸੇ ਨਿੰਦਤ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਵੇਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੇਰੂ ਰੰਗੇ ਵਸਤ੍ਰ ਵੀ ਪਹਿਨਦੇ ਦੇਖੀਦੇ ਹਨ। ਅਸਲੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੇਕ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੋ ਉਦਾਸੀ ਜਿ ਪਾਲੇ ਉਦਾਸੁ ॥ ਅਰਧ ਉਰਧ ਕਰੇ ਨਿਰੰਜਨ ਵਾਸੁ ॥
ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਕੀ ਪਾਏ ਗੰਢਿ ॥ ਤਿਸੁ ਉਦਾਸੀ ਕਾ ਪੜੈ ਨ ਕੰਧੁ ॥ [ਮ: ੧, ਅੰਗ: ੯੫੨]

੨. ਵਿਚੇ ਗ੍ਰਿਹ ਸਦਾ ਰਹੈ ਉਦਾਸੀ ਜਿਉ ਕਮਲੁ ਰਹੈ ਵਿਚਿ ਪਾਣੀ ਹੇ ॥੧੦॥
[ਮਾਰੂ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੧੦੭੦]

੩. ਹਰਿ ਕੀ ਭਗਤਿ ਰਤੇ ਬੈਰਾਗੀ ਚੂਕੇ ਮੋਹ ਪਿਆਸਾ ॥
ਨਾਨਕ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਪਤੀਣੇ ਵਿਰਲੇ ਦਾਸ ਉਦਾਸਾ ॥੪॥੩॥ [ਆਸਾ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੪੩੭]

੪. ਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਨਾਮੁ ਪਾਈਐ ਚੂਕੈ ਮੋਹ ਪਿਆਸ ॥
ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਮਨੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਘਰ ਹੀ ਮਾਹਿ ਉਦਾਸੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੨੬]

੫. ਮਨ ਰੇ ਗ੍ਰਿਹ ਹੀ ਮਾਹਿ ਉਦਾਸੁ ॥ [ਮ: ੩, ਅੰਗ ੨੬]

੬. ਊਪਰਿ ਗਗਨੁ ਗਗਨ ਪਰਿ ਗੋਰਖੁ ਤਾ ਕਾ ਅਗਮੁ ਗੁਰੂ ਪੁਨਿ ਵਾਸੀ ॥
ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਬਾਹਰਿ ਘਰਿ ਏਕੋ ਨਾਨਕੁ ਭਇਆ ਉਦਾਸੀ ॥ [ਮਾਰੂ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੯੯੨]

ਹਿਰਦੈ ਕਮਲੁ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨ ਚੀਨ੍ਾ; ਕਾਹੇ ਭਇਆ ਸੰਨਿਆਸੀ ॥੧॥

ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਘਟਿ=ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜੋ ਹਿਰਦਾ ਕਮਲ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੀਨਾ=ਜਾਣਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਣਾ ਕਿਸ ਕੰਮ ਹੈ

ਸੰਨਿਆਸੀ : ਸੁੰਨਿ+ਆਸ=ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈਆ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅੰਤਰਿ ਸੁੰਨੰ ਬਾਹਰਿ ਸੁੰਨੰ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ ਤਉ ਸੰਨਿਆਸੀ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੩੫੬]

ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਦੇ ਚਾਰ ਆਸ਼ਰਮ :੧. ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ। ੨. ਗ੍ਰਿਹਸਤ। ੩. ਬਾਨਪ੍ਰਸਤੀ। ੪. ਸੰਨਿਆਸੀ। ਸੁੰਨਿਆਸੀ ਚੌਥਾ ਆਸ੍ਰਮ ਸੁੰਨਿਆਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੈ। ਸੰਨਿਆਸ ਦਾ ਲਫਜੀ ਮਾਅਨਾ ਤਿਆਗ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬਾਨਪ੍ਰਸਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਛਡਾ ਕੇ ਪੂਰਨ ਤਿਆਗ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਬਨਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸੰਨਿਆਸੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ੪ ਪਰਭਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸ਼ਨ ਪਰਭ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੰਨਿਆਸ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਉਂਝ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰੇ ਕਰਕੇ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ੧੦ ਫਿਰਕੇ ਹੋ ਗਏ। ੧. ਤੀਰਥ। ੨. ਆਸ੍ਰਮ। ੩. ਬਨ। ੪. ਆਰਣਜ। ੫. ਗਿਰਿ। ੬. ਪਰਬਤ। ੭. ਸਾਗਰ। ੮. ਸਰਸ੍ਵਤੀ। ੯. ਭਾਰਤੀ। ੧੦. ਪੁਰੀ। ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਨਿਆਸ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ। ੧. ਹੰਸ ੨. ਪਰਮਹੰਸ।

੧. ਹੰਸ : ਜਿਵੇਂ ਹੰਸ ਦੁਧ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਚੁੰਝ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਛੱਡ ਕੇ ਦੁੱਧ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ, ਅਸੱਤ ਜੜ੍ਹ ਦੁਖ ਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ, ਸਤ ਚੇਤਨ ਅਨੰਦ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਇਹ ਹੰਸ ਸੰਨਿਆਸ ਹੈ ਅੱਗੇ ਇਹ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ। ੧. ਕੁਟੀਚਕ। ੨. ਬਹੂਦਕ।

[**ੳ**] **ਕੁਟੀਚਕ** : ਕੁਟੀਚਕ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ : ਬਸਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਕਿਤੇ ਇਕਾਂਤ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਕੁਟੀਆ ਬਣਾਕੇ ਵੈਰਾਗ ਸਹਿਤ ਰਹਿਣਾ।

[ਅ] **ਬਹੂਦਕ** : ਬਹ+ਉਦਕ : ਬਹਿੰਦਾ ਪਾਣੀ ਉਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਕ ਰਾਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

[੨] **ਪਰਮਹੰਸ** : ਤਤ ਮਿਥਿਆ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਵਾਚ ਅਰਥ ਵਿਚ ਜੋ ਮਿਥਿਆ ਅੰਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੀਵ ਈਸ ਦੇ ਭੇਦ ਗਿਆਨ ਦੀ, ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਜੀਵ ਦੀ ਅਲਪਗਤਾ; ਛੇ ਵਿਕਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਰਬੱਗਤਾ, ਛੇ ਗੁਣ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਤਤ ਪਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਕਰਨੀ ਇਹ ਪਰਮ ਹੰਸ ਸੰਨਿਆਸ ਹੈ ਇਹ ਭੀ ਅੱਗੇ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ। ੧. ਬਿਬਦਿੱਖਾ। ੨. ਵਿੱਦਤ।

੧. ਬਿਬਦਿੱਖਾ : ਬਿਬਦਿੱਖਾ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਪਉਣ ਜੋਗ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰਾ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਵੇਕਲੇ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਵਕਤ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿਣਾ।

੨. ਵਿੱਦਤ : ਪਉਣ ਯੋਗ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਭੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਸਭਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿੱਦਤ ਪਰਮਹੰਸ ਸੰਨਿਆਸ ਹੈ।

ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਰਵਾਇਤੀ ਸੰਨਿਆਸ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਬਲਕਿ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੀਆ ਪੂਤ ਛੋਡਿ ਸੰਨਿਆਸੀ ਆਸਾ ਆਸ ਮਨਿ ਬਹੁਤੁ ਕਰਈਆ ॥

[ਬਿਲਾਵਲ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੮੩੫]

ਅਸਲ ਸੰਨਿਆਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜੋ ਸਾਚਾ ਤਿਆਗ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਖਿਮਾ ਦੀ ਦੌਲਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋ ਸੰਨਿਆਸੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੈ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥
ਛਾਦਨ ਭੋਜਨ ਕੀ ਆਸ ਨ ਕਰਈ ਅਚਿੰਤੁ ਮਿਲੈ ਸੋ ਪਾਏ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੩]

ਭਰਮੇ ਭੂਲੀ; ਰੇ ਜੈ ਚੰਦਾ ॥
ਨਹੀ ਨਹੀ ਚੀਨਿ੍ਆ; ਪਰਮਾਨੰਦਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨੋਟ : ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਘਰਿ ਘਰਿ ਖਾਇਆ, ਪਿੰਡੁ ਬਧਾਇਆ; ਖਿੰਥਾ ਮੁੰਦਾ ਮਾਇਆ ॥

ਭੇਖੀ ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਿਚ ਖਿੰਥਾ=ਗੋਦੜੀ [ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਮੱਤ ਵਿਚ ਇਕ ਚਿੰਨ੍ਹ] ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਦਰਾਂ ਪਾ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ੩੬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੁ=ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਧਾ ਲਿਆ, ਗੋਗੜ ਮੋਟੀ ਕਰ ਲਈ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਰਮਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਘਰਿ ਘਰਿ ਮਾਗੈ ਜਗੁ ਪਰਬੋਧੈ ਮਨਿ ਅੰਧੈ ਪਤਿ ਹਾਰੀ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੨]

੨. **ਫਿਟੁ ਇਵੇਹਾ ਜੀਵਿਆ ਜਿਤੁ ਖਾਇ ਵਧਾਇਆ ਪੇਟੁ ॥** [ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੯੦]

ਭੂਮਿ ਮਸਾਣ ਕੀ ਭਸਮ ਲਗਾਈ; ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਤਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥੨॥

ਮਹਾਂ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਦੀ ਭਸਮ=ਸੁਆਹ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਲਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮੁਕਤੀ ਫਿਰ ਵੀ ਨਾ

ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਵੇਦਾਂ ਸਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਤਤੁ=ਸਿਧਾਂਤ ਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਸਮ ਚੜਾਇ ਕਰਹਿ ਪਾਖੰਡੁ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਸਹਹਿ ਜਮ ਡੰਡੁ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੦੩]

ਕਾਇ ਜਪਹੁ ਰੇ, ਕਾਇ ਤਪਹੁ ਰੇ; ਕਾਇ ਬਿਲੋਵਹੁ ਪਾਣੀ ॥

ਹੇ ਜੈ ਚੰਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਾਖੰਡ ਸਹਿਤ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜਪੁ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ? ਪੰਜ ਧੂਣੀਆਂ ਰੂਪ ਤਪ ਦੇ ਤਪਣ ਨਾਲ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ? ਸਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪ ਜਲ ਦੇ ਰਿੜਕਣ ਨਾਲ ਕਾਇ=ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ਭਾਵ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਸਾਕਤੁ ਫਿਰਤਾ ॥ ਨੀਰੁ ਬਿਰੋਲੈ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮਰਤਾ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੩੯]

ਨੀਰੁ ਬਿਲੋਵੈ ਅਤਿ ਸ੍ਰਮੁ ਪਾਵੈ ਨੈਨੂ ਕੈਸੇ ਰੀਸੈ ॥ [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੫]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਕਰਤਵ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ? ਉਤਰ :

ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜਿਨਿ੍ ਉਪਾਈ; ਸੋ ਸਿਮਰਹੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥੩॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ੮੪ ਲੱਖ ਜੂਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨਿਰਬਾਣੀ=ਨਿਰਬੰਧ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨਾ ਕਰੋ।

ਯਥਾ— **ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਆਪਿ ਉਪਾਏ ॥ ਮਾਨਸ ਜਨਮਿ ਗੁਰ ਭਗਤਿ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੧]

ਕਾਇ ਕਮੰਡਲੁ ਕਾਪੜੀਆ ਰੇ; ਅਠਸਠਿ ਕਾਇ ਫਿਰਾਹੀ ॥

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਬਿਨਾਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਮੰਡਲੁ=ਡੋਲ ਜਾਂ ਚਿਪੀ ਆਦਿਕ ਫੜਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ? ਰੇ=ਹੇ ਪੰਡਤ ! ਕਾਪੜੀਆ=ਭੇਖ ਦੇ ਬਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ? ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਫਿਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ਭਾਵ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਾਥ ਕਮੰਡਲੁ ਕਾਪੜੀਆ ਮਨਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਉਪਜੀ ਭਾਰੀ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੩]

੨. **ਹਥ ਕਮੰਡਲ ਮੋਢੇ ਭਾਰ ॥ ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ॥** [ਲੋਕਿਕ ਪਰਮਾਣ]

ਬਦਤਿ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨੁ ਸੁਨੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ; ਕਣ ਬਿਨੁ ਗਾਹੁ ਕਿ ਪਾਹੀ ॥੪॥੧॥

ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਬਦਤਿ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ : ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ=ਜੈ ਚੰਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਤੂੰ ਸੁਨਣਾ ਕਰ ਮੋਖ ਰੂਪੀ ਕਣੁ=ਅੰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਨਾੜ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਾਹ ਕੀ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਰੂਪ ਬੈਲਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ, ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦੁੱਖ ਦੇਣਾ ਹੈ ॥੪॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਣ ਬਿਨਾ ਜੈਸੇ ਥੋਥਰ ਤੁਖਾ ॥ ਨਾਮ ਬਿਹੂਨ ਸੂਨੇ ਸੇ ਮੁਖਾ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੯੨]

੨. **ਕਣੁ ਨਾਹੀ ਤੁਹ ਗਾਹਣ ਲਾਗੇ ਧਾਇ ਧਾਇ ਦੁਖ ਪਾਂਹੀ ॥** [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੭]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੨੭]

ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ॥ ਅਬ ਹਮ ਚਲੀ ਠਾਕੁਰ ਪਹਿ ਹਾਰਿ ॥ ਜਬ ਹਮ ਸਰਣਿ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਆਈ ਰਾਖੁ ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਵੈ ਮਾਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਲੋਕਨ ਕੀ ਚਤੁਰਾਈ ਉਪਮਾ ਤੇ ਬੈਸੰਤਰਿ ਜਾਰਿ ॥ ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਹਉ ਭਾਵੈ ਬੁਰਾ ਕਹਉ ਹਮ ਤਨੁ ਦੀਓ ਹੈ ਢਾਰਿ ॥੧॥ ਜੋ ਆਵਤ ਸਰਣਿ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਭੁ ਤੁਮਰੀ ਤਿਸੁ ਰਾਖਹੁ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ ਹਰਿ ਜੀਉ ਰਾਖਹੁ ਲਾਜ ਮੁਰਾਰਿ ॥੨॥੪॥

ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ॥

ਇਥੇ ਇਕ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ "ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ" ਰਾਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ "ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧" ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਕੇਵਲ "ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ" ਹੀ ਹੈ। "ਮਹਲਾ" ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਸ਼ੰਕਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਹ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ "ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ" ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। "ਮਹਲਾ" ਨਹੀਂ।

ਅਬ ਹਮ ਚਲੀ; ਠਾਕੁਰ ਪਹਿ ਹਾਰਿ ॥

ਹੇ ਠਾਕੁਰ=ਮਾਲਕ ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਹਾਰ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਚਲੀ ਆਈ ਹਾਂ **ਵਾ** ਠਾਕੁਰ (ਠ+ਕ+ਰ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਕ=ਕਰਤਾ ਵਾ ਸਾਜਣ ਵਾਲਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਕੇ ਠ=ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਰ=ਰੁਦਰ ਭਾਵ ਸ਼ਿਵਜੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਲੈਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਐਸਾ ਮਾਲਕ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਲਣ, ਸੰਘਾਰਨ ਤੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਗੁਣ ਹੋਵੇ ਸੋ ਕਹੀਏ ਠਾਕੁਰ। ਮੈਂ ਐਸੇ ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਈ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗੁਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਹੋਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਹਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਜਬ ਹਮ ਸਰਣਿ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਆਈ; ਰਾਖੁ ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਵੈ ਮਾਰਿ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੂ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਬ=ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਗਈ ਹਾਂ ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਮਾਰ ਲੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਤਿਗੁਰ ਆਇਓ ਸਰਣਿ ਤੁਹਾਰੀ ॥**
ਮਿਲੈ ਸੂਖੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਸੋਭਾ ਚਿੰਤਾ ਲਾਹਿ ਹਮਾਰੀ ॥੧॥ [ਟੋਡੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੭੧੩]

੨. **ਸਰਣਿ ਪਰਿਓ ਠਾਕੁਰ ਵਜੀਰਾ ॥ ਤਿਨਾ ਦੇਖਿ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਧੀਰਾ ॥੩॥** [ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੧੨]

ਲੋਕਨ ਕੀ ਚਤੁਰਾਈ ਉਪਮਾ; ਤੇ ਬੈਸੰਤਰਿ ਜਾਰਿ ॥

ਸੰਸਾਰਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਉਪਮਾ ਵਾ ਚਤੁਰਾਈ ਤੇ ਉਪਮਾ=[ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਉਪਮਾ ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੂੰਹ ਤੇ ਉਪਮਾ ਕਰ ਦੇਣੀ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣਾ।]

ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਬੈਸੰਤਰਿ=ਗਿਆਨ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਜਾਰਿ=ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲੋਕਨ ਕੀਆ ਵਡਿਆਈਆ ਬੈਸੰਤਰਿ ਪਾਗਉ ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੮]

ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਹਉ, ਭਾਵੈ ਬੁਰਾ ਕਹਉ; ਹਮ ਤਨੁ ਦੀਓ ਹੈ ਢਾਰਿ ॥੧॥

ਹਮ=ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਤਨੁ=ਸਰੀਰ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਡਾਰਿ=ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੀਓ=ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਹੁਣ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਬੁਰਾ ਕਹੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਭਾਵੇਂ ਭਲਾ ਕਹੇ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਸਿੱਖ ਦੀ ਐਸੀ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਬੁਰੇ ਭਲੇ ਦਾ ਅਸਰ ਕਬੂਲਣ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੇਵਕ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ॥
ਤੇਰਾ ਤੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ ॥੨੦੩॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਅੰਗ ੧੩੭੫]

ਸਾਖੀ—ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਣ ਆਇਆਂ ਦੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸਾਖੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ੧੨ ਸਾਲ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਚਰਣ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਮਹਾਨ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਪਰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਆਸਾ ਤੋਂ ਜਲ ਦੀ ਗਾਗਰ ਭਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਉਂਦੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਲੰਗਰ ਆਦਿ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਕਰਦੇ। ਸੇਵਾ ਦੀ ਮਸਤੀ ਨੇ ਖਾਣ ਪੀਣ, ਪੈਨ੍ਹਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਵਾ ਇੱਛਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਬਿਨਾਂ ਕਾਮਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਸ਼ਕਾਮਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਇਸ ਘਾਲਣਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਈਰਖਾਲੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਅਪਮਾਨ-ਜਨਕ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਕਿ ਇਹ ਬਿਰਧ, ਰਾਤ-ਦਿਨ ਟਿਕਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਆਪ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਤੰਗ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਐਸੀਆਂ ਵੱਧ ਘਟ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਵਿਚਾਰਾ ਡਰਦਾ ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਟਿਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਹਾਂ ਡਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਥੋਂ ਕਢਵਾ ਨਾ ਦੇਣ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੱਥ ਜੋੜਦਾ ਹਰ ਇਕ ਅਗੇ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ, **ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਹਉ ਭਾਵੈ ਬੁਰਾ ਕਹਉ**, ਵਾਲੀ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੁਰਾ ਅਤੇ ਭਲਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ : **ਬੇਪਰਵਾਹ ਸਦਾ ਰੰਗਿ ਹਰਿ ਕੈ ਜਾ ਕੋ ਪਾਖੁ ਸੁਆਮੀ ॥** [ਅੰਗ ੭੧੧] ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਈਆਂ, ਫਟੇ ਬਸਤਰ, ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ, ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਸਖਸ਼ ਕਿਸ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਕਠਨ ਪ੍ਰੀਕਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਕ ਦਿਨ ਐਸੀ ਘਟਨਾ ਘਟੀ ਸਰਦੀ ਦਾ ਮੌਸਮ, ਰੁਤ ਮਹਾਂ ਸਿਆਲੇ ਦੀ, ਅੰਧੇਰੀ ਰਾਤ ਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਬੂੰਦਾ ਬਾਂਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਬਿਆਸਾ ਤੋਂ ਜਲ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਪਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਝਖੜੁ ਝਾਗੀ ਮੀਹੁ ਵਰਸੈ ਭੀ ਗੁਰੁ ਦੇਖਣ ਜਾਈ ॥੧੩॥ [ਸੂਹੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੭੫੭]

ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਪਾਇਆ। ਜਲ ਲੈ ਕੇ ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਜੁਲਾਹੇ ਦਾ ਘਰ ਸੀ। ਕਰੀਰ ਦਾ ਕਿੱਲਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁੰਭਲ (ਖੱਡੀ) ਸੀ ਅਚਾਨਕ ਪੈਰ ਦਾ ਠੇਡਾ ਕਿੱਲੇ ਨਾਲ ਵੱਜਾ ਤੇ ਖੱਡੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਪੀਰਾਂ ਕੀ ਚਾਕਰੀ ਮਹਾਂ ਕਰੜੀ ਸੁਖ ਸਾਰੁ ॥ [ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੪੨੨]

ਡਿਗਣ ਦੇ ਖੜਾਕ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਜੁਲਾਹੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਚੋਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜੁਲਾਹੀ ਨੇ ਬਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇਖਿਆ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕੀ ਇਸ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨਜ਼ਰ ਆਏ ਜੁਲਾਹੀ ਬੋਲੀ ਚੋਰ ਕਾਹਨੂੰ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਨਿਥਾਵਾ ਅਮਰੂ ਕੁੜਮਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਰਾਤ ਦਿਨ ਟੇਕ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕੰਨੀ ਸੁਣਿਆ ਪਰ ਜਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਐਸਾ ਬਚਨ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਕਿ ਕਮਲੀਏ! ਨਿਥਾਵਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਥਾਂ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਨਿਥਾਵਾ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਤੇ ਥਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਡਿੱਗ ਪਏ ਸਨ ਪਰ ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਗਾਗਰ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਣ ਦਿੱਤੀ। ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈਂ ਅਜੇ ਤਾਂ ਮੰਜ਼ਲ ਦੂਰ ਹੈ ਕਿਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਧੋਖਾ ਨਾ ਦੇ ਦੇਵੀਂ ਫੇਰ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਉਪਰੰਤ ਹਜ਼ੂਰ ਸਮਾਧਿਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਪੁਰਖਾ ਰਾਤ ਕੀ ਘਟਨਾ ਹੋਈ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਮਹਾਰਾਜ! ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੇਰੇ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਤੀ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਜਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਠੇਡਾ ਖਾ ਕੇ ਜੁਲਾਹੇ ਦੀ ਖੱਡੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਬਸ ਇਹੀ ਘਟਨਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜੁਲਾਹੀ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ! ਜੁਲਾਹੀ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇ ਸਰੂਪ ਥਾਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੇ ਨਿਥਾਵਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਜੁਲਾਹਾ ਜੁਲਾਹੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਉਸ ਦੀ ਝੱਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਰਾਤ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਦੱਸੀ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਤੁਹਾਡੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਇਸਨੂੰ ਕਮਲੀ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲਿਆ ਇਹ ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਕਮਲੀ ਹੋ ਗਈ, ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਗਰ ਆਪਣੀ ਸੁਖ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਥਾਂ ਜਿਥੇ ਤੇਰੀ ਕੁੰਭਲ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਸਿੱਖ ਡਿੱਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਜੋ ਮੁੱਲ ਹੈ ਲੈਣਾ ਕਰ। ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇਰਾ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਚ ਭਲਾ ਹੈ। ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਵਚਨ ਮੰਨਿਆ, ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਦੁੱਗਣਾ ਮੁੱਲ ਉਸਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਸਦਾ ਲਈ ਖ਼ਰੀਦ ਲਈ। ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦਾ ਕਮਲ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਪੁਰਖਾ ਜਿਸ ਕਿੱਲੇ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਚਰਣ ਛੋਹਿਆ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਕਿੱਲਾ ਹਰਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਇਸਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨਗੀਆਂ ਅਤੇ ੧੨ ਵਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਮਰਦਾਸ! ਤੂੰ ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਦਾ ਥਾਂ ਹੈਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ੀ। ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ: **ਹਮ ਤਨੁ ਦੀਓ ਹੈ ਢਾਰਿ ॥** ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾ ਅਤੇ ਬੁਰਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਵਾ: **ਹਮ ਤਨੁ ਦੀਓ ਹੈ ਢਾਰਿ ॥** ਅਸਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਤਨ=ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਨੂੰ ਢਾਲ ਭਾਵ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਕਬੀਰ ਮੈ ਜਾਨਿਓ ਪੜਿਬੋ ਭਲੋ ਪੜਿਬੇ ਸਿਉ ਭਲ ਜੋਗੁ ॥**
ਭਗਤਿ ਨ ਛਾਡਉ ਰਾਮ ਕੀ ਭਾਵੈ ਨਿੰਦਉ ਲੋਗੁ ॥੪੫॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਅੰਗ ੧੩੬੬]

੨. **ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਨ ਛੋਡਉ ਭਾਵੈ ਲੋਗੁ ਹਸੈ ॥** [ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਉ, ਅੰਗ ੧੧੯੫]

ਜੋ ਆਵਤ ਸਰਣਿ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਭੁ ਤੁਮਰੀ; ਤਿਸੁ ਰਾਖਹੁ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ॥

ਹੇ ਠਾਕੁਰ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਹਰ ਭਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰਿ ਕੇ ਰਖ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਭਾਵ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅਰ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਠਾਕੁਰ ਤੁਮ੍ ਸਰਣਾਈ ਆਇਆ ॥**
ਉਤਰਿ ਗਇਓ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕਾ ਸੰਸਾ ਜਬ ਤੇ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥
[ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੧੮]

੨. ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ॥

[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੪੪]

ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ, ਹਰਿ ਜੀਉ; ਰਾਖਹੁ ਲਾਜ ਮੁਰਾਰਿ ॥੨॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਹਰੀ ਜੀਉ! ਮੈਂ ਸੇਵਕ ਜਨ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹਾਂ ਹੇ ਮੁਰਾਰੀ! ਮੇਰੀ ਲਾਜ=ਇੱਜ਼ਤ ਸ਼ਰਮ ਰਾਖਹੁ=ਰੱਖਣਾ ਕਰੋ।

ਅਥਵਾ : ਮੁਰਾਰਿ (ਮੁਰ+ਅਰਿ) ਜਿਵੇਂ ਮੁਰ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਦੇ ਅਰਿ=ਦੁਸ਼ਮਨ ਭਾਵ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ! ਅਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਮੁਰ ਦੈਂਤ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣਾ ਕਰੋ।

੧. ਜੈਸੀ ਰਾਖੀ ਲਾਜ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਕੀ ਹਰਨਾਖਸ ਫਾਰੇ ਕਰ ਆਜ॥
ਫੁਨਿ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਲਾਜ ਰਖੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਛੀਨਤ ਬਸਤ੍ਰ ਦੀਨ ਬਹੁ ਸਾਜ॥

[ਸਵਈਏ ਮਃ ੪ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੪੦੦]

੨. ਹਰਿ ਜੂ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਪਤਿ ਮੇਰੀ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੭੦੩]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੨੯]

ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਖ ਦਾਤੇ ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਾਹੂ ਜਾਤੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਸੰਤ ਤੁਮਾਰੇ ਤੁਮਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਿਨ ਕਉ ਕਾਲ ਨ ਖਾਤੇ ॥ ਰੰਗਿ ਤੁਮਾਰੈ ਲਾਲ ਭਏ ਹੈ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਸਿ ਮਾਤੇ ॥੧॥ ਮਹਾ ਕਿਲਬਿਖ ਕੋਟਿ ਦੋਖ ਰੋਗਾ ਪ੍ਰਭ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਤੁਹਾਰੀ ਹਾਤੇ ॥ ਸੋਵਤ ਜਾਗਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਇਆ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਚਰਨ ਪਰਾਤੇ ॥੨॥੮॥

ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਾਨ; ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਖ ਦਾਤੇ ॥

ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਪ੍ਰਭੂ=ਸਮਰੱਥ ਹਰੀ ! ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਤੂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰੈ ॥** [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੦]

੨. **ਪ੍ਰਾਨ ਸੁਖਦਾਤਾ ਜੀਅ ਸੁਖਦਾਤਾ ਤੁਮ ਕਾਹੇ ਬਿਸਾਰਿਓ ਅਗਿਆਨਥ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੧]

ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ; ਕਾਹੂ ਜਾਤੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਾਤੇ=ਜਾਣਿਆ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੋ ਬਿਰਲਾ ਲਾਖੈ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ਅੰਗ ੨੯੦]

੨. **ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਿਨੈ ਵਿਰਲੈ ਜਾਨਾ ॥੧॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੬]

ਸੰਤ ਤੁਮਾਰੇ ਤੁਮਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ; ਤਿਨ ਕਉ ਕਾਲ ਨ ਖਾਤੇ ॥

[ਇਸ ਤੁਕ ਬਾਰੇ ਸਾਖੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਵੇਖੋ]

ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ! ਸੰਤ ਤੁਹਾਡੇ ਦਾਸ ਹਨ, ਆਪ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਅਥਵਾ ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਕਤ ਮਰਹਿ ਸੰਤ ਸਭਿ ਜੀਵਹਿ ॥** [ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੬]

੨. **ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪੰਤਿਆ ਕਛੁ ਨ ਕਹੈ ਜਮਕਾਲੁ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੭]

ਰੰਗਿ ਤੁਮਾਰੈ ਲਾਲ ਭਏ ਹੈ; ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਸਿ ਮਾਤੇ ॥੧॥

ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਜਨ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲਾਲ=ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਲ ਬੇਕੀਮਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਲਾਲ ਰੰਗ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਇਸ ਰੰਗ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਸ ਵਿਚ ਮਾਤੇ=ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਲਾਲ ਰੰਗੁ ਤਿਸ ਕਉ ਲਗਾ ਜਿਸ ਕੇ ਵਡਭਾਗਾ ॥** [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੮]

੨. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਾਲੋ ਲਾਲੁ ਹੈ ਜਿਉ ਰੰਗਿ ਮਜੀਠ ਸਚੜਾਉ ॥** [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੭੮੬]

ਮਹਾ ਕਿਲਬਿਖ ਕੋਟਿ ਦੋਖ ਰੋਗਾ; ਪ੍ਰਭ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਤੁਹਾਰੀ ਹਾਤੇ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਭਰੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ=ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਮਹਾ ਕਿਲਬਿਖ=ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਪਾਪ, ਦੋਖ ਅਤੇ ਰੋਗ ਹਾਤੇ=ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿਲਬਿਖ=ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਕਿਲਵਿਸ਼ ਮਾਤਰੀ ਬੋਲੀ ਪਾਪ, ਗੁਨਾਹ ਅਪਰਾਧ।

ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਚਾਰ ਉਗ੍ਰ ਪਾਪ ਮੰਨੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬ੍ਰਹਮਣ ਕੈਲੀ ਘਾਤੁ ਕੰਞਕਾ ਅਣਚਾਰੀ ਕਾ ਧਾਨੁ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੩]

ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤਾ ਦਾ ਘਾਤ, ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਵਿਚ ਬ੍ਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਘਾਤ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਜਾਤੀ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਕਿਸੇ ਜਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੈਲੀ ਘਾਤੁ=ਗਊ ਦਾ ਮਾਰਨਾ। ਕੰਞਕਾ=ਲੜਕੀ ਵੇਚਣੀ ਜਾਂ ਮਾਰਨੀ, ਅਣਚਾਰੀ=ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਦਾ ਧਾਨ ਖਾਣਾ। ਪਾਪ ਤਾਂ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤਾ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ। ਪਾਪ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗਊ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ। ਪਾਪ ਤਾਂ ਲੜਕੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਲੜਕੀ ਮਾਰਨ ਦਾ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ। ਪਾਪ ਤਾਂ ਪਰਾਏ ਹੱਕ ਖਾਣ ਦਾ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਦੇ ਧਨ ਨੂੰ ਖਾਣ ਦਾ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਾਰੇ ਕਿਲਵਿਖ ਉਨਿ ਅਘ ਕੀਏ ਹੋਆ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦]

ਸੋਵਤ ਜਾਗਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਇਆ;
ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਚਰਨ ਪਰਾਤੇ ॥੨॥੮॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਰਾਤੇ=ਪੈਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਸੁਤਿਆਂ, ਜਾਗਦਿਆਂ, ਉਠਦਿਆਂ, ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਹਰੀ ਦੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਗਾਵਿਆ=ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਐਸਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ॥੨॥੮॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਨਾਮ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੈ ਸਦ ਕਾਮ ॥੬॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੬]

੨. **ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਜਾਗਤ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ ਸਗਲ ਅਵਰਦਾ ਜੀਉ ॥੧॥**
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੧]

੩. **ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਚੇਤ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੦]

ਨੋਟ : ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ "ਸੰਤ ਤੁਮਾਰੇ ਤੁਮਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਿਨ ਕਉ ਕਾਲ ਨ ਖਾਤੇ ॥ [ਅੰਗ ੫੨੯] 'ਤੇ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਤਪੱਸਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖੀ ਹੈ।

ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਬੜੇ ਕਰਨੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪ ਤਾਂ ਕਾਲ ਦੇ ਖਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਏ ਹੀ ਸਨ, ਇਤਨੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਲ ਦੇ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਸਨ; ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਿ ਮੁਕਤੁ ਅਵਰਾ ਮੁਕਤੁ ਕਰਾਵੈ ॥ [ਅੰਗ ੬੬੪]

ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਗਰੌਨ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪੀ ਰਾਜਾ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸੀ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੀ ਰਾਣੀ ਸੀਤਾ ਅਤੇ ਜੈਦੇਵ ਦੀ ਪਤਨੀ ਪਦਮਾਵਤੀ ਜੋ ਪ੍ਰਤੀਵਰਤਾ ਔਰਤ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਭੀ ਮਿਲਾਪ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਦੋਵੇਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਬੈਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਾਣੀ ਸੀਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਮੇਰੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸੜ ਕੇ ਸਤੀ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਕ ਉਂਗਲ ਸਾੜਨੀ ਵੀ ਔਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸਤੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਤੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਭਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਪਦਮਾਵਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਨ ਨਾਲ ਸਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀਦਾ, ਸਤੀ ਤਾਂ ਅਸਲ ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਬਿਰਹੇ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤੀਆ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ ਜੋ ਮੜਿਆ ਲਗਿ ਜਲੰਨਿ੍ ॥ [ਅੰਗ ੭੮੭]

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਪੀਪੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗ਼ੁੱਸਾ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਦੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੀਕਸ਼ਾ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਰਾਜੇ ਪੀਪੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਇਕ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ, ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਪੁਸ਼ਾਕ ਜੋ ਰਾਣੀ ਸੀਤਾ ਨੇ ਬਣਵਾ ਕੇ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਜਾਉਗੇ ਤਾਂ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਾ ਦੇਣੀ, ਉਸ ਦੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਉਤਾਰ ਕੇ ਕੋਲ ਲੈ ਲੈਣੇ। ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਵਿਚ ਭਿਉਂ ਕੇ ਨੌਕਰ ਦੇ ਹੱਥ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦੇਣੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪਦਮਾਵਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਕਸ਼ਾ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਪੀਪਾ ਜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ। ਸਭ ਕੁਝ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਾਈ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬਸਤਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਲੈ ਲਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਵਿਚ ਭਿਉਂ ਲਿਆ ਅਤੇ ਨੌਕਰ ਦੇ ਹੱਥ ਆਪਣੀ ਰਾਣੀ ਸੀਤਾ ਕੋਲ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਰਾਣੀ ਸੀਤਾ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਪਦਮਾਵਤੀ ਕੋਲ ਨਕਲੀ ਜਿਹਾ ਦੁਖ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭੈਣੇ ਗ਼ਜ਼ਬ ਹੋ ਗਿਆ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਵਿਚ ਭਿੱਜੇ ਅਤੇ ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਬਸਤਰ ਹੀ ਹੱਥ ਲੱਗੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਪਦਮਾਵਤੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗਣ ਤੋਂ ਰਾਣੀ ਸੀਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕੈਸਾ ਅਪਰਾਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਪੈਰ ਫੜ ਕੇ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ ਸਾਡੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਰਾਣੀ ਪ੍ਰੀਕਸ਼ਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਪੂਰਣ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ! ਉਹਦਾ ਜੀਵਨ ਇਤਨਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਾਥ ਨਿਭਾ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਪਿੱਛੇ। ਤੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਮਨਾ, ਤਾਂ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਤਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਇਸ ਨੂੰ ਜੀਵਤ

ਕਰੋ। ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਐਸਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਪੀਪਾ ਬਹੁਤ ਹੱਠ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਐਸਾ ਪਾਪ ਦਾ ਬੋਝ ਲੈ ਕੇ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਐਸੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲੋਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅੱਗ ਲਗਵਾ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਉਂਦਾ ਸੜਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਜਨ ਕਾਲ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ ਦਾ ਸਬੂਤ ਵਿੱਦਿਆ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਸੜਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦਿਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਪਦਮਾਵਤੀ ਨੂੰ ਜਲ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਮਾਰ ਕੇ ਜਿਉਂਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੰਤ ਜੋ ਉਹਦੇ 'ਚ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਕਾਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਲ ਦੇ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੩੧]

ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਮਾਈ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਚਰਨ ਨਿਹਾਰਉ ॥ ਕਰਹੁ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਤੇ ਕਬਹੁ ਨ ਡਾਰਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਾਧੂ ਧੂਰਿ ਲਾਈ ਮੁਖਿ ਮਸਤਕਿ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਬਿਖੁ ਜਾਰਉ ॥ ਸਭ ਤੇ ਨੀਚੁ ਆਤਮ ਕਰਿ ਮਾਨਉ ਮਨ ਮਹਿ ਇਹੁ ਸੁਖੁ ਧਾਰਉ ॥੧॥ ਗੁਨ ਗਾਵਹ ਠਾਕੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਕਲਮਲ ਸਗਲੇ ਝਾਰਉ ॥ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨੁ ਨਾਨਕ ਦਾਨੁ ਪਾਵਉ ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਉਰਿ ਧਾਰਉ ॥੨॥੧੯॥

ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਮਾਈ; ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਚਰਨ ਨਿਹਾਰਉ ॥

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਿੱਖ ਮੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਮਾਈ=ਮਾਇਆ ਪਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵੱਲ ਨਿਹਾਰਉ=ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਈ ਰੀ ਚਰਨਹ ਓਟ ਗਹੀ ॥ [ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੫]

੨. ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਆਸ ਪਿਆਰੇ ॥ ਜਮਕੰਕਰ ਨਸਿ ਗਏ ਵਿਚਾਰੇ ॥੧॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੯]

ਕਰਹੁ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰੇ; ਮਨ ਤੇ ਕਬਹੁ ਨ ਡਾਰਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ! ਆਪ ਮੇਰੇ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਭੁਲਾਵੋ ਨ, **ਅਥਵਾ** ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਭੁਲਾਵਾਂ ਨਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਰਹੁ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰੇ ਗਨਹੁ ਨ ਮੋਹਿ ਕਮਾਇਓ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦੧]

੨. ਕਰੈ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰਾ ਸਾਧ ਚਰਨ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ ॥
[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੩੨]

ਸਾਧੂ ਧੂਰਿ ਲਾਈ ਮੁਖਿ ਮਸਤਕਿ; ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਬਿਖੁ ਜਾਰਉ ॥

ਜਦੋਂ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਜੋ ਆਮ ਧੂੜ ਵਿਚੋਂ ਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਹੈ ਉਹ ਮਸਤਕਿ=ਮੱਥੇ ਤੇ ਲਾਈ ਅਥਵਾ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਲਾਈ ਅਥਵਾ ਮੁਖੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜ ਮਸਤਕ ਨੂੰ ਲਾਈ ਅਤੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਜੋ ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਵਰਗੇ ਸਨ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਜਾਰਉ=ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਕਾਮ ਨੂੰ ਵਸਤ ਵੀਚਾਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਖਿਮਾਂ ਨਾਲ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਧੂ ਧੂਰਿ ਮੁਖਿ ਮਸਤਕਿ ਲਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਉਧਰੇ ਹਰਿ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੪]

ਸਭ ਤੇ ਨੀਚੁ ਆਤਮ ਕਰਿ ਮਾਨਉ; ਮਨ ਮਹਿ ਇਹੁ ਸੁਖੁ ਧਾਰਉ ॥੧॥

ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦਸਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਤਮ=ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਚ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਧਾਰਿਆ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਜਾਣੈ ਨੀਚਾ॥ ਸੋਊ ਗਨੀਐ ਸਭ ਤੇ ਊਚਾ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੬]

ਗੁਨ ਗਾਵਹ ਠਾਕੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ; ਕਲਮਲ ਸਗਲੇ ਝਾਰਉ॥

ਹੇ ਅਬਿਨਾਸੀ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਠਾਕੁਰ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ! ਆਪ ਦੇ ਜਸ ਰੂਪ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਆਪ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਲਮਲ=ਪਾਪ ਝਾਰਉ=ਝਾੜ ਦਿਓ, ਭਾਵ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਵੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਕਲਮਲ ਦੁਖ ਜਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਚਿਤਾਰੇ ਮਨ ਕੀ ਦੁਰਮਤਿ ਨਾਸੀ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਅੰਗ ੭੮੧]

੨. **ਕਲਮਲ ਦੋਖ ਸਗਲ ਪਰਹਰਿਆ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ਅੰਗ ੩੯੫]

ਨਾਮ ਨਿਧਾਨੁ ਨਾਨਕ ਦਾਨੁ ਪਾਵਉ;
ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਉਰਿ ਧਾਰਉ॥੨॥੧੯॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਤੋਂ ਨਿਧਾਨੁ=ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਘਰ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਪਾਵਹੁ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕੰਠ ਵਿਚ ਧਾਰ ਕੇ ਉਰਿ=ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਵਾਂਗਾ ਅਥਵਾ-ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰ ਕੇ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਅਪਾਰੁ ਭਗਤਾ ਮਨਿ ਵਸੈ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੬੧]

੨. **ਪਾਇਆ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਬਹੁਤੁ ਖਜਾਨਿਆ॥** [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ, ਅੰਗ ੫੨੨]

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਪੱਖ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਸੁਚੇ ਮੋਤੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਲੜੀ ਵਿਚ ਪਰੋ ਕੇ ਇਕ ਮਾਲਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਛੇ ਤੁਕਾਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕਣ ਭਾਵ ਧਿਆਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਕਿ ਜਿਸ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਉਹ ਨਿਰਯਤਨ, ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਾਧੂ ਦੀ ਧੂਰ ਮੁਖ ਮਸਤਕ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਨਾਸ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਲਿਆ ਹੈ। ਚੌਥੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਮੰਨਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸਾਧਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਐਸਾ ਚੌਥੀ ਤੁੱਕ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਤੋਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਛੇਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਨਾਮ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਦਾਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਮੋਤੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਇਕ ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਪਰੋਇ ਹੋਇ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਜਾਨਣਾ, ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਇਹੋ ਉੱਚਾ ਉੱਠਣ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਜਾਣੈ ਨੀਚਾ॥ ਸੋਊ ਗਨੀਐ ਸਭ ਤੇ ਊਚਾ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੬]

ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਉਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਦੂਜਾ ਕਦਮ ਬੇਨਤੀਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਤੁਕ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਜੋ ਜਹਿਰ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੋਇਆਂ ਜੀਵ ਅਨੇਕਾਂ ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਧੂਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਖਤਮ

ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਇ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖ ਭਾਵ ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਬੇਵਸ ਹੋ ਕੇ ਗਾਇਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ। ਛੇਵੀਂ ਤੁਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਆਰਾਧਦਿਆਂ-ਆਰਾਧਦਿਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਆਰਾਧਿਆ ਆਰਾਧਿ ਹਰਿ ਮਿਲਿਆ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੫੦]

ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਤਮਾਮ ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪ੍ਰਭ ਦੇਖਦਿਆ ਦੁਖ ਭੁਖ ਗਈ ਢਾਢੀ ਕਉ ਮੰਗਣੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥ [ਅੰਗ ੧੦੯੭]

ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮੇਲ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਾਧੂ ਦੀ ਧੂੜ ਦੀ ਬਰਕਤ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਹੈ। ਸਾਖੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦੇ ਗੁਰੂ ਮਛੰਦਰ ਨਾਥ ਜੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜਨਮ ਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਮੱਛੀ ਦੇ ਪੇਟ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਣਾ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਮੱਛ+ਅੰਦਰ=ਮਛੰਦਰ। ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਅੰਸ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਵਰਗੇ ਜਤੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਠਨ ਤਪੱਸਿਆ, ਜੋਗ ਸਾਧਨਾਂ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਆਦਿ ਨਾਲ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਇਆ। ਤਮੋ ਗੁਣ ਤਪੱਸਿਆ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਤਮੋ ਗੁਣ ਅੰਸ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਜਿਥੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਦੀ ਅੰਸ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਉਪਜਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਤਮੋਂ ਗੁਣ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਛੰਦਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਅੱਗ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਅੱਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਸਾਧਨ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ। ਆਪਣੀ ਸਿਧੀ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਦਾ ਰਾਜਾ ਅਮਰੂ ਮ੍ਰਿਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਬਰਫਾਨੀ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਛੱਡਕੇ ਸਿਧੀ ਬਲ ਨਾਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਕੇ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਦੁਆਰਾ ਪਰ ਕਾਂਇਆਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਸਿਧੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਅਮਰੂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਦੇਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ, ਰਾਣੀਆਂ, ਵਜ਼ੀਰ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਜਨਕ ਸੁਖ ਹੋਇਆ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਾ ਤਾਂ ਲੇਖਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰਲੋਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਦੇਹ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਮ ਵਾਸ਼ਨਾ ਅਧੀਨ ਜੋਗੀ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵੜ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਰਿਆਂ ਤੱਕ ਇਸ ਗੰਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਖੱਪ-ਖੱਪ ਕੇ ਮਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨਿਕ ਭੋਗ ਬਿਖਿਆ ਕੇ ਕਰੈ ॥ ਨਹ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮਰੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੯]

ਇਸ ਅਤ੍ਰਿਪਤੀ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤਿਆ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦਾ ਸਰੀਕ ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ ਹੋਇਆ; ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੇ ਗੋਰਖ ਨੂੰ ਮਿਹਣਾ ਮਾਰਿਆ [ਗੋਰਖ ਜਤੀ ਸਦਾਇੰਦਾ ਤਿਸੁ ਗੁਰੁ ਘਰਿਬਾਰੀ] ਹੇ ਗੋਰਖ ਤੂ ਜਤੀ ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈਂ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਵਿਚ ਪਦਮਣੀਆਂ ਦੇ ਸੁਖ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਿਹਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਗੋਰਖ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਸ ਬਦਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਕੰਨ ਪਾਟਾ ਜੋਗੀ ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਦੀ ਹੱਦ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਵੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵਿਸ਼ੇ ਰਸ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵੇਸਵਾ ਨਚਦੀ ਗਾਉਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ੩੬੦ ਕਿਆਫਾ ਵਜਦਾ ਸੀ। ਗੋਰਖ ਤਬਲਾ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸ਼ਗਿਰਦ ਬਣਿਆ ਤੇ ਤਬਲਾ ਸਿਖਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਤਬਲਾ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬਿਮਾਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸ਼ਗਿਰਦ ਗੋਰਖ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਤਬਲਾ ਸੁਰ ਕਰਕੇ ਛਾਪ ਲਈ ਮਛੰਦਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇ ਰਸ ਵਿਚ ਫਸੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ। ਤਬਲੇ ਵਿਚੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਕੱਢੀ [ਜਾਗ ਮਛੰਦਰਾ ਗੋਰਖ ਆਇਓ] ਅਤੇ ਗੋਰਖ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਉਥੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਇਸ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਤੋਂ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇ। ਗੋਰਖ ਨੇ ਉਹ ਵੀ ਮਾਰ ਮੁਕਾਏ ਕਿ ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਕਲੰਕ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਗੋਰਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਆਖੀ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹਾਰ ਖਾ ਬੈਠਾ। ਆਪਣੀ ਆਤਮਿਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਲਾ ਸੋਚਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਪਇਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਈਆਂ, ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਕਲੰਕ ਖਟਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਰਨਾ ਕਰੋ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਜਦੋਂ ਮਛੰਦਰ ਦੇ ਮਸਤਕ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਕਾਮ-ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਸੜ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ :

ਸਾਧੂ ਧੂਰਿ ਲਾਈ ਮੁਖਿ ਮਸਤਕਿ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਬਿਖੁ ਜਾਰਉ ॥

ਮਛੰਦਰ ਨਾਥ ਦੀ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਨਾਲ ਨਾਸ ਹੋਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਣਿ ਮਾਛਿੰਦ੍ਰਾ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੈ ॥ ਵਸਗਤਿ ਪੰਚ ਕਰੇ ਨਹ ਡੋਲੈ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧ ਅੰਗ ੮੭੭]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੩੩]

ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ੫ ॥ ਦਰਸਨ ਨਾਮ ਕਉ ਮਨੁ ਆਛੈ ॥ ਭ੍ਰਮਿ ਆਇਓ ਹੈ ਸਗਲ ਥਾਨ ਰੇ ਆਹਿ ਪਰਿਓ ਸੰਤ ਪਾਛੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਿਸੁ ਹਉ ਸੇਵੀ ਕਿਸੁ ਆਰਾਧੀ ਜੋ ਦਿਸਟੈ ਸੋ ਗਾਛੈ ॥ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕੀ ਸਰਨੀ ਪਰੀਐ ਚਰਣ ਰੇਨੁ ਮਨੁ ਬਾਛੈ ॥੧॥ ਜੁਗਤਿ ਨ ਜਾਨਾ ਗੁਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ ਮਹਾ ਦੁਤਰੁ ਮਾਇਆਛੈ ॥ ਆਇ ਪਇਓ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਤਉ ਉਤਰੀ ਸਗਲ ਦੁਰਾਛੈ ॥੨॥੨॥੨੮॥

*ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ੫ ॥ *ਦਰਸਨ ਨਾਮ ਕਉ ਮਨੁ ਆਛੈ ॥*

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ, ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤੜਫ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਦਾਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਮਨ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਸੁਧੀ ਵਿਚ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਉ=ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਆਛੈ=ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ ॥ ਬਿਲਪ ਕਰੇ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ ॥
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੬]

੨. ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਜੀਵਾ ਗੁਰ ਤੇਰਾ ॥ ਪੂਰਨ ਕਰਮੁ ਹੋਇ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰਾ ॥੧॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੨)

ਭ੍ਰਮਿ ਆਇਓ ਹੈ ਸਗਲ ਥਾਨ ਰੇ; ਆਹਿ ਪਰਿਓ ਸੰਤ ਪਾਛੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਥਾਨ=ਅਸਥਾਨਾਂ, ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਖੋਜਦਾ ਹੋਇਆ ਭ੍ਰਮਿ=ਚੱਕਰ ਕੱਟਕੇ ਅਖੀਰ ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਪਾਛੈ=ਮਗਰ ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਪਰਿਓ=ਪਿਆ ਭਾਵ ਚੱਲਿਆ ਹਾਂ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

੧. ਕਬੀਰ ਸੰਤ ਕੀ ਗੈਲ ਨ ਛੋਡੀਐ ਮਾਰਗਿ ਲਾਗਾ ਜਾਉ ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੧]

੨. ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ ਸੰਤਨ ਪਹਿ ਆਇਆ ॥ [ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੬੨]

ਨੋਟ : ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਤ ਪਦ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਰੂਹ ਵਾ ਸਿੱਖ ਲਈ ਨਾ ਵਰਤਿਆ ਹੋਵੇ।

ਕਿਸੁ ਹਉ ਸੇਵੀ, ਕਿਸੁ ਆਰਾਧੀ; ਜੋ ਦਿਸਟੈ ਸੋ ਗਾਛੈ ॥

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਨ

* **ਨੋਟ** : ਇਸ ਤੁਕ ਦੀ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ਪੜ੍ਹੋ।

ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਉ=ਮੈਂ ਕਿਸੁ=ਕਿਸਨੂੰ ਸੇਵਣਾ ਕਰਾਂ, ਭਾਵ ਕਿਸ ਦੀ ਸੇਵ ਕਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਦਾ ਅਰਾਧਨ ਭਾਵ ਚਿੰਤਨ ਕਰਾਂ। ਲੋਕੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਅਰਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਵਾ ਕਿਰਤਮ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੀ ਕੁਝ ਦ੍ਰਿਸਟੈ=ਨਜ਼ਰੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗਾਛੈ=ਚਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

੧. **ਕਿਆ ਸੇਵ ਕਮਾਵਉ ਕਿਆ ਕਹਿ ਰੀਝਾਵਉ**
ਬਿਧਿ ਕਿਤੁ ਪਾਵਉ ਦਰਸਾਰੇ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੩੮]

੨. **ਕਿਸੁ ਹਉ ਸੇਵੀ ਕਿਆ ਜਪੁ ਕਰੀ ਸਤਗੁਰ ਪੂਛਉ ਜਾਇ ॥**
[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੪]

ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ :

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕੀ ਸਰਨੀ ਪਰੀਐ; ਚਰਣ ਰੇਨੁ ਮਨੁ ਬਾਛੈ ॥੧॥

ਸਾਧ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਨਿਰਮਲ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨੀ ਲੱਗਣਾ ਕਰ ਤੇਰਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਨੂੰ ਬਾਛੈ=ਲੋਚਦਾ ਵਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਰਹੇ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਧਸੰਗਿ ਤਾ ਕੀ ਸਰਨੀ ਪਰਹੁ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫ ਅੰਗ ੧੯੧]

੨. **ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕੀ ਧੂਰਿ ਇਕ ਮਾਂਗਉ ਜਨ ਨਾਨਕ ਪਇਓ ਸਰਾਨ ॥੫॥੨॥**
[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੩]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ :

ਜੁਗਤਿ ਨ ਜਾਨਾ ਗੁਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ; ਮਹਾ ਦੁਤਰੁ ਮਾਇਆਛੈ ॥

ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਭੀ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਜੁਗਤਿ=ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਸਤ, ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਗੁਣ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਸ ਮਾਇ=ਮਾਇਆ ਜੋ ਮਹਾ ਦੁਤਰੁ=ਵੱਡੀ ਕਠਨ ਆਛੈ=ਹੈ, ਨੂੰ ਲੰਘ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵਾਂ **ਵਾ:** ਜੋ (ਮਾਇਆ=ਛੈ) ਮਾਇਆ ਛੈ=ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਰਨੀ ਬਹੁਤ ਕਠਿਨ ਹੈ।

੧. **ਜੁਗਤਿ ਜਾਨਿ ਨਹੀ ਰਿਦੈ ਨਿਵਾਸੀ ਜਲਤ ਜਮ ਫੰਧ ਪਰੇ ॥**
[ਆਸਾ ਬਾਣੀ ਧੰਨੇ ਜੀ ਕੀ ਅੰਗ ੪੮੭]

੨. **ਦੁਤਰ ਮਹਾ ਬਿਖਮ ਇਹ ਮਾਏ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੮]

੩. **ਦੁਤਰ ਅੰਧ ਬਿਖਮ ਇਹ ਮਾਇਆ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੭]

ਆਇ ਪਇਓ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਚਰਨੀ; ਤਉ ਉਤਰੀ ਸਗਲ ਦੁਰਾਛੈ ॥੨॥੨॥੨੮॥

ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਤੋਂ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਆ ਪਿਆ ਹਾਂ ਇਹ ਫਲ ਪਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੇਰੀ ਸਗਲ=ਸਾਰੀ ਦੁਰਾਛੈ=ਖੋਟੀ ਇੱਛਾ ਭਾਵ ਬੁਰੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਉਤਰੀ=ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ॥੨॥੨॥੨੮॥

ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਜਾ ਕਾ ਮਨੁ ਲਾਗੈ ॥ ਦੂਖੁ ਦਰਦੁ ਭ੍ਰਮੁ ਤਾ ਕਾ ਭਾਗੈ ॥ [ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੬੪]

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਜਨ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ। ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨਾਲ ਅਰਜਨ ਦਾ ਪਿਆਰ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਆਸ ਲਗਿ ਜੀਵਉ ਚਿਰ ਭਇਓ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖੇ ॥੨॥੧॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਅੰਗ ੬੯੪]

ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਯੋਗ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਤ ਦੋਖ ਨਸੇ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੬]

ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜਨ ਚੱਲਿਆ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ; ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਇਕੱਲਾ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਤਪਸੱਵੀ ਸਾਧੂ ਬੋਹੜ ਥੱਲੇ ਬੈਠਾ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ, ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਇਹ ਰਸਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਸਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੋਹੜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਸਮਝ ਕੇ ਉਮਰ ਦੇ ਕੋਲ ਦਿਨ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਸਹਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਤਤਿਕਸ਼ਾ ਬਿਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੈ। ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਤੋਂ ਜੰਗਲ ਦੇ ਫਲ-ਫੁੱਲ ਤੋੜ ਕੇ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੰਦ ਮੂਲੁ ਅਹਾਰੋ ਖਾਈਐ ਅਉਧੂ ਬੋਲੈ ਗਿਆਨੇ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੮]

ਦੇ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਰਜਨ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਅਚਾਨਕ ਸਾਧੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮਹਾਤਮ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸ ਬਨਵਾਸੀ ਤਪੱਸਵੀ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂ ਅਤੇ ਦਰਸਨ-ਪਰਸਨ ਕਰਕੇ ਲਾਭ ਉਠਾਵਾਂ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਅਰਜਨ ਨੇ ਸਾਧੂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਬੇਨਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੇ ਤਪੱਸਵੀ ਮਹਾਤਮਾ! ਤੁਸੀਂ ਇਤਨੀ ਕਠਨ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲ ਰਹੇ ਹੋ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨੋਰਥ ਕੀ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦਾ ਭੇਦ ਦਸਣਾ ਕਰੋ। ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੇਵਲ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਹੈ ਹੋਰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਸਾਰੀ ਸੁਖ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ: **ਦਰਸਨ ਨਾਮ ਕਉ ਮਨੁ ਆਛੈ ॥** [ਅੰਗ ੫੩੩]

ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਨਾਮ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ਅਤੇ ਕਿਥੇ ਚਲਿਆ ਹੈਂ ? ਅਰਜਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਂਡਵ ਪੁੱਤਰ ਅਰਜਨ ਹਾਂ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਚਲਿਆ ਹਾਂ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਆਵੀਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਕਦੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓਗੇ, ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਮੁੜਦਿਆਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦੇਣਗੇ ਉਹ ਦਸਦੇ ਜਾਣਾ। ਅਰਜਨ ਭਗਵਾਨ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਜੰਗਲ ਵਾਲਾ ਮਹਾਤਮਾ ਯਾਦ ਆਇਆ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਤਪੱਸਵੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਦੋਂ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਕਾਹਲੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਉਸਦੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਦੂਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਿਰਛ ਦੇ ਹੇਠ ਬੈਠਾ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਜਿਤਨੇ ਪੱਤੇ ਹਨ ਉਤਨੇ ਜਨਮ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਬੀਤ ਜਾਣਗੇ ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਆਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਅਰਜਨ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਹੇ ਮਹਾਤਮਾ! ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਪੱਤੇ ਹਨ ਇਤਨੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਤਪੱਸਵੀ ਅਥਾਹ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਰੰਗ ਵਿਚ ਨੱਚਣ ਅਤੇ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਅਰਜਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਉੱਤਰ ਸੁਣਕੇ ਰੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਤਨਾਂ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਪਰ ਤੂੰ ਖੁਸ਼ ਹੈਂ। ਤਪੱਸਵੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ

ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ ਦੇਰ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਉਹਨਾਂ ਰੱਬੀ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਗਾਥਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੩੫]

ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਉਲਟੀ ਰੇ ਮਨ ਉਲਟੀ ਰੇ ॥ ਸਾਕਤ ਸਿਉ ਕਰਿ ਉਲਟੀ ਰੇ ॥ ਝੂਠੈ ਕੀ ਰੇ ਝੂਠੁ ਪਰੀਤਿ ਛੁਟਕੀ ਰੇ ਮਨ ਛੁਟਕੀ ਰੇ ਸਾਕਤ ਸੰਗਿ ਨ ਛੁਟਕੀ ਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜਿਉ ਕਾਜਰ ਭਰਿ ਮੰਦਰੁ ਰਾਖਿਓ ਜੋ ਪੈਸੈ ਕਾਲੂਖੀ ਰੇ ॥ ਦੂਰਹੁ ਹੀ ਤੇ ਭਾਗਿ ਗਇਓ ਹੈ ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਛੁਟਕੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਰੇ ॥੧॥ ਮਾਗਉ ਦਾਨੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਮੇਰਾ ਮੁਖੁ ਸਾਕਤ ਸੰਗਿ ਨ ਜੁਟਸੀ ਰੇ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਦਾਸ ਕੋ ਕਰੀਅਹੁ ਮੇਰਾ ਮੂੰਡੁ ਸਾਧ ਪਗਾ ਹੇਠਿ ਰੁਲਸੀ ਰੇ ॥੨॥੪॥੩੭॥

ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥
ਉਲਟੀ ਰੇ ਮਨ; ਉਲਟੀ ਰੇ ॥ ਸਾਕਤ ਸਿਉ ਕਰਿ; ਉਲਟੀ ਰੇ ॥

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿਚ ਬੇਮੁਖ ਨਾਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਰੇ=ਹੇ ਭਾਈ! ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣਾ ਕਰ ਜੋ ਉਲਟੇ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਉਲਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸ ਵਲੋਂ ਉਲਟਾਉਣਾ ਕਰਾਂ ? ਉੱਤਰ :—ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ ਸਾਕਤਾਂ ਵਲੋਂ ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਉਲਟਾਉਣਾ ਕਰ। ਸਾਕਤ=ਇਹ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ : ਡਿੱਗਾ ਹੋਇਆ, ਇਹੀ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸ਼ਾਕਿਤ ਹੈ।

ਸ਼ਾਕਿਤ : ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ, ਵਾਮ-ਮਾਰਗੀਆ, ਆਮ ਇਖਲਾਕ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਬੁਰਾ, ਪਤਿਤ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ, ਡਿਗਿਆ ਹੋਇਆ।

ਅਥਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਉਲਟੀ=ਬਦਲੀ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਲ ਉਲਟਾਉਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹਨ, ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਉਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਕਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣਾ ਕਰ **ਅਥਵਾ** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਲਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੇ ਭਾਈ! ਉਲਟੀ=ਉਪਰ-ਛਲ ਵਾਂਗੂ ਜਾਣਕੇ ਸਾਕਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣਾ ਕਰ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਘਾਟਾ ਹੀ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਨਕ ਮਨਮੁਖਾ ਨਾਲੋ ਤੁਟੀ ਭਲੀ ਜਿਨ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਪਿਆਰੁ ॥

[ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੧੬]

੨. ਨਾਨਕ ਮਨਮੁਖਾ ਨਾਲਹੁ ਤੁਟੀਆ ਭਲੀ ਜਿਨਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਪਿਆਰੁ ॥

[ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ: ੫੪੯]

ਝੂਠੈ ਕੀ ਰੇ, ਝੂਠੁ ਪਰੀਤਿ; ਛੁਟਕੀ ਰੇ, ਮਨ ਛੁਟਕੀ ਰੇ;
ਸਾਕਤ ਸੰਗਿ, ਨ ਛੁਟਕੀ ਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਝੂਠੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਨੀ ਝੂਠੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਰੇ ਮਨ=ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਕਤਾਂ ਨਾਲੋ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨੀ ਛੱਡ ਦੇ, ਛੱਡ ਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਝੂਠੇ ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟ ਸਕਦਾ। ਅਥਵਾ ਰੇ ਮਨ=ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਛੁਟੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਤੂੰ

ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨੀ ਛੁਟਕੀ=ਛੱਡ ਦੇ ਇਹ ਨਿਯਮ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਗਤ ਮੈ ਝੂਠੀ ਦੇਖੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੫੩੬]

੨. ਕਿਸੁ ਨਾਲਿ ਕੀਚੈ ਦੋਸਤੀ ਸਭੁ ਜਗੁ ਚਲਣਹਾਰੁ ॥
[ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੬੮]

*ਜਿਉ ਕਾਜਰ ਭਰਿ ਮੰਦਰੁ ਰਾਖਿਓ; ਜੋ ਪੈਸੈ ਕਾਲੂਖੀ ਰੇ ॥

ਜਿਵੇਂ ਮੰਦਰੁ=ਮਕਾਨ, ਕਾਜਰ=ਕੱਜਲ ਵਾ ਕਾਲਖ [ਸਿਆਹੀ] ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਵਿਚ ਜੋ ਪੈਸੈ=ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਾਲੂਖੀ=ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵੀ ਇਕ ਮੰਦਰ=ਮਕਾਨ ਹੈ ਬਸ ਇਤਨਾ ਹੀ ਫਰਕ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਛੋਟੇ ਮੰਦਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ। ਸੰਸਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੰਦਰੁ=ਮਕਾਨ ਹੈ।

ਜਿਸਨੂੰ ਸਚੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵੀ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਕਾਜਰ=ਕੱਜਲ ਵਾ ਸਿਆਹੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਮੰਦਰੁ=ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨਿਸਚੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਕਾਲੂਖੀ=ਕਾਲਖ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜੋ ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਵਿਦਿਆ ਅਥਵਾ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪੀ ਕਾਲਖ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਕਲੰਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਬੀਰ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜੀਐ ਦੂਰਹਿ ਜਾਈਐ ਭਾਗਿ ॥
ਬਾਸਨੁ ਕਾਰੋ ਪਰਸੀਐ ਤਉ ਕਛੁ ਲਾਗੈ ਦਾਗੁ ॥੧੩੧॥ [ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ੧੩੭੧]

੨. ਕਬੀਰ ਜਗੁ ਕਾਜਲ ਕੀ ਕੋਠਰੀ ਅੰਧ ਪਰੇ ਤਿਸ ਮਾਹਿ ॥
[ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੧੩੬੫]

ਦੂਰਹੁ ਹੀ ਤੇ, ਭਾਗਿ ਗਇਓ ਹੈ;
ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਮਿਲਿ, ਛੁਟਕੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਰੇ ॥੧॥

ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਜਿਸਦੀ ਰਾਜਸੀ, ਤਾਮਸੀ, ਸਾਂਤਕੀ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਛੁੱਟ ਗਈ ਹੈ **ਵਾ:** ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਭਾਵ ਧਿਆਤਾ, ਧਿਆਨ, ਧੇਅ ਆਦਿਕ ਜੋ ਵਿਦਾਂਤ ਮੱਤ ਵਿਚ ੧੪ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੰਨੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ (ਪ੍ਰਮਾਤਾ, ਪ੍ਰਮਾਣ, ਪ੍ਰਮੇਯ, ਗਿਆਤਾ, ਗਿਆਨ, ਗੇਯ, ਜਿਸਦਾ ਸੰਖੇਪ: ਧਿਆਤਾ=ਧਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਧਿਆਨ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਇਕ ਥਾਂ ਟਿਕਣੀ। ਧੇਯ=ਵਸਤੂ। ਪ੍ਰਮਾਤਾ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣ=ਨੇਤ੍ਰ, ਪ੍ਰਮੇਯ=ਵਸਤੂ॥ ਗਿਆਤਾ=ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਗਿਆਨ=ਜਾਨਣਾ, ਗੇਯ=ਵਸਤੂ। ਐਸੀਆਂ ਇਹ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀਆਂ ਹਨ।)

ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ=ਕੂਟ ਨਾਮ ਦਿਸ਼ਾ ਦਾ ਹੈ ਤ੍ਰਿ=ਨਾਮ ਤਿੰਨ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾ ਤਿੰਨ ਤਰਫਾਂ ਵਾ ਤਿੰਨ ਰੂਪ ਵਾ ਤਿੰਨ ਪੱਖ ਦਾ ਸਮਿਲਤ ਭਾਵ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਕਾਇਕ, ਵਾਚਿਕ, ਮਾਨਸ, ਰੂਪ ਵੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਹੈ। ਸੁਤ, ਵਿਤ, ਲੋਕ, ਈਖਣਾ ਤਿੰਨ ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ। ਸੁਤ=ਪੁਤਰ ਵਾਸ਼ਨਾ, ਲੋਕ ਵਾਸ਼ਨਾ, ਵਿਤ=ਧਨ ਵਾਸ਼ਨਾ।

ਭਾਵ ਜਿਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਾ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਛੁਟ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਦੌੜ ਗਿਆ ਭਾਵ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਮਲ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

* **ਨੋਟ** : ਇਸ ਤੁਕ ਦੀ ਹੋਰ ਵੀਚਾਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੋ।

੧. ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਅਲਿਪਤੋ ਵਰਤੈ ਤਿਉ ਵਿਚੇ ਗਿਰਹ ਉਦਾਸੁ ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੪੯]

੨. ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਅਲਿਪਤੁ ਹੈ ਐਸੀ ਬਣਤ ਬਣਾਇ ॥
[ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੮੧]

੩. ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਰਗਾਈ ਨੈ ਸਾਣੇ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੮]

ਅਥਵਾ ਹੇ ਮਨ! ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਜਿਸ ਦੀ [ਕਰਤਾ, ਕਰਮ, ਕ੍ਰਿਯਾ] ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਛੁਟ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਕੁਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਭੱਜ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨੋਟ: ਹਠ ਜੋਗ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਅਭਿਆਸੀ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨਾਲ ਇੜਾ, ਪਿੰਗਲਾ, ਤੇ ਸੁਖਮਨਾਂ ਦੀ ਸਾਧਨਾਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ "ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ"—ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਗਮਤਾ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਛੂਟੈ ਦਸਵਾ ਦਰੁ ਖੂਲੈ ਤਾ ਮਨ ਖੀਵਾ ਭਾਈ ॥ [ਕੇਦਾਰਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੨੩]

੧. ਕੁੰਡਲੀ ਯੋਗ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਧਿਕ ਪੁਰਸ਼ ਜਦ ਛੇ ਚੱਕਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਦਨ ਕਰਕੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਰੁਦਰ ਗ੍ਰੰਥੀ ਅਤੇ ਵਿਸਨ ਗ੍ਰੰਥੀ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ "ਸਿਲਾ" ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਯੋਗੀ ਪੁਰਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਸਦੀ ਕੁੰਡਲੀ ਜਾਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਯੋਗੀ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਪਸਚਮ ਦੁਆਰੇ ਕੀ ਸਿਲ ਓੜ ॥
ਤਿਹ ਸਿਲ ਊਪਰਿ ਖਿੜਕੀ ਅਉਰ ॥
ਖਿੜਕੀ ਊਪਰਿ ਦਸਵਾ ਦੁਆਰੁ ॥ [ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੯]

੨. ਸਹਜ ਯੋਗ ਵਿਚ, ਜਦ ਸੁਰਤ 'ਸਹਜ ਧੁਨੀ' ਨੂੰ ਸੁਣਦੀ-ਸੁਣਦੀ ਸੁਖਮਨਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਾਕੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਅਭਿਆਸੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਨੱਕ ਥਾਨੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਾਂ ਬਹੁਤਾ ਲਹੂ ਵੱਗਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਲਹੂ ਵੱਗਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸੁਰਤ ਨਿਜ ਸਥਾਨ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ 'ਨਾਕੇ ਦੇ ਟੁਟਣ' ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦਾ ਛੁੱਟਨਾ ਹੈ।

੩. ਵੇਦਾਂਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ—ਕਰਤਾ, ਕਰਮ ਤੇ ਕ੍ਰਿਯਾ—ਦਾ ਨਾਮ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੀਵ ਅਹੰਭਾਵ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਮੰਨਕੇ, ਕਰਮ ਤੇ ਕਰਮ ਦੀ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ 'ਅਹੰ' ਭਾਵਨਾ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ 'ਕਰਤਾ ਕਰਮ ਤੇ ਕ੍ਰਿਯਾ' ਦੀ ਮਨੌਤ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ 'ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦਾ ਛੁਟਨਾ' ਹੈ।

ਮਾਗਉ ਦਾਨੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ; ਮੇਰਾ ਮੁਖੁ ਸਾਕਤ ਸੰਗਿ ਨ ਜੁਟਸੀ ਰੇ ॥

ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਨਿਧਿ=ਸਮੁੰਦਰ, ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਪਰਮਾਤਮਾ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਜਾਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਕਤ=ਬੁਰਿਆਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਦਾਸ ਕੋ ਕਰੀਅਹੁ;
ਮੇਰਾ ਮੂੰਡੁ ਸਾਧ ਪਗਾ ਹੇਠਿ ਰੁਲਸੀ ਰੇ ॥੨॥੪॥੩੭॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਮੈਨੂੰ ਜਨ=ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਅਪਨੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਕਰ ਲਉ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਮੂੰਡੁ=ਸਿਰ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ, ਗੁਰਸਿਖਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਹੇਠ ਰੁਲਦਾ ਰਹੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸੁ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਮੋਹਿ ਕਰਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਠਾਕੁਰ ਅਪੁਨੀ ॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੭]

੨. ਮੋਕਉ ਕੀਜੈ ਦਾਸੁ ਦਾਸ ਦਾਸਨ ਕੋ ਹਰਿ ਦਇਆ ਧਾਰਿ ਜਗੰਨਾਥਾ ॥੩॥

[ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੯੬]

੩. ਤੈ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਬਾਤ ਜਿ ਆਖੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਦੀਜੈ ॥
ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ ॥ [ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੫੮]

ਜਿਉ ਕਾਜਰ ਭਰਿ ਮੰਦਰੁ ਰਾਖਿਓ ਜੋ ਪੈਸੈ ਕਾਲੂਖੀ ਰੇ ॥

ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਵੀਚਾਰ : ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਕਾਜਲ=ਸੁਰਮਾ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਵਿਚ ਜੋ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਬਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਦਾਗ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਬਸਤਰ ਦਾ ਇਕ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਲਾ ਪਦਾਰਥ ਸਪੱਰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਅਸਰ ਇਸਦੇ ਚਿਟੇਪਣ ਤੇ ਪੈਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਲ ਦੀਆਂ ਭੀ ਕੁਝ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਹਨ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮੈਲ ਹੈ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੀ ਖੇਚਲ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਲ ਅਖੀਰਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਖੰਨਲੀ ਵਾ ਕੋਹਲੂ ਦੀ ਲੀਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਮੈਲ ਨਿਕਲਣੀ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਮੈਲ ਭਾਵ ਦਾਗ਼ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬਸਤਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਬਹੁਤੀ ਮੈਲ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਸਤਰ ਉਸ ਮੈਲ ਵਿੱਚ ਲੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਸਤਰ ਦੇ ਥਾਂ ਮੈਲ ਦੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਜਗੁ ਕਾਜਲ ਕੀ ਕੋਠਰੀ ਅੰਧ ਪਰੇ ਤਿਸ ਮਾਹਿ ॥

[ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੫]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਕਾਲਖ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪ ਬਸਤਰ ਚਿੱਟਾ ਪਾਪ ਰਹਿਤ ਪਹਿਣ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਜੀਵ ਇਸ ਕਾਜਲ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸਭ ਦਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਸਿਰ ਕਾਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਾਗਾਂ ਦੇ ਦਾਗ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਾਗ ਦੋਸ ਮੁਹਿ ਚਲਿਆ ਲਾਇ ॥
ਦਰਗਹ ਬੈਸਣ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ॥੩॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੬੨]

ਇਹਨਾਂ ਦਾਗਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦਰ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਪਰ ਉਹ ਧੰਨ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪੀ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਇਕ ਵੀ ਦਾਗ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦੇਣ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ੍ ਕਉ ਪੈਸਿ ਜੁ ਨੀਕਸਿ ਜਾਹਿ ॥੨੬॥ [ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ, ਅੰਗ ੧੩੬੪]

ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਚੈ ਬਚਾਵੈ ਰਾਮ ॥ [ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ]

ਅਗਰ ਕੋਈ ਬਚਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚਿੱਟੇ ਬਸਤਰਾਂ ਵਾਲਾ ਜੀਵ, ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਾਜਲ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਸਕੇਗਾ ? ਕਾਲੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਮਸਾਂ ਬਚਦੇ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੩੭]

ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲੇ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਰਸਿ ਬੀਧਾ ਹਰਿ ਮਨੁ ਪਿਆਰਾ ਮਨੁ ਹਰਿ ਰਸਿ ਨਾਮਿ ਝਕੋਲੇ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਮਨੁ ਠਹਰਾਈਐ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਅਨਤ ਨ ਕਾਹੂ ਡੋਲੇ ਰਾਮ ॥ ਮਨ ਚਿੰਦਿਅੜਾ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਣ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਬੋਲੇ ਰਾਮ ॥੧॥ ਗੁਰਮਤਿ ਮਨਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੁਠੜਾ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੈਣ ਅਲਾਏ ਰਾਮ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੀ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਮਨਿ ਸੁਣੀਐ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਏ ਰਾਮ ॥ ਚਿਰੀ ਵਿਛੁੰਨਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਗਲਿ ਮਿਲਿਆ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਏ ਰਾਮ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਅਨਦੁ ਭਇਆ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਅਨਹਤ ਸਬਦ ਵਜਾਏ ਰਾਮ ॥੨॥ ਸਖੀ ਸਹੇਲੀ ਮੇਰੀਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਕੋਈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਰਾਮ ॥ ਹਉ ਮਨੁ ਦੇਵਉ ਤਿਸੁ ਆਪਣਾ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਹਰਿ ਕਥਾ ਸੁਣਾਵੈ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਅਰਾਧਿ ਹਰਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਮਨ ਚਿੰਦਿਅੜਾ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ਰਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਭਜੁ ਹਰਿ ਸਰਣਾਗਤੀ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਵਡਭਾਗੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਰਾਮ ॥੩॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਆਇ ਮਿਲੁ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸੇ ਰਾਮ ॥ ਹਉ ਹਰਿ ਬਾਝੁ ਉਡੀਣੀਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜਿਉ ਜਲ ਬਿਨੁ ਕਮਲ ਉਦਾਸੇ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਮੇਲਾਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਹਰਿ ਸਜਣੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਸੇ ਰਾਮ ॥ ਧਨੁ ਧਨੁ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਦਸਿਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਬਿਗਾਸੇ ਰਾਮ ॥੪॥੧॥

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਚੌਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਿਹਾਗੜੇ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ਵਾ ਹੇ ਮਨ! ਤੂ ਹਰਿ-ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ ਅਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਰਾਮ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਵਰਗੀ ਅਮੋਲਕ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬਹੁ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਪੇਖੇ ਸਰਬ ਢਢੋਲਿ ॥**
ਪੂਜਸਿ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਹਰੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਅਮੋਲ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

੨. **ਸੋ ਜਾਨੈ ਜਿਨਿ ਚਾਖਿਆ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਾ ॥** [ਬਿਲਾਵਲ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੦੮]

੩. **ਸਾਈ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲੁ ਕੀਮ ਨ ਕੋਈ ਜਾਣਦੋ ॥**
ਜਿਨਾ ਭਾਗ ਮਥਾਹਿ ਸੇ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣਦੋ ॥੧॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੧]

੪. **ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਰਤਨੁ ਹੈ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸਿ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੦]

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਛੰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ—ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੜੀਏ ਦਾ ਅਰਥ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ ਜਿਥੇ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਭੀ "ਮੇਰੇ ਭਾਈ" ਹੀ ਸਮਝਣਾ। ਜਿਸਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ "ਕਾਵਯ ਅਲੰਕਾਰ" ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਛੰਤ : ੧. ਕਵਿਤਾ, ਕਾਵ ਦੀ ਕੋਈ ਰਚਨਾ। ੨. ਹਰੀ ਜਸ ਦੇ ਗੀਤ। ੩. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਜੋ ਚਾਰ ਤੁਕੇ ਵੀ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਿੰਨੇ ਲੋਇਣਾ ਮਨੁ ਪ੍ਰੇਮਿ ਰਤੰਨਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੪੮]

ਅਤੇ ਕਈ ਛੰਦ ਛੇ ਤੁਕੇ ਵੀ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੂੰ ਸੁਣਿ ਹਰਣਾ ਕਾਲਿਆ ਕੀ ਵਾੜੀਐ ਰਾਤਾ ਰਾਮ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੩੮]

੪. ਸੁਤੰਤ੍ਰ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ [ਨਾਲ] ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸਰੂਪ 'ਛਦਿ' ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ: ੧. ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ, ੨. ਯਸ ਕਰਨਾ। ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਅਰਥ : ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ: [ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਇਹ ਭੀ ਅਰਥ ਮੰਨੇ ਹਨ : ਸੰਗਯਾ-ਜਿੰਦ, ਜੀਵਨ, ਰੂਹ, ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਤੇ ਮਨ]

ਹਰਿ ਰਸਿ ਬੀਧਾ ਹਰਿ ਮਨੁ ਪਿਆਰਾ ਮਨੁ ਹਰਿ ਰਸਿ ਨਾਮਿ ਝਕੋਲੇ ਰਾਮ ॥

ਜਿਸ ਨੇ 'ਰਸਿ'=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਹਰ-ਹਰ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਝਕੋਲੇ=ਰੰਗਿਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੀਧਾ=ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਮਨੁ ਠਹਰਾਈਐ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਅਨਤ ਨ ਕਾਹੂ ਡੋਲੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ ! ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਈਐ=ਟਿਕਾਉਣਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂਕਿ ਫਿਰ ਮਨ ਰਾਮ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਨਤ=ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਨਾ ਡੋਲੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦਿੜਾਇਆ ਮਨੁ ਅਨਤ ਨ ਕਾਹੂ ਡੋਲੇ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੪]

ਮਨ ਚਿੰਦਿਅੜਾ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਣ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਬੋਲੇ ਰਾਮ ॥੧॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਮਨ ਚਿੰਦਿਅੜਾ=ਮਨ ਇੱਛਤ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਮਨਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੂਠੜਾ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੈਣ ਅਲਾਏ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰਮਤਿ=ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਸਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਭੀ ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਮਿਠੇ ਬੈਣ=ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਏ=ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੀ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਮਨਿ ਸੁਣੀਐ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਏ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ ! ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨਿ=ਮੰਨਣ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਹਰੀ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਵਾ ਲਗਾਉਣਾ ਕਰੀਏ।

ਚਿਰੀ ਵਿਛੁੰਨਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਗਲਿ ਮਿਲਿਆ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਏ ਰਾਮ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਿਰਾਂ ਦਾ ਵਿਛੁੰਨਾ=ਵਿਛੜਿਆ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭੂ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲਿ=ਕੰਠ ਰਾਮ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਹਿਜ=ਸਹਜੇ **ਵਾ:** ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਸੁਭਾਏ=ਸੋਭਾ ਵਾਲੇ **ਵਾ:** ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋਇ ਹਨ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਅਨਦੁ ਭਇਆ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਅਨਹਤ ਸਬਦ ਵਜਾਏ ਰਾਮ ॥੨॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਮੇਰੇ ਭਾਈ! ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਇਕ ਰਸ "ਸੁਧੋ ਹੂੰ" "ਬੋਧੋ ਹੂੰ" ਆਦਿਕ ਸਬਦ ਵਜਾਏ=ਵੱਜ ਆਏ ਹਨ।

ਸਖੀ ਸਹੇਲੀ ਮੇਰੀਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਕੋਈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਉਹ ਮੇਰੀ ਵਡੀ ਪਿਆਰੀ ਸਹੇਲੀ ਹੈ 'ਜਿਹੜੀ' ਕੋਈ ਆਣ ਕੇ 'ਮੈਨੂੰ' ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ=ਰਾਮ ਨਾਲ ਮਿਲਾਵੇ।

ਹਉ ਮਨੁ ਦੇਵਉ ਤਿਸੁ ਆਪਣਾ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਹਰਿ ਕਥਾ ਸੁਣਾਵੈ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਹਉ=ਮੈਂ ਤਿਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਨ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿਆਂ ਜੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਣਾ ਕਰੇ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਅਰਾਧਿ ਹਰਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਮਨ ਚਿੰਦਿਅੜਾ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਸਦਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਰਾਧਣਾ ਕਰ ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਾਧਣ ਦਾ ਫਲ ਰਾਮ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪੀ ਇੱਛਤ ਫਲ ਪਾਵੇਗੀ॥

ਨਾਨਕ ਭਜੁ ਹਰਿ ਸਰਣਾਗਤੀ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਵਡਭਾਗੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਰਾਮ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ :—ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰਣਾਗਤੀ=ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਆਕੇ ਉਸਨੂੰ ਭਜੁ=ਜਪਣਾ ਕਰ ਵਾ ਭਜਨ ਕਰ। ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਆਇ ਮਿਲੁ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਤੂੰ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲ। ਗੁਰਮਤਿ=ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਅਰਾਧਨ ਕਰਕੇ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਰਗਾਸੇ=ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਉ ਹਰਿ ਬਾਝੁ ਉਡੀਣੀਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜਿਉ ਜਲ ਬਿਨੁ ਕਮਲ ਉਦਾਸੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਮੈਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਡੀਣੀਆ=ਨਿੰਮੋਝੂਣੀ ਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਹਾਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਇਉਂ ਉਦਾਸ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਮਲ ਫੁਲ ਜਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਦਾਸੇ=ਉਦਾਸੀਨ ਭਾਵ ਕੁਮਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਉਡੀਨੀ ਉਡੀਨੀ ਉਡੀਨੀ ॥ ਕਬ ਘਰਿ ਆਵੈ ਰੀ ॥੧॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੩੦]

੨. ਵਾਟ ਹਮਾਰੀ ਖਰੀ ਉਡੀਣੀ ॥ ਖੰਨਿਅਹੁ ਤਿਖੀ ਬਹੁਤੁ ਪਿਈਣੀ ॥

[ਸੂਹੀ ਫਰੀਦ ਜੀ ਅੰਗ ੭੯੪]

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਮੇਲਾਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਹਰਿ ਸਜਣੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਸੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ ! ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੱਜਣ ਪ੍ਰਭੂ ਰਾਮ ਦੇ ਪਾਸ ਪੂਰਿਆਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ।

ਧਨੁ ਧਨੁ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਦਸਿਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਬਿਗਾਸੇ ਰਾਮ ॥੪॥੧॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ ! ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਧੰਨ ਅਤੇ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਸਿਆ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਰਾਮ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਬਿਗਾਸੇ=ਅਨੰਦ ਸਹਿਤ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੇਰਾ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਚੂਕੇ ਸਭਿ ਸੋਗ ਸੰਤਾਪੇ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੬੭]

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਘੁਗ ਵਸਦੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਦੋ ਸਕੇ ਭਰਾ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਆਮ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਦਾਤ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਦਾਤ ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦਾਤਾਰ ਵਿਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਾਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਿਸਰਿਆ ਦਾਤਾਰਾ ॥ ਜਾਣੈ ਨਾਹੀ ਮਰਣੁ ਵਿਚਾਰਾ ॥੨॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੬]

ਇਕ ਭਰਾ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਮਨਮੁਖ, ਨਾਸਤਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੂਜਾ ਆਸਤਕ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਇਸ ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੇਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਹਿਤ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਸਨ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਿਵੇਂ ਮਿਠੇ ਕੋਲ ਕੀੜੀਆਂ, ਫੁੱਲ ਕੋਲ ਭੌਰੇ, ਦੀਵੇ ਕੋਲ ਪਤੰਗੇ ਆਪ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੱਦਦੇ ਨਹੀਂ ਆਤਮ ਰਸੀਏ ਜਗਿਆਸੂ ਖੁਦ ਹੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕੋਲ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਭੀੜ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਥਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸਤਸੰਗਤਿ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਤੁਹਾਡੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਕਥਾ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਾਂਝਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ? ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ! ਇਕ ਪੁਰਸ਼ ਐਸਾ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਸਤਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੁਛਣ ਤੋਂ ਕੌਣ ਹੈ ਐਸਾ ਸ਼ਖ਼ਸ਼ ? ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ

ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਉਹ ਨਾਸਤਕ ਨਾ ਆਇਆ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਤਸੰਗੀ ਗਏ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਬੁਰੇ ਭਲੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ; ਅਖ਼ੀਰ ਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਵੈਦ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਦੇਖਦਿਆਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ ! ਮੇਰੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਉ ਅਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਲੰਗਰ ਸੰਗਤਾਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਛਕਣ ਜਿਸ ਬਹਾਨੇ ਮੇਰਾ ਘਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਜਾ ਘਰ ਸਾਧ ਨ ਸੇਵੀਅਹਿ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨਾਹਿ ॥
ਤੇ ਘਰ ਮਰਹਟ ਸਾਰਖੇ ਭੂਤ ਬਸਹਿ ਤਿਨ ਮਾਹਿ ॥੧੯੨॥

[ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੪]

ਨੀਯਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਪਹੁੰਚੇ, ਭੋਜਨ ਛਕਿਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਦੇ ਵਜੋਂ ਸਲੋਕ ਪੜਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਇਸਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਭਰਾ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਸਤਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤੇ ਅਜ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਸੰਗਤ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਭਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ! ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਪਰ ਅਜ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਆਈ ਹੈ, ਘਰ ਆਈ ਗੰਗਾ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦੇ ਭਾਗ ਖੋਟੇ ਹਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਦੁਰਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਧਾਂ ਦੀਆਂ ਪੂਛਾਂ ਖਿਚੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੂਛ ਵਾਲਾ ਪਸ਼ੂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆ ਰਹੇ ਹੋ ਉਦੋਂ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵੜਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਇਕ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਿਥੇ ਲੁਕਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ ਸੰਤ ਜੀ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ ਉਥੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਠਿਆ ਨਾ; ਬੈਠਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਆਪ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅੱਗੇ ਉੱਠ ਕੇ ਖਲੋਣਾ ਸਾਸ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਆਗਮਨ ਕਰਮ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕਰਮ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਦੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਰਣ ਲਈ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲੱਗੇ; ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾ ! ਇਹ ਮਨੁਖਾ ਸਰੀਰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ। ਉਹ ਅਗੋਂ ਬੋਲਿਆ ਜੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਾਂ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਡਿਗਿਆ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਕਰ। ਪਰ ਅਗੋਂ ਪਟੱਕ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਗਾਲੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਇਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ "ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲਊਂਗਾ ਨਾਮ, ਸਾਲੇ ਰਾਮ ਕਾ"। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਵਾਰ ਵੀ ਤੇਰੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਰਾਮ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਭਾਵੇਂ ਗਾਲ ਕੱਢ ਕੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਤੇਰੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਮ ਮਾਰਗ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਮਿਲਣੇ ਹਨ, ਅਖੀਰ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਪਹੁੰਚਕੇ ਤੇਰੇ ਕਰਮ ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਦਾ ਲੇਖਾ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਰਾਜਾ ਪੁਛੇਗਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੋ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਨਰਕ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਜੋ ਗਾਲ ਕੱਢ ਕੇ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਚਾਰ ਘੜੀ ਬੈਕੁੰਠ ਦਾ ਸੁਖ ਹੈ। ਉਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਬੈਕੁੰਠ ਦਾ ਸੁਖ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ। ਤੂੰ ਕਹੀਂ ਕਿ ਅਗਰ ਰਾਮ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਲੈਣੇ ਹਨ ਇਸ ਦਾ ਮੁਲ ਦਿਉ ਤੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ। ਜਦੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮਰਿਆ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਪੁਛਣ ਤੋਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਫਲ ਨਹੀਂ ਮੁਲ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਸੁਣ ਕੇ ਧਰਮਰਾਜ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਮੁਲ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ। ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਭੇਦ ਨਾ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰ ਲੈ ਗਏ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ

ਛੱਡ ਦਿਉ ਤਾਂ ਦੇਵਤੇ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਨਾਰਦ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸੀ। ਨਾਰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਫਿਰ ਕੋਈ ਐਸਾ ਟਕਰੇਗਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਜ਼ ਤੁਰੇ ਫਿਰੋਂਗੇ; ਚਲੋ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਪੁਛੋ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਲ ਹੈ, ਜਾ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਇਹ ਗੁਹਜ ਭੇਦ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ ਇਸਦਾ ਕੀ ਮੁਲ ਹੈ ? ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਇਹੀ ਮੁਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਪਾ ਕੇ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਕੋਈ ਵੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾਏਗਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਦਸਦੇ ਹਨ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ ਭਾਵ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਈ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲੁ ਕੀਮ ਨ ਕੋਈ ਜਾਣਦੋ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੧]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੩੯]

ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ੍ ਕਉ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜਿਨ੍ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੋ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਬਿਖੁ ਭਉਜਲੁ ਤਾਰਣਹਾਰੋ ਰਾਮ ॥ ਜਿਨ੍ ਇਕ ਮਨਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਤਿਨ੍ ਸੰਤ ਜਨਾ ਜੈਕਾਰੋ ਰਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜਪਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਸਭਿ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਣਹਾਰੋ ਰਾਮ ॥੧॥ ਸਾ ਰਸਨਾ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰੇ ਰਾਮ ॥ ਤੇ ਸ੍ਰਵਨ ਭਲੇ ਸੋਭਨੀਕ ਹਹਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਸੁਣਹਿ ਹਰਿ ਤੇਰੇ ਰਾਮ ॥ ਸੋ ਸੀਸੁ ਭਲਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਾਵਨੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜੋ ਜਾਇ ਲਗੈ ਗੁਰ ਪੈਰੇ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਨਾਨਕੁ ਵਾਰਿਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਚਿਤੇਰੇ ਰਾਮ ॥੨॥ ਤੇ ਨੇਤ੍ਰ ਭਲੇ ਪਰਵਾਣੁ ਹਹਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜੋ ਸਾਧੂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਖਹਿ ਰਾਮ ॥ ਤੇ ਹਸਤ ਪੁਨੀਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਹਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜੋ ਹਰਿ ਜਸੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਲੇਖਹਿ ਰਾਮ ॥ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੇ ਪਗ ਨਿਤ ਪੂਜੀਅਹਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜੋ ਮਾਰਗਿ ਧਰਮ ਚਲੇਸਹਿ ਰਾਮ ॥ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ੍ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਹਰਿ ਸੁਣਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮਨੇਸਹਿ ਰਾਮ ॥੩॥ ਧਰਤਿ ਪਾਤਾਲੁ ਆਕਾਸੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਸਭ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਰਾਮ ॥ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਨਿਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ਰਾਮ ॥ ਵਣੁ ਤ੍ਰਿਣੁ ਸਭੁ ਆਕਾਰੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਰਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਤੇ ਹਰਿ ਦਰਿ ਪੈਨ੍ਾਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਗਤਿ ਮਨੁ ਲਾਵੈ ਰਾਮ ॥੪॥੪॥

ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੪ ॥
ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ੍ ਕਉ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਜਿਨ੍ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੋ ਰਾਮ ॥

ਬਿਹਾਗੜੇ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਅਗੰਮੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਅਰਾਧਣ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ ! ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦਾ ਅਧਾਰੋ=ਆਸਰਾ ਹੈ।

ਗੁਰਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਬਿਖੁ ਭਉਜਲੁ ਤਾਰਣਹਾਰੋ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ ! ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਦੀ ਵਿਸੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਿ=ਪੂਜਨੀਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਹ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ=ਪੱਕਾ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਖ=ਜਹਿਰ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ ਇਕ ਮਨਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਤਿਨ੍ ਸੰਤ ਜਨਾ ਜੈਕਾਰੋ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮਨਿ=ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਹਰਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ

ਹੈ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਜੈ-ਜੈ-ਕਾਰ ਰੂਪ ਜਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਥਵਾ :- ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜੈਕਾਰੋ=ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜਪਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਸਭਿ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਣਹਾਰੋ ਰਾਮ ॥੧॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਮੈਂ ਹਰੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸਾ ਰਸਨਾ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਸਾ=ਉਹ ਰਸਨਾ=ਜੀਭ ਅਤੀ ਧੰਨਤਾ ਜੋਗ ਹੈ ਵਾ ਉਹ ਰਸਨਾ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੇਰੇ=ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਇਣ ਭਾਵ ਜਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਤੇ ਸ੍ਰਵਨ ਭਲੇ ਸੋਭਨੀਕ ਹਹਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਸੁਣਹਿ ਹਰਿ ਤੇਰੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਉਹ ਸ੍ਰਵਨ=ਕੰਨ, ਭਲੇ=ਚੰਗੇ, ਸੋਭਨੀਕ=ਸੋਭਾ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਮ ਦੇ ਵਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਜੋ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤਿਸੁ ਹਰੀ ਰਾਮ ਦੇ ਕੀਰਤਨੁ=ਜਸ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ।

ਸੋ ਸੀਸੁ ਭਲਾ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਪਾਵਨੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਜੋ ਜਾਇ ਲਗੈ ਗੁਰ ਪੈਰੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਸੋ=ਉਹ, ਸੀਸੁ=ਸਿਰ, ਭਲਾ=ਚੰਗਾ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਾਵਨੁ-ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੋਂ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ, ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਨਾਨਕੁ ਵਾਰਿਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਚਿਤੇਰੇ ਰਾਮ ॥੨॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿਚ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਚਿਤੇਰੇ=ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਤੇ ਨੇਤ੍ਰ ਭਲੇ ਪਰਵਾਣੁ ਹਹਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਜੋ ਸਾਧੂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਖਹਿ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਉਹ ਨੇਤ੍ਰ=ਅੱਖਾਂ, ਭਲੇ=ਚੰਗੇ, ਪਰਵਾਣੁ=ਪਰਵਾਣਨੀਕ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਧੂ=ਗੁਰਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰੁ=ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤੇ ਹਸਤ ਪੁਨੀਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਹਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਜੋ ਹਰਿ ਜਸੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਲੇਖਹਿ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਉਹ ਹਸਤ=ਹੱਥ, ਪੁਨੀਤ ਪਵਿਤ੍ਰ=ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਨ ਜੋ ਕਿ, ਹਰਿ=ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਹਰਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸ ਰਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ; ਜਸ ਨੂੰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਨ।

ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੇ ਪਗ ਨਿਤ ਪੂਜੀਅਹਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਜੋ ਮਾਰਗਿ ਧਰਮ ਚਲੇਸਹਿ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਚਰਨ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਪੂਜਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਚਰਨ ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚਲੇਸਹਿ=ਚਲਦੇ ਹਨ।

ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਹਰਿ ਸੁਣਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮਨੇਸਹਿ ਰਾਮ ॥੩॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਹਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਅਤੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨੇਸਹਿ=ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

*ਧਰਤਿ ਪਾਤਾਲੁ ਆਕਾਸੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਸਭ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਜਿੰਨੇ ਕੁ ਜੀਵ ਧਰਤੀ ਪਤਾਲ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਵੈ=ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਧਰਤ ਪਤਾਲ ਅਕਾਸ਼ ਆਦਿਕ ਜੜ੍ਹ ਵਸਤੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਨਾਮ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਬੋਲਤ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪੰਖੇਰੂ ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਹੀ ਹੋਰ ॥

[ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੬੫]

ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਨਿਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਪਉਣੁ=ਹਵਾ, ਪਾਣੀ=ਜਲ, ਬੈਸੰਤਰੋ=ਅਗਨੀ, ਪਿਛਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਧਰਤਿ=ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼ ਆਦਿਕ ਪੰਜ ਤੱਤ **ਵਾ:** ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਨੀ ਦੇਵ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹਰੀ ਦੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਵਣੁ ਤ੍ਰਿਣੁ ਸਭੁ ਆਕਾਰੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ! ਵਣੁ=ਅਸਥੂਲ, ਤ੍ਰਿਣ=ਸੂਖਮ ਜਿਤਨਾ ਕੁ ਅਕਾਰ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਹੀ ਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੁਖ ਰੂਪ ਹੈ ਵਾ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੁਖ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਰਾਮ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

* ਨੋਟ: ਇਸ ਤੁਕ ਤੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਵੇਖੋ।

ਨਾਨਕ ਤੇ ਹਰਿ ਦਰਿ ਪੈਨ੍ਾਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਗਤਿ ਮਨੁ ਲਾਵੈ ਰਾਮ ॥੪॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੇ ! ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਰਾਮ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਹਰੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪੈਨ੍ਾਇਆ=ਵਡਿਆਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਉਸਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਹਰਿ=ਵਹਿਗੁਰੂ, ਜਸ ਰੂਪੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪੈਨ੍ਾਇਆ=ਪਹਿਨਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਖੀ : ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ :—ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਤੁਕ ਕਥਾ ਵਿਚ ਆਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁਝ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ੰਕਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਧਰਤ, ਪਤਾਲ ਅਕਾਸ਼ ਜਿਵੇਂ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ ? ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੜ੍ਹ ਹਨ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪ ਸਕਦੀਆਂ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਭਾਈ ਜੇ ਇਸ ਸ਼ੰਕੇ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਸਾਧਨਾਂ ਕਰੋ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਕ ਵਜੇ ਉੱਠ ਕੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੱਕ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਰੋ, ਦਿਨੇ ਉਠਦੇ ਬੈਠਦੇ ਵੀ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਅਭਿਆਸ ਕਰੋ। ੫੦ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਸ਼ੰਕੇ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਸਾਧਨਾ ਵਿਚ ਜੱਥੇ ਦੇ ਕਈ ਸਿੰਘ ਵੀ ਲੱਗੇ। ੫੦ਵੇਂ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲ ਕੁਟੀਆ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ। ਗੁਪਤ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਹੋਛੈ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ ਤਾਂ ਵੇਖੋ ਫਿਰ ਕੀ ਕਲਾ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਹਟੇ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਸਨ, ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨਜ਼ਰ ਆਏ, ਬਹੁਤ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਨੰਬਰਦਾਰ, ਦੂਜੇ, ਤੀਜੇ, ਦਸੇ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਫਿਰ ਦਸੇ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਏ। ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੋ ਗਏ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਿਹਾ, ਫਿਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਸ ਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ। ਬੜਾ ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ ਸੀ ਫਿਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭਾਈ ਹੁਣ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣੋ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਕੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਕੰਨ ਲਾਏ ਪਰ ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕੰਨ ਲਾਉਣਾ ਕਰੋ, ਜਦੋਂ ਕੰਨ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਲਾਏ ਤਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਗੁਰਮੰਤਰ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਦਸੋ ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਜੜ੍ਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਧਰਤੀ ਪਤਾਲ ਅਕਾਸ਼ ਆਦਿ ਕਿਵੇਂ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੀ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੰਧਾਂ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਜੜ੍ਹ ਹਨ ਕੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੂਲਮੰਤਰ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀ ਪਤਾਲ ਅਕਾਸ਼ ਆਦਿ ਵੀ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਪੂਰਨ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰੱਖਣਾ। ਸੋ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਵਿਰਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਆਇਆ ਸੋ ਸਭ ਕੁਝ ਸੱਤ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਸਾਡੇ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ ਉਹ ਗੱਲ ਵਖਰੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੪੧]

ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੧ ੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਏਕੁ ਅਚੰਭਉ ਦੇਖਿਆ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਧਰਮ ਨਿਆਏ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਅਖਾੜਾ ਪਾਇਓਨੁ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ਸਬਾਏ ਰਾਮ ॥ ਆਵਣੁ ਤ ਜਾਣਾ ਤਿਨਹਿ ਕੀਆ ਜਿਨਿ ਮੇਦਨਿ ਸਿਰਜੀਆ ॥ ਇਕਨਾ ਮੇਲਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਏ ਇਕਿ ਭਰਮਿ ਭੂਲੇ ਫਿਰਦਿਆ ॥ ਅੰਤੁ ਤੇਰਾ ਤੂੰਹੈ ਜਾਣਹਿ ਤੂੰ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਏ ॥ ਸਚੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ ਹਰਿ ਵਰਤੈ ਧਰਮ ਨਿਆਏ ॥੧॥ ਆਵਹੁ ਮਿਲਹੁ ਸਹੇਲੀਹੋ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧੇ ਰਾਮ ॥ ਕਰਿ ਸੇਵਹੁ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਜਮ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਸਾਧੇ ਰਾਮ ॥ ਮਾਰਗੁ ਬਿਖੜਾ ਸਾਧਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਸੋਭਾ ਪਾਈਐ ॥ ਜਿਨ ਕਉ ਬਿਧਾਤੈ ਧੁਰਹੁ ਲਿਖਿਆ ਤਿਨ੍ਹਾ ਰੈਣਿ ਦਿਨੁ ਲਿਵ ਲਾਈਐ ॥ ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਮੋਹੁ ਛੁਟਾ ਜਾ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿਆ ਸਾਧੇ ॥ ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਮੁਕਤੁ ਹੋਆ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧੇ ॥੨॥ ਕਰ ਜੋੜਿਹੁ ਸੰਤ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਇ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਪੂਜੇਹਾ ਰਾਮ ॥ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਪੂਜਾ ਖੋਜੀਆ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਸਭੁ ਅਰਪੇਹਾ ਰਾਮ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਪ੍ਰਭੂ ਕੇਰਾ ਕਿਆ ਕੋ ਪੂਜ ਚੜਾਵਏ ॥ ਜਿਸੁ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਦਇਆਲੁ ਸੁਆਮੀ ਸੋ ਪ੍ਰਭ ਅੰਕਿ ਸਮਾਵਏ ॥ ਭਾਗੁ ਮਸਤਕਿ ਹੋਇ ਜਿਸ ਕੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਨਾਲਿ ਸਨੇਹਾ ॥ ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਮਿਲਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪੂਜੇਹਾ ॥੩॥ ਦਹ ਦਿਸ ਖੋਜਤ ਹਮ ਫਿਰੇ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਹਰਿ ਪਾਇਅੜਾ ਘਰਿ ਆਏ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਾਜਿਆ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਹਰਿ ਤਿਸੁ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਏ ਰਾਮ ॥ ਸਰਬੇ ਸਮਾਣਾ ਆਪਿ ਸੁਆਮੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇਆ ॥ ਮਿਟਿਆ ਅਧੇਰਾ ਦੂਖੁ ਨਾਠਾ ਅਮਿਉ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚੋਇਆ ॥ ਜਹਾ ਦੇਖਾ ਤਹਾ ਸੁਆਮੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਭ ਠਾਏ ॥ ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਾਇਆ ਹਰਿ ਪਾਇਅੜਾ ਘਰਿ ਆਏ ॥੪॥੧॥

ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੧ ੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਬਿਹਾਗੜੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਛੰਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। **੧**=ਅਦੁੱਤੀ **ਓ**=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ **ਸਤਿ**=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ **ਗੁਰ**=ਚੇਤਨ **ਪ੍ਰਸਾਦਿ**=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਹਰਿ ਕਾ ਏਕੁ ਅਚੰਭਉ ਦੇਖਿਆ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ; ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਧਰਮ ਨਿਆਏ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਲਾਲ=ਪਿਆਰੇ ਜੀ! ਮੈਂ ਇਕ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਚੰਭਉ=ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਰਾਮ ਜੋ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਧਰਮ ਦਾ ਇਨਸਾਫ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਅਖਾੜਾ ਪਾਇਓਨੁ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ; ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ਸਬਾਏ ਰਾਮ ॥

ਉਸ ਰਮੇ ਹੋਇ ਰਾਮ ਮੇਰੇ ਲਾਲ=ਪਿਆਰੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਰ ਇਕ ਰੰਗ ਦਾ ਅਖਾੜਾ=ਸੰਸਾਰ

ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਸਬਾਏ=ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਖਾੜਾ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਥੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਖੇਡੇ ਜਾਣ।

ਆਵਣੁ ਤ ਜਾਣਾ, ਤਿਨਹਿ ਕੀਆ; ਜਿਨਿ ਮੇਦਨਿ ਸਿਰਜੀਆ ॥

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਤੇ ਜਾਣਾ ਭਾਵ ਜੰਮਣਾ ਤੇ ਮਰਨਾ ਤਿਨਹਿ=ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਕੀਆ=ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਸਾਰੀ ਮੇਦਨਿ=ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਸਿਰਜੀਆ=ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਇਕਨਾ ਮੇਲਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਏ; ਇਕਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲੇ ਫਿਰਦਿਆ ॥

ਇਕ ਐਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਹਲਿ=ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਮਨਮੁਖ ਜੀਵ ਭਰਮ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਭੁੱਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

ਅੰਤੁ ਤੇਰਾ ਤੂੰ ਹੈ ਜਾਣਹਿ; ਤੂੰ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਏ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਸਚੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ; ਹਰਿ ਵਰਤੈ ਧਰਮ ਨਿਆਏ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤਹੁ ! ਸੁਣਹੁ=ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ ਮੈਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਧਰਮ ਨਿਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਉਹ ਇਨਸਾਫ ਕਰਦਾ, ਉਸਦੇ ਦਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਆਵਹੁ ਮਿਲਹੁ ਸਹੇਲੀਹੋ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਲਾਲ=ਪਿਆਰੇ ਦੀਆਂ ਮਹਾਤਮਾ ਰੂਪ ਸਹੇਲੀਆਂ ਜੀਉ ! ਮੈਨੂੰ ਆਕੇ ਮਿਲਣਾ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਜੋ ਮਿਲ ਕੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਰਾਧਣਾ ਕਰੀਏ।

*ਕਰਿ ਸੇਵਹੁ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ;
ਜਮ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਸਾਧੇ ਰਾਮ ॥*

ਹੇ ਮੇਰੇ ਲਾਲ=ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ ! ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ਜਿਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗੁ=ਰਸਤਾ ਸਾਧੇ=ਸਵਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਾਰਗੁ ਬਿਖੜਾ ਸਾਧਿ ਗੁਰਮੁਖਿ; ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਸੋਭਾ ਪਾਈਐ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਬਿਖੜਾ=ਕਠਨ ਮਾਰਗੁ=ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਸਾਧਿ=ਸਵਾਰ ਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਹ=ਨਿਆਇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੋਭਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਕਰ।

ਜਿਨ ਕਉ ਬਿਧਾਤੈ ਧੁਰਹੁ ਲਿਖਿਆ; ਤਿਨ੍ਹਾ ਰੈਣਿ ਦਿਨੁ ਲਿਵ ਲਾਈਐ ॥

ਬਿਧਾਤੈ=ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤੇ ਵਾ ਕਰਤਾਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਪਰ ਆਦਿ ਤੋਂ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਦਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰੈਣਿ ਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਮੋਹੁ ਛੁਟਾ; ਜਾ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿਆ ਸਾਧੇ ॥*

ਜਾ=ਜਦੋਂ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਾਧੇ=ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਤਸੰਗ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਹੰਗਤਾ, ਮਮਤਾ ਅਤੇ ਮੋਹੁ ਤੋਂ ਛੁਟ ਗਿਆ।

ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਮੁਕਤੁ ਹੋਆ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧੇ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਹਰਿ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਰਾਧੇ=ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਰ ਜੋੜਿਹੁ ਸੰਤ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਇ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ;
ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਪੂਜੇਹਾ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਲਾਲ=ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਸੰਤ=ਸਾਂਤਿ ਆਤਮਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨ ਜਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਇਕਤ੍ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕਰਿ=ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ ਕਿ "ਮੇਰਾ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰ ਦਿਓ।" ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿਓ, ਅਤੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖ ਜੋ ਰਾਮ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਪੂਜਨਾਂ ਕਰਾਂ।

ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਪੂਜਾ ਖੋਜੀਆ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ;
ਇਹੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਸਭੁ ਅਰਪੇਹਾ ਰਾਮ ॥

ਮੇਰੇ ਲਾਲ=ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪੂਜਾ ਖੋਜੀਆ=ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਮਨ ਤਨ ਦੇ ਸਹਿਤ ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਕੁਝ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਰਪਨਾ ਹੈ ਇਹੋ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤੇ ਉੱਤਮ ਪੂਜਾ ਹੈ।

ਮਨੁ ਤਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਪ੍ਰਭੂ ਕੇਰਾ; ਕਿਆ ਕੋ ਪੂਜ ਚੜਾਵਏ ॥

ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅਰਪਣੇ ਦੀ ਉੱਤਮ ਪੂਜਾ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬਣਾ ਕੇ ਤਨ ਮਨ ਦੀ ਸੂਖਮ ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਕਸਉਟੀ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਪਰਖੀਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ। ਚੀਜ਼ ਉਹ ਅਰਪੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਹੋਵੇ। ਇਥੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਾ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੇਰੋ ਕੀਆ ਤੁਝਹਿ ਕਿਆ ਅਰਪਉ...... ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੯੪]

ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੀਵ ਨੇ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੰਗਤਾ ਮਿਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣਾ ਹੈ।

ਜਿਸੁ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਦਇਆਲੁ ਸੁਆਮੀ; ਸੋ ਪ੍ਰਭ ਅੰਕਿ ਸਮਾਵਏ ॥

ਦਇਆਲੂ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਜਿਸ ਉਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅੰਕਿ=ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਵਏ=ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

---

* ਨੋਟ : ਸਾਧੇ ਪਾਠ ਪੋਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅੱਧਕ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ।

ਭਾਗੁ ਮਸਤਕਿ ਹੋਇ ਜਿਸ ਕੈ; ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਨਾਲਿ ਸਨੇਹਾ ॥

ਜਿਸਦੇ ਮਸਤਕਿ=ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤਮ ਹਨ ਉਸਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲਿ ਸਨੇਹਾ=ਪ੍ਰੇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਮਿਲਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪੂਜੇਹਾ ॥੩॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾ! ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਵਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪੂਜਣਾ ਕਰ।

ਦਹ ਦਿਸ ਖੋਜਤ ਹਮ ਫਿਰੇ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ;
ਹਰਿ ਪਾਇਅੜਾ ਘਰਿ ਆਏ ਰਾਮ ॥

ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ=ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਦਸਾਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਲੱਭਦੇ ਰਹੇ। [ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ, ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਕੋਨੇ ਈਸਾਨ, ਨੈਰਤ, ਵੈਵ, ਅਗਨ, ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਉੱਪਰ ਅਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੇਠਲਾ ਧਰਤੀ ਇਹ ਦਸ ਦਿਸ਼ਾ ਹਨ] ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾ, ਚਾਰ ਕੋਨੇ, ਇਕ ਉਪਰ ਅਤੇ ਇਕ ਹੇਠਲੇ ਹਿਸੇ ਇਹ ਦਿਸ਼ਾ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਤਸੰਗ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਾਜਿਆ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ;
ਹਰਿ ਤਿਸੁ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਏ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ! ਉਸ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਮੰਦਰ ਸਾਜਿਆ=ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤਿਸ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਤਿਸਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮ=ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਸਾਜਿਆ=ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਸਮਾਏ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਰਬੇ ਸਮਾਣਾ ਆਪਿ ਸੁਆਮੀ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇਆ ॥

ਭਾਵੇਂ ਸੁਆਮੀ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਸਾਰਿਆਂ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਣਾ=ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕਿ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪਾਣੀ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਿਆਸ ਨਹੀਂ ਬੁਝਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਮਾਏ ਹੋਇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵਸਤਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਹਰਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਆਦਿਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਖੂਹ, ਟਿਊਬਵੈੱਲ, ਨਲਕੇ ਆਦਿ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ : ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਅਗਨੀ ਸਾਰੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਉ ਬੈਸੰਤਰੁ ਕਾਸਟ ਮਝਾਰਿ ਬਿਨੁ ਸੰਜਮ ਨਹੀ ਕਾਰਜ ਸਾਰਿ ॥

[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੩੫]

ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਸਾਧਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਰਿਆ ਰਹਿਤ ਅਗਨੀ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਣਾ, ਚਾਨਣਾ ਦੇਣਾ ਭਾਵ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਸਰਦੀ ਵਿਚ ਕੱਕਰ (ਠੰਡ) ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਧਨਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਅਗਨੀ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਪਰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ

ਦੂਰ ਕਰਨ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ, ਆਤਮਿਕ ਭੋਜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਕਾਰਜ ਜੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਕੱਕਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਜਿਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਉੱਪਰ ਦਸੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਿਟਿਆ ਅਧੇਰਾ ਦੂਖੁ ਨਾਠਾ; ਅਮਿਉ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚੋਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਰਸ ਚੋਇਆ=ਚੋ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਧੇਰਾ ਮਿਟ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਦੁਖ ਭੀ ਨਾਠਾ=ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਹਾ ਦੇਖਾ ਤਹਾ ਸੁਆਮੀ; ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਭ ਠਾਏ ॥

ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮ=ਵਿਆਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਾਰ-ਉਰਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਉਸ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਜਹਾ=ਜਿਥੇ ਭੀ ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਹਾ=ਉਥੇ ਹੀ ਸਭ=ਸਾਰੇ ਠਾਏ=ਜਗ੍ਹਾ ਵਸਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

*ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਾਇਆ;
ਹਰਿ ਪਾਇਅੜਾ ਘਰਿ ਆਏ ॥੪॥੧॥*

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਤਸੰਗਤ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿਚ ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ ਉਸਨੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ **ਵਾ:** ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਇਅੜਾ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਅੰਤਰਮੁਖਤਾ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿਚ ਆਇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾਇਅੜਾ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੪੩]

ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰੇ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣਾ ਰਾਮ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਉਚਰਾ ਹਰਿ ਜਸੁ ਮਿਠਾ ਲਾਗੈ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਰਾਮ ॥ ਕਰਿ ਦਇਆ ਮਇਆ ਗੋਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਕੋਇ ਨਾਹੀ ਤੁਝ ਬਿਨਾ ॥ ਸਮਰਥ ਅਗਥ ਅਪਾਰ ਪੂਰਨ ਜੀਉ ਤਨੁ ਧਨੁ ਤੁਮ ਮਨਾ ॥ ਮੂਰਖ ਮੁਗਧ ਅਨਾਥ ਚੰਚਲ ਬਲਹੀਨ ਨੀਚ ਅਜਾਣਾ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਤੇਰੀ ਰਖਿ ਲੇਹੁ ਆਵਣ ਜਾਣਾ ॥੧॥ ਸਾਧਹ ਸਰਣੀ ਪਾਈਐ ਹਰਿ ਜੀਉ ਗੁਣ ਗਾਵਹ ਹਰਿ ਨੀਤਾ ਰਾਮ ॥ ਧੂਰਿ ਭਗਤਨ ਕੀ ਮਨਿ ਤਨਿ ਲਗਉ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਭ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤਾ ਰਾਮ ॥ ਪਤਿਤਾ ਪੁਨੀਤਾ ਹੋਹਿ ਤਿਨ੍ ਸੰਗਿ ਜਿਨ੍ ਬਿਧਾਤਾ ਪਾਇਆ ॥ ਨਾਮ ਰਾਤੇ ਜੀਅ ਦਾਤੇ ਨਿਤ ਦੇਹਿ ਚੜਹਿ ਸਵਾਇਆ ॥ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਿਨੀ੍ ਆਤਮੁ ਜੀਤਾ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਵਡਭਾਗਿ ਪਾਈਅਹਿ ਸਾਧ ਸਾਜਨ ਮੀਤਾ ॥੨॥ ਜਿਨੀ੍ ਸਚੁ ਵਣੰਜਿਆ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸੇ ਪੂਰੇ ਸਾਹਾ ਰਾਮ ॥ ਬਹੁਤੁ ਖਜਾਨਾ ਤਿੰਨ੍ ਪਹਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਲਾਹਾ ਰਾਮ ॥ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਨ ਲੋਭੁ ਬਿਆਪੈ ਜੋ ਜਨ ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਰਾਤਿਆ ॥ ਏਕੁ ਜਾਨਹਿ ਏਕੁ ਮਾਨਹਿ ਰਾਮ ਕੈ ਰੰਗਿ ਮਾਤਿਆ ॥ ਲਗਿ ਸੰਤ ਚਰਣੀ ਪੜੇ ਸਰਣੀ ਮਨਿ ਤਿਨਾ ਓਮਾਹਾ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨ ਨਾਮੁ ਪਲੈ ਸੇਈ ਸਚੇ ਸਾਹਾ ॥੩॥ ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਸਿਮਰੀਐ ਹਰਿ ਜੀਉ ਜਾ ਕੀ ਕਲ ਧਾਰੀ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਹੁ ਨ ਵੀਸਰੈ ਹਰਿ ਜੀਉ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਮੁਰਾਰੀ ਰਾਮ ॥ ਦੂਖੁ ਰੋਗੁ ਨ ਭਉ ਬਿਆਪੈ ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥ ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤਰੇ ਭਵਜਲੁ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਪਾਇਆ ॥ ਵਜੀ ਵਧਾਈ ਮਨਿ ਸਾਂਤਿ ਆਈ ਮਿਲਿਆ ਪੁਰਖੁ ਅਪਾਰੀ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸਿਮਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਇਛ ਪੁੰਨੀ ਹਮਾਰੀ ॥੪॥੩॥

ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਬਿਹਾਗੜਾ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰੇ; ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣਾ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪੂਰੇ=ਪੂਰਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ=ਪਾਰ ਉਰਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੁਰ=ਪੂਜਯ! ਆਪ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਜੋ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਖਾਣਾ=ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਉਚਰਾ ਹਰਿ ਜਸੁ; ਮਿਠਾ ਲਾਗੈ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਰਾਮ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਸ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਉਚਾਰਣਾ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਹੇ ਰਾਮ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਮੈਨੂੰ ਮਿਠਾ ਲਗੇ।

ਕਰਿ ਦਇਆ ਮਇਆ ਗੋਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦ; ਕੋਇ ਨਾਹੀ ਤੁਝ ਬਿਨਾ ॥

ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਸਰੂਪ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਾਲ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਗੋ=ਬੇਦਾਂ ਕਰਕੇ ਬਿੰਦ=ਜਾਨਣ ਯੋਗ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਮਰਥ ਅਗਥ ਅਪਾਰ ਪੂਰਨ; ਜੀਉ ਤਨੁ ਧਨੁ ਤੁਮ ਮਨਾ ॥

ਹੇ ਅਪਾਰ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪੂਰਨ=ਪਰੀਪੂਰਨ ਆਪ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਅਤੇ

ਅਗਥ=ਅਕੱਥ ਵਾ ਕਥਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ। ਅਗਥ=ਗਥ, ਵਾ-ਕਥਾ ਜੈਸਾ ਕਿ ਗਾਥਾ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਹੈ "ਅ" ਮੂਹਰੇ ਨਿਖੇਧੀ ਵਿਚ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜੀਵ ਨੂੰ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਮਨਾ=ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

ਮੂਰਖ ਮੁਗਧ ਅਨਾਥ ਚੰਚਲ; ਬਲਹੀਨ ਨੀਚ ਅਜਾਣਾ ॥

ਮੈਂ ਮੂਰਖ=ਮੂੜ ਵਾ ਮੱਤ ਤੋਂ ਹੀਣਾ, ਮੁਗਧ=ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਅਨਾਥ=ਯਤੀਮ ਹਾਂ ਚੰਚਲ ਮਨ ਵਾਲਾ ਬਲਹੀਨ=ਗਿਆਨ ਬਲ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹਾਂ, ਨੀਚ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਅਜਾਣਾ=ਬੇਸਮਝ ਹਾਂ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਤੇਰੀ; ਰਖਿ ਲੇਹੁ ਆਵਣ ਜਾਣਾ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪਿਆ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਵਣ ਜਾਣ ਭਾਵ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਵਲੋਂ ਰਖ ਲੇਵੋ। [ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਉਪਰਲੀ ਪੰਗਤੀ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰਖ ਕੇ ਕਰਣਾ।] ॥੧॥

ਸਾਧਹ ਸਰਣੀ ਪਾਈਐ ਹਰਿ ਜੀਉ; ਗੁਣ ਗਾਵਹ ਹਰਿ ਨੀਤਾ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀਉ=ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਪਾਉ ਤਾਂਕਿ ਮੈਂ ਹਰਿ ਨੀਤਾ=ਹਰ ਰੋਜ਼ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਰਹਾਂ।

ਧੂਰਿ ਭਗਤਨ ਕੀ ਮਨਿ ਤਨਿ ਲਗਉ ਹਰਿ ਜੀਉ;
ਸਭ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤਾ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀਉ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂਰਿ=ਧੂੜੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਤਨ ਵਿਖੇ ਲਗ ਜਾਵੇ। ਹੇ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਅਥਵਾ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਪਤਿਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਪਤਿਤ ਹਾਂ ਪਤਿਤ ਤੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ।

ਪਤਿਤਾ ਪੁਨੀਤਾ ਹੋਹਿ ਤਿਨ੍ ਸੰਗਿ; ਜਿਨ੍ ਬਿਧਾਤਾ ਪਾਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੇ ਬਿਧਾਤਾ=ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤੇ=ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਸਭ ਪਤਿਤਾ=ਪਾਪੀ ਪੁਨੀਤਾ=ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨਾਮ ਰਾਤੇ ਜੀਅ ਦਾਤੇ; ਨਿਤ ਦੇਹਿ ਚੜਹਿ ਸਵਾਇਆ ॥

ਜੋ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਾਤੇ=ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਰਚਣਾ=ਮਨ ਦਾ ਖੱਚਤ ਹੋਣਾ ਭਾਵ ਜੋ ਨਾਮ ਵਿਚ ਖੱਚਤ ਹੋਇ ਹਨ ਉਹ ਜੀਵਨ ਦਾਤੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਸਵਾਇਆ=ਬਹੁਤਾ ਜਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਰਾਇਆ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਉਹ ਜੀਅ ਦਾਤੇ=ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਗਏ ਹਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਸ ਨਿਤ ਹੀ ਸਵਾਏ ਤੋਂ ਸਵਾਇਆ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ, ਹਰਿ ਜਪਿ; ਜਿਨੀ ਆਤਮੁ ਜੀਤਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਆਤਮੁ=ਮਨ ਨੂੰ ਜੀਤਾ=ਜਿਤ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ [ਰਿਧਿ=ਰਿਧਿ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਸੇਰ ਅੰਨ ਪਕਾ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਸਿਧ=੧੮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੱਠੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੁਖ ਅਤੇ ੧੦ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗਉਣ ਅਤੇ ਨਵ-ਨਿਧਿ=ਨੌਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਧਨ ਰਾਸੀ।] ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਤੇ ਨਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਵਡਭਾਗਿ ਪਾਈਅਹਿ; ਸਾਧ ਸਾਜਨ ਮੀਤਾ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸਾਜਨ=ਮਿੱਤਰ ਜੋ ਸੰਤ ਜਨ ਹਨ ਉਹ ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਪਾਇਅਹਿ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ॥੨॥

ਜਿਨੀ ਸਚੁ ਵਣੰਜਿਆ ਹਰਿ ਜੀਉ; ਸੇ ਪੂਰੇ ਸਾਹਾ ਰਾਮ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹਰਿ ਜੀਉ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦੇ ਸੱਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਣੰਜਿਆ= ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰੇ ਸ਼ਾਹ ਹਨ।

ਬਹੁਤੁ ਖਜਾਨਾ ਤਿੰਨ੍ ਪਹਿ ਹਰਿ ਜੀਉ; ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਲਾਹਾ ਰਾਮ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਜੋ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਲਾਹਾ=ਲਾਭ ਖੱਟਿਆ ਹੈ।

ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਨ ਲੋਭੁ ਬਿਆਪੈ; ਜੋ ਜਨ ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਰਾਤਿਆ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਰਾਤਿਆ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਲੋਭ ਆਦਿਕ ਕਦੇ ਵੀ ਬਿਆਪੈ=ਵਿਆਪਦਾ ਅਰਥਾਤ ਲਗਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਏਕੁ ਜਾਨਹਿ, ਏਕੁ ਮਾਨਹਿ; ਰਾਮ ਕੈ ਰੰਗਿ ਮਾਤਿਆ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਰਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਾਤਿਆ=ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਦਾ ਹੀ ਭਾਣਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਲਗਿ ਸੰਤ ਚਰਣੀ ਪੜੇ ਸਰਣੀ; ਮਨਿ ਤਿਨਾ ਓਮਾਹਾ ॥

ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਣੀ ਲੱਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਪਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਓਮਾਹਾ= ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨ ਨਾਮੁ ਪਲੈ; ਸੇਈ ਸਚੇ ਸਾਹਾ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਨਵੰਤਿ=ਬੇਨਤੀ ਪੂਰਬਕ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਧ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰੂਪ ਵੱਖਰ (ਧਨ) ਹੈ ਉਹੀ ਸਚੇ ਸਾਹਾ-ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹਨ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਮ ਧਨੁ ਜਿਸੁ ਜਨ ਕੈ ਪਾਲੈ ਸੋਈ ਪੂਰਾ ਸਾਹਾ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੮੦]

ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਸਿਮਰੀਐ ਹਰਿ ਜੀਉ; ਜਾ ਕੀ ਕਲ ਧਾਰੀ ਰਾਮ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰਣਾ ਕਰੋ ਜਿਸ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਲ=ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿਚ ਧਾਰੀ=ਟਿਕਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਹੁ ਨ ਵੀਸਰੈ ਹਰਿ ਜੀਉ; ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਮੁਰਾਰੀ ਰਾਮ ॥

ਉਹ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਰਤਾ=ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖੁ=ਵਿਆਪਕ **ਵਾ:** ਪੁ=ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਰਖੁ=ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਮੁਰਾਰੀ-ਮੁਰ ਦੈਂਤ ਦਾ ਆਰੀ ਦੁਸ਼ਮਣ **ਵਾ:** ਮੁਰ-ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਆਰੀ=ਦੁਸ਼ਮਣ ਐਸਾ ਰਾਮ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਨ ਵੀਸਰੈ=ਭੁਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੂਖੁ ਰੋਗੁ ਨ ਭਉ ਬਿਆਪੈ; ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਹਰਣ ਭਾਵ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ=ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਰੋਗੁ=ਹਉਮੈਂ ਦਾ ਭਉ=ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਵਿਆਪੈ=ਲਗਦਾ ਨ=ਨਹੀਂ।

ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤਰੇ ਭਵਜਲੁ; ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਪਾਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪੂਰਬਿ=ਪਿਛਲੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਨਾਮ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਜੀਅ ਕੇ ਭਵਜਲ ਤਾਰਣਹਾਰ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੯]

੨. **ਸੰਤਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ।** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੦]

੩. **ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਤਰੀਜੈ ਸਾਗਰੁ ਕਟੀਐ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸਾ ਜੀਉ ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮]

੪. **ਸਾਧਸੰਗਿ ਅਗਨਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰਹੁ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

੫. **ਸਾਧਸੰਗਿ ਤਰੈ ਭੈ ਸਾਗਰੁ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੪]

ਵਜੀ ਵਧਾਈ ਮਨਿ ਸਾਂਤਿ ਆਈ; ਮਿਲਿਆ ਪੁਰਖੁ ਅਪਾਰੀ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਾਰੀ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪੁਰਖੁ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਗਨ ਬੁਝਣ ਤੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਵਧਾਈ ਵਜੀ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸਿਮਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ; ਇਛ ਪੁੰਨੀ ਹਮਾਰੀ ॥੪॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਹਰਿਆਂ ਭਰਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਇੱਛਾ, ਪੁੰਨੀ=ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥੪॥੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੪੫]

ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਖੋਜਤ ਸੰਤ ਫਿਰਹਿ ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰਾਣ ਅਧਾਰੇ ਰਾਮ ॥ ਤਾਣੁ ਤਨੁ ਖੀਨ ਭਇਆ ਬਿਨੁ ਮਿਲਤ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ ॥ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਹੁ ਪਿਆਰੇ ਮਇਆ ਧਾਰੇ ਕਰਿ ਦਇਆ ਲੜਿ ਲਾਇ ਲੀਜੀਐ ॥ ਦੇਹਿ ਨਾਮੁ ਅਪਨਾ ਜਪਉ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਦਰਸ ਪੇਖੇ ਜੀਜੀਐ ॥ ਸਮਰਥ ਪੂਰਨ ਸਦਾ ਨਿਹਚਲ ਊਚ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਧਾਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮਿਲਹੁ ਪ੍ਰਾਨ ਪਿਆਰੇ ॥੧॥ ਜਪ ਤਪ ਬਰਤ ਕੀਨੇ ਪੇਖਨ ਕਉ ਚਰਣਾ ਰਾਮ ॥ ਤਪਤਿ ਨ ਕਤਹਿ ਬੁਝੈ ਬਿਨੁ ਸੁਆਮੀ ਸਰਣਾ ਰਾਮ ॥ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਿ ਤੇਰੀ ਕਾਟਿ ਬੇਰੀ ਸੰਸਾਰੁ ਸਾਗਰੁ ਤਾਰੀਐ ॥ ਅਨਾਥ ਨਿਰਗੁਨਿ ਕਛੁ ਨ ਜਾਨਾ ਮੇਰਾ ਗੁਣੁ ਅਉਗਣੁ ਨ ਬੀਚਾਰੀਐ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਗੋਪਾਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਮਰਥ ਕਾਰਣ ਕਰਣਾ ॥ ਨਾਨਕ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਹਰਿ ਬੂੰਦ ਮਾਗੈ ਜਪਿ ਜੀਵਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਚਰਣਾ ॥੨॥ ਅਮਿਅ ਸਰੋਵਰੋ ਪੀਉ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਰਾਮ ॥ ਸੰਤਹ ਸੰਗਿ ਮਿਲੈ ਜਪਿ ਪੂਰਨ ਕਾਮਾ ਰਾਮ ॥ ਸਭ ਕਾਮ ਪੂਰਨ ਦੁਖ ਬਿਦੀਰਨ ਹਰਿ ਨਿਮਖ ਮਨਹੁ ਨ ਬੀਸਰੈ ॥ ਆਨੰਦ ਅਨਦਿਨੁ ਸਦਾ ਸਾਚਾ ਸਰਬ ਗੁਣ ਜਗਦੀਸਰੈ ॥ ਅਗਣਤ ਊਚ ਅਪਾਰ ਠਾਕੁਰ ਅਗਮ ਜਾ ਕੋ ਧਾਮਾ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਮੇਰੀ ਇਛ ਪੂਰਨ ਮਿਲੇ ਸ੍ਰੀਰੰਗ ਰਾਮਾ ॥੩॥ ਕਈ ਕੋਟਿਕ ਜਗ ਫਲਾ ਸੁਣਿ ਗਾਵਨਹਾਰੇ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਕੁਲ ਸਗਲੇ ਤਾਰੇ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੋਹੰਤ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤਾ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਿਤ ਗਨਾ ॥ ਹਰਿ ਬਿਸਰੁ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਾਨ ਪਿਆਰੇ ਚਿਤਵੰਤਿ ਦਰਸਨੁ ਸਦ ਮਨਾ ॥ ਸੁਭ ਦਿਵਸ ਆਏ ਗਹਿ ਕੰਠਿ ਲਾਏ ਪ੍ਰਭ ਊਚ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਫਲੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ॥੪॥੩॥੬॥

ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਬਿਹਾਗੜੇ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ।

ਖੋਜਤ ਸੰਤ ਫਿਰਹਿ; ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰਾਣ ਅਧਾਰੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰੇ=ਆਸਰੇ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭ=ਰੱਖਿਅਕ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਜਨ ਖੋਜਤ=ਢੂੰਢਦੇ ਫਿਰਹਿ=ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

ਤਾਣੁ ਤਨੁ ਖੀਨ ਭਇਆ; ਬਿਨੁ ਮਿਲਤ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਨ=ਬਲ ਖੀਨ=ਨਾਸ ਭਇਆ=ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਹੁ ਪਿਆਰੇ ਮਇਆ ਧਾਰੇ; ਕਰਿ ਦਇਆ ਲੜਿ ਲਾਇ ਲੀਜੀਐ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ! ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰੇ=ਧਾਰ ਕੇ ਮਿਲਣਾ ਕਰੋ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਲੜਿ=ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਲੈਣਾ ਕਰੋ।

ਦੇਹਿ ਨਾਮੁ ਅਪਨਾ ਜਪਉ ਸੁਆਮੀ; ਹਰਿ ਦਰਸ ਪੇਖੇ ਜੀਜੀਐ ॥

ਹੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ! ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਦੇਉ ਤਾਂਕਿ ਹਰ ਸਮੇਂ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ=ਦਰਸ਼ਨ ਵੇਖਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਿਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਮਰਥ ਪੂਰਨ ਸਦਾ ਨਿਹਚਲ; ਊਚ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥

ਆਪ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ ਨਿਹਚਲ=ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਚਲਾਏਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਊਚ=ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੇ ਹੋ ਅਗਮ=ਮਨ ਦੀ ਗਮਤਾ ਅਤੇ ਅਪਾਰੇ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਸਦਾ ਰਹਿਤ ਹੋ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਧਾਰਿ ਕਿਰਪਾ; ਮਿਲਹੁ ਪ੍ਰਾਨ ਪਿਆਰੇ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਨਵੰਤ=ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲੋ ॥੧॥

ਜਪ ਤਪ ਬਰਤ ਕੀਨੇ; ਪੇਖਨ ਕਉ ਚਰਣਾ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਪ ਤਪ ਤੇ ਬਰਤ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਤਪਤਿ ਨ ਕਤਹਿ ਬੁਝੈ; ਬਿਨੁ ਸੁਆਮੀ ਸਰਣਾ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਧਨ ਦੇ ਨਾਲ ਭੀ ਤਪਤਿ=ਤਪਸ਼ ਬੁਝੈ=ਬੁਝਦੀ ਨ=ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਿ ਤੇਰੀ ਕਾਟਿ ਬੇਰੀ; ਸੰਸਾਰੁ ਸਾਗਰੁ ਤਾਰੀਐ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰੀ ਸਰਣਿ=ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ਆਪ ਮੇਰੀ ਮੋਹ ਦੀ ਪਈ ਹੋਈ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਕਾਟਿ=ਕਟ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰੁ=ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨਾ ਕਰੋ। **ਵਾ:** ਜਨਮ ਮਰਨ ਰੂਪ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਵਾ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨਾ ਕਰੋ ਜੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਾਟੀ ਬੇਰੀ ਪਗਹ ਤੇ ਗੁਰਿ ਕੀਨੀ ਬੰਦਿ ਖਲਾਸੁ ॥੧॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੨]

੨. **ਕਾਟਿ ਜੇਵਰੀ ਜਨ ਲੀਏ ਛਡਾਈ ॥੧॥** [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩੮]

੩. **ਕਾਟੀ ਸਿਲਕ ਭ੍ਰਮ ਮੋਹ ਕੀ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਇਆ ॥੩॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੧੪]

੪. **ਕਾਟੀ ਜਮ ਫਾਸੀ ਪ੍ਰਭਿ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੮੩]

ਅਨਾਥ ਨਿਰਗੁਨਿ ਕਛੁ ਨ ਜਾਨਾ; ਮੇਰਾ ਗੁਣੁ ਅਉਗਣੁ ਨ ਬੀਚਾਰੀਐ ॥

ਮੈਂ ਅਨਾਥ=ਯਤੀਮ ਨਿਰਗੁਨਿ=ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਜਪ ਤਪ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਆਪ ਜੋ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਜਾਂ ਔਗੁਣ ਨਾ ਬੀਚਾਰਨਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਿਰਪਾ ਕਰਹੁ ਦੀਨ ਕੇ ਦਾਤੇ ਮੇਰਾ ਗੁਣੁ ਅਵਗਣੁ ਨ ਬੀਚਾਰਹੁ ਕੋਈ ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੮੨]

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਗੋਪਾਲ ਪ੍ਰੀਤਮ; ਸਮਰਥ ਕਾਰਣ ਕਰਣਾ ॥

ਹੇ ਦੀਨ=ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਦਇਆਲ=ਦਇਆਲੂ ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਾਲ=ਪਾਲਕ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰੇ ਸਰਮਥ=ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਆਪ ਸਭ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੬]

੨. **ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਖੀ ਧਾਰਿ ॥੨॥** [ਮਾਝ ਮਃ ੨, ਅੰਗ ੧੪੮]

੩. ਕਬੀਰ ਕਾਰਨੁ ਸੋ ਭਇਓ ਜੋ ਕੀਨੋ ਕਰਤਾਰ ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਅੰਗ ੧੩੭੧]

ਨਾਨਕ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਹਰਿ ਬੂੰਦ ਮਾਗੈ; ਜਪਿ ਜੀਵਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਚਰਣਾ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਪੀਹਾ ਹਰਿ ਬੂੰਦ=ਸੁਆਂਤੀ ਬੂੰਦ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਪਪੀਹਾ ਹਰੀ ਨਾਮ ਰੂਪ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਕੇ ਚਰਣਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਕੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ ॥੨॥

ਅਮਿਅ ਸਰੋਵਰੋ ਪੀਉ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਰਾਮ ॥

ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਜੋ ਸਤਸੰਗ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਣਾ ਕਰੋ।

ਸੰਤਹ ਸੰਗਿ ਮਿਲੈ; ਜਪਿ ਪੂਰਨ ਕਾਮਾ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਪਿ=ਜਾਪ ਜਪਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਭ ਕਾਮ ਪੂਰਨ ਦੁਖ ਬਿਦੀਰਨ; ਹਰਿ ਨਿਮਖ ਮਨਹੁ ਨ ਬੀਸਰੈ ॥

ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਖ ਬਿਦੀਰਨ=ਨਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨਿਮਖ ਮਾਤਰ ਭੀ ਨਾ ਭੁਲੇ।

ਆਨੰਦ ਅਨਦਿਨੁ ਸਦਾ ਸਾਚਾ; ਸਰਬ ਗੁਣ ਜਗਦੀਸਰੈ ॥

ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕ-ਰਸ ਅਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਗਣਤ ਊਚ ਅਪਾਰ ਠਾਕੁਰ; ਅਗਮ ਜਾ ਕੋ ਧਾਮਾ ॥

ਜੋ ਠਾਕੁਰ=ਮਾਲਕ ਅਗਣਤ=ਅਣਗਿਣਤ ਜਿਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਵਾ ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਪਾਰ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਊਚ=ਉੱਚਾ ਠਾਕੁਰ=ਮਾਲਕ ਜਿਸਦਾ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਘਰ ਅਗਮ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਮੇਰੀ ਇਛ ਪੂਰਨ; ਮਿਲੇ ਸ੍ਰੀਰੰਗ ਰਾਮਾ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ=ਸ਼ੋਭਾ ਰੰਗ=ਅਨੰਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਰਾਮਾ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰਨ ਹੋਈ ਹੈ ॥੩॥

ਕਈ ਕੋਟਿਕ ਜਗ ਫਲਾ ਸੁਣਿ ਗਾਵਨਹਾਰੇ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਉਣ ਤੇ ਸੁਨਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਯੱਗਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਤੇ ਸੁਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਚਰਨ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਫਲ ਅਸਮੇਧ ਜੱਗਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸਿਰੋਮਣ ਭਾਵ, ਬਹੁਤ ਉਤਮ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤੁਲਸੀ, ਸੰਤਨ ਕਉ ਮਿਲਣੇ ਜਾਈਐ, ਤਜ ਮਾਇਆ ਅਭਿਮਾਨ।
ਜਿਉ ਜਿਉ ਪਗ ਆਗੈ ਧਰੈ ਫਲ ਕੋਟਕ ਜਗ ਸਮਾਨ। [ਤੁਲਸੀ ਜੀ]

੨. ਜਤ ਸਤ ਸੰਜਮ ਹੋਮ ਜਗ ਜਪੁ ਤਪੁ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਬਹੁਤੇਰੇ।
ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਿਣੁ ਥਾਉ ਨ ਪਾਇਨਿ ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ।
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ-੫, ਪਉੜੀ ੭]

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ; ਕੁਲ ਸਗਲੇ ਤਾਰੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਯੱਗ ਆਦਿਕ ਕਰਮ, ਕੁਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਾਰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਉੱਚਾ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਕੱਥ ਹੈ ਇਵੇਂ ਹੀ ਨਾਮ ਦੇ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵੀ ਅਕੱਥ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਆਪਿ ਤਰਹਿ ਸੰਗਤਿ ਕੁਲ ਤਾਰਹਿ ਤਿਨ ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਜਗਿ ਆਇਆ॥੧੧॥
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੯]

੨. ਆਪਿ ਤਰੇ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਤਾਰੇ ਜਿਨੀ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਈ॥ [ਭੈਰਉ ਮਃ ੩ ਅੰਗ ੧੧੩੧]

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੋਹੰਤ ਪ੍ਰਾਣੀ; ਤਾ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਿਤ ਗਨਾ ॥

ਜੋ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਧਾਰੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਤ=ਜਪਦਿਆਂ ਸੋਹੰਤ=ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਮੈ ਕਿਤ=ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਨਾ=ਗਿਣ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਹਰਿ ਬਿਸਰੁ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਾਨ ਪਿਆਰੇ; ਚਿਤਵੰਤਿ ਦਰਸਨੁ ਸਦ ਮਨਾ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਭੁਲੋ ਮੇਰਾ ਮਨ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਵੰਤਿ=ਲੋਚਦਾ ਹੈ।

ਸੁਭ ਦਿਵਸ ਆਏ ਗਹਿ ਕੰਠਿ ਲਾਏ; ਪ੍ਰਭ ਊਚ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥

ਹੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਅਗਮ=ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਪਾਰੇ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗਹਿ=ਪਕੜ ਕੇ ਕੰਠਿ=ਗਲ ਲਾਏ=ਲਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਫਲੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ; ਪ੍ਰਭ ਮਿਲੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ॥੪॥੩॥੬॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਨਵੰਤਿ=ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਭਾਵ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਸਫਲੁ=ਸਹਿਤ ਫਲ ਦੇ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਫਲ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ=ਵੱਡੇ ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਕੇ ਮਿਲੇ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਪਿਆਰਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਬਿਨਾਂ ਸੁਆਰਥ ਤੋਂ ਹੈ ਸੱਚਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਮੈਲੇ ਹਨ। ਮਤਲਬ ਲਈ ਹਨ। ਉਸਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚੋਂ ਅਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸਤਾ ਤੇ ਗਮ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਉੱਚਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ॥੪॥੩॥੬॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੪੭]

ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ॥ ਬੋਲਿ ਸੁ ਧਰਮੀੜਿਆ ਮੋਨਿ ਕਤ ਧਾਰੀ ਰਾਮ ॥ ਤੂ ਨੇਤ੍ਰੀ ਦੇਖਿ ਚਲਿਆ ਮਾਇਆ ਬਿਉਹਾਰੀ ਰਾਮ ॥ ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ ਕਛੁ ਨ ਚਾਲੈ ਬਿਨਾ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮਾ ॥ ਦੇਸ ਵੇਸ ਸੁਵਰਨ ਰੂਪਾ ਸਗਲ ਊਣੇ ਕਾਮਾ ॥ ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਨ ਸੰਗਿ ਸੋਭਾ ਹਸਤ ਘੋਰਿ ਵਿਕਾਰੀ ॥ ਬਿਨਵੰਤ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਸਾਧਸੰਗਮ ਸਭ ਮਿਥਿਆ ਸੰਸਾਰੀ ॥੧॥ ਰਾਜਨ ਕਿਉ ਸੋਇਆ ਤੂ ਨੀਦ ਭਰੇ ਜਾਗਤ ਕਤ ਨਾਹੀ ਰਾਮ ॥ ਮਾਇਆ ਝੂਠੁ ਰੁਦਨੁ ਕੇਤੇ ਬਿਲਲਾਹੀ ਰਾਮ ॥ ਬਿਲਲਾਹਿ ਕੇਤੇ ਮਹਾ ਮੋਹਨ ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਸੁਖੁ ਨਹੀ ॥ ਸਹਸ ਸਿਆਣਪ ਉਪਾਵ ਥਾਕੇ ਜਹ ਭਾਵਤ ਤਹ ਜਾਹੀ ॥ ਆਦਿ ਅੰਤੇ ਮਧਿ ਪੂਰਨ ਸਰਬਤ੍ਰ ਘਟਿ ਘਟਿ ਆਹੀ ॥ ਬਿਨਵੰਤ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਸਾਧਸੰਗਮੁ ਸੇ ਪਤਿ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਜਾਹੀ ॥੨॥ ਨਰਪਤਿ ਜਾਣਿ ਗ੍ਰਹਿਓ ਸੇਵਕ ਸਿਆਣੇ ਰਾਮ ॥ ਸਰਪਰ ਵੀਛੁੜਣਾ ਮੋਹੇ ਪਛੁਤਾਣੇ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿਚੰਦਉਰੀ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਕਹਾ ਅਸਥਿਤਿ ਪਾਈਐ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਆਨ ਰਚਨਾ ਅਹਿਲਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਈਐ ॥ ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਨ ਤ੍ਰਿਸਨ ਬੂਝੈ ਨਹ ਕਾਂਮ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨੇ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਕੇਤਿਆ ਪਛੁਤਾਨੇ ॥੩॥ ਧਾਰਿ ਅਨੁਗ੍ਰਹੋ ਅਪਨਾ ਕਰਿ ਲੀਨਾ ਰਾਮ ॥ ਭੁਜਾ ਗਹਿ ਕਾਢਿ ਲੀਓ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਦੀਨਾ ਰਾਮ ॥ ਸਾਧਸੰਗਮਿ ਹਰਿ ਅਰਾਧੇ ਸਗਲ ਕਲਮਲ ਦੁਖ ਜਲੇ ॥ ਮਹਾ ਧਰਮ ਸੁ ਦਾਨ ਕਿਰਿਆ ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ ਸੇ ਚਲੇ ॥ ਰਸਨਾ ਅਰਾਧੈ ਏਕੁ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਤਨੁ ਭੀਨਾ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਨੋ ਹਰਿ ਮਿਲਾਏ ਸੋ ਸਰਬ ਗੁਣ ਪਰਬੀਨਾ ॥੪॥੬॥੯॥

ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਛੰਤ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਛੰਤ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਬਿਹਾਗੜੇ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਵਖਰੀ ਵਖਰੀ ਹੈ, ਨਮੂਨੇ ਮਾਤ੍ਰ। ੧. ਟੀਕਾ ਫਰੀਦਕੋਟ, ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਜੋ ਮੋਹ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਸੀ ਅਖ਼ੀਰੀ ਵਕਤ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣ ਵੇਲੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ੨. ਪੰਡਤ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਜੀਅ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੋਹ ਜਾਲ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ। ੩. ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਗਲੀ ਸਤੋਵਾਲੀ, ਸਕੇਤ ਮੰਡੀ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਦਸਿਆ ਹੈ। ੪. ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਪਟੀ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਉਥਾਨਕਾ ਕਈ ਵਾਰ ਕਲਪੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਜਾਂ ਗਲਤ ਦੋਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਇਕ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਸਖਸ਼ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਰਨ ਲਗਿਆਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾਇਆ ਹੈ।

ਉਹ ਭਾਵੇਂ, ਮੰਡੀ ਸਕੇਤ ਵਾਲਾ ਰਾਜਾ ਸੀ ਜਾਂ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਸੇਠ ਪੱਟੀ ਵਾਲਾ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਦੂਜਾ ਤੀਜਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸੀ, ਇਸ ਝੰਝਟ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਹੁਕਮਰਾਨ ਜੋ ਧਰਮੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਚੇਤਨਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬੋਲਿ ਸੁ ਧਰਮੀੜਿਆ; ਮੋਨਿ ਕਤ ਧਾਰੀ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅੜੇ ਹੋਏ ਧਰਮੀ ਰਾਜੇ! ਤੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੁ=ਉਸ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਬੋਲਿ=ਬੋਲਣਾ ਕਰ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਲੋਂ ਮੋਨਿ=ਚੁਪ ਕਤ=ਕਾਹਤੋਂ (ਕਿਸ ਲਈ) ਧਾਰੀ=ਧਾਰਣ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਤੂ ਨੇਤ੍ਰੀ ਦੇਖਿ ਚਲਿਆ; ਮਾਇਆ ਬਿਉਹਾਰੀ ਰਾਮ ॥

ਜਿੰਨੇ ਕੁ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬਿਉਹਾਰੀ=ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖ ਚੱਲਿਆ ਹੈਂ।

ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ ਕਛੁ ਨ ਚਾਲੈ; ਬਿਨਾ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮਾ ॥

ਹੇ ਰਾਜਨ! ਤੂੰ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ ਗੋਬਿੰਦ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇਰੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਪ੍ਰਲੋਕ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ਦੇਸ ਵੇਸ ਸੁਵਰਨ ਰੂਪਾ; ਸਗਲ ਊਣੇ ਕਾਮਾ ॥

ਦੇਸ=ਜਿਸ ਸਲਤਨਤ ਵਿਚ ਤੂੰ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਉਹ ਮੁਲਕ ਵੇਸ=ਲਿਬਾਸ **ਵਾ:** ਸ਼ੀਗਾਰ ਸੁਵਰਨ=ਸੋਨਾ ਰੂਪਾ=ਚਾਂਦੀ ਇਹ ਸਗਲ=ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਊਣੇ=ਅਧੂਰੇ ਭਾਵ ਵਿਅਰਥ ਹਨ।

ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਨ ਸੰਗਿ ਸੋਭਾ; ਹਸਤ ਘੋਰਿ ਵਿਕਾਰੀ ॥

ਪੁਤ੍ਰ=ਬੇਟਾ, ਕਲਤ੍ਰ=ਇਸਤਰੀ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸੋਭਾ=ਵਡਿਆਈ, ਹਸਤ=ਹਾਥੀ ਘੋਰਿ=ਘੋੜੇ ਇਹ ਸਭ ਵਿਕਾਰੀ=ਦੁਖ ਰੂਪ ਹਨ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ। **ਅਥਵਾ** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿਕਾਰੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਐਸੇ ਪਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਜਾਲ ਰੂਪ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ।

ਬਿਨਵੰਤ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਸਾਧਸੰਗਮ; ਸਭ ਮਿਥਿਆ ਸੰਸਾਰੀ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਨਵੰਤ=ਬੇਨਤੀ ਪੂਰਬਕ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰੀ ਸੁਖ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਕਿਰਿਆ ਸਭ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਹਨ ਭਾਵ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ॥੧॥

ਰਾਜਨ ਕਿਉ ਸੋਇਆ ਤੂ ਨੀਦ ਭਰੇ; ਜਾਗਤ ਕਤ ਨਾਹੀ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਰਾਜਨ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨੀਂਦ ਭਰੇ=ਭਰ ਕੇ ਭਾਵ ਗੂੜੀ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਦੇ ਵਿਚ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜਾਗਤ=ਜਾਗਦਾ ਕਤ=ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਮਾਇਆ ਝੂਠੁ ਰੁਦਨੁ; ਕੇਤੇ ਬਿਲਲਾਹੀ ਰਾਮ ॥

ਇਸ ਝੂਠ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੁਦਨੁ=ਰੋਣੇ ਨੂੰ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਬਿਲਲਾਹੀ=ਵਿਰਲਾਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਵਿਅਰਥ ਹੈ।

ਬਿਲਲਾਹਿ ਕੇਤੇ ਮਹਾ ਮੋਹਨ; ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਸੁਖੁ ਨਹੀ ॥

ਇਸ ਮਹਾਂ ਮੋਹਨ=ਮੋਹਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਬਿਲਲਾਹਿ=ਰੋਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।

ਸਹਸ ਸਿਆਣਪ ਉਪਾਵ ਥਾਕੇ; ਜਹ ਭਾਵਤ ਤਹ ਜਾਹੀ ॥

ਸਹਸ=ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਸਿਆਣਪ=ਸੂਝ ਬੂਝਤਾ ਅਤੇ ਉਪਾਵ=ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਥੱਕ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਹ=ਉਥੇ ਜਾਹੀ=ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੁਖ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਆਦਿ ਅੰਤੇ ਮਧਿ ਪੂਰਨ; ਸਰਬਤ੍ਰ ਘਟਿ ਘਟਿ ਆਹੀ ॥

ਹੇ ਰਾਜਨ! ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਆਦਿ=ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ, ਮਧਿ=ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਅੰਤੇ=ਨਾਸ ਔਰ ਸਰਬਤ੍ਰ=ਸਾਰਿਆਂ ਘਟਿ ਘਟਿ=ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਭਾਵ ਸਰੀਰਾਂ-ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ।

ਬਿਨਵੰਤ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਸਾਧਸੰਗਮੁ; ਸੇ ਪਤਿ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਜਾਹੀ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਬਿਨਵੰਤਿ=ਬੇਨਤੀ ਪੂਰਬਕ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਲੋਕ ਰੂਪੀ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੨॥

ਨਰਪਤਿ ਜਾਣਿ ਗ੍ਰਹਿਓ; ਸੇਵਕ ਸਿਆਣੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਨਰਪਤਿ=ਰਾਜਨ! ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿਆਣੇ ਸੇਵਕ ਜਾਣ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਓ=ਪਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਪ ਵਾਲੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ ਅਥਵਾ ਹੇ ਰਾਜਨ! ਤੂੰ ਜੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਹਿਓ=ਘਰ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਸੇਵਕ ਹਨ।

ਸਰਪਰ ਵੀਛੁੜਣਾ; ਮੋਹੇ ਪਛੁਤਾਣੇ ਰਾਮ ॥

ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਰਪਰ=ਜ਼ਰੂਰ ਵੀਛੁੜਣਾ=ਵਿਛੜ ਜਾਣਾ ਹੈ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਭੁਲੇ ਹੋਇ ਮੋਹ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ।

**ਹਰਿਚੰਦਉਰੀ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ; ਕਹਾ ਅਸਥਿਤਿ ਪਾਈਐ ॥*

ਹਰਿਚੰਦਉਰੀ=ਗੰਧਰਬ ਨਗਰੀ ਵਰਗੇ ਜੋ ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੂੰ ਭੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਅਸਥਿਤਿ=ਸਥਿਰਤਾ ਕਿਥੋਂ ਪਾਈਦੀ ਹੈ।

ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਆਨ ਰਚਨਾ; ਅਹਿਲਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਈਐ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਨ=ਹੋਰਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਰਚਨਾ=ਲੱਗੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਸੁੰਦਰ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਅਹਿਲਾ=ਨਿਸਫਲ ਗਵਾ ਲੈਣਾ ਹੈ।

---

* **ਨੋਟ—ਹਰਿਚੰਦਉਰੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ** :—ਹਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਪੁਰ, ਸੂਰਜ ਵੰਸੀ ਕੁਲ ਦਾ ੨੮ ਵਾਂ ਰਾਜਾ ਹਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਜੋ ਸਤਵਾਦੀ ਤੇ ਸਤੀ ਸੀ ਉਹ ਸੁਰਗ ਤੋਂ ਡਿੱਗਦਾ ਨਗਰੀ ਸਮੇਤ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਿਆ। ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਭ੍ਰਮ ਮਾਤਰ ਨਗਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਨੂੰ ਗੰਧਰਬ ਨਗਰੀ ਭੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਇਹ ਭ੍ਰਮ ਕਦੀ ਰਾਹੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਬਿਰਛਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਭਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਵੇਰੇ ਵਾ ਸੰਝ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਭ੍ਰਮ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਹਰਚੰਦਉਰੀ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੁੰਦ ਵਿਚ ਖ਼ਿਆਲੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਸਥਿਰਤਾ ਦਾ ਭਾਵ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਜਲ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਮਾਤਰ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮਿਥਿਆ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹਨ।

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਨ ਤ੍ਰਿਸਨ ਬੂਝੈ; ਨਹ ਕਾਂਮ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨੇ ॥

ਹੰਗਤਾ ਹੀ ਹੰਗਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵਾ ਮੈਂ-ਮੈਂ ਕਰਦਿਆਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਬੂਝੈ=ਬੁਝਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਕਾਂਮ=ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਇਹ ਗਿਆਨੇ=ਜਾਣ ਲੈ ਕਿ ਹਉ ਹਉ=ਮੈਂ-ਮੈਂ ਕਰਦਿਆਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਅੱਗ ਭੀ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦੀ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵੀ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ; ਕੇਤਿਆ ਪਛੁਤਾਨੇ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਨਵੰਤਿ=ਬੇਨਤੀ ਪੂਰਬਕ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੇਤਿਆ=ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਜੀਵ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੁਨਣ ਦੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਦਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਪਉੜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ :

ਧਾਰਿ ਅਨੁਗ੍ਰਹੋ; ਅਪਨਾ ਕਰਿ ਲੀਨਾ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਅਨੁਗ੍ਰਹੋ=ਕਿਰਪਾ ਧਾਰ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਭੁਜਾ ਗਹਿ ਕਾਢਿ ਲੀਓ; ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਦੀਨਾ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਤਸੰਗ ਦੇ ਕੇ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਭੁਜਾ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਜਾਲ ਤੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆ ਹੈ।

ਸਾਧਸੰਗਮਿ ਹਰਿ ਅਰਾਧੇ; ਸਗਲ ਕਲਮਲ ਦੁਖ ਜਲੇ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੇ ਅਰਾਧਣ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਕਲਮਲ=ਪਾਪ ਅਤੇ ਦੁਖ ਜਲੇ=ਸੜ ਗਏ ਭਾਵ ਭਸਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਮਹਾ ਧਰਮ ਸੁ ਦਾਨ ਕਿਰਿਆ; ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ ਸੇ ਚਲੇ ॥

ਸੁ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਦਾਨ, ਸ਼ੁਭ ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਧਰਮ ਆਦਿਕ ਜੋ ਮਹਾਂ ਵੱਡੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਉਹ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਸਾਥੀ ਹੋ ਕੇ ਚਲਣਗੇ।

ਰਸਨਾ ਅਰਾਧੈ ਏਕੁ ਸੁਆਮੀ; ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਤਨੁ ਭੀਨਾ ॥

ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਮਨ-ਤਨ ਨਾਮ ਵਿਚ ਭਿੱਜ ਜਾਵੇ।

ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਨੋ ਹਰਿ ਮਿਲਾਏ; ਸੋ ਸਰਬ ਗੁਣ ਪਰਬੀਨਾ ॥੪॥੬॥੯॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਪਰਬੀਨਾ=ਚਤੁਰ ਵਾ ਸਿਆਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ—ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਪਰਬੀਣ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ=ਸਿਆਣਾ, ਪੂਰਨ ਗਿਆਨਵਾਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੪੯]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥ ਮਨਿ ਪਰਤੀਤਿ ਨ ਆਈਆ ਸਹਜਿ ਨ ਲਗੋ ਭਾਉ ॥ ਸਬਦੈ ਸਾਦੁ ਨ ਪਾਇਓ ਮਨ ਹਠਿ ਕਿਆ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਆਇਆ ਸੋ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ ਜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਆਪਣਾ ਆਪੁ ਨ ਪਛਾਣੈ ਮੂੜਾ ਅਵਰਾ ਆਖਿ ਦੁਖਾਏ ॥ ਮੁੰਢੈ ਦੀ ਖਸਲਤਿ ਨ ਗਈਆ ਅੰਧੇ ਵਿਛੁੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਏ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭੈ ਭੰਨਿ ਨ ਘੜਿਓ ਰਹੈ ਅੰਕਿ ਸਮਾਏ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਸਹਸਾ ਕਦੇ ਨ ਚੂਕੈ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ॥ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਅੰਤਰਿ ਸਬਲਾ ਨਿਤ ਧੰਧਾ ਕਰਤ ਵਿਹਾਏ ॥ ਚਰਣ ਕਰ ਦੇਖਤ ਸੁਣਿ ਥਕੇ ਦਿਹ ਮੁਕੇ ਨੇੜੈ ਆਏ ॥ ਸਚਾ ਨਾਮੁ ਨ ਲਗੋ ਮੀਠਾ ਜਿਤੁ ਨਾਮਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਪਾਏ ॥ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਮਰੈ ਫੁਨਿ ਜੀਵੈ ਤਾਂ ਮੋਖੰਤਰੁ ਪਾਏ ॥ ਧੁਰਿ ਕਰਮੁ ਨ ਪਾਇਓ ਪਰਾਣੀ ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ ਕਿਆ ਪਾਏ ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸਮਾਲਿ ਤੂ ਮੂੜੇ ਗਤਿ ਮਤਿ ਸਬਦੇ ਪਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਦ ਹੀ ਪਾਏ ਜਾਂ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਜਿਸ ਦੈ ਚਿਤਿ ਵਸਿਆ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਤਿਸ ਨੋ ਕਿਉ ਅੰਦੇਸਾ ਕਿਸੈ ਗਲੈ ਦਾ ਲੋੜੀਐ ॥ ਹਰਿ ਸੁਖਦਾਤਾ ਸਭਨਾ ਗਲਾ ਕਾ ਤਿਸ ਨੋ ਧਿਆਇਦਿਆ ਕਿਵ ਨਿਮਖ ਘੜੀ ਮੁਹੁ ਮੋੜੀਐ ॥ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਤਿਸ ਨੋ ਸਰਬ ਕਲਿਆਣ ਹੋਏ ਨਿਤ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਜਾਇ ਬਹੀਐ ਮੁਹੁ ਜੋੜੀਐ ॥ ਸਭਿ ਦੁਖ ਭੁਖ ਰੋਗ ਗਏ ਹਰਿ ਸੇਵਕ ਕੇ ਸਭਿ ਜਨ ਕੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜੀਐ ॥ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਹੋਆ ਹਰਿ ਭਗਤੁ ਹਰਿ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੈ ਮੁਹਿ ਡਿਠੈ ਜਗਤੁ ਤਰਿਆ ਸਭੁ ਲੋੜੀਐ ॥੪॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥ ਮਨਿ ਪਰਤੀਤਿ ਨ ਆਈਆ; ਸਹਜਿ ਨ ਲਗੋ ਭਾਉ ॥

ਬਿਹਾਗੜੇ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਪਰਤੀਤਿ=ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਹਜਿ=ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਭਾਉ=ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ।

ਸਬਦੈ ਸਾਦੁ ਨ ਪਾਇਓ; ਮਨ ਹਠਿ ਕਿਆ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦੈ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਾਦੁ=ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਉਸ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ ਵੀ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ?

ਨਾਨਕ ਆਇਆ ਸੋ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ; ਜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਰਵਾਣੁ= ਪਰਵਾਣਨੀਕ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਸਚ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਇਆ ਸਫਲ ਤਾਹੂ ਕੋ ਗਨੀਐ ॥ ਜਾਸੁ ਰਸਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਭਨੀਐ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੨]

੨. ਆਇਆ ਤਿਨ ਕਾ ਸਫਲੁ ਭਇਆ ਹੈ ਇਕ ਮਨਿ ਜਿਨੀ ਧਿਆਇਆ ॥

[ਵਡਹੰਸੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੭੯]

ਮਃ ੩ ॥ ਆਪਣਾ ਆਪੁ ਨ ਪਛਾਣੈ ਮੂੜਾ; ਅਵਰਾ ਆਖਿ ਦੁਖਾਏ ॥

ਮੂੜਾ=ਮੂਰਖ ਵਾ ਮੂੜ ਮੱਤ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਕੌੜੇ ਬਚਨ ਆਖਿ=ਬੋਲ ਕੇ ਅਵਰਾ=ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਦੁਖਾਏ=ਦੁਖਾਉਂਦਾ ਭਾਵ ਦੁਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੁੰਢੈ ਦੀ ਖਸਲਤਿ ਨ ਗਈਆ; ਅੰਧੇ ਵਿਛੁੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਏ ॥

ਇਸ ਅੰਧੇ=ਅਗਿਆਨ ਵਿਚ ਜੋ ਮੁੰਢੈ=ਮੁੱਢ ਦੀ ਖੋਟੀ ਖਸਲਤਿ=ਆਦਤ ਵਾ ਵਾਦੀ ਨ ਗਈਆ=ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਜਮਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਮਲੂਕੇ ਚੌਧਰੀ ਦੀ—ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਕ ਚੌਧਰੀ ਮਲੂਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬੀ, ਕਬਾਬੀ, ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਤੇ ਮਨ-ਮੱਤੀਆ ਸੀ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਇਕ ਬਿਮਾਰੀ ਨੇ ਆ ਘੇਰਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਭੁਲਿਆਂ ਵਿਆਪਨਿ੍ ਸਭੇ ਰੋਗ॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫]

ਦੇ ਮਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਰਗੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਹੋਇਆ। ਬਹੁਤ ਉਪਚਾਰ ਕੀਤੇ ਪਰ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਹਟ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਕੋਈ ਕੁਝ। ਕਈ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਧਿਆਏ ਮਨਾਏ ਪਰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਲੂਕਾ ਚੌਧਰੀ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਹੈਂ ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਕੋਈ ਪਿਆਸਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਜੋਤ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ। ਲੋਕੀ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਆ ਕਰਕੇ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਕੋਲ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਚੱਲ ! ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਉਹ ਤੇਰੇ ਦੁਖ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। "ਗਉਂ ਭਨਾਵੇ ਜੌਂ ਭਾਵੇਂ ਗਿੱਲੇ ਹੀ ਹੋਣ" ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਚੌਧਰੀ ਜੀ ! ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਏ ਹੋ ਦੱਸੋ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਤਪਾ ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਮਿਰਗੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਤੂੰ ਕਰਮ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਕੀ ਹੈਂ। ਉਸਨੇ ਸੱਚੋ ਸੱਚ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਸ਼ੁਧ ਅਤੇ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਬਾਰੇ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣੀ ਛੱਡਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮਿਰਗੀ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗੀ। ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਪੀਵਾਂਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਬਚਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮਿਰਗੀ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾ ਪੀਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਸੁਖ ਨਾਲ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤੇ ਚੌਧਰੀ ਬਚਨ ਤੇ ਪੱਕਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਵਰਖਾ ਰੁੱਤੇ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਚੜ੍ਹ ਆਈਆਂ ਤੇ ਚੌਧਰੀ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਮੰਗਵਾਈ ਤੇ ਨਾਲ ਨਮਕੀਨ ਖਾਧਾ, ਜਦੋਂ ਸਰੂਰ ਜਿਹਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਹਵੇਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਸੀ ਉੱਚੇ-ਉੱਚੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ "ਤਪਾ, ਹਟਾਇਓ ਹੁਕਮ ਤੁਮਾਰਾ" ਕਿ ਮੈਂ ਪੀ ਲਈ ਹੈ ਐਸੇ ਸੁੰਦਰ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਿਰਗੀ ਭੀ ਆਈ ਹੈ ਤੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਮਿਰਗੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਹਵੇਲੀ ਤੋਂ ਸਿਰ ਪਰਨੇ ਹੇਠ ਡਿੱਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਡਿਗਦਿਆਂ ਹੀ ਧੌਣ ਟੁੱਟ ਗਈ ਤੇ ਮਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁੱਢ ਦੀ ਖਸਲਤ=ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਮੌਤ ਦੀ ਚੋਟ ਖਾਧੀ ਤੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮਨ ਦੀ ਆਦਤ ਕਰਕੇ ਵੇਮੁਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭੈ ਭੰਨਿ ਨ ਘੜਿਓ; ਰਹੈ ਅੰਕਿ ਸਮਾਏ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਡਰ ਧਾਰ ਕੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨਿ=ਭੰਨਿਆ ਭਾਵ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਘੜਿਓ=ਘੜਿਆ ਭਾਵ ਬਣਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਡਰ ਨੂੰ ਧਾਰ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਭੰਨਿ=ਤੋੜ ਕੇ ਘੜਿਆ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਅੰਕਿ=ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਏ=ਸਮਾਉਣ ਵਲੋਂ ਰਹੈ=ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਨਦਿਨੁ ਸਹਸਾ ਕਦੇ ਨ ਚੂਕੈ; ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦੈ=ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਜੋ ਵਾਂਝੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਹਸਾ=ਭਰਮ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਅੰਤਰਿ ਸਬਲਾ; ਨਿਤ ਧੰਧਾ ਕਰਤ ਵਿਹਾਏ ॥

ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਅਤੇ ਲੋਭ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਅੰਤਰਿ=ਵਿਚ (ਸ+ਬਲਾ) ਸ=ਸਹਿਤ ਬਲਾ=ਬਲ ਦੇ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਧੰਧਾ=ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਵਿਹਾਏ=ਬਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਚਰਣ ਕਰ ਦੇਖਤ ਸੁਣਿ ਥਕੇ; ਦਿਹ ਮੁਕੇ ਨੇੜੈ ਆਏ ॥

ਚਰਣ=ਪੈਰ, ਕਰ=ਹਥ ਦੇਖਤ=ਨੇਤ੍ਰ ਵਾ ਅੱਖਾਂ ਸੁਣਿ=ਸ੍ਰਵਣ ਵਾ ਕੰਨ ਅਤੇ ਦਿਹ=ਦਿਨ ਮੁਕੇ=ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਭਾਵ ਨੇੜੈ=ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੱਥ, ਪੈਰ, ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ ਆਦਿਕ ਜੋ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇੰਦਰੇ ਹਨ ਇਹ ਥੱਕ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਜੀਉਣ ਦੇ ਦਿਨ ਮੁਕ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਦਿਨ ਨੇੜੈ=ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਇ=ਆ ਗਏ ਹਨ; **ਅਥਵਾ** ਮੌਤ ਦੇ ਦਿਨ ਆਇ ਮੁਕੇ=ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਸਚਾ ਨਾਮੁ ਨ ਲਗੋ ਮੀਠਾ; ਜਿਤੁ ਨਾਮਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਪਾਏ ॥

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਨਾਮੁ ਤੇ ਨਾਮਿ ਨਾਮੀ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਵੀਚਾਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਨਾਮ ਤੇ ਨਾਮੀ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਨਾਮਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਮੀਠਾ=ਪਿਆਰਾ ਨ=ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਜਿਸ ਨਾਮ ਤੋਂ ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਥਵਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਨਾਮੀ ਅਤੇ ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀਆਂ ਸੀ।

ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ, ਮਰੈ ਫੁਨਿ ਜੀਵੈ; ਤਾਂ ਮੋਖੰਤਰੁ ਪਾਏ ॥

ਇਹ ਜੀਵ ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਵਲੋਂ ਮਰ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਲੋਂ ਮਰਿਆ ਹੈ ਉਸ ਪਾਸੇ ਜੀਵੇ ਤਾਂ ਮੋਖੰਤਰੁ=ਅੰਤਰੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਧੁਰਿ ਕਰਮੁ ਨ ਪਾਇਓ ਪਰਾਣੀ; ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ ਕਿਆ ਪਾਏ ॥

ਇਹ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਧਾਰੀ ਜੀਵ ਨੇ ਧੁਰਿ=ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕਰਤਵ ਕਰਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਫਿਰ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੀ ਪਾਇਗਾ ?

ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸਮਾਲਿ ਤੂ ਮੂੜੇ; ਗਤਿ ਮਤਿ ਸਬਦੇ ਪਾਏ ॥

ਹੇ ਮੂਰਖ ! ਤੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਾ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਲਿ=ਸੰਭਾਲਣਾ ਕਰ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਮਤਿ=ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਪਾਏ=ਪਾਵੇਂਗਾ।

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਦ ਹੀ ਪਾਏ; ਜਾਂ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਤਦ=ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਂਗਾ ਜਾਂ=ਜਦੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਆਪੁ=ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦੇਵੇਂਗਾ ॥੨॥

**ਪਉੜੀ ॥ ਜਿਸ ਦੈ ਚਿਤਿ ਵਸਿਆ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ;
ਤਿਸ ਨੋ ਕਿਉ ਅੰਦੇਸਾ ਕਿਸੈ ਗਲੈ ਦਾ ਲੋੜੀਐ ॥**

ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਚਿਤਿ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਵਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਸਿਆ ਭਾਵ ਯਾਦ ਹੈ, ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਭੀ ਗੱਲ ਦਾ ਅੰਦੇਸਾ=ਸੰਸਾ ਕਿਉਂ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

**ਹਰਿ ਸੁਖਦਾਤਾ ਸਭਨਾ ਗਲਾ ਕਾ, ਤਿਸ ਨੋ ਧਿਆਇਦਿਆ;
ਕਿਵ ਨਿਮਖ ਘੜੀ ਮੁਹੁ ਮੋੜੀਐ ॥**

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਧਿਆਇਦਿਆ=ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਘੜੀ ਜਾਂ ਨਿਮਖ ਮਾਤਰ ਸਮਾਂ ਕਿਸ ਲਈ ਮੂੰਹ ਮੋੜਨਾ ਹੈ।

**ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ, ਤਿਸ ਨੋ ਸਰਬ ਕਲਿਆਣ ਹੋਏ;
ਨਿਤ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਜਾਇ ਬਹੀਐ ਮੁਹੁ ਜੋੜੀਐ ॥**

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ=ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਕਲਿਆਣ=ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸਤਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਨੂੰ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੋੜਨਾ ਕਰੀਏ।

ਸਭਿ ਦੁਖ ਭੁਖ ਰੋਗ ਗਏ ਹਰਿ ਸੇਵਕ ਕੇ; ਸਭਿ ਜਨ ਕੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜੀਐ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜੋ ਸੇਵਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਦੁਖ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੂਪ ਭੁੱਖ, ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ ਸਭਿ=ਸਾਰੇ ਗਏ=ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਜਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੰਧਨ ਟੁੱਟ ਗਏ ਹਨ।

**ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਹੋਆ ਹਰਿ ਭਗਤੁ, ਹਰਿ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੈ ਮੁਹਿ ਡਿਠੈ;
ਜਗਤੁ ਤਰਿਆ ਸਭੁ ਲੋੜੀਐ ॥੪॥**

ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਗਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਹਰੀ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਤਰਨਾ ਲੋੜੀਐ=ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੫੧]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥ ਸੇਖਾ ਅੰਦਰਹੁ ਜੋਰੁ ਛਡਿ ਤੂ ਭਉ ਕਰਿ ਝਲੁ ਗਵਾਇ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਭੈ ਕੇਤੇ ਨਿਸਤਰੇ ਭੈ ਵਿਚਿ ਨਿਰਭਉ ਪਾਇ ॥ ਮਨੁ ਕਠੋਰੁ ਸਬਦਿ ਭੇਦਿ ਤੂੰ ਸਾਂਤਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ਸਾਂਤੀ ਵਿਚਿ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣੀ ਸਾ ਖਸਮੁ ਪਾਏ ਥਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾਮਿ ਕ੍ਰੋਧਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ ਪੁਛਹੁ ਗਿਆਨੀ ਜਾਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਮਨਮੁਖ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਹੈ ਨਾਮਿ ਨ ਲਗੋ ਪਿਆਰੁ ॥ ਕੂੜੁ ਕਮਾਵੈ ਕੂੜੁ ਸੰਗ੍ਰਹੈ ਕੂੜੁ ਕਰੇ ਆਹਾਰੁ ॥ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਧਨੁ ਸੰਚਿ ਮਰਹਿ ਅੰਤੇ ਹੋਇ ਸਭੁ ਛਾਰੁ ॥ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸੁਚ ਸੰਜਮ ਕਰਹਿ ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਵਿਕਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿ ਮਨਮੁਖੁ ਕਮਾਵੈ ਸੁ ਥਾਇ ਨਾ ਪਵੈ ਦਰਗਹਿ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਆਪੇ ਖਾਣੀ ਆਪੇ ਬਾਣੀ ਆਪੇ ਖੰਡ ਵਰਭੰਡ ਕਰੇ ॥ ਆਪਿ ਸਮੁੰਦੁ ਆਪਿ ਹੈ ਸਾਗਰੁ ਆਪੇ ਹੀ ਵਿਚਿ ਰਤਨ ਧਰੇ ॥ ਆਪਿ ਲਹਾਏ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸ ਨੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰੇ ਹਰੇ ॥ ਆਪੇ ਭਉਜਲੁ ਆਪਿ ਹੈ ਬੋਹਿਥਾ ਆਪੇ ਖੇਵਟੁ ਆਪਿ ਤਰੇ ॥ ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਕਰਤਾ ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਤੁਝੈ ਸਰੇ ॥੯॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥

ਉਥਾਨਕਾ—ਜਿਸ ਵਕਤ ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਜੀਵਣ ਸਫਲਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਕੋਈ ਝਾੜੂ, ਕੋਈ ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਲੱਕੜਾਂ, ਕਈ ਬਿਆਸਾ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਦਰ ਭੀੜ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਚਾਰੇ ਵਰਨਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਕਲਿਆਣ ਹਿਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ ਉਪਦੇਸੁ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਕਉ ਸਾਝਾ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੪੭]

ਇਸ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ। ਸ਼ਾਂਤ ਸਰੂਪ, ਵੈਰ ਰਹਿਤ, ਸਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਦਇਆਲੁ ਹੈ ਜਿਸ ਨੋ *ਸਮਤੁ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥

[ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੦੦]

ਪਰ ਕੁਝ ਈਰਖਾਲੂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੇਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਜਦੋਂ ਈਰਖਾ ਦਵੈਸ਼ ਦੇ ਵਚਨ ਬੋਲਦੇ ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਦਾਤ ਹੈ ਜਿਸ ਘਰ ਦੇ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਰੁਖ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸਿਆਣਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੁਖ ਬਦਲ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੇਖਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਭਟਕਦੀ ਪਰ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਜਾਂਦੀ। ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰੀਏ। ਇਕ ਢੰਗ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਬਿਆਸਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣ ਗੁਲੇਲੇ ਮਾਰ ਕੇ ਘੜੇ ਭੰਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗਏ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਲੇਲੇ ਮਾਰ ਕੇ ਘੜੇ ਭੰਨ ਦਿੱਤੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ੇਖਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕੋਝੀ ਹਰਕਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ

* ਨੋਟ—ਸਮਤੁ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਪੋਲਾ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਸ਼ੇਖਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਘੜੇ ਭੰਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਔਰ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਸਹਿਤ ਮਿੱਠੇ ਜਿਹੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰਸਿਖੋ ! ਇਹ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਜੇ ਕੁਝ ਆਖੋਗੇ ਤਾਂ ਟਕਰਾਅ ਹੋ ਜਾਇਗਾ। ਬੱਚੇ ਹਨ ਸਮਝ ਜਾਣਗੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਦਲ ਦਿਉ ਭਾਵ ਘੜਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਮਸ਼ਕਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਭਰ ਲੈ ਆਇਆ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਮਸ਼ਕਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਗਏ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਗੁਲੇਲੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗਾ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸ਼ੇਖਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਮਸ਼ਕਾਂ ਵਿਚ ਛੇਕ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਣ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਕਾਂ ਭੀ ਪਾੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਕੀ ਕਰੀਏ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਧੀਰਜ ਵਿਚ ਬੋਲੇ ਕਿ ਕਿਹਾ ਭਾਈ ਜਲ; ਗਾਗਰਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਆਇਆ ਕਰੋ। ਗਾਗਰਾਂ ਨਾਲ ਜਲ ਲਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਬੱਚੇ ਫਿਰ ਵੀ ਨਾ ਹਟੇ। ਇੱਟਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਪਿੱਤਲ ਦੀਆਂ ਗਾਗਰਾਂ ਭੰਨਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਫਿਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਣ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੁਣ ਗਾਗਰਾਂ ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਭੰਨਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁਪ ਹੋ ਗਏ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖ ਵੀ ਭਾਣੇ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਿਰਨ ਤੁਰਨ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸ਼ੇਖ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਸ਼ੇਖ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ :—

ਸੇਖਾ ਅੰਦਰਹੁ ਜੋਰੁ ਛਡਿ ਤੂ; ਭਉ ਕਰਿ ਝਲੁ ਗਵਾਇ ॥

ਹੇ ਸ਼ੇਖ ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਤੇ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਜੋਰੁ=ਬਲ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਕਰ। ਕੁਝ ਖੁਦਾ ਦਾ ਭਉ=ਡਰ ਧਾਰਣ ਕਰ, ਅਤੇ ਝਲੁ=ਸ਼ੁਦਾਪੁਣਾ ਵਾ ਕਮਲਪੁਣਾ ਗਵਾਇ=ਗਵਾ ਦੇਣਾ ਕਰ ਭਾਵ ਘੜੇ ਭੰਨਣੇ, ਗਾਗਰਾਂ ਤੋੜਨੀਆਂ ਮਸ਼ਕਾਂ ਪਾੜਨੀਆਂ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਨਾ ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। **ਅਥਵਾ** ਹੇ ਸ਼ੇਖਾ=ਸਿਖਿਆ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂ ! ਤੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਜੋਰੁ=ਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਉ=ਡਰ ਧਾਰਣ ਕਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਰੂਪ ਝਲੁ=ਸ਼ੁਦਾਪੁਣੇ ਨੂੰ ਗਵਾਇ=ਗਵਾ ਭਾਵ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕਰ।

ਗੁਰ ਕੈ ਭੈ ਕੇਤੇ ਨਿਸਤਰੇ; ਭੈ ਵਿਚਿ ਨਿਰਭਉ ਪਾਇ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਭੈ=ਡਰ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ ਕੇਤੇ=ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਨਿਸ=ਪਰਪੰਚ ਤੋਂ ਤਰੇ=ਤਰ ਗਏ ਹਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭੈ ਡਰ ਵਿਚਿ=ਅੰਦਰ ਰਿਹਾਂ ਹੀ ਨਿਰਭਉ=ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁ ਕਠੋਰੁ ਸਬਦਿ ਭੇਦਿ ਤੂੰ; ਸਾਂਤਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ **ਵਾ**: ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਕਠੋਰੁ=ਕਠਨ, ਕੁਰੱਖਤ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਭੇਦਿ=ਵਿੰਨ੍ਹ ਦੇ, ਇਸ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ ਕੇ ਵਸੇਗੀ।

ਸਾਂਤੀ ਵਿਚਿ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣੀ; ਸਾ ਖਸਮੁ ਪਾਏ ਥਾਇ ॥

ਜੋ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿੱਚ ਕਾਰ ਕਮਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸਾ=ਉਸ ਕਾਰ ਨੂੰ ਖਸਮੁ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਥਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਕਬੂਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਕਾਮਿ ਕ੍ਰੋਧਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ; ਪੁਛਹੁ ਗਿਆਨੀ ਜਾਇ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿਚ ਲਗਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ

ਪਾਇਆ। ਜੇ ਅਸਾਡੇ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਆਸ, ਵਿਸ਼ਸ਼ਟ, ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲਉ ਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਚੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲਵੋ ॥੧॥ ਅਗੇ ਮਨਮੁਖ : ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਸਦੇ ਹਨ।

ਮਃ ੩ ॥ ਮਨਮੁਖ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਹੈ; ਨਾਮਿ ਨ ਲਗੋ ਪਿਆਰੁ ॥

ਮਨਮੁਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹੁ ਬਹੁਲਤਾ ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

ਕੂੜੁ ਕਮਾਵੈ ਕੂੜੁ ਸੰਗ੍ਰਹੈ; ਕੂੜੁ ਕਰੇ ਆਹਾਰੁ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਝੂਠ ਦੀ ਹੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਝੂਠੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਝੂਠਾ ਧਨ ਸੰਗ੍ਰਹੈ=ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਝੂਠ ਦਾ ਹੀ ਆਹਾਰੁ=ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਛਕਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਧਨੁ ਸੰਚਿ ਮਰਹਿ; ਅੰਤੇ ਹੋਇ ਸਭੁ ਛਾਰੁ ॥

ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਵਾਂਗ ਦੁਖ ਰੂਪ ਮਾਇਆ=ਛਲ ਰੂਪ ਧਨੁ ਨੂੰ ਸੰਚਿ=ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਧਨ ਛਾਰੁ=ਸੁਆਹ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਸੰਚਿ ਬਹੁ ਚਿਤੈ ਬਿਕਾਰ....... ॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੯੭]

੨. ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਕਾਰਣਿ ਭਰਮਦੇ ਫਿਰਿ ਘਰਿ ਘਰਿ ਪਤਿ ਗਵਾਇ ॥
[ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੫]

ਕਰਮ ਧਰਮ ਸੁਚ ਸੰਜਮ ਕਰਹਿ; ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਵਿਕਾਰੁ ॥

ਮਨਮੁਖ ਜੀਵ ਬਾਹਰੋਂ ਲੋਕ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ, ਧਰਮ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਸੁਚ=ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਆਦਿ ਸੰਜਮ=ਸਾਧਨ ਕਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋਭ ਰੂਪ ਵਿਕਾਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸੁਚ ਸੰਜਮ ਸਭ ਵਿਕਾਰੁ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਰਮ ਧਰਮ ਸੰਜਮ ਸੁਚ ਨੇਮਾ ਚੰਚਲ ਸੰਗਿ ਸਗਲ ਬਿਧਿ ਹਾਰੀ ॥
[ਸਵਯੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੮੮]

ਨਾਨਕ ਜਿ ਮਨਮੁਖੁ ਕਮਾਵੈ, ਸੁ ਥਾਇ ਨਾ ਪਵੈ; ਦਰਗਹਿ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨਮੁਖ ਜੋ ਭੀ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਥਾਇ=ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਮਨਮੁਖ ਦਰਗਹਿ ਵਿਚ ਖੁਆਰੁ=ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਨਮੁਖਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਹਉਮੈ ਅੰਧੁ ਗੁਬਾਰੁ ॥ [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੬]

੨. ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਕਰੈ ਅਜਾਈ ॥ ਜਿਉ ਬਾਲੂ ਘਰ ਠਉਰ ਨ ਠਾਈ ॥੭॥
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੮]

੩. ਮਨਮੁਖਿ ਮੂਲੁ ਗਵਾਇਆ ਦਰਗਹ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ॥੩॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੩੩੧]

ਪਉੜੀ ॥ ਆਪੇ ਖਾਣੀ ਆਪੇ ਬਾਣੀ; ਆਪੇ ਖੰਡ ਵਰਭੰਡ ਕਰੇ ॥

ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆ ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ, ਆਪ ਹੀ ਚਾਰ ਬਾਣੀਆਂ ਰੂਪ ਬੈਖਰੀ, ਮੱਧਮ, ਪਸੰਤੀ, ਪਰਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਨੌ ਖੰਡ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਵਰਭੰਡਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਨੌ ਖੰਡਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ :—੧. ਕੁਰੂ ਖੰਡ, ੨. ਹਿਰਨਮਯ ਖੰਡ, ੩. ਇਲਾਬ੍ਰਤ ਖੰਡ, ੪. ਕੇਤੁਮਾਲ ਖੰਡ, ੫. ਹਰਿਵਰਖ ਖੰਡ, ੬. ਰੰਮਯਕ ਖੰਡ, ੭. ਕਿੰਪੁਰਖ ਖੰਡ, ੮. ਭਦਰ ਖੰਡ, ੯. ਭਾਰਤ ਖੰਡ।

ਆਪਿ ਸਮੁੰਦੁ ਆਪਿ ਹੈ ਸਾਗਰੁ; ਆਪੇ ਹੀ ਵਿਚਿ ਰਤਨ ਧਰੇ ॥

ਆਪੇ ਆਪ ਸਤ ਸਮੁੰਦਰ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਆਪ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਵਿੱਚ (ਸਾ+ਗਰੁ) ਸ=ਸਹਿਤ ਗਰੁ=ਗਰਲਤਾ (ਜ਼ਹਿਰ) ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਪ ਹੀ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਧਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਆਪ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਸਾਗਰ ਹੈ। **ਸਾਗਰੁ**=ਸਗਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਪੁਟਕੇ ਜਿਹੜਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਗਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜ ਕੱਲ "ਖਾਡੀ ਜਾਂ ਗੁਭ" ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਆਪਿ ਲਹਾਏ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਕਿਰਪਾ; ਜਿਸ ਨੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰੇ ਹਰੇ ॥

ਜਿਸ ਉਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਰਤਨ ਲਹਾਏ=ਲਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਆਪ ਹੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣਾਉਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰੇ=ਹਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਉਹ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਆਪੇ ਭਉਜਲੁ ਆਪਿ ਹੈ ਬੋਹਿਥਾ; ਆਪੇ ਖੇਵਟੁ ਆਪਿ ਤਰੇ ॥

ਆਪ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭਉਜਲੁ=ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ। ਆਪੇ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਬੋਹਿਥਾ=ਜਹਾਜ ਹੈ। ਆਪ ਹੀ ਖੇਵਟੁ=ਮਲਾਹ ਹੈ ਆਪ ਹੀ ਤਰਣੇ ਵਾਲਾ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰੁ ਪਉੜੀ ਬੇੜੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਤੁਲਹਾ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥**
ਗੁਰੁ ਸਰੁ ਸਾਗਰੁ ਬੋਹਿਥੋ ਗੁਰੁ ਤੀਰਥੁ ਦਰੀਆਉ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੭]

੨. **ਗੁਰੁ ਬੋਹਿਥੁ ਗੁਰੁ ਬੇੜੀ ਤੁਲਹਾ ਮਨ ਹਰਿ ਜਪਿ ਪਾਰਿ ਲੰਘਾਇਆ ॥੧॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੪੦]

ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਕਰਤਾ; ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਤੁਝੈ ਸਰੇ ॥੯॥

ਹੇ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਕਰਮ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਤੁਝੈ=ਤੇਰੇ ਸਰੇ=ਸੁਦਰਸ਼ **ਵਾ** ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੯॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੬]

੨. **ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਕਰਨੈ ਜੋਗੁ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਹੋਗੁ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੬]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੫੩]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੫ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਸਿਮਰਹਿ ਸਾਧਸੰਗਿ ਤੈ ਤਨਿ ਉਡੈ ਖੇਹ ॥ ਜਿਨਿ ਕੀਤੀ ਤਿਸੈ ਨ ਜਾਣਈ ਨਾਨਕ ਫਿਟੁ ਅਲੂਣੀ ਦੇਹ ॥੧॥ ਮਃ ੫ ॥ ਘਟਿ ਵਸਹਿ ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ ਰਸਨਾ ਜਪੈ ਗੁਪਾਲ ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਿਮਰੀਐ ਤਿਸੁ ਦੇਹੀ ਕਉ ਪਾਲਿ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਆਪੇ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਕਰੇ ਇਸਨਾਨੁ ॥ ਆਪੇ ਸੰਜਮਿ ਵਰਤੈ ਸ੍ਵਾਮੀ ਆਪਿ ਜਪਾਇਹਿ ਨਾਮੁ ॥ ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ ਹੋਇ ਭਉ ਖੰਡਨੁ ਆਪਿ ਕਰੈ ਸਭੁ ਦਾਨੁ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਸੋ ਸਦ ਹੀ ਦਰਗਹਿ ਪਾਏ ਮਾਨੁ ॥ ਜਿਸ ਦੀ ਪੈਜ ਰਖੈ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ ਸੋ ਸਚਾ ਹਰਿ ਜਾਨੁ ॥੧੪॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੫ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਸਿਮਰਹਿ ਸਾਧਸੰਗਿ; ਤੈ ਤਨਿ ਉਡੈ ਖੇਹ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਸਤਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਨ ਉਪਰ ਲਾਹਨਤਾਂ ਰੂਪੀ ਖੇਹ ਉਡਦੀ ਹੈ, ਅਥਵਾ-ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਨਿ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿਚ ਪਾਪ **ਵਾ:** ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪੀ ਖੇਹ ਉਡਦੀ ਹੈ।

ਜਿਨਿ ਕੀਤੀ ਤਿਸੈ ਨ ਜਾਣਈ; ਨਾਨਕ ਫਿਟੁ ਅਲੂਣੀ ਦੇਹ ॥੧॥

ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪਾਲਣਾ ਪੋਸਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਕੰਮੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਫਿਟ ਲਾਹਨਤ ਹੈ।

ਮਃ ੫ ॥ ਘਟਿ ਵਸਹਿ ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ; ਰਸਨਾ ਜਪੈ ਗੁਪਾਲ ॥

ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ=ਚਰਣ ਕਮਲ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ=ਜੀਭ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਰਨ ਕਮਲ ਨਿਮਖ ਰਿਦੈ ਧਾਰੇ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਜਪਤ ਸਭਿ ਕਾਰਜ ਸਾਰੇ ॥

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੯]

ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਿਮਰੀਐ; ਤਿਸੁ ਦੇਹੀ ਕਉ ਪਾਲਿ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਸੋ=ਉਹ ਪ੍ਰਭੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਮਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਸੁ=ਉਸ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਪਾਲਿ=ਪਾਲਣਾ ਕਰੋ। ਅਥਵਾ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਦੇਹੀ ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਸਨਾ=ਜੀਭ ਨਾਲ ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਾਲਿ=ਪਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਕਰੋ।

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਐਸੇ ਮੱਤ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਮਲ ਕੇ ਰਖੋ, ਬਸਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ, ਕਦੀ ਬਸਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੜਣਾ, ਮੰਗ ਕੇ ਖਾਣਾ, ਵਿਹਲੇ ਰਹਿਣਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਯੋਗੀ ਹੋਣ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਹਜ਼ੂਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਠ ਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਤੁਸੀਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਤਨੇ ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਧੂਣੀਆਂ ਤਾਪਣੀਆਂ, ਦੇਹ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਹੋ; ਹਜ਼ੂਰ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ

ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਹਠ ਧਰਮੀ ਕਰਮ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਵਰਮੀ ਦੇ ਕੁਟਣ ਨਾਲ ਸੱਪ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਰਮੀ ਮਾਰੀ ਸਾਪੁ ਨ ਮਰਈ ਨਾਮੁ ਨ ਸੁਨਈ ਡੋਰਾ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੧]

ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਰੂਪ ਸੱਪ ਦੇਹ ਰੂਪ ਵਰਮੀ ਵਿਚ, ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਰੂਪ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਨਾਲ ਮਨ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਦੇਹੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਰੋਗੀ ਕਰਨਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇਹੀ ਨਾਲ ਸਤ ਕਰਮ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇਹੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ—ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਤਿੰਨ ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਘੋੜ-ਸਵਾਰ ਇਕ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਗਵਾਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਤਨੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਇਤਨਾ ਪੈਂਡਾ ਤੈਹ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਉਸਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਘੋੜ-ਸਵਾਰ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਨੇ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਐਸੀ ਅੱਡੀ ਲਾਈ ਨਾ ਆਪ ਕਿਤੇ ਰੁਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਰੋਕਿਆ ਅਖ਼ੀਰ ਭੁਖਾ ਪਿਆਸਾ ਘੋੜਾ ਠੋਕਰ ਖਾ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਮਰ ਗਿਆ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ, ਤੇ ਇਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਦੂਜਾ ਅਜੇ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜਾ ਹੈ ਘੋੜੇ ਤੇ ਕਾਠੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਉਸ ਨੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਮਾਲਸ਼ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ, ਨਿਹਾਰੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਘੋੜੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋਇਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਮੰਜਲ ਵੱਲ ਤੁਰਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਤੀਜਾ ਅਕਲ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਵੰਡ ਕਰ ਲਈ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਿਤਨਾਂ ਪੈਂਡਾ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਨੇ ਹੀ ਮੀਲ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਅਰਾਮ ਕਰਦਾ, ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਭੀ ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਘੋੜਾ ਤੰਗ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਫ਼ਰ ਵੀ ਸਹੀ ਮੁਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨੇ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਘੋੜਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਜੀ ਘੋੜਾ ਤਾਂ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਹੋਈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਘੋੜਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਇਸ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ। ਤੈਨੂੰ ਅਗੇ ਤੋਂ ਘੋੜਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਦੱਸ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰੀਆਂ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਭੀ ਘੋੜੇ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਇਕ ਮੀਲ ਭੀ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰੀਆਂ ਦੇਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ? ਤੀਸਰਾ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਘੋੜਾ ਭੀ ਠੀਕ ਸਵਾਰ ਭੀ ਠੀਕ ਸਫ਼ਰ ਭੀ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਿਬੜਿਆ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਘੋੜੇ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੈਂ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵ ਹਨ ਤੇ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਘੋੜੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇ ਕੇ ਗਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਦੂਜੇ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਦੇਹੀ ਦੇ ਹੀ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਮੰਜ਼ਲ ਵੱਲ ਇਕ ਕਦਮ ਭੀ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ, ਅਥਵਾ—ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵੱਲ ਇਕ ਕਦਮ ਭੀ ਨਹੀਂ ਵਧੇ ਕੇਵਲ ਦੇਹ ਦੀਆਂ ਮਾਲਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗੇ ਰਹੇ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸਜ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੀਸਰੇ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿੱਥ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਉੱਠਣ, ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸੌਣਾ, ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਨਾ ਤੇ ਜਪ ਤਪ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਹੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਨੀ ਉਹ ਮੰਜ਼ਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇਹੀ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਪਾਲਿ=ਪਾਲਣਾ ਭਾਵ ਸੰਭਾਲਣਾ ਕਰ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪਉੜੀ॥ ਆਪੇ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਕਰਤਾ; ਆਪਿ ਕਰੇ ਇਸਨਾਨੁ॥

ਕਰਤਾ=ਰਚਨਹਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਅਠਸਠਿ=ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਯਾਤਰੂ ਹੋ ਕੇ ਤੀਰਥਾਂ ਉੱਪਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤੀਰਥ—ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਦ ਹੈ ਜੋ "ਤ੍ਰੀ" ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ੧. ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਤਾਰੇ। ੨. ਪਵਿਤ੍ਰ ਮੰਨੇ ਗਏ ਅਸਥਾਨ ਜਿਹਾ ਕੁ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਗੰਗਾ, ਜਗੰਨਾਥ, ਕਾਂਸ਼ੀ ਆਦਿ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤੀਰਥ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਣ ਜਾਉ ਤੀਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ॥
ਤੀਰਥੁ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰੁ ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਹੈ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੮੭]

੨. ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਤਿਸੁ ਸੰਗਿ ਰਹਹਿ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥੪॥
[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੯੧]

ਆਪੇ ਸੰਜਮਿ ਵਰਤੈ ਸੁਾਮੀ; ਆਪਿ ਜਪਾਇਹਿ ਨਾਮੁ॥

ਸੁਾਮੀ=ਮਾਲਕ ਵਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਸੰਜਮੀ ਹੋ ਕੇ ਸੰਜਮਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਿ ਜਪਾਏ ਜਪੈ ਸੋ ਨਾਉ॥ ਆਪਿ ਗਾਵਾਏ ਸੁ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੦]

ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ ਹੋਇ ਭਉ ਖੰਡਨੁ; ਆਪਿ ਕਰੈ ਸਭੁ ਦਾਨੁ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਦਿਆਲੂ ਹੋ ਕੇ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ **ਵਾ:** ਜਮਾਂ ਦੇ ਭਉ=ਡਰ ਨੂੰ ਖੰਡਨੁ=ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਨੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ; ਸੋ ਸਦ ਹੀ ਦਰਗਹਿ ਪਾਏ ਮਾਨੁ॥

ਆਪ ਹੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਬੁਝਾਏ=ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਭਾਵ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਨੁ=ਇੱਜ਼ਤ ਪਾਏ=ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਦੀ ਪੈਜ ਰਖੈ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ; ਸੋ ਸਚਾ ਹਰਿ ਜਾਨੁ॥੧੪॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਜਿਸ ਦੀ ਪੈਜ=ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਸਚਾ=ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਨੁ=ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੧੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਰਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਭਗਤ ਉਪਾਇਆ ਪੈਜ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
[ਆਸਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

੨. ਸੰਤਾ ਕੀ ਪੈਜ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਆਦਿ ਬਿਰਦੁ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ॥੨॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੧]

੩. ਭਗਤਾ ਦੀ ਸਦਾ ਤੂ ਰਖਦਾ ਹਰਿ ਜੀਉ ਧੁਰਿ ਤੂ ਰਖਦਾ ਆਇਆ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੩੭]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੫੫]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਜਗਤੁ ਮੁਆ ਮਰਦੋ ਮਰਦਾ ਜਾਇ ॥ ਜਿਚਰੁ ਵਿਚਿ ਦੰਮੁ ਹੈ ਤਿਚਰੁ ਨ ਚੇਤਈ ਕਿ ਕਰੇਗੁ ਅਗੈ ਜਾਇ ॥ ਗਿਆਨੀ ਹੋਇ ਸੁ ਚੇਤੰਨੁ ਹੋਇ ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧੁ ਕਮਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਏਥੈ ਕਮਾਵੈ ਸੋ ਮਿਲੈ ਅਗੈ ਪਾਏ ਜਾਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਧੁਰਿ ਖਸਮੈ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਪਇਆ ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਚੇਤਿਆ ਨ ਜਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਅੰਤਰਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਦਾ ਰਹਿਆ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਦਮਿ ਦਮਿ ਸਦਾ ਸਮ੍ਹਾਲਦਾ ਦੰਮੁ ਨ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਾ ਭਉ ਗਇਆ ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਮਰਤਬਾ ਤਿਸ ਨੋ ਦੇਇ ਜਿਸ ਨੋ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਰਜਾਇ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਆਪੇ ਦਾਂਨਾਂ ਬੀਨਿਆ ਆਪੇ ਪਰਧਾਨਾਂ ॥ ਆਪੇ ਰੂਪ ਦਿਖਾਲਦਾ ਆਪੇ ਲਾਇ ਧਿਆਨਾਂ ॥ ਆਪੇ ਮੋਨੀ ਵਰਤਦਾ ਆਪੇ ਕਥੈ ਗਿਆਨਾਂ ॥ ਕਉੜਾ ਕਿਸੈ ਨ ਲਗਈ ਸਭਨਾ ਹੀ ਭਾਨਾ ॥ ਉਸਤਤਿ ਬਰਨਿ ਨ ਸਕੀਐ ਸਦ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨਾ ॥੧੯॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਜਗਤੁ ਮੁਆ; ਮਰਦੋ ਮਰਦਾ ਜਾਇ ॥

ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹਉਮੈ=ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਵਿਚ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਰਦਾ ਹੀ ਮਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਜਗੁ ਬਿਨਸਦਾ ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੩੩]

੨. **ਹਉਮੈ ਕਰਤਾ ਜਗੁ ਮੁਆ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰੁ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੩੪]

ਹਉਮੈ : ਹਉਮੈ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦੋ ਭਾਵਨਾਂ ਦਾ ਸਮਿਲਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਦੋ ਵਿਚਾਰ ਮਿਲ ਕੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਇਸ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਹਉਮੈ ਦੇ ਤਿਆਗ ਵਿਚ ਵੀ ਦੋ ਭਾਵਨਾਂ ਹਨ ਤੂੰ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੱਕ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੂੰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਸ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮੈ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ ॥** [ਬਿਲਾਵਲ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੨੭]

੨. **ਕਬੀਰ ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ॥** [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਅੰਗ ੧੩੭੫]

ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇਰੀ ਦਾ ਪਾਠ ਪੱਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਉਮੈ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਹਉਮੈ ਨਵਿਰਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਹਉਮੈ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੈ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਜੰਮਣਾ, ਮਰਨਾ, ਆਉਣਾ, ਜਾਣਾ, ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ੮੪ ਵਿਚ ਭਟਕਣਾ ਮਿਟਦਾ ਨਹੀਂ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਇਸ ਭੜਕਾਹਟ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਹਉਮੈ ਦੀਆਂ ਲੋਰੀਆਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਜਾਇ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਹੀ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਚਰੁ ਵਿਚਿ ਦੰਮੁ ਹੈ, ਤਿਚਰੁ ਨ ਚੇਤਈ; ਕਿ ਕਰੇਗੁ ਅਗੈ ਜਾਇ ॥

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਦੰਮੁ=ਸੁਆਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਜੀਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨ ਚੇਤਈ=ਯਾਦ ਨਹੀਂ

ਕਰਦਾ ਇਸ ਲਈ ਅਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ? ਇਸ ਲਈ ਜੀਵ ਕੋਲ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਹੈ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਚਰੁ ਅੰਦਰਿ ਸਾਸੁ ਤਿਚਰੁ ਸੇਵਾ ਕੀਚੈ ਜਾਇ ਮਿਲੀਐ ਰਾਮ ਮੁਰਾਰੀ ॥੨੫॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ, ੯੧੧]

ਗਿਆਨੀ ਹੋਇ ਸੋ ਚੇਤੰਨੁ ਹੋਇ; ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧੁ ਕਮਾਇ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਨਾਨਕ ਏਥੈ ਕਮਾਵੈ ਸੋ ਮਿਲੈ; ਅਗੈ ਪਾਏ ਜਾਇ ॥੧॥

ਜੋ ਜੀਵ ਕਰਮ ਏਥੈ=ਇਥੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਫਲ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪਾਇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਕਰਮ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਕਮਾਏ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੁਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੈਸਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੇ ਜੋ ਖਟੇ ਸੁੋ ਖਾਇ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੩੦]

੨. **ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ ॥** [ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਮਾਂਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪]

ਮਃ ੩ ॥ ਧੁਰਿ ਖਸਮੈ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਪਇਆ; ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਚੇਤਿਆ ਨ ਜਾਇ ॥

ਧੁਰਾਂ ਤੋਂ ਖਸਮੈ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਚੇਤਿਆ ਨ ਜਾਇ=ਜਪਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮੁ ਨ ਪਾਈਐ ਭਾਈ ਬਿਨੁ ਨਾਮੈ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਈ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੬੩੫]

ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਅੰਤਰਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ; ਸਦਾ ਰਹਿਆ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਵਿ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਦਮਿ ਦਮਿ ਸਦਾ ਸਮ੍ਾਲਦਾ; ਦੰਮੁ ਨ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥

ਸਦਾ ਹੀ ਦਮਿ ਦਮਿ=ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭੀ ਸੁਆਸ ਬਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਨਹ ਵੀਸਰੈ ਅਨ ਕਤਹਿ ਨ ਧਾਵਉ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੨]

੨. **ਸਾਸ ਸਾਸ ਸਾਸ ਹੈ ਜੇਤੇ ਮੈ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਸਮ੍ਾਰੇ ॥**
ਸਾਸੁ ਸਾਸੁ ਜਾਇ ਨਾਮੈ ਬਿਨੁ ਸੋ ਬਿਰਥਾ ਸਾਸੁ ਬਿਕਾਰੇ ॥੭॥ [ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੮੦]

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਅਰਜਨ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਜਦੋਂ ਕੁੰਤੀ ਪੁੱਤਰ ਅਰਜਨ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਸਮੀਪ-ਭਾਵ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ

ਹੋਈ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇ-ਸਬਰੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਸਨ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਰਜਨ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭਗਵਾਨ ਕਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਮੱਸਤ ਪ੍ਰਾਣੀ ਧਾਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਭਗਵਾਨ ਕਿਸ ਧਿਆਨ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਸਮਾਧੀ ਤੋਂ ਉਥਾਨ ਹੋਏ ਭਾਵ ਉਠੇ, ਅਰਜਨ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ। ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛ ਪੁਛਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੰਸੇ ਨਵਿਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਅਰਜਨ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਅਜ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹੋ ਔਰ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿਉ।

੧. **ਪ੍ਰਸ਼ਨ** : ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਾ ਕਿਸ ਦੀ ਫੇਰਦੇ ਹੋ ?
ਉੱਤਰ : ਜੋ ਮੇਰੀ ਮਾਲਾ ਫੇਰਦੇ ਹਨ।
੨. **ਪ੍ਰਸ਼ਨ** : ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹੋ ?
ਉੱਤਰ : ਜੋ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ।
੩. **ਪ੍ਰਸ਼ਨ** : ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹੋ ?
ਉੱਤਰ : ਜੋ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਅਰਜਨ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਪਰ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੋਰ ਕੀਤਾ। ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਕੌਣ ਹੈ ? ਅਰਜਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੌਣ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮੁਖੋਂ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅਰਜਨ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਮਨੋਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਖ਼ਰ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਰਜਨ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਸੂਖਮ ਜਿਹੀ ਈਰਖ਼ਾ ਫੁਰੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਦਿਖਾਓ ਕੌਣ ਹੈ ? ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਥੇ ਇਕ ਸ਼ੇਰ ਨਦੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਿਚ ਖੜਾ ਸੀ ਪਰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੀ ਰਿਹਾ; ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਰਜਨ ! ਮੈਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਸਮਾਧਿਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ! ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਿਆਸਾ, ਢਿਡੋਂ ਭੁੱਖਾ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਤਪੱਸਵੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਰ ਸੁਆਸ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਦੇ ਭੈ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੀ ਰਿਹਾ। ਇਕ-ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਹਰ ਦਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹੁਣ ਤੂੰ ਉੱਚੇ-ਉੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਇਹ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈਂਦਾ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਭੀ ਪੀ ਲਵੇਗਾ। ਅਰਜਨ ਨੇ ਨਾਮ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਖੜੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਪਾਣੀ ਛੱਡ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਪੀ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਿਆ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਜਾਮਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਤਪੱਸਵੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਰਜਨ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ, ਪੁੱਛਿਆ ਮਹਾਰਾਜ ਇਹ ਕੀ ਕੌਤਕ ਹੈ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਰਿੱਝਦੇ ਮਾਸ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੋਇਆ ਉਸ ਇੱਛਾ

ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਜੂਨੀ ਮਿਲੀ ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਇਸ ਜਨਮ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਇਹ ਸੰਸਕਾਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਿਹਾ।

ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਾ ਭਉ ਗਇਆ; ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਪਾਇ ॥

ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਭਉ=ਡਰ ਗਇਆ=ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਨਮ ਮਰਣ ਕੋ ਚੂਕੋ ਸਹਸਾ ਸਾਧਸੰਗਤ ਦਰਸਾਰੀ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੦੭]

੨. **ਜਨਮ ਮਰਣ ਕਾ ਭਉ ਗਇਆ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਗੋਪਾਲ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫]

ਨਾਨਕ ਇਹ ਮਰਤਬਾ ਤਿਸ ਨੋ ਦੇਇ;
ਜਿਸ ਨੋ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਰਜਾਇ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਮਰਤਬਾ=ਮੁਰਾਤਬਾ, ਰੁਤਬਾ, ਅਹੁਦਾ ਉਸਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਰਜਾਇ=ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਰਤਬਾ=ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮਰਤਬਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਗਯਾ-ਰੁਤਬਾ, ਉੱਚਾ ਨੀਵਾਂ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ, ਰੁਤਬਾ=ਦਰਜਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਪਦਵੀ।

ਰਜਾਈ=ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਰਜ਼ਾ=ਇੱਛਾ, ਮਰਜ਼ੀ, ਖੁਸ਼ੀ।

ਪਉੜੀ ॥ ਆਪੇ ਦਾਂਨਾਂ ਬੀਨਿਆ; ਆਪੇ ਪਰਧਾਨਾਂ ॥

ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਦਾਂਨਾਂ=ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਵਾ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਆਪੇ ਹੀ ਬੀਨਾ=ਦ੍ਰਿਸਟਾ ਭਾਵ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰਧਾਨਾਂ=ਮੁਖੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਮੈ ਮਛੁਲੀ ਕੈਸੇ ਅੰਤੁ ਲਹਾ ॥**
[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੫]

੨. **ਤੂੰ ਦਾਨਾਂ ਤੂੰ ਬੀਨਾਂ ਮੈ ਬੀਚਾਰੁ ਕਿਆ ਕਰੀ ॥** [ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੨੭]

੩. **ਆਪੇ ਦਾਨਾ ਆਪੇ ਬੀਨਾ ॥ ਆਪੇ ਆਪੁ ਉਪਾਇ ਪਤੀਨਾ ॥**
[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੨੦]

ਆਪੇ ਰੂਪ ਦਿਖਾਲਦਾ; ਆਪੇ ਲਾਇ ਧਿਆਨਾਂ ॥

ਆਪੇ ਹੀ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਭਾਵ ਆਤਮਿਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਧਿਆਨਾਂ=ਧਿਆਨ ਭਾਵ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪੇ ਰੂਪ ਕਰੇ ਬਹੁ ਭਾਂਤੀਂ ਨਾਨਕੁ ਬਪੁੜਾ ਏਵ ਕਹੈ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੩੫੦]

ਆਪੇ ਮੋਨੀ ਵਰਤਦਾ; ਆਪੇ ਕਥੈ ਧਿਆਨਾਂ ॥

ਆਪ ਹੀ ਮੋਨੀ=ਚੁਪ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਆਪ ਹੀ ਬਕਤਾ ਬਣ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬਹੂ ਮੋਨਿਧਾਰੀ ਲਾਵੈ ਧਿਆਨੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮः ੫, ਅੰਗ ੨੭੭]

ਕਉੜਾ ਕਿਸੈ ਨ ਲਗਈ; ਸਭਨਾ ਹੀ ਭਾਨਾ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਉੜਾ=ਦੁਖਦਾਇਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭਾਨਾ=ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਉੜਾ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਨੈ ਪੂਰਨ ਭਗਵਾਨੈ ਅਉਗਣੁ ਕੋ ਨ ਚਿਤਾਰੇ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੮੪]

੨. **ਇਕੁ ਫਿਕਾ ਨ ਗਾਲਾਇ ਸਭਨਾ ਮੈ ਸਚਾ ਧਣੀ ॥** [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ, ਅੰਗ ੧੩੮੪]

ਉਸਤਤਿ ਬਰਨਿ ਨ ਸਕੀਐ; ਸਦ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨਾ ॥੧੯॥

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ=ਉਪਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੀ ਬਰਨਿ=ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸਤੋਂ ਸਦਾ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨਾ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ॥੧੯॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਉਸਤਤਿ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਇ ਮੁਖਹੁ ਤੁਹਾਰੀਆ ॥**
ਮੋਹੀ ਦੇਖਿ ਦਰਸੁ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀਆ ॥੧॥ [ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੧]

੨. **ਉਸਤਤਿ ਕਰਹਿ ਅਨੇਕ ਜਨ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮः ੫, ਅੰਗ ੨੭੫]

ਵਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੫੭]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨ ॥ ਮੋਰੀ ਰੁਣ ਝੁਣ ਲਾਇਆ ਭੈਣੇ ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ ॥ ਤੇਰੇ ਮੁੰਧ ਕਟਾਰੇ ਜੇਵਡਾ ਤਿਨਿ ਲੋਭੀ ਲੋਭ ਲੁਭਾਇਆ ॥ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਵਿਟਹੁ ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੋ ॥ ਜਾ ਤੂ ਤਾ ਮੈ ਮਾਣੁ ਕੀਆ ਹੈ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਕੇਹਾ ਮੇਰਾ ਮਾਣੋ ॥ ਚੂੜਾ ਭੰਨੁ ਪਲੰਘ ਸਿਉ ਮੁੰਧੇ ਸਣੁ ਬਾਹੀ ਸਣੁ ਬਾਹਾ ॥ ਏਤੇ ਵੇਸ ਕਰੇਦੀਏ ਮੁੰਧੇ ਸਹੁ ਰਾਤੋ ਅਵਰਾਹਾ ॥ ਨਾ ਮਨੀਆਰੁ ਨ ਚੂੜੀਆ ਨਾ ਸੇ ਵੰਗੁੜੀਆਹਾ ॥ ਜੋ ਸਹ ਕੰਠਿ ਨ ਲਗੀਆ ਜਲਨੁ ਸਿ ਬਾਹੜੀਆਹਾ ॥ ਸਭਿ ਸਹੀਆ ਸਹੁ ਰਾਵਣਿ ਗਈਆ ਹਉ ਦਾਧੀ ਕੈ ਦਰਿ ਜਾਵਾ ॥ ਅੰਮਾਲੀ ਹਉ ਖਰੀ ਸੁਚਜੀ ਤੈ ਸਹ ਏਕਿ ਨ ਭਾਵਾ ॥ ਮਾਠਿ ਗੁੰਦਾਂਈ ਪਟੀਆ ਭਰੀਐ ਮਾਗ ਸੰਧੂਰੇ ॥ ਅਗੈ ਗਈ ਨ ਮੰਨੀਆ ਮਰਉ ਵਿਸੂਰਿ ਵਿਸੂਰੇ ॥ ਮੈ ਰੋਵੰਦੀ ਸਭੁ ਜਗੁ ਰੁਨਾ ਰੁੰਨੜੇ ਵਣਹੁ ਪੰਖੇਰੂ ॥ ਇਕੁ ਨ ਰੁਨਾ ਮੇਰੇ ਤਨ ਕਾ ਬਿਰਹਾ ਜਿਨਿ ਹਉ ਪਿਰਹੁ ਵਿਛੋੜੀ ॥ ਸੁਪਨੈ ਆਇਆ ਭੀ ਗਇਆ ਮੈ ਜਲੁ ਭਰਿਆ ਰੋਇ ॥ ਆਇ ਨ ਸਕਾ ਤੁਝ ਕਨਿ ਪਿਆਰੇ ਭੇਜਿ ਨ ਸਕਾ ਕੋਇ ॥ ਆਉ ਸਭਾਗੀ ਨੀਦੜੀਏ ਮਤੁ ਸਹੁ ਦੇਖਾ ਸੋਇ ॥ ਤੈ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਬਾਤ ਜਿ ਆਖੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਦੀਜੈ ॥ ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ ॥ ਕਿਉ ਨ ਮਰੀਜੈ ਜੀਅੜਾ ਨ ਦੀਜੈ ਜਾ ਸਹੁ ਭਇਆ ਵਿਡਾਣਾ ॥੧॥੩॥

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਨੋਟ—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ। ਇਕ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਬਾਹਝ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਥਾਨਕਾ ਵੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦੋ ਹੀ ਲਗਣਗੀਆਂ। ਇਕ ਅੰਤਰੀਵ ਦੂਜੀ ਬਾਹਝ। ਪਹਿਲੀ ਉਥਾਨਕਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਕੁਲ ਕਸ਼ਪ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਹਰਨਕਸ਼ਪ ਤੇ ਹਰਣਾਖਸ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ ਹਰਣਾਖਸ਼ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਾਜਾ ਬਿਰੋਚਨ ਜੀ, ਤੇ ਰਾਜਾ ਬਿਰੋਚਨ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਬਲ-ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਬਾਵਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਛਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਪਤਾਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ 'ਬਲ ਰਾਜਾ' ਦੇ ਘਰ 'ਬਾਨਾਸੁਰ' ਨਾਮੀ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ 'ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ' 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਤਪ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਾਹਾਂ ਦਾ ਬਲ ਵਰਦਾਨ ਲਿਆ। ਰਾਜਾ 'ਬਾਨਾਸੁਰ' ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ। ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਆਦਿਕ ਵਾਜੇ ਵਜਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕੀਤਾ। ਉਪਰੰਤ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਅਗਨੀ ਤੇ ਪਉਣ ਦਾ ਕੋਟ ਉਸਾਰ ਕੇ ਚਉਫੇਰੇ ਜਲ ਖਾਈ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਬੜਾ ਅਨੰਦ ਪੂਰਵਕ ਨਿਰਭੈਅ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਆਪਣਾ ਅਮਿਤ ਬਲ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਜਾ 'ਬਾਨਾਸੁਰ' ਦੀਆਂ ਭੁਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਫਰਕਣ ਲਗ ਪਈਆ। ਰਾਜਾ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰੇ :

ਚੌਪਈ— **ਭਈ ਖੁਰਕ ਲਰਬੇ ਬਿਨ ਭਾਰੀ॥ ਕਾਂ ਕੇ ਸੰਗ ਕਰੋਂ ਯੁੱਧ ਭਾਰੀ।**
ਨਹੀਂ ਸੂਰ ਦੇਖਤ ਮੈਂ ਐਸਾ॥ ਜਾ ਕੇ ਸੰਗ ਕਰੋਂ ਰਣ ਵੈਸਾ॥੧॥

ਅਰਥਾਤ—ਰਾਜਾ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਰਕ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿਸੇ ਯੋਧੇ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਬਾਹਾਂ ਦੀ ਖੁਰਕ ਮਿਟਾਵਾਂ। ਇਸੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਕਈ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਟਕਰਾਅ-ਟਕਰਾਅ ਕੇ ਚੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਬਾਹਾਂ ਦੀ ਖੁਰਕ ਫੇਰ ਵੀ ਨਾ ਗਈ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਜੀ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹਾਂਬਲੀ ਸੂਰਮਾ ਦੱਸ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਦਿਲ ਦਾ ਜ਼ੋਸ਼ ਠੰਢਾ ਕਰਾਂ।

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਘਬਰਾ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਯਾਦਵ ਕੁਲ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਾਨਾਸੁਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਉਹ ਕਦੋਂ ਅਵਤਾਰ ਲਵੇਗਾ ? ਮੈਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਯੁੱਧ ਕਰੇਗਾ ?

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇਕ ਧੁਜਾ [ਝੰਡਾ] ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੰਦਰ ਉੱਪਰ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਹ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਡਿੱਗ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸ਼ਤਰੂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਸੱਤ ਵਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਪਾਸੋਂ ਧੁਜਾ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੰਦਰ ਉੱਪਰ ਖੜੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਇਸ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਰਾਜੇ ਬਾਨਾਸੁਰ ਦੀ ਇਕ ਲੜਕੀ "ਊਖਾਂ" ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਸੀ, ਇਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਨਾਮ "ਬਾਨਾਵਤੀ" ਕਰਕੇ ਸੀ। ਜੋ ਰਾਜੇ ਬਾਨਾਸੁਰ ਦੀ ਪਟਰਾਣੀ ਸੀ। ਜੋ ਊਖਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਲੜਕੀ ਬੜੀ ਅਕਲ ਸ਼ਕਲ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪਾਰਬਤੀ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੋ ਸੱਤ ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ ਉਤੇ ਪੜ੍ਹਣ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਮੁੜ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਊਖਾਂ ਨੇ ਦੇਵਨੇਤ ਹੀ ਸ਼ਿਵਜੀ ਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ-ਧਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਲਿਆ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਊਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਪਾਰਬਤੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿਹਾ ਉਤਾਵਲੀ ਨਾ ਹੋ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਚਿੱਤਰ ਆਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਪਤੀ ਵਰ ਲਵੀਂ। ਇਉਂ ਭਵਿੱਖਤ ਵਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਊਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ ਆ ਕੇ ਊਖਾਂ ਰਾਤ ਦਿਨ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਜਿਸ ਤੇ ਅੰਨ-ਪਾਣੀ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਖਾਇਆ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਹਾਸ ਵਿਲਾਸ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਰਹੇ। ਇਸ ਦੀ ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਬਗੀਚਾ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਤਲਾਬ ਬਣਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੱਸਣ ਖੇਡਣ ਵਾਸਤੇ ਦਾਸੀਆਂ ਰਖ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਊਖਾਂ ਨੇ ਉਸ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚ ਪਾਰਬਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਅਸਥਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਪਾਰਬਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੀ ਰਹੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਪਤੀ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੌਂ ਗਈ ਅਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਵਰ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵਾਲੇ ਗੱਭਰੂ ਦਾ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਊਖਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇਆ। ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆਹਮਣੋ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮਈ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦ ਊਖਾਂ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਸਰੀਰਕ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਨੀਂਦ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਹੱਥ ਪਸਾਰਦੀ ਤੇ ਮੁੜ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਦੀ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਪਰ ਪਤੀ ਦੇਵ ਜੀ ਮੁੜ ਨਾ ਆਏ। ਬਸ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸੇ ਦੀ ਯਾਦ ਤੇ ਮੇਲ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪੁੱਛਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭੇਤ ਨਾ ਦੱਸੇ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਇਕ [ਚਿੱਤਰ ਰੇਖਾ ਨਾਮੀ] ਸਖੀ ਨੇ ਜੋ ਚਿਤਰਕਾਰੀ ਵਿਚ ਚਤੁਰ ਸੀ, ਵਿਸਵਾਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਬੇ-ਝਿਜਕ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸ ਦੇ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰਾਂਗੀ ਕਿਉਂਕਿ :

ਯਥਾ— **ਮੋਕੋ ਵਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਦੀਨੋ॥ ਵਸ ਮੇਰੇ ਸਭ ਹੀ ਕੋ ਕੀਨੋ ॥**
ਮੇਰੇ ਸੰਗ ਸਾਰਦਾ ਰਹੈ॥ ਵਾਕੇ ਬਲ ਕਰਹੋ ਜੋ ਕਹੈ॥
ਅਬ ਤੂੰ ਕਹੁ ਅਪਨੀ ਬਾਤ॥ ਕੈਸੇ ਕਟੀ ਆਜ ਕੀ ਰਾਤ॥
ਮੋ ਸੋ ਕਪਟ ਕਰੋ ਨਿਜ ਪਿਆਰੀ॥ ਪੁਜਵੋਂਗੀ ਸਭ ਆਸ ਤਿਹਾਰੀ॥

ਬਸ ਚਿੱਤਰ ਰੇਖਾ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਊਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਦਿਲ ਉਸ ਅੱਗੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਬੀਤਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਊਖਾਂ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਾਲਤ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਹੈ : ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਵਯ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

੧. ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ। ੨. ਮੂਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ।
੩. ਸਰਵਣ ਦਰਸ਼ਨ। ੪. ਸੁਪਨ ਦਰਸ਼ਨ।

੩. ਮੋਰੀ ਰੁਣ ਝੁਣ ਲਾਇਆ। ੨. ਭੈਣੇ ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ॥
੪. ਤੇਰੇ ਮੁੰਧ ਕਟਾਰੇ ਜੇਵਡਾ ਤਿਨਿ ਲੋਭੀ ਲੋਭ ਲੁਭਾਇਆ॥
੭. ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਵਿਟਹੁ ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੋ॥
੮. ਜਾ ਤੂ ਤਾ ੫. ਮੈ ਮਾਣੁ ਕੀਆ ਹੈ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਕੇਹਾ ਮੇਰਾ ਮਾਣੋ॥
੯. ਚੂੜਾ ਭੰਨੁ ਪਲੰਘ ਸਿਉ ਮੁੰਧੇ ਸਣੁ ਬਾਹੀ ਸਣੁ ਬਾਹਾ॥
੧੦. ਏਤੇ ਵੇਸ ਕਰੇਦੀਏ ਮੁੰਧੇ ਸਹੁ ਰਾਤੋ ਅਵਰਾਹਾ॥
੧੧. ਨਾ ਮਨੀਆਰੁ ਨ ਚੂੜੀਆ ਨਾ ਸੇ ਵੰਗੁੜੀਆਹਾ॥
੧੨. ਜੋ ਸਹ ਕੰਠਿ ਨ ਲਗੀਆ ਜਲਨੁ ਸਿ ਬਾਹੜੀਆਹਾ॥
੧੩. ਸਭਿ ਸਹੀਆ ਸਹੁ ਰਾਵਣਿ ਗਈਆ ਹਉ ਦਾਧੀ ਕੈ ਦਰਿ ਜਾਵਾ॥
੧੪. ਅੰਮਾਲੀ ਹਉ ਖਰੀ ਸੁਚਜੀ ਤੈ ਸਹ ਏਕਿ ਨ ਭਾਵਾ॥
੧੫. ਮਾਠਿ ਗੁੰਦਾਂਈ ਪਟੀਆ ਭਰੀਐ ਮਾਗ ਸੰਧੂਰੇ॥
੧੬. ਅਗੈ ਗਈ ਨ ਮੰਨੀਆ ਮਰਉ ਵਿਸੂਰਿ ਵਿਸੂਰੇ॥
੧੭. ਮੈ ਰੋਵੰਦੀ ਸਭੁ ਜਗੁ ਰੁਨਾ ਰੁੰਨੜੇ ਵਣਹੁ ਪੰਖੇਰੂ॥
੧੮. ਇਕੁ ਨ ਰੁਨਾ ਮੇਰੇ ਤਨ ਕਾ ਬਿਰਹਾ ਜਿਨਿ ਹਉ ਪਿਰਹੁ ਵਿਛੋੜੀ॥
੧. ਸੁਪਨੈ ਆਇਆ ੬. ਭੀ ਗਇਆ ਮੈ ਜਲੁ ਭਰਿਆ ਰੋਇ॥
੧੯. ਆਇ ਨ ਸਕਾ ਤੁਝ ਕਨਿ ਪਿਆਰੇ ਭੇਜਿ ਨ ਸਕਾ ਕੋਇ॥
੨੦. ਆਉ ਸਭਾਗੀ ਨੀਦੜੀਏ ਮਤੁ ਸਹੁ ਦੇਖਾ ਸੋਇ॥
੨੧. ਤੈ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਬਾਤ ਜਿ ਆਖੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਦੀਜੈ॥
੨੨. ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ॥
੨੩. ਕਿਉ ਨ ਮਰੀਜੈ ਜੀਅੜਾ ਨ ਦੀਜੈ ਜਾ ਸਹੁ ਭਇਆ ਵਿਡਾਣਾ॥੧॥੩॥

ਨੋਟ—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਅਨਵੇਂ ਗੀਤ ਨਾਲ ਹੈ। ਅਨਵੇਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅਰਥ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ੬ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਗੀਤ ਅਰਥ ਦੀ ਚੰਗੀ ਜੜਤੀ ਲਈ ਅਗਲੀਆਂ ਤੁੱਕਾਂ ਪਿਛੇ ਤੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਅਗੇ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਕਰਨਾ।

ਅਰਥ ਸ਼ੁਰੂ : ੧. **ਸੁਪਨੈ ਆਇਆ**—ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਅਨਰੁਧ ਆਇਆ। ੨. **ਭੈਣੇ ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ**—ਹੇ ਚਿੱਤਰ ਰੇਖਾ ਭੈਣੇ! ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਾਵਣੁ=ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

੩. **ਮੋਰੀ ਰੁਣ ਝੁਣ ਲਾਇਆ**—ਜਿਵੇਂ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਆਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੋਰ ਰੁਣ ਝੁਣ ਲਾ ਕੇ ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। **ਰੁਣ ਝੁਣ**=ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਧਾਤੂ=ਰੁ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਰੁਣ=ਬਰੀਕ ਗਾਉਣਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੱਧਮੁ ਮੱਧਮ ਗਾਉਣਾ, ਮਿਠਾ-ਮਿਠਾ ਸ਼ਬਦ। ੨. ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਵੇਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਥੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੋਰਾਂ ਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ।

੪. ਤੇਰੇ ਮੁੰਧ ਕਟਾਰੇ ਜੇਵਡਾ ਤਿਨਿ ਲੋਭੀ ਲੋਭ ਲੁਭਾਇਆ ॥

ਇਸ ਲਈ ਉਸਦੇ ਕਟਾਰੇ=ਕਟਾਕਸ਼ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਤਿਖੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਜੋ ਜੇਵਡਾ=ਰੱਸੇ ਵਾਂਗ ਫਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਭੀ ਨੇਤਰਾਂ ਨੇ ਲੋਭ ਦੇ ਕੇ ਮੈਂ ਮੁੰਧ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

੫. **ਮੈਂ ਮਾਣੁ ਕੀਆ**—ਤਿਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਾਣ=ਹੰਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ।

੬. **ਭੀ ਗਇਆ ਮੈ ਜਲੁ ਭਰਿਆ ਰੋਇ**—ਮਾਣ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭੀ=ਫੇਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਫਿਰ ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਲ ਭਰ ਕੇ ਰੋਣਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਚਿੱਤਰ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ।

੭. **ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਵਿਟਹੁ ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾ**—ਹੇ ਪਤੀ ਦੇਵ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ=ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਖੰਨੀਐ=ਟੁਕੜੇ ਵੰਞਾ=ਹੋਵਾਂ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਉਤੋਂ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। **ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੋ** : ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।

੮. ਜਾ ਤੂ ਤਾ ਮੈ ਮਾਣੁ ਕੀਆ ਹੈ
ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਕੇਹਾ ਮੇਰਾ ਮਾਣੋ ॥

ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੀ ਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੇਰਾ ਨਿਮਾਣੀ ਦਾ ਕਾਹਦਾ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਔਰਤ ਦਾ ਕੁਝ ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਚਿੱਤਰ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਊਖਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਸੁੰਦਰ ਚੂੜਾ ਪਹਿਨਿਆ, ਸੋਹਣਾ ਜਿਹਾ ਪਲੰਘ ਵੀ ਵਿਛਾਇਆ ਪਰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਕਿਉਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਚਿੱਤਰ ਰੇਖਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

੯. ਚੂੜਾ ਭੰਨੁ ਪਲੰਘ ਸਿਉ ਮੁੰਧੇ ਸਣੁ ਬਾਹੀ ਸਣੁ ਬਾਹਾ ॥

ਹੇ ਸੁੰਦਰ ਮੁੰਧੇ=ਔਰਤ ਊਖਾਂ! ਬਾਹਾ=ਭੁਜਾ ਸਹਿਤ ਚੂੜੇ ਨੂੰ ਭੰਨ ਦੇ ਅਤੇ ਬਾਹੀ=ਬਾਹੀਆਂ ਸਹਿਤ ਪਲੰਘ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇ ਕਿਉਂਕਿ :

੧੦. ਏਤੇ ਵੇਸ ਕਰੇਦੀਏ ਮੁੰਧੇ ਸਹੁ ਰਾਤੋ ਅਵਰਾਹਾ ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੀ ਮੁੰਧੇ=ਸੁੰਦਰ ਸਖੀ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁੰਦਰ ਲਿਬਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭੀ ਜੇ ਸਹੁ=ਪਤੀ ਅਵਰਾਹਾ=ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਰਾਤੋ=ਤਦਾਕਾਰ ਭਾਵ ਪ੍ਰੀਤੀਵਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਨੇ ਕਿਸੇ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਹਨ

ਯਥਾ— **੧. ਬਸਤ੍ਰ ਬਿਭੂਖਨ ਸੁਖ ਬਹੁਤ ਬਿਸੇਖੈ ॥ ਓਇ ਭੀ ਜਾਨਉ ਕਿਤੈ ਨ ਲੇਖੈ ॥**

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੩]

੨. ਚੰਦਨੁ ਮੋਲਿ ਅਣਾਇਆ ਕੁੰਗੂ ਮਾਂਗ ਸੰਧੂਰੁ ॥
ਚੋਆ ਚੰਦਨੁ ਬਹੁ ਘਣਾ ਪਾਨਾ ਨਾਲਿ ਕਪੂਰੁ ॥
ਜੇ ਧਨ ਕੰਤਿ ਨ ਭਾਵਈ ਤ ਸਭਿ ਅਡੰਬਰ ਕੂੜੁ ॥੪॥
ਸਭਿ ਰਸ ਭੋਗਣ ਬਾਦਿ ਹਹਿ ਸਭਿ ਸੀਗਾਰ ਵਿਕਾਰ ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੯]

ਊਖਾਂ ਬੋਲੀ—

੧੧. ਨਾ ਮਨੀਆਰੁ ਨ ਚੂੜੀਆ ਨਾ ਸੇ ਵੰਗੁੜੀਆਹਾ ॥

ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਵਾਲਾ ਉਹ ਮਨੀਆਰੁ=ਮਨਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਜਿਸ ਨੇ ਚੂੜੀਆਂ ਪਹਿਨਾਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਾਤ ਵਾਲੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਾਤ ਵਾਲੀਆਂ ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਵੰਗਾਂ ਹਨ।

੧. **ਨੋਟ—ਮਨੀਆਰੁ** : ਪਹਿਲੇ ਮਨੀਆਰੁ ਜੌਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਕੱਚ ਦੇ ਮਣਕੇ, ਚੂੜੀ ਆਦਿ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਚੂੜੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਮਨੀਆਰ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਤੇ ਸਜਾਵਟੀ ਸਮਾਨ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੨. **ਨੋਟ** : ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਵੰਗ ਤੇ ਚੂੜੀ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਆਏ ਹਨ ਚੂੜੀ : ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਧਾਤਾਂ ਜੈਸੇ ਸੋਨਾ ਪਿੱਤਲ ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵੰਗ=ਕੱਚ ਦੀ ਵਾ ਵੰਗੜੀ=ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਪਤਲਾ ਕੰਗਣਾ ਵੰਗ ਦਾ ਅਰਥ ਚੂੜੀ ਅਤੇ ਚੂੜੀ ਦਾ ਅਰਥ ਵੰਗ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਥੇ ਦੋਵੇਂ ਪਦ ਇਕੱਠੇ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅਰਥ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ।

੧੨. ਜੋ ਸਹ ਕੰਠਿ ਨ ਲਗੀਆ ਜਲਨੁ ਸਿ ਬਾਹੜੀਆਹਾ ॥

ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਕੰਠਿ=ਗਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸਿ=ਉਹ ਬਾਹੜੀਆਹਾ=ਬਾਹਾਂ ਜਲਨੁ=ਸਾੜ ਜਾਣ।

੧੩. ਸਭਿ ਸਹੀਆ ਸਹੁ ਰਾਵਣਿ ਗਈਆ ਹਉ ਦਾਧੀ ਕੈ ਦਰਿ ਜਾਵਾ ॥

ਸਾਰੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਵਣਿ=ਅਨੰਦ ਭੋਗਣ ਲਈ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਗਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਹਉ=ਮੈ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਦਾਧੀ=ਸੜੀ ਹੋਈ ਕਿਸ ਦੇ ਦਰਿ=ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਜਾਵਾਂ।

੧੪. ਅੰਮਾਲੀ ਹਉ ਖਰੀ ਸੁਚਜੀ ਤੈ ਸਹ ਏਕਿ ਨ ਭਾਵਾ ॥

ਹੇ ਅੰਮਾਲੀ=ਅੰਮਾ=ਮਾਂ ਸਮਾਨ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਵੱਡੀ ਸਖੀ ਚਿੱਤਰ ਰੇਖਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਖਰੀ=ਖਰੇ ਭਾਵ ਚੰਗੇ ਸੁਚੱਜੀ=ਸੁਚੱਜਪਣੇ ਕੀਤੇ ਪਰ ਉਸ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਸੁਚੱਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਸੁਚੱਜ ਭਾਵਾ=ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਚਿੱਤਰ ਰੇਖਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੈਂ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਸੁਚੱਜਪਣੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਊਖਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ।

੧੫. ਮਾਠਿ ਗੁੰਦਾਂਈ ਪਟੀਆ ਭਰੀਐ ਮਾਗ ਸੰਧੂਰੇ ॥

ਮਾਠਿ=ਬਣਾਏ ਭਾਵ ਕੰਘੀ ਨਾਲ ਸਵਾਰ ਕੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਵਾਲ ਕਰਕੇ ਪਟੀਆਂ ਗੁੰਦਣਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਮਾਗ=ਜਦ ਚੀਰਨੀ ਪਾ ਕੇ ਕੇਸ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਰੇਖਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਚਮੜੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਮਾਂਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋਭਾ ਵਾਸਤੇ, ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਉਸ ਰੇਖਾ ਵਿਚ ਸੰਧੂਰ ਭਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਂਗ ਦਾ ਸੰਧੂਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ ਪਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਬਾਹਝ ਅਰਥ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਜੋਂ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਇਹ ਨਿੰਦਤ ਕਰਮ ਹੈ। ਚਲਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿਚ ਊਖਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਾਂਗ ਵਿਚ ਸੰਧੂਰ ਭਰਨਾ ਕੀਤਾ।

੧੬. ਅਗੈ ਗਈ ਨ ਮੰਨੀਆ ਮਰਉ ਵਿਸੂਰਿ ਵਿਸੂਰੇ ॥

ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਅਗੈ=ਸਾਹਮਣੇ ਗਈ ਤਾਂ ਮੰਨੀਆ=ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਾ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਸਵੀਕਾਰ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਜਾਂਦਾ ਇਸ ਤੇ ਮੈਂ ਝੁਰ-ਝੁਰ ਕੇ ਮਰ ਰਹੀ ਹਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੈ :

੧੭. ਮੈ ਰੋਵੰਦੀ ਸਭੁ ਜਗੁ ਰੁਨਾ ਰੁੰਨੜੇ ਵਣਹੁ ਪੰਖੇਰੂ ॥

ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਰੋਈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਾਣੇ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੀ ਰੁਨਾ=ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੇ ਵਣਹੁ=ਵਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੰਖੇਰੂ=ਪੰਛੀ ਵੀ ਰੁੰਨੜੇ=ਰੁਦਨ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ।

੧੮. ਇਕੁ ਨ ਰੁਨਾ ਮੇਰੇ ਤਨ ਕਾ ਬਿਰਹਾ ਜਿਨਿ ਹਉ ਪਿਰਹੁ ਵਿਛੋੜੀ ॥

ਪਰ ਮੇਰੇ ਤਨ ਦਾ ਬਿਰਹਾ=ਵਿਛੋੜਾ ਇਕ ਉਹ ਨਹੀਂ ਰੁਨਾ=ਰੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤੀ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸੁਪਨੈ ਆਇਆ ਭੀ ਗਇਆ ਮੈ ਜਲੁ ਭਰਿਆ ਰੋਇ ॥

ਨੋਟ—ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਅਨਵੇਂ ਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

੧੯. ਆਇ ਨ ਸਕਾ ਤੁਝ ਕਨਿ ਪਿਆਰੇ ਭੇਜਿ ਨ ਸਕਾ ਕੋਇ ॥

ਮੈਨੂੰ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਮੈਂ ਤੁਝ ਕਨਿ=ਤੇਰੇ ਵਲ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਭੇਜ ਸਕਦੀ ਹਾਂ।

੨੦. ਆਉ ਸਭਾਗੀ ਨੀਦੜੀਏ ਮਤੁ ਸਹੁ ਦੇਖਾ ਸੋਇ ॥

ਹੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਨੀਦੜੀਏ=ਨੀਂਦ ! ਤੂੰ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਮਤੁ=ਮਤਾਂ-ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਸਖੀ ਚਿੱਤਰ ਰੇਖਾ ਬੋਲੀ :

੨੧. ਤੈ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਬਾਤ ਜਿ ਆਖੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਦੀਜੈ ॥

ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਹਿਬ=ਮਾਲਕ-ਪਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਬਾਤ ਆਖੈ=ਸੁਣਾਵੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਦੇਵੇਂਗੀ ਤਾਂ ਊਖਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ :

੨੨. ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ ॥

ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਮੂੜ੍ਹੇ ਦੇ ਥਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਵੇਦਾਂਗੀ ਅਤੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗੀ।

੨੩. ਕਿਉ ਨ ਮਰੀਜੈ ਜੀਅੜਾ ਨ ਦੀਜੈ
ਜਾ ਸਹੁ ਭਇਆ ਵਿਡਾਣਾ ॥੧॥੩॥

ਉਸ ਅੱਗੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਰ ਜਾਈਏ, ਆਪਣੇ ਜੀਅ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਈਏ ਜਾ=ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਹੁ=ਪਤੀ ਵਿਡਾਣਾ=ਬਿਗਾਨਾ ਭਾਵ ਪਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਪਤੀ ਆਪਣਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਊਖਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਹਵਾਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਚਿੱਤਰ ਰੇਖਾ ਨੇ ਸਰੁਸਤੀ ਨੂੰ ਮਨਾ ਕੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਮੰਗਾ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਕੇ ਸਭ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਾਹ ਕੇ ਵਿਖਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਕਸ਼ੇ ਭਾਵ ਚਿੱਤਰ ਤੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੁਆਰਕਾ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਬਲਭੱਦ੍ਰ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤ੍ਰ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਤੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਜਦੋਂ ਅਨੁਰੁਧ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮਾ ਕੇ ਬੋਲੀ :

ਚੌਪਈ—**ਅਬ ਮਨ ਚੋਰ ਸਖੀ ਮੈ ਪਾਇਓ॥ ਰਾਤ ਯਹੀ ਮੇਰੇ ਢਿਗ ਆਇਓ॥**
ਕਰ ਅਬ ਸਖੀ ਤੂ ਕਛੂ ਉਪਾਇ॥ ਯਾਕੋ ਢੂੰਢਿ ਕਹੂੰ ਤੇ ਲਯਾਇ॥

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਚਿੱਤ੍ਰ ਰੇਖਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ? ਇਹ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਦੁਆਰਕਾ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਯਾਦਵ ਵੰਸ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਤੇ ਪਰਦੁਮਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਇਤਨੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਚਿੱਤ੍ਰ ਰੇਖਾ ਜੋਗਨੀ ਇਲ੍ਹ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉੱਡ ਗਈ ਅਤੇ ਦੁਆਰਕਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈ। ਅਨੁਰੁਧ ਨੂੰ ਸੁੱਤਾ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਮੰਜੇ ਸਮੇਤ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਰਸਤੇ ਹੋ ਕੇ ਊਖਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿਯੋਗਨੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਪੁਰਾਣਕ ਕਥਾ ਭਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਤ੍ਰਿਹਟਵੇਂ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੰਨਾ ੫੩੦ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਥ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿਚ ਲਗਾਉਣਾ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਅੰਤਰੀਵ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—

ਦੂਜੀ ਉਥਾਨਕਾ—ਇਕ ਫਕੀਰ ਰਾਮ ਥੰਮਨ ਨਾਮ ਦਾ ਜੋ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਣੀ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬਿਦਤ, ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਇਹ ਫਕੀਰ ਪੂਰਨ ਵੈਰਾਗਵਾਨ, ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਜਗਿਆਸੂ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਜਮਾਤ ਫੇਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਵਸਥਾ ਅਜਿਹੇ ਥਾਂ ਠਹਿਰੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਇਹ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਇਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅਚਾਨਕ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਅਵਸਥਾ ਕਥਨ ਕੀਤੀ।

ਨੋਟ—ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬਟਾਲੇ ਲਾਗੇ ਮਨੇਸ਼ ਪਿੰਡ ਇਸ ਦਾ ਡੇਰਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਮਥੰਮਨ ਕਰਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸੌਣ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ—ਇਸ ਫ਼ਕੀਰ ਰਾਮਥੰਮਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਸਥਾਨ ਕਸੂਰ ਵਿਚ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਅਸਥਾਨ ਬਟਾਲੇ ਲਾਗੇ ਹੈ।

ਨੋਟ—ਇਸ ਫ਼ਕੀਰ ਦਾ ਨਾਮ ਕਈ ਥੰਮਣ ਸ਼ਾਹ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਊਖਾਂ ਤੇ ਚਿੱਤ੍ਰ ਰੇਖਾ ਦਾ ਸੰਬਾਦ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲੀ ਸਿਧਾਂਤ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤੀ ਥੰਮਨ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਕਰਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਰਾਮ ਥੰਮਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਧੀ ਰੂਪ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਇਸ਼ਟ ਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ [ਨਿਰ ਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਚੇਤਨ ਮਾਤਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।] ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਤੇ ਫਿਰ ਤੜਫ ਲੱਗ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇ ਤਾਂ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਹੰਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਬਾਕੀ ਐਵੇਂ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਰਾਮ ਥੰਮਣ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਟਿਕਾ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ

੧. ਸੁਪਨੈ ਆਇਆ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਪਨੇ ਰੂਪ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਉਸ ਵੇਲੇ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ, ਸਮਾਧੀ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਰੂਪ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੋਇਆ।

੨. **ਭੈਣੇ ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ॥** ਹੇ ਭੈਣੇ=ਸਖੀ ਰੂਪ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਵਣੁ=ਅਨੰਦ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

੩. **ਮੋਰੀ ਰੁਣ ਝੁਣ ਲਾਇਆ**—ਤਾਂ ਮੋਰੀ=ਗੋਲਕਾਂ ਰੂਪ ਮੋਰੀਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁੰਦਰ ਝੁਨਕਾਰ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਭਾਵ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਡੰਡ ਰੌਲਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਰਾਇਣ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਯਥਾ— **੧. ਮੁਖ ਸੁਹਾਵੇ ਨਾਮੁ ਚਉ ਆਠ ਪਹਰ ਗੁਣ ਗਾਉ॥** [ਰਾਗ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੬]

੨. ਰਸਨਾ ਗੀਧੀ ਬੋਲਤ ਰਾਮ॥ ਪੂਰਨ ਹੋਏ ਸਗਲੇ ਕਾਮ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੫]

੩. ਜੇਤਾ ਪੇਖਨੁ ਤੇਤਾ ਧਿਆਨੁ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੬]

੪. ਸ੍ਰਵਣ ਪਵਿਤਰ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸ੍ਰਵਣ ਕੈ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ]

ਸਾਰੇ ਇੰਦਰੇ ਏਸ ਪਾਸੇ ਲੱਗ ਗਏ ਸ਼ੌਕ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ ਸੌਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

੪. ਤੇਰੇ ਮੁੰਧ ਕਟਾਰੇ ਜੇਵਡਾ ਤਿਨਿ ਲੋਭੀ ਲੋਭ ਲੁਭਾਇਆ॥

ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜੋ ਨੇਤ੍ਰ ਹਨ ਕਮਲਾਂ ਵਤ ਚੌੜੇ ਹਨ, ਕਟਾਖਸ਼=ਤਿਖੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਣੀਆਂ ਵਤ ਜੇਵਡਾ=ਰੱਸੇ ਬਡੇ ਰੱਸੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲੋਭਣ ਨੂੰ ਲੋਭ ਵਿਚ ਲੋਭਾਇਆ ਹੈ। ਚਿੱਤ੍ਰ ਰੇਖਾ ਨਿਆਈਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਰਾਮ ਥੰਮਣ ਨੂੰ ਹੇ ਸਖੀ! ਉਹ ਅਨੰਦ ਕਿਥੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫ਼ਕੀਰ ਜਗਯਾਸੂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੫. **ਮੈ ਮਾਣੁ ਕੀਆ**—ਮੈਂ ਮਾਣੁ=ਹੰਕਾਰ ਕੀਆ=ਕੀਤਾ

੬. **ਭੀ ਗਇਆ**—ਇਸ ਕਰਕੇ ਭੀ=ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋ ਉਹ ਅਨੰਦ ਚਲਾ ਗਿਆ ਮੈਂ ਬੁਧੀ ਰੂਪ ਅੱਖਾਂ=ਵੈਰਾਗ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰਕੇ ਰੋਣਾ ਕੀਤਾ ਭਾਵ ਕੁਝ ਕੁ ਕਮੀ ਸਮਝ ਕੇ ਫਿਰ ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

੭. **ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਵਿਟਹੁ ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੋ॥** ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਉਪਰੋਂ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਣੋ=ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

੮. **ਜਾ ਤੂ ਤਾ ਮੈ ਮਾਣੁ ਕੀਆ ਹੈ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਕੇਹਾ ਮੇਰਾ ਮਾਣੋ॥** ਜਾ ਤੂ=ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੁਧੁ=ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡਾ ਕਾਹਦਾ ਮਾਣ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬੋਲੇ ਹੇ ਫ਼ਕੀਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤੂੰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਫ਼ਕੀਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਸਾਧਨ ਬਹੁਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

੯. ਚੂੜਾ ਭੰਨੁ ਪਲੰਘ ਸਿਉ ਮੁੰਧੇ ਸਣੁ ਬਾਹੀ ਸਣੁ ਬਾਹਾ॥

ਹੇ ਫ਼ਕੀਰ ਜਿਗਆਸੂ! ਸਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਜੋ ਚੂੜਾ ਹੈ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਪਲੰਘ ਦੇ ਸਮੇਤ ਹੀ ਭੰਨ ਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤਰ ਕਰਮ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ। ਅੰਤਹਕਰਣ ਸੇਜਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਰੂਪ ਬਾਣ ਨਾਲ ਬੁਣਿਆ ਹੈ ਸਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਲਤਾ ਦੀ ਤੁਲਾਈ ਸਮਤਾ ਦੀ ਵਛਾਈ ਕਹਿਣ ਮਾਤਰ ਹੀ ਜਿਸ ਪਰ ਵਿਛਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਉੱਝ ਸਮਤਾ ਨਹੀਂ ਆਈ ਹੈ। ਹੰਕਾਰ ਕਹਿਣੇ ਮਾਤਰ ਸੇ ਤਿਆਗਣ ਰੂਪ ਸਿਰਹਾਣਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਸਪਰਸ਼ ਰੂਪੀ ਫੁਲਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮਹਾਂਵਾਕ ਸੇਜ ਬੰਦ ਕਸੇ ਹਨ। ਜੀਵ ਈਸ ਏਕਤਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਸਖੀਏ! ਐਸੇ ਪਲੰਘ ਨਾਲ ਚੂੜਾ ਭੰਨ ਦੇ। ਸਣੁ ਬਾਹੀ=ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਬਾਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਣੁ ਬਾਹਾ=ਮਨ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਸਮੇਤ ਹੀ ਭੰਨ ਦੇ।

੧੦. ਏਤੇ ਵੇਸ ਕਰੇਦੀਏ ਮੁੰਧੇ ਸਹੁ ਰਾਤੋ ਅਵਰਾਹਾ ॥ ਹੇ ਮੁੰਧੇ=ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਏ ਇਤਨੇ ਸਾਧਨਾਂ ਰੂਪ ਵੇਸ ਕਰਦੀ ਹੋਈਏ ਸਹੁ=ਪਤੀ ਅਵਰਾਹਾ=ਹੋਰ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤੋ=ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ਫਿਰ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਕਥਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਹੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ !

੧੧. ਨਾ ਮਨੀਆਰੁ ਨ ਚੂੜੀਆ ਨਾ ਸੇ ਵੰਗੁੜੀਆਹਾ ॥ ਨਾ [ਮਨੀਆਰ] ਚੂੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇਸਟੀ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਰੋਤਰੀ ਗੁਰੂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮਤਾ ਰੂਪ ਚੂੜੀਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ, ਕਰਣਾਂ ਮੈਤ੍ਰੀ ਮੁਦਤਾ ਉਪੇਕਸ਼ਾਂ ਰੂਪ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵੰਗਾਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ।

੧੨. ਜੋ ਸਹ ਕੰਠਿ ਨ ਲਗੀਆ ਜਲਨੁ ਸਿ ਬਾਹੜੀਆਹਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਬਿਧੀਆਂ ਰੂਪ ਬਾਹਵਾਂ ਵਾ ਪਰਮਾਣ; ਬਿਪਰਜੈ, ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਆਦਿ ਬਿਰਤੀਆਂ ਰੂਪ ਭੁਜਾਂ ਉਹ ਭੀ ਸੜ ਜਾਣ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਭੇਦ ਨਿਸਚੇ ਰੂਪ ਕੰਠ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਗੀਆਂ ਹਨ।

੧੩. ਸਭਿ ਸਹੀਆ ਸਹੁ ਰਾਵਣਿ ਗਈਆ ਹਉ ਦਾਧੀ ਕੈ ਦਰਿ ਜਾਵਾ ॥ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਰੂਪ ਸਖੀਆਂ ਸਹੁ=ਪਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਾਵਣਿ=ਮਾਨਣ ਗਈਆਂ ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਰੂਪ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਦਾਧੀ=ਸੜੀ ਹੋਈ ਕਿਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਜਾਵਾਂ।

ਯਥਾ— **ਤੁਧਨੋ ਛੋਡਿ ਜਾਈਐ ਪ੍ਰਭ ਕੈਂ ਧਰਿ ॥ ਆਨ ਨ ਬੀਆ ਤੇਰੀ ਸਮਸਰਿ ॥**

[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੭੧]

੧੪. ਅੰਮਾਲੀ ਹਉ ਖਰੀ ਸੁਚਜੀ ਤੈ ਸਹ ਏਕਿ ਨ ਭਾਵਾ ॥ ਹੇ ਅੰਮਾਲੀ=ਅੰਮਾਂ ਵਤ ਪਿਆਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਹਿਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਰੂਪ ਸਖੀ ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਹੁਤ ਖਰੀ=ਚੰਗੇ ਸਚੱਜਪੁਣੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਮੇਰਾ ਕੀਤਾ ਸੁਚੱਜਪੁਣਾ ਇਕ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬੋਲੇ ਹੇ ਰਾਮ ਥੰਮਨੁ : ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਸੁਚੱਜਪੁਣੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਮ ਥੰਮਣ ਰੂਪ ਸਖੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ।

੧੫. ਮਾਠਿ ਗੁੰਦਾਂਈ ਪਟੀਆ ਭਰੀਐ ਮਾਗ ਸੰਧੂਰੇ ॥ ਅੱਖੀਆਂ ਮੀਟ ਲੈਣੀਆਂ ਵਾ ਕੰਨੀਂ ਬੁੱਜੇ ਦੇਣੇ, ਖੜਾਵਾਂ ਤੇ ਤੁਰਨਾ ਸਿਖ ਲਿਆ, ਅਥਵਾ ਮਾਠਿ=ਬਣਾਕੇ ਪਟੀਆ-ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁੰਦਾਂਈ=ਗੁੰਦਣਾ ਕੀਤਾ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਦਮਨ ਕੀਤਾ ਮਾਂਗ ਦੇ ਥਾਂ ਜਟਾਂ ਬਣਾਕੇ ਸੰਧੂਰ ਦੇ ਥਾਂ ਧੂੜ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਸਾਧ ਹੋ ਗਿਆ।

੧੬. ਅਗੈ ਗਈ ਨ ਮੰਨੀਆ ਮਰਉ ਵਿਸੂਰਿ ਵਿਸੂਰੇ ॥ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਬਿਰਤੀ ਲਾਈ ਪਰ ਨਾ ਮੰਨੀਆ=ਬਿਰਤੀ ਲੱਗੀ ਨਾ ਭਾਵ ਬਿਰਤੀ ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਨਾ ਹੋਈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਝੁਰ-ਝੁਰ ਕੇ ਮਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਰਤੀ ਮੰਨਣ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਹੀ ਮੰਨੀ ਜਾਣੀ ਸੀ ਪੂਰਾ ਤਾਂ ਅਜੇ ਸ੍ਰਵਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸਰਵਣ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਨੇ ਕਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— **ਮੰਨੇ ਨਾਉ ਸੋਈ ਜਿਣਿ ਜਾਇ ॥ ਅਉਰੀ ਕਰਮ ਨ ਲੇਖੈ ਲਾਇ ॥੧॥**

[ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੫੪]

ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੂਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : **ਜਪੁ ਤਪੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਮੰਨਿਐ ਅਵਰਿ ਕਾਰਾ ਸਭਿ ਬਾਦਿ ॥ ਨਾਨਕ ਮੰਨਿਆ ਮੰਨੀਐ ਬੁਝੀਐ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ॥** *[ਵਾਰ ਰਾਮ: ਮਃ ੨ ਅੰਗ ੯੫੪]* ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਨਿਸਫਲ ਹਨ।

੧੭. ਮੈ ਰੋਵੰਦੀ ਸਭੁ ਜਗੁ ਰੁਨਾ ਰੁੰਨੜੇ ਵਣਹੁ ਪੰਖੇਰੂ ॥

ਇਤਨੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭੀ ਜਦੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹਤੁ ਰੋਵੰਦੀ=ਰੋਈ ਮੈਨੂੰ ਰੋਂਦੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰਾ ਜਗ ਰੁਨਾ=ਰੋਇਆ, ਵਣਹੁ ਪੰਖੇਰੂ=ਵਣ ਦੇ ਪੰਛੀ ਭਾਵ ਬਾਣ ਪਰੱਸਤੀ ਵੀ ਰੋ ਪਏ ਤੇ ਕਹਿਣ

ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਤਨੀ ਮਿਹਨਤ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਕੇ ਵੀ ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ? ਜਿਵੇਂ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— **ਤਪਿ ਤਪਿ ਲੁਹਿ ਲੁਹਿ ਹਾਥ ਮਰੋਰਉ ॥ ਬਾਵਲਿ ਹੋਈ ਸੋ ਸਹੁ ਲੋਰਉ ॥**

[ਸੂਹੀ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੯੪]

੧੮. *ਇਕੁ ਨ ਰੁਨਾ ਮੇਰੇ ਤਨ ਕਾ ਬਿਰਹਾ ਜਿਨਿ ਹਉ ਪਿਰਹੁ ਵਿਛੋੜੀ ॥*

ੳ. ਮੇਰੇ ਤਨ=ਸਰੀਰ ਦਾ ਬਿਰਹਾ=ਵਿਛੋੜਾ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੋਇਆ ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਵਿਛੋੜੇ ਨਾਲ ਇਤਨੀ ਦੁਖੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਿਆ ਜਾਵਾਂ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਅਗਿਆਨ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜੀ ਰਖਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— **ਦੁਰਜਨ ਤੂ ਜਲੁ ਭਹੜੀ ਵਿਛੋੜੇ ਮਰਿ ਜਾਹਿ ॥**
ਕੰਤਾ ਤੂ ਸਉ ਸੇਜੜੀ ਮੈਡਾ ਹਭੋ ਦੁਖੁ ਉਲਾਹਿ ॥

ਉਤਰ—**ਦੁਰਜਨੁ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਹੈ ਵੇਛੋੜਾ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ॥** [ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੪]

ਅ. ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਤੇ ਹਉਮੈ ਹੈ ਉਤਨਾਂ ਚਿਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ, ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੁਖ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸੰਜੋਗ ਹੈ, ਜੇ ਸੰਜੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵਿਜੋਗ ਨੇ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਵਿਛੋੜੇ ਨੇ ਮਰਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਦੁਖੀ ਹਾਂ।

੧੯. *ਆਇ ਨ ਸਕਾ ਤੁਝ ਕਨਿ ਪਿਆਰੇ ਭੇਜਿ ਨ ਸਕਾ ਕੋਇ ॥*

ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਮਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤੇਰੀ ਤਰਫ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਤੂੰ ਮਨ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਇੰਦਰੇ ਨੂੰ ਭੀ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਭੇਜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅਗੋਚਰ ਹੈਂ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇ ਪਰਾਇਣ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

੨੦. *ਆਉ ਸਭਾਗੀ ਨੀਦੜੀਏ ਮਤੁ ਸਹੁ ਦੇਖਾ ਸੋਇ ॥*

ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪ ਵਾ ਸਮਾਧੀ ਰੂਪ ਨੀਦੜੀਏ=ਨੀਂਦ ! ਤੂੰ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ; ਮਤਾਂ ਚਿੱਤ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਵਾਂ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ ਹੇ ਰਾਮਥੰਮਨ ਵਾ ਥੰਮਨੁ ਸ਼ਾਹ :

੨੧. *ਤੈ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਬਾਤ ਜਿ ਆਖੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਦੀਜੈ ॥*

ਜੇ ਤੈ=ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ ਮਾਲਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਬਾਤ=ਗੱਲ ਜੇ ਕੋਈ ਆਖੈ=ਸੁਣਾਵੇ ਵਾ ਕਹੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਕਿਆ ਦੀਜੈ=ਕੀ ਦੇਵੇਂਗਾ। ਤਾਂ ਫਕੀਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ :

੨੨. *ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ ॥*

ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਬੈਠਣ ਵਾਸਤੇ ਦੇਵਾਂਗਾ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਤਲ ਤੇ ਬੈਠਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗਾ।

੨੩. ਕਿਉ ਨ ਮਰੀਜੈ ਜੀਅੜਾ ਨ ਦੀਜੈ ਜਾ ਸਹੁ ਭਇਆ ਵਿਡਾਣਾ ॥੧॥੩॥

ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਨ ਮਰੀਜੈ=ਮਰ ਜਾਈਏ ਆਪਣੇ ਜੀਅ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਾ ਦੇ ਦਈਏ [ਆਪਾ ਭਾਵ ਤਿਆਗਣਾ ਹੀ ਜੀਅ ਦਾ ਦੇਣਾ ਹੈ] ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਹੁ=ਪਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਡਾਣਾ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਵਾ=ਪਰਾਇਆਂ ਭਾਵ ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਐਸੀ ਭੇਟਾ ਦੇਣੀ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— **ਹਉ ਮਨੁ ਅਰਪੀ ਸਭੁ ਤਨੁ ਅਰਪੀ ਅਰਪੀ ਸਭਿ ਦੇਸਾ ॥**
ਹਉ ਸਿਰੁ ਅਰਪੀ ਤਿਸੁ ਮੀਤ ਪਿਆਰੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਦੇਇ ਸਦੇਸਾ ॥

[ਗਉੜੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੪੭]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਐਸੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਇ ਕਿ ਰਹਾਉ ਸ਼ਬਦ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੫੯]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸੰਜਮੁ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚੇ ਲਗੈ ਧਿਆਨੁ ॥੧॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨ ਮੇਰੇ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ॥ ਸਦਾ ਨਿਬਹੈ ਚਲੈ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ॥ਰਹਾਉ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤਿ ਪਤਿ ਸਚੁ ਸੋਇ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਤਰਿ ਸਖਾਈ ਪ੍ਰਭੁ ਹੋਇ ॥੨॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਸ ਨੋ ਆਪਿ ਕਰੇ ਸੋ ਹੋਇ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਿ ਵਡਾਈ ਦੇਵੈ ਸੋਇ ॥੩॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਸਚੁ ਕਰਣੀ ਸਾਰੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਨਕ ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ ॥੪॥੬॥

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸੰਜਮੁ; ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਸਚੁ, ਤਤੁ, ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਇਹੋ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੰਜਮ ਹੈ **ਵਾ:** ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਜਮੁ=ਨਿਸਕਪਟ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਦਮਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ=ਯਥਾਰਥ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸੰਜਮੁ ਕਰਣੀ ਸਾਰੁ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੯]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚੇ; ਲਗੈ ਧਿਆਨੁ ॥੧॥

ਗੁਰਮੁਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਮਨਿ ਮਾਨੁ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੧੪]

੨. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਨ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਉਪਜੈ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥** [ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੧੨]

ਸੰਜਮ—੧. (ਸੰ+ਜਮ) ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ। ਮਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣਾ। ੨. ਬ੍ਰਤ ਨੇਮ। ੩. ਸੰਕੋਚ, ਕ੍ਰਿਪਣਤਾ। ੪. ਪਥ-ਪ੍ਰਹੇਜ। ੫. ਰੀਤ-ਸੰਜਮ। ੬. ਉਪਾਏ-ਜਤਨ। ੭. ਤਰੀਕਾ-ਢੰਗ।

ਧਿਆਨ—ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਜੈ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ। ਇਸ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਸ਼ਬਦ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਵ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਲਿਵਲੀਨ ਕਰਨਾ। ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਟਿਕਾਉਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਖ਼ਿਆਲ, ਚਿੰਤਨ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਧਿਆਨ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾਂ ਹੀ ਫਰਕ ਹੈ ਕਿ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਛਿਨ-ਛਿਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ, ਮਨ ਮੇਰੇ; ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸੰਭਾਲਣਾ ਕਰ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਸੰਪੂਰਨ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਲਕਿ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਨ ਵਿਦਤ ਹਨ-ਜੈਸਾ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲਣਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਰੀਰ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗ ਇਸ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਗ੍ਰਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਕਾਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲਣਾ

ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਚੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਜਾਇ ਸੁਖ ਦੇ ਦੁਖ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਸਲ ਦੀ ਸੰਭਾਲਣਾ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਸਲ ਉਜੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਜਾਇ ਲਾਭ ਦੇ ਘਾਟਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਸੰਸਾਰਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਕੋ ਹੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵਸਤੂ ਹੈ ਨਾਮ। ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਉਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮੁ ਦੀ ਸੰਭਾਲਣਾ ਕਰ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਸੰਭਾਲਣਾ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ਤੂੰ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ ਤੇਰਾ ਦਰਗਹ ਬੇਲੀ ਹੋਇ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ਪਰਾਣੀ ਅੰਤੇ ਹੋਇ ਸਖਾਈ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੭]

ਸਦਾ ਨਿਬਹੈ ਚਲੈ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ॥ਰਹਾਉ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਏਗਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲੇਗਾ ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਮੀਤ ਨ ਭਾਈ ॥ ਮਨ ਊਹਾ ਨਾਮੁ ਤੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

੨. **ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੀ ਸਿਖ ਸੁਣਾਈ ॥ ਹਰਿ ਚੇਤਹੁ ਅੰਤਿ ਹੋਇ ਸਖਾਈ ॥**
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੭]

੩. **ਤੈਸੀ ਵਸਤੁ ਵਿਸਾਹੀਐ ਜੈਸੀ ਨਿਬਹੈ ਨਾਲਿ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੨੨]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤਿ ਪਤਿ; ਸਚੁ ਸੋਇ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ; ਅੰਤਰਿ ਸਖਾਈ ਪ੍ਰਭੁ ਹੋਇ ॥੨॥

ਹਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜ਼ਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਈ ਥਾਂ ਜ਼ਾਤੀ ਵਿਤਕਰੇ ਵੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਾਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼, ਕੌਮ, ਧਰਮ, ਮਜ਼੍ਹਬ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖ, ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਜ਼ੂਰ ਫੁਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਜਾਤਿ=ਜਾਤੀ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਸਚ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨਾਮ ਜਪਣੇ ਕਰਕੇ ਹੈ **ਵਾ:** ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਦਰ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਖਾਈ=ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਿ=ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸਖਾਈ=ਪਿਆਰਾ ਮਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤਿ ਪਤਿ ਨਾਮੇ ਵਡਿਆਈ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੨੩੦]

੨. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਤਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵਸਾਏ ॥** [ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੬੦]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਸ ਨੋ ਆਪਿ ਕਰੇ; ਸੋ ਹੋਇ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ; ਆਪਿ ਵਡਾਈ ਦੇਵੈ ਸੋਇ ॥੩॥

ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਸਨੂੰ ਆਪ ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ

ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇਕ ਸੁਭਾਅ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਸਤੇ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਤੋਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਚੈ ਮਾਰਗਿ ਚਲਦਿਆ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਜਹਾਨੁ ॥ [ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਮਾਂਝ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬]

ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਤੋਰ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਡਾਈ=ਵਡਿਆਈ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੇ ਦੇਇ ਵਡਾਈ ਆਪੇ ਸੇਵ ਕਰਾਏ ॥੨॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੨]

੨. **ਆਪੇ ਕਰਤੈ ਭਗਤਿ ਕਰਾਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੇ ਦੇ ਵਡਿਆਈ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੮੩੧]

੩. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੇ ਦੇ ਵਡਿਆਈ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੬]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਸਚੁ; ਕਰਣੀ ਸਾਰੁ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦ=ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਚੀ ਕਰਣੀ ਨੂੰ ਸਾਰੁ=ਸੰਭਾਲਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੋ ਸਚੁ ਕਮਾਵੈ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੯]

੨. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚੀ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੪੨]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਨਕ; ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ ॥੪॥੬॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੰਨੈ ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ, ਅੰਗ ੩]

ਅਥਵਾ ਸਿੱਖੀ ਸੇਵਕੀ ਰੂਪ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਇੰਦਰੀਆਂ ਰੂਪ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਸਾਧਾਰੁ=ਸਹਿਤ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਆਸਰੇ ਦੇ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ॥੪॥੯॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਪਿ ਤਰੈ ਕੁਲ ਸਗਲੇ ਤਾਰੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਣਿਆ ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੫]

੨. **ਆਪਿ ਤਰੈ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਉਧਾਰਾ ॥੨॥** [ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੬੦]

੩. **ਆਪਿ ਤਰਿਆ ਕੁਟੰਬ ਸਭਿ ਤਾਰੇ ਸਭਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਛਡਾਵੈ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੬੦]

ਗੁਰਮੁਖ ਪਦ ਦੀ ਕੁਝ ਵੀਚਾਰ—

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਪਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚੋਂ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਅਨਵੇ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿਛਲੇ ਅੱਖਰ ਅੱਗੇ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਅੱਖਰ ਪਿਛੇ ਲਗਾ ਕੇ ਮੁਖ+ਗੁਰ ਭਾਵ ਮੁਖੀ, ਆਗੂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਇਉਂ ਜਾਨਣਾ। ਵਾ: ਸਿਧੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ (ਗੁਰ+ਮੁਖ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੁਖ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ **ਵਾ:** ਈਸ਼ਵਰ ਜੋ ਗੁਰੂ=ਵੱਡਾ ਤੇ ਮੁੱਖ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥ [ਜਪੁਜੀ, ਅੰਗ ੨]

ਇਹ ਪਦ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਅਰਥ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ :—(ਗੁਰ+ਮੁਖ) ਜਿਸ ਨੇ ਦੀਖਿਆ ਲਈ ਹੋਵੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਵਾ-ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਮ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਦੀਖਿਆ ਵਾਲਾ, ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਸਨਮੁਖ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਨਮੁਖੁ ਮਨਮੁਖਿ ਵੇਮੁਖੀਆ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੧]

ਗੁਰਮੁਖ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਸਨਮੁਖ ਹੈ। ਮਨਮੁਖ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੈ।

੨. ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ, ਨਾਮ ਰਸੀਆ ਤੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੇ ਮਨ ਜਿਤ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਮੱਤ ਤੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਮੁਖਾ ਨੋ ਪੰਥੁ ਪਰਗਟਾ ਦਰਿ ਠਾਕ ਨ ਕੋਈ ਪਾਇ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੨]

੨. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੇਤੀ ਸਬਦਿ ਉਧਾਰੀ ਸੰਤਹੁ ॥੧॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੦੭]

੩. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਭਗਤਿ ਕੀਜੈ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪]

ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਕੁਝ ਕਰਤਵ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਦੰ—ਕਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਦੰ=ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਾਜੇ ਲੈ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਦੰ—ਕਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵੇਦੰ=ਕਥਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ—ਕਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਕਰਤਵ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਥਿ ਸਕਥ ਹਨਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹਥਿ ਸਕਥ=ਸਫਲੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਹਣਾ ਪੈਰ ਧੋਇ ਚਰਨਾਂਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵੈ ॥

ਪਾਣੀ ਢੋਂਦੇ, ਪੱਖਾ ਫੇਰਦੇ ਭਾਵ ਝਲਦੇ, ਆਟੇ ਦਾ ਪੀਹਣ ਕਰਦੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧੋਇ ਕੇ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਿਖਿ ਪੋਥੀਆ ਤਾਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਰਬਾਬ ਵਜਾਵੈ ॥

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਲਿਖਦੇ ਤਾਲ=ਕੈਸੀਆਂ ਮ੍ਰਿਦੰਗ=ਢੋਲਕ ਰਬਾਬ=ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਸਾਜ਼ ਆਦਿਕ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਨਮਸਕਾਰ ਡੰਡਉਤ ਕਰਿ ਗੁਰਭਾਈ ਗਲਿ ਮਿਲਿ ਗਲਿ ਲਾਵੈ ॥

ਡੰਡੇ ਵਤ ਹੋ ਕੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗੁਰਭਾਈਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗਲ ਮਿਲਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ ਕਰਿ ਧਰਮ ਦੀ ਹਥਹੁ ਦੇਕੈ ਭਲਾ ਮਨਾਵੈ ॥

ਉਪਜੀਵਕਾ ਲਈ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੱਥੋਂ ਦੇ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਭਲਾ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਅਪਰਸਿ ਹੋਇ ਪਰ ਤਨ ਪਰ ਧਨ ਹਥੁ ਨ ਲਾਵੈ॥

ਪਾਰਸ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਰਸ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅਪਰਸ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਪਰਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ।

ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪੂਜ ਕੈ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਭਾਣਾ ਭਾਵੈ॥

ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ, ਭੈ ਤੇ ਭਾਣਾ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਆਪ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਵੈ ॥੧੨॥ [ਵਾਰ ਛੇਵੀਂ, ਪਉੜੀ ੧੨ ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ]

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੇ, ਭਾਵ ਤਿਆਗ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪਦ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਭਗਤਾਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ, ਮੁਨੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ (੧. ਪ੍ਰਹਲਾਦ। ੨. ਜਨਕ। ੩. ਵਿਸ਼ਿਸਟ ਮੁਨੀ) ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਪਦ ਨਾਲ ਸਤਕਾਰਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਿ ਜਪਿ ਹਰਿ ਗਤਿ ਪਾਈ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਕਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਈ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਸਿਸਟਿ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਣਾਈ॥ [ਵਡਹੰਸੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੯੧]

ਤੇ ਇਕ ਜਗਾ ਹੋਰ ਦੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਕੱਠਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਤੇ ਭਗਤ ਬਭੀਖਣ ਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਂਧਿਓ ਸੇਤੁ ਬਿਧਾਤੈ॥ ਲੰਕਾ ਲੂਟੀ ਦੈਤ ਸੰਤਾਪੈ॥
ਰਾਮਚੰਦਿ ਮਾਰਿਓ ਅਹਿ ਰਾਵਣੁ॥ ਭੇਦੁ ਬਭੀਖਣ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਚਾਇਣੁ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੪੨]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੬੧]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮੈ ਮਨਿ ਵਡੀ ਆਸ ਹਰੇ ਕਿਉ ਕਰਿ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਵਾ ॥ ਹਉ ਜਾਇ ਪੁਛਾ ਅਪਨੇ ਸਤਗੁਰੈ ਗੁਰ ਪੁਛਿ ਮਨੁ ਮੁਗਧੁ ਸਮਝਾਵਾ ॥ ਭੂਲਾ ਮਨੁ ਸਮਝੈ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਦਾ ਧਿਆਏ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਸੋ ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ॥੧॥ ਹਉ ਸਭਿ ਵੇਸ ਕਰੀ ਪਿਰ ਕਾਰਣਿ ਜੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਸਾਚੇ ਭਾਵਾ ॥ ਸੋ ਪਿਰੁ ਪਿਆਰਾ ਮੈ ਨਦਰਿ ਨ ਦੇਖੈ ਹਉ ਕਿਉ ਕਰਿ ਧੀਰਜੁ ਪਾਵਾ ॥ ਜਿਸੁ ਕਾਰਣਿ ਹਉ ਸੀਗਾਰੁ ਸੀਗਾਰੀ ਸੋ ਪਿਰੁ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਅਵਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸੋਹਾਗਣਿ ਜਿਨਿ ਪਿਰੁ ਰਾਵਿਅੜਾ ਸਚੁ ਸਵਰਾ ॥੨॥ ਹਉ ਜਾਇ ਪੁਛਾ ਸੋਹਾਗ ਸੁਹਾਗਣਿ ਤੁਸੀ ਕਿਉ ਪਿਰੁ ਪਾਇਅੜਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ॥ ਮੈ ਊਪਰਿ ਨਦਰਿ ਕਰੀ ਪਿਰਿ ਸਾਚੈ ਮੈ ਛੋਡਿਅੜਾ ਮੇਰਾ ਤੇਰਾ ॥ ਸਭੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਜੀਉ ਕਰਹੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਭੈਣੇ ਮਿਲੀਐ ॥ ਆਪਨੜਾ ਪ੍ਰਭੁ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ ਜੋਤੀ ਰਲੀਐ ॥੩॥ ਜੋ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਮੈ ਦੇਇ ਸਨੇਹਾ ਤਿਸੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅਪਣਾ ਦੇਵਾ ॥ ਨਿਤ ਪਖਾ ਫੇਰੀ ਸੇਵ ਕਮਾਵਾ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਪਾਣੀ ਢੋਵਾਂ ॥ ਨਿਤ ਨਿਤ ਸੇਵ ਕਰੀ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ ਜੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਸੁਣਾਏ ॥ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਆਸ ਪੁਜਾਏ ॥੪॥ ਗੁਰੁ ਸਜਣੁ ਮੇਰਾ ਮੇਲਿ ਹਰੇ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਾ ॥ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸਹੁ ਹਰਿ ਗੋਸਟਿ ਪੂਛਾਂ ਕਰਿ ਸਾਂਝੀ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਾਂ ॥ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਨਿਤ ਨਿਤ ਸਦ ਹਰਿ ਕੇ ਮਨੁ ਜੀਵੈ ਨਾਮੁ ਸੁਣਿ ਤੇਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਤੁ ਵੇਲਾ ਵਿਸਰੈ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਤਿਤੁ ਵੇਲੈ ਮਰਿ ਜਾਇ ਜੀਉ ਮੇਰਾ ॥੫॥ ਹਰਿ ਵੇਖਣ ਕਉ ਸਭੁ ਕੋਈ ਲੋਚੈ ਸੋ ਵੇਖੈ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਵਿਖਾਲੇ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਸੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ ॥ ਸੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ ਜਿਸੁ ਸਤਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਮੇਰਾ ਮਿਲਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿਜਨ ਹਰਿ ਇਕੇ ਹੋਏ ਹਰਿ ਜਪਿ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਰਲਿਆ ॥੬॥੧॥੩॥

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵਡਹੰਸੁ ਰਾਗ ਦੇ ਦੂਜੇ ਘਰੁ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ।

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ **ਓ**=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ **ਸਤਿ**=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ **ਗੁਰ**=ਚੇਤਨ **ਪ੍ਰਸਾਦਿ**=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਮੈ ਮਨਿ ਵਡੀ ਆਸ ਹਰੇ;
ਕਿਉ ਕਰਿ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਵਾ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਗਿਆਸੂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਵਡੀ ਆਸ=ਬਹੁਤੀ ਇਛਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸੁਆਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂ ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋਣ ?

ਹਉ ਜਾਇ ਪੁਛਾ ਅਪਨੇ ਸਤਗੁਰੈ;
ਗੁਰ ਪੁਛਿ ਮਨੁ ਮੁਗਧੁ ਸਮਝਾਵਾ ॥

ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਉੱਤਰ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਪੁੱਛਦੀ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮੂਰਖ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਵਾਂ।

ਭੂਲਾ ਮਨੁ ਸਮਝੈ ਗੁਰ ਸਬਦੀ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਦਾ ਧਿਆਏ ॥

ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਭੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਹਰਿ-ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਦਾ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰਾਂ।

ਨਾਨਕ, ਜਿਸੁ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ;
ਸੋ ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ=ਉਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੧॥

ਹਉ ਸਭਿ ਵੇਸ ਕਰੀ ਪਿਰ ਕਾਰਣਿ; ਜੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਸਾਚੇ ਭਾਵਾ ॥

ਮੈਂ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲਈ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਸ=ਲਿਬਾਸ ਵਾ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਸਚੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ=ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾ ਜਾਵਾਂ।

ਸੋ ਪਿਰੁ ਪਿਆਰਾ ਮੈ ਨਦਰਿ ਨ ਦੇਖੈ; ਹਉ ਕਿਉ ਕਰਿ ਧੀਰਜੁ ਪਾਵਾ ॥

ਪਰ ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਦਰਿ=ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਭਰ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਧੀਰਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂ ?

ਜਿਸੁ ਕਾਰਣਿ ਹਉ ਸੀਗਾਰੁ ਸੀਗਾਰੀ; ਸੋ ਪਿਰੁ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਅਵਰਾ ॥

ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਜਪ ਤਪ ਰੂਪੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਦੀ ਰਹੀ ਉਹ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਪਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੋਰਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਰਤਾ=ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸੋਹਾਗਣਿ;
ਜਿਨਿ ਪਿਰੁ ਰਾਵਿਅੜਾ ਸਚੁ ਸਵਰਾ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੋਹਾਗਣੀਆਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਵੀ ਧੰਨ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਵੀ ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਧੰਨ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਨੇ ਸੱਚੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਵਰਾ=ਸਵਾਰ-ਸਵਾਰ, ਵਾ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਕੇ ਵਾ ਸਸਤਾ ਜਾਣਕੇ ਰਾਵਿਅੜਾ=ਉਚਾਰਿਆ, ਅਥਵਾ-ਮਾਣਿਆ=ਭੋਗਿਆ ਹੈ ਅਥਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਵਰਾ=ਸਾਂਵਲੇ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਰਾਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਿਆ, ਭੋਗਿਆ ਹੈ ॥੨॥

ਹਉ ਜਾਇ ਪੁਛਾ ਸੋਹਾਗ ਸੁਹਾਗਣਿ; ਤੁਸੀ ਕਿਉ ਪਿਰੁ ਪਾਇਅੜਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸੁਹਾਗਣਿ=ਸੋਹਾਗਵੰਤੀਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸਖੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੋਹਾਗ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮੈ ਊਪਰਿ ਨਦਰਿ ਕਰੀ ਪਿਰਿ ਸਾਚੈ; ਮੈ ਛੋਡਿਅੜਾ ਮੇਰਾ ਤੇਰਾ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਦਾ ਭਾਵ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ, ਮੇਰ-ਤੇਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਉਸ ਸੱਚੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਨਦਰਿ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ।

ਸਭੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਜੀਉ ਕਰਹੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕਾ; ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਭੈਣੇ ਮਿਲੀਐ ॥

ਜੇਕਰ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਭੀ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਜੀਉ=ਜੀਵ ਆਤਮਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕਰ ਦੇ, ਭਾਵ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦੇ। ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਭੈਣੇ ਇਸ ਰਸਤੇ ਚੱਲਿਆਂ ਹੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਆਪਨੜਾ ਪ੍ਰਭੁ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ; ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ ਜੋਤੀ ਰਲੀਐ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਦੇਖੈ=ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋਤੀ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਜੋਤ ਰਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਥਵਾ ਤਨ ਮਨ ਅਰਪਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਭੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਰਲ ਜਾਏਗੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਹਾਂ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਜੋਤੀ ਵਿੱਚ ਜੋਤ ਨਹੀਂ ਰਲਦੀ॥੩॥

ਜੋ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਮੈ ਦੇਇ ਸਨੇਹਾ; ਤਿਸੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅਪਣਾ ਦੇਵਾ ॥

ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਨੇਹਾ=ਸੰਦੇਸ਼ਾ, ਪਤਾ **ਵਾ**: ਕਥਾ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਦੇਵੇਗਾ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਤਨ-ਮਨ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਮੈ ਬਾਤ ਸੁਨਾਵੈ ਤਿਸੁ ਮਨੁ ਦੇਵਉ ਕਟਿ ਕਾਟ ॥
[ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੯੮੬]

੨. ਤੈ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਬਾਤ ਜਿ ਆਖੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਦੀਜੈ ॥
ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ ॥ [ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੫੫੮]

੩. ਆਉ ਸਖੀ ਹਰਿ ਮੇਲੁ ਕਰੇਹਾ ॥ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕਾ ਮੈ ਦੇਇ ਸਨੇਹਾ ॥
[ਮਾਝ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੯੫]

ਨਿਤ ਪਖਾ ਫੇਰੀ ਸੇਵ ਕਮਾਵਾ; ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਪਾਣੀ ਢੋਵਾਂ ॥

ਨਿਤ=ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਭਾਵ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁਤ ਵਿਚ ਪੱਖਾ ਫੇਰੀ=ਝੱਲਾਂਗਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਾਣੀ ਢੋਵਾਂਗਾ।

ਨਿਤ ਨਿਤ ਸੇਵ ਕਰੀ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ; ਜੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਸੁਣਾਏ ॥

ਉਸ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਨ=ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਨਿਤ=ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ ਜੋ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਦੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸੁਣਾਵੇਗਾ।

ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ; ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਆਸ ਪੁਜਾਏ ॥੪॥

ਗੁਰ=ਪੂਜਨੀਕ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਧੰਨ ਧੰਨ ਹਨ ਜੋ ਗੁ=ਅੰਧੇਰੇ ਵਿਚ ਰੂ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜੋ ਮਨ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, **ਅਥਵਾ** ਧੰਨ ਹਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਧੰਨ ਹਨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ, ਅਤੇ ਧੰਨ ਹਨ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਆਸਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ॥੪॥

ਗੁਰੁ ਸਜਣੁ ਮੇਰਾ ਮੇਲਿ ਹਰੇ; ਜਿਤੁ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਾ ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਸਜਣ ਹਨ, ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮੇਲ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਵਾ=ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

*ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸਹੁ ਹਰਿ ਗੋਸਟਿ ਪੂਛਾਂ;
ਕਰਿ ਸਾਂਝੀ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਾਂ ॥*

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਗੁਰ=ਪੂਜਨੀਕ ਸਤਿਗੁਰ=ਸੱਚੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸਹੁ=ਕੋਲੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਗੋਸਟਿ=ਕਥਾ ਪੁਛਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ=ਭਾਈਵਾਲੀ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਹੇ ਹਰੀ ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣਾ ਕਰਾਂ।

ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਨਿਤ ਨਿਤ ਸਦ ਹਰਿ ਕੇ; ਮਨੁ ਜੀਵੈ ਨਾਮੁ ਸੁਣਿ ਤੇਰਾ ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਦ=ਸਦਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣ ਨਿਤ ਨਿਤ=ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਭਾਵ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗਾਵਣਾ ਕਰਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਜਿਊਂਦਾ ਹੈ।

*ਨਾਨਕ ਜਿਤੁ ਵੇਲਾ ਵਿਸਰੈ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ;
ਤਿਤੁ ਵੇਲੈ ਮਰਿ ਜਾਇ ਜੀਉ ਮੇਰਾ ॥੫॥*

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸੁਆਮੀ ! ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸਰੈ=ਭੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ ਉਸੀ ਵੇਲਾ=ਸਮੇਂ ਮੇਰਾ ਜੀਉ=ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੫॥

ਹਰਿ ਵੇਖਣ ਕਉ ਸਭੁ ਕੋਈ ਲੋਚੈ; ਸੋ ਵੇਖੈ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਵਿਖਾਲੇ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਭ ਕੋਈ ਲੋਚੈ=ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈ ਸੋਈ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਨੋ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ; ਸੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ ॥

ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ=ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਭਾਵ ਜਪਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ;
ਜਿਸੁ ਸਤਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਮੇਰਾ ਮਿਲਿਆ ॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲੇ ਹਨ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਸਦਾ ਸਦਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਭਾਵ ਜਪਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਹਰਿਜਨ ਹਰਿ ਇਕੇ ਹੋਏ;
ਹਰਿ ਜਪਿ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਰਲਿਆ ॥੬॥੧॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਜਨ ਅਤੇ ਹਰੀ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਸਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਰਲ ਗਿਆ ਹੈ ॥੬॥੧॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਰਿ ਹਰਿਜਨ ਦੁਈ ਏਕ ਹੈ ਬਿਬ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ॥**
ਜਲ ਤੇ ਉਪਜ ਤਰੰਗ ਜਿਉ ਜਲ ਹੀ ਬਿਖੈ ਸਮਾਹਿ ॥੨॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੫੯]

੨. **ਹਰਿ ਕਾ ਸੇਵਕੁ ਸੋ ਹਰਿ ਜੇਹਾ ॥ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣਹੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹਾ ॥** [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੬]

੩. **ਰਾਮ ਸੰਤ ਮਹਿ ਭੇਦੁ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ... ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੦੮]

੪. **ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਏਕ ਭਏ ਹੈ ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਪਛਾਨੀ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੯੬੯]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੬੩]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਃ ੫ ॥ ਤੂ ਜਾਣਾਇਹਿ ਤਾ ਕੋਈ ਜਾਣੈ ॥ ਤੇਰਾ ਦੀਆ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੈ ॥੧॥ ਤੂ ਅਚਰਜੁ ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀ ਬਿਸਮਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਕਾਰਣੁ ਆਪੇ ਕਰਣਾ ॥ ਹੁਕਮੇ ਜੰਮਣੁ ਹੁਕਮੇ ਮਰਣਾ ॥੨॥ ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਮਨ ਤਨ ਆਧਾਰੀ ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਬਖਸੀਸ ਤੁਮਾਰੀ ॥੩॥੮॥

ਵਡਹੰਸੁ ਮਃ ੫ ॥

ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ—

ਤੂ ਜਾਣਾਇਹਿ; ਤਾ ਕੋਈ ਜਾਣੈ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਉਤਾਵਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬੁਧੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਜੀਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੋਈ ਲੱਖਾਂ ਉਪਾਵ ਯਤਨ ਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਹੈ। ਜਿਤਨਾ ਕੁ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਣਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਉਤਨਾ ਕੁ ਜਾਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਜਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬ੍ਰਹਮੈ ਵਡਾ ਕਹਾਇ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥
ਨਾ ਤਿਸੁ ਬਾਪੁ ਨ ਮਾਇ ਕਿਨਿ ਤੂ ਜਾਇਆ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੭੯]

ਸਾਖੀ—ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਵਰਗੇ ਵੱਡੇ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਸੋਝੀ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੇ ਕਿਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪਾ ਜਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ੩੬ ਜੁਗ ਕਮਲ ਦੀ ਨਾਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਘੁੰਮਣਾ ਪਿਆ।

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ ਨਾਭੀ ਚੋਂ ਕਮਲ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਜਦੋਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਬੜਾ ਮਾਣ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਸੂੰਭੂ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਪ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਬਖਾਨਾ ॥
ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਮਾਨਾ ॥੮॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ]

ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੋਈ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੂੰ ਇਸ ਕਵਲ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕਵਲ ਮੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਖਣ ਲਈ ਇਸ ਨੇ ਦੋ ਵਾਰੀ ਲੱਤ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰੀ ਹੀ ਕਵਲ ਦੀ ਨਾਲੀ ਮੁੜ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਛੋਟੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਬੇਅਦਬੀ ਸਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੀਜੀ ਲੱਤ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਨਾਲੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਅਠਾਰਾਂ ਜੁਗ ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਘੁੰਮਦਾ ਗਿਆ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਬਾਹਰ

ਕੱਢ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਵਲ ਦਾ ਹੇਠਲਾ ਸਿਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ। ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਅਠਾਰਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਾਭਿ ਕਮਲ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਪਜੇ...॥** [ਗੂਜਰੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੪੮੯]

੨. **ਕੇਤੜਿਆ ਜੁਗ ਧੁੰਧੂਕਾਰੈ ॥ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਸਿਰਜਣਹਾਰੈ ॥** [ਅੰਗ ੧੦੨੩]

ਫਿਰ ਇਸ ਨੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਉ। ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਤਪ ਕਰ, ਤਪ ਕਰ, ਤਪ ਕਰ। ਤਾਂ ਦਸ ਲੱਖ ਵਰ੍ਹਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਤਪ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਤੇਤੀ [੩੩] ਕਰੋੜ ਦੇਵਤੇ ਰਚੇ ਤੇ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਰੂਪ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ। ਸੋ ਜਿਸ ਬਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਰ ਜਿਤਨਾ ਕੁ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਉਤਨਾ ਹੀ ਬਲ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਤੇ ਜਿਤਨੀ ਬੁੱਧ ਦਿੱਤੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਬੁਧ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਰਗੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਜੀਵ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਤਨਾ ਕੁ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਜੀਵ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੇਵਤੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

੧. **ਜਿਸਨੋ ਤੂ ਜਾਣਾਇਹਿ ਸੋਈ ਜਨੁ ਜਾਣੈ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਦ ਹੀ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ॥** [ਆਸਾ ਮ: ੪. ਅੰਗ ੧੧]

੨. **ਜਿਸਹਿ ਜਨਾਵਹੁ ਤਿਨਹਿ ਤੁਮ ਜਾਤੇ ॥੨॥** [ਵਡਹੰਸ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੫੬੩]

੩. **ਬਾਤ ਚੀਤ ਸਭ ਰਹੀ ਸਿਆਨਪ ॥ ਜਿਸਹਿ ਜਨਾਵਹੁ ਸੋ ਜਾਨੈ ਨਾਨਕ ॥੩੯॥** [ਗਉੜੀ ਮ: ੫. ਅੰਗ ੨੫੮]

ਤੇਰਾ ਦੀਆ; ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੈ ॥੧॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਆਪ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਥਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਤੂ ਅਚਰਜੁ; ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀ ਬਿਸਮਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਅਸਥਾਈ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਆਪ ਅਚਰਜੁ=ਅਸਚਰਜ ਹੈਂ ਭਾਵ ਬਿਸਮਾਦ ਰੂਪ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ=ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਬਿਸਮਾ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕੁਦਰਤਿ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਕੁਦਰਤਿ ਧਰਤੀ ਖਾਕੁ ॥**
ਸਭ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਤੂੰ ਕਾਦਿਰੁ ਕਰਤਾ ਪਾਕੀ ਨਾਈ ਪਾਕੁ ॥
ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਵੇਖੈ ਵਰਤੈ ਤਾਕੋ ਤਾਕੁ ॥ [ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੪੬੪]

੨. **ਅਚਰਜੁ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੇ ਕਦਮ ਸਲਾਹ ॥**
ਗਨੀਵ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ॥੨॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੩੮]

ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਕਾਰਣੁ; ਆਪੇ ਕਰਣਾ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਵੀ ਆਪ ਹੈਂ ਤੇ ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ। ਕਰਣੇ ਵਾਲਾ ਵੀ ਆਪ ਹੈਂ ਤੇ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਇ ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੬]

੨. ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਤੂਹੀ ਏਕ ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਕੀ ਤੂਹੀ ਟੇਕ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੧੧]

੩. ਕਰਨ ਕਰਾਵਨਹਾਰੁ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਨੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੪]

੪. ਕਰਨ ਕਰਾਵਨਹਾਰ ਸੁਆਮੀ ॥ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੮]

ਹੁਕਮੇ ਜੰਮਣੁ; ਹੁਕਮੇ ਮਰਣਾ ॥੨॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਜੰਮਣੁ=ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਰਣਾ=ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੨॥

ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਅੰਤ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਾ ਕੋਈ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਨਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਆ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁਕਮੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਈਦਾ ਹੈ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਕੇ ਹੁਕਮੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੁਝੈ ਤ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ ॥੨॥ [ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੧]

ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹਉਮੈ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਜਾਣ ਲਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੰਮਣੁ ਮਰਣਾ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਭਾਣੈ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੭੨]

੨. ਆਵਨ ਜਾਨਾ ਹੁਕਮੁ ਤਿਸੈ ਕਾ ਹੁਕਮੈ ਬੁਝਿ ਸਮਾਵਹਿਗੇ ॥੧॥
[ਮਾਰੂ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੦੩]

੩. ਨਹ ਕਿਛੁ ਜਨਮੈ ਨਹ ਕਿਛੁ ਮਰੈ ॥ ਆਪਨ ਚਲਿਤੁ ਆਪ ਹੀ ਕਰੈ ॥
ਆਵਨੁ ਜਾਵਨੁ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਅਨਦ੍ਰਿਸਟਿ ॥
ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਧਾਰੀ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੧]

ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ; ਮਨ ਤਨ ਆਧਾਰੀ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰੇ ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਦਾ ਆਧਾਰੀ=ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ ਜੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਰਹਾਂ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਹੈ ਜੇ ਵਿਸਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮਰਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]

੨. ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਆਧਾਰੁ ਮੇਰਾ ਜਿਉ ਫੂਲੁ ਜਈ ਹੈ ਨਾਰਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੮]

੩. ਏਕੁ ਆਧਾਰੁ ਨਾਮੁ ਨਾਰਾਇਨ ਰਸਨਾ ਰਾਮੁ ਰਵੀਜੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੮]

੪. ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰੋ ॥
ਸਾਚੁ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਮੇਰਾ ਜਿਨਿ ਭੁਖਾ ਸਭਿ ਗਵਾਈਆ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੭]

੫. ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਇਹੁ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਇਕੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੀ ॥੪॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੧੬]

ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ; ਬਖਸੀਸ ਤੁਮਾਰੀ ॥੩॥੮॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਬਖਸੀਸ=ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ॥੩॥੮॥

ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਬਰਕਤ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਘਾਲ ਕੋਈ ਜੁਗਤੀ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ ਉਥੇ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਕੰਮ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਜਿਥੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਧੂਣੇ ਹਨ ਉਥੇ ਛੇ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ਾਂ ਭੀ ਨਾਲ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਕਈ ਜਨਮ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪਲ ਵਿਚ ਕਰਕੇ ਨਦਰ ਮਿਹਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ੇ ਖੁਸ਼ੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ॥
ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਸ਼ਾਹ ਵਡੇਰੇ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮਸਤਾਨੇ ॥

[ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਰਚਨਾ ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ]

੨. ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥ [ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੮]

ਜੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਨਦਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੌੜੇ ਰੀਠੇ ਵੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਦੀ ਸਾਖ ਰੀਠਾ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਹਿਰ ਵਰਗਾ ਕੌੜਾ ਫਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਫਲ ਹੈ ਜੇ ਕੌਡੇ ਰਾਖਸ਼ ਦੇ ਤਪਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਅੱਗ ਦਾ ਤਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਤੇਲ ਜੋ ਅੱਗ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਤੱਕਣੀ ਨੇ ਬਰਫ ਵਰਗਾ ਠੰਡਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੌਡੇ ਰਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਸਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸੰਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਭੂਮੀਏ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਦਾ ਖੋਟਾ ਕਰਮ ਛੁਡਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਸਾਧ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਠੱਗੀਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਠੱਗ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੱਜਣ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਘਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਕੇ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਲਈ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੩੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੬੫]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਾਇਆ ਕੂੜਿ ਵਿਗਾੜਿ ਕਾਹੇ ਨਾਈਐ ॥ ਨਾਤਾ ਸੋ ਪਰਵਾਣੁ ਸਚੁ ਕਮਾਈਐ ॥ ਜਬ ਸਾਚ ਅੰਦਰਿ ਹੋਇ ਸਾਚਾ ਤਾਮਿ ਸਾਚਾ ਪਾਈਐ ॥ ਲਿਖੇ ਬਾਝਹੁ ਸੁਰਤਿ ਨਾਹੀ ਬੋਲਿ ਬੋਲਿ ਗਵਾਈਐ ॥ ਜਿਥੈ ਜਾਇ ਬਹੀਐ ਭਲਾ ਕਹੀਐ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦੁ ਲਿਖਾਈਐ ॥ ਕਾਇਆ ਕੂੜਿ ਵਿਗਾੜਿ ਕਾਹੇ ਨਾਈਐ ॥੧॥ ਤਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਕਹਣੁ ਜਾ ਤੁਝੈ ਕਹਾਇਆ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ॥ ਨਾਮੁ ਮੀਠਾ ਮਨਹਿ ਲਾਗਾ ਦੂਖਿ ਡੇਰਾ ਢਾਹਿਆ ॥ ਸੂਖੁ ਮਨ ਮਹਿ ਆਇ ਵਸਿਆ ਜਾਮਿ ਤੈ ਫੁਰਮਾਇਆ ॥ ਨਦਰਿ ਤੁਧੁ ਅਰਦਾਸਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਨਿ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ ॥ ਤਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਕਹਣੁ ਜਾ ਤੁਝੈ ਕਹਾਇਆ ॥੨॥ ਵਾਰੀ ਖਸਮੁ ਕਢਾਏ ਕਿਰਤੁ ਕਮਾਵਣਾ ॥ ਮੰਦਾ ਕਿਸੈ ਨ ਆਖਿ ਝਗੜਾ ਪਾਵਣਾ ॥ ਨਹ ਪਾਇ ਝਗੜਾ ਸੁਆਮਿ ਸੇਤੀ ਆਪਿ ਆਪੁ ਵਞਾਵਣਾ ॥ ਜਿਸੁ ਨਾਲਿ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਰੀਕੀ ਜਾਇ ਕਿਆ ਰੂਆਵਣਾ ॥ ਜੋ ਦੇਇ ਸਹਣਾ ਮਨਹਿ ਕਹਣਾ ਆਖਿ ਨਾਹੀ ਵਾਵਣਾ ॥ ਵਾਰੀ ਖਸਮੁ ਕਢਾਏ ਕਿਰਤੁ ਕਮਾਵਣਾ ॥੩॥ ਸਭ ਉਪਾਈਅਨੁ ਆਪਿ ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥ ਕਉੜਾ ਕੋਇ ਨ ਮਾਗੈ ਮੀਠਾ ਸਭ ਮਾਗੈ ॥ ਸਭੁ ਕੋਇ ਮੀਠਾ ਮੰਗਿ ਦੇਖੈ ਖਸਮ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕਰੇ ॥ ਕਿਛੁ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਅਨੇਕ ਕਰਣੀ ਨਾਮ ਤੁਲਿ ਨ ਸਮਸਰੇ ॥ ਨਾਨਕਾ ਜਿਨ ਨਾਮੁ ਮਿਲਿਆ ਕਰਮੁ ਹੋਆ ਧੁਰਿ ਕਦੇ ॥ ਸਭ ਉਪਾਈਅਨੁ ਆਪਿ ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥੪॥੧॥

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, **ੴ**=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, **ਸਤਿ**=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, **ਪ੍ਰਸਾਦਿ**=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਰਪੂਰ ਸਿਖਿਆ ਰੂਪ ਬਚਨ, ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਭ੍ਰਮਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ੀ ਸਾਧੂਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ। ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਕੁਝ ਸਾਧੂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਤਤ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ!

ਕਾਇਆ ਕੂੜਿ ਵਿਗਾੜਿ; ਕਾਹੇ ਨਾਈਐ ॥
ਨਾਤਾ ਸੋ ਪਰਵਾਣੁ; ਸਚੁ ਕਮਾਈਐ ॥

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਕਾਇਆ=ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਕੂੜਿ=ਝੂਠ ਨੇ ਵਿਗਾੜਿ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਨਹਾਉਣਾ ਕਿਸ ਅਰਥ ਹੈ ਕਾਹੇ=ਕਿਸ ਲਈ ਐਸਾ ਨਾਈਐ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੀਏ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਉਸਦਾ ਹੀ ਸਫਲ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸਚ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਵਾ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

[**ਨੋਟ : ਨਾਈਐ**=ਇਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨ੍ਹਾਈਐ ਭਾਰਾ ਕਰੋ] ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸਚ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸਤ ਕਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅੰਤਰੁ ਮੈਲਾ ਬਾਹਰੁ ਨਿਤ ਧੋਵੈ ॥ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹਿ ਅਪਨੀ ਪਤਿ ਖੋਵੈ ॥੨॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੧]

੨. ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਜੇ ਤੀਰਥ ਨਾਵੈ ਤਿਸੁ ਬੈਕੁੰਠ ਨ ਜਾਨਾਂ ॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੪]

੩. ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਤੀਰਥ ਭਰਮੀਜੈ ॥ ਮਨੁ ਨਹੀ ਸੂਚਾ ਕਿਆ ਸੋਚ ਕਰੀਜੈ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੦੫]

ਇਹਨਾਂ ਪਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਣਨੀਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੱਚਾ ਤੀਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ, ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਹੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਣ ਜਾਉ ਤੀਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ॥
ਤੀਰਥੁ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰੁ ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਹੈ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੮੭]

੨. ਪੂਜਹੁ ਰਾਮੁ ਏਕੁ ਹੀ ਦੇਵਾ ॥ ਸਾਚਾ ਨਾਵਣੁ ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ॥

[ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੪]

੩. ਜਲਿ ਧੋਵੈ ਬਹੁ ਦੇਹ ਅਨੀਤਿ ॥ ਸੁਧ ਕਹਾ ਹੋਇ ਕਾਚੀ ਭੀਤਿ ॥
ਮਨਿ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਊਚ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਉਧਰੇ ਪਤਿਤ ਬਹੁ ਮੂਚ ॥੩॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

੪. ਮਨਿ ਮੈਲੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਮੈਲਾ ਤਨਿ ਧੋਤੈ ਮਨੁ ਹਛਾ ਨ ਹੋਇ ॥

[ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੫੮]

ਬਲਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਅੰਦਰ ਸੱਚ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਸੁਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਝੂਠਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਝੂਠਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬਾਹਰੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਖੰਡਨ ਤੇ ਅੰਤਰੀਵ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਮੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਬ ਸਾਚ ਅੰਦਰਿ ਹੋਇ ਸਾਚਾ; ਤਾਮਿ ਸਾਚਾ ਪਾਈਐ ॥

ਜਦੋਂ ਸੱਚ ਨਾਮ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਸੱਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਮਿ=ਤਦ ਹੀ ਸੱਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾਈਦਾ ਹੈ।

ਲਿਖੇ ਬਾਝਹੁ ਸੁਰਤਿ ਨਾਹੀ; ਬੋਲਿ ਬੋਲਿ ਗਵਾਈਐ ॥

ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿਚ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲਿਖੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਰਤਿ=ਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਅਥਵਾ-ਪੂਰਬਲੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਰਤਿ=ਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸ਼ੁਭ ਗਿਆਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬੋਲਿ=ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲ ਕੇ ਗਵਾ ਲਈਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਐਵੇਂ ਮਿਥਿਆ ਬੋਲ-ਬੋਲ ਕੇ ਉਮਰ ਗਵਾ ਲਈਦੀ ਹੈ। **ਅਥਵਾ**

ਲਿਖੇ ਬਾਝਹੁ ਸੁਰਤਿ ਨਾਹੀ—ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਲਿਖਾਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਰੂਪ ਕਲਮ ਦੁਆਰਾ ਮੱਤੀ ਰੂਪ ਕਾਗਜ਼ ਉਪਰ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਲਿਖੇ ਬਿਨਾਂ **ਵਾ:** ਨਾਮ ਲਿਖੇ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੁਰਤਿ=ਗਿਆਤ **ਵਾ:** ਸੁ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਤਿ=ਪ੍ਰੀਤੀ ਭਾਵ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪ੍ਰੀਤੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪੂਰਬਲਾ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਐਵੇਂ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲ ਕੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਕੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਵਾ ਲਈਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੈ ਜਾਇ ਬਹੀਐ, ਭਲਾ ਕਹੀਐ; ਸੁਰਤਿ ਸਬਦੁ ਲਿਖਾਈਐ ॥

ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠੀਏ ਮੁਖੋਂ ਭਲਾ=ਚੰਗਾ ਬਚਨ ਹੀ ਕਹੀਏ=ਬੋਲੀਏ, ਅਥਵਾ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕੋਈ ਭਲਾ=ਚੰਗਾ ਉਪਕਾਰ ਹੀ ਕਹੀਏ ਅਤੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤਿ=ਗਿਆਤ ਲਿਖਾਈਏ ਜਾਂ ਲਿਖੀਏ ਵਾ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਆਈਏ।

ਭਲਾ ਕਹੀਐ=ਚੰਗਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਕਹੀਏ। ਸੁਰਤਿ ਸਬਦੁ ਲਿਖਾਈਐ=ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ

ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਰਤਿ=ਗਿਆਤ ਲਿਖਾਈ ਭਾਵ ਜਣਾਈ ਹੈ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਾਈਏ ਭਲਾ ਕਹੀਏ ਵਾ ਜੋ ਭਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜਿਥੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਤਾਈਂ ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸੁਰਤਿ=ਗਿਆਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਵਾ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤ ਅੰਦਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਲਿਖਾ ਕੇ, ਉਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਸੁਰਤਿ=ਸੁਰਤੀ ਅੰਦਰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਾਇਆ ਕੂੜਿ ਵਿਗਾੜਿ; ਕਾਹੇ ਨਾਈਐ ॥੧॥

ਜਦ ਕਿ ਕਾਇਆ=ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਕੂੜਿ=ਝੂਠ ਨੇ ਵਿਗਾੜਿ=ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ ਕਾਹੇ=ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਭਾਵ ਕੁਝ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।

ਤਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਕਹਣੁ; ਜਾ ਤੁਝੈ ਕਹਾਇਆ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਕਹਾਇਆ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਣੁ=ਬਚਨ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ; ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਕ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੀ ਭਾਇਆ=ਚੰਗਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ।

ਨਾਮੁ ਮੀਠਾ ਮਨਹਿ ਲਾਗਾ; ਦੂਖਿ ਡੇਰਾ ਢਾਹਿਆ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਮਾਨ ਮਨ ਵਿਚ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ=ਅਸਥਾਨ ਜੋ ਆਗਿਆਨ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸੂਖੁ ਮਨ ਮਹਿ ਆਇ ਵਸਿਆ; ਜਾਮਿ ਤੈ ਫੁਰਮਾਇਆ ॥

ਜਾਮਿ=ਜਦ ਤੋਂ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਤਦ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੁਖ ਵਸਿਆ ਹੈ।

ਨਦਰਿ ਤੁਧੁ ਅਰਦਾਸਿ ਮੇਰੀ; ਜਿੰਨਿ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ ॥

ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਦਰਿ=ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਆਪ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਪਾਇਆ=ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਵਾ ਬਣਵਾਇਆ ਵਾ ਰਚਿਆ ਹੈ।

ਤਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਕਹਣੁ; ਜਾ ਤੁਝੈ ਕਹਾਇਆ ॥੨॥

ਜੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਕਹਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਣੁ=ਬਚਨ ਵਾ ਉਲਾਂਭਾ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਵਾਰੀ ਖਸਮੁ ਕਢਾਏ; ਕਿਰਤੁ ਕਮਾਵਣਾ ॥

ਜਦੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਰੂਪ ਵਾਰੀ ਕੱਢੇ ਤਾਂ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣਾ=ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਵਾ ਜੋ ਕਿਰਤੁ=ਕੰਮ ਕਮਾਇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ੮੪ ਲੱਖ ਜੂਨ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਵਾਰੀ ਕੱਢਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਵਾ ਕਢਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਰਤੁ=ਕੀਰਤ ਭਾਵ ਕੀਰਤਨ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੰਦਾ ਕਿਸੈ ਨ ਆਖਿ; ਝਗੜਾ ਪਾਵਣਾ ॥

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ=ਬੁਰਾ ਆਖ ਕੇ ਗਲ ਝਗੜਾ ਪਾਉਣਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਮੰਦਾ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਹੀ ਗਲ ਪਾਉਣਾ ਹੈ।

ਨਹ ਪਾਇ ਝਗੜਾ ਸੁਆਮਿ ਸੇਤੀ; ਆਪਿ ਆਪੁ ਵਞਾਵਣਾ ॥

ਆਪਿ=ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪੁ=ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਞਾਵਣਾ=ਗੁਆਉਣਾ ਕਰ, ਆਪਣੇ ਸੁਆਮਿ=ਸੁਆਮੀ, ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਝਗੜਾ=ਕਲੇਸ਼ ਵਾ ਤਰਕ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਜਿਸੁ ਨਾਲਿ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਰੀਕੀ; ਜਾਇ ਕਿਆ ਰੂਆਵਣਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਵਾ ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਰੀਕੀ=ਬਰਾਬਰਤਾ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਾਇ ਕਿਆ=ਕੀ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਰੂਆਵਣਾ=ਰੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਖਸਮੈ ਕਰੇ ਬਰਾਬਰੀ ਫਿਰਿ ਗੈਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਪਾਇ ॥** [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੪੭੪]

੨. **ਸਕਤੇ ਨਾਲ ਸਰੀਕਤ ਕੈਸੀ ਨਿਵਕੇ ਵਖਤ ਲੰਘਾਈਦਾ ॥** [ਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣ]

ਜੋ ਦੇਇ ਸਹਣਾ ਮਨਹਿ ਕਹਣਾ; ਆਖਿ ਨਾਹੀ ਵਾਵਣਾ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਦੇਵੇ ਉਸਨੂੰ ਸਹਾਰਨਾ ਕਰੇ ਕਹਿਣ ਵਲੋਂ ਹਟ ਕੇ, ਕੁਝ ਵੀ ਕੁਤਰਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਘਾਟਾ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਵਾਵਣਾ=ਗੁਆਉਣਾ ਨਾ ਕਰੇ, **ਵਾ:**

ਆਖਿ ਨਾਹੀ ਵਾਵਣਾ ਕੁਝ ਆਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਾ ਵਾਵਣਾ=ਗੁਆਉਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਵਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਵਲੋਂ ਵਾਵਣਾ=ਵਰਜਣਾ ਕਰ।

ਵਾਰੀ ਖਸਮੁ ਕਢਾਏ; ਕਿਰਤੁ ਕਮਾਵਣਾ ॥੩॥

ਖਸਮੁ=ਮਾਲਕ ਦੇ ਨਾਮ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨੇ ਦੀ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਇਹ ਵਾਰੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਜਪਣੇ ਰੂਪ ਕਰਮ ਕਮਾਉਣਾ ਕਰ ॥੩॥

ਸਭ ਉਪਾਈਅਨੁ ਆਪਿ; ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥

ਸਭ=ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਉਪਾਈਅਨੁ=ਉਤਪਤ, ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਉਤੇ ਨਦਰਿ=ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਉੜਾ ਕੋਇ ਨ ਮਾਗੈ; ਮੀਠਾ ਸਭ ਮਾਗੈ ॥

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਕਉੜਾ=ਕੌੜਾ ਭਾਵ ਦੁਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ ਸਭ ਕੋਈ ਮੀਠਾ=ਮਿੱਠਾ ਭਾਵ ਸੁੱਖ ਹੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ।

ਸਭੁ ਕੋਇ ਮੀਠਾ ਮੰਗਿ ਦੇਖੈ; ਖਸਮ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕਰੇ ॥

ਸਭ ਕੋਈ ਮੀਠਾ=ਮਿੱਠਾ ਭਾਵ ਸੁਖ ਹੀ ਮੰਗਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਖਸਮ=ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਛੁ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਅਨੇਕ ਕਰਣੀ; ਨਾਮ ਤੁਲਿ ਨ ਸਮਸਰੇ ॥

ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ, ਪੁੰਨ ਅਤੇ ਦਾਨ ਕਰਨੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਮ ਦੇ ਸਮਸਰੇ=ਸਦਰਸ਼ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੁਲਿ=ਵਿਚਾਰਨਾ ਕਰੋ।

ਨਾਨਕਾ ਜਿਨ ਨਾਮੁ ਮਿਲਿਆ; ਕਰਮੁ ਹੋਆ ਧੁਰਿ ਕਦੇ ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਕਦੋਂ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਬਲਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਦੇਖ ਕੇ ਕਰਮੁ=ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਭ ਉਪਾਈਅਨੁ ਆਪਿ; ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥੪॥੧॥

ਸਭ=ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸਨੇ ਆਪ ਹੀ ਉਪਾਈਅਨੁ=ਉਤਪਤ, ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਉਤੇ ਨਦਰਿ=ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੩੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੬੭]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ਛੰਤ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਆਪਣੇ ਪਿਰ ਕੈ ਰੰਗਿ ਰਤੀ ਮੁਈਏ ਸੋਭਾਵੰਤੀ ਨਾਰੇ ॥ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਮਿਲਿ ਰਹੀ ਮੁਈਏ ਪਿਰੁ ਰਾਵੇ ਭਾਇ ਪਿਆਰੇ ॥ ਸਚੈ ਭਾਇ ਪਿਆਰੀ ਕੰਤਿ ਸਵਾਰੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਰਚਾਇਆ ॥ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਤਾ ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇਆ ॥ ਸਾ ਧਨ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਈ ਪ੍ਰੇਮ ਕਸਾਈ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾ ਧਨ ਮੇਲਿ ਲਈ ਪਿਰਿ ਆਪੇ ਸਾਚੈ ਸਾਹਿ ਸਵਾਰੀ ॥੧॥ ਨਿਰਗੁਣਵੰਤੜੀਏ ਪਿਰੁ ਦੇਖਿ ਹਦੂਰੇ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਨੀ ਰਾਵਿਆ ਮੁਈਏ ਪਿਰੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ਰਾਮ ॥ ਪਿਰੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ਵੇਖੁ ਹਜੂਰੇ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਏਕੋ ਜਾਤਾ ॥ ਧਨ ਬਾਲੀ ਭੋਲੀ ਪਿਰੁ ਸਹਜਿ ਰਾਵੈ ਮਿਲਿਆ ਕਰਮ ਬਿਧਾਤਾ ॥ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ ਸਬਦਿ ਸੁਭਾਖਿਆ ਹਰਿ ਸਰਿ ਰਹੀ ਭਰਪੂਰੇ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਸਾ ਪਿਰ ਭਾਵੈ ਸਬਦੇ ਰਹੈ ਹਦੂਰੇ ॥੨॥ ਸੋਹਾਗਣੀ ਜਾਇ ਪੂਛਹੁ ਮੁਈਏ ਜਿਨੀ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਪਿਰ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਪਾਇਓ ਮੁਈਏ ਜਿਨ੍ਹੀ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਨ ਗਵਾਇਆ ॥ ਜਿਨੀ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਤਿਨ੍ਹੀ ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ ਰੰਗ ਸਿਉ ਰਲੀਆ ਮਾਣੈ ॥ ਸਦਾ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਸਹਜੇ ਮਾਤੀ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੈ ॥ ਕਾਮਣਿ ਵਡਭਾਗੀ ਅੰਤਰਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਹਰਿ ਕਾ ਪ੍ਰੇਮੁ ਸੁ ਭਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਸਹਜੇ ਰਾਤੀ ਜਿਨਿ ਸਚੁ ਸੀਗਾਰੁ ਬਣਾਇਆ ॥੩॥ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮੁਈਏ ਤੂ ਚਲੁ ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਏ ॥ ਹਰਿ ਵਰੁ ਰਾਵਹਿ ਸਦਾ ਮੁਈਏ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਪਾਏ ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਪਾਏ ਸਬਦੁ ਵਜਾਏ ਸਦਾ ਸੁਹਾਗਣਿ ਨਾਰੀ ॥ ਪਿਰੁ ਰਲੀਆਲਾ ਜੋਬਨੁ ਬਾਲਾ ਅਨਦਿਨੁ ਕੰਤਿ ਸਵਾਰੀ ॥ ਹਰਿ ਵਰੁ ਸੋਹਾਗੋ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੋ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਜਾ ਚਲੈ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਏ ॥੪॥੧॥

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ਛੰਤ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਵਡਹੰਸ ਰਾਗ ਅੰਦਰ ਮਹਲਾ ੩=ਤੀਸਰੇ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਛੰਤ=ਜਸ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਓਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ : ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, **ੴ**=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ। **ਸਤਿ**=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। **ਗੁਰ**=ਚੇਤਨ। **ਪ੍ਰਸਾਦਿ**=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ॥

ਉਥਾਨਕਾ—ਇਸ ਮੁਕਵਾਕ ਵਿਚ ਦੋ ਸਖੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬਾਦ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੀ ਸਖੀ ਜਿਸ ਕੋਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਅਮਲੀ ਤਜਰਬੇ ਹਨ। ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਮੇਟ ਕੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਪਤੀ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸੁਖ-ਅਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੀ ਸਖੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੀ ਕੁਆਰ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੀ, ਬਾਲੀ-ਭੋਲੀ ਤੇ ਪਤੀ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਖੀ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਸਿਆਣੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸੁਹਾਗਣ ਦੁਆਰਾ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਛੋਟੀ ਸਖੀ ਨੂੰ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੇ ਦੱਸੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਪਿਰ ਕੈ ਰੰਗਿ ਰਤੀ ਮੁਈਏ; ਸੋਭਾਵੰਤੀ ਨਾਰੇ ॥

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਮੁਈਏ ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਭਾਵ ਹੈ ਮਰ ਜਾਈਏ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਮੁਈਏ=ਪਿਆਰੀਏ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਹੇ ਪਿਆਰੀਏ ! ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੱਤੀ ਭਾਵ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੀ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਜੇ ਇਸ ਪਦ ਤੋਂ ਮੁਈਏ=ਮਰੀ ਹੋਈਏ ਅਰਥ ਲੈਣਾ

ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਮਰੀ ਹੋਈ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀਏ ! ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸੋਭਾਵੰਤੀ=ਸੋਭਾ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਮਿਲਿ ਰਹੀ ਮੁਈਏ; ਪਿਰੁ ਰਾਵੇ ਭਾਇ ਪਿਆਰੇ ॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਪਿਆਰੀ ਸਖੀਏ ! ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਪਿਆਰੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਭਾਇ=ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਰਾਵੇ=ਮਾਨਣਾ ਵਾ ਭੋਗਣਾ ਕਰੇਗੀ।

ਨੋਟ : ਰਾਵੇ—ਇਹ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਹੈ।

ਸਚੈ ਭਾਇ ਪਿਆਰੀ ਕੰਤਿ ਸਵਾਰੀ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਰਚਾਇਆ ॥

ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਭਾਇ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕੰਤਿ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸਵਾਰਿਆ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਸਵਾਰਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਲ ਨੇਹੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਚਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਭਾ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਪਿਆਰੀ ਸਖੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਕੰਤਿ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸਵਾਰ ਲਈ ਹੈ।

ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਤਾ ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ; ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇਆ ॥

ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਮਾਇਆ=ਵਸਿਆ ਹੈ ਉਸਨੇ ਆਪੁ=ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਇਆ=ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਾ ਧਨ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਈ ਪ੍ਰੇਮ ਕਸਾਈ; ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਸਾਈ=ਖਿੱਚ ਪਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤ ਜਾਗੀ ਹੈ ਉਹ ਸੁਹਾਈ=ਸੋਭਾ ਵਾਲੀ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਪਤੀ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਾ ਧਨ ਮੇਲਿ ਲਈ ਪਿਰਿ ਆਪੇ; ਸਾਚੈ ਸਾਹਿ ਸਵਾਰੀ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਚੇ ਸਾਹਿ=ਪਤੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਵਾਰੀ ਹੈ॥੧॥

ਨਿਰਗੁਣਵੰਤੜੀਏ; ਪਿਰੁ ਦੇਖਿ ਹਦੂਰੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣ ਮੱਤ ਵਾਲੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀਏ ! ਤੂੰ ਰਾਮ=ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਪਤੀ ਨੂੰ ਹਦੂਰੇ=ਨੇੜੇ ਹੀ ਵੇਖਣਾ ਕਰ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ, ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਪੜਦਾ ਲਾਹ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਕਰ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਨੀ ਰਾਵਿਆ ਮੁਈਏ; ਪਿਰੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ਰਾਮ ॥

ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਭਰਪੂਰੇ=ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਰਵਿ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਾਮ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਾਵਿਆ=ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਰਵਿ=ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਨਿਆ ਹੈ।

ਪਿਰੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ਵੇਖੁ ਹਜੂਰੇ; ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਏਕੋ ਜਾਤਾ ॥

ਜਿਸ ਨੇ ਭਰਪੂਰੇ=ਪਰੀਪੂਰਨ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਰਵਿ=ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਜਾਣਕੇ ਆਪਣੇ ਹਜੂਰੇ=ਨੇੜੇ ਹੀ ਵੇਖ ਲਿਆ ਉਸ ਨੇ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗੰਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਤਾ=ਜਾਨਿਆ ਹੈ।

ਧਨ ਬਾਲੀ ਭੋਲੀ ਪਿਰੁ ਸਹਜਿ ਰਾਵੈ; ਮਿਲਿਆ ਕਰਮ ਬਿਧਾਤਾ ॥

ਉਹ ਬਾਲੀ=ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਭੋਲੀ=ਛਲ ਰਹਿਤ ਧਨ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਹਿਜ=ਸਹਜੇ ਹੀ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਰੂਪ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਮ ਫਲਬਰ ਦਾਤਾ ਪਤੀ ਆਪੇ ਹੀ ਆ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** (ਧਨ ਬਾਲੀ ਭੋਲੀ) ਭਾਵੇਂ ਧਨ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਾਲੀ=ਬਾਲਕੀ, ਭੋਲੀ=ਭੋਲੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਸੀ, **ਵਾ:** ਬਾਲੀ=ਕੋਮਲ ਸਾਧਨਾ ਭਾਵ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੀ ਸੀ ਪਰ ਵੈਰਾਗ ਆਦਿਕ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਪੱਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਭੋਲੀ=ਸਾਸਤ੍ਰਕ ਸੰਸਕਾਰ ਰਹਿਤ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਪਤੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਸੁਤੇ ਹੀ ਮਾਣਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੁਤੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਰਾਵੈ=ਅਭੇਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ ਸਬਦਿ ਸੁਭਾਖਿਆ;
ਹਰਿ ਸਰਿ ਰਹੀ ਭਰਪੂਰੇ ॥

ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੁਭਾਖਿਆ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰੀ ਰੂਪ ਸਤਸੰਗ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰੇ=ਲਬਾਲਬ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਹਰਿ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਰੂਪੀ ਰਸ ਨੂੰ ਚਾਖਿਆ=ਮਾਣਿਆ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਸਾ ਪਿਰ ਭਾਵੈ; ਸਬਦੇ ਰਹੈ ਹਦੂਰੇ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭਾਵੈ=ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਪਤੀ ਦੇ ਹਦੂਰੇ=ਪਾਸ-ਕੋਲ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭਾਵੇਂ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ, ਪਰ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਸ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ॥੨॥

ਸੋਹਾਗਣੀ ਜਾਇ ਪੂਛਹ ਮੁਈਏ; ਜਿਨੀ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ॥

ਹੇ ਮੁਈਏ=ਪਿਆਰੀਏ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਆਪੁ=ਹੰਕਾਰ ਭਾਵ ਨਾ ਨੂੰ ਗਵਾਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਪਤੀ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਜੁਗਤ ਪੁਛਣਾ ਕਰ।

ਪਿਰ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਪਾਇਓ ਮੁਈਏ; ਜਿਨੀ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਨ ਗਵਾਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਆਪੁ=ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਗਵਾਇਆ ਮੁਈਏ=ਹੇ ਪਿਆਰੀਏ ! ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, **ਵਾ:** ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਤੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ।

ਜਿਨੀ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ, ਤਿਨੀ ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ;
ਰੰਗ ਸਿਉ ਰਲੀਆ ਮਾਣੈ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪੁ=ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾਇਆ=ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਫਿਰ ਰੰਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਉ=ਨਾਲ ਰਲੀਆ=ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣਦੀਆਂ ਭਾਵ ਭੋਗਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਦਾ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਸਹਜੇ ਮਾਤੀ; ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੈ ॥

ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਾਤੀ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਈ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਖਾਣੈ=ਉਚਾਰਦੀ ਵਾ ਜਪਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਸਹਜੇ=ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਮਾਤੀ=ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕਾਮਣਿ ਵਡਭਾਗੀ ਅੰਤਰਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ; ਹਰਿ ਕਾ ਪ੍ਰੇਮੁ ਸੁ ਭਾਇਆ ॥

ਜੋ ਕਾਮਣਿ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਡਭਾਗੀ=ਵਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਾ=ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੁ ਸੁ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਇਆ=ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲੱਗੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਸਹਜੇ ਰਾਤੀ; ਜਿਨਿ ਸਚੁ ਸੀਗਾਰੁ ਬਣਾਇਆ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਸਚੁ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਜਪ ਤਪ ਰੂਪੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਹਜੇ=ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਰਾਤੀ=ਰੰਗੀ ਹੈ ॥੩॥

ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮੁਈਏ; ਤੂ ਚਲੁ ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਏ ॥

ਹੇ ਮੁਈਏ=ਪਿਆਰੀਏ ! ਤੂੰ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰਿ=ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਭਾਏ=ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ ਕਰ।

ਹਰਿ ਵਰੁ ਰਾਵਹਿ ਸਦਾ ਮੁਈਏ; ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਪਾਏ ॥

ਹੇ ਮੁਈਏ=ਪਿਆਰੀਏ ! ਤੂੰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਰੁ=ਪਤੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਾਵਹਿ=ਮਾਣੇਗੀ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਨਿਜ=ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵਾਸਾ=ਵਸਣਾ ਪਾਏ=ਪਾਵੇਂਗੀ।

ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਪਾਏ ਸਬਦੁ ਵਜਾਏ; ਸਦਾ ਸੁਹਾਗਣਿ ਨਾਰੀ ॥

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਜਾਏ=ਉਚਾਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਵਾਸਾ=ਵੱਸਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਸਦਾ ਹੀ ਸੁਹਾਗਣਿ=ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਹੈ।

ਪਿਰੁ ਰਲੀਆਲਾ ਜੋਬਨੁ ਬਾਲਾ; ਅਨਦਿਨੁ ਕੰਤਿ ਸਵਾਰੀ ॥

ਜੋ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਰਲੀਆਲਾ=ਖੁਸ਼ੀਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਜੋਬਨੁ=ਜੁਆਨੀ ਬਾਲਾ=ਵਾਲਾ ਹੈ ਭਾਵ ਬਾਲਕ, ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਪਤੀ ਨੇ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਸੇਜਾ ਨੂੰ ਸਵਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਚਿੱਤ ਸੁਧ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਨੀਤ ਨਵਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰੁ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੬੦]

੨. **ਨਾ ਇਹੁ ਬੂਢਾ ਨਾ ਇਹੁ ਬਾਲਾ ॥ ਨਾ ਇਸੁ ਦੂਖੁ ਨਹੀ ਜਮ ਜਾਲਾ ॥** [ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੬੮]

੩. **ਓਹੁ ਨ ਬਾਲਾ ਬੂਢਾ ਭਾਈ ॥੧॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੮]

ਹਰਿ ਵਰੁ ਸੋਹਾਗੋ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੋ; ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਏ ॥

ਜਿਸ ਦੇ ਮਸਤਕਿ=ਮੱਥੇ ਦਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਗ ਭਾਵ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਤੀ ਦੇ ਸੋਹਾਗੋ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਸੁਹਾਏ=ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ; ਜਾ ਚਲੈ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਏ ॥੪॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਕਾਮਣਿ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਭਾਏ=ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚਲੇਗੀ ਉਹ ਹਰੀ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਰਾਤੀ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਏਗੀ ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੩੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੬੯]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਵਣਜੀਅਹਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਈ ਰਾਮ ॥ ਲਾਹਾ ਲਾਭੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹੈ ਗੁਣ ਮਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਈ ਰਾਮ ॥ ਗੁਣ ਮਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਏ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਲਾਹਾ ਭਗਤਿ ਸੈਸਾਰੇ ॥ ਬਿਨੁ ਭਗਤੀ ਸੁਖੁ ਨ ਹੋਈ ਦੂਜੈ ਪਤਿ ਖੋਈ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੇ ॥ ਵਖਰੁ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਲਾਭੁ ਹੈ ਜਿਸ ਨੋ ਏਤੁ ਵਾਪਾਰਿ ਲਾਏ ॥ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਵਣਜੀਅਹਿ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਇ ਬੁਝਾਏ ॥੧॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਹੈ ਖੋਟਾ ਇਹੁ ਵਾਪਾਰਾ ਰਾਮ ॥ ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਬਿਖੁ ਖਾਵਣੀ ਬਹੁ ਵਧਹਿ ਵਿਕਾਰਾ ਰਾਮ ॥ ਬਹੁ ਵਧਹਿ ਵਿਕਾਰਾ ਸਹਸਾ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰਾ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪਤਿ ਖੋਈ ॥ ਪੜਿ ਪੜਿ ਪੰਡਿਤ ਵਾਦੁ ਵਖਾਣਹਿ ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਸੁਖੁ ਨ ਹੋਈ ॥ ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਕਦੇ ਨ ਚੂਕੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਪਿਆਰਾ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਹੈ ਖੋਟਾ ਇਹੁ ਵਾਪਾਰਾ ॥੨॥ ਖੋਟੇ ਖਰੇ ਸਭਿ ਪਰਖੀਅਨਿ ਤਿਤੁ ਸਚੇ ਕੈ ਦਰਬਾਰਾ ਰਾਮ ॥ ਖੋਟੇ ਦਰਗਹ ਸੁਟੀਅਨਿ ਊਭੇ ਕਰਨਿ ਪੁਕਾਰਾ ਰਾਮ ॥ ਊਭੇ ਕਰਨਿ ਪੁਕਾਰਾ ਮੁਗਧ ਗਵਾਰਾ ਮਨਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਬਿਖਿਆ ਮਾਇਆ ਜਿਨਿ ਜਗਤੁ ਭੁਲਾਇਆ ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਨ ਭਾਇਆ ॥ ਮਨਮੁਖ ਸੰਤਾ ਨਾਲਿ ਵੈਰੁ ਕਰਿ ਦੁਖੁ ਖਟੇ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਖੋਟੇ ਖਰੇ ਪਰਖੀਅਨਿ ਤਿਤੁ ਸਚੈ ਦਰਵਾਰਾ ਰਾਮ ॥੩॥ ਆਪਿ ਕਰੇ ਕਿਸੁ ਆਖੀਐ ਹੋਰੁ ਕਰਣਾ ਕਿਛੂ ਨ ਜਾਈ ਰਾਮ ॥ ਜਿਤੁ ਭਾਵੈ ਤਿਤੁ ਲਾਇਸੀ ਜਿਉ ਤਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਰਾਮ ॥ ਜਿਉ ਤਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਆਪਿ ਕਰਾਈ ਵਰੀਆਮੁ ਨ ਫੁਸੀ ਕੋਈ ॥ ਜਗਜੀਵਨੁ ਦਾਤਾ ਕਰਮਿ ਬਿਧਾਤਾ ਆਪੇ ਬਖਸੇ ਸੋਈ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਪਤਿ ਪਾਈ ॥ ਆਪਿ ਕਰੇ ਕਿਸੁ ਆਖੀਐ ਹੋਰੁ ਕਰਣਾ ਕਿਛੂ ਨ ਜਾਈ ॥੪॥੪॥

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਰੂਪ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿਚ ਤੀਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕੁਝ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅੰਤਰੀਵ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਖਰੀਦਨ ਦੀ ਗੱਲ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਈ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਵਣਜੀਅਹਿ; ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਈ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ! ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਵਿਆਪਕ ਦੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਤਨ=ਬੈਰਾਗ ਆਦਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਨਾ ਕਰ। ਸ਼ਬਦ, ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਵਣਜੀਅਹਿ=ਖਰੀਦਨਾ ਕਰ।

ਲਾਹਾ ਲਾਭੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹੈ; ਗੁਣ ਮਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਈ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਲਾਹਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਸਲੀ ਲਾਭ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਗੁਣ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਣੀ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, **ਵਾ:** ਗੁਣੀ ਤਤਵੇਤਿਆਂ ਦੀ ਗੁਣ=ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਗੁਣ ਮਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਏ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ; ਲਾਹਾ ਭਗਤਿ ਸੈਸਾਰੇ ॥

ਜਿਸਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਉਸਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਭਗਤੀ ਦਾ ਲਾਹਾ ਖੱਟਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਏਸੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਗੁਣ ਕਰਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨ ਗੁਣੀ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ।

ਬਿਨੁ ਭਗਤੀ ਸੁਖੁ ਨ ਹੋਈ, ਦੂਜੈ ਪਤਿ ਖੋਈ; ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੇ ॥

ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਨੂੰ ਕਦਾਚਿੱਤ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਦੂਜੈ=ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਖੋਈ=ਨਾਸ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ=ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਅਧਾਰੇ=ਆਸਰਾ ਹੈ।

ਵਖਰੁ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਲਾਭੁ ਹੈ; ਜਿਸ ਨੋ ਏਤੁ ਵਾਪਾਰਿ ਲਾਏ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੇ ਵਾਪਾਰਿ=ਵਣਜ ਵਿਚ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਾਭੁ=ਨਫਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਸ ਦੇ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਲਾਵੇ ਸੋਈ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਵਣਜੀਅਹਿ; ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਇ ਬੁਝਾਏ ॥੧॥

ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਦੇਣ ਭਾਵ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧ ਦੇ ਦੇਣ, ਤਦ ਰਤਨ ਰੂਪ ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਵਣਜ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਹੈ; ਖੋਟਾ ਇਹੁ ਵਾਪਾਰਾ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਰਿਆਂ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨਾ ਖੋਟਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਦਰਗਾਹੇ ਕੋਈ ਫੁੱਟੀ ਕੌਡੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਬਿਖੁ ਖਾਵਣੀ; ਬਹੁ ਵਧਹਿ ਵਿਕਾਰਾ ਰਾਮ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਕੂੜੁ=ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਣ ਦੇ ਤੁਲ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਹੁ ਵਧਹਿ ਵਿਕਾਰਾ ਸਹਸਾ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰਾ; ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪਤਿ ਖੋਈ ॥

ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਸੰਸਾ ਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਿਕਾਰ ਹੀ ਵੱਧਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਨੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਖੋਈ=ਗਵਾ ਲਈ ਹੈ।

ਪੜਿ ਪੜਿ ਪੰਡਿਤ ਵਾਦੁ ਵਖਾਣਹਿ; ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਸੁਖੁ ਨ ਹੋਈ ॥

ਪੰਡਿਤ=ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਾਦੁ=ਝਗੜੇ ਹੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਮਝੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਹੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਸੁਖ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ।

ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਕਦੇ ਨ ਚੂਕੈ; ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਪਿਆਰਾ ॥

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹੁ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਭਾਵ ਜੰਮਣਾ ਮਰਣਾ ਕਦੇ ਵੀ ਚੂਕੈ=ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਹੈ; ਖੋਟਾ ਇਹੁ ਵਾਪਾਰਾ ॥੨॥

ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹੁ ਹੀ ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਪਾਰ ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦਾ ਲੈਣ ਦੇਣ ਖੋਟਾ=ਨਿਕੰਮਾ ਹੈ ॥੨॥

ਖੋਟੇ ਖਰੇ ਸਭਿ ਪਰਖੀਅਨਿ; ਤਿਤੁ ਸਚੇ ਕੈ ਦਰਬਾਰਾ ਰਾਮ ॥

ਉਸ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਜੀਵ ਪਰਖੀਅਨਿ=ਪਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੀਵ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਖੋਟੇ ਦਰਗਹ ਸੁਟੀਅਨਿ; ਊਭੇ ਕਰਨਿ ਪੁਕਾਰਾ ਰਾਮ ॥

ਖੋਟੇ ਪੁਰਸ਼ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਨਿਰਾਦਰ ਭਾਵ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਕਰਕੇ ਸੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੂਹੇ ਉਤੇ ਊਭੇ=ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਪੁਕਾਰਾ=ਫਰਿਆਦਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਊਭੇ ਕਰਨਿ ਪੁਕਾਰਾ ਮੁਗਧ ਗਵਾਰਾ; ਮਨਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥

ਇਹ ਜੀਵ ਮੁਗਧ=ਮੂਰਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਗਵਾਰਾ=ਮੂਰਖ ਹੈ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਬੇਅਰਥ ਜਨਮ ਗਵਾ ਕੇ ਸਮਾ ਲੰਘਾਕੇ ਊਭੇ=ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਪੁਕਾਰਾ=ਫਰਿਆਦਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬਿਖਿਆ ਮਾਇਆ ਜਿਨਿ ਜਗਤੁ ਭੁਲਾਇਆ; ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਨ ਭਾਇਆ ॥

ਮਾਇਆ ਇਕ ਐਸੀ ਬਿਖਿਆ=ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤੁ=ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਭੁਲਾਇਆ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਚਾ ਨਾਮ ਭਾਇਆ=ਚੰਗਾ ਨ=ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

ਮਨਮੁਖ ਸੰਤਾ ਨਾਲਿ ਵੈਰੁ ਕਰਿ; ਦੁਖੁ ਖਟੇ ਸੰਸਾਰਾ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਾ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੁਖ ਖਟੇ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਖੋਟੇ ਖਰੇ ਪਰਖੀਅਨਿ; ਤਿਤੁ ਸਚੈ ਦਰਵਾਰਾ ਰਾਮ ॥੩॥

ਉਸ ਰਾਮ=ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਚੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਖੋਟੇ ਖਰੇ=ਬੁਰੇ ਭਲੇ ਭਾਵ ਪਾਪੀ ਪੁੰਨੀ, ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਪਰਖੀਅਨਿ=ਪਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਆਪਿ ਕਰੇ ਕਿਸੁ ਆਖੀਐ; ਹੋਰੁ ਕਰਣਾ ਕਿਛੂ ਨ ਜਾਈ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਿਸਨੂੰ ਆਖੀਏ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਜਿਤੁ ਭਾਵੈ ਤਿਤੁ ਲਾਇਸੀ; ਜਿਉ ਤਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਰਾਮ ॥

ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ=ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਉ ਤਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਆਪਿ ਕਰਾਈ; ਵਰੀਆਮੁ ਨ ਫੁਸੀ ਕੋਈ ॥

ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ=ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾ ਕੋਈ ਵਰੀਆਮੁ=ਸੂਰਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਫੁਸੀ=ਕਾਇਰ ਹੈ।

ਜਗਜੀਵਨੁ ਦਾਤਾ ਕਰਮਿ ਬਿਧਾਤਾ; ਆਪੇ ਬਖਸੇ ਸੋਈ ॥

ਜਗਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਕਰਮ ਬਿਧਾਤਾ=ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸੋਈ=ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ; ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਪਤਿ ਪਾਈ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਆਪੁ=ਆਪਾ ਭਾਵ, ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾਈਏ ਤਾਂ ਨਾਮੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਪਾਈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਆਪਾ ਭਾਵ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਹੈ ਇਸ ਹਉਮੈ ਦੇ ਪੜਦੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੀ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਤਿਆਗੀ ਘਰ ਤਿਆਗ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਉਮੈ ਨਹੀਂ, ਐਸੇ ਤਿਆਗ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਖੰਡਨ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਨੁ ਹਉ ਤਿਆਗਿ ਕਹਾ ਕੋਊ ਤਿਆਗੀ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੦]

ਹਉਮੈ ਦੇ ਤਿਆਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਤਿਆਗੀ ਕਾਹਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਐਸਾ ਨਕਲੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗੀ ਬਣ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਿਆ ਮਾਨ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਤਜੀ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ ਜਉ ਮਾਨੁ ਤਜਿਆ ਨਹੀ ਜਾਇ ॥
ਮਾਨ ਮੁਨੀ ਮੁਨਿਵਰ ਗਲੇ ਮਾਨੁ ਸਭੈ ਕਉ ਖਾਇ ॥੧੫੬॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੨]

ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮੁਨੀਵਰ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੁਨੀ ਵੀ ਮਾਨ ਨੇ ਖਾ ਲਏ ਹਨ। ਜੋ ਭੀ ਜੀਵ ਕਰਮਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮਾਨ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਵੱਧਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਜਾਂਦਾ ਕਿਵੇਂ ਹੈ, ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ=ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਹਉਮੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹਉਮੈ ਨਾ ਜਾਵੇ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹਉਮੇ ਨੂੰ ਗੁਆਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਤ ਪਾਈ ਹੈ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਵਣਜੁ ਵਾਪਾਰੁ ਵਣਜੈ ਵਾਪਾਰੀ ॥ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਕੈਸੀ ਪਤਿ ਸਾਰੀ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੩੧]

੨. **ਨਾਨਕ ਠਗਿਆ ਮੁਠਾ ਜਾਇ ॥ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਪਤਿ ਗਇਆ ਗਵਾਇ ॥੧॥** [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੪੨]

੩. **ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਪਤਿ ਕਬਹੁ ਨ ਹੋਇ ॥੧॥** [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੨੭]

੪. **ਕੂੜੁ ਕਲਰੁ ਤਨੁ ਭਸਮੈ ਢੇਰੀ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਕੈਸੀ ਪਤਿ ਤੇਰੀ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੧]

੫. **ਨਾਨਕ ਕਹੂ ਨ ਸੀਝਈ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪਤਿ ਜਾਇ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੮]

ਆਪਿ ਕਰੇ ਕਿਸੁ ਆਖੀਐ; ਹੋਰੁ ਕਰਣਾ ਕਿਛੂ ਨ ਜਾਈ ॥੪॥੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸਨੂੰ ਆਖੀਐ=ਕਹੀਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਵਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀਤਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸਭ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੪॥੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ ਕ਼

ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ॥ [ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੧]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੩੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੭੧]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਏ ਮਨ ਮੇਰਿਆ ਆਵਾ ਗਉਣੁ ਸੰਸਾਰੁ ਹੈ ਅੰਤਿ ਸਚਿ ਨਿਬੇੜਾ ਰਾਮ ॥ ਆਪੇ ਸਚਾ ਬਖਸਿ ਲਏ ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਨ ਫੇਰਾ ਰਾਮ ॥ ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਨ ਫੇਰਾ ਅੰਤਿ ਸਚਿ ਨਿਬੇੜਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ॥ ਸਾਚੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਸਹਜੇ ਮਾਤੇ ਸਹਜੇ ਰਹੇ ਸਮਾਈ ॥ ਸਚਾ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ਸਚੁ ਵਸਾਇਆ ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੇ ਸਚਿ ਸਮਾਣੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਭਵਜਲਿ ਫੇਰਾ ॥੧॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਸਭੁ ਬਰਲੁ ਹੈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਈ ਰਾਮ ॥ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਭੁ ਹੇਤੁ ਹੈ ਹੇਤੇ ਪਲਚਾਈ ਰਾਮ ॥ ਹੇਤੇ ਪਲਚਾਈ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਈ ਮੇਟਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ॥ ਜਿਨਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਜੀ ਸੋ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਤਿਸੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਅੰਧਾ ਤਪਿ ਤਪਿ ਖਪੈ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਈ ॥ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ਭੁਲਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਖੁਆਈ ॥੨॥ ਏਹੁ ਜਗੁ ਜਲਤਾ ਦੇਖਿ ਕੈ ਭਜਿ ਪਏ ਹਰਿ ਸਰਣਾਈ ਰਾਮ ॥ ਅਰਦਾਸਿ ਕਰੀ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਆਗੈ ਰਖਿ ਲੇਵਹੁ ਦੇਹੁ ਵਡਾਈ ਰਾਮ ॥ ਰਖਿ ਲੇਵਹੁ ਸਰਣਾਈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵਡਾਈ ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਦਾਤਾ ॥ ਸੇਵਾ ਲਾਗੇ ਸੇ ਵਡਭਾਗੇ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਏਕੋ ਜਾਤਾ ॥ ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ ਕਰਮ ਕਮਾਵੈ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਗਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸ ਨੋ ਸਬਦੁ ਬੁਝਾਏ ਜੋ ਜਾਇ ਪਵੈ ਹਰਿ ਸਰਣਾਈ ॥੩॥ ਜੋ ਹਰਿ ਮਤਿ ਦੇਇ ਸਾ ਊਪਜੈ ਹੋਰ ਮਤਿ ਨ ਕਾਈ ਰਾਮ ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੁ ਤੂ ਆਪੇ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ਰਾਮ ॥ ਆਪੇ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ਅਵਰ ਨ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ ॥ ਦਰਿ ਸਾਚੈ ਸਦਾ ਹੈ ਸਾਚਾ ਸਾਚੈ ਸਬਦਿ ਸੁਭਾਖਿਆ ॥ ਘਰਿ ਮਹਿ ਨਿਜ ਘਰੁ ਪਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਇ ਵਡਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਜੋ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੇਈ ਮਹਲੁ ਪਾਇਨਿ ਮਤਿ ਪਰਵਾਣੁ ਸਚੁ ਸਾਈ ॥੪॥੬॥

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿਚ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨਾਲ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੈ।

ਏ ਮਨ ਮੇਰਿਆ ਆਵਾ ਗਉਣੁ ਸੰਸਾਰੁ ਹੈ; ਅੰਤਿ ਸਚਿ ਨਿਬੇੜਾ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨਾ! ਆਵਾ=ਆਉਣ ਗਉਣ=ਜਾਣ ਭਾਵ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸੰਸਾਰੁ=ਜਗਤ ਸੰਸਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸੱਚ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਿਬੇੜਾ=ਨਿਆਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਾ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਦਾ ਨਿਬੇੜਾ=ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਆਪੇ ਸਚਾ ਬਖਸਿ ਲਏ; ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਨ ਫੇਰਾ ਰਾਮ ॥

ਸੱਚੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਅਰਾਧਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਪਾਪਾਂ, ਗੁਨਾਹਾਂ ਤੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਫੇਰਾ=ਚੱਕਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਨ ਫੇਰਾ, ਅੰਤਿ ਸਚਿ ਨਿਬੇੜਾ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ॥

ਮੁੜ ਕੇ ਭਾਵ ਦੁਬਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਫੇਰਾ=ਚੱਕਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਅੰਤਿ=ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨਾਮ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਨਿਬੇੜਾ=ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵਡਿਆਈ=ਸ਼ੋਭਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਚੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਸਹਜੇ ਮਾਤੇ; ਸਹਜੇ ਰਹੇ ਸਮਾਈ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਚੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਾਤੇ=ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਸਹਜੇ=ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਮਾਤੇ=ਮਸਤ ਹਨ ਅਤੇ ਸਹਜੇ=ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਸਮਾਈ=ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਚਾ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ਸਚੁ ਵਸਾਇਆ; ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਿ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਭਾਇਆ=ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਹੈ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰਤੇ=ਰੰਗੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਬੇਰਾ=ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੇ ਸਚਿ ਸਮਾਣੇ; ਬਹੁਰਿ ਨ ਭਵਜਲਿ ਫੇਰਾ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਤੇ=ਰੰਗੇ ਹਨ ਉਹ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਸਚਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਮਾਣੇ=ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਵਜਲਿ=ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਰਿ=ਮੁੜ ਕੇ ਫੇਰਾ=ਚੱਕਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਨਹੀਂ॥੧॥

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਸਭੁ ਬਰਲੁ ਹੈ; ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਈ ਰਾਮ ॥

ਮਾਇਆ ਦੀ ਜੋ ਮੋਹੁ=ਖਿੱਚ-ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬਰਲੁ=ਸੁਦਾ-ਝੱਲੇਪਣ ਦੇ ਸਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਰਾਮ=ਵਿਆਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਖੁਆਈ=ਭੁਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਭੁ ਹੇਤੁ ਹੈ; ਹੇਤੇ ਪਲਚਾਈ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਜੋ ਹੇਤੁ=ਹਿਤੁ, ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਮੋਹੁ ਹੈ ਇਸ ਮੋਹੁ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਲਚਾਈ=ਫਸ ਰਹੀ ਹੈ।

ਹੇਤੇ ਪਲਚਾਈ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਈ; ਮੇਟਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ॥

ਪੂਰਬਲੀ ਕਮਾਈ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਹੇਤੇ=ਮੋਹ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਲਚਾਈ=ਫਸ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਮੋਹੁ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੇਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਜਿਨਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਜੀ ਸੋ ਕਰਿ ਵੇਖੈ; ਤਿਸੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥

ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਜੀ=ਬਣਾਈ ਹੈ ਉਹ ਬਣਾ ਕੇ ਵੇਖੈ=ਦੇਖਭਾਲ ਭਾਵ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਿਸੁ=ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜੇਵਡੁ=ਜਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮਨਮੁਖਿ ਅੰਧਾ ਤਪਿ ਤਪਿ ਖਪੈ; ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਈ ॥

ਮਨਮੁਖ ਅੰਧਾ=ਅਗਿਆਨੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤਪਿ ਤਪਿ=ਸੜ-ਸੜ ਕੇ ਖਪੈ=ਖਪਦਾ ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦੈ=ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ਭੁਲਾ; ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਖੁਆਈ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਭੁ=ਹਰ ਕੋਈ ਭੁਲਾ=ਭੁਲਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਖੁਆਈ=ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੨॥

ਏਹੁ ਜਗੁ ਜਲਤਾ ਦੇਖਿ ਕੈ; ਭਜਿ ਪਏ ਹਰਿ ਸਰਣਾਈ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਜਗੁ=ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਈਰਖਾ-ਦਵੈਸ਼ **ਵਾ:** ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਜਲਤਾ=ਸੜਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹਰੀ ਸਰੂਪ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਰਣ ਵਿਚ ਭਜਿ=ਦੌੜ ਕੇ ਪਏ ਹਨ।

ਅਰਦਾਸਿ ਕਰੰੀ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਆਗੈ; ਰਖਿ ਲੇਵਹੁ ਦੇਹੁ ਵਡਾਈ ਰਾਮ ॥

ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਅੱਗੇ ਉਹ ਅਰਦਾਸਿ=ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ=ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਸਿਮਰਣ ਰੂਪ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਅੱਗ ਵਿਚੋਂ ਸਾਡੀ ਰਖਿ=ਰਖਿਆ ਕਰੋ।

ਰਖਿ ਲੇਵਹੁ ਸਰਣਾਈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵਡਾਈ; ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਦਾਤਾ ॥

ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਸਰਣ ਪਏ ਨੂੰ ਰੱਖ ਲਵੋ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਬਖ਼ਸ਼ੋ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿੱਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸੇਵਾ ਲਾਗੇ ਸੇ ਵਡਭਾਗੇ; ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਏਕੋ ਜਾਤਾ ॥

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹਨ ਉਹ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗੰਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਤਾ=ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਜਾ ਕੈ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗ ਸਿ ਸੇਵਾ ਲਾਇਆ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੫੭]

੨. **ਆਉ ਸਖੀ ਸੰਤ ਪਾਸਿ ਸੇਵਾ ਲਾਗੀਐ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੫੭]

੩. **ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਸੋ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨੋ ਲੈਹਿ ਤੂ ਲਾਈ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੧]

ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ ਕਰਮ ਕਮਾਵੈ; ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਗਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ ॥

ਜੀਵ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਜਤ, ਸਤ, ਸੰਜਮ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਲਵੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਗਤਿ=ਮੁਕਤੀ ਪਾਈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਆਏ ਚਾਰ ਪਦ: ਜਤ, ਸਤ, ਸੰਜਮ ਤੇ ਕਰਮ ਇਹਨਾਂ ਪਦਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਸੰਖੇਪ ਨਾਲ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤ ਲਈ ਚਾਰੇ ਹੀ ਪਦਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

੧. **ਜਤੁ**—ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਯਤ ਭਾਵ ਇੰਦਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਪੱਰਸ਼ ਤੋਂ ਰੋਕ ਕੇ ਇਸਤਰੀ ਸੰਜੋਗ ਤੋਂ ਬਚਣਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜੋਗੀ ਕਾ ਜਤੁ ਹੋਇ ॥ [ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੪੦]

੨. **ਸਤੁ**—ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸਤ੍ਤਵ=ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਸਰਾ ਗੁਣ-ਇਹ ਨੇਕੀ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਆਇਆ ਜੀਵ ਨੇਕ, ਸਖੀ, ਸਦਾਚਾਰੀ, ਪਵਿਤ੍ਰ, ਸੁਹਿਰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤੁ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਤਪ੍ਰਤੱਗੀ ਹੋਣਾ ਜੋ ਕੀਤੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਆਦਿਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਹਰੀ ਚੰਦ, ਪ੍ਰਿਥੂ ਰਾਜਾ ਤੇ ਮਾਂਧਾਤਾ ਰਾਜਾ ਆਦਿਕ ਸਤੀ ਮੰਨੇ ਹਨ।

੩. **ਸੰਜਮੁ**—ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸੰਜਮ=ਇੰਦਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸੰਕੋਚਣਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜੈਨ ਮਾਰਗ ਸੰਜਮ ਅਤਿ ਸਾਧਨ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

ਜੈਨ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਰੋਕਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਯੋਗ ਮਾਰਗ ਵਿਚ "ਧਾਰਨਾ, ਧਿਆਨ ਤੇ ਸਮਾਧੀ" ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਸੰਜਮ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਪੀੜਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੁਕੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਜਮ ਆਖਦੇ ਹਨ।

੪. ਕਰਮ—ਕਰਮ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਮੰਦਾ ਦੋ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਚੰਗਾ ਤੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਫਲ ਮੰਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਭ ਅਤੇ ਅਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਏਕ ਕਾਇਕ, ਦੁਤੀਆ ਵਾਚਕ, ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਮਾਨਸਿਕ ਭਾਵ। ੧. ਕਾਇਕ=ਸਰੀਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਕਰਮ। ੨. ਵਾਚਕ=ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਕਰਮ। ੩. ਮਾਨਸਿਕ=ਮਨ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਕਰਮ।

ਇਹਨਾਂ ਜਤ ਸਤ ਸੰਜਮ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੋਈ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਪਰ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੋਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਨਿਰਮਲੁ ਨ ਹੋਇ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੩੩]

੨. **ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ ਸਚੁ ਕਮਾਵੈ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਣਿਆ॥੩॥** [ਮਾਝ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੯]

੩. **ਤੀਰਥ ਵਰਤ ਨੇਮ ਕਰਹਿ ਉਦਿਆਨਾ॥ ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ ਕਥਹਿ ਗਿਆਨਾ॥**
ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇਆ॥੧੩॥
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੪੩]

ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਤ ਸਤ ਸੰਜਮ ਕਰਮ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ।

ਨਾਨਕ ਤਿਸ ਨੋ ਸਬਦੁ ਬੁਝਾਏ; ਜੋ ਜਾਇ ਪਵੈ ਹਰਿ ਸਰਣਾਈ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਪਵੈ=ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬੁਝਾਏ=ਸਮਝਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ॥੩॥

ਜੋ ਹਰਿ ਮਤਿ ਦੇਇ ਸਾ ਊਪਜੈ; ਹੋਰ ਮਤਿ ਨ ਕਾਈ ਰਾਮ॥

ਹੇ ਰਾਮ=ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜੀਵ ਨੂੰ ਜੋ ਤੂੰ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਉਹੀ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਉਪਜੈ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਕਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੁ ਤੂ; ਆਪੇ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ਰਾਮ॥

ਹੇ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਤੇ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਬੁਝਾਈ=ਜਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਆਪੇ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ਅਵਰ ਨ ਭਾਈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਬੁਝਾਈ=ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਵਰ=ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਭਾਈ=ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਭਾਵ ਨਾਮ ਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਰਸ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਰਸ ਦਾ ਚਾਖਿਆ=ਸੁਆਦ ਲੈਣਾ ਵਾ ਅਨੰਦ ਮਾਨਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦਰਿ ਸਾਚੈ ਸਦਾ ਹੈ ਸਾਚਾ; ਸਾਚੈ ਸਬਦਿ ਸੁਭਾਖਿਆ ॥

ਸਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਿ=ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਚਾ=ਸਚਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸੱਚੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਭਾਖਿਆ=ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਘਰਿ ਮਹਿ ਨਿਜ ਘਰੁ ਪਾਇਆ; ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਇ ਵਡਾਈ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਰੂਪ ਵਡਿਆਈ=ਸੋਭਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਨਿਜ=ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਜੋ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੇਈ ਮਹਲੁ ਪਾਇਨਿ;
ਮਤਿ ਪਰਵਾਣੁ ਸਚੁ ਸਾਈ ॥੪॥੬॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਤੇ=ਭਿੱਜੇ ਹਨ ਸੇਈ=ਉਹੀ ਮਹਲੁ =ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਾਇਨਿ=ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਸੱਚ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਦੀ ਹੈ ਸਾਈ=ਉਹੀ ਮਤਿ=ਬੁੱਧੀ ਪਰਵਾਣੁ=ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਹੈ॥੪॥੬॥

ਸਾਈ—ਬਿਨਾਂ ਬਿੰਦੀ ਤੋਂ ਬੋਲਣਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੩੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੭੩]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਲਿ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣ ਹਮ ਭਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਤਿਮਰ ਅਗਿਆਨੁ ਗਵਾਇਆ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਅੰਜਨੁ ਗੁਰਿ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਇਆ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰ ਬਿਨਾਸੇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਜਪਿਆ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸੇ ॥ ਜਿਨ ਕੰਉ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਾ ਲਾਇਆ ॥ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਲਿ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣ ਹਮ ਭਾਇਆ ॥੧॥ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ ਮੈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਰਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੇਵੈ ਮੇਰਾ ਅੰਤਿ ਸਖਾਈ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਅੰਤਿ ਸਖਾਈ ਗੁਰਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥ ਜਿਥੈ ਪੁਤੁ ਕਲਤ੍ਰੁ ਕੋਈ ਬੇਲੀ ਨਾਹੀ ਤਿਥੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਛਡਾਇਆ ॥ ਧਨੁ ਧਨੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ॥ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ ਮੈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਰਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ॥੨॥ ਜਿਨੀ ਦਰਸਨੁ ਜਿਨੀ ਦਰਸਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਨ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਤਿਨ ਨਿਹਫਲੁ ਤਿਨ ਨਿਹਫਲੁ ਜਨਮੁ ਸਭੁ ਬ੍ਰਿਥਾ ਗਵਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਨਿਹਫਲੁ ਜਨਮੁ ਤਿਨ ਬ੍ਰਿਥਾ ਗਵਾਇਆ ਤੇ ਸਾਕਤ ਮੁਏ ਮਰਿ ਝੂਰੇ ॥ ਘਰਿ ਹੋਦੈ ਰਤਨਿ ਪਦਾਰਥਿ ਭੂਖੇ ਭਾਗਹੀਣ ਹਰਿ ਦੂਰੇ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤਿਨ ਕਾ ਦਰਸੁ ਨ ਕਰੀਅਹੁ ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਧਿਆਇਆ ॥ ਜਿਨੀ ਦਰਸਨੁ ਜਿਨੀ ਦਰਸਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਨ ਪਾਇਆ ॥੩॥ ਹਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਹਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਦੀਨ ਹਰਿ ਪਾਸਿ ਬੇਨੰਤੀ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਗੁਰ ਮੇਲਿ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਹਮ ਸਤਿਗੁਰ ਕਰਹ ਭਗਤੀ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕਰਹ ਭਗਤੀ ਜਾਂ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੇ ॥ ਮੈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਬੇਲੀ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪ੍ਰਾਣ ਹਮ੍ਾਰੇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜ੍ਾਇਆ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਸਤੀ ॥ ਹਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਹਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਦੀਨ ਹਰਿ ਪਾਸਿ ਬੇਨੰਤੀ ॥੪॥੩॥

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥
ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਲਿ;
ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣ ਹਮ ਭਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਹੇ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਸਾਡਾ ਮੇਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਕਰਾਉਣਾ ਕਰੋ। ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮੇਲ ਕਰਾਉਣਾ ਕਰੋ।

ਅਥਵਾ ਹੇ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਹੇ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਉਹਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮੇਲਿ=ਮਿਲਾਪ ਕਰਵਾ ਦਿਉ। ਹਰੀ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੈਨੂੰ ਭਾਇਆ=ਚੰਗਾ ਲਗਾ ਹੈ।

ਤਿਮਰ ਅਗਿਆਨੁ ਗਵਾਇਆ;
ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਅੰਜਨੁ, ਗੁਰਿ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਜਦੋਂ ਗੁਰ=ਵੱਡਾ ਗਿਆਨ ਭਾਵ ਅਪਰੋਖ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਜਨੁ=ਸੁਰਮਾ ਮਨ ਬੁੱਧ ਰੂਪ ਨੇਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਮਿ=ਰਾਮ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਗੁਰਿ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪਾਇਆ=ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਤਦੋਂ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਤਿਮਰ=ਅੰਧੇਰਾ ਗਵਾਇਆ=ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਇਆ; ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰ ਬਿਨਾਸੇ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਜਨੁ=ਸੁਰਮਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਧੇਰਾ ਬਿਨਾਸੇ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ; ਹਰਿ ਜਪਿਆ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸੇ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਪਿਆ=ਅਰਾਧਿਆ ਵਾ ਸਾਸ=ਸੁਆਸ ਤੇ ਗਿਰਾਸੇ=ਗਰਾਹੀ ਭੋਜਨ ਦੀ, ਸਾਸ ਲੈਂਦਿਆ ਭੋਜਨ ਛਕਦਿਆਂ ਭੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਪਿਆ=ਅਰਾਧਿਆ ਅਥਵਾ ਗਿਰਾਸ=ਸੁਆਸ ਅੰਦਰ ਲੈਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਾਸ=ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਅਰਾਧਿਆ ਤੇ ਨਿਸਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਰਮ=ਵੱਡਾ ਪਦ ਭਾਵ ਆਤਮਿਕ ਪਦ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਜਿਨ ਕੰਉ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ; ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਾ ਲਾਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ=ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਹੈ।

ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਲਿ;
ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣ ਹਮ ਭਾਇਆ ॥੧॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲਿ=ਮੇਲਣਾ ਕਰ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਭਾਇਆ=ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਹੈ॥੧॥

ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ;
ਮੈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਰਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ਰਾਮ ॥

ਮੇਰਾ ਆਸਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਮੈਥੋਂ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੇਵੈ; ਮੇਰਾ ਅੰਤਿ ਸਖਾਈ ਰਾਮ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਅੰਤਿ ਸਖਾਈ;
ਗੁਰਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰਾ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਸਖਾਈ=ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਗੁਰਿ=ਪੂਜਨੀਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ।

ਜਿਥੈ ਪੁਤੁ ਕਲਤ੍ਰੁ ਕੋਈ ਬੇਲੀ ਨਾਹੀ;
ਤਿਥੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਛਡਾਇਆ ॥

ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪੁਤੁ=ਪੁੱਤਰ, ਕਲਤ੍ਰ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੋਈ ਭੀ ਬੇਲੀ=ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਿਥੈ=ਉਥੇ ਹਰਿ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਛਡਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਧਨੁ ਧਨੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ; ਜਿਤੁ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ॥

ਨਿਰੰਜਨੁ (ਨਿਰ+ਅੰਜਨੁ) ਅੰਜਨੁ=ਮਲ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰ=ਰਹਿਤ ਪੁਰਖੁ=ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਧਨੁ ਧਨੁ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹਨ। ਜਿਸ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਧਿਆਈਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ;
ਮੈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਰਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ॥੨॥

ਮੇਰਾ ਆਸਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਮੈਥੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ॥੨॥

ਜਿਨੀ ਦਰਸਨੁ ਜਿਨੀ ਦਰਸਨੁ; ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਨ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ **ਅਥਵਾ** ਜਿਸ ਜਿਸ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। **ਅਥਵਾ** ਜਿਹੜੇ ਛੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਤਿਨ ਨਿਹਫਲੁ ਤਿਨ ਨਿਹਫਲੁ ਜਨਮੁ; ਸਭੁ ਬ੍ਰਿਥਾ ਗਵਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਨਿਹਫਲ=ਫਲ ਰਹਿਤ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਵੀ ਨਿਹਫਲੁ=ਫਲ ਰਹਿਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਸਮਾਂ ਬਿਅਰਥ ਗਵਾਇਆ=ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਿਹਫਲੁ ਜਨਮੁ ਤਿਨ ਬ੍ਰਿਥਾ ਗਵਾਇਆ; ਤੇ ਸਾਕਤ ਮੁਏ ਮਰਿ ਝੂਰੇ ॥

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨਿਸਫਲ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲਾ ਕਰਕੇ ਬੇਅਰਥ ਗਵਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਕਤ ਹਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਲੋਂ ਮਰੇ ਹੋਏ ਤੇ ਮਰ ਕੇ ਝੂਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਘਰਿ ਹੋਦੈ ਰਤਨਿ ਪਦਾਰਥਿ; ਭੂਖੇ ਭਾਗਹੀਣ ਹਰਿ ਦੂਰੇ ॥

ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰਤਨ **ਵਾ:** ਸ਼ਬਦ ਰਤਨ ਵਾ ਗਿਆਨ ਰਤਨ **ਵਾ:** ਪ੍ਰੇਮ ਰਤਨ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਭੁਖੇ=ਭੁਖੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਤਿਨ ਕਾ ਦਰਸੁ ਨ ਕਰੀਅਹੁ; ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਧਿਆਇਆ ॥

ਹੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜਨੋ! ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨ ਕਰੀਅਹੁ=ਕਰੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ=ਸਿਮਰਿਆ ਨ=ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਿਨੀ ਦਰਸਨੁ ਜਿਨੀ ਦਰਸਨੁ; ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਨ ਪਾਇਆ ॥੩॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਨਿਸਫਲ ਹੈ ॥੩॥

ਹਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਹਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਦੀਨ; ਹਰਿ ਪਾਸਿ ਬੇਨੰਤੀ ਰਾਮ ॥

ਮੈ ਚਾਤ੍ਰਿਕ=ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗੂੰ ਪਿਆਸਾ ਹਾਂ ਹਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ=ਮੈ ਦੀਨ ਕਹੀਏ ਦੁਖੀ ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬੱਦਲ ਅੱਗੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਬੂੰਦ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। **ਅਥਵਾ** ਹੇ ਹਰੀ! ਤੁਸੀਂ ਬੱਦਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਸੁਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਦੇਵੋ ਮੈਂ ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗੂੰ ਪਿਆਸਾ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹਾਂ।

ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਗੁਰ ਮੇਲਿ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ; ਹਮ ਸਤਿਗੁਰ ਕਰਹ ਭਗਤੀ ਰਾਮ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲਿ ਤਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਰੂਪ ਭਗਤੀ ਕਰੀਏ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕਰਹ ਭਗਤੀ; ਜਾਂ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੇ ॥

ਜਾਂ=ਜਦੋਂ ਹਰਿ=ਵਹਿਗੁਰੁ, ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਗਤੀ ਕਰਾਂਗੇ।

ਮੈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਬੇਲੀ; ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪ੍ਰਾਣ ਹਮ੍ਾਰੇ ॥

ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬੇਲੀ=ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਗੁਰੁ=ਵੱਡਾ ਸਹਾਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਇਆ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਸਤੀ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਿ=ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ=ਪੱਕਾ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਰੀ ਦੀ ਹਰਿ ਵੇਲੇ ਉਸਤਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜੈਸੇ ਸਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਐਸੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਕੇ ਹਰੀ ਸਤੀ=ਸੰਤ ਹਰੀ ਰੂਪ ਹੀ ਸਤੀ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

ਸਤੀ=ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਤੀ ਬੋਲੋ ॥ ਪਰ ਏਸ ਦਾ ਅਰਥ ਵੇਲੇ ਸਤੀ ਉਚਾਰਣ ਭੀ ਠੀਕ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਹਰੀ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਹਰਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਤੀ=ਸਤਿਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ।

ਹਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਹਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਦੀਨ; ਹਰਿ ਪਾਸਿ ਬੇਨੰਤੀ ॥੪॥੩॥

ਮੈਂ ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗੂੰ ਪਿਆਸਾ ਹਾਂ ਅਰ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਦੀਨ=ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗੂੰ ਦੁਖੀ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬੱਦਲ ਅੱਗੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਬੂੰਦ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਜਗਿਆਸੂ ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਬੱਦਲ ਦੀ ਨਿਯਾਈ ਜਿਥੇ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਵਿਚ ਪਪੀਹੇ ਵਰਗੀ ਤੜਫ ਹੈ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਬੱਦਲ ਵਰਗਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ, ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬੂੰਦ ਸਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਹੈ॥੪॥੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੩੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੭੫]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਦੇਹ ਤੇਜਨੜੀ ਹਰਿ ਨਵਰੰਗੀਆ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਮੰਗੀਆ ਰਾਮ ॥ ਗਿਆਨ ਮੰਗੀ ਹਰਿ ਕਥਾ ਚੰਗੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਜਾਣੀਆ ॥ ਸਭੁ ਜਨਮੁ ਸਫਲਿਉ ਕੀਆ ਕਰਤੈ ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਵਖਾਣੀਆ ॥ ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹਰਿ ਜਨ ਮੰਗੀਆ ॥ ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਗੋਵਿੰਦ ਚੰਗੀਆ ॥੧॥ ਦੇਹ ਕੰਚਨ ਜੀਨੁ ਸੁਵਿਨ੍ਾ ਰਾਮ ॥ ਜੜਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਤੰਨਾ ਰਾਮ ॥ ਜੜਿ ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਗੋਵਿੰਦ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਮਿਲੇ ਹਰਿ ਗੁਣ ਸੁਖ ਘਣੇ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਰੰਗ ਹਰਿ ਬਣੇ ॥ ਹਰਿ ਮਿਲੇ ਸੁਆਮੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹਰਿ ਨਵਤਨ ਹਰਿ ਨਵ ਰੰਗੀਆ ॥ ਨਾਨਕੁ ਵਖਾਣੈ ਨਾਮੁ ਜਾਣੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮੰਗੀਆ ॥੨॥ ਕੜੀਆਲੁ ਮੁਖੇ ਗੁਰਿ ਅੰਕਸੁ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਮਨੁ ਮੈਗਲੁ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਵਸਿ ਆਇਆ ਰਾਮ ॥ ਮਨੁ ਵਸਗਤਿ ਆਇਆ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸਾ ਧਨ ਕੰਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਲਗਾ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਸੋਹੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਨਾਰੀ ॥ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਸਹਜੇ ਮਾਤੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਜਨੁ ਹਰਿ ਦਾਸੁ ਕਹਤੁ ਹੈ ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥੩॥ ਦੇਹ ਘੋੜੀ ਜੀ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਮੰਗਲੁ ਗਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਗਾਇ ਮੰਗਲੁ ਰਾਮ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਸੇਵ ਸੇਵਕ ਸੇਵ ਕੀ ॥ ਪ੍ਰਭ ਜਾਇ ਪਾਵੈ ਰੰਗ ਮਹਲੀ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ ਰੰਗ ਕੀ ॥ ਗੁਣ ਰਾਮ ਗਾਏ ਮਨਿ ਸੁਭਾਏ ਹਰਿ ਗੁਰਮਤੀ ਮਨਿ ਧਿਆਇਆ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ਦੇਹ ਘੋੜੀ ਚੜਿ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ॥੪॥੨॥੬॥

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਘੋੜੀਆਂ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਘੋੜੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਘੋਟਕ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਘੋੜਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਘੋੜਾ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ, ਘੋੜੀ। ਬਹੁ ਬਚਨ, ਘੋੜੀਆਂ।] ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਬਰਾਤ ਨੂੰ ਡੇਰਾ ਦੇਣ ਪਿਛੋਂ, ਵਿਆਹ ਸੰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੁਲਹਾ [ਲਾੜੇ] ਨੂੰ ਘੋੜੀ ਪਰ ਸਵਾਰ ਕੇ ਦੁਲਹਨ [ਲਾੜੀ] ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਘੋੜੀ ਦੀ ਰਸਮ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਿਆ "ਘੋੜੀਆਂ" ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੰਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਕੁਰੀਤੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ "ਘੋੜੀਆਂ" ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਵਡਹੰਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਘੋੜੀਆਂ ਨਾਮ ਛੰਦ ਦਾ ਹੈ। ਵਾ ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਨਾਮੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮੇਲ ਸਮੇਂ ਵਾ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ ਅਥਵਾ ਜਿਵੇਂ ਲੜਕਾ ਘੋੜੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵ ਰੂਪ ਲਾੜਾ, ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਰੂਪ ਘੋੜੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੇਹ ਤੇਜਨੜੀ; ਹਰਿ ਨਵ ਰੰਗੀਆ ਰਾਮ ॥

ਦੇਹ ਹੀ ਤੇਜਨੜੀ=ਤੇਜਨ ਜਾਤੀ ਦੀ ਖੁਰਾਸਾਨੀ **ਵਾ:** ਘੋੜੀ ਨਵਰੰਗੀਆ=ਨਵੀਨ, **ਵਾ:** ਨਵੇਂ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਰਾਮ=ਵਿਆਪਕ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਵੇਂ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀਆ=ਰੰਗਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਤੇਜਨੜੀ ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ। ਨੰ: ੧. ਤੇਜਣ ਜਾਤ ਭਾਵ ਖੁਰਾਸਾਨੀ ੨. ਘੋੜੀ।

ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਗੁਰੂ; ਹਰਿ ਮੰਗੀਆ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਵਿਆਪਕ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰ=ਗਿਆਨ ਭਾਵ ਵੱਡਾ ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਣਾ ਕਰੋ।

ਗਿਆਨ ਮੰਗੀ ਹਰਿ ਕਥਾ ਚੰਗੀ; ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਜਾਣੀਆ ॥

ਗਿਆਨ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਥਾ ਮੰਗਣਾ ਕਰੇ ਉਸ ਕਥਾ ਵਿਚੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਮ ਤੋਂ ਗਤਿ=ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਮਿਤਿ=ਮਰਿਆਦਾ ਜਾਣੀਦੀ ਹੈ।

ਸਭੁ ਜਨਮੁ ਸਫਲਿਉ ਕੀਆ ਕਰਤੈ; ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਵਖਾਣੀਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਵਖਾਣੀਆ=ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲਿਉ=ਗਿਆਨ ਫਲ ਦੇ ਸਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ; ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹਰਿ ਜਨ ਮੰਗੀਆ ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿ=ਸਲਾਹੁਣ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਦੇ ਜਨਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਮੰਗਿਆ ਹੈ।

ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ; ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਗੋਵਿੰਦ ਚੰਗੀਆ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੋਵਿੰਦ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਹੈ॥੧॥

ਦੇਹ ਕੰਚਨ; ਜੀਨੁ ਸੁਵਿਨ੍ਾ ਰਾਮ ॥

ਕੰਚਨ ਤੇ ਸੁਵਿਨਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਪਦ ਇਕੱਠੇ ਆ ਜਾਣ ਉਥੇ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਦੋ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਨ ਅਤੇ ਦੇਹ, ਲਬ ਅਤੇ ਲੋਭ, ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ, ਸੁਵਿਨ੍ਾ=ਸੁੰਦਰ ਵਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ।

ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਘੋੜੀ ਕੰਚਨ=ਸੋਨੇ ਵਾਂਗ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਸੁਵਿਨ੍ਾ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਦਾ ਜੋ ਜਾਨਣਾ ਹੈ ਇਹੀ ਸੁਵਿਨ੍ਾ ਜੀਨੁ=ਸੋਨੇ ਦੀ ਕਾਠੀ ਹੈ।

ਅਥਵਾ : ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੇ ਮਨ ਅਤੇ ਬੁਧ, ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਜੋ ਦਮਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਹ ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀ ਦੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਦੇਹ ਰੂਪ ਘੋੜੀ ਤੇ ਜੀਨ ਪਾਉਣਾ ਕਰੋ।

ਜੜਿ ਹਰਿ ਹਰਿ; ਨਾਮੁ ਰਤੰਨਾ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਹਰਿ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਨੂੰ ਉਸ ਕਾਠੀ ਵਿਚ ਜੜਨਾ ਕਰੋ।

ਜੜਿ ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਗੋਵਿੰਦ ਪਾਇਆ; ਹਰਿ ਮਿਲੇ ਹਰਿ ਗੁਣ ਸੁਖ ਘਣੇ ॥

ਨਾਮ ਰੂਪ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਜੜਨ ਕਰਕੇ ਗੋਵਿੰਦ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਵਾਂ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਮੋਲਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਜੜਿਆ ਤਾਂ ਗੋਵਿੰਦ ਨੂੰ ਪਾਇਆ। ਹਰਿ ਹਰਿ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਘਣੇ=ਬਹੁਤੇ ਸੁਖ ਮਿਲੇ ਅਥਵਾ : ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ=ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਘਣੇ=ਬਹੁਤੇ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਪਾਇਆ, ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ; ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਰੰਗ ਹਰਿ ਬਣੇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ=ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਡਭਾਗੀ=ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਹਰਿ ਮਿਲੇ ਸੁਆਮੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ; ਹਰਿ ਨਵਤਨ ਹਰਿ ਨਵ ਰੰਗੀਆ ॥

ਹਰੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਹਨ ਉਹ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਪਿਛੇ ਵੀ ਨਵਤਨ=ਨਵੀਨ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਭੀ ਨਵ=ਨਵੀਨ ਰੰਗੀਆ=ਅਨੰਦ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ : ਉਸ ਹਰੀ ਦਾ ਨਵੀਨ ਰੰਗ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਾਨਕੁ ਵਖਾਣੈ ਨਾਮੁ ਜਾਣੈ; ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮੰਗੀਆ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਉਹ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭ=ਸੁਆਮੀ ਪਾਸੋਂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ॥੨॥

ਕੜੀਆਲੁ ਮੁਖੇ, ਗੁਰਿ ਅੰਕਸੁ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ॥
ਮਨੁ ਮੈਗਲੁ; ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਵਸਿ ਆਇਆ ਰਾਮ ॥

ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਘੋੜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਕੜਿਆਲਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਅੰਕਸੁ=ਕੁੰਡੇ ਨਾਲ ਮਨ ਰੂਪ ਹਾਥੀ ਵਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਮਨੁ ਵਸਗਤਿ ਆਇਆ, ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ; ਸਾ ਧਨ ਕੰਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥

ਜਿਸਦਾ ਮਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸਗਤਿ=ਵਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਵਾ : (ਵਸ+ਗਤਿ) ਭਾਵ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਗਤਿ=ਚਾਲ ਵਸ ਆ ਗਈ ਹੈ ਸਾ=ਉਹ ਧਨ=ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੰਤਿ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗੀ ਹੈ।

ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਲਗਾ ਹਰਿ ਸੇਤੀ; ਘਰਿ ਸੋਹੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਨਾਰੀ ॥

ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਾ ਹੈ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸੋਹੈ=ਸੋਭਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਸਹਜੇ ਮਾਤੀ; ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ॥

ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਾਤੀ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੈ ਉਹ ਸਹਜੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਮਾਤੀ=ਮਸਤ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸਨੇ ਹਰਿ=ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਜਨੁ ਹਰਿ ਦਾਸੁ ਕਹਤੁ ਹੈ; ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਨ=ਦਾਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਡਭਾਗੀ=ਵਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੩॥

ਦੇਹ ਘੋੜੀ ਜੀ, ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਉਹ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਘੋੜੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਰਾਮ=ਵਿਆਪਕ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪਾ ਲਈਦਾ ਹੈ।

ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ; ਮੰਗਲੁ ਗਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਜਿਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਿਲਿ=ਮਿਲੇ ਹਨ ਉਸਨੇ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਮੰਗਲ ਨੂੰ ਗਾਇਆ ਹੈ **ਵਾ:** ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮੰਗਲੁ=ਜਸ ਨੂੰ ਗਾਇਆ ਹੈ।

ਹਰਿ ਗਾਇ ਮੰਗਲੁ ਰਾਮ ਨਾਮਾ; ਹਰਿ ਸੇਵ ਸੇਵਕ ਸੇਵ ਕੀ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹਰੀ ਦੇ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਨੂੰ ਗਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਬਣਕੇ ਜਿਸਨੇ ਹਰੀ ਦੀ ਸੇਵ=ਸੇਵਾ ਕੀ=ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਹਰੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੇਵ=ਸੇਵਨੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਜਿਸਨੇ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਗਾਇਆ ਹੈ ਮਨ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਹੋ ਕੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਸੇਵ=ਸੇਵਣ ਯੋਗ ਹਰੀ ਕੀ=ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਜਾਇ ਪਾਵੈ ਰੰਗ ਮਹਲੀ; ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ ਰੰਗ ਕੀ ॥

ਉਹ ਮਹਲੀ=ਜਗਿਆਸੂ ਰੰਗੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਹਰੀ ਦੇ ਰੰਗ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ਉਸਨੇ ਹੋਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਪਰਚਣਾ ਹੈ ? ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਰਚੇਗਾ **☬** ਹੇ ਭਾਈ ! ਕੀ ਹੋਰ ਹੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ? ਹਰੀ ਦੇ ਰੰਗੁ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਨਣਾ ਕਰ।

ਗੁਣ ਰਾਮ ਗਾਏ ਮਨਿ ਸੁਭਾਏ; ਹਰਿ ਗੁਰਮਤੀ ਮਨਿ ਧਿਆਇਆ ॥

ਮਨ ਦੁਆਰਾ ਸੁਭਾਏ=ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਰਾਮ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕਰੇ। ਹਰੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤੀਆਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਧਿਆਇਆ ਹੈ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ;
ਦੇਹ ਘੋੜੀ ਚੜਿ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ॥੪॥੨॥੬॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਜਨ ਉਤੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰੀ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਘੋੜੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ॥੪॥੨॥੬॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੩੬ [ਅੰਗ ੫੭੭-੭੮]

ਸਲੋਕੁ ॥ ਕਿਆ ਸੁਣੇਦੋ ਕੂੜੁ ਵੰਞਨਿ ਪਵਣ ਝੁਲਾਰਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਸੁਣੀਅਰ ਤੇ ਪਰਵਾਣੁ ਜੋ ਸੁਣੇਦੇ ਸਚੁ ਧਣੀ ॥੧॥ ਛੰਤੁ ॥ ਤਿਨ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਜਿਨ ਪ੍ਰਭੁ ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਣਿਆ ਰਾਮ ॥ ਸੇ ਸਹਜਿ ਸੁਹੇਲੇ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸਨਾ ਭਣਿਆ ਰਾਮ ॥ ਸੇ ਸਹਜਿ ਸੁਹੇਲੇ ਗੁਣਹ ਅਮੋਲੇ ਜਗਤ ਉਧਾਰਣ ਆਏ ॥ ਭੈ ਬੋਹਿਥ ਸਾਗਰ ਪ੍ਰਭ ਚਰਣਾ ਕੇਤੇ ਪਾਰਿ ਲਘਾਏ ॥ ਜਿਨ ਕੰਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਮੇਰੈ ਠਾਕੁਰਿ ਤਿਨ ਕਾ ਲੇਖਾ ਨ ਗਣਿਆ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਜਿਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਣਿਆ ॥੧॥ ਸਲੋਕੁ ॥ ਲੋਇਣ ਲੋਈ ਡਿਠ ਪਿਆਸ ਨ ਬੁਝੈ ਮੂ ਘਣੀ ॥ ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆਂ ਬਿਅੰਨਿ ਜਿਨੀ ਡਿਸੰਦੋ ਮਾ ਪਿਰੀ ॥੧॥ ਛੰਤੁ ॥ ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡਿਠਾ ਤਿਨ ਕੁਰਬਾਣੇ ਰਾਮ ॥ ਸੇ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ ਭਾਣੇ ਰਾਮ ॥ ਠਾਕੁਰਿ ਮਾਨੇ ਸੇ ਪਰਧਾਨੇ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ॥ ਹਰਿ ਰਸਹਿ ਅਘਾਏ ਸਹਜਿ ਸਮਾਏ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਮਈਆ ਜਾਤੇ ॥ ਸੇਈ ਸਜਣ ਸੰਤ ਸੇ ਸੁਖੀਏ ਠਾਕੁਰ ਅਪਣੇ ਭਾਣੇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡਿਠਾ ਤਿਨ ਕੈ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੇ ॥੨॥ ਸਲੋਕੁ ॥ ਦੇਹ ਅੰਧਾਰੀ ਅੰਧ ਸੁੰਞੀ ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੀਆ ॥ ਨਾਨਕ ਸਫਲ ਜਨੰਮੁ ਜੈ ਘਟਿ ਵੁਠਾ ਸਚੁ ਧਣੀ ॥੧॥ ਛੰਤੁ ॥ ਤਿਨ ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾਂ ਜਿਨ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡੀਠਾ ਰਾਮ ॥ ਜਨ ਚਾਖਿ ਅਘਾਣੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮੀਠਾ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਮਨਹਿ ਮੀਠਾ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂਠਾ ਅਮਿਉ ਵੂਠਾ ਸੁਖ ਭਏ ॥ ਦੁਖ ਨਾਸ ਭਰਮ ਬਿਨਾਸ ਤਨ ਤੇ ਜਪਿ ਜਗਦੀਸ ਈਸਹ ਜੈ ਜਏ ॥ ਮੋਹ ਰਹਤ ਬਿਕਾਰ ਥਾਕੇ ਪੰਚ ਤੇ ਸੰਗੁ ਤੂਟਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾ ਜਿਨ ਘਟਿ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਵੂਠਾ ॥੩॥ ਸਲੋਕੁ ॥ ਜੋ ਲੋੜੀਦੇ ਰਾਮ ਸੇਵਕ ਸੇਈ ਕਾਂਢਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਜਾਣੇ ਸਤਿ ਸਾਂਈ ਸੰਤ ਨ ਬਾਹਰਾ ॥੧॥ ਛੰਤੁ ॥ ਮਿਲਿ ਜਲੁ ਜਲਹਿ ਖਟਾਨਾ ਰਾਮ ॥ ਸੰਗਿ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਨਾ ਰਾਮ ॥ ਸੰਮਾਇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਕਰਤੇ ਆਪਿ ਆਪਹਿ ਜਾਣੀਐ ॥ ਤਹ ਸੁੰਨਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਲਾਗੀ ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ॥ ਆਪਿ ਗੁਪਤਾ ਆਪਿ ਮੁਕਤਾ ਆਪਿ ਆਪੁ ਵਖਾਨਾ ॥ ਨਾਨਕ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਗੁਣ ਬਿਨਾਸੇ ਮਿਲਿ ਜਲੁ ਜਲਹਿ ਖਟਾਨਾ ॥੪॥੨॥

ਸਲੋਕੁ ॥ ਕਿਆ ਸੁਣੇਦੋ ਕੂੜੁ; ਵੰਞਨਿ ਪਵਣ ਝੁਲਾਰਿਆ ॥

ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਕੂੜੁ=ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਆ=ਕੀ ਸੁਣੇਦੋ=ਸੁਣਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਤਾਂ ਪਵਣ=ਹਵਾ ਦੇ ਝੁਲਾਰਿਆ=ਬੁੱਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਂਗ ਵੰਞਨਿ=ਚਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਵੇਂ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖੜਕਾ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਉਂ ਹਵਾ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਦੇ ਵਾਕ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਝੂਲਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਨਾਨਕ ਸੁਣੀਅਰ ਤੇ ਪਰਵਾਣੁ; ਜੋ ਸੁਣੇਦੇ ਸਚੁ ਧਣੀ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇ=ਉਹੋ ਹੀ ਸੁਣੀਅਰ=ਕੰਨ ਪਰਵਾਣੁ=ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਹਨ, ਜੋ=ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਚੁ=ਸੱਚੇ ਧਣੀ=ਮਾਲਕ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਸੁਣੇਦੇ=ਸੁਣਦੇ ਹਨ ॥੧॥

ਛੰਤੁ ॥ ਤਿਨ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ; ਜਿਨ ਪ੍ਰਭੁ ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਣਿਆ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਤੋਂ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ=ਵਾਰਨੇ ਫੇਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੂਪੀ ਸ੍ਰਵਣੀ=ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜੱਸ ਸੁਣਿਆ=ਸੁਣਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੇ ਸਹਜਿ ਸੁਹੇਲੇ; ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸਨਾ ਭਣਿਆ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਸੇ=ਉਹ ਪੁਰਖ ਸਹਜਿ=ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਸੁਹੇਲੇ=ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੀਭਾ ਦੁਆਰਾ ਭਣਿਆ=ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਭਾਵ ਜਪਿਆ ਹੈ।

ਸੇ ਸਹਜਿ ਸੁਹੇਲੇ ਗੁਣਹ ਅਮੋਲੇ; ਜਗਤ ਉਧਾਰਣ ਆਏ ॥

ਸੇ=ਉਹ ਸਹਜਿ=ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਸੁਹੇਲੇ=ਸੁਖੀ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਗਿਆਨ ਆਦਿ ਗੁਣਹ=ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਮੁਕਤ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਧਾਰਣ=ਪਾਰ ਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਹਨ।

ਭੈ ਬੋਹਿਥ ਸਾਗਰ ਪ੍ਰਭ ਚਰਣਾ; ਕੇਤੇ ਪਾਰਿ ਲਘਾਏ ॥

ਭੈ=ਖ਼ੌਫ਼ਤਾਈ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਸਾਗਰ=ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਚਰਨ ਬੋਹਿਥ=ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਨੇ ਕੇਤੇ=ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਓਟ ਦੇ ਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲਘਾਏ=ਲੰਘਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜਿਨ ਕੰਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਮੇਰੈ ਠਾਕੁਰਿ; ਤਿਨ ਕਾ ਲੇਖਾ ਨ ਗਣਿਆ ॥

ਜਿਨ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਉ=ਤਾਈਂ ਮੇਰੇ=ਸਾਡੇ ਠਾਕੁਰਿ=ਸੁਆਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ=ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਤਿਨ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾ=ਦਾ ਲੇਖਾ=ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਨ ਗਣਿਆ=ਗਿਣਨਾ, ਵਿਚਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ; ਜਿਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਣਿਆ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਿਸੁ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਤੋਂ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ=ਵਾਰਨੇ ਫੇਰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੂਪੀ ਸ੍ਰਵਣੀ=ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੧॥

ਸਲੋਕੁ ॥ ਲੋਇਣ ਲੋਈ ਡਿਠ; ਪਿਆਸ ਨ ਬੁਝੈ ਮੂ ਘਣੀ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋਇਣ=ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਲੋਈ=ਲੁਕਾਈ ਭਾਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਅਨੰਤ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਡਿਠ=ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਮੂ=ਮੇਰੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਨ ਬੁਝੈ=ਬੁਝੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਘਣੀ=ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਗਈ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਬੁੱਧ ਰੂਪੀ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਲੋਈ=ਲੋਅ ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਡਿਠਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆਂ ਬਿਅੰਨਿ; ਜਿਨੀ ਡਿਸੰਦੋ ਮਾ ਪਿਰੀ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੇ=ਉਹ ਅਖੜੀਆਂ ਬਿਅੰਨਿ=ਹੋਰ ਹੀ ਹਨ, ਭਾਵ ਬਿਬੇਕ ਵੈਰਾਗ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਖ ਤੇ ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਨੇਤਰ ਹਨ, ਜਿਨੀ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾ=ਮੇਰਾ ਪਿਰੀ=ਪਿਆਰਾ ਡਿਸੰਦੋ=ਦੇਖਿਆ ਹੈ **ਵਾ:** (ਬਿ+ਅੰਨਿ) ਬਿ=ਦ੍ਵੈਤ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੰਨਿ=ਅਨਜ (ਹੋਰ) ਹੀ ਏਕਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਦੇਖਿਆ ਹੈ॥੧॥

ਛੰਤੁ ॥ ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡਿਠਾ; ਤਿਨ ਕੁਰਬਾਣੇ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਿਨੀ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਬੁੱਧ, ਵਿਵੇਕ ਵੈਰਾਗ, ਪ੍ਰੋਖ ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੁ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਡਿਠਾ=ਦੇਖਿਆ ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤਿਨ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਕੁਰਬਾਣੇ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਸੇ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ; ਭਾਣੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਉਹ ਸਾਧਸੰਗਤਿ, ਸਚਖੰਡ ਰੂਪੀ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ=ਨਿਆਇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਭਾਣੇ=ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** (ਦਰ + ਗਹ) ਦਰ=ਅੰਦਰ ਜੋ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਰੂਪੀ ਸੱਚੀ ਗਹ=ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਭਾਅ ਗਏ ਹਨ।

ਠਾਕੁਰਿ ਮਾਨੇ ਸੇ ਪਰਧਾਨੇ; ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ॥

ਜਿਹੜੇ ਸੁਆਮੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੰਨ ਲਏ ਹਨ **ਵਾ:** ਜੋ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਸਰਾ ਮਾਨੇ=ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਪਰਧਾਨੇ=ਮੁਖੀ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੀ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹਰਿ ਰਸਹਿ ਅਘਾਏ ਸਹਜਿ ਸਮਾਏ; ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਮਈਆ ਜਾਤੇ ॥

ਜੋ ਹਰੀ ਦੇ ਰਸਹਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਅਘਾਏ=ਰੱਜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਸਹਜਿ=ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਟਿ ਘਟਿ=ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ; ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਦੇ ਘਟਾਂ ਵਿਚ ਰਮਈਆ=ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਸੇਈ ਸਜਣ ਸੰਤ ਸੇ ਸੁਖੀਏ; ਠਾਕੁਰ ਅਪਣੇ ਭਾਣੇ ॥

ਸੇਈ=ਉਹ ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਸਜਣ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਿੱਤਰ ਹਨ, ਉਹੀ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਨਾਮ ਧਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ-ਚਿਤ ਮਹਾਤਮਾ ਹਨ ਤੇ ਸੇ=ਉਹੀ ਆਤਮਾਨੰਦ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀਏ=ਸੁਖੀ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਠਾਕੁਰ=ਸੁਆਮੀ ਨੂੰ ਭਾਣੇ=ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡਿਠਾ; ਤਿਨ ਕੈ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੇ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੁ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਡਿਠਾ=ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੈ=ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਅਸੀਂ ਸਦ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੁਰਬਾਣੇ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਸਲੋਕੁ ॥ ਦੇਹ ਅੰਧਾਰੀ ਅੰਧ; ਸੁੰਞੀ ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੀਆ ॥

ਮਨਮੁਖ ਅੰਧ=ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਦੇਹ=ਦੇਹੀ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਅੰਧਾਰੀ=ਅੰਨ੍ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣੀਆ=ਸੱਖਣੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁੰਞੀ=ਖ਼ਾਲੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਫਲ ਜਨੰਮੁ; ਜੈ ਘਟਿ ਵੁਠਾ ਸਚੁ ਧਣੀ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਭਾਵ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਸਫਲ=ਮੁਕਤੀ ਰੂਪੀ ਫਲ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ, ਜੈ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਟਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਧਣੀ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸ ਗਿਆ ਹੈ ॥੧॥

ਛੰਤੁ ॥ ਤਿਨ ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾਂ; ਜਿਨ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡੀਠਾ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਮੈਂ ਤਿਨ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੋਂ ਖੰਨੀਐ=ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਵੰਞਾਂ=ਜਾਵਾਂ, ਜਿਨ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੁ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਡੀਠਾ=ਦੇਖਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਨ ਚਾਖਿ ਅਘਾਣੇ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮੀਠਾ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੋ ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮੀਠਾ=ਮਿੱਠਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਚਾਖਿ=ਚੱਖ ਭਾਵ ਜਪ ਕੇ ਆਤਮ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਰਕੇ ਅਘਾਣੇ=ਰੱਜ ਗਏ ਹਨ।

ਹਰਿ ਮਨਹਿ ਮੀਠਾ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂਠਾ; ਅਮਿਉ ਵੂਠਾ ਸੁਖ ਭਏ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਤੂਠਾ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿੱਠਾ (ਪਿਆਰਾ) ਲੱਗਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਅਮਿਉ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਵੱਸ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੀ ਸੁਖ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਦੁਖ ਨਾਸ ਭਰਮ ਬਿਨਾਸ ਤਨ ਤੇ; ਜਪਿ ਜਗਦੀਸ ਈਸਹ ਜੈ ਜਏ ॥

ਜੋ ਜਗਦੀਸ=ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਈਸ਼ਰ (ਮਾਲਕ) ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰੇ ਜੈ ਜਏ=ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਪਿ=ਜਪਣ ਨਾਲ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਦੁਖ ਨਾਸ=ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਨ=ਸਰੀਰ (ਅੰਤਹਕਰਣ) ਤੇ=ਤੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਰਮ ਵੀ ਬਿਨਾਸ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੋਹ ਰਹਤ ਬਿਕਾਰ ਥਾਕੇ; ਪੰਚ ਤੇ ਸੰਗੁ ਤੂਟਾ ॥

ਉਹ ਮੋਹ=ਅਗਿਆਨ ਤੋਂ ਰਹਤ=ਬਿਨਾਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਵੀ ਥੱਕ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਪੰਚ=ਪੰਜ ਵਿਸ਼ਿਆਂ (ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ) ਤੇ=ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਗੁ=ਸਾਥ ਤੂਟਾ=ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾ; ਜਿਨ ਘਟਿ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਵੂਠਾ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਖੰਨੀਐ=ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਵੰਞਾ=ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਟਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਵੂਠਾ=ਵੱਸਿਆ ਹੈ ॥੩॥

ਸਲੋਕੁ ॥ ਜੋ ਲੋੜੀਦੇ ਰਾਮ; ਸੇਵਕ ਸੇਈ ਕਾਂਢਿਆ ॥

ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਦੇ=ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਆਪ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਰਾਮ ਦੇ ਸੇਵਕ=ਦਾਸ ਕਾਂਢਿਆ=ਕਹੀਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਕ ਦੁਖ ਤੋਂ ਕਾਂਢਿਆ=ਕੱਢਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਜਾਣੇ ਸਤਿ; ਸਾਂਈ ਸੰਤ ਨ ਬਾਹਰਾ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਤਿ=ਸੱਚ, ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਜਾਣੇ=ਜਾਨਣਾ ਕਰੇ, ਕਿ ਸਾਂਈ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ-ਚਿਤ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ=ਬਾਹਰ, ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਕੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ।

ਛੰਤੁ ॥ ਮਿਲਿ ਜਲੁ; ਜਲਹਿ ਖਟਾਨਾ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਿਵੇਂ ਜਲੁ=ਪਾਣੀ ਜਲਹਿ=ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕਰਕੇ ਖਟਾਨਾ=ਅਭੇਦ, ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ, ਇਉਂ ਸੰਤ ਜਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਘੜੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਘੜੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਦੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਉਂ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪੀ ਘੜੇ ਦਾ ਜੀਵਾਤਮਾ (ਤ੍ਵੰ ਪਦ ਦਾ ਲਖ ਅਰਥ) ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ ਈਸ਼ਰ ਰੂਪੀ ਨਦੀ ਦੇ (ਤਤ ਪਦ ਦੇ ਲਖ ਅਰਥ ਰੂਪ) ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਸੰਗਿ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ; ਮਿਲਾਨਾ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੋਤੀ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਅਦ੍ਵੈਤ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਜੋ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ-ਰਸ ਹੈ, ਉਸ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਦੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਪਰਤਕ ਜੋਤ ਦਾ ਮਿਲਾਨਾ=ਸਮਾਉਣਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸੰਮਾਇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਕਰਤੇ; ਆਪਿ ਆਪਹਿ ਜਾਣੀਐ ॥

ਉਹ ਪੂਰਨ=ਵਿਆਪਕ ਪੁਰਖ=ਪੁਰਖਾਰਥ ਦੇਣ ਵਾਲੇ **ਵਾ**: (ਪੁ+ਰਖ) ਪੁ ਨਾਮੀ ਨਰਕਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਖ=ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਚਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਸੰਮਾਇ=ਸਮਾਅ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤ੍ਵੰ ਪਦ ਦੇ ਲਖ ਅਰਥ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਤੱਤ ਪਦ ਦੇ ਲਖ ਅਰਥ ਰੂਪ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਤਹ ਸੁੰਨਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਲਾਗੀ; ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ॥

ਤਦੋਂ ਤਹ=ਉਥੇ ਸੁੰਨਿ=ਅਫੁਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਚਿਤ ਸਹਜਿ=ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਤੇ-ਸਿੱਧ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅਡੋਲ ਸਮਾਧਿ=ਸਮਾਧੀ ਲਾਗੀ=ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਏਕੁ ਏਕੁ=ਇੱਕੋ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਵਖਾਣੀਐ=ਕਥਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ **ਵਾ**: ਇੱਕੋ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵ ਰੂਪ ਹੈ, ਇੱਕੋ ਆਪ ਹੀ ਈਸ਼ਰ ਰੂਪ ਹੈ **ਵਾ**: ਇੱਕੋ ਹੀ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ, ਇੱਕੋ ਆਪ ਹੀ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਕਥਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ।

ਆਪਿ ਗੁਪਤਾ ਆਪਿ ਮੁਕਤਾ; ਆਪਿ ਆਪੁ ਵਖਾਨਾ ॥

ਆਪ ਹੀ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਪਤਾ=ਗੁਪਤ, ਛਿਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤਾ=ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ **ਵਾ**: ਆਪ ਹੀ ਗੁਪਤ ਭਾਵ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਮੁਕਤਾ=ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵਖਾਨਾ=ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ **ਵਾ**: ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਤਾਈਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਰੂਪ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਗੁਣ ਬਿਨਾਸੇ; ਮਿਲਿ ਜਲੁ ਜਲਹਿ ਖਟਾਨਾ ॥੪॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਰਮ, ਸਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਡਰ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣ ਬਿਨਾਸੇ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਇਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੀਵ ਰੂਪ ਜਲ ਮੰਨਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਤਤ ਪਦ ਦੇ ਲਖ ਅਰਥ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਖਟਾਨਾ = ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੪॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੩੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੭੯]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਆਵਹੁ ਮਿਲਹੁ ਸਹੇਲੀਹੋ ਸਚੜਾ ਨਾਮੁ ਲਏਹਾਂ ॥ ਰੋਵਹ ਬਿਰਹਾ ਤਨ ਕਾ ਆਪਣਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸੰਮ੍ਹਾਲੇਹਾਂ ॥ ਸਾਹਿਬੁ ਸਮ੍ਹਾਲਿਹ ਪੰਥੁ ਨਿਹਾਲਿਹ ਅਸਾ ਭਿ ਓਥੈ ਜਾਣਾ ॥ ਜਿਸ ਕਾ ਕੀਆ ਤਿਨ ਹੀ ਲੀਆ ਹੋਆ ਤਿਸੈ ਕਾ ਭਾਣਾ ॥ ਜੋ ਤਿਨਿ ਕਰਿ ਪਾਇਆ ਸੁ ਆਗੈ ਆਇਆ ਅਸੀ ਕਿ ਹੁਕਮੁ ਕਰੇਹਾ ॥ ਆਵਹੁ ਮਿਲਹੁ ਸਹੇਲੀਹੋ ਸਚੜਾ ਨਾਮੁ ਲਏਹਾ ॥੧॥ ਮਰਣੁ ਨ ਮੰਦਾ ਲੋਕਾ ਆਖੀਐ ਜੇ ਮਰਿ ਜਾਣੈ ਐਸਾ ਕੋਇ ॥ ਸੇਵਿਹੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸੰਮ੍ਰਥੁ ਆਪਣਾ ਪੰਥੁ ਸੁਹੇਲਾ ਆਗੈ ਹੋਇ ॥ ਪੰਥਿ ਸੁਹੇਲੈ ਜਾਵਹੁ ਤਾਂ ਫਲੁ ਪਾਵਹੁ ਆਗੈ ਮਿਲੈ ਵਡਾਈ ॥ ਭੇਟੈ ਸਿਉ ਜਾਵਹੁ ਸਚਿ ਸਮਾਵਹੁ ਤਾਂ ਪਤਿ ਲੇਖੈ ਪਾਈ ॥ ਮਹਲੀ ਜਾਇ ਪਾਵਹੁ ਖਸਮੈ ਭਾਵਹੁ ਰੰਗ ਸਿਉ ਰਲੀਆ ਮਾਣੈ ॥ ਮਰਣੁ ਨ ਮੰਦਾ ਲੋਕਾ ਆਖੀਐ ਜੇ ਕੋਈ ਮਰਿ ਜਾਣੈ ॥੨॥ ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾ ਸੂਰਿਆ ਹਕੁ ਹੈ ਜੋ ਹੋਇ ਮਰਨਿ ਪਰਵਾਣੋ ॥ ਸੂਰੇ ਸੇਈ ਆਗੈ ਆਖੀਅਹਿ ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਸਾਚੀ ਮਾਣੋ ॥ ਦਰਗਹ ਮਾਣੁ ਪਾਵਹਿ ਪਤਿ ਸਿਉ ਜਾਵਹਿ ਆਗੈ ਦੂਖੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥ ਕਰਿ ਏਕੁ ਧਿਆਵਹਿ ਤਾਂ ਫਲੁ ਪਾਵਹਿ ਜਿਤੁ ਸੇਵਿਐ ਭਉ ਭਾਗੈ ॥ ਊਚਾ ਨਹੀ ਕਹਣਾ ਮਨ ਮਹਿ ਰਹਣਾ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਜਾਣੋ ॥ ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾਂ ਸੂਰਿਆ ਹਕੁ ਹੈ ਜੋ ਹੋਇ ਮਰਹਿ ਪਰਵਾਣੋ ॥੩॥ ਨਾਨਕ ਕਿਸ ਨੋ ਬਾਬਾ ਰੋਈਐ ਬਾਜੀ ਹੈ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੋ ॥ ਕੀਤਾ ਵੇਖੈ ਸਾਹਿਬੁ ਆਪਣਾ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰੋ ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਬੀਚਾਰੇ ਧਾਰਣ ਧਾਰੇ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਸੋ ਜਾਣੈ ॥ ਆਪੇ ਵੇਖੈ ਆਪੇ ਬੂਝੈ ਆਪੇ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ॥ ਜਿਨਿ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਤਾ ਕਾ ਰੂਪੁ ਅਪਾਰੋ ॥ ਨਾਨਕ ਕਿਸ ਨੋ ਬਾਬਾ ਰੋਈਐ ਬਾਜੀ ਹੈ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੋ ॥੪॥੨॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਖੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬਾਦ ਦੁਆਰਾ ਜਗਿਆਸੂ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅਲਾਹਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਲਾਹਣੀ ਦੀ ਕੁਝ ਸੰਖੇਪ ਵੀਚਾਰ :- **ਅਲਾਹਣੀਆਂ**=ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੀਰਨੇ ਕਰਨ ਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਜੋ ਨੈਣ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਰੇ ਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਮਿਰਤਕ ਵਿਰਲਾਪ=ਜੋ ਮੁਰਦੇ ਪਰ ਕਰਦੀ ਤੇ ਪਿਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। **ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ** :- ਅਲਾਹਣੀਆਂ= ਸ਼ਲਾਘਾ-ਉਸਤਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ, ਉਹ ਗੀਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਜਾਣ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੋਏ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਹਿ ਕੇ ਜੋ ਗੀਤ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਅਲਾਹਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਦੀ ਕੁਰੀਤੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਥਾਂ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਜੋ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦਾ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਡਹੰਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਅਲਾਹਣੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਦੂਜਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :—

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥
ਆਵਹੁ ਮਿਲਹੁ ਸਹੇਲੀਹੋ ਸਚੜਾ ਨਾਮੁ ਲਏਹਾਂ ॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਸਹੇਲੀਹੋ=ਸਖੀਓ ! ਮੈਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲਹੁ=ਮਿਲਣਾ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਰਲ ਕੇ ਸਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਕਰੀਏ।

ਰੋਵਹ ਬਿਰਹਾ ਤਨ ਕਾ; ਆਪਣਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸੰਮ੍ਾਲੇਹਾਂ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਤਨ=ਨਾਲੋਂ ਜੋ ਬਿਰਹਾ=ਵਿਛੋੜਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਰੋਣਾ ਕਰੀਏ। ਵਾ ਜੈਸੇ ਦੇਹ ਨਾਲੋਂ ਜੀਵ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਪੈਣ ਤੇ ਲੋਕੀਂ ਰੋਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਤਨ=ਸਰੀਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲੋਂ ਕਿਉਂ ਵਿਛੋੜਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਰੋਈਏ ਭਾਵ ਉਸ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰੀਏ, ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੰਮ੍ਾਲੇਹਾਂ=ਸੰਭਾਲਣਾ ਕਰੀਏ।

ਸਾਹਿਬੁ ਸਮ੍ਾਲਿਹ ਪੰਥੁ ਨਿਹਾਲਿਹ; ਅਸਾ ਭਿ ਓਥੈ ਜਾਣਾ ॥

ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬੁ=ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸਮ੍ਾਲਿਹ=ਚੇਤੇ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਵ ਭੀ ਉਸੇ ਪੰਥੁ=ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲਿਹ=ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਸਾਹਿਬੁ=ਮਾਲਕ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਮ੍ਾਲਿਹ=ਸੰਭਾਲਣਾ ਕਰੀਏ ਫਿਰ ਉਸ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲਿਹ=ਦੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਨੂੰ ਲੋਕੀ ਮਰ ਕੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਭੀ ਉਸੇ ਰਸਤੇ ਜਾਣਾ=ਤੁਰਨਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਭਗਤੀ ਸਹਿਤ ਗਿਆਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਭੀ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਕਾ ਕੀਆ ਤਿਨ ਹੀ ਲੀਆ; ਹੋਆ ਤਿਸੈ ਕਾ ਭਾਣਾ ॥

ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਇਹ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਲੈ ਲਿਆ ਭਾਵ ਮਾਰ ਲਿਆ ਹੈ ਇਹ ਉਸੇ ਦਾ ਭਾਣਾ=ਹੁਕਮ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਜੋ ਤਿਨਿ ਕਰਿ ਪਾਇਆ, ਸੁ ਆਗੈ ਆਇਆ; ਅਸੀ ਕਿ ਹੁਕਮੁ ਕਰੇਹਾ ॥

ਜੋ ਤਿਨਿ=ਤਿਸ ਜੀਵ ਨੇ ਕਰਿ=ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਰਮ ਕਰਿਆ **ਵਾ:** ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹੀ ਇਸ ਦੇ ਹੱਥ ਤੇ ਲੇਖ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਚੰਗਾ ਵਾ ਮੰਦਾ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਜੀਵ ਦੇ ਅੱਗੇ ਫਲ ਭੁਗਤਾਉਣ ਲਈ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ ਕੀ ਹੁਕਮ ਕਰੀਏ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇ, ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭੋਗਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ।

ਆਵਹੁ ਮਿਲਹੁ ਸਹੇਲੀਹੋ; ਸਚੜਾ ਨਾਮੁ ਲਏਹਾ ॥੧॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਸਹੇਲੀਹੋ=ਸਖੀਓ ! ਆਵਹੁ=ਆ ਕੇ ਮਿਲਹੁ=ਮਿਲਣਾ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਚ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਕਰੀਏ॥੧॥

ਮਰਣੁ ਨ ਮੰਦਾ ਲੋਕਾ ਆਖੀਐ; ਜੇ ਮਰਿ ਜਾਣੈ ਐਸਾ ਕੋਇ ॥

ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਮਰਣੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ=ਬੁਰਾ ਕਰਕੇ ਨਾ ਆਖੋ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰਦੇ ਹਨ ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਰਣਾ ਜਾਨਣਾ ਕਰੇ।

ਸੇਵਿਹੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸੰਮ੍ਰਥੁ ਆਪਣਾ; ਪੰਥੁ ਸੁਹੇਲਾ ਆਗੈ ਹੋਇ ॥

ਆਪਣਾ ਸਾਹਿਬੁ=ਮਾਲਕ ਜੋ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੇਵਿਹੁ=ਸੇਵਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿ ਆਗੈ=ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਪੰਥੁ=ਰਸਤਾ ਸੁਹੇਲਾ=ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਪੰਥਿ ਸੁਹੇਲੈ ਜਾਵਹੁ, ਤਾਂ ਫਲੁ ਪਾਵਹੁ; ਆਗੈ ਮਿਲੈ ਵਡਾਈ ॥

ਜੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਫਲ ਪਾਵਹੁ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਪੰਥਿ ਸੁਹੇਲੈ=ਸੌਖੇ ਰਸਤੇ ਜਾਵੋਗੇ ਦੂਜਾ ਆਗੈ=ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵਡਾਈ=ਵਡਿਆਈ, ਜਸ ਮਿਲੇਗਾ। **ਵਾ:** ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਸੌਖੇ ਰਸਤੇ

ਵਿਚ ਜਾਵੋਗੇ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਵੋਗੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵਡਾਈ=ਜਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ **ਅਥਵਾ** ਭਜਨ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੁਖਾਲੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਜਾਵੋਗੇ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਮੋਖ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾ ਲਵੋਂਗੇ।

ਭੇਟੈ ਸਿਉ ਜਾਵਹੁ, ਸਚਿ ਸਮਾਵਹੁ; ਤਾਂ ਪਤਿ ਲੇਖੈ ਪਾਈ ॥

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਰੂਪੀ ਭੇਟਾ ਦੇ ਸਿਉ=ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਜਾਵਹੁ=ਜਾਓਗੇ ਤਾਂ ਸਚ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਹੁ=ਸਮਾਓਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਪਤਿ=ਆਬਰੋ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਵੇਗੀ।

ਮਹਲੀ ਜਾਇ ਪਾਵਹੁ, ਖਸਮੈ ਭਾਵਹੁ; ਰੰਗ ਸਿਉ ਰਲੀਆ ਮਾਣੈ ॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀਓ! ਮਹਲੀ=ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਖਸਮੈ=ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਭਾ ਜਾਵੋਗੀਆਂ ਤੇ ਰੰਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਾ ਅਨੰਦ ਸਹਿਤ ਰਲੀਆ=ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣੈ=ਮਾਣੋ ਵਾ ਭੋਗੋ ਗੀਆਂ।

ਮਰਣੁ ਨ ਮੰਦਾ ਲੋਕਾ ਆਖੀਐ; ਜੇ ਕੋਈ ਮਰਿ ਜਾਣੈ ॥੨॥

ਹੇ ਲੋਕੋ! ਮਰਨੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ=ਬੁਰਾ ਨਾ ਆਖੋ ਜੇ ਕੋਈ ਜੀਵਤ ਭਾ ਤੋਂ ਮਰਣਾ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਰਨਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ॥੨॥

ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾ ਸੂਰਿਆ ਹਕੁ ਹੈ; ਜੋ ਹੋਇ ਮਰਨਿ ਪਰਵਾਣੋ ॥

ਸੂਰਮੇ ਮੁਣਸਾ=ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮਰਣਾ ਹਕੁ=ਸੱਚ **ਵਾ:** ਧਰਮ ਹੈ ਜੋ ਪਰਵਾਣੋ=ਠੀਕ ਹੋ ਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ **ਅਥਵਾ** ਜੋ ਮਰ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸੂਰੇ ਸੇਈ ਆਗੈ ਆਖੀਅਹਿ; ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਸਾਚੀ ਮਾਣੋ ॥

ਆਗੈ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸੂਰੇ=ਸੂਰਮੇ ਵਾ ਸੂਰਬੀਰ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਚੀ ਸਤਸੰਗ ਰੂਪੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਣ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਦਰਗਹ ਮਾਣੁ ਪਾਵਹਿ, ਪਤਿ ਸਿਉ ਜਾਵਹਿ; ਆਗੈ ਦੂਖੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥

ਜੋ ਸਤਸੰਗ ਰੂਪ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਣੁ=ਇੱਜ਼ਤ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਸਿਉ=ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮੁੜ ਫਿਰ ਜੰਮਣ ਮਰਣ **ਵਾ:** ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

ਕਰਿ ਏਕੁ ਧਿਆਵਹਿ, ਤਾਂ ਫਲੁ ਪਾਵਹਿ; ਜਿਤੁ ਸੇਵਿਐ ਭਉ ਭਾਗੈ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਪਾਵੇਂਗਾ ਜਿਤੁ=ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਭਉ=ਡਰ ਭਾਗੈ=ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਊਚਾ ਨਹੀ ਕਹਣਾ, ਮਨ ਮਹਿ ਰਹਣਾ; ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਜਾਣੋ ॥

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਚਾ=ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ। ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਜਰ ਕੇ, ਸਮਾਈ ਕਰਕੇ ਰਹਿਣਾ ਕਰੇ ਜੇ ਕੋਈ ਕੌੜਾ-ਫਿਕਾ ਬਚਨ ਕਹੇ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਸਹਾਰਨਾ ਕਰੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਾਣੀ ਜਾਣ, ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾਂ ਸੂਰਿਆ ਹਕੁ ਹੈ; ਜੋ ਹੋਇ ਮਰਹਿ ਪਰਵਾਣੋ ॥੩॥

ਉਹਨਾਂ ਸੂਰਬੀਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮਰਨਾ ਹਕੁ=ਸਚ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਪਰਮਾਣਨੀਕ ਹੋ ਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ॥੩॥

ਨਾਨਕ ਕਿਸ ਨੋ ਬਾਬਾ ਰੋਈਐ; ਬਾਜੀ ਹੈ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੋ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਾ=ਹੇ ਭਾਈ! ਕਿਸ ਨੋ=ਕਿਸ ਮਰੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਰੋਈਐ=ਰੋਣਾ ਕਰੀਏ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਤਾਂ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਦੀ ਬਾਜੀ ਵਾਂਗ ਮਿਥਿਆ ਹੈ।

ਕੀਤਾ ਵੇਖੈ ਸਾਹਿਬੁ ਆਪਣਾ; ਕੁਦਰਤਿ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰੋ ॥

ਸਾਹਿਬੁ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ **ਵਾ:** ਪ੍ਰਪੰਚ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਵੇਖਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਆਪ ਹੀ ਕੁਦਰਤਿ=ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਦਰਤਿ ਬੀਚਾਰੇ ਧਾਰਣ ਧਾਰੇ; ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਸੋ ਜਾਣੈ ॥

ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਧਾਰਣ=ਮਰਿਯਾਦਾ ਵਿਚ ਧਾਰੇ=ਧਾਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭੇਦ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਆਏ ਕੁਦਰਤ ਪਦ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵੀਚਾਰ **ਕੁਦਰਤਿ**= ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤਿ, ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ=ਬਲ, ਤਾਕਤ, ਸ਼ਕਤੀ, ਮਾਇਆ ਅਥਵਾ ਕੁਦਰਤ ਉਹ ਜੋ ਰਚੀ ਗਈ, ਜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾ ਗਈ।

ਆਪੇ ਵੇਖੈ ਆਪੇ ਬੂਝੈ; ਆਪੇ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ॥

ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਜਗਿਆਸੂ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਤਤ ਬੇਤਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। ਵਾ: ਆਪ ਹੀ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਆਪ ਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨਿ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋਈ ਜਾਣੈ; ਤਾ ਕਾ ਰੂਪੁ ਅਪਾਰੋ ॥

ਜਿਸਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕੀਆ=ਰਚਿਆ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਅਪਾਰੋ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਜਿਸਨੇ ਕੁਝ ਜਪ-ਤਪ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਅਪਾਰੋ=ਬੇਅੰਤ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹੀ ਸਭ ਦੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅਪਾਰੋ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਨਾਨਕ ਕਿਸ ਨੋ ਬਾਬਾ ਰੋਈਐ; ਬਾਜੀ ਹੈ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੋ ॥੪॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਾ=ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਬਾਜੀਗਰ ਦੀ ਬਾਜੀ ਵਾਂਗ ਮਿਥਿਆ ਹੈ ਫੇਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਰੋਈਐ=ਰੋਣਾ ਕਰੀਏ॥੪॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਜੀਗਰੀ ਸੰਸਾਰੁ ਕਬੀਰਾ ਚੇਤਿ ਢਾਲਿ ਪਾਸਾ॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੨]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੩੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੮੧]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਹੈ ਉਠਿ ਚਲਣਾ ਇਹੁ ਜਗੁ ਝੂਠੁ ਪਸਾਰੋ ਵਾ ॥ ਸਚਾ ਘਰੁ ਸਚੜੈ ਸੇਵੀਐ ਸਚੁ ਖਰਾ ਸਚਿਆਰੋ ਵਾ ॥ ਕੂੜਿ ਲਬਿ ਜਾਂ ਥਾਇ ਨ ਪਾਸੀ ਅਗੈ ਲਹੈ ਨ ਠਾਓ ॥ ਅੰਤਰਿ ਆਉ ਨ ਬੈਸਹੁ ਕਹੀਐ ਜਿਉ ਸੁੰਞੈ ਘਰਿ ਕਾਓ ॥ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਵਡਾ ਵੇਛੋੜਾ ਬਿਨਸੈ ਜਗੁ ਸਬਾਏ ॥ ਲਬਿ ਧੰਧੈ ਮਾਇਆ ਜਗਤੁ ਭੁਲਾਇਆ ਕਾਲੁ ਖੜਾ ਰੂਆਏ ॥੧॥ ਬਾਬਾ ਆਵਹੁ ਭਾਈਹੋ ਗਲਿ ਮਿਲਹ ਮਿਲਿ ਮਿਲਿ ਦੇਹ ਆਸੀਸਾ ਹੇ ॥ ਬਾਬਾ ਸਚੜਾ ਮੇਲੁ ਨ ਚੁਕਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੀਆ ਦੇਹ ਅਸੀਸਾ ਹੇ ॥ ਆਸੀਸਾ ਦੇਵਹੋ ਭਗਤਿ ਕਰੇਵਹੋ ਮਿਲਿਆ ਕਾ ਕਿਆ ਮੇਲੋ ॥ ਇਕਿ ਭੂਲੇ ਨਾਵਹੁ ਥੇਹਹੁ ਥਾਵਹੁ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਸਚੁ ਖੇਲੋ ॥ ਜਮ ਮਾਰਗਿ ਨਹੀ ਜਾਣਾ ਸਬਦਿ ਸਮਾਣਾ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸਾਚੈ ਵੇਸੇ ॥ ਸਾਜਨ ਸੈਣ ਮਿਲਹੁ ਸੰਜੋਗੀ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਖੋਲੇ ਫਾਸੇ ॥੨॥ ਬਾਬਾ ਨਾਂਗੜਾ ਆਇਆ ਜਗ ਮਹਿ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਲੇਖੁ ਲਿਖਾਇਆ ॥ ਲਿਖਿਅੜਾ ਸਾਹਾ ਨਾ ਟਲੈ ਜੇਹੜਾ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ ॥ ਬਹਿ ਸਾਚੈ ਲਿਖਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਿਖਿਆ ਜਿਤੁ ਲਾਇਆ ਤਿਤੁ ਲਾਗਾ ॥ ਕਾਮਣਿਆਰੀ ਕਾਮਣ ਪਾਏ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਗਲਿ ਤਾਗਾ ॥ ਹੋਛੀ ਮਤਿ ਭਇਆ ਮਨੁ ਹੋਛਾ ਗੁੜੁ ਸਾ ਮਖੀ ਖਾਇਆ ॥ ਨਾ ਮਰਜਾਦੁ ਆਇਆ ਕਲਿ ਭੀਤਰਿ ਨਾਂਗੋ ਬੰਧਿ ਚਲਾਇਆ ॥੩॥ ਬਾਬਾ ਰੋਵਹੁ ਜੇ ਕਿਸੈ ਰੋਵਣਾ ਜਾਨੀਅੜਾ ਬੰਧਿ ਪਠਾਇਆ ਹੈ ॥ ਲਿਖਿਅੜਾ ਲੇਖੁ ਨ ਮੇਟੀਐ ਦਰਿ ਹਾਕਾਰੜਾ ਆਇਆ ਹੈ ॥ ਹਾਕਾਰਾ ਆਇਆ ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਇਆ ਰੁੰਨੇ ਰੋਵਣਹਾਰੇ ॥ ਪੁਤ ਭਾਈ ਭਾਤੀਜੇ ਰੋਵਹਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ॥ ਭੈ ਰੋਵੈ ਗੁਣ ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੇ ਕੋ ਮਰੈ ਨ ਮੁਇਆ ਨਾਲੇ ॥ ਨਾਨਕ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਜਾਣ ਸਿਜਾਣਾ ਰੋਵਹਿ ਸਚੁ ਸਮਾਲੇ ॥੪॥੫॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗ ਵਡਹੰਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਭੀ ਅਲਾਹਣੀਆਂ ਨਾਮੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਅਲਾਹਣੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ=੩੭ ਤੇ ਪੜ੍ਹੋ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਕੇਵਲ ਆਏ ਮੁਖਵਾਕ ਦੇ ਅਰਥ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥
ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਹੈ ਉਠਿ ਚਲਣਾ; ਇਹੁ ਜਗੁ ਝੂਠੁ ਪਸਾਰੋ ਵਾ ॥

ਬਾਬਾ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਭੀ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਕੇ ਚਲਣਾ=ਤੁਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਗੁ=ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪਸਾਰੋ=ਪਸਾਰਾ ਵਾ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਝੂਠੁ=ਮਿਥਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਆਏ ਬਾਬਾ ਪਦ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵੀਚਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਬਾਬਾ—ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਇਕ ਨਹੀਂ ਅਨੇਕ ਭਾਵ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪਿਤਾ, ਨਾਨਾ, ਦਾਦਾ, ਪਰਧਾਨ, ਸਰਦਾਰ, ਮਹੰਤ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲਈ ਸਨਮਾਨ ਬੋਧਕ ਸ਼ਬਦ ਆਦਿ ਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਅਰਥ ਲਾਉਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ **ਘਰਿ ਘਰਿ ਬਾਬਾ ਗਾਵੀਐ ॥** *[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੨੪, ਪਉੜੀ ੪]* **ਜਾਹਰ ਪੀਰ ਜਗਤੁ ਗੁਰੁ ਬਾਬਾ ॥** *[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੨੪, ਪਉੜੀ ੩]*

ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਈ ॥ *[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੩]* ਇਹਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਪਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਦ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਬਾ ਜੈ ਘਰਿ ਕਰਤੇ ਕੀਰਤਿ ਹੋਇ ॥ ਸੋ ਘਰੁ ਰਾਖੁ ਵਡਾਈ ਤੋਇ ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਦੀਪਕੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨]

ਹੇ ਬਾਬਾ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਸਰਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ! ਜਿਥੇ ਤੇਰਾ ਜਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਰੱਖ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰੀਏ।

ਬਾਬਾ ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਹਿ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਵੈ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੧੮]

ਹੇ ਬਾਬਾ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਜਿਸਨੂੰ ਤੂ ਦੇਵੇਂ ਸੋਈ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਤਾਂ-ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਬਾ ਬੋਲਤੇ ਤੇ ਕਹਾ ਗਏ ਦੇਹੀ ਕੇ ਸੰਗਿ ਰਹਤੇ ॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੦]

ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਾਬਾ=ਸੰਤ ਜੀ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਉਹ ਕਿਥੇ ਗਏ **ਵਾ:** ਜੋ ਆਏ ਗਏ ਨੂੰ ਬਾਬਾ=ਸੰਤ ਜੀ ਕਹਿਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸੀ ਉਹ ਕਿਥੇ ਗਏ। ਚਿਟੇ ਦਾੜ੍ਹੇ ਵਾਲੇ, ਫਕੀਰ, ਸੁਤੰਤ੍ਰ, ਵੱਡਾ ਯਾ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼ :

ਬਾਬਾ ਏਹੁ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿ ਜਾਣੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੬]

ਬਾਬਾ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਬਾ ਜੁਗਤਾ ਜੀਉ ਜੁਗਹ ਜੁਗ ਜੋਗੀ ਪਰਮ ਤੰਤ ਮਹਿ ਜੋਗੰ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੩੬੦]

ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਵਿਖੇ ਜੀਉ ਜੋਗੀ=ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਹੁਣ ਪਰਮ ਤੱਤ ਵਿਖੇ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਪਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮੁਰਾਦ ਹੇ ਭਾਈ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਚਾ ਘਰੁ ਸਚੜੈ ਸੇਵੀਐ; ਸਚੁ ਖਰਾ ਸਚਿਆਰੋ ਵਾ ॥

ਸਚਾ ਘਰ ਜੋ ਸਤਸੰਗ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਜੋ ਸਚੜੈ=ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵੀਐ=ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਵਾ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਾਨਣਾ ਕਰੋ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਖਰਾ=ਚੰਗਾ ਸਚਿਆਰੋ=ਸਚ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਸੱਚੇ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਖਰਾ=ਸਚਿਆਰ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੂੜਿ ਲਬਿ ਜਾਂ ਥਾਇ ਨ ਪਾਸੀ; ਅਗੈ ਲਹੈ ਨ ਠਾਓ ॥

ਜਾਂ=ਜਿਹੜਾ ਝੂਠਿ=ਝੂਠੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਲਬਿ=ਲਾਲਚ ਕਰਕੇ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਥਾਇ=ਜਗਾ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਠਾਓ=ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗਾ।

ਅੰਤਰਿ ਆਉ ਨ ਬੈਸਹੁ ਕਹੀਐ; ਜਿਉ ਸੁੰਞੈ ਘਰਿ ਕਾਓ ॥

ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਵਾ ਅੰਤਰ ਮੁਖ ਬਿਰਤੀ ਜੋੜ ਕੇ, ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਇਉਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਸੁੰਞੈ=ਖਾਲੀ ਘਰ ਵਿਚ ਕਾਓ=ਕਾਂ ਕੁਰਲਾ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਟੁੱਕੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਸੁੰਞੇ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵ ਕੁਰਲਾ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਰੂਪ ਟੁਕੜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਵਡਾ ਵੇਛੋੜਾ; ਬਿਨਸੈ ਜਗੁ ਸਬਾਏ ॥

ਜੰਮਣ ਅਤੇ ਮਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਿਛੋੜਾ=ਦੁੱਖ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿਛੋੜੇ=ਦੁਖ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸਬਾਏ=ਸਾਰਾ ਜਗੁ=ਸੰਸਾਰ ਬਿਨਸੈ=ਨਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਲਬਿ ਧੰਧੈ ਮਾਇਆ, ਜਗਤੁ ਭੁਲਾਇਆ; ਕਾਲੁ ਖੜਾ ਰੂਆਏ ॥੧॥

ਮਾਇਆ ਦੇ ਲਬਿ=ਲੋਭ ਨੇ ਜਗਤੁ=ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਭੁਲਾ ਛਡਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਲ ਸਿਰ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰੂਆਏ=ਰੁਕੇ ਭਾਵ ਅਵਾਜਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਭਾਵ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤਕੜਾ ਹੋ ਜਾ **ਵਾ**: ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਕਾਲੁ-ਖੜਾਰੂ ਆਏ ਪਾਠ ਮੰਨ ਕੇ ਅਰਥ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਆਏ=ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੧॥

ਨੋਟ : ਪਰ ਪਾਠ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਪਾਠ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਬਾਬਾ ਆਵਹੁ ਭਾਈਹੋ, ਗਲਿ ਮਿਲਹ; ਮਿਲਿ ਮਿਲਿ ਦੇਹ ਆਸੀਸਾ ਹੇ ॥

ਬਾਬਾ=ਬਜ਼ੁਰਗੋ, ਭਾਈਹੋ=ਭਰਾਵੋ ! ਆ ਕੇ ਗਲ ਨਾਲ ਮਿਲੋ ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਨਿਸਚੇ ਰੂਪ ਕੰਠ ਨਾਲ ਮਿਲੋ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਆਕੇ ਮਿਲੋ, ਸਰੀਰ ਵਾ ਮਨ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਵੋ।

ਬਾਬਾ ਸਚੜਾ ਮੇਲੁ ਨ ਚੁਕਈ; ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੀਆ ਦੇਹ ਅਸੀਸਾ ਹੇ ॥

ਸਚੇ ਬਾਬਾ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮੇਲੁ=ਮਿਲਾਪ ਕਦੇ ਵੀ ਚੁਕੇ=ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਵੋ।

ਆਸੀਸਾ ਦੇਵਹੋ ਭਗਤਿ ਕਰੇਵਹੋ; ਮਿਲਿਆ ਕਾ ਕਿਆ ਮੇਲੋ ॥

ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਵਹੋ ਭਗਤਿ=ਭਗਤੀ=ਕਰੀਏ ਜੋ ਅੱਗੇ ਹੀ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਿਆ=ਕੀ ਮੇਲਣਾ ਹੈ। ਵਾ-ਮਿਲਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਮੇਲੋ ਫਿਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮਿਲੇਗਾ। **ਵਾ**: ਤੁਸਾਂ ਮਿਲਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦਾ ਹੋਰ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਇਹੋ ਲਾਭ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਭਗਤੀ ਕਰੀਏ।

ਇਕਿ ਭੂਲੇ ਨਾਵਹੁ, ਥੇਹਹੁ ਥਾਵਹੁ; ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਸਚੁ ਖੇਲੋ ॥

ਇਕ ਮਨਮੁਖ ਨਾਮ ਤੋਂ ਭੂਲੇ=ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਥਾਵਹੁ=ਥਾਂ ਤੋਂ ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਥੇਵਹੁ=ਥਾਂ ਤੋਂ ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਸਚੀ ਖੇਲੋ=ਖੇਲ ਹੈ **ਵਾ**: ਇਹ ਖੇਲੋ=ਖੇਲਣਾ ਕਰੋ।

ਜਮ ਮਾਰਗਿ ਨਹੀ ਜਾਣਾ, ਸਬਦਿ ਸਮਾਣਾ; ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸਾਚੈ ਵੇਸੇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗਿ=ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ। ਜੁਗਿ-ਜੁਗਿ ਭਾਵ ਹੈ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜੁਗ ਦਾ ਅਰਥ ਦੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨+੨=੪ ਸਤਿਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਕਲਜੁਗ ਦੁਆਪਰ। ਸਾਚੈ ਵੇਸੇ=ਵੇਸ ਭਾਵ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਜੰਮਨ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਾਜਨ ਸੈਣ ਮਿਲਹੁ ਸੰਜੋਗੀ; ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਖੋਲੇ ਫਾਸੇ ॥੨॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੰਜੋਗੀ ਹਨ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਦਾ ਸਾਜਨ=ਸੱਜਣ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਸੈਣ=ਸਾਥੀ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਕਰੋ। ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਫਾਹੇ ਖੋਲ੍ਹ ਲਏ ਹਨ **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੰਜੋਗੀ ਜੋ ਸੱਜਣ ਮਹਾਤਮਾ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੈਣ=ਨਾਲ ਮਿਲਣਾਂ ਕਰੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਮੋਹ ਦੇ ਫਾਹੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਹਨ॥੨॥

ਬਾਬਾ ਨਾਂਗੜਾ ਆਇਆ ਜਗ ਮਹਿ; ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਲੇਖੁ ਲਿਖਾਇਆ ॥

ਬਾਬਾ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੀਵ ਨਾਂਗੜਾ=ਨੰਗਾ ਹੀ ਜਗ=ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੇਖ ਮਥੇ ਤੇ ਲਿਖਾਇਆ=ਲਿਖਾ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਦੁਖ ਸੁਖ ਭੋਗਦਾ ਹੈ।

ਲਿਖਿਅੜਾ ਸਾਹਾ ਨਾ ਟਲੈ; ਜੇਹੜਾ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ ॥

ਪੂਰਬਲੇ ਕਮਾਏ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨਾ ਚਿਰ ਜੀਉਣਾ ਹੈ ਇਤਨੀ ਇਸਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਰੂਪ ਸਾਹਾ ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ **ਵਾ:** ਇਕ ਵੀ ਸਾਹ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਙਣਿ ਘਾਲੇ ਸਭ ਦਿਵਸ ਸਾਸ ਨਹ ਬਢਨ ਘਟਨ ਤਿਲੁਸਾਰ ॥

[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੪]

ਬਾਹਰਲੇ-ਸੰਸਾਰੀ ਸਾਹੇ ਤਾਂ ਟਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਹਾ ਨਹੀਂ ਟਲ ਸਕਦਾ।

ਸਾਹਾ : ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸੁ+ਆਹਨ ਤੋਂ ਸਾਹਾ ਭਾਵ ਵਿਆਹ ਦੀ ਥਿਤ ਤੇ ਸਮਾਂ।

ਬਹਿ ਸਾਚੈ ਲਿਖਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਿਖਿਆ; ਜਿਤੁ ਲਾਇਆ ਤਿਤੁ ਲਾਗਾ ॥

ਬੈਠ ਕਰਕੇ ਸਚੇ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵਤ ਸੁਖ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਤਨਾ ਬਿਖਿਆ ਵਤ ਦੁਖ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਜੀਵ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਾਮਣਿਆਰੀ ਕਾਮਣ ਪਾਏ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਗਲਿ ਤਾਗਾ ॥

ਕਾਮਣਿਆਰੀ=ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਕਰਣ ਵਾਲੀ ਜੋ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਹੈ ਉਸਨੇ ਕਾਮਣ=ਜਾਦੂ ਵਾ ਟੂਣਾ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਦੂ ਕਰਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ **ਵਾ:** ਮੋਹ ਰੂਪ ਬਹੁਤੇ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਧਾਗਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਹੋਛੀ ਮਤਿ ਭਇਆ ਮਨੁ ਹੋਛਾ; ਗੁੜੁ ਸਾ ਮਖੀ ਖਾਇਆ ॥

ਇਸ ਧਾਗੇ ਦੇ ਅਸਰ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਦੀ ਚੰਗੀ ਹੋਸ਼ ਭੁਲ ਗਈ ਹੈ, ਮਤ ਵੀ ਹੋਛੀ=ਤੁਛ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਵੀ ਹੋਛਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਖੀ ਗੁੜ ਖਾਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਗੁੜ ਉਸਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਲੇ ਗੁੜ ਵਿਚ ਮੱਖੀ ਦੇ ਖੰਭ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਗੁੜ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵ ਮੱਖੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਬਿਧ ਨਿਖੇਧ ਖੰਭ ਵਿਚੇ ਹੀ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਗਿਆ ਪਰ ਵਿਸ਼ੇ ਹੀ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭੁਗਤਾ ਜਾਨ ਭੋਗ ਮੈ ਭੋਗੇ ਉਲਟਾ ਭੋਗੋਂ ਭੋਗਯੋ ਮੋਹ ॥ [ਵੈਰਾਗ ਸ਼ੱਤਕ ਅਧਿ ੨, ਸ੍ਵੈਯਾ ੧੧]

ਨਾ ਮਰਜਾਦੁ ਆਇਆ ਕਲਿ ਭੀਤਰਿ; ਨਾਂਗੋ ਬੰਧਿ ਚਲਾਇਆ ॥੩॥

ਕਲਿ=ਝਗੜਾ ਰੂਪ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਜੀਵ ਨਾ ਮਰਜਾਦੁ=ਬੇ-ਮਰਿਆਦਾ ਭਾਵ ਨੰਗਾ ਆਇਆ ਹੈ ਭਾਵ ਕੋਈ ਲੰਗੋਟੀ ਤਹਮਤ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ। [ਤਹਮਤ, ਤਹਮਦ ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਤਹਬੰਦ ਸੰਗਯਾ-ਧੋਤੀ ਵਾ (ਤਹ+ਮਦ) ਤੇੜ ਲਪੇਟਿਆ ਬਸਤਰ] ਨੰਗਾ ਹੀ ਪਰਲੋਕ ਨੂੰ ਬੰਨ ਕੇ ਚਲਾਇਆ=ਤੋਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੩॥

ਬਾਬਾ, ਰੋਵਹੁ ਜੇ ਕਿਸੈ ਰੋਵਣਾ; ਜਾਨੀਅੜਾ ਬੰਧਿ ਪਠਾਇਆ ਹੈ ॥

ਬਾਬਾ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਰੋ ਲਵੋ ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਨੀਅੜਾ=ਪਿਆਰਾ ਜੀਵ ਬੰਧਿ=ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪਰਲੋਕ ਨੂੰ ਪਠਾਇਆ=ਭੇਜਿਆ ਭਾਵ ਤੋਰਿਆ ਹੈ ਉਹ ਹੁਣ ਮੁੜਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਲੱਗਾ ਕਿਉਂਕਿ :

ਲਿਖਿਅੜਾ ਲੇਖੁ ਨ ਮੇਟੀਐ; ਦਰਿ ਹਾਕਾਰੜਾ ਆਇਆ ਹੈ ॥

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਸੱਦਾ ਆਇਆ ਹੈ; ਲਿਖੇ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ, ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਲੇਖ ਮੇਟਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਹਾਕਾਰਾ ਆਇਆ ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਇਆ; ਰੁੰਨੇ ਰੋਵਣਹਾਰੇ ॥

ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭਾਇਆ=ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਾਕਾਰਾ=ਹੁਕਮ ਆਇਆ=ਆ ਪਹੁੰਚਾ ਜਦੋਂ ਮ੍ਰਿਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰੋਵਣਹਾਰੇ=ਰੋਣ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧੀ, ਮ੍ਰਿਤਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਰੁੰਨੇ=ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੌਣ-ਕੌਣ ਰੋਏ ਉਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸੰਬਧੀ :

ਪੁਤ ਭਾਈ ਭਾਤੀਜੇ ਰੋਵਹਿ; ਪ੍ਰੀਤਮ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ॥

ਪੁਤ=ਪੁੱਤਰ-ਬੇਟੇ ਭਾਈ=ਭਰਾ-ਵੀਰ ਭਾਤੀਜੇ=ਭਰਾ ਦੀ ਸੰਤਾਨ, ਭਰਾ ਦੇ ਬੇਟੇ ਅਤੇ ਅਤਿ=ਅਤਿਸੈ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਸਨੇਹੀ ਜੀਵ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰੋਂਦੇ ਹਨ।

ਭੈ ਰੋਵੈ ਗੁਣ ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੇ; ਕੋ ਮਰੈ ਨ ਮੁਇਆ ਨਾਲੇ ॥

ਭੈ=ਭੈਣ ਵੀ ਉਸਦੇ ਗੁਣ=ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਾਰਿ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਲੇ=ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੋਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਰੋਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਬੰਧੀ ਰੋਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੁਇਆ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਨੋਟ—ਭੈ ਦਾ ਅਰਥ ਜੋ ਭੈਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੱਟੂ ਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਪਿਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ੧੩੯ ਪੰਨੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਥੇ ਪਿੰਗਲ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਅਨੁਸਾਰ ਣਾਣਾ ਅਲੋਪ ਹੈ।

ਨਾਨਕ, ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਜਾਣ ਸਿਜਾਣਾ; ਰੋਵਹਿ ਸਚੁ ਸਮਾਲੇ ॥੪॥੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਸਿਜਾਣਾ=ਸਿਆਣਾ ਜਾਣੋ ਜੋ ਸਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਮਾਲੇ=ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਰੋਵਹਿ=ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭੈ ਧਾਰ ਕੇ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਰੋਵੇ ਉਹ ਫੇਰ ਮਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨਿ ਸਿ-ਜਾਣਾ=ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਹੈ। ਜੋ ਸਚੇ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਖ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ॥੪॥੫॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੩੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੯੩]

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਸੁਣਿਅਹੁ ਕੰਤ ਮਹੇਲੀਹੋ ਪਿਰੁ ਸੇਵਿਹੁ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਅਵਗਣਵੰਤੀ ਪਿਰੁ ਨ ਜਾਣਈ ਮੁਠੀ ਰੋਵੈ ਕੰਤ ਵਿਸਾਰਿ ॥ ਰੋਵੈ ਕੰਤ ਸੰਮਾਲਿ ਸਦਾ ਗੁਣ ਸਾਰਿ ਨਾ ਪਿਰੁ ਮਰੈ ਨ ਜਾਏ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤਾ ਸਬਦਿ ਪਛਾਤਾ ਸਾਚੈ ਪ੍ਰੇਮਿ ਸਮਾਏ ॥ ਜਿਨਿ ਅਪਣਾ ਪਿਰੁ ਨਹੀ ਜਾਤਾ ਕਰਮ ਬਿਧਾਤਾ ਕੂੜਿ ਮੁਠੀ ਕੂੜਿਆਰੇ ॥ ਸੁਣਿਅਹੁ ਕੰਤ ਮਹੇਲੀਹੋ ਪਿਰੁ ਸੇਵਿਹੁ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੇ ॥੧॥ ਸਭੁ ਜਗੁ ਆਪਿ ਉਪਾਇਓਨੁ ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਖੁਆਇਅਨੁ ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਵਾਰੋ ਵਾਰਾ ॥ ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਵਾਰੋ ਵਾਰਾ ਵਧਹਿ ਬਿਕਾਰਾ ਗਿਆਨ ਵਿਹੂਣੀ ਮੂਠੀ ॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਪਿਰੁ ਨ ਪਾਇਓ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਓ ਰੋਵੈ ਅਵਗੁਣਿਆਰੀ ਝੂਠੀ ॥ ਪਿਰੁ ਜਗਜੀਵਨੁ ਕਿਸ ਨੋ ਰੋਈਐ ਰੋਵੈ ਕੰਤੁ ਵਿਸਾਰੇ ॥ ਸਭੁ ਜਗੁ ਆਪਿ ਉਪਾਇਓਨੁ ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ਸੰਸਾਰੇ ॥੨॥ ਸੋ ਪਿਰੁ ਸਚਾ ਸਦ ਹੀ ਸਾਚਾ ਹੈ ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਜਾਏ ॥ ਭੂਲੀ ਫਿਰੈ ਧਨ ਇਆਣੀਆ ਰੰਡ ਬੈਠੀ ਦੂਜੈ ਭਾਏ ॥ ਰੰਡ ਬੈਠੀ ਦੂਜੈ ਭਾਏ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ਆਵ ਘਟੈ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਆਇਆ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਸੀ ਦੁਖੁ ਲਾਗਾ ਭਾਇ ਦੂਜੈ ॥ ਜਮਕਾਲੁ ਨ ਸੂਝੈ ਮਾਇਆ ਜਗੁ ਲੂਝੈ ਲਬਿ ਲੋਭਿ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ॥ ਸੋ ਪਿਰੁ ਸਾਚਾ ਸਦ ਹੀ ਸਾਚਾ ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਜਾਏ ॥੩॥ ਇਕਿ ਰੋਵਹਿ ਪਿਰਹਿ ਵਿਛੁੰਨੀਆ ਅੰਧੀ ਨਾ ਜਾਣੈ ਪਿਰੁ ਨਾਲੇ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਾਚਾ ਪਿਰੁ ਮਿਲੈ ਅੰਤਰਿ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ ॥ ਪਿਰੁ ਅੰਤਰਿ ਸਮਾਲੇ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ ਮਨਮੁਖਿ ਜਾਤਾ ਦੂਰੇ ॥ ਇਹੁ ਤਨੁ ਰੁਲੈ ਰੁਲਾਇਆ ਕਾਮਿ ਨ ਆਇਆ ਜਿਨਿ ਖਸਮੁ ਨ ਜਾਤਾ ਹਦੂਰੇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾ ਧਨ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਈ ਪਿਰੁ ਅੰਤਰਿ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ ॥ ਇਕਿ ਰੋਵਹਿ ਪਿਰਹਿ ਵਿਛੁੰਨੀਆ ਅੰਧੀ ਨ ਜਾਣੈ ਪਿਰੁ ਹੈ ਨਾਲੇ ॥੪॥੨॥

ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩ ॥
ਸੁਣਿਅਹੁ ਕੰਤ ਮਹੇਲੀਹੋ; ਪਿਰੁ ਸੇਵਿਹੁ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਿ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਡਹੰਸ ਰਾਗੁ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਤੀ ਮੰਨਕੇ ਆਤਮਿਕ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਐਸਾ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਕੰਤ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਾਲੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਮਹੇਲੀਹੋ=ਇਸਤ੍ਰੀਓ [ਇਹ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਮਹਿਲਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਹੇਲੀ ਕਿਹਾ ਹੈ।] ਤੁਸੀਂ ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਿ=ਵਾਚ ਕੇ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰੋ ਤੇ ਪਿਰੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸੇਵਿਹੁ=ਸੇਵਣਾ ਕਰੋ।

ਅਵਗਣਵੰਤੀ ਪਿਰੁ ਨ ਜਾਣਈ; ਮੁਠੀ ਰੋਵੈ ਕੰਤ ਵਿਸਾਰਿ ॥

ਵੰਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਵਾਲੀ ਭਾਵ ਅਵਗਣ=ਔਗੁਣਾਂ, ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਅਵਗਣਵੰਤੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਔਗਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੁਠੀ=ਲੁੱਟੀ ਹੋਈ ਪਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਰੋਵੈ=ਰੁਦਨ ਭਾਵ ਰੌਣਾ ਕਰਦੀ

ਹੈ। **ਵਾ** ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਭੇਦ ਨਿਸ਼ਚੇ ਰੂਪ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਔਗਣਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਰੋਂਦੀ ਹੈ।

ਰੋਵੈ ਕੰਤ ਸੰਮਾਲਿ ਸਦਾ ਗੁਣ ਸਾਰਿ; ਨਾ ਪਿਰੁ ਮਰੈ ਨ ਜਾਏ ॥

ਜੋ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾ ਮਰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਜੰਮਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਕੰਤ=ਪਤੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸੰਮਾਲਿ=ਯਾਦ ਸਾਰਿ=ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਹੀ ਵੈਰਾਗ ਵਿੱਚ ਰੋਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤਾ ਸਬਦਿ ਪਛਾਤਾ; ਸਾਚੈ ਪ੍ਰੇਮਿ ਸਮਾਏ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਨਿ ਅਪਣਾ ਪਿਰੁ ਨਹੀ ਜਾਤਾ ਕਰਮ ਬਿਧਾਤਾ; ਕੂੜਿ ਮੁਠੀ ਕੂੜਿਆਰੇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਉਹ ਕੂੜਿ=ਝੂਠ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਝੂਠੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਲੁਟੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸੁਣਿਅਹੁ ਕੰਤ ਮਹੇਲੀਹੋ; ਪਿਰੁ ਸੇਵਿਹੁ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੇ ॥੧॥

ਹੇ ਕੰਤ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਤੀ ਦੀ ਇਛਾ ਵਾਲੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਮਹੇਲੀਹੋ=ਇਸਤ੍ਰੀਓ ! ਤੁਸੀਂ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰੇ=ਵਾਚ ਕੇ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰੋ ਤੇ ਪਿਰੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸੇਵਿਹੁ=ਸੇਵਣਾ ਕਰੋ ॥੧॥

ਸਭੁ ਜਗੁ ਆਪਿ ਉਪਾਇਓਨੁ; ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ਸੰਸਾਰਾ ॥

ਜੋ ਆਵਣੁ-ਜਾਣੁ=ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਭੁ=ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਉਪਾਇਓਨੁ=ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਖੁਆਇਅਨੁ; ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਵਾਰੋ ਵਾਰਾ ॥

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਖੁਆਇਅਨੁ=ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਵਾਰੋ ਵਾਰਾ=ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਜੀਵ ਜੰਮਦਾ ਤੇ ਮਰਦਾ ਹੈ।

ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਵਾਰੋ ਵਾਰਾ ਵਧਹਿ ਬਿਕਾਰਾ; ਗਿਆਨ ਵਿਹੂਣੀ ਮੂਠੀ ॥

ਵਾਰੋ ਵਾਰਾ=ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਸਰੂਪ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮੂਠੀ=ਲੁੱਟੀ ਗਈ ਹੈ।

*ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਪਿਰੁ ਨ ਪਾਇਓ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਓ;
ਰੋਵੈ ਅਵਗੁਣਿਆਰੀ ਝੂਠੀ ॥*

ਸਬਦੈ=ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਗੁਰ

ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਹੀਣਿਆਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨਿਸਫਲ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੀਵ ਰੂਪ ਝੂਠੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਵਗੁਣਿਆਰੀ= ਔਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋ ਕੇ ਰੋਂਦੀ ਹੈ।

ਪਿਰੁ ਜਗਜੀਵਨੁ ਕਿਸ ਨੋ ਰੋਈਐ; ਰੋਵੈ ਕੰਤੁ ਵਿਸਾਰੇ ॥

ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤਾਂ ਜਗ ਦਾ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਹੈ ਫਿਰ ਰੋਈਏ ਕਿਸ ਨੂੰ, ਜੋ ਰੋਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕੰਤੁ=ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਹੀ ਰੋਂਦੇ ਹਨ।

ਸਭੁ ਜਗੁ ਆਪਿ ਉਪਾਇਓਨੁ; ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ਸੰਸਾਰੇ ॥੨॥

ਜੋ ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ=ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਇਹ ਸਭੁ=ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਉਪਾਇਓਨੁ=ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੨॥

ਸੋ ਪਿਰੁ ਸਚਾ ਸਦ ਹੀ ਸਾਚਾ ਹੈ; ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਜਾਏ ॥

ਸੋ ਉਹ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪਿਛੇ ਭੀ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਸੀ ਹੁਣ ਭੀ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਦਾ ਹੀ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਰਹੇਗਾ। ਨਾ ਉਹ ਮਰੈ=ਮਰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਜਾਏ=ਜੰਮਦਾ ਹੈ।

ਭੂਲੀ ਫਿਰੈ ਧਨ ਇਆਣੀਆ; ਰੰਡ ਬੈਠੀ ਦੂਜੈ ਭਾਏ ॥

ਜੋ ਸ਼ਾਸਤਰ ਸੰਸਕਾਰ ਰਹਿਤ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਆਣੀਆਂ=ਅਨਜਾਣ ਧਨ=ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਦੂਜੈ ਭਾਇ=ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਕਰਕੇ ਨਾਸਤਕ ਬਣ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਰਮਿ ਭੁਲੀ ਡੋਹਾਗਣੀ ਨਾ ਪਿਰ ਅੰਕਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਭੂਲੀ ਫਿਰੈ ਦਿਸੰਤਰੀ ਭੂਲੀ ਗ੍ਰਿਹੁ ਤਜਿ ਜਾਇ ॥
ਭੂਲੀ ਡੂੰਗਰਿ ਥਲਿ ਚੜੈ, ਭਰਮੈ ਮਨੁ ਡੋਲਾਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੬੦]

ਰੰਡ ਬੈਠੀ ਦੂਜੈ ਭਾਏ, ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਦੁਖੁ ਪਾਏ; ਆਵ ਘਟੈ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ॥

ਦੂਜੈ ਭਾਏ=ਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਰੰਡ=ਰੰਡੀ ਭਾਵ ਨਾਸਤਕ ਹੋ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਲਗ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਵ=ਉਮਰ ਬਿਅਰਥ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਨੁ ਛੀਜੈ=ਸਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਦਿਨ ਤੇ ਪਹਰ ਪਹਰ ਤੇ ਘਰੀਆਂ ਆਵ ਘਟੈ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੯੨]

੨. ਜੀਵਨੈ ਕੀ ਆਸ ਕਰਹਿ ਜਮੁ ਨਿਹਾਰੈ ਸਾਸਾ ॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੨]

ਜੋ ਕਿਛੁ ਆਇਆ, ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਸੀ; ਦੁਖੁ ਲਾਗਾ ਭਾਇ ਦੂਜੈ ॥

ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਇਆ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਭਾਵ ਜਨਮਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਭੁ ਕਿਛੁ=ਸਭ ਕੋਈ ਜਾਸੀ=ਚਲੇ ਜਾਣ ਭਾਵ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਭਾਇ ਦੂਜੈ=ਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜਨਮ ਮਰਣ **ਵਾ:** ਜਮਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਜਮਕਾਲੁ ਨ ਸੁਝੈ ਮਾਇਆ ਜਗੁ ਲੂਝੈ; ਲਬਿ ਲੋਭਿ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ॥

ਕਾਲੁ=ਅੰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਮ ਸੁਝੈ=ਦਿਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਜਗੁ=ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਵਾਸਤੇ ਲੂਝੈ=ਝਗੜਦਾ ਹੈ, ਲਬਿ=ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਅਤੇ ਲੋਭਿ=ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਚਿਤੁ ਲਾਏ=ਮਨ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸੋ ਪਿਰੁ ਸਾਚਾ ਸਦ ਹੀ ਸਾਚਾ; ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਜਾਏ ॥੩॥

ਉਹ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪਿਛੇ ਵੀ ਸਚ ਸਰੂਪ ਸੀ, ਹੁਣ ਵੀ ਸਚ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਦਾ ਹੀ ਸਚ ਸਰੂਪ ਰਹੇਗਾ, ਨਾ ਹੀ ਮਰੈ=ਮਰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਜਾਇ=ਜੰਮਦਾ ਹੈ ॥੩॥

ਇਕਿ ਰੋਵਹਿ ਪਿਰਹਿ ਵਿਛੁੰਨੀਆ; ਅੰਧੀ ਨਾ ਜਾਣੈ ਪਿਰੁ ਨਾਲੇ ॥

ਇਕ ਪਿਰਹਿ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿਛੁੰਨੀਆ=ਵਿਛੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਰੋਵਹਿ=ਰੋਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵੈਰਾਗ-ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣੀਆਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅੰਧੀ=ਅੰਨੀਆਂ ਭਾਵ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀਆਂ ਕਿ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪ੍ਰਭੁ ਨੇੜੈ ਹਰਿ ਦੂਰਿ ਨ ਜਾਣਹੁ ਏਕੋ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਬਾਈ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੩੦]

੨. **ਭਾਂਭੀਰੀ ਕੇ ਪਾਤ ਪਰਦੋ ਬਿਨੁ ਪੇਖੇ ਦੂਰਾਇਓ ॥੨॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੪]

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਾਚਾ ਪਿਰੁ ਮਿਲੈ; ਅੰਤਰਿ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪਰਸਾਦੀ=ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਾਲੇ=ਯਾਦ ਕਰੇ। ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਿਰੁ=ਸੱਚਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਮਿਲੈ=ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਭਾਵ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਿਰੁ ਅੰਤਰਿ ਸਮਾਲੇ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ; ਮਨਮੁਖਿ ਜਾਤਾ ਦੂਰੇ ॥

ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਸਮਾਲੇ=ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਨੇਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੂਰੇ=ਦੂਰ ਭਾਵ ਵਿੱਥ ਨਾਲ ਜਾਤਾ=ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਇਹੁ ਤਨੁ ਰੁਲੈ ਰੁਲਾਇਆ ਕਾਮਿ ਨ ਆਇਆ; ਜਿਨਿ ਖਸਮੁ ਨ ਜਾਤਾ ਹਦੂਰੇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਨੁ=ਸਰੀਰ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਵਾ ਭਜਨ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਰੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਰੁਲੈ=ਰੁਲਦਾ ਹੈ **ਅਥਵਾ:** ਏਥੇ ਖਾਕ ਹੋ ਕੇ ਰੁਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਸਮੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਦੂਰੇ=ਨੇੜੇ ਭਾਵ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਉਹ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਜਾਣਕੇ ਔਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਰਵਿਰਤ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਰੁਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੁਲਾਇਆ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਇਕ ਵਾਰ ਘਣੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਰਬਾਬ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ

ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਰਬਾਬ ਸੁਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਇਥੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਬਾਬ ਸੁਰ ਕੀਤੀ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਜਿਸਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾਉਣਾ ਹੈ ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਕੋਈ ਥਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਵਸ ਰਿਹਾ। ਕੀਰਤਨ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਭੁਖ ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਕਿਤੇ ਵੀ ਬੈਠ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਵਿਆ। ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਆਦਿ ਸਰੋਤੇ ਬਣ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਥੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਇੱਕ ਮਿਰਤਕ ਦੇਹ ਪਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਰਸ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੇ ਵਿੱਚ ਰੁਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਭੁਖਾ ਬਘਿਆੜ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਧੁਨ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਪਈ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭੁਖ ਦਾ ਚੇਤਾ ਵਿਸਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਸੁਰਤ ਜੁੜ ਗਈ। ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਤਾ ਆ ਗਈ, ਉਸਨੂੰ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਮੰਦੇ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਵਾਲੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਲਗ ਗਈ। ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਰਬਾਬ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਭੁਖਾ ਬਘਿਆੜ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ, ਮਰਦਾਨਾ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੌਂਸਲਾ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਘਿਆੜ ਮਿਰਤਕ ਦੇਹ ਵੱਲ ਨੂੰ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉਸ ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ, ਪੈਰ, ਹੱਥ, ਮੂੰਹ, ਸਿਰ, ਛਾਤੀ ਆਦਿ ਸੁੰਘ ਕੇ, ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਸਮਾਧੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤੋਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਇਸ ਤਾਮਸੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਭੀ ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਈ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਲਈ ਮਾਸ ਤਾਂ ਖਾਣਾ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਮੰਦਾ ਸੁੰਘ ਕੇ ਪਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਸ ਖਾਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਗ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਕੇ ਸਤਸੰਗਤ ਵਾ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ, ਮੁਖ ਤੋਂ ਕਦੇ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਿਆ, ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅਰਾਧਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਮਾਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਨਾਲੋਂ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰਨਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਬਘਿਆੜ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਸਰੀਰ ਸੇਵਾ ਆਦਿ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਰੁਲਦਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਾ ਧਨ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਈ; ਪਿਰੁ ਅੰਤਰਿ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਧਨ=ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਿਲਾਈ ਹੋਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਅੰਦਰ ਸਮਾਲੇ=ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਕਿ ਰੋਵਹਿ ਪਿਰਹਿ ਵਿਛੁੰਨੀਆ; ਅੰਧੀ ਨ ਜਾਣੈ ਪਿਰੁ ਹੈ ਨਾਲੇ ॥੪॥੨॥

ਇਕ ਪਿਰਹਿ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿਛੁੰਨੀਆ=ਵਿਛੜੀਆਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਰੋਵਹਿ=ਰੋਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਧੀ=ਵੈਰਾਗ-ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਭਾਵ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀਆਂ ਕਿ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਵ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ॥੪॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੪੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੮੫]

ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ਲਲਾਂ ਬਹਲੀਮਾ ਕੀ ਧੁਨਿ ਗਾਵਣੀ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥ ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਵਡ ਹੰਸ ਹੈ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥ ਸਚੁ ਸੰਗ੍ਰਹਹਿ ਸਦ ਸਚਿ ਰਹਹਿ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਪਿਆਰਿ ॥ ਸਦਾ ਨਿਰਮਲ ਮੈਲੁ ਨ ਲਗਈ ਨਦਰਿ ਕੀਤੀ ਕਰਤਾਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਹਉ ਤਿਨ ਕੈ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜੋ ਅਨਦਿਨੁ ਜਪਹਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਮੈ ਜਾਨਿਆ ਵਡ ਹੰਸੁ ਹੈ ਤਾ ਮੈ ਕੀਆ ਸੰਗੁ ॥ ਜੇ ਜਾਣਾ ਬਗੁ ਬਪੁੜਾ ਤ ਜਨਮਿ ਨ ਦੇਦੀ ਅੰਗੁ ॥੨॥ ਮਃ ੩ ॥ ਹੰਸਾ ਵੇਖਿ ਤਰੰਦਿਆ ਬਗਾਂ ਭਿ ਆਯਾ ਚਾਉ ॥ ਡੁਬਿ ਮੁਏ ਬਗ ਬਪੁੜੇ ਸਿਰੁ ਤਲਿ ਉਪਰਿ ਪਾਉ ॥੩॥ ਪਉੜੀ ॥ ਤੂ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਿ ਆਪਿ ਹੈ ਆਪਿ ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ ॥ ਤੂ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੈ ਕੋ ਅਵਰੁ ਨ ਬੀਆ ॥ ਤੂ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਤੂ ਕਰਹਿ ਸੁ ਥੀਆ ॥ ਤੂ ਅਣਮੰਗਿਆ ਦਾਨੁ ਦੇਵਣਾ ਸਭਨਾਹਾ ਜੀਆ ॥ ਸਭਿ ਆਖਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਜਿਨਿ ਦਾਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੁਖਿ ਦੀਆ ॥੧॥

ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ਲਲਾਂ ਬਹਿਲੀਮਾ ਕੀ ਧੁਨਿ ਗਾਵਣੀ
੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

['ਲਲਾਂ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਅੱਧਕ ਰਹਿਤ ਪੋਲਾ ਹੈ]

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਵਡਹੰਸ ਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ :

ਵਡਹੰਸ ਰਾਗ ਅੰਦਰ ਮਹਲਾ ੪=ਚੌਥੇ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਡਹੰਸ ਕੀ=ਦੀ ਵਾਰ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਕੁਲ ੨੧ ਪਉੜੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ੪੩ ਸਲੋਕ ਤੇ ਮਹਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੪੦ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ੩ ਸਲੋਕ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਰ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਭਾਵ ਪਉੜੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ 'ਬਸੰਤ ਰਾਗ' ਦੀ ਵਾਰ ਲਿਖੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸਤਾ ਬਲਵੰਡ ਜੀ ਦੀ' ਵਾਰ ਵੀ ਇਕੱਲੀ ਪਉੜੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮੇਲ ਮੇਲ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਲੋਕ ਅਤੇ ਮਹਲੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਵਡਹੰਸ ਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰ ਲਲਾਂ ਤੇ ਬਹਿਲੀਮਾ ਰਾਜਿਆਂ ਕੀ=ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਧੁਨਿ=ਧੁਨੀ (ਸੁਰਤਾਲ) ਉਪਰ ਗਾਵਣੀ=ਗਾਉਣੀ ਹੈ।

ਲਲਾਂ ਤੇ ਬਹਿਲੀਮਾ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਸਕੇ ਭਰਾ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ। ਇਸ ਰਾਜੇ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਵੰਡ ਲਿਆ। ਲਲਾਂ ਜੋ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਚੰਗਾ ਇਲਾਕਾ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਬਹਿਲੀਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਮਰਤਾ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਘਟੀਆ ਇਲਾਕਾ ਹੀ ਲੈਣਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ, ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੂਲ (ਨਾਲੇ) ਵਗਦੇ ਸਨ। ਇਉਂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਵਰਖਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ। ਲਲਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੀਜੀ ਹੋਈ ਫ਼ਸਲ ਹਰੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਪਰਜਾ ਨੇ ਤੰਗ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ! ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪਰਜਾ ਵਰਖਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਵੱਲੋਂ ਭੁੱਖੀ ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੋ। ਉਸ ਵੇਲੇ

ਲਲਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਬਹਿਲੀਮਾ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਹਿਰ ਤੋਂ ਖੇਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ ਕਰ, ਤਦ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਗੇ ਹੋਏ ਅੰਨ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਇਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹਿਲੀਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਫ਼ਸਲ ਪੱਕ ਗਈ ਤਾਂ ਲਲਾਂ ਆਪਣੇ ਕਹੇ ਤੋਂ ਮੁਕਰ ਗਿਆ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਤਦ ਬਹਿਲੀਮਾ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਕਰਕੇ ਮੁਕਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੰਡ ਦਿੱਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਨੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਬਹਿਲੀਮਾ ਨੇ ਲਲਾਂ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ। ਦੋਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ। ਅਖ਼ੀਰ ਆਪਣੇ ਨੇਮ ਤੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਡਿੱਗਣ ਕਰਕੇ ਲਲਾਂ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋਈ ਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਜੇ ਬਹਿਲੀਮਾ ਨੇ ਲਲਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ ਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਆਪਣੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ। ਫੇਰ ਲਲਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਤਦ ਬਹਿਲੀਮਾ ਨੇ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣਾ ਛੇਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਕੇ ਬਾਕੀ ਬਚਦਾ ਭਾਗ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ। ਸੋ ਇਸ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਧਰਮ ਰੱਖਣ ਕਰਕੇ ਢਾਢੀਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਵਾਰ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਵਡਹੰਸ ਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਧੁਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਹਾਲ ਦੀ ਢਾਢੀਆਂ ਨੇ ਵਾਰ ਬਣਾਈ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਕਾਲ ਲਲਾ ਦੇ ਦੇਸ ਦਾ ਖੋਇਆ ਬਹਲੀਮਾ।
ਹਿੱਸਾ ਛਠਾ ਮਨਾਇ ਕੈ ਜਲ ਨਹਿਰੋ ਕੀਮਾ।
ਫਿਰਾਹੁਨ ਹੋਇ ਲਲਾ ਨੇ ਰਣ ਮੰਡਿਆ ਧੀਮਾ।
ਭੇੜ ਦੁਹੂੰ ਦਿਸ ਸੱਚਿਆ ਸੱਟ ਪਈ ਅਜ਼ੀਮਾ।
ਸਿਰ ਧੜ ਡਿੱਗੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਜਿਉਂ ਵਾਹਣ ਢੀਮਾ।
ਮਾਰ ਲਲਾ ਬਹਲੀਮ ਨੇ ਰਣ ਮੇ ਧਰ ਸੀਮਾ।

ਏਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਲਲਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਲਾਲਚ ਅਰਥਾਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮੋਹ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ (ਬਹ+ਲੀ+ਮਾ) ਮਾ=ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਲੀ=ਲੈਅ ਕਰਕੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਬਹਿ=ਇਸਥਿਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਬਿਬੇਕ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਮੋਹ ਅਤੇ ਬਿਬੇਕ ਰੂਪੀ ਦੋ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਵਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੋਹ ਦੀ ਹਾਰ ਤੇ ਬਿਬੇਕ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜੱਸ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਗਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਸਭ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਭੌਰਿਆਂ ਵੱਤ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਮਹਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਤਦੋਂ ਕੁਝ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਪਰਮ ਹੰਸ (ਤਤਬੇਤੇ ਮਹਾਤਮਾ) ਕਿਹੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਪਰਮਹੰਸਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਵਡ ਹੰਸ ਹੈ; ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਚੁ=ਸੱਚੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਿ=ਧਾਰਨ

ਕਰ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਤੇ=ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹੀ ਵਡ ਹੰਸ=ਪਰਮ ਹੰਸ[੧] ਭਾਵ ਤਤਬੇਕੇ ਬਿਬੇਕੀ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ।

ਸਚੁ ਸੰਗ੍ਰਹਹਿ ਸਦ ਸਚਿ ਰਹਹਿ; ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਪਿਆਰਿ ॥

ਉਹ ਸਚੁ=ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਰਵਣ ਕਰਨ ਰੂਪ ਸੰਗ੍ਰਹਹਿ=ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਦ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਚਿ=ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਮੰਨਣ ਕਰਨ ਰੂਪ ਰਹਹਿ=ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਚੈ=ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਨਿਧਿਆਸਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਓਇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਹਿ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਪਿਆਰਿ ॥੧॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੨੮]

ਸਦਾ ਨਿਰਮਲ ਮੈਲੁ ਨ ਲਗਈ; ਨਦਰਿ ਕੀਤੀ ਕਰਤਾਰਿ ॥

ਫੇਰ ਤਤ ਤ੍ਵੰ ਦਾ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਨਿਰਮਲ=ਉੱਜਲ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਉੱਜਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ, ਅਵਿੱਦਿਆ, ਹਉਮੈ ਆਦਿ ਦੀ ਕੋਈ ਮੈਲੁ=ਮਲੀਨਤਾਈ ਨਹੀਂ ਲਗਈ= ਲੱਗਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਕਰਤਾਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਨਦਰਿ=ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਹਉ ਤਿਨ ਕੈ ਬਲਿਹਾਰਣੈ; ਜੋ ਅਨਦਿਨੁ ਜਪਹਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਉ=ਮੈਂ ਤਿਨ੍=ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੈ=ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰਣੈ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਇਕ-ਰਸ ਮੁਰਾਰਿ=ਮੁਰਾਰੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਪਹਿ=ਜਪਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਜੋ ਚੇਤਨ ਬਿਰਤੀ ਅਰੂਢ ਹੋ ਕੇ (ਮੁਰ+ਅਰਿ) ਮੁਰ ਭਾਵ ਮੋਹ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਅਰਿ=ਵੈਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ ਜਿ ਪ੍ਰਭ ਕੰਉ ਸੇਵਦੇ ਤਿਨ ਕੈ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰ ॥੨॥ [ਅੰਗ ੧੩੭]

ਮਃ ੩ ॥

ਉਥਾਨਕਾ—ਇਕ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਕੋਈ ਪਖੰਡੀ ਪੁਰਖ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਲਿਬਾਸ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਤਦ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਖੰਡ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬਿਠਾਲ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਇਕ ਅਮੋਲਕ ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਸੀ, ਉਸ ਮਾਲਾ ਨੂੰ ਪਲੰਘੇ ਉਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪ ਬਾਹਰ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਵਿਚਰਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਬਾਕੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਪਖੰਡੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਿਮਰਨੇ ਉਪਰ ਪਿਆ ਤੇ ਅੰਦਰ ਲਾਲਚ ਜਾਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਿਮਰਨਾ ਬੜੀ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਸਣ ਹੇਠ ਲੁਕੋ ਕੇ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਪਲੰਘੇ ਉਪਰ ਆ ਕੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਾਸ ਖੜੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਆਪ ਜੀ ਕੀ ਲੱਭ ਰਹੇ ਹੋ ? ਤਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਥੇ ਸਾਡਾ ਸਿਮਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ? ਤਦੋਂ ਸਭ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ

੧. ਪਰਮ ਹੰਸ=ਜੋ ਤਤ ਮਿਥਿਆ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਧ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸਤ, ਚਿਤ, ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਸਤ, ਜੜ੍ਹ, ਦੁੱਖ ਰੂਪ (ਮਾਇਆ) ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮ ਹੰਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਿਮਰਨੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਪਰ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਲਾ ਵਰਤਾਈ ਤੇ ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਪਖੰਡੀ ਦਾ ਆਸਣ ਵਾਲਾ ਕੱਪੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਉਸ ਹੇਠਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਿਮਰਨਾ ਵੇਖ ਲਿਆ, ਤਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੀ ਕਿਉਂ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ? ਇਹ ਇਕ ਪਖੰਡੀ ਤੇ ਚੋਰ ਹੈ। ਤਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਥਨ ਕੀਤਾ।

ਨੋਟ : ਇਹ ਅੱਗੇ ਆ ਰਿਹਾ 'ਮਹਲਾ ੩' ਕੁਝ ਪਾਠ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸ ਵਾਰ, ਮ: ੩, ਅੰਗ ੫੮੫	ਸਲੋਕ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੩੮੪
ਮੈ ਜਾਨਿਆ ਵਡਹੰਸੁ ਹੈ ਤਾ ਮੈ ਕੀਆ ਸੰਗੁ ॥	ਮੈ 'ਜਾਣਿਆ' ਵਡ ਹੰਸੁ ਹੈ 'ਤਾਂ' ਮੈ 'ਕੀਤਾ' ਸੰਗੁ ॥
ਜੇ ਜਾਣਾ ਬਗੁ ਬਪੁੜਾ 'ਤ' ਜਨਮਿ ਨ ਦੇਦੀ ਅੰਗੁ ॥੩॥	ਜੇ ਜਾਣਾ ਬਗੁ ਬਪੁੜਾ ਜਨਮਿ ਨ 'ਭੇੜੀ' ਅੰਗੁ ॥੧੨੧॥
ਹੰਸਾ ਵੇਖਿ ਤਰੰਦਿਆ ਬਗਾਂ ਭਿ ਆਯਾ ਚਾਉ ॥	ਹੰਸਾ 'ਦੇਖਿ' ਤਰੰਦਿਆ 'ਬਗਾ ਆਇਆ' ਚਾਉ ॥
ਡੁਬਿ ਮੁਏ ਬਗੁ ਬਪੁੜੇ ਸਿਰ ਤਲਿ ਉਪਰਿ ਪਾਉ ॥੩॥	ਡੁਬਿ ਮੁਏ ਬਗ ਬਪੁੜੇ ਸਿਰੁ ਤਲਿ ਉਪਰਿ ਪਾਉ ॥੧੨੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖ਼ੁਦ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਭਿੱਜ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਮੈ ਜਾਨਿਆ ਵਡ ਹੰਸੁ ਹੈ; ਤਾ ਮੈ ਕੀਆ ਸੰਗੁ ॥

ਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖੋ! ਮੈ=ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜਾਨਿਆ=ਜਾਨਣਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਸਾਧਾਂ ਵਾਲਾ ਲਿਬਾਸ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਵਡ ਹੰਸੁ=ਪਰਮ ਹੰਸ (ਤਤਬੇਤਾ) ਹੋਣਾ ਹੈ, ਤਾ=ਤਦ ਹੀ ਮੈ=ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਸੰਗੁ=ਸਾਥ ਕੀਆ=ਕੀਤਾ ਭਾਵ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਆਦਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜੇ ਜਾਣਾ ਬਗੁ ਬਪੁੜਾ; ਤ ਜਨਮਿ ਨ ਦੇਦੀ ਅੰਗੁ ॥੨॥

ਪਰ ਜੇ=ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਜਾਣਾ=ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਬਪੁੜਾ=ਵਿਚਾਰਾ ਬਗੁ=ਬਗਲੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪਖੰਡੀ ਹੈ, ਤ=ਤਦ ਇਸ ਨੂੰ ਜਨਮਿ=ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਗੁ=ਪੱਖ ਨਾ ਦੇਦੀ=ਦਿੰਦੇ ਭਾਵ ਇਸ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਬੈਠਣ ਨਾ ਦਿੰਦੇ ॥੨॥

ਮਃ ੩ ॥

ਹੰਸਾ ਵੇਖਿ ਤਰੰਦਿਆ; ਬਗਾਂ ਭਿ ਆਯਾ ਚਾਉ ॥

['ਆਇਆ' ਉਚਾਰਣ ਹੈ]

ਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖੋ! ਦੇਖੋ! ਹੰਸਾਂ ਨੂੰ ਨਦੀ, ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਤਰੰਦਿਆ=ਤਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿ=ਦੇਖ ਕਰਕੇ ਬਗਾਂ=ਬਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭਿ=ਵੀ ਤਰਨ ਦਾ ਚਾਉ=ਚਾਅ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਆਯਾ=ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਬਗਲਾ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਵੀ ਰੰਗ ਇਸ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ, ਜੇ ਇਹ ਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਤਰ ਸਕਦਾ।

ਡੁਬਿ ਮੁਏ ਬਗ ਬਪੁੜੇ; ਸਿਰੁ ਤਲਿ ਉਪਰਿ ਪਾਉ ॥੩॥

ਜਦ ਉਹ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰ ਕੇ ਤਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਤਦ ਬਪੁੜੇ=ਵਿਚਾਰੇ ਬਗ=ਬਗਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮੁਏ=ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤਲਿ=ਹੇਠਾਂ ਅਤੇ ਪਾਉ=ਪੈਰ ਉੱਪਰ ਆਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਥਵਾ ਏਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਤਬੇਤੇ ਰੂਪੀ ਹੰਸਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਨਦੀ ਉਪਰ ਤਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਬਗਲਿਆਂ

ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪਖੰਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੰਭੀ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਤਰਨੇ ਦਾ ਚਾਅ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਉਹ ਪਖੰਡੀ ਪੁਰਖ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਵਾਂਗ ਸਮਾਧੀ ਨਾ ਲਗਾਈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਚੇਲੇ ਚਾਟੜਿਆਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਪਖੰਡ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪਖੰਡ ਪੂਰਬਕ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤਰ ਹੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਵਿਚਾਰੇ ਪਖੰਡੀ ਪੁਰਖ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਨਦੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਹੇਠਾਂ ਤੇ ਪੈਰ ਉਤਾਂਹ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਸਿਰ ਪਰਨੇ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਅੰਦਰੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਬਕ ਤਾਂ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਿਰਫ਼ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤਰ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਚੇਲੇ ਚਾਟੜਿਆਂ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਮੋਹ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਲਟੇ ਸਿਰ ਹੋ ਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ॥੩॥

ਦੂਜਾ ਅਰਥ

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਹਾਂ ਮਹਲਿਆਂ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ ਭਾਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ ਹੈ:

ਮਃ ੩॥ ਮੈ ਜਾਨਿਆ ਵਡ ਹੰਸੁ ਹੈ; ਤਾ ਮੈ ਕੀਆ ਸੰਗੁ॥

ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੀ ਵਡ=ਵੱਡਾ ਹੰਸ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤਾਈਂ ਬਹੁਤ ਸੁਖਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੰਗੀ ਜਾਣ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਗੁ=ਸਾਥ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹੇਗਾ।

ਜੇ ਜਾਣਾ ਬਗੁ ਬਪੁੜਾ; ਤ ਜਨਮਿ ਨ ਦੇਦੀ ਅੰਗੁ॥੨॥

ਪਰ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਾ=ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਹ ਬਪੁੜਾ=ਵਿਚਾਰਾ ਬਗੁ=ਬਗਲੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਦੰਭੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਲਾ ਕੇ ਇਥੇ ਹੀ ਰੱਖ ਲੈਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਅੰਗੁ=ਪੱਖ ਨਾ ਦੇਂਦਾ ਭਾਵ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਕਿ ਜੀਵਾਤਮਾ ਨੇ ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾ ਕਰਦਾ॥੨॥

ਮਃ ੩॥ ਹੰਸਾ ਵੇਖਿ ਤਰੰਦਿਆ; ਬਗਾਂ ਭਿ ਆਯਾ ਚਾਉ॥

ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਤਤਬੇਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨ (ਤਤ ਮਿਥਿਆ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਤੇ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾਰਣ ਰੂਪ ਤਰੰਦਿਆ=ਤਰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਬਗਾਂ=ਬਗਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪਖੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਲਈ ਚਾਅ ਆਯਾ=ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਡੁਬਿ ਮੁਏ ਬਗ ਬਪੁੜੇ; ਸਿਰੁ ਤਲਿ ਉਪਰਿ ਪਾਉ॥੩॥

ਪਰ ਉਹ ਬਪੁੜੇ=ਵਿਚਾਰੇ ਬਗ=ਬਗਲੇ ਭਾਵ ਪਖੰਡੀ ਪੁਰਖ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮੁਏ=ਮਰ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਨੀਵੇਂ ਤੇ ਪੈਰ ਉੱਪਰ ਕਰ ਕੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ **ਵਾ:** ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਪਉੜੀ॥ ਤੂ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਿ ਆਪਿ ਹੈ; ਆਪਿ ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ॥

ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੂੰ ਆਪੇ=ਆਪ ਹੀ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਆਪਿ=ਆਪਣਾ ਆਪ ਰੂਪ ਹੈਂ **ਵਾ:** ਆਪ ਹੀ ਤਤ ਪਦ ਦਾ ਲਖ ਅਰਥ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਆਪ ਹੀ ਤੂੰ ਪਦ ਦਾ ਲਖ ਅਰਥ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੈਂ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਈਸ਼ਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਕਾਰਣੁ ਭਾਵ ਕਾਰਜ (ਪਰਪੰਚ) ਨੂੰ ਰਚਨਾ ਕੀਆ=ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਆਪਿ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਭੁਗਤਾ ਆਪਿ ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੮੪੬]

ਤੂ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੈ; ਕੋ ਅਵਰੁ ਨ ਬੀਆ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਆਪੇ ਆਪ ਹੀ ਮਾਇਕੀ ਨਿਰੰਕਾਰੁ=ਅਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ਨਿਰ-ਅਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤੂ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੈ ਨਿਰੰਜਨ ਹਰਿ ਰਾਇਆ ॥ [ਅੰਗ ੩੦੧]

੨. ਆਪੇ ਆਪਿ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਬੀਆ=ਦੂਸਰਾ ਕੋ=ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਸਮਰੱਥ, ਮਿਹਰਵਾਨ, ਦਿਆਲੂ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਨ ਨ ਬੀਆ ਤੇਰੀ ਸਮਸਰਿ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੩੭੧]

੨. ਤੁਝੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਬੀਆ ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੯]

ਤੂ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ; ਤੂ ਕਰਹਿ ਸੁ ਥੀਆ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਸੂਖਮ ਤੱਤ, ਕਾਲ, ਮਾਇਆ, ਅਗਿਆਨ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ **ਵਾ** ਕਰਣ ਕਾਰਣ=ਕਾਰਜ (ਪ੍ਰਪੰਚ) ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਮਰਥੁ=ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਰਣ ਕਾਰਨ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬੀਚਾਰਿ ॥ [ਅੰਗ ੧੪੮]

ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਮਰਥੁ ॥ [ਅੰਗ ੨੮੮]

ਤੂ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਦੂਜਾ ਕੋ ਨਾਹੀ ॥ [ਅੰਗ ੩੦੭]

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜੋ ਵੀ ਤੂੰ ਕਰਹਿ=ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਸੁ=ਉਹੋ ਹੀ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਥੀਆ=ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪ੍ਰਭ ਕੀਆ ਤੁਮਾਰਾ ਥੀਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਅੰਗ ੨੦੭]

ਤੂ ਅਣਮੰਗਿਆ ਦਾਨੁ ਦੇਵਣਾ; ਸਭਨਾਹਾ ਜੀਆ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਸਭਨਾਹਾ=ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ=ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਅਣਮੰਗਿਆ=ਮੰਗਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਧਾਮ, ਬਾਮ, ਸਰੂਪ ਤੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਆਦਿ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਵਣਾ=ਦੇਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਦੁੱਖ ਤੇ ਸੁੱਖ ਵੀ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਥਵਾ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ! ਤੂੰ ਆਪ ਤਾਂ ਅਣਮੰਗ ਹੈਂ, ਬਾਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਆਦਿ ਸਭ ਜਗਿਆਸੂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਣਮੰਗ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਣਮੰਗਿਆ ਦਾਨੁ ਦੇਵਸੀ ਵਡਾ ਅਗਮ ਅਪਾਰੁ ॥ [ਅੰਗ ੯੩੪]

ਸਭਿ ਆਖਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ; ਜਿਨਿ ਦਾਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੁਖਿ ਦੀਆ ॥੧॥

ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭਿ=ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ=ਧੰਨ ਧੰਨ ਆਖਹੁ=ਕਹਿਣਾ ਕਰੋ **ਵਾ**: ਇਹ ਆਖਣਾ ਕਰੋ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਹੁ=ਅਸਚਰਜ ਵਾਹੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ, ਜਿਨਿ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਖਿ=ਮੂੰਹ ਵਿਚ **ਵਾ**: ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿਚ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਦੀਆ=ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੪੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੯੬]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਸਭੁ ਆਕਾਰੁ ਹੈ ਨਿਰਭਉ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸੋਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੇਵਿਐ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਤਿਥੈ ਭਉ ਕਦੇ ਨ ਹੋਇ ॥ ਦੁਸਮਨੁ ਦੁਖੁ ਤਿਸ ਨੋ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਿ ਵੀਚਾਰਿਆ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਹੀ ਪਤਿ ਰਖਸੀ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰੇ ਸੋਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਇਕਿ ਸਜਣ ਚਲੇ ਇਕਿ ਚਲਿ ਗਏ ਰਹਦੇ ਭੀ ਫੁਨਿ ਜਾਹਿ ॥ ਜਿਨੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨ ਸੇਵਿਓ ਸੇ ਆਇ ਗਏ ਪਛੁਤਾਹਿ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਰਤੇ ਸੇ ਨ ਵਿਛੁੜਹਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਮਾਹਿ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਤਿਸੁ ਮਿਲੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਸਜਣੈ ਜਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣਕਾਰੀ ॥ ਤਿਸੁ ਮਿਲੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰੀਤਮੈ ਜਿਨਿ ਹੰਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਮਾਰੀ ॥ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸੁ ਦੇ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਸਵਾਰੀ ॥ ਨਿਤ ਜਪਿਅਹੁ ਸੰਤਹੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਭਉਜਲ ਬਿਖੁ ਤਾਰੀ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਗੁਰ ਵਿਟੜਿਅਹੁ ਹੰਉ ਸਦ ਵਾਰੀ ॥੨॥

ਵਡਹੰਸ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਆਏ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਮੁਖਵਾਕ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ੧੨ ਸਾਲ ਅਣਥੱਕ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਪੁੰਜ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਾਣ, ਨਿਤਾਣਿਆ ਦੇ ਤਾਣ, ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਦੇ ਥਾਂ ਆਦਿ ੧੨ ਵਰ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੋਹਿਤਾ ਬਾਣੀ ਕਾ ਬੋਹਿਥਾ ਦਾ ਵਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਆਕਾਰ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੀਵ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਭੈ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਡਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਰਗਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਸ਼ੇਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਵੇ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਰਗ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਜੰਗਲ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਇਕ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਬ ਹੀ ਸਿਆਰੁ ਸਿੰਘ ਕਉ ਖਾਇ ॥ ਫੂਲਿ ਰਹੀ ਸਗਲੀ ਬਨਰਾਇ ॥੨॥

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੧]

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਿਆਰ ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਸਿਆਰ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿਆਲ=ਗਿੱਦੜ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ ਸਿਆਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਰ ਲਗੇਗਾ। **ਸਿਆਰੁ**=ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਰਭ ਜੋ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਵੈਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਸਰਭ ਦਾ ਭੈ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਹਾਥੀ ਸਭ ਤੋਂ ਬਲਵਾਨ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀ ਪਰ ਇਤਨਾ ਬਲਵਾਨ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਕੁੰਡੇ ਦੇ ਡਰ ਅਧੀਨ ਹੈ ਹਾਥੀ ਕੁੰਡੇ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹਥਵਾਨ ਕੁੰਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜਿਧਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਹਾਥੀ ਭੈ ਦੇ ਮਾਰੇ ਉਧਰ ਨੂੰ ਹੀ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਲੈ ਲਈਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੇ ਕੋਈ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਚੋਰੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਕਮ ਖੋਹ ਕੇ ਨਾਂ ਲੈ ਜਾਣ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਦੁਖ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਜਿਤ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਦਾ ਭੈ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਹਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮੁੜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹਰਾ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਬਣ

ਕੇ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਭੈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਲਵਾਨ ਰਾਜਾ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਨਾ ਕਰ ਲਵੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੋ ਸਾਧੂ ਬੈਠਾ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸੰਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਮਨ ਦਾ ਭੈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵੱਲ ਨਾ ਚਲੀਆਂ ਜਾਣ **ਅਥਵਾ** ਤਪੱਸਵੀ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰ ਜਾਲ ਦਾ ਵੀ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਸੁਰਗ, ਮਾਤ ਅਤੇ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵ ਡਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕੌਣ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥
ਭੈ ਵਿਚਿ ਸਭੁ ਆਕਾਰੁ ਹੈ; ਨਿਰਭਉ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸੋਇ ॥

ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਜੋ ਆਕਾਰ ਹੈ ਭਾਵ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਮਾਮ ਜੀਵ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਭੈ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਡਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਉਣ, ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭੈ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਭੈ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਭੈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਡਰਹਿ ਬਿਆਪੀ ਬਿਨੁ ਡਰ ਕਰਣੈਹਾਰਾ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੯੯]

੨. **ਭੈ ਵਿਚਿ ਪਵਣੁ ਵਹੈ ਸਦ ਵਾਉ ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚਲਹਿ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥** [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੬੪]

ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੇਵਿਐ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ; ਤਿਥੈ ਭਉ ਕਦੇ ਨ ਹੋਇ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ **ਵਾ:** ਸੇਵਿਐ=ਸਿਮਰਣ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤਿਥੈ=ਤਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਭਾਵ ਉਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਭਉ=ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨਿਰਭਉ ਨੂੰ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਆਪ ਵੀ ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਡਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਬੀਰ ਜਿਸੁ ਮਰਨੇ ਤੇ ਜਗੁ ਡਰੈ ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ ॥** [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਅੰਗ ੧੩੬੫]

੨. **ਜਿਹ ਮਰਨੈ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਤਰਾਸਿਆ ॥ ਸੋ ਮਰਨਾ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਪ੍ਰਗਾਸਿਆ ॥੧॥** [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੭]

ਨਿਰਭਉ ਨੂੰ ਜਪੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਿਰਭਉ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭੈ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਭੈ ਬਿਨੁ ਨਿਰਭਉ ਕਿਉ ਥੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੮]

੨. **ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟੈ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੩]

ਦੁਸਮਨੁ ਦੁਖੁ ਤਿਸ ਨੋ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ; ਪੋਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ॥

ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਕੇ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪ੍ਰਤੱਖ **ਵਾ:** ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਰੂਪੀ ਦੁਸ਼ਮਨ

ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰੀ, ਸਰੀਰਕ **ਵਾ:** ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਦੁਖ ਪੋਹਿ=ਪੋਹ ਭਾਵ ਛੂਹ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦੁਸਮਨੁ ਦੂਖੁ ਨ ਆਵੈ ਨੇੜੈ ਹਰਿ ਮਤਿ ਪਾਵੈ ਕੋਈ ॥੧॥** [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੧੩੨੮]

੨. **ਅਨਦ ਸਹਜ ਰਸ ਸੂਖ ਘਨੇਰੇ ॥ ਦੁਸਮਨੁ ਦੂਖੁ ਨ ਆਵੈ ਨੇਰੇ ॥** [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੦]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਿ ਵੀਚਾਰਿਆ; ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਹੋਇ ॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜੋ ਭਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਾਵੈ=ਭਾਣੇ ਵਾ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਪੱਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਿਲਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥੀਐ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਮਾਨੁਖ ॥੨॥** [ਆਸਾ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੪੧੭]

੨. **ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥੀਐ ਕਹਣਾ ਕਿਛੂ ਨ ਜਾਇ ॥੮॥** [ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੫੫੪]

ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਹੀ ਪਤਿ ਰਖਸੀ; ਕਾਰਜ ਸਵਾਰੇ ਸੋਇ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਪੈ ਜਾਵੇ **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਅੜ ਜਾਵੇ ਚਾਹੇ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਜਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ=ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਸਵਾਰਦਾ ਹੈ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਰਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਭਗਤ ਉਪਾਇਆ ਪੈਜ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥** [ਆਸਾ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

੨. **ਸੰਤਾ ਕੇ ਕਾਰਜਿ ਆਪਿ ਖਲੋਇਆ ਹਰਿ ਕੰਮੁ ਕਰਾਵਣਿ ਆਇਆ ਰਾਮ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੮੩]

ਮ: ੩ ॥ ਇਕਿ ਸਜਣ ਚਲੇ ਇਕਿ ਚਲਿ ਗਏ; ਰਹਦੇ ਭੀ ਫੁਨਿ ਜਾਹਿ ॥

ਇਕ ਸਜਣ ਚਲੇ=ਚਲਣੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਭੀ ਫੁਨਿ=ਪੁਨਾ, ਫਿਰ **ਅਥਵਾ** ਮਗਰੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਚਲਸੀ ਸਭੁ ਕੋਈ ਆਈ ਵਾਰੀਐ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੪੭੪]

ਜਿਨੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨ ਸੇਵਿਓ; ਸੇ ਆਇ ਗਏ ਪਛੁਤਾਹਿ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਪਿਛਲੇ ਪੁੰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇਹ ਧਾਰ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਰਤੇ ਸੇ ਨ ਵਿਛੁੜਹਿ; ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਮਾਹਿ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਕੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ

ਰਤੇ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਛੁੜਹਿ=ਵਿਛੜਦੇ ਨਹੀਂ। ਭਾਵ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੨॥

ਪਉੜੀ॥ ਤਿਸੁ ਮਿਲੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਸਜਣੈ; ਜਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣਕਾਰੀ॥

ਉਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਜਣ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਣਕਾਰੀ=ਸੁੰਦਰ **ਵਾ:** ਔਸ਼ਧੀ ਰੂਪ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਗੁਣ=ਉਪਕਾਰ ਕਾਰੀ=ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਸਦਾ ਹੈ।

ਤਿਸੁ ਮਿਲੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰੀਤਮੈ; ਜਿਨਿ ਹੰਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਮਾਰੀ॥

ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮੈ=ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹਉਮੈ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਵਸ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ॥ [ਵਡਹੰਸੁ ਮਃ ੩ ਅੰਗ ੫੬੦]

੨. ਹਉਮੈ ਕਰੀ ਤਾਂ ਤੂ ਨਾਹੀ ਤੂ ਹੋਵਹਿ ਹਉ ਨਾਹਿ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੯੨]

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਹਉਮੈ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਉਮੈ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

*ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਹੈ;
ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸੁ ਦੇ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਸਵਾਰੀ॥*

ਉਹ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਧਨੁ ਧੰਨੁ=ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਦੁਨੀਆਂ ਸਵਾਰੀ ਹੈ।

ਨਿਤ ਜਪਿਅਹੁ ਸੰਤਹੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ; ਭਉਜਲ ਬਿਖੁ ਤਾਰੀ॥

ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋਂ! ਨਿਤ=ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਿਅਹੁ=ਜਪਣਾ ਕਰੋ ਜੋ ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਰੂਪ **ਅਥਵਾ** ਦੁਖ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਇੱਕ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਅਨਾਥ ਕਵੀ ਜੀ ਵੀਚਾਰ ਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਗ ਸਮੁੰਦਰ ਆਸਕਤ ਜਲ ਕਾਮਾਦਿਕ ਜਲ ਜੰਤ॥
ਭਰਮ ਭਵਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫਿਰੈ ਦੁਖ ਸੁਖ ਲਹਰ ਅਨੰਤ॥੧੬॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ ਅਧਿਆਇ, ੪]

ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੋਹ ਦਾ ਜਲ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ. ਆਦਿ ਮੱਛ ਕੱਛ ਆਦਿ ਭਿਆਨਕ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਹਨ। ਭਰਮ ਦੀਆਂ ਭਵਰ=ਭੰਬੀਰੀਆਂ ਹਨ [ਭੰਬੀਰੀ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਘੁੰਮੀ ਜਾਵੇ] ਅਤੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਅਨੰਤ=ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਿੰਤਾ ਬੜਵਾ ਅਗਨ ਜਿਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਸਮੀਰ॥
ਜਹ ਜਹਾਜ ਯਾ ਮੈ ਪਰੋ ਤਿਹ ਕਿਮ ਧੀਰ ਸਰੀਰ॥੧੭॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ ਅਧਿਆਇ, ੪]

ਚਿੰਤਾ ਰੂਪੀ ਬੜਵਾ ਅਗਨੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਬਲ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਲ ਵਾਲੀ ਸਮੀਰ=ਹਵਾ ਹੈ। ਫਿਰ

ਜਿਸ ਦਾ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਜਹਾਜ਼ ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕਿਵੇਂ ਧੀਰਜ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਜਪਣਾ ਕਰੀਏ।

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ; ਗੁਰ ਵਿਟੜਿਅਹੁ ਹੰਉ ਸਦ ਵਾਰੀ ॥੨॥

ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਹਰੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਧੂਰੇ ਗੁਰੂ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੇਹ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਲਾਲਚ ਹੈ, ਤੇ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਟੜਿਅਹੁ=ਉਪਰੋਂ ਸਦ=ਸੈਂਕੜੇ ਵਾਰ **ਅਥਵਾ** ਸਦਾ ਹੀ ਵਾਰੀ=ਵਾਰਨੇ-ਬਲਿਹਾਰ-ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੪੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੯੭]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥ ਸਜਣ ਮਿਲੇ ਸਜਣਾ ਜਿਨ ਸਤਗੁਰ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੁ ॥ ਮਿਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਿਨੀ ਧਿਆਇਆ ਸਚੈ ਪ੍ਰੇਮਿ ਪਿਆਰੁ ॥ ਮਨ ਹੀ ਤੇ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਅਪਾਰਿ ॥ ਏਹਿ ਸਜਣ ਮਿਲੇ ਨ ਵਿਛੁੜਹਿ ਜਿ ਆਪਿ ਮੇਲੇ ਕਰਤਾਰਿ ॥ ਇਕਨਾ ਦਰਸਨ ਕੀ ਪਰਤੀਤਿ ਨ ਆਈਆ ਸਬਦਿ ਨ ਕਰਹਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਵਿਛੁੜਿਆ ਕਾ ਕਿਆ ਵਿਛੁੜੈ ਜਿਨਾ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਪਿਆਰੁ ॥ ਮਨਮੁਖ ਸੇਤੀ ਦੋਸਤੀ ਥੋੜੜਿਆ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥ ਇਸੁ ਪਰੀਤੀ ਤੁਟਦੀ ਵਿਲਮੁ ਨ ਹੋਵਈ ਇਤੁ ਦੋਸਤੀ ਚਲਨਿ ਵਿਕਾਰ ॥ ਜਿਨਾ ਅੰਦਰਿ ਸਚੇ ਕਾ ਭਉ ਨਾਹੀ ਨਾਮਿ ਨ ਕਰਹਿ ਪਿਆਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਸਿਉ ਕਿਆ ਕੀਚੈ ਦੋਸਤੀ ਜਿ ਆਪਿ ਭੁਲਾਏ ਕਰਤਾਰਿ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਇਕਿ ਸਦਾ ਇਕਤੈ ਰੰਗਿ ਰਹਹਿ ਤਿਨ ਕੈ ਹਉ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਾਉ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਅਰਪੀ ਤਿਨ ਕਉ ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਲਾਗਉ ਪਾਇ ॥ ਤਿਨ ਮਿਲਿਆ ਮਨੁ ਸੰਤੋਖੀਐ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੁਖੀਏ ਸਦਾ ਸਚੇ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਹਉ ਵਾਰਿਆ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਕੀ ਹਰਿ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ ॥ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ॥ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ ਮੇਰੈ ਨਾਲਿ ਹੈ ਜਿਥੈ ਕਿਥੈ ਮੈਨੋ ਲਏ ਛਡਾਈ ॥ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਸਾਬਾਸਿ ਹੈ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਆ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੀ ਆਸ ਪੁਰਾਈ ॥੫॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥
ਸਜਣ ਮਿਲੇ ਸਜਣਾ; ਜਿਨ ਸਤਗੁਰ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੁ ॥

ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰਮੁਖ ਰੂਪ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਜਣ=ਮਿੱਤਰ ਸਜਣਾ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰੁ=ਹਿਤ ਹੈ।

ਮਿਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਿਨੀ ਧਿਆਇਆ; ਸਚੈ ਪ੍ਰੇਮਿ ਪਿਆਰੁ ॥

ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ, ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰ ਦੁਆਰਾ ਸਚੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ=ਅਰਾਧਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਨ ਹੀ ਤੇ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ; ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਅਪਾਰਿ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਪਾਰਿ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਾਮ ਰੂਪ ਮਨ=ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਨ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਪਾਰ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸ਼ੁਧ ਮਨ ਕਰਕੇ, ਅਸ਼ੁਧ ਮਨ ਹੀ=ਨਿਸਚੇ ਨਾਲ ਮੰਨ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪ ਰੂਪ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਮਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਮਲੀਨ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਭੀ ਮਲੀਨ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮਨ ਮੈਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤਨ ਨੂੰ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਤਨ ਅਤੇ ਤਨ ਦੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੇ ਮਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਡਿਤ ਹਰਦਿਆਲ ਜੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਲ ਕਰ ਕਰਦਮ ਉਪਜ ਹੈ, ਜਲ ਕਰ ਪੰਕ ਬਿਨਾਸ॥
ਮਨ ਕਰ ਉਪਜਤ ਪਾਪ ਕਿਲ, ਮਨ ਕਰ ਹੀ ਅਘ ਨਾਸ॥੪॥ [ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ ਅਧਿ: ੪]

ਜਲ=ਪਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕਰਦਮ=ਚਿੱਕੜ ਉਪਜ=ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪਾਣੀ ਡੋਲ ਦਈਏ ਤਾਂ ਚਿਕੜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਲ=ਪਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪੰਕ=ਚਿੱਕੜ ਦਾ ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਚਿੱਕੜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੈਲੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਪਾਪ ਉਪਜਤ=ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਨ ਕਰ=ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਘ=ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਸਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਧ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁਧ ਉਪਦੇਸ਼ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚਾਰ ਮਲੀਨ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਸ਼ੁਧ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਮਨ ਮਲੀਨ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸੁਧ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ੁਧ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੋਟੇ ਦੁਆਰਾ ਕੁੱਟਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੂਟਨੁ ਸੋਇ ਜੁ ਮਨ ਕਉ ਕੂਟੈ॥ ਮਨ ਕੂਟੈ ਤਉ ਜਮ ਤੇ ਛੂਟੈ॥
ਕੁਟਿ ਕੁਟਿ ਮਨੁ ਕਸਵਟੀ ਲਾਵੈ॥ ਸੋ ਕੂਟਨੁ ਮੁਕਤਿ ਬਹੁ ਪਾਵੈ॥ [ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੨]

ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਨ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿੰਗ ਵਲ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਧਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਮੰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮਨ ਮੰਨੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਇਹ ਜੀਵ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ॥ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਤਉ ਹਰਿ ਜਾਨਿਆ॥
[ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੬]

ਸੁਧ-ਅਸੁੱਧ ਮਨ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਝਗੜਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਰੂਪ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨ ਹੀ ਨਾਲਿ ਝਗੜਾ ਮਨ ਹੀ ਨਾਲਿ ਸਥ ਮਨ ਹੀ ਮੰਝਿ ਸਮਾਇ॥
[ਵਾਰ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੮੭]

ਏਹਿ ਸਜਣ ਮਿਲੇ ਨ ਵਿਛੁੜਹਿ; ਜਿ ਆਪਿ ਮੇਲੇ ਕਰਤਾਰਿ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਏਹਿ=ਉਹ ਮਿਲੇ ਹੋਇ ਕਦੇ ਭੀ ਨ ਵਿਛੁੜਹਿ=ਵਿਛੜਦੇ ਨਹੀਂ।

ਇਕਨਾ ਦਰਸਨ ਕੀ ਪਰਤੀਤਿ ਨ ਆਈਆ; ਸਬਦਿ ਨ ਕਰਹਿ ਵੀਚਾਰੁ॥

ਇਕਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਕੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀ ਆਇਆ **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸਨ=ਪੰਥ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਸਰਬ ਸਿਰੋਮਣ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਹੈ। [ਇਹ ਅਰਥ ਪ੍ਰਮਾਣ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਤਾਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਰਨਾ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਹੈ] **ਵਾ:** ਇਕਨਾ=ਇਕ ਨਾਸਤਕ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖ ਕੇ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਪਰਤੱਖ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਨਾਸਤਕ ਪੁਰਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਵਿਛੁੜਿਆ ਕਾ ਕਿਆ ਵਿਛੁੜੈ; ਜਿਨਾ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਪਿਆਰੁ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦੂਜੈ=ਦਵੈਤ ਭਾਇ=ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੜਿਆਂ

ਦਾ ਹੋਰ ਕੀ ਵਿਛੜਨਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਦਵੈਸ਼ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਵਿਛੁੜੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਜੋ ਵਿਛੜੇ ਹੋਇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੀ ਕਰੇ ? ਉਤਰ-ਵਿਛੜਨਾ ਕਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮਨਮੁਖ ਸੇਤੀ ਦੋਸਤੀ; ਥੋੜੜਿਆ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਦੋਸਤੀ=ਪ੍ਰੇਮ ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਉਤਰ : ਦਿਨ ਚਾਰਿ=ਚਾਰ ਕੁ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸੁ ਪਰੀਤੀ ਤੁਟਦੀ ਵਿਲਮੁ ਨ ਹੋਵਈ; ਇਤੁ ਦੋਸਤੀ ਚਲਨਿ ਵਿਕਾਰ ॥

ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਸੁਆਰਥੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਟੁੱਟਣ ਨੂੰ ਵਿਲਮੁ=ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ, ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਕਾਰ=ਔਗੁਣ ਚਲਦੇ ਹਨ।

ਜਿਨਾ ਅੰਦਰਿ ਸਚੇ ਕਾ ਭਉ ਨਾਹੀ; ਨਾਮਿ ਨ ਕਰਹਿ ਪਿਆਰੁ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਉ=ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

*ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਸਿਉ ਕਿਆ ਕੀਚੈ ਦੋਸਤੀ;
ਜਿ ਆਪਿ ਭੁਲਾਏ ਕਰਤਾਰਿ ॥੧॥*

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਕਿਆ ਕੀਚੈ=ਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਕਰਤਾਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਭੁਲਾ ਛੱਡੇ ਹਨ।

*ਮਃ ੩ ॥ ਇਕਿ ਸਦਾ ਇਕਤੈ ਰੰਗਿ ਰਹਹਿ;
ਤਿਨ ਕੈ ਹਉ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਾਉ ॥*

ਇਕ ਗੁਰਮੁਖ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਇਕਤੈ=ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮੈਂ ਸਦਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੈ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਅਰਪੀ ਤਿਨ ਕਉ; ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਲਾਗਉ ਪਾਇ ॥

ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਤਨ-ਮਨ-ਧਨ ਤਿਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਪੀ=ਸੌਂਪਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ=ਝੁਕ-ਝੁਕ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਇ=ਚਰਨੀਂ ਲਗਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਅਰਪਉ ਤਿਸੈ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਵੈ ਮੋਹਿ ॥

[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੬]

੨. ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਸਉਪਿ ਗੁਰ ਕਉ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਪਾਈਐ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੧੮]

੩. ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਅਰਪੀ ਸਭੋ ਸਗਲ ਵਾਰੀਐ ਇਹ ਜਿੰਦੁ ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੭]

੪. ਤਨੁ ਮਨੁ ਕਾਟਿ ਕਾਟਿ ਸਭੁ ਅਰਪੀ ਵਿਚਿ ਅਗਨੀ ਆਪੁ ਜਲਾਈ॥
[ਸੂਹੀ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੭੫੭]

ਤਿਨ ਮਿਲਿਆ ਮਨੁ ਸੰਤੋਖੀਐ; ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਜਾਇ॥

ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖੀਐ=ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਭੁਖ ਜਾਇ=ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੁਖੀਏ ਸਦਾ; ਸਚੇ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਇ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਲਾਇ=ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਰਤੇ ਹੋਏ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸੁਖੀਏ=ਸੁਖ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ॥੨॥

ਪਉੜੀ॥ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਹਉ ਵਾਰਿਆ;
ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਕੀ ਹਰਿ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ॥

ਮੈ ਤਿਸੁ=ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਾਰਿਆ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਥਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਕੀਆ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆ ਗੁਰਿ ਮੀਤਿ ਸੁਣਾਈਆ॥
ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਗੁਰ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈਆ॥ [ਤਿਲੰਗ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੭੨੫]

ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਣੈ; ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਬਣਤ ਬਣਾਈ॥

ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰਦੇਵ ਕਉ=ਤੋਂ ਸਦ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਲਿਹਰਾਰਣੈ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਾਕੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੁਆਰਾ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਬਣਤਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ ਮੇਰੈ ਨਾਲਿ ਹੈ; ਜਿਥੈ ਕਿਥੈ ਮੈਨੋ ਲਏ ਛਡਾਈ॥

ਸੋ=ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਮੇਰਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ-ਉਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮੈਨੂੰ ਛਡਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਸਾਬਾਸਿ ਹੈ; ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ॥

ਮੈ ਤਿਸੁ=ਉਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਾਬਾਸਿ=ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਸੋਝੀ=ਗਿਆਤ ਪਾਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਸੋਝੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਜੇ ਗੁਰੂ ਅਧੂਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਸੋਝੀ ਵੀ ਅਧੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਸੋਝੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੋਝੀ ਲੈਣੀ ਹੋਵੇ, ਸੋਝੀ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਨਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ਅਧੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੰਨਣਾ ਤਾਂ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ ਸੁਨਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਸੁਨਿ ਉਪਦੇਸੁ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਕਟਿ ਕਰਿ ਪੇਖੁ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ, ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਆ;
ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੀ ਆਸ ਪੁਰਾਈ ॥੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਉਪਰੋਂ ਵਾਰਿਆ=ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਹਰੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਆਸ=ਇੱਛਾ ਪੁਰਾਈ=ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ॥੫॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੪੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੯੯]

ਸਲੋਕ ਮ: ੩ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਜੀਅ ਕੇ ਬੰਧਨਾ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਠਉਰੁ ਨ ਪਾਵਹੀ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਫਿਕਾ ਬੋਲਣਾ ਨਾਮੁ ਨ ਵਸੈ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ ਮੁਹਿ ਕਾਲੈ ਉਠਿ ਜਾਹਿ ॥੧॥ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਜਾਲਉ ਐਸੀ ਰੀਤਿ ਜਿਤੁ ਮੈ ਪਿਆਰਾ ਵੀਸਰੈ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਈ ਭਲੀ ਪਰੀਤਿ ਜਿਤੁ ਸਾਹਿਬ ਸੇਤੀ ਪਤਿ ਰਹੈ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਹਰਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਸੇਵੀਐ ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਈਐ ॥ ਹਰਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਮੰਗੀਐ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਪਾਈਐ ॥ ਜੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸਹੁ ਮੰਗੀਐ ਤਾ ਲਾਜ ਮਰਾਈਐ ॥ ਜਿਨਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੀ ਸਭ ਭੁਖ ਗਵਾਈਐ ॥ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਜਿਨ ਅਨਦਿਨੁ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ॥੧੦॥

ਸਲੋਕ ਮ: ੩ ॥

ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਜੀਵ ਹਉਮੈ ਦੇ ਵਿੱਚ ਲਗ ਕੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਜੀਵ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿਰੋਲ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ ॥ ਤਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣੁ ਪਾਈਐ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਾਹ ਲੁਡਾਈਐ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੬]

ਸੇਵਾ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਭਾਵਨਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਅਰਪਣ ਕਰਕੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵੇਦ ਵਿਆਸ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਿਰੰਕਾਲ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਨਿਰਮੋਲ ਪਾਏ, ਸਫਲ ਜਨਮ ਗੁਰ ਚਰਨ ਸਰਨ ਕੈ ॥
ਲੋਚਨ ਅਮੋਲ ਗੁਰ ਦਰਸ ਅਮੋਲ ਦੇਖੇ, ਸ੍ਰਵਨ ਅਮੋਲ ਗੁਰ ਬਚਨ ਧਰਨ ਕੈ ॥
ਨਾਸਕ ਅਮੋਲ ਗੁਰ ਚਰਨਾਰਬਿੰਦ ਬਾਸਨਾ ਕੈ, ਰਸਨਾ ਅਮੋਲ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸਿਮਰਨ ਕੈ ॥
ਹਸਤ ਅਮੋਲ ਗੁਰਦੇਵ ਸੇਵ ਕੋ ਸਫਲ, ਚਰਨ ਅਮੋਲ ਪ੍ਰਦਛਨਾਂ ਕਰਨ ਕੈ ॥੧੭॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਕਬਿੱਤ ਸਵੱਈਏ]

ਸੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਸਮਝਾਉਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਫਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਿਣੁ ਸੇਵਾ ਧ੍ਰਿਗੁ ਹਥ ਪੈਰ ਹੋਰ ਨਿਹਫਲ ਕਰਣੀ ॥ [ਵਾਰ ੨੭ ਪਉੜੀ ੧੦, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ]

ਇਸ ਜੀਵ ਦਾ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਾਤਲੋਕ ਤੇ ਆਉਣਾ ਹੀ ਨਿਸਫਲ, ਬਿਅਰਥ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ

ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ [ਬਾਬੇ ਲਹਿਣੇ] ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ। ਇਸ ਲਈ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪਰਥਾਏ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਿਹਕਪਟ ਸੇਵਾ ਕੀਜੈ ਹਰਿ ਕੇਰੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਈਐ ॥੩॥

[ਗੋਂਡ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੮੬੧]

੨. ਸਤਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਗਾਖੜੀ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ॥
ਸਬਦਿ ਮਿਲਹਿ ਤਾ ਹਰਿ ਮਿਲੈ ਸੇਵਾ ਪਵੈ ਸਭ ਥਾਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੨੭]

ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ [ਕਾਮਨਾ] ਮੋਖ [ਮੁਕਤੀ] ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਜੇ ਕੋ ਮਾਗੈ ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਲਾਗੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੬]

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਜੋਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਵਿਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਨਿ ਸਿਖਾ ਗੁਰਮਤ ਇਹ ਸਾਰ ॥ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਕੀ ਸੇਵ ਉਦਾਰ ॥
ਹਾਥ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਟਹਿਲ ਤੇ ਜਾਨਉ ॥ ਪਦ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਗੁਰ ਦਰਸ ਪਯਾਨਹੁ ॥੧੨॥
ਜਿਮੁ ਮੁਰਦੇ ਕੇ ਅੰਗ ਅਪਾਵਨੁ ॥ ਸੁਕਚਤਿ ਸਭਿ ਨਹਿ ਕਰਹਿਂ ਛੁਵਾਵਨ ॥
ਬਿਨਾ ਸੇਵ ਸਤਿਸੰਗਤ ਕੇਰੀ ॥ ਦੇਹਿ ਅਪਾਵਨ ਤਿਮ ਨਰ ਕੇਰੀ ॥੧੫॥

[ਗੁः ਪ੍ਰः ਸੂः ਗ੍ਰੰः ਰੁਤ ੪, ਅਧਿः ੭]

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੋ ਜੀਵ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਆਵਾਗਵਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੋ (ਪਰ+ਲੋਕ) ਭਾਵ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਥੇ ਵੀ ਢੋਈ=ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੀ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਵਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਜੀਅ ਕੇ ਬੰਧਨਾ; ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸੇਵੇ=ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਬੰਧਨ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਵਾ ਪੈਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਉਮੈ=ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਲਗ ਕੇ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ=ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਜੀਵ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸਭ ਜੀਵ ਨੂੰ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਜੀਅ ਕੇ ਬੰਧਨਾ ਜੇਤੇ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ ॥ [ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੫੫੨]

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਠਉਰੁ ਨ ਪਾਵਹੀ; ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਿਨਾਂ ਸਰੂਪ **ਵਾ:** ਮੁਕਤੀ ਰੂਪੀ ਠਉਰੁ=ਥਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ=ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਵਿੱਚ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ=ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਫਿਕਾ ਬੋਲਣਾ; ਨਾਮੁ ਨ ਵਸੈ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥

ਜੋ ਜੀਵ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਬੋਲਣਾ ਫਿਕਾ=ਰੁੱਖਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮਨ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜੋ ਨਾਮ ਹੈ ਨ ਵਸਹਿ=ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ ਵਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਹ ਅਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਫਿੱਕਾ ਹੀ ਬੋਲਣਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਫਿੱਕਾ ਬੋਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਫਿਕੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਵੀ ਫਿੱਕੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਫਿਕੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਫਿਕੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਕੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਵਿੱਚ ਢੋਈ=ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਫਿਕੈ ਬੋਲਿਐ ਤਨੁ ਮਨੁ ਫਿਕਾ ਹੋਇ ॥
ਫਿਕੋ ਫਿਕਾ ਸਦੀਐ ਫਿਕੇ ਫਿਕੀ ਸੋਇ ॥
ਫਿਕਾ ਦਰਗਹ ਸਟੀਐ ਮੁਹਿ ਥੁਕਾ ਫਿਕੇ ਪਾਇ ॥
ਫਿਕਾ ਮੂਰਖੁ ਆਖੀਐ ਪਾਣਾ ਲਹੈ ਸਜਾਇ ॥੧॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੭੩]

ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ; ਮੁਹਿ ਕਾਲੈ ਉਠਿ ਜਾਹਿ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਮਪੁਰਿ=ਜਮਾਂ ਦੀ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਬਧੇ=ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮਾਰੀਅਨਿ=ਮਾਰੀਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਮਾਰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਹਿ ਕਾਲੈ=ਕਾਲ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿੱਚ ਉਠਿ ਜਾਹਿ=ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਕਾਲੇ ਮੁਹਿ=ਕਾਲੇ ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲੇ ਜਮਾਂ ਨਾਲ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਕਾਲੇ ਮੁਖ ਕਰਕੇ ਜਮਪੁਰਿ=ਜਮਪੁਰੀ ਨੂੰ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੧॥

ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਜਾਲਉ ਐਸੀ ਰੀਤਿ; ਜਿਤੁ ਮੈ ਪਿਆਰਾ ਵੀਸਰੈ ॥

ਕਈ ਜੀਵ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਐਸੀ ਰੀਤ ਹੈ ਕਿ ਚੁਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਕੜ ਛੱਡਣਾ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਰੱਖਣੀ ਫਿਰ ਆਹ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਝਾਉਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਾਲਉ ਐਸੀ ਰੀਤਿ=ਸਾੜ ਦਿਓ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਰੀਤਿ=ਰੀਤੀ, ਇਹ ਰੀਤੀ ਕਾਹਦੀ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਕੁਰੀਤੀ ਹੈ ਜਿਤੁ=ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈ=ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੀਸਰੈ=ਵਿਸਰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਾਈ ਭਲੀ ਪਰੀਤਿ; ਜਿਤੁ ਸਾਹਿਬ ਸੇਤੀ ਪਤਿ ਰਹੈ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਭਲੀ=ਚੰਗੀ ਪਰੀਤੀ ਹੈ ਜਿਤੁ=ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਹਿਬ=ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਬਣੀ ਰਹੈ=ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥੨॥

ਪਉੜੀ ॥ ਹਰਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਸੇਵੀਐ; ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਈਐ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਇਕ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਸੇਵੀਐ=ਸੇਵਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਕ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਵਹਿ ਇਕੁ ਇਕੋ ਹਰਿ ਸਤਿਆ ॥ [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੪੬]

ਹਰਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਮੰਗੀਐ; ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਪਾਈਐ ॥

ਇਕ ਹਰੀ ਦਾਤੇ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਮੰਗੀਐ=ਮੰਗਣਾ ਕਰੀਏ, ਜੇ ਇਕ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਾਂਗੇ ਤਾਂ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ=ਮਨ ਇੱਛਤ ਭਾਵ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਫਲ ਪਾਉਣਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਾਚਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਦੇਹਿ ਪਿਆਰਿਆ ॥**
ਦੇਵਣਹਾਰੁ ਦਾਤਾਰੁ ਮੈ ਨਿਤ ਚਿਤਾਰਿਆ ॥ [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੦]

੨. **ਜੋ ਮਾਗਹਿ ਠਾਕੁਰ ਅਪੁਨੇ ਤੇ ਸੋਈ ਸੋਈ ਦੇਵੈ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੮੧]

ਜੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸਹੁ ਮੰਗੀਐ; ਤਾ ਲਾਜ ਮਰਾਈਐ ॥

ਜੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ-ਭਾਵ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗੀਏ ਤਾਂ ਲਾਜ=ਲੱਜਾ ਭਾਵ ਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰਾਈਐ=ਮਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਊਚਾ ਹੋਈ ॥ ਸੋ ਜਨੁ ਪਰ ਘਰ ਜਾਤ ਨ ਸੋਹੀ ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੦]

ਜਿਨਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਫਲੁ ਪਾਇਆ;
ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੀ ਸਭ ਭੁਖ ਗਵਾਈਐ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ=ਸੇਵਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਿਨਿ=ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਭ=ਸਾਰੀ ਭੁਖ ਗਵਾਈਐ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ;
ਜਿਨ ਅਨਦਿਨੁ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ॥੧੦॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਤਿਨ=ਉਹਨਾਂ ਉਪਰੋਂ ਵਾਰਿਆ=ਬਲਿਹਾਰ, ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਈਐ=ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੧੦॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਜਨ ਲੇਹਿ ਖਸਮ ਕਾ ਨਾਉ ॥ ਤਿਨ ਕੈ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਾਉ ॥੧॥**
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੮]

੨. **ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ ਕਉ ਜਿ ਅਨਦਿਨੁ ਸਚੁ ਲਵੇ ॥** [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੧੨]

੩. **ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ ਕਉ ਜਿਨਿ ਧਿਆਇਆ ਹਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥**
[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੧]

ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾ ਸਿੱਖ ਲਈ ਕਿੰਤਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਵੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ੧. ਸਕਾਮ ਸੇਵਾ ੨. ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ।

ਸਕਾਮ ਸੇਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਾਮਨਾ ਦੇ ਸਹਿਤ ਭਾਵ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰੂ ਘਰ

ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨਨੀਕ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਮੰਗਣਾ ਹੈ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੰਗਣਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਵੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰਕ ਹਨ ਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਛਾ ਪੂਰਕੁ ਸਰਬ ਸੁਖਦਾਤਾ ਹਰਿ, ਜਾ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਕਾਮਧੇਨਾ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੬੯]

ਪਰ ਸਕਾਮ ਸੇਵਾ ਨਾਲੋਂ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਉੱਤਮ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ॥ ਤਿਸ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤਿ ਸੁਆਮੀ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੬]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ-ਕਰਦਾ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼, ਧਰਮ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨਾਥਾਂ, ਗਰੀਬਾਂ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਭੈ ਦਾਇਕ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣਾ ਕਰੇ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੪੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੯੧]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਜਗਤੁ ਮੁਆ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇ ॥ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਅਤਿ ਦੁਖੁ ਲਗਾ ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥ ਵਿਸਟਾ ਅੰਦਰਿ ਵਾਸੁ ਹੈ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੂਨੀ ਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜਮੁ ਮਾਰਸੀ ਅੰਤਿ ਗਇਆ ਪਛੁਤਾਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਪੁਰਖੁ ਏਕੁ ਹੈ ਹੋਰ ਸਗਲੀ ਨਾਰਿ ਸਬਾਈ ॥ ਸਭਿ ਘਟ ਭੋਗਵੈ ਅਲਿਪਤੁ ਰਹੈ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਣਾ ਜਾਈ ॥ ਪੂਰੈ ਗੁਰਿ ਵੇਖਾਲਿਆ ਸਬਦੇ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥ ਪੁਰਖੈ ਸੇਵਹਿ ਸੇ ਪੁਰਖ ਹੋਵਹਿ ਜਿਨੀ ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਈ ॥ ਤਿਸ ਕਾ ਸਰੀਕੁ ਕੋ ਨਹੀ ਨਾ ਕੋ ਕੰਟਕੁ ਵੈਰਾਈ ॥ ਨਿਹਚਲ ਰਾਜੁ ਹੈ ਸਦਾ ਤਿਸੁ ਕੇਰਾ ਨਾ ਆਵੈ ਨਾ ਜਾਈ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਸੇਵਕੁ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਹਰਿ ਸਚੇ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਈ ॥ ਨਾਨਕੁ ਵੇਖਿ ਵਿਗਸਿਆ ਹਰਿ ਸਚੇ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਜਿਨ ਕੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵਸਿਆ ਸਦ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਤਿਨ ਕੰਉ ਰਖਣਹਾਰਾ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਿਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਮਾਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਖਾਈ ਮਿਤ੍ਰੁ ਹਮਾਰਾ ॥ ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਗਲਾ ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਮਸਲਤਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਮਾਰੀ ਕਰਦਾ ਨਿਤ ਸਾਰਾ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਮਾਰੀ ਸੰਗਤਿ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਕੁਲੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਰਵਾਰਾ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੰਉ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਹਰਿ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਸਦਾ ਕਰੇ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੧੫॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥
ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਜਗਤੁ ਮੁਆ; ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇ ॥

ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜਗਤੁ=ਸੰਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਬਿਰਥਾ=ਬਿਅਰਥ, ਨਿਹਫਲ ਗਵਾ ਕੇ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਹਿੱਤ ਉਚਾਰੀ ਹੈ ਉਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਆਪ ਕਮਾ ਕੇ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਜੋ ਪਖੰਡੀ ਗੁਰੂ ਹਨ ਭਾਵੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨਮੁਖ ਕਥਨੀ ਹੈ ਪਰੁ ਰਹਤ ਨ ਹੋਈ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੮੩੧]

ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਮਨਮੁੱਖ ਪਖੰਡੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਕਥਨੀ ਤਾਂ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਹ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਨਹੀਂ ਢਾਲਿਆ ਹੋਇਆ, ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਵਰ ਉਪਦੇਸੈ ਆਪਿ ਨ ਕਰੈ ॥ ਆਵਤ ਜਾਵਤ ਜਨਮੈ ਮਰੈ ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੯]

ਫਿਰ ਐਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਐਸੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਭਾਵ ਮੰਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਕੱਚੇ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨ੍ ਮਨਿ ਹੋਰੁ ਮੁਖਿ ਹੋਰੁ ਸਿ ਕਾਂਢੇ ਕਚਿਆ ॥ [ਆਸਾ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੮]

ਐਸੇ ਕੱਚੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਤਾ ਤੋੜਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਕਚੜਿਆ ਸਿਉ ਤੋੜਿ ਢੂਢਿ ਸਜਣ ਸੰਤ ਪਕਿਆ ॥ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਡਖਣੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੨]

ਜੇ ਉੱਪਰ ਵਾਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਈ ਫਿਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਕਿ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਨੁ ਸੇਵਾ ਫਲੁ ਕਬਹੁ ਨ ਪਾਵਸਿ ਸੇਵਾ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੯੨]

ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਫਲ ਦੇ ਸਹਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਾਂਗ ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ ਨੂੰ ਬਿਅਰਥ ਗਵਾ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਵੋਗੇ। ਇਹ ਵੀ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਦਰਗਾਹ ਅੰਦਰ ਲੇਖਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚ ਜਾਈਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਦਰਗਹ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਲੇਖਾ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਰਮ ਰਾਇ ਦਰਿ ਕਾਗਦ ਫਾਰੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਲੇਖਾ ਸਮਝਾ ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੯੮]

ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਅਤਿ ਦੁਖੁ ਲਗਾ; ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥

ਜਿਸ ਜੀਵ ਅੰਦਰ ਦਵੈਸ਼ ਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਰੂਪ ਅਤਿ=ਅਤਿਸ਼ੈ ਕਰਕੇ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਲੱਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਵੈਸ਼ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਦਵੈਸ਼ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਰੂਪੀ ਦੁਖ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਰਕੇ ਜੰਮੈ=ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਇ=ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਰਿ=ਮਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਇ=ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦਵੈਸ਼ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਜੰਮਣਾ ਮਰਣਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ। ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਦਵੈਸ਼ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।

ਵਿਸਟਾ ਅੰਦਰਿ ਵਾਸੁ ਹੈ; ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੂਨੀ ਪਾਇ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਦਵੈਸ਼ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਰੂਪ ਵਿਸ਼ਟਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਗੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਐਸਾ ਪੁਰਸ਼ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ=ਵਾਰ-ਵਾਰ ਟੇਢੀਆਂ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਵਾ ਦਵੈਸ਼ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਗੰਦਗੀ ਦਾ ਕੀੜਾ ਬਣ ਕੇ ਵਿਸ਼ਟਾ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਫਿਰਿ-ਫਿਰਿ=ਮੁੜ-ਮੁੜ ਉਸਨੂੰ ਗੰਦਗੀ ਦੇ ਕੀੜੇ ਦੀ ਜੂਨੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜਮੁ ਮਾਰਸੀ; ਅੰਤਿ ਗਇਆ ਪਛੁਤਾਇ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਜਮੁ=ਜਮਦੂਤ ਮਾਰਸੀ=ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਜੀਵ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੀ ਗਇਆ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਪਛਤਾਵੇ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਬ ਪਛਤਾਇ ਕਿਆ ਬਣੇ ਜਬ ਚਿੜੀਆ ਚੁਗ ਗਈ ਖੇਤ ॥ [ਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਮਾਨ]

ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜਮ ਡੰਡੁ ਸਹੈ ਮਰਿ ਜਨਮੈ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੭੬]

੨. ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜਮੁ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਮਨਮੁਖਿ ਅੰਧ ਗਵਾਰਿ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੩੬੫]

ਮਃ ੩ ॥ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਪੁਰਖੁ ਏਕੁ ਹੈ; ਹੋਰ ਸਗਲੀ ਨਾਰਿ ਸਬਾਈ ॥

ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਸਬਾਈ=ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮਹਿ=ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸਗਲੀ=ਸਾਰੀਆਂ ਨਾਰਿ=ਨਾਰੀਆਂ, ਇਸਤਰੀਆਂ ਹਨ, ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਹੋਣ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹਨ ਆਤਮਾ ਸ਼ਬਦ ਇਸਤਰੀ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸ਼ਬਦ ਪੁਰਸ਼ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਪੁਰਖ ਪੁਣਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਪੁਣਾ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ ਪੁਰਖੁ=ਬਿਆਪਕ ਇਹ ਗੁਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਜੀਵ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪੁਰਖ ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਰੂਪ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਭਿ ਘਟ ਭੋਗਵੈ ਅਲਿਪਤੁ ਰਹੈ; ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਣਾ ਜਾਈ ॥

ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਸਾਰੇ ਘਟਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅਲਿਪਤੁ=ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਲਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲਖਣਾ=ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ **ਵਾ:** ਉਹ ਅਲਖੁ=ਨਾ ਜਾਨਣ ਯੋਗ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਖਣਾ=ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੀਸਹਿ ਸਭ ਸੰਗਿ ਰਹਹਿ ਅਲੇਪਾ ਨਹ ਵਿਆਪੈ ਉਨ ਮਾਈ ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੧]

ਪੂਰੈ ਗੁਰਿ ਵੇਖਾਲਿਆ; ਸਬਦੇ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥

ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਬਦੇ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸੋਝੀ=ਗਿਆਤ ਪਾਈ=ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਵੇਖਾਲਿਆ=ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਵੇਖਾਲਿਆ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਗੁ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੪੫]

੨. **ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਵੇਖਾਲਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਛਾਨੁ ।** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੫੭]

ਪੁਰਖੈ ਸੇਵਹਿ ਸੇ ਪੁਰਖ ਹੋਵਹਿ; ਜਿਨੀ ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਈ ॥

ਜੋ ਜੀਵ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸੇਵਹਿ=ਸੇਵਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸੇਵਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜੇ ਕਦੇ ਜਨਮ ਵੀ ਧਾਰਨ ਤਾਂ ਪੁਰਖ ਹੋਵਹਿ=ਪੁਰਖ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਦੇਵੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਸੇਵਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਜਾਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਹਾ ਮਾਈ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਰੈ ॥ ਨਰ ਸੈ ਨਾਰਿ ਹੋਇ ਅਉਤਰੈ ॥ [ਗੋਂਡ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੪]

ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਉਹੀ ਸੇਵਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ **ਵਾ:** ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਜਲਾਈ=ਜਲਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਤਿਸ ਕਾ ਸਰੀਕੁ ਕੋ ਨਹੀ; ਨਾ ਕੋ ਕੰਟਕੁ ਵੈਰਾਈ ॥

ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਟਕੁ=ਦੁਖਦਾਈ ਵੈਰੀ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। **ਵਾ:** ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਸਰੀਕੁ=ਭਾਵ ਉਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਦੁਖਦਾਈ ਵੈਰੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤੇਰਾ ਸਰੀਕੁ ਕੋ ਨਾਹੀ ਜਿਸ ਨੋ ਲਵੈ ਲਾਇ ਸੁਣਾਇਆ ॥

[ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੩੦੧]

੨. ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ ਨਹੀ ਬਿਗਾਨਾ ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿ ਆਈ ॥

[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੯੯]

ਨਿਹਚਲ ਰਾਜੁ ਹੈ ਸਦਾ ਤਿਸੁ ਕੇਰਾ; ਨਾ ਆਵੈ ਨਾ ਜਾਈ ॥

ਤਿਸੁ=ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੇਰਾ=ਦਾ ਰਾਜੁ=ਹੁਕਮ ਅਥਵਾ ਸਰੂਪ ਨਿਹਚਲ=ਅਚਲ ਹੈ ਭਾਵ ਚਲਾਏ ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸੇਵਨੇ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਨਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਅਚੱਲ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਉਹ ਨਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਵੈ=ਆਉਂਦੇ ਭਾਵ ਜੰਮਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਾਈ=ਜਾਂਦੇ ਭਾਵ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਾਸੁ ਕਮੀਰੁ ਚੜ੍ਹਿਓ ਗੜ੍ ਊਪਰਿ ਰਾਜੁ ਲੀਓ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥ [ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੨]

ਅਨਦਿਨੁ ਸੇਵਕੁ ਸੇਵਾ ਕਰੇ; ਹਰਿ ਸਚੇ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਈ ॥

ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ=ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਸੱਚੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਈ=ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਜਿਸ ਨੇ ਨਿਹਚਲ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਹ ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਤੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਵੇ।

ਨਾਨਕੁ ਵੇਖਿ ਵਿਗਸਿਆ; ਹਰਿ ਸਚੇ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜਗਿਆਸੂ ਉਸ ਸਚੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵਿਗਸਿਆ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਚਲ ਰਾਜ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੈ ॥੨॥

*ਪਉੜੀ ॥ ਜਿਨ ਕੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵਸਿਆ ਸਦ ਹਿਰਦੈ;
ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਤਿਨ ਕੰਉ ਰਖਣਹਾਰਾ ॥*

ਜਿਨਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਹੀ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ **ਵਾ:** ਨਾਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਿਤਾ, ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਮਾਤਾ; ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਖਾਈ ਮਿਤ੍ਰੁ ਹਮਾਰਾ ॥

ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਡਾ ਪਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਾਂ ਹੈ ਤੇ ਹਰਿ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸਖਾਈ=ਪਿਆਰਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। **ਵਾ:** ਨਾਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਪਿਤਾ, ਨਾਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਮਾਤਾ ਤੇ ਨਾਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਡਾ ਪਿਆਰਾ **ਵਾ:** ਸਾਥ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ ॥ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੰਧਪੁ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭ੍ਰਾਤਾ ॥
ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਰਾਖਾ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ਤਾ ਭਉ ਕੇਹਾ ਕਾੜਾ ਜੀਉ ॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੩]

ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਗਲਾ, ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਮਸਲਤਿ;
ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਮਾਰੀ ਕਰਦਾ ਨਿਤ ਸਾਰਾ ॥

ਐਸੇ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਅੰਤ੍ਰੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਤ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਨਰਲ ਇਜਲਾਜ ਵਿਚ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਵਤ ਮਸਲਤਿ=ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵਾ ਨਾਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਡੀ ਨਿਤ ਹੀ ਸਾਰਾ=ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਮਾਰੀ ਸੰਗਤਿ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ;
ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਕੁਲੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਰਵਾਰਾ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਸਾਡੀ ਅਤਿਅੰਤ ਹੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ਵਾ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਅਤਿਸੈ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਪਿਆਰੀ ਸੰਗਤ ਹੈ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਡੀ ਅਚੁਤ ਕੁਲ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ। ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਾੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੰਉ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਗੁਰਿ ਦੀਆ;
ਹਰਿ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਸਦਾ ਕਰੇ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੧੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਵਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ=ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਨਿਸ ਪਰਪੰਚ ਤੋਂ ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੧੫॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪੰਤਿਆ ਕੋਇ ਨ ਬੰਧੈ ਵਾਟ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੬੧]

੨. **ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪੰਤਿਆ ਕਛੁ ਨ ਕਹੈ ਜਮਕਾਲੁ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੫੭]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੪੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੯੩]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਮਨਹਠਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ ਸਭ ਥਕੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥ ਮਨਹਠਿ ਭੇਖ ਕਰਿ ਭਰਮਦੇ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਭੁ ਮੋਹੁ ਹੈ ਨਾਮੁ ਨ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਵੈ ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ ॥ ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਘਰਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਆ ਨਾਨਕ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਸਬਦੈ ਸਾਦੁ ਨ ਆਇਓ ਨਾਮਿ ਨ ਲਗੋ ਪਿਆਰੁ ॥ ਰਸਨਾ ਫਿਕਾ ਬੋਲਣਾ ਨਿਤ ਨਿਤ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਕਿਰਤਿ ਪਇਐ ਕਮਾਵਣਾ ਕੋਇ ਨ ਮੇਟਣਹਾਰੁ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਧਨੁ ਧਨੁ ਸਤ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਹਮ ਕਉ ਸਾਂਤਿ ਆਈ ॥ ਧਨੁ ਧਨੁ ਸਤ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਹਮ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਪਾਈ ॥ ਧਨੁ ਧਨੁ ਹਰਿ ਭਗਤੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ ਜਿਸ ਕੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹਮ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥ ਧਨੁ ਧਨੁ ਹਰਿ ਗਿਆਨੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ ਜਿਨਿ ਵੈਰੀ ਮਿਤ੍ਰੁ ਹਮ ਕਉ ਸਭ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਦਿਖਾਈ ॥ ਧਨੁ ਧਨੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਤ੍ਰੁ ਹਮਾਰਾ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਸਿਉ ਹਮਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਣਾਈ ॥੧੯॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥
ਮਨਹਠਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ; ਸਭ ਥਕੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥

ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਦੁਆਰਾ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਤ ਚਲਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਤੇ ਹਠ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਮੱਤ ਉਹ ਸਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਘਰ-ਬਾਰ ਤਿਆਗਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਇਹਨਾਂ ਮੱਤਾਂ ਵਿਚ ਜੋਗ ਮੱਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਰਤ ਹੀ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਯੋਗ ਨੂੰ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਰਾਜ ਯੋਗ ਤੇ ਹਠਯੋਗ, ਯੋਗ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਦੇ ਕਰਤਾ ਪਤੰਜਲ ਮੁਨੀ ਦਾ ਰਾਜ ਯੋਗ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਚਿਤ ਵਿਰਤੀ ਦੇ ਰੋਕਣ ਨੂੰ ਹੀ ਜੋਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜਾ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਵਾਲਾ ਜੋਗ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਠਨ ਤੱਪਸਿਆ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਜੋਰ ਦੇਣ ਕਾਰਨ ਹਠ-ਯੋਗ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਵਿਚ ਖੰਡਨ ਹੈ। ਇਹ ਜੋਗੀ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਦੁਆਰਾ ਧੂਣੀਆਂ ਤਾਪਦੇ ਜਲ ਧਾਰੇ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਕੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤਾਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਕੇਵਲ ਵਡਿਆਈ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਤਪਸਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ ਇਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤੇ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਮਨ ਹਠ ਦੇ ਸਾਧਨ ਜੋ ਪਰਾਣੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪੰਡਿਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਲਿ ਕੇ ਸਭ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਕੋ, ਭਵ ਤਾਰਨ ਕੋ ਜਗ ਭੀਤਰ ਆਏ ॥
ਜਗ ਜੀਰਣ ਸਾਧਨ ਦੂਰ ਕਰੇ, ਦ੍ਰਿਢ ਸਾਧਨ ਰਾਮਹਿ ਨਾਮ ਬਤਾਏ ॥ [ਭਾਵਰ ਸਾਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯਾ ੨]

ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਹਜ ਯੋਗ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੇ ਕਰਕੇ ਹਠ ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਮਤ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਹਠ ਯੋਗ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਸਹਜ ਯੋਗ ਧਾਰਨ ਕਰੋ। ਭਰਥਰੀ ਵਰਗੇ ਉਹ ਜੋਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲ ਬੀਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਹਠ ਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਮੰਜ਼ਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਸਹਜ ਯੋਗ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਤਤਛਿਨ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅਗਯਾਨ ਮੂਲਕ ਮਨ ਹਠ ਦਾ ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਨਹਠਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ ਕਰਿ ਉਪਾਵ ਥਕੇ ਸਭੁ ਕੋਇ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੯]

੨. **ਮਨ ਹਠਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਇ॥** [ਵਾਰ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੮੫੦]

੩. **ਮਨਹਠਿ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣੀ ਭਾਈ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਕੂੜਿਆਰਿ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੩੯]

ਮਨਹਠਿ ਭੇਖ ਕਰਿ ਭਰਮਦੇ; ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਦੂਜੈ ਭਾਇ॥

ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਦੁਆਰਾ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨ ਦੇ ਹਠੀਏ ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਖਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਘਰ ਬਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਇਸ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਇ=ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨਹਠਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਨਿਤ ਨਿਤ ਹੋਹਿ ਖੁਆਰੁ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੬]

ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਭੁ ਮੋਹੁ ਹੈ; ਨਾਮੁ ਨ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥

ਜੋ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਸਭ ਮੋਹੁ ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ ਵਾ : ਮੋਹੁ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਣ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ। ਇਹ ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਹਨ। ਕਈ ਲੋਕ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਾਲੇ ਥੇ ਹਰਿ ਮਿਲਨ ਕਉ ਬੀਚੈ ਅਟਕਿਓ ਚੀਤੁ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੯]

ਕਿਉਂਕਿ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਮ ਦੇ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਭ ਭਗਤਾ ਚਰਣੀ ਲਾਗੀ ਗੁਰ ਕੈ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਈ॥੨॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੩੭]

ਪਰ ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਿਆਰੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਨਾਮ ਅਨੰਦ ਦੇ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਾਮ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਬਿਘਨ ਪਾਉਣ

ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਵਸਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਮੋਹੁ ਤਿਆਗਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਸੁਧਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ! ਮਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਵੈ; ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ ॥

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦਾ ਮੈਲਾ ਮਨ ਨਿਰਮਲੁ=ਸੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ-ਹਨੇਰਾ ਜਾਇ=ਚਲਾ ਭਾਵ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੇਵਿਐ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲਾ ਭਏ ਪਵਿਤੁ ਸਰੀਰ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੯]

੨. **ਸਤਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲਾ ਹਉਮੈ ਤਜਿ ਵਿਕਾਰ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੩੪]

ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਘਰਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਆ; ਨਾਨਕ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਨਾਮ ਦੀ ਸਕਤੀ ਨਾਲ ਸਹਜਿ=ਗਿਆਨ **ਵਾ:** ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਸਮਾਇ=ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਉਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੜਾ ਢਲ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਓਰਾ ਗਰਿ ਪਾਨੀ ਭਇਆ ਜਾਇ ਮਿਲਿਓ ਢਲਿ ਕੂਲਿ ॥੧੭॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੪]

ਮਃ ੩ ॥ ਸਬਦੈ ਸਾਦੁ ਨ ਆਇਓ; ਨਾਮਿ ਨ ਲਗੋ ਪਿਆਰੁ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰੂਪੀ ਸਬਦੈ=ਉਪਦੇਸ ਦਾ ਸਾਦੁ=ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ ਉਹ

ਰਸਨਾ ਫਿਕਾ ਬੋਲਣਾ; ਨਿਤ ਨਿਤ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ ॥

ਜੀਵ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਫਿਕੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਨਿਤ ਨਿਤ=ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਭਾਵ ਸਦਾ ਹੀ ਖੁਆਰੁ=ਖੱਜਲ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਰੁਲਦਾ **ਵਾ:** ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਉਦੋਂ ਤਕ ਸਾਡੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਠਾਸ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਦੁਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਵੱਸ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਨਿਆਈ ਮਿਠੇ ਬਚਨ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਜੀਵ ਦੇ ਵਸ ਨਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਕਿਰਤਿ ਪਇਐ ਕਮਾਵਣਾ; ਕੋਇ ਨ ਮੇਟਣਹਾਰੁ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੂਰਬਲੇ ਕਿਰਤਿ=ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜੋ ਲੇਖ ਜੀਵ ਦੇ ਮਥੇ ਤੇ ਪਇਐ=ਪਿਆ ਹੈ ਉਹੀ ਉਸਨੇ ਕਮਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭੋਗੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਵਾ : ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਲੇਖੁ ਨ ਮਿਟਈ ਹੇ ਸਖੀ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਕਰਤਾਰਿ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੩੭]

੨. **ਜੈਸੀ ਕਲਮ ਵੁੜੀ ਹੈ ਮਸਤਕਿ ਤੈਸੀ ਜੀਅੜੇ ਪਾਸਿ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੪]

੩. ਭੋਗੇ ਬਿਨ ਭਾਗੈ ਨਹੀਂ ਕਰਮ ਗਤੀ ਬਲਵੰਤ ॥ [ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਫੁਰਮਾਣ]

ਪਉੜੀ ॥ ਧਨੁ ਧਨੁ ਸਤ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ; ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਹਮ ਕਉ ਸਾਂਤਿ ਆਈ ॥

ਸਤ ਪੁਰਖੁ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਧਨੁ ਧਨੁ=ਮਨ, ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਹਮ=ਤਮਾਮ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਕਉ=ਨੂੰ ਜੋ ਈਰਖਾ, ਦਵੈਸ਼, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸੜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਈ ਹੈ।

ਧਨੁ ਧਨੁ ਸਤ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ; ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਹਮ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਪਾਈ ॥

ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੋ ਸਤਪੁਰਖੁ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ ਉਹ ਧਨੁ ਧਨੁ=ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਹਮ=ਅਸੀਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਧਨੁ ਧਨੁ ਹਰਿ ਭਗਤੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ; ਜਿਸ ਕੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹਮ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥

ਹਰੀ ਦੇ ਭਗਤ [ਵਾ] ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਧੰਨ ਧੰਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੀ ਹਮ=ਅਸੀਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲਾਈ ਹੈ।

ਧਨੁ ਧਨੁ ਹਰਿ ਗਿਆਨੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ; ਜਿਨਿ ਵੈਰੀ ਮਿਤ੍ਰੁ ਹਮ ਕਉ ਸਭ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਦਿਖਾਈ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨੀ=ਜਾਨਣ **ਵਾ:** ਜਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਧਨੁ ਧਨੁ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ=ਸਾਰੇ ਵੈਰੀ ਅਤੇ ਮਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਹਮ=ਸਾਨੂੰ ਸਮ=ਬਰਾਬਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖਾਈ ਹੈ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਵੈਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੈਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾ ਕੋ ਮੇਰਾ ਦੁਸਮਨੁ ਰਹਿਆ ਨਾ ਹਮ ਕਿਸ ਕੇ ਬੈਰਾਈ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੧]

੨. ਸਭੁ ਕੋ ਮੀਤੁ ਹਮ ਆਪਨ ਕੀਨਾ ਹਮ ਸਭਨਾ ਕੇ ਸਾਜਨ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੧]

੩. ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ ਨਹੀ ਬਿਗਾਨਾ ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿ ਆਈ ॥੧॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੯੯]

ਧਨੁ ਧਨੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਤ੍ਰੁ ਹਮਾਰਾ; ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਸਿਉ ਹਮਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਣਾਈ ॥੧੯॥

ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਅਸਲੀ ਸਚੇ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਧੰਨੁ ਧੰਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰੀਤ ਉਸੇ ਨਾਲ ਕਰੀ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ

ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਨਾਮ ਤੇ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਨਾਮ ਸਾਡੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ॥੧੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੪੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੯੫]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ॥ ਮਨੁ ਹਾਲੀ ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰਣੀ ਸਰਮੁ ਪਾਣੀ ਤਨੁ ਖੇਤੁ ॥ ਨਾਮੁ ਬੀਜੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸੁਹਾਗਾ ਰਖੁ ਗਰੀਬੀ ਵੇਸੁ ॥ ਭਾਉ ਕਰਮ ਕਰਿ ਜੰਮਸੀ ਸੇ ਘਰ ਭਾਗਠ ਦੇਖੁ ॥੧॥ ਬਾਬਾ ਮਾਇਆ ਸਾਥਿ ਨ ਹੋਇ ॥ ਇਨਿ ਮਾਇਆ ਜਗੁ ਮੋਹਿਆ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਇ ॥ਰਹਾਉ॥ ਹਾਣੁ ਹਟੁ ਕਰਿ ਆਰਜਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਵਥੁ ॥ ਸੁਰਤਿ ਸੋਚ ਕਰਿ ਭਾਂਡਸਾਲ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਤਿਸਨੋ ਰਖੁ ॥ ਵਣਜਾਰਿਆ ਸਿਉ ਵਣਜੁ ਕਰਿ ਲੈ ਲਾਹਾ ਮਨ ਹਸੁ ॥੨॥ ਸੁਣਿ ਸਾਸਤ ਸਉਦਾਗਰੀ ਸਤੁ ਘੋੜੇ ਲੈ ਚਲੁ ॥ ਖਰਚੁ ਬੰਨੁ ਚੰਗਿਆਈਆ ਮਤੁ ਮਨ ਜਾਣਹਿ ਕਲੁ ॥ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੈ ਦੇਸਿ ਜਾਹਿ ਤਾ ਸੁਖਿ ਲਹਹਿ ਮਹਲੁ ॥੩॥ ਲਾਇ ਚਿਤੁ ਕਰਿ ਚਾਕਰੀ ਮੰਨਿ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਕੰਮੁ ॥ ਬੰਨੁ ਬਦੀਆ ਕਰਿ ਧਾਵਣੀ ਤਾ ਕੋ ਆਖੈ ਧੰਨੁ ॥ ਨਾਨਕ ਵੇਖੈ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਚੜੈ ਚਵਗਣ ਵੰਨੁ ॥੪॥੨॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਘਰੁ=ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—

ਉਥਾਨਕਾ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਕ ਵਾਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹੋਏ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਤਲਵੰਡੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਚੰਦਰ ਭਾਨ ਦੇ ਖੂਹ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਮਰਦਾਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਨਕ ਰੌਲਾ ਪਿਆ। ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਮਤਾ ਦੀ ਮਾਰੀ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਨਕ ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਦੱਸਣ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿ ਉਹ ਚੰਦਰ ਭਾਨ ਦੇ ਖੂਹ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ, ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ, ਪਿਤਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ, ਅਤੇ ਚਾਚਾ ਲਾਲ ਚੰਦ ਜੀ ਆਦਿ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਖੂਹ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਰਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਮਾਤਾ ਨੇ ਅਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਗਲੇ ਲਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਪੁਛੀ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਘਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮਹਿਤਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਪੁੱਤਰ! ਤੂੰ ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਡਾ ਬੇਟਾ ਹੈਂ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡੀ ਝੱਟ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦੀ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਮਾਤਾ ਬਹੁਤ ਵੈਰਾਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਫਿਰਨਾ ਸੀ ਫਿਰ ਲਿਆ। ਵਾਪਾਰ ਤਾਂ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਉਸ ਵਿਚ ਤੂੰ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਗਵਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਗਵਾਂਢੀ ਦੀ ਚੰਗੀ ਰੀਸ ਕਰਨੀ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਜਿਸ ਦੇ ਖੂਹ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਚੰਦਰ ਭਾਨ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਸੋਹਣੀ ਪੈਲੀ ਖੜੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਤਨੀ ਚੰਗੀ ਫਸਲ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਫਲ ਹੈ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਜਾਵੇਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਮਨ ਲਾ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮਦਦ ਲਈ ਕਾਮੇ ਭੀ ਰਖ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਖੇਤੀ ਕਰ। ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ! ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਉਹੀ ਖੇਤੀ ਕਰੋ ਜੋ ਮੇਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਭੀ ਤੈਨੂੰ ਖੇਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਤੂੰ ਖੇਤੀ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਥੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਖੇਤੀ ਦਿਖਾਵੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਹੈ। ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੀਆਂ ਖੇਤੀਆਂ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਕਢਦੀਆਂ ਪਰ ਮੇਰੀ ਖੇਤੀ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ:

ਮਨੁ ਹਾਲੀ ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰਣੀ; ਸਰਮੁ ਪਾਣੀ ਤਨੁ ਖੇਤੁ ॥

ਮੇਰਾ ਮਨ ਹੀ ਹਾਲੀ=ਹਲ ਦੇ ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਰਣੀ=ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਕਿਰਸਾਣੀ=ਖੇਤੀ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਵਾ ਤਨੁ=ਅੰਤਹਕਰਣ, ਬੁੱਧ ਖੇਤ ਵਾ ਧਰਤੀਵਤ ਹੈ ਜੋ ਸਰਮੁ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਇਹੀ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਭਾਵ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ। ਖੇਤ ਬੀਜਣ ਵਾਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਿਆਨ ਖੇਤ ਵੱਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਗਰ ਖੇਤ ਵਿਚ ਖੱਬਲ, ਬਰੂ, ਕੰਡਿਆਲੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਭੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਉਸ ਵਿਚ ਦਾਣੇ ਸਿਟ ਕੇ ਬੀਜ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਐਸਾ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਲਾਹੇ ਦੇ ਥਾਂ ਤੋਟਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਲਾਭ ਤਾਂ ਕੀ ਬੀਜ ਵੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਮੁੜੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖੇਤੁ ਪਛਾਣੈ ਬੀਜੈ ਦਾਨੁ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੪੧੧]

ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਹਲ ਵਾਹ ਕੇ ਖੱਬਲ, ਬਰੂ ਦਾ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੰਡਿਆਲੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਕਹੀ-ਕੁਹਾੜੀ ਦੀ ਮਦਦ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟਕੇ, ਖੇਤ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਜਦੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਭੀ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਕ ਰੁੱਤ, ਦੂਸਰੀ ਵੱਤ ਜੇ ਰੁੱਤ ਹੋਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਬੀਜ ਹੋਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਨ ਰੂਤੀ ਆਨ ਬੋਈਐ ਫਲੁ ਨ ਫੂਲੈ ਤਾਹਿ ॥੧॥
ਰੇ ਮਨ ਵਤ੍ਰ ਬੀਜਣ ਨਾਉ ॥
ਬੋਇ ਖੇਤੀ ਲਾਇ ਮਨੂਆ ਭਲੋ ਸਮਉ ਸੁਆਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੨]

ਠੀਕ ਰੁੱਤ ਅਤੇ ਠੀਕ ਵੱਤ ਵਿਚ ਬੀਜਿਆ ਬੀਜ ਤਾਂ ਹੀ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉੱਪਰ ਸੁਹਾਗਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂਕਿ ਦਾਣਾ ਗਿਲ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਦੂਸਰਾ ਬਾਹਰ ਪਏ ਦਾਣੇ ਨੂੰ ਚਿੜੀਆਂ ਆਦਿ ਚੁਗ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪ ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਦੀਆਂ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੰਡਿਆਲੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ, ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਬਰੂ ਅਤੇ ਦਵੈਸ਼ ਦਾ ਖੱਬਲ੍ਹ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਬਲਦ ਲੈ ਕੇ ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਥਨ ਹੈ :

ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਬਲੇਦ ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੫੫]

ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਮਰਿਆਦਾ ਦੀ ਪੰਜਾਲੀ ਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਰੂਪ ਜੋਤਾਂ ਨੂੰ ਕਸ ਕੇ, ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਹਲ ਲੈ ਕੇ ਅਤੇ ਜੁਗਤ ਰੂਪ ਕਹੀ, ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਕੁਹਾੜੇ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਰੂਪ ਕੰਡਿਆਲੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ, ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਬਰੂ ਅਤੇ ਦਵੈਸ਼ ਦੇ ਖੱਬਲ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਬਰੂ ਅਤੇ ਖੱਬਲ ਦਾ ਨਾਸ ਹਲ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਝਾੜੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਹੀ-ਕੁਹਾੜੀ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੁਤ=ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਬ ਕਲੂ ਆਇਓ ਰੇ ॥ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਬੋਵਹੁ ਬੋਵਹੁ ॥
ਅਨ ਰੂਤਿ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ॥ ਮਤੁ ਭਰਮਿ ਭੂਲਹੁ ਭੂਲਹੁ ॥ [ਬਸੰਤ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੫]

ਵੱਤ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਥਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਧਨੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ ਵਤੈ ਕਾ ਬੀਜਿਆ ਭਗਤ ਖਾਇ ਖਰਚਿ ਰਹੇ ਨਿਖੁਟੈ ਨਾਹੀ ॥
[ਸੂਹੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੭੩੪]

ਨਾਮੁ ਬੀਜੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸੁਹਾਗਾ; ਰਖੁ ਗਰੀਬੀ ਵੇਸੁ ॥

ਨਾਮ ਰੂਪ ਬੀਜ ਹੈ, ਸੰਤੋਖ ਰੂਪ ਸੁਹਾਗਾ ਫੇਰਨਾ ਹੈ। ਤਾਂਕਿ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਗਿਲ ਨਾ ਸੁੱਕੇ ਤੇ ਚਿੜੀਆਂ ਰੂਪ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬੀਜ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਨਾ ਦੇਣ। ਜੋ ਗਰੀਬੀ ਵਾਲਾ ਵੇਸ=ਲਿਬਾਸ ਰਖਣਾ ਹੈ ਇਹ ਰਖੁ=ਰਾਖਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ **ਵਾ**: ਇਹ ਖੇਤੀ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਾੜ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿੱਤ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਥਨੀ ਕਰਨੀ ਇਕ ਸੀ, ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਭੇਜਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਗੜ੍ਹੀਆ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਗੁਜਰਾਤ ਠਹਿਰੇ ਇਥੇ ਇਕ ਦਰਵੇਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਮੀਆਂ ਦੌਲਾ, ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਅਤਿਅੰਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਾਇਆ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੀਆਂ ਦੌਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਝੂਮਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮੀਆਂ ਦੌਲਾ ਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਚਲਣ ਸਮੇਂ ਸਤਕਾਰ ਵਜੋਂ ਮੀਆਂ ਦੌਲਾ ਜੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਨਾਲ ਆਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਤੇ ਮੀਆਂ ਦੌਲਾ ਪਿਛੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਟੁੱਟੀ ਜੁੱਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਉਡ ਕੇ ਜਿਸਮ ਤੇ ਅਥਵਾ ਬਸਤਰਾਂ ਤੇ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਮੀਆਂ ਦੌਲਾ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਗਰੀਬ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਕੁਝ ਮਦਦ ਕਰਾਂ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਐਸੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜੁੱਤੀ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਧਰਤੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਅਤੇ ਰੋੜ ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਮੀਆਂ ਦੌਲਾ ਚਰਣੀ ਢਹਿ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਪੁਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੇ ਸਿੱਖਾ! ਇਤਨੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਤਨੀ ਤੰਗੀ ਕਿਉਂ ? ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗਰੀਬੀ ਵੇਸ ਆਪਣਾ ਰਾਖਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਗਿਆਨ, ਮੁਖ ਭਗਤੀ ਵਰਤਣ ਵੈਰਾਗ, ਤੁਸਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਪਰ ਸ਼ੰਕਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕਿ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਮੈਨੂੰ ਗਰੀਬ ਸਮਝ ਕੇ ਜੁੱਤੀ ਜਾਂ ਬਰਕਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਆਂ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕੁਝ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਣ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੀਆਂ ਦੌਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਤੇ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਗਰੀਬੀ ਵੇਸ ਇਕ ਰਾਖਾ ਹੈ ਜੋ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਖੇਤੀ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਉ ਕਰਮ ਕਰਿ ਜੰਮਸੀ; ਸੇ ਘਰ ਭਾਗਠ ਦੇਖੁ ॥੧॥

ਜੋ ਭਾਉ=ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਹਨ ਇਹ ਭਾਉ ਕਰਿ=ਭਾ ਕਰਕੇ, ਸੰਘਣੀ ਹੋ ਕੇ ਖੇਤੀ ਦਾ ਜੰਮਣਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਚੰਗੀ ਉੱਘੇ ਉਹ ਘਰ ਭਾਗਠ=ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇਖੀਦੇ ਹਨ॥੧॥

ਬਾਬਾ; ਮਾਇਆ ਸਾਥਿ ਨ ਹੋਇ ॥

ਬਾਬਾ=ਹੇ ਪਿਤਾ ਜੀ! ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਖੇਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਾਥਿ=ਸਾਥੀ ਹੋ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਾਇਆ ਸਾਥਿ ਨ ਚਲਈ ਕਿਆ ਲਪਟਾਵਹਿ ਅੰਧ ॥** [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੩]

੨. **ਮਾਇਆ ਸੰਚਿ ਰਾਜੇ ਅਹੰਕਾਰੀ। ਮਾਇਆ ਸਾਥਿ ਨ ਚਲੈ ਪਿਆਰੀ ॥**
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੪੨]

ਇਨਿ ਮਾਇਆ ਜਗੁ ਮੋਹਿਆ; ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਇ ॥ਰਹਾਉ॥

ਇਨਿ=ਇਸ ਮਾਇਆ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਗੁ=ਜਗਤ-ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮੋਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਭਾਵ ਮੋਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਇਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਛਲ ਵਾ ਦੁਖ ਰੂਪ ਬੂਝੈ=ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਹਿਤਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਖੇਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਹੱਟੀ ਕਰ ਲਵੋ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਹਾਣੁ ਹਟੁ ਕਰਿ ਆਰਜਾ; ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਵਥੁ ॥

ਹੇ ਪਿਤਾ ਜੀ! ਜੋ ਆਰਜਾ=ਉਮਰ ਨੂੰ ਹਾਣੁ=ਨਾਸ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਹਟੁ=ਦੁਕਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਚ ਨਾਮ ਰੂਪ ਵਥੁ=ਸੌਦਾ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੋ ਰਹੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਜੋ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹੀ ਹੱਟੀ ਹੈ।

ਸੁਰਤਿ ਸੋਚ ਕਰਿ ਭਾਂਡਸਾਲ; ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਤਿਸਨੋ ਰਖੁ ॥

ਸੁਰਤਿ=ਗਿਆਤ ਵਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪ੍ਰੀਤੀ ਭਾਂਡਸਾਲ=ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਰਖਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਰਤ ਨੇ ਸੋਚ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਣਾ ਹੈ ਇਹ ਭਾਂਡੇ ਹਨ। ਤਿਸ ਪਵਿੱਤਰ ਸੁਰਤ ਰੂਪ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨਾਮ ਰੂਪ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਰੱਖਣਾ ਕਰ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਵਣਜਾਰਿਆ ਸਿਉ ਵਣਜੁ ਕਰਿ; ਲੈ ਲਾਹਾ ਮਨ ਹਸੁ ॥੨॥

ਵਣਜਾਰਿਆ=ਵਣਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋ ਸੰਤ ਜਨ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਣਜੁ=ਵਪਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਸੁ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਪਿਤਾ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਸੰਤ ਰੂਪ ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਵਣਜ ਕਰਨਾ ਕਰੋ ਤੇ ਲਾਹਾ=ਨਫਾ ਲੈ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰੋ॥੨॥ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਹੱਟੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਤੁਰਨ ਫਿਰਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਦਾਗਰੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਾ ਦਈਏ। ਜਦੋਂ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸੌਦਾਗਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸੁਣਿ ਸਾਸਤ ਸਉਦਾਗਰੀ; ਸਤੁ ਘੋੜੇ ਲੈ ਚਲੁ ॥

ਘੋੜਿਆ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦਾ ਨਾਮ ਸੌਦਾਗਰੀ ਹੈ ਜੋ ਸੱਤ ਸਰੂਪ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਸੁਨਣਾ ਹੈ ਇਹ ਸੌਦਾਗਰੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸਤੁ=ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿਕ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਰੂਪ ਘੋੜਿਆ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚਲਦੇ ਹਾਂ। **ਅਥਵਾ:** ਸੱਤ ਘੋੜੇ ਭਾਵ ਵੈਰਾਗ, ਬਿਬੇਕ, ਖਟਸੰਪਤੀ, ਮੋਖ ਇਛਾ, ਸ੍ਵਣ, ਮੰਨਣ ਨਿਧਿਆਸਣ ਰੂਪ ਸੱਤ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚਲਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ ਸੌਦਾਗਰ ਲੋਕ ਖ਼ਰਚ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਿਜਾਂਦੇ ਹਨ ਏਧਰ।

ਖਰਚੁ ਬੰਨੁ ਚੰਗਿਆਈਆ; ਮਤੁ ਮਨ ਜਾਣਹਿ ਕਲੁ ॥

ਜੋ ਚੰਗਿਆਈਆ=ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਆਦਿ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਇਹ ਖਰਚੁ=ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਕਰੇ ਮਤਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਜਾਣੇ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ, ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ (ਕਲੁ=ਨਾਮ ਕਾਲ ਦਾ ਹੈ), ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆਯੂ ਦਾ ਹੀ ਕਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਗੇ ਭੁਖਾ ਹੀ ਮਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੈ ਦੇਸਿ ਜਾਹਿ; ਤਾ ਸੁਖਿ ਲਹਹਿ ਮਹਲੁ ॥੩॥

ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਦੇਸ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਮਹਲ ਦੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਂਗੇ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਆਪ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲਵੋ ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ।

ਲਾਇ ਚਿਤੁ ਕਰਿ ਚਾਕਰੀ; ਮੰਨਿ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਕੰਮੁ ॥

ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਲਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਏਹੀ ਚਾਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਨਾਮ ਦਾ ਮੰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਏਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਬੰਨੁ ਬਦੀਆ ਕਰਿ ਧਾਵਣੀ; ਤਾ ਕੋ ਆਖੈ ਧੰਨੁ ॥

ਜਿਵੇਂ ਚਾਕਰ ਬਣ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮਾਲਕ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਦੌੜਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਵਾ ਜਿਥੇ ਮੋਰਚਾ ਅੜਿਆ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਸੂਰਮੇ ਧਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਏਧਰ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਬਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਬੰਨੁ=ਰੋਕ ਰਖਣਾ ਹੈ ਏਹੀ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਸੂਰਮੇ ਧਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਚਾਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਨਕ ਵੇਖੈ ਨਦਰਿ ਕਰਿ; ਚੜੈ ਚਵਗਣ ਵੰਨੁ ॥੪॥੨॥

ਮੋਰਚਾ ਫਤਹਿ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕ ਤਾਂ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਨਦਰਿ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਅਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਆਕੀ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਫਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਵਗਣ=ਚੌਗਣਾ ਭਾਵ ਤੁਰੀਆ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਵੰਨੁ=ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੪॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੪੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੯੭]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਭ ਦਾਤਾ ਦਾਨਿ ਮਤਿ ਪੂਰਾ ਹਮ ਥਾਰੇ ਭੇਖਾਰੀ ਜੀਉ ॥ ਮੈ ਕਿਆ ਮਾਗਉ ਕਿਛੁ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਾਈ ਹਰਿ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰੀ ਜੀਉ ॥੧॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਬਨਵਾਰੀ ॥ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਗੁਪਤੋ ਵਰਤੈ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਦੇਖਿ ਨਿਹਾਰੀ ਜੀਉ ॥ਰਹਾਉ॥ ਮਰਤ ਪਇਆਲ ਅਕਾਸੁ ਦਿਖਾਇਓ ਗੁਰਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ਜੀਉ ॥ ਸੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਅਜੋਨੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਨੀ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਦੇਖੁ ਮੁਰਾਰੀ ਜੀਉ ॥੨॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਉ ਇਹੁ ਜਗੁ ਬਪੁੜੋ ਇਨਿ ਦੂਜੈ ਭਗਤਿ ਵਿਸਾਰੀ ਜੀਉ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈਐ ਸਾਕਤ ਬਾਜੀ ਹਾਰੀ ਜੀਉ ॥੩॥ ਸਤਿਗੁਰ ਬੰਧਨ ਤੋੜਿ ਨਿਰਾਰੇ ਬਹੁੜਿ ਨ ਗਰਭ ਮਝਾਰੀ ਜੀਉ ॥ ਨਾਨਕ ਗਿਆਨ ਰਤਨੁ ਪਰਗਾਸਿਆ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੀਉ ॥੪॥੮॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ॥
ਤੂ ਪ੍ਰਭ ਦਾਤਾ ਦਾਨਿ ਮਤਿ ਪੂਰਾ ਹਮ ਥਾਰੇ ਭੇਖਾਰੀ ਜੀਉ ॥

ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਵਾ ਰਖਿਅਕ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿਕ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਸਭੈ ਡਰਪਾਨੇ ॥ ਮਹਾ ਕਾਲ ਕੀ ਸਰਨ ਸਿਧਾਨੇ ॥੮੯॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚਰਿਤ੍ਰ ੪੦੪]

ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹਾਂਕਾਲ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਦਾਤਾ=ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ-ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਸ੍ਵਣ ਕਰਨੇ ਪੁਰ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ।

ਸੁਣਿਐ ਈਸਰੁ ਬਰਮਾ ਇੰਦੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗ ੨]

ਇਹ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿਕ ਸਭ ਮੰਗਤੇ ਤੇ ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਹੈਂ ਫੇਰ ਪੂਰਨ ਦਾਨ ਦੇਣ ਮਤਿ=ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਥਵਾ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਹੋ ਤੇ ਪੂਰਨ ਮੱਤ ਵਾਲੇ ਅਥਵਾ ਜੈਸੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਤਿ=ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾਨ ਕੋ ਦੇਤ ਅਜਾਨ ਕੋ ਦੇਤ ਜਮੀਨ ਕੋ ਦੇਤ ਜਮਾਨ ਕੋ ਦੈ ਹੈ ॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੩੫]

ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜੋ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚ ਕੀੜੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੋ।

ਸਾਖੀ—ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਇਕ ਵਾਰ ਧਾਰੀਵਾਲ ਨਹਿਰ ਦੇ ਪੁਲ 'ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਪੁਲ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪੱਥਰ ਚੀਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਖੁਸ਼ਕ ਪੱਥਰ ਵਿਚੋਂ ਕੀੜਾ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਕੁਝ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਦੱਸਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਰੁਕ ਗਏ, ਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭਾਈ ਇਹ ਸ਼ਕਰ ਖੋਰ ਕੀੜਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਇਸ ਕੀੜੇ ਨੂੰ ਇਥੇ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸਦੀ ਰੋਜ਼ੀ

ਸ਼ੱਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ੱਕਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਫਿਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪੰਗਤੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਸੈਲ ਪਥਰ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਏ ਤਾ ਕਾ ਰਿਜਕੁ ਆਗੈ ਕਰਿ ਧਰਿਆ ॥੧॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦]

੨. ਪਹਿਲੋ ਦੇ ਤੈਂ ਰਿਜਕੁ ਸਮਾਹਾ ॥ ਪਿਛੋ ਦੇ ਤੈਂ ਜੰਤੁ ਉਪਾਹਾ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦]

੩. ਪਾਖਣਿ ਕੀਟੁ ਗੁਪਤੁ ਹੋਇ ਰਹਤਾ ਤਾ ਚੋ ਮਾਰਗੁ ਨਾਹੀ ॥
ਕਹੈ ਧੰਨਾ ਪੂਰਨ ਤਾਹੂ ਕੋ ਮਤ ਰੇ ਜੀਅ ਡਰਾਂਹੀ ॥ [ਆਸਾ ਧੰਨਾ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੮]

ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਰਖਿਅਕ ਵਾ ਮਾਲਕ ਤੇ ਪੂਰਨ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਅਤੇ (**ਹਮ ਥਾਰੇ ਭੇਖਾਰੀ ਜੀਉ** ॥) ਹਮ=ਅਸੀਂ ਤਮਾਮ ਜੀਵ ਥਾਰੇ=ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸਭਿ ਮੰਗਤੇ ਫਿਰਿ ਦੇਖਹਿ ਆਕਾਰੁ ॥ [ਵਾਰ ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੪੨]

੨. ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਭਿਖਾਰੀਆ ਹਰਿ ਜਾਚਹਿ ਸਭ ਮੰਗ ਮੰਗਨਾ ॥ [ਵਾਰ ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੩੧੩]

੩. ਜਗਤੁ ਭਿਖਾਰੀ ਫਿਰਤੁ ਹੈ ਸਭ ਕੋ ਦਾਤਾ ਰਾਮੁ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯ ਅੰਗ ੧੪੨੮]

ਫਿਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾਤਾ, ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਹੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਮੰਗਣਾ ਹੈ ਮੰਗ ਲਵੋ ਤਾਂ ਕੀ ਮੰਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ।

ਮੈ ਕਿਆ ਮਾਗਉ, ਕਿਛੁ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਾਈ;
ਹਰਿ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰੀ ਜੀਉ ॥੧॥

ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਕੀ ਪਦਾਰਥ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਮੰਗਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਥਿਰੁ=ਅਚੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੩]

ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਕੀ ਮੰਗਾਂ?

ਸਾਖੀ—ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਲਛਮੀ ਆ ਕੇ ਮੱਥਾ ਰਗੜਦੀ ਸੀ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰ ਲਵੋ। ਪਰ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਛਲ ਨਾਲ ਤਾਣੀ ਬੁਨਾਉਣ ਲਈ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਕਿ ਕਮਾਲਿਆ! ਛੁਰੀ ਲਿਆ ਇਸ ਦਾ ਨੱਕ ਵੱਢੀਏ ਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਕੰਨ ਤੇ ਨੱਕ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਨਾਕਹੁ ਕਾਟੀ ਕਾਨਹੁ ਕਾਟੀ ਕਾਟਿ ਕੂਟਿ ਕੈ ਡਾਰੀ ॥
ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸੰਤਨ ਕੀ ਬੈਰਨਿ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਕੀ ਪਿਆਰੀ ॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੭੬]

ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਰ ਰੋਜ ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਆਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਾਇਆ ਦਾਸੀ ਭਗਤਾ ਕੀ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ॥ ਚਰਣੀ ਲਾਗੈ ਤਾ ਮਹਲੁ ਪਾਵੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੨੩੧]

ਇਕ ਦਿਨ ਲੋਈ ਨੇ ਦੇਖ ਲਈ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਤੋਂ ਲੋਈ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੌਣ ਸੀ ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੀ ਕਰਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੋ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਤਾਂ ਲੋਈ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਕ ਦੁਇ ਮੰਦਰਿ ਇਕ ਦੁਇ ਬਾਟ ॥ ਹਮ ਕਉ ਸਾਥਰੁ ਉਨ੍ ਕਉ ਖਾਟ ॥
ਮੂਡ ਪਲੋਸਿ ਕਮਰ ਬਧਿ ਪੋਥੀ ॥ ਹਮ ਕਉ ਚਾਬਨੁ ਉਨ ਕਉ ਰੋਟੀ ॥੩॥

[ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੧]

ਅਸੀਂ ਦਾਣੇ ਚੱਬਦੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਥੱਲੇ ਸਾਥਰੁ ਉੱਤੇ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾ ਕਰਕੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਲਛਮੀ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰ ਲਵੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਅਨੰਦ ਮਾਣੀਏ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਚੰਗੀ ਹੋਈ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਅੰਤ ਨੂੰ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਲੋਈ ! ਇਹ ਮਾਇਆ ਇਕ ਠੱਗਣੀ ਹੈ, ਇਕ ਵਾਰ ਚਮਤਕਾਰ ਕਰਕੇ ਠੱਗ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਠੀਕ ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਗੁਜਾਰਾ ਸੋਹਣਾ ਚਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਈ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜਦੋਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਗਿਆ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਲੱਛਮੀ ਆਈ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਲੋਈ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਜਾਹ। ਲੋਈ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਮਾਇਆ ਨੇ ਐਸਾ ਬਲ ਪਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਲੜ ਪਏ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਖੱਡੀਆਂ ਪੁੱਟਣ ਲੱਗੇ ਜਦੋਂ ਖੱਡੀਆਂ ਪੁੱਟੀਆਂ ਤਾਂ ਹੇਠੋਂ ਲੱਛਮੀ ਨਿਕਲ ਆਈ ਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਬਣ ਗਏ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਾ ਕੇ ਰਾਜੇ ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਧੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਧੀ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ, ਸਾਕ ਕਰਨ ਆਇਆ, ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਭਾਵ ਲੋਈ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਸਾਕ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋਂ ਉਹ ਲੜਕਾ ਕੈਸਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਈ ਦੇ ਭਰਾ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣਕੇ ਵਿਗੜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਭਾਵ ਚੁਸਤ ਸਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਰਾਜੇ ਦਾ ਲੜਕਾ ਤਾਂ ਸਿਧਾ ਸਾਧਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਅੱਲਾ ਦਿਤੇ ਨੂੰ ਸਾਕ ਕਰ ਜਾਹ ਤੇ ਉਹ ਰਾਜੇ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਧੀ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਸਾਕ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਪਰ ਤੇਰੇ ਵਜ਼ੀਰ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹਨ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਸਾਕ ਕਰ ਜਾਹ ਰਾਜੇ ਦਾ ਲੜਕਾ ਤਾਂ ਸੀਧਾ ਸਾਧਾ ਹੈ ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਬਦਲੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਵਜੀਰ ! ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਲਾ ਦਿੱਤੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਕ ਕਰਾਂਗਾ ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਵੋ, ਰਾਜੇ ਨੇ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਮਹਿਲ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਮੰਗਣੇ ਦੀ ਰਸਮ ਕਰ ਲਵੋ। ਜੁਲਾਹੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧੀ ਬੁਲਾ ਲਏ। ਅੱਲਾ ਦਿੱਤੇ ਨੂੰ ਚੌਕੀਂ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧੀ ਆ ਗਏ ਹਨ ? ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਆ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਇਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਇਕ-ਅੱਧੇ ਦਾ ਕੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਹਿਲ ਦੇ ਥੱਲੇ ਭੋਰੇ ਵਿੱਚ ਬਰੂਦ ਭਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਰੂਦ ਨੂੰ ਅਗਨੀ ਲਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਧਰ ਲੋਈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਛੇਤੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦੇ ਆਪਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਛੜ ਗਏ ਹਾਂ। ਭਗਤ ਜੀ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ

ਲੋਈ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ, ਤਾਂ ਵਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਮਹਿਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰੇ ਮੌਕੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਬੁਰਜ ਉਡ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਥੇ ਚਲ ਕੇ ਹੀ ਦੇਖਾਂਗੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਰਜ ਉਡਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਲੋਈ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ-ਸਬੰਧੀਆਂ ਸਮੇਤ ਮਹਿਲ ਨੂੰ ਅੱਗ ਨਾਲ ਖ਼ਤਮ ਹੋਇਆ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤਾਂ ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਇਆ ਛਲ ਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਮੈਂ ਐਸੇ ਪਦਾਰਥ ਕੀ ਮੰਗਾਂ ਜੋ ਅਚੱਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ।

ਹਰਿ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰੀ ਜੀਉ—ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪਿਆਰੀ=ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੇਣਾ ਕਰੋ **ਵਾ:** ਹੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਡੀ ਜਿੰਦ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਕਰੋ ॥੧॥

ਘਟਿ ਘਟਿ; ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਬਨਵਾਰੀ ॥

ਘਟਿ ਘਟਿ=ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ **ਵਾ**; ਸਾਰੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਸ ਜੋ ਰਵਿ=ਬਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਨਵਾਰੀ=ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਬਾਗ ਦਾ ਮਾਲੀ ਹੈ।

ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਗੁਪਤੋ ਵਰਤੈ;
ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਦੇਖਿ ਨਿਹਾਰੀ ਜੀਉ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਜਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਥਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹੀਅਲਿ=ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਪਰ ਗੁਪਤ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈਂ **ਵਾ:** ਜਲ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਵਤਾ ਰੂਪ, ਥਲ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ ਰੂਪ, ਮਹੀ=ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਨਿਮਰਤਾ ਰੂਪ, ਅਲਿ=ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਰਖੋਭ ਰੂਪ **ਵਾ:** ਜਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਵੀ ਭੂਤ, ਥਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚੱਲ ਰੂਪ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਮਾਂ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰੂਪ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਪਰ ਗੁਪਤ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਿਆ ਰਵਿਆ ਵਿਚਿ ਵਣਾ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩]

ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਤ ਕਰਕੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਨਿਹਾਰੀ=ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ ਜੀ, **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਦੇਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਖਿਆਤ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਰੀ=ਦਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੀ।

ਮਰਤ ਪਇਆਲ ਅਕਾਸੁ ਦਿਖਾਇਓ;
ਗੁਰਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ਜੀਉ ॥

ਮਰਤ=ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ, ਪਇਆਲ=ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਵਿੱਚ, ਅਕਾਸੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਆਪ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਮਰਤ=ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਇਆਲੁ=ਦੈਂਤਾਂ ਵਾ ਸੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਾਸੁ=ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਰਤ=ਮਾਰ ਕੇ ਪਇਆਲ= ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਦਾ ਅਕਾਸੁ ਭਾਵ ਸਰੂਪ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਵਾ : ਮਰਤ=ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ, ਪਇਆਲ=ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸੁ-ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ॥ **ਵਾ:** ਜੋ ਮਰਤ=ਮਧਮ ਕਰਮ

ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਪਇਆਲ=ਕਨਿਸਟ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਅਕਾਸੁ=ਉੱਤਮ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਸਭ ਵਿੱਚ ਆਪ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰਿ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਧਾਰੀ=ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੀ, **ਵਾ:** ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੀ।

ਸੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਅਜੋਨੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਨੀ; ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਦੇਖੁ ਮੁਰਾਰੀ ਜੀਉ ॥੨॥

ਸੋ=ਤਤ ਪਦ ਦਾ ਲਖ ਅਰਥ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ=ਬਿਆਪਕ ਹੈ, ਅਜੋਨੀ=ਜੂਨੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਜਨਮਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾ ਤਿਸੁ ਬਾਪੁ ਨ ਮਾਇ ਕਿਨਿ ਤੂ ਜਾਇਆ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੭੯]

੨. ਨ ਤਾਤੈ ਨ ਮਾਤੈ ॥ ਨ ਜਾਤੈ ਨ ਪਾਤੈ ॥੪॥੧੪੮॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ]

ਵਾ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਵਾ : ਦਿਬਿਓ ਖਾਣੀ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਦਿਬਿਓ ਪਾਤ ਖਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤਾਮਸੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ—ਦੈਂਤ ਭੂਤ ਆਦਿਕ ਹਨ। ਰਾਜਸੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਗੀ ਵਾ ਸੁਰਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਸਾਂਤਕੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਜਨਮ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਤੇ ਐਸਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਭੀ=ਹੁਣ ਭੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਨੀ=ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਐਸੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :

ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਦੇਖੁ ਮੁਰਾਰੀ ਜੀਉ ॥—ਉਸਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਖਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੁਹਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ ਮੁਕਰ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ ॥
ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੬੮੪]

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੁਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਵਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਧ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਫੁੱਲ ਵਿੱਚ ਮਹਿਕ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤੀ ਰੂਪੀ ਨਾਸਕਾਂ ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਸੁਗੰਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ **ਵਾ:** ਇਹ ਜੀਵ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੁਰਾਰੀ=ਮੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਕਰੋ ਜੀ **ਵਾ:** ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਬਿਰਤੀ ਅਰੂਢ ਚੇਤਨ ਹੋ ਕੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਖਣਾ ਕਰੋ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਜੇ ਉਹ ਬਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਹੈ ਫਿਰ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ :—

ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਉ ਇਹੁ ਜਗੁ ਬਪੁੜੋ; ਇਨਿ ਦੂਜੈ ਭਗਤਿ ਵਿਸਾਰੀ ਜੀਉ ॥

ਇਹ ਜਗੁ=ਜਗਤ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਪੁੜੋ=ਵਿਚਾਰੇ ਜੀਵ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਵਾ : ਇਹਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਕਲੇਸ਼ ਪਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਇਹ ਜੀਵ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਕਿਉਂ ਹਨ ? ਉੱਤਰ :—(ਇਨਿ ਦੂਜੈ ਭਗਤ ਵਿਸਾਰੀ ਜੀਉ ॥)—ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਦੂਜੈ=ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਲਗ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਸਾਰੀ=ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜੀ, **ਵਾ:** ਦੇਖਣ, ਖਾਣ ਅਤੇ ਸੁੰਘਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਸਰਦੀ ਹੈ ਜੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਫਿਰ ਇਹ ਜੀਵ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਉੱਤਰ :—

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈਐ; ਸਾਕਤ ਬਾਜੀ ਹਾਰੀ ਜੀਉ ॥੩॥

ਜੇ ਇਹ ਜੀਵ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈਐ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਿਲਿਐ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੈ ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਜੇ ਹੋਇ ॥
ਅੰਤਰ ਆਤਮੈ ਜੋ ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਕਹੀਐ ਸੋਇ ॥੩॥ [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਃ ੨, ਅੰਗ ੭੯੧]

ਸਾਕਤ ਬਾਜੀ ਹਾਰੀ ਜੀਉ ॥੩॥—ਪਰ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਮੋਲਕ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਬਾਜੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗ ਕੇ ਹਾਰੀ=ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜੀ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰ ਬੰਧਨ ਤੋੜਿ ਨਿਰਾਰੇ; ਬਹੁੜਿ ਨ ਗਰਭ ਮਝਾਰੀ ਜੀਉ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਤ੍ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਪੁਣੇ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਕਰਕੇ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਰੂਪੀ ਜੇਲ੍ਹਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ। ਸਾਖੀ—ਜਿਵੇਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ੫੨ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਐਸੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਏ ਕਿ ਫਿਰ ਜੇਲ੍ਹਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਸਨ।

*ਨਾਨਕ ਗਿਆਨ ਰਤਨੁ ਪਰਗਾਸਿਆ;
ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੀਉ ॥੪॥੮॥*

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਾਖਿਆਤ ਹੋ ਕਰਕੇ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ! ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਰਤਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। **ਵਾ:** ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਪਰਗਾਸਿਆ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ=ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ ॥੪॥੮॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੪੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੫੯੯]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸੇਵਕ ਸੇਵ ਕਰਹਿ ਸਭਿ ਤੇਰੀ ਜਿਨ ਸਬਦੈ ਸਾਦੁ ਆਇਆ ॥ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਆ ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਨਿਤ ਸਾਚੇ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਇਆ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ਏਕੋ ਸਚਾ ਸਚੁ ਤੂ ਕੇਵਲੁ ਆਪਿ ਮੁਰਾਰੀ ॥ਰਹਾਉ॥ ਜਾਗਤ ਰਹੇ ਤਿਨੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਸਬਦੇ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ॥ ਗਿਰਹੀ ਮਹਿ ਸਦਾ ਹਰਿ ਜਨ ਉਦਾਸੀ ਗਿਆਨ ਤਤ ਬੀਚਾਰੀ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਰਾਖਿਆ ਉਰ ਧਾਰੀ ॥੨॥ ਇਹੁ ਮਨੂਆ ਦਹ ਦਿਸਿ ਧਾਵਦਾ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਇਆ ॥ ਮਨਮੁਖ ਮੁਗਧੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤੈ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੇ ਤਾ ਨਾਉ ਪਾਏ ਹਉਮੈ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥੩॥ ਹਰਿ ਜਨ ਸਾਚੇ ਸਾਚੁ ਕਮਾਵਹਿ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ ॥ ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਲਏ ਪ੍ਰਭਿ ਸਾਚੈ ਸਾਚੁ ਰਖਿਆ ਉਰ ਧਾਰੀ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਵਹੁ ਗਤਿ ਮਤਿ ਪਾਈ ਏਹਾ ਰਾਸਿ ਹਮਾਰੀ ॥੪॥੧॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧, ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸੋਰਠ ਰਾਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਹਲਾ ੩=ਤੀਸਰੇ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਘਰੁ ੧=ਪਹਿਲੇ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। **੧**=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ **ੴ**=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ **ਸਤਿ**=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ **ਗੁਰ**=ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਕਰਨ ਕਾਰਨ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ, ਸਤਿਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਲੇ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਹਿ ਬਨਿ ਆਵੈ ॥ [ਸਵਈਏ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੩੯੬]

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਿਰਤਕ ਕਉ ਪਾਇਓ ਤਨਿ ਸਾਸਾ ਬਿਛੁਰਤ ਆਨਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥**
ਪਸੂ ਪਰੇਤ ਮੁਗਧ ਭਏ ਸ੍ਰੋਤੇ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਮੁਖਿ ਗਾਇਆ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੪]

ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਅਪਾਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੀ ਦੇਖੁ ਵਡਾਈ ॥ ਤਾ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੪]

੨. **ਜੈਸਾ ਤੂ ਤੈਸਾ ਤੁਹੀ ਕਿਆ ਉਪਮਾ ਦੀਜੈ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੮]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭੂਤਾਂ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਬਿਆਸਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਕੁੰਠ ਦੇ ਸਮਾਨ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਬਨਾਉਣਾ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੋਬਿੰਦਵਾਲੁ ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰੀ ਸਮ ਜਲੵਨ ਤੀਰਿ ਬਿਪਾਸ ਬਨਾਯਉ ॥ [ਸਵਈਏ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੪੦੦]

ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ੮੪ ਕੱਟਣ ਲਈ ੮੪ ਪਉੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਬਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ੮੪ ਵਾਰੀਂ ਸਣੇ ਕੇਸ਼ੀਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ੮੪ ਪਾਠ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਵ ਇਕ-ਇਕ ਪਉੜੀ ਤੇ ਇਕ-ਇਕ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜੀ ੮੪ ਕੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸਭ ਨੂੰ ਜੀਅ ਦਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਛਮੀ ਖੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਧੀਆਂ ਸਨਮੁਖ ਖੜੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਰਿੱਧੀਆਂ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਜੋਗੀ ਜਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੋਹਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਨੂੰ ਤੱਕਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਆਗਿਆ ਕਰਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਿਆਗੀ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰਸਦਾਂ ਦੇ ਗੱਡੇ ਦਰਵਾਜੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਤਨੀ ਰਸਦ ਲੈਂਦੇ ਉਸ ਨਾਲ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਗਈ ਤੱਕ ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਬਚਿਆ ਲੰਗਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀਆ ਨੂੰ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਘੜੇ ਵੀ ਮੂਧੇ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ। ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਰਿਜੁ ਕਰਿ ਦਾਹਿਣੈ ਸਿਧਿ ਸਨਮੁਖ ਮੁਖੁ ਜੋਵੈ ॥
ਰਿਧਿ ਬਸੈ ਬਾਂਵਾਂਗਿ ਜੁ ਤੀਨਿ ਲੋਕਾਂਤਰ ਮੋਹੈ ॥
ਰਿਦੈ ਬਸੈ ਅਕਹੀਉ ਸੋਇ ਰਸੁ ਤਿਨ ਹੀ ਜਾਤਉ ॥
ਮੁਖਹੁ ਭਗਤਿ ਉਚਰੈ ਅਮਰੁ ਗੁਰੁ ਇਤੁ ਰੰਗਿ ਰਾਤਉ ॥ [ਸਵਈਏ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੩੯੪]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤਿਅੰਤ ਤਿਆਗੀ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜੈਸੀ ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖੰਡੈ ਸਾਇਰੀ ਨੇ ਸੰਕਲਪ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਸਟ ਭੁਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣ ਮਾਈ ਦਾਸ ਨੇ ਸੰਕਲਪ ਕੀਤਾ ਮੈਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੈਸਾ ਵੀ ਕੋਈ ਉਪਾਸ਼ਕ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਯ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਬੇਣੀ ਪੰਡਤ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਿਆ। ਪ੍ਰੇਮੇ ਕੋਹੜੀ ਜੈਸੇ ਰਾਜੀ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਥੋ ਮੁਰਾਰੀ ਨਾਮ ਰੱਖਕੇ ਇਕ ਮੰਜੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ।

ਸਾਖੀ—ਦੁਆਬੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਸੀ ਉਥੋਂ ਦਾ ਇਕ ਲੰਗੜਾ ਸਿਖ ਸੀ। ਜੋ ਬਿਆਸਾ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲਈ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਦਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਡੰਗੋਰੀ ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਡੰਗੋਰੀ ਖੋਹ ਲਈ, ਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਖਿਝਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਰੋਗ ਨਵਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇਰੀ ਲੱਤ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ? ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਡੰਗੋਰੀ ਵਾਪਸ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਦਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਇਧਰ ਸਾਰੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਵੀ ਪਰੋਸ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਸੰਗਤ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਛਕਣਗੇ ਤਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਮੁਖ ਵਿੱਚ ਗਰਾਹੀ ਪਾਵਾਂਗੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਲਾਂਗਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਆਪ ਭੋਜਨ ਛਕੋ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਾਡਾ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਦਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹਾਂ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਸਿੱਖ ਵੀ ਆ ਪਹੁੰਚਾ ਤੇ ਦਹੀਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਕੀਤਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਕੇ ਪਿਛੋਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਭਾਈ ! ਦੇਰ ਕਿਉਂ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸੀ ਕਿ ਨੰਬਰਦਾਰ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇਰੀ ਲੱਤ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਤੇਰੀ ਲੱਤ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਾਹ ਹੁਸੈਨ ਪਾਸ ਬਾਹਰ ਜਾਹ ਉਸਨੂੰ ਕਹੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਲੱਤ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿਓ। ਹੁਸੈਨ ਪਾਸ ਜੇ ਕੋਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ

ਕੁਟਦਾ ਸੀ ਇਹ ਸਿੱਖ ਡਰਦਾ-ਡਰਦਾ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ। ਜਦੋ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਲੋਤਰ ਭਾਵ ਡੰਡਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਪਿਆ ਤੇ ਡੰਗੋਰੀ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਭੁਲ ਗਿਆ, ਤੇ ਕੁਝ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਲੱਤ ਠੀਕ ਹੋਈ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਲੱਤ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਠੀਕ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਲਾਈ ਹੈ। ਹੰਸ ਚੋਗ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਹੁਸੈਨ ਬਾਰੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਹ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰ ਨਿਮਾਣਾ॥ ਕੀਤੇ ਕੌਲ ਜਰੂਰੀ ਹੀ ਜਾਣਾ॥
ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਮਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ॥ ਮਨ ਲੱਗਾ ਵੇਪਰਵਾਹ ਦੇ ਨਾਲ॥ [ਹੰਸ ਚੋਗ ਗ੍ਰੰਥ]

ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਘਰੁ=ਸੁਰਤਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੇਵਕ ਸੇਵ ਕਰਹਿ ਸਭਿ ਤੇਰੀ; ਜਿਨ ਸਬਦੈ ਸਾਦੁ ਆਇਆ॥

ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜੀ! ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਧਾਰਕੇ, ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਸਭਿ=ਸਾਰੇ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੇਵਾ ਸਫਲੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਸਾਦੁ=ਅਨੰਦ ਆਇਆ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਕਿ ਭਾਈ ਜਾਲਮ ਸਿੰਘ! ਪਿਆਸ ਬੜੀ ਡਾਢੀ ਲੱਗੀ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗੜਵਈ ਭਾਈ ਜਾਲਮ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਕ ਅਮੀਰ ਘਰ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬਾਟਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਮਲ ਹੱਥ ਦੇਖੇ ਤੇ ਪੁਛਿਆ ਭਾਈ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਨੌਕਰ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਾਣੀ ਡੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਤੇ ਅੰਗ ਮੁਰਦੇ ਸਮਾਨ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਹਨ ਫਿਰ ਉਹ ਸਿਖ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ, ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਤਾ ਕਿਛੁ ਪਾਏ ਮਾਨੁ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੪੭੪]

ਮਨ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣੀ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਜੇ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਕਰਕੇ ਪੱਖਾ ਫੇਰੇ ਪਾਣੀ ਢੋਵੇ, ਆਟਾ ਪੀਸਣਾ ਕਰੇ ਫਿਰ ਤਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਪੱਖੇ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਲਕੇ, ਆਟਾ ਪੀਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੱਕੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹਨ ਤੇ ਮਾਸ਼ਕੀ ਪਾਣੀ ਢੋਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ ਮੰਧੇ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਨਾਹੀ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੧]

ਮਾਣ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਸਫਲੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਮਾਣ ਨੂੰ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਵਾ ਮਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸੇਵਕੁ ਸੇਵ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕਿਆ ਕੋ ਕਹੈ ਬਹਾਨਾ॥**
ਐਸਾ ਇਕੁ ਤੇਰਾ ਖੇਲੁ ਬਨਿਆ ਹੈ ਸਭ ਮਹਿ ਏਕੁ ਸਮਾਨਾ॥੧॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੯੭]

੨. **ਕਾਹੂ ਫਲ ਕੀ ਇਛਾ ਨਹੀ ਬਾਛੈ॥**
ਕੇਵਲ ਭਗਤਿ ਕੀਰਤਨ ਸੰਗਿ ਰਾਚੈ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੪]

੩. **ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ॥ ਤਿਸ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤਿ ਸੁਆਮੀ॥**
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੬]

ਪ੍ਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪ ਜਪੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਵੇ ਇਹ ਮੁਖ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਧੂੜਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰਸਿਖ ਕੀ ਜੋ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੩੦੬]

ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਦੂਸਰੇ ਉਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਪ੍ਰਥਮੇ ਮਨੁ ਪਰਬੋਧੈ ਅਪਨਾ ਪਾਛੈ ਅਵਰ ਰੀਝਾਵੈ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੧]

੨. **ਪਹਿਲੋਂਦੇ ਜੜ ਅੰਦਰਿ ਜੰਮੈ ਤਾ ਉਪਰਿ ਹੋਵੈ ਛਾਂਉ ॥**

[ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੮੮]

ਜੇ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉੱਪਰ ਛਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪੀ ਜੜ੍ਹ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਉੱਪਰ ਅਸਰ ਪਾਉਣ ਰੂਪ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਬੋਲਨੇ ਕਰਕੇ ਸਭ ਉਪਰ ਛਾਇਆ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਸੇਵਕ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਸਾਰੇ ਸੇਵਕ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਾਦੁ=ਅਨੰਦ ਆਇਆ ਹੈ। ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਵਾਦ ਕੈਸਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਭ ਰਸ ਮੀਠੇ ਮੁਖਿ ਲਗਹਿ ਜਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੬੬]

ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਬਸਹਿ ਸਾਧ ਕੀ ਰਸਨਾ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੩]

੨. **ਨਾਨਕੁ ਕਹਤ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਲੋਗਾ ਸੰਤ ਰਸਨ ਕੋ ਬਸਹੀਅਉ ॥**

[ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੦]

ਪੀਪੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕਿਥੇ ਵਸਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, ਰਸਨਾ ਤੇ, ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਚੀਤਿ ਆਵੈ ਤਾਂ ਮਹਾ ਅਨੰਦ ॥ ਚੀਤਿ ਆਵੈ ਤਾਂ ਸਭਿ ਦੁਖ ਭੰਜ ॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੧]

ਨੋਟ—ਇਹ ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਲੱਗੇਗਾ। ੨. ਦੂਜਾ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਲੋਕ ਰੋਕੇ ਤੋਂ ਵੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣੋ ਨਾ ਹਟਦੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਦਬ ਰਖਣ ਲਈ ਸੰਤ ਤਾਬਿਆ ਬੈਠਨ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਬੈਠਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭਾਈ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤਾਬਿਆ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਪਰ ਸਾਡਾ ਮਨ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਤਨੀ ਨਿਮਰਤਾ ਰਖਦੇ ਸਨ। ੩. ਤੀਜਾ ਰਸਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਸਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਹੀ ਲਿਵ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੪. ਚੌਥਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਪੰਜਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਜਪਣ ਜਪਾਉਣ ਦਾ ਸਾਦੁ=ਅਨੰਦ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੜ ਲਗਦੇ ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਪਿਆਰਾ ਵੀਸਰੈ ਰੋਗੁ ਵਡਾ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੧]

ਇਉਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਰਸ ਫਿਕੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਫਰੀਦਾ ਸਕਰ ਖੰਡੁ ਨਿਵਾਤ ਗੁੜੁ ਮਾਖਿਉ ਮਾਂਝਾ ਦੁਧੁ ॥
ਸਭੇ ਵਸਤੂ ਮਿਠੀਆਂ ਰਬ ਨ ਪੁਜਨਿ ਤੁਧੁ ॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੯]

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਸਭ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦਾਨ ਕਰ ਲਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲਾਖ ਅਰਬ ਖਰਬ ਦੀਨੋ ਦਾਨੁ ॥ ਜਾ ਮਨਿ ਵਸਿਓ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੦੨]

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਆ; ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ॥

ਮਨ ਤੇ ਮਲ-ਵਿਖੇਪ, ਅਵਰਨ ਦੀਆਂ ਮੈਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਵਿਚਹੁ=ਅੰਦਰੋਂ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾਇਆ=ਨਾਸ ਭਾਵ ਮੇਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਵਿਖੇਪਤਾ ਤੇ ਅਵਰਨ ਦਾ ਪੜਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਜਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਮੈਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਭਿਮਾਨ ਰੂਪ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਮਨ ਰੂਪ ਡੱਡੂ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਦੇਸ=ਆਤਮਾ ਦੀ ਬਿਦੇਸ=ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੂਪੁ ਭਰਿਓ ਜੈਸੇ ਦਾਦਿਰਾ ਕਛੁ ਦੇਸੁ ਬਿਦੇਸੁ ਨ ਬੂਝ ॥ [ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਉ, ਅੰਗ ੩੪੬]

ਅਨਦਿਨੁ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਨਿਤ ਸਾਚੇ; ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਇਆ ॥੧॥

ਉਹ ਉਜਲ ਮਨ ਵਾਲੇ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਇਕ ਰਸ ਨਿਤ ਹੀ ਸਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ ਸੋਭਨੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਹੇ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮੈਲੇ ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਲੋਕ ਰਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਸਾਹਾ ਹੈ, ਮਿਲਾਪ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰਖਣ ਲਈ ਬਾਹਰੋਂ ਸਾਦਾ-ਸਾਧਾਰਣ ਵੇਸ ਰਖਦੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨ੍ ਪਟੁ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਗੁਦੜੁ ਤੇ ਭਲੇ ਸੰਸਾਰਿ ॥
ਤਿਨ੍ ਨੇਹੁ ਲਗਾ ਰਬ ਸੇਤੀ ਦੇਖਨ੍ੇ ਵੀਚਾਰਿ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੭੩]

ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ; ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ=ਸੁਆਮੀ, ਮਾਲਕ ! ਹਮ=ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰਿਕ=ਬੱਚੇ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਸ਼ਰਣ ਤੱਕੀ ਹੈ ਵਾ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਓਟ ਹੈ।

ਏਕੋ ਸਚਾ ਸਚੁ ਤੂ; ਕੇਵਲੁ ਆਪਿ ਮੁਰਾਰੀ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੂੰ ਇਕੋ ਸੱਚਾ ਪਿਛੇ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਭੀ ਤੂੰ ਇਕੋ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਇਕ ਮੁਰਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। **ਵਾ:** ਇਕੋ ਸੱਚੇ ਦਾ ਸ੍ਰਵਨ ਕਰਕੇ, ਇਕੋ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਦਾ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਨਿਧਿਆਸਣ ਦੁਆਰਾ ਕੈਵਲ ਮੋਖ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥

ਜਾਗਤ ਰਹੇ ਤਿਨੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ; ਸਬਦੇ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ॥

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜਾਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ—ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਘਨ ਸੁਖੋਪਤ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨਣ ਤੋਂ ਅਗਨੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਬਿਰਛਾਂ ਦੀ ਸੁਖੋਪਤ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਰਸ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਸੁਪਨ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪੁਰਸ਼ ਜਾਗਰਤ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਮੰਨੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪ ਪੁੰਨ, ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਮਰ ਪੁਰਸ਼ ਘਨ ਸੁਖੋਪਤ ਪਥਰ ਵੱਤ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਜਸੁ ਸੁਨਹਿ ਨ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਵਹਿ ॥ ਬਾਤਨ ਹੀ ਅਸਮਾਨੁ ਗਿਰਾਵਹਿ ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੨]

ਵਿਸ਼ਈ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਿਰਛਾਂ ਵੱਤ ਸੁਖੋਪਤ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸੁਖ ਲਈ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਵਤ ਸੁਪਨ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਨਾਨ੍ਹਾ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਦੀ ਜਾਗਰਤ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਵਧਾਨ ਏਕਾਗਰ ਚੀਤ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਹਉਮੈ ਕਰਕੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਅਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਜਾਗ੍ਰਣੁ ਨ ਹੋਵਈ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਨ ਪਵਈ ਥਾਇ ॥

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੩੪੭]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ :

ਗਿਰਹੀ ਮਹਿ ਸਦਾ ਹਰਿ ਜਨ ਉਦਾਸੀ; ਗਿਆਨ ਤਤ ਬੀਚਾਰੀ ॥

ਹਰੀ ਦੇ ਭਗਤ ਜਨ ਗਿਰਹੀ ਮਹਿ=ਗ੍ਰਿਸਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਦਾ ਉਪਰਾਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਤ ਸਰੂਪ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬੀਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਸਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਦਮੀ ਪੂਰਨ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਚਾਵਲ ਤੁਖ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕੌੜੇ ਤੇ ਮੈਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਹਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਚਾਵਲ ਤੁਖ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕੌੜੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਲੇ ਹੋ ਕੇ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਰੂਪੀ ਚਾਵਲ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਰੂਪ ਤੁਖ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤਪਦੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੌੜਾ ਸ਼ਰਾਪ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਮੈਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਕਰਕੇ ਲਿਵ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਟੁੱਟਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਔਲਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਤੁਖ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਚੌਲਾਂ ਵਾਂਗ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਰਾਪ ਦੇਣ ਰੂਪ ਕੌੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨ ਮੈਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਕਰਕੇ ਲਿਵ ਵੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਰਹਿਤਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਆਸ੍ਰਮ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਕਰਕੇ ਪਲਦੇ ਹਨ। ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਸਭ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਕਿ ਗਿਰਹੀ ਸੇਵਕ ਸਾਧਿਕਾ ਗੁਰਮਤੀ ਲਾਗੇ ॥
ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸੁ ਜਾਗੇ ॥੭॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੯]

ਹਰੀ ਦੇ ਭਗਤ ਜਨ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਇ ਹੀ ਉਦਾਸ ਹਨ ਸਾਖੀ :—ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਭੀ ਤਪੜੀ ਗੰਢ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਭੀ ਹੈ ਪਰ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋਇ ਭਾਣਾ ਮੰਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਰਸ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਈ ਬਾਪ ਪੁਤ੍ਰ ਸਭਿ ਹਰਿ ਕੇ ਕੀਏ ॥
ਸਭਨਾ ਕਉ ਸਨਬੰਧੁ ਹਰਿ ਕਰਿ ਦੀਏ ॥੧॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੯੪]

ਬੈਂਕ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਵਾਂਗ ਗੁਰਸਿੱਖ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਉਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ;
ਹਰਿ ਰਾਖਿਆ ਉਰ ਧਾਰੀ ॥੨॥

ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ, ਸਦਾ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਰਖਿਆ ਹੈ **ਵਾ:** ਹਰਿ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਦੇ ਹਨ ॥੩॥ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਜੋ ਲੋਕ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ? ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦਸੋ ਜੀ।

ਇਹੁ ਮਨੂਆ ਦਹ ਦਿਸਿ ਧਾਵਦਾ; ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਇਆ ॥

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮਨ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਦੌੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ-ਸੁੰਘਣ ਵਿੱਚ, ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭੁਲਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਨਿਤਾ ਛੋਡਿ ਬਦ ਨਦਰਿ ਪਰ ਨਾਰੀ ॥
ਵੇਸਿ ਨ ਪਾਈਐ ਮਹਾ ਦੁਖਿਆਰੀ ॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੮]

ਮਨਮੁਖ ਮੁਗਧੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤੈ; ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥

ਉਹ ਮਨਮੁਖ ਤੇ ਮੂਰਖ ਹਨ ਜੋ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਆਪਣਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨਿਸਫਲ ਹੀ ਗਵਾਇਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੇ ਤਾ ਨਾਉ ਪਾਏ; ਹਉਮੈ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥੩॥

ਜੇਕਰ ਇਹ ਜੀਵ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹਉਮੈ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਾ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਉਹੀ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਜਾਣੋ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਗੁਰੁ ਲਾਗਾ ਤਬ ਜਾਨੀਐ ਮਿਟੈ ਮੋਹੁ ਤਨ ਤਾਪ ॥
ਹਰਖ ਸੋਗ ਦਾਝੈ ਨਹੀ ਤਬ ਹਰਿ ਆਪਹਿ ਆਪਿ ॥੧੯੬॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਅੰਗ ੧੩੭੪]

ਹਰਿ ਜਨ ਸਾਚੇ ਸਾਚੁ ਕਮਾਵਹਿ; ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ ॥

ਉਹ ਹਰੀ ਦੇ ਜਨ ਸੱਚੇ ਹਨ ਤੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਲਏ ਪ੍ਰਭਿ ਸਾਚੈ; ਸਾਚੁ ਰਖਿਆ ਉਰ ਧਾਰੀ ॥

ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਹੀ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਅਭੇਦ ਕਰ ਲਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ **ਵਾ:** ਫੇਰ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਹੰਕਾਰ ਛਡ ਕੇ ਇਉਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪੇ ਹੀ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਮੇਲ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਨਿਰਗੁਣਿਆਰੇ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰ ਕੇ ਸੱਚੇ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

ਨਾਨਕ ਨਾਵਹੁ ਗਤਿ ਮਤਿ ਪਾਈ; ਏਹਾ ਰਾਸਿ ਹਮਾਰੀ ॥੪॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਗਤਿ=ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਡੀ ਰਾਸਿ=ਪੂੰਜੀ ਹੈ। ਹੇ ਭਾਈ ! ਇਹੀ ਨਾਮ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਅਸਲੀ ਪੂੰਜੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਕਰੋ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਬੀਰ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਜਨਕਾਦਿਕਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪੋ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਜਾਓਂਗੇ ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੪੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੦੧]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਸੋ ਸਿਖੁ ਸਖਾ ਬੰਧਪੁ ਹੈ ਭਾਈ ਜਿ ਗੁਰ ਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚਿ ਆਵੈ ॥ ਆਪਣੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ ਭਾਈ ਵਿਛੁੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਖੁ ਕਦੇ ਨ ਪਾਵੈ ਭਾਈ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਪਛੋਤਾਵੈ ॥੧॥ ਹਰਿ ਕੇ ਦਾਸ ਸੁਹੇਲੇ ਭਾਈ ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਦੁਖ ਕਾਟੇ ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥ ਇਹੁ ਕੁਟੰਬੁ ਸਭੁ ਜੀਅ ਕੇ ਬੰਧਨ ਭਾਈ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾ ਸੈਂਸਾਰਾ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਬੰਧਨ ਟੂਟਹਿ ਨਾਹੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰਾ ॥ ਕਰਮ ਕਰਹਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਨ ਪਛਾਣਹਿ ਮਰਿ ਜਨਮਹਿ ਵਾਰੋ ਵਾਰਾ ॥੨॥ ਹਉ ਮੇਰਾ ਜਗੁ ਪਲਚਿ ਰਹਿਆ ਭਾਈ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ ਹੀ ਕੇਰਾ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਹਲੁ ਪਾਇਨਿ ਗੁਣ ਗਾਵਨਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਹੋਇ ਬਸੇਰਾ ॥ ਐਥੈ ਬੂਝੈ ਸੁ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹੈ ਤਿਸੁ ਕੇਰਾ ॥੩॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਦਇਆਲੁ ਹੈ ਭਾਈ ਵਿਣੁ ਭਾਗਾ ਕਿਆ ਪਾਈਐ ॥ ਏਕ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸਭ ਊਪਰਿ ਜੇਹਾ ਭਾਉ ਤੇਹਾ ਫਲੁ ਪਾਈਐ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ॥੪॥੬॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੀ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤਰ ਦੇ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿੱਖ ਤੇ ਸਬੰਧੀ ਕੌਣ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਤਾਂ :

ਸੋ ਸਿਖੁ ਸਖਾ ਬੰਧਪੁ ਹੈ ਭਾਈ; ਜਿ ਗੁਰ ਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚਿ ਆਵੈ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਭਾਣੇ=ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ, ਸਖਾ=ਪਿਆਰਾ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਸਬੰਧੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੪੨]

੨. ਸਾਬਤ ਸੂਰਤਿ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੪]

ਕਿ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨਾਮ ਜਪੇ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਦਾਨ ਕਰੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਰੋਮ ਆਦਿਕ ਕਟਾਉਣ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਰੱਖੇ, ਸਿਰ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਵੇ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਜੈਸੀ ਉਪਜੀ ਪੇਡ ਤੇ ਜਉ ਤੈਸੀ ਨਿਬਹੈ ਓੜਿ ॥
ਹੀਰਾ ਕਿਸ ਕਾ ਬਾਪੁਰਾ ਪੁਜਹਿ ਨ ਰਤਨ ਕਰੋੜਿ ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੨]

ਜਿਵੇਂ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਕੋਮਲ ਲਗਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਨਿਰਵਿਘਨ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਲੱਕੜੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਹ-ਰੂਪੀ ਲਗਰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਰੂਪ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜੰਮਦੇ ਹਾਂ

ਉਦੋਂ ਕੋਈ ਅਮਲ, ਚੁਗਲੀ, ਨਿੰਦਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਕੋਈ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੱਚਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਕੁਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਸੋ ਤੈਸੋ ਫਲੁ ਖਾਇ ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੯]

ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਦਵੈਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਮਰ ਦੇ ਓੜਿ=ਅੰਤ ਤੱਕ ਨਿਭ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹੀਰਾ=ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਕਿਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਰਤਨ ਵਤ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਐਸੇ ਅਮੋਲਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕੇਸ ਮੁਨਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਦਸ਼ਕਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਮੂੰਡਿਆ ਨਹੀ ਕੇਸ ਮੁੰਡਾਏ ਕਾਂਇ ॥
ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋ ਮਨ ਕੀਆ ਮੂੰਡਾ ਮੂੰਡੁ ਅਜਾਂਇ ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੯]

ਜੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਸਿਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਰੂਪੀ ਕੇਸ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਕੱਟੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਿਰ ਦੇ ਮੁੰਡਨ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੇ ਸਿਰ ਮੁਨਾਉਣ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਫਿਰ :—

੧. **ਮੂਡ ਮੁੰਡਾਏ ਜੋ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥ ਮੁਕਤੀ ਭੇਡ ਨ ਗਈਆ ਕਾਈ ॥੨॥**
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੪]

੨. **ਮੂੰਡਿ ਮੁੰਡਾਇਐ ਜੇ ਗੁਰੁ ਪਾਈਐ ਹਮ ਗੁਰੁ ਕੀਨੀ ਗੰਗਾਤਾ ॥**
[ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫੫]

ਜੇ ਕੇਸ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਮਰਣ ਤੋਂ ਗੰਗਾ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਭੱਦਣ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਗੰਗਾ ਤੇ ਨਾਈ ਵਿਹੜੇ ਜਾ ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਮੁੰਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਤਾਂ ਨਾਈ ਹੀ ਗੁਰੂ ਬਣ ਗਏ ਜਿਸ ਬਾਬਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਮਨ ਰੇ ਗਹਿਓ ਨ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ॥
ਕਹਾ ਭਇਓ ਜਉ ਮੂਡੁ ਮੁਡਾਇਓ ਭਗਵਉ ਕੀਨੋ ਭੇਸੁ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੩]

ਗੁਰਮਤ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਐਸੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਰਖਕੇ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਉਣੀ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਵੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਰਹਣ ਰੂਪ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਰੱਖਣੀ ਹੈ, ਮਨਮੱਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਉਣੀ ਹੈ ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਸਿੱਖ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿਖ ਨੇ ਕਛਹਿਰਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਛਹਿਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੰਗੋਟੀ, ਧੋਤੀ ਆਦਿ ਦਾ ਕੋਈ ਪੜਦਾ ਨਹੀਂ

ਇਕ ਸਿਖ ਲੜਕੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਪੁਲਸ ਨੇ ਨਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਕਛਹਿਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਬਸਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਦੇਖਕੇ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਛਹਿਰਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਜਿਉਂਦੇ ਤੇ ਮਰੇ ਦਾ ਪੜਦਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਸਿੱਖ ਵਾਸਤੇ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੀਲ ਜਤ ਕੀ ਕਛ ਪਹਰਿ ਪਕੜੋ ਹਥਿਆਰਾ ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੪੧, ਪਉੜੀ ੧੫]

ਕਛਹਿਰਾ ਪਹਿਨ ਕੇ ਜਤ ਰਖੇ, ਸੀਲ ਸੁਭਾ ਰਖੇ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਲਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਏਕਾ ਨਾਰੀ ਜਤੀ ਹੋਇ ਪਰ ਨਾਰੀ ਧੀ ਭੈਣ ਵਖਾਣੈ ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੬, ਪਉੜੀ ੮]

ਤੇ ਬਿਹੰਗਮ ਲਈ ਅਸੂਲ ਹੈ ਕਿ ਅੱਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬੱਚ ਕੇ ਰਹੇ।

ਕੜਾ—ਮਨ ਨੂੰ ਕੜ ਕੇ ਰਖੇ, ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਚੋਰੀ ਨਾ ਕਰੇ ਤੇ ਯਾਰੀ ਆਦਿ ਭੈੜੇ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ। ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਸਿਖ ਹੈ ਹੋਰ ਚੋਰਾਂ, ਯਾਰਾਂ, ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਚੋਰ ਜਾਰ ਜੂਆਰ ਪੀੜੇ ਘਾਣੀਐ ॥
ਨਿੰਦਕ ਲਾਇਤਬਾਰ ਮਿਲੇ ਹੜ੍ ਵਾਣੀਐ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੮੮]

ਜੋ ਨਿੰਦਕ ਚੁਗਲ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਠ ਦੀ ਹੜੀ=ਬੇੜੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਗੱਡ ਕੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰੱਸੀ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਸੂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਹੜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਦੇ ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਗੱਡੇ ਹਨ, ਆਸਾ ਰੂਪੀ ਰੱਸੀ ਪਾਈ ਹੈ, ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪੀ ਕੜੀਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨ ਰੂਪ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਨਕੀ ਵਢੀ ਲਾਇਤਬਾਰ ॥੨॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੮੮]

ਤੇ ਜਸ ਰੂਪੀ ਨੱਕ ਵੱਢ ਕੇ ਭਾਵ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੁਰਾਖ ਕਰਕੇ ਅਪਜਸ ਦੀ ਰੱਸੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ ਤਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਤਿਗੁਰ ਆਗੈ ਸੀਸੁ ਭੇਟ ਦੇਉ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੇ ਭਾਵੈ ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੧੧੪]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨ ਕੇ ਸੀਸ ਸਮੇਤ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰਕੇ ਰਹਿਤ ਰੱਖੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਵੇ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾ ਗਏ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਦਰਲੀ ਰਹਿਤ ਵੀ ਰੱਖੇ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰੇ, ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ, ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ, ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕੀਰਤਨ ਭਜਨ ਕਰੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਿਖੀ ਸਿਖਿਆ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਨਦਰੀ ਕਰਮਿ ਲਘਾਏ ਪਾਰਿ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੫]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਿਆ ਸਿੱਖੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਦਰੀ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਕਰਮਿ=ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਕਿਨਾਰੇ ਉੱਤੇ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਧਉਲੇ ਹੀ ਚੁਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਲਫਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜੇ ਜਰਵਾਣਾ ਪਰਹਰੈ ਜਰੁ ਵੇਸ ਕਰੇਦੀ ਆਈਐ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੫]

ਜਿਹੜੇ ਧਉਲੇ ਚੁਗ ਕੇ ਇਹ ਜਰਵਾਣਾ=ਬੁਢੇਪੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬੁਢੇਪਾ ਦੂਰ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਰੁ=ਬੁਢੇਪਾ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਵੇਸ ਕਰਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੁਖ ਤੇ ਝੁਰੜੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਹਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ **ਵਾ**: ਜਰੁ=ਬੁਢੇਪਾ ਜੋ ਵੇਸ ਪਲਟਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਜੀਵ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਰਵਾਣਾ ਜਮ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਰਹਰਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੁਰਹਿਤਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ:—ਹੁਕਾ, ਹਜਾਮਤ, ਹਲਾਲੋ, ਹਰਾਮ, ਵਾ ਤਮਾਕੂ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾ, ਕੇਸ ਹਜਾਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ, ਕਲਮਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ ਤੇ ਹਰਾਮ=ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਗਵਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਪਰ ਤ੍ਰਿਅ ਰਾਵਣਿ ਜਾਹਿ ਸੇਈ ਤਾਲਾਜੀਅਹਿ ॥** [ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੨]

੨. **ਪਰ ਤ੍ਰਿਅ ਰੂਪੁ ਨ ਪੇਖੈ ਨੇਤ੍ਰ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੪]

੩. **ਹੋ ਪਰ ਧਨ ਪਾਹਨ ਤੁਲਿ ਤ੍ਰਿਯਾ ਪਰ ਮਾਤ ਹਮਾਰੈ ॥੫੮॥** [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੮੫੨]

੪. **ਸੁਧਿ ਜਬ ਤੇ ਹਮ ਧਰੀ ਬਚਨ ਗੁਰ ਦਏ ਹਮਾਰੇ ॥**
ਪੂਤ ਇਹੈ ਪ੍ਰਨ ਤੋਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਜਬ ਲਗ ਘਟ ਥਾਰੇ ॥

ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਕੇ ਸਾਥ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿੱਤ ਬਢੈਯਹੁ॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੂਲਿ ਸੁਪਨੇ ਹੂੰ ਨ ਜੈਯਹੁ॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੮੪੨]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਖਾ=ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਭੀ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਧਨੁ ਧਨੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਤ੍ਰ ਹਮਾਰਾ**
ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਸਿਉ ਹਮਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਣਾਈ॥ [ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੯੪]

੨. **ਗੁਰਮਤਿ ਪੰਚ ਸਖੇ ਗੁਰਭਾਈ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੪੧]

ਜਿਵੇਂ ਅਰਜਨ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਸਖਾ=ਪਿਆਰਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਪੰਜ ਸਖੇ=ਪਿਆਰੇ ਸਨ। ਬੰਧਪ=ਸਬੰਧੀ ਜਿਵੇਂ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਂਹ, ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਜੀ ਆਦਿ ਸਬੰਧੀ ਸਨ। ਭਰਾ-ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ, ਮਹਾਦੇਵ ਭਰਾ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰਾ, ਸਬੰਧੀ ਤੇ ਭਰਾ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿੱਚ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ, ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ, ਪਰ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੂਹੀ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਪਰਖ, ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਟੋਰਾ ਕਢਾਉਣ ਆਦਿ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਹੀ ਪਰਖ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਉਤਰੇ ਤੇ ਆਗਿਆ ਮੰਨੀ ਤੇ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣੇ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੁਤ੍ਰੀ ਕਉਲੁ ਨ ਪਾਲਿਓ ਕਰਿ ਪੀਰਹੁ ਕੰਨ੍ ਮੁਰਟੀਐ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਤਥਾ ਸਤੈ ਡੂਮਿ ਆਖੀ, ਅੰਗ ੯੬੭]

ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਕਉਲ=ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਪਾਲਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਨਾਉਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਬਚਨ ਨਾ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਪੀਰਹੁ=ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੰਨ੍=ਮੋਢਾ ਮੋੜ ਲਿਆ **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਮੋਢਾ ਮੋੜ ਲਿਆ। **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਪੁੱਤਰ ਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਉਲੁ=ਇਕਰਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਇਸਨੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੀ ਪੀੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਮ ਕੰਨ ਮਰੋੜਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਪਿਆਰਾ ਸਬੰਧੀ-ਭਾਈ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ ਭਾਈ; ਵਿਛੁੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੀ ਖੁਦ ਪਸੰਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਨਮੱਤ ਵਿੱਚ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਉਲਟਾ ਮਖੌਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਕਿਹੜਾ ਕੱਚਾ ਧਾਗਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਕੁਰਹਿਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ, ਕੁਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਵਾ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਟਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਇਥੇ ਵੀ ਤਰਕਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਮਾਂ ਦੀਆਂ, ਬਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ, ਨਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਲੈ ਕੇ ਵਢੀ ਦੇਨਿ ਉਗਾਹੀ ਦੁਰਮਤਿ ਕਾ ਗਲਿ ਫਾਹਾ ਹੇ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੨]

੨. **ਅਨਿਕ ਪੜਦੇ ਮਹਿ ਕਮਾਵੈ ਵਿਕਾਰ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਹਿ ਸੰਸਾਰ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੪]

੩. **ਦੇਇ ਕਿਵਾੜ ਅਨਿਕ ਪੜਦੇ ਮਹਿ ਪਰ ਦਾਰਾ ਸੰਗਿ ਫਾਕੈ॥**
ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤੁ ਜਬ ਲੇਖਾ ਮਾਗਹਿ ਤਬ ਕਉਣੁ ਪੜਦਾ ਤੇਰਾ ਢਾਕੈ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੬]

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਖੁ ਕਦੇ ਨ ਪਾਵੈ ਭਾਈ; ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਪਛੋਤਾਵੈ ॥੧॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੀਵ ਸਤਿਗੁਰ=ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਗ਼ੈਰ ਕਦੇ=ਕਦਾਚਿਤ ਵੀ ਸੁਖ ਨ=ਨਹੀਂ ਪਾਵੈ=ਪਾ ਸਕਦਾ, ਸਗੋਂ ਜੀਵ ਚੌਰਾਸੀ ਦੇ ਫੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਕਰਕੇ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ=ਮੁੜ ਮੁੜ ਪਛੋਤਾਵੈ=ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥੧॥

ਅਰਥਾਤ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੀ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਰਮਾਣੋ ਪਰਜੰਤ ਆਕਾਸਹ ਦੀਪ ਲੋਅ ਸਿ ਖੰਡਣਹ ॥
ਗਛੇਣ ਨੈਣ ਭਾਰੇਣ ਨਾਨਕ ਬਿਨਾ ਸਾਧੂ ਨ ਸਿਧ੍ਤੇ ॥ [ਮਃ ੫ ਗਾਥਾ, ਅੰਗ ੧੩੬੦]

ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਜਿੰਨਾਂ ਸੂਖਮ ਜੋ ਕੇ, ਨੇਤਰਾਂ ਦੇ ਖੋਲ੍ਣ-ਮੀਚਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਕਾਸ਼ ਸੱਤੇ ਦੀਪਾਂ ਵਿੱਚ, ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ, ਨੌ ਖੰਡਾ ਵਿੱਚ ਗਛੇਣ=ਗਛ+ਆਣ ਗਛ-ਆਵੇ-ਚੱਕਰ ਲਾ ਲਾਵੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਸਾਧੂ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿਧ੍ਤੇ=ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸਾਖੀ—ਮਦਰਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਯੋਗੀ ਸਿਧ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਤਮਾਕੂ ਪੀਣ ਲੱਗਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਇਕ ਮਕਾਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਸੇਵਕ ਮਕਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅਗੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਖਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਯੋਗੀ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਤੱਕ ਟੈਲੀਫੂਨ ਲਗਾਇਆ ਸੀ। ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਸੋਂ ਕਾਮਨਾ ਪੁੱਛਦਾ ਤੇ ਟੈਲੀਫੂਨ ਰਾਹੀਂ ਯੋਗੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਸ ਦਿੰਦਾ। ਇਕ ਸਿੱਖ ਯੋਗੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਕਿਸ ਕਾਮਨਾ ਲਈ ਆਏ ਹੋ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦੱਸਾਂ ? ਸਿੱਖ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਯੋਗੀ ਨੇ ਝਗੜਾ ਸੁਣਕੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਇਸਨੂੰ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਣ ਦੇਹ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਯੋਗੀ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸੇਵਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜੋਗੀ ਨੇ ਛਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਯੋਗੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹਾਂ ਤਾਂ ਚੇਲਿਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਤਾਂ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰ ਲਏ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਫਿਰ ਵੀ ਪਤੀਜਿਆ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਨਿਝਜਕ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਯੋਗੀ ! ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਤਾਂ ਤਮਾਕੂ ਦੀ ਦੁਰਗੰਧੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋਗੀ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਮਹਿਕ ਵੰਡੀ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਯੋਗੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕੀ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ? ਸਿੱਖ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਮੱਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਕਰਿ ਸਰੀਰੁ ਕਟਾਵੈ ॥ ਤਉ ਭੀ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਨ ਜਾਵੈ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

ਤਾਂ ਯੋਗੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਖ ਹਾਂ ਤਾਂ ਯੋਗੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਲਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਹਰਿ ਕੇ ਦਾਸ; ਸੁਹੇਲੇ ਭਾਈ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ਗੁਰਸਿੱਖੋ ! ਜੋ ਹਰੀ ਦੇ ਦਾਸ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸੁਹੇਲੇ=ਸੁਖੀ ਹਨ।

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਦੁਖ ਕਾਟੇ; ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਕਿਲਵਿਖ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬ੍ਰਹਮਣ ਕੈਲੀ ਘਾਤੁ ਕੰਞਕਾ ਅਣਚਾਰੀ ਕਾ ਧਾਨੁ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੩]

ਅਤੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਦੁਖ ਕਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਤ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਮਿਲਾ ਲਈ ਹੈ ਵਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਆਪਣੇ ਮੇਲ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕਰ ਲਈ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ ਸੰਗ ਮਿਲਤ ਹੈ ਕਰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਗਾਥ ॥
ਜਿਉ ਡਾਰਿਓ ਮਿਲ ਜਾਤ ਹੈ, ਨੀਰ ਨੀਰ ਕੇ ਸਾਥ ॥ [ਧਰਮ ਸਾਸ਼ਤਰ]

੨. ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ ॥
ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੮]

ਇਹੁ ਕੁਟੰਬੁ ਸਭੁ ਜੀਅ ਕੇ ਬੰਧਨ ਭਾਈ; ਭਰਮਿ ਭੁਲਾ ਸੈਂਸਾਰਾ ॥

ਇਹ ਕੁਟੰਬੁ=ਪਰਿਵਾਰ ਆਦਿ ਜੋ ਹੈ ਇਹ ਜੀਵ ਨੂੰ ਬੰਧਨ ਪਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਕੁਟੰਬੁ=ਜੋ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ ਇਹ ਕਰਮ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬੰਧਨ ਪਏ ਹਨ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁਲ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਬੰਧਨ ਟੂਟਹਿ ਨਾਹੀ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰਾ ॥

ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਟੁੱਟਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਛੋਡਿ ਬਹੈ ਤਉ ਛੂਟੈ ਨਾਹੀ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੧੯]

ਕੇਵਲ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹੀ ਬੰਧਨ ਟੁਟੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਖ=ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, **ਵਾ:** ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਦੁਆਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਮੋਖ=ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਕਰਮ ਕਰਹਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਨ ਪਛਾਣਹਿ; ਮਰਿ ਜਨਮਹਿ ਵਾਰੋ ਵਾਰਾ ॥੨॥

ਮਨਮੁਖ ਜੀਵ ਨਿਤ ਨਮਿਤ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਵਾਰੋ=ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵਾਰਾ=ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਜੰਮ ਕਰਕੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ॥੨॥

ਹਉ ਮੇਰਾ ਜਗੁ ਪਲਚਿ ਰਹਿਆ ਭਾਈ; ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ ਹੀ ਕੇਰਾ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਹਉ=ਹਉਮੈ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਮੇਰਾ=ਮਮਤਾ ਵਿਚ ਪਲਚਿ=ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਉਲਝ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਾਮਣਿ ਲੋੜੈ ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਮਿਤ੍ਰ ਲੁੜੇਨਿ ਸੁ ਖਾਧਾਤਾ ॥
ਨਾਨਕ ਪਾਪ ਕਰੇ ਤਿਨ ਕਾਰਣਿ ਜਾਸੀ ਜਮਪੁਰਿ ਬਾਧਾਤਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੫੫]

੨. ਇਹ ਜਗਿ ਮੀਤੁ ਨ ਦੇਖਿਓ ਕੋਈ ॥
ਸਗਲ ਜਗਤੁ ਅਪਨੈ ਸੁਖਿ ਲਾਗਿਓ ਦੁਖ ਮੈ ਸੰਗਿ ਨ ਹੋਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੬੩੩]

੩. **ਸੁਆਨ ਪੂਛ ਜਿਉ ਹੋਇ ਨ ਸੂਧੋ ਕਹਿਓ ਕ ਕਾਨ ਧਰੈ ॥** [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੫੩੬]

ਇਹ ਮਨ ਕੁੱਤਾ ਹੈ, ਬਿਰਤੀ ਰੂਪੀ ਪੂਛ ਨੂੰ ਜੇ ਭੇਖ ਰੂਪੀ ਵੰਝਲੀ ਵਿਚ ਪਾਵੇ ਫੇਰ ਵੀ ਸੁਤ-ਬਿਤ-ਲੋਕ ਈਖਣਾ ਰੂਪ ਤਿੰਨ ਵਲ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਣ ਰੂਪ ਸਿਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਣਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਹਲੁ ਪਾਇਨਿ ਗੁਣ ਗਾਵਨਿ; ਨਿਜ ਘਰਿ ਹੋਇ ਬਸੇਰਾ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਚਖੰਡ ਰੂਪੀ ਮਹੱਲ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਮਹਲ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿਚ ਬਸੇਰਾ=ਵਸਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਐਥੈ ਬੂਝੈ ਸੁ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ; ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹੈ ਤਿਸੁ ਕੇਰਾ ॥੩॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਇਥੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਿਸ ਦਾ ਹੀ ਹਰੀ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਹੈ, **ਵਾ:** ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਅਨੰਦ ਘਨ ਸਚਦਾ ਬਿਭੂ ਅਨੂਪ ॥
ਵਾਸਦੇਵ ਕੇ ਬਾਧਿਪਤ ਹੈ ਆਤਮ ਇਹ ਰੂਪ ॥ [ਧਰਮ ਸਾਸ਼ਤਰ]

ਐਸੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਿੱਖ ਪੁੱਛਣ ਕਰਕੇ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹਨ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰੁ ਪੂੰਗਰਾ ਰਾਮ ਅਲਹ ਕਾ ਸਭ ਗੁਰ ਪੀਰ ਹਮਾਰੇ ॥੫॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੪੯]

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਦਾ ਦਇਆਲੁ ਹੈ ਭਾਈ; ਵਿਣੁ ਭਾਗਾ ਕਿਆ ਪਾਈਐ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਦਾ ਦਇਆਲੁ=ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹਨ ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਵਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵ ਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਹਨ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ਖੂਹ ਤੇ ਖੜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਿ ਨ ਦੇਹਿ ਚੁਰੂ ਭਰਿ ਪਾਨੀ ॥ ਤਿਹ ਨਿੰਦਹਿ ਜਿਹ ਗੰਗਾ ਆਨੀ ॥੨॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੨]

ਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਭਗੀਰਥ ਵਰਗਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਏਕ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸਭ ਊਪਰਿ; ਜੇਹਾ ਭਾਉ ਤੇਹਾ ਫਲੁ ਪਾਈਐ ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਉਤੇ ਏਕ=ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਜੀਵ ਜੈਸਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੈਸਾ ਹੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਸਾਖੀ—ਜਦੋਂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਅਜੀਤ ਕੌਰ ਜੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਬਜ਼ਾਰ ਲੱਗੇ ਤੇ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਚੋਰ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰੋ। ਇਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਚੋਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਫਿਰ ਲਾਲਚ ਕਰਕੇ ਇਕ ਚੋਰੀ ਹੋਰ ਕੀਤੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਚੋਰ ਬਹੁਤ ਹਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ! ਚੋਰ ਤਾਂ ਇਕ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸਨੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਪਗੜੀ ਬੰਨੀ ਹੈ ਕੰਨੀ ਵਾਲੀ ਧੋਤੀ

ਪਹਿਨੀ ਹੈ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਮਾਲਾ ਫੜੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਲੈ ਆਵੋ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਲਿਆ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਤਿੰਨ ਚੋਰੀਆਂ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਫਿਰ ਇਸ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜੈਸੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ ਤੈਸਾ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ ਉਹ ਚੰਗੇ ਫਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਵਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੁਕ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ :—

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨ ਅੰਤਰਿ; ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ॥੪॥੬॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਤਾਂ ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਆਪੁ=ਆਪਾ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਗਵਾ ਦਈਏ॥੪॥੬॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਤਾ ਕਿਛੁ ਪਾਏ ਮਾਨੁ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਃ ੨, ਅੰਗ ੪੭੪]

ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਹੈ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ , ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ ॥ [ਵਡਹੰਸੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੬੦]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੫੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੦੩]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਬਹੁਤਾ ਦੁਖੁ ਲਾਗਾ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਭਰਮਾਈ ॥ ਹਮ ਦੀਨ ਤੁਮ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਦਾਤੇ ਸਬਦੇ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ॥੧॥ ਹਰਿ ਜੀਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਤੁਮ ਪਿਆਰੇ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਾਤਾ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਵਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੇਵਹੁ ਆਧਾਰੇ ॥ਰਹਾਉ॥ ਮਨਸਾ ਮਾਰਿ ਦੁਬਿਧਾ ਸਹਜਿ ਸਮਾਣੀ ਪਾਇਆ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰਾ ॥ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖਿ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਆ ਕਿਲਬਿਖ ਕਾਟਣਹਾਰਾ ॥੨॥ ਸਬਦਿ ਮਰਹੁ ਫਿਰਿ ਜੀਵਹੁ ਸਦ ਹੀ ਤਾ ਫਿਰਿ ਮਰਣੁ ਨ ਹੋਈ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਮੀਠਾ ਸਬਦੇ ਪਾਵੈ ਕੋਈ ॥੩॥ ਦਾਤੈ ਦਾਤਿ ਰਖੀ ਹਥਿ ਅਪਣੈ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਦੇਈ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਦਰਗਹ ਜਾਪਹਿ ਸੇਈ ॥੪॥੧੧॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩ ॥
ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਬਹੁਤਾ ਦੁਖੁ ਲਾਗਾ; ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਭਰਮਾਈ ॥

ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਦੁਆਰਾ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿਚ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਸਤਿਗੁਰ=ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵੇ=ਸੇਵਨ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਗ਼ੈਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ=ਅਤਿਅੰਤ ਹੀ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦਾ ਦੁਖੁ=ਕਸ਼ਟ ਲਾਗਾ=ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮ ਦੀ ਭੁਲਾਈ ਹੋਈ ਭਟਕਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸੁਖ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੋ ਸੁਖੁ ਪ੍ਰਭ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੋ ਸੁਖੁ ਰਾਜਿ ਨ ਲਹੀਐ ॥

[ਗਉੜੀ : ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੬]

੨. ਸੁਖ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰਿ ਰਖਿਐ ਆਪਣੀ ਨਦਰਿ ਕਰਹਿ ਨਿਸਤਾਰਿ ਜੀਉ ॥੧੨॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੨]

ਸਾਖੀ—ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਈ ਮੰਝ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਮ ਤੀਰਥਾ ਸੀ। ਪਰ ਗੋਤ ਦਾ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਮੰਜ ਜਾਂ ਮੰਞ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਮੰਜ=ਚੰਦ੍ਰਵੰਸੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤ, ਜਲੰਧਰ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਸ ਜਾਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਪਿੰਡ ਹਨ। ਭਾਈ ਤੀਰਥਾ ਵੀ ਇਸੇ ਜਾਤ ਵਿਚੋਂ ਸੀ। ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਲਤਾਨੀਆਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਮੰਝ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਸੁਲਤਾਨ ਪੀਰ ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪਰਖਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਮੱਝਾਂ ਗਊਆਂ ਆਦਿਕ ਪਦਾਰਥ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ। ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਸੁਲਤਾਨ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਕੰਗਾਲ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਚੌਧਰਤਾ ਨਾਸ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਮੰਝ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਸੀ। ਤੇ ਭਾਈ ਮੰਞ ਘਾਹ ਖੋਤ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਰਖ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੇ ਹੱਥ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਇੱਕੀ ਰੁਪੈ ਭਾਈ ਮੰਝ ਪਾਸੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉ ਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਇੱਕੀ ਰੁਪੈ ਲੈ ਕੇ ਫਿਰ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮੰਝ ਨੇ ਇਕ ਲੋੜਵੰਦ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ੨੧ ਰੁਪਏ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸਿੱਖ ਫੇਰ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈ ਕੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਤੇ ਸ਼ਰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹੀ ਰੱਖੀ ਕਿ ੨੧ ਰੁਪੈ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਦੇਣਾ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਮੰਞ ਨੇ ਕਿਸੇ ਬਾਣੀਏ ਦੇ ਘਰ ਆਪਣੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣ ਲਈ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ੨੧ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ। ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਭਾਈ ਮੰਝ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਭਾਈ ਮੰਝ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੱਕੜਾਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਛਕ ਲਿਆ ਕਰੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਸਵੱਟੀ ਦੇਣ ਲਈ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ! ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀ ਹੈ, ਜੋ ਲੱਕੜਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਲਿਆ ਕੇ ਰੋਟੀ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਛਕਦਾ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਹੈ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਭਾਈ ਮੰਝ ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਦੋ ਭਾਰ ਲਿਆਇਆ ਕਰੇ ਇਕ ਭਾਰ ਵੇਚ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਤੇ ਇਕ ਭਾਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਫਲ ਲਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਆਈ ਉੱਧਰ ਭਾਈ ਮੰਝ ਨੇ ਲੱਕੜਾਂ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆ ਸਨ ਤੇ ਹਨੇਰੀ ਕਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਪਰੇ ਇਕ ਖੂਹ ਸੀ। ਜੋ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਭਾਈ ਮੰਝ ਦਾ ਖੂਹ ਵਜਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਖੂਹ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮੰਝ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਖੂਹ ਵਿਚ ਲੱਕ-ਲੱਕ ਪਾਣੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਲੱਕੜਾਂ ਭਿੱਜਣ ਤੋਂ ਉਪਰ ਰੱਖੀਆਂ। ਉਧਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਦੇਖ ਕਰਕੇ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚੋਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉਠਕੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਚਲ ਪਏ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੱਜਾਂ ਲੈ ਆਵੋ। ਆਪ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਚੱਲ ਕੇ ਖੂਹ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸੇਵਕ ਪਿਛੋਂ ਘੋੜੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵੀ ਪਿਛੇ ਆ ਰਹੀਆ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੂਹ ਤੇ ਖੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ਤਾਂ ਹੇਠੋਂ ਉਤਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਇਵੇਂ ਦੌੜੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੀ ਹਰ ਛੇਤਰ ਤੇ ਹਾਥੀ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕਰ ਲੈ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਆਏ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਰ ਧਰੇ ਚਕ੍ਰ ਬੈਕੁੰਠ ਤੇ ਆਏ ਗਜ ਹਸਤੀ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਉਧਾਰੀਅਲੇ ॥

[ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੯੮੮]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਤੂੰ ਖੂਹ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਖੜਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਧੇਰੀ ਕਰਕੇ ਲੱਕੜਾਂ ਸਮੇਤ ਹੀ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੱਜ ਫੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉ। ਭਾਈ ਮੰਝ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਢੋ ਤਾਂਕਿ ਇਹ ਗਿੱਲੀਆਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਲੱਜ ਪਾ ਕੇ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਫੇਰ ਭਾਈ ਮੰਝ ਜੀ ਨਿਕਲੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਭਾਈ ਮੰਝ ਚਰਨੀ ਢਹਿ ਪਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਵਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੰਞ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰੁ ਮੰਞ ਪਿਆਰਾ ॥
ਮੰਞ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੋਹਿਥਾ ਜਗ ਲੰਘਣਹਾਰਾ ॥੧॥ [ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸੂ ੪੪]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮੰਝ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਮੰਝ ਹੁਣ ਤੂੰ ਕੋਈ ਵਰ ਮੰਗਣਾਂ ਕਰ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮੰਝ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੋਰਨਾਂ ਤੇ ਇਤਨੀ ਕਸਵੱਟੀ ਨਾ ਲਗਾਉਣੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਸਵੱਟੀ ਝੱਲਣੀ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅੱਛਾ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਐਸੀ ਕਸਵੱਟੀ ਨਹੀਂ ਲਾਵਾਂਗੇ। ਤੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੰਗ ਲੈ, ਤਾਂ ਭਾਈ ਮੰਝ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੋਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ, ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ, ਚਾਰ ਮੁਕਤੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਸਿੱਖੀ ਨਾਮ ਦਾਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਮ ਧਰਾਯੋ ਗੁਰਸਿਖਯ ਨਿਜ; ਜਪੁਜੀ ਕੰਠ ਨ ਕੀਨ ॥
ਤੰਦੁਲ ਬਿਨ ਤੁਖ ਕਾਮ ਕਿਹ, ਨਿਸਚਲ ਇਸ ਬਿਧਿ ਚੀਨ ॥੩੨॥

[ਗਰਬ ਗੰਜਨੀ ਸਟੀਕ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ]

[ਜਿਵੇ ਚੌਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਤੁਖ=ਫੂਸ-ਪਰਾਲੀ ਕਿਸ ਕੰਮ ਹੈ ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਕੰਠ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਿੱਖ ਕੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ।] ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪਾ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਭਾਈ ਮੰਝ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਕੰਗ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਇਸਤਰੀ ਛੁਡਾ ਲਈ, ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋ ਗਏ, ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੰਗ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮੰਝ ਦੀ ਲੋਹ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੀ ਰਖੇ ਹਨ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਗਿਆ ਸਮ ਨਹੀਂ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਾ॥** [ਰਮਾਇਣ ਤੁਲਸੀ ਜੀ]

੨. **ਗੁਰ ਕੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਸੇਵਕੁ ਜੋ ਰਹੈ॥ ਗੁਰ ਕੀ ਆਗਿਆ ਮਨ ਮਹਿ ਸਹੈ॥**
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੬]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣ ਰੂਪ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਦੁਖ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂਲੇ ਖਤ੍ਰੀ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਸੱਪ ਲੜਕੇ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਜਨਮ,-ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਦਸਮੇ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਆਗਿਆ ਨਾ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤਾ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣ ਰੂਪ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਹੁਤਾ ਦੁੱਖ ਲੱਗਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਜਿਸਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣ ਰੂਪ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤਪਾਂ ਸਿਰਿ ਤਪੁ ਸਾਰੁ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੪੨੩]

੨. **ਤਪਨ ਤਪੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨ॥** [ਆਸਾ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਉ, ਅੰਗ ੪੮੬]

ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਸਾਰੇ ਤਪ ਕਰ ਲਏ ਹਨ।

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਤਪੱਸਵੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਤਪ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਜਨਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੂੰ ਤਪ ਛਡ ਕੇ ਸੰਗਤ ਕਰ, ਤਪੱਸਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋਰ ਇਥੇ ਖੜਨਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਤੇ ਸੰਗਤ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਨਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕਹੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਤੈਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੱਛ ਬਣਨਾ ਕਰ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਮੱਛ ਬਣਿਆ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣ ਰੂਪ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੰਮਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਭਰਮਦੀ ਆਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਹੁ ਜੁਗਾ ਕਾ ਹੁਣਿ ਨਿਬੇੜਾ ਨਰ ਮਨੁਖਾ ਨੋ ਏਕੁ ਨਿਧਾਨਾ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੩, ੭੯੭]

ਵਾ:—ਚਾਰੇ ਜੁੱਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਭਰਮਦੇ ਹਨ ਇਉਂ ਸਮਝ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ :—

ਹਮ ਦੀਨ ਤੁਮ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਦਾਤੇ; ਸਬਦੇ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ॥੧॥

ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਇੱਛਾ ਭੈ ਸੰਜੁਗਤ ਗਰੀਬ ਹਾਂ, ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਲ ਦਾ ਭੈ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਦਾਤੇ ਹੋ। (ਸਤਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਤਪ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿੱਚ ਮਨੂੰ ਨੂੰ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੁਆਪੁਰ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਬਿਆਸ ਨੂੰ ਗਿਆਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਕਾਰਕ ਪੁਣੇ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਗੋਬਿੰਦ-ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰੀਆ ਨੇ ਬੜੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੀ ਪਰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਇਆ ਫੇਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ

ਦੁਆਰਾ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।) ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੁਗਾ-ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਹੋ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਅਖੰਡ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਬੁਝਾਈ=ਸਮਝਾ ਦੇਹਿ=ਦੇਵੋ ਜੀ॥੧॥

ਹਰਿ ਜੀਉ; ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਤੁਮ ਪਿਆਰੇ ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਆਪ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਸਾਡੇ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਹਨ ਇਉਂ ਭਗਤ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਾਤਾ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਵਹੁ; ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੇਵਹੁ ਆਧਾਰੇ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜੋ ਦਾਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਉਣਾ ਕਰੋ ਜੀ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ ? ਉਤਰ :—? ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੇਵੋ ਜੀ, ਹੋਰ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਂਗਉ ਰਾਮ ਤੇ ਇਕੁ ਦਾਨੁ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੮੨]

ਮਨਸਾ ਮਾਰਿ ਦੁਬਿਧਾ ਸਹਜਿ ਸਮਾਣੀ; ਪਾਇਆ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰਾ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਆਪ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਮਨਸਾ=ਬੁੱਧੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਵਾ-ਮਨਸਾ=ਇਛਾ ਭਾਵ ਵਾਸ਼ਨਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। [ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਇਕ ਸ਼ੁਧ ਵਾਸ਼ਨਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਮਲਿਨ ਵਾਸ਼ਨਾ। ਸ਼ੁਧ ਵਾਸ਼ਨਾ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਮਲਿਨ ਵਾਸ਼ਨਾ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਮਲਿਨ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਸੁਤ-ਬਿਤ-ਲੋਕ ਈਖਣਾ ਤੀਨੀ) ਸੁਤ=ਪੁੱਤਰ ਵਾਸ਼ਨਾ, ਬਿਤ=ਧਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਵਾਸ਼ਨਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੇਰੀ ਉਪਮਾ ਕਰਨ। ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤਿੰਨ ਵਾਸ਼ਨਾ ਕਥਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ 1. ਲੋਕ ਵਾਸ਼ਨਾ, 2. ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਾਸ਼ਨਾ :—ਇਹ ਅਗੇ ਫਿਰ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ (ੳ) ਪਾਠ ਵਾਸ਼ਨਾ :—ਕਿ ਮੇਰਾ ਕੋਇਲ ਜੈਸਾ ਸੁੰਦਰ ਪਾਠ ਹੋਵੇ ਮੇਰੇ ਜੈਸਾ ਪਾਠੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ। (ਅ) ਅਧਯੈਨ ਵਾ-ਅਰਥ ਵਾਸ਼ਨਾ :—ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹ ਲਵਾਂ (ੲ) ਅਨੁਸਠਾਨ ਵਾਸ਼ਨਾ :—ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਰਮ ਕਰ ਲਵਾਂ, ਇਹ ਵੀ ਕਰ ਲਵਾਂ। 3. ਦੇਹ ਵਾਸ਼ਨਾ :—ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ, ਦੇਹ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਮੰਨ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਹੋਵਾਂ।] ਇਹ ਮਨਸਾ=ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ=ਦਵੈਤ ਸਹਜੇ ਹੀ ਸਮਾਅ ਗਈ ਹੈ ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਇਨਿ ਦੁਬਿਧਾ ਘਰ ਬਹੁਤੇ ਗਾਲੇ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੨੯]

੨. **ਐਸਾ ਕੋਇ ਜਿ ਦੁਬਿਧਾ ਗਵਾਵੈ ॥ ਇਸਹਿ ਮਾਰਿ ਰਾਜ ਜੋਗੁ ਕਮਾਵੈ ॥**

... ...

ਜੋ ਇਸੁ ਮਾਰੇ ਸੋਈ ਸੂਰਾ ॥ ਜੋ ਇਸੁ ਮਾਰੇ ਸੋਈ ਪੂਰਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੩੭]

ਜੋ ਇਸੁ ਮਾਰੇ ਸੋਈ ਜਤੀ ॥ ਜੋ ਇਸੁ ਮਾਰੇ ਤਿਸੁ ਹੋਵੈ ਗਤੀ ॥੩॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੭]

ਦੁਬਿਧਾ ਵਿੱਚ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤੀ ਕਰਾਂ ਜਾ ਸੁਦਾਗਰੀ ਕਰਾਂ। ਐਸਾ ਦੁਚਿੱਤਾ-ਪਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਮੈ ਮਛੁਲੀ ਕੈਸੇ ਅੰਤੁ ਲਹਾ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੫]

ਨਾਮ, ਪਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖਿ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਆ; ਕਿਲਬਿਖ ਕਾਟਣਹਾਰਾ ॥੨॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਰਸ ਨੂੰ ਚਾਖਿ=ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸ਼ਬਦ, ਸਪੱਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ ਮਿਟ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਮਨ ਮਲ, ਵਿਖੇਪ, ਅਵਰਣ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਕੈਸਾ ਹੈ ? ਚਾਰੇ ਕਿਲਬਿਖ=ਬਜਰ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸਬਦਿ ਮਰਹੁ ਫਿਰਿ ਜੀਵਹੁ ਸਦ ਹੀ; ਤਾ ਫਿਰਿ ਮਰਣੁ ਨ ਹੋਈ ॥

ਹੇ ਗੁਰਸਿਖੋ ! ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰਨਾ ਕਰੋ, ਖੋਟੇ ਸੁਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਹੀ ਮਰਣਾ ਹੈ ਫੇਰ ਸਦਾ ਹੀ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੋਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਹੋਵੈ ਸੋਗੁ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]

੨. **ਜੀਵਨੋ ਮੈ ਜੀਵਨੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਏ ਰਾਮ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੪੨]

ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਨਾਲੇ ਮਿਲ ਕੇ ਗੰਗਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਉ ਮੀਹਿ ਵੁਠੈ ਗਲੀਆ ਨਾਲਿਆ ਟੋਭਿਆ ਕਾ ਜਲੁ ਜਾਇ ਪਵੈ**
ਵਿਚਿ ਸੁਰਸਰੀ ਸੁਰਸਰੀ ਮਿਲਤ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਪਾਵਨੁ ਹੋਇ ਜਾਵੈ ॥
[ਬਿਲਾਵਲ ਵਾਰ, ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੫੫]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਗਲੀਆ ਵਤ ਸੂਦਰ, ਨਾਲੇ ਵਤ ਵੈਸ, ਟੋਭੇ ਵਤ ਛੱਤਰੀ ਸਭ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਰਨਾ ਵੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ? ਸਥੂਲ ਦੇਹ ਤੋਂ ਸੂਖਮ ਦੇਹ ਦਾ ਵਿਜੋਗ ਹੋਣਾ ਹੀ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਮਰਣਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਭੁਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਮਰਨਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਰਣੰ ਬਿਸਰਣੰ ਗੋਬਿਦਹ ॥ ਜੀਵਣੰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧ੍ਯਾਵਣਹ ॥**
[ਮਹਲਾ ੫ ਗਾਥਾ, ਅੰਗ ੧੩੬੧

੨. **ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਸੰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਕ ਪਹਿਰ ਮਰਦਾ ਹਾਂ ਸੱਤ ਪਹਿਰ ਜਿਊਂਦਾ ਹਾਂ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿਵੇਂ ? ਉਸਨੇ ਦਸਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਕ ਪਹਿਰ ਸੌਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਰਿਆ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਸੱਤ ਪਹਿਰ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿਊਂਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹੋਰ ਦੱਸਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੁਸੰਗੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਦੋਂ ਮਰੇ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਦੋਂ ਜਿਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਮਾੜੇ ਸੁਭਾਅ ਰੂਪੀ ਲੱਛਣ ਮਾਰਨਾ ਕਰੋ ਫਿਰ ਸਦਾ ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪਾਵੋਗੇ ਉਹ ਸਰੂਪ, ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਦੇ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਮੀਠਾ; ਸਬਦੇ ਪਾਵੈ ਕੋਈ ॥੩॥

ਜੋ ਇਹ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਹੈ ਇਹ ਸਦਾ ਮਨ ਨੂੰ ਮੀਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭੇ ਵਸਤੂ ਕਉੜੀਆ ਸਚੇ ਨਾਉ ਮਿਠਾ ॥
ਸਾਦੁ ਆਇਆ ਤਿਨ ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਚਖਿ ਸਾਧੀ ਡਿਠਾ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੨੧]

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਮਨ ਨੂੰ ਐਸਾ ਮੀਠਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਰਸ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਲਾਈਏ, ਇਤਨਾ ਸੁਆਦ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਿਠਾ ਸੋ ਜੋ ਭਾਵਦਾ ਸਜਣੁ ਸੋ ਜਿ ਰਾਸਿ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੧੭]

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਿਠੀ ਚੀਜ਼ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਅਮਲੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਫੀਮ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਲੇਬੀਆਂ ਕਉੜੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ, ਅਮਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਜਨਿ ਵੀਚਾਰਿਆ ਮੀਠਾ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ ॥ [ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੨੦]

ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ, ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਹੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੋਟਨ ਮੈ ਨਾਨਕ ਕੋਊ ਨਾਰਾਇਨ ਜਿਹ ਚੀਤਿ ॥੨੪॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੭]

ਦਾਤੈ ਦਾਤਿ ਰਖੀ ਹਥਿ ਅਪਣੈ; ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਦੇਈ ॥

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਭਿਖਾਰੀਆ ॥ [ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੩੧੩]

ਨਾਮ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਰਖੀ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਰਖੀ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ **ਵਾ:** ਸੇਵਾ ਭਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਹੁ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਖਸਮ ਕਾ ਜੈ ਭਾਵੈ ਤੈ ਦੇਇ ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੪੭]

ਸਰਧਾ ਵਾਨੰ ਲਭਤੇ ਗਿਆਨੰ ॥ [ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ]

ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ; ਦਰਗਹ ਜਾਪਹਿ ਸੇਈ ॥੪॥੧੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਰਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ।] ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਜਪੈ ਜਨੁ ਕੋਇ ॥ ਜੋ ਜਾਪੈ ਤਿਸ ਕੀ ਗਤਿ ਹੋਇ ॥੩॥
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੦]

ਉਹ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਜਾਪਹਿ=ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਦਰ ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਗਾਹ=ਅਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਗਾਹ=ਸੰਸਾਰ ਦਰ=ਅੰਦਰ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰਗਟ ਹੀ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੪॥੧੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੫੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੦੫]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਆਪੇ ਕੰਡਾ ਆਪਿ ਤਰਾਜੀ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪੇ ਤੋਲਿ ਤੋਲਾਇਆ ॥ ਆਪੇ ਸਾਹੁ ਆਪੇ ਵਣਜਾਰਾ ਆਪੇ ਵਣਜੁ ਕਰਾਇਆ ॥ ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਸਾਜੀਅਨੁ ਪਿਆਰੈ ਪਿਛੈ ਟੰਕੁ ਚੜਾਇਆ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ॥ਰਹਾਉ॥ ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਆਪਿ ਜਲੁ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਇਆ ॥ ਆਪੇ ਹੁਕਮਿ ਵਰਤਦਾ ਪਿਆਰਾ ਜਲੁ ਮਾਟੀ ਬੰਧਿ ਰਖਾਇਆ ॥ ਆਪੇ ਹੀ ਭਉ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ ਬੰਨਿ ਬਕਰੀ ਸੀਹੁ ਹਢਾਇਆ ॥੨॥ ਆਪੇ ਕਾਸਟ ਆਪਿ ਹਰਿ ਪਿਆਰਾ ਵਿਚਿ ਕਾਸਟ ਅਗਨਿ ਰਖਾਇਆ ॥ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਪਿਆਰਾ ਭੈ ਅਗਨਿ ਨ ਸਕੈ ਜਲਾਇਆ ॥ ਆਪੇ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸਾਹ ਲੈਦੇ ਸਭਿ ਲਵਾਇਆ ॥੩॥ ਆਪੇ ਤਾਣੁ ਦੀਬਾਣੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ ॥ ਜਿਉ ਆਪਿ ਚਲਾਏ ਤਿਉ ਚਲੀਐ ਪਿਆਰੇ ਜਿਉ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਭਾਇਆ ॥ ਆਪੇ ਜੰਤੀ ਜੰਤੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ ਜਨ ਨਾਨਕ ਵਜਹਿ ਵਜਾਇਆ ॥੪॥੪॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਉਥਾਨਕਾ :—ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬੈਠਾ ਸੋਢੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਾਵੈ ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੪੭]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ੧੬੨੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਚੱਕ ਬੰਨਿਆ ਜਿਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਕਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹੰਸ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਵਾਦੀ ਜਿਤੁ ਨਾਤੈ ਕਊਆ ਹੰਸੁ ਹੋਹੈ ॥

[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੯੩]

ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਥੱਲੇ ਬੈਠੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਹੁੰਦੀ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਦੇਵ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਮੇਂ ਭਗਵਾਨ ਆਪ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਏ ਸਨ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਇੰਦਰ ਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਪੁੱਜਿਆ, ਇਸਨੇ ਆ ਕਰਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ! ਸਤਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਬਿਲੋਚਨ, ਮਾਂਧਾਤਾ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਗਏ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਾ-ਦਾ-ਦਾ ਦੱਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕੋ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਭੇਦ ਦੱਸੋ। ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੇ (੧) ਬਿਲੋਚਨ! ਤੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਦੈਂਤਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੂੰ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰ ਹਿੰਸਾ ਕਰਨੀ ਛੱਡ ਕੇ ਦਾ=ਦਇਆ ਕਰਿਆ ਕਰ (੨) ਮਾਂਧਾਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਰਾਜ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ ਤੂੰ ਗਰੀਬਾਂ ਤਾਈਂ ਦਾ=ਦਾਨ ਕਰਿਆ ਕਰ (੩) ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੇ ਇੰਦਰ! ਤੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਇਸ

ਕਰਕੇ ਦਸਾਂ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦਾ ਦਾ=ਦਮਨ ਕਰ। ਪਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੋਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਮਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਕਮਾ ਨਾ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਗੋਤਮ ਰਿਖੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਫਿਰ ਬ੍ਰਹਸਪਤ ਨੇ ਰਾਮ ਕਹਾ ਕੇ ਮੇਰਾ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗਾਂ ਦਾ ਕੋਹੜ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਪਰ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਹੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਬਖਸ਼ੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ੋ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਪਾਪੀ ਵੀ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਛੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਚੌਥਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਇੰਦਰ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਦੈਂਤ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਜਦੋਂ ਸਚਖੰਡ ਪਿਆਨੇ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸਵਰਗਪੁਰੀ ਵਿੱਚ ਚਰਨ ਪਾ ਕੇ, ਫਿਰ ਆਪ ਸਚਖੰਡ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਚਖੰਡ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਸਵਰਗ ਪੁਰੀ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਮਹਿ ਗਯਉ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਭਾਯਉ ॥
ਹਰਿ ਸਿੰਘਾਸਣੁ ਦੀਅਉ ਸਿਰੀ ਗੁਰੁ ਤਹ ਬੈਠਾਯਉ ॥ [ਸਵਈਏ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੪੦੯]

ਇੰਦਰ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਆਪੇ ਕੰਡਾ ਆਪਿ ਤਰਾਜੀ; ਪ੍ਰਭਿ ਆਪੇ ਤੋਲਿ ਤੋਲਾਇਆ ॥

ਕੰਡਾ ਹਲਕੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੋਨਾ ਆਦਿਕ ਤੋਲਣ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਕੜੀ ਭਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਜਿਨਸਾਂ ਆਦਿ ਤੋਲਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪੇ ਹੀ ਕੰਡਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਤਰਾਜੀ=ਤਕੜੀ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਤੋਲਿ=ਵਟਾ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਵਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਰੂਪ ਹੈ **ਵਾ:** ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਕੰਡਾ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਤੁਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਦਾ ਚਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਨਿਮਰਤਾ ਰੂਪ ਤਲੀ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਸਿਰ ਨੂੰ ਰਖ ਕਰਕੇ ਤੁਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸਾਖੀ :—ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਕੰਡੇ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਗੁਰਸਿਖ ਮਰਜੀਵੜਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਗਿਲ੍ਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬਾ ਨੌਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਫਿਰ ਜਹਾਨ ਖਾਨ ਨੋਟ :—[ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨ ਖਾਨ ਵੀ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ] ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਵਾਰ ਨਾਲ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਸੀਸ ਧੜ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬਾਬਾ ਜੀ! ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰਣ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾ ਕੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਨ ਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸੀਸ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਜੰਗ ਕਰਦੇ ਅਗੇ ਵਧਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਦੇਖਕੇ ਗਿਲਜੇ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਦੌੜ ਗਏ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਧੜਾਂ ਵੀ ਜੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਿਸ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਬੀੜਾਂ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਲਿਖੀਆਂ, ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਾ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ ਕਾਬਲ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਹਿਰਾਮਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਬਹਿਰਾਮਪੁਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਪਈ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਠਾਲੇ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਸਰੂਪ ਹੈ ਉਹ ਸਰੂਪ ਵੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਕੁਠਾਲੇ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸੁਧਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਥੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਰੂਪ ਵਿਚੋਂ ਬਾਬੂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਭਸੌੜ ਵਾਲਾ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦਾ ਪੱਤਰਾ ਬਲੇਡ ਨਾਲ ਪਾੜ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ੧੮੧੭ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁਲ ੮੮ ਸਿੰਘ

ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ। ਜੰਗ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਗਿਲਜਿਆਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ, ਤੇ ਸਾਰੀ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਢਵਾਈ। ਫਿਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ੧੮੨੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਕੰਡਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਡੇ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਤੁਲਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਵਾ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਤੱਕੜੀ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਤੱਕੜੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਤੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਉਂ ਅਗਿਆਨ, ਪ੍ਰਮਾਨ ਆਦਿ ਸਹਿਤ ਸਾਰੇ ਸੰਸੇ ਚੁਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਭਗਤਿ ਬਿਨਾ ਸਹਸਾ ਨਹ ਚੂਕੈ ਗੁਰ ਇਹੁ ਭੇਦੁ ਬਤਾਵੈ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੮੩੦]

੨. **ਭਗਤੀ ਤੋਖਿਤ ਦੀਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ਗੁਣੇ ਨ ਕਿਤ ਹੀ ਹੈ ਭਿਗਾ ॥੧੩॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੩]

੩. **ਖਟੁ ਕਰਮਾ ਤੇ ਦੁਗੁਣੇ ਪੂਜਾ ਕਰਤਾ ਨਾਇ ॥**
ਰੰਗੁ ਨ ਲਗੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਤਾ ਸਰਪਰ ਨਰਕੇ ਜਾਇ ॥੫॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦]

੪. **ਕਹਿ ਨਾਮਾ ਕਿਉ ਪਾਈਐ ਬਿਨੁ ਭਗਤਹੁ ਭਗਵੰਤੁ ॥੨੪੧॥** [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਅੰਗ ੧੩੭੭]

੫. **ਹਰਿ ਕੀ ਟਹਲ ਕਰਤ ਜਨੁ ਸੋਹੈ ॥ ਤਾ ਕਉ ਮਾਇਆ ਅਗਨਿ ਨ ਪੋਹੈ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੦]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗਤੀ ਵਾ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਤੱਕੜੀ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਸਾਸਤ੍ਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪ ਤੋਲਿ=ਵੱਟਾ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪ ਵੱਟੇ ਨਾਲ ਤੁਲਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕੋਇ ਨ ਆਖੈ ਘਟਿ ਹਉਮੈ ਜਾਈਐ ॥** [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੧੪੬]

੨. **ਜਿਨਿ ਜਾਤਾ ਸੋ ਤਿਸ ਹੀ ਜੇਹਾ ॥ ਅਤਿ ਨਿਰਮਾਇਲੁ ਸੀਝਸਿ ਦੇਹਾ ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੧]

ਆਪੇ ਸਾਹੁ ਆਪੇ ਵਣਜਾਰਾ; ਆਪੇ ਵਣਜੁ ਕਰਾਇਆ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਣਜਾਰਾ=ਵਪਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਦਲਾਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸੌਦਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਹਿ ਪਠਾਇਆ ਸਾਹੈ ਪਾਸਿ ॥ ਅਮੋਲ ਰਤਨ ਅਮੋਲਾ ਰਾਸਿ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੨]

ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਿਖ ਵਣਜਾਰੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਵਣਜ ਕਰਨ ਲਈ ਅਮੋਲ ਹੀ ਨਾਮ ਰੂਪ ਵਸਤੂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮੋਲਕ ਹੀ ਸਿੱਖ ਪਾਸ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪੀ ਪੂੰਜੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੈ ਆਪ ਹੀ ਸਿਖ ਰੂਪੀ ਵਣਜਾਰਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਣ ਜਪਾਉਣ ਦਾ ਵਪਾਰ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਵਣਜਾਰਾ=ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਿੱਖ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਜਪਾਉਣ ਦੇ ਵਣਜ ਨੂੰ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਸਉਪਿ ਗੁਰ ਕਉ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਪਾਈਐ ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੮]

ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਸਾਜੀਅਨੁ ਪਿਆਰੈ; ਪਿਛੈ ਟੰਕੁ ਚੜਾਇਆ ॥੧॥

ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਧਰਤੀ ਆਦਿ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਟੰਕੁ=ਇੱਕ ਵੱਟਾ ਜੋ ਸਾਢੇ ਚਾਰ

ਮਾਸੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [ਨੋਟ :—ਚਾਰ ਮਾਸੇ ਵਾ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਮਾਸਿਆਂ ਦਾ ਟੰਕ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ] ਵਾਕ ਰੂਪੀ ਟੰਕ ਪਿਛੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਮਣ ਦੇ ਭਾਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਾਕ ਰੂਪੀ ਟੰਕ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੋਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ **ਵਾ:** ਇਹ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਵਾਕ ਰੂਪੀ ਟੰਕ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸਾਜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥** [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

੨. **ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਓਅੰਕਾਰ ਤਿਨ ਕਹਾ ॥ ਸੋ ਧੁਨ ਪੂਰ ਜਗਤ ਮੋ ਰਹਾ ॥** [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੫੯]

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਮਾਸੇ ਦਾ ਟੰਕ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਅੰਕਾਰ ਭੀ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਸਨਕ ਸਨੰਦਨ ਦੇ ਮੱਤ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਹੈ=ਆਕਾਰ, ਉਕਾਰ, ਮੁਕਾਰ ਪੁਨ, ਅਰਧ ਬਿੰਦ ਦਾ ਵਾਚ ਭਾਗ ਤੇ ਅਪਾਰ ਚੇਤਨ ਹੈ ਇਉਂ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਓਅੰਕਾਰਿ ਉਤਪਾਤੀ ॥ ਕੀਆ ਦਿਨਸੁ ਸਭ ਰਾਤੀ ॥
ਵਣੁ ਤ੍ਰਿਣੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਪਾਣੀ ॥ ਚਾਰਿ ਬੇਦ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀ॥
ਖੰਡ ਦੀਪ ਸਭਿ ਲੋਆ ॥ ਏਕ ਕਵਾਵੈ ਤੇ ਸਭਿ ਹੋਆ ॥੧॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੩]

ਵਾ: ਸਤ ਭੂਮਕਾਂ ਰੂਪੀ ਧਰਤੀ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਾਜੀ ਹੈ ਪਿਛੇ ਓਅੰਕਾਰ ਰੂਪ ਟੰਕ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਓਅੰਕਾਰ ਆਦਿ ਮੈ ਜਾਨਾ ॥ ਲਿਖਿ ਅਰੁ ਮੇਟੈ ਤਾਹਿ ਨ ਮਾਨਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੦]

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਓਅੰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਆਦੀ ਸਰੂਪ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਲਿਖਣੇ ਵਾਲਾ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੇਟਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਸ਼ਿਵਜੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਨਾਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਨਾਮ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਿਨ ਮੇਰੁ ॥
ਸਭ ਤੇ ਊਚਾ ਜਾਨੀਏ ਲੇਤਿ ਨ ਕੀਜੈ ਦੇਰਿ ॥੬੧॥ [ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅਧਿ: ੧]

ਓਅੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਟੰਕ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਰੂਪ ਪਿਛੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਨ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਟੰਕ=ਟੁਕੜੇ ਕਰਕੇ, ਪਿਛੇ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਚਾਰ ਤੱਤਾਂ ਰੂਪੀ ਟੰਕੁ=ਚਾਰ ਮਾਸੇ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਭਾਵ ਚਾਰ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਰੱਚ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਾਜਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ **ਵਾ:** ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਸਾਜੀ ਹੈ ਤੇ ਪਿਛੇ ਸਾਧਨਾਂ ਰੂਪੀ **ਵਾ:** ਚਾਰ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਰੂਪੀ ਟੰਕ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਮਨ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਵੀ ਹਰਿ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ;
ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ॥ਰਹਾਉ॥

ਪਿਆਰੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ-ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਸਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਹਰਨੇ ਭਾਵ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪੂਰਿਆਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਮਿੱਠਾ ਲਾਇਆ ਹੈ ਹੁਣ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ॥ਰਹਾਉ॥

ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਆਪਿ ਜਲੁ ਪਿਆਰਾ; ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਇਆ ॥

ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ੫੦ ਕ੍ਰੋੜ ਯੋਜਨ ਧਰਤੀ ਰੂਪ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੰਜਾਹ ਕ੍ਰੋੜ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ੪੯ ਕ੍ਰੋੜ ਯੋਜਨ ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਮੰਨੀ ਹੈ ੫੦ਵੇਂ ਕ੍ਰੋੜ ਯੋਜਨ ਨੂੰ ਤਾਂਬੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਸੱਪਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਜੂਨੀ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੇ ਤਸਕਰ ਜੋ ਨਾਮੁ ਨ ਲੇਵਹਿ ਵਾਸਹਿ ਕੋਟ ਪੰਚਾਸਾ ॥੨॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੩੨੮]

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਪਾਣੀ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸੂਖਮ ਅਸਥੂਲ ਤੱਤ ਪੈਦਾ ਕਰੇ=ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਸੂਖਮ ਸਥੂਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਾਇਆ ਹੈ **ਵਾ**: ਆਪ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਪੈਦਾ ਕਰੇ=ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਾਇਆ ਹੈ **ਵਾ**: ਆਪ ਹੀ ਨਿਰਮਲ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾ ਸਤੋ ਗੁਣ ਰੂਪ ਜਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ=ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਵਾ : ਆਪ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ, ਤਤਬੇਤਾ ਹੋ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪ ਹੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਆਪੇ ਹੁਕਮਿ ਵਰਤਦਾ ਪਿਆਰਾ; ਜਲੁ ਮਾਟੀ ਬੰਧਿ ਰਖਾਇਆ ॥

ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਹੁਕਮ ਰੂਪ ਹੈ, ਆਪੇ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਸਿਖ ਹੋ ਕੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਹੁਕਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਆਪੇ ਹੀ ਜਲੁ=ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਾਟੀ=ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਬੰਧਿ=ਬੰਨ੍ਹ ਕਰਕੇ ਰਖਾਇਆ=ਰਖਿਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਦਸ ਹਿੱਸੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਇਕ ਹਿਸਾ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਜਲ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਖੋਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ **ਵਾ**: ਆਪੇ ਹੀ ਜਲੁ=ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਮਾਟੀ=ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕਰਕੇ ਰਖਿਆ ਹੈ **ਵਾ**: ਜਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਜਲੁ ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਟੀ ਭਾਵ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਨਿਮਰਤਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਆਪੇ ਹੀ ਭਉ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ; ਬੰਨਿ ਬਕਰੀ ਸੀਹੁ ਹਢਾਇਆ ॥੨॥

ਆਪੇ ਹੀ ਭਉ=ਭੈ ਦੇ ਪਉਣ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰਾ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਬੱਕਰੀ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਹਢਾਇਆ=ਉਦਾਲੇ ਫੇਰਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬੁਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਸ਼ੇਰ ਚਾਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। **ਵਾ**: ਆਪੇ ਹੀ ਜਲ ਵਿੱਚ ਭਉ=ਡਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਕਰੀ ਭਾਵ ਧਰਤੀ ਦਾ ਗੋਲਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਦਾਲੇ ਸੀਹੁ=ਪਾਣੀ ਰੂਪੀ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਹਢਾਇਆ=ਫੇਰਿਆ ਹੈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਡਰ ਕਰਕੇ ਜਲ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਖੋਰ ਤੇ ਡੋਬ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। **ਵਾ**: ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਆਪੇ ਹੀ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਵਿੱਚ, ਜਿੰਦ ਰੂਪੀ ਬੱਕਰੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕਰਕੇ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਸ਼ੇਰ ਉਦਾਲੇ ਹਢਾਇਆ=ਫੇਰਿਆ ਹੈ। ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਦੇਸ਼-ਕਾਲ-ਵਸਤੂ-ਇਕੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਕਾਲ ਹੀ ਜੀਵ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, **ਵਾ**: ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਬੱਕਰੀ ਵਤ ਨਿਮਰਤਾ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਸ਼ੇਰ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੨॥

ਆਪੇ ਕਾਸਟ ਆਪਿ ਹਰਿ ਪਿਆਰਾ; ਵਿਚਿ ਕਾਸਟ ਅਗਨਿ ਰਖਾਇਆ ॥

ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਕਾਸਟ=ਲੱਕੜ ਰੂਪ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਹਰਿ=ਅੱਗ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਆਪੇ ਹੀ ਕਾਸਟ=ਬਨਸਪਤੀ-ਲੱਕੜੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਰਖਾਇਆ ਹੈ ਬਨਸਪਤੀ ਵਿੱਚ ਵਧਣ ਫੁੱਲਣ ਦਾ ਕੰਮ ਅਗਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਲੱਕੜੀ ਨੂੰ ਸਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਦੀ

ਜਠਰਾ ਅਗਨੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਕਾਸਟ=ਬੱਚੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਉਸ ਅਗਨੀ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਜਠਰਾ ਅਗਨੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਫੈਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਵੇ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੀ ਤੁਚਾ ਭਾਵ ਚਮੜੀ ਨੂੰ ਪਕਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਸਟ=ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਭਸਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਐਸਾ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਪਨਾ ਸਿਮਰਨੁ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਿਆ ਓਹੁ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਮਾਲਕਾ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੬੪]

੨. ਮਾਤਾ ਕੇ ਉਦਰ ਮਹਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਕਰੇ ਸੋ ਕਿਉ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰੀਐ ॥
ਮਨਹੁ ਕਿਉ ਵਿਸਾਰੀਐ ਏਵਡੁ ਦਾਤਾ ਜਿ ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਆਹਾਰੁ ਪਹੁਚਾਵਏ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੦]

ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਪਿਆਰਾ; ਭੈ ਅਗਨਿ ਨ ਸਕੈ ਜਲਾਇਆ ॥

ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਕਾਸਟ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਅਗਨੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਗਨੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਪੇ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ; ਸਾਹ ਲੈਦੇ ਸਭਿ ਲਵਾਇਆ ॥੩॥

ਆਪੇ ਹੀ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਲੱਬਧ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਲੱਬਧ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਉਂਦੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਭ ਜੀਵ ਉਸ ਦਾ ਲਵਾਇਆ=ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੁਆਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪੇ ਹੀ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਅਖੰਡ ਚੇਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਜੀਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਸਾਹ ਲਵਾਇਆ=ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ॥੩॥

ਆਪੇ ਤਾਣੁ ਦੀਬਾਣੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ; ਆਪੇ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ ॥

ਆਪੇ ਹੀ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਦੀਬਾਣੁ=ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪੇ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਹੈ **ਵਾ:** ਆਪੇ ਹੀ ਬਿਬੇਕ ਰੂਪੀ ਤਾਣੁ=ਬਲ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਦੀਬਾਣੁ=ਆਸਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪੇ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਦੀ ਕਾਰੈ=ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਹੈ।

ਜਿਉ ਆਪਿ ਚਲਾਏ, ਤਿਉ ਚਲੀਐ ਪਿਆਰੇ; ਜਿਉ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਭਾਇਆ ॥

ਜਿਵੇਂ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੁਕਮ ਕਰਕੇ ਚਲਾਉਣਾ ਕਰੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਤੱਤ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਪੌਣ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਸੁਆਸ ਰੂਪ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਗਨੀ ਖੁਰਾਕ ਹਜਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਸਭ ਦਾ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਕਉ ਧਰਤੀ ਦੀਨੀ ਏਤੇ ਗੁਣ ਵਿਸਰੇ ॥੨॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੮੭੭]

ਇਹ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਹਨ। **ਵਾ:** ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਮੇਰੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ=ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਐਸਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਚਲਦਾ ਹਾਂ **ਵਾ:** ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੇ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹੋ।

ਆਪੇ ਜੰਤੀ ਜੰਤੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ; ਜਨ ਨਾਨਕ ਵਜਹਿ ਵਜਾਇਆ ॥੪॥੪॥

ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵ ਜੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਜੰਤੀ=ਬਜੰਤ੍ਰੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਰਖੈ ਹੇਠਿ ਸਭਿ ਜੰਤ ਇਕਠੇ ॥ ਇਕਿ ਤਤੇ ਇਕਿ ਬੋਲਨਿ ਮਿਠੇ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੧੯]

ਵਾ: ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੰਤੀ=ਬਜੰਤ੍ਰੀ ਹੈ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਰੂਪੀ ਜੰਤੁ=ਵਾਜਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਰੂਪੀ ਵਾਜੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਬੁਲਾਏ ਹੋਏ ਬੋਲਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੪॥੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੇਤਾ ਬੋਲਣੁ ਤੇਤਾ ਗਿਆਨੈ ॥
ਜੇਤਾ ਸੁਨਣਾ ਤੇਤਾ ਨਾਮੁ ॥
ਜੇਤਾ ਪੇਖਨੁ ਤੇਤਾ ਧਿਆਨੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੬]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਉਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਅਤੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੫੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੦੭]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੪ ਪੰਚਪਦਾ ॥ ਅਚਰੁ ਚਰੈ ਤਾ ਸਿਧਿ ਹੋਈ ਸਿਧੀ ਤੇ ਬੁਧਿ ਪਾਈ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਸਰ ਲਾਗੇ ਤਨ ਭੀਤਰਿ ਤਾ ਭ੍ਰਮੁ ਕਾਟਿਆ ਜਾਈ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਗੋਬਿਦ ਅਪੁਨੇ ਜਨ ਕਉ ਦੇਹਿ ਵਡਿਆਈ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਹੁ ਸਦਾ ਰਹਹੁ ਸਰਣਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਸਭੁ ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਮਨ ਮੂਰਖ ਚੇਤਿ ਅਜਾਣਾ ॥ ਹਰਿ ਜੀਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਗੁਰੁ ਮੇਲਹੁ ਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਣਾ ॥੨॥ ਜਿਸ ਕੀ ਵਥੁ ਸੋਈ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਣੈ ਜਿਸ ਨੋ ਦੇਇ ਸੁ ਪਾਏ ॥ ਵਸਤੁ ਅਨੂਪ ਅਤਿ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਅਲਖੁ ਲਖਾਏ ॥੩॥ ਜਿਨਿ ਇਹ ਚਾਖੀ ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਗੂੰਗੇ ਕੀ ਮਿਠਿਆਈ ॥ ਰਤਨੁ ਲੁਕਾਇਆ ਲੂਕੈ ਨਾਹੀ ਜੇ ਕੋ ਰਖੈ ਲੁਕਾਈ ॥੪॥ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ ਤੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਤੂ ਸਭਨਾ ਕਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਦਾਤਿ ਕਰਹਿ ਸੋ ਪਾਏ ਜਨ ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥੫॥੯॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੪ ਪੰਚਪਦਾ ॥

ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ, ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਪੁੰਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਬਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਹਨ। ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਭੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਾਸ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਅਯੁੱਧਿਆ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਭਗਤੀ ਭਾਉ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਾਸਾ ਭਾਵ ਜਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨਾਮ ਰਖਾਇਆ ਹੈ। ਰਮੰਤੀ=ਰਮਣ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਨਾ ਫਲੀਭੂਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਾ ਕਹਤ ਅਘ ਥਕ ਹਰੈ, ਦੂਰ ਦੇਸ ਤਜ ਜਾਇ ॥
ਮਤ ਮੁਕਾਰ ਕੇ ਪਟ ਮਿਲੇ ਬੀਚ ਭਸਮ ਜੋ ਜਾਇ ॥

ਤੁਲਸੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ :—**ਬੰਦਉ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਘੁਬਰ ਕੋ ਹੇਤ ਕਿਸਾਨ ਭਾਨ ਹਿਮ ਕਰੋ ॥**

ਅਸੀਂ ਬਰ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਾਮ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਰਾਮ-ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕ੍ਰਿਸਾਨ ਭਾਨ ਹਿਮਕਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਪਦ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਜੇ ਕ੍ਰਿਸਾਨ ਪਦ ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਨਾ ਲਗਦਾ ਤਾਂ "ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ" ਪਦ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਭਾਨ ਪਦ ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਨਾਂ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ "ਭਨ" ਪਦ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਹਿਮਕਰ ਪਦ ਨੂੰ ਰਾ ਤੇ ਮਾ ਪਦ ਨਾ ਲਗਦੇ ਤਾਂ "ਹਿਕ" ਪਦ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਪਦ ਕ੍ਰਿਸਾਨ-ਭਾਨ-ਹਿਮਕਰ ਪਦ ਦਾ ਹੇਤੂ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕ੍ਰਿਸਾਨ=ਜੱਟ **ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾ**, ਭਾਨ=ਸੂਰਜ ਹਿਮਕਰ=ਚੰਦਰਮਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਵਾ : ਜੋ ਉਸ ਰਾਮ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕ੍ਰਿਸਾਨ=ਅਗਨੀ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਨ=ਸੂਰਜ ਵਤ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਹਿਮਕਰ=ਚੰਦਰਮਾ ਵਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬਿਰਾਜਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਤੋਖ ਰੂਪੀ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਉੱਪਰ ਛੱਤਰ ਤੇ ਚੌਰ ਝੁਲਦਾ ਸੀ ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰੂਪੀ ਛਤਰ ਹੈ ਤੇ ਜਸ ਰੂਪ ਚੌਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੱਤਖ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਪਰ ਚੌਰ ਤੇ ਛੱਤਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਖਰ ਦੂਖਣ ਆਦਿ ਦੈਂਤ ਮਾਰੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਰਾਵਣ-ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ

ਨੇ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਰਾਵਣ ਤੇ ਅਵਰਨ ਰੂਪੀ ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਰੂਪੀ ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜ ਬਿਬੇਕ ਰੂਪ ਭਭੀਖਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਤਾੜਕਾ ਰਾਖਸ਼ਣੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਰਾਖਸ਼ਣੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮੋਹੁ ਮਲਿ ਬਿਵਸਿ ਕੀਅਉ ਕਾਮੁ ਗਹਿ ਕੇਸ ਪਛਾੜ੍ਉ ॥
ਕ੍ਰੋਧੁ ਖੰਡਿ ਪਰਚੰਡਿ ਲੋਭੁ ਅਪਮਾਨ ਸਿਉ ਝਾੜ੍ਉ ॥
ਜਨਮੁ ਕਾਲੁ ਕਰ ਜੋੜਿ ਹੁਕਮੁ ਜੋ ਹੋਇ ਸੁ ਮੰਨੈ ॥
ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਬੰਧਿਅਉ ਸਿਖ ਤਾਰੇ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨੈ ॥
ਸਿਰਿ ਆਤ ਪਤੁ ਸਚੌ ਤਖਤੁ ਜੋਗ ਭੋਗ ਸੰਜੁਤੁ ਬਲਿ ॥
ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਸਚੁ ਸਲ੍ ਭਣਿ ਤੂ ਅਟਲੁ ਰਾਜਿ ਅਭਗੁ ਦਲਿ ॥੧॥
ਤੂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਚਹੁ ਜੁਗੀ ਆਪਿ ਆਪੇ ਪਰਮੇਸਰੁ ॥ [ਸਵਈਏ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੪੦੬]

ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਅਗੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਸੁਧੀ ਰੂਪੀ ਸਿਧੀ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੀ ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਅਚਰੁ ਚਰੈ ਤਾ ਸਿਧਿ ਹੋਈ; ਸਿਧੀ ਤੇ ਬੁਧਿ ਪਾਈ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੋ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਚਰੁ=ਚਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਭਾਵ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਰੈ=ਨਾਸ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸੁੱਧੀ ਰੂਪ ਸਿਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਜਿਤੁ ਉਪਜੈ ਨ ਪਾਪੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੮]

ਵਾ: ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਮਨ ਅਚਰੁ=ਚਲਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਚਲਦਾ ਨਹੀਂ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਸਤੇ ਉੱਪਰ ਚਰੈ=ਚਲ ਪਏ ਭਾਵ ਵਿਚਰਨ ਲਗ ਪਵੇ ਤਾਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਸੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਸਿਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :—

ਸਾਖੀ—ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ ਨੇ ਤੀਰਥ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਕਾਂਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪੰਡਿਤ ਆਏ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਡੀ ਪੂਜਾ ਭੇਟਾ ਦਾ ਕੰਮ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਰਹੋ ਤੇ ਅੱਠ ਘੰਟੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਹਰ ਰੋਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਮੋਹਰਾਂ, ਖੰਡ ਘਿਉ ਆਦਿਕ ਪਦਾਰਥ ਦਿਆ ਕਰਾਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੇਸ਼ਮੀ ਬਸਤਰ ਵੀ ਦੇਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਡਿਤ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ, ਕੁਝ ਦੇਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਣੀਆਂ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਪੰਡਿਤ ਮੁਕਰ ਗਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹੈ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਾਹੂ ਕੇਤੂ ਦੋ ਬੈਲ ਹਮਾਰੇ ਸਾੜਸਤੀ ਹੈ ਖੇਤੀ ॥
ਪੱਤ੍ਰੀ ਹਮਾਰੀ ਬੜੀ ਸ਼ਿਕਾਰਨ ਮਾਰ ਲਿਆਵੇ ਛੇਤੀ ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਤੇ ਜੁਆਬ ਦੇ ਕੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ **ਵਾ:** ਜਿਸ ਤਰਫ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ, ਸੰਕਲਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਨ ਚਰੈ=ਚਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਗਾ ਬਿਨੁ ਹੁਰੀਆ ਮਾਰਤਾ॥ ਬਦਨੈ ਬਿਨੁ ਖਿਰ ਖਿਰ ਹਾਸਤਾ॥

[ਬਸੰਤੁ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੯੪]

ਜੇਕਰ ਇਹ ਮਨ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵਿਚਰਨ ਤੋਂ ਹਟ ਕਰਕੇ ਅਚਰੁ=ਅਚੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। [ਨੋਟ:—ਮੂਰਛਾ ਰੂਪੀ ਅਚੱਲਤਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣੀ] ਬਿਬੇਕ ਦੀ, ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਸਿਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਭੋਜਨ ਭਾਉ॥ ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਲੀਚੈ ਨਾਉ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੭]

ਨੋਟ—ਇਹ ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਲਗੇਗਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਸ਼ੁਧੀ ਰੂਪੀ ਸਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬੁੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਊਤਮ ਮਤਿ ਮੇਰੈ ਰਿਦੈ ਤੂੰ ਆਉ॥
ਧਿਆਵਉ ਗਾਵਉ ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦਾ ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੋਹਿ ਲਾਗੈ ਨਾਉ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੭]

੨. ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਬੁਧਿ ਹਰਿ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੁਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੯]

ਵਿਸ਼ੈ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਸ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਬਦਲ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬੁੱਧੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਪਾ ਲਈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਇਹ ਦਾਤ ਕਦੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਉੱਤਰ=ਜਦੋਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਸੁੱਧੀ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਸਰ ਲਾਗੇ ਤਨ ਭੀਤਰਿ; ਤਾ ਭ੍ਰਮੁ ਕਾਟਿਆ ਜਾਈ॥੧॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਨ=ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸਰ=ਤੀਰ ਲੱਗੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭ੍ਰਮ ਕਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਤਿਨਿ ਬਿਨੁ ਬਾਣੈ ਧਨਖੁ ਚਢਾਈਐ ਇਹੁ ਜਗੁ ਬੇਧਿਆ ਭਾਈ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੩]

ਜਗਤ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਬਿੰਨ੍ਹ ਕਰਕੇ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਧਨੁੱਖ ਦੇ ਤੀਰ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਕਮਾਣ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਤੀਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਰੂਪੀ ਬਿੰਨ੍ਹ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਬਿੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਲਗੋ ਹਰਿ ਤੀਰ॥ [ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੬੧]

ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਬਿਨੁ ਮਿਲਬੇ ਨਾਹੀ ਸੰਤੋਖਾ ਪੇਖਿ ਦਰਸਨੁ ਨਾਨਕੁ ਜੀਜੈ॥ [ਕਲਿਆਨੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੨੧]

ਜਦੋਂ ਮਨ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਤੀਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭਰਮ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਜੀਵ ਦਾ ਭਰਮ ਮਿਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ:

ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਭ ਪਾਨਿ ਨ ਆਏ॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ੩੩ ਸਵੈਯੇ]

ਭਰਮ ਵੀ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ:

੧. ਭੇਦ ਭਰਮ ਕਰਤਤ ਭਰਮ ਪੁਨ ਸੰਗ ਭਰਮ ਬਿਕਾਰ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਇਤਰ ਜਗ ਸਤ ਹੈ ਪਾਂਚੋ ਭਰਮ ਸੰਸਾਰ॥

ਭਰਮ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

੨. ਬਿੰਬ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਲੋਹਤਸਫਟਕ ਘਟਾਕਾਸ਼ ਗੁਣ ਮਾਰ ॥
ਕਨਕ ਕੁੰਡਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਪਾਂਚੋ ਭਰਮ ਨਿਵਾਰ ॥ [ਧਰਮ ਸਾਸ਼ਤਰ]

ਇਹ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਭਰਮ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਦੱਸੀ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਭਰਮੇ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ॥ ਭਰਮੇ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਬ੍ਰਹਮੇਵਾ ॥
ਭਰਮਿ ਭਰਮਿ ਮਾਨੁਖ ਡਹਕਾਏ ॥ ਦੁਤਰ ਮਹਾਬਿਖਮ ਏਹ ਮਾਏ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੮]

੨. ਕਾਲ ਹੀ ਪਾਇ ਭਇਓ ਬ੍ਰਹਮਾ ਗਹਿ ਦੰਡ ਕਮੰਡਲ ਭੂਮਿ ਭ੍ਰਮਾਨਯੋ ॥
ਕਾਲ ਹੀ ਪਾਇ ਸਦਾ ਸਿਵ ਜੂ ਸਭ ਦੇਸ ਬਿਦੇਸ ਭਇਅ ਹਮ ਜਾਨਯੋ ॥
[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ੩੩ ਸਵੈਯੇ]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਭਰਮ ਕਿਵੇਂ ਕਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰ :—ਗੁਰਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭਰਮ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਭੈ ਭੰਜਨ ਅਘ ਦੂਖ ਨਾਸ ਮਨਹਿ ਅਰਾਧਿ ਹਰੇ ॥
ਸੰਤਸੰਗ ਜਿਹ ਰਿਦ ਬਸਿਓ ਨਾਨਕ ਤੇ ਨ ਭ੍ਰਮੇ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੮]

੨. ਭਉ ਵਟੀ ਇਤੁ ਤਨਿ ਪਾਈਐ ॥ ਸਚੁ ਬੂਝਣੁ ਆਣਿ ਜਲਾਈਐ ॥੨॥
ਇਹੁ ਤੇਲੁ ਦੀਵਾ ਇਉ ਜਲੈ ॥ ਕਰਿ ਚਾਨਣੁ ਸਾਹਿਬ ਤਉ ਮਿਲੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੫]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਰਮ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਚੁਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦੀਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਗੋਬਿਦ; ਅਪੁਨੇ ਜਨ ਕਉ ਦੇਹਿ ਵਡਿਆਈ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਗੋ=ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਬਿਦ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ **ਵਾ:** ਗੋ=ਬੇਦਾਂ ਕਰਕੇ ਬਿਦ=ਜਾਨਣ ਯੋਗ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਆਪਣੇ ਜਨ=ਦਾਸਾਂ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਬਖ਼ਸ਼ੋ ਜੀ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਦੇ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸ਼ਿਵਜੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਨੇ ਪਦਵੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਣਿਐ ਈਸਰੁ ਬਰਮਾ ਇੰਦੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੨]

ਗੁਰਮਤਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਹੁ;
ਸਦਾ ਰਹਹੁ ਸਰਣਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ! ਗੁਰਮਤਿ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰੋ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਕਿ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਰਹੀਏ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਭੰਬਲ ਭੂਸੇ ਨਾ ਖਾਈਏ। ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਕਹੇ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨੂੰ ਰੱਖ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨ ਰੇ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਰਨਿ ਬਿਚਾਰੋ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੨]

ਤਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਜਗਿਆਸੂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਇਹ ਮਨ ਤਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨੱਸਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੀ ਯਤਨ ਕਰਾਂ, ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਕਰਾਉਣਾ ਕਰੋ।

ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਸਭੁ ਆਵਣ ਜਾਣਾ; ਮਨ ਮੂਰਖ ਚੇਤਿ ਅਜਾਣਾ ॥

ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਆਉਣ ਜਾਣ ਭਾਵ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਹੇ ਮੂਰਖ ਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਵਲੋਂ ਅਜਾਣਾ=ਅਣਜਾਣ-ਅਗਿਆਤ-ਬੇਸਮਝ ਮਨ ਤੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਚੇਤਿ=ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਕਰ ਭਾਵ ਇਹ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੩]

ਸਚ ਸਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਜਾਣਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਜੇ ਮਨ ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਨ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਕਰੇ:—

ਹਰਿ ਜੀਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਗੁਰੁ ਮੇਲਹੁ; ਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਣਾ ॥੨॥

ਹੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ! ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮੇਲਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਹੀ ਹਰੀ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਮਨ ਸਮਾਏਗਾ ਵਾ: ਮੇਰਾ ਮਨ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉਣਾ ਕਰੇਗਾ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਮਿਲਿਐ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੈ ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਜੇ ਹੋਇ ॥**
ਅੰਤਰ ਆਤਮੈ ਜੋ ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਕਹੀਐ ਸੋਇ ॥੩॥ [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਕੀ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੭੯੧]

੨. **ਕਬੀਰ ਗੁਰੁ ਲਾਗਾ ਤਬ ਜਾਨੀਐ ਮਿਟੈ ਮੋਹੁ ਤਨ ਤਾਪ ॥**
ਹਰਖ ਸੋਗ ਦਾਝੈ ਨਹੀ ਤਬ ਹਰਿ ਆਪਹਿ ਆਪ ॥੧੮੬॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਅੰਗ ੧੩੭੪]

ਜਿਸ ਕੀ ਵਥੁ ਸੋਈ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਣੈ; ਜਿਸ ਨੋ ਦੇਇ ਸੁ ਪਾਏ ॥

ਜਿਸ ਦੀ ਇਹ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਵਸਤੂ ਹੈ ਉਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸੋ ਜਾਨੈ ਜਿਨਿ ਚਾਖਿਆ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਾ ॥
ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਈਐ ਕਿਆ ਕਹਿ ਮੁਖਿ ਬੋਲਾ ॥੩॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੮]

ਜਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਸਤੁ ਅਨੂਪ ਅਤਿ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ; ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਅਲਖੁ ਲਖਾਏ ॥੩॥

ਉਹ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਰੂਪੀ ਵਸਤੂ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਅਤਿ=ਅਤਿਸੈ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀ ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਰੂਪੀ ਪੰਛੀ ਬਿਧ ਨਿਖੇਧ ਰੂਪੀ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਰੀ ਲਾ ਕੇ ਚਿਦਾ ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਚਾਹੇ ਉਡਾਰੀਆਂ ਸਵਰਗ ਤੱਕ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੇ ਅਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਅਲੱਖ ਹੈ ਪਰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਲਖਾਉਂਦੇ ਹਨ॥੩॥

ਜਿਨਿ ਇਹ ਚਾਖੀ ਸੋਈ ਜਾਣੈ; ਗੂੰਗੇ ਕੀ ਮਿਠਿਆਈ ॥

ਜਿਸਨੇ ਆਤਮਾ ਅਨੰਦ ਰੂਪੀ ਵਸਤੂ ਚਾਖੀ=ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਉਹੋ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗੂੰਗਾ ਮਠਿਆਈ ਖਾ ਕੇ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਗੂੰਗੈ ਗੁੜੁ ਖਾਇਆ ਪੂਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ॥**
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੪]

੨. ਕਥਨ ਕਹਣ ਕਉ ਸੋਝੀ ਨਾਹੀ ਜੋ ਪੇਖੈ ਤਿਸੁ ਬਣਿ ਆਵੈ ॥੨॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੮੩]

੩. ਕੁਆਰ ਕੰਨਿਆ ਜੈਸੇ ਸੰਗਿ ਸਹੇਰੀ ਪ੍ਰਿਆ ਬਚਨ ਉਪਹਾਸ ਕਹੋ ॥
ਜਉ ਸੁਰਿਜਨੁ ਗ੍ਰਿਹ ਭੀਤਰਿ ਆਇਓ ਤਬ ਮੁਖੁ ਕਾਜਿ ਲਜੋ ॥੧॥

[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੩]

ਜਿਵੇਂ ਨਵੇਂ ਵਿਆਹ ਵਾਲੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਕੁਆਰੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਹਾਸੇ ਦੇ ਬਚਨ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪੁਛਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਤੀ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਪਤੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅਨੰਦ ਦੱਸ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਦਸਦੀ ਨਹੀਂ, ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਢੱਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਆਤਮਾ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ :—

ਰਤਨੁ ਲੁਕਾਇਆ ਲੂਕੈ ਨਾਹੀ; ਜੇ ਕੋ ਰਖੈ ਲੁਕਾਈ ॥੪॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਰਤਨ ਜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਲੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਲੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖੇ ਤਾਂ ਵੀ ਲੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਾ ਅਨੰਦ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਜੋ ਲੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਲੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬਾਣੀਏਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਭੀ ਗੁੜ ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਰਖਣ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕੀੜੇ ਗੁੜ ਨੂੰ ਜਾ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਰੂਪ ਬਾਣੀਏਂ ਭਾਵੇ ਆਤਮਾ ਅਨੰਦ ਰੂਪੀ ਗੁੜ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰਖਣ ਫੇਰ ਵੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਕੀੜੇ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ॥੪॥

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਕੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਉੱਤਰ=ਨਹੀਂ! ਉਹ ਤਾਂ ਐਸਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ :—

ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ ਤੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ; ਤੂ ਸਭਨਾ ਕਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰਾ ਹੀ ਹੈ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ਤੇ ਅੰਤਰ=ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਹੈਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਸੇਵਕ ਹਨ, ਫਿਰ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਦਾਤ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਜਿਸ ਨੋ ਦਾਤਿ ਕਰਹਿ ਸੋ ਪਾਏ;
ਜਨ ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥੫॥੯॥

ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਜਿਸਨੂੰ ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ, ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਵਾ ਬ੍ਰਹਮਾ-ਨੰਦ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਹੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਉਸ ਦਾਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੰਦਰ ਤੇਰੇ ਬਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ॥੫॥੯॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥ [ਅੰਗ ੧੩]

੨. ਬ੍ਰਹਮੁ ਦੀਸੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਣੀਐ ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ॥
ਆਤਮ ਪਸਾਰਾ ਕਰਣਹਾਰਾ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਜਾਣੀਐ ॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੪੬]

ਜਿਵੇਂ ਖੰਡ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਖੰਡ ਰੂਪ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

ਦੇਖਿ ਖਿਲੌਂਨਾ ਖਾਂਡ ਕੇ ਅਨੰਦ ਭਯੋ ਮਨ ਮਾਹਿ।
ਚਾਹਿ ਕਰੀ ਜਬ ਬਸਤ ਕੀ ਤਬ ਸਬ ਲੈ ਹ੍ਵੈ ਜਾਹਿ।੧੩। [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ ਅਧਿ: ੫]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੫੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੦੯]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟਿਓ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨਹਿ ਭਇਆ ਪਰਗਾਸਾ ॥ ਕੋਇ ਨ ਪਹੁਚਨਹਾਰਾ ਦੂਜਾ ਅਪੁਨੇ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਭਰਵਾਸਾ ॥੧॥ ਅਪੁਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਬਲਿਹਾਰੈ ॥ ਆਗੈ ਸੁਖੁ ਪਾਛੈ ਸੁਖ ਸਹਜਾ ਘਰਿ ਆਨੰਦੁ ਹਮਾਰੈ ॥ਰਹਾਉ॥ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਕਰਣੈਹਾਰਾ ਸੋਈ ਖਸਮੁ ਹਮਾਰਾ ॥ ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਗੇ ਇਕ ਰਾਮ ਨਾਮ ਆਧਾਰਾ ॥੨॥ ਸਫਲ ਦਰਸਨੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹੈ ਭੀ ਹੋਵਨਹਾਰਾ ॥ ਕੰਠਿ ਲਗਾਇ ਅਪੁਨੇ ਜਨ ਰਾਖੇ ਅਪੁਨੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰਾ ॥੩॥ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਅਚਰਜ ਸੋਭਾ ਕਾਰਜੁ ਆਇਆ ਰਾਸੇ ॥ ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟਿਓ ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਬਿਨਾਸੇ ॥੪॥੫॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥
ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟਿਓ ਵਡਭਾਗੀ; ਮਨਹਿ ਭਇਆ ਪਰਗਾਸਾ ॥

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਦੁਆਰਾ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਵਡਭਾਗੀ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਹਿ=ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪਰਗਾਸਾ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਇਆ=ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਧਿਆਤਮਕ ਰਮਾਇਣ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਲਿਖੇ ਹਨ : ੧. ਪੰਡਿਤ ਗੁਰੂ। ੨. ਅਵਧੂਤ ਗੁਰੂ ੩. ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਰੋਤਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇਸ਼ਟੀ ਗੁਰੂ। **੧. ਪੰਡਿਤ ਗੁਰੂ**—ਜੋ ਖਟ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਆਦਿਕ ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਣ ਪਰ ਕਮਾਈ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਪੰਡਿਤ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਕੋਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਦਰਿਆ ਇਤਨਾ ਡੂੰਘਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਕਦੀ ਵੀ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਪੰਡਿਤ ਗੁਰੂ ਅਨਤਾਰੂ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਸਦਰਸ਼ ਹੈ, ਆਪ ਵਿਸ਼ੇ ਰਸ ਤੋਂ ਫਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸ਼ੰਕਾ ਵੀ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਰਨਾ ਨਹੀਂ। **੨. ਅਵਧੂਤ ਗੁਰੂ**—ਅਵਧੂਤ ਗੁਰੂ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇ ਕੋਈ ਉਤਮ ਪੁਰਸ਼ ਉਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼ੰਕੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਕਮਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਪਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਵਧੂਤ ਗੁਰੂ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸੋਟੀ ਆਪ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਤੇ ਤਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਤਰ ਸਕਦੀ ਪਰ ਜੇ ਕਿੱਲ ਆਦਿਕ ਸੋਟੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਤਰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਕਿਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੰਕਾ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣ ਰੂਪ ਖੁਭ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। **੩. ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਰੋਤਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇਸ਼ਟੀ ਗੁਰੂ**—ਜੋ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਾ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਆਪ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਹੋਵੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਸ੍ਵਣ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਭੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਕੋਟੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਭੇਦ ਦੀਆਂ ਬਾਧਕ ਤੇ ਅਭੇਦ ਦੀਆਂ ਸਾਧਕ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਵਣ ਕਰਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਐਸੇ ਲਖਣਾਂ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਰੋਤਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇਸ਼ਟੀ ਗੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨਵਾਨ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੫੦]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਲੱਖੂ ਜੈਸੇ ਧਾੜਵੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਤਤਬੇਤੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈਸੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਕਹਾਯਉ ॥ [ਸਵਈਏ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੪੦੮]

ਆਪ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੋਤੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਕੋਟੀ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇਸ਼ਟੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਰੋਤਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜਿਵੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ੨੨ ਮੰਜੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਰਮਾਇਣ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ :— ੧. ਪਿੰਗੁਲਾ ਗੁਰੂ ੨. ਅੰਧੁਲਾ ਗੁਰੂ ੩. ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ :—

੧. ਪਿੰਗੁਲਾ ਗੁਰੂ :—ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਰੂਪ ਪੈਰ ਨਹੀਂ, ਉਕਤੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਰੂਪ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ ਤਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੁਗਤੀਆਂ ਨਾਲ ਉਪਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਕਮਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿੰਗਲਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। **੨. ਅੰਧੁਲਾ ਗੁਰੂ** :—ਅੰਧੁਲਾ ਗੁਰੂ ਆਪ ਤਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗਿਆਨਵਾਨ ਨਹੀਂ, ਕਠਿਨ ਤਪੱਸਵੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਰਸਤਾ ਤਾਂ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਆਪ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਪਰਲੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਲੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **੩. ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ** :— ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ ਉਕਤੀਆਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਰਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੋ ਡੁਬੰਦੋ ਆਪਿ ਸੋ ਤਰਾਏ ਕਿਨ੍ ਖੇ ॥
ਤਾਰੇਦੜੋ ਭੀ ਤਾਰਿ ਨਾਨਕ ਪਿਰ ਸਿਉ ਰਤਿਆ ॥ [ਡਖਣੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੧]

੨. ਸਿਦਕੁ ਸਬੂਰੀ ਸਾਦਿਕਾ ਸਬਰੁ ਤੋਸਾ ਮਲਾਇਕਾਂ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੮੩]

ਸਾਦਿਕਾ=ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਦਕੁ=ਭਰੋਸਾ, ਤੇ ਸਬੂਰੀ=ਸੰਤੋਖ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮਲਾਇਕਾਂ=ਦੇਣ ਭਾਵ ਦਾਤੇ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭੀ ਭੇਟਾ ਲੈਣ ਵਲੋਂ ਸਬਰ=ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਤੋਸਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਲੋਭੀ, ਲਾਲਚੀ ਪਖੰਡੀ ਗੁਰੂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਕਛੁ ਮਾਲ ਤਵਾਲਯ ਸੋ ਅਬ ਹੀ ਉਠਿ ਭੇਟ ਹਮਾਰੀ ਹੀ ਕੀਜੈ ॥
ਮੇਰੋ ਹੀ ਧਯਾਨ ਧਰੋ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ, ਭੂਲ ਕੈ ਅਉਰ ਕੋ ਨਾਮੁ ਨ ਲੀਜੈ ॥੨੬॥
[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ੩੩ ਸਵੈਯੇ]

ਹੰਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਾਨ੍ਹੇ ਭਗਤ ਵਾਂਗ :—ਮੈਂ ਓਹੀ ਰੇ ਮੈ ਓਹੀ ਰੇ ॥

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸ ਇਕ ਜਗਿਆਸੂ ਗਿਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਚਾਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਾਂ ਸਾਡੀ ਫੋਟੋ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰ ਲੈ ਤਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੁਹਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਬਚਨ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ, ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਾਂਗਾ ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਫੋਟੋ ਦੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਬਾਈ ਗੁਰੂਆਂ ਸਮੇਤ ਧੀਰਮਲ ਵੀ ਗੁਰੂ ਬਣਿਆ ਸੀ।

ਸੁੰਦਰ ਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਸਮੁੰਦਰੀਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਅੱਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਲਿਖੇ ਹਨ :—

੧. **ਬਿੜਾਲ ਗੁਰੂ**—ਬਿੜਾਲ-ਬਿੱਲਾ ਗੁਰੂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਤਾੜ=ਘੂਰ-ਘੂਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ।

੨. **ਗਿੱਦੜ ਗੁਰੂ**—ਜਿਹੜਾ ਪਖੰਡੀ ਗੁਰੂ ਬਣਕੇ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰੇ।

੩. **ਘੋੜਾ ਗੁਰੂ**—ਜੋ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਾਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਵਾ ਲਿਆਵੇ ਉਹ ਘੋੜਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਘੋੜਾ, ਅਸਵਾਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸੈਰ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘੋੜਾ ਗੁਰੂ ਹੈ।

੪. **ਸ਼ੇਰ ਗੁਰੂ**—ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਚੇਲੇ ਦਾ ਸਭ ਮਾਲ ਧਨ ਭਖ ਕਰ ਜਾਵੇ ਭਾਵ ਖਾ ਜਾਵੇ ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਗੁਰੂ ਹੈ।

੫. **ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਗੁਰੂ**—ਜਿਵੇਂ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਇਕ ਖਾਸ ਜਾਤੀ ਦੀ ਸੁੰਡੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਉਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੬. **ਪਾਰਸ ਗੁਰੂ**—ਪਾਰਸ ਭਾਵੇਂ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਤ ਨੂੰ ਛੋਹ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣਾ, ਸੋਨਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਗੁਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਰਸ ਗੁਰੂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ ਦੇ ਕਰਕੇ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ।

੭. **ਚੰਦਨ ਗੁਰੂ**—ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਨ ਕੇਵਲ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਬਿਰਛਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਗੰਧੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਵੰਡ ਸਕਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਸੁਗੰਧੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਦੇਵੇ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਚੰਦਨ ਗੁਰੂ ਹੈ।

੮. **ਦੀਵਾ ਗੁਰੂ**—ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਵੇ ਨੂੰ ਦੀਵਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਜੈਸਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੀਵਾ ਤਾਂ ਬਲਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤੇਲ ਤੇ ਬੱਤੀ ਹੋਵੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਤੇਲ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਬੱਤੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰੇ ਉਹ ਦੀਵਾ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ ਉਤਮ ਜਗਤ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹਨ। ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਹਨ। (ਗੁ+ਰੂ) ਗੁ=ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕਰਕੇ ਰੂ=ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਪਦ "ਗਿਰੀ" ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਗਿਰੀ ਦੇ ਚਾਰ ਅਰਥ ਹਨ :—ਨਿਗਲਣਾ, ਬਾਣੀ, ਪਹਾੜ, ਵਡਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਨਿਗਲ=ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ॥ [ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੮੨]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹਾੜ ਵਤ ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੫੦]

ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਡਭਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਵਡਭਾਗੀ ਕੌਣ ਹਨ ? ਜੋ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਡਭਾਗੀ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੇ ਕੋ ਵਡਾ ਕਹਾਇ ਵਡਾਈ ਖਾਵੈ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੨੫]

ਆਪਸ ਕਉ ਕਰਿ ਕਛੁ ਨ ਜਨਾਵੈ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਸਦ ਧਿਆਵੈ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੬]

ਐਸੇ ਵਡਭਾਗੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(**ਮਨਹਿ ਭਇਆ ਪਰਗਾਸਾ॥**) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦਾ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪੀ ਰਾਤ, ਭਰਮ ਦਾ ਹਨੇਰਾ, ਦੰਭ ਪਖੰਡ ਰੂਪ ਤਾਰੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਰੂਪ ਚੰਦਰਮਾ ਰਿਦੇ ਰੂਪ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਫਿਕਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਰਾਗ ਦਵੈਖ ਰੂਪੀ ਉੱਲੂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ—

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ :—ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਵੀ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਨ ੧. ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਤਾਰੇ, ਅਗਨੀ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਤਾਮਸੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ੨. ਜੋ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਿਰਨ ਗਰਭ ਦਾ, ਜਠਰਾ ਅਗਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ੩. ਜਦੋਂ ਬਿਰਤੀ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਜੋ ਅਪਰੋਖ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਹ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ਼ਾਂਤਕੀ ਹੈ ਵਾ : ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਹੈ ਇਹ ਸਾਂਤਕੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਤੋਂ ਪਰ=ਪਰੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਗਾਸਾ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਇਆ=ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕੋਇ ਨ ਪਹੁਚਨਹਾਰਾ ਦੂਜਾ; ਅਪੁਨੇ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਭਰਵਾਸਾ ॥੧॥

ਉਹਨਾਂ ਗਿਆਨਵਾਨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਵਾਲਾ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਵਾ : ਦੂਜੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ **ਵਾ**: ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਦਰਸ਼ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਸਿਧ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਰੂਪ ਵਟਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਰਾਬਰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ।

ਸਾਖੀ—ਸਿਧ ਈਰਖਾ ਨਾਲ ਅੱਚਲ ਵਟਾਲੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਆਏ। ਸਿਧ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੁਕਦੇ ਹਾਂ ਤੁਸੀ ਸਾਨੂੰ ਲੱਭਿਓ ਸਾਰੇ ਸਿਧ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਪਹਾੜੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਲੁਕ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਤਨੇ ਹੀ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਿਧ ਬਹੁਤ ਸਰਮਿੰਦੇ ਹੋਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਸਿਧੋ! ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੂਖਮ ਦੇਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਂ ਇਸੇ ਲਈ ਪਕੜੇ ਗਏ। ਸਿਧ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਐ ਤਪਾ ਜੀ! ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਲੁਕੋ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਐਸੀ ਖੇਡ ਵਰਤਾਈ ਕਿ ਤੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤੱਤ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੋਤ ਮੇਲ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਸਿਧ ਪਹਾੜਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਲਣ ਲਈ ਨੱਠੇ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਾਰਨ ਦੇਹ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਤਪਾ ਜੀ ਕਾਰਕਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ ਜਾਂ ਸੂਖਮ ਦੇਹ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਣਗੇ ਜਾਂ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਹਾੜੀ ਗੁਫਾ ਵਿੱਚ ਲੁਕਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿਧਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਏ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਲੋਪ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਬਚਨ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਐ ਸਿਧੋ! ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਥੱਕ ਹਾਰ ਜਾਉਗੇ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਟਕਾ ਰਖਕੇ ਸਿਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਲਾ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਿਓ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਹੋਵੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ਤਾ ਸੁਣਿ ਸਦਿ ਬਹਾਲੇ ਪਾਸਿ ॥੧॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੮੭੮]

ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਸਿਧਾਂ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਦਰਸ਼ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੀ ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਤਤ ਬੇਤਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਨ, ਸੂਖਮ ਤੇ ਅਸਥੂਲ ਦੇਹਾਂ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਅਵਾਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ॥੬॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੩]

ਅਗੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ :—

(**ਅਪੁਨੇ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਭਰਵਾਸਾ॥੧॥**) ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬ=ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ 'ਤੇ ਭਰਵਾਸਾ=ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ :

ਹਰਿ ਆਪੇ ਮਾਤਾ ਆਪੇ ਪਿਤਾ ਜਿਨਿ ਜੀਉ ਉਪਾਇ ਜਗਤੁ ਦਿਖਾਇਆ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੧]

ਅਪੁਨੇ; ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਬਲਿਹਾਰੈ॥

ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਆਪਣੇ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ ਹਨ ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੈ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਏ ਵਾ :—ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਣੀ ਦਾ, ਬੁੱਧੀ ਦਾ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਬਲ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਈਏ।

ਅਰਥਾਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਆਪਣਾ ਨਹੀਂ। ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਮੰਨੇ ਸਨ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣਾ ਹੋ ਕੇ ਔਕੜ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਆਖਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੈਸੇ ਹਨ। ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਨਸ ਕੀ ਕਹੁ ਕੇਤਕ ਬਾਤ॥ ਜਮ ਤੇ ਰਾਖੈ ਦੇ ਕਰਿ ਹਾਥ॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੯]

ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੇਹ ਆਪਣੀ ਮੰਨੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇਹ ਦੇ ਸਬੰਧ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਹੈ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਾਡਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ, ਸ਼ੇਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਖਾਜਾ ਹੈ, ਅਗਨੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਭਸਮ ਕਰਾਂਗੀ, ਕਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਝੂਠੀਆਂ ਮੇਰਾਂ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ :—

ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਅਪਨਾ ਇਕੁ ਰਾਮੁ ਪਰਾਇਆ॥੧॥ [ਅੰਗ ੧੩੪੨]

ਆਗੈ ਸੁਖੁ ਪਾਛੈ ਸੁਖ ਸਹਜਾ; ਘਰਿ ਆਨੰਦੁ ਹਮਾਰੈ॥ਰਹਾਉ॥

ਪਾਛੈ=ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਅਤੇ ਆਗੈ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸੁਖ ਸਹਜਾ=ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਧਾਰੈ॥ ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨਿਵਾਰੈ॥
ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀ ਕਰਿ ਰਾਖੈ ਵਾਸਿ॥ ਤਾ ਕੈ ਆਤਮੈ ਹੋਇ ਪਰਗਾਸੁ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੬]

੨. ਕਰਨ ਨ ਸੁਨੈ ਕਾਹੂ ਕੀ ਨਿੰਦਾ॥ ਸਭ ਤੇ ਜਾਨੈ ਆਪਸ ਕਉ ਮੰਦਾ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੪]

੩. ਅੰਤਰਿ ਗੁਰੁ ਆਰਾਧਣਾ ਜਿਹਵਾ ਜਪਿ ਗੁਰ ਨਾਉ॥

[ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੧੭]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਸਹਜਾ=ਨਿਰਉਪਾਧਕ ਸੁਖ ਤੇ ਨਿਰਜਤਨ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾ :— ਪਿੱਛੇ ਸੰਸਾਰ ਕਾਰ ਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੁਖ ਹੀ ਸੁਖ ਹੈ, ਤੇ ਅੱਗੇ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਹਜੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਤਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਮਾਰੈ=ਤਮਾਮ ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਹੈ **ਵਾ:** ਘਰਿ=ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ **ਵਾ:** ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਾਡੇ ਅਨੰਦ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥

ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਕਰਣੈਹਾਰਾ; ਸੋਈ ਖਸਮੁ ਹਮਾਰਾ ॥

ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਘਟ ਘਟ ਕੇ ਅੰਤਰ ਕੀ ਜਾਨਤ ॥ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਕੀ ਪੀਰ ਪਛਾਨਤ ॥ [ਦਸਮ-ਚੌਪਈ ਪਉੜੀ ੧੧]

ਜਿਸਦੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਕਿਰਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸਦੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਸ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ਸਭ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ : ਕਰਣੈਹਾਰਾ=ਉਤਪਤ, ਲੈਤਾ, ਪਾਲਣਾ, ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਹ ਅੰਡ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥ ਕੀਨੇ ਚੌਦਹ ਖੰਡ॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ੩੭/੨] ਐਸਾ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਉਹੀ ਸਾਡਾ ਖਸਮੁ=ਮਾਲਕ ਹੈ।

ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਗੇ; ਇਕ ਰਾਮ ਨਾਮ ਆਧਾਰਾ ॥੨॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੩]

ਯਹ ਭੈ ਪ੍ਰਲੋਕ ਭੈ ਜਨਮ ਵੇਦਨਾ ਜਾਤ ॥ ਅਨ ਰਖਿਆ ਅਰ ਗੁਪਤ ਭੈ ਅਕਸ ਮਾਤਰ ਭੈ ਸਾਤ ॥ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਭੈਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭੈ ਕਉ ਭਉ ਪੜਿਆ ਸਿਮਰਤ ਹਰਿ ਨਾਮ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੧]

ਇਕ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਆਧਾਰਾ=ਆਸਰਾ ਹੈ॥੩॥

ਸਫਲ ਦਰਸਨੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ; ਹੈ ਭੀ ਹੋਵਨਹਾਰਾ ॥

ਅਕਾਲ=ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਮੂਰਤਿ=ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਗਿਆਨ ਫਲ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ **ਵਾ:** ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਗਿਆਨ ਫਲ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦਰਸਨਿ ਦੇਖਿਐ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥੧॥** [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੯]

੨. **ਲੇਪੁ ਨਹੀ ਜਗਜੀਵਨ ਦਾਤੇ ਦਰਸਨ ਡਿਠੇ ਲਹਨਿ ਵਿਜੋਗਾ ਜੀਉ ॥੩॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮]

ਸਾਖੀ—ਸਢੌਰੇ ਦੇ ਇਕ ਪਠਾਣ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਆਦਿ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਾਪ ਕੀਤਾ, ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਪ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋਏ। ਫਿਰ ਬੇਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਠ ਸਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਪ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਨਾ ਹੋਏ। ਫਿਰ ਇਹ ਮਾਰਕੰਡੇ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਕ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਿਰਧ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦਾ ਪਾਠ ੪੦ ਦਿਨ ਕਰਕੇ ਦੇਖ ਤਾਂ ਪਠਾਣ ਨੇ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ੩੫ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਦੱਸ ਭਾਈ! ਮੁਹੰਮਦ ਜੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਆਦਿਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਈਏ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਪਠਾਣ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਿਹਾਲ

ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮੀਆ ! ਲੰਗਰ ਚਲਾਇਆ ਕਰ ਇਕ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਪਠਾਣ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਾਂ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਠਾਣ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਫਲੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹਨ ਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵੀ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ (ਹੈ ਭੀ ਹੋਵਨਹਾਰਾ) ਹੈ=ਹੁਣ ਵੀ ਹੈ, ਭੀ=ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਸੀ, ਹੋਵਨਹਾਰਾ=ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਚਹੁ ਜੁਗੀ ਆਪਿ ਆਪੇ ਪਰਮੇਸਰੁ ॥ [ਸਵਈਏ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੪੦੬]

ਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਿੰਨੇ ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਹਨ-ਜਦੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਪਰਖਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਫੁਲ ਹੀ ਰਹੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਅਲੋਪ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਚਾਦਰ ਵੰਡ ਲਈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਚਾਦਰ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸਮਾਧ ਬਣਾ ਲਈ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਪੱਕੀ ਕਬਰ ਬਣਾ ਲਈ, ਜੋ ਕਿ ਗੁਰਮਤ ਤੋਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਉਲਟ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਬੁੱਤ ਪੂਜਣ ਦਾ ਕਰਮ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਆਇਆ ਤੇ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੇਗ ਸਹਿਤ ਆਇਆ ਤੇ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ।

ਕੰਠਿ ਲਗਾਇ ਅਪੁਨੇ ਜਨ ਰਾਖੇ; ਅਪੁਨੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰਾ ॥੩॥

ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਅਗਨੀ ਲੱਗਣ ਸਮੇਂ ਸ਼ੇਰ-ਸ਼ੇਰਨੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਭੇਦ ਨਿਸਚੇ ਰੂਪ ਕੰਠ **ਵਾ:** ਪਰੱਤਖ ਕੰਠ ਨਾਲ ਲਗਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਰਖਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ=ਪਾਲਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਅਚਰਜ ਸੋਭਾ; ਕਾਰਜੁ ਆਇਆ ਰਾਸੇ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਚਰਜ ਸੋਭਾ ਹੈ ਵਾ : ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਇਥੇ ਵੀ ਵੱਡੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਚਰਜ ਸੋਭਾ ਹੈ, ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ **ਵਾ:** ਉਹਨਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪੀ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਆਇਆ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟਿਓ; ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਬਿਨਾਸੇ ॥੪॥੫॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਿਲੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ, ਬਾਲਕ, ਜੁਵਾ-ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ **ਵਾ:** ਸਾਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਜਨਮ ਦੇ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਜੋ ਦੁੱਖ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ॥੪॥੫॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੫੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੦੯]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸੁਖੀਏ ਕਉ ਪੇਖੈ ਸਭ ਸੁਖੀਆ ਰੋਗੀ ਕੈ ਭਾਣੈ ਸਭ ਰੋਗੀ ॥ ਕਰਣ ਕਰਾਵਨਹਾਰ ਸੁਆਮੀ ਆਪਨ ਹਾਥਿ ਸੰਜੋਗੀ ॥੧॥ ਮਨ ਮੇਰੇ ਜਿਨਿ ਅਪੁਨਾ ਭਰਮੁ ਗਵਾਤਾ ॥ ਤਿਸ ਕੈ ਭਾਣੈ ਕੋਇ ਨ ਭੂਲਾ ਜਿਨਿ ਸਗਲੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਤਾ ॥ਰਹਾਉ॥ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਜਾ ਕਾ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਓਹੁ ਜਾਣੈ ਸਗਲੀ ਠਾਂਢੀ ॥ ਹਉਮੈ ਰੋਗਿ ਜਾ ਕਾ ਮਨੁ ਬਿਆਪਿਤ ਓਹੁ ਜਨਮਿ ਮਰੈ ਬਿਲਲਾਤੀ ॥੨॥ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਜਾ ਕੀ ਨੇਤ੍ਰੀ ਪੜਿਆ ਤਾ ਕਉ ਸਰਬ ਪ੍ਰਗਾਸਾ ॥ ਅਗਿਆਨਿ ਅੰਧੇਰੈ ਸੂਝਸਿ ਨਾਹੀ ਬਹੁੜਿ ਬਹੁੜਿ ਭਰਮਾਤਾ ॥੩॥ ਸੁਣਿ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਆਮੀ ਅਪੁਨੇ ਨਾਨਕੁ ਇਹੁ ਸੁਖੁ ਮਾਗੈ ॥ ਜਹ ਕੀਰਤਨੁ ਤੇਰਾ ਸਾਧੂ ਗਾਵਹਿ ਤਹ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲਾਗੈ ॥੪॥੬॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਅੰਗ ੬੧੦ ਉੱਪਰ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ, ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੋਹਿਥਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਉਹ ਸਾਗਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਤਾ ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਾਂਤ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਹੀ ਇਹ ਪਰਪੱਕ ਬਿਰਤੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ ਨਹੀ ਬਿਗਾਨਾ ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿ ਆਈ ॥

[ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੨੯੯]

ਸਭੁ ਕੋ ਮੀਤੁ ਹਮ ਆਪਨ ਕੀਨਾ ਹਮ ਸਭਨਾ ਕੇ ਸਾਜਨ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੭੧]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਦੇ ਹੋਏ ਅਡੋਲ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕੁਝ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਜੋ ਸ਼ਾਸਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵਾਦ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਆਪ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ੋ। ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਂਦੇ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵਾਦ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਸੁਖੀਏ ਕਉ ਪੇਖੈ ਸਭ ਸੁਖੀਆ ਰੋਗੀ ਕੈ ਭਾਣੈ ਸਭ ਰੋਗੀ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਸੁਖੀਏ=ਸੁੱਖ ਮਾਨਣ ਵਾਲੇ ਕਉ=ਨੂੰ ਸਭ=ਸਾਰੇ ਸੁਖੀਆ=ਸੁਖੀ ਹੀ ਪੇਖੈ=ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰੋਗੀ=ਰੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਸੇ ਹੋਏ ਕੈ=ਦੇ ਭਾਣੈ=ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਸਭ=ਸਾਰੇ ਰੋਗੀ=ਬੀਮਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ "ਜੈਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵੈਸੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ" ਭਾਵ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਸੁਖ ਮਾਨਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖੀ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਰੋਗੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਸਾਰੇ ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਆਤਮਕ ਸਰੂਪ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਉਹ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਦ੍ਵੈਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਿਆਂ

ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਈਰਖਾ, ਦ੍ਵੈਖ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ।

ਸਾਖੀ—ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਦੀ : ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਆਪੁਰ ਯੁੱਗ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰਤਾ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕੌਰਵਾਂ ਅਤੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਸਮੇਤ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਵੀ ਸਮਾਨ ਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਥੇ ਦ੍ਵੈਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ ਦੁਰਯੋਧਨ ਵੀ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਦਾ ਪੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦ੍ਵੈਖ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਘਾਟ ਹੈ ਅਤੇ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਵਾਧਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਇਹ ਦੱਸਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪੱਖੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦ੍ਵੈਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਕੰਮ ਸੌਂਪਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਬਲ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਆਉਣਾ। ਤਦ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ! ਹੁਕਮ ਕਰੋ। ਤਦ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਦਾ ਇਕ ਚੱਕਰ ਲਗਾ ਕੇ ਆਉ ਤੇ ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਦੁਰਾਚਾਰੀ, ਕਾਮੀ, ਕ੍ਰੋਧੀ, ਈਰਖਾਲੂ, ਝਗੜਾਲੂ ਪੁਰਸ਼ ਲੱਭ ਕੇ ਲਿਆਉ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਜੀ ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਇਨਸਾਨ ਲੱਭਣ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ। ਫੇਰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਦੁਰਯੋਧਨ! ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਪਰ ਅੱਜ ਤੂੰ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦੇਵੀਂ। ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਕੰਮ ਸੌਂਪਦਾ ਹਾਂ। ਦੁਰਯੋਧਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੋਲ ਪਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ! ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਆਖੇ ਨਾ ਲੱਗਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਤਦ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਦਾ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਲਗਾ ਕੇ ਆ ਅਤੇ ਇਕ ਧਰਮੀ, ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ, ਸ਼ਾਂਤ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲਾ, ਈਰਖਾ ਦ੍ਵੈਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪੁਰਖ ਲੈ ਕੇ ਆ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਤਦ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਤੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੇ ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਗਾਇਆ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘੁੰਮਦੇ ਹੋਏ ਦੋਵੇਂ ਖ਼ਾਲੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਤਦ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕਿਉਂ ਆ ਗਏ ਹੋ ? ਅੱਗੋਂ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਮੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਭਾਵ ਕਾਮੀ, ਕ੍ਰੋਧੀ, ਈਰਖਾਲੂ, ਝਗੜਾਲੂ, ਝੂਠਾ ਅਤੇ ਅਧਰਮੀ ਪੁਰਖ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ, ਸ਼ਾਂਤ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ, ਸਭ ਨਾਲ ਸਮਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹੀ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਖ਼ਾਲੀ ਹੀ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਫੇਰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਖ਼ਾਲੀ ਆਇਆ ਹੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਇਨਸਾਨ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਇਨਸਾਨ ਅੱਜ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੁਗ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਥੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਇਨਸਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਤਨੇ ਵਿਗੜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਵੀ ਬੰਦਾ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾ ਕੋਈ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਸਭ ਈਰਖਾ ਦ੍ਵੈਖ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਆਉਣਾ ਪਿਆ।

ਤਦ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਕੌਤਕ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਲੀ ਮੁੜ ਕੇ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਗੁੱਝਾ ਭੇਦ ਕੀ ਹੈ? ਤਦ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵਾਦ ਹੈ। ਜੈਸੀ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੈਸੀ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਲ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵਿਕਾਰ ਦੂਸਰੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੁਰਖ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਕਹਿੰਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਮਝਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਹੇ ਦੁਰਯੋਧਨ! ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਧਰਮ ਦਾ ਪੱਖੀ ਹਾਂ ਨਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਭੂਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਬੁਰਾ ਨਾ ਕੋਈ ਜੁਧਿਸਟਰੈ ਦੁਰਜੋਧਨ ਕੋ ਭਲਾ ਨ ਭੇਖੈ॥
ਕਰਵੈ ਹੋਇ ਸੁ ਟੋਟੀ ਰੇਖੈ॥

ਭਾਵ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਲਾ ਨਾ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਰਵੈ=ਲੋਟੇ, ਗੰਗਾਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਟੋਟੀ=ਟੂਟੀ ਦੀ ਧਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਇੱਕ ਗੰਗਾਸਾਗਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਭਾ ਟੂਟੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਜੋ ਅੰਦਰ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਰਣ ਕਰਾਵਨਹਾਰ ਸੁਆਮੀ ਆਪਨ ਹਾਥਿ ਸੰਜੋਗੀ॥੧॥

ਜੋ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਾਵਨਹਾਰ=ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸੁਆਮੀ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਸੰਜੋਗੀ=ਕਰਮ ਫਲ ਆਪਨ=ਆਪਣੇ ਹੀ ਹਾਥਿ=ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਉਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੰਜੋਗੀ ਹੋਏ ਹਨ **ਵਾ:** ਉਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਜੋਗੀ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੁੜੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੭੬]

ਮਨ ਮੇਰੇ ਜਿਨਿ ਅਪੁਨਾ ਭਰਮੁ ਗਵਾਤਾ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨਾ! ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਅਪੁਨਾ=ਆਪ ਦਾ ਭਰਮ ਗਵਾਤਾ=ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
ਭਰਮ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:
ਪ੍ਰਸ਼ਨ: ਭਰਮ ਕੀ ਹੈ?

ਮਾਧਵੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਭ੍ਰਮੁ ਐਸਾ॥

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਭਰਮ ਕੀ ਹੈ?
ਉੱਤਰ: ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ:

ਜੈਸਾ ਮਾਨੀਐ ਹੋਇ ਨ ਐਸਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਉਲਟ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਭਰਮ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੱਸੀ ਵਿੱਚ ਸੱਪ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ, ਸਿੱਪੀ ਵਿੱਚ ਚਾਂਦੀ ਦਾ, ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਨੀਲਾਪਣ, ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਤਪੇ ਰੇਤੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਜਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਰਗ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਸਤੂਰੀ ਦਾ ਭਰਮ ਮ੍ਰਿਗ ਨੂੰ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਣਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਜਿਉ ਕਸਤੂਰੀ ਕਿਰਗੁ ਨ ਜਾਣੈ ਭ੍ਰਮਦਾ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ॥ [ਅੰਗ ੬੪੪]

੨. ਜੇ ਉਝੜਿ ਭਰਮ ਭਵਾਈਅਹਿ ਜਿਉ ਝਾਂੜ ਮਿਰਗੁ ਭਾਲੇ॥੨੫॥ [ਅੰਗ ੩੦੯]

੩. ਜੈਸੇ ਕੁਰੰਕ ਨਹੀਂ ਪਾਇਓ ਭੇਦੁ॥ ਤਨਿ ਸੁਗੰਧ ਢੂਢੈ ਹਦੇਸੁ॥ [ਅੰਗ ੧੧੯੬]

ਇਹ ਅਸੱਤ ਪ੍ਰਤੀਤ, ਸੱਤਯ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੇਦਾਂਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭੇਦ ਭਰਮ ਕਰਤਤ ਭਰਮ, ਪੁਨ ਸੰਗ ਭਰਮ ਵਿਕਾਰ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਇਤਰ ਜਗ ਸਤ ਹੈ, ਪਾਂਚੋ ਭਰਮ ਸੰਸਾਰ॥

ਇਸ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਰਮ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਨੇ ਐਸੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਕਥਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿੰਬ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਲੋਹਤ ਸਫਟਕ ਘਟਾਕਾਸ਼ ਗੁਣ ਸਾਰ॥
ਕਨਕ ਕੁੰਡਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਪਾਂਚੋ ਭਰਮ ਨਿਵਾਰ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਰਮ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਐਸੇ ਬਚਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ :

੧. ਜਿਉ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬੁ ਬਿੰਬ ਕਉ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਦਕ ਕੁੰਭੁ ਬਿਗਰਾਨਾ॥
ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਗੁਣ ਭ੍ਰਮੁ ਭਾਗਾ ਤਉ ਮਨੁ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਨਾਂ॥੪॥੧॥ [ਅੰਗ ੪੭੫]

੨. **ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਭਰਮ ਕਾ ਨਾਸੁ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਮਹਿ ਏਹੁ ਬਿਸਾਸੁ॥੩॥** [ਅੰਗ ੨੯੪]

੩. ਸਚੇ ਚਰਣ ਸਰੇਵੀਅਹਿ ਭਾਈ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਹੋਵੈ ਨਾਸੁ॥ [ਅੰਗ ੬੩੯]

ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਸੱਚੇ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵ ਕੇ ਅਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਰਮ ਗੁਆ ਲਿਆ ਹੈ।[1]

ਤਿਸ ਕੈ ਭਾਣੈ, ਕੋਇ ਨ ਭੂਲਾ; ਜਿਨਿ ਸਗਲੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਤਾ॥ਰਹਾਉ॥

ਫੇਰ ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਨੇ ਸਗਲੋ=ਸਾਰਿਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮੁ=ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਛਾਤਾ=ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਤਿਸ=ਉਸ ਕੈ=ਦੇ ਭਾਣੈ=ਖ਼ਿਆਲ ਅੰਦਰ ਕੋਇ=ਕੋਈ ਵੀ ਭੂਲਾ=ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥

ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅੰਨਵੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ :

(**ਮਨ ਮੇਰੇ ਜਿਨਿ ਭਾਣੈ, ਅਪਨਾ ਭਰਮ ਗਵਾਤਾ॥**) ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨਾ ! ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਭਰਮ ਗੁਆ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ (**ਜਿਨਿ ਸਗਲੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਤਾ॥**) ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। (**ਤਿਸ ਕੈ ਭਾਣੈ ਕੋਇ ਨ ਭੂਲਾ**) ਤਿਸ=ਉਸ ਕੈ=ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਇ=ਕੋਈ ਭੂਲਾ=ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥

ਸੰਤ ਸੰਗਿ, ਜਾ ਕਾ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ; ਓਹੁ ਜਾਣੈ ਸਗਲੀ ਠਾਂਢੀ॥

ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗਿ=ਸਾਥ ਮਿਲ ਕੇ ਭਾਵ ਸਾਧਸੰਗਤ ਕਰ ਕੇ ਜਾ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ

---

੧. 'ਭਰਮ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਰਥ ਭੰਡਾਰ ਸਟੀਕ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਪੋਥੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੪੦ 'ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਦੇਇ ਮਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਾਧਸੰਗਿ ਭ੍ਰਮ ਜਾਲੇ॥' ਉੱਪਰ ਹੈ।

ਦਾ ਮਨੁ=ਹਿਰਦਾ ਸੀਤਲੁ=ਠੰਢਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਓਹੁ=ਉਹ ਸਗਲੀ=ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਠਾਂਢੀ=ਠੰਢੀ, ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ ਹੋਈ ਜਾਣੈ=ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਹਉਮੈ ਰੋਗਿ ਜਾ ਕਾ ਮਨੁ ਬਿਆਪਿਤ; ਓਹੁ ਜਨਮਿ ਮਰੈ ਬਿਲਲਾਤੀ ॥੨॥

ਜਾ=ਜਿਸ ਕਾ=ਦਾ ਮਨੁ=ਹਿਰਦਾ ਹਉਮੈ=ਹੰਗਤਾ, ਮਮਤਾ, ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਗ ਵਿੱਚ ਬਿਆਪਿਤ=ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਓਹੁ=ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਜਨਮਿ ਮਰੈ=ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵੀ ਬਿਲਲਾਤੀ=ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਉਮੈ ਜਗਤੁ ਦੁਖਿ ਰੋਗਿ ਵਿਆਪਿਆ ਮਰਿ ਜਨਮੈ ਰੋਵੈ ਧਾਹੀ ॥੧॥** [ਅੰਗ ੬੦੩]

੨. **ਹਉਮੈ ਰੋਗਿ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਬਿਆਪਿਆ ਤਿਨ ਕਉ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਭਾਰੀ ॥** [ਸੂਹੀ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੭੩੫]

ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਜਾ ਕੀ ਨੇਤ੍ਰੀ ਪੜਿਆ; ਤਾ ਕਉ ਸਰਬ ਪ੍ਰਗਾਸਾ ॥

ਜਾ=ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਮਨ ਬੁੱਧ ਰੂਪੀ ਨੇਤ੍ਰੀ=ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁਗਤ ਰੂਪੀ ਸਲਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅੰਜਨੁ=ਸੁਰਮਾ ਪੜਿਆ=ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾ=ਉਸ ਕਉ=ਨੂੰ ਸਰਬ=ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਾਸਾ=ਚਾਨਣਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਸਚੁ ਨੇਤ੍ਰੀ ਪਾਇਆ ॥
ਅੰਤਰਿ ਚਾਨਣੁ ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰੁ ਗਵਾਇਆ ॥ [ਮਾਝ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੧੨੪]

ਅਗਿਆਨਿ ਅੰਧੇਰੈ ਸੂਝਸਿ ਨਾਹੀ; ਬਹੁੜਿ ਬਹੁੜਿ ਭਰਮਾਤਾ ॥੩॥

ਅਗਿਆਨਿ=ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਅੰਧੇਰੈ=ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਵੀ ਸੂਝਸਿ=ਸੁੱਝਦਾ, ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁੜਿ ਬਹੁੜਿ=ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭਰਮਾਤਾ=ਭਰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥੩॥

ਸੁਣਿ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਆਮੀ ਅਪੁਨੇ; ਨਾਨਕੁ ਇਹੁ ਸੁਖੁ ਮਾਗੈ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਅਪੁਨੇ=ਸਾਡੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸਾਡੀ ਬੇਨੰਤੀ=ਅਰਜ਼ੋਈ ਨੂੰ ਸੁਣਿ=ਸੁਣਨਾ ਕਰੋ, ਅਸੀਂ ਇਹੁ ਹੀ ਸੁਖ ਹੀ ਸੁਖ ਮਾਗੈ=ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਕਿ :

ਜਹ ਕੀਰਤਨੁ ਤੇਰਾ ਸਾਧੂ ਗਾਵਹਿ; ਤਹ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲਾਗੈ ॥੪॥੬॥

ਜਹ=ਜਿੱਥੇ ਸਾਧੂ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨ ਤੇਰਾ=ਤੁਹਾਡਾ ਕੀਰਤਨੁ=ਜਸ ਗਾਵਹਿ=ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਹ=ਉੱਥੇ ਹੀ ਮੇਰਾ=ਸਾਡਾ ਮਨੁ=ਹਿਰਦਾ ਲਾਗੈ=ਲੱਗਿਆ ਰਹੇ ॥੪॥੬॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੫੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੧੧]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਚਉਪਦੇ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੂ ਮੇਰਾ ਗੁਰ ਹਾਈ ॥ ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਜੀਉ ਹਮਾਰਾ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਸੀ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਈ ॥੧॥ ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਧੂਰੀ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤੇਰਾ ਭਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥ ਪਾਵ ਮਲੋਵਾ ਮਲਿ ਮਲਿ ਧੋਵਾ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤੈ ਕੂ ਦੇਸਾ ॥ ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਹਉ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ਆਇਆ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਉ ਦੇਹੁ ਉਪਦੇਸਾ ॥੨॥ ਮਾਨੁ ਨ ਕੀਜੈ ਸਰਣਿ ਪਰੀਜੈ ਕਰੈ ਸੁ ਭਲਾ ਮਨਾਈਐ ॥ ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਨੁ ਅਰਪੀਜੈ ਇਉ ਦਰਸਨੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪਾਈਐ ॥੩॥ ਭਇਓ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੰਤਨ ਕੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹੈ ਮੀਠਾ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ਸਭੁ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨੁ ਡੀਠਾ ॥੪॥੧॥੧੨॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਚਉਪਦੇ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਘਰੁ ੨=ਰਾਗ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ, ਚਉ-ਪਦੇ=ਚਾਰ ਪਦਾਂ ਵਾਲਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਕਿਤਨਾ ਸਮਾਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੀ ਰਹੇ। ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋਈ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਧ ਗਈ। ਉਧਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਦਿਹਾੜਾ ਆ ਗਿਆ। ਭਾਦਰੋਂ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦਾ ਇਹ ਦਿਹਾੜਾ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬ ਪਰਵਾਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਸਮੇਤ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ। ਮੋਹਣ ਅਤੇ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਐ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਗਲਤੀ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ-ਸਰੂਪ ਹੋ, ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨੀ ਕਰੋ। ਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਭਰਾਤਾ ਜੀ! ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਹੋ ਤੁਹਾਡਾ ਪੂਰਬਲਾ ਭਾਗ ਜਾਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੂਰਬ ਕਰਮ ਅੰਕੁਰ ਜਬ ਪ੍ਰਗਟੇ ਭੇਟਿਓ ਪੁਰਖੁ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ ॥
ਮਿਟਿਓ ਅੰਧੇਰੁ ਮਿਲਤ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਸੋਈ ਜਾਗੀ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੦੪]

ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਖ਼ਿਆਲ ਰਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਭਰਾ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਗੁੱਸੇ ਹੀ ਤੁਰ ਗਿਆ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਚਲੋ ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਸੂ ਭਰ ਆਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਹਾਰਾਜ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਡੇ ਨਾਸਮਝ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਸਨੇਹ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਮਹਾਰਾਜ ਹੁਣ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਰੱਬੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਚੱਲਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰੋ ਤੁਹਾਡਾ

ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਰਚੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ੮੪ ਵਾਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ੮੪ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰੋ ਬਾਬਾ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਗਿਆ ਮੰਨ ਕੇ ਪਾਠ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ੮੪ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਵੇਂ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ੮੪ ਦੇ ਗੇੜ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਸਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮਰਿਆਦਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਾਠ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਏ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੀ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਿਹਾ, ਹੁਣ ਸਰੀਰ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਵਿਚੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਏਗੀ ? ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੋ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਤੁਹਾਡੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸੌਖਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਗੁੰਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਿਧ ਗੋਸ਼ਟ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉੱਤਰ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਦੇਵ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਾਨਣੇ। ਸ਼ਬਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ : **ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥** ੧=ਅਦ੍ਵੈਤ ਸਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਓ=ਸਰਬ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ **ਸਤਿ**=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ **ਗੁਰ**=ਚੇਤਨ **ਪ੍ਰਸਾਦਿ**=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਸਤ ਚੇਤਨ ਅਨੰਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਵਾ : ਮੰਗਲ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿੱਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ :—ਇਸ ਸਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਅਨਵੇਂ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਗਣਗੇ। ਇਸ ਸੰਪੂਰਨ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਕਰਕੇ ਪੂਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਦ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਦੇਵ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ, ਤੀਸਰੇ ਪਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਚਉਥੇ ਪਦ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਆਏ ਅਨੰਦ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਹਾਂਦੇਵ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ :—

ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਹਉ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ਆਇਆ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਉ ਦੇਹੁ ਉਪਦੇਸਾ ॥੨॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ=ਮਿਤਰ ! ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣਿ=ਸੁਨਣਾ ਕਰ ਹਉ=ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਰਣਾਈ=ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਉ=ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਉਪਦੇਸਾ=ਸਿਖਿਆ ਦੇਹੁ=ਦੇਣਾ ਕਰੋ। ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਪੁੰਜ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੇ, ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੇ ਹੋ। ਆਪਣਾ ਭਰਾ ਭਰਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਉਸੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋ ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਂ ਹਾਂ॥੨॥ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਜੋ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ; ਤੂ ਮੇਰਾ ਗੁਰਹਾਈ ॥

[ਮੁਖ ਪਾਠ ਗੁਰਹਾਈ ਇਕੱਠਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਗੁਰ-ਹਾਈ]

ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਏਕੁ ਪਿਤਾ=ਇੱਕੋ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਹਨ ਹਮ=ਅਸੀਂ ਇਕ ਪਿਤਾ ਦੇ ਹੀ ਬਾਰਿਕ=ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਸੰਸਾਰੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸੰਸਾਰੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਭੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਆਦਰ ਯੋਗ ਹੋ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਇਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰਭਾਈ ਹੋ ਜੋ ਵੱਡੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਜੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਿਨ ਕਉ ਕਿਆ ਉਪਦੇਸੀਐ ਜਿਨ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ॥ [ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੧੫੦]

ਤਾਂ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰ ਭਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੂ ਮੇਰਾ ਗੁਰਹਾਈ=ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰ=ਗੁਰੂ

ਹਾਈ=ਹੋ। ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਰੂਹਾਨੀ ਗੁਰੂ ਵੀ ਹੋ ਇਸ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਹੋਵੇ। ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਜੀਉ ਹਮਾਰਾ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਸੀ;
ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਈ ॥੧॥

ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮੀਤਾ=ਮਿੱਤਰ-ਪਿਆਰੇ ਜੀ, ਜੀਉ=ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਲਿ-ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰ-ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਸੀ=ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਨੁ ਧਨੁ ਸਤ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਹਮ ਕਉ ਸਾਂਤਿ ਆਈ ॥
[ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੯੪]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਹੇ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ?

ਉੱਤਰ :—ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਈ ॥ ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਹਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ :—**ਹਰੀ ਹਰਤੀ ਪਾਪਾਨੀ।**

ਵਾ: ਹਰੀ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋਈ ਮਉਲਾ ਜਿਨਿ ਜਗੁ ਮਉਲਿਆ ਹਰਿਆ ਕੀਆ ਸੰਸਾਰੋ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੪]

ਐਸੇ ਹਰੀ ਦੇ ਸਖਿਆਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਖਾ ਦੇਵੋ।

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ :—

ਜੋ ਪਾਣੀ ਬਰਫ਼ ਦਾ ਢੇਲਾ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਪੱਕ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਉਹ ਸੂਰਜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਢਲਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਉਜਲ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਤ ਚਮਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਮਦਾਦ ਸਿਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਮਦਾਦ ਸਿਲਾ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਪਈ ਸੀ। ਜਿਤਨੇ ਜਾਨਵਰ ਉਸ ਪਾਸ ਆਪਣਾ ਮੁਖ ਦੇਖਣ ਆਇਆ ਕਰਦੇ, ਸਭ ਜਾਨਵਰਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਚਿਤਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਫੋਟੋ ਉਹ ਸਿਲਾ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਸੀ, ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਉਸ ਮਦਾਦ ਸਿਲਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਹੈ ਜੋ ਫੋਟੋ-ਮੂਰਤੀ ਤੈਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੋਹ ਪਾਉਣਾ ਕਰ। ਮਦਾਦ ਸਿਲਾ ਨੇ ਮੋਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਾਰ ਲਿਆ, ਮੋਰ ਦੀ ਫੋਟੋ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਕਲਪ ਕੇ ਧਿਆਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੋਰ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੇਰਾ ਧਿਆਨ ਮਦਾਦ ਸਿਲਾ ਧਾਰੀ ਬੈਠੀ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਕਰ। ਜਦੋਂ ਮੋਰ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਪੈਲ ਪਾਈ ਤਾਂ ਮੋਰ ਦੀ ਪੈਲ ਪਾਈ ਵੇਖ ਕੇ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਰੂਪ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮੋਰ ਨੇ ਪੀ ਲਈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਲਾ ਮੋਰ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਮਦਾਦ ਸਿਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਕਰਨ ਰੂਪ ਫੋਟੋ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਬੁੱਧੀ ਸਤੋ ਅੰਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਜਲ ਹੈ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਿੜ੍ਹੇ ਪਏ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚੇ ਕਰਦੀ, ਜੋ ਵਸਤੂ ਤੈਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਪਿਆਰੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰ ਤਾਂ ਬੁਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰੀ ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਮੋਰ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬੁੱਧੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਨੇ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖ ਕੇ ਸਖਿਆਤ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ, ਫੇਰ ਇਹ ਬੁੱਧੀ ਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ। ਇਉਂ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਆਪ ਹਰੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਖਾਵੋ ਜੀ। ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਖ ਵਾਸਤੇ ਚੁੱਪ ਕਰ

ਰਹਿਣ ਕਿ ਕਿਤੇ ਸਿੱਖ ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਵਾ:— ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ; ਧੂਰੀ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥

ਹੇ ਮੀਤਾ=ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ! ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੋ ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ।

ਇਹੁ ਮਨੁ; ਤੇਰਾ ਭਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਭਾਈ=ਭਰਾਤਾ ਜੀ! ਮੈਂ ਇਹ ਮਨ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਮੈਨੂੰ ਭਾਈ=ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਹੇ ਭਾਈ=ਭਾਵਨ ਰੂਪ ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਇਹ ਮਨ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥

ਸਾਖੀ—ਕਬੀਰ ਜੀ ਪਾਸ ਇਕ ਸਾਹੂਕਾਰ ਮੋਹਰਾਂ ਦਾ ਥਾਲ ਭਰਕੇ ਲਿਆਇਆ ਕਿ ਮੋਹਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦੇ ਦੇਵੋ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੋਹਰਾਂ ਦੇ ਵੱਟੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕੰਚਨ ਸਿਉ ਪਾਈਐ ਨਹੀ ਤੋਲਿ ॥ ਮਨੁ ਦੇ ਰਾਮੁ ਲੀਆ ਹੈ ਮੋਲਿ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੩੨੭]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਅਰਪਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ

ਪਾਵ ਮਲੋਵਾ ਮਲਿ ਮਲਿ ਧੋਵਾ; ਇਹੁ ਮਨੁ ਤੈ ਕੂ ਦੇਸਾ ॥

ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮਲੋਵਾ=ਪਲੋਸਾਂ-ਮੁੱਠੀ ਚਾਪੀ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਧੋਵਾਂ **ਵਾ:** ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨ ਪਲੋਸਨਾਂ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਰੂਪ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿਚੋਂ ਧੋਣਾ ਕਰਾਂ। ਸਭ ਆਸਾਂ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਛੱਡ ਕੇ ਇਹ ਮਨ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵਾਂ ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ।

ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਹਉ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ਆਇਆ;
ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਉ ਦੇਹੁ ਉਪਦੇਸਾ ॥੨॥

ਹੇ ਮਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਰਣ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ? ਉੱਤਰ:— ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਵੋ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜਾਵਾਂ ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਵਾ॥੨॥ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:—

ਨੋਟ:—ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਅੰਨਵੇ ਰੀਤ ਨਾਲ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਨੋਟ:—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਹੈ:

ਮਾਨੁ ਨ ਕੀਜੈ ਸਰਣਿ ਪਰੀਜੈ; ਕਰੈ ਸੁ ਭਲਾ ਮਨਾਈਐ ॥

ਹੇ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ! ਗੁਣਾਂ ਦਾ, ਸਾਧਨਾ ਦਾ, ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ, ਸਰੂਪ ਦਾ, ਕਮਾਈ ਦਾ, ਜਸ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ਤਾ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਅਉਰੁ ਕੈਸੀ ਚਤੁਰਾਈ ॥

[ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

੨. ਜਤਨ ਬਹੁਤੁ ਮੈ ਕਰਿ ਰਹਿਓ ਮਿਟਿਓ ਨ ਮਨ ਕੋ ਮਾਨੁ ॥
ਦੁਰਮਤਿ ਸਿਉ ਨਾਨਕ ਫਧਿਓ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਭਗਵਾਨਿ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

੩. ਮਨ ਤੂੰ ਮਤ ਮਾਣੁ ਕਰਹਿ ਜਿ ਹਉ ਕਿਛੁ ਜਾਣਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਮਾਣਾ ਹੋਹੁ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੪੧]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਇਹ ਮਾਣ ਕਿਵੇਂ ਮਿਟਦਾ ਹੈ ? ਉੱਤਰ :—ਹੇ ਭਾਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਪੈਣਾ ਕਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਸ ਕਉ ਕਰਿ ਕਛੁ ਨ ਜਨਾਵੈ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਸਦ ਧਿਆਵੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੬]

ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਭਲਾ ਮਨਾਉਣਾ ਕਰ **ਵਾ:** ਖੁਦ ਪਸੰਦੀ ਛੱਡ ਕੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਭਲਾ ਮਨਾਈਐ=ਮੰਨੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖੁਦੀ ਮਿਟੀ ਤਬ ਸੁਖ ਭਏ ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਅਰੋਗ ॥
ਨਾਨਕ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਆਇਆ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨੈ ਜੋਗੁ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੦]

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਉਂਗਲ ਵੱਢੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਵਜੀਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਸਿਆਣੇ ਵਜੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਨ ਭਲਾ ਹੋਇਆ, ਰਾਜੇ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ ਵਜੀਰ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਵਜੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਰਾਜਨ ਭਲਾ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜਾ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਗਿਆ, ਸੁੰਦਰ ਜਾਣ ਕੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਕੜ ਲਿਆ ਤੇ ਕਾਲੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣ ਲਗੇ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਅੰਗ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਉਂਗਲੀ ਕਟੀ ਦੇਖ ਕਰਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅੰਗ ਭੰਗ ਹੈ, ਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਆ ਕੇ ਵਜੀਰ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੈਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਲਾਹਿਆ ਸੀ ਉਦੋਂ ਤੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਲਾ ਹੋਇਆ। ਵਜੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਰਾਜਨ ਜੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਰ 'ਤੇ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੇਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮੈਨੂੰ ਪਕੜ ਕਰਕੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ! ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਭਲਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਭਲਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਨੁ ਅਰਪੀਜੈ;
ਇਉ ਦਰਸਨੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪਾਈਐ ॥੩॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਪ੍ਰਸਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਮਿਤਰ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ! ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ ਪਿੰਡੁ=ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ, ਤਨੁ=ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਜੋ ਜੀਉ=ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ **ਵਾ:** ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਪ ਦੇਵੋ , ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾ ਹਉ ਨਾ ਮੈ ਨਾ ਹਉ ਹੋਵਾ ਨਾਨਕ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ॥੧॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੩੯]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਈਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਨਾਲੇ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਐਸੇ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਲਈ ਸਿਫ਼ਤ ਕਰੋ :

ਨਦੀਆ ਅਤੈ ਵਾਹ ਪਵਹਿ ਸਮੁੰਦਿ ਨ ਜਾਣੀਅਹਿ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੫]

ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਆਏ ਹੋਏ ਅਨੰਦ ਦਾ ਵਰਨਣ ਅਗਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ।

ਭਇਓ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੰਤਨ ਕੈ; ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹੈ ਮੀਠਾ ॥

ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ=ਕਿਪਾਲੂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਮਿਠਾ ਲੱਗਾ ਹੈ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ;
ਸਭੁ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨੁ ਡੀਠਾ ॥੪॥੧॥੧੨॥

ਮਹਾਂਦੇਵ ਨੂੰ ਆਏ ਅਨੰਦ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜਨ=ਦਾਸਾਂ ਉੱਤੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ **ਵਾ:** ਜਦੋਂ ਦਾਸ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਅਕੁਲ=ਕੁਲਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ **ਵਾ:** ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਿਰੰਜਨੁ=ਮਲ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ॥੪॥੧॥੧੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਤ੍ਰ ਜਾਉ ਤਤ ਬੀਠਲੁ ਭੈਲਾ ॥ ਮਹਾ ਅਨੰਦ ਕਰੇ ਸਦ ਕੇਲਾ ॥**
[ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੫]

੨. **ਜਤ੍ਰ-ਜਤ੍ਰ ਮਨੋ ਜਾਤੀ ॥ ਤਤ੍ਰ-ਤਤ੍ਰ ਬ੍ਰਹਮ ਦ੍ਰਿਸਟਾਤੀ ॥** [ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੫੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੧੩]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ॥ ਮਾਤ ਗਰਭ ਮਹਿ ਆਪਨ ਸਿਮਰਨੁ ਦੇ ਤਹ ਤੁਮ ਰਾਖਨਹਾਰੇ ॥ ਪਾਵਕ ਸਾਗਰ ਅਥਾਹ ਲਹਰਿ ਮਹਿ ਤਾਰਹੁ ਤਾਰਨਹਾਰੇ ॥੧॥ ਮਾਧੌ ਤੂ ਠਾਕੁਰੁ ਸਿਰਿ ਮੋਰਾ ॥ ਈਹਾ ਊਹਾ ਤੁਹਾਰੋ ਧੋਰਾ ॥ਰਹਾਉ॥ ਕੀਤੇ ਕਉ ਮੇਰੈ ਸੰਮਾਨੈ ਕਰਣਹਾਰੁ ਤ੍ਰਿਣੁ ਜਾਨੈ ॥ ਤੂ ਦਾਤਾ ਮਾਗਨ ਕਉ ਸਗਲੀ ਦਾਨੁ ਦੇਹਿ ਪ੍ਰਭ ਭਾਨੈ ॥੨॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਅਵਰੁ ਖਿਨੈ ਮਹਿ ਅਵਰਾ ਅਚਰਜ ਚਲਤ ਤੁਮਾਰੇ ॥ ਰੂੜੋ ਗੂੜੋ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੋ ਊਚੌ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥੩॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਜਉ ਤੁਮਹਿ ਮਿਲਾਇਓ ਤਉ ਸੁਨੀ ਤੁਮਾਰੀ ਬਾਣੀ ॥ ਅਨਦੁ ਭਇਆ ਪੇਖਤ ਹੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪੁਰਖ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥੪॥੭॥੧੮॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ॥

ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਅੰਦਰ ਰਾਗ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ।

ਮਾਧੌ ਤੂ ਠਾਕੁਰੁ ਸਿਰਿ ਮੋਰਾ ॥ ਈਹਾ ਊਹਾ ਤੁਹਾਰੋ ਧੋਰਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਧੋਰਾ=ਆਸਰਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਆਸਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪੀ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੀਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਸਾਰੇ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨਨਿ ਪਿਤਾ ਲੋਕੁ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ ਕੀ ਧਰਿਆ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦]

ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਭ ਮਾਇਕੀ ਰਚਨਾ ਰਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਸਰੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਪਨੀ ਮਾਇਆ ਆਪਿ ਪਸਾਰੀ ਆਪਹਿ ਦੇਖਨਹਾਰਾ ॥
ਨਾਨਾ ਰੂਪੁ ਧਰੇ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਸਭ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਆਰਾ ॥੨॥ [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੫੩੭]

ਮਾਧੋ ਤੂ ਠਾਕੁਰ ਸਿਰਿ ਮੋਰਾ :—ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਤੂੰ ਠਾਕੁਰੁ=ਉਤਪਤ, ਲੈਤਾ, ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਸਰਬ ਪਾਲਕ ਸਰਬ ਘਾਲਕ ਸਰਬ ਕੋ ਪੁਨਿ ਕਾਲ ॥੭੯॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ]

ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੧. **ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਸਿਰੇ ਤੈ ਅਗਨਤ ਤਿਨ ਕਉ ਮੋਹੁ ਭਯਾ ਮਨ ਮਦ ਕਾ ॥**
ਚਵਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੋਨਿ ਉਪਾਈ ਰਿਜਕੁ ਦੀਆ ਸਭ ਹੂ ਕਉ ਤਦ ਕਾ ॥
ਸੇਵਕ ਕੈ ਭਰਪੂਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵਾਹਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸਭ ਸਦਕਾ ॥੧॥
[ਸਵਈਏ ਮਹਲਾ ੪ ਕੇ ਅੰਗ ੧੪੦੩]

੨. **ਤਿਥੈ ਤੂ ਸਮਰਥੁ ਜਿਥੈ ਕੋਇ ਨਾਹਿ। ਓਥੈ ਤੇਰੀ ਰਖ ਅਗਨੀ ਉਦਰ ਮਾਹਿ ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੬੨]

ਮਾਤ ਗਰਭ ਮਹਿ ਆਪਨ ਸਿਮਰਨੁ ਦੇ; ਤਹ ਤੁਮ ਰਾਖਨਹਾਰੇ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਪਰਾਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼

ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਜਠਰਾ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਿਥੇ ਕਿ ਮਾਤਾ ਦੇ ਖਾਧੇ ਰੋੜ ਭੀ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਸੜਨਾ ਕੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਪਨਾ ਸਿਮਰਨੁ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਿਆ ਓਹੁ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਮਾਲਕਾ ॥੨॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੪]

੨. ਮਾਤਾ ਕੇ ਉਦਰ ਮਹਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਕਰੇ ਸੋ ਕਿਉ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰੀਐ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੦]

੩. ਔਰ ਕੀ ਬਾਤ ਕਹਾ ਕਹ ਤੋ ਸੌ ਸੁ ਪੇਟ ਹੀ ਕੇ ਪਟ ਬੀਚ ਬਚਾਵੈ ॥੬॥੨੪੮॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੩੫]

ਜਿਥੇ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਉਥੇ ਵੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਰੇ ਪਾਪੀ ਤੈ ਕਵਨ ਕੀ ਮਤਿ ਲੀਨ ॥
ਨਿਮਖ ਘਰੀ ਨ ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਜਿਨਿ ਦੀਨ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਖਾਤ ਪੀਵਤ ਸਵੰਤ ਸੁਖੀਆ ਨਾਮੁ ਸਿਮਰਤ ਖੀਨ ॥
ਗਰਭ ਉਦਰ ਬਿਲਲਾਟ ਕਰਤਾ ਤਹਾਂ ਹੋਵਤ ਦੀਨ ॥੧॥ [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੫]

੨. ਮੁਖੁ ਤਲੈ ਪੈਰ ਉਪਰੇ ਵਸੰਦੋ ਕੁਹਥੜੈ ਥਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਸੋ ਧਣੀ ਕਿਉ ਵਿਸਾਰਿਓ ਉਧਰਹਿ ਜਿਸ ਦੈ ਨਾਇ ॥੨॥

[ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੬]

੩. ਵਿਚਹੁ ਗਰਭੈ ਨਿਕਲਿ ਆਇਆ ॥
ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਦੁਨੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੭]

ਇਹ ਜੀਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਦੁਨੀ=ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਚਿੱਤ ਜੋੜੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਲਾ ਕੇ ਸਾੜਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜੀਵ ਗਰਭ ਦੀ ਅਗਨ ਵਿੱਚ ਸੜਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਰਮਨ ਹੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਭਇਆ ਪਾਇਆ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ ॥
ਜਿਨਿ ਜੁਆਲਾ ਜਗੁ ਜਾਰਿਆ ਸੁ ਜਨ ਕੇ ਉਦਕ ਸਮਾਨਿ ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੧੩੭੩]

ਜੋ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਹ :—

ਕਈ ਜਨਮ ਗਰਭ ਹਿਰਿ ਖਰਿਆ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੭੬]

ਪਾਵਕ ਸਾਗਰ ਅਥਾਹ ਲਹਰਿ ਮਹਿ;
ਤਾਰਹੁ ਤਾਰਨਹਾਰੇ ॥੧॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਸ਼ੇ ਰੂਪੀ ਗਰਲਤਾ-ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀਆਂ ਅਥਾਹ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਜਲ ਹੈ, ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਮਗਰਮੱਛ ਹਨ। ਹੇ ਤਾਰਨਹਾਰੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ! ਨਾਮ ਜਹਾਜ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਤਾਰਨਾ ਕਰੋ। ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨਾ ਕਰੋ ॥੧॥

ਮਾਧੌ; ਤੂ ਠਾਕੁਰੁ ਸਿਰਿ ਮੋਰਾ ॥

ਹੇ ਮਾ=ਮਾਇਆ ਦੇ ਧੌ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਠਾਕੁਰ=ਮਾਲਕ-ਸੁਆਮੀ ਹੈਂ **ਵਾ:** ਮੋਰਾ=ਮੇਰਾ ਸਿਰਿ=ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਠਾਕੁਰ ਹੈਂ।

ਈਹਾ ਊਹਾ; ਤੁਹਾਰੋ ਧੋਰਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਈਹਾ=ਇਸ ਲੋਕ ਅਤੇ ਊਹਾ=ਉਥੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਹੀ ਧੋਰਾ=ਆਸਰਾ ਹੈ।

ਊਹਾ ਹੁਕਮੁ ਤੁਮਾਰਾ ਸੁਣੀਐ ॥ ਈਹਾ ਹਰਿ ਜਸੁ ਤੇਰਾ ਭਣੀਐ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੧]

ਵਾ: ਈਹਾ ਭਾਵ ਦੇਹ ਸਹਿਤ ਭੀ ਤੇਰਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਊਹਾ ਭਾਵ ਦੇਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭੀ ਤੇਰਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥

ਕੀਤੇ ਕਉ ਮੇਰੈ ਸੰਮਾਨੈ; ਕਰਣਹਾਰੁ ਤ੍ਰਿਣੁ ਜਾਨੈ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਸਾਡੀ ਅਣਜਾਣ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੈ=ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਚੱਲ, ਵੱਡੇ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦਾਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਿਸਰਿਆ ਦਾਤਾਰਾ ॥ ਜਾਣੈ ਨਾਹੀ ਮਰਣੁ ਵਿਚਾਰਾ ॥੨॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੬]

ਇਆ ਧਨ ਜੋਬਨ ਅਰੁ ਸੁਤ ਦਾਰਾ ਪੇਖਨ ਕਉ ਜੁ ਦਇਓ ॥
ਤਿਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਅਟਕਿ ਜੋ ਉਰਝੇ ਇੰਦ੍ਰੀ ਪ੍ਰੇਰਿ ਲਇਓ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੩੩੬]

ਅਤੇ ਜੋ ਸਭ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਤ੍ਰਿਣ ਵਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਖੰਡ-ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚਣਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਐਸੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕੱਖਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਨਿਕੰਮਾ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। **ਵਾ:** ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵ ਸੁਮੇਰ ਵਤ ਅਚੱਲ ਤੇ ਵੱਡੇ ਸੁਧ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਾ ਮਲੂਮ ਹਸਤੀ ਕੱਖ ਵਤ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਤੂ ਦਾਤਾ ਮਾਗਨ ਕਉ ਸਗਲੀ; ਦਾਨੁ ਦੇਹਿ ਪ੍ਰਭ ਭਾਨੈ ॥੨॥

ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ! ਤੂ ਸਰਬ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਦਾਨ ਮੰਗਣ ਲਈ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਬੀਰ ਅਪਾਰ ਬਡੇ ਬਰਿਆਰ ਅਬਿਚਾਰਹਿ ਸਾਰ ਕੀ ਧਾਰ ਭਛੱਯਾ ॥
ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਸਭ ਕੋ ਸਿਰਨਾਇਕ ਜਾਚਿਕ ਅਨੇਕ ਸੁ ਏਕੁ ਦਿਵੱਯਾ ॥੬॥੨੬॥

[ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸ੍ਵਯੇ ੬]

੨. ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਸੰਕਰੁ ਇੰਦੁ ਤਪੈ ਭੇਖਾਰੀ ॥
ਮਾਨੈ ਹੁਕਮੁ ਸੋਹੈ ਦਰਿ ਸਾਚੈ ਆਕੀ ਮਰਹਿ ਅਫਾਰੀ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੯੨]

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਜਿਵੇਂ ਤੈਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਭਾਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਵੀ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਪਰ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਰਦ ਨੂੰ ਬਾਂਦਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਤ੍ਰੇਤੇ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਰਾਮ ਜੀ! ਪ੍ਰਥਾਇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੧. ਰਾਮੁ ਝੁਰੈ ਦਲ ਮੇਲਵੈ ਅੰਤਰਿ ਬਲੁ ਅਧਿਕਾਰ ॥
ਬੰਤਰ ਕੀ ਸੈਨਾ ਸੇਵੀਐ ਮਨਿ ਤਨਿ ਜੁਝੁ ਅਪਾਰੁ ॥
ਸੀਤਾ ਲੈ ਗਇਆ ਦਹਸਿਰੋ ਲਛਮਣੁ ਮੂਓ ਸਰਾਪਿ ॥
ਨਾਨਕ ਕਰਤਾ ਕਰਣਹਾਰੁ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਿ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੧੨]

੨. ਰੋਵੈ ਰਾਮੁ ਨਿਕਾਲਾ ਭਇਆ ॥ ਸੀਤਾ ਲਖਮਣੁ ਵਿਛੁੜਿ ਗਇਆ ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੫੩-੫੪]

ਇਉਂ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੁਛਿ ਨ ਸਾਜੇ ਪੁਛਿ ਨ ਢਾਹੇ ਪੁਛਿ ਨ ਦੇਵੈ ਲੇਇ ॥
ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤਿ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਆਪੇ ਕਰਣੁ ਕਰੇਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੩]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਭਾਵੈ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੩]

ਵਾ :—ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਫੇਰ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਭਾਨੈ=ਪ੍ਰਤੀਤ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ॥੨॥

ਜਲੇ ਹਰੀ ॥ ਥਲੇ ਹਰੀ ॥ ਉਰੇ ਹਰੀ ॥ ਬਨੇ ਹਰੀ ॥੧॥੫੧॥
ਗਿਰੇ ਹਰੀ ॥ ਗੁਫੇ ਹਰੀ ॥ ਛਿਤੇ ਹਰੀ ॥ ਨਭੇ ਹਰੀ ॥੨॥੫੨॥
ਊਹਾਂ ਹਰੀ ॥ ਜਿਮੀ ਹਰੀ ॥ ਜਮਾ ਹਰੀ ॥੩॥੫੩॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ]

ਖਿਨ ਮਹਿ ਅਵਰੁ ਖਿਨੈ ਮਹਿ ਅਵਰਾ; ਅਚਰਜ ਚਲਤ ਤੁਮਾਰੇ ॥

ਖਿਨ=ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ, ਅੱਖ ਦੇ ਪਲਕਾਰੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਕਸ਼ਣ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਖਿਨ। ਇਕ ਖਿਨ ਵਿੱਚ ਯਾਨੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਵਰ=ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖਿਨੈ ਮਹਿ ਅਵਰਾ=ਭਾਵ ਖਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਦੀ ਲੈਅਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਾ :—ਖਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਕ ਭਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਰਾਜਾ, ਖਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਉਸਦੇ ਅਚਰਜ=ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚਲਤ=ਕੌਤਕ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਛਿਨ ਮਹਿ ਰਾਉ ਰੰਕ ਕਉ ਕਰਈ ਰਾਉ ਰੰਕ ਕਰਿ ਡਾਰੇ ॥
ਰੀਤੇ ਭਰੇ ਭਰੇ ਸਖਨਾਵੈ ਯਹ ਤਾ ਕੋ ਬਿਵਹਾਰੇ ॥੧॥ [ਰਾਗ ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੫੩੭]

ਹਰਨ ਭਰਨ ਜਾ ਕਾ ਨੇਤ੍ਰ ਫੋਰੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੪]

ਨਦੀਆ ਵਿਚਿ ਟਿਬੇ ਦੇਖਾਲੇ ਥਲੀ ਕਰੇ ਅਸਗਾਹ ॥
ਕੀੜਾ ਥਾਪਿ ਦੇਇ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਲਸਕਰ ਕਰੇ ਸੁਆਹ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੪]

ਰੂੜੋ ਗੂੜੋ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੋ; ਊਚੌ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥੩॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਰੂੜੋ=ਸੁੰਦਰ ਹੈਂ, ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਾਗ ਬਗੀਚਿਆ ਵਿੱਚ ਤੇਰੀ ਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ। ਗੂੜੋ=ਗੁਪਤ ਤੋਂ ਗੁਪਤ ਹੈਂ, ਗੰਭੀਰੋ=ਡੂੰਘਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਾਤਾਲਾ ਪਾਤਾਲ ਲਖ ਆਗਾਸਾ ਆਗਾਸ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗ, ੫]

ਵਾ :—ਊਚੌ=ਉਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈਂ।

ਕੋਟਿ ਮਹੇਸ ਉਪਾਇ ਸਮਾਏ ॥ ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਜਗੁ ਸਾਜਣ ਲਾਏ ॥੧॥ [ਭੈਰਉ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੬]

ਅਗਮ=ਮਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ। ਸਾਸ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਗਮਤਾ ਵੀ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਪਾਰੇ=ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇਰੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਐਸਾ ਤੂੰ ਸਮਰਥ ਹੈਂ ॥੩॥

ਸਾਧਸੰਗਿ ਜਉ ਤੁਮਹਿ ਮਿਲਾਇਓ; ਤਉ ਸੁਨੀ ਤੁਮਾਰੀ ਬਾਣੀ ॥

ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ! ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਾਇਆ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਧ ਕਰਮ ਜੇ ਪੁਰਖ ਕਮਾਵੈ ॥ ਨਾਮ ਦੇਵਤਾ ਤਾਹਿ ਕਹਾਵੈ ॥**
ਕੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮ ਜੇ ਜਗ ਮੈ ਕਰਹੀ ॥ ਨਾਮ ਅਸੁਰ ਤਿਨ ਕੋ ਸਭ ਧਰ ਹੀ ॥੧੫॥
[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ]

੨. **ਸੁਰਤੀ—ਸ੍ਵੈ ਕਾਰਜ ਸਿਧਤੀ ਪਰ ਕਾਰਜ ਧਾਇਤੀ ਸਾ ਸਾਧਾ ॥** [ਪ੍ਰਮਾਣ ਲੌਕਿਕ]

੩. **ਪੁਨ ਸਾਧ ਵਹੀ ਜਗ ਜਾਨੀਏ ਜਾ ਕੈ ਨਹੀ ਉਪਾਧਿ ਮਨ ॥੪॥** [ਸਾਰਕੁਤਾਵਲੀ ਅ: ੫]

੪. **ਥੰਮੇ ਕੋਇ ਨ ਸਾਧੁ ਬਿਨੁ ਸਾਧੁ ਨ ਦਿਸੈ ਜਗਿ ਵਿਚ ਕੋਆ ॥** [ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੨੨]

੫. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧਿ ਅਸਾਧ ਸਾਧ ਵਖਾਣੀਐ ॥** [ਵਾਰ ੧੯, ਪਉੜੀ ੧੫]

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਾਧੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧ ਕੇ ਸਾਧ ਕਹਾਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਾਧਾਂ ਨੇ ਸਾਧਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਮੇਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਸੰਤਨ ਸਰਣਾਗਤੀ ਜਿਨ ਮਨੁ ਵਸਿ ਕੀਨਾ ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੫]

ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਨਾਮ-ਬਾਨੀ ਸੁਣੀ **ਵਾ:** ਗੁਰਬਾਨੀ ਸੁਣੀ। ਹੋਰ ਬੇਦਾਂ-ਕਤੇਬਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਨੀਆਂ ਸੰਸੇ ਨਿਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਇਫਤਰਾ ਭਾਈ ਦਿਲ ਕਾ ਫਿਕਰੁ ਨ ਜਾਇ ॥ [ਭਗਤ ਕਬੀਰ, ਅੰਗ ੭੨੭]

ਸਾਖੀ—ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਅਰਥ ਬੋਧ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਾਂ, ਕੀ ਗੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਵੀ ਭਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਹਰ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਚਮਕਦੀ ਹੋਈ ਥੇਹ ਉਪਰ ਪਈ ਠੀਕਰੀ ਵਿਖਾਈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਘਿਓ ਦੀ ਥਿੰਧਿਆਈ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ—ਹੇ ਸਿੱਖੋ ! ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਠੀਕਰੀ ਵਿੱਚ ਥਿੰਧਿਆਈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਘਿਓ ਵਾਲਾ ਪਾਤਰ ਸੀ। ਚਿਰੰਕਾਲ ਤੱਕ ਘਿਓ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਭਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਥਿੰਧਿਆਈ ਰਚ ਗਈ ਜੋ ਹੁਣ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਪੈਣ ਤੋਂ ਥਿੰਧਿਆਈ ਪ੍ਰਗਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਸ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਇਕ ਭਾਂਡਾ ਹੈ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਪਰ ਇਸ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਪਏ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੁੜ ਭਗਤੀ ਵੱਲ ਰੁਚੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਘਿਓ ਵਾਲਾ ਭਾਂਡਾ ਫੁੱਟਿਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਹ ਵੀ ਫੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਰੁਲਦੀ ਹੈ। ਆਉਂਦਾ ਜਨਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇ ਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਅਵਿਦਿਆ ਦਾ ਮਿੱਟੀ-ਘੱਟਾ ਮਨ ਰੂਪੀ ਠੀਕਰੀ 'ਤੇ ਪਿਆ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਗਤੀ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ

ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਰਖਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਠੀਕਰੀ ਰੂਪੀ ਮਨ ਤੋਂ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪੀ ਮਿੱਟੀ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਕਿਰਨਾਂ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਥਿੰਧਿਆਈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ॥ ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ॥
ਮਿਟਿ ਗਏ ਗਵਨ ਪਾਏ ਬਿਸ੍ਰਾਮ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੮]

ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਨਦੁ ਭਇਆ ਪੇਖਤ ਹੀ ਨਾਨਕ;
ਪ੍ਰਤਾਪ ਪੁਰਖ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥੪॥੭॥੧੮॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰਬਾਣੀ=ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਅਨੰਦ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ॥੪॥੭॥੧੮॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨਦੋ ਅਨਦੁ ਘਣਾ ਮੈ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਡੀਠਾ ਰਾਮ॥ [ਰਾਗ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੨]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੫੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੧੫]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਰਣਿ ਸਗਲ ਭੈ ਲਾਥੇ ਦੁਖ ਬਿਨਸੇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ਦਇਆਲੁ ਹੋਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਆਮੀ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥ ਪ੍ਰਭ ਜੀਉ ਤੂ ਮੇਰੋ ਸਾਹਿਬੁ ਦਾਤਾ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ ਗੁਣ ਗਾਵਉ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ॥ਰਹਾਉ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਚਿੰਤਾ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੀ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਅਪੁਨੋ ਕਰਿ ਲੀਨਾ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥੨॥ ਤਾ ਕਉ ਬਿਘਨੁ ਨ ਕੋਊ ਲਾਗੈ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਿ ਅਪੁਨੈ ਰਾਖੇ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਬਸੇ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖੇ ॥੩॥ ਕਰਿ ਸੇਵਾ ਸੇਵਕ ਪ੍ਰਭ ਅਪੁਨੇ ਜਿਨਿ ਮਨ ਕੀ ਇਛ ਪੁਜਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤਾ ਕੈ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਿਨਿ ਪੂਰਨ ਪੈਜ ਰਖਾਈ ॥੪॥੧੪॥੨੫॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਹਨ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਭੈ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭੈ ਨਵਿਰਤੀ ਦੀ ਜੁਗਤ ਦਸਦੇ ਹਨ :—

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਰਣਿ ਸਗਲ ਭੈ ਲਾਥੇ; ਦੁਖ ਬਿਨਸੇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥

ਪ੍ਰਭੂ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣਿ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਸਗਲ=ਸਾਰੇ ਭੈ=ਡਰ ਲਾਥੇ=ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਬਿਨਾਸ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭੈ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਡਰਹਿ ਬਿਆਪੀ ਬਿਨੁ ਡਰ ਕਰਣੈਹਾਰਾ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੯੯]

ਨੋਟ :—ਭੈ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇਖੋ।

ਅਥਵਾ ਉਸਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭੀ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟੈ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ੨੯੩]

ਭੈ ਦੀਆਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸੱਤ ਕਿਸਮਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ :—

੧. ਯਹ ਭੈ, ੨. ਪ੍ਰਲੋਕ ਭੈ, ੩. ਜਨਮ ਬੇਦਨਾ, ੪. ਜਾਤ, ੫. ਅਨ ਰਖਿਆ, ੬. ਅਰ ਗੁਪਤ ਭੈ, ੭. ਅਕਸ ਮਾਤਰ ਭੈ ਸਾਤ

ਪਰ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਲਾਭ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਭੈ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ :—

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ :—ਇਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪਰਜਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਮੰਨੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੁਦ ਪਸੰਦੀ ਕੀਤੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਤੇ ਭੁੱਖੇ ਮਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਣ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਮੀਲਾਂ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ ਬਗੀਚਾ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਨਵਾਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ

ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਬਗੀਚਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਭੁੱਖੇ ਹੀ ਮਰ ਗਏ। ਜਿਹੜੇ ਬਗੀਚੇ ਵਿੱਚ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਾਗ ਵਿਚੋਂ ਬਿਰਛਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਵੇਚ ਕੇ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕਨਾ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬਗੀਚੇ ਵਿੱਚ ਅਮੋਲਕ ਚੀਜਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਚੰਦਨ ਦੇ ਬੂਟੇ ਲੱਭੇ, ਸੱਪਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕਰਕੇ, ਚੰਦਨ ਦੇ ਬਿਰਛ ਕੱਟੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵੇਚਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਬਣ ਗਏ, ਫਿਰ ਹੋਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੋਰ ਵੀ ਕੁਝ ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬੂਟ ਪਾ ਕਰਕੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਗਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਾਰਸ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੂਟ ਲੱਗ ਕਰਕੇ ਸੋਨਾ ਹੋ ਗਏ ਉਹ ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਸਹਿਤ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਹ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਏ। ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਿਆਣੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਪੁੱਟ ਕਰਕੇ ਖਾਣ ਵਿਚੋਂ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਪਾਸ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਹੋਵੇ ਉਸਦਾ ਕੀਤਾ ਸੰਕਲਪ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਸਹਿਤ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਤਖ਼ਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰੋ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ:–ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ=ਰਾਜਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਨੂੰ ਵਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ: ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ ਇਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਚੇਤਨ ਦੀ ਅੰਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਭੁੱਖ-ਤੇਹ ਨਾਲ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਵਹਿਗੁਰੂ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰੂਪ ਬਗੀਚਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਗੀਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਹ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਉਦਿਆਨ ਬਸਨੰ ਸੰਸਾਰੰ ਸਨਬੰਧੀ ਸ੍ਵਾਨ ਸਿਆਲ ਖਰਹ॥ [ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੯]

ਅਤੇ ਲੱਕੜਾਂ ਵੇਚ ਕੇ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਕਈ ਲੋਕ ਪਾਠ ਕਰਕੇ, ਪੂਜਾ ਦੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰੂਪ ਬਗ਼ੀਚੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਚੰਦਨ ਦੇ ਬੂਟੇ ਲੱਭ ਲਏ। ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਸੱਪਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਨਾਨਕ ਮਸਤਕਿ ਜਿਸੁ ਵਡਭਾਗੁ॥ ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਹਜ ਬੈਰਾਗੁ॥

[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੬੦]

ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਤਨੁ ਬਹੁਤੁ ਬੈਰਾਗਿਆ ਹਰਿ ਨੈਣ ਰਸਿ ਭਿੰਨੇ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੪੯]

ਉਹ ਵੈਰਾਗ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰ ਦੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ:

ਭਾਗਠੜੇ ਹਰਿ ਸੰਤ ਤੁਮ੍ਾਰੇ ਜਿਨ੍ ਘਰਿ ਧਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮਾ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੯]

ਕਈ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਬੂਟ ਪਾ ਕੇ ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਪਾਰਸ ਦੀ ਵੱਟੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਵੀ ਕੈਸੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਇਸੁ ਭਗਤੀ ਕਾ ਕੋਈ ਜਾਣੈ ਭੇਉ॥ ਸਭੁ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਆਤਮ ਦੇਉ॥੩॥

[ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੭੩]

੨. ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਰੇ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਬਿਨਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੧੦]

ਉਸ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਜੀਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਵਿਚੋਲੇ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਮੰਝ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਕਈ ਪਤਵੰਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪੀ ਖਾਣ ਵਿਚੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਦਿਆ ਰੂਪ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਦਿਆ ਰੂਪੀ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਉ ! ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬਿਰਾਜਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੋ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਣ ਰਾਜ ਬਖਸ਼ਿਆ ! ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੈਸਾ ਹੋਇਆ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬ੍ਰਹਮੁ ਦੀਸੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਣੀਐ ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ॥
ਆਤਮ ਪਸਾਰਾ ਕਰਣਹਾਰਾ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਜਾਣੀਐ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੪੬]

ਤਖਤ ਕੈਸਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਬ ਤਉ ਜਾਇ ਚਢੇ ਸਿੰਘਾਸਨਿ ਮਿਲੇ ਹੈ ਸਾਰਿੰਗਪਾਨੀ ॥
ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਏਕ ਭਏ ਹੈ ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਪਛਾਨੀ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੯੬੯]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਰਤਨ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹੈ ਸਿਰਿ ਕਰਮਨ ਕੈ ਕਰਮਾ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਭਇਓ ਪਰਾਪਤਿ ਜਿਸੁ ਪੁਰਬ ਲਿਖੇ ਕਾ ਲਹਨਾ ॥੮॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੪੨]

ਫਿਰ :—**ਇਹ ਲੋਕ ਸੁਖੀਏ ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਹਿ ਮੇਲੇ ॥੪॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੨]

ਬਾਕੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਭੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੁਖ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਪਾਪ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣਗੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਐਵੇਂ ਹੀ ਝੱਖਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਫਰੀਦਾ ਲੋੜੈ ਦਾਖ ਬਿਜਉਰੀਆਂ ਕਿਕਰਿ ਬੀਜੈ ਜਟੁ ॥
ਹੰਢੈ ਉਂਨ ਕਤਾਇਦਾ ਪੈਧਾ ਲੋੜੈ ਪਟੁ ॥੨੩॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੯]

ਇਹ ਜੀਵ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪੀ ਕਿੱਕਰਾਂ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਚਾਰੇ ਮੁਕਤੀਆਂ ਰੂਪੀ ਬਿਜੌਰ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਦਾਖਾਂ ਅਤੇ ਸਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਉਂਨ ਕਤ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਬਸਤਰ ਹੰਢਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਦਾ ਫਲ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣਾ ਹੀ ਫਲੀ ਭੂਤ ਹੈ ਹੋਰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਣੇ ਕਰਕੇ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਭੈ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਭੈ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਸਜਣ ਦਾਵਣਿ ਲਗਿਆ ਕਿਸੈ ਨ ਦੇਈ ਬੰਨਿ ॥ [ਮਾਂਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪]

ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸ਼ਰਨ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਲੱਗਣ ਤੇ ਉਹ ਫੇਰ ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਭਾਵ ਜਮਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੋ ਲੋਕ ਦੰਡ, ਪਿਤਰ ਦੰਡ, ਦੇਵ ਦੰਡ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੰਡ ਆਦਿ ਇਹਨਾਂ ਦੰਡਾਂ ਦੇ ਭੈ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ :—ਸਾਖੀ :—ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਭਗਤ ਨੇ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਰਖਿਆ

ਕੀਤੀ। ਸਾਖੀ :—ਧਰੂ ਨੇ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ੩੬ ਹਜਾਰ ਸਾਲ ਰਾਜ ਤੇ ਅਟੱਲ ਪਦਵੀ ਬਖਸ਼ੀ। **ਸਾਖੀ** :—ਇਕ ਗਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰ ਜਿਸਦੇ ਕਈ ਬੱਚੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਬੱਚਾ ਜੋ ਸਤਸੰਗੀ ਸੀ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਕੰਮ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਘਰ ਦੇ ਉਸਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਮਝਦੇ। ਉਸ ਦੇਸ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਦੇਵੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਦੇਣ ਲਈ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਡੋਂਡੀ ਪਿਟਵਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸਤਸੰਗੀ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਨਿਕੰਮਾ ਜਾਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਉਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਉਸਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਆਖਰੀ ਇੱਛਾ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਜ ਮਹਿਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਨਦੀ ਵਗਦੀ ਸੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਰਾਜਾ ਮਹਲ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਉਸ ਲੜਕੇ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਰੇਤੇ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਢੇਰੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਪਹਿਲੀ-ਦੂਜੀ-ਤੀਜੀ ਢੇਰੀ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਰੋਇਆ ਤੇ ਲੱਤ ਮਾਰ ਕੇ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਚੌਥੀ ਢੇਰੀ ਵੱਲ ਵੇਖਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਰਾਜਾ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕੋਲ ਆਕੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤੂੰ ਕੀ ਕੌਤਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੜਕੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਾ ਹਰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਚਾਰ ਆਸਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ੧. ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ੨. ਰਾਜਾ ੩. ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ੪. ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ। ੧. ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਕੜਾਇਆ ਤੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਢੇਰੀ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀ। ੨. ਹੇ ਰਾਜਾ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਬਲੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੀ ਵੀ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ੩. ਦੇਵੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਭੇਟਾ ਲੈਣੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਢੇਰੀ ਢਾਹ ਕੇ ਮੈਂ ਰੋਇਆ ਹਾਂ। ੪. ਇਹ ਚੌਥੀ ਢੇਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਦੇਖ ਕੇ ਹੱਸਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਰਖਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜੀਰ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕੀ ਪਤਾ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਲਾਇਕ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਭੈ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਕਾਲ ਦਾ, ਜਮਾਂ ਦਾ, ਬਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਫਿਰ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤੱਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਐਸੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹਾਤਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਮੁ ਲੈਤ ਕਿਛੁ ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥ ਨਾਮੁ ਸੁਣਤ ਜਮੁ ਦੂਰਹੁ ਭਾਗੈ ॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੦]

ਦਇਆਲੁ ਹੋਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਆਮੀ; ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥

ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਾਪਾਂ ਪੁੰਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ ਤੇ ਮਾਇਆ ਬਿਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਦਾ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਹੈ ਉਹ ਐਸਾ ਪ੍ਰਭੂ ਜਦੋਂ ਦਇਆਲੂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ॥੧॥

ਪ੍ਰਭ ਜੀਉ; ਤੂ ਮੇਰੋ ਸਾਹਿਬੁ ਦਾਤਾ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਮਾਇਆ ਬਿਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ ਅਤੇ ਹਰਿ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਦਾਤਾ ਹੈਂ। ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦਾਤੇ ਮੰਨੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤੀਆ ਮਨਿ ਸੰਤੋਖੁ ਉਪਜੈ ਦੇਣੈ ਕੈ ਵੀਚਾਰਿ ॥
ਦੇ ਦੇ ਮੰਗਹਿ ਸਹਸਾ ਗੂਣਾ ਸੋਭ ਕਰੇ ਸੰਸਾਰੁ ॥ [ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ੧, ਅੰਗ ੪੬੬]

ਆਪ ਹੀ ਉਤਮ ਦਾਤੇ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸੂਖਮ ਅਸਥੂਲ ਦੇਹਾਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿਕ ਅਵਤਾਰ ਭੀ ਆਪ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਹਨ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ; ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੂ ! ਗਰੀਬਾਂ 'ਤੇ ਦਇਆਲਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ! ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨੀ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰਾਤਾ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹੀਏ ਅਥਵਾ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰੱਤੇ ਰਹੀਏ ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਨਾਨਕ ਚਾਉ ਏਹੁ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੬੨]

ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ; ਚਿੰਤਾ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੀ ॥

ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਖਜਾਨਾ ਵਾ ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਨੋਟ :—ਚਿਤ ਦੀ ਬਿਹਬਲ ਹਾਲਤ ਦਾ ਨਾਮ ਚਿੰਤਾ ਹੈ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਅਪੁਨੋ ਕਰਿ ਲੀਨਾ; ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥੨॥

ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸਰੂਪ ਸਾਖਿਆਤ ਹੋ ਕੇ ਵਸਿਆ ਹੈ ॥੨॥

ਤਾ ਕਉ ਬਿਘਨੁ ਨਾ ਕੋਊ ਲਾਗੈ; ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਿ ਅਪੁਨੈ ਰਾਖੇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਣਾ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ, ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਬਿਘਨ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਚਰਨ ਕਮਲ ਬਸੇ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ; ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖੇ ॥੩॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪੂਜਨੀਕ ਚਰਨ, ਕਵਲ ਵਤ ਨਿਰਲੇਪ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਸ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਨੂੰ ਚੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ॥੩॥

ਕਰਿ ਸੇਵਾ ਸੇਵਕ ਪ੍ਰਭ ਅਪੁਨੇ; ਜਿਨਿ ਮਨ ਕੀ ਇਛ ਪੁਜਾਈ ॥

ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਪਿੰਡ ਪਰਾਨ ॥ ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਕੀ ਜਾਨ ॥

... ...

ਹੌਂ ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ॥ ਓਤ ਪੋਤਿ ਸਾਗਰ ਬੂੰਦੇਰੋ ॥ [ਸਰਬ ਲੋਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼]

ਸਾਖੀ :—ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ **ਵਾ:** ਹੇ ਭਾਈ ! ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਕ ਭਾਵ ਧਾਰ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੋ **ਵਾ:** ਨਾਮ ਜਪਣ ਜਪਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ। ਸੇਵਕ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :—

੧. ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਸੇਵਕ ੨. ਤਨ ਦਾ ਸੇਵਕ ੩. ਧਨ ਦਾ ਸੇਵਕ ੪. ਮਨ ਦਾ ਸੇਵਕ

੧. ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਸੇਵਕ :—ਪਤਨੀ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਤਨੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋਰਾ ਦਾ ਆਖਿਆ ਪੁਰਖ ਕਮਾਵਦੇ ਸੇ ਅਪਵਿਤ ਅਮੇਧ ਖਲਾ ॥

[ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੩੦੪]

੨. ਸਰੀਰ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪੋਚਾ-ਪਾਚੀ, ਨਹਾਉਣ-ਧੋਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਰਹੇਗਾ।

੩. ਧਨ ਦਾ ਜੋ ਸੇਵਕ ਹੈ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਬਣ ਕੇ ਮਾਇਆ ਹੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਧਨ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

੪. ਮਨ ਦਾ ਸੇਵਕ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਕੇ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਖਿੱਚਾ-ਖਿੱਚੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਰਹੇਗਾ। ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸੱਤ ਬਚਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ ਮੰਧੇ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਨਾਹੀ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੧]

ਮਾਨ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਇਛਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮਗਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕਦਾ। ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਰਾਇਣ ਰਹਿਕੇ ਅਠੇ ਪਹਰ ਜਾਪ ਕਰੇ ਉਹ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਕਹਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੇਵਕੁ ਅਪਨੀ ਲਾਇਓ ਸੇਵ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੧]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਧਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪੀ ਇਛਾ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤਾ ਕੈ ਬਲਿਹਾਰੈ;
ਜਿਨਿ ਪੂਰਨ ਪੈਜ ਰਖਾਈ ॥੪॥੧੪॥੨੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਤਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾ ਤਿਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਣਾ ਕਰੀਏ ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਾਸ=ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਲੱਜਿਆ ਰੱਖੀ ਹੈ॥੪॥੧੪॥੨੫॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੫੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੧੭]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਅਬਿਨਾਸੀ ਜੀਅਨ ਕੋ ਦਾਤਾ ਸਿਮਰਤ ਸਭ ਮਲੁ ਖੋਈ ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਭਗਤਨ ਕਉ ਬਰਤਨਿ ਬਿਰਲਾ ਪਾਵੈ ਕੋਈ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਜਪਿ ਗੁਰ ਗੋਪਾਲ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ ਜਾ ਕੀ ਸਰਣਿ ਪਇਆਂ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਬਾਹੁੜਿ ਦੂਖੁ ਨ ਹੋਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਵਡਭਾਗੀ ਸਾਧਸੰਗੁ ਪਰਾਪਤਿ ਤਿਨ ਭੇਟਤ ਦੁਰਮਤਿ ਖੋਈ ॥ ਤਿਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ ਬਾਛੈ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਪਰੋਈ ॥੨॥੫॥੩੩॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਲਗਭਗ ੮ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ੧. ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ "ਕੁੱਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਕੌਣ ਹੈ?" ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ:

ਅਬਿਨਾਸੀ ਜੀਅਨ ਕੋ ਦਾਤਾ;

ਸਾਰੇ ਜੀਅਨ=ਜੀਵਾਂ, ਕੋ=ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਭੀ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਚਲੁ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ ਪੁਰਖੋਤਮੁ ਅਪਾਰ ਪਰੇ ॥
[ਸਵਈਏ ਮਃ ੪ ਕੇ ਅੰਗ ੧੪੦੫]

੨. ਅਬਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੇ ਆਪਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੨]

ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦੂਸਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ "ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਲਾਹੁਣ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਸਾਧਨ ਹੈ?" ਉੱਤਰ:

ਸਿਮਰਤ ਸਭ ਮਲੁ ਖੋਈ ॥

ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ "ਸਿਮਰਤ=ਸਿਮਰਤੀ-ਯਾਦਾਸ਼ਤ-ਸੰਕਲਪ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨਾ ਇਸਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਖੋਈ=ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।" ਪ੍ਰਸ਼ਨ: "ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ। ਕਿਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?" ਹਜੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਜੋ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।" ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥ ਓਹੁ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੪]

੨. ਮੰਨੁ ਧੋਵਹੁ ਸਬਦਿ ਲਾਗਹੁ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰਹਹੁ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗੁ ੯੧੯]

ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਦੇ ਧੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਧੋਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਬਸਤਰ ਮੈਲ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ-ਕਰਦਾ ਮੈਲ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਮੈਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਸਤਰ ਦਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣਾ ਇਕ ਸੁਭਾਵਕ ਗੱਲ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੈਲ ਦੇ ਭੀ ਕੁਝ ਦਰਜੇ ਹਨ। ਖਤਰਨਾਕ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੀ ਮੈਲ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਮੈਲ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਥਿੰਧਾਈ ਭੀ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋਵੇ। ਥੰਧੇ

ਬਸਤਰ ਦੀ ਮੈਲ ਕਢਣੀ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹੈ ਤੇ ਬਸਤਰ ਉੱਜਲ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖੰਨਲੀ ਧੋਤੀ ਉਜਲੀ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਸਉ ਧੋਵਣਿ ਪਾਹੁ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੫੧]

ਖੰਨਲੀ=ਇਸਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਕੁਣਯਤੈਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ "ਨੱਤਾ" ਭੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਪੜਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੇਲੀ ਕੋਹਲੂ ਪੂੰਝਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਸਨੂੰ ਉੱਜਲ=ਚਿੱਟਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਉ=ਸੈਂਕੜੇ ਵਾਰ ਧੋਆਂ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਭੀ ਉਹ ਉੱਜਲ=ਚਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਲ ਖਤਰਨਾਕ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਲ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਖਤਰਨਾਕ ਸਟੇਜ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਸ ਬਸਤਰ ਦੇ ਟੁਕੜੇ-ਨੱਤੇ ਭਾਵ ਖੰਨਲੀ ਨੂੰ ਮਸਾਲਾ ਲਗਾ ਕੇ ਭੱਠੀ 'ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਜਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਭੀ ਇਕ ਬਸਤਰ ਹੈ, ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਦੇਖਣ-ਸੁਣਨ-ਚਿਤਵਨ ਤੋਂ, ਪਾਪ ਕਰਮ, ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਅਤਿਅੰਤ ਕਾਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾ ਦੀ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਨੇ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਸਿਆਹ ਕਾਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਇਸੁ ਮਨ ਕਉ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਕਾਲਾ ਹੋਆ ਸਿਆਹੁ ॥
[ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੫੧]

ਬਸਤਰ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲੋਂ ਤਨ ਦੀ ਮੈਲ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਤਨ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਅਤਿਅੰਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਮੈਲੇ ਮਨ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪਹਿਚਾਨ ਮੈਲੀ ਚਿਤਵਨੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਸਿਮਰਨ-ਭਜਨ, ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਇਸ ਮਨ ਦਾ ਨਾ ਟਿਕਣਾ ਇਸ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਜਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਲੇ ਮਨ ਦੀ ਕੀਤੀ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਇਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬੁਝਾਰਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਲੇ ਮਨ ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ? ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਜਿਥੇ ਸਾਧਨ, ਸਿਮਰਨ ਦਸਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਭੀ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਲਾਹੁਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਸੁੱਧੀ ਲਈ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਧ ਕਰੇ, ਫਿਰ ਸੁਧ ਮਨ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਇਸੁ ਮਨ ਕੀ ਮਲੁ ਇਉ ਉਤਰੈ ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਇ ॥
[ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੫੦]

ਇਸ ਮਨ ਦੀ ਰਾਗ : ਦਵੈਸ਼ ਵਾ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਇਉਂ ਉਤਰਦੀ ਹੈ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸਾੜਨਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਮਨ ਰੂਪੀ ਬਸਤਰ ਵਿਚ ਪਾਪਾਂ ਵਾ ਰਾਗ ਦਵੈਸ਼ ਰੂਪ ਮੈਲ ਹੈ ਤੇ ਹੰਗਤਾ ਵਾ ਨਾਸਤਕ ਭਾਵਨਾ ਰੂਪ ਥਿੰਧਾਈ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਸੰਗਤ ਦੀ ਭੱਠੀ 'ਤੇ ਦੇਹ ਰੂਪ ਮੱਟੀ ਨੂੰ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਫੂਕ ਕੇ ਜਪ ਤਪ ਦੇ ਸੇਕ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰ ਸਿਖਿਆ ਰੂਪ ਮਸਾਲਾ ਪਾ ਕੇ ਉਕਤੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦੀ ਥਾਪੀ=ਮੋਗਰੀ ਲੈ ਕੇ, ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਘਚੱਲੇ ਦੇ ਕੇ ਕਾਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁਧ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇ ਕੋਈ ਬਾਹਰਲੇ ਕਰਮ ਕਰੇ ਜੈਸਾ ਕਿ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਦੇਹ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰ ਲੈਣਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਮਨ ਸੁਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਮੈਲੇ ਮਨ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਵੀ ਮੈਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨਿ ਮੈਲੇ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਮੈਲਾ ਤਨਿ ਧੋਤੈ ਮਨੁ ਹਛਾ ਨ ਹੋਇ ॥ [ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੫੮]

ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਏ ਪਰ ਮਨ ਸੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨ ਕੀ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਇਹ ਬਿਧਿ ਜੇ ਲਖ ਜਤਨ ਕਰਾਏ ॥੩॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੪੨]

ਮਨ ਨੂੰ ਧੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਭੀ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਧੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਫਰਕ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰ ਭਾਵ ਅਸਥੂਲ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਇਹ ਮਨ ਧੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਸੂਖਮ ਹੈ। ਬਸਤਰ ਧੋਣ ਵਾਲਾ ਜੇਕਰ ਅਨਾੜੀ-ਅਣਜਾਣ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੁੱਕੇ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਬਣ ਰਗੜੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਉਂ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਹੇਗੀ, ਮੈਲ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬਸਤਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹਿਸਾ ਸੁੱਕਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਪੂਰਾ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭਿਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਸੁੱਕੇ ਬਸਤਰ ’ਤੇ ਸਾਬਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਭਿਜੇ ਬਸਤਰ ’ਤੇ ਸਾਬਣ ਦਾ ਅਸਰ ਤੁਰੰਤ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਤੇ ਸਾਬਣ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਬਸਤਰ ਮੈਲ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤਵ ਸੁਧ ਸਰੂਪ, ਨਿਰਮਲ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਰੂਪੀ ਬਸਤਰ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਭਿੱਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਮਨ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ, ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨਾਮ ਦਾ ਸਾਬਣ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਪਾਣੀ, ਨਾਮ ਰੂਪ ਸਾਬਣ ਦੀ ਮੈਲ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਬਲ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ। ਨਿਸਚੇ ਦਾ ਪਟੜਾ, ਉਕਤੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਕੀਆਂ, ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਘਝੱਲੇ, ਜਪ ਤਪ ਰੂਪੀ ਧੁੱਪ ਦਾ ਸੇਕ ਦੇ ਕੇ ਮਨ ਮੈਲ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰਮਲ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੪੪੧]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਕਿਸ ਕੋਲ ਹੈ ? ਉੱਤਰ : ਜੋ ਨਾਸ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੋਲ ਹੈ।

ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਭਗਤਨ ਕਉ ਬਰਤਨਿ;

ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਧਾਨ=ਖਜਾਨਾ ਹੈ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਬਰਤਨਿ=ਵਰਤ-ਵਰਤਾਵਾ ਉਸੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ— ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਉੱਤਰ :

ਬਿਰਲਾ ਪਾਵੈ ਕੋਈ ॥੧॥

ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਪਾਵੈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਿਰਲਾ=ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਦ ਹੈ : ਵਿਰਲਾ=ਅਲੱਗ, ਵੱਖ-ਵੱਖ, ਕੋਈ-ਕੋਈ, ਕੋਈ ਇਕ, ਥੋੜ੍ਹੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ : (ਬਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਪਾਵੈ ਭੇਦੁ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੩੫੨]) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਬੂਝੈ=ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਗ=ਜੁੜਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਰਲਾ ਕੋਊ ਪਾਵੈ ਸੰਗੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੦]

ਮੇਰੇ ਮਨ; ਜਪਿ ਗੁਰ ਗੋਪਾਲ ਪ੍ਰਭ ਸੋਈ ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਗੋਪਾਲ ਸਰੂਪ ਹਨ। ਸੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੈ ਇਉਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਇਕ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਜਾਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਕਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਕੁ ਹੈ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੩]

੨. ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਕੋ ਜਾਣੁ ॥ [ਗੋਂਡ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੬੪]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਸੁਖ ਕਿਸ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ?

ਜਾ ਕੀ ਸਰਣਿ ਪਇਆਂ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ; ਬਹੁੜਿ ਦੂਖੁ ਨ ਹੋਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਉਹ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਜਾ ਕੀ=ਜਿਸ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਪਿਆਂ ਬਹੁੜਿ=ਮੁੜ ਕੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭੈੜੀ ਮਤ=ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬੁੱਧੀ ਖਤਮ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ :

ਵਡਭਾਗੀ ਸਾਧਸੰਗੁ ਪਰਾਪਤਿ; ਤਿਨ ਭੇਟਤ ਦੁਰਮਤਿ ਖੋਈ ॥

ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਤਸੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ ਹੀ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ ਵਾ : ਵੱਡਾ ਪਨ ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਹੰਕਾਰ ਭਾਗੀ=ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਐਸੇ ਸਾਧ=ਨਿਰਮਲ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਭੇਟਤ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦੁਰਮਤਿ=ਭੈੜੀ ਮਤਿ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਪੁੱਤਰ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਡਿਆਈ, ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਉਚ ਪਦਵੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਹੈ, ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ! ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਰ ਦੱਸੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਦੁਰਮਤਿ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿਚ ਦੁਰਮਤ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਸੰਗਤਿ ਪਾਵਹਿ ॥ ਭਾਗਹੀਨ ਭ੍ਰਮਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵਹਿ ॥
ਬਿਨੁ ਭਾਗਾ ਸਤਸੰਗੁ ਨ ਲਭੈ ਬਿਨੁ ਸੰਗਤਿ ਮੈਲੁ ਭਰੀਜੈ ਜੀਉ ॥੩॥

[ਮਾਝ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੯੫]

ਨੋਟ—ਮੱਤ ਚਾਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ੧. **ਮਨਮਤਿ**। ੨. **ਅਨਮਤਿ**। ੩. **ਦੁਰਮਤਿ**। ੪. **ਗੁਰਮਤਿ**।

੧. ਮਨਮਤਿ—ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ, ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ ਸੋਚਣ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਜੈਸਾ ਮਨ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਵੈਸਾ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਨ ਮਤੀਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਇਹ ਭੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਗਣਾ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨ ਕੀ ਮਤਿ ਤਿਆਗਹੁ ਹਰਿਜਨ ਏਹਾ ਬਾਤ ਕਠੈਨੀ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੮੦੦]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਮਤ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਨਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨ ਕੀ ਮਤਿ ਤਿਆਗੀਐ ਸੁਣੀਐ ਉਪਦੇਸੁ ॥੧॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੧੪]

੨. ਅਨਮਤਿ—ਅਨ ਨਾਮ ਹੋਰ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਸਿਖਿਆ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਮਗਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਨਮਤੀਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਨਮਤੀਆ ਕਦੇ ਭੀ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਡੂਬਹਿਗੋ ਰੇ ਬਾਪੁਰੇ ਬਹੁ ਲੋਗਨ ਕੀ ਕਾਨਿ ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੧੩੭੩]

੩. ਦੁਰਮਤਿ—ਤੀਜੀ ਦੁਰ=ਭੈੜੀ ਮਤ ਭਾਵ ਨਸ਼ੇ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ, ਪਾਪਾਂ ਵਾਲੀ ਮੱਤ ਦਾ ਨਾਮ ਦੁਰਮਤ ਹੈ। ਇਹ ਮੱਤ ਇਕ ਅਗਨੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੁਰਮਤਿ ਅਗਨਿ ਜਗਤ ਪਰਜਾਰੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੨੨੫]

ਦੁਰਮਤੀਆ ਵਿਚ ਹਰਣਾਖਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਪਹਿਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੁਰਮਤਿ ਹਰਣਾਖਸੁ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੨੨੪]

੪. **ਗੁਰਮਤਿ**—ਉਪਰੋਕਤ ਤਿੰਨੇ ਮੱਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਚਲਾਏ ਮਾਨ ਹਨ। ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਚੱਲ ਮੱਤ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਅਚੱਲਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮਤਿ ਮਤਿ ਅਚਲੁ ਹੈ ਚਲਾਇ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ॥ [ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੪੮]

ਗੁਰਮਤਿ ਮਨੂਆ ਅਸਥਿਰੁ ਰਾਖਹੁ ਇਨ ਬਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਓਈਐ ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੨]

ਇਉਂ ਇਸ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੱਤ ਵਿਚੋਂ ਸਤਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮੱਤਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਧਾਰਨਾ ਕਰੇ।

ਤਿਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ ਬਾਛੈ;
ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਪਰੋਈ ॥੨॥੫॥੩੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਦਾਸ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਨੂੰ ਬਾਛੈ=ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਪਰੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਭੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥੨॥੫॥੩੩॥

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਉੱਚਾ ਜਿਹਾ ਥੇਹ ਜਿਸ ਉਤੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਬਿਰਛ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਸ਼ਿਵਜੀ ਭਗਵਾਨ ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਕੇ ਆਪ ਉਸ ਉੱਚੇ ਥੇਹ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਪਾਰਬਤੀ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਚਿਤਵਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ਕਿਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਥੇਹ 'ਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਸ ਬਿਰਛ ਹੇਠ ਪਤੀ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਦੀ ਧੂੜੀ ਮਸਤਕ 'ਤੇ ਮਲਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ੰਕਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਆਪ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ? ਤਾਂ ਸ਼ਿਵਜੀ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਇਸ ਬਿਰਛ ਹੇਠ ਕਿਸੇ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਨੇ ੧੦੦ ਸਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪਰੋ ਕੇ ਰਖਿਆ ਕਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਬਿਸਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਸਰੀਰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗ ਕੇ ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਇੱਛਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਪਾਰਬਤੀ ! ਤੂੰ ਭੀ ਆਪਣਾ ਮਸਤਕ ਸਫਲਾ ਕਰ, ਉਸ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਬਦ ਦੀ ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਰੱਤੜੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਲੈਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੫੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੨੦]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਦੁਰਤੁ ਗਵਾਇਆ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪੇ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ਉਬਾਰਿਆ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ਅਪਣਾ ਬਿਰਦੁ ਸਮਾਰਿਆ ॥੧॥ ਹੋਈ ਰਾਜੇ ਰਾਮ ਕੀ ਰਖਵਾਲੀ ॥ ਸੂਖ ਸਹਜ ਆਨਦ ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਦੇਹ ਸੁਖਾਲੀ ॥ਰਹਾਉ॥ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਮੋਹਿ ਤਿਸ ਕਾ ਭਰਵਾਸਾ ॥ ਬਖਸਿ ਲਏ ਸਭਿ ਸਚੈ ਸਾਹਿਬਿ ਸੁਣਿ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਾ ॥੨॥੧੭॥੪੫॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਅੰਗ ੬੨੦ ਉੱਪਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਉਹ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਮਿਲੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰਨ ਭਜਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਗਿਆਸੂ ਆਤਮਿਕ ਰਸ, ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਝੂਮਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਮੱਤ ਪਾਪ ਗ੍ਰਸਤ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਦੇ ਤਰੰਗ ਅੰਦਰੋਂ ਉੱਠਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਮੇਰੇ ਗੁਨਾਹ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਨਾਹਾਂ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਦਾਤੇ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਟਾਖ ਵਰਤ ਕੇ ਦਾਸ ਦੇ ਇਸ ਦੁਰਮਤ ਵਾਲੇ ਭੈੜੇ ਦੁੱਖ ਤੇ ਪਾਪ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖੵ ਅਵਲੋਕਨੁ ਕੀਨੋ ਦਾਸ ਕਾ ਦੂਖੁ ਬਿਦਾਰਿਓ ॥੧॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੮੧]

ਫੇਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸੂਖਸ਼ਮ ਹਉਮੈ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਐਸਾ ਜਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਸੂਖਮ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਣ ਲਈ ਉਸ ਦਾਤੇ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਰਲਾ ਵੀ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਦਾਤਾ! ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਸੂਖਮ ਹਉਮੈ ਵੀ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਫੇਰ ਅਕਿਰਤਘਣਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਨਦਰ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਪਾਪ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰ ਕੇ ਨਿਹਾਲਤਾਈ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥੩੮॥ [ਅੰਗ ੧੦]

੨. ਅਮਿਅ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੁਭ ਕਰੈ ਹਰੈ ਅਘ ਪਾਪ ਸਕਲ ਮਲ ॥ [ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੩੯੨]

ਹੇ ਦਾਤਾ! ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜੀਵ ਦੇ ਪਾਪ, ਕੁਕਰਮ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣਾ ਸ਼ਰਨ ਪਾਲਕ ਧਰਮ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ। ਇਹ ਭਾਵ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ।

ਦੁਰਤੁ ਗਵਾਇਆ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪੇ; ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ਉਬਾਰਿਆ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪੇ=ਆਪ ਹੀ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਦ੍ਵੈਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੁਰਤੁ=ਪਾਪ ਸੀ, ਉਹ ਗਵਾਇਆ=ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਸਾਡੇ

ਪੂਰਬਲੇ ਦੁਰਤੁ=ਪਾਪ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਪ੍ਰਭਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਗਵਾਇਆ=ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭੁ=ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰੁ=ਜਗਤ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਉਬਾਰਿਆ=ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ **ਵਾ** ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ; ਅਪਣਾ ਬਿਰਦੁ ਸਮਾਰਿਆ ॥੧॥

(ਪਾਰ+ਬ੍ਰਹਮਿ) ਪਾਪਾਂ ਪੁੰਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ=ਪਰੇ ਬ੍ਰਹਮਿ=ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਕਿਰਪਾ=ਮਿਹਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰੀ=ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਿਰਦੁ=ਪ੍ਰਣ, ਧਰਮ ਸਮਾਰਿਆ=ਚੇਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ, ਭਗਤ ਵਛਲ, ਅਕਿਰਤਘਣਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਚੇਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਬਿਰਦੁ=ਧਰਮ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੋ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਬੱਸ ਇਤਨਾ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹੋ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪਾਪੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਦੇਖ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ :

ਹੈ ਗੁਣ ਔਗੁਣ ਸਭ ਵਿਖੇ ਇਨ ਬਿਨ ਜੰਤੁ ਨ ਕੋਇ ॥
ਮ੍ਰਿਦੁ ਸੁਗੰਧ ਸੁੰਦਰ ਕਮਲ ਪਰ ਕੰਟਕ ਭੀ ਹੋਇ ॥੨੫॥ [ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ, ਅਧਿ: ੧੧]

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਪਾਪੀ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਇਕ ਨਿਮਖ ਵਿੱਚ ਹੀ ਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਜਾਮਲੁ ਪਾਪੀ ਜਗੁ ਜਾਨੇ ਨਿਮਖ ਮਾਹਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥
ਨਾਨਕ ਕਹਤ ਚੇਤ ਚਿੰਤਾਮਨਿ ਤੈ ਭੀ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਾ ॥੩॥੪॥ [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੯, ਅੰਗ ੬੩੨]

ਅਜਾਮਲ ਪਾਪੀ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੀ ਕੁਲ ਨੂੰ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਕੀਤਾ, ਉੱਥੇ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਧਰਮ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਅਜਾਮਲ ਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਹੋਰ ਕਿਸ ਕਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਉੱਪਰ ਲੱਗ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਸਾਖੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਫੇਰ ਦੇਖੋ ਗਨਕਾ ਐਸੀ ਪਾਪਣ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਬੇੜਾ ਇਤਨਾ ਭਰ ਲਿਆ ਜੋ ਬਿਲਕੁਲ ਡੁੱਬਣ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸੀ ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਵਾਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਲੰਘੇ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਵੀ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਗਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਨਿਕਾ ਪਾਪਨਿ ਹੋਇ ਕੈ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਗਲਿ ਹਾਰ ਪਰੋਤਾ ॥
ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਅਚਾਣਚਕ ਗਨਿਕਾ ਵਾੜੇ ਆਇ ਖਲੋਤਾ ॥
ਦੁਰਮਤਿ ਦੇਖਿ ਦਇਆਲੁ ਹੋਇ ਹਥਹੁ ਉਸ ਨੋ ਦਿਤੋਸੁ ਤੋਤਾ ॥
ਰਾਮ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸੁ ਕਰਿ ਖੇਲਿ ਗਇਆ ਦੇ ਵਣਜੁ ਸਓਤਾ ॥
ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਤਿਸੁ ਤੋਤਿਅਹੁ ਨਿਤ ਪੜ੍ਹਾਏ ਕਰੈ ਅਸੋਤਾ ॥
ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਦੁਰਮਤਿ ਪਾਪ ਕਲੇਵਰੁ ਧੋਤਾ ॥
ਅੰਤਕਾਲਿ ਜਮ ਜਾਲੁ ਤੋੜਿ ਨਰਕੈ ਵਿਚਿ ਨ ਖਾਧੁ ਸ ਗੋਤਾ ॥
ਗਈ ਬੈਕੁੰਠਿ ਬਿਬਾਣ ਚੜ੍ਹਿ ਨਾਉ ਰਸਾਇਣੁ ਛੋਤਿ ਅਛੋਤਾ ॥
ਥਾਉ ਨਿਥਾਵੇ ਮਾਣੁ ਮਣੋਤਾ ॥੨੧॥ [ਭਾਈ ਗਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੨੧]

ਸਧਨਾ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਕਸਾਈ ਸੀ, ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਰਦਈ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਤਦ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਭਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਧਨਾ ਕਸਾਈ ਦੀ ਥਾਂ ਸਧਨਾ ਭਗਤ ਬਣ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਇਉਂ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੈ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਹਉ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਆਹਿ ਨ ਮੋਰਾ ॥
ਅਉਸਰ ਲਜਾ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਸਧਨਾ ਜਨੁ ਤੋਰਾ ॥੪॥੧॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ, ਅੰਗ ੮੫੮]

ਫੇਰ ਕੌਡੇ ਰਾਖ਼ਸ਼, ਭੂਮੀਏ ਚੋਰ, ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਅਤੇ ਦੇਵਲੂਤ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮਨੁੱਖ ਤਾਰਨਾ ਕੀਤੇ। ਸਤਜੁਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਤਾਰਿਆ ਹੋਇਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਏਸੇ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਅਰਜੁਨ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਅਰਜੁਨ! ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਕੱਲ੍ਹ, ਦੁਰਾਚਾਰੀ, ਪਾਪਾਤਮਾ, ਨਿਰਦਈ ਆਦਿ ਔਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਧਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬੰਧਨ ਕਾਟਿ ਬਿਸਾਰੇ ਅਉਗਨ ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਸਮ੍ਾਰਿਆ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੨]

੨. **ਸਗਲ ਅਨੰਦੁ ਕੀਆ ਪਰਮੇਸਰਿ ਅਪਣਾ ਬਿਰਦੁ ਸਮ੍ਾਰਿਆ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੦੬

੩. **ਪ੍ਰਭਿ ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਸਮਾਰਿਆ ॥ ਹਮਰਾ ਗੁਣੁ ਅਵਗੁਣੁ ਨ ਬੀਚਾਰਿਆ ॥**
ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਭਇਓ ਸਾਖੀ ॥ ਤਿਨਿ ਸਗਲੀ ਲਾਜ ਰਾਖੀ ॥੩॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੩]

ਹੋਈ ਰਾਜੇ ਰਾਮ ਕੀ; ਰਖਵਾਲੀ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਰਾਜੇ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਰਾਮ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕੀ=ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਸਾਡੀ ਰਖਵਾਲੀ=ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸੂਖ ਸਹਜ ਆਨਦ ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ; ਮਨੁ ਤਨੁ ਦੇਹ ਸੁਖਾਲੀ ॥ਰਹਾਉ॥

ਸੂਖ ਸਹਜ=ਅਡੋਲ ਸੁੱਖ **ਵਾ:** ਅਚੁੱਤ ਸੁਖ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਆਨਦ=ਸੁੱਖ ਸਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ=ਗਾਉਣਾ ਕਰੋ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਕਰਕੇ ਮਨੁ=ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ, ਤਨੁ=ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਤੇ ਕਾਰਨ ਦੇਹ=ਦੇਹੀ **ਵਾ:** ਬੁੱਧ ਰੂਪੀ ਦੇਹੀ ਵੀ ਸੁਖਾਲੀ=ਸੁੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਤਿਗੁਰਿ ਏਕੁ ਵਿਖਾਲਿਆ ਮਨਿ ਤਨਿ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥** [ਸੂਹੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਅੰਗ ੭੮੮]

੨. **ਮਨੁ ਤਨੁ ਸੀਤਲੁ ਸੁਖੀ ਭਇਆ ਪ੍ਰਭ ਧਿਆਵਨ ਜੋਗੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੧੪]

੩. **ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੂ ਧਿਆਈਐ ਭਾਈ ਮਨੁ ਤਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇ ॥੨॥੧੯॥੪੭॥**
[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੦]

ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ; ਮੋਹਿ ਤਿਸ ਕਾ ਭਰਵਾਸਾ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੇਰਾ=ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਪਤਿਤ=ਪਾਪੀ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਉਧਾਰਣ=ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰ ਦਇਆਲ ਸਮਰਥ ਗੁਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣਹ ॥੧॥**
[ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਅੰਗ ੭੧੦]

੨. **ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸੰਮ੍ਰਥ ਪੁਰਖੁ ਅਪਾਰੁ ॥** [ਅੰਗ ੧੪੨੫]

੩. **ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਭੈ ਹਰਨ ਹਰਿ ਅਨਾਥ ਕੇ ਨਾਥ ॥** [ਅੰਗ ੧੪੨੬]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੋਹਿ=ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਤਿਸ=ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਭਰਵਾਸਾ=ਭਰੋਸਾ, ਆਸਰਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਰਹੁ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਰਾਖੁ ਸੁਆਮੀ ਆਪ ਭਰੋਸੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੨੯]

੨. **ਆਸ ਭਰੋਸਾ ਖਸਮ ਕਾ ਨਾਨਕ ਕੇ ਜੀਅਰੇ ॥੪॥੯॥੧੧੧॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੯੮]

੩. **ਤੁਮ੍ਰੀ ਆਸ ਭਰੋਸਾ ਤੁਮ੍ਰਾ ਤੁਮਰਾ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਲੈ ਧਰਨਾ ॥** [ਕਾਨੜਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੯੯]

੪. **ਤੇਰਾ ਭਰੋਸਾ ਪਿਆਰੇ ॥ ਆਨ ਨ ਜਾਨਾ ਵੇਸਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੧੨]

ਬਖਸਿ ਲਏ ਸਭਿ ਸਚੈ ਸਾਹਿਬਿ; ਸੁਣਿ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਾ ॥੨॥੧੭॥੪੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜਨਾਂ ਕੀ=ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬਿ=ਮਾਲਕ ਨੇ ਸਭਿ=ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਜਾਣ ਕੇ ਬਖ਼ਸ਼ ਲਏ ਹਨ ॥੨॥੧੭॥੪੫॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੁਣੀ ਅਰਦਾਸਿ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰੈ ਸਰਬ ਕਲਾ ਬਣਿ ਆਈ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੧]

੨. **ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਸੁਨੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ਕਾਰਜੁ ਆਇਆ ਸਗਲਾ ਰਾਸਿ ॥**
[ਭੈਰਉ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੨]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੬੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੧੯]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹਮਰੀ ਗਣਤ ਨ ਗਣੀਆ ਕਾਈ ਅਪਣਾ ਬਿਰਦੁ ਪਛਾਣਿ ॥ ਹਾਥ ਦੇਇ ਰਾਖੇ ਕਰਿ ਅਪੁਨੇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਰੰਗੁ ਮਾਣਿ ॥੧॥ ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦ ਮਿਹਰਵਾਣ ॥ ਬੰਧੁ ਪਾਇਆ ਮੇਰੈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹੋਈ ਸਰਬ ਕਲਿਆਣ ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੀਉ ਪਾਇ ਪਿੰਡੁ ਜਿਨਿ ਸਾਜਿਆ ਦਿਤਾ ਪੈਨਣੁ ਖਾਣੁ ॥ ਅਪਣੇ ਦਾਸ ਕੀ ਆਪਿ ਪੈਜ ਰਾਖੀ ਨਾਨਕ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੁ ॥੨॥੧੯॥੪੪॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾ ਰਹੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਆਦਿਕ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸੋ ਜੀ। ਹਜ਼ੂਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਮਿਹਰਵਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੇ ਅਰਥ ਅਨਵੇਂ ਨਾਲ ਰਹਾਉ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੇ :

ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦ ਮਿਹਰਵਾਣ ॥

ਸਾਹਿਬੁ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਾਚਾ=ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਸਵਾਨ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਉਸ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬ ਕਿਹਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸੰਸਾਰੀ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੧]

ਸੱਚਾ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੀ ਸੱਚ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਜੁਗ ਆਦਿ ਰਚੇ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਤ ਸਰੂਪ ਸਿਧ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਭੀ ਸੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਭੀ ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੀ ਰਹੇਗਾ, ਭੂਤ-ਭਵਿੱਖ-ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਜੋ ਬਦਲੇ ਨਾ ਅਤੇ ਜਿਸਦਾ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸੱਚ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਝੂਠ-ਛਲ ਫਰੇਬ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਦੇਖਦਿਆਂ-ਦੇਖਦਿਆਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਢੇਰੀ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਸੁਆਹ ਦੀ ਢੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੁ ਨਾਇ...... [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੨]

ਉਹ ਸਾਹਿਬੁ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਸੱਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਸੱਚਾ ਭਾਵ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਚੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਸਚੇ ਸਚੁ ਨਾਇਆ ॥੨॥ [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੦੧]

੨. ਤੂੰ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਿਫਤਿ ਸੁਆਲਿਉ ਜਿਨਿ ਕੀਤੀ ਸੋ ਪਾਰਿ ਪਇਆ ॥

[ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੬੯]

੩. ਇਉ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਚੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਸਚੀ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੪੪੨]

੪. ਸਾਹਿਬ ਤੁਲਿ ਨ ਸਾਹਿਬੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸਚਾ ਸਾਈਂ।

[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੩੯ ਪਉੜੀ ੨੧]

ਸਦ ਮਿਹਰਵਾਣ :

ਸਦ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ-ਨਿੱਤ-ਸਦਾ ਹੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਮਿਹਰਵਾਨ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ। ਮਿਹਰਵਾਨ ਪਦ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਦਿਆਲੂ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਿਹਰਵਾਨ ਕਿਰਪਾਲ ਦਇਆਲਾ ਸਗਲੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਏ ਜੀਉ ॥੩॥

[ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੩]

੨. ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਸਾਹਿਬੁ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ॥ ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੨੪]

੩. ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਬਖਸਿੰਦੁ ਆਪਿ ਜਪਿ ਸਚੇ ਤਰਣਾ ॥

[ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੩]

੪. ਮਿਹਰਵਾਨ ਮਧੁਸੂਦਨ ਮਾਧੌ ਐਸੀ ਸਕਤਿ ਤੁਮ੍ਾਰੀ ॥ [ਬਸੰਤੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੧੯੦]

ਹੁਣ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਅਰਥ : ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਹਮਰੀ ਗਣਤ ਨ ਗਣੀਆ ਕਾਈ; ਅਪਣਾ ਬਿਰਦੁ ਪਛਾਣਿ ॥

ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਧਰਮਾਂ, ਜਪ ਤਪ ਦੀ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਨਾ ਕਰੋ ਜੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਧਰਮੁ ਨ ਕਮਾਇਆ ॥ ਸੇਵਾ ਸਾਧ ਨ ਜਾਨਿਆ ਹਰਿ ਰਾਇਆ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਮ ਨੀਚ ਕਰੰਮਾ ॥ ਸਰਣਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖਹੁ ਸਰਮਾ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨]

ਜੇ ਨਿਰੇ ਪੁੰਨ ਹੋਣਗੇ ਫਿਰ ਵੀ ਦੇਵ ਦੇਹੀ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਨ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ, ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਔਗੁਣ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੇਤਾ ਸਮੁੰਦੁ ਸਾਗਰੁ ਨੀਰਿ ਭਰਿਆ ਤੇਤੇ ਅਉਗਣ ਹਮਾਰੇ ॥
ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਕਿਛੁ ਮਿਹਰ ਉਪਾਵਹੁ ਡੁਬਦੇ ਪਥਰ ਤਾਰੇ ॥੫॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੫੬]

੨. ਲੇਖੈ ਕਤਹਿ ਨ ਛੂਟੀਐ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਭੂਲਨਹਾਰ ॥
ਬਖਸਨਹਾਰ ਬਖਸਿ ਲੈ ਨਾਨਕ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੧]

੩. ਕਾਗਦ ਲੇਖਾ ਜੌ ਕਰੋ, ਕਹਾਂ ਪੁਜਾਵੌਂ ਨਾਥ ॥
ਔਗੁਣ ਮੇਰੇ ਬਖਸ਼ੀਏ ਮਾਥੇ ਧਰੀਏ ਹਾਥ ॥ [ਭਾਵਰਸਾਂਮ੍ਰਿਤ ਦੋਹਰਾ ੯੧]

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਸਾਡੇ ਔਗਣਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਨਾ ਕਰੋ, ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਔਗਣਾਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਉਗਣੀ ਭਰਿਆ ਸਰੀਰੁ ਹੈ ਕਿਉ ਸੰਤਹੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ॥ [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੧੧]

ਆਪਣਾ ਬਿਰਦੁ=ਧਰਮ **ਵਾ:** ਸੁਭਾਅ-ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਪਛਾਨਣਾ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ॥ [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੪੪]

ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਕਦੀਮਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ :—

੧. **ਸਰਨਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖੁ ਦਇਆਲਾ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੦]

੨. **ਭਗਤ ਵਛਲ ਜਦ ਮੈ ਸੁਨਿਓ ਤਬ ਮੈ ਦੀਨੋ ਰੋਇ॥**
ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਜਬ ਹਰ ਸੁਨਿਓ ਰਹਿਓ ਭਰੋਸੈ ਸੋਇ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ]

੩. **ਭਗਤ ਵਛਲ ਸੁਨਿ ਹੋਤ ਹੋ ਨਿਰਾਸ ਰਿਦੈ,**
ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਸੁਨਿ ਆਸਾ ਉਰਧਾਰਿ ਹੌਂ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਕਬਿੱਤ ੫੦੩]

੪. **ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਬਿਰਦੁ ਪਛਾਨਉ ਭੂਲੇ ਸਦਾ ਪਰਾਨੀ॥੩॥੧੦॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੯ ਅੰਗ ੬੩੩]

ਜਿਵੇਂ ਸਧਨੇ ਭਗਤ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤੇ ਆਪਣਾ ਬਿਰਦ ਪਛਾਣਿਆ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਰਖਿਆ ਕਰੋ।

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਫ਼ਕੀਰ ਤਪ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਬਰਸ ਤਪ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਠਨ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਕੰਦ ਮੂਲ ਖਾ ਕੇ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਫ਼ਕੀਰ ਪੱਥਰ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਿਲਾ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਤਪ ਕਰਦਾ ਸੀ ਇਥੇ ਹੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਬੱਕਰੀਆਂ ਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਅਯਾਲੀ, ਜੋ ਬੱਕਰੀਆਂ ਚਾਰਦਾ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਭੀ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਜਾਗਿਆ। ਸੰਤ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਹੇ ਪਰਮਾਤਮਾ! ਅਦਲ ਕਰੀਂ, ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਪ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲੇ, ਪੁੰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਦਾ। ਉਸ ਫ਼ਕੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਜਪ ਤਪ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨਿਕ ਤਪਸਿਆ ਕਰੇ ਅਹੰਕਾਰ॥
ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਅਵਤਾਰ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੮]

ਇਹ ਤਪੱਸਿਆ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਦਲ ਕਰੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪੁੰਨੀ ਹਾਂ, ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ, ਮੈਂ ਪੁੰਨੀ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਸਵਰਗ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹਾਂ। ਉਧਰ ਵਿਚਾਰਾ ਅਯਾਲੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਜੇ ਆਪ ਅਦਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਆਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਛੁਟ ਸਕਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾ ਕਰਨੀ ਜੀ ਤੇ ਫਜਲ ਕਰਨਾ। ਅਖੀਰ ਕੁਦਰਤੀ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਇਕੱਠੇ ਛੁੱਟ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਗਏ ਤਾਂ ਫ਼ਕੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਦਲ=ਨਿਆਂ ਕਰੋ ਜੀ ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ। ਪੁੱਛਿਆ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪੱਥਰ ਦੀ ਸਿਲਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹ ਸੰਤ ੧੨ ਸਾਲ ਤਪ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਤੇ ਨਿਆਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ੧੨ ਸਾਲ ਇਸ ਦੇ ਹੇਠ ਰਹੀ ਤੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਰਿਹਾ ਤੇ ਹੁਣ ਮੈ ੧੨ ਸਾਲ ਇਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਰਹਾਂ ਤਾਂ ਫ਼ਕੀਰ ਕੁਰਲਾ ਉਠਿਆ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਹ ਹੀ ਅਦਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਅਦਲ ਮੰਗਿਆ ਤੇ ਮੈ ਅਦਲ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਯਾਲੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿ ਤੂੰ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ? ਇਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਫਜਲ=ਮਿਹਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਾਹ! ਤੇਰੇ ਲੇਖੇ ਨਿੱਬੜੇ ਤੇ ਤੂੰ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਫਜਲ ਹੋਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਰਮ ਰਾਇ ਦਰਿ ਕਾਗਦ ਫਾਰੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਲੇਖਾ ਸਮਝਾ॥੪॥੫॥
[ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੬੯੮]

ਫਕੀਰ ਪਛਤਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਅਯਾਲੀ ਮੂਹਰੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਸਮਝ ਆਈ। ਇਸ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅਉਗਣ ਨਾ ਦੇਖੋ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਜੀ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਆਪ ਦੀ ਸਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ।

ਹਾਥ ਦੇਇ ਰਾਖੇ ਕਰਿ ਅਪੁਨੇ; ਸਦਾ ਸਦਾ ਰੰਗੁ ਮਾਣਿ ॥੧॥

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਾਸ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਦੇ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਲਏ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਸਦਾ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰੰਗੁ=ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਾ **ਵਾ**: ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਣੇ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਹੱਥ ਦੇ ਕਰਕੇ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰੱਖ ਲਏ ਹਨ, ਉਹ ਸਦਾ ਸਦਾ=ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ-ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ ਹਨ **ਵਾ**: ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪੀ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ॥੧॥

ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ; ਸਦ ਮਿਹਰਵਾਣ ॥

ਉਹ ਤ੍ਰੈ ਕਾਲ ਅਬਾਧ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਸਾਹਿਬੁ=ਮਾਲਕ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਯੱਕੇਵਾਨ, ਗੱਡੀਵਾਨ ਆਦਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੈ।

ਨੋਟ: ਇਸ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਬੰਧੁ ਪਾਇਆ ਮੇਰੈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਪੂਰੈ; ਹੋਈ ਸਰਬ ਕਲਿਆਣ ॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਮਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਕਰਕੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕੋਟਿ ਜੋਰੇ ਲਾਖ ਕ੍ਰੋਰੇ ਮਨੁ ਨ ਹੋਰੇ ॥ ਪਰੈ ਪਰੈ ਹੀ ਕਉ ਲੁਝੀ ਹੇ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੧੩]

ਇਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੰਤੋਖ ਰੂਪ ਬੰਨ੍ਹ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਕ ਦਈਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਰੂਪ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉਠਦੀਆਂ ਸਨ, ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਬੰਨ੍ਹਾ ਪਾ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰਬ=ਸਾਰਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਭਾਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਕਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਵਾ: ਸਾਰੀਆਂ ਸਲੋਕ, ਸਰੂਪ, ਸਮੀਪ, ਸਯੁਜ ਆਦਿ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਜੀਉ ਪਾਇ ਪਿੰਡੁ ਜਿਨਿ ਸਾਜਿਆ; ਦਿਤਾ ਪੈਨਣੁ ਖਾਣੁ ॥

ਜਿਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਜੀਉ=ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਪਾ ਕੇ ਪਿੰਡੁ=ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਫੇਰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ, ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਅੰਨੁ ਖਾਣਾ ਕਪੜੁ ਪੈਨਣੁ ਦੀਆ ਰਸ ਅਨਿ ਭੋਗਾਣੀ ॥**
ਜਿਨਿ ਦੀਏ ਸੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਪਸੂ ਹਉ ਕਰਿ ਜਾਣੀ ॥੩॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੬੭]

੨. **ਪਹਿਲੋ ਦੇ ਤੈਂ ਰਿਜਕੁ ਸਮਾਹਾ ॥ ਪਿਛੋਦੇ ਤੈਂ ਜੰਤੁ ਉਪਾਹਾ ॥** [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦]

੩. **ਪੋਖਤ ਹੈ ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ ਪਲ ਮੈ ਕਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਮ ਬਿਚਾਰੈ ॥**
ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦਇਆ ਨਿਧਿ, ਦੋਖਨ ਦੇਖਤ ਹੈ ਪਰ ਦੇਤ ਨ ਹਾਰੈ ॥੧॥੧੪੩॥
[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੩੪]

ਅਪਣੇ ਦਾਸ ਕੀ ਆਪਿ ਪੈਜ ਰਾਖੀ; ਨਾਨਕ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੁ ॥੨॥੧੬॥੪੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਪੈਜ=ਇੱਜ਼ਤ ਆਪ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਦ=ਸੈਂਕੜੇ ਵਾਰ ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ॥੨॥੧੬॥੪੪॥

ਸਾਖੀ—ਕਿਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਪਰਜਾ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਉਪਰ ਭੀੜ ਬਣ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਅਫਸਰ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਵਜੀਰ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਫੌਜ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦਾ ? ਆਪ ਕਿਉਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਲੱਕੜ ਦਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬੁੱਤ ਰਾਜੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਰਗਾ ਬਣਵਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਇਕ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸਭਾ ਲਗਵਾਈ। ਉਧਰ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਭਾ ਭਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਲੱਕੜ ਦਾ ਬੱਚਾ ਲਿਆਈਂ। ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਭਾ ਭਰ ਗਈ ਤਾਂ ਗੋਲੀ ਲੱਕੜ ਦਾ ਬੱਚਾ ਕਿਸੇ ਕੱਪੜੇ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਲੈ ਆਈ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਹੀ ਉਠ ਕੇ ਉਹ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਰਾਜਾ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਫਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬੱਚਾ ਵਗਾਹ ਕੇ ਤਲਾਬ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਣੇ ਕੱਪੜੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਫੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਲੱਕੜ ਦਾ ਬੁੱਤ ਹੱਥ ਆਇਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਰ ਉਹ ਬੁੱਤ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਭਿੱਜ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਰਾਜਾ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ! ਆਪ ਕਿਉਂ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ?" ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰਾ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਚੇਤਾ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ।" ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਦਾ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਪੁਨੇ ਸੇਵਕ ਕੀ ਆਪੇ ਰਾਖੈ ਆਪੇ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥
ਜਹ ਜਹ ਕਾਜ ਕਿਰਤਿ ਸੇਵਕ ਕੀ ਤਹਾ ਤਹਾ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ॥੧॥
ਸੇਵਕ ਕਉ ਨਿਕਟੀ ਹੋਇ ਦਿਖਾਵੈ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੪੦੩]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੬੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੨੧]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥ ਪ੍ਰਭਿ ਪੂਰੀ ਲੋਚ ਹਮਾਰੀ ॥ ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਆਏ ॥ ਅਨਦ ਮੰਗਲ ਸੁਖ ਪਾਏ ॥੧॥ ਸੰਤਹੁ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਨਿਸਤਰੀਐ ॥ ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ ਅਨਦਿਨੁ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਕਰੀਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਧਰਮ ਕੀ ਪਉੜੀ ਕੋ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਏ ॥ ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਨਾਸੇ ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ॥੨॥ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ਜਿਨਿ ਪੂਰੀ ਕਲ ਰਾਖੀ ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਭਏ ਪਵਿਤ੍ਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸਚੁ ਸਾਖੀ ॥੩॥ ਬਿਘਨ ਬਿਨਾਸਨ ਸਭਿ ਦੁਖ ਨਾਸਨ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥ ਖੋਏ ਪਾਪ ਭਏ ਸਭਿ ਪਾਵਨ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੁਖਿ ਘਰਿ ਆਇਆ ॥੪॥੩॥੫੩॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਉਥਾਨਕਾ—ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਕੀਤੇ ਬਚਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰ ਸਹਿਤ ਵਡਾਲੀ ਪਿੰਡ ਰਹੇ। ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਬਤੀਤ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਥਾਂ ’ਤੇ ਹੀ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਏ। ਸੁਲਹੀ ਤੇ ਸੁਲੱਭੀ ਖਾਨ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਸੁਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋ ਗਈ, ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬਡਾਲੀ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲੈ ਕੇ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹੇ ਥਾਂ ’ਤੇ ਡਿਉਢੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜਿਆ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ “ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਵਡਾਲੀ ਪਿੰਡ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਕਈ ਉਪੱਦ੍ਰਵ ਕੀਤੇ। ਕੀ ਆਪ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਰਹੇ ?” ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ :

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ; ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥

“ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ=ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਰਪਾ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਾਹਾ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਧੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਵੀ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਚੇ ਗੁਰ ਤੇ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੂਆ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੩੨]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੱਚੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੋੜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਕਚੜਿਆ ਸਿਉ ਤੋੜਿ ਢੂਢਿ ਸਜਣ ਸੰਤ ਪਕਿਆ ॥
ਓਇ ਜੀਵੰਦੇ ਵਿਛੁੜਹਿ ਓਇ ਮੁਇਆ ਨ ਜਾਹੀ ਛੋੜਿ ॥ [ਡਖਣੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੨]

ਅਤੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਭੀ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਇਹ ਬਚਨ ਫੁਰਮਾਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਮਾਇ ਮੂੰਡਉ ਤਿਹ ਗੁਰੂ ਕੀ ਜਾ ਤੇ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ॥
ਆਪ ਡੁਬੇ ਚਹੁ ਬੇਦ ਮਹਿ ਚੇਲੇ ਦੀਏ ਬਹਾਇ॥੧੦੪॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਅੰਗ ੧੩੬੯]

ਇਉਂ ਕੱਚਾ ਗੁਰੂ ਆਪ ਤਾਂ ਡੁੱਬਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਡੋਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਚ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤਮਾਮ ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੂਰਾ ਸਤਗੁਰੁ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਵੈ ਸਭ ਚੂਕੈ ਮਨ ਕੀ ਚਿੰਤੀ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੫]

ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰ ਲਈਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਨਮਸਕਾਰੇ॥ ਪ੍ਰਭਿ ਸਭੇ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੫]

ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਭਵਜਲ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਦੀਓ ਉਪਦੇਸਾ ਜਪਿ ਭਉਜਲੁ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੫]

ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਪ੍ਰੋਕਸ਼ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਸੁਨਿ ਉਪਦੇਸੁ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਕਟਿ ਕਰਿ ਪੇਖੁ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਜਿਸਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀਚਾਰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਆਈ ਹੈ, ਲੱਭਣ ਤੁਰੀਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਐਸੇ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪੂਰਨ ਹਰਿ ਅਵਤਾਰ॥ [ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ, ਵਿਸ੍ਰਾਮ ੭੧]

ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਦੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ੧੦ ਸਰੂਪ ਸਰਗੁਣ ਤੇ ੧੧ ਵਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ। ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਢੋਈ=ਆਸਰਾ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਜਿਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਢੋਈ ਤਿਸ ਹੀ ਨੋ ਮਿਲੈ ਜਿਨਿ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਲਭਾ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੪]

ਜਿਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿਚ ਸੁਖ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਜਿਸੁ ਭੇਟਿਆ ਤਾ ਕੈ ਸੁਖਿ ਪਰਵੇਸੁ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੧੪]

ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟਿਓ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨਹਿ ਭਇਆ ਪਰਗਾਸਾ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੦੯]

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਪਤੀ ਮਿਲਣਾ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬੀ, ਕਬਾਬੀ, ਐਬੀ, ਔਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਪਤੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਉਹ ਮੰਦ ਭਾਗਣ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨਵਾਨ ਗੁਰੂ ਮਿਲਣਾ ਇਕ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭੈੜੇ ਪਤੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਿਸਦੀ ਗਿਣਤੀ ਭਾਵੇਂ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਜੀਵਨ ਅਧੂਰਾ ਤੇ ਦੁਖੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਚੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪੱਖ ਦੁਖੀ, ਅਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਸਹਿਮਾਂ ਭਰਿਆ ਬਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਅੰਨ੍ਹੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਚੇਲੇ ਖੂਹਵਿਚ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ।

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਅੰਨ੍ਹਾ ਪੁਰਸ਼ ਰਾਹੋਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ ਭਟਕਦਾ ਹੋਇਆ ਅੱਕ-ਥੱਕ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਆਸ ਲਾਹ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਜੋ ਤਾਜ਼ਾ ਹੀ ਰਸਤਾ ਭੁੱਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਅਸ਼ਾਂਤ

ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੂਜਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕੁਰਲਾ ਉਠਿਆ ਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕੇ ਦੀਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਪੁਕਾਰਿਆ, "ਕੋਈ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਮੇਰੇ ਅੰਨ੍ਹੇ 'ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਜੰਗਲ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਕਰੇ!" ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਪਹਿਲੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ। ਉਸ ਚੁਸਤ ਅਤੇ ਚਲਾਕ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੇ, ਜੋ ਖੁਦ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਖਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸਨੇ ਦੂਜੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦਿਵਾਇਆ, "ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ? ਅਗਰ ਮੈਨੂੰ ਤੂੰ ਕੁਝ ਭੇਟਾ ਦੇਵੇਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।" ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਨਵੇਂ ਆਏ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਸੁਜਾਖਾ ਸਮਝ ਕੇ ਮਿੰਨਤਾਂ-ਤਰਲੇ ਕਰਦਿਆਂ, ਆਪਣੀ ਦੀਨ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਤਰਸ ਕਰ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਚੂਰੀ ਕੁੱਟੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।" ਪਹਿਲਾ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇਰ ਦਾ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਭੁੱਖੜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਸੁਜਾਖੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਭਾਵੇਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਭੇਟਾ ਤਾਂ ਥੋੜੀ ਹੈ ਪਰ ਲਿਆ ਤੇਰੀ ਚੂਰੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।" ਚੂਰੀ ਖਾ ਕੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ। ਹੁਣ ਬਾਂਹ ਫੜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਬਾਂਹ ਫੜਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਰੱਜ ਕੇ ਚੂਰੀ ਖਾਣ ਲਈ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅੰਧੇ ਕੈ ਰਾਹਿ ਦਸਿਐ ਅੰਧਾ ਹੋਇ ਸੁ ਜਾਇ॥
ਹੋਇ ਸੁਜਾਖਾ ਨਾਨਕਾ ਸੋ ਕਿਉ ਉਝੜਿ ਪਾਇ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੨, ਅੰਗ ੯੫੪]

ਤੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਮੌਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖੂਹ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਰੇਤ ਕਾਫੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਚੂਰੀ ਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੇ ਉੱਚੇ-ਉੱਚੇ ਨਿਖੇਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਤੇਰਾ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਹੋ ਜਾਵੇ! ਚੂਰੀ ਖਵਾਉਣ ਦਾ ਇਹੁ ਫਲ ਦੇਣਾ ਸੀ? ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੀ ਧੱਕੇ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।" ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗਾ। ਫਿਰ ਚੂਰੀ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬੋਲਿਆ, "ਭਰਾਵਾ! ਰੋ ਨਾ, ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖੂਹ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬੈਠਾ ਹਾਂ।" ਚੂਰੀ ਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਚੂਰੀ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਅੰਨ੍ਹੇ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਡਿਗਿਆ ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ "ਨਹੀਂ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੀ ਹਾਂ।" ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬੋਲਿਆ, "ਤੂੰ ਤਾਂ ਸੁਜਾਖਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ! ਜੇ ਤੂੰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੜਨੀ!" ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ "ਬਾਂਹ ਮੈਂ ਕਾਹਨੂੰ ਫੜਨੀ ਸੀ! ਬਾਂਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਭੁੱਖ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨੇ ਫੜੀ ਸੀ। ਜੇ ਮੈਂ ਸੁਜਾਖੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਚੂਰੀ ਦੇਣੀ ਸੀ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੂਰੀ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਹੀ ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਇਥੋਂ ਨਿਕਲਾਂਗੇ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚਮਗਿੱਦੜਾਂ ਦੇ ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਮਗਿਦੜਾਂ ਦੇ ਆਏ ਪਰਾਹੁਣੇ ਜਿਥੇ ਹਮ ਲਟਕੇ ਉਥੇ ਤੁਮ ਲਟਕੋ॥ [ਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣ]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਜੰਗਲ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ।

ਉਦਿਆਨ ਬਸਨੰ ਸੰਸਾਰੰ... ॥ [ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੯]

ਇਸ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਤੇ ਅਧੂਰਾ ਗੁਰੂ ਵੀ ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ

ਹੀਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੀ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੈ ਉਸਦੇ ਚੇਲੇ ਭੀ ਅਗਿਆਨਤਾਈ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅੰਧਤਾਈ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿਤ ਝੂਠ ਹੀ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਕੱਚੇ ਅਗਿਆਨੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰੂ ਜਿਨਾ ਕਾ ਅੰਧੁਲਾ ਸਿਖ ਭੀ ਅੰਧੇ ਕਰਮ ਕਰੇਨਿ ॥
ਓਇ ਭਾਣੈ ਚਲਨਿ ਆਪਣੈ ਨਿਤ ਝੂਠੋ ਝੂਠੁ ਬੋਲੇਨਿ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩ ਅੰਗ ੯੫੧]

ਅਗਿਆਨੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰੂ ਜਿਨਾ ਕਾ ਅੰਧੁਲਾ ਚੇਲੇ ਨਾਹੀ ਠਾਉ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੫੮]

ਚੂਰੀ ਰੂਪ ਪਦਾਰਥ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧ ਰੂਪ ਬਾਂਹ, ਮਨ ਰੂਪ ਹੱਥ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਰੂਪ ਹੱਥ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਚੇਲਿਆਂ ਸਮੇਤ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨੀ-ਅੰਧੇ-ਕੱਚੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਦੋਂ :—

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥

ਜਦੋਂ ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ

ਪ੍ਰਭਿ; ਪੂਰੀ ਲੋਚ ਹਮਾਰੀ ॥

ਪ੍ਰਭਿ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਹਮਾਰੀ=ਸਾਡੀ ਲੋਚ=ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਦੋਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ, ਕਦੋਂ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੀਏ ! ਅਥਵਾ ਜਗਯਾਸੂ ਮੁਖਿ ਦੁਆਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਜੋ ਲੋਚ=ਇੱਛਾ ਸੀ, ਸੋ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ।

ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ; ਗ੍ਰਿਹਿ ਆਏ ॥

ਨਾਮ ਜਲ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਆਏ ਵਾ ਪਰਤੱਖ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਤੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਭ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ।

ਅਨਦ ਮੰਗਲ; ਸੁਖ ਪਾਏ ॥੧॥

ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਤੇ ਮੰਗਲ = ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਸਿਖਿਆਤਤਾ ਰੂਪ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ॥੧॥

ਸੰਤਹੁ; ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਨਿਸਤਰੀਐ ॥

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢੇ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ "ਹੇ ਸੰਤਹੁ ! ਜੋ ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਨਿਸਪ੍ਰਪੰਚ ਤੋਂ ਤਰੀਐ=ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, "ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨੇ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਕੀ ਹੈ ਭਾਵ ਉਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?"

ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ;
ਅਨਦਿਨੁ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਕਰੀਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਊਠਤ=ਉਠਦਿਆਂ ਬੈਠਤ=ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਧਿਆਈਐ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੀਏ। ਹਰਿ=ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਰਿ=ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਊਠਤ=ਉਠਦਿਆਂ ਵੀ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੀਏ ਭਾਵ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵੀ ਭੁੱਲੀਏ ਨਾ ਤੇ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ-ਦਿਨ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ= ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰੀਏ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਈਐ।** [ਮਾਂਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯]

੨. **ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਨਾਮ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੈ ਸਦ ਕਾਮ ॥੬॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੬]

ਸੰਤ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਧਰਮ ਕੀ ਪਉੜੀ; ਕੋ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਏ ॥

ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ, ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਭਗਤੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮਾਰਗ=ਰਾਹ, ਇਹੀ ਧਰਮ ਦੀ ਪਉੜੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ੍ਰੇਸਟ ਧਰਮੁ ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੬]

ਪਉੜੀ=ਜੋ ਨੀਵੇਂ ਖੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਉਤੇ ਲਿਜਾਉਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਕਰੇ ਤੇ ਉਚੇ ਖੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਨੀਵੇਂ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਕਰੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਪਉੜੀ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆਨ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਨੀਵੇਂ ਤਲ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਰੂਪ ਉਚੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਧਰਮ ਦੀ ਪਉੜੀ ਹੈ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਉਚੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਰੂਪ ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵੀ ਇਹੀ ਪਉੜੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਪਤ ਭੂਮਿਕਾ ਰੂਪੀ ਸੱਤ ਡੰਡੇ ਹਨ, ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪਾਘਾਂ ਹਨ, ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਕਿੱਲ ਠੋਕੇ ਹਨ ਐਸੀ ਧਰਮ ਦੀ ਪਉੜੀ ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਨਾਸੇ; ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ॥੨॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਚਿਤੁ=ਚਿਤਵਨੀ ਨੂੰ ਲਾਏ=ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਕਿਲ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਬਿਖ=ਵਿਹੁ ਵਰਗੇ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਨਾਸੇ=ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਭਾਵ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੨॥

ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ; ਜਿਨਿ ਪੂਰੀ ਕਲ ਰਾਖੀ ॥

ਉਸ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਦਾ=ਨਿਤ ਹੀ ਉਸਤਤਿ=ਮਹਿਮਾ ਕਰਨੀ ਕਰਹੁ=ਕਰੋ ਜਿਸਨੇ ਅਪਨੀ ਕਲ=ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਵਾ: ਜਿਸਨੇ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪੈਜ ਰਾਖੀ=ਰੱਖਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਭਏ ਪਵਿਤ੍ਰਾ; ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸਚੁ ਸਾਖੀ ॥੩॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸਾਖੀ=ਸਿਖਿਆ ਸਿੱਖੀ ਹੈ ਉਹ ਸੂਖਮ ਅਸਥੂਲ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੩॥

ਬਿਘਨ ਬਿਨਾਸਨ ਸਭਿ ਦੁਖ ਨਾਸਨ; ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥

ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਿਘਨ=ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਸਨ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਭਿ=ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਸਨ=ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ=ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਖੋਏ ਪਾਪ ਭਏ ਸਭਿ ਪਾਵਨ;
ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੁਖਿ ਘਰਿ ਆਇਆ ॥੪॥੩॥੫੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ "ਸਮੂਹ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਖੋਏ=ਨਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ **ਵਾ:** ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦ੍ਰੇ **ਵਾ:** ਸਾਰੇ ਘਰ ਦੇ ਜੀਅ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਘਰ **ਵਾ:** ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਾ : ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਜੋ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੪॥੩॥੫੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੬੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੨੩]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਚਰਨੀ ਲਾਇਆ ॥ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ਪਾਇਆ ॥ ਜਹ ਜਾਈਐ ਤਹਾ ਸੁਹੇਲੇ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭਿ ਮੇਲੇ ॥੧॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ ਸਦਾ ਸੁਭਾਈ ॥ ਮਨ ਚਿੰਦੇ ਸਗਲੇ ਫਲ ਪਾਵਹੁ ਜੀਅ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਨਾਰਾਇਣ ਪ੍ਰਾਣ ਅਧਾਰਾ ॥ ਹਮ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਰੇਨਾਰਾ ॥ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕਰਿ ਲੀਨੇ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਹਰਿ ਜਸੁ ਦੀਨੇ ॥੨॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਕਰੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ॥ ਸਦ ਜੀਅ ਸੰਗਿ ਰਖਵਾਲਾ ॥ ਹਰਿ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਈਐ ॥ ਬਹੁੜਿ ਨ ਜੋਨੀ ਪਾਈਐ ॥੩॥ ਜਿਸੁ ਦੇਵੈ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ ॥ ਹਰਿ ਰਸੁ ਤਿਨ ਹੀ ਜਾਤਾ ॥ ਜਮਕੰਕਰੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਇਆ ॥ ਸੁਖੁ ਨਾਨਕ ਸਰਣੀ ਪਾਇਆ ॥੪॥੯॥੫੯॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ, ਤੱਤੀਆਂ ਤੱਵੀਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵੀ ਅਡੋਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸੋਰਠ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਅਰਥ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੇ, ਇਸ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ ਸਦਾ ਸੁਭਾਈ ॥
ਮਨ ਚਿੰਦੇ ਸਗਲੇ ਫਲ ਪਾਵਹੁ ਜੀਅ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਸੁਭਾਈ=ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਵਹੁ=ਗਾਉਣਾ ਕਰੋ ਭਾਵ ਉਸਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਜਸ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਉਸਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮਨ ਚਿੰਦੇ=ਮਨ ਇੱਛਤ ਸਾਰੇ ਹੀ ਫਲ ਪਾਵਉ=ਪਾ ਲਵੋਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਅ ਦੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ; ਚਰਨੀ ਲਾਇਆ ॥

ਜਗਿਆਸੂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਇਆ=ਲਾ ਲਿਆ ਤਾਂ

ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ; ਪਾਇਆ ॥

ਜੋ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸਹਾਈ=ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਿ=ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਆਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਿ ਚਰਨ ਲਾਇ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੩]

ਅਤੇ ਚਰਨ-ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਬਾਰੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਰਕ ਅਤੇ ਸੁਰਗ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਬਚ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਚਰਨ-ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਆਦਿ ਅੰਤ ਸਮਾਇਆ ਰਹਾਂਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਸੁਰਗ ਨਰਕ ਤੇ ਮੈ ਰਹਿਓ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮੌਜ ਮਹਿ ਰਹਉ ਅੰਤਿ ਅਰੁ ਆਦਿ ॥੧੨੦॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੦]

ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਦਾ ਕੋਈ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ, ਜੇ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਫਿਰ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕੰਮਲ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਰਨ-ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਨੂੰ ਮਾਣ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮਉਜ ਕੋ ਕਹਿ ਕੈਸੇ ਉਨਮਾਨ ॥
ਕਹਿਬੇ ਕਉ ਸੋਭਾ ਨਹੀ ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨੁ ॥੧੨੧॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੦]

ਸਾਖੀ ਤੁਲਸਾਂ ਦਾਸੀ ਦੀ

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰਾਇ ਭੋਇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਜਿਸਨੂੰ ਅੱਜ ਕੱਲ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੁਖ ਅਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਾਜਿਆਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੰਘਿਆ ਤੇ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਚਾਅ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਨਾਨਕ ਕੁਝ ਦਿਨ ਮਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਭੋਜਨ ਪਕਾ ਕੇ ਮੇਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਇਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਹੱਥੀਂ ਭੋਜਨ ਛਕਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਚਾਅ-ਲਾਡ ਪੂਰਾ ਕਰਾਂਗੀ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਹੱਥੀਂ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਘਰ ਦੀ ਦਾਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਤੁਲਸਾਂ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਨੇ ਤਿਸ ਤੁਲਸਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਭੇਜਿਆ, "ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਕਿ ਤਾਜਾ ਭੋਜਨ, ਜੋ ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਛਕਾ ਸਕਾਂ।" ਤੁਲਸਾਂ ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਰਾਜ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਾਦਰ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਕੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਸੱਜਾ ਚਰਨ ਚਾਦਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ। ਸੁੱਤੇ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ। ਜੇ ਆਪ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਾਂਹ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਜਗਾ ਦਈਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਨੂੰ ਜੋ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਚਰਨ ਪਕੜ ਕੇ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਲਸਾਂ ਦਾਸੀ ਨੇ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਚਰਨ ਪਕੜਿਆ ਤਾਂ ਚਰਨ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਕ ਚੁੰਬਕ ਵਰਗੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਤੁਲਸਾਂ ਦਾ ਮਨ ਵਿਸਮਾਦ ਤਾਈ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਇਸਦੇ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗੇ। ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਚਰਨ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ ਮੁਖ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਗਈ। ਜੋ ਮਿਠਾਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਮਿੱਠੇ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮਿਠਾਸ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਈ ਚਰਨ ਗੁਰ ਮੀਠੇ ॥ ਵਡੈ ਭਾਗਿ ਦੇਵੈ ਪਰਮੇਸਰੁ ਕੋਟਿ ਫਲਾ ਦਰਸਨ ਗੁਰ ਡੀਠੇ ॥ਰਹਾਉ॥
[ਟੋਡੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੧੭]

ਇਸ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਤੁਲਸਾਂ ਦੇ ਕਪਾਟ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਮਨਸੁਖ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ, ਡੁੱਬ ਰਹੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਮੋਢਾ ਲਾ ਕੇ ਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਤਨੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਰ ਲੱਗਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਨੇ ਤੁਲਸਾਂ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਲਸਾਂ! ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ!" ਤੁਲਸਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਜਗਾਏ ਵਾਪਸ ਆਈ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ? ਤੈਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਸੀ!" ਦਾਸੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, "ਮਾਤਾ ਜੀ! ਉਹ ਇਥੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਜਗਾ ਲਿਆਉਂਦੀ!" ਮਾਤਾ ਇਕ ਦਮ ਘਬਰਾਈ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਕਿੱਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ?" ਦਾਸੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ "ਸੰਗਲਾ ਦੀਪ ਇਕ ਡੁੱਬ ਰਹੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵੜੇ ਹਨ!" ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ? ਦੂਜਾ, ਜੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਗਲਾ ਦੀਪ ਨੂੰ ਜਾ

ਰਹੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ? ਰੋਟੀ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਖੁਦ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪੁੱਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ। ਗੁੱਸਾ ਤਾਂ ਦਾਸੀ 'ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਆਇਆ ਪਰ ਦਾਸੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ 'ਤੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਐਸਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਂਹ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਫੁਲਕਾ ਥਾਲੀ ਵਿਚ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਤਵੇ 'ਤੇ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਸੂ ਡਿੱਗਦੇ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਮਾਤਾ ਜੀ! ਦੁੱਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋਂ।" ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪੁੱਤਰ! ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਮਖੌਲ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਨੌਕਰ ਵੀ ਤੇਰੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਖੌਲ ਉਡਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਤੁਲਸਾਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਰਹੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵੜਿਆ ਹੈ।" ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਮਾਤਾ! ਇਸ ਕਮਲੀ ਦੇ ਕਹੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਬੈਠੇ ਹੋ ?" ਇਤਨਾ ਬਚਨ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਤੁਲਸਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਮਲੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਪਰ ਸੁਰਤ ਅਜਿਹੀ ਉਚੀ ਉਠੀ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹੀ, ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦੀ ਰਹੀ। ਭੈਣ ਨਾਨਕੀ ਨੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਦੀ ਤੁਲਸਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀ ? ਉਸ ਦਾ ਇਤਨਾ ਹੀ ਗੁਨਾਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਵੀਰ ਜੀ! ਇਹ ਦੱਸੋਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ?" ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਭੈਣ ਜੀ! ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਰੱਬੀ ਭੇਦ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੋਨਿ ਨਜੀਕਿ ਖੁਦਾਇ ਦੈ ਭੇਤੁ ਨ ਕਿਸੈ ਦੇਨਿ॥੧੧੬॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੮੪]

ਭੈਣ ਨਾਨਕੀ ਨੇ ਤੁਲਸਾਂ ਲਈ ਵਾਸਤਾ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਭੈਣ! ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਕਮਲਿਆਂ ਵਰਗਾ ਕਮਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਬਲਕਿ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਸੁਰਤ ਉਚੇਰੀ ਕਰਕੇ ਚਉਥੇ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।" ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਇਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਚਰਨੀ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ, ਦੁੱਖ ਭੀ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ, ਜੈਸੇ :—

ਸਾਖੀ ਦੇਵੀਦਾਸ ਦੀ

ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦਾ ਇਕ ਵਜੀਰ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਵੀਦਾਸ ਸੀ ਜੋ ਤਨੋ-ਮਨੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼-ਪਿਤਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਕੋਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸਤਤ ਸੁਣ ਕੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪੱਖੀ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤੁਰੰਤ ਜਲਾਦਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ, ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਸਲਾਈਆਂ ਲਾਲ ਕਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜ ਤੋਂ ਰੇੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਦੇਵੀਦਾਸ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਲਾਈਆਂ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਸਹਾਰੀਆਂ ਤੇ ਦੇਵੀਦਾਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਫ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੜਦੇ ਮਾਸ ਦੀ ਦੁਰਗੰਧ ਆਈ। ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਵਗਦਾ ਵੇਖਿਆ। ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮਾਤਾ ਜੀ! ਇਕ ਸਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਲਾਈਆਂ ਫੇਰੀਆਂ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ ਪਾਲਦੇ ਹੋਏ ਸਲਾਈਆਂ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਸਹਿ ਕੇ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਚਾਈਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।" ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਦੇਵੀਦਾਸ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, "ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹਨ ?" ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਦੇਵੀ ਦਾਸ ! ਤੂੰ ਪੁਛਦਾ ਹੈਂ ? ਜੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਖਮ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਦੀਆਂ ? ਮੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਲਾਈਆਂ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਸਹਾਰੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਤੇਰੀ ਅਤੇ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।" ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਚਰਨੀ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਹਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰਖਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਹ ਜਾਈਐ; ਤਹਾ ਸੁਹੇਲੇ ॥

ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਸੁਹੇਲੇ=ਸੁਖੀ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਸੁਖ ਹੀ ਸੁਖ ਹੈ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ; ਪ੍ਰਭਿ ਮੇਲੇ ॥੧॥

ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਮੇਲ ਲਿਆ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਤਾ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਏ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੪]

ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ; ਸਦਾ ਸੁਭਾਈ ॥

ਜੋ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੋਭਨੀਕ ਹੈ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਗਾਵਹੁ=ਗਾਉਣਾ ਕਰੋ।

ਮਨ ਚਿੰਦੇ ਸਗਲੇ ਫਲ ਪਾਵਹੁ; ਜੀਅ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਤਾਂ ਮਨ ਚਿੰਦੇ=ਮਨ ਇੱਛਤ ਸਾਰੇ ਫਲ ਪਾ ਲਵੋਗੇ ਤੇ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਅ ਦੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨਾਰਾਇਣ; ਪ੍ਰਾਣ ਅਧਾਰਾ ॥

(ਨਾ+ਰਾਇਣ) ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸੋ ਜੋ ਨਾਰਾਇਣ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰਾ=ਆਸਰਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਤੂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰੈ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੨੦]

ਹਮ; ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਰੇਨਾਰਾ ॥

ਹਮ=ਅਸੀਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਰੇਨਾਰਾ=ਧੂੜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਾਰਾਇਣ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਅਸੀਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਮ ਸੰਤਨ ਕੀ ਰੇਨੁ ਪਿਆਰੇ ਹਮ ਸੰਤਨ ਕੀ ਸਰਣਾ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੪]

ਪਤਿਤ; ਪੁਨੀਤ ਕਰਿ ਲੀਨੇ ॥

ਜਿਸਨੇ ਪਤਿਤ=ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਨੀਤ=ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਿ ਲੇਹੁ ਹਾਂ ॥ [ਆਸਾਵਰੀ : ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੧੦]

੨. **ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਮੋਹਿ ਤਿਸ ਕਾ ਭਰਵਾਸਾ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੦]

੩. **ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਭੈ ਹਰਨ ਹਰਿ ਅਨਾਥ ਕੇ ਨਾਥ॥** [ਸਲੋਕ ਮਃ ੯ ਅੰਗ ੧੪੨੬]

੪. **ਪਤਿਤ ਪਵਿਤ ਲਗਿ ਗੁਰ ਕੇ ਪੈਰੇ ਜੀਉ॥** [ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੧੬]

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ; ਹਰਿ ਜਸੁ ਦੀਨੇ ॥੨॥

ਉਸ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੨॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ; ਕਰੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ॥

ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪਾਰ-ਉਰਾਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਭ ਪ੍ਰਤਿ=ਤਾਈਂ ਪਾਲਾ=ਪਾਲਣਾ ਕਰੇ=ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਦ ਜੀਅ ਸੰਗਿ; ਰਖਵਾਲਾ ॥

ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰਖਵਾਲਾ=ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵ ਦਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸੰਗਿ=ਸਾਥੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ; ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਈਐ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗਾਉਣਾ ਕਰ।

ਬਹੁੜਿ; ਨ ਜੋਨੀ ਪਾਈਐ ॥੩॥

ਬਹੁੜਿ=ਮੁੜ ਕੇ ਫਿਰ ਤੂੰ ਜੂਨੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਂਗਾ **ਵਾ:** ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇਂਗਾ॥੩॥

ਜਿਸੁ ਦੇਵੈ; ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ ॥

ਬਿਧਾਤਾ=ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਸਨੂੰ ਨਾਮ, ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਰਸੁ; ਤਿਨ ਹੀ ਜਾਤਾ ॥

ਉਸਨੇ ਹੀ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਸੁ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਜਾਤਾ=ਜਾਣਿਆ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਉਸਨੇ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਗਤੀ ਰਸ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਜਮਕੰਕਰੁ; ਨੇੜਿ ਨ ਆਇਆ ॥
ਸੁਖੁ ਨਾਨਕ; ਸਰਣੀ ਪਾਇਆ ॥੪॥੯॥੫੯॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਜਨ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣ ਦਾ ਸੁਖ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਿਸਨੇ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਕੰਕਰੁ=ਦਾਸ, ਦੂਤ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ=ਆਉਂਦੇ॥੪॥੯॥੫੯॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੬੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੨੪]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਕੀਤੀ ਪੂਰੀ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੀ ॥ ਖੇਮ ਕੁਸਲ ਭਇਆ ਇਸਨਾਨਾ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਨਾ ॥੧॥ ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨ ਕਵਲ ਰਿਦ ਧਾਰੇ ॥ ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ਤਿਲ ਕਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਸਗਲ ਸਵਾਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਦੁਰਮਤਿ ਖੋਏ ॥ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਸਭ ਹੋਏ ॥ ਰਾਮਦਾਸਿ ਸਰੋਵਰ ਨਾਤੇ ॥ ਸਭ ਲਾਥੇ ਪਾਪ ਕਮਾਤੇ ॥੨॥ ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ ਨਿਤ ਗਾਈਐ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਧਿਆਈਐ ॥ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਪਾਏ ॥ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਰਿਦੈ ਧਿਆਏ ॥੩॥ ਗੁਰ ਗੋਪਾਲ ਆਨੰਦਾ ॥ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵੈ ਪਰਮਾਨੰਦਾ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਰਖਾਇਆ ॥੪॥੧੦॥੬੦॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਅੰਗ ੬੨੪ ਉੱਪਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਧੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਵੀ ਅਧੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਧੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਗਿਆਸੂ ਵੀ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਫਲ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ; ਕੀਤੀ ਪੂਰੀ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਪੂਰੈ=ਪੂਰਨ ਗੁਰਿ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ **ਵਾ:** ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਪੂਰੀ=ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਵਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ-ਮੰਨਤਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧੂਰੇ ਗੁਰੂ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਏਥੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਮੇਰਾ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਅਧੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਚਲਿਆ ਜਾਏ ਕਿਉਂਕਿ ਅਧੂਰਾ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਆਪ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਮੋਹ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਓਹਿ ਜਾ ਆਪਿ ਡੁਬੇ ਤੁਮ ਕਹਾ ਤਰਣਹਾਰੁ ॥੨॥ [ਅੰਗ ੫੫੬]

ਇਸ ਲਈ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਕਲਿਆਣ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਏਥੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਵੀ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਡਿਤ ਗੁਰੂ, ਅਵਧੂਤ ਗੁਰੂ, ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਰੋਤ੍ਰੀ ਗੁਰੂ, ਬ੍ਰਹਮ ਨੇਸ਼ਠੀ ਗੁਰੂ ਆਦਿ।

ਨੋਟ : ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦੇਖੋ ਮੁਖਵਾਕ ਨੰ: ੫੩ ਉਪਰ 'ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਭੇਟਿਓ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨਹਿ ਭਇਆ ਪਰਗਾਸਾ॥' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ।

ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਪੂਰਾ ਗੁਰੁ ਅਖੵਓ ਜਾ ਕਾ ਮੰਤ੍ਰ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਪੇਖੈ ਹੋਇ ਸੰਤ॥

ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ **ਵਾ:** ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਹਾਲੋ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਜਿਨ ਸਿਮਰਿਆ ਸੇਈ ਭਏ ਨਿਹਾਲ॥ [ਅੰਗ ੧੪੨੫]

ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਪੂਰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਪੂਰਾ ਭਇਆ ਜਪਿ ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਸੋਇ॥੪॥੯॥੭੯॥** [ਅੰਗ ੪੫]

੨. **ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਜਿਸੁ ਭੇਟਿਆ ਤਾ ਕੈ ਸੁਖਿ ਪਰਵੇਸੁ॥** [ਅੰਗ ੮੧੪]

੩. **ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਵੇਖਾਲਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਛਾਨੁ॥੪॥** [ਅੰਗ ੭੫੭]

ਪ੍ਰਭੁ; ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੀ॥

ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ =ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੱਤਾਂ, ਥਾਵਾਂ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰਵਿ=ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਉਸ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਹਿਰਦਾ ਭਰਪੂਰੀ=ਲਬਾਲਬ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਸਭੁ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬ੍ਰਹਮੁ ਹੈ ਪਸਰਿਆ ਮਨਿ ਬੀਜਿਆ ਖਾਵਾਰੇ॥** [ਨਟ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੯੮੨]

੨. **ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ ਸੰਤਨ ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ॥** [ਅੰਗ ੧੪੨੭]

੩. **ਸਭੈ ਘਟ ਰਾਮੁ ਬੋਲੈ ਰਾਮਾ ਬੋਲੈ॥ ਰਾਮ ਬਿਨਾ ਕੋ ਬੋਲੈ ਰੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥** [ਅੰਗ ੯੮੮]

੪. **ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਸਮਸਤ ਏਕ ਜੋਤਿ ਹੈ॥**
ਨ ਘਾਟ ਹੈ ਨ ਬਾਟ ਹੈ ਨ ਘਾਟ ਬਾਢ ਹੋਤ ਹੈ॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ]

ਖੇਮ ਕੁਸਲ; ਭਇਆ ਇਸਨਾਨਾ॥

ਖੇਮ = ਸੁਖ ਤੇ ਕੁਸਲ = ਅਨੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਨਾਨਾ = ਇਸ਼ਨਾਨ ਭਇਆ = ਹੋਇਆ ਹੈ ਵਾ: ਸਾਡੀ ਖੇਮ = ਰੱਖਿਆ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡਾ ਕੁਸਲ = ਸੁਖ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ **ਵਾ:** ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤਿਆਂ ਨੇ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਰੂਪ ਆਤਮਾਨੰਦ ਰੂਪੀ ਤੀਰਥ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ; ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਨਾ॥੧॥

ਅਸੀਂ ਐਸੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ = ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਵਿਟਹੁ = ਉਪਰੋਂ ਕੁਰਬਾਨਾ = ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ॥੧॥

ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨ ਕਵਲ; ਰਿਦ ਧਾਰੇ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੇ = ਦੇ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਦ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰੇ=ਧਾਰਨ ਕਰੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਚਰਨ ਕਵਲ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਧਾਰੇ॥ ਅਗਨਿ ਸਾਗਰ ਗੁਰਿ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੇ॥੩॥
[ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੯੧]

ਜੋਈ ਪਾਵ ਲਕਸ਼ਮੀ ਝਸਤ ਮੰਠ ਦੀਨਾ ਨਾਥ, ਜੋਈ ਪਾਵ ਨਾਂਗੇ ਦਉਰੇ ਰਾਜ ਰਿਤ ਹੇਰੇ ਹੈਂ।
ਜੋਈ ਪਾਵ ਗੌਤਮ ਕੀ ਨਾਰਿ ਕੋ ਸੁਖਦ ਭਏ, ਜੋਈ ਪਾਵ ਮੇਤਕੀ ਕੇ ਪਾਛੇ ਭਏ ਚੇਰੇ ਹੈਂ।
ਜੋਈ ਪਾਵ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਸਭ ਹੀ ਸੇਵਤ ਭਏ, ਜੋਈ ਪਾਵ ਕਾਜੀ ਕੇ ਪਕੜ ਕਰ ਫੇਰੇ ਹੈਂ।
ਸਾਹਿਬ ਮੁਕੰਦ ਮਹਾਰਾਜ ਸ੍ਰੀ ਗੋਵਿੰਦ ਸਿੰਘ ਖੋਜ ਖੋਜ ਤੇਰੇ ਅਬ ਸੋਈ ਪਾਵ ਤੇਰੇ ਹੈਂ।

[ਕਵੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ]

ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ਤਿਲ ਕਾ ਕੋਈ; ਕਾਰਜ ਸਗਲ ਸਵਾਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਤਿਲ=ਰਤਾ ਭਰ ਵੀ ਮਾਇਆ ਆਦਿ ਦਾ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਲਾਗੈ=ਲੱਗਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ=ਕੰਮ ਸਵਾਰ=ਸੰਵਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ; ਦੁਰਮਤਿ ਖੋਏ ॥ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ; ਸਭ ਹੋਏ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧੂ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਦੁਰਮਤਿ=ਖੋਟੀ ਮਤ ਖੋਏ=ਗਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਸਭ=ਸਾਰਿਆਂ ਪਤਿਤ=ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੇ ਪੁਨੀਤ=ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਏ=ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਵਾ ਪਾਪੀ ਵੀ ਸਾਰੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਡਭਾਗੀ ਸਾਧਸੰਗੁ ਪਰਾਪਤਿ ਤਿਨ ਭੇਟਤ ਦੁਰਮਤਿ ਖੋਈ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੧੮]

ਰਾਮਦਾਸਿ ਸਰੋਵਰ; ਨਾਤੇ ॥ ਸਭ ਲਾਥੇ; ਪਾਪ ਕਮਾਤੇ ॥੨॥

ਜਿਹੜੇ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਨਾਤੇ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਮੁੜ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਾਤੇ=ਕਮਾਏ ਹੋਏ ਭਾਵ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪਾਪ=ਗੁਨਾਹ ਲਾਥੇ=ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੰਤਹੁ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰੁ ਨੀਕਾ ॥**
ਜੋ ਨਾਵੈ ਸੋ ਕੁਲੁ ਤਰਾਵੈ ਉਧਾਰੁ ਹੋਆ ਹੈ ਜੀ ਕਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੨੩]

੨. **ਹਰਿਹਾਂ ਨਾਨਕ ਕਸਮਲ ਜਾਹਿ ਨਾਇਐ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰ ॥੧੦॥** [ਫੁਨਹੇ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੨]

੩. **ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਵਾਦੀ ਜਿਤੁ ਨਾਤੈ ਕਉਆ ਹੰਸੁ ਹੋਹੈ ॥**

[ਗੂਜਰੀ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੪੯੩]

ਅਥਵਾ ਏਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋ (ਰਾਮ+ਦਾਸ) ਰਾਮ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਾਸ=ਸੇਵਕ ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਵਾ ਚੌਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਰੂਪ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੨॥ ਏਸੇ ਕਰਕੇ :

ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ; ਨਿਤ ਗਾਈਐ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ; ਮਿਲਿ ਧਿਆਈਐ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! (ਗੋ+ਬਿੰਦ) ਗੋ=ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਬਿੰਦ=ਜਾਨਣੇ ਯੋਗ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਿਤ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਗੁਨ=ਜੱਸ ਨੂੰ ਗਾਈਐ=ਗਾਉਣਾ ਕਰੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਾਧੋ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵਉ ॥
ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਪਾਇਓ ਬਿਰਥਾ ਕਾਹਿ ਗਵਾਵਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੨੧੯]

੨. ਗੋਵਿੰਦ ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੯੩]

੩. ਆਠ ਪਹਰ ਗੋਵਿੰਦ ਗੁਣ ਗਾਈਐ ਬਿਸਰੁ ਨ ਕੋਈ ਸਾਸਾ ਜੀਉ ॥੧॥
[ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮]

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਧਸੰਗਿ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਧਿਆਤਾਕਾਰ ਬਿਰਤੀ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਈਐ=ਅਰਾਧਦੇ ਰਹੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਿਲਿ ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥
ਆਠ ਪਹਰ ਅਰਾਧਿਓ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ॥ਰਹਾਉ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੭]

੨. ਸਾਧਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ ਪੂਰਨ ਹੋਵੈ ਘਾਲਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੭]

ਮਨ ਬਾਂਛਤ; ਫਲ ਪਾਏ ॥ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ; ਰਿਦੈ ਧਿਆਏ ॥੩॥

ਇਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਬਾਂਛਤ=ਇੱਛਤ ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ ਰੂਪੀ ਸਾਰੇ ਫਲ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ ਹਨ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਅੰਗ ਸੰਗ ਜਾਣ ਕੇ ਰਿਦੈ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਿਆਏ=ਅਰਾਧਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ਪੂਜੇ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਸੋ ਮਨ ਇਛੇ ਫਲ ਪਾਵੈ ॥ [ਅੰਗ ੩੦੩]

ਗੁਰ ਗੋਪਾਲ; ਆਨੰਦਾ ॥ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵੈ; ਪਰਮਾਨੰਦਾ ॥

ਗੁਰ=ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗੋਪਾਲ=ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਅਤੇ ਆਨੰਦ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹਨ ਵਾ (ਗੋ+ਪਾਲ) ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਾਲ=ਪਾਲਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਨੰਦਾ=ਅਨੰਦ ਭਾਵ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਜਿਹੜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੇ ਜਪਿ=ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪਿ=ਜਪਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਜੀਵੈ=ਜਿਉਂਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਨੰਦਾ=ਵੱਡਾ ਅਨੰਦ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਨ ਨਾਨਕ; ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥
ਪ੍ਰਭ; ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਰਖਾਇਆ ॥੪॥੧੦॥੬੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਅਸੀਂ ਜਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਇਆ=ਅਰਾਧਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਪ੍ਰਭ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਿਰਦੁ=ਧਰਮ (ਪ੍ਰਣ) ਰਖਾਇਆ=ਰੱਖਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਜਾਣ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੬੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੨੫]

ਨੋਟ—ਕਈ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ੬੨੬ ਤੋਂ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜਿਤੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਚਿਤਿ ਆਇਆ ॥ ਸੋ ਘਰੁ ਦਯਿ ਵਸਾਇਆ ॥ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ॥ ਤਾ ਸਹਸਾ ਸਗਲ ਮਿਟਾਇਆ ॥੧॥ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਗੁਣ ਗਾਈ ॥ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਪਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥ ਜਨ ਬੋਲਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਵਖਾਣੀ ॥ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਜਾਣੀ ॥੨॥੨॥੬੬॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਬਰਕਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਜਿਤੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ; ਚਿਤਿ ਆਇਆ ॥ ਸੋ ਘਰੁ; ਦਯਿ ਵਸਾਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਚਿਤਿ=ਚੇਤੇ ਵਾ : ਚਿਤਵਨੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਸੋ=ਉਹ ਘਰੁ ਦਯਿ=ਪ੍ਰੇਰਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਨਾਲ ਵਸਾਇਆ=ਵਸਾਉਣਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਹੀ ਘਰ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸੋਭਨੀਕ ਮੰਨੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਜਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਸੈਣਹ ਜੇਣ ਮਧ੍ਯ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਹ ॥ [ਮਃ ੫, ਗਾਥਾ ਅੰਗ ੧੩੬੦]

ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਘਰ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਦੇ ਤੁਲ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਭੂਤਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਜਾ ਘਰ ਸਾਧ ਨ ਸੇਵੀਅਹਿ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨਾਹਿ ॥
ਤੇ ਘਰ ਮਰਹਟ ਸਾਰਖੇ ਭੂਤ ਬਸਹਿ ਤਿਨ ਮਾਹਿ ॥੧੯੨॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੧੩੭੪]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਸਤਕ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖ, ਪਾਪ ਆਤਮਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਮੰਜਲੇ ਮਕਾਨ, ਕੋਠੀਆਂ, ਬੰਗਲੇ ਸੰਸਾਰਕ ਪੱਖ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉਹ ਛੰਨ ਜੋ ਘਾਹ ਫੂਸ ਦੀ ਬਣੀ ਹੈ, ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੰਦਰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਫੂਕਣ ਯੋਗ ਹਨ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਸੰਤਨ ਕੀ ਝੁੰਗੀਆ ਭਲੀ ਭਠਿ ਕੁਸਤੀ ਗਾਉ ॥
ਆਗਿ ਲਗਉ ਤਿਹ ਧਉਲਹਰ ਜਿਹ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਉ ॥੧੫॥
[ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੧੩੬੫]

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਝੁੰਗੀਆ=ਛੰਨ, ਛੱਪਰੀ

ਭਲੀ=ਚੰਗੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁਸਤੀ=ਝੂਠੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਗਾਉ=ਨਗਰ ਭੱਠ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਮੱਚ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਧਉਲਰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਕੇ ਸੜ ਜਾਣ ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਥੈ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਪ੍ਰਭ ਪਿਆਰੇ॥ ਸੇ ਅਸਥਲ ਸੋਇਨ ਚਉਬਾਰੇ॥
ਜਿਥੈ ਨਾਮੁ ਨ ਜਪੀਐ ਮੇਰੇ ਗੋਇਦਾ ਸੇਈ ਨਗਰ ਉਜਾੜੀ ਜੀਉ॥੧॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੫]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ "ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਸੋਨੇ ਦੇ ਚਉਬਾਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸੋਭਨੀਕ ਹੈ ਵਾ : ਸੋਭਨੀਕ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ ਵਸਦਾ ਹੋਇਆ ਨਗਰ ਵੀ ਉਜਾੜ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਜਹ ਜਹ ਹਉ ਫਿਰਿਓ ਕਉਤਕ ਠਾਓ ਠਾਇ॥
ਇਕ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ਬਾਹਰਾ ਊਜਰੁ ਮੇਰੈ ਭਾਂਇ॥੧੪॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੧੩੬੫]

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਵਸੋਂ ਵੀ ਉਜਾੜ ਹੈ ਜਿਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਪੁਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਫਿਰਦਿਆਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਕੌਤਕ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਉਸਨੂੰ ਉਜਾੜ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ

ਜਿਤੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਚਿਤਿ ਆਇਆ॥ ਸੋ ਘਰੁ ਦਯਿ ਵਸਾਇਆ॥

ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਚੇਤੇ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਰੂਪ ਘਰ ਦਯਿ=ਪ੍ਰੇਰਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਘਰ ਦਾ ਵਸਣਾ ਤੇ ਉਜੜਨਾ ਦੋ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਜੜੇ ਘਰ ਦਾ ਅਪਮਾਨੁ ਅਪਜਸ ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਸਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਘਰ ਵਿਚ ਰੌਣਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਸਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਮਹਿਮਾਨ ਭੁੱਖ ਦਾ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਥਕਾਨ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਜੜੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਭੁੱਖ ਦਾ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਥਕਾਨ ਲਾਹੁਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਸਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵਡਮੁੱਲੇ ਪਦਾਰਥ ਸੋਭਨੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਸਦੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਕੂੜਾ ਵੀ ਉਜੜੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਉਜੜਿਆ ਘਰ ਇੱਕ ਗੰਦਗੀ ਦਾ ਢੇਰ ਬਣਕੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਜੜੇ ਘਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵ-ਕੁੱਤੇ, ਸੱਪ, ਚੂਹੇ ਆਦਿ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਜੜੇ ਹੋਏ ਘਰ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਨਜਾਇਜ ਕਬਜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਜਿਸਦੇ ਕਬਜੇ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਆ ਜਾਏ, ਉਹ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਲੜਾਈ-ਝਗੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਉਜੜੇ ਨਾ, ਪਰ ਜੇ ਉਜੜ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਉਜੜੇ ਘਰ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣਾ ਕਰ ਉਸਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦਾ ਕਬਜਾ ਛੁਡਾ ਕੇ ਮੁੜ ਘਰ ਵਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਘਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਸਰੀਕਾਂ ਨੇ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕਬਜਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਸਾ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀਆਂ ਕੁੱਤੀਆਂ ਤੇ ਈਰਖਾ-ਦਵੈਸ਼ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਸੂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਖੋਟੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਰੂਪ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਕਾਮ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਰੂਪ ਸੱਪਨੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਮੈਲ ਰੂਪ ਗੰਦਗੀ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਉਜੜੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਵਤ ਪਹੀਆ ਖੂਧੇ ਜਾਹਿ॥ [ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੮੭੨]

ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਪਰਾਹੁਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜਦੇ ਹਨ। ਉਜੜੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪ ਘਰ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਜਗਿਆਸੂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਦਾ ਸੁਖ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਘਰ ਉਜੜਿਆ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਅਪਮਾਨ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਤੋਂ ਕਬਜਾ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ-ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਥਾਪੜਾ ਲੈ ਕੇ ਇਉਂ ਜਗਿਆਸੂ ਕਾਰਜ-ਸਿਧੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਉ ਹੋਆ ਮਾਹਰੁ ਪਿੰਡ ਦਾ ਬੰਨਿ ਆਦੇ ਪੰਜਿ ਸਰੀਕ ਜੀਉ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ੭੩]

੨. ਨਿਹਤੇ ਪੰਜਿ ਜੁਆਨ ਮੈ ਗੁਰ ਥਾਪੀ ਦਿਤੀ ਕੰਡਿ ਜੀਉ ॥੧੮॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੪]

ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਗਲ ਦੂਤ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਲਾਏ ॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੭]

ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਰੁ ਲੋਭ ਮੋਹ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅਹੰਮੇਵ ॥
ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ ਕਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਗੁਰਦੇਵ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੯]

ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਹੈ ਉਹ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪ ਘਰ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਨੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਘਰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰੌਣਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਫਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਆਦਿ ਵਡਮੁੱਲੇ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਨੇ ਉਜੜੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪ ਘਰ ਨੂੰ ਵਸਾਇਆ ਹੈ।

ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ; ਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ॥
ਤਾ ਸਹਸਾ; ਸਗਲ ਮਿਟਾਇਆ ॥੧॥

ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰੁ=ਸਮੁੰਦਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਹਸਾ=ਸੰਸੇ, ਗਮ, ਫਿਕਰ ਸਗਲ=ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਿਟਾਇਆ=ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਜਲ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਉਪਦੇਸ਼ **ਵਾ:** ਨਾਮ-ਜਲ ਹੈ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਤੱਖ ਰਤਨ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਅੰਤਰੀਵ ਰਤਨ ਹਨ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰੁ ਸਾਗਰੁ ਰਤਨੀ ਭਰਪੂਰੇ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੬੮੫]

ਹਰਿ ਕੇ; ਨਾਮ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਆਠ ਪਹਰ; ਗੁਣ ਗਾਈ ॥

ਹਰਿ=ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨੀ, ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਉਸਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਨੇ।

ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ; ਪਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥

ਇਹ ਦਾਤ ਪੂਰਿਆਂ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ॥ਰਹਾਉ॥

ਪ੍ਰਭ ਕੀ; ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥

ਉਸ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਅਕਥ=ਕਥਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਨੋਟ—ਕਥਾ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਕਥੈ ਕਾ ਕਿਆ ਕਥੀਐ ਭਾਈ...... [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੬੩੫]

੨. ਅਕਥਾ ਹਰਿ ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਿਛੁ ਜਾਇ ਨ ਜਾਣੀ ਰਾਮ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੫੩]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਕੱਥ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਥਨੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਅਕੱਥ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਜਨ ਬੋਲਹਿ; ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ॥

ਜਨ=ਦਾਸ, ਸੇਵਕ, ਗੁਰਸਿੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ=ਮ੍ਰਿਤੂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ=ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬੋਲਹਿ=ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਵਹੁ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰਿਹੋ ਗਾਵਹੁ ਸਚੀ ਬਾਣੀ ॥
ਬਾਣੀ ਤ ਗਾਵਹੁ ਗੁਰੂ ਕੇਰੀ ਬਾਣੀਆ ਸਿਰਿ ਬਾਣੀ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੨੦]

ਨਾਨਕ ਦਾਸ; ਵਖਾਣੀ ॥ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ; ਜਾਣੀ ॥੨॥੨॥੬੬॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਦਾਸ ਨੇ ਜੋ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਦਾ ਵਖਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਵਖਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਜਾਣੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਧੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਵੀਚਾਰ ਵੀ ਅਧੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਅਧੂਰੀ ਵੀਚਾਰ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੀਚਾਰਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ=ਮੁਕੰਮਲ ਵੀਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਵੀਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵੀਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰੂ ਸਿਖੁ ਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਏਕੋ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਚਲਾਏ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੪੪]

ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਭੇਦਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ, ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਘਰ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ। ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਘਰ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਕਿਹਾ ਹੈ; ਪਰਤੱਖ ਘਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸਫਲਤਾ ਦੱਸੀ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੬੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੨੭]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਅਪਨਾ ਗੁਰੂ ਧਿਆਏ ॥ ਮਿਲਿ ਕੁਸਲ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਆਏ ॥ ਨਾਮੈ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਤਿਸੁ ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ॥੧॥ ਸੰਤਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਆਰਾਧਹੁ ॥ ਹਰਿ ਆਰਾਧਿ ਸਭੋ ਕਿਛੁ ਪਾਈਐ ਕਾਰਜ ਸਗਲੇ ਸਾਧਹੁ ॥ਰਹਾਉ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਭ ਲਾਗੀ ॥ ਸੋ ਪਾਏ ਜਿਸੁ ਵਡਭਾਗੀ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥ ਤਿਨਿ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਫਲ ਪਾਇਆ ॥੨॥੧੨॥੭੬॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਉਥਾਨਕਾ :—ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ, ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਨਾ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਦੋਹਿਥਾ ਬਾਣੀ ਦਾ ਬੋਹਿਥਾ' ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਾਰਨ ਲਈ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨਾਂ ਦੇ ਸੰਸੇ ਨਵਿਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸਿੱਖਿਆ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਉਚਾਰੀ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਂਝ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਰਥਾਇ ਸਾਖੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਬੋਲਦੇ ਸਾਝੀ ਸਗਲ ਜਹਾਨੈ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੭]

ਬ੍ਰਹਮ-ਬੇਤਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਬ੍ਰਹਮ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਪਰਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਦਾ ਭੀ ਭਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੇਤਾ ਬੋਲਣੁ ਤੇਤਾ ਗਿਆਨੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੩੬]

ਉਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਉਸ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਗੱਲ ਸੰਸਾਰੀ ਪੁੱਛੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਦੋ ਪੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਕੀਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜਵਾਬ, ਦੂਜਾ ਅੰਤਰੀਵ, ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਥਾਇ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਡਾਲੀ ਨਗਰ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ ਜੋ ਛੇ ਗੁਰੂਆਂ ਤੱਕ ਤਿਲਕ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੋ ਬਚਨ ਇਕ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਜੜ ਪੈਣ ਦਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਦਲ ਭੰਜਨ ਗੁਰ ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਡਾਲੀ ਨਗਰ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਸਾਹਿਬਜਾਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਦਾ ਸੇਕ ਗੁਰੂ-ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗਾ। ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਹਮਲੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕੀਤੇ। ਪਹਿਲਾ ਹਮਲਾ ਪੈਸੇ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਅਸਥਨਾਂ ਨੂੰ ਜਹਿਰ ਲੁਆ ਕੇ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਦਾਈ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਭੇਜੀ ਜਿਸਦਾ ਉਧਾਰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕੀਤਾ। ਦੂਜਾ ਹਮਲਾ ਇਕ ਸਪੇਰੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਕਾਲਾ ਨਾਗ ਸਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਡੰਗਣ ਲਈ ਛੱਡਿਆ। ਬਜਾਇ ਇਸਦੇ ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਸੱਪ ਮਾਰਦਾ, ਉਲਟਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ

ਨੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਲਈ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਬੜੀਆਂ ਅਸਹਿ ਸਨ ਕਿ ਇਤਨੇ ਵੱਡੇ ਮਾਰੂ ਹਮਲੇ, ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦਾ ਬਚਣਾ! ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਰਸੋਈਏ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਦਹੀਂ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਪੁਆਈ। ਜਦੋਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਹੀਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਚੀਕ ਮਾਰੀ। ਮਾਤਾ ਦਹੀਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀ। ਦਹੀਂ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਖਵਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਹੀਂ ਦੀ ਪਰਖਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਗੋ ਤਿਲ ਕਾ ਮੂਲਿ ॥ ਦੁਸਟੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਮੂਆ ਹੋਇ ਕੈ ਸੂਲ ॥੧॥

[ਭੈਰਉ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੩੭]

ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਸ਼ਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਗੋਵਿਦੁ ਪ੍ਰਭਿ ਰਾਖਿਆ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੬]

ਵਿਚਿ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਖਲੋਆ ॥ ਵਾਲੁ ਨ ਵਿੰਗਾ ਹੋਆ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੩]

ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ—

ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਖ-ਆਨੰਦ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ—

ਅਪਨਾ ਗੁਰੁ; ਧਿਆਏ ॥
ਮਿਲਿ; ਕੁਸਲ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਆਏ ॥

ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਤਾਈਂ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮਿਲਿ=ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਹਿਤ ਵਾ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੁਸਲ=ਸੁਖ ਦੇ ਨਾਲ ਘਰਿ=ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਹਿਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ=ਆ ਗਏ ਹਾਂ। ਸੋ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਧਿਆਉਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੇ; ਹੋਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਜਣ, ਮੰਨਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੇ। ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨਗੇ ਉਹ ਪਰਤੱਖ ਵੀ ਸੰਸਾਰੀ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਕੁਸਲ=ਸੁਖ-ਅਨੰਦ ਦੇ ਸੇਤੀ=ਨਾਲ ਘਰ ਆਏ ਭਾਵ ਜੇ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਸੁਖ-ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਲਈ ਘਰ ਤੋਂ ਗਏ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਹ ਕਾਮਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸੁਖ-ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਆਵੇ। ਮਾਰਗ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਘਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਮ ਦੀ ਟੇਕ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਰਗਿ ਚਲਤ ਹਰੇ ਹਰਿ ਗਾਈਐ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੬]

ਕਿ ਰਸਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦੇ ਜਾਉ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਘਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਵਿਘਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਘਨ ਬਿਨਾਸਨ ਸਭਿ ਦੁਖ ਨਾਸਨ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥
ਖੋਏ ਪਾਪ ਭਏ ਸਭਿ ਪਾਵਨ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੁਖਿ ਘਰਿ ਆਇਆ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੨]

ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ

ਹੁਣ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਜੋ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈ:

ਅਪਨਾ ਗੁਰੂ ਧਿਆਏ॥ ਮਿਲਿ ਕੁਸਲ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਆਏ॥

ਹਜ਼ੂਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸਿੱਖ! ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਹੈ; ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੁਸਲ=ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਈਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਣ ਵਾਲੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆ ਕੇ ਸੱਚਖੰਡ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਸੁਖ-ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਆਏ= ਆ ਜਾਈਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚਖੰਡ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮੇਰੋ ਈ ਧਯਾਨ ਧਰੋ ਨਿਸੁ ਬਾਸਰੁ ਭੂਲ ਕੈ ਅਉਰ ਕੋ ਨਾਮੁ ਨ ਲੀਜੈ॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੭੧੫]

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪਾਖੰਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਿੱਖ ਦੀ ਕੀ ਰਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਏਗੀ।

ਗ੍ਰਿਹ ਗ੍ਰਿਹ ਜੋਹਤ ਗੁਰੂ ਸਦਾਵਤ ਅੰਤ ਕਾਲਿ ਯਮ ਫਾਸ ਫਹਾਹੀਂ॥ [ਸਰਬ ਲੋਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼]

ਸਾਖੀ—ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਦੀ

ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੋਲ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਤੇ ਅਚਾਨਕ ਸੰਗਤ ਦੇ ਕੁਝ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਬੈਠੇ। ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬਨਾਉਟੀ ਮਹਾਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਖਜੂਰ ਦੇ ਬਿਰਛ ਨੂੰ ਅਣਗਿਣਤ ਖਜੂਰਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਹਨ ਮੈਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਅੰਤ ਸੂਰਜ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਜਦੋਂ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਬੇ-ਧਿਆਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸਦੀ ਕੋਲ ਪਈ ਘੜੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਿਸਤਰੇ ਹੇਠ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਂ ਦੇਖੋ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਵੇਖਣ ਲਈ ਘੜੀ ਚੁੱਕਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਘੜੀ ਉਥੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ "ਘੜੀ ਕਿੱਥੇ ਗਈ? ਲੱਭਣਾ ਕਰੋ" ਤਾਂ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, " ਬਾਬਾ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ! ਇਹ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਅਨਜਾਣ ਹਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਖਜੂਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ! ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਦੇਖੋ ਘੜੀ ਕਿਥੇ ਹੈ?" ਘੜੀ ਨਾ ਲੱਭੀ ਤਾਂ ਅਖੀਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਘੜੀ ਮੈਂ ਲਕੋਈ ਸੀ। ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਸੇਵਕ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਨੂੰਹ ਸਮੇਤ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਤੇ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਬੇਟੀ! ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ; ਇਹ ਨਾਮ ਦਾਤੇ ਹਨ। ਲੜਕੀ ਤਾਂ ਨਾ ਬੋਲੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਆਣੀ ਸੀ! ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਿਆ ਪਰ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਬੋਲ ਪਿਆ, "ਬੀਬੀ! ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਤਿੰਨੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇਹ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦਿਆਂ!" ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਬਾਬਾ! ਤਨ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਲਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਧਨ ਮੇਰੇ ਪੇਕਿਆਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਦੇ ਧਨ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਇਕੱਲੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲਵੋ।"

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਅੱਗ ਵਰੋਲਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ?'' ''ਇਸਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਲੈ ਜਾਵੋ, ਇਹ ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਹੈ ! ਇਥੇ ਇਸਨੂੰ ਕਾਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲਿਆਏ ਹੋ ?'' ਉਹ ਬੀਬੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ''ਬਾਬਾ ! ਗੁੱਸੇ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਇਹ ਸਭ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਾਖੰਡ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹਨ; ਮੈਂ ਐਸੇ ਬਾਪ ਦੀ ਬੇਟੀ ਹਾਂ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ ਕਿ :—

੧. ਅਪਨਾ ਗੁਰੂ ਧਿਆਏ ॥ ਮਿਲਿ ਕੁਸਲ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਆਏ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੨੭]

੨. ਗੁਰੂ ਦੀ ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਗੁਰੂ ਭੀ ਅਜੇਹਾ ਹੋਵੇ,
ਜੈਸੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਮਾਤਾ, ਗੂਜਰੀ ਦੇ ਲਾਲ ਜੀ ॥
ਵਾਰ ਪ੍ਵਾਰ ਚਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੁਹਾਇ ਦੇਵੇ
ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਵਾਸਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਬਾਲ ਬਾਲ ਜੀ ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੋਵੇ, ਤਪਦਿਆਂ ਨੂੰ ਠਾਰ ਦੇਵੇ,
ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਹਾਈ ਤੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਢਾਲ ਜੀ ॥
ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪਹਿਰਾ ਦੇਵੇ, ਆਪ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਹੋ ਕੇ,
ਪਾਪ ਅੱਗ ਵਿਚੋਂ ਲਵੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਨਿਕਾਲ ਜੀ ॥੨॥
[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਕਾਸ਼, ਅਧਿਆਇ ਸੰਤਾਲੀਵਾਂ, ਪੰਨਾ ੫੪੪]

ਨਾਮੈ ਕੀ; ਵਡਿਆਈ ॥ ਤਿਸੁ; ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ॥੧॥

ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ=ਉਪਮਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਕੀਮਤਿ=ਮੁੱਲ ਭਾਵ ਜਿਤਨੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਨਾਮ ਹੈ ਉਸਦੀ ਉਪਮਾ ਰੂਪ ਕੀਮਤ ਕਹਣੁ=ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸਦੇ ਉਤੇ ਕਈ ਸਾਖੀ ਪ੍ਮਾਣ ਹਨ।

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੀ ਕਿ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਗਾਲ ਕੱਢ ਕੇ ਨਾਮ ਕਿਹਾ ਸੀ

ਤੁਲਸੀ ਰਘੁਬਰ ਨਾਮ ਕੋ ਰੀਝ ਜਪੈ ਕੋਊ ਖੀਝ ॥ [ਤੁਲਸੀ ਜੀ]

ਗਾਲ ਕੱਢ ਕੇ ਲਏ ਨਾਮ ਦਾ ਧਰਮ ਰਾਜ ਤੋਂ ਮੁੱਲ ਮੰਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਸਾਈਂ ਦਾ ਨਾਮ ਅਮੋਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਾਈ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲੁ ਕੀਮ ਨ ਕੋਈ ਜਾਣਦੋ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੧]

੨. ਬਹੁ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਪੇਖੇ ਸਰਬ ਢਢੋਲਿ ॥
ਪੂਜਸਿ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਹਰੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਅਮੋਲ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

੩. ਨਹੀ ਤੁਲਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬੀਚਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਇਕ ਬਾਰ ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

੪. ਪਾਸੰਗਿ ਪਾਪੁ ਨ ਪੁਜਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਉ ਅਤੁਲ ਨ ਤੁਲਾਸੀ ॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੧੦ ਪਉੜੀ ੫]

ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪੱਲੜਾ ਉਚਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਪੱਲੜਾ ਭਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨੀਵਾਂ।

ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮ ਅੱਖਰ ਲਿਖ ਕੇ ਪੱਥਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਤਾਰੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਤੁਲਸੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹਉ ਕਹਾ ਲਗ ਨਾਮ ਵਡਾਈ॥ ਰਾਮ ਨ ਸਕੈ ਨਾਮ ਗੁਨ ਗਈ॥ [ਤੁਲਸੀ ਜੀ]

ਗਨੇਸ਼ ਨੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕੀਤੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ ਭਾਵ ਦੇਵਤਾ ਹੋਇਆ। ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਕੋਹੜ ਮੇਟਿਆ। ਅਜਾਮਲ ਨੇ ਨਾਮ ਕਹਿ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਪੁਤ੍ਰ ਹੇਤਿ ਨਾਰਾਇਣੁ ਕਹਿਓ ਜਮਕੰਕਰ ਮਾਰਿ ਬਿਦਾਰੇ॥੧॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੯੯]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਨਕਾ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ:

੨. **ਗਨਿਕਾ ਉਧਰੀ ਹਰਿ ਕਹੈ ਤੋਤ॥** [ਬਸੰਤੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੯੨]

੩. **ਨਾਮੀ ਤੇ ਹੈ ਨਾਮ ਬਡਾਈ॥ ਮਹਿਮਾ ਆਪਹਿ ਰਾਮ ਲਖਾਈ॥੫੬॥**

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਰਾਰਧ ਅਧਿ: ੧੭]

ਸੰਤਹੁ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਆਰਾਧਹੁ॥

ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਹਰਿ ਵੇਲੇ ਹਰਿ-ਹਰਿ ਨਾਮ ਦਾ ਅਰਾਧਣਾ ਕਰੋ **ਵਾ:** ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਹਰਿ=ਹਾਰਕ ਭਾਵ ਨਾਸਕ ਜੋ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਹੈ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ **ਵਾ:** ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਅਰਾਧਣਾ ਕਰੋ ਅਥਵਾ ਜੋ ਹਰਿ=ਹਰੀ, ਹਰਿ=ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ, ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਅਰਾਧਣਾ ਕਰੋ।

ਹਰਿ ਆਰਾਧਿ, ਸਭੋ ਕਿਛੁ ਪਾਈਐ; ਕਾਰਜ ਸਗਲੇ ਸਾਧਹੁ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹਰਿ=ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਰਾਧਿ=ਅਰਾਧਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਭੋ ਕਿਛੁ=ਸਭ ਕੁਝ ਪਾਈਐ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਸਾਰੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਧੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਧਹੁ=ਸਾਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਭਾਵ ਸਫਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਭਾਵ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੈਸੇ ਕਿ ਸੁਦਾਮੇ ਦੀ ਪੁਰੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਹੋਈ।

ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਸਕੁਚਿ ਪਠਾਏ॥ [ਵਾਰ ੧੦ ਪਉੜੀ ੯ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ]

ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਭ; ਲਾਗੀ॥ ਸੋ ਪਾਏ; ਜਿਸੁ ਵਡਭਾਗੀ॥

ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਬਿਰਤੀ ਲਾਗੀ=ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲਾਗੀ=ਲਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਡੇ ਭਾਗ ਹੋਣ।

ਜਨ ਨਾਨਕ; ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ॥
ਤਿਨਿ ਸਰਬ ਸੁਖਾ; ਫਲ ਪਾਇਆ ॥੨॥੧੨॥੭੬॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਨਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਨਾਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੨॥੧੨॥੭੬॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੬੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੨੭]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਪਰਮੇਸਰਿ ਦਿਤਾ ਬੰਨਾ ॥ ਦੁਖ ਰੋਗ ਕਾ ਡੇਰਾ ਭੰਨਾ ॥ ਅਨਦ ਕਰਹਿ ਨਰ ਨਾਰੀ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥੧॥ ਸੰਤਹੁ ਸੁਖੁ ਹੋਆ ਸਭ ਥਾਈ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸਰੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭਨੀ ਜਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਆਈ ॥ ਤਿਨਿ ਸਗਲੀ ਚਿੰਤ ਮਿਟਾਈ ॥ ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਮਿਹਰਵਾਨਾ ॥ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਵਖਾਨਾ ॥੨॥੧੩॥੭੭॥

ਉਥਾਨਕਾ—ਇਹ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ੬੨੮ ਅੰਗ ਤੇ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਸੰਪਰਦਾਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜਾਲਮਾਂ ਦੇ ਇਉਂ ਸਿਰ ਭੰਨਣ ਵਾਲਾ ਮਹਾਨ ਸੂਰਬੀਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਗੰਢੇ ਦਾ ਸਿਰ ਭੰਨਿਆ ਹੈ। ਬੱਦਲਾਂ ਚੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਥਿੰਮ-ਥਿੰਮ ਬੂੰਦਾਂ ਬਾਂਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਦੂਸਰਾ ਵਚਨ ਸੀ ਕਿ ਮਾਤਾ ! ਤੇਰੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਥਿੰਮ-ਥਿੰਮ ਵਰਖਾ ਕਰਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਬੱਦਲ ਗਰਜਣ ਤੋਂ ਤੀਸਰਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੱਦਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਣ ਵਿਚ ਨਗਾਰੇ ਗੱਜਣਗੇ। ਬਿਜਲੀ ਗਰਜਣ ਤੋਂ ਚੌਥਾ ਵਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਚਮਕਣਗੀਆਂ। ਅਜਿਹੇ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ। ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਬਡਾਲੀ ਪਿੰਡ ਤਹਿਸੀਲ ਤੇ ਥਾਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮਿਤੀ ੨੧ ਹਾੜ ਸੰਮਤ ੧੬੫੨ ਮੁਤਾਬਕ ੧੪ ਜੂਨ ਸੰਨ ੧੫੯੫ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਧਾਈਆਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਰਾਨ ਕੀਤਾ :—

ਪਰਮੇਸਰਿ ਦਿਤਾ ਬੰਨਾ ॥ ਦੁਖ ਰੋਗ ਕਾ ਡੇਰਾ ਭੰਨਾ ॥

ਬੰਨਾ—ਬੰਨਾ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਕਈ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵਾਚਕ ਅਰਥ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ੧. ਆਸਰਾ। ੨. ਹੱਦ ਸੀਮਾ। ੩. ਕਿਨਾਰਾ-ਕੰਢਾ। ੪. ਵਾਹਕ ਖੇਤ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਮੀਨ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਚਾਰਨ ਲਈ ਹੋਵੇ। ੫. ਦੁਲਹਾ-ਲਾੜਾ ਵਰ-ਜੋ ਬਣ-ਸੰਵਰ ਕੇ ਸਜ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਪਰਦਾਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਨੇ ਦਾ ਅਰਥ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਪੁੱਤਰ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਰਥ ਵਿਚ ਬੰਨਾ=ਬੰਨ੍ਹਣਾ, ਰੋਕਣਾ। ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰੀ ਸੁਖ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਸਮਝ ਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮੇਸਰਿ (ਪਰਮ+ਈਸਰ) ਪਰਮ=ਵੱਡੇ ਈਸਰ= ਈਸ਼ਵਰ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਬੰਨਾ=ਸਪੁੱਤਰ (ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ) ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੁਖ= ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਰੋਗ ਆਦਿਕ ਕਾ=ਦਾ ਡੇਰਾ=ਨਿਵਾਸ ਭੰਨਾ=ਭੰਨ, ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਇਉਂ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਪੁੱਤਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸੀ, ਉਹ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਉਹ ਵੀ ਭੰਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਨਦ ਕਰਹਿ ਨਰ ਨਾਰੀ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥੧॥

ਅਨਦ=ਅਨੰਦ ਵਾ ਖੁਸ਼ੀ, ਸੁਖ, ਨਰ=ਸਿਖ, ਨਾਰੀ=ਸਿੱਖਣੀਆ ਕਰਹਿ=ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ

ਅਤੇ ਖੇੜੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹਰਿ=ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ=ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸੰਤਹੁ ਸੁਖੁ ਹੋਆ ਸਭ ਥਾਈ ॥

ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋਂ, ਗੁਰਸਿੱਖੋ! ਅੱਜ ਸਾਰਿਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਸੰਗਤਾਂ ਰਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਸੁਖ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਉਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੈ।

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸਰੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭਨੀ ਜਾਈ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ=ਜਿਸ ਬਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪਾਰ ਉਰਾਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਭਨੀ ਜਾਈ=ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪੂਰਨ=ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਰਸ ਰਵਿ ਰਹਿਆ=ਮਿਲਿ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਆਈ ॥ ਤਿਨਿ ਸਗਲੀ ਚਿੰਤ ਮਿਟਾਈ ॥

ਧੁਰਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਤਰ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਆਈ ਜਿਸ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਜੋ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ ਉਹ ਸਗਲੀ=ਸਾਰੀ ਮਿਟਾਈ=ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਮਿਹਰਵਾਨਾ ॥
ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਵਖਾਨਾ ॥੨॥੧੩॥੭੭॥

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦਇਆਲ=ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ ਪੁਰਖ=ਵਿਆਪਕ ਮੇਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਉਸ ਸੱਚੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਦਾਤ ਦਾ ਸੱਚਾ ਵਖਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੨॥੧੩॥੭੭॥

ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ :

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕੁਝ ਉਤਮ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਏਹੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ।

ਪਰਮੇਸਰਿ ਦਿਤਾ ਬੰਨਾ ॥ ਦੁਖ ਰੋਗ ਕਾ ਡੇਰਾ ਭੰਨਾ ॥

ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਰਮ ਈਸ਼ਵਰ ਨੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖ ਰੂਪ ਬੰਨਾ=ਬਨਾ, ਰੋਕ, ਹੱਦ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵੱਲੋਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਪੁੱਤਰ ਮੱਤ ਰੂਪ ਮਾਤਾ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਬੀਜ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਤਿ ਮਾਤਾ ਸੰਤੋਖੁ ਪਿਤਾ ਸਰਿ ਸਹਜ ਸਮਾਯਉ ॥ [ਸਵਈਏ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੩੯੭]

ਇਹ ਸਭ ਦਾਤ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਦੁੱਖ, ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਡੇਰਾ=ਅਸਥਾਨ ਜੋ ਅਗਿਆਨ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਭੰਨਾ=ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਭ ਗੁਰੂ-ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਜਿਹ ਨਰ ਕਉ ਕੀਨੀ ਤਿਹ ਇਹ ਜੁਗਤਿ ਪਛਾਨੀ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੯. ਅੰਗ ੬੩੩]

ਜਿਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੁਲ ਦਾ ਉਜਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਇਸ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਉਜਾਰੋ ਦੀਪਾ॥
ਬਿਨਸਿਓ ਅੰਧਕਾਰ ਤਿਹ ਮੰਦਰਿ ਰਤਨ ਕੋਠੜੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਅਨੂਪਾ॥੧॥

[ਬਿਲਾਵਲ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੨੧]

੨. ਗੁਰਿ ਕਾਟੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਤਬ ਛੁਟਕੇ ਫੰਧਾ॥੨॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੦੦]

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਫੰਧੇ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਫੰਧੇ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ ਤੋਂ ਗਿਆਨਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਅਕਥ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਹਾ ਮੁਗਧ ਤੇ ਕੀਆ ਗਿਆਨੀ॥ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੀ ਅਕਥ ਕਹਾਨੀ॥

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩੮]

ਜਿਸ ਨੇ ਭੀ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕੀਤਾ ਉਹ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਰਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਗੁਰਿ ਗਿਆਨੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਓ ਦੀਪ ਬਲਿਓ॥੭॥
ਜਿਨਿ ਸੇਵਿਆ ਸੋ ਪਾਰਿ ਪਰਿਅਉ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਗਤੁ ਤਰਿਓ॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੪੧]

ਇਉਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਰਸਾਇਆ, ਦੁੱਖ ਰੋਗ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਾਮ ਦੱਸਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ॥ ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਗੁਣ ਗਾਮ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੪]

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ:

ਦਾਰੂਇ ਹਰ ਦਰਦਿ ਰਾ ਯਾਦੇ ਖੁਦਾਸਤ॥ [ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ]

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ, ਤਦ ਤੱਕ ਇਸਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਦੀ ਹਉਮੈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸੁ ਮਾਹਿ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਃ ੨, ਅੰਗ ੪੬੬]

ਇਸ ਲਈ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਹੀ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਭ੍ਰਮਿ ਭੂਲੇ ਹਉਮੈ ਸਾਕਤ ਦੁਰਜਨਾ॥
ਨਾਨਕ ਰੋਗੁ ਗਵਾਇ ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਧੂ ਸਜਣਾ॥ [ਸਲੋਕਾਂ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਅੰਗ ੧੪੨੪]

ਸੋ ਇਹਨਾਂ ਸਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਹੀ ਅਗਿਆਨ ਭਰਮ, ਦੁੱਖ, ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪੁੱਤਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰੀ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਇਹ ਭੀ ਅੰਤਰਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਪੁੱਤਰ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪੁੱਤਰ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਖ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪ ਕੁੱਖ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪੁੱਤਰ ਹੋ ਜਾਵੇ:

ਅਨਦ ਕਰਹਿ ਨਰ ਨਾਰੀ ॥

ਨਰ=ਪੁਰਸ਼, ਨਾਰੀ=ਇਸਤਰੀ ਇਹ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅਨਦ ਕਰਹਿ=ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਨੰਦਤਾਈ ਨਾਲ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥੧॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਹਰਿ=ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਗਿਆਨਵਾਨ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪੁੱਤਰ ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਤਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਬਣਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤਹੁ ਸੁਖੁ ਹੋਆ ਸਭ ਥਾਈ ॥

ਸੰਤਹੁ=ਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖੋ ! ਉਸ ਗਿਆਨਵਾਨ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸੁਖ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਜਨਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਰਕਾਂ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਿਥੇ ਜੀਵ ਦੁੱਖ ਭੋਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੁਖ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਅਠਾਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਰਕੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਿਆਨਵਾਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ ਜੋ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦੀ ਗਾਥਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸਰੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭਨੀ ਜਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥

ਰਹਾਉ=ਅਸਥਾਈ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੁਕ ਵਿਚ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਨਿਸਚਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਸ਼ਬਦ ਬਿਆਪਕਤਾ ਦਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ=ਬਿਆਪਕ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰ ਉਰਾਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਿਤੇ ਘੱਟ ਅਤੇ ਵੱਧ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਸਮਸਤ ਏਕ ਜੋਤ ਹੈ।
ਨ ਘਾਟ ਹੈ ਨ ਬਾਢ ਹੈ ਨ ਘਾਟ ਬਾਢ ਹੋਤ ਹੈ। [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੨੬]

ਹਰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਜਾਈ=ਜਗ੍ਹਾ ਰਵਿ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਆਈ ॥ ਤਿਨਿ ਸਗਲੀ ਚਿੰਤ ਮਿਟਾਈ ॥

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਜੋ ਨਾ ਚਲਦੀ ਹੋਵੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਅਚੱਲ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਧੁਰਾ ਰੂਪ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਧੁਰੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਸਾਰਾ ਚੱਕਰ ਘੁੰਮਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੱਡੇ ਦਾ ਧੁਰਾ ਅਚੱਲ ਹੈ ਤੇ ਪਹੀਆ ਚਲਾਏਮਾਨ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਤਾਰਾ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਧੁਰਾ ਰੂਪ ਤਾਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਾਰਾਮੰਡਲ ਦਾ ਧਰੁਵ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ਤਾਰਾ-ਮੰਡਲ ਚੱਕਰ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਧਰੁਵ ਜਾਂ ਧਰੂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਚੱਲਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ 'ਚੋਂ ਇਕ ਬੂੰਦ ਰੂਪ ਅਚੱਲਤਾ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਅਚੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਆਏਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਧਰੂ ਵੀ ਚਲਾਏਮਾਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਪਰ ਐਸਾ ਦਿਨ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੀ ਅਚੱਲਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਤਿਆਗ ਕੇ ਚਲਾਏਮਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਹ ਅਚੱਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪੁੱਤਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਆਈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਚਿੰਤਾ ਭਾਵ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਮਿਟਾਈ=ਮੇਟ ਦਿੱਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸੀ ਮੈ ਆਵੈ ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ ਤੈਸੜਾ ਕਰੀ ਗਿਆਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ ॥

[ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਮਿਹਰਵਾਨਾ॥

(ਦਇ+ਆਲ) ਦਇ=ਦਇਆ ਦਾ ਆਲ=ਘਰ, ਪੁਰਖ=ਬਿਆਪਕ, ਮਿਹਰਵਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ।

ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਵਖਾਨਾ॥੨॥੧੩॥੭੭॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਐਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਖਾਨਾ=ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੨॥੧੩॥੭੭॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਸਾਹਿਬੁ ਮਿਹਰਬਾਨੁ॥ ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਮਿਹਰਵਾਨੁ॥**
ਜੀਅ ਸਗਲ ਕਉ ਦੇਇ ਦਾਨੁ॥ਰਹਾਉ॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੨੪]

੨. **ਅਸੰਖ ਖਤੇ ਖਿਨ ਬਖਸਨਹਾਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਸਦਾ ਦਇਆਰਾ॥੪੯॥**
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੦]

੩. **ਮਿਹਰਵਾਨ ਕਿਰਪਾਲ ਦਇਆਲਾ ਸਗਲੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਏ ਜੀਉ॥੩॥**
[ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੩]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੬੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੨੯]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹਰਿ ਮਨਿ ਤਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਈ ॥ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਕਰੇ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਤਾ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਈ ॥੧॥ ਹਉ ਕੁਰਬਾਨੁ ਜਾਈ ਤੇਰੇ ਨਾਵੈ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਬਖਸਿ ਲੈਹਿ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਸੋ ਜਸੁ ਤੇਰਾ ਗਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਤੂੰ ਭਾਰੋ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰਾ ॥ ਸੰਤਾਂ ਭਰਵਾਸਾ ਤੇਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਈ ॥ ਮੁਖਿ ਨਿੰਦਕ ਕੈ ਛਾਈ ॥੨॥੨੨॥੮੬॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਅਤੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਣ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਉਤੇ ਉਸਦੀ ਰਹਿਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਉਸਦੇ ਜਸ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜਸ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਮਨ-ਤਨ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਜੈ-ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਸੰਤ ਜਨ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਿੰਦਕਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ 'ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਲਾਹਨਤਾਂ ਰੂਪੀ ਸੁਆਹ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਭਾਵ ਹੈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹਰਿ ਮਨਿ ਤਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਈ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ।

ਹਉ ਕੁਰਬਾਨੁ ਜਾਈ ਤੇਰੇ ਨਾਵੈ ॥

ਹਉ=ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਵੈ=ਨਾਮ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨੁ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈ=ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਜੋ ਸਿਫਤਾਂ, ਨਾਮ ਦੇ ਗੁਣ, ਨਾਮੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਜਿਸ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਗੁਣੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਾ ਲੱਗ ਸਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅੱਗੇ ਬੁੱਧੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਬਲ ਹਾਰ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਲਿਹਾਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ ਕੁਰਬਾਨ ਹੈ। ਨਾਮ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਨਾਮ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਕੁਰਬਾਨ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਲੈਨਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਤਿਨਾ ਕੈ ਹੰਉ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ॥** [ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

੨. **ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਾਚੇ ਨਾਵੈ ॥** [ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੫੬੭]

੩. **ਹੰਉ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਾਉ ਸਾਚੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੬੬]

੪. **ਹਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਪਰ ॥** [ਸਵਈਏ ਮਃ ੪ ਕੇ ਅੰਗ ੧੩੯੮]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ? ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਜਿਸ ਨੋ ਬਖਸਿ ਲੈਹਿ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ; ਸੋ ਜਸੁ ਤੇਰਾ ਗਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਿਸਦੇ ਉਤੇ ਤੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਵਾ : ਜਿਸਦੇ ਤੂੰ ਅਉਗਣ ਬਖਸ਼ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਸੋ=ਉਹ ਹੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਜਸੁ=ਕੀਰਤਨ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਕੋਈ ਉਸਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਗਾ ਸਕਦਾ। ਜਸ ਕਰਨਾ ਭੀ ਉਸਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਪਿ ਜਪਾਏ ਜਪੈ ਸੋ ਨਾਉ ॥ ਆਪਿ ਗਾਵਾਏ ਸੁ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ ॥

[ਗਉੜੀ : ੫, ਅੰਗ ੨੭੦]

੨. ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਜਪੀਐ ਨਾਉ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਤੁਮਰੇ ਗੁਣ ਗਾਉ ॥

[ਭੈਰਉ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੪]

੩. ਤੁਮ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ਨਾਨਕ ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਨਮਸਕਾਰੇ ॥

[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੭੯]

ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜਗਿਆਸੂ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਇਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ-ਤਨ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਮਨਿ ਤਨਿ; ਵਸਿਆ ਸੋਈ ॥

ਜਦੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਤਨਿ=ਸਰੀਰ ਭਾਵ ਮੁਖ ਵਿਚ ਵਸਿਆ, ਇਹ ਨਾਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਟੇਜ ਹੈ। ਫਿਰ ਮਧਮਾ, ਪਸੰਤੀ, ਪਰਾ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਬੈਖਰੀ ਬਾਣੀ [ਜੋ ਤਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ] ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਿਆ **ਵਾ:** ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਤਨ ਦੇ ਰੋਮ ਜੀਭਾ ਬਣ ਗਏ। ਇਉਂ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਵਿਚ ਵਸਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹੀ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨ ਮਹਿ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿਆ ॥੩॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦]

ਸਿਮਰਨ ਮਨ ਦੇ ਮਹਿ=ਵਿਚ ਹੀ ਕਰਿਆ=ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਕੂੰਜ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਆਏ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਕੀ ਹੈ ? ਹੁਣ ਸਿਮਰਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਬੀਚਾਰ :—ਸਿਮਰਨ ਮਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਦੇ ਵੀ ਮਨ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਬਲਕਿ ਕਲਪਨਾ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਫੁੱਲ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਫੁੱਲ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਜੋ ਕਲਪਨਾ ਰੂਪ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸੰਕਲਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹੀ ਸਹੀ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕਿ ਉਦਾਰਹਣ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਤੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਮਨ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ਤੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀ ਸਮਝੋ ਜਲ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿੱਛੜੇ ਹੋਏ ਸੰਬੰਧੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਮਨ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ, ਕੂੰਜ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਉਪਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸੇ ਵੀਚਾਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੱਖ ਲਈਏ, ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਾਰਨ ? ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਜਾਗ੍ਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਉਸਨੂੰ ਨਾਮ ਸਬੰਧੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਦਿਆਂ ਭੀ ਨਾਮ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਕਾਰਨ ? ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਜਾਗੀ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਭੁੱਖ ਜਾਗੇਗੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚੱਲ ਪਵੇਗਾ। ਹਰ ਵਸਤੂ ਅਧਿਕਾਰੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ; ਜੋ ਜਿਸ ਵਸਤੂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਉਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਉਸ ਵਸਤੂ ਦਾ ਸਫਲਾ ਹੋਣਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸੋ ਨਾਮ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਨ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੇਣਾ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਘਟਨਾ ਜਿਸਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੁਰਾਰਜੀ ਡਿਸਾਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਦਾ ਸੀ। ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਹੀ

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਸਤਕ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ। ਕੁਝ ਪੰਥ ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਸੱਜਣ ਨਾਲ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਘਟੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਡਿਸਾਈ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਮੁੜਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ ਦੇਣ ਲਈ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇੜੇ ਆਇਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਬੰਦਾ ਇਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਵਸਤੂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਦੇਗ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਦੇਗ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਮਲ ਦਿਓ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ; ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਨ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਵਸਤੂ ਦੀ ਬੇਕਦਰੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਨਾਮ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬੇਕਦਰੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ ਉਹੀ ਨਾਮ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਸੰਕਲਪ ਕਿਰਿਆ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਨਾਮ, ਮਨ ਤੋਂ ਤਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਕਲਪ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਵਸਿਆ ਉਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਜਿਸਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੋਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਵਿਚ ਵਸਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਈ ਹੈ। ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸੀਆਂ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਸਟੇਜਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ—ਬੈਖਰੀ, ਮਧਮਾ, ਪਸੰਤੀ, ਪਰ੍ਹਾ। ਇਕ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਸਟੇਜ ਵਿਚ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਨਾਮ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੈਖਰੀ ਮਧਮਾ ਪਸੰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਦੋਂ ਜਾਪ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਸਟੇਜ ਰੋਮਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਹੈ। ੧. ਬੈਖਰੀ ਬਾਣੀ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਰੋਤਾ ਉਸਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝ ਸਕੇ ਇਸ ਦਾ ਵਾਸਾ ਮੁਖ ਵਿਚ ਹੈ। ੨. ਦੂਸਰੀ ਮਧਮਾ ਇਸਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕੰਠ ਵਿਚ ਹੈ; ਸਰੋਤਾ ਇਸ ਜਾਪ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੀ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ੩. ਹਿਰਦੇ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਜਾਪ ਦਾ ਚੱਲਣਾ; ਇਸਨੂੰ ਪਸੰਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪. ਜਾਪ ਦਾ ਧੁਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਚੱਲ ਪੈਣਾ ਇਸ ਨੂੰ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਭੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ ਦਾ ਵਸਣਾ ਤੇ ਉਜੜਨਾ ਦੋ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਵਾ: ਵਸਤੂ ਦਾ ਵਸਣਾ ਤਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾ ਵਸਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਅ ਸੁਖੀ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਰੋਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕ ਘਰ ਵਿਚ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਸੁਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸਦੇ ਵਸਣ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਵਸਣਾ ਇਕ ਮੁਸੀਬਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੇ ਹੁਣ ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਦੇ ਵਸਣ ਵਸਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਹੈ।

ਨਾਮ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਮਾ ਸਕਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਹਉਮੈ ਹੈ। ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਵਾਉਣ ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਹਉਮੈ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅੰਧੇਰਾ ਤੇ ਚਾਨਣ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈ ਤੇ ਨਾਮ ਵੀ ਇਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸ ਸਕਦੇ। ਆਪਣਾ ਆਪ ਗੁਆਉਣ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾਮ ਵਾ: ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਉਹ ਸੁਨਿਹਰੀ ਪੰਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਦੀ ਸਾਖੀ ਹੈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਨੂੰ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰਿਆ ਗਿਆ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਮਰਾਟ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕਾਜੀ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖ ਕਿਸ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹਨ? ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਦਾ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਸੀ ਜੋ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੋ ਫਾੜੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਅਰਧੋ ਅਰਧ ਚਿਰਾਇ ਸੁ ਡਾਰਾ॥ ਪਰਜੋ ਪ੍ਰਿਥੀ ਪੁਰ ਹ੍ਵੈ ਦੋ ਫਾਰਾ॥
ਦੋਨਹੁੰ ਤਨ ਤੇ ਜਪੁਜੀ ਪਵੈ॥ ਹੇਰਤਿ ਸਭਿ ਕੇ ਅਚਰਜ ਥਵੈ॥੪੬॥

[ਰਾਸਿ ੧੨ ਅੰਸੂ ੫੪ ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥਿ]

ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੋ ਫਾੜੇ ਹੋਇਆਂ ਦੋਹਾਂ ਫਾੜਿਆਂ ਵਿਚ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਇਕ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਨਾਮ ਦਾ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਵਿਚ ਵਸਣਾ। ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਮਨ-ਤਨ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਭ ਕੋਈ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਕਰੇ; ਸਭੁ ਕੋਈ ॥

ਐਸੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਸਭ ਕੋਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਕਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਜੈ ਦੇ ਅਰਥ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੈ ਦਾ ਅਰਥ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਾਮ ਦਾ ਮਨ-ਤਨ ਵਿਚ ਵਸਣਾ ਤੇ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਣ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੀ; ਵਡਿਆਈ ॥ ਤਾ ਕੀ; ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਈ ॥੧॥

ਇਹ ਸਭ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ=ਸੋਭਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਕੀਮਤਿ **ਵਾ:** ਨਾਮ ਦੀ ਕੀਮਤਿ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਨਾਮ ਦੋਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਮੋਲਕ ਹਨ॥੧॥

ਹਉ ਕੁਰਬਾਨੁ ਜਾਈ; ਤੇਰੇ ਨਾਵੈ ॥
ਜਿਸ ਨੋ ਬਖਸਿ ਲੈਹਿ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ; ਸੋ ਜਸੁ ਤੇਰਾ ਗਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨੋਟ—ਇਹਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੋ ਜੀ।

ਹੁਣ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸੀ ਆਪਣੇ ਸੁਆਮੀ ਮਾਲਕ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਤੂੰ; ਭਾਰੋ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰਾ ॥ ਸੰਤਾਂ; ਭਰਵਾਸਾ ਤੇਰਾ ॥

ਤੂੰ ਭਾਰੋ=ਵੱਡਾ **ਵਾ:** ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਰੂਪ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਹੈਂ। ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਤੇਰਾ ਹੀ ਭਰਵਾਸਾ=ਭਰੋਸਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਤੇਰੇ ਭਰੋਸੇ ਹੈ।

ਨਾਨਕ; ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਈ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਨਿੰਦਕ ਸਨ।

ਮੁਖਿ ਨਿੰਦਕ ਕੈ; ਛਾਈ ॥੨॥੨੨॥੮੬॥

ਤੁਹਾਡੀ ਰਹਿਮਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਪਰਤੱਖ ਛਾਈ=ਖੇਹ ਪਈ ਹੈ **ਵਾ:** ਪ੍ਰਲੋਕ ਜਾਂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਲਾਹਨਤਾਂ ਰੂਪ ਛਾਈ=ਸੁਆਹ ਪਈ ਹੈ॥੨॥੨੨॥੮੬॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੬੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੩੦]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਆਗੈ ਸੁਖੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ॥ ਪਾਛੇ ਆਨਦੁ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਤਾ ॥ ਪਰਮੇਸੁਰਿ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ॥ ਫਿਰਿ ਡੋਲਤ ਕਤਹੂ ਨਾਹੀ ॥੧॥ ਸਾਚੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿਉ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ ਹਰਿ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਭ ਜੀਅ ਤੇਰੇ ਦਇਆਲਾ ॥ ਅਪਨੇ ਭਗਤ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ॥ ਅਚਰਜੁ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਨਿਤ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ॥੨॥੨੩॥੮੭॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ੬੩੦ ਅੰਗ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਢੰਗ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਬੱਝ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਮਾਲਕ 'ਤੇ ਮਨ ਮੰਨਣ ਦਾ ਫਲ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ, ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਐਸੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਬੜੀਆਂ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਐਸੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਿਤ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਨਾਮ ਧਿਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵੀ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਆਗੈ ਸੁਖੁ; ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ॥ ਪਾਛੇ ਆਨਦੁ; ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਤਾ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ=ਮਿੱਤਰ-ਜਗਿਆਸੂ ਸਿੱਖ! ਜੇ ਤੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਵੀਚਾਰ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੇਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਦੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਇਥੇ ਇਕ ਗੱਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਪਦੇਸ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਤਨੇ ਆਦਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਿਛਲਿਆਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਪੈਗੰਬਰ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮਿੱਠੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ! ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਭੇਡਾਂ ਦਰਸਾ ਕੇ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਮਤ [ਕੌਮ] ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ੰਜ਼ੀਰਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਰਸਾਈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਦੱਸ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਪਰ ਧੰਨ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਗਿਆਨੀ ਤੋਂ ਅਗਿਆਨੀ, ਮੂਰਖ ਤੋਂ ਮੂਰਖ, ਰਾਖਸ਼ ਤੋਂ ਰਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕਲਾ ਸਿਖਾਈ ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਮੀਤਾ=ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ! ਅਗਰ ਤੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸੁਖ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰ ਵਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ "ਆਗੈ ਸੁਖੁ"=ਅੱਗੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਪਾਛੈ-ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਬੰਦਗੀ ਰੂਪ ਸੁਖ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਈ ॥ ਈਹਾ ਸੁਖੁ ਆਗੈ ਗਤਿ ਪਾਈ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੮]

੨. **ਈਹਾ ਸੁਖੁ ਆਗੈ ਮੁਖ ਊਜਲ ਜਨ ਕਾ ਸੰਗੁ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਈਐ ॥੨॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੦]

੩. ਈਹਾ ਸੁਖੁ ਆਗੈ ਮੁਖ ਊਜਲ ਮਿਟਿ ਗਏ ਆਵਣ ਜਾਣੇ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੪]

੪. ਹਰਿ ਪੂੰਜੀ ਸੰਚਿ ਕਰਹੁ ਬਿਉਹਾਰੁ ॥ ਈਹਾ ਸੁਖੁ ਦਰਗਹ ਜੈਕਾਰੁ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੯]

ਪਰਮੇਸੁਰਿ; ਬਣਤ ਬਣਾਈ ॥ ਫਿਰਿ; ਡੋਲਤ ਕਤਹੂ ਨਾਹੀ ॥੧॥

ਪਰਮ ਈਸਵਰ ਭਾਵ ਵੱਡਾ ਮਾਲਕ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਿਸਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ਹੈ ਹੁਣ ਜਗਿਆਸੂ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਭਾਵ ਪ੍ਰਪੱਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਫਿਰਿ=ਮੁੜਕੇ ਭਾਵ ਦੁਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਮਨ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ **ਵਾ:** ਆਪਣੇ ਸਿਦਕ ਭਰੋਸੇ ਤੋਂ ਕਤਹੂ=ਕਦੇ ਵੀ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਡੋਲਣਾ ਕੱਚੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਧੂਰਾਪਨ, ਊਣਾਪਨ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਡੋਲਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਖਾਲੀ ਘੜਾ ਅਥਵਾ ਅੱਧਾ ਖਾਲੀ ਡੋਲਦਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੋਲਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਛੂਛਾ ਘਟੁ ਬੋਲੈ ॥ ਭਰਿਆ ਹੋਇ ਸੁ ਕਬਹੁ ਨ ਡੋਲੈ ॥੪॥੧॥

[ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੦]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਦਕ ਭਰੋਸੇ ਤੋਂ ਊਣਾ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮਨ ਕਰਕੇ ਡੋਲਦਾ ਤੇ ਜ਼ੁਬਾਨ ਕਰਕੇ ਇਤਰਾਜ ਦੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਿਦਕ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਹਿਰਦਾ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚ ਡੋਲਣ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੁੱਖ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਉਬਲਦੀ ਦੇਗ, ਭਾਵੇਂ ਖ਼ੂਨੀ ਦੀਵਾਰਾਂ ਹੋਣ ਪਰ ਫਿਰਿ ਡੋਲਤ ਕਤਹੂ ਨਾਹੀ=ਫਿਰ ਕਦੀ ਵੀ ਉਹ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ॥੧॥

ਸਾਚੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿਉ; ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥

ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਮਨ ਸਾਚੇ ਸਾਹਿਬ=ਸੱਚੇ ਮਾਲਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਮੰਨ ਗਿਆ। ਤਾਂ

ਹਰਿ; ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਉਸਨੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਸਰਬ=ਸਾਰੇ ਨਿਰੰਤਰਿ=ਅੰਤਰੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜਾਨਿਆ=ਜਾਣ ਲਿਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਉਹੀ ਕੁਝ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੇ; ਉਹ ਕੁਝ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੁਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਕੁਝ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੇ। ਜਦੋਂ ਦੇਖਣਾ, ਸੁਨਣਾ, ਜਾਣਾ, ਮੰਨਣਾ ਗਲਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਇਸਦਾ ਦੇਖਣਾ, ਸੁਨਣਾ, ਜਾਣਾ ਤੇ ਮੰਨਣਾ ਸੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਵੀ ਸੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਭਾਵ ਗੁਰੂ 'ਤੇ ਮੰਨਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਪੁਜੀ ਸਹਿਬ ਵਿਚ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੰਨਣ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਚਾਰ ਪਉੜੀਆਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ , ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਤਉ ਹਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੬]

੨. ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਹੈ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ ਜਨ ਨਾਮੈ ਤਤੁ ਪਛਾਨਿਆ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੭]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਨਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ :

ਸਾਖੀ—

ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਘੋਰ ਜੁੱਧ ਦੇ ਮੌਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੁਰਕਾਂ ਨਾਲ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜਰਨੈਲ ਸੂਰਮੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਣ ਲਗਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਰੋਪੜ ਦਾ ਇਕ ਪਠਾਣ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਲਿਆਵਾਂਗਾ। ਇਤਨੀ ਨਫਰਤ ਵਾਲਾ ਇਹ ਹੰਕਾਰੀ ਇਕ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੱਟੜ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਿਆ ਪਾਣੀ-ਪਾਣੀ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਆ ਗਏ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਪਿਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਨਾ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਬਿਗਾਨਾ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਪਠਾਣ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਪਠਾਣ ਨੇ ਸਿੱਖ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਚਰਮ ਪਾਤਰ ਕੋਲ ਹੈ। ਘਗਿਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜੀਅ ਦਾਨ ਮੰਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ "ਪਾਣੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਪੀਉ।" ਪਰ ਪਠਾਣ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਸਿੱਖਾ! ਬਾਹਵਾਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੀਆ ਹਨ; ਹੱਥ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਮੈਂ ਆਪ ਉਠ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੀ ਸਕਦਾ।" ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, "ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।" ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੋਡੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਇਕ ਹੱਥ ਦੀ ਚੂਲੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾਈ, ਇਕ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਸੁਰਤ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਸੋਚਿਆ 'ਵਾਹ ਖੁਦਾ! ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਭੀ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸਿੱਖ! ਇਹ ਕੈਸੇ ਇਨਸਾਨ ਹਨ! ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲੜਨ ਵਿਚ ਤੇ ਸਾਡੇ ਲੜਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਮ ਲਈ ਲੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹਾਂ। ਪਠਾਣ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ "ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾਇਆ।" ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਨਹੀਂ! ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਬਚਾਇਆ, ਜਿਸਨੇ ਮੇਰੀ ਡਿਊਟੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।" ਪਠਾਣ ਸੋਚਦਾ ਹੈ "ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਾਲੋਂ ਮੈਂ ਇਕ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ!" (ਇਸਨੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਛੱਡਿਆ ਤੇ ਮਰ ਕੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸਿੱਖ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਕਮਾ ਕੇ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ।) ਇਧਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਤੇਰੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ! ਇਹ ਸਿੱਖ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।" ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ "ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਆਪ ਤਾਂ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਹੋ! ਆਪ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦੇ ਦੇਵੋ।" ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਖੋਂ ਹੀ ਉੱਤਰ ਦਿਵਾਉਣਾ ਹੈ! ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪਿਲਾਇਆ" ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਰੌਲ੍ਹਾ ਪਾਇਆ, "ਜੀ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।" ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ "ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ, ਫਿਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਂਦਾ ਹੈ?" ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੇ " ਨਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ।" ਸਿੱਖ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਕਹਿੰਦੇ "ਪੁੱਛੋ ਮੱਛਕ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।" ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ।" ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਚਰਮ ਪਾਤਰ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਹੈ?" ਕਹਿੰਦਾ "ਜੀ ਪਾਣੀ ਲਈ।" ਫਿਰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਂਦਾ ਹੈਂ? "ਹਾਂ ਜੀ!" ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਸਿੱਖਾਂ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ?" ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ। "ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਿਧਰ ਭੀ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਣੀ ਭੀ ਤੇਰੇ ਮੁਖ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਕੀ ਤੂੰ ਤੁਰਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ?" ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਮਲ੍ਹਮ ਪੱਟੀ ਭੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਭੀ ਕਰ; ਤੇ ਕਿਹਾ ਤੇਰੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਇਕ ਪੰਥ ਚਲੇਗਾ ਜੋ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਸਿੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਸੱਚਾ ਸਿਦਕੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਚੌਥੇ ਪਦ ਵਿਚ

ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਹੋਇਆ। ਕਿਉਂ ? ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਮਨ ਮੰਨ ਗਿਆ ਤੇ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ।

ਸਭ ਜੀਅ ਤੇਰੇ; ਦਇਆਲਾ ॥

ਹੇ ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਇਹ ਜੀਵ ਸਭ ਤੇਰੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦਇਆਲ ਹੋਏ ਸਭ ਜੀਅ ਜੰਤ੍ਰ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥੧॥** [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੫੭]

੨. **ਦਇਆਲ ਸਦਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸੁਆਮੀ ਨੀਚ ਥਾਪਣਹਾਰਿਆ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੯੧]

ਅਪਨੇ ਭਗਤ; ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ=ਤਾਈਂ ਪਾਲਾ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਗਤਾ ਕੀ ਸਾਰ ਕਰਹਿ ਆਪਿ ਰਾਖਹਿ ਜੋ ਤੇਰੈ ਮਨਿ ਭਾਣੇ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੦੧]

ਅਚਰਜੁ; ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ=ਸੋਭਾ ਅਚਰਜੁ=ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਉਸਨੂੰ ਅਸਚਰਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ਅਚਰਜ ਰੂਪੁ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੬]

੨. **ਅਚਰਜੁ ਕੀਆ ਕਰਨੈਹਾਰੈ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਵਡਿਆਈ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੮]

ਨਿਤ ਨਾਨਕ; ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ॥੨॥੨੩॥੮੭॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਨਿਤ ਹੀ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਕਿ ਧਿਆਤਾ ਧਿਆਨ ਧੇਯ ਦੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਛੇਦ ਕੇ ਧੇਯ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਕਰਹੁ ਦਾਤਿ ॥
ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਜਪੀ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੪੦]

੨. **ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਨਿਤ ਨਿਤ ਸਦ ਹਰਿ ਕੇ ਮਨੁ ਜੀਵੈ ਨਾਮੁ ਸੁਣਿ ਤੇਰਾ ॥** [ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੫੬੨]

੩. **ਨਿਤ ਜਪੀਐ ਸਾਸਿ ਗਿਰਸਿ ਨਾਉ ਪਰਵਦਿਗਾਰ ਦਾ ॥** [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੧੮]

ਵਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੬੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੩੧]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਨ ਕੀ ਮਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਰਹੀ ॥ ਨਾ ਹਰਿ ਭਜੇ ਨ ਤੀਰਥ ਸੇਵੇ ਚੋਟੀ ਕਾਲਿ ਗਹੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਦਾਰਾ ਮੀਤ ਪੂਤ ਰਥ ਸੰਪਤਿ ਧਨ ਪੂਰਨ ਸਭੁ ਮਹੀ ॥ ਅਵਰ ਸਗਲ ਮਿਥਿਆ ਏ ਜਾਨਉ ਭਜਨੁ ਰਾਮੁ ਕੋ ਸਹੀ ॥੧॥ ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ ਬਹੁਤੇ ਜੁਗ ਹਾਰਿਓ ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਲਹੀ ॥ ਨਾਨਕ ਕਹਤ ਮਿਲਨ ਕੀ ਬਰੀਆ ਸਿਮਰਤ ਕਹਾ ਨਹੀ ॥੨॥੨॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ੬੩੧ 'ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਦਿਖਾ ਕੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੱਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਅਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਪੁਨੀਤ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਉਮਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮਨ ਕੀ; ਮਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਰਹੀ ॥
ਨਾ ਹਰਿ ਭਜੇ, ਨ ਤੀਰਥ ਸੇਵੇ; ਚੋਟੀ ਕਾਲਿ ਗਹੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਤਮ ਬਕਤੇ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਵਾਸਤੇ ਜੀਵ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਖੱਚਿਤ ਹੋ ਕਰਕੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕੀ ਰਹੀ ਕਦੇ ਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਸਦਾ ਹੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਗਧ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਕਰਕੇ ਨਾ ਤਾਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਜੇ=ਭਜਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੀਰਥ=ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵੇ=ਸੇਵਨਾ ਕੀਤਾ ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨ-ਯਾਤਰਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੁੰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਤੇ ਕਾਲ ਨੇ ਆ ਕੇ ਚੋਟੀ=ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਕੜਨਾ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਤਨ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਕੇ ਕੀਏ ਦੁਖ ਕੋ ਕੀਓ ਨ ਕੋਇ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਰੀਰਕ ਸੁਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਦੌੜਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦਾ ਜੋ ਮੌਤ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਦੁੱਖ ਸੀ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਜਤਨ=ਉਦਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਹੋਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਫਾਹੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਛੇਰਾ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਵੱਡੀ ਮੱਛੀ ਜਾਲ ਨੂੰ ਹੀ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਗਲਾ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਫੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਗਲੇ ਉਤੇ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਬਾਜ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਫਰੀਦਾ ਦਰੀਆਵੈ ਕੰਨੈ ਬਗੁਲਾ ਬੈਠਾ ਕੇਲ ਕਰੇ ॥
ਕੇਲ ਕਰੇਦੇ ਹੰਝ ਨੋ ਅਚਿੰਤੇ ਬਾਜ ਪਏ ॥
ਬਾਜ ਪਏ ਤਿਸੁ ਰਬ ਦੇ ਕੇਲਾਂ ਵਿਸਰੀਆਂ ॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ, ਅੰਗ ੧੩੮੩]

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬੜਾ ਸੁਹਾਵਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਧਨ ਇਸਤਰੀ

ਐਸ੍ਵਰਜ। ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨਮੁਖ ਨਾਮ ਵਿਹੂਣਿਆ ਰੰਗੁ ਕਸੁੰਭਾ ਦੇਖਿ ਨ ਭੁਲੁ ॥
ਇਸ ਕਾ ਰੰਗੁ ਦਿਨ ਥੋੜਿਆ ਛੋਛਾ ਇਸ ਦਾ ਮੁਲੁ ॥ [ਵਾਰ ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੮੫]

ਜੀਵ ਇਸ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਵਿਚ ਪੈ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਵਾਸਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੌੜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਉਹ ਮਾਇਆ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ, ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਇਆ ਬਾਬਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਾਪਾ ਬਾਝਹੁ ਹੋਵੈ ਨਾਹੀ ਮੁਇਆ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਈ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੧੭]

ਸੋ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਝੂਠ ਫਰੇਬ ਵਿਕਾਰਾਂ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵਸ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਰ ਚਾਹਤ ਕਛੁ ਅਉਰ ਅਉਰੈ ਕੀ ਅਉਰੈ ਭਈ ॥
ਚਿਤਵਤ ਰਹਿਓ ਠਗਉਰ ਨਾਨਕ ਫਾਸੀ ਗਲਿ ਪਰੀ ॥੩੮॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

ਇਸ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਜੁਗਾਂ ਜੁਗੰਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜੀਵ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਬੱਧਾ, ਜੰਮਦਾ ਤੇ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਹ ਧਾਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਦਵੈਸ਼ ਤੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਪੈ ਕਰਕੇ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਹੰਗਤਾ, ਮਮਤਾ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਗਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਮਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਵਾਸਤੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕਰਕੇ ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਅਵਸਰ ਨੂੰ ਅਜਾਈਂ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਮੇਰੁ ਸਰੀਰ ਕਾ ਬਾਸਨਾ ਬਧਾ ਆਵੈ ਜਾਵੈ।
ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਫੇਰਿ ਵਟਾਈਐ ਗਿਆਨੀ ਹੋਇ ਮਰਮੁ ਕਉ ਪਾਵੈ।
ਸਤਿਜੁਗਿ ਦੂਜਾ ਭਰਮੁ ਕਰਿ ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚਿ ਜੋਨੀ ਫਿਰਿ ਆਵੈ।
ਤ੍ਰੇਤੇ ਕਰਮਾਂ ਬਾਂਧਤੇ ਦੁਆਪਰਿ ਫਿਰਿ ਅਵਤਾਰ ਕਰਾਵੈ।
ਦੁਆਪਰਿ ਮਮਤਾ ਅਹੰ ਕਰਿ ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਗਰਬਿ ਗਲਾਵੈ।
ਤ੍ਰਿਹੁ ਜੁਗਾਂ ਕੇ ਕਰਮ ਕਰਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਸੰਸਾ ਨ ਚੁਕਾਵੈ।
ਫਿਰਿ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰਿ ਦੇਹਿ ਧਰਿ ਕਰਮਾਂ ਅੰਦਰਿ ਫੇਰਿ ਫਸਾਵੈ।
ਅਉਸਰੁ ਚੁਕਾ ਹਥ ਨ ਆਵੈ ॥੧੫॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੧ ਪਉੜੀ ੧੫]

ਇਹ ਸਮਾਂ ਹੱਥੋਂ ਗੁਆਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਅਗਰ ਕੁਝ ਬਾਕੀ ਬਚਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਪਛਤਾਵਾ ਹੈ ਇਸ ਪਛਤਾਵੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਦੁਖ। ਇਸ ਦੁਖ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨਿ ਰੰਗਿ ਕੰਤੁ ਨ ਰਾਵਿਆ ਸਾ ਪਛੋ ਰੇ ਤਾਣੀ ॥
ਹਾਥ ਪਛੋੜੈ ਸਿਰੁ ਧੁਣੈ ਜਬ ਰੈਣਿ ਬਿਹਾਣੀ ॥੨॥
ਪਛੋਤਾਵਾ ਨਾ ਮਿਲੈ ਜਬ ਚੂਕੈਗੀ ਸਾਰੀ ॥
ਤਾ ਫਿਰਿ ਪਿਆਰਾ ਰਾਵੀਐ ਜਬ ਆਵੈਗੀ ਵਾਰੀ ॥੩॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੨੫]

ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਮੀਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ, ਅਨੰਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲਵਾਂ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਚੌਧਰਤਾ ਹਾਸਲ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ ਤਦੋਂ ਨੂੰ ਕਾਲ ਨੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਪਟਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਜਨ ਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜੋ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਉ ਜਮੁ ਆਇ ਕੇਸ ਗਹਿ ਪਟਕੈ ਤਾ ਦਿਨ ਕਿਛੁ ਨ ਬਸਾਹਿਗਾ ॥
ਸਿਮਰਨੁ ਭਜਨੁ ਦਇਆ ਨਹੀ ਕੀਨੀ ਤਉ ਮੁਖਿ ਚੋਟਾ ਖਾਹਿਗਾ ॥

[ਮਾਰੂ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੦੬]

ਦਾਰਾ ਮੀਤ ਪੂਤ ਰਥ ਸੰਪਤਿ; ਧਨ ਪੂਰਨ ਸਭੁ ਮਹੀ ॥

ਦਾਰਾ=ਇਸਤਰੀ ਮੀਤ=ਮਿੱਤਰ, ਪੂਤ=ਪੁੱਤਰ, ਰਥ=ਸਵਾਰੀ, ਸੰਪਤਿ=ਸੰਪਦਾ, ਪੂਰਨ=ਸਾਰਾ, ਧਨ=ਪੈਸਾ, ਮਹੀ=ਧਰਤੀ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਇਹ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਅਗਰ ਜੇ ਕੋਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਨਾਮ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅਵਰ ਸਗਲ ਮਿਥਿਆ ਏ ਜਾਨਉ; ਭਜਨੁ ਰਾਮੁ ਕੋ ਸਹੀ ॥੧॥

ਅਵਰ=ਹੋਰ ਭਾਵ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਗਲ=ਸਾਰੇ [ਜੋ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਹਨ] ਮਿਥਿਆ=ਝੂਠੇ ਏ=ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਉ= ਜਾਨਣਾ ਕਰੋ ਰਾਮੁ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਜਨੁ=ਜਸ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਹੀ=ਸੱਤ ਹੈ।

ਇਨਸਾਨ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਤਨੇ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧੀ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸਤਰੀ, ਪੁੱਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਭਰਮ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਸੁਖ ਵਿਚ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਖ ਸੁਆਰਥ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਤੱਕ ਉਹ ਤੇਰੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਰਥ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਭ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਸੰਸਾਰੈ ਕੇ ਕੁਟੰਬ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਈ ਦੀਸਹਿ ਮਨ ਮੇਰੇ ਤੇ ਸਭਿ ਅਪਨੈ ਸੁਆਇ ਮਿਲਾਸਾ ॥
ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਉਨ੍ ਕਾ ਸੁਆਉ ਹੋਇ ਨ ਆਵੈ ਤਿਤੁ ਦਿਨਿ ਨੇੜੈ ਕੋ ਨ ਢੁਕਾਸਾ ॥

[ਗੋਂਡ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੮੬੦]

ਇਸ ਪਰਥਾਇ ਇਕ ਸਾਖੀ ਵੀ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ :

ਇਕ ਸਾਧੂ ਕੋਲ ਇਕ ਬੱਚਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਿਆ ਕਿ **ਕੋ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਾਹਿ ॥** ਪਰ ਉਸ ਬੱਚੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਭੈਣ ਭਰਾ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹਨ। ਸਾਧੂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਕਲਾ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਨੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਘਰ ਜਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਮਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਘਰ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਲੱਗੇ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਧੂ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਬੱਚੇ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜੇ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜਿਉਂਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਕ ਦਵਾਈ ਦੀ ਪੁੜੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਖਾਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧੀ ਮਰ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਬੱਚਾ ਜਿਉਂਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਕੋਈ ਭੀ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹੋ ਹੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਰਿਆ ਨਾਲ ਕੌਣ ਮਰਦਾ ਹੈ ? ਜੋ ਹੋ ਗਿਆ ਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਮੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਾਧੂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਖੋ ਤਾਂ ਪੁੜੀ ਮੈਂ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪੁੜੀ ਖਾਧੀ ਤੇ ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਲੰਮੇ ਪੈ ਗਏ ਤੇ ਬੱਚਾ ਦੱਸੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਸਬੰਧੀ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਬੱਚਾ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਮੈਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਡੇਰੇ ਛੱਡ ਆਵਾਂ। ਜਦੋਂ

ਡੇਰੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਦੱਸ! ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹੈ ? ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ। ਤਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਜ ਕਰਿ ਦੇਖਿਓ ਜਗਤੁ ਮੈ ਕੋ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਾਹਿ ॥
ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹੈ ਤਿਹ ਰਾਖੋ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥੪੮॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

ਸੋ ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸੱਚਾ ਸਾਥੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ ਬਹੁਤੇ ਜੁਗ ਹਾਰਿਓ; ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਲਹੀ ॥

ਵਾਸ਼ਨਾ ਅਧੀਨ ਜੀਵ ਨੂੰ ਚਉਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ=ਭਰਮਦੇ-ਭਰਮਦੇ ਬਹੁਤ ਜੁਗ=ਕਈ ਜੁਗ ਲੰਘ ਗਏ ਤੇ ਫਿਰਦਾ-ਫਿਰਦਾ ਜੀਵ ਹਾਰਿਓ=ਥੱਕ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਈ ਜਨਮ ਭਏ ਕੀਟ ਪਤੰਗਾ ॥ ਕਈ ਜਨਮ ਗਜ ਮੀਨ ਕੁਰੰਗਾ ॥
ਕਈ ਜਨਮ ਪੰਖੀ ਸਰਪ ਹੋਇਓ ॥ ਕਈ ਜਨਮ ਹੈਵਰ ਬ੍ਰਿਖ ਜੋਇਓ ॥੧॥
ਮਿਲੁ ਜਗਦੀਸ ਮਿਲਨ ਕੀ ਬਰੀਆ ॥ ਚਿਰੰਕਾਲ ਇਹ ਦੇਹ ਸੰਜਰੀਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਕਈ ਜਨਮ ਸੈਲ ਗਿਰਿ ਕਰਿਆ ॥ ਕਈ ਜਨਮ ਗਰਭ ਹਿਰਿ ਖਰਿਆ ॥
ਕਈ ਜਨਮ ਸਾਖ ਕਰਿ ਉਪਾਇਆ ॥ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਭ੍ਰਮਾਇਆ ॥੨॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੭੬]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕੀੜੇ, ਪਤੰਗੇ, ਹਾਥੀ ਆਦਿ ਤ੍ਰਿਗਧ ਜੋਨਾਂ ਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੀਆ ਚਉਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਮਾਨਸ ਦੇਹ=ਮਨੁੱਖ ਦੇਹ ਲਹੀ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਕਹਤ ਮਿਲਨ ਕੀ ਬਰੀਆ; ਸਿਮਰਤ ਕਹਾ ਨਹੀ ॥੨॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਇਹੀ ਤੇਰਾ ਅਉਸਰੁ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਾਰ ॥ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਤੂ ਦੇਖੁ ਬਿਚਾਰਿ ॥
[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੯]

੨. ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ ॥
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨]

੩. ਮਿਲੁ ਜਗਦੀਸ ਮਿਲਨ ਕੀ ਬਰੀਆ ॥ ਚਿਰੰਕਾਲ ਇਹ ਦੇਹ ਸੰਜਰੀਆ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੭੬]

ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੀ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਮਰਤ ਕਹਾ ਨਹੀਂ : ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਪੈ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸਿਮਰਤ=ਯਾਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਤੇਰਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ॥੨॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਭਲੋ ਸਮੋ ਸਿਮਰਨ ਕੀ ਬਰੀਆ ॥ ਸਿਮਰਤ ਨਾਮੁ ਭੈ ਪਾਰਿ ਉਤਰੀਆ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੯੦]

२. **ਰਾਮੁ ਸਿਮਰਿ ਰਾਮੁ ਸਿਮਰਿ ਇਹੈ ਤੇਰੈ ਕਾਜਿ ਹੈ ॥**
ਮਾਇਆ ਕੋ ਸੰਗੁ ਤਿਆਗੁ ਪ੍ਰਭ ਜੂ ਕੀ ਸਰਨਿ ਲਾਗ ॥
ਜਗਤ ਸੁਖ ਮਾਨੁ ਮਿਥਿਆ ਝੂਠੋ ਸਭ ਸਾਜੁ ਹੈ ॥ [ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੩੫੨]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੭੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੩੧]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਨ ਰੇ ਕਉਨੁ ਕੁਮਤਿ ਤੈ ਲੀਨੀ ॥ ਪਰ ਦਾਰਾ ਨਿੰਦਿਆ ਰਸ ਰਚਿਓ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਨਹਿ ਕੀਨੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮੁਕਤਿ ਪੰਥੁ ਜਾਨਿਓ ਤੈ ਨਾਹਨਿ ਧਨ ਜੋਰਨ ਕਉ ਧਾਇਆ ॥ ਅੰਤਿ ਸੰਗ ਕਾਹੂ ਨਹੀ ਦੀਨਾ ਬਿਰਥਾ ਆਪੁ ਬੰਧਾਇਆ ॥੧॥ ਨਾ ਹਰਿ ਭਜਿਓ ਨ ਗੁਰ ਜਨੁ ਸੇਵਿਓ ਨਹ ਉਪਜਿਓ ਕਛੁ ਗਿਆਨਾ ॥ ਘਟ ਹੀ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਤੇਰੈ ਤੈ ਖੋਜਤ ਉਦਿਆਨਾ ॥੨॥ ਬਹੁਤੁ ਜਨਮ ਭਰਮਤ ਤੈ ਹਾਰਿਓ ਅਸਥਿਰ ਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ ॥ ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਪਾਇ ਪਦ ਹਰਿ ਭਜੁ ਨਾਨਕ ਬਾਤ ਬਤਾਈ ॥੩॥੩॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥

ਨੋਟ—ਕਈ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ੬੩੨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਮੁਬਾਰਕ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੁੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕਾ ॥ ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ ॥
ਸਾਧਨ ਹੇਤ ਇਤੀ ਜਿਨ ਕਰੀ ॥ ਸੀਸ ਦੀਆ ਪਰ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅਧਿ: ੫, ਸਲੋਕ ੧੩]

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਬੜੀ ਅਲੌਕਿਕ ਜਿੰਦਗੀ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬੈਰਾਗ-ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਬਿਤਾਈ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਬੈਰਾਗ ਉਪਰਾਮਤਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਅਪਕੜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਬਚਨ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁੱਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਟੁੰਬ-ਟੁੰਬ ਕੇ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ, ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਮੋਖਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬੜੇ ਸਰਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਤਮ ਬਕਤੇ ਹੋ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਬਕਤੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

੧. ਉਤਮ ੨. ਮੱਧਮ ੩. ਕਨਿਸ਼ਟ।

੧. **ਉਤਮ ਬਕਤਾ**—ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਨ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।

੨. **ਮੱਧਮ ਬਕਤਾ**—ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰੇ ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਰਜੁਨ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਕਰਕੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੩. **ਕਨਿਸ਼ਟ ਬਕਤਾ**—ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਪਰ ਤਾੜਨਾ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰੇ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੇ ਜੀਅ ਨਿਲਜ ਲਾਜ ਤੋੁਹਿ ਨਾਹੀ ॥ ਹਰਿ ਤਜਿ ਕਤ ਕਾਹੂ ਕੇ ਜਾਂਹੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੦]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਚਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤਮ ਬਕਤੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ

ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮਨ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਹੈ :—

ਮਨ ਰੇ; ਕਉਨੁ ਕੁਮਤਿ ਤੈ ਲੀਨੀ ॥

ਰੇ=ਹੇ ਮਨ! ਕਉਨੁ=ਕਿਹੜੀ ਕੁਮਤਿ=ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਭਾਵ ਖੋਟੀ ਸਿਖਿਆ ਤੈ=ਤੂੰ ਲੈ ਲਈ ਹੈ ? ਕਿਉਂਕਿ ਮੱਤ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ, ਅਨਮਤਿ, ਮਨਮਤਿ ਤੇ ਦੁਰਮਤਿ।

੧. **ਗੁਰਮਤਿ**=ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ

ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਤੂੰ ਲੇਹਿ ਇਆਨੇ ॥ ਭਗਤਿ ਬਿਨਾ ਬਹੁ ਡੂਬੇ ਸਿਆਨੇ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੮]

੨. ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਜੀਇ ਆਈ ਕਾਰਿ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੨੨੧]

੨. **ਅਨਮਤਿ** : ਅਨ=ਹੋਰ ਦੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਅਨਮਤਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਮੱਤ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਿਖਿਆ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ। ਪਰ ਉਹ ਪੈਰ-ਪੈਰ 'ਤੇ ਧੋਖਾ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗਲਤ ਜਾਂ ਠੀਕ ਹੋਣਾ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਝੂਠ ਹੀ ਝੂਠ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਾਬਾ ਹੋਰ ਮਤਿ ਹੋਰ ਹੋਰ ॥ ਜੇ ਸਉ ਵੇਰ ਕਮਾਈਐ ਕੂੜੈ ਕੂੜਾ ਜੋਰੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੭]

੨. ਵਡਾ ਆਖਣੁ ਭਾਰਾ ਤੋਲੁ ॥ ਹੋਰ ਹਉਲੀ ਮਤੀ ਹਉਲੇ ਬੋਲ ॥

[ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੩੯]

੩. **ਮਨਮਤਿ**=ਮਨ ਦੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਜੋ ਮਨ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਆਵੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਕੇ ਉਸ ਕਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਗਲਤ ਅਤੇ ਠੀਕ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮਨਮੱਤੀਏ ਸਦਾ ਹੀ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਉਮੈ ਕਰਤਿਆ ਨਹ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ਮਨਮਤਿ ਝੂਠੀ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੨੨੨]

੨. ਭਉ ਮੁਚੁ ਭਾਰਾ ਵਡਾ ਤੋਲੁ ॥ ਮਨ ਮਤਿ ਹਉਲੀ ਬੋਲੇ ਬੋਲੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੫੧]

੩. ਮਨ ਕੇ ਮਤੇ ਨ ਚਲੀਐ ਮਨ ਕੇ ਮਤ ਅਨੇਕ ॥
ਮਨ ਕੇ ਮਾਰੇ ਮਰ ਗਏ ਕਾਜੀ ਮੁਲਾਂ ਸੇਖ ॥ [ਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣ]

੪. **ਦੁਰਮਤਿ**—ਦੁਰ=ਭੈੜੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਭਾਵ ਪਾਪ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਮਤ, ਚੋਰੀ, ਯਾਰੀ, ਠੱਗੀ, ਛਲ ਫਰੇਬ ਆਦਿ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਦੁਰਮਤਿ ਝੂਠੀ ਬੁਰੀ ਬੁਰਿਆਰਿ ॥ ਅਉਗਣਿਆਰੀ ਅਉਗਣਿਆਰਿ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੭]

੨. ਦੁਰਮਤਿ ਘਣੀ ਵਿਗੂਤੀ ਭਾਈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਈ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੬੩੫]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਤਿ ਵਿਚੋਂ ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਰਮਤਿ, ਜਿਸਦਾ ਦੂਸਰਾ ਨਾਮ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਕੁਮਤਿ ਹੈ, ਦਾ ਕਰਤਬ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਦੇ ਖੋਟੇ ਕਰਤਬ ਜੋ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਇਥੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਰਸ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਿਆ ਰਸ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਪਰ ਦਾਰਾ ਨਿੰਦਿਆ ਰਸ ਰਚਿਓ;
ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਨਹਿ ਕੀਨੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਪਰ=ਪਰਾਈ ਦਾਰਾ=ਇਸਤਰੀ, ਨਿੰਦਿਆ=ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਬਦ, ਅਣਹੋਏ ਔਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਕਰਨਾ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿੰਦਿਆ ਹੈ। ਨਿੰਦਕ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਸ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧. ਝੂਠ ਦਾ ਰਸ। ੨. ਆਪਣੇ ਅਉਗਣ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਰਸ ਲੈਣਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਾਮ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਰਸ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਕਾਮਾਤਰ ਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਵੇਖਕੇ ਜਾਂ ਕਾਮ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕਾਮ ਦਾ ਰਸ ਲੈਣਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੰਦਿਆ ਵਿਚ ਦੋ ਰਸ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਰਚਿਓ=ਖੱਚਤ ਹੋ ਕਰਕੇ ਰਾਮ=ਰਮੇਂ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤਿ=ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਨਹਿ=ਨਹੀਂ ਕੀਨੀ=ਕੀਤੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪਰ ਧਨ ਪਰ ਅਪਵਾਦ ਨਾਰਿ ਨਿੰਦਾ, ਯਹ ਮੀਠੀ ਜੀਅ ਮਾਹਿ ਹਿਤਾਨੀ ॥
[ਸਵਈਏ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ: ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੩੮੭]

੨. ਪਰ ਧਨ ਪਰ ਨਾਰੀ ਰਤੁ ਨਿੰਦਾ ਬਿਖੁ ਖਾਈ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥
[ਮਲਾਰ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੧੨੫੫]

੩. ਪਰ ਧਨ ਪਰ ਤਨ ਪਰ ਤੀ ਨਿੰਦਾ ਅਖਾਧਿ ਖਾਹਿ ਹਰਕਾਇਆ ॥
[ਆਸਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੪੦੨]

ਮੁਕਤਿ ਪੰਥੁ ਜਾਨਿਓ ਤੈ ਨਾਹਨਿ; ਧਨ ਜੋਰਨ ਕਉ ਧਾਇਆ ॥

ਮੁਕਤਿ=ਮੋਖਸ਼, ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪੰਥੁ=ਰਸਤਾ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਤੈ=ਤੂੰ ਨਾਹਨਿ=ਨਹੀਂ ਜਾਨਿਓ=ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਧਨ=ਮਾਇਆ ਦੇ ਜੋਰਨਿ=ਜੋੜਨ ਵਿਚ ਧਾਇਆ=ਦੌੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਲੱਭਣਾ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਗਿਆਨ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਮੋਖਸ਼ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਭੁੱਲਣ ਦਾ ਨਾਮ ਅਗਿਆਨ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਥੇ ਨਾਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਿਆ, ਧਨ ਜੋੜਨ ਆਦਿ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਲਗਕੇ ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮੋਖਸ਼ ਦੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਤੂੰ ਤੁਰਿਆ ਹੈਂ।

ਅੰਤਿ ਸੰਗਿ ਕਾਹੂ ਨਹੀ ਦੀਨਾ; ਬਿਰਥਾ ਆਪੁ ਬੰਧਾਇਆ ॥੧॥

ਅੰਤਿ=ਦੇਹ ਤਿਆਗਣ ਸਮੇਂ ਕਾਹੂ=ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਸੰਗਿ=ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੀਨਾ=ਦੇਣਾ, ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਬਿਰਥਾ=ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੰਧਾਇਆ=ਬੰਧਾਅ ਲਿਆ ਹੈ। ਬੰਨਣਾ ਰੱਸੇ ਸੰਗਲ ਆਦਿ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਰੱਸੀ, ਸੰਕਲਪ ਰੂਪ ਸੰਗਲ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੰਧਾਇਮਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਇਆ ਜਾਲੁ ਪਸਾਰਿਆ ਭੀਤਰਿ ਚੋਗ ਬਣਾਇ ॥
ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਪੰਖੀ ਫਾਸਿਆ ਨਿਕਸੁ ਨ ਪਾਏ ਮਾਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦]

੨. ਮਾਇਆ ਕਾਰਣਿ ਕਰੈ ਉਪਾਉ ॥ ਕਬਹਿ ਨ ਘਾਲੈ ਸੀਧਾ ਪਾਉ ॥
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੧]

੩. ਬਹੁ ਪਰਪੰਚ ਕਰਿ ਪਰ ਧਨੁ ਲਿਆਵੈ ॥
ਸੁਤ ਦਾਰਾ ਪਹਿ ਆਨਿ ਲੁਟਾਵੈ ॥੧॥
ਮਨ ਮੇਰੇ ਭੂਲੇ ਕਪਟੁ ਨ ਕੀਜੈ ॥
ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਪਹਿ ਲੀਜੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੬]

ਨਾ ਹਰਿ ਭਜਿਓ ਨ ਗੁਰ ਜਨੁ ਸੇਵਿਓ; ਨਹ ਉਪਜਿਓ ਕਛੁ ਗਿਆਨਾ ॥

ਹੇ ਜੀਵ ! ਤੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਜਿਓ=ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰ ਜਨੁ= ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਿਓ=ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਨਾ ਹੀ ਕੁਛ ਗਿਆਨ ਉਪਜਿਓ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਸੀ।

ਘਟ ਹੀ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਤੇਰੈ; ਤੈ ਖੋਜਤ ਉਦਿਆਨਾ ॥੨॥

ਹੇ ਜੀਵ ! ਤੇਰੇ ਘਟ=ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਮਾਹਿ=ਵਿੱਚ ਹੀ (ਨਿਰ+ਅੰਜਨੁ) ਅੰਜਨ=ਸੁਰਮਾ ਨਿਰ=ਰਹਿਤ ਭਾਵ ਸੁਧ ਸਰੂਪ [ਕਾਲਖ ਰਹਿਤ] ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਤੂੰ ਗਲਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਦਿਆਨਾ=ਉਜਾੜ, ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖੋਜਤ=ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਭ ਕਿਛੁ ਘਰ ਮਹਿ ਬਾਹਰਿ ਨਾਹੀ ॥ ਬਾਹਰਿ ਟੋਲੈ ਸੋ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਹੀ ॥
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੨]

੨. ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਘਰ ਹੀ ਮਾਹਿ ਹੈ ਵਡਭਾਗੀ ਲੀਤਾ। [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ, ਅੰਗ ੯੫੫]

੩. ਫਰੀਦਾ ਜੰਗਲੁ ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਭਵਹਿ ਵਣਿ ਕੰਡਾ ਮੋੜੇਹਿ ॥
ਵਸੀ ਰਬੁ ਹਿਆਲੀਐ ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਢੂਢੇਹਿ ॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੮]

੪. ਕਾਹੇ ਰੇ ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ ॥ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ ਤੋਹੀ ਸੰਗਿ ਸਮਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੮੪]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਰਸਤੇ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਹੁਤੁ ਜਨਮ ਭਰਮਤ ਤੈ ਹਾਰਿਓ; ਅਸਥਿਰ ਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ ॥

ਬਹੁਤੁ ਜਨਮ=ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮਣ ਕਰਦਿਆਂ ਤੈ=ਤੂੰ ਹਾਰਿਓ=ਥੱਕ ਗਿਆ ਹੈਂ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੇਤੇ ਰੁਖ ਬਿਰਖ ਹਮ ਚੀਨੇ ਕੇਤੇ ਪਸੂ ਉਪਾਏ ॥
ਕੇਤੇ ਨਾਗ ਕੁਲੀ ਮਹਿ ਆਏ ਕੇਤੇ ਪੰਖ ਉਡਾਏ ॥੨॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫੬]

ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਪਾਇ ਪਦ ਹਰਿ ਭਜੁ; ਨਾਨਕ ਬਾਤ ਬਤਾਈ ॥੩॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਬਾਤ=ਸਿਖਿਆ ਬਤਾਈ=ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇਹੀ ਦੀ ਪਦ=ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪਾ ਕਰਕੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਜੁ=ਭਜਨ-ਸਿਮਰਨ ਕਰ। **ਵਾ**: ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਪਦ=ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭਜਨਾਂ ਕਰ ॥੩॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਬਹੁਰਿ ਨਹ ਪਾਵੈ ਕਛੂ ਉਪਾਉ ਮੁਕਤਿ ਕਾ ਕਰੁ ਰੇ ॥
ਨਾਨਕ ਕਹਤ ਗਾਇ ਕਰੁਨਾ ਮੈ ਭਵ ਸਾਗਰ ਕੈ ਪਾਰਿ ਉਤਰੁ ਰੇ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯. ਅੰਗ ੨੨੦]

੨. ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ ॥
ਅਵਰਿ ਕਾਜ ਤੇਰੈ ਕਿਤੈ ਨ ਕਾਮ ॥ ਮਿਲੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ॥੧॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨]

੩. ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਭਗਤਿ ਕਮਾਈ ॥ ਤਬ ਇਹ ਮਾਨਸ ਦੇਹੀ ਪਾਈ ॥
ਇਸ ਦੇਹੀ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਦੇਵ ॥ ਸੋ ਦੇਹੀ ਭਜੁ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵ ॥੧॥
ਭਜਹੁ ਗੋੁਬਿੰਦ ਭੂਲਿ ਮਤ ਜਾਹੁ ॥ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਕਾ ਏਹੀ ਲਾਹੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੯]

ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਭਜਨ-ਸਿਮਰਨ, ਸੇਵਾ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸਫਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੭੧ [ਅੰਗ ੬੩੩]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਜੋ ਨਰੁ ਦੁਖ ਮੈ ਦੁਖੁ ਨਹੀ ਮਾਨੈ ॥ ਸੁਖ ਸਨੇਹੁ ਅਰੁ ਭੈ ਨਹੀ ਜਾ ਕੈ ਕੰਚਨ ਮਾਟੀ ਮਾਨੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਨਹ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹ ਉਸਤਤਿ ਜਾ ਕੈ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਆਰਉ ਨਾਹਿ ਮਾਨ ਅਪਮਾਨਾ ॥੧॥ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਸਗਲ ਤਿਆਗੈ ਜਗ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਰਾਸਾ ॥ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਜਿਹ ਪਰਸੈ ਨਾਹਨਿ ਤਿਹ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਵਾਸਾ ॥੨॥ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਜਿਹ ਨਰ ਕਉ ਕੀਨੀ ਤਿਹ ਇਹ ਜੁਗਤਿ ਪਛਾਨੀ ॥ ਨਾਨਕ ਲੀਨ ਭਇਓ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਉ ਜਿਉ ਪਾਨੀ ਸੰਗਿ ਪਾਨੀ ॥੩॥੧੧॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਗ ੬੩੩ ’ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਲਕਸ਼ਣ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਹਿਚਾਨ ਕਰਵਾਈ ਹੈ।

ਜੋ ਨਰੁ; ਦੁਖ ਮੈ ਦੁਖੁ ਨਹੀ ਮਾਨੈ ॥

ਜੋ=ਜਿਹੜਾ ਨਰੁ=ਪੁਰਸ਼ ਕਿਸੇ ਦੁਖ ਦਾ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਥਵਾ ਦੁਖ ਵਿੱਚ ਦੁਖ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿੱਚ ਸਮ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਐਸੇ ਲਖਸ਼ਣਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਐਸੇ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਤਤਿਕਸ਼ਾ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁਖ ਸਨੇਹੁ ਅਰੁ ਭੈ ਨਹੀ ਜਾ ਕੈ; ਕੰਚਨ ਮਾਟੀ ਮਾਨੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੁਖ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦਾ ਸਨੇਹੁ=ਪਿਆਰ ਨਹੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਆਦਿ ਦਾ ਭੈ=ਡਰ ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਮਾਨੈ=ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸੋਨੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਦੁਖ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਦਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਖ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਕਲਪੇਗਾ, ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਏਗਾ। ਸੁਖ ਵਿੱਚ ਹੰਕਾਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੰਨੇਗਾ ਸੋ ਐਸੀ ਬਿਰਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਮੇਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਮ ਗੁਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਮੁਕੰਮਲ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਗੁਣ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਗੁਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਣ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਦੂਸਰੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਪਰੀਤ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ ਅਉਗਣ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਮੇਲ ਭੀ ਤੁਰੰਤ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ਗੁਣਹ ਕੇਰੀ ਛੋਡਿ ਅਵਗਣ ਚਲੀਐ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੬੬]

੨. **ਮਿਲਿਐ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੈ ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਜੇ ਹੋਇ ॥**
ਅੰਤਰ ਆਤਮੈ ਜੋ ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਕਹੀਐ ਸੋਇ ॥੩॥ [ਅੰਗ ੭੯੧]

੩. **ਆਸਾ, ਇਸਟ, ਉਪਾਸਨਾ, ਖਾਨ, ਪਾਨ, ਪਹਿਰਾਨ ॥**
ਤੁਲਸੀ ਜਾ ਕੇ ਖਟ ਮਿਲੇ ਸੋਈ ਮਿਲਿਆ ਜਾਨ ॥ [ਤੁਲਸੀ ਜੀ]

ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਗੁਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਮਤਾ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਉਹ ਗੁਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਵਾ-ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਵਾ-ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦੇ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਭਾਵ ਕਦੇ ਭੀ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤੇ ਜੀਵਨ

ਮੁਕਤ ਪੁਰਖ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਜੈਸਾ ਕਿ ਖੁਸ਼ੀ ਗਮੀ, ਦੁਖ ਸੁਖ, ਭੁੱਖ ਪਿਆਸ, ਗਰੀਬੀ, ਅਮੀਰੀ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ, ਪੁੰਨੀ ਪਾਪੀ, ਵੈਰੀ ਮਿਤ੍ਰ, ਆਪਣਾ ਬਿਗਾਨਾ ਸਭ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਮਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ।

ਇਹ ਗੁਣ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੁਣ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਫਿਰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਹਰਖ ਸੋਗ ਦੁਹਹੂੰ ਤੇ ਮੁਕਤੇ ॥ ਸਦਾ ਅਲਿਪਤੁ ਜੋਗ ਅਰੁ ਜੁਗਤੇ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੧]

੨. ਹਰਖ ਸੋਗ ਪਰਸੈ ਜਿਹ ਨਾਹਨਿ ਸੋ ਮੂਰਤਿ ਹੈ ਦੇਵਾ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੨੨੦]

੩. ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਆਗਿਆ ਆਤਮ ਹਿਤਾਵੈ ॥ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਸੋਊ ਕਹਾਵੈ ॥
ਤੈਸਾ ਹਰਖੁ ਤੈਸਾ ਉਸ ਸੋਗੁ ॥ ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਤਹ ਨਹੀ ਬਿਓਗੁ ॥
ਤੈਸਾ ਸੁਵਰਨੁ ਤੈਸੀ ਉਸੁ ਮਾਟੀ ॥ ਤੈਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤੈਸੀ ਬਿਖੁ ਖਾਟੀ ॥
ਤੈਸਾ ਮਾਨੁ ਤੈਸਾ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਤੈਸਾ ਰੰਕੁ ਤੈਸਾ ਰਾਜਾਨੁ ॥
ਜੋ ਵਰਤਾਏ ਸਾਈ ਜੁਗਤਿ ॥ ਨਾਨਕ ਓਹੁ ਪੁਰਖੁ ਕਹੀਐ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ॥੭॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੫]

੪. ਹਰਖੁ ਸੋਗੁ ਜਾ ਕੈ ਨਹੀ ਵੈਰੀ ਮੀਤ ਸਮਾਨਿ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕੁ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੈ ਜਾਨਿ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੭]

ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪੜੇ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਨੇਕਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਕਰ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਨਕ ਤਪਦੇ ਤੇਲ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਲੱਤ ਦਾ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਮਹਾਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕੋਮਲ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਮਲ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਸਪਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਹਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਬਿਆਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸੁਖਦੇਵ ਨੂੰ ਇਹ ਜਣਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਪਰਸ਼ਤਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇ ਸੁਖ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਬਲਦੇ ਤੇਲ ਦੀ ਸਪਰਸ਼ਤਾ ਨਾਲ ਸੜਨ ਦਾ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਸਮ ਅਵਸਥਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਦਿਆਲੇ ਦਾ ਉਬਲਦੀ ਦੇਗ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣਾ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਦਾ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰਿਆ ਜਾਣਾ, ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਖੋਪਰੀ ਲੁਹਾਉਣਾ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੰਦ-ਬੰਦ ਕਟਾਉਣਾ, ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰੁ ਦਾ ਜੰਬੂਰਾਂ ਨਾਲ ਮਾਸ ਤੁੜਵਾਉਣਾ, ਭਾਈ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚਰਖੜੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ, ਸਾਹਿਬਜਾਦਿਆਂ ਦਾ ਨੀਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਗੋਡੇ ਗਿੱਟੇ ਘੜਵਾਉਣਾ ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਹ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹ ਉਸਤਤਿ ਜਾ ਕੈ; ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥

ਜਾ ਕੈ=ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦਵੈਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਨਿੰਦਿਆ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਸਤਤਿ=ਬੇਲੋੜੀ ਵਡਿਆਈ, ਨਾ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਲੋਭ, ਨਾ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਮੋਹ, ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਖਿੱਚ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਭਿਮਾਨੁ=ਹੰਕਾਰ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਝੂਠ ਬੋਲੇ ਬਿਨਾਂ ਨਿੰਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਵੀ ਝੂਠ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਥੇ ਹੀ ਜੀਵ ਦੇ ਸਿਰ ਪਾਪ ਦਾ ਭਾਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਨਿੰਦਾ ਵਿੱਚ ਅਣਹੋਏ ਅਉਗਣ ਜਾਂ ਸੁਣੇ ਸੁਣਾਏ ਦੋਸ਼ ਆਰੋਪਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸਤਤਿ ਵਿੱਚ ਅਣਹੋਏ ਗੁਣ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਝੂਠ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਕਬੀਰਾ ਜਹਾ ਗਿਆਨੁ ਤਹ ਧਰਮੁ ਹੈ ਜਹਾ ਝੂਠੁ ਤਹ ਪਾਪੁ ॥
ਜਹਾ ਲੋਭੁ ਤਹ ਕਾਲੁ ਹੈ ਜਹਾ ਖਿਮਾ ਤਹ ਆਪਿ ॥੧੫੫॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੨]

ਉਸਤਤਿ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ।

੨. ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ਜਿਨਿ ਪੂਰੀ ਕਲ ਰਾਖੀ ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੨]

ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਇਹ ਅਨੋਖਾ ਢੰਗ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਬੀਰ ਸਭ ਤੇ ਹਮ ਬੁਰੇ ਹਮ ਤਜਿ ਭਲੋ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥
ਜਿਨਿ ਐਸਾ ਕਰਿ ਬੂਝਿਆ ਮੀਤੁ ਹਮਾਰਾ ਸੋਇ ॥੭॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੪]

੨. ੧. **ਹਉ ਅਪਰਾਧੀ ਗੁਨਹਗਾਰੁ ਹਉ ਬੇਮੁਖ ਮੰਦਾ।**
੨. **ਚੋਰੁ ਯਾਰੁ ਜੁਆਰਿ ਹਉ ਪਰ ਘਰਿ ਜੋਹੰਦਾ।**
੩. **ਨਿੰਦਕੁ ਦੁਸਟੁ ਹਰਾਮਖੋਰੁ ਠਗੁ ਦੇਸ ਠਗੰਦਾ।**
੪. **ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮਦ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰੰਦਾ।**
੫. **ਬਿਸਾਸਘਾਤੀ ਅਕਿਰਤਘਣ ਮੈ ਕੋ ਨਾ ਰਖੰਦਾ।**
੬. **ਸਿਮਰਿ ਮੁਰੀਦਾ ਢਾਢੀਆ ਸਤਿਗੁਰ ਬਖਸੰਦਾ ॥੨੧॥੩੬॥** [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ]

ਆਪਣੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤਿ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਿੰਦਾ ਜਾਂ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਏ ਸਮ ਜਾ ਕੈ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਫੁਨਿ ਤੈਸਾ ॥੨॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੨੨੦]

੨. ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਦੋਊ ਤਿਆਗੈ ਖੋਜੈ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਨਾ ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਖੇਲੁ ਕਠਨੁ ਹੈ ਕਿਨਹੂੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਨਾ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੨੧੯]

ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਆਰਉ; ਨਾਹਿ ਮਾਨ ਅਪਮਾਨਾ ॥੧॥

ਜੋ ਹਰਖ=ਖੁਸ਼ੀ ਸੋਗ=ਗਮੀ ਤੋਂ ਨਿਆਰਉ=ਨਿਰਾਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਾਨ=ਪ੍ਰਭਤਾ, ਸਤਿਕਾਰ, ਅਪਮਾਨਾ=ਨਿਰਾਦਰ, ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਖ ਅਨੰਤ ਸੋਗ ਨਹੀ ਬੀਆ ॥ ਸੋ ਘਰੁ ਗੁਰਿ ਨਾਨਕ ਕਉ ਦੀਆ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੬]

ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਜੀ ਦੀ—

ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰਖ ਸੋਗ ਵਿੱਚ ਸਮ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਉਂ ਨਿਰਲੇਪ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਮਲ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਰਗਾਈ ਨੈ ਸਾਣੇ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੮]

੨. ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਅਲਿਪਤੋ ਵਰਤੈ ਤਿਉ ਵਿਚੇ ਗਿਰਹ ਉਦਾਸੁ॥

[ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੪੯]

ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਮ ਲੋਕ ਅਣਜਾਣ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮ ਅਵਸਥਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਦੇ ਘਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਆਉਣਾ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਨੇ ਬੇਹੱਦ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਅਨੰਤ ਸਮੱਗ੍ਰੀ [ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਛਕਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ] ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਤੁਰੇ। ਗਹਿਣੇ ਵਸਤਰ ਪਕਵਾਨ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਦਿਖਾਈ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮਿਰਤਕ ਸਮੱਗ੍ਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮਿਰਤਕ ਸਮੱਗ੍ਰੀ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਹੈ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ "ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕ ਨਿਸਚਿਤ ਸਮਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਮਰਿਆਦਾ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਤੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਖੁਦ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ।" ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਪਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਨਿਸਚਿਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਘਰ ਆਏ, ਉਸੇ ਰਾਤ ਅਚਾਨਕ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਸੂਲ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਮਿਰਤਕ ਕਾਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ। ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਦੀ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ? ਜੇ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੰਬੀ ਆਯੂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗੀ ? ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਗੱਲਾਂ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਗੁਰਸਿਖ ਨੂੰ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਅਵਸਥਾ ਅਤੇ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ! ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਤੇ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ।"

ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਸਗਲ ਤਿਆਗੈ; ਜਗ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਰਾਸਾ॥

ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਨੂੰ ਆਸਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਨਸਾ ਨਾਮ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸਗਲ=ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਜਗ ਤੇ=ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸਾ=ਉਪਰਾਮ ਭਾਵ ਬੈਰਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇ।

ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਜਿਹ ਪਰਸੈ ਨਾਹਨਿ; ਤਿਹ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਵਾਸਾ ॥੨॥

ਜਿਸਨੂੰ ਕਾਮੁ=ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਨਖਿਧ ਵਾਸ਼ਨਾ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧੁ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਤੀਖਣ (ਤਮੋਗੁਣ) ਬਿਰਤੀ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ ਪਰਸੈ=ਸਪਰਸ਼ ਨਾਹਿਨ=ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਿਹ=ਤਿਸ ਦੇ ਘਟਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮੁ=ਵਿਆਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਿਵਾਸਾ=ਵਸਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਜਿਹ ਨਰ ਕਉ ਕੀਨੀ; ਤਿਹ ਇਹ ਜੁਗਤਿ ਪਛਾਨੀ॥

ਜਿਸ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸਨੇ ਇਹ ਉਪਰ ਦੱਸੀ ਜੁਗਤੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਜੁਗਤੀ ਦੁਆਰਾ :—

ਨਾਨਕ ਲੀਨ ਭਇਓ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਉ ਜਿਉ; ਪਾਨੀ ਸੰਗਿ ਪਾਨੀ ॥੩॥੧੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਵਾ-ਸਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵਾਲਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਗੋ=ਬੇਦਾਂ ਕਰਕੇ ਬਿੰਦ=ਜਾਨਣੇ ਯੋਗ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩॥੧੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ ॥ ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੮]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੭੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੩੫]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ਤਿਤੁਕੀ ॥ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਬੰਧਨੀ ਭਾਈ ਕਰਮ ਧਰਮ ਬੰਧਕਾਰੀ ॥ ਪਾਪਿ ਪੁੰਨਿ ਜਗੁ ਜਾਇਆ ਭਾਈ ਬਿਨਸੈ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰੀ ॥ ਇਹ ਮਾਇਆ ਜਗਿ ਮੋਹਣੀ ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਭੇ ਵੇਕਾਰੀ ॥੧॥ ਸੁਣਿ ਪੰਡਿਤ ਕਰਮਾ ਕਾਰੀ ॥ ਜਿਤੁ ਕਰਮੁ ਸੁਖੁ ਊਪਜੈ ਭਾਈ ਸੁ ਆਤਮ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੀ ॥ਰਹਾਉ॥ ਸਾਸਤੁ ਬੇਦੁ ਬਕੈ ਖੜੋ ਭਾਈ ਕਰਮ ਕਰਹੁ ਸੰਸਾਰੀ ॥ ਪਾਖੰਡਿ ਮੈਲੁ ਨ ਚੂਕਈ ਭਾਈ ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਵਿਕਾਰੀ ॥ ਇਨ ਬਿਧਿ ਡੂਬੀ ਮਾਕੁਰੀ ਭਾਈ ਊਂਡੀ ਸਿਰ ਕੈ ਭਾਰੀ ॥੨॥ ਦੁਰਮਤਿ ਘਣੀ ਵਿਗੂਤੀ ਭਾਈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਈ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮੁ ਨ ਪਾਈਐ ਭਾਈ ਬਿਨੁ ਨਾਮੈ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਤਾ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਭਾਈ ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ਰਹਾਈ ॥੩॥ ਸਾਚੁ ਸਹਜੁ ਗੁਰ ਤੇ ਊਪਜੈ ਭਾਈ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਾਚਿ ਸਮਾਈ ॥ ਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਸੋ ਬੂਝੈ ਭਾਈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਮਗੁ ਨ ਪਾਈ ॥ ਜਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਕਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵੈ ਭਾਈ ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਬਿਖੁ ਖਾਈ ॥੪॥ ਪੰਡਿਤ ਦਹੀ ਵਿਲੋਈਐ ਭਾਈ ਵਿਚਹੁ ਨਿਕਲੈ ਤਥੁ ॥ ਜਲੁ ਮਥੀਐ ਜਲੁ ਦੇਖੀਐ ਭਾਈ ਇਹੁ ਜਗੁ ਏਹਾ ਵਥੁ ॥ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਭਰਮਿ ਵਿਗੂਚੀਐ ਭਾਈ ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇਉ ਅਲਖੁ ॥੫॥ ਇਹੁ ਜਗੁ ਤਾਗੋ ਸੂਤ ਕੋ ਭਾਈ ਦਹ ਦਿਸ ਬਾਧੋ ਮਾਇ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਗਾਠਿ ਨ ਛੂਟਈ ਭਾਈ ਥਾਕੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥ ਇਹੁ ਜਗੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ਭਾਈ ਕਹਣਾ ਕਿਛੂ ਨ ਜਾਇ ॥੬॥ ਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਭਉ ਮਨਿ ਵਸੈ ਭਾਈ ਭੈ ਮਰਣਾ ਸਚੁ ਲੇਖੁ ॥ ਮਜਨੁ ਦਾਨੁ ਚੰਗਿਆਈਆ ਭਾਈ ਦਰਗਹ ਨਾਮੁ ਵਿਸੇਖੁ ॥ ਗੁਰੁ ਅੰਕਸੁ ਜਿਨਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਭਾਈ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਚੂਕਾ ਭੇਖੁ ॥੭॥ ਇਹੁ ਤਨੁ ਹਾਟੁ ਸਰਾਫ ਕੋ ਭਾਈ ਵਖਰੁ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰੁ ॥ ਇਹੁ ਵਖਰੁ ਵਾਪਾਰੀ ਸੋ ਦ੍ਰਿੜੈ ਭਾਈ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਧਨੁ ਵਾਪਾਰੀ ਨਾਨਕਾ ਭਾਈ ਮੇਲਿ ਕਰੇ ਵਾਪਾਰੁ ॥੮॥੨॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ਤਿਤੁਕੀ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤਿਤੁਕੀ=ਇਕ ਪਦ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਹੋਣ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿਤੁਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਬੰਧਨੀ ਭਾਈ; ਕਰਮ ਧਰਮ ਬੰਧਕਾਰੀ ॥

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ 'ਭਾਈ' ਸੰਬੋਧਨ ਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਹੇ ਭਾਈ ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ! ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਸਾ=ਇੱਛਾ, ਮਨਸਾ=ਬੁੱਧੀ ਭਾਵ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਜੋ ਕਲਪਨਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਅਥਵਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਸਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮਨਸਾ=ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਇੱਛਾ ਜੀਵ ਨੂੰ ਬੰਧਨੀ=ਬੰਨ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਬੰਧਕਾਰੀ=ਬੰਨ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਏ ਹੋਏ ਖਤਰਨਾਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਸਿੱਖਾ ! ਜੋ ਚੀਜ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨਾਲ ਹਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ। ਆਸਾ, ਮਨਸਾ ਸਾਰੇ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਹਨ।

ਪਾਪਿ ਪੁੰਨਿ ਜਗੁ ਜਾਇਆ ਭਾਈ; ਬਿਨਸੈ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰੀ ॥

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਚਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਦਾ ਨਾਮ ਪਾਪ ਤੇ ਦੂਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਪੁੰਨ ਹੈ। ਪਾਪ ਦੁਸ਼ਤ ਕਰਮ ਭਾਵ ਬੇਦ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਉਲਟ ਨੀਚ ਕਰਮ, ਪੁੰਨ

ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਭਾਵ ਬੇਦ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਪੁੰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਕੋਲ ਦੇਹਾਂ ਹਨ, ਕੀੜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਥੀ ਤੱਕ, ਜੀਵ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੱਕ, ਚਉਰਾਸੀਹ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋ ਦੇਹਾਂ ਹਨ ਇਹ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦਾ ਸੰਮਿਲਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਫਰਕ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਪੁੰਨ ਨਯੂਨ [ਘੱਟ] ਤੇ ਪਾਪ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਪਾਪ ਨਿਯੂਨ ਤੇ ਪੁੰਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੇਵ ਦੇਹੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਤਨਾ ਭੇਦ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਪੁੰਨ ਅਧਿਕ ਤੇ ਪਾਪ ਘੱਟ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਫਲ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਖ ਪਾਪ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਦੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਨੇ ਜਗ=ਜੀਵ-ਜਾਇਆ=ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸਭ ਜੀਵ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰੀ=ਭੁਲਾ ਕੇ ਉਮਰ ਨੂੰ ਬਿਨਸੈ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਦੁਇ ਭਾਈ॥ ਦੁਹੀ ਮਿਲਿ ਕੈ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ॥

[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੬]

ਇਹ ਮਾਇਆ ਜਗਿ ਮੋਹਣੀ ਭਾਈ; ਕਰਮ ਸਭੇ ਵੇਕਾਰੀ ॥੧॥

ਜਗਿ=ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਦੇ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੀਵ ਵਿਕਾਰ ਰੂਪ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਇਆ ਐਸੀ ਮੋਹਨੀ ਭਾਈ॥ ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਤੇਤੇ ਡਹਕਾਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਭੈਰਉ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੧੧੬੦]

ਸੁਣਿ ਪੰਡਿਤ; ਕਰਮਾ ਕਾਰੀ ॥

ਹੁਣ ਕਰਮ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਜਿਸਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵਿੱਚ ਫਸਾਇਆ ਉਸਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰੀ=ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਡਤ! ਤੂੰ ਸੁਣਨਾ ਕਰ! ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰੀ=ਔਸ਼ਧੀ ਰੂਪ ਜੋ ਕਰਮ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਕਰ।

ਜਿਤੁ ਕਰਮੁ ਸੁਖੁ ਊਪਜੈ ਭਾਈ; ਸੁ ਆਤਮ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੀ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੁਖ ਊਪਜੈ=ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੁ=ਉਸ ਆਤਮਾ ਦੇ ਤੱਤ ਸਿਧਾਂਤ, ਵਿਚਾਰ ਰੂਪ ਕਰਮ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਕਰ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਾਸਤੁ ਬੇਦੁ ਬਕੈ ਖੜੋ ਭਾਈ; ਕਰਮ ਕਰਹੁ ਸੰਸਾਰੀ ॥

ਹੇ ਭਾਈ, ਜਗਿਆਸੂ! ਤੂੰ ਖੜੋ=ਖੜ੍ਹ ਕਰਕੇ ਅਥਵਾ ਟਿਕ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰਾਂ ਤੇ ਬੇਦਾਂ ਨੂੰ ਬਕੈ=ਉਚਾਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਕਰਮ ਸੰਸਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰੀ (ਸੰਸ+ਅਰੀ) ਸੰਸ=ਸੰਸਿਆਂ ਦਾ ਅਰੀ=ਦੁਸ਼ਮਣ ਸੰਸਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਗਿਆਨ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਰਮ ਕਰ।

ਪਾਖੰਡਿ ਮੈਲੁ ਨ ਚੂਕਈ ਭਾਈ; ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਵਿਕਾਰੀ ॥

ਪਖੰਡ ਕਰਮ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਪਾਖੰਡਿ ਦਿਖਾਵਾ ਰੂਪ ਕਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰਾਗ ਦਵੈਸ਼ ਰੂਪ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਖੰਡ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਇਨ ਬਿਧਿ ਡੂਬੀ ਮਾਕੁਰੀ ਭਾਈ; ਊਂਡੀ ਸਿਰ ਕੈ ਭਾਰੀ ॥੨॥

ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਡੁੱਬ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਾਕੁਰੀ=ਮੱਕੜੀ ਧਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਜਾਲੇ ਪਸਾਰ ਕੇ ਉਡਦੀ ਹੈ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਊਂਡੀ=ਉੱਡ ਕੇ ਸਿਰ ਕੈ ਭਾਰੀ= ਸਿਰ ਦੇ ਭਾਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਧਾਨਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਮੱਕੜੀ ਸਕਾਮ ਕਰਮਾ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਥੋਂ ਸਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗ ਕੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਵਧ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਮਾਤਾ ਦੇ ਉਦਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਦੁਰਮਤਿ ਘਣੀ ਵਿਗੂਤੀ ਭਾਈ; ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਈ ॥

ਹੇ ਭਾਈ, ਜਗਿਆਸੂ ! ਦੁਰਮਤਿ=ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਕਰਕੇ ਘਣੀ=ਬਹੁਤੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਗੂਤੀ=ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੈ ਭਾਇ=ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਅ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਖੁਆਈ=ਭੁਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮੁ ਨ ਪਾਈਐ ਭਾਈ; ਬਿਨੁ ਨਾਮੈ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਈ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ; ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਰਮ ਨ ਜਾਈ=ਜਾਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਤਾ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਭਾਈ; ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ਰਹਾਈ ॥੩॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂਗਾ। ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਧੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸ਼ੁਧ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਾਮ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ ॥੩॥

ਸਾਚੁ ਸਹਜੁ ਗੁਰ ਤੇ ਊਪਜੈ ਭਾਈ; ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਾਚਿ ਸਮਾਈ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਸਾਚੁ=ਸੱਚਾ ਸਹਜੁ=ਗਿਆਨ, ਊਪਜੈ=ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਨਿਰਮਲ=ਸ਼ੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ=ਅਭੇਦਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਸੋ ਬੂਝੈ ਭਾਈ; ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਮਗੁ ਨ ਪਾਈ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੂਝੈ=ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮਗੁ=ਮਾਰਗ ਨ=ਨਹੀਂ ਪਾਈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ।

ਜਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਕਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵੈ ਭਾਈ;
ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਬਿਖੁ ਖਾਈ ॥੪॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਲਾਲਚ ਹੈ ਉਹ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਕੂੜੁ=ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਰੂਪ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਕ ਕੌੜੀ, ਇਕ ਮਿੱਠੀ, ਝੂਠ ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਕ੍ਰੋਧ ਕੌੜੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਦੋਨੋਂ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਨੇ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੪॥

ਪੰਡਿਤ ਦਹੀ ਵਿਲੋਈਐ ਭਾਈ; ਵਿਚਹੁ ਨਿਕਲੈ ਤਥੁ ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਜੇਕਰ ਦਹੀਂ ਨੂੰ ਵਿਲੋਈਐ=ਰਿੜਕੀਏ ਤਾਂ ਵਿਚਹੁ=ਵਿਚੋਂ ਤਥੁ=ਮੱਖਣ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੰਡਿਤ=ਵਿਦਵਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਜਲੁ ਮਥੀਐ ਜਲੁ ਦੇਖੀਐ ਭਾਈ; ਇਹੁ ਜਗੁ ਏਹਾ ਵਥੁ ॥

ਜੇਕਰ ਜਲੁ=ਪਾਣੀ ਮਥੀਐ=ਰਿੜਕੀਏ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਰਿੜਕਣ ਤੋਂ ਭੀ ਪਾਣੀ ਹੀ ਨਜਰ ਆਵੇਗਾ, ਮੱਖਣ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੇ ਪੰਡਤ! ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਅਥਵਾ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਦਹੀਂ ਨੂੰ ਰਿੜਕੀਏ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਮੱਖਣ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਜਲ ਨੂੰ ਮਥੀਐ=ਰਿੜਕੀਏ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖ ਰੂਪ ਜਲ ਹੀ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੁ ਜਗੁ=ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਏਹਾ=ਇਸ ਜਲ ਰੂਪ ਵਥੁ=ਵਸਤੂ ਦੀ ਨਿਆਈ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਖਣ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਭਰਮਿ ਵਿਗੂਚੀਐ ਭਾਈ; ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇਉ ਅਲਖੁ ॥੫॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ! ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੋ ਅਲਖੁ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਲਖਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਉਹ ਦੇਉ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਿੱਚ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਜੀਵ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਵਿਗੁਚੀਐ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ ਅਥਵਾ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੫॥

ਇਹੁ ਜਗੁ ਤਾਗੋ ਸੂਤ ਕੋ ਭਾਈ; ਦਹ ਦਿਸ ਬਾਧੋ ਮਾਇ ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖ! ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸੂਤ ਦੇ ਕੱਚੇ ਧਾਗੇ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਦਸੋਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ, ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ, ਈਸਾਨ, ਨੈਰਤ, ਅਗਨ, ਵਾਯਵੀ, ਪਤਾਲ, ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਕੱਚੇ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਕੱਚਾ ਧਾਗਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਟੁੱਟਦੇ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ।

ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਗਾਠਿ ਨ ਛੂਟਈ ਭਾਈ; ਥਾਕੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥

ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਊਚ-ਨੀਚ, ਵਰਨ-ਆਸ਼ਰਮ ਆਦਿ ਦੀ ਗਾਠਿ=ਗੰਢ ਨਹੀਂ ਛੂਟਈ=ਛੁਟਦੀ ਕਮਾਇ=ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾਇ=ਕਮਾ ਕੇ ਥਾਕੇ=ਥੱਕ ਗਏ ਹਨ।

ਇਹੁ ਜਗੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ਭਾਈ; ਕਹਣਾ ਕਿਛੂ ਨ ਜਾਇ ॥੬॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਭਰਮ ਦਾ ਭੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਲੀਲ੍ਹਾ ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ ਹੈ। ਕੀ ਕਹੀਏ? ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ॥੬॥

ਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਭਉ ਮਨਿ ਵਸੈ ਭਾਈ; ਭੈ ਮਰਣਾ ਸਚੁ ਲੇਖੁ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਉ=ਡਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸੈ=ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਲੇਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭੈ=ਡਰ ਧਾਰ ਕੇ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰੇ ਭਾਵ ਹੰਗਤਾ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ।

ਮਜਨੁ ਦਾਨੁ ਚੰਗਿਆਈਆ ਭਾਈ; ਦਰਗਹ ਨਾਮੁ ਵਿਸੇਖੁ ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਚਾਹੇ ਕਿਤਨੇ ਭੀ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਮਜਨੁ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਵੇ ਕਿਤਨੇ ਭੀ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਕਰੇ ਤੇ ਲੋਕ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਤਨੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਭੀ ਕਰ ਲਵੇ ਪਰ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਿਸੇਖੁ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਜਪ ਤਪ ਜੇਤੇ ਸਭ ਊਪਰਿ ਨਾਮੁ ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸਨਾ ਜੋ ਜਪੈ ਤਿਸੁ ਪੂਰਨ ਕਾਮੁ ॥੩॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੧]

ਗੁਰੁ ਅੰਕਸੁ ਜਿਨਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਭਾਈ; ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਚੂਕਾ ਭੇਖੁ ॥੭॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ=ਦ੍ਰਿੜਾਉਣੇ ਰੂਪ ਅੰਕਸੁ=ਕੁੰਡਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਅਥਵਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਕੁੰਡਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਰੂਪ ਹਾਥੀ ਵਸੀਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਵਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭੇਖ ਧਾਰਨਾ ਚੂਕਾ=ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਭੇਖਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ **ਅਥਵਾ** ਜੂਨਾਂ ਰੂਪੀ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਚੂਕਾ=ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਹੁ ਤਨੁ ਹਾਟੁ ਸਰਾਫ ਕੋ; ਭਾਈ ਵਖਰੁ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰੁ ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਇਹ ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਤਨੁ=ਸਰੀਰ ਹੈ ਇਹੀ ਸ਼ਰਾਫ ਦੀ ਹੱਟੀ ਹੈ ਤਿਸ ਹੱਟ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅਪਾਰੁ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਖਰੁ=ਸਉਦਾ ਹੈ।

ਇਹੁ ਵਖਰੁ ਵਾਪਾਰੀ ਸੋ ਦ੍ਰਿੜੈ ਭਾਈ; ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰੁ ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਇਸ ਨਾਮ ਰੂਪ ਵਖਰੁ=ਸੌਦੇ ਨੂੰ ਉਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਵਪਾਰੀ ਦ੍ਰਿੜੈ=ਪੱਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਧਨੁ ਵਾਪਾਰੀ ਨਾਨਕਾ ਭਾਈ; ਮੇਲਿ ਕਰੇ ਵਾਪਾਰੁ ॥੮॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਵਾਪਾਰੀ=ਵਪਾਰ ਦੇ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਧੰਨਤਾ ਜੋਗ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮੇਲਿ=ਮੇਲਣ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਣੀਦਾ ਤੈਸੋ ਹੀ ਮੈ ਡੀਠੁ ॥
ਵਿਛੁੜਿਆ ਮੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਕਾ ਬਸੀਠੁ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੫੭]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੭੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੩੭]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧ ਤਿਤੁਕੀ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਭਗਤਾ ਦੀ ਸਦਾ ਤੂ ਰਖਦਾ ਹਰਿ ਜੀਉ ਧੁਰਿ ਤੂ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ॥ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜਨ ਤੁਧੁ ਰਾਖਿ ਲਏ ਹਰਿ ਜੀਉ ਹਰਣਾਖਸੁ ਮਾਰਿ ਪਚਾਇਆ ॥ ਗੁਰਮੁਖਾ ਨੋ ਪਰਤੀਤਿ ਹੈ ਹਰਿ ਜੀਉ ਮਨਮੁਖ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥੧॥ ਹਰਿ ਜੀ ਏਹ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਭਗਤਾ ਕੀ ਪੈਜ ਰਖੁ ਤੂ ਸੁਆਮੀ ਭਗਤ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥ ਭਗਤਾ ਨੋ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਕਾਲੁ ਨ ਨੇੜੈ ਜਾਈ ॥ ਕੇਵਲ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਨਾਮੇ ਹੀ ਮੁਕਤਿ ਪਾਈ ॥ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਭ ਭਗਤਾ ਚਰਣੀ ਲਾਗੀ ਗੁਰ ਕੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਈ ॥੨॥ ਮਨਮੁਖਾ ਨੋ ਪਰਤੀਤਿ ਨ ਆਵੀ ਅੰਤਰਿ ਲੋਭ ਸੁਆਉ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਿਰਦੈ ਸਬਦੁ ਨ ਭੇਦਿਓ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਨ ਲਾਗਾ ਭਾਉ ॥ ਕੂੜ ਕਪਟ ਪਾਜੁ ਲਹਿ ਜਾਸੀ ਮਨਮੁਖ ਫੀਕਾ ਅਲਾਉ ॥੩॥ ਭਗਤਾ ਵਿਚਿ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਭਗਤੀ ਹੂ ਤੂ ਜਾਤਾ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਸਭ ਲੋਕ ਹੈ ਤੇਰੀ ਤੂ ਏਕੋ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ ॥ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮਨਸਾ ਮਨਹਿ ਸਮਾਣੀ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਛਾਤਾ ॥੪॥ ਅਚਿੰਤ ਕੰਮ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਭ ਤਿਨ ਕੇ ਜਿਨ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਸਦਾ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸਭਿ ਕਾਜ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ ॥ ਓਨਾ ਕੀ ਰੀਸ ਕਰੇ ਸੁ ਵਿਗੁਚੈ ਜਿਨ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹੈ ਰਖਵਾਰਾ ॥੫॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ ਮਨਮੁਖਿ ਭਉਕਿ ਮੁਏ ਬਿਲਲਾਈ ॥ ਆਵਹਿ ਜਾਵਹਿ ਠਉਰ ਨ ਪਾਵਹਿ ਦੁਖ ਮਹਿ ਦੁਖਿ ਸਮਾਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵੈ ਸਹਜੇ ਸਾਚਿ ਸਮਾਈ ॥੬॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਜਨਮੁ ਨ ਛੋਡੈ ਜੇ ਅਨੇਕ ਕਰਮ ਕਰੈ ਅਧਿਕਾਈ ॥ ਵੇਦ ਪੜਹਿ ਤੈ ਵਾਦ ਵਖਾਣਹਿ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਪਤਿ ਗਵਾਈ ॥ ਸਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਚੀ ਜਿਸੁ ਬਾਣੀ ਭਜਿ ਛੂਟਹਿ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥੭॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੇ ਦਰਿ ਸਾਚੇ ਦਰਿ ਸਾਚੈ ਸਚਿਆਰਾ ॥ ਓਨਾ ਦੀ ਸੋਭਾ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਹੋਈ ਕੋਇ ਨ ਮੇਟਣਹਾਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੈ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਿਨ ਹਰਿ ਰਾਖਿਆ ਉਰਿ ਧਾਰਾ ॥੮॥੧॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧ ਤਿਤੁਕੀ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਚਨ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ੬੩੭ ਅੰਗ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਸਬੰਧ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਵਾਸ਼, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਗਲ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚੌਹਾਂ ਮੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਹੈ। ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਹੋਵੇ।

੧=ਅਦੁਤੀ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਭਗਤਾ ਦੀ ਸਦਾ ਤੂ ਰਖਦਾ ਹਰਿ ਜੀਉ; ਧੁਰਿ ਤੂ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ॥

ਭਗਤਾ=ਬਹੁ ਵਚਨ ਵਿੱਚ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਭਗਤ ਇਕ ਵਚਨ ਪਦ ਵਿੱਚ ਭੈ+ਗਤ=ਭੈ ਦਾ ਗਤ=ਨਾਸ ਹੋਣਾ ਇਕ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਪਦਵੀ ਹੈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਗੁਣ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਭਗਤੀ

ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭੈ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਭਗਤ-ਸੇਵਕ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰਾਇਣ, ਉਪਾਸ਼ਕ ਦਾ ਨਾਮ ਭਗਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੩]

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਪੈਜ=ਇੱਜ਼ਤ ਧੁਰਿ=ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :—

ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜਨ ਤੁਧੁ ਰਾਖਿ ਲਏ ਹਰਿ ਜੀਉ; ਹਰਣਾਖਸੁ ਮਾਰਿ ਪਚਾਇਆ ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀਉ ! ਤੁਧੁ=ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜਨ=ਭਗਤ ਨੂੰ ਹਰਨਾਖਸ ਦੇ ਜੁਲਮ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਤੇ ਹਰਨਾਖਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕਰਕੇ ਪਚਾਇਆ=ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਰਣਾਖਸੁ ਲੇ ਨਖਹੁ ਬਿਧਾਸਾ ॥ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰੇ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸਾ ॥੬॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੨੪]

੨. **ਹਰਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਭਗਤ ਉਪਾਇਆ ਪੈਜ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥**
ਹਰਣਾਖਸੁ ਦੁਸਟੁ ਹਰਿ ਮਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਤਰਾਇਆ ॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

੩. **ਹਰਣਾਖਸੁ ਨਖੀ ਬਿਦਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਲੀਆ ਉਬਾਰਿ ॥੪॥**
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੩੩]

੪. **ਪ੍ਰਭ ਥੰਭ ਤੇ ਨਿਕਸੇ ਕੈ ਬਿਸਥਾਰ ॥**
ਹਰਣਾਖਸੁ ਛੇਦਿਓ ਨਖ ਬਿਦਾਰ ॥੪॥
ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਕੋ ਲਖੈ ਨ ਪਾਰ ॥
ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਉਧਾਰੇ ਅਨਿਕ ਬਾਰ ॥੫॥੪॥ [ਬਸੰਤੁ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੯੪]

੫. **ਥੰਮ੍ਹੁ ਪਾੜਿ ਪਰਗਟਿਆ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਅਨਾਦਿ ॥**
ਬੇਮੁਖ ਪਕੜਿ ਪਛਾੜਿਅਨੁ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੨]

ਗੁਰਮੁਖਾ ਨੋ ਪਰਤੀਤਿ ਹੈ ਹਰਿ ਜੀਉ ਮਨਮੁਖ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥੧॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਉਤੇ ਇਹ ਪਰਤੀਤਿ=ਭੋਰਸਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਸਦਾ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋ ਪਰ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਭੁਲਾਇਆ ਹੈ

ਹਰਿ ਜੀ ਏਹ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ।

ਭਗਤਾ ਕੀ ਪੈਜ ਰਖੁ ਤੂ ਸੁਆਮੀ ਭਗਤ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਭਗਤ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਤੂੰ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪੈਜ=ਇਜਤ ਦਾ ਰਖੁ=ਰਖਵਾਲਾ ਬਣਦਾ ਹੈਂ।

ਭਗਤਾ ਨੋ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਕਾਲੁ ਨ ਨੇੜੈ ਜਾਈ ॥

ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜਮੁ ਜੋਹਿ=ਦੇਖ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਾਕੈ=ਸਕਦਾ ਬਲਕਿ ਕਾਲ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕੇਵਲ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਨਾਮੇ ਹੀ ਮੁਕਤਿ ਪਾਈ ॥

ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਮਨਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਵਾਸਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਮੁਕਤਿ=ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ ਪਦਵੀ ਪਾਈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਭ ਭਗਤਾ ਚਰਣੀ ਲਾਗੀ ਗੁਰ ਕੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਈ ॥੨॥

ਸਹਜਿ=ਸੁਤੇ ਹੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਈ=ਸੁ+ਭਾਈ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਸਭ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਨਮੁਖਾ ਨੋ ਪਰਤੀਤਿ ਨ ਆਵੀ ਅੰਤਰਿ ਲੋਭ ਸੁਆਉ ॥

ਮਨਮੁਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਲੋਭ ਦਾ ਹੀ ਸੁਆਉ=ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਿਰਦੈ ਸਬਦੁ ਨ ਭੇਦਿਓ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਨ ਲਾਗਾ ਭਾਉ ॥

ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ "ਨ ਭੇਦਿਓ"=ਜਾਣਿਆ ਨਹੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਭਾਉ=ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਗਾ ਹੈ।

ਕੂੜ ਕਪਟ ਪਾਜੁ ਲਹਿ ਜਾਸੀ ਮਨਮੁਖ ਫੀਕਾ ਅਲਾਉ ॥੩॥

ਫੀਕਾ=ਕ੍ਰੋਧ ਵਾਲਾ ਬਚਨ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਫਿੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨਮੁਖ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਐਸੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਉ=ਅਲਾਪਦੇ ਭਾਵ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਹੜੇ ਹੋਰ ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਕਪਟ=ਛਲ, ਕੂੜ=ਝੂਠ ਦਾ ਪਾਜੁ=ਪਖੰਡ ਸਾਰਾ ਲਹਿ ਜਾਵੇਗਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਗਤਾ ਵਿਚਿ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਭਗਤੀ ਹੂ ਤੂ ਜਾਤਾ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ! ਤੂੰ ਆਪ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਤੂ=ਤੈਨੂੰ ਜਾਤਾ= ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਸਭ ਲੋਕ ਹੈ ਤੇਰੀ ਤੂ ਏਕੋ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਤੂੰ ਇਕੋ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮਨਸਾ ਮਨਹਿ ਸਮਾਣੀ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਛਾਤਾ ॥੪॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਉਮੈ=ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਮਾਰਿ=ਨਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਸਾ=ਵਾਸ਼ਨਾ ਮਨਹਿ=ਮਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਾਣੀ=ਸਮਾ ਗਈ ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੋ ਗਈ। ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਈ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਤਾ=ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਭਾਵ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਖਤਾ ਕਰ ਲਈ।

ਅਚਿੰਤ ਕੰਮ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਭ ਤਿਨ ਕੇ ਜਿਨ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਅਚਿੰਤ=ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪੂਰੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਸਦਾ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸਭਿ ਕਾਜ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ ॥

ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਰਸਾਦਿ=ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਿਆ ਜੋ ਸਭ ਦੇ ਕਾਜ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ= ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਓਨਾ ਕੀ ਰੀਸ ਕਰੇ ਸੁ ਵਿਗੁਚੈ ਜਿਨ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹੈ ਰਖਵਾਰਾ ॥੫॥

ਜਿਨ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਰਖਵਾਰਾ=ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋ ਰੀਸ=ਬਰਾਬਰੀ ਕਰੇ ਸੁ=ਉਹ ਵਿਗੁਚੈ=ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ ਮਨਮੁਖਿ ਭਉਕਿ ਮੁਏ ਬਿਲਲਾਈ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਮਨਮੁਖਿ=ਜੋ ਮਨ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਬਿਲਲਾਈ=ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਉਕਿ=ਭਉਕਦੇ ਹੋਏ ਮੁਏ=ਮਰ ਗਏ ਹਨ।

ਆਵਹਿ ਜਾਵਹਿ ਠਉਰ ਨ ਪਾਵਹਿ ਦੁਖ ਮਹਿ ਦੁਖਿ ਸਮਾਈ ॥

ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਆਵਹਿ—ਜੰਮਦੇ, ਜਾਵਹਿ=ਮਰਦੇ ਠਉਰ=ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਅਥਵਾ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਟਿਕਾਣੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਦੁਖ ਹੀ ਦੁਖ ਵਿਚ ਸਮਾਈ=ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਹੀ ਦੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵੈ ਸਹਜੇ ਸਾਚਿ ਸਮਾਈ ॥੬॥

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਬੁੱਧੀ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਸਾਚਿ=ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਪੀਤੈ ਤਿਖ ਜਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਨ੍ ਪੀਆ ਤਿਨ ਬਹੁੜਿ ਨ ਲਾਗੀ ਆਇ ॥੧॥
[ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੮੩]

੨. ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀ ਅਮਰਾ ਪਦੁ ਹੋਏ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਰਸੁ ਤਾਹਾ ਹੇ ॥੭॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੬]

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਜਨਮੁ ਨ ਛੋਡੈ ਜੇ ਅਨੇਕ ਕਰਮ ਕਰੈ ਅਧਿਕਾਈ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਵੇਂ ਅਧਿਕਾਈ=ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ-੨ ਕਰਮ ਕਰੇ ਤਾਂ ਭੀ ਜੀਵ ਇਸ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਛੁਟੇਗਾ।

ਵੇਦ ਪੜਹਿ ਤੈ ਵਾਦ ਵਖਾਣਹਿ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਪਤਿ ਗਵਾਈ ॥

ਇਕ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਪਾਠਕ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਾਦ=ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਖਾਣਹਿ=ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੀ ਪਤਿ=ਇੱਜਤ ਗਵਾ ਲਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਪੜੇ ਕਾ ਕਿਆ ਗੁਨੁ ਖਰ ਚੰਦਨ ਜਸ ਭਾਰਾ ॥**
ਰਾਮ ਨਾਮ ਕੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ ਕੈਸੇ ਉਤਰਸਿ ਪਾਰਾ ॥੧॥ [ਮਾਰੂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੧੧੦੩]

੨. **ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਭਿ ਸਾਸਤ ਇਨ੍ ਪੜਿਆ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥**
ਏਕੁ ਅਖਰੁ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਪੈ ਤਿਸ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਸੋਈ ॥੩॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੭]

ਸਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਚੀ ਜਿਸੁ ਬਾਣੀ ਭਜਿ ਛੂਟਹਿ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥੭॥

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਭੀ ਸੱਚੀ ਹੈ ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਭੱਜ ਕੇ ਪਵੇ ਤਾਂ ਛੂਟਹਿ=ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੇ ਦਰਿ ਸਾਚੇ ਦਰਿ ਸਾਚੈ ਸਚਿਆਰਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਸਿਆ=ਟਿਕਿਆ ਹੈ ਸੇ=ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਸਤਸੰਗ ਦਰ ਵਿੱਚ ਸੱਚੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸੱਚੇ ਦਰ ਵਿੱਚ ਸਚਿਆਰ ਹੋਏ ਹਨ।

ਓਨਾ ਦੀ ਸੋਭਾ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਹੋਈ ਕੋਇ ਨ ਮੇਟਣਹਾਰਾ ॥

ਓਨਾ ਦੀ ਸੋਭਾ=ਜਸ ਵਡਿਆਈ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਿੰਦਕ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ ਮੇਟਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਹਰਿ ਦਾਸਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ ਸਾ ਹਰਿ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥
ਹਰਿ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਭਾਵਦੀ ਜਨ ਕਾ ਜੈਕਾਰੁ ਕਰਾਈ ॥
[ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੫੨]

ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੈ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਿਨ ਹਰਿ ਰਾਖਿਆ ਉਰਿ ਧਾਰਾ ॥੮॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਬਲਿਹਾਰ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ=ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੭੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੩੯]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਭੁ ਜਗੁ ਜਿਨਹਿ ਉਪਾਇਆ ਭਾਈ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ॥ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਜਿਨਿ ਸਾਜਿਆ ਭਾਈ ਦੇ ਕਰਿ ਅਪਣੀ ਵਥੁ ॥ ਕਿਨਿ ਕਹੀਐ ਕਿਉ ਦੇਖੀਐ ਭਾਈ ਕਰਤਾ ਏਕੁ ਅਕਥੁ ॥ ਗੁਰੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਸਲਾਹੀਐ ਭਾਈ ਜਿਸ ਤੇ ਜਾਪੈ ਤਥੁ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਜਪੀਐ ਹਰਿ ਭਗਵੰਤਾ ॥ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਜਨ ਅਪਨੇ ਦੂਖ ਦਰਦ ਕਾ ਹੰਤਾ ॥ਰਹਾਉ॥ ਜਾ ਕੈ ਘਰਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਭਾਈ ਨਉ ਨਿਧਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ॥ ਤਿਸ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਭਾਈ ਊਚਾ ਅਗਮ ਅਪਾਰ ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਦਾ ਭਾਈ ਨਿਤ ਨਿਤ ਕਰਦਾ ਸਾਰ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟੀਐ ਭਾਈ ਸਬਦਿ ਮਿਲਾਵਣਹਾਰ ॥੨॥ ਸਚੇ ਚਰਣ ਸਰੇਵੀਅਹਿ ਭਾਈ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਹੋਵੈ ਨਾਸੁ ॥ ਮਿਲਿ ਸੰਤ ਸਭਾ ਮਨੁ ਮਾਂਜੀਐ ਭਾਈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ਨਿਵਾਸੁ ॥ ਮਿਟੈ ਅੰਧੇਰਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਭਾਈ ਕਮਲ ਹੋਵੈ ਪਰਗਾਸੁ ॥ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਸੁਖੁ ਊਪਜੈ ਭਾਈ ਸਭਿ ਫਲ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸਿ ॥੩॥ ਮੇਰਾ ਤੇਰਾ ਛੋਡੀਐ ਭਾਈ ਹੋਈਐ ਸਭ ਕੀ ਧੂਰਿ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਸਾਰਿਆ ਭਾਈ ਪੇਖੈ ਸੁਣੈ ਹਜੂਰਿ ॥ ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਵਿਸਰੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਭਾਈ ਤਿਤੁ ਦਿਨਿ ਮਰੀਐ ਝੂਰਿ ॥ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਸਮਰਥੋ ਭਾਈ ਸਰਬ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰਿ ॥੪॥ ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ਭਾਈ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਬਿਨਾਸੁ ॥ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਮੇਲਿ ਲਏ ਭਾਈ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਮਲੁ ਪ੍ਰਗਾਸੀਐ ਭਾਈ ਰਿਦੈ ਹੋਵੈ ਪਰਗਾਸੁ ॥ ਪ੍ਰਗਟੁ ਭਇਆ ਪਰਤਾਪੁ ਪ੍ਰਭ ਭਾਈ ਮਉਲਿਆ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ॥੫॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਸੰਤੋਖਿਆ ਭਾਈ ਅਹਿਨਿਸਿ ਲਾਗਾ ਭਾਉ ॥ ਰਸਨਾ ਰਾਮੁ ਰਵੈ ਸਦਾ ਭਾਈ ਸਾਚਾ ਸਾਦੁ ਸੁਆਉ ॥ ਕਰਨੀ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਜੀਵਿਆ ਭਾਈ ਨਿਹਚਲੁ ਪਾਇਆ ਥਾਉ ॥ ਜਿਸੁ ਪਰਤੀਤਿ ਨ ਆਵਈ ਭਾਈ ਸੋ ਜੀਅੜਾ ਜਲਿ ਜਾਉ ॥੬॥ ਬਹੁ ਗੁਣ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬੈ ਭਾਈ ਹਉ ਤਿਸ ਕੈ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥ ਓਹੁ ਨਿਰਗੁਣੀਆਰੇ ਪਾਲਦਾ ਭਾਈ ਦੇਇ ਨਿਥਾਵੇ ਥਾਉ ॥ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹੇ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਭਾਈ ਗੂੜਾ ਜਾ ਕਾ ਨਾਉ ॥ ਜਿਸੁ ਗੁਰੁ ਸਾਚਾ ਭੇਟੀਐ ਭਾਈ ਪੂਰਾ ਤਿਸੁ ਕਰਮਾਉ ॥੭॥ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਘੜੀ ਨ ਜੀਵੀਐ ਭਾਈ ਸਰਬ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਨ ਵਿਸਰੈ ਭਾਈ ਪੇਖਉ ਸਦਾ ਹਜੂਰਿ ॥ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਇਆ ਭਾਈ ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ਜਿਨਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਲਗੀਆ ਭਾਈ ਸੇ ਨਿਤ ਨਿਤ ਮਰਦੇ ਝੂਰਿ ॥੮॥ ਅੰਚਲਿ ਲਾਇ ਤਰਾਇਆ ਭਾਈ ਭਉਜਲੁ ਦੁਖੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ ਭਾਈ ਕੀਤੋਨੁ ਅੰਗੁ ਅਪਾਰੁ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇਆ ਭਾਈ ਭੋਜਨੁ ਨਾਮ ਅਧਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਸਰਣਾਗਤੀ ਭਾਈ ਜਿ ਕਿਲਬਿਖ ਕਾਟਣਹਾਰੁ ॥੯॥੧॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਮਹਾਂਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਗ ੬੩੯ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਅੱਠ ਪਦਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸਟਪਦੀਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ :—੧ੴ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=੧. ਅਦੁੱਤੀ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਸਭੁ ਜਗੁ ਜਿਨਹਿ ਉਪਾਇਆ ਭਾਈ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਕਾਰਜ ਦੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੈ।

ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਜਿਨਿ ਸਾਜਿਆ ਭਾਈ ਦੇ ਕਰਿ ਅਪਣੀ ਵਥੁ ॥

ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਵਥ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਦੇ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪਿੰਡ=ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾਜਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕਿਨਿ ਕਹੀਐ ਕਿਉ ਦੇਖੀਐ ਭਾਈ ਕਰਤਾ ਏਕੁ ਅਕਥੁ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੋ ਇਕ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਅਕਥੁ=ਕਥਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹੀਐ=ਕਥਨ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇਖੀਐ=ਦੇਖਣਾ ਕਰੀਏ ? ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਅਕਥੈ ਕਾ ਕਿਆ ਕਥੀਐ ਭਾਈ ਚਾਲਉ ਸਦਾ ਰਜਾਈ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੩੫]

ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਗਿਆਸੂ ਵੱਲੋਂ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ :—

ਗੁਰੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਸਲਾਹੀਐ ਭਾਈ ਜਿਸ ਤੇ ਜਾਪੈ ਤਥੁ ॥੧॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰੇ ਗੋ=ਬੇਦਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿੰਦੁ=ਜਾਨਣੇ ਯੋਗ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਲਾਹੀਐ=ਸਲਾਹਣਾ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਤੋਂ ਤਥੁ=ਸਿਧਾਂਤ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜਾਪੈ=ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਮਨ ਜਪੀਐ ਹਰਿ ਭਗਵੰਤਾ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥

ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਜਨ ਅਪਨੇ ਦੂਖ ਦਰਦ ਕਾ ਹੰਤਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਦਾਨ ਵਜੋਂ ਨਾਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਦੁਖ ਅਤੇ ਈਰਖਾ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਹੰਤਾ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਉਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰਹਿਮਤ ਕਰਕੇ ਦਾਨ ਵਜੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਸ ਨੋ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਕਰੇ ਸੋ ਪਾਏ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਮੇਲਾਇਦਾ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੨]

੨. **ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਦੀਓ ਮੈ ਏਹੋ ਆਧਾਰੀ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੧]

੩. **ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਨਾਨਕ ਵਡਿਆਈ ਤੇਰਿਆ ਸੰਤ ਜਨਾ ਰੇਣਾਰੀ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੧੬]

ਜਾ ਕੈ ਘਰਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਭਾਈ ਨਉ ਨਿਧਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ ਅਤੇ ਨਉਂ ਨਿਧੀਆਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਤਿਸ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਭਾਈ ਊਚਾ ਅਗਮ ਅਪਾਰ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਉਹ ਅਪਾਰ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅ+ਗਮ=ਖੌਫ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਊਚਾ ਅਪਾਰ=ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੈ ਪੇਖਿਓ ਰੀ ਊਚਾ ਮੋਹਨੁ ਸਭ ਤੇ ਊਚਾ ॥ [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੩੪]

ਜੀਅ ਜੰਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਦਾ ਭਾਈ ਨਿਤ ਨਿਤ ਕਰਦਾ ਸਾਰ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੰਤ=ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਜੀਅ=ਅਸਥੂਲ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ=ਤਾਈਂ ਪਾਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਤ ਨਿਤ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ-ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਾਰ=ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟੀਐ ਭਾਈ ਸਬਦਿ ਮਿਲਾਵਣਹਾਰ ॥੨॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਪੂਰਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟੀਐ=ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਬਦਿ=ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਸਚੇ ਚਰਣ ਸਰੇਵੀਅਹਿ ਭਾਈ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਹੋਵੈ ਨਾਸੁ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪੰਜ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭਰਮ ਅਤੇ ਸੱਤ ਕਿਸਮ ਦਾ ਡਰ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਿਲਿ ਸੰਤ ਸਭਾ ਮਨੁ ਮਾਂਜੀਐ ਭਾਈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ਨਿਵਾਸੁ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਭਾ=ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਂਜਣਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਿਟੈ ਅੰਧੇਰਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਭਾਈ ਕਮਲ ਹੋਵੈ ਪਰਗਾਸੁ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਤਾਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਰੂਪ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਦੂਸਰਾ ਹਿਰਦਾ ਰੂਪ ਕਮਲ ਪਰਗਾਸੁ=ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਅਨੰਦਦਾਇਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਸੁਖੁ ਊਪਜੈ ਭਾਈ ਸਭਿ ਫਲ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸਿ ॥੩॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨੀ=ਬਚਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਊਪਜੈ=ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਫਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਰਿਆਂ ਫਲਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਤੇਰਾ ਛੋਡੀਐ ਭਾਈ ਹੋਈਐ ਸਭ ਕੀ ਧੂਰਿ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਭਾਵ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਕਿ ਇਹ ਵਸਤੂ ਮੇਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਐਸੀ ਦਵੈਸ਼ ਭਾਵਨਾ ਇਹ ਵਸਤੂ ਤੇਰੀ ਹੈ ਇਹ ਭੀ ਇਕ ਖੋਟਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਮੇਰ ਤੇਰ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰ ਤੇਰ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਹੋਈਏ ਭਾਵ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰੀਏ।

ਘਟਿ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਸਾਰਿਆ ਭਾਈ ਪੇਖੈ ਸੁਣੈ ਹਜੂਰਿ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਘਟਿ ਘਟਿ=ਹਿਰਦੇ-੨ ਵਿੱਚ **ਅਥਵਾ** ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਸਾਰਿਆ= ਵਿਆਪਕ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਹਜੂਰਿ=ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਕਰਤਬਾਂ ਨੂੰ ਪੇਖੈ=ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣੈ=ਸੁਣਦਾ ਹੈ।

ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਵਿਸਰੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਭਾਈ ਤਿਤੁ ਦਿਨਿ ਮਰੀਐ ਝੂਰਿ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਐਸਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਿਤੁ=ਜਿਸ ਦਿਨ ਵਿਸਰੈ=ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਿਨ ਝੂਰਿ-ਝੂਰਿ ਕੇ ਮਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਸਮਰਥੋ ਭਾਈ ਸਰਬ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰਿ ॥੪॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ਭਾਈ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਬਿਨਾਸੁ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥ ਸਾਰੇ ਨਾਮੁ=ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਜਿਸ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਬਿਨਾਸੁ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਮੇਲਿ ਲਏ ਭਾਈ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸੁ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇਕਰ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਮਲੁ ਪ੍ਰਗਾਸੀਐ ਭਾਈ ਰਿਦੈ ਹੋਵੈ ਪਰਗਾਸੁ ॥

ਜਿਸ ਵਕਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਗਾਸੁ=ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਿਰਦਾ ਰੂਪੀ ਕਮਲ ਪਰਗਾਸੀਐ=ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਗਟੁ ਭਇਆ ਪਰਤਾਪੁ ਪ੍ਰਭ ਭਾਈ ਮਉਲਿਆ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ॥੫॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਰਤਾਪੁ=ਤੇਜ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਗਟੁ=ਪਰਤੱਖ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਧਰਤੀ-ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਭੀ ਮਉਲਿਆ= ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਜਿਸਦੀ ਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ ਮਉਲਿਆ=ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਸੰਤੋਖਿਆ ਭਾਈ ਅਹਿਨਿਸਿ ਲਾਗਾ ਭਾਉ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸਨੂੰ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੰਤੋਖਿਆ=ਸੰਤੋਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਭਾਉ=ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਗਿਆ ਹੈ।

ਰਸਨਾ ਰਾਮੁ ਰਵੈ ਸਦਾ ਭਾਈ ਸਾਚਾ ਸਾਦੁ ਸੁਆਉ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੋ ਜੀਵ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਇਕ ਰਸ ਸਦਾ ਹੀ ਰਾਮੁ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਰਵੈ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸਾਚਾ ਸਾਦੁ=ਸੱਚੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਸੁਆਉ=ਲਾਭ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕਰਨੀ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਜੀਵਿਆ ਭਾਈ ਨਿਹਚਲੁ ਪਾਇਆ ਥਾਉ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸਨੇ ਨਿਸਚੇ ਰੂਪੀ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ ਕੀਤਾ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਨਿਹਚਲ ਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਜਿਸੁ ਪਰਤੀਤਿ ਨ ਆਵਈ ਭਾਈ ਸੋ ਜੀਅੜਾ ਜਲਿ ਜਾਉ ॥੬॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸਨੂੰ ਪਰਤੀਤਿ=ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਉਹ ਜੀਅੜਾ=ਜੀਵ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਲਿ ਜਾਉ=ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਭਾਵ ਦੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਦੋਜਕ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਹੈ।

ਬਹੁ ਗੁਣ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬੈ ਭਾਈ ਹਉ ਤਿਸ ਕੈ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬੈ=ਮਾਲਕ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਹਨ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਓਹੁ ਨਿਰਗੁਣੀਆਰੇ ਪਾਲਦਾ ਭਾਈ ਦੇਇ ਨਿਥਾਵੇ ਥਾਉ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਿਰਗੁਣਆਰੇ=ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਪੱਲਾ ਫੜਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹੇ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਭਾਈ ਗੂੜਾ ਜਾ ਕਾ ਨਾਉ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਵਿੱਚ ਰਿਜਕ ਪਹੁੰਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਗੂੜ੍ਹਾ ਅਨੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਜਿਸੁ ਗੁਰੁ ਸਾਚਾ ਭੇਟੀਐ ਭਾਈ ਪੂਰਾ ਤਿਸੁ ਕਰਮਾਉ ॥੭॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸਨੂੰ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਭੇਟੀਐ=ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਿਸਨੂੰ ਪੂਰੇ ਕਰਮਾਉ=ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਸਮਝਣਾ ਕਰੋ।

ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਘੜੀ ਨ ਜੀਵੀਐ ਭਾਈ ਸਰਬ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰਿ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰਬ ਕਲਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਭਰਪੂਰਿ=ਲਬਾ ਲਬ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਤਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਘੜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜੀਵਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਨ ਵਿਸਰੈ ਭਾਈ ਪੇਖਉ ਸਦਾ ਹਜੂਰਿ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸੁਆਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਨੂੰ ਵਿਸਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਹਜੂਰਿ=ਨੇੜੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ।

ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਇਆ ਭਾਈ ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਧੂ=ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਮਿਲਾਇਆ=ਮਿਲਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਿਨਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਲਗੀਆ ਭਾਈ ਸੇ ਨਿਤ ਨਿਤ ਮਰਦੇ ਝੂਰਿ ॥੮॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ, ਉਹ ਨਿਤ ਨਿਤ=ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਸਦਾ ਹੀ ਝੂਰਿ=ਝੁਰ ਭਾਵ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ।

ਅੰਚਲਿ ਲਾਇ ਤਰਾਇਆ ਭਾਈ ਭਉਜਲੁ ਦੁਖੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ ਭਾਈ ਕੀਤੋਨੁ ਅੰਗੁ ਅਪਾਰੁ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਉਸ ਅਪਾਰੁ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਲਿਆ=ਦੇਖਣਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਪੱਖ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਨੁ ਤਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇਆ ਭਾਈ ਭੋਜਨੁ ਨਾਮ ਅਧਾਰੁ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਭੋਜਨ ਦਾ ਅਧਾਰੁ=ਆਸਰਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਸੀਤਲ=ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਸਰਣਾਗਤੀ ਭਾਈ ਜਿ ਕਿਲਬਿਖ ਕਾਟਣਹਾਰੁ ॥੯॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਤਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਰਨ+ਆਗਤੀ=ਸਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿਲਬਿਖ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਜਹਿਰ ਵਰਗੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਟਣਹਾਰੁ=ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੭੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੪੧]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਅਸਟਪਦੀਆ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪਾਠੁ ਪੜਿਓ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਚਾਰਿਓ ਨਿਵਲਿ ਭੁਅੰਗਮ ਸਾਧੇ ॥ ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਛੁਟਕਿਓ ਅਧਿਕ ਅਹੰਬੁਧਿ ਬਾਧੇ ॥੧॥ ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮ ਅਨੇਕਾ ॥ ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸੁਆਮੀ ਕੈ ਦੁਆਰੈ ਦੀਜੈ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕਾ ॥ਰਹਾਉ॥ ਮੋਨਿ ਭਇਓ ਕਰ ਪਾਤੀ ਰਹਿਓ ਨਗਨ ਫਿਰਿਓ ਬਨ ਮਾਹੀ ॥ ਤਟ ਤੀਰਥ ਸਭ ਧਰਤੀ ਭ੍ਰਮਿਓ ਦੁਬਿਧਾ ਛੁਟਕੈ ਨਾਹੀ ॥੨॥ ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਤੀਰਥ ਜਾਇ ਬਸਿਓ ਸਿਰਿ ਕਰਵਤ ਧਰਾਏ ॥ ਮਨ ਕੀ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਇਹ ਬਿਧਿ ਜੇ ਲਖ ਜਤਨ ਕਰਾਏ ॥੩॥ ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਦਾਨੁ ਦਾਤਾਰਾ ॥ ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਮਿ ਬਹੁ ਅਰਪੇ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿ ਦੁਆਰਾ ॥੪॥ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਬੰਦਨ ਡੰਡਉਤ ਖਟੁ ਕਰਮਾ ਰਤੁ ਰਹਤਾ ॥ ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਬੰਧਨ ਮਹਿ ਪਰਿਆ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਇਹ ਜੁਗਤਾ ॥੫॥ ਜੋਗ ਸਿਧ ਆਸਣ ਚਉਰਾਸੀਹ ਏ ਭੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਹਿਆ ॥ ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜਨਮੈ ਹਰਿ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਗਹਿਆ ॥੬॥ ਰਾਜ ਲੀਲਾ ਰਾਜਨ ਕੀ ਰਚਨਾ ਕਰਿਆ ਹੁਕਮੁ ਅਫਾਰਾ ॥ ਸੇਜ ਸੋਹਨੀ ਚੰਦਨੁ ਚੋਆ ਨਰਕ ਘੋਰ ਕਾ ਦੁਆਰਾ ॥੭॥ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹੈ ਸਿਰਿ ਕਰਮਨ ਕੈ ਕਰਮਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਭਇਓ ਪਰਾਪਤਿ ਜਿਸੁ ਪੁਰਬ ਲਿਖੇ ਕਾ ਲਹਨਾ ॥੮॥ ਤੇਰੋ ਸੇਵਕੁ ਇਹ ਰੰਗਿ ਮਾਤਾ ॥ ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਿ ਇਹੁ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ॥ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ॥੧॥੩॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ੬੪੧ 'ਤੇ ਅੰਕਤ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਘਰੁ ੨=ਰਾਗ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਅਸਟਪਦੀਆ=ਅੱਠ ਪਦਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹਰ ਜਸ ਕੀਰਤਨ ਭਗਤੀ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਭ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਕਰਮ ਹਰ ਜਸ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪਾਠੁ ਪੜਿਓ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਚਾਰਿਓ; ਨਿਵਲਿ ਭੁਅੰਗਮ ਸਾਧੇ ॥

ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਵਿਆਕਰਣ ਆਦਿ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਅਰੁ=ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਬੀਚਾਰਿਓ=ਘੋਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਵਲਿ=ਨਿਉਲੀ ਧੋਤੀ ਆਦਿ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰ ਕੇ ਭੁਅੰਗਮ=ਕੁੰਡਲਨੀ ਨਾੜੀ ਨੂੰ ਸਾਧੇ=ਸੋਧਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਇਹ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

੧. ਇਕ ਤਾਂ ਨੇਤੀ ਧੋਤੀ=ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਨੇਤੀ=ਨੇਤ, ਹਠ ਜੋਗ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਇਕ ਗਿਠ ਲੰਮਾ ਸੂਤ ਦਾ ਡੋਰਾ ਬਰੀਕ ਅਤੇ ਕੋਮਲ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਸਿਰਾ ਮੁਖ ਵਿੱਚ ਦੀ ਕੱਢਣਾ ਦੋਵੇਂ ਸਿਰੇ ਡੋਰੇ ਦੇ ਫੜ ਕੇ ਨੱਕ ਅਤੇ ਕੰਠ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰਨੀ ਇਸ ਕਿਰਿਆ

ਦਾ ਨਾਮ ਨੇਤੀ ਹੈ। **ਧੋਤੀ**—ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ=ਧੌਤਿ=ਜੋ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਯੋਗ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਹ ਹੈ। ਦੋ ਉਂਗਲ ਚੌੜਾ ਅਤੇ ਅੱਠ ਦੱਸ ਹੱਥ ਲੰਮਾ ਕੱਪੜਾ ਗਿੱਲਾ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਨਿਗਲਣਾ ਅਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਠਹਿਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅੰਤੜੀ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਠ ਜੋਗ ਦੇ ਅਭਿਆਸੀ ਧੋਤਿ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿਹਦਾ ਸਾਫ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖਾਲੀ ਪੇਟ ਮੈਲ ਰਹਿਤ ਜੋਗ ਅਭਿਆਸੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਣਾਯਾਮ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

੨. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਨੌਲਿ=ਸਿੱਧੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮੋਢੇ ਨਿਹੁੜਾ ਕੇ ਪੇਟ ਨੂੰ ਸੱਜਿਉਂ ਖੱਬੇ ਤੇ ਖੱਬਿਉਂ ਸੱਜੇ ਭੁਆਉਣਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

"ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਭੁਇਅੰਗਮ ਭਾਠੀ॥" [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੪੩]

ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਖਟ ਚੱਕਰਾਂ ਵਾਲੀ ਭੁਅੰਗਮ ਨਾੜੀ ਨੂੰ ਭੱਠੀ ਬਣਾਉਣਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਕਰੈ ਬਹੁ ਆਸਨ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

ਭੁਅੰਗਮ ਸਾਧੇ=ਨਾੜੀ ਨੂੰ ਸਾਧਨਾ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਹਠ ਜੋਗ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨਹੀਂ ਸਾਧਿਆ ਗਿਆ।

ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਨਹੀ ਦਸਵੈ ਦੁਆਰ॥ [ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੬੯]

ਇਸ ਨੂੰ ਭੁਅੰਗਮਾ ਨਾੜੀ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭੁਯੰਗ=ਨਾਮ ਸੱਪ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੱਪ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲ ਮਾਰ ਕੇ ਮੂਲ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਛੇ ਅਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਛੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਚੱਕਰ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੋਗ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਵਧਣ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ; ਇਥੇ ਇਹ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ ਕਿ ਭੁਅੰਗਮਾ ਨਾੜੀ ਨੂੰ ਸਾਧ ਕੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਭੀ ਪ੍ਰਾਣ ਠਹਿਰਾਏ ਪਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਮੈਲ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਰਹੀ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਮਲ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵਿਚਾਰਨਾ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਐਸੀ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਪੜੇ ਕਾ ਕਿਆ ਗੁਨੁ ਖਰ ਚੰਦਨ ਜਸ ਭਾਰਾ॥
ਰਾਮ ਨਾਮ ਕੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ ਕੈਸੇ ਉਤਰਸਿ ਪਾਰਾ॥ [ਮਾਰੂ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੦੩]

ਜੇ ਪਾਠਕ ਨੇ ਕੇਵਲ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਹੀ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਬੇਦ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਜੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਖੰਡਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬੇਦ ਪੜਹਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਬੂਝਹਿ॥**
ਮਾਇਆ ਕਾਰਣਿ ਪੜਿ ਪੜਿ ਲੂਝਹਿ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੦]

੨. **ਬੇਦ ਪੜਹਿ ਪੜਿ ਬਾਦੁ ਵਖਾਣਹਿ॥**
ਘਟ ਮਹਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਤਿਸੁ ਸਬਦਿ ਨ ਪਛਾਣਹਿ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੮]

੩. **ਕਿਆ ਪੜੀਐ ਕਿਆ ਗੁਨੀਐ॥**
ਕਿਆ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨਾਂ ਸੁਨੀਐ॥
ਪੜੇ ਸੁਨੇ ਕਿਆ ਹੋਈ॥
ਜਉ ਸਹਜ ਨ ਮਿਲਿਓ ਸੋਈ॥੧॥ [ਸੋਰਠਿ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੫]

ਸੋ ਇਥੇ ਬੇਦ ਪਾਠ ਔਰ ਹਠ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਸਾਧਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ :

ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਛੁਟਕਿਓ; ਅਧਿਕ ਅਹੰਬੁਧਿ ਬਾਧੇ ॥੧॥

ਪੰਚ=ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ ਅੰਦਰ ਜਨਾ=ਜਣੇ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਉ=ਨਾਲ ਸੰਗੁ=ਸਾਥ ਨ ਛੁਟਕਿਓ=ਨਹੀਂ ਛੁਟਿਆ ਬਲਕਿ ਜੀਵ ਅਧਿਕ=ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹੰਬੁਧਿ=ਹੰਗਤਾ ਵਾਲੀ ਬੁਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਾਧੇ=ਬੰਨ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ ॥੧॥

ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ; ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮ ਅਨੇਕਾ ॥

ਮੈ=ਮਮਤਾ ਦੇ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਪਰ ਇਸ ਬਿਧਿ=ਜੁਗਤੀ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। **ਅਥਵਾ** ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਮਿਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਵੇ ?

ਉੱਤਰ :—ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸੁਆਮੀ ਕੈ ਦੁਆਰੈ; ਦੀਜੈ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਫੋਕਟ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਹਾਰ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਤਸੰਗ ਰੂਪ ਦੁਆਰੈ=ਦਰਵਾਜੇ 'ਤੇ ਪਰਿਓ=ਪਿਆ ਹਾਂ; ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਬਿਬ+ਇਕ) ਬਿਬ=ਦੋ ਤੋਂ ਇਕ ਭਾਵ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਇਕ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬੁਧਿ=ਬੁਧੀ ਦੀਜੈ=ਦੇਣਾ ਕਰੋ ॥ਰਹਾਉ॥

ਮੋਨਿ ਭਇਓ ਕਰ ਪਾਤੀ ਰਹਿਓ; ਨਗਨ ਫਿਰਿਓ ਬਨ ਮਾਹੀ ॥

ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੁਬਾਨ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਮਨ ਬੋਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਜਿਹੇ ਮੋਨ ਦਾ ਖੰਡਨ ਹੈ; ਇਹ ਦਿਖਾਵੇ ਦਾ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿਥੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਉਥੇ ਸਾਰੇ ਬਰਤਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਕਰ=ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪਾਤੀ=ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਛਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਨਗਨ=ਨਗਨ ਹੋ ਕੇ ਬਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਿਓ=ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਬੋਲਣ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ, ਬਸਤਰਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਤੇ ਬਰਤਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਪਰ ਮਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਤਟ ਤੀਰਥ ਸਭ ਧਰਤੀ ਭ੍ਰਮਿਓ; ਦੁਬਿਧਾ ਛੁਟਕੈ ਨਾਹੀ ॥੨॥

ਭਾਵੇਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਤਟ=ਕਿਨਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਥਵੀ ਪਰ ਭ੍ਰਮਿਓ=ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ (ਦੁਬਿਧਾ=ਉਹ ਹਾਲਤ ਜਦੋਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਮਨ ਦੋ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ ਆ ਜਾਵੇ ਦੋਬਿਧਾ, ਦੋ ਬਿਧਾਂ, ਦੋ ਗੀਤਾਂ, ਦੋ ਢੰਗ ਜਿਸ ਵੀਚਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੱਤ ਦੀ ਅੰਸ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਝੂਠ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਆ ਜਾਵੇ ਔਰ ਨਿਰਨਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿ ਸੱਤ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੱਤ ਕੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਿਧਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।) ਛੁਟਕੈ ਨਾਹੀ=ਦੁਬਿਧਾ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ॥੨॥

ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਤੀਰਥ ਜਾਇ ਬਸਿਓ; ਸਿਰਿ ਕਰਵਤ ਧਰਾਏ ॥

ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕਰਵਤ=ਆਰਾ ਧਰਾਇ=ਧਰਾ ਕੇ ਚਿਰਾ ਲਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਜਾ ਕਰਕੇ ਬਸਿਓ=ਵੱਸ ਕਰੇ।

ਅਰਥਾਤ ਕਰਵਤ [ਨੋਟ :—ਇਹ ਪਾਠ ਕਰਵੱਤ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ] ਕਰਵਤ=ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਕਰਪੱਤਰ ਸੰਗਯਾ= ਆਰਾ ਲੱਕੜੀ ਚੀਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਦੰਦੇਦਾਰ ਸੰਦ। ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਕਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪਰਾਗ ਵਿੱਚ ਇਕ ਆਰਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਮੁਕਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਕੱਟ ਮਰਦੇ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਰਧ ਸਰੀਰੁ ਕਟਾਈਐ ਸਿਰਿ ਕਰਵਤੁ ਧਰਾਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੨]

ਇਹ ਸਭ ਲਾਲਚੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਫੈਲਾਇਆ ਕਰਮ ਜਾਲ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁਖਤਾ ਦਾ ਘਾਣ ਹੋਇਆ ਇਹ ਕੁਰੀਤੀ ਅੰਗਰੇਜੀ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਸਦਾ ਲਈ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਹੋਰ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ।

ਸੋ ਇਸ ਕਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭੀ

ਮਨ ਕੀ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਇਹ ਬਿਧਿ; ਜੇ ਲਖ ਜਤਨ ਕਰਾਏ ॥੩॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਜੇ=ਜੇਕਰ ਜਤਨ=ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭੀ ਮਨ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਰਾਗ ਦਵੈਸ਼ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ ॥੩॥

ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਦਾ ਭਾਵ ਮਨੀਕਰਨ ਤੀਰਥ ਭੀ ਸੰਪਰਦਾਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤੀਰਥ ਨੈਮਿਖਯ ਬਨ ਵਿੱਚ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਸਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਇਸੇ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਤੀਰਥ 'ਕੁਲੂ' ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਭੁੰਤਰ ਪਿੜਾਂ ਤੋਂ ੧੨ ਕੋਹ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਨੂੰ 'ਪਾਰਬਤੀ' ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਭੀ ਹੈ।

ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ; ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਦਾਨੁ ਦਾਤਾਰਾ ॥

ਭਾਵੇਂ ਕਨਿਕ=ਸੋਨਾ, ਕਾਮਿਨੀ=ਇਸਤਰੀ, ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆ ਸਮੇਤ ਭਾਵੇਂ ਇਸਤਰੀ ਦਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਰਪੈ ਨਾਰਿ ਸੀਗਾਰ ਸਮੇਤਿ ॥ [ਗੋਂਡ ਬਾਣੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਅੰਗ ੮੭੫]

ਹੈ=ਘੋੜੇ ਵਰ=ਸਰੇਸ਼ਟ ਭਾਵ ਸਰੇਸ਼ਟ ਘੋੜੇ, ਗੈ=ਹਾਥੀ, ਵਰ=ਸਰੇਸ਼ਟ ਭਾਵ ਸਰੇਸ਼ਟ ਹਾਥੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁ ਬਿਧਿ=ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦਾਨ ਨੂੰ ਦਾਤਾਰ=ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਬਣ ਬੈਠੇ।

ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਮਿ ਬਹੁ ਅਰਪੇ; ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿ ਦੁਆਰਾ ॥੪॥

ਅੰਨ=ਅਨਾਜ, ਬਸਤ੍ਰ=ਕੱਪੜੇ ਭੂਮਿ=ਜਮੀਨ ਬਹੁ=ਬਹੁਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਰਪੇ=ਅਰਪਨਾ ਭਾਵ ਦੇਣਾ ਕਰੇ। ਇਤਨੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭੀ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦੁਆਰਾ=ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਥਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ॥੪॥

ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਬੰਦਨ ਡੰਡਉਤ; ਖਟੁ ਕਰਮਾ ਰਤੁ ਰਹਤਾ ॥

ਭਾਵੇਂ ਅਰਚਾ=ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਪੂਜਨ ਕਰੇ ਅਥਵਾ ਪੂਜਾ ਭੀ ਕਰੇ ਅਰਚਾ=ਚੰਦਨ ਦਾ ਛਿੜਕਾ ਕਰੇ ਚਾਹੇ ਡੰਡਉਤ ਬੰਦਨਾ ਕਰੇ ਭਾਵ ਡੰਡੇ ਵਤ ਲੰਮਾ ਪੈ ਕੇ ਬੰਦਨ=ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੇ। ਭਾਵੇਂ ਖਟ-ਛੇ ਕਰਮਾਂ=ਕਰਮ ਕਰੇ। ਛੇ ਕਰਮ ਇਹ ਹਨ :—੧. ਪੜ੍ਹਨਾ ੨. ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ੩. ਜੱਗ ਕਰਨਾ ੪. ਜੱਗ ਕਰਾਉਣਾ ੫. ਦਾਨ ਦੇਣਾ ੬. ਦਾਨ ਲੈਣਾ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਨਿਤ ਕਰਮ ਇਹ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹੋਮ ੨. ਸੰਧਿਆ ੩. ਜਪੁ ੪. ਇਸ਼ਨਾਨ ੫. ਅਥਿਤ ਪੂਜਾ ੬. ਅਰਚਨ।

ਹੋਮ, ਸੰਧਿਆ, ਜਪੁ, ਸ਼ਨਾਨ ਪੰਚਮ ਪੂਜ ਅਥਿਤ॥
ਦੇਵ ਅਰਚਨ ਹੈ ਖਸਟਮੋ, ਖਟਹਿ ਕਰਮ ਇਹ ਨਿਤ॥ [ਸਮ ਅਰਥ ਕੋਸ਼]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਟ=ਛੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਰਤੁ=ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਇਆ ਰਹੇ; ਇਸ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਭੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਬੰਧਨ ਮਹਿ ਪਰਿਆ; ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਇਹ ਜੁਗਤਾ ॥੫॥

ਹਉ ਹਉ=ਮੈਂ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਪਰਿਆ=ਪੈ ਗਿਆ। ਇਸ ਜੁਗਤੀ ਕਰਕੇ ਭੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ॥੫॥

ਜੋਗ ਸਿਧ ਆਸਣ ਚਉਰਾਸੀਹ; ਏ ਭੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਹਿਆ ॥

ਜੋਗ ਸਿਧੀ ਵਾਸਤੇ ਚੌਰਾਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੋ ਆਸਣ ਹਨ ਚਾਹੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜਨਮੈ; ਹਰਿ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਗਹਿਆ ॥੬॥

ਜੋਗ ਦੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਭੀ ਕਰ ਲਈ ਪਰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੰਗੁ=ਸੰਬੰਧ ਨਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ=ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜੰਮਦਾ ਤੇ ਮਰਦਾ ਰਿਹਾ॥੬॥

ਰਾਜ ਲੀਲਾ ਰਾਜਨ ਕੀ ਰਚਨਾ; ਕਰਿਆ ਹੁਕਮੁ ਅਫਾਰਾ ॥

ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ=ਠਾਠ ਬਾਠ ਭਾਵ ਰਜੋ ਗੁਣ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਬਣਾ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ਕਰੇ; ਰਾਜ ਲੀਲਾ=ਰਾਜ ਕੌਤਕ ਸ਼ਿਕਾਰ ਆਦਿ ਖੇਡਣੇ; ਕੁੱਤੇ, ਬਾਜ, ਕਬੂਤਰ ਰੱਖਣੇ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਚੋਜ ਆਦਿ ਕਰਨੇ ਤੇ ਪਰਜਾ ਉਤੇ ਹੁਕਮ ਅਫਾਰਾ=ਅਮੋੜ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੋੜ ਨਾ ਸਕੇ, ਚਲ ਰਹੇ ਹੋਣ।

ਸੇਜ ਸੋਹਨੀ ਚੰਦਨੁ ਚੋਆ; ਨਰਕ ਘੋਰ ਕਾ ਦੁਆਰਾ ॥੭॥

ਸੇਜ=ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਸਯਜ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੇਜਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੇਜ, ਸਿਹਜਾ-ਸੌਣ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਵ ਪਲੰਘ, ਦਰੀ, ਚਾਦਰ, ਤਲਾਈ, ਸਿਰ੍ਹਾਣਾ ਇਕੱਠੇ ਨੂੰ ਸੇਜਾ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੁੰਦਰ ਵਛਾਈਆਂ ਉਤੇ ਸੌਣਾ ਜਿਸ ਉਤੇ ਚੰਦਨ ਆਦਿਕ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦਾ ਚੋਆ=ਚੁਆ ਕੇ ਛਿੜਕਣਾ, ਇਹ ਸਭ ਸਰੀਰਕ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਘੋਰ=ਭਿਆਨਕ ਕੁੰਭੀ ਨਰਕ ਦਾ ਦੁਆਰਾ=ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਸਭ ਕਰਮ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਨਿਸਫਲ ਦੱਸੇ ਹਨ॥੭॥

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—**ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ—**

ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹੈ; ਸਿਰਿ ਕਰਮਨ ਕੈ ਕਰਮਾ ॥

ਸਾਧਸੰਗਤਿ=ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੁਆਰੇ ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕੀਰਤਿ=ਜਸ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹੁ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਿ=ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਕਰਮ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਸ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਭਇਓ ਪਰਾਪਤਿ; ਜਿਸੁ ਪੁਰਬ ਲਿਖੇ ਕਾ ਲਹਨਾ ॥੮॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਿਸੁ=ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਪੁਰਬ=ਪੂਰਬਲੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲਹਨਾ=ਲੈਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਰਮ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੋਰ ਭੀ ਹਨ॥੮॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਲਜੁਗ ਮਹਿ ਕੀਰਤਨੁ ਪਰਧਾਨਾ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਪੀਐ ਲਾਇ ਧਿਆਨਾ ॥
[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੫]

੨. ਸਾਧਸੰਗਿ ਕਲਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਤੇ ਤੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਆਇਆ ॥੫॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੩]

੩. ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਈਐ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਈਐ ॥੪॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੭੯]

੪. ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਈਐ ॥ ਇਹੁ ਅਸਥਾਨੁ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਾਈਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੫]

੫. ਜਮਦੂਤੁ ਤਿਸੁ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵੈ। ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਵੈ ॥
[ਮਾਰੂ ਸੋਹਲੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੯]

ਤੇਰੋ ਸੇਵਕੁ; ਇਹ ਰੰਗਿ ਮਾਤਾ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰੋ=ਤੇਰਾ ਸੇਵਕੁ=ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਇਹ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ=ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ;
ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਿ ਇਹੁ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ॥ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ॥੧॥੩॥

ਅਨਵੇਂ :—ਉਹ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਹਰਿ=ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਦੀਨ=ਦੁਖੀ ਅਥਵਾ ਗਰੀਬ, ਯਤੀਮਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਭੰਜਨੁ=ਭੰਨਣ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ=ਦਿਆਲੂ ਹੈ ਉਸਦਾ ਇਹ ਚੰਚਲ ਮਨ ਐਸੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕੀਰਤਨਿ=ਜਸ ਵਿੱਚ ਰਾਤਾ=ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ॥ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ॥੧॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਆਦਿ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਅਖੀਰਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਤਾਤ ਪਰਜ=ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਭੀ ਸਾਧਨ ਹਨ ਸਭ ਨਿਸਫਲ ਹਨ ਜੇਕਰ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਫਲਤਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਏਕਾ ਤੇ ਜੀਰੋ। ਬਿੰਦੀਆਂ। ਲਾਈ ਜਾਵੇ ਪਰ ਏਕੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੁਕਤ ਨਹੀਂ; ਏਕੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਸਾਧਨ ਜੀਰੋ ਹਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਭ ਸਾਧਨ ਸਫਲੇ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੭੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੪੩]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਮੋਹਣੀ ਜਿਨਿ ਵਿਣੁ ਦੰਤਾ ਜਗੁ ਖਾਇਆ ॥ ਮਨਮੁਖ ਖਾਧੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਬਰੇ ਜਿਨੀ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜਗੁ ਕਮਲਾ ਫਿਰੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ॥ ਧੰਧਾ ਕਰਤਿਆ ਨਿਹਫਲੁ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਸੁਖਦਾਤਾ ਮਨਿ ਨ ਵਸਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਤਿਨਾ ਕਉ ਮਿਲਿਆ ਜਿਨ ਕਉ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿ ਪਾਇਆ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਘਰ ਹੀ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਭਰਪੂਰੁ ਹੈ ਮਨਮੁਖਾ ਸਾਦੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਜਿਉ ਕਸਤੂਰੀ ਮਿਰਗੁ ਨ ਜਾਣੈ ਭ੍ਰਮਦਾ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤਜਿ ਬਿਖੁ ਸੰਗ੍ਰਹੈ ਕਰਤੈ ਆਪਿ ਖੁਆਇਆ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲੇ ਸੋਝੀ ਪਈ ਤਿਨ੍ਾ ਅੰਦਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇਆ ਰਸਨਾ ਹਰਿ ਸਾਦੁ ਆਇਆ ॥ ਸਬਦੇ ਹੀ ਨਾਉ ਊਪਜੈ ਸਬਦੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਸਭੁ ਜਗੁ ਬਉਰਾਨਾ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੋ ਸਬਦੁ ਹੈ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਸੋ ਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਕਹੁ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਪਾਈਐ ॥ ਤਿਸੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖ ਅਦ੍ਰਿਸਟੁ ਕਹੁ ਜਨ ਕਿਉ ਧਿਆਈਐ ॥ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹਰਿ ਅਗਮੁ ਕਿਆ ਕਹਿ ਗੁਣ ਗਾਈਐ ॥ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਆਪਿ ਸੁ ਹਰਿ ਮਾਰਗਿ ਪਾਈਐ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਵੇਖਾਲਿਆ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਪਾਈਐ ॥੪॥

ਸਲੋਕਪ ਮਃ ੩ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੋਰਠਿ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ੬੪੩ ਅੰਗ ’ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

ਇਸ ਸਬਦ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੁਖ ਰੂਪ ਦਰਸਾਈ ਹੈ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਇਆ ਕਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ ਕਿਆ ਮਾਇਆ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥
ਦੁਖਿ ਸੁਖਿ ਏਹੁ ਜੀਉ ਬਧੁ ਹੈ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੭]

੨. ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਤਬ ਹੀ ਛੂਟਉ ਜਉ ਮਾਇਆ ਨਹ ਲਪਟਾਵਉ ॥
ਮਾਇਆ ਨਾਮੁ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਕਾ ਤਿਹ ਤਜਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਵਉ ॥੩॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਅੰਗ ੬੯੩]

ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਰੂਪ ਲੱਖਣ ਕਰਦੇ ਇਕ ਕਵੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਜੋ ਅਨਹੋਤੀ ਬਾਤ ਕੋ, ਹੋਤੀ ਕਰ ਦਿਖਲਾਇ। ਅਰ ਹੋਤੀ ਬਾਤ ਕਾ ਤਾਕਾ ਲੋਪ ਕਰਾਏ।
ਤਾਕਾ ਲੋਪ ਕਰਾਏ ਯਹ ਮਾਇਆ ਕਾ ਰੂਪ। ਸਾਚ ਕੋ ਝੂਠ ਦਿਖਾਏ ਝੂਠ ਕੋ ਸਾਚ ਸਰੂਪ।
ਲਖਨਾ ਸੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਏ ਆਪ ਨਾ ਭਾਸੈ ਜੋਇ। ਯਹੀ ਮਾਇਆ ਜਾਨ ਨ ਸਤ ਵਖਾਇ ਜੋਇ।
[ਕੁੰਡਲੀਆ ਗਿਰਧਰ ਕਵੀ ਰਾਇ]

ਮਾਇਆ ਕੇਵਲ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰੁਪਏ ਜਾਂ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ, ਇਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੂਪ ਮੰਨੇ ਹਨ। ੧. ਜੜ੍ਹ ੨. ਚੇਤਨ ੩. ਅਗਿਆਨ।

੧. ਜੜ੍ਹ=ਜੜ੍ਹ ਮਾਇਆ ਜੋ ਜਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ, ਕਰੰਸੀ, ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ, ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਤ ਆਦਿ ਕੀਮਤੀ

ਧਾਤੂਆਂ ਜੜ੍ਹ ਮਾਇਆ ਹੈ। ੨. ਚੇਤਨ=ਚੇਤਨ ਸਬੰਧੀ; ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ, ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਆਦਿ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੁਰਸ਼ ਲਈ ਇਸਤਰੀ ਰੂਪ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਈ ਪੁਰਸ਼ ਰੂਪ। ੩. ਅਗਿਆਨ=ਭਰਮ, ਹੰਗਤਾ, ਮਮਤਾ, ਭੁਲੇਖਾ ਰੂਪ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਮਝਣ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਰਲ ਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਏਹ ਮਾਇਆ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਵਿਸਰੈ ਮੋਹੁ ਉਪਜੈ ਭਾਉ ਦੂਜਾ ਲਾਇਆ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੨੧]

ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਸਰੈ=ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਭੁਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਮਾਇਆ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ—ਪੁੱਤਰ, ਸੰਬੰਧੀ, ਪਰਿਵਾਰ ਆਦਿ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਸਭੋ ਜਗੁ ਬਾਧਾ ॥ ਹਉਮੈ ਪਚੈ ਮਨਮੁਖ ਮੂਰਾਖਾ ॥
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਬਾਹ ਪਕਰਿ ਹਮ ਰਾਖਾ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੯੪]

ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਮੋਹਣੀ; ਜਿਨਿ ਵਿਣੁ ਦੰਤਾ ਜਗੁ ਖਾਇਆ ॥

ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ ਰੂਪ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਮੋਹਣੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਮਾਇਆ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੰਦਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਰੂਪੀ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਾਇਆ ਮਨਸਾ ਮੋਹਣੀ ਦਹ ਦਿਸ ਫਿਰਾਤਾ ॥**
ਅਗੈ ਨਾਉ ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਇਸੀ ਮਨਮੁਖਿ ਦੁਖੁ ਖਾਤਾ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੧੪]

੨. **ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਮੋਹਣੀ ਜਿਨਿ ਕੀਤੀ ਸੋ ਜਾਣੁ ॥**
ਬਿਖਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੁ ਹੈ ਬੂਝੈ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਣੁ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੩੭]

੩. **ਮਾਇਆ ਐਸੀ ਮੋਹਨੀ ਭਾਈ ॥ ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਤੇਤੇ ਡਹਕਾਈ ॥** [ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੦]

ਮਨਮੁਖ ਖਾਧੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਬਰੇ; ਜਿਨੀ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥

ਜਿਨੀ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਚਿਤੁ ਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਉਬਰੇ=ਬਚ ਗਏ ਹਨ; ਜੋ ਮਨ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ **ਅਥਵਾ** ਮਨ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਖ ਹਨ ਉਹ ਮਾਇਆ ਨੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਖਾਧੇ=ਨਿਗਲ ਲਏ ਹਨ ਅਥਵਾ ਅਭਾਵ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਅਜੀਬ ਤਮਾਸਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਉਹ ਵੀ ਰੋਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ ਉਹ ਭੀ ਰੋਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੀ ਨਹੀਂ। ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਦੀ ਮੌਤ ਮਾਰ ਕੇ ਹੋਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਸਮੁ ਮਰੈ ਤਉ ਨਾਰਿ ਨ ਰੋਵੈ ॥ ਉਸੁ ਰਖਵਾਰਾ ਅਉਰੋ ਹੋਵੈ ॥ [ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੮੭੧]

ਮਾਇਆ ਦਾ ਇਕ ਮਾਲਕ ਮਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਇਕ ਸਾਖੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਇਸ ਮਾਇਆ ਤਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਚਾਰ ਚੋਰ ਘਰ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਲਈ ਤੁਰੇ। ਅੱਗੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਥੈਲੀ ਪਈ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ ਬਿਨਾਂ ਯਤਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮਾਇਆ ਮਿਲ ਗਈ। ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਸੀ ਤੇ ਚੌਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਤਨੀ ਮਾਇਆ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਲਜਾਣੀ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਦੋ ਜਾਣੇ ਖਾਣੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਉ। ਦੋ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਦੋ ਉਥੇ ਧਨ ਕੋਲ ਰਹਿ ਗਏ। ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਚਲੇ ਗਏ ਉਹਨਾਂ

ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਈ ਕਿ ਜੇ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਦੋ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕਿਤਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਧਨ ਜਿਆਦਾ ਮਿਲਦਾ! ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖਾਣੇ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਮਿਲਾ ਲਿਆ। ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਆਪਾਂ ਮਾਰ ਦਈਏ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਧਨ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੀਵ ਜੋ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਸਾਵੇਗਾ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਭੀ ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਸਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਰ ਚਾਹਤ ਕਛੁ ਅਉਰ ਅਉਰੈ ਕੀ ਅਉਰੈ ਭਈ ॥
ਚਿਤਵਤ ਰਹਿਓ ਠਗਉਰ ਨਾਨਕ ਫਾਸੀ ਗਲਿ ਪਰੀ ॥ [ਸਲੋਕ ਮ: ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

ਇਹ ਜੀਵ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਫਾਹੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਕਦੇ ਇਹ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵੀ ਕੋਈ ਫਾਹੀ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਜ਼ਫਰਨਾਮੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਜ਼ਨ ਤੇ.ਗ ਬਰ ਖੂੰਨੇ ਕਸ ਬੇਦਰੇ.ਗ ॥ ਤੁਰਾਨੀਜ਼ ਖੂੰ ਅਸਤ ਬਾ ਚਰਖ ਤੇਗ ॥ [ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ]

ਤੂੰ ਬੇਰਹਿਮ ਹੋ ਕੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾ ਚਲਾ ! ਇਕ ਦਿਨ ਅਕਾਸ਼ੀ ਤਲਵਾਰ ਤੇਰਾ ਵੀ ਖ਼ੂਨ ਵਹਾਏਗੀ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਵਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੀਵ ਘਾਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਦੋ ਚੋਰ ਭੋਜਨ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਦੁਰਭਾਗ ਵਸ ਉਹ ਭੋਜਨ ਖਾ ਬੈਠੇ ਤੇ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਭੀ ਥਾਂ ਹੀ ਮਰ ਗਏ।

ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜਗੁ ਕਮਲਾ ਫਿਰੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ॥

ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਾ ਜਗੁ=ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਕਮਲਾ ਫਿਰੈ=ਸ਼ੁਦਾਈਆਂ ਵਾਂਗ ਝੱਲਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਦਰੀ=ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਹੈ।

ਧੰਧਾ ਕਰਤਿਆ ਨਿਹਫਲੁ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ; ਸੁਖਦਾਤਾ ਮਨਿ ਨ ਵਸਾਇਆ ॥

ਧੰਧਾ ਕਰਤਿਆ=ਇਸ ਜੀਵ ਨੇ ਸੰਸਾਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਹੀ ਨਿਹਫਲੁ=ਬਿਅਰਥ ਗਵਾਇਆ=ਗਵਾ ਲਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਨਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਮਨਿ ਨ ਵਸਾਇਆ=ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਇਆ। ਇਹ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਕ ਸੁਖਾਂ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਲਈ ਦੌੜਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਖੁਆਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਜਾਨਿਓ ਨਹੀ ਪਾਲਿਓ ਕਟਕੁ ਕੁਟੰਬੁ ॥
ਧੰਧੇ ਹੀ ਮਹਿ ਮਰਿ ਗਇਓ ਬਾਹਰਿ ਭਈ ਨ ਬੰਬ ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਅੰਗ ੧੩੭੬]

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਤਿਨਾ ਕਉ ਮਿਲਿਆ; ਜਿਨ ਕਉ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿ ਪਾਇਆ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਮਸਤਕ ਉੱਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਲੇਖ ਲਿਖ ਪਾਇਆ ਹੈ ॥੧॥

ਮਃ ੩ ॥ ਘਰ ਹੀ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਭਰਪੂਰੁ ਹੈ; ਮਨਮੁਖਾ ਸਾਦੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥

ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਭਰਪੂਰੁ=ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ ਪਰ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਸਦਾ ਸਾਦੁ=ਸੁਆਦ, ਰਸ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਜਿਉ ਕਸਤੂਰੀ ਮਿਰਗੁ ਨ ਜਾਣੈ; ਭ੍ਰਮਦਾ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਰਗੁ=ਹਿਰਨ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਚ ਕਸਤੂਰੀ ਦਾ ਨਾਪਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਭਰਮ ਦਾ ਭੁਲਾਇਆ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮਦਾ=ਭਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤਜਿ ਬਿਖੁ ਸੰਗ੍ਰਹੈ; ਕਰਤੈ ਆਪਿ ਖੁਆਇਆ ॥

ਇਹ ਜੀਵ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਤਜਿ=ਛੱਡ ਕੇ ਬਿਖੁ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ **ਵਾ:** ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵੱਲੋਂ ਖੁਆਇਆ=ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਛੋਡਿ ਬਿਖੁ ਲਗੇ ਬਿਖੁ ਖਟਣਾ ਬਿਖੁ ਰਾਸਿ ॥
ਬਿਖੁ ਖਾਣਾ ਬਿਖੁ ਪੈਨਣਾ ਬਿਖੁ ਕੇ ਮੁਖਿ ਗਿਰਾਸ ॥ [ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩ ਅੰਗ ੫੮੬]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲੇ ਸੋਝੀ ਪਈ; ਤਿਨ੍ਾ ਅੰਦਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥

ਮੁਖੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਰਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੋਝੀ=ਗਿਆਤ ਪਈ ਹੈ ਤਿਨ੍ਾ=ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦਿਸ ਆਇਆ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਨੇਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਕੀਤਾ।

ਤਨੁ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇਆ; ਰਸਨਾ ਹਰਿ ਸਾਦੁ ਆਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਸਾਦੁ=ਅਨੰਦ, ਰਸ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਨ ਮਨ ਸੀਤਲੁ=ਠੰਢਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਬਦੇ ਹੀ ਨਾਉ ਊਪਜੈ; ਸਬਦੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥

ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦੇ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਊਪਜੈ=ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਸਭੁ ਜਗੁ ਬਉਰਾਨਾ; ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥

ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਥਵਾ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਬਉਰਾਨਾ=ਝੱਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਰ ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ ਨੂੰ ਬਿਰਥਾ=ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਵਰੇ ਤੈ ਗਿਆਨ ਬੀਚਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥
[ਸੂਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੯੩]

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੋ ਸਬਦੁ ਹੈ; ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ॥੨॥

ਇਕ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ=ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਪਉੜੀ ॥ ਸੋ ਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ; ਕਹੁ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਪਾਈਐ ॥

ਸੋ=ਉਹ ਹਰਿ=ਸਭ ਨੂੰ ਹਰਿਆਂ-ਭਰਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖੁ=ਬਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅਗੰਮੁ=ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਗਮਤਾ [ਪਹੁੰਚ] ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ, ਦੱਸਣਾ ਕਰੋ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਬਿਧਿ=ਜੁਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਉਣਾ ਕਰੀਏ ?

ਤਿਸੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖ ਅਦ੍ਰਿਸਟੁ; ਕਹੁ ਜਨ ਕਿਉ ਧਿਆਈਐ ॥

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੁ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਰੁਪੁ=ਅਕਾਰ, ਨ ਰੇਖ=ਰੇਖਾ, ਲਕੀਰ ਆਦਿ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ=ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੱਸੋ ਭਾਈ ! ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੀਏ ?

ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹਰਿ ਅਗਮੁ; ਕਿਆ ਕਹਿ ਗੁਣ ਗਾਈਐ ॥

ਉਹ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰੁ=ਅਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਿਰੰਜਨੁ (ਨਿਰ+ਅੰਜਨ) ਅੰਜਨੁ=ਮਲ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰ=ਰਹਿਤ ਹਰਿ ਅਗਮੁ=ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੋ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ ਉਸਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਈਐ=ਗਉਣਾ ਕਰੀਏ ? ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਸਾਧਨ ਹੈ ਉਹ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਣ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ।

ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਆਪਿ; ਸੁ ਹਰਿ ਮਾਰਗਿ ਪਾਈਐ ॥

ਉਹ ਬਿਅੰਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਿਸਨੂੰ ਆਪ ਆਪਣਾ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਬੁਝਾਏ=ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸੁ ਹਰਿ ਮਾਰਗਿ ਪਾਈਐ=ਉਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਹਰਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਪਾਉਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਵੇਖਾਲਿਆ; ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਪਾਈਐ ॥੪॥

ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ=ਟਹਿਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਈਐ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੦]

੨. ਗੁਰੁ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਸਚੁ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ॥੪॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੨੨੮]

੩. ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਆਪੁ ਪਛਾਤਾ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਵਸਿਆ ਸੁਖਦਾਤਾ ॥

[ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੧੫]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ੭੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੪੫-੪੬]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਸਭਿ ਭਰਮਦੇ ਨਿਤ ਜਗਿ ਤੋਟਾ ਸੈਸਾਰਿ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਹਉਮੈ ਅੰਧੁ ਗੁਬਾਰੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਣਾ ਨਾਨਕ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਸਹਜੇ ਜਾਗੈ ਸਹਜੈ ਸੋਵੈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਨਦਿਨੁ ਉਸਤਤਿ ਹੋਵੈ ॥ ਮਨਮੁਖ ਭਰਮੈ ਸਹਸਾ ਹੋਵੈ ॥ ਅੰਤਰਿ ਚਿੰਤਾ ਨੀਦ ਨ ਸੋਵੈ ॥ ਗਿਆਨੀ ਜਾਗਹਿ ਸਵਹਿ ਸੁਭਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤਿਆ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਸੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹਿ ਜੋ ਹਰਿ ਰਤਿਆ ॥ ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਵਹਿ ਇਕੁ ਇਕੋ ਹਰਿ ਸਤਿਆ ॥ ਹਰਿ ਇਕੋ ਵਰਤੈ ਇਕੁ ਇਕੋ ਉਤਪਤਿਆ ॥ ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹਿ ਤਿਨ ਡਰੁ ਸਟਿ ਘਤਿਆ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਦੇਵੈ ਆਪਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਜਪਿਆ ॥੯॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ੬੪੫-੪੬ ਅੰਗ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਦਾ ਭਰਮਣਾ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਨਮੁਖਤਾ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਆਦਿ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਣਾ ਆਦਿ ਦਰਜ ਹੈ।

ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਸਭਿ ਭਰਮਦੇ; ਨਿਤ ਜਗਿ ਤੋਟਾ ਸੈਸਾਰਿ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਭਰਮਦੇ=ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਨਿਤ-ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਜਗਿ=ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਥਵਾ ਜਗਿ=ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤੋਟਾ=ਘਾਟਾ ਹੀ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭੁ ਜਗੁ ਬਉਰਾਨਾ ਸਬਦੇ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ॥** [ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੬੮]

੨. **ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਵਿਹੂਣਿਆ ਨਾ ਉਰਵਾਰਿ ਨ ਪਾਰਿ ॥੨॥** [ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੯]

੩. **ਪਸੂ ਮਿਲਹਿ ਚੰਗਿਆਈਆ ਖੜੁ ਖਾਵਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਦੇਹਿ ॥**
ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੇ ਆਦਮੀ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣ ਕਰਮ ਕਰੇਹਿ ॥੩॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੮੯]

ਮਨਮੁਖਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ; ਹਉਮੈ ਅੰਧੁ ਗੁਬਾਰੁ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅੰਧੁ ਗੁਬਾਰੁ=ਗਾੜ੍ਹੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਐਸੇ ਕਰਮ ਕਮਾਉਣੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜਾਇਸੀ ਜੋ ਆਇਆ ਜਗ ਮਾਹਿ ॥**
ਸਭੁ ਜਗੁ ਕਾਜਲ ਕੋਠੜੀ ਤਨੁ ਮਨੁ ਦੇਹ ਸੁਆਹਿ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੬੩]

੨. **ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ॥ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਬੰਧਿ ਚਲਾਇਆ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੧]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਣਾ; ਨਾਨਕ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ॥੧॥

ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਮ੍ਰਿਤੂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਪੀਣਾ ਕਰੋ ਪਰ ਇਹ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੋ ਸਬਦੁ ਹੈ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ॥੨॥ [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੪]

੨. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਬਦੁ ਪੀਵੈ ਜਨੁ ਕੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੀ ਪਰਮ ਗਤਿ ਹੋਇ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੯੪]

੩. ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਮਿਲਿ ਪੀਵਹੁ ਭਾਈ ॥
ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਸਭ ਤਿਖਾ ਬੁਝਾਈ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੧੮]

ਮਃ ੩ ॥ ਸਹਜੇ ਜਾਗੈ; ਸਹਜੈ ਸੋਵੈ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਸਹਜੇ=ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਜਾਗੈ=ਜਾਗਦੇ ਹਨ ! ਸਹਜੈ ਸੋਵੈ=ਸੁਤੇ ਹੀ ਸੌਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗ ਕੇ ਵੀ ਸਹਜੇ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ ਸੋਵੈ=ਸੌਂਦੇ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਹਨ ਭਾਵ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰੀ ਘਬਰਾਹਟ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰਮੁਖਿ; ਅਨਦਿਨੁ ਉਸਤਤਿ ਹੋਵੈ ॥

ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਅਨ=ਰਾਤ ਦਿਨੁ=ਦਿਵਸ ਉਸਤਤਿ=ਸੋਭਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅੰਤ੍ਰੀਵ=ਗੁਰਮੁਖ ਸਹਜ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਗਿਆਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੌਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਰਾਤ ਦਿਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਗੇ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਬੀਚਾਰਿ ॥
ਸੇ ਜਨ ਜਾਗੇ ਜਿਨ ਨਾਮ ਪਿਆਰਿ ॥੧॥
ਸਹਜੇ ਜਾਗੈ ਸਵੈ ਨ ਕੋਇ ॥
ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਬੂਝੈ ਜਨੁ ਕੋਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਗਉੜੀ ਗੁਆ: ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੬੦]

ਮਨਮੁਖ; ਭਰਮੈ ਸਹਸਾ ਹੋਵੈ ॥ ਅੰਤਰਿ ਚਿੰਤਾ; ਨੀਦ ਨ ਸੋਵੈ ॥

ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਭਰਮ ਅਤੇ ਸੰਸਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਚਿੰਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੌਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਨਮੁਖ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣਾ ਨਾ ਤਿਸੁ ਰੰਗੁ ਹੈ ॥
ਮਰਸੀ ਹੋਇ ਵਿਡਾਣਾ, ਮਨਿ ਤਨਿ ਭੰਗੁ ਹੈ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੫੨]

੨. ਅੰਤਰਿ ਚਿੰਤਾ ਨੈਣੀ ਸੁਖੀ ਮੂਲਿ ਨ ਉਤਰੈ ਭੁਖ ॥
ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਿਸੈ ਨ ਲਥੋ ਦੁਖੁ ॥੧॥ [ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੧੯]

ਗਿਆਨੀ ਜਾਗਹਿ; ਸਵਹਿ ਸੁਭਾਇ ॥
ਨਾਨਕ; ਨਾਮਿ ਰਤਿਆ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥੨॥

ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਸੁਭਾਇ=ਸੁਭਵਾਕ ਹੀ ਵਾ ਸੁਭਾਇ=ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਬਕ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਸਵਹਿ=ਸੌਂਦਾ ਭਾਵ ਇਸਥਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਰਤਿਆ=ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਹੋਏ ਹਨ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਉ=ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ॥੨॥

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਗਣ ਦੀ ਅਰ ਸੌਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੌਣਾ ਤੇ ਜਾਗਣਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਹਰ ਸੌਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਗਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿਨ ਦਾ ਉਜਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਥੇ ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੌਣ ਤੇ ਜਾਗਣ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਕੀ ਲਿਆ ਹੈ ? ਬਾਹਰ ਦਾ ਜਾਗਣ ਤੇ ਸੌਣਾ ਅਲੱਗ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਸੌਣਾ ਤੇ ਜਾਗਣਾ ਅਲੱਗ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੇਵਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਰਦੀ। ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਸੁੱਤੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਉਪਾਧੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਸੁੱਤਾ ਵਿਅਕਤੀ ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਹਿਜ [ਸੌਖਾ] ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਾਗਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੋਂ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਸੁੱਤੇ ਨੂੰ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਲੁੱਟਿਆ ਭੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨੀਂਦ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੋਰਾਂ ਤੋਂ ਲੁਟੇ ਹੋਏ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਇਸ ਲਈ ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੁਤਾ ਹੈ ਪਰ ਜਾਗਦੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ, ਅਰ ਸੁੱਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸੁੱਤੇ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੁੱਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਚ ਨਾ ਆਪ ਤੇ ਨਾ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਾਗਦਾ ਪੁਰਸ਼ ਆਪ ਵੀ ਬਚਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਨੀਂਦ ਅਤੇ ਜਾਗਣ ਦੀ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਮਝ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁੱਤਾ ਪੁਰਸ਼ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਚੋਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦਾ ਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ, ਨਾ ਦੂਸਰੇ ਦੀ। ਪਾਪ ਰੂਪ ਵੈਰੀ ਤੋਂ ਨਾ ਆਪ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਜਾਗਰਤ ਵਿਚ ਨਾ ਆਪ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਜਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁੱਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਮੁਰਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਜਿੰਦ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਥੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਜਾਗਣ ਦਾ ਬਾਹਰ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਫਰਕ ਹੈ। ਜਾਗਿਆ ਪੁਰਸ਼ ਦੁਬਾਰਾ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਜਾਗਿਆ ਪੁਰਸ਼ ਮੁੜ ਕੇ ਅਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੌਂਦਾ। ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਾਗਤ ਸੋਵਤ ਬਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਗੈ ਸੋਈ ਸਾਰੁ ॥

[ਰਾਗ ਬਸੰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੯੪]

੨. ਜਾਗਤੁ ਸੋਇਆ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥
ਮਾਲੁ ਧਨੁ ਜੋਰਿਆ ਭਇਆ ਪਰਾਇਆ ॥ [ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ੭੯੨]

ਗਿਆਨ ਜਾਗਰਤ ਵਿਚ ਜਾਗਣ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਾਗਿ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮਨਾ ਜਾਗਿ ਲੇਹੁ ਕਹਾ ਗਾਫਲ ਸੋਇਆ ॥
ਜੋ ਤਨੁ ਉਪਜਿਆ ਸੰਗ ਹੀ ਸੋ ਭੀ ਸੰਗਿ ਨ ਹੋਇਆ ॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੯ ਕਾਫੀ ਅੰਗ ੭੨੬]

੨. ਜਾਗਤੁ ਰਹੈ ਸੁ ਕਬਹੁ ਨ ਸੋਵੈ ॥
ਤੀਨਿ ਤਿਲੋਕ ਸਮਾਧਿ ਪਲੋਵੈ ॥
ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰੁ ਲੈ ਹਿਰਦੈ ਰਹੈ ॥
ਮਨੂਆ ਉਲਟਿ ਸੁੰਨਿ ਮਹਿ ਗਹੈ ॥੫॥
ਜਾਗਤੁ ਰਹੈ ਨ ਅਲੀਆ ਭਾਖੈ ॥
ਪਾਚਉ ਇੰਦ੍ਰੀ ਬਸਿ ਕਰਿ ਰਾਖੈ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਬਾਣੀ ਬੇਣੀ ਜੀ ਕੀ ਅੰਗ ੯੭੪]

ਇਹ ਸਭ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਜਾਗਰਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪਉੜੀ ॥ ਸੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹਿ; ਜੋ ਹਰਿ ਰਤਿਆ ॥

ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਹ ਹੀ ਧਿਆਵਹਿ=ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ=ਜਿਸਦਾ ਮਨ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਤਿਆ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸਦੀ ਇਹੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਉਸਦੇ ਗੁਣ ਚੇਤੇ ਕਰੇਗਾ। ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਿਰ ਫੁਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਹੀ ਧਿਆਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾਮੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਵਹਿ ਇਕੁ; ਇਕੋ ਹਰਿ ਸਤਿਆ ॥

ਇਕੁ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਧਿਆਵਹਿ=ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਐਸਾ ਨਿਸਚਾ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੈ ਕਿ ਇਕੁ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸੱਤ ਭਾਵ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ; ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਇਕੋ ਵਰਤੈ ਇਕੁ; ਇਕੋ ਉਤਪਤਿਆ ॥

ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਇਕੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੇ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਉਤਪਤਿਆ=ਉਤਪੰਨ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਰਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਵਰਤਦਾ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥** [ਸ੍ਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੩੬]

੨. **ਹਰਿ ਇਕੋ ਕਰਤਾ ਇਕੁ ਇਕੋ ਦੀਬਾਣੁ ਹਰਿ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੮੩]

ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹਿ; ਤਿਨ੍ ਡਰੁ ਸਟਿ ਘਤਿਆ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਵਹਿ=ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰੁ=ਭੈ ਸਟਿ=ਸੁੱਟ ਘੱਤਿਆ=ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟੈ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੩]

੨. **ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟਿਆ ਰਾਖੇ ਰਾਖਨਹਾਰੇ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੩]

੩. **ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟਿਆ ਚਰਨ ਕਮਲ ਆਧਾਰੈ ॥** [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੧੭]

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੋਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਜਾਮਲ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਪਾਪਾਤਮਾ ਦੁਰਾਚਾਰੀ, ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਵਰਗੀਆਂ ਨਖਿਧ ਵਸਤੂਆਂ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਵਿਭਚਾਰੀ ਵੇਸਵਾ ਗਾਮੀ ਜਿਸਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਨਰਕ ਵਰਗਾ ਸੀ ਅਚਾਨਕ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਇਕ ਜੁਗਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਕਿ ਸਤਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਰੱਖਿਆ। ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਵਿਆਕੁਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਬਦ ਛੱਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਨਾਰਾਇਣ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ ਦੀ ਧੁਨ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਨਹੀਂ ਖਾਧੇ। ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੁਆਰਾ ਸੁੱਟ-ਘੱਤਿਆ ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਮ ਵੀ ਉਹ ਹੀ ਜਪ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼ੇ।

ਗੁਰਮਤੀ ਦੇਵੈ ਆਪਿ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਜਪਿਆ ॥੯॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਗੁਰਮਤੀ=ਸਿਖਿਆ ਦੇਵੈ=ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਹੈ॥੯॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਜਿਹ ਨਰ ਕਉ ਕੀਨੀ ਤਿਹ ਇਹ ਜੁਗਤਿ ਪਛਾਨੀ॥**

[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੬੩੩]

੨. **ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਆ॥ ਹਰਖੁ ਸੋਗੁ ਸਭੁ ਮੋਹੁ ਗਵਾਇਆ॥**

[ਮਾਝ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੨]

੩. **ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਾਨ ਸਖਾਈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਹਮਰੀ ਰਹਰਾਸਿ॥**

[ਰਾਗ ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੦]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ੭੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੪੭-੪੮]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਹਸਤੀ ਸਿਰਿ ਜਿਉ ਅੰਕਸੁ ਹੈ ਅਹਰਣਿ ਜਿਉ ਸਿਰੁ ਦੇਇ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਆਗੈ ਰਾਖਿ ਕੈ ਊਭੀ ਸੇਵ ਕਰੇਇ ॥ ਇਉ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਨਿਵਾਰੀਐ ਸਭੁ ਰਾਜੁ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਲੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਝੀਐ ਜਾ ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਜਿਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਆਏ ਤੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਨਾਨਕ ਕੁਲ ਉਧਾਰਹਿ ਆਪਣਾ ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਮਾਣੁ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਖੀਆ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਮੇਲਾਈਆ ॥ ਇਕਿ ਸੇਵਕ ਗੁਰ ਪਾਸਿ ਇਕਿ ਗੁਰਿ ਕਾਰੈ ਲਾਈਆ ॥ ਜਿਨਾ ਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਤਿਨਾ ਭਾਉ ਗੁਰੂ ਦੇਵਾਈਆ ॥ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਇਕੋ ਪਿਆਰੁ ਗੁਰ ਮਿਤਾ ਪੁਤਾ ਭਾਈਆ ॥ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੋਲਹੁ ਸਭਿ ਗੁਰੁ ਆਖਿ ਗੁਰੂ ਜੀਵਾਈਆ ॥੧੪॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਕਿ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੀ ਢੰਗ ਹੈ ਕਿਸ ਜੁਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੇਵਾ ਸਫਲੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਔਰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਜੁਗਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ।

ਹਸਤੀ ਸਿਰਿ ਜਿਉ ਅੰਕਸੁ ਹੈ; ਅਹਰਣਿ ਜਿਉ ਸਿਰੁ ਦੇਇ ॥

ਹਸਤੀ=ਹਾਥੀ ਦੇ ਸਿਰਿ=ਸੀਸ ਤੇ ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ ਅੰਕਸੁ=ਕੁੰਡਾ, ਅਹਰਣਿ ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ ਹਥੌੜੇ ਹੇਠ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਜੁਗਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਨੁ ਤਨੁ ਆਗੈ ਰਾਖਿ ਕੈ; ਊਭੀ ਸੇਵ ਕਰੇਇ ॥

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਤਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਊਭੀ=ਖੜ੍ਹੀ ਭਾਵ ਸਮਾਹਿਤ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਵਾ-ਊਭੀ ਸੇਵ=ਉਹ ਸੇਵਾ ਜੋ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰੀਏ ਅਰਥਾਤ ਆਲਸ ਛੱਡ ਕੇ ਕੀਤੀ ਔਖੀ ਸੇਵਾ।

ਇਉ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਨਿਵਾਰੀਐ; ਸਭੁ ਰਾਜੁ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਲੇਇ ॥

ਇਉ=ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਸਿੱਖ ਆਪੁ ਨਿਵਾਰੀਐ=ਹੰਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਾ ਭਾਵ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦਾ ਰਾਜ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਅਰਥ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਕੁਝ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਲੋਹੇ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਹ ਲੋਹੇ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੁਹਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਲੁਹਾਰ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੁਹਾਰ ਉਸਨੂੰ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਤਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਲੋਹੇ ਨੇ ਕਦੇ ਇਤਰਾਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਐਸਾ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬੇਜੁਬਾਨ ਹੋਇਆ ਫਿਰ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਅਹਿਰਣ 'ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਲੁਹਾਰ ਸੱਟਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਅੰਕਸ਼ੁ=ਕੁੰਡਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕੁੰਡੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਕੱਦਾਵਰ ਜਾਨਵਰ ਜੋ ਹਾਥੀ ਹੈ ਉਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਹਾਥੀ ਜਿਤਨਾ ਕੁੰਡੇ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਨਹੀਂ। ਲੋਹੇ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਕੇ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲ ਕੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ, ਹਾਥੀ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਹ ਜੁਗਤ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਇਥੇ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤਰੀਵ

ਭਾਵ, ਦਾ ਦ੍ਰਿਸਟਾਂਤ ਸਿੱਖ, ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਵੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭਾਵ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਲੁਹਾਰ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਸਉਪਿ ਗੁਰ ਕਉ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਪਾਈਐ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੧੮]

ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗਤ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਜਪ ਤਪ ਦਾ ਤਾਅ-ਸੇਕ ਦੇ ਕੇ ਫਿਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਹਾਰ ਅਹਿਰਣ 'ਤੇ ਗਰਮ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਸੱਟਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਅਹਿਰਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚੱਲ-ਅਡੋਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਹਥੌੜੇ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਪੈਣ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਜਨਮੇ ਗਵਨੁ ਮਿਟਾਇਆ।** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੪੦]

੨. **ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦੁ ਨ ਗਲੀ ਹੋਵਣਾ।**
ਸਾਬਰੁ ਸਿਦਕਿ ਸਹੀਦੁ ਭਰਮ ਭਉ ਖੋਵਣਾ। [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੩, ਪਉੜੀ ੧੮]

੩. **ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਹੋਵੈ ਕੀੜਿਅਹੁ ਕਿਵ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ॥** [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੨੭, ਪਉੜੀ ੨੭]

੪. **ਜੀਵਤ ਮੁਏ ਮੁਏ ਸੇ ਜੀਵੇ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੭੪]

ਸਾਖੀ—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁੱਕਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਮਹਾਨ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ। ਜਿਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸੰਸਾਰਕ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖ-ਆਰਾਮ ਤਿਆਗ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ। ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਮਹਾਨ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲਣੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਕੀਤੀ। ਪਿਛਲਿਆਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਧੂਣੀਆਂ ਤਾਪਣ, ਜਲ ਧਾਰੇ ਕਰਨ, ਭੁੱਖੇ-ਪਿਆਸੇ ਰਹਿਣ ਵਰਗੀਆਂ ਘਾਲਣਾਂ ਘਾਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ :

ਪ੍ਰਿਥਮ ਜੁਗਨ ਮਹਿਂ ਤਪ ਕੋ ਤਾਪਹਿਂ ਛੁਧਾ ਪਿਪਾਸਾ ਸਹਿ ਕਹ ਸੋਇ॥
ਪੰਚਾਗਨਿ ਤਾਪਹਿਂ, ਜਲ ਪੈਠਹਿਂ, ਬਰਖਾ ਸਹਹਿਂ, ਨਗਨ ਤਨ ਹੋਇ॥੨॥
ਏਕ ਚਰਨ ਪਰ ਠਾਢੇ ਹੋਵਤਿ, ਊਰਧਿ ਬਾਹੁ ਕਿਤੇ ਰਹੰਤਿ॥
ਕੈ ਲਟਕਤਿ ਹੈਂ, ਊਪਰ ਪਦ ਕਰਿ, ਚਹੈਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਹਿ ਭਗਵੰਤ॥
ਸੋ ਤਪ ਫਲ ਅਬ ਕਲੀ ਕਾਲ ਮਹਿਂ, ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਸੇਵਨ ਕਰਿਯੰਤਿ॥
ਜਲ ਢੋਵਨਿ ਅਰ ਲਕਰੀ ਲਜਾਵਨਿ, ਕਰਨ ਬੀਜਨੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਿਮਰੰਤਿ॥੩॥
ਚਰਨ ਪਖਾਰਨਿ ਅੰਨਿ ਪਕਾਵਿਨ, ਇਤਯਾਦਿਕ ਜੇਤਿਕ ਹੈਂ ਆਨਿ॥
ਮਿਲਿ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨ ਜੋ ਸੇਵਾ, ਅਧਿਕ ਤਪਨ ਫਲ ਹੋਹਿ ਮਹਾਨ॥
ਇਮਿ ਬਿਚਾਰਿ ਸ਼੍ਰੀ ਅਮਰ ਕਰਯੋ ਉਰ, ਆਨੌਂ ਨੀਰ ਆਪਨੇ ਪਾਨ॥
ਨਿਤਿ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਦੇਵਨਿ ਠਾਨੌਂ, ਅਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਨ ਕਰਹਿਂ ਸ਼ਨਾਨ॥੪॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਰਾਸਿ ੧ ਅੰਸੂ ੧੬]

ਸੀਸ ਤੇ ਗਾਗਰ ਚੁੱਕ ਬਿਆਸਾ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਜਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਲੋਕ ਹਾਸੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਰ ਉਪਹਾਸ ਕਰਨਿ ਸਭਿ ਲਾਗੇ ਬ੍ਰਿਧ ਹੋਇ ਕਿਆ ਕੀਨੀ ਢਾਲਿ॥੭॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰਾਸਿ ੧ ਅੰਸੂ ੧੬]

ਇਉਂ ਇਕ ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਸਤਰ ਪੁਰਾਣੇ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਤਪਰ ਰਹੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਨੋਰਥ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਏਕ ਬਰਖ ਬੀਤਯੋ ਪਿਖਿ ਸਤਿਗੁਰ, ਗਜ ਡੇਢਿਕ ਤਬ ਦੀਨ ਰੁਮਾਲ॥...੯॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰਾਸਿ ੧ ਅੰਸੂ ੧੬]

੭੨ ਵਰਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਏ ਸਨ। ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ:

ਤੀਸ ਇਕੁ ਅਰੁ ਪੰਜਿ ਸਿਧੁ ਪੈਤੀਸ ਨ ਖੀਣਉ॥ [ਸਵਈਏ ਮਃ ੩ ਕੇ ਅੰਗ ੧੩੯੪]

੩੦+੧+੫+੩੫=੭੧

ਭਾਵ ੭੧ ਵਰਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਣ ਆਏ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ ਸਾਲ ਦੂਜਾ ਰੁਮਾਲ ਦਿੱਤਾ ਤੀਸਰੇ ਸਾਲ ਫਿਰ ਤੀਜਾ ਰੁਮਾਲ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਬਾਰਾਂ ਰੁਮਾਲਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਜੋ ਵੀ ਰੁਮਾਲ ਮਿਲਦਾ ਉਸਨੂੰ ਸੀਸ ਤੇ ਬੰਨ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਮੁੜਕੇ ਉਤਾਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬਾਰਾਂ ਰੁਮਾਲ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਤੇ ਸਨ। ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਸਤਵਾਂ-ਵਰ੍ਹਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਚੜਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਲਾਲੀ ਵਾਂਗ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ। ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਸਭ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਨਵ ਨਿਧੀ ਅਠਾਰਹ ਸਿਧੀ ਪਿਛੈ ਲਗੀਆ ਫਿਰਹਿ ਜੋ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਸਦਾ ਵਸਾਇ॥

[ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੯]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ ਸਰਦੀ ਦੀ ਮੌਸਮ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਜੁਲਾਹੇ ਦੀ ਖੱਡੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਕੌਣ ਹੈ। ਜੁਲਾਹੀ ਨੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਚਮਕ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਅਮਰੂ ਨਿਥਾਵਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਕਮਲੀਏ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਥਾਂ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਨਿਥਾਵਾਂ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ। ਇਤਨਾ ਬਚਨ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਬਚਨ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਜੁਲਾਹੀ ਝੱਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਨਿਤ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਧਿਸ਼ਟ ਹੋਏ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਰਾਤ ਵਾਲੀ ਵਿਥਿਆ ਪੁੱਛੀ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਜੁਲਾਹਾ ਵੀ ਜੁਲਾਹੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ੧੨ ਪਟਕੇ ਲਾਹੁੰਦਿਆਂ: ਨਿਮਾਣਿਆ ਦੇ ਮਾਣ, ਨਿਤਾਣਿਆ ਦੇ ਤਾਣ, ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਦੇ ਥਾਂ, ਨਿਓਟਿਆਂ ਦੀ ਓਟ ਆਦਿ ਬਾਰਾਂ ਵਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਥਾਪਨ ਕਰਕੇ ਸਚਖੰਡ ਗਮਨ ਕੀਤਾ ਇਉਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਾ ਗਵਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ।

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਝੀਐ; ਜਾ ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ॥੧॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾ=ਜਦੋਂ ਆਪੇ=ਆਪ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਦਰਿ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰੇਇ=ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਬੁਝੀਐ=ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਜਿਹ ਨਰ ਕਉ ਕੀਨੀ ਤਿਹ ਇਹ ਜੁਗਤਿ ਪਛਾਨੀ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੬੩੩]

ਮਃ ੩॥ ਜਿਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ; ਆਏ ਤੇ ਪਰਵਾਣੁ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੇ ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ=ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਪਰਵਾਣ=ਪਰਵਾਨ ਨੀਕ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਆਤਮ ਰਸੁ ਜਿਹ ਜਾਨਿਆ ਹਰਿ ਰੰਗ ਸਹਜੇ ਮਾਣੁ ॥
ਨਾਨਕ ਧਨਿ ਧਨਿ ਧੰਨਿ ਜਨ ਆਏ ਤੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥ [ਅੰਗ ੨੫੨]

੨. ਆਇਆ ਸਫਲ ਤਾਹੂ ਕੋ ਗਨੀਐ ॥ ਜਾਸੁ ਰਸਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਭਨੀਐ ॥ [ਅੰਗ ੨੫੨]

੩. ਆਇਆ ਤਿਨ ਕਾ ਸਫਲੁ ਭਇਆ ਹੈ ਇਕ ਮਨਿ ਜਿਨੀ ਧਿਆਇਆ ॥
[ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੫੭੯]

ਨਾਨਕ ਕੁਲ ਉਧਾਰਹਿ ਆਪਣਾ; ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਮਾਣੁ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਤਰਦੇ ਹੀ ਹਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕੁਲ ਨੂੰ ਵੀ ਉਧਾਰਹਿ=ਉਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਣੁ=ਸਤਿਕਾਰ ਪਾਵਹਿ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਪਿ ਤਰਿਆ ਕੁਟੰਬ ਸਭਿ ਤਾਰੇ ਸਭਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਛਡਾਵੈ ॥੧॥
[ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੬੦]

੨. ਆਪਿ ਤਰੈ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਤਾਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੰਨਿ ਵਸਾਵਣਿਆ ॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੮]

੩. ਆਪਿ ਤਰੈ ਕੁਲ ਸਗਲੇ ਤਾਰੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਣਿਆ ॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੫]

੪. ਆਪਿ ਤਰੈ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਤਾਰੇ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਪਤਿ ਸਿਉ ਜਾਇਦਾ ॥
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੬]

ਪਉੜੀ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਖੀਆ ਸਿਖ; ਗੁਰੂ ਮੇਲਾਈਆ ॥

ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੱਖ ਸਖੀਆਂ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮੇਲਾਈਆ=ਮੇਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਇਕਿ ਸੇਵਕ ਗੁਰ ਪਾਸਿ; ਇਕਿ ਗੁਰਿ ਕਾਰੈ ਲਾਈਆ ॥

ਇਕ ਸੇਵਕ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸਿ=ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਝਾੜੂ ਬਰਦਾਰ, ਜਲ ਢੋਣ, ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਆਦਿ ਪਕਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਗਾਈਆਂ ਹਨ।

ਜਿਨਾ ਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ ਮਨਿ ਚਿਤਿ; ਤਿਨਾ ਭਾਉ ਗੁਰੂ ਦੇਵਾਈਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਿ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਰੂਪ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਚਿਤਿ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਰੂਪ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਿਨਾ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਾਉ= ਪ੍ਰੇਮ **ਅਥਵਾ** ਭਾਉ=ਗਿਆਨ ਦੇਵਾਈਆ=ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਇਕੋ ਪਿਆਰੁ; ਗੁਰ ਮਿਤਾ ਪੁਤਾ ਭਾਈਆ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦਾ ਸਿਖਾ=ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ, ਪੁਤਾ=ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਭਾਈਆ=ਭਰਾਵਾਂ ਮਿਤਾ=ਮਿੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਭਾਵ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ, ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਭਾਈਆਂ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਪਿਆਰ ਹੈ।

ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੋਲਹੁ ਸਭਿ; ਗੁਰੁ ਆਖਿ ਗੁਰੂ ਜੀਵਾਈਆ ॥੧੪॥

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜੋ ਗੁਰ=ਪੂਜਨੀਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ ਤਿਨਾਂ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਕਰੋ। ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜੀਵਾਈਆ=ਜਿਉਂਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੧੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੀਅ ਦਾਨੁ ਦੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੈਨਿ ਮਿਲਾਏ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੪੯]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੭੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੪੯]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦੈ ਤਿਸ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮਤੁ ਰਹੈ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਨਵ ਨਿਧੀ ਅਠਾਰਹ ਸਿਧੀ ਪਿਛੈ ਲਗੀਆ ਫਿਰਹਿ ਜੋ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਸਦਾ ਵਸਾਇ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਉ ਨ ਪਾਈਐ ਬੁਝਹੁ ਕਰਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਜੁਗ ਚਾਰਿ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਕਿਆ ਗਭਰੂ ਕਿਆ ਬਿਰਧਿ ਹੈ ਮਨਮੁਖ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਭੁਖ ਨ ਜਾਇ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੇ ਰਤਿਆ ਸੀਤਲੁ ਹੋਏ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ॥ ਅੰਦਰੁ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਸੰਤੋਖਿਆ ਫਿਰਿ ਭੁਖ ਨ ਲਗੈ ਆਇ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਹਿ ਸੋ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮਿ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿੰਨ ਕੰਉ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਖਾ ॥ ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਦੇ ਤਿਨ ਦਰਸਨੁ ਪਿਖਾ ॥ ਸੁਣਿ ਕੀਰਤਨੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਰਵਾ ਹਰਿ ਜਸੁ ਮਨਿ ਲਿਖਾ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹੀ ਰੰਗ ਸਿਉ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਕ੍ਰਿਖਾ ॥ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਸੁਹਾਵਾ ਸੋ ਸਰੀਰੁ ਥਾਨੁ ਹੈ ਜਿਥੈ ਮੇਰਾ ਗੁਰੁ ਧਰੇ ਵਿਖਾ ॥੧੯॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥

ਉਥਾਨਕਾ—ਬੇਣੀ ਪੰਡਤ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕੇ ਲੰਗਰ 'ਚੋਂ ਆਉਣ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ, ਨਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਪੁਣਾ ਟੁੱਟਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਪੰਡਿਤ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਜੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਜੋ ਚਾਰ ਭੁਜਾਂ ਤੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਐਸੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਗਿਆ। ਐਸੇ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਤੇਜ ਸਹਾਰ ਨਾ ਸਕਿਆ ਤੇ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ ਮਸਤਕ ਨਾਲ ਛੁਹਾਇਆ। ਸੁਰਤ ਆਈ, ਚਰਨੀਂ ਪਿਆ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਖਿਮਾ ਕਰਨੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸਾਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛਕਿਆ, ਕਿ ਮੇਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਪੁਣਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਤਾਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੋ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਫੇਰ ਤੀਜੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਕੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਐਸਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਤਾਈ, ਪੰਡਿਤ ਰਾਹੀਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ੬੪੯ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ੧. ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੨. ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ। ੩. ਨਾਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪. ਪੂਰੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਐਸੀ ਵੀਚਾਰ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿਚ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦੈ ਤਿਸ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮਤੁ ਰਹੈ; ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

ਜੋ ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਲਗਾ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮੁ=ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਬਿੰਦੈ=ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤਿਸਦਾ ਬ੍ਰਹਮਤੁ=ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੁਣਾ ਰਹੈ=ਰਹਿ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬੀਚਾਰੈ ॥ ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ ਹਮਾਰੈ ॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੪]

੨. ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਇਸਨਾਨੀ ਹਰਿ ਗੁਣ ਪੂਜੇ ਪਾਤੀ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੯੨]

੩. ਜਾਤਿ ਕਾ ਗਰਬੁ ਨ ਕਰੀਅਹੁ ਕੋਈ ॥ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦੇ ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਹੋਈ ॥
[ਭੈਰਉ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੧੨੭]

੪. ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦਹਿ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਜੇ ਚਲਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ॥

[ਵਾਰ ਬਿਲਾਵਲ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੮੫੦]

੫. ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦੇ ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਕਹੀਐ ਜਿ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਏ॥

[ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੧੨]

ਇਥੇ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਜਾਤੀ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਹੀਂ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਚੰਡਾਲ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਚੰਡਾਲ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਭੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਮ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਗੰਗੂ ਵਰਗੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ? ਜੋ ਨਿਕੇ-ਨਿਕੇ ਮਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਬਣ ਬੈਠਾ, ਬ੍ਰਿਧ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦਾ ਭੀ ਘਰ ਆਇਆਂ ਦਾ ਲਿਹਾਜ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਰਾਵਣ ਭੀ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੀ ਪਰ ਰਾਖਸ਼ ਕਹਿਲਾਇਆ ਤੇ ਭਭੀਸ਼ਣ ਦੇਵਤਾ ਕਹਿਲਾਇਆ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਹੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਸਨ। ਬਿਆਸ, ਵਸਿਸ਼ਟ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਹਿਲਾਏ ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਅਨੇਕਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਕੋਈ ਮੱਛੀ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਕੋਈ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਪੇਟ ਤੋਂ, ਕੋਈ ਹਥਨੀ ਦੇ ਪੇਟੋਂ, ਕੋਈ ਚੰਡਾਲਨੀ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤੇ ਸਭ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਹਿਲਾਏ, ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪੂਜੇ ਗਏ। ਸੋ ਇਥੇ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਕਰਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਿਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਵੇ।

ਨਵ ਨਿਧੀ ਅਠਾਰਹ ਸਿਧੀ ਪਿਛੈ ਲਗੀਆ ਫਿਰਹਿ; ਜੋ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਸਦਾ ਵਸਾਇ॥

ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਹਿਰਦੈ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਵਸਾਇ=ਯਾਦ ਰਖਦਾ ਹੈ ਵਾ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਕਰਕੇ ਨਵ ਨਿਧੀ=ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਅਠਾਰਹ ਸਿਧੀ=ਅਠਾਰਾਂ ਸਿਧੀਆਂ ਉਸਦੇ ਪਿਛੈ=ਮਗਰ ਲਗੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਭਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਇਆਲ ਗੋਬਿੰਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਿਦੈ ਸਿੰਚਾਈ॥
ਨਵ ਨਿਧਿ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਹਰਿ ਲਾਗਿ ਰਹੀ ਜਨ ਪਾਈ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੯]

੨. ਨਵ ਨਿਧਿ ਸਿਧਿ ਰਿਧਿ ਦੀਨੇ ਕਰਤੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਕਾਈ ਰਾਮ॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੮੩-੮੪]

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਉ ਨ ਪਾਈਐ; ਬੁਝਹੁ ਕਰਿ ਵੀਚਾਰੁ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਉ=ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਬੁਝਹੁ=ਸਮਝਣਾ ਕਰੋ।

ਨਾਨਕ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ; ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਜੁਗ ਚਾਰਿ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਗਿ=ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ=ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਿਲੈ=ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਚਾ ਸੁਖ ਭਾਵ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਿਗੁਰ ਆਇਓ ਸਰਣਿ ਤੁਹਾਰੀ ॥
ਮਿਲੈ ਸੂਖੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਸੋਭਾ ਚਿੰਤਾ ਲਾਹਿ ਹਮਾਰੀ ॥ [ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੩]

ਮਃ ੩ ॥

ਕਿਆ ਗਭਰੂ ਕਿਆ ਬਿਰਧਿ ਹੈ; ਮਨਮੁਖ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਭੁਖ ਨ ਜਾਇ ॥

ਮਨਮੁਖ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਗਭਰੂ=ਜਵਾਨ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ ? ਜੇ ਬਿਰਧਿ ਅਵਸਥਾ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਵੀ ਕਿਆ=ਕੀ ਹੈ ? ਭਾਵ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਬਿਅਰਥ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਇਕ ਅੱਗ ਹੈ, ਭੁੱਖ ਜਿਹੜੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਭੁੱਖ ਵੀ ਅੱਗ ਦੀ ਅੰਸ ਹੈ। ਅਗਨੀ ਦਾ ਕੁਝ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਉਸਨੂੰ ਭਸਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਣਜਾਣ ਪੁਰਸ਼ ਇਹ ਸਮਝੇ ਕਿ ਮੱਚਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗ ਨੂੰ ਲੱਕੜਾਂ ਸੁਟ ਕੇ ਬੁਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਅਣਜਾਣਪੁਣਾ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਲੱਕੜਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਗਨੀ ਬੁਝਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇਗੀ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਦੀ ਅੱਗ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਸੁਭਾਵ ਹੈ। ਅੰਦਰਲੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੋਰ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਅਖ਼ੀਰ ਨੂੰ ਲਾਲਚੀ ਸੁਭਾਅ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਲਾਟਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੀਆਂ। ਸਭ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਬੜਾ ਲਾਲਚੀ ਹੈ। ਜਿਤਨਾ ਮਰਜੀ ਪਦਾਰਥ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਫਿਰ ਵੀ ਮਿਟਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬਿਰਲੇ ਹੀ ਕੀ ਬੁਝੀ ਹੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**
ਕੋਟਿ ਜੋਰੇ ਲਾਖ ਕ੍ਰੋਰੇ ਮਨੁ ਨ ਹੋਰੇ ॥
ਪਰੈ ਪਰੈ ਹੀ ਕਉ ਲੁਝੀ ਹੇ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੧੩]

੨. **ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਕਦੇ ਨ ਬੁਝਈ ਦੁਬਿਧਾ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ ॥** [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੪੯]

੩. **ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਜਲੈ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਜਲਿ ਜਲਿ ਖਪੈ ਬਹੁਤੁ ਵਿਕਾਰਾ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੪]

ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਸੰਤੋਖ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦੀ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅਗਨੀ ਬੁਝਦੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅਗਨੀ ਸੰਤੋਖ ਦੁਆਰਾ ਬੁਝਦੀ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਨਾਮ-ਜਲ ਦੁਆਰਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅਗਨੀ ਬੁਝਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ॥**
ਮਹਾ ਸੰਤੋਖੁ ਹੋਵੈ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਲਾਗੈ ਪੂਰਨ ਧਿਆਨੁ ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੮੨]

੨. **ਬਿਨਾ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀ ਕੋਊ ਰਾਜੈ ॥ ਸੁਪਨ ਮਨੋਰਥ ਬ੍ਰਿਥੇ ਸਭ ਕਾਜੈ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੯]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੇ ਰਤਿਆ; ਸੀਤਲੁ ਹੋਏ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ॥

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਉਪਦੇਸ ਵਿੱਚ ਰਤਿਆ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪ=ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾ ਕੇ ਸੀਤਲੁ=ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਅੰਦਰੁ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਸੰਤੋਖਿਆ; ਫਿਰਿ ਭੁਖ ਨ ਲਗੈ ਆਇ ॥

ਓਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰੁ=ਹਿਰਦਾ ਸੰਤੋਖ ਦੁਆਰਾ ਤ੍ਰਿਪਤਿ=ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਮੁੜ ਕੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਭੁੱਖ ਆਇ=ਆ ਕੇ ਨ=ਨਹੀਂ ਲਗੈ=ਲਗਦੀ।

ਨਾਨਕ ਜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਹਿ ਸੋ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ; ਜੋ ਨਾਮਿ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਨਾਮੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਜੋ ਵੀ ਕਰਤਬ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਰਵਾਣੁ=ਪ੍ਰਵਾਣ-ਨੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਕਰਤਬ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਉ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਉਮੈ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕਰਤਬ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ। ਹਉਮੈ ਰਹਿਤ ਹਰ ਕਰਤਬ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੇਦਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪੁਕਾਰ-ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਸੁਣਾਈ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਜੀਉ ਅਹੰਕਾਰੁ ਨ ਭਾਵਈ ਵੇਦ ਕੂਕਿ ਸੁਣਾਵਹਿ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੮੯]

ਇਸ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਉਹੀ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੈ ਔਰ ਲਿਵ ਭੀ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਤਦ ਹੀ ਲੱਗੇਗੀ ਜੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਨਾਮ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹੈ। ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਹੈ ਉਥੇ ਹਉਮੈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਜਿਵੇਂ ਜਿਥੇ ਅੰਧੇਰਾ ਹੈ ਉਥੇ ਚਾਨਣਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਚਾਨਣਾ ਹੈ ਉਥੇ ਅੰਧੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ ॥
ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਸੇਵਾ ਨ ਹੋਵਈ ਤਾ ਮਨੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥ [ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੬੦]

ਪਉੜੀ ॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿੰਨ ਕੰਉ; ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਖਾ ॥

ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਿਖ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਗੁਰਸਿੱਖ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਰਹਿਤ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਹੈ, ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਗੁਰ ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਮਤ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਭੀ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਜੈਸਾ ਹੀ ਫਲਦਾਇਕ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਵਕਤ ਨਾਮ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਦੇ; ਤਿਨ ਦਰਸਨੁ ਪਿਖਾ ॥

ਜੋ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸਨੁ=ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਖਾ=ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਂਖੀ ਏਕੈ ਦਰਸ ਤੁਹਾਰੋ ॥ ਨਾਨਕ ਉਨ ਸੰਗਿ ਮੋਹਿ ਉਧਾਰੋ ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੨]

ਸੁਣਿ ਕੀਰਤਨੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਰਵਾ; ਹਰਿ ਜਸੁ ਮਨਿ ਲਿਖਾ ॥

ਐਸਾ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ=ਜਸ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਰਵਾ=ਉਚਾਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ।

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹੀ ਰੰਗ ਸਿਉ; ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਕ੍ਰਿਖਾ ॥

ਰੰਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਉ=ਨਾਲ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸਲਾਹੀ=ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਖਾ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਸ 'ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਸੁਹਾਵਾ ਸੋ ਸਰੀਰੁ ਥਾਨੁ ਹੈ; ਜਿਥੈ ਮੇਰਾ ਗੁਰੁ ਧਰੇ ਵਿਖਾ ॥੧੯॥

ਉਹ ਸਰੀਰ ਅਥਵਾ ਅਸਥਾਨ ਸੁਹਾਵਾ=ਸੋਭਨੀਕ ਹੈ ਵਾ-ਉਹ ਸਰੀਰ ਵੀ ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਥਾਨੁ=ਅਸਥਾਨ ਭੀ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਅਤੇ ਸੁਹਾਵਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਵਿਖਾ=ਕਦਮ ਭਾਵ ਚਰਨ ਧਰੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਚਰਨ ਪਾਏ, ਉਹ ਥਾਂ ਭੀ ਸੁਹਾਵਣੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਾ ਧਰਤੀ ਭਈ ਹਰੀਆਵਲੀ ਜਿਥੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੈਠਾ ਆਇ ॥

[ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੩੧੦]

੨. ਜਿਥੈ ਜਾਇ ਬਹੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੋ ਥਾਨੁ ਸੁਹਾਵਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੫੦]

ਅਥਵਾ ਉਹ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਅਸਥਾਨ ਸੁਹਾਵਾ=ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਤੇ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਆਪਣਾ ਵਿਖਾ=ਕਦਮ, ਚਰਨ ਧਰਦੇ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੮੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੫੧-੫੨]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸੁਖੁ ਊਪਜੈ ਫਿਰਿ ਦੁਖੁ ਨ ਲਗੈ ਆਇ ॥ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣਾ ਮਿਟਿ ਗਇਆ ਕਾਲੈ ਕਾ ਕਿਛੁ ਨ ਬਸਾਇ ॥ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਮਨੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਚੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ ਕਉ ਜੋ ਚਲਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਸੁਧੁ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਅਨੇਕ ਕਰੈ ਸੀਗਾਰ ॥ ਪਿਰ ਕੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਪਿਆਰੁ ॥ ਸਾ ਕੁਸੁਧ ਸਾ ਕੁਲਖਣੀ ਨਾਨਕ ਨਾਰੀ ਵਿਚਿ ਕੁਨਾਰਿ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਪਣੀ ਦਇਆ ਕਰਿ ਹਰਿ ਬੋਲੀ ਬੈਣੀ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ਹਰਿ ਉਚਰਾ ਹਰਿ ਲਾਹਾ ਲੈਣੀ ॥ ਜੋ ਜਪਦੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਤਿਨ ਹਉ ਕੁਰਬੈਣੀ ॥ ਜਿਨ੍ਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਅਰਾਧਿਆ ਤਿਨ੍ ਜਨ ਦੇਖਾ ਨੈਣੀ ॥ ਹਉ ਵਾਰਿਆ ਅਪਣੇ ਗੁਰੂ ਕਉ ਜਿਨਿ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਸਜਣੁ ਮੇਲਿਆ ਸੈਣੀ ॥੨੪॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ੬੫੧ ਅੰਗ 'ਤੇ ਸੋਰਠਿ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਲਈ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸੁਖੁ ਊਪਜੈ; ਫਿਰਿ ਦੁਖੁ ਨ ਲਗੈ ਆਇ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਸੁਖ ਊਪਜੈ=ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਐਸਾ ਸੁਖ ਹੈ ਫਿਰਿ=ਮੁੜ ਕੇ ਭਾਵ ਕਦੇ ਵੀ ਆਇ=ਆ ਕਰਕੇ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ। ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਧੀ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਅਗਿਆਨ ਤੇ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਚਾਨਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ। ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇ ਕੋਈ ਦੀਵਾ-ਦੀਵਾ ਕਹੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅੰਧਕਾਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਗਵਨ ਤਿਮਰ ਨਾਸੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਦੀਪਕ ਕੀ ਬਾਤ ॥
ਪੂਰਣ ਗਿਆਨ ਉਦੋਤ ਬਿਨ ਹ੍ਰਿਦੈ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਜਾਤ ॥੨॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ ਅਧਿਆਇ ੪]

ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਪਿਆਸ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦੀ; ਪਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੀ ਪਿਆਸ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੋਟੀ-ਰੋਟੀ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਭੁੱਖ ਨਹੀ ਮਿਟਦੀ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਰੋਟੀ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਖੰਡ-ਖੰਡ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ; ਖੰਡ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਤੋਂ ਹੀ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ-ਗਿਆਨ ਕਹਿਣ ਨਾਲ, ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਅੰਤਸਕਰਨ ਸੁਧ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਨਾ ਵਸ ਜਾਵੇ। ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਮਿਲੇਗਾ ਜਿਸਤੋਂ ਨਿਤ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਾਂਡ ਖਾਂਡ ਕਹੈ ਜਿਹਬਾ ਨ ਸ੍ਵਾਦ ਮੀਠੋ ਆਵੈ ਅਗਨਿ ਅਗਨਿ ਕਹੈ ਸੀਤ ਨ ਬਿਨਾਸ ਹੈ ॥
ਬੈਦ ਬੈਦ ਕਹੈ ਰੋਗ ਮਿਟਤ ਨ ਕਾਹੂ ਕੋ ਦਰਬ ਦਰਬ ਕਹੈ ਕੋਊ ਦਰਬਹਿ ਨ ਬਿਲਾਸ ਹੈ ॥

ਚੰਦਨ ਚੰਦਨ ਕਹੈ ਪ੍ਰਗਟੈ ਨ ਸੁਭਾਸੁ ਬਾਸੁ ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰ ਕਹੈ ਉਜਿਆਰੋ ਨ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੈ॥
ਤੈਸੇ ਗਿਆਨ ਗੋਸਟਿ ਕਹਤ ਨ ਰਹਤ ਪਾਵੈ ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਨ ਉਦਤਿ ਅਕਾਸ ਹੈ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਬਿੱਤ-੪੩੭]

ਜੰਮਣੁ ਮਰਣਾ ਮਿਟਿ ਗਇਆ; ਕਾਲੈ ਕਾ ਕਿਛੁ ਨ ਬਸਾਇ॥

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜੰਮਣੁ=ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਤੇ ਮਰਣਾ ਮਿਟਿ ਗਇਆ=ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਾਲੈ=ਕਾਲ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਬਸਾਇ=ਵਸ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਠਾਕਿ ਰਹਾਏ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਇਹ ਮਤਿ ਪਾਏ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੨੨]

ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਮਨੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ; ਸਚੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥

ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਸ ਸੇਵਕ ਦਾ ਮਨ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੇਤੀ=ਨਾਲ ਰਵਿ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇ=ਅਭੇਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ ਕਉ; ਜੋ ਚਲਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭਾਇ=ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਚਲਦੇ ਹਨ॥੧॥

ਮਃ ੩॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਸੁਧੁ ਨ ਹੋਵਈ; ਜੇ ਅਨੇਕ ਕਰੈ ਸੀਗਾਰ॥

ਇਸ ਮਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖੋਟੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜੋ ਖੋਟੇ ਲੱਖਣਾ ਵਾਲੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ :—ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ=ਸੁਭ ਸਿਖਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਵ ਜਿਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪੇਕੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੁਭ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਗੁਰਮਤ ਸਿਖਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਘੋਰ ਪਾਪ-ਗ੍ਰਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਵੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰ ਲਵੇ ਕਦੇ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਖੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਪਿਰ ਕੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਈ; ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਪਿਆਰੁ॥

ਉਸ ਖੋਟੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਰ=ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਬਲਕਿ ਦੂਸਰੇ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਾ ਕੁਸੁਧ ਸਾ ਕੁਲਖਣੀ; ਨਾਨਕ ਨਾਰੀ ਵਿਚਿ ਕੁਨਾਰਿ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾ=ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੁਲਖਣੀ=ਕੁਲ ਨੂੰ ਖਾਣੀ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੁਸੁਧ=ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ। ਸਾ=ਉਹ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਨਾਰਿ=ਖੋਟੀ ਇਸਤਰੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੨॥

ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਖੋਟੀ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦੋਹਾਗਣੀ ਕਿਆ ਨੀਸਾਣੀਆ॥**
ਖਸਮਹੁ ਘੁਥੀਆ ਫਿਰਹਿ ਨਿਮਾਣੀਆ॥
ਮੈਲੇ ਵੇਸ ਤਿਨਾ ਕਾਮਣੀ ਦੁਖੀ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਇ ਜੀਉ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨]

੨. ਗਲੀਂ ਅਸੀ ਚੰਗੀਆ ਆਚਾਰੀ ਬੁਰੀਆਹ ॥
ਮਨਹੁ ਕੁਸੁਧਾ ਕਾਲੀਆ ਬਾਹਰਿ ਚਿਟਵੀਆਹ ॥ [ਵਾਰ ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੮੫]

੩. ਮਨੁਮਖ ਮੈਲੀ ਕਾਮਣੀ ਕੁਲਖਣੀ ਕੁਨਾਰਿ ॥
ਪਿਰੁ ਛੋਡਿਆ ਘਰਿ ਆਪਣਾ ਪਰ ਪੁਰਖੈ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੁ ॥
[ਵਾਰ ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੮੯]

੪. ਪਿਰ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਣਈ ਭਾਈ ਸਾ ਕੁਲਖਣੀ ਕੁਨਾਰਿ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੩੯]

ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ

ਮਃ ੩ ॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਸੁਧੁ ਨ ਹੋਵਈ; ਜੇ ਅਨੇਕ ਕਰੈ ਸੀਗਾਰ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦੈ=ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੁਧੁ=ਅਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਭਾਵੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਵਾ ਸਾਧਨਾ ਰੂਪੀ **ਵਾ:** ਜਪ-ਤਪ ਰੂਪੀ ਸੀਗਾਰ ਕਰ ਲਵੇ।

ਪਿਰ ਕੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਈ; ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਪਿਆਰੁ ॥

ਉਹ ਪਾਖੰਡ ਸਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਾਰ=ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਦੂਜੈ ਭਾਇ=ਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸਦੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਭਚਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾ ਕੁਸੁਧ ਸਾ ਕੁਲਖਣੀ; ਨਾਨਕ ਨਾਰੀ ਵਿਚਿ ਕੁਨਾਰਿ ॥੨॥

ਸਾ=ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੁਸੁਧ=ਅਪਵ੍ਰਿਤ ਮਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾ=ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੁਲਖਣੀ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਕੁਲ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਨਾਰਿ-ਖੋਟੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਝੂਠੁ ਅਲਾਵੈ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾ ਪਿਰੁ ਦੇਖੈ ਨੈਣੀ ॥
ਅਵਗੁਣਿਆਰੀ ਕੰਤਿ ਵਿਸਾਰੀ ਛੂਟੀ ਵਿਧਣ ਰੈਣੀ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੮੯]

੨. ਗਰਬਿ ਗਹੇਲੀ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਵੈ ॥ ਫਿਰਿ ਪਛੁਤਾਵੈ ਜਬ ਰੈਣਿ ਬਿਹਾਵੈ ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੩੭]

ਪਉੜੀ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਪਣੀ ਦਇਆ ਕਰਿ; ਹਰਿ ਬੋਲੀ ਬੈਣੀ ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਦਇਆ=ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਨੀ ਕਰ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਹਰਿ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬੈਣੀ=ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬੋਲੀ=ਬੋਲਣਾ ਕਰਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਿ ਜਪਾਏ ਜਪੈ ਸੋ ਨਾਉ ॥
ਆਪਿ ਗਾਵਾਏ ਸੁ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ ॥
ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਹੋਇ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ॥
ਪ੍ਰਭੂ ਦਇਆ ਤੇ ਕਮਲ ਬਿਗਾਸੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੦-੭੧]

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ਹਰਿ ਉਚਰਾ; ਹਰਿ ਲਾਹਾ ਲੈਣੀ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਈ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰਾਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਉਚਰਾ= ਉਚਾਰਨ ਕਰਾਂ ਤੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਲਾਹਾ ਲੈਣਾ ਕਰਾਂ।

ਜੋ ਜਪਦੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ; ਤਿਨ ਹਉ ਕੁਰਬੈਣੀ ॥

ਜੋ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਜਨ ਰਾਤ-ਦਿਨ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕੁਰਬੈਣੀ=ਕੁਰਬਾਨ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੇ ਰਤਿਆ ਸਚੇ ਸਚੀ ਸੋਇ ॥
ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਪਿਆਰਾ ਵਿਸਰੈ ਭਗਤਿ ਕਿਨੇਹੀ ਹੋਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੫]

੨. ਅਨਦਿਨੁ ਭਗਤਿ ਕਰੇ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵਾ ਹੋਈ ਹੇ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੫]

ਦਿਨ-ਰਾਤ ਨਾਮ ਅਰਾਧਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ 'ਤੇ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਅਰਾਧਿਆ; ਤਿਨ੍ ਜਨ ਦੇਖਾ ਨੈਣੀ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਰਾਧਿਆ=ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈ ਨੈਣੀ=ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਾ=ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਅਰਾਧਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਪਾਪ ਨਾਸ਼ਕ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸਤਿਕਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਉਹ ਧਰਤੀ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਘਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੁੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਉ ਵਾਰਿਆ ਅਪਣੇ ਗੁਰੂ ਕਉ;
ਜਿਨਿ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਸਜਣੁ ਮੇਲਿਆ ਸੈਣੀ ॥੨੪॥

ਹਉ=ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਰਿਆ=ਬਲਿਹਾਰ-ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਜਣੁ=ਮਿੱਤਰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮੇਲਿਆ=ਮਿਲਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮੇਰਾ ਸੈਣੀ=ਸਾਥੀ ਹੈ ॥੨੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੮੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੫੩]

ਸਲੋਕੁ ਮ: ੩ ॥ ਏ ਮਨ ਹਰਿ ਜੀ ਧਿਆਇ ਤੂ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕ ਚਿਤਿ ਭਾਇ ॥ ਹਰਿ ਕੀਆ ਸਦਾ ਸਦਾ ਵਡਿਆਈਆ ਦੇਇ ਨ ਪਛੋਤਾਇ ॥ ਹਉ ਹਰਿ ਕੈ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜਿਤੁ ਸੇਵਿਐ ਸੁਖੁ ਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲਿ ਰਹੈ ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਇ ॥੧॥ ਮ: ੩ ॥ ਆਪੇ ਸੇਵਾ ਲਾਇਅਨੁ ਆਪੇ ਬਖਸ ਕਰੇਇ ॥ ਸਭਨਾ ਕਾ ਮਾ ਪਿਉ ਆਪਿ ਹੈ ਆਪੇ ਸਾਰ ਕਰੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਨਿ ਤਿਨ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਹੈ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਸੋਭਾ ਹੋਇ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਤੂ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹਹਿ ਕਰਤੇ ਮੈ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸਿਸਟਿ ਸਿਰਜੀਆ ਆਪੇ ਫੁਨਿ ਗੋਈ ॥ ਸਭੁ ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵਰਤਦਾ ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ ॥ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭੁ ਹਰਿ ਪਾਵੈ ਸੋਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਨਕ ਆਰਾਧਿਆ ਸਭਿ ਆਖਹੁ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੁ ਸੋਈ ॥੨੯॥੧॥ ਸੁਧੁ

ਸਲੋਕੁ ਮ: ੩ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੋਰਠਿ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ੬੫੩ ਅੰਗ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਰਹੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ।

ਏ ਮਨ ਹਰਿ ਜੀ ਧਿਆਇ ਤੂ; ਇਕ ਮਨਿ ਇਕ ਚਿਤਿ ਭਾਇ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਤੂ ਭਾਇ=ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਇਕ ਮਨਿ=ਇਕਾਗਰ ਮਨ ਨਾਲ ਇਕ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਇ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦੀ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਵੀ ਮਨ ਖਿੰਡਾਅ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇ ਉਥੇ ਹੀ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਸਫਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸਾਨ ਖੇਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮਨ ਲਗਾ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸਾਣੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਲਾਭ ਦੇ ਥਾਂ ਘਾਟਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਪਾਰ ਕਰੇ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਘਾਟਾ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮਜਦੂਰੀ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੈਂਕੜੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਉਹ ਕੰਮ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਅਸਥੂਲ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਤਾਂ ਇਕ ਬੜੀ ਸੂਖਮ ਕਲਾ ਹੈ। ਖਿੰਡੇ ਮਨ ਨਾਲ ਜਪਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਮ ਸਫਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕੇਵਲ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਤੋਂ ਜਾਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਬਲਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖੰਡਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਹਟ ਭੀ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਹਿ ਬੋਲਹਿ ਭਲੀ ਬਾਣਿ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੨੦]

ਕੋਈ ਫਕੀਰ ਚਲਦੇ ਖੂਹ ਦੇ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਨਾਮ ਦਾ ਰੱਟਾ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਅਨੁਕਤੀ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰਟ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਤੂੰ-ਤੂੰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਹਰਟ ! ਤੂੰ-ਤੂੰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਭਲੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਪਰ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇਗਾ, ਇਤਨੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਫਕੀਰ ਉਠਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਹਰਟ ਤਾਂ ਜੜ੍ਹ ਵਸਤੂ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਹੀ ਹੈ ਹੁਣ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਮੈਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ

ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਹਰਹਟ=ਜੀਵ! ਤੂੰ-ਤੂੰ ਕਰਨੇ ਰੂਪੀ ਬੈਖਰੀ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਭਲੀ=ਚੰਗੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਪਰ ਕੋਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਲਈ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਉੱਚੇ ਪੁਕਾਰਨਾ ਉਸ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨੀਵਾਂ ਬੋਲਿਆ ਸੁਣ ਨਾ ਸਕੇ ਭਾਵ ਜੋ ਧੀਮੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮੱਰਥ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤਾਂ ਚਿੱਤ ਦੀਆਂ ਚਿਤਵਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਨੈ ਉਸ ਤੇ ਕਹਾ ਛਪਾਇਆ ॥੩॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੧]

੨. ਘਟ ਘਟ ਕੇ ਅੰਤਰ ਕੀ ਜਾਨਤ ॥ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਕੀ ਪੀਰ ਪਛਾਨਤ ॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੩੮੭]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਮਾਲਕ ਤਾਂ ਸਦਾ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰਾ ਉੱਚੇ ਪੁਕਾਰਨਾ ਬਿਅਰਥ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਹਦੂਰਿ ਹੈ ਕਿਆ ਉਚੀ ਕਰਹਿ ਪੁਕਾਰ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੨੦]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਚੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਮੁਲਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਸ ਲਈ ਮੁਨਾਰੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਕੂਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕੋਈ ਬਹਿਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਤੂੰ ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਕੇ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ , ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਬੀਰ ਮੁਲਾਂ ਮੁਨਾਰੇ ਕਿਆ ਚਢਹਿ ਸਾਂਈ ਨ ਬਹਰਾ ਹੋਇ ॥
ਜਾ ਕਾਰਨਿ ਤੂੰ ਬਾਂਗ ਦੇਹਿ ਦਿਲ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਜੋਇ ॥੧੮੪॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਅੰਗ ੧੩੭੪]

੨. ਹੈ ਨਿਕਟੇ ਅਰੁ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੩੯]

ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜੀਵ ਦੇ ਵਸਦਾ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਹੈ ਪਰ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਨੇ ਇਹ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨ ਚਿੱਤ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਧਿਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸਿਧ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਕੀਆ ਸਦਾ ਸਦਾ ਵਡਿਆਈਆ; ਦੇਇ ਨ ਪਛੋਤਾਇ ॥

ਉਹ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਸਦਾ ਸਦਾ=ਨਿਤ ਨਿਤ ਵਡਿਆਈਆਂ ਕਰ, ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਪਛੋਤਾਇ=ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ।

ਹਉ ਹਰਿ ਕੈ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਣੈ; ਜਿਤੁ ਸੇਵਿਐ ਸੁਖੁ ਪਾਇ ॥

ਹਉ=ਮੈਂ ਉਸ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲਿ ਰਹੈ; ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਇ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਸਿਖ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜਲਾਇ=ਸਾੜ ਕੇ ਭਾਵ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਹਉਮੈ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਬਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਹਉਮੈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਜੀਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਟੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਜੁੜੇਗਾ ਭਾਵ ਮਿਲਾਪ ਹੋਵੇਗਾ ਉਦੋਂ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ॥੧॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ ਹਉਮੈ ਦੇ ਨਾਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਸਚਿ ਸਬਦਿ ਸਮਾਣੇ ਸਚਿ ਰਤੇ ਅਧਿਕਾਈ॥** [ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੬੯]

੨. **ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਇਆ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਭਾਇਆ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਚੀ ਬਾਣੀ॥** [ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੭੬੮]

੩. **ਹਉਮੈ ਮਾਰੇ ਸਬਦਿ ਨਿਵਾਰੇ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਰਖੈ ਉਰਿ ਧਾਰੇ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੫]

੪. **ਹਉਮੈ ਕ੍ਰੋਧੁ ਸਬਦਿ ਨਿਵਾਰੈ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੭]

ਮਃ ੩॥ ਆਪੇ ਸੇਵਾ ਲਾਇਅਨੁ; ਆਪੇ ਬਖਸ ਕਰੇਇ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲਾਇਅਨੁ=ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਬਖਸ=ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਰਹੀ ਹੈ ਸੇਵਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਮਰਤਾ, ਇਕਾਗਰਤਾ, ਪਿਆਰ, ਭਾਵਨਾ ਵਧਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਸਭਨਾ ਕਾ ਮਾ ਪਿਉ ਆਪਿ ਹੈ; ਆਪੇ ਸਾਰ ਕਰੇਇ॥

ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰ=ਸੰਭਾਲ ਕਰੇਇ=ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਂ ਪਿਓ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਜੋ ਮਾਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਂ ਪਿਓ ਰੂਪ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੩]

੨. **ਹਰਿ ਜੀ ਮਾਤਾ ਹਰਿ ਜੀ ਪਿਤਾ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ॥**
ਹਰਿ ਜੀ ਮੇਰੀ ਸਾਰ ਕਰੇ ਹਮ ਹਰਿ ਕੇ ਬਾਲਕ॥ [ਸਲੋਕ ਡਖਣੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੧]

੩. **ਤੂ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ॥ ਤੂ ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਸੁਖਦਾਤਾ॥** [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੪]

੪. **ਹਰਿ ਆਪੇ ਮਾਤਾ ਆਪੇ ਪਿਤਾ ਜਿਨਿ ਜੀਉ ਉਪਾਇ ਜਗਤੁ ਦਿਖਾਇਆ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੧]

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਨਿ ਤਿਨ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਹੈ; ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਸੋਭਾ ਹੋਇ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਭਾ=ਵਡਿਆਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਹਰਿ ਨਿਰਮਲੁ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਗਵਾਏ ਦਰਿ ਸਚੈ ਸੋਭਾ ਪਾਵਣਿਆ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੫]

੨. **ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਸੋਭਾ ਨਾਮ ਕੀ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸੋਭ ਨ ਹੋਇ॥**
ਇਹ ਮਾਇਆ ਕੀ ਸੋਭਾ ਚਾਰਿ ਦਿਹਾੜੇ ਜਾਦੀ ਬਿਲਮੁ ਨ ਹੋਇ॥੫॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੨੯]

੩. **ਸੋਭਾ ਸੁਰਤਿ ਨਾਮਿ ਭਗਵੰਤੁ ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਨਿਰਮਲ ਮੰਤੁ ॥੩॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੭]

ਪਉੜੀ ॥ ਤੂ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹਹਿ ਕਰਤੇ; ਮੈ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥

ਹੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਤੇ=ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈਂ। ਕਾਰਨ ਤੇਰੇ ਵਸ ਵਿੱਚ ਹੈ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁੱਝਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਕਾਰਜ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਜ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਅੱਲਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੰਸਾਰ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਜ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਰਚਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਖੁਦ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅਪਨੀ ਮਾਇਆ ਆਪਿ ਪਸਾਰੀ ਆਪਹਿ ਦੇਖਨਹਾਰਾ ॥**
ਨਾਨਾ ਰੂਪੁ ਧਰੇ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਸਭ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਆਰਾ ॥੨॥ [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੫੩੭]

੨. **ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥**
ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਇ ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੬]

੩. **ਕਬੀਰ ਕਾਰਨੁ ਸੋ ਭਇਓ ਜੋ ਕੀਨੋ ਕਰਤਾਰ ॥**
ਤਿਸ ਬਿਨੁ ਦੂਸਰ ਕੋ ਨਹੀ ਏਕੈ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥੧੩੩॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੧]

੪. **ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬੀਚਾਰਿ ॥**
ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਖੀ ਧਾਰਿ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੧੪੮]

ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸਿਸਟਿ ਸਿਰਜੀਆ; ਆਪੇ ਫੁਨਿ ਗੋਈ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੁਧੁ=ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸਿਸਟਿ=ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਸਿਰਜੀਆ=ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਵਾਪਸ ਗੋਈ=ਬੁਲਾਈ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਈ=ਛਪਾਈ ਹੈ। ਗੋਈ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਿਲਾਉਣਾ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ "ਤੱਤਾ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਗੋ ਦੇ" ਗੋਈ=ਗੁੰਨਣਾ-ਮਿਲਾਉਣਾ।

ਸਭੁ ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵਰਤਦਾ; ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ ॥

ਸਭੁ=ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਇਕ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਸਬਦੁ=ਹੁਕਮ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਸੁ=ਉਹ ਹੀ ਹੋਈ=ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਡਿਆਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭੁ; ਹਰਿ ਪਾਵੈ ਸੋਈ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਣ ਰੂਪ ਵਡਿਆਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਉਹੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੈਨੂੰ ਪਾਵੈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਨਕ ਆਰਾਧਿਆ, ਸਭਿ ਆਖਹੁ; ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੁ ਸੋਈ ॥੨੯॥੧॥ ਸੁਧੁ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਰਾਧਿਆ=ਜਪਿਆ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜਨ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੋਈ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਧੰਨ-ਧੰਨ-ਧੰਨ ਆਖਣਾ ਕਰੋ॥੨੯॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਮ ਰੁਲਤੇ ਫਿਰਤੇ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨ ਪੂਛਤਾ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਕੀਰੇ ਹਮ ਥਾਪੇ॥
ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੇਰਾ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਚੂਕੇ ਸਭਿ ਸੋਗ ਸੰਤਾਪੇ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੬੭]

੨. ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਧਾ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸੁ ਦੇ ਕੀਏ ਸਿਆਣੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੬੮]

"ਸੁਧੁ" ਅੱਖਰ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾਰ ਸੁਧਾ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਗਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਇਹ ਵਾਰ ਸੁਧ ਹੈ ਇਸ ਉਤੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਉਕਤ ਮੁਤਾਬਕ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਨ ਕਰੇ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਜਿਥੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਵਾਰ ਰਚੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ "ਸੁਧ" ਅੱਖਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਕੇ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਆਪਣੀ ਵਾਰ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਥੇ "ਸੁਧ ਕੀਚੇ" ਅੱਖਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੮੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੫੫]

ਕਿਆ ਪੜੀਐ ਕਿਆ ਗੁਨੀਐ ॥ ਕਿਆ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨਾਂ ਸੁਨੀਐ ॥ ਪੜੇ ਸੁਨੇ ਕਿਆ ਹੋਈ ॥ ਜਉ ਸਹਜ ਨ ਮਿਲਿਓ ਸੋਈ ॥੧॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨ ਜਪਸਿ ਗਵਾਰਾ ॥ ਕਿਆ ਸੋਚਹਿ ਬਾਰੰ ਬਾਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਅੰਧਿਆਰੇ ਦੀਪਕੁ ਚਹੀਐ ॥ ਇਕ ਬਸਤੁ ਅਗੋਚਰ ਲਹੀਐ ॥ ਬਸਤੁ ਅਗੋਚਰ ਪਾਈ ॥ ਘਟਿ ਦੀਪਕੁ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥੨॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਅਬ ਜਾਨਿਆ ॥ ਜਬ ਜਾਨਿਆ ਤਉ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ ਮਨ ਮਾਨੇ ਲੋਗੁ ਨ ਪਤੀਜੈ ॥ ਨ ਪਤੀਜੈ ਤਉ ਕਿਆ ਕੀਜੈ ॥੩॥੭॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ੬੫੫ ਅੰਗ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਭੀ ਗਿਆਨ ਵਾਸਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਹੈ। ਉਹ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਆਮ ਜੋ ਨਾਨ੍ਹਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਹਨ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਇਕ ਕਿੱਤਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹੀ ਹਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਸੀ ਜੋ ਕੇਵਲ ਉਪਜੀਵਕਾ ਲਈ ਹੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਐਸਾ ਹੀ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਕਿ ਕੇਵਲ ਵਿਦਿਆ ਅਭਿਆਸ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਬੇਦ ਵਿਦਿਆ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁਣ ਕੀੜਾ ਲਕੜੀ ਵਿੱਚ ਛੇਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਹੀ ਹਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਛੱਡ ਕੇ ਬੇਦ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ :—

ਕਿਆ ਪੜੀਐ; ਕਿਆ ਗੁਨੀਐ ॥

ਆਪਣੇ ਸੰਸਾਰਕ ਕੰਮ ਸਵਾਰਨ ਲਈ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਨੀਐ=ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ? ਅਥਵਾ :—ਕੀ ਸਾਖ, ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਅਨੀਸ਼ਰ ਵਾਦੀ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਕੀ ਕਾਲ ਵਾਦੀ ਵਿਸ਼ੇਖਕ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰਨਾ ਹੈ ?

ਕਿਆ; ਬੇਦ ਪੁਰਾਨਾਂ ਸੁਨੀਐ ॥

ਬੇਦਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨਣ ਨਾਲ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਪੜੇ ਸੁਨੇ; ਕਿਆ ਹੋਈ ॥

ਬੇਦ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਨਣ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਜਉ; ਸਹਜ ਨ ਮਿਲਿਓ ਸੋਈ ॥੧॥

ਜਦੋਂ ਸੋਈ=ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਹਜ=ਗਿਆਨ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ **ਅਥਵਾ** ਜਦੋਂ ਸੋਈ=ਉਹ ਸਹਜ=ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਫੇਰ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ

ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਜੈਸਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵਾਹੇ ਖੋਤੀ, ਕੋਈ ਵਾਹੇ ਪੋਥੀ। ਫਿਰ ਅਜਿਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੂਰਖ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੜਿਆ ਮੂਰਖੁ ਆਖੀਐ ਜਿਸੁ ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰਾ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੦]

ਪੜ੍ਹਨਾਂ ਤਾਂ ਸੀ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪਰ ਇਹ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੀ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਪੜਿਆ ਤੇਤਾ ਕੜਿਆ ॥** [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੭]

੨. **ਪੜਿਆ ਹੋਵੈ ਗੁਨਹਗਾਰੁ ਤਾ ਓਮੀ ਸਾਧੁ ਨ ਮਾਰੀਐ ॥**
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੯]

੩. **ਪੜਿ ਪੜਿ ਗਡੀ ਲਦੀਅਹਿ ਪੜਿ ਪੜਿ ਭਰੀਅਹਿ ਸਾਥ ॥**
... ...
ਪੜੀਐ ਜੇਤੀ ਆਰਜਾ ਪੜੀਅਹਿ ਜੇਤੇ ਸਾਸ ॥
ਨਾਨਕ ਲੇਖੈ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰੁ ਹਉਮੈ ਝਖਣਾ ਝਾਖ ॥੧॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੭]

੪. **ਪੜਿ ਪੜਿ ਥਾਕੇ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਈ ॥ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਜਾਲੇ ਸੁਧਿ ਨ ਕਾਈ ॥**
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੦]

੫. **ਪੜਹਿ ਮਨਮੁਖ ਪਰੁ ਬਿਧਿ ਨਹੀ ਜਾਨਾ ॥ ਨਾਮੁ ਨ ਬੂਝਹਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਨਾ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੨]

੬. **ਪੜਣਾ ਗੁੜਣਾ ਸੰਸਾਰ ਕੀ ਕਾਰ ਹੈ ਅੰਦਰਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਵਿਕਾਰੁ ॥**
ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਸਭਿ ਪੜਿ ਥਕੇ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਰੁ ॥ [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੫੦]

ਇਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਵਿਦਿਆ ਸਫਲੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਿਦਿਆ ਵੀਚਾਰੀ ਤਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੩੫੬]

ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਨ-ਮਤਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਾਂਸ਼ੀ ਭੇਜਿਆ। ਪੰਜ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਉਥੋਂ ਨਿਰਮਲ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਇਆ। ਜੇ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਖੰਡਨ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੂਜੇ ਮੱਤਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਬਲਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਐਸਾ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਵਿਦਿਆ ਵੀਚਾਰੈ ਪੜਿ ਪੜਿ ਪਾਵੈ ਮਾਨੁ ॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੩੨੯]

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ-ਪੜ੍ਹ ਵਿਚਾਰੇ, ਭਾਵ ਪੁਨਾ-ਪੁਨਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਆਤਮਕ ਦਰਸੀ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਮਾਨ=ਇੱਜ਼ਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ। ਫਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਨੇ ਫਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀ ਸੀ ਕਿ ਫਰੀਦਾ ! ਕੁਝ ਇਲਮ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈਂ ? ਤਾਂ ਫਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ! ਇਲਮ ਕੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ੩੬ ਸਾਲ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰੜੀ ਤਪੱਸਿਆ

ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤੇ; ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ਸ਼ੁਭ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ੋ। ਤਾਂ ਮੁਰਸ਼ਦ ਨੇ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਨਪੜ੍ਹ ਫਕੀਰ ਪਖੰਡ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਜਲਦੀ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਕਈ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਪਖੰਡੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਨਪੜ੍ਹ ਫਕੀਰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਨਾਨੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਇਲਮ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਫਰੀਦ ਨੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਪਾਸੋਂ ਇਲਮ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਲਮ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ। ਅਮਲ ਦੇ ਸਹਿਤ ਇਲਮ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਮਿਤ੍ਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪਦਿਆਂ ਉਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ॥ ੧ਓ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ "ਅਠਾਰਹ ਦਸ ਬੀਸ ਤੱਕ" ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਵਿਆਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਾਕੇ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਤੋਰੀ। ਵਿਦਿਆ ਇਕ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਨਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ-ਵੱਖਰਾ ਫਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਜੇ ਕੇਲੇ ਤੇ ਪੈ ਜਾਵੈ ਤਾਂ ਕਪੂਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਪ ਤੇ ਪੈਣ ਨਾਲ ਮੋਤੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗਊ ਤੇ ਪੈਣ ਨਾਲ ਗਊ ਲੋਚਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਸੱਪ ਤੇ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗਿੱਦੜ ਤੇ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਲਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਅਨ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਲਈ ਖੰਡਨ ਹੈ। ਅਧਿਕਾਰੀ ਲਈ ਕੋਈ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਵਿਦਿਆ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਨ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਹਰਦਿਆਲ ਜੀ ਸਾਰੁਕੁਤਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਇਹ ਵੇਦ ਕੋ ਗਿਯਾਨ ਸੁ ਜਾਨਨ ਤੇ, ਅਭਿਮਾਨ ਮਦਾਦਿ ਵਿਕਾਰ ਵਿਨਾਸੇ॥
ਪੁਨ ਕੇਚਿਤ ਨੀਚਨ ਕੋ ਵਹੁ ਬੋਧ, ਮਦੈ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਕਾਰ ਨਿਵਾਸੇ॥
ਅਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਾਸ ਹਲਾਹਲ ਹ੍ਵੈ ਨਹਿ ਔਖਧ ਵੈਦ ਨਹੀਂ ਕਛੁ ਤਾਸੇ॥
ਜਨ ਪਾਤ੍ਰ ਕੁਪਾਤ੍ਰ ਕੋ ਸੋਧ ਕੈ ਬੋਧ ਕਰੇ, ਬੁਧਿਵਾਨ ਜੋ ਬੁਧਿ ਪ੍ਰਕਾਸੇ॥੧॥

[ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ ਅਧਿ: ੩]

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਸੀ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ:—

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ; ਨ ਜਪਸਿ ਗਵਾਰਾ॥

ਹੇ ਗਵਾਰਾ=ਮੂਰਖ! ਤੂੰ ਉਸ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਪਸਿ=ਜਪਦਾ।

ਕਿਆ ਸੋਚਹਿ; ਬਾਰੰ ਬਾਰਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਬਾਰੰਬਾਰਾ=ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਕੀ ਹੋਰ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਦਾ ਹੈਂ **ਅਥਵਾ** ਬਾਰੰਬਾਰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਾਰੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਸੋਚਦਾ ਹੈਂ। ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਤਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣੀ ਸੀ ਪਰ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਾਇਆ ਕਾਰਨ ਬਿਦਿਆ ਬੇਚਹੁ ਜਨਮੁ ਅਬਿਰਥਾ ਜਾਈ॥ [ਮਾਰੂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੧੧੦੩]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਬਿਅਰਥ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ:—

ਅੰਧਿਆਰੇ ਦੀਪਕੁ ਚਹੀਐ ॥ ਇਕ ਬਸਤੁ; ਅਗੋਚਰ ਲਹੀਐ ॥

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਧੇਰੇ ਵਿੱਚ ਦੀਪਕੁ=ਦੀਵੇ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਇਕ ਬਸਤੁ=ਚੀਜ਼, ਅਗੋਚਰ=ਛਿਪੀ ਹੋਈ ਲਹੀਐ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੰਧਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਹੀ ਵਸਤੂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ ਅੰਧੇਰੇ ਕਾਰਨ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ਫੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਅੰਧੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੀ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅੰਧਕਾਰ ਸੁਖਿ ਕਬਹਿ ਨ ਸੋਈ ਹੈ ॥ ਰਾਜਾ ਰੰਕੁ ਦੋਊ ਮਿਲਿ ਰੋਈ ਹੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੫]

ਬਸਤੁ ਅਗੋਚਰ; ਪਾਈ ॥ ਘਟਿ ਦੀਪਕੁ; ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥੨॥

ਜਦੋਂ ਅਗੋਚਰ=ਛਿਪੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੋਅ ਭਾਵੇਂ ਘਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਦੀਵਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸਮਾਈ=ਬੁਝ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਸੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਥਵਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਧੇਰੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦੀਵਾ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗੋਚਰ=ਛਿਪੀ ਹੋਈ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੀਵਾ ਬਲੈ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ ॥ ਬੇਦ ਪਾਠ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਖਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੯੧]

ਗਿਆਨ ਦਾ ਦੀਵਾ ਬਾਲਣ ਲਈ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਗਿਆਨ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਉਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਹੇਤੂ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗਿਆਨ ਕਈ ਵਾਰ ਅਭਿਮਾਨ ਦਾ ਹੇਤ [ਕਾਰਣ] ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਆਤਮ ਰੂਪ ਵਸਤੂ ਅਗੋਚਰ=ਛਿਪੀ ਹੋਈ ਪਾਈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਫਿਰ ਘਟਿ= ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚੋਂ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਦੀਵਾ ਬੁਝ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਟਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਦੀਵਾ ਜਗ ਰਿਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਤਮਾ ਰੂਪੀ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਕਹਿ ਕਬੀਰ; ਅਬ ਜਾਨਿਆ ॥ ਜਬ ਜਾਨਿਆ; ਤਉ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਹ ਭੇਦ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਤੋਂ ਜਾਨਿਆ ਹੈ, ਤਦ ਤੋਂ ਮਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਨੌਤ ਵਿੱਚ ਮੰਨ ਗਿਆ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਜਦ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਤਦ ਤੋਂ ਮਨ ਨੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਾਣਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ।

ਜਿਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖੰਡਿਆ ਸੀ, ਤਦ ਉਸ ਪੰਡਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮੰਨ ਗਿਆ ਪਰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਲੋਕ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹੋ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਕਥਨੀ ਨਹੀਂ **ਅਥਵਾ** ਕਰਨੀ ਵਾਲੀ ਕਥਨੀ ਪ੍ਰਵਾਣਨੀਕ ਹੈ ਜੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ।

ਮਨ ਮਾਨੇ; ਲੋਗੁ ਨ ਪਤੀਜੈ ॥ ਨ ਪਤੀਜੈ; ਤਉ ਕਿਆ ਕੀਜੈ ॥੩॥੭॥

ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਮੰਨ ਜਾਵੇ ਲੋਕ ਉਸ ਤੇ ਨ ਪਤੀਜੈ=ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਨ ਪਤੀਜੈ=ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਜੇ ਲੋਕ ਸਾਡਾ ਕਿਹਾ ਮੰਨਦੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਦਾ ਸਗੋਂ ਆਪ ਹੀ ਉਹ ਦੁਖ ਪਾਉਣਗੇ ॥੩॥੭॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੮੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੫੭]

ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕੀ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਬ ਹਮ ਹੋਤੇ ਤਬ ਤੂ ਨਾਹੀ ਅਬ ਤੂਹੀ ਮੈ ਨਾਹੀ ॥ ਅਨਲ ਅਗਮ ਜੈਸੇ ਲਹਰਿ ਮਇ ਓਦਧਿ ਜਲ ਕੇਵਲ ਜਲ ਮਾਂਹੀ ॥੧॥ ਮਾਧਵੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਭ੍ਰਮੁ ਐਸਾ ॥ ਜੈਸਾ ਮਾਨੀਐ ਹੋਇ ਨ ਤੈਸਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਨਰਪਤਿ ਏਕੁ ਸਿੰਘਾਸਨਿ ਸੋਇਆ ਸੁਪਨੇ ਭਇਆ ਭਿਖਾਰੀ ॥ ਅਛਤ ਰਾਜ ਬਿਛੁਰਤ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸੋ ਗਤਿ ਭਈ ਹਮਾਰੀ ॥੨॥ ਰਾਜ ਭੁਇਅੰਗ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੈਸੇ ਹਹਿ ਅਬ ਕਛੁ ਮਰਮੁ ਜਨਾਇਆ ॥ ਅਨਿਕ ਕਟਕ ਜੈਸੇ ਭੂਲਿ ਪਰੇ ਅਬ ਕਹਤੇ ਕਹਨੁ ਨ ਆਇਆ ॥੩॥ ਸਰਬੇ ਏਕੁ ਅਨੇਕੈ ਸੁਆਮੀ ਸਭ ਘਟ ਭੋੁਗਵੈ ਸੋਈ ॥ ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਹਾਥ ਪੈ ਨੇਰੈ ਸਹਜੇ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਈ ॥੪॥੧॥

ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ, ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕੀ; ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ੬੫੭ ਅੰਗ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧=ਅਦੁਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ। ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਭਗਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕਰਕੇ ਭਗਵਾਨ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਗਏ। ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿੱਤ ਹੋਏ। ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਕੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਇਤਨੇ ਬੇਵਸ ਹੋਏ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਛੂਹਣ ਲਈ ਦੌੜ ਕੇ ਤੇਜੀ ਨਾਲ ਅਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਉਤਨੀ ਤੇਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਛੇ ਹਟ ਗਏ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਚਰਨ ਨਹੀਂ ਛੂਹਣ ਦਿੱਤੇ। ਜਦੋਂ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਏ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਭਗਵਾਨ! ਇਤਨਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚਰਨ ਸਪਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੱਤੇ ਮੇਰਾ ਕਸੂਰ ਕੀ ਹੈ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੁਸੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਏ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਸੌਖਾ ਲੰਘ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਆਉਣਗੇ ਪਰ ਹੁਣ ਇਕ-ਇਕ ਛਿਨ ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੇ ਹੋ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣ ਦਿੰਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਾਰਿ ਪਹਰ ਚਹੁ ਜੁਗਹ ਸਮਾਨੇ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੫]

ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਇ ਭੁਲੇਖੇ, ਜਾਤੀ ਪਾਤੀ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ। ਜੋ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੋਰਾਂ ਤੇ ਸੀ। ਇਸ ਜਾਤੀ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਇਕ ਐਸਾ ਕੌਤਕ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਰਵਿਦਾਸ! ਤੂੰ ਚਮਾਰ ਹੈਂ, ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਚਰਨ ਸਪਰਸ਼ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭਿਟਿਆ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਪਿਛੇ ਹਟਿਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਬਚਨ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕੌਤਕ ਨਮਿਤ ਹੀ ਕਹੇ। ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਿਆ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਧਵੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਭ੍ਰਮੁ ਐਸਾ ॥ ਜੈਸਾ ਮਾਨੀਐ ਹੋਇ ਨ ਤੈਸਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਮਾਧਵੇ (ਮਾ+ਧਵੇ) ਮਾ=ਮਾਇਆ, ਧਵ=ਆਸਰਾ, ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾ ਹੇ ਮਾਇਆਪਤੀ! ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਇਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਭਿਟ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇਗੀ ਇਹ ਤਾਂ ਆਮ ਸੰਸਾਰੀ ਜੋ ਭਰਮ ਦੇ ਅੰਧੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਆਪ ਅਜਿਹਾ ਭਰਮ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਕਿਉਂ

ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਭ੍ਰਮੁ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ, ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ? ਤਾਂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ **ਜੈਸਾ ਮਾਨੀਐ ਹੋਇ ਨ ਤੈਸਾ**=ਜੈਸਾ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੋਵੈ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੋਵੇ, ਪਰਤੀਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੋਵੇ ਸੋ ਭ੍ਰਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਉਲਟ ਦਾ ਨਾਮ ਭਰਮ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਭਰਮ ਕਿਉਂ ਪਾ ਰਹੇ ਹੋ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਰਾਧ ਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਹੰਗਤਾ ਸੀ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਿਲਾਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਅਗਿਆਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਸੀ ਵੈਸਾ ਹੁਣ ਗਿਆਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਬ ਹਮ ਹੋਤੇ ਤਬ ਤੂ ਨਾਹੀ; ਅਬ ਤੂਹੀ ਮੈ ਨਾਹੀ ॥

ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਜਬ=ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹਮ=ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾ-ਹਮ=ਹੰਗਤਾ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ ਸਨ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹੋ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪ ਨਾਲ ਕਾਰਨ ਕਾਰਜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਉਮੈ ਕਰੀ ਤਾਂ ਤੂ ਨਾਹੀ ਤੂ ਹੋਵਹਿ ਹਉ ਨਾਹਿ ॥** [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੯੨]

੨. **ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਨਹੀ ਸਚੁ ਪਾਈਐ ॥ ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਈਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧ ਅੰਗ ੨੨੬]

ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਬਿਲਾਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਅਗਿਆਨੀ ਹੈਂ; ਤਾਂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਅਗਿਆਨੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਆ ਕੇ ਮਿਲਣਾ ਬਿਅਰਥ ਹੈ ਜੇ ਆਪ ਜੀ ਮਿਲੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਐਸੇ ਬਚਨ ਕਹਿਣੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਫਿਰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਭਗਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਸਚੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪ ਦੇ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹਾਂ ਉਹੀ ਮੈਂ ਨਿਸਚੈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਹੁਣ ਭਗਤ ਜੀ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :—

ਅਨਲ ਅਗਮ ਜੈਸੇ ਲਹਰਿ ਮਇ ਓਦਧਿ; ਜਲ ਕੇਵਲ ਜਲ ਮਾਂਹੀ ॥੧॥

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨਲ=ਹਵਾ ਅਗਮ=ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਚਲ ਕੇ ਭਾਵ ਪੌਣ ਦੇ ਅਤਿਅੰਤ ਬੇਗ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਤੋਂ ਓਦਧਿ=ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਜਲ ਵਿੱਚ ਲਹਿਰਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਜਲ ਕੇਵਲ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਜਲ ਦਾ ਹੀ ਮਇ=ਸਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਨਵੈ :—**ਜੈਸੇ ਓਦਧਿ ਜਲ ਮਾਹੀ ਅਨਲ ਅਗਮ ਲਹਰਿ, ਕੇਵਲ ਜਲ ਮਇ ॥** : ਐਸੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਵਾ=ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਉਪਾਧੀ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਪੁਣਾ ਵਾ=ਸੰਸਾਰ ਪੁਣਾ ਰੂਪ ਲਹਿਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਦਰਅਸਲ ਉਹ ਸ਼ੁਧ ਸਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੰਡਿਤ ਅਨਾਥ ਪੁਰੀ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਲ ਤਰੰਗ ਅਰੁ ਫੇਨ ਬੁਦਬੁਦਾ ਜਲ ਤੇ ਭਿੰਨ ਨ ਹੋਈ ॥** [ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੫]

੨. **ਜਲ ਤੇ ਤਰੰਗ ਤਰੰਗ ਤੇ ਹੈ ਜਲੁ ਕਹਨ ਸੁਨਨ ਕਉ ਦੂਜਾ ॥੧॥**
[ਸਾਰੰਗ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੨੫੨]

੩. **ਹੌ ਅੰਭੋਧ ਅਨੰਤ ਗਤਿ ਪਰ ਸਿਉਂ ਚਿਤ ਸਮੀਰ ॥**
ਬਹੁ ਕਲੋਲ ਤਾ ਮੈ ਉਠੀ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਸਰੀਰ ॥੨੧॥
ਚਿਤ ਬਾਤ ਭਯੋ ਸਾਂਤਿ ਅਬਿ ਜੀਵ ਲਹਿਰ ਭਈ ਲੀਨ ॥
ਕੇਵਲ ਰੂਪ ਅਨੰਦ ਹੋ ਰਹਿਯੋ, ਅਸੁਭ ਸੁਭ ਹੀਨ ॥੨੨॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ, ਅਧਿ: ੮]

ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਗਵਾਨ ਭਰਮ ਨੇ ਸਾਡੀ ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਕਰ ਰੱਖੀ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਅਪ੍ਰਾਪਤ ਰੂਪ ਸੀ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਗਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿੱਚ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਨਰਪਤਿ ਏਕੁ ਸਿੰਘਾਸਨਿ ਸੋਇਆ; ਸੁਪਨੇ ਭਇਆ ਭਿਖਾਰੀ ॥

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਕ ਨਰਪਤਿ (ਨਰ+ਪਤਿ) ਨਰ=ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਤਿ=ਮਾਲਕ ਭਾਵ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਿੰਘਾਸਨਿ (ਸਿੰਘ+ਆਸਨਿ) ਸਿੰਘ=ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਬਨਿਆ ਹੋਇਆ ਆਸਨ ਭਾਵ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਭਾਵ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਸੁੱਤੇ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਭਿਖਾਰੀ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਛਤ ਰਾਜ ਬਿਛੁਰਤ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ; ਸੋ ਗਤਿ ਭਈ ਹਮਾਰੀ ॥੨॥

ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਛਤ=ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਓਹੀ ਗਤਿ=ਹਾਲਤ ਸਾਡੀ ਹੋਈ ਹੈ [ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਭੀ ਤੁਹਾਥੋਂ ਵੱਖਰੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਪਰ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਦੁਖ ਪਾ ਰਹੇ ਹਾਂ] ॥੨॥

ਸਾਖੀ—ਪੰਡਤ ਨਿਹਚਲ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਤਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੈ:—

ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੂਰਮੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਦੁਆਰੇ ਤੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਮਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਚੀ ਅਟਾਰੀ ਵਿਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੇਜਾ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਪੰਛੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਸੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਕ ਐਸਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੈਰ ਇਕ ਗਿਦੜੀ ਨੇ ਪਕੜ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਨੂੰ ਗਿਦੜੀ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਗਿਦੜੀ ਨੇ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਖੜੋ ਕੇ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੋਈ ਹੈ ਐਸਾ ਜੋ ਗਿਦੜੀ ਨੂੰ ਮਾਰੇ। ਜੋ ਸੂਰਮੇ ਦੁਆਰੇ ਤੇ ਖੜੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਡੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਗਿਦੜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ। ਡੰਡਾ ਲਗਦੇ ਹੀ ਗਿਦੜੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਪੈਰ ਦੀ ਨਸ ਵਿਚੋਂ ਦੰਦ ਨਿਕਲੇ, ਦੰਦ ਡੂੰਘੇ ਲੱਗੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰਾਜਾ ਲੰਗੜਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸੋਟੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਵੈਦ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਵੈਦ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਜ਼ਖਮ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਫੋਹਾ [ਜੋ ਵੈਦ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜ਼ਖਮ ਵਾਸਤੇ] ਤਿਆਰ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਮੇਰਾ ਘਾਵ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੈਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫੋਹਾ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਕ ਪੈਸਾ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਮੈ ਫੋਹਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ; ਤਾਂ ਬਾਂਦਸ਼ਾਹ ਸੋਟੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਉਠਿਆ ਜਿਸ ਕੋਲ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਕੌਡੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੌਕਾ ਲੈ ਕੇ ਬੇਵਸ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੌਣ ਬਾਤ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮੈਂ ਧਨੀ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਵੈਦ ਆਪ ਚਲ ਕੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਮੈਨੂੰ ਨਿਕੰਮਾ ਕੰਗਾਲ ਜਾਣ ਕੇ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ, ਬਿਨਾਂ ਸੁਆਰਥ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਬੰਧੀ ਪੁੱਤਰ ਇਸਤਰੀ ਇਹ ਸਭ ਸੁਆਰਥ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੁਆਰਥ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੇਖਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਜਿਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਰਾ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਉਸਨੂੰ ਕੋਹੜ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹਵਾ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਐਸੇ ਜਗ ਸ੍ਵਾਰਥ ਕੋ ਸਾਰੋ ॥ ਬਿਨ ਸ੍ਵਾਰਥ ਕੋ ਕਾ ਕੋ ਪਿਯਾਰੋ ॥ [ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ ਤਰੰਗ ੫, ਸਲੋਕ ੧੪੫]

ਇਉਂ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਏ ਨੂੰ ਮੁਨੀਵਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਇਕ ਬੂਟੀ ਨਾਲ ਘਾਵ ਦਾ ਦੁੱਖ ਮੇਟ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਤੋਂ ਜਾਗਿਆ ਤਾਂ ਨਾ ਘਾਵ ਨਾ ਦਰਦ ਨਾ ਮੁਨੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਯੂੰ ਚਿੰਤਤ ਇਕ ਮੁਨਿ ਤਿਹਿ ਭੇਟਯੋ ॥
ਤਿਨ ਦੈ ਜਰੀ ਘਾਵ ਦੁਖ ਮੇਟਯੋ ॥
ਨਿੰਦਰਾ ਤੈਂ ਜਾਗਿਓ ਨ੍ਰਿਪ ਜਬ ਹੀ ॥
ਘਾਵ ਦਰਦ, ਮੁਨਿ ਨਾਸੈ ਤਬਹੀ ॥੧੪੫॥ [ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ, ਤਰੰਗ ੫]

ਨੋਟ :—ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸਾਖੀ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਦੀ ਨਾਰਾਇਣ ਹਰੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ : ੧੫੦ ਤੇ ਦੇਖੋ।

ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ :—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੰਸਾਰ ਸੁਪਨਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣਨ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਸਰੂਪ ਰਾਜ ਦੇ ਅਛਤ=ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਜੀਵ ਉਸ ਤੋਂ ਵਿਛੜਕੇ ਦੁਖ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੇ ਭਗਵਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਾਡੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ॥੨॥

ਰਾਜ ਭੁਇਅੰਗ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੈਸੇ ਹਹਿ; ਅਬ ਕਛੁ ਮਰਮੁ ਜਨਾਇਆ ॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਾਜ=ਰਜੂ ਭਾਵ ਰੱਸੀ ਵਿਚ ਭੁਇਅੰਗ=ਸਰਪ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ (ਪ੍ਰ+ਸੰਗ) ਪ੍ਰ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੰਗ=ਸਬੰਧ ਮਿਲਿਆ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਸੀ ਸੱਪ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗ=ਵਾਰਤਾ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਨ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿੱਚ ਰੱਸੀ ਵਿੱਚ ਸੱਪ ਦਾ ਭਰਮ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਨ ਅੰਧਕਾਰ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਨਾ ਪੂਰਾ ਚਾਨਣਾ ਹੋਵੇ ਨਾ ਪੂਰਾ ਅੰਧੇਰਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਤੇ ਪੂਰੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਰੱਸੀ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਸੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨ-ਅਵਿਦਿਆ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਕਾਰਨ ਮਿਥਿਆ ਜਗਤ ਸੱਚੇ ਸੱਪ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਰੱਸੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸੱਪ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਗਤ ਜੀ ਇਥੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਅਬ=ਹੁਣ ਇਸ ਭਰਮ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਦਾ ਮਰਮੁ=ਭੇਦ ਗੁਰੂ ਨੇ ਜਨਾਇਆ=ਜਨਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਹੁਣ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭਰਮਾਉਂਦੇ ਹੋ।

ਅਨਿਕ ਕਟਕ ਜੈਸੇ ਭੂਲਿ ਪਰੇ; ਅਬ ਕਹਤੇ ਕਹਨੁ ਨ ਆਇਆ ॥੩॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਨਿਕ=ਸੋਨੇ ਦੇ ਅਨਿਕ=ਅਨੇਕਾਂ ਕਟਕ=ਕੜੇ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਛਾਪ ਛੱਲੇ ਆਦਿ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸਲੀ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਭੁਲ ਕੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੁਨਿਆਰਾ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਢਾਲ ਦੇਵੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਹੀਏ ਕਿ ਇਹ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਬਚਨ ਮਿਥਿਆ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਜਪ ਤਪ ਰੂਪ ਸੇਕ ਦੇ ਕੇ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਨੂੰ ਗਾਲਿਆ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਵਖਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਚਨ ਕਹਣੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ॥੩॥

ਸਰਬੇ ਏਕੁ ਅਨੇਕੈ ਸੁਆਮੀ; ਸਭ ਘਟ ਭੁੋਗਵੈ ਸੋਈ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਹੋ, ਇਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹੋ।

ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਹਾਥ ਪੈ ਨੇਰੈ; ਸਹਜੇ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਈ ॥੪॥੧॥

ਮੁਢ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਮਨ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਦੇ ਪੈਣ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋ, ਭਾਵ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਲਗਦੇ ਹੋ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਸੁਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਬਿਲਾਸ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੮੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੬੦]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ ੧ਓ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜੀਉ ਡਰਤੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਕੈ ਸਿਉ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ ॥ ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਣੁ ਸੇਵਿਆ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰੁ ॥੧॥ ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਨੀਤ ਨਵਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵੀਐ ਅੰਤਿ ਛਡਾਏ ਸੋਇ ॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮੇਰੀ ਕਾਮਣੀ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ਹੋਇ ॥੨॥ ਦਇਆਲ ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ ਤਰਾ ॥ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੈ ਜਾਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਰਬੰ ਸਾਚਾ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਤਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੋ ਕਰੇ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥੩॥ ਤੁਧੁ ਬਾਝੁ ਪਿਆਰੇ ਕੇਵ ਰਹਾ ॥ ਸਾ ਵਡਿਆਈ ਦੇਹਿ ਜਿਤੁ ਨਾਮਿ ਤੇਰੇ ਲਾਗਿ ਰਹਾਂ ॥ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ਜਿਸੁ ਆਗੈ ਪਿਆਰੇ ਜਾਇ ਕਹਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸੇਵੀ ਸਾਹਿਬੁ ਆਪਣਾ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਚੰਉ ਕੋਇ ॥ ਨਾਨਕੁ ਤਾ ਕਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਇ ॥੪॥ ਸਾਹਿਬ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥੪॥੧॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ; ੧ਓ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ੬੬੦ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਰਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਪਦਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। **੧**=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, **ਓ**=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ **ਸਤਿ**=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, **ਨਾਮੁ**=ਪ੍ਰਸਿੱਧ **ਕਰਤਾ**=ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦਾ ਰਚਣਹਾਰ **ਪੁਰਖੁ**=ਵਿਆਪਕ **ਨਿਰਭਉ**=ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, **ਨਿਰਵੈਰੁ**=ਵੈਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਜਿਸ ਦਾ **ਅਕਾਲ**=ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, **ਮੂਰਤਿ**=ਸਰੂਪ ਹੈ **ਅਜੂਨੀ**=ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, **ਸੈਭੰ**=ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ **ਗੁਰ**=ਚੇਤਨ, **ਪ੍ਰਸਾਦਿ**=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਇਕ ਵਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ, ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਪੱਖੋ ਕੇ ਰੰਧਾਵੇ [ਸਹੁਰੇ ਪਿੰਡ] ਵਿੱਚ ਆਏ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਮੂਲ ਚੰਦ ਤੇ ਚੰਦੋ ਰਾਣੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਲਾਂਭੇ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਚੁੱਪ ਰਹੇ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਵੀ ਆ ਗਏ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਚਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਰਹਾਂਗੇ ਉਵੇਂ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੋਹਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆ ਗਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅਤਿਅੰਤ ਜਗਿਆਸਾ ਭਾਵ ਧਾਰ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਵੀ ਕਲਿਆਨ ਕਰੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਜੁੜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਿਆਨ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁਰੂ-ਸਿੱਖ ਸੰਬਾਦ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ :—

ਜੀਉ ਡਰਤੁ ਹੈ ਆਪਣਾ; ਕੈ ਸਿਉ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ ॥

ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਜੀਉ=ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਡਰਤੁ=ਡਰ ਰਿਹਾ ਹੈ-ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੁਕਾਰ=ਫਰਿਆਦ ਕਰਾਂ। **ਅਥਵਾ** ਜਗਿਆਸੂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੇਰਾ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਵਾ-ਮਨ ਕਾਲ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਵਾ-ਕਾਮ ਆਦਿ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਡਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਫਰਿਆਦ ਕਰਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਭੈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਥਰਹਰ ਕੰਪੈ ਬਾਲਾ ਜੀਉ ॥ ਨਾ ਜਾਨਉ ਕਿਆ ਕਰਸੀ ਪੀਉ ॥ [ਸੂਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੭੯੨]

ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ :—

ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਣੁ ਸੇਵਿਆ; ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰੁ ॥੧॥

ਦੂਖ=ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਵਿਸਾਰਣੁ=ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਐਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਸੇਵਿਆ=ਸੇਵਣਾ ਭਾਵ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਭੈ ਦੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਦਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਸਭ ਕਉ ਦੇਵਨਹਾਰ ॥
ਦੇਂਦੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਅਗਨਤ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੭]

ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਨੀਤ ਨਵਾ; ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਾਹਿਬੁ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੀਤ=ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਨਵਾ-ਨਵੀਨ ਸਦਾ=ਨਿਤ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਅਨਦਿਨੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵੀਐ; ਅੰਤਿ ਛਡਾਏ ਸੋਇ ॥

ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਾਹਿਬੁ=ਮਾਲਕ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵਣਾ ਕਰੀਏ ਜੋ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਤੋਂ ਵਾ-ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨ ਨਾਨਕ ਐਸਾ ਹਰਿ ਸੇਵਿਆ ਅੰਤਿ ਲਏ ਛਡਾਇਆ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮੇਰੀ ਕਾਮਣੀ; ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ਹੋਇ ॥੨॥

ਹੇ ਮੇਰੀ ਕਾਮਣੀ=ਇਸਤਰੀ, ਧਰਮ ਸੁਪਤਨੀ ਵਾ-ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ! ਤੂੰ ਸੁਣਿ=ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਨਣਾ ਕਰ ਤੇਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਸਹਜੇ ਹੀ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। **ਅਥਵਾ** ਹੇ ਮੇਰੀ ਸੁਧ ਬੁਧੀ ਰੂਪ ਕਾਮਣੀ! ਤੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਨਣਾ ਕਰ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ॥੨॥

ਦਇਆਲ; ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ ਤਰਾ ॥ ਸਦ; ਕੁਰਬਾਣੈ ਜਾਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਦਇਆਲ=ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਤਰਾ=ਤਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਣ ਜਾਉ=ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਰਬੰ ਸਾਚਾ ਏਕੁ ਹੈ; ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥

ਸਰਬੰ=ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਚਾ=ਸਤ ਸਰੂਪ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਖੰਡ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜਾ=ਦੂਸਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੋ ਕਰੇ; ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥੩॥

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਉਹੀ ਸੇਵਕ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾ ਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਟਹਲ ਮਹਲ ਤਾ ਕਉ ਮਿਲੈ ਜਾ ਕਉ ਸਾਧ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੫]

੨. **ਸੇਵਾ ਸਾ ਤਿਸੁ ਭਾਵਸੀ ਸੰਤਾ ਕੀ ਹੋਇ ਛਾਰੁ ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੭]

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਗੁਣ ਨਜਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਹਰ ਇੱਕ ਗੁਣ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗਾ। ਹਰ ਇਕ ਗੁਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਸਮਿਲਤ ਹੈ। ਇਕ ਨਿੱਕੇ ਗੁਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਗੁਣ ਤੱਕ ਇਹੀ ਨਿਯਮ ਹੈ। ਪਰ ਕੁਝ ਗੁਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਨਦਰ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਲਾਘਾ, ਉਸਤਤ, ਵਡਿਆਈ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੰਨ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਜੀਵ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਧੋਖਾ ਖਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਡਿਆਈ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਹਉਮੈ ਵਧਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਗੁਣ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗੁਣ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਸਮਝੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਸਰਬ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੇਵਾ ਵੀ ਉਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੇਹਰ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੇਵਾ ਥਾਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹੀ ਭਾਵ ਮਨ ਵਿੱਚ ਰਖਣਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਲੇ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਨ ਤਿਆਗ ਕੇ ਨਿਰਬਾਣ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਨੂੰ ਸ਼ੁਧ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ ॥ ਤਿਸ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤਿ ਸੁਆਮੀ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੬]

ਸੇਵਾ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਲਾਭ ਹਨ। ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਅਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ-ਕਿਉਂਕਿ ਸੇਵਾ ਇਕ ਸਰੀਰ ਦੀ ਵਰਜਿਸ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਵੇਹਲਾ ਸਰੀਰ ਨਿਕੰਮਾ ਅਤੇ ਰੋਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਹਨਤੀ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਬਲ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਚਾਉ ਉਤਸ਼ਾਹ-ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੇਵਾ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਦੋਨੋਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲਾਭ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨਾ ਹੋਣੀ ਪੂਰਬਲੇ ਪਾਪ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਤਨ ਦੀ ਦੁਰਬਲਤਾ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ੀ, ਮੁਨੀ, ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੇਵਾ ਇਕ ਰੱਬੀ ਗੁਣ, ਰੱਬੀ ਨਦਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਤੁਧੁ ਬਾਝੁ ਪਿਆਰੇ; ਕੇਵ ਰਹਾ ॥
ਸਾ ਵਡਿਆਈ ਦੇਹਿ; ਜਿਤੁ ਨਾਮਿ ਤੇਰੇ ਲਾਗਿ ਰਹਾਂ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਮਝ ਕੇ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਮੰਨ ਕੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿਣਾ ਕਰਾਂ ? ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਵਡਿਆਈ=ਤਾਕਤ ਬਖਸ਼ੋ ਵਾ-ਮੇਰੀ ਉਹ ਵਡਿਆਈ=ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਓ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਾਗਿ=ਜੁੜਿਆ ਰਹਾਂ।

ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ; ਜਿਸੁ ਆਗੈ ਪਿਆਰੇ ਜਾਇ ਕਹਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ-ਦੂਸਰਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜਿਸ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਵਿਥਿਆ ਕਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੋਰੁ ਸਰੀਕੁ ਹੋਵੈ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਤਿਸੁ ਅਗੈ ਤੁਧੁ ਆਖਾਂ ॥ [ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੪੨]

ਸੇਵੀ ਸਾਹਿਬੁ ਆਪਣਾ; ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਚੰਉ ਕੋਇ ॥

ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਿਸਚੇ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਹਿਬੁ=ਮਾਲਕ ਜਾਣ ਕੇ ਸੇਂਵਦਾ ਹਾਂ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ ਵਾ-ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ ਨ ਜਾਚੰਉ=ਮੰਗਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਜਗਿਆਸੂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਅਚੱਲ ਭਾਵਨਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :—

੧. **ਕਿਸੁ ਹਉ ਜਾਚੀ ਕਿਸੁ ਆਰਾਧੀ ਜਾ ਸਭੁ ਕੋ ਕੀਤਾ ਹੋਸੀ ॥**
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੦੮]

੨. **ਜਾਚਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਦੇਹਿ ਪਿਆਰਿਆ ॥**
ਦੇਵਣਹਾਰੁ ਦਾਤਾਰੁ ਮੈ ਨਿਤ ਚਿਤਾਰਿਆ ॥
ਨਿਖੁਟਿ ਨਾ ਜਾਈ ਮੂਲਿ ਅਤੁਲ ਭੰਡਾਰਿਆ ॥
ਨਾਨਕ ਸਬਦੁ ਅਪਾਰੁ ਤਿਨਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸਾਰਿਆ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੨੦]

ਨਾਨਕੁ ਤਾ ਕਾ ਦਾਸੁ ਹੈ; ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਇ ॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਾ=ਤਿਸ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਾਸੁ=ਸੇਵਕ ਹਾਂ ਬਿੰਦ-ਬਿੰਦ=ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਚੁਖ-ਚੁਖ=ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ॥੪॥

ਸਾਹਿਬ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ; ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥੪॥੧॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ=ਉਪਰੋਂ **ਅਥਵਾ** ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਬਿੰਦ-ਬਿੰਦ=ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਚੁਖ-ਚੁਖ=ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ॥੧ਰਹਾਉ॥੪॥੧॥

ਨੋਟ—ਬਿੰਦ=ਸਮੇਂ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹਿੱਸਾ=ਪਲ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ੮੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੬੧]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਜੀਉ ਤਪਤੁ ਹੈ ਬਾਰੋ ਬਾਰ ॥ ਤਪਿ ਤਪਿ ਖਪੈ ਬਹੁਤੁ ਬੇਕਾਰ ॥ ਜੈ ਤਨਿ ਬਾਣੀ ਵਿਸਰਿ ਜਾਇ ॥ ਜਿਉ ਪਕਾ ਰੋਗੀ ਵਿਲਲਾਇ ॥੧॥ ਬਹੁਤਾ ਬੋਲਣੁ ਝਖਣੁ ਹੋਇ ॥ ਵਿਣੁ ਬੋਲੇ ਜਾਣੈ ਸਭੁ ਸੋਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜਿਨਿ ਕਨ ਕੀਤੇ ਅਖੀ ਨਾਕੁ ॥ ਜਿਨਿ ਜਿਹਵਾ ਦਿਤੀ ਬੋਲੇ ਤਾਤੁ ॥ ਜਿਨਿ ਮਨੁ ਰਾਖਿਆ ਅਗਨੀ ਪਾਇ ॥ ਵਾਜੈ ਪਵਣੁ ਆਖੈ ਸਭ ਜਾਇ ॥੨॥ ਜੇਤਾ ਮੋਹੁ ਪਰੀਤਿ ਸੁਆਦ ॥ ਸਭਾ ਕਾਲਖ ਦਾਗਾ ਦਾਗ ॥ ਦਾਗ ਦੋਸ ਮੁਹਿ ਚਲਿਆ ਲਾਇ ॥ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ॥੩॥ ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਆਖਣੁ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ॥ ਜਿਤੁ ਲਗਿ ਤਰਣਾ ਹੋਰੁ ਨਹੀ ਥਾਉ ॥ ਜੇ ਕੋ ਡੂਬੈ ਫਿਰਿ ਹੋਵੈ ਸਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚਾ ਸਰਬ ਦਾਤਾਰ ॥੪॥੩॥੫॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਨੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਲੇ ਮਰਦਾਨੇ ਸਮੇਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਿੰਟਗੁੰਮਰੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸ਼ਹਿਰ ਸਤ ਘਰਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ, ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੁਖੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਜੋ ਬਿਭਚਾਰਨੀ ਸੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀਪਾਲਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਧਾਰੇ, ਜੋ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਦੀਪਾਲਪੁਰ ਨਗਰ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਗਰ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਬਾਬਰ ਨੇ ਸੰਨ ੧੫੨੪ ਈਃ ਵਿੱਚ ਫਤਹਿ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਸ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੀਪਾਲਪੁਰ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਬਾਹਰਵਾਰ ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹੁੰਚੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵਕਤ ਸੀ ਰਾਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਕ ਪੁਰਿ ਆਵਾ ਬਹੁਰ ਅਗਾਰੀ ॥ ਜਾਇ ਪਹੂੰਚੇ ਤਾਂਹਿ ਮਝਾਰੀ ॥
ਰੈਨ ਰਹਿਨ ਹਿਤ ਖੋਜਹਿ ਥਾਇਂ ॥ ਜਿਨ ਕੀਨੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬਨਾਇ ॥੬੧॥
ਤਹਾਂ ਬਸੇਰਾ ਦੇਤਿ ਨ ਕੋਊ ॥ ਬੈਠੇ ਜਹਾਂ ਉਠਵਾਹਿ ਸੋਊ ॥
ਮੰਦ ਮਤੀ ਪਿਖਿ ਨਰ ਤਿਹੰ ਥਾਏ ॥ ਪੁਰਿ ਤੇ ਵਹਿਰ ਪ੍ਰਭੁ ਪੁਨ ਆਏ ॥੬੨॥

ਜਿਥੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬੈਠਦੇ ਇਹ ਮੰਦੀ ਮੱਤ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਉਥੋਂ ਹੀ ਉਠਾ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਮੰਦੇ ਬਚਨ ਵੀ ਬੋਲਦੇ ਰਹੇ। ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਭਿਖਾਰੀ ਇਕ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਜਾਂ ਕੌੜਾ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਬਲਕਿ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਸਹਾਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਨੇੜੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਬੈਠਣ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੁੱਕਾ ਪਿੱਪਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੁੱਲੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਸੁੱਕੇ ਪਿੱਪਲ ਹੇਠ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪੈਣ ਨਾਲ ਇਸ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗੇ ਤੇ ਇੱਕ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਹਰਾ ਭਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਪਿੱਪਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੂਕੇ ਹਰੇ ਕੀਏ ਖਿਨ ਮਾਹੇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੰਚਿ ਜੀਵਾਏ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੯੧]

੨. ਸੂਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰੇ ਚਲੂਲ॥ ਊਚੇ ਥਲਿ ਫੂਲੇ ਕਮਲ ਅਨੂਪ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੮]

੩. ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸੂਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰਿਆ॥

[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦]

ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਐਸੀ ਕਲਾ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੁਕੇ ਬ੍ਰਿੱਛ ਜੈਸਾ ਕਿ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਦਾ ਬਾਗ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਕੇ ਬ੍ਰਿੱਛ ਹਰੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਹਰਿਆਵਲ ਸਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾ ਧਰਤੀ ਭਈ ਹਰੀਆਵਲੀ ਜਿਥੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੈਠਾ ਆਇ॥
ਸੇ ਜੰਤ ਭਏ ਹਰੀਆਵਲੇ ਜਿਨੀ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਖਿਆ ਜਾਇ॥

[ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੩੧੦]

ਇਸ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜੋ ਕੁੱਲੀ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਬੜੀ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਹਾਇ-ਹਾਇ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਦਾ ਦਰਦ ਵੰਡਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਕੁੱਲੀ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਇਸ ਕੁੱਲੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨੂਰੀ [ਨੌਰੰਗਾ] ਨਾਮ ਦਾ ਫਕੀਰ, ਜਿਸਨੂੰ ਕੋਹੜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕੀ ਨੂਰਾ ਕੋਹੜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਘਿਰਨਾ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਪੀਕ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਕੁੱਲੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਖੜਾਕ ਸੁਣ ਕੇ ਫਕੀਰ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤੇ ਦੂਰੋਂ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੀ ਫਕੀਰ ਦੀ ਪੀੜਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਈ। ਫਕੀਰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੇ ਦਇਆਨਿਧ! ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤਾਂ ਕੀ ਆਉਣਾ ਹੈ ਪੰਛੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਬਿਕਰਾਲ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹੈ ਫਕੀਰ ਬੰਦਿ ਕਰ ਦੋਊ॥ ਮੋਰ ਸਮੀਪ ਨ ਆਵਤਿ ਕੋਊ॥
ਖਗ ਭਾਗੈਂ ਪਿਖਿ ਗਿਨਤੀ ਕਯਾ ਨਰ॥ ਤੁਮ ਆਏ ਮੋ ਪਰ ਕਰੁਣਾ ਕਰਿ॥੬੪॥

ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਸੂਰਜ ਦੀ ਲੋਅ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਪੀੜਾ ਤੋਂ ਆਰਾਮ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਕਾਰਨ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਪੀੜਾ ਫੇਰ ਵਧਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਚੌਂਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਕੋਹੜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਫੈਲੀ ਬਦਬੋ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਫਕੀਰ ਨੇ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਸਹਿਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨੇ ਹਾਇ-ਹਾਇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੰਦ ਕਰ ਰੱਖੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਏ ਹੋਏ ਇਸ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਹਾਇ-ਹਾਇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਕਰੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਬੇਵਸ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹਾਇ-ਹਾਇ ਦਾ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੈਨ ਬਸੇਰਾ ਕਰਿ ਤਿਹ ਥਾਨਾ॥ ਨਹਿਂ ਪੌਢੇ ਬੈਠੇ ਗਤਿ ਦਾਨਾ॥
ਸਭਿ ਨਿਸਿ ਕੁਸ਼ਟੀ ਸੰਕਟ ਪਾਵੈ॥ ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਹਿ ਕੈ ਬਿਲਲਾਵੈ॥੬੫॥

ਇਸ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਰਬਾਬ ਸੁਰ ਕਰ, ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਰਬਾਬ ਸੁਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਦੀ ਦੁੱਖ ਨਵਿਤਰੀ ਲਈ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਰਧਨਿਸਾ ਬੀਤੀ ਜਬਹਿ ਸ਼੍ਰੀ ਬੇਦੀ ਕੁਲਕੇਤ॥
ਸਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਨ ਤਬ ਸੰਕਟ ਕਟਨੇ ਹੇਤੁ॥੬੬॥ [ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਉਤਰਾਰਧ ਅਧਿ: ੨੫]

ਜੀਉ ਤਪਤੁ ਹੈ; ਬਾਰੋ ਬਾਰ ॥ ਤਪਿ ਤਪਿ ਖਪੈ; ਬਹੁਤੁ ਬੇਕਾਰ ॥

ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਕੋਹੜੀ ਦਾ ਜੀਉ=ਜੀਵਾਤਮਾ ਬਾਰੋ ਬਾਰ=ਵਾਰ-ਵਾਰ ਤਪ ਰਿਹਾ, ਭਾਵ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਦਾ ਸੇਕ ਸਾੜਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਪ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਰੂਪ ਸੇਕ ਸਾੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨ ਕਰਕੇ ਤਪਿ=ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਤਪਿ=ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸੜ ਕੇ ਖਪੈ=ਨਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਥਵਾ ਜੀਵਨ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤਪਦਾ ਹੈ। ਤਾਮਸੀ ਤਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤਪੱਸਵੀ ਲੋਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਤਪ-ਤਪ ਕੇ ਖਪੈ-ਨਾਸ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਜੀਉ ਜਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪]

੨. **ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਸਾਂਤਿ ਨ ਪਾਈਐ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜਿਉ ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ ਜਲ ਬਿਨੁ ਟੇਰੇ ਰਾਮ ॥** [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੩੮]

ਜੈ ਤਨਿ ਬਾਣੀ; ਵਿਸਰਿ ਜਾਇ ॥ ਜਿਉ ਪਕਾ; ਰੋਗੀ ਵਿਲਲਾਇ ॥੧॥

ਜੈ=ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਤਨਿ=ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵੀ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਵਿਸਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਕਾ ਰੋਗੀ=ਕੋਹੜ ਦਾ ਰੋਗੀ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਨਮੁਖ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਲਕਦਾ ਹੈ ॥੧॥

ਬਹੁਤਾ ਬੋਲਣੁ; ਝਖਣੁ ਹੋਇ ॥

ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਸੰਸਾਰੀ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਬੋਲਣਾ ਹੈ ਇਹ ਕੇਵਲ ਝਖਣੁ=ਬਕਬਾਦ ਮਾਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਅਨਰਥ ਬੋਲਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਾ ਬਣੇ ਐਸੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਤੇ ਬਿਕਾਰ ਹੀ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬੋਲਤ ਬੋਲਤ ਬਢਹਿ ਬਿਕਾਰਾ ॥** [ਰਾਗ ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੦]

੨. **ਝਖ ਮਾਰਉ ਸਾਕਤੁ ਵੇਚਾਰਾ ॥੨॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੬]

ਵਿਣੁ ਬੋਲੇ; ਜਾਣੈ ਸਭੁ ਸੋਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਕਿਉਂਕਿ ਸੋਇ=ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਬੋਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬਿਨੁ ਬਕਨੇ ਬਿਨੁ ਕਹਨ ਕਹਾਵਨ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਾਨੈ ॥** [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੮]

੨. **ਵਿਣੁ ਬੋਲਿਆ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਣਦਾ ਕਿਸੁ ਆਗੈ ਕੀਚੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥** [ਸਲੋਕ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੪੨੦]

ਜਿਨਿ ਕਨ ਕੀਤੇ; ਅਖੀ ਨਾਕੁ ॥ ਜਿਨਿ ਜਿਹਵਾ; ਦਿਤੀ ਬੋਲੇ ਤਾਤੁ ॥

ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਕੰਨ ਨੱਕ ਅੱਖਾਂ ਆਦਿਕ ਇੰਦਰੇ ਕੀਤੇ=ਬਣਾਉਣਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਤਾਤੁ=ਪਿਆਰੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਵਾਸਤੇ ਵਾ-ਤਾਤੁ=ਤਾੜ-ਤਾੜ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੀਨੇ ਹਸਤ ਪਾਵ ਕਰਨ ਨੇਤ੍ਰ ਰਸਨਾ ॥ ਤਿਸਹਿ ਤਿਆਗਿ ਅਵਰ ਸੰਗਿ ਰਚਨਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੭]

ਜਿਨਿ ਮਨੁ ਰਾਖਿਆ; ਅਗਨੀ ਪਾਇ ॥

ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮਨੁ=ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦੀ ਜਠਰਾ ਅਗਨੀ ਦੇ ਸੇਕ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਰਖਣਾ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਿ ਮਾਤਾ ਉਦਰਿ ਰਾਖੈ ਲਗਨਿ ਦੇਤ ਨ ਸੇਕ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੭]

੨. **ਜਨਨੀ ਕੇਰੇ ਉਦਰ ਉਦਕ ਮਹਿ ਪਿੰਡੁ ਕੀਆ ਦਸ ਦੁਆਰਾ ॥**
ਦੇਇ ਅਹਾਰੁ ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਰਾਖੈ ਐਸਾ ਖਸਮੁ ਹਮਾਰਾ ॥ [ਆਸਾ ਧੰਨਾ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੮]

ਵਾਜੈ ਪਵਣੁ; ਆਖੈ ਸਭ ਜਾਇ ॥੨॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਸੂਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਵਣੁ=ਹਵਾ ਵਾਜੈ=ਚਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਕੋਈ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਜਾਇ=ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਥਵਾ-ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਆਖੈ=ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਪਵਨੁ=ਹਵਾ ਸਭ ਜਾਇ=ਜਗਾ ਵਿਚ ਵਾਜੈ=ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ॥੨॥

ਜੇਤਾ ਮੋਹੁ; ਪਰੀਤਿ ਸੁਆਦ ॥ ਸਭਾ ਕਾਲਖ; ਦਾਗਾ ਦਾਗ ॥

ਜੇਤਾ=ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਮੋਹੁ=ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ ਜੀਵ ਸੁਆਦਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭਾ=ਸਾਰੀ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਕਾਲਖ=ਕਾਲਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਦਾਗ ਕਰਕੇ ਦਾਗੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜੋ ਪਾਪ ਰੂਪ ਕਿਰਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਦਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਦਾਗੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਦਾਗ ਦੋਸ; ਮੁਹਿ ਚਲਿਆ ਲਾਇ ॥ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣ; ਨਾਹੀ ਜਾਇ ॥੩॥

ਜਦੋਂ ਦੋਸ=ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਦਾਗ ਨੂੰ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਮੁਖ ਉੱਤੇ ਲਾ ਕੇ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵੱਲ ਚਲਿਆ ਤਾਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਦੀ ਨਾਹੀ ਜਾਇ=ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ॥੩॥

ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ; ਆਖਣੁ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ॥ ਜਿਤੁ ਲਗਿ ਤਰਣਾ; ਹੋਰੁ ਨਹੀ ਥਾਉ ॥

ਜਦੋਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਰਮਿ=ਕਿਰਪਾ ਮਿਲੈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜੀਵ ਆਖਣੁ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਤਰਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਥਾਉ=ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਤਰਿਆ ਜਾਵੇ।

ਜੇ ਕੋ ਡੂਬੈ; ਫਿਰਿ ਹੋਵੈ ਸਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚਾ ਸਰਬ ਦਾਤਾਰ ॥੪॥੩॥੫॥

ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਪੁਰਸ਼ ਅਚਾਨਕ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖੜਾ ਪੁਰਸ਼ ਉਸ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰ=ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁਬ ਰਹੇ ਉਹਨਾਂ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਰਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਸਾਰ=ਸੰਭਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾਰ=ਦਾਤਾ ਹੈ।

ਵਾ: ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਡੂਬੈ=ਡੁਬਕੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਨਿਮਰਤਾ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਡੁਬਿਆ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਫਿਰ ਸਾਰ=ਸੰਭਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾਰ=ਦਾਤਾ ਉਹੀ ਸੱਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ॥੪॥੩॥੫॥

ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਸੰਪੂਰਨ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਕੋਹੜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਦਿਆਂ-ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਕੋਹੜੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੋਹੜ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਦੇਹ ਕੰਚਨ ਵਰਗੀ ਹੋ ਗਈ, ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ, ਬੁੱਧੀ ਉੱਜਲ ਅਤੇ ਚਿੱਤ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਜਾਗ ਪਈ ਮੁਖੋਂ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਧੁਨ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸਰਬ ਸ਼ਬਦ ਮੁਖ ਭਨਾ॥ ਤੂਸ਼ਨਿ ਕਰਿ ਕੁਸ਼ਟੀ ਨੈ ਸੁਨਾ॥
ਭਈ ਦੇਹਿ ਤਤਕਾਲ ਅਰੋਗੰ॥ ਬਿਨਸਿ ਗਏ ਮਨ ਕੇ ਸਭਿ ਸੋਗੰ॥੬੭॥
ਨਿਰਮਲ ਭਈ ਮਨੀਖਾ ਤਬਹੀ॥ ਮਨ ਮਲੀਨਤਾ ਨਾਸੀ ਸਭਿ ਹੀ॥
ਭਈ ਭੋਰ ਪਾਹਲੁ ਪਗ ਲੀਨੀ॥ ਹਿਰਦੇ ਜਾਗੀ ਭਗਤਿ ਨਵੀਨੀ॥੬੮॥

ਨੋਟ :—ਜੋ ਵੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ :—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਉਤਰਾਰਧ-੨੫ ਜਿਲਦ ੪ ਵਿਚੋਂ ਲਈਆਂ ਹਨ।

ਕੋਹੜੀ ਫਕੀਰ ਦਾ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਣਾ, ਸੁਕੇ ਪਿੱਪਲ ਦਾ ਹਰੇ ਹੋਣਾ ਦੇਖ ਸੁਣਕੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨੀ ਆ ਪਿਆ ਤੇ ਰਾਤ ਵਾਲੀ ਭੁੱਲ ਦੀ ਖਿਮਾ ਮੰਗੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਵਾਈ, ਉਸੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਅੱਜ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਨਕਿਆਣਾ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ੁਸ਼ੋਭਤ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪਿੱਪਲ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਨਾਂ ਪਿੰਡ ਮਨਚਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ੨੫ ਘੁਮਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਕੰਬੋ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਲਵਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਇਕ ਘੁਮਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ।

ਨੋਟ :—ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਉਕਾੜਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ੧੬ ਮੀਲ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਵਾਲੀ ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ਇਥੇ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੮੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੬੩]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੨ ਚਉਪਦੇ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਇਹੁ ਧਨੁ ਅਖੁਟੁ ਨ ਨਿਖੁਟੈ ਨ ਜਾਇ ॥ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਦਿਖਾਇ ॥ ਅਪੁਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਉ ਸਦ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਹਰਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ ॥੧॥ ਸੇ ਧਨਵੰਤ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਧਨੁ ਪਰਗਾਸਿਆ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ਰਹਾਉ॥ ਅਵਗੁਣ ਕਾਟਿ ਗੁਣ ਰਿਦੈ ਸਮਾਇ ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥ ਪੂਰੈ ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਚੀ ਬਾਣੀ ॥ ਸੁਖ ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਣੀ ॥੨॥ ਏਕੁ ਅਚਰਜੁ ਜਨ ਦੇਖਹੁ ਭਾਈ ॥ ਦੁਬਿਧਾ ਮਾਰਿ ਹਰਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ ॥ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥੩॥ ਸਭ ਮਹਿ ਵਸੈ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ ਸੋਇ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਘਟਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥ ਸਹਜੇ ਜਿਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਣਿ ਪਛਾਣਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥੪॥੧॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੨ ਚਉਪਦੇ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਰਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਪਦਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਦੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। **੧**=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, **ੴ**=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, **ਸਤਿ**=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, **ਗੁਰ**=ਚੇਤਨ, **ਪ੍ਰਸਾਦਿ**=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਉਥਾਨਕਾ :—ਜਿਸ ਵਕਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਠਹਿਰੇ, ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ, ਗੁਰਮਤਿ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਸੁਖੈਨ ਮਾਰਗ, ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣਾਈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦਿੱਲੀ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ੨੨ ਸੂਬੇ ਸਨ ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ੨੨ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਇਕੋ ਹੁਕਮਰਾਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਸੀ। ਜੋ ੨੨ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ੨੨ ਸੂਬੇਦਾਰ ਥਾਪ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਤੋਰਦਾ ਸੀ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਪਰਜਾ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਜਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰਕ ਕਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਸੰਸਾਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਪਰਜਾ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਜੋ ਰੱਬੀ ਅਵਤਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਰੱਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਤੋਂ ਰੱਬੀ ਕਿਰਿਆ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਅਵਤਾਰੀ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਯੋਗੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲੋਕ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਝੂਠੇ ਅਤੇ ਤੁਛ ਮਾਤਰ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੋਊ ਹਰਿ ਸਮਾਨਿ ਨਹੀ ਰਾਜਾ ॥ ਏ ਭੂਪਤਿ ਸਭ ਦਿਵਸ ਚਾਰਿ ਕੇ ਝੂਠੇ ਕਰਤ ਦਿਵਾਜਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੬]

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹੇ, ਪਰ ਕਈ ਮੌਕੇ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ

ਹੁਕਮ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਰੱਬੀ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਐਸੇ ਰਾਜਾ ਯੋਗੀ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਯੋਗ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਚਲਾਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਰਿਆ ਸਿਕਾ ਜਗਤਿ ਵਿਚਿ ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥੁ ਚਲਾਇਆ॥

[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੪੫]

ਅਤੇ ਤੀਸਰੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ੨੨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਪਦਵੀ ਦੇ ਕੇ, ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਗੱਫੇ ਵੰਡਣ ਲੱਗੇ, ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰਕੇ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ੨੨ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਬਲ ਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਇਸੇ ਲਈ ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਲੇ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਹਿ ਬਨਿ ਆਵੈ॥

[ਸਵਈਏ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੩੯੬]

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੨੨ ਸੂਬੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ੨੨ ਮੰਜੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ੨੨ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਭੇਜੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਗੀ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਮਝ ਕੇ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ੨੨ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸ਼ੰਕਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਤੇ ਇਹ ਭੰਡਾਰਾ ਮੁੱਕ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ :—

ਇਹੁ ਧਨੁ ਅਖੁਟੁ; ਨ ਨਿਖੁਟੈ ਨ ਜਾਇ॥

ਇਹ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ ਅਖੁਟੁ=ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਮ ਧਨ ਨਾ ਤਾਂ ਨਿਖੁਟੈ=ਮੁਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਤੇ ਜਾਇ=ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਧਨ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਨਾਮ ਧਨ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੂਨੀ ਵਿੱਚ ਨ ਜਾਇ=ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰਿ; ਦੀਆ ਦਿਖਾਇ॥

ਜੋ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਇ=ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਪੁਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਉ; ਸਦ ਬਲਿ ਜਾਈ॥

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰ-ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਦਿਉਹਾੜੀ ਸਦ ਵਾਰ॥
ਜਿਨਿ ਮਾਣਸ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਕੀਏ ਕਰਤ ਨ ਲਾਗੀ ਵਾਰ॥੧॥

[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੨]

੨. **ਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਊਪਰਿ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੧]

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ; ਹਰਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰੀ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਹਿਰਦੈ ਵਾਸੈ ਭਉਜਲੁ ਪਾਰਿ ਪਰਲਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੧]

੨. **ਅਪਨੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਏ ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ ॥**
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੩]

ਸੇ ਧਨਵੰਤ; ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਅਸਲੀ ਧਨਵਾਨ ਹਨ ਜੋ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਲਾਇ=ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਨਵੰਤੇ ਸੇਈ ਪਰਧਾਨ ॥ ਨਾਨਕ ਜਾ ਕੈ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੪]

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਧਨੁ ਪਰਗਾਸਿਆ;
ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ਰਹਾਉ॥

ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਧਨ ਮੈਨੂੰ ਪਰਗਾਸਿਆ=ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰਿ= ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ **ਵਾ:** ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਆ ਕੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਿਆ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਣ ਨਾਮ ਧਨ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਧਨ ਦੇ ਕੀ ਲਾਭ ਹਨ :—

ਅਵਗੁਣ ਕਾਟਿ; ਗੁਣ ਰਿਦੈ ਸਮਾਇ ॥

ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਅਵਗੁਣ ਕਾਟਿ=ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੂਰੈ ਗੁਰ ਕੈ; ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥

ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਹਜਿ=ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਭਾਇ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੋਭਾ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ=ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਅਉਗਣ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੀ; ਸਾਚੀ ਬਾਣੀ ॥ ਸੁਖ ਮਨ ਅੰਤਰਿ; ਸਹਜਿ ਸਮਾਣੀ ॥੨॥

ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੇ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਦਰ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਰਤੀ ਸਹਜਿ=ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੂਖ ਸਹਜ ਆਨੰਦ ਘਣੇ ॥ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪੂਰੀ ਜਾ ਕੀ ਬਾਣੀ**
ਅਨਿਕ ਗੁਣਾ ਜਾ ਕੇ ਜਾਹਿ ਨ ਗਣੇ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੫]

੨. **ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੀ ਪੂਰੀ ਬਾਣੀ ॥ ਪੂਰੈ ਲਾਗਾ ਪੂਰੇ ਮਾਹਿ ਸਮਾਣੀ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੪]

ਏਕੁ ਅਚਰਜੁ; ਜਨ ਦੇਖਹੁ ਭਾਈ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨੋ ! ਇਕ ਹੋਰ ਬੜੇ ਅਸਚਰਜ ਦੀ ਗੱਲ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਦੇਖਣਾ ਕਰੋ।

ਦੁਬਿਧਾ ਮਾਰਿ; ਹਰਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ ॥

ਅਸਚਰਜ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੇ ਦੁਬਿਧਾ=ਦ੍ਵੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਬਾਣੀ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ, ਸੁਨਣ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਮਹਾਤਮ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਵੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹਰ ਅੱਖਰ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਿਲਤ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਲੱਕੜਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗ, ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਘਿਓ, ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਸਮਿਲਤ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਪ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੈਰਾਗ ਸਰੂਪ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੈਰਾਗ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੁੱਧਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਾਰਨ ਤੇ ਤਾਰਨ ਦੀਆਂ ਦੋਨੋਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ। ਤਾਰਨ ਸ਼ਕਤੀ=ਭਵਜਲ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ, ਦੰਭ ਪਖੰਡ ਆਦਿ ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਬਲ ਰਖਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਕਿਹਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੁਬਿਧਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ। ਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ ਮ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤ ਦੁਬਿਧਾ ਭਾਗੈ ॥ ਕਮਲੁ ਬਿਗਾਸਿ ਮਨੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਲਾਗੈ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫੩]

੨. **ਗੁਰਿ ਦੁਬਿਧਾ ਜਾ ਕੀ ਹੈ ਮਾਰੀ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੋ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੀ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੮]

ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕੁ; ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਅਮੋਲਕੁ=ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਲ ਨਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥੩॥

ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਰਸਾਦਿ=ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਵਸੈ=ਵਸਦਾ ਹੈ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਰਤਨੁ ਹੈ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸਿ ॥**
ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੈ ਲਗਿਆ ਕਢਿ ਰਤਨੁ ਦੇਵੈ ਪਰਗਾਸਿ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੦]

੨. **ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਇਆ ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੪]

ਸਭ ਮਹਿ ਵਸੈ; ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ ਸੋਇ ॥

ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਹੀ ਪ੍ਰਭੂ=ਮਾਲਕ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਕੜ ਦੀ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਦੁੱਧ ਵਿਚੋਂ ਮੱਖਣ ਆਪ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਮੱਖਣ ਤੇ ਅਗਨੀ ਲਈ, ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਰਿੜਕਣਾ ਤੇ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਰਗੜਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤੀ; ਘਟਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮਤੀ=ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਘਟਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ=ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਹਜੇ; ਜਿਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਣਿ ਪਛਾਣਿਆ ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ; ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥੪॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਨਾਮ ਦੇ ਜਪਣ ਵਿੱਚ ਮੰਨ ਗਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਜਾਣਿ=ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਹਜੇ=ਸੁਤੇ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਨਾਮ ਧਨ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਧਨ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਰਸਾਈ ਹੈ ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੮੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੬੪]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਅਤਿ ਅਪਾਰਾ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ ॥ ਨਾਮ ਧਨ ਬਿਨੁ ਹੋਰ ਸਭ ਬਿਖੁ ਜਾਣੁ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਜਲੈ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥੧॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖੈ ਕੋਇ ॥ ਤਿਸੁ ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਹੋਵੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥ਰਹਾਉ॥ ਸਬਦੁ ਦੀਪਕੁ ਵਰਤੈ ਤਿਹੁ ਲੋਇ ॥ ਜੋ ਚਾਖੈ ਸੋ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ ॥ ਨਿਰਮਲ ਨਾਮਿ ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਧੋਇ ॥ ਸਾਚੀ ਭਗਤਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥੨॥ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ ਸੋ ਹਰਿ ਜਨੁ ਲੋਗੁ ॥ ਤਿਸੁ ਸਦਾ ਹਰਖੁ ਨਾਹੀ ਕਦੇ ਸੋਗੁ ॥ ਆਪਿ ਮੁਕਤੁ ਅਵਰਾ ਮੁਕਤੁ ਕਰਾਵੈ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪੈ ਹਰਿ ਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ॥੩॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਭ ਮੁਈ ਬਿਲਲਾਇ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਦਾਝਹਿ ਸਾਤਿ ਨ ਪਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਸਭੁ ਤ੍ਰਿਸਨ ਬੁਝਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਸਾਂਤਿ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ॥੪॥੨॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਇਹ ਮਹਾਂਵਾਕ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਸਰੂਪ ਸੇਵਾ ਦੇ ਮਹਾਨ ਪੁੰਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਧਨ ਹੈ ਉਹ ਕਿਤਨੇ ਸੁੰਦਰ ਨਿਰਮਲ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ ਚਿੱਟੇ ਦੁੱਧ ਵਰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਧਨ ਦੀਆਂ ਕਿਡੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ ਸਾਰੇ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ ਧਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ।

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਨੁ; ਨਿਰਮਲੁ ਅਤਿ ਅਪਾਰਾ ॥

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧਨ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਸਿਖੋ! ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਧਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਅਤਿ=ਅਤਿਅੰਤ ਹੀ ਅਪਾਰਾ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਿਰਮਲੁ=ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤਿਅੰਤ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਧਨ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਕ ਧਨ ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਸੁਖ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਦੂਜਾ ਧਨ ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਲੋਕ ਔਰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਸੁਖ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਸਾਰਕ ਧਨ ਨੂੰ ਕੱਚਾ ਤੇ ਨਾਮ ਧਨ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਚਾ ਧਨੁ ਸੰਚਹਿ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ ॥ ਮਨਮੁਖ ਭੂਲੇ ਅੰਧ ਗਾਵਾਰ ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੬੫]

ਸੰਸਾਰਕ ਧਨ, ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਘੋਰ ਮੂਰਖ ਦਸਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਇਹ ਸੰਸਾਰਕ ਧਨ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਨੂੰ ਮੈਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਧਨ ਦੀ ਕਾਲਸ਼ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਐਸਾ ਕੌਤਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਬਾਬਾ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਜੋ ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੋ ਸਪੁਤਰ ਤੇ ਦੋ ਸਪੁਤਰੀਆਂ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਤੇ ਦਾਨੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰਕ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧਨ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਖੁਲਾ ਖਰਚਨ ਲਈ, ਜੇਬਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਪਣੀ ਅੰਤਰਜਾਮਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਿਆ ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਨੈ ਉਸ ਤੇ ਕਹਾ ਛਪਾਇਆ ॥੩॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੧]

੨. ਘਟ ਘਟ ਕੇ ਅੰਤਰ ਕੀ ਜਾਨਤ॥ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਕੀ ਪੀਰ ਪਛਾਨਤ॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੩੮੬]

ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰਕ ਧਨ ਦੀ ਮਲੀਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰੇਮ ਭੇਟਾ ਰੁਪਏ ਪਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕਰੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਰੁਪਏ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਚਾਂਦੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਐਸਾ ਔਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਨਾਲ ਹੱਥ ਘਸਾਈਏ ਤਾਂ ਹੱਥ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਖਿੰਡੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੇ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੰਘਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪੁੱਤਰ ਜੀ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਉ ਔਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਵੋ। ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਔਰ ਪੁਛਿਆ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਮੈਨੂੰ ਵਖਾਉ, ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਵਖਾਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਕਾਲੇ ਕਿਉਂ ਹਨ—ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਰੁਪਇਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਜੋ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ; ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਸਨਮੁਖ ਖੜੇ ਪੁੱਤਰ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਧਨ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਤੇਰੇ ਤਨ ਨੂੰ ਭਾਵ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਧਨ ਉਸਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਧਨ, ਤਨ ਔਰ ਮਨ ਨੂੰ ਮੈਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਪਰਾਲੱਬਧ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਮਿਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਜੇ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਚਾ ਨਾਮ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਧਨ ਦੇ ਨਾਲ ਤਨ ਔਰ ਮਨ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਧਨ ਆਪ ਅਤਿਅੰਤ ਨਿਰਮਲ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਤਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਚਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਧਨ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਮ ਧਨ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ; ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪ ਭੰਡਾਰੇ ਨਾਮ ਧਨ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਮ ਧਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਨਾਮ ਧਨ ਬਿਨੁ; ਹੋਰ ਸਭ ਬਿਖੁ ਜਾਣੁ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਧਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੰਸਾਰਕ ਧਨ ਔਰ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ ਸਭ=ਸਾਰੇ ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਰੂਪ ਜਾਨਣਾ ਕਰੋ।

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ; ਜਲੈ ਅਭਿਮਾਨੁ॥੧॥

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਅਭਿਮਾਨੁ=ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਲੈ=ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਪਾਈਏ ਉਹ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨੂੰ ਪਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਮਨ ਅਭਿਮਾਨ ਦੀ ਅਗਨੀ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੜਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਅਭਿਮਾਨ ਵਿੱਚ ਪੈਣਾ ਤਾਂ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੜਨ ਤੋਂ ਵੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਸੜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸੜਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਗੁਰਮੁਖਿ; ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖੈ ਕੋਇ ॥

ਜੋ ਵੀ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਸਿਖ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਰਸ ਨੂੰ ਚਖਦਾ ਹੈ।

ਤਿਸੁ ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਹੋਵੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ; ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥ਰਹਾਉ॥

ਉਸ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਅਨੰਦ ਪਰਾਪਤਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪੂਰੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥ਰਹਾਉ॥

ਸਬਦੁ ਦੀਪਕੁ ਵਰਤੈ; ਤਿਹੁ ਲੋਇ ॥ ਜੋ ਚਾਖੈ; ਸੋ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ ॥

ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਦੀਪਕੁ=ਦੀਵਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਉਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਨਾਮ ਰਸ ਨੂੰ ਚਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਰਮਲੁ=ਸੁਧ ਭਾਵ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** :—ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦੀਵਾ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸਿਖਿਆਤਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਰਸ ਨੂੰ ਚਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸਬਦੁ-ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਜੋ ਅਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਨਿਰਮਲ ਨਾਮਿ; ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਧੋਇ ॥

ਨਿਰਮਲ=ਸ਼ੁਧ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਾ :—ਨਿਰਮਲ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਮਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਦਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮਨ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਦਾ ਸਰੂਪ ਮੈਲਾ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ-ਕਰਦਾ ਮਨ ਹਉਮੈ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਹਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਮੇਰੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਮੈਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤੇ ਜੋ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੰਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੂਰਖ ਤੋਂ ਵੀ ਮੂਰਖ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਮ ਕੀਆ ਹਮ ਕਰਹਗੇ ਹਮ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ ॥
ਕਰਣੈ ਵਾਲਾ ਵਿਸਰਿਆ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਪਿਆਰੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੯]

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਡਾ ਮਨ ਹਉਮੈ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅਤਿਅੰਤ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਸ਼ਕਤੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ। ਜੋ ਧੂਣੀਆਂ ਤਾਪਣੀਆਂ, ਜਲ ਧਾਰੇ ਕਰਨੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣੇ ਇਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਧਨ ਵੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਹਨ। ਹਠ ਜੋਗ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਹਜ ਜੋਗ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪੰਡਿਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖ਼ੁਲਾਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾਮ ਦਾ ਸਾਧਨ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਲਿ ਕੇ ਸਭ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਕੋ ਭਵ ਤਾਰਨ ਕੋ ਜਗ ਭੀਤਰ ਆਏ ॥
ਜਗ ਜੀਰਨ ਸਾਧਨ ਦੂਰ ਕਰੇ ਦ੍ਰਿਢ ਸਾਧਨ ਰਾਮਹਿ ਨਾਮ ਬਤਾਏ ॥ [ਭਾਵਰਸਾਮ੍ਰਿਤੁ ਸਵੈਯਾ ੨]

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਿਰਮਲ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਨਿਰਮਲ ਹੈ। ਭਾਵ ਨਾਮ ਅਤੇ ਨਾਮੀ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਨਾਮ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਨ ਕਦੇ ਹਉਮੈ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਮਨ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮੈਲ ਧੋਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂ ਹੂਆ ਮੁਝ ਮਹਿ ਰਹਾ ਨ ਹੂੰ ॥
ਜਬ ਆਪਾ ਪਰ ਕਾ ਮਿਟਿ ਗਇਆ ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਤੂ ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੫]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਲਈ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਮੇਟਣ ਲਈ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹਾਂ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਮ ਜਪਾਵੇ ਉਹੀ ਨਾਮ ਜਪ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਿ ਜਪਾਏ ਜਪੈ ਸੋ ਨਾਉ ॥ ਆਪਿ ਗਾਵਾਏ ਸੁ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੦]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਮਲ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਨਿਰਮਲ ਹੋਈਦਾ ਹੈ।

ਸਾਚੀ ਭਗਤਿ; ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥੨॥

ਸੱਚੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਦੀਵੀ ਕਾਲ ਲਈ ਆਤਮ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਭਗਤੀ ਸੱਚੀ ਹੈ ਹੋਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਆਤਮ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ॥੨॥

ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ; ਸੋ ਹਰਿ ਜਨੁ ਲੋਗੁ ॥

ਉਹੀ ਲੋਕ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਨੁ=ਭਗਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਰਸ ਨੂੰ ਚਖਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਤਿਸੁ ਸਦਾ ਹਰਖੁ; ਨਾਹੀ ਕਦੇ ਸੋਗੁ ॥

ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਹਰਖੁ=ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਕਦੇ ਵੀ ਸੋਗੁ=ਗਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਆਪਿ ਮੁਕਤੁ; ਅਵਰਾ ਮੁਕਤੁ ਕਰਾਵੈ ॥

ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖ ਆਪ ਮੁਕਤ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪੈ; ਹਰਿ ਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ॥੩॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ; ਸਭ ਮੁਈ ਬਿਲਲਾਇ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ [ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ] ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਨਦਿਨੁ ਦਾਝਹਿ; ਸਾਤਿ ਨ ਪਾਇ ॥

ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਤ ਦਿਨ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਵਾ-ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੜ ਰਹੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ; ਸਭੁ ਤ੍ਰਿਸਨ ਬੁਝਾਏ ॥

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਿਲੈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਮ ਜਲ ਦੁਆਰਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੮੨]

ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ; ਸਾਂਤਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇ ॥੪॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮਿ=ਨਾਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਲੋਕ ਦੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ॥੪॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੮੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੬੫]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਕਾਚਾ ਧਨੁ ਸੰਚਹਿ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ ॥ ਮਨਮੁਖ ਭੂਲੇ ਅੰਧ ਗਾਵਾਰ ॥ ਬਿਖਿਆ ਕੈ ਧਨਿ ਸਦਾ ਦੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ਨਾ ਸਾਥਿ ਜਾਇ ਨ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥੧॥ ਸਾਚਾ ਧਨੁ ਗੁਰਮਤੀ ਪਾਏ ॥ ਕਾਚਾ ਧਨੁ ਫੁਨਿ ਆਵੈ ਜਾਏ ॥ਰਹਾਉ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਭੂਲੇ ਸਭਿ ਮਰਹਿ ਗਵਾਰ ॥ ਭਵਜਲਿ ਡੂਬੇ ਨ ਉਰਵਾਰਿ ਨ ਪਾਰਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੇ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ॥ ਸਾਚਿ ਰਤੇ ਅਹਿਨਿਸਿ ਬੈਰਾਗਿ ॥੨॥ ਚਹੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਚੀ ਬਾਣੀ ॥ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਣੀ ॥ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਤਰਸਹਿ ਸਭਿ ਲੋਇ ॥ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥੩॥ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸਾਚਾ ਸਾਚਾ ਹੈ ਸੋਇ ॥ ਊਤਮ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਣੈ ਕੋਇ ॥ ਸਚੁ ਸਾਚਾ ਸਚੁ ਆਪਿ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਵੇਖੈ ਆਪੇ ਸਚਿ ਲਾਏ ॥੪॥੭॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਗੱਲ ਚਲਾਈ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਬੜਾ ਧਨ ਜੋੜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਜਾਂ ਕਰੇਗਾ ਆਪ ਭੀ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਭੀ; ਇਕ ਹੋਰ ਐਸੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਉਹ ਭੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਕੀ ਹੈ। ਧਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਕ ਸਿੱਖ ਲਿਵ ਵਾਲਾ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਕੀ ਕੂੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਧਨ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ? ਸੋਨੇ ਦੀ ਲੰਕਾ ਵਾਲਾ ਰਾਵਣ, ੪੦ ਗੰਜ ਵਾਲਾ ਕਾਰੂ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖੋ ! ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਸੰਸਾਰੀ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰੀਦਾ ਸੁਆਸ ਮੁੱਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਇਹ ਧਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਧਨ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ ? ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਧਨ ਕੀ ਹੈ ਨਾਸਵਾਨ ਹੈ, ਕਾਰੂ ਕੋਲ ਚਾਲੀ ਗੰਜ ਸਨ ਗੰਜ=ਢੇਰ, ਖਜ਼ਾਨਾ ਜਦੋਂ ਗਿਣਤੀ ਅਰਬਾਂ ਖਰਬਾਂ ਤੋਂ ਟੱਪ ਜਾਇ ਤਾਂ ਰੇਤ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਰੇਤੇ ਦੇ ਢੇਰ ਦੇ ਕਣ ਅਣਗਿਣਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਰੇਤ ਦਾ ਢੇਰ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰੂ ਕੋਲ ੪੦ ਢੇਰ ਸਨ ਪੈਸੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੇਵਲ ਢੇਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੀ ਢੇਰ ਇਕ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕੋਲ ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਤੇ ਧਨ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਢੇਰ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਰੋੜਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਝ ਭੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ ਇਹ ਕੱਚਾ ਧਨ ਸੰਸਾਰੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਹੀ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹਜ਼ੂਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਕਾਚਾ ਧਨੁ ਸੰਚਹਿ; ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਕਾਚਾ=ਕੱਚਾ ਭਾਵ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਧਨ ਸੰਚਹਿ=ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮੂਰਖ=ਬੁੱਧ ਰਹਿਤ, ਨਾ ਤਜ਼ਰਬੇਕਾਰ ਅਤੇ ਗਾਵਾਰ=ਅਸਭਯ [ਜੋ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੈਠਨ ਬੋਲਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ] ਬੇਅਕਲ ਹਨ। ਮੂਰਖ ਬੇਅਲਕ ਦੀ ਅਕਲ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਚਾਣ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤਬ ਤੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਮੂਰਖ, ਪਾਗਲ, ਬੇਅਕਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਕਰਤਬ ਦੇਖਣ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਾਏ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੂਸਰਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਰਹਿਤ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਵੇਕਾਰ ਨਾ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੂੜੇ ਆਦਿ ਦੇ ਢੇਰ ਤੋਂ ਲੀਰਾਂ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਫਾਲਤੂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਤਬ ਤੋਂ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮੂਰਖਪੁਣੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖੀਏ ਕਿ ਵੀਚਾਰਵਾਨ ਅੱਖ ਸਾਡੀ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ? ਜੋ ਅਸੀਂ

ਸੂਝਵਾਨ, ਅਕਲ ਵਾਲੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਅਗਰ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਸੀ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮੂਰਖ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਦੂਸਰਾ ਸਵਾਲ ਕਿ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਥੇ ਜਾਓਗੇ ? ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਫਿਰ ਇਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਧਨ ਦੀ ਇੱਕਤ੍ਰਤਾ, ਸੁੰਦਰ ਮਕਾਨ, ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਕੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਧਨ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗਾ ? ਅਜਿਹੇ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਧਨ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੂਰਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਦਸਦੇ ਹਨ :

ਮਨਮੁਖ ਭੂਲੇ; ਅੰਧ ਗਾਵਾਰ ॥

ਮਨਮੁਖ=ਮਨ ਨੂੰ ਮੁਖੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਮਨਮੁਖ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨਮੁਖ ਮੂਰਖ ਅੰਧ=ਅਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਸਵਾਨ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਬਿਖਿਆ ਕੈ ਧਨਿ; ਸਦਾ ਦੁਖੁ ਹੋਇ ॥
ਨਾ ਸਾਥਿ ਜਾਇ; ਨ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥੧॥

ਇਹ ਧਨਿ ਬਿਖਿਆ=ਵਿਹੁ ਭਾਵ ਜ਼ਹਿਰ ਰੂਪ ਹੈ, [ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦੁਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ] ਇਸ ਧਨ ਤੋਂ ਵੀ ਸਦਾ ਹੀ ਦੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜਿਤਨਾ ਧਨ ਜੋੜਿਆ ਉਤਨੀ ਹੀ ਇੱਛਾ ਹੋਰ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਸਾਥ=ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕੋਟਿ ਜੋਰੇ ਲਾਖ ਕ੍ਰੋਰੇ ਮਨੁ ਨ ਹੋਰੇ ॥ ਪਰੈ ਪਰੈ ਹੀ ਕਉ ਲੁਝੀ ਹੇ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੧੩]

੨. ਬਹੁਤ ਜਤਨ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਰੈ ਅਤਿ ਕਲੇਸਤਾ ਹੇਤ ॥
ਜੁਰੈ ਤਾਂ ਰੱਛਾ ਨਿਪਟਿ ਦੁਖ, ਜਾਇ ਤ ਪ੍ਰਾਣ ਸਮੇਤ ॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ੪]

ਅਨਾਥ ਪੁਰੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਧਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਧਨ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤਿਅੰਤ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੀਜਾ ਜੇ ਧਨ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਸਮੇਤ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਧਨ ਦੇ ਹਉਕੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਮ ਤੋੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਧਨਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚੋਰ ਉੱਚਕੇ, ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਨਕਮ ਆਦਿ ਦੇ ਟੈਕਸ ਵਿੱਚ ਪਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਕਾਲਾ ਧਨ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਗਿਆ।

ਸਾਚਾ ਧਨੁ; ਗੁਰਮਤੀ ਪਾਏ ॥ ਕਾਚਾ ਧਨੁ; ਫੁਨਿ ਆਵੈ ਜਾਏ ॥ਰਹਾਉ॥

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤੀ=ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਸੱਚੇ ਧਨ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੱਚੇ ਧਨ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਸੰਤ ਜਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਿਸਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਜੋ ਕੱਚਾ ਧਨ ਹੈ ਫੁਨਿ=ਪੁਨਾ ਆਵੈ ਜਾਏ=ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਾਰੀ ਧਨ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਆਵੈ=ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਰਖ ਭਾਵ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜੇ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੋਗ ਭਾਵ ਗ਼ਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਵਤ ਹਰਖ ਨ ਜਾਵਤ ਦੂਖਾ ਨਹ ਬਿਆਪੈ ਮਨ ਰੋਗਨੀ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੮੩]

ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਨਾਮ ਧਨ ਦੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਐਸਾ ਹਰਿ ਧਨੁ ਸੰਚੀਐ ਭਾਈ ॥**
ਭਾਹਿ ਨ ਜਾਲੈ ਜਲਿ ਨਹੀ ਡੂਬੈ ਸੰਗੁ ਛੋਡਿ ਕਰਿ ਕਤਹੁ ਨ ਜਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੭੫]

੨. **ਅਗਨਿ ਨ ਦਹੈ ਪਵਨੁ ਨਹੀ ਮਗਨੈ ਤਸਕਰੁ ਨੇਰਿ ਨ ਆਵੈ ॥**
ਰਾਮ ਨਾਮ ਧਨੁ ਕਰਿ ਸੰਚਉਨੀ ਸੋ ਧਨੁ ਕਤ ਹੀ ਨ ਜਾਵੈ ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੬]

੩. **ਇਹੁ ਧਨੁ ਅਖੁਟੁ ਨ ਨਿਖੁਟੈ ਨ ਜਾਇ ॥ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਦਿਖਾਇ ॥**
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੬੩]

੪. **ਹਰਿ ਧਨੁ ਸੰਚਹੁ ਰੇ ਜਨ ਭਾਈ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੯]

ਕੱਚੇ ਧਨ ਦੇ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਨਮੁਖਿ ਭੂਲੇ; ਸਭਿ ਮਰਹਿ ਗਵਾਰ ॥
ਭਵਜਲਿ ਡੂਬੇ; ਨ ਉਰਵਾਰਿ ਨ ਪਾਰਿ ॥

ਜੋ ਮਨਮੁਖਤਾਈ ਵਿੱਚ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮੂਰਖ ਮਰਦੇ [ਜੰਮਦੇ] ਹਨ ਤੇ ਭਵਜਲਿ=ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ **ਵਾ:** ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਉਰਾਰ ਦਾ ਕੰਢਾ ਗਿਆਨ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਾਰ ਦਾ ਕੰਢਾ ਮੁਕਤ ਪਦਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੇ; ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ॥ ਸਾਚਿ ਰਤੇ; ਅਹਿਨਿਸਿ ਬੈਰਾਗਿ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੂਰੇ ਭਾਗ ਹੋਣ ਉਸਨੂੰ ਅਧੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਭਾਗ ਹੋਣ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭੇਟੇ=ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਸਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਰਤੇ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਹਿਨਿਸਿ=ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰਾਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬੈ=ਰਹਿਤ ਹੋਏ ਹਨ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਵਾ-ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਰਾਤ ਦਿਨ ਇਸ ਤੋਂ ਬੈਰਾਗਿ=ਵੈਰਾਗੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੨॥

ਚਹੁ ਜੁਗ ਮਹਿ; ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਚੀ ਬਾਣੀ ॥ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ; ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਣੀ ॥

ਚਹੁ=ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਸਾਚੀ=ਸੱਚੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ=ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਸਮਾਣੀ=ਲੀਨ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਣੀ ਵਜੀ ਚਹੁ ਜੁਗੀ ਸਚੋ ਸਚੁ ਸੁਣਾਏ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੫]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਕ ਰਸ ਰਹੇਗਾ। ਜੁਗ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਅਚੱਲ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਅਚੱਲ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਲਿਵ ਬਿਰਤੀ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਹ ਬਾਣੀ ਜੋ ਜੀਅਹੁ ਜਾਣੈ ਤਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਰਵੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੯੭]

ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ; ਤਰਸਹਿ ਸਭਿ ਲੋਇ॥ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ; ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ॥੩॥

ਸਿਧ=ਜਿਸਨੂੰ ਅਠਾਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ, ਸਾਧਿਕ ਨਾਮ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਿਧ, ਸਾਧਿਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਤਰਸਹਿ=ਲੋਚਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਪੂਰੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੩॥

ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸਾਚਾ; ਸਾਚਾ ਹੈ ਸੋਇ॥ ਊਤਮ ਬ੍ਰਹਮੁ; ਪਛਾਣੈ ਕੋਇ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਥਾਈਂ ਸੱਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਊਤਮ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸੱਚਾ ਹੈ ਜਿਨਾਂ ਕੋਲ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਧਨ ਹੈ। ਜੋ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। ਸੋਇ=ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਉੱਤਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸਚੋ ਸਚੁ ਹੈ ਗੁਰਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ॥੧੬॥** [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੫੫]

੨. **ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸਾਚਾ ਆਪੇ ਆਪੈ॥੧॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੫੮]

ਸਚੁ ਸਾਚਾ; ਸਚੁ ਆਪਿ ਦ੍ਰਿੜਾਏ॥

ਸੱਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪੇ ਹੀ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਚੁ=ਨਿਸਚਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਵੇਖੈ; ਆਪੇ ਸਚਿ ਲਾਏ॥੪॥੭॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਸਚ ਵਿੱਚ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਆਪੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ॥੪॥੭॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੮੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੬੬]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਨਾਵੈ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਮਿਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥ ਸੇ ਜਨ ਧੰਨੁ ਜਿਨ ਇਕ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਚੀ ਸਾਚਾ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਆਪੇ ਬਖਸੇ ਦੇ ਵੀਚਾਰੁ ॥੧॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਚਰਜੁ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਸੁਣਾਏ ॥ ਕਲੀ ਕਾਲ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਏ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਹਮ ਮੂਰਖ ਮੂਰਖ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਸਭ ਕਾਰ ਕਮਾਹਿ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹੰਉਮੈ ਜਾਇ ॥ ਆਪੇ ਬਖਸੇ ਲਏ ਮਿਲਾਇ ॥੨॥ ਬਿਖਿਆ ਕਾ ਧਨੁ ਬਹੁਤੁ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਅਹੰਕਾਰਿ ਡੂਬੈ ਨ ਪਾਵੈ ਮਾਨੁ ॥ ਆਪੁ ਛੋਡਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਲਾਹੀ ਸਚੁ ਸੋਈ ॥੩॥ ਆਪੇ ਸਾਜੇ ਕਰਤਾ ਸੋਇ ॥ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਜਿਸੁ ਸਚਿ ਲਾਏ ਸੋਈ ਲਾਗੈ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਆਗੈ ॥੪॥੮॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ।

ਨਾਵੈ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਮਿਤਿ; ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥

ਨਾਮ ਦੀ ਮਿਤਿ=ਮਰਿਯਾਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਕੀਮਤ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬਹੁ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਪੇਖੇ ਸਰਬ ਢਢੋਲਿ ॥**
ਪੂਜਸਿ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਹਰੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਅਮੋਲ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

੨. **ਸਾਈ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲੁ ਕੀਮ ਨ ਕੋਈ ਜਾਣਦੋ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧]

ਸੇ ਜਨ ਧੰਨੁ; ਜਿਨ ਇਕ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਉਹ ਜਨ=ਭਗਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲਾਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੇ ਧੰਨੁ ਸੇ ਧੰਨੁ ਜਿਨ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਜੀ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਬਲਿ ਜਾਸੀ ॥੩॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੧]

੨. **ਸੇ ਧੰਨੁ ਵਡੇ ਸਤ ਪੁਰਖਾ ਪੂਰੇ ਜਿਨ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੪੫]

ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਚੀ; ਸਾਚਾ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਆਪੇ ਬਖਸੇ; ਦੇ ਵੀਚਾਰੁ ॥੧॥

ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਤਿ :—ਅਨਮਤਿ, ਮਨਮਤਿ, ਦੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸਿਖਿਆ ਹੀ ਸੱਚਾ ਆਤਮਿਕ ਵੀਚਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਬਖਸੇ=ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਭ-ਵੀਚਾਰ, ਬਿਬੇਕ ਬੁਧ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਹੀ ਜੀਵ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਜੀਇ ਆਈ ਕਾਰਿ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੨੨੧]

੨. ਗੁਰਮਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਚੰਚਲ ਅਚਲ ਭਏ, ਮਹਾਂ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਨਿਰਮਲ ਕੀਨੇ ਹੈਂ ॥
ਗੁਰਮਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਜੋਨਿ ਕੈ ਅਜੋਨਿ ਭਏ, ਕਾਲ ਸੈ ਅਕਾਲ ਕੈ ਅਮਰ ਪਦ ਦੀਨੇ ਹੈਂ ॥
ਗੁਰਮਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਹਉਮੈ ਖੋਇ ਹੋਇ ਰੇਨ, ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਤ੍ਰਿਬੇਨੀ ਪਾਰਿ ਆਪਾ ਆਪ ਚੀਨੇ ਹੈਂ ॥
ਗੁਰਮਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਬਰਨ ਅਬਰਨ ਭਏ, ਭੈ ਭ੍ਰਮ ਨਿਵਾਰਿ ਡਾਰਿ ਨਿਰਭੈ ਕੈ ਲੀਨੇ ਹੈਂ ॥੨੪॥
[ਕਬਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ੨੪]

੩. ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਚੀ ਸਬਦੁ ਹੈ ਸਾਰੁ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਰਖੈ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥੭॥
[ਮਲਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੭੫]

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਚਰਜੁ; ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਸੁਣਾਏ ॥

ਅਸਚਰਜ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਕਲੀ ਕਾਲ ਵਿਚਿ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਏ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਕਲੀ ਕਾਲ=ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਭਾਅ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹਮ ਮੂਰਖ; ਮੂਰਖ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥

ਹਮ ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਤਮਾਮ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤਮਾਮ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮੂਰਖਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੂਰਖ ਹਨ।

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ; ਸਭ ਕਾਰ ਕਮਾਹਿ ॥

ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਹਉਮੈ=ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਾਰ=ਕੰਮ ਕਮਾਹਿ=ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨੋਟ :—ਕਾਰ ੧. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਕਾਰ=ਕੰਮ, ਪਰ ਇਹ ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਜੁੜਵਾਂ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਉਪਕਾਰ। ੨. 'ਕਾਰ' ਫਾਰਸੀ ਪਦ ਹੈ, ਕੰਮ ਅਰਥ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਕੰਮ ਵਾਂਗੂ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਬੀ ਤੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਕਾਰ=ਕੰਮ। ਕਾਰ ਬੰਦ ਅਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਕਾਰ ਸ਼ਿਨਾਸ=ਕੰਮ ਪਛਾਨਣ ਵਾਲਾ।

ਆਮ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ਹਉਮੈ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਕਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ ਇਸੇ ਲਈ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਸੂਹੀ ਰਾਗਨੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹਾਦੇਉ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਰੋਗੀ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਾਰ ਕਮਾਈ ॥
ਜਿਨਿ ਕੀਏ ਤਿਸਹਿ ਨ ਚੇਤਹਿ ਬਪੁੜੇ ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥੨॥
[ਸੂਹੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੭੩੫]

ਜਦੋਂ ਐਡੇ-ਐਡੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਹਉਮੈ ਵਾਲੀ ਕਿਰਿਆ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ! ਹਉਮੈ ਇੱਕ ਉਹ ਦੀਵਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਓਹਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਾਂਭੀਰੀ ਕੇ ਪਾਤ ਪਰਦੋ ਬਿਨੁ ਪੇਖੇ ਦੂਰਾਇਓ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੪]

ਭਾਵੇਂ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਭਾਂਭੀਰੀ ਦਾ ਖੰਭ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਬਰੀਕ ਪੜਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਬਰੀਕ ਤੋਂ ਬਰੀਕ

ਤੇ ਮੋਟੇ ਤੋਂ ਮੋਟੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਚਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕਰਮ ਹਉਮੈ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਜੀਵ ਦੀ ਇਕ ਐਸੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਸ ਖ਼ੁਰਾਕ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਚਾਰ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਲਈ ਰੋਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਪਿਆਸ ਲਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਘੰਟੇ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਿੱਠਾ ਖਾ ਕੇ ਮਿਠੇ ਪਦਾਰਥ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਸਮਝ ਲੈਣੇ, ਪਰ ਹਉਮੈ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਕਦੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਅਵਸਥਾ ਬਾਲਪਨ, ਜੁਆਨੀ ਅਤੇ ਬਿਰਧ ਕਥਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਐਸਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਾਲਪਨ ਵਿਚ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਹਉਮੈ ਬਾਲਪਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਜੋ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਭੈਣ ਭਰਾ ਮਾਂ ਬਾਪ ਆਦਿ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਦੋਂ ਹਉਮੈ ਵੀ ਛੋਟੀ ਹੈ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਉਮਰ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਹਉਮੈ ਵੀ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਹ ਨਗਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਵਾਨੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਦੇ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਬੁੱਢੇ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਵਡਿਆਈ ਦੁਆਰਾ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਹੱਥ, ਪੈਰ ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਆਦਿ ਸਭ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਜਾਣ ਪਰ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਸੁਣ ਕੇ ਚੇਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਬਦਲਦਾ ਹੈ, ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਖੀਰ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਮਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਾਈ ਦੁੱਧ ਦੀ ਇੱਕ ਬੂੰਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਚਦੀ ਤੇ ਕਿਤਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਉਮੈ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਡਿਆਈ ਉਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਜ਼ਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਮਰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਮਰ ਗਈ ਵਡਿਆਈ ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਵਡਿਆਈ ਮੇਰੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਭ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਕੋਈ ਨਾਉ ਨ ਜਾਣੈ ਮੇਰਾ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੩]

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ ਹੋਰ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਖ਼ੁਰਾਕ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਰਖੋ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਖ਼ੁਰਾਕ ਨਾ ਮਿਲੇ, ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਹੀ ਮਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਅ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਮੌਤ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਤੁਰਨਾ ਫਿਰਨਾ ਸਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣਾ, ਸੁਨਣਾ, ਬੋਲਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਸੁਆਸ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਵੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਮੁਰਦਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਲਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਵਡਿਆਈ ਹੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਖ਼ੁਰਾਕ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਹਉਮੈ ਦਾ ਬਲ ਘਟ ਜਾਵੇਗਾ, ਹਉਮੈ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਫਿਰ ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਮੈਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਿਰਿਆ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਸਭ ਕੁਝ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਅਹੰ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਜਾਗੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਵਿਚਾਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈ ਕਰਦਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਕਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਉਮੈ ਕੱਢਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਵੀ ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ ਚਿੰਬੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਉਮੈ ਤੋਂ

ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਪ ਹਉਮੈ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਉਮੈ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਤਪਸਿਆ, ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ, ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ, ਤੀਰਥ ਸਭ ਬਿਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਹਉਮੈ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਾਰ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ :

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ; ਹੰਉਮੈ ਜਾਇ ॥ ਆਪੇ ਬਖਸੇ; ਲਏ ਮਿਲਾਇ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹਉਮੈ ਜਾਇ=ਨਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਹਉਮੈ ਦੇ ਨਾਸ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਏ=ਅਭੇਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥੨॥

ਬਿਖਿਆ ਕਾ ਧਨੁ; ਬਹੁਤੁ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥

ਧਨ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਨਾ ਬਿਖਿਆ=ਜ਼ਹਿਰ ਰੂਪ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਿਖਿਆ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਧਨ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਬੇਅਕਲ ਹੀ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਧਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ।

ਕਾਚਾ ਧਨੁ ਸੰਚਹਿ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੬੫]

ਇਹ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਧਨ ਸਦਾ ਹੀ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਬਿਖਿਆ ਕੈ ਧਨਿ ਸਦਾ ਦੁਖੁ ਹੋਇ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੬੫]

ਅਥਵਾ :—ਮਾਇਕੀ ਧਨ ਦਾ ਜੇ ਬਹੁਤਾ ਹੰਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਅਹੰਕਾਰਿ ਡੂਬੈ; ਨ ਪਾਵੈ ਮਾਨੁ ॥

ਤਾਂ ਇਸ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਡੁਬਿਆ ਮਨੁੱਖ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਮਾਨੁ=ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਆਪੁ ਛੋਡਿ; ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥ ਗੁਰਮਤਿ; ਸਾਲਾਹੀ ਸਚੁ ਸੋਈ ॥੩॥

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਆਪੁ=ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਲਾਹੇਗਾ ਉਸਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ॥੩॥

ਆਪੇ ਸਾਜੇ; ਕਰਤਾ ਸੋਇ ॥ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ; ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥

ਉਹ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਸਾਜਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਿਸੁ ਸਚਿ ਲਾਏ; ਸੋਈ ਲਾਗੈ ॥ ਨਾਨਕ; ਨਾਮਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਆਗੈ ॥੪॥੮॥

ਜਿਸਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹਨ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਆਗੈ=ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੪॥੮॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੯੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੬੭]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਅੰਧ ਬਿਖੈ ਬਿਖੁ ਰਾਤੇ ਕਿਉ ਚਾਲਹ ਗੁਰ ਚਾਲੀ ॥ ਸਤਗੁਰੁ ਦਇਆ ਕਰੇ ਸੁਖਦਾਤਾ ਹਮ ਲਾਵੈ ਆਪਨ ਪਾਲੀ ॥੧॥ ਗੁਰਸਿਖ ਮੀਤ ਚਲਹੁ ਗੁਰ ਚਾਲੀ ॥ ਜੋ ਗੁਰੁ ਕਹੈ ਸੋਈ ਭਲ ਮਾਨਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਨਿਰਾਲੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਸੁਣਹੁ ਜਨ ਭਾਈ ਗੁਰੁ ਸੇਵਿਹੁ ਬੇਗਿ ਬੇਗਾਲੀ ॥ ਸਤਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਖਰਚੁ ਹਰਿ ਬਾਧਹੁ ਮਤ ਜਾਣਹੁ ਆਜੁ ਕਿ ਕਾਲ੍ਹੀ ॥੨॥ ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਜਪਹੁ ਹਰਿ ਜਪਣਾ ਹਰਿ ਸੰਤੁ ਚਲੈ ਹਰਿ ਨਾਲੀ ॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਜਪਿਆ ਸੇ ਹਰਿ ਹੋਏ ਹਰਿ ਮਿਲਿਆ ਕੇਲ ਕੇਲਾਲੀ ॥੩॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪਨੁ ਜਪਿ ਲੋਚ ਲੋਚਾਨੀ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਬਨਵਾਲੀ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਹਰਿ ਮੇਲਹੁ ਹਮ ਸਾਧ ਜਨਾ ਪਗ ਰਾਲੀ ॥੪॥੪॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ੬੬੭ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਬੇਨਤੀ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਪੰਗਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਥਵਾ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਧਿਆਪਕ ਕੋਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਪੜਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਢੰਗ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰਸਿਖ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਿਮਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਹੰਗਤਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਸਰਬ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅਉਗਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜਾਹਰ ਕਰਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਅਉਗੁਣਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਮਦਦ ਮੰਗਣੀ। ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ, ਅੰਧ ਬਿਖੈ ਬਿਖੁ ਰਾਤੇ; ਕਿਉ ਚਾਲਹ ਗੁਰ ਚਾਲੀ ॥

ਜਗਿਆਸੂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮ=ਅਸੀਂ **ਅਥਵਾ** ਹਮ=ਤਮਾਮ ਜੀਵ ਅੰਧੁਲੇ=ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧ=ਅੰਨ੍ਹੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋ ਬਿਖੁ=ਜਹਿਰ ਰੂਪ ਬਿਖੈ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਤੇ=ਤਦਾਕਾਰ ਵਾ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕਿਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਚਾਲੀ=ਰਹੁ ਰੀਤ, ਮਰਿਆਦਾ ਤੇ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਦਸੇ ਹੋਏ ਰੂਹਾਨੀ ਮਾਰਗ ਵੱਲ ਕਦਮ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਚਾਲਹ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰ ਚੱਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅਸਥੂਲ ਮਾਰਗ ਤਾਂ ਇਥੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਜਿਸਮਾਨੀ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਇਥੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪੈਰ ਅਗਰ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਣ ਉਹ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਥਵਾ ਪੈਰ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਖੁਭੇ ਹੋਣ ਉਹ ਭੀ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਪੈਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਣ ਉਹ ਭਗਤੀ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਮਾਰਗ ਤੇ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਥਵਾ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ, ਕਾਮ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮਹਾਂ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨ ਰੂਪੀ ਪੈਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਮਾਰਗ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਚਲੇ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੰਕ ਜੁ ਮੋਹ ਪਗੁ ਨਹੀ ਚਾਲੈ ਹਮ ਦੇਖਾ ਤਹ ਡੂਬੀਅਲੇ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨]

ਇਹ ਮੋਹ ਰੂਪ ਚਿਕੜ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਜੀਵ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ

ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਭਗਤੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚਲੇ ਸੀ ਪਰ ਚਿਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਠਹਿਰ ਗਿਆ ਹੁਣ ਅਗੇ ਕਿਵੇਂ ਚਲੇ।

ਚਾਲੇ ਥੇ ਹਰਿ ਮਿਲਨ ਕਉ ਬੀਚੈ ਅਟਕਿਓ ਚੀਤੁ ॥੯੬॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੧੩੬੯]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਹਿਲੀ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

੧. **ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਗਿਆਨਹੀਨ ਅਗਿਆਨੀ ਕਿਉ ਚਾਲਹ ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਾ ॥** [ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੬੯੬]

੨. **ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਨੀ ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧੁਲੇ ਅਵਰੇ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ ॥** [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੮]

ਸਤਗੁਰੁ ਦਇਆ ਕਰੇ ਸੁਖਦਾਤਾ; ਹਮ ਲਾਵੈ ਆਪਨ ਪਾਲੀ ॥੧॥

ਸਤ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੁਰੁ=ਚੇਤਨ ਦਾ ਸਰੂਪ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਆਪਣੀ ਦਇਆ=ਰਹਿਮਤ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਹਮ=ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਲਾਵੈ=ਲਗਾ ਲੈਣ।

ਇਸ ਉਪਰਲੀ ਆਈ ਪੰਕਤੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤ, ਮਰਿਆਦਾ ਪਿੱਛੇ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਾਤਾ ਦਇਆਲੁ ਹੈ ਜਿਸ ਨੋ ਦਇਆ ਸਦਾ ਹੋਇ ॥** [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੦੨]

੨. **ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਦਇਆਲਾ ਮੋਹਿ ਦੀਨ ਕਉ ਰਾਖਿ ਲੀਆ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੩]

੩. **ਗੁਰ ਕੀ ਦਇਆ ਤੇ ਮੇਰਾ ਵਡ ਪਰਤਾਪੁ ॥੩॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਆਦਿ ਅੰਗ ੨੩੯]

੪. **ਗੁਰੁ ਦਇਆਲੁ ਸਦਾ ਬਖਸਿੰਦਾ ॥** [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਃ ੫, ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੦੭੪]

ਗੁਰਸਿਖ ਮੀਤ ਚਲਹੁ ਗੁਰ ਚਾਲੀ ॥

ਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਮੀਤ=ਮਿਤਰੋ ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਚਾਲੀ=ਰਹੁ ਰੀਤ, ਮਰਿਆਦਾ ਉਤੇ ਚਾਲੀ=ਚਲਣਾ, ਤੁਰਨਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੋ ਸਿਖੁ ਸਖਾ ਬੰਧਪੁ ਹੈ ਭਾਈ ਜਿ ਗੁਰ ਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚਿ ਆਵੈ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩ ਅੰਗ ੬੦੧]

੨. **ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਸਾ ਕਾਰ ਕਮਾਵਹੁ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਆਦਿ ਅੰਗ ੯੩੩]

ਜੋ ਗੁਰੁ ਕਹੈ, ਸੋਈ ਭਲ ਮਾਨਹੁ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਨਿਰਾਲੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਚਨ ਕਹੈ=ਕਹਿਣ ਸੋਈ=ਓਹੀ ਭਲ ਮਾਨਹੁ=ਭਲਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਕਰੋ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਿੱਖ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਖ ਦਾ ਐਸਾ ਨਿਸਚਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਕਰੇ। ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹਰਿ=ਹਰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ=ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲੀ=ਨਿਰਲੇਪ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਇਹ ਕਥਾ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਕਥਾ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਹੋਰ ਥਾਂ ਵੀ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਥਾ ਸਰੇਸਟ ਊਤਮ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਸਹਜੇ ਚਾਖੀ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੪, ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੭]

੨. ਸਹਜ ਕੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਹੈ ਨਿਰਾਰੀ॥
ਤੁਲਿ ਨਹੀ ਚਢੈ ਜਾਇ ਨ ਮੁਕਾਤੀ ਹਲੁਕੀ ਲਗੈ ਨ ਭਾਰੀ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਆਦਿ ਅੰਗ ੩੩੩]

ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਸੁਣਹੁ ਜਨ ਭਾਈ; ਗੁਰੁ ਸੇਵਿਹੁ ਬੇਗਿ ਬੇਗਾਲੀ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੇ=ਦੇ ਸੰਤ ਜਨੋਂ! ਨਿਸਚੇ, ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਹੁ=ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ। ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬੇਗਿ-ਬੇਗਾਲੀ=ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਭਾਵ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਉੱਦਮ ਦੁਆਰਾ ਕਰਨਾ ਕਰੋ। ਅਥਵਾ (ਬੇ+ਗਾਲੀ) ਬੇ=ਦਵੈਤ ਨੂੰ ਗਾਲੀ=ਗਾਲਣ ਵਾਲੀ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੇਗਿ=ਜਲਦੀ ਸੇਵਿਹੁ=ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਕਰੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਨਾ ਕਰੋ।

ਸਤਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਖਰਚੁ ਹਰਿ ਬਾਧਉ; ਮਤ ਜਾਣਹੁ ਆਜੁ ਕਿ ਕਾਲ੍ਹੀ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਦਾ ਹੈ ਅੱਜ ਹੀ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਖਰਚ ਬੁਧੀ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਵਿੱਚ ਬਾਧਉ=ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਕਰੋ। ਮਤ=ਮਤਾਂ ਜਾਣੋ ਕਿ ਕਾਲ੍ਹੀ=ਕੱਲ੍ਹ ਬੰਨ ਲਵਾਂਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਤੇ ਕਾਲ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਕਾਲਿ ਕਰੰਤਾ ਅਬਹਿ ਕਰੁ ਅਬ ਕਰਤਾ ਸੁਇ ਤਾਲ॥
ਪਾਛੈ ਕਛੂ ਨ ਹੋਇਗਾ ਜਉ ਸਿਰ ਪਰਿ ਆਵੈ ਕਾਲੁ॥੧੩੮॥

[ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੧]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਾਲ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਖਰਚ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਵਿੱਚ ਬੰਨਣਾ ਕਰੋ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਮਾਰਗ ਦੀਆਂ ਕੋਹਾਂ ਨਹੀਂ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਹ ਮਾਰਗ ਕੇ ਗਨੇ ਜਾਹਿ ਨ ਕੋਸਾ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਊਹਾ ਸੰਗਿ ਤੋਸਾ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਜਪਹੁ ਹਰਿ ਜਪਣਾ; ਹਰਿ ਸੰਤੁ ਚਲੈ ਹਰਿ ਨਾਲੀ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰੋ ਹੇ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੰਤੁ=ਮਹਾਤਮਾ ਜਨੋਂ! ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਾਲੀ-ਨਾਲ ਚਲੈ=ਚੱਲੇਗਾ ਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹੇਗਾ ਵਾ: (ਸ+ਅੰਤ) ਭਾਵ ਅੰਤ=ਅਖੀਰ ਦੇ ਸ-ਸਮੇਂ ਇਹ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਹੀ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਮੀਤ ਨ ਭਾਈ॥ ਮਨ ਊਹਾ ਨਾਮੁ ਤੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ॥
ਜਹ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਦੂਤ ਜਮ ਦਲੈ॥ ਤਹ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ ਚਲੈ॥

ਜਹ ਮੁਸਕਲ ਹੋਵੈ ਅਤਿ ਭਾਰੀ ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਉਧਾਰੀ ॥
ਅਨਿਕ ਪੁਨਹਚਰਨ ਕਰਤ ਨਹੀ ਤਰੈ ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਕੋਟਿ ਪਾਪ ਪਰਹਰੈ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਮਨ ਮੇਰੇ ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਵਹੁ ਸੂਖ ਘਨੇਰੇ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਜਿਨ ਹਰਿ ਜਪਿਆ, ਸੇ ਹਰਿ ਹੋਏ; ਹਰਿ ਮਿਲਿਆ ਕੇਲ ਕੇਲਾਲੀ ॥੩॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਰਚਨਾ ਰੂਪ ਕੇਲ=ਖੇਡ ਦੇ ਕੇਲਾਲੀ=ਖੇਡਣ ਵਾਲਾ ਹਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਅਥਵਾ- ਕੇਲ=ਕ੍ਰੀੜਾ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੇਲਾਲੀ=ਜਿਸ ਦੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤੇ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਦੇਵਤੇ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਨ੍ਾ ਨ ਵਿਸਰੈ ਨਾਮੁ ਸੇ ਕਿਨੇਹਿਆ ॥ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣਹੁ ਮੂਲਿ ਸਾਂਈ ਜੇਹਿਆ ॥੧॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੯੭]

੨. **ਸੰਤ ਅਨੰਤਹਿ ਅੰਤਰੁ ਨਾਹੀ ॥** [ਆਸਾ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਆਦਿ ਅੰਗ ੪੮੬]

੩. **ਹਰਿਜਨ ਹਰਿ ਅੰਤਰੁ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ ॥੨੯॥** [ਸਲੋਕ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

੪. **ਹਰਿ ਹਰਿਜਨ ਦੁਈ ਏਕ ਹੈ ਬਿਬ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ॥**
ਜਲ ਤੇ ਉਪਜ ਤਰੰਗ ਜਿਉ ਜਲ ਹੀ ਬਿਖੈ ਸਮਾਹਿ ॥੨॥ [ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੫੯]

ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪਨੁ ਜਪਿ ਲੋਚ ਲੋੁਚਾਨੀ; ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਬਨਵਾਲੀ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦੇ ਜਾਪ ਜਪਨ ਦੀ ਲੋਚ=ਚਾਹ, ਇੱਛਾ ਲੋੁਚਾਨੀ=ਲੱਗੀ ਹੈ ਬਨਵਾਲੀ=ਬਨ=ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵਾਲੀ=ਮਾਲਕ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮੇਰੈ ਅੰਤਰਿ ਲੋਚਾ ਮਿਲਣ ਕੀ ਕਿਉ ਪਾਵਾ ਪ੍ਰਭ ਤੋਹਿ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੫੭]

੨. **ਮੇਰੈ ਅੰਤਰਿ ਲੋਚਾ ਮਿਲਣ ਕੀ ਪਿਆਰੇ ਹਉ ਕਿਉ ਪਾਈ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ॥** [ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੬੪]

੩. **ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ ॥ ਬਿਲਪ ਕਰੇ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ ॥** [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੬]

ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਹਰਿ ਮੇਲਹੁ; ਹਮ ਸਾਧ ਜਨਾ ਪਗ ਰਾਲੀ ॥੪॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਸਾਧ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲਹੁ=ਮੇਲਣਾ ਕਰੋ। ਹਮ=ਮੈਂ ਸਾਧ ਜਨਾ=ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਪਗ ਰਾਲੀ=ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹਾਂ। ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦੇ ਇਥੇ ਦੋ ਭਾਵ ਹਨ, ਇਕ ਤਾਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਬਾਹਜ। ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਹਜ ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ ਭਾਈ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਹਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੰਦੀ ਰੇਖਾ ਅਪਣੇ ਚਰਨ ਤੇ ਲੱਗੀ ਧੂੜ ਨਾਲ ਮੇਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹਕੂਮਤ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਈ

ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਟੂਣਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਬੱਚਾ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਹੀ ਸਹਿਮਤ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ ਮੈਂ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਚਰਨ ਧੂੜ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਮਸਤਕ ਦੀ ਮੰਦੀ ਰੇਖਾ ਮੇਟ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੰਤ ਜਨ ਦੀ ਧੂੜ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਸ਼ਿਵਜੀ ਭਗਵਾਨ ਭੀ ਮਹਾਤਮਾਂ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨੇ ੧੦੦ ਸਾਲ ਤਪ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਉਥੋਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਮੱਥੇ ਨਾਲ ਲਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਸੌ ਸਾਲ ਤਪ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਤਾਪ ਦੀ ਬਰਕਤ ਇਸ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਚਾਹੁਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਦੂਸਰਾ ਪੱਖ ਇਹ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਧੂੜ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਨ ਵੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਭਾਵ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਭੀ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਵਾਲੀ ਰੀਤ, ਧੂੜ ਭਾਵ ਨਿਮਰਤਾ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਬਾਂਛਦਾ ਭਾਵ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੯੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੬੮]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਬੂੰਦ ਭਏ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ ਹਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਬਿਲਲ ਬਿਲਲਾਤੀ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੀ ਮੁਖਿ ਦੇਵਹੁ ਹਰਿ ਨਿਮਖਾਤੀ ॥੧॥ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ ਇਕ ਰਾਤੀ ॥ ਜਿਉ ਬਿਨੁ ਅਮਲੈ ਅਮਲੀ ਮਰਿ ਜਾਈ ਹੈ ਤਿਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਹਮ ਮਰਿ ਜਾਤੀ ॥ਰਹਾਉ॥ ਤੁਮ ਹਰਿ ਸਰਵਰ ਅਤਿ ਅਗਾਹ ਹਮ ਲਹਿ ਨ ਸਕਹਿ ਅੰਤੁ ਮਾਤੀ ॥ ਤੂ ਪਰੈ ਪਰੈ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੁਆਮੀ ਮਿਤਿ ਜਾਨਹੁ ਆਪਨ ਗਾਤੀ ॥੨॥ ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਜਨਾ ਹਰਿ ਜਪਿਓ ਗੁਰ ਰੰਗਿ ਚਲੂਲੈ ਰਾਤੀ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਬਨੀ ਅਤਿ ਸੋਭਾ ਹਰਿ ਜਪਿਓ ਊਤਮ ਪਾਤੀ ॥੩॥ ਆਪੇ ਠਾਕੁਰੁ ਆਪੇ ਸੇਵਕੁ ਆਪਿ ਬਨਾਵੈ ਭਾਤੀ ॥ ਨਾਨਕੁ ਜਨੁ ਤੁਮਰੀ ਸਰਣਾਈ ਹਰਿ ਰਾਖਹੁ ਲਾਜ ਭਗਾਤੀ ॥੪॥੫॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਅੰਗ ੬੬੮ ਉੱਪਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਇੱਕ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਹਾਰੀ ਮੱਲ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਬੁਲਾਏ ਨਾ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਸੰਹਾਰੀ ਮੱਲ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਮਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਹੁਣ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਪਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਪਪੀਹਾ ਸਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਤਰਸਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪੀ ਸਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਅਮਲੀ ਅਮਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੜਪਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਹੋਏ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋਏ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰਾ ਮਰਨਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਰਣੰ ਬਿਸਰਣੰ ਗੋਬਿੰਦਹ ॥ ਜੀਵਣੰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧ੍ਯਾਵਣਹ ॥** [ਗਾਥਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੧]

੨. **ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥** [ਅੰਗ ੯]

੩. **ਨਾਨਕ ਜਿਤੁ ਵੇਲਾ ਵਿਸਰੈ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਤਿਤੁ ਵੇਲੈ ਮਰਿ ਜਾਇ ਜੀਉ ਮੇਰਾ ॥੫॥** [ਵਡਹੰਸ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੫੬੨]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਈ ਸੰਹਾਰੀ ਮੱਲ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਆਪਣੀ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਗੁੰਥਨ ਕਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ।

ਵਾ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਭਾਈ ਸੰਹਾਰੀ ਮੱਲ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਹਰਿ ਹਰਿ ਬੂੰਦ ਭਏ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ; ਹਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਬਿਲਲ ਬਿਲਲਾਤੀ ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਹਰੇ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ

ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਸਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਭਏ=ਹੋ ਗਏ ਹੋ ਅਤੇ ਹਮ=ਅਸੀਂ ਚਾਤ੍ਰਿਕ=ਬਬੀਹੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ, ਨਾਮ ਰੂਪ ਸਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਬਿਲਲ=ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਕੇ ਇਕ-ਰਸ ਬਿਲਲਾਤੀ=ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।[੧] ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ ਜਾਚੈ ਬੂੰਦ ਜਿਉ ਹਰਿ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੪੫੪]

੨. ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਚਿਤ ਪਿਆਸ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਚਿਤ ਪਿਆਸ ਹੇ
ਘਨ ਬੂੰਦ ਬਚਿਤ੍ਰਿ ਮਨਿ ਆਸ ਹੇ ਅਲ ਪੀਵਤ ਬਿਨਸਤ ਤਾਪ॥
[ਆਸਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੪੬੨]

੩. ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਸਾਂਤਿ ਨ ਪਾਈਐ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜਿਉ ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ ਜਲ ਬਿਨੁ ਟੇਰੇ ਰਾਮ॥
[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੫੩੮]

੪. ਹਉ ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕਾ ਜਿਉ ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ ਜਲ ਕਉ ਬਿਲਲਾਤਾ॥
[ਵਡਹੰਸ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੫੬੪]

੫. ਜਿਉ ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ ਜਲ ਬਿਨੁ ਬਿਲਲਾਵੈ ਬਿਨੁ ਜਲ ਪਿਆਸ ਨ ਜਾਈ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੬੦੭]

੬. ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕਿਉ ਰਹੀਐ ਦੂਖ ਕਿਨਿ ਸਹੀਐ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਬੂੰਦ ਪਿਆਸਿਆ॥
[ਕੇਦਾਰਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੧੨੨]

੭. ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ ਹਰਿ ਬੂੰਦ ਪਾਨ ਸੁਖ ਥੀਵਨਿ॥੨॥੬੮॥੯੧॥
[ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫. ਅੰਗ ੧੨੨੨]

੮. ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ ਜਲ ਬਿਨੁ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਟੇਰੈ ਬਿਲਪ ਕਰੈ ਬਿਲਲਾਈ॥
[ਮਲਾਰ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੧੨੭੩]

ਅਰਥਾਤ ਜਿਵੇਂ ਬਬੀਹਾ ਸਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡਾ ਮਰਨਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ—ਸ੍ਵਾਤਿ ਨਛਤ੍ਰ (ਸ੍ਵਾਤਿਯੋਗ) ਵਿੱਚ ਵਰਖੀ ਹੋਈ ਵਰਖਾ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਦੀ ਬਾਬਤ ਐਸਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਰਖਾ ਨਾਲ ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਤ੍ਰਿਖਾ ਬੁਝਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਿੱਪੀ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਮੋਤੀ, ਬਾਂਸ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਬੰਸ ਲੋਚਨ ਅਤੇ ਕੇਲੇ ਵਿੱਚ ਕਪੂਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਾੜ੍ਹ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਪੱਖ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਿਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਤਿਥਿ ਅਤੇ ਮਾਘ ਵਦੀ ੭ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸ੍ਵਾਤਿ ਨਛਤ੍ਰ 'ਤੇ ਆਵੇ ਤਦ 'ਸ੍ਵਾਤਿ ਯੋਗ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੀ;
ਮੁਖਿ ਦੇਵਹੁ ਹਰਿ ਨਿਮਖਾਤੀ॥੧॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਹਰਿ=ਹਰਾ ਭਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਉੱਪਰ ਅਪਨੀ=ਆਪ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ=ਮਿਹਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਅੰਤਹਿਕਰਨ ਰੂਪੀ ਮੁਖ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਸਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨਿਮਖਾਤੀ=ਨਿਮਖ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਦੇਵਹੁ=ਦੇਣਾ ਕਰੋ॥੧॥

---

੧. ਬਿਲਲ=ਬਿਲਲਿਆ ਭਾਵ ਜਿਹੜਾ ਬੱਚਾ ਇਕ ਰਸ ਰੋਈ ਜਾਵੇ, ਵਿੱਚਦੀ ਸਾਹ ਨਾ ਲਵੇ ਵਾ: ਡਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਚੇ ਵਿੱਚ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲਲਿਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹਰਿ ਬਿਨੁ; ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ ਇਕ ਰਾਤੀ ॥

ਹਰ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ! ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਗੈਰ ਇੱਕ ਰਾਤੀ=ਰੱਤੀ ਕਾਲ ਭਰ ਵੀ **ਵਾ:** ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਉ=ਸਕਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਉ ਰਹਿ ਨ ਸਕਾ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਮੈ ਨੀਰੁ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੈ ਜੀਉ ॥੩॥
[ਮਾਝ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੯੪]

੨. ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕੈ ਮਨੁ ਮੇਰਾ ॥ [ਟੋਡੀ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੭੧੧]

੩. ਹਉ ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹਮਾਰੀ ਲਾਗੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਮਲਾਰ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੨੬੭]

ਜਿਉ ਬਿਨੁ ਅਮਲੈ, ਅਮਲੀ ਮਰਿ ਜਾਈ ਹੈ
ਤਿਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਹਮ ਮਰਿ ਜਾਤੀ ॥ਰਹਾਉ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਤਾਈਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ ਅਮਲੈ=ਨਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਗੈਰ ਅਮਲੀ=ਨਸ਼ਈ ਪੁਰਸ਼ ਬੇਸੁਧ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਜਾਈ=ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਤੜਫਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ=ਤਿਵੇਂ ਹਰਿ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਗੈਰ ਹਮ=ਅਸੀਂ ਮਰ ਜਾਤੀ=ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ **ਵਾ:** ਸਾਡੀ ਜਿੰਦ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਮਰਿ ਜਾਈਐ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ ਜਿਉ ਅਮਲੀ ਅਮਲਿ ਲੁਭਾਨਾ ॥੨॥
[ਜੈਤਸਰੀ ਮ; ੪, ਅੰਗ ੬੯੭]

੨. ਹਉ ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ ਬਿਨੁ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜਿਉ ਬਿਨੁ ਅਮਲੈ ਅਮਲੀ ਮਰਿ ਗਈਆ ॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੮੩੬]

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਦੁਨਿਆਵੀ ਤੇ ਨਖਿੱਧ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਕਤ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਰੱਬ ਨਾਲ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਮਲੀ ਅਮਲੁ ਨ ਛਡਨੀ ਹੁਇ ਬਹਨਿ ਇਕਠੇ ॥
ਜਿਉ ਜੂਏ ਜੂਆਰੀਆ ਲਗਿ ਦਾਵ ਉਪਠੇ ॥
ਚੋਰੀ ਚੋਰ ਨ ਪਲਰਹਿ ਦੁਖ ਸਹਨਿ ਗਰਠੇ ॥
ਰਹਨਿ ਨ ਗਣਿਕਾ ਵਾੜਿਅਹੁ ਵੇਕਰਮੀ ਲਠੇ ॥
ਪਾਪੀ ਪਾਪੁ ਕਮਾਵਦੇ ਹੋਇ ਫਿਰਦੇ ਨਠੇ ॥
ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਸਭ ਪਾਪ ਪਣਠੇ ॥੨॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੨੭, ਪਉੜੀ ੨]

ਅਰਥਾਤ ਜਿਵੇਂ ਅਮਲੀ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਜੂਏਬਾਜ਼ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਹਾਰ ਕੇ ਫੇਰ ਵੀ ਜੂਏ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਚੋਰ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕੋਤਵਾਲ ਦੀ ਮਾਰ ਵੀ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਮੰਦ ਕਰਮੀ ਲੋਕ ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਘਰੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ, ਇਉਂ ਜਦ ਪਾਪੀ ਲੋਕ ਪਾਪ ਕਰਨੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁੱਖ ਸਹਿਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਕ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਰਸ ਦੇ ਸਿਵਾ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੁਗਹ ਜੁਗੰਤਰ ਦੇ ਕਮਾਏ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਥੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿਉਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਪਾਪ ਜਨਕ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਨਾਸ਼ਕ ਵੀ ਹੈ।

ਸੋ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅਮਲੀ ਅਮਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਤੁਮ ਹਰਿ ਸਰਵਰ ਅਤਿ ਅਗਾਹ; ਹਮ ਲਹਿ ਨ ਸਕਹਿ ਅੰਤੁ ਮਾਤੀ ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ! ਤੁਮ=ਤੁਸੀਂ ਸਰਵਰ=ਸਮੁੰਦਰ **ਵਾ:** ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਤਿ=ਬਹੁਤ ਅਗਾਹ=ਡੂੰਘੇ ਹੋ, ਇਸ ਲਈ ਹਮ=ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਤੀ=ਰਤਾ ਭਰ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲਹਿ=ਲੈ ਸਕਹਿ=ਸਕਦੇ ਵਾ: ਅਸੀਂ ਤੁੱਛ ਬੁੱਧੀ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਮੈ ਮਛੁਲੀ ਕੈਸੇ ਅੰਤੁ ਲਹਾ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੨੫]

ਤੂ ਪਰੈ ਪਰੈ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੁਆਮੀ; ਮਿਤਿ ਜਾਨਹੁ ਆਪਨ ਗਾਤੀ ॥੨॥

ਹੇ ਅਪਰੰਪਰੁ=ਜਗਤ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾ ਰੂਪ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ! ਤੂ=ਤੁਸੀਂ ਪਰੈ ਪਰੈ=ਪਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਰੂਪ ਹੋ ਵਾ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਹਸਪਤਿ ਆਦਿ ਨਾਲੋਂ ਪਰ੍ਹਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਵਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਪਰ੍ਹਾ ਰੂਪ ਹੋ ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਨ=ਆਪਣੀ ਗਾਤੀ=ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ **ਵਾ:** ਗਾਤੀ=ਰੀਤੀ ਦੀ ਮਿਤਿ=ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਨਹੁ=ਜਾਣਦੇ ਹੋ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੁਮਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਤੁਮ ਹੀ ਜਾਨੀ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੬੮]

ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਜਨਾ ਹਰਿ ਜਪਿਓ; ਗੁਰ ਰੰਗਿ ਚਲੂਲੈ ਰਾਤੀ ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ! ਆਪ ਜੀ ਕੇ=ਦੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਕ ਨੂੰ ਜਪਿਓ=ਜਪਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਗੁਰ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਨੇ ਚਲੂਲੇ=ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਰੰਗ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਸੇ ਰੰਗਿ ਚਲੂਲੇ ਰਾਤੇ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਈ ॥੨॥ [ਅੰਗ ੧੨੩੪]

੨. ਸਤਗੁਰ ਮਤਿ ਗੂੜ੍ਹ ਬਿਮਲ ਸਤਸੰਗਤਿ ਆਤਮੁ ਰੰਗਿ ਚਲੂਲੁ ਭਯਾ ॥ [ਅੰਗ ੧੩੯੬]

ਹਰਿ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਬਨੀ ਅਤਿ ਸੋਭਾ; ਹਰਿ ਜਪਿਓ ਊਤਮ ਪਾਤੀ ॥੩॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਿ=ਪਰਮਾਸ਼ਰ ਜੀ ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤਿ=ਭਗਤੀ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਅਤਿ=ਅਤਿਅੰਤ ਸੋਭਾ=ਵਡਿਆਈ ਬਨੀ=ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਊਤਮ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪਾਤੀ=ਪੰਗਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ ਜਪਿਓ=ਜਪਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਵਾ ਹੇ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ! ਉਹ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਿਓ=ਜਪ ਕੇ ਊਤਮ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪਾਤੀ=ਪੱਤ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਆਪੇ ਠਾਕੁਰੁ ਆਪੇ ਸੇਵਕੁ; ਆਪਿ ਬਨਾਵੈ ਭਾਤੀ ॥

ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ=ਆਪ ਹੀ ਠਾਕੁਰੁ=ਸੁਆਮੀ ਭਾਵ ਈਸ਼ਰ ਰੂਪ ਹੋ ਤੇ ਆਪੇ=ਆਪ ਹੀ ਸੇਵਕੁ=ਦਾਸ ਰੂਪ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਨਾਨਾ ਭਾਤੀ=ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ,

ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ) ਆਦਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਨਾਵੈ=ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ **ਵਾ:** ਆਪ ਹੀ ਸੂਖਤ, ਸਥੂਲ ਤੇ ਕਾਰਨ ਦੇਹਾਂ ਬਨਾਵੈ=ਬਣਾ ਕੇ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਭਾਤੀ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਹੋ।

ਨਾਨਕੁ ਜਨੁ ਤੁਮਰੀ ਸਰਣਾਈ; ਹਰਿ ਰਾਖਹੁ ਲਾਜ ਭਗਾਤੀ ॥੪॥੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਨੁ=ਦਾਸ ਤੁਮਰੀ=ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਣਾਈ=ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੇ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਿਆਂ ਭਗਾਤੀ=ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਲਾਜ=ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਆਪ ਹੀ ਰਾਖਹੁ=ਰੱਖਦੇ ਹੋ ॥੪॥੫॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਗਤਾ ਦੀ ਸਦਾ ਤੂ ਰਖਦਾ ਹਰਿ ਜੀਉ ਧੁਰਿ ਤੂ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ॥ [ਅੰਗ ੬੩੭]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੯੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੬੯]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਇਛਾ ਪੂਰਕੁ ਸਰਬ ਸੁਖਦਾਤਾ ਹਰਿ ਜਾ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਕਾਮਧੇਨਾ ॥ ਸੋ ਐਸਾ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ ਮੇਰੇ ਜੀਅੜੇ ਤਾ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ ਮੇਰੇ ਮਨਾ ॥੧॥ ਜਪਿ ਮਨ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ॥ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਮੁਖ ਊਜਲ ਹੋਈ ਹੈ ਨਿਤ ਧਿਆਈਐ ਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨਾ ॥ਰਹਾਉ॥ ਜਹ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨੁ ਭਇਆ ਤਹ ਉਪਾਧਿ ਗਤੁ ਕੀਨੀ ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਜਪਨਾ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰਿ ਇਹ ਮਤਿ ਦੀਨੀ ਜਪਿ ਹਰਿ ਭਵਜਲੁ ਤਰਨਾ ॥੨॥੬॥੧੨॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਸਰਬਗਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਦਾਤਾਂ ਜੋ ਕੀਮਤੀ ਗਿਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਾਮਧੇਨ, ਕਲਪਤਰ ਆਦਿ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਐਸੇ ਦਾਤੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਛਾ ਪੂਰਕੁ ਸਰਬ ਸੁਖਦਾਤਾ ਹਰਿ; ਜਾ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਕਾਮਧੇਨਾ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਵਸਿ=ਅਧੀਨ (ਕਾਮ+ਧੇਨਾ) ਕਾਮ=ਕਾਮਣਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧੇਨਾ=ਗਊ ਜੋ ਸਵਰਗ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਐਸੀਆਂ ਸੁਖ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ=ਹਨ।

ਕਾਮਧੇਨ=੧ ਪੁਰਾਣਕ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਖੀਰ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਨਿਕਲੇ। ਇਹਨਾਂ ਚੌਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਰਤਨ ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ ਸੀ ਜੋ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਮਿਲੀ। ਹੁਣ ਕਾਮਧੇਨ ਸਵਰਗ ਵਿੱਚ ਇੰਦ੍ਰ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਜੋ ਮਨੋਂ ਕਾਮਨਾ ਕਰੀਏ ਉਹ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੨. ਬ੍ਰਹਮ ਵੈਵਰਤ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਲਿਖਣ ਅਨੁਸਾਰ ਕਪਲਾ ਗਊ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਤੋਂ ਭ੍ਰਿਗੂ ਰਿਸ਼ੀ ਲੈ ਗਿਆ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੋਂ ਜਮਦਗਨ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ। ਜਦ ਜਮਦਗਨ ਰਿਸ਼ੀ ਕਾਰਤਵਿਰਯ [ਸਹੰਸਰ ਬਾਹੂ] ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਮਧੇਨ ਫਿਰ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲੀ ਗਈ। ਮਨੋਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਗੁਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਰਿਸ਼ੀ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਇੱਛਾ ਪੂਰਕ ਕਹਿ ਕੇ ਕਾਮਧੇਨ ਦੇ ਅਲੰਕਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪਾਰਜਾਤੁ ਇਹੁ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ ॥ ਕਾਮਧੇਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਮ ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

੨. ਪਾਰਜਾਤੁ ਲੋੜਹਿ ਮਨ ਪਿਆਰੇ ॥ ਕਾਮਧੇਨੁ ਸੋਹੀ ਦਰਬਾਰੇ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੮]

੩. ਅਨਿਕ ਬਸੁਧਾ ਅਨਿਕ ਕਾਮਧੇਨ ॥ ਅਨਿਕ ਪਾਰਜਾਤ ਅਨਿਕ ਮੁਖਿ ਬੇਨ ॥
[ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੩੬]

ਜਿਵੇਂ ਕਾਮਧੇਨ ਆਦਿਕ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਜਦੋਂ ਚਾਹੇ ਉਦੋਂ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਛਾ ਮਨ ਕੀ ਪੂਰੀਐ ਜਪੀਐ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ॥ [ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੩੧੮]

ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੈਸੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੈਸੀ ਭੂਖ ਤੈਸੀ ਕਾ ਪੂਰਕੁ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਸੁਆਮੀ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੩]

੨. **ਨਉਨਿਧਿ ਤੇਰੈ ਸਗਲ ਨਿਧਾਨ ॥ ਇਛਾ ਪੂਰਕੁ ਰਖੈ ਨਿਦਾਨ ॥੧॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੭੬]

ਸੋ ਐਸਾ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ ਮੇਰੇ ਜੀਅੜੇ; ਤਾ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ ਮੇਰੇ ਮਨਾ ॥੧॥

ਸੋ=ਉਹ ਐਸਾ=ਇਹੋ ਜਿਹਾ, ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਹੇ ਮੇਰੇ ਜੀਅੜੇ=ਜੀਵ ਆਤਮਾ! ਐਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਈਐ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ। ਹੇ ਮਨਾਂ ਤਾਂ ਸਰਬ=ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਵਹਿ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਂਗਾ ॥੧॥

ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਸੱਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ ਦੀ ਗੱਲ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਤਾਨਪਾਦ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਰਾਣੀਆਂ ਸੁਨੀਤੀ ਤੇ ਸੁਰੁਚੀ ਸਨ, ਸੁਨੀਤੀ ਤੋਂ ਧ੍ਰੂ ਅਤੇ ਸੁਰੁਚੀ ਤੋਂ ਉਤਮ ਨਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਸੁਨੀਤੀ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਪਤੀ ਭਗਤੀ ਵਾਲੀ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਪਤੀ ਬਰਤਾ ਇਸਤਰੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੁਰੁਚੀ ਚੰਚਲ, ਈਰਖਾਲੂ, ਕਾਮਵਾਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਭੈੜੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਸੀ; ਆਪਣੇ ਚੁਸਤ ਚਲਾਕ ਸੁਭਾਅ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਦਿਖਾ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਰਾਣੀ ਸੁਨੀਤੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਗੋੱਲੀਆਂ ਵਰਗੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਦਾ ਪਟਰਾਣੀ ਵਾਲਾ ਅਧਿਕਾਰ ਆਪ ਖੋਹ ਲਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਧ੍ਰੂ ਆਪਣੇ ਬਾਲਕ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠਾ ਜਿਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੁਰੁਚੀ ਸੜ ਬਲ ਕੇ ਕੋਲਾ ਹੋ ਗਈ। ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਉਤੇ ਤੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਚਪੇੜਾਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਔਰ ਧ੍ਰੂ ਨੂੰ ਧੂਹ ਕੇ ਗੋਦ ਵਿਚੋਂ ਨਫਰਤ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਈਰਖਾ ਭਰੇ ਵਚਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ੌਂਕ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਜਨਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ! ਅੱਜ ਗੋਦ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰੇਂਗਾ। ਇਸ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੇ ਗੋਦ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਉਤਮ ਹੀ ਹੈ। ਧ੍ਰੂ ਨੂੰ ਮਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚਪੇੜਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪੀੜਾ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ, ਜਸਮਾਨੀ ਪੀੜਾਂ ਤਾਂ ਧ੍ਰੂ ਸਹਿਣ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਸੁਨੀਤੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਾਤਾ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਦਾਸੀ ਹੈਂ ਜਾਂ ਰਾਣੀ? ਧ੍ਰੂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਬੜੇ ਗੌਰਵ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜੰਮੀ ਵੀ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਤੇਰੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਵੀ ਇਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਨ, ਧ੍ਰੂ ਨੇ ਫੇਰ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਾਤਾ! ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਐਸੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਮਾਤਾ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਾਮ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਹਾਂ। ਧ੍ਰੂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਐਸਾ ਉਪਾਅ ਦਸੋ ਕਿ ਜਿਸ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਰਾਜ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਜੋ ਮੇਰੀ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਸ਼ਤਰੂ ਬਣੀ ਹੈ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਧ੍ਰੂ ਰਾਜ ਮਹਿਲ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਨਾਰਦ ਜੀ ਮਿਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੰਤਰ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਨਾਰਦ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਤਾਨਪਾਦ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਨਾਰਦ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਗਿਆ, ਕਿਹਾ ਬੇਟਾ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਉ ਜਦੋਂ ਧ੍ਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਅੱਧੇ ਰਾਜ ਦਾ ਲੋਭ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਪਜਸ ਤੋਂ ਬਚਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਧਾ ਰਾਜ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ

ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਜੋ ਤੇਰਾ ਹੱਕ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਦਾ ਹੱਕ ਧ੍ਰੂ ਦਾ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਅੱਧਾ ਰਾਜ ਉਤਮ ਲਈ ਰੱਖ ਕੇ ਸੁਰuਚੀ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮਾਲਕ ਧ੍ਰੂ ਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਧ੍ਰੂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਇਹ ਵਚਨ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਇਰਾਦਾ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅਜੇ ਮੈਂ ਭਗਤੀ ਤੇ ਤੁਰਿਆ ਹੀ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਧਾ ਰਾਜ ਅੱਜ ਹੀ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਾਰਾ ਰਾਜ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਧ੍ਰੂ ਨੇ ਰਾਜ ਨਾਲੋਂ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਚਪੇੜਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅੱਜ ਉਹ ਸਾਰਾ ਹੀ ਰਾਜ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਰਾਜ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਰਾਜ ਲਵਾਂ! ਜਦੋਂ ਘੋਰ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਰਾਜ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਧ੍ਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਸ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਰਾਜ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਰਾਜ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਬਿਨਾਸੀ ਦਿਉ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ੩੬ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰਸ਼ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਰਾਜ ਕਰਕੇ ਅਟੱਲ ਪਦਵੀ ਨਾ ਟਲਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਸਾਰਾ ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਤੇਰੀ ਪੁਰੀ ਅਟੱਲ ਰਹੇਗੀ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਦੂਸਰਾ ਭਰਾ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰੋ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ, ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਕਿ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਰਾਮ ਜਪਉ ਜੀਅ ਐਸੇ ਐਸੇ ॥ ਧ੍ਰੂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜਪਿਓ ਹਰਿ ਜੈਸੇ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੭]

੨. ਅਟਲ ਭਇਓ ਧ੍ਰੂਅ ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਰੁ ਨਿਰਭੈ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮः ੯ ਅੰਗ ੬੩੨]

ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਧ੍ਰੂ ਹਸਦਾ ਘਰਿ ਆਇਆ ਕਰਿ ਪਿਆਰੁ ਪਿਉ ਕੁਛੜਿ ਲੀਤਾ।
ਬਾਹਹੁ ਪਕੜਿ ਉਠਾਲਿਆ ਮਨ ਵਿਚਿ ਰੋਸੁ ਮਤ੍ਰੇਈ ਕੀਤਾ।
ਡੁਡਹੁਲਿਕਾ ਮਾਂ ਪੁਛੈ ਤੂੰ ਸਾਵਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰੀਤਾ।
ਸਾਵਾਣੀ ਹਾਂ ਜਨਮ ਦੀ ਨਾਮੁ ਨ ਭਗਤੀ ਕਰਮਿ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ।
ਕਿਸੁ ਉਦਮ ਤੇ ਰਾਜੁ ਮਿਲਿ ਸਤ੍ਰੂ ਤੇ ਸਭਿ ਹੋਵਨਿ ਮੀਤਾ।
ਪਰਮੇਸਰੁ ਆਰਾਧੀਐ, ਜਿਦੂ ਹੋਈਐ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤਾ।
ਬਾਹਰਿ ਚਲਿਆ ਕਰਣਿ ਤਪੁ ਮਨ ਬੈਰਾਗੀ ਹੋਇ ਅਤੀਤਾ।
ਨਾਰਦ ਮੁਨਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਨਾਉ ਨਿਧਾਨੁ ਅਮਿਓ ਰਸੁ ਪੀਤਾ।
ਪਿਛਹੁ ਰਾਜੇ ਸਦਿਆ ਅਬਿਚਲੁ ਰਾਜੁ ਕਰਹੁ ਨਿਤ ਨੀਤਾ।
ਹਾਰਿ ਚਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਗ ਜੀਤਾ ॥੧॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੧]

ਜਪਿ ਮਨ ਸਤਿ ਨਾਮੁ; ਸਦਾ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ॥

ਹੇ ਮਨ! ਸਤਿਨਾਮੁ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰ, ਅਥਵਾ ਸਤਿਨਾਮੁ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪ ਅਤੇ ਇਸ ਜਾਪ ਨੂੰ ਸਦਾ ਜਪਣਾ ਕਰ। **ਵਾ:** ਮਨ ਕਰਕੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰ। ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਜਿਹਵਾ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਸਤਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਕਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਮਸਕਾਰੁ ਗੁਰਦੇਵ ਕੋ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਜਿਸੁ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ]

੨. ਕਲਿਜੁਗੁ ਬਾਬੇ ਤਾਰਿਆ ਸਤਿਨਾਮੁ ਪੜ੍ਹਿ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ, ਪਉੜੀ ੨੩]

੩. ਸਤਿ ਉਪਦੇਸ ਸੰਤਨ ਕੋ ਦੀਨਾ ਸਤਿਨਾਮੁ ਨਿਰਬਾਨੇ॥
ਮਹਾਂ ਮੰਤ੍ਰ ਤਾਰਕ ਸਤਿਨਾਮਾ ਸੋ ਗੁਰੁ ਕੀਨੋ ਦਾਨੇ॥ [ਸਰਬ ਲੋਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼]

੪. ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸੁਖਦਾਈ॥ ਬਿਸ੍ਵਾਸੁ ਸਤਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਈ॥੬॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੪]

੫. ਕਿਰਤਮ ਨਾਮ ਕਥੇ ਤੇਰੇ ਜਿਹਬਾ॥ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਪਰਾ ਪੂਰਬਲਾ॥
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੩]

ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਮੁਖ ਊਜਲ ਹੋਈ ਹੈ;
ਨਿਤ ਧਿਆਈਐ ਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਜੀਵ ! ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਮੁਖ=ਮੂੰਹ ਹਲਤਿ=ਲੋਕ, ਪਲਤਿ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਊਜਲ=ਨਿਰਮਲ, ਵਾ ਊਜਲ=ਉਜਾਲੇ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਜਸ ਰੂਪ ਉਜਾਲੇ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਦੋਂ ਹੋਵੇਗਾ ? ਜਦੋਂ ਤੂੰ, ਨਿਰੰਜਨਾ=ਮਲ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਪੁਰਖੁ=ਵਿਆਪਕ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਿਤ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਧਿਆਈਐ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੇਂਗਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਜਹ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨੁ ਭਇਆ ਤਹ ਉਪਾਧਿ ਗਤੁ ਕੀਨੀ;
ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਜਪਨਾ ॥

ਜਹ=ਜਿਥੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਭਇਆ=ਹੋਇਆ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਹ=ਉਥੇ ਸਾਰੀ ਉਪਾਧਿ=ਉਪਾਧੀ ਗਤੁ=ਨਾਸ ਕੀਨੀ=ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਣਾ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਹੈ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰਿ ਇਹ ਮਤਿ ਦੀਨੀ;
ਜਪਿ ਹਰਿ ਭਵਜਲੁ ਤਰਨਾ ॥੨॥੬॥੧੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਕਹਿ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੇਵਕ ਜਨ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਹੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ ਹੀ ਭਵਜਲੁ=ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੨॥੬॥੧੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੮੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੭੧]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜਿਸ ਕਾ ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਤਿਸ ਕਾ ਸੋਈ ਸੁਘੜੁ ਸੁਜਾਨੀ ॥ ਤਿਨ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਮੇਰਾ ਤਉ ਬਿਧਿ ਨੀਕੀ ਖਟਾਨੀ ॥੧॥ ਜੀਅ ਕੀ ਏਕੈ ਹੀ ਪਹਿ ਮਾਨੀ ॥ ਅਵਰਿ ਜਤਨ ਕਰਿ ਰਹੇ ਬਹੁਤੇਰੇ ਤਿਨ ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਕੀਮਤਿ ਜਾਨੀ ॥ਰਹਾਉ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਨਿਰਮੋਲਕੁ ਹੀਰਾ ਗੁਰਿ ਦੀਨੋ ਮੰਤਾਨੀ ॥ ਡਿਗੈ ਨ ਡੋਲੈ ਦ੍ਰਿੜੁ ਕਰਿ ਰਹਿਓ ਪੂਰਨ ਹੋਇ ਤ੍ਰਿਪਤਾਨੀ ॥੨॥ ਓਇ ਜੁ ਬੀਚ ਹਮ ਤੁਮ ਕਛੁ ਹੋਤੇ ਤਿਨ ਕੀ ਬਾਤ ਬਿਲਾਨੀ ॥ ਅਲੰਕਾਰ ਮਿਲਿ ਥੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾ ਤੇ ਕਨਿਕ ਵਖਾਨੀ ॥੩॥ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਜੋਤਿ ਸਹਜ ਸੁਖ ਸੋਭਾ ਬਾਜੇ ਅਨਹਤ ਬਾਨੀ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਿਹਚਲ ਘਰੁ ਬਾਧਿਓ ਗੁਰਿ ਕੀਓ ਬੰਧਾਨੀ ॥੪॥੫॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਸਭ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਕਾ ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਤਿਸ ਕਾ; ਸੋਈ ਸੁਘੜੁ ਸੁਜਾਨੀ ॥

ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਤਨੁ=ਸਰੀਰ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋਈ=ਉਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੁਜਾਨੀ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਲਾ ਸੁਘੜੁ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਘਾੜਤ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਸਫਲ ਜੁਗਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਉਮੇ ਤਿੰਨ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਪਣਾ ਪੱਕਾ ਡੇਰਾ ਜਮਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਤਨ ਹੰਗਤਾ। ੨. ਮਨ ਹੰਗਤਾ। ੩. ਧਨ ਹੰਗਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਹੰਗਤਾ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਬਣਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਮਿਥਿਆ ਵਸਤੂ ਦਾ ਸਤ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਮਿਥਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤਨ, ਧਨ ਮਿਥਿਆ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਉਂ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਿਥਿਆ ਤਨੁ ਧਨੁ ਕੁੰਟਬੁ ਸਬਾਇਆ ॥ ਮਿਥਿਆ ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਮਾਇਆ ॥
ਮਿਥਿਆ ਰਾਜ ਜੋਬਨ ਧਨ ਮਾਲ ॥ ਮਿਥਿਆ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਬਿਕਰਾਲ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੮]

ਮਿਥਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਲਈ ਹੈ, ਹੰਗਤਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਐਸੀ ਵਿਚਾਰ ਭੀ ਆਈ ਹੈ।

ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਸਉਪਿ ਗੁਰ ਕਉ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਪਾਈਐ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੧੮]

ਇਹ ਸਭ ਸਿੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਮੇਟਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਰਪ ਦੇਣਾ ਕਰ, ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦਾ 'ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਲਈ ਐਸਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤਨ=ਸਰੀਰ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਹੰਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਆਪਣਾ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਰੀਰ ਸੁਆਸ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਤਨ ਹੰਗਤਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮਾਲਕ

ਹੈ ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਸਾਰੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਇਕ ਖੇਲ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਖੇਡ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਖਿਡਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਨ ਨੂੰ ਇਕ ਖੇਲ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਹੁ ਧਨੁ ਕਰਤੇ ਕਾ ਖੇਲੁ ਹੈ ਕਦੇ ਆਵੈ ਕਦੇ ਜਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੮੨]

ਮਨ ਭੀ ਪੰਜੇ ਤਤਾਂ ਦੀ ਸਤੋ ਮਈ ਅੰਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਹੁ ਮਨੁ ਕਰਮਾ ਇਹੁ ਮਨੁ ਧਰਮਾ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤੁ ਤੇ ਜਨਮਾ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੧੫]

ਇਸ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨ ਤਤਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਵੀ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਮਾਇਆ ਚੰਚਲ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਵੀ ਚੰਚਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨ ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੇ ਬਾਕੀ ਸ਼ੁਧ ਸਰੂਪ ਜੋ ਆਤਮਾ ਹੈ ਉਸ ਮੂਲ ਨੂੰ ਜੀਵ ਪਹਿਚਾਨ ਲਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੪੪੧]

ਤਨ ਹੰਗਤਾ ਨਾਸ ਹੋਈ ਤੋਂ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਲਗੇਗਾ, ਧਨ ਹੰਗਤਾ ਨਾਸ ਹੋਈ ਤੋਂ ਧਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਿਸੇਗਾ ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤਨੁ ਧਨੁ ਤੇਰਾ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਹਮਰੈ ਵਸਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੦੬]

੨. **ਤਨੁ ਧਨੁ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਜਿੰਦੁ ॥** [ਗੋਂਡ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੬੬]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਤਨ ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਦਸਦੇ ਹਨ।

ਤਿਨ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਮੇਰਾ; ਤਉ ਬਿਧਿ ਨੀਕੀ ਖਟਾਨੀ ॥੧॥

ਤਿਨ=ਤਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਦੁਖ ਨਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਦੁਖ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਜਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਛੜਨ ਦਾ **ਅਥਵਾ** ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ, ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਦਾ, ਭੁੱਖ ਦਾ, ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਦੁਖ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਖ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਪਾਸ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੂਖ ਤਿਸੈ ਪਹਿ ਆਖੀਅਹਿ ਸੂਖ ਜਿਸੈ ਹੀ ਪਾਸਿ ॥੩॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੬]

ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਮਰਾਟ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਵਿਲਕਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਰਾਜਾ ਦੁਖੀਆ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

(**ਤਉ ਬਿਧਿ ਨੀਕੀ ਖਟਾਨੀ ॥**) ਤਉ=ਤਦੇ ਹੀ ਬਿਧਿ=ਜੁਗਤੀ, ਨੀਕੀ=ਸੁੰਦਰ, ਚੰਗੀ ਖਟਾਨੀ=ਮਿਲੀ ਹੈ ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ।

ਜੀਅ ਕੀ; ਏਕੈ ਹੀ ਪਹਿ ਮਾਨੀ ॥

ਜੀਵ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸ ਹੀ ਮੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਹ

ਬੇਨਤੀਆਂ ਹੋਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਜਾਂ ਅਗਿਆਨੀ, ਮਨਮੱਤੀਏ, ਦੇਹ ਧਾਰੀਆਂ ਅੱਗੇ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਫਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਦੁਖੀ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੇ ਅਪਨੀ ਬਿਰਥਾ ਕਹਹੁ ਅਵਰਾ ਪਹਿ
ਤਾ ਆਗੈ ਅਪਨੀ ਬਿਰਥਾ ਬਹੁ ਬਹੁਤੁ ਕਢਾਸਾ ॥ [ਗੋਂਡ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੮੬੦]

ਇਸ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਾਂ ਪੂਰੇ ਗਰੂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੨. ਅਰਦਾਸਿ ਕਰੀ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਆਗੈ ਰਖਿ ਲੇਵਹੁ ਦੇਹੁ ਵਡਾਈ ਰਾਮ ॥ [ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੭੧]

੩. ਅਰਦਾਸਿ ਸੁਣੀ ਦਾਤਾਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਹੋਏ ਕਿਰਪਾਲ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੧੮]

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ

ਅਵਰਿ ਜਤਨ ਕਰਿ ਰਹੇ ਬਹੁਤੇਰੇ;
ਤਿਨ ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਕੀਮਤਿ ਜਾਨੀ ॥ਰਹਾਉ॥

ਅਵਰਿ=ਹੋਰ ਜਤਨ=ਤਰੀਕੇ ਬਹੁਤੇਰੇ=ਬਹੁਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਿਲ=ਥੋੜ੍ਹੇ ਮਾਤਰ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਗੁਰ ਗੁਰਹਾਈ ॥
ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ਤੇਰੀ ਤਿਲੁ ਵਡਿਆਈ ॥੨॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯]

੨. ਸਾਈ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲੁ ਕੀਮ ਨ ਕੋਈ ਜਾਣਦੋ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੧]

ਅਵਰ ਜਤਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਜੋਗ ਮੱਤ ਆਦਿ ਦੇ ਨੇਤੀ, ਧੋਤੀ, ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਆਦਿ ਐਸੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨ ਨਾਮ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ, ਤਿਲ-ਮਾਤਰ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਭੁਅੰਗਮ ਭਾਠੀ ਰੇਚਕ ਪੂਰਕ ਕੁੰਭ ਕਰੈ ॥
ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਛੁ ਸੋਝੀ ਨਾਹੀ ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਬੂਡਿ ਮਰੈ ॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੪੩]

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਨਿਰਮੋਲਕੁ ਹੀਰਾ; ਗੁਰਿ ਦੀਨੋ ਮੰਤਾਨੀ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਕ ਨਿਰਮੋਲਕ=ਮੁਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੀਰਾ ਹੈ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਓਹੀ ਮੰਤਾਨੀ=ਮੰਤ੍ਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਹੁ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਪੇਖੇ ਸਰਬ ਢਢੋਲਿ ॥
ਪੂਜਸਿ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਹਰੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਅਮੋਲ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

੨. ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ ॥ ਨਾ ਕੋ ਹੋਆ ਤੋਲਣਹਾਰਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੭]

ਨਾਮ ਜੋ ਅਮੋਲਕ ਹੀਰਾ ਹੈ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥੩॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੬੩]

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰ ਅਮੋਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੁ ਨਿਧਾਨਾ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੨]

ਇਕ ਕਿਸੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਦੋ ਭਰਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੰਤ ਸੇਵੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਸਤਸੰਗਤ ਸੰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਾਸਤਕ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੰਕਾਰੀ ਸੀ। ਅਚਨਚੇਤ ਇਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਆਨ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਰੱਕਤ ਸਾਧੂ ਵੀ ਸਨ। ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਠਹਿਰਾ ਲਿਆ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਦੋ ਵੇਲੇ ਸਤਸੰਗਤ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਗਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਲੱਗੇ ਤੇ ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਚਰਨ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪੁਆਉਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਅਪਣਾ ਅੰਨ ਧਨ ਸਫਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ ਇਹ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਸਤਸੰਗੀ ਬਣ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਦੂਸਰੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੀ ਭਰਾ ਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਭੈੜੇ ਬਚਨ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਹਲੜ ਟੋਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਇਸ ਨਾਸਤਕ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਭਰਾ ਜੋ ਸਤਸੰਗੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸਨੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਉਂਦਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਦੂਸਰਾ ਭਰਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਸਖਤ ਨਿਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਕੁੰਡਾ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਉਸ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਭਾਈ ਤੂੰ ਐਸਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੈਨੂੰ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਸੌਖਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਦੱਸਣ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਕਰ ਉਹਨੇ ਅੱਗੋਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਭਰੇ ਭਰਾਏ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਗਾਲ ਕੱਢ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲਵਾਂਗਾ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇਰੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਇਗੀ ਸਾਡਾ ਇਕ ਬਚਨ ਚੇਤੇ ਰੱਖੀਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਹਿਸਾਬ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪਾਪ ਹੀ ਪਾਪ ਨਿਕਲਣਗੇ ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ ਆਹ ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਤਸੰਗ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਰਾਮ ਕਹਿਣ ਦਾ ਫਲ ਦੇਣ ਲਈ ਜਦੋਂ ਧਰਮਰਾਜ ਪੁਛੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਨਹੀਂ ਮੁਲ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮਰ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਲੋਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਹੋਰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਪਾਪ ਹੀ ਪਾਪ ਕੀਤੇ ਹਨ ਇਕ ਵਾਰ ਤੂੰ ਨਫਰਤ ਨਾਲ ਗਾਲ ਕੱਢ ਕੇ ਰਾਮ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਬਚਨ ਚੇਤੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮ ਨਹੀਂ ? ਮੁੱਲ ਦਿਉ, ਧਰਮਰਾਜ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਆਪ ਕਿਸੇ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਤਿੰਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਤਿੰਨੇ ਮਿਲਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਥੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬੈਕੁੰਠ ਵਿਚ ਛੱਡ ਦੇਵੋ। ਛੱਡ ਕੇ ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਨਾਰਦ ਜੀ ਮਿਲੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਕੇ ਨਾਰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੱਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੁੱਲ ਮੰਗੇਗਾ, ਇਸ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕੀ ਹੈ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੜ ਕੇ ਫਿਰ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹੈ ਬੈਕੁੰਠ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਡਿਗੈ ਨ ਡੋਲੈ, ਦ੍ਰਿੜੁ ਕਰਿ ਰਹਿਓ; ਪੂਰਨ ਹੋਇ ਤ੍ਰਿਪਤਾਨੀ ॥੨॥

ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ=ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਸੰਸਾਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਡਿੱਗਦਾ ਨਹੀਂ

ਨਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਡੋਲਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਨਾਮ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਕੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਹੋ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਥਵਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਬੁੱਧੀ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਈ ਹੈ॥੨॥

ਓਇ ਜੁ ਬੀਚ ਹਮ ਤੁਮ ਕਛੁ ਹੋਤੇ; ਤਿਨ ਕੀ ਬਾਤ ਬਿਲਾਨੀ ॥

ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੇ ਬੀਚ=ਵਿਚ ਭੇਦ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਮ ਤੁਮ=ਮੈਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਕਾਰ ਜੋ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਤ=ਗੱਲ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ।

ਅਲੰਕਾਰ ਮਿਲਿ ਥੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਤਾ ਤੇ ਕਨਿਕ ਵਖਾਨੀ ॥੩॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਲੰਕਾਰ=ਗਹਿਣੇ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਢਲ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਇਕ ਡਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸੋਨਾ ਹੀ ਕਥਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਰੂਪ ਗਹਿਣੇ ਮਿਲਕੇ ਭਾਵ ਸਾਧਨਾ ਰੂਪੀ, ਵਾ-ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਜਪ ਤਪ ਵਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੂਪ ਅੱਗ ਦੇ ਨਾਲ ਗਲਕੇ ਇੱਕ ਹੋ ਗਏ ਭਾਵ ਜੀਵ ਈਸ਼ਵਰ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ, ਤਦ ਤੋਂ ਸਤ ਚਿੱਤ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਸੋਨਾ ਹੀ ਕਥਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਜੋਤਿ ਸਹਜ ਸੁਖ ਸੋਭਾ; ਬਾਜੇ ਅਨਹਤ ਬਾਨੀ ॥

ਜੋਤਿ=ਜੋਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਿਓ=ਸਖਿਆਤਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਹਜੇ ਸੁਖ ਤੇ ਸੋਭਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ ਇਕ ਰਸ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਰੂਪੀ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ ਹਨ, ਵਾ-ਇਕ ਰਸ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬਾਜੇ=ਉਚਾਰਿਆ ਤਾਂ ਜੋਤੀ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਗਟਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਸੁਖ ਤੇ ਸੋਭਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਿਹਚਲ ਘਰੁ ਬਾਧਿਓ; ਗੁਰਿ ਕੀਓ ਬੰਧਾਨੀ ॥੪॥੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਹਚਲ=ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਘਰ ਬੰਨਿਆ ਹੈ ਇਹ ਘਰ ਆਪ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਬੰਧਾਨੀ=ਬੰਨ੍ਹਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੪॥੫॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੯੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੭੩]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜਿਨਿ ਕੀਨੇ ਵਸਿ ਅਪੁਨੈ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਭਵਣ ਚਤੁਰ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਜਗ ਇਸਨਾਨ ਤਾਪ ਥਾਨ ਖੰਡੇ ਕਿਆ ਇਹੁ ਜੰਤੁ ਵਿਚਾਰਾ ॥੧॥ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਓਟ ਗਹੀ ਤਉ ਛੂਟੋ ॥ ਸਾਧ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਏ ਬਿਖੈ ਬਿਆਧਿ ਤਬ ਹੂਟੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਨਹ ਸੁਣੀਐ ਨਹ ਮੁਖ ਤੇ ਬਕੀਐ ਨਹ ਮੋਹੈ ਉਹ ਡੀਠੀ ॥ ਐਸੀ ਠਗਉਰੀ ਪਾਇ ਭੁਲਾਵੈ ਮਨਿ ਸਭ ਕੈ ਲਾਗੈ ਮੀਠੀ ॥੨॥ ਮਾਇ ਬਾਪ ਪੂਤ ਹਿਤ ਭ੍ਰਾਤਾ ਉਨਿ ਘਰਿ ਘਰਿ ਮੇਲਿਓ ਦੂਆ ॥ ਕਿਸ ਹੀ ਵਾਧਿ ਘਾਟਿ ਕਿਸ ਹੀ ਪਹਿ ਸਗਲੇ ਲਰਿ ਲਰਿ ਮੂਆ ॥੩॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਜਿਨਿ ਇਹੁ ਚਲਤੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥ ਗੂਝੀ ਭਾਹਿ ਜਲੈ ਸੰਸਾਰਾ ਭਗਤ ਨ ਬਿਆਪੈ ਮਾਇਆ ॥੪॥ ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਹਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸਗਲੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੇ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨਾਨਕ ਧਨੁ ਪਾਇਆ ਅਪੁਨੈ ਘਰਿ ਲੈ ਆਇਆ ਖਾਟੇ ॥੫॥੧੧॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ੬੭੩ ਅੰਗ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਾਇਆ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਖੰਡਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜੋ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਤਪੀਸਰ, ਜੋਗੀਸਰ ਇਸ ਅੱਗੇ ਹਾਰ ਗਏ ਹਨ। ਹੋਰ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਗਤੀ ਹੈ ਇਸ ਅੱਗੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਮਹੇਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਤਿੰਨ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਹਾਰ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਰਪਨੀ ਤੇ ਊਪਰਿ ਨਹੀ ਬਲੀਆ॥ ਜਿਨਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹਾਦੇਉ ਛਲੀਆ॥੧॥

[ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੦]

ਜਿਨਿ ਕੀਨੇ ਵਸਿ ਅਪੁਨੈ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ; ਭਵਣ ਚਤੁਰ ਸੰਸਾਰਾ ॥

ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਨੇ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ=ਤਿੰਨ ਗੁਣੀ ਜੀਵ, ਚੌਦਾਂ ਭਵਨਾਂ ਰੂਪੀ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਅਪਨੇ ਵਸਿ ਵਿਚ ਕੀਨੇ=ਕੀਤਾ ਹੈ, ਵਾ-ਚੌਦਾਂ ਭਵਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ, ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਨੇ ਵਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪੰਡਤ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਬੜਾ ਢੁਕਵਾਂ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਯਾਯੋਕਤਿ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ, 'ਭਵਨ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਘਰ' ਅਤੇ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਘਰ ਨੂੰ 'ਖਾਨਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਭਵਨ ਚਤੁਰ' ਦਾ ਅਰਥ ਚਾਰ ਖਾਨਾਂ [ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ] ਅਰਥ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਾਲੇ 'ਭਵਨ' ਤੇ 'ਚਤਰ' ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ 'ਦਸਾਂ' ਦਾ ਅਧਯਹਾਰ ਕਰਕੇ 'ਚਤਰ ਦਸ ਭਵਨ' [ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ] ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿਚ ਦੂਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਸੰਸਾਰ' ਤੇ 'ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ' ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਇਕੋ ਚੀਜ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੁਨਰੋਕਤ ਦੋਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਦੂਜਾ ਜੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਬੰਧ ਸੰਬੰਧਕੀ ਭਾਵ ਵਿਚ ਅਰਥ ਬਣਿਆ। 'ਸਬੰਧਕੀ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ ਤਾਂ ਮੋਹ ਲਏ, ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਨਹੀਂ ਮੋਹਿਆ ਇਹ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਡਤ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਆਦਰ ਯੋਗ ਹੈ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦੀ ਗੱਲ ਭੀ ਕੱਟਣ ਜੋਗ ਨਹੀਂ। ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚੌਦਾਂ ਭਵਨਾਂ ਰੂਪੀ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਇਹ ਅਰਥ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪਿਛੋਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਚੱਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਿਆਂ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਂ, ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਾ=ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਗ ਇਸਨਾਨ ਤਾਪ ਥਾਨ ਖੰਡੇ; ਕਿਆ ਇਹੁ ਜੰਤੁ ਵਿਚਾਰਾ ॥੧॥

ਜੱਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਜੱਗ ਵਿਚ ਅਹੂਤੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰਿੰਗੀ ਰਿਸ਼ੀ, ਇਸਨਾਨ=ਜਲ ਵਿਚ ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਲਕੂਬਰ ਤੇ ਤਾਪ=ਸੌਰਭ ਰਿਖੀ ਨੂੰ ਤਪ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਤੇ ਥਾਨ=ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਐਡੇ-ਐਡੇ ਰਿਖੀ ਮਾਇਆ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈ ਲਏ ਹਨ। ਇਹ ਜੰਤ ਕੀਹਦਾ ਵਿਚਾਰਾ ਹੈ ॥੧॥

ਨਲ ਕੂਬਰ :—ਭਗਵਤ ਵਿਚ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਕੂਬੇਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਨਲ ਕੂਬਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭਾਈ ਮਣ ਗਰੀਬ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਾਸ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨਿਰਲੱਜ ਹੋ ਕੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਰਦ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬ੍ਰਿਛ ਹੋ ਕੇ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਰਹੋ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਅਰਜਨ [ਕਊ] ਬ੍ਰਿਛ ਬਣ ਕੇ ਬ੍ਰਿਜ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਬਿਰਛਾਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਊਖਲ ਫਸਾ ਕੇ ਤੋੜਿਆ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਗਏ।

੨. ਨਲਕੂਵਰ ਅਤੇ ਮਣਿਗ੍ਰੀਵ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਜਮਲਾ ਜੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਰਜਨ ਬਿਰਛ ਦਾ ਜੋੜਾ ਬਣੇ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਊਖਲ ਕਾਨ੍ਹ ਅਰਾਇ ਕਿਧੌ ਬਲਕੈ ਤਨ ਕੋ ਤਰੁ ਤੋਰ ਦਏ ਹੈ।
ਤਉ ਨਿਕਸੇ ਤਿਨਤੇ ਜਮਲਾਰਜਨ ਕੈ ਬਿਨਤੀ ਸੁਰਲੋਕ ਗਏ ਹੈ। [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵ]

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਓਟ; ਗਹੀ ਤਉ ਛੂਟੋ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਉਪਾਅ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕੀ=ਦੀ ਓਟ=ਟੇਕ, ਗਹੀ=ਪਕੜਨ ਨਾਲ ਤਉ=ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੂਟੋ=ਛੁਟੇ ਹਾਂ।

ਸਾਧ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਏ;
ਬਿਖੈ ਬਿਆਧਿ ਤਬ ਹੂਟੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਮਨ ਬਾਣੀ, ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਗਾਏ=ਗਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਬਿਆਧਿ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਹਟ ਗਏ ਹਾਂ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਸਰਬ ਕੁਸਲ ਤਬ ਥੀਆ ॥੧॥**
[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੦]

੨. **ਸਾਧ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਮਨੁ ਰੰਗਿ ॥** [ਗੋਂਡ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੬੬]

ਨਹ ਸੁਣੀਐ, ਨਹ ਮੁਖ ਤੇ ਬਕੀਐ; ਨਹ ਮੋਹੈ ਉਹ ਡੀਠੀ ॥

ਉਹ ਮਾਇਆ ਕਿਸੇ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਉਤੇ ਆਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਦੀ ਨਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਬਕੀਐ=ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਠਹਿਰੋ ਮੈਂ ਆ ਰਹੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੋਹਦੀ ਹੋਈ ਕਿਤੇ ਡੀਠੀ=ਦਿਸਦੀ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਮੋਹੈ=ਸਭ ਨੂੰ ਮੋਹਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੀ ਗੱਲ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ ਮੁਖੋਂ ਮਾਇਆ ਦਾ ਬਚਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਜੋ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮੋਹੈ=ਐਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਭੀ ਮਾਇਆ ਨੇ ਮੋਹਤ ਕਰ ਲਏ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ੍ਰਿੰਗੀ ਰਿਸ਼ੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਚੇਹਰੇ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਮਿੱਠੇ ਪਕਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਗਾਂ ਦੇ ਮੇਵੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਰਿਸ਼ੀ ਮਾਇਆ

ਦੀ ਐਸੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਬੱਚੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਬਾਪ ਬਣਿਆ। ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਸਭ ਜਪ ਤਪ ਗਵਾ ਬੈਠਾ ਸੀ।

ਐਸੀ ਠਗਉਰੀ ਪਾਇ ਭੁਲਾਵੈ; ਮਨਿ ਸਭ ਕੈ ਲਾਗੈ ਮੀਠੀ ॥੨॥

ਐਸੀ=ਅਜਿਹੀ ਠਗਉਰੀ=ਠਗ ਬੂਟੀ ਪਾ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੀਠੀ=ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਣ ਵਿਚ ਦੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸੁਆਦ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਬੰਦਾ ਅਪਣਾ ਹੋਸ਼ ਗਵਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਭੀ ਮਿਠੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਜੋ ਦੇਖਣ ਸੁਨਣ ਅਤੇ ਵਰਤਣ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਹੋਸ਼ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਦੀ ਬੰਦਾ ਗੁਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਤੀ ਜ਼ਹਿਰ ਚੜਨ ਤੋਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆ ਕਰਕੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੨॥

ਮਾਇ ਬਾਪ ਪੂਤ ਹਿਤ ਭ੍ਰਾਤਾ; ਉਨਿ ਘਰਿ ਘਰਿ ਮੇਲਿਓ ਦੂਆ ॥

ਮਾਇ=ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਪੁੱਤਰ ਹਿਤ=ਹਿਤੂ ਸਬੰਧੀ ਵਾ-ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ, ਭਰਾ ਇਤਿਆਦਿਕ ਸਬੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਘਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਮਾਇਆ ਨੇ ਦੂਆ=ਫੁੱਟ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਵਾ :—ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਮਾਇਆ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹਿਤ=ਮੋਹ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਘਰਾਂ-ਘਰਾਂ ਵਾ-ਸਰੀਰਾਂ-ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਆ=ਦ੍ਵੈਤ ਮੇਲਿਓ=ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਵਾ-ਮੇਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਕਿਸ ਹੀ ਵਾਧਿ ਘਾਟਿ ਕਿਸ ਹੀ ਪਹਿ; ਸਗਲੇ ਲਰਿ ਲਰਿ ਮੂਆ ॥੩॥

ਇਹ ਮਾਇਆ ਕਿਸ ਹੀ=ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪਹਿ=ਪਾਸ ਘਾਟਿ=ਘੱਟ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਵਾ-ਸਬੰਧੀ ਮਾਇਆ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੜ ਕੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਸੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਬਹੁਤੁ ਤਿਸੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਚਿੰਤਾ ॥ ਜਿਸੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਥੋਰੀ ਸੁ ਫਿਰੈ ਭ੍ਰਮੰਤਾ ॥
ਦੁਹੂ ਬਿਵਸਥਾ ਤੇ ਜੋ ਮੁਕਤਾ ਸੋਈ ਸੁਹੇਲਾ ਭਾਲੀਐ ॥੧॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੧੯]

ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੇ; ਜਿਨਿ ਇਹੁ ਚਲਤੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਛਲ ਰੂਪ ਕੌਤਕ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲੁ ॥
ਤ੍ਰਿਣ ਕੀ ਅਗਨਿ ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ ਗੋਬਿਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਹੜ ਕਾ ਜਲੁ ॥
[ਟੋਡੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੧੭]

ਗੂਝੀ ਭਾਹਿ ਜਲੈ ਸੰਸਾਰਾ; ਭਗਤ ਨ ਬਿਆਪੈ ਮਾਇਆ ॥੪॥

ਜਿਸ ਗੂਝੀ=ਲੁਕਵੀਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਅੱਗ ਦਾ ਸੇਕ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਿਆਪੈ=ਲੱਗਦਾ। ਸਗੋਂ ਮਾਇਆ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਇਆ ਦਾਸੀ ਭਗਤਾ ਕੀ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ॥ ਚਰਣੀ ਲਾਗੈ ਤਾ ਮਹਲੁ ਪਾਵੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੨੩੧]

੨. ਮਾਇਆ ਅਗਨਿ ਨ ਪੋਹੈ ਤਿਨ ਕਉ ਰੰਗਿ ਰਤੇ ਗੁਣ ਗਾਵਣਿਆ ॥੫॥

[ਮਾਝ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੩੨]

ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਹਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ; ਸਗਲੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੇ ॥

ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਮਹਾ ਸੁਖੁ=ਵੱਡਾ ਭਾਵ ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਸੁਖ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਾ-ਮੋਹ ਦੇ ਬੰਧਨ ਕੱਟੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਗੁਰਸਿੱਖ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਮਹਾਂ ਸੁਖ ਭਾਵ ਵੱਡਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਸੁਖ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਧਨ, ਪੁੱਤਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪਦਾਰਥ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ, ਦੇਹ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਸੁਖ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਸੁਖ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਅਤੇ ਅਲਪ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ, ਜੀਵ ਈਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸੁਖ, ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸਿਖਿਆਤਤਾ ਦਾ ਮਹਾਂ ਸੁਖ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭਜਨ ਦਾ ਸੁਖ ਤੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਾਂ ਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਾਸ ਹੋਈ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਖਿਆ ਨੰਦ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਭਜਨਾਨੰਦ ਹਰਿ ਦਾਸ ॥
ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਭਈ ਬਾਸਨਾ ਨਾਸ ॥੧੨॥ [ਵਿਚਾਰਮਾਲਾ, ਅਧਿਆਇ ੮]

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨਾਨਕ ਧਨੁ ਪਾਇਆ;
ਅਪੁਨੈ ਘਰਿ ਲੈ ਆਇਆ ਖਾਟੇ ॥੫॥੧੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਧਨ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਖਾਟੇ=ਖਟ ਕੇ ਭਾਵ ਲਾਭ ਸੰਯੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨੂੰ ਲੈ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਵਾ-ਸਤਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਰਿਦੇ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਰੂਪ ਦੇ ਸਾਖਯਾਤ ਹੋਣ ਰੂਪ ਖੱਟੀ ਖੱਟ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ ॥੫॥੧੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੯੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੭੪]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਤੁਮ ਦਾਤੇ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਨਾਇਕ ਖਸਮ ਹਮਾਰੇ ॥ ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਤੁਮ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਹੁ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੁਮਰੇ ਧਾਰੇ ॥੧॥ ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਕਵਨ ਗੁਨ ਕਹੀਐ ॥ ਬੇਸੁਮਾਰ ਬੇਅੰਤ ਸੁਆਮੀ ਤੇਰੋ ਅੰਤੁ ਨ ਕਿਨ ਹੀ ਲਹੀਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕੋਟਿ ਪਰਾਧ ਹਮਾਰੇ ਖੰਡਹੁ ਅਨਿਕ ਬਿਧੀ ਸਮਝਾਵਹੁ ॥ ਹਮ ਅਗਿਆਨ ਅਲਪ ਮਤਿ ਥੋਰੀ ਤੁਮ ਆਪਨ ਬਿਰਦੁ ਰਖਾਵਹੁ ॥੨॥ ਤੁਮਰੀ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ ਆਸਾ ਤੁਮ ਹੀ ਸਜਨ ਸੁਹੇਲੇ ॥ ਰਾਖਹੁ ਰਾਖਨਹਾਰ ਦਇਆਲਾ ਨਾਨਕ ਘਰ ਕੇ ਗੋਲੇ ॥੩॥੧੨॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਮੰਨ ਕੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਤੁਮ ਦਾਤੇ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ; ਨਾਇਕ ਖਸਮ ਹਮਾਰੇ ॥

ਹੇ ਠਾਕੁਰ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੁਮ=ਤੁਸੀਂ ਦਾਤੇ=ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ=ਤਾਈਂ ਪਾਲਕ=ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ ਹਮਾਰੇ=ਸਾਡੇ ਨਾਇਕ=ਸੁੰਦਰ ਖਸਮ=ਮਾਲਕ ਹੋ।

ਨਾਇਕ=ਨਾਇਕ ਪਦ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਅਰਥ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਢੁਕਵਾਂ ਅਰਥ "ਸੁੰਦਰ" ਉੱਪਰ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਹਿਤਯ ਦਰਪਣ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—ਦਾਨ, ਸ਼ੀਲ, ਕ੍ਰਿਤੀ, ਸਸ਼ੀ, ਰੂਪਵਾਨ, ਜੁਆਨ, ਕੁਸ਼ਲ, ਲੋਕ ਰੰਜਕ, ਤੇਜਸ੍ਵੀ, ਪੰਡਿਤ ਅਤੇ ਸੁਸ਼ੀਲ, ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਇਕ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਨਾਯਕ=ਸੰਗਯਾ=੧. ਆਪਣੇ ਪਿਛੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ੨. ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ੩. ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸਾਰੇ ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਛੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਾਇਕ ਪਦ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੁਧੁ ਸਿਰਜਿਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੂ ਨਾਇਕੁ ਸਗਲ ਭਉਣ ॥

[ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਡਖਣੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੪]

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦਾਤੇ ਮੰਨੇ ਹਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦਾਤਿਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤੀਆ ਮਨਿ ਸੰਤੋਖੁ ਉਪਜੈ ਦੇਣੈ ਕੈ ਵੀਚਾਰਿ ॥
ਦੇ ਦੇ ਮੰਗਹਿ ਸਹਸਾ ਗੂਣਾ ਸੋਭ ਕਰੇ ਸੰਸਾਰੁ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੬੬]

ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਅਨਵੇਂ ਰੀਤ ਨਾਲ ਹਨ। ੧. ਸੋਭ ਕਰੇ ਸੰਸਾਰੁ=ਇਹ ਦਾਤਾ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਮੇਰੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕਰਨ। ਅਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦਾਤੇ ਦੇ ਕਰਤਬ ਵੇਖਣੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਮਾਰਬਲ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਤੇ ਲਿਖੇ ਕਾਲੇ ਅੱਖਰ ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਛੁਡਾਉਣੇ ਜਾਂ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਭਲੇ ਕੰਮ ਲਈ ਮਾਇਆ ਦੇਣੀ ਇਸ ਪੈਸੇ ਦਾ ਫਲ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਹੋਰ ਇਸ ਦਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਲ ਨਹੀਂ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦਾਤਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਭਾੜੇ ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਗਊ ਵਰਗਾ ਹੈ।

੨. (**ਦੇ ਦੇ ਮੰਗਹਿ ਸਹਸਾ ਗੂਣਾ**) ਦੂਜਾ ਦਾਤਾ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤਾ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਦਾਰਥ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਗੁਣਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ "ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗੰਢਾ ਤੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ ਸੰਢਾ, ਦਾਨ ਕੀਤੀ ਧੇਲੀ ਤੇ ਮੰਗ ਲਈ ਹਵੇਲੀ।" ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੇਵਾ ਥੋਰੀ ਮਾਗਨੁ ਬਹੁਤਾ॥ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਵੈ ਕਹਤੋ ਪਹੁਤਾ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੩੮]

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦਾਤਿਆਂ ਦਾ ਲਾਲਚੀ ਸੁਭਾਅ, ਬਣਕ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਲੋੜਾ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੰਗਣ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਫਲ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੩. (**ਦੇਣੈ ਕੈ ਵੀਚਾਰਿ**) ਤੀਸਰੇ ਦਾਤੇ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਦਾਰਥ ਦੇਣ ਨੂੰ ਮਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਈਏ ਜਾਂ ਨਾ ਦੇਈਏ। ਇਸ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਜੇ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਦੇਣ ਫਿਰ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕਲਪਨਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹੀ ਪਦਾਰਥ ਮੈ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤਾ ਲਾਭ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਐਵੇਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਕਰਕੇ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਕਲਪਨਾ ਨਾਲ ਦਾਨ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪. (**ਸਤੀਆ ਮਨਿ ਸੰਤੋਖ ਉਪਜੈ**) ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਦਾਤੇ ਜੋ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੰਤੋਖ ਰਖ ਕੇ ਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੀ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚਾਰੇ ਦਾਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਉੱਤਮ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਇਸ ਚੌਥੇ ਦਾਤੇ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹਾਨ ਉੱਤਮ ਦਾਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਦਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਸਭ ਕਉ ਦੇਵਨਹਾਰ॥
ਦੇਂਦੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਅਗਨਤ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ਅੰਗ ੨੫੭]

ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਸ ਦੇ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਸ ਦਾਤੇ ਦੇ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਦਾਤੈ ਦਾਤਿ ਰਖੀ ਹਥਿ ਅਪਣੈ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਦੇਈ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੬੦੪]

੨. ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੨]

ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਤੁਮ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਹੁ; ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੁਮਰੇ ਧਾਰੇ ॥੧॥

ਨਿਮਖ=ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿੰਨਾ ਸਮਾਂ, ਭਾਵ ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ=ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਤੁਮ=ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ=ਤਾਈਂ ਪਾਲਹੁ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਹਮ=ਅਸੀਂ **ਵਾ:** ਤਮਾਮ ਜੀਵ ਰੂਪ ਬਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਧਾਰੇ=ਆਸਰੇ ਹਾਂ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਭਨਾ ਕਾ ਮਾ ਪਿਉ ਆਪਿ ਹੈ ਆਪੇ ਸਾਰ ਕਰੇਇ॥ [ਸੋਰਠਿ ਵਾਰ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੬੫੩]

੨. ਨਾਨਕ ਬਾਰਿਕ ਤੁਮ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਤੁਮਾਰੋ ਖੀਰਾ॥ [ਟੋਡੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੭੧੩]

ਜਿਹਵਾ ਏਕ; ਕਵਨ ਗੁਨ ਕਹੀਐ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸਾਡੀ ਜਿਹਵਾ ਇਕ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਗੁਣ ਕਥਨ ਕਰੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਅਨੇਕ ਗੁਣ ਤਰੇ ਨਾਨਕ ਚਰਣੀ ਪਾਇ॥** [ਮਾਂਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬]

੨. **ਏਕ ਜੀਹ ਗੁਣ ਕਵਨ ਵਖਾਨੈ ਅਗਮ ਅਗਮ ਅਗਮਈ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੦੨]

੩. **ਏਕ ਜੀਹ ਗੁਣ ਕਵਨ ਬਖਾਨੈ॥ ਸਹਸ ਫਨੀ ਸੇਖ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨੈ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੩]

੪. **ਸਹਸ ਫਨੀ ਜਪਿਓ ਸੇਖਨਾਗੈ ਹਰਿ ਜਪਤਿਆ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵੈਗੋ॥** [ਕਾਨੜਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੩੦੯]

ਬੇਸੁਮਾਰ ਬੇਅੰਤ ਸੁਆਮੀ; ਤੇਰੋ ਅੰਤੁ ਨ ਕਿਨ ਹੀ ਲਹੀਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ! ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਬੇਅੰਤ ਹਨ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਤ ਦੇਵ ਸਬੈ ਮੁਨਿ ਇੰਦ੍ਰ ਮਹਾ ਸਿਵ ਜੋਗ ਕਰੀ॥**
ਫੁਨਿ ਬੇਦ ਬਿਰੰਚਿ ਬਿਚਾਰਿ ਰਹਿਓ ਹਰਿ ਜਾਪੁ ਨ ਛਾਡ੍ਉ ਏਕ ਘਰੀ॥ [ਸਵੀਈਏ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੪੦੮]

੨. **ਤੇਰੇ ਕਵਨ ਕਵਨ ਗੁਣ ਕਹਿ ਕਹਿ ਗਾਵਾ ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨਾ॥**
ਤੁਮਰੀ ਮਹਿਮਾ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਤੂੰ ਠਾਕੁਰ ਊਚ ਭਗਵਾਨਾ॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੭੩੫]

ਕੋਟਿ ਪਰਾਧ ਹਮਾਰੇ ਖੰਡਹੁ; ਅਨਿਕ ਬਿਧੀ ਸਮਝਾਵਹੁ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਹਮਾਰੇ=ਸਾਡੇ ਕੋਟਿ=ਕੋੜਾਂ ਪਰਾਧ=ਗੁਨਾਹ ਖੰਡਹੁ=ਨਾਸ ਕਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਬਿਧੀ=ਜੁਗਤੀਆਂ ਵਾ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਝਾਵਹੁ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣਾ ਕਰੋ। ਪਿਛਲੇ ਅਉਗਣ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲਈ ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼ੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅਸੀ ਖਤੇ ਬਹੁਤੁ ਕਮਾਵਦੇ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ॥**
ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਕੈ ਬਖਸਿ ਲੈਹੁ ਹਉ ਪਾਪੀ ਵਡ ਗੁਨਹਗਾਰੁ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੬]

੨. **ਅਸੰਖ ਖਤੇ ਖਿਨ ਬਖਸਨਹਾਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਸਦਾ ਦਇਆਰਾ॥੪॥੯॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੦]

੩. **ਕੋਟਿ ਅਪਰਾਧ ਖੰਡਨ ਕੇ ਦਾਤੇ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਕਉਨੁ ਉਧਾਰੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥** [ਟੋਡੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੧੪]

ਹਮ ਅਗਿਆਨ ਅਲਪ ਮਤਿ ਥੋਰੀ; ਤੁਮ ਆਪਨ ਬਿਰਦੁ ਰਖਾਵਹੁ ॥੨॥

ਹਮ=ਅਸੀ-ਤਮਾਮ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਮਤਿ=ਬੁੱਧੀ ਅਲਪ ਥੋਰੀ=ਤੁਛ ਤੋਂ ਤੁਛ ਭਾਵ ਅਸੀਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਅਕਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਬਿਰਦੁ=ਧਰਮ ਜਾਣਕੇ ਸਾਡੀ ਰਖਿਆ ਕਰੋ, **ਅਥਵਾ** ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਮੁਢ ਕਦੀਮਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਗੁਨਾਹੀ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਣ ਪਏ ਦੀ ਲਾਜ ਰਖਦੇ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਗਿਆਨਹੀਨ ਅਗਿਆਨੀ ਕਿਉ ਚਾਲਹ ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਾ॥
ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਕਉ ਗੁਰ ਅੰਚਲੁ ਦੀਜੈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਚਲਹ ਮਿਲੰਥਾ॥

[ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੬੯੬]

ਤੁਮਰੀ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ ਆਸਾ; ਤੁਮ ਹੀ ਸਜਨ ਸੁਹੇਲੇ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਆਸਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸੁਹੇਲੇ=ਸੁਖਦਾਇਕ ਸਜਨ=ਮਿੱਤਰ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਤੁਮਰੀ ਆਸ ਪਿਆਸਾ ਤੁਮਰੀ ਤੁਮ ਹੀ ਸੰਗਿ ਮਨੁ ਲੀਨਾ ਜੀਉ॥੧॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦]

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਣ ਤੇ ਆਸ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਆਏ ਹਨ। ਸ਼ਰਣ ਆਏ ਦੀ ਰਖਿਆ ਵੀ ਸਮਰੱਥ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਸਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਭੀ ਸਮਰੱਥ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਸਮਰੱਥ-ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸਮਰੱਥਾ ਬਹੁਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੰਪੂਰਨ ਸਮਰੱਥਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਕੇਵਲ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਟੇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਸੁੰਦਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਬੱਝ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਚੇਤੇ ਰਹੇ। ਉਸੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਆਸਾ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਾਨੁਖ ਕੀ ਟੇਕ ਬ੍ਰਿਥੀ ਸਭ ਜਾਨੁ॥ ਦੇਵਨ ਕਉ ਏਕੈ ਭਗਵਾਨੁ॥
ਜਿਸ ਕੈ ਦੀਐ ਰਹੈ ਅਘਾਇ॥ ਬਹੁਰਿ ਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਲਾਗੈ ਆਇ॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੧]

ਰਾਖਹੁ ਰਾਖਨਹਾਰ ਦਇਆਲਾ; ਨਾਨਕ ਘਰ ਕੇ ਗੋਲੇ ॥੩॥੧੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਦਇਆ ਦੇ ਆਲਾ=ਘਰ ਪ੍ਰਭੂ! ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵੱਲੋਂ ਰਖ ਲਵੋ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਗੋਲੇ=ਦਾਸ ਹਾਂ॥੩॥੧੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਹਉ ਗੋਲਾ ਲਾਲਾ ਤੁਧੁ ਮੈ ਹੁਕਮੁ ਫੁਰਮਾਈਐ॥ [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੬੪੩]

ਤੂੰ ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਦਾਸੁ ਤੇਰਾ ਗੋਲਾ॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੨]

ਨੋਟ:—ਗੋਲਾ ਅਰਬੀ, ਗੁਲਾਮ=ਦਾਸ, ਮੁਲ ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਹੋਇਆ ਨੌਕਰ।

ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਤਨ-ਮਨ-ਧਨ ਸੌਂਪ ਕੇ ਹੰਗਤਾ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਖੀਰਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ੯੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੭੫]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਦੀਨ ਦਰਦ ਨਿਵਾਰਿ ਠਾਕੁਰ ਰਾਖੈ ਜਨ ਕੀ ਆਪਿ ॥ ਤਰਣ ਤਾਰਣ ਹਰਿ ਨਿਧਿ ਦੂਖੁ ਨ ਸਕੈ ਬਿਆਪਿ ॥੧॥ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਭਜਹੁ ਗੁਪਾਲ ॥ ਆਨ ਸੰਜਮ ਕਿਛੁ ਨ ਸੂਝੈ ਇਹ ਜਤਨ ਕਾਟਿ ਕਲਿ ਕਾਲ ॥ਰਹਾਉ॥ ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਦਇਆਲ ਪੂਰਨ ਤਿਸੁ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਨਿਵਾਰਿ ਹਰਿ ਜਪਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਸੋਇ ॥੨॥ ਬੇਦ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਕਥੈ ਸਾਸਤ ਭਗਤ ਕਰਹਿ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਮੁਕਤਿ ਪਾਈਐ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅੰਧਾਰੁ ॥੩॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਅਧਾਰੁ ਜਨ ਕਾ ਰਾਸਿ ਪੂੰਜੀ ਏਕ ॥ ਤਾਣੁ ਮਾਣੁ ਦੀਬਾਣੁ ਸਾਚਾ ਨਾਨਕ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਟੇਕ ॥੪॥੨॥੨੦॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਅਮੋਲਕ ਬਚਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ।

ਦੀਨ ਦਰਦ ਨਿਵਾਰਿ ਠਾਕੁਰ; ਰਾਖੈ ਜਨ ਕੀ ਆਪਿ ॥

ਉਹ ਠਾਕੁਰ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਨ=ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਨਿਆਂ ਜਨ=ਦਾਸਾਂ ਕੀ=ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਪਤ, ਇੱਜ਼ਤ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦੀਨ ਦਰਦ ਦੁਖ ਭੰਜਨਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ॥**
ਸਰਣਿ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਆਇਓ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਸਾਥ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੩]

੨. **ਦੀਨ ਦਰਦ ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਸੁਆਮੀ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸਹਿ ਨਿਵਾਜੈ ਰੇ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੦੯]

੩. **ਦੀਨ ਦਰਦ ਨਿਵਾਰਿ ਤਾਰਣ ਦਇਆਲ ਕਿਰਪਾ ਕਰਣ ॥** [ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੦੨]

੪. **ਦੀਨ ਦਰਦ ਦੁਖ ਭੰਜਨਾ ਸੇਵਕ ਕੈ ਸਤਭਾਇ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੬]

੫. **ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦੁਖ ਭੰਜਨੋ ਨਾਨਕ ਨੀਤ ਧਿਆਇ ॥੨॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੨੭]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਦੀਨ ਦੁਖੀਆਂ ਨੇ ਧਿਆਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਹਾਥੀ ਜੋ ਤੰਦੂਏ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਿਪਤ ਕਾਲ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਵੀ ਆਪਨਿਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਐਸੀ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਪਤਿ ਪਰੀ ਸਭ ਹੀ ਸੰਗੁ ਛਾਡਿਤ ਕੋਊ ਨ ਆਵਤ ਨੇਰੈ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੬੩੪]

ਇਹੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਹਾਥੀ ਦੀ ਹੋਈ, ਜੋ ਕਦੇ ਹੋਰ ਜਾਨਵਰ ਇਸ ਹਾਥੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ ਪਏ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤਿਆਗ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਖੁਰਾਕ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਲੜਾਈ ਲੰਮੀ ਹੁੰਦੀ ਦੇਖ ਕੇ, ਇਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦੇਣ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਸਨੇ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ ਪਈਏ। ਖੁਰਾਕ ਨ ਮਿਲਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਾਥੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਤੰਦੂਆ ਹਾਥੀ ਤੇ ਭਾਰੂ ਪੈ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ

ਤੰਦੂਏ ਨੇ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਗਹਿਰੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚਿਆ। ਹਾਥੀ ਨੇ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀ, ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਕਮਲ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤੈਰਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਜਿਸਨੂੰ ਸੁੰਡ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪੁਕਾਰਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਕਮਲ ਦੀ ਭੇਟਾ ਅਰਪਣ ਕੀਤੀ। ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਬਿਪਤਾ ਦੂਰ ਕਰੋ। ਹੇ ਸ਼ਰਣ ਪਾਲਕ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕਰ ਨਾਲ ਤੰਦੂਏ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਕੱਟ ਕੇ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਜਗਾ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕੋਹ ਪਰੇ ਹਰੀ ਹਰਿ ਛੇਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਗੰਗਾ ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਥੇ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਭਾਰੀ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹਾਥੀ ਵਿਕਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹਾਥੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਹੋਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਬ ਹੀ ਸਰਨਿ ਗਹੀ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਗਜ ਗਰਾਹ ਤੇ ਛੂਟਾ ॥
ਮਹਮਾ ਨਾਮ ਕਹਾ ਲਉ ਬਰਨਉ ਰਾਮ ਕਹਤ ਬੰਧਨ ਤਿਹ ਤੂਟਾ ॥੨॥**

[ਸੋਰਠਿ ਮ: ੯, ਅੰਗ ੬੩੨]

੨. **ਕਰ ਧਰੇ ਚਕ੍ਰ ਬੈਕੁੰਠ ਤੇ ਆਏ ਗਜ ਹਸਤੀ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਉਧਾਰੀਅਲੇ ॥**

[ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੯੮੮]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਦਰਦ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ।

ਤਰਣ ਤਾਰਣ ਹਰਿ ਨਿਧਿ; ਦੂਖੁ ਨ ਸਕੈ ਬਿਆਪਿ ॥੧॥

ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਨਿਧਿ=ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਣ ਵਾਲੇ ਤਰਣ=ਜਹਾਜ਼ ਰੂਪ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਰਖਿਅਤ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਜਹਾਜ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਜੋ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾ-ਮੋਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤਰਣ ਤਾਰਣ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੋ ਨਾਉ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੮੯੩]

੨. **ਤਰਣ ਸਾਗਰ ਬੋਹਿਥ ਚਰਣ ਤੁਮਾਰੇ ਤੁਮ ਜਾਨਹੁ ਅਪੁਨੀ ਭਾਤੇ ॥
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸੁ ਰਾਖਹੁ ਸੰਗੇ ਤੇ ਤੇ ਪਾਰਿ ਪਰਾਤੇ ॥੨॥** [ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੦੯]

ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ; ਭਜਹੁ ਗੁੋਪਾਲ ॥

ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ=ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ (ਗੋੁ+ਪਾਲ) ਗੋੁ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਾਲ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਜਹੁ=ਸਿਮਰਨਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਈਐ ॥ ਇਹੁ ਅਸਥਾਨੁ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਾਈਐ ॥**

[ਆਸਾ ਮ: ੫, ਆਸਾ ੩੮੫]

੨. **ਸੰਤ ਜਨਾ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ॥ ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਦੂਖ ਗਵਾਇਓ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**

[ਬੈਰਾੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੭੨੦]

੩. ਸੰਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੩੬੨]

੪. ਮਿਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨]

ਆਨ ਸੰਜਮ ਕਿਛੁ ਨ ਸੂਝੈ; ਇਹ ਜਤਨ ਕਾਟਿ ਕਲਿ ਕਾਲ ॥ਰਹਾਉ॥

ਆਨ=ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਜਮ=ਯਤਨ, ਉਪਾਅ ਨਹੀ ਸੂਝੈ=ਦਿਸਦਾ। ਇਹ=ਇਸ ਨਾਮ ਰੂਪ ਜਤਨ ਕਰਕੇ ਕਲਿ=ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਕਾਲ ਦਾ ਕੱਟਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥ਰਹਾਉ॥

ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਦਇਆਲ ਪੂਰਨ; ਤਿਸੁ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥

ਉਹ ਦਇਆ ਦਾ ਆਲ=ਘਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਦਿ=ਮੁਢ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤਿ=ਨਾਸ਼ ਤੱਕ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ ਅੰਤਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ ॥ [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੫]

੨. ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ਦਿਖਾਲੀਐ ਜੀਉ ॥੨॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੨]

੩. ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ਸੁੰਦਰ ਗੁਰ ਗੋਪਾਲਾ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੫੪]

ਐਸਾ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਦਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੀ ਲਾਜ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੱਜਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਲੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਦਿ ਮਧਿ ਜੋ ਅੰਤਿ ਨਿਬਾਹੈ ॥ ਸੋ ਸਾਜਨੁ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਚਾਹੈ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੪੦]

੨. ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰੰ ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੦]

ਜਨਮ ਮਰਣ ਨਿਵਾਰਿ ਹਰਿ; ਜਪਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਸੋਇ ॥੨॥

ਜਿਸ-ਜਿਸ ਵੀ ਸੰਤ **ਭਗਤ** ਨੇ ਉਸ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿ=ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਵੀ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਨਮ ਮਰਣ ਕਾ ਦੁਖੁ ਗਇਆ ਫਿਰਿ ਪਵੈ ਨ ਫੀਰੁ ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ ਤੂ ਹਰਿ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰੁ ॥੧੦॥ [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੭੮੯]

੨. ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖ ਕਾਲ ਸਿਮਰਤ ਮਿਟਿ ਜਾਵਈ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੯੯]

੩. ਜਨਮ ਮਰਨ ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਮੀਤ ॥ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਉ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩੯]

ਬੇਦ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਕਥੈ ਸਾਸਤ; ਭਗਤ ਕਰਹਿ ਬੀਚਾਰੁ ॥

ਬੇਦ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਚਾਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਿਆਨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੋਂ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਚਾਰ ਬੇਦ, ਸਤਾਈ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਛੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਆਦਿ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਜਨ ਭੀ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ :—

ਮੁਕਤਿ ਪਾਈਐ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅੰਧਾਰੁ ॥੩॥

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਧਕਾਰ ਬਿਨਸਿ=ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਬੇਦ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਪੁਕਾਰਨਿ ਪੋਥੀਆ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭਿ ਕੂੜੁ ਗਾਲ੍ਹੀ ਹੋਛੀਆ ॥੧॥** [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੬੧]

੨. **ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਧੁਨਿ ਬਾਣੀ ॥ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਬਖਾਣੀ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

੩. **ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਜਾਸ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤਾ ਕੋ ਨਾਮੁ ਹੀਐ ਮੋ ਧਰੁ ਰੇ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੨੨੦]

ਚਰਨ ਕਮਲ ਅਧਾਰੁ ਜਨ ਕਾ; ਰਾਸਿ ਪੂੰਜੀ ਏਕ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਹੀ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰੁ=ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਦਾਸ ਦੀ ਰਾਸ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਹੈ। ਵਾ ਰਾਸਿ=ਸਚਾ ਪੂੰਜੀ=ਧਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਆਧਾਰੁ ਜਨ ਕਾ ਆਸਰਾ ॥ ਮਾਲੁ ਮਿਲਖ ਭੰਡਾਰ ਨਾਮੁ ਅਨੰਤ ਧਰਾ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੨੫]

੨. **ਚਰਣ ਕਮਲ ਜਨ ਕਾ ਆਧਾਰੋ ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਵਾਪਾਰੋ ॥** [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭]

੩. **ਚਰਣ ਕਮਲ ਕਾ ਆਸਰਾ ਦੀਨੋ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੧੭]

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਸੱਚੀ ਪੂੰਜੀ ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਬਚਨ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਸਮਝਈਏ ਤਾਂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਝੀ ਆਵੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਕੀ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰਕ ਧਨ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਰ ਵਸਤੂ ਖਰੀਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਧਨ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਵੱਡੇ-ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਧਨ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ, ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ, ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਤ, ਆਦਿ ਤਾਂ ਖਰੀਦਿਆਂ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਧਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਖਰੀਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਝੂਠੇ ਧਨ ਨਾਲ ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥ ਤਾਂ ਖਰੀਦੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਪਰ, ਮੁਕਤੀ, ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਨਾਮ ਧਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਮੁਕਤੀ ਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਪੂੰਜੀ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਤਾਣੁ ਮਾਣੁ ਦੀਬਾਣੁ ਸਾਚਾ; ਨਾਨਕ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਟੇਕ ॥੪॥੨॥੨੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰਾ ਤਾਣੁ=ਬਲ ਮਾਣੁ=ਆਦਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਾਚਾ=ਸਚਾ ਦੀਬਾਣੁ= ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਟੇਕ=ਓਟ ਹੈ ॥੪॥੨॥੨੦॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮੈ ਤਾਣੁ ਦੀਬਾਣੁ ਤੁਹੈ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ਮੈ ਤੁਧੁ ਆਗੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੭੩੫]

੨. **ਦੀਬਾਨੁ ਹਮਾਰੋ ਤੁਹੀ ਏਕ ॥ ਸੇਵਾ ਥਾਰੀ ਗੁਰਹਿ ਟੇਕ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੧੦]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੬੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੭੬]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ ਭੇਟੇ ਜਨ ਸਾਧੂ ਪੂਰੈ ਗੁਰਿ ਸਮਝਾਇਆ ॥ ਆਨ ਸਗਲ ਬਿਧਿ ਕਾਂਮਿ ਨ ਆਵੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥ ਤਾ ਤੇ ਮੋਹਿ ਧਾਰੀ ਓਟ ਗੋਪਾਲ ॥ ਸਰਨਿ ਪਰਿਓ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ ਬਿਨਸੇ ਸਗਲ ਜੰਜਾਲ ॥ਰਹਾਉ॥ ਸੁਰਗ ਮਿਰਤ ਪਇਆਲ ਭੂ ਮੰਡਲ ਸਗਲ ਬਿਆਪੇ ਮਾਇ ॥ ਜੀਅ ਉਧਾਰਨ ਸਭ ਕੁਲ ਤਾਰਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ॥੨॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਗਾਈਐ ਪਾਈਐ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨਾ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸੁ ਦੇਇ ਸੁਆਮੀ ਬਿਰਲੇ ਕਾਹੂ ਜਾਨਾ ॥੩॥੩॥੨੧॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਟਕਦੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਆਵਾ-ਗਵਨ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦਾ ਇਹ ਗੱਲ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਈ ਹੈ।

ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ ਭੇਟੇ ਜਨ ਸਾਧੂ; ਪੂਰੈ ਗੁਰਿ ਸਮਝਾਇਆ ॥

ਫਿਰਤ ਸ਼ਬਦ ਚੱਕਰ ਕੱਟਣ ਤੋਂ, ਘੁੰਮਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਦੋ ਵਾਰੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਚੱਕਰ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਹੈ ਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਚੌਰਾਸੀ ਦਾ ਮਹਾਂ ਭਿਆਨਕ ਚੱਕਰ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦਿਆਂ-2 ਭਾਵ ਚੱਕਰ ਕਟਦਿਆਂ-ਕਟਦਿਆਂ ਵਾ-ਮਨੁਖਾ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ, ਪਖੰਡੀਆਂ ਦੇ ਦਰਾਂ ਤੇ ਫਿਰਦਿਆਂ-ਫਿਰਦਿਆਂ ਹੁਣ ਅਸਲੀ ਸੰਤ ਜਨ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਪੂਰਿਆਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਕਚੜਿਆ ਸਿਉ ਤੋੜਿ ਢੂਢਿ ਸਜਣ ਸੰਤ ਪਕਿਆ ॥

[ਵਾਰੂ ਮਾਰੂ ਡਖਣੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੨]

ਕੱਚੀ ਮੱਤ ਵਾਲੇ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਸਤ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਗਲਤਾਨ, ਲਿਬਾਸ ਮਾਤਰ ਸਾਧੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਵਰਗੀ ਹੈ। ਐਸੇ ਕੱਚੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਗੰਢਣ ਦੀ ਥਾਂ ਤੋੜਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਮਨਮੁਖਾ ਨਾਲੋ ਤੁਟੀ ਭਲੀ ਜਿਨ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਪਿਆਰੁ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੧੬]

ਐਸੇ ਕੱਚੇ ਪੁਰਸ਼ ਚੱਕਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਰੱਬੀ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਕਰ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਹੈ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਯਾਦ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨੀਆਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਇਸ ਚੱਕਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਮੁੜ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਈ ਜਨਮ ਭਏ ਕੀਟ ਪਤੰਗਾ ॥ ਕਈ ਜਨਮ ਗਜ ਮੀਨ ਕੁਰੰਗਾ ॥
ਕਈ ਜਨਮ ਪੰਖੀ ਸਰਪ ਹੋਇਓ ॥ ਕਈ ਜਨਮ ਹੈਵਰ ਬ੍ਰਿਖ ਜੋਇਓ ॥੧॥
ਮਿਲੁ ਜਗਦੀਸ ਮਿਲਨ ਕੀ ਬਰੀਆ ॥ ਚਿਰੰਕਾਲ ਇਹ ਦੇਹ ਸੰਜਰੀਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੭੬]

ਜਦੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਫਿਰਦਾ-ਫਿਰਦਾ ਇਹ ਜੀਵ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਈਰਖਾ ਆਦਿ ਦਾ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਸੰਸਾ ਭਰਮ ਸਾਰਾ ਮਿਟ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ ਸੰਤਨ ਪਹਿ ਆਇਆ ॥ ਦੂਖ ਭ੍ਰਮੁ ਹਮਾਰਾ ਸਗਲ ਮਿਟਾਇਆ ॥

[ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੬੨]

ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ :—

ਆਨ ਸਗਲ ਬਿਧਿ ਕਾਂਮਿ ਨ ਆਵੈ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥

ਆਨ=ਹੋਰ ਸਗਲ=ਸਾਰੀਆਂ ਬਿਧਿ=ਜੁਗਤੀਆਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ। ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਹਰਿ-ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੧॥

ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੋਈ ਸਮਝਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸੰਤੋਖੇ ਰਿਖੀ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਸ਼ੀ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁਗ ਦਾ ਬੈਠਾ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਹੋਰ ਕਈ ਤੀਰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਤੋਖਸਰ ਦੀ ਗੱਲ ਬੜੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਖੁਨਵਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਤੇ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤਾਲ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਖੁਦਵਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਇਕ ਟਾਹਲੀ ਦਾ ਬਿਰਛ ਸੀ। ਜਿਸ ਹੇਠ ਬੈਠ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਕੱਚਾ ਤਲਾਅ ਬਰਸਾਤੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਿਟੀ ਨਾਲ ਪੂਰਿਆ ਗਿਆ। ਵੱਡੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸੰਮਤ ੧੬੪੫ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਆਰੰਭੀ। ਤਾਂ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੰਤੋਖਾ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਬਣੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਇੱਛਕ ਸੀ। ਅਣਗਿਣਤ ਧਨ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਿੱਖ ਦੇ ਧਨ ਨਾਲ ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਦੇ ਧਨ ਨਾਲ ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਖੋਦਦਿਆਂ-ਖੋਦਦਿਆਂ ਕੁਝ ਡੂੰਘਾਈ ਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਗੋਲਾਕਾਰ ਇੱਕ ਮੱਠ ਨਿਕਲਿਆ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਮੱਠ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਯੋਗੀ ਭੀ ਚਿਰੰਕਾਲ ਦਾ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਪੁੱਟਣਾ। ਮੱਠ ਨੰਗਾ ਕਰਵਾਇਆ ਉਸ ਮੱਠ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਖਿੜਕੀ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਅੰਦਰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਲਿੱਸਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਯੋਗੀ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਰੂੰ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲਿਆ ਤੇ ਕਸਤੂਰੀ ਮੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰਾਂ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਮਾਲਿਸ਼ ਕਰਵਾਈ। ਯੋਗੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਪਰਤੇ। ਬੜੀ ਧੀਮੀ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀ ਕੌਣ ਹੋ ? ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਹਾਂ। ਪੁੱਛਿਆ ਯੁਗ ਕਿਹੜਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਹੇ ਯੋਗੀ ਰਾਜ ! ਆਪ ਦੇ ਜੁਗ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਕਦੋਂ ਦੇ ਬੈਠੇ ਹੋ ? ਯੋਗੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁਗ ਦਾ ਬੈਠਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਭਾਵ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਸਵਾਸ ਚੜ੍ਹਾਉਣੇ ਸਿਖਾਲ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਲਿਆਣ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਮੁਕਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦੇਰੀ ਹੈ ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹੋਣਗੇ। ਪੰਜਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਤੇਰੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਹੁਇਂ ਅਵਿਤਾਰ॥ ਤੀਰਥ ਬਿਦਤਾਵਹਿਂ ਸ਼ੁਭ ਬਾਰਿ॥
ਜਬਿ ਖਨਿਹੈਂ ਇਸ ਥਲ ਕੋ ਆਇ॥ ਤੋਹਿ ਨਿਕਾਸਹਿਂ ਨਿਜ ਦਰਸਾਇ॥੫੬॥
ਅਪਨੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਠਾਨਿ ਤਿਨ ਪਾਹੀ॥ ਸੁਨਿਹੋ ਬਾਕ ਗਜ਼ਾਨ ਜਿਨ ਮਾਂਹੀ॥
ਤਬਿ ਤੇਰੋ ਹੁਇ ਹੈ ਕੱਲਜ਼ਾਨੁ॥ ਇਮ ਭਾਖਯੋ ਗੁਰੁ ਕਰੁਣਾ ਠਾਨਿ॥੫੭॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸੂ ੩੪]

ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, ਯੋਗੀ ਰਾਜ! ਉਹ ਸਮਾਂ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਮਣੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਯੋਗੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜੇ ਤੇ ਕਲਿਆਣ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਜੀਗਰਿ ਜੈਸੇ ਬਾਜੀ ਪਾਈ॥ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਭੇਖ ਦਿਖਲਾਈ॥ [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੩੬]

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਯੋਗੀ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕੀਤੀ ਤੇ ਯੋਗੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ। ਤਾਂ ਯੋਗੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਆਪ ਜੀ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੁਝ ਕੋ ਆਇਸੁ ਦੇਹੁ ਸਮਾਵੌਂ॥ ਰਹਿਬੇ ਕੋ ਨ ਸੰਕਲਪ ਉਠਾਵੌਂ॥
ਅਬਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੀ ਕਰੋ। ਜਿਸੁ ਤੇ ਆਪਨਿ ਤਨ ਪਰਹਰੌਂ॥੨੯॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸੂ ੩੬]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਰਤਬ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਯੋਗੀ ਨੂੰ ਕਲਿਆਣ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹਰਿ-ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ। ਇੰਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਚੁਰਾਸੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਯੋਗੀ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਤਾ ਤੇ ਮੋਹਿ ਧਾਰੀ; ਓਟ ਗੋਪਾਲ॥

ਤਾ ਤੇ=ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ (ਗੋ=ਪਾਲ) ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਾਲ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਓਟ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰੇ ਮਨ ਓਟਿ ਲੇਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮਾ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੯, ੯੦੧]
੨. **ਓਟ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਪਾਲ ਰਾਇ ਸੇਵਾ ਸੁਆਮੀ ਲਾਹੁ॥** [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ੧੩੫]
੩. **ਓਟ ਤੇਰੀ ਜਗਜੀਵਨਾ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ੨੧੮]
੪. **ਓਟ ਗਹੀ ਗੋਪਾਲ ਦਇਆਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧੇ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ੪੫੬]
੫. **ਏਕ ਓਟ ਪਕਰੀ ਠਾਕੁਰ ਕੀ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਪਾਈਐ॥** [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ੧੨੧੪]

ਸਰਨਿ ਪਰਿਓ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ; ਬਿਨਸੇ ਸਗਲ ਜੰਜਾਲ॥ਰਹਾਉ॥

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਜੰਜਾਲ=ਸੰਸਾਰਕ ਬੰਧਨ ਬਿਨਸੇ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ॥ਰਹਾਉ॥

ਸੁਰਗ ਮਿਰਤ ਪਇਆਲ ਭੂ ਮੰਡਲ; ਸਗਲ ਬਿਆਪੇ ਮਾਇ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਸੁਰਗ, ਪਤਾਲ ਤੇ [ਭੂ ਮੰਡਲ] ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮੰਡਲ=ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਮਿਰਤ=ਮੌਤ ਦੇ ਬਿਆਪੇ=ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਅਥਵਾ ਸੁਰਗ ਦੇ ਮਿਰਤ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿਕ, ਪਤਾਲ ਦੇ ਮੰਡਲ=ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਭੂ=ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਮਾਇਆ ਭੂਲੇ ਸਿਧ ਫਿਰਹਿ ਸਮਾਧਿ ਨ ਲਗੈ ਸੁਭਾਇ ॥
ਤੀਨੇ ਲੋਅ ਵਿਆਪਤ ਹੈ ਅਧਿਕ ਰਹੀ ਲਪਟਾਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੭]

੩. ਤੀਨਿ ਭਉਨੇ ਲਪਟਾਇ ਰਹੀ ਕਾਚ ਕਰਮਿ ਨ ਜਾਤ ਸਹੀ
ਉਨਮਤ ਅੰਧ ਧੰਧ ਰਚਿਤ ਜੈਸੇ ਮਹਾ ਸਾਗਰ ਹੋਹੇ ॥੧॥ [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੩੧]

ਜੀਅ ਉਧਾਰਨ ਸਭ ਕੁਲ ਤਾਰਨ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ॥੨॥

ਇਸ ਲਈ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰਨ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ॥੨॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਗਾਈਐ; ਪਾਈਐ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨਾ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰੰਜਨੁ=ਮਲ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਗਾਈਐ=ਉਚਾਰਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਪਾ ਲਈਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਸਾਰਿਆਂ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾ ਲਈਦਾ ਹੈ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸੁ ਦੇਇ ਸੁਆਮੀ; ਬਿਰਲੇ ਕਾਹੂ ਜਾਨਾ ॥੩॥੩॥੨੧॥

ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ=ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ॥੩॥੩॥੨੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੯੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੭੭]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜਹ ਜਹ ਪੇਖਉ ਤਹ ਹਜੂਰਿ ਦੂਰਿ ਕਤਹੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮੈ ਮਨ ਸਦਾ ਧਿਆਈ ॥੧॥ ਈਤ ਊਤ ਨਹੀ ਬੀਛੁੜੈ ਸੋ ਸੰਗੀ ਗਨੀਐ ॥ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਜੋ ਨਿਮਖ ਮਹਿ ਸੋ ਅਲਪ ਸੁਖੁ ਭਨੀਐ ॥ਰਹਾਉ॥ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਅਪਿਆਉ ਦੇਇ ਕਛੁ ਊਨ ਨ ਹੋਈ ॥ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸੰਮ੍ਹਾਲਤਾ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥੨॥ ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਭ ਊਚਾ ਜਾ ਕਾ ਰੂਪੁ ॥ ਜਪਿ ਜਪਿ ਕਰਹਿ ਅਨੰਦੁ ਜਨ ਅਚਰਜ ਆਨੂਪੁ ॥੩॥ ਸਾ ਮਤਿ ਦੇਹੁ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭ ਜਿਤੁ ਤੁਮਹਿ ਅਰਾਧਾ ॥ ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਪ੍ਰਭ ਰੇਨ ਪਗ ਸਾਧਾ ॥੪॥੩॥੨੭॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕਣ-ਕਣ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਅਵਸਥਾ ਜਿਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਵਿਚਰੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ। ਫੇਰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਮਈ ਬਚਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਹ ਜਹ ਪੇਖਉ ਤਹ ਹਜੂਰਿ; ਦੂਰਿ ਕਤਹੁ ਨ ਜਾਈ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿਥੇ-ਜਿਥੇ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਮੇਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹਜੂਰਿ=ਨੇੜੇ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਭੀ ਕਿਧਰੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤੋਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਏ ਫੇਰ ਹਰ ਥਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਐਸੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਕਿ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾ ਆਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਉਹ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਰਦੀ। ਜੋ ਵਸਤੂ ਨੇੜੇ ਹੈ ਉਹ ਵਸਤੂ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੂਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨੇਰੈ ਨਾਹੀ ਦੂਰਿ ॥ ਨਿਜ ਆਤਮੈ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥੩॥ [ਰਾਗ ਸੋਰਠਿ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੭]

ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦਿਸਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਰੀ ਦਾ ਭਾਵ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਜੋ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਜੇ ਕੁੱਤਾ ਰੋਟੀ ਚੁਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਗਰ ਦੌੜੇ, ਇੱਕ ਕੁਤੇ ਵਿਚ ਭੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵੇਖਦਾ ਸੀ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਹਰਨਾਖਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਚਿੰਨ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਹਰਨਾਖਸ ਨੇ ਅਤਿ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਿਤਾ ਤੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਝਗੜਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਮੋੜ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਹੈ ਤੇ ਹਰਨਾਖਸ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰਨਾਖਸ ਨੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਥੰਮ੍ਹ ਤਪਾਇਆ। ਤਪੇ ਥੰਮ੍ਹ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੇਰਾ ਰਾਮ ਇਸ ਥੰਮ੍ਹ ਵਿੱਚ ਭੀ ਹੈ ! ਤਾਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਇਸ ਥੰਮ੍ਹ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਹਰਨਾਖਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਲੈ। ਦੇਖਾਂ ਤੇਰਾ ਰਾਮ ਤੱਤੇ ਥੰਮ੍ਹ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਹੈ। ਜੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਅੰਤਰਾ ਹੈ। ਨਜ਼ਰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੀ ਆਵੇਗਾ, ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਲ ਤੁਹਾਡੀ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਫਲ ਮੇਰੀ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਤਾਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਗਟ ਹੋਣਾ

ਪਵੇਗਾ। ਤੱਤੇ ਥੰਮ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਨਰਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਹਰਨਾਖਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਣਾਖਸੁ ਦੁਸਟੁ ਹਰਿ ਮਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਤਰਾਇਆ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਭਗਤ ਨੇ ਤੱਤਿਆਂ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਦੇਖਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ ਕਿਨੇਹਾ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੧, ਦੁਤਕੇ ਅੰਗ ੫੯੬]

ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮੈ; ਮਨ ਸਦਾ ਧਿਆਈ ॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਵਿ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ।

ਈਤ ਊਤ ਨਹੀ ਬੀਛੁੜੈ; ਸੋ ਸੰਗੀ ਗਨੀਐ ॥

ਈਤ=ਇਸ ਲੋਕ ਊਤ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਛੜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹੀ ਸਚਾ ਸੰਗੀ=ਸਾਥੀ ਗਨੀਐ=ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤੁਕ ਦੇ ਉਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਇਕ ਸਾਖੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਮੇਹੜੇ ਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਦੁਰਗਾ ਨਾਮ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਕਿ ਜੋਤਿਸ਼ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪਦਮ ਰੇਖਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸੀਸ ਤੇ ਛਤਰ ਝੁਲੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਦੁਰਗਾ ਨਾਮੀ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਹਨ।

ਤਿਸਨੇ ਸਕਲ ਬਤਾਵਨਿ ਕੀਨਾ। ਅਮਰ ਦਾਸ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਬੀਨਾ।
ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਗਾਦੀ ਪਰ ਬੈਸਾ। ਹੋਤਿ ਸਫਲ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹਿ ਜੈਸਾ ॥੪॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧, ਅੰਸੂ ੫੦]

ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੀਸਰੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਰਟਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਵਿੱਚ ਪਦਮ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਣ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੰਕਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਜਾਣਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੁ ਮੈਂ ਦਿਜ ਜਾਨਹੁ ਸੋਈ ॥ ਪੂਰਬ ਮਿਲਯੋ ਬਰਖ ਬਹੁ ਹੋਈ ॥
ਪਿਖਯੋ ਪਦਮ ਪਦ ਪਦਮ ਮਝਾਰੀ ॥ ਤਬ ਨ ਜਾਚਨਾ ਕੀਨਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥੧੦॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧ ਅੰਸੂ ੫੦]

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੇਗੀ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਜੋ ਵੀ ਕਾਮਨਾ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੋ ਹੁਣ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋ ਤੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਸੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵਗੀ। ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਸੁਖ, ਧਨ ਪਦਾਰਥ, ਪੁਤਰ ਆਦਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ। ਜੇਕਰ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖ

ਨਾਸਵਾਨ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਸੁਖ ਤੇ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਲੋਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਇੱਕ ਸੁਖ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਸੁਣ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੰਸੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਕੋਈ ਭੀ ਨਿਰਣਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਜਦੋਂ ਚੁਪ ਕੀਤਿਆਂ ਇਕ ਘੜੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਣਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਹ ਬਚਨ ਆਖੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

'ਭੋ ਦਿਜਬਰ ! ਕਯੋਂ ਤੂਸ਼ਨਿ ਠਾਨੀ॥ ਜਾਚਨ ਕੀਜੈ ਚਾਹਿ ਮਹਾਂਨੀ॥
ਸੋ ਹਮ ਤੇ ਲਿਹੁ ਜੋ ਮਨ ਭਾਵਾ॥ ਸਾਚ ਕਰਹਿਂ ਬਚ ਹਮ ਜੁ ਅਲਾਵਾ॥੨੨॥

[ਗੁਰ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ਰਾਸਿ ੧, ਅੰਸੂ ੫੦]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਬੜੀ ਦੀਨਤਾ ਦੇ ਸਹਿਤ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਕੇ ਇਹ ਬਚਨ ਕਹੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਿਜਉ ਵਾਚ
'ਨਾਮ ਦੇਹਿਂ, ਧਨ ਦੇਹਿਂ ਨ ਜਨ ਕੋ, ਧਨ ਬਿਹੀਨ ਜਨ ਜਗ ਨ ਸੁਹਾਇ।
ਜੇ ਧਨ ਦੇਹਿਂ ਨਾਮ ਨਹਿਂ ਦੇਵੈਂ, ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਜਨ ਜਮਪੁਰਿ ਜਾਇ।
ਤੁਮ ਪਹਿ ਕਹੀ ਨਹੀ ਬਨਿ ਆਵਹਿ ਜਯੋਂ ਭਾਵੈਂ ਤਯੋ ਬਨਤਿ ਬਨਾਇ॥
ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਤੇਜੋ ਕੇ ਨੰਦਨ ਦੋਨਹੁ ਨਿਰਮਲ ਪੱਖ ਚਲਾਇ॥੨੪॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰ: ਰਾਸਿ ੧, ਅੰਸੂ ੫੦]

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਗੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵਿਛੜਦਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਜਾਨਣਾ ਕਰੀਏ।

ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਜੋ ਨਿਮਖ ਮਹਿ; ਸੋ ਅਲਪ ਸੁਖੁ ਭਨੀਐ ॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਨਿਮਖ=ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੁੱਖ ਵੀ ਅਲਪ=ਤੁਛ ਮਾਤਰ ਭਨੀਐ=ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਤਮਾਮ ਜੀਵ ਸੁਖ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੌੜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਜੋ ਵੀ ਸੁਖ ਹਨ ਇਹ ਇਕ ਸੁਖ ਦਾ ਭਰਮ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੀ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਹਨ ਇਹ ਸਾਰੇ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਹਨ। ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਪਦਾਰਥ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸੱਚਾ-ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਨਾਮ ਦੇ ਜਪਣ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ। ਅਬਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਹੀ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਿਓ ਦਾਸ ਗੋਵਿੰਦ ਪਰਾਇਣ॥
ਅਬਿਨਾਸੀ ਖੇਮ ਚਾਹਹਿ ਜੇ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਸਿਮਰਿ ਨਾਰਾਇਣ॥ [ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੪]

ਡਿਠਾ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ਸੁਖੁ ਨ ਨਾਮ ਬਿਨੁ॥ ਤਨੁ ਧਨੁ ਹੋਸੀ ਛਾਰੁ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ਜਨੁ॥

[ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੨]

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਮ ਸੁਪਨੈ ਕੈ ਇਹੁ ਜਗੁ ਜਾਨੁ॥ ਬਿਨਸੈ ਛਿਨ ਮੈ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ॥੧॥

[ਬਸੰਤੁ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੧੮੬]

ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਅਪਿਆਉ ਦੇਇ; ਕਛੁ ਊਨ ਨ ਹੋਈ -॥

ਜੋ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਅਪਿਆਉ=ਭੋਜਨ ਦੇ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ=ਤਾਈਂ ਪਾਲੈ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਊਨ=ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸੰਮ੍ਹਾਲਤਾ; ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥੨॥

ਉਹ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਭ ਊਚਾ ਜਾ ਕਾ ਰੂਪੁ ॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਦਾ ਰੂਪੁ=ਸਰੂਪ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਚਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਅਛਲ=ਛਲਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਛੇਦ=ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਅਪਾਰ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਊਚੇ ਤੇ ਊਚਾ ਪ੍ਰਭ ਥਾਨੁ ॥ ਹਰਿਜਨ ਲਾਵਹਿ ਸਹਜਿ ਧਿਆਨੁ ॥** [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੯]

੨. **ਊਚੀ ਹੂੰ ਊਚਾ ਥਾਨੁ ਅਗਮ ਅਪਾਰੀਆ ॥** [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੨੦]

੩. **ਊਚ ਮਹਲ ਸੁਆਮੀ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ॥ ਤੂ ਅਪਰੰਪਰ ਠਾਕੁਰ ਮੇਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੦੫]

ਜਪਿ ਜਪਿ ਕਰਹਿ ਅਨੰਦੁ ਜਨ; ਅਚਰਜ ਆਨੂਪੁ ॥੩॥

ਉਸ ਅਸਚਰਜ ਤੇ ਆਨੂਪੁ=ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨ-ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਜਪ-ਜਪ ਕੇ ਜਨ=ਸੇਵਕ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੩॥

ਸਾ ਮਤਿ ਦੇਹੁ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭ; ਜਿਤੁ ਤੁਮਹਿ ਅਰਾਧਾ ॥

ਹੇ (ਦਇ+ਆਲ) ਦਇ=ਦਇਆ ਦੇ ਆਲ=ਘਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਨੂੰ ਸਾ=ਉਹ ਮਤਿ=ਬੁੱਧੀ ਦੇਣਾ ਕਰੋ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅਰਾਧਾ=ਸਿਮਰਣ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾ ਮਤਿ ਦੀਜੈ ਜਿਤੁ ਤੁਧੁ ਧਿਆਈ ॥**
ਸਾਸ ਸਾਸ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਓਟ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਚਰਣਾ ਜੀਉ ॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦]

੨. **ਕਿਰਪਾ ਕੀਜੈ ਸਾ ਮਤਿ ਦੀਜੈ ਆਠ ਪਹਰ ਤੁਧੁ ਧਿਆਈ ॥** [ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੭੯]

ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਪ੍ਰਭ; ਰੇਨ ਪਗ ਸਾਧਾ ॥੪॥੩॥੨੭॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸਾਧਾ=ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਅਥਵਾ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਗ=ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਦੀ ਦਾਨੁ=ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੇਵਉ ਸਾਧ ਸੰਤ ਚਰਨੇਰੈ ॥ ਬਾਂਛਉ ਧੂਰਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੇਰੈ ॥**
ਅਠਸਠਿ ਮਜਨੁ ਮੈਲੁ ਕਟੇਰੈ ॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੪]

੨. **ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਮੋਹਿ ਕਿਰਪਾ ਕੀਜੈ ॥ ਧੂਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਨਾਨਕ ਦੀਜੈ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੮੧]

੩. **ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਲੋਚਾ ਪੂਰਿ ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਬਾਛਉ ਧੂਰਿ ॥** [ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੨੪]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੯੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੭੮]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜਿਨਿ ਤੁਮ ਭੇਜੇ ਤਿਨਹਿ ਬੁਲਾਏ ਸੁਖ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਆਉ ॥ ਅਨਦ ਮੰਗਲ ਗੁਨ ਗਾਉ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਨਿਹਚਲ ਰਾਜੁ ਕਮਾਉ ॥੧॥ ਤੁਮ ਘਰਿ ਆਵਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤ ॥ ਤੁਮਰੇ ਦੋਖੀ ਹਰਿ ਆਪਿ ਨਿਵਾਰੇ ਅਪਦਾ ਭਈ ਬਿਤੀਤ ॥ਰਹਾਉ॥ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਨੇ ਪ੍ਰਭ ਕਰਨੇਹਾਰੇ ਨਾਸਨ ਭਾਜਨ ਥਾਕੇ ॥ ਘਰਿ ਮੰਗਲ ਵਾਜਹਿ ਨਿਤ ਵਾਜੇ ਅਪੁਨੈ ਖਸਮਿ ਨਿਵਾਜੇ ॥੨॥ ਅਸਥਿਰ ਰਹਹੁ ਡੋਲਹੁ ਮਤ ਕਬਹੂ ਗੁਰ ਕੈ ਬਚਨਿ ਅਧਾਰਿ ॥ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਸਗਲ ਭੂ ਮੰਡਲ ਮੁਖ ਊਜਲ ਦਰਬਾਰ ॥੩॥ ਜਿਨ ਕੇ ਜੀਅ ਤਿਨੈ ਹੀ ਫੇਰੇ ਆਪੇ ਭਇਆ ਸਹਾਈ ॥ ਅਚਰਜੁ ਕੀਆ ਕਰਨੈਹਾਰੈ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਵਡਿਆਈ ॥੪॥੪॥੨੮॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਅੰਗ ੬੭੮ ਉੱਪਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਈਰਖਾ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਲੈਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਕੋਝੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਚੱਲਦਾ ਸੀ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਤੋਂ ਇਤਨਾ ਵੈਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜੀਵਤ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲਿਆਇਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੋ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਬਚਨ ਕਹੇ ਸੀ ਕਿ "ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਭਾਜੜ ਪੈ ਗਈ ਹੈ।" ਇਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕਰਣੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਾਇਮ ਰਹੇ, ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਤਿੰਨ ਕੋਹ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ ਉੱਤੇ ਵਡਾਲੀ ਨਗਰ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ। ਉੱਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤਕ ਰਹੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਉੱਥੇ ਰਿਹਾ।

ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਸੱਦਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਤਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ।

ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬਾਹਯ ਭਾਵ ਉਪਰੋਕਤ ਉਥਾਨਕਾ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਭਰਪੂਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ, ਬੈਰਾਗ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਲਈ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਹੈ।

ਜਿਨਿ ਤੁਮ ਭੇਜੇ ਤਿਨਹਿ ਬੁਲਾਏ; ਸੁਖ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਆਉ ॥

ਹੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ! ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਤੁਮ=ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਤਿਨਹਿ=ਉਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਨ **ਵਾ**: ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਬੁਲਾਏ=ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸਹਜ=ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੂਰਬਕ ਸੁਖ ਦੇ ਸੇਤੀ=ਸਹਿਤ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਉ=ਆਉਣਾ ਕਰੋ।

ਅਨਦ ਮੰਗਲ ਗੁਨ ਗਾਉ ਸਹਜ ਧੁਨਿ, ਨਿਹਚਲ ਰਾਜੁ ਕਮਾਉ ॥੧॥

ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ ਸਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਹਜ=ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੂਰਬਕ ਧੁਨਿ=ਧੁਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗਾਉ=ਗਾਇਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਰਚ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਨਿਹਚਲ=ਅਚੱਲ ਰਾਜ ਕਮਾਉ=ਕਮਾਉਣਾ ਕਰੋ ਵਾ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਉੱਪਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਚੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਕਰੋ ॥੧॥

ਤੁਮ ਘਰਿ ਆਵਹੁ; ਮੇਰੇ ਮੀਤ ॥

ਚੇਤਨ ਦੀ ਅੰਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮੀਤ=ਮਿੱਤਰ (ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ) ਤੁਮ=ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਵਹੁ=ਆ ਜਾਵੋ।

ਤੁਮਰੇ ਦੋਖੀ ਹਰਿ ਆਪਿ ਨਿਵਾਰੇ; ਅਪਦਾ ਭਈ ਬਿਤੀਤ ॥ਰਹਾਉ॥

ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਦੋਖੀ=ਦੋਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਖੀ=ਵੈਰੀ (ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ) ਵਰਗੇ ਆਦਿਕਾਂ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਨਿਵਾਰੇ=ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਦੀ ਈਰਖਾ ਰੂਪੀ ਅਪਦਾ=ਬਿਪਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਬਿਤੀਤ=ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ॥ਰਹਾਉ॥

ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਨੇ ਪ੍ਰਭ ਕਰਨੇਹਾਰੇ; ਨਾਸਨ ਭਾਜਨ ਥਾਕੇ ॥

ਕਰਨੇਹਾਰੇ=ਰਚਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ! ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ=ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਨੇ=ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਨਾਸਨ=ਨੱਸਣਾ ਭਾਜਨ=ਭੱਜਣਾ ਥਾਕੇ=ਥੱਕ ਭਾਵ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਨੱਸਣਾ, ਜਾਣਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਹੁਣ ਦੁਬਾਰੇ ਕਦੇ ਭੱਜਣਾ, ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਘਰਿ ਮੰਗਲ ਵਾਜਹਿ ਨਿਤ ਵਾਜੇ; ਅਪੁਨੈ ਖਸਮਿ ਨਿਵਾਜੇ ॥੨॥

ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੰਗਲ=ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਤੇ ਨਿਤ=ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੱਸ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵਾਜਹਿ=ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਪੁਨੇ=ਆਪ ਦੇ ਖਸਮਿ=ਮਾਲਕ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਵਾਜੇ=ਨਿਵਾਜਿਆ, ਵਡਿਆਇਆ ਭਾਵ ਪਾਲਿਆ ਹੈ ॥੨॥

ਅਸਥਿਰ ਰਹਹੁ ਡੋਲਹੁ ਮਤ ਕਬਹੂ; ਗੁਰ ਕੈ ਬਚਨਿ ਅਧਾਰਿ ॥

ਗੁਰ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੈ=ਦੇ ਬਚਨਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਧਾਰਿ=ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਸਥਿਰ=ਅਚੱਲ ਰਹਹੁ=ਰਹਿਣਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਕਬਹੂ=ਕਿਤੇ, ਕਦੇ ਵੀ ਮਤ=ਮਤਾਂ ਡੋਲਹੁ=ਡੋਲਣਾ ਕਰਨਾ।

ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਸਗਲ ਭੂ ਮੰਡਲ; ਮੁਖ ਊਜਲ ਦਰਬਾਰ ॥੩॥

ਸਗਲ=ਸਾਰੀ ਭੂ=ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਮੰਡਲ=ਗੋਲਾਕਾਰ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ=ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਮੁਖ=ਮੁੱਖੜਾ ਉਜਾਲੇ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ॥੩॥

ਜਿਨ ਕੇ ਜੀਅ ਤਿਨੈ ਹੀ ਫੇਰੇ; ਆਪੇ ਭਇਆ ਸਹਾਈ ॥

ਜਿਨ=ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੇ=ਦੇ ਸਭ ਜੀਅ=ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਸੇ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਕਾਰਾਂ

ਵਿਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੇਰੇ=ਫੇਰਨਾ ਕੀਤੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਿਆ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਫੇਰੇ=ਮੋੜ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਵਾ ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ (ਪ੍ਰਿਥੀਏ, ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਵਰਗੇ ਆਦਿਕ) ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਵਾ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਫੇਰੇ=ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਭਾਵ ਆਪ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਉਂ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸਹਾਈ=ਸਹਾਇਕ ਭਇਆ=ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਚਰਜੁ ਕੀਆ ਕਰਨੈਹਾਰੈ; ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਵਡਿਆਈ ॥੪॥੪॥੨੮॥

ਕਰਨੈਹਾਰੈ=ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਦੋਖੀ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਆਦਿਕ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਬੜਾ ਅਚਰਜੁ=ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ ਕੀਆ=ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੱਚੀ ਵਡਿਆਈ=ਸ਼ੋਭਾ ਹੈ ॥੪॥੪॥੨੮॥

ਦੂਸਰਾ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਰਥ (ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤੀ)

ਜਿਨਿ ਤੁਮ ਭੇਜੇ ਤਿਨਹਿ ਬੁਲਾਏ ਸੁਖ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਆਉ ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖੋ ! ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਤੁਮ=ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜੇ=ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਤਿਨਹਿ=ਉਹੋ ਹੀ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਏ=ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਖ=ਅਨੰਦ ਰੂਪੀ ਘਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦਾ ਫੇਰਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਜ ਘਰਿ ਮਹਲੁ ਪਾਵਹੁ ਸੁਖ ਸਹਜੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਹੋਇਗੋ ਫੇਰਾ ॥੩॥ [ਅੰਗ ੧੩]

ਅਨਦ ਮੰਗਲ ਗੁਨ ਗਾਉ ਸਹਜ ਧੁਨਿ; ਨਿਹਚਲ ਰਾਜੁ ਕਮਾਉ ॥੧॥

ਜਿਸ ਅਨੰਦਦਾਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਗਾਉਣ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਜੋ ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ ਸਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਹਜ=ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲੀ ਧੁਨਿ=ਧੁਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗਾਉ=ਗਾਉਣਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਿਹਚਲ=ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਦਾ ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਰਾਜੁ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਭੇਦ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਕਮਾਉ=ਕਮਾਉਣਾ ਕਰੋ **ਵਾ:** ਨਿਹਚਲ=ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜੁ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਉ=ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਨਣਾ ਕਰੋ।

ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਰਾਜ ਦਾ ਕਥਨ ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਾਸੁ ਕਮੀਰੁ ਚੜਿਓ ਗੜ੍ ਊਪਰਿ ਰਾਜੁ ਲੀਓ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥੬॥੯॥੧੭॥

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੨]

ਤੁਮ ਘਰਿ ਆਵਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮੀਤ=ਸੱਜਣੋ, ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਨੋਂ ! ਤੁਮ=ਤੁਸੀਂ ਸਤਿਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਵਾ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਰੂਪੀ **ਵਾ:** ਸਤ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਵਹੁ=ਆਉਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਲੈ ਲਾਹਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਘਰਿ ਆਵਹੁ ॥੬॥** [ਆਸਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੪੩੦]

੨. **ਸਬਦੁ ਚੀਨਿ੍ ਸਹਜ ਘਰਿ ਆਵਹੁ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੮੩੨]

ਤੁਮਰੇ ਦੋਖੀ ਹਰਿ ਆਪਿ ਨਿਵਾਰੇ; ਅਪਦਾ ਭਈ ਬਿਤੀਤ ॥ਰਹਾਉ॥

ਤੁਮਰੇ=ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ **ਵਾ:** ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਦੋਖੀ=ਵੈਰੀ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਨਿਵਾਰੇ=ਮੇਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦੀ ਅਪਦਾ=ਬਿਪਤਾ ਵੀ ਬਤੀਤ ਭਈ=ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੋਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਰੁ ਲੋਭ ਮੋਹ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅਹੰਮੇਵ ॥
ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ ਕਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਗੁਰਦੇਵ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੯]

੨. ਕਾਮਿ ਕਰੋਧਿ ਨ ਮੋਹੀਐ ਬਿਨਸੈ ਲੋਭੁ ਸੁਆਨੁ ॥ [ਬਾਰਹਮਾਹਾ, ਅੰਗ ੧੩੬]

ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਨੇ ਪ੍ਰਭ ਕਰਨੇਹਾਰੇ; ਨਾਸਨ ਭਾਜਨ ਥਾਕੇ ॥

ਕਰਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਨਾਸਨ=ਨਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਸੀ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਕਰਕੇ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜਨ=ਭੱਜ ਭੱਜ, ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਇਹ ਹੁਣ ਥਾਕੇ=ਥੱਕ ਭਾਵ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਰਹਿ ਗਇਆ ਆਪਿ ਹੋਆ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੬]

੨. ਆਵਣ ਜਾਣ ਰਹੇ ਜਨਮੁ ਨ ਤਹਾ ਮਰਿ ॥ [ਅੰਗ ੫੨੪]

੩. ਆਵਣੁ ਜਾਣਾ ਠਾਕਿ ਰਹਾਏ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵਣਿਆ ॥੭॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੯]

ਘਰਿ ਮੰਗਲ ਵਾਜਹਿ ਨਿਤ ਵਾਜੇ; ਅਪੁਨੈ ਖਸਮਿ ਨਿਵਾਜੇ ॥੨॥

ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੰਗਲ=ਅਨੰਦ ਹੀ ਅਨੰਦ ਹੈ ਤੇ ਨਿਤ=ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਨਾਮੁ ਰੂਪੀ ਸੁੰਦਰ ਵਾਜੇ ਵਾਜਹਿ=ਵੱਜਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਜੋ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਅਖੰਡਾਕਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਵਾਜੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਵਾਜੇ=ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ ਵਾ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਦਰਿ ਵਜਦੇ ਦਰਿ ਸਚੈ ਸੋਭਾ ਪਾਇ ॥੩॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੨]

੨. ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਵਾਜਹਿ ਨਿਤ ਵਾਜੇ ਗਾਈ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਣੀ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੪੨]

ਅਸਥਿਰ ਰਹਹੁ ਡੋਲਹੁ ਮਤ ਕਬਹੂ; ਗੁਰ ਕੈ ਬਚਨਿ ਅਧਾਰਿ ॥

ਗੁਰ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੈ=ਦੇ ਬਚਨਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਧਾਰਿ=ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਸਥਿਰ= ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਹੁ=ਰਹਿਣਾ ਕਰੋ, ਕਦੇ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਕੇ ਮਤ=ਮਤਾਂ ਡੋਲਹੁ=ਡੋਲਣਾ ਕਰੋ ਭਾਵ ਡਗਮਗਾਉਣਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਡਗਮਗ ਛਾਡਿ ਰੇ ਮਨ ਬਉਰਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੮]

੨. ਕਬੀਰ ਡਗਮਗ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਕਹਾ ਡੁਲਾਵਹਿ ਜੀਉ ॥
ਸਰਬ ਸੂਖ ਕੋ ਨਾਇਕੋ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਸੁ ਪੀਉ ॥੩॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੪]

ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਸਗਲ ਭੂ ਮੰਡਲ: ਮੁਖ ਊਜਲ ਦਰਬਾਰ ॥੩॥

ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰੀ ਭੂ=ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਮੰਡਲ=ਗੋਲਾਕਾਰ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੱਚਖੰਡ ਰੂਪੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁਖ=ਮੁਖੜਾ ਊਜਲ=ਉੱਜਲ ਹੋਵੇਗਾ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਹੋਤੁ ਜਗ ਭੀਤਰਿ ਸਬਦੁ ਗੁਰੂ ਰਸੁ ਚਾਖੈ ॥੧॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੩੦]

੨. ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਜਾਸੁ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਮੰਦਰਿ ਭਾਗੁ ਜੁਗਤਿ ਸਿਵ ਰਹਤਾ॥

[ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੪੦੭]

ਜਿਨ ਕੇ ਜੀਅ ਤਿਨੈ ਹੀ ਫੇਰੇ; ਆਪੇ ਭਇਆ ਸਹਾਈ॥

ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੇ=ਦੇ ਸਭ ਜੀਅ=ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤਿਨੈ=ਉਸੇ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਸੁਭਾਅ ਫੇਰੇ=ਉਲਟਾ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਵਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਫੇਰੇ=ਮੋੜ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡਾ (ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ) ਸਹਾਈ=ਸਹਾਇਕ ਭਇਆ=ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਚਰਜੁ ਕੀਆ ਕਰਨੈਹਾਰੈ; ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਵਡਿਆਈ॥੪॥੪॥੨੮॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰਨਹਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਬੜਾ ਅਚਰਜੁ=ਵਿਸਮਾਦਤਾ ਵਾਲਾ ਕੌਤਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੀ ਸੱਚੀ ਵਡਿਆਈ=ਸ਼ੋਭਾ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਵੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸੁਖੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਵਿਸਮਾਦ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤਬ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕੰਮ ਵੀ ਅਸਚਰਜ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਸ ਹਿੱਸੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਟਿਕਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਧਰਤੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਉਂ ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਵਿਸਮਾਦਤਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਉਂਵ ਜੇਕਰ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਅੱਗ 'ਤੇ ਪਾ ਦੇਈਏ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅੱਗ ਬੁੱਝ ਜਾਵੇਗੀ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਸੜ ਜਾਵੇਗਾ, ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਭੇਦ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅੱਗ ਬਹੁਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅੱਗ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅੱਗ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਸਚਰਜਤਾਈ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਰੱਖ ਕੇ ਵੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਬਲਕਿ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਕਰਤਬ ਹਨ ਪਰ ਇੱਕ ਹੀ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਫੇਰ ਜਿਵੇਂ ਬੱਕਰੀ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ, ਸ਼ੇਰ ਬੱਕਰੀ ਨੂੰ ਭਖਸ਼ਣ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰੱਬ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ ਬੱਕਰੀਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਚਾਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਅਸਚਰਜ ਖੇਡ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੭੯]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜਾ ਕਉ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਲਾਗੋ ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ ॥ ਆਤਮ ਜਿਣੈ ਸਗਲ ਵਸਿ ਤਾ ਕੈ ਜਾ ਕਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ॥੧॥ ਠਾਕੁਰੁ ਗਾਈਐ ਆਤਮ ਰੰਗਿ ॥ ਸਰਣੀ ਪਾਵਨ ਨਾਮ ਧਿਆਵਨ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਨ ਸੰਗਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜਨ ਕੇ ਚਰਨ ਵਸਹਿ ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਸੰਗਿ ਪੁਨੀਤਾ ਦੇਹੀ ॥ ਜਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਦੇਹੁ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਨਾਨਕ ਕੈ ਸੁਖੁ ਏਹੀ ॥੨॥੪॥੩੫॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਲਪਣਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਰਮੇ ਬਾਰੇ ਲੋਕੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਧੇ, ਮਹਾਂਬਲੀ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸੂਰਮੇ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉ ਕਿ ਸੂਰਮਾ ਕਿਸਨੂੰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੂਰਮਾ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਅੰਤਰੀਵ ਤੇ ਇਕ ਬਾਹਜ਼ ਭਾਵ ਇਕ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਇਕ ਜਿਸਮਾਨੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੂਰਮਾ ਅਸਲੀ ਉਹ ਹੈ:—

ਜਾ ਕਉ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਲਾਗੋ ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ; ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ ॥

ਜਾ=ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਕਉ=ਨੂੰ ਇਸ ਜੁਗ=ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸੂਰਾ=ਸੂਰਬੀਰ ਕਹੀਅਤ=ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਕੇਵਲ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੂਰਬੀਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਰਜੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ੩੭ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਤਿਥੈ ਜੋਧ ਮਹਾਬਲ ਸੂਰ [ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੮]

ਜੋਧਾ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਲੜਕੇ ਉਸ ਤੇ ਫਤੇ ਪਾ ਲਵੇ। ਮਹਾਂਬਲੀ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਲੜੇ ਤੇ ਹਾਰੇ ਨਾ ਜੂਝਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਫਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇ। ਸੂਰਮਾ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਣ-ਗਿਣਤ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਫਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਧੇ ਨੂੰ ਰਥੀ, ਮਹਾਂਬਲੀ ਨੂੰ ਮਹਾਂਰਥੀ, ਸੂਰਮੇ ਨੂੰ ਅਤਰਥੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਰੀਵ ਜੋਧੇ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੁਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਰੋਕ ਕੇ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਂਬਲੀ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਦਸੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿੱਚ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਮੇ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਫੁਰਨਿਆਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਕੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਫਾਹੇ ਕਾਟੇ ਮਿਟੇ ਗਵਨ ਫਤਿਹ ਭਈ ਮਨਿ ਜੀਤ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੮]

ਅਥਵਾ ਜੋਧੇ ਭਾਵ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਮਹਾਂਬਲੀ ਭਾਵ ਮੰਨਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਭਾਵ ਨਿਧਿਆਸਣ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਧਿਆਨ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਥਵਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਰਜ ਗੁਣ-ਸਤ ਗੁਣ ਤੇ ਤਮ ਗੁਣ ਹਨ-ਤਮੋ ਗੁਣ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

ਜੋਧਾ, ਰਜੋ ਗੁਣ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਹਾਂਬਲੀ ਤੇ ਸੂਰਮਾ ਸਤੋ ਗੁਣ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਹੰਗਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਭਾਵ ਸਤੋ ਗੁਣ ਤੇ ਫਤਹਿ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸਖਿਆਤਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਵਾ-ਤੂੰ ਪਦ ਦੇ ਲਖ ਅਰਥ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਜੋਧਾ ਅਤੇ ਤਤ ਪਦ ਦੇ ਲਖ ਅਰਥ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਮਹਾਂਬਲੀ, ਤਤ ਤੂੰ ਪਦ ਦਾ ਸ਼ੋਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਤਤ ਤੂੰ ਤੇ ਤੂੰ ਤਤ ਅਸਪਦ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੂਰਮਾ ਹੈ। ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੂਰਮਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੁਸ਼ਟ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਨਕ ਸੋ ਸੂਰਾ ਵਰੀਆਮੁ ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਦੁਸਟੁ ਅਹੰਕਰਣੁ ਮਾਰਿਆ ॥

[ਵਾਰ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੮੬]

ਅਗੇ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਹੋਰ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

੨. ਸੋ ਸੂਰਾ ਕੁਲਵੰਤੁ ਸੋਇ ਜਿਨਿ ਭਜਿਆ ਭਗਵੰਤੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੦੦]

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਰ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਸੂਰਮਾ ਉਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਾਗ ਚੰਗੇ ਹੋਣ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਰਧਾਨ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋ ਸੂਰਾ ਪਰਧਾਨੁ ਸੋ ਮਸਤਕਿ ਜਿਸ ਦੈ ਭਾਗੁ ਜੀਉ ॥੫॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੨]

ਸੋ ਇਉਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਹਨ। ਇਕ ਸੂਰਮਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੂਜੇ, ਤੀਜੇ, ਚੌਥੇ, ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਵੇਂ, ਅਠਵੇਂ, ਤੇ ਨੌਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਸੂਰਮਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਦੂਜਾ ਜਿਸਮਾਨੀ ਸੂਰਮਾ ਛੇਵੇਂ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਦਸ ਲੱਖ ਦਲ ਨਾਲ ਚਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਠ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਭੇਜਕੇ ਆਪਣਾ ਜੈਸਾ ਕਿ ਸਵਾ ਲਾਖ ਸੇ ਏਕ ਲੜਾਊਂ ॥ ਤਬੈ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਹਾਊਂ ॥ ਦਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਸਮਾਨੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ ਦਸਮ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸੂਯੇ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰੀਵ ਤੇ ਬਾਹਜ਼ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੰਨਿ ਜੀਓ ਤਿਹ ਕੋ ਜਗ ਮੈ, ਮੁਖ ਤੇ ਹਰਿ ਚਿਤ ਮੈ ਜੁਧੁ ਬਿਚਾਰੈ ॥
ਦੇਹ ਅਨਿਤ ਨ ਨਿਤ ਰਹੈ, ਜਸੁ ਨਾਵ ਚੜ੍ਹੈ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤਾਰੈ ॥
ਧੀਰਜ ਧਾਮ ਬਨਾਇ ਇਹੈ ਤਨ, ਬੁਧਿ ਸੁ ਦੀਪਕ ਜਿਉ ਉਜੀਆਰੈ ॥
ਗਿਆਨਹਿ ਕੀ ਬਢਨੀ ਮਨਹੁ ਹਾਥ ਲੈ, ਕਾਤਰਤਾ ਕੁਤਵਾਰ ਬੁਹਾਰੈ ॥੨੪੯੨॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੫੭੦]

ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਵਯੇ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜਿਸਮਾਨੀ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੇਹਿ ਸਿਵਾ ਬਰੁ ਮੋਹਿ ਇਹੈ, ਸੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨ ਟਰੋ ॥
ਨ ਡਰੋ ਅਰਿ ਸੋ ਜਬ ਜਾਇ ਲਰੋ, ਨਿਸਚੈ ਕਰ ਅਪੁਨੀ ਜੀਤ ਕਰੋ ॥
ਅਰੁ ਸਿਖ ਹੌਂ ਅਪਨੇ ਹੀ ਮਨ ਕੌ, ਇਹ ਲਾਲਚ ਹਉ ਗੁਨ ਤਉ ਉਚਰੋ ॥
ਜਬ ਆਵ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ, ਅਤਿ ਹੀ ਰਨ ਮਹਿ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੋ ॥੨੩੧॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪੰਨਾ ੯੯]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਨੋਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸੂਰਮੇ ਹਨ ਅੰਤਰੀਵ ਵੀ ਅਤੇ ਬਾਹਜ਼ ਵੀ। ਭਗਤੀ ਰਸ ਵਾਲਾ ਅੰਤਰੀਵ ਸੂਰਮਾ ਤੇ ਬੀਰ ਰਸ ਵਾਲਾ ਬਾਹਜ਼ ਸੂਰਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਥੇ ਉਸ

ਨੂੰ ਸੂਰਮਾ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਣਗਿਣਤ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਤੋਂ ਲਾਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਲੜਦੇ-ਲੜਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ ਅਸਲੀ ਸੂਰਮਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਦੇਵੇ ਪਰ ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਹਿਮ ਸਿੱਖ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ 'ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਲੈਣ ਤੋਂ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਟਕਰਾ ਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਆਂ ਜਾਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਮਾਰ ਦਿਆਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਹੇ ਮਤੀ ਦਾਸ ਤੂੰ ਅਜੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੱਚਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸ਼ਕਤਿ ਧਰਹਿ ਉਰ ਜਰੀ ਨ ਜਾਇ॥ ਹਮਰੋ ਆਸ਼ੈ ਨਹੀਂ ਲਖਾਇ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨ ਮਹਿਂ ਅਬ ਲਗਿ ਕਾਚਾ॥ ਲਖਯੋ ਨ ਸਭਿ ਜਗ ਏਕੋ ਸਾਚਾ॥੨੬॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰਾਸਿ ੧੨, ਅੰਸੂ ੫੪]

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜਿਹਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਨੇ ਰਾਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਚੀਰਨ ਦਾ ਫਤਵਾ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ। ਜਲਾਦਾਂ ਵਲੋਂ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਅੰਤਮ ਇੱਛਾ ਪੁਛਣ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਾ ਚੱਲਣ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਮੁਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵੱਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਇਆਂ ਦੀ ਇਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਤੇ ਸੇਈ ਜਿ ਮੁਖੁ ਨ ਮੋੜੰਨਿ੍ ਜਿਨ੍ਹੀ ਸਿਞਾਤਾ ਸਾਈ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੫]

ਜਦੋਂ ਜਲਾਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫੱਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਕੜ ਕੇ ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਚੀਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। 'ਅਸੰਖ ਜਪ' ਵਾਲੀ ਪਉੜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੋ ਫਾੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰਸ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਰਧੋ ਅਰਧ ਚਿਰਾਇ ਸੁ ਡਾਰਾ। ਪਰਯੋ ਪ੍ਰਿਥੀ ਪਰ ਹ੍ਵੈ ਦੋ ਫਾਰਾ॥
ਦੋਨਹੁੰ ਤਨ ਤੇ ਜਪੁਜੀ ਪਢੈ। ਹੇਰਤ ਸਭਿ ਕੇ ਅਚਰਜ ਬਢੈ॥੪੬॥
ਹੋਇ ਦੁਖੰਡ ਨ ਜੀਵਤਿ ਕੋਈ। ਇਹ ਤੋ ਪਠਤਿ ਜਿਯਤਿ ਜਿਮ ਹੋਈ॥
ਭੋਗ ਪਾਇ ਕਰਿ ਦੋਨਹੁੰ ਤਨ ਤੇ। ਗੁਰਪੁਰਿ ਪਹੁੰਚਯੋ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਨ ਤੇ॥੪੭॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰਾਸਿ ੧੨, ਅੰਸੂ ੫੪]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨਿਕਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੀਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹ ਰੰਗ ਉਤਰਿਆ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਇਆ ਕਾਪਰੁ ਚੀਰ ਬਹੁ ਫਾਰੇ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਨ ਲਹੈ ਸਭਾਗਾ॥੩॥

[ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੯੮੫]

ਆਤਮ ਜਿਣੈ ਸਗਲ ਵਸਿ ਤਾ ਕੈ; ਜਾ ਕਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ॥੧॥

ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਖਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸਨੇ ਆਤਮ=ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਉਸ ਦੇ ਵਸ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਤਮੁ ਜੀਤਾ ਗੁਰਮਤੀ ਗੁਣ ਗਾਏ ਗੋਬਿੰਦ॥ [ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੯੯]

੨. ਆਤਮੁ ਜਿਤਾ ਗੁਰਮਤੀ ਆਗੰਜਤ ਪਾਗਾ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੯੬੫]

ਠਾਕੁਰੁ ਗਾਈਐ; ਆਤਮ ਰੰਗਿ॥

ਆਤਮ=ਮਨ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਠਾਕੁਰੁ=ਮਾਲਕ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਰਣੀ ਪਾਵਨ ਨਾਮ ਧਿਆਵਨ; ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਨ ਸੰਗਿ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਰਣ ਵਿੱਚ ਪਾਵਨ=ਪੈ ਕੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਹਜਿ=ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਨ ਕੇ ਚਰਨ ਵਸਹਿ ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ; ਸੰਗਿ ਪੁਨੀਤਾ ਦੇਹੀ॥

ਜਨ=ਸੰਤਾਂ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸ ਜਾਣ ਭਾਵ ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸ ਜਾਣ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ, ਸੰਤ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਦੇਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਿਉ ਲਾਗੋ ਮਨਾ॥ [ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੯੮]

ਜਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਦੇਹੁ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ; ਨਾਨਕ ਕੈ ਸੁਖੁ ਏਹੀ॥੨॥੪॥੩੫॥

ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਨਿਧਿ=ਖਜ਼ਾਨੇ ਭਾਵ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦੇਣਾ ਕਰੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ। ਇਤਨੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੂੜ ਵਿੱਚ ਵਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਤੀਰਥ ਇਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਗੋਂ ਤੀਰਥ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਲਈ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਨੂੰ ਲੋਚਦੇ ਹਨ॥੨॥੪॥੩੫॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਗੋਦਾਵਰੀ ਸਰਸੁਤੀ ਤੇ ਕਰਹਿ ਉਦਮੁ ਧੂਰਿ ਸਾਧੂ ਕੀ ਤਾਈ॥
ਕਿਲਵਿਖ ਮੈਲੁ ਭਰੇ ਪਰੇ ਹਮਰੈ ਵਿਚਿ ਹਮਰੀ ਮੈਲੁ ਸਾਧੂ ਕੀ ਧੂਰਿ ਗਵਾਈ॥

[ਮਲਾਰ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੧੨੬੩]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੮੧]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਚਤੁਰ ਦਿਸਾ ਕੀਨੋ ਬਲੁ ਅਪਨਾ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਕਰੁ ਧਾਰਿਓ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖ੍ਹ ਅਵਲੋਕਨੁ ਕੀਨੋ ਦਾਸ ਕਾ ਦੂਖੁ ਬਿਦਾਰਿਓ ॥੧॥ ਹਰਿ ਜਨ ਰਾਖੇ ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦ ॥ ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਅਵਗੁਣ ਸਭਿ ਮੇਟੇ ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਬਖਸੰਦ ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੋ ਮਾਗਹਿ ਠਾਕੁਰ ਅਪਨੇ ਤੇ ਸੋਈ ਸੋਈ ਦੇਵੈ ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਮੁਖ ਤੇ ਜੋ ਬੋਲੈ ਈਹਾ ਊਹਾ ਸਚੁ ਹੋਵੈ ॥੨॥੧੪॥੪੫॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਰੱਬਗਤਾ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਚਤੁਰ ਦਿਸਾ ਕੀਨੋ ਬਲੁ ਅਪਨਾ; ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਕਰੁ ਧਾਰਿਓ ॥

ਜਿਸਨੇ ਚੌਹਾਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਬਲੁ=ਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਦਾਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਕਰੁ ਧਾਰਿਓ=ਹੱਥ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਚਾਰ ਦਿਸਾਂ ਵੱਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਥਾਂ ਤੇ ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵੇਰਵਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾਂ ਦਸ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਹ ਹਨ:—ਪੂਰਬ, ਪਸਚਮ, ਉੱਤਰ ਤੇ ਦੱਖਣ, ਦੱਸ ਦਿਸ਼ਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:—ਚਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਦਿਸ਼ਾਂ, ਚਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਨੇ:—ਈਸਾਨ, ਨੈਰਤ, ਵੈਵੀ ਤੇ ਅਗਨਿ, ਇਕ ਅਕਾਸ਼ ਵਾਲੀ ਤੇ ਇਕ ਪਤਾਲ ਵਾਲੀ ਦਿਸ਼ਾਂ ਇਉਂ ਇਹ ਦਸ ਦਿਸ਼ਾ ਹਨ। ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਭੂਤ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾਂ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਭਾਵ ਹਰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਫੈਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਧਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸਿਰ=ਸਿਰੋਮਣ ਜੋ ਮਨ ਹੈ ਉਸ ਉਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦਸ ਦਿਸ ਖੋਜਤ ਮੈ ਫਿਰਿਓ ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਸੋਇ ॥
ਮਨੁ ਬਸਿ ਆਵੈ ਨਾਨਕਾ ਜੇ ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾ ਹੋਇ ॥ [ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੯੮]

ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਸ਼ੋ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਸ਼ੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਦਸੇ ਦਿਸਾ ਰਵਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ॥ ਧਰਨਿ ਅਕਾਸ ਸਭ ਮਹਿ ਪ੍ਰਭ ਪੇਖੁ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੯੯]

੨. **ਚਹੁ ਦਿਸਿ ਹੁਕਮੁ ਵਰਤੈ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰਾ ਚਹੁ ਦਿਸਿ ਨਾਮ ਪਤਾਲੰ ॥**
[ਮਲਾਰ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੧੨੭੫]

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖ੍ਹ ਅਵਲੋਕਨੁ ਕੀਨੋ; ਦਾਸ ਕਾ ਦੂਖੁ ਬਿਦਾਰਿਓ ॥੧॥

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਟਾਖ੍ਹ=ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਅਵਲੋਕਨੁ=ਵੇਖ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਦਾ ਦੂਖ ਬਿਦਾਇਓ=ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੋ ਨਹੀਂ ਇਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਕੁ ਹੈ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੩]

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਆਈ ਹੈ। ਦੁਖ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮਮੂਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਵੇਖੋ! ਕੌਡੇ ਰਾਖਸ਼ ਦਾ ਤਪਦਾ ਕੜਾਹਾ ਠੰਢਾ-ਠਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਤਪਦੇ ਹੋਏ ਮਨ ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਤਪਦੇ ਤਨ ਨੂੰ ਠੰਢਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਔਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਪਤ ਕੜਾਹਾ ਬੁਝਿ ਗਇਆ ਗੁਰਿ ਸੀਤਲ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੨]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਨਿੱਤ ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਉੱਠ ਕੇ ਸੌਚ ਦਾਤਣ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਠੰਢੇ ਜਲ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਇਕਾਂਤ ਬੈਠ ਅੰਤਰਮੁਖ ਬਿਰਤੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜੋੜਕੇ ਸੱਤ ਘੜੀ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦਾ ਰਸ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਫੇਰ ਦੋ ਘੜੀ ਦੇ ਤੜਕੇ [ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ] ਦਿਵਾਨ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਪੰਜ ਘੜੀ ਦੇ ਤੜਕੇ ਤੋਂ ਰਾਗੀ-ਰਬਾਬੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਓਥੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਯਾ ਮੰਜੀ ਉੱਤੇ ਆ ਬੈਠਦੇ, ਦਿਨ ਚੜੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪਏ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਜੋ ਨਵੀਨ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਹੁੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ। ਫੇਰ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਦੋ ਘੜੀ ਕੁਝ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਤੱਕ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਫੇਰ ਪੰਗਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਨੂੰ ਸਭ ਚੀਜ਼ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਵਰਤਾਈ ਜਾਂਦੀ। ਫੇਰ ਦੋ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ, ਦਿਨ ਢਲੇ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਯਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੁਣਦੇ ਅਤੇ ਰਾਗੀਆਂ ਰਬਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਰਹਰਾਸਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਘੜੀ ਏਕਾਂਤ ਜਾ ਬੈਠਣਾ ਤੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਝਗੜੇ ਨਿਬੇੜਨੇ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਸਿਧੀ ਵਾਸਤੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਨੀ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਫੇਰ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਤਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਭ ਨੂੰ ਸਮ ਬਰਤਾ ਕੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਸੁਜੱਸ ਸੁਨਣੇ। ਫੇਰ ਬਿਰਾਜ ਕੇ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਣਾ। ਇਹ ਆਚਰਣ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ, ਐਸਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੋ ਘੜੀ ਦੇ ਤੜਕੇ ਸਮਾਧੀ ਤੋਂ ਉਥਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸਭਾ ਵੱਲ ਆਉਣ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਿਸ ਬੀਮਾਰ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਉਹ ਅਰੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬੀਮਾਰ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਜਗ੍ਹਾ-ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਇਲਾਜ ਕਰਾਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਪਰ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਅਰੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਅਰੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਕਰਕੇ ਕੋਹੜ ਹੋਇਆ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਘਰ ਦਾ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣ ਦਿੰਦਾ, ਸਰੀਰ ਤੇ ਮੱਖੀਆਂ ਭਿਣਕਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਪੀੜ ਨਾਲ ਕੁਰਲਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਹੜੀਆਂ ਤੇ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕੰਚਨ ਵਰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸੁ ਮਾਹਿ ॥
ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜੇ ਆਪਣੀ ਤਾ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਮਾਹਿ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਃ ੨, ਅੰਗ ੪੬੬]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸਟ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਲ=ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਦਵੀ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥੩੮॥ [ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੮]

ਨੋਟ—ਜੋ ਪਿਛੇ ੭ ਘੜੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਇਕ ਘੜੀ ਹੁਣ ਦੇ ੨੪ ਮਿੰਟ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਮਿੰਟ ਸਕਿੰਟ ਘੰਟੇ ਹਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਲ, ਚਸੇ ਘੜੀ ਅੱਧ ਘੜੀ ਆਦਿ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋ ੭ ਘੜੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ੨ ਘੰਟੇ ੪੮ ਮਿੰਟ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਜਨ ਰਾਖੇ; ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦ ॥

ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, **ਅਥਵਾ** ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਾ-ਗੁਰ=ਪੂਜਨੀਕ ਗੋਵਿੰਦ ਨੇ ਹਰਿ ਜਨ=ਹਰੀ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ, ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਰਖ ਲਿਆ ਹੈ।

੧. **ਹਰਿਜਨ ਰਾਖੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਆਪਿ ॥** [ਭੈਰਉ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੩੭]

੨. **ਹਰਿਜਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਰਾਖੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਰਨਿ ਪਇਆ ॥** [ਕਲਿਆਨੁ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੩੧੯]

ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਅਵਗੁਣ ਸਭਿ ਮੇਟੇ; ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਬਖਸੰਦ ॥ਰਹਾਉ॥

(ਦਇ+ਆਲ) ਦਇ=ਦਇਆ ਦੇ ਆਲ=ਘਰ ਪੁਰਖ=ਵਿਆਪਕ ਬਖਸੰਦ=ਬਖਸ਼ਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਉਗਣ ਮੇਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਕੰਠ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕੰਠਿ ਲਗਾਇ ਅਪੁਨੇ ਜਨ ਰਾਖੇ ਅਪੁਨੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰਾ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੦੯]

੨. **ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਅਪੁਨੋ ਦਾਸੁ ਰਾਖਿਓ ਤਾਤੀ ਵਾਉ ਨ ਲਾਇਓ ॥੧॥** [ਮਲਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੭੦]

ਜੋ ਮਾਗਹਿ ਠਾਕੁਰ ਅਪਨੇ ਤੇ; ਸੋਈ ਸੋਈ ਦੇਵੈ ॥

ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੰਤ ਭਗਤ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਤੋਂ ਜੋ ਜੋ ਵੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਓਹੀ-ਓਹੀ ਪਦਾਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸੋਈ ਸੋਈ ਦੋ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ ਇਕ ਸੋਈ ਲੋਕ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਤੇ ਲੱਗੇਗਾ ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਜੋ ਲੋਕ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦੇਵੈ=ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਮੁਕਤੀ ਆਦਿ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਦੇਰੀ ਤੋਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਮਾਗਹਿ ਸੋਈ ਸੋਈ ਪਾਵਹਿ ਸੇਵਿ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਣ ਰਸਾਇਣ ॥** [ਟੋਡੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੧੪]

੨. **ਜੋ ਮੰਗਹਿ ਸੋ ਲੇਵਹਿ ॥ ਪ੍ਰਭ ਅਪਣਿਆ ਸੰਤਾ ਦੇਵਹਿ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੬]

੩. **ਜੋ ਮਾਗਉ ਸੋਈ ਸੋਈ ਪਾਵਉ ਅਪਨੇ ਖਸਮ ਭਰੋਸਾ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੯]

੪. **ਜੋ ਮੰਗੀਐ ਸੋਈ ਪਾਈਐ ਨਿਧਾਰਾ ਆਧਾਰੁ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੭]

ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੱਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਆਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਤੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਦਸ ਅਸਟ ਸਿਧਾਨ ਠਾਕੁਰ ਕਰ ਤਲ ਧਰਿਆ ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਲਿ ਬਲਿ ਸਦ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਰਿਆ ॥

[ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੯੫]

੨. ਸਭਿ ਨਿਧਾਨ ਘਰਿ ਜਿਸ ਦੈ ਹਰਿ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਵੈ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੨]

ਆਪਣਿਆਂ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਸੁਆਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਫੁਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਮਹਾਤਮਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਮੰਗਦੇ ਨਹੀਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੋਂ ਇਹ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਸਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੈ ॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੇ ਸਾਸ ਨਿਹਾਰੈ ॥

[ਭੈਰਉ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੯]

ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਮੁਖ ਤੇ ਜੋ ਬੋਲੈ; ਈਹਾ ਊਹਾ ਸਚੁ ਹੋਵੈ ॥੨॥੧੪॥੪੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਾਸੁ=ਸੇਵਕ ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਜੋ ਵੀ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬਚਨ ਈਹਾ=ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਤੇ ਊਹਾ=ਉਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਚੁ=ਸੱਚਾ, ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੨॥੧੪॥੪੫॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਗਤ ਮੁਖੈ ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਸੇ ਵਚਨ ਹੋਵੰਦੇ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੦੬]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੮੨]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਅਉਖੀ ਘੜੀ ਨ ਦੇਖਣ ਦੇਈ ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਸਮਾਲੇ ॥ ਹਾਥ ਦੇਇ ਰਾਖੈ ਅਪਨੇ ਕਉ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੇ ॥੧॥ ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਲਾਗਿ ਰਹਿਓ ਮੇਰਾ ਚੀਤੁ ॥ ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਸਹਾਈ ਧੰਨੁ ਹਮਾਰਾ ਮੀਤੁ ॥ਰਹਾਉ॥ ਮਨਿ ਬਿਲਾਸ ਭਏ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਅਚਰਜ ਦੇਖਿ ਬਡਾਈ ॥ ਹਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਆਨਦ ਕਰਿ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭਿ ਪੂਰਨ ਪੈਜ ਰਖਾਈ ॥੨॥੧੫॥੪੬॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਭਾਵ ਪਹਿਲੀਆਂ ਹੀ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਉਖੀ ਘੜੀ, ਨ ਦੇਖਣ ਦੇਈ; ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਸਮਾਲੇ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ=ਧਰਮ ਸਮਾਲੇ=ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੋਇਆ ਅਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਾ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦਾਇਕ ਘੜੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣ ਦਿੰਦਾ। ਘੜੀ ਤੋ ਭਾਵ ਸਮਾਂ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਘੜੀ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ੨੪ ਮਿੰਟ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ ਉਸ ਘੜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਜੀਵ ਨੂੰ ਆ ਘੇਰੇ, ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਹੈ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਆਪਣੇ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਕਰਮ ਨੂੰ [ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ] ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖੵ ਅਵਲੋਕਨੁ ਕੀਨੋ ਦਾਸ ਕਾ ਦੂਖੁ ਬਿਦਾਰਿਓ ॥੧॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੮੧]

ਜਿਸ ਉਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਐਸੀ ਰਹਿਮਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਭਾਵ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਦਵੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰਮੁ ਤਿਨ ਕਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥੩੮॥
[ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੮]

ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੋਇਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਉਦਰ ਭਾਵ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਿ ਮਾਤਾ ਉਦਰਿ ਰਾਖੈ ਲਗਨਿ ਦੇਤ ਨ ਸੇਕ ॥
ਸੋਈ ਸੁਆਮੀ ਈਹਾ ਰਾਖੈ ਬੂਝੁ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੭]

ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਨਿਸਚਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਰੈ ਰਾਖੈ ਏਕੋ ਆਪਿ ॥ ਮਾਨੁਖ ਕੈ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਹਾਥਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੧]

੨. ਮਾਰੈ ਰਾਖੈ ਏਕੋ ਸੋਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੯੨]

ਐਸਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸੰਤ ਭਗਤ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਭੈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤੱਕਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਮਾਰਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸੇ ਦਾ ਓਟ ਆਸਰਾ ਤੱਕਦਾ ਹੈ। ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਹੀ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਖ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸੁਆਰਥੀ ਇਨਸਾਨ ਦੁੱਖ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਣ ਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੈਣ-ਭਰਾ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ, ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਦੋਸਤ ਮਿਤਰ, ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰ ਔਖੇ ਵੇਲੇ ਸਭ ਸਾਥ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੧. ਜਨਨਿ ਪਿਤਾ ਲੋਕ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ ਕੀ ਧਰਿਆ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦]

੨. ਜਿਹ ਲੋਗਨ ਕੇ ਹਿਤ ਪਾਪ ਕਰੇ, ਮਨ ਤੇ ਨਹਿ ਤੈ ਕੁਛ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ ॥
ਜਬ ਲੌ ਤਵ ਤੇ ਸੁਖ ਹੇਰਤ ਹੈਂ, ਤਬ ਹੀ ਮੁਖ ਮਾਹਿ ਪੁਕਾਰਤ ਥਾਰੇ ॥
ਤਰੁ ਮੈ ਫਲ ਹੇਰ ਬਿਹੰਗਮ ਕੇ ਗਨ, ਆਵਤ ਹੈਂ ਸਦ ਚੌਂਚ ਪਸਾਰੇ ॥
ਨਰ ਆਪਦ ਔ ਤਰੁ ਦਾਹਿ ਲਗੇ, ਨਰੁ ਔਰ ਬਿਹੰਗਮ ਦੂਰ ਪਧਾਰੇ ॥੪੧॥
[ਭਾਵਰਸਾਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯਾ ੪੧]

ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਦੁੱਖ ਮੁਸੀਬਤ ਵੇਲੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਤਿਜੁਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬੋਲ-ਬੋਲ ਕੇ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਸਮੇਂ ਕਿਹੜੇ ਭਗਤ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਹਾਥ ਦੇਇ ਰਾਖੈ ਅਪਨੇ ਕਉ; ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੇ ॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਗਤਾਂ ਦੇ (ਪ੍ਰਤਿ+ਪਾਲੇ) ਪ੍ਰਤਿ=ਤਾਈਂ ਪਾਲੇ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਾਥੁ ਦੇਇ ਰਾਖੇ ਪਰਮੇਸੁਰਿ ਸਗਲਾ ਦੁਰਤੁ ਮਿਟਾਇਆ ॥ [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੩੨]

੨. ਹਾਥ ਦੇਇ ਰਾਖੇ ਕਰਿ ਅਪੁਨੇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਰੰਗੁ ਮਾਣਿ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੯]

੩. ਹਾਥ ਦੇਇ ਰਾਖੇ ਜਨ ਅਪਨੇ ਹਰਿ ਹੋਏ ਮਾਈ ਬਾਪ ॥੧॥ [ਟੋਡੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੧੪]

੪. ਹਾਥ ਦੇਇ ਰਾਖੇ ਕਰਿ ਅਪਨੇ ਬਡ ਸਮਰਥੁ ਨਿਮਾਣਿਆ ਕੋ ਮਾਨੁ ॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੨੫]

ਸਤਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਧ੍ਰੂ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਕੇ ਰੱਖਿਆ। ਧ੍ਰੂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਚਪੇੜਾਂ ਪਈਆਂ ਤੇ ਨਿਰਾਦਰ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ੩੬੦੦੦ ਵਰ੍ਹਾ ਰਾਜ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਅਟੱਲ ਪਦਵੀ ਦੇ ਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ। ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਰਖਿਆ ਤੱਤੇ ਥੰਮ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਰਨਾਖਸ਼ੁ ਨੂੰ ਨੌਂਹਾਂ ਨਾਲ ਪਾੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮਿਹਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ। ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿੱਚ ਸੁਗਰੀਵ ਭਗਤ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਛੁਪਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ ਤੇ ਬਾਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਰਾਜ ਸੁਗਰੀਵ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਭੀਸ਼ਣ ਭਗਤ ਜਿਸ ਦਾ ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਰਾਵਣ ਨੇ ਨਿਰਾਦਰ ਕੀਤਾ, ਲੱਤਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ

ਜੀ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਮੁਕਟ ਭਭੀਖਣ ਦੇ ਸੀਸ ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਦੁਆਪਰ ਵਿੱਚ ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਕੰਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੂੰ ਰਾਜ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੂਤ ਦੁਸਮਨ ਸਭਿ ਤੁਝ ਤੇ ਨਿਵਰਹਿ ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਤੁਮਾਰਾ॥
ਜੋ ਜੋ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਦੁਖਾਏ ਓਹੁ ਤਤਕਾਲ ਤੁਮ ਮਾਰਾ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੮੧]

ਦੁਆਪਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਦੀ ਭਰੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੰਤ ਸਾੜੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਪੱਤ ਢਕੀ ਤੇ ਬਸਤਰ ਹੀਣ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ ਕਬੀਰ, ਸਧਨਾ, ਨਾਮਦੇਵ, ਆਦਿ ਹੋਰ ਬੇਅੰਤ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਿਪਤਾ ਸਮੇਂ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦੁ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਧੇ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਇਤਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਿਆ ਕਿ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਤਾਰੇ ਗਿਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਰੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਹੀਂ ਗਿਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਾਰੇ ਗਿਨੇ ਜਾਤ ਹੈਂ॥ ਪਰ ਤਾਰੇ ਨ ਗਨਾਤ ਹੈਂ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰਿਯਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਫਿਰ ਭਰਥਰੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਅਸਲੀ ਜੋਗ ਦੱਸਿਆ ਭਰਥਰੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਰਦੇ-ਤੁਰਦੇ ਇੱਕ ਬੀਆਬਾਨ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਨਾਲ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੌਤਕ ਨਮਿਤ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਮਨ ਭਰਮਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਹੁਣ ਘਰੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਹੁਣ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਾਣਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਮਝਾਇਆ ਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਭੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਪਰ ਮਰਦਾਨਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਅੰਤ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਪਿਆ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਚਲਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਇਕ ਰਾਖਸ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਤੁਰਿਆ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਡਰ ਨਾਲ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸੋਚਣ ਲਗਾ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਤਾਂ ਹੀ ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਮੈ ਅਪਰਾਧ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਰਣ ਪਏ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾਜ ਰਖੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾਨਯੋ-ਜੀਵਨ ਅਬ ਨਹਿੰ ਮੇਰੋ। ਬਚਨ ਨ ਮਾਨਯੋ ਮਨਿ ਗੁਰੁ ਕੇਰੋ॥੪੬॥
ਯੱਦਯਪਿ ਕੀਨੋ ਹੈ ਅਪਰਾਧਾ॥ ਅਹੈ ਜਥਾਰਥ ਮੋ ਕੋ ਬਾਧਾ॥
ਤਦਪਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਬਿਰਦ ਤਿਨ ਕੇਰਾ॥ ਭੈ ਕਾਟਹਿੰਗੇ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ॥੪੭॥
ਅਸ ਵਿਚਾਰੌਂ ਕਰਿ ਧਰਿ ਉਰ ਧਯਾਨਾ॥ ਇਸ ਰਾਖ਼ਸ਼ ਤੇ ਕਰਹੁ ਮੁਚਾਨਾ॥
ਬਹੁਤ ਨ ਹੋਰੌਂ ਬਚਨ ਤੁਮਾਰਾ॥ ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਪ੍ਰਭੁ ਅਭੈ ਦਤਾਰਾ॥੪੮॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ ਅਧਿ: ੫੦]

ਜਦੋਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋ ਉਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਜਿਥੋਂ ਮਰਦਾਨਾ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਕਦਮ ਵੀ ਉਥੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੁਰੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹਨ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੀਆਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲਾ! ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਰਾਖਸ਼ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਮਰਦਾਨਾ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਉਸਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ "ਨਹੀਂ ਭਾਈ ਬਾਲਾ! ਮਰਦਾਨਾ ਫਿਰ ਵੀ

ਸਾਡਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੀ ਲਾਜ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਹੁਣ ਮਰਦਾਨਾ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਹੈ।" ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਖਸ਼ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਹੈ" ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਇਥੋਂ ਗਿਆਰਾਂ ਕੋਹ ਹੈ। ਪਰ ਆਪਾਂ ਜੇ ਤੁਰ ਕੇ ਗਏ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਪਕੌੜਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰਾਖਸ਼ ਖਾ ਜਾਵੇਗਾ।" ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਭਾਵ ਝਮਕਣ ਵਿੱਚ ਰਾਖਸ਼ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ "ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ! ਹੁਣ ਘਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।" ਤਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਲਿਆ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਰਾਖਸ਼ ਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਰਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੇ। ਜਦੋਂ ਕੌਡਾ ਰਾਖਸ਼ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਤੇਲ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਫੇਰ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੀਤਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੜਾਹੇ ਵੱਲ ਪਈ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਗ ਤੇਲ ਨਾਲ ਛੂਹਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਤੇ ਤਪਦਾ ਕੜਾਹਾ ਠੰਢਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਰਾਖਸ਼ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਰਤੱਖ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਚਰਨੀ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਚਰਨੀ ਪੈ ਤਾਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਰਾਖਸ਼ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਚਰਨੀ ਪਿਆ ਤੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ।

ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਲਾਗਿ ਰਹਿਓ ਮੇਰਾ ਚੀਤੁ ॥

ਐਸੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਵਾ-ਮੇਰੇ ਚਿੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਚਿ ਨਾਮਿ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ॥ ਲੋਗਨ ਸਿਉ ਮੇਰਾ ਠਾਠਾ ਬਾਗਾ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫ ਅੰਗ ੩੮੪]

੨. **ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ਹੈ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੦]

੩. **ਸਾਵਲ ਸੁੰਦਰ ਰਾਮਈਆ ॥ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ਤੋਹਿ ॥** [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੫]

ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਸਹਾਈ; ਧੰਨੁ ਹਮਾਰਾ ਮੀਤੁ ॥ਰਹਾਉ॥

ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਸਦਾ ਹੀ ਸਹਾਈ=ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ—ਆਦਿ=ਸ਼ੁਰੂ ਭਾਵ ਜਨਮ ਵੇਲੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਾਡਾ ਮੀਤੁ=ਮਿੱਤਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥

ਮਨਿ ਬਿਲਾਸ ਭਏ ਸਾਹਿਬ ਕੇ; ਅਚਰਜ ਦੇਖਿ ਬਡਾਈ ॥

ਉਹ ਸਾਹਿਬ=ਸੁਆਮੀ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਚਰਜ=ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੌਤਕ ਅਤੇ ਵਡਿਆਈ ਦੇਖਕੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਿਲਾਸ=ਅਨੰਦਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਹਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਆਨਦ ਕਰਿ ਨਾਨਕ; ਪ੍ਰਭਿ ਪੂਰਨ ਪੈਜ ਰਖਾਈ ॥੨॥੧੫॥੪੬॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਪਰੀਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਪੈਜ=ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖੀ ਹੈ ਉਸ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ॥੨॥੧੫॥੪੬॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੮੩]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧੨ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਬੰਦਨਾ ਹਰਿ ਬੰਦਨਾ ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ ਗੋਪਾਲ ਰਾਇ ॥ਰਹਾਉ॥ ਵਡੈ ਭਾਗਿ ਭੇਟੇ ਗੁਰਦੇਵਾ ॥ ਕੋਟਿ ਪਰਾਧ ਮਿਟੇ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ॥੧॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਜਾ ਕਾ ਮਨੁ ਰਾਪੈ ॥ ਸੋਗ ਅਗਨਿ ਤਿਸੁ ਜਨ ਨ ਬਿਆਪੈ ॥੨॥ ਸਾਗਰੁ ਤਰਿਆ ਸਾਧੂ ਸੰਗੇ ॥ ਨਿਰਭਉ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਹਰਿ ਰੰਗੇ ॥੩॥ ਪਰ ਧਨ ਦੋਖ ਕਿਛੁ ਪਾਪ ਨ ਫੇੜੇ ॥ ਜਮ ਜੰਦਾਰੁ ਨ ਆਵੈ ਨੇੜੇ ॥੪॥ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ਬੁਝਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਉਧਰੇ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਈ ॥੫॥੧॥੫੫॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧੨ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਰਾਗ ਦੇ ਬਾਰਵੇਂ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਦੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜੈਸੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੱਤ ਹੈ ਉਸ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੜੀਆਂ ਮਸਾਣੀਆਂ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਪਖੰਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੰਭੀ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਾਂ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਿਸਨੂੰ ਕੀਤੀ ਸਫਲੀ ਹੈ, ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੌਣ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਲਈ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੇ। ਕੋਈ ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨੀ ਪਖੰਡੀਆਂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਗੁਣ ਕਿਸ ਦੇ ਗਾਏ ਹੋਏ ਸਫਲੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਤੁਕ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ :—

ਬੰਦਨਾ ਹਰਿ ਬੰਦਨਾ; ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ ਗੋਪਾਲ ਰਾਇ ॥ਰਹਾਉ॥

ਜੇ ਬੰਦਨਾ=ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੰਦਨਾ=ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਵਾ-ਜੇ ਹਰਿ ਬੰਦਨਾ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ (ਬੰਦ+ਨਾ) ਬੰਦ=ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ। ਵਾ-ਜੇ ਤੂੰ ਹਰੀ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਹਰਿ=ਹਰੇਕ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਵਾ-ਜੇ ਤੂੰ ਹਰੇਕ ਤੋਂ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰੀ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰ। ਵਾ- *ਵੀਪਸਾ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਹੇ ਭਾਈ! ਹਰੀ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰ। ਵਾ-ਬੰਦਨਾ=ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰੋ। ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ-ਗੁਣ ਇੱਕ ਖੂਬੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇਕ ਗੁਣ ਦਾ, ਕੋਈ ੧੦, ੨੦ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ; ਪਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਨੰਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਗਾਵਹੁ=ਉਚਾਰਨ ਕਰੋ ਗੋਪਾਲ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਾਜਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰੋ। ਸਿੱਖ ਦੇ ਦੋਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ

* ਵੀਪਸਾ ਅਲੰਕਾਰ=ਇਕ ਸ਼ਬਦਲੰਕਾਰ ਇਸਦਾ ਲੱਛਣ ਹੈ ਕਿ ਕ੍ਰੋਧ, ਸ਼ੋਕ ਅਨੰਤ ਆਦਿ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਦ ਨੂੰ ਅਨੇਕਵਾਰ ਉਸੇ ਅਰਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਵਰਤਣਾ। ਇਹ ਅਲੰਕਾਰ ਪੁਨਰੁਕਤਿ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਦਾ ਇੱਕ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਾਉਣ ਯੋਗ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਣ ਗਵਾਉਣ ਯੋਗ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗੁਣ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਔਗੁਣ ਨੰਗਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨਮਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਧੱਕੇ ਤੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸਨੂੰ ਲੋਕੀ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦੇ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਅਤੇ ਅਉਗਣ ਹਨ। ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਗੁਣ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਔਗਣ ਹੀ ਹੋਣ। ਭੈੜੇ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਪੁਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਔਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਲ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਤੇ ਕੋਮਲ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਕੰਡੇ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੈ ਗੁਣ ਔਗੁਣ ਸਭ ਵਿਖੇ ਇਨ ਬਿਨ ਜੰਤੁ ਨ ਕੋਇ ॥
ਮ੍ਰਿਦੁ ਸੁਗੰਧ ਸੁੰਦਰ ਕਮਲ ਪਰ ਕੰਟਕ ਭੀ ਹੋਇ ॥੨੫॥ [ਸਾਰਕੁਤਾਵਲੀ ਅਧਿਆਇ ੧੧]

ਪਰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਔਗੁਣ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਗੁਣ ਅਨੰਤ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਅਧੂਰੇ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਫਲ ਭੀ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਧੂਰੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਅਧੂਰਾ ਲਾਹਾ ਤੇ ਪੂਰੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਲਾਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਪੂਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਲੋਕੁ ॥ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਆਰਾਧਿਆ ਪੂਰਾ ਜਾ ਕਾ ਨਾਉ ॥**
ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ਪੂਰੇ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮঃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

੨. **ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ਜਿਨਿ ਪੂਰੀ ਕਲ ਰਾਖੀ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮঃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੨]

੩. **ਕਰਉ ਬੰਦਨਾ ਅਨਿਕ ਵਾਰ ਸਰਨਿ ਪਰਉ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥** [ਗਉੜੀ ਮঃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

੪. **ਡੰਡਉਤਿ ਬੰਦਨ ਅਨਿਕ ਬਾਰ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ॥**
[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮঃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੬]

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਕਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ।

ਵਡੈ ਭਾਗਿ; ਭੇਟੇ ਗੁਰਦੇਵਾ ॥

ਗੁਰਦੇਵਾ=ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਡੈ=ਉੱਚੇ ਭਾਗ ਹੋਣ। ਵਾ-ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਹੰਕਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸੇ ਤੁਕ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਪੂਰਨ ਗੁਰਦੇਵ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾਪਣ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਭਾਗਿ=ਭੱਜ ਗਿਆ ਭਾਵ ਦੌੜ ਗਿਆ-ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਵਡਭਾਗੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ॥ ਜਿਨਿ ਜਮ ਕਾ ਪੰਥੁ ਮਿਟਾਇਆ ॥**
[ਸੋਰਠਿ ਮঃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੩]

੨. **ਵਡੈ ਭਾਗਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਪਾਈਐ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥** [ਆਸਾ ਮঃ ੧, ਅੰਗ ੪੨੧]

੩. **ਵਡਭਾਗੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ਬੁਝਿਆ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿਚਾਰੁ ॥** [ਸਲੋਕ ਮঃ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੬]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਜੀਵ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਅਪਰਾਧ ਕਿਵੇਂ ਮਿਟ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਗੁਰ ਉੱਤਰ :

ਕੋਟਿ ਪਰਾਧ; ਮਿਟੇ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ॥੧॥

ਕੋਟਿ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਰਾਧ=ਪਾਪ-ਗੁਨਾਹ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਨਾਮ ਜਪਣ ਰੂਪ **ਵਾ:** ਪ੍ਰਤੱਖ ਧੰਨੇ ਵਾਂਗ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪਾਪ ਹਰੀ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕੋਟਿ ਪਰਾਧ ਮਿਟੇ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਦਰਸਨਿ ਦੂਖੁ ਉਤਾਰਿਓ॥** [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੨੯]

੨. **ਕੋਟਿ ਪਰਾਧ ਮਿਟਹਿ ਜਨ ਸੇਵਾ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਰਸਿ ਗਾਈਐ॥**

[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੦]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਸੋਗ ਦੀ ਅਗਨੀ ਜੋ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਸਾੜ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਕੌਣ ਬਚਦਾ ਹੈ ?
ਗੁਰ ਉੱਤਰ :

ਚਰਨ ਕਮਲ; ਜਾ ਕਾ ਮਨੁ ਰਾਪੈ ॥
ਸੋਗ ਅਗਨਿ; ਤਿਸੁ ਜਨ ਨ ਬਿਆਪੈ ॥੨॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕਮਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁੰਦਰ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਰਾਪੈ=ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਜਨ=ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਸੋਗ ਦੀ ਅਗਨੀ ਨਹੀਂ ਬਿਆਪਦੀ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਣ ਕਮਲ ਮਨ ਧਿਆਇ॥ ਦੂਖੁ ਦਰਦੁ ਇਸੁ ਤਨ ਤੇ ਜਾਇ॥**

[ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੪੧]

੨. **ਚਰਣ ਕਮਲ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਲਮਲ ਪਾਪ ਟਰੇ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੫੯]

੩. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਹਿਰਦੈ ਵਸਹਿ ਸੰਕਟ ਸਭਿ ਖੋਵੈ॥** [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੨]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਦੁਖ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਵੇਂ ਤਰਿਆ ਜਾਵੇ ?
ਗੁਰ ਉੱਤਰ :

ਸਾਗਰੁ ਤਰਿਆ; ਸਾਧੂ ਸੰਗੇ ॥ ਨਿਰਭਉ ਨਾਮੁ; ਜਪਹੁ ਹਰਿ ਰੰਗੇ ॥੩॥

ਜਿਸਨੇ ਸਾਧੂ ਸੰਗੇ=ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਨਿਰਭਉ=ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਰੰਗੇ=ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਿਆ ਹੈ॥੩॥
ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਕੀ ਉਪਾਅ ਹੈ ?
ਗੁਰ ਉੱਤਰ :

ਪਰ ਧਨ ਦੋਖ ਕਿਛੁ; ਪਾਪ ਨ ਫੇੜੇ ॥ ਜਮ ਜੰਦਾਰੁ; ਨ ਆਵੈ ਨੇੜੇ ॥੪॥

ਜਿਸਨੇ ਪਰਾਏ ਧਨ ਚੁਰਾਉਣ ਅਤੇ ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਰੂਪ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਪ ਫੇੜੇ=ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਜੰਦਾਰੁ=ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਰੁ=ਦੁਸ਼ਮਣ ਜਮ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ **ਵਾ:** ਜਮ ਜੰਦਾਰੁ=ਡੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ।
ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਝਦੀ ਹੈ ?
ਗੁਰ ਉੱਤਰ :

ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਨਿ; ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ਬੁਝਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਉਧਰੇ; ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਈ ॥੫॥੧॥੫੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪਏ ਹਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਉਧਰੇ=ਬਚ ਗਏ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹੀ ਢੰਗ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਗਨੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ॥੫॥੧॥੫੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਰੂਮ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿਥੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੁਲਤਾਨ ਹਮੀਦ ਕਾਰੂ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੁਰਸ਼ਦ ਪੀਰ ਦਸਤਗੀਰ ਦੇ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਪੀਰ ਜਲਾਲ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ [ਜੁਲ ਜਲਾਲ] ਮਿਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਨੰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਖਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ "ਕਦਮ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਰੱਦ ਬਲਾਈ" ॥ ਇਥੋਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੁਲਤਾਨ ਹਮੀਦ ਕਾਰੂ ਬੜਾ ਜ਼ਾਲਮ ਅਨਯਾਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਬਤਾਲੀ ਗੰਜ ਜਮਾਂ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਕੌਡੀਆਂ ਤੇ ਬਦਾਮਾਂ ਦਾ ਚੱਲਣ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਜਵਾਨ ਆਪਣੀ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਇਸਨੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਖੜੀ ਕਰਕੇ ਇਕ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਵੇਚਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਲਿੱਤੀ ਤਾਂ ਇਕ ਸੌਦਾਗਰ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਮਾਂ ਤੋਂ ਰੁਪਇਆ ਮੰਗਣ ਲੱਗਾ, ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਹੋਸ਼ ਆਉਣ ਤੇ ਮਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਇਕ ਰੁਪਇਆ ਪਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਬਿਆ ਸੀ ਉਹ ਕੱਢ ਲੈ। ਉਸਨੇ ਉਹ ਰੁਪਇਆ ਕੱਢ ਕੇ ਉਹ ਕਨੀਜਕ ਖਰੀਦ ਲਈ। ਉਸ ਕਰਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਭ ਕਬਰਾਂ ਪੁਟਾ ਛੱਡੀਆਂ। ਸਾਡਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਾਮ ਬਰਕਤ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਰਤਾਰ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ। ਅਸੀ ਭੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਣ ਤਾਂ ਮੇਲਾ ਲੱਗਾ ਰਹੇ। ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹਿਮਾ ਹੋਈ। ਪੀਰ ਜੁਲ ਜਲਾਲਦੀਨ ਭੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰੇ, ਪੀਰ ਅਬਦੁਲ ਕਾਦਰੀ ਤੇ ਪੀਰ ਬਹਾਵਲ ਆਦਿਕ ਭੀ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ ਆਨੰਦ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਅੰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣ ਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸੁਲਤਾਨ ਹਮੀਦ ਕਾਰੂ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਦੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋੜ-ਕੰਕਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਕਾਰੂ ਦੇਖ ਕੇ ਹੱਸਿਆ ਤੇ ਸਲਾਮ ਕਰਕੇ ਪੁਛਿਆ, ਇਹ ਕੰਕਰੀਆਂ ਕਾਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਾਨੂੰ ਰੋੜਾਂ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਸੌਣ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ। ਇਹ ਰੋੜ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਭੇਜਾਂਗੇ। ਕਾਰੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਭੇਜੋਗੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜਿਥੇ ਤੇਰੀ ਦੌਲਤ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੱਡੇ ਊਠ ਲੱਦੇ ਜਾਣਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਉਥੇ ਸਾਡੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਰੋੜ ਵੀ ਚੱਲੇ ਜਾਣਗੇ ਕਈ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੂਈ ਅਮਾਨਤ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਲਵਾਂਗੇ। ਕਾਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਮਨ ਨੂੰ ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਸੀਹਤ ਨਾਮਾ ਉਚਾਰਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਮਿਟ ਗਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਧਨ ਜਿਸ ਪਰਜਾ ਤੋਂ ਖੋਹਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਵੈਰਾਗ ਆਇਆ ਕਿ ਰਾਜ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਤੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਬੁਝੀ ਤੇ ਅੰਤ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਗਨੀ ਬੁਝ ਗਈ ਤੇ ਮਨ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਤਾਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਬੁਝ ਗਈ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੮੫]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨ ਅਸਟਪਦੀਆ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਗੁਰੁ ਸਾਗਰੁ ਰਤਨੀ ਭਰਪੂਰੇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸੰਤ ਚੁਗਹਿ ਨਹੀ ਦੂਰੇ ॥ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚੋਗ ਚੁਗਹਿ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ॥ ਸਰਵਰ ਮਹਿ ਹੰਸੁ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਪਾਵੈ ॥੧॥ ਕਿਆ ਬਗੁ ਬਪੁੜਾ ਛਪੜੀ ਨਾਇ ॥ ਕੀਚੜਿ ਡੂਬੈ ਮੈਲੁ ਨ ਜਾਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਰਖਿ ਰਖਿ ਚਰਨ ਧਰੇ ਵੀਚਾਰੀ ॥ ਦੁਬਿਧਾ ਛੋਡਿ ਭਏ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ॥ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥੁ ਹਰਿ ਰਸ ਚਾਖੇ ॥ ਆਵਣ ਜਾਣ ਰਹੇ ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ॥੨॥ ਸਰਵਰ ਹੰਸਾ ਛੋਡਿ ਨ ਜਾਇ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇ ॥ ਸਰਵਰ ਮਹਿ ਹੰਸੁ ਹੰਸ ਮਹਿ ਸਾਗਰੁ ॥ ਅਕਥ ਕਥਾ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਆਦਰੁ ॥੩॥ ਸੁੰਨ ਮੰਡਲ ਇਕੁ ਜੋਗੀ ਬੈਸੇ ॥ ਨਾਰਿ ਨ ਪੁਰਖੁ ਕਹਹੁ ਕੋਊ ਕੈਸੇ ॥ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਜੋਤਿ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਨਾਥ ਸਚੇ ਸਰਣਾਈ ॥੪॥ ਆਨੰਦ ਮੂਲੁ ਅਨਾਥ ਅਧਾਰੀ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਗਤਿ ਸਹਜਿ ਬੀਚਾਰੀ ॥ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਭੈ ਕਾਟਣਹਾਰੇ ॥ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮਿਲੇ ਪਗੁ ਧਾਰੇ ॥੫॥ ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਕਾਲੁ ਸੰਤਾਏ ॥ ਮਰਣੁ ਲਿਖਾਇ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਆਏ ॥ ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਦੁਬਿਧਾ ਖੋਵੈ ॥ ਆਪੁ ਨ ਚੀਨਸਿ ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਰੋਵੈ ॥੬॥ ਕਹਤਉ ਪੜਤਉ ਸੁਣਤਉ ਏਕ ॥ ਧੀਰਜ ਧਰਮੁ ਧਰਣੀਧਰ ਟੇਕ ॥ ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ ਰਿਦੈ ਸਮਾਏ ॥ ਚਉਥੇ ਪਦ ਕਉ ਜੇ ਮਨੁ ਪਤੀਆਏ ॥੭॥ ਸਾਚੇ ਨਿਰਮਲ ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਭਰਮ ਭਉ ਭਾਗੈ ॥ ਸੂਰਤਿ ਮੂਰਤਿ ਆਦਿ ਅਨੂਪੁ ॥ ਨਾਨਕੁ ਜਾਚੈ ਸਾਚੁ ਸਰੂਪੁ ॥੮॥੧॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੨ ਅਸਟਪਦੀਆ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਰਾਗ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਅੱਠ ਪਦਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਨਾਮ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ :—**੧**=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, **ੴ**=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, **ਸਤਿ**=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, **ਗੁਰ**=ਚੇਤਨ, **ਪ੍ਰਸਾਦਿ**=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਇਸ ਮੰਗਲ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਬਾਣੀ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਬੇਨਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੈਸਾ ਹੈ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਵਿਦਿਆ ਮਾਰਤੰਡ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਇਕ ਨਿਵੇਕਲਾ ਥਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਕਬੂਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੰਨੀ ਹੈ :—

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਆਈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੋਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਓ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਲੈ ਚਲੀਏ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਲਾਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਲਾਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਪਾਂ ਦੋਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਭ ਮਿਲੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ, ਰਮਣੀਕ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਥੇ ਤਾਂ ਜਾਈਏ ਜੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਇਥੇ ਨਾਂ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਊਹਾਂ ਤਉ ਜਾਈਐ ਜਉ ਈਹਾਂ ਨ ਹੋਇ॥ [ਬਸੰਤੁ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੯੫]

ਸਿਧਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੇ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤਪਾ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਕੈਸੀ ਅਣਹੋਣੀ ਗੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਕੋਈ ਐਸੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਜੋ ਧਰਤੀ ਤੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਹੋਵੇ ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਉੱਚੇ ਥਾਂ ਜਿਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜੋ ਇਸ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ :—ਜਿਹੜੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸਿਧਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਹਿਮਾਲਿਆ ਪਰਬਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਝੀਲ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਕੈਲਾਸ਼ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ੧੫੩੦੦ ਫੁੱਟ ਦੀ ਬੁਲੰਦੀ ਤੇ ਹੈ, ੫੦-੬੦ ਮੀਲ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਵੀਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ, ਰਿਸ਼ੀਆਂ, ਮੁਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਪੁਰਾਣਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਵਾਯੂ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਸਿੱਟਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਚਾਰ ਝੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆਂ ਗਿਆ। ਇਹ ਚਾਰ ਝੀਲਾਂ ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਅਰਣੋਦ, ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਤੋਦ, ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਤੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ। ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵੀ ਵੀਚਾਰ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੰਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਮੋਤੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਮੇਲ ਖਾਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਪਰ ਪੁਰਾਤਨ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਧਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਣ ਕੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੁ ਸਾਗਰੁ; ਰਤਨੀ ਭਰਪੂਰੇ ॥

ਗੁਰੂ ਸਹਿਬ ਹੀ ਸਾਗਰੁ=ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ। **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਹੈ। ਸਿਧਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਮੋਤੀ ਹੀਰੇ ਰਤਨ ਆਦਿ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਰਤਨ ਕਿਹੜੇ ਹਨ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਵਾ-ਸੁੱਧਤਾ ਰੂਪੀ ਮੋਤੀ, ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਹੀਰੇ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਰਤਨ, ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਜਵਾਹਰ, ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਮਣੀਆਂ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾ-ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਭਰਪੂਰੇ=ਪਰੀਪੂਰਨ ਹਨ।

ਫੇਰ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਹੰਸ ਮੋਤੀ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਦੁੱਧ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਹੰਸ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਚੋਗਾ ਚੁਗਦੇ ਹਨ?

ਗੁਰ ਉੱਤਰ :—

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸੰਤ ਚੁਗਹਿ; ਨਹੀ ਦੂਰੇ ॥

ਸੰਤਾਂ ਰੂਪ ਹੰਸ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਚੋਗੇ ਨੂੰ ਚੁਗਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਹਿਬ **ਵਾ:** ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਸੰਤ ਰੂਪ ਹੰਸ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਸਗੋਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਰਵਰ ਹੰਸ ਧੁਰੇ ਹੀ ਮੇਲਾ ਖਸਮੈ ਏਵੈ ਭਾਣਾ॥
ਸਰਵਰ ਅੰਦਰਿ ਹੀਰਾ ਮੋਤੀ ਸੋ ਹੰਸਾ ਕਾ ਖਾਣਾ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੫੬]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਅੰਤਰੀਵ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਹੰਸਾਂ ਰੂਪ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ। ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੇਅੰਤ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ

ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਨਿਆਈ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਰੂਪ ਹੰਸ ਐਸੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਮੋਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰੁ ਸਰਵਰੁ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਹੈ ਵਡਭਾਗੀ ਪੁਰਖ ਲਹੰਨ੍ਹਿ॥
ਸੇਵਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਖੋਜਿਆ ਸੇ ਹੰਸੁਲੇ ਨਾਮੁ ਲਹੰਨਿ॥ [ਸੂਹੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੭੫੭]

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਸਾਧਸੰਗੁ ਮਾਣਿਕ ਮੋਤੀ ਰਤਨ ਅਮੋਲਾ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੰਸੀ ਪਰਮ ਹੰਸ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਅਡੋਲਾ॥
ਖੀਰਹੁੰ ਨੀਰ ਨਿਕਾਲਦੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਨਿਰੋਲਾ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸਲਾਹੀਐ ਤੋਲੁ ਨ ਤੋਲਨਹਾਰ ਅਤੋਲਾ॥
ਮਨਮੁਖ ਬਗਲ ਸਮਾਧਿ ਹੈ ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਜੀਆਂ ਖਾਇ ਅਬੋਲਾ॥
ਹੋਇ ਲਖਾਉ ਟਿਕਾਇ ਜਾਹਿ ਛਪੜਿ ਊਹੁ ਪੜੈ ਮੁਹਚੋਲਾ॥
ਸਚੁ ਸਾਉ ਕੂੜੁ ਗਹਿਲਾ ਗੋਲਾ॥੪॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੩੦ ਪਉੜੀ ੪]

ਹਰਿ ਰਸੁ ਚੁਗਹਿ; ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ॥

ਜੋ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਰੂਪੀ ਹੰਸ ਨਾਮ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਚੋਗਾ ਚੁਗਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਵੈ=ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਰਵਰ ਮਹਿ ਹੰਸੁ; ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਪਾਵੈ॥੧॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਰੂਪ ਹੰਸ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਨਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ॥੧॥

ਕਿਆ ਬਗੁ ਬਪੁੜਾ; ਛਪੜੀ ਨਾਇ॥
ਕੀਚੜਿ ਡੂਬੈ; ਮੈਲੁ ਨ ਜਾਇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਬਾਗੁ=ਬਗੁਲਾ ਬਪੁੜਾ=ਵਿਚਾਰਾ ਛਪੜੀ ਵਿੱਚ ਨਹਾ ਕੇ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਛਪੜੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਚਿੱਕੜ ਹੀ ਲਗੇਗਾ। ਚਿੱਕੜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਮੈਲ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਖੰਡੀ ਜੀਵ ਰੂਪ ਬਪੁੜਾ=ਵਿਚਾਰਾ ਬਗਲਾ ਕੁਸੰਗਤ ਰੂਪ ਛੱਪੜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ਜਿਥੇ ਮੋਹ ਦਾ ਚਿੱਕੜ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਐਸੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਬਲਕਿ ਹੋਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਰੂਪ ਮੱਛੀਆਂ ਤਾਈਂ ਹੀ ਤੱਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਖੰਡੀ ਨੂੰ ਬਗਲੇ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਰਖਿ ਰਖਿ ਚਰਨ; ਧਰੇ ਵੀਚਾਰੀ॥ ਦੁਬਿਧਾ ਛੋਡਿ; ਭਏ ਨਿਰੰਕਾਰੀ॥

ਜੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਰੋਕ-ਰੋਕ ਵਿਚਾਰ-ਵਿਚਾਰ ਧਰਦੇ ਹਨ। ਵਾ-ਜੋ ਮਨ ਰੂਪ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਰਖਿ-ਰਖਿ=ਰੋਕ-ਰੋਕ ਕੇ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਵਾ-ਵਿਚਾਰ ਰੂਪ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਟਿਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਦ੍ਵੈਤ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥੁ; ਹਰਿ ਰਸ ਚਾਖੇ ॥ ਆਵਣ ਜਾਣ; ਰਹੇ ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ॥੨॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਪਦਾਰਥ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਚਾਖੈ=ਛਕਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਵਣ ਜਾਣ=ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਤੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ॥੨॥

ਸਰਵਰ ਹੰਸਾ; ਛੋਡਿ ਨ ਜਾਇ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ; ਕਰਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇ ॥

ਜੋ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਰੂਪ ਹੰਸ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ? ਉਹ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਸਹਿਜ ਸਮਾਇ=ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਦ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ।

ਸਰਵਰ ਮਹਿ ਹੰਸੁ; ਹੰਸ ਮਹਿ ਸਾਗਰੁ ॥ ਅਕਥ ਕਥਾ; ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਆਦਰੁ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਰੂਪ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਹੰਸੁ=ਸੰਤ ਜਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੰਸ=ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਗਰ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਆਪਕ ਹਨ। ਵਾ:—ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਤੱਤ ਬੇਤੇ ਹਨ ਤੇ ਤੱਤ ਬੇਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਗਰ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਆਪਕ ਹੈ।

ਐਸੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਆਦਰੁ=ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਕੱਥ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਥਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਹੰਸ ਭਾਵ ਸੰਤ ਜਨ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸੰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਗਰੁ=ਸਾਗਰ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ ਵਸਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਸੁੰਨ ਮੰਡਲ; ਇਕੁ ਜੋਗੀ ਬੈਸੇ ॥ ਨਾਰਿ ਨ ਪੁਰਖੁ; ਕਹਹੁ ਕੋਊ ਕੈਸੇ ॥

ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇਕ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਜੋਗੀ ਇਸਥਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾ : ਜੋ ਸੁੰਨ=ਅਫੁਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁੰਞ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋਗੀ=ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਸਥਤ ਹੈ। ਉਸ ਸਰੂਪ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਸਦੇ ਹਨ। (ਨਾਰਿ ਨ ਪੁਰਖੁ) ਨਾਰਿ=ਮਾਇਆ ਪੁਰਖੁ=ਈਸ਼ਵਰ; ਵਾ ਨਾਰਿ=ਅਵਿਦਿਆ ਤੇ ਜੀਵ ਪੁਣਾ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਕਹਹੁ ਕੋਊ ਕੈਸੇ) ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੀ ਕਹੇ ਕਿ ਉਹ ਕੈਸਾ ਹੈ ਭਾਵ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੈਸਾ ਹੈ।

ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਜੋਤਿ; ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਨਾਥ; ਸਚੇ ਸਰਣਾਈ ॥੪॥

ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਣਾਂ=ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਤ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਸੁਰਿ=ਦੇਵਤੇ, ਨਰ=ਮਨੁੱਖ, ਨਾਥ=ਜੋਗੀ, ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਸਦਾ ਹੀ ਜਿਸ ਸੱਚੇ ਦੀ ਸਰਣਾਈ=ਸਰਣਿ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਈ=ਲਿਵ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ॥੪॥

ਆਨੰਦ ਮੂਲੁ; ਅਨਾਥ ਅਧਾਰੀ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਗਤਿ; ਸਹਜਿ ਬੀਚਾਰੀ ॥

ਜੋ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਦਾ ਮੂਲੁ=ਸੋਮਾ ਹੈ ਅਨਾਥ ਅਧਾਰੀ=ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਅਧਾਰੀ=ਆਸਰਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਅਡੋਲ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਗਤਿ ਵਛਲ; ਭੈ ਕਾਟਣਹਾਰੇ ॥ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ; ਮਿਲੇ ਪਗੁ ਧਾਰੇ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਤੇ ਪਗੁ ਧਾਰੇ=ਸਤਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਟਿਕ ਕੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਵਛਲ=ਪਿਆਰੇ ਭੈ=ਡਰ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ।

ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ; ਕਾਲੁ ਸੰਤਾਏ ॥ ਮਰਣੁ ਲਿਖਾਇ; ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਆਏ ॥

ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਨਿਕ ਜਤਨ=ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨ ਕਰਕੇ ਕਾਲੁ ਸੰਤਾਏ=ਮੌਤ ਸਤਾਉਂਦੀ ਭਾਵ ਦੁਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਮਰਣੁ ਲਿਖਾਇ=ਮੌਤ ਦਾ ਲੇਖ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਲਖਾ ਕੇ ਇਸ ਮੰਡਲ=ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਆਏ=ਆਇਆ ਹੈ।

ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ; ਦੁਬਿਧਾ ਖੋਵੈ ॥ ਆਪੁ ਨ ਚੀਨਸਿ; ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਰੋਵੈ ॥੬॥

ਮਨਮੁਖ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੁਬਿਧਾ=ਦਵੈਤ ਵਿੱਚ ਲਗ ਕੇ ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਵਿਆਰਥ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਆਪੁ=ਆਪਣੇ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਵਾ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਭਰਮ ਕਾਰਨ ਭ੍ਰਮਿ=ਭਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ॥੬॥

ਕਹਤਉ ਪੜਤਉ; ਸੁਣਤਉ ਏਕ ॥ ਧੀਰਜ ਧਰਮੁ; ਧਰਣੀਧਰ ਟੇਕ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸਚੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿ ਕਹਤਉ=ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪੜਤਉ=ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਧਰਣੀਧਰ=ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। **ਵਾ:** ਗੁਰਮੁਖ ਇਕ ਦਾ ਜਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਰੂਪ ਜਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਧਰਣੀਧਰ=ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਟੇਕ=ਓਟ ਲੈ ਕੇ ਧੀਰਜ ਤੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ; ਰਿਦੈ ਸਮਾਏ ॥
ਚਉਥੇ ਪਦ ਕਉ; ਜੇ ਮਨੁ ਪਤੀਆਏ ॥੭॥

ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ=ਇੰਦਰਿਆਂ ਦਾ ਦਮਨ ਕਰਨਾ **ਵਾ:** ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਸੰਜਮ ਰੱਖਣਾ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਿਦੈ ਸਮਾਏ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪਤੀਆਏ=ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਚਉਥੇ ਪਦ=ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੭॥

ਸਾਚੇ ਨਿਰਮਲ; ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ; ਭਰਮ ਭਉ ਭਾਗੈ ॥

ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਨਿਰਮਲ=ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ **ਵਾ:** ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਰਮ=ਭਟਕਣਾ ਤੇ ਭਉ=ਡਰ ਸਹਿਮ ਭਾਗੈ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੂਰਤਿ ਮੂਰਤਿ; ਆਦਿ ਅਨੂਪੁ ॥ ਨਾਨਕੁ ਜਾਚੈ; ਸਾਚੁ ਸਰੂਪੁ ॥੮॥੧॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਸੁਰਤਿ=ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਆਦਿ=ਮੁਢ ਰੂਪ ਅਨੂਪ=ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਐਸੇ ਸੱਤ ਚਿੱਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸੋਂ ਮੈਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜਾਚੈ=ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ॥੮॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੮੭]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਣ ਜਾਉ ਤੀਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ॥ ਤੀਰਥੁ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰੁ ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਹੈ ॥ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਸਾਚਾ ਥਾਨੁ ਤੀਰਥੁ ਦਸ ਪੁਰਬ ਸਦਾ ਦਸਾਹਰਾ ॥ ਹਉ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਕਾ ਸਦਾ ਜਾਚਉ ਦੇਹੁ ਪ੍ਰਭ ਧਰਣੀਧਰਾ ॥ ਸੰਸਾਰੁ ਰੋਗੀ ਨਾਮੁ ਦਾਰੂ ਮੈਲੁ ਲਾਗੈ ਸਚ ਬਿਨਾ ॥ ਗੁਰ ਵਾਕੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਦਾ ਚਾਨਣੁ ਨਿਤ ਸਾਚੁ ਤੀਰਥੁ ਮਜਨਾ ॥੧॥ ਸਾਚਿ ਨ ਲਾਗੈ ਮੈਲੁ ਕਿਆ ਮਲੁ ਧੋਈਐ ॥ ਗੁਣਹਿ ਹਾਰੁ ਪਰੋਇ ਕਿਸ ਕਉ ਰੋਈਐ ॥ ਵੀਚਾਰਿ ਮਾਰੈ ਤਰੈ ਤਾਰੈ ਉਲਟਿ ਜੋਨਿ ਨ ਆਵਏ ॥ ਆਪਿ ਪਾਰਸੁ ਪਰਮ ਧਿਆਨੀ ਸਾਚੁ ਸਾਚੇ ਭਾਵਏ ॥ ਆਨੰਦੁ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਖੁ ਸਾਚਾ ਦੂਖ ਕਿਲਵਿਖ ਪਰਹਰੇ ॥ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰਿ ਦਿਖਾਇਆ ਮੈਲੁ ਨਾਹੀ ਸਚ ਮਨੇ ॥੨॥ ਸੰਗਤਿ ਮੀਤ ਮਿਲਾਪੁ ਪੂਰਾ ਨਾਵਣੋ ॥ ਗਾਵੈ ਗਾਵਣਹਾਰੁ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਵਣੋ ॥ ਸਾਲਾਹਿ ਸਾਚੇ ਮੰਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਦਇਆ ਮਤੇ ॥ ਪਿਰ ਸੰਗਿ ਭਾਵੈ ਸਹਜਿ ਨਾਵੈ ਬੇਣੀ ਤ ਸੰਗਮੁ ਸਤ ਸਤੇ ॥ ਆਰਾਧਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਸਾਚਾ ਨਿਤ ਦੇਇ ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ ॥ ਗਤਿ ਸੰਗਿ ਮੀਤਾ ਸੰਤਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਨਦਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥੩॥ ਕਹਣੁ ਕਹੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ਕੇਵਡੁ ਆਖੀਐ ॥ ਹਉ ਮੂਰਖੁ ਨੀਚੁ ਅਜਾਣੁ ਸਮਝਾ ਸਾਖੀਐ ॥ ਸਚੁ ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਾਖੀ ਤਿਤੁ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਮੇਰਾ ॥ ਕੂਚੁ ਕਰਹਿ ਆਵਹਿ ਬਿਖੁ ਲਾਦੇ ਸਬਦਿ ਸਚੈ ਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ॥ ਆਖਣਿ ਤੋਟਿ ਨ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰੀ ਭਰਿਪੁਰਿ ਰਹਿਆ ਸੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਕਹੈ ਬੇਨੰਤੀ ਮਨੁ ਮਾਂਜੈ ਸਚੁ ਸੋਈ ॥੪॥੧॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤ

ਇਹ ਗੁਰੂਵਾਕ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਛੰਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਭੇਦ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਬਿਤਾ ਕਾਵ ਦੀ ਕੋਈ ਰਚਨਾ। ਹਰੀ ਦੇ ਜਸ ਦੇ ਗੀਤ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਚਾਰ ਤੁਕੇ ਵੀ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੂੰ ਸੁਣਿ ਹਰਣਾ ਕਾਲਿਆ... ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਾਲੇ ਛੰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ। ਛੰਤ ਦਾ ਭਾਵ ਹਰੀ ਜਸ ਦਾ ਗੀਤ ਵਾ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ, ਅਨੰਦਦਾਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ।

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। **ਉਥਾਨਕਾ**—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਥਨੇਸ਼ਰ ਤੀਰਥ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਓ ਆਪਾਂ ਭੀ ਆਪਣੇ ਕੁਲ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਰਬ ਦੇ ਮੌਕੇ ਥਨੇਸਰ ਤੀਰਥ ਤੇ ਚੱਲੀਏ, (ਥਨੇਸਰ) ਥਾਨ=ਅਸਥਾਨ ਏਸਰ=ਈਸ਼ਰ, ਮਹਾਂਦੇਵ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੀਰਥ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਮ ਥਨੇਸਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੂਬਾ ਹਰਿਆਣਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੁਰਛੇਤਰ ਤੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸੱਤ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹਨ। ਕਈ ਸੰਪਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਤੀਰਥ ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਢੁਕਦੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਿਧਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਕੁਲ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ

ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸਿਧ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਤੀਰਥ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਧੇਰੇ ਵਸੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਚ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤੀਰਥ ਨਾਮ ਦਸਦਿਆਂ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ।

ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਣ ਜਾਉ; ਤੀਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਓ ! ਕਿਸ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨਾਵਣ ਜਾਉ=ਨਾਵਣ ਜਾਵਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ ਤੀਰਥ ਤਾਂ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ। ਤੀਰਥ ਤੇ ਤਾਂ ਜਾਈਏ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਈਏ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਪੁਛਿਆ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਤੀਰਥੁ ਨਾਮੁ=ਨਾਮ ਰੂਪ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਜਾ ਇਕ ਹੋਰ ਭੀ ਤੀਰਥ ਹੈ।

ਤੀਰਥੁ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰੁ; ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਹੈ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਜੋ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਦੂਸਰਾ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਕਹੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਫੇਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ, ਸਾਚਾ ਥਾਨੁ ਤੀਰਥੁ; ਦਸ ਪੁਰਬ ਸਦਾ ਦਸਾਹਰਾ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹੋ ਹੀ ਥਾਨੁ=ਥਨੇਸਰ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਥਨੇਸਰ ਤੀਰਥ ਉੱਪਰ ਤਾਂ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਇਸ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਥਾਨੇਸਰ ਤੀਰਥ ਉਪਰ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਦਸਾਹਰਾ=ਇਕੱਠ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣਕ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ ਦਾ ਦਸਾਹਰਾ=ਇਕੱਤਰ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਕਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਅੰਤਰੀਵ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤੋਂ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਦਸਾਹਰਾ=ਅਨੰਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਦਸਾਹਰਾ=ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਹਰਨ ਭਾਵ ਦਮਨ ਕਰਨ ਰੂਪ ਦਸ ਪੁਰਬ ਸਦਾ ਹੀ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਥਨੇਸਰ ਤੀਰਥ ਉੱਪਰ ਜਦੋਂ ਦਸ ਪੁਰਬ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਮੌਕੇ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਸ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਥਨੇਸਰ ਤੀਰਥ ਉੱਪਰ ਜੋ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੇ ਦਮਨ ਕਰਨੇ ਰੂਪ ਦਸ ਪੁਰਬ ਵਿਖੇ ਜੋ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਸਦਾ ਹੀ ਦਸ ਪਾਪ ਹਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੀਰਥ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਤੀਰਥ ਦਾ ਅਰਥ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨਾਮ ਔਰ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪਾਪ ਨਾਸ਼ਕ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਤੀਰਥ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਔਰ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਾਪ ਨਾਸਕ ਹਨ।

ਦਸ ਪੁਰਬ=ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਕਲਪੇ ਗਏ ਦਸ ਪੁਰਬ [੧] ਜੇਠ ਦਾ ਮਹੀਨਾ [੨] ਸ਼ੁਕਲਾ ਪਖ [੩] ਦਸਮੀ ਥਿਤ [੪] ਹਸਤ ਨਿਛੱਤ੍ਰ [੫] ਬੁੱਧਵਾਰ [੬] ਗੁਰ ਕਰਣ [੭] ਅਨੰਦ ਯੋਗ [੮] ਵਿਤੀ ਪਾਤ [੯] ਪੁੰਨਯਾ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾ [੧੦] ਬ੍ਰਿਖ ਦਾ ਸੂਰਜ, ਇਹ ਦਸ ਪੁਰਬ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਪ ਲਾਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ। ਮਨ, ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਦਸ ਪਾਪ ਮੰਨੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਪਾਪ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਨ [੧] ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ [੨] ਬਿਨਾ ਦਿੱਤੀ ਵਸਤੂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨੀ ਭਾਵ ਚੋਰੀ ਕਰਨੀ, [੩] ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਗਮਨ ਕਰਨਾ। ਚਾਰ ਪਾਪ ਬਾਣੀ ਭਾਵ ਜੋ ਬੋਲਣ ਕਰਕੇ ਲਗਦੇ ਹਨ :—[੪] ਰੁਖਾ ਬੋਲਣਾ, [੫] ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ, [੬] ਚੁਗਲੀ ਕਰਨੀ, [੭] ਅਨਰਥ ਭਾਵ ਵਿਆਰਥ ਬੋਲਣਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਾ ਬਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਮਨ ਦੁਆਰਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ

ਪਾਪ [੮] ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ [੯] ਬੁਰਾ ਚਿਤਵਨਾ [੧੦] ਦੂਜੇ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਦੇਖ ਕੇ ਸੜਨਾ। ਇਹ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ ਤੇ ਦਸ ਪਾਪ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਪ੍ਰਾਣ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰਣੇ ਸਾਗਰ ਦੇ ੪੯੦ ਸਫੇ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰੋਤਮ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ।

[੨] ਜੇਠ ਸ਼ੁਕਲਾ ਦਸਮੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਗੰਗਾ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਉਸਨੂੰ ਗੰਗਾ ਦਸਾਹਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਇਸ ਦਿਨ ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਦਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਸ ਦਿਨ ਇਸ ਥਿਤ ਵਿੱਚ ਹਸਤ ਨਛੱਤ੍ਰ ਤੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਭੀ ਭਿਆਨਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਿਨ ਲੋਕੀ ਗੰਗਾ ਦਾ ਪੂਜਨ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਨਿਰਨੇ ਅਨੁਸਾਰ [੧] ਅਸਟਮੀ [੨] ਚਤੁਰਦਸੀ [ਚੌਂਦੇ] [੩] ਅਮਾਵਸ [ਮੱਸਿਆ] [੪] ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ [੫] ਸੰਕ੍ਰਾਂਤਿ [ਸੰਗਰਾਂਦ] [੬] ਉਤਰਾਯਨ [੭] [ਦਕਿਣਾਯਨ] [੮] ਵਜਤਿਪਾਤ [੯] ਚੰਦ੍ਰ ਗ੍ਰਹਿਣ [੧੦] ਸੂਰਯ ਗ੍ਰਹਿਣ।

ਹਉ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਕਾ ਸਦਾ ਜਾਚਉ; ਦੇਹੁ ਪ੍ਰਭ ਧਰਣੀਧਰਾ ॥

ਹੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਧਰਾ=ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਂ ਸਦਾ ਹੀ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੇਹੁ=ਦੇਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾਚਕ ਜਨੁ ਜਾਚੈ ਪ੍ਰਭ ਦਾਨੁ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੇਵਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੮੯]

ਸੰਸਾਰੁ ਰੋਗੀ ਨਾਮੁ ਦਾਰੂ; ਮੈਲੁ ਲਾਗੈ ਸਚ ਬਿਨਾ ॥

ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਬਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਰੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਦਾਰੂ=ਦਵਾਈ ਹੈ। ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਮੈਲ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਵਾਕੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਦਾ ਚਾਨਣੁ; ਨਿਤ ਸਾਚੁ ਤੀਰਥੁ ਮਜਨਾ ॥੧॥

ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਕੁ=ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲੁ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਦਾ ਚਾਨਣੁ=ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਚਾਨਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਕ ਨਿਤ=ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਆਤਮਕ ਰੂਪ ਸੱਚੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਮਜਨਾ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੱਚਾ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ॥੧॥

ਸਾਚਿ ਨ ਲਾਗੈ ਮੈਲੁ; ਕਿਆ ਮਲੁ ਧੋਈਐ ॥

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਜੁੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਤੀਰਥਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਜਾ ਕਰਕੇ ਕਿਆ=ਕੋਈ, ਮਲੁ=ਮੈਲ, ਧੋਈਐ=ਧੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਗੁਣਹਿ ਹਾਰੁ ਪਰੋਇ; ਕਿਸ ਕਉ ਰੋਈਐ ॥

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਫਤਾਂ ਰੂਪੀ ਹਾਰ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪਰੋਇ=ਪਰੋ ਕਰਕੇ ਵਾ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਹਾਰ ਨੂੰ ਪਰੋ ਕਰਕੇ ਕਿਸ ਕਉ ਰੋਈਐ=ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅੱਗੇ ਪੁਕਾਰਾਂ ਕਰਣ ਰੂਪ ਰੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਵੀਚਾਰਿ ਮਾਰੈ ਤਰੈ ਤਾਰੈ; ਉਲਟਿ ਜੋਨਿ ਨ ਆਵਏ ॥

ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮਾਰੈ=ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਆਪ ਭੀ ਤਰੈ=ਤਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਤਾਰੈ=ਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਲਟਿ=ਮੁੜ ਕੇ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਆਪਿ ਪਾਰਸੁ ਪਰਮ ਧਿਆਨੀ; ਸਾਚੁ ਸਾਚੇ ਭਾਵਏ ॥

ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਪਾਰਸ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਮ ਧਿਆਨੀ=ਉੱਚੀ ਸੁਰਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਚੁ=ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਵਏ=ਭਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਨੰਦੁ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਖੁ ਸਾਚਾ; ਦੂਖ ਕਿਲਵਿਖ ਪਰਹਰੇ ॥

ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਕਰਕੇ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਾਚਾ=ਸੱਚਾ ਹਰਖੁ=ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਖ=ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦਾ ਦੁਖ ਤੇ ਕਿਲਵਿਖ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਪਰਹਰੇ=ਦੂਰ ਕਰ ਲਏ ਹਨ।

ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰਿ ਦਿਖਾਇਆ; ਮੈਲੁ ਨਾਹੀ ਸਚ ਮਨੇ ॥੨॥

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਚੁ ਨਾਮੁ=ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਵਿਖਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਚ ਮਨੇ=ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਮੈਲੁ ਨਾਹੀ=ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ॥੨॥

ਸੰਗਤਿ ਮੀਤ ਮਿਲਾਪੁ; ਪੂਰਾ ਨਾਵਣੋ ॥

ਸੰਗਤਿ=ਸਤਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਸਚੇ ਮੀਤ=ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਇਹੋ ਹੀ ਪੂਰਾ ਪੂਰਨ ਨਾਵਣੋ= ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ।

ਗਾਵੈ ਗਾਵਣਹਾਰੁ; ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਵਣੋ ॥

ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਕੇ ਗਾਵਣਹਾਰੁ=ਗਾਵਣਜੋਗ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਵੈ=ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਣ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸੁਹਾਵਣੋ=ਸੋਭਨੀਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸਭ ਲੋਕ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰਫ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਿਹੜਾ ਕਰੇ ?

ਗੁਰ ਉੱਤਰ :—

ਸਾਲਾਹਿ ਸਾਚੇ ਮੰਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ; ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਦਇਆ ਮਤੇ ॥

ਦਇਆ ਮਤੇ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਿ=ਮੰਨ ਕਰਕੇ, ਮਤੇ=ਮੱਤ ਭਾਵ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਦਇਆ ਧਾਰ ਕੇ ਸਾਲਾਹਿ ਸਾਚੇ=ਸਚੇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਇਹੋ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰੋ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਪੁੰਨ ਤੇ ਦਾਨ ਕਿਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ :—ਪੁੰਨ :—ਸੰਗਰਾਦ, ਮੱਸਿਆ, ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਆਦਿ ਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਪੁੰਨ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਦਾਨ=ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਾਵ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਨ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਿਰ ਸੰਗਿ ਭਾਵੈ, ਸਹਜਿ ਨਾਵੈ; ਬੇਣੀ ਤ ਸੰਗਮੁ ਸਤ ਸਤੇ ॥

ਸੱਚੇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੰਗਿ=ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕਰਕੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭਾਵੈ=ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਆਤਮਕ ਨਾਵੈ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੀਰਥ ਪਰ ਦਸ ਪੁਰਬ ਲੱਗਣ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤ ਸਤੇ=ਜੋ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਸਤਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਸਚੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਤੀਰਥ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਿਸ ਨੂੰ ਜਮਨਾ, ਗੰਗਾ, ਸਰੁਸਤੀ ਵਾ ਕਰਮ, ਉਪਾਸਨਾ, ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਦਾ ਸੰਗਮੁ=ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ

ਜਗਿਆਸੂ ਵਾਸਤੇ ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਦਾ ਸੰਗਮੁ=ਸੁਚੇ ਤੋਂ ਸੁਚਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ [੨] ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੀਰਥ ਤੇ ਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਫ ਨਾਮ ਰੂਪ ਜਲ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਤ=ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ ਸੱਤ ਸਾਧਨ :—[੧] ਵੈਰਾਗ [੨] ਵਿਵੇਕ [੩] ਖਟ ਸੰਪਤੀ [੪] ਮੋਖ ਇੱਛਾ [੫] ਸ੍ਰਵਣ [੬] ਮੰਨਣ [੭] ਨਿਧਿਆਸਣ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਆਰਾਧਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਸਾਚਾ; ਨਿਤ ਦੇਇ ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਏਕੰਕਾਰੁ=ਇਕ ਜੋ ਓਅੰਕਾਰ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਹੈ ਉਸ ਸਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਆਰਾਧਿ=ਸਿਮਰਣਾ ਕਰ। ਜਿਹੜਾ ਨਿਤ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਇ=ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਦਾਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਸਵਾਇਆ=ਅਧਿਕ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਚੜੈ=ਚੜਦਾ ਹੈ।

ਗਤਿ ਸੰਗਿ ਮੀਤਾ ਸੰਤਸੰਗਤਿ;
ਕਰਿ ਨਦਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥੩॥

ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰ ਮੀਤਾ=ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਸਤਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਗਤਿ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪੀ ਸੰਤ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਦਰਿ=ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ=ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ॥੩॥

ਕਹਣੁ ਕਹੈ ਸਭੁ ਕੋਇ; ਕੇਵਡੁ ਆਖੀਐ ॥

ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਕਹਣੁ ਕਹੈ=ਉਸ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਕਹੈ=ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਵਡੁ=ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਆਖਣਾ ਕਰੀਏ। **ਵਾ:** ਕੋਈ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਹੈ।

ਹਉ ਮੂਰਖੁ ਨੀਚੁ ਅਜਾਣੁ; ਸਮਝਾ ਸਾਖੀਐ ॥

ਹਉ=ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਨੀਚੁ ਅਜਾਣੁ=ਅਗਿਆਤ, ਅਗਿਆਨੀ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀਐ=ਸਿਖਿਆ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾ=ਸਮਝਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਚੁ ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਾਖੀ;
ਤਿਤੁ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਮੇਰਾ ॥

ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਭਾਖੀ=ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਸਾਖੀ=ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮਾਨਿਆ=ਪਤੀਜ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੂਚੁ ਕਰਹਿ ਆਵਹਿ ਬਿਖੁ ਲਾਦੇ; ਸਬਦਿ ਸਚੈ ਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ॥

ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਰੂਪ ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਲਾਦੇ=ਲੱਦੇ ਹੋਇ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਆਵਹਿ=ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬਿਖੁ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਲੱਦ ਕੇ ਕੂਚੁ ਕਰਹਿ=ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਬਦਿ ਸਚੈ=ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਿੱਚ ਜੁੜਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਇਸ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਭਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਆਖਣਿ ਤੋਟਿ ਨ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰੀ; ਭਰਿਪੁਰਿ ਰਹਿਆ ਸੋਈ॥
ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਕਹੈ ਬੇਨੰਤੀ; ਮਨੁ ਮਾਂਜੈ ਸਚੁ ਸੋਈ॥੪॥੧॥

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰੀ=ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਆਖਣਿ=ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਤੋਟਿ ਨ=ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰੇ ਭਰਿਪੁਰਿ=ਹਰ ਥਾਂ ਬਿਆਪਕ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਉਸ ਸੱਚੇ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਬੇਨੰਤੀ=ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਂਜੈ=ਬਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਈ=ਉਹ ਸਚੁ=ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੮੯]

ਧਨਾਸਰੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਪਿਰ ਸੰਗਿ ਮੂਠੜੀਏ ਖਬਰਿ ਨ ਪਾਈਆ ਜੀਉ ॥ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਅੜਾ ਲੇਖੁ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ ਜੀਉ ॥ ਲੇਖੁ ਨ ਮਿਟਈ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਕਿਆ ਹੋਸੀ ॥ ਗੁਣੀ ਅਚਾਰਿ ਨਹੀ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਅਵਗੁਣ ਬਹਿ ਬਹਿ ਰੋਸੀ ॥ ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਆਕ ਕੀ ਛਾਇਆ ਬਿਰਧਿ ਭਏ ਦਿਨ ਪੁੰਨਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਦੋਹਾਗਣਿ ਛੂਟੀ ਝੂਠਿ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ॥੧॥ ਬੂਡੀ ਘਰੁ ਘਾਲਿਓ ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਇ ਚਲੋ ॥ ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਪਾਵਹਿ ਸੁਖਿ ਮਹਲੋ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਤਾ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਪੇਈਅੜੈ ਦਿਨ ਚਾਰੇ ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਇ ਬਹੈ ਸਚੁ ਪਾਏ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੇ ॥ ਵਿਣੁ ਭਗਤੀ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਨ ਹੋਵੀ ਸੁਣਿਅਹੁ ਲੋਕ ਸਬਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਸਰਸੀ ਤਾ ਪਿਰੁ ਪਾਏ ਰਾਤੀ ਸਾਚੈ ਨਾਏ ॥੨॥ ਪਿਰੁ ਧਨ ਭਾਵੈ ਤਾ ਪਿਰ ਭਾਵੈ ਨਾਰੀ ਜੀਉ ॥ ਰੰਗਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਰਾਤੀ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ ਜੀਉ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ ਨਾਹ ਪਿਆਰੀ ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਭਗਤਿ ਕਰੇਈ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਜਲਾਏ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਰਸ ਮਹਿ ਰੰਗੁ ਕਰੇਈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਸਾਚੇ ਸੇਤੀ ਰੰਗਿ ਰੰਗੇਤੀ ਲਾਲ ਭਈ ਮਨੁ ਮਾਰੀ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚਿ ਵਸੀ ਸੋਹਾਗਣਿ ਪਿਰ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥੩॥ ਪਿਰ ਘਰਿ ਸੋਹੈ ਨਾਰਿ ਜੇ ਪਿਰ ਭਾਵਏ ਜੀਉ ॥ ਝੂਠੇ ਵੈਣ ਚਵੇ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਏ ਜੀਉ ॥ ਝੂਠੁ ਅਲਾਵੈ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾ ਪਿਰੁ ਦੇਖੈ ਨੈਣੀ ॥ ਅਵਗੁਣਿਆਰੀ ਕੰਤਿ ਵਿਸਾਰੀ ਛੂਟੀ ਵਿਧਣ ਰੈਣੀ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਨ ਮਾਨੈ ਫਾਹੀ ਫਾਥੀ ਸਾ ਧਨ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਏ ॥੪॥ ਧਨ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਰਿ ਜਿਨਿ ਪਿਰੁ ਜਾਣਿਆ ਜੀਉ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੂੜਿਆਰਿ ਕੂੜੁ ਕਮਾਣਿਆ ਜੀਉ ॥ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਸਾਚੇ ਭਾਵੀ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਭ ਰਾਤੀ ॥ ਪਿਰੁ ਰਲੀਆਲਾ ਜੋਬਨਿ ਬਾਲਾ ਤਿਸੁ ਰਾਵੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਵਿਗਾਸੀ ਸਹੁ ਰਾਵਾਸੀ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਗੁਣਕਾਰੀ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਪਿਰ ਘਰਿ ਸੋਹੈ ਨਾਰੀ ॥੫॥੩॥

ਧਨਾਸਰੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਛੰਤ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਛੰਤ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਪਿਛਲੇ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ, ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਸੰਬਾਦ ਦੁਆਰਾ ਪਤੀ-ਸਤੀ ਦਾ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਵਰਤਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਮਹਾਤਮਾ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ :—

ਪਿਰ ਸੰਗਿ ਮੂਠੜੀਏ; ਖਬਰਿ ਨ ਪਾਈਆ ਜੀਉ ॥

ਕਾਮ ਆਦਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੂਠੜੀਏ=ਲੁੱਟੀ ਹੋਈ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀਏ! ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇਰੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਹੈ ਪਰ ਤੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅਗਿਆਨ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਖਬਰਿ=ਗਿਆਤ, ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜੀਉ=ਜੀ।

ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਅੜਾ ਲੇਖੁ; ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ ਜੀਉ ॥

ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕਰਮ ਪੁਰਬਿ=ਪੂਰਬਲੇ ਭਾਵ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਲੇਖ ਤੇਰੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੀਉ=ਜੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲੇਖੁ ਨ ਮਿਟਈ ਹੇ ਸਖੀ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਕਰਤਾਰਿ ॥ [ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੯੩੭]

ਲੇਖੁ ਨ ਮਿਟਈ, ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ; ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਕਿਆ ਹੋਸੀ ॥

ਪੁਰਬਿ=ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਕਮਾਇਆ=ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮ ਦਾ ਲੇਖ ਜੋ ਮਥੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਭੋਗੇ ਬਿਨਾਂ ਮਿਟਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਆ ਜਾਣਾ=ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋਸੀ=ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁਣੀ ਅਚਾਰਿ ਨਹੀ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ; ਅਵਗੁਣ ਬਹਿ ਬਹਿ ਰੋਸੀ ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਵਾ-ਗੁਣੀ=ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕਰਤਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ **ਵਾ:** ਗੁਣੀ= ਗੁਣਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਤੂੰ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਅਚਾਰਿ=ਕਰਤਬ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਔਗਣਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ ਬਹਿ ਬਹਿ=ਝੂਰ ਝੂਰਕੇ ਰੋਵੇਂਗੀ।

ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਆਕ ਕੀ ਛਾਇਆ; ਬਿਰਧਿ ਭਏ ਦਿਨ ਪੁੰਨਿਆ ॥

ਧਨੁ=ਰੁਪਇਆ ਪੈਸਾ, ਜੋਬਨੁ=ਜਵਾਨੀ-ਬਲ ਵਾਲੀ ਉਮਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਕ=ਅੱਕ ਦੀ ਛਾਇਆ=ਛਾਂ ਵਾਂਗ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਕ ਦੀ ਛਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਨ ਜੁਆਨੀ ਵੀ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਕ ਦੀ ਛਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਥਾਂ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਨ ਅਤੇ ਜੁਆਨੀ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਬਿਰਧਿ ਭਏ=ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਉਮਰ ਦੇ ਦਿਨ ਪੁੰਨਿਆ=ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਅਰੁ ਫੁਲੜਾ ਨਾਠੀਅੜੇ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥
ਪਬਣਿ ਕੇਰੇ ਪਤ ਜਿਉ ਢਲਿ ਢੁਲਿ ਜੁੰਮਣਹਾਰ ॥੧॥
ਰੰਗੁ ਮਾਣਿ ਲੈ ਪਿਆਰਿਆ ਜਾ ਜੋਬਨੁ ਨਉ ਹੁਲਾ ॥
ਦਿਨ ਥੋੜੜੇ ਥਕੇ ਭਇਆ ਪੁਰਾਣਾ ਚੋਲਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੨੩]

ਇਹ ਧਨ-ਜੁਆਨੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਮਾਇਆ ਛਲ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਕੈਸੀ ਨਿਕੰਮੀ ਹੈ ਕਿ ਘਾਹ ਦੀ ਅੱਗ, ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਛਾਇਆ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਸਵਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲੁ ॥ ਤ੍ਰਿਣ ਕੀ ਅਗਨਿ ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ
ਗੋਬਿਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਹੜ ਕਾ ਜਲੁ ॥ [ਟੋਡੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੧੭]

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਦੋਹਾਗਣਿ; ਛੂਟੀ ਝੂਠਿ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ=ਰਹਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਝੂਠ ਨੇ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਵਿਛੁੰਨਿਆ=ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਛੂਟੀ=ਛੁੱਟੜ ਔਰਤ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਦੋਹਾਗਣਿ=ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ॥੧॥

ਬੂਡੀ ਘਰੁ ਘਾਲਿਓ; ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਇ ਚਲੋ ॥

ਹੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੀ ਹੋਈਏ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਘਰ ਨੂੰ ਘਾਲਿਓ=ਤਬਾਹ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ **ਵਾ:** ਹੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੀ ਹੋਈਏ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਘਰ ਨੂੰ ਘਾਲਿਓ=ਪਾਉਣਾ ਕਰ। ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਘਰ ਨੂੰ

ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵਾ: ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣਾ ਕਰ।

ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ; ਪਾਵਹਿ ਸੁਖਿ ਮਹਲੋ ॥

ਉਸ ਸਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮਹਲੋ=ਸਰੂਪ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾ ਲਵੇਂਗੀ **ਵਾ:** ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇਂਗੀ।

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ, ਤਾ ਸੁਖੁ ਪਾਏ; ਪੇਈਅੜੈ ਦਿਨ ਚਾਰੇ ॥

ਜੇ ਤੂੰ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਪੇਕੇ ਘਰ ਤਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁਖ ਵੀ ਚਾਰ ਦਿਨ ਭਾਵ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਆਸ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ।

ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਇ ਬਹੈ ਸਚੁ ਪਾਏ; ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੇ ॥

ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਂਗੀ ਤਾਂ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਜ ਘਰਿ=ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠੇਂਗੀ ਅਤੇ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਨਣਾ ਕਰੇਂਗੀ।

ਵਿਣੁ ਭਗਤੀ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਨ ਹੋਵੀ; ਸੁਣਿਅਹੁ ਲੋਕ ਸਬਾਏ ॥

ਹੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਬਾਏ=ਸਾਰੇ-ਤਮਾਮ ਲੋਕੋ ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਾਧਨਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਰਸੀ ਤਾ ਪਿਰੁ ਪਾਏ; ਰਾਤੀ ਸਾਚੈ ਨਾਏ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਤੂੰ ਸਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਵੇਂਗੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਰਸੀ=ਸਹਿਤ ਰਸ ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਸਹਿਤ ਹੋਵੇਂਗੀ॥੨॥

ਪਿਰੁ ਧਨ ਭਾਵੈ; ਤਾ ਪਿਰ ਭਾਵੈ ਨਾਰੀ ਜੀਉ ॥

ਜਦੋਂ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾ ਗਿਆ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਭਾ ਜਾਵੇਗੀ।

ਰੰਗਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਰਾਤੀ; ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ ਜੀਉ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਈ ਹੈ ਜੀ।

ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ ਨਾਹ ਪਿਆਰੀ; ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਭਗਤਿ ਕਰੇਈ ॥

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋ ਕੇ ਨਿਉਂ-ਨਿਉਂ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਵਾ-ਤਨ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਤਨ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਹ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਜਲਾਏ ਪ੍ਰੀਤਮੁ; ਰਸ ਮਹਿ ਰੰਗੁ ਕਰੇਈ ॥

ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਜਲਾਏ=ਸਾੜ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਸ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰੰਗੁ=ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੋਹੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਮਾਇਆ ਦਾ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਮ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਪਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਮ ਸਫਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰ ਅਗਨੀ ਦੁਆਰਾ ਵਾ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਸਾੜਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਜਪੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਸ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਰਸ ਦਾ ਅਨੰਦ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਹ ਰਸ ਛਾਡੇ ਉਹ ਰਸੁ ਆਵਾ॥ ਉਹ ਰਸੁ ਪੀਆ ਇਹ ਰਸੁ ਨਹੀ ਭਾਵਾ॥੩੫॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੨]

ਪ੍ਰਭ ਸਾਚੇ ਸੇਤੀ ਰੰਗਿ ਰੰਗੇਤੀ; ਲਾਲ ਭਈ ਮਨੁ ਮਾਰੀ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸਚੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਦੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗੇਤੀ=ਰੰਗੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਲਾਲ=ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਭਈ=ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਾਚਿ ਵਸੀ ਸੋਹਾਗਣਿ; ਪਿਰ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੋਹਾਗਣਿ=ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਿਉ=ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ=ਪ੍ਰੀਤੀ-ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਹੀ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਵਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸੁਹਾਗਣ ਪਤੀ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ॥੩॥

ਪਿਰ ਘਰਿ ਸੋਹੈ ਨਾਰਿ; ਜੇ ਪਿਰ ਭਾਵਏ ਜੀਉ ॥

ਜਿਹੜੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੋਭਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਝੂਠੇ ਵੈਣ ਚਵੇ; ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਏ ਜੀਉ ॥

ਜੋ ਪਤੀ ਅੱਗੇ ਝੂਠੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ **ਵਾ:** ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਚਵੇ=ਕਹੇ ਹੋਏ ਝੂਠੇ ਬਚਨ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ **ਵਾ:** ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਤੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।

ਝੂਠੁ ਅਲਾਵੈ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵੈ; ਨਾ ਪਿਰੁ ਦੇਖੈ ਨੈਣੀ ॥

ਜੋ ਝੂਠੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਪਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਉਸਨੂੰ ਪਤੀ ਨੈਣੀ=ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਵਗੁਣਿਆਰੀ ਕੰਤਿ ਵਿਸਾਰੀ; ਛੂਟੀ ਵਿਧਣ ਰੈਣੀ ॥

ਜਿਸ ਔਗਣਾਂ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਕੰਤਿ=ਪਤੀ ਨੇ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਛੂਟੀ=ਛੁੱਟੜ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ ਰੈਣੀ=ਰਾਤ ਵਿਧਣ=ਦੁਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਨ ਮਾਨੈ ਫਾਹੀ ਫਾਥੀ; ਸਾ ਧਨ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਏ ॥

ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨ ਮਾਨੈ=ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਅਤੇ ਮੋਹ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਾਥੀ=ਫਸੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਮਹਲੁ=ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਘਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀ।

ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਏ ॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਆਪ ਪਛਾਣੇ ਤਾਂ ਸਹਜਿ=ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਏ=ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ॥੪॥

ਧਨ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਰਿ; ਜਿਨਿ ਪਿਰੁ ਜਾਣਿਆ ਜੀਉ ॥

ਉਹ ਸੋਹਾਗਣਿ=ਸੋਹਾਗਵੰਤੀ ਨਾਰਿ=ਇਸਤਰੀ ਧਨ=ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ ਜਿਨਿ=ਜਿਸਨੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ।

ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੂੜਿਆਰਿ; ਕੂੜੁ ਕਮਾਣਿਆ ਜੀਉ ॥

ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੂੜੁ=ਝੂਠੇ, ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਮਾਣਿਆ=ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੂੜਿਆਰਿ=ਝੂਠੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਸਾਚੇ ਭਾਵੀ; ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਭ ਰਾਤੀ ॥

ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਸੁਹਾਵੀ=ਸੋਭਨੀਕ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਾਇ=ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਇ=ਭਾਂਵਦੀ ਹੈ।

ਪਿਰੁ ਰਲੀਆਲਾ ਜੋਬਨਿ ਬਾਲਾ; ਤਿਸੁ ਰਾਵੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ॥

ਉਹ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰਲੀਆਲਾ=ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਜੋਬਨਿ ਬਾਲਾ=ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਭਿੱਜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸਦੇ ਰੰਗਿ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਭੋਗਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਵਿਗਾਸੀ ਸਹੁ ਰਾਵਾਸੀ; ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਗੁਣਕਾਰੀ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵਿਗਾਸੀ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਗੁਣਕਾਰੀ=ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਨੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਹੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਾਵਾਸੀ=ਮਾਣਦੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ; ਪਿਰ ਘਰਿ ਸੋਹੈ ਨਾਰੀ ॥੫॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੋਭਦੀ ਹੈ। ਵਾ-ਸੱਚ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੋਭਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ॥੫॥੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੯੧]

ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਨਕ ਸਨੰਦ ਮਹੇਸ ਸਮਾਨਾਂ ॥ ਸੇਖਨਾਗਿ ਤੇਰੋ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾਂ ॥੧॥ ਸੰਤਸੰਗਤਿ ਰਾਮੁ ਰਿਦੈ ਬਸਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਸਰਿ ਗਰੁੜ ਸਮਾਨਾਂ ॥ ਸੁਰਪਤਿ ਨਰਪਤਿ ਨਹੀ ਗੁਨ ਜਾਨਾਂ ॥੨॥ ਚਾਰਿ ਬੇਦ ਅਰੁ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਪੁਰਾਨਾਂ ॥ ਕਮਲਾਪਤਿ ਕਵਲਾ ਨਹੀ ਜਾਨਾਂ ॥੩॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਸੋ ਭਰਮੈ ਨਾਹੀ ॥ ਪਗ ਲਗਿ ਰਾਮ ਰਹੈ ਸਰਨਾਂਹੀ ॥੪॥੧॥

ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ; ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੧=ਅਦੁਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਬੇਅੰਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਨਕ ਸਨੰਦ; ਮਹੇਸ ਸਮਾਨਾਂ ॥ ਸੇਖਨਾਗਿ; ਤੇਰੋ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾਂ ॥੧॥

ਸਨਕ, ਸਨੰਦਨ, ਸਨਾਤਨ, ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ। ਇਹ ਚਾਰੇ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾਂ=ਸਮਾਅ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਹੇਸ=ਸ਼ਿਵਜੀ ਵੀ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੇਖਨਾਗਿ=ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗਿ ਵੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰੋ=ਤੇਰਾ ਮਰਮੁ=ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਨਿਆ। ਅਥਵਾ-ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂ=ਸਮਾਨ ਹੋਰ ਭੀ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਆਦਿਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਨਕਾਦਿਕ ਸਨਕ ਸਨੰਦਨ ਸਨਾਤਨ ਸਨਤਕੁਮਾਰ ਤਿਨ੍ ਕਉ ਮਹਲੁ ਦੁਲਭਾਵਉ ॥੨॥**
ਅਗਮ ਅਗਮ ਆਗਾਧਿ ਬੋਧ ਕੀਮਤਿ ਪਰੈ ਨਾ ਪਾਵਉ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੪੦੧]

੨. **ਸੇਸ ਨਾਗ ਸਿਰ ਸਹਸ ਬਨਾਈ ॥ ਦ੍ਵੈ ਸਹੰਸ ਰਸਨਾਹ ਸੁਹਾਈ ॥**
ਰਟਤ ਅਬ ਲਗੇ ਨਾਮ ਅਪਾਰਾ ॥ ਤੁਮਰੋ ਤਊ ਨ ਪਾਵਤ ਪਾਰਾ ॥੬॥
[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਪੰਨਾ ੪੭]

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਪਾ ਸਕੇਗਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਿਅੰਤਤਾ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ :—

ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨਹਿ ਬੇਦ ॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਨਹੀ ਜਾਨਹਿ ਭੇਦ ॥
ਅਵਤਾਰ ਨ ਜਾਨਹਿ ਅੰਤੁ ॥ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਬੇਅੰਤੁ ॥੧॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੮੯੪]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਅਵਤਾਰ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ੀ, ਮੁਨੀ, ਪੈਕੰਬਰ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਪੈਕੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜਦੋਂ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕੀਤੇ ਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੰਕਾਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਮੈਂ ਹਾਂ ਜਾਂ ੧੪ ਤਬਕ ਹਨ ਹੋਰ

ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਵੀ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਮੈਂ ਹਾਂ ਜਾਂ ਇਹ ਕਵਲ ਹੈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ ਨਹੀ। ਪਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਭਾਉਂਦਾ ਨਹੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਜੀਉ ਅਹੰਕਾਰੁ ਨ ਭਾਵਈ......... ॥ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੦੮੯]

ਇਸ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ੩੬ ਜੁਗ ਕਵਲ ਦੀ ਨਾਲੀ ਵਿਚ ਗੁਜਾਰਨੇ ਪਏ ਤੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

"ਨਾਭਿ ਕਮਲ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਪਜੇ ਬੇਦ ਪੜਹਿ ਮੁਖਿ ਕੰਠਿ ਸਵਾਰਿ ॥

[ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੮੯]

ਪੈਗੰਬਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵੀ ਅਹੰਕਾਰ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਕ ਮਾਇਕੀ ਕੌਤਕ ਰਚਿਆ। ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਦਿਨ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਰਸਤਾ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਰਸਤੇ ਊਠਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ, ਪੰਗਤੀ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਊਠ ਲੰਘ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਰਸਤਾ ਪਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਖੜੇ ਰਹੇ ਪਰ ਊਠਾਂ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਮੁੱਕੇ ਹੀ ਨਾ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਇਤਨੇ ਸਮੇ ਨੂੰ ਜਬਰਾਈਲ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਪੁਛਿਆ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ! ਕੀ ਗਲ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਖੜੇ ਹੋ। ਮੁਹੰਮਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈ ਇਸ ਸੜਕ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਹੋਇਆ ਇਹ ਊਠ ਤੁਰੇ ਹੀ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਰਸਤਾ ਵੇਹਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਸਚਰਜ ਹੋਇਆ ਖੜਾ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਜਬਰਾਈਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਜੰਮਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਊਠ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਉਪਰ ਸੰਦੂਕ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਬਰਾਇਲ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਪ ਵੇਖ ਲਉ। ਤਾਂ ਇਕ ਊਠ ਕਤਾਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਸੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸੰਦੂਕ ਲਾਹ ਕੇ ਜੰਦਰਾ ਖੋਲਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਚਾਬੀ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ। ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸੰਦੂਕ ਅੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਅੰਡਾ ਜਦੋਂ ਭੰਨਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ੧੪ ਤਬਕ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਮੁਹੰਮਦ ਹੈ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਅੰਡੇ ਭੰਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ੧੪, ੧੪ ਤਬਕ ਤੇ ਇਕ-ਇਕ ਮੁਹੰਮਦ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਇਕ-ਇਕ ਅੰਡੇ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਅੰਡੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਇਹ ਤਾਂ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਮੁਹੰਮਦ ਹਨ ਅਤੇ ਊਠਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖਕੇ ਪੈਗੰਬਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਖ਼ੁਦਾ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੋਬਾ ਖੁਦਾਉ ! ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਹੀ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਕਿਵੇਂ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜੋ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੂਰਖ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ੧੪ ਤਬਕ ਹਨ ਜਾਂ ਮੈਂ ਹਾਂ ਇਹ ਮੇਰੀ ਭੁਲ ਬਖਸ਼ੋ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਊਠਾਂ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਗਏ।

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕਿਸ ਨੇ ਅੰਤ ਕੀ ਪਉਣਾ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਰਗੇ ਜਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵਰਗੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਰਗੇ ਜੋ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ ਹਨ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਜੋ ਹੋਰ ਭੀ ਹੋਏ ਹਨ ਅੰਤ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ।

ਸੰਤਸੰਗਤਿ; ਰਾਮੁ ਰਿਦੈ ਬਸਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮੈਂ ਸਤਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਰਮੇਂ ਹੋਏ [ਰਾਮੁ] ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਕੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣਾ ਕਰੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤਸੰਗ ਜਿਹ ਰਿਦ ਬਸਿਓ ਨਾਨਕ ਤੇ ਨ ਭ੍ਰਮੇ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੮]

ਹਨੂਮਾਨ ਸਰਿ; ਗਰੁੜ ਸਮਾਨਾਂ ॥

ਪਵਨ ਪੁੱਤਰ ਹਨੂੰਮਾਨ ਵਰਗੇ ਬਲਵਾਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਿ=ਸਦਰਸ਼ ਜੋ ਬਲੀ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਗਰੁੜ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖੀ ਇਸੇ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਲੰਕਾ ਪਤੀ ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੈਨਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭੁੱਖੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਜੰਗ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚੋਂ ਮੁੰਦਰੀ ਲਾਹ ਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਪਹਾੜ ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਹ ਉਥੇ ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਗੁਫਾ ਮਿਲੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜੋ ਭੀ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮੁੰਦਰੀ ਦੇ ਕੇ ਰਾਸ਼ਨ ਲੈ ਆ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਤੁਰੰਤ ਉਸ ਪਹਾੜ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਤੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਗੁਫਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਥੇ ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਚੱਕੀ ਪੀਸਦੀ ਦੇਖੀ। ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਮਾਤਾ! ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਡਿਊਟੀ ਰਾਸ਼ਨ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਲਾਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਮੁੰਦਰੀ ਲਵੋ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਰਾਸ਼ਨ ਦੇ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਉਸ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁੰਦਰੀ ਉਸ ਸਾਹਮਣੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿਓ। ਹਨੂੰਮਾਨ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਨੇ ਮੁੰਦਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਕਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੁੰਦਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਸੀ ਭਾਵੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਲ ਰੱਖੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੇ ਮੁੰਦਰੀ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਝਾਤ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮੁੰਦਰੀ ਵਰਗੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਮੁੰਦਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਵਰਗੀਆਂ ਹੋਰ ਮੁੰਦਰੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਈਆਂ। ਤਾਂ ਉਸ ਮਾਤਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਦੀ ਇਥੇ ਬੈਠੀ ਹਾਂ ਇਹੀ ਕੁਝ ਵੇਖ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਜਿੰਨੀਆਂ ਮੁੰਦਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਇਤਨੀ ਵਾਰ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਰਾਸ਼ਨ ਲੈਣ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਇਤਨੀ ਵਾਰ ਹੀ ਲੰਕਾ ਤੇ ਚੜਾਈ ਕੀਤੀ ਭਾਵ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਇਤਨੇ ਜਨਮ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਬਹੁਤ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਨਾਲੇ ਰਾਸ਼ਨ ਲਈ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਜਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਥੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਹਨੂੰਮਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਗਰੁੜ ਨੇ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ—

ਸੁਰਪਤਿ ਨਰਪਤਿ; ਨਹੀ ਗੁਨ ਜਾਨਾਂ ॥੨॥

ਸੁਰਪਤਿ=ਇੰਦ੍ਰ ਅਤੇ ਨਰਪਤਿ=ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਭੀ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ॥੨॥

ਚਾਰਿ ਬੇਦ; ਅਰੁ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਪੁਰਾਨਾਂ ॥

ਚਾਰਿ ਬੇਦ=ਸ਼ਾਮ, ਜੁਜਰ, ਰਿਗ ਅਤੇ ਅਥਰਬਣ, ਸਤਾਈ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਨਾਂ ਨੇ ਵਾ :—ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਵਾ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਣ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀ ਜਾਣਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾਨੀ ਨ ਜਾਈ ਤਾ ਕੀ ਗਾਤਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਕਹ ਪੇਖਾਰਉ ਹਉ ਕਰਿ ਚਤੁਰਾਈ ਬਿਸਮਨ ਬਿਸਮੇ ਕਹਨ ਕਹਾਤਿ ॥੧॥
ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਸਿਧ ਅਰੁ ਸਾਧਿਕ ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵ ਬ੍ਰਹਮ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ॥
ਚਤੁਰ ਬੇਦ ਉਚਰਤ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥ ਅਗਮ ਅਗਮ ਠਾਕੁਰੁ ਆਗਾਧਿ ॥
ਗੁਨ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਭਨੁ ਨਾਨਕ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਪਰੈ ਪਰਾਤਿ ॥੨॥੨॥੩੫॥

[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੩੫]

ਕਮਲਾਪਤਿ; ਕਵਲਾ ਨਹੀ ਜਾਨਾਂ ॥੩॥

ਕਮਲਾਪਤਿ=ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅੰਤ ਕਵਲਾ=ਲਛਮੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅੰਤ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਾ-(ਕਮਲਾ ਪਤਿ) ਕਮਲਾ=ਲਛਮੀ, ਪਤਿ=ਲੱਛਮੀ ਦਾ ਪਤੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਵਲਾ=ਕਮਲ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ॥੩॥

ਕਹਿ ਕਬੀਰ; ਸੋ ਭਰਮੈ ਨਾਹੀ ॥ ਪਗ ਲਗਿ ਰਾਮ; ਰਹੈ ਸਰਨਾਂਹੀ ॥੪॥੧॥

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਭਰਮਦਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਰਾਮ ਦੇ ਪਗ=ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨਾਂਹੀ=ਸਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਾ-ਜੋ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਰ+ਨਾਂਹੀ=ਸਦਰਸ਼ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ, ੬੯੨]

ਦਿਨ ਤੇ ਪਹਰ ਪਹਰ ਤੇ ਘਰੀਆਂ ਆਵ ਘਟੈ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ॥ ਕਾਲੁ ਅਹੇਰੀ ਫਿਰੈ ਬਧਿਕ ਜਿਉ ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ ॥੧॥ ਸੋ ਦਿਨੁ ਆਵਨ ਲਾਗਾ ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕਹਹੁ ਕੋਊ ਹੈ ਕਾ ਕਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜਬ ਲਗੁ ਜੋਤਿ ਕਾਇਆ ਮਹਿ ਬਰਤੈ ਆਪਾ ਪਸੂ ਨ ਬੂਝੈ ॥ ਲਾਲਚ ਕਰੈ ਜੀਵਨ ਪਦ ਕਾਰਨ ਲੋਚਨ ਕਛੂ ਨ ਸੂਝੈ ॥੨॥ ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਛੋਡਹੁ ਮਨ ਕੇ ਭਰਮਾ ॥ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਪਰਹੁ ਏਕ ਕੀ ਸਰਨਾਂ ॥੩॥੨॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਵਿਦਿਆ ਮਾਰਤੰਡ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਜਿਸਦਾ ਕਰਤਬ ਜੀਵ-ਘਾਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਫੜਦਾ ਤੇ ਮਾਰਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਹਿਰਨ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਹ ਦੇਖ ਕਰਕੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤੂ ਭੈ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਜੀਵ ਪ੍ਰਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦਿਨ ਤੇ ਪਹਰ ਪਹਰ ਤੇ ਘਰੀਆਂ; ਆਵ ਘਟੈ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ॥

ਘੜੀਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਰ ਤੇ ਪਹਿਰ ਤੋਂ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਾਲ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਕਰਕੇ ਆਵ ਘਟੈ=ਉਮਰਾ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਉਮਰ ਦੇ ਘਟਣ ਨਾਲ ਤਨੁ=ਸਰੀਰ ਵੀ ਛੀਜੈ=ਕ੍ਰਿਸ਼, ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜੀਵ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਜਨਮ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਜਨਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਮਰਨਾ ਲਿਖਿਆ ਭਾਵ ਇਸ ਦੀ ਉਮਰ ਲਿਖੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਜੀਵਤ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸੁਆਸ ਅਤੇ ਦਿਨ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਗਿਣ ਕੇ ਪਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਕ ਵੀ ਸੁਆਸ ਫਾਲਤੂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਙਣਿ ਘਾਲੇ ਸਭ ਦਿਵਸ ਸਾਸ ਨਹ ਬਢਨ ਘਟਨ ਤਿਲੁ ਸਾਰ ॥

[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੪]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਜੀਵ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਛਿਨ ਕਰਕੇ ਉਮਰ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚੇਤਨਾ ਹੈ ਤਉ ਚੇਤ ਲੈ ਨਿਸਿ ਦਿਨਿ ਮੈ ਪ੍ਰਾਨੀ ॥
ਛਿਨੁ ਛਿਨੁ ਅਉਧ ਬਿਹਾਤੁ ਹੈ ਫੂਟੈ ਘਟ ਜਿਉ ਪਾਨੀ ॥੧॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੭੨੬]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਫੁੱਟੇ ਘੜੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਫੁੱਟੇ ਹੋਏ ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸਨੂੰ ਤਰੇੜ ਆਈ ਹੋਵੇ ਪਾਣੀ ਪਾ ਦਈਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਠਹਿਰੇਗਾ ਨਹੀਂ, ਇਕ-ਇਕ ਬੂੰਦ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅੰਤ ਇਕ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਘੜੇ ਕੋਲ ਪਾਣੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚੇਗੀ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਘੜੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਵਧੇਰੇ ਹੋਵੇਗਾ ਉਤਨੀ ਉਸਨੂੰ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਲਗੇਗੀ ਤੇ ਜਿਤਨਾ ਪਾਣੀ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗਾ ਉਤਨਾ ਛੇਤੀ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਘੁਮਿਆਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਂਡੇ ਘੜਨਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਭਾਂਡੇ ਘੜੈ ਕੁਮ੍ਹਾਰਾ॥ [ਭੈਰਉ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੧੧੨੮]

ਪਰ ਇਹ ਜੀਵ ਦੀ ਦੇਹ ਰੂਪ ਘੜੀ ਫੁੱਟੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਧ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਘੱਟ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਈ ਜੀਵ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਵੀ ਸੁਆਸ ਜੀਵ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਮਾਨੋ ਇਕ-ਇਕ ਸੁਆਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਬੂੰਦ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਘੱਟ ਹੈ ਜਾਂ ਵੱਧ ਪਰ ਜਿਥੇ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਥੇ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਹੀ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਜਿਥੇ ਮਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਸ ਥਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ ਘੱਟ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਵੀ ਮਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਲੇ ਨੇ ਵੀ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਸੁਆਸ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੁਆਸਾਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਇਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ! ਮੌਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਨੇੜੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ? ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਤਲਵੰਡੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਵੀ ਸੀ। ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਕਿਸ ਬਲਾ ਨੇ ਪਕੜ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਹੀ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦਾ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਸੂਰਜ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖਾਂਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਬਹੁਤ ਆਸਾਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈਂ। ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਬਾਲਾ! ਤੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਮੌਤ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ? ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਇਹ ਜੋ ਅੱਜ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸਨੂੰ ਛਿਪਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਾਂਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਤੂੰ ਵੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਮੌਤ ਇਤਨੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਣ ਆਪ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੌਤ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰਿਓ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਤਾ ਜਿੰਨਾਂ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੁਆਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੁੜਕੇ ਆਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਇਹ ਦੇਹ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਦੇ ਇਕ ਛਿਨ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਿੱਚ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਮ ਆਦਮੀ ਹਾਂ ਇਕ ਦਮੀ ਮੁਹਲਤਿ ਮੁਹਤੁ ਨ ਜਾਣਾ॥**
ਨਾਨਕੁ ਬਿਨਵੈ ਤਿਸੈ ਸਰੇਵਹੁ ਜਾ ਕੇ ਜੀਅ ਪਰਾਣਾ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੬੬੦]

੨. **ਹਰਿ ਜਪਦਿਆ ਖਿਨੁ ਢਿਲ ਨ ਕੀਜਈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ**
ਮਤੁ ਕਿ ਜਾਪੈ ਸਾਹੁ ਆਵੈ ਕਿ ਨ ਆਵੈ ਰਾਮ॥ [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੫੪੦]

੩. **ਸਾਸ ਸਾਸ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪ ਬਿਰਥਾ ਸਾਸ ਮਤ ਖੋਇ॥**
ਕਿਆ ਜਾਨਉ ਕਿ ਅੰਤ ਕਉ ਇਹੀ ਸੁਆਸ ਮਤ ਹੋਇ॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ]

ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਮੌਤ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੀ ਯਾਦ ਰਹੇਗਾ। ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਪਾਪ=ਕੁਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਮੌਤ

ਯਾਦ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਮਰਨੇ ਨੂੰ ਨਿਸਚੇ ਨਾਲ ਕੋਈ-ਕੋਈ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੁਖਹੁ ਅਲਾਏ ਹਭ ਮਰਣੁ ਪਛਾਣੰਦੋ ਕੋਇ ॥ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਡਖਣੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੯]

ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਜਿੰਦਗੀ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਨਿਰਭੈਤਾ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਮਰਨੇ ਦੀ ਅਸਲੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਮਰ ਘੜੀਆਂ, ਪਹਿਰਾਂ ਤੇ ਦਿਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਲ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਾਲੁ ਅਹੇਰੀ ਫਿਰੈ ਬਧਿਕ ਜਿਉ; ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ ॥੧॥

ਕਾਲ ਜੋ ਅੰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਥਵਾ ਮੌਤ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਅਹੇਰੀ=ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈ ਹੈ, ਉਹ ਬਧਿਕ=ਫੰਧਿਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਢੂੰਢਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਦੱਸੋ ਉਸ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਬਿਧਿ=ਬਿਧੀ ਜੁਗਤੀ ਕਰੀਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜੁਗਤੀ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ॥੧॥

ਆਮ ਜੀਵ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਜੁਗਤਾਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਜੁਗਤ ਨਹੀਂ ਚੱਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੁਗਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਵਣ ਦਾ ਨਾਂ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਪਾਵੇ ਨਾਲ ਬੰਨਿਆ, ਪਰ ਅਖੀਰ ਕਾਲ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਜੋ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਪ੍ਰਮੰਨਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਫਲਾਤੂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਿਕੰਦਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਵਜੀਰ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਸਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਸਿਧੀ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਤੇ ਵਿੱਚ ਆਪ ਛੁਪ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਦੂਤ ਇਸਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਆਏ ਤਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਅਫਲਾਤੂ ਵੇਖ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾ ਕੇ ਧਰਮਰਾਜ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਹ ਬੜਾ ਚਲਾਕ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸੂਰਤਾਂ ਘੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਤਾਂ ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਫੜਨ ਦੀ ਇਕੋ-ਇਕ ਜੁਗਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰੋ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਜਾਓ ਤੇ ਫਿਰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਉਂ ਕਿ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਆਹ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਹ ਫਰਕ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਦੂਤਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਅਫਲਾਤੂ ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈ ਤੇਰੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵੀ ਧੰਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਤੇਰੇ ਵਰਗੀ ਕਲਾ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ। ਅਫਲਾਤੂ ਆਪਣੀ ਉਪਮਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਜਮਦੂਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਗਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦਾ ਕੰਨ ਵਿੰਗਾ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਇਸਦੇ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਜਮਦੂਤ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਅਫਲਾਤੂ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਉਪਮਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਭਰਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਸੁਣਕੇ ਬੋਲ ਉਠਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ ਮੇਰੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੇ ਝੱਟ ਉਸਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਾਡਾ ਹੋਰ ਸੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਰਾਵਣ ਤੇ ਅਫਲਾਤੂ ਵਰਗੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਤੇ ਕਾਲ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈ ਉਨਾਂ

ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਸ ਕਰ ਲਿਆ। ਹੋਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜੁਗਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਲ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ।

ਸੋ ਦਿਨੁ; ਆਵਨ ਲਾਗਾ ॥

ਉਹ ਕਾਲ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਭਾਵ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਜੋ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਉਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਪਾਰੋਸੀ ਕੇ ਜੋ ਹੂਆ ਤੂ ਅਪਨੇ ਭੀ ਜਾਨੁ ॥੧੬੭॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੩]

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ; ਕਹਹੁ ਕੋਊ ਹੈ ਕਾ ਕਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਭਰਾ, ਸੁਤ=ਪੁੱਤਰ, ਬਨਿਤਾ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਹਹੁ=ਦੱਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਕੌਣ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਹੈ ?॥੧ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਭ ਕਿਛੁ ਜੀਵਤ ਕੋ ਬਿਵਹਾਰ ॥
ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਅਰੁ ਫੁਨਿ ਗ੍ਰਿਹ ਕੀ ਨਾਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਤਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹੋਤ ਜਬ ਨਿਆਰੇ ਟੇਰਤ ਪ੍ਰੇਤਿ ਪੁਕਾਰਿ ॥
ਆਧ ਘਰੀ ਕੋਊ ਨਹਿ ਰਾਖੈ ਘਰਿ ਤੇ ਦੇਤ ਨਿਕਾਰਿ ॥੧॥ [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੫੩੬]

ਜਬ ਲਗੁ ਜੋਤਿ ਕਾਇਆ ਮਹਿ ਬਰਤੈ; ਆਪਾ ਪਸੂ ਨ ਬੂਝੈ ॥

ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਕਾਇਆ=ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ ਉਤਨਾਂ ਚਿਰ ਇਹ ਪਸ਼ੂ=ਅਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਨ ਬੂਝੈ=ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ।

ਲਾਲਚ ਕਰੈ ਜੀਵਨ ਪਦ ਕਾਰਨ; ਲੋਚਨ ਕਛੂ ਨ ਸੂਝੈ ॥੨॥

ਜਦੋਂ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਲੋਚਨ=ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕਛੂ=ਕੁਝ ਵੀ ਸੂਝੈ=ਸੁੱਝਦਾ ਭਾਵ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਫਿਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਦਵੀ ਵਾਸਤੇ ਲਾਲਚ=ਲੋਭ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਰ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਾਂ। ਹੋਰ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੇ ਕੁਸ਼ਤੇ, ਦਵਾਈਆਂ, ਜੜੀਆਂ, ਬੂਟੀਆਂ, ਰਸਾਇਣਾਂ ਆਦਿ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਲੰਬੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਜਵਾਨ ਰਹਾਂ ॥੨॥

ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਨੀ; ਛੋਡਹੁ ਮਨ ਕੇ ਭਰਮਾ ॥

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੇ=ਹੇ ਪ੍ਰਾਨੀ=ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਧਾਰੀ ਜੀਵੋ! ਸੁਨਹੁ=ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ ਮਨ ਦੇ ਭਰਮ ਛੱਡ ਦਿਉ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਭਰਮ ਹੀ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਨੀ; ਪਰਹੁ ਏਕ ਕੀ ਸਰਨਾਂ ॥੩॥੨॥

ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀਓ! ਕੇਵਲ=ਸਿਰਫ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਸਰਨਾ=ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਪੈਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਿਆਣ ਹੋਵੇਗੀ ॥੩॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੯੩]

ਪਹਿਲ ਪੁਰੀਏ ਪੁੰਡਰਕ ਵਨਾ ॥ ਤਾਚੇ ਹੰਸਾ ਸਗਲੇ ਜਨਾਂ ॥ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਤੇ ਜਾਨਊ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਚੰਤੀ ਨਾਚਨਾ ॥੧॥ ਪਹਿਲ ਪੁਰਸਾ ਬਿਰਾ ॥ ਅਥੋਨ ਪੁਰਸਾ ਦਮਰਾ ॥ ਅਸਗਾ ਅਸ ਉਸਗਾ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਬਾਗਰਾ ਨਾਚੈ ਪਿੰਧੀ ਮਹਿ ਸਾਗਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਨਾਚੰਤੀ ਗੋਪੀ ਜੰਨਾ ॥ ਨਈਆ ਤੇ ਬੈਰੇ ਕੰਨਾ ॥ ਤਰਕੁ ਨ ਚਾ ॥ ਭ੍ਰਮੀਆ ਚਾ ॥ ਕੇਸਵਾ ਬਚਉਨੀ ਅਈਏ ਮਈਏ ਏਕ ਆਨ ਜੀਉ ॥੨॥ ਪਿੰਧੀ ਉਭਕਲੇ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਏ ਤੁਮਚੇ ਦੁਆਰਾ ॥ ਤੂ ਕੁਨੁ ਰੇ ॥ ਮੈ ਜੀ ॥ ਨਾਮਾ ॥ ਹੋ ਜੀ ॥ ਆਲਾ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣਾ ਜਮ ਕਾਰਣਾ ॥੩॥੪॥

ਇਕ ਦਿਨ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਸੰਕਲਪ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਨਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਿਖਿਆ ਦਾਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ! ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :—

ਨੋਟ :—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਅਨ੍ਹੈ ਰੀਤ ਨਾਲ ਹੋਣਗੇ।

੧. **ਤੂ ਕੁਨੁ ਰੇ ॥**

ਤੂ ਕੌਣ ਹੈਂ [ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ] ਮੈ ਜੀ ॥ ਨਾਮਾ ॥ ਹੋ ਜੀ ॥ ਜੀ! ਮੈਂ ਨਾਮਾ ਹਾਂ ਜੀ। [ਗੁਰੂ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ-ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿਵੇਂ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ]

੨. **ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਏ ਤੁਮਚੇ ਦੁਆਰਾ ॥**

ਮੈਂ ਭਰਮ ਦਾ ਭਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰ ਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ।

੩. **ਤਰਕੁ ਨ ਚਾ ॥ ਭ੍ਰਮੀਆ ਚਾ ॥**

ਤਰਕ=ਸੋਚ ਨਾਂ ਚਾ=ਕਰ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਭਰਮ ਚਾ=ਕਹਿਣਾ ਕਰ। ਫਿਰ ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

੪. **ਆਲਾ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣਾ ਜਮ ਕਾਰਣਾ ॥੩॥੪॥**

ਆਲਾ=ਸੰਸਾਰ ਕਿਵੇਂ ਜਮ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਮੇਰੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰਨਾ ਕਰੋ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਣ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਮਦੇਵ! ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੋਈ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਵੇਰਵਾ ਥੋੜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣਾ ਕਰ :—

ਪਹਿਲ ਪੁਰੀਏ; ਪੁੰਡਰਕ ਵਨਾ ॥ ਤਾਚੇ ਹੰਸਾ; ਸਗਲੇ ਜਨਾਂ ॥

[ਪੁਰਾਣਕ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ] ਪਹਿਲ=ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰੀਏ=ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਮਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ ਫੇਰ ਪੁੰਡਰਕ=ਕਵਲ ਵਨਾ=ਬਣਿਆ। ਤਾਚੇ=ਤਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਮਲ ਤੋਂ ਹੰਸਾ=ਬ੍ਰਹਮਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਤੋਂ ਸਗਲੇ=ਸਾਰੇ ਜਨਾਂ=ਜੀਵ ਭਾਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ।

ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਤੇ ਜਾਨਊ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਚੰਤੀ ਨਾਚਨਾ ॥੧॥

[ਵੇਦਾਂਤ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ] ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ=ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜਾਨਊ=ਜਾਨਣਾ ਕਰੋ। ਜਦੋਂ

ਮਾਇਆ ਦਾ ਹਰੀ ਨਾਲ ਕਲਪਤਦਾਮਿਕ ਸਬੰਧ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਅੰਡਜਾਦਿ ਜੋ ਨਾਚਨਾ=ਨਚਣ ਵਾਲੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਇਹ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਨਾਚੰਤੀ=ਨੱਚਣ ਲੱਗ ਪਈ ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ।

ਪਹਿਲ ਪੁਰਸਾ; ਬਿਰਾ ॥ ਅਥੋਨ ਪੁਰਸਾ; ਦਮਰਾ ॥

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਵੇ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦਸਦੇ ਹਨ :—

ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰਸਾ=ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਰਾ=ਬਾਣੀ ਏਕੋ ਹੰ ਬਹੁ ਸਜਾਮ ਪ੍ਰਜਾਯੇਯ" ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਅਥੋਨ=ਪਸ਼ਚਾਤ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਦਮਰਾ=ਮਾਇਆ ਪੈਦਾ ਹੋਈ।

ਅਸਗਾ; ਅਸ ਉਸਗਾ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਬਾਗਰਾ;

ਅਸ=ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗਾ=ਗੁਣਾਂ=(ਅਸੱਤ ਜੜ੍ਹ ਤੇ ਦੁਖ) ਅਤੇ ਉਸ ਪੁਰਖ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗਾ=ਗੁਣਾਂ-ਸਤ, ਚਿਤ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਜਗਤ ਬਣਿਆ ਅਸ=ਹੈ। **ਵਾ:** ਅਸ=ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਉਸ=ਈਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਗਾ=ਗਿਆ ਅਤੇ ਈਸ਼ਰ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਗਾ=ਗਿਆ ਅਸ=ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਅਸੱਤ, ਜੜ੍ਹ ਦੁਖ ਰੂਪ ਸੁਭਾਅ ਈਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਈਸ਼ਰ ਦਾ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਭਾਵ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਤਾਂ

ਹਰਿ ਕਾ ਬਾਗਰਾ; ਨਾਚੈ ਪਿੰਧੀ ਮਹਿ ਸਾਗਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਇਹ ਬਾਗਰਾ=ਬਗੀਚਾ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਧੀ=ਟਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਗਰਾ=ਜਲ ਨੱਚਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਰੂਪ ਟਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਜਲ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨਾਚੰਤੀ; ਗੋਪੀ ਜੰਨਾ ॥

ਉਸੇ ਦੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਗੋਪੀ=ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜੰਨਾ=ਪੁਰਸ਼ ਨਾਚੰਤੀ=ਨੱਚ ਰਹੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਜੰਨਾ=ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਪੀ=ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਨਈਆ ਤੇ; ਬੈਰੇ ਕੰਨਾ ॥

ਨਈਆ=ਨਿਯੰਤਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਇਕ ਚੀਜ ਹਰਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਬੈਰੇ ਕੰਨਾ (ਬੈਰ+ਏਕ+ਨਾ) ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ।

ਤਰਕੁ; ਨ ਚਾ ॥ ਭ੍ਰਮੀਆ; ਚਾ ॥

[ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਦੇਖੋ ਨੰਬਰ ੩]

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :—

ਪਿੰਧੀ ਉਭਕਲੇ; ਸੰਸਾਰਾ ॥

ਇਹ ਜੀਵ ਉਭਕਲੇ=ਹਰਟ ਦੀਆਂ ਟਿੰਡਾਂ ਵਾਂਗ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਪਾਏਗਾ। ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ।

ਕੇਸਵਾ ਬਚਉਨੀ; ਅਈਏ ਮਈਏ ਏਕ ਆਨ ਜੀਉ ॥੨॥

ਕੇਸਵਾ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਉਸਦਾ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਜੀਉ=ਜੀਵ ਤੂੰ ਏਕ=ਇਕ ਮਈਏ=ਮੇਰੀ ਆਨ=ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਕਰ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਕਲਿਆਣ ਹੋਵੇਗੀ॥੨॥

ਨੋਟ—ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਉੱਪਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਪਾਠ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਸਤੇ ਸੂਚਨਾ ਬ੍ਰੀਕ ਅੰਕ ਇਨ੍ਹਾਂ [ ] ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੇਖਣਾ ਕਰੋ।

ਪਿੰਧੀ ਉਭਕਲੇ ਸੰਸਾਰਾ॥ [੫]
ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਏ ਤੁਮ ਚੇ ਦੁਆਰਾ॥ [੨]
ਤੂ ਕੁਨੁ ਰੇ॥ ਮੈ ਜੀ॥ ਨਾਮਾ॥ ਹੋ ਜੀ॥ [੧]
ਆਲਾ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣਾ ਜਮ ਕਾਰਣਾ॥੩॥੪॥ [੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ :—

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਅਨੇਕਾਂ ਮੱਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਸਲੀ ਮਤ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਦ ਹਨ ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੱਸ ਕਿ :—

ਪਹਿਲ ਪੁਰੀਏ; ਪੁੰਡਰ ਕਵਨਾ ॥

ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰੀਏ=ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਕਵਨਾ=ਕੌਣ ਪੁੰਡਰ=ਪ੍ਰਕਾਸਿਆ ਹੈ ? ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਜੀ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ—

ਤਾਚੇ ਹੰਸਾ; ਸਗਲੇ ਜਨਾਂ ॥

ਤਾਚੇ=ਤਿਸ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਹੰਸ ਵਾਹਨ ਵਾਲਾ ਹੰਸਾ=ਬ੍ਰਹਮਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੋਂ ਸਗਲੇ=ਸਾਰੇ ਜੰਨਾਂ=ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ। ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਇਹ ਮੱਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ :—

ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਤੇ ਜਾਨਊ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਚੰਤੀ ਨਾਚਨਾ ॥੧॥

ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨਾਚਨਾ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਨਾਚੰਤੀ=ਨੱਚ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਤੇ ਜਾਨਊ=ਮਾਇਆ ਸਬਲ ਤੋਂ ਜਾਨਣਾ ਕਰ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ। [ਤੀਜਾ ਅਰਥ]

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਸਬਲ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ "ਪਹਿਲ ਪੁਰੀਏ ਪੁੰਡਰਕ ਵਨਾ॥"

ਪਹਿਲਾ ਪੁਰੀਏ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਪੁੰਡਰਕ=ਕਵਲ ਦੀ ਨਿਆਈ ਸ਼ੁੱਧ ਵਨਾ=ਬਣਾਉਣਾ ਕਰੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਦੋਸ਼ ਮਲ, ਵਿਖੇਪ ਅਵਰਨ ਹਨ :—ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਲ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਦੁਆਰਾ ਵਿਖੇਪ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਅਵਰਨ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ :—

ਤਾਚੇ ਹੰਸਾ; ਸਗਲੇ ਜਨਾਂ ॥

ਸਗਲੇ=ਸਾਰੇ ਜੋ ਮਹਾਤਮ ਜਨ ਹਨ ਤਾਚੇ=ਤਿਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਫੇਰ ਹੰਸਾਂ ਵਾਂਗ ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਭਾਵ ਤੱਤ ਮਿਥਿਆ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰੇ ਭਾਵ ਬਿਬੇਕ ਨੂੰ ਧਾਰੇ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਿਬੇਕ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ? ਤਾਂ ਦਸਦੇ ਹਨ :—

ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਤੇ ਜਾਨਉ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਚੰਤੀ ਨਾਚਨਾ ॥੧॥

ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਨਾਚੰਤੀ=ਨੱਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ=ਮਾਇਆ ਮਾਤ੍ਰ ਭਾਵ ਅਨਾਤਮ ਜਾਣਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ ਇਹੋ ਹੀ ਬਿਬੇਕ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ॥੧॥ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤਰੰਗ ਵਿੱਚ ਨਿਹਚਲ ਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਬਿਨਾਸੀ ਆਤਮ ਅਚੱਲ ਜਗ ਤਾ ਕੈ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ॥
ਐਸੋ ਗਯਾਨ ਵਿਵੇਕ ਹੈ ਸਭ ਸਾਧਨ ਕੋ ਮੂਲ ॥੧੩॥ [ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ ਤਰੰਗ ੧]

੨. ਦੇਹ ਪ੍ਰਪੰਚ ਅਨਿਤ ਹੈ ਆਤਮ ਨਿਤ ਬਖਾਨ ॥
ਸਾਰ ਅਸਾਰੈ ਜਾਨਬੋ ਯਹਿ ਵਿਵੇਕ ਪਹਿਚਾਨ ॥ [ਅਧਿਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਦੋਹਰਾ ੧੫]

ਪਹਿਲ ਪੁਰਸਾ; ਬਿਰਾ ॥

ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਬੇਕ ਨੂੰ ਧਾਰਕੇ ਫਿਰ ਪੁਰਸਾ ਬਿਰਾ=ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਨ ਕਰੇ। ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬ੍ਰਹਮਾ ਇੰਦਰ ਆਦਿ ਲੌਂ ਹੋਤ ਜੋ ਦੇਹ ਧਰ ਭੋਗ ॥
ਕਾਕ ਬਿਸ਼ਟ ਸਮ ਜੇ ਗਿਨੈ ਬੀਤ ਰਾਗ ਤੇ ਲੋਗ ॥ [ਅਧਿਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੋਹਰਾ ੧੪]

੨. ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਗ ਲੌਂ ਭੋਗ ਜੋ ਚਹੈ ਸਭਨ ਕੋ ਤਯਾਗ ॥
ਵੇਦ ਅਰਥ ਗਿਆਤਾ ਮੁਨੀ ਕਹਿਤ ਤਹ ਵੈਰਾਗ ॥੧੪॥ [ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ ਤਰੰਗ ੧]

ਅਥੋਨ ਪੁਰਸਾ; ਦਮਰਾ ॥

ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਥੋਨ=ਉਪਰੰਤ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਦਮਰਾ=ਦਮਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਖਟ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਧਾਰਨਾ ਕਰੇ। ਖਟ ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ=

ਸਮ ਦਮ ਸਰਧਾ ਤੀਸਰੀ ਸਮਾਧਾਨ ਉਪਰਾਮ ॥
ਖਟੀ ਤਤਿਛਿਯਾ ਜਾਨੀਏ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਯਹ ਨਾਮ ॥੧੫॥
ਸਮ=ਮਨ ਵਿਸ਼ਿਅਨ ਤੇ ਰੋਕਨੋ ਸਮ ਤਿਹਿ ਕਹਤ ਸੁਧੀਰ ॥
ਸ਼ਰਧਾ=ਸਤਯ ਵੇਦ ਗੁਰਵਾਕਯ ਹੈ ਸ਼ਰਧਾ ਅਸ ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ ॥
ਸਮਾਧਾਨ=ਸਮਾਧਾਨ ਤਾ ਕੂੰ ਕਹਤ ਮਨ ਵਿਖੇਪ ਕੇ ਨਾਸ ॥੧੭॥
ਉਪਰਾਮ=ਸਾਧਨ ਸਹਿਤ, ਕਰਮ ਸਭ ਤਿਆਗੇ ॥ ਲਖ ਵਿਖ ਸਮ ਵਿਖਿਅਨ ਤੇ ਭਾਗੇ ॥
ਦ੍ਰਿਗ ਧਾਰੀ ਲਖਿ ਹ੍ਵੈ ਜਿਯ ਗਲਾਨਾ ॥ ਇਹ ਲਛਣ ਉਪ੍ਰਾਮ ਬਖਾਨਾ ॥੧੮॥
ਤਤਿਛਿਯਾ=ਆਤਮ, ਸ਼ੀਤ ਛੁਧਾ ਤ੍ਰਿਖਾ, ਇਨ ਕੋ ਸਹਿਨ ਸੁਭਾਵ ॥
ਤਾਹਿ ਤਤਿਛਿਆ ਕਹਤ ਹੈਂ, ਕੋਵਿਦ ਮੁਨਿ ਵਰ ਰਾਵ ॥੧੯॥ [ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ ਤਰੰਗ ੧]

ਖਟ ਸੰਪਤੀ **ਅਥਵਾ** ਚਾਰੇ ਸਾਧਨ, ਵੈਰਾਗ, ਬਿਬੇਕ, ਖਟ ਸੰਪਤੀ, ਮੋਖ ਇਛਾ ਨੂੰ ਧਾਰਕੇ **ਵਾ:** ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਸਪੰਨ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਆਵੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਗਿਆਸੂ ਸਮਝ ਕੇ ਫਿਰ ਐਸਾ ਅਭੇਦ ਬੋਧ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :—

ਅਸਗਾ; ਅਸ ਉਸਗਾ ॥

ਅਸ=ਜੀਵ ਦੇ ਖਟ ਵਿਕਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੋ ਗਾ=ਗਿਆਤ ਮਾਤ੍ਰ ਪਦ ਹੈ। ਉਸ=ਈਸ਼ਰ ਦੀ ਸਰਬੱਗਤਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੋ ਗਾ=ਗਿਆਤ ਮਾਤ੍ਰ ਚੇਤਨ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਤਿਆਗ ਲਖਣਾ ਕਰਕੇ ਅਸ=ਅਸ ਪਦ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ। ਭਾਵ=ਜੀਵ ਦੀ ਅਲਪੱਗਤਾ ਤੇ ਈਸ਼ ਦੀ ਸਰਬੱਗਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੇਤਨ ਭਾਗ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕਰੇ

ਹਰਿ ਕਾ ਬਾਗਰਾ; ਨਾਚੈ ਪਿੰਧੀ ਮਹਿ ਸਾਗਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਹਰੀ ਦਾ ਬਗੀਚਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਗਤ ਸਰੂਪ ਬਾਗਰਾ=ਬਗ਼ੀਚੇ ਨੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣੇ ਤੇ ਐਸਾ ਨਿਸਚਾ ਕਰੇ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਖੂਹ **ਵਾ:** ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਜੀਵਾਂ ਰੂਪ ਟਿੰਡਾਂ ਨੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਦੇਹਾ ਰੂਪੀ ਟਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨਾਚੰਤੀ; ਗੋਪੀ ਜੰਨਾ ॥

ਉਸ ਚੇਤਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਗੋਪੀ=ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੱਚ ਰਹੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਗੋਪੀ=ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਜੰਨਾ=ਬਿਰਤੀਆਂ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। **ਵਾ:** ਉਸਦੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਪਾ ਕਰਕੇ ਜੰਨਾ=ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਨਈਆ ਤੇ; ਬੈਰੇ ਕੰਨਾ ॥

ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਉਸ ਨਈਆ=ਨਿਯੰਤਾ, ਪ੍ਰੇਰਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੈਰੇ=ਬਿਨਾ ਕੰਨਾ=ਕੌਣ ਹੈ ਭਾਵ ਹਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ।

ਤਰਕੁ; ਨ ਚਾ ॥ ਭ੍ਰਮੀਆ; ਚਾ ॥

ਅਨ੍ਵੈ :—ਭ੍ਰਮੀਆ ਚਾ=ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਚਾ=ਪੁਨਾ ਮੈਨੂੰ ਭਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੇਣਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਤਰਕੁ ਨ ਚਾ=ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਚਾ=ਪੁਨਾ ਤਰਕ ਭਾਵ ਸੰਸਾ ਨਾ ਕਰ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ! ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤਰਕ ਨਾ ਕਰ ਸੰਸਿਆ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਮੈਂ :—

ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਏ; ਤੁਮਚੇ ਦੁਆਰਾ ॥

ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ=ਭਟਕਦਾ ਭਟਕਦਾ ਵਾ-ਭਰਮ ਦਾ ਭਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸੰਸਿਆ ਦੀ ਨਿਵਰਤੀ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੇ ਨਾਮਦੇਵ! ਤੂੰ ਜੋ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਹਿ, ਤੇਰਾ ਕੀ ਸੰਸਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :—

ਪਿੰਧੀ ਉਭਕਲੇ; ਸੰਸਾਰਾ ॥

ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਹਰਟ ਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਕਰਕੇ ਪਿੰਧੀ=ਟਿੰਡਾਂ ਕਦੇ ਉਭ=ਉਚੀਆਂ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਤੇ ਕਦੇ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਹਰਟ ਦੀਆਂ ਪਾਪ ਪੁੰਨਾਂ ਰੂਪ ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਜੀਵ ਰੂਪ ਟਿੰਡਾਂ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਦੇ ਉਭ=ਉੱਚੇ ਸਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪਤਾਲ ਭਾਵ ਨਰਕ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪ੍ਰੇਰਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਸੰਸਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੈ ਉਚੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਐਸਾ ਸੋਚ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ :—

ਤੂ; ਕੁਨੁ ਰੇ ॥

ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈ ਭਾਵ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੀ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ :—

ਮੈ ਜੀ ॥ ਨਾਮਾ ॥ ਹੋ ਜੀ ॥

ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ! ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਨਾਮਦੇਵ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਜੀਵ ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ :—ਚੰਗਾ ਜੇ ਤੂੰ ਜੀਵ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜੀਵ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤੇ ਬੜੀ ਦੀਨਤਾ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ :—

ਆਲਾ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣਾ; ਜਮ ਕਾਰਣਾ ॥੩॥੪॥

ਜਮਾਂ ਦੀ ਵਾ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜੋ ਆਲਾ=ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਇਹ ਮੇਰਾ ਨਿਵਾਰਣਾ=ਦੂਰ ਕਰੋ ਵਾ-ਆਲਾ=ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਜਮਾਂ (ਕਾ+ਰਣਾ) ਕਾ=ਦਾ ਰਣਾ=ਝਗੜਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਗਲ ਪਿਆ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :—ਨਾਮਾ=ਨਾਮ ਦਾ ਰੂਪ ਜਗਤ ਅਤੇ ਜੀ=ਜੀਵ ਪੁਣਾ ਮੈ-ਹੰਗਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ ਜੀ। ਆਲਾ=ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵ ਪੁਣਾ ਤੇ ਹੰਗਤਾ ਛੱਡ ਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਤੇ ਇਸ ਨਵਿਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਸਾਂ ਨੇ ਦੇਣਾ ਸੀ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਿਅੰਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੁਨਣਾ ਕਰ :—

ਕੇਸਵਾ ਬਚਉਨੀ; ਅਈਏ ਮਈਏ ਏਕ ਆਨ ਜੀਉ ॥੨॥

੧. ਕੇਸਵਾ=ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਚਉਨੀ=ਬਚਨ ਗੀਤਾ ਵਿੱਚ ਅਰਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਅਰਜਨ ! ਅਈਏ=ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ **ਵਾ:** ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਤੇ ਮਈਏ=ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਕਰ ਭਾਵ ਇਕ ਰੂਪ ਜਾਨਣਾ ਕਰ। ਅਥਵਾ :—

੨. ਕੇਸਵਾ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਬਚਉਨੀ=ਬਚਨ ਬੇਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਕਿ ਅਈਏ=ਜੀਵ ਅਤੇ ਮਈਏ=ਈਸ਼ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਲਿਆ ਅਰਥਾਤ ਜੀਵ ਈਸ਼ ਨੂੰ ਅਭੇਦ ਰੂਪ ਨਿਸਚੇ ਕਰ। ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬੋਲੇ ਇਹ ਸਾਧਨ ਕਠਨ ਹੈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੌਖਾ ਸਾਧਨ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਪਾਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੱਗੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ :—

੩. ਹੇ ਕੇਸਵਾ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮਈਏ=ਮੈਂ ਇਕ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਆਨ=ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਅਈਏ=ਆਇਆ ਹਾਂ, ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਬਚਉਨੀ=ਬਚਾਉਣਾ ਕਰੋ।

੪. ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮੈਂ ਇਕ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਅਈਏ=ਆ ਕੇ

ਮਈਏ=ਮੈਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਕਰੋ। ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਚਿੱਤ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ ! ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੈਸਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :—

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—

ਪਹਿਲੇ=ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਇਕ ਹੀ ਹੈ। ਪੁਰੀਏ=ਸਾਰੀ ਜਗਾ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪੂਰਨ ਭਾਵ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਪੁੰਡਰਕ=ਕਵਲ ਵੱਤ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। ਵਨਾ=ਸੁੰਦਰ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਹੰਸਾ=ਸੂਰਜ ਦੀ ਨਿਆਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ। ਤਾ ਚੇ=ਤਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸਗਲੇ ਜਨਾਂ=ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ। (ਕ੍ਰਿਸ+ਨਾ) ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਸ੍ਰ=ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਾ=ਨਹੀਂ ਹੈ ਐਸੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇ=ਤੋਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਜਾਨਉ=ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪ ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜਿਸਨੂੰ ਜਣਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਉਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਚੰਤੀ ਨਾਚਨਾ ॥੧॥

ਹਰੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨਾਚਨਾ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਚੰਤੀ=ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ॥੧॥

ਪਹਿਲ ਪੁਰਸਾ; ਬਿਰਾ ॥

ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਾ=ਬਾਣੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਥੋਨ-ਪਿੱਛੋਂ ਪੁਰਸਾ=ਪੁਰਸ਼ ਜੀਵ ਪੁਣੇ ਨੂੰ ਦਮਰਾ=ਰੋਕਣਾ ਕਰੇ, ਦਬੌਣਾ ਕਰੇ, ਦਲਨਾ ਕਰੇ।

ਅਸਗਾ ਅਸ; ਉਸਗਾ ॥

ਅਸ ਇਸ ਲੋਕ ਦੀ ਗਾ=ਗਿਆਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੀ ਗਾ=ਗਿਆਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਸ=ਸ਼ੁਧ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਕਾ ਬਾਗਰਾ, ਨਾਚੈ ਪਿੰਧੀ ਮਹਿ ਸਾਗਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਨੂੰ ਰਾ=ਰਮਿਆ ਜਾਣ ਲਵੇ ਫੇਰ ਨਾਚੈ (ਨ+ਅਚੈ) ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਅਚਣ ਭਾਵ ਖਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਜੀਵਾਂ ਰੂਪੀ ਪਿੰਧੀ=ਟਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਸਾਗਰਾ=ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇਗਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨਾਚੰਤੀ; ਗੋਪੀ ਜੰਨਾ ॥

ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗੋਪੀ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਜੰਨਾ=ਪੁਰਸ਼ ਨਾਚੰਤੀ=ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਨਈਆ ਤੇ; ਬੈਰੇ ਕੰਨਾ ॥

ਉਸ ਪ੍ਰੇਰਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੈਰੇ=ਬਿਨਾਂ ਕੰਨਾ=ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤਰਕੁ; ਨ ਚਾ ॥

ਜੇ (ਤਰ+ਕੁ) ਤਰ=ਤਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁ=ਕੂੜ ਨ=ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਚਾ=ਚੁੱਕ ਦੇ।

ਭ੍ਰਮੀਆ; ਚਾ ॥

ਤੂੰ ਤਾਂ ਭਰਮ ਦਾ ਹੀ ਖਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ।

ਕੇਸਵਾ ਬਚਉਨੀ; ਅਈਏ ਮਈਏ ਏਕ ਆਨ ਜੀਉ ॥੨॥

ਕੇਸਵ ਜੋ ਬਚਉਨੀ=ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀਉ ! ਮੈਂ ਮਈਏ=ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਇਕ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਨ=ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਅਈਏ=ਆਇਆ ਹਾਂ। **ਵਾ:** ਮਈਏ=ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦੀ ਆਨ=ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਕਰ। ਜੇ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਰਹੇਂਗਾ ॥੨॥

ਪਿੰਧੀ ਉਭਕਲੇ; ਸੰਸਾਰਾ ॥

ਤਾਂ ਟਿੰਡਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪਾਪਾਂ ਪੁੰਨਾਂ ਰੂਪੀ ਕਲਾ ਦੁਆਰਾ ਕਦੇ ਉੱਚਾ ਹੋ ਕੇ ਸਵਰਗ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤੇ ਕਦੇ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ ਭਾਵ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇਂਗਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਂਗਾ। ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ !

ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਏ; ਤੁਮਚੇ ਦੁਆਰਾ ॥

ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਰਮ ਦਾ ਭਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਆਪ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ।

ਤੂ; ਕੁਨੁ ਰੇ ॥

ਹਾ ਜੀ=ਮੈਂ ਜੀਵ ਹਾਂ ਤੂੰ ਕੁਨ ਰੇ=ਹੇ ਸਿੱਖ ਤੂੰ ਜੀਵ ਕਿਥੇ ਹੈਂ ਤੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਨਾਮਾ ॥ ਹੋ ਜੀ ॥

ਨਾਮਾ=ਨਾਮ ਰੂਪ ਅਤੇ ਜੀ=ਜੀਵ ਪੁਣਾ ਜੋ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਫੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਹੋ=ਹੋੜ ਭਾਵ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਕਰ।

ਆਲਾ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣਾ; ਜਮ ਕਾਰਣਾ ॥੩॥੪॥

ਆਲਾ=ਨਰਕ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਾ=ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਤੋਂ ਅਤੇ ਜਮ=ਜੰਮਣ ਅਤੇ ਕਾਰਨ=ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ। **ਅਥਵਾ** ਦੁਖਾਂ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਆਲਾ=ਘਰ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਅਤੇ ਜਮ=ਜੰਮਣ ਜਨਮ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜੋ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ॥੩॥੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੯੪]

ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਮਾਧਉ ਬਿਰਦੁ ਤੇਰਾ॥ ਧੰਨਿ ਤੇ ਵੈ ਮੁਨਿ ਜਨ ਜਿਨ ਧਿਆਇਓ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ॥੧॥ ਮੇਰੈ ਮਾਥੈ ਲਾਗੀ ਲੇ ਧੂਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਚਰਨਨ ਕੀ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਤਿਨਹੂ ਤੇ ਦੂਰਿ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਦੀਨ ਕਾ ਦਇਆਲੁ ਮਾਧੌ ਗਰਬ ਪਰਹਾਰੀ॥ ਚਰਨ ਸਰਨ ਨਾਮਾ ਬਲਿ ਤਿਹਾਰੀ॥੨॥੫॥

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਦਾ ਧਿਆਨ-ਧਰਕੇ ਜੋ ਪਾਪੀਆਂ ਤੋਂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਐਸੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਉਸ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਮੰਨ ਕੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਜੋ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਧਰਮ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ; ਮਾਧਉ ਬਿਰਦੁ ਤੇਰਾ॥

ਹੇ ਮਾਧਉ (ਮਾ+ਧਉ) ਮਾ=ਮਾਇਆ ਦੇ ਧਉ=ਪਤੀ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬਿਰਦੁ=ਧਰਮ ਪਤਿਤ= ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਵਨ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। (**ਵਾ:** ਮਾਧਉ (ਮਾ+ਧਵ) ਮਾ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਧਵ=ਪਤੀ ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਪਤੀ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ।) ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਭੈ ਹਰਨ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਨਿਰੰਕਾਰ॥ [ਥਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਉਹ ਭੈ ਨਾਸਕ ਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਮੋਹਿ ਤਿਸ ਕਾ ਭਰਵਾਸਾ॥**
ਬਖਸਿ ਲਏ ਸਭਿ ਸਚੈ ਸਾਹਿਬਿ ਸੁਣਿ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਾ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੨੦]

੨. **ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੰਤ ਬੇਦੁ ਕਹੰਦਾ॥**
ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਤੇਰਾ ਬਿਰਦੁ ਹੈ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਵਰਤੰਦਾ॥
[ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੧੯]

੩. **ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕੀਏ ਖਿਨ ਭੀਤਰਿ ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰੁ ਵੰਞਾਈ॥੩॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੧੫]

ਜੀਵ ਅਹਿੰਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ-ਫੰਧਕ ਜੋ ਪਾਪਾਤਮਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਭੀ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਲਾਜ ਪਾਲੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਨਕਾ ਜੋ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਡਿੱਗੀ ਔਰਤ, ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬੁਰਾਈਆਂ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੈਸਿਆਂ ਬਦਲੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਈ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵੇਚਦੀ ਰਹੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :—

ਜਿਉ ਤਨੁ ਬਿਧਵਾ ਪਰ ਕਉ ਦੇਈ॥ ਕਾਮਿ ਦਾਮਿ ਚਿਤੁ ਪਰ ਵਸਿ ਸੇਈ॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੨੨੬]

ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਐਸਾ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰਦੀ ਦੀ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ

ਤੋਤੇ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੀ, ਮੁਖ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸੀ, ਸੱਪ ਨੇ ਡੰਗ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਲਾਜ ਪਾਲਦਿਆਂ ਇਸ ਮਹਾਂ ਪਾਪਣ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਵਨ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਖੀ—ਅਜਾਮਲ ਦੀ—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਜਾਮਲ ਸੀ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸੂਝਵਾਨ ਦਿਮਾਗਾਂ ਦੀ ਕਾਢ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਨਾਮ ਸਾਰਥਕ ਭਾਵ ਸਹਿਤ ਅਰਥ ਦੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਨਾਮ ਨਿਰਾਰਥਕ ਭਾਵ ਅਰਥ ਰਹਿਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕਈ ਮਾਂ ਬਾਪ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਟਿੰਕੂ, ਮਿੰਕੂ, ਟੋਨੀ, ਨੋਨੀ ਆਦਿ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਨਰਾਰਥਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਨਾਮ ਸਾਰਥਕ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰਦਾਸ ਅਰਥ ਬਣਿਆ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਾਸ=ਸੇਵਕ। ਚਰਨ ਦਾਸ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਤੇ ਹਰੀ ਦਾਸ=ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਦਾ ਦਾਸ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ-ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਦਿ। ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਕਲ ਤੇ ਸੂਝ ਬੂਝ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਥੇ ਉਸ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਿਤ ਦੀ ਜੋ ਇਕ ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਸੀ ਵਿਦਵਾਨਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਇਸ ਨਾਮ ਵਿਚੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾ ਅਜਾਮਲ ਰਖਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਅਜ=ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੰਨੇ ਵਿਚੋਂ ਐੜਾ ਲੈ ਕੇ ਅਮਲ=ਕਰਮ=ਕੰਮ ਭਾਵ ਜਿਸ ਦਾ ਕਰਮ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇ ਇਥੇ ਅਜਾਮਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਹ ਕਾਮਨਾ ਧਾਰਕੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕਰਮ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਰਗਾ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਨਾਮ ਰਖਿਆ। ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਯੋਗ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਵਿਦਵਾਨ ਹੀ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਇਆ, ਇਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰਵਾਰ ਕੁਟੀਆ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਕ ਅਨੁਭਵੀ ਤਤਵੇਤਾ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਸਨ। ਅਜਾਮਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਮਿਸ਼ਟਾਨ ਧਰ ਕੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ-ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੌਂਪਣ ਲਗਿਆ ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਤੇ ਕਰਨੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਜੀ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਹੀ ਹੈ। ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁੱਤਰ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲੇਗਾ ਤਾਂ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਜੇ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਤਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਤਾਂ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇਗਾ। ਅਜਿਹੀ ਵਿਦਿਆ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਵਧਾਏਗੀ ਬਲਕਿ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਏਗੀ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਸ਼ੁਭ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਅਜਾਮਲ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇਕ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਅਜਾਮਲ ਜੁਆਨ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਵੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਜਾਮਲ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਟਾ! ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਪਰ ਦੀ ਆਇਆ ਕਰ, ਅਜਾਮਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕਟਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਅਜਾਮਲ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੁੱਛਣਾ ਕਿ ਅਜਾਮਲ, ਬਾਹਰ ਦੀ ਆਇਆ ਹੈਂ ? ਇਕ ਦਿਨ ਅਜਾਮਲ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਦੀ ਆਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਾਮਲ! ਤੇਰਾ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਿਚ ਹੀ ਭਲਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੀ ਗੰਦੀ ਬਸਤੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਆਉਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ

ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਜਾਮਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਜੋ ਵੇਸਵਾਵਾਂ ਦਾ ਬਜ਼ਾਰ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਵੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਣਗੇ ਤਾਂ ਵਥੇਰਾ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਝੂਠ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਅਜਾਮਲ ਦੇ ਨੇਤਰ ਵੀ ਚੰਚਲ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਨੌਜ਼ਵਾਨ ਵੇਸਵਾ ਨੇ ਹਾਵ=ਭਾਵ ਦਿਖਾ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਸੰਥਿਆ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਕਦੀ ਨਾ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਹੁਣ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਬਲਕਿ ਮੇਰੀ ਰਾਇ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਕ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੰਨਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਚੋਰੀ ਤੋਂ ਉਸ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਜਾਣੋਂ ਨਾ ਰੁਕਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਦੇ ਥਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਦਾ ਔਗੁਣ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਜਦੋਂ ਪੱਕੇ ਸਬੂਤ ਮਿਲ ਗਏ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਵੇਸਵਾ ਗਾਮੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਗੁਪਤਚਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਜਾਮਲ ਤੂੰ ਪੰਡਿਤ ਨਹੀਂ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਵਿਆਹੁਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਿਭਚਾਰਨੀ ਔਰਤ ਦਾ ਸੰਗੀ ਬਣਿਆ ਹੈਂ। ਇਸ ਮਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਦੀ ਹੱਦ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇਂਗਾ। ਦੂਜਾ ਤੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ-ਮਕਾਨ ਜੋ ਤੇਰੇ ਬਾਪ ਦਾਦੇ ਦਾ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮਾਲਕ ਤੇਰੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਇਸਤਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੀਸਰਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੇਸਵਾ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਧਨ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਭੀ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਹੈ। ਤਨ ਤੇ ਪਹਿਨੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਵੇਸਵਾ ਤੇ ਅਜਾਮਲ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਜਾ ਤੋਂ ਅਪਮਾਨ ਕਰਾਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਧਰੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਆਪਣਾ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸਣ ਹੁੰਦਾ ਨਾ ਦੇਖਕੇ ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਭੁੰਨ ਕੇ ਆਪ ਖਾਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਵੇਸਵਾ ਨੂੰ ਖਵਾਉਣਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਝੁਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਛੇ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਇਕ ਦਿਨ ਵਾਰਸ਼ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਇਹ ਅਜੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੁੜਿਆ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਦੋ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਾਹਰੋਂ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਵੇਸਵਾ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਘਰ ਮਹਾਤਮਾ ਆਏ ਹਨ ਕਿਤੇ ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ ਦੇਖਕੇ ਘਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਨਾ ਜਾਣ। ਅੱਜ ਆਪਾਂ ਵੈਸ਼ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਹੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਅਜਾਮਲ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਜੋ ਮਾਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ ਪਰੇ ਛੁਪਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਧੋ ਕੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੁਠੀ ਚਾਪੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਦੱਸਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਮਹਾਂ ਪੰਡਿਤ ਤੋਂ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਵੀ ਉਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੋ ਤੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਬੱਚਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਰਾਇਣ ਰੱਖੀ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੀਂ ਇਹੀ ਤੈਨੂੰ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਵੇਗਾ। ਅਜਾਮਲ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਰਾਇਣ ਰਖਿਆ। ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਜਦੋਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਨਰਾਇਣ ਰਖਿਆ ਕਰੀਂ। ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਬਦ ਭੁੱਲ ਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਰਖਿਆ ਕਰੀਂ-ਨਾਰਾਇਣ ਰਖਿਆ ਕਰੀਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਬਾਣੇ ਦੀ ਲਾਜ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਇਸ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਬੈਕੁੰਠ ਵਿਚ

ਥਾਂ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇਰਾ ਧਰਮ ਪਤਿਤਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਪਤਿਤੁ ਅਜਾਮਲ ਪਾਪੁ ਕਰਿ ਜਾਇ ਕਲਾਵਤਣੀ ਦੇ ਰਹਿਆ ॥
ਗੁਰੁ ਤੇ ਬੇਮੁਖੁ ਹੋਇ ਕੈ ਪਾਪ ਕਮਾਵੈ ਦੁਰਮਤਿ ਦਹਿਆ ॥
ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਫਿਰਦਾ ਵਹਿਆ ॥
ਛਿਅ ਪੁਤ ਜਾਏ ਵੇਸੁਆ ਪਾਪਾ ਦੇ ਫਲ ਇਛੇ ਲਹਿਆ ॥
ਪੁਤੁ ਉਪੰਨਾ ਸਤਵਾਂ ਨਾਉ ਧਰਣ ਨੋ ਚਿਤਿ ਉਮਹਿਆ ॥
ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੈ ਜਾਇ ਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਉ ਨਰਾਇਣੁ ਕਹਿਆ ॥
ਅੰਤਕਾਲ ਜਮਦੂਤ ਵੇਖਿ ਪੁਤ ਨਰਾਇਣੁ ਬੋਲੈ ਛਹਿਆ ॥
ਜਮਗਣ ਮਾਰੇ ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਗਇਆ ਸੁਰਗ ਜਮੁ ਡੰਡੁ ਨ ਸਹਿਆ
ਨਾਇ ਲਏ ਦੁਖੁ ਡੇਰਾ ਢਹਿਆ ॥੨੦॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੦ ਪਉੜੀ ੨੦]

ਧੰਨਿ ਤੇ ਵੈ ਮੁਨਿ ਜਨ; ਜਿਨ ਧਿਆਇਓ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ॥੧॥

ਵੈ=ਉਹ ਮੁਨੀ=ਮੰਨਣ ਸ਼ੀਲ ਮਹਾਤਮਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜਨ=ਸੇਵਕ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਭੂ=ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ॥੧॥

ਮੇਰੈ ਮਾਥੈ ਲਾਗੀ ਲੇ; ਧੂਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਚਰਨਨ ਕੀ ॥
ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਤਿਨਹੂ ਤੇ ਦੂਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਸੁਰਿ=ਦੇਵਤੇ, ਨਰ=ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮੁਨੀ ਜਨ ਹਨ ਤਿਨਹੂ ਤੇ=ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਲਾਗੀ ਲੇ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਦੀਨ ਕਾ ਦਇਆਲੁ ਮਾਧੌ; ਗਰਬ ਪਰਹਾਰੀ ॥

ਹੇ ਮਾਧੋ ! ਤੂੰ ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਪੱਖੀ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੈਂ ਵਾ ਦੀਨ=ਦੁਖੀਆਂ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗਰਬ=ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਰਹਾਰੀ=ਵਿਸ਼ੇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਚਰਨ ਸਰਨ ਨਾਮਾ; ਬਲਿ ਤਿਹਾਰੀ ॥੨॥੫॥

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾਮਾ=ਨਾਮਦੇਵ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥੫॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੯੬]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ ੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਰਤਨੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਬਸਿਆ ਗੁਰਿ ਹਾਥੁ ਧਰਿਓ ਮੇਰੈ ਮਾਥਾ ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਦੁਖ ਉਤਰੇ ਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ਰਿਨੁ ਲਾਥਾ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਭਜੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸਭਿ ਅਰਥਾ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜੀਵਨੁ ਬਿਰਥਾ ॥ਰਹਾਉ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਮੂੜ ਭਏ ਹੈ ਮਨਮੁਖ ਤੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਨਿਤ ਫਾਥਾ ॥ ਤਿਨ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਨ ਸੇਵੇ ਕਬਹੂ ਤਿਨ ਸਭੁ ਜਨਮੁ ਅਕਾਥਾ ॥੨॥ ਜਿਨ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਸਾਧ ਪਗ ਸੇਵੇ ਤਿਨ ਸਫਲਿਓ ਜਨਮੁ ਸਨਾਥਾ ॥ ਮੋਕਉ ਕੀਜੈ ਦਾਸੁ ਦਾਸ ਦਾਸਨ ਕੋ ਹਰਿ ਦਇਆ ਧਾਰਿ ਜਗੰਨਾਥਾ ॥੩॥ ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਗਿਆਨਹੀਨ ਅਗਿਆਨੀ ਕਿਉ ਚਾਲਹ ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਾ ॥ ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਕਉ ਗੁਰ ਅੰਚਲੁ ਦੀਜੈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਚਲਹ ਮਿਲੰਥਾ ॥੪॥੧॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ; ੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਗੁਰਵਾਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚੌਥੇ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗੁ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਰਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪਦਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧=ਅਦੁਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ਓ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਉਥਾਨਕਾ : ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਜਿਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਰਗੀ ਹੋਰ ਪਵਿਤਰ ਧਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਡਿਠੇ ਸਭੇ ਥਾਵ ਨਹੀ ਤੁਧੁ ਜੇਹਿਆ ॥ [ਫੁਨਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੨]

ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਫਿਰ ਕੇ ਵੇਖੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਦਰਸ਼ ਕੋਈ ਧਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਧੋਹੁ ਪੁਰਖਿ ਬਿਧਾਤੈ ਤਾਂ ਤੂ ਸੋਹਿਆ ॥ ਵਸਦੀ ਸਘਨ ਅਪਾਰ ਅਨੂਪ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ॥
ਹਰਿਹਾਂ ਨਾਨਕ ਕਸਮਲ ਜਾਹਿ ਨਾਇਐ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰ ॥੧੦॥ [ਫੁਨਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੨]

ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਪਵਿਤਰ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁਛਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਪਰਮਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਨਮੁਖ ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਪੂਰਬਕ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਦੱਸੋ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ :

ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਰਤਨੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਬਸਿਆ; ਗੁਰਿ ਹਾਥੁ ਧਰਿਓ ਮੇਰੈ ਮਾਥਾ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋ ਰਤਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਵਾ-ਅਸਲੀ ਰਤਨ ਹੈ ਉਦੋਂ ਵਸਿਆ ਅਥਵਾ ਤਾਂ ਵਸਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਰਖਣਾ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ

ਜਾਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਤਨ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਸੁਨਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵਾ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਕੰਠ ਮਝਾਰੇ ॥** [ਟੋਡੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੧੮]

੨. **ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਤੰਨੁ ਹੈ ਹੀਰੇ ਜਿਤੁ ਜੜਾਉ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੨੦]

੩. **ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਜਿਨਿ ਪਾਇਆ ਦਾਨੁ ॥ ਤਿਸੁ ਜਨ ਹੋਏ ਸਗਲ ਨਿਧਾਨ ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੯੧]

੪. **ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਨਿਰਮੋਲਕੁ ਪੁੰਨਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇਆ ॥**
ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਹਿਰਦੈ ਰਾਖਿਆ ਰਤਨੁ ਨ ਛਪੈ ਛਪਾਇਆ ॥੧॥
[ਸੋਰਠਿ ਭੀਖਨ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੯]

ਰਤਨ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਖਰੀ ਅਰਥ ਇਹ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਰਤ+ਨ) ਰਤ ਨਾਮ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਹੈ ਨ ਪਦ ਇਨਕਾਰ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਖਿੱਚ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਾਂ ਰਹੇ। ਸੰਸਾਰਕ ਪੱਖ ਵਿਚ ਰਤਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨੌਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ।

੧. ਹੀਰੇ। ੨. ਲਾਲ। ੩. ਪੰਨੇ। ੪. ਨੀਲਮ। ੫. ਫਿਰੋਜ। ੬. ਲਸਨ। ੭. ਪੁਖਰਾਜ।
੮. ਗੋਮੇਧ। ੯. ਗੁਲੀਆਂ ਨਵ ਰਤਨ ਸਰਾਫ ਕਹੈ ਸਿਰਤਾਜ ॥ [ਲੋਕਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣ]

ਅੰਤਰੀਵ ਰਤਨਾਂ ਵਿਚ, ਨਾਮ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਸਰੀਰ ਵੀ ਰਤਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਤ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਐਸੇ ਰਤਨ ਹਨ ਅਥਵਾ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਹੈ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਵਸਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਅੰਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੈਸਾ ਕਿ ਇਕ ਬਿਰਕਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜੋ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਪੂਰਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਚਰਨ-ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਰਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸ ਗਿਆ, ਉਸ ਨਾਮ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਭਰਮਣ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਤੋਂ ਰੁੱਤ ਸਿਆਲ ਦੀ ਆ ਗਈ। ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਇਕ ਨਗਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ। ਤਾਂ ਇਕ ਭਠਿਹਾਰਣ ਜੋ ਦਾਣੇ ਭੁੰਨ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਭੱਠੀ ਤੇ ਅੱਗ ਸੇਕਣ ਲਈ ਬਹਿ ਗਏ ਨਾਲ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਮਹਲ ਸੀ ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਭਠਿਹਾਰਣ ਨੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਮਹਾਤਮਾ ਜਾਣ ਕੇ ਦੋ ਬੁੱਕ ਦਾਨਿਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਚੱਬ ਕੇ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਰਦੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅੱਗ ਸੇਕਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਨੀਂਦ ਆਈ ਤਾਂ ਭੱਠ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਭੁੰਜੇ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੇ ਵਿਚ ਲੇਟ ਗਏ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਫਿਰ ਜਾਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਏ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਮਹਾਤਮਾ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਨੌਕਰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਨੌਕਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵੇਪਰਵਾਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਜਾਵਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ। ਨੌਕਰ ਵਾਪਸ ਗਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਤਨੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਫੁਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਜਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਪੈਂਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਬੜੀ ਔਖੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਾਧੂ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁੱਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ੰਕੇ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਚੱਲ ਕੇ ਆਪ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਤਮਾ! ਸੁਣਾਓ ਰਾਤ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜਰੀ ? ਮਹਾਤਮਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ

ਹੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ! ਮੇਰੀ ਰਾਤ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਵਰਗੀ ਤੇ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਚੰਗੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਰਾਤ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗੁਜਰੀ ! ਮੈਂ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਕੋਮਲ ਸੇਜਾ ਤੇ ਸੁੱਤਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੇ ਵਿਚ, ਫਿਰ ਕੁਝ ਰਾਤ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਕਿਵੇਂ ਬਤੀਤ ਹੋਈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ! ਮੇਰੀ ਵਰਗੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਰਾਤ ਕਿਵੇਂ ਬਤੀਤ ਹੋਈ, ਇਸ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ। ਮਹਾਤਮਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜਿਥੇ ਸੌਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ। ਨੀਂਦ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੇਜ ਤੇ ਪਿਆ ਹਾਂ ਜਾਂ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੇ ਵਿਚ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਮੈਂ ਸੌਂ ਕੇ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਰਗੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਮੇਰਾ ਸਮਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਗਦੇ ਦਾ ਲੰਘਿਆ ਹੈ ਉਤਨੀ ਰਾਤ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ? ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ! ਤੂੰ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਗਿਆ ਹੈਂ ਉਤਨਾਂ ਸਮਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤੇ ਮੈਂ ਜਿਤਨਾਂ ਸਮਾਂ ਜਾਗਿਆ ਹਾਂ ਉਤਨਾਂ ਚਿਰ ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਹੈ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਰਾਤ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਬਤੀਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਕਿਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਅਨੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਰਸ ਤਾਂ ਛਿਣ ਮਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗ ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਤਾਂ ਛਿਣ ਮਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗ ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਸਦੀਵੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਹ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਤੁਛ ਮਾਤਰ ਹਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਅਨੰਦ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਸ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਦੋਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਾਜਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਰਖਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ ਸਾਰੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ, ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਖਾਤਮਾ ਕਰੇ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਪਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਿਰਤਾਰਥ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਮੋਲਕ ਕਥਨ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਦੁਖ ਉਤਰੇ; ਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ਰਿਨੁ ਲਾਥਾ ॥੧॥

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਕਿਲ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਬਿਖ=ਵਿਹੁ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਦੇਵ ਰਿਣ, ਪਿਤਰੀ ਰਿਣ, ਰਿਖੀ ਰਿਣ ਲਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ॥੧॥

ਮੇਰੇ ਮਨ; ਭਜੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸਭਿ ਅਰਥਾ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸਭਿ=ਸਾਰੇ ਅਰਥਾ=ਮਨੋਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭਜਣਾ ਕਰ।

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ; ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜੀਵਨੁ ਬਿਰਥਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ=ਪੱਕਾ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਬਿਅਰਥ ਅਰਥ ਹੀਣ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਮੂੜ ਭਏ ਹੈ ਮਨਮੁਖ; ਤੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਨਿਤ ਫਾਥਾ ॥

ਗੁਰ ਸਿਖਿਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਮਨਮੁਖ=ਮੂਰਖ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਮੂਰਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਯ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਚਿਕੜ ਵਿਚ ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਤਿਨ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਨ ਸੇਵੇ ਕਬਹੂ; ਤਿਨ ਸਭੁ ਜਨਮ ਅਕਾਥਾ ॥੨॥

ਐਸੇ ਮੂਰਖ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸਾਧੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸੇਵਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਅਕਾਥਾ=ਬਿਅਰਥ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ॥੨॥

ਜਿਨ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਸਾਧ ਪਗ ਸੇਵੇ; ਤਿਨ ਸਫਲਿਓ ਜਨਮੁ ਸਨਾਥਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧੂ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਾ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਧੂ=ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪਾਦ ਪਖਾਰਨ ਆਦਿ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਸਨਾਥਾ (ਸ+ਨਾਥਾ)=ਸਹਿਤ ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਣ=ਕਰਤਬ ਨੂੰ ਸੇਵੇ=ਧਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਨਾਥਾ=ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਮੋਕਉ ਕੀਜੈ ਦਾਸੁ ਦਾਸ ਦਾਸਨ ਕੋ; ਹਰਿ ਦਇਆ ਧਾਰਿ ਜਗੰਨਾਥਾ ॥੩॥

ਹੇ ਜਗੰ=ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਾਥਾ=ਸੁਆਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੇਰੇ ਤੇ ਦਇਆ=ਤਰਸ, ਰਹਿਮ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਕਰ ਦੇਵੋ ਜੀ ॥੩॥

ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਗਿਆਨਹੀਨ ਅਗਿਆਨੀ; ਕਿਉ ਚਾਲਹ ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਾ ॥

ਹਮ=ਤਮਾਮ ਜੀਵ ਵਾ-ਅਸੀਂ ਸਰੂਪ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਹੀਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਗਿਆਨੀ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਧੇ ਹਾਂ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਤੁਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਤੁਰ ਸਕਦੇ।

ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਕਉ ਗੁਰ ਅੰਚਲੁ ਦੀਜੈ; ਜਨ ਨਾਨਕ ਚਲਹਿ ਮਿਲੰਥਾ ॥੪॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਮ=ਮੈਨੂੰ ਅੰਧੁਲੇ=ਅਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਅੰਚਲੁ=ਪੱਲਾ ਫੜਾ ਦਿਓ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚਲਣਾ ਕਰਾਂ, **ਅਥਵਾ** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਚਲ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੰਥਾ=ਮਿਲ ਜਾਵਾਂ ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੧੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੯੭]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਨ ਬਸਿਓ ਤਿਨ ਮਾਤ ਕੀਜੈ ਹਰਿ ਬਾਂਝਾ ॥ ਤਿਨ ਸੁੰਞੀ ਦੇਹ ਫਿਰਹਿ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਓਇ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮੁਏ ਕਰਾਂਝਾ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਜਪਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਮਾਝਾ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਭਿ ਧਾਰੀ ਗੁਰਿ ਗਿਆਨੁ ਦੀਓ ਮਨੁ ਸਮਝਾ ॥ਰਹਾਉ॥ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਕਲਜੁਗਿ ਪਦੁ ਊਤਮੁ ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਝਾ ॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਜਿਨਿ ਗੁਪਤੁ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਝਾ ॥੨॥ ਦਰਸਨੁ ਸਾਧ ਮਿਲਿਓ ਵਡਭਾਗੀ ਸਭਿ ਕਿਲਬਿਖ ਗਏ ਗਵਾਝਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਹੁ ਪਾਇਆ ਵਡ ਦਾਣਾ ਹਰਿ ਕੀਏ ਬਹੁ ਗੁਣ ਸਾਝਾ ॥੩॥ ਜਿਨ ਕਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਜਗਜੀਵਨਿ ਹਰਿ ਉਰਿ ਧਾਰਿਓ ਮਨ ਮਾਝਾ ॥ ਧਰਮ ਰਾਇ ਦਰਿ ਕਾਗਦ ਫਾਰੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਲੇਖਾ ਸਮਝਾ ॥੪॥੫॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਹੀਣ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਆਪਣੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕੁਲ ਦੀ, ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਪਿਤਾ-ਪਿਤਾਮਾ ਦੀ ਸਭ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਚਨ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਐਸੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀਣਿਆਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹ ਬਚਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਨ ਬਸਿਓ; ਤਿਨ ਮਾਤ ਕੀਜੈ ਹਰਿ ਬਾਂਝਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਨ ਬਸਿਓ=ਟਿਕਿਆ, ਵਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤ=ਜਨਨੀ ਨੂੰ ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਜੇ ਬਾਂਝਾ=ਸੰਤਾਨ ਤੋਂ ਹੀਣ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਸੀ।

ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਸਤਕ ਪੁਰਸ਼, ਪਾਪਤਮਾ, ਨਾ ਵਿਰੋਧੀ, ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਲਾਇਕ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲੋਂ ਔਰਤ ਦਾ ਬਾਂਝ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿਚ ਹੈ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਖੋਟੀ ਸੰਤਾਨ ਉਤਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਗਿਆਨ ਹੀਣ ਤੇ ਨਾਮ ਹੀਣ ਹੈ, ਐਸਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਹ ਕੁਲਿ ਪੂਤੁ ਨ ਗਿਆਨ ਬੀਚਾਰੀ॥ ਬਿਧਵਾ ਕਸ ਨ ਭਈ ਮਹਤਾਰੀ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੮]

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜਨਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਹੀਣ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਧਿਰਕਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜੰਮਦਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਰ ਗਿਆ। ਜੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਜਨਮ ਦੇਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਰ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਜਿਊਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬੁਰਿਆਈ ਨਾ ਫੈਲਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਹ ਨਰ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਨਹਿ ਸਾਧੀ॥ ਜਨਮਤ ਕਸ ਨ ਮੁਓ ਅਪਰਾਧੀ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੮]

ਇਥੇ ਕਬੀਰ ਸਹਿਬ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਮੁਤਾਬਕ ਜਿਥੇ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਉਲਾਂਭਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ

ਵਾਲਾ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ, ਕਈ ਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਖਰੇ-ਵਖਰੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨਨੀ ਜਨੈ ਤ ਭਗਤ ਜਨ ਕੈ ਦਾਤਾ ਕੈ ਸੂਰ ॥
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਨਨੀ ਬਾਂਝ ਰਹੈ ਕਾਹਿ ਗਵਾਵਹਿ ਨੂਰ ॥ [ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਸਮੁੰਦਰੀ ਗ੍ਰੰਥ]

ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਵਾਲੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਨੇਕ ਸੰਤਾਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਨਨੀ ਨੂੰ ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਜਨ ਬਣੇ। ਦੂਸਰੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਜੋ ਦਾਨੀ ਸੁਭਾਅ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾਨੀ ਕਹਿਲਾਏ। ਤੀਸਰੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਜੋ ਸੂਰਮਤਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੂਰਮਾ ਕਹਿਲਾਏ ਧਰਮ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਵੀ ਦੇ ਦੇਵੇ ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਹਰਿ ਨਾਮ ਭਜੇ ਜਗ ਭੀਤਰ ਜੋ, ਜਨਨੀ ਸੁਤ ਯਾ ਬਿਧਿ ਕੋ ਉਪਜਾਏ ॥
ਅਥਵਾ ਜਨਨੀ ਸੁਤ ਸੋਇ ਜਨੇ, ਰਣ ਭੀਤਰ ਜੋ ਅਰਿ ਕੇ ਦਲ ਘਾਏ ॥
ਸਿਰ ਲੌਂ ਧਨ ਦਾਨ ਕਰੈ ਜਗ ਮੈਂ ਸੁਭ ਕੈ ਜਨਨੀ ਸੁਤ ਜੋ ਨਿਪਜਾਏ ॥
ਇਨ ਤੀਨ ਬਿਨਾ ਕ੍ਰਿਮ ਕੇ ਸੁਤ ਕੇ ਹਿਤ, ਜੋਬਨ ਨਾਂਹਿ ਅਕਾਜ ਗਵਾਏ ॥੧੧੮॥

[ਭਾਵਰਸਾਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯੈ ੧੧੮]

ਭਗਤ ਸੂਰਮਾ ਦਾਨੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਕਾਰ ਸੰਤਾਨ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਮਾਣ ਭਗਤ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੂਸਰੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੰਡਿਤ ਸੂਰ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਰਾਜਾ ਭਗਤ ਬਰਾਬਰਿ ਅਉਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥

[ਬਿਲਾਵਲ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੮]

ਇਥੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਇਹ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਡਿਤ=ਵਿਦਵਾਨ, ਸੂਰ=ਸੂਰਮਾ, ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਰਾਜਾ=ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਭਗਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਧ੍ਰੂਅ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਕਬੀਰ, ਰਵਿਦਾਸ, ਨਾਮਦੇਵ, ਆਦਿ ਵਰਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਾਮ ਜਪਉ ਜੀਅ ਐਸੇ ਐਸੇ ॥ ਧ੍ਰੂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜਪਿਓ ਹਰਿ ਜੈਸੇ ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੭]

ਦਾਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਹਰੀ ਚੰਦ, ਕਰਣ, ਰਘੂ ਰਾਜਾ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਵਿਕ੍ਰਮ, ਸ਼ਿਵਿ ਰਾਜਾ ਆਦਿ ਵਰਗਾ। ਸੂਰਮਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ, ਅਰਜਨ, ਕਰਣ, ਸੁਰਾਂਖ ਰਾਜਾ, **ਅਥਵਾ** ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਵਰਗਾ ਜੋ ਭਗਤ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਵੀ ਸਨ। ਅਗਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰਿ ਮਾਤਾ ਲਈ ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਬਾਂਝ ਚੰਗੀ ਸੀ, ਵਿਧਵਾ ਚੰਗੀ ਸੀ ਐਸਾ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਮਾਂ ਹੈ ਦੂਜੀ ਮਾਂ ਜੋ ਭਗਤ, ਸੂਰਮਾਂ ਦਾਨੀ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਐਸਾ ਸਤਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਧਨੁ ਜਨਨੀ ਜਿਨਿ ਜਾਇਆ ਧੰਨੁ ਪਿਤਾ ਪਰਧਾਨੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੩੨]

੨. ਆਪਿ ਲੀਏ ਲੜਿ ਲਾਇ ਦਰਿ ਦਰਵੇਸ ਸੇ ॥
ਤਿਨ ਧੰਨੁ ਜਣੇਦੀ ਮਾਉ ਆਏ ਸਫਲੁ ਸੇ ॥੨॥ [ਆਸਾ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੮]

ਜਿਥੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਐਸੇ ਪੁੱਤਰ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਵੰਸ਼ ਲਈ ਵੀ ਬੜੀ ਗੌਰਵਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੰਨੁ ਸੁ ਵੰਸੁ ਧੰਨੁ ਸੁ ਪਿਤਾ ਧੰਨੁ ਸੁ ਮਾਤਾ ਜਿਨਿ ਜਨ ਜਣੇ ॥
ਜਿਨ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਧਿਆਇਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੇ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ ਹਰਿ ਜਨ ਬਣੇ ॥੩॥
[ਭੈਰਉ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੧੩੫]

ਜਿਥੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਜਿਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਉਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਉਸ ਨਗਰ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਧੰਨ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੰਨਿ ਸੁ ਗਾਉ ਧੰਨਿ ਸੋ ਠਾਉ ਧੰਨਿ ਪੁਨੀਤ ਕੁਟੰਬ ਸਭ ਲੋਇ ॥
[ਬਿਲਾਵਲ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੮]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵੰਸ ਨਗਰ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਸੰਤ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਬੜੀ ਗੌਰਵਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਇਕ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਲਾਇਕ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਚੋਰ, ਯਾਰ, ਠੱਗ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਬਿਨਾਂ ਔਲਾਦ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਸੀ।

ਤਿਨ ਸੁੰਞੀ ਦੇਹ ਫਿਰਹਿ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ;
ਓਇ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮੁਏ ਕਰਾਂਝਾ ॥੧॥

ਐਸੇ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਦੇਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁੰਞੀ=ਖਾਲੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਕਰਾਂਝਾ=ਕਲਪਣਾ ਵਿਚ ਖਪਿ-ਖਪਿ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਉਹ ਕਰਾਂਝਾ=ਕਰੁੰਝਏ ਦੇ ਬਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਖਪ-ਖਪ ਕੇ ਨਿਸਫਲ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਕਰਾਂਝਾ=ਕ੍ਰਿਝ-ਕ੍ਰਿਝ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਕਰਾਂਝਾ=ਕਜੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਖਪ ਖਪ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ॥੧॥

ਮੇਰੇ ਮਨ; ਜਪਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਮਾਝਾ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਹਰਿ=ਹਰੇਕ ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਮਾਝਾ=ਵਿਚ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਭਿ ਧਾਰੀ;
ਗੁਰਿ ਗਿਆਨੁ ਦੀਓ ਮਨੁ ਸਮਝਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹਰਿ=ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰੀ ਭਾਵ ਕਰਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭਿ=ਮਾਲਕ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾ=ਸਮਝ ਆ ਗਈ **ਵਾ:** ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਭਾਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਟੇ ਜਾਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਹਟ ਗਿਆ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਕਲਜੁਗਿ ਪਦੁ ਊਤਮੁ; ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਝਾ ॥

ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਵਿਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਉੱਤਮ ਪਦਵੀ ਕੈਵਲ ਮੋਖਸ਼ **ਵਾ:** ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਰੂਪ

ਉੱਤਮ ਪਦਵੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਪਰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਇਹ ਕੀਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਾਝਾ=ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੇ; ਜਿਨਿ ਗੁਪਤੁ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਝਾ ॥੨॥

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਪਤ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੨॥

ਦਰਸਨੁ ਸਾਧ ਮਿਲਿਓ ਵਡਭਾਗੀ; ਸਭਿ ਕਿਲਬਿਖ ਗਏ ਗਵਾਝਾ ॥

ਵਡਭਾਗੀ=ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਾ-ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਮਿਲਿਓ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਿਲਬਿਖ=ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਗਵਾਝਾ=ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਵਾ-ਕਿਲਬਿਖ=ਪਾਪ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਨਰਕ ਵੀ ਗਵਾਝਾ=ਗੁਵਾਚ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਹੁ ਪਾਇਆ ਵਡ ਦਾਣਾ; ਹਰਿ ਕੀਏ ਬਹੁ ਗੁਣ ਸਾਝਾ ॥੩॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦਾਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸਾਹੁ=ਸਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਬਖਸ਼ਣਾ ਕੀਤੇ ॥੩॥

ਜਿਨ ਕਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਜਗਜੀਵਨਿ; ਹਰਿ ਉਰਿ ਧਾਰਓ ਮਨ ਮਾਝਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਉਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨ=ਮੰਨ ਕੇ ਭਾਵ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਉਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਮਾਝਾ=ਵਿਚ ਧਾਰਿਓ=ਧਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਧਰਮ ਰਾਇ ਦਰਿ ਕਾਗਦ ਫਾਰੇ; ਜਨ ਨਾਨਕ ਲੇਖਾ ਸਮਝਾ ॥੪॥੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਦਰਿ=ਵਿਚ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਸਨ ਉਹ ਪਾੜੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤਨ ਮੋਕਉ ਪੂੰਜੀ ਸਉਪੀ ਤਉ ਉਤਰਿਆ ਮਨ ਕਾ ਧੋਖਾ ॥
ਧਰਮ ਰਾਇ ਅਬ ਕਹਾ ਕਰੈਗੋ ਜਉ ਫਾਟਿਓ ਸਗਲੋ ਲੇਖਾ ॥੩॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੪]

ਵਾ: ਜਨ=ਪਿਆਰੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਸਮਝ ਕੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਕਾਗਜ਼ **ਵਾ:** ਸੰਚਤ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪ ਕਾਗਜ਼ ਵਾ ਅਭਿਮਾਨ ਰੂਪ ਕਾਗਜ਼ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚੋਂ ਪਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥੪॥੫॥

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਾਖੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਲੇਖਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਵੇ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਿੱਖਾ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਠਹਿਰ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ

ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਦਿਖਾਇਆ ਸਿੱਖ ਮਰ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਰਾਜ ਕੋਲ ਪੇਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਧਰਮਰਾਜ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਇਹ ਨੀਚ ਪੁਰਸ਼ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇਸਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਉਮਰ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜੋ ਲੇਖਾ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਕੁੰਭੀ ਪਾਕ ਨਰਕ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਇਸਨੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਨਾ ਜਪਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਕੁੰਭੀ ਪਾਕ ਨਰਕ ਦਿਖਾ ਦੇਵੋ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਪਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਨਰਕ ਦਿਖਾ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦੇਹ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾ ਦੱਸ ਰਾਤੀ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪਾਪ ਕੀਤੇ ਹਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਇਹ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿਓ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਅੱਗ ਲੱਖਾਂ ਮਣ ਲੱਕੜਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲਿਆ ਨਾਮ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਜਪਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਨਾਮ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਧਰਮਰਾਜ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਜੈਸੇ ਸਰਪ ਆਰਜਾਰੀ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੩੯]

ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਦਾ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਨੂੰ ਮੇਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਿਆ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੦]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕੋਈ ਜਾਨੈ ਕਵਨੁ ਈਹਾ ਜਗਿ ਮੀਤੁ ॥ ਜਿਸੁ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਸੋਈ ਬਿਧਿ ਬੂਝੈ ਤਾ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਬਨਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਇਸਟ ਮੀਤ ਅਰੁ ਭਾਈ ॥ ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਮਿਲੇ ਸੰਜੋਗੀ ਅੰਤਹਿ ਕੋ ਨ ਸਹਾਈ ॥੧॥ ਮੁਕਤਿ ਮਾਲ ਕਨਿਕ ਲਾਲ ਹੀਰਾ ਮਨ ਰੰਜਨ ਕੀ ਮਾਇਆ ॥ ਹਾ ਹਾ ਕਰਤ ਬਿਹਾਨੀ ਅਵਧਹਿ ਤਾ ਮਹਿ ਸੰਤੋਖੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥੨॥ ਹਸਤਿ ਰਥ ਅਸ੍ਵ ਪਵਨ ਤੇਜ ਧਣੀ ਭੂਮਨ ਚਤੁਰਾਂਗਾ ॥ ਸੰਗਿ ਨ ਚਾਲਿਓ ਇਨ ਮਹਿ ਕਛੂਐ ਊਠਿ ਸਿਧਾਇਓ ਨਾਂਗਾ ॥੩॥ ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਤਾ ਕੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਈਐ ॥ ਨਾਨਕ ਈਹਾ ਸੁਖੁ ਆਗੈ ਮੁਖ ਊਜਲ ਸੰਗਿ ਸੰਤਨ ਕੈ ਪਾਈਐ ॥੪॥੧॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਰਾਗ ਦੇ ਤੀਜੇ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਇਕ ਵਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਸ਼ੋਭਿਤ ਸਨ। ਕਾਮਨਾ ਧਾਰ ਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ, ਪੁੱਤ, ਦੇਹ ਅਰੋਗਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਸਾਰਕ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਇਕ ਸੰਸਾਰਕ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਇੱਛਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸੀ ਭੂਖ ਤੈਸੀ ਕਾ ਪੂਰਕੁ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਸੁਆਮੀ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੩]

ਜਿਥੇ ਸੰਸਾਰਕ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਜੋ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਸਾਡਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੋਹ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸੋਝੀ ਆਵੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੰਬੰਧ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ :

ਕੋਈ ਜਾਨੈ; ਕਵਨੁ ਈਹਾ ਜਗਿ ਮੀਤੁ ॥

ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਜਾਨੈ=ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਈਹਾ=ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੌਣ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ? ਇਹ ਪੰਗਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

***ਜਿਸੁ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ, ਸੋਈ ਬਿਧਿ ਬੂਝੈ;
ਤਾ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥***

ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਇਸ ਬਿਧਿ=ਜੁਗਤੀ ਨੂੰ ਬੂਝੈ=ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਤਾ ਕੀ=ਉਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਰੀਤਿ=ਰਹੁ-ਰੀਤ, ਮਰਿਆਦਾ ਨਿਰਮਲ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਬਨਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ; ਇਸਟ ਮੀਤ ਅਰੁ ਭਾਈ ॥

ਮਾਤ=ਮਾਂ, ਪਿਤਾ=ਪਿਉ, ਬਨਿਤਾ=ਇਸਤ੍ਰੀ, ਸੁਤ=ਪੁੱਤਰ, ਬੰਧਪ=ਸੰਬੰਧੀ, ਇਸਟ ਮੀਤ=ਪਿਆਰੇ ਮਿੱਤਰ ਵਾ-ਇਸਟ=ਪੂਜਯ ਦੇਵ, ਮੀਤ=ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਭਾਈ=ਭਰਾ। ਇਹ ਸਾਰੇ :—

ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਮਿਲੇ ਸੰਜੋਗੀ; ਅੰਤਹਿ ਕੋ ਨ ਸਹਾਈ ॥੧॥

ਪੂਰਬ=ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਸੰਜੋਗੀ=ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਈ=ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। [ਸੰਜੋਗੀ=ਜਯੋਤਿਸ਼ ਨਛੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਅਸ਼ੁਭ ਅਸਰ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਇਹ ਮੁਹਾਵਰਾ-ਸੰਜੋਗੀ, ਸੰਜੋਗਾਂ ਨਾਲ ਉਥੋਂ ਬਨਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ-ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ, ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ] ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤ ਕਾਲ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਅਗਿਆਨ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਹਾਇਕ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲੀ ਸਹਾਇਕ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

੧. ਜਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਮੀਤ ਨ ਭਾਈ ॥ ਮਨ ਊਹਾ ਨਾਮੁ ਤੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

੨. ਧਿਆਇਓ ਅੰਤਿ ਬਾਰ ਨਾਮੁ ਸਖਾ ॥
ਜਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਭਾਈ ਨ ਪਹੁਚੈ ਤਹਾ ਤਹਾ ਤੂ ਰਖਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੧੨]

੩. ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪਾ ਕੂੜੇ ਸਭੇ ਸਾਕ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ੪੭]

੪. ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਸਾਥਿ ਨ ਮਾਇਆ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੦੪]

੫. ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕਹਹੁ ਕੋਊ ਹੈ ਕਾ ਕਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੯੨]

ਸਾਖੀ—ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਜੀ—

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖੀ ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕਥਨੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੋਢੀ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਇਕ ਸੰਤ ਮਾਧਉ ਦਾਸ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਕਥਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੀਆਂ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਮਾਧਉ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸੰਗੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਬਿਤਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਕਥਾ ਵਿਚ ਐਸਾ ਨੇਮ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਥਾ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਘਰ ਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਇਕ ਰਾਤ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਰਜਾ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਫਿਰਦਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਚੋਰ ਸਮਝ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤੇ ਸੂਲੀ ਤੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਮਾਧਉ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਾਜੇ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਥਾ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਥਾ ਦਾ ਐਸਾ ਰਸ ਆਇਆ ਕਿ ਕਥਾ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਉਤੇ ਜਾਂਦਾ ਦੇਖਿਆ

ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਉੱਠ ਕੇ ਚੱਲੀਆਂ, ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਕਥਾ ਕਰੀ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਉਹ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ ਲੜਕਾ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਇਹ ਲੜਕਾ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਤੂੰ ਵੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਲੜਕਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਮਹਾਰਾਜ ! ਜੇ ਮੈਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਕ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਰੋਤੇ ਪਣ ਨੂੰ ਲਾਜ ਲਗਦੀ, ਦੂਜਾ ਮੇਰਾ ਨਿਯਮ ਟੁੱਟਦਾ, ਤੀਜਾ ਕਥਾ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਕ ਸਰੋਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣੀਆਂ। ਚੌਥਾ ਕਥਾ ਦਾ ਰਸ ਛੱਡਕੇ ਮੈਂ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਨਾ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਸੀਸ ਨਿਕਲੀ ਕਿ ਬੱਚਾ ! ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਰਾਖਾ ! ਇਹ ਬੱਚਾ ਜਦੋਂ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਸਮਾਂ ਉਤੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ। ਇਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਫਲਾਣੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਵਲੋਂ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਸੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਭੀ ਐਸੇ ਹੀ ਬਚਨ ਕਹੇ, ਪੁੱਤਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਭਰਾ ਇਹ ਦੇਖਕੇ ਕਿ ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੁਕਰ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਡਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਸਫਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਸ ਲੜਕੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਫਲਾਣੇ ਥਾਂ ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤੇਰਾ ਕੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜੋ ਆਪ ਸਮਝ ਲਵੋ ਭਾਵੇਂ ਚੇਲਾ ਕਹੋ, ਪੁੱਤਰ ਕਹੋ, ਸਤਸੰਗੀ ਕਹੋ, ਸੇਵਕ ਕਹੋ ਮੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੰਤ ਜੀ ! ਇਹ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਆਵਾਰਾਗਰਦੀ ਕਰਦਾ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਤਸੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਹੀ। ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੜੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਸੂਲੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ! ਸਮਝ ਕਰ ਇਹ ਚੋਰ ਨਹੀਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹੈ ਅਗਰ ਤੂੰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰਨ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਦੇਣੀ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕੋਲੋਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਕਥਾ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਇਤਨੀ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਨਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਸਾਧ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਚੋਰ ਨਾ ਵਜਦਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਟੰਗਣਾ ਜੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਿਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਪੱਤੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸੂਲੀ ਤੇ ਟੰਗਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ ਜੇ ਬਚਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਚਾਅ ਲਵੋ। ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਕੀ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਬਚਾਉਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਇਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਬਚਾਅ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਤੂੰ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਲਾਦ ਲੱਕੜ ਦੀ ਸੂਲੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨੇ ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸੁੱਕੀ ਲੱਕੜ ਵਿਚੋਂ ਹਰੀਆਂ ਲਗਰਾਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆ ਲਗੀਆਂ ਤੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਲੋਹੇ ਦੀ ਸੂਲੀ ਗੱਡੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਮੋਮ ਵਾਂਗ ਢਲ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆ ਲੱਗੀ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜੇ ਤੇ ਮਾਫੀ ਮੰਗੀ। ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਤੁਕਾਂ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੇਰੇ ਮਾਧਉ ਜੀ ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲੇ ਸੁ ਤਰਿਆ॥
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸੂਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰਿਆ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜਨਨਿ ਪਿਤਾ ਲੋਕ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ ਕੀ ਧਰਿਆ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦]

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਉਸ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁੱਤਰ ਭਰਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਮੋਹ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਬਿਪਤਾ ਪੈਣ ਤੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦੇ ਹੀ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਸੰਜੋਗੀ ਮਿਲੇ ਹਨ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਮੁਕਤਿ ਮਾਲ ਕਨਿਕ ਲਾਲ ਹੀਰਾ; ਮਨ ਰੰਜਨ ਕੀ ਮਾਇਆ ॥

ਮੁਕਤਿ=ਮੋਤੀ, ਮਾਲ=ਮਾਲਾ, ਕਨਿਕ=ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ, ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਆਦਿ ਜੜੇ ਹੋਏ ਵਾ ਹੀਰੇ ਲਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਲਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇਹ ਸਭ ਮਨ ਨੂੰ ਰੰਜਨ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਇਆ=ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ ਹਨ।

ਹਾ ਹਾ ਕਰਤ ਬਿਹਾਨੀ ਅਵਧਹਿ;
ਤਾ ਮਹਿ ਸੰਤੋਖੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥੨॥

ਹਾਇ ਮਾਇਆ-ਹਾਇ ਮਾਇਆ ਕਰਤ=ਕਰਦਿਆਂ ਅਵਧਹਿ=ਉਮਰ ਬਿਹਾਨੀ=ਬਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾ=ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਰੂਪ ਬਿਰਤੀ ਮਹਿ=ਵਿਚ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਸੰਤੋਖ=ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ॥੨॥

ਹਸਤਿ ਰਥ ਅਸ੍ਵ ਪਵਨ ਤੇਜ; ਧਣੀ ਭੂਮਨ ਚਤੁਰਾਂਗਾ ॥

ਹਸਤਿ=ਹਾਥੀ, ਰਥ ਤੇ ਪਵਨ=ਹਵਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਜ ਦੌੜਨ ਵਾਲੇ ਅਸ੍ਵ=ਘੋੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਣੀ=ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ ਭੂਮਨ=ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾ ਭੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਚਤੁਰਾਂਗਾ=ਚਾਰ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਭਾਵ ਪੈਦਲ, ਰਥਾਂ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਸਵਾਰ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਵਾਲੀ ਚਾਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਤੇ ਮਤੰਗ ਜਰੇ ਜਰ ਸੰਗਿ ਅਨੂਪ ਉਤੰਗ ਸੁਰੰਗ ਸਵਾਰੇ॥
ਕੋਟ ਤੁਰੰਗ ਕੁਰੰਗ ਸੇ ਕੂਦਤ ਪੌਨ ਕੇ ਗਉਨ ਕਉ ਜਾਤ ਨਿਵਾਰੇ॥
ਭਾਰੀ ਭੁਜਾਨ ਕੇ ਭੂਪ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਨਿਆਵਤ ਸੀਸ ਨ ਜਾਤ ਬਿਚਾਰੇ॥
ਏਤੇ ਭਏ ਤੋ ਕਹਾ ਭਏ ਭੂਪਤ ਅੰਤ ਕੌ ਨਾਗੇ ਹੀ ਪਾਇ ਪਧਾਰੇ॥੨॥੨੨॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੩]

ਸੰਗਿ ਨ ਚਾਲਿਓ ਇਨ ਮਹਿ ਕਛੂਐ; ਊਠਿ ਸਿਧਾਇਓ ਨਾਂਗਾ ॥੩॥

ਅੰਤ ਕਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਛੂਐ=ਕੁਝ ਵੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਜੀਵ ਨੰਗਾ ਹੀ ਉੱਠ ਕੇ ਸਿਧਾਇਓ= ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭ ਕੇ; ਤਾ ਕੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਈਐ ॥

ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਿਅ=ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਜਨ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹਰਿ=ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕਰੀਏ।

ਨਾਨਕ ਈਹਾ ਸੁਖੁ ਆਗੈ ਮੁਖ ਊਜਲ;
ਸੰਗਿ ਸੰਤਨ ਕੈ ਪਾਈਐ ॥੪॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਹੀ ਈਹਾ=ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਖ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਗੈ=ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁਖ ਊਜਲ=ਜਸ ਰੂਪੀ ਉਜਾਲੇ ਵਾਲਾ, ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲਾ **ਵਾ:** ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੧]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕੋਈ ਜਨੁ ਹਰਿ ਸਿਉ ਦੇਵੈ ਜੋਰਿ ॥ ਚਰਨ ਗਹਉ ਬਕਉ ਸੁਭ ਰਸਨਾ ਦੀਜਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਅਕੋਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲ ਕਰਤ ਕਿਆਰੋ ਹਰਿ ਸਿੰਚੈ ਸੁਧਾ ਸੰਜੋਰਿ ॥ ਇਆ ਰਸ ਮਹਿ ਮਗਨੁ ਹੋਤ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮਹਾ ਬਿਖਿਆ ਤੇ ਤੋਰਿ ॥੧॥ ਆਇਓ ਸਰਣਿ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਚਿਤਵਉ ਤੁਮ੍ਰੀ ਓਰਿ ॥ ਅਭੈ ਪਦੁ ਦਾਨੁ ਸਿਮਰਨੁ ਸੁਆਮੀ ਕੋ ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ ਬੰਧਨ ਛੋਰਿ ॥੨॥੫॥੯॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਪਾਵਨ ਮੁਖਵਾਕ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤੜਫ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਕੋਈ ਜਨ; ਹਰਿ ਸਿਉ ਦੇਵੈ ਜੋਰਿ ॥

ਐਸਾ ਕੋਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਨ=ਦਾਸ ਹੈ ? ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੋਰਿ=ਜੋੜ ਦੇਵੇ। ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਜੇ ਐਸਾ ਕੋਈ ਜਨ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭੇਟਾ ਕੀ ਦੇਵੇਂਗਾ ? ਤਾਂ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ :—

ਚਰਨ ਗਹਉ ਬਕਉ ਸੁਭ ਰਸਨਾ;
ਦੀਜਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਅਕੋਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮੈਂ ਉਸ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨ ਗਹਉ=ਪਕੜਾਂਗਾ, ਰਸਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਬਕਉ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕੋਰਿ=ਭੇਟਾ ਦੇਣੀ ਕਰਾਂਗਾ। **ਵਾ:** ਐਸੇ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਮੁਠੀ ਚਾਪੀ ਕਰੀਏ, ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਸੁਭ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜਸ ਕਰੀਏ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਦੇਣੀ ਕਰੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਪਿਆਰਾ ਹਉ ਤਿਸੁ ਪਹਿ ਆਪੁ ਵੇਚਾਈ ॥

[ਸੂਹੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੭੫੭]

੨. ਕੋਈ ਆਣਿ ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਰਾਮ ॥
ਹਉ ਮਨੁ ਤਨੁ ਹਉ ਮਨੁ ਤਨੁ ਦੇਵਾ ਤਿਸੁ ਕਾਟਿ ਸਰੀਰਾ ਰਾਮ ॥

[ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੫੭੨]

੩. ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਜੀਵਾਇਆ ॥
ਹਉ ਰਹਿ ਨ ਸਕਾ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਮੈ ਨੀਰੁ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੈ ਜੀਉ ॥੩॥

[ਮਾਝ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੯੪]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਭੇਟਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਵੀ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿਆਂ। ਮਿਲਾਪ ਦਾ, ਜੁੜਨ ਦਾ ਐਸਾ ਅਨੰਦ ਹੈ ਉਸ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਸ਼ਾਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਗਿਆਸੂ ਉਤਾਵਲਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਯਕੀਨ

ਹੋ ਜਾਏ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਜੇ ਯਕੀਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਣ ਅਰਪਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਸੀ। ਜਿਸਨੂੰ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਦੇ ਵਰਤ ਤੋਂ ਵਰਜ ਕੇ ਭਾਈ ਸਨਮੁਖ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਸਨਮੁਖ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕਰਾਂ। ਤਾਂ ਸਨਮੁਖ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਇਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਅਰਾਧਨ ਕਰ। ਰਾਜਾ ਰਾਤ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਜਦੋਂ ਪਖੰਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਕਲੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਨਕਲੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਣ ਕੇ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੋ ਚੇਲੇ ਲੈ ਲੈਣੇ ਇਕ ਨੂੰ ਬਾਲਾ ਤੇ ਇਕ ਨੂੰ ਮਰਦਾਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ। ਇਹਨਾਂ ਪਖੰਡੀਆਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਖ਼ੂਬ ਲੁਟਿਆ ਪਰ ਆਪਣਾ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਨਾ ਦੇਖਕੇ ਰਾਜਾ ਨਾਸਤਕ ਜਿਹਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ-ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜੇ ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਨਾਂ ਗਏ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਨਾਸਤਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਦੇ ਸੁਕੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਨੌਕਰ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਾਗ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਫਕੀਰ ਆਏ ਹਨ ਪਰ ਰਾਜਾ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਾ ਪਖੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਮਝ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦੌੜ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਪਖੰਡੀ ਸਮਝ ਕੇ ਰਾਜਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਨੌਕਰ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪੈਣ ਨਾਲ ਹੀ ਤੇਰਾ ਬਰਸਾਂ ਦਾ ਸੁਕਿਆ ਬਾਗ ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੂਕੇ ਹਰੇ ਕੀਏ ਖਿਨ ਮਾਹੇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੰਚਿ ਜੀਵਾਏ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੯੧]

ਨੌਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਰਾਜਨ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਣ ਨਾਲ ਸੁੱਕੇ ਬ੍ਰਿੱਛ ਹਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਤੇਰਾ ਵੀ ਸੁੱਕਾ ਮਨ ਹਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਜਾ। ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਭਾਵੇਂ ਸੁਕਾ ਬਾਗ ਹਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਪਰੀਖਿਆ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਲੜਕੀਆਂ ਭੇਜੀਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਖੰਡੀਆਂ, ਨਕਲੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾ ਕੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅਸਲੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਸੰਤ ਰਾਗੁ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਾਛਹੁ ਪੁਤ੍ਰੀ ਰਾਜ ਕੁਆਰਿ ॥ ਨਾਮੁ ਭਣਹੁ ਸਚੁ ਦੋਤੁ ਸਵਾਰਿ ॥
ਪ੍ਰਿਉ ਸੇਵਹੁ ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰੇਮ ਅਧਾਰਿ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਬਿਖੁ ਤਿਆਸ ਨਿਵਾਰਿ ॥੭॥
ਮੋਹਨਿ ਮੋਹਿ ਲੀਆ ਮਨੁ ਮੋਹਿ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਛਾਨਾ ਤੋਹਿ ॥ [ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੮੭]

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਮੇਟ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਵਾਪਸ ਜਾ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਗਾਉਣ-ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡਿਆ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ ਕਰਾਂਗੀਆਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ

ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਜਗਿਆਸੂ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਵੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਐਸੀ ਬਉਰਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਬਿਰਹੁ ਭੁਯੰਗਮੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਮੰਤੁ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਇ ॥
ਰਾਮ ਬਿਓਗੀ ਨਾ ਜੀਐ ਜੀਐ ਤ ਬਉਰਾ ਹੋਇ ॥੭੬॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੮]

ਰਾਜਾ ਲੱਭਦਾ-ਲੱਭਦਾ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਐਸਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਰੱਖ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਪਰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ :

ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲ ਕਰਤ ਕਿਆਰੋ; ਹਰਿ ਸਿੰਚੈ ਸੁਧਾ ਸੰਜੋਰਿ ॥

ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨਾ ਇਹ ਕਿਆਰਾ ਕਰ। ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਬਲਦ ਸੰ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋਰਿ=ਜੋੜਨਾ ਕਰ। ਸਤਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਰੂਪ ਹਲਟ ਅਤੇ ਕਰੁਣਾਦਿ ਤੇ ਸ੍ਵਣਾਦਿ ਟਿੰਡਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਰੂਪ ਸੁਧਾ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਿੰਜਣਾ ਕਰ। ਫਿਰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਆ ਰਸ ਮਹਿ ਮਗਨੁ ਹੋਤ ਕਿਰਪਾ ਤੇ; ਮਹਾ ਬਿਖਿਆ ਤੇ ਤੋਰਿ ॥੧॥

ਇਆ ਰਸ=ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਰਸ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਗਨ=ਮਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਮਹਾ=ਵੱਡੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਤੋਰਿ=ਤੋੜਨਾ ਕਰੇ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰਾਰਾ ਰਸੁ ਨਿਰਸ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥ ਹੋਇ ਨਿਰਸ ਸੁ ਰਸੁ ਪਹਿਚਾਨਿਆ ॥**
ਇਹ ਰਸ ਛਾਡੇ ਉਹ ਰਸੁ ਆਵਾ ॥ ਉਹ ਰਸੁ ਪੀਆ ਇਹ ਰਸੁ ਨਹੀ ਭਾਵਾ ॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੨]

੨. **ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਵੈ ਅਲਮਸਤੁ ਮਤਵਾਰਾ ॥ ਆਨ ਰਸਾ ਸਭਿ ਹੋਛੇ ਰੇ ॥੧॥**
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੭੭]

੩. **ਬਿਖੈ ਬਨੁ ਫੀਕਾ ਤਿਆਗਿ ਰੀ ਸਖੀਏ ਨਾਮੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਪੀਓ ॥**
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੦੨]

ਆਇਓ ਸਰਣਿ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨ; ਚਿਤਵਉ ਤੁਮ੍ਰੀ ਓਰਿ ॥

ਹੇ ਦੀਨ=ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੰਜਨ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਓਰਿ=ਤਰਫ ਹੀ ਚਿਤਵਉ=ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਪਰ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਆਸਰਾ ਤੱਕਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਿਸ ਹੀ ਕੋਈ ਕੋਇ ਮੰਞੁ ਨਿਮਾਣੀ ਇਕੁ ਤੂ ॥**
ਕਿਉ ਨ ਮਰੀਜੈ ਰੋਇ ਜਾ ਲਗੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਹੀ ॥ [ਸੂਹੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੨, ਅੰਗ ੭੯੧]

੨. **ਦੀਨ ਦਰਦ ਦੁਖ ਭੰਜਨਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ॥**
ਸਰਣਿ ਤੁਮ੍ਾਰੀ ਆਇਓ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਸਾਥ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ; ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੩]

ਅਭੈ ਪਦੁ ਦਾਨੁ ਸਿਮਰਨੁ ਸੁਆਮੀ ਕੋ;
ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ ਬੰਧਨ ਛੋਰਿ ॥੨॥੫॥੯॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਜੀ ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਅਭੈ=ਭੈ ਰਹਿਤ ਪਦਵੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ! ਆਪਣੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਬੰਧਨ ਛੋਰਿ=ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਟੀ ਬੇਰੀ ਪਗਹ ਤੇ ਗੁਰਿ ਕੀਨੀ ਬੰਦਿ ਖਲਾਸੁ ॥੧॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੨]

ਸਾਖੀ—ਬਾਲਾ ਰਾਉ ਤੇ ਰੁਸਤਮ ਰਾਉ

ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉੱਪਰ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਬੰਧਨ ਕੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਾ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਕੋਲ ਭਿਖਾਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪੀ ਪਾਤਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਜਗਿਆਸੂ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਦੀਨ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਆ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਿਆਸਤ ਜਨਵਾਰਾ ਨਗਰ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾ ਰੁਸਤਮ ਰਾਇ ਤੇ ਬਾਲਾ ਰਾਇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਨੇ ਸਤਾਰੇ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਲ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਤਨੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਕੀ ਉਥੇ ਪੰਛੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣਾ ਭਾਵ ਅਰਾਧਣਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਬਹੁੜ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਵੱਬ ਨਾਲ ਉਥੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਸੀ ਜੋ ਹਰ ਵਕਤ ਕੰਠੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਨਤਿ ਸਿੰਘ ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀਂ। ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਸਮਝੋ ਨਹੀਂ ॥
ਦੁਰਗ ਗ੍ਵਾਲਿਯਰ ਮਹਿਂ ਨ੍ਰਿਪ ਕੈਦ ॥ ਨਹਿਂ ਛੂਟਨਿ ਕੀ ਜਿਯਤਿ ਉਮੈਦ ॥੪੦॥
ਅਸ ਰਾਜੇ ਰਜਪੂਤ ਛੁਡਾਏ ॥ ਸਿਮਰੇ ਜਹਿਂ ਕਹਿਂ ਭਏ ਸਹਾਏ ॥
ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਬਡੇਰਾ ॥ ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਥਾਨ ਜਿਨ ਕੇਰਾ ॥੪੧॥
[ਗੁਃ ਪ੍ਰਃ ਸੂਃ ਗ੍ਰੰਃ, ਐਨ ੨, ਅੰਸੂ ੨੫]

ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੈਦ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਭੀ ਕੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹੈ ਸਿੰਘ 'ਕਯਾ ਨਰ ਕੀ ਬੰਦਾ ॥ ਜਮ ਫਾਸੀ ਕੋ ਦੇਤਿ ਨਿਕੰਦਾ ॥
ਬਾਲੇ ਰਾਇ ਸੁਨੀ ਚਿਤ ਲਾਇ ॥ ਸਰਧਾ ਵਧੀ ਕਹਯੋ ਕਰਿ ਭਾਇ ॥

ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਦੇ ਲਈ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ [ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ] ਸਜਾ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ, ਸਿੱਖ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਏਧਰ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਭਾਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਚੇਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਪੌੜਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਤੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਭਾਵ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪੁਛਣਾ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਸਮਤਿ ਬੂਝਿਯੋ 'ਕਹੁ ਤੁਮ ਕੌਨ ?' ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਭੁ ਕਹਹਿ 'ਅਰਾਧਹਿਂ ਜੌਨ ॥
ਸੋ ਪਹੁੰਚਯੋ ਤੁਵ ਕਰਨਿ ਸਹਾਇ ॥ ਉਠਹੁ ਅਬਹਿ ਨਹਿਂ ਬਿਲਮ ਲਗਾਇ ॥੪੯॥

[ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸ: ਗ੍ਰ:, ਐਨ ੨, ਅੰਸੂ ੨੫]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਜਲਦੀ ਕਰੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇੜੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਬੇੜੀਆਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵਕਤ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੇੜੀਆਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ। ਦੋਨੋਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਜੋ ਵੀ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਨਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਨੋਂ ਰਕਾਬਾਂ ਫੜਾ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਸਦਾ ਹੀ ਬੰਧਨ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੨]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਚਿਤਵਤ ਬਰਸਤ ਮੇਂਹ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਕਰੁਣਾ ਪ੍ਰਭ ਧਾਰਹੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਕੋ ਨੇਂਹ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਅਨਿਕ ਸੂਖ ਚਕਵੀ ਨਹੀ ਚਾਹਤ ਅਨਦ ਪੂਰਨ ਪੇਖਿ ਦੇਂਹ ॥ ਆਨ ਉਪਾਵ ਨ ਜੀਵਤ ਮੀਨਾ ਬਿਨੁ ਜਲ ਮਰਨਾ ਤੇਂਹ ॥੧॥ ਹਮ ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਹਰਿ ਸਰਣੀ ਅਪੁਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇਂਹ ॥ ਚਰਣ ਕਮਲ ਨਾਨਕੁ ਆਰਾਧੈ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਆਨ ਨ ਕੇਂਹ ॥੨॥੬॥੧੦॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਮੁਖਵਾਕ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲਏ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪਪੀਹੇ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਚੱਕਵੀ ਦਾ ਲਿਆ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਤੜਫ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮੱਛੀ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਹੁਣ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਪੀਹੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਚਿਤਵਤ; ਬਰਸਤ ਮੇਂਹ ॥

ਜਿਵੇਂ ਚਾਤ੍ਰਿਕ=ਪਪੀਹਾ ਚਿਤਵਤ=ਚਿਤਵਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਂਹ=ਮੇਘ, ਬੱਦਲ ਭਾਵ ਮੀਂਹ ਬਰਸਤ=ਬਰਸੇ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੇਰੀ ਪਿਆਸ ਦੂਰ ਹੋਵੇ। ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ ਚਾਹਤ ਮੇਹੁ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੩੮]

੨. **ਬਾਬੀਹਾ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੇਹੁ ਜੀਅ ਦਾਨ ॥**
ਜਲ ਬਿਨੁ ਪਿਆਸ ਨ ਊਤਰੈ ਛੁਟਕਿ ਜਾਂਹਿ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੮੪]

੩. **ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਚਿਤ ਪਿਆਸ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਚਿਤ ਪਿਆਸ ਹੇ**
ਘਨ ਬੂੰਦ ਬਚਿਤ੍ਰ ਮਨਿ ਆਸ ਹੇ ਆਲ ਪੀਵਤ ਬਿਨਸਤ ਤਾਪ ॥
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੬੨]

੪. **ਬੂੰਦ ਵਿਹੂਣਾ ਚਾਤ੍ਰਿਕੋ ਕਿਉ ਕਰਿ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ॥** [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੮]

ਇਤਿਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਪਿਆਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਤੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਦੀ ਤੜਫ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ਹੈ , ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਰਸ ਤੇਰੇ ਦੀ ਪਿਆਸ ਮਨਿ ਲਾਗੀ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੯]

ਜੇ ਪਪੀਹੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਹੇ ਤੂੰ ਕਦੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਟੋਭੇ, ਤਲਾਅ,

ਸਮੁੰਦਰ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਤੂੰ ਇਕ ਬੂੰਦ ਲਈ ਇਤਨਾ ਕਸ਼ਟ ਉਠਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਤਾਂ ਪਪੀਹਾ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਐ ਦੱਸਣ ਵਾਲਿਆ ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਭਾਵੇਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬਿਅੰਤ ਟੋਭੇ ਤਲਾਅ ਸਮੁੰਦਰ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਹੈ; ਟੋਭੇ ਤਲਾਵਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮੇਰੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੇਰੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਪਿਆਸ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦੀ। ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਬਲਕਿ ਧਰਤੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗੇਂਦ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਪਾਣੀ ਕਿਸੇ ਪਿਆਸੇ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਕੜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ ਅਗਨੀ ਰਸੋਈ ਆਦਿ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਰਦੀ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇਆ ਘਿਓ ਰੋਟੀ ਚੋਪੜਨ ਅਤੇ ਦਾਲ ਸਬਜ਼ੀ ਦੇ ਤੜਕੇ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸਿਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਤਾਂ ਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮਨੋਹਰ ਮਨੁ ਨ ਰਹੈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਉਮਕਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੬]

ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ਬਹੁਤੁ ਮਨਿ ਮੇਰੈ ਨਾਨਕ ਦਰਸ ਨਿਹਾਲ ॥੩॥੯॥ [ਨਟ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੮੦]

ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਕਰੁਣਾ ਪ੍ਰਭ ਧਾਰਹੁ; ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਕੋ ਨੇਂਹ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਸਿੰਧ=ਸਮੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ! ਆਪ ਕਰੁਣਾ=ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਨੇਂਹ=ਪ੍ਰੇਮ ਬਖਸ਼ਣਾ ਕਰੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਅਨਿਕ ਸੂਖ ਚਕਵੀ ਨਹੀ ਚਾਹਤ; ਅਨਦ ਪੂਰਨ ਪੇਖਿ ਦੇਂਹ ॥

ਹੁਣ ਦੂਜਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਚੱਕਵੀ ਹੋਰ ਅਨਿਕ=ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਦੇਂਹ=ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪੇਖਿ=ਦੇਖਕੇ ਪੂਰਨ ਅਨੰਦਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚਕਵੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਾਥਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤ੍ਰੇਤੇ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਪਿਤਾ ਦਾ ਬਚਨ ਜੋ ਦੇਵਾਸੁਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਵੇਲੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਕੇਕਈ ਨੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਮੂਰਛਤ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਾਰਥੀ ਬਣ ਕੇ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਉੱਤੇ ਖੇਲ੍ਹ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਤਾਂ ਹੋਸ਼ ਆਉਣ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕੇਕਈ ਨੂੰ ਦੋ ਬਚਨ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਤੂੰ ਜੋ ਚਾਹੇਂ ਮੰਗ ਸਕਦੀ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਹੀ ਇਹ ਦੋ ਵਰ ਮੰਗਾਂਗੀ। ਇਹ ਬਚਨ ਫਿਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੇਕਈ ਨੇ ਮੰਗੇ ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਇਕ ਬਚਨ ਭਰਤ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੂਜਾ ਬਚਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਬਨਵਾਸ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ ਪਰ ਕੇਕਈ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਅਖੀਰ ਰਾਜਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਇਕ ਬਚਨ ਭਰਤ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨਾ ਲੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕੇਕਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੱਦ ਤੇ ਅੜੀ ਰਹੀ। ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗਾਥਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਾਜ ਬਿਭੂਤ ਤਜ ਦਿੱਤੀ। ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸੀਤਾ ਵੀ ਮੁਨੀ ਬਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਲਕਸ਼ਮਣ ਨੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ, ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟ ਦੁਖ ਸਹਾਰਦੇ

ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਵਣ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਲਿਬਾਸ ਦਾ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਖਦਾਇਕ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬਿਰਛਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁੱਛਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸੀਤਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੀਤਾ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਚੱਕਵਾ ਚੱਕਵੀ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੋਈ। ਚੱਕਵੀ ਨੇ ਚੱਕਵੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹੀ ਤ੍ਰੇਤੇ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਹੈ ? ਜੋ ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਿਛੇ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਪੰਛੀਓ! ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੇਹਣੇ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਮਰਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ ਹਾਂ। ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਡੰਨ ਦੇਣਾ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੰਛੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਡੰਨ ਮੈਂ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੌੜੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀਓ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਬਚਨ ਨਾਲ ਹੀ ਦੰਡਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੋਗੇ ਭਾਵ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਤਾਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕੇ ਕਿ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਚੱਕਵੀ ਤੇ ਚੱਕਵਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਰਾਤ ਭਰ ਚੱਕਵੀ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਦੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਵੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚਕਵੀ ਨੈਨ ਨੀਂਦ ਨਹਿ ਚਾਹੈ ਬਿਨੁ ਪਿਰ ਨੀਂਦ ਨ ਪਾਈ ॥**
ਸੂਰੁ ਚਰ੍ਹੈ ਪ੍ਰਿਉ ਦੇਖੈ ਨੈਨੀ ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਲਾਗੈ ਪਾਂਈ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੭੩]

੨. **ਚਕਵੀ ਸੂਰ ਸਨੇਹੁ ਚਿਤਵੈ ਆਸ ਘਣੀ ਕਦਿ ਦਿਨੀਅਰੁ ਦੇਖੀਐ ॥**
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੫੫]

੩. **ਚਕਵੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੂਰਜੁ ਮੁਖਿ ਲਾਗੈ ॥ ਮਿਲੈ ਪਿਆਰੇ ਸਭ ਦੁਖ ਤਿਆਗੈ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੬੪]

੪. **ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਹੇਤ ਹੈ ਮਿਲਿ ਹੋਨਿ ਸੁਖਾਲੇ ॥** [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੨੭, ਪਉੜੀ ੪]

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਚੱਕਵੀ, ਚੱਕਵੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਚਕਵੀ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਪੂਰਨ ਅਨੰਦਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਚਕਵੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦੇ ਸਰਾਪ ਕਾਰਨ ਚਕਵੀ ਤੇ ਚਕਵਾ ਰਾਤ੍ਰੀ ਸਮੇਂ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਭਾਵੇਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਭੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਭੀ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਅੰਧਕਾਰ ਛਾਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਚਕਵੀ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਲ ਹੈ ਪਰ ਕੋਲ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਵਿਛੋੜਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਚੱਕਵੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਮਿਲਾਪ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਐਸਾ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੈ ਨਿਕਟੇ ਅਰੁ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਭ ਮੋਹੀ ਮਾਇਆ ॥੧॥
[ਭੈਰਉ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੩੯]

ਜਿਵੇਂ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਚਕਵੀ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਐਸਾ ਫੁਰਮਾਨ

ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਕਵੀ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਜ਼ਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਅੰਤਰਾ ਹੈ। ਚੱਕਵੀ ਕੇਵਲ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਤੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਦਿਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਚਕਈ ਜਉ ਨਿਸਿ ਬੀਛੁਰੈ ਆਇ ਮਿਲੈ ਪਰਭਾਤਿ ॥
ਜੋ ਨਰ ਬਿਛੁਰੇ ਰਾਮ ਸਿਉ ਨਾ ਦਿਨ ਮਿਲੇ ਨ ਰਾਤਿ ॥੧੨੫॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੧]

ਇਥੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਇਕ ਪੱਖ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਚੱਕਵੀ ਦੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਿਛੜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿਛੜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸੰਸਾਰੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਹੈ। ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਧੇਰੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਚੱਕਵੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਦੇ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਵਿਛੜਨ ਵਾਲੀ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਭਾਵ ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁੜ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਆਨ ਉਪਾਵ ਨ ਜੀਵਤ ਮੀਨਾ; ਬਿਨੁ ਜਲ ਮਰਨਾ ਤੇਂਹ ॥੧॥

ਹੁਣ ਤੀਸਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਛੀ ਆਨ=ਹੋਰ ਉਪਾਵ=ਜਤਨ ਨਾਲ ਜਿਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੱਛੀ ਦੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਨ ਆਇਆ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮੀਨੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਭਈ ਜਲਿ ਨਾਇ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੬੪]

੨. **ਮੀਨੁ ਬਿਛੋਹਾ ਨਾ ਸਹੈ ਜਲ ਬਿਨੁ ਮਰਿ ਪਾਹੀ ॥** [ਕੇਦਾਰਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੨੨]

੩. **ਜਿਉ ਮਛੁਲੀ ਬਿਨੁ ਪਾਣੀਐ ਕਿਉ ਜੀਵਣੁ ਪਾਵੈ ॥** [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੮]

ਹਮ ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਹਰਿ ਸਰਣੀ; ਅਪੁਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇਂਹ ॥

ਹਮ=ਅਸੀ **ਵਾ:** ਹਮ=ਤਮਾਮ ਜੀਵ ਅਨਾਥ=ਯਤੀਮ ਅਤੇ ਹੇ ਨਾਥ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ! ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਾਂ ਆਪ ਅਪਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇਂਹ=ਕਰਨੀ ਕਰੋ।

ਚਰਣ ਕਮਲ ਨਾਨਕੁ ਆਰਾਧੈ; ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਆਨ ਨ ਕੇਂਹ ॥੨॥੬॥੧੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਅਰਾਧਦੇ ਹਾਂ ਤਿਸ=ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਆਨ=ਹੋਰ ਕੇਂਹ=ਕੁਝ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ।

ਅਥਵਾ=ਤਿਸੁ=ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਨ=ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੨॥੬॥੧੦॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੩]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੧ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਲੋਕ ॥ ਦਰਸਨ ਪਿਆਸੀ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਚਿਤਵਉ ਅਨਦਿਨੁ ਨੀਤ ॥ ਖੋਲਿ੍ ਕਪਟ ਗੁਰਿ ਮੇਲੀਆ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਮੀਤ ॥੧॥ ਛੰਤ ॥ ਸੁਣਿ ਯਾਰ ਹਮਾਰੇ ਸਜਣ ਇਕ ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ ॥ ਤਿਸੁ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ ਹਉ ਫਿਰਉ ਖੋਜੰਤੀਆ ॥ ਤਿਸੁ ਦਸਿ ਪਿਆਰੇ ਸਿਰੁ ਧਰੀ ਉਤਾਰੇ ਇਕ ਭੋਰੀ ਦਰਸਨੁ ਦੀਜੈ ॥ ਨੈਨ ਹਮਾਰੇ ਪ੍ਰਿਅ ਰੰਗ ਰੰਗਾਰੇ ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਭੀ ਨਾ ਧੀਰੀਜੈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਮਨੁ ਲੀਨਾ ਜਿਉ ਜਲ ਮੀਨਾ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜਿਵੈ ਤਿਸੰਤੀਆ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ਸਗਲੀ ਤਿਖਾ ਬੁਝੰਤੀਆ ॥੧॥ ਯਾਰ ਵੇ ਪ੍ਰਿਅ ਹਭੇ ਸਖੀਆ ਮੂ ਕਹੀ ਨ ਜੇਹੀਆ ॥ ਯਾਰ ਵੇ ਹਿਕ ਡੂੰ ਹਿਕਿ ਚਾੜੈ ਹਉ ਕਿਸੁ ਚਿਤੇਹੀਆ ॥ ਹਿਕ ਦੂੰ ਹਿਕਿ ਚਾੜੇ ਅਨਿਕ ਪਿਆਰੇ ਨਿਤ ਕਰਦੇ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸਾ ॥ ਤਿਨਾ ਦੇਖਿ ਮਨਿ ਚਾਉ ਉਠੰਦਾ ਹਉ ਕਦਿ ਪਾਈ ਗੁਣਤਾਸਾ ॥ ਜਿਨੀ ਮੈਡਾ ਲਾਲੁ ਰੀਝਾਇਆ ਹਉ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਨੁ ਡੇਂਹੀਆ ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਣਿ ਬਿਨਉ ਸੁਹਾਗਣਿ ਮੂ ਦਸਿ ਡਿਖਾ ਪਿਰੁ ਕੇਹੀਆ ॥੨॥ ਯਾਰ ਵੇ ਪਿਰੁ ਆਪਣ ਭਾਣਾ ਕਿਛੁ ਨੀ ਸੀ ਛੰਦਾ ॥ ਯਾਰ ਵੇ ਤੈ ਰਾਵਿਆ ਲਾਲਨੁ ਮੂ ਦਸਿ ਦਸੰਦਾ ॥ ਲਾਲਨੁ ਤੈ ਪਾਇਆ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਜੈ ਧਨ ਭਾਗ ਮਥਾਣੇ ॥ ਬਾਂਹ ਪਕੜਿ ਠਾਕੁਰਿ ਹਉ ਘਿਧੀ ਗੁਣ ਅਵਗਣ ਨ ਪਛਾਣੇ ॥ ਗੁਣ ਹਾਰੁ ਤੈ ਪਾਇਆ ਰੰਗੁ ਲਾਲੁ ਬਣਾਇਆ ਤਿਸੁ ਹਭੋ ਕਿਛੁ ਸੁਹੰਦਾ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਧੰਨਿ ਸੁਹਾਗਣਿ ਸਾਈ ਜਿਸੁ ਸੰਗਿ ਭਤਾਰੁ ਵਸੰਦਾ ॥੩॥ ਯਾਰ ਵੇ ਨਿਤ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ ਸਾ ਮੈ ਪਾਈ ॥ ਵਰੁ ਲੋੜੀਦਾ ਆਇਆ ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ॥ ਮਹਾ ਮੰਗਲੁ ਰਹਸੁ ਥੀਆ ਪਿਰੁ ਦਇਆਲੁ ਸਦ ਨਵ ਰੰਗੀਆ ॥ ਵਡ ਭਾਗਿ ਪਾਇਆ ਗੁਰਿ ਮਿਲਾਇਆ ਸਾਧ ਕੈ ਸਤਸੰਗੀਆ ॥ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਸਗਲ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਿਅ ਅੰਕਿ ਅੰਕੁ ਮਿਲਾਈ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ ਸਾ ਮੈ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਪਾਈ ॥੪॥੧॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੧ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਰਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਛੰਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਸਲੋਕ ॥ ਦਰਸਨ ਪਿਆਸੀ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ; ਚਿਤਵਉ ਅਨਦਿਨੁ ਨੀਤ ॥

ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸੀ ਹੋ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦਿਨ ਨੀਤ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਚਿਤਵਉ=ਦੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਸ ਪਿਆਸੀ ਪਿਰ ਕੈ ਤਾਈ ਜਿਉ ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ ਬੂੰਦੇਰੇ ॥** [ਤੁਖਾਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੧੭]

੨. **ਪੰਥੁ ਨਿਹਾਰੈ ਕਾਮਨੀ ਲੋਚਨ ਭਰੀ ਲੇ ਉਸਾਸਾ ॥**
ਉਰ ਨ ਭੀਜੈ ਪਗੁ ਨਾ ਖਿਸੈ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਕੀ ਆਸਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੭]

੩. **ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਕਉ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਬਹੁ ਤਪਤੈ ਜਿਉ ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤੁ ਬਿਨੁ ਨੀਰ ॥**
[ਗੋਂਡ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੮੬੧]

ਖੋਲਿ੍ ਕਪਟ ਗੁਰਿ ਮੇਲੀਆ; ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਮੀਤ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਭਰਮ ਰੂਪ ਵਾ-ਪੰਜਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਰੂਪ ਕਪਟ=ਬੂਹੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਮੇਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੧॥

ਛੰਤ ॥ ਸੁਣਿ ਯਾਰ ਹਮਾਰੇ ਸਜਣ; ਇਕ ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ ॥

ਹੇ ਅਸਾਡੇ ਸਜਣ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਯਾਰ=ਮਿੱਤਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ [ਵਾ-ਯਾਰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਜਣ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ]।

ਤਿਸੁ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ; ਹਉ ਫਿਰਉ ਖੋਜੰਤੀਆ ॥

ਤਿਸੁ=ਉਸ ਮੋਹਨ=ਮਨ ਦੇ ਮੋਹਣ ਵਾਲੇ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ=ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਵਾ-ਅਤਿਅੰਤ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਖੋਜੰਤੀਆ=ਲੱਭਦੀ ਫਿਰਉ=ਫਿਰਦੀ ਹਾਂ।

ਤਿਸੁ ਦਸਿ ਪਿਆਰੇ, ਸਿਰੁ ਧਰੀ ਉਤਾਰੇ; ਇਕ ਭੋਰੀ ਦਰਸਨੁ ਦੀਜੈ ॥

ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਤਾ ਦੱਸ ਦਿਉ। ਇਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਤੜਫ ਹੈ। ਅਗੋਂ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕੀ ਦੇਵੇਂਗੀ? ਤਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰੱਤਖ ਸਿਰ ਲਾਹ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਰੱਖ ਦੇਵਾਂਗੀ ਵਾ-ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਸਿਰ ਲਾਹ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਧਾਰ ਲਵਾਂਗੀ। ਭਾਵ ਥੋੜ੍ਹੇ ਮਾਤ੍ਰ ਵੀ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਵਾਂਗੀ ਇਹੀ ਸਿਰ ਦਾ ਉਤਾਰਨ ਰੂਪ ਭੇਟਾ ਦਿਆਂਗੀ ਪਰ ਭੋਰੀ=ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦਿਉ ਜਿਸ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਭੋਰੀ=ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਦਾ ਉਜਾਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਤੈ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਬਾਤ ਜਿ ਆਖੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਦੀਜੈ ॥
ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ ॥ [ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੫੮]

ਨੈਨ ਹਮਾਰੇ ਪ੍ਰਿਅ ਰੰਗ ਰੰਗਾਰੇ; ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਭੀ ਨਾ ਧੀਰੀਜੈ ॥

ਮੇਰੇ ਨੇਤਰ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੰਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰੰਗਾਰੇ=ਰੰਗੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਸਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਭੀ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਮਨੁ ਲੀਨਾ ਜਿਉ ਜਲ ਮੀਨਾ; ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜਿਵੈ ਤਿਸੰਤੀਆ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲੀਨਾ=ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਜਲ=ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਮੱਛੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਡਾ ਮਨ ਰੂਪ ਮੱਛ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਤਿਸੰਤੀਆ=ਤਰਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਪੀਹਾ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਤਰਸਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਰੂਪੀ ਪਪੀਹਾ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਲਈ ਤਰਸਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬੱਦਲ ਅਭੇਦ ਨਿਸ਼ਚੇ ਰੂਪੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਦੋਂ ਵਰਖਾ ਕਰਨਗੇ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ; ਸਗਲੀ ਤਿਖਾ ਬੁਝੰਤੀਆ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਜਨ=ਦਾਸ ਨੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਵਾ : ਜਦ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਗਲੀ=ਸਾਰੀ ਤ੍ਰਿਖਾ=ਪਿਆਸ ਬੁਝ ਗਈ ॥੧॥

ਯਾਰ ਵੇ ਪ੍ਰਿਅ ਹਭੇ ਸਖੀਆ; ਮੂ ਕਹੀ ਨ ਜੇਹੀਆ ॥

ਹੇ ਯਾਰ=ਸਜਨ ਸੰਤੋ ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀਆ ਸਖੀਆਂ=ਸਹੇਲੀਆਂ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੂ=ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਜੇਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਵੇ=ਹੇ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਰੂਪ ਮਿੱਤਰ ! ਸਾਰੀਆਂ ਜੋ ਸੰਤ ਰੂਪ ਵਾ—ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਸਹੇਲੀਆਂ ਹਨ, ਕੋਈ ਸਰਧਾ ਵਾਲੀ, ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਭਗਤੀ ਵਾਲੀ, ਕੋਈ ਸਰਵਣ ਮੰਨਣ ਨਿਧਿਆਸਣ ਵਾਲੀ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵਰਗੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਯਾਰ ਵੇ ਹਿਕ ਡੂੰ ਹਿਕਿ ਚਾੜੈ; ਹਉ ਕਿਸੁ ਚਿਤੇਹੀਆ ॥

ਯਾਰ ਵੇ=ਹੇ ਸੱਜਣ ਰੂਪ ਸੰਤ ਜਨੋਂ ! ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਚੜ੍ਹਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਹੋ ਤਾਂ ਹਉ=ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਚੇਤੇ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ?

ਹਿਕ ਦੂੰ ਹਿਕਿ ਚਾੜੇ ਅਨਿਕ ਪਿਆਰੇ; ਨਿਤ ਕਰਦੇ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸਾ ॥

ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਨਿੱਤ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋ। **ਅਥਵਾ** ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਸ਼ੁਭ ਵਿਚਾਰਨਾ ਵਾਲੇ, ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਤਨੂ ਮਾਨਸਾ ਵਾਲੇ, ਤੀਜੀ ਤੋਂ ਚੌਥੀ ਅਸੰਸਕਤ ਵਾਲੇ, ਚੌਥੀ ਤੋਂ ਪੰਜਵੀਂ ਸੂਤਾਪਦ ਵਾਲੇ, ਪੰਜਵੀਂ ਤੋਂ ਛੇਵੀਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਭਾਵਨੀ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਛੇਵੀਂ ਤੋਂ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਰੀਆ ਭੂਮਿਕਾ ਵਾਲੇ। ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲੇ, ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਵਾਲੇ, ਗਿਆਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਖਿਆਤਤਾ ਵਾਲੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿਆਰੇ ਹਨ। ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋ ਅੱਗੇ ਮੰਨਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਮੰਨਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਧਿਆਸਣ ਵਾਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤੱਤ ਤੂੰ ਦਾ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਭੇਦਤਾ ਵਾਲੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿਆਰੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ ਹਨ।

ਤਿਨਾ ਦੇਖਿ ਮਨਿ ਚਾਉ ਉਠੰਦਾ ਹਉ ਕਦਿ ਪਾਈ ਗੁਣਤਾਸਾ ॥

ਤੁਹਾਡੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦੀ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਚਾਉ=ਉਤਸ਼ਾਹ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਉਸ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਤਾਸਾ=ਖਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਵਾਂਗੀ ਵਾ=ਮੈਂ ਵੀ ਕਦੇ ਉਸ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਵਾਂਗੀ।

ਜਿਨੀ ਮੈਡਾ ਲਾਲੁ ਰੀਝਾਇਆ; ਹਉ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਨੁ ਡੇਂਹੀਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਡਾ=ਮੇਰਾ ਲਾਲੁ=ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਰੀਝਾਇਆ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਾਵ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਹਉ=ਮੈਂ ਤਿਸੁ ਆਗੈ=ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਡੇਂਹੀਆ=ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ :—

ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਣਿ ਬਿਨਉ ਸੁਹਾਗਣਿ; ਮੂ ਦਸਿ ਡਿਖਾ ਪਿਰੁ ਕੇਹੀਆ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਤੀ ਦੇ ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸਖੀ! ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਮੂ=ਮੈਨੂੰ ਦਸਿ=ਦੱਸਣਾ ਕਰ ਕਿ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਕੇਹੀਆ=ਕਿਹੜੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਡਿਖਾ=ਦੇਖਣਾ ਕਰਾਂ ? **ਅਥਵਾ** ਕਿਸ ਸਾਧਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। **ਵਾ:** ਹੇ ਸੁਹਾਗਣੀ! ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਰਾਹ ਦੱਸ ਦਿਉ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਵੇਖ ਲਵਾਂ ਕਿ ਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ?॥੨॥

ਯਾਰ ਵੇ ਪਿਰੁ ਆਪਣ ਭਾਣਾ; ਕਿਛੁ ਨੀ ਸੀ ਛੰਦਾ ॥

ਯਾਰ ਵੇ=ਹੇ ਮਿੱਤਰ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਉਹ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ=ਹੁਕਮ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਛੁ=ਕਿਸੇ ਦੀ ਛੰਦਾ=ਮੁਹਛੰਦਗੀ ਨੀਸੀ=ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਵਾ-ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਛੰਦਾ=ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਾਰ ਵੇ ਤੈ ਰਾਵਿਆ ਲਾਲਨੁ; ਮੂ ਦਸਿ ਦਸੰਦਾ ॥

ਯਾਰ ਵੇ-ਹੇ ਮਿੱਤਰ ਸੰਤ ਜਨੋ ! ਤੁਸੀਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਿਆ ਹੈ ਮੂ ਦਸਿ=ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਮੈਂ ਦਸੰਦਾ=ਪੁੱਛਦੀ ਹਾਂ। **ਵਾ:** ਮੈਂ ਦਸੰਦਾ=ਸੁਆਲੀ ਨੂੰ ਭੀ ਰਾਹ ਦੱਸ ਦਿਹੁ। ਤਾਂ ਉਤਮ ਸਖੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਖਿਆਤਤਾ ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :—

ਲਾਲਨੁ ਤੈ ਪਾਇਆ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ; ਜੈ ਧਨ ਭਾਗ ਮਥਾਣੇ ॥

ਜੇ ਤੈ=ਤੂੰ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪੁ=ਆਪਾ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾਉਣਾ ਕਰ **ਵਾ:** ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਤੈ=ਉਸਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਹੰਕਾਰ ਉਸ ਦਾ ਮਿਟਦਾ ਹੈ ਵਾ-ਪ੍ਰਭੂ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਾਗ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋਣ।

ਬਾਂਹ ਪਕੜਿ ਠਾਕੁਰਿ ਹਉ ਘਿਧੀ; ਗੁਣ ਅਵਗਣ ਨ ਪਛਾਣੇ ॥

ਮੇਰੀ ਬੁਧੀ ਰੂਪ ਵਾ-ਬਿਰਤੀ ਰੂਪ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਠਾਕੁਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਪਕੜ ਕੇ ਘਿਧੀ=ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਔਗਣਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਗੁਣ ਔਗਣ ਨਹੀਂ ਚਿਤਾਰੇ।

ਗੁਣ ਹਾਰੁ ਤੈ ਪਾਇਆ, ਰੰਗੁ ਲਾਲੁ ਬਣਾਇਆ; ਤਿਸੁ ਹਭੋ ਕਿਛੁ ਸੁਹੰਦਾ ॥

ਜਿਸਨੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਹਾਰ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੈ=ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੰਗੁ-ਅਨੰਦ ਬਣ ਆਇਆ ਹੈ ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹਭੋ=ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਹੰਦਾ=ਸੋਹਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਤਿਸ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਤਾਈਂ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਸੋਭਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਧੰਨਿ ਸੁਹਾਗਣਿ ਸਾਈ; ਜਿਸੁ ਸੰਗਿ ਭਤਾਰੁ ਵਸੰਦਾ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਸੁਹਾਗਣ ਇਸਤ੍ਰੀ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਸਦਾ ਹੈ॥੩॥ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :—

ਯਾਰ ਵੇ ਨਿਤ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ ਸਾ ਮੈ ਪਾਈ ॥

ਯਾਰ ਵੇ=ਸਜਣ ਸੰਤ ਜਨੋਂ ! ਨਿਤ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ=ਜਿਸ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਮੈਂ ਨਿਤ ਸੁਖਾਂ ਸੁੱਖਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਸਾ ਮੈਂ ਪਾਈ=ਉਹ ਸੁਖਣਾ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪਾ ਲਈ ਹੈ **ਵਾ:** ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪੀ ਵਸਤੂ ਪਾ ਲਈ ਹੈ।

ਵਰੁ ਲੋੜੀਦਾ ਆਇਆ; ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ॥

ਜਿਹੜਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਲੋੜੀਦਾ=ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ **ਵਾ:** ਜਿਸ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ-ਸਾਖਿਆਤਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਧਾਈ=ਖੁਸ਼ੀ ਵਜੀ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਮਹਾ ਮੰਗਲੁ ਰਹਸੁ ਥੀਆ; ਪਿਰੁ ਦਇਆਲੁ ਸਦ ਨਵ ਰੰਗੀਆ ॥

ਮਹਾ ਮੰਗਲੁ=ਵੱਡਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਾ ਵੱਡੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਰਹਸੁ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਥੀਆ=ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਉਹ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਇਆਲ ਅਤੇ ਸਦਾ ਨਵੀਨ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਦੇ ਅਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਵਡ ਭਾਗਿ ਪਾਇਆ ਗੁਰਿ ਮਿਲਾਇਆ; ਸਾਧ ਕੈ ਸਤਸੰਗੀਆ ॥

ਵਡਭਾਗਿ ਪਾਇਆ=ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਆਪ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਗੁਰਿ ਮਿਲਾਇਆ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਕੈ ਸਤਸੰਗੀਆ=ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਮੇਲਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਸਗਲ ਪੂਰੀ; ਪ੍ਰਿਅ ਅੰਕਿ ਅੰਕੁ ਮਿਲਾਈ ॥

ਆਸਾ=ਦੀਰਘ ਕਾਲ ਦੀ, ਮਨਸਾ=ਛਿਨ ਛਿਨ ਕਾਲ ਦੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਿਅ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਅੰਕਿ=ਪੱਖ ਵਾ : ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅਪਣੇ ਅੰਕਿ=ਸਰੂਪ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਈ=ਮੇਲ ਲੈਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ; ਸਾ ਮੈ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਪਾਈ ॥੪॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੁੱਖਣਾ ਮੈਂ ਸੁਖਦੀ ਸੀ, ਸਾ=ਉਹ ਸੁਖਣਾ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੫]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਵਾਰ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਲੋਕ ॥ ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ ਅੰਤਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ ॥ ਸਿਮਰੰਤਿ ਸੰਤ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਮਣੰ ਨਾਨਕ ਅਘਨਾਸਨ ਜਗਦੀਸੁਰਹ ॥੧॥ ਪੇਖਨ ਸੁਨਨ ਸੁਨਾਵਨੋ ਮਨ ਮਹਿ ਦ੍ਰਿੜੀਐ ਸਾਚੁ ॥ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਚੁ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਹਰਿ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਗਾਈਐ ਸਭ ਅੰਤਰਿ ਸੋਈ ॥ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੁ ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਦਾ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ ॥ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪਾਤਾਲ ਦੀਪ ਰਵਿਆ ਸਭ ਲੋਈ ॥ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਸੋ ਬੁਝਸੀ ਨਿਰਮਲ ਜਨੁ ਸੋਈ ॥੧॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਵਾਰ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ, ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿ ਇਕ ਪੰਡਤ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਜੈ ਨਾਥ ਸੀ। ਜੋ ਭਾਰੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ। ਵੇਦ ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਆਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੋ ਆਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਣੀਦਾ ਤੈਸੋ ਹੀ ਮੈ ਡੀਠੁ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੫੭]

ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜੈਸਾ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਅੰਤਮ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ। ਜੇ ਉਹ ਸ਼ੂਦਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗਤੀ ਚਾਲੀ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਵੈਸ਼ ਦੀ ਸਤਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਛੱਤਰੀ ਦੀ ਤੇਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਬਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਚੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਨਾ ਛੱਤਰੀ, ਨਾ ਵੈਸ਼, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ੂਦਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਲ ਗੱਡ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਗਤੀ ਲਈ ਗਰੁੜ ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਕਥਾ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਕੀ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਤਨੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਸੂਤਕ ਅਤੇ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਪਾਤਕ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਮੰਨੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਵਰਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿਨ ਘੱਟ ਵੱਧ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਾਰ ਥਾਂ ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਮਝ ਕੇ ਦਸ ਦਿਨ ਦੀ ਭਾਵ ਦੁਸਹਿਰਾ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਤੀ ਲਈ ਨਾਮ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਕਰਮ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੇ ਕਥਾ ਦਾ ਵੀ ਲਾਭ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਇਸ ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਕੇ ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਨੀ। ਇਉਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਰੂਪ

ਹੈ। ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਧਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਿੱਖ ਮਿਰਤਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਨਮਿੱਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ, ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਵਾਰ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ

ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸਲੋਕ ਮਹੱਲੇ ਅਤੇ ਵਾਰ=ਪਉੜੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਵਾਰਾਂ ਸਲੋਕ ਅਤੇ ਮਹਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ ਅਤੇ ਸੱਤੇ ਬਲਵੰਡੇ ਦੀ ਵਾਰ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧ ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਇਹ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮਧ ਭਾਗ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਠ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਭੋਗ ਲਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਸੀ ਮਰਿਆਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਣਜਾਣ ਪਾਠੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਆਰੰਭ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਪਾਠੀ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਅਰਦਾਸ ਵਿੱਚ ਪਾਠ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਦੇ ਅੱਖਰ ਮੇਲਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਸਾਰੀ ਅਰਦਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਕੇ ਮੁਖਵਾਕ ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਕਈ ਰੀਤਾਂ ਨਾਲ ਅਣਜਾਣ ਲੋਕ ਮੱਧ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਥਕ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਆਰੰਭ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਇਹ ਭੀ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਮ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ੧੪੩੦ ਅੰਗ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮਧ ੭੧੫ ਤੇ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ੭੦੫ ਤੇ ਹਨ ਜੋ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ੰਕਾ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ:—੧੪੧੦ ਤੋਂ ਜੋ ਬਾਣੀ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ ਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਸਲੋਕ। ਇਹ ੨੦ ਅੰਗ ਕੱਢ ਕੇ ੧੪੧੦ ਅੰਗ ਰਹਿ ਗਏ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੱਧ ੭੦੫ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਵਾ-ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਾਬਾ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨ ਕੇ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਗਿਣੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵੀ ਮਧ ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ 'ਵਾਲੇ ਸਲੋਕ ਤੇ ਹੀ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਪਾਠ ਆਉਣ ਤੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ।

ਸਲੋਕ ॥ ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ; ਅੰਤਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ ॥

ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਦਿ=ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧ੴ ਸਤਿਨਾਮ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਭੋਜਨੁ ਖਾਇਆ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੫]

ਅੰਤਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ=ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਜੀਵਾਂ ਤਨੁ ਮਨੁ ਥੀਵੈ ਹਰਿਆ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

ਸਿਮਰੰਤਿ ਸੰਤ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਮਣੰ; ਨਾਨਕ ਅਘਨਾਸਨ ਜਗਦੀਸੁਰਹ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਘ=ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸਨ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਜਗਦੀਸੁਰਹ=ਜਗਤ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਰਮਣੰ=ਰਮ ਭਾਵ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਿਮਰੰਤਿ=ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੨. ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਸਾਰੇ ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਜਨ ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਜਗਦੀਸੁਰ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਅਘ=ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਤਾਰਨੇ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਰੂਪ ਹੈ॥੧॥

ਪੇਖਨ ਸੁਨਨ ਸੁਨਾਵਨੋ; ਮਨ ਮਹਿ ਦ੍ਰਿੜੀਐ ਸਾਚੁ ॥

ਸੰਤ ਜਨ ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਨੂੰ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮੈ; ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਚੁ ॥੨॥

ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ [ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ] ਜਸ ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਨਿਸਚੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੀ ਸਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ॥੨॥

[**ਦੂਜਾ ਅਰਥ**]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥੧॥ [ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗ ੧]

ਸਚੁ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੁਗਾਦਿ=ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾ ਸੀ ਹੁਣ ਭੀ ਸੱਚ ਹੈ ਅੱਗੇ ਭੀ ਸੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਓਸੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਕਰਮ ਉਪਸੰਘਾਰ ਦੀ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮਧ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਮ ਵੇਦ ਦੀ ਛਾਂਦੋਗ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਉਦਿਆਲਕ ਰਿਖੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਸ੍ਵੇਤ ਕੇਤੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਤਤ੍ਵਮਸੀ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸ੍ਰਵਣ ਦੇ ਖਟ ਅੰਗ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ :—

੧. **ਉਪਕ੍ਰਮ ਉਪ ਸੰਘਾਰ**—ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਆਰੰਭ ਹੋਵੇ, ਓਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਨੀ।
੨. **ਅਭਿਆਸ**—ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੜਨੇ ਨੂੰ ਅਭਿਆਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
੩. **ਅਪੂਰਬਤਾ**—ਅਲੌਕਿਕਤਾ ਨੂੰ ਅਪੂਰਬਤਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
੪. **ਫਲ**—ਮੋਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਫਲ ਆਖਦੇ ਹਨ।
੫. **ਅਰਥਵਾਦ**—ਉਸਤਤੀ ਨੂੰ ਅਰਥਵਾਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
੬. **ਉਪਮਤੀ**—ਅਨੁਕੂਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨੂੰ ਉਪਮਤੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਉਪਕ੍ਰਮ ਉਪ ਸੰਘਾਰ ਦੀ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ; ਅੰਤਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ ॥

ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂਰਨ ਸੀ, ਮਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂਰਨ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂਰਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ [ਭੂਤ, ਭਵਿਖ, ਵਰਤਮਾਨ] ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੬੦]

੨. ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਜਾ ਕੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪਰਵਾਹ ॥
ਆਦਿ ਅੰਤੇ ਮਧਿ ਪੂਰਨ ਊਚ ਅਗਮ ਅਗਾਹ ॥੫॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੧੭]

੩. ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਮਧਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ ॥
[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੫]

ਸੰਪੂਰਨ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਪਕ੍ਰਮ ਉਪ ਸੰਘਾਰ ਦੀ ਰੀਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ "ਸ" ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਬਾਣੀ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਕਰਕੇ "ਸ" ਅੱਖਰ ਤੇ ਹੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੧ੴ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਹੈ ਅਗੋਂ ਸਤਿਨਾਮ "ਸ" ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ "ਅਠਾਰਹ ਦਸ ਬੀਸ" ਸਮਾਪਤੀ ਫਿਰ "ਸ" ਅੱਖਰ ਤੇ ਹੈ।

ਸਿਮਰੰਤਿ ਸੰਤ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਮਣੰ; ਨਾਨਕ ਅਘਨਾਸਨ ਜਗਦੀਸੁਰਹ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਘ=ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸਨ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਰੀਪੂਰਨ ਜਾਣਕੇ ਉਸਦਾ ਸਿਮਰੰਤਿ=ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੧॥

ਪੇਖਨ ਸੁਨਨ ਸੁਨਾਵਨੋ; ਮਨ ਮਹਿ ਦ੍ਰਿੜੀਐ ਸਾਚੁ ॥

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੁਨਣਾ ਤੇ ਸੁਨਾਉਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿੜੀਐ=ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮੈ; ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਚੁ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਕਰਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਾਚੁ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੨॥

ਪਉੜੀ ॥ ਹਰਿ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਗਾਈਐ; ਸਭ ਅੰਤਰਿ ਸੋਈ ॥

ਹੇ ਗੁਰਸਿਖੋ ! ਇਕ ਨਿਰੰਜਨੁ=ਮਲ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕਰੀਏ ਉਹ ਸਭ=ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੁ; ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ ॥

ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਭ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਦਾ; ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ ॥

ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਥਾਪਿ=ਅਸਥਾਪਨ ਕਰਦਾ ਭਾਵ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਥਾਪਦਾ=ਢਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪਾਤਾਲ ਦੀਪ; ਰਵਿਆ ਸਭ ਲੋਈ ॥

ਉਹੋ ਹੀ ਖੰਡਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀਪਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਵਿਆ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨਉ ਖੰਡ :—ਭਾਰਤੀ ਭੂਗੋਲ ਵੇਤਾ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨੌਂ ਹਿੱਸੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਂ ਖੰਡਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨੋਂ ਖੰਡ ਇਹ ਹਨ :—ਭਰਤ, ਇਲਾਵ੍ਰਿਤ, ਕਿੰਪੁਰਸ਼, ਭੱਦ੍ਰ, ਕੇਤੁਮਾਲ, ਹਰਿ, ਹਿਰਣਯ, ਰਮਯ ਤੇ ਕੁਸ਼।

ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਭੂ-ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਦਰਅਸਲ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਬ੍ਰਹਮੰਡ :—ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਅੰਡਾ ਅਰਥਾਤ ਗੋਲਾਕਾਰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ। ਮਨੂੰ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਰਚਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਸੋਨੇ ਰੰਗਾ ਅੰਡਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਜੋ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿਛੋਂ ਫੁੱਟ ਕੇ ਦੋ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੱਤ ਉਪਰਲੇ ਤੇ ਸੱਤ ਹੇਠਲੇ ਲੋਕ ਬਣੇ। ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼ ਇਹ ਹਨ :—ਭੂਰ, ਭਵਰ, ਸੁਵਰ, ਮਹਰ, ਜਨ, ਤਪ, ਸਤ। ਸੱਤ ਪਤਾਲ ਇਹ ਹਨ :—ਅਤਲ, ਬਿਤਲ, ਸੁਤਲ, ਤਲਾਤਲ, ਰਸਾਤਲ, ਮਹਾਂਤਲ, ਪਾਤਾਲ। ਧਰਤੀ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਖੁਸ਼ਕ ਤੇ ਬਾਕੀ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਖੇਤਰ ਉੱਨੀ ਕਰੋੜ ਸੱਤਰ ਲੱਖ ਵਰਗ ਮੀਲ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਸੱਤ ਦੀਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸੱਤ ਦੀਪ ਇਹ ਹਨ :—ਜੰਬੂ, ਪਲਖੁ, ਸ਼ਾਲਮਲੀ, ਕੁਸੁ, ਕ੍ਰੌਂਚ, ਤੇ ਪੁਸ਼ਕਾਰ। ਨਵੇਂ ਭੂ ਵਿਗਿਆਨੀ :—ਏਸ਼ੀਆ, ਯੂਰਪ, ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ, ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ, ਅਫਰੀਕਾ, ਓਸੀਲੀਆ ਤੇ ਧ੍ਰਵਾਂ ਲਾਗੇ ਬਰਫਾ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਹਿੱਸਾ। ਇਹ ਸੱਤ ਭਾਗ ਗਿਣਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ, ਸੋ ਬੁਝਸੀ; ਨਿਰਮਲ ਜਨੁ ਸੋਈ ॥੧॥

ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਬੁਝਾਏ=ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਓਹੀ ਬੁਝਸੀ=ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਓਹੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜਨੁ=ਪੁਰਸ਼ ਹੈ॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੭]

ਸਲੋਕ ॥ ਬਸੰਤਿ ਸ੍ਵਰਗ ਲੋਕਹ ਜਿਤਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨਵ ਖੰਡਣਹ ॥ ਬਿਸਰੰਤ ਹਰਿ ਗੋਪਾਲਹ ਨਾਨਕ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਦਿਆਨ ਭਰਮਣਹ ॥੧॥ ਕਉਤਕ ਕੋਡ ਤਮਾਸਿਆ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਸੁ ਨਾਉ ॥ ਨਾਨਕ ਕੋੜੀ ਨਰਕ ਬਰਾਬਰੇ ਉਜੜੁ ਸੋਈ ਥਾਉ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਉਦਿਆਨ ਨਗਰ ਕਰਿ ਮਾਨਿਆ ॥ ਝੂਠ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪੇਖਿ ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਿ ਅਹੰਕਾਰਿ ਫਿਰਹਿ ਦੇਵਾਨਿਆ ॥ ਸਿਰਿ ਲਗਾ ਜਮ ਡੰਡੁ ਤਾ ਪਛੁਤਾਨਿਆ ॥ ਬਿਨੁ ਪੂਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਫਿਰੈ ਸੈਤਾਨਿਆ ॥੯॥

ਸਲੋਕ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਅੰਗ ੭੦੭ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੇ ਸਲੋਕ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਪਦਾਰਥ ਸਭ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਜੀਵ ਆਪਣਾ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਬੇਅਰਥ ਗਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਕੋਲ ਤਾਂ ਭੋਗ ਸਮਗ੍ਰੀ ਅਲਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸ੍ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਰੂਪ ਦੇਵਤਿਆਂ ਕੋਲ ਇਸ ਭੋਗ ਸਮਗ੍ਰੀ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਭੁੱਲ ਕੇ ਉਜਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਭਟਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅੰਦਰ ਜੀਵ ਦੀ ਫਸੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਉਪਰਾਮਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਲਈ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਆਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ।

ਬਸੰਤਿ ਸ੍ਵਰਗ ਲੋਕਹ; ਜਿਤਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਨਵ ਖੰਡਣਹ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੌਂ ਖੰਡਾਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ=ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜਿਤਤੇ=ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਵਰਗ ਲੋਕ ਵਰਗੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਸੰਤਿ=ਵਸਣ ਲਈ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਬਿਸਰੰਤ ਹਰਿ ਗੋਪਾਲਹ; ਨਾਨਕ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਦਿਆਨ ਭਰਮਣਹ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸੇ ਮਹਾਂਬਲੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੋਪਾਲਹ ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦਾ ਪਾਲਕ ਬਿਸਰੰਤ=ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਭਰਮਣ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁੰਦਰ ਸੇਜ ਅਨੇਕ ਸੁਖ ਰਸ ਭੋਗਣ ਪੂਰੇ ॥
ਗ੍ਰਿਹ ਸੋਇਨ ਚੰਦਨ ਸੁਗੰਧ ਲਾਇ ਮੋਤੀ ਹੀਰੇ ॥
ਮਨ ਇਛੇ ਸੁਖ ਮਾਣਦਾ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ ਵਿਸੂਰੇ ॥
ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਵਿਸਟਾ ਕੇ ਕੀਰੇ ॥
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨ ਸਾਂਤਿ ਹੋਇ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਮਨੁ ਧੀਰੇ ॥ [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੭]

ਇਤਨੇ ਮਹਾਨ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋ ਕੇ ਭੀ ਅਖੀਰ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰੇ, ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧੱਕੇ ਖਾਧੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹੇਮ ਗਲੇ ਅਰੁ ਸੀਸ ਉਤੰਸ, ਉਠਾਹਿ ਸੁ ਪਾਦ ਮਹਾਂ ਹਿਨਨਾਤੇ।
ਕੋਟ ਤੁਰੰਗ ਕਰੰਗ ਸੇ ਕੂਦਤ, ਦੌਰ ਪ੍ਰਭੰਜਨ ਕੋ ਜਿਣ ਜਾਤੇ।
ਦਿਗਜ ਮੇ ਗਜ ਭੌਨ ਦੁਆਰ, ਸੁ ਝੂਲਤ ਹੈਂ ਮਦਰਾ ਮਦ ਮਾਤੇ।
ਯੋ ਬਿਧਿ ਯਾਂਹਿ ਭਈ ਤੁ ਕਹਾ, ਜਬ ਜਾਨ ਕੀ ਨਾਥ ਕੇ ਰੰਗ ਨ ਰਾਤੇ।

[ਭਾਵਰਸਾਂਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯਾ ੧੪]

੨. ਜੀਤ ਫਿਰੈ ਸਭ ਦੇਸ ਦਿਸਾਨ ਕੋ ਬਾਜਤ ਢੋਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਨਗਾਰੇ॥
ਗੁੰਜਤ ਗੂੜ ਗਜਾਨ ਕੇ ਸੁੰਦਰ ਹਿੰਸਤ ਹੀ ਹਯਰਾਜ ਹਜਾਰੇ॥
ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਕੇ ਭੂਪਤਿ ਕਉਨ ਗਨੈ ਨਹੀ ਜਾਤ ਬਿਚਾਰੇ॥
ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਭਜੇ ਬਿਨੁ ਅੰਤ ਕੋ ਅੰਤਕੇ ਧਾਮ ਸਿਧਾਰੇ॥੩॥੨੩॥

[ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸ੍ਵੈਯੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ ੧੩]

ਇਕ ਦਿਨ ਤ੍ਰੇਤੇ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਮੁਨੀ ਜੀ ਵੀ ਉਚੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਸਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਇਸ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਪਸਥਿਤ ਸਨ। ਕੁਝ ਵਜ਼ੀਰ-ਅਮੀਰ-ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਲੋਕ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸਮੁਦਾਇ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਨਿਰੋਲ ਆਤਮਿਕ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੌਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਜੋ ਮਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾਈ ਦਾ ਵਖਿਆਨ ਹੁੰਦਾ। ਅੱਜ ਅਚਨਚੇਤ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਸਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਤੇ ਹੋਰ ਬੁਧੀਵਾਨ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਾਰਨ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਕਿਉਂ ਹੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੱਸਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸਭ ਨੂੰ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂ ਮੁਨੀ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ! ਆਪ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ ਹੋ। ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਇਤਨਾ ਹਸਣਾ, ਸ਼ੰਕਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੱਸਣ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕਿਹੜਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜੋ ਸਭਾ ਨਹੀ ਜਾਣਦੀ ਆਪ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਐਸੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਅਚਾਨਕ ਹਾਸੀ ਆ ਗਈ, ਮਹਾਂ ਮੁਨਿ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਸਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰੋਣਾ ਤੇ ਹਸਣਾ ਇਕ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਸਥਾਨ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਰੋਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਹੱਸਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ ਰੋਣਾ ਤੇ ਹੱਸਣਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੱਸਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਇਥੇ ਕੋਈ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਐਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸਭਾ ਦੇ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਸੋ ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸੱਚ-ਸੱਚ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਦੱਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ! ਮੇਰਾ ਹੱਸਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੱਸ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕਾਰਨ ਜਿਸਨੂੰ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਮੈਂ ਹੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕੇਵਲ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਹਾਸਾ ਆਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਕੀੜਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸ

ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹਾਸਾ ਆ ਗਿਆ। ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਰਾਮ! ਅਜੇ ਵੀ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕੁਝ ਓਲ੍ਹਾ ਅਜੇ ਵੀ ਬਾਕੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਖਾਸ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕੀੜੇ ਮਕੌੜੇ ਉਚੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਚੜਦੇ ਤੇ ਡਿਗਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੱਸਣ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੱਸਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਕੀੜੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਲੱਤਾਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਲੱਤਾਂ ਘਸੀਟ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਚਲਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਹੱਸਿਆਂ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਰਾਮ! ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕੁੱਤੇ, ਬਿੱਲੇ, ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ, ਕੀੜੇ ਮਕੌੜੇ ਐਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਆਮ ਸਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਭੀ ਹਸਿਆ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਤਾਂ ਇਕ ਮਰਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ, ਬੁਧੀਵਾਨ ਹੋ, ਫਿਰ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਸ਼ੋਭਤ ਹੋ, ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਛੁਪਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹੋ ਤਾਂਕਿ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕਰਤਬ ਬੇਲੋੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਭਾ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ਸਭਾ ਦੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਕਲਿਆਣ ਹੈ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਂ ਇਸ ਰੱਬੀ ਭੇਦ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਮੁਢਲਾ ਧਰਮ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈ ਇਹ ਰੱਬੀ ਭੇਦ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਜੋ ਟੁੱਟੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਕੀੜਾ ਮੇਰੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਅਤੇ ਡਿਗਦਾ ਹੈ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਚੌਦਾ ਵਾਰ ਸਵਰਗ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ ਕਹਿਲਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਸਵਰਗ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁੱਖ ਚੌਦਾਂ ਵਾਰ ਭੋਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮਣ ਕਰਦਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਅੰਦਰ ਪਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸੋ ਇਸ ਦੀ ਐਸੀ ਮੂਰਖਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹਾਸਾ ਆ ਗਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਐਸਾ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਵਿਸਟਾ ਕੇ ਕੀਰੇ ॥ [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੭]

ਕੀਟਾ ਅੰਦਰਿ ਕੀਟੁ ਕਰਿ ਦੋਸੀ ਦੋਸੁ ਧਰੇ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗ ੨]

ਸੋ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਕੀੜੇ ਦੀ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਭਰਮਣ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਨੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਆਮ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ! ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਾਰੀ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸਰਬੱਗਤਾ ਬਖਸ਼ੋ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਜੋ ਤੁਸੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸੱਤ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਬੱਗਤਾ ਬਖਸ਼ੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸਭਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੇਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਠੀਕ ਇਹ ਕੀੜਾ ਚੌਦਾਂ ਵਾਰ ਇੰਦ੍ਰ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਣ ਕਰਕੇ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਹਰੀ ਗੋਪਾਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਭਰਮਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਉਤਕ ਕੋਡ ਤਮਾਸਿਆ; ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਸੁ ਨਾਉ ॥

ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਕੋਡ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤਮਾਸਿਆ=ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਕਉਤਕ=ਨਜ਼ਾਰੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ **ਅਥਵਾ** ਕਉਤਕ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਕਰਕੇ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਨਾਨਕ ਕੋੜੀ ਨਰਕ ਬਰਾਬਰੇ; ਉਜੜੁ ਸੋਈ ਥਾਉ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਕੋੜੀ=ਵੀਹ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਦੁੱਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੇਮੁੱਖ ਪੁਰਸ਼ ਭਾਵੇਂ ਬਗੀਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਹ ਥਾਂ ਉਜਾੜ ਦੇ ਤੁਲ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਕੋੜੀ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਦੁੱਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਕੋੜੀ=ਕੋੜ੍ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਅਠਾਰਾਂ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਤੁਲ ਦੁੱਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਪਉੜੀ ॥ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਉਦਿਆਨ; ਨਗਰ ਕਰਿ ਮਾਨਿਆ ॥

ਮਹਾ=ਵੱਡਾ ਭਇਆਨ=ਭਇਆਨਕ ਤੇ ਉਦਿਆਨ=ਉਜਾੜ ਜੰਗਲ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਨੇ ਬੜੀ ਰੌਣਕ ਵਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਉਜਾੜ-ਜੰਗਲ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਗਿੱਦੜ ਅਤੇ ਖੋਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਉਦਿਆਨ ਬਸਨੰ ਸੰਸਾਰੰ ਸਨਬੰਧੀ ਸ੍ਵਾਨ ਸਿਆਲ ਖਰਹ ॥ [ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੯]

ਜਿਹੜੇ ਸਬੰਧੀ ਲਾਲਚੀ ਸੁਭਾਅ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਕੁਤਿਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ ਜੋ ਬਿਪਤਾ ਸਮੇਂ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜ ਜਾਣ ਉਹ ਕਾਇਰ=ਗਿੱਦੜਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ। ਮੂਰਖ ਤੇ ਅਬੈੜੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਖੋਤਿਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਜੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਤਾਂ ਸਬੰਧੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਰੌਣਕ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਥਿਆ ਹੈ।

ਝੂਠ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪੇਖਿ; ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥

ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਜੋ ਝੂਠ ਰੂਪ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਸਚੀ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਿ ਅਹੰਕਾਰਿ; ਫਿਰਹਿ ਦੇਵਾਨਿਆ ॥

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵਾਨਿਆ=ਪਾਗਲ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਰਿ ਲਗਾ ਜਮ ਡੰਡੁ; ਤਾ ਪਛੁਤਾਨਿਆ ॥

ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਉਤੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡੰਡਾ ਲਗਾ=ਵਜਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਜਮਾਂ ਦਾ ਡੰਡੁ=ਦੰਡ ਭਾਵ ਸਜ਼ਾ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਜੀਵ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਤਬ ਹੀ ਨਰੁ ਜਾਗੈ ॥ ਜਮ ਕਾ ਡੰਡੁ ਮੂੰਡ ਮਹਿ ਲਾਗੈ ॥** [ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੦]

੨. **ਜਮ ਕਾ ਡੰਡੁ ਮੂੰਡ ਮਹਿ ਲਾਗੈ ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਰੈ ਨਿਬੇਰਾ ॥** [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੦]

ਬਿਨੁ ਪੂਰੇ ਗੁਰਦੇਵ; ਫਿਰੈ ਸੈਤਾਨਿਆ ॥੯॥

ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤਾ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੈਤਾਨਿਆ=ਚੰਚਲ-ਪਾਮਰ ਪੁਰਸ਼ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦੌੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ॥੯॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੯]

ਸਲੋਕ ॥ ਦਇਆ ਕਰਣੰ ਦੁਖ ਹਰਣੰ ਉਚਰਣੰ ਨਾਮ ਕੀਰਤਨਹ ॥ ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਭਗਵਾਨਹ ਨਾਨਕ ਲਿਪਤ ਨ ਮਾਇਆ ॥੧॥ ਭਾਹਿ ਬਲੰਦੜੀ ਬੁਝਿ ਗਈ ਰਖੰਦੜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ॥ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ਮੇਦਨੀ ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਪਿ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਜਾ ਪ੍ਰਭ ਭਏ ਦਇਆਲ ਨ ਬਿਆਪੈ ਮਾਇਆ ॥ ਕੋਟਿ ਅਘਾ ਗਏ ਨਾਸ ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਇਆ ॥ ਨਿਰਮਲ ਭਏ ਸਰੀਰ ਜਨ ਧੂਰੀ ਨਾਇਆ ॥ ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਸੰਤੋਖ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ॥ ਤਰੇ ਕੁਟੰਬ ਸੰਗਿ ਲੋਗ ਕੁਲ ਸਬਾਇਆ ॥੧੮॥

ਸਲੋਕ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬਚਨ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਅਠਾਰਵੇਂ ਸਲੋਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਆਲੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ, ਦੁਖ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦਇਆ ਕਰਣੰ ਦੁਖ ਹਰਣੰ; ਉਚਰਣੰ ਨਾਮ ਕੀਰਤਨਹ ॥

ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਇਆ ਦੇ ਕਰਣੰ=ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਹਰਣੰ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਜੀਵ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨਹ=ਜਸ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰ। **ਅਥਵਾ** ਜਦੋਂ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਹਰਣ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਹੀ ਜੀਵ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਰੂਪ ਕੀਰਤਨ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦਇਆ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਮੁੱਢ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪੇਡ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਇਆ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧਰਮ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿੱਛ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਹਰ ਬ੍ਰਿੱਛ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਵਧਦਾ-ਫੁੱਲਦਾ ਤੇ ਫਲਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਧਰਮ, ਦਇਆ ਰੂਪ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਪੱਤੇ, ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਫਲ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪੀ ਛਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਦਾ ਮੁੱਢ ਦਇਆ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢ ਅਭਿਮਾਨ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਇਆ ਧਰਮ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਇਆ ਧਰਮ ਕਾ ਮੂਲ ਹੈ ਪਾਪ ਮੂਲ ਅਭਿਮਾਨ ॥
ਤੁਲਸੀ ਦਇਆ ਨ ਛੋਡੀਐ ਜਬ ਲਗ ਘਟ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਨ ॥

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਮਾਂ ਹੈ। ਅਗਰ ਮਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਤਿਕ ਮੱਤ ਦਇਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧਰਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

ਇਸੇ ਲਈ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਦਇਆ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਮਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਪਾ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਇਆ ਰਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ ਦੀ ਭੇਜੀ ਦਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਅਵਤਾਰ ਪੈਗੰਬਰ, ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਦੇਵਤਾ ਹੋਏ ਸਭ ਦਾ ਦਇਆ ਭੂਖਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਮਹਾਨ ਗੁਣ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਰਗੀ ਦਇਆ ਤਾਂ ਉਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇਹ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਗੁਣ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸੰਤ ਭਗਤ ਇਸ ਗੁਣ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਇਸਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋਈ ਸੰਤੁ ਜਿ ਭਾਵੈ ਰਾਮ॥ ਸੰਤ ਗੋਬਿੰਦ ਕੈ ਏਕੈ ਕਾਮ॥ [ਗੋਂਡ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੬੭]

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੀ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਤ ਵੀ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸੰਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਇਕੋ ਕਰਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਇਆ ਹੈ ਉਹੀ ਦੂਜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਵੰਡਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਹਿਜੇ ਸੱਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਧਰਮ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਮੂੰਹ ਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦਇਆ ਦੀ ਫੋਕੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਇਆ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਜੰਜ਼ੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਕੜ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਗਜਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਟਕੇ ਨੂੰ ਵਿਕੀਆਂ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੈਰਤ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜੇ ਦਇਆ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਮੂਨਾ ਵੇਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਮਾਰੀ ਉਹ ਮਾਰ ਵੇਖੋ। ਜਦੋਂ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖਿਆਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬੱਲੋ ਦੇ ਹੈਡ ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਕੰਨਿਆ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋ ਘਰੀ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਦਇਆਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰੱਤਖ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਹੈ ਉਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਫੋਜ ਖਾਲਸੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੇ ਦਇਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਧਰਮ ਸੰਕਟ ਰੂਪ ਦੁਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਸੀਸ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਦਇਆ ਦੇ ਉਤੇ ਹੀ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸਾਖੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਹੇ ਰਾਜਨ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਕਰਦੇ। ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਸੰਕਲਪ ਸੀ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ ਮੈਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਇਤਨੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਗਏ। ਉਥੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ? ਕਿ ਇਕ ਭੀਲਾਂ ਦੀ ਲੜਕੀ ਬੜੇ ਦੁਖ ਵਿੱਚ ਰੋ-ਕੁਰਲਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਹਬਲ ਹੋਈ ਮਦਦ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਤੱਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਚਾਨਕ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਇਸ ਲੜਕੀ ਕੋਲ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਬੀਬੀ ਤੂੰ ਰੋ ਕਿਉਂ ਰਹੀ ਹੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਤਕਲੀਫ ਹੈ। ਲੜਕੀ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਮਹਾਰਾਜ ! ਸਾਡੀ ਪਸ਼ੂ ਬਿਰਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਪਸ਼ੂ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜਾਂ ਚੁਗਣ ਵਾਸਤੇ ਆ ਗਈ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਗਰੀਬੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪਰਸੂਤਾ ਵਾਯੂ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਦਾਈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ, ਭੈਣ ਜਾਂ ਹੋਰ ਔਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੁੱਖ ਸਮੇਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਆਪ ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਪੇਟ ਮਲਣਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਭਾਵੇਂ ਅਤਿਅੰਤ ਔਖਾ ਕਰਤਬ ਸੀ ਪਰ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਦਇਆਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦਿਆਂ ਦਾਈ ਵਾਲਾ ਕਰਤਬ ਨਿਭਾਇਆ ਤੇ ਬੱਚਾ ਸੁਖ-ਸਾਂਦ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਜੋ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਦਾ ਭਗਤ ਕਹਾਉਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਕਿਹਾ "ਆਉ ਭਗਤ ਜੀ !" ਤਾਂ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਭਗਤੀ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅੱਜ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਬੇਸਹਾਰਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦਾਈ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹੈਂ। ਇਸ ਦਇਆ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਾਇਆ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਭਗਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਭਗਤ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਉਸ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨਾ

ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਦਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਦਇਆ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਪੁੰਨ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸਗਲ ਪੁੰਨ ਜੀਅ ਦਇਆ ਪਰਵਾਨੁ ॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬]

ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰ ਕੇ ਦਇਆ ਕਰਨੀ ਇਸ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਵੀ ਬਰਤ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨਿ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਬ ਜੀਅ ਦਇਆ ॥ ਇਨ ਬਿਧਿ ਬਰਤੁ ਸੰਪੂਰਨ ਭਇਆ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੯]

ਦਇਆ ਇਕ ਐਸਾ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਲੋਕ ਰੂਪੀ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੂਖੁ ਨ ਦੇਈ ਕਿਸੈ ਜੀਅ ਪਤਿ ਸਿਉ ਘਰਿ ਜਾਵਉ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੨]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਇਆ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਸ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਦਇਆ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹੈ। ਜੋ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਗੁਣ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਭਗਵਾਨਹ; ਨਾਨਕ ਲਿਪਤ ਨ ਮਾਇਆ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਭਗਵਾਨਹ=ਭਗਵਾਨ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਲਿਪਾਏਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਾਇਆ ਐਸੀ ਮੋਹਨੀ ਭਾਈ ॥ ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਤੇਤੇ ਡਹਕਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**
[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੦]

੨. **ਮੋਹਨੀ ਮੋਹਿ ਲੀਏ ਤ੍ਰੈ ਗੁਨੀਆ ॥ ਲੋਭਿ ਵਿਆਪੀ ਝੂਠੀ ਦੁਨੀਆ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੪]

ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸਰਪ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਜੋ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥੧॥ ਇਸ ਵਿਹੁ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਛੁਟਣ ਦਾ ਜਤਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਾਇਆ ਭੁਇਅੰਗਮੁ ਸਰਪੁ ਹੈ ਜਗੁ ਘੇਰਿਆ ਬਿਖੁ ਮਾਇ ॥**
ਬਿਖੁ ਕਾ ਮਾਰਣੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰ ਗਰੁੜ ਸਬਦੁ ਮੁਖਿ ਪਾਇ ॥
[ਸਲੋਕ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੫]

੨. **ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨਾ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਤਿਨੀ ਵਿਚੇ ਮਾਇਆ ਪਾਇਆ ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੨੧]

ਭਾਹਿ ਬਲੰਦੜੀ ਬੁਝਿ ਗਈ; ਰਖੰਦੜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ॥

ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਰਖੰਦੜੋ=ਰਖਿਅਕ ਰਾਖਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਲੰਦੜੀ=ਬਲਦੀ ਹੋਈ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪੀ ਅਗਨੀ ਬੁਝ ਗਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤਨ ਮਹਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਿ ਸਬਦਿ ਬੁਝਾਈਐ ॥੧੯॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੪੭]

੨. ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ॥
ਮਹਾ ਸੰਤੋਖੁ ਹੋਵੈ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਲਾਗੈ ਪੂਰਨ ਧਿਆਨੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੮੨]

੩. ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਪਨ ਆਪੁ ਸੁਝੈ ॥ ਤਿਸ ਕੀ ਜਾਨਹੁ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੧]

ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ਮੇਦਨੀ; ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਪਿ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਦਨੀ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਪਾਈ=ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸੋ=ਉਸ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰ ॥੨॥

ਪਉੜੀ ॥ ਜਾ ਪ੍ਰਭ ਭਏ ਦਇਆਲ; ਨ ਬਿਆਪੈ ਮਾਇਆ ॥

ਜਾ=ਜਦ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਦਇਆਲ=ਦਿਆਲੂ ਹੋਵੇ ਤਦ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਬਿਆਪਦੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ।

ਕੋਟਿ ਅਘਾ ਗਏ ਨਾਸ; ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਇਆ ॥

ਇਕ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਧਿਆਉਣ ਕਰਕੇ ਕੋਟਿ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਅਘਾ=ਪਾਪ ਨਾਸ=ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਟੇ ਪਾਪ ਅਸੰਖ ਨਾਵੈ ਇਕ ਕਣੀ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੮੩]

੨. ਕੋਟਿ ਅਘਾ ਸਭਿ ਨਾਸ ਹੋਹਿ ਸਿਮਰਤ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥ [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੭]

ਨਿਰਮਲ ਭਏ ਸਰੀਰ; ਜਨ ਧੂਰੀ ਨਾਇਆ ॥

ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਵਿਚ ਨਾਇਆ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਨ ਬੁਧ ਭਾਵ ਅੰਤਹਕਰਣ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜਾ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਮਹਿਮਾ ਜਨ ਕੇ ਚਰਨ ਤੀਰਥ ਕੋਟਿ ਗੰਗਾ ॥
ਜਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਕੀਓ ਮਜਨੁ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਹਰੇ ਕਲੰਗਾ ॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੨੮]

੨. ਸੇਵਉ ਸਾਧ ਸੰਤ ਚਰਨੇਰੈ ॥ ਬਾਂਛਉ ਧੂਰਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੇਰੈ ॥
ਅਠਸਠਿ ਮਜਨੁ ਮੈਲੁ ਕਟੇਰੈ ॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੪]

ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਸੰਤੋਖ; ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ॥

ਜਦੋਂ ਪਰੀਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਵਿੱਚ ਸੰਤੋਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਤੋਖ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਗੁਣ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰੱਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਰਜਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਰੱਜਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਹਸ ਖਟੇ ਲਖ ਕਉ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ॥ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੈ ਮਾਇਆ ਪਾਛੈ ਪਾਵੈ ॥
ਅਨਿਕ ਭੋਗ ਬਿਖਿਆ ਕੇ ਕਰੈ ॥ ਨਹ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮਰੈ ॥
ਬਿਨਾ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀ ਕੋਊ ਰਾਜੈ ॥ ਸੁਪਨ ਮਨੋਰਥ ਬ੍ਰਿਥੇ ਸਭ ਕਾਜੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੯]

ਤਰੇ ਕੁਟੰਬ ਸੰਗਿ ਲੋਗ; ਕੁਲ ਸਬਾਇਆ ॥੧੮॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਕੁਟੰਬ=ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਲੋਗ ਅਤੇ ਕੁਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਗ ਤਰ ਗਏ ਹਨ॥੧੮॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੧੧]

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਸਦਾ ਖੁਆਰੀ ॥ ਤਾ ਕਉ ਧੋਖਾ ਕਹਾ ਬਿਆਪੈ ਜਾ ਕਉ ਓਟ ਤੁਹਾਰੀ ॥ਰਹਾਉ॥ ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਜੋ ਜੀਵਨੁ ਬਲਨਾ ਸਰਪ ਜੈਸੇ ਅਰਜਾਰੀ ॥ ਨਵ ਖੰਡਨ ਕੋ ਰਾਜੁ ਕਮਾਵੈ ਅੰਤਿ ਚਲੈਗੋ ਹਾਰੀ ॥੧॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੁਣ ਤਿਨ ਹੀ ਗਾਏ ਜਾ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥ ਸੋ ਸੁਖੀਆ ਧੰਨੁ ਉਸੁ ਜਨਮਾ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੨॥੨॥

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ; ਸਦਾ ਖੁਆਰੀ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬਿਸਰਤ=ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਹੀ ਖੁਆਰੀ=ਖਰਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਹਰਿ=ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਸ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਤ=ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਦਾ ਹੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਖੁਆਰੀ=ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਜੋ ਜੀਵ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਰ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਸੋ ਮੂਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਸਰਬ ਫਲ ਪਾਵੈ ਸੋ ਜਨੁ ਸੁਖੀਆ ਹੂਆ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੦੭]

ਨਾਮ ਨੂੰ ਬਿਸਾਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਇਕ ਅਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੌਤ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਜਿਸਮਾਨੀ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਜਿਸਮਾਨੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਭੋਗ ਕੇ ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦੇਹ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਜਿਸਮਾਨੀ ਮੌਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤਲ ਤੇ ਖੜਾ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚਾਲ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਘਿਰਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ-ਇੱਜ਼ਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੱਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏ। ਇਸਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮੌਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੀਜੀ ਧਾਰਮਿਕ ਮੌਤ ਜੋ ਬੰਦਾ ਆਪਣਾ ਈਮਾਨ ਵੇਚ ਬੈਠੇ ਧਰਮੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਅਧਰਮ ਨੰਗਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਅਧਰਮੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਇਸਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਮੌਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਚੌਥੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਮੌਤ-ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਜੀਵਨ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਣਾ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਮੌਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]

੨. **ਦਿਨਹਿ ਬਿਕਾਰ ਕਰਤ ਸ੍ਰਮੁ ਪਾਇਓ ॥ ਨੈਨੀ ਨੀਦ ਸੁਪਨ ਬਰੜਾਇਓ ॥**
ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਹੋਵਤ ਏਹ ਹਾਲ ॥ ਸਰਨਿ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਪੁਰਖ ਦਇਆਲ ॥੧੩॥
[ਥਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੯]

ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੈ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਗਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਿਤ ਚੇਤਸਿ ਕੀ ਨਹੀ ਬਾਵਰਿਆ ॥ ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਲਿਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੯੦]

ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ

ਭੁਲਣ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਚੇਤਾ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜੀਵ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇ। ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਤਾ ਕਉ ਧੋਖਾ ਕਹਾ ਬਿਆਪੈ; ਜਾ ਕਉ ਓਟ ਤੁਹਾਰੀ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਓਟ=ਟੇਕ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ=ਸੰਸਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਪਦਾ ਹੈ ? ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਬਿਆਪਦਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਓਟ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਛੋਟੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਲਈ ਛੋਟੇ ਸਹਾਰੇ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਲਈ ਵੱਡੇ ਸਹਾਰੇ ਹਨ।

ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਾਰਸ਼ ਪੈਂਦੀ ਵਿੱਚ ਬਾਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਛਤਰੀ ਇਕ ਓਟ ਹੈ, ਛਤਰੀ ਦੀ ਓਟ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਮਨੁੱਖ ਬਾਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਫੌਜੀ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਓਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਓਟ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਓਟਾਂ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਛੋਟੀ ਓਟ ਛੋਟੀ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਹੀ ਬਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਮੁਸੀਬਤ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੀ, ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਓਟ ਹੈ ਜੋ ਵੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਓਟ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਬਿਆਪਦਾ।

ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਜੋ ਜੀਵਨੁ ਬਲਨਾ; ਸਰਪ ਜੈਸੇ ਅਰਜਾਰੀ ॥

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੋ ਜੀਵਨ ਬਲਨਾ=ਜੀਵਦਿਆਂ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਵਾ-ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਜਿਉਣਾ ਹੈ ਉਹ ਬਲਨਾ=ਸੜਨਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਲੱਕੜਾਂ ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸੜਦੀਆਂ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਮਨ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਜਗਰ ਸੱਪ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਰਜਾਰੀ=ਉਮਰ ਹੀ ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਸਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਮਨਮੁਖ ਦੀ ਉਮਰ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਸ ਦੀ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ **ਵਾ:** ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ-ਈਰਖਾ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਵੀ ਨਿਸਫਲ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਜੈਸੇ ਸਰਪ ਆਰਜਾਰੀ ॥ ਤਿਉ ਜੀਵਹਿ ਸਾਕਤ ਨਾਮੁ ਬਿਸਾਰੀ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੩੯]

੨. ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਕੋਟਿ ਬਰਖ ਜੀਵੈ ਸਗਲੀ ਅਉਧ ਬ੍ਰਿਥਾਨਦ ॥ [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੪]

ਨਵ ਖੰਡਨ ਕੋ ਰਾਜੁ ਕਮਾਵੈ; ਅੰਤਿ ਚਲੈਗੋ ਹਾਰੀ ॥੧॥

ਭਾਵੇਂ ਨੌਂ ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਭੀ ਰਾਜ ਕਮਾਵੈ=ਕਰਦਾ ਰਹੇ; ਤਾਂ ਭੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ (ਜਿੱਤ ਕੇ ਨਹੀਂ) ਹਾਰ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੇ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਆਰਜਾ ਹੋਰ ਦਸੂਣੀ ਹੋਇ ॥
ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਵਿਚਿ ਜਾਣੀਐ ਨਾਲਿ ਚਲੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥

ਚੰਗਾ ਨਾਉ ਰਖਾਇਕੈ ਜਸੁ ਕੀਰਤਿ ਜਗਿ ਲੇਇ ॥
ਜੇ ਤਿਸੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ ਤ ਵਾਤ ਨ ਪੁਛੈ ਕੇ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੨]

੨. ਜੇ ਲਖ ਇਸਤਰੀਆ ਭੋਗ ਕਰਹਿ ਨਵ ਖੰਡ ਰਾਜੁ ਕਮਾਹਿ ॥
ਬਿਨੁ ਸਤਗੁਰ ਸੁਖੁ ਨ ਪਾਵਈ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਹਿ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੨੬]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਨੌਂ ਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਰਾਜ ਸੁਖ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣੇ, ਲੱਖਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਰਸ ਭੋਗਿਆ ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਾਇਗਾ ਸਕਹੁ ਤ ਲੇਹੁ ਬਹੋਰਿ ॥
ਨਾਂਗੇ ਪਾਵਹੁ ਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ ਕੇ ਲਾਖ ਕਰੋਰਿ ॥੨੭॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੫]

ਸਾਖੀ-ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹ

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਜੋਧਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਜੋਧਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਰਜਨ ਵੀ ਹੈ। ਜੋ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਚੰਦ੍ਰਵੰਸ਼ੀ ਰਾਜੇ ਕ੍ਰਿਤਵੀਯੰ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਮਾਹਿਸਮਤੀ ਨਗਰੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਤੇ ਦੱਤਾ ਤ੍ਰੇਯ ਦਾ ਚੇਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਜਾਤ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਐਸਾ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੈਹਯ ਜਾਤ ਦਾ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਨ ਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੈਹਯ ਯਾਦਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ "ਸਿਦਿਯਨ" ਜਾਤ ਨੂੰ ਹੈਹਯ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੈਹਯ ਮਨੁ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਯਯਾਤਿ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹਨ। ਕਰਨਲ ਟਾਡ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਘੇਲ ਖੰਡ ਦੀ ਸੋਹਾਗਪੁਰ ਦੀ ਘਾਟੀ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਵੀ ਹੈਹਯ ਜਾਤ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ੮੫੦੦੦ ਵਰ੍ਹੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਗਿਆ। ਉਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਸਾਂਢੂ ਜਮਦਗਨਿ ਰਿਸ਼ੀ ਭਾਰੀ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਦੀ ਰਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀਤਾ ਤੇ ਜਮਦਗਨਿ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰੇਣਕਾ ਸੀ, ਦੋਵੇਂ ਸਕੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਜਮਦਗਨਿ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਜਾਣਕੇ ਇਸ ਦੀ ਆਓ ਭਗਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਿਮੰਤਰਣ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲੰਗਰ ਮੇਰੇ ਆਸ਼ਰਮ ਤੇ ਛਕਣ। ਇਸਨੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਿਅੰਤ ਫੌਜਾਂ ਹਨ। ਤੂੰ ਇਥੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਅਤੀਤ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਹੇ ਰਿਸ਼ੀ ਨਾ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਰਸਦਾਂ ਬਸਤਾਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਫਿਰ ਇਤਨੀ ਵਡੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਨਿਮੰਤਰਣ ਦੇ ਕੇ ਭੋਜਨ ਕਿਵੇਂ ਛਕਾਵੇਂਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਸਤੇ ਜਮਦਗਨਿ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ ਫਕੀਰਾਂ ਕੋਲ ਭੀ ਕੁਝ ਗੁਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਇਹ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਫੌਜ ਤਾਂ ਕੀ ਫਕੀਰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਨਿਮੰਤਰਣ ਦੇ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਨਿਰ ਸੰਕੋਚ ਆਓ ਤੇ ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਸਹੰਸ੍ਰਬਾਹੂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਲਗ ਗਈ। ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਭੁੱਖ ਲਗੀ ਤੋਂ ਸੈਨਾ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਅੱਗੇ ਸਭ ਖਾਣੇ ਤਿਆਰ ਮਿਲੇ। ਜਦੋਂ ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸੁਆਦਿਸ਼ਟ ਭੋਜਨ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਿਲੇ। ਇਨਤੇ ਸੁੰਦਰ ਖਾਣੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰਸੋਈਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਨੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਆਸ੍ਰਮ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਤਾਂ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੰਗਰ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਣ ਲਗਾ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਇਕ ਪੜਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਨੇ ਇਹ ਪੜਦਾ ਉਠਾਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕੇ ਕਿ ਆਖਰ ਇਸ ਪੜਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੌਣ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਜਨ ਮਰਿਆਦਾ ਭੰਗ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਹ ਚਾਰੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੜਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੋਭਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭੋਜਨ ਭਜਨ ਖਜਾਨਾ ਨਾਰੀ॥ ਚਾਰੇ ਪੜਦੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ॥

ਪੜਦਾ ਉੱਠਣ ਤੋਂ ਚਾਰੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤ-ਸ਼ੋਭਾ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਗਹੁ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਰਾਜ ਗਹੁ, ਬਾਲ ਗਹੁ, ਤ੍ਰਿਯਾ ਗਹੁ, ਗਹੁ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਹਠ। ਭਾਵ ਇਹ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹਠ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਚੁਕਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਗਊ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਅਤੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਸ ਗਊ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਹੀ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਇਤਨਾ ਰਾਸ਼ਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਨੇ ਰਿਸ਼ੀ ਤੋਂ ਇਹ ਗਊ ਮੰਗੀ। ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਸ਼ੋਭਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਝਗੜਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਹੂ ਬਲ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਗਊ ਖੋਹਣੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਗਊ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਫੌਜ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅਪਮਾਨ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਰਖ ਕੇ ਰਾਜਾ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਫੇਰ ਅਚਾਨਕ ਦਲ ਬਲ ਸਮੇਤ ਆਇਆ ਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਗਊ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਲਿਜਾਣ ਲਗਾ ਤਾਂ ਗਊ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਉਡੀ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ ਜੋ ਗਊ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਲਗਾ। ਗਊ ਦੇ ਰੱਤ ਤੋਂ ਤੰਬਾਕੂ ਦੀ ਬੂਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਜਿਸਨੂੰ ਪੀਣ ਦਾ ਪਾਪ ਗਊ ਦੀ ਰਤ ਪੀਣ ਦੇ ਪਾਪ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਰੇਣੁਕਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਪਰਸਰਾਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜੋ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਉਗ੍ਰ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੇਂਗੀ ਮੈਂ ਆਵਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਪਰਸਰਾਮ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮਰੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੇਗੁਨਾਹ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਰੌਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਰਸ ਰਾਮੁ ਰੋਵੈ ਘਰਿ ਆਇਆ॥ [ਅੰਗ ੯੫੩]

ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਰੇਣੁਕਾ ਕੁਰਲਾ ਉਠੀ ਤੇ ਸੱਤ ਤਿਹੱਥੜ ਮਾਰ ਕੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕੀਤਾ। ਤਿਹੱਥੜ ਤੋਂ ਭਾਵ ਰੋਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਤਿੰਨ ਅੰਗ ਪੱਟ ਛਾਤੀ ਤੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਨਾ। ਪਰਸਰਾਮ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਰੋਣ ਸਮੇਂ ਜਿਸਮ ਤੇ ਮਾਰੇ ੭ਧ੩-੨੧ ਵਾਰ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ੨ ਵਾਰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਛੱਤ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਾਂਗਾ। ਤੇ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਸਹੰਸਰ ਬਾਹੂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ। ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਲਵਾਨ ਰਾਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਨਵਾਂ ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਹਾਰ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਸਰਾਮ ਤੋਂ ਹਾਰ ਕੇ ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਵੀ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੁਣ ਤਿਨ ਹੀ ਗਾਏ; ਜਾ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ॥

ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਧਾਨ=ਖਜ਼ਾਨਾ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਜਸ ਰੂਪ ਗੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਗਾਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ=ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਿ ਜਪਾਏ ਜਪੈ ਸੋ ਨਾਉ॥ ਆਪਿ ਗਾਵਾਏ ਸੁ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੦]

ਸੋ ਸੁਖੀਆ ਧੰਨੁ ਉਸੁ ਜਨਮਾ; ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰੀ॥੨॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸੋ=ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਸੁਖੀਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਭੀ ਧੰਨੁ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੧੩]

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਰਸਨਾ ਗੁਣ ਗੋਪਾਲ ਨਿਧਿ ਗਾਇਣ ॥ ਸਾਂਤਿ ਸਹਜੁ ਰਹਸੁ ਮਨਿ ਉਪਜਿਓ ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਪਲਾਇਣ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੋ ਮਾਗਹਿ ਸੋਈ ਸੋਈ ਪਾਵਹਿ ਸੇਵਿ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਣ ਰਸਾਇਣ ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਹਹੂ ਤੇ ਛੂਟਹਿ ਭਵਜਲੁ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਣ ॥੧॥ ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਿਓ ਦਾਸ ਗੋਵਿੰਦ ਪਰਾਇਣ ॥ ਅਬਿਨਾਸੀ ਖੇਮ ਚਾਹਹਿ ਜੇ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਸਿਮਰਿ ਨਾਰਾਇਣ ॥੨॥੫॥੧੦॥

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਦਰਗਾਹੀ ਬਚਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੋਹਿਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

ਰਸਨਾ; ਗੁਣ ਗੋਪਾਲ ਨਿਧਿ ਗਾਇਣ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਿਧਿ=ਸਮੁੰਦਰ (ਗੋ+ਪਾਲ) ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਾਲ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਾਂਤਿ ਸਹਜੁ ਰਹਸੁ ਮਨਿ ਉਪਜਿਓ; ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਪਲਾਇਣ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਹਜੁ=ਗਿਆਨ ਤੇ ਰਹਸੁ=ਅਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਪਲਾਇਣ=ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਵਾ-ਦੌੜ ਗਏ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਇਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਣ ਇਕ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਖੂਬੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਖੂਬੀਆਂ ਇਤਨੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੁਧੀਵਾਨ ਮਿਲਕੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਤਾਂ ਵੀ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦਾ ਭਾਵ ਕੀ ਹੈ ? ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਗੁਣ ਅਤੇ ਔਗੁਣ ਦੋ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਔਗਣ ਇਕ ਘਿਰਣਾਯੋਗ ਨਿੰਦਤ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਨੀਚ ਕਰਮ ਹੈ। ਗੁਣ ਇਕ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਔਗੁਣ ਫੋਲਣੇ ਗੰਦਗੀ ਫੋਲਣ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਗੰਦਗੀ ਨੂੰ ਫੋਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਰਗੰਧੀ ਫੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੰਦਗੀ ਫੋਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਫਲ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਗੰਦਗੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਫੋਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾਉਣਾ ਯੋਗ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਦੁਰਗੰਧੀ ਫੈਲ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਨਾ ਕਰੇ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੁਰਗੰਧੀ ਰਹਿਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਅਰੋਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ ਉਹ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਥੇ ਆਪਣਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਸਾਫ ਸੁਥਰਾ ਰਖੇ। ਇਥੇ ਇਕ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦੁਰਗੰਧੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਨੂੰ ਤਾਂ ਟੋਆ ਪੁੱਟ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਦੱਬਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੁਗੰਧੀ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟ ਝੱਲ ਕੇ ਇਸ ਲਈ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਗੰਧੀ ਫੈਲੇ। ਜਿਵੇਂ ਦੁਰਗੰਧੀ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ। ਔਗਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਫੈਲਾਉਣੀ ਦੁਰਗੰਧੀ ਫੈਲਾਉਣ ਦੇ ਤੁਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਾਤਵਰਨ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਵਾ-ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਥਾਂ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਇਕ ਬਗੀਚੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਲਾਉਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਕਸਤੂਰੀ ਚੰਦਨ ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਸੁਗੰਧੀ ਫੈਲਾਉਣ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਧੋਖੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਿਆਦਾ-ਤਰ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਔਗੁਣ ਲੁਕਵੀਂ ਤਹਿ ਵਿੱਚ ਪਏ ਹਨ। ਗੁਣ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਫੋਕੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾਂ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜੋ ਫਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦੇ ਤੁਲ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰਸਨਾ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਹਰਿ ਤੇਰੇ ॥ ਮਿਟਹਿ ਕਮਾਤੇ ਅਵਗੁਣ ਮੇਰੇ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੦]

੨. **ਨੇਤ੍ਰ ਸੰਤੋਖੇ ਦਰਸੁ ਪੇਖਿ ॥ ਰਸਨਾ ਗਾਏ ਗੁਣ ਅਨੇਕ ॥** [ਬਸੰਤੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੧]

੩. **ਰਸਨਾ ਗੁਣਵੰਤੀ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹੇ ਸਚੇ ਭਾਵੈ ॥** [ਮਾਝ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੩੦]

੪. **ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੈਸੇ ਸੁਖੁ ਲਹੀਐ ॥ ਰਸਨਾ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਸੁ ਕਹੀਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੦੦]

੫. **ਗੁਣ ਗੋਪਾਲ ਉਚਰੁ ਰਸਨਾ ਸਦਾ ਗਾਈਐ ਅਨਦਿਨੋ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੮੪]

ਜੋ ਮਾਗਹਿ ਸੋਈ ਸੋਈ ਪਾਵਹਿ; ਸੇਵਿ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਣ ਰਸਾਇਣ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਸਾਂ ਦੇ ਆਇਣ=ਘਰ ਰੂਪ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ ਹੈ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਜੋ-ਜੋ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਓਹੀ-ਓਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਰਸਾਇਣ=ਉਹ ਦਵਾਈ ਜੋ ਬੁਢੇਪੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਰਸਾਇਣ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਮੁ ਰਸਾਇਣੁ ਮਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤਾਇਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਾਂ ਜੀਉ ॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੯]

ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਰਸਾਇਣ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਮਾਗਉ ਸੋਈ ਸੋਈ ਪਾਵਉ ਅਪਨੇ ਖਸਮ ਭਰੋਸਾ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੯]

੨. **ਜੋ ਮੰਗੀਐ ਸੋਈ ਪਾਈਐ ਨਿਧਾਰਾ ਆਧਾਰੁ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੭]

੩. **ਜੋ ਮਾਗਹਿ ਠਾਕੁਰ ਅਪੁਨੇ ਤੇ ਸੋਈ ਸੋਈ ਦੇਵੈ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੮੧]

੪. **ਜੋ ਮੰਗਹਿ ਸੋ ਲੇਵਹਿ ॥ ਪ੍ਰਭ ਅਪਣਿਆ ਸੰਤਾ ਦੇਵਹਿ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫ ਅੰਗ ੬੨੬]

ਸਾਖੀ-ਭਾਈ ਆਦਮ ਦੀ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਆਦਮ ਦੀ

ਹੈ। ਜੋ ਭੁਚੋ ਨਗਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸਿੱਧੂ ਕੁਲ ਭੁੱਲਰ ਗੋਤ ਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਆਦਮ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉੱਤਮ ਖੇਤੀ ਮਧਮ ਵਪਾਰ ਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਸਮਝ ਕੇ ਵਾਹੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਚੰਗੇ ਮਕਾਨ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਾਵਾਂ ਮੱਝਾਂ, ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗੇ ਬੈਲ ਊਠ, ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ ਭਾਵ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਸੀ ਪਰ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟੂਣੇ ਟਾਮਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਖਣਾਂ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਉਮਰ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਸੋਗ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬੀਤ ਗਏ ਬਹੁ ਸੰਮਤ ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੰਤਤਿ ਨਾਂਹਿ ਭਈ ਸੁਖਕੰਦਾ॥
ਪੀਰ ਬਿਸਾਲ ਫਕੀਰਨ ਜਾਲ ਰਹਯੋ ਸਭਿ ਸੇਵਤਿ ਭਾਵ ਸੁ ਬ੍ਰਿੰਦਾ॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰਾਸਿ ੨ ਅੰਸੂ ੪੧]

ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਨਾ ਦੇਖਕੇ ਇਸ ਦਾ ਮਨ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਦਾਨੀ ਸੁਭਾਅ ਇਤਨਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਪੀਰ-ਫਕੀਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਲੋਕੀ ਆਦਮ ਦਾ ਘਰ ਦਸਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਇਕ ਸਿੱਖ ਆਇਆ। ਜਿਸ ਦੀ ਇਸਨੇ ਤਨ-ਮਨ-ਧਨ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਉਦਾਸ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਭਾਈ ਆਦਮ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਫੁੱਟ-ਫੁੱਟ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਦਰਸਾਇਆ। ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਭੀ ਸਫਲ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਰਸਤਾ ਦਰਸਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨਮਤੀਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਨਮਤ ਵਾਲੇ ਰਸਤਿਆਂ ਤੇ ਭਾਈ ਆਦਮ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ। ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਘਰ ਹੀ ਸਰਬ ਇੱਛਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਸਾਇਣ ਰੂਪ ਹੈ ਤੂੰ ਉਥੇ ਚੱਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜਿਨ ਨਾਮ॥ ਪੂਰਨ ਕਰਹਿ ਸਪੂਰਨ ਕਾਮ॥
ਕਰਿ ਸੇਵਾ ਤਿਨ ਕੀ ਅਬਿ ਜਾਇ॥ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਾਮਨਾ ਤਹਿ ਤੇ ਪਾਇ॥੭॥ [ਰਾਸ ੨ ਅੰਸੂ ੪੧]

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਆਦਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵੱਲ ਝੁਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸੁੱਕੇ ਬਿਰਖ ਨੂੰ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦੀ ਉਮਰ ਬੀਤ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਉਸ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਨ ਅਜਿਹਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਚਲੋ ਜੇ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਤਾਂ ਸਫਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਔਰ ਨਿਸਚੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਠੀਕ ਥਾਂ ਤੇ ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸਿੱਖ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਖੁਸ਼ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਆਦਮ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋੜ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਸਿੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦਸੋ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਸੀ ਸੇਵਾ ਜੰਗਲ ਚੋਂ ਲੱਕੜਾਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਈ ਆਦਮ ਨੇ ਲੱਕੜਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਦੋ ਭਾਰ ਲਿਆ ਕੇ ਇਕ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਇਕ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਖਦਾ। ਘਰ ਵਾਲੀ ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਂਦੀ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਜੂਠੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ

ਦਿਨ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਲੰਗਰ ਆਪਣੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਛਕਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਾਹਰ ਨਗਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਏ ਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ-ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਤਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸੰਗਤ ਸੀ। ਸੀਤ ਕਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਵਰਖਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਵਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਰਹਿਣ ਲਈ ਇਤਨੇ ਟਿਕਾਣੇ ਸਰਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸਹਿਨ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਿਆਲੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਚੇ ਥਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋ ਅੱਜ ਗੁਰੁਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਠੰਡ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਮੰਗੇਗਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਉਹੀ ਵਸਤੂ ਲੈ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਭਾਈ ਆਦਮ ਨੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਅੰਗੀਠੇ ਬਾਲ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਠੰਢ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਲਈਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਦੂਰ ਤੋਂ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਰਾਤ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਹਾਜਰ ਕਰੋ। ਲਾਂਗਰੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ! ਇਕ ਭਾਰ ਰੋਜ਼ ਲੰਗਰ ਲਈ ਲੱਕੜਾਂ ਦਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਭਾਈ ਆਦਮ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਬੁਲਵਾਇਆ ਭਾਈ ਆਦਮ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਗਰੀਬੀ ਸਹਿਤ ਆ ਕੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਮੁਖ ਤੋਂ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੇਰੀ ਘਾਲਿ ਪਰੀ ਸਭ ਥਾਇੰ॥ ਮਾਂਗ ਲੇਹੁ ਬਰ ਸੋ ਅਬ ਪਾਇ॥ [ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਰਾਸ ੨ ਅੰਸੂ ੪੧]

ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਜਦੋਂ ਘਰ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਮਨੋਰਥ ਹੋਰ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਜਿਸ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਆ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ ਹੈ ਉਹੀ ਕੁਝ ਮੰਗਣਾ ਕਰ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਤੂੰ ਕੱਲ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮੰਗ ਲਵੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾਚਯੋ ਜਾਇ ਨ ਤੋਹਿ ਤੇ ਪੁਨ ਆਵਹੁ ਭੁਨ ਸਾਰ॥
ਸੇਵਾ ਤੇਰੀ ਸਫਲ ਹੁਇ ਬਾਂਛ ਦੇ ਕਰਤਾਰ॥ [ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸੂ ੪੧]

ਜਦੋਂ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੁਪਤਨੀ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਵਰ ਮੰਗ ਲਿਆ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਆਪਣੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਕੇਸ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਮੰਗਦਿਆਂ ਸ਼ਰਮ ਆਈ ਤੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਰੋਣ ਲਗ ਪਈ ਕਿ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਸਮਾਂ ਹੱਥ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਹਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਮੌਕਾ ਹੋਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੰਗ ਲਵੋ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਚੌਥਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਰ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਸੋ ਉਹ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਭਗਤੀ ਦੀ ਅੰਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਰੱਖਣਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾ-ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਜੋ ਵਸਤੂ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਜੀਵ ਨੂੰ ਉਹੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨ ਰਸਾਇਣ ਰੂਪ ਹਨ।

ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਹਹੂ ਤੇ ਛੂਟਹਿ; ਭਵਜਲੁ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਣ ॥੧॥

ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਨ ਰੂਪ ਦੋਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਆਪ ਤਰੇ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹਨ॥੧॥

ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਿਓ; ਦਾਸ ਗੋਵਿੰਦ ਪਰਾਇਣ ॥

ਦਾਸ ਨੇ ਖੋਜਦਿਆਂ-ਖੋਜਦਿਆਂ ਇਹ ਤਤੁ=ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੋਵਿੰਦ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਾਇਣ= ਆਸਰੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ।

ਅਬਿਨਾਸੀ ਖੇਮ ਚਾਹਹਿ ਜੇ ਨਾਨਕ; ਸਦਾ ਸਿਮਰਿ ਨਾਰਾਇਣ ॥੨॥੫॥੧੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾ! ਜੇ ਤੂੰ ਅਬਿਨਾਸੀ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੁਖ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ **ਵਾ:** ਜੇ ਤੂੰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਖੇਮ=ਰਖਿਆ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਨਰਾਇਣ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ॥੨॥੫॥੧੦॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੧੬]

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੫ ਦੁਪਦੇ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਐਸੋ ਗੁਨੁ ਮੇਰੋ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਕੀਨ ॥ ਪੰਚ ਦੋਖ ਅਰੁ ਅਹੰ ਰੋਗ ਇਹ ਤਨ ਤੇ ਸਗਲ ਦੂਰਿ ਕੀਨ ॥ਰਹਾਉ॥ ਬੰਧਨ ਤੋਰਿ ਛੋਰਿ ਬਿਖਿਆ ਤੇ ਗੁਰ ਕੋ ਸਬਦੁ ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਦੀਨ ॥ ਰੂਪੁ ਅਨਰੂਪੁ ਮੋਰੋ ਕਛੁ ਨ ਬੀਚਾਰਿਓ ਪ੍ਰੇਮ ਗਹਿਓ ਮੋਹਿ ਹਰਿ ਰੰਗ ਭੀਨ ॥੧॥ ਪੇਖਿਓ ਲਾਲਨੁ ਪਾਟ ਬੀਚ ਖੋਏ ਅਨਦ ਚਿਤਾ ਹਰਖੇ ਪਤੀਨ ॥ ਤਿਸ ਹੀ ਕੋ ਗ੍ਰਿਹੁ ਸੋਈ ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਨਕ ਸੋ ਠਾਕੁਰੁ ਤਿਸ ਹੀ ਕੋ ਧੀਨ ॥੨॥੧॥੨੦॥

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੫ ਦੁਪਦੇ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਰਾਗ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪਦਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਵਲੋਂ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਇਹ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਐਸੋ ਗੁਨੁ; ਮੇਰੋ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਕੀਨ ॥

ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਗੁਨੁ=ਉਪਕਾਰ ਕੀਨ=ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਮੇਟ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :—

ਪੰਚ ਦੋਖ ਅਰੁ ਅਹੰ ਰੋਗ; ਇਹ ਤਨ ਤੇ ਸਗਲ ਦੂਰਿ ਕੀਨ ॥ਰਹਾਉ॥

ਪੰਚ ਦੋਖ=ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ, ਅਰੁ=ਅਤੇ ਅਹੰ=ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਰੋਗ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਦੋਖ=ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦੋਖ ਭਾਵ ਐਬ, ਔਗੁਣ ਬੁਰਿਆਈ। ਇਹ ਪੰਜ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਬੁਰਿਆਈਆਂ **ਵਾ:** ਔਗੁਣ। ਸ਼ਬਦ-ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ, ਜਿਸ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਮਨ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ, ਸਪਰਸ਼ ਚਮੜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ, ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਸੁਖ, ਰੂਪ=ਨੇਤ੍ਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ, ਰਸ=ਜੀਭ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ, ਗੰਧ=ਨਾਸਿਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ-ਇਕ ਦੋਖ ਇਤਨਾ ਮਹਾਨ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਤਬਾਹ ਕੁੰਮ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਬਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਕ-ਇਕ ਦੋਖ ਸੀ ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੰਜੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਬਚਣ ਦੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਭ੍ਰਿੰਗ ਪਤੰਗ ਕੁੰਚਰ ਏਕ ਦੋਖ ਬਿਨਾਸ ॥**
ਪੰਚ ਦੋਖ ਅਸਾਧ ਜਾ ਮਹਿ ਤਾ ਕੀ ਕੇਤਕ ਆਸ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੬]

੨. **ਪੰਚ ਭੂਤ ਸਬਲ ਹੈ ਦੇਹੀ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਪ ਨਿਵਾਰੇ ॥੨॥** [ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੮੩]

੩. **ਗਜ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪਤੰਗ ਅਲਿ ਇਕਤੁ ਇਕਤੁ ਰੋਗਿ ਪਚੰਦੇ ॥**
ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਪੰਜਿ ਰੋਗ ਪੰਜੇ ਦੂਤ ਕੁਸੂਤ ਕਰੰਦੇ ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੫, ਪਉੜੀ ੨੦]

੪. ਨਾਦ ਕਿ ਲੋਭ ਤਜੇ ਮ੍ਰਿਗ ਪ੍ਰਾਨ, ਸੁ ਬੀਨ ਸੁਨੇ ਅਹਿ ਆਪ ਬੰਧਾਏ ॥
ਮੀਨ ਸੁ ਤਯਾਗ ਅਗਾਧ ਜਲੰ, ਉਰ ਲੋਭ ਜਗੇ ਗਲ ਲੋਹ ਫਹਾਏ ॥
ਕਾਗਦ ਕੀ ਪੁਤਰੀ ਕਰਨੀ ਵਸ, ਮਤ ਗਇੰਦ ਸੁ ਅੰਕੁਸ ਖਾਏ ॥...॥੩੭॥
ਭ੍ਰਿਗ ਬਲੀ ਪਿਖ ਕੰਜ ਪ੍ਰਭਾ, ਉਰ ਲੋਭ ਲਗੇ ਤਿਹਿ ਮਾਹਿ ਬੰਧਾਏ ॥
ਰੂਪ ਕਿ ਲੋਭ ਪਤੰਗ ਦਹੇ, ਅਰੁ ਚੋਗ ਕਿ ਲੋਭ ਬਿਹੰਗ ਫਹਾਏ ॥...॥੩੮॥
[ਭਾਵਰਸਾਂਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯਾ-੩੭-੩੮]

੫. ਕਰੀ ਕਾਮ, ਆਮਿਖ ਮਤਸ, ਮ੍ਰਿਗ ਸੂਰ, ਰੂਪ ਪਤੰਗ ॥
ਅਲਿ ਸੁਗੰਧ, ਇਤਯਾਦਿ ਹਤ, ਇਕ ਇਕ ਇੰਦ੍ਰਯ ਸੰਗ ॥੨॥
ਸੂਰ ਸਪਰਸ਼ ਰਸ ਰੂਪ ਗੰਧ, ਪਾਚੋਂ ਕਾਰਣ ਨਾਸ ॥
ਜੋ ਜਨ ਪਾਂਚੋ ਵਸ ਭਏ, ਕਥਾ ਕਹੇ ਕੋ ਤਾਸ ॥੩॥ [ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ ਅਧਿ: ੧੩]

ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਨੇ ਜਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਮਾਨੁਖ ਕਉ ਦੀਨਾ ॥ ਕਾਮ ਰੋਗਿ ਮੈਗਲੁ ਬਸਿ ਲੀਨਾ ॥
ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਰੋਗਿ ਪਚਿ ਮੁਏ ਪਤੰਗਾ ॥ ਨਾਦ ਰੋਗਿ ਖਪਿ ਗਏ ਕੁਰੰਗਾ ॥੧॥
ਜੋ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸੋ ਰੋਗੀ ॥ ਰੋਗ ਰਹਿਤ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੋਗੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜਿਹਵਾ ਰੋਗਿ ਮੀਨੁ ਗ੍ਰਸਿਆਨੋ ॥ ਬਾਸਨ ਰੋਗਿ ਭਵਰੁ ਬਿਨਸਾਨੋ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੦]

ਸੋ ਐਸੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਇਹ ਦੋਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਸ ਕਰਕੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਪੰਜੇ ਦੋਖ ਅਤੇ ਅਹੰ ਰੋਗ ਮੇਰੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਜੋ ਹਿਰਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਸੋ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸੁਤੰਤਰ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਬੰਧਨ ਤੋਰਿ ਛੋਰਿ ਬਿਖਿਆ ਤੇ; ਗੁਰ ਕੋ ਸਬਦੁ ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਦੀਨ ॥

ਮੋਹ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਛਡਾਉਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹੀਅਰੈ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਰੂਪ ਬੰਧਨ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੰਧਨ ਤੋੜਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਟੂਟੇ ਬੰਧਨ ਜਨਮ ਮਰਨ ਸਾਧ ਸੇਵ ਸੁਖੁ ਪਾਇ ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੫]

੨. ਟੂਟੇ ਬੰਧਨ ਜਾਸੁ ਕੇ ਹੋਆ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ॥
ਜੋ ਰਾਤੇ ਰੰਗ ਏਕ ਕੈ ਨਾਨਕ ਗੂੜਾ ਰੰਗੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੨]

੩. ਟੂਟੇ ਬੰਧਨ ਬਹੁ ਬਿਕਾਰ ਸਫਲ ਪੂਰਨ ਤਾ ਕੇ ਕਾਮ ॥
ਦੁਰਮਤਿ ਮਿਟੀ ਹਉਮੈ ਛੁਟੀ ਸਿਮਰਤ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ ॥ [ਗਉੜੀ ਥਿਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੦੦]

ਰੂਪੁ ਅਨਰੂਪੁ ਮੋਰੋ ਕਛੁ ਨ ਬੀਚਾਰਿਓ; ਪ੍ਰੇਮ ਗਹਿਓ ਮੋਹਿ ਹਰਿ ਰੰਗ ਭੀਨ ॥੧॥

ਮੇਰਾ ਰੂਪ, ਅਨਰੂਪੁ=ਕੋਝਾ ਰੂਪ ਭਾਵ ਕਰੂਪ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਗਹਿਓ=ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜ ਗਿਆ ॥੧॥

ਸਾਖੀ ਕੁਬਿਜਾ ਦੀ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਵਿੱਚ ਇਕ ਬੜੇ ਗਰੀਬ ਘਰਾਣੇ ਵਿੱਚ ਜੰਮੀ ਹੋਈ ਲੜਕੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਲੋਕ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੀ ਥਾਂ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਭੀ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਦਾ ਫਰਕ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਤਾਨ ਤਾਂ ਸੰਤਾਨ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਲੜਕਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲੜਕੀ। ਇਸੇ ਨਫਰਤ ਕਾਰਨ ਕਈ ਲੋਕ ਜੰਮਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਪਰ ਕਈ ਗਰੀਬ ਰੱਬ ਦੇ ਭੈ ਵਾਲੇ ਇਸ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਲੜਕੀ ਇਕ ਤਾਂ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗਰੀਬੀ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਲੜਕੀ ਹੋਣਾ, ਤੀਜਾ ਜੰਮਦੀ ਹੀ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁੱਬੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਵਰਗਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਕੋਝੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਤ੍ਰਿਵਕਰਾ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਤੁਰਨ ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਵਲ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਠ ਵਲ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਅਸਟਾ ਬੱਕਰ ਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਰਖਿਆ। ਇਹ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਕ ਲਾਹਨਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਝੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਰੱਖਣਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਅੱਖ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਕਾਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਵਕਰਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਘਰ ਦੇ ਬੁਲਾਉਣ ਲਗੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਲ ਇਸ ਦੇ ਕਮਰ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਕੁਬਿਜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਬਟਨਾ ਮਲਣ ਅਤੇ ਹਾਰ ਪਰੋਣ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਵੇਖਦੇ ਕੰਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਦੀ ਦਾਸੀ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਜੋ ਕੰਸ ਨੂੰ ਬਟਣਾ ਮਲਦੀ, ਤਿਲਕ ਲਾਉਂਦੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਰ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਪਾਉਂਦੀ। ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਬਲਾ ਕੋਈ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ ਰੂਪ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਅਚਾਨਕ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੂਰਬ ਕਰਮ ਅੰਕੁਰ ਜਬ ਪ੍ਰਗਟੇ ਭੇਟਿਓ ਪੁਰਖੁ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ ॥
ਮਿਟਿਓ ਅੰਧੇਰੁ ਮਿਲਤ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਸੋਈ ਜਾਗੀ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੦੪]

ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕੰਸ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਡੰਨ ਦੇਣ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦਾ ਫਲ ਦੇਣ ਲਈ ਮਥਰਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਸ ਲਈ ਸੁਗੰਧਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਿਲਤ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਲਣ ਲਈ ਬਟਣਾ, ਤੇ ਚੰਦਨ ਰਗੜ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣ ਤੇ ਸੁਗੰਧਤ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਕੰਸ ਦੇ ਗਲ ਪਾਉਣ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਮਿਲ ਗਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਪੂਰਬਲੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਘੜ ਗਏ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਐਸੀ ਬੇਵਸ ਹੋਈ ਕਿ ਮਨ ਕਾਬੂ ਨਾਂ ਰਿਹਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੋਹਨਿ ਮੋਹਿ ਲੀਆ ਮਨੁ ਮੇਰਾ ਬੰਧਨ ਖੋਲਿ ਨਿਰਾਰੇ ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੧੨]

ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੀ ਇਤਨਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਅਨੰਦ ਕਦੇ ਮਥਰਾ ਨਰੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪਦਾਰਥ ਮਲਣ ਤੇ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਗਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਮਾਲਣ ! ਤੂੰ ਮਥਰਾ ਨਰੇਸ਼ ਦੇ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਤਿਲਕ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ? ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਮਨਮੋਹਣੀ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਵਾਂ। ਜਦੋਂ ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣ ਤੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਗੀ ਤਾਂ ਕੁੱਬੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਐਸਾ ਕਰ ਨਾ ਸਕੀ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਸਰੀਰਕ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ

ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖਕੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਘਾਟ ਤੇ ਰੋਣ ਲਗ ਪਈ। ਬੇ-ਸਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਹਾਰਾ ਰੂਪ ਭਗਵਾਨ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਮਾਲਣ ਰੋਂਦੀ ਕਿਉਂ ਹੈਂ ? ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕੰਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣ ਲੱਗੀ ਸਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮਥਰਾ ਨਰੇਸ਼ ਦੇ ਤਿਲਕ ਕਪੂਰ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਉਂਦੀ ਸਾਂ। ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵੇਖਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਪੈਰ ਰਖਕੇ ਹੱਥ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਠੋਡੀ ਨੂੰ ਐਸਾ ਉਭਾਰਿਆ ਕਿ ਇਕ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਕੁੱਬ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗਲ ਫੂਲਨ ਮਾਲ ਗਹੀ ਕੁਬਜਾ, ਤਵਿ ਕਬਰੀ ਕੀ ਕਟ ਨਾਥ ਸਵਾਰੀ॥
[ਭਾਵਰਸਾਂਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯਾ-੮੭]

੨. ਰੂਪ ਬਿਹੀਨ ਤਰੀ ਕੁਬਜਾ, ਹਰਿਣਾ ਛਲ ਰੂਪ ਤਰੇ ਬਨੇ ਬਨ ਕਾ॥ [ਭਾਵਰਸਾਂਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯਾ ੮੯]

੩. ਫਲ ਫੂਲਨ ਤੇ ਬਨ ਭੀਲ ਸੁਤਾ, ਮਥੁਰਾ ਪੁਰ ਮੈ ਹਰਿ ਕੂਬਰਿ ਤਾਰੀ॥
[ਭਾਵਰਸਾਂਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯਾ-੯੦]

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਬਿਜਾ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਕਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤਾਰੀਲੇ ਗਨਿਕਾ ਬਿਨੁ ਰੂਪ ਕੁਬਿਜਾ ਬਿਆਧਿ ਅਜਾਮਲੁ ਤਾਰੀਅਲੇ॥
[ਗਉੜੀ ਨਾਮਦੇਵ, ਅੰਗ ੩੪੫]

੨. ਬਧਿਕੁ ਉਧਾਰਿਓ ਖਮਿ ਪ੍ਰਹਾਰ॥ ਕੁਬਿਜਾ ਉਧਰੀ ਅੰਗੁਸਟ ਧਾਰ॥
[ਬਸੰਤੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੯੨]

੩. ਪਰਸ ਨਪਰਸ ਭਏ ਕੁਬਿਜਾ ਕਉ ਲੈ ਬੈਕੁੰਠਿ ਸਿਧਾਰੇ॥ [ਨਟ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੯੮੧]

ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕੰਸ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਡੰਨ ਦੇ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦਾ ਬਧ ਕੀਤਾ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਦੇ ਕੇ ਫਿਰ ਇਸ ਮਾਲਣ ਕੁਬਿਜਾ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦੀਪ ਜਗਿਆ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਓਦੋਂ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਰੀ ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਤਾਰੇ ਹੋਏ ਭਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਸ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਰੂਪ ਕਰੂਪ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਖੁਦ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੇਖਿਓ ਲਾਲਨੁ ਪਾਟ ਬੀਚ ਖੋਏ; ਅਨਦ ਚਿਤਾ ਹਰਖੇ ਪਤੀਨ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਬੀਚ=ਵਿਚੋਂ ਭਰਮ ਰੂਪ ਪੜਦੇ ਨੂੰ ਖੋਏ=ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਲਾਲਨੁ=ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪੇਖਿਓ=ਵੇਖ ਲਿਆ ਭਾਵ ਸਖਿਆਤਾਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਪਤੀਨ=ਭਰੋਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚਿਤਾ=ਚਿਤ ਹਰਖੇ=ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਬਨੇ ਤੇਰੈ ਓਲ੍ਹੈ॥ ਭ੍ਰਮ ਕੇ ਪਰਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਖੋਲ੍ਹੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੫]

੨. ਬਿਨੁ ਵਖਰ ਸੂਨੋ ਘਰੁ ਹਾਟੁ॥ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਖੋਲੇ ਬਜਰ ਕਪਾਟ॥੪॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੫੩]

੩. ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਤਾ ਕੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਕਪਾਟ॥ ਬਹੁਰਿ ਨ ਆਵੈ ਜੋਨੀ ਬਾਟ॥੪॥
[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੯]

ਤਿਸ ਹੀ ਕੋ ਗ੍ਰਿਹੁ ਸੋਈ ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਨਕ;
ਸੋ ਠਾਕੁਰੁ ਤਿਸ ਹੀ ਕੋ ਧੀਨ ॥੨॥੧॥੨੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਘਰ **ਵਾ:** ਸਰੀਰ ਘਰ **ਵਾ:** ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਉਹੀ ਮੇਰਾ ਠਾਕੁਰੁ=ਮਾਲਕ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਧੀਨ=ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। **ਵਾ:** ਉਸ ਦੇ ਧੀਨ=ਅਧੀਨ ਉਸ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ ਵਾ-ਉਸੇ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਧੀਨ=ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਅਰਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ॥੨॥੧॥੨੦॥ ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ॥
ਤੇਰਾ ਤੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ॥੨੦੩॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੫]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੧੭]

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਮਾਈ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੋ ਸੁਖੁ ॥ ਕੋਟਿ ਅਨੰਦ ਰਾਜ ਸੁਖੁ ਭੁਗਵੈ ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਬਿਨਸੈ ਸਭ ਦੁਖੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਨਾਸਹਿ ਸਿਮਰਤ ਪਾਵਨ ਤਨ ਮਨ ਸੁਖ ॥ ਦੇਖਿ ਸਰੂਪੁ ਪੂਰਨੁ ਭਈ ਆਸਾ ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਉਤਰੀ ਭੁਖ ॥੧॥ ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਮਹਾ ਸਿਧਿ ਕਾਮਧੇਨੁ ਪਾਰਜਾਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੁਖੁ ॥ ਨਾਨਕ ਸਰਨਿ ਗਹੀ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਫਿਰਿ ਗਰਭ ਨ ਧੁਖੁ ॥੨॥੧੦॥੨੯॥

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਗੁਰਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਉਸ ਮਹਾਨ ਸੁਖ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਮ ਸੁਖ ਦੇ ਤੁਲ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸੁਖ ਗਿਣੇ ਹਨ ਉਹ ਨਾਮ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੁੱਛ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕਥਨ ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਮਾਈ; ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੋ ਸੁਖੁ ॥

ਮਾਈ=ਹੇ ਭਾਈ! ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਾਈ :—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਮਾਈ-ਮਾਇ ਪਦ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਓਥੇ ਅਰਥ ਤਾਂ ਹੇ ਮਾਂ-ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਤੇ ਮੁਰਾਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-ਹੇ ਗੁਰੂ! ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਈ ਮੈ ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ ਲਖਉ ਗੁਸਾਈ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੬੩੨]

ਕਿਤੇ ਮੁਰਾਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-ਹੇ ਸਖੀ! ਕਿਤੇ ਹੇ ਭਾਈ! ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਿਆ ਕਰਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ ਮਾਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਮਲਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੫੬]

ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਮਾਈ ਦਾ ਅਰਥ ਹੇ ਭਾਈ! ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕੋਟਿ ਅਨੰਦ ਰਾਜ ਸੁਖੁ ਭੁਗਵੈ; ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਬਿਨਸੈ ਸਭ ਦੁਖੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਰਾਜ ਸੰਪਦਾ ਦਾ ਸੁਖੁ=ਅਨੰਦ ਭੋਗਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਰਾਜ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਭੋਗਣ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਵੱਡਾ ਹੈ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲਖ ਖੁਸੀਆ ਪਾਤਿਸਾਹੀਆ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥
ਨਿਮਖ ਏਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੇਇ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਤਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੪]

ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਿਮਖ ਮਾਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਅਨੰਦ=ਸੁਖ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੁਮ੍ ਦਇਆਲ ਕਿਰਪਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਗੋਸਾਈ ॥
ਕੋਟਿ ਸੂਖ ਆਨੰਦ ਰਾਜ ਪਾਏ ਮੁਖ ਤੇ ਨਿਮਖ ਬੁਲਾਈ ॥੨॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੩]

ਉਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਿਪਤਾ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫਾਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ। ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਅਨੰਦ ਉਥੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਸ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਪਤਿ ਤਹਾ ਜਹਾ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨੁ ਨਾਹੀ॥ ਕੋਟਿ ਅਨੰਦ ਜਹ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਹੀ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੯੭]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਦੁੱਖ ਨਾਸਕ ਤੇ ਸੁਖਦਾਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ॥ ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਗੁਣ ਗਾਮ॥**

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੪]

੨. **ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਹਤ॥ ਸਰਬ ਰੋਗ ਤੇ ਓਹੁ ਹਰਿ ਜਨੁ ਰਹਤ॥**

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੧]

੩. **ਸਗਲ ਦੂਖ ਕਾ ਹੋਵਤ ਨਾਸੁ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਗੁਨਤਾਸੁ॥੫॥**

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੦]

੪. **ਚਰਣ ਕਮਲ ਪ੍ਰਭ ਰਿਦੈ ਨਿਵਾਸੁ॥ ਸਗਲ ਦੂਖ ਕਾ ਹੋਇਆ ਨਾਸੁ॥**

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੯੭]

੫. **ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ॥ ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ॥** [ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੨]

੬. **ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਮਿਟੇ ਸੁਖ ਦੀਏ ਅਪਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਇਆ॥** [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩੮]

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਦੁੱਖ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਾਖੀ ਗਿਆਨੀ ਰਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜੀ

ਗਿਆਨੀ ਰਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜੀ ਜੋ ਕਿ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਅਥਾਹ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਸੂਝਵਾਨ ਗਿਆਨੀ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਅ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਜਾਂ ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਚਿੰਤਨ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਅ ਕੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰੋਗੀ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਆਪਣੇ ਜੀਵਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਸ ਲਾਹ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਪੈਰ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਕੋਹੜ ਨਾਲ ਫੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਖੂਨ-ਪੀਕ ਜਿਸਮ ਤੋਂ ਹਰ ਵਕਤ ਵਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੱਖੀਆਂ ਭਿਣਕਦੀਆਂ ਜਿਸਮ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋਅ ਆਉਂਦੀ। ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੜਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਕੋਈ ਅਪਣੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਨ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਸੀ। ਮੌਤ ਦਾ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਦੋਂ ਮੌਤ ਆਵੇ। ਇਸ ਦੁੱਖ ਭਰੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਖਹਿੜਾ ਛੁਟ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਪੀੜਾ ਸਮਝੀ। ਇਸਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੇਰਾ ਵੀ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਕੋਈ ਢੰਗ ਵਰਤੋ ਮੇਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਤੱਕਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਸਰਾ

ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਤੱਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤੱਕਣਾ ਬਿਅਰਥ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਥਾ ਸੁਣਾਵਾਂਗਾ। ਜਿਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖੇਂਗਾ ਉਤਨੀ ਜਲਦੀ ਤੇਰਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੋ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਚਾਲੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ। ਚਾਲੀਵੇਂ ਦਿਨ ਤੱਕ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਰਾਮ ਆਉਂਦਾ-ਆਉਂਦਾ ਕੋਹੜ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੱਕ ਮਿਟ ਗਿਆ। ਸੋ "ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਬਿਨਸੈ ਸਭ ਦੁੱਖ" ਦਾ ਵਾਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਫਲਾ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ।

ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਨਾਸਹਿ; ਸਿਮਰਤ ਪਾਵਨ ਤਨ ਮਨ ਸੁਖ ॥

ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਤ=ਸਿਮਰਨ **ਵਾ:** ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ (ਕਿਲ+ਬਿਖ) ਕਿਲ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਬਿਖ=ਵਿਹੁ ਵਰਗੇ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤਨ ਮਨ ਪਾਵਨ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਾ-ਤਨ ਸੁਖੀ ਤੇ ਮਨ ਪਾਵਨ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਿਮਰਤ ਨਾਮੁ ਮਨਹਿ ਸਾਧਾਰੈ ॥ ਕੋਟਿ ਪਰਾਧੀ ਖਿਨ ਮਹਿ ਤਾਰੈ ॥**

[ਕਾਨੜਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੯੮]

੨. **ਕੋਟਿ ਪਰਾਧ ਮਿਟੇ ਖਿਨ ਭੀਤਰਿ ਜਾਂ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਰੇ ॥੧॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੦]

੩. **ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਬਿਨਸੇ ਪਾਪ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪਤ ਨਾਹੀ ਸੰਤਾਪ ॥**

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੯੭]

ਦੇਖਿ ਸਰੂਪੁ ਪੂਰਨੁ ਭਈ ਆਸਾ; ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਉਤਰੀ ਭੁਖ ॥੧॥

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦੇਖਿ=ਦੇਖਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਆਸਾ ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਭੇਟਤ=ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਭੁੱਖ ਉਤਰੀ=ਲਹਿ ਗਈ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸਰੂਪ ਨਿਰਗੁਣ ਦਾ ਤੇ ਦਰਸਨ ਸਰਗੁਣ ਦੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਆਸਾ=ਲੋੜਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਭਾਵ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਭੁੱਖ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਸਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੋਵੇਂ ਨਾਸ ਹੋ ਗਈਆਂ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪ੍ਰਭ ਦੇਖਦਿਆ ਦੁਖ ਭੁਖ ਗਈ ਢਾਢੀ ਕਉ ਮੰਗਣੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥**
ਸਭੇ ਇਛਾ ਪੂਰੀਆ ਲਗਿ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਪਾਵੈ ॥ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੭]

੩. **ਦੁਖ ਭੁਖ ਨਹ ਵਿਆਪਈ ਜੇ ਸੁਖਦਾਤਾ ਮਨਿ ਹੋਇ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੩]

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭੁੱਖਾਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਪੰਡਿਤ

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ। ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਭੀਖਮ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰਨ ਕੀਤੀਆਂ। ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਪੱਖੀ ਹਨ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੁੱਜੀਆਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਰਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਈ। ਫਤੇ ਚੰਦ ਮੈਣੀ ਖੱਤਰੀ

ਦੀ ਰਾਣੀ ਜੋ ਪੁੱਤਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹਾਣੀ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਉਸ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠੇ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਨਮੋਹਣੀ ਸੁੰਦਰ ਸੂਰਤਿ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭੁੱਖਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਆਸਾ ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਹੈ। ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਗੁਜਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਪੱਥਰ ਦੀ ਹੀ ਰਹੀ, ਕਦੇ ਰਾਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਮੂਰਤੀ ਨੇ ਕਦੇ ਸ਼ਿਵ ਦੱਤ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਭੁੱਖ ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਹੱਦ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਭੁੱਖ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਇਹੀ ਹਾਲਤ ਅੱਜ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਹੋਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਨਿਤ ਹੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰੀ ਬਾਲਕ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ ਹੋਵੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਏਹੀ ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਥੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬੱਚੇ ਇਸ ਨਗਰੀ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਲੌਕਿਕ ਚਮਤਕਾਰੀ ਖੇਡਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਦੇਖਣ-ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ। ਸੋ ਇਹੀ ਜਿਹੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਸ਼ਰਧਾ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਲੈ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਬਾਲਕ ਐਸਾ ਹੀ ਅਵਤਾਰੀ ਪੁਰਖ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਇਸ਼ਟ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਮਝਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਖੇਡਣ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਖੇਡ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਇੱਕ ਟੱਕ ਧਿਆਨ ਟਿਕਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੋ ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਕੌਤਕ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹਾਣੀ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਹੀ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਮੋਢੇ ਤੇ ਧਨੁੱਸ਼ ਧਾਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਇਤਨਾ ਬਿਹਬਲ ਹੋਇਆ ਕਿ ਵੈਰਾਗੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅਥਰੂ ਨਾ ਸਾਂਭੇ ਜਾਣ, ਬਉਰਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਕਹਿੰਦਾ ਚਰਨੀਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਚਰਨ ਫੜ ਲਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਗਰੀਬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਬਣਾਈ ਰਖਣੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ।

ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਮਹਾ ਸਿਧਿ;
ਕਾਮਧੇਨੁ ਪਾਰਜਾਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੁਖੁ ॥

ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ ਰੂਪ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ, ਅਣਮਾ, ਮਹਿਮਾ, ਗਰਮਾ, ਲਘਮਾ, ਪ੍ਰਾਪਤ, ਪ੍ਰਾਕਮਯ, ਈਸਤਾ, ਬਸੀਕਰਨ, ਅਸਟ=ਅੱਠ ਇਹ ਮਹਾ=ਵੱਡੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ, ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ ਭਾਵ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਊ ਅਤੇ ਪਾਰਜਾਤ=ਸ੍ਵਰਗ ਦਾ ਇਕ ਬਿਰਛ ਜੋ ਕਲਪਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਤਿਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਅਸੀਂ ਹਰਿ=ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ **ਵਾ:** ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਰੁਖੁ=ਰੁੱਖੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਨਾਮ ਹੀ ਪਾਰਜਾਤ ਆਦਿ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪਾਰਜਾਤੁ ਇਹੁ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ ॥ ਕਾਮਧੇਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਮ ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

੨. ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਸਿਧਿ ਭਜੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥ [ਥਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੭]

੩. ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਸੁਰਤਰ ਚਿੰਤਾਮਨਿ ਕਾਮਧੇਨੁ ਬਸਿ ਜਾ ਕੇ ॥
ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਦਸਾ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਕਰ ਤਲ ਤਾ ਕੇ ॥੧॥
[ਸੋਰਠਿ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੮]

੪. ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਦਸਾ ਸਿਧਿ ॥ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਸਹਜ ਸੁਖੁ ਨਉ ਨਿਧਿ ॥
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੬]

ਨਾਨਕ ਸਰਨਿ ਗਹੀ ਸੁਖ ਸਾਗਰ;
ਜਨਮ ਮਰਨ ਫਿਰਿ ਗਰਭ ਨ ਧੁਖੁ ॥੨॥੧੦॥੨੯॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ=ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਫੇਰ=ਚੱਕਰ ਵਾ ਗੇੜ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਦਾ ਧੁਖੁ=ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ॥੨॥੧੦॥੨੯॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੧੮]

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਚਰਨ ਰਿਦੈ ਉਰ ਧਾਰੇ ॥ ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਅਪੁਨਾ ਕਾਰਜ ਸਫਲ ਹਮਾਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਪੂਜਾ ਪਰਮੇਸੁਰ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੇ ॥ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਅਤੁਲ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਠਾਕੁਰ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥੧॥ ਜੋ ਜਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਅਪਨੇ ਕੀਨੇ ਤਿਨ ਕਾ ਬਾਹੁਰਿ ਕਛੁ ਨ ਬੀਚਾਰੇ ॥ ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਸੁਨਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵਾ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਕੰਠ ਮਝਾਰੇ ॥੨॥੧੧॥੩੦॥

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਵੀ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੋ ਸਰੂਪ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਰਗੁਨੁ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਓਹੀ ॥ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੭]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਨ ਵੀ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਸਰੂਪ ਵੈਸੇ ਚਰਨ। ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਚਰਨ ਹੱਡ-ਚਮ-ਮਾਸ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਚਰਣ ਨਾਮ ਰੂਪ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਘਰ ਘਰ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥ ਚਿਤ ਚਰਨ ਨਾਮ ॥ [ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ੧੬੮]

ਸਰਗੁਣ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਪਰਤੱਖ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਨਾਮ ਰੂਪ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਂਝਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਚਰਨ; ਰਿਦੈ ਉਰ ਧਾਰੇ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਹਰਿ=ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਚਰਨ ਉਰ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰੇ=ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਉਰਧਾਰੇ=ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹਾਂ। ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਉਰਧਾਰੇ ਦਾ ਅਰਥ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਬਸਿਆ ਰਿਦ ਭੀਤਰਿ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਉਚਾਰਿਓ ॥**

[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੩੪]

੨. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਬਸੇ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖੇ ॥੩॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੬]

੩. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਬਸਾਇ ਹਿਰਦੈ ਏਕ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਉ ॥** [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੦]

ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਅਪੁਨਾ; ਕਾਰਜ ਸਫਲ ਹਮਾਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿ=ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ=ਕੰਮ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਏ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

१. **ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਜਿਨ ਸਿਮਰਿਆ ਸੇਈ ਭਏ ਨਿਹਾਲ ॥**
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਣਾ ਕਾਰਜੁ ਆਵੈ ਰਾਸਿ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੫]

੨. **ਧਰ ਜੀਅਰੇ ਇਕ ਟੇਕ ਤੂ ਲਾਹਿ ਬਿਡਾਨੀ ਆਸ ॥**
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ਕਾਰਜੁ ਆਵੈ ਰਾਸਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੭]

੩. **ਸਤਿਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਸੇਵਿਐ ਦੂਖਾ ਕਾ ਹੋਇ ਨਾਸੁ ॥**
ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਅਰਾਧਿਐ ਕਾਰਜੁ ਆਵੈ ਰਾਸਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੦]

ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਪੂਜਾ ਪਰਮੇਸੁਰ; ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੇ ॥

ਸਾਰਿਆਂ ਬੇਦਾਂ ਸਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਤਤੁ=ਸਿਧਾਂਤ ਰੂਪ ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਦਾ ਜੋ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਭਾਵ ਕੀਰਤਨ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਆਦਿਕ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਜਪ ਤਪ ਜੇਤੇ ਸਭ ਊਪਰਿ ਨਾਮੁ ॥**
ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸਨਾ ਜੋ ਜਪੈ ਤਿਸੁ ਪੂਰਨ ਕਾਮੁ ॥੩॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੦੧]

੨. **ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਪੂਜਾ ਪਰਮੇਸੁਰ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਏਕੋ ਜਾਤਾ ॥** [ਤੁਖਾਰੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੧੦੯]

੩. **ਅਉਸਰਿ ਹਰਿ ਜਸ ਗੁਣ ਰਮਣ ਜਿਤੁ ਕੋਟਿ ਮਜਨ ਇਸਨਾਨੁ ॥**
ਰਸਨਾ ਉਚਰੈ ਗੁਣਵਤੀ ਕੋਇ ਨ ਪੂਜੈ ਦਾਨੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੯]

ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਅਤੁਲ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ; ਠਾਕੁਰ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥੧॥

ਅਗਮ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਜੋ ਅਪਾਰੇ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਉਸ ਠਾਕੁਰ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਅਤੁਲ=ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਅਚੁਤ ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਜਾਗਾ ॥੩॥**
[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੬]

੨. **ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਮਨੁ ਹਰਿਆ ਹੋਵੈ ॥ ਕਥਾ ਸੁਣਤ ਮਲੁ ਸਗਲੀ ਖੋਵੈ ॥**
[ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੪]

੩. **ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਮਨਿ ਹੋਇ ਅਨੰਦ ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਸਿਮਰਉ ਭਗਵੰਤ ॥**
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩੮]

੪. **ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਮਨਿ ਹੋਇ ਬਿਗਾਸਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਿ ਜਨਹ ਕੀ ਆਸਾ ॥**
[ਸਵਈਏ ਮਃ ੪ ਕੇ ਅੰਗ ੧੩੯੬]

ਜੋ ਜਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਅਪਨੇ ਕੀਨੇ; ਤਿਨ ਕਾ ਬਾਹੁਰਿ ਕਛੁ ਨ ਬੀਚਾਰੇ ॥

ਜੋ ਜਨ=ਪੁਰਸ਼ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਾਸ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ਤਿਨ ਕਾ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਰਿ=ਬਹੁੜੋ ਭਾਵ ਮੁੜ ਕੇ ਕੋਈ ਗੁਣ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਨਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਚਿਤਾਰਦੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਚਿਤਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਹਠ ਕਰਕੇ ਬਚਨ ਨਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਕਰਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ

ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਵੀ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਕੌਡੇ ਰਾਖਸ਼ ਨੇ ਪਕੜ ਕੇ ਤੇਲ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿੱਚ ਤਲਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਪੁਕਾਰਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੇਰੇ ਔਗੁਣ ਚਿਤਾਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਐਸੇ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਬਚਨ ਨਾ ਮੰਨਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ "ਨਹੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ! ਆਪਣਿਆ ਦੀ ਲਾਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਔਗੁਣ ਨਹੀ ਵਿਚਾਰਦਾ।" ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਕੌਡੇ ਰਾਕਸ਼ ਤੋਂ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ।

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਜੀ

ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਜੀਉਣਾ ਜੀ ਜਨਮੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਾਲਵੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਮਸੰਦ ਬਹੁਤ ਉੱਘੇ ਸਨ :—ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ, ਭਾਈ ਭੂਦੜ, ਭਾਈ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਜੀ। ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੱਕ ਰਿਹਾ। ਇਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੈਰਾੜਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਸੌਂਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਥੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜਰ ਹੁੰਦਾ। ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕਰਾਉਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਾਰ ਭੇਟ ਲਿਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰਦਾ। ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੋ ਬੇਟੇ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਤੇ ਜਿਉਣਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰ ਗਈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਹਾਸ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਤੂੰ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦਿਵਾਲੀ ਵਿਸਾਖੀ ਤੇ ਸੰਗਤ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਹਾਸ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਣਾ ਕਿ ਭਾਈ ਜੀ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਆਏ ਹੋ ਕਿ ਨਹੀ। ੧੭੦੮ ਬਿਕਰਮੀ ਸੰਮਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਠਹਿਰੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਿਰ ਪੁਛਣਗੇ ਕਿ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਲਾਸ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਿੱਖ ਦਾ ਭਲਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਮਰ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਲਈ ਵਿਆਹ ਇਕ ਹਾਸੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹੱਲ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਕ ਗਿਲ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਕੁੜੀ ਬਾਜ਼ਰੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਮਣੇ ਉਤੇ ਖੜੀ ਦੇਖੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਮਣੇ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਫਿਰ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਜਿਹੀ ਕਰਕੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਤ ਲੱਗ ਗਏ ਬੜਾ ਲਚਾਰ ਹੋਏ। ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਇਤਨਾ ਕਸ਼ਟ ਝੱਲ ਰਹੇ ਹੋ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਛਡਾਉਗੇ ਇਸਦਾ ਉਤਰ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹਕੀਮ ਭਾਵੇਂ ਬਿਮਾਰ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਦਵਾਈ ਲੈ ਕੇ ਰੋਗੀਆਂ ਦਾ ਰੋਗ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸੇਵਕ ਬੈਰਾੜ ਧਾੜਵੀ ਬਹੁਤ ਸਨ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਗਾਵਾਂ ਖੋਲ ਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਕਟਰੂ ਬਛਰੂ ਅਰੜਾ-ਅਰੜਾ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਬੈਰਾੜ ਮੈਨੂੰ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਹਿਸਾਬ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਜਨਮ ਨਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇ। ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਹੋਰ ਹੈ ਫਿਰ ਦੇਹ ਛੱਡ ਕੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਾਂਗਾ। ਓਹੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ੧੭੦੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਹਾੜ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਸਚਖੰਡ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤਮ ਕ੍ਰਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤੀ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਾਈ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਜਿਉਣੇ ਨੂੰ ਜੋ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ ਦਸਤਾਰ

ਬਨਵਾਈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੌਰਾ ਬਠਿੰਡੇ ਸੀ। ਓਧਰ ਜਿਸ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਟੂਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਲੜਕੀ ਲੱਜਿਆ ਦੀ ਮਾਰੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਰਹੀ। ਪਰ ਜਦ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਪੌਣ, ਸੂਰਜ ਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਫਿਕਰ ਲਗਿਆ। ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋ ਰਾਹਕ ਕੀ ਕੰਨਯਾਂ ਸੁਨਿ ਕੈ॥ ਲੱਜਤਿ ਹੋਤਿ ਰਿਦੇ ਬਹੁ ਗੁਨਿ ਕੈ॥
ਗਈ ਸਦਨ ਮਹਿਂ ਦਿਯੋ ਬਤਾਇ॥ ਬ੍ਰਿਧ ਪੁਰਖ ਇਕ ਮਾਰਗ ਜਾਇ॥੧੫॥
ਸੋ ਮੁਝ ਸੰਗ ਬਯਾਹ ਕਰਿ ਗਯੋ॥ ਤਬਿ ਤੇ ਮੇਰੋ ਮਨ ਥਿਤ ਭਯੋ॥
ਅਪਰ ਸੰਗਿ ਮੁਹਿ ਨਹਿਂ ਪਰਨਾਵਹੁ॥ ਜਿਹ ਥਲ ਹੋਹਿ ਤਹਾਂ ਪਹੁੰਚਾਵਹੁ॥

[ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧੦ ਅੰਸੂ ੧੦]

ਤਾਂ ਇਸ ਲੜਕੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਪੁਰਖ ਕੌਣ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕ ਪੁਰਸ਼ ਜੋ ਦੇਖਦਾ ਸੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਆਇਆ। ਅੰਤ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਚੜਾਈ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਲੜਕੀ ਨਾਂ ਮੰਨੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਤਾ ਨ ਬਯਾਹ ਅਪਰ ਸੋ ਚਾਹਾ॥ ਤਿਮ ਹੀ ਰਹੀ ਸੁ ਹਠ ਉਰ ਮਾਂਹਾ॥
ਬਹੁਰ ਸੁਨਯੋ 'ਭਗਤੂ ਮ੍ਰਿਤੁ ਭਯੋ'॥ ਬਿਧਵਾ ਭੇਖ ਧਾਰਿ ਤਿਹ ਲਯੋ॥੧੯॥

[ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਤ, ਰਾਸਿ ੧੦ ਅੰਸੂ ੧੦]

ਵਿਧਵਾ ਭੇਸ ਧਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਦੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿਓ। ਲੜਕੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਬਠਿੰਡੇ ਭਾਈ ਗੌਰੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਈ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਆਓ। ਸੁਣ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੀ ਸੋਟੀ ਤੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੇ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ। ਉਸਨੂੰ ਮਾਤਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਲੜਕੀ ਸਦਾ ਹੀ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਰਿਹਾ ਕਰੇ। ਭਾਈ ਗੌਰੇ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇਣ ਤੇ ਪਰਚੇ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਮੱਤਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਮਤ ੧੭੧੦ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਮਾਲਵੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤਾ ਫੂਲ ਨੂੰ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦਾ ਵਰ ਦੇ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਕੇ ਬਿੰਜੋਕੀ ਜਾ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਜੀ ਜੋ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੇ ਥਾਂ ਬੈਰਾੜਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਦੇ ਜੋਰ, ਬਠਿੰਡੇ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਛੱਬ ਵੇਖਕੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਘੋੜਾ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਕਾਠੀ ਸਮੇਤ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਹੋਰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕਰਾਈ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਚਰਿਆ ਜਿਸ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭੂਖੜੀ ਪਿੰਡ ਜਾ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਜੱਸਾ ਨਾਮੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਚੌਰ ਬਰਦਾਰੀ, ਉਸ ਨੇ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੁਣਕੇ ਮਖੌਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਭਗਤੂ, ਤੇ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਭਾਈ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਉਸ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਕਰ ਦੇਵੋ। ਇਹ ਗੱਲ ਗੌਰੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਬਣ ਦੀ ਤਾਰ ਵਾਂਗੂ ਖਾ ਗਈ। ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਿਆ ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਵਿੱਚ ਘੁਟ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਡੇਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੱਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਲਾਹ ਕੇ ਲਿਆਉ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਰਾੜ ਬੋਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੁਰਾ ਜਾਨਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇਗਾ ਮਾਰ ਛੱਡਾਂਗੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਜੱਸਾ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਬਰਾੜਾਂ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੌਰਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਆਵੇ ਅਤੇ ੧੦੧ ਸ੍ਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਉਥੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭੁਖੜੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚਰਨ ਫੜ ਲਏ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਉਜੜ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇਖਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤਰ ਪਏ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਜੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਧਰ ਭਾਈ ਗੌਰੇ ਨੂੰ ਪਸਚਾਤਾਪ ਹੋਇਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜਿਉਣਾ ਨਿਸਫਲ ਸਮਝਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਡੇਰਾ ਕਰਦੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਹ ਪਿਛੇ ਉਤਰਦਾ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਦੋ ਕੋਹ ਭਰਤਗੜ ਵੱਲ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਬੇਲਾ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਿਸਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਕਾਇਮ ਹਨ। ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਉਤਰਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਘਾਹ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਲੱਕੜਾਂ, ਰਸਦਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਦਿਨੇ ਮੰਗਾ ਕੇ ਰਖੇ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਤੇ ਰੱਖ ਆਇਆ ਕਰੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਧਰ ਧੀਰਮਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵਾ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਮਾਤਬਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਨਿਰਵੈਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਤੁਰ ਪਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ ਸੁਇਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਕਾਠੀਆਂ, ਜੇਵਰ, ਗਾਂਸੀਏ ਕੀਮਤੀ ਪਵਾਏ। ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੂਬ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ। ਡੋਲੇ, ਰਥ ਜਰੀਏ ਝਾਲਰਾਂ ਮਖਮਲੀ ਝੰਮਣ ਪਵਾ ਕੇ ਨਾਲ ਤੋਰੇ। ਗੱਡੇ ਊਠ ਸਮਾਨ ਦੇ ਲੱਦੇ। ਪੱਧਰ-ਰਸਤੇ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਰੋਪੜ ਨੂੰ ਹੋ ਕੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੇ ਪੱਤਣ ਨੂੰ ਆਏ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਮੁਖਲਸ ਖਾਂ ਦਾ ਬੇਟਾ ਮੁਹੰਮਦ ਯਾਰ ਖਾਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਹਜਾਰ ਕੁ ਸਵਾਰ ਨਾਲ ਬਹਿਲੋਲ ਪੁਰ ਉਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੂਹੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਦੇ ਡੋਲੇ ਤੇ ਰਥ ਝਮਝਮ ਕਰਦੇ ਤੇ ਊਠ ਗੱਡੇ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਦੇ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਖਜਾਨਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਗੁਰਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਵਹੀਰ ਤੋਂ ਫੌਜ ਸਮੇਤ ਤਿੰਨ ਕੋਹ ਅਗੇ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪੱਤਣ ਤੇ ਜਾ ਠਹਿਰੇ। ਵਹੀਰ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਮੁਹੰਮਦ ਯਾਰ ਖਾਂ ਨੇ ਲਾਲਚ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦਾ ਵੈਰ ਚਿਤਾਰ ਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਖਲਸ ਖਾਂ ਨੂੰ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਸਮਾਨ ਲੁੱਟ ਲਓ। ਜਦੋਂ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਤੁਰੰਤ ਲੁੱਟਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਤਾਂ ਏਧਰੋਂ ਐਨ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਜੋ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਸੋ ਅਸਵਾਰ ਨਾਲ ਪਿਛੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਅਗੋਂ ਲੜ ਕੇ ਫੌਜ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵੈਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤੇ ਲੜਦੇ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਵੀ ਸਖਤ ਜਖਮੀ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਹੀਰ ਦਾ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਰਕਾਂ ਦਾ ਹੱਲਾ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਇਕ ਅਸਵਾਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪੇ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਵਹੀਰ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਲੈ ਆਵੇਗਾ। ਇਧਰ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਨੇ ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰਖਿਆ, ਵਹੀਰ ਅਗੇ ਤੁਰ ਗਿਆ ਤਦੋਂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਛਿਪਣ ਕਰਕੇ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹੱਥ ਆਇਆ ਨਾ ਦੇਖਕੇ ਛਿਥੇ ਪੈ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਮਾਰ ਖਾ ਕੇ ਪਿਛੇ ਹਟ ਗਏ। ਓਧਰ ਜਦੋਂ ਵਹੀਰ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਓਸੇ ਘੜੀ ਅਸਵਾਰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਗੌਰੇ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਲੈ ਕੇ ਆਓ। ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਵਕਤ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਖ਼ਮੀਆਂ ਦੇ ਪਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਿਆ। ਇਧਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਰ ਥਲੀ ਤਿੰਨ ਅਸਵਾਰ ਗੌਰੇ ਨੂੰ ਸ਼ੀਘਰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜੇ। ਜਦੋਂ ਗੌਰਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਨੱਠਕੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਰੋਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਗੌਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰਾਪ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਤੇ ਗੌਰੇ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੋ ਸਰਾਪ ਫਾਹੇ ਲਗਕੇ ਮਰਨ ਦਾ ਹੈ ਉਹ ਰਹਿਣ ਦਿਓ। ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ ਬਚਨ ਅਟੱਲ ਰਹੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਾਹੇ ਵਾਲਾ ਬਚਨ ਸੱਚਾ

ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਅਨਿੱਤ ਹੈ ਇਕ ਦਿਨ ਮਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਸਫਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰੀਏ ? ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਗੌਰੇ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਦੌਲਤ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਸਭ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖ਼ਜਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਮਾਇਆ ਬਖਸ਼ੀ। ਉਹ ਰਾਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਥਾਂ ਕੱਟੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੌਰੇ ਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਸਿਰਪਾਉ ਬਖਸ਼ਕੇ ਬਠਿੰਡੇ ਤੋਰਿਆ। ਜਿਥੇ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਉਸੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਕੈਂਥਲ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਕੇ ਰਾਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਅਰਨੌਲੀ, ਸੰਧੂਵਾਲ, ਝੁੰਬਾ ਆਦਿਕ ਰਿਆਸਤਾਂ ਤੇ ਰਈਸ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਗੌਰੇ ਦਾ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ। ਉਧਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤਲੁਜ ਪਾਰ ਉੱਤਰ ਕੇ ਮੁਕੰਦਪੁਰ, ਪਲਾਹੀ, ਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗੌਰੇ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਸੁਨਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵਾ;
ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਕੰਠ ਮਝਾਰੇ ॥੨॥੧੧॥੩੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਉਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਅਤੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਜਪ-ਜਪ ਕੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ ਹਰੀ ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਗਹਿਣਾ ਰੂਪ ਹੈ॥੨॥੧੧॥੩੦॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅੰਤਰਿ ਰਤਨ ਜਵੇਹਰ ਮਾਣਕ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਲੀਜੈ ॥੭॥**
[ਕਲਿਆਨ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੩੨੪]

੨. **ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿ ਜਵਾਹਰ ਮਾਣਕ ਸੇਵੇ ਸਿਖੁ ਸੁੋ ਖੋਜਿ ਲਹੈ ॥੧॥**
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੨੮]

੩. **ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਤੰਨੁ ਹੈ ਹੀਰੇ ਜਿਤੁ ਜੜਾਉ ॥**
ਸਬਦੁ ਰਤਨੁ ਜਿਤੁ ਮੰਨੁ ਲਾਗਾ ਏਹੁ ਹੋਆ ਸਮਾਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੨੦]

੪. **ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਉਨ ਲਗੈ ਨਾਹੀ ਸੰਨ੍ਹਿ ॥** [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੧੯]

ਬੈਰਾੜੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਹਰਿ ਜਨੁ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਨਿੰਦ ਕਰੇ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ ਅਪੁਨਾ ਗੁਨੁ ਨ ਗਵਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪੇ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਹੀ ਮਤਿ ਦੇਵੈ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਆਪੇ ਬੋਲਿ ਬੁਲਾਵੈ ॥੧॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਪੰਚ ਤਤੁ ਬਿਸਥਾਰਾ ਵਿਚਿ ਧਾਤੂ ਪੰਚ ਆਪਿ ਪਾਵੈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲੇ ਆਪੇ ਹਰਿ ਆਪੇ ਝਗਰੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥੨॥੩॥

ਬੈਰਾੜੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਬੈਰਾੜੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ :—

ਹਰਿ ਜਨੁ; ਰਾਮ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਨੁ=ਸੇਵਕ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਾਤੇ ਸਬਦਿ ਰੰਗਾਏ ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੭੯੮]

੨. ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਹਰਿ ਜਨ ਲੋਗਾ ॥ ਵਡੈ ਭਾਗਿ ਪਾਏ ਹਰਿ ਨਿਰਜੋਗਾ ॥

[ਆਸਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੬੭]

ਜੇ ਕੋਈ ਨਿੰਦ ਕਰੇ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ; ਅਪੁਨਾ ਗੁਨੁ ਨ ਗਵਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਉਸ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਨ=ਸੇਵਕ ਦੀ ਜੇ ਕੋਈ ਨਿੰਦਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਨ ਨਹੀਂ ਗਵਾਵੈ=ਗਵਾਉਂਦਾ। ਅਰਥਾਤ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਜਿਸਦੀ ਅਜਿਹੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣਾ ਅਪਜਸ ਸੁਣਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਬਦਲਦਾ ਨਹੀਂ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਸੁਭਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਸੁਭਾਵ ਮੇਲ ਨਾ ਖਾਂਦੇ ਹੋਣ ਉਥੇ ਹੀ ਝਗੜਾ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਰੋਧ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅੰਤਰਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਟਕਰਾਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵਰਤਨਾ, ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਫਰੀਦਾ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹਢਾਇ ॥
ਦੇਹੀ ਰੋਗੁ ਨ ਲਗਈ ਪਲੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਇ ॥੭੮॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੮੧]

ਫਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਬੁਰੇ ਪੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ

ਬਲਕਿ ਭਲਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਬੁਰੇ ਪਣ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖਿਮਾ ਕਰੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬੁਧੀ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੁ ਖਿਮਾ ਕਹਿ ਦੇਵ ਸੁਨੋ ਮਨ ਮੈਂ ਨਰ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰੇ ਤਬ ਮੋਨ ਗਹੀਜੈ॥
ਵਹਿ ਗਾਰ ਬਕੇ ਮੁਖ ਭੀਤਰਿ ਜੋ ਪੁਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਕੋਮਲ ਵਾਕ ਭਨੀਜੈ॥
ਜੋ ਧਿਕਾਰ ਕਰੇ ਸੁ ਪਰੇ ਤਿਹ ਆ ਪਦ ਪੇਖ ਮਹਾਂ ਕਰਣਾ ਉਰ ਕੀਜੈ॥
ਤਨ ਤਾੜਨ ਮੈਂ ਹਰਖੇ ਉਰ ਮੈਂ ਕ੍ਰਿਤ ਪੂਰਬ ਪਾਪ ਸੁ ਮੇ ਅਬ ਖੀਜੈ॥੯੦॥

[ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ ਨਾਟਕ ਅਧਿ: ੪]

ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬਿਰਛ ਹੈ ਉਸਦਾ ਜੋ ਸ਼ਤਰੂ, ਕੁਹਾੜਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਦਾ ਆਰਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਜਿਸਮ ਦੀ ਚੀਰ ਫਾੜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਚੰਦਨ ਆਪਣੇ ਸ਼ਤਰੂ ਕੁਹਾੜੇ ਅਤੇ ਆਰੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਸੁਗੰਧੀ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਚੰਦਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ ਜੇ ਕੁਹਾੜੇ ਅਤੇ ਆਰੇ ਦੀ ਨਿਆਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਤਾਂ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਵਾ-ਸੁਖ ਰੂਪ ਸੁਗੰਧੀ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੰਤ ਕਰੈ ਨਹਿ ਵੈਰ ਕਹੂੰ, ਸਭਕੇ ਹਿਤ ਮੈ ਵਰਤੇ ਅਤ ਹੀ॥
ਤਾਂ ਤਨ ਕੋ ਜਬ ਦਾਹਤ ਕੋ, ਵਹਿ ਤੱਦਪਿ ਦੇਤ ਸੁਖਾਮਤ ਹੀ॥
ਜੈਸੇ ਕੁਠਾਰ ਕਟੈ ਤਰੁ ਚੰਦਨ, ਗੰਧ ਤਿਸੈ ਮੁਖ ਦੇਵਤ ਹੀ॥
ਹੇਤੁ ਸ੍ਵਾਤਮ ਹੇਰਤ ਹੈਂ ਵਹ ਤਾਂ ਪਦ ਕੰਜ ਨਮੋ ਨਿਤ ਹੀ॥੩॥

[ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ ਅਧਿ: ੧੧]

ਸਾਖੀ—ਬਿਆਸ ਜੀ ਦੀ

ਮਹਾਂਰਿਸ਼ੀ ਬਿਆਸ ਜਿਨਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਅਤੇ ਕਥਨੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸੰਸਾਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਕਿਸੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਸੇਵਕਾਂ ਸਹਿਤ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਰੁੜੇ ਜਾਂਦੇ ਖਤਰਨਾਕ ਜੀਵ ਬਿੱਛੂ ਤੇ ਪਈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦਿਆਲੂ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਾ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਜਿਉਂ ਹੀ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਡੰਗ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁਰਸ਼ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਖੜਾ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿਆਸ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਡੰਗ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਖੜੇ ਉਸ ਸੰਤ ਸੇਵੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ! ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਦੋ ਵਾਰ ਇਸਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਿਆਸ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਵਗਾਹ ਕੇ ਨਦੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚ ਗਈ। ਫਿਰ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ! ਇਸ ਖਤਰਨਾਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਜਿਸਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਦੋ ਵਾਰ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬਚਾਇਆ ਹੈਂ? ਤਾਂ ਬਿਆਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰ ਜੀਵ ਆਪਣੇ

ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਕਿਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡੰਗ ਮਾਰਨਾ ਇਸਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸਨੇ ਮੇਰੇ ਡੰਗ ਮਾਰਿਆ, ਇਸਦੇ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਜੇ ਇਕ ਬਿੱਛੂ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਇਸਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਥੇ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ

ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਸਤਿ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦੇ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤਿਨ੍ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਕੋਈ ਕਿਆ ਕਰੇ ਜਿਨ੍ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ॥** [ਆਸਾ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

੨. **ਨਿੰਦਕ ਕੀ ਗਤਿ ਕਤਹੂੰ ਨਾਹੀ ਖਸਮੈ ਏਵੈ ਭਾਣਾ॥**
ਜੋ ਜੋ ਨਿੰਦ ਕਰੇ ਸੰਤਨ ਦੀ ਤਿਉ ਸੰਤਨ ਸੁਖੁ ਮਾਨਾ॥੩॥ [ਆਸਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੩੮੧]

ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪੇ ਸੁਆਮੀ; ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ॥

ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਜੀਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹਰੀ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਆਪ ਹੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਦੋਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਰੂਪ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪਿ ਆਪਣ ਭਾਣਿਆ॥**
ਭਗਤਾ ਕਾ ਸਹਾਈ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਜਾਣਿਆ॥੩॥ [ਆਸਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੩੯੮]

੨. **ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪੇ ਆਪੇ॥** [ਮਾਰੂ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੧੦੨੫]

ਹਰਿ ਆਪੇ ਹੀ ਮਤਿ ਦੇਵੈ ਸੁਆਮੀ; ਹਰਿ ਆਪੇ ਬੋਲਿ ਬੁਲਾਵੈ॥੧॥

ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਆਪ ਹੀ ਸੁਭ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲਿ=ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵੈ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਉ ਆਪਹੁ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣਦਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਸਭੁ ਹੁਕਮਾਉ ਜੀਉ॥** [ਸੂਹੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੭੬੩]

੨. **ਜਿਉ ਬੋਲਾਏ ਤਿਉ ਬੋਲੀਐ ਜਾ ਆਪਿ ਬੁਲਾਏ ਸੋਇ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੩੯]

੩. **ਬੇਸੁਮਾਰ ਅਥਾਹ ਅਗਨਤ ਅਤੋਲੈ॥ ਜਿਉ ਬੁਲਾਵਹੁ ਤਿਉ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਬੋਲੈ॥**
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੯੨]

੪. **ਜਿਉ ਬੋਲਾਵਹਿ ਤਿਉ ਬੋਲਹ ਸੁਆਮੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਨ ਹਮਾਰੀ॥**
ਸਾਧਸੰਗਿ ਨਾਨਕ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੫੦੮]

ਹਰਿ ਆਪੇ ਪੰਚ ਤਤੁ ਬਿਸਥਾਰਾ; ਵਿਚਿ ਧਾਤੂ ਪੰਚ ਆਪਿ ਪਾਵੈ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਜਲ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਹਵਾ, ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਅਗਨ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਬਿਸਥਾਰਾ= ਫੈਲਾਅ ਵਾ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਧਾਤੂ=ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਆਦਿ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਰਿ ਤੁਧੁ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਸਾਜੀ ਕੋਈ ਛੇਵਾ ਕਰਿਉ ਜੇ ਕਿਛੁ ਕੀਤਾ ਹੋਵੈ ॥
[ਸੂਹੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੭੩੬]

੨. ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਰਿ ਪੁਤਰਾ ਕੀਨਾ ਕਿਰਤ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਆ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੮੪]

੩. ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਾ ਰਚਨੁ ਰਚਾਨਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੩]

੪. ਪਾਂਚ ਤਤ ਕੋ ਤਨ ਰਚਿਓ ਜਾਨਹੁ ਚਤੁਰ ਸੁਜਾਨ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੭]

ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲੇ ਆਪੇ; ਹਰਿ ਆਪੇ ਝਗਰੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥੨॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਸੇਵਕ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਦੇ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਲੰਮੇ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਚੁਕਾਵੈ=ਮੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੨॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਤਿਗੁਰ ਹਥਿ ਨਿਬੇੜੁ ਝਗੜੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥
ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਗੁ ਨ ਚਲੈ ਚਲਾਇਆ ॥੪॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੯]

੨. ਝਗੜੁ ਚੁਕਾਵੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ ॥
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੪੪]

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਸਮੀਰ ਜੀ ਦੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਕੇ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਦੀਨੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚੇ, ਜੋ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਵਸਿਆ ਸੀ। ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਲਖਮੀਰ, ਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਤਖਤਮੱਲ ਤਿੰਨੇ ਭਰਾ ਜੋ ਰਾਏ ਜੋਧ ਦੇ ਪੋਤੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਰਾਏ ਜੋਧ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਵਰ ਪਾਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਆਏ ਜਾਣਕੇ ਗੁੜ ਦੀ ਭੇਲੀ ਤੇ ਰੁਪਇਆ ਲੈ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭੇਟਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਾਦਾ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦਾਦੇ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਣਕੇ ਕਿਰਪਾ ਬਣਾਈ ਰਖਣੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਚਲਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ। ਇਕ ਭਾਈ ਦੇਸ਼ ਨਾਮੇ ਤਰਖਾਣ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਪ ਪੋਚ ਕੇ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਚੌਧਰੀ ਸਮੀਰ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਮੀਰ! ਜੋ ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਛਾ ਹੈ ਉਹ ਮੰਗ ਲੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਤੈਨੂੰ ਓਹੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਸਮੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰਾ ਚੌਰਾਸੀ ਦਾ ਝਗੜਾ ਮੁਕਾ ਦਿਓ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨੇ ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਇਸ ਝਗੜੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਖੱਜਲ-ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮਹਾਰਾਜ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੇ ਕਿ ਤੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੰਗ ਲੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਜਨਮ ਬਾਕੀ ਹਨ। ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਦੇ ਹੁਕਮ ਅਗੇ ਕੋਈ ਪਾਪ ਕਰਮ ਜਾਂ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦਾ ਚੱਕਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰ ਸਕਦਾ। ਆਪ ਇਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਨਿ ਕੈ ਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨ ਗਤਿ ਕਰਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ॥੨੨॥
ਨਿਕਟ ਸਥਲ ਨਿਜ ਦੀਜੀਏ, ਜਾਚਾ ਇਹ ਮੇਰੀ ॥
ਅਪਰ ਨਹੀਂ ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਕਾਟਹੁ ਮਮਬੇਰੀ ॥ [ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਰੁੱਤ-੬ ਅੰਸੂ ੫੬]

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੰਗਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਪਰ ਸਮੀਰ ਨੇ ਚੌਰਾਸੀ ਕੱਟਣ ਦੀ ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੰਗਾ! ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆਈ। ਸਮੀਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਪਲੰਘ ਤੇ ਸੁੱਤਾ ਤਾਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਕੂਕਰ, ਸੂਕਰ, ਗਧਾ, ਬਿੱਲਾ, ਸਰਪ, ਠੂਹਾਂ, ਬੈਲ, ਘੋੜੇ, ਮ੍ਰਿਗ, ਸਹਾ, ਟਿਡੀਆਂ, ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜੇ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮ ਪਾਏ ਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਚੰਡਾਲਾਂ ਦੇ ਘਰੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ ਬਹੁਤ ਹਨ। ਫਿਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ। ਅੰਨ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਪੀਲੂ ਖਾਣ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਪੀਲੂ ਖਾਧੇ। ਪੀਲੂ ਤੋੜਨ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨਾਲ ਇਕ ਪਤਲੀ ਟਾਹਣੀ ਤੇ ਪੈਰ ਰਖਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਟਾਹਣੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਡਿਗਿਆ ਇਧਰੋਂ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ ਸੋਚਣ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸੈਂਕੜੇ ਜਨਮ ਇਕੋ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ ਇਹ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਜੰਗਲ ਦਿਸ਼ਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪੀਲੂ ਪਾਖਾਨੇ ਵਿਚ ਵੇਖੇ। ਜਦੋਂ ਦਾਤਣ ਕਰਨ ਲਗਾ ਤਾਂ ਦੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਪੀਲੂਆਂ ਦੇ ਛਿੱਲੜ ਨਿਕਲੇ। ਨਿਮੋਝੂਣਾ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਚੌਧਰੀ ਸਮੀਰ! ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਲਗੀਰ ਜਿਹਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ਸਮੀਰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਤੁਸੀ ਹੀ ਜਾਣੋ, ਪਰ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਜੋ ਮੈ ਰਾਤ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੀ ਜਾਂ ਸੁਪਨਾ ਜੇ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਚਿੰਨ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਤੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿੱਚ ਇਤਨੇ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਚੌਧਰੀ ਜੀ! ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਬਣਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਜਨਮ ਤੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਦੇਖੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਨਮ ਤੂੰ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿੱਚ ਭੋਗਣੇ ਸਨ। ਤੇਰੇ ਜਨਮ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਭੁਗਤਾ ਕੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਵੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਚੌਰਾਸੀ ਦਾ ਝਗਰ ਵੀ ਚੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਚੌਰਾਸੀ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਮੁੜ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜੀ ਪਦਵੀ ਜੋਗੀਆਂ ਲਈ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੮੭]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਣ ਜਾਉ ਤੀਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ॥ ਤੀਰਥੁ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰੁ ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਹੈ ॥ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਸਾਚਾ ਥਾਨੁ ਤੀਰਥੁ ਦਸ ਪੁਰਬ ਸਦਾ ਦਸਾਹਰਾ ॥ ਹਉ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਕਾ ਸਦਾ ਜਾਚਉ ਦੇਹੁ ਪ੍ਰਭ ਧਰਣੀਧਰਾ ॥ ਸੰਸਾਰੁ ਰੋਗੀ ਨਾਮੁ ਦਾਰੂ ਮੈਲੁ ਲਾਗੈ ਸਚ ਬਿਨਾ ॥ ਗੁਰ ਵਾਕੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਦਾ ਚਾਨਣੁ ਨਿਤ ਸਾਚੁ ਤੀਰਥੁ ਮਜਨਾ ॥੧॥ ਸਾਚਿ ਨ ਲਾਗੈ ਮੈਲੁ ਕਿਆ ਮਲੁ ਧੋਈਐ ॥ ਗੁਣਹਿ ਹਾਰੁ ਪਰੋਇ ਕਿਸ ਕਉ ਰੋਈਐ ॥ ਵੀਚਾਰਿ ਮਾਰੈ ਤਰੈ ਤਾਰੈ ਉਲਟਿ ਜੋਨਿ ਨ ਆਵਏ ॥ ਆਪਿ ਪਾਰਸੁ ਪਰਮ ਧਿਆਨੀ ਸਾਚੁ ਸਾਚੇ ਭਾਵਏ ॥ ਆਨੰਦੁ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਖੁ ਸਾਚਾ ਦੂਖ ਕਿਲਵਿਖ ਪਰਹਰੇ ॥ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰਿ ਦਿਖਾਇਆ ਮੈਲੁ ਨਾਹੀ ਸਚ ਮਨੇ ॥੨॥ ਸੰਗਤਿ ਮੀਤ ਮਿਲਾਪੁ ਪੂਰਾ ਨਾਵਣੋ ॥ ਗਾਵੈ ਗਾਵਣਹਾਰੁ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਵਣੋ ॥ ਸਾਲਾਹਿ ਸਾਚੇ ਮੰਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਦਇਆ ਮਤੇ ॥ ਪਿਰ ਸੰਗਿ ਭਾਵੈ ਸਹਜਿ ਨਾਵੈ ਬੇਣੀ ਤ ਸੰਗਮੁ ਸਤ ਸਤੇ ॥ ਆਰਾਧਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਸਾਚਾ ਨਿਤ ਦੇਇ ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ ॥ ਗਤਿ ਸੰਗਿ ਮੀਤਾ ਸੰਤਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਨਦਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥੩॥ ਕਹਣੁ ਕਹੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ਕੇਵਡੁ ਆਖੀਐ ॥ ਹਉ ਮੂਰਖੁ ਨੀਚੁ ਅਜਾਣੁ ਸਮਝਾ ਸਾਖੀਐ ॥ ਸਚੁ ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਾਖੀ ਤਿਤੁ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਮੇਰਾ ॥ ਕੂਚੁ ਕਰਹਿ ਆਵਹਿ ਬਿਖੁ ਲਾਦੇ ਸਬਦਿ ਸਚੈ ਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ॥ ਆਖਣਿ ਤੋਟਿ ਨ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰੀ ਭਰਿਪੁਰਿ ਰਹਿਆ ਸੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਕਹੈ ਬੇਨੰਤੀ ਮਨੁ ਮਾਂਜੈ ਸਚੁ ਸੋਈ ॥੪॥੧॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤ

ਇਹ ਗੁਰੂਵਾਕ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਛੰਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਭੇਦ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਬਿਤਾ ਕਾਵ ਦੀ ਕੋਈ ਰਚਨਾ। ਹਰੀ ਦੇ ਜਸ ਦੇ ਗੀਤ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਚਾਰ ਤੁਕੇ ਵੀ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੂੰ ਸੁਣਿ ਹਰਣਾ ਕਾਲਿਆ... ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਾਲੇ ਛੰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ। ਛੰਤ ਦਾ ਭਾਵ ਹਰੀ ਜਸ ਦਾ ਗੀਤ ਵਾ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ, ਅਨੰਦਦਾਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ।

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ਓਂ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਥਨੇਸ਼ਰ ਤੀਰਥ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਓ ਆਪਾਂ ਭੀ ਆਪਣੇ ਕੁਲ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਰਬ ਦੇ ਮੌਕੇ ਥਨੇਸਰ ਤੀਰਥ ਤੇ ਚੱਲੀਏ, (ਥਨੇਸਰ) ਥਾਨ=ਅਸਥਾਨ ਏਸਰ=ਈਸ਼ਰ, ਮਹਾਂਦੇਵ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੀਰਥ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਮ ਥਨੇਸਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੂਬਾ ਹਰਿਆਣਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੁਰਛੇਤਰ ਤੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸੱਤ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹਨ। ਕਈ ਸੰਪਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਤੀਰਥ ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਢੁਕਦੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਿਧਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਕੁਲ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ

ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸਿਧ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਤੀਰਥ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਧੇਰੇ ਵਸੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਚ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤੀਰਥ ਨਾਮ ਦਸਦਿਆਂ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ।

ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਣ ਜਾਉ; ਤੀਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਓ ! ਕਿਸ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨਾਵਣ ਜਾਉ=ਨਾਵਣ ਜਾਵਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ ਤੀਰਥ ਤਾਂ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ। ਤੀਰਥ ਤੇ ਤਾਂ ਜਾਈਏ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਈਏ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਪੁਛਿਆ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਤੀਰਥੁ ਨਾਮੁ=ਨਾਮ ਰੂਪ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਜਾ ਇਕ ਹੋਰ ਭੀ ਤੀਰਥ ਹੈ।

ਤੀਰਥੁ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰੁ; ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਹੈ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਜੋ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਦੂਸਰਾ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਕਹੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਫੇਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ, ਸਾਚਾ ਥਾਨੁ ਤੀਰਥੁ; ਦਸ ਪੁਰਬ ਸਦਾ ਦਸਾਹਰਾ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹੋ ਹੀ ਥਾਨੁ=ਥਨੇਸਰ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਥਨੇਸਰ ਤੀਰਥ ਉੱਪਰ ਤਾਂ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਇਸ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਥਾਨੇਸਰ ਤੀਰਥ ਉਪਰ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਦਸਾਹਰਾ=ਇਕੱਠ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣਕ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ ਦਾ ਦਸਾਹਰਾ=ਇਕੱਤਰ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਕਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਅੰਤਰੀਵ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤੋਂ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਦਸਾਹਰਾ=ਅਨੰਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਦਸਾਹਰਾ=ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਹਰਨ ਭਾਵ ਦਮਨ ਕਰਨ ਰੂਪ ਦਸ ਪੁਰਬ ਸਦਾ ਹੀ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਥਨੇਸਰ ਤੀਰਥ ਉੱਪਰ ਜਦੋਂ ਦਸ ਪੁਰਬ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਮੌਕੇ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਸ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਥਨੇਸਰ ਤੀਰਥ ਉੱਪਰ ਜੋ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੇ ਦਮਨ ਕਰਨੇ ਰੂਪ ਦਸ ਪੁਰਬ ਵਿਖੇ ਜੋ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਸਦਾ ਹੀ ਦਸ ਪਾਪ ਹਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੀਰਥ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਤੀਰਥ ਦਾ ਅਰਥ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨਾਮ ਔਰ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪਾਪ ਨਾਸ਼ਕ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਤੀਰਥ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਔਰ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਾਪ ਨਾਸਕ ਹਨ।

ਦਸ ਪੁਰਬ=ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਕਲਪੇ ਗਏ ਦਸ ਪੁਰਬ [੧] ਜੇਠ ਦਾ ਮਹੀਨਾ [੨] ਸ਼ੁਕਲਾ ਪਖ [੩] ਦਸਮੀ ਥਿਤ [੪] ਹਸਤ ਨਿਛੱਤ੍ਰ [੫] ਬੁੱਧਵਾਰ [੬] ਗੁਰ ਕਰਣ [੭] ਅਨੰਦ ਯੋਗ [੮] ਵਿਤੀ ਪਾਤ [੯] ਪੁੰਨਯਾ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾ [੧੦] ਬ੍ਰਿਖ ਦਾ ਸੂਰਜ, ਇਹ ਦਸ ਪੁਰਬ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਪ ਲਾਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ। ਮਨ, ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਦਸ ਪਾਪ ਮੰਨੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਪਾਪ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਨ [੧] ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ [੨] ਬਿਨਾ ਦਿੱਤੀ ਵਸਤੂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨੀ ਭਾਵ ਚੋਰੀ ਕਰਨੀ, [੩] ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਗਮਨ ਕਰਨਾ। ਚਾਰ ਪਾਪ ਬਾਣੀ ਭਾਵ ਜੋ ਬੋਲਣ ਕਰਕੇ ਲਗਦੇ ਹਨ :—[੪] ਰੁਖਾ ਬੋਲਣਾ, [੫] ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ, [੬] ਚੁਗਲੀ ਕਰਨੀ, [੭] ਅਨਰਥ ਭਾਵ ਵਿਆਰਥ ਬੋਲਣਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਾ ਬਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਮਨ ਦੁਆਰਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ

ਪਾਪ [੮] ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ [੯] ਬੁਰਾ ਚਿਤਵਨਾ [੧੦] ਦੂਜੇ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਦੇਖ ਕੇ ਸੜਨਾ। ਇਹ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ ਤੇ ਦਸ ਪਾਪ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਪ੍ਰਾਣ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰਣੇ ਸਾਗਰ ਦੇ ੪੯੦ ਸਫੇ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰੋਤਮ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ।

[੨] ਜੇਠ ਸ਼ੁਕਲਾ ਦਸਮੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਗੰਗਾ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਉਸਨੂੰ ਗੰਗਾ ਦਸਾਹਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਇਸ ਦਿਨ ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਦਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਸ ਦਿਨ ਇਸ ਥਿਤ ਵਿੱਚ ਹਸਤ ਨਛੱਤ੍ਰ ਤੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਭੀ ਭਿਆਨਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਿਨ ਲੋਕੀ ਗੰਗਾ ਦਾ ਪੂਜਨ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਨਿਰਨੇ ਅਨੁਸਾਰ [੧] ਅਸਟਮੀ [੨] ਚਤੁਰਦਸੀ [ਚੌਂਦੇ] [੩] ਅਮਾਵਸ [ਮੱਸਿਆ] [੪] ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ [੫] ਸੰਕ੍ਰਾਂਤਿ [ਸੰਗਰਾਂਦ] [੬] ਉਤਰਾਯਨ [੭] [ਦਕਿਣਾਯਨ] [੮] ਵਜਤਿਪਾਤ [੯] ਚੰਦ੍ਰ ਗ੍ਰਹਿਣ [੧੦] ਸੂਰਯ ਗ੍ਰਹਿਣ।

ਹਉ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਕਾ ਸਦਾ ਜਾਚਉ; ਦੇਹੁ ਪ੍ਰਭ ਧਰਣੀਧਰਾ ॥

ਹੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਧਰਾ=ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਂ ਸਦਾ ਹੀ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੇਹੁ=ਦੇਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾਚਕ ਜਨੁ ਜਾਚੈ ਪ੍ਰਭ ਦਾਨੁ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੇਵਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੮੯]

ਸੰਸਾਰੁ ਰੋਗੀ ਨਾਮੁ ਦਾਰੂ; ਮੈਲੁ ਲਾਗੈ ਸਚ ਬਿਨਾ ॥

ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਬਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਰੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਦਾਰੂ=ਦਵਾਈ ਹੈ। ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਮੈਲ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਵਾਕੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਦਾ ਚਾਨਣੁ; ਨਿਤ ਸਾਚੁ ਤੀਰਥੁ ਮਜਨਾ ॥੧॥

ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਕੁ=ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲੁ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਦਾ ਚਾਨਣੁ=ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਚਾਨਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਕ ਨਿਤ=ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਆਤਮਕ ਰੂਪ ਸੱਚੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਮਜਨਾ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੱਚਾ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ॥੧॥

ਸਾਚਿ ਨ ਲਾਗੈ ਮੈਲੁ; ਕਿਆ ਮਲੁ ਧੋਈਐ ॥

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਜੁੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਤੀਰਥਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਜਾ ਕਰਕੇ ਕਿਆ=ਕੋਈ, ਮਲੁ=ਮੈਲ, ਧੋਈਐ=ਧੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਗੁਣਹਿ ਹਾਰੁ ਪਰੋਇ; ਕਿਸ ਕਉ ਰੋਈਐ ॥

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਫਤਾਂ ਰੂਪੀ ਹਾਰ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪਰੋਇ=ਪਰੋ ਕਰਕੇ ਵਾ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਹਾਰ ਨੂੰ ਪਰੋ ਕਰਕੇ ਕਿਸ ਕਉ ਰੋਈਐ=ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅੱਗੇ ਪੁਕਾਰਾਂ ਕਰਣ ਰੂਪ ਰੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਵੀਚਾਰਿ ਮਾਰੈ ਤਰੈ ਤਾਰੈ; ਉਲਟਿ ਜੋਨਿ ਨ ਆਵਏ ॥

ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮਾਰੈ=ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਆਪ ਭੀ ਤਰੈ=ਤਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਤਾਰੈ=ਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਲਟਿ=ਮੁੜ ਕੇ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਆਪਿ ਪਾਰਸੁ ਪਰਮ ਧਿਆਨੀ; ਸਾਚੁ ਸਾਚੇ ਭਾਵਏ ॥

ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਪਾਰਸ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਮ ਧਿਆਨੀ=ਉੱਚੀ ਸੁਰਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਚੁ=ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਵਏ=ਭਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਨੰਦੁ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਖੁ ਸਾਚਾ; ਦੂਖ ਕਿਲਵਿਖ ਪਰਹਰੇ ॥

ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਕਰਕੇ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਾਚਾ=ਸੱਚਾ ਹਰਖੁ=ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਖ=ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦਾ ਦੁਖ ਤੇ ਕਿਲਵਿਖ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਪਰਹਰੇ=ਦੂਰ ਕਰ ਲਏ ਹਨ।

ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰਿ ਦਿਖਾਇਆ; ਮੈਲੁ ਨਾਹੀ ਸਚ ਮਨੇ ॥੨॥

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਚੁ ਨਾਮੁ=ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਵਿਖਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਚ ਮਨੇ=ਸਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਮੈਲੁ ਨਾਹੀ=ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ॥੨॥

ਸੰਗਤਿ ਮੀਤ ਮਿਲਾਪੁ; ਪੂਰਾ ਨਾਵਣੋ ॥

ਸੰਗਤਿ=ਸਤਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਸਚੇ ਮੀਤ=ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਇਹੋ ਹੀ ਪੂਰਾ ਪੂਰਨ ਨਾਵਣੋ= ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ।

ਗਾਵੈ ਗਾਵਣਹਾਰੁ; ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਵਣੋ ॥

ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਕੇ ਗਾਵਣਹਾਰੁ=ਗਾਵਣਜੋਗ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਵੈ=ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਣ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸੁਹਾਵਣੋ=ਸੋਭਨੀਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸਭ ਲੋਕ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰਫ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਿਹੜਾ ਕਰੇ ?

ਗੁਰ ਉੱਤਰ :—

ਸਾਲਾਹਿ ਸਾਚੇ ਮੰਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ; ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਦਇਆ ਮਤੇ ॥

ਦਇਆ ਮਤੇ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਿ=ਮੰਨ ਕਰਕੇ, ਮਤੇ=ਮੱਤ ਭਾਵ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਦਇਆ ਧਾਰ ਕੇ ਸਾਲਾਹਿ ਸਾਚੇ=ਸਚੇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਇਹੋ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰੋ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ :—ਪੁੰਨ ਤੇ ਦਾਨ ਕਿਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ :—ਪੁੰਨ :—ਸੰਗਰਾਦ, ਮੱਸਿਆ, ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਆਦਿ ਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਪੁੰਨ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਦਾਨ=ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਾਵ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਨ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਿਰ ਸੰਗਿ ਭਾਵੈ, ਸਹਜਿ ਨਾਵੈ; ਬੇਣੀ ਤ ਸੰਗਮੁ ਸਤ ਸਤੇ ॥

ਸੱਚੇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੰਗਿ=ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕਰਕੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭਾਵੈ=ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਆਤਮਕ ਨਾਵੈ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੀਰਥ ਪਰ ਦਸ ਪੁਰਬ ਲੱਗਣ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤ ਸਤੇ=ਜੋ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਸਤਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਸਚੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਤੀਰਥ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਿਸ ਨੂੰ ਜਮਨਾ, ਗੰਗਾ, ਸਰੁਸਤੀ ਵਾ ਕਰਮ, ਉਪਾਸਨਾ, ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਦਾ ਸੰਗਮੁ=ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ

ਜਗਿਆਸੂ ਵਾਸਤੇ ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਦਾ ਸੰਗਮੁ=ਸੁਚੇ ਤੋਂ ਸੁਚਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ [੨] ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੀਰਥ ਤੇ ਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਫ ਨਾਮ ਰੂਪ ਜਲ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਤ=ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ ਸੱਤ ਸਾਧਨ :—[੧] ਵੈਰਾਗ [੨] ਵਿਵੇਕ [੩] ਖਟ ਸੰਪਤੀ [੪] ਮੋਖ ਇੱਛਾ [੫] ਸ੍ਰਵਣ [੬] ਮੰਨਣ [੭] ਨਿਧਿਆਸਣ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਆਰਾਧਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਸਾਚਾ; ਨਿਤ ਦੇਇ ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਏਕੰਕਾਰੁ=ਇਕ ਜੋ ਓਅੰਕਾਰ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਹੈ ਉਸ ਸਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਆਰਾਧਿ=ਸਿਮਰਣਾ ਕਰ। ਜਿਹੜਾ ਨਿਤ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਇ=ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਦਾਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਸਵਾਇਆ=ਅਧਿਕ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਚੜੈ=ਚੜਦਾ ਹੈ।

ਗਤਿ ਸੰਗਿ ਮੀਤਾ ਸੰਤਸੰਗਤਿ;
ਕਰਿ ਨਦਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥੩॥

ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰ ਮੀਤਾ=ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਸਤਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਗਤਿ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪੀ ਸੰਤ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਦਰਿ=ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ=ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ॥੩॥

ਕਹਣੁ ਕਹੈ ਸਭੁ ਕੋਇ; ਕੇਵਡੁ ਆਖੀਐ ॥

ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਕਹਣੁ ਕਹੈ=ਉਸ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਕਹੈ=ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਵਡੁ=ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਆਖਣਾ ਕਰੀਏ। **ਵਾ:** ਕੋਈ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਹੈ।

ਹਉ ਮੂਰਖੁ ਨੀਚੁ ਅਜਾਣੁ; ਸਮਝਾ ਸਾਖੀਐ ॥

ਹਉ=ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਨੀਚੁ ਅਜਾਣੁ=ਅਗਿਆਤ, ਅਗਿਆਨੀ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀਐ=ਸਿਖਿਆ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾ=ਸਮਝਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਚੁ ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਾਖੀ;
ਤਿਤੁ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਮੇਰਾ ॥

ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਭਾਖੀ=ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਸਾਖੀ=ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮਾਨਿਆ=ਪਤੀਜ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੂਚੁ ਕਰਹਿ ਆਵਹਿ ਬਿਖੁ ਲਾਦੇ; ਸਬਦਿ ਸਚੈ ਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ॥

ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਰੂਪ ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਲਾਦੇ=ਲੱਦੇ ਹੋਇ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਆਵਹਿ=ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬਿਖੁ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਲੱਦ ਕੇ ਕੂਚੁ ਕਰਹਿ=ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਬਦਿ ਸਚੈ=ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਿੱਚ ਜੁੜਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਇਸ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਭਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਆਖਣਿ ਤੋਟਿ ਨ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰੀ; ਭਰਿਪੁਰਿ ਰਹਿਆ ਸੋਈ॥
ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਕਹੈ ਬੇਨੰਤੀ; ਮਨੁ ਮਾਂਜੈ ਸਚੁ ਸੋਈ॥੪॥੧॥

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰੀ=ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਆਖਣਿ=ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਤੋਟਿ ਨ=ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰੇ ਭਰਿਪੁਰਿ=ਹਰ ਥਾਂ ਬਿਆਪਕ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਉਸ ਸੱਚੇ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਬੇਨੰਤੀ=ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਂਜੈ=ਬਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਈ=ਉਹ ਸਚੁ=ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੮੯]

ਧਨਾਸਰੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਪਿਰ ਸੰਗਿ ਮੂਠੜੀਏ ਖਬਰਿ ਨ ਪਾਈਆ ਜੀਉ ॥ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਅੜਾ ਲੇਖੁ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ ਜੀਉ ॥ ਲੇਖੁ ਨ ਮਿਟਈ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਕਿਆ ਹੋਸੀ ॥ ਗੁਣੀ ਅਚਾਰਿ ਨਹੀ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਅਵਗੁਣ ਬਹਿ ਬਹਿ ਰੋਸੀ ॥ ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਆਕ ਕੀ ਛਾਇਆ ਬਿਰਧਿ ਭਏ ਦਿਨ ਪੁੰਨਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਦੋਹਾਗਣਿ ਛੂਟੀ ਝੂਠਿ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ॥੧॥ ਬੂਡੀ ਘਰੁ ਘਾਲਿਓ ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਇ ਚਲੋ ॥ ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਪਾਵਹਿ ਸੁਖਿ ਮਹਲੋ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਤਾ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਪੇਈਅੜੈ ਦਿਨ ਚਾਰੇ ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਇ ਬਹੈ ਸਚੁ ਪਾਏ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੇ ॥ ਵਿਣੁ ਭਗਤੀ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਨ ਹੋਵੀ ਸੁਣਿਅਹੁ ਲੋਕ ਸਬਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਸਰਸੀ ਤਾ ਪਿਰੁ ਪਾਏ ਰਾਤੀ ਸਾਚੈ ਨਾਏ ॥੨॥ ਪਿਰੁ ਧਨ ਭਾਵੈ ਤਾ ਪਿਰ ਭਾਵੈ ਨਾਰੀ ਜੀਉ ॥ ਰੰਗਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਰਾਤੀ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ ਜੀਉ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ ਨਾਹ ਪਿਆਰੀ ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਭਗਤਿ ਕਰੇਈ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਜਲਾਏ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਰਸ ਮਹਿ ਰੰਗੁ ਕਰੇਈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਸਾਚੇ ਸੇਤੀ ਰੰਗਿ ਰੰਗੇਤੀ ਲਾਲ ਭਈ ਮਨੁ ਮਾਰੀ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚਿ ਵਸੀ ਸੋਹਾਗਣਿ ਪਿਰ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥੩॥ ਪਿਰ ਘਰਿ ਸੋਹੈ ਨਾਰਿ ਜੇ ਪਿਰ ਭਾਵਏ ਜੀਉ ॥ ਝੂਠੇ ਵੈਣ ਚਵੇ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਏ ਜੀਉ ॥ ਝੂਠੁ ਅਲਾਵੈ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾ ਪਿਰੁ ਦੇਖੈ ਨੈਣੀ ॥ ਅਵਗੁਣਿਆਰੀ ਕੰਤਿ ਵਿਸਾਰੀ ਛੂਟੀ ਵਿਧਣ ਰੈਣੀ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਨ ਮਾਨੈ ਫਾਹੀ ਫਾਥੀ ਸਾ ਧਨ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਏ ॥੪॥ ਧਨ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਰਿ ਜਿਨਿ ਪਿਰੁ ਜਾਣਿਆ ਜੀਉ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੂੜਿਆਰਿ ਕੂੜੁ ਕਮਾਣਿਆ ਜੀਉ ॥ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਸਾਚੇ ਭਾਵੀ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਭ ਰਾਤੀ ॥ ਪਿਰੁ ਰਲੀਆਲਾ ਜੋਬਨਿ ਬਾਲਾ ਤਿਸੁ ਰਾਵੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਵਿਗਾਸੀ ਸਹੁ ਰਾਵਾਸੀ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਗੁਣਕਾਰੀ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਪਿਰ ਘਰਿ ਸੋਹੈ ਨਾਰੀ ॥੫॥੩॥

ਧਨਾਸਰੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਛੰਤ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਛੰਤ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਪਿਛਲੇ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ, ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਸੰਬਾਦ ਦੁਆਰਾ ਪਤੀ-ਸਤੀ ਦਾ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਵਰਤਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਮਹਾਤਮਾ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ :—

ਪਿਰ ਸੰਗਿ ਮੂਠੜੀਏ; ਖਬਰਿ ਨ ਪਾਈਆ ਜੀਉ ॥

ਕਾਮ ਆਦਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੂਠੜੀਏ=ਲੁੱਟੀ ਹੋਈ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀਏ! ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇਰੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਹੈ ਪਰ ਤੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅਗਿਆਨ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਖਬਰਿ=ਗਿਆਤ, ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜੀਉ=ਜੀ।

ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਅੜਾ ਲੇਖੁ; ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ ਜੀਉ ॥

ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕਰਮ ਪੁਰਬਿ=ਪੂਰਬਲੇ ਭਾਵ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਲੇਖ ਤੇਰੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੀਉ=ਜੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲੇਖੁ ਨ ਮਿਟਈ ਹੇ ਸਖੀ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਕਰਤਾਰਿ ॥ [ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੯੩੭]

ਲੇਖੁ ਨ ਮਿਟਈ, ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ; ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਕਿਆ ਹੋਸੀ ॥

ਪੁਰਬਿ=ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਕਮਾਇਆ=ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮ ਦਾ ਲੇਖ ਜੋ ਮਥੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਭੋਗੇ ਬਿਨਾਂ ਮਿਟਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਆ ਜਾਣਾ=ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋਸੀ=ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁਣੀ ਅਚਾਰਿ ਨਹੀ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ; ਅਵਗੁਣ ਬਹਿ ਬਹਿ ਰੋਸੀ ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਵਾ-ਗੁਣੀ=ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕਰਤਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ **ਵਾ:** ਗੁਣੀ= ਗੁਣਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਤੂੰ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਅਚਾਰਿ=ਕਰਤਬ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਔਗਣਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ ਬਹਿ ਬਹਿ=ਝੂਰ ਝੂਰਕੇ ਰੋਵੇਂਗੀ।

ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਆਕ ਕੀ ਛਾਇਆ; ਬਿਰਧਿ ਭਏ ਦਿਨ ਪੁੰਨਿਆ ॥

ਧਨੁ=ਰੁਪਇਆ ਪੈਸਾ, ਜੋਬਨੁ=ਜਵਾਨੀ-ਬਲ ਵਾਲੀ ਉਮਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਕ=ਅੱਕ ਦੀ ਛਾਇਆ=ਛਾਂ ਵਾਂਗ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਕ ਦੀ ਛਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਨ ਜੁਆਨੀ ਵੀ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਕ ਦੀ ਛਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਥਾਂ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਨ ਅਤੇ ਜੁਆਨੀ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਬਿਰਧਿ ਭਏ=ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਉਮਰ ਦੇ ਦਿਨ ਪੁੰਨਿਆ=ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਅਰੁ ਫੁਲੜਾ ਨਾਠੀਅੜੇ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥
ਪਬਣਿ ਕੇਰੇ ਪਤ ਜਿਉ ਢਲਿ ਢੁਲਿ ਜੁੰਮਣਹਾਰ ॥੧॥
ਰੰਗੁ ਮਾਣਿ ਲੈ ਪਿਆਰਿਆ ਜਾ ਜੋਬਨੁ ਨਉ ਹੁਲਾ ॥
ਦਿਨ ਥੋੜੜੇ ਥਕੇ ਭਇਆ ਪੁਰਾਣਾ ਚੋਲਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੨੩]

ਇਹ ਧਨ-ਜੁਆਨੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਮਾਇਆ ਛਲ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਕੈਸੀ ਨਿਕੰਮੀ ਹੈ ਕਿ ਘਾਹ ਦੀ ਅੱਗ, ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਛਾਇਆ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਸਵਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲੁ ॥ ਤ੍ਰਿਣ ਕੀ ਅਗਨਿ ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ
ਗੋਬਿਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਹੜ ਕਾ ਜਲੁ ॥ [ਟੋਡੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੭੧੭]

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਦੋਹਾਗਣਿ; ਛੂਟੀ ਝੂਠਿ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ=ਰਹਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਝੂਠ ਨੇ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਵਿਛੁੰਨਿਆ=ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਛੂਟੀ=ਛੁੱਟੜ ਔਰਤ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਦੋਹਾਗਣਿ=ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ॥੧॥

ਬੂਡੀ ਘਰੁ ਘਾਲਿਓ; ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਇ ਚਲੋ ॥

ਹੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੀ ਹੋਈਏ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਘਰ ਨੂੰ ਘਾਲਿਓ=ਤਬਾਹ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ **ਵਾ:** ਹੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੀ ਹੋਈਏ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਘਰ ਨੂੰ ਘਾਲਿਓ=ਪਾਉਣਾ ਕਰ। ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਘਰ ਨੂੰ

ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵਾ: ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣਾ ਕਰ।

ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ; ਪਾਵਹਿ ਸੁਖਿ ਮਹਲੋ ॥

ਉਸ ਸਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮਹਲੋ=ਸਰੂਪ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾ ਲਵੇਂਗੀ **ਵਾ:** ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇਂਗੀ।

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ, ਤਾ ਸੁਖੁ ਪਾਏ; ਪੇਈਅੜੈ ਦਿਨ ਚਾਰੇ ॥

ਜੇ ਤੂੰ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੁ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਪੇਕੇ ਘਰ ਤਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁਖ ਵੀ ਚਾਰ ਦਿਨ ਭਾਵ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਆਸ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ।

ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਇ ਬਹੈ ਸਚੁ ਪਾਏ; ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੇ ॥

ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਂਗੀ ਤਾਂ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਜ ਘਰਿ=ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠੇਂਗੀ ਅਤੇ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਨਣਾ ਕਰੇਂਗੀ।

ਵਿਣੁ ਭਗਤੀ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਨ ਹੋਵੀ; ਸੁਣਿਅਹੁ ਲੋਕ ਸਬਾਏ ॥

ਹੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਬਾਏ=ਸਾਰੇ-ਤਮਾਮ ਲੋਕੋ ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਾਧਨਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਰਸੀ ਤਾ ਪਿਰੁ ਪਾਏ; ਰਾਤੀ ਸਾਚੈ ਨਾਏ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਤੂੰ ਸਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਵੇਂਗੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਰਸੀ=ਸਹਿਤ ਰਸ ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਸਹਿਤ ਹੋਵੇਂਗੀ॥੨॥

ਪਿਰੁ ਧਨ ਭਾਵੈ; ਤਾ ਪਿਰ ਭਾਵੈ ਨਾਰੀ ਜੀਉ ॥

ਜਦੋਂ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾ ਗਿਆ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਭਾ ਜਾਵੇਗੀ।

ਰੰਗਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਰਾਤੀ; ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ ਜੀਉ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੁ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਈ ਹੈ ਜੀ।

ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ ਨਾਹ ਪਿਆਰੀ; ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਭਗਤਿ ਕਰੇਈ ॥

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋ ਕੇ ਨਿਉਂ-ਨਿਉਂ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਵਾ-ਤਨ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਤਨ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਹ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਜਲਾਏ ਪ੍ਰੀਤਮੁ; ਰਸ ਮਹਿ ਰੰਗੁ ਕਰੇਈ ॥

ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਜਲਾਏ=ਸਾੜ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਸ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰੰਗੁ=ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੋਹੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਮਾਇਆ ਦਾ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਮ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਪਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਮ ਸਫਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰ ਅਗਨੀ ਦੁਆਰਾ ਵਾ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਸਾੜਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਜਪੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਸ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਰਸ ਦਾ ਅਨੰਦ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਹ ਰਸ ਛਾਡੇ ਉਹ ਰਸੁ ਆਵਾ॥ ਉਹ ਰਸੁ ਪੀਆ ਇਹ ਰਸੁ ਨਹੀ ਭਾਵਾ॥੩੫॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੨]

ਪ੍ਰਭ ਸਾਚੇ ਸੇਤੀ ਰੰਗਿ ਰੰਗੇਤੀ; ਲਾਲ ਭਈ ਮਨੁ ਮਾਰੀ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸਚੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਦੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗੇਤੀ=ਰੰਗੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਲਾਲ=ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਭਈ=ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਾਚਿ ਵਸੀ ਸੋਹਾਗਣਿ; ਪਿਰ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੋਹਾਗਣਿ=ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਿਉ=ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ=ਪ੍ਰੀਤੀ-ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਹੀ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਵਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸੁਹਾਗਣ ਪਤੀ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ॥੩॥

ਪਿਰ ਘਰਿ ਸੋਹੈ ਨਾਰਿ; ਜੇ ਪਿਰ ਭਾਵਏ ਜੀਉ ॥

ਜਿਹੜੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੋਭਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਝੂਠੇ ਵੈਣ ਚਵੇ; ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਏ ਜੀਉ ॥

ਜੋ ਪਤੀ ਅੱਗੇ ਝੂਠੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ **ਵਾ:** ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਚਵੇ=ਕਹੇ ਹੋਏ ਝੂਠੇ ਬਚਨ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ **ਵਾ:** ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਤੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।

ਝੂਠੁ ਅਲਾਵੈ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵੈ; ਨਾ ਪਿਰੁ ਦੇਖੈ ਨੈਣੀ ॥

ਜੋ ਝੂਠੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਪਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਉਸਨੂੰ ਪਤੀ ਨੈਣੀ=ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਵਗੁਣਿਆਰੀ ਕੰਤਿ ਵਿਸਾਰੀ; ਛੂਟੀ ਵਿਧਣ ਰੈਣੀ ॥

ਜਿਸ ਔਗਣਾਂ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਕੰਤਿ=ਪਤੀ ਨੇ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਛੂਟੀ=ਛੁੱਟੜ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ ਰੈਣੀ=ਰਾਤ ਵਿਧਣ=ਦੁਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਨ ਮਾਨੈ ਫਾਹੀ ਫਾਥੀ; ਸਾ ਧਨ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਏ ॥

ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨ ਮਾਨੈ=ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਅਤੇ ਮੋਹ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਾਥੀ=ਫਸੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਮਹਲੁ=ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਘਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀ।

ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਏ ॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਆਪ ਪਛਾਣੇ ਤਾਂ ਸਹਜਿ=ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਏ=ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ॥੪॥

ਧਨ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਰਿ; ਜਿਨਿ ਪਿਰੁ ਜਾਣਿਆ ਜੀਉ ॥

ਉਹ ਸੋਹਾਗਣਿ=ਸੋਹਾਗਵੰਤੀ ਨਾਰਿ=ਇਸਤਰੀ ਧਨ=ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ ਜਿਨਿ=ਜਿਸਨੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ।

ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੂੜਿਆਰਿ; ਕੂੜੁ ਕਮਾਣਿਆ ਜੀਉ ॥

ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੂੜੁ=ਝੂਠੇ, ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਮਾਣਿਆ=ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੂੜਿਆਰਿ=ਝੂਠੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਸਾਚੇ ਭਾਵੀ; ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਭ ਰਾਤੀ ॥

ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਸੁਹਾਵੀ=ਸੋਭਨੀਕ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਾਇ=ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਇ=ਭਾਂਵਦੀ ਹੈ।

ਪਿਰੁ ਰਲੀਆਲਾ ਜੋਬਨਿ ਬਾਲਾ; ਤਿਸੁ ਰਾਵੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ॥

ਉਹ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰਲੀਆਲਾ=ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਜੋਬਨਿ ਬਾਲਾ=ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਭਿੱਜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸਦੇ ਰੰਗਿ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਭੋਗਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਵਿਗਾਸੀ ਸਹੁ ਰਾਵਾਸੀ; ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਗੁਣਕਾਰੀ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵਿਗਾਸੀ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਗੁਣਕਾਰੀ=ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਨੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਹੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਾਵਾਸੀ=ਮਾਣਦੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ; ਪਿਰ ਘਰਿ ਸੋਹੈ ਨਾਰੀ ॥੫॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੋਭਦੀ ਹੈ। ਵਾ-ਸੱਚ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੋਭਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ॥੫॥੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੯੧]

ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਨਕ ਸਨੰਦ ਮਹੇਸ ਸਮਾਨਾਂ ॥ ਸੇਖਨਾਗਿ ਤੇਰੋ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾਂ ॥੧॥ ਸੰਤਸੰਗਤਿ ਰਾਮੁ ਰਿਦੈ ਬਸਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਸਰਿ ਗਰੁੜ ਸਮਾਨਾਂ ॥ ਸੁਰਪਤਿ ਨਰਪਤਿ ਨਹੀ ਗੁਨ ਜਾਨਾਂ ॥੨॥ ਚਾਰਿ ਬੇਦ ਅਰੁ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਪੁਰਾਨਾਂ ॥ ਕਮਲਾਪਤਿ ਕਵਲਾ ਨਹੀ ਜਾਨਾਂ ॥੩॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਸੋ ਭਰਮੈ ਨਾਹੀ ॥ ਪਗ ਲਗਿ ਰਾਮ ਰਹੈ ਸਰਨਾਂਹੀ ॥੪॥੧॥

ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ; ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੧=ਅਦੁਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਬੇਅੰਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਨਕ ਸਨੰਦ; ਮਹੇਸ ਸਮਾਨਾਂ ॥ ਸੇਖਨਾਗਿ; ਤੇਰੋ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾਂ ॥੧॥

ਸਨਕ, ਸਨੰਦਨ, ਸਨਾਤਨ, ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ। ਇਹ ਚਾਰੇ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾਂ=ਸਮਾਅ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਹੇਸ=ਸ਼ਿਵਜੀ ਵੀ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੇਖਨਾਗਿ=ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗਿ ਵੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰੋ=ਤੇਰਾ ਮਰਮੁ=ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਨਿਆ। ਅਥਵਾ-ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂ=ਸਮਾਨ ਹੋਰ ਭੀ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਆਦਿਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਨਕਾਦਿਕ ਸਨਕ ਸਨੰਦਨ ਸਨਾਤਨ ਸਨਤਕੁਮਾਰ ਤਿਨ੍ ਕਉ ਮਹਲੁ ਦੁਲਭਾਵਉ ॥੨॥**
ਅਗਮ ਅਗਮ ਆਗਾਧਿ ਬੋਧ ਕੀਮਤਿ ਪਰੈ ਨਾ ਪਾਵਉ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੦੧]

੨. **ਸੇਸ ਨਾਗ ਸਿਰ ਸਹਸ ਬਨਾਈ ॥ ਦ੍ਵੈ ਸਹੰਸ ਰਸਨਾਹ ਸੁਹਾਈ ॥**
ਰਟਤ ਅਬ ਲਗੇ ਨਾਮ ਅਪਾਰਾ ॥ ਤੁਮਰੋ ਤਊ ਨ ਪਾਵਤ ਪਾਰਾ ॥੬॥
[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਪੰਨਾ ੪੭]

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਪਾ ਸਕੇਗਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਿਅੰਤਤਾ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ:—

ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨਹਿ ਬੇਦ ॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਨਹੀ ਜਾਨਹਿ ਭੇਦ ॥
ਅਵਤਾਰ ਨ ਜਾਨਹਿ ਅੰਤੁ ॥ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਬੇਅੰਤੁ ॥੧॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੯੪]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਅਵਤਾਰ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ੀ, ਮੁਨੀ, ਪੈਕੰਬਰ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਪੈਕੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜਦੋਂ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕੀਤੇ ਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੰਕਾਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਮੈਂ ਹਾਂ ਜਾਂ ੧੪ ਤਬਕ ਹਨ ਹੋਰ

ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਵੀ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਮੈਂ ਹਾਂ ਜਾਂ ਇਹ ਕਵਲ ਹੈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ ਨਹੀ। ਪਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਭਾਉਂਦਾ ਨਹੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਜੀਉ ਅਹੰਕਾਰੁ ਨ ਭਾਵਈ........॥ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੦੮੯]

ਇਸ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ੩੬ ਜੁਗ ਕਵਲ ਦੀ ਨਾਲੀ ਵਿਚ ਗੁਜਾਰਨੇ ਪਏ ਤੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

"ਨਾਭਿ ਕਮਲ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਪਜੇ ਬੇਦ ਪੜਹਿ ਮੁਖਿ ਕੰਠਿ ਸਵਾਰਿ॥

[ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੮੯]

ਪੈਗੰਬਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵੀ ਅਹੰਕਾਰ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਕ ਮਾਇਕੀ ਕੌਤਕ ਰਚਿਆ। ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਦਿਨ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਰਸਤਾ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਰਸਤੇ ਊਠਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ, ਪੰਗਤੀ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਊਠ ਲੰਘ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਰਸਤਾ ਪਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਖੜੇ ਰਹੇ ਪਰ ਊਠਾਂ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਮੁੱਕੇ ਹੀ ਨਾ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਇਤਨੇ ਸਮੇ ਨੂੰ ਜਬਰਾਈਲ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਪੁਛਿਆ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ! ਕੀ ਗਲ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਖੜੇ ਹੋ। ਮੁਹੰਮਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈ ਇਸ ਸੜਕ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਹੋਇਆ ਇਹ ਊਠ ਤੁਰੇ ਹੀ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਰਸਤਾ ਵੇਹਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਸਚਰਜ ਹੋਇਆ ਖੜਾ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਜਬਰਾਈਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਜੰਮਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਊਠ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਉਪਰ ਸੰਦੂਕ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਬਰਾਇਲ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਪ ਵੇਖ ਲਉ। ਤਾਂ ਇਕ ਊਠ ਕਤਾਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਸੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸੰਦੂਕ ਲਾਹ ਕੇ ਜੰਦਰਾ ਖੋਲਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਚਾਬੀ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ। ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸੰਦੂਕ ਅੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਅੰਡਾ ਜਦੋਂ ਭੰਨਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ੧੪ ਤਬਕ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਮੁਹੰਮਦ ਹੈ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਅੰਡੇ ਭੰਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ੧੪, ੧੪ ਤਬਕ ਤੇ ਇਕ-ਇਕ ਮੁਹੰਮਦ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਇਕ-ਇਕ ਅੰਡੇ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਅੰਡੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਇਹ ਤਾਂ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਮੁਹੰਮਦ ਹਨ ਅਤੇ ਊਠਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖਕੇ ਪੈਕੰਬਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਖ਼ੁਦਾ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੋਬਾ ਖੁਦਾਉ! ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਹੀ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਕਿਵੇਂ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੋ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੂਰਖ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ੧੪ ਤਬਕ ਹਨ ਜਾਂ ਮੈਂ ਹਾਂ ਇਹ ਮੇਰੀ ਭੁਲ ਬਖਸ਼ੋ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਊਠਾਂ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਗਏ।

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕਿਸ ਨੇ ਅੰਤ ਕੀ ਪਉਣਾ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਰਗੇ ਜਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵਰਗੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਰਗੇ ਜੋ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ ਹਨ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਜੋ ਹੋਰ ਭੀ ਹੋਏ ਹਨ ਅੰਤ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ।

ਸੰਤਸੰਗਤਿ; ਰਾਮੁ ਰਿਦੈ ਬਸਾਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮੈਂ ਸਤਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਰਮੇਂ ਹੋਏ [ਰਾਮੁ] ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਕੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣਾ ਕਰੋ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤਸੰਗ ਜਿਹ ਰਿਦ ਬਸਿਓ ਨਾਨਕ ਤੇ ਨ ਭ੍ਰਮੇ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੮]

ਹਨੂਮਾਨ ਸਰਿ; ਗਰੁੜ ਸਮਾਨਾਂ ॥

ਪਵਨ ਪੁੱਤਰ ਹਨੂੰਮਾਨ ਵਰਗੇ ਬਲਵਾਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਿ=ਸਦਰਸ਼ ਜੋ ਬਲੀ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਗਰੁੜ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖੀ ਇਸੇ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਲੰਕਾ ਪਤੀ ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੈਨਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭੁੱਖੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਜੰਗ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚੋਂ ਮੁੰਦਰੀ ਲਾਹ ਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਪਹਾੜ ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਹ ਉਥੇ ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਗੁਫਾ ਮਿਲੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜੋ ਭੀ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮੁੰਦਰੀ ਦੇ ਕੇ ਰਾਸ਼ਨ ਲੈ ਆ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਤੁਰੰਤ ਉਸ ਪਹਾੜ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਤੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਗੁਫਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਥੇ ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਚੱਕੀ ਪੀਸਦੀ ਦੇਖੀ। ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਮਾਤਾ! ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਡਿਊਟੀ ਰਾਸ਼ਨ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਲਾਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਮੁੰਦਰੀ ਲਵੋ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਰਾਸ਼ਨ ਦੇ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਉਸ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁੰਦਰੀ ਉਸ ਸਾਹਮਣੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿਓ। ਹਨੂੰਮਾਨ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਨੇ ਮੁੰਦਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਕਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੁੰਦਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਸੀ ਭਾਵੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਲ ਰੱਖੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੇ ਮੁੰਦਰੀ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਝਾਤ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮੁੰਦਰੀ ਵਰਗੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਮੁੰਦਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਵਰਗੀਆਂ ਹੋਰ ਮੁੰਦਰੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਈਆਂ। ਤਾਂ ਉਸ ਮਾਤਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਦੀ ਇਥੇ ਬੈਠੀ ਹਾਂ ਇਹੀ ਕੁਝ ਵੇਖ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਜਿੰਨੀਆਂ ਮੁੰਦਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਇਤਨੀ ਵਾਰ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਰਾਸ਼ਨ ਲੈਣ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਇਤਨੀ ਵਾਰ ਹੀ ਲੰਕਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਭਾਵ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਇਤਨੇ ਜਨਮ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਬਹੁਤ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਨਾਲੇ ਰਾਸ਼ਨ ਲਈ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਜਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਥੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਹਨੂੰਮਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਗਰੁੜ ਨੇ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ—

ਸੁਰਪਤਿ ਨਰਪਤਿ; ਨਹੀ ਗੁਨ ਜਾਨਾਂ ॥੨॥

ਸੁਰਪਤਿ=ਇੰਦ੍ਰ ਅਤੇ ਨਰਪਤਿ=ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਭੀ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ॥੨॥

ਚਾਰਿ ਬੇਦ; ਅਰੁ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਪੁਰਾਨਾਂ ॥

ਚਾਰਿ ਬੇਦ=ਸ਼ਾਮ, ਜੁਜਰ, ਰਿਗ ਅਤੇ ਅਥਰਬਣ, ਸਤਾਈ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਨਾਂ ਨੇ ਵਾ :—ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਵਾ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਣ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀ ਜਾਣਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾਨੀ ਨ ਜਾਈ ਤਾ ਕੀ ਗਾਤਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਕਹ ਪੇਖਾਰਉ ਹਉ ਕਰਿ ਚਤੁਰਾਈ ਬਿਸਮਨ ਬਿਸਮੇ ਕਹਨ ਕਹਾਤਿ ॥੧॥
ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਸਿਧ ਅਰੁ ਸਾਧਿਕ ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵ ਬ੍ਰਹਮ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ॥
ਚਤੁਰ ਬੇਦ ਉਚਰਤ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥ ਅਗਮ ਅਗਮ ਠਾਕੁਰੁ ਆਗਾਧਿ ॥
ਗੁਨ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਭਨੁ ਨਾਨਕ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਪਰੈ ਪਰਾਤਿ ॥੨॥੨॥੩੫॥

[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੩੫]

ਕਮਲਾਪਤਿ; ਕਵਲਾ ਨਹੀ ਜਾਨਾਂ ॥੩॥

ਕਮਲਾਪਤਿ=ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅੰਤ ਕਵਲਾ=ਲਛਮੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅੰਤ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਾ-(ਕਮਲਾ ਪਤਿ) ਕਮਲਾ=ਲਛਮੀ, ਪਤਿ=ਲੱਛਮੀ ਦਾ ਪਤੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਵਲਾ=ਕਮਲ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ॥੩॥

ਕਹਿ ਕਬੀਰ; ਸੋ ਭਰਮੈ ਨਾਹੀ ॥ ਪਗ ਲਗਿ ਰਾਮ; ਰਹੈ ਸਰਨਾਂਹੀ ॥੪॥੧॥

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਭਰਮਦਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਰਾਮ ਦੇ ਪਗ=ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨਾਂਹੀ=ਸਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਾ-ਜੋ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਰ+ਨਾਂਹੀ=ਸਦਰਸ਼ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ, ੬੯੨]

ਦਿਨ ਤੇ ਪਹਰ ਪਹਰ ਤੇ ਘਰੀਆਂ ਆਵ ਘਟੈ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ॥ ਕਾਲੁ ਅਹੇਰੀ ਫਿਰੈ ਬਧਿਕ ਜਿਉ ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ ॥੧॥ ਸੋ ਦਿਨੁ ਆਵਨ ਲਾਗਾ ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕਹਹੁ ਕੋਊ ਹੈ ਕਾ ਕਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜਬ ਲਗੁ ਜੋਤਿ ਕਾਇਆ ਮਹਿ ਬਰਤੈ ਆਪਾ ਪਸੂ ਨ ਬੂਝੈ ॥ ਲਾਲਚ ਕਰੈ ਜੀਵਨ ਪਦ ਕਾਰਨ ਲੋਚਨ ਕਛੂ ਨ ਸੂਝੈ ॥੨॥ ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਛੋਡਹੁ ਮਨ ਕੇ ਭਰਮਾ ॥ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਪਰਹੁ ਏਕ ਕੀ ਸਰਨਾਂ ॥੩॥੨॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਵਿਦਿਆ ਮਾਰਤੰਡ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਜਿਸਦਾ ਕਰਤਬ ਜੀਵ-ਘਾਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਫੜਦਾ ਤੇ ਮਾਰਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਹਿਰਨ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਹ ਦੇਖ ਕਰਕੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤੂ ਭੈ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਜੀਵ ਪ੍ਰਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦਿਨ ਤੇ ਪਹਰ ਪਹਰ ਤੇ ਘਰੀਆਂ; ਆਵ ਘਟੈ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ॥

ਘੜੀਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਰ ਤੇ ਪਹਿਰ ਤੋਂ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਾਲ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਕਰਕੇ ਆਵ ਘਟੈ=ਉਮਰਾ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਉਮਰ ਦੇ ਘਟਣ ਨਾਲ ਤਨੁ=ਸਰੀਰ ਵੀ ਛੀਜੈ=ਕ੍ਰਿਸ਼, ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜੀਵ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਜਨਮ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਜਨਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਮਰਨਾ ਲਿਖਿਆ ਭਾਵ ਇਸ ਦੀ ਉਮਰ ਲਿਖੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਜੀਵਤ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸੁਆਸ ਅਤੇ ਦਿਨ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਗਿਣ ਕੇ ਪਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਕ ਵੀ ਸੁਆਸ ਫਾਲਤੂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਙਣਿ ਘਾਲੇ ਸਭ ਦਿਵਸ ਸਾਸ ਨਹ ਬਢਨ ਘਟਨ ਤਿਲੁ ਸਾਰ ॥

[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੪]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਜੀਵ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਛਿਨ ਕਰਕੇ ਉਮਰ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚੇਤਨਾ ਹੈ ਤਉ ਚੇਤ ਲੈ ਨਿਸਿ ਦਿਨਿ ਮੈ ਪ੍ਰਾਨੀ ॥
ਛਿਨੁ ਛਿਨੁ ਅਉਧ ਬਿਹਾਤੁ ਹੈ ਫੂਟੈ ਘਟ ਜਿਉ ਪਾਨੀ ॥੧॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੭੨੬]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਫੁੱਟੇ ਘੜੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਫੁੱਟੇ ਹੋਏ ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸਨੂੰ ਤਰੇੜ ਆਈ ਹੋਵੇ ਪਾਣੀ ਪਾ ਦਈਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਠਹਿਰੇਗਾ ਨਹੀਂ, ਇਕ-ਇਕ ਬੂੰਦ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅੰਤ ਇਕ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਘੜੇ ਕੋਲ ਪਾਣੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚੇਗੀ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਘੜੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਵਧੇਰੇ ਹੋਵੇਗਾ ਉਤਨੀ ਉਸਨੂੰ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਲਗੇਗੀ ਤੇ ਜਿਤਨਾ ਪਾਣੀ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗਾ ਉਤਨਾ ਛੇਤੀ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਘੁਮਿਆਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਂਡੇ ਘੜਨਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਭਾਂਡੇ ਘੜੈ ਕੁਮ੍ਹਾਰਾ॥ [ਭੈਰਉ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੧੧੨੮]

ਪਰ ਇਹ ਜੀਵ ਦੀ ਦੇਹ ਰੂਪ ਘੜੀ ਫੁੱਟੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਧ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਘੱਟ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਈ ਜੀਵ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਵੀ ਸੁਆਸ ਜੀਵ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਮਾਨੋ ਇਕ-ਇਕ ਸੁਆਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਬੂੰਦ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਘੱਟ ਹੈ ਜਾਂ ਵੱਧ ਪਰ ਜਿਥੇ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਥੇ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਹੀ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਜਿਥੇ ਮਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਸ ਥਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ ਘੱਟ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਵੀ ਮਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਲੇ ਨੇ ਵੀ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਸੁਆਸ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੁਆਸਾਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਇਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ! ਮੌਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਨੇੜੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ? ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਤਲਵੰਡੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਵੀ ਸੀ। ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਕਿਸ ਬਲਾ ਨੇ ਪਕੜ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਹੀ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦਾ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਸੂਰਜ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖਾਂਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਬਹੁਤ ਆਸਾਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈਂ। ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਬਾਲਾ! ਤੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਮੌਤ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ? ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਇਹ ਜੋ ਅੱਜ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸਨੂੰ ਛਿਪਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਾਂਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਤੂੰ ਵੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਮੌਤ ਇਤਨੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਣ ਆਪ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੌਤ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰਿਓ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਤਾ ਜਿੰਨਾਂ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੁਆਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੁੜਕੇ ਆਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਇਹ ਦੇਹ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਦੇ ਇਕ ਛਿਨ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਿੱਚ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਹਮ ਆਦਮੀ ਹਾਂ ਇਕ ਦਮੀ ਮੁਹਲਤਿ ਮੁਹਤੁ ਨ ਜਾਣਾ॥**
ਨਾਨਕੁ ਬਿਨਵੈ ਤਿਸੈ ਸਰੇਵਹੁ ਜਾ ਕੇ ਜੀਅ ਪਰਾਣਾ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੬੬੦]

੨. **ਹਰਿ ਜਪਦਿਆ ਖਿਨੁ ਢਿਲ ਨ ਕੀਜਈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ**
ਮਤੁ ਕਿ ਜਾਪੈ ਸਾਹੁ ਆਵੈ ਕਿ ਨ ਆਵੈ ਰਾਮ॥ [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੫੪੦]

੩. **ਸਾਸ ਸਾਸ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪ ਬਿਰਥਾ ਸਾਸ ਮਤ ਖੋਇ॥**
ਕਿਆ ਜਾਨਉ ਕਿ ਅੰਤ ਕਉ ਇਹੀ ਸੁਆਸ ਮਤ ਹੋਇ॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ]

ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਮੌਤ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੀ ਯਾਦ ਰਹੇਗਾ। ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਪਾਪ=ਕੁਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਮੌਤ

ਯਾਦ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਮਰਨੇ ਨੂੰ ਨਿਸਚੇ ਨਾਲ ਕੋਈ-ਕੋਈ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੁਖਹੁ ਅਲਾਏ ਹਭ ਮਰਣੁ ਪਛਾਣੰਦੋ ਕੋਇ ॥ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਡਖਣੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੯]

ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਜਿੰਦਗੀ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਨਿਰਭੈਤਾ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਮਰਨੇ ਦੀ ਅਸਲੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਮਰ ਘੜੀਆਂ, ਪਹਿਰਾਂ ਤੇ ਦਿਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਲ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਾਲੁ ਅਹੇਰੀ ਫਿਰੈ ਬਧਿਕ ਜਿਉ; ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ ॥੧॥

ਕਾਲ ਜੋ ਅੰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਥਵਾ ਮੌਤ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਅਹੇਰੀ=ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈ ਹੈ, ਉਹ ਬਧਿਕ=ਫੰਧਿਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਢੂੰਢਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਦੱਸੋ ਉਸ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਬਿਧਿ=ਬਿਧੀ ਜੁਗਤੀ ਕਰੀਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜੁਗਤੀ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ॥੧॥

ਆਮ ਜੀਵ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਜੁਗਤਾਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਜੁਗਤ ਨਹੀਂ ਚੱਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੁਗਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਵਣ ਦਾ ਨਾਂ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਪਾਵੇ ਨਾਲ ਬੰਨਿਆ, ਪਰ ਅਖੀਰ ਕਾਲ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਜੋ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਪ੍ਰਮੰਨਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਫਲਾਤੂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਿਕੰਦਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਵਜੀਰ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਸਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਸਿਧੀ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਤੇ ਵਿੱਚ ਆਪ ਛੁਪ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਦੂਤ ਇਸਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਆਏ ਤਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਅਫਲਾਤੂ ਵੇਖ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾ ਕੇ ਧਰਮਰਾਜ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਹ ਬੜਾ ਚਲਾਕ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸੂਰਤਾਂ ਘੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਤਾਂ ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਫੜਨ ਦੀ ਇਕੋ-ਇਕ ਜੁਗਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰੋ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਜਾਓ ਤੇ ਫਿਰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਉਂ ਕਿ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਆਹ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਹ ਫਰਕ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਦੂਤਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਅਫਲਾਤੂ ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈ ਤੇਰੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵੀ ਧੰਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਤੇਰੇ ਵਰਗੀ ਕਲਾ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ। ਅਫਲਾਤੂ ਆਪਣੀ ਉਪਮਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਜਮਦੂਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਗਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦਾ ਕੰਨ ਵਿੰਗਾ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਇਸਦੇ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਜਮਦੂਤ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਅਫਲਾਤੂ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਉਪਮਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਭਰਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਸੁਣਕੇ ਬੋਲ ਉਠਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ ਮੇਰੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੇ ਝੱਟ ਉਸਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਾਡਾ ਹੋਰ ਸੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਰਾਵਣ ਤੇ ਅਫਲਾਤੂ ਵਰਗੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਤੇ ਕਾਲ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈ ਉਨਾਂ

ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਸ ਕਰ ਲਿਆ। ਹੋਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜੁਗਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਲ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ।

ਸੋ ਦਿਨੁ; ਆਵਨ ਲਾਗਾ ॥

ਉਹ ਕਾਲ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਭਾਵ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਜੋ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਉਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਾਰੋਸੀ ਕੇ ਜੋ ਹੂਆ ਤੂ ਅਪਨੇ ਭੀ ਜਾਨੁ ॥੧੬੭॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੩]

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ; ਕਹਹੁ ਕੋਊ ਹੈ ਕਾ ਕਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਭਰਾ, ਸੁਤ=ਪੁੱਤਰ, ਬਨਿਤਾ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਹਹੁ=ਦੱਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਕੌਣ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਹੈ ?॥੧ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭ ਕਿਛੁ ਜੀਵਤ ਕੋ ਬਿਵਹਾਰ ॥
ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਅਰੁ ਫੁਨਿ ਗ੍ਰਿਹ ਕੀ ਨਾਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਤਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹੋਤ ਜਬ ਨਿਆਰੇ ਟੇਰਤ ਪ੍ਰੇਤਿ ਪੁਕਾਰਿ ॥
ਆਧ ਘਰੀ ਕੋਊ ਨਹਿ ਰਾਖੈ ਘਰਿ ਤੇ ਦੇਤ ਨਿਕਾਰਿ ॥੧॥ [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੫੩੬]

ਜਬ ਲਗੁ ਜੋਤਿ ਕਾਇਆ ਮਹਿ ਬਰਤੈ; ਆਪਾ ਪਸੂ ਨ ਬੂਝੈ ॥

ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਕਾਇਆ=ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ ਉਤਨਾਂ ਚਿਰ ਇਹ ਪਸ਼ੂ=ਅਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਨ ਬੂਝੈ=ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ।

ਲਾਲਚ ਕਰੈ ਜੀਵਨ ਪਦ ਕਾਰਨ; ਲੋਚਨ ਕਛੂ ਨ ਸੂਝੈ ॥੨॥

ਜਦੋਂ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਲੋਚਨ=ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕਛੂ=ਕੁਝ ਵੀ ਸੂਝੈ=ਸੁੱਝਦਾ ਭਾਵ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਫਿਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਦਵੀ ਵਾਸਤੇ ਲਾਲਚ=ਲੋਭ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਰ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਾਂ। ਹੋਰ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੇ ਕੁਸ਼ਤੇ, ਦਵਾਈਆਂ, ਜੜੀਆਂ, ਬੂਟੀਆਂ, ਰਸਾਇਣਾਂ ਆਦਿ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਲੰਬੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਜਵਾਨ ਰਹਾਂ॥੨॥

ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਨੀ; ਛੋਡਹੁ ਮਨ ਕੇ ਭਰਮਾ ॥

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੇ=ਹੇ ਪ੍ਰਾਨੀ=ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਧਾਰੀ ਜੀਵੋ! ਸੁਨਹੁ=ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ ਮਨ ਦੇ ਭਰਮ ਛੱਡ ਦਿਉ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਭਰਮ ਹੀ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਨੀ; ਪਰਹੁ ਏਕ ਕੀ ਸਰਨਾਂ ॥੩॥੨॥

ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀਓ! ਕੇਵਲ=ਸਿਰਫ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਸਰਨਾ=ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਪੈਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਿਆਣ ਹੋਵੇਗੀ॥੩॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੦੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੯੩]

ਪਹਿਲ ਪੁਰੀਏ ਪੁੰਡਰਕ ਵਨਾ ॥ ਤਾਚੇ ਹੰਸਾ ਸਗਲੇ ਜਨਾਂ ॥ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਤੇ ਜਾਨਊ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਚੰਤੀ ਨਾਚਨਾ ॥੧॥ ਪਹਿਲ ਪੁਰਸਾ ਬਿਰਾ ॥ ਅਥੋਨ ਪੁਰਸਾ ਦਮਰਾ ॥ ਅਸਗਾ ਅਸ ਉਸਗਾ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਬਾਗਰਾ ਨਾਚੈ ਪਿੰਧੀ ਮਹਿ ਸਾਗਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਨਾਚੰਤੀ ਗੋਪੀ ਜੰਨਾ ॥ ਨਈਆ ਤੇ ਬੈਰੇ ਕੰਨਾ ॥ ਤਰਕੁ ਨ ਚਾ ॥ ਭ੍ਰਮੀਆ ਚਾ ॥ ਕੇਸਵਾ ਬਚਉਨੀ ਅਈਏ ਮਈਏ ਏਕ ਆਨ ਜੀਉ ॥੨॥ ਪਿੰਧੀ ਉਭਕਲੇ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਏ ਤੁਮਚੇ ਦੁਆਰਾ ॥ ਤੂ ਕੁਨੁ ਰੇ ॥ ਮੈ ਜੀ ॥ ਨਾਮਾ ॥ ਹੋ ਜੀ ॥ ਆਲਾ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣਾ ਜਮ ਕਾਰਣਾ ॥੩॥੪॥

ਇਕ ਦਿਨ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਸੰਕਲਪ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਨਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਿਖਿਆ ਦਾਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ! ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :—

ਨੋਟ :—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਅਨ੍ਹੈ ਰੀਤ ਨਾਲ ਹੋਣਗੇ।

੧. ਤੂ ਕੁਨੁ ਰੇ ॥

ਤੂ ਕੌਣ ਹੈਂ [ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ] ਮੈ ਜੀ॥ ਨਾਮਾ॥ ਹੋ ਜੀ॥ ਜੀ! ਮੈਂ ਨਾਮਾ ਹਾਂ ਜੀ। [ਗੁਰੂ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ-ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿਵੇਂ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ]

੨. ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਏ ਤੁਮਚੇ ਦੁਆਰਾ ॥

ਮੈਂ ਭਰਮ ਦਾ ਭਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰ ਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ।

੩. ਤਰਕੁ ਨ ਚਾ ॥ ਭ੍ਰਮੀਆ ਚਾ ॥

ਤਰਕ=ਸੋਚ ਨਾਂ ਚਾ=ਕਰ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਭਰਮ ਚਾ=ਕਹਿਣਾ ਕਰ। ਫਿਰ ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

੪. ਆਲਾ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣਾ ਜਮ ਕਾਰਣਾ ॥੩॥੪॥

ਆਲਾ=ਸੰਸਾਰ ਕਿਵੇਂ ਜਮ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਮੇਰੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰਨਾ ਕਰੋ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਣ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਮਦੇਵ! ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੋਈ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਵੇਰਵਾ ਥੋੜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣਾ ਕਰ :—

ਪਹਿਲ ਪੁਰੀਏ; ਪੁੰਡਰਕ ਵਨਾ ॥ ਤਾਚੇ ਹੰਸਾ; ਸਗਲੇ ਜਨਾਂ ॥

[ਪੁਰਾਣਕ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ] ਪਹਿਲ=ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰੀਏ=ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਮਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ ਫੇਰ ਪੁੰਡਰਕ=ਕਵਲ ਵਨਾ=ਬਣਿਆ। ਤਾਚੇ=ਤਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਮਲ ਤੋਂ ਹੰਸਾ=ਬ੍ਰਹਮਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਤੋਂ ਸਗਲੇ=ਸਾਰੇ ਜਨਾਂ=ਜੀਵ ਭਾਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ।

ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਤੇ ਜਾਨਊ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਚੰਤੀ ਨਾਚਨਾ ॥੧॥

[ਵੇਦਾਂਤ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ] ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ=ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜਾਨਊ=ਜਾਨਣਾ ਕਰੋ। ਜਦੋਂ

ਮਾਇਆ ਦਾ ਹਰੀ ਨਾਲ ਕਲਪਤਦਾਮਿਕ ਸਬੰਧ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਅੰਡਜਾਦਿ ਜੋ ਨਾਚਨਾ=ਨਚਣ ਵਾਲੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਇਹ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਨਾਚੰਤੀ=ਨੱਚਣ ਲੱਗ ਪਈ ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ।

ਪਹਿਲ ਪੁਰਸਾ; ਬਿਰਾ ॥ ਅਥੋਨ ਪੁਰਸਾ; ਦਮਰਾ ॥

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਵੇ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦਸਦੇ ਹਨ :—

ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰਸਾ=ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਰਾ=ਬਾਣੀ ਏਕੋ ਹੰ ਬਹੁ ਸਜਾਮ ਪ੍ਰਜਾਯੇਯ" ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਅਥੋਨ=ਪਸ਼ਚਾਤ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਦਮਰਾ=ਮਾਇਆ ਪੈਦਾ ਹੋਈ।

ਅਸਗਾ; ਅਸ ਉਸਗਾ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਬਾਗਰਾ;

ਅਸ=ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗਾ=ਗੁਣਾਂ=(ਅਸੱਤ ਜੜ੍ਹ ਤੇ ਦੁਖ) ਅਤੇ ਉਸ ਪੁਰਖ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗਾ=ਗੁਣਾਂ-ਸਤ, ਚਿਤ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਜਗਤ ਬਣਿਆ ਅਸ=ਹੈ। **ਵਾ:** ਅਸ=ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਉਸ=ਈਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਗਾ=ਗਿਆ ਅਤੇ ਈਸ਼ਰ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਗਾ=ਗਿਆ ਅਸ=ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਅਸੱਤ, ਜੜ੍ਹ ਦੁਖ ਰੂਪ ਸੁਭਾਅ ਈਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਈਸ਼ਰ ਦਾ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਭਾਵ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਤਾਂ

ਹਰਿ ਕਾ ਬਾਗਰਾ; ਨਾਚੈ ਪਿੰਧੀ ਮਹਿ ਸਾਗਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਇਹ ਬਾਗਰਾ=ਬਗੀਚਾ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਧੀ=ਟਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਗਰਾ=ਜਲ ਨੱਚਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਰੂਪ ਟਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਜਲ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨਾਚੰਤੀ; ਗੋਪੀ ਜੰਨਾ ॥

ਉਸੇ ਦੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਗੋਪੀ=ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜੰਨਾ=ਪੁਰਸ਼ ਨਾਚੰਤੀ=ਨੱਚ ਰਹੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਜੰਨਾ=ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਪੀ=ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਨਈਆ ਤੇ; ਬੈਰੇ ਕੰਨਾ ॥

ਨਈਆ=ਨਿਯੰਤਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਇਕ ਚੀਜ ਹਰਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਬੈਰੇ ਕੰਨਾ (ਬੈਰ+ਏਕ+ਨਾ) ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ।

ਤਰਕੁ; ਨ ਚਾ ॥ ਭ੍ਰਮੀਆ; ਚਾ ॥

[ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਦੇਖੋ ਨੰਬਰ ੩]

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :—

ਪਿੰਧੀ ਉਭਕਲੇ; ਸੰਸਾਰਾ ॥

ਇਹ ਜੀਵ ਉਭਕਲੇ=ਹਰਟ ਦੀਆਂ ਟਿੰਡਾਂ ਵਾਂਗ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਪਾਏਗਾ। ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ।

ਕੇਸਵਾ ਬਚਉਨੀ; ਅਈਏ ਮਈਏ ਏਕ ਆਨ ਜੀਉ ॥੨॥

ਕੇਸਵਾ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਉਸਦਾ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਜੀਉ=ਜੀਵ ਤੂੰ ਏਕ=ਇਕ ਮਈਏ=ਮੇਰੀ ਆਨ=ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਕਰ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਕਲਿਆਣ ਹੋਵੇਗੀ॥੨॥

ਨੋਟ—ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਉੱਪਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਪਾਠ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਸਤੇ ਸੂਚਨਾ ਬ੍ਰੀਕ ਅੰਕ ਇਨ੍ਹਾਂ [ ] ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੇਖਣਾ ਕਰੋ।

ਪਿੰਧੀ ਉਭਕਲੇ ਸੰਸਾਰਾ॥ [੫]
ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਏ ਤੁਮ ਚੇ ਦੁਆਰਾ॥ [੨]
ਤੂ ਕੁਨੁ ਰੇ॥ ਮੈ ਜੀ॥ ਨਾਮਾ॥ ਹੋ ਜੀ॥ [੧]
ਆਲਾ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣਾ ਜਮ ਕਾਰਣਾ॥੩॥੪॥ [੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ :—

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਅਨੇਕਾਂ ਮੱਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਸਲੀ ਮਤ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਦ ਹਨ ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੱਸ ਕਿ :—

ਪਹਿਲ ਪੁਰੀਏ; ਪੁੰਡਰ ਕਵਨਾ ॥

ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰੀਏ=ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਕਵਨਾ=ਕੌਣ ਪੁੰਡਰ=ਪ੍ਰਕਾਸਿਆ ਹੈ ? ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਜੀ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ—

ਤਾਚੇ ਹੰਸਾ; ਸਗਲੇ ਜਨਾਂ ॥

ਤਾਚੇ=ਤਿਸ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਹੰਸ ਵਾਹਨ ਵਾਲਾ ਹੰਸਾ=ਬ੍ਰਹਮਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੋਂ ਸਗਲੇ=ਸਾਰੇ ਜੰਨਾਂ=ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ। ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਇਹ ਮੱਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ :—

ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਤੇ ਜਾਨਊ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਚੰਤੀ ਨਾਚਨਾ ॥੧॥

ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨਾਚਨਾ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਨਾਚੰਤੀ=ਨੱਚ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਤੇ ਜਾਨਊ=ਮਾਇਆ ਸਬਲ ਤੋਂ ਜਾਨਣਾ ਕਰ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ। [ਤੀਜਾ ਅਰਥ]

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਸਬਲ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ "ਪਹਿਲ ਪੁਰੀਏ ਪੁੰਡਰਕ ਵਨਾ॥"

ਪਹਿਲਾ ਪੁਰੀਏ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਪੁੰਡਰਕ=ਕਵਲ ਦੀ ਨਿਆਈ ਸ਼ੁੱਧ ਵਨਾ=ਬਣਾਉਣਾ ਕਰੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਦੋਸ਼ ਮਲ, ਵਿਖੇਪ ਅਵਰਨ ਹਨ :—ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਲ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਦੁਆਰਾ ਵਿਖੇਪ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਅਵਰਨ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ :—

ਤਾਚੇ ਹੰਸਾ; ਸਗਲੇ ਜਨਾਂ ॥

ਸਗਲੇ=ਸਾਰੇ ਜੋ ਮਹਾਤਮ ਜਨ ਹਨ ਤਾਚੇ=ਤਿਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਫੇਰ ਹੰਸਾਂ ਵਾਂਗ ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਭਾਵ ਤੱਤ ਮਿਥਿਆ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰੇ ਭਾਵ ਬਿਬੇਕ ਨੂੰ ਧਾਰੇ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਿਬੇਕ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ? ਤਾਂ ਦਸਦੇ ਹਨ :—

ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਤੇ ਜਾਨਊ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਚੰਤੀ ਨਾਚਨਾ ॥੧॥

ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਨਾਚੰਤੀ=ਨੱਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਾ=ਮਾਇਆ ਮਾਤ੍ਰ ਭਾਵ ਅਨਾਤਮ ਜਾਣਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ ਇਹੋ ਹੀ ਬਿਬੇਕ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ॥੧॥ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤਰੰਗ ਵਿੱਚ ਨਿਹਚਲ ਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਬਿਨਾਸੀ ਆਤਮ ਅਚੱਲ ਜਗ ਤਾ ਕੈ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ॥
ਐਸੋ ਗਯਾਨ ਵਿਵੇਕ ਹੈ ਸਭ ਸਾਧਨ ਕੋ ਮੂਲ ॥੧੩॥ [ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ ਤਰੰਗ ੧]

੨. ਦੇਹ ਪ੍ਰਪੰਚ ਅਨਿਤ ਹੈ ਆਤਮ ਨਿਤ ਬਖਾਨ ॥
ਸਾਰ ਅਸਾਰੈ ਜਾਨਬੋ ਯਹਿ ਵਿਵੇਕ ਪਹਿਚਾਨ ॥ [ਅਧਿਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਦੋਹਰਾ ੧੫]

ਪਹਿਲ ਪੁਰਸਾ; ਬਿਰਾ ॥

ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਬੇਕ ਨੂੰ ਧਾਰਕੇ ਫਿਰ ਪੁਰਸਾ ਬਿਰਾ=ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਨ ਕਰੇ। ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬ੍ਰਹਮਾ ਇੰਦਰ ਆਦਿ ਲੌ ਹੋਤ ਜੋ ਦੇਹ ਧਰ ਭੋਗ ॥
ਕਾਕ ਬਿਸ਼ਟ ਸਮ ਜੇ ਗਿਨੈ ਬੀਤ ਰਾਗ ਤੇ ਲੋਗ ॥ [ਅਧਿਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੋਹਰਾ ੧੪]

੨. ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਗ ਲੌ ਭੋਗ ਜੋ ਚਹੈ ਸਭਨ ਕੋ ਤਯਾਗ ॥
ਵੇਦ ਅਰਥ ਗਿਆਤਾ ਮੁਨੀ ਕਹਿਤ ਤਹ ਵੈਰਾਗ ॥੧੪॥ [ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ ਤਰੰਗ ੧]

ਅਥੋਨ ਪੁਰਸਾ; ਦਮਰਾ ॥

ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਥੋਨ=ਉਪਰੰਤ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਦਮਰਾ=ਦਮਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਖਟ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਧਾਰਨਾ ਕਰੇ। ਖਟ ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ=

ਸਮ ਦਮ ਸਰਧਾ ਤੀਸਰੀ ਸਮਾਧਾਨ ਉਪਰਾਮ ॥
ਖਟੀ ਤਤਿਛਿਯਾ ਜਾਨੀਏ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਯਹ ਨਾਮ ॥੧੫॥
ਸਮ=ਮਨ ਵਿਸ਼ਿਅਨ ਤੇ ਰੋਕਨੋ ਸਮ ਤਿਹਿ ਕਹਤ ਸੁਧੀਰ ॥
ਸ਼ਰਧਾ=ਸਤਯ ਵੇਦ ਗੁਰਵਾਕਯ ਹੈ ਸ਼ਰਧਾ ਅਸ ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ ॥
ਸਮਾਧਾਨ=ਸਮਾਧਾਨ ਤਾ ਕੂੰ ਕਹਤ ਮਨ ਵਿਖੇਪ ਕੇ ਨਾਸ ॥੧੭॥
ਉਪਰਾਮ=ਸਾਧਨ ਸਹਿਤ, ਕਰਮ ਸਭ ਤਿਆਗੇ ॥ ਲਖ ਵਿਖ ਸਮ ਵਿਖਿਅਨ ਤੇ ਭਾਗੇ ॥
ਦ੍ਰਿਗ ਧਾਰੀ ਲਖਿ ਹ੍ਵੈ ਜਿਯ ਗਲਾਨਾ ॥ ਇਹ ਲਛਣ ਉਪ੍ਰਾਮ ਬਖਾਨਾ ॥੧੮॥
ਤਤਿਛਿਯਾ=ਆਤਮ, ਸ਼ੀਤ ਛੁਧਾ ਤ੍ਰਿਖਾ, ਇਨ ਕੋ ਸਹਿਨ ਸੁਭਾਵ ॥
ਤਾਹਿ ਤਤਿਛਿਆ ਕਹਤ ਹੈਂ, ਕੋਵਿਦ ਮੁਨਿ ਵਰ ਰਾਵ ॥੧੯॥ [ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ ਤਰੰਗ ੧]

ਖਟ ਸੰਪਤੀ **ਅਥਵਾ** ਚਾਰੇ ਸਾਧਨ, ਵੈਰਾਗ, ਬਿਬੇਕ, ਖਟ ਸੰਪਤੀ, ਮੋਖ ਇਛਾ ਨੂੰ ਧਾਰਕੇ **ਵਾ:** ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਸਪੰਨ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਆਵੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਗਿਆਸੂ ਸਮਝ ਕੇ ਫਿਰ ਐਸਾ ਅਭੇਦ ਬੋਧ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :—

ਅਸਗਾ; ਅਸ ਉਸਗਾ ॥

ਅਸ=ਜੀਵ ਦੇ ਖਟ ਵਿਕਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੋ ਗਾ=ਗਿਆਤ ਮਾਤ੍ਰ ਪਦ ਹੈ। ਉਸ=ਈਸ਼ਰ ਦੀ ਸਰਬੱਗਤਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੋ ਗਾ=ਗਿਆਤ ਮਾਤ੍ਰ ਚੇਤਨ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਤਿਆਗ ਲਖਣਾ ਕਰਕੇ ਅਸ=ਅਸ ਪਦ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ। ਭਾਵ=ਜੀਵ ਦੀ ਅਲਪੱਗਤਾ ਤੇ ਈਸ਼ ਦੀ ਸਰਬੱਗਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੇਤਨ ਭਾਗ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕਰੇ

ਹਰਿ ਕਾ ਬਾਗਰਾ; ਨਾਚੈ ਪਿੰਧੀ ਮਹਿ ਸਾਗਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਹਰੀ ਦਾ ਬਗੀਚਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਗਤ ਸਰੂਪ ਬਾਗਰਾ=ਬਗ਼ੀਚੇ ਨੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣੇ ਤੇ ਐਸਾ ਨਿਸਚਾ ਕਰੇ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਖੂਹ **ਵਾ:** ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਜੀਵਾਂ ਰੂਪ ਟਿੰਡਾਂ ਨੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਦੇਹਾ ਰੂਪੀ ਟਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨਾਚੰਤੀ; ਗੋਪੀ ਜੰਨਾ ॥

ਉਸ ਚੇਤਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਗੋਪੀ=ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੱਚ ਰਹੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਗੋਪੀ=ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਜੰਨਾ=ਬਿਰਤੀਆਂ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। **ਵਾ:** ਉਸਦੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਪਾ ਕਰਕੇ ਜੰਨਾ=ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਨਈਆ ਤੇ; ਬੈਰੇ ਕੰਨਾ ॥

ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਉਸ ਨਈਆ=ਨਿਯੰਤਾ, ਪ੍ਰੇਰਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੈਰੇ=ਬਿਨਾ ਕੰਨਾ=ਕੌਣ ਹੈ ਭਾਵ ਹਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ।

ਤਰਕੁ; ਨ ਚਾ ॥ ਭ੍ਰਮੀਆ; ਚਾ ॥

ਅਨ੍ਵੈ :—ਭ੍ਰਮੀਆ ਚਾ=ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਚਾ=ਪੁਨਾ ਮੈਨੂੰ ਭਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੇਣਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਤਰਕੁ ਨ ਚਾ=ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਚਾ=ਪੁਨਾ ਤਰਕ ਭਾਵ ਸੰਸਾ ਨਾ ਕਰ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ! ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤਰਕ ਨਾ ਕਰ ਸੰਸਿਆ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਮੈਂ :—

ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਏ; ਤੁਮਚੇ ਦੁਆਰਾ ॥

ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ=ਭਟਕਦਾ ਭਟਕਦਾ ਵਾ-ਭਰਮ ਦਾ ਭਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸੰਸਿਆ ਦੀ ਨਿਵਰਤੀ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੇ ਨਾਮਦੇਵ! ਤੂੰ ਜੋ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਹਿ, ਤੇਰਾ ਕੀ ਸੰਸਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :—

ਪਿੰਧੀ ਉਭਕਲੇ; ਸੰਸਾਰਾ ॥

ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਹਰਟ ਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਕਰਕੇ ਪਿੰਧੀ=ਟਿੰਡਾਂ ਕਦੇ ਉਭ=ਉਚੀਆਂ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਤੇ ਕਦੇ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਹਰਟ ਦੀਆਂ ਪਾਪ ਪੁੰਨਾਂ ਰੂਪ ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਜੀਵ ਰੂਪ ਟਿੰਡਾਂ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਦੇ ਉਭ=ਉੱਚੇ ਸਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪਤਾਲ ਭਾਵ ਨਰਕ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪ੍ਰੇਰਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਸੰਸਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੈ ਉਚੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਐਸਾ ਸੋਚ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ :—

ਤੂ; ਕੁਨੁ ਰੇ ॥

ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈ ਭਾਵ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੀ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ :—

ਮੈ ਜੀ ॥ ਨਾਮਾ ॥ ਹੋ ਜੀ ॥

ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ! ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਨਾਮਦੇਵ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਜੀਵ ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ :—ਚੰਗਾ ਜੇ ਤੂੰ ਜੀਵ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜੀਵ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤੇ ਬੜੀ ਦੀਨਤਾ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ :—

ਆਲਾ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣਾ; ਜਮ ਕਾਰਣਾ ॥੩॥੪॥

ਜਮਾਂ ਦੀ ਵਾ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜੋ ਆਲਾ=ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਇਹ ਮੇਰਾ ਨਿਵਾਰਣਾ=ਦੂਰ ਕਰੋ ਵਾ-ਆਲਾ=ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਜਮਾਂ (ਕਾ+ਰਣਾ) ਕਾ=ਦਾ ਰਣਾ=ਝਗੜਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਗਲ ਪਿਆ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :—ਨਾਮਾ=ਨਾਮ ਦਾ ਰੂਪ ਜਗਤ ਅਤੇ ਜੀ=ਜੀਵ ਪੁਣਾ ਮੈ-ਹੰਗਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ ਜੀ। ਆਲਾ=ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵ ਪੁਣਾ ਤੇ ਹੰਗਤਾ ਛੱਡ ਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਤੇ ਇਸ ਨਵਿਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਸਾਂ ਨੇ ਦੇਣਾ ਸੀ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਿਅੰਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੁਨਣਾ ਕਰ :—

ਕੇਸਵਾ ਬਚਉਨੀ; ਅਈਏ ਮਈਏ ਏਕ ਆਨ ਜੀਉ ॥੨॥

੧. ਕੇਸਵਾ=ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਚਉਨੀ=ਬਚਨ ਗੀਤਾ ਵਿੱਚ ਅਰਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਅਰਜਨ ! ਅਈਏ=ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ **ਵਾ:** ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਤੇ ਮਈਏ=ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਕਰ ਭਾਵ ਇਕ ਰੂਪ ਜਾਨਣਾ ਕਰ। ਅਥਵਾ :—

੨. ਕੇਸਵਾ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਬਚਉਨੀ=ਬਚਨ ਬੇਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਕਿ ਅਈਏ=ਜੀਵ ਅਤੇ ਮਈਏ=ਈਸ਼ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਲਿਆ ਅਰਥਾਤ ਜੀਵ ਈਸ਼ ਨੂੰ ਅਭੇਦ ਰੂਪ ਨਿਸਚੇ ਕਰ। ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬੋਲੇ ਇਹ ਸਾਧਨ ਕਠਨ ਹੈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੌਖਾ ਸਾਧਨ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਪਾਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੱਗੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ :—

੩. ਹੇ ਕੇਸਵਾ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮਈਏ=ਮੈਂ ਇਕ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਆਨ=ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਅਈਏ=ਆਇਆ ਹਾਂ, ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਬਚਉਨੀ=ਬਚਾਉਣਾ ਕਰੋ।

੪. ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮੈਂ ਇਕ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਅਈਏ=ਆ ਕੇ

ਮਈਏ=ਮੈਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਕਰੋ। ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਚਿੱਤ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ ! ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੈਸਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :—

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—

ਪਹਿਲੇ=ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਇਕ ਹੀ ਹੈ। ਪੁਰੀਏ=ਸਾਰੀ ਜਗਾ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪੂਰਨ ਭਾਵ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਪੁੰਡਰਕ=ਕਵਲ ਵੱਤ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। ਵਨਾ=ਸੁੰਦਰ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਹੰਸਾ=ਸੂਰਜ ਦੀ ਨਿਆਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ। ਤਾ ਚੇ=ਤਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸਗਲੇ ਜਨਾਂ=ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ। (ਕ੍ਰਿਸ+ਨਾ) ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਸ਼੍ਹ=ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਾ=ਨਹੀਂ ਹੈ ਐਸੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇ=ਤੋਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਜਾਨਉ=ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪ ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜਿਸਨੂੰ ਜਣਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਉਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਚੰਤੀ ਨਾਚਨਾ ॥੧॥

ਹਰੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨਾਚਨਾ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਚੰਤੀ=ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ॥੧॥

ਪਹਿਲ ਪੁਰਸਾ; ਬਿਰਾ ॥

ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਾ=ਬਾਣੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਥੋਨ-ਪਿੱਛੋਂ ਪੁਰਸਾ=ਪੁਰਸ਼ ਜੀਵ ਪੁਣੇ ਨੂੰ ਦਮਰਾ=ਰੋਕਣਾ ਕਰੇ, ਦਬੌਣਾ ਕਰੇ, ਦਲਨਾ ਕਰੇ।

ਅਸਗਾ ਅਸ; ਉਸਗਾ ॥

ਅਸ ਇਸ ਲੋਕ ਦੀ ਗਾ=ਗਿਆਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੀ ਗਾ=ਗਿਆਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਸ=ਸ਼ੁਧ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਕਾ ਬਾਗਰਾ, ਨਾਚੈ ਪਿੰਧੀ ਮਹਿ ਸਾਗਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਨੂੰ ਰਾ=ਰਮਿਆ ਜਾਣ ਲਵੇ ਫੇਰ ਨਾਚੈ (ਨ+ਅਚੈ) ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਅਚਣ ਭਾਵ ਖਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਜੀਵਾਂ ਰੂਪੀ ਪਿੰਧੀ=ਟਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਸਾਗਰਾ=ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇਗਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨਾਚੰਤੀ; ਗੋਪੀ ਜੰਨਾ ॥

ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗੋਪੀ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਜੰਨਾ=ਪੁਰਸ਼ ਨਾਚੰਤੀ=ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਨਈਆ ਤੇ; ਬੈਰੇ ਕੰਨਾ ॥

ਉਸ ਪ੍ਰੇਰਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੈਰੇ=ਬਿਨਾਂ ਕੰਨਾ=ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤਰਕੁ; ਨ ਚਾ ॥

ਜੇ (ਤਰ+ਕੁ) ਤਰ=ਤਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁ=ਕੂੜ ਨ=ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਚਾ=ਚੁੱਕ ਦੇ।

ਭ੍ਰਮੀਆ; ਚਾ ॥

ਤੂੰ ਤਾਂ ਭਰਮ ਦਾ ਹੀ ਖਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ।

ਕੇਸਵਾ ਬਚਉਨੀ; ਅਈਏ ਮਈਏ ਏਕ ਆਨ ਜੀਉ ॥੨॥

ਕੇਸਵ ਜੋ ਬਚਉਨੀ=ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀਉ ! ਮੈਂ ਮਈਏ=ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਇਕ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਨ=ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਅਈਏ=ਆਇਆ ਹਾਂ। **ਵਾ:** ਮਈਏ=ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦੀ ਆਨ=ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਕਰ। ਜੇ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਰਹੇਂਗਾ॥੨॥

ਪਿੰਧੀ ਉਭਕਲੇ; ਸੰਸਾਰਾ ॥

ਤਾਂ ਟਿੰਡਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪਾਪਾਂ ਪੁੰਨਾਂ ਰੂਪੀ ਕਲਾ ਦੁਆਰਾ ਕਦੇ ਉੱਚਾ ਹੋ ਕੇ ਸਵਰਗ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤੇ ਕਦੇ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ ਭਾਵ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇਂਗਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਂਗਾ। ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ !

ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਏ; ਤੁਮਚੇ ਦੁਆਰਾ ॥

ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਰਮ ਦਾ ਭਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਆਪ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ।

ਤੂ; ਕੁਨੁ ਰੇ ॥

ਹਾ ਜੀ=ਮੈਂ ਜੀਵ ਹਾਂ ਤੂੰ ਕੁਨ ਰੇ=ਹੇ ਸਿੱਖ ਤੂੰ ਜੀਵ ਕਿਥੇ ਹੈਂ ਤੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਨਾਮਾ ॥ ਹੋ ਜੀ ॥

ਨਾਮਾ=ਨਾਮ ਰੂਪ ਅਤੇ ਜੀ=ਜੀਵ ਪੁਣਾ ਜੋ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਫੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਹੋ=ਹੋੜ ਭਾਵ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਕਰ।

ਆਲਾ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣਾ; ਜਮ ਕਾਰਣਾ ॥੩॥੪॥

ਆਲਾ=ਨਰਕ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਾ=ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਤੋਂ ਅਤੇ ਜਮ=ਜੰਮਣ ਅਤੇ ਕਾਰਨ=ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ। **ਅਥਵਾ** ਦੁਖਾਂ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਆਲਾ=ਘਰ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਅਤੇ ਜਮ=ਜੰਮਣ ਜਨਮ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜੋ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ॥੩॥੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੯੪]

ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਮਾਧਉ ਬਿਰਦੁ ਤੇਰਾ ॥ ਧੰਨਿ ਤੇ ਵੈ ਮੁਨਿ ਜਨ ਜਿਨ ਧਿਆਇਓ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ॥੧॥ ਮੇਰੈ ਮਾਥੈ ਲਾਗੀ ਲੇ ਧੂਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਚਰਨਨ ਕੀ ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਤਿਨਹੂ ਤੇ ਦੂਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਦੀਨ ਕਾ ਦਇਆਲੁ ਮਾਧੌ ਗਰਬ ਪਰਹਾਰੀ ॥ ਚਰਨ ਸਰਨ ਨਾਮਾ ਬਲਿ ਤਿਹਾਰੀ ॥੨॥੫॥

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਦਾ ਧਿਆਨ-ਧਰਕੇ ਜੋ ਪਾਪੀਆਂ ਤੋਂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਐਸੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਉਸ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਮੰਨ ਕੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਜੋ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਧਰਮ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ; ਮਾਧਉ ਬਿਰਦੁ ਤੇਰਾ ॥

ਹੇ ਮਾਧਉ (ਮਾ+ਧਉ) ਮਾ=ਮਾਇਆ ਦੇ ਧਉ=ਪਤੀ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬਿਰਦੁ=ਧਰਮ ਪਤਿਤ= ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਵਨ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। (**ਵਾ:** ਮਾਧਉ (ਮਾ+ਧਵ) ਮਾ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਧਵ=ਪਤੀ ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਪਤੀ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ।) ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਭੈ ਹਰਨ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥ [ਥਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਉਹ ਭੈ ਨਾਸਕ ਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਮੋਹਿ ਤਿਸ ਕਾ ਭਰਵਾਸਾ ॥**
ਬਖਸਿ ਲਏ ਸਭਿ ਸਚੈ ਸਾਹਿਬਿ ਸੁਣਿ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਾ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੨੦]

੨. **ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੰਤ ਬੇਦੁ ਕਹੰਦਾ ॥**
ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਤੇਰਾ ਬਿਰਦੁ ਹੈ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਵਰਤੰਦਾ ॥
[ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੩੧੯]

੩. **ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕੀਏ ਖਿਨ ਭੀਤਰਿ ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰੁ ਵੰਞਾਈ ॥੩॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੯੧੫]

ਜੀਵ ਅਹਿੰਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ-ਫੰਧਕ ਜੋ ਪਾਪਾਤਮਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਭੀ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਲਾਜ ਪਾਲੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਨਕਾ ਜੋ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਡਿੱਗੀ ਔਰਤ, ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬੁਰਾਈਆਂ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੈਸਿਆਂ ਬਦਲੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਈ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵੇਚਦੀ ਰਹੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :—

ਜਿਉ ਤਨੁ ਬਿਧਵਾ ਪਰ ਕਉ ਦੇਈ ॥ ਕਾਮਿ ਦਾਮਿ ਚਿਤੁ ਪਰ ਵਸਿ ਸੇਈ ॥
[ਗਉੜੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੨੨੬]

ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਐਸਾ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰਦੀ ਦੀ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ

ਤੋਤੇ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੀ, ਮੁਖ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸੀ, ਸੱਪ ਨੇ ਡੰਗ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਲਾਜ ਪਾਲਦਿਆਂ ਇਸ ਮਹਾਂ ਪਾਪਣ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਵਨ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਖੀ—ਅਜਾਮਲ ਦੀ—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਜਾਮਲ ਸੀ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸੂਝਵਾਨ ਦਿਮਾਗਾਂ ਦੀ ਕਾਢ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਨਾਮ ਸਾਰਥਕ ਭਾਵ ਸਹਿਤ ਅਰਥ ਦੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਨਾਮ ਨਿਰਾਰਥਕ ਭਾਵ ਅਰਥ ਰਹਿਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕਈ ਮਾਂ ਬਾਪ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਟਿੰਕੂ, ਮਿੰਕੂ, ਟੋਨੀ, ਨੋਨੀ ਆਦਿ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਨਰਾਰਥਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਨਾਮ ਸਾਰਥਕ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰਦਾਸ ਅਰਥ ਬਣਿਆ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਾਸ=ਸੇਵਕ। ਚਰਨ ਦਾਸ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਤੇ ਹਰੀ ਦਾਸ=ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਦਾ ਦਾਸ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ-ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਦਿ। ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਕਲ ਤੇ ਸੂਝ ਬੂਝ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਥੇ ਉਸ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਿਤ ਦੀ ਜੋ ਇਕ ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਸੀ ਵਿਦਵਾਨਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਇਸ ਨਾਮ ਵਿਚੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾ ਅਜਾਮਲ ਰਖਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਅਜ=ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੰਨੇ ਵਿਚੋਂ ਐੜਾ ਲੈ ਕੇ ਅਮਲ=ਕਰਮ=ਕੰਮ ਭਾਵ ਜਿਸ ਦਾ ਕਰਮ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇ ਇਥੇ ਅਜਾਮਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਹ ਕਾਮਨਾ ਧਾਰਕੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕਰਮ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਰਗਾ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਨਾਮ ਰਖਿਆ। ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਯੋਗ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਵਿਦਵਾਨ ਹੀ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਇਆ, ਇਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰਵਾਰ ਕੁਟੀਆ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਕ ਅਨੁਭਵੀ ਤਤਵੇਤਾ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਸਨ। ਅਜਾਮਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਮਿਸ਼ਟਾਨ ਧਰ ਕੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ-ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੌਂਪਣ ਲਗਿਆ ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਤੇ ਕਰਨੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਜੀ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਹੀ ਹੈ। ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁੱਤਰ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲੇਗਾ ਤਾਂ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਜੇ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਤਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਤਾਂ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇਗਾ। ਅਜਿਹੀ ਵਿਦਿਆ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਵਧਾਏਗੀ ਬਲਕਿ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਏਗੀ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਸ਼ੁਭ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਅਜਾਮਲ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇਕ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਅਜਾਮਲ ਜੁਆਨ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਵੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਜਾਮਲ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਟਾ! ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਪਰ ਦੀ ਆਇਆ ਕਰ, ਅਜਾਮਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕਟਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਅਜਾਮਲ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੁੱਛਣਾ ਕਿ ਅਜਾਮਲ, ਬਾਹਰ ਦੀ ਆਇਆ ਹੈਂ ? ਇਕ ਦਿਨ ਅਜਾਮਲ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਦੀ ਆਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਾਮਲ! ਤੇਰਾ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਿਚ ਹੀ ਭਲਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੀ ਗੰਦੀ ਬਸਤੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਆਉਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ

ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਜਾਮਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਜੋ ਵੇਸਵਾਵਾਂ ਦਾ ਬਜ਼ਾਰ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਵੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਣਗੇ ਤਾਂ ਵਥੇਰਾ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਝੂਠ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਅਜਾਮਲ ਦੇ ਨੇਤਰ ਵੀ ਚੰਚਲ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਨੌਜ਼ਵਾਨ ਵੇਸਵਾ ਨੇ ਹਾਵ=ਭਾਵ ਦਿਖਾ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਸੰਥਿਆ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਕਦੀ ਨਾ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਹੁਣ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਬਲਕਿ ਮੇਰੀ ਰਾਇ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਕ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੰਨਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਚੋਰੀ ਤੋਂ ਉਸ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਜਾਣੋਂ ਨਾ ਰੁਕਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਦੇ ਥਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਦਾ ਔਗੁਣ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਜਦੋਂ ਪੱਕੇ ਸਬੂਤ ਮਿਲ ਗਏ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਵੇਸਵਾ ਗਾਮੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਗੁਪਤਚਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਜਾਮਲ ਤੂੰ ਪੰਡਿਤ ਨਹੀਂ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਵਿਆਹੁਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਿਭਚਾਰਨੀ ਔਰਤ ਦਾ ਸੰਗੀ ਬਣਿਆ ਹੈਂ। ਇਸ ਮਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਦੀ ਹੱਦ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇਂਗਾ। ਦੂਜਾ ਤੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ-ਮਕਾਨ ਜੋ ਤੇਰੇ ਬਾਪ ਦਾਦੇ ਦਾ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮਾਲਕ ਤੇਰੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਇਸਤਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੀਸਰਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੇਸਵਾ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਧਨ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਭੀ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਾਜ ਪੰਡਿਤ ਹੈ। ਤਨ ਤੇ ਪਹਿਨੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਵੇਸਵਾ ਤੇ ਅਜਾਮਲ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਜਾ ਤੋਂ ਅਪਮਾਨ ਕਰਾਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਧਰੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਆਪਣਾ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸਣ ਹੁੰਦਾ ਨਾ ਦੇਖਕੇ ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਭੁੰਨ ਕੇ ਆਪ ਖਾਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਵੇਸਵਾ ਨੂੰ ਖਵਾਉਣਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਝੁਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਛੇ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਇਕ ਦਿਨ ਵਾਰਸ਼ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਇਹ ਅਜੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੁੜਿਆ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਦੋ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਾਹਰੋਂ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਵੇਸਵਾ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਘਰ ਮਹਾਤਮਾ ਆਏ ਹਨ ਕਿਤੇ ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ ਦੇਖਕੇ ਘਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਨਾ ਜਾਣ। ਅੱਜ ਆਪਾਂ ਵੈਸ਼ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਹੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਅਜਾਮਲ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਜੋ ਮਾਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ ਪਰੇ ਛੁਪਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਧੋ ਕੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੁਠੀ ਚਾਪੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਦੱਸਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਮਹਾਂ ਪੰਡਿਤ ਤੋਂ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਵੀ ਉਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੋ ਤੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਬੱਚਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਰਾਇਣ ਰੱਖੀ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੀਂ ਇਹੀ ਤੈਨੂੰ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਵੇਗਾ। ਅਜਾਮਲ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਰਾਇਣ ਰਖਿਆ। ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਜਦੋਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਨਰਾਇਣ ਰਖਿਆ ਕਰੀਂ। ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਬਦ ਭੁੱਲ ਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਰਖਿਆ ਕਰੀਂ-ਨਾਰਾਇਣ ਰਖਿਆ ਕਰੀਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਬਾਣੇ ਦੀ ਲਾਜ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਇਸ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਬੈਕੁੰਠ ਵਿਚ

ਥਾਂ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇਰਾ ਧਰਮ ਪਤਿਤਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਪਤਿਤੁ ਅਜਾਮਲ ਪਾਪੁ ਕਰਿ ਜਾਇ ਕਲਾਵਤਣੀ ਦੇ ਰਹਿਆ॥
ਗੁਰੁ ਤੇ ਬੇਮੁਖੁ ਹੋਇ ਕੈ ਪਾਪ ਕਮਾਵੈ ਦੁਰਮਤਿ ਦਹਿਆ॥
ਬਿਰਬਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਫਿਰਦਾ ਵਹਿਆ॥
ਛਿਅ ਪੁਤ ਜਾਏ ਵੇਸੁਆ ਪਾਪਾ ਦੇ ਫਲ ਇਛੇ ਲਹਿਆ॥
ਪੁਤੁ ਉਪੰਨਾ ਸਤਵਾਂ ਨਾਉ ਧਰਣ ਨੋ ਚਿਤਿ ਉਮਹਿਆ॥
ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੈ ਜਾਇ ਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਉ ਨਰਾਇਣੁ ਕਹਿਆ॥
ਅੰਤਕਾਲ ਜਮਦੂਤ ਵੇਖਿ ਪੁਤ ਨਰਾਇਣੁ ਬੋਲੈ ਛਹਿਆ॥
ਜਮਗਣ ਮਾਰੇ ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਗਇਆ ਸੁਰਗ ਜਮੁ ਡੰਡੁ ਨ ਸਹਿਆ
ਨਾਇ ਲਏ ਦੁਖੁ ਡੇਰਾ ਢਹਿਆ॥੨੦॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੦ ਪਉੜੀ ੨੦]

ਧੰਨਿ ਤੇ ਵੈ ਮੁਨਿ ਜਨ; ਜਿਨ ਧਿਆਇਓ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ॥੧॥

ਵੈ=ਉਹ ਮੁਨੀ=ਮੰਨਣ ਸ਼ੀਲ ਮਹਾਤਮਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜਨ=ਸੇਵਕ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਭੂ=ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ॥੧॥

ਮੇਰੈ ਮਾਥੈ ਲਾਗੀ ਲੇ; ਧੂਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਚਰਨਨ ਕੀ॥
ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਤਿਨਹੂ ਤੇ ਦੂਰਿ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਸੁਰਿ=ਦੇਵਤੇ, ਨਰ=ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮੁਨੀ ਜਨ ਹਨ ਤਿਨਹੂ ਤੇ=ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਲਾਗੀ ਲੇ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਦੀਨ ਕਾ ਦਇਆਲੁ ਮਾਧੌ; ਗਰਬ ਪਰਹਾਰੀ॥

ਹੇ ਮਾਧੋ! ਤੂੰ ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਪੱਖੀ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੈਂ ਵਾ ਦੀਨ=ਦੁਖੀਆਂ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗਰਬ=ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਰਹਾਰੀ=ਵਿਸ਼ੇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਚਰਨ ਸਰਨ ਨਾਮਾ; ਬਲਿ ਤਿਹਾਰੀ॥੨॥੫॥

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾਮਾ=ਨਾਮਦੇਵ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥੫॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੯੬]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ ੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਰਤਨੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਬਸਿਆ ਗੁਰਿ ਹਾਥੁ ਧਰਿਓ ਮੇਰੈ ਮਾਥਾ ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਦੁਖ ਉਤਰੇ ਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ਰਿਨੁ ਲਾਥਾ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਭਜੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸਭਿ ਅਰਥਾ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜੀਵਨੁ ਬਿਰਥਾ ॥ਰਹਾਉ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਮੂੜ ਭਏ ਹੈ ਮਨਮੁਖ ਤੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਨਿਤ ਫਾਥਾ ॥ ਤਿਨ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਨ ਸੇਵੇ ਕਬਹੂ ਤਿਨ ਸਭੁ ਜਨਮੁ ਅਕਾਥਾ ॥੨॥ ਜਿਨ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਸਾਧ ਪਗ ਸੇਵੇ ਤਿਨ ਸਫਲਿਓ ਜਨਮੁ ਸਨਾਥਾ ॥ ਮੋਕਉ ਕੀਜੈ ਦਾਸੁ ਦਾਸ ਦਾਸਨ ਕੋ ਹਰਿ ਦਇਆ ਧਾਰਿ ਜਗੰਨਾਥਾ ॥੩॥ ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਗਿਆਨਹੀਨ ਅਗਿਆਨੀ ਕਿਉ ਚਾਲਹ ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਾ ॥ ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਕਉ ਗੁਰ ਅੰਚਲੁ ਦੀਜੈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਚਲਹ ਮਿਲੰਥਾ ॥੪॥੧॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ; ੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਗੁਰਵਾਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚੌਥੇ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗੁ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਰਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪਦਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧=ਅਦੁਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ਓ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਉਥਾਨਕਾ : ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਜਿਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਰਗੀ ਹੋਰ ਪਵਿਤਰ ਧਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਡਿਠੇ ਸਭੇ ਥਾਵ ਨਹੀ ਤੁਧੁ ਜੇਹਿਆ ॥ [ਫੁਨਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੨]

ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਫਿਰ ਕੇ ਵੇਖੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਦਰਸ਼ ਕੋਈ ਧਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਧੋਹੁ ਪੁਰਖਿ ਬਿਧਾਤੈ ਤਾਂ ਤੂ ਸੋਹਿਆ ॥ ਵਸਦੀ ਸਘਨ ਅਪਾਰ ਅਨੂਪ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ॥
ਹਰਿਹਾਂ ਨਾਨਕ ਕਸਮਲ ਜਾਹਿ ਨਾਇਐ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰ ॥੧੦॥ [ਫੁਨਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੨]

ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਪਵਿਤਰ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁਛਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਪਰਮਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਨਮੁਖ ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਪੂਰਬਕ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਦੱਸੋ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ :

ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਰਤਨੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਬਸਿਆ; ਗੁਰਿ ਹਾਥੁ ਧਰਿਓ ਮੇਰੈ ਮਾਥਾ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋ ਰਤਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਵਾ-ਅਸਲੀ ਰਤਨ ਹੈ ਉਦੋਂ ਵਸਿਆ ਅਥਵਾ ਤਾਂ ਵਸਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਰਖਣਾ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ

ਜਾਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਤਨ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਸੁਨਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵਾ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਕੰਠ ਮਝਾਰੇ ॥ [ਟੋਡੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੧੮]

੨. ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਤੰਨੁ ਹੈ ਹੀਰੇ ਜਿਤੁ ਜੜਾਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੨੦]

੩. ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਜਿਨਿ ਪਾਇਆ ਦਾਨੁ ॥ ਤਿਸੁ ਜਨ ਹੋਏ ਸਗਲ ਨਿਧਾਨ ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੯੧]

੪. ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਨਿਰਮੋਲਕੁ ਪੁੰਨਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇਆ ॥
ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਹਿਰਦੈ ਰਾਖਿਆ ਰਤਨੁ ਨ ਛਪੈ ਛਪਾਇਆ ॥੧॥
[ਸੋਰਠਿ ਭੀਖਨ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੯]

ਰਤਨ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਖਰੀ ਅਰਥ ਇਹ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਰਤ+ਨ) ਰਤ ਨਾਮ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਹੈ ਨ ਪਦ ਇਨਕਾਰ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਖਿੱਚ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਾਂ ਰਹੇ। ਸੰਸਾਰਕ ਪੱਖ ਵਿਚ ਰਤਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨੌਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ।

੧. ਹੀਰੇ। ੨. ਲਾਲ। ੩. ਪੰਨੇ। ੪. ਨੀਲਮ। ੫. ਫਿਰੋਜ। ੬. ਲਸਨ। ੭. ਪੁਖਰਾਜ।
੮. ਗੋਮੇਧ। ੯. ਗੁਲੀਆਂ ਨਵ ਰਤਨ ਸਰਾਫ ਕਹੈ ਸਿਰਤਾਜ ॥ [ਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣ]

ਅੰਤਰੀਵ ਰਤਨਾਂ ਵਿਚ, ਨਾਮ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਸਰੀਰ ਵੀ ਰਤਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਤ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਵੀ ਰਤਨ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਐਸੇ ਰਤਨ ਹਨ ਅਥਵਾ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਹੈ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਵਸਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਅੰਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੈਸਾ ਕਿ ਇਕ ਬਿਰਕਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜੋ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਪੂਰਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਚਰਨ-ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਰਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸ ਗਿਆ, ਉਸ ਨਾਮ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਭਰਮਣ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਤੋਂ ਰੁੱਤ ਸਿਆਲ ਦੀ ਆ ਗਈ। ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਇਕ ਨਗਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ। ਤਾਂ ਇਕ ਭਠਿਹਾਰਣ ਜੋ ਦਾਣੇ ਭੁੰਨ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਭੱਠੀ ਤੇ ਅੱਗ ਸੇਕਣ ਲਈ ਬਹਿ ਗਏ ਨਾਲ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਮਹਲ ਸੀ ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਭਠਿਹਾਰਣ ਨੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਮਹਾਤਮਾ ਜਾਣ ਕੇ ਦੋ ਬੁੱਕ ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਚੱਬ ਕੇ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਰਦੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅੱਗ ਸੇਕਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਨੀਂਦ ਆਈ ਤਾਂ ਭੱਠ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਭੁੰਜੇ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੇ ਵਿਚ ਲੇਟ ਗਏ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਫਿਰ ਜਾਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਏ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਮਹਾਤਮਾ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਨੌਕਰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਨੌਕਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵੇਪਰਵਾਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਜਾਵਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ। ਨੌਕਰ ਵਾਪਸ ਗਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਤਨੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਫੁਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਜਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਪੈਂਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਬੜੀ ਔਖੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਾਧੂ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁੱਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ੰਕੇ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਚੱਲ ਕੇ ਆਪ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਤਮਾ ! ਸੁਣਾਓ ਰਾਤ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜਰੀ ? ਮਹਾਤਮਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ

ਹੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ! ਮੇਰੀ ਰਾਤ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਵਰਗੀ ਤੇ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਚੰਗੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਰਾਤ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗੁਜਰੀ ! ਮੈਂ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਕੋਮਲ ਸੇਜਾ ਤੇ ਸੁੱਤਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੇ ਵਿਚ, ਫਿਰ ਕੁਝ ਰਾਤ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਕਿਵੇਂ ਬਤੀਤ ਹੋਈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ! ਮੇਰੀ ਵਰਗੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਰਾਤ ਕਿਵੇਂ ਬਤੀਤ ਹੋਈ, ਇਸ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ। ਮਹਾਤਮਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜਿਥੇ ਸੌਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ। ਨੀਂਦ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੇਜ ਤੇ ਪਿਆ ਹਾਂ ਜਾਂ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੇ ਵਿਚ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਮੈਂ ਸੌਂ ਕੇ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਰਗੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਮੇਰਾ ਸਮਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਗਦੇ ਦਾ ਲੰਘਿਆ ਹੈ ਉਤਨੀ ਰਾਤ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ? ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ! ਤੂੰ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਗਿਆ ਹੈਂ ਉਤਨਾਂ ਸਮਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤੇ ਮੈਂ ਜਿਤਨਾਂ ਸਮਾਂ ਜਾਗਿਆ ਹਾਂ ਉਤਨਾਂ ਚਿਰ ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਹੈ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਰਾਤ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਬਤੀਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਕਿਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਅਨੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਰਸ ਤਾਂ ਛਿਣ ਮਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗ ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਤਾਂ ਛਿਣ ਮਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗ ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਸਦੀਵੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਹ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਤੁਛ ਮਾਤਰ ਹਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਅਨੰਦ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਸ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਦੋਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਾਜਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਰਖਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ ਸਾਰੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ, ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਖਾਤਮਾ ਕਰੇ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਪਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਿਰਤਾਰਥ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਮੋਲਕ ਕਥਨ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਦੁਖ ਉਤਰੇ; ਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ਰਿਨੁ ਲਾਥਾ ॥੧॥

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਕਿਲ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਬਿਖ=ਵਿਹੁ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਦੇਵ ਰਿਣ, ਪਿਤਰੀ ਰਿਣ, ਰਿਖੀ ਰਿਣ ਲਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ॥੧॥

ਮੇਰੇ ਮਨ; ਭਜੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸਭਿ ਅਰਥਾ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸਭਿ=ਸਾਰੇ ਅਰਥਾ=ਮਨੋਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭਜਣਾ ਕਰ।

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ; ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜੀਵਨੁ ਬਿਰਥਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ=ਪੱਕਾ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਬਿਅਰਥ ਅਰਥ ਹੀਣ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਮੂੜ ਭਏ ਹੈ ਮਨਮੁਖ; ਤੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਨਿਤ ਫਾਥਾ ॥

ਗੁਰ ਸਿਖਿਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਮਨਮੁਖ=ਮੂਰਖ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਮੂਰਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਯ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਚਿਕੜ ਵਿਚ ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਤਿਨ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਨ ਸੇਵੇ ਕਬਹੂ; ਤਿਨ ਸਭੁ ਜਨਮ ਅਕਾਥਾ ॥੨॥

ਐਸੇ ਮੂਰਖ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸਾਧੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸੇਵਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਅਕਾਥਾ=ਬਿਅਰਥ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ॥੨॥

ਜਿਨ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਸਾਧ ਪਗ ਸੇਵੇ; ਤਿਨ ਸਫਲਿਓ ਜਨਮੁ ਸਨਾਥਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧੂ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਾ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਧੂ=ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪਾਦ ਪਖਾਰਨ ਆਦਿ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਸਨਾਥਾ (ਸ+ਨਾਥਾ)=ਸਹਿਤ ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਣ=ਕਰਤਬ ਨੂੰ ਸੇਵੇ=ਧਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਨਾਥਾ=ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਮੋਕਉ ਕੀਜੈ ਦਾਸੁ ਦਾਸ ਦਾਸਨ ਕੋ; ਹਰਿ ਦਇਆ ਧਾਰਿ ਜਗੰਨਾਥਾ ॥੩॥

ਹੇ ਜਗੰ=ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਾਥਾ=ਸੁਆਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੇਰੇ ਤੇ ਦਇਆ=ਤਰਸ, ਰਹਿਮ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਕਰ ਦੇਵੋ ਜੀ ॥੩॥

ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਗਿਆਨਹੀਨ ਅਗਿਆਨੀ; ਕਿਉ ਚਾਲਹ ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਾ ॥

ਹਮ=ਤਮਾਮ ਜੀਵ ਵਾ-ਅਸੀਂ ਸਰੂਪ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਹੀਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਗਿਆਨੀ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਧੇ ਹਾਂ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਤੁਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਤੁਰ ਸਕਦੇ।

ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਕਉ ਗੁਰ ਅੰਚਲੁ ਦੀਜੈ; ਜਨ ਨਾਨਕ ਚਲਹਿ ਮਿਲੰਥਾ ॥੪॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਮ=ਮੈਨੂੰ ਅੰਧੁਲੇ=ਅਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਅੰਚਲੁ=ਪੱਲਾ ਫੜਾ ਦਿਓ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚਲਣਾ ਕਰਾਂ, **ਅਥਵਾ** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਚਲ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੰਥਾ=ਮਿਲ ਜਾਵਾਂ ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੧੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੬੯੭]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਨ ਬਸਿਓ ਤਿਨ ਮਾਤ ਕੀਜੈ ਹਰਿ ਬਾਂਝਾ ॥ ਤਿਨ ਸੁੰਞੀ ਦੇਹ ਫਿਰਹਿ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਓਇ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮੁਏ ਕਰਾਂਝਾ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਜਪਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਮਾਝਾ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਭਿ ਧਾਰੀ ਗੁਰਿ ਗਿਆਨੁ ਦੀਓ ਮਨੁ ਸਮਝਾ ॥ਰਹਾਉ॥ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਕਲਜੁਗਿ ਪਦੁ ਊਤਮੁ ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਝਾ ॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਜਿਨਿ ਗੁਪਤੁ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਝਾ ॥੨॥ ਦਰਸਨੁ ਸਾਧ ਮਿਲਿਓ ਵਡਭਾਗੀ ਸਭਿ ਕਿਲਬਿਖ ਗਏ ਗਵਾਝਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਹੁ ਪਾਇਆ ਵਡ ਦਾਣਾ ਹਰਿ ਕੀਏ ਬਹੁ ਗੁਣ ਸਾਝਾ ॥੩॥ ਜਿਨ ਕਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਜਗਜੀਵਨਿ ਹਰਿ ਉਰਿ ਧਾਰਿਓ ਮਨ ਮਾਝਾ ॥ ਧਰਮ ਰਾਇ ਦਰਿ ਕਾਗਦ ਫਾਰੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਲੇਖਾ ਸਮਝਾ ॥੪॥੫॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਹੀਣ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਆਪਣੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕੁਲ ਦੀ, ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਪਿਤਾ-ਪਿਤਾਮਾ ਦੀ ਸਭ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਚਨ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਐਸੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀਣਿਆਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹ ਬਚਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:

ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਨ ਬਸਿਓ; ਤਿਨ ਮਾਤ ਕੀਜੈ ਹਰਿ ਬਾਂਝਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਨ ਬਸਿਓ=ਟਿਕਿਆ, ਵਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤ=ਜਨਨੀ ਨੂੰ ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਜੇ ਬਾਂਝਾ=ਸੰਤਾਨ ਤੋਂ ਹੀਣ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਸੀ।

ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਸਤਕ ਪੁਰਸ਼, ਪਾਪਤਮਾ, ਨਾ ਵਿਰੋਧੀ, ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਲਾਇਕ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲੋਂ ਔਰਤ ਦਾ ਬਾਂਝ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿਚ ਹੈ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਖੋਟੀ ਸੰਤਾਨ ਉਤਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਗਿਆਨ ਹੀਣ ਤੇ ਨਾਮ ਹੀਣ ਹੈ, ਐਸਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜਿਹ ਕੁਲਿ ਪੂਤੁ ਨ ਗਿਆਨ ਬੀਚਾਰੀ ॥ ਬਿਧਵਾ ਕਸ ਨ ਭਈ ਮਹਤਾਰੀ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੮]

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜਨਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਹੀਣ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਧਿਰਕਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜੰਮਦਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਰ ਗਿਆ। ਜੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਜਨਮ ਦੇਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਰ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਜਿਊਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬੁਰਿਆਈ ਨਾ ਫੈਲਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜਿਹ ਨਰ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਨਹਿ ਸਾਧੀ ॥ ਜਨਮਤ ਕਸ ਨ ਮੁਓ ਅਪਰਾਧੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੮]

ਇਥੇ ਕਬੀਰ ਸਹਿਬ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਮੁਤਾਬਕ ਜਿਥੇ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਉਲਾਂਭਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ

ਵਾਲਾ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ, ਕਈ ਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਖਰੇ-ਵਖਰੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨਨੀ ਜਨੈ ਤ ਭਗਤ ਜਨ ਕੈ ਦਾਤਾ ਕੈ ਸੂਰ ॥
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਨਨੀ ਬਾਂਝ ਰਹੈ ਕਾਹਿ ਗਵਾਵਹਿ ਨੂਰ ॥ [ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਸਮੁੰਦਰੀ ਗ੍ਰੰਥ]

ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਵਾਲੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਨੇਕ ਸੰਤਾਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਨਨੀ ਨੂੰ ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਜਨ ਬਣੇ। ਦੂਸਰੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਜੋ ਦਾਨੀ ਸੁਭਾਅ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾਨੀ ਕਹਿਲਾਏ। ਤੀਸਰੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਜੋ ਸੂਰਮਤਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੂਰਮਾ ਕਹਿਲਾਏ ਧਰਮ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਵੀ ਦੇ ਦੇਵੇ ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਹਰਿ ਨਾਮ ਭਜੇ ਜਗ ਭੀਤਰ ਜੋ, ਜਨਨੀ ਸੁਤ ਯਾ ਬਿਧਿ ਕੋ ਉਪਜਾਏ ॥
ਅਥਵਾ ਜਨਨੀ ਸੁਤ ਸੋਇ ਜਨੇ, ਰਣ ਭੀਤਰ ਜੋ ਅਰਿ ਕੇ ਦਲ ਘਾਏ ॥
ਸਿਰ ਲੌਂ ਧਨ ਦਾਨ ਕਰੈ ਜਗ ਮੈਂ ਸੁਭ ਕੈ ਜਨਨੀ ਸੁਤ ਜੋ ਨਿਪਜਾਏ ॥
ਇਨ ਤੀਨ ਬਿਨਾ ਕ੍ਰਿਮ ਕੇ ਸੁਤ ਕੇ ਹਿਤ, ਜੋਬਨ ਨਾਂਹਿ ਅਕਾਜ ਗਵਾਏ ॥੧੧੮॥

[ਭਾਵਰਸਾਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯੈ ੧੧੮]

ਭਗਤ ਸੂਰਮਾ ਦਾਨੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਕਾਰ ਸੰਤਾਨ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਮਾਣ ਭਗਤ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੂਸਰੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੰਡਿਤ ਸੂਰ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਰਾਜਾ ਭਗਤ ਬਰਾਬਰਿ ਅਉਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥

[ਬਿਲਾਵਲ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੮]

ਇਥੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਇਹ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਡਿਤ=ਵਿਦਵਾਨ, ਸੂਰ=ਸੂਰਮਾ, ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਰਾਜਾ=ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਭਗਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਧ੍ਰੂਅ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਕਬੀਰ, ਰਵਿਦਾਸ, ਨਾਮਦੇਵ, ਆਦਿ ਵਰਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਾਮ ਜਪਉ ਜੀਅ ਐਸੇ ਐਸੇ ॥ ਧ੍ਰੂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜਪਿਓ ਹਰਿ ਜੈਸੇ ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੭]

ਦਾਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਹਰੀ ਚੰਦ, ਕਰਣ, ਰਘੂ ਰਾਜਾ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਵਿਕ੍ਰਮ, ਸ਼ਿਵਿ ਰਾਜਾ ਆਦਿ ਵਰਗਾ। ਸੂਰਮਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ, ਅਰਜਨ, ਕਰਣ, ਸੁਰਾਂਖ ਰਾਜਾ, **ਅਥਵਾ** ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਵਰਗਾ ਜੋ ਭਗਤ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਵੀ ਸਨ। ਅਗਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰਿ ਮਾਤਾ ਲਈ ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਬਾਂਝ ਚੰਗੀ ਸੀ, ਵਿਧਵਾ ਚੰਗੀ ਸੀ ਐਸਾ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਮਾਂ ਹੈ ਦੂਜੀ ਮਾਂ ਜੋ ਭਗਤ, ਸੂਰਮਾਂ ਦਾਨੀ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਐਸਾ ਸਤਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਧਨੁ ਜਨਨੀ ਜਿਨਿ ਜਾਇਆ ਧੰਨੁ ਪਿਤਾ ਪਰਧਾਨੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੩੨]

੨. ਆਪਿ ਲੀਏ ਲੜਿ ਲਾਇ ਦਰਿ ਦਰਵੇਸ ਸੇ ॥
ਤਿਨ ਧੰਨੁ ਜਣੇਦੀ ਮਾਉ ਆਏ ਸਫਲੁ ਸੇ ॥੨॥ [ਆਸਾ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੮]

ਜਿਥੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਐਸੇ ਪੁੱਤਰ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਵੰਸ਼ ਲਈ ਵੀ ਬੜੀ ਗੌਰਵਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੰਨੁ ਸੁ ਵੰਸੁ ਧੰਨੁ ਸੁ ਪਿਤਾ ਧੰਨੁ ਸੁ ਮਾਤਾ ਜਿਨਿ ਜਨ ਜਣੇ ॥
ਜਿਨ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਧਿਆਇਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੇ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ ਹਰਿ ਜਨ ਬਣੇ ॥੩॥
[ਭੈਰਉ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੧੩੫]

ਜਿਥੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਜਿਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਉਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਉਸ ਨਗਰ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਧੰਨ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੰਨਿ ਸੁ ਗਾਉ ਧੰਨਿ ਸੋ ਠਾਉ ਧੰਨਿ ਪੁਨੀਤ ਕੁਟੰਬ ਸਭ ਲੋਇ ॥
[ਬਿਲਾਵਲ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੮]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵੰਸ ਨਗਰ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਸੰਤ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਬੜੀ ਗੌਰਵਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਇਕ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਲਾਇਕ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਚੋਰ, ਯਾਰ, ਠੱਗ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਬਿਨਾਂ ਔਲਾਦ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਸੀ।

ਤਿਨ ਸੁੰਞੀ ਦੇਹ ਫਿਰਹਿ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ;
ਓਇ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮੁਏ ਕਰਾਂਝਾ ॥੧॥

ਐਸੇ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਦੇਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁੰਞੀ=ਖਾਲੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਕਰਾਂਝਾ=ਕਲਪਣਾ ਵਿਚ ਖਪਿ-ਖਪਿ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਉਹ ਕਰਾਂਝਾ=ਕਰੂੰਝਏ ਦੇ ਬਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਖਪ-ਖਪ ਕੇ ਨਿਸਫਲ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਕਰਾਂਝਾ=ਕ੍ਰਿਝ-ਕ੍ਰਿਝ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਕਰਾਂਝਾ=ਕਜੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਖਪ ਖਪ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ॥੧॥

ਮੇਰੇ ਮਨ; ਜਪਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਮਾਝਾ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਹਰਿ=ਹਰੇਕ ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਮਾਝਾ=ਵਿਚ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਭਿ ਧਾਰੀ;
ਗੁਰਿ ਗਿਆਨੁ ਦੀਓ ਮਨੁ ਸਮਝਾ ॥ਰਹਾਉ॥

ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹਰਿ=ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰੀ ਭਾਵ ਕਰਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭਿ=ਮਾਲਕ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾ=ਸਮਝ ਆ ਗਈ **ਵਾ:** ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਭਾਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਟੇ ਜਾਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਹਟ ਗਿਆ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਕਲਜੁਗਿ ਪਦੁ ਊਤਮੁ; ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਝਾ ॥

ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਵਿਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਉੱਤਮ ਪਦਵੀ ਕੈਵਲ ਮੋਖਸ਼ **ਵਾ:** ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਰੂਪ

ਉੱਤਮ ਪਦਵੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਪਰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਇਹ ਕੀਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਾਝਾ=ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੇ; ਜਿਨਿ ਗੁਪਤੁ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਝਾ ॥੨॥

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਪਤ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੨॥

ਦਰਸਨੁ ਸਾਧ ਮਿਲਿਓ ਵਡਭਾਗੀ; ਸਭਿ ਕਿਲਬਿਖ ਗਏ ਗਵਾਝਾ ॥

ਵਡਭਾਗੀ=ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਾ-ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਮਿਲਿਓ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਿਲਬਿਖ=ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਗਵਾਝਾ=ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਵਾ-ਕਿਲਬਿਖ=ਪਾਪ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਨਰਕ ਵੀ ਗਵਾਝਾ=ਗੁਵਾਚ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਹੁ ਪਾਇਆ ਵਡ ਦਾਣਾ; ਹਰਿ ਕੀਏ ਬਹੁ ਗੁਣ ਸਾਝਾ ॥੩॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦਾਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸਾਹੁ=ਸਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਬਖਸ਼ਣਾ ਕੀਤੇ ॥੩॥

ਜਿਨ ਕਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਜਗਜੀਵਨਿ; ਹਰਿ ਉਰਿ ਧਾਰਓ ਮਨ ਮਾਝਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਉਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨ=ਮੰਨ ਕੇ ਭਾਵ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਉਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਮਾਝਾ=ਵਿਚ ਧਾਰਿਓ=ਧਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਧਰਮ ਰਾਇ ਦਰਿ ਕਾਗਦ ਫਾਰੇ; ਜਨ ਨਾਨਕ ਲੇਖਾ ਸਮਝਾ ॥੪॥੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਦਰਿ=ਵਿਚ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਸਨ ਉਹ ਪਾੜੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤਨ ਮੋਕਉ ਪੂੰਜੀ ਸਉਪੀ ਤਉ ਉਤਰਿਆ ਮਨ ਕਾ ਧੋਖਾ ॥
ਧਰਮ ਰਾਇ ਅਬ ਕਹਾ ਕਰੈਗੋ ਜਉ ਫਾਟਿਓ ਸਗਲੋ ਲੇਖਾ ॥੩॥ [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੧੪]

ਵਾ: ਜਨ=ਪਿਆਰੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਸਮਝ ਕੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਕਾਗਜ਼ **ਵਾ:** ਸੰਚਤ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪ ਕਾਗਜ਼ ਵਾ ਅਭਿਮਾਨ ਰੂਪ ਕਾਗਜ਼ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚੋਂ ਪਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥੪॥੫॥

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਾਖੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਲੇਖਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਵੇ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਿੱਖਾ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਠਹਿਰ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ

ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਦਿਖਾਇਆ ਸਿੱਖ ਮਰ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਰਾਜ ਕੋਲ ਪੇਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਧਰਮਰਾਜ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਇਹ ਨੀਚ ਪੁਰਸ਼ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇਸਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਉਮਰ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜੋ ਲੇਖਾ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਕੁੰਭੀ ਪਾਕ ਨਰਕ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਇਸਨੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਨਾ ਜਪਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਕੁੰਭੀ ਪਾਕ ਨਰਕ ਦਿਖਾ ਦੇਵੋ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਪਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਨਰਕ ਦਿਖਾ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦੇਹ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾ ਦੱਸ ਰਾਤੀ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪਾਪ ਕੀਤੇ ਹਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਇਹ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿਓ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਅੱਗ ਲੱਖਾਂ ਮਣ ਲੱਕੜਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲਿਆ ਨਾਮ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਜਪਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਨਾਮ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਧਰਮਰਾਜ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਜੈਸੇ ਸਰਪ ਆਰਜਾਰੀ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੩੯]

ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਦਾ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਨੂੰ ਮੇਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਿਆ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੦]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕੋਈ ਜਾਨੈ ਕਵਨੁ ਈਹਾ ਜਗਿ ਮੀਤੁ ॥ ਜਿਸੁ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਸੋਈ ਬਿਧਿ ਬੂਝੈ ਤਾ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਬਨਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਇਸਟ ਮੀਤ ਅਰੁ ਭਾਈ ॥ ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਮਿਲੇ ਸੰਜੋਗੀ ਅੰਤਹਿ ਕੋ ਨ ਸਹਾਈ ॥੧॥ ਮੁਕਤਿ ਮਾਲ ਕਨਿਕ ਲਾਲ ਹੀਰਾ ਮਨ ਰੰਜਨ ਕੀ ਮਾਇਆ ॥ ਹਾ ਹਾ ਕਰਤ ਬਿਹਾਨੀ ਅਵਧਹਿ ਤਾ ਮਹਿ ਸੰਤੋਖੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥੨॥ ਹਸਤਿ ਰਥ ਅਸ੍ਵ ਪਵਨ ਤੇਜ ਧਣੀ ਭੂਮਨ ਚਤੁਰਾਂਗਾ ॥ ਸੰਗਿ ਨ ਚਾਲਿਓ ਇਨ ਮਹਿ ਕਛੂਐ ਊਠਿ ਸਿਧਾਇਓ ਨਾਂਗਾ ॥੩॥ ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਤਾ ਕੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਈਐ ॥ ਨਾਨਕ ਈਹਾ ਸੁਖੁ ਆਗੈ ਮੁਖ ਊਜਲ ਸੰਗਿ ਸੰਤਨ ਕੈ ਪਾਈਐ ॥੪॥੧॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਰਾਗ ਦੇ ਤੀਜੇ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਇਕ ਵਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਸ਼ੋਭਿਤ ਸਨ। ਕਾਮਨਾ ਧਾਰ ਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ, ਪੁੱਤ, ਦੇਹ ਅਰੋਗਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਸਾਰਕ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਦਿ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਇਕ ਸੰਸਾਰਕ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਇੱਛਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸੀ ਭੂਖ ਤੈਸੀ ਕਾ ਪੂਰਕੁ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਸੁਆਮੀ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੧੩]

ਜਿਥੇ ਸੰਸਾਰਕ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਜੋ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਸਾਡਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੋਹ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸੋਝੀ ਆਵੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੰਬੰਧ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ :

ਕੋਈ ਜਾਨੈ; ਕਵਨੁ ਈਹਾ ਜਗਿ ਮੀਤੁ ॥

ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਜਾਨੈ=ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਈਹਾ=ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੌਣ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ? ਇਹ ਪੰਗਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

ਜਿਸੁ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ, ਸੋਈ ਬਿਧਿ ਬੂਝੈ;
ਤਾ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਇਸ ਬਿਧਿ=ਜੁਗਤੀ ਨੂੰ ਬੂਝੈ=ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਤਾ ਕੀ=ਉਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਰੀਤਿ=ਰਹੁ-ਰੀਤ, ਮਰਿਆਦਾ ਨਿਰਮਲ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਬਨਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ; ਇਸਟ ਮੀਤ ਅਰੁ ਭਾਈ ॥

ਮਾਤ=ਮਾਂ, ਪਿਤਾ=ਪਿਉ, ਬਨਿਤਾ=ਇਸਤ੍ਰੀ, ਸੁਤ=ਪੁੱਤਰ, ਬੰਧਪ=ਸੰਬੰਧੀ, ਇਸਟ ਮੀਤ=ਪਿਆਰੇ ਮਿੱਤਰ ਵਾ-ਇਸਟ=ਪੂਜਯ ਦੇਵ, ਮੀਤ=ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਭਾਈ=ਭਰਾ। ਇਹ ਸਾਰੇ :—

ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਮਿਲੇ ਸੰਜੋਗੀ; ਅੰਤਹਿ ਕੋ ਨ ਸਹਾਈ ॥੧॥

ਪੂਰਬ=ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਸੰਜੋਗੀ=ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਈ=ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। [ਸੰਜੋਗੀ=ਜਯੋਤਿਸ਼ ਨਛੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਅਸ਼ੁਭ ਅਸਰ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਇਹ ਮੁਹਾਵਰਾ-ਸੰਜੋਗੀ, ਸੰਜੋਗਾਂ ਨਾਲ ਉਥੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ-ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ, ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ] ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤ ਕਾਲ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਅਗਿਆਨ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਹਾਇਕ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲੀ ਸਹਾਇਕ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

੧. **ਜਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਮੀਤ ਨ ਭਾਈ ॥ ਮਨ ਊਹਾ ਨਾਮੁ ਤੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

੨. **ਧਿਆਇਓ ਅੰਤਿ ਬਾਰ ਨਾਮੁ ਸਖਾ ॥**
ਜਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਭਾਈ ਨ ਪਹੁਚੈ ਤਹਾ ਤਹਾ ਤੂ ਰਖਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੧੨]

੩. **ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪਾ ਕੂੜੇ ਸਭੇ ਸਾਕ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ੪੭]

੪. **ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਸਾਥਿ ਨ ਮਾਇਆ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੦੪]

੫. **ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕਹਹੁ ਕੋਊ ਹੈ ਕਾ ਕਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**
[ਧਨਾਸਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੯੨]

ਸਾਖੀ—ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਜੀ—

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖੀ ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕਥਨੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੋਢੀ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਇਕ ਸੰਤ ਮਾਧਉ ਦਾਸ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਕਥਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੀਆਂ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਮਾਧਉ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸੰਗੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਬਿਤਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਕਥਾ ਵਿਚ ਐਸਾ ਨੇਮ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਥਾ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਘਰ ਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਇਕ ਰਾਤ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਰਜਾ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਫਿਰਦਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਚੋਰ ਸਮਝ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤੇ ਸੂਲੀ ਤੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਮਾਧਉ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਾਜੇ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਥਾ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਥਾ ਦਾ ਐਸਾ ਰਸ ਆਇਆ ਕਿ ਕਥਾ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਉਤੇ ਜਾਂਦਾ ਦੇਖਿਆ

ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਉੱਠ ਕੇ ਚੱਲੀਆਂ, ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਕਥਾ ਕਰੀ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਉਹ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ ਲੜਕਾ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਇਹ ਲੜਕਾ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਤੂੰ ਵੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਲੜਕਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਮਹਾਰਾਜ! ਜੇ ਮੈਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਕ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਰੋਤੇ ਪਣ ਨੂੰ ਲਾਜ ਲਗਦੀ, ਦੂਜਾ ਮੇਰਾ ਨਿਯਮ ਟੁੱਟਦਾ, ਤੀਜਾ ਕਥਾ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਕ ਸਰੋਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣੀਆਂ। ਚੌਥਾ ਕਥਾ ਦਾ ਰਸ ਛੱਡਕੇ ਮੈਂ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਨਾ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਸੀਸ ਨਿਕਲੀ ਕਿ ਬੱਚਾ! ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਰਾਖਾ! ਇਹ ਬੱਚਾ ਜਦੋਂ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਸਮਾਂ ਉਤੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ। ਇਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਫਲਾਣੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਵਲੋਂ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਸੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਭੀ ਐਸੇ ਹੀ ਬਚਨ ਕਹੇ, ਪੁੱਤਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਭਰਾ ਇਹ ਦੇਖਕੇ ਕਿ ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੁਕਰ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਡਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਸਫਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਸ ਲੜਕੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਫਲਾਣੇ ਥਾਂ ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤੇਰਾ ਕੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜੋ ਆਪ ਸਮਝ ਲਵੋ ਭਾਵੇਂ ਚੇਲਾ ਕਹੋ, ਪੁੱਤਰ ਕਹੋ, ਸਤਸੰਗੀ ਕਹੋ, ਸੇਵਕ ਕਹੋ ਮੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੰਤ ਜੀ! ਇਹ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਆਵਾਰਾਗਰਦੀ ਕਰਦਾ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਤਸੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਹੀ। ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੜੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਸੂਲੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ! ਸਮਝ ਕਰ ਇਹ ਚੋਰ ਨਹੀਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹੈ ਅਗਰ ਤੂੰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰਨ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਦੇਣੀ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕੋਲੋਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਕਥਾ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਇਤਨੀ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਨਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਸਾਧ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਚੋਰ ਨਾ ਵਜਦਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਟੰਗਣਾ ਜੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਿਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਪੱਤੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸੂਲੀ ਤੇ ਟੰਗਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ ਜੇ ਬਚਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਚਾਅ ਲਵੋ। ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਕੀ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਬਚਾਉਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਇਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਬਚਾਅ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਤੂੰ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਲਾਦ ਲੱਕੜ ਦੀ ਸੂਲੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨੇ ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸੁੱਕੀ ਲੱਕੜ ਵਿਚੋਂ ਹਰੀਆਂ ਲਗਰਾਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆ ਲਗੀਆਂ ਤੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਲੋਹੇ ਦੀ ਸੂਲੀ ਗੱਡੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਮੋਮ ਵਾਂਗ ਢਲ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆ ਲੱਗੀ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜੇ ਤੇ ਮਾਫੀ ਮੰਗੀ। ਸੰਤ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਤੁਕਾਂ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੇਰੇ ਮਾਧਉ ਜੀ ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲੇ ਸੁ ਤਰਿਆ ॥
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸੂਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰਿਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜਨਨਿ ਪਿਤਾ ਲੋਕ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ ਕੀ ਧਰਿਆ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦]

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਉਸ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁੱਤਰ ਭਰਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਮੋਹ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਬਿਪਤਾ ਪੈਣ ਤੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦੇ ਹੀ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਸੰਜੋਗੀ ਮਿਲੇ ਹਨ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਮੁਕਤਿ ਮਾਲ ਕਨਿਕ ਲਾਲ ਹੀਰਾ; ਮਨ ਰੰਜਨ ਕੀ ਮਾਇਆ ॥

ਮੁਕਤਿ=ਮੋਤੀ, ਮਾਲ=ਮਾਲਾ, ਕਨਿਕ=ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ, ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਆਦਿ ਜੜੇ ਹੋਏ ਵਾ ਹੀਰੇ ਲਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਲਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇਹ ਸਭ ਮਨ ਨੂੰ ਰੰਜਨ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਇਆ=ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ ਹਨ।

ਹਾ ਹਾ ਕਰਤ ਬਿਹਾਨੀ ਅਵਧਹਿ;
ਤਾ ਮਹਿ ਸੰਤੋਖੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥੨॥

ਹਾਇ ਮਾਇਆ-ਹਾਇ ਮਾਇਆ ਕਰਤ=ਕਰਦਿਆਂ ਅਵਧਹਿ=ਉਮਰ ਬਿਹਾਨੀ=ਬਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾ=ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਰੂਪ ਬਿਰਤੀ ਮਹਿ=ਵਿਚ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਸੰਤੋਖ=ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ॥੨॥

ਹਸਤਿ ਰਥ ਅਸ੍ਵ ਪਵਨ ਤੇਜ; ਧਣੀ ਭੂਮਨ ਚਤੁਰਾਂਗਾ ॥

ਹਸਤਿ=ਹਾਥੀ, ਰਥ ਤੇ ਪਵਨ=ਹਵਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਜ ਦੌੜਨ ਵਾਲੇ ਅਸ੍ਵ=ਘੋੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਣੀ=ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ ਭੂਮਨ=ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾ ਭੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਚਤੁਰਾਂਗਾ=ਚਾਰ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਭਾਵ ਪੈਦਲ, ਰਥਾਂ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਸਵਾਰ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਵਾਲੀ ਚਾਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਤੇ ਮਤੰਗ ਜਰੇ ਜਰ ਸੰਗਿ ਅਨੂਪ ਉਤੰਗ ਸੁਰੰਗ ਸਵਾਰੇ ॥
ਕੋਟ ਤੁਰੰਗ ਕੁਰੰਗ ਸੇ ਕੂਦਤ ਪੌਨ ਕੇ ਗਉਨ ਕਉ ਜਾਤ ਨਿਵਾਰੇ ॥
ਭਾਰੀ ਭੁਜਾਨ ਕੇ ਭੂਪ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਨਿਆਵਤ ਸੀਸ ਨ ਜਾਤ ਬਿਚਾਰੇ ॥
ਏਤੇ ਭਏ ਤੋ ਕਹਾ ਭਏ ਭੂਪਤ ਅੰਤ ਕੌ ਨਾਗੇ ਹੀ ਪਾਇ ਪਧਾਰੇ ॥੨॥੨੨॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੩]

ਸੰਗਿ ਨ ਚਾਲਿਓ ਇਨ ਮਹਿ ਕਛੂਐ; ਊਠਿ ਸਿਧਾਇਓ ਨਾਂਗਾ ॥੩॥

ਅੰਤ ਕਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਛੂਐ=ਕੁਝ ਵੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਜੀਵ ਨੰਗਾ ਹੀ ਉੱਠ ਕੇ ਸਿਧਾਇਓ= ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੩॥

ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭ ਕੇ; ਤਾ ਕੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਈਐ ॥

ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਿਅ=ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਜਨ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹਰਿ=ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕਰੀਏ।

ਨਾਨਕ ਈਹਾ ਸੁਖੁ ਆਗੈ ਮੁਖ ਊਜਲ;
ਸੰਗਿ ਸੰਤਨ ਕੈ ਪਾਈਐ ॥੪॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਹੀ ਈਹਾ=ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਖ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਗੈ=ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁਖ ਊਜਲ=ਜਸ ਰੂਪੀ ਉਜਾਲੇ ਵਾਲਾ, ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲਾ **ਵਾ:** ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੧]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕੋਈ ਜਨੁ ਹਰਿ ਸਿਉ ਦੇਵੈ ਜੋਰਿ ॥ ਚਰਨ ਗਹਉ ਬਕਉ ਸੁਭ ਰਸਨਾ ਦੀਜਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਅਕੋਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲ ਕਰਤ ਕਿਆਰੋ ਹਰਿ ਸਿੰਚੈ ਸੁਧਾ ਸੰਜੋਰਿ ॥ ਇਆ ਰਸ ਮਹਿ ਮਗਨੁ ਹੋਤ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮਹਾ ਬਿਖਿਆ ਤੇ ਤੋਰਿ ॥੧॥ ਆਇਓ ਸਰਣਿ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਚਿਤਵਉ ਤੁਮ੍ਰੀ ਓਰਿ ॥ ਅਭੈ ਪਦੁ ਦਾਨੁ ਸਿਮਰਨੁ ਸੁਆਮੀ ਕੋ ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ ਬੰਧਨ ਛੋਰਿ ॥੨॥੫॥੯॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਪਾਵਨ ਮੁਖਵਾਕ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤੜਫ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਕੋਈ ਜਨ; ਹਰਿ ਸਿਉ ਦੇਵੈ ਜੋਰਿ ॥

ਐਸਾ ਕੋਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਨ=ਦਾਸ ਹੈ ? ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੋਰਿ=ਜੋੜ ਦੇਵੇ। ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਜੇ ਐਸਾ ਕੋਈ ਜਨ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭੇਟਾ ਕੀ ਦੇਵੇਂਗਾ ? ਤਾਂ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ :—

ਚਰਨ ਗਹਉ ਬਕਉ ਸੁਭ ਰਸਨਾ;
ਦੀਜਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਅਕੋਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮੈਂ ਉਸ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨ ਗਹਉ=ਪਕੜਾਂਗਾ, ਰਸਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਬਕਉ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕੋਰਿ=ਭੇਟਾ ਦੇਣੀ ਕਰਾਂਗਾ। **ਵਾ:** ਐਸੇ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਮੁਠੀ ਚਾਪੀ ਕਰੀਏ, ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਸੁਭ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜਸ ਕਰੀਏ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਦੇਣੀ ਕਰੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਪਿਆਰਾ ਹਉ ਤਿਸੁ ਪਹਿ ਆਪੁ ਵੇਚਾਈ ॥**

[ਸੂਹੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੭੫੭]

੨. **ਕੋਈ ਆਣਿ ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਰਾਮ ॥**
ਹਉ ਮਨੁ ਤਨੁ ਹਉ ਮਨੁ ਤਨੁ ਦੇਵਾ ਤਿਸੁ ਕਾਟਿ ਸਰੀਰਾ ਰਾਮ ॥

[ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੫੭੨]

੩. **ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਜੀਵਾਇਆ ॥**
ਹਉ ਰਹਿ ਨ ਸਕਾ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਮੈ ਨੀਰੁ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੈ ਜੀਉ ॥੩॥

[ਮਾਝ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੯੪]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਭੇਟਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਵੀ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿਆਂ। ਮਿਲਾਪ ਦਾ, ਜੁੜਨ ਦਾ ਐਸਾ ਅਨੰਦ ਹੈ ਉਸ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਸ਼ਾਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਗਿਆਸੂ ਉਤਾਵਲਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਯਕੀਨ

ਹੋ ਜਾਏ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਜੇ ਯਕੀਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਣ ਅਰਪਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਸੀ। ਜਿਸਨੂੰ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਦੇ ਵਰਤ ਤੋਂ ਵਰਜ ਕੇ ਭਾਈ ਸਨਮੁਖ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਸਨਮੁਖ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕਰਾਂ। ਤਾਂ ਸਨਮੁਖ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਇਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਅਰਾਧਨ ਕਰ। ਰਾਜਾ ਰਾਤ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਜਦੋਂ ਪਖੰਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਕਲੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਨਕਲੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਣ ਕੇ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੋ ਚੇਲੇ ਲੈ ਲੈਣੇ ਇਕ ਨੂੰ ਬਾਲਾ ਤੇ ਇਕ ਨੂੰ ਮਰਦਾਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ। ਇਹਨਾਂ ਪਖੰਡੀਆਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਖ਼ੂਬ ਲੁਟਿਆ ਪਰ ਆਪਣਾ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਨਾ ਦੇਖਕੇ ਰਾਜਾ ਨਾਸਤਕ ਜਿਹਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ-ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜੇ ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਨਾਂ ਗਏ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਨਾਸਤਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਦੇ ਸੁਕੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਨੌਕਰ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਾਗ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਫਕੀਰ ਆਏ ਹਨ ਪਰ ਰਾਜਾ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਾ ਪਖੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਮਝ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦੌੜ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਪਖੰਡੀ ਸਮਝ ਕੇ ਰਾਜਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਨੌਕਰ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪੈਣ ਨਾਲ ਹੀ ਤੇਰਾ ਬਰਸਾਂ ਦਾ ਸੁਕਿਆ ਬਾਗ ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੂਕੇ ਹਰੇ ਕੀਏ ਖਿਨ ਮਾਹੇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੰਚਿ ਜੀਵਾਏ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੯੧]

ਨੌਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਰਾਜਨ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਣ ਨਾਲ ਸੁੱਕੇ ਬ੍ਰਿੱਛ ਹਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਤੇਰਾ ਵੀ ਸੁੱਕਾ ਮਨ ਹਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਜਾ। ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਭਾਵੇਂ ਸੁਕਾ ਬਾਗ ਹਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਪਰੀਖਿਆ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਲੜਕੀਆਂ ਭੇਜੀਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਖੰਡੀਆਂ, ਨਕਲੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾ ਕੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅਸਲੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਸੰਤ ਰਾਗੁ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਾਛਹੁ ਪੁਤ੍ਰੀ ਰਾਜ ਕੁਆਰਿ ॥ ਨਾਮੁ ਭਣਹੁ ਸਚੁ ਦੋਤੁ ਸਵਾਰਿ ॥
ਪ੍ਰਿਉ ਸੇਵਹੁ ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰੇਮ ਅਧਾਰਿ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਬਿਖੁ ਤਿਆਸ ਨਿਵਾਰਿ ॥੭॥
ਮੋਹਨਿ ਮੋਹਿ ਲੀਆ ਮਨੁ ਮੋਹਿ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਛਾਨਾ ਤੋਹਿ ॥ [ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੮੭]

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਮੇਟ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਵਾਪਸ ਜਾ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਗਾਉਣ-ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡਿਆ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ ਕਰਾਂਗੀਆਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ

ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਜਗਿਆਸੂ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਵੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਐਸੀ ਬਉਰਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਬਿਰਹੁ ਭੁਯੰਗਮੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਮੰਤੁ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਇ ॥
ਰਾਮ ਬਿਓਗੀ ਨਾ ਜੀਐ ਜੀਐ ਤ ਬਉਰਾ ਹੋਇ ॥੭੬॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੮]

ਰਾਜਾ ਲੱਭਦਾ-ਲੱਭਦਾ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਐਸਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਰੱਖ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਪਰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ :

ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲ ਕਰਤ ਕਿਆਰੋ; ਹਰਿ ਸਿੰਚੈ ਸੁਧਾ ਸੰਜੋਰਿ ॥

ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨਾ ਇਹ ਕਿਆਰਾ ਕਰ। ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਬਲਦ ਸੰ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋਰਿ=ਜੋੜਨਾ ਕਰ। ਸਤਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਰੂਪ ਹਲਟ ਅਤੇ ਕਰੁਣਾਦਿ ਤੇ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿ ਟਿੰਡਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਰੂਪ ਸੁਧਾ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਿੰਜਣਾ ਕਰ। ਫਿਰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਆ ਰਸ ਮਹਿ ਮਗਨੁ ਹੋਤ ਕਿਰਪਾ ਤੇ; ਮਹਾ ਬਿਖਿਆ ਤੇ ਤੋਰਿ ॥੧॥

ਇਆ ਰਸ=ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਰਸ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਗਨ=ਮਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਮਹਾ=ਵੱਡੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਤੋਰਿ=ਤੋੜਨਾ ਕਰੇ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰਾਰਾ ਰਸੁ ਨਿਰਸ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥ ਹੋਇ ਨਿਰਸ ਸੁ ਰਸੁ ਪਹਿਚਾਨਿਆ ॥**
ਇਹ ਰਸ ਛਾਡੇ ਉਹ ਰਸੁ ਆਵਾ ॥ ਉਹ ਰਸੁ ਪੀਆ ਇਹ ਰਸੁ ਨਹੀ ਭਾਵਾ ॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੨]

੨. **ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਵੈ ਅਲਮਸਤੁ ਮਤਵਾਰਾ ॥ ਆਨ ਰਸਾ ਸਭਿ ਹੋਛੇ ਰੇ ॥੧॥**
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੭੭]

੩. **ਬਿਖੈ ਬਨੁ ਫੀਕਾ ਤਿਆਗਿ ਰੀ ਸਖੀਏ ਨਾਮੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਪੀਓ ॥**
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੦੨]

ਆਇਓ ਸਰਣਿ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨ; ਚਿਤਵਉ ਤੁਮ੍ਰੀ ਓਰਿ ॥

ਹੇ ਦੀਨ=ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੰਜਨ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਓਰਿ=ਤਰਫ ਹੀ ਚਿਤਵਉ=ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਪਰ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਆਸਰਾ ਤੱਕਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਿਸ ਹੀ ਕੋਈ ਕੋਇ ਮੰਞੁ ਨਿਮਾਣੀ ਇਕੁ ਤੂ ॥
ਕਿਉ ਨ ਮਰੀਜੈ ਰੋਇ ਜਾ ਲਗੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਹੀ ॥ [ਸੂਹੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੨, ਅੰਗ ੭੯੧]

੨. ਦੀਨ ਦਰਦ ਦੁਖ ਭੰਜਨਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ॥
ਸਰਣਿ ਤੁਮ੍ਾਰੀ ਆਇਓ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਸਾਥ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ; ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੩]

ਅਭੈ ਪਦੁ ਦਾਨੁ ਸਿਮਰਨੁ ਸੁਆਮੀ ਕੋ;
ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ ਬੰਧਨ ਛੋਰਿ ॥੨॥੫॥੯॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਜੀ ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਅਭੈ=ਭੈ ਰਹਿਤ ਪਦਵੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ! ਆਪਣੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਬੰਧਨ ਛੋਰਿ=ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਟੀ ਬੇਰੀ ਪਗਹ ਤੇ ਗੁਰਿ ਕੀਨੀ ਬੰਦਿ ਖਲਾਸੁ ॥੧॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੨]

ਸਾਖੀ—ਬਾਲਾ ਰਾਉ ਤੇ ਰੁਸਤਮ ਰਾਉ

ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉੱਪਰ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਬੰਧਨ ਕੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਾ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਕੋਲ ਭਿਖਾਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪੀ ਪਾਤਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਜਗਿਆਸੂ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਦੀਨ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਆ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਿਆਸਤ ਜਨਵਾਰਾ ਨਗਰ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾ ਰੁਸਤਮ ਰਾਇ ਤੇ ਬਾਲਾ ਰਾਇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਨੇ ਸਤਾਰੇ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਲ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਤਨੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਕੀ ਉਥੇ ਪੰਛੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣਾ ਭਾਵ ਅਰਾਧਣਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਬਹੁੜ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਵੱਬ ਨਾਲ ਉਥੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਸੀ ਜੋ ਹਰ ਵਕਤ ਕੰਠੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਨਤਿ ਸਿੰਘ ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀਂ। ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਸਮਝੋ ਨਹੀਂ ॥
ਦੁਰਗ ਗ੍ਵਾਲਿਯਰ ਮਹਿਂ ਨ੍ਰਿਪ ਕੈਦ ॥ ਨਹਿਂ ਛੂਟਨਿ ਕੀ ਜਿਯਤਿ ਉਮੈਦ ॥੪੦॥
ਅਸ ਰਾਜੇ ਰਜਪੂਤ ਛੁਡਾਏ ॥ ਸਿਮਰੇ ਜਹਿਂ ਕਹਿਂ ਭਏ ਸਹਾਏ ॥
ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਬਡੇਰਾ ॥ ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਥਾਨ ਜਿਨ ਕੇਰਾ ॥੪੧॥
[ਗੁਃ ਪ੍ਰਃ ਸੂਃ ਗ੍ਰੰਃ, ਐਨ ੨, ਅੰਸੂ ੨੫]

ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੈਦ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਭੀ ਕੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹੈ ਸਿੰਘ 'ਕਯਾ ਨਰ ਕੀ ਬੰਦਾ ॥ ਜਮ ਫਾਸੀ ਕੋ ਦੇਤਿ ਨਿਕੰਦਾ ॥
ਬਾਲੇ ਰਾਇ ਸੁਨੀ ਚਿਤ ਲਾਇ ॥ ਸਰਧਾ ਵਧੀ ਕਹਯੋ ਕਰਿ ਭਾਇ ॥

ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਦੇ ਲਈ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ [ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ] ਸਜਾ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ, ਸਿੱਖ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਏਧਰ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਭਾਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਚੇਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਪੌੜਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਤੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਭਾਵ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪੁਛਣਾ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਸਮਤਿ ਬੂਝਿਯੋ 'ਕਹੁ ਤੁਮ ਕੌਨ ?' ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਭੁ ਕਹਹਿ 'ਅਰਾਧਹਿਂ ਜੌਨ॥
ਸੋ ਪਹੁੰਚਯੋ ਤੁਵ ਕਰਨਿ ਸਹਾਇ॥ ਉਠਹੁ ਅਬਹਿ ਨਹਿਂ ਬਿਲਮ ਲਗਾਇ॥੪੯॥

[ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸ: ਗ੍ਰ:, ਐਨ ੨, ਅੰਸੂ ੨੫]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਜਲਦੀ ਕਰੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇੜੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਬੇੜੀਆਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵਕਤ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੇੜੀਆਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ। ਦੋਨੋਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਜੋ ਵੀ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਨਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਨੋਂ ਰਕਾਬਾਂ ਫੜਾ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਸਦਾ ਹੀ ਬੰਧਨ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੨]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਚਿਤਵਤ ਬਰਸਤ ਮੇਂਹ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਕਰੁਣਾ ਪ੍ਰਭ ਧਾਰਹੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਕੋ ਨੇਂਹ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਅਨਿਕ ਸੂਖ ਚਕਵੀ ਨਹੀ ਚਾਹਤ ਅਨਦ ਪੂਰਨ ਪੇਖਿ ਦੇਂਹ ॥ ਆਨ ਉਪਾਵ ਨ ਜੀਵਤ ਮੀਨਾ ਬਿਨੁ ਜਲ ਮਰਨਾ ਤੇਂਹ ॥੧॥ ਹਮ ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਹਰਿ ਸਰਣੀ ਅਪੁਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇਂਹ ॥ ਚਰਣ ਕਮਲ ਨਾਨਕੁ ਆਰਾਧੈ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਆਨ ਨ ਕੇਂਹ ॥੨॥੬॥੧੦॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਮੁਖਵਾਕ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲਏ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪਪੀਹੇ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਚੱਕਵੀ ਦਾ ਲਿਆ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਤੜਫ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮੱਛੀ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਹੁਣ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਪੀਹੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਚਿਤਵਤ; ਬਰਸਤ ਮੇਂਹ ॥

ਜਿਵੇਂ ਚਾਤ੍ਰਿਕ=ਪਪੀਹਾ ਚਿਤਵਤ=ਚਿਤਵਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਂਹ=ਮੇਘ, ਬੱਦਲ ਭਾਵ ਮੀਂਹ ਬਰਸਤ=ਬਰਸੇ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੇਰੀ ਪਿਆਸ ਦੂਰ ਹੋਵੇ। ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ ਚਾਹਤ ਮੇਹੁ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੩੮]

੨. **ਬਾਬੀਹਾ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੇਹੁ ਜੀਅ ਦਾਨ ॥**
ਜਲ ਬਿਨੁ ਪਿਆਸ ਨ ਊਤਰੈ ਛੁਟਕਿ ਜਾਂਹਿ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੮੪]

੩. **ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਚਿਤ ਪਿਆਸ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਚਿਤ ਪਿਆਸ ਹੇ**
ਘਨ ਬੂੰਦ ਬਚਿਤ੍ਰ ਮਨਿ ਆਸ ਹੇ ਅਲ ਪੀਵਤ ਬਿਨਸਤ ਤਾਪ ॥
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੬੨]

੪. **ਬੂੰਦ ਵਿਹੂਣਾ ਚਾਤ੍ਰਿਕੋ ਕਿਉ ਕਰਿ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ॥** [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੮]

ਇਤਿਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਪਿਆਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਤੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਦੀ ਤੜਫ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦਰਸ ਤੇਰੇ ਦੀ ਪਿਆਸ ਮਨਿ ਲਾਗੀ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੯]

ਜੇ ਪਪੀਹੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਹੇ ਤੂੰ ਕਦੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਟੋਭੇ, ਤਲਾਅ,

ਸਮੁੰਦਰ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਤੂੰ ਇਕ ਬੂੰਦ ਲਈ ਇਤਨਾ ਕਸ਼ਟ ਉਠਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਤਾਂ ਪਪੀਹਾ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਐ ਦੱਸਣ ਵਾਲਿਆ ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਭਾਵੇਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬਿਅੰਤ ਟੋਭੇ ਤਲਾਅ ਸਮੁੰਦਰ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਹੈ; ਟੋਭੇ ਤਲਾਵਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮੇਰੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੇਰੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਪਿਆਸ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦੀ। ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਬਲਕਿ ਧਰਤੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗੇਂਦ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਪਾਣੀ ਕਿਸੇ ਪਿਆਸੇ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਕੜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ ਅਗਨੀ ਰਸੋਈ ਆਦਿ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਰਦੀ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇਆ ਘਿਓ ਰੋਟੀ ਚੋਪੜਨ ਅਤੇ ਦਾਲ ਸਬਜ਼ੀ ਦੇ ਤੜਕੇ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸਿਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਤਾਂ ਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮਨੋਹਰ ਮਨੁ ਨ ਰਹੈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਉਮਕਾਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੬]

ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ਬਹੁਤੁ ਮਨਿ ਮੇਰੈ ਨਾਨਕ ਦਰਸ ਨਿਹਾਲ॥੩॥੯॥ [ਨਟ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੮੦]

ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਕਰੁਣਾ ਪ੍ਰਭ ਧਾਰਹੁ; ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਕੋ ਨੇਂਹ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਸਿੰਧ=ਸਮੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ! ਆਪ ਕਰੁਣਾ=ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਨੇਂਹ=ਪ੍ਰੇਮ ਬਖਸ਼ਣਾ ਕਰੋ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਅਨਿਕ ਸੂਖ ਚਕਵੀ ਨਹੀ ਚਾਹਤ; ਅਨਦ ਪੂਰਨ ਪੇਖਿ ਦੇਂਹ ॥

ਹੁਣ ਦੂਜਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਚੱਕਵੀ ਹੋਰ ਅਨਿਕ=ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਦੇਂਹ=ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪੇਖਿ=ਦੇਖਕੇ ਪੂਰਨ ਅਨੰਦਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚਕਵੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਾਥਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤ੍ਰੇਤੇ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਪਿਤਾ ਦਾ ਬਚਨ ਜੋ ਦੇਵਾਸੁਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਵੇਲੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਕੇਕਈ ਨੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਮੂਰਛਤ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਾਰਥੀ ਬਣ ਕੇ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਉੱਤੇ ਖੇਲ੍ਹ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਤਾਂ ਹੋਸ਼ ਆਉਣ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕੇਕਈ ਨੂੰ ਦੋ ਬਚਨ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਤੂੰ ਜੋ ਚਾਹੇਂ ਮੰਗ ਸਕਦੀ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਹੀ ਇਹ ਦੋ ਵਰ ਮੰਗਾਂਗੀ। ਇਹ ਬਚਨ ਫਿਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੇਕਈ ਨੇ ਮੰਗੇ ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਇਕ ਬਚਨ ਭਰਤ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੂਜਾ ਬਚਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਬਨਵਾਸ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ ਪਰ ਕੇਕਈ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਅਖੀਰ ਰਾਜਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਇਕ ਬਚਨ ਭਰਤ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨਾ ਲੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕੇਕਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੱਦ ਤੇ ਅੜੀ ਰਹੀ। ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗਾਥਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਾਜ ਬਿਭੂਤ ਤਜ ਦਿੱਤੀ। ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸੀਤਾ ਵੀ ਮੁਨੀ ਬਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਲਕਸ਼ਮਣ ਨੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ, ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟ ਦੁਖ ਸਹਾਰਦੇ

ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਵਣ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਲਿਬਾਸ ਦਾ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਖਦਾਇਕ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬਿਰਛਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁੱਛਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸੀਤਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੀਤਾ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਚੱਕਵਾ ਚੱਕਵੀ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੋਈ। ਚੱਕਵੀ ਨੇ ਚੱਕਵੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹੀ ਤ੍ਰੇਤੇ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਹੈ ? ਜੋ ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਿਛੇ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਪੰਛੀਓ ! ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੇਹਣੇ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਮਰਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ ਹਾਂ। ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਡੰਨ ਦੇਣਾ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੰਛੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਡੰਨ ਮੈਂ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੋਝੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀਓ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਬਚਨ ਨਾਲ ਹੀ ਦੰਡਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੋਗੇ ਭਾਵ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਤਾਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕੇ ਕਿ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਚੱਕਵੀ ਤੇ ਚੱਕਵਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਰਾਤ ਭਰ ਚੱਕਵੀ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਦੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਵੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚਕਵੀ ਨੈਨ ਨੀਂਦ ਨਹਿ ਚਾਹੈ ਬਿਨੁ ਪਿਰ ਨੀਂਦ ਨ ਪਾਈ ॥**
ਸੂਰੁ ਚਰ੍ਹੈ ਪ੍ਰਿਉ ਦੇਖੈ ਨੈਨੀ ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਲਾਗੈ ਪਾਂਈ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੭੩]

੨. **ਚਕਵੀ ਸੂਰ ਸਨੇਹੁ ਚਿਤਵੈ ਆਸ ਘਣੀ ਕਦਿ ਦਿਨੀਅਰੁ ਦੇਖੀਐ ॥**
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੫੫]

੩. **ਚਕਵੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੂਰਜੁ ਮੁਖਿ ਲਾਗੈ ॥ ਮਿਲੈ ਪਿਆਰੇ ਸਭ ਦੁਖ ਤਿਆਗੈ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੬੪]

੪. **ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਹੇਤ ਹੈ ਮਿਲਿ ਹੋਨਿ ਸੁਖਾਲੇ ॥** [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੨੭, ਪਉੜੀ ੪]

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਚੱਕਵੀ, ਚੱਕਵੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਚਕਵੀ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਪੂਰਨ ਅਨੰਦਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਚਕਵੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦੇ ਸਰਾਪ ਕਾਰਨ ਚਕਵੀ ਤੇ ਚਕਵਾ ਰਾਤ੍ਰੀ ਸਮੇਂ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਭਾਵੇਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਭੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਭੀ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਅੰਧਕਾਰ ਛਾਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਚਕਵੀ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਲ ਹੈ ਪਰ ਕੋਲ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਵਿਛੋੜਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਚੱਕਵੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਮਿਲਾਪ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਐਸਾ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੈ ਨਿਕਟੇ ਅਰੁ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਭ ਮੋਹੀ ਮਾਇਆ ॥੧॥
[ਭੈਰਉ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੩੯]

ਜਿਵੇਂ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਚਕਵੀ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਐਸਾ ਫੁਰਮਾਨ

ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਕਵੀ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਜ਼ਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਅੰਤਰਾ ਹੈ। ਚੱਕਵੀ ਕੇਵਲ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਤੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਦਿਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਚਕਈ ਜਉ ਨਿਸਿ ਬੀਛੁਰੈ ਆਇ ਮਿਲੈ ਪਰਭਾਤਿ ॥
ਜੋ ਨਰ ਬਿਛੁਰੇ ਰਾਮ ਸਿਉ ਨਾ ਦਿਨ ਮਿਲੇ ਨ ਰਾਤਿ ॥੧੨੫॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੧]

ਇਥੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਇਕ ਪੱਖ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਚੱਕਵੀ ਦੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਿਛੜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿਛੜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸੰਸਾਰੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਹੈ। ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਧੇਰੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਚੱਕਵੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਦੇ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਵਿਛੜਨ ਵਾਲੀ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਭਾਵ ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁੜ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਆਨ ਉਪਾਵ ਨ ਜੀਵਤ ਮੀਨਾ; ਬਿਨੁ ਜਲ ਮਰਨਾ ਤੇਂਹ ॥੧॥

ਹੁਣ ਤੀਸਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਛੀ ਆਨ=ਹੋਰ ਉਪਾਵ=ਜਤਨ ਨਾਲ ਜਿਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੱਛੀ ਦੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਨ ਆਇਆ ਹੈ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮੀਨੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਭਈ ਜਲਿ ਨਾਇ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੬੪]

੨. **ਮੀਨੁ ਬਿਛੋਹਾ ਨਾ ਸਹੈ ਜਲ ਬਿਨੁ ਮਰਿ ਪਾਹੀ ॥** [ਕੇਦਾਰਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੨੨]

੩. **ਜਿਉ ਮਛੁਲੀ ਬਿਨੁ ਪਾਣੀਐ ਕਿਉ ਜੀਵਣੁ ਪਾਵੈ ॥** [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੮]

ਹਮ ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਹਰਿ ਸਰਣੀ; ਅਪੁਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇਂਹ ॥

ਹਮ=ਅਸੀ **ਵਾ:** ਹਮ=ਤਮਾਮ ਜੀਵ ਅਨਾਥ=ਯਤੀਮ ਅਤੇ ਹੇ ਨਾਥ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ! ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਾਂ ਆਪ ਅਪਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇਂਹ=ਕਰਨੀ ਕਰੋ।

ਚਰਣ ਕਮਲ ਨਾਨਕੁ ਆਰਾਧੈ; ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਆਨ ਨ ਕੇਂਹ ॥੨॥੬॥੧੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਅਰਾਧਦੇ ਹਾਂ ਤਿਸ=ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਆਨ=ਹੋਰ ਕੇਂਹ=ਕੁਝ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ।

ਅਥਵਾ=ਤਿਸੁ=ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਨ=ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੨॥੬॥੧੦॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੩]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੧ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਲੋਕ ॥ ਦਰਸਨ ਪਿਆਸੀ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਚਿਤਵਉ ਅਨਦਿਨੁ ਨੀਤ ॥ ਖੋਲਿ੍ ਕਪਟ ਗੁਰਿ ਮੇਲੀਆ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਮੀਤ ॥੧॥ ਛੰਤ ॥ ਸੁਣਿ ਯਾਰ ਹਮਾਰੇ ਸਜਣ ਇਕ ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ ॥ ਤਿਸੁ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ ਹਉ ਫਿਰਉ ਖੋਜੰਤੀਆ ॥ ਤਿਸੁ ਦਸਿ ਪਿਆਰੇ ਸਿਰੁ ਧਰੀ ਉਤਾਰੇ ਇਕ ਭੋਰੀ ਦਰਸਨੁ ਦੀਜੈ ॥ ਨੈਨ ਹਮਾਰੇ ਪ੍ਰਿਅ ਰੰਗ ਰੰਗਾਰੇ ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਭੀ ਨਾ ਧੀਰੀਜੈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਮਨੁ ਲੀਨਾ ਜਿਉ ਜਲ ਮੀਨਾ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜਿਵੈ ਤਿਸੰਤੀਆ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ਸਗਲੀ ਤਿਖਾ ਬੁਝੰਤੀਆ ॥੧॥ ਯਾਰ ਵੇ ਪ੍ਰਿਅ ਹਭੇ ਸਖੀਆ ਮੂ ਕਹੀ ਨ ਜੇਹੀਆ ॥ ਯਾਰ ਵੇ ਹਿਕ ਡੂੰ ਹਿਕਿ ਚਾੜੈ ਹਉ ਕਿਸੁ ਚਿਤੇਹੀਆ ॥ ਹਿਕ ਦੂੰ ਹਿਕਿ ਚਾੜੇ ਅਨਿਕ ਪਿਆਰੇ ਨਿਤ ਕਰਦੇ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸਾ ॥ ਤਿਨਾ ਦੇਖਿ ਮਨਿ ਚਾਉ ਉਠੰਦਾ ਹਉ ਕਦਿ ਪਾਈ ਗੁਣਤਾਸਾ ॥ ਜਿਨੀ ਮੈਡਾ ਲਾਲੁ ਰੀਝਾਇਆ ਹਉ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਨੁ ਡੇਂਹੀਆ ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਣਿ ਬਿਨਉ ਸੁਹਾਗਣਿ ਮੂ ਦਸਿ ਡਿਖਾ ਪਿਰੁ ਕੇਹੀਆ ॥੨॥ ਯਾਰ ਵੇ ਪਿਰੁ ਆਪਣ ਭਾਣਾ ਕਿਛੁ ਨੀ ਸੀ ਛੰਦਾ ॥ ਯਾਰ ਵੇ ਤੈ ਰਾਵਿਆ ਲਾਲਨੁ ਮੂ ਦਸਿ ਦਸੰਦਾ ॥ ਲਾਲਨੁ ਤੈ ਪਾਇਆ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਜੈ ਧਨ ਭਾਗ ਮਥਾਣੇ ॥ ਬਾਂਹ ਪਕੜਿ ਠਾਕੁਰਿ ਹਉ ਘਿਧੀ ਗੁਣ ਅਵਗਣ ਨ ਪਛਾਣੇ ॥ ਗੁਣ ਹਾਰੁ ਤੈ ਪਾਇਆ ਰੰਗੁ ਲਾਲੁ ਬਣਾਇਆ ਤਿਸੁ ਹਭੋ ਕਿਛੁ ਸੁਹੰਦਾ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਧੰਨਿ ਸੁਹਾਗਣਿ ਸਾਈ ਜਿਸੁ ਸੰਗਿ ਭਤਾਰੁ ਵਸੰਦਾ ॥੩॥ ਯਾਰ ਵੇ ਨਿਤ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ ਸਾ ਮੈ ਪਾਈ ॥ ਵਰੁ ਲੋੜੀਦਾ ਆਇਆ ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ॥ ਮਹਾ ਮੰਗਲੁ ਰਹਸੁ ਥੀਆ ਪਿਰੁ ਦਇਆਲੁ ਸਦ ਨਵ ਰੰਗੀਆ ॥ ਵਡ ਭਾਗਿ ਪਾਇਆ ਗੁਰਿ ਮਿਲਾਇਆ ਸਾਧ ਕੈ ਸਤਸੰਗੀਆ ॥ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਸਗਲ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਿਅ ਅੰਕਿ ਅੰਕੁ ਮਿਲਾਈ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ ਸਾ ਮੈ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਪਾਈ ॥੪॥੧॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਘਰੁ ੧ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਰਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਛੰਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਸਲੋਕ ॥ ਦਰਸਨ ਪਿਆਸੀ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ; ਚਿਤਵਉ ਅਨਦਿਨੁ ਨੀਤ ॥

ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸੀ ਹੋ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦਿਨ ਨੀਤ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਚਿਤਵਉ=ਦੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਸ ਪਿਆਸੀ ਪਿਰ ਕੈ ਤਾਈ ਜਿਉ ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ ਬੂੰਦੇਰੇ ॥** [ਤੁਖਾਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੧੭]

੨. **ਪੰਥੁ ਨਿਹਾਰੈ ਕਾਮਨੀ ਲੋਚਨ ਭਰੀ ਲੇ ਉਸਾਸਾ ॥**
ਉਰ ਨ ਭੀਜੈ ਪਗੁ ਨਾ ਖਿਸੈ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਕੀ ਆਸਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੭]

੩. **ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਕਉ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਬਹੁ ਤਪਤੈ ਜਿਉ ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤੁ ਬਿਨੁ ਨੀਰ ॥**
[ਗੋਂਡ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੮੬੧]

ਖੋਲਿ੍ ਕਪਟ ਗੁਰਿ ਮੇਲੀਆ; ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਮੀਤ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਭਰਮ ਰੂਪ ਵਾ-ਪੰਜਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਰੂਪ ਕਪਟ=ਬੂਹੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਮੇਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੧॥

ਛੰਤ ॥ ਸੁਣਿ ਯਾਰ ਹਮਾਰੇ ਸਜਣ; ਇਕ ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ ॥

ਹੇ ਅਸਾਡੇ ਸਜਣ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਯਾਰ=ਮਿੱਤਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ [ਵਾ-ਯਾਰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਜਣ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ]।

ਤਿਸੁ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ; ਹਉ ਫਿਰਉ ਖੋਜੰਤੀਆ ॥

ਤਿਸੁ=ਉਸ ਮੋਹਨ=ਮਨ ਦੇ ਮੋਹਣ ਵਾਲੇ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ=ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਵਾ-ਅਤਿਅੰਤ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਖੋਜੰਤੀਆ=ਲੱਭਦੀ ਫਿਰਉ=ਫਿਰਦੀ ਹਾਂ।

ਤਿਸੁ ਦਸਿ ਪਿਆਰੇ, ਸਿਰੁ ਧਰੀ ਉਤਾਰੇ; ਇਕ ਭੋਰੀ ਦਰਸਨੁ ਦੀਜੈ ॥

ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਤਾ ਦੱਸ ਦਿਉ। ਇਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਤੜਫ ਹੈ। ਅਗੋਂ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕੀ ਦੇਵੇਂਗੀ? ਤਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰੱਤਖ ਸਿਰ ਲਾਹ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਰੱਖ ਦੇਵਾਂਗੀ ਵਾ-ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਸਿਰ ਲਾਹ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਧਾਰ ਲਵਾਂਗੀ। ਭਾਵ ਥੋੜ੍ਹੇ ਮਾਤ੍ਰ ਵੀ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਵਾਂਗੀ ਇਹੀ ਸਿਰ ਦਾ ਉਤਾਰਨ ਰੂਪ ਭੇਟਾ ਦਿਆਂਗੀ ਪਰ ਭੋਰੀ=ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦਿਉ ਜਿਸ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਭੋਰੀ=ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਦਾ ਉਜਾਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਤੈ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਬਾਤ ਜਿ ਆਖੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਦੀਜੈ ॥
ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ ॥ [ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੫੮]

ਨੈਨ ਹਮਾਰੇ ਪ੍ਰਿਅ ਰੰਗ ਰੰਗਾਰੇ; ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਭੀ ਨਾ ਧੀਰੀਜੈ ॥

ਮੇਰੇ ਨੇਤਰ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੰਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰੰਗਾਰੇ=ਰੰਗੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਸਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਭੀ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਮਨੁ ਲੀਨਾ ਜਿਉ ਜਲ ਮੀਨਾ; ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜਿਵੈ ਤਿਸੰਤੀਆ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲੀਨਾ=ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਜਲ=ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਮੱਛੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਡਾ ਮਨ ਰੂਪ ਮੱਛ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਤਿਸੰਤੀਆ=ਤਰਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਪੀਹਾ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਤਰਸਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਰੂਪੀ ਪਪੀਹਾ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਲਈ ਤਰਸਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬੱਦਲ ਅਭੇਦ ਨਿਸ਼ਚੇ ਰੂਪੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਦੋਂ ਵਰਖਾ ਕਰਨਗੇ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ; ਸਗਲੀ ਤਿਖਾ ਬੁਝੰਤੀਆ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਜਨ=ਦਾਸ ਨੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਵਾ : ਜਦ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਗਲੀ=ਸਾਰੀ ਤ੍ਰਿਖਾ=ਪਿਆਸ ਬੁਝ ਗਈ ॥੧॥

ਯਾਰ ਵੇ ਪ੍ਰਿਅ ਹਭੇ ਸਖੀਆ; ਮੂ ਕਹੀ ਨ ਜੇਹੀਆ ॥

ਹੇ ਯਾਰ=ਸਜਨ ਸੰਤੋ ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀਆ ਸਖੀਆਂ=ਸਹੇਲੀਆਂ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੂ=ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਜੇਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਵੇ=ਹੇ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਰੂਪ ਮਿੱਤਰ ! ਸਾਰੀਆਂ ਜੋ ਸੰਤ ਰੂਪ ਵਾ—ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਸਹੇਲੀਆਂ ਹਨ, ਕੋਈ ਸਰਧਾ ਵਾਲੀ, ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਭਗਤੀ ਵਾਲੀ, ਕੋਈ ਸਰਵਣ ਮੰਨਣ ਨਿਧਿਆਸਣ ਵਾਲੀ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵਰਗੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਯਾਰ ਵੇ ਹਿਕ ਡੂੰ ਹਿਕਿ ਚਾੜੈ; ਹਉ ਕਿਸੁ ਚਿਤੇਹੀਆ ॥

ਯਾਰ ਵੇ=ਹੇ ਸੱਜਣ ਰੂਪ ਸੰਤ ਜਨੋਂ ! ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਚੜ੍ਹਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਹੋ ਤਾਂ ਹਉ=ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਚੇਤੇ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ?

ਹਿਕ ਦੂੰ ਹਿਕਿ ਚਾੜੇ ਅਨਿਕ ਪਿਆਰੇ; ਨਿਤ ਕਰਦੇ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸਾ ॥

ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਨਿੱਤ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋ। **ਅਥਵਾ** ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਸ਼ੁਭ ਵਿਚਾਰਨਾ ਵਾਲੇ, ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਤਨੂ ਮਾਨਸਾ ਵਾਲੇ, ਤੀਜੀ ਤੋਂ ਚੌਥੀ ਅਸੰਸਕਤ ਵਾਲੇ, ਚੌਥੀ ਤੋਂ ਪੰਜਵੀਂ ਸੂਤਾਪਦ ਵਾਲੇ, ਪੰਜਵੀਂ ਤੋਂ ਛੇਵੀਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਭਾਵਨੀ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਛੇਵੀਂ ਤੋਂ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਰੀਆ ਭੂਮਿਕਾ ਵਾਲੇ। ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲੇ, ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਵਾਲੇ, ਗਿਆਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਖਿਆਤਤਾ ਵਾਲੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿਆਰੇ ਹਨ। ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋ ਅੱਗੇ ਮੰਨਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਮੰਨਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਧਿਆਸਣ ਵਾਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤੱਤ ਤ੍ਵੰ ਦਾ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਭੇਦਤਾ ਵਾਲੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿਆਰੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ ਹਨ।

ਤਿਨਾ ਦੇਖਿ ਮਨਿ ਚਾਉ ਉਠੰਦਾ ਹਉ ਕਦਿ ਪਾਈ ਗੁਣਤਾਸਾ ॥

ਤੁਹਾਡੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦੀ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਚਾਉ=ਉਤਸ਼ਾਹ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਉਸ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਤਾਸਾ=ਖਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਵਾਂਗੀ ਵਾ=ਮੈਂ ਵੀ ਕਦੇ ਉਸ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਵਾਂਗੀ।

ਜਿਨੀ ਮੈਡਾ ਲਾਲੁ ਰੀਝਾਇਆ; ਹਉ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਨੁ ਡੇਂਹੀਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਡਾ=ਮੇਰਾ ਲਾਲੁ=ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਰੀਝਾਇਆ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਾਵ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਹਉ=ਮੈਂ ਤਿਸੁ ਆਗੈ=ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਡੇਂਹੀਆ=ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ :—

ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਣਿ ਬਿਨਉ ਸੁਹਾਗਣਿ; ਮੂ ਦਸਿ ਡਿਖਾ ਪਿਰੁ ਕੇਹੀਆ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਤੀ ਦੇ ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸਖੀ! ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਮੂ=ਮੈਨੂੰ ਦਸਿ=ਦੱਸਣਾ ਕਰ ਕਿ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਕੇਹੀਆ=ਕਿਹੜੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਡਿਖਾ=ਦੇਖਣਾ ਕਰਾਂ ? **ਅਥਵਾ** ਕਿਸ ਸਾਧਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। **ਵਾ:** ਹੇ ਸੁਹਾਗਣੀ! ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਰਾਹ ਦੱਸ ਦਿਉ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਵੇਖ ਲਵਾਂ ਕਿ ਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ?॥੨॥

ਯਾਰ ਵੇ ਪਿਰੁ ਆਪਣ ਭਾਣਾ; ਕਿਛੁ ਨੀ ਸੀ ਛੰਦਾ ॥

ਯਾਰ ਵੇ=ਹੇ ਮਿੱਤਰ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਉਹ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ=ਹੁਕਮ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਛੁ=ਕਿਸੇ ਦੀ ਛੰਦਾ=ਮੁਹਛੰਦਗੀ ਨੀਸੀ=ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਵਾ-ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਛੰਦਾ=ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਾਰ ਵੇ ਤੈ ਰਾਵਿਆ ਲਾਲਨੁ; ਮੂ ਦਸਿ ਦਸੰਦਾ ॥

ਯਾਰ ਵੇ-ਹੇ ਮਿੱਤਰ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਤੁਸੀਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਿਆ ਹੈ ਮੂ ਦਸਿ=ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਮੈਂ ਦਸੰਦਾ=ਪੁੱਛਦੀ ਹਾਂ। **ਵਾ:** ਮੈਂ ਦਸੰਦਾ=ਸੁਆਲੀ ਨੂੰ ਭੀ ਰਾਹ ਦੱਸ ਦਿਹੁ। ਤਾਂ ਉਤਮ ਸਖੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਖਿਆਤਤਾ ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :—

ਲਾਲਨੁ ਤੈ ਪਾਇਆ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ; ਜੈ ਧਨ ਭਾਗ ਮਥਾਣੇ ॥

ਜੇ ਤੈ=ਤੂੰ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪੁ=ਆਪਾ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾਉਣਾ ਕਰ **ਵਾ:** ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਤੈ=ਉਸਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਹੰਕਾਰ ਉਸ ਦਾ ਮਿਟਦਾ ਹੈ ਵਾ-ਪ੍ਰਭੂ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਾਗ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋਣ।

ਬਾਂਹ ਪਕੜਿ ਠਾਕੁਰਿ ਹਉ ਘਿਧੀ; ਗੁਣ ਅਵਗਣ ਨ ਪਛਾਣੇ ॥

ਮੇਰੀ ਬੁਧੀ ਰੂਪ ਵਾ-ਬਿਰਤੀ ਰੂਪ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਠਾਕੁਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਪਕੜ ਕੇ ਘਿਧੀ=ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਔਗਣਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਗੁਣ ਔਗਣ ਨਹੀਂ ਚਿਤਾਰੇ।

ਗੁਣ ਹਾਰੁ ਤੈ ਪਾਇਆ, ਰੰਗੁ ਲਾਲੁ ਬਣਾਇਆ; ਤਿਸੁ ਹਭੋ ਕਿਛੁ ਸੁਹੰਦਾ ॥

ਜਿਸਨੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਹਾਰ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੈ=ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੰਗੁ-ਅਨੰਦ ਬਣ ਆਇਆ ਹੈ ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹਭੋ=ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਹੰਦਾ=ਸੋਹਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਤਿਸ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਤਾਈਂ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਸੋਭਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਧੰਨਿ ਸੁਹਾਗਣਿ ਸਾਈ; ਜਿਸੁ ਸੰਗਿ ਭਤਾਰੁ ਵਸੰਦਾ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਸੁਹਾਗਣ ਇਸਤ੍ਰੀ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਸਦਾ ਹੈ॥੩॥ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :—

ਯਾਰ ਵੇ ਨਿਤ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ ਸਾ ਮੈ ਪਾਈ ॥

ਯਾਰ ਵੇ=ਸਜਣ ਸੰਤ ਜਨੋਂ! ਨਿਤ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ=ਜਿਸ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਮੈਂ ਨਿਤ ਸੁਖਾਂ ਸੁੱਖਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਸਾ ਮੈਂ ਪਾਈ=ਉਹ ਸੁਖਣਾ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪਾ ਲਈ ਹੈ **ਵਾ:** ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪੀ ਵਸਤੂ ਪਾ ਲਈ ਹੈ।

ਵਰੁ ਲੋੜੀਦਾ ਆਇਆ; ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ॥

ਜਿਹੜਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਲੋੜੀਦਾ=ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ **ਵਾ:** ਜਿਸ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ-ਸਾਖਿਆਤਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਧਾਈ=ਖੁਸ਼ੀ ਵਜੀ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਮਹਾ ਮੰਗਲੁ ਰਹਸੁ ਥੀਆ; ਪਿਰੁ ਦਇਆਲੁ ਸਦ ਨਵ ਰੰਗੀਆ ॥

ਮਹਾ ਮੰਗਲੁ=ਵੱਡਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਾ ਵੱਡੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਰਹਸੁ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਥੀਆ=ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਉਹ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਇਆਲ ਅਤੇ ਸਦਾ ਨਵੀਨ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਦੇ ਅਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਵਡ ਭਾਗਿ ਪਾਇਆ ਗੁਰਿ ਮਿਲਾਇਆ; ਸਾਧ ਕੈ ਸਤਸੰਗੀਆ ॥

ਵਡਭਾਗਿ ਪਾਇਆ=ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਆਪ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਗੁਰਿ ਮਿਲਾਇਆ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਕੈ ਸਤਸੰਗੀਆ=ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਮੇਲਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਸਗਲ ਪੂਰੀ; ਪ੍ਰਿਅ ਅੰਕਿ ਅੰਕੁ ਮਿਲਾਈ ॥

ਆਸਾ=ਦੀਰਘ ਕਾਲ ਦੀ, ਮਨਸਾ=ਛਿਨ ਛਿਨ ਕਾਲ ਦੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਿਅ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਅੰਕਿ=ਪੱਖ ਵਾ : ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅਪਣੇ ਅੰਕਿ=ਸਰੂਪ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਈ=ਮੇਲ ਲੈਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ; ਸਾ ਮੈ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਪਾਈ ॥੪॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੁੱਖਣਾ ਮੈਂ ਸੁਖਦੀ ਸੀ, ਸਾ=ਉਹ ਸੁਖਣਾ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੫]

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਵਾਰ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਲੋਕ ॥ ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ ਅੰਤਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ ॥ ਸਿਮਰੰਤਿ ਸੰਤ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਮਣੰ ਨਾਨਕ ਅਘਨਾਸਨ ਜਗਦੀਸੁਰਹ ॥੧॥ ਪੇਖਨ ਸੁਨਨ ਸੁਨਾਵਨੋ ਮਨ ਮਹਿ ਦ੍ਰਿੜੀਐ ਸਾਚੁ ॥ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਚੁ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਹਰਿ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਗਾਈਐ ਸਭ ਅੰਤਰਿ ਸੋਈ ॥ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੁ ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਦਾ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ ॥ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪਾਤਾਲ ਦੀਪ ਰਵਿਆ ਸਭ ਲੋਈ ॥ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਸੋ ਬੁਝਸੀ ਨਿਰਮਲ ਜਨੁ ਸੋਈ ॥੧॥

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਵਾਰ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ, ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿ ਇਕ ਪੰਡਤ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਜੈ ਨਾਥ ਸੀ। ਜੋ ਭਾਰੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ। ਵੇਦ ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਆਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੋ ਆਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਣੀਦਾ ਤੈਸੋ ਹੀ ਮੈ ਡੀਠੁ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੫੭]

ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜੈਸਾ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਅੰਤਮ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ। ਜੇ ਉਹ ਸ਼ੂਦਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗਤੀ ਚਾਲੀ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਵੈਸ਼ ਦੀ ਸਤਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਛੱਤਰੀ ਦੀ ਤੇਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਬਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਚੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਨਾ ਛੱਤਰੀ, ਨਾ ਵੈਸ਼, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ੂਦਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਲ ਗੱਡ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਗਤੀ ਲਈ ਗਰੁੜ ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਕਥਾ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਕੀ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਤਨੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਸੂਤਕ ਅਤੇ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਪਾਤਕ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਮੰਨੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਵਰਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿਨ ਘੱਟ ਵੱਧ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਾਰ ਥਾਂ ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਮਝ ਕੇ ਦਸ ਦਿਨ ਦੀ ਭਾਵ ਦੁਸਹਿਰਾ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਤੀ ਲਈ ਨਾਮ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਕਰਮ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੇ ਕਥਾ ਦਾ ਵੀ ਲਾਭ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਇਸ ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਕੇ ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਨੀ। ਇਉਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਰੂਪ

ਹੈ। ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਧਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਿੱਖ ਮਿਰਤਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਨਮਿੱਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ, ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਵਾਰ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ

ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸਲੋਕ ਮਹੱਲੇ ਅਤੇ ਵਾਰ=ਪਉੜੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਵਾਰਾਂ ਸਲੋਕ ਅਤੇ ਮਹਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ ਅਤੇ ਸੱਤੇ ਬਲਵੰਡੇ ਦੀ ਵਾਰ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧ ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਇਹ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮਧ ਭਾਗ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅਖੰਠ ਪਾਠ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਠ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਭੋਗ ਲਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਸੀ ਮਰਿਆਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਣਜਾਣ ਪਾਠੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਆਰੰਭ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਪਾਠੀ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਅਰਦਾਸ ਵਿੱਚ ਪਾਠ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਦੇ ਅੱਖਰ ਮੇਲਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਸਾਰੀ ਅਰਦਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਕੇ ਮੁਖਵਾਕ ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਕਈ ਰੀਤਾਂ ਨਾਲ ਅਣਜਾਣ ਲੋਕ ਮੱਧ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਥਕ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਆਰੰਭ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਇਹ ਭੀ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਮ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ੧੪੩੦ ਅੰਗ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮਧ ੭੧੫ ਤੇ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ੭੦੫ ਤੇ ਹਨ ਜੋ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ੰਕਾ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ:—੧੪੧੦ ਤੋਂ ਜੋ ਬਾਣੀ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ ਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਸਲੋਕ। ਇਹ ੨੦ ਅੰਗ ਕੱਢ ਕੇ ੧੪੧੦ ਅੰਗ ਰਹਿ ਗਏ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੱਧ ੭੦੫ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਵਾ-ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਾਬਾ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨ ਕੇ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਗਿਣੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵੀ ਮਧ ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ 'ਵਾਲੇ ਸਲੋਕ ਤੇ ਹੀ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਪਾਠ ਆਉਣ ਤੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ।

ਸਲੋਕ ॥ ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ; ਅੰਤਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ ॥

ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਦਿ=ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧ੴ ਸਤਿਨਾਮ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਭੋਜਨੁ ਖਾਇਆ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੫]

ਅੰਤਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ=ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਜੀਵਾਂ ਤਨੁ ਮਨੁ ਥੀਵੈ ਹਰਿਆ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

ਸਿਮਰੰਤਿ ਸੰਤ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਮਣੰ; ਨਾਨਕ ਅਘਨਾਸਨ ਜਗਦੀਸੁਰਹ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਘ=ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸਨ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਜਗਦੀਸੁਰਹ=ਜਗਤ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਰਮਣੰ=ਰਮ ਭਾਵ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਿਮਰੰਤਿ=ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੨. ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਸਾਰੇ ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਜਨ ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਜਗਦੀਸੁਰ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਅਘ=ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਤਾਰਨੇ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਰੂਪ ਹੈ॥੧॥

ਪੇਖਨ ਸੁਨਨ ਸੁਨਾਵਨੋ; ਮਨ ਮਹਿ ਦ੍ਰਿੜੀਐ ਸਾਚੁ ॥

ਸੰਤ ਜਨ ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਨੂੰ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮੈ; ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਚੁ ॥੨॥

ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ [ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ] ਜਸ ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਨਿਸਚੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੀ ਸਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ॥੨॥

[**ਦੂਜਾ ਅਰਥ**]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥੧॥ [ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗ ੧]

ਸਚੁ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੁਗਾਦਿ=ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾ ਸੀ ਹੁਣ ਭੀ ਸੱਚ ਹੈ ਅੱਗੇ ਭੀ ਸੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਓਸੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਕਰਮ ਉਪਸੰਘਾਰ ਦੀ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮਧ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਮ ਵੇਦ ਦੀ ਛਾਂਦੋਗ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਉਦਿਆਲਕ ਰਿਖੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਸ੍ਵੇਤ ਕੇਤੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਤਤ੍ਵਮਸੀ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸ੍ਰਵਣ ਦੇ ਖਟ ਅੰਗ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ :—

੧. **ਉਪਕ੍ਰਮ ਉਪ ਸੰਘਾਰ**—ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਆਰੰਭ ਹੋਵੇ, ਓਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਨੀ।
੨. **ਅਭਿਆਸ**—ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੜਨੇ ਨੂੰ ਅਭਿਆਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
੩. **ਅਪੂਰਬਤਾ**—ਅਲੌਕਿਕਤਾ ਨੂੰ ਅਪੂਰਬਤਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
੪. **ਫਲ**—ਮੋਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਫਲ ਆਖਦੇ ਹਨ।
੫. **ਅਰਥਵਾਦ**—ਉਸਤਤੀ ਨੂੰ ਅਰਥਵਾਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
੬. **ਉਪਮਤੀ**—ਅਨੁਕੂਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨੂੰ ਉਪਮਤੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਉਪਕ੍ਰਮ ਉਪ ਸੰਘਾਰ ਦੀ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ; ਅੰਤਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ ॥

ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂਰਨ ਸੀ, ਮਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂਰਨ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂਰਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ [ਭੂਤ, ਭਵਿਖ, ਵਰਤਮਾਨ] ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੬੦]

੨. ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਜਾ ਕੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪਰਵਾਹ ॥
ਆਦਿ ਅੰਤੇ ਮਧਿ ਪੂਰਨ ਊਚ ਅਗਮ ਅਗਾਹ ॥੫॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੧੭]

੩. ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਮਧਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ ॥
[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੫]

ਸੰਪੂਰਨ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਪਕ੍ਰਮ ਉਪ ਸੰਘਾਰ ਦੀ ਰੀਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ "ਸ" ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਬਾਣੀ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਕਰਕੇ "ਸ" ਅੱਖਰ ਤੇ ਹੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੧ੴ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਹੈ ਅਗੋਂ ਸਤਿਨਾਮ "ਸ" ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ "ਅਠਾਰਹ ਦਸ ਬੀਸ" ਸਮਾਪਤੀ ਫਿਰ "ਸ" ਅੱਖਰ ਤੇ ਹੈ।

ਸਿਮਰੰਤਿ ਸੰਤ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਮਣੰ; ਨਾਨਕ ਅਘਨਾਸਨ ਜਗਦੀਸੁਰਹ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਘ=ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸਨ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਰੀਪੂਰਨ ਜਾਣਕੇ ਉਸਦਾ ਸਿਮਰੰਤਿ=ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੧॥

ਪੇਖਨ ਸੁਨਨ ਸੁਨਾਵਨੋ; ਮਨ ਮਹਿ ਦ੍ਰਿੜੀਐ ਸਾਚੁ ॥

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੁਨਣਾ ਤੇ ਸੁਨਾਉਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿੜੀਐ=ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮੈ; ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਚੁ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਕਰਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਾਚੁ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੨॥

ਪਉੜੀ ॥ ਹਰਿ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਗਾਈਐ; ਸਭ ਅੰਤਰਿ ਸੋਈ ॥

ਹੇ ਗੁਰਸਿਖੋ! ਇਕ ਨਿਰੰਜਨੁ=ਮਲ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕਰੀਏ ਉਹ ਸਭ=ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੁ; ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ ॥

ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਭ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਦਾ; ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ ॥

ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਥਾਪਿ=ਅਸਥਾਪਨ ਕਰਦਾ ਭਾਵ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਥਾਪਦਾ=ਢਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪਾਤਾਲ ਦੀਪ; ਰਵਿਆ ਸਭ ਲੋਈ ॥

ਉਹੋ ਹੀ ਖੰਡਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀਪਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਵਿਆ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨਉ ਖੰਡ :—ਭਾਰਤੀ ਭੂਗੋਲ ਵੇਤਾ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨੌਂ ਹਿੱਸੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਂ ਖੰਡਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨੌਂ ਖੰਡ ਇਹ ਹਨ :—ਭਰਤ, ਇਲਾਵ੍ਰਿਤ, ਕਿੰਪੁਰਸ਼, ਭੱਦ੍ਰ, ਕੇਤੁਮਾਲ, ਹਰਿ, ਹਿਰਣਯ, ਰਮਯ ਤੇ ਕੁਸ਼।

ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਭੂ-ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਦਰਅਸਲ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਬ੍ਰਹਮੰਡ :—ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਅੰਡਾ ਅਰਥਾਤ ਗੋਲਾਕਾਰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ। ਮਨੂੰ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਰਚਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਸੋਨੇ ਰੰਗਾ ਅੰਡਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਜੋ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿਛੋਂ ਫੁੱਟ ਕੇ ਦੋ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੱਤ ਉਪਰਲੇ ਤੇ ਸੱਤ ਹੇਠਲੇ ਲੋਕ ਬਣੇ। ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼ ਇਹ ਹਨ :—ਭੂਰ, ਭਵਰ, ਸੁਵਰ, ਮਹਰ, ਜਨ, ਤਪ, ਸਤ। ਸੱਤ ਪਤਾਲ ਇਹ ਹਨ :—ਅਤਲ, ਬਿਤਲ, ਸੁਤਲ, ਤਲਾਤਲ, ਰਸਾਤਲ, ਮਹਾਂਤਲ, ਪਾਤਾਲ। ਧਰਤੀ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਖੁਸ਼ਕ ਤੇ ਬਾਕੀ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਖੇਤਰ ਉੱਨੀ ਕਰੋੜ ਸੱਤਰ ਲੱਖ ਵਰਗ ਮੀਲ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਸੱਤ ਦੀਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸੱਤ ਦੀਪ ਇਹ ਹਨ :—ਜੰਬੂ, ਪਲਖੁ, ਸ਼ਾਲਮਲੀ, ਕੁਸੁ, ਕ੍ਰੌਂਚ, ਤੇ ਪੁਸ਼ਕਾਰ। ਨਵੇਂ ਭੂ ਵਿਗਿਆਨੀ :—ਏਸ਼ੀਆ, ਯੂਰਪ, ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ, ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ, ਅਫਰੀਕਾ, ਓਸੀਲੀਆ ਤੇ ਧ੍ਰਵਾਂ ਲਾਗੇ ਬਰਫਾ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਹਿੱਸਾ। ਇਹ ਸੱਤ ਭਾਗ ਗਿਣਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ, ਸੋ ਬੁਝਸੀ; ਨਿਰਮਲ ਜਨੁ ਸੋਈ ॥੧॥

ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਬੁਝਾਏ=ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਓਹੀ ਬੁਝਸੀ=ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਓਹੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜਨੁ=ਪੁਰਸ਼ ਹੈ ॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੭]

ਸਲੋਕ ॥ ਬਸੰਤਿ ਸ੍ਵਰਗ ਲੋਕਹ ਜਿਤਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨਵ ਖੰਡਣਹ ॥ ਬਿਸਰੰਤ ਹਰਿ ਗੋਪਾਲਹ ਨਾਨਕ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਦਿਆਨ ਭਰਮਣਹ ॥੧॥ ਕਉਤਕ ਕੋਡ ਤਮਾਸਿਆ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਸੁ ਨਾਉ ॥ ਨਾਨਕ ਕੋੜੀ ਨਰਕ ਬਰਾਬਰੇ ਉਜੜੁ ਸੋਈ ਥਾਉ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਉਦਿਆਨ ਨਗਰ ਕਰਿ ਮਾਨਿਆ ॥ ਝੂਠ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪੇਖਿ ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਿ ਅਹੰਕਾਰਿ ਫਿਰਹਿ ਦੇਵਾਨਿਆ ॥ ਸਿਰਿ ਲਗਾ ਜਮ ਡੰਡੁ ਤਾ ਪਛੁਤਾਨਿਆ ॥ ਬਿਨੁ ਪੂਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਫਿਰੈ ਸੈਤਾਨਿਆ ॥੯॥

ਸਲੋਕ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਅੰਗ ੭੦੭ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੇ ਸਲੋਕ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਪਦਾਰਥ ਸਭ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਜੀਵ ਆਪਣਾ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਬੇਅਰਥ ਗਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਕੋਲ ਤਾਂ ਭੋਗ ਸਮਗ੍ਰੀ ਅਲਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸ੍ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਰੂਪ ਦੇਵਤਿਆਂ ਕੋਲ ਇਸ ਭੋਗ ਸਮਗ੍ਰੀ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਭੁੱਲ ਕੇ ਉਜਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਭਟਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅੰਦਰ ਜੀਵ ਦੀ ਫਸੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਉਪਰਾਮਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਲਈ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਆਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ।

ਬਸੰਤਿ ਸ੍ਵਰਗ ਲੋਕਹ; ਜਿਤਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਨਵ ਖੰਡਣਹ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੌਂ ਖੰਡਾਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ=ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜਿਤਤੇ=ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਵਰਗ ਲੋਕ ਵਰਗੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਸੰਤਿ=ਵਸਣ ਲਈ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਬਿਸਰੰਤ ਹਰਿ ਗੋਪਾਲਹ; ਨਾਨਕ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਦਿਆਨ ਭਰਮਣਹ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸੇ ਮਹਾਂਬਲੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੋਪਾਲਹ ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦਾ ਪਾਲਕ ਬਿਸਰੰਤ=ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਭਰਮਣ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁੰਦਰ ਸੇਜ ਅਨੇਕ ਸੁਖ ਰਸ ਭੋਗਣ ਪੂਰੇ ॥
ਗ੍ਰਿਹ ਸੋਇਨ ਚੰਦਨ ਸੁਗੰਧ ਲਾਇ ਮੋਤੀ ਹੀਰੇ ॥
ਮਨ ਇਛੇ ਸੁਖ ਮਾਣਦਾ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ ਵਿਸੂਰੇ ॥
ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਵਿਸਟਾ ਕੇ ਕੀਰੇ ॥
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨ ਸਾਂਤਿ ਹੋਇ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਮਨੁ ਧੀਰੇ ॥ [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੭]

ਇਤਨੇ ਮਹਾਨ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋ ਕੇ ਭੀ ਅਖੀਰ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰੇ, ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧੱਕੇ ਖਾਧੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹੇਮ ਗਲੇ ਅਰੁ ਸੀਸ ਉਤੰਸ, ਉਠਾਹਿ ਸੁ ਪਾਦ ਮਹਾਂ ਹਿਨਨਾਤੇ।
ਕੋਟ ਤੁਰੰਗ ਕਰੰਗ ਸੇ ਕੂਦਤ, ਦੌਰ ਪ੍ਰਭੰਜਨ ਕੋ ਜਿਣ ਜਾਤੇ।
ਦਿਗਜ ਮੇ ਗਜ ਭੌਨ ਦੁਆਰ, ਸੁ ਝੂਲਤ ਹੈਂ ਮਦਰਾ ਮਦ ਮਾਤੇ।
ਯੋ ਬਿਧਿ ਯਾਂਹਿ ਭਈ ਤੁ ਕਹਾ, ਜਬ ਜਾਨ ਕੀ ਨਾਥ ਕੇ ਰੰਗ ਨ ਰਾਤੇ।

[ਭਾਵਰਸਾਂਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯਾ ੧੪]

੨. ਜੀਤ ਫਿਰੈ ਸਭ ਦੇਸ ਦਿਸਾਨ ਕੋ ਬਾਜਤ ਢੋਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਨਗਾਰੇ॥
ਗੁੰਜਤ ਗੂੜ ਗਜਾਨ ਕੇ ਸੁੰਦਰ ਹਿੰਸਤ ਹੀ ਹਯਰਾਜ ਹਜਾਰੇ॥
ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਕੇ ਭੂਪਤਿ ਕਉਨ ਗਨੈ ਨਹੀ ਜਾਤ ਬਿਚਾਰੇ॥
ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਭਜੇ ਬਿਨੁ ਅੰਤ ਕੋ ਅੰਤਕੇ ਧਾਮ ਸਿਧਾਰੇ॥੩॥੨੩॥

[ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸ੍ਵੈਯੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ ੧੩]

ਇਕ ਦਿਨ ਤ੍ਰੇਤੇ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਮੁਨੀ ਜੀ ਵੀ ਉਚੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਸਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਇਸ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਪਸਥਿਤ ਸਨ। ਕੁਝ ਵਜ਼ੀਰ-ਅਮੀਰ-ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਲੋਕ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸਮੁਦਾਇ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਨਿਰੋਲ ਆਤਮਿਕ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੌਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਜੋ ਮਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾਈ ਦਾ ਵਖਿਆਨ ਹੁੰਦਾ। ਅੱਜ ਅਚਨਚੇਤ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਸਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਤੇ ਹੋਰ ਬੁਧੀਵਾਨ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਾਰਨ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਕਿਉਂ ਹੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੱਸਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸਭ ਨੂੰ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂ ਮੁਨੀ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ! ਆਪ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ ਹੋ। ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਇਤਨਾ ਹਸਣਾ, ਸ਼ੰਕਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੱਸਣ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕਿਹੜਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜੋ ਸਭਾ ਨਹੀ ਜਾਣਦੀ ਆਪ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਐਸੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਅਚਾਨਕ ਹਾਸੀ ਆ ਗਈ, ਮਹਾਂ ਮੁਨਿ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਸਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰੋਣਾ ਤੇ ਹਸਣਾ ਇਕ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਸਥਾਨ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਰੋਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਹੱਸਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ ਰੋਣਾ ਤੇ ਹੱਸਣਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੱਸਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਇਥੇ ਕੋਈ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਐਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸਭਾ ਦੇ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਸੋ ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸੱਚ-ਸੱਚ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਦੱਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ! ਮੇਰਾ ਹੱਸਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੱਸ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕਾਰਨ ਜਿਸਨੂੰ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਮੈਂ ਹੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕੇਵਲ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਹਾਸਾ ਆਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਕੀੜਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸ

ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹਾਸਾ ਆ ਗਿਆ। ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਰਾਮ! ਅਜੇ ਵੀ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕੁਝ ਓਲ੍ਹਾ ਅਜੇ ਵੀ ਬਾਕੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਖਾਸ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕੀੜੇ ਮਕੌੜੇ ਉਚੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਚੜਦੇ ਤੇ ਡਿਗਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੱਸਣ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੱਸਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਕੀੜੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਲੱਤਾਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਲੱਤਾਂ ਘਸੀਟ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਚਲਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਹੱਸਿਆਂ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਰਾਮ! ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕੁੱਤੇ, ਬਿੱਲੇ, ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ, ਕੀੜੇ ਮਕੌੜੇ ਐਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਆਮ ਸਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਭੀ ਹਸਿਆ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਤਾਂ ਇਕ ਮਰਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ, ਬੁਧੀਵਾਨ ਹੋ, ਫਿਰ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਸ਼ੋਭਤ ਹੋ, ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਛੁਪਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹੋ ਤਾਂਕਿ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕਰਤਬ ਬੇਲੋੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਭਾ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ਸਭਾ ਦੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਕਲਿਆਣ ਹੈ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਂ ਇਸ ਰੱਬੀ ਭੇਦ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਮੁਢਲਾ ਧਰਮ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈ ਇਹ ਰੱਬੀ ਭੇਦ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਜੋ ਟੁੱਟੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਕੀੜਾ ਮੇਰੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਅਤੇ ਡਿਗਦਾ ਹੈ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਚੌਦਾ ਵਾਰ ਸਵਰਗ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ ਕਹਿਲਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਸਵਰਗ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁੱਖ ਚੌਦਾਂ ਵਾਰ ਭੋਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮਣ ਕਰਦਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਅੰਦਰ ਪਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸੋ ਇਸ ਦੀ ਐਸੀ ਮੂਰਖਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹਾਸਾ ਆ ਗਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਐਸਾ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਵਿਸਟਾ ਕੇ ਕੀਰੇ ॥ [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੭]

ਕੀਟਾ ਅੰਦਰਿ ਕੀਟੁ ਕਰਿ ਦੋਸੀ ਦੋਸੁ ਧਰੇ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗ ੨]

ਸੋ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਕੀੜੇ ਦੀ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਭਰਮਣ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਨੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਆਮ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ! ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਾਰੀ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸਰਬੱਗਤਾ ਬਖਸ਼ੋ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਜੋ ਤੁਸੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸੱਤ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਬੱਗਤਾ ਬਖਸ਼ੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸਭਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੇਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਠੀਕ ਇਹ ਕੀੜਾ ਚੌਦਾਂ ਵਾਰ ਇੰਦ੍ਰ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਣ ਕਰਕੇ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਹਰੀ ਗੋਪਾਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਭਰਮਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਉਤਕ ਕੋਡ ਤਮਾਸਿਆ; ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਸੁ ਨਾਉ ॥

ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਕੋਡ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤਮਾਸਿਆ=ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਕਉਤਕ=ਨਜ਼ਾਰੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ **ਅਥਵਾ** ਕਉਤਕ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਕਰਕੇ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਨਾਨਕ ਕੋੜੀ ਨਰਕ ਬਰਾਬਰੇ; ਉਜੜੁ ਸੋਈ ਥਾਉ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਕੋੜੀ=ਵੀਹ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਦੁੱਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੇਮੁੱਖ ਪੁਰਸ਼ ਭਾਵੇਂ ਬਗੀਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਹ ਥਾਂ ਉਜਾੜ ਦੇ ਤੁਲ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਕੋੜੀ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਦੁੱਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਕੋੜੀ=ਕੋੜ੍ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਅਠਾਰਾਂ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਤੁਲ ਦੁੱਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੨॥

ਪਉੜੀ ॥ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਉਦਿਆਨ; ਨਗਰ ਕਰਿ ਮਾਨਿਆ ॥

ਮਹਾ=ਵੱਡਾ ਭਇਆਨ=ਭਇਆਨਕ ਤੇ ਉਦਿਆਨ=ਉਜਾੜ ਜੰਗਲ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਨੇ ਬੜੀ ਰੌਣਕ ਵਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਉਜਾੜ-ਜੰਗਲ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਗਿੱਦੜ ਅਤੇ ਖੋਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਉਦਿਆਨ ਬਸਨੰ ਸੰਸਾਰੰ ਸਨਬੰਧੀ ਸ੍ਵਾਨ ਸਿਆਲ ਖਰਹ ॥ [ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੯]

ਜਿਹੜੇ ਸਬੰਧੀ ਲਾਲਚੀ ਸੁਭਾਅ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਕੁਤਿਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ ਜੋ ਬਿਪਤਾ ਸਮੇਂ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜ ਜਾਣ ਉਹ ਕਾਇਰ=ਗਿੱਦੜਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ। ਮੂਰਖ ਤੇ ਅਬੈੜੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਖੋਤਿਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਜੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਤਾਂ ਸਬੰਧੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਰੌਣਕ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਥਿਆ ਹੈ।

ਝੂਠ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪੇਖਿ; ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥

ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਜੋ ਝੂਠ ਰੂਪ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਸਚੀ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਿ ਅਹੰਕਾਰਿ; ਫਿਰਹਿ ਦੇਵਾਨਿਆ ॥

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵਾਨਿਆ=ਪਾਗਲ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਰਿ ਲਗਾ ਜਮ ਡੰਡੁ; ਤਾ ਪਛੁਤਾਨਿਆ ॥

ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਉਤੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡੰਡਾ ਲਗਾ=ਵਜਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਜਮਾਂ ਦਾ ਡੰਡੁ=ਦੰਡ ਭਾਵ ਸਜ਼ਾ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਜੀਵ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਤਬ ਹੀ ਨਰੁ ਜਾਗੈ ॥ ਜਮ ਕਾ ਡੰਡੁ ਮੂੰਡ ਮਹਿ ਲਾਗੈ ॥**
[ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੦]

੨. **ਜਮ ਕਾ ਡੰਡੁ ਮੂੰਡ ਮਹਿ ਲਾਗੈ ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਰੈ ਨਿਬੇਰਾ ॥** [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੦]

ਬਿਨੁ ਪੂਰੇ ਗੁਰਦੇਵ; ਫਿਰੈ ਸੈਤਾਨਿਆ ॥੯॥

ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤਾ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੈਤਾਨਿਆ=ਚੰਚਲ-ਪਾਮਰ ਪੁਰਸ਼ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦੌੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ॥੯॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੧੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੦੯]

ਸਲੋਕ ॥ ਦਇਆ ਕਰਣੰ ਦੁਖ ਹਰਣੰ ਉਚਰਣੰ ਨਾਮ ਕੀਰਤਨਹ ॥ ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਭਗਵਾਨਹ ਨਾਨਕ ਲਿਪਤ ਨ ਮਾਇਆ ॥੧॥ ਭਾਹਿ ਬਲੰਦੜੀ ਬੁਝਿ ਗਈ ਰਖੰਦੜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ॥ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ਮੇਦਨੀ ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਪਿ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਜਾ ਪ੍ਰਭ ਭਏ ਦਇਆਲ ਨ ਬਿਆਪੈ ਮਾਇਆ ॥ ਕੋਟਿ ਅਘਾ ਗਏ ਨਾਸ ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਇਆ ॥ ਨਿਰਮਲ ਭਏ ਸਰੀਰ ਜਨ ਧੂਰੀ ਨਾਇਆ ॥ ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਸੰਤੋਖ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ॥ ਤਰੇ ਕੁਟੰਬ ਸੰਗਿ ਲੋਗ ਕੁਲ ਸਬਾਇਆ ॥੧੮॥

ਸਲੋਕ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬਚਨ ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਅਠਾਰਵੇਂ ਸਲੋਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਆਲੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ, ਦੁਖ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦਇਆ ਕਰਣੰ ਦੁਖ ਹਰਣੰ; ਉਚਰਣੰ ਨਾਮ ਕੀਰਤਨਹ ॥

ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਇਆ ਦੇ ਕਰਣੰ=ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਹਰਣੰ=ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਜੀਵ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨਹ=ਜਸ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰ। **ਅਥਵਾ** ਜਦੋਂ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਹਰਣ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਹੀ ਜੀਵ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਰੂਪ ਕੀਰਤਨ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦਇਆ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਮੁੱਢ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪੇਡ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਇਆ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧਰਮ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿੱਛ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਹਰ ਬ੍ਰਿੱਛ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਵਧਦਾ-ਫੁੱਲਦਾ ਤੇ ਫਲਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਧਰਮ, ਦਇਆ ਰੂਪ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਪੱਤੇ, ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਫਲ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪੀ ਛਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਦਾ ਮੁੱਢ ਦਇਆ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢ ਅਭਿਮਾਨ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਇਆ ਧਰਮ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਇਆ ਧਰਮ ਕਾ ਮੂਲ ਹੈ ਪਾਪ ਮੂਲ ਅਭਿਮਾਨ ॥
ਤੁਲਸੀ ਦਇਆ ਨ ਛੋਡੀਐ ਜਬ ਲਗ ਘਟ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਨ ॥

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਮਾਂ ਹੈ। ਅਗਰ ਮਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਤਿਕ ਮੱਤ ਦਇਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧਰਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

ਇਸੇ ਲਈ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਦਇਆ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਮਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਪਾ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਇਆ ਰਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ ਦੀ ਭੇਜੀ ਦਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਅਵਤਾਰ ਪੈਗੰਬਰ, ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਦੇਵਤਾ ਹੋਏ ਸਭ ਦਾ ਦਇਆ ਭੂਖਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਮਹਾਨ ਗੁਣ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਰਗੀ ਦਇਆ ਤਾਂ ਉਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇਹ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਗੁਣ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸੰਤ ਭਗਤ ਇਸ ਗੁਣ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਇਸਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋਈ ਸੰਤੁ ਜਿ ਭਾਵੈ ਰਾਮ ॥ ਸੰਤ ਗੋਬਿੰਦ ਕੈ ਏਕੈ ਕਾਮ ॥ [ਗੋਂਡ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੬੭]

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੀ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਤ ਵੀ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸੰਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਇਕੋ ਕਰਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਇਆ ਹੈ ਉਹੀ ਦੂਜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਵੰਡਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਹਿਜੇ ਸੱਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਧਰਮ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਮੂੰਹ ਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦਇਆ ਦੀ ਫੋਕੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਇਆ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਜੰਜ਼ੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਕੜ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਗਜਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਟਕੇ ਨੂੰ ਵਿਕੀਆਂ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੈਰਤ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜੇ ਦਇਆ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਮੂਨਾ ਵੇਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਮਾਰੀ ਉਹ ਮਾਰ ਵੇਖੋ। ਜਦੋਂ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖਿਆਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬੱਲੋ ਦੇ ਹੈਡ ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਕੰਨਿਆ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋ ਘਰੀ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਦਇਆਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰੱਤਖ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਹੈ ਉਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਫੌਜ ਖਾਲਸੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੇ ਦਇਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਧਰਮ ਸੰਕਟ ਰੂਪ ਦੁਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਸੀਸ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਦਇਆ ਦੇ ਉਤੇ ਹੀ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸਾਖੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਹੇ ਰਾਜਨ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਕਰਦੇ। ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਸੰਕਲਪ ਸੀ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ ਮੈਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਇਤਨੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਗਏ। ਉਥੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ? ਕਿ ਇਕ ਭੀਲਾਂ ਦੀ ਲੜਕੀ ਬੜੇ ਦੁਖ ਵਿੱਚ ਰੋ-ਕੁਰਲਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਹਬਲ ਹੋਈ ਮਦਦ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਤੱਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਚਾਨਕ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਇਸ ਲੜਕੀ ਕੋਲ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਬੀਬੀ ਤੂੰ ਰੋ ਕਿਉਂ ਰਹੀ ਹੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਤਕਲੀਫ ਹੈ। ਲੜਕੀ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਮਹਾਰਾਜ ! ਸਾਡੀ ਪਸ਼ੂ ਬਿਰਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਪਸ਼ੂ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜਾਂ ਚੁਗਣ ਵਾਸਤੇ ਆ ਗਈ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਗਰੀਬੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪਰਸੂਤਾ ਵਾਯੂ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਦਾਈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ, ਭੈਣ ਜਾਂ ਹੋਰ ਔਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੁੱਖ ਸਮੇਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਆਪ ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਪੇਟ ਮਲਣਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਭਾਵੇਂ ਅਤਿਅੰਤ ਔਖਾ ਕਰਤਬ ਸੀ ਪਰ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਦਇਆਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦਿਆਂ ਦਾਈ ਵਾਲਾ ਕਰਤਬ ਨਿਭਾਇਆ ਤੇ ਬੱਚਾ ਸੁਖ-ਸਾਂਦ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਜੋ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਦਾ ਭਗਤ ਕਹਾਉਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਕਿਹਾ "ਆਉ ਭਗਤ ਜੀ !" ਤਾਂ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਭਗਤੀ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅੱਜ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਬੇਸਹਾਰਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦਾਈ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹੈਂ। ਇਸ ਦਇਆ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਾਇਆ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਭਗਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਭਗਤ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਉਸ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨਾ

ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਦਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਦਇਆ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਪੁੰਨ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸਗਲ ਪੁੰਨ ਜੀਅ ਦਇਆ ਪਰਵਾਨੁ ॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬]

ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰ ਕੇ ਦਇਆ ਕਰਨੀ ਇਸ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਵੀ ਬਰਤ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨਿ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਬ ਜੀਅ ਦਇਆ ॥ ਇਨ ਬਿਧਿ ਬਰਤੁ ਸੰਪੂਰਨ ਭਇਆ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੯]

ਦਇਆ ਇਕ ਐਸਾ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਲੋਕ ਰੂਪੀ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੂਖੁ ਨ ਦੇਈ ਕਿਸੈ ਜੀਅ ਪਤਿ ਸਿਉ ਘਰਿ ਜਾਵਉ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੨]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਇਆ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਸ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਦਇਆ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹੈ। ਜੋ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਗੁਣ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਭਗਵਾਨਹ; ਨਾਨਕ ਲਿਪਤ ਨ ਮਾਇਆ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਭਗਵਾਨਹ=ਭਗਵਾਨ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਲਿਪਾਏਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਇਆ ਐਸੀ ਮੋਹਨੀ ਭਾਈ ॥ ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਤੇਤੇ ਡਹਕਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੦]

੨. ਮੋਹਨੀ ਮੋਹਿ ਲੀਏ ਤ੍ਰੈ ਗੁਨੀਆ ॥ ਲੋਭਿ ਵਿਆਪੀ ਝੂਠੀ ਦੁਨੀਆ ॥
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੪]

ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸਰਪ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਜੋ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥੧॥ ਇਸ ਵਿਹੁ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਛੁਟਣ ਦਾ ਜਤਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਇਆ ਭੁਇਅੰਗਮੁ ਸਰਪੁ ਹੈ ਜਗੁ ਘੇਰਿਆ ਬਿਖੁ ਮਾਇ ॥
ਬਿਖੁ ਕਾ ਮਾਰਣੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰ ਗਰੁੜ ਸਬਦੁ ਮੁਖਿ ਪਾਇ ॥
[ਸਲੋਕ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੫]

੨. ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨਾ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਤਿਨੀ ਵਿਚੇ ਮਾਇਆ ਪਾਇਆ ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੨੧]

ਭਾਹਿ ਬਲੰਦੜੀ ਬੁਝਿ ਗਈ; ਰਖੰਦੜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ॥

ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਰਖੰਦੜੋ=ਰਖਿਅਕ ਰਾਖਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਲੰਦੜੀ=ਬਲਦੀ ਹੋਈ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪੀ ਅਗਨੀ ਬੁਝ ਗਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤਨ ਮਹਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਿ ਸਬਦਿ ਬੁਝਾਈਐ ॥੧੯॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੪੭]

੨. ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ॥
ਮਹਾ ਸੰਤੋਖੁ ਹੋਵੈ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਲਾਗੈ ਪੂਰਨ ਧਿਆਨੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੮੨]

੩. ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਪਨ ਆਪੁ ਸੁਝੈ ॥ ਤਿਸ ਕੀ ਜਾਨਹੁ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੧]

ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ਮੇਦਨੀ; ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਪਿ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਦਨੀ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਪਾਈ=ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸੋ=ਉਸ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰ ॥੨॥

ਪਉੜੀ ॥ ਜਾ ਪ੍ਰਭ ਭਏ ਦਇਆਲ; ਨ ਬਿਆਪੈ ਮਾਇਆ ॥

ਜਾ=ਜਦ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਦਇਆਲ=ਦਿਆਲੂ ਹੋਵੇ ਤਦ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਬਿਆਪਦੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ।

ਕੋਟਿ ਅਘਾ ਗਏ ਨਾਸ; ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਇਆ ॥

ਇਕ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਧਿਆਉਣ ਕਰਕੇ ਕੋਟਿ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਅਘਾ=ਪਾਪ ਨਾਸ=ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਟੇ ਪਾਪ ਅਸੰਖ ਨਾਵੈ ਇਕ ਕਣੀ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੮੩]

੨. ਕੋਟਿ ਅਘਾ ਸਭਿ ਨਾਸ ਹੋਹਿ ਸਿਮਰਤ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥ [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੭]

ਨਿਰਮਲ ਭਏ ਸਰੀਰ; ਜਨ ਧੂਰੀ ਨਾਇਆ ॥

ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਵਿਚ ਨਾਇਆ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਨ ਬੁਧ ਭਾਵ ਅੰਤਹਕਰਣ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜਾ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਮਹਿਮਾ ਜਨ ਕੇ ਚਰਨ ਤੀਰਥ ਕੋਟਿ ਗੰਗਾ ॥
ਜਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਕੀਓ ਮਜਨੁ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਹਰੇ ਕਲੰਗਾ ॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੨੮]

੨. ਸੇਵਉ ਸਾਧ ਸੰਤ ਚਰਨੇਰੈ ॥ ਬਾਂਛਉ ਧੂਰਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੇਰੈ ॥
ਅਠਸਠਿ ਮਜਨੁ ਮੈਲੁ ਕਟੇਰੈ ॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੪]

ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਸੰਤੋਖ; ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ॥

ਜਦੋਂ ਪਰੀਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਵਿੱਚ ਸੰਤੋਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਤੋਖ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਗੁਣ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰੱਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਰਜਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਰੱਜਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਹਸ ਖਟੇ ਲਖ ਕਉ ਉਠਿ ਧਾਵੈ॥ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੈ ਮਾਇਆ ਪਾਛੈ ਪਾਵੈ॥
ਅਨਿਕ ਭੋਗ ਬਿਖਿਆ ਕੇ ਕਰੈ॥ ਨਹ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮਰੈ॥
ਬਿਨਾ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀ ਕੋਊ ਰਾਜੈ॥ ਸੁਪਨ ਮਨੋਰਥ ਬ੍ਰਿਥੇ ਸਭ ਕਾਜੈ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੯]

ਤਰੇ ਕੁਟੰਬ ਸੰਗਿ ਲੋਗ; ਕੁਲ ਸਬਾਇਆ॥੧੮॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਕੁਟੰਬ=ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਲੋਗ ਅਤੇ ਕੁਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਗ ਤਰ ਗਏ ਹਨ॥੧੮॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੧੧]

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਸਦਾ ਖੁਆਰੀ ॥ ਤਾ ਕਉ ਧੋਖਾ ਕਹਾ ਬਿਆਪੈ ਜਾ ਕਉ ਓਟ ਤੁਹਾਰੀ ॥ਰਹਾਉ॥ ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਜੋ ਜੀਵਨੁ ਬਲਨਾ ਸਰਪ ਜੈਸੇ ਅਰਜਾਰੀ ॥ ਨਵ ਖੰਡਨ ਕੋ ਰਾਜੁ ਕਮਾਵੈ ਅੰਤਿ ਚਲੈਗੋ ਹਾਰੀ ॥੧॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੁਣ ਤਿਨ ਹੀ ਗਾਏ ਜਾ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥ ਸੋ ਸੁਖੀਆ ਧੰਨੁ ਉਸੁ ਜਨਮਾ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੨॥੨॥

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ; ਸਦਾ ਖੁਆਰੀ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬਿਸਰਤ=ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਹੀ ਖੁਆਰੀ=ਖਰਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਹਰਿ=ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਸ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਤ=ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਦਾ ਹੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਖੁਆਰੀ=ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਜੋ ਜੀਵ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਰ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਸੋ ਮੂਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਸਰਬ ਫਲ ਪਾਵੈ ਸੋ ਜਨੁ ਸੁਖੀਆ ਹੂਆ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੦੭]

ਨਾਮ ਨੂੰ ਬਿਸਾਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਇਕ ਅਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੌਤ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਜਿਸਮਾਨੀ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਜਿਸਮਾਨੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਭੋਗ ਕੇ ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦੇਹ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਜਿਸਮਾਨੀ ਮੌਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤਲ ਤੇ ਖੜਾ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚਾਲ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਘਿਰਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ-ਇੱਜ਼ਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੱਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏ। ਇਸਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮੌਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੀਜੀ ਧਾਰਮਿਕ ਮੌਤ ਜੋ ਬੰਦਾ ਆਪਣਾ ਈਮਾਨ ਵੇਚ ਬੈਠੇ ਧਰਮੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਅਧਰਮ ਨੰਗਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਅਧਰਮੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਇਸਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਮੌਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਚੌਥੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਮੌਤ-ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਜੀਵਨ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਣਾ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਮੌਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]

੨. **ਦਿਨਹਿ ਬਿਕਾਰ ਕਰਤ ਸ੍ਰਮੁ ਪਾਇਓ ॥ ਨੈਨੀ ਨੀਦ ਸੁਪਨ ਬਰੜਾਇਓ ॥**
ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਹੋਵਤ ਏਹ ਹਾਲ ॥ ਸਰਨਿ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਪੁਰਖ ਦਇਆਲ ॥੧੩॥
[ਥਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੯]

ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੈ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਗਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਿਤ ਚੇਤਸਿ ਕੀ ਨਹੀ ਬਾਵਰਿਆ ॥ ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਲਿਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੯੦]

ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ

ਭੁਲਣ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਚੇਤਾ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜੀਵ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇ। ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਤਾ ਕਉ ਧੋਖਾ ਕਹਾ ਬਿਆਪੈ; ਜਾ ਕਉ ਓਟ ਤੁਹਾਰੀ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਓਟ=ਟੇਕ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ=ਸੰਸਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਪਦਾ ਹੈ ? ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਬਿਆਪਦਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਓਟ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਛੋਟੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਲਈ ਛੋਟੇ ਸਹਾਰੇ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਲਈ ਵੱਡੇ ਸਹਾਰੇ ਹਨ।

ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਾਰਸ਼ ਪੈਂਦੀ ਵਿੱਚ ਬਾਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਛਤਰੀ ਇਕ ਓਟ ਹੈ, ਛਤਰੀ ਦੀ ਓਟ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਮਨੁੱਖ ਬਾਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਫੌਜੀ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਓਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਓਟ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਓਟਾਂ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਛੋਟੀ ਓਟ ਛੋਟੀ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਹੀ ਬਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਮੁਸੀਬਤ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੀ, ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਓਟ ਹੈ ਜੋ ਵੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਓਟ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਬਿਆਪਦਾ।

ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਜੋ ਜੀਵਨੁ ਬਲਨਾ; ਸਰਪ ਜੈਸੇ ਅਰਜਾਰੀ ॥

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੋ ਜੀਵਨ ਬਲਨਾ=ਜੀਵਦਿਆਂ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਵਾ-ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਜਿਉਣਾ ਹੈ ਉਹ ਬਲਨਾ=ਸੜਨਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਲੱਕੜਾਂ ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸੜਦੀਆਂ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਮਨ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਜਗਰ ਸੱਪ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਰਜਾਰੀ=ਉਮਰ ਹੀ ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਸਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਮਨਮੁਖ ਦੀ ਉਮਰ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਸ ਦੀ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ **ਵਾ:** ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ-ਈਰਖਾ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਵੀ ਨਿਸਫਲ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਜੈਸੇ ਸਰਪ ਆਰਜਾਰੀ ॥ ਤਿਉ ਜੀਵਹਿ ਸਾਕਤ ਨਾਮੁ ਬਿਸਾਰੀ ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੩੯]

੨. ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਕੋਟਿ ਬਰਖ ਜੀਵੈ ਸਗਲੀ ਅਉਧ ਬ੍ਰਿਥਾਨਦ ॥ [ਸਾਰਗ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੪]

ਨਵ ਖੰਡਨ ਕੋ ਰਾਜੁ ਕਮਾਵੈ; ਅੰਤਿ ਚਲੈਗੋ ਹਾਰੀ ॥੧॥

ਭਾਵੇਂ ਨੌਂ ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਭੀ ਰਾਜ ਕਮਾਵੈ=ਕਰਦਾ ਰਹੇ; ਤਾਂ ਭੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ (ਜਿੱਤ ਕੇ ਨਹੀਂ) ਹਾਰ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੇ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਆਰਜਾ ਹੋਰ ਦਸੂਣੀ ਹੋਇ ॥
ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਵਿਚਿ ਜਾਣੀਐ ਨਾਲਿ ਚਲੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥

ਚੰਗਾ ਨਾਉ ਰਖਾਇਕੈ ਜਸੁ ਕੀਰਤਿ ਜਗਿ ਲੇਇ ॥
ਜੇ ਤਿਸੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ ਤ ਵਾਤ ਨ ਪੁਛੈ ਕੇ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੨]

੨. **ਜੇ ਲਖ ਇਸਤਰੀਆ ਭੋਗ ਕਰਹਿ ਨਵ ਖੰਡ ਰਾਜੁ ਕਮਾਹਿ ॥**
ਬਿਨੁ ਸਤਗੁਰ ਸੁਖੁ ਨ ਪਾਵਈ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਹਿ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੨੬]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਨੌਂ ਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਰਾਜ ਸੁਖ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣੇ, ਲੱਖਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਰਸ ਭੋਗਿਆ ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਾਇਗਾ ਸਕਹੁ ਤ ਲੇਹੁ ਬਹੋਰਿ ॥
ਨਾਂਗੇ ਪਾਵਹੁ ਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ ਕੇ ਲਾਖ ਕਰੋਰਿ ॥੨੭॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੫]

ਸਾਖੀ-ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹ

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਜੋਧਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਜੋਧਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਰਜਨ ਵੀ ਹੈ। ਜੋ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਚੰਦ੍ਰਵੰਸ਼ੀ ਰਾਜੇ ਕ੍ਰਿਤਵੀਯੰ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਮਾਹਿਸਮਤੀ ਨਗਰੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਤੇ ਦੱਤਾ ਤ੍ਰੇਯ ਦਾ ਚੇਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਜਾਤ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਐਸਾ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੈਹਯ ਜਾਤ ਦਾ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਨ ਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੈਹਯ ਯਾਦਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ "ਸਿਦਿਯਨ" ਜਾਤ ਨੂੰ ਹੈਹਯ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੈਹਯ ਮਨੁ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਯਯਾਤਿ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹਨ। ਕਰਨਲ ਟਾਡ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਘੇਲ ਖੰਡ ਦੀ ਸੋਹਾਗਪੁਰ ਦੀ ਘਾਟੀ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਵੀ ਹੈਹਯ ਜਾਤ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ੮੫੦੦੦ ਵਰ੍ਹੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਗਿਆ। ਉਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਸਾਂਢੂ ਜਮਦਗਨਿ ਰਿਸ਼ੀ ਭਾਰੀ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਦੀ ਰਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀਤਾ ਤੇ ਜਮਦਗਨਿ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰੇਣਕਾ ਸੀ, ਦੋਵੇਂ ਸਕੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਜਮਦਗਨਿ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਜਾਣਕੇ ਇਸ ਦੀ ਆਓ ਭਗਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਿਮੰਤਰਣ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲੰਗਰ ਮੇਰੇ ਆਸ਼ਰਮ ਤੇ ਛਕਣ। ਇਸਨੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਿਅੰਤ ਫੌਜਾਂ ਹਨ। ਤੂੰ ਇਥੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਅਤੀਤ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਹੇ ਰਿਸ਼ੀ ਨਾ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਰਸਦਾਂ ਬਸਤਾਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਫਿਰ ਇਤਨੀ ਵਡੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਨਿਮੰਤਰਣ ਦੇ ਕੇ ਭੋਜਨ ਕਿਵੇਂ ਛਕਾਵੇਂਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਸਤੇ ਜਮਦਗਨਿ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ ਫਕੀਰਾਂ ਕੋਲ ਭੀ ਕੁਝ ਗੁਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਇਹ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਫੌਜ ਤਾਂ ਕੀ ਫਕੀਰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਨਿਮੰਤਰਣ ਦੇ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਨਿਰ ਸੰਕੋਚ ਆਓ ਤੇ ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਸਹੰਸ੍ਰਬਾਹੂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਲਗ ਗਈ। ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਭੁੱਖ ਲਗੀ ਤੋਂ ਸੈਨਾ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਅੱਗੇ ਸਭ ਖਾਣੇ ਤਿਆਰ ਮਿਲੇ। ਜਦੋਂ ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸੁਆਦਿਸ਼ਟ ਭੋਜਨ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਿਲੇ। ਇਨਤੇ ਸੁੰਦਰ ਖਾਣੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰਸੋਈਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਨੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਆਸ੍ਰਮ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਤਾਂ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੰਗਰ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਣ ਲਗਾ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਇਕ ਪੜਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਨੇ ਇਹ ਪੜਦਾ ਉਠਾਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕੇ ਕਿ ਆਖਰ ਇਸ ਪੜਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੌਣ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਜਨ ਮਰਿਆਦਾ ਭੰਗ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਹ ਚਾਰੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੜਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੋਭਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭੋਜਨ ਭਜਨ ਖਜਾਨਾ ਨਾਰੀ॥ ਚਾਰੇ ਪੜਦੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ॥

ਪੜਦਾ ਉੱਠਣ ਤੋਂ ਚਾਰੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤ-ਸ਼ੋਭਾ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਗਹੁ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਰਾਜ ਗਹੁ, ਬਾਲ ਗਹੁ, ਤ੍ਰਿਯਾ ਗਹੁ, ਗਹੁ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਹਠ। ਭਾਵ ਇਹ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹਠ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਚੁਕਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਗਊ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਅਤੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਸ ਗਊ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਹੀ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਇਤਨਾ ਰਾਸ਼ਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਨੇ ਰਿਸ਼ੀ ਤੋਂ ਇਹ ਗਊ ਮੰਗੀ। ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਸ਼ੋਭਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਝਗੜਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਹੂ ਬਲ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਗਊ ਖੋਹਣੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਗਊ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਫੌਜ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅਪਮਾਨ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਰਖ ਕੇ ਰਾਜਾ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਫੇਰ ਅਚਾਨਕ ਦਲ ਬਲ ਸਮੇਤ ਆਇਆ ਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਗਊ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਲਿਜਾਣ ਲਗਾ ਤਾਂ ਗਊ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਉਡੀ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ ਜੋ ਗਊ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਲਗਾ। ਗਊ ਦੇ ਰੱਤ ਤੋਂ ਤੰਬਾਕੂ ਦੀ ਬੂਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਜਿਸਨੂੰ ਪੀਣ ਦਾ ਪਾਪ ਗਊ ਦੀ ਰਤ ਪੀਣ ਦੇ ਪਾਪ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਰੇਣੁਕਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਪਰਸਰਾਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜੋ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਉਗ੍ਰ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੇਂਗੀ ਮੈਂ ਆਵਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਪਰਸਰਾਮ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮਰੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੇਗੁਨਾਹ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਰੋਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਰਸ ਰਾਮੁ ਰੋਵੈ ਘਰਿ ਆਇਆ॥ [ਅੰਗ ੯੫੩]

ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਰੇਣੁਕਾ ਕੁਰਲਾ ਉਠੀ ਤੇ ਸੱਤ ਤਿਹੱਥੜ ਮਾਰ ਕੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕੀਤਾ। ਤਿਹੱਥੜ ਤੋਂ ਭਾਵ ਰੋਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਤਿੰਨ ਅੰਗ ਪੱਟ ਛਾਤੀ ਤੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਨਾ। ਪਰਸਰਾਮ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਰੋਣ ਸਮੇਂ ਜਿਸਮ ਤੇ ਮਾਰੇ ੭੨੩-੨੧ ਵਾਰ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ੨ ਵਾਰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਛੱਤ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਾਂਗਾ। ਤੇ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਸਹੰਸਰ ਬਾਹੂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ। ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਲਵਾਨ ਰਾਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਨਵਾਂ ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਹਾਰ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਸਰਾਮ ਤੋਂ ਹਾਰ ਕੇ ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ ਵੀ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੁਣ ਤਿਨ ਹੀ ਗਾਏ; ਜਾ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ॥

ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਧਾਨ=ਖਜ਼ਾਨਾ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਜਸ ਰੂਪ ਗੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਗਾਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ=ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਿ ਜਪਾਏ ਜਪੈ ਸੋ ਨਾਉ॥ ਆਪਿ ਗਾਵਾਏ ਸੁ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੦]

ਸੋ ਸੁਖੀਆ ਧੰਨੁ ਉਸੁ ਜਨਮਾ; ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰੀ॥੨॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸੋ=ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਸੁਖੀਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਭੀ ਧੰਨੁ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੧੩]

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਰਸਨਾ ਗੁਣ ਗੋਪਾਲ ਨਿਧਿ ਗਾਇਣ ॥ ਸਾਂਤਿ ਸਹਜੁ ਰਹਸੁ ਮਨਿ ਉਪਜਿਓ ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਪਲਾਇਣ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੋ ਮਾਗਹਿ ਸੋਈ ਸੋਈ ਪਾਵਹਿ ਸੇਵਿ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਣ ਰਸਾਇਣ ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਹਹੂ ਤੇ ਛੂਟਹਿ ਭਵਜਲੁ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਣ ॥੧॥ ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਿਓ ਦਾਸ ਗੋਵਿੰਦ ਪਰਾਇਣ ॥ ਅਬਿਨਾਸੀ ਖੇਮ ਚਾਹਹਿ ਜੇ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਸਿਮਰਿ ਨਾਰਾਇਣ ॥੨॥੫॥੧੦॥

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਦਰਗਾਹੀ ਬਚਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੋਹਿਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

ਰਸਨਾ; ਗੁਣ ਗੋਪਾਲ ਨਿਧਿ ਗਾਇਣ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਿਧਿ=ਸਮੁੰਦਰ (ਗੋ+ਪਾਲ) ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਾਲ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਾਂਤਿ ਸਹਜੁ ਰਹਸੁ ਮਨਿ ਉਪਜਿਓ; ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਪਲਾਇਣ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਹਜੁ=ਗਿਆਨ ਤੇ ਰਹਸੁ=ਅਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਪਲਾਇਣ=ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਵਾ-ਦੌੜ ਗਏ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਇਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਣ ਇਕ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਖੂਬੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਖੂਬੀਆਂ ਇਤਨੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੁਧੀਵਾਨ ਮਿਲਕੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਤਾਂ ਵੀ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦਾ ਭਾਵ ਕੀ ਹੈ ? ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਗੁਣ ਅਤੇ ਔਗੁਣ ਦੋ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਔਗਣ ਇਕ ਘਿਰਣਾਯੋਗ ਨਿੰਦਤ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਨੀਚ ਕਰਮ ਹੈ। ਗੁਣ ਇਕ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਔਗੁਣ ਫੋਲਣੇ ਗੰਦਗੀ ਫੋਲਣ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਗੰਦਗੀ ਨੂੰ ਫੋਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਰਗੰਧੀ ਫੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੰਦਗੀ ਫੋਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਫਲ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਗੰਦਗੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਫੋਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾਉਣਾ ਯੋਗ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਦੁਰਗੰਧੀ ਫੈਲ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਨਾ ਕਰੇ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੁਰਗੰਧੀ ਰਹਿਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਅਰੋਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ ਉਹ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਥੇ ਆਪਣਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਸਾਫ ਸੁਥਰਾ ਰਖੇ। ਇਥੇ ਇਕ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦੁਰਗੰਧੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਨੂੰ ਤਾਂ ਟੋਆ ਪੁੱਟ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਦੱਬਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੁਗੰਧੀ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟ ਝੱਲ ਕੇ ਇਸ ਲਈ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਗੰਧੀ ਫੈਲੇ। ਜਿਵੇਂ ਦੁਰਗੰਧੀ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ। ਔਗਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਫੈਲਾਉਣੀ ਦੁਰਗੰਧੀ ਫੈਲਾਉਣ ਦੇ ਤੁਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਾਤਵਰਨ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਵਾ-ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਥਾਂ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਇਕ ਬਗੀਚੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਲਾਉਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਕਸਤੂਰੀ ਚੰਦਨ ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਸੁਗੰਧੀ ਫੈਲਾਉਣ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਧੋਖੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਿਆਦਾ-ਤਰ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਔਗੁਣ ਲੁਕਵੀਂ ਤਹਿ ਵਿੱਚ ਪਏ ਹਨ। ਗੁਣ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਫੋਕੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾਂ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜੋ ਫਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦੇ ਤੁਲ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰਸਨਾ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਹਰਿ ਤੇਰੇ ॥ ਮਿਟਹਿ ਕਮਾਤੇ ਅਵਗੁਣ ਮੇਰੇ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੦]

੨. **ਨੇਤ੍ਰ ਸੰਤੋਖੇ ਦਰਸੁ ਪੇਖਿ ॥ ਰਸਨਾ ਗਾਏ ਗੁਣ ਅਨੇਕ ॥** [ਬਸੰਤੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੧]

੩. **ਰਸਨਾ ਗੁਣਵੰਤੀ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹੇ ਸਚੇ ਭਾਵੈ ॥** [ਮਾਝ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੩੦]

੪. **ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੈਸੇ ਸੁਖੁ ਲਹੀਐ ॥ ਰਸਨਾ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਸੁ ਕਹੀਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੦੦]

੫. **ਗੁਣ ਗੋਪਾਲ ਉਚਰੁ ਰਸਨਾ ਸਦਾ ਗਾਈਐ ਅਨਦਿਨੋ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੮੪]

ਜੋ ਮਾਗਹਿ ਸੋਈ ਸੋਈ ਪਾਵਹਿ; ਸੇਵਿ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਣ ਰਸਾਇਣ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਸਾਂ ਦੇ ਆਇਣ=ਘਰ ਰੂਪ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ ਹੈ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਜੋ-ਜੋ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਓਹੀ-ਓਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਰਸਾਇਣ=ਉਹ ਦਵਾਈ ਜੋ ਬੁਢੇਪੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਰਸਾਇਣ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਮੁ ਰਸਾਇਣੁ ਮਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤਾਇਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਾਂ ਜੀਉ ॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੯]

ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਰਸਾਇਣ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਮਾਗਉ ਸੋਈ ਸੋਈ ਪਾਵਉ ਅਪਨੇ ਖਸਮ ਭਰੋਸਾ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੯]

੨. **ਜੋ ਮੰਗੀਐ ਸੋਈ ਪਾਈਐ ਨਿਧਾਰਾ ਆਧਾਰੁ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੭]

੩. **ਜੋ ਮਾਗਹਿ ਠਾਕੁਰ ਅਪੁਨੇ ਤੇ ਸੋਈ ਸੋਈ ਦੇਵੈ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੮੧]

੪. **ਜੋ ਮੰਗਹਿ ਸੋ ਲੇਵਹਿ ॥ ਪ੍ਰਭ ਅਪਣਿਆ ਸੰਤਾ ਦੇਵਹਿ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫ ਅੰਗ ੬੨੬]

ਸਾਖੀ-ਭਾਈ ਆਦਮ ਦੀ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਆਦਮ ਦੀ

ਹੈ। ਜੋ ਭੁਚੋ ਨਗਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸਿੱਧੂ ਕੁਲ ਭੁੱਲਰ ਗੋਤ ਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਆਦਮ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉੱਤਮ ਖੇਤੀ ਮਧਮ ਵਪਾਰ ਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਸਮਝ ਕੇ ਵਾਹੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਚੰਗੇ ਮਕਾਨ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਾਵਾਂ ਮੱਝਾਂ, ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗੇ ਬੈਲ ਊਠ, ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ ਭਾਵ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਸੀ ਪਰ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟੂਣੇ ਟਾਮਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਖਣਾਂ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਉਮਰ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਸੋਗ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬੀਤ ਗਏ ਬਹੁ ਸੰਮਤ ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੰਤਤਿ ਨਾਂਹਿ ਭਈ ਸੁਖਕੰਦਾ॥
ਪੀਰ ਬਿਸਾਲ ਫਕੀਰਨ ਜਾਲ ਰਹਯੋ ਸਭਿ ਸੇਵਤਿ ਭਾਵ ਸੁ ਬ੍ਰਿੰਦਾ॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰਾਸਿ ੨ ਅੰਸੂ ੪੧]

ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਨਾ ਦੇਖਕੇ ਇਸ ਦਾ ਮਨ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਦਾਨੀ ਸੁਭਾਅ ਇਤਨਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਪੀਰ-ਫਕੀਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਲੋਕੀ ਆਦਮ ਦਾ ਘਰ ਦਸਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਇਕ ਸਿੱਖ ਆਇਆ। ਜਿਸ ਦੀ ਇਸਨੇ ਤਨ-ਮਨ-ਧਨ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਉਦਾਸ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਭਾਈ ਆਦਮ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਫੁੱਟ-ਫੁੱਟ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਦਰਸਾਇਆ। ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਭੀ ਸਫਲ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਰਸਤਾ ਦਰਸਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨਮਤੀਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਨਮਤ ਵਾਲੇ ਰਸਤਿਆਂ ਤੇ ਭਾਈ ਆਦਮ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ। ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਘਰ ਹੀ ਸਰਬ ਇੱਛਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਸਾਇਣ ਰੂਪ ਹੈ ਤੂੰ ਉਥੇ ਚੱਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜਿਨ ਨਾਮ॥ ਪੂਰਨ ਕਰਹਿ ਸਪੂਰਨ ਕਾਮ॥
ਕਰਿ ਸੇਵਾ ਤਿਨ ਕੀ ਅਬਿ ਜਾਇ॥ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਾਮਨਾ ਤਹਿ ਤੇ ਪਾਇ॥੭॥ [ਰਾਸ ੨ ਅੰਸੂ ੪੧]

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਆਦਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵੱਲ ਝੁਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸੁੱਕੇ ਬਿਰਖ ਨੂੰ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦੀ ਉਮਰ ਬੀਤ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਉਸ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਨ ਅਜਿਹਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਚਲੋ ਜੇ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਤਾਂ ਸਫਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਔਰ ਨਿਸਚੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਠੀਕ ਥਾਂ ਤੇ ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸਿੱਖ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਖੁਸ਼ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਆਦਮ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋੜ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਸਿੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦਸੋ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਸੀ ਸੇਵਾ ਜੰਗਲ ਚੋਂ ਲੱਕੜਾਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਈ ਆਦਮ ਨੇ ਲੱਕੜਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਦੋ ਭਾਰ ਲਿਆ ਕੇ ਇਕ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਇਕ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਖਦਾ। ਘਰ ਵਾਲੀ ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਂਦੀ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਜੂਠੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ

ਦਿਨ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਲੰਗਰ ਆਪਣੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਛਕਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਾਹਰ ਨਗਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਏ ਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ-ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਤਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸੰਗਤ ਸੀ। ਸੀਤ ਕਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਵਰਖਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਵਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਰਹਿਣ ਲਈ ਇਤਨੇ ਟਿਕਾਣੇ ਸਰਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸਹਿਨ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਿਆਲੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਚੇ ਥਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋ ਅੱਜ ਗੁਰੁਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਠੰਡ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਮੰਗੇਗਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਉਹੀ ਵਸਤੂ ਲੈ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਭਾਈ ਆਦਮ ਨੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਅੰਗੀਠੇ ਬਾਲ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਠੰਢ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਲਈਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਦੂਰ ਤੋਂ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਰਾਤ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਹਾਜਰ ਕਰੋ। ਲਾਂਗਰੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ! ਇਕ ਭਾਰ ਰੋਜ਼ ਲੰਗਰ ਲਈ ਲੱਕੜਾਂ ਦਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਭਾਈ ਆਦਮ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਬੁਲਵਾਇਆ ਭਾਈ ਆਦਮ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਗਰੀਬੀ ਸਹਿਤ ਆ ਕੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਮੁਖ ਤੋਂ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੇਰੀ ਘਾਲਿ ਪਰੀ ਸਭ ਥਾਇੰ॥ ਮਾਂਗ ਲੇਹੁ ਬਰ ਸੋ ਅਬ ਪਾਇ॥ [ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਰਾਸ ੨ ਅੰਸੂ ੪੧]

ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਜਦੋਂ ਘਰ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਮਨੋਰਥ ਹੋਰ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਜਿਸ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਆ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ ਹੈ ਉਹੀ ਕੁਝ ਮੰਗਣਾ ਕਰ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਤੂੰ ਕੱਲ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮੰਗ ਲਵੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾਚਯੋ ਜਾਇ ਨ ਤੋਹਿ ਤੇ ਪੁਨ ਆਵਹੁ ਭੁਨ ਸਾਰ॥
ਸੇਵਾ ਤੇਰੀ ਸਫਲ ਹੁਇ ਬਾਂਛ ਦੇ ਕਰਤਾਰ॥ [ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸੂ ੪੧]

ਜਦੋਂ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੁਪਤਨੀ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਵਰ ਮੰਗ ਲਿਆ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਆਪਣੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਕੇਸ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਮੰਗਦਿਆਂ ਸ਼ਰਮ ਆਈ ਤੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਰੋਣ ਲਗ ਪਈ ਕਿ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਸਮਾਂ ਹੱਥ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਹਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਮੌਕਾ ਹੋਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੰਗ ਲਵੋ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਚੌਥਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਰ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਸੋ ਉਹ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਭਗਤੀ ਦੀ ਅੰਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਰੱਖਣਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾ-ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਜੋ ਵਸਤੂ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਜੀਵ ਨੂੰ ਉਹੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨ ਰਸਾਇਣ ਰੂਪ ਹਨ।

ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਹਹੂ ਤੇ ਛੂਟਹਿ; ਭਵਜਲੁ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਣ ॥੧॥

ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਨ ਰੂਪ ਦੋਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਆਪ ਤਰੇ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹਨ॥੧॥

ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਿਓ; ਦਾਸ ਗੋਵਿੰਦ ਪਰਾਇਣ ॥

ਦਾਸ ਨੇ ਖੋਜਦਿਆਂ-ਖੋਜਦਿਆਂ ਇਹ ਤਤੁ=ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੋਵਿੰਦ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਾਇਣ= ਆਸਰੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ।

ਅਬਿਨਾਸੀ ਖੇਮ ਚਾਹਹਿ ਜੇ ਨਾਨਕ; ਸਦਾ ਸਿਮਰਿ ਨਾਰਾਇਣ ॥੨॥੫॥੧੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾ ! ਜੇ ਤੂੰ ਅਬਿਨਾਸੀ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੁਖ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ **ਵਾ:** ਜੇ ਤੂੰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਖੇਮ=ਰਖਿਆ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਨਰਾਇਣ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ॥੨॥੫॥੧੦॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੧੬]

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੫ ਦੁਪਦੇ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਐਸੋ ਗੁਨੁ ਮੇਰੋ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਕੀਨ ॥ ਪੰਚ ਦੋਖ ਅਰੁ ਅਹੰ ਰੋਗ ਇਹ ਤਨ ਤੇ ਸਗਲ ਦੂਰਿ ਕੀਨ ॥ਰਹਾਉ॥ ਬੰਧਨ ਤੋਰਿ ਛੋਰਿ ਬਿਖਿਆ ਤੇ ਗੁਰ ਕੋ ਸਬਦੁ ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਦੀਨ ॥ ਰੂਪੁ ਅਨਰੂਪੁ ਮੋਰੋ ਕਛੁ ਨ ਬੀਚਾਰਿਓ ਪ੍ਰੇਮ ਗਹਿਓ ਮੋਹਿ ਹਰਿ ਰੰਗ ਭੀਨ ॥੧॥ ਪੇਖਿਓ ਲਾਲਨੁ ਪਾਟ ਬੀਚ ਖੋਏ ਅਨਦ ਚਿਤਾ ਹਰਖੇ ਪਤੀਨ ॥ ਤਿਸ ਹੀ ਕੋ ਗ੍ਰਿਹੁ ਸੋਈ ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਨਕ ਸੋ ਠਾਕੁਰੁ ਤਿਸ ਹੀ ਕੋ ਧੀਨ ॥੨॥੧॥੨੦॥

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੫ ਦੁਪਦੇ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਰਾਗ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪਦਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਵਲੋਂ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਇਹ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਐਸੋ ਗੁਨੁ; ਮੇਰੋ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਕੀਨ ॥

ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਗੁਨੁ=ਉਪਕਾਰ ਕੀਨ=ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਮੇਟ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :—

ਪੰਚ ਦੋਖ ਅਰੁ ਅਹੰ ਰੋਗ; ਇਹ ਤਨ ਤੇ ਸਗਲ ਦੂਰਿ ਕੀਨ ॥ਰਹਾਉ॥

ਪੰਚ ਦੋਖ=ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ, ਅਰੁ=ਅਤੇ ਅਹੰ=ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਰੋਗ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਦੋਖ=ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦੋਖ ਭਾਵ ਐਬ, ਔਗੁਣ ਬੁਰਿਆਈ। ਇਹ ਪੰਜ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਬੁਰਿਆਈਆਂ **ਵਾ:** ਔਗੁਣ। ਸ਼ਬਦ-ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ, ਜਿਸ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਮਨ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ, ਸਪਰਸ਼ ਚਮੜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ, ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਸੁਖ, ਰੂਪ=ਨੇਤ੍ਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ, ਰਸ=ਜੀਭ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ, ਗੰਧ=ਨਾਸਿਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ-ਇਕ ਦੋਖ ਇਤਨਾ ਮਹਾਨ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਤਬਾਹ ਕੁੰਮ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਬਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਕ-ਇਕ ਦੋਖ ਸੀ ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੰਜੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਬਚਣ ਦੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਭ੍ਰਿੰਗ ਪਤੰਗ ਕੁੰਚਰ ਏਕ ਦੋਖ ਬਿਨਾਸ ॥**
ਪੰਚ ਦੋਖ ਅਸਾਧ ਜਾ ਮਹਿ ਤਾ ਕੀ ਕੇਤਕ ਆਸ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੬]

੨. **ਪੰਚ ਭੂਤ ਸਬਲ ਹੈ ਦੇਹੀ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਪ ਨਿਵਾਰੇ ॥੨॥** [ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੮੩]

੩. **ਗਜ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪਤੰਗ ਅਲਿ ਇਕਤੁ ਇਕਤੁ ਰੋਗਿ ਪਚੰਦੇ ॥**
ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਪੰਜਿ ਰੋਗ ਪੰਜੇ ਦੂਤ ਕੁਸੂਤ ਕਰੰਦੇ ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੫, ਪਉੜੀ ੨੦]

੪. **ਨਾਦ ਕਿ ਲੋਭ ਤਜੇ ਮ੍ਰਿਗ ਪ੍ਰਾਨ, ਸੁ ਬੀਨ ਸੁਨੇ ਅਹਿ ਆਪ ਬੰਧਾਏ॥**
ਮੀਨ ਸੁ ਤਯਾਗ ਅਗਾਧ ਜਲੰ, ਉਰ ਲੋਭ ਜਗੇ ਗਲ ਲੋਹ ਫਹਾਏ॥
ਕਾਗਦ ਕੀ ਪੁਤਰੀ ਕਰਨੀ ਵਸ, ਮਤ ਗਇੰਦ ਸੁ ਅੰਕੁਸ ਖਾਏ॥...॥੩੭॥
ਭ੍ਰਿਗ ਬਲੀ ਪਿਖ ਕੰਜ ਪ੍ਰਭਾ, ਉਰ ਲੋਭ ਲਗੇ ਤਿਹਿ ਮਾਹਿ ਬੰਧਾਏ॥
ਰੂਪ ਕਿ ਲੋਭ ਪਤੰਗ ਦਹੇ, ਅਰੁ ਚੋਗ ਕਿ ਲੋਭ ਬਿਹੰਗ ਫਹਾਏ॥...॥੩੮॥
[ਭਾਵਰਸਾਂਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯਾ-੩੭-੩੮]

੫. **ਕਰੀ ਕਾਮ, ਆਮਿਖ ਮਤਸ, ਮ੍ਰਿਗ ਸੂਰ, ਰੂਪ ਪਤੰਗ॥**
ਅਲਿ ਸੁਗੰਧ, ਇਤਯਾਦਿ ਹਤ, ਇਕ ਇਕ ਇੰਦ੍ਰਯ ਸੰਗ॥੨॥
ਸੂਰ ਸਪਰਸ਼ ਰਸ ਰੂਪ ਗੰਧ, ਪਾਚੋਂ ਕਾਰਣ ਨਾਸ॥
ਜੋ ਜਨ ਪਾਂਚੋ ਵਸ ਭਏ, ਕਥਾ ਕਹੇ ਕੋ ਤਾਸ॥੩॥ [ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ ਅਧਿ: ੧੩]

ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਨੇ ਜਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਮਾਨੁਖ ਕਉ ਦੀਨਾ॥ ਕਾਮ ਰੋਗਿ ਮੈਗਲੁ ਬਸਿ ਲੀਨਾ॥
ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਰੋਗਿ ਪਚਿ ਮੁਏ ਪਤੰਗਾ॥ ਨਾਦ ਰੋਗਿ ਖਪਿ ਗਏ ਕੁਰੰਗਾ॥੧॥
ਜੋ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸੋ ਰੋਗੀ॥ ਰੋਗ ਰਹਿਤ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੋਗੀ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜਿਹਵਾ ਰੋਗਿ ਮੀਨੁ ਗ੍ਰਸਿਆਨੋ॥ ਬਾਸਨ ਰੋਗਿ ਭਵਰੁ ਬਿਨਸਾਨੋ॥ [ਭੈਰਉ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੦]

ਸੋ ਐਸੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਇਹ ਦੋਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਸ ਕਰਕੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਪੰਜੇ ਦੋਖ ਅਤੇ ਅਹੰ ਰੋਗ ਮੇਰੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਜੋ ਹਿਰਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਸੋ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸੁਤੰਤਰ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਬੰਧਨ ਤੋਰਿ ਛੋਰਿ ਬਿਖਿਆ ਤੇ; ਗੁਰ ਕੋ ਸਬਦੁ ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਦੀਨ॥

ਮੋਹ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਛਡਾਉਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹੀਅਰੈ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਰੂਪ ਬੰਧਨ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੰਧਨ ਤੋੜਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਟੂਟੇ ਬੰਧਨ ਜਨਮ ਮਰਨ ਸਾਧ ਸੇਵ ਸੁਖੁ ਪਾਇ॥** [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੫]

੨. **ਟੂਟੇ ਬੰਧਨ ਜਾਸੁ ਕੇ ਹੋਆ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ॥**
ਜੋ ਰਾਤੇ ਰੰਗ ਏਕ ਕੈ ਨਾਨਕ ਗੂੜਾ ਰੰਗੁ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੨]

੩. **ਟੂਟੇ ਬੰਧਨ ਬਹੁ ਬਿਕਾਰ ਸਫਲ ਪੂਰਨ ਤਾ ਕੇ ਕਾਮ॥**
ਦੁਰਮਤਿ ਮਿਟੀ ਹਉਮੈ ਛੁਟੀ ਸਿਮਰਤ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ॥ [ਗਉੜੀ ਥਿਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੦੦]

ਰੂਪੁ ਅਨਰੂਪੁ ਮੋਰੋ ਕਛੁ ਨ ਬੀਚਾਰਿਓ; ਪ੍ਰੇਮ ਗਹਿਓ ਮੋਹਿ ਹਰਿ ਰੰਗ ਭੀਨ॥੧॥

ਮੇਰਾ ਰੂਪ, ਅਨਰੂਪੁ=ਕੋਝਾ ਰੂਪ ਭਾਵ ਕਰੂਪ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਗਹਿਓ=ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜ ਗਿਆ॥੧॥

ਸਾਖੀ ਕੁਬਿਜਾ ਦੀ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਵਿੱਚ ਇਕ ਬੜੇ ਗਰੀਬ ਘਰਾਣੇ ਵਿੱਚ ਜੰਮੀ ਹੋਈ ਲੜਕੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਲੋਕ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੀ ਥਾਂ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਭੀ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਦਾ ਫਰਕ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਤਾਨ ਤਾਂ ਸੰਤਾਨ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਲੜਕਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲੜਕੀ। ਇਸੇ ਨਫਰਤ ਕਾਰਨ ਕਈ ਲੋਕ ਜੰਮਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਪਰ ਕਈ ਗਰੀਬ ਰੱਬ ਦੇ ਭੈ ਵਾਲੇ ਇਸ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਲੜਕੀ ਇਕ ਤਾਂ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗਰੀਬੀ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਲੜਕੀ ਹੋਣਾ, ਤੀਜਾ ਜੰਮਦੀ ਹੀ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁੱਬੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਵਰਗਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਕੋਝੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਤ੍ਰਿਵਕਰਾ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਤੁਰਨ ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਵਲ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਠ ਵਲ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਅਸਟਾ ਬੱਕਰ ਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਰਖਿਆ। ਇਹ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਕ ਲਾਹਨਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਝੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਰੱਖਣਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਅੱਖ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਕਾਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਵਕਰਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਘਰ ਦੇ ਬੁਲਾਉਣ ਲਗੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਲ ਇਸ ਦੇ ਕਮਰ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਕੁਬਿਜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਬਟਨਾ ਮਲਣ ਅਤੇ ਹਾਰ ਪਰੋਣ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਵੇਖਦੇ ਕੰਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਦੀ ਦਾਸੀ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਜੋ ਕੰਸ ਨੂੰ ਬਟਨਾ ਮਲਦੀ, ਤਿਲਕ ਲਾਉਂਦੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਰ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਪਾਉਂਦੀ। ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਬਲਾ ਕੋਈ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ ਰੂਪ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਅਚਾਨਕ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੂਰਬ ਕਰਮ ਅੰਕੁਰ ਜਬ ਪ੍ਰਗਟੇ ਭੇਟਿਓ ਪੁਰਖੁ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ ॥
ਮਿਟਿਓ ਅੰਧੇਰੁ ਮਿਲਤ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਸੋਈ ਜਾਗੀ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੦੪]

ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕੰਸ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਡੰਨ ਦੇਣ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦਾ ਫਲ ਦੇਣ ਲਈ ਮਥਰਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਸ ਲਈ ਸੁਗੰਧਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਿਲਤ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਲਣ ਲਈ ਬਟਣਾ, ਤੇ ਚੰਦਨ ਰਗੜ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣ ਤੇ ਸੁਗੰਧਤ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਕੰਸ ਦੇ ਗਲ ਪਾਉਣ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਮਿਲ ਗਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਪੂਰਬਲੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਘੜ ਗਏ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਐਸੀ ਬੇਵਸ ਹੋਈ ਕਿ ਮਨ ਕਾਬੂ ਨਾਂ ਰਿਹਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੋਹਨਿ ਮੋਹਿ ਲੀਆ ਮਨੁ ਮੇਰਾ ਬੰਧਨ ਖੋਲਿ ਨਿਰਾਰੇ ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੧੨]

ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੀ ਇਤਨਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਅਨੰਦ ਕਦੇ ਮਥਰਾ ਨਰੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪਦਾਰਥ ਮਲਣ ਤੇ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਗਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਮਾਲਣ ! ਤੂੰ ਮਥਰਾ ਨਰੇਸ਼ ਦੇ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਤਿਲਕ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ? ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਮਨਮੋਹਣੀ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਵਾਂ। ਜਦੋਂ ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣ ਤੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਗੀ ਤਾਂ ਕੁੱਬੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਐਸਾ ਕਰ ਨਾ ਸਕੀ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਸਰੀਰਕ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ

ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖਕੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਘਾਟ ਤੇ ਰੋਣ ਲਗ ਪਈ। ਬੇ-ਸਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਹਾਰਾ ਰੂਪ ਭਗਵਾਨ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਮਾਲਣ ਰੋਂਦੀ ਕਿਉਂ ਹੈਂ ? ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕੰਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣ ਲੱਗੀ ਸਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮਥਰਾ ਨਰੇਸ਼ ਦੇ ਤਿਲਕ ਕਪੂਰ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਉਂਦੀ ਸਾਂ। ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵੇਖਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਪੈਰ ਰਖਕੇ ਹੱਥ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਠੋਡੀ ਨੂੰ ਐਸਾ ਉਭਾਰਿਆ ਕਿ ਇਕ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਕੁੱਬ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗਲ ਫੂਲਨ ਮਾਲ ਗਹੀ ਕੁਬਜਾ, ਤਵਿ ਕਬਰੀ ਕੀ ਕਟ ਨਾਥ ਸਵਾਰੀ॥

[ਭਾਵਰਸਾਂਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯਾ-੮੭]

੨. ਰੂਪ ਬਿਹੀਨ ਤਰੀ ਕੁਬਜਾ, ਹਰਿਣਾ ਛਲ ਰੂਪ ਤਰੇ ਬਨੇ ਬਨ ਕਾ॥ [ਭਾਵਰਸਾਂਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯਾ ੮੯]

੩. ਫਲ ਫੂਲਨ ਤੇ ਬਨ ਭੀਲ ਸੁਤਾ, ਮਥੁਰਾ ਪੁਰ ਮੈ ਹਰਿ ਕੂਬਰਿ ਤਾਰੀ॥

[ਭਾਵਰਸਾਂਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵੈਯਾ-੯੦]

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਬਿਜਾ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਕਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤਾਰੀਲੇ ਗਨਿਕਾ ਬਿਨੁ ਰੂਪ ਕੁਬਿਜਾ ਬਿਆਧਿ ਅਜਾਮਲੁ ਤਾਰੀਅਲੇ॥

[ਗਉੜੀ ਨਾਮਦੇਵ, ਅੰਗ ੩੪੫]

੨. ਬਧਿਕੁ ਉਧਾਰਿਓ ਖਮਿ ਪ੍ਰਹਾਰ॥ ਕੁਬਿਜਾ ਉਧਰੀ ਅੰਗੁਸਟ ਧਾਰ॥

[ਬਸੰਤੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੯੨]

੩. ਪਰਸ ਨਪਰਸ ਭਏ ਕੁਬਿਜਾ ਕਉ ਲੈ ਬੈਕੁੰਠਿ ਸਿਧਾਰੇ॥ [ਨਟ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੯੮੧]

ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕੰਸ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਡੰਨ ਦੇ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦਾ ਬਧ ਕੀਤਾ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਦੇ ਕੇ ਫਿਰ ਇਸ ਮਾਲਣ ਕੁਬਿਜਾ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦੀਪ ਜਗਿਆ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਓਦੋਂ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਰੀ ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਤਾਰੇ ਹੋਏ ਭਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਸ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਰੂਪ ਕਰੂਪ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਖੁਦ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੇਖਿਓ ਲਾਲਨੁ ਪਾਟ ਬੀਚ ਖੋਏ; ਅਨਦ ਚਿਤਾ ਹਰਖੇ ਪਤੀਨ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਬੀਚ=ਵਿਚੋਂ ਭਰਮ ਰੂਪ ਪੜਦੇ ਨੂੰ ਖੋਏ=ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਲਾਲਨੁ=ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪੇਖਿਓ=ਵੇਖ ਲਿਆ ਭਾਵ ਸਖਿਆਤਾਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਪਤੀਨ=ਭਰੋਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚਿਤਾ=ਚਿਤ ਹਰਖੇ=ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਬਨੇ ਤੇਰੈ ਓਲ੍ਹੈ॥ ਭ੍ਰਮ ਕੇ ਪਰਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਖੋਲ੍ਹੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੫]

੨. ਬਿਨੁ ਵਖਰ ਸੂਨੋ ਘਰੁ ਹਾਟੁ॥ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਖੋਲੇ ਬਜਰ ਕਪਾਟ॥੪॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੫੩]

੩. ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਤਾ ਕੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਕਪਾਟ॥ ਬਹੁਰਿ ਨ ਆਵੈ ਜੋਨੀ ਬਾਟ॥੪॥

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੯]

ਤਿਸ ਹੀ ਕੋ ਗ੍ਰਿਹੁ ਸੋਈ ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਨਕ;
ਸੋ ਠਾਕੁਰੁ ਤਿਸ ਹੀ ਕੋ ਧੀਨ ॥੨॥੧॥੨੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਘਰ **ਵਾ:** ਸਰੀਰ ਘਰ **ਵਾ:** ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਉਹੀ ਮੇਰਾ ਠਾਕੁਰੁ=ਮਾਲਕ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਧੀਨ=ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। **ਵਾ:** ਉਸ ਦੇ ਧੀਨ=ਅਧੀਨ ਉਸ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ ਵਾ-ਉਸੇ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਧੀਨ=ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਅਰਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ॥੨॥੧॥੨੦॥ ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ॥
ਤੇਰਾ ਤੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ॥੨੦੩॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੫]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੧੭]

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਮਾਈ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੋ ਸੁਖੁ ॥ ਕੋਟਿ ਅਨੰਦ ਰਾਜ ਸੁਖੁ ਭੁਗਵੈ ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਬਿਨਸੈ ਸਭ ਦੁਖੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਨਾਸਹਿ ਸਿਮਰਤ ਪਾਵਨ ਤਨ ਮਨ ਸੁਖ ॥ ਦੇਖਿ ਸਰੂਪੁ ਪੂਰਨੁ ਭਈ ਆਸਾ ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਉਤਰੀ ਭੁਖ ॥੧॥ ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਮਹਾ ਸਿਧਿ ਕਾਮਧੇਨੁ ਪਾਰਜਾਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੁਖੁ ॥ ਨਾਨਕ ਸਰਨਿ ਗਹੀ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਫਿਰਿ ਗਰਭ ਨ ਧੁਖੁ ॥੨॥੧੦॥੨੯॥

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਗੁਰਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਉਸ ਮਹਾਨ ਸੁਖ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਮ ਸੁਖ ਦੇ ਤੁਲ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸੁਖ ਗਿਣੇ ਹਨ ਉਹ ਨਾਮ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੁੱਛ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕਥਨ ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

ਮਾਈ; ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੋ ਸੁਖੁ ॥

ਮਾਈ=ਹੇ ਭਾਈ! ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਾਈ:—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਮਾਈ-ਮਾਇ ਪਦ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਓਥੇ ਅਰਥ ਤਾਂ ਹੇ ਮਾਂ-ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਤੇ ਮੁਰਾਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-ਹੇ ਗੁਰੂ! ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਾਈ ਮੈ ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ ਲਖਉ ਗੁਸਾਈ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੬੩੨]

ਕਿਤੇ ਮੁਰਾਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-ਹੇ ਸਖੀ! ਕਿਤੇ ਹੇ ਭਾਈ! ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕਿਆ ਕਰਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ ਮਾਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਮਲਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੫੬]

ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਮਾਈ ਦਾ ਅਰਥ ਹੇ ਭਾਈ! ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕੋਟਿ ਅਨੰਦ ਰਾਜ ਸੁਖੁ ਭੁਗਵੈ; ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਬਿਨਸੈ ਸਭ ਦੁਖੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਰਾਜ ਸੰਪਦਾ ਦਾ ਸੁਖੁ=ਅਨੰਦ ਭੋਗਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਰਾਜ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਭੋਗਣ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਵੱਡਾ ਹੈ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਲਖ ਖੁਸੀਆ ਪਾਤਿਸਾਹੀਆ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥
ਨਿਮਖ ਏਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੇਇ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਤਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੪]

ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਿਮਖ ਮਾਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਅਨੰਦ=ਸੁਖ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਤੁਮ੍ ਦਇਆਲ ਕਿਰਪਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਗੋਸਾਈ ॥
ਕੋਟਿ ਸੂਖ ਆਨੰਦ ਰਾਜ ਪਾਏ ਮੁਖ ਤੇ ਨਿਮਖ ਬੁਲਾਈ ॥੨॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੩]

ਉਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਿਪਤਾ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫਾਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ। ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਅਨੰਦ ਉਥੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਸ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਪਤਿ ਤਹਾ ਜਹਾ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨੁ ਨਾਹੀ ॥ ਕੋਟਿ ਅਨੰਦ ਜਹ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਹੀ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੯੭]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਦੁੱਖ ਨਾਸਕ ਤੇ ਸੁਖਦਾਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ ॥ ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਗੁਣ ਗਾਮ ॥**

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੪]

੨. **ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਹਤ ॥ ਸਰਬ ਰੋਗ ਤੇ ਓਹੁ ਹਰਿ ਜਨੁ ਰਹਤ ॥**

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੧]

੩. **ਸਗਲ ਦੂਖ ਕਾ ਹੋਵਤ ਨਾਸੁ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਗੁਨਤਾਸੁ ॥੫॥**

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੦]

੪. **ਚਰਣ ਕਮਲ ਪ੍ਰਭ ਰਿਦੈ ਨਿਵਾਸੁ ॥ ਸਗਲ ਦੂਖ ਕਾ ਹੋਇਆ ਨਾਸੁ ॥**

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੯੭]

੫. **ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥ ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ ॥** [ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੨]

੬. **ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਮਿਟੇ ਸੁਖ ਦੀਏ ਅਪਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਇਆ ॥** [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩੮]

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਦੁੱਖ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਾਖੀ ਗਿਆਨੀ ਰਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜੀ

ਗਿਆਨੀ ਰਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜੀ ਜੋ ਕਿ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਅਥਾਹ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਸੂਝਵਾਨ ਗਿਆਨੀ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਅ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਜਾਂ ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਚਿੰਤਨ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਅ ਕੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰੋਗੀ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਆਪਣੇ ਜੀਵਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਸ ਲਾਹ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਪੈਰ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਕੋਹੜ ਨਾਲ ਫੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਖ਼ੂਨ-ਪੀਕ ਜਿਸਮ ਤੋਂ ਹਰ ਵਕਤ ਵਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੱਖੀਆਂ ਭਿਣਕਦੀਆਂ ਜਿਸਮ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋਅ ਆਉਂਦੀ। ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੜਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਕੋਈ ਅਪਣੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਨ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਸੀ। ਮੌਤ ਦਾ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਦੋਂ ਮੌਤ ਆਵੇ। ਇਸ ਦੁੱਖ ਭਰੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਖਹਿੜਾ ਛੁਟ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਪੀੜਾ ਸਮਝੀ। ਇਸਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ! ਮੇਰਾ ਵੀ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਕੋਈ ਢੰਗ ਵਰਤੋ ਮੇਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਤੱਕਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਸਰਾ

ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਤੱਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤੱਕਣਾ ਬਿਅਰਥ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਥਾ ਸੁਣਾਵਾਂਗਾ। ਜਿਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖੇਂਗਾ ਉਤਨੀ ਜਲਦੀ ਤੇਰਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੋ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਚਾਲੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ। ਚਾਲੀਵੇਂ ਦਿਨ ਤੱਕ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਰਾਮ ਆਉਂਦਾ-ਆਉਂਦਾ ਕੋਹੜ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੱਕ ਮਿਟ ਗਿਆ। ਸੋ "ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਬਿਨਸੈ ਸਭ ਦੁੱਖ" ਦਾ ਵਾਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਫਲਾ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ।

ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਨਾਸਹਿ; ਸਿਮਰਤ ਪਾਵਨ ਤਨ ਮਨ ਸੁਖ ॥

ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਤ=ਸਿਮਰਨ **ਵਾ:** ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ (ਕਿਲ+ਬਿਖ) ਕਿਲ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਬਿਖ=ਵਿਹੁ ਵਰਗੇ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤਨ ਮਨ ਪਾਵਨ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਾ-ਤਨ ਸੁਖੀ ਤੇ ਮਨ ਪਾਵਨ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਿਮਰਤ ਨਾਮੁ ਮਨਹਿ ਸਾਧਾਰੈ ॥ ਕੋਟਿ ਪਰਾਧੀ ਖਿਨ ਮਹਿ ਤਾਰੈ ॥**
[ਕਾਨੜਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੯੮]

੨. **ਕੋਟਿ ਪਰਾਧ ਮਿਟੇ ਖਿਨ ਭੀਤਰਿ ਜਾਂ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਰੇ ॥੧॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੦]

੩. **ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਬਿਨਸੇ ਪਾਪ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪਤ ਨਾਹੀ ਸੰਤਾਪ ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੯੭]

ਦੇਖਿ ਸਰੂਪੁ ਪੂਰਨੁ ਭਈ ਆਸਾ; ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਉਤਰੀ ਭੁਖ ॥੧॥

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦੇਖਿ=ਦੇਖਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਆਸਾ ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਭੇਟਤ=ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਭੁੱਖ ਉਤਰੀ=ਲਹਿ ਗਈ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸਰੂਪ ਨਿਰਗੁਣ ਦਾ ਤੇ ਦਰਸਨ ਸਰਗੁਣ ਦੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਆਸਾ=ਲੋੜਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਭਾਵ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਭੁੱਖ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਸਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੋਵੇਂ ਨਾਸ ਹੋ ਗਈਆਂ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪ੍ਰਭ ਦੇਖਦਿਆ ਦੁਖ ਭੁਖ ਗਈ ਢਾਢੀ ਕਉ ਮੰਗਣੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥**
ਸਭੇ ਇਛਾ ਪੂਰੀਆ ਲਗਿ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਪਾਵੈ ॥ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੭]

੩. **ਦੁਖ ਭੁਖ ਨਹ ਵਿਆਪਈ ਜੇ ਸੁਖਦਾਤਾ ਮਨਿ ਹੋਇ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੩]

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭੁੱਖਾਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਪੰਡਿਤ

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ। ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਭੀਖਮ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰਨ ਕੀਤੀਆਂ। ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਪੱਖੀ ਹਨ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੁੱਜੀਆਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਰਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਈ। ਫਤੇ ਚੰਦ ਮੈਣੀ ਖੱਤਰੀ

ਦੀ ਰਾਣੀ ਜੋ ਪੁੱਤਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹਾਣੀ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਉਸ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠੇ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਨਮੋਹਣੀ ਸੁੰਦਰ ਸੂਰਤਿ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭੁੱਖਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਆਸਾ ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਹੈ। ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਗੁਜਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਪੱਥਰ ਦੀ ਹੀ ਰਹੀ, ਕਦੇ ਰਾਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਮੂਰਤੀ ਨੇ ਕਦੇ ਸ਼ਿਵ ਦੱਤ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਭੁੱਖ ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਹੱਦ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਭੁੱਖ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਇਹੀ ਹਾਲਤ ਅੱਜ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਹੋਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਨਿਤ ਹੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰੀ ਬਾਲਕ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ ਹੋਵੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਏਹੀ ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਥੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬੱਚੇ ਇਸ ਨਗਰੀ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਲੌਕਿਕ ਚਮਤਕਾਰੀ ਖੇਡਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਦੇਖਣ-ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ। ਸੋ ਇਹੀ ਜਿਹੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਸ਼ਰਧਾ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਲੈ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਬਾਲਕ ਐਸਾ ਹੀ ਅਵਤਾਰੀ ਪੁਰਖ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਇਸ਼ਟ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਮਝਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਖੇਡਣ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਖੇਡ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਇੱਕ ਟੱਕ ਧਿਆਨ ਟਿਕਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੋ ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਕੌਤਕ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹਾਣੀ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਹੀ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਮੋਢੇ ਤੇ ਧਨੁੱਸ਼ ਧਾਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਇਤਨਾ ਬਿਹਬਲ ਹੋਇਆ ਕਿ ਵੈਰਾਗੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅਥਰੂ ਨਾ ਸਾਂਭੇ ਜਾਣ, ਬਉਰਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਕਹਿੰਦਾ ਚਰਨੀਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਚਰਨ ਫੜ ਲਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਗਰੀਬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਬਣਾਈ ਰਖਣੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ।

ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਮਹਾ ਸਿਧਿ;
ਕਾਮਧੇਨੁ ਪਾਰਜਾਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੁਖੁ ॥

ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ ਰੂਪ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ, ਅਣਮਾ, ਮਹਿਮਾ, ਗਰਮਾ, ਲਘਮਾ, ਪ੍ਰਾਪਤ, ਪ੍ਰਾਕਮਯ, ਈਸਤਾ, ਬਸੀਕਰਨ, ਅਸਟ=ਅੱਠ ਇਹ ਮਹਾ=ਵੱਡੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ, ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ ਭਾਵ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਊ ਅਤੇ ਪਾਰਜਾਤ=ਸੂਰਗ ਦਾ ਇਕ ਬਿਰਛ ਜੋ ਕਲਪਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਤਿਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਅਸੀਂ ਹਰਿ=ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ **ਵਾ:** ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਰੁਖੁ=ਰੁੱਖੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਨਾਮ ਹੀ ਪਾਰਜਾਤ ਆਦਿ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪਾਰਜਾਤੁ ਇਹੁ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ॥ ਕਾਮਧੇਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਮ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

੨. ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਸਿਧਿ ਭਜੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ॥ [ਥਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੭]

੩. ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਸੁਰਤਰ ਚਿੰਤਾਮਨਿ ਕਾਮਧੇਨੁ ਬਸਿ ਜਾ ਕੇ॥
ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਦਸਾ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਕਰ ਤਲ ਤਾ ਕੇ॥੧॥
[ਸੋਰਠਿ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੮]

੪. ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਦਸਾ ਸਿਧਿ॥ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਸਹਜ ਸੁਖੁ ਨਉ ਨਿਧਿ॥
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੬]

ਨਾਨਕ ਸਰਨਿ ਗਹੀ ਸੁਖ ਸਾਗਰ;
ਜਨਮ ਮਰਨ ਫਿਰਿ ਗਰਭ ਨ ਧੁਖੁ॥੨॥੧੦॥੨੯॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ=ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਫੇਰ=ਚੱਕਰ ਵਾ ਗੇੜ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਦਾ ਧੁਖੁ=ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ॥੨॥੧੦॥੨੯॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੧੮]

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਚਰਨ ਰਿਦੈ ਉਰ ਧਾਰੇ ॥ ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਅਪੁਨਾ ਕਾਰਜ ਸਫਲ ਹਮਾਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਪੂਜਾ ਪਰਮੇਸੁਰ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੇ ॥ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਅਤੁਲ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਠਾਕੁਰ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥੧॥ ਜੋ ਜਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਅਪਨੇ ਕੀਨੇ ਤਿਨ ਕਾ ਬਾਹੁਰਿ ਕਛੁ ਨ ਬੀਚਾਰੇ ॥ ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਸੁਨਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵਾ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਕੰਠ ਮਝਾਰੇ ॥੨॥੧੧॥੩੦॥

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਵੀ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੋ ਸਰੂਪ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਰਗੁਨੁ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਓਹੀ ॥ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੭]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਨ ਵੀ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਸਰੂਪ ਵੈਸੇ ਚਰਨ। ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਚਰਨ ਹੱਡ-ਚਮ-ਮਾਸ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਚਰਣ ਨਾਮ ਰੂਪ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਘਰ ਘਰ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥ ਚਿਤ ਚਰਨ ਨਾਮ ॥ [ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ੧੬੮]

ਸਰਗੁਣ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਪਰਤੱਖ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਨਾਮ ਰੂਪ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਂਝਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਚਰਨ; ਰਿਦੈ ਉਰ ਧਾਰੇ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਹਰਿ=ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਚਰਨ ਉਰ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰੇ=ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਉਰਧਾਰੇ=ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹਾਂ। ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਉਰਧਾਰੇ ਦਾ ਅਰਥ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਬਸਿਆ ਰਿਦ ਭੀਤਰਿ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਉਚਾਰਿਓ ॥**

[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੩੪]

੨. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਬਸੇ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖੇ ॥੩॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੬]

੩. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਬਸਾਇ ਹਿਰਦੈ ਏਕ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਉ ॥** [ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੦]

ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਅਪੁਨਾ; ਕਾਰਜ ਸਫਲ ਹਮਾਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿ=ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ=ਕੰਮ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਏ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਜਿਨ ਸਿਮਰਿਆ ਸੇਈ ਭਏ ਨਿਹਾਲ ॥**
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਣਾ ਕਾਰਜੁ ਆਵੈ ਰਾਸਿ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੫]

੨. **ਧਰ ਜੀਅਰੇ ਇਕ ਟੇਕ ਤੂ ਲਾਹਿ ਬਿਡਾਨੀ ਆਸ ॥**
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ਕਾਰਜੁ ਆਵੈ ਰਾਸਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੭]

੩. **ਸਤਿਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਸੇਵਿਐ ਦੂਖਾ ਕਾ ਹੋਇ ਨਾਸੁ ॥**
ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਅਰਾਧਿਐ ਕਾਰਜੁ ਆਵੈ ਰਾਸਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੦]

ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਪੂਜਾ ਪਰਮੇਸੁਰ; ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੇ ॥

ਸਾਰਿਆਂ ਬੇਦਾਂ ਸਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਤਤੁ=ਸਿਧਾਂਤ ਰੂਪ ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਦਾ ਜੋ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਭਾਵ ਕੀਰਤਨ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਆਦਿਕ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਜਪ ਤਪ ਜੇਤੇ ਸਭ ਊਪਰਿ ਨਾਮੁ ॥**
ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸਨਾ ਜੋ ਜਪੈ ਤਿਸੁ ਪੂਰਨ ਕਾਮੁ ॥੩॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੦੧]

੨. **ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਪੂਜਾ ਪਰਮੇਸੁਰ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਏਕੋ ਜਾਤਾ ॥** [ਤੁਖਾਰੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੧੦੯]

੩. **ਅਉਸਰਿ ਹਰਿ ਜਸ ਗੁਣ ਰਮਣ ਜਿਤੁ ਕੋਟਿ ਮਜਨ ਇਸਨਾਨੁ ॥**
ਰਸਨਾ ਉਚਰੈ ਗੁਣਵਤੀ ਕੋਇ ਨ ਪੂਜੈ ਦਾਨੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੯]

ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਅਤੁਲ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ; ਠਾਕੁਰ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥੧॥

ਅਗਮ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਜੋ ਅਪਾਰੇ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਉਸ ਠਾਕੁਰ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਅਤੁਲ=ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਅਚੁਤ ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਜਾਗਾ ॥੩॥**
[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੧੬]

੨. **ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਮਨੁ ਹਰਿਆ ਹੋਵੈ ॥ ਕਥਾ ਸੁਣਤ ਮਲੁ ਸਗਲੀ ਖੋਵੈ ॥**
[ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੪]

੩. **ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਮਨਿ ਹੋਇ ਅਨੰਦ ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਸਿਮਰਉ ਭਗਵੰਤ ॥**
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩੮]

੪. **ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਮਨਿ ਹੋਇ ਬਿਗਾਸਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਿ ਜਨਹ ਕੀ ਆਸਾ ॥**
[ਸਵਈਏ ਮਃ ੪ ਕੇ ਅੰਗ ੧੩੯੬]

ਜੋ ਜਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਅਪਨੇ ਕੀਨੇ; ਤਿਨ ਕਾ ਬਾਹੁਰਿ ਕਛੁ ਨ ਬੀਚਾਰੇ ॥

ਜੋ ਜਨ=ਪੁਰਸ਼ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਾਸ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ਤਿਨ ਕਾ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਰਿ=ਬਹੁੜੋ ਭਾਵ ਮੁੜ ਕੇ ਕੋਈ ਗੁਣ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਨਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਚਿਤਾਰਦੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਚਿਤਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਹਠ ਕਰਕੇ ਬਚਨ ਨਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਕਰਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ

ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਵੀ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਕੌਡੇ ਰਾਖਸ਼ ਨੇ ਪਕੜ ਕੇ ਤੇਲ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿੱਚ ਤਲਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਪੁਕਾਰਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੇਰੇ ਔਗੁਣ ਚਿਤਾਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਐਸੇ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਬਚਨ ਨਾ ਮੰਨਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ "ਨਹੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ! ਆਪਣਿਆ ਦੀ ਲਾਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਔਗੁਣ ਨਹੀ ਵਿਚਾਰਦਾ।" ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਕੌਡੇ ਰਾਕਸ਼ ਤੋਂ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ।

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਜੀ

ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਜੀਉਣਾ ਜੀ ਜਨਮੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਾਲਵੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਮਸੰਦ ਬਹੁਤ ਉੱਘੇ ਸਨ :—ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ, ਭਾਈ ਭੂਦੜ, ਭਾਈ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਜੀ। ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੱਕ ਰਿਹਾ। ਇਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੈਰਾੜਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਸੌਂਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਥੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜਰ ਹੁੰਦਾ। ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕਰਾਉਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਾਰ ਭੇਟ ਲਿਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰਦਾ। ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੋ ਬੇਟੇ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਤੇ ਜਿਉਣਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰ ਗਈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਹਾਸ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਤੂੰ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦਿਵਾਲੀ ਵਿਸਾਖੀ ਤੇ ਸੰਗਤ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਹਾਸ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਣਾ ਕਿ ਭਾਈ ਜੀ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਆਏ ਹੋ ਕਿ ਨਹੀ। ੧੭੦੮ ਬਿਕਰਮੀ ਸੰਮਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਠਹਿਰੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਿਰ ਪੁਛਣਗੇ ਕਿ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਲਾਸ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਿੱਖ ਦਾ ਭਲਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਮਰ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਲਈ ਵਿਆਹ ਇਕ ਹਾਸੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹੱਲ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਕ ਗਿਲ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਕੁੜੀ ਬਾਜ਼ਰੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਮਣੇ ਉਤੇ ਖੜੀ ਦੇਖੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਮਣੇ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਫਿਰ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਜਿਹੀ ਕਰਕੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਤ ਲੱਗ ਗਏ ਬੜਾ ਲਚਾਰ ਹੋਏ। ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਇਤਨਾ ਕਸ਼ਟ ਝੱਲ ਰਹੇ ਹੋ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਛਡਾਉਗੇ ਇਸਦਾ ਉਤਰ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹਕੀਮ ਭਾਵੇਂ ਬਿਮਾਰ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਦਵਾਈ ਲੈ ਕੇ ਰੋਗੀਆਂ ਦਾ ਰੋਗ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸੇਵਕ ਬੈਰਾੜ ਧਾੜਵੀ ਬਹੁਤ ਸਨ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਗਾਵਾਂ ਖੋਲ ਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਕਟਰੂ ਬਛਰੂ ਅਰੜਾ-ਅਰੜਾ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਬੈਰਾੜ ਮੈਨੂੰ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਹਿਸਾਬ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਜਨਮ ਨਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇ। ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਹੋਰ ਹੈ ਫਿਰ ਦੇਹ ਛੱਡ ਕੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਾਂਗਾ। ਓਹੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ੧੭੦੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਹਾੜ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਸਚਖੰਡ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤਮ ਕ੍ਰਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤੀ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਾਈ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਜਿਉਣੇ ਨੂੰ ਜੋ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ ਦਸਤਾਰ

ਬਨਵਾਈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੌਰਾ ਬਠਿੰਡੇ ਸੀ। ਓਧਰ ਜਿਸ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਟੂਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਲੜਕੀ ਲੱਜਿਆ ਦੀ ਮਾਰੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਰਹੀ। ਪਰ ਜਦ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਪੌਣ, ਸੂਰਜ ਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਫਿਕਰ ਲਗਿਆ। ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋ ਰਾਹਕ ਕੀ ਕੰਨਜਾਂ ਸੁਨਿ ਕੈ॥ ਲੱਜਤਿ ਹੋਤਿ ਰਿਦੇ ਬਹੁ ਗੁਨਿ ਕੈ॥
ਗਈ ਸਦਨ ਮਹਿਂ ਦਿਯੋ ਬਤਾਇ॥ ਬ੍ਰਿਧ ਪੁਰਖ ਇਕ ਮਾਰਗ ਜਾਇ॥੧੫॥
ਸੋ ਮੁਝ ਸੰਗ ਬਜਾਹ ਕਰਿ ਗਯੋ॥ ਤਬਿ ਤੇ ਮੇਰੋ ਮਨ ਥਿਤ ਭਯੋ॥
ਅਪਰ ਸੰਗਿ ਮੁਹਿ ਨਹਿਂ ਪਰਨਾਵਹੁ॥ ਜਿਹ ਥਲ ਹੋਹਿ ਤਹਾਂ ਪਹੁੰਚਾਵਹੁ॥

[ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧੦ ਅੰਸੂ ੧੦]

ਤਾਂ ਇਸ ਲੜਕੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਪੁਰਖ ਕੌਣ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕ ਪੁਰਸ਼ ਜੋ ਦੇਖਦਾ ਸੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਆਇਆ। ਅੰਤ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਚੜਾਈ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਲੜਕੀ ਨਾਂ ਮੰਨੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਤਾ ਨ ਬਜਾਹ ਅਪਰ ਸੋ ਚਾਹਾ॥ ਤਿਮ ਹੀ ਰਹੀ ਸੁ ਹਠ ਉਰ ਮਾਂਹਾ॥
ਬਹੁਰ ਸੁਨਯੋ 'ਭਗਤੂ ਮ੍ਰਿਤੁ ਭਯੋ'॥ ਬਿਧਵਾ ਭੇਖ ਧਾਰਿ ਤਿਹ ਲਯੋ॥੧੯॥

[ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਤ, ਰਾਸਿ ੧੦ ਅੰਸੂ ੧੦]

ਵਿਧਵਾ ਭੇਸ ਧਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਦੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿਓ। ਲੜਕੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਬਠਿੰਡੇ ਭਾਈ ਗੌਰੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਈ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਆਓ। ਸੁਣ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੀ ਸੋਟੀ ਤੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੇ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ। ਉਸਨੂੰ ਮਾਤਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਲੜਕੀ ਸਦਾ ਹੀ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਰਿਹਾ ਕਰੇ। ਭਾਈ ਗੌਰੇ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇਣ ਤੇ ਪਰਚੇ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਮੱਤਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਮਤ ੧੭੧੦ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਮਾਲਵੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤਾ ਫੂਲ ਨੂੰ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦਾ ਵਰ ਦੇ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਕੇ ਬਿੰਜੋਕੀ ਜਾ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਜੀ ਜੋ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੇ ਥਾਂ ਬੈਰਾੜਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਦੇ ਜੋਰ, ਬਠਿੰਡੇ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਛੱਬ ਵੇਖਕੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਘੋੜਾ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਕਾਠੀ ਸਮੇਤ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਹੋਰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕਰਾਈ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਚਰਿਆ ਜਿਸ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭੂਖੜੀ ਪਿੰਡ ਜਾ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਜੱਸਾ ਨਾਮੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਚੌਰ ਬਰਦਾਰੀ, ਉਸ ਨੇ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੁਣਕੇ ਮਖੌਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਭਗਤੂ, ਤੇ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਭਾਈ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਉਸ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਕਰ ਦੇਵੋ। ਇਹ ਗੱਲ ਗੌਰੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਬਣ ਦੀ ਤਾਰ ਵਾਂਗੂ ਖਾ ਗਈ। ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਿਆ ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਵਿੱਚ ਘੁਟ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਡੇਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੱਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਲਾਹ ਕੇ ਲਿਆਉ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਰਾੜ ਬੋਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੁਰਾ ਜਾਨਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇਗਾ ਮਾਰ ਛੱਡਾਂਗੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਜੱਸਾ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਬਰਾੜਾਂ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੌਰਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਆਵੇ ਅਤੇ ੧੦੧ ਸ੍ਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਉਥੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭੁਖੜੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚਰਨ ਫੜ ਲਏ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਉਜੜ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇਖਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤਰ ਪਏ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਜੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਧਰ ਭਾਈ ਗੌਰੇ ਨੂੰ ਪਸਚਾਤਾਪ ਹੋਇਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜਿਉਣਾ ਨਿਸਫਲ ਸਮਝਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਡੇਰਾ ਕਰਦੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਹ ਪਿਛੇ ਉਤਰਦਾ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਦੋ ਕੋਹ ਭਰਤਗੜ ਵੱਲ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਬੇਲਾ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਿਸਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਕਾਇਮ ਹਨ। ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਉਤਰਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਘਾਹ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਲੱਕੜਾਂ, ਰਸਦਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਦਿਨੇ ਮੰਗਾ ਕੇ ਰਖੇ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਤੇ ਰੱਖ ਆਇਆ ਕਰੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਧਰ ਧੀਰਮਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵਾ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਮਾਤਬਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਨਿਰਵੈਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਤੁਰ ਪਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ ਸੁਇਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਕਾਠੀਆਂ, ਜੇਵਰ, ਗਾਂਸੀਏ ਕੀਮਤੀ ਪਵਾਏ। ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੂਬ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ। ਡੋਲੇ, ਰਥ ਜਰੀਏ ਝਾਲਰਾਂ ਮਖਮਲੀ ਝੰਮਣ ਪਵਾ ਕੇ ਨਾਲ ਤੋਰੇ। ਗੱਡੇ ਊਠ ਸਮਾਨ ਦੇ ਲੱਦੇ। ਪੱਧਰ-ਰਸਤੇ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਰੋਪੜ ਨੂੰ ਹੋ ਕੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੇ ਪੱਤਣ ਨੂੰ ਆਏ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਮੁਖਲਸ ਖਾਂ ਦਾ ਬੇਟਾ ਮੁਹੰਮਦ ਯਾਰ ਖਾਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਹਜਾਰ ਕੁ ਸਵਾਰ ਨਾਲ ਬਹਿਲੋਲ ਪੁਰ ਉਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੂਹੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਦੇ ਡੋਲੇ ਤੇ ਰਥ ਝਮਝਮ ਕਰਦੇ ਤੇ ਊਠ ਗੱਡੇ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਦੇ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਖਜਾਨਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਗੁਰਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਵਹੀਰ ਤੋਂ ਫੌਜ ਸਮੇਤ ਤਿੰਨ ਕੋਹ ਅਗੇ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪੱਤਣ ਤੇ ਜਾ ਠਹਿਰੇ। ਵਹੀਰ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਮੁਹੰਮਦ ਯਾਰ ਖਾਂ ਨੇ ਲਾਲਚ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦਾ ਵੈਰ ਚਿਤਾਰ ਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਖਲਸ ਖਾਂ ਨੂੰ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਸਮਾਨ ਲੁੱਟ ਲਓ। ਜਦੋਂ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਤੁਰੰਤ ਲੁੱਟਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਤਾਂ ਏਧਰੋਂ ਐਨ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਜੋ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਸੋ ਅਸਵਾਰ ਨਾਲ ਪਿਛੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਅਗੋਂ ਲੜ ਕੇ ਫੌਜ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵੈਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤੇ ਲੜਦੇ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਵੀ ਸਖਤ ਜਖਮੀ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਹੀਰ ਦਾ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਰਕਾਂ ਦਾ ਹੱਲਾ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਇਕ ਅਸਵਾਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪੇ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਵਹੀਰ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਲੈ ਆਵੇਗਾ। ਇਧਰ ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਨੇ ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰਖਿਆ, ਵਹੀਰ ਅਗੇ ਤੁਰ ਗਿਆ ਤਦੋਂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਛਿਪਣ ਕਰਕੇ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹੱਥ ਆਇਆ ਨਾ ਦੇਖਕੇ ਛਿਥੇ ਪੈ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਮਾਰ ਖਾ ਕੇ ਪਿਛੇ ਹਟ ਗਏ। ਓਧਰ ਜਦੋਂ ਵਹੀਰ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਓਸੇ ਘੜੀ ਅਸਵਾਰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਗੌਰੇ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਲੈ ਕੇ ਆਓ। ਭਾਈ ਗੌਰਾ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਵਕਤ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਖ਼ਮੀਆਂ ਦੇ ਪਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਿਆ। ਇਧਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਰ ਥਲੀ ਤਿੰਨ ਅਸਵਾਰ ਗੌਰੇ ਨੂੰ ਸ਼ੀਘਰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜੇ। ਜਦੋਂ ਗੌਰਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਨੱਠਕੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਰੋਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਗੌਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰਾਪ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਤੇ ਗੌਰੇ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੋ ਸਰਾਪ ਫਾਹੇ ਲਗਕੇ ਮਰਨ ਦਾ ਹੈ ਉਹ ਰਹਿਣ ਦਿਓ। ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ ਬਚਨ ਅਟੱਲ ਰਹੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਾਹੇ ਵਾਲਾ ਬਚਨ ਸੱਚਾ

ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਅਨਿੱਤ ਹੈ ਇਕ ਦਿਨ ਮਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਸਫਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰੀਏ ? ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਗੌਰੇ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਦੌਲਤ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਸਭ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਮਾਇਆ ਬਖਸ਼ੀ। ਉਹ ਰਾਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਥਾਂ ਕੱਟੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੌਰੇ ਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਸਿਰਪਾਉ ਬਖਸ਼ਕੇ ਬਠਿੰਡੇ ਤੋਰਿਆ। ਜਿਥੇ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਉਸੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਕੈਂਥਲ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਕੇ ਰਾਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਅਰਨੌਲੀ, ਸੰਧੂਵਾਲ, ਝੁੰਬਾ ਆਦਿਕ ਰਿਆਸਤਾਂ ਤੇ ਰਈਸ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਗੌਰੇ ਦਾ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ। ਉਧਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤਲੁਜ ਪਾਰ ਉੱਤਰ ਕੇ ਮੁਕੰਦਪੁਰ, ਪਲਾਹੀ, ਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗੌਰੇ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਸੁਨਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵਾ;
ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਕੰਠ ਮਝਾਰੇ ॥੨॥੧੧॥੩੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਉਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਅਤੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਜਪ-ਜਪ ਕੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ ਹਰੀ ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਗਹਿਣਾ ਰੂਪ ਹੈ ॥੨॥੧੧॥੩੦॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅੰਤਰਿ ਰਤਨ ਜਵੇਹਰ ਮਾਣਕ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਲੀਜੈ ॥੭॥**
[ਕਲਿਆਨ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੩੨੪]

੨. **ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿ ਜਵਾਹਰ ਮਾਣਕ ਸੇਵੇ ਸਿਖੁ ਸੁੋ ਖੋਜਿ ਲਹੈ ॥੧॥**
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੨੮]

੩. **ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਤੰਨੁ ਹੈ ਹੀਰੇ ਜਿਤੁ ਜੜਾਉ ॥**
ਸਬਦੁ ਰਤਨੁ ਜਿਤੁ ਮੰਨੁ ਲਾਗਾ ਏਹੁ ਹੋਆ ਸਮਾਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੨੦]

੪. **ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਉਨ ਲਗੈ ਨਾਹੀ ਸੰਨ੍ਹਿ ॥** [ਮਾਝ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੧੯]

ਬੈਰਾੜੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਹਰਿ ਜਨੁ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਨਿੰਦ ਕਰੇ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ ਅਪੁਨਾ ਗੁਨੁ ਨ ਗਵਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪੇ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਹੀ ਮਤਿ ਦੇਵੈ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਆਪੇ ਬੋਲਿ ਬੁਲਾਵੈ ॥੧॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਪੰਚ ਤਤੁ ਬਿਸਥਾਰਾ ਵਿਚਿ ਧਾਤੂ ਪੰਚ ਆਪਿ ਪਾਵੈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲੇ ਆਪੇ ਹਰਿ ਆਪੇ ਝਗਰੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥੨॥੩॥

ਬੈਰਾੜੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਬੈਰਾੜੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ :—

ਹਰਿ ਜਨੁ; ਰਾਮ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਨੁ=ਸੇਵਕ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਾਤੇ ਸਬਦਿ ਰੰਗਾਏ ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੭੯੮]

੨. ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਹਰਿ ਜਨ ਲੋਗਾ ॥ ਵਡੈ ਭਾਗਿ ਪਾਏ ਹਰਿ ਨਿਰਜੋਗਾ ॥

[ਆਸਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੬੭]

ਜੇ ਕੋਈ ਨਿੰਦ ਕਰੇ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ; ਅਪੁਨਾ ਗੁਨੁ ਨ ਗਵਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਉਸ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਨ=ਸੇਵਕ ਦੀ ਜੇ ਕੋਈ ਨਿੰਦਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਨ ਨਹੀਂ ਗਵਾਵੈ=ਗਵਾਉਂਦਾ। ਅਰਥਾਤ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਜਿਸਦੀ ਅਜਿਹੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣਾ ਅਪਜਸ ਸੁਣਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਬਦਲਦਾ ਨਹੀਂ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਸੁਭਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਸੁਭਾਵ ਮੇਲ ਨਾ ਖਾਂਦੇ ਹੋਣ ਉਥੇ ਹੀ ਝਗੜਾ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਰੋਧ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅੰਤਰਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਟਕਰਾਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵਰਤਨਾ, ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਫਰੀਦਾ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹਢਾਇ ॥
ਦੇਹੀ ਰੋਗੁ ਨ ਲਗਈ ਪਲੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਇ ॥੭੮॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੮੧]

ਫਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਬੁਰੇ ਪੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ

ਬਲਕਿ ਭਲਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਬੁਰੇ ਪਣ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖਿਮਾ ਕਰੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬੁਧੀ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੁ ਖਿਮਾ ਕਹਿ ਦੇਵ ਸੁਨੋ ਮਨ ਮੈਂ ਨਰ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰੇ ਤਬ ਮੋਨ ਗਹੀਜੈ॥
ਵਹਿ ਗਾਰ ਬਕੇ ਮੁਖ ਭੀਤਰਿ ਜੋ ਪੁਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਕੋਮਲ ਵਾਕ ਭਨੀਜੈ॥
ਜੋ ਧਿਕਾਰ ਕਰੇ ਸੁ ਪਰੇ ਤਿਹ ਆ ਪਦ ਪੇਖ ਮਹਾਂ ਕਰਣਾ ਉਰ ਕੀਜੈ॥
ਤਨ ਤਾੜਨ ਮੈਂ ਹਰਖੇ ਉਰ ਮੈਂ ਕ੍ਰਿਤ ਪੂਰਬ ਪਾਪ ਸੁ ਮੇ ਅਬ ਖੀਜੈ॥੯੦॥

[ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ ਨਾਟਕ ਅਧਿ: ੪]

ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬਿਰਛ ਹੈ ਉਸਦਾ ਜੋ ਸ਼ਤਰੂ, ਕੁਹਾੜਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਦਾ ਆਰਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਜਿਸਮ ਦੀ ਚੀਰ ਫਾੜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਚੰਦਨ ਆਪਣੇ ਸ਼ਤਰੂ ਕੁਹਾੜੇ ਅਤੇ ਆਰੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਸੁਗੰਧੀ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਚੰਦਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ ਜੇ ਕੁਹਾੜੇ ਅਤੇ ਆਰੇ ਦੀ ਨਿਆਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਤਾਂ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਵਾ-ਸੁਖ ਰੂਪ ਸੁਗੰਧੀ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੰਤ ਕਰੈ ਨਹਿ ਵੈਰ ਕਹੂੰ, ਸਭਕੇ ਹਿਤ ਮੈ ਵਰਤੇ ਅਤ ਹੀ॥
ਤਾਂ ਤਨ ਕੋ ਜਬ ਦਾਹਤ ਕੋ, ਵਹਿ ਤੱਦਪਿ ਦੇਤ ਸੁਖਾਮਤ ਹੀ॥
ਜੈਸੇ ਕੁਠਾਰ ਕਟੈ ਤਰੁ ਚੰਦਨ, ਗੰਧ ਤਿਸੈ ਮੁਖ ਦੇਵਤ ਹੀ॥
ਹੇਤੁ ਸ੍ਵਾਤਮ ਹੇਰਤ ਹੈਂ ਵਹ ਤਾਂ ਪਦ ਕੰਜ ਨਮੋ ਨਿਤ ਹੀ॥੩॥

[ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ ਅਧਿ: ੧੧]

ਸਾਖੀ—ਬਿਆਸ ਜੀ ਦੀ

ਮਹਾਂਰਿਸ਼ੀ ਬਿਆਸ ਜਿਨਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਅਤੇ ਕਥਨੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸੰਸਾਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਕਿਸੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਸੇਵਕਾਂ ਸਹਿਤ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਰੁੜੇ ਜਾਂਦੇ ਖਤਰਨਾਕ ਜੀਵ ਬਿੱਛੂ ਤੇ ਪਈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦਿਆਲੂ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਾ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਜਿਉਂ ਹੀ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਡੰਗ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁਰਸ਼ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਖੜਾ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿਆਸ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਡੰਗ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਖੜੇ ਉਸ ਸੰਤ ਸੇਵੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ! ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਦੋ ਵਾਰ ਇਸਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਿਆਸ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਕਿ ਬਿੱਛੂ ਨੂੰ ਵਗਾਹ ਕੇ ਨਦੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚ ਗਈ। ਫਿਰ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ! ਇਸ ਖਤਰਨਾਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਜਿਸਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਦੋ ਵਾਰ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬਚਾਇਆ ਹੈਂ? ਤਾਂ ਬਿਆਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰ ਜੀਵ ਆਪਣੇ

ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਕਿਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡੰਗ ਮਾਰਨਾ ਇਸਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸਨੇ ਮੇਰੇ ਡੰਗ ਮਾਰਿਆ, ਇਸਦੇ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਜੇ ਇਕ ਬਿੱਛੂ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਇਸਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਥੇ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ

ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਸਤਿ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦੇ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤਿਨ੍ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਕੋਈ ਕਿਆ ਕਰੇ ਜਿਨ੍ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

੨. **ਨਿੰਦਕ ਕੀ ਗਤਿ ਕਤਹੂੰ ਨਾਹੀ ਖਸਮੈ ਏਵੈ ਭਾਣਾ ॥**
ਜੋ ਜੋ ਨਿੰਦ ਕਰੇ ਸੰਤਨ ਦੀ ਤਿਉ ਸੰਤਨ ਸੁਖੁ ਮਾਨਾ ॥੩॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੧]

ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪੇ ਸੁਆਮੀ; ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ॥

ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਜੀਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹਰੀ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਆਪ ਹੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਦੋਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਰੂਪ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪਿ ਆਪਣ ਭਾਣਿਆ ॥**
ਭਗਤਾ ਕਾ ਸਹਾਈ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਜਾਣਿਆ ॥੩॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੯੮]

੨. **ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪੇ ਆਪੇ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੨੫]

ਹਰਿ ਆਪੇ ਹੀ ਮਤਿ ਦੇਵੈ ਸੁਆਮੀ; ਹਰਿ ਆਪੇ ਬੋਲਿ ਬੁਲਾਵੈ ॥੧॥

ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਆਪ ਹੀ ਸੁਭ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲਿ=ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵੈ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਉ ਆਪਹੁ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣਦਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਸਭੁ ਹੁਕਮਾਉ ਜੀਉ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੬੩]

੨. **ਜਿਉ ਬੋਲਾਏ ਤਿਉ ਬੋਲੀਐ ਜਾ ਆਪਿ ਬੁਲਾਏ ਸੋਇ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੩੯]

੩. **ਬੇਸੁਮਾਰ ਅਥਾਹ ਅਗਨਤ ਅਤੋਲੈ ॥ ਜਿਉ ਬੁਲਾਵਹੁ ਤਿਉ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਬੋਲੈ ॥**
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੨]

੪. **ਜਿਉ ਬੋਲਾਵਹਿ ਤਿਉ ਬੋਲਹ ਸੁਆਮੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਨ ਹਮਾਰੀ ॥**
ਸਾਧਸੰਗਿ ਨਾਨਕ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੦੮]

ਹਰਿ ਆਪੇ ਪੰਚ ਤਤੁ ਬਿਸਥਾਰਾ; ਵਿਚਿ ਧਾਤੂ ਪੰਚ ਆਪਿ ਪਾਵੈ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਜਲ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਹਵਾ, ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਅਗਨ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਬਿਸਥਾਰਾ= ਫੈਲਾਅ ਵਾ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਧਾਤੂ=ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਆਦਿ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਰਿ ਤੁਧੁ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਸਾਜੀ ਕੋਈ ਛੇਵਾ ਕਰਿਉ ਜੇ ਕਿਛੁ ਕੀਤਾ ਹੋਵੈ ॥
[ਸੂਹੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੭੩੬]

੨. ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਰਿ ਪੁਤਰਾ ਕੀਨਾ ਕਿਰਤ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਆ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੮੪]

੩. ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਾ ਰਚਨੁ ਰਚਾਨਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੩]

੪. ਪਾਂਚ ਤਤ ਕੋ ਤਨ ਰਚਿਓ ਜਾਨਹੁ ਚਤੁਰ ਸੁਜਾਨ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੭]

ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲੇ ਆਪੇ; ਹਰਿ ਆਪੇ ਝਗਰੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥੨॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਸੇਵਕ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਦੇ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਲੰਮੇ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਚੁਕਾਵੈ=ਮੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੨॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਤਿਗੁਰ ਹਥਿ ਨਿਬੇੜੁ ਝਗੜੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥
ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਗੁ ਨ ਚਲੈ ਚਲਾਇਆ ॥੪॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੯]

੨. ਝਗੜੁ ਚੁਕਾਵੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ ॥
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੪੪]

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਸਮੀਰ ਜੀ ਦੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਕੇ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਦੀਨੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚੇ, ਜੋ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਵਸਿਆ ਸੀ। ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਲਖਮੀਰ, ਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਤਖਤਮੱਲ ਤਿੰਨੇ ਭਰਾ ਜੋ ਰਾਏ ਜੋਧ ਦੇ ਪੋਤੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਰਾਏ ਜੋਧ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਵਰ ਪਾਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਆਏ ਜਾਣਕੇ ਗੁੜ ਦੀ ਭੇਲੀ ਤੇ ਰੁਪਇਆ ਲੈ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭੇਟਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਾਦਾ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦਾਦੇ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਣਕੇ ਕਿਰਪਾ ਬਣਾਈ ਰਖਣੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਚਲਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ। ਇਕ ਭਾਈ ਦੇਸ਼ ਨਾਮੇ ਤਰਖਾਣ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਪ ਪੋਚ ਕੇ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਚੌਧਰੀ ਸਮੀਰ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਮੀਰ! ਜੋ ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਛਾ ਹੈ ਉਹ ਮੰਗ ਲੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਤੈਨੂੰ ਓਹੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਸਮੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰਾ ਚੌਰਾਸੀ ਦਾ ਝਗੜਾ ਮੁਕਾ ਦਿਓ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨੇ ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਇਸ ਝਗੜੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਖੱਜਲ-ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮਹਾਰਾਜ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੇ ਕਿ ਤੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੰਗ ਲੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਜਨਮ ਬਾਕੀ ਹਨ। ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਦੇ ਹੁਕਮ ਅਗੇ ਕੋਈ ਪਾਪ ਕਰਮ ਜਾਂ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦਾ ਚੱਕਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰ ਸਕਦਾ। ਆਪ ਇਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਨਿ ਕੈ ਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨ ਗਤਿ ਕਰਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ॥੨੨॥
ਨਿਕਟ ਸਥਲ ਨਿਜ ਦੀਜੀਏ, ਜਾਚਾ ਇਹ ਮੇਰੀ ॥
ਅਪਰ ਨਹੀਂ ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਕਾਟਹੁ ਮਮਬੇਰੀ ॥ [ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਰੁੱਤ-੬ ਅੰਸੂ ੫੬]

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੰਗਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਪਰ ਸਮੀਰ ਨੇ ਚੌਰਾਸੀ ਕੱਟਣ ਦੀ ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੰਗਾ! ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆਈ। ਸਮੀਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਪਲੰਘ ਤੇ ਸੁੱਤਾ ਤਾਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਕੂਕਰ, ਸੂਕਰ, ਗਧਾ, ਬਿੱਲਾ, ਸਰਪ, ਠੂਹਾਂ, ਬੈਲ, ਘੋੜੇ, ਮ੍ਰਿਗ, ਸਹਾ, ਟਿਡੀਆਂ, ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜੇ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮ ਪਾਏ ਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਚੰਡਾਲਾਂ ਦੇ ਘਰੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ ਬਹੁਤ ਹਨ। ਫਿਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ। ਅੰਨ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਪੀਲੂ ਖਾਣ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਪੀਲੂ ਖਾਧੇ। ਪੀਲੂ ਤੋੜਨ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨਾਲ ਇਕ ਪਤਲੀ ਟਾਹਣੀ ਤੇ ਪੈਰ ਰਖਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਟਾਹਣੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਡਿਗਿਆ ਇਧਰੋਂ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ ਸੋਚਣ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸੈਂਕੜੇ ਜਨਮ ਇਕੋ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ ਇਹ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਜੰਗਲ ਦਿਸ਼ਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪੀਲੂ ਪਾਖਾਨੇ ਵਿਚ ਵੇਖੇ। ਜਦੋਂ ਦਾਤਣ ਕਰਨ ਲਗਾ ਤਾਂ ਦੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਪੀਲੂਆਂ ਦੇ ਛਿੱਲੜ ਨਿਕਲੇ। ਨਿਮੋਝੂਣਾ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਚੌਧਰੀ ਸਮੀਰ! ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਲਗੀਰ ਜਿਹਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ਸਮੀਰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਤੁਸੀ ਹੀ ਜਾਣੋ, ਪਰ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਜੋ ਮੈ ਰਾਤ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੀ ਜਾਂ ਸੁਪਨਾ ਜੇ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਚਿੰਨ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਤੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿੱਚ ਇਤਨੇ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਚੌਧਰੀ ਜੀ! ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਬਣਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਜਨਮ ਤੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਦੇਖੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਨਮ ਤੂੰ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿੱਚ ਭੋਗਣੇ ਸਨ। ਤੇਰੇ ਜਨਮ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਭੁਗਤਾ ਕੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਵੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਚੌਰਾਸੀ ਦਾ ਝਗਰ ਵੀ ਚੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਚੌਰਾਸੀ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਮੁੜ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜੀ ਪਦਵੀ ਜੋਗੀਆਂ ਲਈ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ॥

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗੁਰ ਵਾਕੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਦਾ ਚਾਨਣੁ ਨਿਤ ਸਾਚੁ ਤੀਰਥੁ ਮਜਨਾ ॥

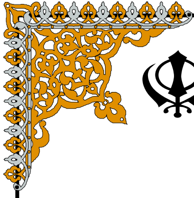
੧ੴ

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਮੁਖਵਾਕ ਸਟੀਕ

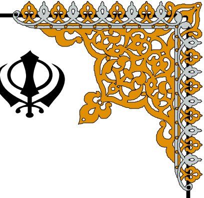
ਗੁਰਵਾਕ ਚਾਨਣ

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ 'ਰੰਧਾਵੇ ਵਾਲੇ'

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਗੁਰ ਵਾਕੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਦਾ ਚਾਨਣੁ ਨਿਤ ਸਾਚੁ ਤੀਰਥੁ ਮਜਨਾ॥

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਮੁਖਵਾਕ ਸਟੀਕ

ਗੁਰਵਾਕ ਚਾਨਣ

(ਭਾਗ ਦੂਜਾ)

ਲੇਖਕ :

ਬਾਬਾ ਹਰੀ ਸਿੰਘ 'ਰੰਧਾਵੇ ਵਾਲੇ'

ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਖ਼ਾਲਸਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ (ਰਜਿ:)

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਦਿਆਲਾ, ਜੱਥਾ ਰੰਧਾਵਾ

SAMPARDAI MUKH-VAK STEEK GURVAK CHANAN Vol. II

by :

BABA HARI SINGH 'RANDHAWE WALE'

Published by

KHALSA CHARITABLE TRUST (REGD.)

GURMAT VIDYALA, JATHA RANDHAWA

CHANDIGARH ROAD, NEAR GURDWARA JYOTI SAROOP,

DISTT. FATEHGARH SAHIB, PUNJAB (INDIA)

TELE : 01763-266305 (M) 98158-35035

੧ ਵੈਸਾਖ ਸੰਮਤ ੨੦੫੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ—ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸੰਮਤ ੫੩੧—ਖ਼ਾਲਸਾ ਸੰਮਤ ੩੦੧ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੋਥੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ।

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਪਰੈਲ ੧੯੯੯

ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜੁਲਾਈ ੨੦੦੧

ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਅਪ੍ਰੈਲ ੨੦੦੫

ਭੇਟਾ : ੩੦੦-੦੦ ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਖ਼ਾਲਸਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ (ਰਜਿ:)

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਦਿਆਲਾ, ਜੱਥਾ ਰੰਧਾਵਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰੋਡ, ਨੇੜੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ,

ਪੰਜਾਬ (ਭਾਰਤ)

ਪ੍ਰਿੰਟਰ :

ਪ੍ਰਿੰਟਵੈੱਲ, 146, ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਫ਼ੋਕਲ ਪੁਆਇੰਟ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਮਰਪਣ

ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਹਾੜੇ 'ਤੇ
ਸਾਹਿਬ-ਏ-ਕਮਾਲ, ਸਰਬੰਸ ਦਾਨੀ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ
ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ
ਨੂੰ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ)
ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ
ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਅਤੇ
ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਨੂੰ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ
ਦੇ ਸੋਮੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

—ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਦਿਆਲਾ ਜੱਥਾ ਰੰਧਾਵਾ
ਜ਼ਿਲਾ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ।

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਤਤਕਰਾ ਸਟੀਕ

ਮੁਖਵਾਕ

ਤਤਕਰਾ ਸਾਖੀਆਂ

ਮੁਖਵਾਕ

ਭੂਮਿਕਾ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿਆਖਿਆ ਸਹਿਤ *ਗੁਰਵਾਕ ਚਾਨਣ* ਨਾਮੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ੧੯੯੯ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਰੀਲੀਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ੧੧੯ ਮੁਖਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਰਾਗ ਗੂਜਰੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੇ ਰਾਗ ਬੈਰਾੜੀ ਤਕ ਹੈ। ਹੁਣ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੀ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ 'ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ' ਰਾਗ ਮਾਝ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਭੀ ਮੁਕੰਮਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁਖਵਾਕ ਆਏ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੯ ਹੈ ਤੇ ਦਸਵਾਂ ਮਾਝ ਰਾਗ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪਹਿਲੀ ਪੋਥੀ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। 'ਰਹਾਉ', 'ਮਹਲਾ' ਤੇ ਸੰਗਰਾਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਭੀ ਪਹਿਲੀ ਪੋਥੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਨੇ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੂਸਰੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਰਾਗਾਂ—ਸੂਹੀ, ਤਿਲੰਗ, ਬਿਲਾਵਲ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪੋਥੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਮੁਖਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਖਵਾਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੭੯ ਹੈ, ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦਸੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਉਰਾ ਪੋਥੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ 'ਤੇ ਬੋਲਣ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਹਰ ਇਕ ਮੁਖਵਾਕ ਦੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅੰਗ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭੀ ਅੰਗ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪੰਨਾ ਭੀ ਨਾਲ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾ ਆਏ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਤੇ ਕਥਾਵਾਚਕਾਂ ਤੋਂ ਦੇਰੀ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੋਥੀ ਛਪਣ ਵਿੱਚ ਲੇਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਸੋ ਆਪ ਨੇ ਲਿਖ ਭੇਜਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਕਿ ਆਉਂਦੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਈ ਹੋ ਸਕੇ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ—

ਹਰੀ ਸਿੰਘ

ਖ਼ਾਲਸਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ,
ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ, ਜਥਾ ਰੰਧਾਵਾ,
ਡਾਕਖ਼ਾਨਾ ਸਰਹੰਦ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ,
ਪੰਜਾਬ (ਭਾਰਤ)

ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

(੧) **ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ**—ਰਾਗ ਤਿਲੰਗ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਮਨੋਹਰ ਰਾਗ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਮਧੁਰ ਸੁਰਾਤਮਕ ਸਰੂਪ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿਅ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਾਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਭ ਧੈਵਤ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨੀ ਪ ਅਤੇ ਗ ਮ ਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੁਰ ਸੰਗਤੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ ਗੰਧਾਰ, ਸੰਵਾਦੀ ਨਿਸ਼ਾਦ, ਥਾਟ ਖਮਾਜ, ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਹਿਰ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਔੜਵ-ਔੜਵ ਹੈ।

ਆਰੋਹੀ — ਸ ਗ, ਮ ਪ, ਨੀ ਸਂ।
ਅਵਰੋਹੀ — ਸ ਨ਼ੀ ਪ, ਮ ਗ ਸ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਾਗਮਾਲਾ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤਿਲੰਗ ਨੂੰ ਹਿੰਡੋਲ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੁਨਿ ਆਇਅਉ ਹਿੰਡੋਲੁ ਪੰਚ ਨਾਰਿ ਸੰਗਿ ਅਸਟ ਸੁਤ ॥
ਉਠਹਿ ਤਾਨ ਕਲੋਲ ਗਾਇਨ ਤਾਰ ਮਿਲਾਵਹੀ ॥੧॥
ਤੇਲੰਗੀ ਦੇਵਕਰੀ ਆਈ ॥ ਬਸੰਤੀ ਸੰਦੂਰ ਸੁਹਾਈ ॥ [ਰਾਗਮਾਲਾ, ਅੰਗ ੧੪੩੦]

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ—ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਤਿਲੰਗ ਹਿੰਡੋਲ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਿਆਮ, ਗੌਰੀ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਹਿੰਡੋਲ ਦੀ ਛਾਯਾ ਸਮੇਤ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਹੋਰਨਾਂ ਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਸੁਰਤਾਲ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਮੇਘ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਨਕ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੇਲ ਵੀ ਹੋਰ ਹੀ ਹੈ।

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ—ਤਿਲੰਗ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਕਲਿੰਗ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਲਿੰਗ ਭੀ ਹੈ ਇਕ ਦੱਖਣੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ੈਲ ਤੋਂ ਚੋਲ ਰਾਜਯ ਦੇ ਮੱਧ ਤਕ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਮ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ੈਲ ਕਾਲੇਸ਼੍ਵਰ ਅਤੇ ਭੀਮੇਸ਼੍ਵਰ ਨਾਮਕ ਤਿੰਨ ਪਹਾੜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਤਿੰਨ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਹਨ।

ਤਿਲੰਗ ਬਿਲਾਵਲ ਠਾਟ ਦਾ ਇਕ ਔੜਵ ਰਾਗ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਭ ਅਤੇ ਧੈਵਤ ਵਰਜਿਤ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਹਨ। ਨਿਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਪੰਚਮ ਦੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਿ ਹੈ। ਵਾਦੀ ਸੁਰ ਗਾਂਧਾਰ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਦ ਸੰਵਾਦੀ ਹੈ। ਗਾਉਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਦਿਨ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਹਿਰ ਹੈ।

ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਧੈਵਤ ਸੁਰ ਲਾ ਕੇ ਸ਼ਾੜਵ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੧, ੪, ੫, ੯, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਚੌਦਵਾਂ ਅਸਥਾਨ ਹੈ।

(੨) **ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ—**ਸੂਹੀ ਇਕ ਅਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਾਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ। ਅਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਮਤਭੇਦ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਰਾਗ ਨੂੰ ਸੂਹਾ ਰਾਗ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਸਥਾਪਤ ਹੈ, ਇਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੧, ੨, ੩, ੪, ੫, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਲਿਕ ਤੇ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਲੋਕ ਗਾਇਨ ਰੂਪਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਾਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ ਪੰਚਮ, ਸੰਵਾਦੀ ਸ਼ੜਜ, ਥਾਟ ਬਿਲਾਵਲ, ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਸੰਪੂਰਣ ਹੈ।

ਆਰੋਹੀ — ਸ ਰੇ ਗ ਮ ਪ, ਨੀ ਧ ਨੀ ਸਂ।
ਅਵਰੋਹੀ — ਸਂ ਨ਼ੀ ਧ ਪ, ਗ ਗ, ਰੇ ਗ ਰੇ ਸ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇਕ ਰਾਗਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਭੈਰਵ, ਸਿਰੀਰਾਗ, ਸਾਰੰਗ, ਕਾਨੜਾ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੈ ਤੇ ਮੇਘ ਦੀ ਛਾਯਾ ਸਮੇਤ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਮੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭੈਰਵ ਦੀ ਨੂੰਹ ਹੈ ਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਗਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਮੇਘ ਰਾਗ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਊਚੈ ਸੁਰਿ ਸੂਹਉ ਪੁਨਿ ਕੀਨੀ ॥ ਮੇਘ ਰਾਗ ਸਿਉ ਪਾਚਉ ਚੀਨੀ ॥ [ਰਾਗਮਾਲਾ, ਅੰਗ ੧੪੩੦]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰਾਗਣੀ ਦਾ ਪੰਦ੍ਰਵਾਂ ਅਸਥਾਨ ਹੈ।

(੩) **ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲੁ—**ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲੁ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗ ਹੈ। ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਸੰਗੀਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰਾਗ ਦੇ ਉਲੇਖ ਤੋਂ ਇਸ ਰਾਗ ਦੀ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਿਯਤਾ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਨਾਮ ਵੇਲਾਵਲੀ, ਵਿਲਾਵਲੀ ਜਾਂ ਬਿਲਾਵਲੀ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਰਾਗ ਅਧੀਨ ਮਹਲਾ ੧, ੩, ੪, ੫, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਸੰਬੰਧੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਉਤਮੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਗਾਵਿਆ ਕਰਿ ਨਾਦੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਰਾਗੁ ॥
ਉਪਦੇਸੁ ਗੁਰੂ ਸੁਣਿ ਮੰਨਿਆ ਧੁਰਿ ਮਸਤਕਿ ਪੂਰਾ ਭਾਗੁ ॥

[ਵਾਰ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੮੪੯]

ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਗਾਇਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੇਰ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁੱਧ ਸਪਤਕ ਦੇ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸੱਤ ਸੁਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ ਧੈਵਤ, ਸੰਵਾਦੀ ਗੰਧਾਰ, ਠਾਟ ਬਿਲਾਵਲ, ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ।

ਆਰੋਹੀ — ਸ, ਰੇ ਗ, ਮ ਪ, ਨੀ ਸਂ।
ਅਵਰੋਹੀ — ਸਂ ਨੀ ਧ, ਪ, ਮ ਗ, ਰੇ ਸ।

ਇਸ ਬਿਲਾਵਲੁ ਰਾਗ ਦਾ ਇਕ ਰਾਗ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬਿਲਾਵਲ ਦੱਖਣੀ ਹੈ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉੱਤਰੀ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਦੋਵੇਂ ਸੰਗੀਤ ਪੱਧਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਿਲਾਵਲ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ

ਬਾਣੀ ਦੇ ਗਾਇਨ ਹਿੱਤ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਲਾਵਲ ਦੱਖਣੀ ਸਿਰਲੇਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੋਮਲ ਗੰਧਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਰੋਹ ਵਿੱਚ ਗੰਧਾਰ ਨਿਸ਼ਾਦ ਵਰਜਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ ਰਿਸ਼ਭ, ਸੰਵਾਦੀ ਪੰਚਮ, ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਹਿਰ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਔੜਵ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ।

ਆਰੋਹੀ — ਸ ਰੇ, ਮ ਪ, ਧ ਸੰ।
ਅਵਰੋਹੀ — ਸੰ ਨੀ, ਧ ਪ, ਮ ਗੁ, ਰੇ ਸ।

(੪) **ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ**—ਇਹ ਇਕ ਖਾੜਵ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਸੰਕੀਰਨ ਰਾਗ ਹੈ, ਜੋ ਧਨਾਸਰੀ, ਮਲਾਰ ਤੇ ਬਿਲਾਵਲ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਿਨ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਰਾਗ ਹੈ, ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਲੂ ਸਾਰਗ ਸਾਗਰਾ ਅਉਰ ਗੋਂਡ ਗੰਭੀਰ॥
ਅਸਟ ਪੁਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀਰਾਗ ਕੇ ਗੁੰਡ ਕੁੰਭ ਹਮੀਰ॥੧॥ [ਰਾਗਮਾਲਾ, ਅੰਗ ੧੪੩੦]

ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਰਾਗ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਰਾਗ ਗੋਂਡ ਅਧੀਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੪, ੫ ਅਤੇ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਸਤਾਰ੍ਹਵਾਂ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਾਗ ਗੋਂਡ ਸਿੱਖ ਕੀਰਤਨਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ ਸ਼ੜਜ, ਸੰਵਾਦੀ ਮਧਿਅਮ, ਥਾਟ ਬਿਲਾਵਲੁ ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ।

ਆਰੋਹੀ — ਮ ਰੇ ਗ ਮ, ਪ ਧ ਨੀ ਧ ਨੀ ਸੰ।
ਅਵਰੋਹੀ — ਸੰ ਨੀ ਧ ਨੀ ਪ, ਮ ਗ, ਰੇ ਸ।

ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਰਾਗ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬਿਲਾਵਲ ਗੋਂਡ ਹੈ। ਬਿਲਾਵਲ ਗੋਂਡ ਰਾਗ ਦਾ ਉਲੇਖ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਕੁਝ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਗਾਇਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਗਾਇਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਰਾਗ ਅਧੀਨ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਮਿਸ਼ਰਤ ਰਾਗ ਪਰਿਪਾਟੀ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਗੋਂਡ ਮਲਾਰ, ਗੋਂਡ ਸਾਰੰਗ ਆਦਿ ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਗੋਂਡ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਿਲਾਵਲ ਨਾਲ ਮਿਸ਼ਰਤ ਕਰਕੇ ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਗੋਂਡ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਵਕਰ ਗੀਤੀ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ ਗੰਧਾਰ, ਸੰਵਾਦੀ ਧੈਵਤ, ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਪੂਜਾ ਪਹਿਰ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਵਕਰ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ।

ਆਰੋਹੀ — ਸ ਰੇ ਗ ਮ ਪ, ਧ ਨੀ ਸੰ।
ਅਵਰੋਹੀ — ਸੰ ਨੀ ਧ ਨੀ ਪ, ਮ ਗ ਰੇ ਮ ਗ, ਪ ਰੇ ਸ।

'ਮਹਲਾ' ਪਦ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ 'ਮਹਲਾ' ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਣ ਅੱਧਕ ਸਹਿਤ 'ਮਹੱਲਾ' ਹੈ। ਮਹਿਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਕਿਉਂਕਿ 'ਮਹਲਾ' ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ, ਚੌਥਾ, ਪੰਜਵਾਂ ਅਤੇ ਨਾਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ ਹੀ ਠੀਕ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਜੋ 'ਮਹਲਾ' ਸ਼ਬਦ ਉੱਪਰ ਅੱਧਕ ਨਾ ਲੱਗੀ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਧਕ ਸਾਰੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਚਾਰਣ ਸਮੇਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਐਸੇ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਬਦ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ 'ਮਸਕਤਿ' ਨੂੰ 'ਮਸੱਕਤ' ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ 'ਮਸਕਤਿ' ਘਾਲਿ ॥ [ਅੰਗ ੮]

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ 'ਬੁਝੈ' ਤ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ ॥ [ਅੰਗ ੧]

'ਮਲਿ' ਤਖਤੁ ਬੈਠਾ ਸੈ ਡਾਲੀ ॥ (ਅੰਗ ੯੬੭)

'ਸੁਮਤਿ' ਪਾਏ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਏ ਮੇਲਾ ਜੀਉ ॥ [ਅੰਗ ੧੦੨]

...'ਸਠੀ' ਕੇ ਬੇਢੇਪਾ ਆਵੈ ॥ [ਅੰਗ ੧੩੮]

...ਸੁਖਿ 'ਰਜਾ' ਜਾ ਤੁਧੁ ਭਾਇਆ ॥ [ਅੰਗ ੧੩੮]

'ਸਤਰਿ' ਦਾ ਮਤਿ ਹੀਣੁ 'ਅਸੀਹਾਂ' ਕਾ ਵਿਉਹਾਰੁ ਨ ਪਾਵੈ ॥ [ਅੰਗ ੧੩੮]

ਮਿਹਰ ਮਸੀਤਿ ਸਿਦਕੁ 'ਮੁਸਲਾ' ਹਕੁ ਹਲਾਲੁ ਕੁਰਾਣੁ ॥ [ਅੰਗ ੧੪੦]

ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪਦਾਂ ਉਪਰ ਅੱਧਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧਕ ਸਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਮਹਲਾ' ਨੂੰ 'ਮਹੱਲਾ' ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮਹਲਾ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ 'ਸਰੂਪ' ਹੈ ਅਰਥਾਤ 'ਮਹਲਾ ੧' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਪਹਿਲਾ ਸਰੂਪ ਜਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ)। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਮਹਲਾ ੨, ਮਹਲਾ ੩ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਸਰੂਪ, ਤੀਜਾ ਸਰੂਪ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਮਝਣਾ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ 'ਮਹਿਲਾ' ਉਚਾਰਣ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਲਿੰਗ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਹਿਲੀ, ਦੂਜੀ, ਤੀਜੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਵੇਗਾ ਪਰ ਐਸਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

ਰਾਗੁ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ॥ [ਅੰਗ ੧੪]

ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਚਉਥਾ ਚਉਪਦੇ ॥ [ਅੰਗ ੧੬੩]

ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੩ ਮਹਲਾ ਤੀਜਾ ॥ [ਅੰਗ ੫੮੨]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੪ ਚਉਥਾ ॥ [ਅੰਗ ੬੦੪]

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ਪਹਿਲਾ ਦੁਤੁਕੀ ॥ [ਅੰਗ ੬੩੬]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ਤੀਜਾ ॥ [ਅੰਗ ੬੬੪]

ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੩ ਤੀਜਾ ॥ [ਅੰਗ ੧੧੬੯]

ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਵਾਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ, ਚੌਥਾ ਆਦਿ ਲਿਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ (੧, ੨, ੩, ੪, ੫ ਅਤੇ ੯) ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਰਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ। 'ਮਹਲਾ ੧' ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਣ 'ਮਹੱਲਾ ਪਹਿਲਾ' ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹੱਲਾ ਦੂਜਾ, ਮਹੱਲਾ ਤੀਜਾ, ਮਹੱਲਾ ਚੌਥਾ, ਮਹੱਲਾ ਪੰਜਵਾਂ ਅਤੇ ਮਹੱਲਾ ਨਾਵਾਂ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ 'ਮਹੱਲਹ' ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਚਾਰਣ 'ਮਹੱਲਾ' ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ 'ਅੱਲਹ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ 'ਅੱਲ੍ਹਾ' ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਵਿਚ 'ਮਹੱਲਹ' ਜਾਂ 'ਮਹੱਲਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਹਲੂਲ ਦੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਉਤਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਸ ਸਰੂਪ (ਸਰੀਰ) ਵਿਚ ਉਸ ਅਕਾਲ

ਪੁਰਖ ਦੀ ਅਗੰਮੀ ਜੋਤ ਉੱਤਰੀ (ਹਲੂਲ) ਹੋਈ), ਉਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮਹਲਾ ੧ (ਪਹਿਲਾ) ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅਗੰਮੀ ਜੋਤ ਉਤਰੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਲਾ ੧ (ਮਹੱਲਾ ਪਹਿਲਾ) ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਰੱਬੀ (ਅਗੰਮੀ) ਜੋਤ ਨੂੰ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਸਰੂਪ (ਸਰੀਰ) ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਲਾ ੨ (ਮਹੱਲਾ ਦੂਜਾ) ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਇਹੋ ਅਗੰਮੀ ਜੋਤ ਤੀਜੇ, ਚੌਥੇ, ਪੰਜਵੇਂ ਆਦਿ ਦਸਾਂ ਸਰੂਪਾਂ 'ਚ ਉਤਰੀ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਵੀ ਮਹਲਾ ੩ (ਤੀਜਾ), ਮਹਲਾ ੪ (ਚੌਥਾ), ਮਹਲਾ ੫ (ਪੰਜਵਾਂ) ਆਦਿ ਕਹਾਏ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਜਾਂ ਅਗੰਮੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਉਤਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮਹੱਲਾ ੧ (ਪਹਿਲਾ) ਕਹਾਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਆਦਿ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਉਤਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਮਹੱਲਾ ਦੂਜਾ, ਮਹੱਲਾ ਤੀਜਾ ਆਦਿ ਕਹਾਏ।

ਏਸੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੰਨ ੧੯੮੦ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਮੂਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਮੈਨੇਜਰਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਕੱਢ ਕੇ ਮਹੱਲਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਣ ਦੀ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਚਿੱਠੀ ਅੱਗੇ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਕਰਨ ਲਈ:

ਦਫ਼ਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ.ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਨੰਬਰ ੨੪੭੮/੮-੩
ਮਿਤੀ ੧੯-੭-੮੦ ਦਾ ਉਤਾਰਾ
ਗੁ. ਸਾਹਿਬਾਨ ਸੈਕਸ਼ਨ ੮੫,

ਪ੍ਰਯੋਜਨ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਹੱਲਾ ਪਦ ਦਾ ਉਚਾਰਣ

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ 'ਅਜਨੋਹਾ' ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਰਿਪੋਰਟ ਪੁੱਜੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਮਹੱਲਾ ਪਦ ਦੀ ਥਾਂ ਮਹਿਲਾ ਪਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਮੂਹ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਥਵਾ ਸਿੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮਹੱਲਾ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਖਣੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹੱਲਾ ਉਚਾਰਣ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਮੂਹ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘਾਂ/ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵਾਕ ਲੈਣ ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਮਹੱਲਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰਿਆ ਕਰਨ।

ਸਹੀ/—ਸਕੱਤਰ
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
ਮਿਤੀ ੨੧-੮-੮੦

ਉਤਾਰਾ: ਸਮੂਹ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸ ਤੁਰੰਤ ਅਮਲ ਕਰਨ ਹਿਤ।

ਮੈਨੇਜਰ
ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

(***ਨੋਟ***—ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ 'ਮੁਖਵਾਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ ਪੁਸਤਕ

ਵਿਚ ੪੫ ਪੰਨੇ ਉਪਰ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।[੧]) ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲਾ' ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਮੁਤਾਬਕ 'ਮਹੱਲਾ' ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਾਂ ਉਤਰਨ (ਹਲੂਲ) ਦੀ ਥਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਮਹਲਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਸਰੂਪ ਵੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ 'ਮਹਲਾ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਣ 'ਮਹੱਲਾ' ਹੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਅੰਕਾਂ (੧, ੨, ੩) ਆਦਿ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਦ ਨੂੰ 'ਮਹੱਲਾ' ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ।

ਰਹਾਉ ਪਦ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ

'ਰਹਾਉ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

੧. ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ 'ਰਹਾਉ' ਨਾਮ ਅਸਥਾਈ ਦਾ ਹੈ। ਰਾਗਾਂ ਜਾਂ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਭੇਦ ਮੰਨੇ ਹਨ: (ੳ) ਅਸਥਾਈ, (ਅ) ਸੰਚਾਈ, (ੲ) ਅੰਤਰਾ, (ਸ) ਭੋਗ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਭੇਦ (ਅਸਥਾਈ ਤੇ ਅੰਤਰਾ) ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਅਸਥਾਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਟੇਕ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਸੰਗੀਤ ਗਾਉਣ ਸਮੇਂ ਰਾਗੀ ਲੋਕ ਜਿਸ ਤੁਕ ਨੂੰ ਟੇਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਸਥਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਗੀਤ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਗਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ 'ਰਹਾਉ' ਸ਼ਬਦ ਲਿਖ ਕੇ ਰਾਗੀਆਂ ਜਾਂ ਗਵੱਈਆਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਨੂੰ ਅਸਥਾਈ ਬਣਾ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹੋ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਕਾਵਯ ਰਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ 'ਰਹਾਉ' ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੰਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨੀ ਜਨ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਰਹਾਉ' ਵਾਲੀ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਇਸੇ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਚੌਗਿਰਦ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵੀ 'ਰਹਾਉ' ਲਿਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

੩. 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਹੈ ਭਾਵ ਇਹ ਸਮਝ ਲਵੋ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਦੀਵ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਜੱਸ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੪. 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਵਿਸ਼ਰਾਮ (;) ਵੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਵਿਸ਼ਰਾਮ (ਠਹਿਰਾਉ) ਦੇ ਸਹਿਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਾਇਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ।

੫. 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਟਿਕੋ ਜਾਂ ਅਟਕਾਅ' ਵੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਟਿਕੋ ਜਾਂ ਅਟਕੋ।

---

੧. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ ਨੇ ਵੀ 'ਮਹਲਾ' ਅੱਧਕ ਸਹਿਤ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁੱਧ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰੀ ਬੀੜ ਦੇ (੯੩੧/੧) ਪਰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਵਿਚ ਮਹਲਾ ੧ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ 'ਮਹੱਲਾ' ਹੈ, ਮਹਿਲਾ ਜਾਂ ਮੋਹਲਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ ਨੇ ਮਹਲਾ ਹੀ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੬. 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਬੀਜਣਾ ਵੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਖੇਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਸਰੂਪ, ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਬੀਜ ਨੂੰ ਬੀਜਣਾ ਕਰੋ।

੭. 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਨਾਭੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਨਾਭੀ ਹੈ **ਵਾ** ਗੱਡੇ ਦੇ ਪਹੀਏ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਾਂਗ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਸਾਰਾ ਪਹੀਆ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੇਂਦਰ 'ਰਹਾਉ' ਵਾਲੀ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਹੀ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ।

੮. 'ਰਹਾਉ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਰਹਿ ਆਉਣਾ' ਵੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ, ਗਾਉਣ ਤੇ ਵੀਚਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਰਹਿ ਆਵੇਗੀ।

੯. 'ਰਹਾਉ' (ਰ + ਹਾ + ਉ) ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਰ = ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ, ਹਾ = ਪ੍ਰਗਟ ਤੇ ਉ = ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ 'ਰਹਾਉ' ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਰਥ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ ਕਿ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਅਸਥਾਈ ਜਾਂ ਟੇਕ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਅਤੇ ਵੀਚਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਹੀ 'ਰਹਾਉ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਸਿਧਾਂਤ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ 'ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ' ਲਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ 'ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ' ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਰਹਾਉ ਹਨ, ਉਥੇ ਇਹ ਸਮਝੋ ਕਿ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਉਤਨੇ ਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ੮੧ ਅੰਗ ਉਪਰ (ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ ਵਣਜਾਰਾ) ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਛੇ ਰਹਾਉ ਹਨ। ਅੰਗ ੯੬ ਉੱਤੇ 'ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧॥ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ...॥' ਵਿਚ ਵੀ ਚਾਰ ਰਹਾਉ ਹਨ। ਉਥੇ ਇਤਨੇ ਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝੋ।

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੨੧]

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੩ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਇਹੁ ਤਨੁ ਮਾਇਆ ਪਾਹਿਆ ਪਿਆਰੇ ਲੀਤੜਾ ਲਬਿ ਰੰਗਾਏ ॥ ਮੇਰੈ ਕੰਤ ਨ ਭਾਵੈ ਚੋਲੜਾ ਪਿਆਰੇ ਕਿਉ ਧਨ ਸੇਜੈ ਜਾਏ ॥੧॥ ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ਮਿਹਰਵਾਨਾ ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ॥ ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ਤਿਨਾ ਕੈ ਲੈਨਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ॥ ਲੈਨਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਤਿਨਾ ਕੈ ਹੰਉ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਾਇਆ ਰੰਙਣਿ ਜੇ ਥੀਐ ਪਿਆਰੇ ਪਾਈਐ ਨਾਉ ਮਜੀਠ ॥ ਰੰਙਣ ਵਾਲਾ ਜੇ ਰੰਙੈ ਸਾਹਿਬੁ ਐਸਾ ਰੰਗੁ ਨ ਡੀਠ ॥੨॥ ਜਿਨ ਕੇ ਚੋਲੇ ਰਤੜੇ ਪਿਆਰੇ ਕੰਤੁ ਤਿਨਾ ਕੈ ਪਾਸਿ ॥ ਧੂੜਿ ਤਿਨਾ ਕੀ ਜੇ ਮਿਲੈ ਜੀ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥੩॥ ਆਪੇ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਰੰਗੇ ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਕੰਤੈ ਭਾਵੈ ਆਪੇ ਹੀ ਰਾਵੇਇ ॥੪॥੧॥੩॥

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੩ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਉਥਾਨਕਾ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਰਾਕਾਰ ਤੋਂ ਆਕਾਰ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਕਲਜੁਗੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਹਿਤ ਖੰਡਾਂ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰੇ। ਥਾਂ-ਥਾਂ 'ਤੇ ਅਧਰਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੌਤਕ ਕੀਤੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਬੇ ਤਾਰੇ ਚਾਰਿ ਚਕਿ ਨਉ ਖੰਡਿ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਚਾ ਢੋਆ॥ [ਵਾਰ ੧ ਪਉੜੀ ੨੭]

ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਖੰਡੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਠੱਗੀਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸਾਇਆ। ਨਾਮ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਸਹੁ-ਸੁਹਾਗਣ ਦੇ ਡੇਰੇ, ਨੁਸ਼ਹਿਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰ ਜਿਸਦੇ ਬਸਤਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪੁਰਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਜੈਸੇ ਗਹਿਣੇ ਅਤੇ ਬਸਤਰ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮੇਲਾ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਦੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੱਜ ਤਾਂ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸਹੁ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਬਾਲੇ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਓ ਭਾਈ ਚਲੀਏ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਐਸੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਬੇਇਜ਼ਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰਾਹ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਮੇਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਹੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਧੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੜਾਈ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਧੱਕੋ-ਜ਼ੋਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਦੇ ਭੋਰੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਟੁੱਟ ਗਏ। ਇਕਦਮ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਨਾਲ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਨਾ ਸਕਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਮੰਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੁਕਰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਛੱਡ ਕੇ ਪੀਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਕੁਟਾਪਾ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਾਖੰਡ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਲੁੱਟਦੇ ਹੋ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਪਾਖੰਡ ਦੀ ਚਰਚਾ ਅਗਨੀ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਅਉਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਉਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ

ਦਿਨਾਂ ਅਤੇ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਕੇ ਕੇਵਲ ਕੁੱਟਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸਦੇ ਡੇਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਤੇ ਮੇਲਾ ਲਗਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਿਰ ਇਸ ਨਗਰ ਪਧਾਰੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਈ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਪਿੰਗਲਾ ਆ ਪਹੁੰਚਾ, ਜੋ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਰਿੜਦਾ-ਰਿੜਦਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਪਿੰਗਲਾਪਣ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਦਇਆ ਦਾ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਲੱਤਾਂ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਉਸਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਖਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਤੀਰ ਨਾਲ ਦੋ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਫੁੰਡਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਪਾਖੰਡੀ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ 'ਤੇ ਵੀ ਦਇਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪਿੰਗਲੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਹੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਿੰਗਲਾਪਣ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਨੇ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਚਰਚਾ ਅਜੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਦੇ ਵਿਭਚਾਰ ਦੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਗਲੇ ਦੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਨਵੀਂ ਚਰਚਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਲੋਕੀ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਕਿ ਐਸਾ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਐਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਸਦੇ ਵਿਭਚਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣ ਹੀ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਭਚਾਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖੀ, ਪਰ ਪਿੰਗਲੇ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ। ਤੇ ਲੋਕ ਮੁੜ ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪੂਜਾ ਮਾਨਤਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਪਿੰਗਲਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਨੇ ਇਕੱਲਾ ਬਿਠਾ ਕੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਤੇਰਾ ਪਿੰਗਲਾਪਣ ਕਿਸ ਨੇ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਿੰਗਲੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਨੇ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਨੇ ਗ਼ੁੱਸੇ ਦੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿੱਚ ਤਾੜ ਕੇ ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੱਚ ਦੱਸ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਹੀ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੇਰੇ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਧਰਮੀ ਮਹਾਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਇਤਨੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਤਨੀ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਹਉਮੈ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵੀ ਆਪ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਦੱਸ ਉਹ ਦਰਵੇਸ਼ ਕੌਣ ਹੈ ? ਐਸੇ ਗੁਣ ਤਾਂ ਖ਼ੁਦਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਖ਼ੁਦਾ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਮਾਈ ਦੇ ਘਰ ਤਿੰਨ ਫ਼ਕੀਰ ਠਹਿਰੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਾਂ ਆਮ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਫ਼ਕੀਰ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਤੀਜੇ ਦੀ ਉਪਮਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਉਸਨੇ ਕੇਵਲ ਮੇਰਾ ਪਿੰਗਲਾਪਣ ਹੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਮੈਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੇਰੀ ਲਿਵ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਨੂੰ ਚੇਤਾ ਆਇਆ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਉਹੀ ਫ਼ਕੀਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦਾ ਫਲ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਪਤਾ ਪੁੱਛ ਕੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਕੇ ਪਿਛਲੀ ਭੁੱਲ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਪੀਰ ! ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪ ਪਹੁੰਚੇ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੰਦਭਾਗੀ ਤੇਰੋ ਦਰਸਨੁ ਨਾਹਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੩]

ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਬਣਿਆ ਪਾਜ ਉਘੜਿਆ, ਡੇਰਾ ਲੁਟਿਆ-ਪੁਟਿਆ

ਗਿਆ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਪਮਾਨ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਿਲੰਗ ਰਾਗ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ੭੨੧ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ :

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, **ੴ**=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, **ਸਤਿ**=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, **ਗੁਰ**=ਚੇਤਨ, **ਪ੍ਰਸਾਦਿ**=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਇਹੁ ਤਨੁ ਮਾਇਆ ਪਾਹਿਆ ਪਿਆਰੇ; ਲੀਤੜਾ ਲਬਿ ਰੰਗਾਏ ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਇਸ ਸੂਖਮ ਤਨ=ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਪਾਹ=ਲਾਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਨੋਟ :—ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਰੰਗ ਚਾੜਨ੍ਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੂਣ, ਫਟਕੜੀ ਜਾਂ ਸੋਢੇ ਦੀ ਲਾਗ ਦਈਂਦੀ ਹੈ। ਸੋਢਾ, ਲੂਣ ਜਾਂ ਫਟਕੜੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਪੜਾ ਉਸ ਵਿੱਚ ਡੋਬਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਰੰਗ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਲਾਗ ਵਾਲਾ ਕਪੜਾ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਈਦਾ ਹੈ) ਤੇ ਜੀਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਚੋਲੇ ਨੂੰ ਲਬਿ=ਲੋਭ ਰੂਪੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਲਿਆ ਹੈ।

ਮੇਰੈ ਕੰਤ ਨ ਭਾਵੈ ਚੋਲੜਾ ਪਿਆਰੇ; ਕਿਉ ਧਨ ਸੇਜੈ ਜਾਏ ॥੧॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਾਹ ਅਤੇ ਲੋਭ ਰੂਪੀ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਮਨ ਰੂਪੀ ਚੋਲਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਅੰਤਰਮੁਖ ਬਿਰਤੀ ਕਰਨੇ ਰੂਪ ਸੇਜਾ ਉੱਤੇ ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਅਜਿਹੇ ਮਨ ਵਾਲੀ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਜਲ ਫੂਲ ਤੰਬੋਲ ਰਸੁ ਲੇ ਧਨ ਕੀਆ ਸੀਗਾਰੁ ॥
ਸੇਜੈ ਕੰਤੁ ਨ ਆਇਓ ਏਵੈ ਭਇਆ ਵਿਕਾਰੁ ॥੨॥ [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੭੮੮]

ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ਮਿਹਰਵਾਨਾ; ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ॥

ਹੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਮਨ ਕਰਕੇ ਕੁਰਬਾਨੈ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨੈ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ਤਿਨਾ ਕੈ; ਲੈਨਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨੈ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਤਿੰਨੇ ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਤ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਨਾਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੧. **ਹਉ ਤਿਨ ਕੈ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜਿਨਾ ਨਾਮੇ ਲਗਾ ਪਿਆਰੁ ॥** [ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੨੬]

੨. **ਹਉ ਤਾ ਕੈ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥ ਜਾ ਕੈ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੀ ॥੧॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੦੭]

੩. **ਹਉ ਕੁਰਬਾਣੀ ਤੇਰਿਆ ਸੇਵਕਾ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ ॥੩॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੬]

ਲੈਨਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਤਿਨਾ ਕੈ; ਹੰਉ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ! ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ੍ ਕਉ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜਿਨ੍ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੋ ਰਾਮ ॥
[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੩੯]

੨. ਕਬੀਰ ਸੁਪਨੈ ਹੂ ਬਰੜਾਇ ਕੈ ਜਿਹ ਮੁਖਿ ਨਿਕਸੈ ਰਾਮੁ ॥
ਤਾ ਕੇ ਪਗ ਕੀ ਪਾਨਹੀ ਮੇਰੇ ਤਨ ਕੋ ਚਾਮੁ ॥੬੩॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੭]

ਕਾਇਆ ਰੰਙਣਿ ਜੇ ਥੀਐ ਪਿਆਰੇ; ਪਾਈਐ ਨਾਉ ਮਜੀਠ ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਜੇ ਕਾਇਆ=ਸੁੱਧ ਬੁਧੀ ਰੰਙਣਿ=ਮੱਟੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਮਜੀਠ ਰੰਗ ਪਾ ਦੇਈਏ।

ਰੰਙਣ ਵਾਲਾ ਜੇ ਰੰਙੈ ਸਾਹਿਬੁ; ਐਸਾ ਰੰਗੁ ਨ ਡੀਠ ॥੨॥

ਜੇਕਰ ਰੰਗਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਲਲਾਰੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪੀ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਇਸ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਦੇਣ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਅੱਗੇ ਵੇਖਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ ॥੨॥

ਜਿਨ ਕੇ ਚੋਲੇ ਰਤੜੇ ਪਿਆਰੇ; ਕੰਤੁ ਤਿਨਾ ਕੈ ਪਾਸਿ ॥

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪੀ ਚੋਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਗਏ ਹਨ ਕੰਤੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸਿ=ਕੋਲ, ਨੇੜੇ ਵਸਦਾ ਹੈ।

ਧੂੜਿ ਤਿਨਾ ਕੀ ਜੇ ਮਿਲੈ ਜੀ ਕਹੁ; ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀ ਕਹੁ=ਜੀਵ ਤਾਂਈਂ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਮਿਲੇ **ਵਾ:** ਹੇ ਜੀਵ ਅਰਦਾਸਿ ਕਰ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕੋਲ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਸਾਨੂੰ ਜੀ=ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਕਲਿਆਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੩॥

ਆਪੇ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਰੰਗੇ; ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥

ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜੇ=ਉਤਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਨਮ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਆਪੇ ਹੀ ਸ੍ਰਵਣ, ਮੰਨਣ, ਨਿਧਿਆਸਣ ਰੂਪੀ ਪੇਟੇ ਤੇ ਖਟ ਸੰਪਤੀ ਰੂਪੀ ਤਾਣੇ ਨਾਲ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪੇ ਹੀ ਨਾਮ, ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਉੱਤੇ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸਾਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਕੰਤੈ ਭਾਵੈ; ਆਪੇ ਹੀ ਰਾਵੇਇ ॥੪॥੧॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭਾਂਵਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਉਸਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਾਵੇਇ=ਭੋਗਦੀ ਹੈ। **ਵਾ:** ਉਸਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥੪॥੧॥੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੨੩]

ਤਿਲੰਗ ਘਰੁ ੨ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਤੂ ਕਰਤਾਰੁ ਕਰਹਿ ਸੋ ਹੋਇ ॥ ਤੇਰਾ ਜੋਰੁ ਤੇਰੀ ਮਨਿ ਟੇਕ ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਜਪਿ ਨਾਨਕ ਏਕ ॥੧॥ ਸਭ ਊਪਰਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਦਾਤਾਰੁ ॥ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਤੇਰਾ ਆਧਾਰੁ ॥ਰਹਾਉ॥ ਹੈ ਤੂਹੈ ਤੂ ਹੋਵਨਹਾਰ ॥ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਊਚ ਆਪਾਰ ॥ ਜੋ ਤੁਧੁ ਸੇਵਹਿ ਤਿਨ ਭਉ ਦੁਖੁ ਨਾਹਿ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਗੁਣ ਗਾਹਿ ॥੨॥ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੋਵਿੰਦ ਅਨੂਪ ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਜਨ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਮਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥੩॥ ਜਿਨਿ ਜਪਿਆ ਤਿਸ ਕਉ ਬਲਿਹਾਰ ॥ ਤਿਸ ਕੈ ਸੰਗਿ ਤਰੈ ਸੰਸਾਰ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਲੋਚਾ ਪੂਰਿ ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਬਾਛਉ ਧੂਰਿ ॥੪॥੨॥

ਤਿਲੰਗ ਘਰੁ ੨ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਰਾਗ ਤਿਲੰਗ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬੇਨਤੀ ਪੂਰਬਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ; ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ=ਦੂਸਰਾ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਭਾਵ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤਾ, ਜਖ੍ਹ, ਗੰਧਰਬ, ਮਨੁੱਖ, ਕੀੜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਥੀ ਤਕ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕੋਈ ਜੀਵ ਕਰਨ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਧਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸਦਾ ਅਗਿਆਨ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਤੂ ਕਰਤਾਰੁ; ਕਰਹਿ ਸੋ ਹੋਇ ॥

ਹੇ ਕਰਤਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! [**ਵਾ**: (ਕਰ+ਤਾਰ) ਕਰ=ਹੱਥ, ਤਾਰ=ਡੋਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣਾਂ, **ਵਾ**: ਰੋਜੀ ਰੂਪੀ ਡੋਰ ਪਕੜੀ ਹੋਈ ਹੈ] ਜੋ ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੋ=ਉਹੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੬]

੨. **ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਮਰਥੁ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੮]

ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ

ਤੇਰਾ ਜੋਰੁ; ਤੇਰੀ ਮਨਿ ਟੇਕ ॥

ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਭੀ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਜੋਰੁ=ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਟੇਕ=ਓਟ ਹੈ।

ਸਦਾ ਸਦਾ ਜਪਿ ਨਾਨਕ ਏਕ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਮੈ ਦਾਸ ਸਦਾ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਜਪਦਾ ਰਹਾਂ ॥੧॥

ਸਭ ਊਪਰਿ; ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਦਾਤਾਰੁ ॥

ਹੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ! (ਪਾਰ ਉਰਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ) ਤੂੰ ਸਭ=ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਊਪਰਿ=ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਰੁ=ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ।

ਤੇਰੀ ਟੇਕ; ਤੇਰਾ ਆਧਾਰੁ ॥ਰਹਾਉ॥

ਮੈਨੂੰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੇਰੀ ਟੇਕ=ਓਟ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਆਧਾਰੁ=ਆਸਰਾ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਤੇਰਾ ਆਧਾਰਾ ਹਾਥ ਦੇਇ ਤੂੰ ਰਾਖਹਿ ॥
ਜਿਸੁ ਜਨ ਊਪਰਿ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਤਿਸ ਕਉ ਬਿਪੁ ਨ ਕੋਊ ਭਾਖੈ ॥੨॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੩]

੨. ਮੈ ਮਨਿ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਮੈ ਮਨਿ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ॥
ਅਵਰ ਸਿਆਣਪਾ ਬਿਰਥੀਆ ਪਿਆਰੇ ਰਾਖਨ ਕਉ ਤੁਮ ਏਕ ॥

[ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੨]

ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਟੇਕ ਟਿਕਾ ਲਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਆਧਾਰੁ=ਆਸਰੇ 'ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਲਵੇ, ਫਿਰ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਐਸੀ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਥਨ ਹੈ :

ਹੈ ਤੂਹੈ; ਤੂ ਹੋਵਨਹਾਰ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਹੁਣ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਪਿੱਛੇ ਭੂਤਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਭਵਿੱਖਤ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋਵੇਂਗਾ। ਜੋ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ ਅੰਤਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ ॥ [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੭੦੫]

੨. ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੬੦]

੩. ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਜਾ ਕੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪਰਵਾਹ ॥
ਆਦਿ ਅੰਤੇ ਮਧਿ ਪੂਰਨ ਊਚ ਅਗਮ ਅਗਾਹ ॥੫॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੧੭]

੪. ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥ ਹੈ ਭਿ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭਿ ਸਚੁ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੫]

ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ; ਊਚ ਆਪਾਰ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਅਗਮ=ਮਨ, ਬਾਣੀ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਗਾਧਿ=ਅਥਾਹ, ਊਚ=ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਪਾਰ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸੋਇ ॥ ਜੋ ਜੋ ਕਹੈ ਸੁ ਮੁਕਤਾ ਹੋਇ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੧]

੨. **ਅਗਮ ਅਗਮ ਊਚਹ ਤੇ ਊਚ॥ ਹਮ ਥੋਰੇ ਤੁਮ ਬਹੁਤ ਮੂਚ॥**

[ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੯੨]

ਜੋ ਤੁਧੁ ਸੇਵਹਿ; ਤਿਨ ਭਉ ਦੁਖੁ ਨਾਹਿ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੇਵਹਿ=ਸਿਮਰਦੇ, ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਦਾ ਭਉ=ਡਰ, (ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਹੈ) ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ ਅਤੇ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦਾ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋਗੇ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ-ਅਉਗਣਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਮਨ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੈਸੇ ਸੱਪ ਯਾਦ ਆਉਂਦਿਆਂ ਉਸਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਭੈਅ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ, ਉਸ ਤੋਂ ਹਿਰਦਾ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਆਪਣੀ ਯਾਦ ਰਾਹੀਂ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਡਰ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਇਹੀ ਗੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਯਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ; ਨਾਨਕ ਗੁਣ ਗਾਹਿ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਓਹੀ ਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ। ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਗਾ ਸਕਦਾ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਚੁ ਸਾਲਾਹਣੁ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਈਐ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਈਐ॥**

[ਮਾਝ ਮਹਲ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭]

੨. **ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਮਸਕਾਰ॥ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਗੁਨ ਗਾਇ ਅਪਾਰ॥**

[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੩੫]

੩. **ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਗਾਵੈ ਗੁਣ ਨਾਨਕ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਹਿਓ॥**

[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੯੯]

ਜੋ ਦੀਸੈ; ਸੋ ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ॥
ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ; ਗੋਵਿੰਦ ਅਨੂਪ॥

ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੇ (ਗੋ+ਵਿੰਦ) ਗੋ=ਬੇਦਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿੰਦ=ਜਾਨਣੇ ਯੋਗ, ਤੂੰ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਧਾਨ=ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਅਤੇ ਅਨੂਪ=ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿਸਣ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿਸਣਹਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਸ਼ ਦੀ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਦੋਂ ਅਦ੍ਵੈਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਸਰਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਘਨ੍ਹਈਆ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਪਾਣੀ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਵੈਰੀ-ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਭਾਵ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਦੇਖਿਆ।

ਦੂਸਰੀ ਸਾਖੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ—ਅਚਾਨਕ ਕੁੱਤਾ ਛਾਬੇ ਵਿੱਚੋਂ ਰੋਟੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁੱਤਾ, ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਬਲਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਦਿਸਿਆ। ਇਸ

ਲਈ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਮਗਰ ਦਾਲ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਤੁਸੀਂ ਰੁੱਖੀ ਰੋਟੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ, ਮੇਰੀ ਰੋਟੀ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਫਿਰ ਦਾਲ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਦਾਲ ਭੀ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਕੁੱਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਤੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਘੋਰ ਜੰਗਲ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਆਮ ਨਹੀਂ ਬਿਚਰਦਾ, ਉਸ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਈ ਪੁਰਸ਼ 'ਤੇ ਪਈ, ਜੋ ਉਸ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੁਕਰਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕਾਂਤ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਸੇਵਨ ਵਿਸ਼ਈ ਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਾਲੀਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ:

ਕਾਲੀਦਾਸ ਵਿਸ਼ਈ ਤੇ ਭਗਤਿ ਵਾਲਾ ਦੋਵੇਂ ਭਾਲਦੇ ਜਗ੍ਹਾਂ ਇਕਾਂਤ ਭਾਈ।

ਮਰਦਾਨਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਓਹ ਵੇਖੋ ਕੈਸਾ ਪਾਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮਰਦਾਨਿਆ ਤੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਚਾਨਕ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਾਪ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਚਲੀ ਗਈ, ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਰਖੀਦਾ ਹੈ। ਕੌਣ ਪਾਪੀ ਹੈ ਤੂੰ ਕਿਸਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਉਂਗਲ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਔਹ ਵੇਖੋ ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਜੋ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਸਤੂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਦ੍ਵੈਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪਿ ਰਸੁ ਆਪੇ ਰਾਵਣਹਾਰੁ ॥
ਆਪੇ ਹੋਵੈ ਚੋਲੜਾ ਆਪੇ ਸੇਜ ਭਤਾਰੁ ॥੧॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੩]

ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਤੂੰਹੈ ਪਸਰਿਆ ਪਾਸਾਰੁ ॥**
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਕਾਟਿਆ ਸਗਲ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੁ ॥
[ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੧]

੨. **ਸਭੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ਹੈ ਸਭੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ਹੈ ਗੋਬਿੰਦ ਬਿਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ ॥**
ਸੂਤੁ ਏਕੁ ਮਣਿ ਸਤ ਸਹੰਸ ਜੈਸੇ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੫]

੩. **ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਆਪੇ ਆਪਿ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੧]

੪. **ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਏਕੋ ਤੂਹੈ ॥ ਬਾਣੀ ਤੇਰੀ ਸ੍ਰਵਣਿ ਸੁਣੀਐ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੬]

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਜਨ ਸੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਕਰਮਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥੩॥

ਅਨਵੇ=ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਕਰਮਿ=ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ,

ਉਹੀ ਜਨ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। **rj^** ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸਿਮਰਨੇ ਯੋਗ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਓਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਪਾਵੈ ਸਚੁ ਨਾਉ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੯੦੬]

੨. **ਸਿਮਰਹਿ ਸੇ ਜਨ ਜਿਨ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਮਇਆ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੩]

ਜਿਨਿ ਜਪਿਆ; ਤਿਸ ਕਉ ਬਲਿਹਾਰ॥

ਜਿਸ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਤਿਸ ਕੈ ਸੰਗਿ; ਤਰੈ ਸੰਸਾਰ॥

ਐਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ; ਪ੍ਰਭ ਲੋਚਾ ਪੂਰਿ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੇਰੀ ਲੋਚਾ=ਇਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨਾ ਕਰ। ਕਿਹੜੀ ਇਛਾ ਉਹ ਅੱਗੇ ਦਸਦੇ ਹਨ :

ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ; ਬਾਛਉ ਧੂਰਿ॥੪॥੨॥

ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਸੋ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਕਰੋ। ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਭਾਵ ਸਿੱਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਭੀ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਸਮਝੇ ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰੇ॥੪॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਕੀ ਹਰਿ ਧੂੜਿ ਦੇਹਿ ਹਮ ਪਾਪੀ ਭੀ ਗਤਿ ਪਾਂਹਿ॥** [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੪੨੪]

੨. **ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਮੋਹਿ ਕਿਰਪਾ ਕੀਜੈ॥ ਧੂਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਨਾਨਕ ਦੀਜੈ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੧]

੩. **ਜਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਦੇਹੁ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਨਾਨਕ ਕੈ ਸੁਖੁ ਏਹੀ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੬੮੦]

੪. **ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਪ੍ਰਭ ਰੇਨ ਪਗ ਸਾਧਾ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੮]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੨੫]

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਹਰਿ ਕੀਆ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆ ਗੁਰਿ ਮੀਤਿ ਸੁਣਾਈਆ ॥ ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਗੁਰ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈਆ ॥੧॥ ਆਇ ਮਿਲੁ ਗੁਰਸਿਖ ਆਇ ਮਿਲੁ ਤੂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ॥ਰਹਾਉ॥ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਹਰਿ ਭਾਵਦੇ ਸੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਾਏ ॥ ਜਿਨ ਗੁਰ ਕਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆ ਤਿਨ ਘੁਮਿ ਘੁਮਿ ਜਾਏ ॥੨॥ ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ ਦੇਖਿਆ ਤਿਨ ਕਉ ਹਉ ਵਾਰੀ ॥ ਜਿਨ ਗੁਰ ਕੀ ਕੀਤੀ ਚਾਕਰੀ ਤਿਨ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੩॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਹੈ ਦੁਖ ਮੇਟਣਹਾਰਾ ॥ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪਾਈਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੪॥ ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਦੇ ਤੇ ਜਨ ਪਰਵਾਨਾ ॥ ਤਿਨ ਵਿਟਹੁ ਨਾਨਕੁ ਵਾਰਿਆ ਸਦਾ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨਾ ॥੫॥ ਸਾ ਹਰਿ ਤੇਰੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ ਜੋ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ॥ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਆਰਾ ਸੇਵਦੇ ਤਿਨ ਹਰਿ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ॥੬॥ ਜਿਨਾ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਪਿਰਹੜੀ ਤਿਨਾ ਜੀਅ ਪ੍ਰਭ ਨਾਲੇ ॥ ਓਇ ਜਪਿ ਜਪਿ ਪਿਆਰਾ ਜੀਵਦੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲੇ ॥੭॥ ਜਿਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਆਰਾ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨ ਕਉ ਘੁਮਿ ਜਾਇਆ ॥ ਓਇ ਆਪਿ ਛੁਟੇ ਪਰਵਾਰ ਸਿਉ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਛਡਾਇਆ ॥੮॥ ਗੁਰਿ ਪਿਆਰੈ ਹਰਿ ਸੇਵਿਆ ਗੁਰੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੁ ਧੰਨੋ ॥ ਗੁਰਿ ਹਰਿ ਮਾਰਗੁ ਦਸਿਆ ਗੁਰ ਪੁੰਨੁ ਵਡ ਪੁੰਨੋ ॥੯॥ ਜੋ ਗੁਰਸਿਖ ਗੁਰੁ ਸੇਵਦੇ ਸੇ ਪੁੰਨ ਪਰਾਣੀ ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕਉ ਵਾਰਿਆ ਸਦਾ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੧੦॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਖੀ ਸਹੇਲੀਆ ਸੇ ਆਪਿ ਹਰਿ ਭਾਈਆ ॥ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਪੈਨਾਈਆ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗਲਿ ਲਾਈਆ ॥੧੧॥ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਦੇ ਤਿਨ ਦਰਸਨੁ ਦੀਜੈ ॥ ਹਮ ਤਿਨ ਕੇ ਚਰਣ ਪਖਾਲਦੇ ਧੂੜਿ ਘੋਲਿ ਘੋਲਿ ਪੀਜੈ ॥੧੨॥ ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਖਾਤੀਆ ਮੁਖਿ ਬੀੜੀਆ ਲਾਈਆ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਦੇ ਨ ਚੇਤਿਓ ਜਮਿ ਪਕੜਿ ਚਲਾਈਆ ॥੧੩॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਚੇਤਿਆ ਹਿਰਦੈ ਉਰਿ ਧਾਰੇ ॥ ਤਿਨ ਜਮੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵਈ ਗੁਰਸਿਖ ਗੁਰ ਪਿਆਰੇ ॥੧੪॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੈ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟਿਆ ਰੰਗਿ ਰਲੀਆ ਮਾਣੈ ॥੧੫॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਾਤਾ ਆਖੀਐ ਤੁਸਿ ਕਰੇ ਪਸਾਓ ॥ ਹਉ ਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਸਦ ਵਾਰਿਆ ਜਿਨਿ ਦਿਤੜਾ ਨਾਓ ॥੧੬॥ ਸੋ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਸਾਬਾਸਿ ਹੈ ਹਰਿ ਦੇਇ ਸਨੇਹਾ ॥ ਹਉ ਵੇਖਿ ਵੇਖਿ ਗੁਰੂ ਵਿਗਸਿਆ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਹਾ ॥੧੭॥ ਗੁਰ ਰਸਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬੋਲਦੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸੁਹਾਵੀ ॥ ਜਿਨ ਸੁਣਿ ਸਿਖਾ ਗੁਰੁ ਮੰਨਿਆ ਤਿਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਜਾਵੀ ॥੧੮॥ ਹਰਿ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਆਖੀਐ ਕਹੁ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਜਾਈਐ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਹੈ ਹਰਿ ਖਰਚੁ ਲੈ ਜਾਈਐ ॥੧੯॥ ਜਿਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਆਰਾਧਿਆ ਸੇ ਸਾਹ ਵਡ ਦਾਣੇ ॥ ਹਉ ਸਤਿਗੁਰ ਕਉ ਸਦ ਵਾਰਿਆ ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਸਮਾਣੇ ॥੨੦॥ ਤੂ ਠਾਕੁਰੁ ਤੂ ਸਾਹਿਬੋ ਤੂਹੈ ਮੇਰਾ ਮੀਰਾ ॥ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤੇਰੀ ਬੰਦਗੀ ਤੂ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰਾ ॥੨੧॥ ਆਪੇ ਹਰਿ ਇਕ ਰੰਗੁ ਹੈ ਆਪੇ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ ਸਾਈ ਗਲ ਚੰਗੀ ॥੨੨॥੨॥

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਤਿਲੰਗ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਰਿ ਕੀਆ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆ; ਗੁਰਿ ਮੀਤਿ ਸੁਣਾਈਆ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪੀ ਮੀਤਿ=ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਸੁਣਾਉਣਾ ਕੀਤੀਆਂ BORJ ਕੀਆ=ਕਰਨ ਜੋਗ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀਆਂ ਕਥਾ=ਜੋ ਸਾਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ, ਕਹਾਣੀਆਂ=ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਬਾਨੀ BORJ ਕਹਾਣੀ=ਲੌਕਿਕ, ਕਥਾ=ਸਾਸਤ੍ਰਕ, ਗੁਰੂ ਰੂਪੀ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਸੁਣਾਉਣਾ ਕੀਤੀਆਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਕੀਆ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਣਾਈਆ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੫੨]

ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ; ਗੁਰ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈਆ ॥੧॥

ਅਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਮਨ ਕਰਕੇ ਬਲਿਹਾਰੀ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਬਲਿ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। BORJ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਆਪਣੇ ਗੁਰ=ਪੂਜਨੀਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਘੁਮਿ ਵਾਰਿਆ ॥** [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੩੧੦]

੨. **ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਸਦ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨਾ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੬]

ਆਇ ਮਿਲੁ ਗੁਰਸਿਖ, ਆਇ ਮਿਲੁ; ਤੂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲਣਾ ਕਰ, ਤੁਰੰਤ ਆ ਕੇ ਮਿਲ। BORJ ਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਤੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲ, ਤੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਮ ਪਿਆਰੇ ਹੋ॥ਰਹਾਉ॥

ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਹਰਿ ਭਾਵਦੇ; ਸੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਾਏ ॥

ਜੋ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਣ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਜਿਨ ਗੁਰ ਕਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆ; ਤਿਨ ਘੁਮਿ ਘੁਮਿ ਜਾਏ ॥੨॥

ਜਿਸ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਘੁਮਿ ਘੁਮਿ=ਬਲਿਹਾਰ, ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾ। ਗੁਰਮੁਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਭਾਵੈ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੩]

੨. **ਭਾਣੈ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਇਓਨੁ ਭਾਣੈ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥**
ਭਾਣੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਿਓਨੁ ਭਾਣੈ ਸਚੁ ਧਿਆਇਆ ॥
ਭਾਣੇ ਜੇਵਡ ਹੋਰ ਦਾਤਿ ਨਾਹੀ ਸਚੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ ॥ [ਅੰਗ ੧੦੯੩]

ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ ਦੇਖਿਆ; ਤਿਨ ਕਉ ਹਉ ਵਾਰੀ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸੇ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਧਾ ਸ਼ਹਿਤ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਜਿਨ ਗੁਰ ਕੀ ਕੀਤੀ ਚਾਕਰੀ; ਤਿਨ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੩॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਾਕਰੀ=ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਵਾ (ਚਾ+ਕਰੀ) ਚਾ=ਚਾਅ ਨਾਲ ਟਹਿਲ ਕਰੀ=ਕੀਤੀ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਾ=ਚੁੱਕ ਕੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰੀ=ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਿਨ=ਤਿਨਾ ਤੋਂ ਸਦ=ਸਦਾ ਹੀ ਬਲਿਹਾਰੀ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ॥੩॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਹੈ; ਦੁਖ ਮੇਟਣਹਾਰਾ ॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ! ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਤੇਰੇ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਰੂਪ ਦੁਖ ਦੇ ਮੇਟਣਹਾਰਾ=ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪਾਈਐ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੪॥

ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸਨੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਨਿਸਤਾਰਾ=ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ॥੪॥

ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਦੇ; ਤੇ ਜਨ ਪਰਵਾਨਾ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ=ਉਹ ਜਨ=ਪੁਰਸ਼ ਪਰਵਾਨਾ=ਪਰਵਾਨ-ਨੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਧਿਆਉਣਾ ਧਿਆਨ ਸਾਧਨਾ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਪਣਾ ਮੁੱਖ, ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਮਰਨਾ ਮਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਪਣ, ਧਿਆਉਣ, ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਅਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਤਿਨ ਵਿਟਹੁ ਨਾਨਕੁ ਵਾਰਿਆ; ਸਦਾ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨਾ ॥੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਮੈਂ ਤਿਨ ਵਿਟਹੁ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਵਾਰਿਆ, ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਨ ਕਰਕੇ ਭੀ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ॥੫॥

ਸਾ ਹਰਿ ਤੇਰੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ; ਜੋ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਤੇਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਉਸਤਤਿ ਓਹੀ ਸਫਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਆਰਾ ਸੇਵਦੇ; ਤਿਨ ਹਰਿ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ॥੬॥

ਜੋ=ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸੇਵਦੇ ਹਨ, ਤਿਨ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਫਲ ਪਾਏ ਹਨ, **ਅਥਵਾ** ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੬॥

ਜਿਨਾ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਪਿਰਹੜੀ; ਤਿਨਾ ਜੀਅ ਪ੍ਰਭ ਨਾਲੇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਸੇਤੀ=ਨਾਲ ਪਿਰਹੜੀ=ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਅ=ਦਿਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜ ਗਿਆ ਹੈ।

ਓਇ ਜਪਿ ਜਪਿ ਪਿਆਰਾ ਜੀਵਦੇ; ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲੇ ॥੭॥

ਓਇ=ਉਹ ਪਿਆਰੇ ਜਪਿ ਜਪਿ=ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਮ੍ਹਾਲਦੇ ਹਨ ॥੭॥

ਜਿਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਆਰਾ ਸੇਵਿਆ; ਤਿਨ ਕਉ ਘੁਮਿ ਜਾਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪਿਆਰਾ ਜਾਣ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਿਨ ਕਉ=ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਘੁਮਿ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਇਆ=ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਓਇ ਆਪਿ ਛੁਟੇ ਪਰਵਾਰ ਸਿਉ; ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਛਡਾਇਆ ॥੮॥

ਉਹ ਆਪ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਿਉ=ਸਮੇਤ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਛਡਾਇਆ=ਛੁਡਾ ਲਿਆ ਹੈ॥੮॥

ਗੁਰਿ ਪਿਆਰੈ ਹਰਿ ਸੇਵਿਆ; ਗੁਰੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੁ ਧੰਨੋ ॥

ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹਨ, **ਅਥਵਾ** ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹਨ। ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹਨ।

ਗੁਰਿ ਹਰਿ ਮਾਰਗੁ ਦਸਿਆ; ਗੁਰ ਪੁੰਨੁ ਵਡ ਪੁੰਨੋ ॥੯॥

ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਮਾਰਗ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪੁੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਗਿਆਨ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਮਾਰਗ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਪੁੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਰਾਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ। ਹੋਰ ਅੰਨ, ਦੁੱਧ, ਜਲ, ਵਸਤਰ ਆਦਿ ਦਾ ਦਾਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਦੇ ਕੇ ਪੁੰਨ ਖੱਟ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ॥੯॥

ਜੋ ਗੁਰਸਿਖ ਗੁਰੁ ਸੇਵਦੇ; ਸੇ ਪੁੰਨ ਪਰਾਣੀ ॥

ਜੋ ਗੁਰਸਿੱਖ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਪੁੰਨ=ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕਉ ਵਾਰਿਆ; ਸਦਾ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੧੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਵਾਰੀ ਘੋਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੦॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਖੀ ਸਹੇਲੀਆ; ਸੇ ਆਪਿ ਹਰਿ ਭਾਈਆ ॥

(ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਹਰੀ ਨੂੰ ਆਪੇ ਭਾਈਆ=ਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ-ਸੇਵਕ ਹਰੀ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ)।

ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਪੈਨਾਈਆ; ਹਰਿ ਆਪਿ ਗਲਿ ਲਾਈਆ ॥੧੧॥

ਉਸ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਹ=ਨਿਆਏ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਸ ਰੂਪੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਾਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਜ਼ਤ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਭੇਦ ਕਰਨ ਰੂਪ ਗਲ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਹੈ॥੧੧॥

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਦੇ; ਤਿਨ ਦਰਸਨੁ ਦੀਜੈ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਜੋ=ਜਿਹੜੇ ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਤਿਨ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਕਰ।

ਹਮ ਤਿਨ ਕੇ ਚਰਣ ਪਖਾਲਦੇ; ਧੂੜਿ ਘੋਲਿ ਘੋਲਿ ਪੀਜੈ ॥੧੨॥

ਹਮ=ਅਸੀਂ ਤਿਨ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਚਰਣ=ਪੈਰ, ਪਖਾਲਦੇ=ਧੋਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜਿ=ਧੂੜੀ ਘੋਲਿ ਘੋਲਿ ਕੇ ਪੀਂਦੇ ਹਾਂ ਵਾ ਆਪਣਾ ਦੇਹ ਅਭਿਆਨ ਭਾਵ ਮੇਟ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਘੋਲਿ=ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪੀ ਧੂੜੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਰੂਪ ਪੀਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ॥੧੨॥

ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਖਾਤੀਆ; ਮੁਖਿ ਬੀੜੀਆ ਲਾਈਆ ॥

ਜੋ ਪਰਤੱਖ ਇਸਤਰੀਆਂ ਪਾਨ ਤੇ ਸੁਪਾਰੀ ਖਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਬੀੜੀਆ=ਬਿੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈ ਰੱਖਦੀਆਂ ਸਨ, ਅਥਵਾ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਆਦਿ ਦੇ ਬੀੜੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਰਖਦੇ ਸਨ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਦੇ ਨ ਚੇਤਿਓ; ਜਮਿ ਪਕੜਿ ਚਲਾਈਆ ॥੧੩॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭੀ ਚੇਤਿਓ=ਚਿਤਵਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਮ ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਤੋਰ ਲਿਆ ਹੈ॥੧੩॥

ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਚੇਤਿਆ; ਹਿਰਦੈ ਉਰਿ ਧਾਰੇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਚੇਤਿਆ=ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਉਰਿ=ਵਿਚ ਭੀ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਤਿਨ ਜਮੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵਈ; ਗੁਰਸਿਖ ਗੁਰ ਪਿਆਰੇ ॥੧੪॥

ਉਹ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ॥੧੪॥

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ; ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੈ ॥

ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟਿਆ; ਰੰਗਿ ਰਲੀਆ ਮਾਣੈ ॥੧੫॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟਿਆ=ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਰਲੀਆ=ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ, ਮਾਣੈ=ਭੋਗਦੇ ਹਨ॥੧੫॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਾਤਾ ਆਖੀਐ; ਤੁਸਿ ਕਰੇ ਪਸਾਓ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾਤੇ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਤੁਸਿ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਸਾਓ=ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਉ ਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਸਦ ਵਾਰਿਆ; ਜਿਨਿ ਦਿਤੜਾ ਨਾਓ ॥੧੬॥

ਹਉ=ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਸਦ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਰਿਆ=ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦਿਤੜਾ=ਦਿਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੈ॥੧੬॥

ਸੋ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਸਾਬਾਸਿ ਹੈ; ਹਰਿ ਦੇਇ ਸਨੇਹਾ ॥

ਉਹ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਨੇਹਾ=ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹਉ ਵੇਖਿ ਵੇਖਿ ਗੁਰੂ ਵਿਗਸਿਆ; ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਹਾ ॥੧੭॥

ਵੇਖਣੇ ਯੋਗ ਗੁਰ=ਪੂਜਨੀਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਵੇਖਿ ਕੇ ਮੈਂ ਗੁਰੂ=ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, **ਅਥਵਾ** ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ=ਵਡੀ ਗੁਰ=ਪੂਜਨੀਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਵਿਗਸਿਆ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ॥੧੭॥

ਗੁਰ ਰਸਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬੋਲਦੀ; ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸੁਹਾਵੀ ॥

ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਸੋਭਾ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਸੋਭਨੀਕ ਹਰੀ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਬੋਲਦੀ ਹੈ।

ਜਿਨ ਸੁਣਿ ਸਿਖਾ ਗੁਰੁ ਮੰਨਿਆ; ਤਿਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਜਾਵੀ ॥੧੮॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਾ=ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੰਨਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਭੁਖ ਜਾਵੀ=ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੧੮॥

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਹਰਿ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਆਖੀਐ; ਕਹੁ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਜਾਈਐ ॥

ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਰਸਤਾ ਆਖੀਦਾ ਹੈ, ਕਹੁ=ਕਹਿਣਾ ਕਰੋ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਕਿਸ ਬਿਧਿ=ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

ਉਤਰ : ਹਰਿ ਹਰਿ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਹੈ; ਹਰਿ ਖਰਚੁ ਲੈ ਜਾਈਐ ॥੧੯॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰਿ=ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਸਹਾਇਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਰੀ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਖ਼ਰਚ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਕਰ। ਹਰੀ ਦਾ ਜੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਹੈ ਇਹੀ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਹੈ। ਇਸ ਖ਼ਰਚ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਕਰ ॥੧੯॥

ਜਿਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਆਰਾਧਿਆ; ਸੇ ਸਾਹ ਵਡ ਦਾਣੇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਰਾਧਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਡੇ ਸਾਹ=ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾਣੇ=ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹਉ ਸਤਿਗੁਰ ਕਉ ਸਦ ਵਾਰਿਆ; ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਸਮਾਣੇ ॥੨੦॥

ਹਉ=ਮੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਰਿਆ=ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਏ ਹਨ, **ਅਥਵਾ** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਸਮਾਣੇ=ਅਭਾਵ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੨੦॥ ਹੇ ਭਾਈ ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ।

ਤੂ ਠਾਕੁਰੁ ਤੂ ਸਾਹਿਬੋ; ਤੂਹੈ ਮੇਰਾ ਮੀਰਾ ॥

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿੱਛੇ ਭੀ ਠਾਕੁਰੁ=ਸੁਆਮੀ ਸੀ, ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਭੀ ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਹੋਵੇਂਗਾ, ਹੁਣ ਭੀ ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮੀਰਾ=ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹੈਂ।

ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤੇਰੀ ਬੰਦਗੀ; ਤੂ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰਾ ॥੨੧॥

ਤੇਰੀ ਬੰਦਗੀ ਹੀ ਤੁਧੁ=ਤੈਨੂੰ ਭਾਵੈ=ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਜੋ ਤੇਰੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਤੈਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਹੀਰਾ=ਸਮੁੰਦਰ ਹੈਂ ॥੨੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੇਰੀ ਪਨਹ ਖੁਦਾਇ ਤੂੰ ਬਖਸੰਦਗੀ ॥ ਸੇਖ ਫਰੀਦੈ ਖੈਰੁ ਦੀਜੈ ਬੰਦਗੀ ॥

[ਆਸਾ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੮]

ਆਪੇ ਹਰਿ ਇਕ ਰੰਗੁ ਹੈ; ਆਪੇ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ॥

ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਇੱਕ ਰੰਗੁ=ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਬਹੁਰੰਗੀ=ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ; ਸਾਈ ਗਲ ਚੰਗੀ ॥੨੨॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਈ=ਉਹੀ ਗਲ ਚੰਗੀ ਹੈ ॥੨੨॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਰ ਨੰਬਰ ੧੨੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੨੮]

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥

ਭਾਂਡਾ ਧੋਇ ਬੈਸਿ ਧੂਪੁ ਦੇਵਹੁ ਤਉ ਦੂਧੈ ਕਉ ਜਾਵਹੁ ॥ ਦੂਧੁ ਕਰਮ ਫੁਨਿ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਇਣੁ ਹੋਇ ਨਿਰਾਸ ਜਮਾਵਹੁ ॥੧॥ ਜਪਹੁ ਤ ਏਕੋ ਨਾਮਾ ॥ ਅਵਰਿ ਨਿਰਾਫਲ ਕਾਮਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਈਟੀ ਹਾਥਿ ਕਰਹੁ ਫੁਨਿ ਨੇਤ੍ਰਉ ਨੀਦ ਨ ਆਵੈ ॥ ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਤਬ ਮਥੀਐ ਇਨ ਬਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵਹੁ ॥੨॥ ਮਨੁ ਸੰਪਟੁ ਜਿਤੁ ਸਤ ਸਰਿ ਨਾਵਣੁ ਭਾਵਨ ਪਾਤੀ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਕਰੇ ॥ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਾਣ ਸੇਵਕੁ ਜੇ ਸੇਵੇ ਇਨ੍ਹ ਬਿਧਿ ਸਾਹਿਬੁ ਰਵਤੁ ਰਹੈ ॥੩॥ ਕਹਦੇ ਕਹਹਿ ਕਹੇ ਕਹਿ ਜਾਵਹਿ ਤੁਮ ਸਰਿ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਭਗਤਿ ਹੀਣੁ ਨਾਨਕੁ ਜਨੁ ਜੰਪੈ ਹਉ ਸਾਲਾਹੀ ਸਚਾ ਸੋਈ ॥੪॥੧॥

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ਓਂ=ਸਰਬ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਾਮੁ=ਪ੍ਰਸਿੱਧ, ਕਰਤਾ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਣਹਾਰ, ਪੁਰਖੁ=ਵਿਆਪਕ, ਨਿਰਭਉ=ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਵੈਰੁ=ਵੈਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਕਾਲ=ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਮੂਰਤਿ=ਸਰੂਪ, ਉਸਦਾ ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਜੂਨੀ=ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸੈਭੰ=ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਗੁਰ=ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੧=ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਚਉਪਦੇ=ਚਾਰ ਚਾਰ ਪਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਘਰੁ ੧=ਪਹਿਲੇ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਸਿੱਧ ਪੁਰਸ਼ ਪਹੁੰਚੇ, ਜੋ ਜੋਗ ਮਾਰਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸੌਖਾ ਮਾਰਗ ਪੁੱਛੀਏ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਜਗਿਆਸਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਿਆਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਉਪਦੇਸ਼-ਸਿਖਿਆ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਤਕ ਠਹਿਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਸਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਦੋਸ਼ ਮਲ ਵਿਖੇਪ ਅਵਰਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਦਾ।

ਜਦੋਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਕੁਝ ਗੁਰਸਿੱਖ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੈ। ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਥੇ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੁੱਧ ਜਮਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਸੌਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਵਸਾਉਣ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਦੱਸਦੇ

ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਦੁੱਧ ਜਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਜਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋ, ਸਵਾਰ ਕੇ, ਧੁੱਪੇ ਸੁਕਾ ਕੇ, ਫਿਰ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੀ ਧੂਪ, ਇਸ ਲਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਘਿਓ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਗੰਧੀ ਆਵੇ।

ਭਾਂਡਾ ਧੋਇ ਬੈਸਿ ਧੂਪੁ ਦੇਵਹੁ; ਤਉ ਦੂਧੈ ਕਉ ਜਾਵਹੁ ॥

ਭਾਂਡਾ=ਪਾਤਰ ਭਾਵ ਬਰਤਨ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਬੈਸਿ=ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਰੂਪ ਧੋਣਾ ਕਰੋ **ਵਾ**: ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਜਲ ਨਾਲ ਧੋਣਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਬੈਸਿ ਧੂਪ ਦੇਵਹੁ, ਬੈਸਿ=ਸ਼ੁਭ ਵਾਸ਼ਨਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਰੂਪ ਧੂਪ ਦੇਣੀ ਕਰੋ ਤਉ=ਤਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਕਉ=ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਵਹੁ=ਜਾਣਾ ਕਰੋ।

ਉਪਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਂਡੇ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਵਸਤੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਭਾਂਡਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਸੋਨੇ-ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ, ਮਿੱਟੀ-ਪੱਥਰ ਦੇ ਭਾਂਡੇ, ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਰਤਨ, ਤਾਂਬੇ- ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਬਰਤਨ, ਇਹ ਸਭ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਵਰਤੀਦੇ ਹਨ। ਬਰਤਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖਾਣੇ ਪੀਣੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਨ, ਖਾਧੇ ਪੀਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਅਸਲੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਖ਼ੁਰਾਕ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੋਲ ਭਾਂਡਾ ਭਾਵੇਂ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਗੰਦਾ, ਮਲੀਨ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਪਾ ਕੇ ਪੀਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਦੁੱਧ ਪਾ ਵੀ ਲਈਏ ਤਾਂ ਉਹ ਪੀਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ, ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਪਾਉਣਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਬਰਤਨ ਤੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸਿੱਖ! ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਭਾਂਡਾ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਂਡਾ ਅਤਿਅੰਤ ਮਲੀਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— **ਭਾਂਡਾ ਅਤਿ ਮਲੀਣੁ ਧੋਤਾ ਹਛਾ ਨ ਹੋਇਸੀ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੩੦]

ਇਹ ਭਾਂਡਾ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਧੋਤਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਜੁਗਤ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੁੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਭਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਦੋਸ਼ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦਾ ਮਲੀਨ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਦੋਸ਼ :—ਮਲ, ਵਿਖੇਪ ਅਤੇ ਅਵਰਨ। ਮਲ ਦੋਸ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਬੁਰੇ ਕਰਮ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਭਾਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ। ਨਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਕਿਤਨਾ-ਕੁ ਮਲੀਨ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਥੂਲ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਨੇਤਰ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਸਥੂਲ ਵਸਤੂ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪਹਿਚਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਵਸਤੂ ਮੈਲੀ ਹੈ। ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਸੂਖਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮੈਲ ਵੀ ਸੂਖਮ ਹੈ, ਜੋ ਨੇਤਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ। ਉਸਨੂੰ ਵੀਚਾਰ ਰੂਪ ਨੇਤਰ ਹੀ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਹਰ ਵਕਤ ਬੁਰਾਈ ਸੋਚਦਾ ਰਹੇ, ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵੱਲ ਦੌੜਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਮੈਲ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪਈ ਹੈ, ਇਸੇ ਨੂੰ ਮਲ ਦੋਸ਼ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੁਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਹੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਖੇਪ ਦੋਸ਼ ਕਾਰਨ ਦੌੜਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ, ਸਿਰਫ਼ ਫ਼ਰਕ ਇਤਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਲ ਦੋਸ਼ ਕਾਰਨ ਬੁਰੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਦੌੜਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੌੜਦਾ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਭਲਾਈ ਵਿੱਚ ਦੌੜਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਾਇਆ ਖੋਹਣ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਦੌੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਖੇਪ ਦੋਸ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਦੰਪਤੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ। ਦੋਨਾਂ ਇਕੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ**

ਉਪ+ਆਸਨ=ਉਪ=ਸਮੀਪ, ਆਸਨ=ਇਸਥਿਤੀ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਨੇੜੇ **ਵਾ:** ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਟਿਕਣਾ ਇਸਨੂੰ ਉਪਾਸਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੀਸਰਾ ਦੋਸ਼ ਅਵਰਨ ਹੈ। ਅਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ—ਇੱਕ ਅਸਤ੍ਵਾਪਾਦਕ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਭਾਨਾਪਾਦਕ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਅਵਰਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ, ਐਸੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਅਸਤ੍ਵਾਪਾਦਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਭਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਐਸੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਅਭਾਨਾਪਾਦਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰੀਤ ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਅਸਤ੍ਵਾਪਾਦਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਨ=ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਅਭਾਨਾਪਾਦਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਅਵਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮਲ ਵਿਖੇਪ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਅਵਰਨ ਬਾਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸਾਧਨ :—ਵੈਰਾਗ, ਬਿਬੇਕ, ਖਟ ਸੰਪਤੀ, ਮੋਖ ਇਛਾ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਵੇ।

ਯਥਾ— **ਮਲ ਵਿਛੇਪ ਜਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਿੰਤੁ ਏਕ ਅਗਯਾਨ ॥**
ਹੈ ਚਵ ਸਾਧਨ ਸਹਿਤ ਨਰ ਸੋ ਅਧਿਕ੍ਰਿਤ ਮਤਿ ਮਾਨ ॥੧੧॥ [ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ, ਤਰੰਗ ੧]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੋਣ ਰੂਪ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਤੀ ਗਈ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਦੁਧੈ ਕਉ ਜਾਵਹੁ=ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣਾ ਕਰੋ।

ਦੂਧੁ ਕਰਮ ਫੁਨਿ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਇਣੁ; ਹੋਇ ਨਿਰਾਸ ਜਮਾਵਹੁ ॥੧॥

ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਜੋ ਕਰਮ=ਕਮਾਉਣਾ ਹੈ ਇਹ ਕਾੜਨਾ ਹੈ। ਫੁਨਿ=ਫੇਰ ਸੁਰਤਿ (ਸੁ+ਰਤਿ) ਸੁ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਤਿ=ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨੀ ਵਾ—ਗਿਆਤ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੀ ਚਿਤ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਕਰਨੀ, ਏਹੀ ਸਮਾਇਣੁ=ਜਾਗ ਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਜੋ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਜਮਾਉਣਾ ਕਰੋ। ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਜਮਾਉਣ ਲਗਿਆਂ ਕੁੱਤੇ ਬਿਲੀਆਂ ਤੋਂ ਰਾਖੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਲੋਭ ਰੂਪੀ ਕੁੱਤਾ ਤੇ ਲੋਭ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਰੂਪ ਬਿੱਲੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਾਖੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਦੁੱਧ ਬਿਸਰਨ ਰੂਪ ਡੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਹਜ਼ੂਰ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੧॥

ਜਪਹੁ; ਤ ਏਕੋ ਨਾਮਾ ॥
ਅਵਰਿ; ਨਿਰਾਫਲ ਕਾਮਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਇੱਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਹੀ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਦੁੱਧ ਦੀ ਰਖਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਅਵਰਿ=ਹੋਰ ਕਾਮਾ=ਕਰਮ, ਨਿਰਾਫਲ=ਨਿਸਫਲ ਹਨ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਇਹੁ ਮਨੁ ਈਟੀ ਹਾਥਿ ਕਰਹੁ ਫੁਨਿ; ਨੇਤ੍ਰਉ ਨੀਦ ਨ ਆਵੈ ॥

ਬੁੱਧ ਰੂਪ ਚਾਟੀ ਤੇ ਬਿਰਤੀ ਰੂਪ ਮਧਾਣੀ ਹੈ ਮਨ ਚਿਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਾਥਿ=ਅਧੀਨ ਕਰਨਾ ਇਹ ਈਟੀ=ਗੁਲੀਆਂ ਕਰੋ (ਲੱਕੜ ਦੀ ਗੁਲੀ ਜੋ ਪੰਜ ਇੰਚ ਲੰਮੀ ਤੇ ਡੇਢ ਕੁ ਇੰਚ ਮੱਧ ਭਾਗ ਤੋਂ ਮੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਈਟੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮਧਾਣੀ ਵਾਲੀ ਰੱਸੀ ਦੇ ਦੋਨੇ ਸਿਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।) ਫੁਨਿ=ਫੇਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਉਣੀ ਇਹ ਨੇਤ੍ਰਉ=ਨੇਤ੍ਰਾ ਕਰੋ। **ਵਾ:** ਮਨ ਬੁੱਧ ਰੂਪ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਉਣੀ ਏਹੀ ਨੇਤੀ ਹੈ। ਦਹੀਂ ਦੇ ਰਿੜਕਣ ਵਾਲੀ ਜੋ ਰੱਸੀ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਨੇਤ੍ਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਨਾਲ ਗੁਲੀਆਂ ਬੱਝੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਹੀਂ ਰਿੜਕਣ ਵੇਲੇ ਨੇਤ੍ਰਾ ਮਧਾਣੀ ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਕੇ ਘੁਮਾਈਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੱਖਣ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।

ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਤਬ ਮਥੀਐ; ਇਨ ਬਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵਹੁ ॥੨॥

ਜੋ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ (ਰਸਨਾ ਤੇ ਜੀਭਾਂ ਇੱਕ ਦੇ ਹੀ ਦੋ ਨਾਮ ਹਨ। ਰਸ ਚੱਖਣ ਕਰਕੇ ਰਸਨਾ ਤੇ ਬੋਲਣ ਕਰਕੇ ਜੀਭਾ ਕਹੀਦੀ ਹੈ)। ਏਹੋ ਹੀ ਦਹੀਂ ਦਾ ਮਥੀਐ=ਰਿੜਕਣਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇਨ ਬਿਧਿ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਧੀ ਕਰੋਂਗੇ ਤਬ=ਤਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ=ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ=ਮੱਖਣ ਨੂੰ ਪਾਉਗੇ **ਅਥਵਾ** ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਮੱਖਣ ਨੂੰ ਪਾਉਗੇ॥੨॥

ਮਨੁ ਸੰਪਟੁ ਜਿਤੁ ਸਤ ਸਰਿ ਨਾਵਣੁ; ਭਾਵਨ ਪਾਤੀ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਕਰੇ ॥

(ਪ੍ਰਤੱਖ ਠਾਕੁਰ ਪੂਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਡੱਬਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋ ਜਿੱਤਣਾ ਹੈ ਏਹੋ ਹੀ ਸੰਪਟੁ=ਡੱਬਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿਕ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਰਿ=ਸਰੋਵਰ ਸਤਸੰਗਤ **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ, ਭਾਵਨ=ਭਾਵਨਾ, ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪੀ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਪਾਤੀ=ਪੱਤਿਆਂ ਕਰਕੇ ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤਿ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰੇ **ਵਾ:** ਮਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਮਾਰਨਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਨੋਟ—'ਨਾਵਣੁ' ਇਹ ਪਾਠ ਭਾਰਾ ਕਰੋ ਜੀ।

ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਾਣ ਸੇਵਕੁ ਜੇ ਸੇਵੇ; ਇਨ੍ ਬਿਧਿ ਸਾਹਿਬੁ ਰਵਤੁ ਰਹੈ ॥੩॥

ਜੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕਰਨੇ ਰੂਪ ਪੂਜਾ ਕਰੇ ਤੇ ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, **ਵਾ:** ਜੋ ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਵਿਅਰਥ ਨਾ ਜਾਣ ਦੇਣਾ, ਏਹੀ ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਜੇ ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਭਾਵ ਅਖ਼ੀਰਲੇ ਸੁਆਸਾਂ ਤੱਕ ਸੇਵਾ ਕਰਨੇ ਰੂਪ ਪੂਜਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਧੀ ਕਰਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਸਾਹਿਬੁ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਵਤੁ ਰਹੈ=ਭੋਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਕਹਦੇ ਕਹਹਿ ਕਹੇ ਕਹਿ ਜਾਵਹਿ; ਤੁਮ ਸਰਿ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥

ਕਹੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਪਿੱਛੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਜਾਵਹਿ=ਮਰ ਖਪ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮਰ ਖਪ ਜਾਣਗੇ। **ਵਾ:** ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਸਾਧਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਹਦੇ ਕਹਹਿ=ਬੇਦਾਂ, ਸ਼ਾਸ਼ਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕੇਵਲ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ ਉਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਇਹ ਜੀਵ ਕਹੇ ਹੋਏ ਜੋ ਕਹਹਿ=ਕਹਿਣ (ਪ੍ਰਸੰਗ) ਹਨ, ਕਹਿਣੇ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਗਤਿ ਹੀਣੁ ਨਾਨਕੁ ਜਨੁ ਜੰਪੈ; ਹਉ ਸਾਲਾਹੀ ਸਚਾ ਸੋਈ ॥੪॥੧॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੰਪੈ=ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਅੰਦਰ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਹੀਣੁ=ਰਹਿਤ ਹਾਂ, ਪਰ ਮਨ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਸੱਚੇ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। **ਅਥਵਾ** ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੰਪੈ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹੋ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹਉ=ਮੈਂ ਭਗਤੀ ਆਦਿਕ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਾਂ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜੋ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੩੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੨੯]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਭਾਂਡਾ ਹਛਾ ਸੋਇ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵਸੀ ॥ ਭਾਂਡਾ ਅਤਿ ਮਲੀਣੁ ਧੋਤਾ ਹਛਾ ਨ ਹੋਇਸੀ ॥ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੈ ਹੋਇ ਸੋਝੀ ਪਾਇਸੀ ॥ ਏਤੁ ਦੁਆਰੈ ਧੋਇ ਹਛਾ ਹੋਇਸੀ ॥ ਮੈਲੇ ਹਛੇ ਕਾ ਵੀਚਾਰੁ ਆਪਿ ਵਰਤਾਇਸੀ ॥ ਮਤੁ ਕੋ ਜਾਣੈ ਜਾਇ ਅਗੈ ਪਾਇਸੀ ॥ ਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ਤੇਹਾ ਹੋਇਸੀ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ ਆਪਿ ਵਰਤਾਇਸੀ ॥ ਚਲਿਆ ਪਤਿ ਸਿਉ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ਵਾਜਾ ਵਾਇਸੀ ॥ ਮਾਣਸੁ ਕਿਆ ਵੇਚਾਰਾ ਤਿਹੁ ਲੋਕ ਸੁਣਾਇਸੀ ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਨਿਹਾਲ ਸਭਿ ਕੁਲ ਤਾਰਸੀ ॥੧॥੪॥੬॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ੭੨੯ ਅੰਗ 'ਤੇ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪ ਭਾਂਡੇ ਦੀ ਸੁੱਧਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਭਾਂਡਾ ਹਛਾ ਸੋਇ; ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵਸੀ ॥

ਸੋਇ=ਉਹ ਭਾਂਡਾ=ਅੰਤਹਕਰਨ ਹਛਾ=ਸੁੱਧ ਹੈ ਜੋ=ਜਿਹੜਾ ਤਿਸੁ=ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵਸੀ=ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਸੁੱਧ=ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਜੀਵ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨੀ ਭਾ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਰਮ ਸੁਕਰਮ ਕਰਾਏ ਆਪੇ ਆਪੇ ਭਗਤਿ ਦ੍ਰਿੜਾਮੰ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੬੩੪]

੨. **ਕਰਮ ਸੁਕਰਮ ਕਰਾਏ ਆਪੇ ਇਸੁ ਜੰਤੈ ਵਸਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੭]

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਜੀਵ ਦੇ ਹੱਥ ਵਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਮ=ਸਮਾਨ ਕਰਮ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਬੁਰਾ, ਨਾ ਭਲਾ ਤੇ ਸੁਕਰਮ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ, ਕੁਕਰਮ=ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਜੀਵ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪੂਰਬਲੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੁਭ ਸੰਸਕਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀ ਸੁਧੀ ਹੋ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਰਮ ਸੁਕਰਮ ਕਰਾਏ ਆਪੇ ਕੀਮਤਿ ਕਉਣ ਅਭੇਵਏ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੬੬]

ਭਾਂਡਾ ਅਤਿ ਮਲੀਣੁ; ਧੋਤਾ ਹਛਾ ਨ ਹੋਇਸੀ ॥

ਜੋ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪੀ ਭਾਂਡਾ=ਬਰਤਨ ਅਤਿ=ਬਹੁਤਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਕਰਕੇ ਬੜਾ ਮਲੀਣੁ=ਗੰਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪ ਭਾਂਡਾ ਜੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਭੀ ਧੋਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਉਹ ਹਛਾ=ਸੁਧ ਨ=ਨਹੀਂ ਹੋਇਸੀ=ਹੋਏਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਾਂਡਾ ਧੋਵੈ ਕਉਣੁ ਜਿ ਕਚਾ ਸਾਜਿਆ ॥
ਧਾਤੂ ਪੰਜਿ ਰਲਾਇ ਕੂੜਾ ਪਾਜਿਆ ॥
ਭਾਂਡਾ ਆਣਗੁ ਰਾਸਿ ਜਾਂ ਤਿਸੁ ਭਾਵਸੀ ॥
ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਜਾਗਾਇ ਵਾਜਾ ਵਾਵਸੀ ॥੪॥ [ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੪੧੧]

ਉਪਰਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਂਡੇ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਥੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਭਾਂਡੇ ਦਾ ਬਾਹਜ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪੇ ਭਾਂਡੇ ਸਾਜਿਅਨੁ ਆਪੇ ਪੂਰਣੁ ਦੇਇ ॥
ਇਕਨੀ੍ ਦੁਧੁ ਸਮਾਈਐ ਇਕਿ ਚੁਲੈ੍ ਰਹਨਿ੍ ਚੜੇ ॥ [ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੭੫]

ਆਪ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਰੀਰ **ਵਾ:** ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪੀ ਭਾਂਡੇ ਸਾਜੇ ਹਨ, ਆਪ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਣੁ=ਪੂਰਨ ਤਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਭ ਅਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ, **ਵਾ:** ਸੁਖ ਦੁਖ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪ ਭਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਸਮਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪ ਭਾਂਡੇ ਚਿੰਤਾ **ਵਾ:** ਕ੍ਰੋਧ ਰੂਪ ਚੁਲੇ ਉਪਰ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਐਸਾ ਸਿਧਾਂਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਸਭ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪੀ ਭਾਂਡੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਜੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਣ ਰੂਪ ਵਸਤੂ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਗੁਣ ਸੁਭਾਅ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਤੈਸਾ ਗੁਣ-ਸੁਭਾਅ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭ ਭਾਂਡੇ ਤੁਧੈ ਸਾਜਿਆ ਵਿਚਿ ਵਸਤੁ ਹਰਿ ਥਾਰਾ ॥
ਜੋ ਪਾਵਹਿ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚਿ ਵਸਤੁ ਸਾ ਨਿਕਲੈ ਕਿਆ ਕੋਈ ਕਰੇ ਵੇਚਾਰਾ ॥
[ਆਸਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੪੪੯]

ਹੋਰ ਜੀਵ ਕੋਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਈ ਬਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਘੁਮਿਆਰ ਭਾਂਡੇ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਂਡੇ ਇਕੋ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਸਤੂਆਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀਆਂ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਥਨ ਹੈ :

ਕੁਮ੍ਹਾਰੈ ਏਕ ਜੁ ਮਾਟੀ ਗੂੰਧੀ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਬਾਨੀ ਲਾਈ ॥
ਕਾਹੂ ਮਹਿ ਮੋਤੀ ਮੁਕਤਾਹਲ ਕਾਹੂ ਬਿਆਧਿ ਲਗਾਈ ॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੭੯]

ਘੁਮਿਆਰ ਵੀ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ। ਮਿੱਟੀ ਵੀ ਇਕੋ ਥਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਗੁੰਧਦਾ ਹੈ। ਬਾਨੀ=ਬੰਨੀ-ਰੰਗਤ ਭਾਵ ਕੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਗਜ ਮੋਤੀ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਬਿਆਧ=ਵਿਸ਼ਟਾ, ਗ਼ੰਦਗੀ, ਮੂਤਰ ਆਦਿ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਂਡਿਆਂ-ਭਾਂਡਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅੰਤਰਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਭਾਂਡੇ ਇਕੋ ਹੀ ਮਾਟੀ=ਸੂਖਮ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ, ਕਿਸੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਮੋਤੀ ਔਰ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਬਿਆਧਿ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਭੋਗਣ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ rj^ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਰਨ ਰੂਪ ਔਗੁਣ ਈਰਖਾ ਦ੍ਵੈਖ ਰੂਪ ਮਲ-ਮੂਤਰ ਬਿਆਧ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਾਡੈ ਭਾਉ ਪਵੈ ਤਿਤੁ ਆਇ ॥ ਧੁਰਿ ਤੈ ਛੋਡੀ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ ॥੨॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੮੭੮]

ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪ ਭਾਂਡਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸੋਝੀ ਨਾਲ ਸੁਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੈ ਹੋਇ; ਸੋਝੀ ਪਾਇਸੀ ॥
ਏਤੁ ਦੁਆਰੈ ਧੋਇ; ਹਛਾ ਹੋਇਸੀ ॥

ਦੁਆਰੈ ਤੋ ਭਾਵ ਦੁਆਰਾ, ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਝੀ=ਸਮਝ ਸੂਝ ਬੂਝ ਪਾਉਣਾ ਕਰੇ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਹੋ ਕੇ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ, ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋ ਕੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਨੂੰ ਸੁਧ ਕਰਨ ਦੀ ਗਿਆਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ। ਏਤ ਦੁਆਰੈ ਤੋਂ ਭਾਵ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋਇ=ਧੋਵੇ ਤਾਂ ਅੰਤਹਕਰਨ ਹਛਾ=ਸੁਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸੁਧ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਮਾਰਗ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਲੇ ਹਛੇ ਕਾ ਵੀਚਾਰੁ; ਆਪਿ ਵਰਤਾਇਸੀ ॥

ਮੈਲੇ ਔਰ ਹਛੇ=ਸੁਧ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਮੈਲੇ ਤੋ ਹਛੇ=ਸੁਧ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਬੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਗਿਆਨ ਅੰਤਹਕਰਨ ਨੂੰ ਮੈਲੇ ਤੋਂ ਸੁਧ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਤੁ ਕੋ ਜਾਣੈ ਜਾਇ; ਅਗੈ ਪਾਇਸੀ ॥

ਮਤੁ=ਮਤਾਂ ਕੋ=ਕੋਈ ਜਾਣੈ=ਸਮਝੇ ਕਿ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਜਾਇ=ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਅਗੈ=ਪਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਪਾਵੇਗਾ, ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇਗਾ। ਬਲਕਿ

ਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ; ਤੇਹਾ ਹੋਇਸੀ ॥

ਜੇਹੇ=ਜੇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੋਈ ਕਰਮ ਕਮਾਇ=ਕਰੇਗਾ ਤੇਹਾ=ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਉਸਨੂੰ ਹੋਇਸੀ=ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੇਵੇਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦਾ ਤੇਵੇਹੇ ਫਲਤੇ ॥** [ਸਲੋਕ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੧੭]

੨. **ਜੈਸਾ ਕਰੇ ਸੁ ਤੈਸਾ ਪਾਵੈ ॥ ਆਪਿ ਬੀਜਿ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਵੈ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੬੬੨]

੩. **ਜੈਸਾ ਕਰੇ ਸੁ ਤੈਸਾ ਪਾਏ ॥** [ਗੋਂਡ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੬੯]

੪. **ਜੈਸਾ ਬੀਜਹਿ ਤੈਸਾ ਖਾਸਾ ॥** [ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੭੬]

ਸਾਖੀ—ਧ੍ਰਿਤਰਾਸ਼ਟਰ, ਦੁਰਯੋਜਨ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਧਾ ਹੀ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸਦਾ ਸੌ ਦਾ ਸੌ ਪੁੱਤਰ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕੈਸਾ ਕਰਮ ਹੀਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਤਾਂ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਧਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਤੀਤ ਹੋਈ। ਅੰਧੇਪਣ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਸੌ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਦਾ ਦੁਖ ਸਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਭੱਠ 'ਤੇ ਭੁੱਜ ਰਹੇ ਦਾਣੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਪਤਾ ਲਹੀਂ ਚਲਦਾ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਕਿਸ ਕਰਮ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਦੁਖ ਸੁਖ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੰਦਾ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੁਖ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੈ ਇਹ ਪੂਰਬਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਧ੍ਰਿਤਰਾਸ਼ਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ, ਤਪੱਸਿਆ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਸੌ ਜਨਮ ਦੀ ਗਿਆਤ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਪਿਛਲੇ ਸੌ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਐਸਾ ਬੁਰਾ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅੰਨੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ। ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਇਸ

l" uVq a'G fdhvJ Fjr 107 \dH,w l" lar[G| uVq dr,y r[t dw aP. b,w $a[W{n[dB,Dc[sgbJ b,tJ lPv Vjv dr>V w[b,tJ a'G b>V%j wgaj lg m dHl wiw[hpS b>V%j uVdqbJ h{ Rpl[uVq dr,y a{} qjl tjS sj L"Gw lg@ dH,w rji WCg NCg veg a[i[qgi dLwjig V[Wjhi'G dLwji dvbjRpS sg WujH[qdhvJ dr,y h.lJ s[l" W,Dy[lV@ duV%J dr,Dy'G dH,w W,yj qji w[Rpl sj qjl tpbj ds,aj m lpbjs v,eS a'G aP. bjfS[qgi dLwjig } dwhj dw dHl ujVri sj hg qjl dvbjdHbj wi WCj hg lpbjs lg@ l" dsV dr,y l" W,yj qji w[a{} a[i[qgi dLwji V[tpbj ds,aj m us'G h.l qjV li'ri a'G rjfl bjH[r[dtbj dw ljc[W,DdybJ dr,Dy'G dH,w rg W,yj Wjwg Vhk@ Wvdw RphVJ W,DdybJ sgbJ h,cgbJ dtvigbJ fHgbJ s[t w[RphVJ dwhj dw ljc[W,DdybJ sj qjl dul fjf bjaqj V[ugF s[lpbjs rjla[tjZj h{ ba[ljc[f,paiJ sg ujV erj ds,ag h{ a[lj} l.ajV drA'C[sj spt ds,aj h{ m h[fjfjaqj) a[ij l" f,pai dHl[ai%J qi[ljcg ai%J aP. rg l.ajV drA'C[sj spt F'e[G m FerjV d*LV ug V[dwhj dw a[i[fp>V Whpa[h'S wiw[dHl fjf wiq } F'eS sg rjig Vj bjHg a[hpS fp>V fPi[h'S wiw[dHl uVq dr,y Fjr dw dH,w l" l,ar[G uVq dr,y RphVJ s'V'G fjf wiqJ sj xv dBc[sgbJ b,tJ F.VS a'G b>DV[h'S sj spt a[h.lJ s[l" W,DdybJ } tjS a'G l" f,paiJ s[drA'C[sj spt ldhSj dfbj m u{lj dw ^

ਪੁੰਨੀ ਪਾਪੀ ਆਖਣੁ ਨਾਹਿ ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਰਣਾ ਲਿਖਿ ਲੈ ਜਾਹੁ ॥
ਆਪੇ ਬੀਜਿ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਹੁ ॥ ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੀ ਆਵਹੁ ਜਾਹੁ ॥ [ਜਪਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੪]

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ; ਆਪਿ ਵਰਤਾਇਸੀ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਾ=ਦਾ ਨਾਉ=ਨਾਮ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਾਇਸੀ=ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜੋ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਆਪ ਜਪਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਉਣ ਰੂਪ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਾਇਸੀ=ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਚਲਿਆ ਪਤਿ ਸਿਉ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ; ਵਾਜਾ ਵਾਇਸੀ ॥

ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਪਤਿ=ਇਜ਼ਤ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਸਵਾਰਿ=ਸਫਲਾ ਕਰ ਕੇ ਪਰਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਿਆ=ਤੁਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਜਸ ਰੂਪੀ ਵਾਜਾ ਵਾਇਸੀ=ਵਜਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ਦਰਗਹ ਚਲਿਆ ॥**
ਸਚੀ ਦਰਗਹ ਜਾਇ ਸਦਾ ਪਿੜੁ ਮਲਿਆ ॥ [ਵਾਰ ੧੯, ਪਉੜੀ ੧੪]

੨. **ਚਲੈ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ਵਖਰੁ ਸਚੁ ਲੈ ॥ ਪਤਿ ਪਾਏ ਦਰਬਾਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਭੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**
[ਸੂਹੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੫੧]

੩. **ਪਤਿ ਨਾਮੁ ਪਾਵਹਿ ਘਰਿ ਸਿਧਾਵਹਿ ਝੋਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਰਸੋ ॥**
ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ਸਬਦਿ ਰਸੁ ਪਾਈਐ ਵਡਭਾਗਿ ਜਪੀਐ ਹਰਿ ਜਸੋ ॥੪॥
[ਤੁਖਾਰੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੧੧੩]

ਮਾਣਸੁ ਕਿਆ ਵੇਚਾਰਾ; ਤਿਹੁ ਲੋਕ ਸੁਣਾਇਸੀ ॥

ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਉਸ ਦੇ ਜਸ ਰੂਪੀ ਵਾਜੇ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ

ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਨਿਹਾਲ; ਸਭਿ ਕੁਲ ਤਾਰਸੀ ॥੧॥੪॥੬॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਹਾਲੁ=ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਦੁਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭਿ ਕੁਲ=ਸਭ ਕੁਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਸੀ=ਤਾਰਦਾ ਹੈ॥੧॥੪॥੬॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਿ ਤਰਿਆ ਕੁਲ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਆ ਧੰਨੁ ਜਣੇਦੀ ਮਾਇਆ॥

[ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੧੩]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੩੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੩੧]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਰੰਙੁ ਹੈ ਹਰਿ ਰੰਙੁ ਮਜੀਠੈ ਰੰਙੁ ॥ ਗੁਰਿ ਤੁਠੈ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਚਾੜਿਆ ਫਿਰਿ ਬਹੁੜਿ ਨ ਹੋਵੀ ਭੰਙੁ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਕਰਿ ਰੰਙੁ ॥ ਗੁਰਿ ਤੁਠੈ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਹਰਿ ਭੇਟਿਆ ਰਾਉ ਨਿਸੰਙੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮੁੰਧ ਇਆਣੀ ਮਨਮੁਖੀ ਫਿਰਿ ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਅੰਙੁ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਇਓ ਮਨਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਸਹਲੰਙੁ ॥੨॥ ਹਮ ਮੈਲੁ ਭਰੇ ਦੁਹਚਾਰੀਆ ਹਰਿ ਰਾਖਹੁ ਅੰਗੀ ਅੰਙੁ ॥ ਗੁਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰਿ ਨਵਲਾਇਆ ਸਭਿ ਲਾਥੇ ਕਿਲਵਿਖ ਪੰਙੁ ॥੩॥ ਹਰਿ ਦੀਨਾ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭੁ ਸਤਸੰਗਤਿ ਮੇਲਹੁ ਸੰਙੁ ॥ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਪਾਇਆ ਜਨ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਤਨਿ ਰੰਙੁ ॥੪॥੩॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਰੰਙੁ ਹੈ; ਹਰਿ ਰੰਙੁ ਮਜੀਠੈ ਰੰਙੁ ॥

ਅਨਵੇ :— ਹਰੇਕ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੇ ਹਰੇਕ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਮਜੀਠੀ ਰੰਗ ਹੈ। ਅਥਵਾ :—ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਹਰਿ-ਹਰਿ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਮਜੀਠਾ=ਪੱਕਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਨ ਰੂਪ ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਰੰਗਣਾ ਕਰ।

ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ, **borj** ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਤੱਕ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਗੂੜ੍ਹ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਬਾਹਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅੰਦਰਲੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਈ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਰਗਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਾਨ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੀ ਰੰਗ ਇਸ ਰੰਗ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਰੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਰੰਗ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਭੀ ਰੰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਰੰਗ ਇੱਕ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਰੰਗ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਲਲਾਰੀ, ਲਲਾਰੀ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵੀ ਹੈ। ਲਲਾਰੀ ਕੋਲ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ, ਕੱਚਾ ਤੇ ਪੱਕਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਸੁੰਭਾ ਤੇ ਮਜੀਠਾ ਰੰਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਸੁੰਭਾ ਰੰਗ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਜੀਠਾ ਰੰਗ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ, ਲਲਾਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਰੀਤ ਸੀ ਕਿ ਫਟਕੜੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਕੋਰੇ ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਫਟਕੜੀ ਦਾ ਪਾਹ ਦੇਣਾ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਵੀ ਮੈਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕੱਪੜਾ ਮੈਲ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਰੰਗਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਪਾਹੈ ਬਾਹਰਾ ਕੋਰੈ ਰੰਗੁ ਨ ਸੋਇ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੬੮]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਰੇ ਵਸਤਰ ਨੂੰ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਣ ਵਾਸਤੇ ਪਾਹ ਦੇਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਰੰਗ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਮਝੀਏ ਤਾਂ ਇੱਕ ਉਹ ਭੀ ਰੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪਾਣੀ ਲੱਗਣ ਨਾਲ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਧੁੱਪ ਲੱਗਣ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਚਾ ਰੰਗੁ ਕਸੁੰਭ ਕਾ ਥੋੜੜਿਆ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ਜੀਉ॥ [ਸੂਹੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੫੧]

੨. ਦੇਖਿ ਕਸੁੰਭਾ ਰੰਗੁਲਾ ਕਾਹੇ ਭੂਲਿ ਲਾਗੇ ॥੧॥ [ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੦੯]

ਕਸੁੰਭ—ਕੁਸ਼ੰਭ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਸੰਗਯਾ, ਸ਼ਿਖ ਅੱਗ ਦੀ ਸ਼ਿਖਾ=ਲਾਟ ਜਿਸ ਦਾ ਫੁੱਲ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਇੱਕ ਬੂਟਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਫੁੱਲ ਦੀਆਂ ਕੇਸਰ ਜਿਹੀਆਂ ਤੁਰੀਆਂ। ਇਸ ਦਾ ਲਾਲ ਰੰਗ ਬਹੁਤ ਭੜਕੀਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਧੁੱਪ ਅਤੇ ਜਲ ਨਾਲ ਤੁਰੰਤ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਕਸੁੰਭ ਰੰਗ ਜਿਹੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਤੁਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਲ ਸੂਹਾ ਰੰਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਰੰਗ ਭਾਵੇ ਕਾਫ਼ੀ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੋਹਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੱਚਾਪਣ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਧੁੱਪ ਦੇ ਸੇਕ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਸਪਰਸ਼ਤਾ ਨਾਲ ਤੁਰੰਤ ਫਿਕਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਥੁ ਨ ਲਾਇ ਕਸੁੰਭੜੈ ਜਲਿ ਜਾਸੀ ਢੋਲਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਸੂਹੀ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੯੪]

ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਥੇ ਕਸੁੰਭੇ ਰੰਗ ਦੇ ਪਦ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਵ ਲੈ ਕੇ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਢੋਲਾ=ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਕਸੁੰਭੇ ਦਾ ਰੰਗ ਇਤਨਾ ਕੱਚਾ ਹੈ ਕਿ ਧੁੱਪ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜਾਸੀ=ਜਾਇਆ ਭਾਵ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਲਾਇ=ਲਾਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਰੰਗ ਉਡ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਭਾਵ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਕਸੁੰਭੇ ਦਾ ਅਗਨੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਕਸੁੰਭਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਰਥ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਜੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਲਗਾਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਜਲਿ=ਦਗਧ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੱਚੇ ਰੰਗ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਗੱਲ ਥਾਂ-ਥਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਜੋ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਲਿਲਾਰੀ ਕੋਲ ਮਜੀਠ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਂਗ ਪੱਕਾ ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ।

ਮਜੀਠ—ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਪੱਕਾ ਲਾਲ ਰੰਗ ਜੋ ਕਿ ਮਜੀਠ ਨਾਂ ਦੀ ਵੇਲ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਧੋਣ ਨਾਲ ਉਤਰਦਾ ਨਹੀਂ। ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ 'ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰ' ਨੂੰ ਮਜੀਠ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ 'ਜਗਤ ਮੋਹ' ਨੂੰ ਕਸੁੰਭੇ ਨਾਲ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਜੀਠੀ ਰੰਗ ਕਹਿ ਕੇ ਇਉਂ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤੇਰਾ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਮੰਜੀਠੜਾ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਚੋਲਾ ਸਦ ਰੰਗ ਢੋਲਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੯]

੨. ਕਾਇਆ ਰੰਙਣਿ ਜੇ ਥੀਐ ਪਿਆਰੇ ਪਾਈਐ ਨਾਉ ਮਜੀਠ ॥
ਰੰਙਣ ਵਾਲਾ ਜੇ ਰੰਙੈ ਸਾਹਿਬੁ ਐਸਾ ਰੰਗੁ ਨ ਡੀਠ ॥੨॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

ਗੁਰਿ ਤੁਠੈ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਚਾੜਿਆ; ਫਿਰਿ ਬਹੁੜਿ ਨ ਹੋਵੀ ਭੰਙੁ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤੁਠੈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰੰਗ ਚਾੜਿਆ ਹੈ, ਬਹੁੜਿ=ਮੁੜ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੰਙੁ=ਬਿਘਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੋ, ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਲਿਲਾਰੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਰੂਪ ਮੱਟੀ ਵਿੱਚ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਰੰਗ ਪਾ ਕੇ, ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਬਾਲ ਕੇ, ਜਪ ਤਪ ਰੂਪੀ ਸੇਕ ਦੇ ਕੇ, ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਪੱਕਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਜੋ ਰਾਗ ਦਵੈਸ਼ ਰੂਪ ਮੈਲ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਮੈਲ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਸੁੱਧ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣਾ ਕਰੀਏ, ਫਿਰ ਨਾਮ ਰੂਪ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭੈ ਵਿਚਿ ਖੁੰਬਿ ਚੜਾਈਐ ਸਰਮੁ ਪਾਹੁ ਤਨਿ ਹੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਭਗਤੀ ਜੇ ਰਪੈ ਕੂੜੈ ਸੋਇ ਨ ਕੋਇ ॥੧॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੬੮]

ਮਨ ਰੂਪ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭੈਅ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਰੂਪ ਖੁੰਬ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਕਰੀਏ। ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਲਜਿਆ ਕਰਨੀ ਇਹ ਤਨਿ=ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਭਾਵ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ-ਮਨ ਨੂੰ ਪਾਹ ਦੇਈਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਮਜੀਠੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਮਨ ਰਪੈ=ਰੰਗਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਝੂਠ ਦੀ ਸੋਇ=ਲੇਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਖੁੰਬਿ=ਧੋਬੀ ਦਾ ਉਹ ਬਰਤਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਉਪਰ ਬਸਤਰ ਚਿਣ ਕੇ ਤੇਜ ਭਾਫ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੈਲ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਜੋ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਮੈਲ ਰਹਿਤ ਕਰਕੇ **ਵਾ:** ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਨੂੰ ਮੈਲ ਰਹਿਤ ਕਰਕੇ ਬਾਹਝ ਜਾਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਰੰਗ ਚਾੜਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਜੋ ਮੈਲ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਹਰ ਵਸਤੂ ਦੀ ਮੈਲ ਉਸੇ ਵਸਤੂ ਲਈ ਇਤਨੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ ਕਿ ਉਸੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੈਲ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਸ਼ਕਤੀਹੀਣ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਸਤਰ ਦੀ ਮੈਲ ਬਸਤਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਲ ਕੇਵਲ ਵਸਤੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਬਲਕਿ ਉਸਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵੀ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਬਿਗੜੇ ਹੋਏ ਮਨ ਦਾ ਹਰ ਕਰਤਬ, ਹਰ ਸੋਚ, ਬਿਗਾੜ ਰੂਪ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਹੈ, ਉਥੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਵੀ ਮਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਮੈਲ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪ੍ਰਥਮੇ ਤੇਰੀ ਨੀਕੀ ਜਾਤਿ ॥ ਦੁਤੀਆ ਤੇਰੀ ਮਨੀਐ ਪਾਂਤਿ ॥
ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਤੇਰਾ ਸੁੰਦਰ ਥਾਨੁ ॥ ਬਿਗੜ ਰੂਪੁ ਮਨ ਮਹਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੪]

ਪ੍ਰਥਮੇ=ਪਹਿਲਾਂ, ਨੀਕੀ=ਸੁੰਦਰ ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਸੁੰਦਰ ਜਾਤਿ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਦੇਹ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਰੂਪ ਪੰਗਤੀ 'ਤੇ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਭਾਵ, ਜੋ ਮਨ ਹੁਕਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੇਹ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਉਹੀ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਤੇਰਾ ਸ਼ਾਂਤਕੀ ਹਿਰਦਾ ਰੂਪੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਅਸਥਾਨ ਸੁੰਦਰ ਸੀ, ਪਰ ਉਥੇ ਸੁੰਦਰ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਰੱਖ ਲਈ, ਜਿਸ ਮੈਲ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਵਿਗੜ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਸ਼ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਰੰਗ ਕਦੇ ਵੀ ਉਤਰਦਾ ਨਹੀਂ।

ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਜੀ—ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਜੋ ਕਿ ਭਾਈ ਪਿਰਾਗਾ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਹਨ। ਭਾਈ ਪਿਰਾਗਾ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸਿੱਖ, ਛਿੱਬਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਹਾਤਮਾ ਗੌਤਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਕੜੀਆਲਾ ਪਿੰਡ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੇਹਲਮ, ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਪਿਰਾਗੇ ਦੇ ਚਾਰ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ—ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ, ਸਤੀਦਾਸ, ਜਤੀਦਾਸ, ਸਖੀਦਾਸ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਜੀ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦੀਵਾਨ ਥਾਪਿਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਤੇ ਸਤੀਦਾਸ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲੋਹ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਸਨ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰਨ ਦਾ ਫ਼ਤਵਾ ਦਿਵਾਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਜਲਾਦ ਆਰੇ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਰੇ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਲਾਦਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਰੇਤੀ ਨਾਲ ਆਰੇ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕਰਾਂਗੇ, ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਮਨ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਸਾਧਨ ਹੈ ? ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ। ਜਿਸ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਚਾੜ੍ਹਨਾ

ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਤੀਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖ਼ਰੀ ਇੱਛਾ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਲਾਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਮੇਰਾ ਮੁਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵੱਲ ਹੋਵੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਅਜੇ ਅਸੰਖ ਜਪੁ ਵਾਲੀ ਪਉੜੀ 'ਤੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਕਿ ਜਲਾਦਾਂ ਨੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਲਾਦਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਚੀਰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਿੱਧਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਚੀਰ ਟੇਢਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਰੰਗਤ ਨਾ ਦੇ ਦੇਵੇ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਰੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਡੋਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਅਡੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਸਚਰਜ ਗੱਲ ਹੋਈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਪੁਜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਰਧੋ ਅਰਧ ਚਿਰਾਇ ਸੁ ਡਾਰਾ॥ ਪਰਯੋ ਪ੍ਰਿਥੀ ਪੁਰ ਹ੍ਵੈ ਦੋ ਫਾਰਾ॥
ਦੋਨਹੁਂ ਤਨ ਤੇ ਜਪੁਜੀ ਪਢੈ॥ ਹੇਰਤਿ ਸਭਿ ਕੇ ਅਚਰਜ ਬਢੈ॥੪੯॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ, ਰਾਸਿ ੧੨, ਅੰਸੂ ੫੪]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਨਾਮ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਮਜੀਠੇ ਦਾ ਰੰਗ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਹਢਾਉਣ-ਪਾਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੀਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹ ਰੰਗ ਉਤਰਿਆ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਸੰਗਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਾਧ ਅਤਿ ਗੂੜੀ ਜਿਉ ਰੰਗੁ ਮਜੀਠ ਬਹੁ ਲਾਗਾ॥
ਕਾਇਆ ਕਾਪਰੁ ਚੀਰ ਬਹੁ ਫਾਰੇ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਨ ਲਹੈ ਸਭਾਗਾ॥੩॥

[ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੮੫]

ਮੇਰੇ ਮਨ; ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਕਰਿ ਰੰਙੁ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਜੋ ਰਾਮ=ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਰੰਙੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਕਰ।

ਗੁਰਿ ਤੁਠੈ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ; ਹਰਿ ਭੇਟਿਆ ਰਾਉ ਨਿਸੰਙੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤੁਠੈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸਿਆ=ਉਪਦੇਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਸੰਙੁ=ਨਿਸੰਕ ਹੋ ਕੇ ਰਾਉ=ਰਾਜਾ ਰੂਪ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭੇਟਿਆ=ਮਿਲਿਆ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਉਸ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਰੂਪ ਸੰਙੁ=ਸ਼ੰਕਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮੁੰਧ ਇਆਣੀ ਮਨਮੁਖੀ; ਫਿਰਿ ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਅੰਙੁ ॥

ਜੋ ਜੀਵ ਰੂਪ ਮੁੰਧ=ਇਸਤਰੀ ਮਨਮੁਖੀ=ਮਨਮੁਖਤਾ ਕਰਕੇ, ਇਆਣੀ=ਅਗਿਆਤ, ਬੇਸਮਝ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਫਿਰਿ=ਮੁੜ ਕੇ ਅੰਙੁ=ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ-ਜਾਣਾ, ਭਾਵ ਜੰਮਣਾ ਤੇ ਮਰਨਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਇਓ; ਮਨਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਸਹਲੰਙੁ ॥੨॥

ਐਸੀ ਮਨਮੁਖ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭੂ=ਮਾਲਿਕ ਚਿਤਿ=ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਇਓ=ਆਇਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਦੂਜਾ=ਦਵੈਤ ਭਾਉ=ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਸਹਲੰਙੁ=ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਅ ਦੇ ਸਹ=ਨਾਲ ਲੰਙੁ=ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੨॥

ਹਮ ਮੈਲੁ ਭਰੇ ਦੁਹਚਾਰੀਆ; ਹਰਿ ਰਾਖਹੁ ਅੰਗੀ ਅੰਞੁ ॥

ਅਨਵੇ :—ਅੰਞੁ=ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਅਸੀਂ ਦੁਹਚਾਰੀਆ=ਬੁਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਆਪ ਮੇਰਾ ਅੰਗੀ=ਪੱਖ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਾਖਹੁ=ਰੱਖ ਲਵੋ। ਅਥਵਾ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅੰਗੀ=ਪੱਖੀ ਹੋਂ ਤਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਅੰਗੀ=ਪੱਖ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਲਵੋ।

ਗੁਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰਿ ਨਵਲਾਇਆ; ਸਭਿ ਲਾਥੇ ਕਿਲਵਿਖ ਪੰਞੁ ॥੩॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਰਿ=ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਨਵਲਾਇਆ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਇਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਞੁ=ਚਿੱਕੜ ਰੂਪ ਸਾਰੇ ਕਿਲਵਿਖ=ਪਾਪ ਲਹਿ ਗਏ ਹਨ॥੩॥

ਹਰਿ ਦੀਨਾ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭੁ; ਸਤਸੰਗਤਿ ਮੇਲਹੁ ਸੰਞੁ ॥

ਹੇ ਦੀਨਾ=ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਂ ਦੀਨ=ਗ਼ਰੀਬ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੇ ਸੰਞੁ=ਨਾਲ ਮੇਲਣਾ ਕਰੋ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ।

ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਪਾਇਆ; ਜਨ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਤਨਿ ਰੰਞੁ ॥੪॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰੰਗੁ=ਪ੍ਰੇਮ **rj^** ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਨੂੰ ਨਾਮ **ਵਾ:** ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ ॥੪॥੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੩੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੩੩]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਜਿਥੈ ਹਰਿ ਆਰਾਧੀਐ ਤਿਥੈ ਹਰਿ ਮਿਤੁ ਸਹਾਈ ॥ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਹੋਰਤੁ ਬਿਧਿ ਲਇਆ ਨ ਜਾਈ ॥੧॥ ਹਰਿ ਧਨੁ ਸੰਚੀਐ ਭਾਈ ॥ ਜਿ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਹਰਿ ਹੋਇ ਸਖਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਤਸੰਗਤੀ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਧਨੁ ਖਟੀਐ ਹੋਰ ਥੈ ਹੋਰਤੁ ਉਪਾਇ ਹਰਿ ਧਨੁ ਕਿਤੈ ਨ ਪਾਈ ॥ ਹਰਿ ਰਤਨੈ ਕਾ ਵਾਪਾਰੀਆ ਹਰਿ ਰਤਨ ਧਨੁ ਵਿਹਾਝੇ ਕਚੈ ਕੇ ਵਾਪਾਰੀਏ ਵਾ ਕਿ ਹਰਿ ਧਨੁ ਲਇਆ ਨ ਜਾਈ ॥੨॥ ਹਰਿ ਧਨੁ ਰਤਨੁ ਜਵੇਹਰੁ ਮਾਣਕੁ ਹਰਿ ਧਨੈ ਨਾਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ ਵਤੈ ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥ ਹਰਿ ਧਨੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ ਵਤੈ ਕਾ ਬੀਜਿਆ ਭਗਤ ਖਾਇ ਖਰਚਿ ਰਹੇ ਨਿਖੁਟੈ ਨਾਹੀ ॥ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਹਰਿ ਧਨੈ ਕੀ ਭਗਤਾ ਕਉ ਮਿਲੀ ਵਡਿਆਈ ॥੩॥ ਹਰਿ ਧਨੁ ਨਿਰਭਉ ਸਦਾ ਸਦਾ ਅਸਥਿਰੁ ਹੈ ਸਾਚਾ ਇਹੁ ਹਰਿ ਧਨੁ ਅਗਨੀ ਤਸਕਰੈ ਪਾਣੀਐ ਜਮਦੂਤੈ ਕਿਸੈ ਕਾ ਗਵਾਇਆ ਨ ਜਾਈ ॥ ਹਰਿ ਧਨ ਕਉ ਉਚਕਾ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵਈ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਡੰਡੁ ਨ ਲਗਾਈ ॥੪॥ ਸਾਕਤੀ ਪਾਪ ਕਰਿ ਕੈ ਬਿਖਿਆ ਧਨੁ ਸੰਚਿਆ ਤਿਨਾ ਇਕ ਵਿਖ ਨਾਲਿ ਨ ਜਾਈ ॥ ਹਲਤੈ ਵਿਚਿ ਸਾਕਤ ਦੁਹੇਲੇ ਭਏ ਹਥਹੁ ਛੁੜਕਿ ਗਇਆ ਅਗੈ ਪਲਤਿ ਸਾਕਤੁ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਢੋਈ ਨ ਪਾਈ ॥੫॥ ਇਸੁ ਹਰਿ ਧਨ ਕਾ ਸਾਹੁ ਹਰਿ ਆਪਿ ਹੈ ਸੰਤਹੁ ਜਿਸ ਨੋ ਦੇਇ ਸੁ ਹਰਿ ਧਨੁ ਲਦਿ ਚਲਾਈ ॥ ਇਸੁ ਹਰਿ ਧਨੈ ਕਾ ਤੋਟਾ ਕਦੇ ਨ ਆਵਈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥੬॥੩॥੧੦॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਰਾਧਣ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਜਿਥੈ ਹਰਿ ਆਰਾਧੀਐ; ਤਿਥੈ ਹਰਿ ਮਿਤੁ ਸਹਾਈ ॥

ਜਿਥੇ ਵੀ ਹਰਿ=ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਨੂੰ ਆਰਾਧੀਐ=ਸਿਮਰੀਏ, ਯਾਦ ਕਰੀਏ ਤਿਥੈ=ਤਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਭਾਵ ਉਥੇ ਹੀ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਤੁ=ਮਿੱਤਰ ਸਹਾਈ=ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੇ ਆਰਾਧਿਆ ਤਾਂ ਹਰੀ ਮਿੱਤਰ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਥੰਮ੍ਹ ਪਾੜ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਰਾਧਣ ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਦਰੋਪਤੀ ਨੇ ਭਰੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਆਰਾਧਿਆ ਤਾਂ ਹਰੀ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਅਨੰਤ ਸਾੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹਰੀ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਉਥੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਕੌਡੇ ਰਾਖਸ਼ ਦੇ ਤਪਦੇ ਕੜਾਹੇ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਆਰਾਧਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਮਿੱਤਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਆਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਰਾਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਬਣ ਕੇ ਧਰਮ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਸੀਸ ਦੇਣਾ ਪਿਆ, ਪਰ ਸ਼ਰਨ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਰੁਸਤਮ ਰਾਓ, ਬਾਲਾ ਰਾਓ ਨੇ ਸਿਤਾਰੇ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਨਰਕ ਵਰਗਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਿਆਂ, ਉਥੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਲਈ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿੱਤਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ

ਘੋੜੇ ਸਮੇਤ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਉਥੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ।

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ; ਹੋਰਤੁ ਬਿਧਿ ਲਇਆ ਨ ਜਾਈ ॥੧॥

ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ=ਨਾਲ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸੈ=ਟਿਕਦਾ ਹੈ। ਹੋਰਤੁ=ਹੋਰ ਬਿਧਿ=ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਇਆ=ਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਈ=ਜਾਂਦਾ। ਹਰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਦੀ ਇਹ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਵਸ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਨਾਮ ਵਿਰੋਧੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਦੀ ਗੱਲ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ॥੧॥

ਹਰਿ ਧਨੁ ਸੰਚੀਐ; ਭਾਈ ॥
ਜਿ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ; ਹਰਿ ਹੋਇ ਸਖਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

(ਭਾਈ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਚਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ) ਹੇ ਭਾਈ! ਹਰੀ ਨਾਮ ਧਨ ਨੂੰ ਸੰਚੀਐ=ਇਕੱਠਾ ਕਰੀਏ, ਜਿਹੜਾ ਹਰੀ ਹਲਤਿ=ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪਲਤਿ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਦੁਖ ਵੇਲੇ ਸਖਾਈ=ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਿਹੜਾ ਹਰੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਸਖਾਈ=ਮਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਤਸੰਗਤੀ ਸੰਗਿ, ਹਰਿ ਧਨੁ ਖਟੀਐ;
ਹੋਰ ਥੈ ਹੋਰਤੁ ਉਪਾਇ, ਹਰਿ ਧਨੁ ਕਿਤੈ ਨ ਪਾਈ ॥

ਇਸ ਹਰੀ ਨਾਮ ਧਨ ਦੀ ਖਟੀ ਸਤ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਖਟੀਐ=ਖਟੀਦੀ ਹੈ। ਸਤਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰਥੈ=ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਹੋਰਤੁ=ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਉਪਾਇ=ਯਤਨ ਨਾਲ ਹਰੀ ਧਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਪਾਈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਹਰਿ ਰਤਨੈ ਕਾ ਵਾਪਾਰੀਆ, ਹਰਿ ਰਤਨ ਧਨੁ ਵਿਹਾਝੇ;
ਕਚੈ ਕੇ ਵਾਪਾਰੀਏ, ਵਾ ਕਿ ਹਰਿ ਧਨੁ ਲਇਆ ਨ ਜਾਈ ॥੨॥

[ਦੂਸਰਾ ਪਾਠ 'ਵਾਕਿ' ਹੈ]

ਜੋ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਹਰੀ ਨਾਮ ਰੂਪ ਰਤਨ=ਅਮੋਲਕ ਧਨ ਨੂੰ ਵਿਹਾਝੇ=ਖ਼ਰੀਦਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਕਚੇ ਧਨ ਦੇ ਵਾਪਾਰੀ ਹਨ, ਵਾ ਕਿ=ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸੋਂ **ਵਾ:** ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਾਕਿ=ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਧਨ ਨੂੰ ਲਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ॥੨॥

ਹਰਿ ਧਨੁ ਰਤਨੁ ਜਵੇਹਰੁ ਮਾਣਕੁ,
ਹਰਿ ਧਨੈ ਨਾਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ ਵਤੈ; ਹਰਿ ਭਗਤੀ, ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥

ਹਰੀ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ, ਰਤਨ, ਜਵਾਹਰ, ਮਾਣਕਾਂ ਵਾਂਗ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਧਨ ਕਰਕੇ ਰਤਨ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਵੈਰਾਗ, ਜਵੇਹਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਮਾਣਕ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸ੍ਰਵਣ ਮੰਨਣ ਨਿਧਿਆਸਣ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਰੂਪ ਵੱਤ੍ਰ ਵਿੱਚ,

ਵਾ: ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗਣ ਰੂਪ ਵੱਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਹਰਿ-ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਧਨ ਨਾਲ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਹਰਿ ਧਨੁ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ ਵਤੈ ਕਾ ਬੀਜਿਆ;
ਭਗਤ ਖਾਇ ਖਰਚਿ ਰਹੇ, ਨਿਖੁਟੈ ਨਾਹੀ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਰੂਪ ਵੱਤ੍ਰ ਦਾ ਬੀਜਿਆ ਹੋਇਆ ਜੋ ਹਰੀ ਨਾਮ ਰੂਪ ਧਨ ਹੈ। ਭਗਤ ਲੋਕ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਭਗਤ ਆਪ ਖਾਇ=ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਆਪ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਰੂਪ ਖ਼ਰਚ ਰਹੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਧਨ ਨਿਖੁਟੈ=ਮੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚਉਥੀ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰੁ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੨]

ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਵਿੱਚ ਨੌਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧. ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

   ੧. **ਚਉਥੈ ਪਹਰਿ ਸਬਾਹ ਕੈ ਸੁਰਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ॥**
   ਤਿਨਾ ਦਰੀਆਵਾ ਸਿਉ ਦੋਸਤੀ ਮਨਿ ਮੁਖਿ ਸਚਾ ਨਾਉ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਃ ੨, ਅੰਗ ੧੪੬]

   ੨. **ਝਾਲਾਘੇ ਉਠਿ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ ਆਰਾਧਿ॥**
   ਕਾਰ੍ਹਾ ਤੁਝੈ ਨ ਬਿਆਪਈ ਨਾਨਕ ਮਿਟੈ ਉਪਾਧਿ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੫]

   ੩. **ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਪਿਛਲ ਰਾਤੀ ਉਠਿ ਬਹੰਦੇ॥**
   ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਲੈ ਸਰਿ ਨਾਵੰਦੇ॥
   [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੧੨, ਪਉੜੀ ੨]

੨. ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਭੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਜੋ ੮੪ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ॥
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨]

੩. ਕਿਸ਼ੋਰ (ਬਾਲਕ) ਅਵਸਥਾ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਭੁਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸੰਸਕਾਰ ਪਏ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਧ੍ਰੂਅ ਤੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

੪. ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ :

ਭਵ ਸਾਗਰ ਕੇ ਤਰਨ ਕੋ ਤਰਨ ਅਵਸਥਾ ਆਹਿ॥ [ਵੈਰਾਗ ਸ਼ਤਕ]

੫. ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਭੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਤ ਨੇੜੇ ਦਿਸਦੀ ਹੈ।

੬. ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਨਾਮ ਬੀਜਣ ਦੀ ਰੁਤ ਹੈ।

ਅਬ ਕਲੂ ਆਇਓ ਰੇ॥ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਬੋਵਹੁ ਬੋਵਹੁ॥
ਅਨ ਰੂਤਿ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ॥ ਮਤੁ ਭਰਮਿ ਭੂਲਹੁ ਭੂਲਹੁ॥ [ਬਸੰਤ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੫]

੭. ਸੰਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ।
੮. ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ।
੯. ਪ੍ਰਤੱਖ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ।

ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਹਰਿ ਧਨੈ ਕੀ; ਭਗਤਾ ਕਉ ਮਿਲੀ ਵਡਿਆਈ॥੩॥

ਭਗਤਾ=ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਕਉ=ਨੂੰ ਹਲਤਿ=ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪਲਤਿ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਕਤਿ ਘਾਲਿ॥
ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ॥੧॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੮]

ਹਰਿ ਧਨੁ ਨਿਰਭਉ, ਸਦਾ ਸਦਾ ਅਸਥਿਰੁ ਹੈ ਸਾਚਾ;
ਇਹੁ ਹਰਿ ਧਨੁ ਅਗਨੀ ਤਸਕਰੈ ਪਾਣੀਐ ਜਮਦੂਤੈ; ਕਿਸੈ ਕਾ ਗਵਾਇਆ ਨ ਜਾਈ॥

ਹਰੀ ਨਾਮ ਧਨ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਨਿਰਭਉ=ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਇਹ ਸਚਾ ਹਰੀ ਨਾਮ ਧਨ ਸਦਾ-ਸਦਾ ਹੀ ਅਸਥਿਰੁ=ਅਚੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਹਰੀ ਨਾਮ ਧਨ, ਅਗਨੀ=ਅੱਗ, ਤਸਕਰੈ=ਚੋਰ, ਪਾਣੀਐ=ਜਲ, ਜਮਦੂਤੈ=ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਦੂਤ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਗਵਾਇਆ=ਨਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਗੁਰ ਕਾ ਬਚਨੁ ਬਸੈ ਜੀਅ ਨਾਲੇ॥
ਜਲਿ ਨਹੀ ਡੂਬੈ ਤਸਕਰੁ ਨਹੀ ਲੇਵੈ ਭਾਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਜਾਲੇ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੯]

ਹਰਿ ਧਨ ਕਉ ਉਚਕਾ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵਈ;
ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਡੰਡੁ ਨ ਲਗਾਈ॥੪॥

[‘ਉਚੱਕਾ’ ਉਚਾਰਣ ਹੈ]

ਹਰੀ ਨਾਮ ਧਨ ਕਉ=ਨੂੰ ਚੁਕਣ ਵਾਸਤੇ ਉਚਕਾ=ਠੱਗ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜਮ ਜੋ ਜਾਗਾਤੀ=ਮਸੂਲੀਆ ਹੈ, ਉਹ ਡੰਨ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ॥੪॥

ਸਾਕਤੀ ਪਾਪ ਕਰਿ ਕੈ, ਬਿਖਿਆ ਧਨੁ ਸੰਚਿਆ;
ਤਿਨਾ ਇਕ ਵਿਖ ਨਾਲਿ ਨ ਜਾਈ॥

ਸਾਕਤੀ=ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਜੋ ਬਿਖਿਆ=ਵਿਸ਼ਿਆ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਹੁ ਰੂਪ ਧਨ ਸੰਚਿਆ=ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਧਨ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਖ=ਕਦਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਇਸੁ ਜਰ ਕਾਰਣਿ ਘਣੀ ਵਿਗੂਤੀ ਇਨਿ ਜਰ ਘਣੀ ਖੁਆਈ॥
ਪਾਪਾ ਬਾਝਹੁ ਹੋਵੈ ਨਾਹੀ ਮੁਇਆ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਈ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੧੭]

ਹਲਤੈ ਵਿਚਿ ਸਾਕਤ ਦੁਹੇਲੇ ਭਏ, ਹਥਹੁ ਛੁੜਕਿ ਗਇਆ;
ਅਗੈ ਪਲਤਿ ਸਾਕਤੁ, ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਢੋਈ ਨ ਪਾਈ ॥੫॥

ਜਦੋਂ ਹੱਥ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਧਨ ਛੁੜਕਿ=ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹਲਤੈ=ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਾਕਤ=ਮਾਯਾਧਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੁਹੇਲੇ=ਦੁਖੀ ਭਏ=ਹੋ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਪਲਤਿ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਢੋਈ=ਆਸਰਾ, **ਵਾ:** ਢੁਕਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ॥੫॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਬ ਕਛੁ ਪਾਵੈ ਤਬ ਗਰਬੁ ਕਰਤੁ ਹੈ ॥
ਮਾਇਆ ਗਈ ਤਬ ਰੋਵਨੁ ਲਗਤੁ ਹੈ ॥ [ਆਸਾ ਰਵੀਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੭]

ਇਸੁ ਹਰਿ ਧਨ ਕਾ ਸਾਹੁ, ਹਰਿ ਆਪਿ ਹੈ ਸੰਤਹੁ;
ਜਿਸ ਨੋ ਦੇਇ, ਸੁ ਹਰਿ ਧਨੁ ਲਦਿ ਚਲਾਈ ॥

ਹੇ ਸੰਤੋ=ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਿਆਰਿਓ ! ਇਸ ਹਰੀ ਨਾਮ ਧਨ ਦਾ ਸਾਹੁ=ਮਾਲਕ ਉਹ ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਾਮ ਧਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੁ=ਉਹ ਹਰੀ ਨਾਮ ਧਨ ਦੀ ਖੇਪ ਨੂੰ ਲੱਦ ਕੇ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। **ਖੇਪ**=ਸਿੰਧੀ ਸੰਗਯਾ=ਮਾਲ ਦੀ ਭਰਤੀ, ਵਣਿਜ ਦੀ ਵਸਤੂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਏਹੁ ਧਨੁ ਤਿਨਾ ਮਿਲਿਆ ਜਿਨ ਹਰਿ ਆਪੇ ਭਾਣਾ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੨੧]

ਇਸੁ ਹਰਿ ਧਨੈ ਕਾ ਤੋਟਾ ਕਦੇ ਨ ਆਵਈ;
ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ, ਗੁਰਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥੬॥੩॥੧੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਸੇਵਕ ਜਨ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸੋਝੀ=ਗਿਆਤ ਪਾਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹਰੀ ਨਾਮ ਧਨ ਦਾ ਤੋਟਾ=ਘਾਟਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਸੰਸਾਰੀ ਧਨ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਘਾਟੇ ਵਾਧੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੋਰ, ਠੱਗ, ਸਰਕਾਰੀ ਟੈਕਸ ਆਦਿ ਦਾ ਡਰ ਵੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਾਮ ਧਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਸੰਸਾਰੀ ਕੋਈ ਡਰ ਜਾਂ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਮ ਧਨ ਨੂੰ ਅੰਦਰਲੇ ਚੋਰਾਂ, ਠੱਗਾਂ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਸਾਬਤ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜਪ-ਤਪ ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਦਾਅ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੇ ਕਾਮੰ ਨਰਕ ਬਿਸ੍ਰਾਮੰ ਬਹੁ ਜੋਨੀ ਭ੍ਰਮਾਵਣਹ ॥
ਚਿਤ ਹਰਣੰ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਗੰਮੵੰ ਜਪ ਤਪ ਸੀਲ ਬਿਦਾਰਣਹ ॥ [ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੮]

ਸੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਨ ਲਈ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕਰਨੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਚੋਰਾਂ ਦਾ ਬਿਨਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਰੁ ਲੋਭ ਮੋਹ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅਹੰਮੇਵ ॥
ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ ਕਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਗੁਰਦੇਵ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੯]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨਾਮ ਧਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਖੱਟਣ ਵਿੱਚ ਕਦੀ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਘਾਟਾ ਅਣਜਾਣ ਪੁਣੇ ਬੇਸਮਝੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸੋਝੀ=ਗਿਆਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਕੋਈ ਤੋਟਾ=ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ॥੬॥੩॥੧੦॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੩੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੩੫]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਜਿਨ ਕੈ ਅੰਤਰਿ ਵਸਿਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤਿਨ ਕੇ ਸਭਿ ਰੋਗ ਗਵਾਏ ॥ ਤੇ ਮੁਕਤ ਭਏ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਤਿਨ ਪਵਿਤੁ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਏ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਹਰਿ ਜਨ ਆਰੋਗ ਭਏ ॥ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਜਿਨ੍ਾ ਜਪਿਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤਿਨ ਕੇ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਗਏ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹਾਦੇਉ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਰੋਗੀ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਾਰ ਕਮਾਈ ॥ ਜਿਨਿ ਕੀਏ ਤਿਸਹਿ ਨ ਚੇਤਹਿ ਬਪੁੜੇ ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥੨॥ ਹਉਮੈ ਰੋਗਿ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਬਿਆਪਿਆ ਤਿਨ ਕਉ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਭਾਰੀ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਛੂਟੈ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੩॥ ਜਿਨਿ ਸਿਸਟਿ ਸਾਜੀ ਸੋਈ ਹਰਿ ਜਾਣੈ ਤਾ ਕਾ ਰੂਪੁ ਅਪਾਰੋ ॥ ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਵੇਖਿ ਹਰਿ ਬਿਗਸੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੋ ॥੪॥੩॥੧੪॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਅੰਗ ੭੩੫ ਉੱਪਰ ਦਰਜ ਹੈ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਭ ਗੁਰਸਿੱਖ ਚਕਵਿਆਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਮੁਖ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਆਨੰਦਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੋਗਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਦੁੱਖ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕੌਣ ਹੋਏ ਹਨ, ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਏ ਇਹ ਸਰਬ ਸਾਂਝਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਥਨ ਕੀਤਾ:

ਜਿਨ ਕੈ ਅੰਤਰਿ, ਵਸਿਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ; ਤਿਨ ਕੇ ਸਭਿ ਰੋਗ ਗਵਾਏ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਕੈ=ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਤਰਿ=ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਿਨ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇ=ਦੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ, ਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕ ਸਭਿ=ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਗਵਾਏ=ਮੇਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜਿਨ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਵਸੈ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਗਵਾਇ ॥ [ਅੰਗ ੮੫੦]

ਅਰਥਾਤ ਰੋਗ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਤਾਂ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੋਗ ਹਨ ਜੋ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਅੰਦਰਲੇ ਰੋਗ ਹਨ ਜੋ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰੋਗ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਗ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

੧. **ਬਾਣੀ ਦੇ ਰੋਗ**—ਮੰਦਾ ਬੋਲਣਾ, ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨੀ।

੨. **ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ**—ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਹੈ।

੩. **ਮਨ ਦੇ ਰੋਗ**—ਆਪਣੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕੋ ਕੇ ਰੱਖਣਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਚਿਤਵਦੇ ਰਹਿਣਾ।

ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਧੀ, ਬਿਆਧੀ ਤੇ ਉਪਾਧੀ ਰੋਗ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਰੋਗ ਤਦੋਂ ਚਿੰਬੜਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਯਾਦ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਪਰਮੇਸਰਿ ਤੇ ਭੁਲਿਆਂ ਵਿਆਪਨਿ੍ ਸਭੇ ਰੋਗ ॥ [ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਮਾਂਝ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੩੫]

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੋਗ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਸਾਖੀ—ਨੂਰੇ ਕੋਹੜੀ ਦੀ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਸਮੇਤ ਦੀਪਾਲਪੁਰ ਨਗਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ) ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ, ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਮੰਦੀ ਮਤ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਬਲਕਿ ਆਏ ਗਏ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਤੋਂ ਭਜਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਦ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਮੰਦੇ ਬਚਨ ਬੋਲੇ। ਤਦ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਉੱਥੇ ਦੂਰ ਇੱਕ ਸੁੱਕਾ ਪਿੱਪਲ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਕੁੱਲੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਧਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ ਅਤੇ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗੇ ਤੇ ਛਿੰਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਰਾ ਭਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਨੇੜੇ ਕੁੱਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬੜੀ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਹਾਏ ਹਾਏ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਕੁੱਲੀ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਇਸ ਕੁੱਲੀ ਵਿੱਚ ਨੂਰੀ (ਨੌਰੰਗਾ) ਨਾਮ ਦਾ ਫ਼ਕੀਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਹੜ ਦਾ ਰੋਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕੀਂ ਨੂਰਾ ਕੋਹੜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਘਿਰਣਾ ਨਾਲ ਸੱਦਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲਹੂ ਪੀਕ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਦਿਆਲੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਦੀ ਕੁੱਲੀ ਦੇ ਕੋਲ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਤਦ ਖੜਾਕ ਸੁਣ ਕੇ ਫ਼ਕੀਰ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਜਾਣ ਕੇ ਦੂਰੋਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਪੀੜਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਈ। ਫ਼ਕੀਰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਕੋਈ ਤਰਸ ਕਰ ਕੇ ਜੇਕਰ ਰੋਟੀ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਹੀ ਕੱਟਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਤਰਸ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਆਏ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹੈ ਫਕੀਰ ਬੰਦਿ ਕਰ ਦੋਊ॥ ਮੋਹ ਸਮੀਪ ਨ ਆਵਤਿ ਕੋਊ।
ਖਗ ਭਾਗੈਂ ਪਿਖਿ ਗਿਨਤੀ ਕਆ ਨਰ। ਤੁਮ ਆਏ ਮੋ ਪਰ ਕਰੁਣ ਕਰਿ॥੬੪॥

[ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਉਤਰਾਰਧ, ਅਧਿ: ੨੫]

ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹਨੇਰਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਫ਼ਕੀਰ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣੇ ਬੰਦ ਹੋਣ ਲੱਗੇ, ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਸੂਰਜ ਦੀ ਲੋਅ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਪੀੜਾ ਤੋਂ ਆਰਾਮ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਕਾਰਨ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਪੀੜਾ ਫੇਰ ਵਧਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਹਾਏ ਹਾਏ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਲਵੋ, ਮੇਰੇ ਗੁਨਾਹ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਉ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਰਦਾਨਿਆ! ਰਬਾਬ ਵਜਾ, ਬਾਣੀ ਆਈ ਹੈ। ਤਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੀਉ ਤਪਤੁ ਹੈ ਬਾਰੋ ਬਾਰ॥ ਤਪਿ ਤਪਿ ਖਪੈ ਬਹੁਤੁ ਬੇਕਾਰ॥
ਜੈ ਤਨਿ ਬਾਣੀ ਵਿਸਰਿ ਜਾਇ॥ ਜਿਉ ਪਕਾ ਰੋਗੀ ਵਿਲਲਾਇ॥੧॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੬੬੧]

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਹੜ ਦਾ ਰੋਗ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਫ਼ਕੀਰ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਮੱਥਾ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਲਿਆਣ ਚਾਹੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਉਸ ਨੇ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ।

ਜਦੋਂ ਪਿੱਪਲ ਹਰਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕੋਹੜੀ ਫ਼ਕੀਰ ਦੇ ਕੋਹੜ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਗਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਬਖ਼ਸ਼ਾਉਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਆ ਪਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਬਖ਼ਸ਼ਾਈ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਬਣਾਉ, ਇਸ ਫ਼ਕੀਰ ਨੂੰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਕੋਲੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰੋ।

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਕੋਹੜੀ ਦਾ ਕੋਹੜ ਰੋਗ ਨਵਿਰਤ ਕੀਤਾ।

ਸਾਖੀ ਇਕ ਮਾਤਾ ਦੇ ਰੋਗ ਨਵਿਰਤ ਹੋਣ ਦੀ—ਏਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ’ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਘਟਨਾ ਖੰਨੇ ਸ਼ਹਿਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ) ਤੋਂ ਸਮਰਾਲਾ ਰੋਡ ’ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਮਾਈ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੈਰ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ’ਤੇ ਇੱਕ ਕੋਹੜ ਵਰਗਾ ਰੋਗ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਜੋ ਡਾਕਟਰਾਂ, ਵੈਦਾਂ ਦੇ ਉਪਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਮਾਤਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਹ ਅੰਗੂਠਾ ਵਢਾਉਣਾ ਹੀ ਪਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਰੋਗ ਵਿੱਚੇ ਵਿੱਚ ਹੱਡੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਆਸ਼ੰਕਾ ਹੈ। ਤਦ ਉਸ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚਾਲ੍ਹੀ ਦਿਨ ਬਿਨਾਂ ਨਾਗਾ ਕਿਸੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਰਹਿਤਵਾਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਤੋਂ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣੇ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਵੇ। ਤਦ ਉਸ ਮਾਤਾ ਨੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੁਬ੍ਹਾ ਕੇਸੀਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਤੇ ਰਹਿਤਵਾਨ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਚਾਲ੍ਹੀ ਦਿਨ ਪਾਠ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਤਾ। ਚਾਲ੍ਹੀ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ ਦੂਸਰੇ ਪੈਰ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਵਰਗਾ ਰੋਗ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਹੁਣ ਦਿਆਂ ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਜੋ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਤੇ ਮੁਕਤ ਭਏ, ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ;
ਤਿਨ ਪਵਿਤੁ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਏ ॥੧॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ=ਅਰਾਧਿਆ ਹੈ, ਤੇ=ਉਹ ਕਰਤਾ-ਭੋਗਤਾ, ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਆਦਿ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ=ਸੁਤੰਤਰ ਭਏ=ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੁਕਤੇ ਸੇਈ ਭਾਲੀਅਹਿ ਜਿ ਸਚਾ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ॥੨॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੩]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੁਕਤੁ ਹੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ॥੨॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੨੩੪]

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਭਏ ਜਨ ਮੁਕਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਿਆ ॥੩॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੩]

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪਵਿਤੁ=ਪਵਿੱਤਰ ਪਰਮ=ਵੱਡੀ ਕੈਵਲ ਮੋਖ ਰੂਪੀ ਪਦੁ=ਪਦਵੀ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਰਾਮ; ਹਰਿ ਜਨ ਆਰੋਗ ਭਏ ॥

ਮੇਰੇ ਰਾਮ=ਹੇ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ! ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਨ ਹਉਮੈ, ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਆਰੋਗ=ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਭਏ=ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਜਿਨਾ ਜਪਿਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ;
ਤਿਨ ਕੇ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਗਏ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨੀ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰਾ=ਸਾਡਾ ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ

ਅਰਾਧਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਿਨ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇ=ਦੇ ਹਉਮੈ=ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਆਦਿ ਸਭ ਰੋਗ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਦਿਸਟੁ ਅਗੋਚਰੁ ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਧਿਆਇਆ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ॥

[ਆਸਾ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੪੪੨]

ਜਿਨੀ ਗੁਰ ਕੈ ਬਚਨਿ ਆਰਾਧਿਆ ਤਿਨ ਵਿਸਰਿ ਗਏ ਸਭਿ ਦੁਖਾ॥ [ਅੰਗ ੫੯੮]

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹਾਦੇਉ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਰੋਗੀ; ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਾਰ ਕਮਾਈ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸਨੁ=ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਹਾਦੇਉ=ਸ਼ਿਵਜੀ ਵੀ ਤ੍ਰੈਗੁਣ=ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰੋਗੀ ਹਨ ਅਤੇ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਭ ਕਾਰ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਹਉਮੈ ਵਿੱਚ ਕਾਰ ਕਮਾਉਣ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਸ਼ੰਭੂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਉਂ ਹਉਮੈ ਦੇ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਰੋਗੀ ਹੋਏ ਹਨ।

ਐਸਾ ਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਮਾਇਆ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਸੱਤਾ ਪਾ ਕੇ ਜਿਥੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਤਪਤ, ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਲੈਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਡ ਵਰਤਾਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਨੇ ਅਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਿਹੀ ਗੁਣੀ ਸੰਸਾਰੁ ਭ੍ਰਮਿ ਸੁਤਾ ਸੁਤਿਆ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਈ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩, ਅਨੰਦੁ, ਅੰਗ ੯੨੦]

ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਵੱਡਾ ਰੋਗ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸੁ ਮਾਹਿ॥ [ਅੰਗ ੪੬੬]

ਭਾਵੇਂ ਹਉਮੈ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਬੜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਗੀ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸਭ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸੋ ਰੋਗੀ॥ ਰੋਗ ਰਹਿਤ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੋਗੀ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਭੈਰਉ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੦]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਦੇਵਤੇ ਹਉਮੈ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ, ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਲੈਤਾ ਦੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਿਨਿ ਕੀਏ, ਤਿਸਹਿ ਨ ਚੇਤਹਿ ਬਪੁੜੇ; ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ॥੨॥

ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਇਹ ਦੇਵਤੇ ਪੈਦਾ ਕੀਏ=ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤਿਸਹਿ=ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਇਹ ਬਪੁੜੇ=ਵਿਚਾਰੇ ਤੁੱਛ ਜਿਹੇ ਚੇਤਹਿ=ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੋਝੀ=ਸਮਝ ਪਾਈ=ਪਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ॥੨॥

ਹਉਮੈ ਰੋਗਿ, ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਬਿਆਪਿਆ; ਤਿਨ ਕਉ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਭਾਰੀ॥

ਹਉਮੈ=ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਦੇ ਰੋਗ ਵਿੱਚ ਸਭੁ=ਸਾਰਾ ਜਗਤੁ=ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਬਿਆਪਿਆ=ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਹਉਮੈ

ਦਾ ਰੋਗ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤਿਨ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਕਉ=ਨੂੰ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਭਾਰੀ=ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਉਮੈ ਜਗਤੁ ਦੁਖਿ ਰੋਗਿ ਵਿਆਪਿਆ ਮਰਿ ਜਨਮੈ ਰੋਵੈ ਧਾਹੀ ॥੧॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੦੩]

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ, ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਛੂਟੈ; ਤਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੩॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਰਸਾਦੀ=ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਕੋ=ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ=ਟਾਵਾਂ ਟਾਵਾਂ ਹੀ ਇਸ ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ਤੇ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਛੂਟੈ=ਛੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਛੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਜਨ=ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਤਾਈਂ ਹਉ=ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਿੱਖ ਸਾਧ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਧ ਕੀ ਉਪਮਾ ਤਿਹੁ ਗੁਣ ਤੇ ਦੂਰਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੨]

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੈ ਜਾਂ ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋ ਉਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ ਗੁਰਸਿੱਖ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਉਥਾ ਪਦੁ ਪਾਇ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੩੦]

੨. **ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਨਉ ਨਿਧਿ ਪਾਏ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਮੇਟਿ ਸਮਾਵਣਿਆ ॥੨॥** [ਮਾਝ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੮]

੩. **ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਮੇਟੇ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਈ ॥ ਸਹਜੇ ਸਾਚਿ ਮਿਲੈ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥੩॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੨੩੨]

ਜਿਨਿ ਸਿਸਟਿ ਸਾਜੀ, ਸੋਈ ਹਰਿ ਜਾਣੈ; ਤਾ ਕਾ ਰੂਪੁ ਅਪਾਰੋ ॥

ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸਿਸਟਿ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਜੀ=ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸੋਈ=ਉਹ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਿਧ ਨੂੰ ਜਾਣੈ=ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤਾ=ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਾ=ਦਾ ਸਰੂਪ ਅਪਾਰੋ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਵੇਖਿ ਹਰਿ ਬਿਗਸੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੋ ॥੪॥੩॥੧੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਤਬਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਿਗਸੈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਆਪ ਹੀ ਤਤ ਬੇਤਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਉਸ ਬ੍ਰਹਮ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਬੀਚਾਰੋ=ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ॥੪॥੩॥੧੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਣਜਾਰਿਆ ਸਿਉ ਵਣਜੁ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬੀਚਾਰਿ ॥੩॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੫੬]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੩੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੩੫-੩੬]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਕੀਤਾ ਕਰਣਾ ਸਰਬ ਰਜਾਈ ਕਿਛੁ ਕੀਚੈ ਜੇ ਕਰਿ ਸਕੀਐ ॥ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿਛੂ ਨ ਹੋਵੈ ਜਿਉ ਹਰਿ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਰਖੀਐ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਭੁ ਕੋ ਤੇਰੈ ਵਸਿ ॥ ਅਸਾ ਜੋਰੁ ਨਾਹੀ ਜੇ ਕਿਛੁ ਕਰਿ ਹਮ ਸਾਕਹ ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਬਖਸਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਭੁ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਦੀਆ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ ॥ ਜੇਹਾ ਤੂੰ ਹੁਕਮੁ ਕਰਹਿ ਤੇਹੇ ਕੋ ਕਰਮ ਕਮਾਵੈ ਜੇਹਾ ਤੁਧੁ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿ ਪਾਇਆ ॥੨॥ ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਰਿ ਤੁਧੁ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਸਾਜੀ ਕੋਈ ਛੇਵਾ ਕਰਿਉ ਜੇ ਕਿਛੁ ਕੀਤਾ ਹੋਵੈ ॥ ਇਕਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਿ ਤੂੰ ਬੁਝਾਵਹਿ ਇਕਿ ਮਨਮੁਖਿ ਕਰਹਿ ਸਿ ਰੋਵੈ ॥੩॥ ਹਰਿ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਹਉ ਆਖਿ ਨ ਸਾਕਾ ਹਉ ਮੂਰਖੁ ਮੁਗਧੁ ਨੀਚਾਣੁ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਹਰਿ ਬਖਸਿ ਲੈ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ਸਰਣਾਗਤਿ ਪਇਆ ਅਜਾਣੁ ॥੪॥੪॥੧੫॥੨੪॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸੂਖਮ ਅਸਥੂਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਜਾ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਵਾਧ ਜਾਂ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਪੰਗਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਬਗਤਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਦੇ ਮਨਮੁਖਤਾ ਕਰਕੇ ਰੋਣ ਦੀ ਗੱਲ, 'ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਆਪਣੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਰੀਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਕੀਤਾ ਕਰਣਾ ਸਰਬ ਰਜਾਈ; ਕਿਛੁ ਕੀਚੈ ਜੇ ਕਰਿ ਸਕੀਐ ॥

ਹੇ ਰਜਾਈ=ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਸਰਬ=ਸਾਰਾ ਕਰਣਾ=ਪ੍ਰਪੰਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਰੀ ਰਜਾਈ=ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਜੇ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਕਰੀਏ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਅਸੀਂ, ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੀਵ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੋ ਤੂੰ ਕਰਾਵਹਿ ਸੋ ਕਰੀ ਪਿਆਰੇ ਅਵਰੁ ਕਿਛੁ ਕਰਣੁ ਨ ਜਾਇ ॥

[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੩੨]

੨. ਜੋ ਤੂ ਕਰਹਿ ਕਰਾਵਹਿ ਸੁਆਮੀ ਸਾ ਮਸਲਤਿ ਪਰਵਾਣੁ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੭੭]

ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿਛੂ ਨ ਹੋਵੈ; ਜਿਉ ਹਰਿ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਰਖੀਐ ॥੧॥

ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕਿਛੂ=ਕੁਝ ਭੀ ਨ=ਨਹੀਂ, ਹੋਵੈ=ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਉ=ਤਿਵੇਂ ਰੱਖ ਲੈਣਾ ਕਰੋ ॥੧॥

ਇਸੇ ਤੁਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੇਰਾ ਕੀਆ ਕਛੂ ਨ ਹੋਇ॥ ਕਰਿ ਹੈ ਰਾਮੁ ਹੋਇ ਹੈ ਸੋਇ॥ [ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੫]

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਭਗਤ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਧਿਆਨ ਸਾਧਨਾ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤਕ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਰਹੇ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਨੌਜੁਆਨ ਲੜਕਾ ਮ੍ਰਿਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਰੋਂਦੇ ਕੁਰਲਾਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ, ਜੋ ਨੌਜੁਆਨ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਸਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਅਰਥੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਔਰਤਾਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਿਆਣੀ ਔਰਤ ਬੋਲੀ, "ਹੇ ਧੀਏ! ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਪੂਰਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਸਤੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਅਸੀਸ ਲੈ ਜਾ। ਤੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚੱਲੀ ਹੈਂ।" ਇਸ ਸਿਆਣੀ ਬੀਬੀ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਵਿਧਵਾ ਔਰਤ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਉਧਰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦੇ ਰਸ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਅਸੀਸ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਬੱਚਾ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਹੋ ਤੇ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਅਰਥੀ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਰੁਕੋ ਤੇ ਅਰਥੀ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਉ। ਬੀਬੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਅਰਥੀ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਆਹ ਪਿਆ ਮੇਰਾ ਸੁਹਾਗ ਜੋ ਮ੍ਰਿਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਹੋ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਝੂਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਬਚਨ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖੋ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਏ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧਰਮ ਸੰਕਟ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਝੂਠਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਜੋ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਖੋ ਬੈਠੇ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨੇ ਗ੍ਰਸ ਲਿਆ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਅਸੀਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਈ। ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਚਿੰਤਤ ਦੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਪਿੱਛੇ ਇਤਨਾ ਚਿੰਤਤ ਕਿਉਂ ਹੈਂ। ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਕੰਨ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਬੈਠਾ ਕਰ ਦੇ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਪਤੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਤੇ ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਬੈਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਕਨਸੋਅ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਅਚਾਨਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਇੱਕ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਗਊ ਮਰ ਗਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਦੁੱਧ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ਕ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ ਕਾਜ਼ੀ, ਮੁਲਾਣੇ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਕਰਾਮਾਤੀ ਕਿਉਂ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਸ ਕਰਕੇ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਈਰਖਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗਊ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਨਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਗਾਂ ਜਿਉਂਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਦੇ ਮਰੇ ਭੀ ਜਿਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਦਿਸਾਹ ਐਸੀ ਕਿਉ ਹੋਇ॥ ਬਿਸਮਿਲਿ ਕੀਆ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ॥੩॥ [ਭੈਰਉ ਨਾਮੇਦਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੫]

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕ੍ਰੋਧ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਕਿਵੇਂ ਜਿਉਂਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਾਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਗਊ ਜਿਉਂਦੀ ਕਰ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾ। ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ, ਜੇ ਤੂੰ ਇਹ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਧੜ ਵਖਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧੀਆ ਫ਼ੌਲਾਦੀ ਤਲਵਾਰ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਨਾਲ ਮਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾ। ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ! ਮੈਨੂੰ ਮਰਨ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਭੈ ਕਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਨੇ ਜਿਉਂਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਲਈ ਵੀ ਜੋ ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਕਰੇਗਾ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਗਊ ਜਿਉਂਦੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਕਰ ਭਾਵੇਂ ਤੇਰੇ ਰਾਮ ਤੋਂ ਕਰਵਾ ਦੇ ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਗਾ, ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਘੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਊ ਜਿਉਂਦੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਰਾਧਨ ਲੱਗੇ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸੱਤ ਘੜੀਆਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ:

ਸਾਤ ਘੜੀ ਜਬ ਬੀਤੀ ਸੁਣੀ॥ ਅਜਹੁ ਨ ਆਇਓ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਧਣੀ॥੪॥

[ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੬]

ਉਸ ਮੌਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਸਦੀ ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾ ਕੇ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਕਤਲ ਹੋਣ ਦਾ ਭੈਅ ਦੇ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਕੋਲ ਧਰਮ ਤੋਂ ਡੋਗਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ। ਮਾਤਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹੇ ਪੁੱਤਰ! ਤੂੰ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਗਿਆਨੀ ਹੋ ਕੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਪਿੱਛੇ ਜਾਨ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਇਕਲੌਤਾ ਬੇਟਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਜਿਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਾਂਗੀ। ਜੋ ਮਾਤਾ ਨੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਲ ਕਹੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਰੁਦਨੁ ਕਰੈ ਨਾਮੇ ਕੀ ਮਾਇ॥ ਛੋਡਿ ਰਾਮੁ ਕੀ ਨ ਭਜਹਿ ਖੁਦਾਇ॥੬॥

[ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੫]

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਾਤਾ ਅੱਜ ਤਕ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਤੂੰ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਧਰਮ ਤੋਂ ਡੋਗਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਮਾਂ-ਪੁੱਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤੋੜਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਨ ਹਉ ਤੇਰਾ ਪੂੰਗੜਾ ਨ ਤੂ ਤੇਰੀ ਮਾਇ॥ ਪਿੰਡੁ ਪੜੈ ਤਉ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ॥੭॥

[ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੫]

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਕਿ ਤੂੰ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ:

ਪਾਖੰਤਣ ਬਾਜ ਬਜਾਇਲਾ॥ ਗਰੁੜ ਚੜ੍ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ ਆਇਲਾ॥੧੫॥

[ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੬]

ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਨਾਮਦੇਵ! ਜੇ ਤੂੰ ਕਹੇ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਟੇਢੀ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿਆਂ। ਜੇ ਕਹੇਂ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਉਲਟੀ ਕਰਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਧਰ ਦਿਆਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕਹਹਿ ਤ ਧਰਣਿ ਇਕੋਡੀ ਕਰਉ॥ ਕਹਹਿ ਤ ਲੇਕਰਿ ਊਪਰਿ ਧਰਉ॥੧੭॥

[ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੬]

ਨਾਮੇਦਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਆ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਠੇ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿੱਧਾ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਇਹਨਾਂ ਜੀਵਾਂ

ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਤੂੰ ਗਊ ਨੂੰ ਹੀ ਜਿਉਂਦਾ ਕਰ ਦੇ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਗਊ ਜਿਉਂਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਪਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਮਾ ਪ੍ਰਣਵੈ ਸੇਲ ਮਸੇਲ ॥ ਗਊ ਦੁਹਾਈ ਬਛਰਾ ਮੇਲਿ ॥ [ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੬]

ਇਸ ਤੋਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੀਵ ਦਾ ਕੀਤਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਜੀਉ; ਸਭੁ ਕੋ ਤੇਰੈ ਵਸਿ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀਉ=ਜੀ ! ਸਭੁ=ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਹੀ ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭੁ ਕੋਈ ਹਰਿ ਕੈ ਵਸਿ ਭਗਤਾ ਕੈ ਅਨੰਦੁ ਘਰਿ ॥ [ਵਾਰ ਬਿਲਾਵਲ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੮੪੯]

ਅਸਾ ਜੋਰੁ ਨਾਹੀ ਜੇ ਕਿਛੁ ਕਰਿ ਹਮ ਸਾਕਹ;
ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਬਖਸਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਜੋਰੁ=ਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਈਏ, ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਆਪ ਮੇਰੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਣਾ ਕਰੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਾ ਹਉ ਕਰਤਾ ਨਾ ਮੈ ਕੀਆ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੯੩]

੨. **ਨਾ ਕੋਈ ਕਰੇ ਨ ਕਰਣੈ ਜੋਗਾ ॥ ਆਪੇ ਕਰਹਿ ਕਰਾਵਹਿ ਸੁ ਹੋਇਗਾ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੮]

ਸਭੁ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਦੀਆ ਤੁਧੁ ਆਪੇ; ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ ॥

ਜੀਉ=ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਿੰਡੁ=ਸਰੀਰ ਸਭ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰੈ=ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਿਸ ਕਾ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਹੋਇ ॥** [ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੫]

੨. **ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਿਸਕਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸ ਕੈ ਪਾਸਿ ॥** [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੨੦]

ਜੇਹਾ ਤੂੰ ਹੁਕਮੁ ਕਰਹਿ ਤੇਹੇ ਕੋ ਕਰਮ ਕਮਾਵੈ;
ਜੇਹਾ ਤੁਧੁ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿ ਪਾਇਆ ॥੨॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਜੈਸਾ ਤੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੈਸੇ ਹੀ ਕੋਈ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਤੁਸੀਂ ਧੁਰਾਂ ਤੋਂ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਤੈਸਾ ਹੀ ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਨੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੇਹਾ ਚੀਰੀ ਲਿਖਿਆ ਤੇਹਾ ਹੁਕਮੁ ਕਮਾਹਿ ॥ [ਵਾਰ ਸਾਰਗ ਮਃ ੨, ਅੰਗ ੧੨੩੯]

ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਰਿ ਤੁਧੁ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਸਾਜੀ;
ਕੋਈ ਛੇਵਾ ਕਰਿਉ ਜੇ ਕਿਛੁ ਕੀਤਾ ਹੋਵੈ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਕਰਕੇ ਸਭ=ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਭਾਵ ਦੁਨੀਆ ਸਾਜੀ=ਸਾਜਨਾ

ਭਾਵ ਬਣਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਗਰ ਕੋਈ ਹੰਕਾਰੀ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਛੇਵਾਂ ਤੱਤ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੇ ਕਿ ਪੰਜ ਤੱਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਤੱਤ ਮੈਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਛੇ ਜਾਂ ਸੱਤ ਜਾਂ ਚਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨੇ ਹੀ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਹੀ ਰਚਨਾ ਭਾਈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜ ਤੱਤ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਾਜਣ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿਣਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਰਿ ਪੁਤਰਾ ਕੀਨਾ ਕਿਰਤ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਆ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੮੪]

੨. **ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਾ ਰਚਨੁ ਰਚਾਨਾ ॥** [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੩]

੩. **ਪਾਂਚ ਤਤ ਕੋ ਤਨ ਰਚਿਓ ਜਾਨਹੁ ਚਤੁਰ ਸੁਜਾਨ ॥** [ਸਲੋਕ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੬]

੪. **ਪੰਚ ਤਤੁ ਮਿਲਿ ਇਹੁ ਤਨੁ ਕੀਆ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੯]

੫. **ਪੰਚ ਤਤੁ ਮਿਲਿ ਕਾਇਆ ਕੀਨੀ ਤਤੁ ਕਹਾ ਤੇ ਕੀਨੁ ਰੇ ॥**
[ਰਾਗ ਗੌਂਡ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੦]

ਭਾਵ ਇਹ ਪੰਜ ਤੱਤ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਲਏ, ਇਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਐਸਾ ਸਰਵ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਦੋਂ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਔਰ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਕਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਿ ਤੂੰ ਬੁਝਾਵਹਿ, ਇਕਿ ਮਨਮੁਖਿ ਕਰਹਿ ਸਿ ਰੋਵੈ ॥੩॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਇਕਨਾ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਬੁਝਾਵਹਿ=ਜਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਨਮੁੱਖਤਾ ਕਰਕੇ ਜੋ ਕਰਮ ਕਰਹਿ=ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਿ=ਉਹ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾ ਪਾ ਕੇ ਰੋਵੈ=ਰੋਂਦੇ ਹਨ ॥੩॥

ਹਰਿ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਹਉ ਆਖਿ ਨ ਸਾਕਾ; ਹਉ ਮੂਰਖੁ ਮੁਗਧੁ ਨੀਚਾਣੁ ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ=ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਹਉ=ਮੈਂ ਆਖਿ=ਕਥਨ, ਵਖਿਆਣ ਨ=ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਹਉ=ਮੈਂ ਮੂਰਖਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੁਗਧੁ=ਮੂਰਖ ਤੇ ਨੀਚਾਣੁ=ਘਟੀਆ ਸੋਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨੀਚ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਵਾਲਾ ਹਾਂ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਹਰਿ ਬਖਸਿ ਲੈ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ;
ਸਰਣਾਗਤਿ ਪਇਆ ਅਜਾਣੁ ॥੪॥੪॥੧੫॥੨੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਮੈਨੂੰ ਸੇਵਕ ਜਨ ਕਉ=ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਲੈਣਾ ਕਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ, ਬੇਸਮਝ ਹਾਂ ਔਰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।੪॥੪॥੧੫॥੨੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੩੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੩੭]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਉਮਕਿਓ ਹੀਉ ਮਿਲਨ ਪ੍ਰਭ ਤਾਈ ॥ ਖੋਜਤ ਚਰਿਓ ਦੇਖਉ ਪ੍ਰਿਅ ਜਾਈ ॥ ਸੁਨਤ ਸਦੇਸਰੋ ਪ੍ਰਿਅ ਗ੍ਰਿਹਿ ਸੇਜ ਵਿਛਾਈ ॥ ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਇਓ ਤਉ ਨਦਰਿ ਨ ਪਾਈ ॥੧॥ ਕਿਨ ਬਿਧਿ ਹੀਅਰੋ ਧੀਰੈ ਨਿਮਾਨੋ ॥ ਮਿਲੁ ਸਾਜਨ ਹਉ ਤੁਝੁ ਕੁਰਬਾਨੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਏਕਾ ਸੇਜ ਵਿਛੀ ਧਨ ਕੰਤਾ ॥ ਧਨ ਸੂਤੀ ਪਿਰੁ ਸਦ ਜਾਗੰਤਾ ॥ ਪੀਓ ਮਦਰੋ ਧਨ ਮਤਵੰਤਾ ॥ ਧਨ ਜਾਗੈ ਜੇ ਪਿਰੁ ਬੋਲੰਤਾ ॥੨॥ ਭਈ ਨਿਰਾਸੀ ਬਹੁਤੁ ਦਿਨ ਲਾਗੇ ॥ ਦੇਸ ਦਿਸੰਤਰ ਮੈ ਸਗਲੇ ਝਾਗੇ ॥ ਖਿਨੁ ਰਹਨੁ ਨ ਪਾਵਉ ਬਿਨੁ ਪਗ ਪਾਗੇ ॥ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਹ ਸਭਾਗੇ ॥੩॥ ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਸਤਸੰਗਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥ ਬੂਝੀ ਤਪਤਿ ਘਰਹਿ ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ ॥ ਸਗਲ ਸੀਗਾਰ ਹੁਣਿ ਮੁਝਹਿ ਸੁਹਾਇਆ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥੪॥ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਪਿਰੁ ਹੈ ਭਾਈ ॥ ਖੋਲ੍ਹਿਓ ਕਪਾਟੁ ਤਾ ਮਨੁ ਠਹਰਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ॥੫॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਮੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵੱਲ ਖਿਚਿਆ ਜਾਏ ਤੇ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਉਮਕਿਓ ਹੀਉ; ਮਿਲਨ ਪ੍ਰਭ ਤਾਈ ॥

ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਨ=ਮਿਲਾਪ ਕਰਨ ਤਾਈ=ਲਈ ਮੇਰਾ ਹੀਉ=ਹਿਰਦਾ ਉਮਕਿਓ= ਉੱਛਲਿਆ **ਵਾ:** ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਉਛਾਲਾ ਆਇਆ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ। ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਐਸੀ ਉਮਕਿਓ=ਉਮੰਗ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਥਾਂਵਾ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਉਮਕਿਤ ਰਸਿ ਚਾਲੈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਬੇ ਕੀ ਚਾਹ ॥** [ਮਲਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੭੨]

੨. **ਖੰਭ ਵਿਕਾਂਦੜੇ ਜੇ ਲਹਾਂ ਘਿੰਨਾ ਸਾਵੀ ਤੋਲਿ ॥**
ਤੰਨਿ ਜੜਾਂਈ ਆਪਣੈ ਲਹਾਂ ਸੁ ਸਜਣੁ ਟੋਲਿ ॥੨੧॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੬]

ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੰਭ ਵਿਕਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੰਭਾਂ ਨੂੰ ਲਹਾਂ=ਲੈ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤਨ, ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਜੜ ਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਜਣ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਟੋਲਿ=ਲੱਭ ਲਵਾਂ, **ਅਥਵਾ** ਹੇ ਭਾਈ! ਗਿਆਨ ਬੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਖੰਭ, ਜੇ=ਜੇਕਰ, ਵਿਕਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਮੁਲ ਦੇ ਕੇ ਖ਼ਰੀਦ ਘਿੰਨਾ=ਲਵਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਨ=ਸੂਖਮ ਤਨ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਧਾਰਣ ਕਰਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਟੋਲਿ=ਲੱਭ ਲਵਾਂ, **ਅਥਵਾ** ਸਾਵੀ ਤੋਲਿ=ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੋਲ ਕੇ ਲਵਾਂ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਜੈਸਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂ।

ਖੋਜਤ ਚਰਿਓ; ਦੇਖਉ ਪ੍ਰਿਅ ਜਾਈ ॥

ਖੋਜਤ=ਲੱਭਣ ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਚਰਿਓ=ਚੜ੍ਹਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਤੇ ਜਾਈ=ਜਾ ਕੇ, ਪ੍ਰਿਅ=ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ

ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਦੇਖਉ=ਦੇਖ ਲਵਾਂ, **ਵਾ:** ਜਦੋਂ ਖੋਜ ਵਾਸਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਵਣ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਖੋਜਦੇ-ਖੋਜਦੇ, ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਬਹੁਤ ਲੱਭਿਆ, ਪਰ ਨਾ ਲੱਭਾ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ।

ਸੁਨਤ ਸਦੇਸਰੋ ਪ੍ਰਿਅ; ਗ੍ਰਿਹਿ ਸੇਜ ਵਿਛਾਈ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਸਦੇਸਰੋ=ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਨਤ=ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਗ੍ਰਿਹ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪੀ ਘਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪੀ ਸੇਜ਼ ਵਿਛਾਉਣਾ ਕੀਤੀ, **ਵਾ:** ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀ ਸੁੱਧੀ ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਸੇਜ਼ਾ ਵਿਛਾਈ।

ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਇਓ; ਤਉ ਨਦਰਿ ਨ ਪਾਈ ॥੧॥

ਪਹਿਲਾਂ ਭ੍ਰਮਿ=ਭੁਲੇਖੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕਰਕੇ ਦੇਸਾਂ-ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਆਇਆਂ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਮੇਰੀ ਨਦਰਿ=ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ॥੧॥ ਜਦੋਂ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਖ਼ੀਰ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭ੍ਰਮਿ ਆਇਓ ਹੈ ਸਗਲ ਥਾਨ ਰੇ ਆਹਿ ਪਰਿਓ ਸੰਤ ਪਾਛੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੩੩]

ਕਿਨ ਬਿਧਿ; ਹੀਅਰੋ ਧੀਰੈ ਨਿਮਾਨੋ ॥

ਮਿਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਨਿਮਾਨੋ=ਨਿਮਾਣੀ ਦਾ ਹੀਅਰੋ=ਹਿਰਦਾ ਕਿਨ=ਕਿਸ ਬਿਧਿ=ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਧੀਰੈ=ਧੀਰਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ।

ਮਿਲੁ ਸਾਜਨ; ਹਉ ਤੁਝੁ ਕੁਰਬਾਨੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਸਾਜਨ=ਸੱਜਣ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਕਰ ਹਉ=ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨੋ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, **ਅਥਵਾ** ਸਾਜਨ=ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਲਿ ਜਾਇ ਨਾਨਕੁ ਸੁਖਹ ਦਾਤੇ ਪਰਗਾਸੁ ਮਨਿ ਤਨਿ ਹੋਇ ਜੀਉ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੬]

ਏਕਾ ਸੇਜ ਵਿਛੀ; ਧਨ ਕੰਤਾ ॥
ਧਨ ਸੂਤੀ; ਪਿਰੁ ਸਦ ਜਾਗੰਤਾ ॥

ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਕੰਤਾ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇੱਕ ਹੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਸੇਜਾ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਅੰਤਹਕਰਨ ਉਪਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ! ਜੇ ਜੀਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇੱਕ ਹੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਸੇਜਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ?

ਉੱਤਰ—ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਅਵਿਦਿਆ, ਮੋਹ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਹੀ ਜਾਗਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੀਓ ਸਿੰਗਾਰੁ ਮਿਲਨ ਕੇ ਤਾਈ ॥ ਹਰਿ ਨ ਮਿਲੇ ਜਗਜੀਵਨ ਗੁਸਾਈ ॥੧॥
ਹਰਿ ਮੇਰੋ ਪਿਰੁ ਹਉ ਹਰਿ ਕੀ ਬਹੁਰੀਆ ॥ ਰਾਮ ਬਡੇ ਮੈ ਤਨਕ ਲਹੁਰੀਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਧਨ ਪਿਰ ਏਕੈ ਸੰਗਿ ਬਸੇਰਾ॥ ਸੇਜ ਏਕ ਪੈ ਮਿਲਨੁ ਦੁਹੇਰਾ॥੨॥
ਧੰਨਿ ਸੁਹਾਗਨਿ ਜੋ ਪੀਅ ਭਾਵੈ॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਫਿਰਿ ਜਨਮਿ ਨ ਆਵੈ॥੩॥

[ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੩]

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਜਪ-ਤਪ ਰੂਪੀ **ਵਾ:** ਸਾਧਨਾ ਰੂਪੀ ਸਿੰਗਾਰ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਰੂਪ, ਗੁਸਾਈ=ਮਾਲਕ ਹਰੀ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਡਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਤਨਕ ਲਹੁਰੀਆ=ਅਤੀ ਛੋਟੀ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਜੀਵ ਅਲਪੱਗ ਹੈ ਤੇ ਰਾਮ ਸਰਬੱਗ ਹੈ। ਰਾਮ ਸਮੁੰਦਰ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਜੀਵ ਬੂੰਦ ਰੂਪ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਖੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਾਸਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਸੇਜਾ ਵੀ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਅਗਿਆਨ, **ਵਾ:** ਹਉਮੈ ਕਰਕੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ= ਦੁਹੇਰਾ=ਕਠਨ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਧੰਨ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭਾ ਗਈ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਿਰ ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਧਨ ਪਿਰ ਕਾ ਇਕ ਹੀ ਸੰਗਿ ਵਾਸਾ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਭੀਤਿ ਕਰਾਰੀ॥**

[ਮਲਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੨੬੩]

੨. **ਏਕਾ ਸੰਗਤਿ ਇਕਤੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਬਸਤੇ ਮਿਲਿ ਬਾਤ ਨ ਕਰਤੇ ਭਾਈ॥**

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੦੫]

੩. **ਪਿਰੁ ਨਜੀਕਿ ਨ ਬੂਝੈ ਬਪੁੜੀ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਦਿਖਾਈ॥੮॥**

[ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੭੪]

੪. **ਸੇਜ ਏਕ ਪ੍ਰਿਉ ਸੰਗਿ ਦਰਸੁ ਨ ਪਾਈਐ ਰਾਮ॥**
ਅਵਗਨ ਮੋਹਿ ਅਨੇਕ ਕਤ ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਈਐ ਰਾਮ॥ [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੪੩]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਇਸ ਤੁਕ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਪਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਜਾ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕੋ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਸਤੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਵਿਚਾਲੇ ਇੱਕ ਪੱਕੀ ਕੰਧ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਪੱਕੀ ਕੰਧ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਹ ਕੰਧ ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚੋਲੇ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ, ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸਚਿਆਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੂੜ ਦੀ ਕੰਧ ਕਿਵੇਂ ਢਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੧]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ :

ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ, ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ॥੧॥

ਕਿ ਆਪਾ ਮਿਟਾਅ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰਜਾਈ=ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਚਲੇ, ਭਾਵ ਤਤਿਕਸ਼ਾ ਬਿਰਤੀ ਧਾਰ ਕੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿੱਚ ਭਾਣਾ ਮੰਨੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਚਿਆਰ ਹੋਈਦਾ

ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਕਰਮ ਮੇਰਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਚਲੇ ਹੋਈ ਤੀਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਘੱਟ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਭਾਵ ਝੂਠ ਦੀ ਕੰਧ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਅੱਗੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਚਰਣ ਤੋਂ ਡਿੱਗੀ ਕਲਹਿਣੀ ਔਰਤ ਜਿਸਨੂੰ ਨਸ਼ੇ ਆਦਿ ਦੀ ਵੀ ਆਦਤ ਹੋਵੇ ਪਤੀ ਮਿਲਾਪ ਸਮੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਤੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਨੇਕ ਪਤੀ ਐਸੀ ਔਰਤ ਵੱਲ ਵੇਖਣਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਲਟਾ ਉਸ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਕੁਲ ਨੂੰ ਕਲੰਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਉਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਐਸੇ ਅਉਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਪਤੀ ਐਸੀ ਕਲਹਿਣੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਉ ਛੁਟੜਿ ਘਰਿ ਘਰਿ ਫਿਰੈ ਦੁਹਚਾਰਣਿ ਬਦਨਾਉ ॥ [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੫]

ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ ਛੁਟੜਿ=ਪਤੀ ਦੀ ਤਿਆਗੀ ਹੋਈ ਵਿਭਚਾਰਨ ਇਸਤਰੀ ਘਰ ਘਰ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਹਚਾਰਣਿ=ਖੋਟੇ ਆਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਦਨਾਉ=ਬਦਨਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ :

ਪੀਓ ਮਦਰੋ; ਧਨ ਮਤਵੰਤਾ ॥

ਜੀਵ ਰੂਪ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਮਦਰੋ=ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਮਤਵੰਤਾ=ਮਸਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਮਤਵੰਤਾ=ਮਸਤੀ ਦੇ ਚਾੜਨ ਵਾਲੀ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਸ਼ਰਾਬ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਤਸਰੀ ਨੇ ਪੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬੇਸੁਧ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਜਾਗਦੀ ਹੈ ?

ਧਨ ਜਾਗੈ; ਜੇ ਪਿਰੁ ਬੋਲੰਤਾ ॥੨॥

ਜੀਵ ਰੂਪ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਜੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਮੋਹ ਦੀ, **ਵਾ:** ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਗਦੀ ਹੈ॥੨॥ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਦੁਖ ਦੇ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਕੱਟਦੀ ਹੋਈ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ :

ਭਈ ਨਿਰਾਸੀ; ਬਹੁਤੁ ਦਿਨ ਲਾਗੇ ॥
ਦੇਸ ਦਿਸੰਤਰ; ਮੈ ਸਗਲੇ ਝਾਗੇ ॥

ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਬਹੁਤੁ=ਬਹੁਤੇ ਦਿਨ ਲਾਗੇ=ਲਗ ਗਏ, **ਅਥਵਾ** ਸਾਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਲੱਗ ਗਏ ਤੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨਿਰਾਸੀ (ਨਿਰ+ ਆਸੀ) ਆਸੀ=ਆਸ ਤੋਂ ਨਿਰ=ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਈ। ਪਤੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਾਸਤੇ ਅਤਰੰਗ ਸਾਧਨਾ ਰੂਪੀ ਦੇਸ ਅਤੇ ਦਿਸੰਤਰ=ਬਹਿ ਰੰਗ ਸਾਧਨ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਦੇਸ ਮੈਂ ਸਗਲੇ=ਸਾਰੇ ਝਾਗੇ=ਲੰਘੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਏ ਹਨ। ਪਰ ਹਰ ਸਾਧਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪੱਲੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਹੀ ਪਈ। ਇਹ ਸਭ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪੜਦੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਖਿਨੁ ਰਹਨੁ ਨ ਪਾਵਉ; ਬਿਨੁ ਪਗ ਪਾਗੇ ॥

ਪਗ=ਚਰਨ ਪਾਗੇ=ਪਕੜੇ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਿਨਾਂ, **ਵਾ:** ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਕੜੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਖਿਨ ਭੀ ਹੁਣ

ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ। ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਉਮੈ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੋ ਹੀ ਰਾਹ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਕੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬੇਬਸੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨਾ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਪ੍ਰਭ; ਮਿਲਹ ਸਭਾਗੇ ॥੩॥

ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਹ=ਮਿਲਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪਵੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਵਾਂਗੇ ॥੩॥ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ :

ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ; ਸਤਸੰਗਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿੱਚ ਮੇਲਿਆ।

ਬੁਝੀ ਤਪਤਿ; ਘਰਹਿ ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ ॥

ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਘਰ, **ਵਾ:** ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, **ਵਾ:** ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਤਪਤਿ=ਤਪਸ਼ ਬੁਝੀ=ਬੁਝ ਗਈ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਪੜਦਾ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਘਰਹਿ=ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ।

ਸਗਲ ਸੀਗਾਰ; ਹੁਣਿ ਮੁਝਹਿ ਸੁਹਾਇਆ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ; ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਭਰਮ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਾਧਨਾ ਰੂਪੀ ਸਗਲ=ਸਾਰਾ ਸੀਗਾਰ ਹੁਣਿ=ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਭਾਇਆ=ਸੋਭਨੀਕ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੪॥ ਇੱਕ ਉਹ ਭੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਤਾਂ

ਜਹ ਦੇਖਾ; ਤਹ ਪਿਰੁ ਹੈ ਭਾਈ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਭੀ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਉਥੇ ਹੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ਸਭੁ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨੁ ਡੀਠਾ ॥੪॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੨]

ਖੋਲਿਓ ਕਪਾਟੁ; ਤਾ ਮਨੁ ਠਹਰਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ॥੫॥

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਭਰਮ, **ਵਾ:** ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਮਨ ਸਰੂਪ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਰੂਪ ਇਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੩੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੩੯]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜਾ ਕੈ ਦਰਸਿ ਪਾਪ ਕੋਟਿ ਉਤਾਰੇ ॥ ਭੇਟਤ ਸੰਗਿ ਇਹੁ ਭਵਜਲੁ ਤਾਰੇ ॥੧॥ ਓਇ ਸਾਜਨ ਓਇ ਮੀਤ ਪਿਆਰੇ ॥ ਜੋ ਹਮ ਕਉ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਚਿਤਾਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜਾ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸੁਨਤ ਸੁਖ ਸਾਰੇ ॥ ਜਾ ਕੀ ਟਹਲ ਜਮਦੂਤ ਬਿਦਾਰੇ ॥੨॥ ਜਾ ਕੀ ਧੀਰਕ ਇਸੁ ਮਨਹਿ ਸਧਾਰੇ ॥ ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰਣਿ ਮੁਖ ਉਜਲਾਰੇ ॥੩॥ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ਸਵਾਰੇ ॥ ਸਰਣਿ ਨਾਨਕ ਤਿਨ੍ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੇ ॥੪॥੭॥੧੩॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਅੰਗ ੭੩੯ ਉੱਪਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਮਿੱਕ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦਾ ਜਸ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਆਪ ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਸੰਤ ਭਗਤ ਹਨ, ਉਹੋ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸੱਜਣ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਆਰੰਭਕ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਅਤੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਫਲ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਜਾ ਕੈ ਦਰਸਿ; ਪਾਪ ਕੋਟਿ ਉਤਾਰੇ ॥

ਜਾ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਕੈ=ਦੇ ਦਰਸਿ=ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਕੋਟਿ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪ ਉਤਾਰੇ=ਲਾਹ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਭਾਵ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਸ੍ਵਾਸ ਸ੍ਵਾਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਉਪਰ ਇਕ ਅਗੰਮੀ ਹੀ ਲਾਲੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਾਲੋ ਲਾਲੁ ਹੈ ਜਿਉ ਰੰਗਿ ਮਜੀਠ ਸਚੜਾਉ ॥ [ਸੂਹੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਅੰਗ ੭੮੬]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਗਤੀ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਪ ਤਾਂ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਪਾਪੀ ਜੀਵ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਟਿ ਉਧਾਰਦਾ ਭਾਈ ਦੇ ਨਾਵੈ ਏਕ ਕਣੀ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੦੮]

੨. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸ ਉਧਾਰੇ ॥੪॥** [ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੯੪੨]

੩. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਟਿ ਅਸੰਖ ਉਧਾਰੇ ॥** [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੧੦੨੪]

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਥਨ ਕਰਦਿਆਂ ਐਸੇ ਬਚਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਛੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਭਾਵ ਛੇ ਭੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਣਾ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਪਰਗਟ ਨ ਸਰਚੈ ॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੫, ਪਉੜੀ ੧]

ਇਕ ਥਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਛੇ ਰੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦਾ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਕ-ਰਸ ਸੋਭਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਰੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਹਨ, ਕੋਈ ਰੁੱਤ ਠੰਢੀ ਤੇ ਕੋਈ ਗਰਮੀ ਵਾਲੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਕ-ਰਸ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਛਿਅ ਰੁਤ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਸਨੁ ਸੁਝ ਸੁਝਾਤੀ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੨, ਪਉੜੀ ੧੨]

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਅਪਰਸੁ ਦਰਸੁ ਅਲੋਈਐ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੯, ਪਉੜੀ ੧੭]

ਵਿਦਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

੧. **ਸ੍ਰਵਣਾ ਦਰਸ਼ਨ**—ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਗੁਣ, ਰੂਪ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਤਾਂਘ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰਵਣਾ ਦਰਸ਼ਨ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਜੀਵਾ ਸੋਇ ਤੁਮਾਰੀ॥ ਤੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਠਾਕੁਰੁ ਅਤਿ ਭਾਰੀ॥ [ਅੰਗ ੧੦੪]

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਲਾਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਚਾਉ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਨਸੁਖ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਅ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਦ ਉਸ ਦਾ ਅਤਿਅੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ।

੨. **ਚਿੱਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ**—ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਭਾਵ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਚਿੱਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਾਖਾਨ ਗਢਿ ਕੈ ਮੂਰਤਿ ਕੀਨ੍ਹੀ ਦੇ ਕੈ ਛਾਤੀ ਪਾਉ॥
ਜੇ ਏਹ ਮੂਰਤਿ ਸਾਚੀ ਹੈ ਤਉ ਗੜ੍ਹਣਹਾਰੇ ਖਾਉ॥ [ਅੰਗ ੪੭੯]

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਚਿੱਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿਰਫ਼ ਦਰਸ਼ਨ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੋਹਣ ਮੀਤ ਕੋ ਚਿਤ੍ਰ ਲਖੇ ਭਈ ਚਿਤ੍ਰ ਹੀ ਸੀ ਤੋ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ? [ਪਦਮਾਕਰ]

੩. **ਸੁਪਨ ਦਰਸ਼ਨ**—ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੁਣਿ ਸਖੀਏ ਮੇਰੀ ਨੀਦ ਭਲੀ ਮੈ ਆਪਨੜਾ ਪਿਰੁ ਮਿਲਿਆ॥ [ਅੰਗ ੨੪੯]

੨. ਜਾਗਨ ਤੇ ਸੁਪਨਾ ਭਲਾ ਬਸੀਐ ਪ੍ਰਭ ਸੰਗਿ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੮੧੬]

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਜਦੋਂ ਕਾਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗਏ ਸਨ, ਤਦੋਂ ਉੱਥੇ ਇਕ ਵਾਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਪਈ। ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਪਪੀਹੇ ਆਦਿ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ ਅਤੇ ਸੁਪਨਾ ਦਾ ਆਨੰਦ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਜੋ ਦੁਬਾਰਾ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਈ, ਤਦੋਂ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਐਸੇ ਬਚਨ ਕਹੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਕਬਿੱਤ ਸਵੱਯਾਂ' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਪਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰ ਬਾਨਕ ਬਨੇ ਬਚਿਤ੍ਰ, ਪਾਵਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਆਜ ਮੋਰੇ ਆਏ ਹੈ॥
ਪਰਮ ਦਇਆਲ ਲਾਲ, ਲੋਚਨ ਬਿਸਾਲ, ਮੁਖ ਬਚਨ ਰਸਾਲ, ਮਧੁ ਮਧੁਰ ਪੀਆਏ ਹੈ॥
ਸੋਭਿਤ ਸਿਹਜਾਸਨ ਬਿਲਾਸਨ ਦੈ ਅੰਕਮਾਲ, ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਬਿਸਮ ਹੁਇ ਸਹਜ ਸਮਾਏ ਹੈ।
ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਸਬਦ ਸੁਨਿ ਅਖੀਆਂ ਉਘਰ ਗਈ, ਭਈ ਜਲ ਮੀਨ ਗਤਿ ਬਿਰਹ ਜਗਾਏ ਹੈ॥੨੦੫॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਕਬਿੱਤ ਸਵਯੇ]

੪. **ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ**—ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਅਦਿਸਟੁ ਅਗੋਚਰੁ ਅਲਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋ ਦੇਖਿਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਖੀ॥** [ਅੰਗ ੮੭]

੨. **ਮਿਲੇ ਪ੍ਰਤਖਿ ਗੁਸਾਈਆ ਧੰਨਾ ਵਡਭਾਗਾ॥** [ਅੰਗ ੪੮੮]

ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਇਤਿਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਭਗਤਾਂ, ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵੀ ਸੰਵਾਰੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦਰਸਨਿ ਪਰਸਿਐ ਗੁਰੂ ਕੈ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਜਾਇ॥੧੦॥ [ਅੰਗ ੧੩੯੨]

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਵਾ: ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਭਾਵੇਂ ਨਿਮਖ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਹੋਣ ਉਹ ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਉਪਾਧਿ ਨੂੰ ਮੇਟ ਕੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦਰਸਨ ਨਿਮਖ ਤਾਪ ਤ੍ਰਈ ਮੋਚਨ ਪਰਸਤ ਮੁਕਤਿ ਕਰਤ ਗ੍ਰਿਹ ਕੂਪ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਅੰਗ ੧੨੫੨]

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਤਨੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਤਿਸ ਕੀ ਸਰਨਿ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ॥ ਤਿਸ ਕੈ ਦਰਸਿ ਸਭ ਪਾਪ ਮਿਟਾਵਹਿ॥ [ਅੰਗ ੨੮੬]

ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਜੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝੀਏ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਪਰ ਟੂਕ ਮਾਤਰ ਕੁਝ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪੂਰਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪੰਨੇ ਪੜ੍ਹ ਲਏ ਜਾਣ।[੧]

ਸਾਖੀ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਕ ਐਸੀ ਸਾਖੀ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜੋ ਵੱਡਾ ਅਗੀ ਪਾਪੀ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਕੌਡਾ ਰਾਖਸ਼ ਸੀ, ਜੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਭੁੰਨ ਕੇ ਖਾਣ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪੂਰਬਲਾ ਕਰਮ ਜਾਗਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਹੋਏ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਪੂਰਬ ਕਰਮ ਅੰਕੁਰ ਜਬ ਪ੍ਰਗਟੇ ਭੇਟਿਓ ਪੁਰਖੁ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ॥ [ਅੰਗ ੨੦੪]

ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਪੀ ਦੇ ਉੱਧਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਸਮੇਤ ਗੂੜ੍ਹੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਥੋਂ ਹੁਣ ਆਪ ਜੀ ਦਾ

---

੧. ਨੋਟ—ਇਥੇ ਢੁਕਵਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਣ ਲਈ ਗੁਰਵਾਕ ਚਾਨਣ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 'ਜੀਉ ਤਪਤ ਹੈ ਬਾਰੋ ਬਾਰ॥' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹੋਰ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਨਾਲੇ ਜਿਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਰਾਤ ਦਿਨ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਹ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਤੇ ਕੁਰਾਹੀਆ, ਕਿਤੇ ਬੇਤਾਲਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਭੂਤਨਾ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੋ। ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਰਦਾਨਿਆ! ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੂੰ ਨਾ ਜਾਹ ਕਿਉਂਕਿ ਏਥੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਬਲਾਵਾਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਕ ਖਿਨ ਵਿੱਚ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਗੋਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਲਾਵਾਂ ਦਾ ਡਰ ਦੇ ਕੇ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ। ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਮਨ ਘਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਰਹਾਂਗਾ। ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮਰਦਾਨਾ ਨਾ ਮੰਨਿਆ। ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਰਦਾਨਿਆ! ਰਬਾਬ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਜਾਹ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਬਜੰਤ੍ਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਵਾਜਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਾਜ਼ ਤਾਂ ਸਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ੋਭਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਲੈ ਕੇ ਉਥੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੁਰਦਿਆਂ ਤੁਰਦਿਆਂ ਜਦ ਦੋ ਪਹਿਰ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਉਥੇ ਹੀ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਬਤੀਤ ਕੀਤੀ। ਉਧਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ, ਇਕ ਕਦਮ ਵੀ ਅੱਗੇ ਨਾ ਤੁਰੇ। ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਹ ਰਾਤ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਤੀਤ ਕੀਤੀ। ਉਧਰ ਜਦ ਮਰਦਾਨਾ ਰਾਤ ਕੱਟ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੌਡਾ ਨਾਮ ਦਾ ਰਾਖਸ਼ ਮਿਲ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ ਸਮਝ ਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਪਕੜ ਕੇ ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਛ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਤੇਲ ਦਾ ਕੜਾਹਾ ਗਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਉਹ ਤੇਲ ਦਾ ਕਹਾੜਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੌਡਾ ਰਾਖਸ਼ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਮਨੁੱਖ ਤਲ ਤਲ ਕੇ ਖਾ ਲਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਕਦੇ ਰਾਖਸ਼ ਵੱਲ, ਕਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿੱਚ ਗਰਮ ਹੋ ਰਹੇ ਤੇਲ ਵੱਲ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾ 'ਤੇ ਪਛਤਾਉਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਮਨੇ-ਮਨ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਹੁਣ ਗੁਨਾਹ ਨਾ ਦੇਖੋ, ਹੁਣ ਗੁਨਾਹ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਰਨਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖੁ ਦਇਆਲਾ॥ ਨਾਨਕ ਤੁਮਰੇ ਬਾਲ ਗੁਪਾਲਾ॥੪੮॥ [ਅੰਗ ੨੬੦]

ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ॥ [ਅੰਗ ੫੪੪]

ਉਧਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਜਦੋਂ ਸਮਾਧੀ ਤੋਂ ਉਥਾਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ! ਮਰਦਾਨਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਰਾਖਸ਼ ਨੇ ਪਕੜ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਤੇਲ ਵਿੱਚ ਤਲ ਕੇ ਖਾਣ ਲਈ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋ ਗੁਰੂ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਐਸਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਏ ਦੀ ਲੱਜਾ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਆਪਣਾ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਮਿੱਤਰ ਵੀ ਹੈ, ਤੀਸਰਾ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਕੋਲ ਰਬਾਬ ਨੂੰ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਚੰਗਾ ਗੁਣ ਹੈ। ਤਦ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾ ਕੇ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਹੁਤੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ। ਜਦ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੇਰ ਵੀ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਦੂਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਥੋਂ ੧੧ (ਗਿਆਰਾਂ) ਕੋਹ 'ਤੇ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਬਹੁ ਨਿਕਟਿ ਪ੍ਮਾਨਹੁ। ਕੋਸ ਇਕਾਦਸ਼ ਪਰ ਪਹਿਚਾਨਹੁ।

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ, ਅਧਿ: ੫੦]

ਤਦ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਫੇਰ ਤਾਂ ਜਾਣ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਤਾਂ ਰਾਖਸ਼ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਹਜ਼ਮ ਵੀ ਕਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ! ਕਰਤਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਉਂ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਵੇਂ ਜਦ ਹਰੀ ਹਰਿ ਛੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤੰਦੂਏ ਦਾ ਪਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਥੀ ਪੁਕਾਰਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਦ ਬੈਕੁੰਠ ਤੋਂ ਇੱਕ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਤੰਦੂਏ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਿਆ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਜਬ ਹੀ ਸਰਨਿ ਗਹੀ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਗਜ ਗਰਾਹ ਤੇ ਛੂਟਾ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੯, ਅੰਗ ੬੩੨]

੨. ਕਰ ਧਰੇ ਚਕ੍ਰ ਬੈਕੁੰਠ ਤੇ ਆਏ ਗਜ ਹਸਤੀ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਉਧਾਰੀਅਲੇ॥

[ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ, ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੯੮੮]

ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਉੱਥੇ ਆਣ ਪਹੁੰਚੇ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਕੁਝ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਆਈ ਕਿ ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਾਅ ਲੈਣਗੇ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਕੌਡੇ ਰਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕੌਡਾ ਰਾਖਸ਼ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੇਲ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਖ਼ੀਰਲਾ ਤਰਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਦ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਕੜਾਹੇ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗਦਿਆਂ ਹੀ ਕੜਾਹਾ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੁੰਡ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਤਪਤ ਕੜਾਹਾ ਬੁਝਿ ਗਇਆ ਗੁਰਿ ਸੀਤਲ ਨਾਮੁ ਦੀਓ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਮਾਰੂ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੨]

ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਕੌਡੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੌਡਿਆ! ਤੂੰ ਖੜਾ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਤਲ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕੌਡੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਤਪਦਾ ਕੜਾਹਾ ਠੰਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨਸਾਨ ਹਾਂ। ਤਦ ਇਸ ਨੇ ਆਦਮ ਸ਼ਿਨਾਖ਼ਤ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਤਾ ਤਦ ਚਰਨੀਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਇਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਾਰਨ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਖਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਲਵੋ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆਪ ਚੱਲ ਕੇ ਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ ਭਾਵ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਭੋਗ ਕੇ ਆਏ ਹੋਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਹ ਸ਼ਕਲਾਂ ਤੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੀਆਂ ਪਰ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਦਿਸੇ, ਉਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਉੱਧਾਰ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਵੇਖਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਉਸ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿੱਖ ਬਣਾ ਕੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦੇ ਲੋਕ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਚਿੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਵੱਡਾ ਬਾਬਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੌਡੇ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਬਾਬਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅੱਜ ਲੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਕੌਡੇ ਰਾਖਸ਼ ਦੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਕੇ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਸੋ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਬਰਕਤ ਹੈ।

ਭੇਟਤ ਸੰਗਿ; ਇਹੁ ਭਵਜਲੁ ਤਾਰੇ ॥੧॥

ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਭੇਟਤ=ਮਿਲ ਜਾਈਏ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਭਵਜਲੁ=ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰੇ=ਤਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਾਪ ਕੋ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਾਚੋ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਖਦਾਈ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਹੈ॥੧੮੭॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਕਬਿੱਤ ਸਵਯੇ]

ਓਇ ਸਾਜਨ; ਓਇ ਮੀਤ ਪਿਆਰੇ ॥
ਜੋ ਹਮ ਕਉ; ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਚਿਤਾਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਓਇ=ਉਹੋ ਹੀ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨ=ਸੱਜਣ ਹਨ, ਓਇ=ਉਹੋ ਹੀ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਮੀਤ=ਮਿੱਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ।

ਜੋ=ਜਿਹੜੇ ਹਮ=ਸਾਡੇ ਕਉ=ਤਾਈਂ, ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਚਿਤਾਰੇ=ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋ ਸਾਜਨੁ ਸੋ ਸਖਾ ਮੀਤੁ ਜੋ ਹਰਿ ਕੀ ਮਤਿ ਦੇਇ॥ [ਗਉੜੀ ਥਿਤੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੯੮]

ਜਾ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸੁਨਤ; ਸੁਖ ਸਾਰੇ ॥ ਜਾ ਕੀ ਟਹਲ; ਜਮਦੂਤ ਬਿਦਾਰੇ ॥੨॥

ਜਾ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਕਾ=ਦਾ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਨਤ=ਸੁਣਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** ਸਾਰੇ=ਸਾਰ ਭਾਵ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੁਕਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਾ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਕੀ=ਦੀ ਟਹਲ=ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਜਮਦੂਤਾਂ ਦਾ ਭੈ ਵੀ ਬਿਦਾਰੇ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਜਾ ਕੀ ਧੀਰਕ; ਇਸੁ ਮਨਹਿ ਸਧਾਰੇ ॥ ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰਣਿ; ਮੁਖ ਉਜਲਾਰੇ ॥੩॥

ਜਾ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਕੀ=ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਧੀਰਕ=ਧੀਰਜਤਾ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਡੋਲਦੇ ਹੋਏ ਮਨਹਿ=ਮਨ ਨੂੰ ਸਧਾਰੇ=ਸਹਿਤ ਭਗਤ ਦੇ ਆਸਰੇ ਖੜਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਜਾ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਕੈ=ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਣਿ=ਭਜਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਉਜਲਾਰੇ=ਉੱਜਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ; ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ਸਵਾਰੇ ॥
ਸਰਣਿ ਨਾਨਕ; ਤਿਨ੍ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੇ ॥੪॥੭॥੧੩॥

ਐਸੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ=ਦੇ ਸੇਵਕ=ਦਾਸ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਸਵਾਰੇ=ਸੰਵਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸਰਣਿ=ਓਟ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤਿਨ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਦ=ਸੈਂਕੜੇ ਵਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਲਿਹਾਰੇ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ॥੪॥੭॥੧੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੩੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੩੯]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਰਹਣੁ ਨ ਪਾਵਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵਾ ॥ ਊਠਿ ਸਿਧਾਰੇ ਕਰਿ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਵਾ ॥੧॥ ਜੀਵਤ ਪੇਖੇ ਜਿਨੀ੍ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਤਿਨੀ੍ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਬਾਦਿਸਾਹ ਸਾਹ ਵਾਪਾਰੀ ਮਰਨਾ ॥ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਕਾਲਹਿ ਖਰਨਾ ॥੨॥ ਕੂੜੈ ਮੋਹਿ ਲਪਟਿ ਲਪਟਾਨਾ ॥ ਛੋਡਿ ਚਲਿਆ ਤਾ ਫਿਰਿ ਪਛੁਤਾਨਾ ॥੩॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਕਰਹੁ ਦਾਤਿ ॥ ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਜਪੀ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥੪॥੮॥੧੪॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਦ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਅਖ਼ੀਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਰਹਣੁ ਨ ਪਾਵਹਿ; ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵਾ ॥

ਸੁਰਿ=ਦੇਵਤੇ, ਨਰ, ਦੇਵਾ=ਬ੍ਰਾਹਮਣ, **ਵਾ:** ਰਾਜੇ ਆਦਿਕ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਣੁ=ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਵਹਿ=ਪਾਉਣਗੇ।

ਊਠਿ ਸਿਧਾਰੇ; ਕਰਿ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਵਾ ॥੧॥

ਮੁਨਿ=ਮੰਨਣ ਸ਼ੀਲ ਮਹਾਤਮਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨ=ਸੇਵਕ, **ਵਾ:** ਮੁਨੀ ਜਨ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਊਠਿ=ਉਠ ਕੇ ਸਿਧਾਰੇ=ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੧॥ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਦਸਦਿਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੩]

ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੇਤਰ ਦੋਵੇਂ ਨਾਸਵਾਨ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਐਸੀ ਅਦਭੁਤ ਰਚਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਦਿਸਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਨਾਸਵਾਨ ਹਨ, ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਿਥਿਆ ਨੇਤਰ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਮਨਿੰਦ ਇਹ ਸਭ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸਾ ਸੁਪਨਾ ਰੈਨਿ ਕਾ ਤੈਸਾ ਸੰਸਾਰ ॥
ਦ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਸਭੁ ਬਿਨਸੀਐ ਕਿਆ ਲਗਹਿ ਗਵਾਰ ॥੨॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੮]

ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰਾਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਨੀਂਦ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਕਰਕੇ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਕਰਕੇ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸਥਿਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸੱਤ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਭ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਗਵਾਰ ਜੀਵ ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਇਸ ਨਾਲ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਾਣਾ ਰਾਉ ਨ ਕੋ ਰਹੈ ਰੰਗੁ ਨ ਤੁੰਗੁ ਫਕੀਰੁ ॥
ਵਾਰੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕੋਇ ਨ ਬੰਧੈ ਧੀਰ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੬]

ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਰਾਇ ਇਹ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਭੇਦ ਹਨ। ਰੰਗ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਅਨੰਦ, ਤੁੰਗ=ਉਚੇ (ਧਨਾਢ), ਫਕੀਰੁ=ਫੱਕਰ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ (ਫ਼ਕੀਰ=ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਅਰਬੀ ਵਿੱਚ :—ਮੰਗਤਾ, ਮੁਹਤਾਜ) ਨ=ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ, ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਭਾਵ ਕੋਈ ਥਿਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਧਰਤਿ ਆਕਾਸੁ ਪਾਤਾਲੁ ਹੈ ਚੰਦੁ ਸੂਰੁ ਬਿਨਾਸੀ ॥
ਬਾਦਿਸਾਹ ਸਾਹ ਉਮਰਾਵ ਖਾਨ ਢਾਹਿ ਡੇਰੇ ਜਾਸੀ ॥
ਰੰਗ ਤੁੰਗ ਗਰੀਬ ਮਸਤ ਸਭੁ ਲੋਕੁ ਸਿਧਾਸੀ ॥
ਕਾਜੀ ਸੇਖ ਮਸਾਇਕਾ ਸਭੇ ਉਠਿ ਜਾਸੀ ॥
ਪੀਰ ਪੈਕਾਬਰ ਅਉਲੀਏ ਕੋ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਾਸੀ ॥
ਰੋਜਾ ਬਾਗ ਨਿਵਾਜ ਕਤੇਬ ਵਿਣੁ ਬੁਝੇ ਸਭ ਜਾਸੀ ॥
ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮੇਦਨੀ ਸਭ ਆਵੈ ਜਾਸੀ ॥
ਨਿਹਚਲੁ ਸਚੁ ਖੁਦਾਇ ਏਕੁ ਖੁਦਾਇ ਬੰਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥੧੭॥
[ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਡਖਣੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੦]

੨. ਰਾਣਾ ਰਾਉ ਸਭੈ ਕੋਊ ਚਾਲੈ ਝੂਠੁ ਛੋਡਿ ਜਾਇ ਪਾਸਾਰੁ ॥
ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਸਦਾ ਥਿਰੁ ਨਿਹਚਲੁ ਜਿਨ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ॥
[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੦੦]

੩. ਤਟ ਤੀਰਥ ਦੇਵ ਦੇਵਾਲਿਆ ਕੇਦਾਰੁ ਮਥੁਰਾ ਕਾਸੀ ॥
ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸਾ ਦੇਵਤੇ ਸਣੁ ਇੰਦ੍ਰੈ ਜਾਸੀ ॥
ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਚਾਰਿ ਖਟੁ ਦਰਸ ਸਮਾਸੀ ॥
ਪੋਥੀ ਪੰਡਿਤ ਗੀਤ ਕਵਿਤ ਕਵਤੇ ਭੀ ਜਾਸੀ ॥
ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਨਿਆਸੀਆ ਸਭਿ ਕਾਲੈ ਵਾਸੀ ॥
ਮੁਨਿ ਜੋਗੀ ਦਿਗੰਬਰਾ ਜਮੈ ਸਣੁ ਜਾਸੀ ॥
ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਵਿਣਸਣਾ ਸਭ ਬਿਨਸਿ ਬਿਨਾਸੀ ॥
ਥਿਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰੋ ਸੇਵਕੁ ਥਿਰੁ ਹੋਸੀ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਡਖਣੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੦]

੪. ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਚਲਸੀ ਸਭੁ ਕੋਈ ਆਈ ਵਾਰੀਐ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੭੪]

੫. ਜਗਿ ਜੀਵਨੁ ਐਸਾ ਸੁਪਨੇ ਜੈਸਾ ਜੀਵਨੁ ਸੁਪਨ ਸਮਾਨੰ ॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੨]

੬. ਰਾਮੁ ਗਇਓ ਰਾਵਨੁ ਗਇਓ ਜਾ ਕਉ ਬਹੁ ਪਰਵਾਰੁ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਕਛੁ ਨਹੀ ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਸੰਸਾਰਿ ॥੫੦॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

੭. ਜਗ ਰਚਨਾ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ ਜਾਨਿ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮੀਤ ॥
ਕਹਿ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹੈ ਜਿਉ ਬਾਲੂ ਕੀ ਭੀਤਿ ॥੪੯॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

੮. ਐਸੋ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਪੇਖਨਾ ਰਹਨੁ ਨ ਕੋਊ ਪਈ ਹੈ ਰੇ ॥
ਸੂਧੇ ਸੂਧੇ ਰੇਗਿ ਚਲਹੁ ਤੁਮ ਨਤਰ ਕੁਧਕਾ ਦਿਵਈ ਹੈ ਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਬਾਰੇ ਬੂਢੇ ਤਰੁਨੇ ਭਈਆ ਸਭਹੂ ਜਮੁ ਲੈ ਜਈ ਹੈ ਰੇ ॥
ਮਾਨਸੁ ਬਪੁਰਾ ਮੂਸਾ ਕੀਨੋ ਮੀਚੁ ਬਿਲਈਆ ਖਈ ਹੈ ਰੇ ॥੧॥

ਧਨਵੰਤਾ ਅਰੁ ਨਿਰਧਨ ਮਨਈ ਤਾ ਕੀ ਕਛੂ ਨ ਕਾਨੀ ਰੇ॥
ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਸਮ ਕਰਿ ਮਾਰੈ ਐਸੋ ਕਾਲੁ ਬਡਾਨੀ ਰੇ॥੨॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੫]

ਸਾਖੀ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਦੀ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹਣੁ ਨ ਪਾਵੈ ਦਾ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਤਿਜੁਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਿੰਨੇ ਦੇਵਤੇ, ਰਾਖਸ਼, ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਵੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਵੀ ਕੀਤੇ। ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਟੱਲ ਹੁਕਮ ਸਦਕਾ ਉਹ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਰਹਿ ਸਕੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਵਨ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਨੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਰ ਲੈ ਲਏ ਕਿ ਨਾ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਮਰਾਂ, ਨਾ ਬਾਹਰ ਮਰਾਂ, ਨਾ ਦਿਨੇ ਮਰਾਂ, ਨਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਰਾਂ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ, ਰਾਖਸ਼, ਪਸ਼ੂ ਤੋਂ ਮਰਾਂ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਨੇਕ ਵਰ ਲੈ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਦੇ ਭੈਅ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਾਂਗਾ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ ਹਰਣਾਖ਼ਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਰੱਬ ਬਣ ਬੈਠਾ ਅਤੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੇ ਜਾਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਾਇਆ, ਪਦਾਰਥ ਸੰਚਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਲੋਕ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਦਾ ਰਾਜ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਕਤੀ ਇਥੋਂ ਤਕ ਵੱਧ ਗਈ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਜੀਅ ਕਰੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਲਵੇ, ਜਦੋਂ ਜੀਅ ਕਰੇ ਸਵਰਗ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਸੁਖ ਮਾਣੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਕਿ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭਾਇਆ ਇਸਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਸਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਅਜੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁਧ ਕਰਕੇ ਹਾਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਇਸਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਉਜਾੜ ਕੇ ਰਾਖ਼ਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਨੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਲੁੱਕ ਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਤੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਹੀ ਫਿਰ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਇਸਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਮੁਲਤਾਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਲੈ ਤੁਰਿਆ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਨਾਰਦ ਜੀ ਮਿਲੇ। ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਸਮਰਾਟ ਇੰਦ੍ਰ! ਇਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਕਿਉਂ ਲੈ ਚਲਿਆ ਹੈਂ। ਇੱਕ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੋ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਔਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰੇਂ, ਇਹ ਕੰਮ ਰਾਖ਼ਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਂ ਮੁਨਿ ਨਾਰਦ! ਇਹ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਔਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਗਰਭ ਪ੍ਰਛੇਦ ਕਰਕੇ ਮਾਰਨਾ ਭੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀ ਅੰਸ ਹੈ, ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗੀ। ਤਾਂ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰ! ਇਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ, ਵੇਖ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਸੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਬਣੇਗੀ। ਇੰਦ੍ਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾਰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਐਸੇ ਸੰਸਕਾਰ ਪਾ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਜੰਮਦਾ ਹੀ ਹਰਿ ਭਗਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਲੜਾਈ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰਾਖ਼ਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਜਾਇ ਪਿਓ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਆਪ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇੰਦ੍ਰ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਨਾਰਦ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਜਨਮ ਲੈਣ ਤਕ ਨਾਰਦ ਜੀ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਾਰਾਇਣ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਧਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਜਨਮ

ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਧਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੋਂ ਵਰ ਲੈ ਕੇ ਬਿਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾਰਦ ਇਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਨਾਰਦ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਉਮਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪੜਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੀ ਨੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿੱਚ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੰਡਾ ਮਰਕਾ ਨੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁੱਤਰ ਆਪ ਤਾਂ ਵਿਗੜਿਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਾਡੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਡਾ ਮਰਕਾ ਸਭਿ ਜਾਇ ਪੁਕਾਰੇ ॥
ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਆਪਿ ਵਿਗੜਿਆ ਸਭਿ ਚਾਟੜੇ ਵਿਗਾੜੇ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੩੩]

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਨੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੁਤ੍ਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਸਿਉ ਕਹਿਆ ਮਾਇ ॥
ਪਰਵਿਰਤਿ ਨ ਪੜਹੁ ਰਹੀ ਸਮਝਾਇ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੫੪]

ਪਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਉਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਘਰਿ ਹਰਣਾਖਸ ਦੈਤ ਦੇ ਕਲਰਿ ਕਵਲੁ ਭਗਤੁ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ॥
ਪੜ੍ਹਨ ਪਠਾਇਆ ਚਾਟਸਾਲ ਪਾਂਧੇ ਚਿਤਿ ਹੋਆ ਅਹਿਲਾਦ ॥
ਸਿਮਰੈ ਮਨ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗਾਵੈ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦੁ ਨਾਦੁ ॥
ਭਗਤਿ ਕਰਨਿ ਸਭ ਚਾਟੜੇ ਪਾਂਧੇ ਹੋਏ ਰਹੇ ਵਿਸਮਾਦੁ ॥
ਰਾਜੇ ਪਾਸਿ ਰੂਆਇਆ ਦੋਖੀ ਦੈਤਿ ਵਧਾਇਆ ਵਾਦੁ ॥
ਜਲ ਅਗਨੀ ਵਿਚਿ ਘਤਿਆ ਜਲੈ ਨ ਡੁਬੈ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ॥
ਕਢਿ ਖੜਗੁ ਸਦਿ ਪੁਛਿਆ ਕਉਣੁ ਸੁ ਤੇਰਾ ਹੈ ਉਸਤਾਦੁ ॥
ਥੰਮ੍ਹੁ ਪਾੜਿ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਅਨਾਦਿ ॥
ਬੇਮੁਖ ਪਕੜਿ ਪਛਾੜਿਅਨੁ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ॥
ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਨਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ॥੨॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੨]

ਆਖ਼ਰ ਤੱਤੇ ਥੰਮ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਹਿਤ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਝੂਠਾ ਕਰਕੇ। ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਦੇਹਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੱਟਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਦੱਸ ਤੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹੈਂ ਜਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ ਜਾਂ ਦੇਵਤਾ, ਪਸ਼ੂ, ਰਾਖ਼ਸ਼ ਆਦਿ, ਦਿਨ ਹੈ ਜਾਂ ਰਾਤ। ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਬਚਨ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨੌਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਿਨ ਮਹਿ ਭੈਆਨ ਰੂਪੁ ਨਿਕਸਿਆ ਥੰਮ੍ ਉਪਾੜਿ ॥
ਹਰਣਾਖਸੁ ਨਖੀ ਬਿਦਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਲੀਆ ਉਬਾਰਿ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੩੩]

ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਰਨਗੇ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦੁਆਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਤਨੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬਣਾਏ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਪ੍ਰੀਛਤ ਨੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਅਫ਼ਲਾਤੂ ਵਰਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਕਲਾਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕੇ।

ਜੀਵਤ ਪੇਖੇ; ਜਿਨ੍ਹੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹੀ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਜੀਵਤ=ਜਿਉਂਦੇ ਪੇਖੇ=ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਕੇ ਸੇਵਕ ਜੋ ਹਰਿ ਭਾਏ ਤਿਨ੍ ਕੀ ਕਥਾ ਨਿਰਾਰੀ ਰੇ ॥
ਆਵਹਿ ਨ ਜਾਹਿ ਨ ਕਬਹੂ ਮਰਤੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੰਗਾਰੀ ਰੇ ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੫]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ, ਭਾਵ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਬਦਿ ਮਰਹੁ ਫਿਰਿ ਜੀਵਹੁ ਸਦ ਹੀ ਤਾ ਫਿਰਿ ਮਰਣੁ ਨ ਹੋਈ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੦੪]

ਸਾਧਸੰਗਿ; ਤਿਨ੍ਹੀ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਤਿਨ੍ਹੀ=ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਾਵ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਧਸੰਗਿ=ਸਤਸੰਗ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਬਾਦਿਸਾਹ ਸਾਹ; ਵਾਪਾਰੀ ਮਰਨਾ ॥

ਬਾਦਿਸਾਹ=ਰਾਜੇ ਲੋਕ ਸਾਹ=ਸਾਹੂਕਾਰ ਤੇ ਵਾਪਾਰੀਆਂ ਆਦਿਕ ਨੇ ਭੀ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਜੋ ਦੀਸੈ; ਸੋ ਕਾਲਹਿ ਖਰਨਾ ॥੨॥

ਜੋ ਵੀ ਕੁਝ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕਾਲ ਨੇ ਖਰਨਾ=ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ॥੨॥ **ਖਰਨਾ**=[ਕ੍ਰਿ:। ਪੰਜਾਬੀ, ਖੜਨਾ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰ] ਲੈ ਜਾਣਾ, ਖੜਨਾ।

ਕੂੜੈ ਮੋਹਿ; ਲਪਟਿ ਲਪਟਾਨਾ ॥

ਕੂੜੈ=ਝੂਠੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹਿ=ਮੋਹ ਦੀ ਲਪਟਿ=ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਲਪਟਾਨਾ=ਲੰਪਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਲਪਟਿ=ਖਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ, **ਵਾ**: ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਛੋਡਿ ਚਲਿਆ; ਤਾ ਫਿਰਿ ਪਛੁਤਾਨਾ ॥੩॥

ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ, **ਵਾ**: ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ; ਨਾਨਕ ਕਉ ਕਰਹੁ ਦਾਤਿ ॥
ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ; ਜਪੀ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥੪॥੮॥੧੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾ=ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਨਿਧਾਨ=ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਾਤ ਦੇਣਾ ਕਰੋ, ਜੋ ਮੈਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹਾਂ॥੪॥੮॥੧੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੩੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੪੧]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਊਪਰਿ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਈਐ ॥੧॥ ਸਿਮਰਉ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ ਸੁਆਮੀ ॥ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਚਰਣ ਕਮਲ ਸਿਉ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ ਸਾਚੀ ਪੂਰਨ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ ॥੨॥ ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਵਸੈ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਵਿਖ ਜਾਹੀ ॥੩॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ ॥ ਨਾਨਕੁ ਮਾਗੈ ਸੰਤ ਰਵਾਲਾ ॥੪॥੧੭॥੨੩॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਪਾਵਨ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਅੰਗ ੭੪੧ ਉੱਪਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਮਾਲਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ। ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀਆਂ ਆਰੰਭਕ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਥਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਊਪਰਿ; ਬਲਿ ਜਾਈਐ ॥
ਆਠ ਪਹਰ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਈਐ ॥੧॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਅਪੁਨੇ=ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਊਪਰਿ=ਉੱਪਰੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਐ=ਜਾਣਾ ਕਰੀਏ।

ਆਠ=ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਭਾਵ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰਿ=ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜਸੁ=ਕੀਰਤਨ ਗਾਈਐ=ਗਾਉਣਾ ਕਰੀਏ ॥੧॥

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਲ ਬੁੱਧ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਰੂਪੀ ਵੱਡਮੁੱਲੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਧੰਨਵਾਦ, ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਪਰ ਜਗਿਆਸੂ 'ਤੇ ਅਕਰਿਤਘਣਤਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਅਕਿਰਤਘਣ ਪਾਪ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਸਭ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਮਦ ਵਿਚਿ ਰਿਧਾ ਪਾਇਕੈ ਕੁਤੇ ਦਾ ਮਾਸੁ ॥
ਧਰਿਆ ਮਾਣਸ ਖੋਪਰੀ ਤਿਸੁ ਮੰਦੀ ਵਾਸੁ ॥
ਰਤੂ ਭਰਿਆ ਕਪੜਾ ਕਰਿ ਕਜਣੁ ਤਾਸੁ ॥
ਢਕਿ ਲੈ ਚਲੀ ਚੂਹੜੀ ਕਰਿ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸੁ ॥
ਆਖਿ ਸੁਣਾਏ ਪੁੱਛਿਆ ਲਾਹੇ ਵਿਸਵਾਸੁ ॥
ਨਦਰੀ ਪਵੈ ਅਕਿਰਤਘਣ ਮਤੁ ਹੋਇ ਵਿਣਾਸੁ ॥੯॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੩੫, ਪਉੜੀ ੯]

ਇਸ ਲਈ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਵੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇਸ ਪੱਖ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਐਸੇ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਆਪ ਮੁਕਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਐਸੇ ਗੁਰ ਕਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ਆਪਿ ਮੁਕਤੁ ਮੋਹਿ ਤਾਰੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੧]

ਫੇਰ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪੂਜਨੀਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਚਿੰਤਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੇਵਕੁ ਲਾਇਓ ਅਪੁਨੀ ਸੇਵ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ਮੁਖਿ ਦੇਵ॥**
ਸਗਲੀ ਚਿੰਤਾ ਆਪਿ ਨਿਵਾਰੀ॥ ਤਿਸ ਗੁਰ ਕਉ ਹਉ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੮੯੭]

੨. **ਪਉੜੀ॥ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਹਉ ਵਾਰਿਆ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਕੀ ਹਰਿ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ॥**
ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਬਣਤ ਬਣਾਈ॥
ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਪਿਆਰਾ ਮੇਰੈ ਨਾਲਿ ਹੈ ਜਿਥੈ ਕਿਥੈ ਮੈਨੋ ਲਏ ਛਡਾਈ॥
ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਸਾਬਾਸਿ ਹੈ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦੀਆ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੀ ਆਸ ਪੁਰਾਈ॥੫॥

[ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ, ਮ: ੪, ਅੰਗ ੫੮੮]

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦਿਹਾੜੀ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਵਾਰ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਭਾਵ ਦੈਵ ਪਦਵੀ, ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਵਾਲੇ **ਵਾ:** ਦਿੱਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਦਿਉਹਾੜੀ ਸਦ ਵਾਰ॥
ਜਿਨਿ ਮਾਣਸ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਕੀਏ ਕਰਤ ਨ ਲਾਗੀ ਵਾਰ॥੧॥ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਮ: ੧, ਅੰਗ ੪੬੨]

ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਸਟਪਦੀ ਅੰਦਰ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫॥
ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਸਿਮਰਉ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ॥ ਗੁਰੁ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰੀ ਰਾਸਿ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਗੁਰ ਕਾ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਦੇਖਿ ਜੀਵਾ॥ ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਣ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਵਾ॥੧॥
ਗੁਰ ਕੀ ਰੇਣੁ ਨਿਤ ਮਜਨੁ ਕਰਉ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਹਉਮੈ ਮਲ ਹਰਉ॥੨॥
ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਝੁਲਾਵਉ ਪਾਖਾ॥ ਮਹਾ ਅਗਨਿ ਤੇ ਹਾਥੁ ਦੇ ਰਾਖਾ॥੩॥
ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਢੋਵਉ ਪਾਣੀ॥ ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਤੇ ਅਕਲ ਗਤਿ ਜਾਣੀ॥੪॥
ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਪੀਸਉ ਨੀਤ॥ ਜਿਸੁ ਪਰਸਾਦਿ ਵੈਰੀ ਸਭ ਮੀਤ॥੫॥
ਜਿਨਿ ਗੁਰਿ ਮੋਕਉ ਦੀਨਾ ਜੀਉ॥ ਆਪੁਨਾ ਦਾਸਰਾ ਆਪੇ ਮੁਲਿ ਲੀਉ॥੬॥

ਆਪੇ ਲਾਇਓ ਅਪਨਾ ਪਿਆਰੁ ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਕਰੀ ਨਮਸਕਾਰੁ ॥੭॥
ਕਲਿ ਕਲੇਸ ਭੈ ਭ੍ਰਮ ਦੁਖ ਲਾਥਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮੇਰਾ ਗੁਰੁ ਸਮਰਾਥਾ ॥੮॥੯॥

(ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੩੯)

ਸਿਮਰਉ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ; ਅਪਨਾ ਸੁਆਮੀ ॥
ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ; ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੋ ਅਪਨਾ=ਆਪ ਦਾ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਹੈ, ਸੋ=ਉਸ ਪ੍ਰਭੁ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰਉ=ਸਿਮਰਨਾ ਕਰੋ।

ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਗਲ=ਸਾਰੇ ਘਟਾ=ਹਿਰਦਿਆਂ ਹਿਰਦਿਆਂ ਕਾ=ਦਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ=ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਰਣ ਕਰਾਵਨਹਾਰ ਸੁਆਮੀ ॥ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੩॥**
[ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੦੮]

੨. **ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹਰਿ ਏਕੁ ਨਾਨਕ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ॥** [ਆਸਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੪੫੮]

੩. **ਰਾਖਾ ਏਕੁ ਹਮਾਰਾ ਸੁਆਮੀ ॥ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥** [ਭੈਰਉ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੧੩੬]

ਚਰਣ ਕਮਲ ਸਿਉ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥
ਸਾਚੀ ਪੂਰਨ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ ॥੨॥

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੂਜਨੀਕ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਸਿਉ=ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ=ਲਗਨ, ਪ੍ਰੀਤੀ ਲਾਗੀ=ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਹੋ ਹੀ ਸਾਚੀ=ਸੱਚੀ, ਪੂਰਨ=ਪੂਰੀ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ=ਉੱਜਲ ਰੀਤਿ=ਰੀਤੀ ਹੈ **ਵਾ:** ਇਹੋ ਹੀ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀ ਬਹੁਤ ਨਿਰਮਲ=ਉੱਜਲ ਰੀਤਿ=ਮਰਿਆਦਾ ਹੈ ॥੨॥

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਵੱਲੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਇਸ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਰੀਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ : ੧. ਨਿਰਮਲ ਰੀਤ, ੨. ਮਲੀਨ ਰੀਤ। ਮਲੀਨ ਰੀਤ ਅੱਗੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ :

੧. ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਗ਼ਰੀਬ ਤੋਂ ਗ਼ਰੀਬ ਤੇ ਅਮੀਰ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਨੇਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜੀਵ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪਾਪ, ਉਪੱਦ੍ਰਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਟ ਪਟਣ ਬਿਜ ਮੰਦਰ ਭੰਨੈ ਕਰਿ ਚੋਰੀ ਘਰਿ ਆਵੈ ॥**
ਅਗਹੁ ਦੇਖੈ ਪਿਛਹੁ ਦੇਖੈ ਤੁਝ ਤੇ ਕਹਾ ਛਪਾਵੈ ॥੩॥ [ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੫੬]

੨. **ਬਹੁ ਪਰਪੰਚ ਕਰਿ ਪਰ ਧਨੁ ਲਿਆਵੈ ॥ ਸੁਤ ਦਾਰਾ ਪਹਿਰ ਆਨਿ ਲੁਟਾਵੈ ॥੧॥**
[ਸੋਰਠਿ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੬]

ਸੋ ਪਦਾਰਥ ਤਾਂ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰੀਤੀ ਮਲੀਨ ਹੈ।

੨. ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ

ਸੰਬੰਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵੀ ਮਲੀਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਤੋੜ ਨਿਭਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਹੁਤੇ ਸੰਬੰਧੀ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਮਰ ਕੇ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸੰਬੰਧੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਲਈ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕੋ ਸੰਸਾਰੈ ਕੇ ਕੁਟੰਬ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਈ ਦੀਸਹਿ ਮਨ ਮੇਰੇ ਤੇ ਸਭਿ ਅਪਨੈ ਸੁਆਇ ਮਿਲਾਸਾ॥
ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਉਨ੍ ਕਾ ਸੁਆਉ ਹੋਇ ਨ ਆਵੈ ਤਿਤੁ ਦਿਨਿ ਨੇੜੈ ਕੋ ਨ ਢੁਕਾਸਾ॥

[ਗੋਂਡ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੮੬੦]

੨. ਸੁਖ ਮੈ ਆਨਿ ਬਹੁਤੁ ਮਿਲਿ ਬੈਠਤ ਰਹਤ ਚਹੂ ਦਿਸਿ ਘੇਰੈ॥
ਬਿਪਤਿ ਪਰੀ ਸਭ ਹੀ ਸੰਗੁ ਛਾਡਿਤ ਕੋਊ ਨ ਆਵਤ ਨੇਰੈ॥੧॥

[ਸੋਰਠਿ ਮ: ੯, ਅੰਗ ੬੩੪]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਾਲੀ ਰੀਤੀ ਵੀ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸੱਚੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੩. ਸਰੀਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ

ਦੇਹ ਅਧਿਆਸੀ ਜੀਵ ਦੀ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਸ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨ, ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਲਈ ਜਿਸ ਮੁੱਖ ਨਾਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਮੁੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਇਕ ਦਿਨ ਚੁਆਤੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਤੁ ਮੁਖੀ ਪਾਂਚਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਾਏ॥ ਤਿਤ ਮੁਖ ਦੇਖਤ ਲੂਕਟ ਲਾਏ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੯]

ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਐਸੇ ਬਚਨ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਏ ਸਰੀਰਾ ਮੇਰਿਆ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਆਇ ਕੈ ਕਿਆ ਤੁਧੁ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ॥
ਕਿ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ ਤੁਧੁ ਸਰੀਰਾ ਜਾ ਤੂ ਜਗ ਮਹਿ ਆਇਆ॥
ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਤੇਰਾ ਰਚਨੁ ਰਚਿਆ ਸੋ ਹਰਿ ਮਨਿ ਨ ਵਸਾਇਆ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩ ਅਨੰਦੁ, ਅੰਗ ੯੨੨]

੪. ਖਾਣ, ਪੀਣ ਅਤੇ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ

ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਹੀ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਖਾਣੇ, ਪੀਣੇ ਅਤੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਣੇ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨੀ ਵੀ ਝੂਠੀ ਹੀ ਹੈ।

੫. ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ

ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂ, ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ, ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੀ ਮਲੀਨ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਵੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਮੰਜ਼ਲਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪਸਚਾਤਾਪ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਿਮਖ ਕਾਮ ਸੁਆਦ ਕਾਰਣਿ ਕੋਟਿ ਦਿਨਸ ਦੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ॥**
ਘਰੀ ਮੁਹਤ ਰੰਗ ਮਾਣਹਿ ਫਿਰਿ ਬਹੁਰਿ ਬਹੁਰਿ ਪਛੁਤਾਵਹਿ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੪੦੩]

੨. **ਲੈ ਫਾਹੇ ਰਾਤੀ ਤੁਰਹਿ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਣੈ ਪ੍ਰਾਣੀ ॥**
ਤਕਹਿ ਨਾਰਿ ਪਰਾਈਆ ਲੁਕਿ ਅੰਦਰਿ ਠਾਣੀ ॥
ਸੰਨ੍ਹੀ ਦੇਨਿ੍ ਵਿਖੰਮ ਥਾਇ ਮਿਠਾ ਮਦੁ ਮਾਣੀ ॥
ਕਰਮੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਆਪੇ ਪਛੁਤਾਣੀ ॥
ਅਜਰਾਈਲ ਫਰੇਸਤਾ ਤਿਲ ਪੀੜੇ ਘਾਣੀ ॥ [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੩੧੫]

ਇਸ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਕੀ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਹਾਥੀ ਵਰਗੇ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇ, ਭਾਵ ਸਭ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਮ ਸੁਆਇ ਗਜ ਬਸਿ ਪਰੇ ਮਨ ਬਉਰਾ ਰੇ ਅੰਕਸੁ ਸਹਿਓ ਸੀਸ ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੫]

ਇਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਅੱਗੋਂ ਪੰਜ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ : ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ ਤੇ ਗੰਧ।

ਇਹ ਪੰਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਬਲੀ ਹਨ ਜੋ ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਬਚਣ ਦੀ ਕੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਭ੍ਰਿੰਗ ਪਤੰਗ ਕੁੰਚਰ ਏਕ ਦੋਖ ਬਿਨਾਸ ॥
ਪੰਚ ਦੋਖ ਅਸਾਧ ਜਾ ਮਹਿ ਤਾ ਕੀ ਕੇਤਕ ਆਸ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੬]

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਜ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪਤੰਗ ਅਲਿ ਇਕਤੁ ਇਕਤੁ ਰੋਗਿ ਪਚੰਦੇ।
ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਪੰਜਿ ਰੋਗ ਪੰਜੇ ਦੂਤ ਕੁਸੂਤ ਕਰੰਦੇ।
ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਡਾਇਣੀ ਹਰਖ ਸੋਗ ਬਹੁ ਰੋਗ ਵਧੰਦੇ।
ਮਨਮੁਖਿ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਲਗਿ ਭੰਭਲਭੂਸੇ ਖਾਇ ਭਵੰਦੇ।
ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਸਾਹ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲੰਦੇ।
ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਚਲਣਾ ਭਜਿ ਗਏ ਠਗ ਚੋਰ ਡਰੰਦੇ।
ਲੈ ਲਾਹਾ ਨਿਜਿ ਘਰਿ ਨਿਬਹੰਦੇ ॥੨੦॥ [ਵਾਰ ੫, ਪਉੜੀ ੨੦]

ਸ਼ਬਦ—ਨਾਦ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਹਿਰਨ ਆਪਣਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਘੰਡੇਹੇੜੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਹਿਰਨ ਉਸ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਧਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਵਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਦ ਹੇਤਿ ਸਿਰੁ ਡਾਰਿਓ ਕੁਰੰਕਾ ਉਸ ਹੀ ਹੇਤ ਬਿਦਾਰਾ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੭੧]

੨. ਮਹਾ ਨਾਦ ਕੁਰੰਕ ਮੋਹਿਓ ਬੇਧਿ ਤੀਖਨ ਸਰੀ॥ [ਕੇਦਾਰਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੧੨੧]

ਸ਼ਪਰਸ਼—ਹਾਥੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਮ ਵਿਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਉਹ ਕਲਬੂਤ ਦੀ ਹਥਨੀ ਦੇਖ ਕੇ ਕਾਮ ਵਾਸ਼ਨਾ ਅਧੀਨ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨਾਲ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਥਨੀ ਹੇਠਾਂ ਟੋਆ ਪੁੱਟ ਕੇ ਉੱਪਰ ਕਾਨਿਆਂ ਦੀ ਛੱਤ ਪਾ ਕੇ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਾਥੀ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਹਾਵਤਾਂ ਦੇ ਕੁੰਡੇ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕਾਮ ਹੇਤਿ ਕੁੰਚਰੁ ਲੈ ਫਾਂਕਿਓ ਓਹੁ ਪਰ ਵਸਿ ਭਇਓ ਬਿਚਾਰਾ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੭੧]

ਰੂਪ—ਭੰਬਟ ਜਾਂ ਪਰਵਾਨੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਉਹ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ 'ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਦੀਵੇ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੜ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਨੈਨ ਦੇਖਿ ਪਤੰਗੁ ਉਰਝੈ ਪਸੁ ਨ ਦੇਖੈ ਆਗਿ॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੨]

੨. ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਰੋਗਿ ਪਚਿ ਮੁਏ ਪਤੰਗਾ॥ [ਨਟ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੯੮੩]

ਰਸ—ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਜੀਭ ਦਾ ਰਸ ਹੈ, ਕੁੰਡੀ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਮਾਸ ਦੀ ਬੋਟੀ ਭਾਵ ਗੰਡੋਏ ਆਦਿ ਨੂੰ ਖਾਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਕਾਰਨ ਕੁੰਡੀ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਜਿਉ ਮੀਨ ਕੁੰਡਲੀਆ ਕੰਠਿ ਪਾਇ॥ [ਬਸੰਤ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੧੧੮੭]

੨. ਜਿਹਵਾ ਰੋਗਿ ਮੀਨੁ ਗ੍ਰਸਿਆਨੋ॥ [ਭੈਰਉ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੦]

ਗੰਧ—ਭੌਰੇ ਨੂੰ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਉਹ ਕਮਲ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਗੰਧੀ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੜਾਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਰਕ ਕੱਢਣ ਸਮੇਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਬੀਧੇ ਬਾਂਧੇ ਕਮਲ ਮਹਿ ਭਵਰ ਰਹੇ ਲਪਟਾਇ॥੪॥ [ਚਉਬੋਲੇ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੪]

੨. ਕਮਲ ਹੇਤਿ ਬਿਨਸਿਓ ਹੈ ਭਵਰਾ ਉਨਿ ਮਾਰਗੁ ਨਿਕਸਿ ਨ ਪਾਇਓ॥੧॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੭੦]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਪੰਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਪੰਜੇ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਅਤੇ ਮਲੀਨਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਵੀ ਹੈ, ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਏਸੇ ਲਈ ਜਗਿਆਸੂ ਸਦਾ ਬੇਨਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਐਸੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹਮ ਤੁਮ ਸਿਉ ਜੋਰੀ॥ ਤੁਮ ਸਿਉ ਜੋਰਿ ਅਵਰ ਸੰਗਿ ਤੋਰੀ॥
[ਸੋਰਠਿ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੯]

ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ; ਵਸੈ ਮਨ ਮਾਹੀ॥
ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ; ਕਿਲਵਿਖ ਜਾਹੀ॥੩॥

ਸੰਤ=ਮਹਾਤਮਾ ਜਨਾਂ **ਵਾ:** ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਤਿ=ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜਿਸ

ਦੇ ਮਨ=ਹਿਰਦੇ ਮਾਹੀ=ਵਿੱਚ ਆ ਵਸੈ=ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤਦ ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਜਨਮ=ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤ੍ਰਾਂ ਕੇ=ਦੇ ਕਿਲਵਿਖ=ਪਾਪ ਚਲੇ ਜਾਹੀ=ਜਾਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** (ਕਿਲ+ਵਿਖ) ਕਿਲ=ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖ=ਵਿਹੁ ਵਾਂਗ ਦੁਖਦਾਈ ਉਪੱਦ੍ਰਵ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਚ ਸਬਦੁ ਹਿਰਦੇ ਮਨ ਮਾਹਿ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਵਿਖ ਜਾਹਿ॥੧॥

[ਭੈਰਉ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੩]

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ; ਪ੍ਰਭ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ॥
ਨਾਨਕੁ ਮਾਗੈ; ਸੰਤ ਰਵਾਲਾ॥੪॥੧੭॥੨੩॥

ਅਖ਼ੀਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਦੀਨ=ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਉੱਪਰ ਦਇਆਲਾ=ਦਿਆਲਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ! ਸਾਡੇ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ=ਮਿਹਰ ਕਰ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਾਸ ਸੰਤ=ਮਹਾਤਮਾ ਜਨਾਂ **ਵਾ:** ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਰਵਾਲਾ=ਧੂੜੀ ਮਾਗੈ=ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ॥੪॥੧੭॥੨੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੩੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੪੨]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਜੀਵਾ ਗੁਰ ਤੇਰਾ ॥ ਪੂਰਨ ਕਰਮੁ ਹੋਇ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰਾ ॥੧॥ ਇਹ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਣਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ॥ ਦੇਹਿ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਅਪਣੇ ਚੇਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਅਪਣੀ ਸਰਣਿ ਰਾਖੁ ਪ੍ਰਭ ਦਾਤੇ ॥ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਿਨੈ ਵਿਰਲੈ ਜਾਤੇ ॥੨॥ ਸੁਨਹੁ ਬਿਨਉ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ॥ ਚਰਣ ਕਮਲ ਵਸਹਿ ਮੇਰੈ ਚੀਤਾ ॥੩॥ ਨਾਨਕੁ ਏਕ ਕਰੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ਵਿਸਰੁ ਨਾਹੀ ਪੂਰਨ ਗੁਣਤਾਸਿ ॥੪॥੧੮॥੨੪॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤੀਬ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਜੀਵਾ, ਗੁਰ ਤੇਰਾ ॥

ਹੇ ਗੁਰ=ਪੂਜਨੀਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਿ=ਵੇਖ ਕੇ ਜੀਵਾ=ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦਰਸਨ ਤੇਰੇ ਸੁਣਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਨਿਮਖ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਪੇਖਿ ਜੀਵਾ ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਛੰਤ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੧੭]

ਇਸ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸੁਣਿ=ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ। ਤੇਰੇ=ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਨ=ਦੀਦਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਵਾਂ ਤੁਸੀਂ ਨਿਮਖ ਮਾਤਰ ਦ੍ਰਿਸਟਿ=ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਵੱਲ ਦੇਖਣਾ ਕਰੋਗੇ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦਰਸਨੁ ਪੇਖਤ ਮੈ ਜੀਓ ॥
ਸੁਨਿ ਕਰਿ ਬਚਨ ਤੁਮ੍ਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਮਨੁ ਤਨੁ ਮੇਰਾ ਠਾਰੁ ਥੀਓ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੮੨]

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸਨ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਜੀਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਮੇਰਾ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਅਗਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਬਚਨ ਸੁਨਿ=ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਕੇ ਠਾਰੁ=ਸੀਤਲ ਥੀਓ=ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮੈ ਗਰੀਬ ਸਚੁ ਟੇਕ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰੇ ॥
ਦੇਖਿ ਤੁਮਾਰਾ ਦਰਸਨੋ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਧੀਰੇ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੯੮]

ਹੇ ਮੇਰੇ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਮੈ=ਮੇਰੀ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਟੇਕ=ਓਟ ਸਚ=ਸਚੀ ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਸੱਚੀ ਓਟ ਰੂਪ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਤੁਮਾਰਾ=ਤੁਹਾਡਾ ਦਰਸਨ ਦੇਖ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਧੀਰੇ=ਧੀਰਜਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਤੇਰਿਆ ਭਗਤਾ ਭੁਖ ਸਦ ਤੇਰੀਆ ॥
ਹਰਿ ਲੋਚਾ ਪੂਰਨ ਮੇਰੀਆ ॥
ਦੇਹੁ ਦਰਸੁ ਸੁਖਦਾਤਿਆ ਮੈ ਗਲ ਵਿਚਿ ਲੈਹੁ ਮਿਲਾਇ ਜੀਉ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੪]

ਹੇ ਮੇਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਤੇਰੀ ਭੁਖ=ਚਾਹਤ, ਲੋੜ ਹੈ। ਮੇਰੀ

ਇਹ ਲੋਚਾ=ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦੇ। ਹੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ! ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਕਰੋ। ਗਲ=ਕੰਠ ਨਾਲ ਲਾਉਣਾ ਭਾਵ ਮੇਲਣਾ ਕਰੋ, ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਰੂਪ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਉਣਾ ਕਰੋ। ਸੋ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੋਰ ਭੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਨ ਦੀ ਭੁਖ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਤੜਫ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਈ ਐਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਦਰਸਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਇੱਕ ਪੰਛੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਕੋਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਰਿਸ਼ੀ ਬਿਆਸ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਹ ਚਕੋਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਪਰੀਤ ਹੈ ਲਾਇ ਤਾਰ ਨਿਹਾਲੇ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੨੭, ਪਉੜੀ ੪]

ਜਿਵੇਂ ਚਕੋਰ ਦੀ ਚੰਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਚੰਦ ਨੂੰ ਤਾਰ ਲਾ ਕੇ ਭਾਵ ਇੱਕ-ਰਸ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਚਕੋਰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਤਨਾ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੂੰ ਤੱਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਛਿਣ ਭੀ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਤਾਰ ਨਹੀਂ ਤੋੜਦਾ ਤੇ ਇੱਕ ਰਸ ਝਾਕਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਿਸ਼ਾ ਬਦਲਦਾ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਨੇਤ੍ਰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਹੀ ਟਿਕਾ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਲਪਕ ਜਾਂਦਾ। ਬਸ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਚਕੋਰ ਦੀ ਨਿਆਂਈ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪਤੰਗੇ ਦਾ ਜਗ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੀਵੇ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਵੇਖ ਕੇ ਇਤਨਾ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਨ ਵਾਸਤੇ ਜਦੋਂ ਦੀਵੇ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਭ ਕੁਛ ਮਿਟਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਖੰਭ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਆਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮੰਨੀ ਹੈ—ਦਾਹਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਸ਼ਕਤੀ। ਦਾਹਕ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਾੜਨ, ਫੂਕਣ ਸ਼ਕਤੀ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਭਾਵ ਚਾਨਣਾ, ਉਜਾਲਾ ਰੂਪ ਸ਼ਕਤੀ। ਸੋ, ਜੀਵ ਰੂਪ ਪਤੰਗਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਕਲਪਾਂ, ਵਿਕਲਪਾਂ ਰੂਪ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਉੱਚੀਆ-ਨੀਂਵੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਿਤੇ ਉੱਚੀ ਉਡਾਰੀ ਸਵਰਗ ਆਦਿ ਜਾਣ ਦੇ ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਨੀਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪਤੰਗਾ ਚਾਨਣੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਧੇਰੇ ਵਿੱਚ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਪਤੰਗਾ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਵਿਦਿਆ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਰੂਪ ਅੰਧੇਰੇ ਵਿੱਚ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅੰਧ ਕੂਪਿ ਮਾਇਆ ਮਨੁ ਗਾਡਿਆ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੮੭੬]

ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨ ਰੂਪ, ਸਵਰਗ-ਨਰਕ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬਹੂ ਜੀਅੜਾ ਊਭਿ ਚੜਤੁ ਹੈ ਕਬਹੂ ਜਾਇ ਪਇਆਲੇ॥
ਲੋਭੀ ਜੀਅੜਾ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਤੁ ਹੈ ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਭਾਲੇ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੮੭੬]

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਦੀਵੇ ਦਾ ਸਿੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਵਿਦਿਆ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਮੇਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਾਹਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕਲਪਾਂ, ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੇ ਖੰਭ ਸਾੜ ਕੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਹੀ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ :

ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਕੁਇਰ ਜੀ ਦੀ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੰਗਾਂ-ਜੁਧਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ੧੯ ਤੋਂ ਅਠਾਰਹ ਦਸ ਬੀਸ ਤਕ ਅਠਤਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਅੱਖਰ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹਾਏ। ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਕਥਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ, ਕੁਝ ਅੰਤਿਮ ਚੋਜ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਦੋਂ ਦੱਖਣ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਰੁਖ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਅਜੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਕੁਇਰ ਜੀ ਬੰਸ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ, ਮਮਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਲੱਭਦੀ-ਲੱਭਦੀ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਆ ਮਿਲੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਕੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਜਿਸਦਾ ਹਵਾਲਾ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਕੁਇਰ ਜੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਾਮ ਕੁਇਰ ਭਾਈ ਕਹਿ ਕਥਾ। ਸੁਨਿ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ਬੀਤੀ ਸ਼ੁਭ ਜਥਾ।
ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਜਾਤਿ ਮਗ ਮਾਂਹੀ। ਮੈਂ ਭੀ ਸੰਗ ਤਜਯੋ ਤਹਿਂ ਨਾਂਹੀ॥੨॥
ਮਮ ਮਾਤਾ ਪੀਛੇ ਤੇ ਧਾਈ। ਕੇਤਿਕ ਦੂਰ ਮਿਲੀ ਤਹਿਂ ਆਈ।
ਕਰਿ ਬੰਦਨ ਕੋ ਅਰਜ਼ ਗੁਜ਼ਾਰੀ। ਏਕ ਪੁਤ੍ਰ ਹੈ ਮੋਹਿ ਅਗਾਰੀ॥੩॥

[ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਐਨ ੨, ਅੰਸੂ ੧੫]

ਇਉਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ। ਪੁੱਤਰ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਅੱਗ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਫੂਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਦੀਨ-ਦੁਖੀ ਜਾਣ ਕੇ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਮੈਨੂੰ ਦੇਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਇਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀਜੈ। ਮੇਰੋ ਪੁਤ੍ਰ ਸੰਗ ਮੁਝ ਦੀਜੈ॥...॥੫॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਐਨ ੨, ਅੰਸੂ ੧੫]

ਇਤਿਆਦਿਕ ਮਾਤਾ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਸਨੇਹ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੁਝ ਸੋਂ ਕਹਯੋ ਜਾਹੁ ਤੁਮ ਭਾਈ। ਜਨਨੀ ਹੇਤੁ ਲੈਨ ਕੇ ਆਈ।
ਮਾਰਗ ਦੂਰ ਉਲੰਘਤਿ ਧਾਈ। ਅਬਿ ਕੈਸੇ ਏਕਲਿ ਫਿਰਿ ਜਾਈ॥੬॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਐਨ ੨, ਅੰਸੂ ੧੫]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਕੁਇਰ! ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ ਮਾਤਾ ਤੇਰਾ ਵਿਛੋੜਾ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚਲਦਾ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਕੁਇਰ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਖੜ ਕੇ, ਦੀਨ-ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੇਰੋ ਨੇਮ ਹੋਇ ਨਿਰਬਾਹੂ। ਰਹਨਿ ਹਮੇਸ਼ ਆਪ ਕੇ ਪਾਹੂ।
ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੌਂ ਤ ਅਚੌਂ ਅਹਾਰਾ। ਬਿਨ ਹੇਰੇ ਰਹਿਂ ਹੌਂ ਨਿਰਹਾਰਾ॥੮॥
ਤੁਮ ਬਿਛਰੇ ਜਬ ਅੰਨ ਨ ਖੈਹੋਂ। ਕਿਹ ਬਿਧਿ ਇਹ ਸਰੀਰ ਨਿਰਬੈਹੋਂ।
ਪ੍ਰਥਮ ਕਰਹੁ ਕੋ ਅਸ ਉਪਚਾਰਾ। ਬਹੁਰ ਹਟਾਵਹੁ ਦੇਸ਼ ਮਝਾਰਾ॥੯॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਐਨ ੨, ਅੰਸੂ ੧੫]

ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਕੁਇਰ ਜੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਕੁਇਰ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਐਸੇ ਸਿੱਖ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ

ਹਨ। ਜੋ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਅੰਨ ਨਾਲੋਂ ਜਿਸ ਅੰਨ, ਜਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਣ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਅੰਨ ਜਲ ਨਾਲੋਂ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਿਆਰੇ ਸਮਝ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਤੇਰਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਣ ਹੈ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਨ ਜਲ ਨਹੀਂ ਛਕਦਾ। ਤਾਂ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਵੇਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਇਸ ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਮੈਂ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ! ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਕਾਠੀ ਪਾ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਇਕਾਂਤ ਅਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਜਦੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋਗੇ, ਉਸੇ ਛਿਨ ਮੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਢਹੁ ਅਖੇਰ ਹੇਤੁ ਜਬਿ ਬਾਹਰ। ਹਮਰੋ ਦਰਸ਼ਨ ਪਿਖਿ ਤਹਿਂ ਜ਼ਾਹਰ ॥੧੦॥
ਜਬਿ ਚਾਹੋ ਤਬਿ ਨਿਕਸਿ ਪਧਾਰਹੁ। ਕਾਨਨ ਮਹਿਂ ਹਮ ਦਰਸ ਨਿਹਾਰਹੁ ॥...॥੧੧॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਐਨ ੨, ਅੰਸੂ ੧੫]

ਸੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਕੁਇਰ ਜੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਹਿਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹੇ, ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ **ਦਰਸਨ ਦੇਖਿ ਜੀਵਾ ਗੁਰ ਤੇਰਾ ॥** ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਜੀਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੀ ਸਾਖੀ :

ਸਾਖੀ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ—ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਖਣ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਕੌਤਕ ਕੀਤੇ। ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਥਾਪੜਾ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤੋਰਿਆ ਤੇ ਨਗੀਨਾ ਘਾਟ, ਹੀਰਾ ਘਾਟ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੇ-ਪ੍ਰਵਾਹੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਸਬੂਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੀਰਾ ਭੇਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁਦਾਵਰੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀਰੇ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤੇ ਸੁਦਾਗਰ ਨੇ ਨਗੀਨਾ ਭੇਟ ਕੀਤਾ, ਜਿਥੇ ਅੱਜ ਨਗੀਨਾ ਘਾਟ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਨਗੀਨੇ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੇ। ਪਹਿਲੇ ਜਾਮੇ ਦੇ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਮੂਲਚੰਦ ਖੱਤਰੀ ਨੂੰ ਸਹੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਚੌਰਾਸੀ ਕੱਟੀ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੱਚਖੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਧਾਰੀ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਕਰ ਤੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦੁਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਜਲ ਭਰ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰਾ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਨਹੀਂ ਛਕਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੁਮ ਬਿਨ ਮੋਰ ਅਲੰਬ ਨ ਕੋਈ। ਦੇਖਿ ਅਚੌਂ ਜਲ ਭੋਜਨ ਦੋਈ ॥੧੭॥
ਬਿਛੁਰੇ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਮ ਹੋਇ। ਸਹੌਂ ਕਸ਼ਟ ਪ੍ਰਾਨਨ ਕੋ ਖੋਇ।
ਕੌਨ ਗਤੀ ਪ੍ਰਭੁ ਹੋਇ ਹਮਾਰੀ। ਬਨਿ ਲਚਾਰ ਮਰਿ ਰਹਉਂ ਬਿਚਾਰੀ ॥੧੮॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਐਨ ੨, ਅੰਸੂ ੧੫]

ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਇਹੀ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਗ ਹੀ ਲੈ ਜਾਵੋ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਅੰਨ-ਜਲ ਛੱਕਣ ਦਾ ਅਸੀਂ ਨਿਭਾਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰਕਸੇ ਦੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਸਮਝ ਕੇ ਅਦਬ ਰੱਖਣਾ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਲੰਘੇ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕਰਕੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਢੱਕਣਾ। ਜਦੋਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ

ਮੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰਣ ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖ਼ੀਰ ਤਕ ਨਿਭੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਅੰਨ-ਜਲ ਛਕਦੇ ਰਹਿਣਾ। ਸੋ, ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪੂਰਨ ਕਰਮੁ ਹੋਇ; ਪ੍ਰਭ ਮੇਰਾ ॥੧॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਮੇਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੁਭ ਕਰਮ ਪੂਰਨ=ਸਫਲਾ ਹੋਇ=ਹੋਵੇਗਾ ॥੧॥

ਇਹ ਬੇਨੰਤੀ; ਸੁਣਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੁ=ਸੁਆਮੀ ਮਾਲਕ ! ਮੇਰੀ ਇਹ ਬੇਨੰਤੀ=ਬੇਨਤੀ ਸੁਣਿ=ਸੁਣੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੁਨਹੁ ਬੇਨੰਤੀਆ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ॥** [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੪੭]

੨. **ਸੁਣਿ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਆਮੀ ਅਪੁਨੇ ਨਾਨਕੁ ਇਹੁ ਸੁਖੁ ਮਾਗੈ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੦]

੩. **ਸੁਨਹੁ ਬਿਨੰਤੀ ਠਾਕੁਰ ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਤੇਰੇ ਧਾਰੇ ॥**
ਰਾਖੁ ਪੈਜ ਨਾਮ ਅਪੁਨੇ ਕੀ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨਹਾਰੇ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੩੧]

ਦੇਹਿ ਨਾਮੁ; ਕਰਿ ਅਪਣੇ ਚੇਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਚੇਰੇ=ਦਾਸ ਜਾਣ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਣਾ ਕਰੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਜਾਚੰਤਿ ਨਾਨਕ ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹ ॥**
[ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੦]

੨. **ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਜਨ ਅਪਨੇ ਦੂਖ ਦਰਦ ਕਾ ਹੰਤਾ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੩੯]

੩. **ਨਾਮੁ ਦੇਹਿ ਮਾਗੈ ਦਾਸੁ ਤੇਰਾ ॥ ਹਰਿ ਜੀਵਨ ਪਦੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੫]

ਅਪਣੀ ਸਰਣਿ ਰਾਖੁ; ਪ੍ਰਭ ਦਾਤੇ ॥

ਹੇ ਦਾਤੇ=ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਨ ਵਿੱਚ ਰਾਖੁ=ਰੱਖ ਲੈਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਰਣਿ ਸਮਰਥ ਏਕ ਕੇਰੀ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਠਾਉ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੫]

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ; ਕਿਨੈ ਵਿਰਲੈ ਜਾਤੇ ॥੨॥

ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਿਨੈ=ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਤੇ=ਜਾਣਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜਾਨਣਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਨੇ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ॥੨॥

ਸੁਨਹੁ ਬਿਨਉ; ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ=ਮਿੱਤਰ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਜੀ ! ਮੇਰੀ ਬਿਨਉ=ਬੇਨਤੀ ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ।

ਚਰਣ ਕਮਲ; ਵਸਹਿ ਮੇਰੈ ਚੀਤਾ ॥੩॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਜੋ ਕਮਲ ਦੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਹਨ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਚੀਤਾ=ਚਿਤ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਰਹਿਣ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਉਰ ਧਾਰੇ ਚੀਤ ॥ ਚਿਰੁ ਜੀਵਨੁ ਚੇਤਨੁ ਨਿਤ ਨੀਤ ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੨]

੨. **ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਣ ਰਿਦੇ ਮਹਿ ਬਸੇ ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਵਿਖ ਨਸੇ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੭]

੩. **ਚਰਣ ਕਮਲ ਬਸਾਇ ਹਿਰਦੈ ਜੀਅ ਕੋ ਆਧਾਰੁ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੫]

ਨਾਨਕੁ; ਏਕ ਕਰੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥
ਵਿਸਰੁ ਨਾਹੀ; ਪੂਰਨ ਗੁਣਤਾਸਿ ॥੪॥੧੮॥੨੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਅਰਦਾਸਿ=ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਹੇ (ਗੁਣ+ਤਾਸਿ) ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਤਾਸਿ=ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਪੂਰਨ=ਪਰੀਪੂਰਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, **ਵਾ:** ਹੇ ਪੂਰਨ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪ ਕਦੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸਰੁ=ਭੁਲਣਾ ਨਾਹੀ=ਨਾ ਕਰੋ ॥੪॥੧੮॥੨੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੪੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੪੩]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਬਹਤੀ ਜਾਤ ਕਦੇ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨ ਧਾਰਤ ॥ ਮਿਥਿਆ ਮੋਹ ਬੰਧਹਿ ਨਿਤ ਪਾਰਚ ॥੧॥ ਮਾਧਵੇ ਭਜੁ ਦਿਨ ਨਿਤ ਰੈਣੀ ॥ ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਜੀਤਿ ਹਰਿ ਸਰਣੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਰਤ ਬਿਕਾਰ ਦੋਊ ਕਰ ਝਾਰਤ ॥ ਰਾਮ ਰਤਨੁ ਰਿਦ ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਧਾਰਤ ॥੨॥ ਭਰਣ ਪੋਖਣ ਸੰਗਿ ਅਉਧ ਬਿਹਾਣੀ ॥ ਜੈ ਜਗਦੀਸ ਕੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਣੀ ॥੩॥ ਸਰਣਿ ਸਮਰਥ ਅਗੋਚਰ ਸੁਆਮੀ ॥ ਉਧਰੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੪॥੨੭॥੩੩॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੁਸ਼ੋਭਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਕਦੀ ਹੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੱਲ ਇੱਕ ਝਾਤ ਮਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਦੇਖਣਾ ਕਰ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਮੁਕਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਕਦੀ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਐਸੀ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੈ। ਮੁਖਵਾਕ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਹੀ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਬਹਤੀ ਜਾਤ; ਕਦੇ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨ ਧਾਰਤ ॥

ਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾ! ਤੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਉਮਰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹਤੀ=ਰੁੜ੍ਹਦੀ ਜਾਤ=ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਰੁੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਕਦੇ=ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ=ਨਿਗ੍ਹਾ, ਨਹੀਂ ਧਾਰਤ=ਧਾਰਦਾ, ਕਰਦਾ, ਭਾਵ ਮੁੱਕਦੀ ਹੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਆਸਾਂ ਵੱਲ ਕਦੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਅਥਵਾ ਤੇਰੀ ਬਿਰਤੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਬਹਤੀ=ਰੁੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਵਕਤ ਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਹਰ ਵਕਤ ਰੁੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਰੁੜਨਾ ਸ਼ਬਦ ਆਵੇ, ਰੁੜਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨੀਵੇਂ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਨੀਵੇਂ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਰੁੜਦਾ ਹੀ ਰੁੜਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਨੀਚ ਕਰਮਾਂ ਵੱਲ, ਭਾਵ ਜੋ ਨੀਵੇਂ ਕਰਮ ਹਨ, ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ ਆਦਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਬਹਤੀ=ਰੁੜੀ ਜਾਤ=ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਕਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦ੍ਰਿਸਟਿ=ਨਿਗ੍ਹਾ ਭਾਵ ਵਿਚਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨ=ਨਹੀਂ ਧਾਰਤ=ਧਾਰਦਾ, ਕਰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਉਪਜੈ ਨਿਪਜੈ ਨਿਪਜਿ ਸਮਾਈ ॥ ਨੈਨਹ ਦੇਖਤ ਇਹੁ ਜਗੁ ਜਾਈ ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੫]

ਮਿਥਿਆ ਮੋਹ; ਬੰਧਹਿ ਨਿਤ ਪਾਰਚ ॥੧॥

ਮਿਥਿਆ ਭਾਵ ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥ, **ਵਾ:** ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਨਿਤ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪਾਰਚ=ਫਸ ਕੇ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਵਿੱਚ ਬੱਝ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ॥੧॥ (**ਪਾਰਚ**=ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਪਰਚਾ ਯਾ ਫਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਝਗੜੇ ਝਾਂਜੇ) ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਮਿਥਿਆ ਸੰਗਿ ਸੰਗਿ ਲਪਟਾਏ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਕਰਿ ਬਾਧੇ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੨]

੨. ਮਿਥਿਆ ਸੰਗਿ ਕੂੜਿ ਲਪਟਾਇਓ ਉਰਝਿ ਪਰਿਓ ਕੁਸਮਾਂਹੀ ॥
ਧਰਮਰਾਇ ਜਬ ਪਕਰਸਿ ਬਵਰੇ ਤਉ ਕਾਲ ਮੁਖਾ ਉਠਿ ਜਾਹੀ ॥

[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੭]

ਹੇ ਝੂਠੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਲਪਟ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਕੁਸਮਾਂਹੀ=ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਰੰਗ, **ਵਾ**: ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝਿ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਭਾਵ ਇਹ ਸੁਖ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਹੇ ਬਵਰੇ=ਝੱਲੇ ਜੀਵ! ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਰਾਜ ਤੈਨੂੰ ਪਕੜੇਗਾ, ਉਦੋਂ ਕਾਲ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ, **ਵਾ**: ਕਲੰਕਤ ਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਵੇਂਗਾ।

ਮਾਧਵੇ ਭਜੁ; ਦਿਨ ਨਿਤ ਰੈਣੀ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਰਾਤ ਦਿਨ (ਮਾ+ਧਵੇ) ਮਾ=ਮਾਇਆ ਦੇ ਧਵੇ=ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭਜੁ=ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਕਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਿ ਆਰਾਧਿ ਸਮ੍ਾਲੇ ਸਾਹ ਸਾਹ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੮]

੨. **ਸਿਮਰਉ ਅਪੁਨਾ ਸਾਂਈ ॥ ਦਿਨਸੁ ਰੈਨਿ ਸਦ ਧਿਆਈ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੩੦]

੩. **ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਆਰਾਧਹੁ ਪਿਆਰੋ ਨਿਮਖ ਨ ਕੀਜੈ ਢੀਲਾ ॥** [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੯੮]

ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਜੀਤਿ; ਹਰਿ ਸਰਣੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹਰਿ=ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣੀ=ਸਰਣ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਮੋਲਕ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਰੂਪ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਕਰ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨਮ ਪਦਾਰਥੁ ਜੀਤੀਐ ਜਪਿ ਹਰਿ ਬੈਰਾਗਰੁ ॥
ਸਭਿ ਪਵਹੁ ਸਰਨਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀ ਬਿਨਸੈ ਦੁਖ ਦਾਗਰੁ ॥੧੪॥ [ਵਾਰ ਕਾਨੜਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੩੧੮]

ਕਰਤ ਬਿਕਾਰ; ਦੋਊ ਕਰ ਝਾਰਤ ॥

ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਦੋਊ=ਦੋਵੇਂ ਕਰ=ਹੱਥ ਝਾਰਤ=ਝਾੜ ਕੇ, ਭਾਵ ਨਿਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। **ਵਾ**: ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁਆਰੀ ਜੂਏ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਝਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜੀਵ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਝਾੜ ਕੇ, ਭਾਵ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਕਾਰ ਕਰਦਾ, ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਝਾੜਦਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਵਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਮਦੂਤ ਤੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਝਾੜ ਦੇਣਗੇ। **ਵਾ**: ਵਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਦੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮਨ ਬੁੱਧ ਰੂਪ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਝਾੜ ਦੇ, ਭਾਵ ਕਦੇ ਤਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮਨ ਬੁੱਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਸਾਉਣਾ ਕਰ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਜਮਦੂਤ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਝਾੜਨਗੇ, ਭਾਵ ਤੈਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਟਣਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਕਿਛੁ ਗੁਨੁ ਬੀਚਾਰਿ ॥ ਚਲੇ ਜੁਆਰੀ ਦੁਇ ਹਥ ਝਾਰਿ ॥
[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੮]

ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਨਾ ਕਰ। ਨਹੀਂ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਜੁਆਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈ ਹਾਲਤ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਜੂਏ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਵਾਂਗ ਸਭ ਕੁਝ ਹਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਝਾੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਜੂਏ ਵਿੱਚ ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪ ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਹਾਰ ਕੇ ਜੀਵ ਰੂਪ ਜੁਆਰੀਆ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਆਮ ਸਾਧਾਰਨ ਜੀਵ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜੇ, ਮਹਾਰਾਜੇ, ਸਮਰਾਟ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰ

ਕੁਝ ਵੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਤੁਰ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਜਿਨਿ ਦੀਆ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਲੋੜਿ ॥
ਸਰਪਰ ਉਠੀ ਚਲਣਾ ਛਡਿ ਜਾਸੀ ਲਖ ਕਰੋੜਿ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦]

ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ ! ਤੂੰ ਮੇਰੀ-ਮੇਰੀ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਪਦਾਰਥ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਇੱਛਾ ਕਰ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ ਛੱਡ ਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਾਇਗਾ ਸਕਹੁ ਤ ਲੇਹੁ ਬਹੋਰਿ ॥
ਨਾਂਗੇ ਪਾਵਹੁ ਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ ਕੇ ਲਾਖ ਕਰੋਰਿ ॥੨੭॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੫]

ਸੋ, ਜੀਵ ਅਗਿਆਨ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਅੰਤ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ।

ਸਾਖੀ ਔਰਗੰਜ਼ੇਬ ਦੀ—ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਿਸਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇਤਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਏ ਕਿ ਉਸਨੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸਾੜਿਆ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਮੋਘ ਨਾਥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਰਮੱਦ ਫ਼ਕੀਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਕੇ ਭਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ, ਭਾਈ ਸਤੀਦਾਸ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ। ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੀ ਅੰਤਮ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਆਪਣੀ ਅੰਤਿਮ ਵਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਭੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪਾਪ ਕਰਮ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਅੰਤਿਮ ਇੱਛਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਜਨਾਜੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸਾਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੀ ਕਬਰ ਖੋਦਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਕਬਰ ਮੁਫ਼ਤ ਨਾ ਖ਼ੁਦਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਜੋ ਮੈਂ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਟੋਪੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਲਿੱਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਚਾਰ ਆਨੇ ਬਾਕੀ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕਫ਼ਨ ਲਈ ਉਸੇ ਸਵਾ ਰੁਪਏ ਦਾ ਖੱਦਰ ਲਿਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਉਸ ਖੱਦਰ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਕਬਰ ਵਿੱਚ ਦਫ਼ਨਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਜਨਾਜ਼ਾ ਮੇਰੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਠੇ, ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਕਫ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇਖੇ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪਾਪ ਤੇ ਵਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਅੱਜ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਸਾਖੀ ਸਿਕੰਦਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਨਾਮੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਕੰਦਰ ਇੱਕ ਅਜੇਹਾ ਸਮਰਾਟ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਕਥਾਵਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਰਾਟ ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ, ਭਾਵ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੌਤ ਬਿਲਕੁਲ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੋਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅੰਤਿਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਅਰਥੀ ਮੇਰੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਠੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਕਫ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕ ਦੇਖਣ ਕਿ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਰਾਮ ਰਤਨੁ; ਰਿਦ ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਧਾਰਤ ॥੨॥

ਰਤਨਾ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਮੋਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਧਾਰਤ=ਧਾਰਦਾ॥੨॥

*ਭਰਣ ਪੋਖਣ ਸੰਗਿ; ਅਉਧ ਬਿਹਾਣੀ ॥
ਜੈ ਜਗਦੀਸ ਕੀ; ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਣੀ ॥੩॥*

ਸਰੀਰ ਦੇ ਭਰਣ=ਪਾਲਣ ਪੋਖਣ=ਪੋਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, **ਵਾ:** ਪੇਟ ਨੂੰ ਭਰ ਲਿਆ ਤੇ ਪਲੋਸ ਲਿਆ। ਭਾਵ ਖਾ ਕੇ ਢਿਡ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਲਿਆ, **ਵਾ:** ਪੇਟ ਭਰਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਅਉਧ=ਉਮਰਾ ਬਿਹਾਣੀ=ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਸ ਜਗਦੀਸ ਦੀ ਸਾਰੇ ਜੈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜਿਸਨੇ ਤੇਰੀ ਜੈ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਉਸ ਜਗਦੀਸ ਦੀ ਗਤਿ=ਰੀਤ ਨੂੰ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ=ਜਾਣਿਆ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਪਪੋਲੀਐ ਵਿਣੁ ਬੁਝੇ ਮੁਗਧ ਅਜਾਣਿ ॥**
ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਇਓ ਛੁਟੈਗੀ ਬੇਬਾਣਿ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੩]

੨. **ਰੇ ਨਰ ਕਾਹੇ ਪਪੋਰਹੁ ਦੇਹੀ ॥**
ਊਡਿ ਜਾਇਗੋ ਧੂਮੁ ਬਾਦਰੋ ਇਕੁ ਭਾਜਹੁ ਰਾਮੁ ਸਨੇਹੀ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੦੯]

ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਸਾਰ ਰਟਨ ਕਰਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਤਾਪਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਪਾਸੋਂ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਅਪਾਰ ਸੰਗਤ ਜੁੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਤਿਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨਗਰ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਖ਼ਸ਼ੋ। ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਆਪੇ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਰਾਜਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਆਏ ਸਾਧੂਆਂ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਰਾਜ-ਕਾਜ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਫਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸਦਾ ਚਿਤ ਉਪਰਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਅਖ਼ੀਰ ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਅੰਤਮ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨੌਕਰਾਂ-ਚਾਕਰਾਂ, ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਗਿਣੇ ਜਾਣ, ਮੇਰੇ ਜਿੱਤੇ ਹੋਏ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ, ਜਿਹੜੇ ਲਾਲ ਮੈਂ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ, ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਨੌਕਰ-ਚਾਕਰ ਵਰਦੀ ਪਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਕੇ ਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਮੈਂ ਅਨੇਕਾਂ ਜੁੱਧ ਕੀਤੇ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ, ਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਫ਼ਿਰ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਤੇਰੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ੨੦ ਖ਼ਰਬ ਤੇ ਦਸ ਅਰਬ ਦੇ ਲਗਭਗ ਹਨ, ਫਿਰ ਮੋਤੀ, ਲਾਲ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿਖਾਏ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਵਣ ਲੱਗਾ। ਇੱਕ ਲਾਲ ਜਿਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕਈ ਕਰੋੜ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਸਖ਼ਤ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਹਾਏ-ਹਾਏ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਕਉਡੀ ਕਉਡੀ ਜੋਰਿ ਕੈ ਜੋਰੇ ਲਾਖ ਕਰੋਰਿ ॥
ਚਲਤੀ ਬਾਰ ਨ ਕਛੂ ਮਿਲਿਓ ਲਈ ਲੰਗੋਟੀ ਤੋਰਿ ॥੧੪੪॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੨]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਏ-ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦਾ, ਹਉਕਾ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਐਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਮਨ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਸੁ ਮਿਲਿਐ ਮਨਿ ਹੋਇ ਅਨੰਦੁ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਹੀਐ ॥
ਮਨ ਕੀ ਦੁਬਿਧਾ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਹਰਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਲਹੀਐ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੬੮]

ਇਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਫਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੋਕ ਗ੍ਰਸਤ ਮਨ ਨੂੰ ਅਨੰਦੁ=ਖੇੜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ ਮਨ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਨਾਸ ਹੋ ਕੇ ਕੈਵਲ ਮੋਖਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਕਾਗਰ ਹੋਏ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਨ! ਤੇਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਸੰਜੋਗਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੀ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਜ਼ਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਰਤ ਗਏ, ਕਈ ਜਿੱਤ ਗਏ, ਕਈ ਜਿੱਤ ਕੇ ਜਮਾਂ ਕਰ ਗਏ। ਇਹ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵੀ ਤੇਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸੰਜੋਗ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਵਿਜੋਗ ਕਰਕੇ ਵਿਛੜ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਸੰਜੋਗ-ਵਿਜੋਗ ਧੁਰਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਏ ॥ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਇ ਦੁਖਾ ਸੁਖ ਦੀਏ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੨]

੨. **ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਦੁਇ ਕਾਰ ਚਲਾਵਹਿ ਲੇਖੇ ਆਵਹਿ ਭਾਗ ॥** [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੬]

ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਈ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾ ਮਿਲਦੇ ਤਾਂ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ-ਪੋਸ਼ਣਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਗਤਿ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ। ਪੂਰਨ ਸਤਿਗਰਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਨਾ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਰਣਿ ਸਮਰਥ; ਅਗੋਚਰ ਸੁਆਮੀ ॥
ਉਧਰੁ ਨਾਨਕ; ਪ੍ਰਭ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੪॥੨੭॥੩੩॥

ਹੇ ਅਗੋਚਰ=ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੇ ਅਵਿਸ਼ੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਉਧਰੁ=ਤਾਰਨਾ ਕਰ ॥੪॥੨੭॥੩੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੪੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੪੪]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਤਰੈ ਭੈ ਸਾਗਰੁ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਿਮਰਿ ਰਤਨਾਗਰੁ ॥੧॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਜੀਵਾ ਨਾਰਾਇਣ ॥ ਦੂਖ ਰੋਗ ਸੋਗ ਸਭਿ ਬਿਨਸੇ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਮਿਲਿ ਪਾਪ ਤਜਾਇਣ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਾਚੁ ਸੁਆਉ ॥੨॥ ਆਠ ਪਹਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਧਿਆਈਐ ॥ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਤੁ ਹੋਇ ਤਾ ਪਾਈਐ ॥੩॥ ਸਰਣਿ ਪਏ ਜਪਿ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ ॥ ਨਾਨਕੁ ਜਾਚੈ ਸੰਤ ਰਵਾਲਾ ॥੪॥੨੮॥੩੪॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਦਸਦੇ ਹਨ।

ਸਾਧਸੰਗਿ; ਤਰੈ ਭੈ ਸਾਗਰੁ ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ; ਸਿਮਰਿ ਰਤਨਾਗਰੁ ॥੧॥

ਅਨਵੇ—ਸਾਧ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧਿਆ ਹੈ, ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਰਤਨਾਗਰੁ=ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਜੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜੋ ਸਿਮਰਿ=ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਭੈ-ਦਾਇਕ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰੈ=ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਪੁ ਛੋਡਿ ਬੇਨਤੀ ਕਰਹੁ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਅਗਨਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰਹੁ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

੨. ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਜਿਸੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰੈ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਸੋ ਭਵਜਲੁ ਤਰੈ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੯]

ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ—ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਜੀ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਹਾਸਿਲ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਕੁੱਜੇ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਥਨੀ ਵਿੱਚ ਜਾਦੂ ਵਰਗਾ ਅਸਰ ਸੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਦਿਆਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਲ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਵਲ ਵਿਦਵਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਬਲਕਿ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ, ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਵਿਦਵਾਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿਤ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਗਰੇ ਭੇਜਿਆ, ਜਿਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਧਰ ਪਿੱਛੋਂ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ਦੂਜ ਸੰਮਤ ੧੬੩੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਕਨਸੋਅ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਆਗਰੇ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਵੈਰਾਗ ਕੀਤਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਾਣਜੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ

ਗੱਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰਾ ਮਾਰਗ ਉਲੰਘ ਕੇ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਦਿਨ ਛਿਪਾ ’ਤੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਿਆਲ ਦੀ ਰੁੱਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਰਦੀ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਨਾਰੇ ’ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਮਲਾਹ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਿਰਧ, ਬੱਚੇ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਰਸਨਾ ’ਤੇ ਇਕੋ ਸ਼ਬਦ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ? ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਦੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਬਸਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸੰਗਤਾਂ ਢਿਡੋਂ ਭੁੱਖੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਭੁੱਖ ਦਾ ਦੁਖ, ਦੂਜਾ ਰਾਤ ਦੇ ਅੰਧੇਰੇ ਦਾ ਦੁਖ, ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਥਕਾਨ, ਸਰਦੀ ਦਾ ਦੁਖ ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭੈ ਦਾਇਕ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਭੈਅ। ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀਚਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹੁਣ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਰ ਤਾਂ ਜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਕਿਤੋਂ ਅਗਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਸਰਦੀ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ :

ਅਗਨਿ ਸੀਤ ਕਾ ਲਾਹਸਿ ਦੂਖ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੭੯]

ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਨੀ ਵਿੱਚ ਸਰਦੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਭਾਵ ਨਿੱਘ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਦੇਖ ਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅੱਜ ਸੰਗਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤ ਲਈਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਉਣੀ ਵਿਵਰਜਿਤ ਹੈ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸਤਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੰਡ ਵਿੱਚ ਭੁੱਖੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸਰਦੀ ਦਾ ਦੁਖ ਸਹਾਰਨ ਨਾਲੋਂ ਆਪਾਂ ਦਰਿਆ ਲੰਘ ਕੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਾਂ। ਸੰਗਤ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ! ਇਹ ਭੈ ਦਾਇਕ ਦਰਿਆ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਨਿਸ਼ਚਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਚੇਤੇ ਕਰਾਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਕਾ ਬਚਨੁ ਬਸੈ ਜੀਅ ਨਾਲੇ ॥
ਜਲਿ ਨਹੀ ਡੂਬੈ ਤਸਕਰੁ ਨਹੀ ਲੇਵੈ ਭਾਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਜਾਲੇ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੯]

ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਦੇ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਣਿਐ ਹਾਥ ਹੋਵੈ ਅਸਗਾਹੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਨਦੀ ਹੈ, ਆਪਾਂ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਇਸ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਇੰਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਮਗਰੇ-ਮਗਰ ਆ ਜਾਓ। ਐਸੀ ਕਲਾ ਵਾਪਰੀ ਕਿ ਪਾਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤਕ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਤਕ ਆਇਆ। ਸੋ, ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭੈ ਦਾਇਕ ਨਦੀਆਂ, ਵਾ—ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਧ ਰੂਪ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇੱਕ ਸਨ ਤੇ ਤਰਨ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਉਸ ਭੈ ਦਾਇਕ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਏ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹੋਏ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ’ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਅਥਾਹ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਰਦਾਨਾ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਭੈ ਦਾਇਕ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੇ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਇਹ ਤਾਂ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ,

ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮੁੰਦਰ ਤਰਨਾ ਕੀ ਔਖਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਆਓ ਤੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰੱਖਣਾ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮੁੰਦਰ ਉੱਤੇ ਮੂਹਰੇ ਤੁਰ ਪਏ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਤੇ ਬਾਲਾ ਤੁਰ ਪਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਲਈ ਐਸਾ ਕੌਤਕ ਕੀਤਾ ਕਿ ਧੀਮੀ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੋਹੰ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਡੋਲ ਗਿਆ ਤੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਸੋਹੰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਭੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਛੱਡ ਕੇ ਸੋਹੰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਉੱਤੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਛੱਡਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗੋਤੇ ਖਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਮਰਦਾਨਾ ਤਾਂ ਡੁੱਬ ਚਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਕਹੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰੀ ਸੀ ਕਿ ਮੁੜ ਸਮੁੰਦਰ 'ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ। ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਇਹ ਕੈਸਾ ਕੌਤਕ ਹੈ ਕਿ ਸੋਹੰ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੀ, ਫਿਰ ਸੋਹੰ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਡੁੱਬ ਚਲਿਆ ਸੀ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੇ ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਰਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਮਰਿਆਦਾ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਸਾ ਕਾਰ ਕਮਾਵਹੁ ॥ ਗੁਰ ਕੀ ਕਰਣੀ ਕਾਹੇ ਧਾਵਹੁ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੩]

ਸੋ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜਪਿਆ ਨਾਮ ਹੀ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜਪਿਆ ਨਾਮ ਸਫਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਾਨ ਸਖਾਈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਹਮਰੀ ਰਹਰਾਸਿ ॥

[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੦]

ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭੈ ਦਾਇਕ ਸਮੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਤਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਨਾਮ, ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵ ਸਹਿਜੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਜੀਵਾ ਨਾਰਾਇਣ ॥

ਨਾਰਾਇਣ (ਨਾ+ਰਾਇਣ) ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਰਾਇਣ=ਰਾਤ ਨਾ=ਨਹੀਂ ਹੈ, ਐਸੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਮੇਰਾ ਇਹੀ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਜੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਰਤਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਹੀ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]

੨. **ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਜੀਵਾ ਗੋਵਿੰਦ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੯]

੩. **ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਜੀਵਹਿ ਤੇਰੇ ਦਾਸਾ ਬਨਿ ਜਲਿ ਪੂਰਨ ਥਾਲਕਾ ॥੯॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੫]

੪. **ਸੋ ਜੀਵਿਆ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ॥**
ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੨]

੫. **ਸੋ ਜੀਵਤ ਜਿਹ ਜੀਵਤ ਜਪਿਆ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੪]

੬. **ਮਰਣੰ ਬਿਸਰਣੰ ਗੋਬਿਦਹ॥ ਜੀਵਣੰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧ੍ਯਾਵਣਹ॥** [ਗਾਥਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੧]

੭. **ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਜੀਵਤ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਜਮ ਕੀ ਭੀਰ ਨ ਫਹੀ॥**
[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੫]

ਦੂਖ ਰੋਗ ਸੋਗ ਸਭਿ ਬਿਨਸੇ; ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਮਿਲਿ, ਪਾਪ ਤਜਾਇਣ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਪੂਰੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਿ=ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਦਾ ਦੁਖ, ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਸੋਗ=ਗਮ, ਚਿੰਤਾ ਬਿਨਸੇ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਜਾਇਣ=ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦੂਖ ਰੋਗ ਸੰਤਾਪ ਉਤਰੇ ਸੁਣੀ ਸਚੀ ਬਾਣੀ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੨]

੨. **ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਜਬ ਭਏ ਦਇਆਲ॥ ਦੁਖ ਬਿਨਸੇ ਪੂਰਨ ਭਈ ਘਾਲ॥੧॥**
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੩]

੩. **ਦੁਖ ਬਿਨਸੇ ਸੁਖ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ॥ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟਿਆ ਲਿਵ ਲਾਇ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੦]

ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ; ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪਦਵੀਆਂ, ਰੁਤਬੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਦਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਰਨ ਦੀ ਪਦਵੀ, ਇਹ ਦੋ ਪਦਵੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਰਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੀ ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ, **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲੁ; ਸਾਚੁ ਸੁਆਉ॥੨॥

ਸਾਚੁ=ਸੱਚ ਨਾਮ ਦੇ ਸੁਆਉ=ਲਾਭ, **ਵਾ:** ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਨ-ਤਨ ਨਿਰਮਲ=ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਭਾਵ ਸ਼ੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇਆ ਲਾਗੀ ਸਾਚੁ ਪਰੀਤਿ॥** [ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੮]

੨. **ਮਨੁ ਤੰਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਦੇਖਿ ਦਰਸਨੁ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਮੁਖਿ ਭਣਾ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੭੮]

੩. **ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇ ਨਿਹਾਲੁ॥ ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਗੋਪਾਲ॥**
[ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੬੬]

ਆਠ ਪਹਰ; ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਧਿਆਈਐ॥
ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਤੁ ਹੋਇ; ਤਾ ਪਾਈਐ॥੩॥

ਅਨਵੇ—ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਚੰਗੀ ਲਿਖੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਆਠ=ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ=ਜਿਸ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪਾਰ ਉਰਾਰ ਨਹੀਂ, ਉਸਦਾ ਧਿਆਉਣਾ ਪਾਈਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਸਰਣਿ ਪਏ; ਜਪਿ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ ॥
ਨਾਨਕੁ ਜਾਚੈ; ਸੰਤ ਰਵਾਲਾ ॥੪॥੨੮॥੩੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹੋਏ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਜਾਚੈ=ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ। **ਵਾ:** ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਚਰਨ ਧੂੜ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਅੰਤ ਸਾਖੀਆਂ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ॥੪॥੨੮॥੩੪॥

ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ—ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਗੋਂਦੇ ਖੱਤਰੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਖੈਹਰੇ ਗੋਤ ਦੇ ਜੱਟਾਂ ਨੇ ਤਪੇ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਨਾ ਪੈਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਦੀ ਦੱਸੀ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਤਪੇ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਤਪੇ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਾਰਸ਼ ਪਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਜੱਟਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਤੇ ਵਾਪਸ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਆਏ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਪਿਛਲ ਖੋੜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਦੇਰ ਦੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਹੱਡੀ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਗਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਮਾਰਗ ਬਿਖੈ ਹਾਡ ਇਕ ਮਾਨਵ। ਪਰਯੋ ਹੁਤੋ ਕਬਿ ਕੋ ਨਹਿਂ ਜਾਨਵ।
ਲਾਗਯੋ ਚਰਨ ਪਾਛਲ ਦਿਸ ਜਾਤੇ। ਕਰਾਮਾਤ ਜਿਨਿ ਮਹਿਂ ਅਧਿਕਾਤੇ ॥੩੩॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧, ਅੰਸੂ ੨੪]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਚਰਨ ਲੱਗਣ ਦੇ ਨਾਲ ਚਿਰੰਕਾਲ ਦਾ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਉਹ ਜੀਵ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਮੁੜ ਮਨੁੱਖ ਤਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਚਖੰਡ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਰਕ ਬਿਖੈ ਤੇ ਨਿਕਸਯੋ ਪਾਪੀ। ਦੁਸਹਿ ਸਜ਼ਾਇ ਸਕਲ ਹੀ ਖਾਪੀ।
ਤਤਛਿਨ ਮਾਨੁਖ ਤਨ ਹੁਇ ਗਯੋ। ਜੋ ਨਿਰਜੀਵ ਸਜੀਵੀ ਥਿਯੋ ॥੩੪॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧, ਅੰਸੂ ੨੪]

ਸੋ, ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਇੱਕ ਹੱਡੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ। ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਿਣਕੇ ਵਿੱਚ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮਹਾਤਮ ਦਾ ਪੁੰਨ ਫਲ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਇਆ ਸਤ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਰਾਮਾਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਘਾਲਣਾ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਥੇ ਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਕਰਾਂਗਾ। ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਹੀ ਇਤਨਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੪੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੪੫]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜਿਨਿ ਮੋਹੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਖੰਡ ਤਾਹੂ ਮਹਿ ਪਾਉ ॥ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਇਹੁ ਬਿਖਈ ਜੀਉ ਦੇਹੁ ਅਪੁਨਾ ਨਾਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜਾ ਤੇ ਨਾਹੀ ਕੋ ਸੁਖੀ ਤਾ ਕੈ ਪਾਛੈ ਜਾਉ ॥ ਛੋਡਿ ਜਾਹਿ ਜੋ ਸਗਲ ਕਉ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਲਪਟਾਉ ॥੧॥ ਕਰਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੁਣਾਪਤੇ ਤੇਰੇ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਉ ॥ ਨਾਨਕ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਬੇਨਤੀ ਸਾਧਸੰਗਿ ਸਮਾਉ ॥੨॥੩॥੪੩॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵ 'ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਿਆ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਨਿ ਮੋਹੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਖੰਡ; ਤਾਹੂ ਮਹਿ ਪਾਉ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਨੇ ਖੰਡਾਂ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹੇ=ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰੀ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਹੂ=ਉਸੇ ਮਾਇਆ ਮਹਿ=ਵਿੱਚ ਪਾਉ=ਪੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਇਹੁ ਬਿਖਈ ਜੀਉ; ਦੇਹੁ ਅਪੁਨਾ ਨਾਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਬਿਖਈ=ਵਿਸ਼ਈ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹੁ=ਇਸ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਾਖਿ=ਰੱਖ ਲੈਣਾ ਕਰੋ, ਭਾਵ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਉ=ਨਾਮ ਦੇਹੁ=ਦੇਣਾ ਕਰੋ, **ਅਥਵਾ** ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਿਖਈ=ਵਿਸ਼ਈ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵੱਲੋਂ ਰੱਖ ਲੈਣਾ ਕਰੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੋ, ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦਾ ਜੀਵ 'ਤੇ ਪਿਆ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਕਥਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸੰਤ, ਭਗਤ, ਅਵਤਾਰ, ਕਵੀ, ਵਿਦਵਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਭ ਨੇ ਹੀ ਮਾਇਆ ਬਾਰੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਾਂ ਬਹੁਤਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਏ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵੀਚਾਰ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਆਲੀਆ ਫ਼ਿਕਰਾ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਪੰਗਤੀ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਇਆ ਕਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ ਕਿਆ ਮਾਇਆ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੭]

ਕਿ ਮਾਇਆ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਕੀ ਕਰਮ ਕਮਾਂਵਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਅਗਲੀ ਪੰਗਤੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੁਖਿ ਸੁਖਿ ਏਹੁ ਜੀਉ ਬਧੁ ਹੈ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੭]

ਦੁਖ ਸੁਖ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੀਵ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਦੁਖ ਸੁਖ ਆਦਿ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਕਰਕੇ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ, ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਦੇ ਸਹਿਤ ਜੋ ਕਰਮ ਹਨ। ਸੋ ਮਾਇਆ ਹੀ ਕਮਾਂਉਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮਾਇਆ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਹੰ-ਤ੍ਵੰ ਆਦਿ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਮਾਇਆ ਬਾਰੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਜਿਸੁ ਉਦਰੁ ਤਿਸੁ ਮਾਇਆ॥ ਤਬ ਛੂਟੇ ਜਬ ਸਾਧੂ ਪਾਇਆ॥

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੦]

ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਜੀਵ ਦੇ ਹੀ ਉਦਰੁ=ਪੇਟ ਲਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਮਝੋ ਤਿਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਹੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਹ ਮਾਇਆ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਵਿਸਰੈ ਮੋਹੁ ਉਪਜੈ ਭਾਉ ਦੂਜਾ ਲਾਇਆ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੧]

ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਲਵੇ, ਉਹੀ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੁੱਤਰ, ਇਸਤਰੀ, ਸੰਬੰਧੀ, ਘਰ-ਬਾਰ ਆਦਿ ਹੈ, ਸਭ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਿੱਧ ਪੁਰਸ਼ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭੁਲਾਏ ਹੋਏ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਮਾਇਆ ਤੀਨੇਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਪ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਖੱਚਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਦੁਬਿਧਾ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਨਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਇਆ ਭੂਲੇ ਸਿਧ ਫਿਰਹਿ ਸਮਾਧਿ ਨ ਲਗੈ ਸੁਭਾਇ॥
ਤੀਨੇ ਲੋਅ ਵਿਆਪਤ ਹੈ ਅਧਿਕ ਰਹੀ ਲਪਟਾਇ॥
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਈਐ ਨਾ ਦੁਬਿਧਾ ਮਾਇਆ ਜਾਇ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੭]

ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਭੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਨਾ ਆਪੇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਏ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੭]

ਕੁਝ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਲ ਮਹਿ ਮੀਨ ਮਾਇਆ ਕੇ ਬੇਧੇ॥ ਦੀਪਕ ਪਤੰਗ ਮਾਇਆ ਦੇ ਛੇਦੇ॥
ਕਾਮ ਮਾਇਆ ਕੁੰਚਰ ਕਉ ਬਿਆਪੈ॥ ਭੁਇਅੰਗਮ ਭ੍ਰਿੰਗ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਖਾਪੇ॥੧॥
ਮਾਇਆ ਐਸੀ ਮੋਹਨੀ ਭਾਈ॥ ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਤੇਤੇ ਡਹਕਾਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਪੰਖੀ ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਰਾਤੇ॥ ਸਾਕਰ ਮਾਖੀ ਅਧਿਕ ਸੰਤਾਪੇ॥
ਤੁਰੇ ਉਸਟ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਭੇਲਾ॥ ਸਿਧ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਖੇਲਾ॥੨॥
ਛਿਅ ਜਤੀ ਮਾਇਆ ਕੇ ਬੰਦਾ॥ ਨਵੈ ਨਾਥ ਸੂਰਜ ਅਰੁ ਚੰਦਾ॥
ਤਪੇ ਰਖੀਸਰ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਸੂਤਾ॥ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਕਾਲੁ ਅਰੁ ਪੰਚ ਦੂਤਾ॥੩॥
ਸੁਆਨ ਸਿਆਲ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਰਾਤਾ॥ ਬੰਤਰ ਚੀਤੇ ਅਰੁ ਸਿੰਘਾਤਾ॥
ਮਾਂਜਾਰ ਗਾਡਰ ਅਰੁ ਲੂਬਰਾ॥ ਬਿਰਖ ਮੂਲ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਪਰਾ॥੪॥
ਮਾਇਆ ਅੰਤਰਿ ਭੀਨੇ ਦੇਵ॥ ਸਾਗਰ ਇੰਦ੍ਰਾ ਅਰ ਧਰਤੇਵ॥
ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਜਿਸੁ ਉਦਰੁ ਤਿਸੁ ਮਾਇਆ॥ ਤਬ ਛੂਟੇ ਜਬ ਸਾਧੂ ਪਾਇਆ॥੫॥੫॥੧੩॥

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੦]

ਸਾਖੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਦੀ—ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਨਾਮ ਦਾ ਸੇਠ ਨੌਜੁਆਨ ਉਮਰ ਦਾ ਸੀ। ਜੋ ਸਾਧੂਆਂ, ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗੀ ਸੀ। ਆਏ ਗਏ ਹਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਬਾਰੇ ਸੁਆਲ ਕਰਦਾ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ ਦੱਸਣਾ ਕਰੋ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਲਾਹੌਰ

ਸ਼ਹਿਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਬੈਠੇ। (**ਨੋਟ** :—ਰਾਵੀ=ਸੰਗਯਾ—ਐਰਾਵਤੀ ਨਦੀ। ਰਿਗਵੇਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪਰੁਸਨੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਰਾਵੀ ਕੁੱਲੂ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਚੰਬਾ, ਮਾਧੋਪੁਰ, ਦੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਲਾਹੌਰ, ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ, ਮੁਲਤਾਨ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ੪੫੦ ਮੀਲ ਵਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਚਨਾਬ (ਚੰਦ੍ਰਭਾਗਾਂ) ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਇਹ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।) ਆਪਣੇ ਸੰਤ ਸੇਵੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਤਰ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ, ਇਸ ਨੇ ਉਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦਿਖਾਓ ਕਿ ਕੈਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਐਸਾ ਸਰੂਪ ਕਿਉਂ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਭੁੱਲ ਬੈਠੇਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁੱਲ ਜਾਏਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਭੁਲਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਜਿੱਦ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੰਗਾ ਭਾਈ! ਜੇ ਤੇਰੀ ਐਸੀ ਹੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਮਾਇਆਵੀ ਮੱਛ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਆਕਾਰ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਨੂੰ ਹੀ ਮੂੰਹ ਰਾਹੀਂ ਨਿਘਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਨੂੰ ਮੱਛ ਨੇ ਪਕੜਿਆ, ਉਦੋਂ ਇਸਦੀ ਉਮਰ ਇੱਕੀ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਇਸਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਤੇ ਇੱਕ ਬੇਟਾ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਉਸ ਮੱਛ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿੱਚ ਜਾ ਛਡਿਆ। ਮੁਲਤਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕਾਦਸੀ ਦੇ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੇਠ, ਜਿਸਦੇ ਘਰ ਉਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਸਮੇਤ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਮਗਰਮੱਛ ਨੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਨੂੰ ਇੱਕੀ ਸਾਲ ਦੇ ਜਵਾਨ ਦੀ ਥਾਂ ਨਵਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਸੇਠ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਾਤਿ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਕਰਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਨਾਮ ਵੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਰਖਿਆ। ਜਨਮ ਤਾਰੀਖ਼ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਲਿਖਾ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਧਾਈਆਂ ਵੰਡੀਆਂ, ਪਰ ਇਹ ਵਾਰ ਵਾਰ ਸੋਚਿਆ ਕਰੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਇਥੇ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਿਆ। ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਮੁਲਤਾਨ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸਨੇ ਇਹ ਗੱਲੀ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੀ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਹੈ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਸੁਪਨਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਸਦੇ ਘਰ ਬੇਟੇ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਇਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ, ਸੂਦ-ਵਿਆਜ਼ੀ, ਇਮਾਂਨਤਾਂ ਆਦਿ ਰੱਖਣੀਆਂ, ਬਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਦਰਜ਼ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਸਭ ਕੰਮ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕਰਦਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਮਹਾਤਮਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰੀਦਾਸ ਸੀ, ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਾਂਸਲੀ (ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪਤਲੀ ਤੇ ਲੰਮੀ ਥੈਲੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਗਦੀ ਪਾ ਕੇ ਲੋਕ ਲੱਕ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ) ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਕੋਲ ਇਮਾਨਤ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹਰੀਦਾਸ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਵਹੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਦੀ ਉਮਰ ਉਤਨੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਤਨੀ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਭਾਵ ਇੱਕੀ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਕਾਦਸੀ ਆਈ ਤੋਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਇਸਤਰੀ, ਬੱਚੇ ਸਮੇਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰਾਵੀ 'ਤੇ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਰਾਵੀ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸੇ ਮੱਛ ਨੇ ਫਿਰ ਸਾਬਤ ਨੂੰ ਹੀ ਨਿਗਲ ਲਿਆ ਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਜੋ ਕਪੜਿਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਨੌਕਰ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ

ਹੈ, ਇਹ ਕਪੜੇ ਕਿਸਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ ? ਨੌਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਲਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਪੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਨੌਕਰ ਹਾਂ, ਇਹ ਉਹੀ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਦੇ ਆਪ ਵਸਨੀਕ ਹੋ। ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਨੌਕਰ ਨੇ ਘਰਦੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ। ਉਹੀ ਮਾਲਾ, ਲੋਟਾ ਕਪੜੇ ਪਏ ਹਨ, ਪਰ ਮੁਲਤਾਨੀ ਰਾਮ ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਭਰਮ ਗਿਆ। ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ ? ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਪਾਗਲ ਹੈਂ। ਜਿਹੜਾ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਕਪੜੇ ਕਿਸ ਦੇ ਹਨ। ਮੁਲਤਾਨੀ ਰਾਮ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਦੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਲੈ ਆਏ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੀ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ। ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਲਾਹੌਰ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਨਹਾ ਕੇ ਜਲਦੀ ਆ ਗਿਆਂ, ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਦੇਰ ਲਾ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਦਰਿਆ 'ਤੇ ਗਏ ਹੀ ਨਹੀਂ ? ਜੋ ਜਲਦੀ ਆ ਗਏ ਹੋ। ਮੁਲਤਾਨੀ ਰਾਮ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ ? ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਹਾਂ, ਇਹ ਤੇਰੀ ਵਹੁਟੀ ਤੇ ਤੇਰਾ ਬੱਚਾ ਹੈ। ਮੁਲਤਾਨੀ ਰਾਮ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਤਕ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਤੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ ਇਹ ਹੀ ਤੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ। ਹਉਕਾ ਲੈ ਕੇ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੇਖੇ ਹੋਣ। ਉਧਰ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਪੁੱਤਰ ਮਰ ਗਿਆ। ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਵਿਧਵਾ ਭੇਸ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਸੰਤ ਹਰੀ ਦਾਸ ਜੋ ਮੋਹਰਾਂ ਦੀ ਵਾਂਸਲੀ ਰੱਖ ਗਏ ਸੀ, ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨੀ ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਮਰ ਗਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਮਾਨਤ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਵਹੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਵਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਮਾਨਤ ਨਾ ਲੱਭੀ। ਆਖ਼ਰ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਸੇਠ ਦਾ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੇਠ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਮਰ ਗਿਆ, ਦੂਸਰਾ ਤੂੰ ਪੈਸਾ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ। ਆਖ਼ਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕੇਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕੇਸ ਲਾਹੌਰ ਬੜੇ ਸੂਬੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾ। ਸੰਤ ਹਰੀ ਦਾਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਅਨਾਰ ਕਲੀ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਰਾਮ ਬੈਠਾ ਦੇਖਿਆ। ਸੰਤ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਤਾਂ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਤੂੰ ਐਥੇ ਕਿਵੇਂ ਆਇਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਦਿਨ ਮੁਲਤਾਨ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਰੋਂਦਾ ਭੀ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਹਿ ਕੇ ਨਿਸਚਾ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਹੈਂ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਮੈਂ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਾਂਸਲੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਯਾਦ ਹੈ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ਮੁਲਤਾਨੀ ਰਾਮ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਜੌਰੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਾਈ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਜਾ ਕੇ ਵਿਖਾਈ। ਉਸ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਖ਼ਿਮਾ ਮੰਗੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਲਾਹੌਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਰਾਮ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨਿਆ ਤੇ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਾ ਚੱਲੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸਦਾ ਸੰਬੰਧੀ ਹਾਂ, ਦਿਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲ ਤੇ ਰਾਤ ਮੁਲਤਾਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲ। ਆਖ਼ਰ ਦੋਨਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਹੋਇਆ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ। ਇਕੋ ਹੀ ਜਨਮ ਤਰੀਕ, ਸ਼ਾਦੀ ਦਾ ਵੀ ਇਕੋ ਦਿਨ ਨਿਕਲਿਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਬੁਲਾਏ, ਪਰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਆਖ਼ਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਆਪਣਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਆਪ ਕਰੋ ਤਾਂ ਦੋਨਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚਾ-ਖਿੱਚੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਨੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆ ਕੇ ਝਗੜਾ ਨਿਬੇੜਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਕਰਾ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨ ਲਗਵਾਈ। ਜਦੋਂ ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਲਾਹੌਰ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲ ਤੇ ਇੱਕ ਮੁਲਤਾਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਭਾਵ ਦੋ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਹੋ ਗਏ। ਇਉਂ ਝਗੜਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਇਆ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਲਾਹੌਰ ਵਾਲਾ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪੁੱਛਣ ਲਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਇਹ ਸਭ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਤੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਇਆ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ ਹੈ, ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਇਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਹੈਂ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਨੇ ਇੱਕ ਘੜੀ ਵਿੱਚ ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਐਸੀ ਚਮਤਕਾਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਭੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਜਾ ਤੇ ਨਾਹੀ ਕੋ ਸੁਖੀ; ਤਾ ਕੈ ਪਾਛੈ ਜਾਉ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਿਸ ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾ=ਤਿਸ ਮਾਇਆ ਕੈ=ਦੇ ਪਾਛੈ=ਪਿੱਛੇ ਜਾਉ=ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਸੁ ਜਰ ਕਾਰਣਿ ਘਣੀ ਵਿਗੂਤੀ ਇਨਿ ਜਰ ਘਣੀ ਖੁਆਈ ॥
ਪਾਪਾ ਬਾਝਹੁ ਹੋਵੈ ਨਾਹੀ ਮੁਇਆ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਈ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੭]

ਛੋਡਿ ਜਾਹਿ ਜੋ ਸਗਲ ਕਉ; ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਲਪਟਾਉ ॥੧॥

ਜੋ ਮਾਇਆ ਸਗਲ=ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਡਿ=ਛੱਡ ਜਾਹਿ=ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਮੈਂ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ=ਵਾਰ ਵਾਰ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਲਪਟਾਉ=ਫਸ ਰਿਹਾਂ ਹਾਂ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਮੁ ਸੰਗੀ ਸੋ ਮਨਿ ਨ ਵਸਾਇਓ ॥ ਛੋਡਿ ਜਾਹਿ ਵਾਹੂ ਚਿਤੁ ਲਾਇਓ ॥
[ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੫]

ਕਰਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੁਣਾਪਤੇ; ਤੇਰੇ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਉ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪ ਕਰੁਣਾਪਤੇ=ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਜਸ ਨੂੰ ਗਉਣਾ ਕਰਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੁਖੁ ਪਾਵਾ ॥
[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੬੩]

ਨਾਨਕ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਬੇਨਤੀ; ਸਾਧਸੰਗਿ ਸਮਾਉ ॥੨॥੩॥੪੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਦਾਸ ਦੀ ਏਹੋ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਸਾਧਸੰਗਿ=ਸਤਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉ=ਮਿਲਿਆ ਰਹਾਂ ॥੨॥੩॥੪੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਸੰਗਤ ਮਿਲਿ ਰਹੀਐ ਮਾਧਉ ਜੈਸੇ ਮਧੁਪ ਮਖੀਰਾ ॥ [ਆਸਾ ਰਵੀਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੬]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੪੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੪੫-੪੬]

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੫ ਪੜਤਾਲ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਗੁਰੀਆ ਮੋਹਨ ਲਾਲਨਾ ॥ ਜਪਿ ਮਨ ਗੋਬਿੰਦ ਏਕੈ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਕੋ ਲੇਖੈ ਸੰਤ ਲਾਗੁ ਮਨਹਿ ਛਾਡੁ ਦੁਬਿਧਾ ਕੀ ਕੁਰੀਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਨਿਰਗੁਨ ਹਰੀਆ ਸਰਗੁਨ ਧਰੀਆ ਅਨਿਕ ਕੋਠਰੀਆ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਭਿਨ ਕਰੀਆ ॥ ਵਿਚਿ ਮਨ ਕੋਟਵਰੀਆ ॥ ਨਿਜ ਮੰਦਰਿ ਪਿਰੀਆ ॥ ਤਹਾ ਆਨਦ ਕਰੀਆ ॥ ਨਹ ਮਰੀਆ ਨਹ ਜਰੀਆ ॥੧॥ ਕਿਰਤਨਿ ਜੁਰੀਆ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਫਿਰੀਆ ਪਰ ਕਉ ਹਿਰੀਆ ॥ ਬਿਖਨਾ ਘਿਰੀਆ ॥ ਅਬ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਪਰੀਆ ॥ ਹਰਿ ਦੁਆਰੈ ਖਰੀਆ ॥ ਦਰਸਨੁ ਕਰੀਆ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਮਿਰੀਆ ॥ ਬਹੁਰਿ ਨ ਫਿਰੀਆ ॥੨॥੧॥੪੪॥

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਘਰੁ ੫, ਪੜਤਾਲ;

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੜਤਾਲ ਸ਼ਬਦ ਆਇਆ ਹੈ। (੧) ਪਰਤਾਉ ਤਾਲ ਦਾ, ਭਾਵ ਜਿਸ ਦੇ ਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਤੁਕ ਤੁਕ ਤੇ ਤਾਲ ਪਰਤਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਕਹੀਏ ਪੜਤਾਲ। (੨) ਪੱਟਤਾਲ, ਚਾਰ ਤਾਲ ਦਾ ਭੇਦ ਇਸ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਂ ਦੀ 'ਪੜਤਾਲ' ਸੰਗਯਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਹੋਣ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਆਸਾ, ਕਾਨੜੇ ਆਦਿਕ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਪੜਤਾਲ ਸਰਬਲੋਹ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਪੜਤਾਲ ਗਾਉਣ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਹੁਣ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਿਖਾਇਆ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਰਕੇ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਅਤਰਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦਿੱਤੂ ਆਦਿਕ ਦੇ ਗਾਏ ਪੜਤਾਲ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੁਨਣ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ।

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਇਹ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਗਲ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਦੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵੱਡੀ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਭਿੱਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਰਸਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬੋਲਦੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸੁਹਾਵੀ ॥
ਜਿਨ ਸੁਣਿ ਸਿਖਾ ਗੁਰ ਮੰਨਿਆ ਤਿਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਜਾਵੀ ॥੧੮॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੨੬]

ਗੁਰੂ ਬੱਦਲ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲ ਗਰਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰਜਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਘਨੁ ਗਰਜਤ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ॥ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਸੁਖ ਚੈਨ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੭੨]

ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਰ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ :

ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਗੁਰੀਆ; ਮੋਹਨ ਲਾਲਨਾ ॥

ਲਾਲਨਾ=ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਮੋਹਨ=ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਹ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਗੁਰੀਆ=ਵੱਡੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਪ੍ਰੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਲਾਲਨਾ=ਪਿਆਰੇ ਮੋਹਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਗੁਰੀਆ=ਭਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤੀ ਧਨ ਦੀ, ਸੰਤਾਨ ਦੀ, ਮਾਂ ਦੀ, ਪਿਉ ਦੀ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਭ ਛੋਟੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਛੋਟੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਿਨਸਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਇਹ ਪ੍ਰੀਤੀ ਤੁਟਦੀ ਨੂੰ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਦੇ ਆਖੇ ਲਗਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਗੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਐਸਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਨਮੁਖ ਸੇਤੀ ਦੋਸਤੀ ਥੋੜੜਿਆ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥
ਇਸੁ ਪਰੀਤੀ ਤੁਟਦੀ ਵਿਲਮੁ ਨ ਹੋਵਈ ਇਤੁ ਦੋਸਤੀ ਚਲਨਿ ਵਿਕਾਰ ॥

[ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੮੭]

ਸੋ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਿੱਤਰਾਂ, ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੁਟਦਿਆਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ ਅਲਪ ਕਾਲ ਦੇ ਹਨ, ਸਦੀਵ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਛੋਟੀ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਪਿਆਰਾ ਸਦੀਵ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵੀ ਸਦੀਵ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੀਆ=ਵੱਡੀ ਹੈ।

ਜਪਿ ਮਨ ਗੋਬਿੰਦ ਏਕੈ, ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਕੋ ਲੇਖੈ; ਸੰਤ ਲਾਗੁ, ਮਨਹਿ ਛਾਡੁ ਦੁਬਿਧਾ ਕੀ ਕੁਰੀਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਏਕੈ=ਇੱਕ ਗੋਬਿੰਦ (ਗੋ+ਬਿੰਦ) ਗੋ=ਬੇਦਾਂ ਕਰਕੇ ਬਿੰਦ=ਜਾਨਣ ਯੋਗ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਰਮ ਲੇਖੈ=ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀ ਲਾਗੁ=ਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਮਨਹਿ=ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁਬਿਧਾ=ਦ੍ਵੈਤ (ਮਨ ਦਾ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਣਾ) ਦੀ ਕੁਰੀਆ=ਡੰਡੀ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਕਰ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੁਬਿਧਾ ਛੋਡਿ ਕੁਵਾਟੜੀ ਮੂਸਹੁਗੇ ਭਾਈ ॥
ਅਹਿਨਿਸਿ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੯]

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ ! ਦੁਬਿਧਾ ਰੂਪ ਕੁਵਾਟੜੀ=ਖੋਟੀ ਵਾਟ 'ਤੇ ਚਲਣਾ ਛੱਡ ਦੇਵੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਰਸਤਾ ਇਤਨਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਮੂਸਹੁਗੇ=ਲੁੱਟੇ ਜਾਵੋਗੇ। ਇਸ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦੂਜੀ ਛੋਡਿ ਕੁਵਾਟੜੀ ਇਕਸ ਸਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥**
ਦੂਜੈ ਭਾਵੀਂ ਨਾਨਕਾ ਵਹਣਿ ਲੁੜ੍ਹੰਦੜੀ ਜਾਇ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੫]

੨. **ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਦੂਜੀ ਕਾਰੈ ਲਗਿ ॥**
ਦੁਬਿਧਾ ਲਾਗੇ ਪਚਿ ਮੁਏ ਅੰਤਰਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਿ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੯]

ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪੂਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਡੋਬ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਭਰਮਾਈਐ ਦੁਬਿਧਾ ਡੋਬੈ ਪੂਰੁ ॥੧॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੯]

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਬਲੀ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਗਵਾ ਦੇਵੇ, ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਹੀ ਰਾਜ ਜੋਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਐਸਾ ਕੋਇ ਜਿ ਦੁਬਿਧਾ ਮਾਰਿ ਗਵਾਵੈ ॥
ਇਸਹਿ ਮਾਰਿ ਰਾਜ ਜੋਗੁ ਕਮਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੭]

ਸੋ, ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤਾਂ ਮਾਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਵੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਭਾਗੈ=ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤ ਦੁਬਿਧਾ ਭਾਗੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੫੩]

ਸਾਖੀ—ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ ਦੀ—ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੰਗ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰਕੇ, ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਰ ਭਾਵ ਮੁਕਤਸਰ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ ਇਥੇ ਜੋ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। (ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੰਗ ਭਾਵੇਂ ਵੈਸਾਖ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਭਾਈ ਲੰਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਕਾਨ ਹਰੀਕੇ ਪਿੰਡ ਉੱਘਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਮਾਘੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਠਹਿਰਾਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਕਰਕੇ ਇਹ ਰੁਤ ਮਾਲਵੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਂਗੇ ਦੀ ਸਰਾਏ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚੇ, ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸੱਤ ਕੋਹ ਉਤਰ ਪੂਰਵ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਮਤੇ ਦੀ ਸਰਾਇ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਜੜਿਆ ਥੇਹ ਇੱਕ ਉਦਾਸੀ ਨਾਂਗੇ ਸਾਧੂ ਨੇ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਨਾਂਗੇ ਦੀ ਸਰਾਇ ਪਿਆ। ਇਥੇ ਇੱਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸੌ ਕਦਮ ਪੂਰਵ ਵੱਲ ਮਤੇ ਦੀ ਸਰਾਇ ਦੇ ਥੇਹ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਇਥੇ ਵੈਸਾਖੀ ਨੂੰ ਮੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਬਰੂਵਾਲੀ ਤੋਂ ਇਹ ਥਾਂ ਡੇਢ ਮੀਲ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਢਾਬ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਉਤਰੇ। ਇਸੇ ਢਾਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਦਾ ਜੋਗੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਮਰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਇੱਕ ਸੌ ਵੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਘਾਹ ਅਤੇ ਲੱਕੜਾਂ ਇੱਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੰਘ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੋਗੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਢਾਬ ਦੇ ਪਰਲੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਕੌਣ ਉਤਰਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਰੇਲਾ ਗੁਰੂ ਉਤਰਿਆ ਹੈ [ਮਰੇਲਾ (ਤੁਰਕਾਂ) ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਇਹ ਨਾਮ ਧਰਿਆ ਸੀ]। ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਰਕਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਚਰਤਿ ਭਏ ਸਿੰਘ ਜਹਿੰ ਕਹਾਂ ॥ ਏਕ ਸਾਧ ਕੋ ਆਸ਼੍ਰਮ ਤਹਾਂ ॥੨੨॥
ਬੂਝਨਿ ਲਗਯੋ ਸੇਵਕਨਿ ਸੋਈ ॥ ਪਰਲੇ ਤੀਰ ਤਾਲ ਕੇ ਹੋਈ ॥
ਉਤਰਯੋ ਕੌਨ ਬੋਲ ਸੁਨੀਅੰਤੇ ? ਕਿਤ ਤੇ ਆਇ ਕਹਾਂ ਗਮਨੰਤੇ ॥੨੩॥
ਤਿਸ ਕੇ ਦਾਸਨ ਦਯੋ ਬਤਾਈ ॥ ਗੁਰੂ ਮਰੇਲਾ ਉਤਰਯੋ ਆਈ ॥
ਤੁਰਕਨਿ ਸੰਗ ਜੰਗ ਕਰਿ ਭਾਰੇ ॥ ਕੇਤੀ ਬਾਰ ਹਜ਼ਾਰਹੁ ਗਾਰੇ ॥੨੪॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਐਨ ੧, ਅੰਸੂ ੧੩]

ਉਸ ਜੋਗੀ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਮਰ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ

ਸੈਂਤੀ-ਅਠੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਦੱਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਜੋਗੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਬਚਨ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਗੁਰੂ ਮਰੇਲਾ, ਲੜਾਕਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਜੇ ਬਾਲਕ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦੱਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਇੱਕ ਜੋਗੀ ਢਾਬ ਦੇ ਪਰਲੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬਾਲਕ ਕਹਿ ਕੇ ਹੱਸਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਮਝ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲਿਆ ਸਾਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋਗੀ ਦੇ ਕੁਝ ਚੇਲੇ ਜੋਗੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਆਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੈਸਾ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਦੇ ਚੇਲੇ ਬੈਠੇ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਜੇ ਜੋਗੀ ਨੇ ਉਮਰ ਵਧਾ ਲਈ, ਪਰ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤ ਇਸ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜੋਗੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜੁਗਤਿ ਗਵਾਈ॥ ਕਿਤੁ ਕਾਰਣਿ ਸਿਰਿ ਛਾਈ ਪਾਈ॥

[ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੫੧]

ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਤਾਂ ਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨਾਗਾਂ ਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਇਸ ਦੀ ਉਮਰ ਕਿਤਨੀ ਹੈ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸਦੀ ਉਮਰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਇੱਕ ਸੌ ਵੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਜੋਗੀ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਦੱਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਜੋਗੀ ਬੜਾ ਅਸਚਰਜ ਵੀ ਹੋਇਆ ਔਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਔਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਬਿਰਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਡੰਗੋਰੀ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਅੱਗੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਸ੍ਵਣ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਾਧੋ! ਬੈਠਿ ਜਾਹੁ ਕਸੋਂ ਖਰਜੋ। ਸੁਨਤਿ ਪ੍ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਕੋ ਕਰਜੋ ॥੩੭॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਤਾਪ, ਐਨ ੧, ਅੰਸੁ ੧੩]

ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ। ਜਦੋਂ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਪਾਸ ਲਾ ਲਓ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਖ ਬਣਾ ਲਵੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਵਾਂ, ਸਰਬ ਕਲਾਂ ਸਮਰਥ ਭਾਰੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਹਸਦੇ ਹੋਏ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੋਗੀ ਜੀ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਹੈਂ ਤੈਂ ਕੈਵਲ ਮੋਖਸ਼ ਲਈ ਬੜੇ ਸਾਧਨ ਸਾਧੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਲੰਬੀਆਂ ਸਮਾਧਾਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਬੰਦਨਾਂ ਕਰ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੰਦਨਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੰਧਨ ਨਿਕੰਦਨ ਭਾਵ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥੩੮॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੮]

ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇੱਕ ਨਦਰਿ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਕਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਉਮਰ ਤੁਹਾਡੀ ਏਨੀ ਕੁ ਤੇ ਸੋਝੀ ਇਤਨੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਤੁਮਹੁੰ ਗੋਦੜਾ ਰਖਯੋ ਪੁਰਾਨਾ।
ਪੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਈ ਜਿਨਹੁੰ ਕਰ ਪਾਵੈ ਲੇ ਸੋ ਪਹਿਰਹਿ ਅੰਗ ਸੁਹਾਵੈਂ ॥੪੩॥

ਸੋ, ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਜੋਗ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋਗ ਨਾਮ ਜੁੜਨ ਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇਹ ਤਿੰਨ ਪ੍ਕਾਰ ਦਾ ਹੈ—ਕ੍ਰਮ ਜੋਗ, ਭਗਤ ਜੋਗ, ਗਿਆਨ ਜੋਗ। ਕਰਮ ਨਿੱਤ, ਨਮਿਤ, ਪ੍ਰਾਸਚਿਤ, ਤਿੰਨ ਪ੍ਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਮਨਾ ਧਾਰ ਕੇ ਕਰਿਆ ਹੋਇਆ ਕਰਮ ਸਵਰਗ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਮਿਥਿਆ

ਹੈ। ਇਹ ਹਠ ਜੋਗ ਵੀ ਇੱਕ ਭਾਂਤ ਦਾ ਨਿਤ ਕਰਮ ਹੈ, ਜੋ ਨੇਤੀ, ਧੋਤੀ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ, ਯਮ, ਨਿਯਮ, ਆਸਨ ਆਦਿਕ ਸਾਧਨ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋਗੀ ਰੋਗੀ ਹੋ ਕੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮਨਾ ਵਗ਼ੈਰ ਹਠ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਕਾਮ ਕਰਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੈਵਲ ਮੋਖ ਦਾ ਦਾਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ। ਏਸੇ ਵਾਸਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਇਆ। ਸਹਿਜ ਯੋਗ, ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸੰਤ ਸੇਵਾ, ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਈਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਹੋ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧਿਕ ਵਰਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਵਰਤੇ ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਰ ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਮ ਹਾਂ, ਐਸਾ ਖੁਸ਼ਕ ਗਿਆਨ ਭੀ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਸਹਿਤ ਉਪਜਿਆ ਗਿਆਨ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਜਿਸ 'ਤੇ ਸਰਵਵਿਆਪਕ ਦਾ ਧਿਆਨੀ ਹੋ ਕੇ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਤੇ ਹਠ ਯੋਗ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਐਸਾ ਰੰਗ ਚੜਿਆ, ਸੰਪੂਰਨ ਹੰਗਤਾ ਮੇਟ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਿ ਦੁਬਿਧਾ ਜਾ ਕੀ ਹੈ ਮਾਰੀ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੋ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੀ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੩੮]

ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਓ। ਤਾਂ ਜੋਗੀ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੇਖਦੇ-ਦੇਖਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਲਟੇ ਆਏ ਹਨ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਰਾਜੇ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਬੜੇ ਹੋਏ। ਕਈ ਵਾਰ ਸੰਘਣੀ ਆਬਾਦੀ ਹੋਈ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਜਾੜ ਵੇਖੀ। ਜੋਗੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਸੌ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਸਮਾਧੀ ਖੋਲ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ, ਪੁਰਸ਼, ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਇਆ। ਇੱਕ ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕੋਈ ਬਸਤੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਸਾ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਮਨੁੱਖ ਭੁੱਖੇ ਮਰ ਗਏ, ਕੁਝ ਪਰਦੇਸਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਹੁਣ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਟਾਵੇਂ-ਟਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਲਟੇ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਵੇਖੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਬਿ ਕੈਸੇ ਕਬਿ ਕੈਸੇ ਸਮੇਂ ॥ ਜਗ ਮੈਂ ਕਰੇ ਬਿਲੋਕਨ ਹਮੇਂ ॥
ਸੁਨਿ ਗੁਰ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਧ ਪਰ ਕਰੀ ॥ ਗਰਬਾਦਿਕ ਦੁਬਿਧਾ ਉਰ ਹਰੀ ॥੪੯॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ, ਐਨ ੧, ਅੰਸੂ ੧੪]

ਨਿਰਗੁਨ ਹਰੀਆ ਸਰਗੁਨ ਧਰੀਆ; ਅਨਿਕ ਕੋਠਰੀਆ; ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ, ਭਿੰਨ ਭਿਨ ਕਰੀਆ ॥

ਨਿਰਗੁਨ=ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਰੀਆ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਰੀਆ=ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਫੇਰ ਫੇਰ ਅਨਿਕ=ਅਨੇਕਾਂ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਰੂਪੀ ਕੋਠਰੀਆ=ਦੇਹਾਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ=ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਭਾਵ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਿੰਨ ਭਿਨ=ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੈਦਾ ਕਰੀਆ=ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਵਿਚਿ; ਮਨ ਕੋਟਵਰੀਆ ॥

ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਕੋਟਵਰੀਆ=ਕੋਟਵਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੁਖੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਕੋਟਵਾਰ ਕੋਟਵਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਵ ਹੈ। ਕੋਟਵਾਰ, ਕਿਲ੍ਹੇਦਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਰੂਪੀ ਕੋਟਵਾਰ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਟਵਰੀਆ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਨਿਜ ਮੰਦਰਿ; ਪਿਰੀਆ ॥ ਤਹਾ ਆਨਦ; ਕਰੀਆ ॥
ਨਹ ਮਰੀਆ; ਨਹ ਜਰੀਆ ॥੧॥

ਪਿਰੀਆ=ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਏਹ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਨਿਜ=ਅਪਨਾ ਮੰਦਰ ਹੈ ਉਸੇ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਰੂਪ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦ ਲੈਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਉਹ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਜਰੀਆ=ਸੜਦਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਨਾ ਜਰੀਆ=ਬੁੱਢਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਕਿਰਤਨਿ ਜੁਰੀਆ, ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਫਿਰੀਆ;
ਪਰ ਕਉ ਹਿਰੀਆ ॥ ਬਿਖਨਾ; ਘਿਰੀਆ ॥

ਕਿਰਤਨਿ=ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁਰੀਆ=ਜੁੜ ਕੇ ਜੀਵ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰੀਆ=ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਬਿਖਨਾ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ, **ਵਾ:** ਮਾਇਆ ਦਾ ਘਿਰੀਆ=ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪਰਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਹਿਰੀਆ=ਚੁਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਪਰਾਏ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਵੱਲ ਹਿਰੀਆ=ਦੇਖਦਾ ਹੈ।

ਅਬ; ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਪਰੀਆ ॥ ਹਰਿ ਦੁਆਰੈ; ਖਰੀਆ ॥ ਦਰਸਨੁ; ਕਰੀਆ ॥
ਨਾਨਕ; ਗੁਰ ਮਿਰੀਆ ॥ ਬਹੁਰਿ; ਨ ਫਿਰੀਆ ॥੨॥੧॥੪੪॥

ਜੋ ਹੁਣ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹਰੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਖਰੀਆ=ਖਰਾ ਭਾਵ ਸਚਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰ ਪੂਜਨੀਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੜ ਕੇ ਉਹ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਸਾਧੂ ਹਰੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਪਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ, ਅਬ=ਹੁਣ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਤਸੰਗ ਵਿੱਚ ਪਰੀਆ=ਪੈ ਕੇ ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਰੀਆ=ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਹਰੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ॥੨॥੧॥੪੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੪੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੪੭]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਖੰਡ ਜੋ ਦੀਸਹਿ ਤਿਨ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਲੂਟੈ ॥ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਵਹੁ ਕਰਤੇ ਕਾ ਨਿਮਖ ਸਿਮਰਤ ਜਿਤੁ ਛੂਟੈ ॥੧॥ ਸੰਤਹੁ ਸਾਗਰੁ ਪਾਰਿ ਉਤਰੀਐ ॥ ਜੇ ਕੋ ਬਚਨੁ ਕਮਾਵੈ ਸੰਤਨ ਕਾ ਸੋ ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਤਰੀਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕੋਟਿ ਤੀਰਥ ਮਜਨ ਇਸਨਾਨਾ ਇਸੁ ਕਲਿ ਮਹਿ ਮੈਲੁ ਭਰੀਜੈ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਜੋ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਸੋ ਨਿਰਮਲੁ ਕਰਿ ਲੀਜੈ ॥੨॥ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਭਿ ਸਾਸਤ ਇਨ੍ ਪੜਿਆ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥ ਏਕੁ ਅਖਰੁ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਪੈ ਤਿਸ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਸੋਈ ॥੩॥ ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ ਉਪਦੇਸੁ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਕਉ ਸਾਝਾ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪੈ ਉਧਰੈ ਸੋ ਕਲਿ ਮਹਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਨਕ ਮਾਝਾ ॥੪॥੩॥੫੦॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮਹਾਂਵਾਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਾਖੰਡ ਸਹਿਤ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਔਰ ਪਾਖੰਡ ਸਹਿਤ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਔਰ ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਸਰਵੋਤਮ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਜਮ ਜਗਾਤੀ ਕਿਸ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸ ਕਰਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਾਲ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ :

ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਖੰਡ ਜੋ ਦੀਸਹਿ; ਤਿਨ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਲੂਟੈ ॥

ਜੋ ਪਾਖੰਡ=ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਜਮ ਜਗਾਤੀ=ਮਸੂਲੀਆ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। [**ਪਾਖੰਡ**—ਝੂਠਾ ਅਡੰਬਰ, ਦਿਖਾਵਾ, ਦੰਭ, ਜਿਸ ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਪਾਖੰਡ ਕਰਮ ਅਤੇ ਜਿਸ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪਾਖੰਡ ਧਰਮ ਹੈ] ਇਸ ਲਈ ਦੰਭ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਅਤੇ ਦੰਭ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਖੰਡਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਖੰਡ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਖੰਡੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਨਾਮ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਖੰਡੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪਾਖੰਡ ਧਰਮੁ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀ ਹਰਿ ਸਉ ਗੁਰ ਸਬਦ ਮਹਾ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ॥੧੪॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੪੩]

੨. ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰ ਕ੍ਰਿਆ ਬਿਰਥੇ ॥
ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਕਰਮ ਕਮਾਣੇ ਇਹਿ ਓਰੈ ਮੂਸੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੧੬]

ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਕਰਮ ਕਰਤੂਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮ ਡੰਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਵਰ ਕਰਤੂਤਿ ਸਗਲੀ ਜਮੁ ਡਾਨੈ ॥ ਗੋਵਿੰਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਮਾਨੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੬]

ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਵਹੁ ਕਰਤੇ ਕਾ; ਨਿਮਖ ਸਿਮਰਤ ਜਿਤੁ ਛੂਟੈ ॥੧॥

ਹੇ ਭਾਈ ਗੁਰਸਿੱਖਾ ! ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਰਬਾਣ=ਇੱਕ ਰਸ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਕਰੋ, ਜਿਸਦੇ ਨਿਮਖ ਮਾਤਰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਮਾਂ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਜਨੁ ਕਰੈ ਕੀਰਤਨੁ ਗੋਪਾਲ॥ ਤਿਸ ਕਉ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕੈ ਜਮਕਾਲੁ॥**

[ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੬੭]

੨. **ਐਸਾ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰਿ ਮਨ ਮੇਰੇ॥ ਈਹਾ ਊਹਾ ਜੋ ਕਾਮਿ ਤੇਰੈ॥**

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੬]

੩. **ਹਰਿ ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਈਐ॥ ਬਹੁੜਿ ਨ ਜੋਨੀ ਪਾਈਐ॥**

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੩]

੪. **ਕਲਜੁਗ ਮਹਿ ਕੀਰਤਨੁ ਪਰਧਾਨਾ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਪੀਐ ਲਾਇ ਧਿਆਨਾ॥
ਆਪਿ ਤਰੈ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਤਾਰੇ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਪਤਿ ਸਿਉ ਜਾਇਦਾ॥੬॥**

[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੫]

੫. **ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਕਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਹੋਇ ਉਧਾਰੁ॥੧॥੧੫੮॥**

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੧੪]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਇਸ ਲਈ ਦਰਸਾਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਨੌਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਰਤਨ ਭਗਤੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰਕ ਨੌਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣੀ ਹੋਵੇ, **ਵਾ:** ਸੰਸਥਾ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਛੋਟੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਦਾਇਰੇ ਤਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਲੈ ਦੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਤਕ ਐਸਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸਰਪੰਚ ਥਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੂਬੇ ਦਾ ਮੁਖੀ ਮੁਖ-ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, **ਵਾ:** ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਥਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਰਤਨ ਭਗਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਖ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਲਿ ਮਹਿ ਏਹੋ ਪੁੰਨੁ ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਹਿ॥** [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੬੨]

੨. **ਕਈ ਕੋਟਿਕ ਜਗ ਫਲਾ ਸੁਨਿ ਗਾਵਨਹਾਰੇ ਰਾਮ॥** [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੪੬]

੩. **ਨਾਨਕ ਭਉਜਲੁ ਪਾਰਿ ਪਰੈ ਜਉ ਗਾਵੈ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਗੀਤ॥**

[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੫੩੬]

ਸਾਖੀ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ—ਇਕ ਵਾਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਰਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਹਰਿਦੁਆਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾ ਉਥੇ ਇੱਕ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨੀ ਜਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਨੌਜੁਆਨ ਔਰਤ, ਜਿਸ ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਚਿਹਰਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ। ਉਹ ਬੜੀ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਕੋਲ ਦੋ ਬਿਰਧ ਪੁਰਸ਼ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਏ ਹਨ। ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਆਪਣੇ ਕੋਮਲ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਦੇ ਦੁਖ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਬੀਬੀ ਤੂੰ ਕਉਣ ਹੈਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਰੋ ਰਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੁਖ ਦੇਖ ਕੇ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਰ ਖੇਦ ਸਹੇ ਨ ਸਹੇ ਪਰ ਖੇਦ ਯਥਾ ਸੁਖ ਮੋਦ ਅਘੈ ਤ੍ਰਸਤੇ॥

[ਸਾਰਕੁਤਾਵਲੀ, ਅਧਿ: ੪, ਦੋਹਰਾ ੯]

ਤਾਂ ਉਸ ਨੌਜੁਆਨ ਉਮਰ ਦੀ ਦੇਵੀ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੁਨੀ! ਮੈਂ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਔਰਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵੀ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਰੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਦੱਸਦੀ ਹਾਂ। ਜੋ ਇਹ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪੁਰਸ਼ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਰੋ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਦੇਵੀ! ਇਹ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬਿਰਧ ਪੁਰਸ਼ ਕਉਣ ਹਨ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਧੂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੂਜੇ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸੁਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਤੇਰਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਦੇਵੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਭਗਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਜੋ ਬਿਰਧ ਪੁਰਖ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮੇਰੇ ਬੇਟੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਇੱਕ ਲੱਜਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਬੇਟੇ ਬਿਰਧ ਹੋਣ ਤੇ ਮਾਂ ਨੌਜੁਆਨ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਬਿਰਧ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਨਾਰਦ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕੀ ਹਨ। ਤਾਂ ਭਗਤੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਮ ਵੈਰਾਗ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਾਮ ਬਿਬੇਕ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਕਲਜੁਗਿ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਵੈਰਾਗ ਔਰ ਬਿਬੇਕ ਦੀ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੁਆਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਥਰਾ, ਕਾਂਸ਼ੀ, ਬਨਾਰਸ ਆਦਿ ਥਾਂਵਾ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਫਿਰੀ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ। ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨ ਕੀਤੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਮੂਰਛਤਾ ਟੁੱਟੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਨਾਰਦ ਜੀ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੁੜ ਦੋਨੋਂ ਜੁਆਨ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਤਾਂ ਭਗਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਨਾਰਦ! ਮੇਰੇ ਬੇਟਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਕਰ ਕਿ ਕਲਜੁਗਿ ਵਿੱਚ ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੀਰਤਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਲਜੁਗਿ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤਹੁ; ਸਾਗਰੁ ਪਾਰਿ ਉਤਰੀਐ ॥

ਸੰਤਹੁ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਰਨਾ ਕਰੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਧਸੰਗਿ ਤਰੈ ਭੈ ਸਾਗਰੁ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੪]

੨. **ਸਾਗਰੁ ਤਰਿਆ ਸਾਧੂ ਸੰਗੇ ॥ ਨਿਰਭਉ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਹਰਿ ਰੰਗੇ ॥**
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੮੪]

੩. **ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਤਰੀਜੈ ਸਾਗਰੁ ਕਟੀਐ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸਾ ਜੀਉ ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮]

੪. **ਸਾਧਸੰਗਿ ਅਗਨਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰਹੁ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

ਜੇ ਕੋ ਬਚਨੁ ਕਮਾਵੈ ਸੰਤਨ ਕਾ; ਸੋ ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਤਰੀਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੇ=ਜਿਹੜਾ ਕੋ=ਕੋਈ ਸੰਤਨ=ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਕਮਾਵੈ=ਬਚਨ ਦੀ ਮੰਨਣ ਰੂਪ ਕਮਾਈ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪਰਸਾਦੀ=ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਤਰੀਐ=ਤਰ ਜਾਵੇਗਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬਚਨ ਸਾਧ ਸੁਖ ਪੰਥਾ ਲਹੰਥਾ ਬਡ ਕਰਮਣਹ ॥**
ਰਹੰਤਾ ਜਨਮ ਮਰਣੇਨ ਰਮਣੰ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਹ ॥੭॥

[ਮਹਲਾ ੫ ਗਾਥਾ, ਅੰਗ ੧੩੬੦]

ਉਤਮ ਸਲੋਕ ਸਾਧ ਕੇ ਬਚਨ ॥ ਅਮੁਲੀਕ ਲਾਲ ਏਹਿ ਰਤਨ ॥
ਸੁਨਤ ਕਮਾਵਤ ਹੋਤ ਉਧਾਰ ॥ ਆਪਿ ਤਰੈ ਲੋਕਹ ਨਿਸਤਾਰ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਤਰਖਾਣ ਬੱਚੇ ਦੇ ਬਚਨ ਮੰਨਣ ਦੀ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਚਲ ਬਟਾਲੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿੱਧਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਵਿਰਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਿੱਧ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਿਧਿ ਬੋਲਨਿ ਸੁਭਿ ਬਚਨਿ ਧਨੁ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਵਡੀ ਕਮਾਈ ॥

[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੪੪]

ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਜਸ ਬਿਅੰਤ ਫੈਲਿਆ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਇਸਤਰੀ, ਪੁਰਸ਼ ਨਿਹਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਇੱਕ ਤਰਖਾਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਬਾਰਾਂ ਬਰਸ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਬੇਟਾ ਸੀ। ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਕੋ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਤੇ ਉਸ ਮਿਸਤਰੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੋ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਜਿਉਂਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਪੁੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਿੱਧ ਪੀਰ ਮਨਾਏ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋ ਆਈ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੁਖ ਸੁੱਖੀ ਤੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਉਂਪਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜੀਵਤ ਰਹੇ, ਹੁਣ ਇਸਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈਅ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਮਰੇ ਭਾਵੇਂ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹੇ, ਹੁਣ ਇਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾਜ ਹੈ। ਉਸ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਗਨਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਲ ਉੱਠੀ, ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ।

ਬਾਰਿਕ ਜਾਵਹੁ ਅਗਨਿ ਮਝਾਰਾ ॥੧੩॥ [ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਉਤਰਾਰਧ ਅਧਿ: ੪੦]

ਇਸ ਬਾਲਕ ਦਾ ਨਾਮ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੰਗਤੀਆ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਅਗਨ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦ ਜਾਣ ਦਾ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਗਤ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ। ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਤ ਲਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਕ ਤਿਖਾਨ ਕੋ ਤਾਤ ਹੈ, ਆਨਿ ਚਢਾਯੋ ਸੋਇ।
ਪਾਵਕ ਮਹਿਂ ਤਿਹ ਪਾਵਈਂ ਅਤਿ ਅਚਰਜ ਇਹ ਹੋਇ ॥੧੫॥

[ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਉਤਰਾਰਧ ਅਧਿ: ੪੦]

ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤਰਖਾਣ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸਿੱਧ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ, ਪੁਰਸ਼ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਬੱਚੇ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਡੋਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ। ਅਗਨੀ ਦੇ ਫੂਕਣ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਤੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦ੍ਵਾਦਸ਼ ਬਰਖਨ ਬੈਸ ਕੁਮਾਰਾ। ਮਾਰਿ ਛਾਰ ਗਾ ਅਗਨਿ ਮਝਾਰਾ।
ਬੈਠਿ ਨ ਨਿਕਸਯੋ ਧਰਿ ਉਰ ਧੀਰਾ ॥ ਪਾਵਕ ਤੇਜ ਨ ਛੁਹਯੋ ਸਰੀਰਾ ॥੧੭॥

[ਸੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਉਤਰਾਰਧ ਅਧਿ: ੪੦]

ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਗਨੀ ਦੇ ਤੇਜ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਰਤਾ ਭਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੁਹਿਆ। ਬੱਚਾ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਮ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਰਤਾਰਥ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੱਚਾ! ਤੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਇਆ, ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਜੰਜਾਲ ਟੁੱਟ ਗਏ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਨਿਹਾਲ ਹੋਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੋਹਰਾ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੇ ਰਹਿਤ ਭਾ ਟੂਟ ਗਏ ਜਮ ਜਾਲ॥
ਨਿਕਸਹੁ ਆਵਹੁ ਵਹਿਰ ਕੋ ਅਬਿ ਤੇ ਸਦਾ ਨਿਹਾਲ॥੧੯॥

[ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਉਤਰਾਰਧ ਅਧਿ: ੪੦]

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਨਿਹਾਲ ਹੋਣ ਦਾ ਬਚਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਬਾਲਕ ਦੇ ਕਪਾਟ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ। ਦਵੈਤ, ਭਰਮ ਦੇ ਸੰਗਲ ਕਟੇ ਗਏ ਅਤੇ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਗਈ। ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਗਈ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਸੋਗ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੱਚਾ! ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਮੰਗ ਲੈ। ਤਾਂ ਇਸ ਬੱਚੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ ਵਰਤਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਜਿਤੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਪਸ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿਓ। ਇਸ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਤੋਂ ਸਭ ਸਿੱਧ, ਭਾਈ ਅਜਿਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਇਹ ਸਭ ਸਾਧ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨਣ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ। ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਮੰਨਣ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਖੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਬੱਚਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਿਆ ਉਵੇਂ ਹੀ ਜੇ ਕੋਈ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਮੰਨੇਗਾ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕੋਟਿ ਤੀਰਥ ਮਜਨ ਇਸਨਾਨਾ; ਇਸੁ ਕਲਿ ਮਹਿ ਮੈਲੁ ਭਰੀਜੈ॥

ਭਾਵੇਂ ਕੋਟਿ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਤੀਰਥਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮਜਨ=ਪੁਰਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵੀ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਕਲਜੁਗਿ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜੀਵ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪੀ, **ਵਾ:** ਅਭਿਮਾਨਤਾ ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਹੀ ਭਰੀਜੈ=ਭਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੇ ਮਜਨ ਦਾ ਇਤਨਾ ਭੇਦ ਹੈ ਕਿ ਇਸ਼ਨਾਨ ਜੋ ਸਾਧਾਰਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮਜਨ ਜੋ ਗੋਤਾ ਮਾਰ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਇਹੁ ਮਨੁ ਮੈਲਾ ਇਕੁ ਨ ਧਿਆਏ॥ ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਲਾਗੀ ਬਹੁ ਦੂਜੈ ਭਾਏ॥**
ਤਟਿ ਤੀਰਥਿ ਦਿਸੰਤਰਿ ਭਵੈ ਅਹੰਕਾਰੀ ਹੋਰੁ ਵਧੇਰੈ ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਲਾਵਣਿਆ॥
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੬]

੨. **ਲਉਕੀ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨ੍ਹਾਈ॥ ਕਉਰਾਪਨ ਤਊ ਨ ਜਾਈ॥** [ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੬]

੩. **ਨਾਵਣ ਚਲੇ ਤੀਰਥੀ ਮਨਿ ਖੋਟੈ ਤਨਿ ਚੋਰ॥**
ਇਕੁ ਭਾਉ ਲਥੀ ਨਾਤਿਆ ਦੁਇ ਭਾ ਚੜੀਅਸੁ ਹੋਰ॥ [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੮੯]

੪. **ਤੀਰਥ ਨਾਇ ਨ ਉਤਰਸਿ ਮੈਲੁ॥ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸਭਿ ਹਉਮੈ ਫੈਲੁ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੦]

ਸਾਧਸੰਗਿ ਜੋ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ; ਸੋ ਨਿਰਮਲੁ ਕਰਿ ਲੀਜੈ॥੨॥

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਵੈ=ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ, **ਵਾ:** ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਭਾਵ ਸੁਧ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਧਸੰਗਿ ਮਲੁ ਲਾਥੀ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਭਇਓ ਸਾਥੀ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੫]

ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਭਿ ਸਾਸਤ; ਇਨ੍ ਪੜਿਆ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥

ਬੇਦ ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਹਨ—ਸ਼ਾਮ ਬੇਦ, ਰਿਗ ਬੇਦ, ਜੁਜਰ ਬੇਦ, ਅਥਰਵਣ ਬੇਦ ਅਤੇ ਕਤੇਬ=ਇਸਲਾਮ ਮਤ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਕਤੇਬਾਂ—ਕੁਰਾਨ, ਤੌਰੇਤ, ਜ਼ੰਬੂਰ, ਅੰਜੀਲ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਵਿੱਚ ਬੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਲਾਮ ਮਤ ਵਿੱਚ ਚਾਰੇ ਕਤੇਬਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਸੋ, ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰ ਬੇਦ, ਚਾਰ ਕਤੇਬ, ਸਤਾਈ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ, ਛੇ ਸਾਸਤ=ਸਾਂਖ, ਨਿਯਾਇ, ਪੂਰਬ ਮੀਮਾਂਸਾ, ਪਤੰਜਲ, ਵੈਸ਼ੇਸਿਕ, ਵੇਦਾਂਤ ਇਹਨਾਂ ਸਭਿ=ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜਿਆ=ਵੀਚਾਰਿਆ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨ ਹਸੇਬ ਥਕੇ ਕਰ ਹਾਥ ਨ ਆਏ ॥**
ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਭਾਉ ਬਿਨਾਂ ਪਤਿ ਸਿਉ ਕਿਨ ਸ੍ਰੀ ਪਦਮਾਪਤਿ ਪਾਏ ॥੩॥੨੪੫॥
[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦]

੨. **ਬੇਦ ਕਤੇਬੀ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਤਾ ॥ ਨਾ ਤਿਸੁ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਭ੍ਰਾਤਾ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੨੧]

ਏਕੁ ਅਖਰੁ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਪੈ; ਤਿਸ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਸੋਈ ॥੩॥

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਏਕੁ=ਇੱਕ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਜਾਪੈ=ਜਪਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** (ਅ+ਖਰੁ) ਖਰੁ=ਖਰਨ, ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਅ=ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਨਿਰਮਲ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸੋਈ=ਸੋਭਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਏਕ ਅਖਰੁ ਹਰਿ ਮਨਿ ਬਸਤ ਨਾਨਕ ਹੋਤ ਨਿਹਾਲ ॥੧॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੧]

੨. **ਨਾਨਕ ਲੇਖੈ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰੁ ਹਉਮੈ ਝਖਣਾ ਝਾਖ ॥** [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੭]

ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ; ਉਪਦੇਸੁ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਕਉ ਸਾਝਾ ॥

ਚਾਰੇ ਵਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਵੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਭਾਵੇਂ ਖੱਤਰੀ, ਭਾਵੇਂ ਵੈਸ਼ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸ਼ੂਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਵੇ, ਸਭ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਾਂਝਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰੁ ਸਰਬ ਕੋ ਗਿਆਨੁ ॥ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਮਹਿ ਜਪੈ ਕੋਊ ਨਾਮੁ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੪]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪੈ ਉਧਰੈ ਸੋ ਕਲਿ ਮਹਿ;
ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਨਕ ਮਾਝਾ ॥੪॥੩॥੫੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਸ਼ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਸਭਨਾਂ ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਦੇ ਮਾਝਾ=ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣ ਕੇ ਇਸ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਮਹਿ=ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਉਧਰੈ=ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੪॥੩॥੫੦॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੪੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੪੮]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸੋਈ ਪ੍ਰਭ ਮਾਨਹਿ ਓਇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ॥ ਤਿਨ੍ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ਜਿਨ੍ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਚਰਣ ਪਰਾਤੇ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਹਰਿ ਸੰਤਾ ਜੇਵਡੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਭਗਤਾ ਬਣਿ ਆਈ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ਸਿਉ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕੋਟਿ ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਸੰਤਸੰਗਿ ਉਧਰੈ ਜਮੁ ਤਾ ਕੈ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕਾ ਬਿਛੁੜਿਆ ਹੋਵੈ ਤਿਨ੍ ਹਰਿ ਸਿਉ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ॥੨॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਭਰਮੁ ਭਉ ਕਾਟੈ ਸੰਤ ਸਰਣਿ ਜੋ ਆਵੈ ॥ ਜੇਹਾ ਮਨੋਰਥੁ ਕਰਿ ਆਰਾਧੇ ਸੋ ਸੰਤਨ ਤੇ ਪਾਵੈ ॥੩॥ ਜਨ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕੇਤਕ ਬਰਨਉ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ਭਾਣੇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟਿਆ ਸੇ ਸਭ ਤੇ ਭਏ ਨਿਕਾਣੇ ॥੪॥੪॥੫੧॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਵਰਨਣ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸੋਈ ਪ੍ਰਭ ਮਾਨਹਿ; ਓਇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ॥

ਸੰਤ ਜੋ ਕੁਝ ਭੀ ਕਰਤਬ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਹੀ ਕੁਝ ਮਾਨਹਿ=ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਓਇ=ਉਹ ਸੰਤ ਜਨ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਾਤੇ=ਤਦਾਕਾਰ, ਭਾਵ ਭਿਜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੋ ਜੋ ਕਹੈ ਠਾਕੁਰ ਪਹਿ ਸੇਵਕੁ ਤਤਕਾਲ ਹੋਇ ਆਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੩]

੨. ਜੋ ਜੋ ਚਿਤਵੈ ਦਾਸੁ ਹਰਿ ਮਾਈ ॥ ਸੋ ਸੋ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਕਰਾਈ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੦੨]

੩. ਆਪੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਖਤਾ ਭਗਤਨ ਕੀ ਆਨਿ ॥
ਜੋ ਜੋ ਚਿਤਵਹਿ ਸਾਧ ਜਨ ਸੋ ਲੇਤਾ ਮਾਨਿ ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੭]

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ ਤੇ ਭਾਈ ਲੱਖੂ ਦੀ—ਆਵਾ ਕੱਚਾ ਰਿਹਾ—ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ ਨਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਘੁਮਿਆਰ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸਿੱਖ, ਜਿਸ ਦਾ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਘਰ ਸੀ। ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਆਏ ਗਏ ਸਿੱਖ ਸਾਧ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਆਵੇ ਲਾਏ ਸਨ। ਇੱਟਾਂ ਵੇਚ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਕਈ ਆਵੇ ਪਿਲੇ ਰਹੇ, ਜਿਸ ਘਾਟੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਰਜ਼ਈ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਰ ਕਰਜ਼ਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਵਾ ਲਾਇਆ ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਾ ਕੇ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਚੇ ਆਵੇ ਲਾਏ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇੱਟਾਂ ਵੇਚ ਕੇ ਬਾਣੀਏ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਰਜ਼ਾ ਉਤਾਰ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਆਵੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੇਣੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬੁੱਧੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਪੂਜ ਕੇ ਫਿਰ ਇਹ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਵੇ ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਨਿਕਲਣ। ਇੱਕ ਰਾਤ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕੱਟ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਖੂਹ 'ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਭੇਟਾ ਰੱਖੀ ਤੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਮੇਵੜੇ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਹੈ, ਇਸਨੇ ਬਹੁਤ ਧਨ ਲਾ ਕੇ ਆਵੇ

ਲਾਏ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਧਨ ਸਫਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਭਰੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਤੱਕ ਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਰਜ ਤੋਰਿ ਸਿੱਧ ਹੁਇ ਜਾਇ। ਸੇਵਹੁ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਮਨ ਲਾਇ ॥੧੫॥
ਪਾਕ ਈਂਟਕਾ ਹੋਵਹਿਂ ਨੀਕੇ। ਕਰਹੁ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਨ ਜੀ ਕੇ ॥...॥੧੬॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸੂ ੪੮]

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖੋਂ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਕੇ ਆਵੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੋਰੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇੱਟਾ ਵੇਖੀਆਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਪੱਕੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਛਕਾਵਾਂ। ਘਰੇ ਜਾ ਕੇ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ। ਬੇਅੰਤ ਗੁਰਸਿਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਵਾਇਆ। ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਪੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਛਕਣ ਲੱਗੀਆਂ, ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਛੱਕ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਭਈ ਸਭਿ ਸੰਗਤਿ ਆਛੈ। ਏਕ ਸਿਖ ਚਲਿ ਆਯਹੁ ਪਾਛੈ।
ਕਰੀ ਜਾਚਨਾ ਦੇਹੁ ਅਹਾਰੇ। ਗੁਰ ਹਿਤ ਤੇ ਕੀਨਸਿ ਤੈਂ ਤਯਾਰੇ ॥੨੧॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸੂ ੪੮]

ਸਿੱਖ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਮੰਗਿਆ ਤੇ ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਲੰਗਰ ਵਰਤ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜੇ ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾ ਦਿੰਦੇ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਹੱਥ ਸੁੱਚੇ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬੁੱਧੂ ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾਇਆ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨੀ ਇਸਦੇ ਆਵੇ ਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਨਿਕਲਣ। ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਿੱਖ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹੇਗਾ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਲੱਖੂ ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣੀ ਤੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੁੱਧੂ! ਤੇਰਾ ਆਵਾ ਕੱਚਾ ਰਹੇਗਾ। ਤੂੰ ਇੱਕ ਭੁੱਖੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਛਕਾਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਨਿ ਸਿਖ ਲੱਖੂ ਊਚ ਉਬਾਚਾ। ਬੁੱਧੂ ਰਹਯੋ ਪਚਾਵਾ ਕਾਚਾ।
ਹੇਰਿ ਛੁਧਾਤੁਰ ਦਿਯ ਨ ਅਹਾਰਾ। ਨਹਿਂ ਪਾਕਹਿ ਭਾ ਦੋਸ਼ ਉਦਾਰਾ ॥੨੪॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸੂ ੪੮]

ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ ਨੇ ਭਾਈ ਲੱਖੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਨਵੀਨ ਸਿੱਖ ਆਇਆ ਹੈਂ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਮੇਰੇ ਆਵੇ ਦੇ ਪੱਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਅਟੱਲ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਮਿਟਾਅ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਐਸੋ ਕੌਨ ਜੁ ਬਾਕ ਮਿਟਾਵੈ। ਗੁਰ ਕੋ ਕਹਯੋ ਸਦਾ ਸਫਲਾਵੈ।
ਭੋਜਨ ਸਮੈ ਨ ਪਹੁੰਚਯੋ ਆਪ। ਕ੍ਰੋਧ ਕਰੇ ਹਮ ਦੇਤੋ ਸ੍ਰਾਪ ॥੨੬॥ [ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸ ੪੮]

ਤੂੰ ਲੇਟ ਆਪ ਆਇਆ ਹੈਂ ਤੇ ਉਲਟਾ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਲੱਖੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਮ ਭੀ ਹੈਂ ਗੁਰ ਸਿਖਯ ਮਹਾਂਨੇ। ਨਹਿਂ ਭੋਜਨ ਦੇ ਕਰਿ ਤ੍ਰਿਪਤਾਨੇ।
ਰਹੈ ਪਚਾਵਾ ਕਾਚਾ ਜਾਨਿ। ਇਮ ਕਹਿ ਸਿਖਯ ਕੀਨਿ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ॥੨੭॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸ ੪੮]

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਭਾਈ ਲੱਖੂ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਇੱਟਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਿੱਲੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਈਆਂ। ਪਿੱਲੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਗਿਆ ਹਾਂ ਇੱਟਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਇੱਟਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਤੋਂ ਕੱਚੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋ ਕੇ ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਦੇਰ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਨਫ਼ਾ ਮੂਲ ਸਭ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ, ਲਏ ਹੋਏ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਵੱਢ-ਵੱਢ ਕੇ ਖਾਣ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਧੀਰਜ ਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਧਾਰ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਵੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਛਕਾਇਆ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮੇਰਾ ਆਵਾ ਕੱਚਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਮੂਲ ਨਫ਼ਾ ਸਭ ਰੁੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਰਜ਼ਾ ਉਤਾਰਦਾ ਹੀ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਤੇ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਭੁੱਖਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਐਸਾ ਦੋਸ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ? ਸੁਣ ਕੇ ਬੁੱਧੂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ ਸਿੱਖ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਕੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਲੰਗਰ ਵਰਤੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਮਸਤਾਨਾ ਜਿਹਾ ਸਿੱਖ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਗਤ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਲੰਗਰ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਹੀ ਆਵਾ ਕੱਚਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਉਣ ਹੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਉਲਟਾਉਣ ਵਾਲਾ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਹਫਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਬਚਨ ਸਫਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਭੁੱਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੋਜਨ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੰਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਰਾਪ ਦਾ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਤੁਰਤ ਚਲਿਆ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਲੱਭਿਆ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਬੁੱਧੂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਝੂਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਹੁਣ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਜਦੋਂ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ! ਤੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਭੁੱਖੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਨਹੀਂ ਛਕਾਇਆ। ਮੇਰੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਬਚਨ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਦਾ ਬਚਨ ਬਦਲਣ ਦਾ ਬਲ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਗੁਰ ਸਿਖਜਨ ਕੇ ਬਾਕ ਅਚਲ ਹੈਂ। ਕਰੌਂ ਹਟਾਵਨਿ ਨਹਿੰ ਮਮ ਬਲ ਹੈ।
ਮੋਹਿ ਕਹੇ ਕੋ ਸਿਖਯ ਹਟਾਵੈ। ਤਿਨ ਕੋ ਕਹਿਬੋ ਕੌਨ ਮਿਟਾਵੈ ॥੪੦॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸੂ ੪੮]

ਜੋ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਵਾਸਤੇ ਅਹਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲੀ ਨਾ ਜਾਣ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੇਰੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਜੋ ਮੰਨੇਗਾ, ਉਸਦੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੋਣਗੇ। ਕਦੀ ਵੀ ਗੁਰਸਿਖ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਭੈ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਇੱਟਾਂ ਤਾਂ ਕੱਚੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਪਰ ਕੱਚੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਭਾਅ ਵਿਕ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਕਾਰਜ ਸੌਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਬਹੁਰਿ ਨ ਕਰਹੁ ਕਬਹੁ ਅਸ ਬਾਤਿ। ਸਿਖ ਅਨਾਦਰ ਹੈ ਦੁਖ ਦਾਤਿ।
ਕਾਚੀ ਈਂਟ ਪਚਾਵੇ ਜੋਇ। ਬਿਕਹਿੰ ਮੋਲ ਪਾਕੀ ਕੇ ਸੋਇ ॥੪੪॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸੂ ੪੮]

ਤੇਰਾ ਕਰਜ਼ਾ ਵੀ ਉਤਰ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਫ਼ਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਜਾ ਕੇ ਇੱਟਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਿੱਲੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਪਛਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ ਧੀਰਜ ਵੀ ਧਾਰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ

ਝੜੀ ਲੱਗ ਗਈ ਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਵਾ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਕੰਧ ਢਹਿ ਗਈ। ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਇੱਟਾਂ ਲਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਇੱਟਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਰਾਜੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਇੱਟਾਂ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਅ ਮਿਲਣ, ਪਰ ਲੈ ਕੇ ਆਓ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੁੱਧੂ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਟਾਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੁੱਲ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬੁੱਧੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੱਚੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਪੱਕੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਸੋ, ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਫੇਰ ਲਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਿਖ ਕੋ ਬਾਕ ਨ ਗੁਰੂ ਮਿਟਾਯੋ। ਅਪਨੋ ਕਹਯੋ ਪ੍ਰਥਮ ਨਿਫਲਾਯੋ।
ਪਾਕੀ ਕੇ ਮੋਲ ਕਾਚ ਬਿਕਾਈ। ਸੁਨਿ ਕੈ ਗੁਰ ਸਿਖਯਨਿ ਸਮੁਦਾਈ ॥੫੦॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਰਾਸਿ ੨, ਅੰਸੂ ੪੮]

ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੇਰੀ ਬਾਂਧੀ ਭਗਤੁ ਛਡਾਵੈ ਬਾਂਧੈ ਭਗਤੁ ਨ ਛੂਟੈ ਮੋਹਿ ॥
ਏਕ ਸਮੈ ਮੋਕਉ ਗਹਿ ਬਾਂਧੈ ਤਉ ਫੁਨਿ ਮੋ ਪੈ ਜਬਾਬੁ ਨ ਹੋਇ ॥ [ਸਾਰਗ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੨੫੨]

ਮੇਰੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਨੂੰ ਭਗਤ ਛੁਡਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਭਗਤ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਬੰਨ੍ਹੇ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟਦੀ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੀ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਕੜ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਵੇ ਤਾਂ ਫੁਨਿ=ਪੁਨਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਕੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਆਪੁਰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਫੜਾਂਗਾ ਅਤੇ ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ ਗੰਗਾ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰ ਚੁਕਵਾਂਗਾ। ਆਖ਼ਰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਤੋੜੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਤਬ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਤਿਨ੍ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਭਨੀ ਥਾਈ; ਜਿਨ੍ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਚਰਣ ਪਰਾਤੇ ॥੧॥

ਜਿਨ੍=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਾਤੇ=ਫੜੇ ਹਨ, ਵਾ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ਪਰਾਤੇ=ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਤਿਨ੍=ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ=ਵਡਿਆਈ ਸਭਨੀ=ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਥਾਈ=ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੇ ਦਰਿ ਸਾਚੇ ਦਰਿ ਸਾਚੈ ਸਚਿਆਰਾ ॥
ਓਨਾ ਦੀ ਸੋਭਾ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਹੋਈ ਕੋਇ ਨ ਮੇਟਣਹਾਰਾ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੩੮]

ਮੇਰੇ ਰਾਮ; ਹਰਿ ਸੰਤਾ ਜੇਵਡੁ ਨ ਕੋਈ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਰਾਮ=ਭਾਈ ! ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਜੇਵਡ=ਜਿੱਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਤ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਕੱਟ ਕੇ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਜੀਅ ਕੇ ਭਵਜਲ ਤਾਰਣਹਾਰ ॥
ਸਭ ਤੇ ਊਚੇ ਜਾਣੀਅਹਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਪਿਆਰ ॥੧॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੯]

ਭਗਤਾ ਬਣਿ ਆਈ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ਸਿਉ; ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋ ਭਗਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਬਣ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਲਿ=ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਥਲਿ=ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਜਗ੍ਹਾ, (ਮਹੀ+ਅਲਿ) ਮਹੀ=ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਅਲਿ=ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਹੈ।

ਕੋਟਿ ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਸੰਤਸੰਗਿ ਉਧਰੈ; ਜਮੁ ਤਾ ਕੈ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ ॥

ਕੋਟਿ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਅਪ੍ਰਾਧੀ=ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਭਾਵ ਪਾਪੀ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਉਧਰੈ=ਤਰ ਗਏ ਤੇ ਜਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕੋਟਿ ਅਪ੍ਰਾਧ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਿਟੈ ॥ ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਜਮ ਤੇ ਛੁਟੈ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

੨. **ਜਹ ਸਾਧੂ ਗੋਬਿਦ ਭਜਨੁ ਕੀਰਤਨੁ ਨਾਨਕ ਨੀਤ ॥
ਣਾ ਹਉ ਣਾ ਤੂੰ ਣਹ ਛੁਟਹਿ ਨਿਕਟਿ ਨ ਜਾਈਅਹੁ ਦੂਤ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੬]

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕਾ ਬਿਛੁੜਿਆ ਹੋਵੈ; ਤਿਨ੍ ਹਰਿ ਸਿਉ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ॥੨॥

ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਵਿਛੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਆਣਿ=ਲਿਆ ਕੇ ਸਤਿ ਪੁਰਸ਼ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੀਅ ਦਾਨੁ ਦੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੈਨਿ ਮਿਲਾਏ ॥੨॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੯]

ਸੰਤ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਰਵਾ ਕੇ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੀ ਸਰਬ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਵੀ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਸਤੂ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜੀਵ ਉਥੇ ਹੀ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਤੋੜਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ। ਸੋ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਗ਼ਲਤ ਥਾਂਵਾਂ ਮਾਇਆ, ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੀਵ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਭਰਮੁ ਭਉ ਕਾਟੈ; ਸੰਤ ਸਰਣਿ ਜੋ ਆਵੈ ॥

ਜੋ=ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੰਤ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ, ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਰਮ, ਸੱਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਡਰ ਕਾਟੈ=ਕੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਭਰਮ ਨੂੰ ਕਟਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀਚਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਭਰਮ ਨੂੰ ਕਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਰਮ — **ਭੇਦ ਭਰਮ ਕਰਤ੍ਰਿਤੂ ਭਰਮ ਪੁਨਿ ਸੰਗ ਭਰਮ ਵਿਕਾਰ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਇਤਰ ਜਗ ਸਤਯਤੂ ਪਾਂਚੋ ਭਰਮ ਸੰਸਾਰ ॥**

ਪੰਜੇ ਭਰਮਾਂ ਦੀ ਨਵ੍ਰਿਤੀ — **ਬਿੰਬ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਲੋਹ ਸਫਟਕ ਘਟਾਕਾਸ ਗੁਣ ਮਾਰ ॥**
ਕਨਕ ਕੁੰਡਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੇ ਪਾਂਚੋ ਭਰਮ ਨਿਵਾਰ ॥

ਸੱਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਡਰ — **ਯਹ ਭੈ ਪ੍ਰਲੋਕ ਭੈ ਜਨਮ ਬੇਦਨਾ ਜਾਤ ॥**
ਅਨ ਰਖਿਆ ਅਰ ਗੁਪਤ ਭੈ ਅਕਸ ਮਾਤਰ ਹੈ ਸਾਤ ॥

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਭਰਮ ਅਤੇ ਡਰ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜੇਹਾ ਮਨੋਰਥੁ ਕਰਿ ਆਰਾਧੇ; ਸੋ ਸੰਤਨ ਤੇ ਪਾਵੈ ॥੩॥

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਮਨੋਰਥੁ=ਸੰਕਲਪ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਧੇ=ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੋ=ਓਹੀ ਫਲ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪਾਵੈ=ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਜੇ ਕੋ ਮਾਗੈ ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਲਾਗੈ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੬]

੨. **ਮਨਸਾ ਧਾਰਿ ਜੋ ਘਰਿ ਤੇ ਆਵੈ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਜਨਮੁ ਮਰਣੁ ਮਿਟਾਵੈ ॥**
ਆਸ ਮਨੋਰਥੁ ਪੂਰਨੁ ਹੋਵੈ ਭੇਟਤ ਗੁਰ ਦਰਸਾਇਆ ਜੀਉ ॥੨॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੩]

ਜਨ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕੇਤਕ ਬਰਨਉ; ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ਭਾਣੇ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ=ਵਡਿਆਈ ਮੈਂ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਬਰਨਉ=ਕਥਨ ਕਰਾਂ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਣੇ=ਭਾ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਨ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਥੀ ਨ ਜਾਇ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਜਨੁ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੩]

੨. **ਜਨ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਓਇ ਊਤਮ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੇਨ ॥੩੫॥**
[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੯੫]

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟਿਆ; ਸੇ ਸਭ ਤੇ ਭਏ ਨਿਕਾਣੇ ॥੪॥੪॥੫੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੇਟਿਆ=ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ=ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਕਾਣੇ=ਕਾਣ ਕਨੌੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਭਾਵ ਉਹ ਬੇਮੁਹਤਾਜ ਹੋ ਗਏ ਹਨ॥੪॥੪॥੫੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੪੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੪੯]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜਿਸ ਕੇ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਤੂੰ ਸੁਆਮੀ ਸੋ ਦੁਖੁ ਕੈਸਾ ਪਾਵੈ ॥ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣੈ ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤਾ ਮਰਣਾ ਚੀਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਤੂੰ ਸੰਤਾ ਕਾ ਸੰਤ ਤੇਰੇ ॥ ਤੇਰੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਭਉ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਜਮੁ ਨਹੀ ਆਵੈ ਨੇਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੋ ਤੇਰੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਸੁਆਮੀ ਤਿਨ੍ ਕਾ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਨਾਸਾ ॥ ਤੇਰੀ ਬਖਸ ਨ ਮੇਟੈ ਕੋਈ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਦਿਲਾਸਾ ॥੨॥ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਨਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਨਿ ਆਠ ਪਹਰ ਆਰਾਧਹਿ ॥ ਤੇਰੀ ਸਰਣਿ ਤੇਰੈ ਭਰਵਾਸੈ ਪੰਚ ਦੁਸਟ ਲੈ ਸਾਧਹਿ ॥੩॥ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਿਛੁ ਕਰਮੁ ਨ ਜਾਣਾ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ॥ ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ ॥੪॥੧੦॥੫੭॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਉਥਾਨਕਾ—ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

ਸਾਖੀ—ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਦੀ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ, ਜੋ ਅਤਿਅੰਤ ਈਰਖਾਲੂ ਸੀ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬਹੁਤ ਫੈਲ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੱਤਕ ਵਿੱਚ ਸੰਮਤ ੧੬੬੧ ਬਿ: ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਸ਼ਾਹੀ ਖੱਤਰੀ (ਰਹੇਲੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਾ ਜੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਨੌਕਰ ਹੋ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਸੀ, ਉਂਞ ਇਸ ਦਾ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਿਵਾਸ ਸੀ।) ਉਸਦੇ ਭੇਜੇ ਨਾਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਸਦੀ ਬੇਟੀ ਦਾ ਨਾਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਘਰ-ਘਰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੁਜਸ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਤੇ ਰੌਣਕ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰ ਗਏ ਤੇ ਏਹੋ ਗੱਲ ਚੰਦੂ ਨੂੰ ਜਾ ਦੱਸੀ। ਚੰਦੂ ਨੇ ਕੁੜਮਾਈ ਦਾ ਸ਼ਗਨ ਤੋਰਨ ਸਮੇਂ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖੀ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਚੁਬਾਰੇ ਦੀ ਇੱਟ ਮੋਰੀ ਨੂੰ ਲਾਈ ਹੈ, ਪਰ ਹੱਛਾ ਮੇਰੀ ਧੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਤਾਂ ਕਹਾਏਗੀ (ਹੋਣਹਾਰ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ)। ਏਹ ਹੰਕਾਰ ਵਾਲਾ ਕੁਬੋਲ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਲਿਖ ਭੇਜੀ ਕਿ ਏਸ ਪਾਪੀ ਦਾ ਨਾਤਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ। ਏਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਮੋਰੀ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੁਬਾਰਾ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਏਹ ਚਿੱਠੀ ਅਤੇ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਦੇ ਲਾਗੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਚੰਦੂ ਦਾ ਸਾਕ ਨਾ ਲਿਆ। ਏਸ ਤੋਂ ਚੰਦੂ ਆਪਣੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਤੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵੈਰੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਏਹ ਸੁਣ ਕੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਘਰ ਘਿਉ ਦੇ ਦੀਵੇ ਬਲ ਗਏ। ਤੇ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਵੀ ਉਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸੋ, ਪ੍ਰਿਥੀਆ ਭੀ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਹਾਕਮ ਸੁਲੱਬੀ ਖ਼ਾਂ, ਜੋ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਸੀ, ਉਹ ਭੀ ਨਾਲ ਰਲ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਚੰਡਾਲ ਚੌਂਕੜੀ ਬਣ ਗਈ। ਚੰਡਾਲ ਚੌਂਕੜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਭੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੁਸਟ ਚਉਕੜੀ ਸਦਾ ਕੂੜੁ ਕਮਾਵਹਿ ਨਾ ਬੂਝਹਿ ਵੀਚਾਰੇ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੦੧]

ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਗੁੰਦ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਤੋਂ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਆਮਦਨੀ ਵੰਡਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਜੋ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣੇ ਪਰ ਖ਼ਾਰਜ ਤਾਂ ਨਾ ਹੋਈ, ਪਰ ਦੋ ਪਿੰਡ

ਅਹੇਰ ਪਿੰਡ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਦੇਰ ਪਿੰਡ (ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਿੰਡ ਚੌਂਦਾ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿੱਘੇ ਦਾ ਰਕਬਾ ਪੁਰਾਣੀ ਸੰਨਤ ਦੇ ਲਿਹਾਜ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਕਦੇ ਭੀ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਾ ਕਰੇਗਾ) ਦਾ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਲਈ ਇਹ ਝਗੜਾ ਮੁਕਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਜਲੋਧਰ ਦਾ ਰੋਗ ਹਟਿਆ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਬਹੁਤੀ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਿਲ ਗਏ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਫੇਰ ਭੀ ਸਬਰ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦੀ ਇਸਤਰੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਗੀਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੀ ਭੀ ਮਿਲ ਗਈ, ਪਰ ਸਿਖੀ ਸੇਵਕੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਐਸਾ ਚਾਰਾ ਕਰੋ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰੂ ਸਦਾਏ, ਪਰ ਹੁਣ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖ ਆਇਆ ਸੀ, ਕੁਛ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਚੰਦੂ ਤੇ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਮਿਹਰਵਾਨ ਤੋਂ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਗੋਦ ਲਿਆ ਸੀ, ਆਪਣਾ ਮਤਬੰਨਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਤੇ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਤੇ ਅਧੀ ਸਿੱਖੀ ਸੇਵਕੀ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਂ ਤਾਂ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਤੇ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਨੇ ਛਲ ਕਰਕੇ ਵੱਡੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਡਿਗਰੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ। ਸੁਲਬੀ ਖ਼ਾਂ ਜੋ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦਾ ਲੜਕਾ, ਭਾਵ ਭਤੀਜਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਤੋਰਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਚੱਕ ਜਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਵੰਡਵਾ ਦਿਓ। ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਰਮੋਂ ਨੇ ਭੀ ਲੱਡੂ ਵੰਡੇ ਤੇ ਉਧਰ ਜਦ ਸੌ ਸਵਾਰ ਸਮੇਤ ਸੁਲੱਬੀ ਖ਼ਾਂ ਸਿੱਖੀ ਵੰਡਾਉਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਪਾ ਕੇ ਚੰਦੂ ਦੁਸ਼ਟ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਨਿਯਤ ਧਾਰ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭਾਈ ਬਿੱਧੀ ਚੰਦ, ਕਲਿਆਣਾ, ਸਾਲੋ, ਕੇਦਾਰਾ, ਮੁਕੰਦਾ, ਆਲਾ, ਬਹਿਲੋ, ਭਗਤੂ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਆਦਿਕ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸੁਲਬੀ ਖ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰੈਅ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪ੍ਰਥਮੇ ਮਤਾ ਜਿ ਪਤ੍ਰੀ ਚਲਾਵਉ ॥ ਦੁਤੀਏ ਮਤਾ ਦੁਇ ਮਾਨੁਖ ਪਹੁਚਾਵਉ ॥
ਤ੍ਰਿਤੀਏ ਮਤਾ ਕਿਛੁ ਕਰਉ ਉਪਾਇਆ ॥ ਮੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਛੋਡਿ ਪ੍ਰਭ ਤੁਹੀ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥

[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੭੧]

ਇਹ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤੀ—(੧) ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਭੇਜੀ ਜਾਏ। (੨) ਤੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜੇ ਜਾਣ। ਚਿੱਠੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦੇ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। (੩) ਕੁਝ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸੁਲਹੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਉਪਾਅ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਰਾਇ ਸੁਣੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਾਇ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਭ ਕੁਛ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਓ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਐਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਸੁਲੱਬੀ ਖ਼ਾਂ ਜਦੋਂ ਬਿਆਸਾ ਕਿਨਾਰੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਸਈਅਦ ਹਸਨ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਮੰਗੀ, ਜੋ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਉਸ ਵੱਲ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸਈਅਦ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢੀ। ਉਸ ਨੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਐਸੀ ਤਲਵਾਰ ਸੁਲੱਬੀ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਧੌਣ 'ਤੇ ਮਾਰੀ ਕਿ ਸਿਰ ਲਾਹ ਸੁਟਿਆ। ਤੇ ਆਪ ਦੌੜ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜਿਆ। ਸਰਦਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਫ਼ੌਜ ਸਾਰੀ ਦੌੜ ਗਈ। ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਨੇ ਇਹ ਹਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪਛਤਾਵਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਰੌਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਪਾਸ ਲਾਹੌਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬੜੇ ਬੜੇ ਧਾੜਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਪਖੀ ਸਮਝ ਕੇ ਤੇਰੇ ਭਤੀਜੇ ਸੁਲੱਬੀ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ

ਹੈ। ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭਤੀਜੇ ਮਰਨ ਕਰਕੇ ਬੜਾ ਹੀ ਸੱਲ, ਭਾਵ ਦੁਖ ਲੱਗਾ ਤੇ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਅੱਗ 'ਤੇ ਤੇਲ ਪਾਉਣ ਵਾਂਗੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਹ ਬੇੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਦਾ ਪੱਖੀ ਹੋ ਕੇ ਅਹੇਰ ਪਿੰਡ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਪਾਸ ਜਾ ਉਤਰਿਆ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸਿੱਖ ਘਬਰਾਏ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁਲਹੀ ਆਪਣੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇਗਾ। ਤੇ ਉਧਰ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਦੋਵੇਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਚਿਤਵਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਵਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਦਾ ਘੋੜਾ ਐਸਾ ਤ੍ਰਬਕਿਆ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਛਾਲ ਹੀ ਆਵੇ ਉੱਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਦੂਜੀ ਛਾਲ ਘੜੱਮ ਦੇ ਕੇ ਆਵੇ ਵਿੱਚ ਡਿਗ ਪਿਆ ਤੇ ਜਿਥੇ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੜ ਕੇ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਰੋ ਧੋ ਕੇ ਘਰ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥
ਸੁਲਹੀ ਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਰਾਖੁ ॥
ਸੁਲਹੀ ਕਾ ਹਾਥੁ ਕਹੀ ਨ ਪਹੁਚੈ ਸੁਲਹੀ ਹੋਇ ਮੂਆ ਨਾਪਾਕੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਕਾਢਿ ਕੁਠਾਰੁ ਖਸਮਿ ਸਿਰੁ ਕਾਟਿਆ ਖਿਨ ਮਹਿ ਹੋਇ ਗਇਆ ਹੈ ਖਾਕੁ ॥
ਮੰਦਾ ਚਿਤਵਤ ਚਿਤਵਤ ਪਚਿਆ ਜਿਨਿ ਰਚਿਆ ਤਿਨਿ ਦੀਨਾ ਧਾਕੁ ॥੧॥
ਪੁਤ੍ਰ ਮੀਤ ਧਨੁ ਕਿਛੂ ਨ ਰਹਿਓ ਸੁ ਛੋਡਿ ਗਇਆ ਸਭ ਭਾਈ ਸਾਕੁ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਭ ਬਲਿਹਾਰੀ ਜਿਨਿ ਜਨ ਕਾ ਕੀਨੋ ਪੂਰਨ ਵਾਕੁ ॥੨॥੧੮॥੧੦੪॥

[ਅੰਗ ੮੨੫]

ਸੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬਦ ਹੋਰ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਹੈ, ਇਸੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਇਹ ਲੰਮੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਟੀਕੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਹ ਉਥਾਨਕਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ, ਪਰ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਇਹ ਉਥਾਨਕਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਥਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਮੰਨੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਕੇ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਤੂੰ ਸੁਆਮੀ; ਸੋ ਦੁਖੁ ਕੈਸਾ ਪਾਵੈ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ, ਮਾਲਕ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ! ਜਿਸ ਕੇ=ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਊਪਰਿ=ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਤੂੰ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਸੋ=ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਕੈਸਾ=ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਭਾਵ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਠਾਢਾ ਗੁਰੁ ਸੂਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੇ ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ॥੭॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੩]

ਜੈਸੇ ਕਿ ਸੁਲਹੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਰਖਵਾਰਾ ॥੨॥** [ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੧]

੨. **ਤਾਤੀ ਵਾਉ ਨ ਲਗਈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਰਣਾਈ ॥**
ਚਉਗਿਰਦ ਹਮਾਰੈ ਰਾਮ ਕਾਰ ਦੁਖੁ ਲਗੈ ਨ ਭਾਈ ॥੧॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੧੯]

ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣੈ ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤਾ; ਮਰਣਾ ਚੀਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥੧॥

ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਦਿ=ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ=ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਰਣਾਂ ਭੀ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ,

ਭਾਵ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਤਾਂ ਸ਼ੁਭ ਬਚਨ ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, **ਵਾ:** ਨਾਮ ਉਚਾਰਨ ਰੂਪ ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। **ਦੂਜਾ ਅਰਥ** ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ, **ਵਾ:** ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਬੋਲਿਨ=ਬਕਵਾਸ ਕਰਨਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਏਸ ਨੂੰ ਮਰਨਾ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤਾ ਹੋਛੀ ਬਾਤਾ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ ਭਰਮ ਧੜਾ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫ ਛੰਤ, ਅੰਗ ੯੨੪]

੨. **ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ਭਇਓ ਬਾਵਰੋ ਸੂਝਤ ਨਹ ਕਛੁ ਗਿਆਨਾ॥**
ਘਟ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਬਸਤ ਨਿਰੰਜਨੁ ਤਾ ਕੋ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੯, ਅੰਗ ੬੩੨]

੩. **ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ਭਇਓ ਬਾਵਰੋ ਹਰਿ ਜਸੁ ਨਹਿ ਉਚਰੈ॥**
ਕਰਿ ਪਰਪੰਚੁ ਜਗਤ ਕਉ ਡਹਕੈ ਅਪਨੋ ਉਦਰੁ ਭਰੈ॥ [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੯, ਅੰਗ ੫੩੬]

ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਰਾਇ; ਤੂੰ ਸੰਤਾ ਕਾ, ਸੰਤ ਤੇਰੇ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਇ=ਰਾਜਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਰਾਖਾ ਹੈਂ ਤੇ ਸੰਤ ਤੇਰੇ ਸਹਾਰੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਤੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈਂ ਤੇ ਸੰਤ ਤੇਰੇ ਦਾਸ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੁਲਹੀ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਸੰਤਾ ਟੇਕ ਤੁਮ੍ਾਰੀ॥**
ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਪਰਵਾਣੁ ਮਨਿ ਤਨਿ ਤੂਹੈ ਅਧਾਰੀ॥੧॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੭੪੭]

੨. **ਸੰਤ ਤੁਮਾਰੇ ਤੁਮਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਿਨ ਕਉ ਕਾਲ ਨ ਖਾਤੇ॥**
ਰੰਗਿ ਤੁਮਾਰੈ ਲਾਲ ਭਏ ਹੈ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਸਿ ਮਾਤੇ॥ [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੫੨੯]

ਤੇਰੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਭਉ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ; ਜਮੁ ਨਹੀ ਆਵੈ ਨੇਰੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੇਰੇ ਸੇਵਕਾਂ ਕਉ=ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਭਉ=ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ਅਤੇ ਉਸ ਸੇਵਕ ਦੇ ਨੇਰੇ=ਨੇੜੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਜਮ=ਜਮਦੂਤ ਭੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦੂਖੁ ਨ ਲਾਗੈ ਕਦੇ ਤੁਧੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਚਿਤਾਰੇ॥**
ਜਮਕੰਕਰੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵਈ ਗੁਰਸਿਖ ਪਿਆਰੇ॥੧॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੮੧੮]

੨. **ਜਮਕੰਕਰੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵਈ ਫੇਰਿ ਬਹੁੜਿ ਨ ਮਰੀਐ॥**
ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਸੰਸਾਰੁ ਬਿਖੁ ਸੋ ਪਾਰਿ ਉਤਰੀਐ॥ [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੩੨੦]

੩. **ਜਮ ਕੰਕਰੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਕਈ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਇਆਲ॥** [ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੯੮]

ਜੋ ਤੇਰੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਸੁਆਮੀ; ਤਿਨ੍ ਕਾ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਨਾਸਾ॥

ਹੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੋ ਤੇਰੇ ਰੰਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਾਤੇ=ਭਿਜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਰੂਪ ਦੁਖ ਨਾਸਾ=ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੋ ਤੇਰੈ ਰੰਗਿ ਰਤੇ ਸੇ ਜੋਨਿ ਨ ਜੋਵਣਾ॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੨੩]

੨. ਅਵਰੁ ਨ ਸੂਝੈ ਗੁਰ ਕਉ ਵਾਰਿਆ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਨਿਸਤਾਰਿਆ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੯੬]

੩. ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੇ ਉਬਰੇ ਗੁਰ ਕੈ ਹੇਤਿ ਅਪਾਰਿ॥੨॥ [ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੦੯੪]

੪. ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੇ ਸਚਿ ਸਮਾਣੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਭਵਜਲਿ ਫੇਰਾ॥ [ਵਡਹੰਸ ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੫੭੧]

ਤੇਰੀ ਬਖਸ ਨ ਮੇਟੈ ਕੋਈ; ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਦਿਲਾਸਾ॥੨॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰੀ=ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ=ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੇਟੈ=ਮਿਟਾ ਨ=ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਦਿਲਾਸਾ=ਧੀਰਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ॥੨॥

ਦਿਲਾਸਾ ਸ਼ਬਦ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿੱਚ (ਦਿਲਾਸਹ) ਦਿਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ, ਧੀਰਜ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਰਾ ਦਿਲਾਸਾ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਆਇ ਮਿਲੇ ਭਗਵੰਤ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ਅੰਗ ੨੬੧]

ਖਰਾ=ਚੰਗਾ ਦਿਲਾਸਾ=ਧੀਰਜ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਆਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮਿਲਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਿਸ ਤੂ ਦੇਹਿ ਤਿਸੈ ਕਿਆ ਚਾਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ॥ [ਸੋਦਰ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯]

**੨. ਦਾਤਾ ਭੁਗਤਾ ਦੇਣਹਾਰੁ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਇ॥
ਜੋ ਚਾਹਹਿ ਸੋਈ ਮਿਲੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ॥** [ਥਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਨਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਨਿ; ਆਠ ਪਹਰ ਆਰਾਧਹਿ॥

ਜੋ ਸੰਤ ਭਗਤ ਧਿਆਨ ਸਾਧਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਨਾਮ ਦਾ ਆਰਾਧਹਿ=ਅਰਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਾਧਨ ਤੇ ਧਿਆਉਣ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਜੋ ਸੁਖ ਰੂਪ ਹੈ, ਐਸੇ ਸੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਇਨਿ=ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਤਾ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪਿੜ ਕਾਚੀ॥ [ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੫੮੧]

੨. ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਤਾ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਲੁ ਨ ਗ੍ਰਾਸੈ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੧੧੦]

ਤੇਰੀ ਸਰਣਿ ਤੇਰੈ ਭਰਵਾਸੈ; ਪੰਚ ਦੁਸਟ ਲੈ ਸਾਧਹਿ॥੩॥

ਜੋ ਤੇਰੀ=ਤੁਹਾਡੀ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਭਰਵਾਸੈ=ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਪੰਚ=ਪੰਜ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ) ਰੂਪ ਦੁਸਟ=ਅਧਮ, ਨੀਚ ਸਾਧਹਿ=ਸਾਧ ਲਏ ਹਨ, ਭਾਵ ਵਸ ਕਰ ਲਏ ਹਨ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

**੧. ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਰੁ ਲੋਭ ਮੋਹ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅਹੰਮੇਵ॥
ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ ਕਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਗੁਰਦੇਵ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੯]

੨. **ਪੰਚ ਬਿਖਾਦੀ ਏਕੁ ਗਰੀਬਾ ਰਾਖਹੁ ਰਾਖਨਹਾਰੇ ॥**
ਖੇਦੁ ਕਰਹਿ ਅਰੁ ਬਹੁਤੁ ਸੰਤਾਵਹਿ ਆਇਓ ਸਰਨਿ ਤੁਹਾਰੇ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੦੫]

੩. **ਜੀਤਿ ਲਏ ਓਇ ਮਹਾ ਬਿਖਾਦੀ ਸਹਜ ਸੁਹੇਲੀ ਬਾਣੀ ॥**
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਭਇਆ ਪਰਗਾਸਾ ਪਾਇਆ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੦੬]

੪. **ਪੰਚ ਮਨਾਏ ਪੰਚ ਰੁਸਾਏ ॥ ਪੰਚ ਵਸਾਏ ਪੰਚ ਗਵਾਏ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੩੦]

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਿਛੁ ਕਰਮੁ ਨ ਜਾਣਾ; ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ॥

ਨਿਮਰਤਾ ਜਨਾਇਕ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਕੁਝ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਸਾਰ=ਖ਼ਬਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਿਛੁ ਕਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾ ਨਾਹਿਨ ਨਿਰਮਲ ਕਰਣੀ ॥
ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕੈ ਅੰਚਲਿ ਲਾਵਹੁ ਬਿਖਮ ਨਦੀ ਜਾਇ ਤਰਣੀ ॥੨॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੨]

ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚਤੁਰ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਪਾਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਛੁ ਸੂਝੈ ਨਾਹੀ ਚਤੁਰੁ ਕਹਾਵੈ ਪਾਂਡੇ ॥ [ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੯੦]

ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ-ਧਿਆਨ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹੰਗਤਾ ਗਿਆਨ-ਧਿਆਨ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਨਿਰ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਗਿਆਨ-ਧਿਆਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਬਸ ਇੱਕ ਗੱਲ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ :

ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ; ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ ॥੪॥੧੦॥੫੭॥

ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੌਥੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੀ ਕਲ=ਇਜ਼ਤ ਰੱਖ ਲਈ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਇਸ ਲਈ ਭੀ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਨੇ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਮੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਗੁਰੂ ਆਪ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਇਸ ਲਈ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਨ ॥੪॥੧੦॥੫੭॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੯੯]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੪੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੫੧]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਕਾਫੀ ਘਰੁ ੧੦ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਹੋਇ ਚੁਲੰਭੁ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇਆ ॥੧॥ ਚਲੈ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ਵਖਰੁ ਸਚੁ ਲੈ ॥ ਪਤਿ ਪਾਏ ਦਰਬਾਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਭੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਨਿ ਤਨਿ ਸਚੁ ਸਲਾਹਿ ਸਾਚੇ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ॥ ਲਾਲਿ ਰਤਾ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥੨॥ ਹਉ ਜੀਵਾ ਗੁਣ ਸਾਰਿ ਅੰਤਰਿ ਤੂ ਵਸੈ ॥ ਤੂੰ ਵਸਹਿ ਮਨ ਮਾਹਿ ਸਹਜੇ ਰਸਿ ਰਸੈ ॥੩॥ ਮੂਰਖ ਮਨ ਸਮਝਾਇ ਆਖਉ ਕੇਤੜਾ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ ਰੰਗਿ ਰੰਗੇਤੜਾ ॥੪॥ ਨਿਤ ਨਿਤ ਰਿਦੈ ਸਮਾਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਆਪਣਾ ॥ ਜੇ ਚਲਹਿ ਗੁਣ ਨਾਲਿ ਨਾਹੀ ਦੁਖੁ ਸੰਤਾਪਣਾ ॥੫॥ ਮਨਮੁਖ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣਾ ਨਾ ਤਿਸੁ ਰੰਗੁ ਹੈ ॥ ਮਰਸੀ ਹੋਇ ਵਿਡਾਣਾ ਮਨਿ ਤਨਿ ਭੰਗੁ ਹੈ ॥੬॥ ਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ਲਾਹਾ ਘਰਿ ਆਣਿਆ ॥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਰਬਾਣੁ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣਿਆ ॥੭॥ ਇਕ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ਜੇ ਤੁਧੁ ਭਾਵਸੀ ॥ ਮੈ ਦੀਜੈ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਸੀ ॥੮॥੧॥੩॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਕਾਫੀ ਘਰੁ ੧੦

ਸੂਹੀ ਰਾਗਨੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਾਫੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਰਾਗ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। **ਕਾਫੀ—**ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਰਾਗਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਚਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਕਵੀ ਲੋਕ ਰਚਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਸੂਹੀ, ਤਿਲੰਗ, ਆਸਾ ਆਦਿ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਲਿਖਯਾ ਹੈ ਤੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ ਸਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਬਾਣੀ ਬਿਉਰਾ' ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਧੜੇ ਨੂੰ ਕਈ ਕਾਫੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਥੇ ਹੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿੰਧੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ਓਂ=ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਦੁਲੰਭ ਪਦ ਜੋ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੁਲੰਭ ਉਸ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਅਉਖਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ=ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਲੰਭੁ=ਦੁਰਲੱਭ (ਕਠਿਨ) ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਹੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਤਦ ਹੀ ਸਫਲੀ ਹੈ, ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਕਰੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਭਗਤਿ ਕਮਾਈ ॥ ਤਬ ਇਹ ਮਾਨਸ ਦੇਹੀ ਪਾਈ ॥
ਇਸ ਦੇਹੀ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਦੇਵ ॥ ਸੋ ਦੇਹੀ ਭਜੁ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵ ॥ [ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੯]

ਅਥਵਾ :—ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਅਮੋਲਕ ਨਾਮ ਰੂਪ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਇਸ ਦੁਰਲੱਭ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਸਫਲਾ ਕੀਤਾ

ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਹੈ, ਇਸ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਅਥਵਾ :— ਸਿਰਦਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਵਰ ਜੋਨਿ ਤੇਰੀ ਪਨਿਹਾਰੀ ॥ ਇਸੁ ਧਰਤੀ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਸਿਕਦਾਰੀ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੭੪]

ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਵੀ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਵ ਲਖ ਜਲ ਕੋ ਜੰਤ ਹੈ ਸਥਾਵਰ ਬੀਸ ਬਖਾਨ ॥
ਇਕਾਦਸੀ ਕੀਟ ਭਰਿੰਗ ਹੈ ਸਥਾਵਰ ਬੀਸ ਬਖਾਨ ॥
ਤੀਸ ਲਖ ਪਸੁ ਯੋਨਿ ਹੈ ਚਤਰ ਲਖ ਨਰ ਹੋਇ ॥
ਇਨ ਮੇਂ ਜੋ ਰਾਮੈ ਭਜੈ ਤੁਲਸੀ ਧੰਨ ਹੈ ਸੋਇ ॥

ਸੋ, ਇਸ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਨਮ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਭਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ :

੧. **ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਭ੍ਰਮਤਿਆ ਦੁਲਭ ਜਨਮੁ ਪਾਇਓਹਿ ॥**
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ਤੂੰ ਸੋ ਦਿਨੁ ਨੇੜੈ ਆਇਓਇ ॥ [ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੦]

੨. **ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਉਤਮੁ ਜੂਨਿ ਸੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ॥**
[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੫, ਪਉੜੀ ੩]

੩. **ਮਾਣਸ ਦੇਹਿ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਜੁਗਹ ਜੁਗੰਤਰ ਆਵੈ ਵਾਰੀ ॥**
[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੩੭, ਪਉੜੀ ੨੯]

ਇਹ ਜੋ ਦੁਰਲਭ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਹ ਦਹਲੀਜ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ। ਜੋ ਦਹਲੀਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਜੇ ਦੀਵਾ ਰੱਖ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਵੀ। ਇਉਂ ਜੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਭਜਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਮਿਟ ਕੇ

ਇਹ ਲੋਕ ਸੁਖੀਏ ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੯੨]

ਹੋਈਦਾ ਹੈ, ਵਾ—ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਦਹਲੀਜ (ਦੇਹਲੀ, ਡਿਉੜੀ) ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਜਾਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਅੰਦਰ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਜੋ ਡਿਉੜੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਇਸ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਮੁਖ ਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਚਾਹੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਬਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਚਉਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੂਨਾਂ ਰੂਪੀ ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਬਿਚਰਨਾ ਕਰੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਧ ਪੰਧੈ ਹੈ ਸੰਸਾਰੋ ਵਾ ॥ [ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੫੮੧]

ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਰਮਿਆਨ ਵਾ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਜੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚਉਰਾਸੀਹ ਲੱਖ ਜੂਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਬ ਤੂ ਸੀਝੁ ਭਾਵੈ ਨਹੀ ਸੀਝੈ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੧੩]

ਸੋ, ਚਾਹੇ ਤੂੰ ਹੁਣ ਸਮਝਣਾ ਕਰ, ਚਾਹੇ ਨਾ ਸਮਝ, ਚਾਹੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾ, ਭਾਵੇਂ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਣਾ ਕਰ। ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੇਰਾ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਕਾਰਜ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਰਜੁ ਸਵਰੈ ਮਨ ਪ੍ਰਭੁ ਧਿਆਈਜੈ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੯੧੩]

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਆਤਮਘਾਤੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਲਵੇ, **ਵਾ:** ਖ਼ੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲਾ। ਜਿਵੇਂ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣਾ, ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਸੜ ਜਾਣਾ, ਗਲ ਫਾਹਾ ਲੈਣਾ, ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਣੀ ਆਦਿ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਆਤਮਘਾਤੀ ਆਖਿਆ, ਜੋ ਇਸ ਦੁਲੰਭ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਦੁਲਭ ਦੇਹੀ ਪਾਈ ਵਡਭਾਗੀ॥ ਨਾਮੁ ਨ ਜਪਹਿ ਤੇ ਆਤਮ ਘਾਤੀ॥੧॥
ਮਰਿ ਨ ਜਾਹੀ ਜਿਨਾ ਬਿਸਰਤ ਰਾਮ॥ ਨਾਮ ਬਿਹੂਨ ਜੀਵਨ ਕਉਨ ਕਾਮ॥

[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੮੮]

੨. ਇਹੁ ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਨਾਮਿ ਬਿਨਾ ਬਿਰਥਾ ਸਭੁ ਜਾਏ॥
ਹੁਣ ਵਤੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਬੀਜਿਓ ਅਗੈ ਭੁਖਾ ਕਿਆ ਖਾਏ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੫੦]

੩. ਕਬੀਰ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਹੋਇ ਨ ਬਾਰੈ ਬਾਰ॥
ਜਿਉ ਬਨ ਫਲ ਪਾਕੇ ਭੁਇ ਗਿਰਹਿ ਬਹੁਰਿ ਨ ਲਾਗਹਿ ਡਾਰ॥੩੦॥

[ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੬]

੪. ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਸਬਾਈ॥ ਮਾਣਸ ਕਉ ਪ੍ਰਭਿ ਦੀਈ ਵਡਿਆਈ॥
ਇਸ ਪਉੜੀ ਤੇ ਜੋ ਨਰੁ ਚੂਕੈ ਸੋ ਆਇ ਜਾਇ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦਾ॥

[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੫]

ਸੋ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦਿਆਂ-ਫਿਰਦਿਆਂ ਬਹੁਤੇ ਹੀ ਜੁਗ ਇਸ ਜੀਵ ਨੇ ਹਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਬਤੀਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਪਾਈ ਹੈ। ਏਹ ਹੀ ਉਸ ਗੋਬਿੰਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਭਾਵ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ ਬਹੁਤੇ ਜੁਗ ਹਾਰਿਓ ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਲਹੀ॥
ਨਾਨਕ ਕਹਤ ਮਿਲਣ ਕੀ ਬਰੀਆ ਸਿਮਰਤ ਕਹਾ ਨਹੀ॥੨॥੨॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੬੩੧]

੨. ਇਹੀ ਤੇਰਾ ਅਉਸਰੁ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਾਰ॥ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਤੂ ਦੇਖੁ ਬਿਚਾਰਿ॥
ਕਹਤ ਕਬੀਰੁ ਜੀਤਿ ਕੈ ਹਾਰਿ॥ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ ਪੁਕਾਰਿ॥

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੯]

੩. ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ॥

[ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੭੮]

ਸੋ, ਗੋਬਿੰਦ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ=ਵਾਰੀ ਭਾਵ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਭੰਗ ਦੇ ਭਾੜੇ ਗਵਾ ਨਾ ਲਵੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਕੀ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਚਾਰ ਪੈਰ, ਦੋ ਸਿੰਗ ਤੇ ਗੂੰਗਾ ਮੁੱਖ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵੇਂਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਾਰਿ ਪਾਵ ਦੁਇ ਸਿੰਗ ਗੁੰਗ ਮੁਖ ਤਬ ਕੈਸੇ ਗੁਨ ਗਈਹੈ॥

[ਗੂਜਰੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੫੨੪]

ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਰੂਪ ਤੈਨੂੰ ਖੁੱਲੀ ਵਾਰੀ, ਭਾਵ ਖੁੱਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਜੂਨਾਂ ਰੂਪ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਹਨ।

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਚਉਰਾਸੀਹ ਬੂਹਿਆਂ ਵਾਲਾ—ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਚਉਰਾਸੀਹ ਬੂਹੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬੂਹਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੰਦ ਸਨ। ਉਸ ਉੱਤੇ ਮਖਿਆਲ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੰਨ੍ਹਾ, ਟੁੰਡਾ ਤੇ ਗੰਜਾ ਆਦਮੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਕੂਕਾਂ ਪੁਕਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਰਾਹ ਦੱਸੇ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਾਬਤ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੰਧ ਨੂੰ ਟੋਹੀ ਚੱਲ, ਜਿਥੇ ਖੁਲ੍ਹਾ ਬੂਹਾ ਆਵੇ ਉਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਵੀਂ। ਇਹ ਟੁੰਡਾ, ਅੰਨ੍ਹਾ, ਗੰਜਾ ਆਦਮੀ ਉਸ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਸਿਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਖੁਲ੍ਹਾ ਬੂਹਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਹੱਥ ਮਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੱਜਾ। ਮੱਖੀਆਂ ਉਡੀਆਂ ਗੰਜ ਵਿੱਚ ਡੰਗ ਮਾਰਿਆ। ਜਿਸ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੰਧ ਟੋਂਹਦਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਸਿਰ ਖੁਰਕਦਾ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਤੁਰਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਏਨੇ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਬੂਹਾ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਵਿਚਾਰਾ ਮੁੜ ਕੇ ਉਸੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਸੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਰੂਪ ਚੌਰਾਸੀ ਬੂਹੇ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਹਨ, ਸਭ ਬੰਦ ਹਨ ਕੇਵਲ ਇਕੋ-ਇੱਕ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਾਲਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਜੀਵ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੰਜਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਟੁੰਡਾ ਹੈ। ਮੱਖੀ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸੰਕਲਪ ਰੂਪ ਡੰਗ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਜੀਵ ਨੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੂਪ ਖ਼ੁਰਕ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਖੀ ਰਾਮ ਕੀ ਤੂ ਮਾਖੀ॥ ਜਹ ਦੁਰਗੰਧ ਤਹਾ ਤੂ ਬੈਸਹਿ ਮਹਾ ਬਿਖਿਆ ਮਦ ਚਾਖੀ॥

[ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੭]

ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਰੂਪ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੂਪ ਖ਼ੁਰਕ ਵਿੱਚ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਭਾਵ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ ਆਦਿਕ ਦੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਮਰ ਲੰਘ ਗਈ ਤੇ ਇਸੇ ਅਗਿਆਤ ਬੇਸਮਝ ਅਣਜਾਣਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਫੇਰ ਉਸੇ ਚਉਰਾਸੀ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਪਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਆਦਿ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੱਗੇ ਕੂਕ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂਈ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਲਾ ਕੇ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਚੌਰਾਸੀ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਰੂਪ ਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਮਨੁ ਤਨੁ ਹੋਇ ਚੁਲੰਭੁ; ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇਆ ॥੧॥

ਜੇ=ਜੇਕਰ ਸਤਿਗੁਰ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਇਆ=ਭਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਨੂੰ ਚੁਲੰਭੁ=ਗੂੜਾ ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੋਇ=ਹੋ ਭਾਵ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧॥ ਇਹ ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਾਲ ਰੰਗ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਦਾਗ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲਾਲ ਰੰਗੁ ਤਿਸ ਕਉ ਲਗਾ ਜਿਸ ਕੇ ਵਡਭਾਗਾ॥
ਮੈਲਾ ਕਦੇ ਨ ਹੋਵਈ ਨਹ ਲਾਗੈ ਦਾਗਾ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੦੮]

ਚਲੈ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ; ਵਖਰੁ ਸਚੁ ਲੈ ॥

ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਸਵਾਰਿ=ਸਵਾਰ ਕੇ ਚਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਖਰੁ=ਮਾਲ, ਸੌਦਾ ਲੈ=ਲਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ਦਰਗਹ ਚਲਿਆ॥
ਸਚੀ ਦਰਗਹ ਜਾਇ ਸਚਾ ਪਿੜੁ ਮਲਿਆ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੯, ਪਉੜੀ ੧੪]

ਪਤਿ ਪਾਏ ਦਰਬਾਰਿ; ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਭੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਉਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭੈ=ਡਰ ਨੂੰ ਪਾਏ=ਪਾ ਭਾਵ ਧਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰਿ=ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪਤਿ=ਇਜ਼ਤ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਜ਼ਤ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਐਸੀ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਪੂੰਜੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਐਸੀ ਸੰਚਿ ਜੁ ਬਿਨਸਤ ਨਾਹੀ॥ ਪਤਿ ਸੇਤੀ ਅਪੁਨੈ ਘਰਿ ਜਾਹੀ॥
[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੩]

ਮਨਿ ਤਨਿ ਸਚੁ ਸਲਾਹਿ; ਸਾਚੇ ਮਨਿ ਭਾਇਆ॥

ਜਿਸ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਸਚੁ=ਸਚ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿ=ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਚੇ=ਸਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਇਆ=ਭਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪਤਿ, ਇਜ਼ਤ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨੁ ਤਨੁ ਸਚਾ ਸਚੁ ਮਨਿ ਸਚੇ ਸਚੀ ਸੋਇ॥
ਅੰਦਰਿ ਸਚੀ ਭਗਤਿ ਹੈ ਸਹਜੇ ਹੀ ਪਤਿ ਹੋਇ॥ [ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੮੫]

ਲਾਲਿ ਰਤਾ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ; ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ॥੨॥

ਜਿਸ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇਸਟੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੋਤਰੀ ਪੂਰਾ=ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੁ=ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਮਾਨਿਆ=ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਉਹ ਲਾਲਿ=ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਰਤਾ=ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, **ਵਾ:** ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਗੁਰੁ=ਜਿਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਉੱਤੇ ਮਨ ਮਾਨਿਆ=ਮੰਨਿਆ, ਉਸਨੇ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਫਿਰ ਲਾਲਿ=ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿੱਚ ਰਤਾ=ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮੇਰਾ ਨੱਚਣਾ ਭਾਵ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਫਿਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਆਰਾ ਰੰਗੀਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਬ ਮੋਰੋ ਨਾਚਨੋ ਰਹੋ॥ ਲਾਲੁ ਰਗੀਲਾ ਸਹਜੇ ਪਾਇਓ ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨਿ ਲਹੋ॥
[ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੩]

ਹਉ ਜੀਵਾ ਗੁਣ ਸਾਰਿ; ਅੰਤਰਿ ਤੂ ਵਸੈ॥

ਤੂੰ ਜੋ ਮੇਰੇ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਦਰ ਵਸੈ=ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਫਿਰ ਭੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ=ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਜੀਵਾ=ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਤੁਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ :

ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯]

ਤੂੰ ਵਸਹਿ ਮਨ ਮਾਹਿ; ਸਹਜੇ ਰਸਿ ਰਸੈ ॥੩॥

ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਮਾਹਿ=ਵਿੱਚ ਵਸਹਿ=ਵਸਦਾ ਹੈਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਆਤਮਿਕ ਰਸ ਵਿੱਚ ਰਸੈ=ਰਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਮਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਹਿ=ਸਾਖਿਆਤਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਹਜੇ=ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਮਨ ਰਸਿ=ਆਤਮ ਰਸ ਵਿੱਚ ਰਸੈ=ਰਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਤਮਿਕ ਰਸ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਤਮ ਰਸੁ ਜਿਹ ਜਾਨਿਆ ਹਰਿ ਰੰਗ ਸਹਜੇ ਮਾਣੁ ॥
ਨਾਨਕ ਧਨਿ ਧਨਿ ਧੰਨਿ ਜਨ ਆਏ ਤੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੨]

ਮੂਰਖ ਮਨ ਸਮਝਾਇ; ਆਖਉ ਕੇਤੜਾ ॥

ਇਸ ਮੂਰਖ ਮਨ ਨੂੰ ਆਖਉ=ਆਖ ਕੇ ਕੇਤੜਾ=ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸਮਝਾਇ=ਸਮਝਾਉਣਾ ਕਰਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਨਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਜਾਨੈ ਸਭ ਬਾਤ ਜਾਨਤ ਹੀ ਅਉਗਨੁ ਕਰੈ ॥**
ਕਾਹੇ ਕੀ ਕੁਸਲਾਤ ਹਾਥਿ ਦੀਪੁ ਕੂਏ ਪਰੈ ॥੨੧੬॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੬]

੨. **ਮਨ ਮੂਰਖ ਅਜਹੂ ਨਹ ਸਮਝਤ ਸਿਖ ਦੈ ਹਾਰਿਓ ਨੀਤ ॥** [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੫੩੬]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ; ਰੰਗਿ ਰੰਗੇਤੜਾ ॥੪॥

ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ=ਜਸ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਆਤਮ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇਤੜਾ=ਰੰਗਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮਖਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ ਸਹਜਿ ਸੁਖੁ ਸਾਰਈ ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਰਿਦੈ ਉਰਿ ਹਾਰਈ ॥੬॥ [ਸਲੋਕ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੫]

ਨਿਤ ਨਿਤ ਰਿਦੈ ਸਮਾਲਿ; ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਆਪਣਾ ॥

ਹੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਨਿਤ ਨਿਤ=ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮੁ=ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਲਿ=ਸੰਭਾਲਣਾ ਕਰ, ਭਾਵ ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਧਿਆਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖੀਂ।

ਜੇ ਚਲਹਿ ਗੁਣ ਨਾਲਿ; ਨਾਹੀ ਦੁਖੁ ਸੰਤਾਪਣਾ ॥੫॥

ਜੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪਰਲੋਕ ਰੂਪ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚਾਲਹਿ=ਚਲੇਗਾਂ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਦੁੱਖਾਂ ਕਰਕੇ ਸੰਤਾਪਣਾ=ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੋਂਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕੋਹਾਂ ਨਹੀਂ ਗਿਣ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਕੋਹਾਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਵਾਲਾ, **ਵਾ:** ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਸੰਬੰਧੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੫॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਹ ਮਾਰਗ ਕੇ ਗਨੇ ਜਾਹਿ ਨ ਕੋਸਾ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਊਹਾ ਸੰਗਿ ਤੋਸਾ ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਮਨਮੁਖ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣਾ; ਨਾ ਤਿਸੁ ਰੰਗੁ ਹੈ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਭੁਲਾਣਾ=ਭੁਲਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਰੰਗੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਾ: ਜੋ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਭਰਮ ਦਾ ਭੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਜਿਉਣ ਦਾ ਰੰਗੁ=ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨਮੁਖ ਭਰਮਿ ਭੁਲੇ ਬਉਰਾਨੇ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੯੬]

ਮਰਸੀ ਹੋਇ ਵਿਡਾਣਾ; ਮਨਿ ਤਨਿ ਭੰਗੁ ਹੈ ॥੬॥

ਉਹਦੇ ਮਨ, ਤਨ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਭੰਗੁ=ਬਿਘਨ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਿਡਾਣਾ=ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਮਰਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਡਾਣਾ=ਬੇਗਾਨਾ, ਪਰਾਇਆ ਭਾਵ ਜਮਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੬॥

ਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰ ਕਮਾਇ; ਲਾਹਾ ਘਰਿ ਆਣਿਆ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਗੁਰ=ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪੂਜਨੀਕ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਸੇਵਾ ਰੂਪ ਕਾਰ ਨੂੰ ਕਮਾਇ=ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲਾਹਾ ਆਣਿਆ=ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਰਬਾਣੁ; ਸਬਦਿ ਪਛਾਣਿਆ ॥੭॥

ਗੁਰਬਾਣੀ=ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੇ ਨਿਰਬਾਣੁ=ਨਿਰਬੰਧ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ=ਪਹਿਚਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਚਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੭॥

ਇਕ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ; ਜੇ ਤੁਧੁ ਭਾਵਸੀ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਨਾਨਕ ਦੀ ਇੱਕ ਅਰਦਾਸਿ=ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਜੇ ਤੁਧ=ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਵਸੀ=ਭਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ

ਮੈ ਦੀਜੈ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸੁ; ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਸੀ ॥੮॥੧॥੩॥

ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਦਿਉ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੇ ਹਰੀ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਵਸੀ=ਗਾਉਂਦਾ ਰਹਾਂ। ਇਸ ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਨਿਵਾਸ ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਨਿ+ਵਾਸੁ ਵਾਸ ਦਾ ਅਰਥ ਤਾਂ ਵਸਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਨਿ ਦਾ ਅਰਥ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਵਸਣਾ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਖਾਲਸ ਪਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਧਤਾ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਵਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਵਸਣ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਸਣਾ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਦੇ ਵਸੇ, ਕਦੇ ਨਾ ਵਸੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਵਸਣਾ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਪਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਵੇ। ਭਾਵ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਪਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਰਤ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ॥੮॥੧॥੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੪੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੫੩]

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਨਾਮੈ ਹੀ ਤੇ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੋਆ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮੁ ਨ ਜਾਪੈ ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ਬਿਨੁ ਚਾਖੇ ਸਾਦੁ ਨ ਜਾਪੈ ॥ ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਚੀਨਸਿ ਨਾਹੀ ਆਪੈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਤਾ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ਹਉਮੈ ਦੁਖੁ ਨ ਸੰਤਾਪੈ ॥੧॥ ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਅਪਣੇ ਵਿਟਹੁ ਜਿਨਿ ਸਾਚੇ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥ ਸਬਦੁ ਚੀਨ੍ਹਿ ਆਤਮੁ ਪਰਗਾਸਿਆ ਸਹਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਵੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰੇ ॥ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਗੁਰ ਤੇ ਉਪਜੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰੇ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਅੰਧਾ ਅੰਧੁ ਕਮਾਵੈ ਬਿਖੁ ਖਟੇ ਸੰਸਾਰੇ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਸਦਾ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ॥੨॥ ਸੋਈ ਸੇਵਕੁ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਚਾਲੈ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਏ ॥ ਸਾਚਾ ਸਬਦੁ ਸਿਫਤਿ ਹੈ ਸਾਚੀ ਸਾਚਾ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ ॥ ਸਚੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਖੈ ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਜਾਏ ॥ ਆਪੇ ਦਾਤਾ ਕਰਮੁ ਹੈ ਸਾਚਾ ਸਾਚਾ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਏ ॥੩॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਘਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਖਟੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪਾਏ ॥ ਸਦਾ ਅਲਿਪਤੁ ਸਾਚੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ਗੁਰ ਕੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਏ ॥ ਮਨਮੁਖੁ ਸਦ ਹੀ ਕੂੜੋ ਬੋਲੈ ਬਿਖੁ ਬੀਜੈ ਬਿਖੁ ਖਾਏ ॥ ਜਮਕਾਲਿ ਬਾਧਾ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦਾਧਾ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਕਵਣੁ ਛਡਾਏ ॥੪॥ ਸਚਾ ਤੀਰਥੁ ਜਿਤੁ ਸਤ ਸਰਿ ਨਾਵਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ॥ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਦਿਖਾਏ ਤਿਤੁ ਨਾਤੈ ਮਲੁ ਜਾਏ ॥ ਸਚਾ ਸਬਦੁ ਸਾਚਾ ਹੈ ਨਿਰਮਲੁ ਨਾ ਮਲੁ ਲਗੈ ਨ ਲਾਏ ॥ ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਚੀ ਸਾਲਾਹ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਏ ॥੫॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹਰਿ ਤਿਸੁ ਕੇਰਾ ਦੁਰਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਏ ॥ ਹੁਕਮੁ ਹੋਵੈ ਤਾ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਵੈ ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਜਾਏ ॥ ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ ਸਹਜੇ ਚਾਖੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਬੁਝਾਏ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਰਾਤਾ ਸਹਜੇ ਮਾਤਾ ਸਹਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਏ ॥੬॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਣੈ ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਇ ਪਿਆਰੇ ॥ ਸਚੀ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਈ ਸਚੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰੇ ॥ ਏਕੋ ਸਚਾ ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਵਿਰਲਾ ਕੋ ਵੀਚਾਰੇ ॥ ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਲਏ ਤਾ ਬਖਸੇ ਸਚੀ ਭਗਤਿ ਸਵਾਰੇ ॥੭॥ ਸਭੋ ਸਚੁ ਸਚੁ ਸਚੁ ਵਰਤੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਈ ਜਾਣੈ ॥ ਜੰਮਣ ਮਰਣਾ ਹੁਕਮੋ ਵਰਤੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ॥ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਤਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭਾਏ ਜੋ ਇਛੈ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸ ਦਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੋਵੈ ਜਿ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥੮॥੧॥

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਘਰੁ ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ; ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਰਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿੱਚ ਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਾਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ। ਅੱਠ ਪਦਾਂ ਵਾਲਾ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਟਪਦੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਮੰਗਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰਿ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਕਿਰਪਾ ਕਰ

ਕੇ ਦਸੋ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕਿਥੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਸਟਪਦੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਨਾਮੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਮੈ ਹੀ ਤੇ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੋਆ; ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮੁ ਨ ਜਾਪੈ ॥

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਭੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ, ਪਦਾਰਥ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਮੈ=ਨਾਮੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਨਾਮੈ=ਨਾਮ ਤੋਂ ਸਭੁ ਕਿਛੁ=ਸਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਅ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਨਾਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਾਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਉ ਨ ਪਾਈਐ ਬੁਝਹੁ ਕਰਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥
ਨਾਨਕ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਜੁਗ ਚਾਰਿ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੯]

੨. ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਸਚੁ ਪਾਇਆ ॥

[ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੨੪੩]

੩. ਨਾਮੈ ਤੇ ਸਭਿ ਊਪਜੇ ਭਾਈ ਨਾਇ ਵਿਸਰਿਐ ਮਰਿ ਜਾਇ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੦੩]

ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਮੀਠਾ; ਬਿਨੁ ਚਾਖੇ ਸਾਦੁ ਨ ਜਾਪੈ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾ ਦੇ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਸੁ=ਅਨੰਦ ਮਹਾ=ਵਡਾ ਮੀਠਾ=ਮਿਠਾ ਹੈ, ਪਰ ਚਾਖੇ=ਅਨੰਦ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਭਾਵ ਧਾਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਸਾਦੁ=ਅਨੰਦ ਜਾਪੈ=ਜਾਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ॥ ਐਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਅੰਤਰਿ ਡੀਠਾ ॥

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੩੩੧]

੨. ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ਮੁਕਤਿ ਗਤਿ ਪਾਈ ॥

[ਮਲਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੬੨]

ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ; ਚੀਨਸਿ ਨਾਹੀ ਆਪੈ ॥

ਅਨਵੇ—ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਆਪੈ=ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਾਹੀ=ਨਹੀਂ ਚੀਨ੍ਸਿ=ਪਛਾਣਿਆ, ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਸੀ। ਨਾ ਜਾਨਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਜੋ ਹੀਰੇ ਵਰਗਾ ਅਮੋਲਕ ਸੀ, ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਕਉਡੀਆਂ ਦੇ ਬਦਲੈ=ਵੱਟੇ-ਸੱਟੇ ਨਿਸਫਲ, ਵਿਅਰਥ ਗਵਾਇਆ=ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮਦ ਮਾਤਾ ॥ ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ ਜਨਮੁ ਗਵਾਤਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੪]

ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ, **ਵਾ:** ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ=ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਕਉਡੀਆਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਰੂਪ ਰਤਨ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ ਤਿਆਗੈ ਰਤਨੁ ॥ ਛੋਡਿ ਜਾਇ ਤਾਹੂ ਕਾ ਜਤਨੁ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੯੨]

ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਤੈਂ ਛੱਡ ਜਾਣੇ ਹਨ ਜਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਇਹ ਕਉਡੀਆਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਰਤਨ ਤਿਆਗਣ ਦੇ ਤੁਲ ਹਨ। ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ

ਜੋ ਜੀਵ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਮਝੋ ਕਉਡੀਆਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਰਤਨ ਤਿਆਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਖਸਮੁ ਬਿਸਾਰਿ ਆਨ ਕੰਮਿ ਲਾਗਹਿ ॥
ਕਉਡੀ ਬਦਲੇ ਰਤਨੁ ਤਿਆਗਹਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੯੫]

੨. ਰੈਣਿ ਗਵਾਈ ਸੋਇ ਕੈ ਦਿਵਸੁ ਗਵਾਇਆ ਖਾਇ ॥
ਹੀਰੇ ਜੈਸਾ ਜਨਮੁ ਹੈ ਕਉਡੀ ਬਦਲੇ ਜਾਇ ॥ [ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੫੬]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਤਾ ਏਕੋ ਜਾਣੈ; ਹਉਮੈ ਦੁਖੁ ਨ ਸੰਤਾਪੈ ॥੧॥

ਜੇ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ (ਗੁਰ+ਮੁਖਿ) ਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਉਮੈ=ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਦਾ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਸੰਤਾਪੈ=ਸਤਾਵੇਗਾ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸੁ ਇਕਸੁ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਏ ॥
ਦੂਜਾ ਭਰਮੁ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਜਲਾਏ ॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੧੫]

੨. ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸੁ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ਏਕੋ ਸੇਵਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵਣਿਆ ॥੬॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੧੩]

ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਅਪਣੇ ਵਿਟਹੁ; ਜਿਨਿ ਸਾਚੇ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਟਹੁ=ਉਪਰੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਸਾਚੇ=ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਿਉ=ਨਾਲ ਲਗਾਇ=ਲਗਾਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਸਦ ਸਦ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥
ਗੁਰੂ ਵਿਟਹੁ ਹਉ ਵਾਰਿਆ ਜਿਸੁ ਮਿਲਿ ਸਚੁ ਸੁਆਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੪੦੧]

੨. ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਵਿਟਹੁ ਜਿਨਿ ਕਾਰਜ ਸਭਿ ਸਵਾਰੇ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੬੭]

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸਨੇ ਸੰਸਾਰਕ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਜਿਨਿ ਹਿਰਦੈ ਦਿਤਾ ਦਿਖਾਇ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੩੭]

ਸਬਦੁ ਚੀਨਿ੍ ਆਤਮੁ ਪਰਗਾਸਿਆ; ਸਹਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੀਨਿ੍=ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ=ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਪਰਗਾਸਿਆ=ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਹਜੇ=ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ=ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਬਦੁ ਚੀਨਿ੍ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸਚੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰ ॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੩੪੬]

੨. ਸਬਦੁ ਚੀਨਿ੍ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੪੨੩]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਵੈ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਝੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰੇ ॥

ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ

ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਬੂਝੈ=ਬੁਝਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ :—ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰ ਸਬਦ ਦਾ, ਵਾ—ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਵਾ—ਜੋ ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖ=ਜਗਿਆਸੂ ਬੂਝੈ=ਬੁਝੇ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੁਖ=ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਰੂਪ ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਬੀਚਾਰੇ=ਬਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਵੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਚੈ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਚਿਤੁ ਲਾਵਣਿਆ ॥** [ਮਾਝ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੪]

੨. **ਗੁਰਮਖਿ ਗਾਵੈ ਗੁਰਮਖਿ ਬੋਲੈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਤੋਲਿ ਤੁੋਲਾਵੈ ਤੋਲੈ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੯੩੨]

੩. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਦੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਦੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥** [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੨]

ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਭਾਵ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕਦੇ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਮਨ ਕੀਰਤਨ ਵੱਲੋਂ ਥੱਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਦੰ=ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਾ ਸਰੂਪ ਦੇ ਵੇਦੰ=ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਥੱਕ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ=ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਮਨ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ=ਸਮਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਸ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਗੁਰ ਤੇ ਉਪਜੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰੇ ॥

ਜੀਉ=ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਪਿੰਡੁ=ਸਰੀਰ ਆਦਿਕ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਪਜੈ=ਉਧਰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ। **ਦੂਜਾ ਅਰਥ—**ਜੀਉ=ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪਿੰਡੁ=ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੋਝੀ, ਗਿਆਤ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜੈ=ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਸਿੱਖ ਆਪਣਾ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਕਾਰਜ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ। **ਤੀਜਾ ਅਰਥ—**ਜੀਉ=ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਪਿੰਡੁ=ਸਰੀਰ ਤੇ ਸਭੁ=ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੇ ਜੀਵ ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਉਪਜੈ=ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰ ਚੇਤਨ ਹੀ ਮੁਖਿ=ਸਭ ਦਾ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਭਾਵ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ=ਕੰਮ ਸਵਾਰੇ=ਸਫਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭੁ ਜਗੁ ਜਿਨਹਿ ਉਪਾਇਆ ਭਾਈ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ॥
ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਜਿਨਿ ਸਾਜਿਆ ਭਾਈ ਦੇ ਕਰਿ ਅਪਣੀ ਵਥੁ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੩੯]

ਜੇ ਕੋਈ ਅਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰੇ, ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ :

੧. **ਕੀਆ ਗਰਬੁ ਨ ਆਵੈ ਰਾਸਿ ॥ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤੇਰੈ ਪਾਸਿ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੫੪]

੨. **ਸਾਹੁ ਹਮਾਰਾ ਠਾਕੁਰੁ ਭਾਰਾ ਹਮ ਤਿਸਕੇ ਵਣਜਾਰੇ ॥**
ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭ ਰਾਸਿ ਤਿਸੈ ਕੀ ਮਾਰਿ ਆਪੇ ਜੀਵਾਲੇ ॥੬॥੧॥੧੩॥
[ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੫੫]

ਮਨਮੁਖਿ ਅੰਧਾ ਅੰਧੁ ਕਮਾਵੈ; ਬਿਖੁ ਖਟੇ ਸੰਸਾਰੇ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਅੰਧਾ=ਅਗਿਆਨੀ ਤੇ ਅੰਧੁ=ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੇ=ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਖਟੇ=ਖੱਟਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਸਦਾ ਦੁਖੁ ਪਾਏ; ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ॥੨॥

ਅਤਿ=ਅਤਿਅੰਤ ਭਾਵ ਬਹੁਤੇ ਪਿਆਰੇ=ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਸਦਾ ਹੀ ਜੀਵ ਦੁਖ ਪਾਏ=ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੨॥

ਸੋਈ ਸੇਵਕੁ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ; ਚਾਲੈ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਏ ॥

ਸੋਈ=ਉਹੀ ਸੱਚਾ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੇਵਕ ਹੈ ਜੋ=ਜਿਹੜਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਭਾਇ=ਅਨੁਸਾਰ, **ਵਾ**: ਰਜਾ ਵਿੱਚ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਸਾਚਾ ਸਬਦੁ ਸਿਫਤਿ ਹੈ ਸਾਚੀ; ਸਾਚਾ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ ॥

ਜੋ ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਭੀ ਸੱਚੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣਾ ਕਰੇ। ਜਦੋਂ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸੇਗਾ ਤਾਂ ਜੀਵ ਸਚ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਅ ਜਾਏਗਾ।

ਸਚੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਖੈ; ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਜਾਏ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਸਚੀ=ਸਚ ਸਰੂਪ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਖੈ=ਆਖਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। **ਵਾ**: ਸੱਚੀ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਖੈ=ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਉਮੈ=ਹੰਗਤਾ, ਮਮਤਾ ਜਾਇ=ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਪੇ ਦਾਤਾ ਕਰਮੁ ਹੈ ਸਾਚਾ; ਸਾਚਾ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਏ ॥੩॥

ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ—ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕਰਮੁ=ਕਰਤੱਵ ਭੀ ਸਾਚਾ=ਸੱਚਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੱਚਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਇ=ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। **ਦੂਜਾ ਅਰਥ**—ਜਿਸ ਉਪਰ ਸੱਚਾ ਦਾਤਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਕਰਮੁ=ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਚਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ॥੩॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਘਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਖਟੇ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪਾਏ ॥

ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਦੀ ਕਮਾਈ ਘਾਲੇ=ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਨਾਮ ਧਨ ਦੀ ਖੱਟੀ ਨੂੰ ਖਟੇ=ਖਟਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਭੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਪਿ ਜਪਹੁ ਅਵਰਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵਹੁ ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੯]

੨. **ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਧੂੜਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰਸਿਖ ਕੀ ਜੋ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥** [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੦੬]

ਸਦਾ ਅਲਿਪਤੁ ਸਾਚੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ; ਗੁਰ ਕੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਏ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਏ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਹਜਿ=ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰਾਤਾ=ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਗੁਰਮੁਖ ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅਲਿਪਤੁ=ਅਲੇਪ ਨਿਰਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਨਮੁਖੁ ਸਦ ਹੀ ਕੂੜੋ ਬੋਲੈ; ਬਿਖੁ ਬੀਜੈ ਬਿਖੁ ਖਾਏ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਸਦਾ ਹੀ ਕੂੜੋ=ਝੂਠ ਬੋਲੈ=ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਰੂਪੀ ਬਿਖੁ=ਵਿਹੁ ਦੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਬੀਜੈ=ਬੀਜਦਾ ਹੈ, ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਜੋ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਪਾਪ ਦਾ ਫਲ ਜੋ ਦੁਖ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਏ=ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਭੋਗਦਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਜੋ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ

ਬੀਜ ਨੂੰ ਬੀਜ ਕੇ ਨਿਤ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਦਾ ਹੀ ਕੂੜੋ=ਝੂਠ ਨੂੰ ਬੋਲ ਕੇ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਜ਼ਹਿਰ ਵਰਗੇ ਦੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ ਖਾਇ=ਖਾਂਦਾ, ਭਾਵ ਭੋਗਦਾ ਹੈ।

ਜਮਕਾਲਿ ਬਾਧਾ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦਾਧਾ; ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਕਵਣੁ ਛਡਾਏ ॥੪॥

ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਦਾਧਾ=ਸੜੇ ਹੋਏ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜਮਕਾਲ ਨੇ ਸੰਗਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਧਾ=ਬੰਨ ਲਿਆ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਭਾਵ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਵਣੁ=ਕੌਣ ਛਡਾਏ=ਛਡਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੪॥

ਸਚਾ ਤੀਰਥੁ ਜਿਤੁ ਸਤ ਸਰਿ ਨਾਵਣੁ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ॥

ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ—ਸਚਾ=ਸਚ ਸਰੂਪ ਤੀਰਥੁ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੀਰਥ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ (ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਧੀਰਜ, ਧਰਮ, ਵਿਚਾਰ ਆਦਿਕ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਜਿਤੁ=ਜਿਸ ਸਰਿ=ਸਰੋਵਰ ਭਾਵ ਸਤਸੰਗ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਬੁਝਾਏ=ਸਮਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਦੂਜਾ ਅਰਥ—**ਜਿਸ ਸਤਿਸੰਗ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ=ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਦਿਖਾਏ; ਤਿਤੁ ਨਾਤੈ ਮਲੁ ਜਾਏ ॥

ਅਠਸਠਿ=ਅਠਾਹਠ (੬੮) ਤੀਰਥ ਜੋ ਮੁਖ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬਦ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਤੀਰਥ ਵਿੱਚ ਨਾਤੈ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਮਲੁ=ਪਾਪ, ਵਾ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਜਾਏ=ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੁਣਿਐ ਅਠਸਠਿ ਕਾ ਇਸਨਾਨੁ ॥** [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

੨. **ਜੈਸੇ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਪਰਸ ਕੀਓ ਜੁਗ ਚਾਰ ਚੜ੍ਹਿਓ ਕੈਲਾਸ਼ ਰਹਿਓ।**
ਜੈਸੇ ਲਾਖਬਾਰ ਕੁਰਛੇਤਰ ਮੈਂ ਅਸਮੇਧ ਜਗ ਅਭੰਗ ਠਇਓ।
ਜੈਸੇ ਕੋਟ ਬਰਸ ਤਪ ਉਰਧ ਮੁਖੀ ਬੈਸੰਤਰ ਮੈਂ ਤਨ ਦਾਹ ਦਇਓ।
ਫੁਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਤੀ ਜਿਨ ਏਕ ਬਾਰ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿਓ।
[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ]

ਸਚਾ ਸਬਦੁ ਸਾਚਾ ਹੈ ਨਿਰਮਲੁ; ਨਾ ਮਲੁ ਲਗੈ ਨ ਲਾਏ ॥

ਉਹ ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਪਿੱਛੇ ਭੀ ਸੱਚਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਭੀ ਸੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰਮਲੁ=ਸ਼ੁਧ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਕਾਲਖ ਦੀ ਮੈਲ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਲ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਚੀ ਸਾਲਾਹ; ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਏ ॥੫॥

ਉਸਦੀ ਸਿਫਤ ਭੀ ਸੱਚੀ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਭੀ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਉਹ ਪੂਰਿਆਂ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੫॥ ਸਿਫਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਲਾਘਾ ਹਿੰਦੂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਸਿਫਤਿ ਸਰੀਅਤਿ ਪੜਿ ਪੜਿ ਕਰਹਿ ਬੀਚਾਰੁ ॥
ਬੰਦੇ ਸੇ ਜਿ ਪਵਹਿ ਵਿਚਿ ਬੰਦੀ ਵੇਖਣ ਕਉ ਦੀਦਾਰੁ ॥
ਹਿੰਦੂ ਸਾਲਾਹੀ ਸਾਲਾਹਨਿ ਦਰਸਨਿ ਰੂਪਿ ਅਪਾਰੁ ॥ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੪੬੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—

ਸਚਾ ਸਬਦੁ ਸਾਚਾ ਹੈ ਨਿਰਮਲੁ ਨਾ ਮਲੁ ਲਗੈ ਨ ਲਾਏ ॥
ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਚੀ ਸਾਲਾਹ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਏ ॥੫॥

ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਸੱਚਾ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਮੈਲ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਮੈਲ ਲਗਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ=ਸੋਭਾ ਤੇ ਸੱਚੀ ਸਾਲਾਹ=ਵਡਿਆਈ ਹੈ, ਉਹ ਪੂਰਿਆਂ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਏ=ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੫॥

ਤਨੁ ਮਨੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹਰਿ ਤਿਸੁ ਕੇਰਾ; ਦੁਰਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਏ ॥

ਤਨ, ਮਨ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੁਰਮਤਿ=ਭੈੜੀ, **ਵਾ:** ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਹੁਕਮੁ ਹੋਵੈ ਤਾ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਵੈ; ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਜਾਏ ॥

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਸੱਚਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨ ਲਵੇ, ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਉਮੈ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮਨ ਨਿਰਮਲੁ=ਸ਼ੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ ਸਹਜੇ ਚਾਖੀ; ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਬੁਝਾਏ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਸਾਖੀ=ਸਿਖਿਆ ਸਹਜੇ=ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਚਾਖੀ=ਛਕ ਲਈ ਜਾਵੇ, ਭਾਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਰਾਤਾ ਸਹਜੇ ਮਾਤਾ; ਸਹਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਏ ॥੬॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਾਤਾ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸਹਜੇ=ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ=ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੬॥

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਣੈ; ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਇ ਪਿਆਰੇ ॥

ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭਾਇ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਤਿ=ਸੱਚਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਸਚੀ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਈ; ਸਚੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰੇ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਸਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੀ ਸਚੀ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਏਕੋ ਸਚਾ ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ; ਵਿਰਲਾ ਕੋ ਵੀਚਾਰੇ ॥

ਇੱਕ ਜੋ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਉਸਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਲਏ ਤਾ ਬਖਸੇ; ਸਚੀ ਭਗਤਿ ਸਵਾਰੇ ॥੭॥

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ, **ਵਾ:** ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ, **ਵਾ:** ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਲਵੇ ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਵਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** (੨) ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਸੱਚੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਇੰਦ੍ਰੇ, **ਵਾ:** ਮਨ ਬੁੱਧ ਆਦਿ ਸਵਾਰ ਲਏ ਹਨ, ਉਸਨੇ ਸਾਰੇ ਔਗੁਣ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਮੇਲ ਲਿਆ ਹੈ॥੭॥

ਸਭੋ ਸਚੁ ਸਚੁ ਸਚੁ ਵਰਤੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਈ ਜਾਣੈ ॥

ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਸੱਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਭੀ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਭੀ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇਗਾ। ਪਰ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਜੰਮਣ ਮਰਣਾ ਹੁਕਮੋ ਵਰਤੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ॥

ਜਿਸਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਜੰਮਣਾ ਅਤੇ ਮਰਨਾ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਪਛਾਨਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਤਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭਾਏ; ਜੋ ਇਛੈ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਏ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਹੀ ਭਾਉਂਦਾ=ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਜੋ ਵੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਤਿਸ ਦਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੋਵੈ; ਜਿ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥੮॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਫਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪੁ=ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹੰਕਾਰ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਕੋਈ ਵੀ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਕਰਮ ਸਫਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਸਹਿਤ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਸਹਿਤ ਜਪਿਆ ਨਾਮ ਵੀ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਭਾਵ ਸਫਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ॥੮॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੪੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੫੫]

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧੦ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਦੁਨੀਆ ਨ ਸਾਲਾਹਿ ਜੋ ਮਰਿ ਵੰਞਸੀ ॥ ਲੋਕਾ ਨ ਸਾਲਾਹਿ ਜੋ ਮਰਿ ਖਾਕੁ ਥੀਈ ॥੧॥ ਵਾਹੁ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਵਾਹੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਸਲਾਹੀਐ ਸਚਾ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਦੁਨੀਆ ਕੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਮਨਮੁਖ ਦਝਿ ਮਰੰਨਿ ॥ ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ ਵੇਲਾ ਨ ਲਾਹੰਨਿ ॥੨॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਲਗੰਨਿ ॥ ਆਤਮਰਾਮੁ ਪ੍ਰਗਾਸਿਆ ਸਹਜੇ ਸੁਖਿ ਰਹੰਨਿ ॥੩॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਰਚੰਨਿ ॥ ਤਿਸਨਾ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੈ ਅਨਦਿਨੁ ਜਲਤ ਫਿਰੰਨਿ ॥੪॥ ਦੁਸਟਾ ਨਾਲਿ ਦੋਸਤੀ ਨਾਲਿ ਸੰਤਾ ਵੈਰੁ ਕਰੰਨਿ ॥ ਆਪਿ ਡੁਬੇ ਕੁਟੰਬ ਸਿਉ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਡੋਬੰਨਿ ॥੫॥ ਨਿੰਦਾ ਭਲੀ ਕਿਸੈ ਕੀ ਨਾਹੀ ਮਨਮੁਖ ਮੁਗਧ ਕਰੰਨਿ ॥ ਮੁਹ ਕਾਲੇ ਤਿਨ ਨਿੰਦਕਾ ਨਰਕੇ ਘੋਰਿ ਪਵੰਨਿ ॥੬॥ ਏ ਮਨ ਜੈਸਾ ਸੇਵਹਿ ਤੈਸਾ ਹੋਵਹਿ ਤੇਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥ ਆਪਿ ਬੀਜਿ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਵਣਾ ਕਹਣਾ ਕਿਛੂ ਨ ਜਾਇ ॥੭॥ ਮਹਾ ਪੁਰਖਾ ਕਾ ਬੋਲਣਾ ਹੋਵੈ ਕਿਤੈ ਪਰਥਾਇ ॥ ਓਇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਰੇ ਭਰਪੂਰ ਹਹਿ ਓਨਾ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ ॥੮॥ ਗੁਣਕਾਰੀ ਗੁਣ ਸੰਘਰੈ ਅਵਰਾ ਉਪਦੇਸੇਨਿ ॥ ਸੇ ਵਡਭਾਗੀ ਜਿ ਓਨਾ ਮਿਲਿ ਰਹੇ ਅਨ ਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਲਏਨਿ ॥੯॥ ਦੇਸੀ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹਿ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ਮੇਦਨੀ ॥ ਏਕੋ ਹੈ ਦਾਤਾਰੁ ਸਚਾ ਆਪਿ ਧਣੀ ॥੧੦॥ ਸੋ ਸਚੁ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿ ॥ ਆਪੇ ਬਖਸੇ ਮੇਲਿ ਲਏ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਸਮਾਲਿ ॥੧੧॥ ਮਨੁ ਮੈਲਾ ਸਚੁ ਨਿਰਮਲਾ ਕਿਉ ਕਰਿ ਮਿਲਿਆ ਜਾਇ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਲੇ ਤਾ ਮਿਲਿ ਰਹੈ ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਇ ॥੧੨॥ ਸੋ ਸਹੁ ਸਚਾ ਵੀਸਰੈ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਸੰਸਾਰਿ ॥ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਨਾ ਵੀਸਰੈ ਗੁਰਮਤੀ ਵੀਚਾਰਿ ॥੧੩॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲੇ ਤਾ ਮਿਲਿ ਰਹਾ ਸਾਚੁ ਰਖਾ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇ ਨ ਵੀਛੁੜੈ ਗੁਰ ਕੈ ਹੇਤਿ ਪਿਆਰਿ ॥੧੪॥ ਪਿਰੁ ਸਾਲਾਹੀ ਆਪਣਾ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਮਿਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸੋਭਾਵੰਤੀ ਨਾਰਿ ॥੧੫॥ ਮਨਮੁਖ ਮਨੁ ਨ ਭਿਜਈ ਅਤਿ ਮੈਲੇ ਚਿਤਿ ਕਠੋਰ ॥ ਸਪੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਈਐ ਅੰਦਰਿ ਵਿਸੁ ਨਿਕੋਰ ॥੧੬॥ ਆਪਿ ਕਰੇ ਕਿਸੁ ਆਖੀਐ ਆਪੇ ਬਖਸਣਹਾਰੁ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਮੈਲੁ ਉਤਰੈ ਤਾ ਸਚੁ ਬਣਿਆ ਸੀਗਾਰੁ ॥੧੭॥ ਸਚਾ ਸਾਹੁ ਸਚੇ ਵਣਜਾਰੇ ਓਥੈ ਕੂੜੇ ਨਾ ਟਿਕੰਨਿ ॥ ਓਨਾ ਸਚੁ ਨ ਭਾਵਈ ਦੁਖ ਹੀ ਮਾਹਿ ਪਚੰਨਿ ॥੧੮॥ ਹਉਮੈ ਮੈਲਾ ਜਗੁ ਫਿਰੈ ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ॥ ਪਇਐ ਕਿਰਤਿ ਕਮਾਵਣਾ ਕੋਇ ਨ ਮੇਟਣਹਾਰ ॥੧੯॥ ਸੰਤਾ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਰਹੈ ਤਾ ਸਚਿ ਲਗੈ ਪਿਆਰੁ ॥ ਸਚੁ ਸਾਲਾਹੀ ਸਚੁ ਮਨਿ ਦਰਿ ਸਚੈ ਸਚਿਆਰੁ ॥੨੦॥ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਪੂਰੀ ਮਤਿ ਹੈ ਅਹਿਨਿਸਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ॥ ਹਉਮੈ ਮੇਰਾ ਵਡ ਰੋਗੁ ਹੈ ਵਿਚਹੁ ਠਾਕਿ ਰਹਾਇ ॥੨੧॥ ਗੁਰੁ ਸਾਲਾਹੀ ਆਪਣਾ ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਲਾਗਾ ਪਾਇ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਸਉਪੀ ਆਗੈ ਧਰੀ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ॥੨੨॥ ਖਿੰਚੋਤਾਣਿ ਵਿਗੁਚੀਐ ਏਕਸੁ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਹਉਮੈ ਮੇਰਾ ਛਡਿ ਤੂ ਤਾ ਸਚਿ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥੨੩॥ ਸਤਿਗੁਰ ਨੋ ਮਿਲੇ ਸਿ ਭਾਇਰਾ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਲਗੰਨਿ ॥ ਸਚਿ ਮਿਲੇ ਸੇ ਨ ਵਿਛੁੜਹਿ ਦਰਿ ਸਚੈ ਦਿਸੰਨਿ ॥੨੪॥ ਸੇ ਭਾਈ ਸੇ ਸਜਣਾ ਜੋ ਸਚਾ ਸੇਵੰਨਿ ॥ ਅਵਗਣ ਵਿਕਣਿ ਪਲ੍ਰਨਿ ਗੁਣ ਕੀ ਸਾਝ ਕਰੰਨਿ ॥੨੫॥ ਗੁਣ ਕੀ ਸਾਝ ਸੁਖੁ ਊਪਜੈ ਸਚੀ ਭਗਤਿ ਕਰੇਨਿ ॥ ਸਚੁ ਵਣੰਜਹਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸਿਉ ਲਾਹਾ ਨਾਮੁ ਲਏਨਿ ॥੨੬॥ ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਪਾਪ ਕਰਿ ਕਰਿ ਸੰਚੀਐ ਚਲੈ ਨ ਚਲਦਿਆ ਨਾਲਿ ॥ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਨ ਚਲਸੀ

ਸਭ ਮੁਠੀ ਜਮਕਾਲਿ ॥੨੭॥ ਮਨ ਕਾ ਤੋਸਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਹਿਰਦੈ ਰਖਹੁ ਸਮ੍ਾਲਿ ॥ ਏਹੁ ਖਰਚੁ ਅਖੁਟੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਬਹੈ ਨਾਲਿ ॥੨੮॥ ਏ ਮਨ ਮੂਲਹੁ ਭੁਲਿਆ ਜਾਸਹਿ ਪਤਿ ਗਵਾਇ ॥ ਇਹੁ ਜਗਤੁ ਮੋਹਿ ਦੂਜੈ ਵਿਆਪਿਆ ਗੁਰਮਤੀ ਸਚੁ ਧਿਆਇ ॥੨੯॥ ਹਰਿ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਣੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਮਨੁ ਤਨੁ ਰਪੈ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥੩੦॥ ਸੋ ਸਹੁ ਮੇਰਾ ਰੰਗੁਲਾ ਰੰਗੇ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥ ਕਾਮਣਿ ਰੰਗੁ ਤਾ ਚੜੈ ਜਾ ਪਿਰ ਕੈ ਅੰਕਿ ਸਮਾਇ ॥੩੧॥ ਚਿਰੀ ਵਿਛੁੰਨੇ ਭੀ ਮਿਲਨਿ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੰਨਿ ॥ ਅੰਤਰਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਖਾਨਿ ਖਰਚਨਿ ਨ ਨਿਖੁਟਈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਹਜਿ ਰਵੰਨਿ ॥੩੨॥ ਨਾ ਓਇ ਜਨਮਹਿ ਨਾ ਮਰਹਿ ਨਾ ਓਇ ਦੁਖ ਸਹੰਨਿ ॥ ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਸੇ ਉਬਰੇ ਹਰਿ ਸਿਉ ਕੇਲ ਕਰੰਨਿ ॥੩੩॥ ਸਜਣ ਮਿਲੇ ਨ ਵਿਛੁੜਹਿ ਜਿ ਅਨਦਿਨੁ ਮਿਲੇ ਰਹੰਨਿ੍ ॥ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਵਿਰਲੇ ਜਾਣੀਅਹਿ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਲਹੰਨਿ ॥੩੪॥੧॥੩॥

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧੦ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਹੈ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਜਿਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਇਕ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤ ਜੁੜੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਦੁਨਿਆਵੀ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆ ਬਿਰਾਜੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਬਜਾਇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਬਹੁਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਮਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਤਜਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬਹੁਤੁ ਨਾਹੀ ਬੋਲਣਾ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੧੮]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾ ਬਚਨ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਹਵੇਲੀਆਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਵਰਗ ਲੋਕ, ਸ਼ਿਵ ਲੋਕ ਆਦਿ ਉਪਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਸੁਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਵੱਡੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ :

ਦੁਨੀਆ ਨ ਸਾਲਾਹਿ; ਜੋ ਮਰਿ ਵੰਞਸੀ ॥

ਹੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ! ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਸਾਲਾਹਿ=ਸਲਾਹੁਣਾ ਨਾ ਕਰ, ਜੋ ਮਰ ਕੇ ਵੰਞਸੀ=ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਰ ਸਿਧ ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਖ ਪੀਰ ਸਲਾਰ ॥
ਦਰਿ ਕੂਚ ਕੂਚਾ ਕਰਿ ਗਏ ਅਵਰੇ ਭਿ ਚਲਣਹਾਰ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੪]

ਲੋਕਾ ਨ ਸਾਲਾਹਿ; ਜੋ ਮਰਿ ਖਾਕੁ ਥੀਈ ॥੧॥

ਸਵਰਗ ਲੋਕ, ਇੰਦ੍ਰ ਲੋਕ, ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ, ਸ਼ਿਵ ਲੋਕ ਇਤਿਆਦਿਕ ਉਪਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੀ, ਵਾ—ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਭੀ ਸਾਲਾਹਿ=ਸਲਾਹੁਣਾ ਨਾ ਕਰ, ਜੋ ਮਰ ਕੇ ਖਾਕ ਰੂਪ ਹੀ ਥੀਈ=ਹੋ ਜਾਣੇ ਹਨ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਮਹਿ ਸਰਪਰ ਮਰਣਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰੀ ਨਿਹਚਲੁ ਨਹੀ ਰਹਣਾ ॥
ਸਿਵ ਪੁਰੀ ਕਾ ਹੋਇਗਾ ਕਾਲਾ ॥ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਮਾਇਆ ਬਿਨਸਿ ਬਿਤਾਲਾ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੭]

ਵਾਹੁ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ; ਵਾਹੁ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ=ਮਾਲਕ ! ਤੂੰ ਵਾਹੁ=ਧੰਨ ਹੈਂ, ਧੰਨ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਮਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਧੰਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਵੀ ਧੰਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਸਲਾਹੀਐ; ਸਚਾ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਸੱਚੇ, ਵੇਪਰਵਾਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਹੇ ਵੇਪਰਵਾਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਦਾ ਹੀ ਤੇਰੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਦੁਨੀਆ ਕੇਰੀ ਦੋਸਤੀ; ਮਨਮੁਖ ਦਝਿ ਮਰੰਨਿ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਵਿੱਚ ਦਝਿ=ਸੜ ਕੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਕਾਰਨ, ਮਰ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੜਦੇ ਹਨ।

ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ; ਵੇਲਾ ਨ ਲਾਹੰਨਿ ॥੨॥

ਜਮਪੁਰੀ ਵਿੱਚ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮਾਰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ, **ਵਾ:** ਭੁੱਲਾਂ ਬਖ਼ਸ਼ਾਉਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ, **ਵਾ:** ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ, ਭਾਵ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੌਤ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਛਤਾਉਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ॥੨॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ; ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਲਗੰਨਿ ॥

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਸਕਾਰਥਾ=ਸਫਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਆਤਮਰਾਮੁ ਪ੍ਰਗਾਸਿਆ; ਸਹਜੇ ਸੁਖਿ ਰਹੰਨਿ ॥੩॥

ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਰਾਮੁ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਅਭੇਦ ਰੂਪ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸਿਆ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, **ਵਾ:** ਜੀਵ ਈਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਹਜੇ=ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਤਮ ਮਹਿ ਰਾਮੁ ਰਾਮ ਮਹਿ ਆਤਮੁ ਚੀਨਸਿ ਗੁਰ ਬੀਚਾਰਾ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣੀ ਦੁਖ ਕਾਟੈ ਹਉ ਮਾਰਾ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੫੩]

ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਵਿਸਾਰਿਆ; ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਰਚੰਨਿ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸਾਰਿਆ=ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੈ ਭਾਇ=ਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਰਚੰਨਿ=ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਤਿਸਨਾ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੈ; ਅਨਦਿਨੁ ਜਲਤ ਫਿਰੰਨਿ ॥੪॥

ਉਹਨਾਂ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ-ਦਿਨ ਹੀ ਈਰਖਾ, **ਵਾ:** ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਜਲਤ=ਸੜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ॥੪॥

ਦੁਸਟਾ ਨਾਲਿ ਦੋਸਤੀ; ਨਾਲਿ ਸੰਤਾ ਵੈਰੁ ਕਰੰਨਿ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਦੁਸਟਾ=ਬੁਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ=ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਤਾ=ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤਾ ਨਾਲਿ ਵੈਰੁ ਕਮਾਵਦੇ ਦੁਸਟਾ ਨਾਲਿ ਮੋਹੁ ਪਿਆਰੁ॥
ਅਗੈ ਪਿਛੈ ਸੁਖੁ ਨਹੀ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਵਾਰੋ ਵਾਰ॥ [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੯]

ਆਪਿ ਡੁਬੇ ਕੁਟੰਬ ਸਿਉ; ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਡੋਬੰਨਿ ॥੫॥

ਮਨਮੁਖ ਆਪ ਤਾਂ ਕੁਟੰਬ=ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁਬਦੇ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਕੁਲ=ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਡੋਬ ਲੈਂਦੇ ਹਨ॥੫॥

ਨਿੰਦਾ ਭਲੀ ਕਿਸੈ ਕੀ ਨਾਹੀ; ਮਨਮੁਖ ਮੁਗਧ ਕਰੰਨਿ ॥

ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨੀ ਭਲੀ=ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮਨਮੁਖ ਮੂਰਖ ਪੁਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮੁਹ ਕਾਲੇ ਤਿਨ ਨਿੰਦਕਾ; ਨਰਕੇ ਘੋਰਿ ਪਵੰਨਿ ॥੬॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਘੋਰਿ=ਭਿਆਨਕ ਕੁੰਭੀ ਨਰਕ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ॥੬॥

ਏ ਮਨ ਜੈਸਾ ਸੇਵਹਿ ਤੈਸਾ ਹੋਵਹਿ; ਤੇਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥

ਹੇ ਮਨ! ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਂਗਾ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ, **ਅਥਵਾ** ਜੈਸਾ ਸੇਵਹਿ=ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਏ ਮਨ=ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਤੈਸਾ ਹੋਵਹਿ=ਤੈਸਾ ਹੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਓਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਕਰਮ ਕਮਾਉਣਾ ਕਰ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਵੀ ਚੰਗਾ ਫਲ ਹੋਵੇ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ।

ਆਪਿ ਬੀਜਿ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਵਣਾ; ਕਹਣਾ ਕਿਛੂ ਨ ਜਾਇ ॥੭॥

ਆਪਿ ਬੀਜਿ=ਆਪਣਾ ਬੀਜਿਆ ਹੋਇਆ ਜੋ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਬੀਜ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਵੀ ਆਪ

ਹੀ ਖਾਵਣਾ=ਭੋਗਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਭਾਵ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ॥੭॥

ਮਹਾ ਪੁਰਖਾ ਕਾ ਬੋਲਣਾ; ਹੋਵੈ ਕਿਤੈ ਪਰਥਾਇ॥

ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬੋਲਣਾ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਿਤੈ=ਕਿਸੇ ਪਰਥਾਇ=ਸਬੱਬ, ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਕਿਸੇ ਪਰਥਾਇ=ਪ੍ਰਸੰਗ ਉੱਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ।

ਓਇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਰੇ ਭਰਪੂਰ ਹਹਿ; ਓਨਾ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ॥੮॥

ਉਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਵੀ ਤਮਾਇ=ਤਮਾ, ਇਛਾ, ਖ਼ਾਹਿਸ਼, **ਵਾ:** ਲੋਭ ਨਹੀਂ, **ਵਾ:** ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਭੀ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਤਮਾਇ=ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੮॥

ਗੁਣਕਾਰੀ ਗੁਣ ਸੰਘਰੈ; ਅਵਰਾ ਉਪਦੇਸੇਨਿ॥

ਫਿਰ ਉਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਪਰਉਪਕਾਰ ਰੂਪ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘਰੈ=ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੇ ਵਡਭਾਗੀ ਜਿ ਓਨਾ ਮਿਲਿ ਰਹੇ; ਅਨ ਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਲਏਨਿ॥੯॥

ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਡਭਾਗੀ=ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ, ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੯॥

ਦੇਸੀ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹਿ; ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ਮੇਦਨੀ॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਮੇਦਨੀ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਉਪਾਈ=ਉਤਪਨ, ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰਿਜਕੁ=ਰੋਜ਼ੀ ਸੰਬਾਹਿ=ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਸੀ=ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਏਕੋ ਹੈ ਦਾਤਾਰੁ; ਸਚਾ ਆਪਿ ਧਣੀ॥੧੦॥

ਉਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਧਣੀ=ਮਾਲਕ ਹੈ॥੧੦॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੨]

ਸੋ ਸਚੁ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ਹੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿ॥

ਉਹ ਸੱਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਬਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿ=ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਕਰ।

ਆਪੇ ਬਖਸੇ ਮੇਲਿ ਲਏ; ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਸਮਾਲਿ॥੧੧॥

ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਮਾਲਿ=ਚੇਤੇ ਕਰਨਾ ਕਰ, ਫਿਰ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਤੇਰੇ ਔਗੁਣ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੇਲ ਲਵੇਗਾ॥੧੧॥

ਮਨੁ ਮੈਲਾ ਸਚੁ ਨਿਰਮਲਾ; ਕਿਉ ਕਰਿ ਮਿਲਿਆ ਜਾਇ ॥

ਸਿੱਖ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਮੇਰਾ ਮਨ ਪਾਪਾਂ, **ਵਾ:** ਵਿਕਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਮੈਲਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਰਮਲਾ=ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਜਾਵੇ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ :

ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਲੇ ਤਾ ਮਿਲਿ ਰਹੈ; ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਇ ॥੧੨॥

ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲਣਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਜਲਾਇ=ਸਾੜ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਵ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥੧੨॥

ਸੋ ਸਹੁ ਸਚਾ ਵੀਸਰੈ; ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਸੰਸਾਰਿ ॥

ਜੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੋ=ਉਹ ਸੱਚਾ ਸਹੁ=ਮਾਲਕ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵੀਸਰੈ=ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਐਸੇ ਜੀਵ ਦੇ ਜਿਉਣ ਨੂੰ ਧ੍ਰਿਕਾਰ ਹੈ।

ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਨਾ ਵੀਸਰੈ; ਗੁਰਮਤੀ ਵੀਚਾਰਿ ॥੧੩॥

ਜੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਦਰਿ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰੇ ਅਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੁਆਰਾ ਵੀਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਸਰਦਾ ਨਹੀਂ ॥੧੩॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲੇ ਤਾ ਮਿਲਿ ਰਹਾ; ਸਾਚੁ ਰਖਾ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਲਣ ਤਾਂ ਹੀ ਜੀਵ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰੀ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ।

ਮਿਲਿਆ ਹੋਇ ਨ ਵੀਛੁੜੈ; ਗੁਰ ਕੈ ਹੇਤਿ ਪਿਆਰਿ ॥੧੪॥

ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੇਤਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਫਿਰ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਛੜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੧੪॥

ਪਿਰੁ ਸਾਲਾਹੀ ਆਪਣਾ; ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਿ ॥

ਜੋ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ :

ਮਿਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ; ਸੋਭਾਵੰਤੀ ਨਾਰਿ ॥੧੫॥

ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਸੋਭਾ ਵਾਲੀ ਹੈ ॥੧੫॥

ਮਨਮੁਖ ਮਨੁ ਨ ਭਿਜਈ; ਅਤਿ ਮੈਲੇ ਚਿਤਿ ਕਠੋਰ ॥

ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਕਰਕੇ ਅਤਿ=ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੈਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿੱਤ ਪੱਥਰ ਵਾਂਗ ਕਠੋਰ ਹੈ। ਐਸੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਵੀ ਭਲਾ ਕਰੋ, ਪਰ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਬੁਰਿਆਈ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

ਸਪੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਈਐ; ਅੰਦਰਿ ਵਿਸੁ ਨਿਕੋਰ ॥੧੬॥

ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਕਿਤਸਥਨਾ ਵੀ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਈਏ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕੋਰ=ਨਿਰੋਲ, ਨਿਖਾਲਸ, **ਵਾ:** ਨਿਰੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ, **ਵਾ:** ਨਾਮ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਪੀਆਈਐ=ਪਿਲਾਉਣਾ ਕਰੀਏ, ਭਾਵ ਜੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਰੀ ਨਿੰਦਿਆ ਰੂਪ ਵਿਸੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਹੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ॥੧੬॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਪੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਲੀਐ ਵਿਹੁ ਮੁਖਹੁ ਥੀਂ ਸਟੈ॥** [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੩੫, ਪਉੜੀ ੧]

੨. **ਸਪੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਲੀਐ, ਤੁਮੇ ਦਾ ਕਉੜਤੁ ਨ ਜਾਵੈ।** [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੬, ਪਉੜੀ ੨੦]

੩. **ਸਪੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਲੀਐ ਵਿਸੁ ਉਗਾਲੈ ਪਾਸਿ ਖੜੋਆ।** [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੩੭, ਪਉੜੀ ੨੦]

ਆਪਿ ਕਰੇ ਕਿਸੁ ਆਖੀਐ; ਆਪੇ ਬਖਸਣਹਾਰੁ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਬੁਰਾ ਅਤੇ ਭਲਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੀਏ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਗ਼ੁਨਾਹਾਂ ਦੇ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਮੈਲੁ ਉਤਰੈ; ਤਾ ਸਚੁ ਬਣਿਆ ਸੀਗਾਰੁ ॥੧੭॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦੀ=ਉਪਦੇਸ ਨਾਲ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਹਉਮੈ ਰੂਪ, **ਵਾ:** ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਉਤਰੈ=ਲਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੱਚ ਰੂਪ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਭ ਸਾਧਨ ਸਫਲ ਹੋਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਤਾਂ ਹੀ ਇਸ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਜਪ, ਤਪ, ਰੂਪ ਕੀਤਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸਚੁ=ਸਫਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੧੭॥

ਸਚਾ ਸਾਹੁ ਸਚੇ ਵਣਜਾਰੇ; ਓਥੈ ਕੂੜੇ ਨਾ ਟਿਕੰਨਿ ॥

ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਚਾ ਸਾਹੁ=ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਸੌਦਾ ਖ਼ਰੀਦਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਰੂਪ ਵਣਜਾਰੇ ਵੀ ਸੱਚੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਵਣਜਾਰੇ ਰੂਪ ਸਿੱਖ ਵੀ ਸੱਚੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ, **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ, ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕੂੜੇ=ਝੂਠੇ ਪੁਰਸ਼ ਠਹਿਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਓਨਾ ਸਚੁ ਨ ਭਾਵਈ; ਦੁਖ ਹੀ ਮਾਹਿ ਪਚੰਨਿ ॥੧੮॥

ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ, ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਨ ਭਾਵਈ=ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਕੂੜੇ=ਝੂਠੇ ਪੁਰਖ ਦੁਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, **ਵਾ:** ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਚੰਨਿ=ਸੜਦੇ ਹਨ॥੧੮॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨ ਕੇ ਚਿਤ ਕਠੋਰ ਹਹਿ ਸੇ ਬਹਹਿ ਨ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸਿ॥
ਓਥੈ ਸਚੁ ਵਰਤਦਾ ਕੂੜਿਆਰਾ ਚਿਤ ਉਦਾਸਿ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੩੧੪]

ਹਉਮੈ ਮੈਲਾ ਜਗੁ ਫਿਰੈ; ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ॥

ਜੀਵ ਹੰਗਤਾ-ਮਮਤਾ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਮੈਲਾ ਹੋਇਆ ਜਗੁ=ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜੰਮਦਾ-ਮਰਦਾ ਹੈ।

ਪਇਐ ਕਿਰਤਿ ਕਮਾਵਣਾ; ਕੋਇ ਨ ਮੇਟਣਹਾਰ ॥੧੯॥

ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਪਏ ਲੇਖਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਰਤਿ=ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕਮਾਉਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਲ ਭੋਗੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੇਟਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੧੯॥

ਸੰਤਾ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਰਹੈ; ਤਾ ਸਚਿ ਲਗੈ ਪਿਆਰੁ ॥

ਜੀਵ ਦਾ ਜੇ ਕੋਈ ਪੂਰਬਲਾ ਕਰਮ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਸਚੁ ਸਾਲਾਹੀ ਸਚੁ ਮਨਿ; ਦਰਿ ਸਚੈ ਸਚਿਆਰੁ ॥੨੦॥

ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਸੱਚੇ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣਾ ਕਰੇ, ਸੱਚ ਦਾ ਮੰਨਣ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਹੀ ਉਸ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਿ=ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸਚਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੨੦॥

ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਪੂਰੀ ਮਤਿ ਹੈ; ਅਹਿਨਿਸਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ॥

ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਏਹੋ ਪੂਰੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਹਿਨਿਸਿ=ਦਿਨ ਰਾਤ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਕਰ।

ਹਉਮੈ ਮੇਰਾ ਵਡ ਰੋਗੁ ਹੈ; ਵਿਚਹੁ ਠਾਕਿ ਰਹਾਇ ॥੨੧॥

ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਮੇਰ ਤੇਰ ਦਾ ਜੋ ਵੱਡਾ ਰੋਗ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਠਾਕਿ=ਰੋਕੀ ਰੱਖ, ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਮੇਰ ਤੇਰ ਨੂੰ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇ॥੨੧॥

ਗੁਰੁ ਸਾਲਾਹੀ ਆਪਣਾ; ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਲਾਗਾ ਪਾਇ ॥

ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣਾ ਕਰ ਅਤੇ ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ=ਝੁਕ ਝੁਕ ਕੇ ਪਾਇ=ਚਰਨੀਂ ਲਗਣਾ ਕਰ।

ਤਨੁ ਮਨੁ ਸਉਪੀ ਆਗੈ ਧਰੀ; ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ॥੨੨॥

ਆਪਣੇ ਤਨ, ਮਨ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਉਪੀ=ਭੇਟਾ ਧਰ ਦੇ, ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦੇ, **ਵਾ**: ਤਨ ਵੀ ਸੌਂਪ ਦੇ, ਮਨ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਗੇ ਧਰ ਦੇ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪੁ=ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾਉਣਾ ਕਰ॥੨੨॥

ਖਿੰਚੋਤਾਣਿ ਵਿਗੁਚੀਐ; ਏਕਸੁ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

ਖਿੰਚੋਤਾਣਿ=ਖਿੱਚਾ-ਖਿੱਚੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਗੁਚੀਐ=ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਈਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਿਤ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣਾ ਕਰ।

ਹਉਮੈ ਮੇਰਾ ਛਡਿ ਤੂ; ਤਾ ਸਚਿ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥੨੩॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ! ਜੇ ਤੂੰ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਨੂੰ ਛੱਡੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਰਹੇਂਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰ ਨੋ ਮਿਲੇ ਸਿ ਭਾਇਰਾ; ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਲਗੰਨਿ ॥

ਹੇ ਭਾਇਰਾ=ਭਾਈਓ ! ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ ਸਿ=ਉਹ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਭਾਇਰਾ=ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਬਕ ਸੱਚੇ ਸਬਦਿ=ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹਨ ਸਿ=ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਇਰਾ=ਭਾ ਗਏ ਹਨ।

ਸਚਿ ਮਿਲੇ ਸੇ ਨ ਵਿਛੁੜਹਿ; ਦਰਿ ਸਚੈ ਦਿਸੰਨਿ ॥੨੪॥

ਜੋ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਵਿਛੁੜਦੇ। ਉਹ ਸੱਚੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸੋਭਨੀਕ, ਵਾ—ਸੁਰਖਰੂ ਦਿਸਦੇ ਹਨ॥੨੪॥

ਸੇ ਭਾਈ ਸੇ ਸਜਣਾ; ਜੋ ਸਚਾ ਸੇਵੰਨਿ ॥

ਉਹੀ ਸਾਡੇ ਭਰਾ ਹਨ ਤੇ ਉਹੀ ਸਾਡੇ ਸੱਜਣ ਹਨ, ਜੋ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੇਵੰਨਿ=ਸੇਂਵਦੇ, ਜਪਦੇ ਹਨ।

ਅਵਗਣ ਵਿਕਣਿ ਪਲ੍ਰਨਿ; ਗੁਣ ਕੀ ਸਾਝ ਕਰੰਨਿ ॥੨੫॥

ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਪਲ੍ਰਨਿ=ਪੱਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅਉਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲੀ ਜਾਣ ਕੇ ਵਿਕਣਿ=ਤਿਆਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਝ=ਭਾਈਵਾਲੀ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੨੫॥

ਗੁਣ ਕੀ ਸਾਝ ਸੁਖੁ ਊਪਜੈ; ਸਚੀ ਭਗਤਿ ਕਰੇਨਿ ॥

ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਝ=ਭਾਈਵਾਲੀ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸੱਚੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਚੁ ਵਣੰਜਹਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸਿਉ; ਲਾਹਾ ਨਾਮੁ ਲਏਨਿ ॥੨੬॥

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਣੰਜਹਿ=ਖ਼ਰੀਦਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਲਾਹਾ=ਲਾਭ ਲਏਨਿ=ਲੈਂਦੇ ਹਨ॥੨੬॥

ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਪਾਪ ਕਰਿ ਕਰਿ ਸੰਚੀਐ; ਚਲੈ ਨ ਚਲਦਿਆ ਨਾਲਿ ॥

ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਸੁਇਨਾ=ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਰੁਪਾ=ਚਾਂਦੀ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥ ਸੰਚੀਐ=ਇਕੱਠੇ ਕਰੀਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ।

ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਨ ਚਲਸੀ; ਸਭ ਮੁਠੀ ਜਮਕਾਲਿ ॥੨੭॥

ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ। ਜਮਕਾਲਿ=ਮੌਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਮ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਮੁਠੀ=ਠਗ ਲਈ ਹੈ॥੨੭॥

ਮਨ ਕਾ ਤੋਸਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ; ਹਿਰਦੈ ਰਖਹੁ ਸਮ੍ਾਲਿ ॥

ਮਨ=ਜੀਵ ਦਾ ਤੋਸਾ=ਖ਼ਰਚਾ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖੋ।

ਏਹੁ ਖਰਚੁ ਅਖੁਟੁ ਹੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਬਹੈ ਨਾਲਿ ॥੨੮॥

ਇਹ ਖ਼ਰਚ ਅਖੁਟੁ=ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਲਵੋਗੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਿਬਹੈ=ਨਿਭੇਗਾ ॥੨੮॥

ਏ ਮਨ ਮੂਲਹੁ ਭੁਲਿਆ; ਜਾਸਹਿ ਪਤਿ ਗਵਾਇ ॥

ਏ ਮਨ=ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂਲਹੁ=ਮੁੱਢ ਤੋਂ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਗਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਜਾਵੇਂਗਾ।

ਇਹੁ ਜਗਤੁ ਮੋਹਿ ਦੂਜੈ ਵਿਆਪਿਆ; ਗੁਰਮਤੀ ਸਚੁ ਧਿਆਇ ॥੨੯॥

ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤਾਂ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਦੂਜੈ=ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਿਆ=ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਤੂੰ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰ ਨਾ ਲੱਗ) ਤੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰ ॥੨੯॥

ਹਰਿ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ; ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਣੁ ਨ ਜਾਇ ॥

ਇਦੰ ਮਿੱਥ, ਭਾਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣਾ ਕਰ ਕਿ ਹਰੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਰੀ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਜਸ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਨਕ ਕਾਗਦ ਲਖ ਮਣਾ ਪੜਿ ਪੜਿ ਕੀਚੈ ਭਾਉ ॥
ਮਸੂ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਲੇਖਣਿ ਪਉਣੁ ਚਲਾਉ ॥
ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ ॥੪॥੨॥

[ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫]

੨. ਕਬੀਰ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਹਿ ਮਸੁ ਕਰਉ ਕਲਮ ਕਰਉ ਬਨਰਾਇ ॥
ਬਸੁਧਾ ਕਾਗਦੁ ਜਉ ਕਰਉ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਨੁ ਨ ਜਾਇ ॥੮੧॥

[ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੮]

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਮਨੁ ਤਨੁ ਰਪੈ; ਹਰਿ ਸਿਉ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥੩੦॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਪੈ=ਤਦਾਕਾਰ, ਵਾ—ਰੰਗਣਾ ਕਰ। ਤਾਂ ਤੂੰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਸਮਾਇ=ਅਭੇਦ ਹੋ ਰਹੇਂਗਾ ॥੩੦॥

ਸੋ ਸਹੁ ਮੇਰਾ ਰੰਗੁਲਾ; ਰੰਗੇ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥

ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਹੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰੰਗੁਲਾ=ਅਨੰਦ ਵਾਲਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਰੰਗਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾ ਨੂੰ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਰੰਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਾਮਣਿ ਰੰਗੁ ਤਾ ਚੜੈ; ਜਾ ਪਿਰ ਕੈ ਅੰਕਿ ਸਮਾਇ ॥੩੧॥

ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਕਾਮਣਿ=ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਭਗਤੀ, **ਵਾ:** ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਰੰਗ ਤਾਂ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅੰਕਿ=ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਵੇ। **ਵਾ:** ਤਾਂ ਹੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅੰਕਿ=ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਸਮਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ ॥੩੧॥

ਚਿਰੀ ਵਿਛੁੰਨੇ ਭੀ ਮਿਲਨਿ; ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੰਨਿ ॥

ਜੋ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵੰਨਿ=ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਚਿਰੀ=ਚਿਰਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਛੁੜੇ ਹੋਏ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅੰਤਰਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਹੈ,
ਖਾਨਿ ਖਰਚਨਿ ਨ ਨਿਖੁਟਈ; ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਹਜਿ ਰਵੰਨਿ ॥੩੨॥

ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਨਾਮ, ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ। ਆਪ ਖਾਂਦਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਰਚਦਿਆਂ, ਭਾਵ ਆਪ ਜਪਦਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਿਖੁਟਈ=ਮੁਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਹਜਿ=ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਰਵੰਨਿ=ਉਚਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੩੨॥

ਨਾ ਓਇ ਜਨਮਹਿ, ਨਾ ਮਰਹਿ; ਨਾ ਓਇ ਦੁਖ ਸਹੰਨਿ ॥

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਜੰਮਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਮਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਉਹ ਜਮਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਸਹੰਨਿ=ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਸੇ ਉਬਰੇ; ਹਰਿ ਸਿਉ ਕੇਲ ਕਰੰਨਿ ॥੩੩॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੇਲ=ਕ੍ਰੀੜਾ, ਭਾਵ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੩੩॥

ਸਜਣ ਮਿਲੇ ਨ ਵਿਛੁੜਹਿ; ਜਿ ਅਨਦਿਨੁ ਮਿਲੇ ਰਹੰਨਿ੍ ॥

ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਸ਼ ਸਜਣ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਿਛੜਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਰਾਤ ਦਿਨ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਜਿਹੜੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਜਣ=ਮਿੱਤ੍ਰ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਫੇਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਿਛੁੜਦੇ।

ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਵਿਰਲੇ ਜਾਣੀਅਹਿ; ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਲਹੰਨਿ ॥੩੪॥੧॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਸੱਚ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਵਿਰਲੇ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਨਹੀਂ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ॥੩੪॥੧॥੩॥ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹੈਨਿ ਵਿਰਲੇ ਨਾਹੀ ਘਣੇ ਫੈਲ ਫਕੜੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥** [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੧੧]

੨. **ਕੋਟਨ ਮੈ ਨਾਨਕ ਕੋਊ ਨਾਰਾਇਨ ਜਿਹ ਚੀਤਿ ॥੨੪॥** [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੭]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੫੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੫੭]

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਪਿਆਰਾ ਹਉ ਤਿਸੁ ਪਹਿ ਆਪੁ ਵੇਚਾਈ ॥੧॥ ਦਰਸਨੁ ਹਰਿ ਦੇਖਣ ਕੈ ਤਾਈ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹਿ ਤਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੇ ਸੁਖੁ ਦੇਹਿ ਤ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧੀ ਦੁਖਿ ਭੀ ਤੁਝੈ ਧਿਆਈ ॥੨॥ ਜੇ ਭੁਖ ਦੇਹਿ ਤ ਇਤ ਹੀ ਰਾਜਾ ਦੁਖ ਵਿਚਿ ਸੁਖ ਮਨਾਈ ॥੩॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਕਾਟਿ ਕਾਟਿ ਸਭੁ ਅਰਪੀ ਵਿਚਿ ਅਗਨੀ ਆਪੁ ਜਲਾਈ ॥੪॥ ਪਖਾ ਫੇਰੀ ਪਾਣੀ ਢੋਵਾ ਜੋ ਦੇਵਹਿ ਸੋ ਖਾਈ ॥੫॥ ਨਾਨਕੁ ਗਰੀਬੁ ਢਹਿ ਪਇਆ ਦੁਆਰੈ ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਲੈਹੁ ਵਡਿਆਈ ॥੬॥ ਅਖੀ ਕਾਢਿ ਧਰੀ ਚਰਣਾ ਤਲਿ ਸਭ ਧਰਤੀ ਫਿਰਿ ਮਤ ਪਾਈ ॥੭॥ ਜੇ ਪਾਸਿ ਬਹਾਲਹਿ ਤਾ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧੀ ਜੇ ਮਾਰਿ ਕਢਹਿ ਭੀ ਧਿਆਈ ॥੮॥ ਜੇ ਲੋਕੁ ਸਲਾਹੇ ਤਾ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਜੇ ਨਿੰਦੈ ਤ ਛੋਡਿ ਨ ਜਾਈ ॥੯॥ ਜੇ ਤੁਧੁ ਵਲਿ ਰਹੈ ਤਾ ਕੋਈ ਕਿਹੁ ਆਖਉ ਤੁਧੁ ਵਿਸਰਿਐ ਮਰਿ ਜਾਈ ॥੧੦॥ ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ ਜਾਈ ਗੁਰ ਊਪਰਿ ਪੈ ਪੈਰੀ ਸੰਤ ਮਨਾਈ ॥੧੧॥ ਨਾਨਕੁ ਵਿਚਾਰਾ ਭਇਆ ਦਿਵਾਨਾ ਹਰਿ ਤਉ ਦਰਸਨ ਕੈ ਤਾਈ ॥੧੨॥ ਝਖੜੁ ਝਾਗੀ ਮੀਹੁ ਵਰਸੈ ਭੀ ਗੁਰੁ ਦੇਖਣ ਜਾਈ ॥੧੩॥ ਸਮੁੰਦੁ ਸਾਗਰੁ ਹੋਵੈ ਬਹੁ ਖਾਰਾ ਗੁਰਸਿਖੁ ਲੰਘਿ ਗੁਰ ਪਹਿ ਜਾਈ ॥੧੪॥ ਜਿਉ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਲ ਬਿਨੁ ਹੈ ਮਰਤਾ ਤਿਉ ਸਿਖੁ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਮਰਿ ਜਾਈ ॥੧੫॥ ਜਿਉ ਧਰਤੀ ਸੋਭ ਕਰੇ ਜਲੁ ਬਰਸੈ ਤਿਉ ਸਿਖੁ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਬਿਗਸਾਈ ॥੧੬॥ ਸੇਵਕ ਕਾ ਹੋਇ ਸੇਵਕੁ ਵਰਤਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਬਿਨਉ ਬੁਲਾਈ ॥੧੭॥ ਨਾਨਕ ਕੀ ਬੇਨੰਤੀ ਹਰਿ ਪਹਿ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਗੁਰ ਸੁਖੁ ਪਾਈ ॥੧੮॥ ਤੂ ਆਪੇ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਹੈ ਆਪੇ ਗੁਰ ਵਿਚੁ ਦੇ ਤੁਝਹਿ ਧਿਆਈ ॥੧੯॥ ਜੋ ਤੁਧੁ ਸੇਵਹਿ ਸੋ ਤੂਹੈ ਹੋਵਹਿ ਤੁਧੁ ਸੇਵਕ ਪੈਜ ਰਖਾਈ ॥੨੦॥ ਭੰਡਾਰ ਭਰੇ ਭਗਤੀ ਹਰਿ ਤੇਰੇ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਦੇਵਾਈ ॥੨੧॥ ਜਿਸੁ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਏ ਹੋਰ ਨਿਹਫਲ ਸਭ ਚਤੁਰਾਈ ॥੨੨॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਗੁਰੁ ਅਪੁਨਾ ਸੋਇਆ ਮਨੁ ਜਾਗਾਈ ॥੨੩॥ ਇਕੁ ਦਾਨੁ ਮੰਗੈ ਨਾਨਕੁ ਵੇਚਾਰਾ ਹਰਿ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸੁ ਕਰਾਈ ॥੨੪॥ ਜੇ ਗੁਰੁ ਝਿੜਕੇ ਤ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ ਜੇ ਬਖਸੇ ਤ ਗੁਰ ਵਡਿਆਈ ॥੨੫॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੋਲਹਿ ਸੋ ਥਾਇ ਪਾਏ ਮਨਮੁਖਿ ਕਿਛੁ ਥਾਇ ਨ ਪਾਈ ॥੨੬॥ ਪਾਲਾ ਕਕਰੁ ਵਰਫ ਵਰਸੈ ਗੁਰਸਿਖੁ ਗੁਰ ਦੇਖਣ ਜਾਈ ॥੨੭॥ ਸਭੁ ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਿ ਦੇਖਉ ਗੁਰੁ ਅਪੁਨਾ ਵਿਚਿ ਅਖੀ ਗੁਰ ਪੈਰ ਧਰਾਈ ॥੨੮॥ ਅਨੇਕ ਉਪਾਵ ਕਰੀ ਗੁਰ ਕਾਰਣਿ ਗੁਰ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥਾਇ ਪਾਈ ॥੨੯॥ ਰੈਣਿ ਦਿਨਸੁ ਗੁਰ ਚਰਣ ਅਰਾਧੀ ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਮੇਰੇ ਸਾਈ ॥੩੦॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਗੁਰੂ ਹੈ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਈ ॥੩੧॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪ੍ਰਭੁ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਹੈ ਜਤ ਕਤ ਤਤ ਗੋਸਾਈ ॥੩੨॥੧॥

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੪, ਘਰੁ ੨; ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਦੀਆਂ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਰਾਗ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ਓ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪਲ ਵਿਛੜਨਾ ਦੁਖ ਰੂਪ ਭਾਸਣ ਲੱਗਾ। ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮਾਤਾ ਦਯਾ ਕੌਰ ਜੀ ਵਾਪਸ ਘਰ ਲੈ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਵੈਰਾਗ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿ ਨੇਤਰ ਸਜਲ ਤੇ ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੜੇ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਏ ਤੇ ਹਕੀਮ ਲਿਆਂਦਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ! ਇਹ ਬੀਮਾਰੀ ਵੈਦਾਂ, ਹਕੀਮਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਦੁਖ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਤੇ ਉਸੇ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ:

ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਪਿਆਰਾ;
ਹਉ ਤਿਸੁ ਪਹਿ ਆਪੁ ਵੇਚਾਈ ॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੋ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਐਸਾ ਕੋਈ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਣਿ=ਆ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਾਵੇ ਤਾਂ ਹਉ=ਮੈਂ ਉਸ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿਆਂਗਾ, ਭਾਵ ਉਸਦੇ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਾਂਗਾ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਜਣੁ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਰਾਇਆ ॥**
ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਜੀਵਾਇਆ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੪]

੨. **ਕੋਈ ਆਣਿ ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਰਾਮ ॥**
ਹਉ ਮਨੁ ਤਨੁ ਹਉ ਮਨੁ ਤਨੁ ਦੇਵਾ ਤਿਸੁ ਕਾਟਿ ਸਰੀਰਾ ਰਾਮ ॥
[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੭੨]

ਸੰਤ ਰੂਪੀ ਸਖੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੇਚਦਾ ਹੈਂ ? ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:

ਦਰਸਨੁ; ਹਰਿ ਦੇਖਣ ਕੈ ਤਾਈ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣ ਤਾਈ=ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੇਚਦਾ ਹਾਂ।

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹਿ ਤਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਹਿ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਜੇ ਤੂੰ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲਣਾ ਕਰ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਰਹਾਂ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਗੁਰੁ ਮੇਲਹੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪਾਵਉ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੭੬]

ਜੇ ਸੁਖੁ ਦੇਹਿ ਤ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧੀ; ਦੁਖਿ ਭੀ ਤੁਝੈ ਧਿਆਈ ॥੨॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਜੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਖ ਦੇਵੋਗੇ ਤਾਂ ਭੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਅਰਾਧੀ=ਸਿਮਰਨਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਅਤੇ ਜੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਖ ਦੇਵੋਗੇ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰਾਂਗਾ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜੇ ਰਾਜਿ ਬਹਾਲੇ ਤਾ ਹਰਿ ਗੁਲਾਮੁ ਘਾਸੀ ਕਉ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਕਢਾਈ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੬੬]

ਜੇ ਭੁਖ ਦੇਹਿ ਤ ਇਤ ਹੀ ਰਾਜਾ; ਦੁਖ ਵਿਚਿ ਸੁਖ ਮਨਾਈ ॥੩॥

ਜੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭੁੱਖ ਦੇਵੋਂਗੇ ਤਾਂ ਇਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਾਜਾ=ਰੱਜਿਆ ਰਹਾਂਗਾ ਅਤੇ ਦੁਖ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੁਖ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣਾ ਕਰਾਂਗਾ। **ਵਾ:** ਦੁਖ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੁਖ ਰੂਪ ਮਿਠਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਕਰਾਂਗਾ ॥੩॥

ਤਨੁ ਮਨੁ ਕਾਟਿ ਕਾਟਿ ਸਭੁ ਅਰਪੀ; ਵਿਚਿ ਅਗਨੀ ਆਪੁ ਜਲਾਈ ॥੪॥

ਤਨ ਨਾਲੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਭਾਵ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲੋਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਅਰਪੀ=ਅਰਪਣ (ਭੇਟਾ) ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਅਭਿਆਸ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਵਿੱਚ ਆਪਾ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਲਾਈ=ਸਾੜ ਦਿਆਂਗਾ ॥੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਸਉਪਿ ਗੁਰ ਕਉ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਪਾਈਐ ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੮]

੨. **ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਅਰਪਉ ਤਿਸੈ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਵੈ ਮੋਹਿ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੬]

ਪਖਾ ਫੇਰੀ ਪਾਣੀ ਢੋਵਾ; ਜੋ ਦੇਵਹਿ ਸੋ ਖਾਈ ॥੫॥

ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਪੱਖਾ ਝੱਲਾਂਗਾ, ਪਾਣੀ ਢੋਵਾਂਗਾ, ਜੋ ਤੂੰ ਦੇਵੇਂਗਾ, ਉਹੀ ਖਾਵਾਂਗਾ, **ਵਾ:** ਜੋ ਸੰਤ ਦੇਣਗੇ ਉਹੀ ਖਾਵਾਂਗਾ ॥੫॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪਖਾ ਫੇਰੀ ਪਾਣੀ ਢੋਵਾ ਹਰਿਜਨ ਕੈ ਪੀਸਣੁ ਪੀਸਿ ਕਮਾਵਾ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੯]

੨. **ਪਖਾ ਫੇਰੀ ਪੈਰ ਮਲੋਵਾ ਜਪਤ ਰਹਾ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੯੧]

ਸਾਖੀ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ (ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਥਾਇ)—ਇੱਕ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਨਕਸਰ ਕਲੇਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉੱਚੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਨੀਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਧਾਰਨਾ ਬੋਲੀ ਕਿ—ਪੱਖਾਂ ਫੇਰਾਂ ਮੈਂ ਪਾਣੀ ਢੋਵਾਂ ਬਾਬਾ ਤੇਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ। ਪਰ ਸੁਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਬੇ-ਰਸੀ ਨੂੰ ਤੱਕਦਿਆਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਰੁਕਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੋ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਸੱਚ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਕਦੇ ਸੰਗਤ ਲਈ ਪਾਣੀ ਢੋਇਆ ਹੈ, ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪੱਖਾ ਝਲਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੀ! ਮੈਂ ਕਦੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਢੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੱਖਾਂ ਝਲਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਈ! ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਪਾਣੀ ਢੋਇਆ ਤੇ ਪੱਖੇ ਝੱਲੇ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੂੰ ਕੀਰਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਬੇਚੈਨ ਹੋਇਆ। ਸੂਝਵਾਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਰਾਇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲੈਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟ ਜਾ। ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਢੋਣ ਤੇ ਪੱਖਾ ਝੱਲਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬੀਤ ਗਏ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਜੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਕਿਥੇ ਹੈ? ਤਾਂ ਉਸ

ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪੱਖਾ ਝੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ! ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾ। ਜਿਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਸਮਝਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਹੁਣ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵੈਰਾਗ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਾ ? ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਤੈਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ, ਉਹੀ ਧਾਰਨਾ ਸੁਣਾ। ਜਦੋਂ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਧਾਰਨਾ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਨਾਲ ਧਾਰਨਾ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਐਸਾ ਅਨੰਦ ਆਇਆ ਕਿ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਹੰਝੂ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ! ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਐਸਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭਾਈ ! ਜਿਸਦੀ ਕਹਿਣੀ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਇੱਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਣਨ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕੁ ਗਰੀਬੁ ਢਹਿ ਪਇਆ ਦੁਆਰੈ; ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਲੈਹੁ ਵਡਿਆਈ ॥੬॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਮੈਂ ਗ਼ਰੀਬ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਮੇਲਣਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੇਰੀ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ, **ਵਾ:** ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਾਂਗਾ॥੬॥

ਅਖੀ ਕਾਢਿ ਧਰੀ ਚਰਣਾ ਤਲਿ; ਸਭ ਧਰਤੀ ਫਿਰਿ ਮਤ ਪਾਈ ॥੭॥

ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਫਿਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਮਤ=ਸਿਖਿਆ ਪਾਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਇਤਨੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਸ਼ਰਧਾ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਹੇਠ ਰਖਦਾ ਹਾਂ, **ਵਾ:** ਇੱਕ ਰਸ ਧਿਆਨ ਲਾਈ ਰਖਦਾ ਹਾਂ, **ਵਾ:** ਹੋਰ ਸਭ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢ ਕੇ, ਭਾਵ ਹਟਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਧਰੀ=ਟਿਕਾਈ ਰਖਾਂ, **ਵਾ:** ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਨੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਲੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਲਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਰੀ=ਟਿਕਾ ਲਵਾਂ, ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਫਿਰ ਕੇ ਇਹ ਮਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ॥੭॥

ਜੇ ਪਾਸਿ ਬਹਾਲਹਿ, ਤਾ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧੀ; ਜੇ ਮਾਰਿ ਕਢਹਿ ਭੀ ਧਿਆਈ ॥੮॥

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸਿ=ਕੋਲ ਬਿਠਾਉਣਾ ਕਰੋ, ਭਾਵ ਆਦਰ ਦੇਵੋਂ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਤੁਝਹਿ=ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਰਾਧਾਗਾਂ। ਜੇ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਕੱਢ ਦੇਵੋ, ਭਾਵ ਨਿਰਾਦਰ ਦੇਵੋਂ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਵਾਂਗਾ॥੮॥

ਜੇ ਲੋਕੁ ਸਲਾਹੇ, ਤਾ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ; ਜੇ ਨਿੰਦੈ ਤ ਛੋਡਿ ਨ ਜਾਈ ॥੯॥

ਜੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹੇ=ਸ਼ਲਾਘਾ, ਉਸਤਤਿ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਹੀ ਕਰਾਂਗਾ, **ਵਾ:** ਉਹ ਤੇਰੀ ਹੀ ਉਪਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਮੇਰੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ॥੯॥

*ਜੇ ਤੁਧੁ ਵਲਿ ਰਹੈ, ਤਾ ਕੋਈ ਕਿਹੁ ਆਖਉ;
ਤੁਧੁ ਵਿਸਰਿਐ ਮਰਿ ਜਾਈ ॥੧੦॥*

ਜੇਕਰ ਤੇਰੇ ਵਲ ਮੇਰਾ ਮਨ ਲੱਗਿਆ ਰਹੇ, **ਵਾ:** ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਤਰਫ਼ ਰਹੇਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਆਖੇ, ਮੈਨੂੰ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੧੦॥

ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ ਜਾਈ ਗੁਰ ਊਪਰਿ; ਪੈ ਪੈਰੀ ਸੰਤ ਮਨਾਈ ॥੧੧॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਮੈਂ ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ=ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰੀ=ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਵਾ—ਪੂਜਦਾ ਹਾਂ ॥੧੧॥

ਨਾਨਕੁ, ਵਿਚਾਰਾ ਭਇਆ ਦਿਵਾਨਾ; ਹਰਿ ਤਉ ਦਰਸਨ ਕੈ ਤਾਈ ॥੧੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਵਿਚਾਰਾ ਦਿਵਾਨਾ=ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ ॥੧੨॥

ਝਖੜੁ ਝਾਗੀ ਮੀਹੁ ਵਰਸੈ ਭੀ; ਗੁਰੁ ਦੇਖਣ ਜਾਈ ॥੧੩॥

ਝਖੜਾਂ ਨੂੰ ਝਾਗ ਕੇ ਅਤੇ ਵਰ੍ਹਦੇ ਮੀਂਹ ਨੂੰ ਲੰਘ ਕੇ ਭੀ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣ ਜਾਵਾਂਗਾ। **ਵਾ:** ਵਰ੍ਹਦੇ ਮੀਂਹ ਅਤੇ ਝੁਲਦੇ ਝੱਖੜ ਨੂੰ ਝਾਗੀ=ਲੰਘ ਕੇ, ਝਾਗ ਕੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [**ਝਖੜੁ**=ਹਨੇਰੀ, ਉਹ ਹਨੇਰੀ ਜੋ ਡਾਢੀ ਤਿਖੀ ਘੱਟੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਬਿਰਖਾਂ ਨੂੰ ਝੁਣਦੀ ਅੰਧੇਰੇ ਸਹਿਤ ਝੁਲਦੀ ਹੈ। **ਝਾਗੀ**=ਝਾਗਿ, ਝਾਗਣਾ, ਔਖ ਨਾਲ ਲੰਘਣਾ, ਉਹ ਤਰਨਾ, ਤੁਰਨਾ ਯਾ ਪੈਂਡਾ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੇਚਲ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਜੋ ਮਾਰਗ ਕਠਿਨ ਹੋਵੇ। ਵਾ: **ਝਖੜੁ**=ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਪੈਣੀਆਂ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਚਲਣੀ। **ਝਾਗੀ**=ਖੁਸ਼ਕ ਹਨੇਰੀ] ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਿਜਉ ਸਿਜਉ ਕੰਬਲੀ ਅਲਹ ਵਰਸਉ ਮੇਹੁ ॥
ਜਾਇ ਮਿਲਾ ਤਿਨਾ ਸਜਣਾ ਤੁਟਉ ਨਾਹੀ ਨੇਹੁ ॥੨੫॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੯]

ਅੰਤਰੀਵ—ਲੋਭ ਤੇ ਮੋਹ ਰੂਪ ਝੱਖੜ ਝੁਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪੀ ਮੀਂਹ ਵੀ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝਾਗੀ=ਲੰਘ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣ ਜਾਵਾਂਗਾ। **ਅਥਵਾ** ਹਰ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣ ਜਾਵੇ ॥੧੩॥

ਸਮੁੰਦੁ ਸਾਗਰੁ ਹੋਵੈ ਬਹੁ ਖਾਰਾ; ਗੁਰਸਿਖੁ ਲੰਘਿ ਗੁਰ ਪਹਿ ਜਾਈ ॥੧੪॥

ਸਮੁੰਦਰ ਭਾਵੇਂ ਸਾਗਰੁ=ਸਹਿਤ ਗਰਲਤਾ, ਭਾਵ ਵਿਹੁ, ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤਾ ਖਾਰਾ ਵੀ ਹੋਵੇ, **ਵਾ:** ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤਾ ਖਾਰਾ ਹੋਵੇ, ਅਥਵਾ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦੁਖਾਂ ਰੂਪੀ ਬਹੁਤਾ ਖਾਰਾ ਪਣ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਅਨੇਕਾਂ ਦੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਉਸਨੂੰ ਲੰਘ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਈ=ਜਾਂਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜਾਈ=ਜਾਣਾ ਕਰੇ ॥੧੪॥

ਜਿਉ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਲ ਬਿਨੁ ਹੈ ਮਰਤਾ; ਤਿਉ ਸਿਖੁ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਮਰਿ ਜਾਈ ॥੧੫॥

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀ=ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਧਾਰੀ ਜੀਵ ਜਲ=ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਰ ਜਾਈ=ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੧੫॥

ਜਿਉ ਧਰਤੀ ਸੋਭ ਕਰੇ, ਜਲੁ ਬਰਸੈ; ਤਿਉ ਸਿਖੁ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਬਿਗਸਾਈ ॥੧੬॥

ਜਿਉ=ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲ ਵਰਸਣ ਨਾਲ, ਭਾਵ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਸੋਭਾ, ਭਾਵ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਿਉ=ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਿਗਸਾਈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਜਲ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥੧੬॥

ਸੇਵਕ ਕਾ ਹੋਇ ਸੇਵਕੁ ਵਰਤਾ; ਕਰਿ ਕਰਿ ਬਿਨਉ ਬੁਲਾਈ ॥੧੭॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਇਹ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਾ=ਚਲਾਂ ਅਤੇ ਬਿਨਉ=ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਬੁਲਾਵਾਂ ॥੧੭॥

ਨਾਨਕ ਕੀ ਬੇਨੰਤੀ ਹਰਿ ਪਹਿ; ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਗੁਰ ਸੁਖੁ ਪਾਈ ॥੧੮॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਮੈਂ ਦਾਸ ਦੀ ਏਹੋ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰਨ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰ=ਵੱਡੇ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਕਰਾਂ ॥੧੮॥

ਤੂ ਆਪੇ ਗੁਰੁ, ਚੇਲਾ ਹੈ ਆਪੇ; ਗੁਰ ਵਿਚੁ ਦੇ ਤੁਝਹਿ ਧਿਆਈ ॥੧੯॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੈਂ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਚੇਲਾ=ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਿਚੁ=ਵਿਚੋਲਾ ਦੇ ਕੇ ਤੁਝਹਿ=ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। **ਵਾ:** ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ=ਪ੍ਰਬੁਧ ਚੇਤਨ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਚੇਲਾ=ਅਪ੍ਰਬੁਧ ਚੇਤਨ ਹੈਂ ॥੧੯॥

ਜੋ ਤੁਧੁ ਸੇਵਹਿ, ਸੋ ਤੂਹੈ ਹੋਵਹਿ; ਤੁਧੁ ਸੇਵਕ ਪੈਜ ਰਖਾਈ ॥੨੦॥

ਜੋ ਤੁਧੁ=ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੇਵਹਿ=ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪੈਜ=ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖੀ ਹੈ ॥੨੦॥

ਭੰਡਾਰ ਭਰੇ ਭਗਤੀ ਹਰਿ ਤੇਰੇ; ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਦੇਵਾਈ ॥੨੧॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਤੇਰੇ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਭਾਵੈ=ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਦੇਵਾਈ=ਦਿਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ॥੨੧॥

ਜਿਸੁ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਏ; ਹੋਰ ਨਿਹਫਲ ਸਭ ਚਤੁਰਾਈ ॥੨੨॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਭ=ਸਾਰੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈ=ਸਿਆਣਪਾਂ ਨਿਹਫਲ=ਬਿਅਰਥ ਹਨ ॥੨੨॥

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਗੁਰੁ ਅਪੁਨਾ; ਸੋਇਆ ਮਨੁ ਜਾਗਾਈ ॥੨੩॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਮਨ, ਬਾਣੀ, ਸਰੀਰ ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰ-ਸਿਮਰ ਕੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ, **ਵਾ:** ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੁੱਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ॥੨੩॥

ਇਕੁ ਦਾਨੁ ਮੰਗੈ ਨਾਨਕੁ ਵੇਚਾਰਾ; ਹਰਿ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸੁ ਕਰਾਈ ॥੨੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਮੈਂ ਵਿਚਾਰਾ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਇਹੀ ਦਾਨ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਤੇਰੇ ਦਾਸ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦਾਸ ਕਰਨਾ ਕਰ ॥੨੪॥

ਜੇ ਗੁਰੁ ਝਿੜਕੇ ਤ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ; ਜੇ ਬਖਸੇ ਤ ਗੁਰ ਵਡਿਆਈ ॥੨੫॥

ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਵਿਗੜ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਝਿੜਕੇ=ਤਾੜਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਮੈਨੂੰ ਮੀਠਾ=ਪਿਆਰਾ ਲੱਗੇ, ਜੇਕਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਗੁਨਾਹ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਣ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ॥੨੫॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੋਲਹਿ, ਸੋ ਥਾਇ ਪਾਏ; ਮਨਮੁਖਿ ਕਿਛੁ ਥਾਇ ਨ ਪਾਈ ॥੨੬॥

ਜੋ ਵੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੋਲਣਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਥਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਫਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਬੋਲਿਆ ਹੋਇਆ ਬਚਨ ਕੁਝ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਭਾਵ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ॥੨੬॥

ਪਾਲਾ ਕਕਰੁ ਵਰਫ ਵਰਸੈ; ਗੁਰਸਿਖੁ ਗੁਰ ਦੇਖਣ ਜਾਈ ॥੨੭॥

ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ—ਭਾਵੇਂ ਪਾਲਾ=ਸਮਾਨ ਠੰਢ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਕੱਕਰ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਬਹੁਤੀ ਠੰਢ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਵਰਫ=ਗੜੇ ਵਰਸਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੇਖਣ, ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਦੂਜਾ ਅਰਥ**—ਪਾਪ ਰੂਪ ਪਾਲਾ, ਕਠੋਰਤਾ ਰੂਪ ਕੱਕਰ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਬਰਫ਼, **ਵਾ**: ਜੜ੍ਹਤਾ ਦੀ ਬਰਫ਼ ਇਤਿਆਦਿਕ ਅਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਭੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਭੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੨੭॥

ਸਭੁ ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਿ ਦੇਖਉ ਗੁਰੁ ਅਪੁਨਾ; ਵਿਚਿ ਅਖੀ ਗੁਰ ਪੈਰ ਧਰਾਈ ॥੨੮॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ! ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇਣੀ ਕਰ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦੇਖਉ=ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਤੇ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂ, ਭਾਵ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲਾਂ ॥੨੮॥

ਅਨੇਕ ਉਪਾਵ ਕਰੀ, ਗੁਰ ਕਾਰਣਿ; ਗੁਰ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥਾਇ ਪਾਈ ॥੨੯॥

ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਅਨੇਕਾਂ ਉਪਾਵ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਜਤਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਥਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਫਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੨੯॥

ਰੈਣਿ ਦਿਨਸੁ ਗੁਰ ਚਰਣ ਅਰਾਧੀ; ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਮੇਰੇ ਸਾਈ ॥੩੦॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਈ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰੋ, ਜੋ ਮੈਂ ਰਾਤ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ ॥੩੦॥

ਨਾਨਕ ਕਾ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਗੁਰੂ ਹੈ; ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਈ ॥੩੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਦਾਸ ਦਾ ਜੀਉ=ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਿੰਡੁ=ਸਰੀਰ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਕੇ ਰੱਜ ਗਿਆ ਹਾਂ ॥੩੧॥

ਨਾਨਕ ਕਾ ਪ੍ਰਭੁ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਹੈ; ਜਤ ਕਤ ਤਤ ਗੋਸਾਈ ॥੩੨॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਦਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਤ ਕਤ=ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਤ=ਉਥੇ ਹੀ ਗੋਸਾਈ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ॥੩੨॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੫੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੬੦]

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮਿਥਨ ਮੋਹ ਅਗਨਿ ਸੋਕ ਸਾਗਰ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਉਧਰੁ ਹਰਿ ਨਾਗਰ ॥੧॥ ਚਰਣ ਕਮਲ ਸਰਣਾਇ ਨਰਾਇਣ ॥ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਭਗਤ ਪਰਾਇਣ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਅਨਾਥਾ ਨਾਥ ਭਗਤ ਭੈ ਮੇਟਨ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਜਮਦੂਤ ਨ ਭੇਟਨ ॥੨॥ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਦਇਆਲਾ ॥ ਰਵਣ ਗੁਣਾ ਕਟੀਐ ਜਮ ਜਾਲਾ ॥੩॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਰਸਨ ਨਿਤ ਜਾਪੈ ॥ ਰੋਗ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਨ ਬਿਆਪੈ ॥੪॥ ਜਪਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸੰਗੀ ਸਭਿ ਤਾਰੇ ॥ ਪੋਹਤ ਨਾਹੀ ਪੰਚ ਬਟਵਾਰੇ ॥੫॥ ਮਨ ਬਚ ਕ੍ਰਮ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਧਿਆਏ ॥ ਸਰਬ ਫਲਾ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਏ ॥੬॥ ਧਾਰਿ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਅਪਨਾ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਨਾ ॥ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਭਗਤਿ ਰਸੁ ਦੀਨਾ ॥੭॥ ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥੮॥੧॥੨॥

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਘਰੁ ੩; ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ, ਤੱਤੀਆਂ ਤਵੀਆਂ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਰਾਗ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗਨੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ :—੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

*ਮਿਥਨ ਮੋਹ; ਅਗਨਿ ਸੋਕ ਸਾਗਰ ॥
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ; ਉਧਰੁ ਹਰਿ ਨਾਗਰ ॥੧॥*

ਜੋ ਮਿਥਨ=ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਹੈ, ਇਹ ਅਗਨੀ ਵਤ ਸਾੜਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ੋਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ੋਕ ਸਾਗਰ=ਸਮੁੰਦਰ ਵਤ ਹੈ, ਜੀਵ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਰਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੋਹ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਰੂਪ ਅੱਗ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਸ਼ੋਕ ਸਾਗਰ=ਸਮੁੰਦਰ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਗਰ=ਉਤਮ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਸੁੰਦਰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਉਧਰੁ=ਤਾਰਨਾ ਕਰੋ ॥੧॥

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਜੋ ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤ੍ਰਿਪਤੀ, ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਨਾ ਹੋਣੀ, ਇਹ ਅਗਨੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਸਾੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਿਝੁ ਨ ਬੁਝੈ ਕਿਝੁ ਨ ਸੁਝੈ ਦੁਨੀਆ ਗੁਝੀ ਭਾਹਿ ॥
ਸਾਂਈਂ ਮੇਰੈ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਨਾਹੀ ਤ ਹੰ ਭੀ ਦਝਾਂ ਆਹਿ ॥੩॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੮]

ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਗਨ ਸਾਗਰ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਾਵਕ ਸਾਗਰ ਅਥਾਹ ਲਹਰਿ ਮਹਿ ਤਾਰਹੁ ਤਾਰਨਹਾਰੇ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੩]

ਇਸ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਲਿ ਤਾਤੀ ਠਾਂਢਾ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਦਾ ਸੁਖ ਪਾਉ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੮]

੨. ਆਤਸ ਦੁਨੀਆ ਖੁਨਕ ਨਾਮੁ ਖੁਦਾਇਆ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੨੯੧]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਉਮਰ ਤੇ ਜੀਵ ਕਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਹਤੀ ਜਾਤ ਕਦੇ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨ ਧਾਰਤ ॥ ਮਿਥਿਆ ਮੋਹ ਬੰਧਹਿ ਨਿਤ ਪਾਰਚ ॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੩]

੨. ਮਿਥਿਆ ਮੋਹਿ ਮਗਨੁ ਥੀ ਰਹਿਆ ਝੂਠ ਸੰਗਿ ਲਪਟਾਨਾ ॥
ਨਾਨਕ ਦੀਨ ਸਰਣਿ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਰਾਖੁ ਲਾਜ ਭਗਤਾਨਾ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੭੭]

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੂਰਖ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਿਥਿਆ ਵਸਤੁ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮਾਨੀ ॥ ਹਿਤ ਲਾਇਓ ਸਠ ਮੂੜ ਅਗਿਆਨੀ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੪]

ਚਰਣ ਕਮਲ; ਸਰਣਾਇ ਨਰਾਇਣ ॥

ਹੇ ਨਰਾਇਣ=ਨਰਾਂ-ਨਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ, **ਵਾ:** ਜਿਸ ਵਿੱਚ (ਨਾ+ਰਾਇਣ) ਅਵਿੱਦਿਆ ਰੂਪ ਰਾਇਣ=ਰਾਤ ਨ=ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਜੋ ਕਮਲਾਂ ਤੋਂ ਨਾਲੋਂ ਕੋਮਲ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹਨ, ਮੈਂ ਐਸੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਣਾਇ=ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਵੀ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕਮਲ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਮਲ ਵਿੱਚ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਅਲੇਪ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੭੨]

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਮਲ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਗੁਣ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲਿਪਾਏਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਲੇਪ ਹਨ, ਕਮਲ ਵਿੱਚ ਕੋਮਲਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਮਲਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਮਲ ਵਿੱਚ ਸੁਗੰਧੀ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪ ਸੁਗੰਧੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਰੂਪ ਭੌਰਾ ਉਸ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਲਿ ਮਕਰੰਦ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਿਉ ਮਨੁ ਫੇਰਿ ਫੇਰਿ ਰੀਝੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੨੧]

੨. ਹਰਿ ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਲੋਭਿਤ ਮਨੋ ਅਨਦਿਨੋ ਮੋਹਿ ਆਹੀ ਪਿਆਸਾ ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੩]

੩. ਤੁਮਹੀ ਕਾਰਨ ਕਰਨ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਹਰਿ ਸਰਨ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੬]

੪. ਚਰਨ ਕਮਲ ਨਾਨਕ ਸਰਣਾਈ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਮੰਤ ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੫]

ਦੀਨਾ ਨਾਥ; ਭਗਤ ਪਰਾਇਣ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਆਪ ਜੀ ਦੀਨਾ=ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੇ ਨਾਥ=ਸੁਆਮੀ ਹੋ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪਰਾਇਣ=ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੋ, ਵਾ—ਭਗਤ ਆਪ ਜੀ ਵਿੱਚ ਪਰਾਇਣ=ਤਤਪਰ ਹਨ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਦੀਨਾ ਨਾਥੁ ਸਰਬ ਸੁਖਦਾਤਾ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫੪]

੨. ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ਕਰੁਣਾਮੈ ਸਾਜਨ ਮੀਤ ਪਿਤਾ ਮਹਤਰੀਆ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੦੩]

੩. ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਦਇਆਲ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਦਇਆਲ ॥

[ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੩੮]

ਅਨਾਥਾ ਨਾਥ; ਭਗਤ ਭੈ ਮੇਟਨ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਆਪ ਅਨਾਥਾ=ਯਤੀਮਾਂ ਦੇ ਨਾਥ=ਸੁਆਮੀ, ਮਾਲਕ ਹੋ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਭੈ=ਡਰ ਨੂੰ ਮੇਟਨ=ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਨਾਥਹ ਨਾਥ ਦਇਆਲ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸਰਬ ਦੋਖ ਭੈ ਹਰਣੀ ॥

[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੧੯]

੨. ਭੈ ਦੂਰਿ ਕਰਤਾ ਪਾਪ ਹਰਤਾ ਦੁਸਹ ਦੁਖ ਭਵ ਖੰਡਨੋ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੫]

ਇਹ ਉਪਰਲੀ ਤੁਕ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਨਾਥ, ਯਤੀਮ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੈ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸਤਿਜੁਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਲਿਜੁਗ ਤੱਕ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਰਾਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਿੰਨ੍ਹੇ ਹੀ ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਭੈ ਮੇਟਿਆ। ਜੋ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਏ ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਾਲੀ ਦਾ ਭੈ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਸੁਗਰੀਵ ਲੁਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਸੁਗਰੀਵ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਵਿਭੀਸ਼ਨ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਰਾਮਾਇਣ ਵਿੱਚ ਐਸੇ ਸੈਂਕੜੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ ਤੇ ਦੁਆਪਰ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਸੋਲਾਂ (੧੬) ਹਜ਼ਾਰ ਕੰਨਿਆਂ ਭੂਮਾਂ ਸੁਰ ਦੈਤ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਛੁਡਾਈਆਂ, ਜੋ ਰਾਤ-ਦਿਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਨਾਥ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦਸ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਕਿੰਨਿਆਂ ਦੇ ਭੈ ਦੂਰ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਨਹੀਂ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਲਾ ਕਰਤਵ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੇ ਭੀ ਨਿਭਾਈਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗਿਲਜ਼ੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ੧੮ ਹਜ਼ਾਰ ਲੜਕੀਆਂ, ਜੋ ਗਜ਼ਨੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੱਲੋ ਦੇ ਹੈੱਡ 'ਤੇ ਘੇਰ ਕੇ ੮ ਦਿਨ ਦੇ ਭੁੱਖਿਆਂ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ੧੮ ਹਜ਼ਾਰ ਕੰਨਿਆਂ, ਜੋ ਅਨਾਥਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾਅ ਕੇ ਘਰ-ਘਰ ਪੁਚਾਈਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੈ ਰਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਦਾਸਾਂ, ਜੋਦੜੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਜੋ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਸੋ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਨਿੱਕੀ ਬੱਚੀ ਤੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਦੀ, ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ—ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਸੇਠ, ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮਾ ਕਰਕੇ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸੱਜ ਕੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਇਸਦੇ ਘਰ ਇੱਕ ਬੇਟੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਜੋ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੇ ਜੰਮਦਿਆਂ

ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀਆਂ ਲੋਰੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਪਾਲੀ ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਜੁੱਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਛੋਟੇ ਜੁੱਧ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਧਰ ਜਲੰਧਰ ਐਸਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜੋ ਇੱਕ ਬੜਾ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਸੇਠ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਕਦੇ ਵੀ ਭੁੱਖ ਨਾ ਜਾਗੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਿਲੂਣਾ ਜਿਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਬਿਮਾਰੀ ਪਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਮਰ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਹਾਂਮਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੇਠ ਦੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰ ਇਸ ਮਹਾਂਮਰੀ ਵਿੱਚ ਮਰ ਗਏ। ਤੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਨਿਤਾਣਾ ਜਾਣ ਕੇ ਦੱਬ ਲਈ। ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਗਵਾ ਬੈਠਾ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਵੀ ਇਸ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਗਵਨ ਕਰ ਗਈ। ਐਡੇ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜੀਅ ਰਹਿ ਗਏ—ਬਾਬਾ ਤੇ ਪੋਤਰੀ। ਅਖ਼ੀਰ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਹੁਣ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਤੀਤ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਆਪਣੀ ਪੋਤਰੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਰਾਹੇ ਟੁਰਿਆ। ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਨੇਤਰਹੀਣ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਡੰਗੋਰੀ ਉਸਦੀ ਪੋਤਰੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ, ਜੋ ਬਾਰਾਂ-ਤੇਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪੰਧ ਮੁਕਾਉਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਡਿਸਕੋਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਬੱਚੀ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੇਟੀ! ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਬੜੀ ਬਲਾ ਹੈ, ਕਦੇ-ਕਦੇ ਆਣ ਚਿੰਬੜਦੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਤਾਏ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਜ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਖੋਟੇ ਕਰਮ, ਪਰ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਭਾਰ ਤੇਰੇ ਵੀ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਆ ਪਿਆ। ਉਸ ਸ਼ੇਰ ਬੱਚੀ ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ! ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਰੋਣਾ ਹੈ। ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਿਆਂ ਗੁਰੂ-ਗੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸੁਆਸ ਸਫਲੇ ਹੋਣ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਡੰਡੀਆਂ-ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਤੁਰਦਿਆਂ ਸਰੀਰ ਥੱਕ ਗਏ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵਕਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਤ ਕੱਟਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵਸੀਲਾ ਨਹੀਂ। ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਨਾਲਾ ਆਇਆ। ਇੱਕ ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਚੰਦਰਮਾ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੱਦਲ ਵਾਈ ਹੈ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਬਿਜਲੀ ਲਿਸ਼ਕਦੀ, ਜੋ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੀ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਨਾਲੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੇਟੀ! ਕਿਸੇ ਪੁਲ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਤਾਂ ਕਿ ਨਾਲਾ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਕੇ ਬੱਚੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਡੀ ਇਹ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਬਿਰਛ ਜੋ ਟੁੱਟ ਕੇ ਨਾਲੇ ਉੱਤੇ ਡਿਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਪਾਰ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪੁਲ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬੈਠ-ਬੈਠ ਕੇ ਉਸ ਬਿਰਛ ਦੇ ਉੱਤੇ ਦੀ ਨਾਲੇ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਇਸ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੇਟੀ! ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਅੱਗ ਮਚਦੀ ਜਾਂ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੋਅ ਵੇਖ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਰਾਤ ਕੱਟਣ ਦੀ ਢੋਅ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਥੱਕੇ-ਟੁੱਟੇ, ਭੁੱਖਣ ਭਾਣੇ ਇੱਕ ਅੱਗ ਦੀ ਸੇਧ ਤੁਰ ਪਏ, ਜਦੋਂ ਅੱਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦੀਨ-ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦਿਓ! ਅੱਗ ਸੇਕ ਲਈਏ। ਅੱਗ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠੇ ਪਠਾਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਂ-ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸੇਕੋ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਅੱਗ ਸੇਕੀ ਤੇ ਭੁੱਖ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁੱਕੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਸੇਕੀਆਂ ਤੇ ਸੁਆਹ ਝਾੜ ਕੇ ਖਾਧੀਆਂ। ਇਹ ਦਾਦਾ ਪੋਤੀ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤੇ ਪਠਾਨ ਇਸ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਵੇਚਣ ਦੀ ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਠਾਨਾਂ ਨੇ ਦਬਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਠਹਿਰੋ! ਕਿਥੇ ਚਲੇ ਹੋ? ਬਾਬਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਾਈ! ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੁਝ ਚੁੱਕਿਆ ਚੁਰਾਇਆ ਨਹੀਂ, ਸਾਡੇ ਦੀਨ-ਦੁਖੀਆਂ 'ਤੇ ਤਰਸ ਕਰੋ। ਪਠਾਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਕਵਾਸ ਨਾ ਕਰ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹੋ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਜੋ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਖੂਹ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜਿਮੀਂਦਾਰ! ਆਹ ਲੈ ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ਼, ਬੁੱਢਾ ਬਾਬਾ ਤੇਰੇ ਖੂਹ ਦੀ ਰਾਖੀ ਰਖਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਰੋਂਦੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦੇ ਬਾਬੇ ਕੋਲੋਂ ਉਸਦੀ ਪੋਤਰੀ ਨੂੰ ਪਠਾਨ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਵਿਛੋੜ ਕੇ ਲੈ ਤੁਰੇ। ਅੱਗੇ ਇੱਕ

ਰਾਜਪੂਤ ਨਵਾਂ ਡੋਲਾ ਲਈ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਮੂਹਰੇ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਇੱਕ ਅਸਵਾਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਦਰਾ (ਮਾਲ) ਖ਼ਰੀਦੇਂਗਾ ? ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। ਮਾਲਕ ਦੇ ਹਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੌਦਾ ਤੈਅ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਰਾਜਪੂਤ ਦੇ ਨੌਕਰ ਨੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤਨੇ ਦਾ ਲਿਆ ਹੈ ? ਤਾਂ ਪਠਾਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਦਾ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਚਾਲੀ ਲਵਾਂਗੇ। ਚਾਲੀ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਦੀ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਰਾਜਪੂਤ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਦਾਸੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲੈ ਤੁਰਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਇਸਤਰੀ ਲੇਟ ਗਈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੱਠੀ ਚਾਪੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਬੱਚੀ ਡਸਕੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਰੋਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਰਾਣੀ ਨੇ ਝਿੜਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦਫ਼ਾ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਆਰਾਮ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈਂ। ਹਵੇਲੀ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤਾਂ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਰੌਸ਼ਨਦਾਨ ਰਾਹੀਂ ਲਿਫ਼ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ, ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਰਸਤੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਰੱਖਦੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸੇ ਰਸਤੇ ਵਾਹੋ ਦਾਹੀ ਦੌੜ ਪਈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਖੂਹ 'ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਹੋ ਗਏ, ਸਵੇਰੇ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਹਲ ਜੋੜਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਰੋਂਦੇ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਰੋਂਦੇ ਤਕਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗਿਆ ਕਿ ਹੇ ਬਾਬਾ! ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਣਾ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੌਣ ਮੇਟ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਤੈਨੂੰ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਰੋਂਦਿਆਂ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਤੂੰ ਅਜੇ ਰੋਣ ਤੋਂ ਥਕਿਆ ਨਹੀਂ ? ਬਾਬਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ ਮਰ ਗਏ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਨਹੀਂ ਰੋਇਆ, ਪਰ ਇਹ ਬੱਚੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ ਮੈਨੂੰ ਵਲੂੰਦਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। "ਬਹੁੜ ਕਲਗ਼ੀ ਵਾਲਿਆ" ਕਹਿ ਕੇ ਫਿਰ ਰੋ ਪਿਆ। ਕਲਗ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਤ੍ਰਬਕਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਾਬਾ! ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੈਂ ? ਬਾਬਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਲਈ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਚਲਿਆ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਥਲਿਓਂ ਮਿੱਟੀ ਨਿਕਲ ਗਈ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਾਬਾ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈਂ ਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਉਥੋਂ ਡਰਦਾ ਮਾਰਾ ਖਿਸਕ ਗਿਆ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ ਕਲਗ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਦੀਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ। ਬਾਬੇ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਅਰਦਾਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਬੱਚੀ ਨੇ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਬਾ! ਮੈਂ ਆ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਦੋਵੇਂ ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਪਠਾਨਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਠਹਿਰੋ! ਕਿਥੇ ਚਲੇ ਹੋ ? ਬਾਬੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਬਚਾਅ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਦੀਨ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਆਪਣੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਬਚਾਓ। ਅਚਾਨਕ ਉਸੇ ਛਿਨ ਇੱਕ ਤੀਰ ਪਿੱਪਲ ਵਿੱਚ ਵਜਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪਠਾਨ ਦੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਵੱਜਾ। ਵੀਹ-ਪੱਚੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਅਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਭੈ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬਿਰਦ ਪਾਲਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਥ ਨਰਹਰ ਦੀਨ ਬੰਧਵ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਦੇਵ॥
ਭੈ ਤ੍ਰਾਸ ਨਾਸ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਗੁਣ ਨਿਧਿ ਸਫਲ ਸੁਆਮੀ ਸੇਵ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦੮]

ਜਦੋਂ ਬੱਚੀ ਨੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਪੂ ਜੀ! ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਪਠਾਨ ਆ ਗਏ। ਬਾਬੇ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਚੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਗਏ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਚੌਂਕ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆ ਗਏ ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਉਤਰੇ, ਬੱਚੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੁੱਤਰੀ! ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਪਕੜ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਵਾ ਦੇ। ਬੱਚੀ

ਨੇ ਹੱਥ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਵਾਏ ਤੇ ਬਾਬਾ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਸਿਰ ਧਰ ਕੇ ਭੁਬਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋ ਪਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ! ਜੇ ਅੱਖਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ। ਜਦੋਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਪਰਤ ਆਈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਤ-ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਇਆ।

ਸਾਧਸੰਗਿ; ਜਮਦੂਤ ਨ ਭੇਟਨ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ, **ਵਾ:** ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਜਮਦੂਤ ਭੇਟਨ=ਮਿਲਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ॥੨॥

ਜੀਵਨ ਰੂਪ; ਅਨੂਪ ਦਇਆਲਾ ॥
ਰਵਣ ਗੁਣਾ; ਕਟੀਐ ਜਮ ਜਾਲਾ ॥੩॥

ਹੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਰੂਪ, ਦਇਆਲਾ=ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅਨੂਪ=ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਰਵਣ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਮਾਂ ਦਾ ਜਾਲਾ=ਫਾਹਾ ਕਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ; ਰਸਨ ਨਿਤ ਜਾਪੈ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਹੀ ਜਪਦਾ ਰਹਾਂ, **ਵਾ:** ਜੋ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ=ਮ੍ਰਿਤਯੂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ।

ਰੋਗ ਰੂਪ ਮਾਇਆ; ਨ ਬਿਆਪੈ ॥੪॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਗ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਬਿਆਪਦੀ। **ਵਾ:** ਐਸੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰੋਗ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਨਾ ਬਿਆਪੈ=ਲੱਗੇ॥੪॥

ਜਪਿ ਗੋਬਿੰਦ; ਸੰਗੀ ਸਭਿ ਤਾਰੇ ॥

ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ (ਗੋ+ਬਿੰਦ) ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਬਿੰਦ=ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸੰਗੀ ਤਾਰ ਲਏ ਹਨ।

ਪੋਹਤ ਨਾਹੀ; ਪੰਚ ਬਟਵਾਰੇ ॥੫॥

ਜੋ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਪੰਜ ਬਟਵਾਰੇ=ਠੱਗ ਪੋਹਤ=ਪੋਂਹਦੇ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਉਸ ਉੱਤੇ ਪੋਹਤ=ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ॥੫॥

ਮਨ ਬਚ ਕ੍ਰਮ; ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਧਿਆਏ ॥
ਸਰਬ ਫਲਾ; ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਏ ॥੬॥

ਮਨ, ਬਚ=ਬਾਣੀ ਕ੍ਰਮ=ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਜੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਜਨੁ=ਪੁਰਸ਼ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸਰਬ=ਸਾਰੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੬॥

ਧਾਰਿ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ; ਅਪਨਾ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਨਾ ॥
ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ; ਭਗਤਿ ਰਸੁ ਦੀਨਾ ॥੭॥

ਜਿਸਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ=ਕਿਰਪਾ ਧਾਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਦਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ ਰਸਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕਰਕੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰਸ ਦੀਨਾ=ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੭॥

ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ; ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥
ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ; ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥੮॥੧॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਨਾਮ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਰਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਐਸਾ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੁ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਦਿ, ਮਧਿ ਅਤੇ ਅੰਤ ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੮॥੧॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੫੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੬੧]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਪੁਕਾਰਨਿ ਪੋਥੀਆ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭਿ ਕੂੜੁ ਗਾਲ੍ਹੀ ਹੋਛੀਆ ॥੧॥ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਅਪਾਰੁ ਭਗਤਾ ਮਨਿ ਵਸੈ ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਮੋਹੁ ਦੁਖੁ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਨਸੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮੋਹਿ ਬਾਦਿ ਅਹੰਕਾਰਿ ਸਰਪਰ ਰੁੰਨਿਆ ॥ ਸੁਖੁ ਨ ਪਾਇਨਿ ਮੂਲਿ ਨਾਮ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ॥੨॥ ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਧਾਰਿ ਬੰਧਨਿ ਬੰਧਿਆ ॥ ਨਰਕਿ ਸੁਰਗਿ ਅਵਤਾਰ ਮਾਇਆ ਧੰਧਿਆ ॥੩॥ ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ ਸੋਧਿ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਿਆ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸੁਖੁ ਨਾਹਿ ਸਰਪਰ ਹਾਰਿਆ ॥੪॥ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ਅਨੇਕ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜਨਮਤੇ ॥ ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਸਭੁ ਵਾਦਿ ਜੋਨੀ ਭਰਮਤੇ ॥੫॥ ਜਿਨ ਕਉ ਭਏ ਦਇਆਲ ਤਿਨ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਭਇਆ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਤਿਨੀ ਜਨੀ ਜਪਿ ਲਇਆ ॥੬॥ ਖੋਜਹਿ ਕੋਟਿ ਅਸੰਖ ਬਹੁਤੁ ਅਨੰਤ ਕੇ ॥ ਜਿਸੁ ਬੁਝਾਏ ਆਪਿ ਨੇੜਾ ਤਿਸੁ ਹੇ ॥੭॥ ਵਿਸਰੁ ਨਾਹੀ ਦਾਤਾਰ ਆਪਣਾ ਨਾਮੁ ਦੇਹੁ ॥ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਨਾਨਕ ਚਾਉ ਏਹੁ ॥੮॥੨॥੫॥੧੬॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ; ਪੁਕਾਰਨਿ ਪੋਥੀਆ ॥

ਚਾਰ ਬੇਦ, ਸਤਾਈ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਪੋਥੀਆ=ਪੁਸਤਕਾਂ (ਗ੍ਰੰਥ) ਏਹੋ ਗੱਲ ਪੁਕਾਰਨਿ=ਪੁਕਾਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ :

ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭਿ ਕੂੜੁ; ਗਾਲ੍ਹੀ ਹੋਛੀਆ ॥੧॥

ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਕੂੜੁ=ਝੂਠ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹੋਛੀਆ=ਤੁਛ ਹਨ, **ਵਾ:** ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਝੂਠੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਛੀਆਂ ਹਨ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬਹੁ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਪੇਖੇ ਸਰਬ ਢਢੋਲਿ ॥**
ਪੂਜਸਿ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਹਰੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਅਮੋਲ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

੨. **ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਝੂਠੇ ਕੁਚਲ ਕਛੋਤਿ ॥ ਬੇਦੁ ਪੁਕਾਰੈ ਭਗਤਿ ਸਰੋਤਿ ॥**
[ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੮੩੧]

੩. **ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨ ਟੂਟਸਿ ਪਟਲ ॥ ਸੋਧੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਗਲ ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੦]

੪. **ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭੁ ਝੂਠੁ ਪਰਾਨੀ ॥**
ਗੋਵਿਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਅਵਰ ਸੰਗਿ ਰਾਤੇ ਤੇ ਸਭਿ ਮਾਇਆ ਮੂਠੁ ਪਰਾਨੀ ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੦]

ਨਾਮ ਦੇ ਮਹਾਤਮ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਇੱਕ ਸ੍ਵੈਯਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਚਾਰ ਜੁਗ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ ਦੀ ਸਮਾਧੀ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ, ਕੁਰਸ਼ੇਤਰ

ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਅਸ਼੍ਵਮੇਧ ਯੱਗ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੰਗ ਨਾ ਪਵੇ ਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਵਰਸ਼ ਸਿਰ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਤਪੱਸਿਆ ਤੇ ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਕਰੋੜਾਂ ਵਰਸ਼ ਧੂਣੀਆਂ ਤਾਪਦਾ ਰਹੇ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਪਰ ਦਸੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਹਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸੇ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਪਰਸ ਕੀਓ, ਜੁਗ ਚਾਰਿ ਚੜ੍ਹਿਓ ਕੈਲਾਸ਼ ਰਹਿਓ॥
ਜੈਸੇ ਲਾਖ ਬਾਰ ਕੁਰਛੇਤਰ ਮੈਂ, ਅਸਮੇਧ ਜਗ ਅਭੰਗ ਠਇਓ॥
ਜੈਸੇ ਕੋਟ ਬਰਸ ਤਪ ਉਰਧ ਮੁਖੀ, ਬੈਸੰਤਰ ਮੈਂ ਤਨ ਦਾਹ ਦਇਓ॥
ਫੁਨਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਤੀ, ਜਿਨ ਏਕ ਬਾਰ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿਓ॥

[ਕਬਿਤ ਸਵੱਯੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਭੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੇ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਉਤਮ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾਸ ਹਨ। ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਨਾਮ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ ਸੋਧਿ ਦੇਖੁ ਊਤਮ ਹਰਿ ਦਾਸਾ॥**
ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੋ ਥਿਰੁ ਨਹੀ ਨਾਮੇ ਬਲਿ ਜਾਸਾ॥ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮः ੩, ਅੰਗ ੧੦੯੦]

੨. **ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਧੁਨਿ ਬਾਣੀ॥ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਬਖਾਣੀ॥**

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਖੀ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਤਨਾ ਕੋਈ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾਨੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਹੋਵੇ ਸਭ ਨਿਸਫਲ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਦੱਤ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ

ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੋਧਣਿ ਧਰਤਿ ਲੁਕਾਈ॥੨੪॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧]

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਵਸਾਈ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪੁਰੀ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਦੀ ਥਾਂ ਅਸੱਤ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਪਾਖੰਡ ਬਹੁਤ ਵਧ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪਾਖੰਡ ਦਾ ਖੰਡਨ, ਨਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪੁਰੀ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰੋ। ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪੁਰੀ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਇੱਕ ਰਮਣੀਕ ਥਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਡੇਰਾ ਲਾ ਬੈਠੇ। [ਜਿਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ਼ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ, ਜੋ ਲਕਸ਼ਾ ਰੋਡ 'ਤੇ ਹੈ। ਸੰਮਤ ੧੫੬੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਨਾਰਸ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ।] ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਦੱਤ, ਜੋ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦਾ ਸਭਾਜਿਤ ਪੰਡਿਤ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਦਿਗ ਵਿਜੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਦੱਤ ਨੇ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਫ਼ਕੀਰੀ ਲਿਬਾਸ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਭਵਿੱਖਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਏਵੰ ਵੈ ਧਰਮ ਪਰਾਚੁਰਯੰ ਭਵਿਖਯਾਤਿ ਸਦਾ ਕਲਉ॥੩੩॥
ਤਦਾ ਵੈ ਲੋਕ ਰਖਯਾਰਥੰ ਮਲੇਛਾਨਾਂ ਨਾਸ ਹੇਤੁਬੇ॥
ਪਸਚਮੇਤੁ ਸੁਭੇ ਦੇਸੇ ਬੇਦੀ ਬੰਸੇਚ ਨਾਨਕਊ॥੩੪॥

ਉਸੀ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਰਨਾਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ **ਕਿੰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਧੀਤੰ ?** ਕਿ ਆਪ ਕਿਹੜਾ ਕਿਹੜਾ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹੋ ? ਆਪ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਅਸਾਂ ਨੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ, ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਕੋਈ ਅਨਪੜ੍ਹ ਆਦਮੀ ਚਰਚਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਨਿਗਾ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਆਦਮੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਪਿਆ। ਨੇੜੇ ਹੀ ਇੱਕ ਮਰੇ ਹੋਏ ਕੁੱਤੇ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਖਿਲਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉਸੇ ਉੱਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈ ਗਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੰਚਿ ਜੀਵਾਏ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੧]

ਉਸ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰੇ ਭਾਈ ਆਏ ਹਨ, ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰ। ਉਹ ਕੁੱਤਾ ਝਟਪਟ ਉਠ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਪਹੁੰਚਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਗੋਪਾਲ ਦੱਤ ਦੇ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਬੜੀ ਵਿਦਵਤਾ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ। ਬੇਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਤੀਆਂ ਪੜ੍ਹ-ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗੋਪਾਲ ਦੱਤ ਨੂੰ ਨਿਰੁੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੋਪਾਲ ਦੱਤ ਨੇ ਸਭਨਾਂ ਹੰਕਾਰੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਕੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਆਪ ਪੂਰਨ ਈਸ਼ਵਰ ਅਵਤਾਰ ਹੋ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ੰਕਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਭਾਈ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਤਿਨਾਮ ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਕੁੱਤੇ ਉੱਤੇ ਜਲ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਮਾਰ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿ ਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਛੱਟਾ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕੁੱਤਾ ਮਰ ਗਿਆ ਤੇ ਦਿਬਯ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਗੋਪਾਲ ਦੱਤ ! ਮੈਂ ਬਿਸ਼ਨ ਦੱਤ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਦਾਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੰਕਾਰ ਸੀ। ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਕੇ ਹਰਾ ਦੇਣਾ, ਉਸਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਭਗਵੇਂ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਬਹਿਸ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਸੰਤ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਵਿਦਿਆ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਭਗਵੇਂ ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਭੇਖ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲਾਜ ਲਾਈ ਹੈ ? ਇੱਕ ਵਾਰ ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਇਥੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤੱਤ ਬੇਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਲਿਬਾਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਅਰਥ ਕਰੋ, ਪਰ ਉਹ ਚੁੱਪ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਚੁੱਪ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੀਜੀ, ਚੌਥੀ, ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲੇ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਦੋ ਪਹਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਕਿਉਂ ਭੌਂਕਦਾ ਹੈਂ ? ਜਾਹ, ਜਾ ਕੇ ਕੁੱਤਾ ਬਣ। ਉਸ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰਾਪ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕੁੱਤਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਕਲਿਆਣ ਹੋਈ ਹੈ। ਈਸ਼ਵਰ ਆਪ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਨਗਰੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਬਿਸ਼ਨ ਦੱਤ ਆਪ ਤਾਂ ਬੈਕੁੰਠ ਧਾਮ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਿੱਛੋਂ ਗੋਪਾਲ ਦੱਤ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਓ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸਾਡਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਗੋਪਾਲ ਦੱਤ ਤੇ ਹੋਰ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਜਪ ਤਪ ਕੀਤੇ ਨਿਸਫਲ ਹਨ। ਭਾਵ ਝੂਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਐਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਛੀਆਂ ਹਨ।

ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਅਪਾਰੁ; ਭਗਤਾ ਮਨਿ ਵਸੈ ॥

ਅਪਾਰ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋ ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਵਸਿਆ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਦਾ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੦]

੨. ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਈ ॥
ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਵਸਿਆ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਰਸਨਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਈ ॥

[ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੬੫]

ਜਨਮ ਮਰਣ ਮੋਹੁ ਦੁਖੁ; ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਨਸੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਾਧੂ=ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ, **ਵਾ:** ਸਾਧੂ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਿ=ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਮੋਹ ਦਾ ਦੁਖ ਨਸੈ=ਨਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਨਮ ਮਰਣੁ ਨ ਹੋਇ ਤਿਸ ਕਉ ਕਟੈ ਜਮ ਕੇ ਫਾਸੇ ॥
ਮਿਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗੇ ਨਾਮ ਰੰਗੇ ਤਹਾ ਪੂਰਨ ਆਸੋ ॥ [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੪੫]

੨. ਸਾਧ ਸੰਗੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਰੰਗੇ ਸੰਸਾਰੁ ਸਾਗਰੁ ਸਭੁ ਤਰੈ ॥
ਜਨਮ ਮਰਣ ਬਿਕਾਰ ਛੂਟੇ ਫਿਰਿ ਨ ਲਾਗੈ ਦਾਗੁ ਜੀਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੭]

ਮੋਹਿ ਬਾਦਿ ਅਹੰਕਾਰਿ; ਸਰਪਰ ਰੁੰਨਿਆ ॥

ਮੋਹ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ, ਬਾਦਿ=ਝਗੜੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਰਪਰ=ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਰੋਣਾ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਵਿਅਰਥ ਝਗੜੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਝਗੜੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਾਰਨ ਮੰਨੇ ਹਨ—ਜਰ, ਜੋਰੂ, ਜ਼ਮੀਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਝਗੜੇ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਛੁਪਿਆ ਹੈ। ਮੋਹ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਵਾਸਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭੁਲਾ ਬੈਠਾ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਮਝ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਨੀਚ ਛੋਟੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰੀ ਦਾ ਵਾਸਾ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਸ ਕਉ ਦੀਰਘ ਕਰਿ ਜਾਨੈ ਅਉਰਨ ਕਉ ਲਗ ਮਾਤ ॥
ਮਨਸਾ ਬਾਚਾ ਕਰਮਨਾ ਮੈ ਦੇਖੇ ਦੋਜਕ ਜਾਤ ॥ [ਮਾਰੂ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੦੫]

ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਮੋਹ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਵਿਭੂਤੀ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ

ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਦੁਖ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੋਹ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਝਗੜੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਰੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਐਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਜਮ ਤਸੀਹੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਲਿਆ, ਫਿਰ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਕੇ ਰੋਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਣ ਨੂੰ ਸੁਨਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸੁਖੁ ਨ ਪਾਇਨਿ ਮੂਲਿ; ਨਾਮ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ॥੨॥

ਜੋ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਿਛੁੰਨਿਆ=ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ, ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਮੂਲਿ=ਕਦਾਚਿਤ ਵੀ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਇਨਿ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ॥੨॥ ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਪਰ ਜੀਵ ਸੁਖ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਨਾਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਨਾਤਮ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਬਹੁਤੈ ਧਨਿ ਖਾਟੇ ॥ ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਪੇਖੇ ਨਿਰਤਿ ਨਾਟੇ ॥
ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਬਹੁ ਦੇਸ ਕਮਾਏ ॥ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ॥
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੭]

੨. ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਧਿਆਏ ॥ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨੁ ਬਡਭਾਗੀ ਪਾਏ ॥
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੫]

੩. ਡਿਠਾ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ਸੁਖੁ ਨ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ॥
ਤਨੁ ਧਨੁ ਹੋਸੀ ਛਾਰੁ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ਜਨੁ ॥ [ਵਾਰ ਪਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੨]

੪. ਸੁਖਦਾਤਾ ਹਰਿ ਏਕੁ ਹੈ ਹੋਰਥੈ ਸੁਖੁ ਨ ਪਾਹਿ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੩੨]

ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਧਾਰਿ, ਬੰਧਨਿ ਬੰਧਿਆ ॥

ਮੇਰੀ ਮਾਇਆ, ਮੇਰੀ ਭੂਮੀ, ਅਜਿਹੀ ਬਿਰਤੀ ਧਾਰ ਕੇ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ, **ਵਾ:** ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਜਿਸਨੇ ਮੇਰੀ-ਮੇਰੀ ਰੂਪ ਬਿਰਤੀ ਧਾਰੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਜਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਜੀਵ ਮੇਰੀ-ਮੇਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਸਦਾ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮੇਰੀ-ਮੇਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੀ-ਤੇਰੀ, ਭਾਵ ਤੂੰ ਤੂੰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਇਸਦਾ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੀਵ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਬ ਲਗੁ ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕਰੈ ॥ ਤਬ ਲਗੁ ਕਾਜੁ ਏਕੁ ਨਹੀ ਸਰੈ ॥
ਜਬ ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਮਿਟਿ ਜਾਇ ॥ ਤਬ ਪ੍ਰਭ ਕਾਜੁ ਸਵਾਰਹਿ ਆਇ ॥ [ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੬੦]

ਨਰਕਿ ਸੁਰਗਿ ਅਵਤਾਰ; ਮਾਇਆ ਧੰਧਿਆ ॥੩॥

ਇਹ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ ਕਰਕੇ ਕਦੇ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਦੇ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਅਵਤਾਰ=ਉਤਰਦਾ ਹੈ ॥੩॥

ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ ਸੋਧਿ; ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਿਆ ॥

ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਇਹ ਤਤੁ=ਸਿਧਾਂਤ ਵੀਚਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ :

ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸੁਖੁ ਨਾਹਿ; ਸਰਪਰ ਹਾਰਿਆ ॥੪॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਉਹ ਸਰਪਰ=ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਹਾਰ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੪॥

ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ਅਨੇਕ; ਮਰਿ ਮਰਿ ਜਨਮਤੇ ॥

ਜੋ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਰ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਮਰ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਜਾਹਿ=ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਸਭੁ ਵਾਦਿ; ਜੋਨੀ ਭਰਮਤੇ ॥੫॥

ਬੂਝੇ=ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਵਾਦਿ=ਵਿਅਰਥ ਹਨ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮਤੇ=ਭੌਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬੂਝੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਾਦਿ=ਝਗੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ॥੫॥

ਜਿਨ ਕਉ ਭਏ ਦਇਆਲ; ਤਿਨ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਭਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਿਆਲੂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਸਾਧੂ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ, **ਵਾ:** ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਭਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ; ਤਿਨੀ ਜਨੀ ਜਪਿ ਲਇਆ ॥੬॥

ਤਿਨੀ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਨੀ=ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ=ਮ੍ਰਿਤੂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਲਿਆ ਹੈ॥੬॥

ਖੋਜਹਿ ਕੋਟਿ ਅਸੰਖ; ਬਹੁਤੁ ਅਨੰਤ ਕੇ ॥

ਅਨੰਤ=ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਅਸੰਖ=ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜੀਵ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਤਨ ਕਰਕੇ ਖੋਜਦੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਅਨੰਤ=ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਅਸੰਖ=ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਤਾਈਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜੀਵ ਖੋਜਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸੁ ਬੁਝਾਏ ਆਪਿ; ਨੇੜਾ ਤਿਸੁ ਹੇ ॥੭॥

ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਬੁਝਾਏ=ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸਦੇ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੭॥

ਵਿਸਰੁ ਨਾਹੀ ਦਾਤਾਰ; ਆਪਣਾ ਨਾਮੁ ਦੇਹੁ ॥

ਹੇ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ! ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਦੇਣਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਕਿ ਇੱਕ ਪਲ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਵਿਸਰੇ।

ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ; ਨਾਨਕ ਚਾਉ ਏਹੁ ॥੮॥੨॥੫॥੧੬॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਮੈਨੂੰ ਏਹੋ ਚਾਉ=ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਗਾਉਂਦਾ ਰਹਾਂ॥੮॥੨॥੫॥੧੬॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੫੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੬੩]

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਭਰਿ ਜੋਬਨਿ ਮੈ ਮਤ ਪੇਈਅੜੈ ਘਰਿ ਪਾਹੁਣੀ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਮੈਲੀ ਅਵਗਣਿ ਚਿਤਿ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਗੁਣ ਨ ਸਮਾਵਨੀ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਗੁਣ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੀ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀ ਜੋਬਨੁ ਬਾਦਿ ਗਵਾਇਆ ॥ ਵਰੁ ਘਰੁ ਦਰੁ ਦਰਸਨੁ ਨਹੀ ਜਾਤਾ ਪਿਰ ਕਾ ਸਹਜੁ ਨ ਭਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਛਿ ਨ ਮਾਰਗਿ ਚਾਲੀ ਸੂਤੀ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ ॥ ਨਾਨਕ ਬਾਲਤਣਿ ਰਾਡੇਪਾ ਬਿਨੁ ਪਿਰ ਧਨ ਕੁਮਲਾਣੀ ॥੧॥ ਬਾਬਾ ਮੈ ਵਰੁ ਦੇਹਿ ਮੈ ਹਰਿ ਵਰੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸ ਕੀ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਜੁਗ ਚਾਰਿ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਬਾਣੀ ਜਿਸ ਕੀ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਕੰਤੁ ਰਵੈ ਸੋਹਾਗਣਿ ਅਵਗਣਵੰਤੀ ਦੂਰੇ ॥ ਜੈਸੀ ਆਸਾ ਤੈਸੀ ਮਨਸਾ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥ ਹਰਿ ਕੀ ਨਾਰਿ ਸੁ ਸਰਬ ਸੁਹਾਗਣਿ ਰਾਂਡ ਨ ਮੈਲੈ ਵੇਸੇ ॥ ਨਾਨਕ ਮੈ ਵਰੁ ਸਾਚਾ ਭਾਵੈ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੈਸੇ ॥੨॥ ਬਾਬਾ ਲਗਨੁ ਗਣਾਇ ਹੰ ਭੀ ਵੰਞਾ ਸਾਹੁਰੈ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਸਾਹਾ ਹੁਕਮੁ ਰਜਾਇ ਸੋ ਨ ਟਲੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰੈ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਕਿਰਤੁ ਪਇਆ ਕਰਤੈ ਕਰਿ ਪਾਇਆ ਮੇਟਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ॥ ਜਾਞੀ ਨਾਉ ਨਰਹ ਨਿਹਕੇਵਲੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਤਿਹੁ ਲੋਈ ॥ ਮਾਇ ਨਿਰਾਸੀ ਰੋਇ ਵਿਛੁੰਨੀ ਬਾਲੀ ਬਾਲੈ ਹੇਤੇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚ ਸਬਦਿ ਸੁਖ ਮਹਲੀ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਪ੍ਰਭੁ ਚੇਤੇ ॥੩॥ ਬਾਬੁਲਿ ਦਿਤੜੀ ਦੂਰਿ ਨਾ ਆਵੈ ਘਰਿ ਪੇਈਐ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਰਹਸੀ ਵੇਖਿ ਹਦੂਰਿ ਪਿਰਿ ਰਾਵੀ ਘਰਿ ਸੋਹੀਐ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਸਾਚੇ ਪਿਰ ਲੋੜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੋੜੀ ਮਤਿ ਪੂਰੀ ਪਰਧਾਨੇ ॥ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲਾ ਥਾਨਿ ਸੁਹੇਲਾ ਗੁਣਵੰਤੀ ਗੁਰ ਗਿਆਨੇ ॥ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਦਾ ਸਚੁ ਪਲੈ ਸਚੁ ਬੋਲੈ ਪਿਰ ਭਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਵਿਛੁੜਿ ਨਾ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਕਿ ਸਮਾਏ ॥੪॥੧॥

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧, ਘਰੁ ੧; ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਛੰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ : ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਲੈ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮੁਕੰਮਲ ਮਿਲਾਪ ਦਸਦੇ ਹਨ।

ਭਰਿ ਜੋਬਨਿ ਮੈ ਮਤ; ਪੇਈਅੜੈ ਘਰਿ ਪਾਹੁਣੀ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਮਾਤ ਲੋਕ ਰੂਪ ਪੇਈਅੜੈ=ਪੇਕੇ ਘਰ ਪਾਹੁਣੀ=ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜੋਬਨ ਭਰਨ ਰੂਪ ਮੈ=ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਮਸਤ ਬੈਠੀ ਹੈ, **ਵਾ**: ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ ਰੂਪ ਜੋਬਨ ਵਿੱਚ ਭਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈ ਮਤ=ਮਮਤਾ ਰੂਪ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਮਸਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। **ਪ੍ਰਸ਼ਨ**—ਫਿਰ ਇਸ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? **ਉੱਤਰ**—ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਇਸ ਢੰਗ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।

ਮੈਲੀ ਅਵਗਣਿ ਚਿਤਿ; ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਗੁਣ ਨ ਸਮਾਵਨੀ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਚਿਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਹੈ ਇਹੀ ਇੱਕ ਮੈਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਮੈਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਜੋ ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਹਨ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਗੁਣ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੀ, ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀ; ਜੋਬਨੁ ਬਾਦਿ ਗਵਾਇਆ ॥

ਇਸ ਅਨਜਾਣ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਰ=ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ, ਬਲਕਿ ਭਰਮ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭੁਲਾਣੀ=ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜੋਬਨ, **ਵਾ:** ਸ਼ੌਕ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ ਜੋਬਨੁ=ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਬਾਦਿ=ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਗਵਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ, **ਵਾ:** ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਦੀ ਸ਼ੌਕ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਜਵਾਨ ਅਵਸਥਾ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੌਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਬਲ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੌਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਅਵਸਥਾ—ਬਾਲ, ਜਵਾਨੀ ਤੇ ਬਿਰਧ—ਜੋ ਕਥਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਰੀਰਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਰੀਰਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਿਰੁ ਕੰਪਿਓ ਪਗ ਡਗਮਗੈ ਨੈਨ ਜੋਤਿ ਤੇ ਹੀਨ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਧਿ ਭਈ ਤਊ ਨ ਹਰਿ ਰਸ ਲੀਨ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

ਜਿਵੇਂ ਜੁਆਨ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੌਕ ਅਵਸਥਾ ਜੀਵ ਕੋਲ ਜਵਾਨ ਅਵਸਥਾ ਮੰਨੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੌਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਜੋਬਨ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੀਵ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਜੋਬਨ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਲਿਆ।

ਵਰੁ ਘਰੁ ਦਰੁ ਦਰਸਨੁ ਨਹੀ ਜਾਤਾ; ਪਿਰ ਕਾ ਸਹਜੁ ਨ ਭਾਇਆ ॥

ਵਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਘਰੁ=ਸਰੀਰ ਦੇ ਦਰੁ=ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ, ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। **ਵਾ:** ਉਹ ਪਤੀ ਘਰੁ=ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਦਰੁ=ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਥਾਂ ਹੈ, **ਵਾ:** ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਘਰ ਜੋ ਸੱਚਖੰਡ ਹੈ ਉਸਦੇ ਦਰੁ=ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪਤੀ ਦੇ ਘਰੁ=ਸਰੂਪ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਹਜੁ=ਗਿਆਨ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨ ਭਾਇਆ=ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਛਿ ਨ ਮਾਰਗਿ ਚਾਲੀ; ਸੂਤੀ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ ॥

ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਮਾਰਗਿ=ਰਸਤਾ ਪੂਛਿ=ਪੁਛ ਕੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਾਰਗ ਦੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨਾ ਚਲੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਉਮਰਾ ਰੂਪ ਰਾਤ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੁਤਿਆਂ ਹੀ ਬੀਤ ਗਈ।

ਨਾਨਕ ਬਾਲਤਣਿ ਰਾਡੇਪਾ; ਬਿਨੁ ਪਿਰ ਧਨ ਕੁਮਲਾਣੀ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਬਾਲਤਣਿ=ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਹੀ

ਰਾਡੇਪਾ=ਰੰਡੀ (ਭਾਵ ਅਨੀਸ਼ਰਵਾਦੀ) ਹੋ ਗਈ, **ਵਾ**—ਬਾਲਤਨਿ=ਜਗਿਆਸਾ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਡੇਪਾ=ਨਾਸਤਕ ਪੁਣਾ ਧਾਰ ਲਿਆ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਕੁਮਲਾ ਗਈ, ਵਾ: ਇਸਦਾ ਹਿਰਦਾ ਕਮਲ ਮੁਰਝਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰੇ॥੧॥

ਬਾਬਾ ਮੈ ਵਰੁ ਦੇਹਿ, ਮੈ ਹਰਿ ਵਰੁ ਭਾਵੈ; ਤਿਸ ਕੀ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਹੇ ਬਾਬਾ=ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਵਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾ ਦਿਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਪਤੀ ਭਾਵੈ=ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, **ਵਾ**: ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ।

ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਜੁਗ ਚਾਰਿ; ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਬਾਣੀ ਜਿਸ ਕੀ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਰਵਿ=ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਜੋ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ=ਪਤਾਲ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਅਤੇ ਸਵਰਗ ਲੋਕ, ਜਿਸਦੀ ਬਾਣੀ=ਬਨਾਉਟ ਹੈ, ਭਾਵ ਜਿਸ ਨੇ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਸ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।

ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਕੰਤੁ ਰਵੈ ਸੋਹਾਗਣਿ; ਅਵਗਣਵੰਤੀ ਦੂਰੇ ॥

ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਸੁਹਾਗਣ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੰਤ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਵੈ=ਮਾਣਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਉਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਹਿਤ ਇਸਤਰੀਆਂ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੈਸੀ ਆਸਾ ਤੈਸੀ ਮਨਸਾ; ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥

ਸੁਹਾਗਣ ਇਸਤਰੀ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਆਸਾ=ਇਛਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੈਸੀ ਹੀ ਮਨਸਾ=ਵਾਸ਼ਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। **ਪ੍ਰਸ਼ਨ**—ਉਹ ਸੁਆਮੀ ਕੈਸਾ ਹੈ ? **ਉੱਤਰ**—ਉਹ ਸੁਆਮੀ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰੇ=ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪੂਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਮਨਸਾ ਮੇਰੇ ਰਾਮ॥** [ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੭੭]

੨. **ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਪੂਰਨ ਹੋਵੈ ਪਾਵਹਿ ਸਗਲ ਨਿਧਾਨ ਗੁਰ ਸਿਉ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੫]

ਵਾ: ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਆਸਾ=ਇਛਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਮਨਸਾ=ਬੁੱਧੀ, **ਵਾ**: ਦਸ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਕੀ ਨਾਰਿ, ਸੁ ਸਰਬ ਸੁਹਾਗਣਿ; ਰਾਂਡ ਨ ਮੈਲੈ ਵੇਸੇ ॥

ਜੋ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਾਲੀ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਹੈ ਉਹ ਸਰਬ=ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ, **ਵਾ**—ਸਰਬ=ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਹਾਗਣ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਰਾਂਡ=ਅਨੀਸ਼ਰਵਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਨਾਸਤਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਚਿਤ ਰੂਪ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਲਗਦੀ ਹੈ, **ਵਾ**: ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ।

ਨਾਨਕ ਮੈ ਵਰੁ ਸਾਚਾ ਭਾਵੈ; ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੈਸੇ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸੱਚਾ ਵਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭਾਉਂਦਾ=ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਸੱਚਾ ਵਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜੈਸਾ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤ ਵੀ ਤੈਸੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। **ਵਾ**: ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਹ ਜੈਸਾ ਪਿੱਛੇ ਸੀ ਤੈਸਾ ਹੀ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗਾ॥੨॥

ਬਾਬਾ ਲਗਨੁ ਗਣਾਇ; ਹੰ ਭੀ ਵੰਞਾ ਸਾਹੁਰੈ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਜਗਿਆਸੂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਬਾਬਾ=ਗੁਰੂ ਜੀ! ਜਿਹੜੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਾਉਣੀ ਹੈ, ਏਹੋ ਹੀ ਇੱਕ ਲਗਨ ਗਣਾਵੋ। [**ਲਗਨ**=ਕਿਸੇ ਸੁਭ ਕੰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਣਿਆ ਸ਼ੁਭ ਸਮਾਂ, **ਵਾ**: ਲਗਨ ਗਣਾਉਣਾ=ਜੋਤਸ਼ੀ ਤੋਂ ਲਗਨ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਵਾਉਣੀ, ਭਾਵ ਮਹੂਰਤ ਕਢਵਾਉਣਾ] ਤਾਂ ਕਿ ਹੰ ਭੀ=ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਹੁਰੈ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਜੋ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵੀ ਵੰਞਾ=ਜਾਵਾਂ, ਭਾਵ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਵਾਂ।

ਸਾਹਾ ਹੁਕਮੁ ਰਜਾਇ; ਸੋ ਨ ਟਲੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰੈ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਰਜਾਇ=ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਜੋ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਏਹੋ ਹੀ ਸਾਹਾ ਸੁਧਾਉਣਾ ਕਰੋ। ਜੋ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਭੂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਟਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। **ਵਾ**: ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਚਲਨ ਰੂਪ ਸਾਹਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਟਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਤੋਂ ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। [**ਸਾਹਾ**=(ਸੁ+ਆਹ) ਚੰਗਾ ਦਿਨ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰਹਿ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣਤੀ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਆਦਿਕ ਲਈ ਜੋ ਦਿਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਸਾਹਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।] (ਅੰਤਰੀਵ=ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰ ਕੇ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ) ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਬਤਿ ਸਾਹਾ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਿ ਕਰਿ ਪਾਵਹੁ ਤੇਲ ॥੩॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨]

ਕਿਰਤੁ ਪਇਆ, ਕਰਤੈ ਕਰਿ ਪਾਇਆ; ਮੇਟਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ॥

ਜੀਵ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਜੋ ਜੀਵ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਲੇਖ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਜੀਵ ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਰਮ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵ ਮੇਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। **ਵਾ**: ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਜੋ ਕਰਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਤੁ=ਕਰਮ (ਲੇਖ) ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭੋਗੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਹਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਿਰਤੁ ਪਇਆ ਨਹ ਮੇਟੈ ਕੋਇ ॥ ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਕਿਆ ਆਗੈ ਹੋਇ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫੪]

੨. ਲੇਖੁ ਨ ਮਿਟਈ ਹੇ ਸਖੀ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਕਰਤਾਰਿ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੭]

ਜਾਞੀ ਨਾਉ ਨਰਹ ਨਿਹਕੇਵਲੁ; ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਤਿਹੁ ਲੋਈ ॥

ਜਾਞੀ ਨਾਉ=ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਹਨ, ਇਹ ਜਾਞੀ ਹਨ ਅਤੇ ਨਰਹ=ਨਿਯੰਤਾ, ਨਿਯਮ ਕਾਇਮ ਕਰਨ

ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰੇਰਣ ਵਾਲਾ, ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਜੋ ਨਿਹਕੇਵਲੁ=ਸੁਧ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਉਹ ਲਾੜਾ ਹੈ। ਵਾ—ਨਰਹ=ਨਿਯੰਤਾ ਜੋ ਨਿਹਕੇਵਲ=ਸੁਧ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਜੋ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਹਨ, ਏਹੋ ਜਾਞੀ ਹਨ। ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕੈਸਾ ਹੈ ? ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਰਵਿ=ਪਰੀ ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਾਇ ਨਿਰਾਸੀ ਰੋਇ ਵਿਛੁੰਨੀ; ਬਾਲੀ ਬਾਲੈ ਹੇਤੇ ॥

ਜਦੋਂ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੜਕੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨਿਰਾਸ ਹੋਈ ਵਿਛੜ ਕੇ ਰੋਂਦੀ ਹੈ, ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਬਾਲੀ=ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਉਸ ਬਾਲੈ=ਵੇਪਰਵਾਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੇਤੇ=ਪ੍ਰੇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਂ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋ ਕੇ ਵਿਛੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਥਿਆ, ਅਭਾਵ ਰੂਪ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਲੜਕੀ ਮੇਰੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬਾਲੀ=ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਹਿਤ ਬਾਲੈ=ਨਵੀਨ ਜੋਬਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਾਚ ਸਬਦਿ ਸੁਖ ਮਹਲੀ; ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਪ੍ਰਭੁ ਚੇਤੇ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ=ਯਾਦ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮਹਲੀ=ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਤਾਂ ਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮਹਲੀ=ਇਸਤਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲੜਕੀ ਦੇ ਸੂਝਵਾਨ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਲੜ ਕੇ, **ਵਾ:** ਰੁਸ ਕੇ ਘਰ ਨਾ ਆ ਬੈਠੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ :

ਬਾਬੁਲਿ ਦਿਤੜੀ ਦੂਰਿ; ਨਾ ਆਵੈ ਘਰਿ ਪੇਈਐ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਬਾਬੁਲਿ=ਪਿਤਾ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਛੇਦ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਦੂਰ ਹੈ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਵ ਉਸਦੇ ਘਰਿ=ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਮਾਤ ਲੋਕ **ਵਾ:** ਸਰੀਰਾਂ ਰੂਪ ਪੇਕੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।

ਰਹਸੀ ਵੇਖਿ ਹਦੂਰਿ; ਪਿਰਿ ਰਾਵੀ ਘਰਿ ਸੋਹੀਐ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਫਿਰ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਿਰਿ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਦੂਰਿ=ਪਾਸ ਵੇਖ ਕੇ, ਭਾਵ ਸਾਖਯਾਤ ਵੇਖ ਕੇ ਰਹਸੀ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਰਿ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਾਵੀ=ਮਾਣਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਘਰ ਨੂੰ ਸੋਭਨੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।

ਸਾਚੇ ਪਿਰ ਲੋੜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੋੜੀ; ਮਤਿ ਪੂਰੀ ਪਰਧਾਨੇ ॥

ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਜਿਸ ਸਚੇ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਏਕਤਾ ਕਰਕੇ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਸੋਹਣੀ ਜੋੜੀ ਬਣੀ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸੱਚੇ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਲੋੜੀ=ਚਾਹੀ ਉਹੀ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੀ=ਜੋੜਨਾ ਕੀਤੀ, ਉਸੇ ਦੀ ਮਤਿ=ਅਕਲ ਪੂਰਨ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੀ ਪਰਧਾਨੇ=ਮੁਖੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲਾ ਥਾਨਿ ਸੁਹੇਲਾ; ਗੁਣਵੰਤੀ ਗੁਰ ਗਿਆਨੇ ॥

ਸੁਹੇਲਾ=ਸੋਭਨੀਕ ਥਾਂ ਜੋ ਸਤਿਸੰਗਤ ਹੈ, ਤਿਸ ਵਿੱਚ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਕਰਕੇ ਮੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗਤ

ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਵੰਤੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਬਲੇ ਸੰਜੋਗ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਥਾਨਿ=ਸਰੀਰ, **ਵਾ:** ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਸੋਭਨੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਖੋ਼ਖ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਦਾ ਸਚੁ ਪਲੈ; ਸਚੁ ਬੋਲੈ ਪਿਰ ਭਾਏ ॥

ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਸਹਿਤ ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਪੱਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਪੱਲੇ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਹੀ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਾਰੇ। ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਸੱਚੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜੋ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਜਪਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭਾਏ=ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਵਿਛੁੜਿ ਨਾ ਦੁਖੁ ਪਾਏ; ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਕਿ ਸਮਾਏ ॥੪॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਅੰਕਿ=ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਦੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੀਵ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਹੀ ਕਰਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੪॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੈਸਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਣੀਦਾ ਤੈਸੋ ਹੀ ਮੈ ਡੀਠੁ ॥**
ਵਿਛੁੜਿਆ ਮੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਕਾ ਬਸੀਠੁ ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੫੭]

੨. **ਵਿਛੁੜਿਆ ਗੁਰੁ ਮੇਲਸੀ ਹਰਿ ਰਸਿ ਨਾਮ ਪਿਆਰਿ ॥** [ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੦]

੩. **ਮਿਲਿਆ ਕਦੇ ਨ ਵੀਛੁੜੈ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਵੈ ॥**
ਨਾਨਕ ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਸੋ ਬੁਝਸੀ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਵੈ ॥ [ਵਾਰ ਸਾਰਗ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੧੨੪੭]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੫੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੬੫]

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੪ ॥ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਤਿਨਿ ਦੇਖਿਆ ਜਗੁ ਧੰਧੜੈ ਲਾਇਆ ॥ ਦਾਨਿ ਤੇਰੈ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ ਤਨਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਾਇਆ ॥ ਚੰਦੋ ਦੀਪਾਇਆ ਦਾਨਿ ਹਰਿ ਕੈ ਦੁਖੁ ਅੰਧੇਰਾ ਉਠਿ ਗਇਆ ॥ ਗੁਣ ਜੰਞ ਲਾੜੇ ਨਾਲਿ ਸੋਹੈ ਪਰਖਿ ਮੋਹਣੀਐ ਲਇਆ ॥ ਵੀਵਾਹੁ ਹੋਆ ਸੋਭ ਸੇਤੀ ਪੰਚ ਸਬਦੀ ਆਇਆ ॥ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਤਿਨਿ ਦੇਖਿਆ ਜਗੁ ਧੰਧੜੈ ਲਾਇਆ ॥੧॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਾਜਨਾ ਮੀਤਾ ਅਵਰੀਤਾਂ ॥ ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਿਨ ਸਿਉ ਗਾਡਿਆ ਮਨੁ ਲੀਅੜਾ ਦੀਤਾ ॥ ਲੀਆ ਤ ਦੀਆ ਮਾਨੁ ਜਿਨ੍ ਸਿਉ ਸੇ ਸਜਨ ਕਿਉ ਵੀਸਰਹਿ ॥ ਜਿਨ੍ ਦਿਸਿਆਇਆ ਹੋਹਿ ਰਲੀਆ ਜੀਅ ਸੇਤੀ ਗਹਿ ਰਹਹਿ ॥ ਸਗਲ ਗੁਣ ਅਵਗਣੁ ਨ ਕੋਈ ਹੋਹਿ ਨੀਤਾ ਨੀਤਾ ॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਾਜਨਾ ਮੀਤਾ ਅਵਰੀਤਾ ॥੨॥ ਗੁਣਾ ਕਾ ਹੋਵੈ ਵਾਸੁਲਾ ਕਢਿ ਵਾਸੁ ਲਈਜੈ ॥ ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਨਿ ਸਾਜਨਾ ਮਿਲਿ ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ॥ ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ਗੁਣਹ ਕੇਰੀ ਛੋਡਿ ਅਵਗਣ ਚਲੀਐ ॥ ਪਹਿਰੇ ਪਟੰਬਰ ਕਰਿ ਅਡੰਬਰ ਆਪਣਾ ਪਿੜੁ ਮਲੀਐ ॥ ਜਿਥੈ ਜਾਇ ਬਹੀਐ ਭਲਾ ਕਹੀਐ ਝੋਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੈ ॥ ਗੁਣਾ ਕਾ ਹੋਵੈ ਵਾਸੁਲਾ ਕਢਿ ਵਾਸੁ ਲਈਜੈ ॥੩॥ ਆਪਿ ਕਰੇ ਕਿਸੁ ਆਖੀਐ ਹੋਰੁ ਕਰੇ ਨ ਕੋਈ ॥ ਆਖਣ ਤਾ ਕਉ ਜਾਈਐ ਜੇ ਭੂਲੜਾ ਹੋਈ ॥ ਜੇ ਹੋਇ ਭੂਲਾ ਜਾਇ ਕਹੀਐ ਆਪਿ ਕਰਤਾ ਕਿਉ ਭੁਲੈ ॥ ਸੁਣੇ ਦੇਖੇ ਬਾਝੁ ਕਹਿਐ ਦਾਨੁ ਅਣਮੰਗਿਆ ਦਿਵੈ ॥ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਦਾਤਾ ਜਗਿ ਬਿਧਾਤਾ ਨਾਨਕਾ ਸਚੁ ਸੋਈ ॥ ਆਪਿ ਕਰੇ ਕਿਸੁ ਆਖੀਐ ਹੋਰੁ ਕਰੇ ਨ ਕੋਈ ॥੪॥੧॥੪॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੪ ॥

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਛੰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਰਾਗ ਦੇ ਚਉਥੇ ਸੁਰ-ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਸਾਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹਨ, ਐਸਾ ਕੋਈ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇ ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਰਬੱਗਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ :

ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਤਿਨਿ ਦੇਖਿਆ; ਜਗੁ ਧੰਧੜੈ ਲਾਇਆ ॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕੀਆ=ਉਤਪਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਰਚਿਆ ਹੈ ਤਿਨਿ=ਉਸੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਿਆ=ਦੇਖਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਰੋਜ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਦੇਖਿਆ=ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਧੰਧੜੈ=ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਧੰਧਾ=ਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਕਾਰਜ। ਭਾਵ ਧਨ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੰਮ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦੀਰਘ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇੱਕ ਨਿੱਕੇ ਕੀੜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਥੀ ਤਕ ਅਤੇ ਜੀਵ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤਕ, ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ 'ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਸਮੈ ਨਦਰੀ ਕੀੜਾ ਆਵੈ ਜੇਤੇ ਚੁਗੈ ਦਾਣੇ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੩੬੦]

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੀ ਮਾਇਆ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰਚ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਪਨੀ ਮਾਇਆ ਆਪਿ ਪਸਾਰੀ ਆਪਹਿ ਦੇਖਨਹਾਰਾ ॥ [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੫੩੭]

ਜਿਸ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਕੁ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਤਨਾ ਹੀ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਭੇਦ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਨੇੜੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਿਤਨੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜੀਵ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਲੁਕੋ ਕੇ ਕਰਮ ਕਰ ਲਵੇ, ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵ ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਅੱਗਾ-ਪਿੱਛਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈ ਰਹੀ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਕੁਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਕਰਕੇ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕੁਕਰਮ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅਗਹੁ ਦੇਖੈ ਪਿਛਹੁ ਦੇਖੈ ਤੁਝ ਤੇ ਕਹਾ ਛਪਾਵੈ ॥੩॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫੬]

੨. **ਖੁਸਿ ਖੁਸਿ ਲੈਦਾ ਵਸਤੁ ਪਰਾਈ ॥ ਵੇਖੈ ਸੁਣੇ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ਖੁਦਾਈ ॥**

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੨੦]

ਸਾਖੀ—ਮਹਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਦੋ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਦੀ—ਇਕ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਕੁਟੀਆ ਬਣਾ ਕੇ ਧਿਆਨ ਸਾਧਨਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਬਣਨ ਵਾਸਤੇ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਕੋ ਹੀ ਰੁਚੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਸੇਵਕ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੇਲੇ ਬਣਾ ਲਓ। ਮਹਾਤਮਾ ਦੀਰਘ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਚੇਲੇ ਪਰਖ ਕੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਬਦਨਾਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰਖਣ ਲਈ ਉਸ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਬੂਤਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਮਾਰ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ, ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਨਾ ਦੇਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਇੱਕ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਤੇ ਇੱਕ ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੱਛਮ ਵਾਲੇ ਨੇ ਦਸ ਕਦਮਾਂ ’ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਤਾਂ ਕਬੂਤਰ ਦੀ ਗਰਦਨ ਮਰੋੜੀ ਤੇ ਮਾਰ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲਓ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਚੇਲਾ ਬਣਾਉ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਹਲੀ ਨਾ ਕਰ ਤੇਰੇ ਦੂਜੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆ ਜਾਣ ਦੇ। ਦੂਸਰਾ ਜੋ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਵੇਖ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ, ਪਰ ਜੰਗਲ ਦੇ ਪੰਛੀ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕਬੂਬਰ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਬੂਤਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ’ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨੇਤਰ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਰਨ ਲੱਗਿਆ ਕੋਈ ਨਾ ਵੇਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰਾਂ ’ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹੀ। ਫਿਰ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤੇ ਕਬੂਤਰ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ’ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਪੰਛੀਆਂ, ਮਨੁੱਖਾਂ, ਸੂਰਜ ਆਦਿ ਤੋਂ ਓਹਲਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ’ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਂ, ਜੋ ਸਦਾ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਬੂਤਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ! ਚੇਲਾ ਬਣਾਓ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਬਣਾਓ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਤ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ? ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਉਹਲਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ

ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਉਹਲਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੜੀ ਮੁਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਯੋਗ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਚੇਲਾ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਦਇਆ ਹੀਣ ਹੈਂ, ਨਿਰਦਈ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹਰ ਥਾਂ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਜਗਤ 'ਤੇ ਪੈ ਰਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਜੋ ਅੱਧੀ ਤੁਕ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ—"ਜਗੁ ਧੰਧੜੈ ਲਾਇਆ" ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਗਤੁ ਉਪਾਇ ਤੁਧੁ ਧੰਧੈ ਲਾਇਆ ਭੂੰਡੀ ਕਾਰ ਕਮਾਈ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੫੫]

ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਭੂੰਡੀ ਕਾਰ=ਭੈੜੀ ਕਾਰ, ਭਾਵ ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਮਾਉਣ ਰੂਪ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਡਹੁ ਵਡਾ ਵਡ ਮੇਦਨੀ ਸਿਰੇ ਸਿਰਿ ਧੰਧੈ ਲਾਇਦਾ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੭੨]

ਦਾਨਿ ਤੇਰੈ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ; ਤਨਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਾਇਆ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਘਟਿ=ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤਨਿ=ਸੂਖਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਇਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਦੋਂ ਘਟਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਚਾਨਣ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਤ ਸਤੋਮਯ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। **ਵਾ:** ਉਸਦੇ ਨਾਮ-ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸਤੋ ਗੁਣ, **ਵਾ:** ਵੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸਿਆ ਤਾਂ ਘਟਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣਾ=ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਹੋਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰੋਖ ਅਪ੍ਰੋਖ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਖ=ਓਲ੍ਹੇ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ, ਅਪ੍ਰੋਖ=ਪ੍ਰਤੱਖ ਗਿਆਨ। **੧. ਪ੍ਰੋਖ**=ਸੱਤ, ਚੇਤਨ, ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ। ਐਸੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਖ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਅਸੱਤ੍ਵਾ ਪਾਦਿਕ ਅਵਰਨ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। **ਅਸੱਤ੍ਵਾ ਪਾਦਿਕ**=ਅਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਸੱਤ੍ਵਾ ਪਾਦਿਕ ਅਤੇ ਅਭਾਨਾ ਪਾਦਿਕ ਹਨ, ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅਵਰਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਸਤੂ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਐਸੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੱਤ੍ਵ ਪਾਦਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। **੨. ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ**=ਪ੍ਰਤੱਖ ਗਿਆਨ=ਸੱਚ, ਚੇਤਨ, ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਐਸੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰੋਖ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੂ ਮੁਖ ਤੋਂ ਤੱਤ੍ਵ ਮਸੀ ਆਦਿਕ ਮਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸੁਨਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਅਭਾਨਾ ਪਾਦਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਅਭਾਨਾ ਪਾਦਕ**=ਵਸਤੂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਾ ਹੋਣੀ, ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਐਸਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਅਭਾਨਾ ਪਾਦਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਚੰਦੋ ਦੀਪਾਇਆ ਦਾਨਿ ਹਰਿ ਕੈ; ਦੁਖੁ ਅੰਧੇਰਾ ਉਠਿ ਗਇਆ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸਤੋ ਗੁਣ, **ਵਾ:** ਵੈਰਾਗ, **ਵਾ:** ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਤਾਂ ਦੁਖਦਾਈ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਧੇਰਾ ਉਠ ਗਿਆ, ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਗੁਣ ਜੰਞ ਲਾੜੇ ਨਾਲਿ ਸੋਹੈ; ਪਰਖਿ ਮੋਹਣੀਐ ਲਇਆ ॥

ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਜੰਞ ਲਾੜੇ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸੋਹੈ=ਸੋਭ ਰਹੀ ਹੈ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਮੋਹਣੀਐ=ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਪਰਖ ਕੇ ਉਸ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਹਿਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਯਥਾਰਥ ਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ।

ਵੀਵਾਹੁ ਹੋਆ ਸੋਭ ਸੇਤੀ; ਪੰਚ ਸਬਦੀ ਆਇਆ ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਭਾ ਦੇ ਸਹਿਤ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਵੀਵਾਹੁ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ। ਪੰਚ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦੀ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, **ਵਾ:** ਪੰਚ ਸਬਦੀ=ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਤਿਨਿ ਦੇਖਿਆ; ਜਗੁ ਧੰਧੜੈ ਲਾਇਆ ॥੧॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਆ=ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਦੇਖਿਆ=ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਹੈ॥੧॥

ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਾਜਨਾ; ਮੀਤਾ ਅਵਰੀਤਾਂ ॥

ਹਉ=ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਹੀ ਰੀਤਾਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਗਤਾ ਕੀ ਚਾਲ ਨਿਰਾਲੀ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੮]

ਵਾ: ਜੋ ਅਵ=ਅਵਰਨ ਤੋਂ ਰੀਤਾਂ=ਖ਼ਾਲੀ ਹਨ।

ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਿਨ ਸਿਉ ਗਾਡਿਆ; ਮਨੁ ਲੀਅੜਾ ਦੀਤਾ ॥

ਇਹ ਸਰੀਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਟਹਲ ਨਾਲ ਗਾਡਿਆ=ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮਨ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਦੇ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲਿਆ ਹੈ।

ਲੀਆ ਤ ਦੀਆ ਮਾਨੁ ਜਿਨ੍ ਸਿਉ; ਸੇ ਸਜਨ ਕਿਉ ਵੀਸਰਹਿ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਲੈ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਮਾਨੁ=ਆਦਰ ਲੀਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੰਨ ਕੇ ਗਿਆਨ ਲੀਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਸੱਜਣ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਜਗਿਆਸੂ ਕਿਵੇਂ ਵੀਸਰਹਿ=ਭੁੱਲ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦੇ।

ਜਿਨ੍ ਦਿਸਿਆਇਆ ਹੋਹਿ ਰਲੀਆ; ਜੀਅ ਸੇਤੀ ਗਹਿ ਰਹਹਿ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਦਿਸਿ=ਤਰਫ਼ ਨੂੰ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਬਿਅੰਤ ਹੀ ਰਲੀਆ=ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਜੀਅ=ਮਨ ਦੇ ਸੇਤੀ=ਨਾਲ ਗਹਿ=ਪਕੜ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਕਰੇ, ਭਾਵ ਅੰਤ ਤਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇ।

ਸਗਲ ਗੁਣ ਅਵਗਣੁ ਨ ਕੋਈ; ਹੋਹਿ ਨੀਤਾ ਨੀਤਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਹਨ ਅਤੇ ਔਗੁਣ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਗੁਣ ਹੀ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਨਿਤ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਿਤ ਸਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, **ਵਾ:** (ਨੀਤ+ਅਨੀਤਾ) ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਨਿਤ ਸਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਨਿਤ ਸਰੂਪ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ।

ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਾਜਨਾ; ਮੀਤਾ ਅਵਰੀਤਾ ॥੨॥

ਮੈਂ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੱਜਣ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਰੂਪ ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਹੀ ਰੀਤਾਂ ਹਨ। ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ, **ਵਾ:** ਜੋ ਅਵਰਨ ਤੋਂ ਰੀਤਾ=ਖ਼ਾਲੀ ਹਨ ॥੨॥

ਗੁਣਾ ਕਾ ਹੋਵੈ ਵਾਸੁਲਾ; ਕਢਿ ਵਾਸੁ ਲਈਜੈ ॥

ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਵਾਸੁਲਾ=ਡੱਬਾ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇ (ਵਾਸੁਲਾ=ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਬਰਤਨ), ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਕੱਢ ਕੇ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਸੁਗੰਧੀ ਲੈਣਾ ਕਰੀਏ, **ਵਾ:** ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਰੂਪ ਵਾਸ਼ਨਾ ਕੱਢੇ।

ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਨਿ ਸਾਜਨਾ; ਮਿਲਿ ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ॥

ਜੇਕਰ ਮਹਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣ ਮਹਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਝ=ਭਾਈਵਾਲੀ ਕਰੀਏ। **ਵਾ:** ਜੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸਾਜਨਾ=ਮਹਾਤਮਾ, **ਵਾ:** ਸਤਿਗੁਰਾਂ, **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਰੂਪ ਸਾਂਝ ਕਰਨਾ ਕਰੀਏ।

ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ਗੁਣਹ ਕੇਰੀ; ਛੋਡਿ ਅਵਗਣ ਚਲੀਐ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ=ਭਾਈਵਾਲੀ ਕਰੀਏ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅਉਗੁਣ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚਲਣਾ ਕਰੀਏ।

ਪਹਿਰੇ ਪਟੰਬਰ ਕਰਿ ਅਡੰਬਰ; ਆਪਣਾ ਪਿੜੁ ਮਲੀਐ ॥

ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਪਟੰਬਰ=ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਪਹਿਨੇ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਅਡੰਬਰ=ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਨਾ ਕਰੇ, **ਵਾ:** ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਰੇ ਅਤੇ ਕਰੁਣਾ ਆਦਿ ਦੇ ਅਡੰਬਰ=ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰੇ, ਆਪਣੇ ਪਿੜੁ=ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮੱਲਣਾ ਕਰੀਏ, ਭਾਵ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰੀਏ।

ਜਿਥੈ ਜਾਇ ਬਹੀਐ ਭਲਾ ਕਹੀਐ; ਝੋਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੈ ॥

ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠੀਏ ਉਥੇ ਭਲਾ ਬਚਨ ਹੀ ਕਥਨ ਕਰੀਏ, ਭਾਵ ਭਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਕਥਨ ਕਰੀਏ, **ਵਾ:** ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕਹੀਏ ਅਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ, **ਵਾ:** ਪੰਜਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ, **ਵਾ:** ਔਗਣਾਂ ਰੂਪ ਬੂਰ ਨੂੰ ਝੋਲਿ=ਹਟਾ ਕੇ, **ਵਾ:** ਝੋਲਿ=ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ, **ਵਾ:** ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਰੂਪ, **ਵਾ:** ਨਾਮ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਣਾ ਕਰੀਏ।

ਗੁਣਾ ਕਾ ਹੋਵੈ ਵਾਸੁਲਾ; ਕਢਿ ਵਾਸੁ ਲਈਜੈ ॥੩॥

ਜੇਕਰ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਾਸੁਲਾ=ਡੱਬਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਸੁਗੰਧੀ ਲੈਣਾ ਕਰੀਏ ॥੩॥

ਆਪਿ ਕਰੇ ਕਿਸੁ ਆਖੀਐ; ਹੋਰੁ ਕਰੇ ਨ ਕੋਈ ॥

ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖੀਏ ਕਿ ਕੁਝ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਖਣ ਤਾ ਕਉ ਜਾਈਐ; ਜੇ ਭੂਲੜਾ ਹੋਈ ॥

ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਖਣ=ਕਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਜਾਈਐ=ਜਾਣਾ ਕਰੀਏ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

ਜੇ ਹੋਇ ਭੂਲਾ ਜਾਇ ਕਹੀਐ; ਆਪਿ ਕਰਤਾ ਕਿਉ ਭੁਲੈ ॥

ਜੇਕਰ ਭੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਕਹੀਏ ਵੀ ਸਹੀ, ਪਰ ਉਹ ਕਰਤਾ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੁਣੇ ਦੇਖੇ ਬਾਝੁ ਕਹਿਐ; ਦਾਨੁ ਅਣਮੰਗਿਆ ਦਿਵੈ ॥

(ਪ੍ਰਤੱਖ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈਏ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਪੜੇ ਪਾਟੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਾਟੇ ਕਪੜੇ ਦਿਖਾਈਏ ਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਹੀਏ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਗ਼ਰੀਬ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।) ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਐਸਾ ਦਿਆਲੂ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੁਣੇ, ਦੇਖੇ ਅਤੇ ਕਹੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਅਣ-ਮੰਗਿਆ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਜੋ ਸਭ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੇਖੇ=ਦ੍ਰਿਸਟਾ ਰੂਪ ਹੈ,ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਰਸਨਾ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਤੇ ਚਿਤ ਦੇ ਮੰਗਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਅਣ-ਮੰਗਿਆ ਦਾਨ ਜੋ ਦੁਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਦੁਖ ਦਾ ਦਾਨ ਭੀ ਓਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਜੋ ਸੁਨਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਕਹਿਐ=ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਝੁ=ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਣ ਮੰਗ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਫਿਰ ਮੰਗਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦਾ। **ਵਾ**: ਸੁਨਣੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੋ ਬੋਲੇ, ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੋ ਅੰਨ੍ਹੇ ਅਤੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਗੂੰਗੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪ ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਪ੍ਰੀਤੀ ਰੂਪ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਜੋ ਅਣ=ਸੂਖਮ ਤੋਂ ਸੂਖਮ ਹੈ, ਤਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸਨੂੰ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਦਾਨ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। **ਵਾ**: ਅਣ ਮੰਗ ਭਾਵ ਮੰਗਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਓਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਦਾਤਾ ਜਗਿ ਬਿਧਾਤਾ; ਨਾਨਕਾ ਸਚੁ ਸੋਈ ॥

ਜੋ ਜਗਤ=ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਬਿਧਾਤਾ=ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਦਾਤਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਭ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਸੋਈ=ਉਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੱਚਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ।

ਆਪਿ ਕਰੇ ਕਿਸੁ ਆਖੀਐ; ਹੋਰੁ ਕਰੇ ਨ ਕੋਈ ॥੪॥੧॥੪॥

ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖੀਐ=ਆਖਣਾ ਕਰੀਏ ਕਿ ਕੁਝ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਸਮੱਰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੪॥੧॥੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੫੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੬੭]

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੨ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸੁਖ ਸੋਹਿਲੜਾ ਹਰਿ ਧਿਆਵਹੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਫਲੁ ਪਾਵਹੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਫਲੁ ਪਾਵਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰੇ ॥ ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਅਪਣੇ ਵਿਟਹੁ ਜਿਨਿ ਕਾਰਜ ਸਭਿ ਸਵਾਰੇ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਹਰਿ ਜਾਪਹੁ ਸੁਖ ਫਲ ਹਰਿ ਜਨ ਪਾਵਹੁ ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਣਹੁ ਜਨ ਭਾਈ ਸੁਖ ਸੋਹਿਲੜਾ ਹਰਿ ਧਿਆਵਹੁ ॥੧॥ ਸੁਣਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਭੀਨੇ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਏ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਸਹਜੇ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥ ਜਿਨ੍ ਕਉ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ ਤਿਨ ਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਤਿਨ ਜਨਮ ਮਰਣ ਭਉ ਭਾਗਾ ॥ ਅੰਦਰਹੁ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜੀ ਖੋਈ ਸੋ ਜਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਗਾ ॥ ਜਿਨ੍ ਕਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਨੀ ਮੇਰੈ ਸੁਆਮੀ ਤਿਨ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ॥ ਸੁਣਿ ਮਨ ਭੀਨੇ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਏ ॥੨॥ ਜੁਗ ਮਹਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥ ਗੁਰ ਤੇ ਉਪਜੈ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਾ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਾ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ ਜਿਸੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਸੁ ਪਾਏ ॥ ਸਹਜੇ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਕਿਲਵਿਖ ਸਭਿ ਗਵਾਏ ॥ ਸਭੁ ਕੋ ਤੇਰਾ ਤੂ ਸਭਨਾ ਕਾ ਹਉ ਤੇਰਾ ਤੂ ਹਮਾਰਾ ॥ ਜੁਗ ਮਹਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੩॥ ਸਾਜਨ ਆਇ ਵੁਠੇ ਘਰ ਮਾਹੀ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਹੀ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੀ ਫਿਰਿ ਭੂਖ ਨ ਲਾਗੈ ਆਏ ॥ ਦਹ ਦਿਸਿ ਪੂਜ ਹੋਵੈ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ ਜੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਆਪੇ ਜੋੜਿ ਵਿਛੋੜੇ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕੋ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ॥ ਸਾਜਨ ਆਇ ਵੁਠੇ ਘਰ ਮਾਹੀ ॥੪॥੧॥

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੩, ਘਰੁ ੨; ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਛੰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਰਾਗ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ : ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਸੁਖ ਸੋਹਿਲੜਾ; ਹਰਿ ਧਿਆਵਹੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ; ਹਰਿ ਫਲੁ ਪਾਵਹੁ ॥

ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਅਨਵੇ ਰੀਤ ਦੁਆਰਾ ਹੈ : ਗੁਰਮੁਖਿ=ਜੋ ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ, ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਧਿਆਵਹੁ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਵਹੁ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣਾ ਕਰੋਗੇ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਦਾ ਸੁਖ=ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਸੋਹਿਲੜਾ=ਜਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਦਾ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਜੋ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਇਹ ਸੱਚ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਮਾਰਗ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਚੈ ਮਾਰਗਿ ਚਲਦਿਆ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਜਹਾਨੁ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਫਲੁ ਪਾਵਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ; ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰੇ ॥

ਮੁਖੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਵਹੁ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਫਲ ਪਾਵਹੁ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਜਨਮ ਜਨਮ=ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਨਿਵਾਰੇ=ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰੈ ॥ ਸੂਕਾ ਮਨੁ ਸਾਧਾਰੈ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੮]

ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਅਪਣੇ ਵਿਟਹੁ; ਜਿਨਿ ਕਾਰਜ ਸਭਿ ਸਵਾਰੇ ॥

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਭਿ=ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ=ਕੰਮ ਸਵਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। [**ਬਲਿਹਾਰ**=ਬਲਿ+ਹਾਰ :— ਬਲਿ=ਤਾਕਤ, ਜ਼ੋਰ ਜਿਥੇ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ, ਹਾਰ ਜਾਵੇ, ਭਾਵ ਜੋ ਇਤਨਾ ਹੈਰਾਨੀ ਜਨਕ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇ, ਜਿਥੇ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਬਲ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ, ਉਥੇ ਫਿਰ ਬਲਿਹਾਰ ਪਦ ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ।] ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਲਿਵ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਵਿਟਹੁ ਜਿਨਿ ਸਚਿ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੫੩]

੨. **ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਸਦ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨਾ ॥**
ਨਾਮੁ ਨ ਵਿਸਰਉ ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਚਸਾ ਇਹੁ ਕੀਜੈ ਦਾਨਾ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੬]

੩. **ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਸਦ ਸਦ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥**
ਗੁਰੂ ਵਿਟਹੁ ਹਉ ਵਾਰਿਆ ਜਿਸੁ ਮਿਲਿ ਸਚੁ ਸੁਆਉ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੦]

੪. **ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਾਉ ॥**
ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਸਹਜੇ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੯੦]

੫. **ਐਸੇ ਗੁਰ ਕਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ਆਪਿ ਮੁਕਤੁ ਮੋਹਿ ਤਾਰੈ ॥**
[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੧]

ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਹਰਿ ਜਾਪਹੁ; ਸੁਖ ਫਲ ਹਰਿ ਜਨ ਪਾਵਹੁ ॥

ਅਨਵੇ—ਹੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਜਨੋਂ ਹਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਹੀ ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਵਹੁ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਗੇ।

ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਣਹੁ ਜਨ ਭਾਈ; ਸੁਖ ਸੋਹਿਲੜਾ ਹਰਿ ਧਿਆਵਹੁ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ, ਗੁਰਮੁਖ ਜਨੋ ! ਸੁਣਹੁ=ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਵਹੁ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਹੀ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਦੇ ਸੋਹਿਲੜਾ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਗੇ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੁਖ ਸੋਹਿਲੜੇ ਹਰਿ ਗਾਵਣ ਲਾਗੇ ॥**
ਸਾਜਨ ਸਰਸਿਅੜੇ ਦੁਖ ਦੁਸਮਨ ਭਾਗੇ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੯]

੨. **ਸੋਹਿਲੜਾ ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵੀਚਾਰੇ ਰਾਮ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੭੨]

੩. **ਸੋਹਿਲੜਾ ਪ੍ਰਭ ਸੋਹਿਲੜਾ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀਐ ਸੋਹਿਲੜਾ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੪]

ਸੁਣਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਭੀਨੇ; ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਏ ॥

ਜੋ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਭੀਨੇ=ਭਿੱਜੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਹਜਿ=ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਸੁਭਾਏ=ਸੋਭਾ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਗੁਰਮਤਿ; ਸਹਜੇ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਮਤੀ ਨਾਉ ਮਨਿ ਵਸੈ ਸਹਜੇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਉ ॥** [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੬]

੨. **ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਚਿ ਸਹਜਿ ਹਰਿ ਬੋਲੈ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੨੭]

੩. **ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਇਆ ਸਹਜਿ ਮਿਲਾਇਆ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਰਾਤੀ ॥**
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਵੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੭੧]

ਜਿਨ੍ ਕਉ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ, ਤਿਨ ਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ; ਤਿਨ ਜਨਮ ਮਰਣ ਭਉ ਭਾਗਾ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੁਰ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਰੂਪ ਡਰ ਭਾਗਾ=ਦੌੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨ੍ ਮਸਤਕਿ ਧੁਰਿ ਹਰਿ ਲਿਖਿਆ ਤਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੫੦]

ਅੰਦਰਹੁ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜੀ ਖੋਈ; ਸੋ ਜਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਗਾ ॥

ਜਿਸਨੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦੂਜੀ=ਦਵੈਤ ਵਾਲੀ ਦੁਰਮਤਿ=ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਖੋਈ=ਨਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਹੈ, **ਵਾ:** ਉਸੇ ਜਨ=ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਲਿਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ ਕਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਨੀ ਮੇਰੈ ਸੁਆਮੀ; ਤਿਨ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਹਨ।

ਸੁਣਿ ਮਨ ਭੀਨੇ; ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਏ ॥੨॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਆਦਿਕ ਚਤੁਸ਼ਟਹ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਸੁਤੇ-ਸਿੱਧ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਭਿਜ ਗਏ ਹਨ ॥੨॥

ਜੁਗ ਮਹਿ; ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥

ਇਸ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਨਿਸਤਾਰਾ=ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ ਜਗਤ ਨਿਸਤਾਰਾ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਵਡਿਆਈ ॥**
ਕਲਿਜੁਗਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਬੋਹਿਥਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਰਿ ਲਘਾਈ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੪੩]

੨. **ਕਲਿਜੁਗ ਮਹਿ ਇਕ ਨਾਮਿ ਉਧਾਰੁ ॥** [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੩੮]

ਗੁਰ ਤੇ ਉਪਜੈ; ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਾ ॥

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ, ਵਾ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ ਤੋਂ ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਉਪਜੈ=ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਾ, ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ; ਜਿਸੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਸੁ ਪਾਏ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿਆਰਾ ਲਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਹਜੇ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ; ਕਿਲਵਿਖ ਸਭਿ ਗਵਾਏ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਸਹਜੇ=ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ (ਕਿਲ+ਵਿਖ) ਕਿਲ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਜੋ ਵਿਹੁ ਵਰਗੇ ਪਾਪ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਾਪ ਖੰਡਨ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੋ ਨਾਮੁ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੪]

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਨੀ ਲੱਕੜਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਘੋਰ ਦੁਖੵੰ ਅਨਿਕ ਹਤੵੰ ਜਨਮ ਦਾਰਿਦ੍ਰੰ ਮਹਾ ਬਿਖੵਾਦੰ ॥**
ਮਿਟੰਤ ਸਗਲ ਸਿਮਰੰਤ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਾਨਕ ਜੈਸੇ ਪਾਵਕ ਕਾਸਟ ਭਸਮੰ ਕਰੋਤਿ ॥
[ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੫]

੨. **ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕਾਟੇ ਜਿਵ ਖੇਤ ਕ੍ਰਿਸਾਨਿ ਲੁਨੇ ॥** [ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੭੬]

੩. **ਕਿਲਵਿਖ ਸਭੇ ਉਤਰਨਿ ਨੀਤ ਨੀਤ ਗੁਣ ਗਾਉ ॥** [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੫੨੨]

ਸਭੁ ਕੋ ਤੇਰਾ ਤੂ ਸਭਨਾ ਕਾ; ਹਉ ਤੇਰਾ ਤੂ ਹਮਾਰਾ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਸਭ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ। ਹਉ=ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੇਰੇ ਤੂ ਸਭਸ ਦਾ ਮੇਰੇ ਸਾਹਾ ਸਭਿ ਤੁਝ ਹੀ ਮਾਹਿ ਸਮਾਹਿ ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੭੦]

ਜੁਗ ਮਹਿ; ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੩॥

ਕਲਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਨਿਸਤਾਰਾ=ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੩॥

ਸਾਜਨ; ਆਇ ਵੁਠੇ ਘਰ ਮਾਹੀ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ; ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਹੀ ॥

ਅਨਵੇ—ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੱਜਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜੀ ਆ ਕੇ ਵਸੇ ਹਨ, ਉਹ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਕੇ ਅਘਾਹੀ=ਰੱਜ ਗਏ ਹਨ।

ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੀ; ਫਿਰਿ ਭੂਖ ਨ ਲਾਗੈ ਆਏ ॥

ਜੋ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲੋਂ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਆ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਭਈ ਸਚੁ ਭੋਜਨੁ ਖਾਇਆ ॥
ਮਨਿ ਤਨਿ ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੮੪]

੨. ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਭੋਜਨੁ ਖਾਇਆ ॥੪॥੨॥੩॥
[ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੫]

੩. ਰਸਨਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਭੋਜਨਿ ਤ੍ਰਿਪਤਾਨੀ ਅਖੀਅਨ ਕਉ ਸੰਤੋਖੁ ਪ੍ਰਭ ਦਰਸਨ ॥
[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੩]

ਦਹ ਦਿਸਿ ਪੂਜ ਹੋਵੈ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ; ਜੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥

ਅਨਵੇ—ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਜਨ ਦੀ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ ਹੋਵੈ=ਹੁੰਦੀ ਹੈ [**ਦਸ ਦਿਸ਼ਾ**—ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ, ਉਤਰ, ਦੱਖਣ, ਨੈਰਤਿ, ਵਾਯਵੀ, ਈਸ਼ਾਨ, ਅਗਨਿ, ਧਰਤੀ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ]। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਿਸੁ ਨੀਚ ਕਉ ਕੋਈ ਨ ਜਾਨੈ ॥ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਉਹੁ ਚਹੁ ਕੁੰਟ ਮਾਨੈ ॥੧॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੬]

੨. ਹਰਿ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿ ਭਗਤ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ॥ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨਿ ਲਗਿ ਬੇਦ ਉਪਾਏ ॥
ਹਰਿ ਸਿਮਰਨਿ ਭਏ ਸਿਧ ਜਤੀ ਦਾਤੇ ॥ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨਿ ਨੀਚ ਚਹੁ ਕੁੰਟ ਜਾਤੇ ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੩]

ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਤੁਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ਜਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਬਿਅੰਤ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਖੀ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗ਼ਰੀਬ ਘਰਾਣੇ ਅੰਦਰ ਹੋਇਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਜੁੱਤੀਆਂ ਗੰਢਣੀਆਂ ਅਤੇ ਮਰੇ ਪਸ਼ੂ ਢੋਣਾ ਸੀ। ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਜਾਤੀ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਪਰ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਵਾਲਾ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਤੋਂ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਕਿੱਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਵਿਦਾਸੁ ਢੁਵੰਤਾ ਢੋਰ ਨੀਤਿ ਤਿਨਿ੍ ਤਿਆਗੀ ਮਾਇਆ ॥
ਪਰਗਟੁ ਹੋਆ ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥੨॥ [ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੮੭]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਪਰਜਾ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਰਾਜਿਆਂ ਤੱਕ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਚਿਤੌੜ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ, ਜੋ ਬੜੀ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੀ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਨਾਮ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਬਿਧੀ ਦੱਸੀ। ਰਾਣੀ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਧਿਆਨ ਸਾਧਨਾ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ ਲੱਗੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਇੱਕ ਸਮੱਸਟੀ ਭੰਡਾਰਾ ਕਰਾਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਰਾਣੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਬੜਾ

ਭਾਰੀ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਰਾਣੀ ਝਾਲਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬਹੁਤ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਰਾਜਨ! ਅਨਰਥ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਧਰਮਾਤਮਾ ਰਾਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨੀਚ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਕਿਵੇਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕੇਗੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ। ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹ ਕੀ ਕਰ ਕੇ ਆਈ ਹੈਂ ਕਿ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਰਵਿਦਾਸ ਦਾ ਪੂਜਨ ਕੀਤਾ। ਆ ਦੇਖ! ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਪੂਜਦਾ ਹੈ, ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਕਾਰਨ ਮੇਰਾ ਭੀ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲਾਲਚੀ ਤੇ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਯਕੀਨ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਰਾਣੀ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਕੋਲ ਆਈ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਦੁਖ ਹੈ, ਇਹੋ ਹੀ ਦੁਖ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਂ! ਰਾਣੀ ਇਹ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤੂੰ ਇੱਕ ਚਮਿਆਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਰਾਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਪਜਸ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੂਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਤੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਸਮੱਸਟੀ ਭੰਡਾਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਰਾਣੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਮੰਤਰਨ ਦੇਣ ਆਪ ਆਈ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਣ ਤੋਂ ਇਸ ਲਈ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਜਾਤੀ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਮੱਚ ਉਠਣਗੇ ਤਾਂ ਰਾਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਆਉਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਭੰਡਾਰਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਰਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਹੱਠ ਧਾਰਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹਾਂ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਵਚਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਭੰਡਾਰੇ ਦਾ ਸਹੀ ਦਿਨ ਆ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਕਾਰਨ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਇਕੱਤਰ ਹੋਏ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਨੇ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚਮਿਆਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਬਹਿ ਕੇ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਛੱਕਣ ਦੇਣਾ, ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦੇ ਹਾ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੋ! ਤੁਸੀਂ ਤੰਗ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹਾ। ਰਾਣੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਮਹਿਲ ਦੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਧਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਦੋਂ ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਲਈ ਪੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਵੇਖੀ ਜਾਣ, ਭੋਜਨ ਕੋਈ ਨਾ ਛਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਰਵਿਦਾਸ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤੀ। ਵਰਤਾਵੇ ਕਹਿਣ ਭੋਜਨ ਛਕੋ। ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਛਕਣ ਨਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਵਿਦਾਸ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੋ! ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਰਵਿਦਾਸ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਯਕੀਨ ਤਾਂ ਆ ਕੇ ਵੇਖ ਲਉ। ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਰਵਿਦਾਸ ਸੱਚ ਹੀ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿਹੜੇ ਚੰਗੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਈਰਖਾ ਛੱਡੋ ਇਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਿਅੰਤਤਾ ਹੈ ਤੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਭੋਜਨ ਛਕਾਉ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਨਾਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ। ਭੋਜਨ ਛੱਕ ਕੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਐਸੀ ਲਾਲ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਕਉਨੁ ਕਰੈ॥ [ਮਾਰੂ ਬਾਣੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੦੬]

ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ਕੁਟ ਬਾਂਢਲਾ ਢੋਰ ਢੋਵੰਤਾ ਨਿਤਹਿ ਬਾਨਾਰਸੀ ਆਸ ਪਾਸਾ॥
ਅਬ ਬਿਪ੍ਰ ਪਰਧਾਨ ਤਿਹਿ ਕਰਹਿ ਡੰਡਉਤਿ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਸਰਣਾਇ ਰਵਿਦਾਸੁ ਦਾਸਾ॥

[ਮਲਾਰ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੨੯੩]

ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਗਤੁ ਭਗਤੁ ਜਗਿ ਵਜਿਆ ਚਹੁ ਚਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਿ ਚਮਿਰੇਟਾ॥
ਪਾਣ੍ਹਾ ਗੰਢੈ ਰਾਹ ਵਿਚਿ ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਢੋਇ ਢੋਰ ਸਮੇਟਾ॥
ਜਿਉ ਕਰਿ ਮੈਲੇ ਚੀਥੜੇ ਹੀਰਾ ਲਾਲੁ ਅਮੋਲੁ ਪਲੇਟਾ॥
ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਉਪਦੇਸਦਾ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨੁ ਕਰਿ ਭਗਤਿ ਸਹੇਟਾ॥
ਨ੍ਹਾਵਣਿ ਆਇਆ ਸੰਗੁ ਮਿਲਿ ਬਾਨਾਰਸ ਕਰਿ ਗੰਗਾ ਥੇਟਾ॥
ਕਢਿ ਕਸੀਰਾ ਸਉਪਿਆ ਰਵਿਦਾਸੈ ਗੰਗਾ ਦੀ ਭੇਟਾ॥
ਲਗਾ ਪੁਰਬੁ ਅਭੀਚ ਦਾ ਡਿਠਾ ਚਲਿਤੁ ਅਚਰਜੁ ਅਮੇਟਾ॥
ਲਇਆ ਕਸੀਰਾ ਹਥੁ ਕਢਿ ਸੂਤੁ ਇਕ ਜਿਉ ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ॥
ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਹਰਿ ਮਾਂ ਪਿਉ ਬੇਟਾ॥੧੭॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੦]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਨ ਦੀ ਦਸੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਨੇਕਾਂ ਭਗਤਾਂ, ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਆਪੇ ਜੋੜਿ ਵਿਛੋੜੇ; ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕੋ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਤੋਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਛੋੜਦਾ ਹੈ। ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਐਸਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਕਰਮ ਫਲ ਭੁਗਤਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ।

ਸਾਜਨ; ਆਇ ਵੁਠੇ ਘਰ ਮਾਹੀ ॥੪॥੧॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਾਜਨ=ਸੱਜਣ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜੀ ਆ ਕੇ ਵੁਠੇ=ਵਸੇ ਹਨ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੫੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੬੯]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਧਨ ਜੇ ਭਵੈ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੋਹਾਗੁ ਨ ਹੋਈ ਰਾਮ ॥ ਨਿਹਚਲੁ ਰਾਜੁ ਸਦਾ ਹਰਿ ਕੇਰਾ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਰਾਮ ॥ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੋ ਜਾਣਿਆ ॥ ਧਨ ਪਿਰ ਮੇਲਾਵਾ ਹੋਆ ਗੁਰਮਤੀ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਤਾ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਕੰਤੈ ਰਾਵੇ ਮਨਿ ਮਾਨਿਐ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥੧॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਧਨ ਬਾਲੜੀਏ ਹਰਿ ਵਰੁ ਪਾਵਹਿ ਸੋਈ ਰਾਮ ॥ ਸਦਾ ਹੋਵਹਿ ਸੋਹਾਗਣੀ ਫਿਰਿ ਮੈਲਾ ਵੇਸੁ ਨ ਹੋਈ ਰਾਮ ॥ ਫਿਰਿ ਮੈਲਾ ਵੇਸੁ ਨ ਹੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਕੋਈ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਪਛਾਣਿਆ ॥ ਕਰਣੀ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਵੈ ਅੰਤਰਿ ਏਕੋ ਜਾਣਿਆ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਵੇ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਆਪਣਾ ਸਾਚੀ ਸੋਭਾ ਹੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਪਿਰੁ ਰਾਵੇ ਆਪਣਾ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥੨॥ ਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰ ਕਰੇ ਧਨ ਬਾਲੜੀਏ ਹਰਿ ਵਰੁ ਦੇਇ ਮਿਲਾਏ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਕੈ ਰੰਗਿ ਰਤੀ ਹੈ ਕਾਮਣਿ ਮਿਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਰਾਮ ॥ ਮਿਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਸਚਿ ਸਮਾਏ ਸਚੁ ਵਰਤੈ ਸਭ ਥਾਈ ॥ ਸਚਾ ਸੀਗਾਰੁ ਕਰੇ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਕਾਮਣਿ ਸਚਿ ਸਮਾਈ ॥ ਹਰਿ ਸੁਖਦਾਤਾ ਸਬਦਿ ਪਛਾਤਾ ਕਾਮਣਿ ਲਇਆ ਕੰਠਿ ਲਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਮਹਲੀ ਮਹਲੁ ਪਛਾਣੈ ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਪਾਏ ॥੩॥ ਸਾ ਧਨ ਬਾਲੀ ਧੁਰਿ ਮੇਲੀ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ਮਿਲਾਈ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਘਟਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਆ ਪ੍ਰਭੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਥਾਈ ਰਾਮ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭੁ ਥਾਈ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਪਾਇਆ ॥ ਸੇਜ ਸੁਖਾਲੀ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਣੀ ਸਚੁ ਸੀਗਾਰੁ ਬਣਾਇਆ ॥ ਕਾਮਣਿ ਨਿਰਮਲ ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਖੋਈ ਗੁਰਮਤਿ ਸਚਿ ਸਮਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਮਿਲਾਈ ਕਰਤੈ ਨਾਮੁ ਨਵੈ ਨਿਧਿ ਪਾਈ ॥੪॥੩॥੪॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਤੀਸਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਪਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਐਸਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਧਨ ਜੇ ਭਵੈ; ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੋਹਾਗੁ ਨ ਹੋਈ ਰਾਮ ॥

ਜੇਕਰ ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਵੈ=ਫਿਰਦੀ ਰਹੇ, **ਵਾ:** ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਧਨਾ ਰੂਪ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਮ ਰੂਪ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸੋਹਾਗੁ=ਸੁਖ, ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਨਿਹਚਲੁ ਰਾਜੁ ਸਦਾ ਹਰਿ ਕੇਰਾ; ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਰਾਮ ॥

ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰਾਜੁ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਵਾ—ਹੁਕਮ ਸਦਾ ਨਿਹਚਲੁ=ਅਚੱਲ, ਚਲਾਏਮਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਸਥਿਤ ਨਹੀਂ। ਭਾਵ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਚਲਾਏਮਾਨ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਝੂਠਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਸਥਿਰ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਵੀ ਸਥਿਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕੋਊ ਹਰਿ ਸਮਾਨਿ ਨਹੀ ਰਾਜਾ॥
ਏ ਭੂਪਤਿ ਸਭ ਦਿਵਸ ਚਾਰਿ ਕੇ ਝੂਠੇ ਕਰਤ ਦਿਵਾਜਾ॥੧॥
[ਬਿਲਾਵਲ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੬]

੨. ਨਿਹਚਲ ਰਾਜੁ ਹੈ ਸਦਾ ਤਿਸੁ ਕੇਰਾ ਨਾ ਆਵੈ ਨਾ ਜਾਈ॥
[ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੯੨]

੩. ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਾਚੇ ਨਾਵੈ॥ ਰਾਜੁ ਤੇਰਾ ਕਬਹੁ ਨ ਜਾਵੈ॥
ਰਾਜੋ ਤ ਤੇਰਾ ਸਦਾ ਨਿਹਚਲੁ ਏਹੋ ਕਬਹੁ ਨ ਜਾਵਏ॥ [ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੬੭]

ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸੋਈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੋ ਜਾਣਿਆ॥

ਤਿਸੁ=ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਿਨਾ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸਥਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਏਕੋ=ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ=ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਹੋਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਠਾਕੁਰੁ ਸਭ ਤਿਸੈ ਕੀਆ ਜਾਈ ਜੀਉ॥
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੬]

੨. ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਕਰਿ ਤਪਾਵਸੁ ਬਣਤ ਬਣਾਈ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੨]

ਧਨ ਪਿਰ ਮੇਲਾਵਾ ਹੋਆ; ਗੁਰਮਤੀ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ॥

ਉਸ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਮਤੀ=ਸਿਖਿਆ ਉੱਤੇ ਮਨ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਨ ਪਿਰ ਮੇਲੁ ਭਇਆ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ਮਿਲਾਇਆ ਰਾਮ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੩੯]

ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਨ ਪਿਰਹਿ ਮੇਲਾ ਹੋਇ ਸੁਆਮੀ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੩੬]

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਤਾ ਹਰਿ ਪਾਇਆ;
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ॥

ਜਦੋਂ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਿਆ=ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹੀ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਅੱਜ ਤੱਕ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਸਟ ਸਾਜ ਸਾਜਿ ਪੁਰਾਣ ਸੋਧਹਿ ਕਰਹਿ ਬੇਦ ਅਭਿਆਸੁ॥
ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਮੁਕਤਿ ਨਾਹੀ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੬੩]

੨. ਬਿਨੁ ਨਾਮੈ ਮੁਕਤਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਨਾਮੁ ਪਲੈ ਪਾਈ॥੩॥
[ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੭੫]

३. **ਜੁਗ ਮਾਹਿ ਨਾਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ਜਾਇ॥**
ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਵੇਖਹੁ ਕੋ ਵਿਉਪਾਇ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੯੦]

੪. **ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਤਿ ਤ੍ਰਿਸਨ ਜਰੰਗਾ॥ ਸੋ ਮੁਕਤੁ ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਚੰਗਾ॥**
[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੫]

੫. **ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਮੁਕਤਿ ਨਹੀ ਕਬ ਹੀ ਅੰਧੁਲੇ ਧੰਧੁ ਪਸਾਰਾ॥੩॥**
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੨੭]

ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਕੰਤੈ ਰਾਵੇ; ਮਨਿ ਮਾਨਿਐ ਸੁਖੁ ਹੋਈ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਕੰਤੈ=ਪਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਾਵੇ=ਮਾਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਕੰਤੈ ਭਾਵੈ ਆਪੇ ਹੀ ਰਾਵੇਇ॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਧਨ ਬਾਲੜੀਏ; ਹਰਿ ਵਰੁ ਪਾਵਹਿ ਸੋਈ ਰਾਮ॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਬਾਲੜੀਏ=ਗਯਾਤ ਰਹਿਤ ਧਨ=ਇਸਤਰੀਏ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵਣਾ ਕਰ ਤਾਂ ਉਸ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਰੁ=ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਕਾਮਣੀ ਗੁਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਈ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੨੮]

ਸਦਾ ਹੋਵਹਿ ਸੋਹਾਗਣੀ; ਫਿਰਿ ਮੈਲਾ ਵੇਸੁ ਨ ਹੋਈ ਰਾਮ॥

ਹੇ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਏ ਸਦਾ ਹੀ ਸੋਹਾਗਣੀ=ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਹੋਵੇਂਗੀ ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ ਤੇਰਾ ਵੇਸੁ=ਲਿਬਾਸ ਕਦੇ ਵੀ ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਵ ਖੋਟੇ ਕਰਤਬ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਂਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਦਾ ਸੁਹਾਗੁ ਸੁਹਾਗਣੀ ਜੇ ਚਲਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ॥
ਸਦਾ ਪਿਰੁ ਨਿਹਚਲੁ ਪਾਈਐ ਨ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਜਾਇ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੬]

ਫਿਰਿ ਮੈਲਾ ਵੇਸੁ ਨ ਹੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਕੋਈ; ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਪਛਾਣਿਆ॥

ਫਿਰ ਤੇਰਾ ਵੇਸੁ=ਲਿਬਾਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਹੜੀ ਕੋਈ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਬੂਝੈ=ਜਾਣਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਹਉਮੈ=ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ=ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸਿਖਿਆਤਤਾ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੇ ਹਉਮੈ ਮਾਰੇ ਇਨਿ ਬਿਧਿ ਮਿਲਹੁ ਪਿਆਰੇ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੨੪੪]

੨. **ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮੁਈਏ ਤੂ ਚਲੁ ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਏ॥**
ਹਰਿ ਵਰੁ ਰਾਵਹਿ ਸਦਾ ਮੁਈਏ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਪਾਏ॥ [ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੬੮]

ਕਰਣੀ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਵੈ; ਅੰਤਰਿ ਏਕੋ ਜਾਣਿਆ ॥

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਕੇ ਕਰਣੀ=ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਕਮਾਵੈ=ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਅੰਤਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ=ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਵੇ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਆਪਣਾ; ਸਾਚੀ ਸੋਭਾ ਹੋਈ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਾਵੇ=ਉਚਾਰਦੀ, ਭਾਵ ਜਪਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸੱਚੀ ਸੋਭਾ=ਵਡਿਆਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਚੈ ਮਾਰਗਿ ਚਲਦਿਆ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਜਹਾਨੁ ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬]

੨. **ਨਿਰਮਲ ਨਾਮੁ ਰਖੈ ਉਰਿ ਧਾਰੇ ॥ ਸਾਚੀ ਸੋਭਾ ਸਾਚਿ ਦੁਆਰੇ ॥**
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੨੩]

ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਪਿਰੁ ਰਾਵੇ ਆਪਣਾ; ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਾਵੇ=ਜਪਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸਚੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੁ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਵਿ=ਪਰੀ-ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਜਗਿਆਸੂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ-ਤਿਵੇਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਸ ਹੋ ਕੇ ਮਨ ਸੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁੱਧ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਰਮਲ ਗਿਆਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਿਰਮਲ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਣ-ਕਣ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਨਿਸਚੇ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰ ਕਰੇ ਧਨ ਬਾਲੜੀਏ; ਹਰਿ ਵਰੁ ਦੇਇ ਮਿਲਾਏ ਰਾਮ ॥

ਜੋ ਬਾਲੜੀਏ=ਅਗਿਆਤ, ਬੇਸਮਝ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਰਾਮ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਰੁ=ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣੀ ਭਾਈ ਆਪੁ ਛੋਡਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥**
ਸਦਾ ਸਹਜੁ ਫਿਰਿ ਦੁਖੁ ਨ ਲਗਈ ਭਾਈ ਹਰਿ ਆਪਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੩੯]

੨. **ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਸੋਇ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੀਐ ॥**
ਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ਮਹਲੁ ਪਛਾਣੀਐ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੨੦]

੩. **ਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰ ਕਮਾਏ ਲਾਹਾ ਘਰਿ ਆਣਿਆ ॥**
ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਰਬਾਣੁ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣਿਆ ॥੭॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੫੨]

ਹਰਿ ਕੈ ਰੰਗਿ ਰਤੀ ਹੈ ਕਾਮਣਿ; ਮਿਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਰਾਮ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ, **ਵਾ:** ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਰਤੀ=ਮਿਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਏ=ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਸਹਜੇ ਮਾਤੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਪਾਇਆ॥
[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੭੬]

੨. ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਸਹਜਿ ਮਾਤੇ ਤਿਲੁ ਨ ਮਨ ਤੇ ਬੀਸਰੈ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੯]

੩. ਐਸੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਸਹਜ ਕੀ ਮਾਤੀ ਅਹਿਨਿਸਿ ਭਾਇ ਸਮਾਣੀ॥
[ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

ਮਿਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਸਚਿ ਸਮਾਏ; ਸਚੁ ਵਰਤੈ ਸਭ ਥਾਈ॥

ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਸਭ=ਸਾਰੇ ਥਾਈ=ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਚਾ ਸੀਗਾਰੁ ਕਰੇ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ; ਕਾਮਣਿ ਸਚਿ ਸਮਾਈ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਅੰਤਰੀਵ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ=ਅਭੇਦਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਉਗੁਣਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਛੜਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਐਸਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਸੀਗਾਰੁ ਬਨਾਵਉ॥
ਸਫਲ ਸੁਹਾਗਣਿ ਨਾਨਕਾ ਅਪੁਨੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵਉ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੨]

੨. ਭੈ ਕੀਆ ਦੇਹਿ ਸਲਾਈਆ ਨੈਣੀ ਭਾਵ ਕਾ ਕਰਿ ਸੀਗਾਰੋ॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

੩. ਮਨੁ ਮੋਤੀ ਜੇ ਗਹਣਾ ਹੋਵੈ ਪਉਣੁ ਹੋਵੈ ਸੂਤ ਧਾਰੀ॥
ਖਿਮਾ ਸੀਗਾਰੁ ਕਾਮਣਿ ਤਨਿ ਪਹਿਰੈ ਰਾਵੈ ਲਾਲ ਪਿਆਰੀ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੩੫੯]

੪. ਸਤੁ ਸੀਗਾਰ ਭਉ ਅੰਜਨੁ ਪਾਇਆ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਤੰਬੋਲੁ ਮੁਖਿ ਖਾਇਆ॥
ਕੰਗਨ ਬਸਤ੍ਰ ਗਹਨੇ ਬਨੇ ਸੁਹਾਵੇ॥ ਧਨ ਸਭ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ਜਾਂ ਪਿਰੁ ਘਰਿ ਆਵੈ॥੨॥
ਗੁਣ ਕਾਮਣ ਕਰਿ ਕੰਤੁ ਰੀਝਾਇਆ॥ ਵਸਿ ਕਰਿ ਲੀਨਾ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ॥
[ਸੂਹੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੩੭]

ਹਰਿ ਸੁਖਦਾਤਾ ਸਬਦਿ ਪਛਾਤਾ; ਕਾਮਣਿ ਲਇਆ ਕੰਠਿ ਲਾਏ॥

ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਪਛਾਤਾ=ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਗਲ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਸੁਖਦਾਤਾ ਸਦਾ ਸਲਾਹੀ ਅੰਤਰਿ ਰਖਾਂ ਉਰ ਧਾਰੇ॥ [ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੪੯]

ਨਾਨਕ ਮਹਲੀ ਮਹਲੁ ਪਛਾਣੈ; ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਪਾਏ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਮਹਲੀ=ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤੀ=ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤੀ=ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਨਕ ਮਹਲੁ ਸਬਦਿ ਘਰੁ ਪਾਏ॥
ਗੁਰਮਤਿ ਸਤ ਸਰਿ ਹਰਿ ਜਲਿ ਨਾਇਆ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੬੨]

੨. ਆਪੇ ਦੇਵੈ ਸਬਦਿ ਬੁਲਾਏ॥ ਮਹਲੀ ਮਹਲਿ ਸਹਜ ਸੁਖੁ ਪਾਏ॥
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੭]

ਸਾ ਧਨ ਬਾਲੀ ਧੁਰਿ ਮੇਲੀ; ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ਮਿਲਾਈ ਰਾਮ॥

ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭਿ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਈ=ਮੇਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਬਾਲੀ=ਅਗਿਆਤ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਧੁਰਿ=ਮੁਢ ਤੋਂ ਹੀ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਮੇਲੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਭਾਵ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨ ਕਰਦੀ ਆਈ ਸੀ।

ਗੁਰਮਤੀ ਘਟਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਆ;
ਪ੍ਰਭੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਥਾਈ ਰਾਮ॥

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤੀ=ਸਿਖਿਆ ਕਰਕੇ ਹੀ ਘਟਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣੁ=ਗਿਆਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਵਿ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰਮਤੀ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਾਵੈ ਸੋਇ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੯੨]

੨. ਗੁਰਮਤੀ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ ਆਨੇਰੁ ਬਿਨਾਸਣਿ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੪੯]

੩. ਗੁਰਮਤੀ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ ਸਬਦਿ ਮਿਲੈ ਹਰਿ ਨਾਉ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੦]

ਪ੍ਰਭੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭੁ ਥਾਈ, ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ; ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਪਾਇਆ॥

ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਭੁ=ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਈ=ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਰਵਿ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੂਰਬਲੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਵਸਾਈ= ਵਸਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤੂੰ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ਜਿਥੈ ਹਉ ਜਾਈ ਸਾਚਾ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰੁ ਜੀਉ॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੩੮]

੨. ਪ੍ਰਭੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੀ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੪]

ਸੇਜ ਸੁਖਾਲੀ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਣੀ; ਸਚੁ ਸੀਗਾਰੁ ਬਣਾਇਆ॥

ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਣੀ=ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਸੇਜਾ ਸੁਖਾਲੀ=ਸੁਖਦਾਇਕ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੇਜ ਸੁਖਾਲੀ ਜਾ ਪ੍ਰਭੁ ਭਾਇਆ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਣੇ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੭੨]

ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਵਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਸੇਜਾ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬਣੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੇਜ ਸੁਖਾਲੀ ਪਿਰੁ ਰਵੈ ਹਉਮੈ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਮਾਰਿ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੨੮]

ਕਾਮਣਿ ਨਿਰਮਲ ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਖੋਈ; ਗੁਰਮਤਿ ਸਚਿ ਸਮਾਈ ॥

ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਕਾਮਣਿ=ਇਸਤਰੀ ਨਿਰਮਲ=ਮੈਲ ਰਹਿਤ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਹਉਮੈ=ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਰੂਪ ਮੈਲ ਨੂੰ ਖੋ ਕੇ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਮਿਲਾਈ ਕਰਤੈ; ਨਾਮੁ ਨਵੈ ਨਿਧਿ ਪਾਈ ॥੪॥੩॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪਾਈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਮਿਲਾਈ=ਮੇਲ ਲਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਕਰ ਲਈ ਹੈ॥੪॥੩॥੪॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨੌਂ ਨਿਧਾਂ ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਿਨ੍ਹੀ ਆਤਮੁ ਜੀਤਾ ॥ [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੪੩]

ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਵ ਨਿਧੀ ਅਠਾਰਹ ਸਿਧੀ ਪਿਛੈ ਲਗੀਆ ਫਿਰਹਿ ਜੋ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਸਦਾ ਵਸਾਇ ॥
[ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੯]

ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ, ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਹਾਜ਼ਿਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਰਾਧਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਵ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਤੇਰੈ ਮਨਿ ਬਾਂਛੈ ਸੋ ਲੈਸੀ ॥** [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੬੬]

੨. **ਨਵ ਨਿਧਿ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਹਰਿ ਲਾਗਿ ਰਹੀ ਜਨ ਪਾਈ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੭੯]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੫੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੭੧]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਜੇ ਲੋੜਹਿ ਵਰੁ ਬਾਲੜੀਏ ਤਾ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ਰਾਮ ॥ ਸਦਾ ਹੋਵਹਿ ਸੋਹਾਗਣੀ ਹਰਿ ਜੀਉ ਮਰੈ ਨ ਜਾਏ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਜੀਉ ਮਰੈ ਨ ਜਾਏ ਗੁਰ ਕੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਏ ਸਾ ਧਨ ਕੰਤ ਪਿਆਰੀ ॥ ਸਚਿ ਸੰਜਮਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਿਰਮਲ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸੀਗਾਰੀ ॥ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸਾਚਾ ਸਦ ਹੀ ਸਾਚਾ ਜਿਨਿ ਆਪੇ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਪਿਰੁ ਰਾਵੇ ਆਪਣਾ ਜਿਨਿ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥੧॥ ਪਿਰੁ ਪਾਇਅੜਾ ਬਾਲੜੀਏ ਅਨਦਿਨੁ ਸਹਜੇ ਮਾਤੀ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਮਨਿ ਅਨਦੁ ਭਇਆ ਤਿਤੁ ਤਨਿ ਮੈਲੁ ਨ ਰਾਤੀ ਰਾਮ ॥ ਤਿਤੁ ਤਨਿ ਮੈਲੁ ਨ ਰਾਤੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਰਾਤੀ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਏ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਰਾਵੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਣਾ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਇਆ ਸਹਜਿ ਮਿਲਾਇਆ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਰਾਤੀ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਵੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ॥੨॥ ਪਿਰੁ ਰਾਵੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤੜੀਏ ਪਿਰ ਕਾ ਮਹਲੁ ਤਿਨ੍ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਸੋ ਸਹੋ ਅਤਿ ਨਿਰਮਲੁ ਦਾਤਾ ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਵਿਚਹੁ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਇਆ ਜਾ ਹਰਿ ਭਾਇਆ ਹਰਿ ਕਾਮਣਿ ਮਨਿ ਭਾਣੀ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਨਿਤ ਸਾਚੇ ਕਥੇ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਸਾਚਾ ਏਕੋ ਵਰਤੈ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਰੰਗਿ ਰਵੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥੩॥ ਕਾਮਣਿ ਮਨਿ ਸੋਹਿਲੜਾ ਸਾਜਨ ਮਿਲੇ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਆ ਹਰਿ ਰਾਖਿਆ ਉਰਿ ਧਾਰੇ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਰਾਖਿਆ ਉਰਿ ਧਾਰੇ ਅਪਨਾ ਕਾਰਜੁ ਸਵਾਰੇ ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਜਾਤਾ ॥ ਪ੍ਰੀਤਮਿ ਮੋਹਿ ਲਇਆ ਮਨੁ ਮੇਰਾ ਪਾਇਆ ਕਰਮ ਬਿਧਾਤਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਵਸਿਆ ਮੰਨਿ ਮੁਰਾਰੇ ॥ ਨਾਨਕ ਮੇਲਿ ਲਈ ਗੁਰਿ ਅਪੁਨੈ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸਵਾਰੇ ॥੪॥੫॥੬॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਜੁਗਤ (ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਲਗਣ ਦੀ) ਦਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜੇ ਲੋੜਹਿ ਵਰੁ ਬਾਲੜੀਏ; ਤਾ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਏ! ਜੇ ਤੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਵਰੁ=ਪਤੀ ਨੂੰ ਲੋੜਹਿ=ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਮ ਰੂਪ ਗੁਰ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਚਿਤ ਨੂੰ ਲਾਏ=ਲਾਉਣਾ ਕਰ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਚਿਤ ਬਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦੀ, ਉਨ੍ਹੀ ਦੇਰ ਤਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਕਠਿਨ ਹੈ। **ਪ੍ਰਸ਼ਨ**—ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ? **ਉੱਤਰ**—ਨਿਰਗੁਨ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਰੂਪ ਚਰਨ ਹਨ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਚਰਨ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਪੈਰ ਧਰੈ ਪੂਜਾ ਆਸਣੁ ਥਾਪਣਿ ਸੋਆ। [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੨੭]

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਰਗੁਨ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ-ਜਿਥੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ ਕਵਲ ਪਾਏ ਹਨ, ਉਥੇ-ਉਥੇ

ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਬਣ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਥੋਂ ਭੁਖਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਨ, ਨੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਬਸਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ, ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਅਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਚਰਨ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਿਰਦੈ ਚਰਣ ਸਬਦੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਨਾਨਕ ਬਾਂਧਿਓ ਪਾਲ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੮੦]

੨. **ਚਿਤ ਚਰਨ ਨਾਮ॥** [ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੯]

੩. **ਮਾਈ ਚਰਨ ਗੁਰ ਮੀਠੇ॥**
ਵਡੈ ਭਾਗਿ ਦੇਵੈ ਪਰਮੇਸਰੁ ਕੋਟਿ ਫਲਾ ਦਰਸਨ ਗੁਰ ਡੀਠੇ॥ [ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੭]

ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਜਿਸ-ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਉਹ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮਉਜ ਕੋ ਕਹਿ ਕੈਸੇ ਉਨਮਾਨ॥
ਕਹਿਬੇ ਕਉ ਸੋਭਾ ਨਹੀ ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨੁ॥੧੨੧॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੦]

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ, ਵਾ—ਨਾਮ ਰੂਪ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਣ ਕਮਲ ਮਨ ਧਿਆਇ॥ ਦੂਖੁ ਦਰਦੁ ਇਸੁ ਤਨ ਤੇ ਜਾਇ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੧]

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਚਿਤ ਲਗ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੀ ਸੋਭਨੀਕ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰ ਕੈ ਚਰਣਿ ਚਿਤੁ ਲਾਗਾ॥ ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਸੰਜੋਗੁ ਸਭਾਗਾ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੮੯੮]

੨. **ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਣ ਮਨ ਮਾਹਿ ਵਸਾਇ॥ ਦੂਖੁ ਅਨੇ੍ਰਾ ਅੰਦਰਹੁ ਜਾਇ॥**
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੩੩੫]

੩. **ਕੀਨੀ ਦਇਆ ਗੋਪਾਲ ਗੁਸਾਈ॥ ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਣ ਵਸੇ ਮਨ ਮਾਹੀ॥**
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭]

ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੋਪਾਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰੇ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਨਾਲ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਦੁਖ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਅੰਤਹਕਰਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਖਤਾ ਤੇ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਸਾਂਈ ਦਾਸ ਤੇ ਬੀਬੀ ਰਾਮੋ ਜੀ ਦੀ—ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭਾਈ ਕੀ ਡਰੌਲੀ ਭਾਈ ਸਾਂਈ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਈਂ ਦਾਸ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਰਾਮੋ ਜੀ (ਜੋ ਸੰਸਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਹਿਲ ਮਾਤਾ ਦਮੋਦਰੀ ਜੀ ਦੇ ਭੈਣ ਜੀ ਸਨ) ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਪੱਖਾ ਝਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲਿਆ। ਬੀਬੀ ਰਾਮੋ ਜੀ ਨੇ ਸਾਂਈ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪੱਖਾ ਝੱਲ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਪਸੀਨਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਭਾਈ ਸਾਂਈ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਬੀਬੀ ਰਾਮੋ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਪੱਖਾ ਕਰੀ ਚੱਲ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਦਾ ਡੁੱਬਦਾ ਹੋਇਆ ਜਹਾਜ਼ ਬੰਨੇ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਠ ਬੈਠੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ

ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀਆਂ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹੋ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਨਗਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾ। ਸੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ, ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਫਲਾਂ ਦੀ ਦਾਤਿ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨ ਹਿਰਦੈ ਵਸਾਏ ॥ ਮਨ ਚਿੰਤਤ ਸਗਲੇ ਫਲ ਪਾਏ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੫]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਦੇਵੀ ਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦਾਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਚਰਨ ਵਸਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੁਖ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਉਪਰ ਸਹਾਰਿਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ, ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ 'ਤੇ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਸਾਬਤ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਦਇਆ ਹੀਨ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੇ ਜਲਾਦਾਂ ਪਾਸੋਂ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰਮ ਸਲਾਈਆਂ ਫਿਰਵਾ ਕੇ ਪਹਾੜ ਤੋਂ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਪਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਿਰਗੁਨ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਰੂਪ ਚਰਨ, ਵਾ—ਨਾਮ ਰੂਪ ਚਰਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣਾ ਕਰ।

ਸਦਾ ਹੋਵਹਿ ਸੋਹਾਗਣੀ ਹਰਿ ਜੀਉ ਮਰੈ ਨ ਜਾਏ ਰਾਮ ॥

ਫਿਰ ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਸੋਹਾਗਣੀ=ਸੋਹਾਗਵੰਤੀ, ਭਾਵ ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀ ਹੋਵਹਿ=ਹੋਵੇਂਗੀ, ਉਹ ਹਰਿ=ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਹਰਣ ਵਾਲਾ ਰਾਮ=ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀਉ=ਜੀ ਕਦੇ ਮਰੈ ਨ=ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਾਇ=ਜਨਮਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਦਾ ਸੁਹਾਗੁ ਸੁਹਾਗਣੀ ਜੇ ਚਲਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥
ਸਦਾ ਪਿਰੁ ਨਿਹਚਲੁ ਪਾਈਐ ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਜਾਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੬]

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਸੀਗਾਰ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹੀ ਸੋਹਾਗ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਦਾ ਸੋਹਾਗਣਿ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਸੀਗਾਰੁ ਬਣਾਵੈ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੬੩]

੨. **ਸਦਾ ਸੁਹਾਗਣਿ ਜਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਗੁਰ ਕੈ ਅੰਕਿ ਸਮਾਈਐ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੨੪੪]

੩. **ਸੋਹਾਗਣੀ ਸੀਗਾਰੁ ਬਣਾਇਆ ਗੁਣ ਕਾ ਗਲਿ ਹਾਰੁ ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੪੨੬]

ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਸੋਹਾਗਣ ਨੇ ਪਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਵਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋਹਾਗਣੀ ਆਪਿ ਸਵਾਰੀਓਨੁ ਲਾਇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰੁ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੪੨੬]

ਪਰ ਉਸ ਸੋਹਾਗਣ ਨੇ ਹੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਗਵਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋਹਾਗਣੀ ਸਦਾ ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ ਹਉਮੈ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੨੮]

ਹਰਿ ਜੀਉ ਮਰੈ ਨ ਜਾਏ ਗੁਰ ਕੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਏ; ਸਾ ਧਨ ਕੰਤ ਪਿਆਰੀ ॥

ਉਹ ਹਰਿ ਜੀਉ ਨਾ ਮਰੈ=ਮਰਦਾ ਹੈ ਨ ਜਾਏ=ਨਾ ਜੰਮਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਗੁਰ ਕੈ=ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਹਜਿ=ਸੁਤੇ ਹੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਏ=ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾ=ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਕੰਤ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਸਚਿ ਸੰਜਮਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਿਰਮਲ; ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸੀਗਾਰੀ ॥

ਅਨਵੇਂ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ—ਜੋ ਗੁਰ ਕੈ=ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸੰਜਮਿ=ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਰੋਕਣਾ ਸੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਵੀ ਸਦਾ (ਨਿਰ+ਮਲ) ਨਿਰ=ਰਹਿਤ, ਮਲ=ਮੈਲ, ਭਾਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸਾਚਾ ਸਦ ਹੀ ਸਾਚਾ; ਜਿਨਿ ਆਪੇ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ ॥

ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ=ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਚਾ=ਸੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਸੰਕਲਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਦ ਹੀ=ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਚਾ=ਸੱਚਾ ਹੈ। ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਨੇ ਆਪੇ ਆਪੁ=ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਮਾਇਆ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫੇਰ ਮਾਇਆ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਏਕਾ ਮਾਈ ਜੁਗਤਿ ਵਿਆਈ ਤਿਨਿ ਚੇਲੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥
ਇਕੁ ਸੰਸਾਰੀ ਇਕੁ ਭੰਡਾਰੀ ਇਕੁ ਲਾਇ ਦੀ ਬਾਣੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੭]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ—(੧) ਰਜੋ ਗੁਣ, (੨) ਸਤੋ ਗੁਣ, (੩) ਤਮੋ ਗੁਣ। (੧) ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਦੇਵਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਰਚਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ। (੨) ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਦੇਵਤਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰਿਜਕ, ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ। ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਔਖੀ ਤੋਂ ਔਖੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪੱਥਰ ਆਦਿਕ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੱਥਰ ਦਾ ਕੀੜਾ) ਤਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ੀ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੈਲ ਪਥਰ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਇ ਤਾ ਕਾ ਰਿਜਕੁ ਆਗੈ ਕਰਿ ਧਰਿਆ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੦]

(੩) ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਦੇਵਤਾ ਸ਼ਿਵ ਜੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਮੇਟਣ ਦਾ ਅਥਵਾ :—ਲੈਅ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਮੇਟਦਾ ਉਦੋਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦੀ ਅਵਸਥਾ; ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹੁਕਮ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣ ਤਿੰਨੇ ਦੇਵਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਹ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਪਿਰੁ ਰਾਵੇ ਆਪਣਾ; ਜਿਨਿ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥੧॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣਾ=ਆਪਣੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਸੁਖ ਨੂੰ ਰਾਵੇ=ਭੋਗਦੀ, ਭਾਵ ਮਾਣਦੀ ਹੈ, ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣੀ=ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ਹੈ।

ਜਿਸ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਿਤ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਓਟ, ਭਾਵ ਆਸਰਾ ਤੱਕਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਭਗਤ ਜਨ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਓਟ ਉਧਰੇ ਸਗਲ ਜਨ ॥
ਸੁਣਿ ਪਰਤਾਪੁ ਗੋਵਿੰਦ ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਮਨ ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੯]

ਇਸ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਮੰਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚਰਨ ਕਮਲ ਕਾ ਆਸਰਾ ਪ੍ਰਭ ਪੁਰਖ ਗੁਣਤਾਸੁ ॥** [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੮]

੨. **ਚਰਣ ਕਮਲ ਕਾ ਆਸਰਾ ਦੀਨੋ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ॥** [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੭]

ਪਿਰੁ ਪਾਇਅੜਾ ਬਾਲੜੀਏ; ਅਨਦਿਨੁ ਸਹਜੇ ਮਾਤੀ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ਜਨੋ ! ਜਿਸ ਬਾਲੜੀਏ=ਅਗਿਆਤ, ਬੇ-ਸਮਝ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਾਇਅੜਾ=ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਹਜੇ=ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਮਾਤੀ=ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤੀ ਮਨਿ ਅਨਦੁ ਭਇਆ; ਤਿਤੁ ਤਨਿ ਮੈਲੁ ਨ ਰਾਤੀ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰਮਤੀ=ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅਨਦੁ=ਅਨੰਦ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਰਾਮ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਤਨਿ=ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਪਾਪ ਰੂਪ, ਵਾ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਨ=ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤਿਤੁ ਤਨਿ ਮੈਲੁ ਨ ਰਾਤੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਰਾਤੀ;
ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਏ ॥

ਉਸਦੇ ਤਨਿ=ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਪ੍ਰਭਿ=ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਮਿਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪਣੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਮਿਲਾਏ=ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਨਦਿਨੁ ਰਾਵੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਣਾ; ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥

ਉਹ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ=ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਾਵੇ=ਭੋਗਦੀ, ਵਾ—ਮਾਣਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪੁ=ਆਪਾ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਗੁਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪੁ ਗਵਾਏ=ਆਸੁਰੀ ਗੁਣ ਗਵਾਏ ਹਨ।

ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਇਆ ਸਹਜਿ ਮਿਲਾਇਆ; ਅਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਰਾਤੀ ॥

ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ=ਗੁਰ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਸਹਜਿ=ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ= ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਰਾਤੀ=ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ; ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਵੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੈ=ਮਿਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ, ਵਾ—ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਮਿਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ॥੨॥

ਪਿਰੁ ਰਾਵੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤੜੀਏ; ਪਿਰ ਕਾ ਮਹਲੁ ਤਿਨ੍ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਜੋ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਾਤੜੀਏ=ਰੰਗੀ, ਰੱਤੀ, ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਈ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਾਵੇ=ਉਚਾਰਦੀ, **ਵਾ:** ਸਿਮਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਰੂਪ ਪਤੀ ਦਾ ਮਹਲੁ=ਸਰੂਪ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਸੋ ਸਹੋ ਅਤਿ ਨਿਰਮਲੁ ਦਾਤਾ; ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਸੋ=ਉਹ ਸਹੋ=ਪਤੀ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅਤਿ=ਵੱਡਾ, **ਵਾ:** ਅਤਸੈ ਕਰਕੇ ਨਿਰਮਲੁ=ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਮਿਲਦਾ ਉਸਨੂੰ ਹੈ ਜਿਨਿ=ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿਚਹੁ=ਵਿੱਚੋਂ ਆਪੁ=ਹੰਕਾਰ (ਆਪਾ ਭਾਵ) ਗਵਾਇਆ ਹੈ।

*ਵਿਚਹੁ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਇਆ ਜਾ ਹਰਿ ਭਾਇਆ;
ਹਰਿ ਕਾਮਣਿ ਮਨਿ ਭਾਣੀ ॥*

ਜਾ=ਜਿਸ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮੋਹ ਨੂੰ ਚੁਕਾਇਆ=ਚੁਕਿਆ, ਭਾਵ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਤਬ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਇਆ=ਭਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਕਾਮਣਿ=ਇਸਤਰੀ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਾਣੀ=ਭਾ ਗਈ, ਭਾਵ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਹੈ।

ਅਨਦਿਨੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਨਿਤ ਸਾਚੇ; ਕਥੇ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥

ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਨਿਤ=ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਚੇ=ਸੱਚੇ ਦੇ ਗੁਣ=ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਵੈ=ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਕਥ=ਕਥਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਕਥੇ=ਕਥਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਸਾਚਾ ਏਕੋ ਵਰਤੈ; ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ ॥

ਜੁਗ ਚਾਰੇ=ਸਤਿਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪੁਰ ਤੇ ਕਲਿਜੁਗ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਏਕੋ=ਇੱਕ ਸਾਚਾ=ਸੱਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਰਤੈ=ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਿਨੁ ਗੁਰ=ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਾਇਆ=ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।

ਨਾਨਕ ਰੰਗਿ ਰਵੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ; ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨਿ=ਜਿਸਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੇਤੀ=ਨਾਲ ਚਿਤੁ=ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਲਾਇਆ=ਲਾਉਣਾ, ਭਾਵ ਜੋੜਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ, ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀ=ਰੱਤੀ, ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਈ ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਰਵੈ=ਭੋਗਦੀ, **ਵਾ:** ਮਾਣਦੀ ਹੈ॥੩॥

ਕਾਮਣਿ ਮਨਿ ਸੋਹਿਲੜਾ; ਸਾਜਨ ਮਿਲੇ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ ॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਸਾਜਨ=ਸੱਜਣ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਉਸ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਹਿਲੜਾ=ਅਨੰਦ, ਖੇੜਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤੀ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਆ; ਹਰਿ ਰਾਖਿਆ ਉਰਿ ਧਾਰੇ ਰਾਮ ॥

ਗੁਰ=ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਤੀ=ਸਿਖਿਆ ਨਾਲ ਮਨ ਨਿਰਮਲੁ=ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਭਾਵ ਸ਼ੁਧ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਉਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰੇ=ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਹਰਿ ਰਾਖਿਆ ਉਰਿ ਧਾਰੇ, ਅਪਨਾ ਕਾਰਜੁ ਸਵਾਰੇ; ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਜਾਤਾ ॥

ਜਿਸ ਨੇ, **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਉਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰੇ=ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਾਖਿਆ=ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮਤੀ=ਗੁਰਮਤੀਆਂ ਨੇ, **ਵਾ:** ਗੁਰਮਤੀ=ਗੁਰ ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਹਰਿ ਜਾਤਾ=ਹਰੀ ਨੂੰ ਜਾਨਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਉਹਨਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੋਖਸ਼ ਰੂਪ ਕਾਰਜੁ=ਕੰਮ ਸਵਾਰੇ=ਸਵਾਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰੀਤਮਿ ਮੋਹਿ ਲਇਆ ਮਨੁ ਮੇਰਾ; ਪਾਇਆ ਕਰਮ ਬਿਧਾਤਾ ॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰੀਤਮਿ=ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਿ=ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਕਰਮ ਬਿਧਾਤਾ=ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰਮ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਜੋ ਅਸਪਦ ਰੂਪ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ; ਹਰਿ ਵਸਿਆ ਮੰਨਿ ਮੁਰਾਰੇ ॥

(ਸਤਿ+ਗੁਰੁ) ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੁਰੁ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਿ=ਸੇਵਾ ਕਰ ਜੋ ਮੁਰਾਰੇ=ਮੁਰ ਦੈਂਤ ਰੂਪ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਨਿ=ਮਨ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਵਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਸੁਖੁ=ਨਿਤ ਸੁਖ ਭਾਵ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਪਾਇਆ=ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਮੇਲਿ ਲਈ ਗੁਰਿ ਅਪੁਨੈ; ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸਵਾਰੇ ॥੪॥੫॥੬॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰ ਕੈ=ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੇ (ਮਨ, ਬੁੱਧ, ਚਿਤ, ਅਹੰਕਾਰ) ਰੂਪ ਚਤੁਸ਼ਟੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਨੂੰ ਸਵਾਰੇ=ਸਵਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਗੁਰਿ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲਿ=ਮੇਲ ਲੈਣਾ ਕੀਤਾ ॥੪॥੫॥੬॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੫੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੭੩]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਹਰਿ ਪਹਿਲੜੀ ਲਾਵ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੇਦੁ ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜਹੁ ਪਾਪ ਤਜਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਆਰਾਧਹੁ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਗਵਾਇਆ ॥ ਸਹਜ ਅਨੰਦੁ ਹੋਆ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ॥ ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਲਾਵ ਪਹਿਲੀ ਆਰੰਭੁ ਕਾਜੁ ਰਚਾਇਆ ॥੧॥ ਹਰਿ ਦੂਜੜੀ ਲਾਵ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਮਿਲਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਨਿਰਭਉ ਭੈ ਮਨੁ ਹੋਇ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਗਵਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਨਿਰਮਲੁ ਭਉ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਹਰਿ ਵੇਖੈ ਰਾਮੁ ਹਦੂਰੇ ॥ ਹਰਿ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਸਾਰਿਆ ਸੁਆਮੀ ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ ਮਿਲਿ ਹਰਿਜਨ ਮੰਗਲ ਗਾਏ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਚਲਾਈ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਜਾਏ ॥੨॥ ਹਰਿ ਤੀਜੜੀ ਲਾਵ ਮਨਿ ਚਾਉ ਭਇਆ ਬੈਰਾਗੀਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਹਰਿ ਮੇਲੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਵਡਭਾਗੀਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਨਿਰਮਲੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਮੁਖਿ ਬੋਲੀ ਹਰਿ ਬਾਣੀ ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਕਥੀਐ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧੁਨਿ ਉਪਜੀ ਹਰਿ ਜਪੀਐ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਜੀਉ ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੇ ਤੀਜੀ ਲਾਵੈ ਹਰਿ ਉਪਜੈ ਮਨਿ ਬੈਰਾਗੁ ਜੀਉ ॥੩॥ ਹਰਿ ਚਉਥੜੀ ਲਾਵ ਮਨਿ ਸਹਜੁ ਭਇਆ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲਿਆ ਸੁਭਾਇ ਹਰਿ ਮਨਿ ਤਨਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਇਆ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਠਾਕੁਰਿ ਕਾਜੁ ਰਚਾਇਆ ਧਨ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮਿ ਵਿਗਾਸੀ ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੇ ਚਉਥੀ ਲਾਵੈ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਿਨਾਸੀ ॥੪॥੨॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਛੰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਾਵਾਂ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਕਾਰਜ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਚਾਰ ਲਾਵਾਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਬਾਰੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਥੋੜ੍ਹਾ ਭੇਦ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਖਰੇਵਾਂ ਨਹੀਂ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਇਕ ਵਾਰ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇੱਕ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਪਰਿਵਾਰ, ਜਿਸ ਦੀ ਲੜਕੀ ਵਿਆਹੁਣ ਯੋਗ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਧਿਕ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ। ਇਹ ਪੁਰਸ਼ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੜਕੇ ਦੀ ਦੱਸ ਪੈ ਗਈ। ਲੜਕੇ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੱਸੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਲੜਕੀ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਦੇਣ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਲੜਕੇ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਜ-ਦਹੇਜ ਦਾ ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੰਨਿਆ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਕੰਨਿਆ ਮਿਲ ਗਈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਵਰ। ਦੋਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਲੜਕੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਫੇਰੇ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਨੂੰ ਘਰ ਸੱਦ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਲੜਕੀ ਦਾ ਫਲਾਣੇ ਦਿਨ ਦਾ ਜੋ ਵਿਆਹ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਗ਼ਰੀਬ

ਦਾ ਕਾਰਜ ਆਪ ਨੇ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਾਉਣਾ। ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ, ਫੇਰੇ ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਵਾ ਦੇਣਾ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਲਾਲਚੀ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ੨੫ ਰੁਪਏ ਲਵਾਂਗਾ। ਉਸ ਗ਼ਰੀਬ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਮੈਂ ਗ਼ਰੀਬ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਘੱਟ ਲੈ ਲੈਣੇ। ਪਰ ਪੰਡਿਤ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਫੇਰੇ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਇਤਨਾ ਹੀ ਲਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਅਖ਼ੀਰ ਗ਼ਰੀਬ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਦਿਨ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਬਰਾਤ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਫੇਰਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰੇ ਕਰਾਵਾਂਗਾ। ਉਹ ਗ਼ਰੀਬ ਪੁਰਸ਼ ਬਹੁਤ ਕਲਪਿਆ, ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗ਼ੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਵਿੱਚ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਕੁਦਰਤੀ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਉਸ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰ, ਤੇਰਾ ਕਾਰਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਇਹ ਗ਼ਰੀਬ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੱਚੀ ਰੁਪਏ ਕਹਿ ਕੇ ਪੰਜਾਹ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਗ਼ਰੀਬੀ ਕਾਰਨ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋ ਦਾਜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਕਿਥੋਂ ਦਿਆਂ। (ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਣ ਕਣਕ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ)। ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਗ਼ਰੀਬ ਰੋ ਪਿਆ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੈਰਾਗ ਵਿੱਚ ਆਏ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਐਸੇ ਲੁਟੇਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ? ਇਸੇ ਲਈ ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਸੈ ਸੰਜਮੁ ਗਇਓ ਮੂੜੇ ਏਕੁ ਦਾਨੁ ਤੁਧੁ ਕੁਥਾਇ ਲਇਆ॥
ਸਾਈ ਪੁਤ੍ਰੀ ਜਜਮਾਨ ਕੀ ਸਾ ਤੇਰੀ ਏਤੁ ਧਾਨਿ ਖਾਧੈ ਤੇਰਾ ਜਨਮੁ ਗਇਆ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੩੫]

ਐਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚੀ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਸੁਭਾਅ ਪ੍ਰਤੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਐਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਡੂਬੇ ਭਾਈ॥ ਨਿਰਾਪਰਾਧ ਚਿਤਵਹਿ ਬੁਰਿਆਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੨]

ਸੋ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਪੈੜਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਲੰਗਾਹਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਲ੍ਹੋ ਜੀ ਆਦਿਕ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬਹੁਤ ਅਨਰਥ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਓ, ਬਲਕਿ ਕਈ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਸਿੱਖ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ ਅਜੇ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਨ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸ ਗ਼ਰੀਬ ਪੁਰਸ਼, ਜਿਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਉਥੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਜਿਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਕੋਈ ਐਸੀ ਬਾਣੀ ਰਚ ਦਿਓ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੀ ਹੋਣ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਵੋ। ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਾਵਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਾ ਕੇ ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੱਖ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੌਤਕ ਵਰਤਿਆ ਤਾਂ

ਉਥੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਗਿਆਸੂ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ। ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ 'ਤੇ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੇ ਬਾਹਝ ਭਾਵ ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪੁਤਰੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਲਾਵਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਈ। [**ਲਾਵ**—ਲਾਵ ਦੇ ਕਈ ਅਰਥ ਹਨ—੧. ਪ੍ਰਕਰਮਾ, ੨. ਸਿਖਿਆ, ੩. ਭੂਮਿਕਾ, ੪. ਲਗਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਾਵ=ਰੱਸੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਲਾਵ=ਕੱਟਣਾ, ਫੁੱਲ ਦਾ ਤੋੜਨਾ। ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਨਾਲ ਲੜਕੀ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਰਸਮ ਦਾ ਨਾਮ ਲਾਵ ਪੈ ਜਾਣਾ ਅਸਚਰਜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹੁਣ ਲੜਕੀ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਜੁਦਾ ਹੋ ਕੇ ਪਤੀ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।] ਲਾਵਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਾਹਝ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ ਸਤਿਜੁਗਿ ਕਹੀ, ਸੀਲ ਸਤ ਸੰਤੋਖ॥
ਸਤਿਵਾਦੀ ਰਾਜੇ ਭਏ ਸੁਖੀ ਵਸੈ ਸਭ ਲੋਕ॥
ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਤ੍ਰੇਤਾ ਕਹੀ ਜਪ ਤਪ ਨੇਮ ਉਦਾਰ॥
ਸੀਲਵੰਤ ਰਾਜੇ ਭਏ ਸੁਖੀ ਵਸੈ ਸੰਸਾਰ॥
ਤੀਜੀ ਲਾਵ ਦੁਆਪਰ ਕਹੀ ਹੋਮ ਯਗ ਅਰ ਦਾਨ॥
ਧਰਮ ਧੁਜ ਰਾਜੇ ਭਏ ਸੁਣਦੇ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ॥
ਚਉਥੀ ਲਾਵ ਕਲਜੁਗ ਕਹੀ ਝੂਠ ਕਪਟ ਭਇਓ ਜਾਗ॥

ਹਰਿ ਪਹਿਲੜੀ ਲਾਵ; ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ॥

ਉਸ ਹਰੀ ਰੂਪ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ=ਪ੍ਰਕਰਮਾ (ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੀ), ਪਹਿਲੀ ਸਿਖਿਆ, ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਭੂਮਿਕਾ, ਲਗਨ (ਪਹਿਲਾ ਲਗਾਓ)। ਪਹਿਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਪਹਿਲੜੀ ਲਾਵ=ਸਿਖਿਆ, ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਭ ਇੱਛਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਹੈ, ਉਹ ਰਾਮ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ, ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬਿਖਿਆ ਬਿਖੈ ਭਈ ਦ੍ਵੈਖਤਾ ਗੁਰ ਤੀਰਥ ਅਨੁਰਾਗ॥**
ਤਾਂ ਤੇ ਸੁਭ ਇਛਾ ਕਹੀ ਕਥਾ ਸ੍ਰਵਨ ਮਨ ਲਾਗ॥੯॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ, ਅਧਿ: ੩]

੨. **ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਕਾਇਆ ਕਉ ਗਾਲੈ॥ ਜਿਉ ਕੰਚਨ ਸੋਹਾਗਾ ਢਾਲੈ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੨]

ਇਹ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਗਿਲਾਨੀ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਸਮਝਣਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਸਦਾ ਖੁਆਰੀ॥ [ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੧]

ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਿਸ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਤ=ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਹੀ ਖੁਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਵਿਧੀ ਸਹਿਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਸੁਧੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਥਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਿਰਗੁਣ ਕਥਾ ਕਥਾ ਹੈ ਹਰਿ ਕੀ॥ ਭਜੁ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਜਨ ਕੀ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੬੪]

੨. ਸਭ ਤੇ ਊਤਮ ਹਰਿ ਕੀ ਕਥਾ॥ ਨਾਮੁ ਸੁਨਤ ਦਰਦ ਦੁਖ ਲਥਾ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਨਣ ਵਿੱਚ ਮਨ ਦਾ ਲਗਾਉਣਾ, ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਹੈ।

ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੇਦੁ ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜਹੁ; ਪਾਪ ਤਜਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬੇਦਾਂ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਧਰਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਕੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਤਜਣਾ ਕਰੋ, ਵਾ—ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਵੇਦੁ=ਗਿਆਨ ਸੰਬੰਧੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਕੇ ਪਾਪ ਨੂੰ ਤਜਣਾ ਕਰੋ। **ਵਾ:** ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ=ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰੋ ਅਤੇ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣਾ ਕਰੋ।

ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ; ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ॥

ਸ੍ਵੈ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸੰਤ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਧਰਮ ਕੀ ਪਉੜੀ ਕੋ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਏ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੨]

ਅਤੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਬੇਦ, ਛੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸਤਾਈ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ=ਪੱਕਾ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਪੁਕਾਰਨਿ ਪੋਥੀਆ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭਿ ਕੂੜੁ ਗਾਲ੍ਹੀ ਹੋਛੀਆ॥੧॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੬੧]

ਧਰਮ—ਧਰਮ ਦੇ ੧੦ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਖਿਮਾ ਅਹਿੰਸਾ ਦਯਾ ਮ੍ਰਿਦ ਸਤ ਬਚਨ ਤਪ ਦਾਨ॥
ਸੀਲ ਸੌਚ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬਿਨਾ ਧਰਮ ਲਿੰਗ ਦਸ ਜਾਨ॥੧੦॥ [ਸਾਰਕੁਤਾਵਲੀ, ਅਧਿ: ੧]

੨. ਇੰਦ ਬਿਨਾ ਜਿਉਂ ਮੰਦ ਨਿਸਿ, ਮੰਦ ਕੰਜ ਬਿਨ ਤਾਲ॥
ਜੀਵ ਮੰਦ ਤਿਉ ਧਰਮ ਬਿਨ ਤਾਂਤੇ ਧਰਮ ਨ ਟਾਲ॥੧੪॥ [ਸਾਰਕੁਤਾਵਲੀ, ਅਧਿ: ੧]

੩. ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ੍ਰੇਸਟ ਧਰਮੁ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੬]

੪. ਧਰਮ ਕਰਮ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਈ ਹੈ॥ [ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੩੯੮]

ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਆਰਾਧਹੁ; ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਗਵਾਇਆ॥

ਗੁਰੁ=ਪੂਜਨੀਕ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਧਹੁ=ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਕਰੋ, **ਵਾ:** ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਗੁਰੁ=ਪੂਜਨੀਕ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਾਧਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਚਾਰੇ ਕਿਲਵਿਖ ਅਤੇ ਅਨੰਤ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। [(ਕਿਲ+ਵਿਖ) ਕਿਲ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਜੋ ਵਿਖ=ਵਿਹੁ ਵਰਗੇ ਪਾਪ ਹਨ, ਉਹ ਗਵਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ] ਚਾਰ ਕਿਲਵਿਖਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਚਾਰੇ ਕਿਲਵਿਖ ਉਨਿ ਅਘ ਕੀਏ ਹੋਆ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦]

ਚਾਰ ਕਿਲਵਿਖਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬ੍ਰਹਮਣ ਕੈਲੀ ਘਾਤੁ ਕੰਞਕਾ ਅਣਚਾਰੀ ਕਾ ਧਾਨੁ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੩]

ਸਹਜ ਅਨੰਦੁ ਹੋਆ ਵਡਭਾਗੀ; ਮਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ॥

ਉਸ ਵਡਭਾਗੀ=ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਹਜੇ ਹੀ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਹਰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿੱਠਾ ਲਗਿਆ ਹੈ।

ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਲਾਵ ਪਹਿਲੀ; ਆਰੰਭੁ ਕਾਜੁ ਰਚਾਇਆ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਤਮਾ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਰੂਪ ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾ ਰੂਪ ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ=ਪ੍ਰਕਰਮਾ, ਸਿਖਿਆ, ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਰਚਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੧॥

ਹਰਿ ਦੂਜੜੀ ਲਾਵ; ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਮਿਲਾਇਆ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦੂਜੜੀ=ਦੂਜੀ ਲਾਵ=ਪ੍ਰਕਰਮਾ, ਸਿਖਿਆ, ਭੂਮਿਕਾ ਜੋ ਸ਼ੁਭ ਵਿਚਾਰ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੂਜੀ ਕਹੀ ਸੁ ਬਿਚਾਰਨਾ ਉਪਜਯੋ ਤੱਤ ਬਿਚਾਰ ॥
ਏਕੰਤ ਹ੍ਵੈ ਸੋਧਨ ਲਗਯੋ ਕੋ ਹੰ ਕੋ ਸੰਸਾਰ ॥੧॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ, ਅਧਿ: ੩]

ਸ਼ੁਭ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਕਾਂਤ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਹੰ=ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ ? ਤੇ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਕੀ ਹੈ ? ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਇਹ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਰੀਰ ਮੈਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੁਦਬੁਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪਾਨੀ ਮੈਲਾ ਮਾਟੀ ਗੋਰੀ ॥ ਇਸ ਮਾਟੀ ਕੀ ਪੁਤਰੀ ਜੋਰੀ ॥** [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੬]

੨. **ਰਕਤੁ ਬਿੰਦੁ ਕਾ ਇਹੁ ਤਨੋ ਅਗਨੀ ਪਾਸਿ ਪਿਰਾਣੁ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੩]

੩. **ਰਕਤੁ ਬਿੰਦੁ ਕਰਿ ਨਿੰਮਿਆ ਅਗਨਿ ਉਦਰ ਮਝਾਰਿ ॥** [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੦੬]

ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵੀ ਧੂੰਏ ਦੇ ਪਹਾੜ ਵਾਂਗ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਹੁ ਜਗੁ ਧੂਏ ਕਾ ਪਹਾਰ ॥ ਤੈ ਸਾਚਾ ਮਾਨਿਆ ਕਿਹ ਬੀਚਾਰਿ ॥
[ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੧੮੬]

ਨਿਰਭਉ ਭੈ ਮਨੁ ਹੋਇ; ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਗਵਾਇਆ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਭੈਅ ਮਨ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਭੈਆਂ ਵਲੋਂ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਹੰਗਤਾ, ਮਮਤਾ ਰੂਪ ਮੈਲ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। **ਵਾ:** ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦੇ ਭੈ=ਡਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨਿਰਭਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਡਰ ਨੂੰ ਧਾਰ ਕੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਗਵਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਿਰਮਲੁ ਭਉ ਪਾਇਆ, ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ; ਹਰਿ ਵੇਖੈ ਰਾਮੁ ਹਦੂਰੇ ॥

ਨਿਰਮਲੁ=ਮੈਲ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭੈ=ਡਰ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਜਿਸ ਨੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹਦੂਰੇ=ਸਨਮੁਖ, ਸਮੀਪ ਦੇਖਿਆ ਹੈ।

ਹਰਿ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਸਾਰਿਆ ਸੁਆਮੀ; ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥

ਰਾਮੁ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਤਮ=ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰਿਆ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਉਹ ਸੁਆਮੀ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰੇ=ਪਰੀ-ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ; ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਜਨ ਮੰਗਲ ਗਾਏ ॥

ਸਰੀਰ ਦੇ, **ਅਥਵਾ** ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਜੋ ਇੱਕ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਮੰਗਲ=ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ, ਭਾਵ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਚਲਾਈ; ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਜਾਏ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਸੁਭ ਵਿਚਾਰਨਾ, ਸ਼ੁਭ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੇ ਰੂਪ ਦੂਜੀ ਲਾਵ=ਪ੍ਰਕਰਮਾ, ਭੂਮਿਕਾ, ਸਿਖਿਆ ਚਲਾਈ=ਚਲਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨਹਦ=ਇੱਕ ਰਸ ਨਾਮ ਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਵਜਾਏ=ਉਚਾਰਨਾ ਕੀਤੇ॥੨॥

ਹਰਿ ਤੀਜੜੀ ਲਾਵ; ਮਨਿ ਚਾਉ ਭਇਆ ਬੈਰਾਗੀਆ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਜੋ ਰਾਮ ਹੈ ਉਸ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਤੀ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਤੀਜੜੀ=ਤੀਜੀ ਲਾਵ=ਪ੍ਰਕਰਮਾ, ਸਿਖਿਆ, ਭੂਮਿਕਾ (ਤਨੂ ਮਾਨਸਾ) ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੈਰਾਗੀਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਚਾਉ=ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਤਨੂ ਮਾਨਸਾ— **ਤਨੂ ਮਾਨਸਾ ਸੁ ਤੀਸਰੀ ਮਨ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿਆਹਾਰ ॥**
ਥਿਰ ਹ੍ਵੈ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਕੀ ਰਾਖੈ ਨਿਤ ਸੰਭਾਰ ॥੧੨॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ, ਅਧਿ: ੩]

ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿਆਹਾਰ=ਰੋਕਣਾ, ਰੋਕ ਕੇ ਸੂਖਮ ਕਰਨਾ, ਇਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਤਨੂ ਮਾਨਸਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਜਨਾ ਹਰਿ ਮੇਲੁ; ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਵਡਭਾਗੀਆ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੇਲਣਾ ਕਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਿਰਮਲੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ; ਮੁਖਿ ਬੋਲੀ ਹਰਿ ਬਾਣੀ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਨਿਰਮਲੁ=ਮੈਲ ਰਹਿਤ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਖਿ=ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ :

ਸੰਤ ਜਨਾ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਇਆ; ਹਰਿ ਕਥੀਐ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥

ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਵਡਭਾਗੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਕੱਥ ਹਰੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਕਥੀਐ=ਕਥਨ ਕਰੋ।

ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧੁਨਿ ਉਪਜੀ; ਹਰਿ ਜਪੀਐ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਜੀਉ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨ ਉਪਜੀ=ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਬਿਰਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਉਹ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਸਤਕ ਦੇ ਭਾਗ ਉਤਮ ਹੋਣ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੇ ਤੀਜੀ ਲਾਵੈ; ਹਰਿ ਉਪਜੈ ਮਨਿ ਬੈਰਾਗੁ ਜੀਉ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ 'ਤਨੂ ਮਾਨਸਾ ਰੂਪ' ਤੀਜੀ ਲਾਵੈ=ਤੀਜੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ, **ਵਾ:** ਤੀਜੀ ਸਿਖਿਆ, **ਵਾ:** ਤੀਜੀ ਭੂਮਿਕਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬੈਰਾਗ ਉਪਜੈ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੩॥

ਹਰਿ ਚਉਥੜੀ ਲਾਵ;
ਮਨਿ ਸਹਜੁ ਭਇਆ ਹਰਿ ਪਾਇਆ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਚਉਥੜੀ ਲਾਵ=ਚੌਥੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ, **ਵਾ:** ਚੌਥੀ ਸਿਖਿਆ, **ਵਾ:** ਚੌਥੀ ਭੂਮਿਕਾ 'ਸੱਤ੍ਵਾਪਦ' ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਅਪ੍ਰੋਖ ਸਹਜੁ=ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਸਤ੍ਵਾਪਦ— **ਚਤੁਰਥ ਸਤ੍ਵਾਪਤਿ ਯਿਹ ਅਨਭਵ ਉਦੈ ਅਭੰਗ ॥**
ਆਤਮ ਜਗੁ ਦਰਸਿਓ ਭਲੇ ਜਿਉ ਮਧ ਸਿੰਧੁ ਤਰੰਗ ॥੧੩॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ, ਅਧਿ: ੩]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲਿਆ ਸੁਭਾਇ;
ਹਰਿ ਮਨਿ ਤਨਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਰਾਮ=ਪਿਆਰੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮਨ-ਤਨ ਵਿੱਚ ਮੀਠਾ=ਪਿਆਰਾ ਲਗਾਇਆ, ਤਾਂ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਪਿਆ।

ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਇਆ; ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥

ਜਿਸਨੂੰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿੱਠਾ ਲਗ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤੀ ਜੋੜੀ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ

ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਸੁਆਮੀ; ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ॥

ਉਸਨੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ=ਮਨ ਇਛਤ ਫਲ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮਿ=ਨਾਮੀ ਹਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਵਧਾਈ ਵਜੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਠਾਕੁਰਿ ਕਾਜੁ ਰਚਾਇਆ; ਧਨ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮਿ ਵਿਗਾਸੀ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਠਾਕੁਰਿ=ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕਾਜੁ=ਕਾਰਜ, ਭਾਵ ਵਿਆਹ ਰਚਾਇਆ ਤਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਵਿਗਾਸੀ=ਅਨੰਦ ਸਹਿਤ ਹੋਈ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੇ ਚਉਥੀ ਲਾਵੈ; ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਿਨਾਸੀ ॥੪॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਉਥੀ ਲਾਵੈ=ਚੌਥੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ, **ਵਾ:** ਚੌਥੀ ਸਿਖਿਆ, **ਵਾ:** ਚੌਥੀ ਭੂਮਿਕਾ ਜੋ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਅਵਿਨਾਸੀ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਲਾਵਾਂ ਉਚਾਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਉਸ ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੱਖ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੇ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਲੜਕੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਪਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ॥੪॥੨॥

ਨੋਟ—ਇਹ ਚਾਰ ਲਾਵਾਂ ਚਾਰ ਅਵਸਥਾ ਵਤ ਹਨ, **ਵਾ:** ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸ਼ੁਭ ਇਛਾ, ਸੁਵਿਚਰਨਾ, ਤਨੂ ਮਾਨਸਾ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਚੌਥੀ ਸਤ੍ਵਾਪਤਿ ਅਤੇ ਤੁਰੀਆ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੫੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੭੫]

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੩ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਆਵਹੋ ਸੰਤ ਜਨਹੁ ਗੁਣ ਗਾਵਹ ਗੋਵਿੰਦ ਕੇਰੇ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲਿ ਰਹੀਐ ਘਰਿ ਵਾਜਹਿ ਸਬਦ ਘਨੇਰੇ ਰਾਮ ॥ ਸਬਦ ਘਨੇਰੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਨੇਰੇ ਤੂ ਕਰਤਾ ਸਭ ਥਾਈ ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਜਪੀ ਸਦਾ ਸਾਲਾਹੀ ਸਾਚ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਸਹਜਿ ਰਹੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਰਿਦ ਪੂਜਾ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ਦੂਜਾ ॥੧॥ ਸਭ ਮਹਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਰਵੈ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਰਾਮ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿਆ ਸੋਈ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਸਚੁ ਪਾਈਐ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈਐ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਸਹਜੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਜੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵਾ ਆਪੇ ਲਏ ਮਿਲਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਬਦੇ ਜਾਪੈ ਅਹਿਨਿਸਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥੨॥ ਇਹੁ ਜਗੋ ਦੁਤਰੁ ਮਨਮੁਖੁ ਪਾਰਿ ਨ ਪਾਈ ਰਾਮ ॥ ਅੰਤਰੇ ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਚਤੁਰਾਈ ਰਾਮ ॥ ਅੰਤਰਿ ਚਤੁਰਾਈ ਥਾਇ ਨ ਪਾਈ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਜਮ ਮਗਿ ਦੁਖੁ ਪਾਵੈ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ਅੰਤਿ ਗਇਆ ਪਛੁਤਾਇਆ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਕੋ ਬੇਲੀ ਨਾਹੀ ਪੁਤੁ ਕੁਟੰਬੁ ਸੁਤੁ ਭਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਪਸਾਰਾ ਆਗੈ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਈ ॥੩॥ ਹਉ ਪੂਛਉ ਅਪਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਾਤਾ ਕਿਨ ਬਿਧਿ ਦੁਤਰੁ ਤਰੀਐ ਰਾਮ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ਚਲਹੁ ਜੀਵਤਿਆ ਇਵ ਮਰੀਐ ਰਾਮ ॥ ਜੀਵਤਿਆ ਮਰੀਐ ਭਉਜਲੁ ਤਰੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵੈ ॥ ਪੂਰਾ ਪੁਰਖੁ ਪਾਇਆ ਵਡਭਾਗੀ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਵੈ ॥ ਮਤਿ ਪਰਗਾਸੁ ਭਈ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਵਡਿਆਈ ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਸਬਦਿ ਮਿਲਾਇਆ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਈ ॥੪॥੧॥੪॥

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੩ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਛੰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਰਾਗ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਇਹ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕਰਕੇ ਸਾਧਾਰਣ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਰੀਤ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਿਆਰਿਓ !

ਆਵਹੋ ਸੰਤ ਜਨਹੁ; ਗੁਣ ਗਾਵਹ ਗੋਵਿੰਦ ਕੇਰੇ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਜਨੋ ! ਆਵਹੁ=ਆਉਣਾ ਕਰੋ, ਅਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਰਲ ਕੇ (ਗੋ+ਵਿੰਦ) ਗੋ=ਬੇਦਾ ਕਰਕੇ ਵਿੰਦ=ਜਾਨਣੇ ਯੋਗ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੇਰੇ=ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣਾ ਕਰੀਏ। ਜਿਸ ਜਿਸ ਨੇ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ 'ਤੇ ਹੀ ਆਸ, ਭਾਵ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ਬਿਨਸੀ ਦੁਤੀਆ ਆਸ ॥ [ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੮]

ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਝੀ, ਗਿਆਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਆਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਆਸ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਦਰੋਪਤੀ ਨੂੰ ਦਰੋਣਾਚਾਰੀਆ,

ਕ੍ਰਿਪਾਚਾਰੀਆ, ਭਿਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ, ਧ੍ਰਿਤਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੂਰਬੀਰ ਪੰਜ ਪਤੀਆਂ 'ਤੇ ਆਸ ਬੱਝੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹੀ ਦੇਰ ਤਕ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਆਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਆਸਾ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬਿਪਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਪੋਹ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਖਿਆ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕਈ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਗੁਣ ਗਾਹੁ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲਿ ਰਹੀਐ; ਘਰਿ ਵਾਜਹਿ ਸਬਦ ਘਨੇਰੇ ਰਾਮ ॥

ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਕਰੀਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਘਨੇਰੇ=ਬਹੁਤ ਸ਼ਬਦ ਵਾਜਹਿ=ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਰੂਪ ਫੇਰਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲੈ ਤਾ ਚੂਕੈ ਫੇਰਾ ॥ [ਮਾਝ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੨੨]

ਸਬਦ ਘਨੇਰੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਨੇਰੇ; ਤੂ ਕਰਤਾ ਸਭ ਥਾਈ ॥[੧]

(ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ 'ਤੇਰੇ')

ਹੇ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਪ੍ਰਭ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਨ, ਮੰਨਣ, ਨਿਧਿਆਸਣ ਰੂਪੀ **ਵਾ:** ਸਤਿਨਾਮ ਰੂਪੀ ਘਨੇਰੇ=ਘਣੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ **ਵਾ** ਜੋ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਘਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਰਸ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਨੇਰੇ=ਨੇੜੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ** ਉਹ ਤੇਰੇ=ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਸੇਵਕ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਐਸਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਕਰਤਾ=ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਈ=ਥਾਂਵਾਂ, ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਪਰੀ ਪੂਰਨ, **ਵਾ:** ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭੁ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬ੍ਰਹਮੁ ਹੈ ਪਸਰਿਆ ਮਨਿ ਬੀਜਿਆ ਖਾਵਾਰੇ ॥ [ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੮੨]

ਐਸੀ ਹਰ ਥਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੇ ਪਛਾਨਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੁਦਰਤਿ ਦੇਖਿ ਰਹੇ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਸਭੁ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਨਿਆ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੪੩]

ਅਹਿਨਿਸਿ ਜਪੀ ਸਦਾ ਸਾਲਾਹੀ; ਸਾਚ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥

ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਚ=ਸੱਚੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, **ਵਾ:** ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲਾਈ=ਲਗਾਈ ਹੈ, ਉਹ ਅਹਿਨਿਸਿ=ਦਿਨ ਰਾਤ ਨਾਮ ਜਪੀ=ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਾਲਾਹੀ=ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤ ਦਿਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਅੰਤਹਕਰਨ ਨੂੰ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਇਸੁ ਮਨ ਕਉ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਕਾਲਾ ਹੋਆ ਸਿਆਹੁ ॥
ਖੰਨਲੀ ਧੋਤੀ ਉਜਲੀ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਸਉ ਧੋਵਣਿ ਪਾਹੁ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੫੧]

---

੧. ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ 'ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਨੇਰੇ' ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ, ਕਈ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ 'ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ' ਪਾਠ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮੈਲ ਉਤਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ :

ਅਹਿਨਿਸਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੈਲੇ ਹਛੇ ਹੋਹੀ॥ [ਰਾਗ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੫੪]

ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ :

ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਬਨਵਾਰੀ॥ ਸਭ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਪੂਰੈ ਥਾਰੀ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੦੭੦]

ਐਸੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨਦਿਨੁ ਜਪਉ ਨਾਮ ਗੁਣਤਾਸਿ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੯]

ਜੋ ਰਾਤ ਦਿਨ ਸੱਚੇ ਸਬਦ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਵਿਰਤੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨਦਿਨੁ ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਇ ਤ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਏ ਜੀਉ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੬੯੦]

ਅਨਦਿਨੁ ਸਹਜਿ ਰਹੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ; ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਰਿਦ ਪੂਜਾ॥

ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਸਹਜਿ=ਸਹਜੇ ਹੀ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਰੰਗਿ=ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਰਾਤਾ=ਰੱਤਾ, **ਵਾ:** ਤਦਾਕਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਿਦ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਿਆ ਹੈ, ਏਹੋ ਹੀ ਉਸਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ। ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਹਰਿ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਤਦਾਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰੱਤੀ ਭਰ ਭੀ ਭੁੱਲਦਾ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਸਹਜਿ ਮਾਤੇ ਤਿਲੁ ਨ ਮਨ ਤੇ ਬੀਸਰੈ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੯]

ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਤ ਦਿਨ ਹਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਨਦਿਨੁ ਰਹੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਭਾਇਆ॥

[ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੧੨]

ਜੋ ਹਰਿ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਤਦਾਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਣ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਰੰਗ ਰੰਗਾ ਸਹਜਿ ਮਾਣੁ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੁਰਬਾਣੁ॥

[ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੦]

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ; ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ਦੂਜਾ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਏਕੁ=ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜਾ=ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ॥੧॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਸੱਤ ਅਤੇ ਅਸੱਤ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਖਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਆਪੈ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੀ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੧੨]

ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸੋਈ॥ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣਾ ਦੂਜਾ ਕੋਈ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੪]

ਸਭ ਮਹਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ; ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਰਾਮ॥

ਜੋ ਰਾਮ=ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਅੰਤਰਜਾਮੀ=ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਸਮਰੱਥ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ, ਸੋ=ਉਹ ਸਭ=ਸਭਨਾਂ ਮਹਿ=ਵਿੱਚ ਰਵਿ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹਰ ਇੱਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਗਿਆਤ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਹੀ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਹ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਭ ਮਹਿ ਏਕੋ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਬੂਝ ਨ ਪਾਇ॥** [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੩੨]

੨. **ਸਭ ਮਹਿ ਏਕੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਾ॥ ਸੋ ਜਾਪੈ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ॥**
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੩]

ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਰਵੈ ਰਵਿ ਰਹਿਆ; ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਰਾਮ॥

ਜਿਹੜਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰਵੈ=ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਪ੍ਰਭੁ=ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰੀ ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ॥੩॥ [ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੭੩]

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰੀ ਪੂਰਨ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਉਦੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਗਤਿ ਕਰੈ ਸੋ ਜਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵਿਚਹੁ ਹਉਮੈ ਖੋਇ॥
[ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੭੩]

ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ; ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿਆ ਸੋਈ॥

ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਅੰਤਰਜਾਮੀ=ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਘਟਿ ਘਟਿ=ਘਟਾਂ-ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਰਵਿਆ=ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੋ ਕਰਕੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਪਾਈਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਪਤਾ ਨਾਮੁ ਵਰਤੈ ਵਿਚਿ ਕਲਿਜੁਗਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਹਰਿ ਭਰਪੂਰਿ ਰਹਿਆ॥
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੩੩੪]

ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਾ ਜਾਣੀਏ, ਉਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ, ਲੋੜ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਖੋਜਣ ਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਿਲ ਮਹਿ ਖੋਜਿ ਦਿਲੈ ਦਿਲਿ ਖੋਜਹੁ ਏਹੀ ਠਉਰ ਮੁਕਾਮਾ॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੪੯]

ਸਭ ਕੁਝ ਹਿਰਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਘਰ ਮਹਿ ਬਾਹਰਿ ਨਾਹੀ॥ ਬਾਹਰਿ ਟੋਲੈ ਸੋ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਹੀ॥
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੨]

ਇਸ ਲਈ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਫਰੀਦਾ ਜੰਗਲੁ ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਭਵਹਿ ਵਣਿ ਕੰਡਾ ਮੋੜੇਹਿ ॥
ਵਸੀ ਰਬੁ ਹਿਆਲੀਐ ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਢੂਢੇਹਿ ॥੧੯॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੮]

ਹਿੰਦ ਕੌਮ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸ ਰਹੀ ਸੁਗੰਧੀ ਤੇ ਮੁਕਰ=ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਪਰਛਾਵਾਂ, ਐਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਹੇ ਰੇ ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ ॥
ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ ਤੋਹੀ ਸੰਗਿ ਸਮਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਪੁਹਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ ਮੁਕਰ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ ॥
ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ ॥੧॥
ਬਾਹਰਿ ਭੀਤਰਿ ਏਕੋ ਜਾਨਹੁ ਇਹੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਬਤਾਈ ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ ॥੨॥੧॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੮੪]

ਸਭ ਕੁਝ ਸਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਘਰ ਹੀ ਮਾਹਿ ਹੈ ਵਡਭਾਗੀ ਲੀਤਾ ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੫੫]

ਸੋ ਜਿਸ ਜਿਸ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ, ਭਗਤ ਜਨ ਨੇ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੇ ਅਚੱਲ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਕੀਤਾ ਜੇ ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਘਟਿ-ਘਟਿ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਭਗਤ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧ੍ਰੂ ਕਉ ਮਿਲਿਆ ਹਰਿ ਨਿਸੰਗ ॥੧॥ [ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੯੨]

ਤੇ ਅਚੱਲ ਪਦਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧ੍ਰੂਅ ਅਟਲੁ ਅਜਹੂ ਨ ਟਰਿਓ ॥੩॥ [ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੫]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੇ ਘਟਿ-ਘਟਿ ਵਿੱਚ ਤੇ ਤੱਤੇ ਥੰਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ (ਭਾਵੇਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੱਤੇ ਲਾਲ ਥੰਮ੍ਹ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਡੋਲਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕੀੜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੱਤੇ ਥੰਮ੍ਹ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾਈ) ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ, ਨਰਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਪਿਤਾ ਹਰਨਾਖ਼ਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਵਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਂਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਰਨਾ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਣਾਖਸੁ ਦੁਸਟੁ ਹਰਿ ਮਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਤਰਾਇਆ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

ਗੁਰਮਤਿ ਸਚੁ ਪਾਈਐ, ਸਹਜਿ ਸਮਾਈਐ; ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥

ਤਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ=ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਸਚੁ=ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਪਾਈਐ=ਪਾਈਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਸਹਜਿ=ਗਿਆਨ ਪਦ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈਐ=ਸਮਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਤਿਸੁ=ਤਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭੁ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬ੍ਰਹਮੁ ਹੈ ਪਸਰਿਆ...॥ [ਨਟ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੯੮੨]

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਹਜੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾ, ਜੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵਾ; ਆਪੇ ਲਏ ਮਿਲਾਏ ॥

ਸਹਜੇ-ਸਹਜੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕਰੇ, ਜੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਵੇਗਾ। **ਵਾ:** ਜੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵਾ=ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਵਾਂ ਸਹਜੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾ=ਤਾਂ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਵਾ=ਗਾਉਣਾ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪੇ=ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਏ=ਅਭੇਦ ਕਰ ਲਏਗਾ।

ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਬਦੇ ਜਾਪੈ;
ਅਹਿਨਿਸਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦੇ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜੇ ਇਹ ਜੀਵ ਅਹਿਨਿਸਿ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਏ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਸੋ=ਉਹ ਪ੍ਰਭੁ=ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਪੈ=ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਇਹੁ ਜਗੋ ਦੁਤਰੁ; ਮਨਮੁਖੁ ਪਾਰਿ ਨ ਪਾਈ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਇਸ ਜਗੋ=ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਨਾ ਬਹੁਤ ਦੁਤਰੁ=ਕਠਿਨ ਹੈ। ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਨਾ ਪਾਈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਅੰਤਰੇ ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ; ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਚਤੁਰਾਈ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ? ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਰੇ=ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈ, ਭਾਵ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਚਤੁਰਾਈ ਵਸ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅੰਤਰਿ ਚਤੁਰਾਈ ਥਾਇ ਨ ਪਾਈ; ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥

ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਐਸੀ ਚਤੁਰਾਈ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਕਰਮ ਥਾਇ ਨ ਪਾਈ=ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਬਿਰਥਾ=ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਗਵਾਇਆ=ਗਵਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਮ ਮਗਿ ਦੁਖੁ ਪਾਵੈ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ; ਅੰਤਿ ਗਇਆ ਪਛੁਤਾਇਆ ॥

ਉਹ ਜਮ=ਜਮਾਂ ਦੇ ਮਗਿ=ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਮਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਖਾਵੈ=ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ :

੧. **ਆਵੈ ਅੰਤੁ ਨ ਭਜਿਆ ਜਾਈ॥** [ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੯]

੨. **ਫਿਰਿ ਪਾਛੈ ਪਛਤਾਹੁਗੇ ਪ੍ਰਾਨ ਜਾਹਿੰਗੇ ਛੂਟਿ॥੪੧॥** [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੬]

ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਕੋ ਬੇਲੀ ਨਾਹੀ; ਪੁਤੁ ਕੁਟੰਬੁ ਸੁਤੁ ਭਾਈ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪੁਤੁ=ਪੁੱਤਰ ਕੁਟੰਬੁ=ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀ ਤੇ ਸੁਤੁ ਭਾਈ=ਭਰਾ ਦੇ ਸੁਤੁ=ਪੁੱਤਰ, ਭਤੀਜੇ ਆਦਿਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਬੇਲੀ=ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਥੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਮੀਤ ਨ ਭਾਈ॥ ਮਨ ਊਹਾ ਨਾਮੁ ਤੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ॥
ਜਹ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਦੂਤ ਜਮ ਦਲੈ॥ ਤਹ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ ਚਲੈ॥
ਜਹ ਮੁਸਕਲ ਹੋਵੈ ਅਤਿ ਭਾਰੀ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਉਧਾਰੀ॥
ਅਨਿਕ ਪੁਨਹ ਚਰਨ ਕਰਤ ਨਹੀ ਤਰੈ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਕੋਟਿ ਪਾਪ ਪਰਹਰੈ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਮਨ ਮੇਰੇ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਵਹੁ ਸੂਖ ਘਨੇਰੇ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਦ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ, ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਚਲਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਬਣੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇਖ ਕੇ ਤੀਸਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋਏ, ਪਰ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਣਾ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸੇਵਕ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਤੀਜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਐਸੀ ਭਾਵਨਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਵੇਖ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈਂ। ਇਹ ਪੰਜ ਭੌਤਿਕ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤਵ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲ, ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਤਮਾਮ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰੀਏ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਕੌਤਕ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਾਮ ਦੀ ਐਸੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀ, ਮਾਇਆ, ਆਦਿ ਪਦਾਰਥ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ, ਉਥੇ ਇੱਕ ਨਾਮ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਪਸਾਰਾ; ਆਗੈ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਈ॥੩॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਭੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ, ਇਹ ਆਗੈ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਾਥਿ=ਨਾਲ ਨ ਜਾਈ=ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ॥੩॥

ਹਉ ਪੂਛਉ ਅਪਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਾਤਾ; ਕਿਨ ਬਿਧਿ ਦੁਤਰੁ ਤਰੀਐ ਰਾਮ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੁ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤੇ ਤੋਂ ਪੂਛਉ=ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਇਸ ਦੁਤਰੁ=ਕਠਿਨ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰੀਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਤਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਦਸਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ਚਲਹੁ; ਜੀਵਤਿਆ ਇਵ ਮਰੀਐ ਰਾਮ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਭਾਇ=ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਚਲਣਾ ਕਰੋ, **ਅਥਵਾ** ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਇ=ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਚਲਣਾ ਕਰੋ। ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰ ਜਾਉ, ਇਵ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਦੁਤਰੁ=ਕਠਿਨ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰੀਦਾ ਹੈ।

ਜੀਵਤਿਆ ਮਰੀਐ, ਭਉਜਲੁ ਤਰੀਐ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵੈ॥

ਜੇ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰੀਐ=ਮਰਨਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਭੈਅ ਦਾਇਕ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰੀਐ=ਤਰੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਨਾਮਿ=ਨਾਮੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵੈ=ਅਭੇਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪੂਰਾ ਪੁਰਖੁ ਪਾਇਆ ਵਡਭਾਗੀ; ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਵੈ॥

ਜਿਸ ਵਡਭਾਗੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਪੂਰਾ ਪੁਰਖੁ=ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚੇ ਨਾਮਿ=ਨਾਮੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮਤਿ ਪਰਗਾਸੁ ਭਈ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ; ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਵਡਿਆਈ ॥

ਜਦੋਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਨੁ=ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਮਾਨਿਆ=ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲੀ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਨੀ ਬੁੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ।

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ, ਸਬਦਿ ਮਿਲਾਇਆ; ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਈ ॥੪॥੧॥੪॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਜੋਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਅੰਤ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਈ=ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਹੈ ॥੪॥੧॥੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੭੬]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੫ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਗੁਰੁ ਸੰਤ ਜਨੋ ਪਿਆਰਾ ਮੈ ਮਿਲਿਆ ਮੇਰੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝਿ ਗਈਆਸੇ ॥ ਹਉ ਮਨੁ ਤਨੁ ਦੇਵਾ ਸਤਿਗੁਰੈ ਮੈ ਮੇਲੇ ਪ੍ਰਭ ਗੁਣਤਾਸੇ ॥ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਵਡ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਮੈ ਦਸੇ ਹਰਿ ਸਾਬਾਸੇ ॥ ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਵਿਗਾਸੇ ॥੧॥ ਗੁਰੁ ਸਜਣੁ ਪਿਆਰਾ ਮੈ ਮਿਲਿਆ ਹਰਿ ਮਾਰਗੁ ਪੰਥੁ ਦਸਾਹਾ ॥ ਘਰਿ ਆਵਹੁ ਚਿਰੀ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ਮਿਲੁ ਸਬਦਿ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭ ਨਾਹਾ ॥ ਹਉ ਤੁਝੁ ਬਾਝਹੁ ਖਰੀ ਉਡੀਣੀਆ ਜਿਉ ਜਲ ਬਿਨੁ ਮੀਨੁ ਮਰਾਹਾ ॥ ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਸਮਾਹਾ ॥੨॥ ਮਨੁ ਦਹ ਦਿਸਿ ਚਲਿ ਚਲਿ ਭਰਮਿਆ ਮਨਮੁਖੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥ ਨਿਤ ਆਸਾ ਮਨਿ ਚਿਤਵੈ ਮਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਭੁਖ ਲਗਾਇਆ ॥ ਅਨਤਾ ਧਨੁ ਧਰਿ ਦਬਿਆ ਫਿਰਿ ਬਿਖੁ ਭਾਲਣ ਗਇਆ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ ਤੂ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪਚਿ ਪਚਿ ਮੁਇਆ ॥੩॥ ਗੁਰੁ ਸੁੰਦਰੁ ਮੋਹਨੁ ਪਾਇ ਕਰੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣੀ ਮਨੁ ਮਾਰਿਆ ॥ ਮੇਰੈ ਹਿਰਦੈ ਸੁਧਿ ਬੁਧਿ ਵਿਸਰਿ ਗਈ ਮਨ ਆਸਾ ਚਿੰਤ ਵਿਸਾਰਿਆ ॥ ਮੈ ਅੰਤਰਿ ਵੇਦਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਗੁਰ ਦੇਖਤ ਮਨੁ ਸਾਧਾਰਿਆ ॥ ਵਡਭਾਗੀ ਪ੍ਰਭ ਆਇ ਮਿਲੁ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਵਾਰਿਆ ॥੪॥੧॥੫॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੫ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਰਾਗ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ, ਪਰੀਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ—੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ ਵੈਰਾਗੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਗੋਲਾ, ਚਾਕਰ, ਦਾਸ ਬਣਾ ਕੇ ਚਾਕਰੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਮਹਾਨ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਾਂਤ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਵਕਤ ਹਿਰਦਾ ਅਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਸਦਾ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਆਨੰਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ:

ਗੁਰੁ ਸੰਤ ਜਨੋ ਪਿਆਰਾ ਮੈ ਮਿਲਿਆ; ਮੇਰੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝਿ ਗਈਆਸੇ ॥

ਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਮੈ=ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੁ=ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਸੀ ਉਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਬੁਝਿ=ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਈ ਆਸੇ=ਹੈ। **ਵਾ:** ਆਸਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੋਵੇਂ ਬੁਝ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਤੁੱਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ

ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਸਭ ਬੁਝਿ ਗਈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥

[ਸਲੋਕ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੬]

੨. ਤਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਬੁਝੀ ਖਿਨ ਅੰਤਰਿ ਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਸਭ ਭੁਖ ਗਵਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਸੂਹੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੭੩੨]

੩. ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ॥
ਮਹਾ ਸੰਤੋਖੁ ਹੋਵੈ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਲਾਗੈ ਪੂਰਨ ਧਿਆਨੁ ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੬੮੨-੮੩]

੪. ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੂਝੀ ਅੰਤਰੁ ਠੰਢਾ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਲੈ ਤੂਟਾ ਗੰਢਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੦੭੪]

੫. ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੂਝੀ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮਨੁ ਆਘਾਨਾ ਹਰਿ ਰਸਹਿ ਸੁਆਦਿ ॥੩॥

[ਬਸੰਤ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੧]

ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਮਨ ਦੀ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤੋਂ ਵੀ ਅਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਨਾ ਹੋਣੀ। ਆਸਾ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀ। ਆਸਾ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਰੁੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੋਤੇ ਖਾਣੇ ਇਹੀ ਹਨ ਕਿ ਕਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਪਰਾਮਤਾ ਆ ਜਾਣੀ ਤੇ ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਣਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਦਿ ਆਸਾ ਸੁਭ ਅਸੁਭ ਤਟ ਭਰੀ ਮਨੋਰਥ ਨੀਰ ॥
ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਮਿਤ ਤਰੰਗ ਜਿਹ ਭਵਰ ਭਰਮ ਗੰਭੀਰ ॥੧੬॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ ਅਧਿ: ੧]

ਮਹਾਤਮਾ ਅਨਾਥ ਪੁਰੀ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਰੂਪ ਨਦੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚਾਰਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਸਾ ਰੂਪ ਨਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਭ-ਅਸ਼ੁਭ ਦੋ ਕਿਨਾਰੇ ਹਨ। (ਆਸਾ ਸੁਭ ਅਤੇ ਅਸੁਭ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਦੋ ਕਿਨਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਭ ਆਸਾ ਸੁਭ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸ਼ੁਭ ਆਸਾ ਅਸ਼ੁਭ ਕਿਨਾਰੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਮਨੋਰਥ=ਮਨ+ਅਰਥ=ਮਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅਮਿਤ=ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਤੋਲਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਭਾਵ ਬੇਅੰਤ ਤਰੰਗ ਉੱਠ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਭਰਮ ਰੂਪ ਗੰਭੀਰ=ਡੂੰਘੀਆਂ ਭਵਰ=ਭੰਭੀਰੀਆਂ ਹਨ (ਜੋ ਪਾਣੀ ਇੱਕ ਥਾਂ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਭਵਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਡਾਇਣ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਚਿੰਤ ਬਹੁ ਏ ਡਾਇਣ ਘਰਿ ਮਾਹਿ ॥
ਜੀਵਨ ਕਿਹ ਬਿਧਿ ਹੋਇ ਮਮ ਹ੍ਰਿਦੈ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਕੋ ਖਾਹਿ ॥੧੪॥ [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ ਅਧਿ: ੧]

ਆਸਾ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਰਕੇ ਜੋ ਬਹੁਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਡਾਇਣ, ਚੁੜੇਲਾਂ ਚਿੰਬੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਨੂੰ ਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਸੋ ਜੀਵਨ ਕਿਸ ਬਿਧੀ ਨਾਲ ਬਤੀਤ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲ ਤੋਲਿਆ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਉਪਰ ਆਈ ਹੋਈ ਵੀਚਾਰਿ ਕਿ ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਡਾਇਣ, ਨਦੀ ਅਤੇ ਅਗਨੀ ਆਦਿ

ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਨਦੀ ਅਤੇ ਡਾਇਣ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਨੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦਾਧੀ ਜਲਿ ਮੁਈ ਜਲਿ ਜਲਿ ਕਰੇ ਪੁਕਾਰ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਸੀਤਲ ਜੇ ਮਿਲੈ ਫਿਰਿ ਜਲੈ ਨ ਦੂਜੀ ਵਾਰ॥ [ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੮੮]

੨. ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਜਲਤ ਜਲੇ ਅਹੰਕਾਰੇ॥ ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਵਡਭਾਗੀ ਤਾਰੇ॥ [ਬਸੰਤ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੧੭੨]

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿਰਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਹੀ ਬੁਝਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬਿਰਲੇ ਹੀ ਕੀ ਬੁਝੀ ਹੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਕੋਟਿ ਜੋਰੇ ਲਾਖ ਕ੍ਰੋਰੇ ਮਨੁ ਨਾ ਹੋਰੇ॥ ਪਰੈ ਪਰੈ ਹੀ ਕਉ ਲੁਝੀ ਹੇ॥੧॥
ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੀ ਅਨਿਕ ਪਰਕਾਰੀ ਪਰ ਗ੍ਰਿਹ ਬਿਕਾਰੀ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਨਹੀ ਸੁਝੀ ਹੇ॥
[ਗਉੜੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੧੩]

ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਇਤਨੀ ਪਰਬਲ ਹੈ ਕਿ ਧਨ ਸੈਂਕੜੇ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ, ਲੱਖਾਂ, ਕਰੋੜਾਂ, ਅਰਬਾਂ, ਖਰਬਾਂ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਾਖੀ—ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ—ਇਕ ਕੋਈ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਪੁਰਸ਼ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਕੋਈ ਸ਼ਿਵ ਉਪਾਸ਼ਕ ਮਹਾਤਮਾ ਮਿਲ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ! ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇਤੀ ਕਰੋੜ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਭੋਲੇ ਨਾਥ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਵਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰ। ਮਹਾਤਮਾ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਉਸ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਤੋਂ ਸ਼ਿਵਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਰ ਮੰਗ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਚਾਰ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾ ਇੱਕ ਬੱਤੀ ਜਗਾ ਕੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਜਾਵੀਂ ਜਿਥੇ ਮੋਮਬੱਤੀ ਬੁਝ ਜਾਵੇ ਉਥੋਂ ਧਰਤੀ ਪੁਟਣ ਤੋਂ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਸੰਤੋਖ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਈਂ ਜੇ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਾ ਆਈ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਬੱਤੀ ਜਗਾ ਕੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਜਾਈਂ ਜਿਥੇ ਬੱਤੀ ਬੁਝੇ ਉਥੋਂ ਧਰਤੀ ਪੁੱਟ ਕੇ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਂ, ਜੇ ਫਿਰ ਨਾ ਸਰਿਆ ਤਾਂ ਤੀਜੀ ਬੱਤੀ ਜਗਾ ਕੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਜਾਵੀਂ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੀਂ ਪਰ ਚੌਥੀ ਬੱਤੀ ਨਾ ਜਗਾਈਂ ਜੇ ਜਗਾ ਕੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸਤ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਮਸਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋਇਆ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨ ਜਲਦੀ ਛਿਪ ਜਾਏ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਆਖ਼ਰ ਸੂਰਜ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਛਿਪ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਟਿਕ-ਟਿਕਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਬੱਤੀ ਜਗਾ ਕੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ ਬੱਤੀ ਬੁਝੀ ਧਰਤੀ ਪੁੱਟਣ ਤੋਂ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਲੱਭ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਉੱਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਫਿਰ ਦੂਜੀ ਬੱਤੀ ਜਗਾ ਕੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਬੱਤੀ ਬੁਝਣ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਪੁੱਟੀ ਤਾਂ ਚਾਂਦੀ ਤੇ ਰੁਪਈਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਭ ਪਿਆ। ਉਸ ਉੱਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਕੇ ਫਿਰ ਤੀਜੀ ਬੱਤੀ ਜਗਾ ਕੇ ਦੱਖਣ ਵਲ ਗਿਆ ਤੇ ਬੱਤੀ ਬੁਝੀ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਪੁੱਟੀ ਤਾਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਲੱਭ ਪਿਆ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਕੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਪੈਸੇ, ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਰੁਪਏ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਬੇਅੰਤ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਲੱਭਿਆ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੀਰੇ-ਜਵਾਹਰਾਤਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਨਿਰੂਪਨ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਨੁ ਦਹ ਦਿਸਿ ਚਲਿ ਚਲਿ ਭਰਮਿਆ ਮਨਮੁਖੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ॥
ਨਿਤ ਆਸਾ ਮਨਿ ਚਿਤਵੈ ਮਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਭੁਖ ਲਗਾਇਆ॥
ਅਨਤਾ ਧਨੁ ਧਰਿ ਦਬਿਆ ਫਿਰਿ ਬਿਖੁ ਭਾਲਣ ਗਇਆ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਸਲਾਹਿ ਤੂ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪਚਿ ਪਚਿ ਮੁਇਆ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੭੬]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਚੌਥੇ ਪਾਸੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਬੱਤੀ ਬੁੱਝਣ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਪੁੱਟੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਲੱਭ ਪਿਆ ਹੈ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵੇਖਿਆ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਤਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਸੋਨੇ ਦੇ ਤਖ਼ਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤਖ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ। ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਸ਼ਤੀਰ ਹੇਠ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਖਲੋਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਥੇ ਹੋਰ ਵੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਹਨ ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਂ-ਹਾਂ, ਇਥੇ ਤਾਂ ਬੇਅੰਤ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਹਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਭਰਾਵਾ ਜਲਦੀ ਦੱਸ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਕਿਥੇ ਹਨ ? ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਸ਼ਤੀਰ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਹੈ, ਤੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸ਼ਤੀਰ ਦੇ ਹੇਠ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਤੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ-ਇਥੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਹਨ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਫਟਾ-ਫਟ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਸ਼ਤੀਰ ਹੇਠ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਪੂਰਾ ਵਜ਼ਨ ਉਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਹਿੱਲਣ ਜੋਗਾ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਆਦਮੀ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਪੁਰਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਥੇ ਫਸਾ ਕੇ ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਤੁਰ ਚਲਿਆ ਹੈਂ ? ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਤੀਰ ਹੇਠੋਂ ਕੱਢਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਕੇ ਫਸਿਆ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਤੀਰ ਹੇਠ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਆ ਕੇ ਕੱਢੇਗਾ। ਸੋ, ਤੂੰ ਆ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਤੂੰ ਪਦਾਰਥ ਛੱਡ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਾਂਭਾਂਗਾ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਥੋਂ ਕੌਣ ਕੱਢੇਗਾ ? ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਆਵੇਗਾ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਇਥੋਂ ਕੱਢੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨਿਕ ਮਾਇਆ ਰੰਗ ਤਿਖ ਨ ਬੁਝਾਵੈ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਆਘਾਵੈ॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰੰਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਬੁਝਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਸਦਾ ਅਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਨਾਮ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਆਸਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਬੁਝ ਗਈ ਹੈ।

ਹਉ ਮਨੁ ਤਨੁ ਦੇਵਾ ਸਤਿਗੁਰੈ; ਮੈ ਮੇਲੇ ਪ੍ਰਭ ਗੁਣਤਾਸੇ॥

ਹਉ=ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਦੇਵਾ=ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ (ਗੁਣ+ਤਾਸੇ) ਗੁਣ=ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਤਾਸੇ=ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਸਉਪਿ ਗੁਰ ਕਉ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਪਾਈਐ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੮]

ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਵਡ ਪੁਰਖੁ ਹੈ; ਮੈ ਦਸੇ ਹਰਿ ਸਾਬਾਸੇ ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜੋ ਵੱਡੇ ਪੁਰਖ ਹਨ, ਜੋ ਮਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹਨ ਤੇ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਵੀ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਬਾਸੇ=ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਬਾਸੇ=ਵਡਿਆਈ ਕਰਨੀ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭਿ ਧੰਨੁ ਕਹਹੁ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਪੜਦਾ ਕਜਿਆ ॥੭॥

[ਵਾਰ ਕਾਨੜਾ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੧੩੧੬]

ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਪਾਇਆ; ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਵਿਗਾਸੇ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਵਿਗਾਸੇ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੧॥

ਗੁਰੁ ਸਜਣੁ ਪਿਆਰਾ ਮੈ ਮਿਲਿਆ; ਹਰਿ ਮਾਰਗੁ ਪੰਥੁ ਦਸਾਹਾ ॥

ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਜਣ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਪੰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਵ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਾਰਗ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਦਸਾਹਾ=ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪੰਥੁ=ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਸਤਾ ਦਸਾਹਾ=ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਘਰਿ ਆਵਹੁ ਚਿਰੀ ਵਿਛੁੰਨਿਆ; ਮਿਲੁ ਸਬਦਿ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭ ਨਾਹਾ ॥

ਹੇ ਚਿਰੰਕਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਭੂ ! ਆਪ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਾਖਿਆਤਕਾਰ ਹੋਵੋ, ਹੇ ਨਾਹਾ=ਸੁਆਮੀ ਪ੍ਰਭੂ ! ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਕਰੋ।

ਹਉ ਤੁਝੁ ਬਾਝਹੁ ਖਰੀ ਉਡੀਣੀਆ; ਜਿਉ ਜਲ ਬਿਨੁ ਮੀਨੁ ਮਰਾਹਾ ॥

ਹਉ=ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਝਹੁ=ਬਿਨਾਂ ਖਰੀ=ਚੰਗੀ ਭਾਵ ਬਹੁਤੀ ਉਡੀਣੀਆ=ਉਦਾਸੀਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹਾਂ, **ਅਥਵਾ** ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹਾਂ, **ਵਾ:** ਨਿੰਮੋਝੂਣੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੀਨੁ=ਮੱਛੀ ਮਰਾਹਾ=ਮਰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮੈਂ ਮਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।

ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ; ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਸਮਾਹਾ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਡਭਾਗੀ=ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਡਭਾਗੀ ਜਨ ਹੀ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਹਾ=ਸਮਾ ਗਏ, ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਹੋਏ ਹਨ ॥੨॥

ਮਨੁ ਦਹ ਦਿਸਿ ਚਲਿ ਚਲਿ ਭਰਮਿਆ; ਮਨਮੁਖ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥

ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਮਨ ਭਰਮ ਦਾ ਭੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਚਲਿ=ਭੰਭੀਰੀ ਵਾਂਗ ਚਲਿ=ਚੰਚਲ ਹੋ ਕੇ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਭਰਮਦਾ=ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਨਿਤ ਆਸਾ ਮਨਿ ਚਿਤਵੈ; ਮਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਭੁਖ ਲਗਾਇਆ ॥

ਨਿਤ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਆਸਾ ਨੂੰ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਭੁਖ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਨਤਾ ਧਨੁ ਧਰਿ ਦਬਿਆ; ਫਿਰਿ ਬਿਖੁ ਭਾਲਣ ਗਇਆ ॥

ਅਨਤਾ=ਬਿਅੰਤ ਧਨ ਧਰਿ=ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਭਾਲਣ=ਲੱਭਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਬੇਅੰਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਧਨ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਦੱਬਿਆ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਮਰ-ਖੱਪ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਜੀਵ ਫਿਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਤੇ ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਰੂਪ ਧਨ ਨੂੰ ਭਾਲਣ=ਖੋਜਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਅਨੰਤ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਧਨ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਵਿਹੁ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਗਿਆ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ ਤੂ; ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪਚਿ ਪਚਿ ਮੁਇਆ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪੁਰਸ਼! ਤੂੰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣਾ ਕਰ, ਭਾਵ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਹ ਜੀਵ ਪਚਿ ਪਚਿ=ਸੜ-ਸੜ ਕੇ, **ਵਾ:** ਚੁੜ-ਚੁੜ ਕੇ ਮਰਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਗੁਰੁ ਸੁੰਦਰੁ ਮੋਹਨੁ ਪਾਇ ਕਰੇ; ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣੀ ਮਨੁ ਮਾਰਿਆ ॥

ਜੋ ਸੁੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਤਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਇ ਕਰੇ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਭਾਵ ਮਿਲ ਕੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਤੀਰ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਰੂਪੀ ਹਿਰਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੁੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਰੂਪੀ ਹਿਰਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹਰੀ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਣਾ ਕੀਤਾ।

ਮੇਰੈ ਹਿਰਦੈ ਸੁਧਿ ਬੁਧਿ ਵਿਸਰਿ ਗਈ; ਮਨ ਆਸਾ ਚਿੰਤ ਵਿਸਾਰਿਆ ॥

ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਸਾਰਕ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸੁਧਿ=ਹੋਸ਼, ਗਿਆਤ ਭੁੱਲ ਗਈ ਅਤੇ ਮਨ ਨੇ ਆਸਾ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਮੈ ਅੰਤਰਿ ਵੇਦਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ; ਗੁਰ ਦੇਖਤ ਮਨੁ ਸਾਧਾਰਿਆ ॥

ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਵੇਦਨ=ਪੀੜਾ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ, ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, **ਵਾ:** ਮਨ ਸਹਿਤ ਆਸਰੇ ਦੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਹੁਣ ਹਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵਿਯੋਗ ਦੀ ਪੀੜਾ ਮਿਟ ਗਈ ਹੈ।

ਵਡਭਾਗੀ ਪ੍ਰਭ ਆਇ ਮਿਲੁ; ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਵਾਰਿਆ ॥੪॥੧॥੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਦਾਸ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲਣਾ ਕਰ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਵਡਭਾਗੀ=ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਵਾਂਗਾ, ਮੈਂ ਦਾਸ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ=ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ॥੪॥੧॥੫॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੭੭]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹਰਿ ਚਰਣ ਕਮਲ ਕੀ ਟੇਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦਿਤੀ ਤੁਸਿ ਕੈ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਘਰਿ ਤਿਸ ਕੈ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਬਾਬੁਲੁ ਮੇਰਾ ਵਡ ਸਮਰਥਾ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਹਾਰਾ ॥ ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਦੁਖੁ ਕੋਈ ਨ ਲਾਗੈ ਭਉਜਲੁ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ॥ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਭਗਤਨ ਕਾ ਰਾਖਾ ਉਸਤਤਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜੀਵਾ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ਅਨਦਿਨੁ ਮਨਿ ਤਨਿ ਪੀਵਾ ॥੧॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਲਏ ਮਿਲਾਇ ਕਿਉ ਵੇਛੋੜਾ ਥੀਵਈ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਸੋ ਸਦਾ ਸਦ ਜੀਵਈ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਤੁਝੈ ਤੇ ਪਾਈ ਸਾਚੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ॥ ਜਿਸ ਤੇ ਖਾਲੀ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਐਸਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹਮਾਰਾ ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਮਿਲਿ ਮੰਗਲੁ ਗਾਇਆ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਆਸ ਤੁਮ੍ਾਰੀ ॥ ਸਫਲੁ ਦਰਸੁ ਭੇਟਿਆ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਨਾਨਕ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੨॥ ਸੰਮ੍ਲਿਆ ਸਚੁ ਥਾਨੁ ਮਾਨੁ ਮਹਤੁ ਸਚੁ ਪਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਦਇਆਲੁ ਗੁਣ ਅਬਿਨਾਸੀ ਗਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਉ ਨਿਤ ਨਿਤ ਪ੍ਰਾਣ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਆਮੀਆ ॥ ਸੁਭ ਦਿਵਸ ਆਏ ਗਹਿ ਕੰਠਿ ਲਾਏ ਮਿਲੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀਆ ॥ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਵਜਹਿ ਵਾਜੇ ਅਨਹਦਾ ਝੁਣਕਾਰੇ ॥ ਸੁਣਿ ਭੈ ਬਿਨਾਸੇ ਸਗਲ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਪੁਰਖ ਕਰਣੈਹਾਰੇ ॥੩॥ ਉਪਜਿਆ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ਸਾਹੁਰੈ ਪੇਈਐ ਇਕੁ ਹਰਿ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਬ੍ਰਹਮੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਮਿਲਿਆ ਕੋਇ ਨ ਸਾਕੈ ਭਿੰਨ ਕਰਿ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥ ਬਿਸਮੁ ਪੇਖੈ ਬਿਸਮੁ ਸੁਣੀਐ ਬਿਸਮਾਦੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ॥ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਨ ਸੁਆਮੀ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇਆ ॥ ਜਿਸ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਤਿਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇਆ ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਏ ॥ ਜਿਸ ਕੇ ਚਲਤ ਨ ਜਾਹੀ ਲਖਣੇ ਨਾਨਕ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਏ ॥੪॥੨॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਹਰਿ ਚਰਣ ਕਮਲ ਕੀ ਟੇਕ; ਸਤਿਗੁਰਿ ਦਿਤੀ ਤੁਸਿ ਕੈ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਣ ਯੋਗ ਰਾਮ ਦੇ ਸਰੂਪ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤੁਸਿ ਕੈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਹਰੀ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਟੇਕ=ਓਟ, ਭਾਵ ਆਸਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਚਰਣਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਰਣਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤੱਕਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਲੋਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਤ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਚਰਣਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਤਿਜੁਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭੀ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਰਾਧਕਾ ਦੁਆਰਾ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚਰਣ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਦੀ—ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਜੋ ਸੋਲ੍ਹਾ (੧੬) ਕਲਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ

ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੌਤਕ ਭਗਵਤ ਪੁਰਾਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ। ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜੋ ਗੋਪੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਧਕਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਗੋਪੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਸੀ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ 'ਤੇ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਰਾਧਕਾ ਨੂੰ ਸੀ, ਉਹ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਗੋਪੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਤਨਾ ਹੀ ਫ਼ਰਕ ਸੀ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਗੋਪੀਆਂ ਕੇਵਲ ਪਤੀ ਮੰਨਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਰਾਧਕਾ ਜਿਥੇ ਪਤੀ ਮੰਨਦੀ ਸੀ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮੰਨਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਧਾ ਲਛਮੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨੀ ਹੈ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਸੰਬੰਧ ਪਿਛਲਾ ਰਾਧਕਾ ਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਾਕੀ ਕਿਸੇ ਗੋਪੀ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਛਲਾ ਜਨਮ ਦਾ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਰਾਧਕਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਰਾਧਕਾ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਚਰਣਾਂ-ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਧਕਾ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਅਰ ਇਸ ਅਨੰਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮਉਜ ਕਉ ਕਹਿ ਕੈਸੇ ਉਨਮਾਨ ॥
ਕਹਿਬੇ ਕਉ ਸੋਭਾ ਨਹੀ ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨੁ ॥੧੨੧॥ [ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੦]

ਸੋ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਅਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਗੂੰਗੇ ਦੀ ਮਠਿਆਈ ਦਾ ਸਵਾਦ ਉਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਰਾਧਕਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਸ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਰਾਧਕਾ ਦਾ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਸੁਰਗ ਨਰਕ ਤੇ ਮੈ ਰਹਿਓ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਰਸਾਦਿ ॥
ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮਉਜ ਮਹਿ ਰਹਉ ਅੰਤਿ ਅਰੁ ਆਦਿ ॥੧੨੦॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੦]

ਸੋ, ਐਸੀ ਅਸਵਥਾ ਰਾਧਕਾ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸਵਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਬੇਸਵਾਦੀ ਹੈ, ਕੌੜੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮਿੱਠੀ ਹੈ, ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਗਰਮ ਜਾਂ ਠੰਢੀ ਹੈ ਗੋਪੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੁਛ ਭੀ ਖਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੋਪੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਈਰਖਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਈਰਖਾ ਦੀਆਂ ਭੀ ਅਵਸਥਾਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਈਰਖਾ ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਈਰਖਾ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦਬਾਅ ਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀ ਉਸ ਈਰਖਾ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਕਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਬਲਕਿ ਜੁਬਾਨ ਤੋਂ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ :

ਫਰੀਦਾ ਕੰਨਿ ਮੁਸਲਾ ਸੂਫੁ ਗਲਿ ਦਿਲਿ ਕਾਤੀ ਗੁੜੁ ਵਾਤਿ ॥
ਬਾਹਰਿ ਦਿਸੈ ਚਾਨਣਾ ਦਿਲਿ ਅੰਧਿਆਰੀ ਰਾਤਿ ॥੫੦॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੮੦]

ਤੇ ਈਰਖਾ ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਵਸਥਾ ਇਹ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਈਰਖਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਈਰਖਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ 'ਤੇ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਈਰਖਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀ ਬਹੁਤ ਅਪਮਾਨ ਭੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕਾਰਜ ਭੀ ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਈਰਖਾ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੀ। ਤੀਸਰੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਈਰਖਾ ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰੀਰਕ ਕ੍ਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਣ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਧਕਾ ਦੇ ਨਾਲ ਤੀਸਰੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਈਰਖਾ ਹੋਈ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਡਰਦੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰ ਤਾਂ ਨਾ ਦੇ ਸਕੀਆਂ, ਪਰ ਗਰਮ-ਗਰਮ ਰਿਝਦਾ ਦੁੱਧ ਰਾਧਕਾ ਨੂੰ ਉਸ ਮਸਤਾਨੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਦਿੱਤਾ। ਚਰਣਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਦੁੱਧ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮਿਹਦਾ

ਸਾੜ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਕੋ ਸਾਹ ਵਿੱਚ ਉਬਲਦਾ-ਉਬਲਦਾ ਰਿੰਝਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀ ਗਈ। ਰਾਧਕਾ ਨੂੰ ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਦਰ ਚਰਣਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਸੀ। ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦਾ ਬਿਰਦ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ। ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੋਪੀਆਂ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਰਗੇ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣ ਪਰਸਨ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਣਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਸਾਰੇ ਛਾਲੇ ਹੀ ਛਾਲੇ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ। ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਪ ਹੀ ਮੇਰੇ ਚਰਣਾਂ ਨੂੰ ਫੂਕ ਕੇ ਫਿਰ ਪੁਛਦੀਆਂ ਹੋ? ਗੋਪੀਆਂ ਡਰ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੋਪੀਓ! ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਰਾਤੀਂ ਰਾਧਕਾ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਰਗਾ ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਈਰਖਾ ਵਿੱਚ ਪਿਆਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੁੱਧ ਨੇ ਜੋ ਰਾਧਕਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾੜਨਾ ਸੀ ਨਹੀਂ ਸਾੜਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਧਕਾ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਚਰਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਸਰੇ ਉਹ ਤਾਂ ਬਚ ਗਈ, ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਦਾ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਦੁੱਧ ਮੇਰੇ ਚਰਣਾਂ 'ਤੇ ਪਿਆ ਤੇ ਮੇਰੇ ਚਰਨ ਸੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਛਾਲੇ ਉਭਰ ਆਏ। ਸੋ ਸਾਰੀਆਂ ਗੋਪੀਆਂ ਨੇ ਰਾਧਕਾ ਤੋਂ ਭੀ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤੋਂ ਭੀ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਸੋ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਦਵੈਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦੀ। ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਈਰਖਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੀਚ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਾਲਾ ਕਰਤਬ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਮੁਖ ਤੋਂ ਮਿੱਠਾ ਰਹੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਖੋਟ ਰਖੇ, ਉਹ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸ਼ਤਰੂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚਾਣਕੀਆ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਮੁਖ ਮੀਠਾ ਪਾਛੇ ਕੁਟਿਲ ਛਾਡਿ ਦੇਹੁ ਵਹਿ ਮਿਤ੍ਰ॥
ਜਿਉਂ ਬਿਖ ਕੇ ਘਟ ਮੁਖ ਦੁਗਧ ਤਿਉਂ ਤਿਹ ਜਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰ॥

[ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚਾਣਾਕਾ, ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ, ਦੋਹਰਾ ੧੧]

੨. ਬਾਹਰ ਮ੍ਰਿਦੁ ਅੰਤਰ ਕਠਿਨ ਨੀਚ ਪੁਰਖ ਜਿਉਂ ਬੇਰ॥

[ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚਾਣਾਕਾ, ਅਧਿਆਇ ਅੱਠਵਾਂ, ਸਲੋਕ ੭]

ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਚਰਣਾਂ-ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਣਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ, ਜੋ ਕਾਬਲ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਤੇ ਇੱਕ ਪਹਿਰ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਠ ਨਾ ਸਕੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ ਮੇਰੇ ਚਰਣ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਭੀ ਪ੍ਰਮਾਨ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਗਤੀ 'ਤੇ ਲਗਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਬੰਧਨ ਛੋਟ॥ ਚਰਣ ਕਮਲ ਕੀ ਦੀਨੀ ਓਟ॥੩॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੪]

੨. ਚਰਨ ਕਮਲ ਜਨ ਕਾ ਆਧਾਰੁ॥ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਰਉਂ ਸਚੁ ਵਾਪਾਰੁ॥

[ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੯]

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦਰਸਨ ਕਉ ਜਾਈਐ ਕੁਰਬਾਨੁ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਹਿਰਦੈ ਧਰਿ ਧਿਆਨੁ ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੭]

ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਚਰਣਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ; ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਘਰਿ ਤਿਸ ਕੈ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਹਨ, ਜੋ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ, ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, **ਵਾ**: ਵੇਦ, ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਰੂਪ ਭੰਡਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਣੇ ਯੋਗ ਜੋ ਰਾਮ=ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਭੀ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਚੇ ਸਾਹਿਬਾ ਕਿਆ ਨਾਹੀ ਘਰਿ ਤੇਰੈ ॥
ਘਰਿ ਤ ਤੇਰੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਦੇਹਿ ਸੁ ਪਾਵਏ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੭]

ਬਾਬੁਲੁ ਮੇਰਾ ਵਡ ਸਮਰਥਾ; ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਹਾਰਾ ॥

ਮੇਰਾ ਬਾਬੁਲੁ=ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਡ=ਵੱਡੀ ਸਮਰਥਾ=ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਕਰਣ ਕਾਰਣ=ਸਭ ਕਾਰਣਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਹਾਰਾ=ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਦੁਖੁ ਕੋਈ ਨ ਲਾਗੈ; ਭਉਜਲੁ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ॥

ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਤ=ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਭੀ ਦੁਖੁ ਨਹੀਂ ਲਾਗੈ=ਲਗਦਾ ਅਤੇ ਭਉਜਲੁ=ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ=ਪਾਰ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ਸਹਜ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ॥
ਰੈਣਿ ਦਿਨਸੁ ਕਰ ਜੋੜਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੮]

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਭਗਤਨ ਕਾ ਰਾਖਾ; ਉਸਤਤਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜੀਵਾ ॥

ਆਦਿ=ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੁੱਢ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰਚਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜੁਗਾਦਿ=ਜਦੋਂ ਜੁਗ ਆਦਿ ਰਚੇ ਗਏ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਰਾਖਾ=ਰਖਿਅਕ ਚਲਿਆ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਾ=ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਗਤਾ ਦੀ ਸਦਾ ਤੂ ਰਖਦਾ ਹਰਿ ਜੀਉ ਧੁਰਿ ਤੂ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੩੭]

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਮੀਠਾ; ਅਨਦਿਨੁ ਮਨਿ ਤਨਿ ਪੀਵਾ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸੁ=ਸੁਆਦ ਮਹਾ=ਵਡਾ ਮੀਠਾ=ਮਿੱਠਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਨਦਿਨੁ=ਦਿਨ-ਰਾਤ ਪੀਵਾ=ਪੀਂਦਾ ਹਾਂ ॥੧॥

ਹਰਿ ਆਪੇ ਲਏ ਮਿਲਾਇ; ਕਿਉ ਵੇਛੋੜਾ ਥੀਵਈ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਹੇ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇ=ਮੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ, ਉਸਦਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਫਿਰ ਵਿਛੋੜਾ=ਵਿਛੜਨਾ ਕਿਉ=ਕਿਵੇਂ ਥੀਵਈ=ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜਿਸ ਨੋ ਤੇਰੀ ਟੇਕ; ਸੋ ਸਦਾ ਸਦ ਜੀਵਈ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਹੇ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਰਾਮ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਟੇਕ=ਓਟ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਸਦ=ਹਮੇਸ਼ਾ-ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਜੀਵਈ=ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ।

ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਤੁਝੈ ਤੇ ਪਾਈ; ਸਾਚੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ॥

ਹੇ ਸੱਚੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ=ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੇਰੀ ਟੇਕ=ਓਟ ਤੁਝਹਿ=ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਹੀ ਪਾਈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਤੇਰਾ ਆਧਾਰਾ ਹਾਥ ਦੇਇ ਤੂੰ ਰਾਖਹਿ ॥**
ਜਿਸੁ ਜਨ ਊਪਰਿ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਤਿਸੁ ਕਉ ਬਿਪੁ ਨ ਕੋਊ ਭਾਖੈ ॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੩]

੨. **ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਨ ਪੋਹੈ ਕਾਲੁ ॥ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਬਿਨਸੈ ਜੰਜਾਲੁ ॥** [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੭]

੩. **ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਤਰੀਐ ਭਉ ਸਾਗਰੁ ॥ ਰਾਖਣਹਾਰੁ ਪੂਰਾ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ॥੨॥**
ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਨਾਹੀ ਭਉ ਕੋਇ ॥ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਾਚਾ ਸੋਇ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੭]

ਜਿਸ ਤੇ ਖਾਲੀ ਕੋਈ ਨਾਹੀ; ਐਸਾ ਪ੍ਰਭੁ ਹਮਾਰਾ ॥

ਜਿਸ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਭਾਵ ਜੋ ਜਿਸ ਵਸਤੂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਮਾਲਕ ਐਸਾ ਸਮਰਥ=ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ।

ਸੰਤ ਜਨਾ ਮਿਲਿ ਮੰਗਲੁ ਗਾਇਆ; ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਆਸ ਤੁਮ੍ਾਰੀ ॥

ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਿ=ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਜਸ ਗਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਆਪ ਦੀ ਆਸਾ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇਥੇ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਫਲੁ ਦਰਸੁ ਭੇਟਿਆ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ; ਨਾਨਕ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੂਰਿਆਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਿਲਨ ਕਰਕੇ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸਨ ਜੋ ਸਫਲੁ=ਸਹਿਤ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਦੇ ਹੈ, ਉਹ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਸਦ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ॥੨॥

ਸੰਮ੍ਲਿਆ ਸਚੁ ਥਾਨੁ; ਮਾਨੁ ਮਹਤੁ ਸਚੁ ਪਾਇਆ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਣੇ ਯੋਗ ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ ਦੇ ਸਚੇ ਥਾਨੁ=ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਸੰਮ੍ਲਿਆ=ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਨਮਾਨ, ਮਾਣ ਆਦਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਹਤੁ=ਮਰਤਬਾ (ਅਹੁਦਾ) ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਦਇਆਲੁ; ਗੁਣ ਅਬਿਨਾਸੀ ਗਾਇਆ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਦਇਆਲੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਹੀ ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਣੇ ਯੋਗ ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ, ਅਬਿਨਾਸੀ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕੀਤਾ।

ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਉ ਨਿਤ ਨਿਤ; ਪ੍ਰਾਣ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਆਮੀਆ ॥

ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰਾ ਜੋ ਸੁਆਮੀਆ=ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਸ ਗੋ=ਬੇਦਾਂ ਕਰਕੇ ਬਿੰਦ=ਜਾਨਣੇ ਯੋਗ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ-ਹਮੇਸ਼ਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਗਾਉਣਾ ਕਰੋ।

ਸੁਭ ਦਿਵਸ ਆਏ, ਗਹਿ ਕੰਠਿ ਲਾਏ; ਮਿਲੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀਆ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੁਭ=ਚੰਗੇ ਦਿਵਸ=ਦਿਨ ਆਏ=ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਗਹਿ=ਪਕੜ ਕੇ ਮੈਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕੰਠਿ=ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਏ=ਲਗਾਇਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅੰਤਰ=ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਜਾਮੀ=ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ=ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਮਿਲੇ=ਮਿਲ ਗਏ।

ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਵਜਹਿ ਵਾਜੇ; ਅਨਹਦਾ ਝੁਣਕਾਰੇ ॥

ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਸਹਿਤ ਅਨਹਦਾ=ਇੱਕ ਰਸ ਝੁਣਕਾਰੇ=ਰੁਣ ਝਣਕਾਰ ਸੰਗਿਆ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜ ਆਏ, ਭਾਵ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਰੂਪ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ।

ਸੁਣਿ ਭੈ ਬਿਨਾਸੇ ਸਗਲ ਨਾਨਕ; ਪ੍ਰਭ ਪੁਰਖ ਕਰਣੈਹਾਰੇ ॥੩॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰਣੈਹਾਰੇ=ਰਚਣਹਾਰ ਪੁਰਖ=ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ। **ਅਥਵਾ** ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਜਿਆਂ ਦੀ ਧੁਨ ਸੁਨਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਡਰ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਉਪਜਿਆ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ; ਸਾਹੁਰੈ ਪੇਈਐ ਇਕੁ ਹਰਿ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ=ਯਥਾਰਥ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਉਪਜੈ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪੇਈਐ=ਮਾਤ ਲੋਕ ਪੇਕੇ ਘਰ ਤੇ ਸਾਹੁਰੈ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਰੂਪ ਸਾਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣ ਯੋਗ ਇੱਕ ਰਾਮ ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਦੇਖਿਆ।

ਬ੍ਰਹਮੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਮਿਲਿਆ; ਕੋਇ ਨ ਸਾਕੈ ਭਿੰਨ ਕਰਿ, ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ=ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣੇ ਯੋਗ ਰਾਮ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਭਿੰਨ=ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਬਿਸਮੁ ਪੇਖੈ ਬਿਸਮੁ ਸੁਣੀਐ; ਬਿਸਮਾਦੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ॥

ਜਿਸਦਾ ਵੇਖਣਾ ਵੀ ਬਿਸਮੁ=ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਨਣਾ ਭੀ ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਉਹ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਦਰੀ=ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ=ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ।

ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਨ ਸੁਆਮੀ; ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇਆ ॥

ਉਹ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਜਲਿ=ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਥਲਿ=ਖ਼ੁਸ਼ਕ, ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਮਹੀ+ਅਲਿ) ਮਹੀ=ਧਰਤੀ ਅਲਿ=ਆਕਾਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ=ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਘਟਿ ਘਟਿ=ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਸਮਾਇਆ=ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਿਆ ਸੁਆਮੀ ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ ॥ [ਥਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

ਜਿਸ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਤਿਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇਆ; ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਏ ॥

ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਅਗਿਆਨ ਤੋਂ ਇਹ ਜੀਵ ਉਪਜਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਜੀਵ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਸਮਾਅ ਗਿਆ ਤਦੋਂ ਉਸਦੀ ਕੀਮਤ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।

ਜਿਸ ਕੇ ਚਲਤ ਨ ਜਾਹੀ ਲਖਣੇ; ਨਾਨਕ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਏ ॥੪॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਚਲਤ=ਕੌਤਕ ਲਖਣੇ=ਜਾਣੇ ਨ=ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਧਿਆਇ=ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ, **ਅਥਵਾ** ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨੋਂ! ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੋ ॥੪॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੭੯]

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤੂ ਠਾਕੁਰੋ ਬੈਰਾਗਰੋ ਮੈ ਜੇਹੀ ਘਣ ਚੇਰੀ ਰਾਮ ॥ ਤੂੰ ਸਾਗਰੋ ਰਤਨਾਗਰੋ ਹਉ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ਰਾਮ ॥ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੂ ਵਡ ਦਾਣਾ ਕਰਿ ਮਿਹਰੰਮਤਿ ਸਾਂਈ ॥ ਕਿਰਪਾ ਕੀਜੈ ਸਾ ਮਤਿ ਦੀਜੈ ਆਠ ਪਹਰ ਤੁਧੁ ਧਿਆਈ ॥ ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੈ ਰੇਣ ਹੋਵੀਜੈ ਤਾ ਗਤਿ ਜੀਅਰੇ ਤੇਰੀ ॥ ਸਭ ਊਪਰਿ ਨਾਨਕ ਕਾ ਠਾਕੁਰੁ ਮੈ ਜੇਹੀ ਘਣ ਚੇਰੀ ਰਾਮ ॥੧॥ ਤੁਮ੍ ਗਉਹਰ ਅਤਿ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ ਤੁਮ ਪਿਰ ਹਮ ਬਹੁਰੀਆ ਰਾਮ ॥ ਤੁਮ ਵਡੇ ਵਡੇ ਵਡ ਊਚੇ ਹਉ ਇਤਨੀਕ ਲਹੁਰੀਆ ਰਾਮ ॥ ਹਉ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਏਕੋ ਤੂਹੈ ਆਪੇ ਆਪਿ ਸੁਜਾਨਾ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨਿਮਖ ਪ੍ਰਭ ਜੀਵਾ ਸਰਬ ਰੰਗ ਰਸ ਮਾਨਾ ॥ ਚਰਣਹ ਸਰਨੀ ਦਾਸਹ ਦਾਸੀ ਮਨਿ ਮਉਲੈ ਤਨੁ ਹਰੀਆ ॥ ਨਾਨਕ ਠਾਕੁਰੁ ਸਰਬ ਸਮਾਣਾ ਆਪਨ ਭਾਵਨ ਕਰੀਆ ॥੨॥ ਤੁਝੁ ਊਪਰਿ ਮੇਰਾ ਹੈ ਮਾਣਾ ਤੂਹੈ ਮੇਰਾ ਤਾਣਾ ਰਾਮ ॥ ਸੁਰਤਿ ਮਤਿ ਚਤੁਰਾਈ ਤੇਰੀ ਤੂ ਜਾਣਾਇਹਿ ਜਾਣਾ ਰਾਮ ॥ ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ਪਛਾਣੈ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਸਿਰੰਦੇ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਭੂਲੀ ਬਹੁਤੀ ਰਾਹੀ ਫਾਥੀ ਮਾਇਆ ਫੰਦੇ ॥ ਠਾਕੁਰ ਭਾਣੀ ਸਾ ਗੁਣਵੰਤੀ ਤਿਨ ਹੀ ਸਭ ਰੰਗ ਮਾਣਾ ॥ ਨਾਨਕ ਕੀ ਧਰ ਤੂਹੈ ਠਾਕੁਰ ਤੂ ਨਾਨਕ ਕਾ ਮਾਣਾ ॥੩॥ ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੰਞਾ ਘੋਲੀ ਵੰਞਾ ਤੂ ਪਰਬਤੁ ਮੇਰਾ ਓਲ੍ਹਾ ਰਾਮ ॥ ਹਉ ਬਲਿ ਜਾਈ ਲਖ ਲਖ ਲਖ ਬਰੀਆ ਜਿਨਿ ਭ੍ਰਮੁ ਪਰਦਾ ਖੋਲ੍ਹਾ ਰਾਮ ॥ ਮਿਟੇ ਅੰਧਾਰੇ ਤਜੇ ਬਿਕਾਰੇ ਠਾਕੁਰ ਸਿਉ ਮਨੁ ਮਾਨਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਭਾਣੀ ਭਈ ਨਿਕਾਣੀ ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਪਰਵਾਨਾ ॥ ਭਈ ਅਮੋਲੀ ਭਾਰਾ ਤੋਲੀ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਦਰੁ ਖੋਲ੍ਹਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਉ ਨਿਰਭਉ ਹੋਈ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਓਲ੍ਹਾ ॥੪॥੧॥੪॥

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੩ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਬਦ, ਰਾਗ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਸੁਰ-ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਹੈ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ।

ਤੂ ਠਾਕੁਰੋ ਬੈਰਾਗਰੋ; ਮੈ ਜੇਹੀ ਘਣ ਚੇਰੀ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਠਾਕੁਰੋ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ (ਬੈਰ+ਆਗਰੋ) ਬੈਰ=ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ ਆਗਰੋ=ਖਾਨ ਭਾਵ ਭੰਡਾਰ ਰੂਪ ਹੈਂ, **ਵਾ:** ਹੀਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਅਮੋਲਕ ਹੈਂ। ਹੇ ਰਾਮ! ਮੇਰੇ ਜੇਹੀਆਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਘਣ=ਬਹੁਤੀਆਂ ਚੇਰੀ=ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਅਰਥ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਬੈਰਾਗਰੋ=ਵਿਰਾਗਵਾਨ, ਇਛਾ ਰਹਿਤ, ਜੋ ਕਦੇ ਭੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਸਦਾ ਤੋਂ ਅਚਾਹ, ਹੇ ਰਾਮ! ਤੂੰ ਸੁਆਮੀ ਹੈਂ, ਇੱਛਾ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਜੇਹੀਆਂ

ਅਨੇਕਾਂ ਚੇਲੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਤੂੰ ਮਾਲਕ, ਦੂਜੇ ਇੱਛਾ ਰਹਿਤ, ਤੀਜੇ ਮੈਂ ਦਾਸੀ (ਰਾਣੀ ਭੀ ਨਹੀਂ), ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ।

ਤੂੰ ਸਾਗਰੋ ਰਤਨਾਗਰੋ; ਹਉ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਆਪ ਸਾਗਰੋ=ਸਮੁੰਦਰ ਰੂਪ ਹੋ ਅਤੇ ਰਤਨਾਗਰੋ=ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਨ ਰੂਪ ਹੋ, **ਵਾ:** ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਨ ਹੋ, **ਅਥਵਾ** ਆਪ ਸਾਗਰੋ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਹੋ। ਹਉ=ਮੈਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਤੇਰੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਿਛੁ ਕਰਮੁ ਨ ਜਾਣਾ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੫੦]

ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ, ਤੂ ਵਡ ਦਾਣਾ; ਕਰਿ ਮਿਹਰੰਮਤਿ ਸਾਂਈ ॥

ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਾਰ=ਖ਼ਬਰ, ਸੁਧ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਦਾਣਾ=ਗਿਆਤਾ ਹੈਂ। ਹੇ ਸਾਂਈ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਮਿਹਰੰਮਤਿ=ਅਮਿਤ ਮੇਹਰ ਕਰ, ਅਥਵਾ ਦਾਣਾ=ਦਾਨਾ, ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਹੇ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ? ਤਿਸ 'ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰਿ ਮਿਹਰੰਮਤਿ ਸਾਂਈ=ਹੇ ਮਾਲਕ! ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰ, ਤੇਰੀ ਬਿਅੰਤਤਾ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਜੇ ਤੂੰ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇਂ, ਤਦ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤੂ ਬੇਅੰਤੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੁਆਮੀ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਕੋਈ ਲਾਖੈ ॥** [ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੮]

੨. **ਤੂੰ ਵਡਾ ਤੂੰ ਊਚੋ ਊਚਾ ॥ ਤੂੰ ਬਿਅੰਤੁ ਅਤਿ ਮੂਚੋ ਮੂਚਾ ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੧]

ਕਿਰਪਾ ਕੀਜੈ, ਸਾ ਮਤਿ ਦੀਜੈ; ਆਠ ਪਹਰ ਤੁਧੁ ਧਿਆਈ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਕਲ ਦਿਉ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਠ ਪਹਰ=ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਤੁਧੁ=ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਈ=ਧਿਆਉਂਦੀ ਰਹਾਂ।

ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੈ, ਰੇਣ ਹੋਵੀਜੈ; ਤਾ ਗਤਿ ਜੀਅਰੇ ਤੇਰੀ ॥

ਹੇ ਜੀਵ! ਗਰਬੁ=ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕੀਜੈ=ਕਰ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ **ਅਥਵਾ** ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਰੇਣ=ਧੂੜ ਹੋਵੀਜੈ=ਹੋਣਾ ਕਰ, ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਗਤਿ=ਮੁਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। **ਅਥਵਾ** ਹੇ ਜੀਵ! ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕਰ ਤੇ ਚਰਣ ਧੂੜ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕਰ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਗਤਿ=ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਹੰਕਾਰ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਐਸਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਮਰਿ ਕਟਾਰਾ ਬੰਕੁੜਾ ਬੰਕੇ ਕਾ ਅਸਵਾਰੁ ॥**
ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੈ ਨਾਨਕਾ ਮਤੁ ਸਿਰਿ ਆਵੈ ਭਾਰੁ ॥੩॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੫੬]

੨. **ਗਰਬੁ ਮੋਹੁ ਤਜਿ ਹੋਵਉ ਰੇਣ ॥ ਉਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਦੇਖਉ ਪ੍ਰਭੁ ਨੈਣ ॥**
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੧]

੩. **ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰਿ ਮਿਲੈ ਪ੍ਰਭੁ ਸਾਰਥਿ ॥ ਮੁਕਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਜਪਿ ਹਰਿ ਕਿਰਤਾਰਥਿ ॥੩॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੦੪]

ਸਭ ਊਪਰਿ ਨਾਨਕ ਕਾ ਠਾਕੁਰੁ; ਮੈ ਜੇਹੀ ਘਣ ਚੇਰੀ ਰਾਮ ॥੧॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਮੈਂ ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਦਾ ਤੂੰ ਹੀ ਠਾਕੁਰੁ=ਮਾਲਕ ਸੁਆਮੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈਂ। ਹੇ ਰਾਮ! ਮੇਰੇ ਜਿਹੀਆਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਘਣ=ਬਹੁਤੀਆਂ ਚੇਰੀ=ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਇਤਨੇ ਵੱਡੇ ਹੋ, ਜਿਸ ਤੇ ਵੱਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਭੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਇਕ ਦੂ ਇਕਿ ਚੜੰਦੀਆ ਕਉਣੁ ਜਾਣੈ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਜੀਉ ॥ [ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੬੨]

ਤੁਮ੍ ਗਉਹਰ ਅਤਿ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ; ਤੁਮ ਪਿਰ ਹਮ ਬਹੁਰੀਆ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੁਮ੍=ਆਪ ਗਉਹਰ=ਮੋਤੀ ਵਾਂਗ ਸ਼ੁਧ ਹੋ ਅਤਿ=ਅਤਸੈ ਕਰਕੇ ਬੜੇ ਗਹਿਰ=ਡੂੰਘੇ ਤੇ ਗੰਭੀਰਾ=ਨਿਰਹਲ ਹੋ, ਹੇ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਆਪ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਹੋ, ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਰੀਆ=ਇਸਤਰੀ ਹਾਂ। ਭਾਵ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਂ।

ਤੁਮ ਵਡੇ ਵਡੇ ਵਡ ਊਚੇ; ਹਉ ਇਤਨੀਕ ਲਹੁਰੀਆ ਰਾਮ ॥

ਤੁਮ=ਆਪ ਵੱਡੇ ਹੋ, ਵੱਡਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਵੱਡੇ, ਉੱਚੇ ਹੋ, ਅਥਵਾ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਰਾਜੇ, ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੇਵਤੇ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਇੰਦਰ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਸਪਤੀ ਆਦਿਕ ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਉੱਚੇ ਹੋ। ਹੇ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮੈਂ ਇਤਨੀਕ=ਇੰਨੀ ਕੁ ਭਾਵ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਲਹੁਰੀਆ=ਦਾਸੀ ਹਾਂ।

ਹਉ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ, ਏਕੋ ਤੂਹੈ; ਆਪੇ ਆਪਿ ਸੁਜਾਨਾ ॥

ਹਉ=ਮੈਂ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਏਕੋ=ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਤੂਹੈ=ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਆਪ ਸੁਜਾਨਾ=ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋ, **ਵਾ:** ਹੇ ਸੁਜਾਨਾ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭੂ! ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਆਪ ਸੀ, ਹੁਣ ਭੀ ਤੂੰ ਆਪ ਹੈਂ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਭੀ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੋਵੇਂਗਾ। ਇਥੇ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਕੁਝ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮੈ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਹਉ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਆਹਿ ਨ ਮੋਰਾ ॥
ਅਉਸਰ ਲਜਾ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਸਧਨਾ ਜਨੁ ਤੋਰਾ ॥੪॥੧॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੮]

ਇਹ ਸਰੀਰ, ਮਾਇਆ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸ ਇਤਿਆਦਿਕ ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮੈ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਆਹਿ ਨ ਮੋਰਾ ॥ ਤਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਰਸੁ ਗੋਬਿੰਦ ਤੋਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੬]

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ:

੧. **ਕਬੀਰ ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ॥**
ਤੇਰਾ ਤੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ ॥੨੦੩॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੫]

੨. **ਮੈ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ ॥**
ਈਘੈ ਨਿਰਗੁਨ ਊਘੈ ਸਰਗੁਨ ਕੇਲ ਕਰਤ ਬਿਚਿ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੭]

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨਿਮਖ ਪ੍ਰਭ ਜੀਵਾ; ਸਰਬ ਰੰਗ ਰਸ ਮਾਨਾ ॥

ਹੇ ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਜੇ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸਟਿ, ਭਾਵ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ=ਨਿਗ੍ਹਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਿਮਖ

ਮਾਤਰ ਭੀ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕਰੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੀਵਾ=ਜੀਵਤ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਰਬ=ਸਾਰੇ ਰੰਗ=ਅਨੰਦਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਜੋ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਾਨਾ=ਭੋਗਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਆਤਮਿਕ ਰਸ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਤੇ-ਸਿੱਧ ਹੀ ਤੇਰੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਭੋਗਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਆਉਣਾ ਸਫਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਤਮ ਰਸੁ ਜਿਹ ਜਾਨਿਆ ਹਰਿ ਰੰਗ ਸਹਜੇ ਮਾਣੁ ॥
ਨਾਨਕ ਧਨਿ ਧਨਿ ਧੰਨਿ ਜਨ ਆਏ ਤੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ਅੰਗ ੨੫੨]

ਫਿਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ, **ਵਾ:** ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਤਮ ਰਸਿ ਸੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਹਿ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੬]

ਚਰਣਹ ਸਰਨੀ ਦਾਸਹ ਦਾਸੀ; ਮਨਿ ਮਉਲੈ ਤਨੁ ਹਰੀਆ ॥

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣਹ=ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨੀ=ਸ਼ਰਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਦਾਸਹ=ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਦਾਸੀ ਹੋਈ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਵੀ ਮਉਲੈ=ਖਿੜ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤਨੁ=ਸਰੀਰ ਭੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਹਰੀਆ=ਹਰਿਆ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ, ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸਾਖਿਆਤਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਰਨ ਸਰਨਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਾਖਿਓ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੭]

ਸੋ, ਹੁਣ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਰਨ ਸਰਨ ਦਇਆਲ ਠਾਕੁਰ ਆਨ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੬]

ਨਾਨਕ ਠਾਕੁਰੁ ਸਰਬ ਸਮਾਣਾ; ਆਪਨ ਭਾਵਨ ਕਰੀਆ ॥੨॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਠਾਕੁਰੁ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਣਾ=ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਭੀ ਕਰੀਆ=ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਪਨ=ਆਪਣੀ ਭਾਵਨ=ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋ ਆਪੈ ਆਪੈ ॥** [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੫੧]

੨. **ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋ ਹਰਿ ਕੀਆ ਹਰਿ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥**
[ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੬੬]

ਤੁਝੁ ਊਪਰਿ ਮੇਰਾ ਹੈ ਮਾਣਾ; ਤੂਹੈ ਮੇਰਾ ਤਾਣਾ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਰਾਮ ! ਤੁਝੁ=ਤੇਰੇ ਉਪਰ ਮਨ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਮਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਤਾਣਾ=ਬਲ ਹੈਂ। ਇਥੇ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਮਾਣ ਤੇ ਤਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਉਸ ਮਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਖੰਡਨ ਹੈ। ਮਾਣ, ਮਾਣ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਧ ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਮਲੀਣ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਲੀਣ ਹੰਕਾਰ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ੁਧ ਹੰਕਾਰ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਦੇ ਮੇਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਸ਼ੁਧ ਮਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਅਸ਼ੁਧ ਮਾਣ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਇਆ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉਹ ਖ਼ਾਨਦਾਨ

ਆਦਿ ਇਸ ਮਾਣ ਦਾ ਖੰਡਨ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਮਾਣ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਾਣੁ ਤਾਣੁ ਸਭੁ ਤੂਹੈ ਤੂਹੈ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਮੈ ਓਲਾ ॥੧॥** [ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੧੧]

੨. **ਕਰਤਾ ਤੂ ਮੈ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੇ ॥ ਮਾਣੁ ਮਹਤੁ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਪਲੈ ਸਾਚੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਣੇ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੯੬]

ਸੁਰਤਿ ਮਤਿ ਚਤੁਰਾਈ ਤੇਰੀ; ਤੂ ਜਾਣਾਇਹਿ ਜਾਣਾ ਰਾਮ ॥

ਵਿਵਹਾਰਕ ਸੁਰਤਿ=ਗਿਆਤ, ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਮਤਿ=ਬੁਧੀ ਤੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਕ ਚਤੁਰਾਈ, **ਅਥਵਾ** ਸੁਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮਤ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਸਭ ਤੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੇ ਰਾਮ! ਜੇ ਤੂੰ ਜਾਣਾਇਹਿ=ਜਣਾਵੇਂ ਤਾਂ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਾ=ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚਤੁਰਾਈ ਤੇ ਚਤਰ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਧਨ ਤੇ ਧਨੀ ਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋਲ ਧਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਧਨੀ ਆਖੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋਲ ਚਤੁਰਾਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਚਤੁਰ ਆਖੀਦਾ ਹੈ। ਚਤੁਰ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ—ਬੁਧਵਾਨ ਚਤੁਰਾਈ=ਬੁਧੀਵਾਨੀ।

ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ਪਛਾਣੈ; ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਸਿਰੰਦੇ ॥

ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਿਰੰਦੇ=ਕਰਦੇ ਹੋ, ਸੋਈ=ਉਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਣੈ=ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਪਛਾਣੈ=ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਸੋਈ=ਉਹੀ ਜਾਣੈ=ਗਿਆਤ ਪੂਰਵਕ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਵਾ ਉਹੀ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਖ ਰੂਪ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨਦਰਿ=ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਿਰੰਦੇ=ਕਰਦੇ ਹੋ।

ਮਨਮੁਖਿ ਭੂਲੀ ਬਹੁਤੀ ਰਾਹੀ; ਫਾਥੀ ਮਾਇਆ ਫੰਦੇ ॥

ਮਨਮੁਖਤਾ ਵਾਲੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਬਹੁਤੀ=ਬੁਹਤਿਆਂ ਰਾਹੀ=ਰਸਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੂਲੀ=ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਫਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਫੰਦੇ=ਫੰਧਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਠਾਕੁਰ ਭਾਣੀ ਸਾ ਗੁਣਵੰਤੀ; ਤਿਨ ਹੀ ਸਭ ਰੰਗ ਮਾਣਾ ॥

ਹੇ ਠਾਕੁਰ=ਸੁਆਮੀ, ਮਾਲਕ! ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਭਾਣੀ=ਭਾਈ ਹੈ, ਸਾ=ਉਹੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਵੰਤੀ=ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਭ=ਸਾਰਿਆਂ ਰੰਗ=ਅਨੰਦਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣਾ=ਭੋਗਿਆ, ਭਾਵ ਹੰਢਾਇਆ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਕੀ ਧਰ ਤੂਹੈ ਠਾਕੁਰ; ਤੂ ਨਾਨਕ ਕਾ ਮਾਣਾ ॥੩॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਠਾਕੁਰ=ਮਾਲਕ! ਮੈਂ ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਦੀ ਤੂਹੈ=ਤੂੰ ਹੀ ਧਰ=ਓਟ ਹੈਂ, ਤੇ ਮੈਂ ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਦਾ ਮਾਣ ਭੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ॥੩॥

ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੰਞਾ ਘੋਲੀ ਵੰਞਾ; ਤੂ ਪਰਬਤੁ ਮੇਰਾ ਓਲ੍ਹਾ ਰਾਮ ॥

ਮੈਂ ਵਾਰਣੇ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ, ਘੋਲੀ ਵੰਞਾ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ, ਹੇ ਰਾਮ! ਤੂੰ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਵਾਂਗ ਮੇਰਾ ਓਲ੍ਹਾ=ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੰਞਾ ਘੰਨੀਐ ਵੰਞਾ ਤਉ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਨਾਵੈ ॥

[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੧, ਘਰ ੧, ਅੰਗ ੫੫੭]

੨. ਹਉ ਵੰਞਾ ਕੁਰਬਾਣੁ ਸਾਈ ਆਪਣੇ ॥ ਹੋਵੈ ਅਨਦੁ ਘਣਾ ਮਨਿ ਤਨਿ ਜਾਪਣੇ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੭]

ਹਉ ਬਲਿ ਜਾਈ ਲਖ ਲਖ ਲਖ ਬਰੀਆ; ਜਿਨਿ ਭ੍ਰਮੁ ਪਰਦਾ ਖੋਲ੍ਹਾ ਰਾਮ ॥

ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਲਖ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਲਖ=ਜਾਣ ਕੇ ਮੈਂ ਲੱਖਾਂ ਵਾਰੀ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਲਿ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾ। **ਦੂਜਾ ਅਰਥ—**ਹੇ ਲਖ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਖ=ਜਾਣ ਕੇ ਮੈਂ ਲੱਖਾਂ ਵਾਰੀ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। **ਅਥਵਾ** ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਲੱਖਾਂ ਵਾਰੀ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਲਖ ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਹੇ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਜਿਸ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਭਰਮ ਦਾ ਪਰਦਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਰਮ ਦਾ ਇਕ ਐਸਾ ਪਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਖ਼ੁਦ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭਰਮ ਦੇ ਪਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਤੇ ਐਸੇ ਪਾਖੰਡੀ ਗੁਰੂ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲੰਮੇ ਹੱਥੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਮਾਇ ਮੂੰਡਉ ਤਿਹ ਗੁਰੂ ਕੀ ਜਾ ਤੇ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ ॥
ਆਪ ਡੁਬੇ ਚਹੁ ਬੇਦ ਮਹਿ ਚੇਲੇ ਦੀਏ ਬਹਾਇ ॥੧੦੪॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੯-੭੦]

ਸੋ, ਐਸਾ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਭਰਮਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਆਪ ਤਾਂ ਡੁੱਬਦਾ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਰੋੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਭਰਮ ਦੇ ਪਰਦੇ ਇਕੱਲਾ ਬੇਦ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦਾ। ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਣੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਡੁਬ ਕੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਰਮ ਦੇ ਪਰਦੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਡੀਗਨ ਡੋਲਾ ਤਊ ਲਉ ਜਉ ਮਨ ਕੇ ਭਰਮਾ ॥
ਭ੍ਰਮ ਕਾਟੇ ਗੁਰ ਆਪਣੈ ਪਾਇ ਬਿਸਰਾਮਾ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੦]

੨. ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਬਨੇ ਤੇਰੈ ਓਲ੍ਹੈ ॥ ਭ੍ਰਮ ਕੇ ਪਰਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੫]

ਭਰਮ ਦੇ ਪਰਦੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਖੋਲਣ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਰਮ ਦਾ ਪਰਦਾ ਸਿਢੌਰੇ ਵਾਲੇ ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ ਕਿ ਜੀਵ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ? ਪਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਭਰਮ ਦਾ ਪਰਦਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਉਂ ਭਰਮ ਦਾ ਪਰਦਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਦੇ ਪਰਦੇ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਸੰਤੋਖੇ ਰਿਖੀ ਦੇ ਭਰਮ ਦਾ ਪਰਦਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਭਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਹੀ ਹਨ।

ਮਿਟੇ ਅੰਧਾਰੇ ਤਜੇ ਬਿਕਾਰੇ; ਠਾਕੁਰ ਸਿਉ ਮਨੁ ਮਾਨਾ ॥

ਹੇ ਠਾਕੁਰ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮਾਨਾ=ਮੰਨ ਗਿਆ ਤੇ ਬਿਕਾਰੇ=ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ ਤਜੇ=ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਧਾਰੇ=ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਮਿਟੇ=ਮਿਟ ਗਏ।

ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਭਾਣੀ ਭਈ ਨਿਕਾਣੀ; ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਪਰਵਾਨਾ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਭਾਣੀ=ਚੰਗੀ ਲਗੀ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਦੀ ਕਾਨ ਕਨੌੜ ਤੋਂ ਨਿਕਾਣੀ=ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਈ, **ਅਥਵਾ** ਬੇਪਰਵਾਹ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਬ-ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਨੂੰ ਨਿਕਾਣੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਪਰਵਾਨਾ=ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਫਲ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਭਈ ਅਮੋਲੀ ਭਾਰਾ ਤੋਲੀ; ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਦਰੁ ਖੋਲ੍ਾ ॥

ਭਾਰਾ=ਭਾਰੇ ਤੋਲੀ=ਤੋਲਣ ਵਾਲਾ, **ਅਥਵਾ** ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਅਮੋਲੀ=ਮੁੱਲ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ। ਮੁਕਤੀ ਵਿੱਚ ਜੁਗਤਿ=ਜੁੜਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਦਰੁ=ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਾ=ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਦਰੁ=ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜੁਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਭੀ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਉ ਨਿਰਭਉ ਹੋਈ; ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਓਲ੍ਾ ॥੪॥੧॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਉ=ਮੈਂ ਨਿਰਭਉ=ਡਰ ਰਹਿਤ, ਭਾਵ ਭੈਅ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਜੰਮਣ ਤੇ ਮਰਣ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਮੇਰਾ ਆਸਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ॥੪॥੧॥੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਖਸਮ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਜਮ ਕੀ ਤ੍ਰਾਸ ਬੁਝਾਏ ॥

[ਰਾਗ ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੭੭]

੨. ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਗੇ ਇਕ ਰਾਮ ਨਾਮ ਆਧਾਰਾ ॥੨॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੦੯]

੩. ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਨਾਨਕ ਭਉ ਮਿਟਿਆ ਹਰਿ ਪਾਇਓ ਪਾਠੰਗਾ ॥

[ਸਾਰਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੧੦]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੮੦]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਾਜਨੁ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣਾ ਰਾਮ ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਣ ਮਨਿ ਭਾਣਾ ਰਾਮ ॥ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਿਸ ਕਾ ਦੀਆ ਸਰਬ ਗੁਣਾ ਭਰਪੂਰੇ ॥ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥ ਤਾ ਕੀ ਸਰਣਿ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਰਬ ਕਲਿਆਣਾ ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਬਲਿਹਾਰੈ ਨਾਨਕ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣਾ ॥੧॥ ਐਸਾ ਗੁਰੁ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਈਐ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਪੈ ਰਾਮ ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਵਿਖ ਉਤਰਹਿ ਹਰਿ ਸੰਤ ਧੂੜੀ ਨਿਤ ਨਾਪੈ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਧੂੜੀ ਨਾਈਐ ਪ੍ਰਭੂ ਧਿਆਈਐ ਬਾਹੁੜਿ ਜੋਨਿ ਨ ਆਈਐ ॥ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਗੇ ਭ੍ਰਮ ਭਉ ਭਾਗੇ ਮਨਿ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਈਐ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਨਿਤ ਗਾਏ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਫਿਰਿ ਸੋਗੁ ਨਾਹੀ ਸੰਤਾਪੈ ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜੀਅ ਕਾ ਦਾਤਾ ਪੂਰਾ ਜਿਸੁ ਪਰਤਾਪੈ ॥੨॥ ਹਰਿ ਹਰੇ ਹਰਿ ਗੁਣ ਨਿਧੇ ਹਰਿ ਸੰਤਨ ਕੈ ਵਸਿ ਆਏ ਰਾਮ ॥ ਸੰਤ ਚਰਣ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਲਾਗੇ ਤਿਨੀ ਪਰਮਪਦ ਪਾਏ ਰਾਮ ॥ ਪਰਮਪਦੁ ਪਾਇਆ ਆਪੁ ਮਿਟਾਇਆ ਹਰਿ ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥ ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਹੋਆ ਭਉ ਭਾਗਾ ਹਰਿ ਭੇਟਿਆ ਏਕੁ ਮੁਰਾਰੀ ॥ ਜਿਸ ਕਾ ਸਾ ਤਿਨ ਹੀ ਮੇਲਿ ਲੀਆ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਪੀਐ ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥੩॥ ਗਾਉ ਮੰਗਲੋ ਨਿਤ ਹਰਿ ਜਨਹੁ ਪੁੰਨੀ ਇਛ ਸਬਾਈ ਰਾਮ ॥ ਰੰਗਿ ਰਤੇ ਅਪੁਨੇ ਸੁਆਮੀ ਸੇਤੀ ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਈ ਰਾਮ ॥ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪਾਇਆ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪਾਏ ॥ ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਆਨੰਦ ਘਨੇਰੇ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਮਨੁ ਲਾਏ ॥ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਅਬਿਨਾਸੀ ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ਸਾਈ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਾਰਜ ਸਗਲੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਮਨੁ ਲਾਈ ॥੪॥੨॥੫॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਾਜਨੁ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ; ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣਾ ਰਾਮ ॥

ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖੁ=ਵਿਆਪਕ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਾਜਨੁ=ਸੱਜਣ ਹੈ। ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ! ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਨਿਆ। ਸੋ, ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹੀ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਝੁ ਨ ਬੇਲੀ ਕੋਈ ॥ ਐਥੈ ਓਥੈ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੧]

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬੰਧਪ; ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਣ ਮਨਿ ਭਾਣਾ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਰਾਮ=ਭਾਈ! ਮਾਤ=ਮਾਂ, ਪਿਤਾ=ਪਿਓ, ਭਾਈ=ਭਰਾ, ਸੁਤ=ਪੁੱਤਰ, ਬੰਧਪ=ਸੰਬੰਧੀ, ਜੀਅ=ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਰੀਰ ਜਿਊਂਦਾ ਹੈ ਇਤਿਆਦਿਕ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਭਾਣਾ=ਭਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਾਜਨੁ ਮੀਤ ਸਖਾ ਹਰਿ ਬੰਧਪ ਜੀਅ ਧਾਨ ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰਾਣ ਅਧਾਰੀ ॥
[ਸਵੱਈਏ ਮੁਖਵਾਕ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੮੯]

੨. ਸਾਜਨ ਮੀਤ ਸਹਾਈ ਤੁਮ ਹੀ ਤੂ ਮੇਰੋ ਪਰਵਾਰ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੬]

੩. ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ ॥ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੰਧਪੁ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭ੍ਰਾਤਾ ॥
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੩]

ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਿਸ ਕਾ ਦੀਆ; ਸਰਬ ਗੁਣਾ ਭਰਪੂਰੇ ॥

ਜੀਉ=ਜੀਵ-ਆਤਮਾ, ਪਿੰਡੁ=ਸਰੀਰ, ਪ੍ਰਾਣ ਆਦਿਕ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੀ ਦੀਆ=ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰਬ=ਸਾਰਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰੇ=ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ; ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥

ਸੋ=ਉਹ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ (ਅੰਤਰ+ਜਾਮੀ) ਅੰਤਰ=ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਜਾਮੀ=ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰੇ=ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਸੱਤਾ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਤਾ ਕੀ ਸਰਣਿ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਏ; ਹੋਏ ਸਰਬ ਕਲਿਆਣਾ ॥

ਉਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ਸਰਬ=ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਭੀ ਕਲਿਆਣਾ=ਸੁਖੀ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਦਾ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਬਲਿਹਾਰੈ; ਨਾਨਕ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣਾ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਉ=ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਦਾ ਸਦਾ=ਨਿਤ ਨਿਤ ਕੁਰਬਾਣਾ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ॥੧॥

ਐਸਾ ਗੁਰੁ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਈਐ; ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਪੈ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਰਾਮ=ਭਾਈ! ਅਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਪਾਈਐ=ਪਾਈਦਾ ਹੈ ਜਿਤੁ=ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਪੈ=ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਭੂਲੇ ਮਾਰਗੁ ਜਿਨਹਿ ਬਤਾਇਆ ॥ ਐਸਾ ਗੁਰੁ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਇਆ ॥੧॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੩]

੨. ਐਸਾ ਗੁਰੁ ਪਾਈਐ ਵਡਭਾਗੀ ॥ ਜਿਸੁ ਮਿਲਤੇ ਰਾਮ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ॥੩॥
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩੯]

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਵਿਖ ਉਤਰਹਿ; ਹਰਿ ਸੰਤ ਧੂੜੀ ਨਿਤ ਨਾਪੈ ਰਾਮ ॥

ਹਰਿ=ਹਰੀ, ਰਾਮ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ, ਭਾਵ ਹਰੀ ਰਾਮ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜੀ ਵਿੱਚ ਨਿਤ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਨਾਪੈ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਨਮ ਜਨਮ=ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਿਲਵਿਖ=ਪਾਪ

ਉਤਰਹਿ=ਉਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ **ਵਾ:** (ਕਿਲ+ਵਿਖ) ਕਿਲ=ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ ਵਿਖ=ਵਿਹੁ ਵਰਗੇ ਭਾਵ ਦੁਖ ਦਾਇਕ ਜੋ ਪਾਪ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਤ ਧੂੜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਖੋਹ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ, ਇਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੇਵਉ ਸਾਧ ਸੰਤ ਚਰਨੇਰੈ ॥ ਬਾਂਛਉ ਧੂਰਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੇਰੈ ॥

[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੪]

੨. ਕਿਲਵਿਖ ਮੈਲੁ ਭਰੇ ਪਰੇ ਹਮਰੈ ਵਿਚਿ ਹਮਰੀ ਮੈਲੁ ਸਾਧੂ ਕੀ ਧੂਰਿ ਗਵਾਈ ॥੧॥

[ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੬੩]

੩. ਧੂਰਿ ਭਗਤਨ ਕੀ ਮਨਿ ਤਨਿ ਲਗਉ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਭ ਪਤਿਤੁ ਪੁਨੀਤਾ ਰਾਮ ॥

[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੪੩]

ਹਰਿ ਧੂੜੀ ਨਾਈਐ, ਪ੍ਰਭੂ ਧਿਆਈਐ; ਬਾਹੁੜਿ ਜੋਨਿ ਨ ਆਈਐ ॥

ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਧਿਆਈਐ=ਧਿਆਉਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁੜਿ=ਮੁੜ ਕੇ ਜੋਨਿ=ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨ=ਨਹੀਂ ਆਈਐ=ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ।

ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਗੇ ਭ੍ਰਮ ਭਉ ਭਾਗੇ; ਮਨਿ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਈਐ ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣੀ=ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਾਗੇ=ਜੁੜ ਕੇ ਭਰਮ ਤੇ ਭਉ=ਡਰ ਭਾਗੇ=ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ=ਮਨ ਇੱਛਤ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਈਐ=ਪਾ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਾਗੇ ਭਰਮ ਭਾਗੇ ਕਾਜ ਸਗਲ ਸਵਾਰਿਆ ॥ [ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੭੮]

੨. ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਗੇ ਭ੍ਰਮ ਭਉ ਭਾਗੇ ਆਪੁ ਮਿਟਾਇਆ ਆਪੈ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੩]

ਹਰਿ ਗੁਣ ਨਿਤ ਗਾਏ, ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ; ਫਿਰਿ ਸੋਗੁ ਨਾਹੀ ਸੰਤਾਪੈ ॥

ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਨਿਤ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਗਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਏ=ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੋਗੁ=ਗਮ, ਫ਼ਿਕਰ ਅਤੇ ਸੰਤਾਪੈ=ਸੰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜੀਅ ਕਾ ਦਾਤਾ; ਪੂਰਾ ਜਿਸੁ ਪਰਤਾਪੈ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਅ=ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾ=ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਪਰਤਾਪੈ=ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਪੂਰਾ ਹੈ॥੨॥

ਹਰਿ ਹਰੇ ਹਰਿ ਗੁਣ ਨਿਧੇ; ਹਰਿ ਸੰਤਨ ਕੈ ਵਸਿ ਆਏ ਰਾਮ ॥

ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਹਰੇ=ਹਰਾ ਭਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਹਰਿ=ਹਰੀ, ਹਰਿ=ਤਮਾਮ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਨਿਧੇ=ਨਿਧੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਹਰੀ ਰਾਮ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਭਾਵ ਸਿਖਿਆ ਕਰਕੇ ਵਸ ਵਿੱਚ ਆਏ=ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਚਰਣ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਲਾਗੇ; ਤਿਨੀ ਪਰਮਪਦ ਪਾਏ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਰਾਮ=ਭਾਈ ! ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਣੀ ਪੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮਪਦ=ਵੱਡੀ

ਪਦਵੀ, ਭਾਵ ਮੋਕਸ਼ ਰੂਪ ਪਦਵੀ, ਵਾ—ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਦਵੀ ਪਾਇ=ਪਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਸੰਤ ਜਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕਥਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਰਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜੇ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਤ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਉਸੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ। ਹੋਰ ਮੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਮਤ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਲੱਗ ਸ਼ਕਤੀ, ਮੋਕਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਸੰਤ ਵਜ਼ੀਰ ਹਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹਨ। ਸੋ, ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲਗਣਾ ਹੀ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ।

ਪਰਮਪਦੁ ਪਾਇਆ ਆਪੁ ਮਿਟਾਇਆ; ਹਰਿ ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿਟਾਇਆ=ਮੇਟ ਕੇ ਪਰਮ ਪਦਵੀ, ਭਾਵ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਮਿਟਾਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹਰੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਮੋਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਧ੍ਰੂ ਨੂੰ ਨਾ ਟਲਣ ਵਾਲੀ ਅਟਲ ਪਦਵੀ ਮਿਲ ਗਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਆਪਾ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਰੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਅਟੱਲ ਪਦਵੀ 'ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਇਆ।

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਆਦਿਕ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ—ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਆਦਿਕ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੭੫੬ ਬਿ: ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਰੀ ਵੱਡਾ ਦਰਬਾਰ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ਾਂ-ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਭੇਜ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ੮੦ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਪਰਖਣਾ ਕੀਤੀ। ਮਿਆਨ 'ਚੋਂ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਕੱਢ ਕੇ ਉੱਚੇ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸੀਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਮਰਜੀਵੜਿਆਂ ਦਾ ਪੰਥ ਸਾਜਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਹ ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਸੀਸ ਦੇਣ ਲਈ ਉਹੀ ਉਠੇਗਾ, ਉਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਦੇਹ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਭੀ ਪਿਆਰ ਹੋਏਗਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਹ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਏਗਾ, ਇਸ ਮੋਹ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਲ ਮਨ ਬੁੱਧ ਰੂਪ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਿਤੁ ਸਰਵਰੜੈ ਭਈਲੇ ਨਿਵਾਸਾ ਪਾਣੀ ਪਾਵਕੁ ਤਿਨਹਿ ਕੀਆ ॥
ਪੰਕ ਜੁ ਮੋਹ ਪਗੁ ਨਹੀ ਚਾਲੈ ਹਮ ਦੇਖਾ ਤਹ ਡੂਬੀਅਲੇ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨]

ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਪਰਖਨਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਹ, ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਕੌਣ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਹੜੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਹੋ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਕਿ "ਏ ਮੇਰੇ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲਿਓ ! ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਓ ! ਜੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਮੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਜੋ ਖ਼ੂਨ ਮੰਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਉਠੇ ਤੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਵੇ।" ਹੁਣ ਕੌਣ ਉਠੇ ? ਉਹੀ ਉਠ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਹਿਣ ਮਾਤਰ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ੮੦ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕੱਲਾ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਉਠਿਆ, ਹੁਕਮ ਮੰਨਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਸਉਪਿ ਗੁਰ ਕਉ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਪਾਈਐ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੮]

ਸੋ, ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੀ ਆਵਾਜ਼ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਤੀਜੀ ਆਵਾਜ਼ ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ, ਚੌਥੀ ਆਵਾਜ਼ ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਤਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸਨ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਪਰਖਣਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦਾ ਖੰਡਾ ਬਾਟਾ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਮਰ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ, ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦੁਆਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜੋ ਸਿਰ-ਧੜ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਸਿਰ ਧੜਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਉਪਰ ਕਫ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿੱਟੇ ਕਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਮਿਰਤਕ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਚੂਲਾ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾ ਬੋਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ, ਤਾਂ ਇਤਨਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਮਿਰਤਕ ਸਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਵਾਸ ਪਰਤ ਆਏ। ਅਬੂਉਲਤਰਾਨੀ, ਜੋ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਸੂਹੀਆ ਸੀ, ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮਰਿਆ ਸਿੱਖ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਲੇ ਫ਼ਤਹਿ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਵੀ ਜੀਵਤ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਮੁਲਮਾਨ ਨੇ ਆਪ ਭੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਸ਼ਸਤਰ-ਵਸਤਰ ਸਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਏ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ।" ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਪਿਆਰੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੰਜੇ ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਹੋਏ। ਇਹ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ-ਆਪਾ ਮਿਟਾ ਕੇ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਪਾਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸੋ, ਇਹ ਸਦਾ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਸੋ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਸੋ, ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਏ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਾ ਮਿਟਾਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਪੂਰਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਨਹੀ ਸਚੁ ਪਾਈਐ॥ ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਈਐ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੨੬]

੨. ਰਹੈ ਨਿਰਾਲਮੁ ਏਕਾ ਸਚੁ ਕਰਣੀ॥ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸੇਵਾ ਗੁਰ ਚਰਣੀ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੨੭]

ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਹੋਆ ਭਉ ਭਾਗਾ; ਹਰਿ ਭੇਟਿਆ ਏਕੁ ਮੁਰਾਰੀ ॥

ਇੱਕ ਹਰੀ ਮੁਰਾਰੀ=ਮੁਰ ਦੈਂਤ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਭਉ=ਡਰ ਭਾਗਾ=ਭੱਜ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿਸ ਕਾ ਸਾ ਤਿਨ ਹੀ ਮੇਲਿ ਲੀਆ; ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਇਆ ॥

ਇਸ ਜੀਵ ਦਾ ਜੋ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਸੀ, ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲਣਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜੋਤੀ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਈ।

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਪੀਐ; ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥੩॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਿਰੰਜਨ=ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰੀਏ। ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੩॥

ਗਾਉ ਮੰਗਲੋ ਨਿਤ ਹਰਿ ਜਨਹੁ; ਪੁੰਨੀ ਇਛ ਸਬਾਈ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਹਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨੋ ! ਨਿਤ ਹੀ ਹਰੀ ਦੇ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਜਸ, ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕਰੋ, ਜੋ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਮ ਨੇ ਸਾਰੀ ਇੱਛਾ ਪੁੰਨੀ=ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਰੰਗਿ ਰਤੇ ਅਪੁਨੇ ਸੁਆਮੀ ਸੇਤੀ; ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਈ ਰਾਮ ॥

ਜੋ ਜਨ ਆਪਣੇ ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਰੰਗ ਸੇਤੀ=ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਉਹ ਮਰ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਅਬਿਨਾਸੀ ਪਾਇਆ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ; ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪਾਏ ॥

ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਅਬਿਨਾਸੀ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥ=ਸੰਕਲਪ, ਇਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਆਨੰਦ ਘਨੇਰੇ; ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਮਨੁ ਲਾਏ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣਾ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਸਹਜ=ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਘਨੇਰੇ=ਵੱਡੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਅਬਿਨਾਸੀ; ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ਸਾਈ ॥

ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅਬਿਨਾਸੀ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਿ=ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ=ਜਗ੍ਹਾਂ-ਜਗ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਿ=ਵਿੱਚ, ਭਾਵ ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਉਹ ਸਾਈ=ਹਰੀ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਾਰਜ ਸਗਲੇ ਪੂਰੇ; ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਮਨੁ ਲਾਈ ॥੪॥੨॥੫॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਨਾਲ ਜਿਸ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਗਲੇ=ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੪॥੨॥੫॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਰਜ ਸਭੁ ਸਵਾਰਿ ਲੈ ਨਿਤ ਪੂਜਹੁ ਗੁਰ ਕੇ ਪਾਵ ਜੀਉ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੨]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੮੧]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹਰਿ ਜਪੇ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਸਾਜਿਆ ਸੰਤ ਭਗਤ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਰਾਮ ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ ਸਗਲੇ ਪਾਪ ਤਜਾਵਹਿ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ ਪਰਮਪਦੁ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਊਤਮ ਬਾਣੀ ॥ ਸਹਜ ਕਥਾ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਅਤਿ ਮੀਠੀ ਕਥੀ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥ ਭਲਾ ਸੰਜੋਗੁ ਮੂਰਤੁ ਪਲੁ ਸਾਚਾ ਅਬਿਚਲ ਨੀਵ ਰਖਾਈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਭਏ ਦਇਆਲਾ ਸਰਬ ਕਲਾ ਬਣਿ ਆਈ ॥੧॥ ਆਨੰਦਾ ਵਜਹਿ ਨਿਤ ਵਾਜੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਮਨਿ ਵੂਠਾ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰਮੁਖੇ ਸਚੁ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ ਬਿਨਸੇ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਝੂਠਾ ਰਾਮ ॥ ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਖਾਣੀ ਜਸੁ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਨੁ ਤਨੁ ਹਰਿਆ ॥ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਤਿਸ ਹੀ ਬਣਿ ਆਏ ਜੋ ਪ੍ਰਭਿ ਅਪਨਾ ਕਰਿਆ ॥ ਘਰ ਮਹਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਰੰਗੁ ਲਾਗਾ ॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਪ੍ਰਭੁ ਕਦੇ ਨ ਵਿਸਰੈ ਪੂਰਨ ਜਾ ਕੇ ਭਾਗਾ ॥੨॥ ਛਾਇਆ ਪ੍ਰਭਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਕੀਨ੍ਹੀ ਸਗਲੀ ਤਪਤਿ ਬਿਨਾਸੀ ਰਾਮ ॥ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਡੇਰਾ ਢਾਠਾ ਕਾਰਜੁ ਆਇਆ ਰਾਸੀ ਰਾਮ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਫੁਰਮਾਇਆ ਮਿਟੀ ਬਲਾਇਆ ਸਾਚੁ ਧਰਮੁ ਪੁੰਨੁ ਫਲਿਆ ॥ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨਾ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ ਸੋਵਤ ਬੈਸਤ ਖਲਿਆ ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸੁਆਮੀ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਰਣਾਈ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥੩॥ ਮੇਰਾ ਘਰੁ ਬਨਿਆ ਬਨੁ ਤਾਲੁ ਬਨਿਆ ਪ੍ਰਭ ਪਰਸੇ ਹਰਿ ਰਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਸੋਹਿਆ ਮੀਤ ਸਾਜਨ ਸਰਸੇ ਗੁਣ ਮੰਗਲ ਹਰਿ ਗਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਗੁਣ ਗਾਇ ਪ੍ਰਭੂ ਧਿਆਇ ਸਾਚਾ ਸਗਲ ਇਛਾ ਪਾਈਆ ॥ ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਾਗੇ ਸਦਾ ਜਾਗੇ ਮਨਿ ਵਜੀਆ ਵਾਧਾਈਆ ॥ ਕਰੀ ਨਦਰਿ ਸੁਆਮੀ ਸੁਖਹ ਗਾਮੀ ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰਿਆ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਨਿਤ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਜਿਨਿ ਧਾਰਿਆ ॥੪॥੪॥੭॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਪੁੱਤਰ! ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ। ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਸੇਵਾ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨੀ। ਸੋ, ਇਸ ਬਚਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਪੂਰਨਤਾ 'ਤੇ ਬੜੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸਾਂ-ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿਤ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਉਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਹੋਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ:

ਹਰਿ ਜਪੇ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਸਾਜਿਆ; ਸੰਤ ਭਗਤ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਰਾਮ ॥

ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੇ=ਜਪਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਜਿਆ=ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ

ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ-ਆਤਮਾ ਭਗਤ=ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ=ਗਾਉਣਗੇ, **ਅਥਵਾ** ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਰੂਪ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਜਿਆ= ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼, ਭਗਤ, ਜਗਿਆਸੂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ; ਸਗਲੇ ਪਾਪ ਤਜਾਵਹਿ ਰਾਮ ॥

ਇਸ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਅਪਨਾ=ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਆਮੀ ਭਾਵ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ, ਭਾਵ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਸਗਲੇ=ਸਾਰੇ ਪਾਪ=ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਤਜਾਵਹਿ=ਤਿਆਗਣਗੇ, ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਿਮਰਉ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵਉ ॥
ਕਲਿ ਕਲੇਸ ਤਨ ਮਾਹਿ ਮਿਟਾਵਉ ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੨]

ਸੋ, ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਤਨ 'ਚੋਂ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਏਕੁ ਧਿਆਈਐ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥ ਪਾਪ ਬਿਨਾਸੇ ਨਾਮ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥੩॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੦੦]

ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ ਪਰਮਪਦੁ ਪਾਇਆ; ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਊਤਮ ਬਾਣੀ ॥

ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਊਤਮ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਅਤੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਸੰਤ ਜਨ ਤੇ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੇ ਪਰਮ=ਵੱਡੀ ਕੈਵਲ ਮੋਖ ਰੂਪੀ ਪਦ=ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਸਹਜ ਕਥਾ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਅਤਿ ਮੀਠੀ; ਕਥੀ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥

ਸਹਜ=ਸ਼ਾਂਤ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋ ਕਥਾ=ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਅਤਿ=ਬਹੁਤੀ ਮੀਠੀ=ਮਿਠੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਥ=ਜੋ ਕਥਨੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਵੇ, ਭਾਵ ਜੋ ਕਥਨੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਐਸੇ ਅਕਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ=ਕਥਾ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕਥੀ=ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਕਥਨ ਕਰਨਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਹਜ ਕਥਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੁੰਟਾ ॥ ਜਿਸਹਿ ਪਰਾਪਤਿ ਤਿਸੁ ਲੈ ਭੁੰਚਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੮੬]

੨. ਸਹਜ ਕੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਹੈ ਨਿਰਾਰੀ ॥
ਤੁਲਿ ਨਹੀ ਚਢੈ ਜਾਇ ਨ ਮੁਕਾਤੀ ਹਲੁਕੀ ਲਗੈ ਨ ਭਾਰੀ ॥
[ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੩]

ਭਲਾ ਸੰਜੋਗੁ ਮੂਰਤੁ ਪਲੁ ਸਾਚਾ; ਅਬਿਚਲ ਨੀਵ ਰਖਾਈ ॥

ਉਹ ਸੰਜੋਗ ਤੇ ਮੂਰਤੁ=ਮਹੂਰਤ ਭਲਾ=ਚੰਗਾ ਸੀ, ਉਹ ਪਲ ਭੀ ਸੱਚਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਅਬਿਚਲ=ਨਾ ਚਲਾਏਵਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਸੀ, **ਅਥਵਾ** ਉਹ ਸੰਜੋਗ ਤੇ ਮਹੂਰਤ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਉਹ ਪਲ ਭੀ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪ ਅਬਿਚਲ=ਨਾ ਚਲਣ ਵਾਲੀ ਨੀਵ=ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਬਿਚਲ ਨੀਵ ਧਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨਿਤ ਨਿਤ ਚੜੈ ਸਵਾਈ॥

[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦੦]

੨. ਅਬਿਚਲ ਨੀਵ ਧਰਾਈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਕਬਹੂ ਡੋਲਤ ਨਾਹੀ॥
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਬ ਭਏ ਦਇਆਰਾ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਨਿਧਿ ਪਾਹੀ॥

[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੬]

ਸੋ, ਐਸੇ ਘਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਨਗਰੀ ਅਬਿਚਲ ਦਸਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਭੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋ ਵਸੈ ਇਤੁ ਘਰਿ ਜਿਸੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਸੇਵ॥
ਅਬਿਚਲ ਨਗਰੀ ਨਾਨਕ ਦੇਵ॥੮॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੩੦]

ਜਨ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਭਏ ਦਇਆਲਾ; ਸਰਬ ਕਲਾ ਬਣਿ ਆਈ॥੧॥

ਸੋ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਇਆਲਾ=ਦਿਆਲੂ ਭਏ=ਹੋਏ ਤਾਂ ਸਰਬ=ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾ=ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਬਣਿ ਆਈ=ਬਣ ਆਈਆਂ। ਭਾਵ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਬਣ ਆਈ॥੧॥

ਆਨੰਦਾ ਵਜਹਿ ਨਿਤ ਵਾਜੇ; ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਮਨਿ ਵੂਠਾ ਰਾਮ॥

ਤੇ ਅਨੰਦ-ਦਾਇਕ ਵਾਜੇ ਵਜ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਰਾਮ=ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ=ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵੂਠਾ=ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖੇ ਸਚੁ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ; ਬਿਨਸੇ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਝੂਠਾ ਰਾਮ॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਰਣੀ ਸਚੀ ਹੈ, ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਰਮ ਤੇ ਸੱਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭੈ=ਡਰ ਝੂਠਾ=ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਬਿਨਸੇ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਰਣੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਰਤਵ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸਚਾ ਕਰਤਵ ਆਪ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਉਣਾ, ਆਪ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਭਲਾ ਕਰਾਉਣਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਆਪ ਅਨੰਦ ਮਾਨਣਾ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਵਰਤਾਉਣਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚੀ ਕਾਰ ਕਮਾਇ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚੇ ਮਨੁ ਪਤੀਆਇ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ, ਅੰਗ ੯੪੨]

੨. ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਬੈਣੀ ਗੁਰਮਖਿ ਸਚੁ ਨੈਣੀ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਕਮਾਵੈ ਕਰਣੀ॥
ਸਦ ਹੀ ਸਚੁ ਕਹੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਅਵਰਾ ਸਚੁ ਕਹਾਇਦਾ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੮]

੩. ਗੁਰਮਖਿ ਕਾਰ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੂਰਾ ਪਾਇਦਾ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੮]

ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਖਾਣੀ; ਜਸੁ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਨੁ ਤਨੁ ਹਰਿਆ॥

ਇਕ-ਰਸ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਸੁਣ-ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰਾ ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਹਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਸਹਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਥਵਾ ਇਸ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਇੱਕ ਰਸ ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰਨਗੇ, ਜਿਸ ਜਸ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮਨ ਤਨ ਹਰਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀ ਵਿਰਲੋ ਕੋ ਅਰਥਾਵੈ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ, ਅੰਗ ੯੪੫]

ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਤਿਸ ਹੀ ਬਣਿ ਆਏ; ਜੋ ਪ੍ਰਭਿ ਅਪਨਾ ਕਰਿਆ ॥

ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਰਬ=ਸਾਰੇ ਸੁਖਾ=ਸੁਖ ਬਣ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦਾਸ ਬਣਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਘਰ ਮਹਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ; ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਰੰਗੁ ਲਾਗਾ ॥

ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨੌ ਨਿੱਧੀਆਂ—ਪਦਮਾਂ, ਮਹਾਂਪਦਮ, ਮਕਰ, ਕਸਪ, ਮੁਕੰਦ, ਕੁੰਦ, ਨੀਲ, ਸੰਖ, ਖ਼ਰਬ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਰਾਮ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਰੰਗੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਰਿੱਧੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਨਾਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਵਨਿਧੀ ਅਠਾਰਹ ਸਿਧੀ ਪਿਛੈ ਲਗੀਆ ਫਿਰਹਿ ਜੋ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਸਦਾ ਵਸਾਇ ॥

[ਰਾਗ ਸੋਰਠਿ ਵਾਰ ਮਹਲੇ ੪ ਕੀ, ਅੰਗ ੬੪੯]

੨. ਨਵ ਨਿਧਿ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਹਰਿ ਲਾਗਿ ਰਹੀ ਜਨ ਪਾਈ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੯]

ਨਾਨਕ ਜਨ ਪ੍ਰਭੁ ਕਦੇ ਨ ਵਿਸਰੈ; ਪੂਰਨ ਜਾ ਕੇ ਭਾਗਾ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਭਾਗ ਪੂਰਨ ਹਨ, ਉਸ ਜਨ=ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਸਰੈ=ਭੁੱਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੨॥

ਛਾਇਆ ਪ੍ਰਭਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਕੀਨ੍ਹੀ; ਸਗਲੀ ਤਪਤਿ ਬਿਨਾਸੀ ਰਾਮ ॥

ਛਤ੍ਰਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਛਾਇਆ=ਬਣਾਇਆ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਛਤ੍ਰਪਤਿ, ਭਾਵ ਜੋ ਛਤ੍ਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਛਤ੍ਰ ਨੂੰ ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਛੇੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਛਤ੍ਰਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪ ਛਾਇਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਰਾਮ ਨੇ ਸਾਰੀ ਈਰਖਾ ਦਵੈਸ਼ ਦੀ ਤਪਤਿ=ਤਪਸ਼ ਬਿਨਾਸੀ=ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਡੇਰਾ ਢਾਠਾ; ਕਾਰਜੁ ਆਇਆ ਰਾਸੀ ਰਾਮ ॥

ਦੂਖ=ਦੁਖਾਂ ਪਾਪ=ਪਾਪਾਂ ਕਾ=ਦਾ ਡੇਰਾ=ਅਸਥਾਨ, ਜਗ੍ਹਾ ਢਾਠਾ=ਢਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਫਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਥਵਾ ਦੁਖਾਂ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਜੋ ਡੇਰਾ=ਅਗਿਆਨ ਸੀ, ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਡੇਰਾ ਢਾਠਾ=ਢਹਿ ਗਿਆ, ਭਾਵ ਅਗਿਆਨ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪੀ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, **ਵਾ:** ਮੁਕਤੀ ਰੂਪੀ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਭੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਖਾਂ ਔਰ ਪਾਪਾਂ ਨੇ ਡੇਰਾ=ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਅਗਿਆਨ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਗਿਆਨ ਹੀ ਦੁਖਾਂ, ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪਰਮੇਸਰਿ ਦਿਤਾ ਬੰਨਾ॥ ਦੁਖ ਰੋਗ ਕਾ ਡੇਰਾ ਭੰਨਾ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੭]

੨. ਦੁਖੁ ਨਾਠਾ ਸੁਖੁ ਘਰ ਮਹਿ ਆਇਆ॥ ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਮਲੁ ਬਿਗਸਾਇਆ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੧]

ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਫੁਰਮਾਇਆ ਮਿਟੀ ਬਲਾਇਆ; ਸਾਚੁ ਧਰਮੁ ਪੁੰਨੁ ਫਲਿਆ॥

ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੁਕਮ ਮੰਨਿਆ ਤਾਂ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਬਲਾਇਆ=ਬਲਾ, **ਵਾ:** ਵਿਘਨ ਰੂਪੀ ਬਲਾ ਮਿਟੀ=ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਤੇ ਪੁੰਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਫਲੀਭੂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨਾ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ; ਸੋਵਤ ਬੈਸਤ ਖਲਿਆ॥

ਸੋ ਉਸ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਧਿਆਈਐ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੋ, ਸੋਵਤ=ਸੁਤਿਆਂ ਬੈਸਤ=ਬੈਠਿਆਂ ਖਲਿਆ=ਖਲੋਤਿਆਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕਿ ਕਦੇ ਭੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭੁਲੇ ਨਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਐਸੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਤੁਕਾਂ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਚੇਤ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੦]

੨. ਜਿਨਿ ਤੇਰੀ ਮਨ ਬਨਤ ਬਨਾਈ॥ ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸਦ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਈ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੦]

੩. ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਨਾਮ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੈ ਸਦ ਕਾਮ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੬]

੪. ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਜਾਗਤ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤੁਝਹਿ ਚਿਤਾਰੈ॥ [ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੦]

੫. ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਜਾਗਤ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਹਰਿ ਜਪਨੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੯੮]

ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸੁਆਮੀ; ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਈ॥

ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਧਾਨ=ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਅਤੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ=ਸਮੁੰਦਰ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਉਹ ਜਲਿ=ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਥਲਿ=ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਜਗ੍ਹਾ ਮਹੀ=ਧਰਤੀ ਅਲਿ=ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਸੁਖਦਾਤੇ ਸੁਆਮੀ ਸਭ ਤੇ ਊਚ ਬਡਾਈ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੦]

ਜਨ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਰਣਾਈ; ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ॥੩॥

ਮੈਂ ਜਨ=ਦਾਸ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਖਿਅਕ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਕਰਿ ਤਪਾਵਸੁ ਬਣਤ ਬਣਾਈ॥੧੬॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੨]

੨. **ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਹੋਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਠਾਕੁਰੁ ਸਭ ਤਿਸੈ ਕੀਆ ਜਾਈ ਜੀਉ ॥੩॥**

[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੬]

ਮੇਰਾ ਘਰੁ ਬਨਿਆ ਬਨੁ ਤਾਲੁ ਬਨਿਆ; ਪ੍ਰਭ ਪਰਸੇ ਹਰਿ ਰਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਮੇਰਾ ਘਰ=ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਬਨਿਆ ਹੈ। ਬਨੁ=ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ਼ ਤਾਲੁ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਇਹ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਬਨਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਡਿਠੇ ਸਭੇ ਥਾਵ ਨਹੀ ਤੁਧੁ ਜੇਹਿਆ ॥
ਬਧੋਹੁ ਪੁਰਖਿ ਬਿਧਾਤੈ ਤਾਂ ਤੂ ਸੋਹਿਆ ॥
ਵਸਦੀ ਸਘਨ ਅਪਾਰ ਅਨੂਪ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ॥ [ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੨]

ਅਥਵਾ ਮੇਰਾ ਘਰੁ=ਸਰੀਰ ਸਫਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਬਨੁ=ਬਗ਼ੀਚਾ ਤਾਲੁ=ਹਿਰਦਾ ਭਾਵ ਅੰਤਹਕਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਸੁੰਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਰਾਜਾ ਰੂਪੀ ਰਾਮ ਦੇ ਚਰਣ ਪਰਸਨਾ ਕੀਤੇ।

ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਸੋਹਿਆ ਮੀਤ ਸਾਜਨ ਸਰਸੇ; ਗੁਣ ਮੰਗਲ ਹਰਿ ਗਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਹਰਿ=ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰਾਮ ਦੇ ਮੰਗਲਦਾਇਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਣੇ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਮਿੱਤਰ ਸਜਨ ਸਰਸੇ=ਅਧਿਕ ਹੋਏ ਹਨ, **ਵਾ:** ਪਰਤੱਖ ਮਿੱਤਰ (ਸ+ਰਸੇ) ਸ=ਸਹਿਤ ਰਸੇ=ਅਨੰਦ ਦੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਗੁਣ ਗਾਇ ਪ੍ਰਭੂ ਧਿਆਇ ਸਾਚਾ; ਸਗਲ ਇਛਾ ਪਾਈਆ ॥

ਸਾਚਾ=ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧਿਆ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪਾਈਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਾਗੇ ਸਦਾ ਜਾਗੇ; ਮਨਿ ਵਜੀਆ ਵਾਧਾਈਆ ॥

ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣੀ ਲਗ ਕੇ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਗਿਆਨ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਜਾਗੇ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦ ਦੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਵਜੀਆਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਾਗੇ ਦਿਨ ਸਭਾਗੇ ਆਪਣਾ ਪਿਰੁ ਜਾਪਏ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੧]

੨. **ਅਗਿਆਨਿ ਲਾਇ ਸਵਾਲਿਆ ਗੁਰ ਗਿਆਨੈ ਲਾਇ ਜਗਾਵੈਗੋ ॥**

[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੩੦੮]

ਕਰੀ ਨਦਰਿ ਸੁਆਮੀ ਸੁਖਹ ਗਾਮੀ; ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰਿਆ ॥

(ਸੁਖਹ+ਗਾਮੀ) ਸੁਖਹ=ਸੁਖਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਮੀ=ਗਵਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਨਦਰਿ=ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਮੇਰਾ ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ=ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਵਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਠੱਗਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਤਾਂ ਠੱਗਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਤੇ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਪਾਪੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਮਚਦੇ ਸਿਵੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਅਗਨੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਠੱਗ

ਅੱਗ ਲੈਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਤਾਂ ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਝਗੜਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਜਮ ਗਨ ਹਨ ਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦੇਵ ਗਨ ਹਨ। ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਝਗੜਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਖ਼ਰ ਦੇਵਗਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮਹਾਨ ਪਾਪੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥੩੮॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੮]

ਸੋ, ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਉਸ ਪਾਪੀ ਦਾ ਭੀ ਹਲਤ ਪਲਤ ਸਵਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਜਿਨਿ ਗੁਰਹਿ ਸਵਾਰਿਆ ॥**
ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਊਪਰਿ ਸਦਾ ਹਉ ਵਾਰਿਆ ॥੩॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩੮]

੨. **ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰਿਓਨੁ ਨਿਹਚਲ ਦਿਤੀਅਨੁ ਜਾਇ ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬]

੩. **ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰਿਆ ਪਿਆਰੇ ਮਸਤਕਿ ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੁ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੪੧]

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਨਿਤ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ;
ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਜਿਨਿ ਧਾਰਿਆ ॥੪॥੪॥੭॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਨਵੰਤਿ=ਬੇਨਤੀ ਪੂਰਬਕ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਤ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਜਪੀਏ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਦਬੁਦੇ ਤੋਂ ਪਿੰਡੁ=ਸਰੀਰ ਧਾਰਿਆ=ਧਾਰ ਕੇ ਭਾਵ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਚੇ ਜੀਵ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ ॥੪॥੪॥੭॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੮੩]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸੰਤਾ ਕੇ ਕਾਰਜਿ ਆਪਿ ਖਲੋਇਆ ਹਰਿ ਕੰਮੁ ਕਰਾਵਣਿ ਆਇਆ ਰਾਮ ॥ ਧਰਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਤਾਲੁ ਸੁਹਾਵਾ ਵਿਚਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲੁ ਛਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲੁ ਛਾਇਆ ਪੂਰਨ ਸਾਜੁ ਕਰਾਇਆ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ॥ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਭਇਆ ਜਗ ਅੰਤਰਿ ਲਾਥੇ ਸਗਲ ਵਿਸੂਰੇ ॥ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਅਚੁਤ ਅਬਿਨਾਸੀ ਜਸੁ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣੀ ਗਾਇਆ ॥ ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਰਖਿਆ ਪਰਮੇਸਰਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥ ਨਵ ਨਿਧਿ ਸਿਧਿ ਰਿਧਿ ਦੀਨੇ ਕਰਤੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਕਾਈ ਰਾਮ ॥ ਖਾਤ ਖਰਚਤ ਬਿਲਛਤ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਕਰਤੇ ਕੀ ਦਾਤਿ ਸਵਾਈ ਰਾਮ ॥ ਦਾਤਿ ਸਵਾਈ ਨਿਖੁਟਿ ਨ ਜਾਈ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪਾਇਆ ॥ ਕੋਟਿ ਬਿਘਨ ਸਗਲੇ ਉਠਿ ਨਾਠੇ ਦੂਖੁ ਨ ਨੇੜੈ ਆਇਆ ॥ ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਆਨੰਦ ਘਨੇਰੇ ਬਿਨਸੀ ਭੂਖ ਸਬਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਸੁਆਮੀ ਕੇ ਅਚਰਜੁ ਜਿਸੁ ਵਡਿਆਈ ਰਾਮ ॥੨॥ ਜਿਸ ਕਾ ਕਾਰਜੁ ਤਿਨ ਹੀ ਕੀਆ ਮਾਣਸੁ ਕਿਆ ਵੇਚਾਰਾ ਰਾਮ ॥ ਭਗਤ ਸੋਹਨਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਸਦਾ ਕਰਹਿ ਜੈਕਾਰਾ ਰਾਮ ॥ ਗੁਣ ਗਾਇ ਗੋਬਿੰਦ ਅਨਦ ਉਪਜੇ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਸੰਗਿ ਬਨੀ ॥ ਜਿਨਿ ਉਦਮੁ ਕੀਆ ਤਾਲ ਕੇਰਾ ਤਿਸ ਕੀ ਉਪਮਾ ਕਿਆ ਗਨੀ ॥ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਪੁੰਨ ਕਿਰਿਆ ਮਹਾ ਨਿਰਮਲ ਚਾਰਾ ॥ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਨਾਨਕ ਸਬਦ ਅਧਾਰਾ ॥੩॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰਤਾ ਉਸਤਤਿ ਕਉਨੁ ਕਰੀਜੈ ਰਾਮ ॥ ਸੰਤਾ ਕੀ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਆਮੀ ਨਾਮੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਦੀਜੈ ਰਾਮ ॥ ਨਾਮੁ ਦੀਜੈ ਦਾਨੁ ਕੀਜੈ ਬਿਸਰੁ ਨਾਹੀ ਇਕ ਖਿਨੋ ॥ ਗੁਣ ਗੋਪਾਲ ਉਚਰੁ ਰਸਨਾ ਸਦਾ ਗਾਈਐ ਅਨਦਿਨੋ ॥ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਗੀ ਨਾਮ ਸੇਤੀ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੀਜੈ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਇਛ ਪੁੰਨੀ ਪੇਖਿ ਦਰਸਨੁ ਜੀਜੈ ॥੪॥੭॥੧੦॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਉਥਾਨਕਾ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਖ਼ੁਦਵਾਈ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਖੋਦਦਿਆਂ-ਖੋਦਦਿਆਂ ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਹਰਿ ਕੀ ਪਉੜੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਦਾ ਤਲ ਇਤਨਾ ਕਰੜਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟੀ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਔਜ਼ਾਰ ਸਨ—ਗੈਂਤੀਆਂ, ਕਹੀਆਂ, ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਥੱਕ ਗਏ। ਕਹੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਮੁੜ ਗਏ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਛਾਲੇ ਪੈ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਬੇ-ਵਾਹ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਫਲਾਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਰਹਿਣ ਦਿਓ। ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖ਼ੁਦਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਦੀਵਾਨ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲਾਚੀਬੇਰ ਹੇਠ ਬੈਠੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਤਿੰਨ ਬੇਰੀਆਂ ਅੱਜ ਵੀ ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸ਼ਾਂਖ ਭਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਬੇਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬੀਬੀ ਰਜਨੀ ਦਾ ਪਿੰਗਲਾ ਪਤੀ ਸਵੱਛ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਬੇਰੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਦਰਸਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬੈਠ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਤੀਜੀ ਬੇਰੀ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬੈਠ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲਾਚੀ

ਬੇਰ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਉਧਰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸਮਝ ਕੇ ਸਭ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸੇਵਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਗੈਂਤੀ ਨਾਲ ਹਰਿ ਕੀ ਪਉੜੀ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਆਪ ਪੁੱਟੀ। ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਕਹੀ ਨਾਲ ਟੋਕਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਸਭ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਚੁੱਕ-ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਸੁਟਦੇ ਗਏ ਤੇ ਨਾਲ ਸਤਿਨਾਮ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਧੁਨ ਉਚਾਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨ ਸੁਣ ਕੇ ਮਿੱਠੀ ਰਸੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਤਿਨਾਮ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁੱਛ ਕੇ ਆਓ, ਇਹ ਸੰਗਤ ਕਿਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਦੱਸਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਧਰਮ ਸੰਕਟ ਸੀ, ਜੇ ਉਹ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਲਾਣੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦਾ ਪਾਪ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਸੱਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁਝਾ ਭੇਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸਤਿਨਾਮ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਧੁਨ ਹੀ ਸੁਣਾਈ। ਸੋ, ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੋਨੋਂ ਪੱਖ ਰਹਿ ਗਏ। ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਭੀ ਬਚ ਗਏ ਤੇ ਰੱਬੀ ਭੇਦ ਭੀ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੈਸੇ ਸਿੱਖ ਹਨ। ਸਤਿਨਾਮ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹਨ। ਬੜਾ ਪੁੱਛਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਬੋਲਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਨੇਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਣਾ ਕੀਤਾ। ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਓਲ੍ਹਾ ਨਾ ਰਹੇ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਜ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ੀ ਦਾਤਾ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਘੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਲਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਤਿੰਨ ਦੇਵਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅੜੇ ਹੋਏ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਮੇਰੀ ਦਾਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭਗਵਾਨ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਰਬ ਦਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰਨ, ਜਿਵੇਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਹੋਰ ਮੁਖਵਾਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮਹਾਨਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਹ ਪੱਖ ਵੀ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੋਂ ਲਾ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਵਾਇਆ, ਸੰਮਤ ੧੬੬੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ਏਕਮ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਥਾਪਿਆ। ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੁਖਵਾਕ ਸੁਨਾਉਣਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹੀ ਮੁਖਵਾਕ ਆਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਦੇ ਹਨ:

ਸੰਤਾ ਕੇ ਕਾਰਜਿ ਆਪਿ ਖਲੋਇਆ; ਹਰਿ ਕੰਮੁ ਕਰਾਵਣਿ ਆਇਆ ਰਾਮ ॥

ਸੰਤਾ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਾਰਜ=ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਆ ਕੇ ਖਲੋਇਆ=ਖੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਹਰਿ ਕੀ ਪਉੜੀ ਦੇ ਕੜ ਤੋੜਨ ਦਾ ਜੋ ਕੰਮ ਸੀ। ਇਹ ਹਰੀ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤਾ, **ਵਾ:** ਤਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਗਾਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਜੋ ਕੰਮ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਕਰਾਉਣ ਨੂੰ ਰਾਮ ਆਪ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਕਾਰਜ ਆਪਿ ਸਵਾਰਿਅਨੁ ਸੋ ਪ੍ਰਭ ਸਦਾ ਸਭਾਲਿ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੫੭]

੨. ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਸੁਣੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ਕਾਰਜੁ ਆਇਆ ਸਗਲਾ ਰਾਸਿ ॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੨]

ਧਰਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਤਾਲੁ ਸੁਹਾਵਾ; ਵਿਚਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲੁ ਛਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਚਾਰੇ ਤਰਫ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਧਰਤਿ=ਧਰਤੀ ਸੁਹਾਵੀ=ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਈ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਤਾਲੁ=ਸਰਵੋਰ ਭੀ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਸ ਤਲਾਅ ਵਿੱਚ ਜਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਛਾਇਆ=ਇਸਥਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਧਰਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਸਫਲ ਥਾਨੁ ਪੂਰਨ ਭਏ ਕਾਮ ॥
ਭਉ ਨਾਠਾ ਭ੍ਰਮੁ ਮਿਟਿ ਗਇਆ ਰਵਿਆ ਨਿਤ ਰਾਮ ॥੧॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੯]

੨. ਧਰਤਿ ਸੁਹਾਵੜੀ ਅਕਾਸੁ ਸੁਹੰਦਾ ਜਪੰਦਿਆ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥

[ਸਾਰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੪੭]

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲੁ ਛਾਇਆ ਪੂਰਨ ਸਾਜੁ ਕਰਾਇਆ; ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ॥

ਇਸ ਤਲਾਅ ਵਿੱਚ ਜਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਛਾਇਆ=ਇਸਥਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪੂਰਨ ਹੀ ਸਾਜੁ=ਸਾਜਣਾ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਭਾਵ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਕਲਪ ਸੀ ਕਿ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਤੇ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਵੇ, ਸੋ ਹੋ ਗਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਕੀਨੇ ਕਰਤੈ ਊਣੀ ਬਾਤ ਨ ਕਾਈ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੫]

੨. ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਿਦੇ ਮਹਿ ਚੀਨ੍ਹਾ ॥ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਨ ਆਸੀਨਾ ॥੧॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੪]

੩. ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਨ ਹੋਏ ਕਦੇ ਨ ਹੋਏ ਦੁਖਾਲਾ ਜੀਉ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੬]

ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਭਇਆ ਜਗ ਅੰਤਰਿ; ਲਾਥੇ ਸਗਲ ਵਿਸੂਰੇ ॥

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਜਸ ਰੂਪ ਧੁਨੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਗਲ=ਸਾਰੇ ਵਿਸੂਰੇ=ਝੋਰੇ ਲਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਹੋਆ ਜਗ ਅੰਤਰਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਮੇਰੋ ਤਾਰਨ ਤਰਨ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੭]

੨. ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਭਏ ਜਗ ਭੀਤਰਿ ਹੋਆ ਪ੍ਰਾਰਬਹਮੁ ਰਖਵਾਲਾ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੯]

੩. ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਹੋਤੁ ਜਗ ਭੀਤਰਿ ਸਬਦੁ ਗੁਰੂ ਰਸੁ ਚਾਖੈ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੩੦]

੪. ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਜਾਸੁ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਮੰਦਰਿ ਭਾਗੁ ਜੁਗਤਿ ਸਿਵ ਰਹਤਾ ॥

[ਸਵਯੇ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੪੦੭]

ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਅਚੁਤ ਅਬਿਨਾਸੀ; ਜਸੁ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣੀ ਗਾਇਆ ॥

ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ=ਪਰੀਪੂਰਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਬਿਨਾਸੀ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਅਚੁਤ=ਅਗਿੜ, ਨਾ ਡਿਗਣ ਵਾਲਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਵੇਦਾਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀ=ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੇ ਗਾਇਆ=ਗਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਹਰਿ ਜਪਿਆ ਮੁਖਿ ਪੰਡਿਤ ਹਰਿ ਗਾਇਆ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੯੫]

੨. ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਜਾਸ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤਾ ਕਉ ਨਾਮੁ ਹੀਐ ਮੋ ਧਰੁ ਰੇ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੨੨੦]

ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਰਖਿਆ ਪਰਮੇਸਰਿ; ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥

ਉਸ ਪਰਮੇਸਰਿ=ਪਰਮ-ਈਸ਼ਵਰ ਭਾਵ ਵੱਡੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਿਰਦੁ=ਧਰਮ ਜਾਣ ਕੇ ਰਖਿਆ=ਰਖਸ਼ਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ=ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਮਰੀ ਗਣਤ ਨ ਗਣੀਆ ਕਾਈ ਅਪਣਾ ਬਿਰਦੁ ਪਛਾਣਿ ॥
ਹਾਥ ਦੇਇ ਰਾਖੇ ਕਰਿ ਅਪੁਨੇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਰੰਗੁ ਮਾਣਿ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੯]

੨. ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ ॥

[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੪੪]

ਨੋਟ :—ਮੁਖਵਾਕ ਦੀਆਂ ਉਪਰਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਆ ਕੇ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਧਨਾ ਰੂਪੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਆਪ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗਤ ਰੂਪ ਧਰਤੀ, **ਵਾ:** ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬੁਧ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਸਹਿਤ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਈ ਹੈ। ਤਾਲੁ=ਹਿਰਦਾ ਰੂਪ ਤਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਸਹਿਤ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਤਾਲ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਪੂਰਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ ਛਾਇਆ=ਇਸਥਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਸਾਜ=ਸਾਜਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥ=ਸੰਕਲਪ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸੂਰੇ=ਝੋਰੇ ਲਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਜੋ ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਚੁਤ=ਅਗਿੜ, ਨਾ ਡਿਗਣ ਵਾਲਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਜਸ ਵੇਦਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੇ ਗਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਿਰਦੁ=ਧਰਮ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ ॥੧॥

ਨਵ ਨਿਧਿ ਸਿਧਿ ਰਿਧਿ ਦੀਨੇ ਕਰਤੇ; ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਕਾਈ ਰਾਮ ॥

ਨੌਂ ਨਿੱਧੀਆਂ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਅਤੇ ਰਿੱਧੀਆਂ ਆਦਿਕ। ਨੌਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਨ ਰਾਸ਼ੀ ਨੌਂ ਨਿਧਾਂ ਹਨ। ਅਠਾਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਹਨ। ਰਿਧੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਸੇਰ ਭਰ ਰਾਸ਼ਨ ਪਕਾ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਾ ਦੇਣਾ ਨਾ ਮੁਕਣਾ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰਿਧੀ ਹੈ। ਸੋ, ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ, ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਪਦਾਰਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਾਈ=ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਤੋਟਿ=ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਖਾਤ ਖਰਚਤ ਬਿਲਛਤ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ; ਕਰਤੇ ਕੀ ਦਾਤਿ ਸਵਾਈ ਰਾਮ ॥

ਆਪ ਖਾਂਦਿਆਂ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਖਰਚਤ=ਖ਼ਰਚਦਿਆਂ ਬਿਲਛਤ=ਆਮ-ਖ਼ਾਸ ਨੂੰ ਦੇਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਸਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਕਰਤੇ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਸਵਾਈ=ਅਧਿਕ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਹੈ।

ਦਾਤਿ ਸਵਾਈ ਨਿਖੁਟਿ ਨ ਜਾਈ; ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪਾਇਆ ॥

ਉਸਦੀ ਦਾਤ ਸਵਾਈ=ਅਧਿਕ ਹੈ ਨਿਖੁਟਿ=ਮੁਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ (ਅੰਤਰ+ਜਾਮੀ) ਅੰਤਰ=ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਜਾਮੀ=ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਐਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਕੋਟਿ ਬਿਘਨ ਸਗਲੇ ਉਠਿ ਨਾਠੇ; ਦੂਖੁ ਨ ਨੇੜੈ ਆਇਆ ॥

ਜੋ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬਿਘਨ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਉਠਿ ਨਾਠੇ=ਉਠ ਕੇ ਨੱਸ ਗਏ, **ਵਾ:** ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬਿਘਨਾਂ ਨੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਸਨ, ਉਹ ਉਠ ਕੇ ਨੱਸ ਗਏ, ਭਾਵ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਆਨੰਦ ਘਨੇਰੇ; ਬਿਨਸੀ ਭੂਖ ਸਬਾਈ ॥

ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੂਰਵਕ ਘਨੇਰੇ=ਬਹੁਤੇ ਸਹਜ=ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭੁਖ ਬਿਨਾਸੀ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਸੁਆਮੀ ਕੇ; ਅਚਰਜੁ ਜਿਸੁ ਵਡਿਆਈ ਰਾਮ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਗੁਣ ਅਸੀਂ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਅਚਰਜੁ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ ॥੨॥

ਜਿਸ ਕਾ ਕਾਰਜੁ ਤਿਨ ਹੀ ਕੀਆ; ਮਾਣਸੁ ਕਿਆ ਵੇਚਾਰਾ ਰਾਮ ॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਜੁ=ਕੰਮ ਸੀ, ਉਸੇ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪ ਆ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਨਸੁ=ਮਨੁੱਖ ਵੇਚਾਰਾ ਕੀ ਹੈ। ਜੋ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕੇ।

ਭਗਤ ਸੋਹਨਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ; ਸਦਾ ਕਰਹਿ ਜੈਕਾਰਾ ਰਾਮ ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, **ਅਥਵਾ** ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਤ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਾਮ ਦੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਣ ਗਾਇ ਗੋਬਿੰਦ ਅਨਦ ਉਪਜੇ; ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਸੰਗਿ ਬਨੀ ॥

ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਨਾਲ ਗੁਰਸਿੱਖ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੁਣ ਤਿਨਹੀ ਗਾਏ ਜਾ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥**
ਸੋ ਸੁਖੀਆ ਧੰਨੁ ਉਸੁ ਜਨਮਾ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥ [ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੨]

੨. **ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਨਿਤ ਗਾਵੀਅਹਿ ਅਵਗੁਣ ਕਟਣਹਾਰ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੮]

ਇਸ ਲਈ ਨਿਤ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਉ ਨਿਤ ਨਿਤ ਪ੍ਰਾਣ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਆਮੀਆ॥ [ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੭੮]

ਜਿਨਿ ਉਦਮੁ ਕੀਆ ਤਾਲ ਕੇਰਾ; ਤਿਸ ਕੀ ਉਪਮਾ ਕਿਆ ਗਨੀ॥

ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ—ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਾਲ=ਤਲਾਬ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਆ=ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਕੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਤੋਂ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਤਿਸ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ=ਵਡਿਆਈ ਕੀ ਗਨੀ=ਗਿਨਣਾ ਕਰੀਏ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਵਡਿਆਈ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕੀ ਉਪਮਾ ਗਿਣੀਏ।

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਜਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿਕ ਸਹਿਤ ਆ ਕੇ ਹਰਿ ਕੀ ਪਉੜੀ ਦਾ ਕੜ ਤੋੜ ਕੇ ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀ ਗਿਣੀਏ।

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸਰੋਵਰ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਉਦਮ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮਰਦਾਨੇ ਤੋਂ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਇਹੋ ਅਸਥਾਨ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਇਆ, ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਤੱਕਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਉਥੇ ਉਹੀ ਸਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ। ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ, ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਲੋਪ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਕਈਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਵਿੱਖਤ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲਾ! ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਚੌਥੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂਗੇ, ਇਥੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਸਰੋਵਰ ਬਣੇਗਾ। ਇਸ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਉਪਮਾ ਕਰੀਏ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਹਿਣੇ ਕਥਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਪੁੰਨ ਕਿਰਿਆ; ਮਹਾ ਨਿਰਮਲ ਚਾਰਾ॥

ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਨੇ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਪਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫਲ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਿਰਿਆ=ਕਰਨ ਦਾ ਫਲ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਨਿਰਮਲ ਚਾਰਾ=ਕਰਤਬਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਤਿਤ ਪਾਵਨੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ; ਨਾਨਕ ਸਬਦ ਅਧਾਰਾ॥੩॥

ਪਤਿਤ=ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਵਨੁ=ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਿਸ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਦਾ ਬਿਰਦੁ=ਧਰਮ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਨੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਅਧਾਰਾ=ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੩॥

ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰਤਾ; ਉਸਤਤਿ ਕਉਨੁ ਕਰੀਜੈ ਰਾਮ॥

ਉਹ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ=ਰਖਿਅਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਕਰਤਾ=ਰਚਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਧਾਨਾ=ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਉਸਤਤਿ=ਉਸਤਤੀ, ਵਡਿਆਈ ਕਉਨੁ=ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੀਜੈ=ਕਰਨਾ ਕਰੀਏ।

ਸੰਤਾ ਕੀ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਆਮੀ; ਨਾਮੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਦੀਜੈ ਰਾਮ ॥

ਜੋ ਸੰਤਾ=ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਬੇਨੰਤੀ=ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਅੱਗੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਨਾਮ ਰੂਪ ਮਹਾ ਰਸੁ=ਵਡਾ ਆਤਮਿਕ ਰਸ ਮੈਨੂੰ ਦੀਜੈ=ਦੇਣਾ ਕਰੋ।

ਨਾਮੁ ਦੀਜੈ ਦਾਨੁ ਕੀਜੈ; ਬਿਸਰੁ ਨਾਹੀ ਇਕ ਖਿਨੋ ॥

ਨਾਮ ਦੀਜੈ=ਦੇਣਾ ਕਰੋ, ਐਸੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਹੀ ਕੀਜੈ=ਕਰ ਦੇਣਾ ਕਰੋ, ਇੱਕ ਖਿਨੋ=ਨਿਮਖ ਭਰ ਭੀ ਆਪ ਬਿਸਰੁ=ਵਿਸਰੋ ਨਾ, ਭਾਵ ਭੁਲੋ ਨਾ।

ਗੁਣ ਗੋਪਾਲ ਉਚਰੁ ਰਸਨਾ; ਸਦਾ ਗਾਈਐ ਅਨਦਿਨੋ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਇਸ ਰਸਨਾ=ਜਿਹਬਾ ਨਾਲ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਉਚਰੁ=ਉਚਾਰਨਾ ਕਰ ਅਤੇ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਅਨਦਿਨੋ=ਰਾਤ-ਦਿਨ ਰਾਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣਾ ਕਰੋ।

ਜਿਸੁ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਗੀ ਨਾਮ ਸੇਤੀ; ਮਨੁ ਤਨੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੀਜੈ ॥

ਜਿਸੁ=ਜਿਸ ਦੀ ਨਾਮ ਸੇਤੀ=ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ=ਪ੍ਰੀਤੀ ਲਾਗੀ=ਲਗੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਭੀਜੈ=ਭਿਜ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਇਛ ਪੁੰਨੀ; ਪੇਖਿ ਦਰਸਨੁ ਜੀਜੈ ॥੪॥੭॥੧੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਨਵੰਤਿ=ਬੇਨਤੀ ਪੂਰਬਕ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇਛ=ਇਛਾ ਪੁੰਨੀ=ਪੂਰਨ ਹੋਈ ਹੈ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜੀਜੈ=ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ॥੪॥੭॥੧੦॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਰਸਨੁ ਪੇਖਤ ਮੈ ਜੀਓ ॥ ਸੁਨਿ ਕਰਿ ਬਚਨ ਤੁਮ੍ਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਮਨੁ ਤਨੁ ਮੇਰਾ ਠਾਰੁ ਥੀਓ ॥੧॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੨]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੯੫]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਸੂਹਬ ਤਾ ਸੋਹਾਗਣੀ ਜਾ ਮੰਨਿ ਲੈਹਿ ਸਚੁ ਨਾਉ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਅਪਣਾ ਮਨਾਇ ਲੈ ਰੂਪੁ ਚੜੀ ਤਾ ਅਗਲਾ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥ ਐਸਾ ਸੀਗਾਰੁ ਬਣਾਇ ਤੂ ਮੈਲਾ ਕਦੇ ਨ ਹੋਵਈ ਅਹਿਨਿਸਿ ਲਾਗੈ ਭਾਉ ॥ ਨਾਨਕ ਸੋਹਾਗਣਿ ਕਾ ਕਿਆ ਚਿਹਨੁ ਹੈ ਅੰਦਰਿ ਸਚੁ ਮੁਖੁ ਉਜਲਾ ਖਸਮੈ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਲੋਕਾ ਵੇ ਹਉ ਸੂਹਵੀ ਸੂਹਾ ਵੇਸੁ ਕਰੀ ॥ ਵੇਸੀ ਸਹੁ ਨ ਪਾਈਐ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਸ ਰਹੀ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨੀ ਸਹੁ ਪਾਇਆ ਜਿਨੀ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣੀ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥੀਐ ਇਨ ਬਿਧਿ ਕੰਤ ਮਿਲੀ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਹੁਕਮੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਜੀਅਨੁ ਬਹੁ ਭਿਤਿ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਪੀ ਕੇਤੜਾ ਸਚੇ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ ॥ ਇਕਨਾ ਨੋ ਤੂ ਮੇਲਿ ਲੈਹਿ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਬੀਚਾਰਾ ॥ ਸਚਿ ਰਤੇ ਸੇ ਨਿਰਮਲੇ ਹਉਮੈ ਤਜਿ ਵਿਕਾਰਾ ॥ ਜਿਸੁ ਤੂ ਮੇਲਹਿ ਸੋ ਤੁਧੁ ਮਿਲੈ ਸੋਈ ਸਚਿਆਰਾ ॥੨॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥

ਸੂਹੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਾਖੰਡ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਸੂਹਬ ਤਾ ਸੋਹਾਗਣੀ; ਜਾ ਮੰਨਿ ਲੈਹਿ ਸਚੁ ਨਾਉ ॥

ਹੇ (ਸਕਾਮ ਕਰਮ ਰੂਪ) ਸੂਹਬ=ਸੂਹੇ ਵੇਸ, ਲਿਬਾਸ ਵਾਲੀਏ, **ਵਾ**: ਸੂਹੇ ਭਾਵ ਪਾਖੰਡ ਰੂਪ ਵੇਸ ਵਾਲੀਏ ਤੂੰ ਤਦ ਸੁਹਾਗਣੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਤਾਂ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਉ=ਨਾਮ ਮੰਨ ਲਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਅਪਣਾ ਮਨਾਇ ਲੈ, ਰੂਪੁ ਚੜੀ ਤਾ ਅਗਲਾ; ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥

ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲੈ ਭਾਵ ਖ਼ੁਸ਼ ਕਰ ਲੈ ਤਾ=ਤਦੋਂ (ਸ਼ੌਕ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ) ਅਗਲਾ=ਬਹੁਤਾ ਰੂਪ ਚੜੀ=ਚੜ੍ਹੇਗਾ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਰੰਗ ਨੂੰ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਥਾਉ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਐਸਾ ਸੀਗਾਰੁ ਬਣਾਇ ਤੂ, ਮੈਲਾ ਕਦੇ ਨ ਹੋਵਈ; ਅਹਿਨਿਸਿ ਲਾਗੈ ਭਾਉ ॥

ਤੂੰ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਨਾਉਣਾ ਕਰ, ਜੋ ਕਦੇ ਭੀ ਮੈਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਅਹਿਨਿਸਿ=ਦਿਨ-ਰਾਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਭਾਉ=ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਗੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਸੀਗਾਰੁ ਬਨਾਵਉ ॥**
ਸਫਲ ਸੁਹਾਗਣਿ ਨਾਨਕਾ ਅਪੁਨੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵਉ ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੨]

੨. **ਭੈ ਕੀਆ ਦੇਹਿ ਸਲਾਈਆ ਨੈਣੀ ਭਾਵ ਕਾ ਕਰਿ ਸੀਗਾਰੋ ॥**
ਤਾ ਸੁਹਾਗਣਿ ਜਾਣੀਐ ਲਾਗੀ ਜਾ ਸਹੁ ਧਰੇ ਪਿਆਰੋ ॥੧॥

[ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

੩. **ਸਤੁ ਸੀਗਾਰੁ ਭਾਉ ਅੰਜਨੁ ਪਾਇਆ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਤੰਬੋਲੁ ਮੁਖਿ ਖਾਇਆ॥**
ਕੰਗਨ ਬਸਤ੍ਰ ਗਹਨੇ ਬਨੇ ਸੁਹਾਵੇ॥ ਧਨ ਸਭ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ਜਾ ਪਿਰੁ ਘਰਿ ਆਵੈ॥੨॥
ਗੁਣ ਕਾਮਣਿ ਕਰਿ ਕੰਤੁ ਰੀਝਾਇਆ॥ ਵਸਿ ਕਰਿ ਲੀਨਾ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੩੭]

੪. **ਭੈ ਕਾ ਸਹਜੁ ਸੀਗਾਰੁ ਕਰਿਹੁ ਸਚਿ ਰਹਹੁ ਲਿਵ ਲਾਇ॥**
[ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੨੦]

ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਸ ਔਰਤ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਸੋਲਾਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੀਤੇ ਹੋਣ। ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਰਮਾ ਵੀ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਘਰ ਪਤੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਸਾਰਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ।

ਸਖੀ ਕਾਜਲ ਹਾਰ ਤੰਬੋਲ ਸਭੈ ਕਿਛੁ ਸਾਜਿਆ॥ ਸੋਲਹ ਕੀਏ ਸੀਗਾਰ ਕਿ ਅੰਜਨੁ ਪਾਜਿਆ॥
ਜੇ ਘਰਿ ਆਵੈ ਕੰਤੁ ਤ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਈਐ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਕੰਤੈ ਬਾਝੁ ਸੀਗਾਰੁ ਸਭੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਈਐ॥੩॥
[ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੧]

ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰਿਕ ਔਰਤ ਦਾ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਵਿਅਰਥ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੀਤਾ ਜਪ-ਤਪ ਰੂਪ, **ਵਾ:** ਭੇਖ ਰੂਪ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਮਣਿ ਤਉ ਸੀਗਾਰੁ ਕਰਿ ਜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਤੁ ਮਨਾਇ॥
ਮਤੁ ਸੇਜੈ ਕੰਤੁ ਨਾ ਆਵਈ ਏਵੈ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ॥ [ਸੂਹੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੮੮]

ਸੋ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੇਵਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਸੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੧੦੦ ਵਿੱਚੋਂ ੯੯ ਫ਼ੀਸਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਈ ਇੱਕ ਫ਼ੀਸਦੀ ਔਰਤ ਹੈ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਾ ਐਸਾ ਭੈੜਾ ਰਿਵਾਜ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿਧਵਾ ਹੋਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਭੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਉਹ ਹੀ ਸਫਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਾਹਦਾ। ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੁਆਰੀ ਲੜਕੀ ਭੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੁਆਰ ਕੰਨਿਆ ਜੈਸੇ ਕਰਤ ਸੀਗਾਰਾ॥ ਕਿਉ ਰਲੀਆ ਮਾਨੈ ਬਾਝੁ ਭਤਾਰਾ॥੩॥
[ਸੂਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੯੨]

ਸੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਆਰੀ ਕੰਨਿਆ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਔਰਤਾਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਨੇ ਲਿਬਾਸ ਤਾਂ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸੁਹਾਗਨਾਂ ਵਾਲਾ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਪਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਐਸੀਆਂ ਮਨਮੁਖ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਜਨਮ ਵਿਆਰਥ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨਿਮੁਖਿ ਸੀਗਾਰੁ ਨ ਜਾਣਨੀ ਜਾਸਨਿ ਜਨਮੁ ਸਭੁ ਹਾਰਿ॥
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਸੀਗਾਰੁ ਕਰਹਿ ਨਿਤ ਜੰਮਹਿ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ॥
ਸੈਸਾਰੈ ਵਿਚਿ ਸੋਭ ਨ ਪਾਇਨੀ ਅਗੈ ਜਿ ਕਰੇ ਸੁ ਜਾਣੈ ਕਰਤਾਰੁ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੫੦]

ਸੋ, ਐਸਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਦੇ ਭੀ ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬਾਹਰਲਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਗਹਿਣੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨੁ ਮੋਤੀ ਜੇ ਗਹਣਾ ਹੋਵੈ ਪਉਣੁ ਹੋਵੈ ਸੂਤ ਧਾਰੀ ॥
ਖਿਮਾ ਸੀਗਾਰੁ ਕਾਮਣਿ ਤਨਿ ਪਹਿਰੈ ਰਾਵੈ ਲਾਲ ਪਿਆਰੀ ॥੧॥
ਲਾਲ ਬਹੁ ਗੁਣਿ ਕਾਮਣਿ ਮੋਹੀ ॥
ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਹੋਹਿ ਨ ਅਵਰੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਾਰੁ ਕੰਠਿ ਲੇ ਪਹਿਰੈ ਦਾਮੋਦਰੁ ਦੰਤੁ ਲੇਈ ॥
ਕਰ ਕਰਿ ਕਰਤਾ ਕੰਗਨ ਪਹਿਰੈ ਇਨ ਬਿਧਿ ਚਿਤੁ ਧਰੇਈ ॥੨॥
ਮਧੁਸੂਦਨੁ ਕਰ ਮੁੰਦਰੀ ਪਹਿਰੈ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪਟੁ ਲੇਈ ॥
ਧੀਰਜੁ ਧੜੀ ਬੰਧਾਵੈ ਕਾਮਣਿ ਸ੍ਰੀ ਰੰਗੁ ਸੁਰਮਾ ਦੇਈ ॥੩॥
ਮਨ ਮੰਦਰਿ ਜੇ ਦੀਪਕੁ ਜਾਲੇ ਕਾਇਆ ਸੇਜ ਕਰੇਈ ॥
ਗਿਆਨ ਰਾਉ ਜਬ ਸੇਜੈ ਆਵੈ ਤ ਨਾਨਕ ਭੋਗੁ ਕਰੇਈ ॥੪॥੧॥੩੫॥

[ਆਸਾ ਘਰੁ ੬, ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੩੫੯]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸੁਹਾਗਨਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛੀਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾਇ ਪੁਛਹੁ ਸੋਹਾਗਣੀ ਤੁਸੀ ਰਾਵਿਆ ਕਿਨੀ ਗੁਣੀਂ ॥
ਸਹਜਿ ਸੰਤੋਖਿ ਸੀਗਾਰੀਆ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੀ ॥
ਪਿਰੁ ਰੀਸਾਲੂ ਤਾ ਮਿਲੈ ਜਾ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸੁਣੀ ॥੨॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੭]

ਸਾਖੀ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ, ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼—ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਜਗਿਆਸੂ ਸਿਖਿਆ ਲੈਣ ਲਈ ਆਇਆ। ਜਿਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਅਜੇ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੀਬੀ ਬੜੀ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਤੁਰਦੀ ਹੋਈ ਆਈ, ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਤਮਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ! ਕੋਈ ਐਸਾ ਟੂਣਾ ਜਾਦੂ ਜਾਂ ਤਵੀਤ ਕਰ ਕੇ ਦਿਓ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਏ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਫ਼ਰਕ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਰੂਪ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ, ਉਹੀ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈ। ਸੋ, ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੇ ਬੀਬੀ! ਐਸੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਹਉਮੈ ਨਾਲ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਲੱਖਾਂ ਟੂਣੇ ਤੇ ਜਾਦੂ ਕਰ ਲੈਣ। ਐਸੇ ਪਾਖੰਡੀ ਭੇਖੀ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਭੀ ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹਨ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੇ ਬੀਬਾ! ਪਤੀ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਇਸੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤਿਆਗ ਦੇ, ਆਪ ਪਤੀ ਦੇ ਵਸ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਕਰ। ਪਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਤੀ ਦੇ ਵਸ

ਵਿੱਚ, ਭਾਵ ਪਤੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣ। ਪਤੀ ਦੇ ਵਸ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਪਤੀ ਜਾਦੂ, ਟੂਣਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਗਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਘਰ ਵਸਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉੱਜੜ ਗਏ ਹਨ। ਸੋ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਕਵਣੁ ਗੁਣੁ ਕਵਣੁ ਸੁ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ ॥
ਕਵਣੁ ਸੁ ਵੇਸੋ ਹਉ ਕਰੀ ਜਿਤੁ ਵਸਿ ਆਵੈ ਕੰਤੁ ॥੧੨੬॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੮੪]

ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਅਖਰ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹਨ, ਕਿਹੜੀਆਂ ਮਣੀਆਂ ਦਾ ਹਾਰ ਪਹਿਨੇ, ਅਥਵਾ :—ਕਿਹੜੇ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਸ ਆਵੇ, ਕਿਹੜਾ ਲਿਬਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਵਸ ਆਵੇ। ਸੋ, ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਬੀਬੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਉਸ ਦਾ ਉਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਖਵਣੁ ਗੁਣੁ ਜਿਹਬਾ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ ॥
ਏ ਤ੍ਰੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰਿ ਤਾ ਵਸਿ ਆਵੀ ਕੰਤੁ ॥੧੨੭॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੮੪]

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਰੂਪ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹਣਾ ਹੈ ਖਵਣੁ=ਖਿਮਾ ਕਰਕੇ ਖੋਟੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨਾ ਇਹੀ ਗੁਣ ਹੈ। ਜੀਭ ਨਾਲ ਮਿੱਠਾ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਬਚਨ ਬੋਲਣਾ ਇਹ ਮਣੀਆਂ ਰੂਪ ਅਮੋਲਕ, ਵਾ—ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਵੇਸ-ਲਿਬਾਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਕਰ, ਤਾਂ ਪਤੀ ਤੇਰੇ ਵਸ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਵਿੱਚ **ਅਰਥ ਦੂਜਾ—**ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹਾ, ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂ, ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਜਾਂ ਸਰਬ ਮਣੀਆਂ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਮੰਤ੍ਰ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਜਾਪ ਕਰਾਂ, ਕਿਹੜਾ ਐਸਾ ਉਤਮ ਭੇਸ ਹੈ, ਲਿਬਾਸ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਸ ਆਵੇ ? ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਰੂਪ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਕਰ। ਖਵਣੁ=ਖਿਮਾ ਕਰਨਾ, ਖੋਟੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਖਿਮਾ ਰੱਖਣੀ, ਖੋਟੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨਾ ਇਹੀ ਗੁਣ ਹੈ। ਜਿਹਬਾ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਮਣੀਆਂ ਰੂਪ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਵਾ—ਮਣੀਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ। ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਭੈਣੇ! ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਰੂਪ ਲਿਬਾਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੇਂਗੀ ਤਾਂ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇਰੇ ਵਸ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਐਸਾ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਨਾਉਣਾ ਕਰ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਕਦੇ ਭੀ ਨਾ ਲੱਗੇਗੀ ਤੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਗਾ ਰਹੇਗਾ।

ਨਾਨਕ ਸੋਹਾਗਣਿ ਕਾ ਕਿਆ ਚਿਹਨੁ ਹੈ;
ਅੰਦਰਿ ਸਚੁ ਮੁਖੁ ਉਜਲਾ ਖਸਮੈ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥

ਕਿਸੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਹਾਗਣ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਕੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ? ਇਹ ਉਪਰਲੀ ਅੱਧੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੋਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅੱਧੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਹੈ। ਤੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾ ਦਾ ਉਜਾਲਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਅਉਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਕੋਈ ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਉਜਲਾ=ਸ਼ੁਧ ਹੈ ਤੇ ਖਸਮੈ=ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਭਾਣੇ ਵਿੱਚ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੁਹਾਗਣ ਇਸਤਰੀ ਹੈ। ਸੁਹਾਗਣੀ ਤੇ ਹੋਰ ਭੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋਹਾਗਣੀ ਆਪਿ ਸਵਾਰੀਓਨੁ ਲਾਇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰੁ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭਾਣੈ ਚਲਦੀਆ ਨਾਮੇ ਸਹਜਿ ਸੀਗਾਰੁ ॥੨॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੨੬]

ਸੋ, ਇਸੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਸੁਹਾਗਣੀ ਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋਹਾਗਣੀ ਸੀਗਾਰੁ ਬਣਾਇਆ ਗੁਣ ਕਾ ਗਲਿ ਹਾਰੁ ॥੨॥
ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਰਮਲੁ ਤਨਿ ਲਾਵਣਾ ਅੰਤਰਿ ਰਤਨੁ ਵੀਚਾਰੁ ॥੬॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੨੬]

ਮਃ ੩ ॥ ਲੋਕਾ ਵੇ ਹਉ ਸੂਹਵੀ; ਸੂਹਾ ਵੇਸੁ ਕਰੀ ॥

ਲੋਕਾ ਵੇ=ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਹਉ=ਮੈਂ ਸੂਹਵੀ=ਪਾਖੰਡਣ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਸੂਹਾ=ਪਾਖੰਡ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੇਸ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਪਾਖੰਡ ਭੇਖ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਰਖਿਅਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਭੇਖੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨ ਲਭਈ ਵਿਣੁ ਸਚੀ ਸਿਖੰ ॥** [ਡਖਣੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੯]

੨. **ਬਹੁ ਭੇਖ ਕਰਿ ਭਰਮਾਈਐ ਮਨਿ ਹਿਰਦੈ ਕਪਟੁ ਕਮਾਇ ॥**
ਹਰਿ ਕਾ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਵਈ ਮਰਿ ਵਿਸਟਾ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੨੬]

੩. **ਪਾਖੰਡਿ ਪ੍ਰੇਮ ਨ ਪਾਈਐ ਖੋਟਾ ਪਾਜੁ ਖੁਆਰ ॥੧॥** [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੪]

੪. **ਪਾਖੰਡਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥**
[ਵਾਰ ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੮੪੯]

੫. **ਕਰਿ ਬੈਰਾਗੁ ਤੂੰ ਛੋਡਿ ਪਾਖੰਡੁ ਸੋ ਸਹੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਣਏ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੪੦]

ਵੇਸੀ ਸਹੁ ਨ ਪਾਈਐ; ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਸ ਰਹੀ ॥

ਵੇਸੀ=ਭੇਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਹੁ=ਪਤੀ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨ=ਨਹੀਂ ਪਾਈਐ=ਪਾਈਦਾ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਵੇਸ ਰਹੀ=ਲਿਬਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਥੱਕ ਰਹੀ ਹਾਂ।

ਨਾਨਕ ਤਿਨੀ ਸਹੁ ਪਾਇਆ; ਜਿਨੀ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣੀ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਹੁ=ਪਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਖ=ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣੀ=ਸੁਣਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪਾਉਣਾ ਗੁਰੂ ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਪਾਇਆ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸੁਖਦੇਵ ਮੁਨੀ ਵਰਗੇ ਜੋ ਜਨਮ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਿਥਲਾਪੁਰੀ ਦੇ ਰਾਜਾ ਜਨਕ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਸੌਟੀ ਨਾ ਸਹਾਰ ਸਕਿਆ, ਗੁਰੂ 'ਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਦੇ ਤਰਕ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਆਸ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੋਂ ੧੨ ਸਾਲ ਜੂਠੀਆਂ ਪਤਲਾਂ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਹੇਠਾਂ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈ ਨਿਕਲ ਗਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਅਸ਼ਟਾਵੱਕਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥੀਐ; ਇਨ ਬਿਧਿ ਕੰਤ ਮਿਲੀ ॥੨॥

ਜੋ ਤਿਸੁ=ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਵੈ=ਭਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਸੋ=ਉਹ ਕੁਝ ਥੀਐ=ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ=ਇਸ ਬਿਧੀ=ਵਿਧੀ-ਤਰੀਕੇ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੰਤ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਪਉੜੀ ॥ ਹੁਕਮੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਜੀਅਨੁ; ਬਹੁ ਭਿਤਿ ਸੰਸਾਰਾ ॥

ਹੇ ਹੁਕਮੀ=ਹੁਕਮ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਬਹੁ=ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭਿਤਿ=ਖੁਰਾਕ, ਭਾਵ ਚੋਗਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹੁਕਮੀ ਸਹਜੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਅਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ॥

[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੩]

੨. ਹੁਕਮੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਜੀਅਨੁ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥

[ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੦੯]

ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਪੀ ਕੇਤੜਾ; ਸਚੇ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ ॥

ਹੇ ਸਚੇ=ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਅਲਖ= ਲਖਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਪਾਰਾ=ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਜੋ ਕਿਡਾ ਕੁ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰ ਹੈ ਕੋਈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇ ॥
ਜਿਸੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟਸੀ ਸੋ ਚਲੈ ਰਜਾਇ ॥੨॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੬]

ਇਕਨਾ ਨੋ ਤੂ ਮੇਲਿ ਲੈਹਿ; ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਬੀਚਾਰਾ ॥

ਇਕਨਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਕੇ ਭਾਵ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲਿ ਲੈਹਿ=ਮੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ।

ਸਚਿ ਰਤੇ ਸੇ ਨਿਰਮਲੇ; ਹਉਮੈ ਤਜਿ ਵਿਕਾਰਾ ॥

ਹਉਮੈ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਜਿ=ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੋ ਸਚਿ=ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਤੇ=ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਨਿਰਮਲੇ=ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸ਼ੁਧ ਸਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਚੇ ਰਤੇ ਸੇ ਨਿਰਮਲੇ ਸਦਾ ਸਚੀ ਸੋਇ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੨੬]

ਜਿਸੁ ਤੂ ਮੇਲਹਿ ਸੋ ਤੁਧੁ ਮਿਲੈ; ਸੋਈ ਸਚਿਆਰਾ ॥੨॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲਿ ਲੈਹਿ=ਮੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ, ਉਹੀ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਚਿਆਰਾ=ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੮੭]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੨ ॥ ਜਿਨੀ ਚਲਣੁ ਜਾਣਿਆ ਸੇ ਕਿਉ ਕਰਹਿ ਵਿਥਾਰ ॥ ਚਲਣ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਨੀ ਕਾਜ ਸਵਾਰਣਹਾਰ ॥੧॥ ਮਃ ੨ ॥ ਰਾਤਿ ਕਾਰਣਿ ਧਨੁ ਸੰਚੀਐ ਭਲਕੇ ਚਲਣੁ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਲਿ ਨ ਚਲਈ ਫਿਰਿ ਪਛੁਤਾਵਾ ਹੋਇ ॥੨॥ ਮਃ ੨ ॥ ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੇ ਨਾ ਗੁਣੁ ਨਾ ਉਪਕਾਰੁ ॥ ਸੇਤੀ ਖੁਸੀ ਸਵਾਰੀਐ ਨਾਨਕ ਕਾਰਜੁ ਸਾਰੁ ॥੩॥ ਮਃ ੨ ॥ ਮਨਹਠਿ ਤਰਫ ਨ ਜਿਪਈ ਜੇ ਬਹੁਤਾ ਘਾਲੇ ॥ ਤਰਫ ਜਿਣੈ ਸਤਭਾਉ ਦੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੇ ॥੪॥ ਪਉੜੀ ॥ ਕਰਤੈ ਕਾਰਣੁ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਸੋ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ॥ ਆਪੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈਅਨੁ ਆਪੇ ਫੁਨਿ ਗੋਈ ॥ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਸਭ ਭਵਿ ਥਕੀ ਕਿਨਿ ਕੀਮਤਿ ਹੋਈ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਏਕੁ ਵਿਖਾਲਿਆ ਮਨਿ ਤਨਿ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਸਲਾਹੀਐ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ ॥੭॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੨ ॥

ਸੂਹੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਣ ਦੀ ਸਾਰ ਕਿਸ ਨੇ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਰ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਿਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨੀ ਚਲਣੁ ਜਾਣਿਆ; ਸੇ ਕਿਉ ਕਰਹਿ ਵਿਥਾਰ ॥

ਜਿਨੀ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਣੁ=ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀ, ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਥਾਰ=ਵਿਸਥਾਰ, ਫੈਲਾਅ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਸਦੀ।

ਚਲਣ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਨੀ; ਕਾਜ ਸਵਾਰਣਹਾਰ ॥੧॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਣ=ਚੱਲਣੇ ਦੀ, ਭਾਵ ਮਰਨੇ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰਨਾ ਵਿਸਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਧੰਧਿਆਂ, **ਵਾ:** ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਿਹਿਸਥ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਵਾਰਣਹਾਰ=ਸਵਾਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਹੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਹ ਭੀ ਕੰਮ ਸਵਾਰ ਲਵਾਂ, ਆਹ ਭੀ ਸਵਾਰ ਲਵਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਆਦਿ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਲਣ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਨੀ ਕਾਮੁ ਕਰੋਧੁ ਵਿਸੁ ਵਧਾਇਆ ॥ [ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ, ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੫]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਲਣ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਨੀ ਚਲਣੁ ਸਹੀ ਜਾਣਿਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲੇ ॥**
[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੮੪]

੨. **ਚਲੇ ਚਲਣਹਾਰ ਵਾਟ ਵਟਾਇਆ ॥ ਧੰਧੁ ਪਿਟੇ ਸੰਸਾਰੁ ਸਚੁ ਨ ਭਾਇਆ ॥**
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੯]

ਸੋ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਐਸੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਧਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਚਲਣ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਤੁਰੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਸਿਕੰਦਰੇ ਆਜ਼ਮ ਜਦੋਂ ਮਰਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਜਨਾਜ਼ਾ ਨਿਕਲੇ, ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਕੱਫ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕੀ ਦੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਸਮਰਾਟ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕੀ ਆਪਣੇ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲੈਣ, ਮੇਰੀ ਮਿਰਤਕ ਦੇਹ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਬਣ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਰਾਜ-ਕਾਜ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਚਲਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਮੌਤ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਇਸ ਪਛਤਾਵੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਸੋ, ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੀਵ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਰਿਹਾ, ਕਉਡੀ-ਕਉਡੀ ਜੋੜ ਕੇ ਲੱਖਾਂ-ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜੋੜ ਲਏ, ਪਰ ਚਲਦੀ ਵਾਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਕਉਡੀ ਕਉਡੀ ਜੋਰਿ ਕੈ ਜੋਰੇ ਲਾਖ ਕਰੋਰਿ ॥
ਚਲਤੀ ਬਾਰ ਨ ਕਛੁ ਮਿਲਿਓ ਲਈ ਲੰਗੋਟੀ ਤੋਰਿ ॥੧੪੪॥

[ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੨]

ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਾਹਮਣੇ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਵਣ ਦੀ ਬਾਬਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲੰਕਾ ਗਢੁ ਸੋਨੇ ਕਾ ਭਇਆ ॥ ਮੂਰਖੁ ਰਾਵਣੁ ਕਿਆ ਲੇ ਗਇਆ ॥੩॥

[ਭੈਰਉ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾਂ ਕੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੮]

ਸੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪੰਡਿਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ "ਭਾਵਰਸਾਮ੍ਰਿਤ" ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨ ਕੇ ਰਥ ਨੇਮ ਦਰਾਰਨ ਕੇ, ਸਤ ਸਾਗਰ ਹੈਂ ਅਬ ਲੌ ਜਗ ਮਾਂਹੀ ॥
ਜਿਨ ਚਾਪਨ ਗੋਸ਼ਨ ਕੇ ਬਲ ਤੇ, ਸਭ ਸੈਲ ਬਟੋਰ ਧਰੇ ਧਰ ਮਾਂਹੀ ॥
ਸੁਰ ਰਾਜ ਡਰੇ ਜਿਨ ਕੇ ਬਲ ਤੇ, ਯਮਰਾਜ ਜਿਤੇ ਜਿਹਨੈ ਜਗ ਮਾਂਹੀ ॥
ਮਨ, ਤੇ ਜਗ ਭੀਤਰ ਨਾਹਿ ਰਹੇ, ਅਬ ਔਰ ਰਹੇ ਕਹੁ ਕੋ ਜਗ ਮਾਂਹੀ ॥੮੮॥ [ਭਾਵਰਸਾਮ੍ਰਿਤ]

ਪੰਡਿਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਸ ਵੇਦਾਂ, ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਨਧਾਤਾ ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ, ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਰਥ ਦੇ ਪਹੀਆਂ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਦਾ ਪੜ ਪਾਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੂਸਰਾ ਪਿਰਥੂ ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਧਨੁਸ਼-ਬਾਨ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ। ਐਸੀ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਸਵਰਗ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਡਰਦਾ ਸੀ, ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਰਾਵਣ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਕਾਲ ਪਾਵੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਹੇ ਮਨ! ਉਹ ਭੀ ਜਗ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਤੇ ਹੁਣ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਰਹੇਗਾ। ਸੋ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਵੱਯੀਆਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ੍ਵਯੇ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਤੇ ਮਤੰਗ ਜਰੇ ਜਰ ਸੰਗ ਅਨੂਪ ਉਤੰਗ ਸੁਰੰਗ ਸਵਾਰੇ ॥
ਕੋਟ ਤੁਰੰਗ ਕੁਰੰਗ ਸੇ ਕੂਦਤ ਪਉਨ ਕੇ ਗਉਨ ਕਉ ਜਾਤ ਨਿਵਾਰੇ ॥

ਭਾਰੀ ਭੁਜਾਨ ਕੇ ਭੂਪ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਨਿਆਵਤ ਸੀਸ ਨ ਜਾਤ ਬਿਚਾਰੇ॥
ਏਤੇ ਭਏ ਤੋ ਕਹਾ ਭਏ ਭੂਪਤਿ ਅੰਤ ਕੌ ਨਾਂਗੇ ਹੀ ਪਾਇ ਪਧਾਰੇ॥੨॥ [ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੧੩]

ਜੀਵ ਦੀ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣ ਭੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਮਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਭੀ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਰਨ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦਾ। ਮਰਨਾ ਵਿਸਰਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਸੌਣ, ਹੱਸਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਮਰਨਾਂ ਵਿਸਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਹਸਣਾ ਸਉਣਾ ਵਿਸਰਿ ਗਇਆ ਹੈ ਮਰਣਾ॥
ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਖੁਆਰੀ ਕੀਨੀ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਨਹੀ ਰਹਣਾ॥੧॥
[ਰਾਗ ਮਲਾਰ ਚਉਪਦੇ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੫੪]

ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਦੀ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਲਣ ਦੀ ਸਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ, ਐਸੇ ਬੇਅੰਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੈਸੇ ਕਿ ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਪੁਰਸ਼ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕੰਮ-ਧੰਧਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਗਲਤਾਨ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲੰਘ ਗਈ, ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਮੋਲਕ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ ਨਗਰਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜੰਗਲ ਬੀਆਬਾਨ, ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਨਗਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭੁੱਖ ਬੜੀ ਸਤਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ। ਸਾਹਮਣੇ ਖੂਹ ਵੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਜਲ ਛਕ ਕੇ ਕੁਝ ਆਰਾਮ ਕਰ ਲਈਏ। ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਰੋਟੀ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰ। ਇਹ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ, ਜੋ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਲ ਛਕਿਆ ਤੂਤਾਂ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠ ਕੇ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਇਤਨੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਉਸ ਬਿਰਧ ਪੁਰਸ਼, ਜੋ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੀ ਰੋਟੀ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਸਮਝ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ! ਜਿਸਦਾ ਖਾਈਏ, ਉਸਦਾ ਕੁਝ ਭਲਾ ਭੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਧੂ ਜਾਣ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਬਦਲੇ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਜੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਧੂਰੇ ਕੰਮ ਜੋ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ, ਵਿਚਕਾਰ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਅਧੂਰੇ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ। ਥੋੜ੍ਹ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾਂ ਫਿਰ ਚੱਕਰ ਲਗਿਆ। ਉਸੇ ਖੂਹ 'ਤੇ ਬੈਠੇ, ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮਰਦਾਨਿਆ! ਇਥੇ ਬਿਰਧ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾਇਆ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈਂ, ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰੀਏ। ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਉਹਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਰੇ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਕਦੋਂ ਦਾ ਚੱਲ ਵਸਿਆ। ਲੜਕੇ ਦਾ ਹੱਲ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਉਮਰ ਦਾ ਬਲਦ ਜੋ ਖ਼ੁਰਾਕਾਂ ਦੇ-ਦੇ ਕੇ ਪਾਲਿਆ ਸੀ, ਉਸ 'ਤੇ ਪੰਜਾਲੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਦੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹਟ ਜਾਓ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਬਲਦ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਉਦੋਂ ਮੁਕਤੀ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਕਾਹਨੂੰ ਬਲਦ ਬਣ ਕੇ ਪੰਜਾਲੀਆਂ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ। ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਹੁਣ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦੇਈਏ। ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਿਰ ਮਾਰਿਆ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਘਾਟਾ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਦੁਗਣਾ ਖ਼ਰਚਾ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਕਿਤਨੀ ਕੀਮਤ ਹੈ ਇਤਨੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਹੋਰ ਬਲਦ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਗੇ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਬਲਦ

ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਸਵਾਰਣ ਦਿਓ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਿਰ ਆਏ। ਫਿਰ ਉਹ ਬਲਦ ਦੀ ਜੂਨ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ, ਪਹਿਚਾਨਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੂੰ ਬੜੀ ਨਿਖਿਧ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਘਰ ਦੇ ਰੋਟੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਦੇ ਡੰਡੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਈਏ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਥੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰ ਲਏ। ਐਸੇ ਦ੍ਰਿੜ ਪੱਕੇ ਸੰਸਕਾਰ ਘਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸੰਵਾਰਨ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਜੀ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਮੇਰਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੈ। ਕੁੱਤਾ ਜਾਣ ਕੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਥੱਕੇ ਟੁੱਟੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਜੋੜਿਆ ਧਨ ਚੋਰ ਲੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਧਨ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਕੰਮ ਸਵਾਰ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦਿਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿੱਚੋਂ ਮਰ ਕੇ ਧਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੱਪ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਸੱਪ ਬਣ ਕੇ ਧਨ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਰਿਹਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੁਲਾ ਕੇ ਬੀਬੀ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਗਈ। ਪਿੱਛੋਂ ਬੱਚਾ ਜਾਗ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗਾ। ਮਮਤਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਸੱਪ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਸੰਸਕਾਰ ਜਾਗੇ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਹੁਣ ਸੱਪ ਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਸਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏਗਾ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਣ ਲਈ ਪੰਘੂੜੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ, ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ ਕਿ ਸੱਪ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਚਾਓ। ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਐਸਾ ਡੰਡਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਸਿਰੀ ਫਿੰਨ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਇਥੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਕੀੜਾ ਬਣ ਕੇ ਦੁਖ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਾਰਨਹਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਗਏ। ਉਸ ਗੰਦੇ ਨਾਲੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਰਦਾਨਿਆ! ਇਸ ਨਾਲੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਜੋ ਕਿਰਮ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਲੀ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ। ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਗੰਦੀ ਨਾਲੀ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਪਵਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਇਸਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਰਦਾਨਿਆ! ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਦੋਂ ਬੜੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਉਠਾਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਬਣ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਣੀਆਂ ਸੌਖੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ ਔਖੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸਦੇ ਘਰ ਦਾ ਭਾਈ ਪ੍ਰਸਾਦਾ ਛਕਿਆ ਸੀ, ਇਸਦਾ ਭਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਤਿਨਾਮ ਕਹਿ ਕੇ ਜਲ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਆਤਮਾ ਜਾਗ ਉੱਠੀ। ਕੁਰਲਾਅ ਉਠਿਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਭਾਈ ਜੇ ਪਹਿਲਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ, ਨਾ ਤੂੰ ਇਤਨਾ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਇਤਨੀ ਵਾਰ ਇਥੇ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਣ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ, ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਾਜ ਸਵਾਰਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਈ ਜਨਮ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ। ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸੱਚਖੰਡ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ, ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਕਾਜ ਸਵਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਃ ੨ ॥ ਰਾਤਿ ਕਾਰਣਿ ਧਨੁ ਸੰਚੀਐ; ਭਲਕੇ ਚਲਣੁ ਹੋਇ ॥

ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਪੁਰਸ਼ ਇੱਕ ਰਾਤ ਵਾਸਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਭਲਕੇ=ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਥੋਂ ਚੱਲ ਪੈਣਾ ਹੋਵੇ, ਅਰ ਉਥੋਂ ਕੁਝ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ:

ਨਾਨਕ ਨਾਲਿ ਨ ਚਲਈ; ਫਿਰਿ ਪਛੁਤਾਵਾ ਹੋਇ ॥੨॥

ਉਹ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਨ ਚਲਈ=ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ, ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕੱਠਾ

ਕਿਸ ਲਈ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਸੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਧਨ=ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸੰਚੀਐ=ਇੱਕਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਦਿਨ ਚੜਨੇ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਦਾ ਚਲਣ ਹੋਇ=ਇਥੋਂ ਤੁਰਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਦਾਰਥ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਪਛਤਾਉਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਜਿਨਿ ਦੀਆ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਲੋੜਿ ॥
ਸਰਪਰ ਉਠੀ ਚਲਣਾ ਛਡਿ ਜਾਸੀ ਲਖ ਕਰੋੜਿ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦]

ਮਃ ੨ ॥ ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੇ; ਨਾ ਗੁਣੁ ਨਾ ਉਪਕਾਰੁ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਮੋਹ ਦਾ ਬਧਾ=ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਚੱਟੀ ਭਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਸਤਰੀ-ਪੁੱਤਰ ਆਦਿਕ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਧਨ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਜੀਵ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਗੁਣ, ਨਾ ਕੋਈ ਉਪਕਾਰੁ=ਭਲਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਲਈ ਖੱਟੀ ਖੱਟ ਕੇ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਰੋਗ ਦਾ ਬਧਾ=ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਦਾਨ ਦੀ ਚੱਟੀ ਭਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਦੁਖ ਆ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਕਰਕੇ ਨਾ=ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਰੋਗ ਦੀ ਨਿਵਰਤੀ ਰੂਪ ਗੁਣੁ=ਲਾਭ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸੇਤੀ ਖੁਸੀ ਸਵਾਰੀਐ; ਨਾਨਕ ਕਾਰਜੁ ਸਾਰੁ ॥੩॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਸੇਤੀ=ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੋ ਕੇ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਾਰੁ=ਸਵਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਸਵਾਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਰਜੁ=ਕੰਮ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ॥੩॥

ਮਃ ੨ ॥ ਮਨਹਠਿ ਤਰਫ ਨ ਜਿਪਈ; ਜੇ ਬਹੁਤਾ ਘਾਲੇ ॥

ਆਪਣੇ ਆਪ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਕਰਕੇ ਜੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਤਪ ਘਾਲੇ=ਕਮਾਵੇ ਤਾਂ ਕਾਮ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਤਰਫ ਨ ਜਿਪਈ=ਜਿਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, **ਅਥਵਾ** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਜਿਪਈ=ਜਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। [ਤਰਫ=ਪਾਸਾ]

ਤਰਫ ਜਿਣੈ ਸਤਭਾਉ ਦੇ; ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੇ ॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਜਗਿਆਸੂ ਆਪਣੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰੇ=ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਸਤ=ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਭਾਉ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਕਾਮ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਤਰਫ ਨੂੰ ਜਿਣੈ=ਜਿੱਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਨੂੰ ਜਿਣੈ=ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੪॥

ਪਉੜੀ ॥ ਕਰਤੈ ਕਾਰਣੁ ਜਿਨਿ ਕੀਆ; ਸੋ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ॥

ਜਿਸ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਇਹ ਕਾਰਣੁ=ਪਰਪੰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਆਪੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈਅਨੁ; ਆਪੇ ਫੁਨਿ ਗੋਈ ॥

ਉਸਨੇ ਆਪ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ=ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਫੁਨਿ=ਫੁਨਾਂ ਗੋਈ=ਬੁਲਾਈ, ਮਿਲਾਈ ਛਪਾਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਆਪ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਸਭ ਭਵਿ ਥਕੀ; ਕਿਨਿ ਕੀਮਤਿ ਹੋਈ ॥

ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਭਵਿ=ਫਿਰ ਕੇ ਥੱਕ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਕੀਮਤ ਕਿਸ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ? ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਸਤਿਗੁਰਿ ਏਕੁ ਵਿਖਾਲਿਆ; ਮਨਿ ਤਨਿ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਖਾਲਿਆ=ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਿਖਿਆਤਤਾ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਮਨ ਤਨ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਰਗਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਸਲਾਹੀਐ; ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ ॥੭॥

ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸਦੀ ਸਲਾਹੀਐ=ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ॥੭॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੮੯]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੧ ॥ ਦੁਇ ਦੀਵੇ ਚਉਦਹ ਹਟਨਾਲੇ ॥ ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਤੇਤੇ ਵਣਜਾਰੇ ॥ ਖੁਲ੍ਹ੍ਹੇ ਹਟ ਹੋਆ ਵਾਪਾਰੁ ॥ ਜੋ ਪਹੁਚੈ ਸੋ ਚਲਣਹਾਰੁ ॥ ਧਰਮੁ ਦਲਾਲੁ ਪਾਏ ਨੀਸਾਣੁ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਲਾਹਾ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਘਰਿ ਆਏ ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ॥ ਸਚ ਨਾਮ ਕੀ ਮਿਲੀ ਵਡਿਆਈ ॥੧॥ ਮਃ ੧ ॥ ਰਾਤੀ ਹੋਵਨਿ ਕਾਲੀਆ ਸੁਪੇਦਾ ਸੇ ਵੰਨ ॥ ਦਿਹੁ ਬਗਾ ਤਪੈ ਘਣਾ ਕਾਲਿਆ ਕਾਲੇ ਵੰਨ ॥ ਅੰਧੇ ਅਕਲੀ ਬਾਹਰੇ ਮੂਰਖ ਅੰਧ ਗਿਆਨੁ ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਬਾਹਰੇ ਕਬਹਿ ਨ ਪਾਵਹਿ ਮਾਨੁ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਰਚਾਇਆ ਹਰਿ ਸਚੈ ਆਪੇ ॥ ਇਕਿ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਇਅਨੁ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਵਿਆਪੇ ॥ ਇਹੁ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਸਾ ਮਨਮੁਖ ਸੰਤਾਪੇ ॥ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਸੋ ਬੁਝਸੀ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਥਾਪੇ ॥ ਸਭੁ ਜਗੁ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਓਨੁ ਸਭ ਵਰਤੈ ਆਪੇ ॥੧੩॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੧ ॥

ਸੂਹੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਦੁਇ ਦੀਵੇ; ਚਉਦਹ ਹਟਨਾਲੇ ॥ ਜੇਤੇ ਜੀਅ; ਤੇਤੇ ਵਣਜਾਰੇ ॥
ਖੁਲ੍ਹ੍ਹੇ ਹਟ; ਹੋਆ ਵਾਪਾਰੁ ॥ ਜੋ ਪਹੁਚੈ; ਸੋ ਚਲਣਹਾਰੁ ॥
ਧਰਮੁ ਦਲਾਲੁ; ਪਾਏ ਨੀਸਾਣੁ ॥

ਸੋ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੱਸਟੀ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦੁਇ=ਦੋ ਭਾਵ ਸੂਰਜ, ਚੰਦਰਮਾ ਰੂਪ ਦੀਵੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ ਹਟਨਾਲੇ=ਬਜ਼ਾਰ ਹਨ। ਜੇਤੇ=ਜਿਤਨੇ ਕੁ ਜੀਅ=ਜੀਵ ਹਨ। ਤੇਤੇ=ਤਿਤਨੇ ਸਭ ਵਣਜਾਰੇ=ਵਣਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਹੱਟ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਪਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਸੋ=ਉਹ ਚਲਣਹਾਰੁ=ਚਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਧਰਮੁ=ਧਰਮਰਾਜ ਦਲਾਲੁ=ਦਲਾਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦੋ-ਫ਼ਰੋਖ਼ਤ ਦੀ ਵਿਧੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਸੋ ਧਰਮਰਾਜ ਦਲਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਉੱਤੇ ਨੀਸਾਣੁ=ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਪੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਪੁੰਨੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ॥ ਜੋਤੀ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਅਨੂਪੁ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੯੭੨]

੨. **ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਚਾਨਣੇ ਪੂਰੀ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੯੪੭]

੩. **ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਦੀਪਕ ਰਾਖੇ ਸਸਿ ਘਰਿ ਸੂਰੁ ਸਮਾਇਦਾ ॥੬॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਵਿਅਸ਼ਟੀ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਦੋਨੋਂ ਨੇਤਰ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਇਹ ਦੋ ਦੀਵੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪੰਜ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ, ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਇਹ ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੇ ਤੇ ਚੰਤੁਸ਼ਟੈ ਅੰਤਹਕਰਨ ਭਾਵ ਮਨ, ਬੁਧ, ਚਿਤ, ਅਹੰਕਾਰ ਇਹ ਚੌਦਾਂ ਇੰਦਰੇ ਹਟਨਾਲੇ=ਬਜ਼ਾਰ ਹਨ। ਜਿਤਨੇ ਜੀਵ ਹਨ, ਇਹ ਵਣਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਣਜਾਰੇ ਹਨ। ਸਰੀਰਾਂ ਰੂਪੀ ਹੱਟ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਵਾਪਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇਹਨਾਂ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਭੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਚਲਣੇ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਮਰ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸਮਝੋ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ ਕਰਦਿਆਂ ਜੋ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੀਵਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਚਾਣਕੀਆ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਿਨ ਕਾ ਦੀਪਕ ਸੂਰ ਹੈ ਨਿਸ ਕਾ ਦੀਪਕ ਚੰਦ॥
ਦੀਪਕ ਧਰਮ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਕਾ ਕੁਲ ਕਾ ਦੀਪ ਸੁਨੰਦ॥ [ਅਧਿਆਇ ੮, ਦੋਹਰਾ ੯]

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਚਾਨਣਾ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿਨ ਦਾ ਦੀਵਾ ਸੂਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਦੀਵਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਅੰਧਕਾਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਬੜੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਉਜਾਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੇ ਤਰੱਕੀ ਵਾਲੇ ਸਾਧਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਟੇ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਦੀਵੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂੰ ਦੀ ਬੱਤੀ ਵੱਟ ਕੇ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ। ਤੇਲ ਤੇ ਘਿਉ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦੀਵਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦੀਵੇ ਤੋਂ ਚਾਨਣਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਫਿਰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਦੀਵੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲੱਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਕਾਢ ਨਿਕਲੀ। ਟਿਊਬਾਂ, ਬੱਲਬ, ਸਰਚ ਲਾਈਟਾਂ ਆਦਿ ਅੱਜ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਸਾਧਨ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋੜ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਭੀ ਪੂਰੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਦੀਵੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਜਾਂ ਤੇਲ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਇਹਨਾਂ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਮ ਕਰਕੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਚਾਨਣਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੈਸ ਦਾ ਦੀਵਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਗੈਸ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ-ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਪੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਾਨਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੋ ਚਾਨਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਕੁ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬਣਾਏ ਚਾਨਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਰੂਪ ਦੀਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤੇਲ ਪਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਬੱਤੀ ਪਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਚਾਨਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਦਿਨ ਦਾ ਦੀਵਾ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਰਾਤ ਦਾ ਦੀਵਾ ਹੈ। ਦੋ ਦੀਵੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਇਹ ਹਨ ਤੇ ਤੀਸਰਾ ਦੀਵਾ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਉਜਾਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੁਲ ਦਾ ਦੀਵਾ ਸੁਨੰਦ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਸੋ, ਚੌਥਾ ਦੀਵਾ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਮ ਹੈ, ਧਰਮ ਰੂਪੀ ਦੀਵੇ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਇੱਕ ਲੋਕ ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਧਰਮ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਅਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਮ ਰੂਪ ਦੀਵਾ ਤਿੰਨਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਦੁਇ ਦੀਵੇ ਚਉਦਹ ਹਟਨਾਲੇ॥ ਵੈਰਾਗ ਵਿਵੇਕ ਰੂਪ ਦੋ ਦੀਵੇ ਹਨ ਤੇ ਚੌਦਾਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਦਮਨ ਕਰਨ ਰੂਪ ਹਟਨਾਲੇ=ਬਜ਼ਾਰ ਹਨ। **ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਤੇਤੇ ਵਣਜਾਰੇ॥** ਜਿਤਨੇ ਕੁ ਜੀਵ ਸੂਖਮ, ਅਸਥੂਲ ਉਤਮ, ਮੱਧਮ, ਪਾਪੀ, ਪੁੰਨੀ ਸਭ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। **ਖੁਲ੍ਹੇ ਹਟ ਹੋਆ ਵਾਪਾਰੁ॥** ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪ ਹੱਟ ਖੁੱਲ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੀਵ ਈਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਰੂਪ ਵਣਜ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪ ਹੱਟ 'ਤੇ ਵਾਪਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਵਸਤੂ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗਤ ਰੂਪ ਹੱਟ 'ਤੇ ਵਾਪਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇ=ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ, ਹਟ=ਹੱਟ ਗਏ, **ਵਾ:** ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਹਟ ਗਏ। ਉਹ ਭਗਤੀ ਦਾ ਵਪਾਰ ਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। **ਜੋ ਪਹੁਚੈ ਸੋ ਚਲਣਹਾਰੁ॥** ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੈ=ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਦਿਨ ਆਵਹਿ ਸੋ ਦਿਨ ਜਾਹੀ॥ ਕਰਨਾ ਕੂਚੁ ਰਹਨੁ ਥਿਰੁ ਨਾਹੀ॥

[ਸੂਹੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੯੩]

ਵਾ: ਜਿਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ, ਸੋ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। **ਧਰਮੁ**

ਦਲਾਲੁ ਪਾਏ ਨੀਸਾਣੁ ॥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮਾਦਿ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਦਲਾਲਗੀ ਦਾ ਟੌਂਬੂ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਲਾਲ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਨਾਮ ਦਾ ਨੀਸਾਣੁ=ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਸੋ=ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਪਹੁਚੈ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਭਾਵ ਮੰਜ਼ਿਲ ਮਖਸੂਦ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ। ਸੋ, ਐਸਾ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਣਜ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਵਣਜੁ ਕਰਹੁ ਵਣਜਾਰਿਹੋ ਵਖਰੁ ਲੇਹੁ ਸਮਾਲਿ ॥**
ਤੈਸੀ ਵਸਤੁ ਵਿਸਾਹੀਐ ਜੈਸੀ ਨਿਬਹੈ ਨਾਲਿ ॥
ਅਗੈ ਸਾਹੁ ਸੁਜਾਣੁ ਹੈ ਲੈਸੀ ਵਸਤੁ ਸਮਾਲਿ ॥੧॥
ਭਾਈ ਰੇ ਰਾਮੁ ਕਹਹੁ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥
ਹਰਿ ਜਸੁ ਵਖਰੁ ਲੈ ਚਲਹੁ ਸਹੁ ਦੇਖੈ ਪਤੀਆਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜਿਨਾ ਰਾਸਿ ਨ ਸਚੁ ਹੈ ਕਿਉ ਤਿਨਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥
ਖੋਟੈ ਵਣਜਿ ਵਣੰਜਿਐ ਮਨੁ ਤਨੁ ਖੋਟਾ ਹੋਇ ॥
ਫਾਹੀ ਫਾਥੇ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਦੂਖੁ ਘਣੋ ਨਿਤ ਰੋਇ ॥੨॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੨-੨੩]

੨. **ਤਨੁ ਹਟੜੀ ਇਹੁ ਮਨੁ ਵਣਜਾਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਸਹਜੇ ਸਚੁ ਵਾਪਾਰਾ ॥੩੯॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧, ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ, ਅੰਗ ੯੪੨]

੩. **ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸੇ ਸਾਹ ਹੈ ਜਿ ਨਾਮਿ ਕਰਹਿ ਵਾਪਾਰੁ ॥**
ਵਣਜਾਰੇ ਸਿਖ ਆਵਦੇ ਸਬਦਿ ਲੰਘਾਵਣਹਾਰੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੩੧੩]

੪. **ਤਿਹਟੜੇ ਬਾਜਾਰ ਸਉਦਾ ਕਰਨਿ ਵਣਜਾਰਿਆ ॥**
ਸਚੁ ਵਖਰੁ ਜਿਨੀ ਲਦਿਆ ਸੇ ਸਚੜੇ ਪਾਸਾਰ ॥੧੭॥
[ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੬]

੫. **ਸਚਾ ਸਉਦਾ ਹਟੁ ਸਚੁ ਰਤਨੀ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ॥**
ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪਾਈਅਨਿ ਜੇ ਦੇਵੈ ਦੇਵਣਹਾਰੁ ॥ [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੪੬]

੬. **ਸਚਾ ਸਉਦਾ ਸਚੁ ਵਾਪਾਰਾ ॥ ਨਾ ਤਿਥੈ ਭਰਮੁ ਨ ਦੂਜਾ ਪਾਸਾਰਾ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੦]

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ; ਲਾਹਾ ਪਰਵਾਣੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਣੁ=ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਲਾਹਾ=ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਘਰਿ ਆਏ; ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ॥

ਅੰਤਰਮੁਖ ਬਿਰਤੀ ਕਰਨ ਰੂਪ ਜਦੋਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਵਧਾਈ ਵਜੀ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ, **ਅਥਵਾ** ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜਸ ਕਰਨ ਰੂਪ ਅਨੰਦ ਦੀ ਵਧਾਈ ਬੁੱਧ ਵਿੱਚ ਵਜੀ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ। **ਵਾ:** ਸਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਵਧਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ।

ਸਚ ਨਾਮ ਕੀ ਮਿਲੀ ਵਡਿਆਈ ॥੧॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਸੱਚੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਨ ਵਡਿਆਈ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਕੀ ਤੇ ਰਤੇ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥**
ਨਾਨਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਹਿ ॥ [ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੧੨੩੮]

੨. **ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸਚੀ ਵਡਿਆਈ ਸਾਚੈ ਤਖਤਿ ਵਡਾਈ ਹੇ ॥੨॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੨੩]

ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਜੇਕਰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਸੰਗਤ ਦਾ ਸੰਗ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖੋਟਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?
ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਜੇਕਰ ਦੁਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?
ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਿਆ।

ਮਃ ੧ ॥ ਰਾਤੀ ਹੋਵਨਿ ਕਾਲੀਆ; ਸੁਪੇਦਾ ਸੇ ਵੰਨ ॥

ਜਿਵੇਂ ਮੱਸਿਆ ਦੀਆਂ ਰਾਤੀ=ਰਾਤਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਹੋਵਨਿ=ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸੁਪੇਦਾ=ਚਿੱਟੀਆਂ, ਉਜਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸੇ=ਓਹੀ ਵੰਨਿ=ਰੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ਕਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ।

ਦਿਹੁ ਬਗਾ ਤਪੈ ਘਣਾ; ਕਾਲਿਆ ਕਾਲੇ ਵੰਨ ॥

ਜਿਵੇਂ ਜੇਠ ਹਾੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਦਿਹੁ=ਦਿਨ ਬਗਾ=ਚਿੱਟਾ ਘਣਾ=ਬਹੁਤਾ ਤਪੈ=ਤਪਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਲਾ ਹੀ ਵੰਨ=ਰੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਿਨ ਦਾ ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ ਕਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਬੀਰ ਰਾਤੀ ਹੋਵਹਿ ਕਾਰੀਆ ਕਾਰੇ ਊਭੇ ਜੰਤ ॥**
ਲੈ ਫਾਹੇ ਉਠਿ ਧਾਵਤੇ ਸਿ ਜਾਨਿ ਮਾਰੇ ਭਗਵੰਤ ॥੧੦॥
[ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੩੬੫]

੨. **ਸਾਕਤ ਕਾਰੀ ਕਾਂਬਰੀ ਧੋਏ ਹੋਇ ਨ ਸੇਤੁ ॥੧੦੦॥** [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੯]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ ਰਾਤਾਂ ਪਾਪਾਂ ਕਰਕੇ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਕਾਲੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਹੋ ਭੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੁਪੇਦਾ=ਚਿਟੇ ਸਾਫ਼ ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੇ=ਉਹੀ ਵੰਨ=ਰੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਸੰਤੁ ਨ ਛਾਡੈ ਸੰਤਈ ਜਉ ਕੋਟਿਕ ਮਿਲਹਿ ਅਸੰਤ ॥
ਮਲਿਆਗਰੁ ਭੁਯੰਗਮ ਬੇਢਿਓ ਤ ਸੀਤਲਤਾ ਨ ਤਜੰਤ ॥੧੭੪॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੩]

ਅਤੇ ਬੱਗੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਜੋ ਸਤਿਸੰਗਤ ਹੈ ਘਣਾ=ਬਹੁਤਾ ਚਾਨਣਾ ਦੇ ਰਹੀ, ਭਾਵ ਤੇਜ਼ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਤਾਂ ਭੀ ਕਾਲੇ=ਪਾਪ ਆਤਮਾ, ਪਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਲੇ ਦਿਲ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਾਲਾ ਹੀ ਵੰਨਿ=ਰੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਹੋਰ ਮੱਖੀ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦੇ ਕੇ ਪਾਪੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਪਾਪੀ ਭਗਤਿ ਨ ਭਾਵਈ ਹਰਿ ਪੂਜਾ ਨ ਸੁਹਾਇ ॥
ਮਾਖੀ ਚੰਦਨੁ ਪਰਹਰੈ ਜਹ ਬਿਗੰਧ ਤਹ ਜਾਇ ॥੯੮॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੮]

ਜਿਵੇਂ ਮੱਖੀ ਨੂੰ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਚੰਦਨ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਹਰ੍ਹੈਤਿਆਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਦੁਰਗੰਧੀ ਹੈ ਉਥੇ ਮੱਖੀ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਪੀ ਵਿਸ਼ਈ ਪੁਰਸ਼ ਜਿਥੋਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਦੁਰਗੰਧੀ ਆਵੇ ਉਥੇ ਹੀ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ, **ਵਾ**: ਵਿਸ਼ਾ ਭੋਗਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਗੰਦੇ ਦੀ ਮੱਖੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੀ ਹੈ।

ਮਃ ੧ ॥ ਰਾਤੀ ਹੋਵਨਿ ਕਾਲੀਆ; ਸੁਪੇਦਾ ਸੇਵੰਨਿ ॥
ਦਿਹੁ ਬਗਾ ਤਪੈ ਘਣਾ; ਕਾਲਿਆ ਕਾਲੇ ਵੰਨ ॥

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਚਾਹੇ ਰਾਤੀ ਹੋਵਨਿ ਕਾਲੀਆ=ਕਲਿਜੁਗ ਸਮਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਸੁਪੇਦਾ=ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਉਹੀ ਵੰਨਿ=ਰੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਸਤਿਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਕਾਲੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਵੰਨ=ਰੰਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਰਾਜੇ ਅੰਗ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬੇਣ ਆਦਿਕ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਪਾਪੀ ਹੀ ਰਹੇ।

ਅੰਧੇ ਅਕਲੀ ਬਾਹਰੇ; ਮੂਰਖ ਅੰਧ ਗਿਆਨੁ ॥

ਅੰਧੇ=ਅਗਿਆਨੀ ਸੰਸਾਰਿਕ ਅਕਲ ਤੋਂ ਭੀ ਬਾਹਰੇ=ਬਾਝ ਹਨ, ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਸਰੂਪ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਭੀ ਅੰਧ=ਅੰਨ੍ਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਬੀਰ ਸਾਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਿਆ ਕਰੈ ਜੋ ਸਿਖਾ ਮਹਿ ਚੂਕ ॥**
ਅੰਧੇ ਏਕ ਨ ਲਾਗਈ ਜਿਉ ਬਾਂਸੁ ਬਜਾਈਐ ਫੂਕ ॥੧੫੮॥

[ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੨]

੨. **ਅੰਧੇ ਅਕਲੀ ਬਾਹਰੇ ਕਿਆ ਤਿਨ ਸਿਉ ਕਹੀਐ ॥**
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਪੰਥੁ ਨ ਸੁਝਈ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਨਿਰਬਹੀਐ ॥੨॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੨੯]

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਬਾਹਰੇ; ਕਬਹਿ ਨ ਪਾਵਹਿ ਮਾਨੁ ॥੨॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਨਦਰੀ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰੇ=ਖ਼ਾਲੀ ਹਨ, **ਵਾ**: ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਦੀ ਭੀ ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਅਪਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ॥੨॥

ਸਾਖੀ ਦੁਨੀਚੰਦ ਦੀ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਤੁਰਕਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਜੰਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੇਸਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਲਾ ਕੇ, ਮੱਥੇ ਅੱਗੇ ਤਵੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਸੁੰਡ ਵਿੱਚ ਦੋ ਗਜ਼ ਦੀ ਲੰਮੀ ਤਲਵਾਰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਤੋੜੇਗਾ। ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ। ਕੁਦਰਤੀ ਭਾਈ ਸਾਲੋ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਦੁਨੀਚੰਦ ਹਾਥੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਕੱਦ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਆਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਹਾਥੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਾਥੀ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਪੰਜ ਸੌ ਮਝੈਲ ਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸੀ। ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਦਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਧੁੰਮ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਦੁਨੀਚੰਦ ਕਰੇਗਾ। ਦੁਨੀਚੰਦ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪਿਲੱਤਣ ਛਾ ਗਈ ਤੇ ਨੱਠਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਵੋ, ਕਿਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬੰਦੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਕਿਧਰ ਦਾ ਨਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਲੜੇ। ਨਾ ਸੁਣਿਆ ਨਾ ਦੇਖਿਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੰਨ ਭਰ ਦਿੱਤੇ

ਹਨ ਕਿ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਲੜਾਵੋ। ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਆਵੇਗੀ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜਾ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਤੂੰ ਡਰ ਨਾ, ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਾਥੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਾਉਣ ਲੱਗੇ ਹਨ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਬਲ ਵੀ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਣਗੇ। ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਬਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣ, ਮੈਂ ਅਜਾਂਈ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਮਰਨਾ। ਤੇ ਅਖ਼ੀਰ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਨੱਠਿਆ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਕੰਧ ਨੂੰ ਰੱਸਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਾਥੀ ਉਤਰੇ, ਜਦੋਂ ਦੁਨੀਚੰਦ ਉਤਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਰੱਸਾ ਟੁੱਟ ਕੇ ਡਿਗ ਪਿਆ ਤੇ ਲੱਤ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਮਜੀਠੇ ਪਿੰਡ ਮਾਝੇ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਸਮਾਧ ਹੈ, ਜਾ ਠਹਿਰੇ। ਪਤਾ ਲਗਣ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ (ਮੂਸਾ ਭੱਜਾ ਮੌਤ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੌਤ ਖੜ੍ਹੀ) ਭਾਈ ਸਿੱਖੋ! ਜਿਸ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਦੁਨੀਚੰਦ ਨੱਠਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਲ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ। ਜਿਹੜੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਮਝੈਲ ਖਿਸਕੇ ਹਨ, ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਲੜਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਅਖ਼ੀਰ ਨੂੰ ਦੁਨੀਚੰਦ ਸੱਪ ਲੜ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਮਾਣ ਦੁਨੀਚੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਨਦਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਬਲਕਿ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਦੁਨੀਚੰਦ ਨੂੰ ਅਪਮਾਨ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਪਉੜੀ ॥ ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਰਚਾਇਆ; ਹਰਿ ਸਚੈ ਆਪੇ ॥

ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਕੋਟੁ=ਕਿਲ੍ਹਾ ਰਚਾਇਆ=ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਇਕਿ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਇਅਨੁ; ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਵਿਆਪੇ ॥

ਇੱਕ ਦੂਜੈ=ਦਵੈਸ਼ ਭਾਇ=ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਖੁਆਇਅਨੁ=ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਹਉਮੈ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪੇ=ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਖੁਆਇਅਨੁ=ਖਜਲ ਖੁਆਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹੁ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਸਾ; ਮਨਮੁਖ ਸੰਤਾਪੇ ॥

ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੁਲੰਭੁ=ਬੜੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਲੱਭਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾ=ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ (ਸੰ+ਤਾਪੇ) ਸੰ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਾਪੇ=ਤਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਸੋ ਬੁਝਸੀ; ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਥਾਪੇ ॥

ਜਿਸਨੂੰ ਸੋ=ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਬੁਝਾਏ=ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋਈ ਬੁਝਸੀ=ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇਵ ਜੀ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਥਾਪਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਇਸਥਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਭੁ ਜਗੁ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਓਨੁ; ਸਭ ਵਰਤੈ ਆਪੇ ॥੧੩॥

ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਲ ਨੂੰ ਰਚਾਇਓਨੁ=ਰਚਾ ਕੇ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੧੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੬੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੯੦]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੧ ॥ ਚੋਰਾ ਜਾਰਾ ਰੰਡੀਆ ਕੁਟਣੀਆ ਦੀਬਾਣੁ ॥ ਵੇਦੀਨਾ ਕੀ ਦੋਸਤੀ ਵੇਦੀਨਾ ਕਾ ਖਾਣੁ ॥ ਸਿਫਤੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਨੀ ਸਦਾ ਵਸੈ ਸੈਤਾਨੁ ॥ ਗਦਹੁ ਚੰਦਨਿ ਖਉਲੀਐ ਭੀ ਸਾਹੂ ਸਿਉ ਪਾਣੁ ॥ ਨਾਨਕ ਕੂੜੈ ਕਤਿਐ ਕੂੜਾ ਤਣੀਐ ਤਾਣੁ ॥ ਕੂੜਾ ਕਪੜੁ ਕਛੀਐ ਕੂੜਾ ਪੈਨਣੁ ਮਾਣੁ ॥੧॥ ਮਃ ੧ ॥ ਬਾਂਗਾ ਬੁਰਗੂ ਸਿੰਙੀਆ ਨਾਲੇ ਮਿਲੀ ਕਲਾਣ ॥ ਇਕਿ ਦਾਤੇ ਇਕਿ ਮੰਗਤੇ ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਨ੍ਹੀ ਸੁਣਿ ਕੈ ਮੰਨਿਆ ਹਉ ਤਿਨਾ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੁ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਸਭੁ ਕੂੜੁ ਹੈ ਕੂੜੋ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਹਉਮੈ ਝਗੜਾ ਪਾਇਓਨੁ ਝਗੜੈ ਜਗੁ ਮੁਇਆ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਝਗੜੁ ਚੁਕਾਇਓਨੁ ਇਕੋ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ॥ ਸਭੁ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਭਉਜਲੁ ਤਰਿ ਗਇਆ ॥ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਇਆ ॥੧੪॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੧ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸੂਹੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਿਸ ਕਲਿਜੁਗ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਉਸ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਕੁਝ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ, ਲੱਛਣ ਦੱਸੋ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ।

ਚੋਰਾ ਜਾਰਾ ਰੰਡੀਆ; ਕੁਟਣੀਆ ਦੀਬਾਣੁ ॥

ਚੋਰੀ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋ ਚੋਰ ਹਨ, ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਜੋ ਯਾਰ ਹਨ, ਰੰਡੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੇ ਫੱਫੇ ਕੁਟਣੀਆਂ ਦੀ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਦੀਬਾਣੁ=ਸਭਾ ਲੱਗੇਗੀ, ਇਹ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣਗੇ। ਕੁਟਣੀਆਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਿਭਚਾਰ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਦੂਤੀ ਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਚੋਰਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਾਮ ਤੋਂ ਚਿੱਤ ਚਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਾਰਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਰੰਡੀਆ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਨੀਸ਼ਰਵਾਦੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਅਤੇ ਕੁਟਣੀਆ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਭੂਤਾਂ-ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਜੋ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਵਾ—ਸੰਸਾਰ ਵੱਲ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਲਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਜੁੜੇਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚੋਰਾ ਜਾਰਾ ਤੈ ਕੂੜਿਆਰਾ ਖਾਰਾਬਾ ਵੇਕਾਰ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੬]

ਵੇਦੀਨਾ ਕੀ ਦੋਸਤੀ; ਵੇਦੀਨਾ ਕਾ ਖਾਣੁ ॥

ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਵਿੱਚ (ਵੇ+ਦੀਨਾ) ਵੇ=ਰਹਿਤ ਦੀਨਾ=ਧਰਮ, ਭਾਵ ਅਧਰਮੀਆਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ=ਮਿੱਤਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਵੇਦੀਨਾ=ਬੇਧਰਮੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬੇਧਰਮੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਖਾਣਾ ਖਾਇਆ ਕਰਨਗੇ। **ਅਥਵਾ** ਜੋ ਦੇਹ ਨੂੰ ਸੱਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਕਰਿਆ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਇਆ ਕਰਨਗੇ, ਭਾਵ ਮਿਲਾਪ ਧਾਰਨਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਠਗੈ ਸੇਤੀ ਠਗੁ ਰਲਿ ਆਇਆ ਸਾਥੁ ਭਿ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ॥

[ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੬੦]

ਸਿਫਤੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਨੀ; ਸਦਾ ਵਸੈ ਸੈਤਾਨੁ ॥

ਸਿਫਤੀ ਰੂਪ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸਿਫਤ ਦੀ ਸਾਰ=ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਨਗੇ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸੈਤਾਨੁ=ਕਾਮ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਰਲ ਕੇ ਵਸੈ=ਵਸਣਗੇ।

ਸੈਤਾਨੁ—ਬਾਈਬਲ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬਦੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੇ ਆਦਮ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਵਰਜਿਤ ਫਲ ਖਵਾਇਆ ਸੀ। ਕੁਰਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਕੇਵਲ ਅਗਨਿ ਤੱਤ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਆਦਮ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਰੱਚ ਕੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਆਦਮ ਅੱਗੇ ਸਿੱਜਦਾ ਕਰੋ, ਤਦ ਸਭ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ। ਜਦ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁੱਛਿਆ, ਤਦ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅਗਨਿ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਆਦਮ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਮੈਥੋਂ ਘਟੀਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਰ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਮਲਊਨ (ਧਿਕ੍ਰਿਤ) ਠਹਿਰਾਇਆ ਅਰ ਬਹਿਸ਼ਤ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਰੰਜ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਖ਼ੁਦਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅੱਛਾ! ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸਲੂਕ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਭੀ ਆਦਮ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਆਦਮ ਤੇਰੇ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ [ਦੇਖੋ ਕੁਰਾਨ ਸੂਰਤ ਅਰਾਫ਼, ਆਯਤ ੧੧ ਤੋਂ ੧੭]। ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਭੀ ਅਰਥ ਹਨ—ਪਾਮਰ, ਕੁਕਰਮੀ, ਫ਼ਸਾਦੀ, ਉਪਦ੍ਰਵੀ। ਕਾਮ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਣ ਸ਼ਿਤ (ਤਿਖੇ) ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਜੀਆ ਬਾਮਣਾ ਕੀ ਗਲ ਥਕੀ ਅਗਦੁ ਪੜੈ ਸੈਤਾਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ ॥

[ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

ਕਾਜੀ ਅਤੇ ਪੁਰੋਹਿਤ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕਾਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇਹ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹਨ। ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਰ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੋਵੈ ਪਰਵਾਣਾ ਕਰਹਿ ਧਿਙਾਣਾ ਕਲਿ ਲਖਣ ਵੀਚਾਰਿ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੦੨]

ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬੁਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ :

ਗਦਹੁ ਚੰਦਨਿ ਖਉਲੀਐ; ਭੀ ਸਾਹੂ ਸਿਉ ਪਾਣੁ ॥

ਜਿਵੇਂ ਗਦਹੁ=ਗਧੇ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਖਉਲੀਐ=ਰਗੜ ਕੇ ਲਗਾਈਏ, ਭਾਵ ਉਸ 'ਤੇ ਲੇਪ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਭੀ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸਾਹੂ=ਸੁਆਹ ਸਿਉ=ਦੇ ਪਾਣੁ=ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਤਿਵੇਂ ਗਧੇ ਵਾਂਗ ਮੂਰਖ, ਕਾਮੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਚੰਦਨਿ=ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਬਚਨ ਖਉਲੀਐ=ਧਾਰਨ ਕਰਾਵੇ, ਭਾਵ ਸੁਣਾਈਏ ਤਾਂ ਭੀ ਉਹ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਸੁਆਹ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਚੰਦਨ ਲੇਪੁ ਉਤਾਰੈ ਧੋਇ ॥ ਗਰਧਬ ਪ੍ਰੀਤਿ ਭਸਮ ਸੰਗਿ ਹੋਇ ॥

[ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੭]

੨. ਚੰਦਨ ਲੇਪ ਹੋਤ ਦੇਹ ਕਉ ਸੁਖੁ ਗਰਧਭ ਭਸਮ ਸੰਗੀਤਿ ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਗਿ ਨਾਹਿ ਰੁਚ ਆਵਤ ਬਿਖੈ ਠਗਉਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੩]

ਅੱਗੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇੱਕ ਜੁਲਾਹੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੁਆਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਬਾਹਝ ਭਾਵ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਾਖੀ ਜੁਲਾਹੇ ਦੀ ਝੂਠ ਦੀ ਪੱਗ ਬਣਾਉਣ ਦੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਜੁਲਾਹਾ, ਜੋ ਬੜਾ ਚੁਸਤ ਤੇ ਚਲਾਕ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਬਹੁਤ ਸੀ, ਇੱਕ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਠੱਗੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਮਾੜੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਠੱਗਣਾ, ਠੱਗਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧਨਾਢ ਜਾਂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਅੱਗੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਬੜਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਸੀ। ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਵੱਢੀ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਾ ਦਿਓ। ਤਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਉਸਨੂੰ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਲੈ ਗਿਆ। ਠੱਗ ਲੋਕ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਬੜੇ ਮਿੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਰਾਜੇ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਨ। ਉਹ ਸ਼ਰਾਬੀ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਧਰਮਾਤਮਾ ਹੋ, ਬੜੇ ਸਦਾਚਾਰੀ ਹੋ, ਵਡਿਆਈ ਇੱਕ ਐਸੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਜੋ ਵੱਡੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਪਮਾ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਦਾਅ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ। ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬੜੀ ਦੇਰ ਦੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਇੱਕ ਰੀਝ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪੱਗ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪ ਦੇ ਸਿਰ ’ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਾਵਾਂ, ਜਿਸ ਵਰਗੀ ਪੱਗ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ’ਤੇ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੀ ਕਰਾਂ ਗ਼ਰੀਬੀ ਨੇ ਬੜਾ ਤੰਗ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਭਾਵਨਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਹੁਨਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਕੀ ਕਹਾਂ ਰੱਬ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮਨ ਭਾਉਂਦੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਾ ਦਿੰਦਾ। ਸ਼ਰਾਬੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਜੁਲਾਹਿਆ! ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਘਾਟਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਪੱਗ ਤਿਆਰ ਕਰ। ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੀ ਮੈਂ ਪੱਗ ਦਾ ਤਾਂ ਪੈਸਾ ਲੈਣਾ ਹੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਬਸ ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬੱਸ ਸੰਦਾਂ ਦੇ ਖ਼ਰੀਦਣ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਪੈਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ੧੦੦੦ ਰੁਪਏ ਜੁਲਾਹੇ ਨੂੰ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਖਾਂਦਾ-ਪੀਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਸੰਦ ਕਿਹੜੇ ਨੇ ਖ਼ਰੀਦਣੇ ਸੀ। ਸੋ, ਇਉਂ ਪੱਗ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ ਨੇ ਯਾਦ ਕਰਾਇਆ ਕਿ ਜੁਲਾਹਾ ਪੱਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛ ਕੇ ਆਓ ਕਿ ਪੱਗ ਬਣਾਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੁਲਾਹਾ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨੌਕਰ ਆਇਆ ਦੇਖ ਕੇ ਚਰਖਾ ਫੇਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਖ਼ਾਲੀ ਹੀ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੱਤਣ ਵਾਂਗੂੰ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨੌਕਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਪੱਗ ਬਣਾਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੱਤ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਸੂਤ ਉਸਨੂੰ ਦਿਖੇਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਹਰਾਮ ਦੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਖੇਗਾ, ਇਹ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਸੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੂਤ ਦੀ ਪੱਗ ਬਣਨੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ। ਉਸ ਨੌਕਰ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜੇ ਤਾਂ ਸੂਤ ਕਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੇਖ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਸੂਤ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜੇ ਨੇ ਦੂਜੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ। ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਚਲਾਕ ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਕਾਨੇ ਗੱਡ ਲਏ। ਤਾਣੀ ਦੇ ਤਣਨੇ ਵਾਂਗੂੰ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਮਾਰੀ ਜਾਵੇ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਨੌਕਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਪੱਗ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ? ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਣੀ ਤਾਂ ਤਣੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਰਾਜੇ ਦੀ ਪੱਗ ਦੀ ਇਹ ਤਾਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸੂਤ ਉਸਨੂੰ ਦਿਖੇਗਾ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤਾਣੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਾਣੀ ਤਣੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਪੱਗ ਛੇਤੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਤੀਸਰੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਨੌਕਰ ਆਉਂਦਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਗਜ ਲਾ ਕੇ ਕੱਛਣ (ਮਿਣਨ) ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜੁਲਾਹਾ ਇਤਨਾ ਚਲਾਕ ਉਹ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਆ ਕਰੇ ਕਿ ਦਿਸੇਗਾ ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਜੁਲਾਹਾ ਆਪ ਹੀ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ। ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੱਗ

ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਪਿਟਾਰੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਮੋਤੀ ਵਗ਼ੈਰਾ ਲਗੇ ਹੋਣ, ਉਸਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪ ਦੀ ਪੱਗ ਪਾ ਕੇ ਲਿਆਵਾਂਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੱਗ ਸਲਤਨਤ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਪੱਗ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਜੇ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਮਰਿਆਦਾ ਨਾਲ ਪੱਗ ਲਿਆਉਣੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਧੇ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਪਿਟਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਦੇਣਾ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਐਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਿਟਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਰੁਮਾਲ ਲਪੇਟ ਕੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕੁਝ ਹੋਰ ਠੱਗ ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਲੂਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਤੇ ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸਭਾ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ। ਸਭਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪਿਟਾਰੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਤੇ ਰੁਮਾਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਆਖੀ ਕਿ ਇਹ ਪੱਗ ਉਸਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਗਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਪਿਟਾਰੀ ਖੋਲੀ ਪੱਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਿਗਾਹ ਆਵੇ। ਪਿਟਾਰੀ ਖ਼ਾਲੀ ਸੀ, ਵਜ਼ੀਰ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੱਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਰਾਮ ਦਾ ਬਣਦਾ ਹਾਂ, ਸਾਰੇ ਲੋਕੀ ਆਖਣਗੇ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਹਰਾਮ ਦਾ ਹੈ। ਤਦ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਪੱਗ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਇਹ ਜੁਲਾਹਾ ਤਾਂ ਬੜਾ ਕਾਰੀਗਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਭੀ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੱਗ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸਿਰ ਨੰਗਾ ਕਰ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੱਗ ਸਜਾਓ, ਮੈਂ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਖੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਮੁਸੀਬਤ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਜੇ ਪੱਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੰਨੇ, ਪੱਗ ਹੈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਆਖ਼ਰ ਝੂਠੀ ਮਿੱਠੀ ਦੇ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਗੇੜ ਸਿਰ ਉਪਰ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਿੱਤੇ। ਪੱਗ ਬੰਨਣ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਝੂਠ ਦੀ ਦਿਖਾਈ ਚਲਾਕ ਜੁਲਾਹਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਪਰੇ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਪੱਗ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੱਗ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਹਰਾਮਦਾ ਕਿਹੜਾ ਬਣੇ ? ਇੱਕ ਜੁਲਾਹਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁੱਧੂ ਬਣਾ ਗਿਆ। ਐਸਾ ਆਪਣਾ ਝੂਠ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾਇਆ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਨਕ ਕੂੜੈ ਕਤਿਐ; ਕੂੜਾ ਤਣੀਐ ਤਾਣੁ ॥
ਕੂੜਾ ਕਪੜੁ ਕਛੀਐ; ਕੂੜਾ ਪੈਨਣੁ ਮਾਣੁ ॥੧॥

ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸੂਤ ਕੱਤ ਰਿਹਾ ਹਾਂ; ਇਹ ਵੀ ਝੂਠ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਣਾ ਤਣ ਰਿਹਾ ਹਾਂ; ਇਹ ਵੀ ਝੂਠ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਕੱਛ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ; ਇਹ ਵੀ ਝੂਠ ਹੈ। ਦਸਤਾਰ ਬੰਨਣ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਅਨੰਦ ਰਾਜੇ ਨੇ ਮਾਣਿਆ ਉਹ ਵੀ ਝੂਠਾ ਹੈ।

ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਤਿਐ ਭਾਵ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਮਲ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਝੂਠ ਹੈ। "ਕੂੜਾ ਤਣੀਐ ਤਾਣ" ਭਾਵ ਜਿਹੜਾ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਕੇ ਵਿਖੇਪ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ; ਇਹ ਵੀ ਝੂਠ ਹੈ। "ਕੂੜਾ ਕਪੜੁ ਕਛੀਐ" ਭਾਵ ਜਿਹੜਾ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਵਰਨ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਇਹ ਵੀ ਝੂਠ ਹੈ। "ਕੂੜਾ ਪੈਨਣੁ ਮਾਣ" ਭਾਵ ਜੋ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਿਆ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਝੂਠ ਹੈ।

ਤੀਸਰਾ ਅਰਥ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਕੂੜੈ ਕਤਿਐ" ਭਾਵ ਜਿਹੜਾ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਝੂਠ ਹੈ। "ਕੂੜਾ ਤਣੀਐ ਤਾਣੁ" ਭਾਵ ਜਿਹੜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮੰਨਣ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਝੂਠ ਹੈ। "ਕੂੜਾ ਕਪੜ ਕਛੀਐ" ਭਾਵ ਜੋ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਨਿਧਿਆਸਣ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਇਹ

ਭੀ ਝੂਠ ਹੈ। "ਕੂੜਾ ਪੈਨਣੁ ਮਾਣੁ" ਭਾਵ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਤ-ਤੂੰ ਦਾ ਸੋਧਨ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਖਿਆਤ ਕਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਹ ਭੀ ਝੂਠ ਹੈ।

ਮਃ ੧ ॥ ਬਾਂਗਾ ਬੁਰਗੂ ਸਿੰਙੀਆ; ਨਾਲੇ ਮਿਲੀ ਕਲਾਣ ॥

ਬਾਂਗਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੁੱਲਾਂ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੁਰਗੂ=ਕਾਜ਼ੀ ਸਿੰਙੀਆ=ਨਰਸਿੰਗੇ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ ਕਲਾਣ=ਕਲਿਆਨਾ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਡੂਮ, ਇਹ ਭੀ ਸਾਰੇ ਚੋਰਾਂ, ਜਾਰਾ, ਰੰਡੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲੀ=ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੇ ਝੂਠੀਆਂ ਹੀ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਕਿ ਦਾਤੇ ਇਕਿ ਮੰਗਤੇ; ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਪਰਵਾਣੁ ॥

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਾਂ ਦਾਤੇ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੰਗਤੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੇਰਾ=ਇੱਕ ਤਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਨੀਕ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਕਿ ਸਾਹ ਸਦਾਵਹਿ ਸੰਚਿ ਧਨੁ ਦੂਜੈ ਪਤਿ ਖੋਈ ॥
ਇਕਿ ਦਾਤੇ ਇਕ ਮੰਗਤੇ ਸਭਨਾ ਸਿਰਿ ਸੋਈ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੮੩]

ਨਾਨਕ ਜਿਨੀ ਸੁਣਿ ਕੈ ਮੰਨਿਆ; ਹਉ ਤਿਨਾ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੁ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਮੰਨਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਟਹੁ=ਉਪਰੋਂ ਕੁਰਬਾਣੁ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨੀ ਸਚਾ ਮੰਨਿਆ ਤਿਨ ਮਨਿ ਸਚੁ ਧਿਆਨੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੫]

ਪਉੜੀ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਸਭੁ ਕੂੜੁ ਹੈ; ਕੂੜੋ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥

ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਸਭੁ=ਸਾਰਾ ਕੂੜੁ=ਝੂਠ ਰੂਪ ਹੈ, ਤਿਸਦੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਭੀ ਕੂੜੋ=ਝੂਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲੁ ॥
ਤ੍ਰਿਣ ਕੀ ਅਗਨਿ ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ ਗੋਬਿਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਹੜ ਕਾ ਜਲੁ ॥
[ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੭]

੨. ਮਾਇਆ ਝੂਠੁ ਰੁਦਨੁ ਕੇਤੇ ਬਿਲਲਾਹੀ ਰਾਮ ॥ [ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤੁ, ਅੰਗ ੫੪੮]

ਹਉਮੈ ਝਗੜਾ ਪਾਇਓਨੁ; ਝਗੜੈ ਜਗੁ ਮੁਇਆ ॥

ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਝਗੜੈ=ਕਲੇਸ਼ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਗ ਮੁਇਆ=ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਝਗੜਾ ਕਰਦਿਆ ਅਨਦਿਨੁ ਗੁਦਰੈ ਸਬਦਿ ਨ ਕਰਹਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥
[ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੩੧੬]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਝਗੜੁ ਚੁਕਾਇਓਨੁ; ਇਕੋ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਇਕੋ=ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਰਵਿ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਝਗੜੁ=ਕਲੇਸ਼ ਚੁਕਾਇਓਨੁ=ਚੁਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਝਗੜੁ ਚੁਕਾਵੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ ॥

[ਰਾਗ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੩੪੪]

ਸਭੁ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਛਾਨਿਆ; ਭਉਜਲੁ ਤਰਿ ਗਇਆ ॥

ਜਿਸਨੇ ਆਤਮ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਪਛਾਨਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਭਉਜਲੁ=ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਸਹਜੇ ਨਾਮਿ ਸਮਾਨੁ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੯]

ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚਿ; ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਇਆ ॥੧੪॥

ਜੋ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਜਿਸਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਜੋਤਿ, ਜੋਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਅ ਗਈ, ਭਾਵ ਜੀਵ ਈਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਿਖਿਆਤਤਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ॥੧੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋਤੀ ਅੰਦਰਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਆਪੁ ਪਛਾਤਾ ਆਪੈ ॥** [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੧੧]

੨. **ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਮਾਹਿ ਆਪੁ ਆਪੈ ਸੇਤੀ ਮਿਕਿਓਨੁ ॥**

[ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ, ਅੰਗ ੯੬੭]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੯੧]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੨ ॥ ਕਿਸ ਹੀ ਕੋਈ ਕੋਇ ਮੰਞੁ ਨਿਮਾਣੀ ਇਕੁ ਤੂ ॥ ਕਿਉ ਨ ਮਰੀਜੈ ਰੋਇ ਜਾ ਲਗੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਹੀ ॥੧॥ ਮਃ ੨ ॥ ਜਾਂ ਸੁਖੁ ਤਾ ਸਹੁ ਰਾਵਿਓ ਦੁਖਿ ਭੀ ਸੰਮ੍ਹਾਲਿਓਇ ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸਿਆਣੀਏ ਇਉ ਕੰਤ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਹਉ ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀ ਕਿਰਮ ਜੰਤੁ ਵਡੀ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਤੂ ਅਗਮ ਦਇਆਲੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਆਪਿ ਲੈਹਿ ਮਿਲਾਈ ॥ ਮੈ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਬੇਲੀ ਕੋ ਨਹੀ ਤੂ ਅੰਤਿ ਸਖਾਈ ॥ ਜੋ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਗਤੀ ਤਿਨ੍ ਲੈਹਿ ਛਡਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਹੈ ਤਿਸੁ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਈ ॥੨੦॥੧॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੨ ॥

ਸੂਹੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਜਿਸ ਵਕਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ, ਆਪ ਇਤਨੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਸਨ ਕਿ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਬਚਨ ਕਹਿੰਦੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਪੁਰਖਾ! ਤੂੰ ਹੁਣ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿ। ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਐਸੀ ਖਿੱਚ ਪਈ, ਜਦੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਖਿੱਚੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤਪਿਆਣੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚੇ, ਬੈਠ ਗਏ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਗਦ ਗਦ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁਰਖਾ! ਇਥੇ ਹੀ ਬੈਠਣਾ ਕਰ ਤਾਂ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁਰਖਾ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸੁਤੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਤੂੰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਹੀ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਬੈਠਾ ਹੈਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵੇਖ ਕੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਜੋ ਅਵਸਥਾ ਸੀ। ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸੇ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ।

ਕਿਸ ਹੀ ਕੋਈ ਕੋਇ; ਮੰਞੁ ਨਿਮਾਣੀ ਇਕੁ ਤੂ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਸਰਾ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਮੰਞੁ=ਮੈਂ ਨਿਮਾਣੀ ਦਾ ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈਂ। **ਅਥਵਾ** ਕੋਈ ਦੇਹ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ, ਕੋਈ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਬਲ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਕੋਈ ਕਾਰਨ, ਸੂਖਮ, ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਇੱਕ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਮੈ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥**
ਮੈ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਵਈ ਤੂੰ ਭਾਵਹਿ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੧]

੨. **ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾ ਮੈ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥**
ਹਮ ਮੂਰਖ ਮੁਗਧ ਸਰਣਾਗਤੀ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਲੇ ਹਰਿ ਸੋਇ ॥
[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੩੯]

੩. ਕਿਸੁ ਆਗੈ ਪ੍ਰਭ ਤੁਧੁ ਸਾਲਾਹੀ॥ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਮੈ ਕੋ ਨਾਹੀ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੮੬]

੪. ਜੇ ਜਾਣਾ ਲੜੁ ਛਿਜਣਾ ਪੀਡੀ ਪਾਈਂ ਗੰਢਿ॥
ਤੈ ਜੇਵਡੁ ਮੈ ਨਾਹਿ ਕੋ ਸਭੁ ਜਗੁ ਡਿਠਾ ਹੰਢਿ॥੫॥

[ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਫਰੀਦ ਜੀ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੩੭੮]

ਸੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਸੁਆਮੀ ਗੁਰਦੇਵ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭੁੱਲਾਂ ਚੁੱਕਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫਿਰ ਵੀ ਤੇਰੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਆਪ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ ਝੁਰ-ਝੁਰ ਕੇ ਮਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੇ ਭੁਲੀ ਜੇ ਚੁਕੀ ਸਾਈ ਭੀ ਤਹਿੰਜੀ ਕਾਢੀਆ॥
ਜਿਨ੍ਹਾ ਨੇਹੁ ਦੂਜਾਣੇ ਲਗਾ ਝੂਰਿ ਮਰਹੁ ਸੇ ਵਾਢੀਆ॥੧॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੬੧]

ਸੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ ਭਰੋਸਾ ਇੱਕ ਗੁਰੂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਭੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਸਾਖੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਉਡੇ ਰਾਖਸ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਤਪਦਾ ਕੜਾਹਾ ਠੰਡਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਬੇਅੰਤ ਸਾਖੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ—ਤਕਰੀਬਨ ਸੰਨ ੧੯੧੦-੧੧ ਈ: ਦੀ ਬੜੀ ਨੇੜੇ ਦੀ ਘਟਨਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਿਵੇਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਬੜੇ ਸਾਧੂ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਾਸੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਸੀ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਬਿਖੜਾ ਤੇ ਕਠਿਨ ਰਸਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਘੋੜੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲੈ ਕੇ ਉਸਦਾ ਟਾਂਗਾ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਪਰ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘੋੜੇ ਵਾਲੇ 'ਤੇ ਮਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਦਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਤਮਾ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬੰਦਾ ਬੇਈਮਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਪਠਾਣ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾ ਸਾਰੇ ਪਠਾਣ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਪਠਾਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਛੁਪਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਐਸਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਕਰ, ਕਮ-ਸੇ-ਕਮ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਤਾਂ ਕਰ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਮਨ ਦੇ ਕੇ ਅਰ ਖ਼ੁਦਾ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਮਝ ਕੇ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜਾਮਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਪਠਾਣ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁਕ ਯਾਦ ਆਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਿਚਿ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਖਲੋਆ॥ ਵਾਲੁ ਨ ਵਿੰਗਾ ਹੋਆ॥ [ਸੋਰਠ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੩]

ਸੋਚਦਿਆਂ ਹੀ ਪਠਾਣ ਨਾਲ ਜਾਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਆਪਣੀ ਸਿੰਘਣੀ ਦਇਆ ਕੌਰ ਸਮੇਤ ਤਾਂਗੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਏ। ਪਠਾਣ ਦਾ ਮਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੇਈਮਾਨ ਸੀ। ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਦਾਅ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਪਠਾਣ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦੋ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਪਠਾਣ ਦੇ ਕੋਲ ਲੱਕ ਨਾਲ ਬੰਨਿਆ ਇੱਕ ਛੁਰਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਭੀ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਭੀ ਗਾਤਰੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਹਨ। ਅਖ਼ੀਰ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਆਇਆ। ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਰਮਨੀਕ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਖ ਕੇ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨਾ ਕੀਤਾ। ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਸਿੰਘਣੀ ਭੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਰਹਿਰਾਸ ਸੁਣਨ ਲੱਗੀ। ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬੜਾ ਰਸ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਸਿੰਘ

ਜੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹੀ ਰਸ ਸਿੰਘਣੀ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਬੇਈਮਾਨ ਪਠਾਣ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਐਸੀ ਸੁੰਦਰ ਔਰਤ ਮਿਲਣੀ ਬੜੀ ਕਠਿਨ ਹੈ ਔਰ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਰ ਅਤੇ ਨਗਦੀ ਭੀ ਬਹੁਤ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਬੇਈਮਾਨ ਪਠਾਣ ਨੇ ਲੱਕ ਤੋਂ ਛੁਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸਿੰਘਣੀ ਦੇ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਚੁੱਪ ਚਪੀਤਿਆਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਖੀ ਵਿੱਚ ਛੁਰਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਸਿੰਘਣੀ ਦੇ ਨੇਤਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਪਠਾਣ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ। ਪਠਾਣ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਔਰ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਮੇਰੇ ਪੰਜੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਦਇਆ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਜਾਮਨੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਤੁਰੇ ਸੀ, ਹੁਣ ਇਸ ਘੋਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਦੁਖ ਤਾਂ ਪਤੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਭੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਧਰਮ ਦੀ ਪੁਤਰੀ ਅਤੇ ਨਿਮਾਣੀ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਦ੍ਰੋਪਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰੋ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਭੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਪਠਾਣ ਹੱਸੀ ਜਾਏ ਤੇ ਕਹੀ ਜਾਏ ਕਿ ਕਿਥੇ ਹੈ ਗੁਰੂ ਤੇਰਾ? ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੀ ਤੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਹਾਂ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਬਿਰਥੀ ਕਦੇ ਨ ਹੋਵਈ ਜਨ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ॥
ਨਾਨਕ ਜੋਰੁ ਗੋਵਿੰਦ ਕਾ ਪੂਰਨ ਗੁਣਤਾਸਿ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੯]

ਜਨ ਬਣਨਾ ਹੀ ਔਖਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਦਾਸ ਸੁਨਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੁਰੰਤ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਅਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤੁਰੰਤ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਤੇ ਐਸੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਗ਼ੈਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਪਠਾਣ ਨੂੰ ਪਟਕਾ ਕੇ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਪਠਾਣ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਬੀਬੀ ਅਜੇ ਭੀ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਅਬ ਰਾਖਹੁ ਦਾਸ ਭਾਟ ਕੀ ਲਾਜ॥
ਜੈਸੀ ਰਾਖੀ ਲਾਜ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਕੀ ਹਰਨਾਖਸ ਫਾਰੇ ਕਰ ਆਜ॥
ਫੁਨਿ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਲਾਜ ਰਖੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਛੀਨਤ ਬਸਤ੍ਰ ਦੀਨ ਬਹੁ ਸਾਜ॥
ਸੋਦਾਮਾ ਅਪਦਾ ਤੇ ਰਾਖਿਆ ਗਨਿਕਾ ਪੜ੍ਹਤ ਪੂਰੇ ਤਿਹ ਕਾਜ॥
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਕਲਜੁਗ ਹੋਇ ਰਾਖਹੁ ਦਾਸ ਭਾਟ ਕੀ ਲਾਜ॥੮॥੧੨॥

[ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ ੪, ਅੰਗ ੧੪੦੦]

ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਈ। ਉਸ ਦੁਸ਼ਟ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖ ਪੁੱਤਰੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਈ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਪੁੱਤਰੀ ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।" ਨੇਤਰ ਖੋਲੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਚਰਨ ਫੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਇਸ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੇਰੀ ਨਿਮਾਣੀ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਤੇ ਇਜ਼ਤ ਬਚ ਗਈ। ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਹੰਝੂ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮ੍ਰਿਤੂ ਹੋਏ ਪਤੀ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਦੇਣਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਬਲ ਬਖ਼ਸ਼ਣਾ ਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਪੇਕੇ ਘਰ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਸ ਨਾਲ ਜਾਵਾਂਗੀ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ:

ਮਿਰਤਕ ਕਉ ਪਾਇਓ ਤਨਿ ਸਾਸਾ ਬਿਛੁਰਤ ਆਨਿ ਮਿਲਾਇਆ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੪]

ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਜ਼ਖ਼ਮ ਭੀ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਠੀਕ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਸੇ ਪਠਾਣ ਦੇ ਤਾਂਗੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ। ਤਾਂਗਾ ਆਪ ਚਲਾਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਠਾਣ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਅਨੌਖੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ, ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿਕ ਵੱਡੇ ਇਕੱਠਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਪਠਾਣ ਦੇ ਮਾਰੇ ਛੁਰੇ ਦਾ, ਵੱਖੀ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਿਖਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸਾਖੀ, ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਤਕਰੀਬਨ ੧੯੪੦-੪੧ ਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਇਕ ਬੀਬੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ—ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰੌਣਕ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਹੋਰ ਭੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਗਤਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਬੀਬੀ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਸੁਖਣਾ ਸੁਖੀ ਕਿ ਐਂਤਕੀ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਲੜਕਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਵਾਂਗੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੋਚਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਮੱਥਾ ਟਿਕਾ ਕੇ ਲਿਆਵਾਂ। ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਆਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਤੋਂ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉਤਰਨਾ ਸੀ, ਧਿਆਨ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਗੱਡੀ ਚੱਲ ਪਈ। ਅਗਲੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਈ! ਉਹ ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉਤਰੀ ਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਗੱਡੀ ਕਦੋਂ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਰਾਤ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਇੱਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਦਾ ਸਿਦਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੈ, ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਨਜਾਣ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਲਵੋ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਇੱਕ ਤਾਂਗੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ! ਇਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਰਾਏ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਨਾਮ ਭੀ ਦਿਆਂਗਾ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਤਾਂਗੇ ਵਾਲੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਾਡੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਡਰ ਭੈਅ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਾਂਗੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਅੱਛਾ ਜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਦੋਵਾਂ ਮਾਂ-ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਤਾਂਗੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ। ਸਮਾਂ ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਦਿਨ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਮਨ ਬੇਈਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਹ ਤੋਂ ਤਾਂਗਾ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਆਵਾਜਾਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਪਠਾਣ ਨੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਖੋਹ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਪਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ, ਤਦ ਬੀਬੀ ਰੋਂਦੀ ਮਗਰ ਨੱਠੀ ਆਈ। ਉਸ ਪਾਪੀ ਨੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਤਾਂਗੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ, ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਹੀ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਬਚਾਓ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਧਰ ਜਦੋਂ ਪਠਾਣ ਨੇ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਇਆ, ਇੱਕ ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਸੱਪ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਡੰਗ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਬੀਬੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣੀ ਗਈ। ਇੱਕ ਫ਼ੌਜੀ ਟਰੱਕ, ਸਿੱਖ ਡਰਾਈਵਰ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਪੰਜੇ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੱਡੀ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਦੂਰੋਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਤਾਂਗੇ ਨਾਲ ਬੀਬੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਗੱਡੀ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ। ਫ਼ੌਜੀ ਡਰਾਇਵਰ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪਠਾਣ ਮੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਵਿੱਥ ਪਰ ਸੱਪ ਭੀ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਹੀ ਫ਼ੌਜੀ ਬੈਟਰੀ ਲੈ ਕੇ ਵਧਿਆ, ਸੱਪ ਹੋਰ ਪਰੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਤੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਰੱਸੇ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਰੱਸੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਟਰੱਕ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਭਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਤੇ ਸਾਰੀ

ਸੰਗਤ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਕਿਉ ਨ ਮਰੀਜੈ ਰੋਇ; ਜਾ ਲਗੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਹੀ ॥੧॥

ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਮਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਜਾਈਏ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿ ਤੂੰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਸਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਿਲਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਸੁ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਰਿ ਚਲੀਐ ॥
ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਸੰਸਾਰਿ ਤਾ ਕੈ ਪਾਛੈ ਜੀਵਣਾ ॥੨॥ [ਵਾਰ ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਃ ੨, ਅੰਗ ੮੩]

ਮਃ ੨ ॥ ਜਾਂ ਸੁਖੁ ਤਾ ਸਹੁ ਰਾਵਿਓ; ਦੁਖਿ ਭੀ ਸੰਮ੍ਾਲਿਓਇ ॥
ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸਿਆਣੀਏ; ਇਉ ਕੰਤ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸਿਆਣੀਏ ! ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੁਖ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਵੀ ਸਹੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਾਵਿਓ=ਉਚਾਰਨਾ ਕਰ ਅਤੇ ਜੇ ਦੁਖ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਤਾਂ ਇਉ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਤ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿਲਾਵਾ=ਮਿਲਾਪ ਹੋਇ=ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਘੜ ਤੇ ਸਿਆਣੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੁਖ ਵਿੱਚ ਭੁਲ ਨਾ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ, ਜੇ ਦੁਖ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਭੀ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਮੰਨ ਕੇ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੇ ਸੁਖੁ ਦੇਹਿ ਤ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧੀ ਦੁਖਿ ਭੀ ਤੁਝੈ ਧਿਆਈ ॥੨॥
ਜੇ ਭੁਖ ਦੇਹਿ ਤ ਇਤ ਹੀ ਰਾਜਾ ਦੁਖ ਵਿਚਿ ਸੂਖ ਮਨਾਈ ॥੩॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੫੭]

ਪਉੜੀ ॥ ਹਉ ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀ ਕਿਰਮ ਜੰਤੁ; ਵਡੀ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਮੈਂ ਕਿਰਮ ਜੰਤੁ=ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਜੀਵ ਤੇਰੀ ਕੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਾਂ ? ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹੈ।

ਤੂ ਅਗਮ ਦਇਆਲੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ; ਆਪਿ ਲੈਹਿ ਮਿਲਾਈ ॥

ਹੇ ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ! ਤੂੰ ਅਗੰਮ ਤੋਂ ਅਗੰਮ ਹੈਂ, ਆਪਣਿਆਂ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਮੈ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਬੇਲੀ ਕੋ ਨਹੀ; ਤੂ ਅੰਤਿ ਸਖਾਈ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬੇਲੀ=ਸਾਥੀ, ਹਿਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਹੀ ਅੰਤਿ=ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਸਮੇਂ ਸਹਾਈ=ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਜੋ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਗਤੀ; ਤਿਨ੍ ਲੈਹਿ ਛਡਾਈ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਤੇਰੀ (ਸਰਣ+ਆਗਤੀ) ਸਰਣ=ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਗਤੀ=ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ।

ਨਾਨਕ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਹੈ; ਤਿਸੁ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਈ ॥੨੦॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈਂ, ਤਿਸੁ=ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਵੀ ਤਮਾਈ=ਤਮਾ, ਖਾਹਿਸ਼, ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, **ਵਾ:** ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਵੀ ਤਮੋ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਇੱਛਾ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਵੇਪਰਵਾਹ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਜਗਿਆਸੂ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਉਮੀਦਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਵੇ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇ-ਸਹਾਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਰਮਾਂ ਅਤੇ ਜਮਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥੨੦॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੯੩]

ਸੂਹੀ ॥ ਜੋ ਦਿਨ ਆਵਹਿ ਸੋ ਦਿਨ ਜਾਹੀ ॥ ਕਰਨਾ ਕੂਚੁ ਰਹਨੁ ਥਿਰੁ ਨਾਹੀ ॥ ਸੰਗੁ ਚਲਤ ਹੈ ਹਮ ਭੀ ਚਲਨਾ ॥ ਦੂਰਿ ਗਵਨੁ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਮਰਨਾ ॥੧॥ ਕਿਆ ਤੂ ਸੋਇਆ ਜਾਗੁ ਇਆਨਾ ॥ ਤੈ ਜੀਵਨੁ ਜਗਿ ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਨਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜਿਨਿ ਜੀਉ ਦੀਆ ਸੁ ਰਿਜਕੁ ਅੰਬਰਾਵੈ ॥ ਸਭ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਹਾਟੁ ਚਲਾਵੈ ॥ ਕਰਿ ਬੰਦਿਗੀ ਛਾਡਿ ਮੈ ਮੇਰਾ ॥ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਸਮ੍ਹਾਰਿ ਸਵੇਰਾ ॥੨॥ ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਨੋ ਪੰਥੁ ਨ ਸਵਾਰਾ ॥ ਸਾਂਝ ਪਰੀ ਦਹ ਦਿਸ ਅੰਧਿਆਰਾ ॥ ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਨਿਦਾਨਿ ਦਿਵਾਨੇ ॥ ਚੇਤਸਿ ਨਾਹੀ ਦੁਨੀਆ ਫਨ ਖਾਨੇ ॥੩॥੨॥

ਸੂਹੀ ॥

ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਨਾਂ ਵੈਰਾਗ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਬਲ ਮਾਇਆ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਨੁ ਬੈਰਾਗ ਨ ਛੂਟਸਿ ਮਾਇਆ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੯]

ਇਸ ਲਈ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਭ ਨੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵੈਰਾਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤਿਆਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਧਨ—ਵੈਰਾਗ, ਬਿਬੇਕ, ਖਟ ਸੰਪਤੀ, ਮੋਖ ਇੱਛਾ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਥਾਂ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਵੈ+ਰਾਗ, ਵੈ=ਤਿਆਗ, ਰਾਗ=ਪ੍ਰੇਮ, ਜਿਥੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੈਰਾਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਵੈਰਾਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਐਸਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਜੋ ਦਿਨ ਆਵਹਿ; ਸੋ ਦਿਨ ਜਾਹੀ ॥

ਜੋ ਵੀ ਦਿਨ ਆਵਹਿ=ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਦਿਨ ਜਾਹੀ=ਬਤੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦਿਨ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖ, ਦਿਨ-ਦਿਨ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਿਨਸੁ ਚੜੈ ਫਿਰਿ ਆਥਵੈ ਰੈਣਿ ਸਬਾਈ ਜਾਇ ॥
ਆਵ ਘਟੈ ਨਰੁ ਨਾ ਬੁਝੈ ਨਿਤਿ ਮੂਸਾ ਲਾਜੁ ਟੁਕਾਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੧]

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ—ਚੂਹੇ ਤੇ ਚੂਹੀ ਦਾ—ਸੋ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦਾ ਹੋਇਆ, ਅਚਾਨਕ ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਆ ਪਈਆਂ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਫਾਹੀਆਂ ਸਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਤੀਜੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਡੈਣ ਲੰਮੀਆਂ ਭੁਜਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਚੌਥੇ

ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਭੁੱਖਾ ਸ਼ੇਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਜੀਵ ਬਿਪਤਾ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਘਬਰਾ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚੱਕਰ ਕੱਟੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬੋਹੜ ਦੀ ਲੰਮੀ ਦਾੜ੍ਹੀ (ਜੜ੍ਹ) ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਲਮਕਦੀ ਦੇਖੀ। ਝਟਪਟ ਹੀ ਉਸ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਲਮਕ ਗਿਆ। ਜਦ ਹੇਠਾਂ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਸੱਪ (ਅਸਰਾਲ) ਮੂੰਹ ਅੱਡੀ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਪਰ ਨਿਗਾਹ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਜੜ੍ਹ ਨਾਲ ਲਮਕਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਮਾਖਿਓ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਲਮਕਣ ਨਾਲ ਹਿੱਲ ਕੇ ਮਾਖਿਓ ਦਾ ਸ਼ਹਿਦ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਫੇਰ ਕੀ ਦੇਖਦਾ, ਦੋ ਚੂਹੇ ਚਿੱਟਾ ਤੇ ਕਾਲਾ ਉਸ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੱਟ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਕੀ ਕਰਦਾ ? ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਉਸ ਸ਼ਹਿਦ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਰਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਆਖ਼ਰ ਚੂਹਿਆਂ ਨੇ ਜੜ੍ਹ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਜੀਵ ਵਿਚਾਰਾ ਭਿਆਨਕ ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਜਾ ਪਿਆ। **ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ**—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਉਦਿਆਨ ਬਸਨੰ ਸੰਸਾਰੰ ਸਨਬੰਧੀ ਸ੍ਵਾਨ ਸਿਆਲ ਖਰਹ ॥ [ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੯]

ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਮੇਰੁ ਸਰੀਰ ਕਾ ਵਾਸਨਾ ਬਧਾ ਆਵੈ ਜਾਵੈ ॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ, ਪਉੜੀ ੧੫]

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਮੱਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਜਲੈ ਸੰਸਾਰਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੪]

ਤੀਜੇ ਪਾਸੇ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ ਡੈਣ ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਕਰਕੇ ਜੁਆਨੀਆਂ ਰੂਪ ਡਾਹਣੇ ਭੰਨੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਿਰੁ ਕੰਪਿਓ ਪਗ ਡਗਮਗੈ ਨੈਨ ਜੋਤਿ ਤੇ ਹੀਨ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

ਚੌਥੇ ਪਾਸੇ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਸ਼ੇਰ ਗਰਜ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਬੋਹੜ ਦਾ ਦਰਖ਼ਤ ਹੈ, ਉਮਰ ਇਸਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ, ਖੂਹ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਵਰਸ ਵਰ੍ਹਾ ਰੂਪੀ ਹਾਥੀ ਹੈ, ਦਿਨ-ਰਾਤ, ਦਿਨ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦਾ ਚੂਹਾ ਹੈ, ਰਾਤ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਚੂਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਮਰ ਰੂਪ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੱਟੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨਦਿਨੁ ਮੂਸਾ ਲਾਜੁ ਟੁਕਾਈ ॥ ਗਿਰਤ ਕੂਪ ਮਹਿ ਖਾਹਿ ਮਿਠਾਈ ॥੧॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੦]

ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਮਖਿਆਲ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇ ਸੁਖ ਸ਼ਹਿਦ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਭੋਗਣ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਕਾਲ ਰੂਪ ਸੱਪ ਹੈ, ਜਦ ਉਮਰ ਰੂਪੀ ਜੜ੍ਹ ਕੱਟੀ ਗਈ ਤਾਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਕਾਲ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੀਵ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਅਲੰਕਾਰ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਕਰਕੇ ਉਮਰ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦਿਨ ਤੇ ਸਰਪਰ ਪਉਸੀ ਰਾਤਿ ॥ ਰੈਣਿ ਗਈ ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਪਰਭਾਤਿ ॥**
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੫]

੨. **ਦਿਨ ਤੇ ਪਹਰ ਪਹਰ ਤੇ ਘਰੀਆਂ ਆਵ ਘਟੈ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ॥**
ਕਾਲੁ ਅਹੇਰੀ ਫਿਰੈ ਬਧਿਕ ਜਿਉ ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ ॥੧॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੯੧-੯੨]

ਕਰਨਾ ਕੂਚੁ; ਰਹਨੁ ਥਿਰੁ ਨਾਹੀ ॥

ਜੋ ਵੀ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਹੀ ਕੂਚੁ=ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਥਿਰੁ=ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਜੇ ਇਥੇ ਕੋਈ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਕਰਤਾਰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਅਮਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਚਲਸੀ ਅਮਰੁ ਸੁ ਗੁਰੁ ਕਰਤਾਰੁ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੩]

੨. **ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਚਲਸੀ ਸਭੁ ਕੋਈ ਆਈ ਵਾਰੀਐ ॥**
ਜਿਸ ਕੇ ਜੀਅ ਪਰਾਣ ਹਹਿ ਕਿਉ ਸਾਹਿਬੁ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰੀਐ ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੭੪]

੩. **ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਸਭੁ ਕੋ ਜਾਸੀ ॥ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਬਾਧਾ ਜਮ ਫਾਸੀ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੭]

੪. **ਰਹਣੁ ਨ ਪਾਵਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵਾ ॥ ਊਠਿ ਸਿਧਾਰੇ ਕਰਿ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਵਾ ॥੧॥**
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੦]

੫. **ਸੇਖ ਹੈਯਾਤੀ ਜਗਿ ਨ ਕੋਈ ਥਿਰੁ ਰਹਿਆ ॥**
ਜਿਸੁ ਆਸਣਿ ਹਮ ਬੈਠੇ ਕੇਤੇ ਬੈਸਿ ਗਇਆ ॥੫॥ [ਆਸਾ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੮]

੬. **ਰਯਤਿ ਮਹਰ ਮੁਕਦਮ ਸਿਕਦਾਰੈ ॥ ਨਿਹਚਲੁ ਕੋਇ ਨ ਦਿਸੈ ਸੰਸਾਰੈ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੨੭]

ਸੰਗੁ ਚਲਤ ਹੈ; ਹਮ ਭੀ ਚਲਨਾ ॥

ਸਾਡੇ ਸੰਗੁ=ਸਾਥੀ ਚਲਤ=ਚਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ :—ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਸੀਂ ਭੀ=ਵੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਫਰੀਦਾ ਕਿਥੈ ਤੈਡੇ ਮਾਪਿਆ ਜਿਨ੍ਹੀ ਤੂ ਜਣਿਓਹਿ ॥**
ਤੈ ਪਾਸਹੁ ਓਇ ਲਦਿ ਗਏ ਤੂੰ ਅਜੈ ਨ ਪਤੀਣੋਹਿ ॥੭੩॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੮੧]

੨. **ਸੰਗ ਸਖਾ ਸਭਿ ਤਜਿ ਗਏ ਕੋਊ ਨ ਨਿਬਹਿਓ ਸਾਥ ॥**
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਪਤਿ ਮੈ ਟੇਕ ਏਕ ਰਘਨਾਥ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

੩. **ਸੰਗਿ ਨ ਕੋਈ ਭਈਆ ਬੇਬਾ ॥ ਮਾਲੁ ਜੋਬਨੁ ਧਨੁ ਛੋਡਿ ਵਵੇਸਾ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੨੦]

ਦੂਰਿ ਗਵਨੁ; ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਮਰਨਾ ॥੧॥

ਜਿਸ ਮੌਤ ਦਾ ਗਵਨ ਤੁਸੀਂ ਦੂਰ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਹ ਮਰਨਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਵਾ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਰਨਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦੂਰ ਗਵਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਲ ਭਰ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਪੁਰੀ ਦੀਆਂ ਕੋਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਹਸ ਛਿਆਸੀ ਜੋਜਨ ਭੂਰੀ ॥ ਮਿਰਤ ਲੋਕ ਤੇ ਯਮਪੁਰ ਦੂਰੀ ॥
ਆਠ ਹੈਂ ਠੌਰ ਮਗ ਮੈ ਭਾਰੀ ॥ ਘੋਰ ਕਸਟ ਪਾਵੈ ਨਰ ਨਾਰੀ ॥ [ਗਰੁੜ ਪੁਰਾਣ]

ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਗਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਕੋਹਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਛਿਆਸੀ ਹਜ਼ਾਰ ਜੋਜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ। ਇੱਕ ਜੋਜਨ ਚਾਰ ਕੋਹ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ਨ ੩,੪੪,੦੦੦ ਕੋਹਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਅਗੰਮੀ ਬਚਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਹ ਮਾਰਗ ਕੇ ਗਨੇ ਜਾਹਿ ਨ ਕੋਸਾ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਇਤਨੀ ਦੂਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀਆਂ ਕੋਹਾਂ ਗਿਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਮਰਨਾ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਉੱਪਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਉਸ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕੋਹਾਂ ਨਹੀਂ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਤੋਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੀ ਪੈਰ-ਪੈਰ 'ਤੇ ਮਦਦ ਕਰੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਊਹਾ ਸੰਗਿ ਤੋਸਾ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਵਨੁ ਕਰੈਗੋ ਸਗਲੋ ਲੋਗਾ॥੪॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੩੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਦੂਰ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਗਵਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਵਾ—ਊਪਰਿ=ਜਦੋਂ ਦੁਨੀਆ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਸਿਰ=ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਲ ਗਵਨ ਕਰੇਂਗਾ, ਭਾਵ ਚੱਲੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚੌਰਾਸੀ ਵਿੱਚ ਗਵਨੁ=ਜਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਿਆ ਤੂ ਸੋਇਆ; ਜਾਗੁ ਇਆਨਾ॥

ਹੇ ਇਆਨਾ=ਅਗਿਆਤ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਕੀ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ? ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਜਾਗੁ=ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਜਾਗਣਾ ਕਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਾਗੁ ਰੇ ਮਨ ਜਾਗਨਹਾਰੇ॥**
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਅਵਰੁ ਨ ਆਵਸਿ ਕਾਮਾ ਝੂਠਾ ਮੋਹੁ ਮਿਥਿਆ ਪਸਾਰੇ॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੭]

੨. **ਜਾਗਹੁ ਜਾਗਹੁ ਸੂਤਿਹੋ ਚਲਿਆ ਵਣਜਾਰਾ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੮]

੩. **ਜਾਗ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮਨਾ ਜਾਗ ਲੇਹੁ ਕਹਾ ਗਾਫਲ ਸੋਇਆ॥** [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੭੨੬]

੪. **ਜਾਗੁ ਸਲੋਨੜੀਏ ਬੋਲੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਮ॥** [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੮੪੪]

੫. **ਤਿਹੀ ਗੁਣੀ ਸੰਸਾਰੁ ਭ੍ਰਮਿ ਸੁਤਾ ਸੁਤਿਆ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ॥**
ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸੇ ਜਨ ਜਾਗੇ ਜਿਨਾ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਬੋਲਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੦]

ਤੈ ਜੀਵਨੁ ਜਗਿ ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਨਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਤੈ=ਤੂੰ ਝੂਠੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਜਗਿ=ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਕਰਕੇ ਜਾਨਾ=ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਇਹ ਤੇਰਾ ਅਗਿਆਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ ਬੁੱਧ ਵਿੱਚ ਵਿਪਰਜੈ ਗਿਆਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਝੂਠੇ ਜਗ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੇਰੀ ਰੁਚੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਗ ਝੂਠੇ ਕਉ ਸਾਚੁ ਜਾਨਿ ਕੈ ਤਾ ਸਿਉ ਰੁਚ ਉਪਜਾਈ॥** [ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੭੧੮]

੨. ਝੂਠ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪੇਖਿ ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੭]

੩. ਜਗ ਰਚਨਾ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ ਜਾਨਿ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮੀਤ॥
ਕਹਿ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਨਾ ਰਹੈ ਜਿਉ ਬਾਲੂ ਕੀ ਭੀਤਿ॥੪੯॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

ਸੋ, ਜਿਵੇਂ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੀਂਦ ਰਾਤਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਈ ਹੋਈ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਸੱਤ ਮੰਨ ਕੇ ਸਾਰਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ- ਵਿਛੜਣਾ, ਆਉਣਾ-ਜਾਣਾ, ਸੁਖੀ-ਦੁਖੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਭਿਖਾਰੀ ਰਾਜਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜਾ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਤੇ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਝੂਠੇ ਸੁਪਨੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੱਸਦਾ ਹੈ। ਨੀਂਦ, ਨੀਂਦ ਹੈ ਸਿਰਫ਼ ਫ਼ਰਕ ਇਸ ਦੀ ਕਿਸਮ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਜਾਗਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੀਂਦ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੰਸਾਰ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਿਥਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਰਾਮੁ ਗਇਓ ਰਾਵਨੁ ਗਇਓ ਜਾ ਕਉ ਬਹੁ ਪਰਵਾਰ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਕਛੁ ਨਹੀ ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਸੰਸਾਰਿ॥੫੦॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

੨. ਇਹੁ ਸੁਪਨਾ ਸੋਵਤ ਨਹੀ ਜਾਨੈ॥ ਅਚੇਤ ਬਿਵਸਥਾ ਮਹਿ ਲਪਟਾਨੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੦]

ਸੋ, ਜਿਵੇਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ, ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸੁਪਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਅਭਾਵ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ। ਸੋ, ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਇਥੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਵਸ ਸੁਪਨੇ ਵਰਗੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਜਿਨਿ ਜੀਉ ਦੀਆ; ਸੁ ਰਿਜਕੁ ਅੰਬਰਾਵੈ ॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਜੀਉ=ਜੀਵਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਵਾ—ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਸਥਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿਜਕੁ=ਰੋਜੀ, ਭਾਵ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਅੰਬਰਾਵੈ=ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਿਜਕ ਦੇਣ ਦੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਥਾਂ ਵੀ ਰਿਜਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਬੜਾ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਸਿਲ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੈਲ ਪਥਰ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਏ ਤਾ ਕਾ ਰਿਜਕੁ ਆਗੈ ਕਰ ਧਰਿਆ॥
[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦]

੨. ਪਾਖਣਿ ਕੀਟੁ ਗੁਪਤੁ ਹੋਇ ਰਹਤਾ ਤਾ ਚੋ ਮਾਰਗੁ ਨਾਹੀ॥
ਕਹਿ ਧੰਨਾ ਪੂਰਨ ਤਾਹੂ ਕਉ ਮਤ ਰੇ ਜੀਅ ਡਰਾਂਹੀ॥ [ਆਸਾ ਧੰਨਾ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੮]

੩. ਨਾ ਕਰਿ ਚਿੰਤ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਕਰਤੇ॥ ਹਰਿ ਦੇਵੈ ਜਲਿ ਥਲਿ ਜੰਤਾ ਸਭਤੈ॥
ਅਚਿੰਤ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਵਿਚਿ ਪਾਥਰ ਕੀਟ ਪਖਾਣੀ ਹੇ॥੬॥
[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੦੭੦]

੪. ਰਿਜਕੁ ਸੰਮਾਹੇ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮੀਤ॥ ਸੋ ਹਰਿ ਸੇਵਹੁ ਨੀਤਾ ਨੀਤ॥੨॥
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩੭]

੫. ਰਿਜਕੁ ਸੰਮਾਹੇ ਸਭਸੈ ਕਿਆ ਮਾਨਸੁ ਡੋਲੈ॥ [ਡਖਣੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੨]

ਸੋ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਜਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਹਿਲੋਦੇ ਤੈਂ ਰਿਜਕੁ ਸਮਾਹਾ॥ ਪਿਛੋਦੇ ਤੈਂ ਜੰਤੁ ਉਪਾਹਾ॥
ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਦਾਤਾ ਅਵਰੁ ਨ ਸੁਆਮੀ ਲਵੈ ਨ ਕੋਈ ਲਾਵਣਿਆ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦]

ਸਭ ਘਟ ਭੀਤਰਿ; ਹਾਟੁ ਚਲਾਵੈ॥

ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਘਟ=ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਹਾਟੁ=ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਾ—ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਹੱਟ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਰਿ ਬੰਦਿਗੀ; ਛਾਡਿ ਮੈ ਮੇਰਾ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਤੂੰ ਮੈ ਮੇਰਾ=ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਭਾਵ ਹੰਗਤਾ-ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਜਿਨਿ ਦੀਆ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਲੋੜਿ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦]

੨. ਬੰਦਉ ਹੋਇ ਬੰਦਗੀ ਗਹੈ॥ ਬੰਦਕ ਹੋਇ ਬੰਧ ਸੁਧਿ ਲਹੈ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੨]

੩. ਕਰਿ ਬੰਦੇ ਤੂ ਬੰਦਗੀ ਜਿਚਰੁ ਘਟਿ ਮਹਿ ਸਾਹੁ॥੩॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੨੪]

੪. ਤੇਰੀ ਪਨਹ ਖੁਦਾਇ ਤੂ ਬਖਸੰਦਗੀ॥ ਸੇਖ ਫਰੀਦੈ ਖੈਰੁ ਦੀਜੈ ਬੰਦਗੀ॥
[ਆਸਾ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੮]

ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ; ਸਮ੍ਾਰਿ ਸਵੇਰਾ॥੨॥

ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਮ੍ਾਰਿ=ਯਾਦ ਕਰ ਸਵੇਰਾ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਵਾ ਸਵੇਰਾ=ਸੀਘਰ ਭਾਵ ਜਲਦੀ, ਵਾ (ਸ+ਵੇਰਾ) ਸ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਵੇਰਾ=ਵੇਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਿਰਦੈ ਰਾਮੁ ਕੀ ਨ ਜਪਹਿ ਸਵੇਰਾ॥ [ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੬]

ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਨੋ; ਪੰਥੁ ਨ ਸਵਾਰਾ॥

ਤੇਰਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨਿਸਫਲ ਹੀ ਸਿਰਾਨੋ=ਬਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਅਗਲਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਪੰਥੁ=ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰਿਆ। ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਰਸਤਾ ਜਪ, ਤਪ, ਪੂਜਾ, ਪਾਠ, ਪਰਉਪਕਾਰ, ਸਤਿਸੰਗ, ਬੰਦਗੀ ਕਰਕੇ ਸਵਾਰਨਾ ਸੀ, ਸੋ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬੇੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਓ ਬੰਧਨ ਕੀ ਵੇਲਾ॥
ਭਰਿ ਸਰਵਰੁ ਜਬ ਊਛਲੈ ਤਬ ਤਰਣੁ ਦੁਹੇਲਾ॥ [ਸੂਹੀ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੯੪]

ਸਾਂਝ ਪਰੀ; ਦਹ ਦਿਸ ਅੰਧਿਆਰਾ॥

ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਂਝ=ਸ਼ਾਮ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦਹ ਦਿਸਿ=ਦਸਾਂ ਦਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ

ਅੰਧਿਆਰਾ=ਅੰਧਕਾਰ ਹੀ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ ਸੰਧਿਆ ਪੈ ਗਈ ਤਾਂ ਦਹ ਦਿਸਿ=ਦਸਾਂ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹਤਾ ਰੂਪ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਫੈਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, **ਵਾ:** ਮੌਤ ਰੂਪੀ ਸਾਂਝ=ਸੰਧਿਆ, ਰਾਤ ਪੈਣ ਤੋਂ ਦਸਾਂ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋ ਅੰਧੇਰਾ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ ਭਾਵ ਕੋਈ ਵੀ ਇੰਦ੍ਰਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ; ਨਿਦਾਨਿ ਦਿਵਾਨੇ ॥

ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਨਿਦਾਨਿ=ਮੂਰਖ, ਬੇਸਮਝ ਦਿਵਾਨੇ=ਝੱਲੇ ਜੀਵ! ਵਾ ਨਿਦਾਨਿ=ਅੰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੱਲੋਂ ਅਨਜਾਣ, ਬੇਸਮਝ ਪੁਰਖਾ

ਚੇਤਸਿ ਨਾਹੀ; ਦੁਨੀਆ ਫਨ ਖਾਨੇ ॥੩॥੨॥

ਤੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੇਤਸਿ=ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਇਹ ਫ਼ਨਾਹ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, **ਵਾ:** ਫ਼ਨਾਹ ਦਾ ਖ਼ਾਨਾ, ਜੋ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ॥੩॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦੁਨੀਆ ਮੁਕਾਮੇ ਫਾਨੀ ਤਹਕੀਕ ਦਿਲ ਦਾਨੀ॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੧]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੯੫]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਆਪੇ ਸਬਦੁ ਆਪੇ ਨੀਸਾਨੁ ॥ ਆਪੇ ਸੁਰਤਾ ਆਪੇ ਜਾਨੁ ॥ ਆਪੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਤਾਣੁ ॥ ਤੂ ਦਾਤਾ ਨਾਮੁ ਪਰਵਾਣੁ ॥੧॥ ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਉ ॥ ਹਉ ਜਾਚਿਕੁ ਤੂ ਅਲਖ ਅਭੇਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਧਰਕਟੀ ਨਾਰਿ ॥ ਭੂੰਡੀ ਕਾਮਣਿ ਕਾਮਣਿਆਰਿ ॥ ਰਾਜੁ ਰੂਪੁ ਝੂਠਾ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਚਾਨਣੁ ਅੰਧਿਆਰਿ ॥੨॥ ਚਖਿ ਛੋਡੀ ਸਹਸਾ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥ ਬਾਪੁ ਦਿਸੈ ਵੇਜਾਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥ ਏਕੇ ਕਉ ਨਾਹੀ ਭਉ ਕੋਇ ॥ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਕਰਾਵੈ ਸੋਇ ॥੩॥ ਸਬਦਿ ਮੁਏ ਮਨੁ ਮਨ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ॥ ਠਾਕਿ ਰਹੇ ਮਨੁ ਸਾਚੈ ਧਾਰਿਆ ॥ ਅਵਰੁ ਨ ਸੂਝੈ ਗੁਰ ਕਉ ਵਾਰਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਨਿਸਤਾਰਿਆ ॥੪॥੩॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ, ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਆਪੇ ਸਬਦੁ; ਆਪੇ ਨੀਸਾਨੁ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਆਪੇ=ਆਪ ਹੀ ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਨੀਸਾਨੁ=ਪ੍ਰਗਟ ਰੂਪ ਹੈਂ। ਵਾ—ਆਪ ਹੀ ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਨੀਸਾਨੁ=ਲਖ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਵਾ—ਆਪ ਹੀ ਸਬਦੁ=ਨਾਮ ਰੂਪ ਹੈਂ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਨੀਸਾਨੁ=ਨਾਮੀ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਵਾ—ਸਬਦੁ=ਬੇਦ ਰੂਪ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਨੀਸਾਨੁ=ਚਿੰਨ੍ਹ, ਬੇਦ ਦੇ ਖਟ ਅੰਗ ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਵਾ—ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਨੀਸਾਣ ਰੂਪ ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਵਾ—ਆਪ ਹੀ ਸਬਦੁ=ਹੁਕਮ ਰੂਪ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਨੀਸਾਨੁ=ਟੌਂਬੂ ਰੂਪ ਹੈਂ।

ਆਪੇ ਸੁਰਤਾ; ਆਪੇ ਜਾਨੁ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸੁਰਤਾ=ਬੇਦ ਪਾਠੀ ਹੈਂ, ਵਾ ਸੁਰਤਾ=ਗਿਆਨ ਗੇ ਰੂਪ ਹੈਂ, **ਵਾ:** ਸੁਰਤਾ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਜਾਨੁ=ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਭਾਵ ਕਿ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਨੈ ਉਸ ਤੇ ਕਹਾ ਛਪਾਇਆ ॥੩॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੧]

੨. **ਆਪੇ ਸੁਰਤਾ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬੀਚਾਰੋ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੪੦]

੩. **ਆਪੇ ਸੁਰਤਾ ਸਚੁ ਵੀਚਾਰਸਿ ਆਪੇ ਬੂਝੈ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥੫॥** [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੩੪੫]

ਆਪੇ ਕਰਿ ਕਰਿ; ਵੇਖੈ ਤਾਣੁ ॥

ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਤਾਣੁ=ਬਲ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਰਿ=ਉਤਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਵੇਖੈ=ਵੇਖਦਾ ਭਾਵ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਤਬਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਪੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖਦਾ ਆਪੇ ਸਭੁ ਸਚਾ॥** [ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ, ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੯੪]

੨. **ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਜਿਵ ਤਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ॥**
ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੬]

੩. **ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਕੀ ਸਾਚੀ ਕਾਰ॥** [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੭]

੪. **ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਦੇਦਾ ਸਾਸ ਗਿਰਾਹਾ ਹੇ॥੪॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੫]

੫. **ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਸੋਈ ਜਨੁ ਲੇਖੈ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੭]

੬. **ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸਾਚਾ ਵੇਪਰਵਾਹਾ ਹੇ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੨]

ਤੂ ਦਾਤਾ; ਨਾਮੁ ਪਰਵਾਣੁ ॥੧॥

ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਣੁ=ਪ੍ਰਵਾਣਨੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ :—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ, ਭਗਤ, ਗੁਰਮੁਖ, ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਵਣਹਾਰੁ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੮]

੨. **ਤੂ ਦਾਤਾ ਦਾਤਾਰੁ ਤੇਰਾ ਦਿਤਾ ਖਾਵਣਾ॥** [ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੫੨]

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਜੀਆ ਸਭਨਾ ਕਾ ਬਸਹੁ ਮੇਰੇ ਮਨ ਮਾਹੀ॥** [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੯੯]

੨. **ਤੂ ਦਾਤਾ ਦਇਆਲੁ ਸਭੈ ਸਿਰਿ ਅਹਿਨਿਸਿ ਦਾਤਿ ਸਮਾਰਿ ਕਰੇ॥੨॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੩]

੩. **ਸਭਨਾ ਦਾਤਾ ਆਪਿ ਹੈ ਆਪੇ ਮੇਲਣਹਾਰੁ॥** [ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੪੪]

ਉਹ ਐਸਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਸੂਖਮ ਜੰਤਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਸਥੂਲ ਦੇਹਾਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਰੋਜੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਦਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਸਭ ਕਉ ਦੇਵਨਹਾਰ॥
ਦੇਂਦੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਅਗਨਤ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੭]

ਐਸਾ ਨਾਮੁ; ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਉ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਐਸਾ=ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਦੇਉ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਅਨੰਤ ਨਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਨਿਰੰਜਨ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ **ਵਾ** (ਨਿਰ+ਅੰਜਨ) ਅੰਜਨ ਨਾਮ ਸੁਰਮੇ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਰਮੇ ਤੋਂ ਕਾਲਖ ਦਾ ਭਾਵ ਲੈ ਕੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਕਾਲਖ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ

ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੂਪ ਕਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਿਰ=ਰਹਿਤ, ਕਾਲਖ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਸੋ ਕਹੀਏ ਨਿਰੰਜਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਾਮ ਨਿਰੰਜਨ ਮਨ ਮਹਿ ਲਏ ॥** [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੯]

੨. **ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਏ ॥** [ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੮੫]

੩. **ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅਤਿ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੨]

੪. **ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਨਿਰਮਲਾ ਸੁਣਿਐ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥** [ਸਾਰਗੁ ਦੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੧੨੩੯]

੫. **ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਅਲਖੁ ਹੈ ਕਿਉ ਲਖਿਆ ਜਾਈ ॥**
ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ ਹੈ ਕਿਉ ਪਾਈਐ ਭਾਈ ॥
ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਵਰਤਦਾ ਰਵਿਆ ਸਭ ਠਾਂਈ ॥
ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਪਾਈਐ ਹਿਰਦੈ ਦੇਇ ਦਿਖਾਈ ॥
ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਕਰਮੁ ਹੋਇ ਗੁਰ ਮਿਲੀਐ ਭਾਈ ॥੧੩॥
[ਸਾਰਗੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੪੨]

ਹਉ ਜਾਚਿਕੁ; ਤੂ ਅਲਖ ਅਭੇਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਸ਼ੁਧ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਅਲਖ=ਲਖਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨ, ਬੁੱਧ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਅਭੇਉ=ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭਰਮ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਦਾ ਜਾਚਿਕੁ=ਮੰਗਤਾ ਹਾਂ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਾਚਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਦੇਹਿ ਪਿਆਰਿਆ ॥**
ਦੇਵਣਹਾਰੁ ਦਾਤਾਰੁ ਮੈ ਨਿਤ ਚਿਤਾਰਿਆ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੨੦]

੨. **ਹਮ ਜਾਚਿਕ ਦੀਨ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰਿਆ ਮੁਖਿ ਦੀਜੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੯੭]

੩. **ਜਾਚਿਕੁ ਮੰਗੈ ਨਿਤ ਨਾਮ ਸਾਹਿਬੁ ਕਰੇ ਕਬੂਲੁ ॥** [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੨੩]

੪. **ਜਾਚਕ ਜਨੁ ਜਾਚੈ ਪ੍ਰਭ ਦਾਨੁ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੇਵਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥**
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੯]

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ; ਧਰਕਟੀ ਨਾਰਿ ॥

ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਨਾਰਿ=ਇਸਤਰੀ ਧਰਕਟੀ=ਛੁੱਟੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਪਤੀ ਰੂਪ ਧਿਰ ਕੱਟੀ ਗਈ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਐਸੀ ਵਿਭਚਾਰਨ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਖਸਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਸਮੁ ਮਰੈ ਤਉ ਨਾਰਿ ਨ ਰੋਵੈ ॥ ਉਸੁ ਰਖਵਾਰਾ ਅਉਰੋ ਹੋਵੈ ॥ [ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੧]

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਮਾਲਕ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਰੋਂਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਰਾਖਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਭਚਾਰਨੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੋਟੇ ਮਨ ਵਾਲੀ ਘਰ-ਘਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਧਰਕਟੀ ਨਾਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਓਹਿ ਘਰਿ ਘਰਿ ਫਿਰਹਿ ਕੁਸੁਧ ਮਨਿ ਜਿਉ ਧਰਕਟ ਨਾਰੀ ॥ [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੫੧]

ਧਰਕਟ=ਵਿਭਚਾਰਨ, ਬੁਰੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ।

ਭੂੰਡੀ ਕਾਮਣਿ; ਕਾਮਣਿਆਰਿ ॥

ਸੋ ਭੂੰਡੀ=ਭੈੜੀ ਭਾਵ ਖੋਟੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਕਾਮਣਿ=ਇਸਤਰੀ ਕਾਮਣਿਆਰਿ=ਟੂਣੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹ ਛਲ ਰੂਪ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਸ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਰਾਜੁ ਰੂਪੁ ਝੂਠਾ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥

ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਰਾਜ ਹੈ ਇਹ ਚਾਰ ਕੁ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਸਦੇ ਸੁਖ ਰੂਪੁ=ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਦਾ ਜੋ ਅਨੰਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਝੂਠਾ=ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਉਸਦਾ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜੋ ਕੀਮਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਝੂਠੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਝੂਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਛਲ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰਾਜ ਕਪਟੰ ਰੂਪ ਕਪਟੰ ਧਨ ਕਪਟੰ ਕੁਲ ਗਰਬਤਹ ॥**

[ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੮]

੨. **ਰਾਜ ਰੰਗ ਰੂਪ ਸਭਿ ਕੂਰ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਹੋਇ ਜਾਸੀ ਧੂਰ ॥੨॥**

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੮੮]

੩. **ਕਪੜੁ ਰੂਪੁ ਸੁਹਾਵਣਾ ਛਡਿ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰਿ ਜਾਵਣਾ ॥**
ਮੰਦਾ ਚੰਗਾ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਪਾਵਣਾ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੭੦]

੪. **ਰਾਜੁ ਮਾਲੁ ਝੂਠੀ ਸਭ ਮਾਇਆ ॥** [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੫੫]

੫. **ਰਾਜੁ ਮਾਲੁ ਜੰਜਾਲੁ ਕਾਜਿ ਨ ਕਿਤੈ ਗਨੋੁ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੮]

ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ; ਚਾਨਣੁ ਅੰਧਿਆਰਿ ॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣੁ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੨॥

ਚਖਿ ਛੋਡੀ; ਸਹਸਾ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥

ਮਾਇਆ ਚੱਖ ਕੇ ਛੱਡੀ ਹੈ, ਵਾ—ਚਖਿ=ਦੇਖ ਕੇ ਛੱਡੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਚਖ ਕੇ ਛਡਣਾ ਏਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮਿਥਿਆ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਅਨਰਵਚਨੀ ਹੈ। ਅਨਰਵਚਨੀ ਜੋ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਸਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਨਾ ਰਹੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਸੱਤ ਅਤੇ ਨਾ ਅਸੱਤ, ਨਾ ਹੀ ਸੱਤ-ਅਸੱਤ ਦੋਨੋਂ ਰੂਪ ਜੋ ਨੌ ਜੁਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰੇ। [ਦੇਖੋ ਵੇਦਾਂਤ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ]।

ਬਾਪੁ ਦਿਸੈ; ਵੇਜਾਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥

ਜਿਸਦਾ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਪਿਤਾ (ਵੇ+ਜਾਤਿ) ਦੀ ਜਾਤ ਤੋਂ ਵੇ=ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸਦਾ ਗੁਰੂ ਰੂਪੀ ਪਿਤਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਵੇਜਾਤਿ=ਨਿਗੁਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ—ਜਿਸਦਾ ਗੁਰੂ ਰੂਪੀ ਪਿਤਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖ ਵੇਜਾਤਿ=ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤਿਆਂ

ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕਦਾ, ਵਾ—ਜਿਸਦਾ ਬਾਪੁ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਸਦੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਆਸਤਕ ਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੇਜਾਤਿ=ਨਾਸਤਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਏਕੇ ਕਉ; ਨਾਹੀ ਭਉ ਕੋਇ ॥
ਕਰਤਾ ਕਰੇ; ਕਰਾਵੈ ਸੋਇ ॥੩॥

ਜੋ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ ਕਉ=ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਭਉ=ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਐਸਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਤੇ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਸਾਖੀ—ਸਰਮੱਦ ਫ਼ਕੀਰ ਦੀ—ਇਕ ਫ਼ਕੀਰ, ਜੋ ਫ਼ਾਰਸ ਦੇ ਕਾਸ਼ਾਨ ਨਗਰ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਯਹੂਦੀ ਸੀ, ਇਹ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀ ਸੀ, ਦਰਅਸਲ ਵੇਦਾਂਤੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਕੁਰਾਨ ਅਤੇ ਪੈਗ਼ੰਬਰ 'ਤੇ ਤਰਕ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਖ਼ਾਸ ਮਿੱਤਰਤਾ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੱਡੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਸਨ। ਇਹ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਬੜੇ ਚਾਵਾਂ ਤੇ ਲਾਡਾਂ ਨਾਲ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਪਾਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ੨੦ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆ ਦੀ ਜਵਾਨ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਗਵਨ ਕਰ ਗਏ। ਪੈਸਾ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸੀ, ਪੂਰਬਲੇ ਭਾਗ ਜਾਗੇ ਸਾਧੂਆਂ, ਵੇਦਾਂਤੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਸਾਧੂਆਂ, ਮਹਾਤਮਾ ਵਾਸਤੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੱਖਾ ਝੱਲਣਾ ਤੇ ਮੁੱਠੀ-ਚਾਪੀ ਆਦਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਹਰੇਕ ਸੰਤ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸ ਦਿਓ। ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਫ਼ਕੀਰ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਨੰਗਾ ਦੇਖ ਕੇ ਜੋੜਾ ਪਹਿਨਾਇਆ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਮਿਲਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਪੁੱਛੀ ਤੇ ਉਸ ਫ਼ਕੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹ ਮੈਂ ਮੁੜ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਫ਼ਕੀਰ ਇੱਕ ਦੋ ਦਿਨ ਜਾਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਰਮੱਦ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਭਾਵੇਂ ਖੜਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਈ, ਜਦੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪਰਤੇ, ਇਹ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਫ਼ਕੀਰ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ, ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਨਿਰਹੰਕਾਰ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸ ਕੇ ਖ਼ੁਦਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇਸ ਰਟਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਚਰਿਆ ਕਰੇ, ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਇਸਦੀ ਬਿਰਤੀ ਰੂੜ੍ਹ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਕਾਰਣ ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਇਸ ਕੋਲ ਆ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਇਹ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਰਿੱਧੀ-ਸਿੱਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾ ਤੇ ਕੰਗਾਲ ਇੱਕ ਰੂਪ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸ਼ਾਹਿ ਰੰਕ ਏਕ ਕਰਿ ਜਾਨਾ। ਰਿਦੇ ਅਨੰਦਰਤ ਮਨ ਮਸਤਾਨਾ॥੨੦॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਰਾਸ ੯, ਅੰਸੂ ੨੧]

ਇੱਕ ਦਿਨ ਇਹ ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਮੁਤਾਬਕ ਅਲਫ਼ ਨੰਗਾ ਖੜਾ ਸੀ, ਉਪਰੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਔਰੰਗੇ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇ ਹਟਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਨੰਗਾ ਫ਼ਕੀਰ ਨਿਗ੍ਹਾ ਪਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰੇ ਹਟਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇੜੇ ਆ ਗਈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋ ਗਜ ਕਪੜਾ ਨੰਗ ਢਕਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਨੇ ਕੱਪੜਾ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਅਰ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਰਮੱਦ ਨੰਗਾ ਖੜ੍ਹਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਡਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਖੋਟੀ ਚਾਲ ਚੱਲਦੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਡਰ ਕੋ ਪਰਿਹਰਿ ਕਰਿ ਉਰ ਭਾਯੋ। ਕਯੋਂ ਕੁਚਾਲ ਕਰਿਬੇ ਚਿਤ ਲਾਯੋ॥...੩੪॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ, ਰਾਸ ੯, ਅੰਸੂ ੨੧]

ਸਰਮੱਦ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੁੱਧਹੀਨ ਹੈਂ, ਐਸਾ ਵੇਪਰਵਾਹ ਸੀ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਨੌਕਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾੜਨਾ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਸੀ ਅਕਲ ਤੇ ਕਰਿ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿਤ॥...੩੫॥ [ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ]

ਇਸੇ ਅਕਲ 'ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ? ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਉਲਟੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਤੇਰੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਵਸਤਰ ਆਪਣੇ ਗੰਦੇ ਥਾਂ ਪੇਸ਼ਾਬ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨਾ ਲਾ ਕੇ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰਿਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ ਗੰਦੇ ਥਾਂ ਨਾ ਲਾ ਕੇ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰੀ ਹੈ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਸੁਣ ਕੇ ਸੜ ਬਲ ਕੇ ਕੋਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕੋਈ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦਰਵੇਸ਼ ਪ੍ਰਤਿ ਈਰਖਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਉਧਰ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੀ ਖ਼ੁਦਾ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਰਹੇ, ਇਹ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸੁਖਾ ਪਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਭੰਗ ਪੀਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਨਿਮਾਜੀ ਨਮਾਜ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਹ ਮਸੀਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾ ਵੜਿਆ ਅਤੇ ਮਸਤ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਨਮਾਜ ਮਸੀਤ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੜ੍ਹੀ ? ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਖ਼ੁਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਜੁਮੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖ਼ੁਦ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਰਮੱਦ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਈਰਖਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੈਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਸਦਾ ਉੱਤਰ ਸਰਮੱਦ ਨੇ ਇਉਂ ਦਿੱਤਾ :

ਕਹਿ ਸਰਮੱਦ ਕਛੁ ਨਹੀ ਹਮਾਰਾ। ਕਹਾ ਸ਼ਾਹੁ ਕਰਿ ਸਕਹਿ ਬਿਗਾਰਾ।
ਤਨ ਆਦਿਕ ਕੀ ਮਮਤਾ ਨਾਸੀ। ਦੰਡ ਉਚਿਤ ਕਛੁ ਰਖਹਿੰ ਨ ਪਾਸੀ॥੩੩॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਅੰਸੂ ੨੨]

ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਡਰ ਵੀ ਇੱਕ ਦਾ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤਨ ਅਵਰ ਨ ਕਾਹੂ ਜਾਨੀ॥ ਬੇਪਰਵਾਹ ਸਦਾ ਰੰਗਿ ਹਰਿ ਕੈ ਜਾ ਕਉ ਪਾਖੁ ਸੁਆਮੀ॥

[ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੧]

ਸੋ ਕਰੜੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਬੜੀ ਪਰਖਣਾ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਬਿਰਤੀ ਇੱਕ ਰਸ ਰਹੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਹੀਂ ਖੇਦ ਕੋ ਮਨ ਮਹਿੰ ਠਾਨਾ। ਆਤਮ ਗਯਾਨ ਮਹਿਦ ਸੁਖਵਾਨਾ।
ਜਿਮ ਛੂਟਯੋ ਤਿਮ ਬੰਧਨ ਮਾਂਹਿ। ਕਹੈ ਨਿਸੰਗ ਤ੍ਰਾਸ ਕਿਸ ਨਾਂਹਿ॥੩੮॥
ਤੁਰਕ ਕ੍ਰੂਰ ਬਹੁ ਦੇਤਿ ਸਜ਼ਾਇ। ਨਹਿੰ ਮਨ ਗਨਹਿ ਏਕ ਲਿਵਲਾਇ॥੩੯॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੯, ਅੰਸੂ ੨੩]

੨. ਮਨੁ ਨ ਡਿਗੈ ਤਨੁ ਕਾਹੇ ਕਉ ਡਰਾਇ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਚਿਤੁ ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ॥ਰਹਾਉ॥

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੨]

ਸੋ ਇਉਂ ਭਾਵੇਂ ਕਰੜੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਈਰਖਾ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਰਮੱਦ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਇਹ ਉਸੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਜਿਵੇਂ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਆਈ ਤੁਕ "ਏਕੇ ਕਉ ਨਾਹੀ ਭਉ ਕੋਇ॥ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਕਰਾਵੈ ਸੋਇ॥੩॥" ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਆਏ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਰਮੱਦ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਬਦਿ ਮੁਏ; ਮਨੁ ਮਨ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ॥

ਗੁਰ ਸਬਦ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਨੇ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਏ=ਮਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਨੌਤ ਵਲੋਂ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਵਾ—ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਦੀ ਮਨੌਤ ਤੋਂ ਮਾਰਿਆ ਹੈ।

ਠਾਕਿ ਰਹੇ; ਮਨੁ ਸਾਚੈ ਧਾਰਿਆ ॥

ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਧਾਰ ਕੇ ਮਨ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਠਾਕਿ=ਰੋਕ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਵਾ—ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਨੁ=ਮੰਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰੇ ਹਨ। ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ।

ਅਵਰੁ ਨ ਸੂਝੈ; ਗੁਰ ਕਉ ਵਾਰਿਆ ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ; ਨਿਸਤਾਰਿਆ ॥੪॥੩॥

ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੁਝਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਨਾਮੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਰਤੇ=ਲੀਨ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਨਿਸਤਾਰਿਆ=ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੪॥੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੯੭]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਪੂਰਾ ਥਾਟੁ ਬਣਾਇਆ ਪੂਰੈ ਵੇਖਹੁ ਏਕ ਸਮਾਨਾ ॥ ਇਸੁ ਪਰਪੰਚ ਮਹਿ ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਮਤੁ ਕੋ ਧਰਹੁ ਗੁਮਾਨਾ ॥੧॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਜਿਸ ਨੋ ਮਤਿ ਆਵੈ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨਾ ॥ ਇਹ ਬਾਣੀ ਜੋ ਜੀਅਹੁ ਜਾਣੈ ਤਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਰਵੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਚਹੁ ਜੁਗਾ ਕਾ ਹੁਣਿ ਨਿਬੇੜਾ ਨਰ ਮਨੁਖਾ ਨੋ ਏਕੁ ਨਿਧਾਨਾ ॥ ਜਤੁ ਸੰਜਮ ਤੀਰਥ ਓਨਾ ਜੁਗਾ ਕਾ ਧਰਮੁ ਹੈ ਕਲਿ ਮਹਿ ਕੀਰਤਿ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ॥੨॥ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਧਰਮੁ ਹੈ ਸੋਧਿ ਦੇਖਹੁ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨਾ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਨੀ ਧਿਆਇਆ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਗਿ ਤੇ ਪੂਰੇ ਪਰਵਾਨਾ ॥੩॥ ਕਹਤ ਨਾਨਕੁ ਸਚੇ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਏ ਚੂਕੈ ਮਨਿ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥ ਕਹਤ ਸੁਣਤ ਸਭੇ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ ਮਾਨਤ ਪਾਹਿ ਨਿਧਾਨਾ ॥੪॥੪॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨਿਰ ਆਕਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਜਗਤ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ? ਦਾ ਉੱਤਰ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰਚਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਪੱਖੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਜੋ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਜੋ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਗੋਸਟ ਹੋਈ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥ ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਅਤਿਅੰਤ ਕਠਿਨ ਬਾਤ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਤ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਭੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਕਠਿਨ ਬਾਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿੱਚ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ ਕਉ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੪]

ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਤੀਸਰੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਪੂਰਾ ਥਾਟੁ ਬਣਾਇਆ ਪੂਰੈ; ਵੇਖਹੁ ਏਕ ਸਮਾਨਾ ॥

ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਪੂਰਾ ਹੀ ਥਾਟੁ=ਬਣਾਓ, ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਵੇਖਹੁ=ਵੇਖਣਾ ਕਰੋ, ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਣਾ ਕਰੋ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਰਚ ਕੇ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾ=ਸਮਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਥਾਟੁ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬਣਾਵਟ-ਰਚਨਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪੂਰਾ ਥਾਟੁ ਬਣਾਇਆ ਰੰਗੁ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਣੁ ॥** [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੮੯]

੨. **ਏਕ ਅਨੇਕ ਵਿਆਪਕ ਪੂਰਕ ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਸੋਈ ॥** [ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੫]

੩. **ਏਕੋ ਏਕੁ ਰਵਿਆ ਸਭ ਅੰਤਰਿ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਆਧਾਰੀ ਹੇ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੧]

ਇਸੁ ਪਰਪੰਚ ਮਹਿ ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਵਡਿਆਈ; ਮਤੁ ਕੋ ਧਰਹੁ ਗੁਮਾਨਾ ॥੧॥

ਇਸ ਪਰਪੰਚ=ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਸਾਚੇ=ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ, ਧਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਤੁ=ਮਤਾਂ ਭਾਵ ਨਾ ਧਰਹੁ=ਧਾਰਨ ਕਰੋ। ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਹ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵਡਿਆਈ ਝੂਠੀ ਹੈ, ਬਨਾਉਟੀ ਹੈ, ਅਲਪ ਕਾਲ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਵਡਿਆਈ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸੱਚੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜੋ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਇਸ 'ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ, ਉਸਤਤ ਸੱਚੀ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਚੈ ਮਾਰਗਿ ਚਲਦਿਆ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਜਹਾਨੁ ॥ [ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬]

ਪਰਪੰਚ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪਰ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਚ=ਪੰਜ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜੋ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ ਸੋ ਕਹੀਏ ਪਰਪੰਚ। ਪਰਪੰਚ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਛਲ ਭੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਛਲ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਪੰਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਪੰਜ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਮ, ਰੂਪ, ਅਸਤੀ, ਭਰੰਤੀ, ਪ੍ਰੇਯ ਭਾਵ ਸਤ, ਚੇਤਨ, ਅਨੰਦ ਤਿੰਨ ਅੰਸ਼ਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀਆਂ, ਦੋ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨਾਮ ਅਤੇ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਅਤੇ ਦੋ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਪੰਜ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੱਚ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਇਸੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਝੂਠ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅੰਸ਼ਾਂ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਝੂਠ ਰੂਪ ਤੇ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸੱਚ ਰੂਪ ਹਨ।

ਸੋ, ਇਸ ਪਰਪੰਚ=ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਸੱਚੀ ਵਡਿਆਈ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਪ੍ਰਥਾਇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਾਮੋ ਨਾਮੁ ਮਿਲੀ ਵਡਿਆਈ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਭਾਵਏ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੯੦]

੨. **ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਸੋਭਾ ਨਾਮ ਕੀ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸੋਭ ਨ ਹੋਇ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੨੯]

੩. **ਨਾਮੇ ਨਾਮਿ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਸਹਜਿ ਰਹੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ਹੇ ॥੨॥**

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੨]

੪. **ਨਾਮੇ ਨਾਮਿ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਜਿਸ ਨੋ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ ॥੨॥** [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੩੧]

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਜਿਸ ਨੋ ਮਤਿ ਆਵੈ; ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨਾ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਤਿ=ਅਕਲ, ਸ਼ੁਭ ਸਿਖਿਆ ਆਵੈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਸੋ=ਉਹ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਜਿਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਆਪਣੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਤਿ=ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਆਬਾਧ ਰੂਪ ਭਾਵ ਜਿਸਦਾ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾ=ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਜੀਇ ਆਈ ਕਾਰਿ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੨੧]

ਸੋ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਲੈਣ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਵਿੱਚ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ—ਨਾਮ ਅਤੇ ਗਿਆਨ। ਜਿਸ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਤੂੰ ਲੇਹਿ ਇਆਨੇ॥ ਭਗਤਿ ਬਿਨਾ ਬਹੁ ਡੂਬੇ ਸਿਆਨੇ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੮]

ਸੋ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਦੀ—ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚ ਡੱਲੇ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਪਰਮਹੰਸ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਗੁਰ ਨੇ ਜਾਨਾ। 'ਪਰਮ ਹੰਸ' ਤਿਸ ਨਾਮ ਬਖਾਨਾ।
ਪੂਰਨ ਗ੍ਯਾਨ ਰਿਦੇ ਹੁਇ ਆਵਾ। ਏਕ ਰੂਪ ਸਭਿ ਜਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਵਾ॥੮॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧, ਅੰਸੂ ੩੭]

ਸੋ, ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਥਾਪਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੰਜੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੋ ਗਿਆਨ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵੰਡ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਨਾਲ ਜਪਾਉਣ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਬਰਾਬਰ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੋ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਭਾਈ ਨਰੈਣ ਦਾਸ, ਇਸੇ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਇਹੀ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਮੇਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਭਰਦਾ। ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਇਸੇ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਸੋ ਡੱਲੇ ਗ੍ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ, ਘਾਲਣਾ ਘਾਲਦਿਆਂ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਹੋ ਆਈ। ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਕਦੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਿਰਤੀ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਿਰਧ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਘੋੜੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ ਕਰੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਸਰੀਰ ਬਹੁਤ ਬਿਰਧ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸੋ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਘੋੜੀ 'ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਘੋੜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੀੜੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਦਇਆਵਾਨ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸਗਲ ਪੁੰਨ ਜੀਅ ਦਇਆ ਪਰਵਾਨੁ॥ [ਮਾਂਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬]

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੂੰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਕਾਸ਼ ਮਾਰਗ ਰਾਹੀਂ ਚੱਲਣਾ ਕਰ। ਭਾਵੇਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਹੁਤ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਦਇਆਵਾਨ ਸੁਭਾਅ ਨੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੋ ਐਸੀ ਕਰਾਮਾਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਕ ਦਿਨ ਚਢਯੋ ਤੁਰੰਗਨਿ ਆਵੈ। ਨਹਿਂ ਅਵਨੀ ਪਰ ਪਾਇਂ ਟਿਕਾਵੈ।
ਗਤਿ ਬਿਹੰਗ ਕੀ ਬੜਵਾ ਚਾਲਹਿ। ਕਰਾਮਾਤ ਕੇ ਸਹਿਤ ਬਿਸਾਲਹਿ॥੧੨॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧, ਅੰਸੂ ੩੭]

ਸੋ, ਉਧਰ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਜਦੋਂ ਆਕਾਸ਼ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਨਵਾਬ ਹਾਥੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੜੀ ਜਲਦੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਖੜਿਆ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ੋ ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ। ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ, ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਾਗਿਆ। ਜੋ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਧਿਕ ਰਿਦੈ ਤਿਹ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾ। ਮਨ ਤੇ ਭਯੋ ਬਿਕਾਰ ਬਿਨਾਸ਼ਾ॥
ਹਾਥ ਜੋੜਿ ਕੈ ਤਾਂਹਿ ਉਚਾਰਾ। ਅਹੋ ਵਲੀ! ਕਯਾ ਨਾਮ ਤੁਮਾਰਾ?॥੧੫॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧, ਅੰਸੂ ੩੭]

ਤਾਂ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਪਾਰੋ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾ ਲਈ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਧਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪੀਰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲੋ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਦਿਓ। ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜਿਸਦੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖ ਹੋ। ਤੇ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਮਾਣ ਤਿਆਗ ਕੇ ਨਿਮਾਣੇ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲੋ, ਗੁਰੂ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਕਿਹਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਾਰੋ ਧੰਨ ਧੰਨ ਉਪਕਾਰੀ। ਤਰਹੁ ਆਪ ਅਪਰਨ ਦੇ ਤਾਰੀ॥...੨੧॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧, ਅੰਸੂ ੩੭]

ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਹਿ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਨਵਾਬ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ, ਜਦੋਂ ਘੋੜੀ ਆਕਾਸ਼ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖੀ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਪਾਰੋ! ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਉਣਾ ਕਰੋ। ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿੱਚ ਬਚਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭਾਈ ਪਾਰੋ! ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰੋਂ ਇੱਕ ਸਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਦੋ ਸਰੀਰ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨੇ ਹਨ? ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਐਸੀ ਵਿਚਾਰ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜਗਤ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਕੰਮ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕਰਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਣਾਂ ਦਿਆਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨ ਮੇਰੇ ਮਹਿਂ ਅਬ ਇਮ ਆਵੈ। ਗੁਰਤਾ ਗਾਦੀ ਤੋਹਿ ਬਿਠਾਵੈਂ॥੩॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧, ਅੰਸੂ ੬੬]

ਸੋ, ਇਉਂ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰੋ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਲਏ, ਬੈਰਾਗ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰ ਭਰ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਰ ਜੋਰੇ ਪਾਰੋ ਪਗ ਪਰਯੋ॥ 'ਤ੍ਰਾਹਿ ਤ੍ਰਾਹਿ ਕਰਿ ਬਚਨ ਉਚਰਯੋ॥੫॥
ਪ੍ਰਭੁ ਜੀ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਮੁਝਿ ਭਾਵੈ। ਗੁਰਿਆਈ ਸਤਿਗੁਰਹਿਂ ਸੁਹਾਵੈ।
ਮੁਝ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਕਹੁ ਧਰੀਐ। ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਪਦ ਬਖ਼ਸ਼ਨ ਕਰੀਐ॥੬॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧, ਅੰਸੂ ੬੬]

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਲਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਲੈਣਾ, ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੋੜੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੇਰਾ ਸਿੱਖੀ 'ਤੇ ਹੀ ਮਨ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜਲਦੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾਵੋ, ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿਓ। ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਾ, ਪਰ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਐਸਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਅ ਜਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੇ ਕਰ ਸਿੱਖੀ ਮਹਿਂ ਮਨ ਮਾਨਾ॥੭॥
ਸਦਨ ਆਪਨੇ ਅਬਿ ਚਲ ਜਾਵਹੁ। ਤਨ ਤਜਾਗਹੁ, ਨਹਿਂ ਬਿਲਮ ਲਗਾਵਹੁ॥
ਮਮ ਚਰਨਨ ਮਹਿਂ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ। ਮੋ ਮਹਿਂ ਮਿਲੋ ਆਨੁ ਸਿਖ ਮੀਤ॥੮॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧, ਅੰਸੂ ੬੬]

ਸੋ, ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਦਾਰਥ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਘੋੜੀ, ਸੁੰਦਰ ਵਸਤਰ, ਮਾਇਆ ਆਦਿ ਵਸਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦੇਣੀਆਂ। ਸੋ ਇਉਂ ਕਹਿ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਗਏ। ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਅ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਪੁੱਤਰ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਨੇ ਛੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਅੰਤਿਮ ਕਿਰਿਆ ਕਰਵਾਈ। ਘੋੜੀ, ਵਸਤਰ ਤੇ ਮਾਇਆ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਦੀ ਭੇਟਾ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਰੱਖੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੂਰਨ ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਉਂ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ "ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਜਿਸਨੋ ਮਤਿ ਆਵੈ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨਾ॥" ਦੀ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਬਾਣੀ ਜੋ ਜੀਅਹੁ ਜਾਣੈ; ਤਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਰਵੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ, ਵਾ—ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਹਰੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਵੈ=ਉਚਰਦਾ ਹੈ। ਵਾ—ਉਸਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਰਤੀ ਜਗ ਅੰਤਰਿ ਇਸੁ ਬਾਣੀ ਤੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਪਾਇਦਾ॥੩॥**

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੬]

੨. **ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੇ ਗੁਣ ਬਾਣੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇਆ॥**

[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੯੪]

੩. **ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਜੋ ਬੋਲੈ ਸੋ ਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵੈ॥**

[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੯੪]

੪. **ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮਾਨਹੁ ਇਉ ਆਤਮ ਰਾਮੈ ਲੀਨਾ ਹੇ॥੧੪॥**

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੨੮]

੫. **ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਾਮਿ ਵਜਾਏ॥ ਨਾਨਕ ਮਹਲੁ ਸਬਦਿ ਘਰੁ ਪਾਏ॥**

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੬੨]

ਚਹੁ ਜੁਗਾ ਕਾ ਹੁਣਿ ਨਿਬੇੜਾ; ਨਰ ਮਨੁਖਾ ਨੋ ਏਕੁ ਨਿਧਾਨਾ ॥

ਹੁਣ ਚਹੁ=ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਨਿਬੇੜਾ=ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਰ=ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁਖਾ=ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਏਕੁ=ਇੱਕ ਨਾਮ ਰੂਪ ਨਿਧਾਨਾ=ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਮਾਨੁੱਖਯੀ ਤੋਂ ਮਨੁਖਾ-ਇਸਤਰੀ ਪਦ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਮਨੁੱਖਾ ਭਾਵ ਇਸਤਰੀ ਹੈ। ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਖਾ=ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਸੋ ਕਹੀਏ ਮਨੁੱਖਾ ਭਾਵ ਇਸਤਰੀ। **ਨੋਟ** :—ਮਨੁਖਾ ਪਾਠ ਨੂੰ ਅੱਧਕ ਰਹਿਤ ਭਾਵ ਪੋਲਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ।

ਜਤੁ ਸੰਜਮ ਤੀਰਥ ਓਨਾ ਜੁਗਾ ਕਾ ਧਰਮੁ ਹੈ;
ਕਲਿ ਮਹਿ ਕੀਰਤਿ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ॥੨॥

ਜੋ ਜਤ (ਸਤਿ) ਸੰਜਮ ਆਦਿਕ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲਿਆਂ ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਲਿ=ਕਲਿਜੁਗ ਮਹਿ=ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਕੀਰਤਿ=ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਾਧਨ ਹੈ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਲਿ ਮਹਿ ਏਹੋ ਪੁੰਨੁ ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਹਿ ॥** [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੬੨]

੨. **ਅਬ ਕਲੂ ਆਇਓ ਰੇ ॥ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਬੋਵਹੁ ਬੋਵਹੁ ॥**
ਅਨ ਰੂਤਿ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ॥ ਮਤੁ ਭਰਮਿ ਭੂਲਹੁ ਭੂਲਹੁ ॥ [ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੫]

ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਧਰਮੁ ਹੈ; ਸੋਧਿ ਦੇਖਹੁ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨਾ ॥

ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਬੇਸ਼ਕ ਚਾਰ ਬੇਦਾਂ ਅਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਿ=ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਜੁਗਿ ਸਤੁ ਤੇਤਾ ਜਗੀ ਦੁਆਪਰਿ ਪੂਜਾ ਚਾਰ ॥
ਤੀਨੌ ਜੁਗ ਤੀਨੌ ਦਿੜੇ ਕਲਿ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰ ॥ [ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੬]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਨੀ ਧਿਆਇਆ ਹਰਿ ਹਰਿ; ਜਗਿ ਤੇ ਪੂਰੇ ਪਰਵਾਨਾ ॥੩॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਕੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰੇ ਪੁਰਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਕੀਤੇ ਹਨ॥੩॥

ਕਹਤ ਨਾਨਕੁ ਸਚੇ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਏ; ਚੂਕੈ ਮਨਿ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਲਗਾਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਤੋਂ ਦੇਹ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਚੂਕੈ=ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਹਤ ਸੁਣਤ ਸਭੇ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ; ਮਾਨਤ ਪਾਹਿ ਨਿਧਾਨਾ ॥੪॥੪॥

ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਭਾਵ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਸੰਪੂਰਨ ਸੁਖ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਨਿਧੀਆਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਹਿ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੪॥੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੯੯]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਆਵਹੁ ਸੰਤ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਕਰਹੁ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਬੋਹਿਥੁ ਹੈ ਕਲਜੁਗਿ ਖੇਵਟੁ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਤਰਹੁ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਹਰਿ ਗੁਣ ਹਰਿ ਉਚਰਹੁ ॥ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਤ ਲਿਖੇ ਗੁਨ ਗਾਏ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਪਾਰਿ ਪਰਹੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਾਇਆ ਨਗਰ ਮਹਿ ਰਾਮ ਰਸੁ ਊਤਮੁ ਕਿਉ ਪਾਈਐ ਉਪਦੇਸੁ ਜਨ ਕਰਹੁ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਫਲ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਮਿਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਅਹੁ ॥੨॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਹਰਿ ਸੰਤਹੁ ਚਾਖਿ ਦਿਖਹੁ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ਲਾਗਾ ਤਿਨ ਬਿਸਰੇ ਸਭਿ ਬਿਖ ਰਸਹੁ ॥੩॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਰਸੁ ਰਾਮ ਰਸਾਇਣੁ ਹਰਿ ਸੇਵਹੁ ਸੰਤ ਜਨਹੁ ॥ ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਚਾਰੇ ਪਾਏ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜਹੁ ॥੪॥੪॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਵਾਸਤੇ ਕਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ :

ਆਵਹੁ ਸੰਤ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ; ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਕਰਹੁ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਜਨਹੁ! ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਵਹੁ=ਆਉਣਾ ਕਰੋ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਹੁ=ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿ=ਮਿਲਾ ਕੇ ਭਾਈ=ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਵਕ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਥਾ ਕਰਨਾ ਕਰਹੁ=ਕਰੋ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਸਰਬ-ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ। ਕਥਾ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਤਨੀ ਜਲਦੀ ਮਨ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਵਿੱਚ ਇਕਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਜਲਦੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮਨ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਸਾਬਣ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੁਣਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਉਤਾਰੀ ਮੈਲੁ ॥ ਮਹਾ ਪੁਨੀਤ ਭਏ ਸੁਖ ਸੈਲੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੭੮]

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਨਾਸਤਕ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਸੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਹਰਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲਤਾ ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਮਨੁ ਹਰਿਆ ਹੋਵੈ ॥ ਕਥਾ ਸੁਣਤ ਮਲੁ ਸਗਲੀ ਖੋਵੈ ॥ [ਮਾਂਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੪]

ਸੋ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸਖੀਓ। ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਥਾ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦਾ ਲਾਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਉ ਸਖੀ ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਹਾ ॥ ਸੁਣਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਨਾਮੁ ਲੈ ਲਾਹਾ ॥

[ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੯੮]

ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣੀ ਹੈ ਉਸ ਕਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਰੋਗ ਭਾਵ ਦੁੱਖ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦਾ ਤੇ ਰੋਗ ਹਉਮੈ ਦਾ ਇਸ ਦੀ ਨਿਵਰਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸ੍ਰਵਨ ਸੁਨੀਜੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਥਾ॥ ਜਾਸੁ ਸੁਨੀ ਮਨਿ ਹੋਇ ਅਨੰਦਾ ਦੂਖ ਰੋਗ ਮਨ ਸਗਲੇ ਲਥਾ॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੬]

੨. ਸਹਜ ਕਥਾ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਅਤਿ ਮੀਠੀ ਕਥੀ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੮੧]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਥਾ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭ ਤੇ ਊਤਮ ਹਰਿ ਕੀ ਕਥਾ॥ ਨਾਮੁ ਸੁਨਤ ਦਰਦ ਦੁਖ ਲਥਾ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੫]

ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਥਾ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਕਥਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਥਾ ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਕਥਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਤਿਆਗ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਜੀਵ ਦਾ ਮੋਹ ਤੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਬੋਹਿਥੁ ਹੈ ਕਲਜੁਗਿ; ਖੇਵਟੁ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਤਰਹੁ ॥੧॥

ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਬੋਹਿਥੁ=ਜਹਾਜ਼ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਖੇਵਟੁ=ਮਲਾਹ ਰੂਪ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਪਾਣੀ ਰੂਪ ਹਨ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ, ਮਨ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਤਰੰਗ ਰੂਪ ਹਨ, ਭਰਮ ਦੀਆਂ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀਆਂ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਜਲ, ਜੰਤੂ ਹਨ ਸੋ ਐਸੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਮਲਾਹ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਾ—ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਰਹੁ=ਤਰਨਾ ਕਰੋ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਨਾਉ ਬੇੜਾ ਨਾਉ ਤੁਲਹੜਾ ਭਾਈ ਜਿਤੁ ਲਗਿ ਪਾਰਿ ਜਨ ਪਾਇ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੦੩]

ਮੇਰੇ ਮਨ; ਹਰਿ ਗੁਣ ਹਰਿ ਉਚਰਹੁ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਾ ਪਿਆਰੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੇਰੇ ਮਨ ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ ਰਾਮ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੩੧]

*ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਤ ਲਿਖੇ ਗੁਨ ਗਾਏ;
ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਪਾਰਿ ਪਰਹੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥*

ਮਸਤਕਿ=ਮੱਥੇ ਪਰ ਚੰਗੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਨ ਗਾਏ=ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰਿ ਪਰਹੁ=ਉਤਰਨਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੁਣ ਤਿਨ ਹੀ ਗਾਏ ਜਾ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ॥
ਸੋ ਸੁਖੀਆ ਧੰਨੁ ਉਸੁ ਜਨਮਾ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰੀ॥ [ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੨]

੨. ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਹੋਵੈ ਜਿਸੁ ਲਿਖਿਆ ਸੋ ਗੁਰਮਤਿ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਮ੍ਹਾਰਿ॥੧॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੧੩੪-੩੫]

੩. ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਇਹ ਰਤਨਾ ਖਾਣੀ॥
ਮਸਤਕਿ ਹੋਵੈ ਲਿਖਿਆ ਹਰਿ ਸਿਮਰਿ ਪ੍ਰਾਣੀ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੧੯]

ਕਾਇਆ ਨਗਰ ਮਹਿ ਰਾਮ ਰਸੁ ਊਤਮੁ; ਕਿਉ ਪਾਈਐ ਉਪਦੇਸੁ ਜਨ ਕਰਹੁ॥

ਇਸ ਕਾਇਆ=ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਉੱਤਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਪਾਈਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਸੰਤ ਜਨਹੁ! ਮੈਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਕਰੋ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਜੋ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਮੂਲ ਦੀ ਅਗਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤੁਕ 'ਤੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਕਾਇਆ ਨਗਰਿ ਵਸਿਓ ਘਰਿ ਮੰਦਰਿ ਜਪਿ ਸੋਭਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਪਫਾ॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੩੩੬]

੨. ਕਾਇਆ ਨਗਰਿ ਹਰਿ ਵਸਿਓ ਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਹੇ॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੩੩੬]

੩. ਕਾਇਆ ਨਗਰਿ ਬਸਤ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ॥ [ਬੈਰਾੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੨੦]

੪. ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਅਪਾਰੁ ਹੈ ਮਿਲਣਾ ਸੰਜੋਗੀ॥
ਕਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਆਪਿ ਵਸਿ ਰਹਿਆ ਆਪੇ ਰਸ ਭੋਗੀ॥ [ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੧੪]

੫. ਕਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਵਸੈ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਪਾਤਾਲਾ॥
ਕਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਜਗਜੀਵਨ ਦਾਤਾ ਵਸੈ ਸਭਨਾ ਕਰੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੫੪]

ਇਸ ਕਾਇਆ=ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸੂਖ਼ਮ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੀ ਜਗਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ ਚੇਤੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਰਸ, ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਕਿ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਨਗਰੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰਸ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਠਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਫਲ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ; ਮਿਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਅਹੁ॥੨॥

ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਲੋਂ ਉੱਤਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਫਲ=ਸਹਿਤ ਫਲ ਦੇ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਫਲ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸੇਵਿ ਸਫਲ=ਤਿਸ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ

ਸੇਵਾ ਭੀ ਸਹਿਤ ਫਲ ਦੇ ਹੈ। ਸੋ ਇਸੇ ਲਈ ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਕਰੋ ਅਤੇ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਅਹੁ=ਪੀਣਾ ਕਰੋ ॥੨॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਮੀਠਾ; ਹਰਿ ਸੰਤਹੁ ਚਾਖਿ ਦਿਖਹੁ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਮਿੱਠਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਹਰੀ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਚੱਖ ਕੇ ਦਿਖਹੁ=ਦੇਖ ਲਉ। ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਕੇ ਵੇਖ ਲਓ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਨੰਦ ਜਿਸ ਨੇ ਚਾਖਿ=ਚੱਖਣਾ ਕੀਤਾ ਕੀਤਾ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਗੂੰਗੇ ਦੀ ਮਠਿਆਈ ਵਾਲੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗੂੰਗੇ ਪੁਰਸ਼ ਕੋਲ ਜੁਬਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗੁੜ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਚੱਖਣ ਵਾਲਾ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਗੂੰਗੈ ਗੁੜੁ ਖਾਇਆ ਪੂਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੪]

ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਪੀਤੈ ਤਿਖ ਜਾਇ ॥** [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੮੩]

੨. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਖਾਧੈ ਸਭ ਭੁਖ ਜਾਇ ॥**
ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਮੂਲਿ ਨ ਹੋਵਈ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ [ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੫੦]

ਗੁਰਮਤਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ਲਾਗਾ; ਤਿਨ ਬਿਸਰੇ ਸਭਿ ਬਿਖ ਰਸਹੁ ॥੩॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨਾ ਨੂੰ ਗੁਰ=ਗੁਰੂ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਮਿੱਠਾ ਲਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇ ਰਸ ਬਿਸਰੇ=ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰਮਤਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਗਾ ਗੁਰੁ ਮੀਠੇ ਬਚਨ ਕਢਾਵੈਗੋ ॥**
[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੩੦੮]

੨. **ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਮੀਠਾ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਭੀਜੈ ਜੀਉ ॥**
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੫]

ਇਉ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਰਸ ਜੋ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਸਨ ਵਿਸਰ ਗਏ ਹਨ ਭਾਵ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰਸ ਹਨ, ਇਹ ਵਿਹੁ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਮਿੱਠੇ ਇਸ ਲਈ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਕੌੜੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਹਿਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਹਿਰ ਤਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਤਾਸੀਰ ਕੌੜੀ ਭਾਵੇਂ ਮਿੱਠੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੇ ਕੰਮ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਹਿਰ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਖਾਣ ਵਿੱਚ ਸਵਾਦ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਹੋਵੇ ਜਾਨ ਲੇਵਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਹਿਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਰਸ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਰਸ ਫਿੱਕੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪਰ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੀ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਾਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਦੀ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦੋਂ ਭਰ ਜੁਆਨੀ ਵਿੱਚ ਸਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਉੱਤੇ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੋ ਮਲੀਨ ਅੰਤਸ਼-ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹਨ ਉਹ ਕਦੇ ਗੁਰੂ, ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਨਾਮ ਦੀ ਔਰਤ ਮੰਦ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲੀ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੇ ਇਤਨਾ ਬਲ ਪਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਭੀ ਨਾ ਸੋਚ ਸਕੀ ਕਿ ਇਹ ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ ਸਰਵਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਕੋਲੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਪੁੱਛ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵਾਂ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਇੱਕ ਝੂਠ ਦਾ ਜਾਲ ਬਣਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੱਦਿਆ। ਬੜੇ ਸਵਾਦਿਸ਼ਟ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਲੰਗਰ ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਛਕਿਆ, ਲੰਗਰ ਛਕ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਮਰਿਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਨੇ ਚੂਲਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਨੂੰ ਚੂਲਾ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਸ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ ਹੈ ਸੋ ਭਾਵਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨੀ। ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਇਸ ਲਈ ਦੂਸਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੋ। ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੁਨਣ ਲਈ ਜਿਉਂ ਹੀ ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਝੱਟ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਦ ਵਾਸ਼ਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਉਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੀਬੀ ਇਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀਂ ਹੈਂ ? ਤੇਰੀ ਮੱਤ ਠੀਕ ਹੈ ? ਇਹ ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਤੱਤਿਆਂ ਥੰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅੱਗੋਂ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਭਾਵਨਾ ਲੰਗਰ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਇਸ ਬੀਬੀ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਗੁਰੂ ਪੂਰੀ ਕਰੇ ਸੋ ਮੇਰੀ ਭਾਵਨਾ ਤਾਂ ਆਪ ਜੈਸਾ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਜੈਸਾ ਪੁੱਤਰ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਜੋਗ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਗੁਰੂ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਮੰਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ" ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਏ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਵੇਖੋ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿਣ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਇਜ਼ਤ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਰੁਲ ਜਾਏਗੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਤੁਹਾਡਾ ਜਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਥੇ ਅਪਜਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ਼ੇਰਦਿਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ ਕਿ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਪਹਿਲੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਤੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਂਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਦੇ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ। ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, ਤੇਰੀ ਝੂਠੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਜੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰਾ ਅਪਜਸ ਕਰੇਗਾ, ਇਹ ਮੈਂ ਸਹਿਨ ਕਰਨ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣਾ ਇਹ ਗੁਰੂ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਉਲਟ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਵੀ ਉਲਟ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ ਜਾਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਪਜਸ ਨਾਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਥੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਹੀ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਜੈਸਾ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਜੈਸਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੋ ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਪਰਲੋਕ ਸਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤੀ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਇਤਨਾ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਵਿਹੁ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ੇ ਰਸ ਸਾਰੇ ਵਿਸਰ ਗਏ ਜੈਸਾ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਰਸੁ ਰਾਮ ਰਸਾਇਣੁ; ਹਰਿ ਸੇਵਹੁ ਸੰਤ ਜਨਹੁ ॥

ਰਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਰਸਾਇਣ ਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨੂੰ ਰਸਾਇਣ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹਰੀ ਦੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਹੁ=ਸੇਵਣਾ ਕਰੋ। **ਅਥਵਾ** ਹੇ ਸੰਤ ਜਨਹੁ! ਉਸ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸੇਵਨਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰਾਮ ਰਸਾਇਣਿ ਇਹੁ ਮਨੁ ਮਾਤਾ॥ ਸਰਬ ਰਸਾਇਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤਾ॥**

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੫]

੨. **ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਰਸੁ ਰਾਮ ਰਸਾਇਣੁ ਰਸੁ ਪੀਆ ਗੁਰਮਤਿ ਰਸਭਾ॥**

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੩੩੭]

ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਚਾਰੇ ਪਾਏ; ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜਹੁ ॥੪॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਮੋਖ ਰੂਪ) ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਹਨ ਜੇਕਰ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ=ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਜਨ, ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ ਅਥਵਾ ਚਾਰਿ=ਸੁੰਦਰ, ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ। **ਵਾ:** ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਤੇ ਚਾਰ ਅੱਠ ਪਦਾਰਥ ਪਾਏ ਹਨ, ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ ਅਤੇ ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ, ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ, ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥ, ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ॥੪॥੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅਰਥ ਧਰਮ ਕਾਮ ਮੋਖ ਦਾ ਦਾਤਾ॥**
ਪੂਰੀ ਭਈ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਬਿਧਾਤਾ॥੩॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੫-੮੦੬]

੨. **ਮੇਰੇ ਮਨ ਜਪਿ ਹਰਿ ਗੁਨ ਅਕਥ ਸੁਨਥਈ॥**
ਧਰਮੁ ਅਰਥੁ ਸਭੁ ਕਾਮੁ ਮੋਖੁ ਹੈ ਜਨ ਪੀਛੈ ਲਗਿ ਫਿਰਥਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੩੨੦]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੦੧]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਰਬ ਕਲਿਆਣ ਕੀਏ ਗੁਰਦੇਵ ॥ ਸੇਵਕੁ ਅਪਨੀ ਲਾਇਓ ਸੇਵ ॥ ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ਜਪਿ ਅਲਖ ਅਭੇਵ ॥੧॥ ਧਰਤਿ ਪੁਨੀਤ ਭਈ ਗੁਨ ਗਾਏ ॥ ਦੂਰਤੁ ਗਇਆ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਭਨੀ ਥਾਂਈ ਰਵਿਆ ਆਪਿ ॥ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਜਾ ਕਾ ਵਡ ਪਰਤਾਪੁ ॥ ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ ਨ ਹੋਇ ਸੰਤਾਪੁ ॥੨॥ ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨ ਲਗੇ ਮਨਿ ਮੀਠੇ ॥ ਨਿਰਬਿਘਨ ਹੋਇ ਸਭ ਥਾਂਈ ਵੂਠੇ ॥ ਸਭਿ ਸੁਖ ਪਾਏ ਸਤਿਗੁਰ ਤੂਠੇ ॥੩॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭ ਭਏ ਰਖਵਾਲੇ ॥ ਜਿਥੈ ਕਿਥੈ ਦੀਸਹਿ ਨਾਲੇ ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਖਸਮਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੇ ॥੪॥੨॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਬਿਲਾਵਲੁ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਿਅੰਤਤਾ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਰਬ ਕਲਿਆਣ ਕੀਏ; ਗੁਰਦੇਵ ॥

ਗੁਰਦੇਵ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਸਰਬ=ਸਾਰੇ ਕਲਿਆਣ=ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿਸਨੂੰ ? ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਖਟ ਭਗਾਂ ਸਪੰਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਰਬ ਕਲਿਆਣ ਸੁਖ ਸਹਜ ਨਿਧਾਨ ॥ ਜਾ ਕੈ ਰਿਦੈ ਵਸਹਿ ਭਗਵਾਨ ॥੨॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੫]

ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁੱਖ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਗਵਾਉਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਰਬ ਕਲਿਆਣ ਸੂਖ ਮਨਿ ਵੂਠੇ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤੂਠੇ ॥

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੧]

ਸਾਰੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਰਬ ਕਲਿਆਣ ਸੂਖ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ॥ ਬੂਡਤ ਜਾਤੁ ਪਾਏ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੦]

ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੇਵਕੁ; ਅਪਨੀ ਲਾਇਓ ਸੇਵ ॥

ਜਿਸ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਵਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲਾਇਓ=ਲਗਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਮਾਣ, ਵਡਿਆਈ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਪੇ ਸੇਵ ਕਰਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪਿ ਦਿਵਾਵੈ ਮਾਣੁ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੦੬]

੨. ਆਪੇ ਸੇਵਾ ਲਾਇਅਨੁ ਆਪੇ ਬਖਸ ਕਰੇਇ॥ [ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੫੩]

ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕੋਈ ਪੁਤੁ ਸਿਖੁ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀ ਤਿਸੁ ਕਾਰਜ ਸਭਿ ਸਵਾਰੇ॥
ਜੋ ਇਛੈ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਇਸੀ ਪੁਤੁ ਧਨੁ ਲਖਮੀ ਖੜਿ ਮੇਲੇ ਹਰਿ ਨਿਸਤਾਰੇ॥

[ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੩੦੭]

ਜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਈ ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ (ਬਾਬੇ ਲਹਿਣੇ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਆਦਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਈ ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਬਾਬਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਨਿਹਕਪਟ ਸੇਵਾ ਕੀਜੈ ਹਰਿ ਕੇਰੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਈਐ॥੩॥

[ਗੋਂਡ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੮੬੧]

ਸੇਵਾ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵੇਦ ਵਿਆਸ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਥਿ ਸਕਥ ਹਨਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ॥
ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਹਣਾ ਪੈਰ ਧੋਇ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵੈ॥
ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਿਖਿ ਪੋਥੀਆ ਤਾਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਰਬਾਬ ਵਜਾਵੈ॥
ਨਮਸਕਾਰ ਡੰਡਉਤ ਕਰਿ ਗੁਰਭਾਈ ਗਲਿ ਮਿਲਿ ਗਲਿ ਲਾਵੈ॥
ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ ਕਰਿ ਧਰਮ ਦੀ ਹਥਹੁ ਦੇ ਕੈ ਭਲਾ ਮਨਾਵੈ॥ [ਵਾਰ ੬, ਪਉੜੀ ੧੨]

੨. ਗੁਰਸਿਖਾ ਗੁਰਸਿਖ ਸੇਵਾ ਲਾਇਆ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰ ਸੇਵ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ॥
ਤਪੜੁ ਝਾੜਿ ਵਿਛਾਇ ਧੂੜੀ ਨਾਇਆ॥ ਕੋਰੇ ਮਟ ਅਣਾਇ ਨੀਰੁ ਭਰਾਇਆ॥
ਆਣਿ ਮਹਾ ਪਰਸਾਦੁ ਵੰਡਿ ਖੁਆਇਆ॥੧੦॥ [ਵਾਰ ੨੦, ਪਉੜੀ ੧੦]

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਤੇ ਫਲ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਲੇਖਨੀ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਲਖ ਰਾਜ ਨੀਰ ਭਰਾਵਣੀ॥

ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਇੰਦਰਪੁਰੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜ-ਸੁੱਖ ਬਰਾਬਰ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਵਾ ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਣਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਲਖ ਸੁਰਗ ਸਿਰਤਾਜ ਗਲਾ ਪੀਹਾਵਣੀ॥

ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਸਵਰਗਾਂ ਦੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਸੁੱਖ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਦੇ ਅਨਾਜ ਪੀਹਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਲਖ ਸਾਜ ਚੁਲਿ ਝੁਕਾਵਣੀ॥

ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਨਿਧੀਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੁਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜਾਂ ਲਾਉਣ ਕਰਕੇ ਸੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਾਧ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਗਰੀਬੀ ਆਵਣੀ॥

ਕਿਉਂਕਿ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੇ ਵਡਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਸੁੱਖ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨਹਦਿ ਸਬਦਿ ਅਗਾਜ ਬਾਣੀ ਗਾਵਣੀ॥੧੮॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੧੪, ਪਉੜੀ ੧੮]

ਇੱਕ ਰਸ ਬਾਣੀ ਗਾਉਣ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤਪਾਂ ਸਿਰਿ ਤਪੁ ਸਾਰੁ॥** [ਆਸਾ ਮਃ ੩, ਪੰਨਾ ੪੨੩]

੨. **ਸੁਖ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰਿ ਰਖਿਐ ਆਪਣੀ ਨਦਰਿ ਕਰਹਿ ਨਿਸਤਾਰਿ ਜੀਉ॥੧੨॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੨]

ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਵਿੱਚੋਂ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅਨਿਨ ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਅਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾਗੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁਤ੍ਰੀ! ਤੂੰ ਇਹ ਤਿੰਨ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਜੇ ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏਂਗੀ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਤਿੰਨ ਬਚਨ ਕਿਹੜੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸ ਰੱਖਣੇ ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ, ਪਿਛਲ ਰਾਤੀ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਤੇ ਤੀਸਰੀ ਇਹ ਕਿ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ।

ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਧਰਮਸਾਲ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਝਾੜੂ, ਸੂਹਨੀ ਆਦਿ ਦੀ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋਣਗੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸਦਿ ਗਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਨ ਸਿਖਾ ਗੁਰਮਤ ਇਹ ਸਾਰ॥ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਕੀ ਸੇਵ ਉਦਾਰ॥

ਸੋ ਇਹਨਾਂ ਉਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤਥਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ॥ ਤਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣੁ ਪਾਈਐ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਾਹ ਲੁਡਾਈਐ॥੪॥੩੩॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੬]

ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਚਿਤ ਲਾ ਕੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਫਲੁ ਹੈ ਜੇ ਕੋ ਕਰੇ ਚਿਤੁ ਲਾਇ॥
ਮਨਿ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਵਣਾ ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ॥ [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਃ, ਅੰਗ ੬੪੪]

ਸੇਵਾ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ—੧. ਸਕਾਮ ਸੇਵਾ ੨. ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ।

ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਵਾਨਨੀਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕੁਝ ਮੰਗਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਮੰਗਣਾ ਹੈ ਦੇਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੇ ਫਿਰਨਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਇੱਛਾ ਪੂਰਕ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਛਾ ਪੂਰਕੁ ਸਰਬ ਸੁਖਦਾਤਾ ਹਰਿ ਜਾਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਕਾਮਧੇਨਾ॥

ਇਸ ਲਈ

ਸੋ ਐਸਾ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ ਮੇਰੇ ਜੀਅੜੇ ਤਾ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ ਮੇਰੇ ਮਨਾ॥੧॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਃ ੪, ਅੰਗ ੬੬੯]

ਸਕਾਮ ਸੇਵਾ—ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਾਮਨਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ—ਜੋ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਨਿਸ=ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀ ਸੁੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਇਸ ਲਈ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ, ਸਕਾਮ ਸੇਵਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉੱਤਮ ਹੈ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਅੰਤਹ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ॥ ਤਿਸੁ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤਿ ਸੁਆਮੀ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੮੬]

ਸੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ; ਜਪਿ ਅਲਖ ਅਭੇਵ ॥੧॥

ਅਲਖ=ਲਖਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਭੇਵ=ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਪਿ=ਜਪਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੀ ਬਿਘਨੁ=ਕਸ਼ਟ ਨ ਲਾਗੈ=ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਘਨ ਬਿਨਾਸਨ ਸਭਿ ਦੁਖ ਨਾਸਨ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ॥
ਖੋਏ ਪਾਪ ਭਏ ਸਭਿ ਪਾਵਨ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੁਖਿ ਘਰਿ ਆਇਆ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੨]

ਧਰਤਿ ਪੁਨੀਤ ਭਈ; ਗੁਨ ਗਾਏ ॥

ਜਿਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਹਨ ਉਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਧਰਤੀ, ਵਾ—ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਪੁਨੀਤ=ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਥੈ ਬੈਸਨਿ ਸਾਧ ਜਨ ਸੋ ਥਾਨੁ ਸੁਹੰਦਾ॥
ਓਇ ਸੇਵਨਿ ਸੰਮ੍ਰਿਥੁ ਆਪਣਾ ਬਿਨਸਹਿ ਸਭੁ ਮੰਦਾ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੧੯]

ਦੁਰਤੁ ਗਇਆ; ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਦੁਰਤੁ=ਪਾਪ ਗਇਆ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਜਿਸਨੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪਾਪ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ। ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦੁਰਤੁ ਗਵਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਦੁਰਤੁ ਗਵਾਇਆ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪੇ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ਉਬਾਰਿਆ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੦]

੨. ਇਨ੍ ਬਿਧਿ ਨਗਰੁ ਵੁਠਾ ਮੇਰੇ ਭਾਈ॥ ਦੁਰਤੁ ਗਇਆ ਗੁਰਿ ਗਿਆਨੁ ਦ੍ਰਿੜਾਈ॥੧॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੩੦]

ਸਭਨੀ ਥਾਂਈ ਰਵਿਆ ਆਪਿ ॥

ਸੋ ਸਭਨੀ=ਸਾਰਿਆਂ ਥਾਂਈ=ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪ ਰਵਿਆ=ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਵਾਸਾ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਰਵਿਆ ਸ੍ਰਬ ਠਾਈ ਅਗਮ ਰੂਪ ਗਿਰਧਾਰੇ॥੩॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੦]

੨. ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਬਨਵਾਰੀ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੪੦]

੩. ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭਿ ਥਾਈ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੩]

੪. ਜਲਿ ਥਲਿ ਪੂਰਨ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿਆ ਅਛਲ ਸੁਆਮੀ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੦]

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ; ਜਾ ਕਾ ਵਡ ਪਰਤਾਪੁ ॥

ਆਦਿ=ਮੁੱਢ ਜੁਗਾਦਿ=ਜਦੋਂ ਜੁਗ ਆਦਿ ਰਚੇ ਗਏ ਸਤਯੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪਰ, ਕਲਯੁਗ ਜਾ ਕਾ=ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਵਡ=ਵੱਡਾ ਪਰਤਾਪੁ=ਤੇਜ਼ ਭਾਵ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਵੱਡਾ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ। ਆਦਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮੁੱਢ ਜਿਥੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਜੁਗ ਆਦਿ ਰਚੇ ਗਏ, ਉਸਦਾ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ। ਇਥੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਦਿ, ਅੰਤ ਦੋਨਾਂ ਉਪਾਧੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਆਦਿ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਏ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਭੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ ਔਰ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅੰਤ ਭੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਦਿ, ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ ਨ ਹੋਇ ਸੰਤਾਪੁ ॥੨॥

ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਤਿਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਕਰਕੇ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਆਦਿ ਸੰਤਾਪ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਭਾਵ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਚਾਨਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਅਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਮਿਟਿਆ ਅੰਧਿਆਰਾ ਘਟਿ ਚਾਨਣੁ ਆਪੁ ਪਛਾਨਣਿਆ॥੭॥

[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੯]

੨. ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਮਿਟਿਓ ਅਗਿਆਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਸਭ ਠਾਈ॥੩॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੦]

ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨ; ਲਗੇ ਮਨਿ ਮੀਠੇ ॥

ਗੁਰ ਕੇ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੀਠੇ=ਪਿਆਰੇ ਲੱਗੇ ਹਨ।

ਨਿਰਬਿਘਨ ਹੋਇ; ਸਭ ਥਾਂਈ ਵੂਠੇ ॥

ਸੋ ਜਨ ਸਭ=ਸਾਰੇ ਥਾਂਈ=ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਬਿਘਨ=ਬਿਘਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵਸੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਬਿਘਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਜਿਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾ ਕੇ ਵਸਣ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਈ ਚਰਨ ਗੁਰ ਮੀਠੇ ॥ ਵਡੈ ਭਾਗਿ ਦੇਵੈ ਪਰਮੇਸਰੁ ਕੋਟਿ ਫਲਾ ਦਰਸਨ ਗੁਰ ਡੀਠੇ ॥

[ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਕ ੭੧੭]

ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਤੋਂ ਮੀਠੇ=ਪਿਆਰੇ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ ਸਿੱਖ ਕਾਬਿਲ, ਕੰਧਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਰਸ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਮਿਠਾਸ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਗੋਂਦੇ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਭੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਰਸ ਨਿਰੰਤਰ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਸੱਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਚੌਂਕੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਜੋ ਮਿਠਾਸ ਮੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਰਸ ਟੁੱਟ ਨਾ ਜਾਏ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਰਨਾ, ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਦਾ ਰਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਰਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਓਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ-ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਐਸਾ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮਉਜ ਕੋ ਕਹਿ ਕੈਸੇ ਉਨਮਾਨ ॥
ਕਹਿਬੇ ਕਉ ਸੋਭਾ ਨਹੀ ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨੁ ॥੧੨੧॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੦]

ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਨਰਕਾਂ ਤੇ ਸੁਰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਿਰਪਾ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਚਰਨਾਂ, ਕਮਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਸੁਰਗ ਨਰਕ ਤੇ ਮੈ ਰਹਿਓ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਰਸਾਦਿ ॥
ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮਉਜ ਮਹਿ ਰਹਉ ਅੰਤਿ ਅਰੁ ਆਦਿ ॥੧੨੦॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੧੩੭੦]

ਸਭਿ ਸੁਖ ਪਾਏ; ਸਤਿਗੁਰ ਤੂਠੇ ॥੩॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੂਠੇ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭਿ=ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਹਨ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲਖ ਖੁਸੀਆ ਪਾਤਿਸਾਹੀਆ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੪]

ਸੋ ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਮਾਲਵੇ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜਦ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰਕੇ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਟਪਰੀ ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਫੂਲਕਿਆਂ ਦਾ ਵਡੇਰਾ ਭਾਈ ਕਾਲਾ ਅਪਣੇ ਯਤੀਮ ਭਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਬੱਚੇ ਨੇ ਢਿੱਡ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਾਲਿਆ ਇਹ ਬੱਚਾ ਪੇਟ 'ਤੇ ਹੱਥ ਕਿਉਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਕਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਪੇਟ ਤੋਂ ਭੁੱਖਾ ਹੈ, ਢਿੱਡ ਵਜਾ ਕੇ ਭੁੱਖ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਇਹ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ

ਦਾ ਪੇਟ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ? ਕਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੀ ਇਸ ਨਾਮ ਫੂਲਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਫੂਲਿਆ ਬਹੁਤ ਫੂਲੇਂਗਾ ਭਾਵ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇਂਗਾ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਟਪਰੀ ਵਾਸਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਹਨ।

੧. **ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਕਾ ਦਾਤਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਾ ਕੀ ਸਰਨੀ ਪਾਈਐ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੩੦]

੨. **ਸਭ ਤੇ ਵਡ ਸਮਰਥ ਗੁਰਦੇਵ॥ ਸਭਿ ਸੁਖ ਪਾਈ ਤਿਸਕੀ ਸੇਵ॥**
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੨]

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭ; ਭਏ ਰਖਵਾਲੇ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਰਖਵਾਲੇ=ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਜਿਥੈ ਕਿਥੈ; ਦੀਸਹਿ ਨਾਲੇ ॥

ਜਿਥੈ ਕਿਥੈ=ਜਹਾਂ ਕਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੁਆਮੀ, ਮਾਲਕ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਦਾਸ; ਖਸਮਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੇ ॥੪॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖਸਮਿ=ਮਾਲਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ=ਤਾਂਈ ਪਾਲੇ=ਪਾਲਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੪॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੦੧-੮੦੨]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ॥ ਅਗਨਤ ਗੁਣ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ ॥ ਮੋਹਿ ਅਨਾਥ ਤੁਮਰੀ ਸਰਣਾਈ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਹਰਿ ਚਰਨ ਧਿਆਈ ॥੧॥ ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਬਸਹੁ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ਮੋਹਿ ਨਿਰਗੁਨ ਲੀਜੈ ਲੜਿ ਲਾਇ ॥ਰਹਾਉ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਤਾ ਕੈਸੀ ਭੀੜ ॥ ਹਰਿ ਸੇਵਕ ਨਾਹੀ ਜਮ ਪੀੜ ॥ ਸਰਬ ਦੂਖ ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਨਸੇ ॥ ਜਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੁ ਬਸੈ ॥੨॥ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਤਨਿ ਆਧਾਰੁ ॥ ਬਿਸਰਤ ਨਾਮੁ ਹੋਵਤ ਤਨੁ ਛਾਰੁ ॥ ਪ੍ਰਭ ਚਿਤਿ ਆਏ ਪੂਰਨ ਸਭ ਕਾਜ ॥ ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਸਭ ਕਾ ਮੁਹਤਾਜ ॥੩॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸੰਗਿ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ ਬਿਸਰਿ ਗਈ ਸਭ ਦੁਰਮਤਿ ਰੀਤਿ ॥ ਮਨ ਤਨ ਅੰਤਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੰਤ ॥ ਨਾਨਕ ਭਗਤਨ ਕੈ ਘਰਿ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ॥੪॥੩॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਅਣਗਿਣਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਨਾਥ ਮੰਨ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਜਾਓ, ਮੈਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਭੀੜਾਂ (ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਅੰਗ ਸੰਗ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਮਨ, ਤਨ ਵਿੱਚ ਆਸਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਐਸਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਸਰਨ ਨਾਲ ਤਨ ਖੇਹ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚੇਤੇ ਆਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਸਭ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭੈੜੀ ਮੱਤ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ, ਤਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮੰਤਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਾ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਸਕਰਣ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਸ਼ੀ, ਖੇੜਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਐਸਾ ਸੰਮਿਲਤ ਭਾਵ, ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ; ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ! ਤੂੰ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਿਧਾਨ=ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈਂ। ਭਾਵ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ! ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁੱਖ ਸਰੂਪ ਹੈਂ। ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਭੀ ਸੁੱਖ ਰੂਪ ਹੈ। ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਸੁੱਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਸਾਧਸੰਗਿ ਧਨ ਮਾਲ ॥ [ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੨]

੨. ਸੁਖ ਨਿਧਾਨੁ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸੁਣਿਆ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੧੯]

੩. ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਹਰਿ ਅਲਖ ਸੁਆਮੀ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੪]

ਅਗਨਤ ਗੁਣ; ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ ॥

ਹੇ ਠਾਕੁਰ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਗੁਣ=ਖੂਬੀਆਂ ਭਾਵ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਖੂਬੀਆਂ ਅਗਨਤ=ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬਿਅੰਤ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਅਨੇਕ ਮਹਿਮਾ ਕੀਮਤਿ ਕਛੂ ਨ ਜਾਇ ਕਹੀ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੮]

੨. ਆਇ ਨ ਜਾਵੈ ਨਿਹਚਲੁ ਧਨੀ ॥ ਬਿਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਤਾ ਕੇ ਕੇਤਕ ਗਨੀ ॥ [ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੬੨]

੩. ਬੇਅੰਤਾ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਕੇਤਕ ਗਾਵਾ ਰਾਮ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੩]

੪. ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਕਥੇ ਨ ਜਾਹੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਮੁਰਾਰੇ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੪੮]

ਮੋਹਿ ਅਨਾਥ; ਤੁਮਰੀ ਸਰਣਾਈ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਅਨਾਥ=ਯਤੀਮ, ਸੁਆਮੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ। ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਤੁਮਰੀ=ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਨਾਈ=ਸਰਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ; ਹਰਿ ਚਰਨ ਧਿਆਈ ॥੧॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਈ=ਧਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵਾਂ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਮ ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਹਰਿ ਸਰਣੀ ਅਪੁਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇਂਹ ॥
ਚਰਣ ਕਮਲ ਨਾਨਕੁ ਆਰਾਧੈ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਆਨ ਨ ਕੇਂਹ ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੨]

੨. ਮੋਹਿ ਅਨਾਥੁ ਦਾਸੁ ਜਨੁ ਤੇਰਾ ਅਵਰ ਓਟ ਸਗਲੀ ਮੋਹਿ ਤਿਆਗੀ ॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੧]

ਸੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਇਹ ਜੋਦੜੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗ਼ਰੀਬ, ਮਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਿਮਾਣੀ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬੁੱਧ ਰੂਪ ਬਾਂਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਦੀ ਹੋਈ ਪਕੜ ਲਈ। ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਰੂਪ ਪਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਰਾਣੀ ਹੋ ਗਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੋਹਿ ਅਨਾਥ ਗਰੀਬ ਨਿਮਾਨੀ ॥ ਕੰਤ ਪਕਰਿ ਹਮ ਕੀਨੀ ਰਾਨੀ ॥੩॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੪]

ਦਇਆ ਕਰਹੁ; ਬਸਹੁ ਮਨਿ ਆਇ ॥
ਮੋਹਿ ਨਿਰਗੁਨ; ਲੀਜੈ ਲੜਿ ਲਾਇ ॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਹੁ=ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆ ਕਰਕੇ ਬਸਹੁ=ਵੱਸ ਜਾਓ। ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਇਹੀ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣਾ ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਣਾ ਕਰ। ਮੋਹਿ=ਮੈਂ ਨਿਰਗੁਨ=ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਭਾਵ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਲੈਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਸੁ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰਿਆ ਵਸੁ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿਦਾ ਹਰਿ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮਨਿ ਵਸੁ ਜੀਉ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੭੩]

ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਆਵੈ; ਤਾ ਕੈਸੀ ਭੀੜ ॥

ਉਹ ਪ੍ਰਭੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਚਿਤਿ=ਚੇਤੇ ਆਵੇ ਭਾਵ ਯਾਦ ਆਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੈਸੀ=ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਭੀੜ=ਬਿਪਤਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਜੇ ਉਹ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਭੀੜ=ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪ੍ਰਭ ਚਿਤਿ ਆਏ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਜਾਇ॥ ਭੈ ਸਭ ਬਿਨਸਹਿ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਇ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੮੪]

ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਸਾਖੀ ਜੋ ਹੁਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ, ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾਂ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਨ ੧੯੪੭ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਗੁਰੂ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਦੀ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੇ ਕਰਵਟ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਮਿਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਲੋਕੀ ਆਪਣੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਰਤਣ ਲੱਗੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਿਅੰਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਿਲ ਕੰਬਾਊ ਵਰਤੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੁਟੇਰੇ ਲੋਕ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆ ਜਾਨਾਂ ਲੈਣ ਲੱਗੇ ਭਾਵੇਂ ਉੱਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਏ। ਜੋ ਕਹਿਣ ਸੁਨਣ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਅਨੇਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਰੱਬੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਹੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਹੋਈ ਉਹ ਇੱਕ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਹਿਮਿਆ ਅਤੇ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਖ਼ੁਦਾ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਖ਼ੁਦਾ! ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੱਗੇ ਫ਼ੌਜੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਾਣਾ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਥੋਂ ਅੱਗੇ ਫਿਰ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਸ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਆਗੂ ਨੇ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਵੀ ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਫ਼ੌਜੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜਾਨ ਭੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਧਨ, ਮਾਲ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਨਹੀਂ ਔਰ ਮੇਰੀਆਂ ਨੌਜਵਾਨ ਧੀਆਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਪਰਾਏ ਮਰਦ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਤੱਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹਿਆ ਭੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੁਣ ਅੱਜ ਆਟੇ ਦੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਆਟੇ ਦੇ ਦੀਵੇ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਚੂਹੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਕਾਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਐਸੇ ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਚੇਤੇ ਆਇਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੇਤੇ ਆਏ। ਮਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ ਯਾਦ ਆ ਗਈਆਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਂਝ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕੁਝ ਮੂਰਖਾਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਹੀ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਇਸਲਾਮ ਵਿਰੁੱਧ ਗ਼ਲਤ ਕਰਮ ਭੀ ਕੀਤੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਤਿਆਦਿਕ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੁਕਰਮ ਸਾਡੇ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੁਰਾਣੀ ਸਾਂਝ ਸਾਡੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਸਿੱਖ ਜੋ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਰਦਾਨਾ ਸਾਡਾ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਰਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਹੋਇਆ ਉਹ

ਭੀ ਸਾਡਾ ਹੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸਿੱਖ ਉਹ ਭੀ ਸਾਡਾ ਹੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪੂਜ ਅਸਥਾਨ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਪੀਰ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਉਹ ਭੀ ਸਾਡਾ ਹੀ ਸੀ। ਪੀਰ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ, ਉਹ ਭੀ ਸਾਡਾ ਹੀ ਸੀ। ਗਨੀ ਖ਼ਾਂ, ਨਬੀ ਖ਼ਾਂ ਪਠਾਣ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇਰੇ ਮੰਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਨ੍ਹੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਭੀ ਸਾਡੇ ਹੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ ਹਨ। ਹੇ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਤੇਰੇ ਘਰ ਨਾਲ ਚੱਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਮਹਾਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਦਰ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਭਰੋਸੇ, ਘਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਹਾਂ ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਭਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਇੱਕ ਮਨ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਿਆ। ਘਰ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਅਜੇ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੀ ਸੀ ਦੂਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਵਸਤਰ ਨੀਲੇ ਸਨ ਔਰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਬਰਛਾ ਸੀ, ਗਾਤਰੇ ਕਿਰਪਾਨ ਪੂਰੇ ਸਿੱਖੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਹਿਮਿਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੇਵਲ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਡਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਉੱਡ ਗਿਆ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਭੈ ਅਤੇ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦਾ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਜੋ ਆਨੰਦ ਕਦੇ ਨਿਮਾਜਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਸਿੱਖ ਸਮਝ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਆਗੂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾ ! ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਤੇ ਸਾਡੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸਾਂਝ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਕੈਂਪ ਤਕ ਛੱਡਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰ। ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਮਿੱਠੇ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇ ਸੁਖਦਾਇਕ ਬਚਨ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਬੋਲਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਿਠ ਬੋਲੜਾ ਜੀ ਹਰਿ ਸਜਣੁ ਸੁਆਮੀ ਮੋਰਾ॥
ਹਉ ਸੰਮਲਿ ਥਕੀ ਜੀ ਓਹੁ ਕਦੇ ਨ ਬੋਲੈ ਕਉਰਾ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੮੪]

ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਵੇ ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਚਾਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪਰ ਇਸ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ ਉਸ ਘੋੜੇ ਵਾਲੇ ਨੂਰਾਨੀ ਪੁਰਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਇਆ ਹੀ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਹਾਂ ਕਿ ਤੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਾਂ, ਘੋੜੇ ਵਾਲਾ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਤੋਰੀਆਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾ, "ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੀ ਜਾਮਨੀ ਤੇ ਚੱਲੇ ਹਾਂ, ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜਿਸਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਅੱਗੋਂ ਘੋੜੇ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਐਸਾ ਹੀ ਸਮਰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੋ ਜਥੇ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋ ਕੇ ਜਦੋਂ ਨੇੜੇ ਆਏ ਤਾਂ ਇਸ ਘੋੜੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਇਹ ਮੇਰੇ ਖ਼ਾਸ ਬੰਦੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਵੱਲ ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਤੱਕਣਾ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰੇ ਜਿਥੇ ਫ਼ੌਜੀ ਕੈਂਪ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਲੈ ਭਾਈ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਸਾਂਭ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲਣਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਥੇ ਨਾ ਘੋੜਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘੋੜੇ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਰਦਾ ਲਹਿਣ ਤੋਂ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਮਨੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪ ਹੀ ਸਿੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਜਿਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਬੜੇ

ਮਾਣ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਜਾਮਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਸੂ ਭਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਸੋ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚੇਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਬਰਕਤ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਵੀ ਚੇਤੇ ਆਇਆ ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਭੀੜ ਭਾਵ ਬਿਪਤਾ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਾਖੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਤਾਂ ਕੈਸੀ ਭੀੜ॥'

ਹਰਿ ਸੇਵਕ; ਨਾਹੀ ਜਮ ਪੀੜ ॥

ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਸੇਵਕ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਜਮ ਜੋ ਸਭ ਦੇ ਲਈ ਹੀ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹੈ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁੱਖ-ਪੀੜ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਾ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸੁਨਤ ਸੁਖ ਸਾਰੇ॥ ਜਾ ਕੀ ਟਹਲ ਜਮਦੂਤ ਬਿਦਾਰੇ॥੨॥**
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੩੯]

੨. **ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਦੁਖ ਡੇਰਾ ਢਹੈ॥ ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਜਮੁ ਕਿਛੂ ਨ ਕਹੈ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੮੨]

੩. **ਊਠਤ ਸੋਵਤ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਪਹਰੂਆ॥ ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰਣਿ ਜਮ ਨਹੀ ਡਰੂਆ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੬]

੪. **ਜਹ ਲਾਲਚ ਜਾਗਾਤੀ ਘਾਟ॥ ਦੂਰਿ ਰਹੀ ਉਹ ਜਨ ਤੇ ਬਾਟ॥੨॥**
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੩]

੫. **ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰਣਿ ਜਮ ਤੇ ਛੁਟੀਐ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ॥**
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੨]

੬. **ਜਮ ਕੀ ਤ੍ਰਾਸ ਮਿਟੈ ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ॥**
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੯]

੭. **ਜਮ ਕੈ ਪੰਥਿ ਨ ਪਾਈਅਹਿ ਫਿਰਿ ਨਾਹੀ ਮਰਣੇ॥** [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੨੦]

ਸਰਬ ਦੂਖ; ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਨਸੇ ॥
ਜਾ ਕੈ ਸੰਗਿ; ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੁ ਬਸੈ ॥੨॥

ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਤ=ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਸਰਬ=ਸਾਰੇ ਦੂਖ=ਦੁੱਖ ਨਸੇ=ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਾਮ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਬਸੈ=ਵਸਦਾ ਹੈ **ਅਥਵਾ** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਸੰਗੀ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰਤ=ਸਿਮਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਨਸੇ=ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੨॥

ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਨਾਮੁ; ਮਨਿ ਤਨਿ ਆਧਾਰੁ ॥
ਬਿਸਰਤ ਨਾਮੁ; ਹੋਵਤ ਤਨੁ ਛਾਰੁ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਦਾ ਆਧਾਰੁ=ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਖੇਹ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾ—ਤਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਛਾਰੁ=ਖੇਹ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਚਿਤਿ ਆਏ; ਪੂਰਨ ਸਭ ਕਾਜ ॥
ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ; ਸਭ ਕਾ ਮੁਹਤਾਜ ॥੩॥

ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚਿਤਿ=ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਏ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਜ=ਕੰਮ ਪੂਰਨ=ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਅਧੂਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਬਿਸਰਤ=ਬਿਸਰਦਿਆਂ, ਭੁੱਲਦਿਆਂ ਸਭ=ਸਾਰਿਆਂ ਕਾ=ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ=ਮੁਥਾਜ ਭਾਵ ਲੋੜਵੰਦ, ਸਭ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਸੰਗਿ; ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥
ਬਿਸਰਿ ਗਈ; ਸਭ ਦੁਰਮਤਿ ਰੀਤਿ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਜਿਸਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ=ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਗੀ=ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ ਉਸਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿੱਚੋਂ (ਦੁਰ+ਮਤਿ) ਦੁਰ=ਭੈੜੀ ਮਤ, ਖੋਟੀ ਮਤ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਰੀਤਿ=ਰੀਤੀ ਬਿਸਰਿ ਗਈ=ਭੁੱਲ ਗਈ ਹੈ।

ਮਨ ਤਨ ਅੰਤਰਿ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੰਤ ॥

ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਹਰੇ ਭਰੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਉਹਦਾ ਮੰਤ=ਮੰਤ੍ਰ ਭਾਵ ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਵਸਦਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਅਵਸਥਾ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਨਕ ਭਗਤਨ ਕੈ ਘਰਿ; ਸਦਾ ਅਨੰਦ ॥੪॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਅਨੰਦ=ਸੁੱਖ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੪॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਭਾਉ ਦੂਜਾ ਜਾਲਿਓਨੁ ॥ ੨੮॥

[ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੫੩]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੦੩]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਭੂਲੇ ਮਾਰਗੁ ਜਿਨਹਿ ਬਤਾਇਆ ॥ ਐਸਾ ਗੁਰੁ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਇਆ ॥੧॥ ਸਿਮਰਿ ਮਨਾ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਚਿਤਾਰੇ ॥ ਬਸਿ ਰਹੇ ਹਿਰਦੈ ਗੁਰ ਚਰਨ ਪਿਆਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਾਮਿ ਕ੍ਰੋਧਿ ਲੋਭਿ ਮੋਹਿ ਮਨੁ ਲੀਨਾ ॥ ਬੰਧਨ ਕਾਟਿ ਮੁਕਤਿ ਗੁਰਿ ਕੀਨਾ ॥੨॥ ਦੁਖ ਸੁਖ ਕਰਤ ਜਨਮਿ ਫੁਨਿ ਮੂਆ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਗੁਰਿ ਆਸ੍ਰਮੁ ਦੀਆ ॥੩॥ ਅਗਨਿ ਸਾਗਰ ਬੂਡਤ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਬਾਹ ਪਕਰਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੪॥੩॥੮॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨਵਾਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਮਿਲਤ ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

***ਭੂਲੇ ਮਾਰਗੁ; ਜਿਨਹਿ ਬਤਾਇਆ ॥
ਐਸਾ ਗੁਰੁ; ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਇਆ ॥੧॥***

ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਨੂੰ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਰਾਹ ਬਤਾਇਆ=ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਐਸਾ=ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਗੁਰੁ=ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਡਭਾਗੀ=ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੋ, ਇਹ ਪੰਗਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ, ਵਾ—ਪਹਿਲੇ ਚਹੁੰ ਗੁਰੂਆਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਵਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਐਸਾ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਸਤੇ ਬਲਵੰਡੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸਹੀ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰੁ ਜਿਨਿ ਸਿਰਿਆ ਤਿਨੈ ਸਵਾਰਿਆ ॥
ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਕਰਾਮਾਤਿ ਆਪਿ ਸਿਰਜਣਹਾਰੈ ਧਾਰਿਆ ॥
ਸਿਖੀ ਅਤੈ ਸੰਗਤੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਕਰਿ ਨਮਸਕਾਰਿਆ ॥
ਅਟਲੁ ਅਥਾਹੁ ਅਤੋਲੁ ਤੂ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰਿਆ ॥
ਜਿਨੀ ਤੂੰ ਸੇਵਿਆ ਭਾਉ ਕਰਿ ਸੇ ਤੁਧੁ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਿਆ ॥
ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਮੋਹੁ ਮਾਰਿ ਕਢੇ ਤੁਧੁ ਸਪਰਵਾਰਿਆ ॥
ਧੰਨੁ ਸੁ ਤੇਰਾ ਥਾਨੁ ਹੈ ਸਚੁ ਤੇਰਾ ਪੈਸਕਾਰਿਆ ॥
ਨਾਨਕੁ ਤੂ ਲਹਣਾ ਤੂਹੈ ਗੁਰੁ ਅਮਰੁ ਤੂ ਵੀਚਾਰਿਆ ॥
ਗੁਰੁ ਡਿਠਾ ਤਾ ਮਨੁ ਸਾਧਾਰਿਆ ॥੭॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਸਤਾ ਬਲਵੰਡਾ, ਅੰਗ ੯੬੮]

ਸੋ, ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਰਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਰਾਹ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਭੁੱਲ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਰਸਤੇ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਕੋੜ੍ਹ (ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਕੁਸ਼ਟ ਰੋਗ) ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਲੱਧੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਫੇਰ ਭਗਤੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੋ, ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਹਨ, ਜੋ ਰਾਹੋਂ ਭੁੱਲੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ, **ਵਾ:** ਸਿਖਿਆ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਭਟਕ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਇਹ ਰਾਹ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਆਦਿ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭੂਲੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਮਝਾਏ ॥ ਉਝੜਿ ਜਾਦੇ ਮਾਰਗਿ ਪਾਏ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੨]

ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭੁਲੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ, ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਭੂਲਾ ਮਾਰਗਿ ਪਾਇਓਨੁ ਗੁਨ ਅਵਗੁਣ ਨ ਬੀਚਾਰਿ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੯]

੨. **ਮਾਰਗ ਪਾਏ ਉਦਿਆਨ ਮਹਿ ਗੁਰਿ ਦਸੇ ਭੇਤ ॥੧॥** [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੦]

ਸੋ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਜਿਸਨੇ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਰਾਹ ਦਾ ਭੇਦ ਦੱਸਿਆ। ਤੇ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲਗਣਾ ਸਿੱਖ ਲਈ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਭੂਲੇ ਮਾਰਗੁ ਜੋ ਦਸੇ ਤਿਸ ਕੈ ਲਾਗਉ ਪਾਇ ॥**
ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਦਾਤਾ ਕੋ ਨਹੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਇ ॥੪॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੦]

੨. **ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਗੁਰੂ ਦਿਖਾਇਆ ॥ ਭੂਲਾ ਮਾਰਗਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਪਾਇਆ ॥**
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੫]

੩. **ਭੂਲੇ ਕਉ ਗੁਰਿ ਮਾਰਗਿ ਪਾਇਆ ॥ ਅਵਰ ਤਿਆਗਿ ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਲਾਇਆ ॥**
[ਗੌਂਡ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੬੪]

ਸੋ, ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮਾਰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ, ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਮੰਜ਼ਿਲ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਨੇੜੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਮੰਜ਼ਿਲ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਮੰਜ਼ਿਲ, ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੈ। ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਗ ਹੀ ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਉਹ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇਗਾ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਹੀ ਭਟਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਾਰਗ ਖੋਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਖੋਇਆ ਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਰਗ ਬਿਨਾਂ, ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ। ਮੰਜ਼ਿਲ ਸੰਸਾਰਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਾਰਗ ਭੀ ਸੰਸਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੰਜ਼ਿਲ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਾਰਗ ਭੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਮਾਰਗ ਦੇ ਹੋਰ ਭੀ ਨਿਯਮ ਹਨ। ਕਈ ਮਾਰਗ ਪਹੁੰਚਦੇ ਤਾਂ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਾਰਗ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਾਂਧੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਗੁਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਮੰਜ਼ਿਲ ਮਿਲੀ, ਨਾ ਮਾਰਗ ਰਿਹਾ। ਕੁਝ ਮਾਰਗ ਐਸੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਠੋਕਰਾਂ ਹੀ ਠੋਕਰਾਂ ਹਨ। ਮਾਰਗ ਦੀਆਂ ਘੁੰਮਣਘੇਰੀਆਂ, ਉਤਰਾਈਆਂ, ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ

ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ, ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਕੋਈ ਤਾਂ ਹੀ ਸੌਖਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮਾਰਗ ਪੱਧਰਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮਾਰਗ ਸਿੱਧਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕੋਈ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ :

ਸਤਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲਾਇਆ॥

[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੫, ਪਉੜੀ ੧੩]

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪੈਰ ਠੀਕ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕੇ। ਜੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਜੇ ਪੈਰ ਹਨ, ਮਾਰਗ ਵਿੱਚ ਅੰਧਕਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਭੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਜੇ ਮਾਰਗ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣਾ ਹੈ, ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਨੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਭੀ ਗੱਲ ਉਥੇ ਦੀ ਉਥੇ ਹੀ ਹੈ। ਚਾਨਣਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਅੰਧਕਾਰ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰ, ਆਪਣੇ ਚਰਣ, ਮਾਰਗ ਦਾ ਚਾਨਣਾ, ਮਾਰਗ ਦੀ ਸਵੱਛਤਾ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸੋ, ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇੱਕ ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਵ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਭਗਤੀ 'ਚੋਂ ਹੀ ਦੂਸਰਾ ਮਾਰਗ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਭਗਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਕੋਈ ਤਾਂ ਹੀ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਪੈਰ ਹੋਣ, ਬੈਰਾਗ, ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਨੇਤਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਹੋਵੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਕਰਮਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੭]

ਸੋ ਇਉਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਲੈ ਕੇ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚਲਣਾ ਇਹ ਗੁਰਮੁਖ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਰਾਹ ਤੋਂ ਭਟਕ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨਾਂ ਨੇ ਦਸ ਜਾਮੇ ਧਾਰ ਕੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਨੰਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਿੱਧ, ਜੋਗੀ, ਨਾਥ, ਪੀਰ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਧਰਮ ਦੇ ਆਗੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਂ ਰਾਜੇ ਲੋਕ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇਅੰਤ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚੋਂ ਇਥੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਵਾਰ ਕੇ ਦੱਖਣ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹੋਏ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਗੋਦਾਵਰੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਹ ਕਰਾਮਾਤੀ ਫ਼ਕੀਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਆਏ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਬੜਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਕਾਰ, ਭਾਵ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਮਹੰਤ ਜੈਤ ਰਾਮ ਨੇ ਦੱਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹੰਤ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਹੈ। ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਲਿਆਵਾਂਗੇ। ਸੋ ਇਉਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਗੋਦਾਵਰੀ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਜੋਗੀ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸਦੇ ਉਸ ਕਰਾਮਾਤੀ ਪਲੰਘੇ 'ਤੇ ਬੈਠੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਬੀਰਾਂ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਉਡਾ ਕੇ ਸਾਧੂ, ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ, ਜਿਸਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਰਗੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸ਼ਾਹੀ ਲਿਬਾਸ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਲੰਘੇ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਹਦੇ ਸਿੱਖ ਮਨਮਾਨੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਨੇ ਆਪਣੇ ਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਮੰਜਾ ਮੂਧਾ ਮਾਰ ਦੇਵੋ। ਬੀਰਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਮੰਜੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਮੰਜਾਂ ਚੁੱਕਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਹਿੱਲਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ, ਪਲੰਘੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਟਿਕਿਆ ਰਹੋ। ਪਲੰਘ ਟਿਕਿਆ ਰਿਹਾ। ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਦੀਆਂ ਗ਼ੈਬੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਤੁਰਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਚੱਲ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਨੇ ਐਡੀ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ

ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਵੋ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈ ? ਇਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੀ ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਬੰਦਾ ਹਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਬੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰ। ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਬੰਦਗੀ ਕਰੇ। ਜੋ ਬੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਕਹਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਹੱਕ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸੋਹਣਾ ਸਰੀਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਸਵਾਹ ਮਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗਾੜੀ ਬੈਠਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬੰਦਉ ਹੋਇ ਬੰਦਗੀ ਗਹੈ ॥ ਬੰਦਕ ਹੋਇ ਬੰਧ ਸੁਧਿ ਲਹੈ ॥੨੯॥

[ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੧]

੨. ਬੰਦੇ ਬੰਦਗੀ ਇਕਤੀਆਰ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੮]

ਸੋ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰਾਹ ਦੱਸਿਆ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ’ਤੇ ਉਸ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ। ਫਿਰ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣੀ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਕਥਾ ਸੁਣਦਿਆਂ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਜਲ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ ਤੇ ਬੈਰਾਗ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਤੀਰ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਥਾਪੜਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਹੇਠ ਲੜ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰ (ਜਿੱਤਣਾ) ਕੀਤਾ। ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਦਰਸਾਇਆ। ਜਿਸ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਇਹ ਭਟਕ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਮਾਰਗ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਵਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਭਾਗ ਵੱਡੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗਾ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਮਾਰਗ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਤਾਪ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ ? ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਤਨਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੈਕੁੰਠ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਪਕਿਆ ਹੋਇਆ ਫਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਕਹਿਕੇ ਤੁੜਵਾਇਆ, ਜੋ ਪੱਕ ਕੇ ਲਾਲ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਫੋਲ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੀੜਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਸੀ, ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੀੜੇ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਮਾਰਗ ਪਾਉਣਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕਿਆ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ’ਤੇ ਤਰਸ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਭੁੱਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰਗ ਪਾਇਆ ਹੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ’ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ, ਐਸੀ ਬੇਨਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀਤੀ। ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਕੀੜੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਕੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਉੱਚੀ ਪੁਕਾਰ ਕਰ, ਮੈਂ ਇਸਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਤੈਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸੱਤ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਉਚੀ ਧੁਨ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਕੀੜੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਰ-ਕ੍ਰਿਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ’ਤੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੁਨਿ ਊਚੀ ਲੇ ਨਾਮ ਗੁਹਾਰਾ। ਕੀਰੇ ਕਿਰਰ ਕਿਰਰ ਉੱਚਾਰਾ।
ਜਾਨਿ ਲੀਨਿ ਨਿਸ਼ਚੇ ਗੁਰ ਮੇਰੋ। ਕਹਾਂ ਭਈ ਗਤਿ ! ਬਿਸਮ ਬਡੇਰੋ ॥੩੨॥
ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਭਨਯੋਂ ‘ਚਿੰਤ ਕਯਾ ਕੀਜੈ। ਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਮ ਇਸ ਕੋ ਲਖਿ ਲੀਜੈ।
ਇਹ ਤਨ ਤਜਿ ਅਬਿ ਸ਼ੁਭ ਗਤਿ ਪਾਵੈ। ਬਹੁਰ ਨਹੀ ਅਪ ਗਤਿ ਅਸ ਜਾਵੈ’ ॥੩੩॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਐਨ ੨, ਅੰਸੂ ੫]

ਸੋ, ਇਉਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਮਾਧੋਦਾਸ ਤੇ ਉਸਦੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਾਹ ਪਾਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭਗਤਿ ਭਾਵ ਇਹੁ ਮਾਰਗੁ ਬਿਖੜਾ ਗੁਰ ਦੁਆਰੈ ਕੋ ਪਾਵਏ ॥
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਜਿਸੁ ਕਰੇ ਕਿਰਪਾ ਸੋ ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਚਿਤੁ ਲਾਵਏ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੪੦]

ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਾਖੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਵ ਤੂ ਚਲਾਇਹਿ ਤਿਵੈ ਚਲਹ ਜਿਨਾ ਮਾਰਗਿ ਪਾਵਹੇ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੯]

ਸਿਮਰਿ ਮਨਾ; ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਚਿਤਾਰੇ ॥
ਬਸਿ ਰਹੇ ਹਿਰਦੈ; ਗੁਰ ਚਰਨ ਪਿਆਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਮਨ ! ਸਿਮਰਿ=ਸਿਮਰਨੇ ਯੋਗ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜੋ ਨਾਮ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਚਿਤਾਰੇ=ਚਿਤਾਰਨਾ ਕਰ, ਭਾਵ ਚੇਤੇ ਕਰ। ਉਸਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰ। ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣ-ਕਮਲ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਸ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਕਾਮਿ ਕ੍ਰੋਧਿ ਲੋਭਿ ਮੋਹਿ ਮਨੁ ਲੀਨਾ ॥
ਬੰਧਨ ਕਾਟਿ; ਮੁਕਤਿ ਗੁਰਿ ਕੀਨਾ ॥੨॥

ਪੰਜੇ ਵਿਕਾਰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਲੀਨਾ=ਲੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਗੁਰਿ=ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹ ਆਦਿਕ ਦੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟਿ=ਕੱਟ ਕੇ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਭਾਵ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਤਜਿ ਗਏ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਨੀ ਪਾਇ ॥**
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੩੧]

੨. **ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਰੁ ਲੋਭ ਮੋਹ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅਹੰਮੇਵ ॥**
ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ ਕਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਗੁਰਦੇਵ ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੯]

੩. **ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਕਿਲਬਿਖ ਗੁਰਿ ਕਾਟੇ ਪੂਰਨ ਹੋਈ ਆਸਾ ਜੀਉ ॥੩॥**
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮]

੪. **ਮੋਹੁ ਮਲਿ ਬਿਵਸਿ ਕੀਅਉ ਕਾਮੁ ਗਹਿ ਕੇਸ ਪਛਾੜ੍ਉ ॥**
ਕ੍ਰੋਧੁ ਖੰਡਿ ਪਰਚੰਡਿ ਲੋਭੁ ਅਪਮਾਨ ਸਿਉ ਝਾੜ੍ਉ ॥
ਜਨਮੁ ਕਾਲੁ ਕਰ ਜੋੜਿ ਹੁਕਮੁ ਜੋ ਹੋਇ ਸੁ ਮੰਨੈ ॥
ਭਵਸਾਗਰੁ ਬੰਧਿਅਉ ਸਿਖ ਤਾਰੇ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨੈ ॥ [ਸਵੱਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੪੦੬]

ਸੋ, ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਦਿਆਂ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਮਲਿ=ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਵਸਿ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਵਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪਾਂ ਰੂਪੀ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਪਛਾੜਨਾ ਕੀਤਾ

ਹੈ। ਕ੍ਰੋਧ ਜੋ ਪਰਚੰਡਿ=ਤੀਖਣ ਹੈ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਖੰਡਿ=ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਭ ਨੂੰ ਨਿਰਾਦਰ, **ਵਾ:** ਅਪਮਾਨ ਕਰਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਸਹਿਤ ਝਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਰਬ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਨਮੁ ਔਰ ਕਾਲੁ=ਮ੍ਰਿਤੂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋਈ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤਰਨੇ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਪੁਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਸੋ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਉਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭੈ ਨਿਰਭਉ ਹਰਿ ਅਟਲੁ ਮਨਿ ਸਬਦਿ ਗੁਰ ਨੇਜਾ ਗਡਿਓ ॥
ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਪਤੁ ਪੰਚ ਦੂਤ ਬਿਖੰਡਿਓ ॥ [ਸਵੱਈਏ ਮਹਲਾ ਤੀਜੇ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੩੯੬]

ਦੁਖ ਸੁਖ ਕਰਤ; ਜਨਮਿ ਫੁਨਿ ਮੂਆ ॥

ਸੁਖਾਂ-ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਫੁਨਿ=ਪੁਨਾ ਜਨਮਿ=ਜੰਮਦਾ ਮੂਆ=ਮਰਦਾ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੁਖ ਸੁਖ ਕਰਤ ਮਹਾ ਭ੍ਰਮਿ ਬੂਡੋ ਅਨਿਕ ਜੂਨਿ ਭਰਮਈ ਹੈ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੫੨੪]

ਚਰਨ ਕਮਲ ਗੁਰਿ; ਆਸ੍ਰਮੁ ਦੀਆ ॥੩॥

ਪਰ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਆਸ੍ਰਮੁ=ਆਸਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਸ੍ਰਮੁ=ਅਸਥਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਰਣ ਕਮਲ ਕਾ ਆਸਰਾ ਦੀਨੋ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੭]

ਅਗਨਿ ਸਾਗਰ; ਬੂਡਤ ਸੰਸਾਰਾ ॥
ਨਾਨਕ ਬਾਹ ਪਕਰਿ; ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੪॥੩॥੮॥

ਜੋ ਅਗਨਿ=ਅਗਨੀ ਦੇ ਸਾਗਰ=ਸਮੁੰਦਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬੂਡਤ=ਡੁਬਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, **ਅਥਵਾ** ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅੱਗ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧ ਰੂਪ ਬਾਹ=ਭੁਜਾ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ (ਨਿਸ+ਤਾਰਾ) ਨਿਸ ਭਾਵ ਪ੍ਰਪੰਚ ਤੋਂ ਤਾਰਾ=ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਡੁੱਬਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ॥੪॥੩॥੮॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੦੫]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਭਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਹੋਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਹਾਈ ॥੧॥ ਸੂਖ ਸਹਜ ਆਨੰਦ ਘਣੇ ॥ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪੂਰੀ ਜਾ ਕੀ ਬਾਣੀ ਅਨਿਕ ਗੁਣਾ ਜਾ ਕੇ ਜਾਹਿ ਨ ਗਣੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਗਲ ਸਰੰਜਾਮ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੇ ॥ ਭਏ ਮਨੋਰਥ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਪੇ ॥੨॥ ਅਰਥ ਧਰਮ ਕਾਮ ਮੋਖ ਕਾ ਦਾਤਾ ॥ ਪੂਰੀ ਭਈ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਬਿਧਾਤਾ ॥੩॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਨਾਨਕਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣਿਆ ॥ ਘਰਿ ਆਇਆ ਪੂਰੈ ਗੁਰਿ ਆਣਿਆ ॥੪॥੧੨॥੧੭॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਝੂਠੇ ਦਰਸਾ ਕੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸਹਾਰਾ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਭਾਈ ॥
ਨਾਨਕ ਹੋਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਹਾਈ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤ=ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ=ਬਾਪ ਸੁਤ=ਪੁੱਤਰ ਬੰਧਪ=ਸੰਬੰਧੀ ਤੇ ਭਾਈ=ਭਰਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਆ=ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਮੀਤ ਨ ਭਾਈ ॥**
ਮਨ ਊਹਾ ਨਾਮੁ ਤੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੪]

੨. **ਕਾ ਕੀ ਮਾਈ ਕਾ ਕੋ ਬਾਪ ॥ ਨਾਮ ਧਾਰੀਕ ਝੂਠੇ ਸਭਿ ਸਾਕ ॥੧॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੮੮]

੩. **ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਤੇਰੋ ਕੋ ਨ ਸਹਾਈ ॥**
ਕਾਂ ਕੀ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕੋ ਕਾਹੂ ਕੋ ਭਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੨੩੧]

੪. **ਕਾ ਕੋ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਧੀਆ ॥ ਗ੍ਰਿਹ ਬਨਿਤਾ ਕਛੁ ਸੰਗਿ ਨ ਲੀਆ ॥**
[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੩]

੫. **ਕਤੰਚ ਮਾਤਾ ਕਤੰਚ ਪਿਤਾ ਕਤੰਚ ਬਨਿਤਾ ਬਿਨੋਦ ਸੁਤਹ ॥**
ਕਤੰਚ ਭ੍ਰਾਤ ਮੀਤ ਹਿਤ ਬੰਧਵ ਕਤੰਚ ਮੋਹ ਕੁਟੰਬ੍ਯ੍ਤੇ ॥
[ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੩]

ਸੋ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝੂਠੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਝੂਠੀ ਔਰ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਗਤ ਮੈ ਝੂਠੀ ਦੇਖੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ ਅਪਨੇ ਹੀ ਸੁਖ ਸਿਉ ਸਭ ਲਾਗੇ ਕਿਆ ਦਾਰਾ ਕਿਆ ਮੀਤ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੫੩੬]

ਇਹ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਜੀਵਤ ਕਾਲ ਤੱਕ ਵਿਵਹਾਰ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਸਭ ਸੰਸਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭ ਕਿਛੁ ਜੀਵਤ ਕੋ ਬਿਵਹਾਰ ॥
ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਅਰੁ ਫੁਨਿ ਗ੍ਰਿਹ ਕੀ ਨਾਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੫੩੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਭਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਹੋਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਹਾਈ ॥੧॥

ਗੁਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਾ, ਪਿਓ, ਪੁੱਤਰ, ਸੰਬੰਧੀ, ਭਰਾ ਆਦਿਕ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਾਡਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੋਆ=ਹੋਇਆ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਮੇਰਾ ਸਹਾਈ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਮਾਤ=ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ=ਪਿਓ ਸੁਤ=ਪੁੱਤਰ ਬੰਧਪ=ਸਬੰਧੀ ਭਾਈ=ਭਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ ॥ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੰਧਪੁ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭ੍ਰਾਤਾ ॥

[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੩]

੨. ਤੂ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ ॥ ਤੂ ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ॥
ਤੂ ਮੇਰਾ ਠਾਕੁਰੁ ਹਉ ਦਾਸੁ ਤੇਰਾ ॥ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਕੋ ਮੇਰਾ ॥੧॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੪]

ਸੋ, ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਾਲਕ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ। ਅਨੇਕਾਂ ਬਾਰ ਭੁੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਭੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਭੁ ਦਾਤਾ ॥
ਭੂਲਹਿ ਬਾਰਿਕ ਅਨਿਕ ਲਖ ਬਰੀਆ ਅਨ ਠਉਰ ਨਾਹੀ ਜਹ ਜਾਤਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੬੬]

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਜਿਸਦਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਉਸ ਬਾਰਿਕ ਰੂਪ ਸੰਤ, ਭਗਤ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਾ ਅਵਰਾ ਸਾਦ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਪਿਤਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਮੈਂ ਬਾਲਕ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਹੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਸ ਕਾ ਪਿਤਾ ਤੂ ਹੈ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ਤਿਸੁ ਬਾਰਿਕ ਭੂਖ ਕੈਸੀ ॥
ਨਵ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਤੇਰੈ ਮਨਿ ਬਾਂਛੈ ਸੋ ਲੈਸੀ ॥੩॥ [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੬੬]

ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਹਨ, ਜੈਸੀ ਵੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਚੇ ਸਾਹਿਬਾ ਕਿਆ ਨਾਹੀ ਘਰਿ ਤੇਰੈ ॥
ਘਰਿ ਤ ਤੇਰੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਦੇਹਿ ਸੁ ਪਾਵਏ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੭]

ਸੂਖ ਸਹਜ; ਆਨੰਦ ਘਣੇ ॥

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸੂਖ=ਸੁੱਖ, ਸਹਜ=ਸ਼ਾਂਤੀ, ਵਾ—ਸਹਜ=ਗਿਆਨ, ਵਾ—ਸਹਜ=ਸਹਜੇ ਹੀ ਘਣੇ=ਬਹੁਤੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੂਖ ਸਹਜ ਆਨੰਦ ਘਨੇਰੇ ਨਾਨਕ ਜੀਵੈ ਹਰਿ ਗੁਣਹਿ ਵਖਾਣਿ ॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੬]

੨. ਸੂਖ ਸਹਜ ਆਨੰਦ ਘਨੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਆ ਦਿਲਾਸਾ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੩੦]

੩. ਸੂਖ ਸਹਜ ਆਨਦੁ ਘਣਾ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਉ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੦]

੪. ਸੂਖ ਸਹਜ ਆਨੰਦੁ ਘਨਾ ॥
ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਭਏ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸੁਨਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੭]

ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪੂਰੀ ਜਾ ਕੀ ਬਾਣੀ;
ਅਨਿਕ ਗੁਣਾ ਜਾ ਕੇ ਜਾਹਿ ਨ ਗਣੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਹੈ ਜਾ ਕੀ=ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੈ ਅਨਿਕ=ਅਨੇਕ ਗੁਣ ਹਨ, ਜਾ ਕੇ=ਜਿਸਦੇ ਗੁਣ ਜਾਹਿ ਨ ਗਣੇ=ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ ਜਿਹਬਾ ਇੱਕ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਬਿਅੰਤ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਕਵਨ ਗੁਨ ਕਹੀਐ ॥
ਬੇਸੁਮਾਰ ਬੇਅੰਤ ਸੁਆਮੀ ਤੇਰੋ ਅੰਤੁ ਨ ਕਿਨ ਹੀ ਲਹੀਐ ॥੧॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੪]

ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਤੇਰੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਗੁਣ ਇਸ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਕਹਿ ਕੇ ਗਾਵਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਤਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੇਰੇ ਕਵਨ ਕਵਨ ਗੁਣ ਕਹਿ ਕਹਿ ਗਾਵਾ ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨਾ ॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੩੫]

ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਮੈਂ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੁਮਰੀ ਮਹਿਮਾ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਤੂੰ ਠਾਕੁਰ ਊਚ ਭਗਵਾਨਾ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੩੫]

ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਨਾਮੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੇਸ ਨਾਗ ਸਿਰ ਸਹਸ ਬਨਾਈ ॥ ਦ੍ਵੈ ਸਹੰਸ ਰਸਨਾਹ ਸੁਹਾਈ ॥
ਰਟਤ ਅਬ ਲਗੇ ਨਾਮ ਅਪਾਰਾ ॥ ਤੁਮਰੋ ਤਊ ਨ ਪਾਵਤ ਪਾਰਾ ॥ [ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ]

ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਜੀਭ ਹੈ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਬਿਅੰਤ ਹਨ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਥਨ ਕਰੇ, ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਫ਼ਨਾਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਜਿਸ ਦੀ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਜੀਭ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਏਕ ਜੀਹ ਗੁਣ ਕਵਨ ਬਖਾਨੈ ॥ ਸਹਸ ਫਨੀ ਸੇਖ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨੈ ॥
ਨਵਤਨ ਨਾਮ ਜਪੈ ਦਿਨ ਰਾਤੀ ਇਕੁ ਗੁਣੁ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭ ਕਹਿ ਸੰਗਾ ॥੧੬॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੩]

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਿਅੰਤਤਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਨਿਤ ਹੀ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨਿਕ ਸੇਖ ਨਵਤਨ ਨਾਮੁ ਲੇਹਿ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਤੇਹਿ ॥੭॥

[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੩੬]

ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਇਤਨੀ ਬਿਅੰਤ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰੇ ਬੇਦ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿ ਅਵਤਾਰ ਭੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ਜੋ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਸੋ ਸਦਾ ਹੀ ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨਹਿ ਬੇਦ ॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਨਹੀ ਜਾਨਹਿ ਭੇਦ ॥
ਅਵਤਾਰ ਨ ਜਾਨਹਿ ਅੰਤੁ ॥ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਬੇਅੰਤੁ ॥੧॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੪]

ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਸਗਲ ਸਰੰਜਾਮ; ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੇ ॥

ਪ੍ਰਭੁ=ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਗਲ=ਸਾਰੇ ਆਪੇ=ਆਪ ਹੀ ਸਰੰਜਾਮ=ਉਦਮ ਕਰੇ=ਕੀਤੇ ਹਨ। ਹੇ ਸਰਬ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ! ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਦਮ ਵਾਲੀ ਮਤ, ਬੁੱਧੀ ਦੇਣਾ ਕਰ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈਂ, ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸੀਂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਉਦਮ ਮਤਿ ਪ੍ਰਭ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਿਉ ਪ੍ਰੇਰੇ ਤਿਉ ਕਰਨਾ ॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੯੮]

੨. ਉਦਮੁ ਕਰਉ ਕਰਾਵਹੁ ਠਾਕੁਰ ਪੇਖਤ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੫]

੩. ਉਦਮੁ ਕੀਆ ਕਰਾਇਆ ਆਰੰਭੁ ਰਚਾਇਆ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੯]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਦਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨੋ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਣ ਦਾ ਉਦਮ ਕਰੋ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਦੁਖ, ਦਰਦ ਤੇ ਭਰਮ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਉਦਮੁ ਕਰਹੁ ਵਡਭਾਗੀਹੋ ਸਿਮਰਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਸਭ ਸੁਖ ਹੋਵਹਿ ਦੂਖੁ ਦਰਦੁ ਭ੍ਰਮੁ ਜਾਇ ॥੧॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੬]

ਭਏ ਮਨੋਰਥ; ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਪੇ ॥੨॥

ਉਸ ਪ੍ਰਭੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਪੇ=ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਨੋਰਥ=ਮਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਾਪ ਦੀਆਂ ਬਿਅੰਤ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ ਤੇ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ, ਇਛਾਵਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਇਛਾ ਪੂਰਕੁ ਸਰਬ ਸੁਖਦਾਤਾ ਹਰਿ ਜਾ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਕਾਮਧੇਨਾ ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੬੯]

੨. ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਨ ਕਾਮ ॥ ਭਗਤ ਅਪੁਨੇ ਕਉ ਦੇਵਹੁ ਨਾਮ ॥੧॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੬]

ਅਰਥ ਧਰਮ; ਕਾਮ ਮੋਖ ਕਾ ਦਾਤਾ ॥
ਪੂਰੀ ਭਈ; ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਬਿਧਾਤਾ ॥੩॥

ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਅਤੇ ਮੋਖ ਦਾ ਦਾਤਾ ਜੋ ਬਿਧਾਤਾ=ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ-ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਸਾਡੀ ਅਵਸਥਾ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਵਾ—ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਚਾਰੇ ਪਾਏ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜਹੁ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੦੦]

੨. ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹਉ ਤਿਸਕੀ ਦਾਸੀ ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਏ ॥
ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਸਭਿ ਪੂਰਨ ਮਨਿ ਚਿੰਦੀ ਇਛ ਪੁਜਾਏ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੮੫]

੩. ਧਰਮ ਅਰਥ ਅਰੁ ਕਾਮ ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥ ਨਾਥ ॥
ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਿਆ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਮਾਥ ॥੧॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੭]

੪. ਧਰਮ ਅਰਥ ਅਰੁ ਕਾਮ ਮੋਖ ਦੇਤੇ ਨਹੀ ਬਾਰ ॥੨॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੬]

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਮਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ—ਇਕ ਬੜੀ ਗ਼ਰੀਬ ਇਸਤਰੀ, ਜਿਸਦਾ ਜੁਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਸੀ। ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਦੁਖ ਬੱਚੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ। ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਗਿਆ। ਉਸੇ ਨਗਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਬੜੇ ਬੀਤਰਾਗ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਜਿਥੋਂ ਇਸ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸਮਝ ਆਇਆ। ਫੇਰ ਇਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਭਲਾ ਭੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਨਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਮਾਂ-ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬ ਔਰ ਬੇਸਹਾਰਾ ਜਾਣ ਕੇ ਬੜੇ ਧੀਰਜਤਾ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਜਾਪ ਦਿੱਤਾ। ਹਰ ਵਕਤ ਮਾਂ-ਪੁੱਤ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਲੱਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਜਪਾਉਣ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਸੁ ਵਖਰੁ ਕਉ ਲੈਨਿ ਤੂ ਆਇਆ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸੰਤਨ ਘਰਿ ਪਾਇਆ ॥
ਤਜਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ਲੇਹੁ ਮਨ ਮੋਲਿ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਹਿਰਦੇ ਮਹਿ ਤੋਲਿ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੩]

ਜਦੋਂ ਇਹ ਬੱਚਾ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟ ਕੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵੇਚਦਾ ਤੇ ਮਾਤਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਹਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਹ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਉਂ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਕਮਾਇਆ ਕਿ ਸ੍ਵਾਸ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਇਹ ਲੜਕਾ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਧਰੋਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਘੁੰਮਣ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਜੋਤਸ਼ੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲੋਂ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਇਸ ਲੜਕੇ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਖੜਾ। ਜਿਸ ਦੀ ਮਥੇ ਦੀ ਰੇਖਾ ਵੇਖੀ ਆਪਣੇ ਜੋਤਿਸ਼ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਜਵਾਈ ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਾਕਾ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਅਮੀਰ ਹੋ ? ਸੰਬੰਧੀ ਕਿੱਡੇ ਕੁ ਉੱਚੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੇ ਹਨ ? ਲੜਕਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਮੀਰ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲਕੜਾਂ ਹੀ ਕੱਟਦਾ ? ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾ ਲਿਆ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਗ਼ਰੀਬ ਘਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਹਾਂ। ਪਿਤਾ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਮੈਂ ਲੱਕੜਾ ਕੱਟ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜੋਤਸ਼ੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਵਾਕਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਿਅੰਤਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਹਰਿ ਕੀ ਗਤਿ ਨਹਿ ਕੋਊ ਜਾਨੈ॥
ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਤਪੀ ਪਚਿ ਹਾਰੇ ਅਰੁ ਬਹੁ ਲੋਗ ਸਿਆਨੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੫੩੭]

ਇਤਨੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ, ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੀ ? ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਲ੍ਹੀਲਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ? ਰਾਜੇ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਐਸੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਨ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਐਸੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜ਼ਿੱਦ ਪੈ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਨਿਰਧਨ ਮਾਈ ਦਾ ਲੜਕਾ, ਜੋ ਅੱਜ ਲੱਕੜਹਾਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਇਹ ਲੜਕਾ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਵਾਈ ਬਣੇਗਾ ਔਰ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਪਰ ਬੈਠੇਗਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਜਾਗਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਕੌਣ ਅਕਲ ਵਾਲਾ ਕਹੇਗਾ ? ਜਿਸਨੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਇੱਕ ਗ਼ਰੀਬ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ। ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਮੁੱਠੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਗਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਜਵਾਈ ਕਿਵੇਂ ਬਣੇਗਾ ? ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਰ-ਅਪਰਾਧ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਅਪਜਸ ਫੈਲ ਜਾਏਗਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਦਾ ਅਪਰਾਧ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਕਰੇ। ਆਪਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਿੰਕਜੇ ਨਾਲ ਪਕੜਦੇ ਹਾਂ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਲੜਕੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਕਾ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਲਕੜਾਂ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ? ਲੜਕੇ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੀ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਜੰਗਲ ਸੀ, ਤੂੰ ਕਿਸਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟੀਆਂ ਹਨ ? ਸਰਕਾਰੀ ਜੰਗਲ ਕੱਟਣ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਤੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਰ ੨੫ ਮੋਹਰਾਂ ਦੰਡ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਵੇਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ੨੫ ਮੋਹਰਾਂ ਨਹੀਂ ਦਏਂਗਾ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੱਥਕੜੀ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ। ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਜੋਤਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਛੰਨ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਇਸ ਕੋਲ ੨੫ ਮੋਹਰਾਂ ਕਿਥੇ ? ੨੫ ਧੇਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਮਾਂ ਘਰ ਘਰ ਘੁੰਮੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਸਹਾਰਾ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਂ-ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਅੰਨ ਜਲ ਛੁਟ ਗਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਾਸ

ਗਈ, ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਧੀਰਜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਾਂ-ਪੁਤ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰੋ, ਜੋ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਦ੍ਰੋਪਤਾ ਤੇ ਤੰਦੂਏ ਤੋਂ ਹਾਥੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਕਰੇਗਾ। ਮਾਈ ਨੇ ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕੀਤਾ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਆ ਕੇ ਡੋਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ। ਫਿਰ ਮਾਈ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮਨ ਕਰਕੇ ਡੋਲਦਾ ਸੀ। ਸਵੇਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਪੁਲਸ ਨੇ ਘਰ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ। ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਘਘਿਆਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਤਾ ਛੁੱਡਾ। ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ੨੫ ਮੋਹਰਾਂ ਦਿਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਕੇ ਅੰਦਰ ਗਈ, ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰ। ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ, ਕੀਮਤੀ ਲਾਲਾਂ ਦੀ ਥੈਲੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਮੋਹਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ੨੫ ਕੀਮਤੀ ਲਾਲ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਇੱਕ ਭੀ ਲਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇਸ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦਾਜ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਦਿੱਤੀ। ਸੋ, ਇਉਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋਈ।

ਸਾਧਸੰਗਿ; ਨਾਨਕਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣਿਆ ॥
ਘਰਿ ਆਇਆ; ਪੂਰੈ ਗੁਰਿ ਆਣਿਆ ॥੪॥੧੨॥੧੭॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧਸੰਗਿ=ਸਤਿਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪੂਰਿਆਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਲਿਆਂਦਾ ਤਾਂ ਹੀ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਇਆ॥੪॥੧੨॥੧੭॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੦੭]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਅਨੰਦ ਸੂਖ ਪੂਰੇ ਗੁਰਿ ਦੀਨ ॥ ਸਦਾ ਸਹਾਈ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਣ ਚੀਨ੍ ॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਜਗਤ੍ਰ ਮਹਿ ਲੋਚਹਿ ਸਭਿ ਜੀਆ ॥ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਭੂ ਕਛੁ ਬਿਘਨੁ ਨ ਥੀਆ ॥੧॥ ਜਾ ਕਾ ਅੰਗੁ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭ ਤਾ ਕੇ ਸਭ ਦਾਸ ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਵਡਿਆਈਆ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਪਾਸਿ ॥੨॥੧੨॥੩੦॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਅਨੰਦ ਸੂਖ ਪੂਰੇ ਗੁਰਿ ਦੀਨ ॥

ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ=ਨਿਰ-ਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਨੂੰ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਨਿਰ-ਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਅਨੰਦ= ਰਸ ਜੋ ਸੂਖ=ਸੁਖਦਾਇਕ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਗੁਰਾਂ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਪਦ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਧੀ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਮਾਧੀ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਕਲਪ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾ-ਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੀ ਹੈ ਨਿਰ-ਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਦੂਸਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਹਠ ਯੋਗ ਵਾਲੀ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਸੁਆਸ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਫ਼ਰਕ ਇਤਨਾ ਕੁ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਯੋਗੀ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਪ੍ਰਾਣ ਠਹਿਰਾ ਕੇ ਯੋਗਾਨੰਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਣ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੁੜ ਕੇ ਫੇਰ ਸੁਆਸ ਕਿਰਿਆ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਣ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਤੋਂ ਯੋਗੀ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਾਠੁ ਪੜਿਓ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਚਾਰਿਓ ਨਿਵਲਿ ਭੁਅੰਗਮ ਸਾਧੇ ॥
ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਛੁਟਕਿਓ ਅਧਿਕ ਅਹੰਬੁਧਿ ਬਾਧੇ ॥੧॥
ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮ ਅਨੇਕਾ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੪੧]

ਸੋ, ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਤੇ ਸਹਜ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੰਤੋਖੇ ਰਿਸ਼ੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁੱਗ ਦਾ ਬੈਠਾ ਰਿਸ਼ੀ ਮਿੱਟੀ ਹੇਠ ਦੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਹਾਲਤ ਦੱਸੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੰਗ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਤੋਂ ਸਮਾਧੀ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਯੋਗੀ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਦੂਰ ਸੀ, ਸਾਡਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ? ਜੋ ਇੰਨੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ਯੋਗੀ ਤਾਂ ਪਦਾਰਥ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੀ, ਸਾਡਾ ਕਿਵੇਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਤਰੀਕੇ ਦੱਸੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿੰਨੀ

ਦੇਰ ਤਕ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਦਾ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਇਕੱਲੇ ਕਦੇ ਨਾ ਰਹਿਣਾ। ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ, ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਬਚਾਅ ਵਾਸਤੇ ਸੰਗਤ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅੰਤਰੀਵ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗੀ। ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ-ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਨਾਮ 'ਚੋਂ ਰਸ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਮਾਮ ਫ਼ੁਰਨੇ ਮਿਟ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਸਹਜ ਸਮਾਧੀ ਲੱਗ ਗਈ, ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਤੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਦਾ ਸੁਖ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਸੁਖ ਤਾਂ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—

ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਅਨੰਦ ਸੂਖ ਪੂਰੇ ਗੁਰਿ ਦੀਨ ॥

ਹਰ ਵੇਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਰਹਿਣਾ ਸਰਬ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਦ ਦੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਸੁਖ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੂਰਨ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਏ ॥ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸੁਭਾਏ ॥
ਹਰਿ ਭੰਡਾਰੁ ਹਾਥਿ ਆਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਇਆ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੬]

ਸੋ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਰੱਬੀ ਭੰਡਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦ ਹੀ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਰਸ ਨੂੰ ਉਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਿਵ, ਬਿਰਤੀ ਜੁੜ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਲਗੀ ਲਿਵ ਅੰਤਰਿ ਸੋ ਰਸੁ ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਜੀਉ ॥੧॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੬]

ਵਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਉਪਾਧੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਉਪਾਧਿ ਰਹਤ ਹੋਇ ਬਡੇ ਭਾਗਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ॥
ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਉਦਾਸ ਦਾਸ ਮਤਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਭੈ ਭਾਗੀ ॥ [ਮਾਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੦੬]

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਤਾਂ ਸਹਜ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਗਾਵੈ ਗੁਣ ਨਾਨਕ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਹਿਓ ॥੪॥੬॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੯੯]

ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਫਿਰ ਇਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਦਾ ਲਿਵ ਹਰਿ ਸਿਉ ਜੀਵਾਂ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਈ ॥
ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਰਤਾ ਬੈਰਾਗੀ ਨਿਜ ਘਰਿ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ॥੬॥ [ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੩੨]

ਸਦਾ ਸਹਾਈ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਣ ਚੀਨ੍ ॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੰਗਿ=ਸਾਥੀ ਸਹਾਈ=ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ, ਨਿਕਟ ਪ੍ਰਭੂ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਣ=ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਚੀਨ੍=ਜਾਣਿਆ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਗੁਣ ਭੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਹਨ। ਜੀਵ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ, ਇਹ ਉਸਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਣ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੀਵ ਨੂੰ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਦੇਣਾ ਇਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਦਾ ਸਹਾਈ ਸੰਤ ਪੇਖਹਿ ਸਦਾ ਹਜੂਰਿ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੭]

੨. ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ ਹਰਿ ਬਸਤ ਨੀਤਿ ॥ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਭਜੁ ਤਾਹਿ ਮੀਤਿ ॥੨॥ [ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੧੮੭]

੩. ਸੋ ਸਾਹਿਬੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ਸਦਾ ਸੰਗਿ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਦੂਰਿ ॥੨॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੦]

ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਜਗਤ੍ਰ ਮਹਿ; ਲੋਚਹਿ ਸਭਿ ਜੀਆ ॥

ਸਾਰੇ ਜਗਤ੍ਰ=ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਭਿ=ਸਾਰੇ ਜੀਆ=ਜੀਵ ਲੋਚਹਿ=ਲੋਚਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੇਰੀ ਕੈਸੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ, ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ=ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਜਾਣ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਲੋਚਹਿ=ਲੋਚਦੇ ਹਨ। ਜੈ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਜਿੱਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਇਹੀ ਅਰਥ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਭੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਕੀਨੋ ਸਭ ਜਗ ਮਹਿ ਦਇਆ ਜੀਅਨ ਮਹਿ ਪਾਇਓ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੭੦]

੨. ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਸਗਲ ਭੂ ਮੰਡਲ ਮੁਖ ਊਜਲ ਦਰਬਾਰ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੮]

ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਭੂ; ਕਛੁ ਬਿਘਨੁ ਨ ਥੀਆ ॥੧॥

ਪ੍ਰਭੂ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਕੁਝ ਬਿਘਨ ਨਹੀਂ ਥੀਆ=ਹੋਵੇਗਾ। ਬਿਘਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਰੁਕਾਵਟ, ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਰਜ ਦਾ ਬਿਘਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਬਿਘਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ। ਸੋ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਬਿਘਨ ਬਿਨਾਸਨ ਸਭਿ ਦੁਖ ਨਾਸਨ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੨]

੨. ਬਿਘਨ ਬਿਨਾਸਨ ਸਭਿ ਦੁਖ ਨਾਸਨ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੬]

ਜਿਸਦੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਾਸ ਅਰਦਾਸ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਭੀ ਬਿਘਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਬਿਘਨੁ ਨ ਕੋਊ ਲਾਗਤਾ ਗੁਰ ਪਹਿ ਅਰਦਾਸਿ ॥
ਰਖਵਾਲਾ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਭਗਤਨ ਕੀ ਰਾਸਿ ॥੧॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੬]

ਜਾ ਕਾ ਅੰਗੁ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭ; ਤਾ ਕੇ ਸਭ ਦਾਸ ॥

ਉਹ ਦਇਆਲ=ਦਇਆ ਦਾ ਆਲਾ ਭਾਵ ਘਰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਸਦਾ ਅੰਗੁ=ਪੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾ

ਕੇ=ਉਸਦੇ ਸਭ=ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਦਾਸ=ਸੇਵਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਸਭ ਉਸਦੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚਾਕਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਜਲ, ਜੰਤੂ, ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ ਭੀ ਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਾਖੀ—ਅਧਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ—ਇਕ ਅਧਮ ਨਾਮ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੌਣ ਵਾਲੀ ਸੇਜਾ ਉੱਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਗਰਮੀ ਦੀ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਬ, ਚਮੇਲੀ ਆਦਿਕ ਫੁਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਛਾ ਕੇ ਸੌਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੇਜਾ ਉੱਤੇ ਫੁੱਲ ਵਿਛਾਉਣ ਵਾਲੀ ਦਾਸੀ ਨੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਰਾਜਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਇਸ ਸੇਜਾ ਦਾ ਸੁਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਉੱਤੇ ਪੈ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੇਜਾ 'ਤੇ ਸੁਖ ਲੈਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਦਾਸੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ ਸੇਜਾ 'ਤੇ ਪੈ ਗਈ। ਕੰਮ-ਕਾਰ ਤੋਂ ਥੱਕੀ ਦੂਜਾ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਸੇਜਾ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ। ਦਾਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਰਾਜਾ ਜੀ ਆ ਗਏ। ਆਪਣੀ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਸੇਜਾ ਉੱਤੇ ਪਈ ਦੇਖ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵੱਸ ਹੋ ਗਏ, ਕ੍ਰੋਧ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਬੈਂਤ ਪਕੜੀ, ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਬੈਂਤਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਬੈਂਤਾਂ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨਾਲ ਦਾਸੀ ਕੁਰਲਾ ਉੱਠੀ, ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਥਰੂ ਭਰ ਕੇ ਰੋਂਦੀ-ਰੋਂਦੀ ਖਿੜ-ਖਿੜ ਕਰਕੇ ਕਮਲਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੱਸ ਪਈ। ਇਹ ਕੌਤਕ ਦੇਖ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੇਰਾ ਰੋਣ ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁਟਿਆ ਤੇ ਤੂੰ ਰੋਈ, ਪਰ ਰੋਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹਾਸਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਹੱਸੀ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਕਾਰਣ ਕੀ ਹੈ ? ਰਾਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦਾਸੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ, ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੁਖ ਬਦਲ ਲਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਦਾਸੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਨ ਸੱਚ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਬੜੀ ਕੌੜੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਚਨ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਹੱਸਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਜੋ ਇੱਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ, ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਂਗਾ ? ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਵਚਨ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਹੱਸਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਮੈਂ ਇਸ ਸੇਜਾ ਉਪਰ ਇੱਕ, ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਜਾਂ ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਸੁੱਤੀ ਹਾਂ, ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇੱਕ ਘੜੀ ਦੇ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਨੇ ਇਤਨੀਆਂ ਬੈਂਤਾਂ ਮਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਸ ਸੇਜਾ 'ਤੇ ਸੌਂਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ? ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਪੂਰਬਲਾ ਕੋਈ ਐਸਾ ਭਾਗ ਜਾਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬੋਲੀ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਬੇਧ ਗਈ ਤੇ ਬੈਰਾਗ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਉਠ ਖੜੀ। ਜੋ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨੂੰ ਉਡਾ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਹੱਕ-ਹਕੂਕ ਸਭ ਕੁਝ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਤੁਰਿਆ। ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚਿਆ, ਚਲੋ ਸੇਜਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਿਰਹਾਣੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਇੱਕ ਸਿਰਹਾਣਾ ਕੱਛ ਵਿੱਚ ਦੇ ਲਿਆ, ਇੱਕ ਦਾਤਨ, ਇੱਕ ਲੋਟਾ, ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਤੋਂ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਅਜੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਤੋਂ ਥੱਕ ਕੇ ਸਿਰ ਹੇਠ ਬਾਂਹ ਰੱਖ ਕੇ ਸੁੱਤਾ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਨਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਹਾਣਾ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਜੇ ਇਸ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਹਾਣੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨੀਂਦ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਵੇਗੀ। ਉਹ ਸਿਰਹਾਣਾ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰੀ। ਇੱਕ ਫ਼ਕੀਰ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਧੋਂਦਾ ਦੇਖਿਆ, ਜਿਸ ਪਾਸ ਦਾਤਣ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੀ ਉਂਗਲ ਦੇ ਨਾਲ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਦਾਤਣ ਦਾ ਭੀ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸਦੇ ਬਿਨਾਂ ਭੀ ਸਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਲੋਟਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਦੋ ਵਸਤੂਆਂ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਸਦੇ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਸਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਖੂਹ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਇੱਕ ਫ਼ਕੀਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵੀ

ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਬੁਕ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹਨੇ ਲੋਟੇ ਦਾ ਭੀ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਵਾਧੂ ਸਮਝ ਕੇ ਇਹ ਭੀ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਤੇ ਹੁਣ ਪੂਰਨ ਵਿਰਕਤ ਹੋ ਕੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਇੱਛਾ ਕੋਈ ਨਾ ਰਹੀ, ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਮੋਹ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਇਕੋ ਕੰਮ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਵੀ ਸੁਆਸ ਵਿਅਰਥ ਨਾ ਜਾਏ ਤੇ ਫਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰਸ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਭਿੱਜਾ ਕਿ ਕਈ-ਕਈ ਦਿਨ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗੀ। ਸੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਅਧਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਫ਼ਕੀਰੀ ਦੇ ਲਿਬਾਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਵਨਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਚੰਗਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈਂ ? ਆਪ ਤਾਂ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਵਸਤਰ, ਨਾ ਮਕਾਨ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਰਮ ਆਈ ਤੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਤਾਂ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਭਜਨ ਹੀ ਕਰਨਾ, ਇਥੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਵੇਗਾ, ਕੁਝ ਭੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ਲੈਣ ਗਿਆ। ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਸਹਿਜ਼ਾਦਾ ਰੋ ਪਿਆ ਕਿ ਐਡਾ ਵੱਡਾ ਸਮਰਾਟ ਰਾਜਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਫਟੀ ਹੋਈ ਗੋਦੜੀ ਨੂੰ ਸੂਈ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪ ਹੀ ਟਾਕੀ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਐਡਾ ਵੱਡਾ ਰਾਜ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸ ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਏ ਕਿ ਪਹਿਨਣ ਵਾਸਤੇ ਕੱਪੜੇ ਭੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਚੱਲ ਕੇ ਰਾਜ-ਭਵਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਅਧਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ! ਅਸਲੀ ਰਾਜ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੀ ਹੁਣ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਰਾਜ ਤਾਂ ਝੂਠਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੋ ਹੁਣ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਇਹ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ। ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਨੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਸੀ, ਹੁਣ ਕੌਣ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ? ਤਾਂ ਅਧਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਦੀ ਪਰਜਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੀ ਸੀ, ਜਦ ਤੋਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ, ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ, ਜਲ-ਜੰਤੂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭੀ ਹੁਕਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਹੀ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਸੱਚੀ ਤੇ ਝੂਠੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ? ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾਅ ਕੇ ਸੂਈ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਰਾਂਗੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਸੂਈ ਕਿਸੇ ਨੌਕਰ ਤੋਂ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਕਢਵਾ ਦੇ। ਸਹਿਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਘਰ ਚਲੋ, ਸੂਈਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਹੈ ? ਡਿਗ ਪਈ ਤਾਂ ਡਿਗੀ ਰਹਿਣ ਦਿਓ। ਅਧਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਪੁੱਤਰ ਇਸ ਸੂਹੀ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ। ਹੁਣ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਈ ਦਾ ਲੱਭਣਾ ਬੜਾ ਕਠਿਨ ਕੰਮ ਸੀ। ਪਰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਇਸ ਹੱਠੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਸੂਈ ਲੱਭਣ ਲਈ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਸੂਈ ਨਾ ਲੱਭਦੀ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਇਨਾਮ ਰੱਖਿਆ। ਸੂਈ ਲੱਭਣ ਵਾਲਿਆਂ ਇਸ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਡੁਬਕੀਆਂ ਲਾਈਆਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੂਈ ਨਾ ਲੱਭੀ। ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸੂਈ ਤਾਂ ਲੱਭਦੀ ਨਹੀਂ। ਤਾਂ ਅਧਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਸੂਈ ਤਾਂ ਲਭਣੀ ਪਏਗੀ ਤੇ ਅਧਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਖੜ ਕੇ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਓ ਮੱਛੀਓ ! ਮੇਰੀ ਸੂਈ ਜਲਦੀ ਲੱਭ ਕੇ ਲਿਆਓ, ਮੈਂ ਗੋਦੜੀ ਸਿਊਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਮੱਛੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦੌੜ ਪਈਆਂ। ਇੱਕ ਮੱਛੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਸੂਈ ਪਕੜ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਕੌਤਕ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੱਸ ਪੁੱਤਰ ਅਸਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੌਣ ਹੈ, ਤੂੰ ਜਾਂ ਮੈਂ ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਮਨੁੱਖ, ਦੇਵਤਾ, ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਸਾਰੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਹੁਕਮ ਕਰਾਂ, ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ

ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਹ, ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਸੰਭਾਲ, ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਜ ਕਰ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਈਂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਿਆ ਕਰੀਂ, ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਚਲਣਾ ਕਰ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਰਾਜਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਸੁ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਸੋਈ ਵਡ ਰਾਜਾ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੫]

ਭਾਵ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਦਾਸ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸਦਾ ਸਦਾ ਵਡਿਆਈਆ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਪਾਸਿ ॥੨॥੧੨॥੩੦॥

ਸਦਾ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ-ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਭੂਤਕਾਲ, ਭਵਿੱਖਤ ਕਾਲ, ਵਰਤਮਾਨ ਸਾਰਿਆਂ ਸਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਸ ਹਨ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵਡਿਆਈਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ॥੨॥੧੨॥੩੦॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੮੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੦੯]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਪਿੰਗੁਲ ਪਰਬਤ ਪਾਰਿ ਪਰੇ ਖਲ ਚਤੁਰ ਬਕੀਤਾ ॥ ਅੰਧੁਲੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੂਝਿਆ ਗੁਰ ਭੇਟਿ ਪੁਨੀਤਾ ॥੧॥ ਮਹਿਮਾ ਸਾਧੂ ਸੰਗ ਕੀ ਸੁਨਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ॥ ਮੈਲੁ ਖੋਈ ਕੋਟਿ ਅਘ ਹਰੇ ਨਿਰਮਲ ਭਏ ਚੀਤਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਐਸੀ ਭਗਤਿ ਗੋਵਿੰਦ ਕੀ ਕੀਟਿ ਹਸਤੀ ਜੀਤਾ ॥ ਜੋ ਜੋ ਕੀਨੋ ਆਪਨੋ ਤਿਸੁ ਅਭੈ ਦਾਨੁ ਦੀਤਾ ॥੨॥ ਸਿੰਘੁ ਬਿਲਾਈ ਹੋਇ ਗਇਓ ਤ੍ਰਿਣੁ ਮੇਰੁ ਦਿਖੀਤਾ ॥ ਸ੍ਰਮੁ ਕਰਤੇ ਦਮ ਆਢ ਕਉ ਤੇ ਗਨੀ ਧਨੀਤਾ ॥੩॥ ਕਵਨ ਵਡਾਈ ਕਹਿ ਸਕਉ ਬੇਅੰਤ ਗੁਨੀਤਾ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੁਹਿ ਨਾਮੁ ਦੇਹੁ ਨਾਨਕ ਦਰ ਸਰੀਤਾ ॥੪॥੭॥੩੭॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੰਨੀ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਇਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸੰਗਤ ਜੁੜੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਨਿਤ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਬਚਨ ਸੁਨਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੀ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ। ਅੱਜ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪੱਲਾ ਪਾ ਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਸਹਿਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬੇਨਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਉ ! ਸਤਿਸੰਗਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕਾਰਜ ਦਾ ਕਰਮ ਫਲ ਕੀ ਹੈ ? ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਐਸੀ ਜਾਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗਤ ਜੋ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਫਲ ਜਾਨਣ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹਾ : [ਮੁਖਵਾਕ ਦਾ ਅਨਵੇ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।]

ਮਹਿਮਾ ਸਾਧੂ ਸੰਗ ਕੀ ਸੁਨਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ=ਮਿਤ੍ਰ ਗੁਰੁਸਿੱਖ ਪਿਆਰਿਓ ! ਸਾਧੂ=ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗ=ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਸੁਨਹੁ=ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ। ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ

ਪਿੰਗੁਲ ਪਰਬਤ ਪਾਰਿ ਪਰੇ ਖਲ ਚਤੁਰ ਬਕੀਤਾ ॥

ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਿੰਗਲਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪਰਬੱਤਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਖਲ=ਮੂਰਖ ਪੁਰਸ਼ ਚਤੁਰ=ਬੁਧੀਵਾਨ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਕੀਤਾ=ਬਕਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਅੰਤ੍ਰੀਵ**—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾ ਰੂਪ **ਵਾ**: ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ, **ਵਾ**: ਭੈ ਰੂਪ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਪਿੰਗਲਾ ਪੁਰਸ਼ (ਜਗਿਆਸੂ) ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ, ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪਰਬਤ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਖਲ=ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਤੋਂ ਮੂਰਖ, **ਵਾ**: ਪ੍ਰੀਤੀ ਰੂਪ ਜੀਭ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜੋ ਖਲ=ਮੂਰਖ ਹੈ, ਉਹ ਚਤੁਰ ਬੁੱਧੀ ਕਰਕੇ ਚਾਰੇ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਬਕਤਾ, ਭਾਵ ਚਾਰੇ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੂਕ ਊਚਰੈ ਸਾਸਤ੍ਰ ਖਟਿ ਪਿੰਗ ਗਿਰਨ ਚੜਿ ਜਾਇ॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੪੭]

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਿੰਗਲ ਪਰਬਤ ਪਰ ਚਢੈ, ਗੁੰਗ ਹੋਇ ਬਾਚਾਲ॥
ਕਾਇਰ ਹ੍ਵੈ ਭਟ ਜੈ ਧਰੈ, ਕਰੈ ਜਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ॥੧॥ [ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਰਾਰਧ, ਅਧਿ: ੧੨]

ਸੋ, ਇਥੇ ਪਿੰਗਲੇ ਦਾ ਪਰਬੱਤ ਪਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਦਾ ਚਾਰ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਬਕਤਾ ਬਣਨਾ ਇਹ ਸਮਿਲਤ ਭਾਵ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਾ—ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਪਿੰਗਲੇ ਦਾ ਪਰਬੱਤ ਪਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਦਾ ਚਾਰ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਬਕਤਾ ਬਣਨਾ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਤਾ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਐਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਰਥ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਬਾਹਝ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿੰਗਲੇ ਦੇ ਪਰਬੱਤ ਪਰ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਾਖੀ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਇਕ ਪਿੰਗਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ—ਅੱਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀਹ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਪੂਰਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰ ਵਾਲੇ, ਜੋ ਬੜੇ ਬੀਤ ਰਾਗ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਤਨਾ ਪਰਪੱਕ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ ਪੈਦਲ ਚੱਲ ਕੇ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਹੇਮਕੁੰਟ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਪਿੰਗਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਕੁਝ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਿਠ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਬੜਾ ਨੇਕ ਕਰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ! ਇਹ ਸਾਡਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸਾਡੀ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਜਥੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਪਿੰਗਲਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਤਪਸਥਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਦਇਆ ਆ ਗਈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਤਪ-ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾ ਨੇ ਇਹ ਤੁਕ ਬੋਲੀ "**ਪਿੰਗੁਲ ਪਰਬਤ ਪਾਰਿ ਪਰੇ ਖਲ ਚਤੁਰ ਬਕੀਤਾ॥**" ਸੋ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਹਿਮਾ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ "**ਮਹਿਮਾ ਸਾਧੂ ਸੰਗ ਕੀ ਸੁਨਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ॥**" ਜਿਸ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਪਿੰਗਲਾ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਗਿਆ। **ਦੂਸਰਾ ਪੱਖ ਹੈ—"ਖਲ ਚਤੁਰ ਬਕੀਤਾ॥"** ਕਿ ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਚਾਰ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਬਕਤਾ ਬਣਾਉਣਾ। ਸਾਧੂਆਂ, ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਮੂਰਖ ਚਾਰ ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਬਕਤੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਾਖੀ—ਛੱਜੂ ਝੀਵਰ ਦੀ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਗਰ ਪੰਜੋਖਰੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਉਥੇ ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ-ਬਾਹਰ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਥੇ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆ ਅਭਿਮਾਨੀ ਪੰਡਿਤ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਸਮਾਨ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਣਦਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਅਭਿਮਾਨ ਇਕੱਠੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ, ਦੂਜਾ ਜਾਤੀ ਅਭਿਮਾਨ ਕਿ ਮੈਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਾਂ। ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਉਥੇ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਕੌਣ ਉਤਰਿਆ ਹੈ? ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈ? ਕਿਥੇ ਜਾ ਰਿਹੈ? ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ? ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹਯੋ ਸਿਖ ਨੇ 'ਸਤਿਗੁਰ ਅਹੈਂ। ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਾਮ ਜਗ ਕਹੈਂ।
ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਗਾਦੀ ਪਰ ਥਿਤ ਹੈਂ। ਹਰਿ ਅਵਤਰੇ ਸ਼ੁਭਤਿ ਸਮ ਚਿਤ ਹੈਂ॥੧੧॥'

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧੦, ਅੰਸੂ ੩੮]

ਸੁਣ ਕੇ ਪੰਡਿਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਸਹਿਣ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਮਨ ਵਿੱਚ ਖੁਨਸਿਆ, ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਦੁਆਪਰ ਵਿੱਚ ਈਸ਼ਵਰ ਅਵਤਾਰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਜਗ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਰਖਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਗੀਤਾ ਨਾਮ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ-ਸੁਣ ਕੇ ਲੋਕ ਗਿਆਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਗੀਤਾ ਦੇ ਸਲੋਕ ਬੜੇ ਮਹਾਨ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਨਾਮ ਧਰਾਉਣੇ ਸੌਖੇ ਹਨ, ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਗੀਤਾ ਦੇ ਸਲੋਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਹੀ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾ ਦੇਣ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਮੰਨ ਜਾਵਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਾਇਆ ਨਾਮ ਸਾਰਥ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾਮ ਧਰਾਉਣਾ ਝੂਠ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਖੜਾ ਰਹਿ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਉਤਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਉਤਰ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਗਿਆ, ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੰਕਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪ ਜੀ 'ਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੀਤਾ ਦੇ ਅਰਥ ਹੀ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾ ਦੇਣ। ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਿਸ਼ਰਧਕ ਹੈ, ਜੇ ਉਤਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਉਤਰ ਲਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਰ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਹਦੇ ਬੁੱਧ ਰੂਪ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਮੋਤੀਆ ਉਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਦਵਾਈ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੁਰਮਾ ਪਾ ਕੇ ਬੁਧ ਰੂਪ ਨੇਤਰਾਂ 'ਚੋਂ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਮੋਤੀਆ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਉਤਰ ਲੈ ਲਵੋ। ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਚੱਲਿਆ, ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ ਕਿ ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਕੀ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ? ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਉਹੀ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਈ ਕਿ ਦੁਆਪਰ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾ ਨੇ ਗੀਤਾ ਰਚੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰਖਾਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਗੀਤਾ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿਓ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਾਗਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਾਮ ਧਰਾਇਆ ਸਫਲਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਗੀਤਾ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਸੰਸਾ ਨਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਫੇਰ ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੰਸਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ, ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਗੀਤਾ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਜੇ ਤਸੱਲੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਉਤਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨਗਰ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਪੁਰਸ਼ ਲੱਭ ਕੇ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਤੇ ਮੂਰਖ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਝੀਵਰ, ਛੱਜੂ ਨਾਮ ਦਾ ਦੇਖਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਘਰ-ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਢੋਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਮਹਾਂਮੂਰਖ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਤਨ 'ਤੇ ਬਸਤਰ ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਆਪ ਤਾਂ ਕੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੀ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਦੀ ਬਿਰਤੀ ਸੀ। ਰੰਗ ਦਾ ਕਾਲਾ, ਜ਼ੁਬਾਨ ਤੋਂ ਗੂੰਗਾ। ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਹਿਰਾ, ਕੇਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਚਿੱਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸੋਚ ਲਏ ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਉਤਰ ਵਿਦਵਾਨ ਜਲਦੀ ਬੋਲੇ ਤੋਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮਨ ਦੀ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਮੂਰਖ ਝੀਵਰ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸੋਟੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਡਤ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਦਿਓ। ਇਹ ਬਚਨ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਨ ਲੱਗ ਪਈ, ਜੀਭ ਦਾ ਗੂੰਗਾਪਨ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਚਾਰੇ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਬਕਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਕਿਹੜਾ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈਂ, ਜਿਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੈਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦਿਆਂ। ਬੋਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਉਤਰ ਦਿਆਂ ਜਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੋਹਰਾ॥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੱਗਜ ਧੀਵਰ ਬਨਯੋ ਸੁਰਬਾਨੀ ਕਹਿ ਤਾਂਹਿ॥
ਕਸਮਿਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤਿ ਦਿਜ। ਕਹੁ ਪੂਰਬ ਮੁਝ ਪਾਹਿ॥੩੯॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧੦, ਅੰਸੂ ੩੮]

ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲਿਆ, ਜਿਤਨੇ ਸੰਸੇ ਸਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿੱਚ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਉਤਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਦਸ ਕੁ ਸੰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਉਸਨੇ ੨੦ ਦਾ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਚੁੱਪ ਹੀ ਕਰ ਗਿਆ। ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹੰਕਾਰ ਸੀ, ਸਾਰਾ ਉਤਰ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਪੂਰਬਲਾ ਭਾਗ ਜਾਗਿਆ ਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ। ਹੱਥ ਜੋੜ ਲਏ ਤੇ ਲੰਮਾ ਪੈ ਕੇ ਡੰਡਉਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਤੁਹਾਡੀ ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਬੋਲਯੋ ਮਹਿਮਾ ਲਖੀ ਅਨੂਪ॥ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸੁ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਰੂਪ॥੪੪॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੧੦, ਅੰਸੂ ੩੮]

ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰੇ ਸੰਕੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿੱਖ ਬਣਾ ਲਓ। ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਬਣਾਇਆ। ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਵੱਡੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ। "**ਪਿੰਗੁਲ ਪਰਬਤ ਪਾਰਿ ਪਰੇ ਖਲ ਚਤੁਰ ਬਕੀਤਾ॥**" ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜਿਉ ਅੰਧੁਲੇ ਪੇਖਤ ਹੋਇ ਅਨੰਦ॥ ਗੂੰਗਾ ਬਕਤ ਗਾਵੈ ਬਹੁ ਛੰਦ॥
ਪਿੰਗੁਲ ਪਰਬਤ ਪਰਤੇ ਪਾਰਿ॥ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ਸਗਲ ਉਧਾਰਿ॥੪॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੧੪]

ਅੰਧੁਲੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੂਝਿਆ; ਗੁਰ ਭੇਟਿ ਪੁਨੀਤਾ॥੧॥

ਪੁਨੀਤਾ=ਪਵਿੱਤਰ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੰਨ੍ਹੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਸੂਝਿਆ=ਦਿਖਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸੁਜਾਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਤ੍ਰਿਭਵਣ=ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਐਸੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਅੰਧੁਲੇ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਗਿਆਨ, ਬੈਰਾਗ ਰੂਪ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਨਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰਜਾਤਮਾ ਭਾਵ ਸੂਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵਾ—ਤਿੰਨੇ ਭਵਨ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਸੁਝਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ :—ਤਿੰਨੇ ਭਵਨ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਸੁਝ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ॥੧॥

ਮਹਿਮਾ ਸਾਧੂ ਸੰਗ ਕੀ; ਸੁਨਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ=ਮਿਤ੍ਰੋ! ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣੋ। ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਮੈਲੁ ਖੋਈ ਕੋਟਿ ਅਘ ਹਰੇ; ਨਿਰਮਲ ਭਏ ਚੀਤਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਰਾਗ, ਦਵੈਸ਼ ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਖੋਈ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕੋਟਿ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਅਘ=ਪਾਪ ਹਰੇ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਮਨ, ਬੁੱਧ, ਚਿੱਤ ਆਦਿਕ ਸਭ ਨਿਰਮਲ ਭਏ=ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਪਾਪਾ ਮਲੁ ਖੋਵੈ॥** [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੪]

੨. **ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮੁਖ ਊਜਲ ਹੋਤ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਲੁ ਸਗਲੀ ਖੋਤ॥**

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੧]

੩. ਸਾਧਸੰਗਿ ਮਲੁ ਲਾਥੀ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਭਇਓ ਸਾਥੀ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੫]

ਐਸੀ ਭਗਤਿ ਗੋਵਿੰਦ ਕੀ; ਕੀਟਿ ਹਸਤੀ ਜੀਤਾ॥

(ਗੋ+ਵਿੰਦ)ਗੋ=ਬੇਦਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿੰਦ=ਜਾਣਨੇਯੋਗ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਐਸੀ=ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਭਗਤੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕੀਟਿ=ਕੀੜੇ ਨੇ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਰਤਾ ਰਾਖੈ ਕੀਤਾ ਕਉਨੁ॥ ਕੀਰੀ ਜੀਤੋ ਸਗਲਾ ਭਵਨੁ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੮੮]

੨. ਕੀੜਾ ਥਾਪਿ ਦੇਇ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਲਸਕਰ ਕਰੇ ਸੁਆਹ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੪]

੩. ਨੀਕੀ ਕੀਰੀ ਮਹਿ ਕਲ ਰਾਖੈ॥ ਭਸਮ ਕਰੈ ਲਸਕਰ ਕੋਟਿ ਲਾਖੈ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਗੋਵਿੰਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਐਸੀ ਭਗਤੀ ਹੈ, ਗ਼ਰੀਬ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ, **ਵਾ:** ਆਪਣੇ ਪੈਰੀਂ ਪਾ ਲਿਆ, **ਵਾ:** ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਾਰ ਬਿਰਤੀ ਰੂਪ ਕੀੜੀ ਨੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਜਿਤ ਲਿਆ, **ਵਾ:** ਕੀੜੀ ਵਤ ਬਿਬੇਕ ਨੇ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਜਿਤ ਲਿਆ।

ਜੋ ਜੋ ਕੀਨੋ ਆਪਨੋ; ਤਿਸੁ ਅਭੈ ਦਾਨੁ ਦੀਤਾ॥੨॥

ਜਿਸ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦਾਸ ਬਣਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪਣਾ ਦਾਸ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਤਿਸੁ=ਉਸਨੂੰ ਅਭੈ=ਨਿਰਭੈਤਾ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਸਗਲ ਭੈ ਖੋਏ ਗੋਬਿਦ ਚਰਣ ਓਟਾਈ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੦]

੨. ਚਰਨ ਕਮਲ ਦੀ ਓਟ ਉਧਰੇ ਸਗਲ ਜਨ॥
ਸੁਣਿ ਪ੍ਰਤਾਪ ਗੋਵਿੰਦ ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਮਨ॥ [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੯]

ਸਿੰਘੁ ਬਿਲਾਈ ਹੋਇ ਗਇਓ; ਤ੍ਰਿਣੁ ਮੇਰੁ ਦਿਖੀਤਾ॥

ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਿੰਘੁ=ਸ਼ੇਰ ਬਿਲਾਈ=ਬਿੱਲੀ ਵਾਂਗ ਭੈਅ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤ੍ਰਿਣੁ=ਘਾਹ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬੱਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਿਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਹੰਕਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਸੀ ਉਹ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ, **ਅਥਵਾ** ਕ੍ਰੋਧ, **ਵਾ:** ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਸ਼ੇਰ ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਤੁਛ ਹੋ ਗਿਆ। **ਵਾ:** ਬਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸ਼ੇਰ ਹੋ ਗਿਆ ਭਾਵ ਜੀਵ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋ ਗਿਆ। **ਵਾ:** ਸਿੰਘੁ ਭਾਵ ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ, **ਵਾ:** ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਸ਼ੇਰ ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੁ=ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਸਮਾਨ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਤ੍ਰਿਣੁ=ਕੱਖ ਸਮਾਨ ਤੁਛ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, **ਵਾ:** ਜੋ ਤ੍ਰਿਣ ਸਮਾਨ ਮਨ ਡੋਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬੱਤ ਵਾਂਗ ਅਚੱਲ ਹੋ ਗਿਆ, **ਵਾ:** ਜੋ ਜੀਵ ਤ੍ਰਿਣੁ=ਕੱਖ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੋਟਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਮੰਨਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਮੇਰੁ=ਸੁਮੇਰ ਪਰਬੱਤ ਰੂਪ ਅਚੱਲ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸੂਮੁ ਕਰਤੇ ਦਮ ਆਢ ਕਉ; ਤੇ ਗਨੀ ਧਨੀਤਾ॥੩॥

ਜੋ ਦਮ ਆਢ=ਅੱਧੀ ਦਮੜੀ (ਦਮ) ਪੈਸੇ ਦਾ ਅਠਤਾਲੀਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਭਾਵ ਜੋ ਕੌਡੀ-ਕੌਡੀ ਵਾਸਤੇ ਸੂਮੁ=ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਹੁਣ ਧਨੀਤਾ=ਧਨਾਢ ਗਨੀ=ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਜੋ ਸਕਾਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ,

ਵਾ: ਕਾਮਨਾ ਰੂਪ ਅੱਧੀ ਦਮੜੀ ਵਾਸਤੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਹੁਣ ਨਿਸਕਾਮੀ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਧਨ ਵਾਲੇ, **ਵਾ:** ਆਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਧਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਸੰਗਿ ਨਾਮਦੇਉ ਮਨੁ ਲੀਣਾ॥
ਆਢ ਦਾਮ ਕੋ ਛੀਪਰੋ ਹੋਇਓ ਲਾਖੀਣਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੮੭]

ਕਵਨ ਵਡਾਈ ਕਹਿ ਸਕਉ; ਬੇਅੰਤ ਗੁਨੀਤਾ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਗੁਨੀਤਾ=ਗੁਣ ਹਨ, ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਡਿਆਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਭਾਵ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਕਥਨੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਲੋਕੁ॥ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸੋਇ॥ ਜੋ ਜੋ ਕਹੈ ਸੁ ਮੁਕਤਾ ਹੋਇ॥
ਸੁਨਿ ਮੀਤਾ ਨਾਨਕੁ ਬਿਨਵੰਤਾ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਅਚਰਜ ਕਥਾ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੧]

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੋਹਿ ਨਾਮੁ ਦੇਹੁ; ਨਾਨਕ ਦਰ ਸਰੀਤਾ॥੪॥੭॥੩੭॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਸਰੀਤਾ=ਗੋਲਾ ਹਾਂ। **ਵਾ:** ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰੀਤੀ ਹੈ। **ਵਾ:** ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਸਰੀਤਾ=ਕੂਕਰ ਹਾਂ, **ਵਾ:** ਮੈਂ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰੀਤਾ=ਖ਼ਾਲੀ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ=ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਕਰੋ॥੪॥੭॥੩੭॥

ਨੋਟ :—ਮੁਖ ਪਾਠ ਪਹਿਲਾ (ਦਰ ਸਰੀਤਾ) ਹੀ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੮੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੧੧]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਸੁ ਦਾਸ ਕੈ ਤਬ ਹੋਹਿ ਨਿਹਾਲੁ ॥ ਰਾਜ ਮਿਲਖ ਸਿਕਦਾਰੀਆ ਅਗਨੀ ਮਹਿ ਜਾਲੁ ॥੧॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕਾ ਛੋਹਰਾ ਤਿਸੁ ਚਰਣੀ ਲਾਗਿ ॥ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਤਿਨ੍ ਛੋਡਉ ਤਿਆਗਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸੰਤਨ ਕਾ ਦਾਨਾ ਰੂਖਾ ਸੋ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ॥ ਗ੍ਰਿਹਿ ਸਾਕਤ ਛਤੀਹ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੇ ਬਿਖੁ ਸਮਾਨ ॥੨॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕਾ ਲੂਗਰਾ ਓਢਿ ਨਗਨ ਨ ਹੋਈ ॥ ਸਾਕਤ ਸਿਰਪਾਉ ਰੇਸਮੀ ਪਹਿਰਤ ਪਤਿ ਖੋਈ ॥੩॥ ਸਾਕਤ ਸਿਉ ਮੁਖਿ ਜੋਰਿਐ ਅਧ ਵੀਚਹੁ ਟੂਟੈ ॥ ਹਰਿਜਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ਜੋ ਕਰੇ ਇਤ ਊਤਹਿ ਛੂਟੈ ॥੪॥ ਸਭ ਕਿਛੁ ਤੁਮ੍ ਹੀ ਤੇ ਹੋਆ ਆਪਿ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ॥ ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਸਾਧ ਕਾ ਨਾਨਕ ਗੁਣ ਗਾਈ ॥੫॥੧੪॥੪੪॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਸੁ ਦਾਸ ਕੈ; ਤਬ ਹੋਹਿ ਨਿਹਾਲੁ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਜਲ ਢੋਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਪੱਖਾ ਝੱਲਣਾ, ਪੀਸੁ=ਚੱਕੀ ਵਿੱਚ ਦਾਣੇ ਪੀਹ ਕੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਆਟਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਭਾਵ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਹਿ=ਹੋਵੇਂਗਾ। ਸੋ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਸ਼ੁਧੀ ਦਾ ਜੋ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਭੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਮਾਵਾ ਤਿਨ ਕੀ ਕਾਰ ਸਰੀਰੁ ਪਵਿਤੁ ਹੋਇ ॥**
ਪਖਾ ਪਾਣੀ ਪੀਸਿ ਬਿਗਸਾ ਪੈਰ ਧੋਇ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੧੮]

੨. **ਪਖਾ ਫੇਰੀ ਪਾਣੀ ਢੋਵਾ ਹਰਿਜਨ ਕੈ ਪੀਸਣੁ ਪੀਸਿ ਕਮਾਵਾ ॥**
ਨਾਨਕ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਸਿ ਬੇਨੰਤੀ ਤੇਰੇ ਜਨ ਦੇਖਣੁ ਪਾਵਾ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੯]

੩. **ਪਾਨੀ ਪਖਾ ਪੀਸਉ ਸੰਤ ਆਗੈ ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਜਸੁ ਗਾਈ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੩]

੪. **ਪਾਨੀ ਪਖਾ ਕਰਉ ਤਜਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਅਨਿਕ ਬਾਰ ਜਾਈਐ ਕੁਰਬਾਨੁ ॥੧॥**
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੧]

੫. **ਪਖਾ ਫੇਰਉ ਪੀਸਉ ਸੰਤ ਆਗੈ ਚਰਣ ਧੋਇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਣਾ ॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੮]

੬. **ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਸਉ ਸੇਵਕ ਕੈ ਠਾਕੁਰ ਹੀ ਕਾ ਆਹਰੁ ਜੀਉ ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੧]

੭. **ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਥਿ ਸਕਥ ਹਨਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ॥**
ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਹਣਾ ਪੈਰ ਧੋਇ ਚਰਣਾਂਮਤੁ ਪਾਵੈ ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੬, ਪਉੜੀ ੧੨]

ਸੋ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਇੱਕ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਇਹ ਅੰਗ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭੀ ਮਨੁੱਖੀ

ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆਇਆ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ-ਪੀਰਾਂ ਦੇ, ਸਭ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪੱਖ ਬੜਾ ਨਿਰਾਲਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ-ਕੁਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਮ ਸਾਧਾਰਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਕੜਾਂ ਢੋਣ, ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਤੇ ਪੱਖਾ ਝੱਲਣ ਨਾਨ੍ਹਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਦਿਆ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜੇ ਦੁਆਪਰ ਦੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਆਏ। ਵਿਦਿਆ ਕਾਲ ਵਿਚ ਗੁਰ-ਭਾਈਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਯੱਗ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਮੰਗ ਕੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਲਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਆਉਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਧੋਣ ਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੀਤੰਬਰ ਨਾਲ ਚਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੈ ਕੇ ਨਿਭਾਈ ਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜੂਠੀਆਂ ਪੱਤਲਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਚੁੱਕੀਆਂ। ਸੋ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢਲੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸੇਵਾ ਕਿਤਨੀ ਮਹਾਨ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਭੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਸੇ ਲਈ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਸਤ ਚਰਨ ਸੰਤ ਟਹਲ ਕਮਾਈਐ ॥ [ਥਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੯]

ਸੋ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਦੀ ਗੱਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਅੱਠ ਦਿਨ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਦੇ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਭਾਵੇਂ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਚਪੇੜਾਂ ਭੀ ਖਾਣੀਆਂ ਪਈਆਂ, ਪਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ। ਆਪਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਨਾਨ੍ਹਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਸੇਵਾ ਕਾਲ ਦਾ ਜੀਵਨ, ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖੋ ਜਲ ਢੋਣਾ, ਲੰਗਰ ਦੇ ਲਈ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਵੀ ਤੋਂ ਜਲ ਲਿਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਪੱਖਾ ਝਲਣਾ, ਦਾਣੇ ਪੀਸ ਕੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਆਟਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਫਿਰ ਨਿਹਾਲ, ਭਾਵ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਦਵੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਏ। ਫਿਰ ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜਲ ਢੋਣ, ਪੱਖਾ ਝੱਲਣ ਤੇ ਚੱਕੀ ਵਿੱਚ ਦਾਣੇ ਪੀਸਣ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਅੱਜ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਜੋ ੭੨ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਬਿਆਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰਦੇਵ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ, ਤੇ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਤਬ ਹੋਹਿ ਨਿਹਾਲੁ=ਨਿਹਾਲ ਪਦਵੀ 'ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਏ। ਜੇ ਇਸੇ ਪੱਖ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਲਈਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਮੰਝ ਵਰਗਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਾਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ, ਮੁੱਢ ਦੀ ਇੱਕ ਕਥਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ—ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਭਿੰਡਰਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਬਾਬਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੩੬ ਲੱਖ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਗਿਣ ਕੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ੭ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਸਵਾ ਲੱਖ ਪਾਠ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਕੀਤਾ। ਸੋ, ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਰਾਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਆਏ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਮਹਾਨ ਵਿਦਿਆ ਮੁਰਾਲੇ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਵਿਦਿਆ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸੇਵਾ ਦੀ ਮਹਾਨ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਇੱਕ ਵਜੇ

ਉਠਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਆਪਣੀ ਕਿਰਿਆ ਜੰਗਲ ਆਦਿ ਦੀ ਕਰਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹੌਦ ਪਾਣੀ ਦਾ ਚੁਭੱਚਾ ਆਪ ਹਲਟੀ ਗੇੜ ਕੇ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਛਾਈ ਝਾੜ ਕੇ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਫਿਰ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨਾ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਕੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਬੈਠ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਿਤਨੇਮ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਦਾਣੇ ਚੱਕੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਜਿਤਨਾ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਦਾ ਆਟਾ ਲਗਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਧਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਂਦਾ। ਇਧਰ ਚੱਕੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸੰਥਿਆ ਕਰਾ ਕੇ ਸਵੇਰ ਦਾ ਲੰਗਰ ਆਦਿ ਛੱਕ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਆਰਾਮ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇਕਾਂਤ ਕਈ ਘੰਟੇ ਤਕ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦੇ। ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਕਥਾ; ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਲੰਗਰ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਬਰਤਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਕਰਾ ਕੇ ਦਸ ਵਜੇ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਫਿਰ ਉਹੀ ਨਿਤਨੇਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖ ਕੇ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਈ। ਫੇਰ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੇਵਾ, ਚੱਕੀ ਪੀਸਣ, ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਪੱਖਾ ਝੱਲਣ ਜੋ ਮੰਗ-ਮੰਗ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੈ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘਾ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਛ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਤੈਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਮੰਨਿਆ ਕਿ "**ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਸੁ ਦਾਸ ਕੈ ਤਬ ਹੋਹਿ ਨਿਹਾਲੁ ॥**" [ਅੰਗ ੯੧੧] ਸੋ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਬਹੁਤਾ ਇਕਾਂਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਤਨੇ ਸਾਦਗੀ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਭਰਣ ਲਈ ਗੜਵਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਟਿੰਡ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਟਿੰਡ ਭਰ ਕੇ ਇਕਾਂਤ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਸੀ। ਸਿਮਰਨ ਭਜਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ, ਪਰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਜਲ ਨਹੀਂ ਛੱਕ ਰਹੇ। ਬਾਰ-ਬਾਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਲਪਨਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੀ ਉਠਦੀ ਰਹੀ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਰੰਗ ਫਿਕਾ ਪਿਆ, ਮਨ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਪਾਣੀ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਉਠਦਾ ਰਿਹਾ। ਇੱਕ ਐਸਾ ਹਵਾ ਦਾ ਬੁਲਾ ਆਇਆ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾ ਦੀ ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਟਿੰਡ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈ। ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੁਣ ਦਸ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਦਾ ਦੁਖੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਭੀ ਤਾਂ ਸਰੇਗਾ। ਉਧਰ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਡੇਰੇ ਵਿੱਚ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਬਰਤਨ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਜਲ ਲੈ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਏ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾ ਨੇ ਜਲ ਛਕਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਨਾਲ ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਟਿੰਡ ਡੁਲ੍ਹੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤੂੰ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਸੋ ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਤੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਬਖ਼ਸ਼ੋ, ਜਿਸਨੇ ਪਾਣੀ, ਪੱਖਾ ਅਤੇ ਪੀਸਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰੋ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਜਿਸ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਣੀ, ਪੱਖਾ, ਚੱਕੀ ਪੀਸ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਮੁਖਵਾਕ

ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਦੂਜਾ ਪੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਲੈ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸੇਵਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰਾਜ ਦਾ ਸੁਖ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਰਾਜ ਮਿਲਖ ਸਿਕਦਾਰੀਆ; ਅਗਨੀ ਮਹਿ ਜਾਲੁ ॥੧॥

ਬਲਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਮਿਲਖ=ਜਗੀਰਾਂ ਸਿਕਦਾਰੀਆ=ਸਰਦਾਰੀਆਂ, ਨੰਬਰਦਾਰੀਆਂ, ਠਾਣੇਦਾਰੀਆਂ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੱਗ ਵਿੱਚ, ਅਥਵਾ :—ਬ੍ਰਹਮ ਅਭਿਆਸ ਰੂਪ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਜਾਲੁ=ਸਾੜ੍ਹਨਾ ਕਰ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਨਾਮ ਨਾਲੋਂ ਵਿਸਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਲੋਕਨ ਕੀਆ ਵਡਿਆਈਆ ਬੈਸੰਤਰਿ ਪਾਗਉ ॥**
ਜਿਉ ਮਿਲੈ ਪਿਆਰਾ ਆਪਣਾ ਤੇ ਬੋਲ ਕਰਾਗਉ ॥੧॥ [ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੮]

੨. **ਨਾਨਕ ਦੁਨੀਆ ਕੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਅਗੀ ਸੇਤੀ ਜਾਲਿ ॥**
ਏਨੀ ਜਲੀਈਂ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਇਕ ਨ ਚਲੀਆ ਨਾਲਿ ॥੨॥
[ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੯੦]

ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸੁਖ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਹ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਸੁਖੁ ਪ੍ਰਭ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੋ ਸੁਖੁ ਰਾਜਿ ਨ ਲਹੀਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੬]

ਸੋ, ਰਾਜਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਦੱਸ ਕੇ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਸੰਤ ਜਨਾ ਕਾ ਛੋਹਰਾ; ਤਿਸੁ ਚਰਣੀ ਲਾਗਿ ॥

ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜੋ ਛੋਹਰਾ=ਦਾਸ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਚਰਨੀ ਲਾਗਿ=ਲਗਣਾ ਕਰ।

ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਛਤ੍ਰਪਤਿ; ਤਿਨ੍ ਛੋਡਉ ਤਿਆਗਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਮਾਇਆਧਾਰੀ=ਮਾਇਆ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਜਿਸਦੀ ਮਾਇਆ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਛਤ੍ਰਪਤਿ=ਜੋ ਰਾਜੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਛਤ੍ਰਪਤੀ ਰਾਜੇ ਤਿਨ੍=ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਵੋ ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸੇਵਕ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਚਰਨੀ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਰਾਜਸੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ ਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਸੰਸਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ।

ਸੰਤਨ ਕਾ ਦਾਨਾ ਰੂਖਾ; ਸੋ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ॥

ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾ ਦਾ ਜੋ ਰੂਖਾ ਦਾਣਾ ਹੈ ਭਾਵ ਅਣ-ਚੋਪੜਿਆ ਥੰਧੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਰੁੱਖਾ ਪ੍ਰਸਾਦਾ ਹੈ ਸੋ=ਉਹ ਸਰਬ=ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਧਾਨਾ=ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਭਾਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਸੋ ਇਸੇ ਲਈ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭੀ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੁਖੀ ਸੁਖੀ ਖਾਇ ਕੈ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀਉ ॥
ਫਰੀਦਾ ਦੇਖਿ ਪਰਾਈ ਚੋਪੜੀ ਨਾ ਤਰਸਾਏ ਜੀਉ ॥੨੯॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੯]

ਗ੍ਰਿਹਿ ਸਾਕਤ ਛਤੀਹ ਪ੍ਰਕਾਰ; ਤੇ ਬਿਖੂ ਸਮਾਨ ॥੨॥

ਸਾਕਤ ਮਨਮੁਖ ਜੋ ਕਠੋਰ ਚਿਤ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ੩੬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਹਨ, ਉਹ

ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ॥੨॥ ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਰ ਭੀ ਐਸਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਛਤੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਰਕਾਰ ਕਰਹਿ ਬਹੁ ਮੈਲੁ ਵਧਾਈ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੪੬]

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਭੀ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੀ—ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਐਮਨਾਬਾਦ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਤਰਖਾਣ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰੇ ਕਿ ਕੁਰਾਹੀਆ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਧਰਮ ਵਿਰੁੱਧ ਚਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਮਾਲ੍ਹ ਪੂੜੇ, ਖੀਰ-ਕੜਾਹ ਆਦਿ ਬਣਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਹਰਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਧੂਆਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਨੌਕਰ ਲਿਆ-ਲਿਆ ਕੇ ਭੋਜਨ ਛਕਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਕਿ ਲਾਲੋ ਤਰਖਾਣ ਦੇ ਘਰ ਜੋ ਫ਼ਕੀਰ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਭੇਜ ਕੇ ਬੁਲਵਾਇਆ, ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਨੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਰਜਾ ਸਮਝ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਕਿਉਂ ਸੀ ? ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਇੰਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਫ਼ਕੀਰ ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇੱਕ ਦੇ ਨਾ ਆਉਣ ਨਾਲ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਸੀ। ਹੁਣ ਭੀ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਆਉਣ ਇੱਕ ਇਨਕਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰੇ ਕਿ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਨ੍ਹੇ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਮਰਜ਼ੀ ਲੈ ਤੁਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਖੂਹ-ਖਾਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਿਆ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਜਿਸ ਦੇ ਨੇਤਰ ਹੋਣ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਹੇ ਤੋਂ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਡਿਗਦਾ, ਤੂੰ ਇਹ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਛਕਾ ਰਿਹਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਜੋ ਮਾਲ੍ਹ ਪੂੜਿਆਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਤਰਖਾਣ ਦੀ ਸੁੱਕੀ ਰੋਟੀ ਦੱਸ ਕੇ ਇੱਕ ਕਿਰਤੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਉਸ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਦੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਰੋਟੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਲਕ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ ਇਉਂ ਦਿਖਾਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦੋਹਰਾ॥ ਬਾਂਵੇਂ ਕਰ ਮਹਿਂ ਪੂਪ ਲੈ ਦਾਹਨ ਟੁਕਰਾ ਧਾਰਿ॥**
ਹਾਥ ਙਪੀੜੇ ਜੁਗਲ ਜਬ ਹੇਰਤਿ ਲੋਕ ਅਪਾਰ॥੪੮॥

[ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਅਧਯਾਧ ੩੯]

੨. **ਚੌਪਈ॥ ਦੁਹੂੰ ਹਾਥ ਤੇ ਨਿਕਸੀਧਾਰਾ॥ ਬਹੁ ਲੋਕਨ ਕੀ ਸਭਾ ਮਝਾਰਾ॥**
ਇਕ ਤੇ ਦੂਧ ਰਕਤ ਇਕ ਨਿਸਰੀ॥ ਗੰਗ ਸਰੁਸਤੀ ਸੀ ਤਹਿਂ ਪਸਰੀ॥੪੯॥

ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੀ ਕੋਧਰੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਦੀ ਧਾਰਾ ਤੇ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਖ਼ੂਨ ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਿਖਾਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਪਿਯਨ ਤਪ ਛੀਜਹਿ ਇਹ ਖਾਏ॥ ਧਯਾਨੀ ਧਯਾਨ ਨ ਲਗਹਿ ਲਗਾਏ॥
ਖਾਵਤਿ ਮਨ ਕੋ ਕਰਤਿ ਮਲੀਨਾ॥ ਹਰਿ ਜਸੁ ਰੰਗ ਨ ਚਢਹਿ ਨਵੀਨਾ॥੫੫॥

[ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅਧਿ: ੩੯]

ਭਗਤ ਜਨਾ ਕਾ ਲੂਗਰਾ; ਓਢਿ ਨਗਨ ਨ ਹੋਈ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜੋ ਭਗਤ ਜਨਾ=ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੂਗਰਾ=ਭੂਰੇ ਦਾ ਟੋਟਾ, ਕੰਬਲ ਦਾ ਟੋਟਾ ਉਸ

ਦੇ ਓਢਿ=ਪਹਿਨਣ ਨਾਲ ਨਗਨ=ਬੇਪੱਤ ਭਾਵ ਇਜ਼ਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈਦਾ ਭਾਵ ਇਜ਼ਤ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ:

ਸਾਕਤ ਸਿਰਪਾਉ ਰੇਸਮੀ; ਪਹਿਰਤ ਪਤਿ ਖੋਈ ॥੩॥

ਸਾਕਤ=ਕਠੋਰ ਚਿਤ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸਿਰੋਪਾਉ=ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਸਤਰ, ਭਾਵੇਂ ਰੇਸ਼ਮੀ ਭੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਪਹਿਰਤ=ਪਹਿਨਣੇ ਨਾਲ ਪਤਿ=ਆਬਰੋ, ਇਜ਼ਤ ਖੋਈ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪਤੀਬਰਤਾ ਔਰਤ ਭਾਵੇਂ ਟਾਕੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਸਤਰ ਪਾ ਕੇ ਫਿਰੇ ਉਸਦੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸਾਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੇਸ਼ਵਾ ਔਰਤ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਰੇਸ਼ਮੀ ਵਸਤਰ ਪਹਿਨੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਭੀ ਉਸਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸੋਭਾ ਵਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਹੈ॥੩॥

ਸਾਕਤ ਸਿਉ ਮੁਖਿ ਜੋਰਿਐ; ਅਧ ਵੀਚਹੁ ਟੂਟੈ ॥

ਮਨਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਮੁਖਿ=ਮੂੰਹ ਜੋੜਨ ਭਾਵ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਅਧ ਵੀਚਹੁ=ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰੋ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦੀ।

ਹਰਿਜਨ ਕੀ ਸੇਵਾ, ਜੋ ਕਰੇ; ਇਤ ਊਤਹਿ ਛੂਟੈ ॥੪॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਹਰਿ ਜਨ=ਹਰੀ ਦੇ ਜਨ, ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਤ=ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖ ਅਤੇ ਊਤਹਿ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੪॥

ਸਭ ਕਿਛੁ ਤੁਮ੍ ਹੀ ਤੇ ਹੋਆ; ਆਪਿ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਜੋ ਵੀ ਕੁਝ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਦਿਖਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਸਭ ਕੁਝ ਤੁਮ੍ ਹੀ ਤੇ=ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਆ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬਣਤ=ਬਨਾਵਟ ਬਣਾਈ=ਬਨਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਸਾਧ ਕਾ; ਨਾਨਕ ਗੁਣ ਗਾਈ ॥੫॥੧੪॥੪੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਸਾਧ=ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦਰਸਨੁ=ਦੀਦਾਰ ਭੇਟਤ=ਮਿਲਣ ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਹੀ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਗਾਈ=ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਰੱਬੀ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਵਾ—ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ॥੫॥੧੪॥੪੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੮੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੧੧-੧੨]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸ੍ਰਵਨੀ ਸੁਨਉ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰੇ ਠਾਕੁਰ ਜਸੁ ਗਾਵਉ ॥ ਸੰਤ ਚਰਣ ਕਰ ਸੀਸੁ ਧਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਉ ॥੧॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭ ਇਹ ਨਿਧਿ ਸਿਧਿ ਪਾਵਉ ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਰੇਣੁਕਾ ਲੈ ਮਾਥੈ ਲਾਵਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਨੀਚ ਤੇ ਨੀਚੁ ਅਤਿ ਨੀਚੁ ਹੋਇ ਕਰਿ ਬਿਨਉ ਬੁਲਾਵਉ ॥ ਪਾਵ ਮਲੋਵਾ ਆਪੁ ਤਿਆਗਿ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਸਮਾਵਉ ॥੨॥ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਨਹ ਵੀਸਰੈ ਅਨ ਕਤਹਿ ਨ ਧਾਵਉ ॥ ਸਫਲ ਦਰਸਨ ਗੁਰੁ ਭੇਟੀਐ ਮਾਨੁ ਮੋਹੁ ਮਿਟਾਵਉ ॥੩॥ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਸੀਗਾਰੁ ਬਨਾਵਉ ॥ ਸਫਲ ਸੁਹਾਗਣਿ ਨਾਨਕਾ ਅਪੁਨੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵਉ ॥੪॥੧੫॥੪੫॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਸ੍ਰਵਨੀ ਸੁਨਉ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰੇ; ਠਾਕੁਰ ਜਸੁ ਗਾਵਉ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਹਰਿ ਹਰਿ=ਹਰੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਾਂ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹਰੀ ਜਸ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕਰਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰਵਣ ਇੰਦ੍ਰੇ ਤਦ ਹੀ ਸਫਲ ਹਨ ਜੇਕਰ ਇਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਹਰੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਜਸ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਧ੍ਰਿਗ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧ੍ਰਿਗੁ ਸਰਵਣਿ ਉਪਦੇਸ ਵਿਣੁ ਸੁਣਿ ਸੁਰਤਿ ਨ ਧਰਣੀ ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੨੭, ਪਉੜੀ ੧੦]

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਜਸ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨਾ, ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਗਾਉਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਣੀਐ ਰਸਨਾ ਗਾਈਐ ਹਿਰਦੈ ਧਿਆਈਐ ਸੋਈ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੧]

੨. **ਸ੍ਰਵਨ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਨੁ ਸੁਨਉ ਅਰੁ ਗਾਉ ਰਸਨਾ ਗੀਤਿ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੧]

੩. **ਸ੍ਰਵਣੀ ਨਾਮੁ ਸੁਣੈ ਹਰਿ ਬਾਣੀ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰੰਗਾਇਆ ॥੧੫॥੩॥੨੦॥** [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੪੧]

੪. **ਅੰਤਰਿ ਗੁਰੁ ਆਰਾਧਣਾ ਜਿਹਵਾ ਜਪਿ ਗੁਰ ਨਾਉ ॥**
ਨੇਤ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੇਖਣਾ ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਨਣਾ ਗੁਰ ਨਾਉ ॥ [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੧੭]

ਸੰਤ ਚਰਣ ਕਰ ਸੀਸੁ ਧਰਿ; ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਉ ॥੧॥

ਪੁਨਾ ਤੇਰੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ 'ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸੁ=ਸਿਰ ਰੱਖਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹਾਂ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਾਧ ਤੇਰੇ ਕੀ ਚਰਨੀ ਪਾਉ ॥ ਨਾਨਕ ਕੈ ਮਨਿ ਇਹੁ ਅਨਰਾਉ ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੪]

੨. ਕੇਸਾ ਕਾ ਕਰਿ ਬੀਜਨਾ ਸੰਤ ਚਉਰੁ ਢੁਲਾਵਉ ॥
ਸੀਸੁ ਨਿਹਾਰਉ ਚਰਣ ਤਲਿ ਧੂਰਿ ਮੁਖਿ ਲਾਵਉ ॥੧॥ [ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੫]

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭ; ਇਹ ਨਿਧਿ ਸਿਧਿ ਪਾਵਉ ॥

ਹੇ ਦਇਆਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਨਿਧੀ-ਸਿਧੀ ਪਾ ਲਵਾਂ ਕਿ:

ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਰੇਣੁਕਾ; ਲੈ ਮਾਥੈ ਲਾਵਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਰੇਣੁਕਾ=ਧੂੜੀ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਉਪਰ ਲਾਵਾਂ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਦਾਨੁ ਮਹਿੰਡਾ ਤਲੀ ਖਾਕੁ ਜੇ ਮਿਲੈ ਤ ਮਸਤਕਿ ਲਾਈਐ ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੬੮]

੨. ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਸਾਧੂ ਕੀ ਧੂਰਾ ॥੧॥ [ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੬੩]

੩. ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ ਕੀ ਪਾਵਉ ਧੂਰਾ ਮਸਤਕਿ ਲੇ ਲੇ ਲਾਵਉ ॥ [ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੨]

ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੀ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਚਰਣ ਧੂੜੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਸ਼ਿਵਜੀ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਤਪੱਸਵੀ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੇ ਤਪ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਜਿਥੇ ਸੌ ਸਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਤਪ ਕੀਤਾ ਸੀ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣਾ, ਤੇ ਚਰਣ ਧੂੜ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਲਾਉਣੀ ਤੇ ਪਾਰਵਤੀ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦਾ ਪਰਤਾਪ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੰਦੀ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਚਰਣ ਧੂੜ ਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜ਼ਿਕਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ਾਹਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜਿਸਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਪੈ ਕੇ ਸੁਲਾਹ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਾਲ ਮਾਰਨ ਦੀ ਘਟਾ ਕੇ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਰੱਖੀ ਜਦ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੋਟਵਾਲ ਬਣੇ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਕਿੰਗਰਿਆਂ ਵਾਗੂੰ ਚਿਣ ਕੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਕੁਝ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਸਭ ਕਢਵਾ ਕੇ ਸਸਕਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪ੍ਰਗਟ ਗਊਆਂ ਕਤਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਉਹ ਪਰਦੇ ਵਿੱਚ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸੰਖ ਵੱਜਣ ਦੀ ਤੇ ਪੋਥੀ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹਣ ਦੀ ਬੰਧਸ਼ ਛੁਟਾ ਦਿੱਤੀ। ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਬਹੂ-ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਬਰਦਸਤੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਸੋ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਭੈੜੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਜਸ ਪਾਇਆ, ਜਦੋਂ ਸੂਬਾ ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬੇਟਾ ਵਿਜੈ ਖ਼ਾਂ ਸੰਨ ੧੮੦੩ ਬਿ: ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬਾ ਬਣਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕ ਸਾਲ ਕੋਤਵਾਲੀ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਰਹੀ ਤੇ ਕਾਜ਼ੀਆਂ, ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਝੂਠੀਆਂ-ਸੱਚੀਆਂ ਤੋਹਮਤਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਖਾਨੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਬੇਟਾ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਦੀ ੨੦ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਸੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਚੰਗਾ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮੌਲਵੀ ਨਾਲ ਮਜ਼ਹਬ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਬਤ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ, ਮੌਲਵੀ ਨੇ ਗ਼ੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ ਨਵਾਬ ਵਿਜੈ ਖ਼ਾਂ ਪਾਸ ਚੁਗ਼ਲੀ ਕੀਤੀ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਸਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ। ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੜ੍ਹ-ਬਲ ਕੇ ਕੋਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਨਵਾਬ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਇਕ ਤਾਂ

ਮੌਲਵੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਜ਼ਹਬ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਹੱਤਕ ਕਰਨ ਦਾ ਗ਼ੁਨਾਹ ਦੂਜਾ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦਾ ਗ਼ੁਨਾਹ। ਇਹ ਦੋ ਗ਼ੁਨਾਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਥਾਪ ਕੇ ਇਹ ਫਤਵਾ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣਾ ਮੰਨ ਲਏ ਜਾਂ ਕਤਲ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਗਈ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨਵਾਬ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਚਾਓ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਪਰ ਉਸ ਪਾਪੀ ਨੇ ਇੱਕ ਨਾ ਮੰਨੀ, ਫੇਰ ਸਭ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਜਾ ਤੇਰੀ ਜਾਨ ਬਚ ਜਾਏਗੀ, ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਨੇ ਸੀਸ ਦਿੱਤੇ, ਧਰਮ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੀਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ ਗਏ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਆਦਿਕ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਰੱਖ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ ਤਾਂ ਕੀ ਮੈਂ ਉਸ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਛਕਿਆ ਸੀ ? ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰੇ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਮੂੰਹੋਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੇਲਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਪੁਤਰ ਦੇ ਸਿਦਕ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿਦਕ ਦਾ ਦਾਨ ਮੰਗਿਆ ਨਵਾਬ ਨੇ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾ, ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ-ਜਵਾਬ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਅਖ਼ੀਰ ਨੂੰ ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਿਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣੇਗਾ ਤਾਂ ਮੁੱਖੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੀ ਜਿਸਨੂੰ ਦੀਨ ਕਬੂਲਣਾ ਸਮਝ ਕੇ ਬੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਢਲਿਆਈ ਵੀ ਆਈ। ਜਦੋਂ ਸੂਬੇ ਨੇ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੂੰ ਭੀ ਮੰਨ ਜਾ, ਤੇਰਾ ਪੁਤ੍ਰ ਤਾਂ ਦੀਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਮੰਨ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾਓ ਤਾਂ ਸੂਬੇ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਪਿਓ-ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੱਠੇ ਕੀਤਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਹੁਣ ਪਿਓ ਭੀ ਦੀਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਮੰਨ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਮ, ਸਿਮਰਨ, ਸਿਦਕ, ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਮੱਥੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸਦੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਲੇਖ ਕੋਈ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਮੰਦਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸੋਚਿਆ ਕੋਈ ਗੁਰਸਿੱਖ, ਕਮਾਈ ਵਾਲਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਇਥੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਚਰਣ-ਧੂੜ ਲੈ ਕੇ ਇਸਦੀ ਮੰਦ ਰੇਖਾ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਪਰ ਹੁਣ ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ ਇਥੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਇਹ ਸੋਚਦਿਆਂ ਹੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਤਿੰਨੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਫਿਰ ਇਹ ਚਰਨ ਧੂੜ ਕਿਹੜਾ ਮੇਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮੁਖੋਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਕਹੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਸਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਹਾ। ਨਵਾਬ ਦੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਵੇਖਦਿਆਂ ਐਸਾ ਕੌਤਕ ਵਰਤਿਆ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ! ਤੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਨਾ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ? ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਚੀ ਦੇ ਕੇ ਜੈਕਾਰਾ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੇਟਾ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝੂਠਿਆਂ ਦਾ ਦੀਨ ਕਬੂਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਵਾਬ ਸੁਣ ਕੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਾਮਾਤ ਵੇਖ ਕਰਕੇ ਕਿ ਆਪਣੀ ਹੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਲੇਖ ਮਿਟਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਹਾਂ ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਚਰਖੜੀ 'ਤੇ ਚਾੜਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਚਰਖੜੀ 'ਤੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਮਰੋੜੇ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਕੜ-ਕੜ ਕਰਕੇ ਹੱਡ ਟੁੱਟਣ ਲੱਗੇ। ਨਾੜੀਆਂ ਤੜਫਨ ਲੱਗੀਆਂ, ਅੱਖਾਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈਆਂ। ਇਤਨੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਵਿੱਚ ਭੀ ਮੁਖੋਂ ਹਾਏ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ। ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਦੀਨ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਿਖਾਈ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਭੀ ਮੰਦਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਬਲਕਿ ਮੁਖੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੰਨ ਘੜੀ, ਧੰਨ ਚਰਖੜੀ, ਧੰਨ ਅਦਲ ਤੁਮਾਰਾ॥
ਨਿਜ ਧਰਮ ਹੇਤ ਜਿੰਦ ਵਾਰਨੀ, ਗੁਰ ਕਹੇ ਹਮਾਰਾ॥

ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਨ ੧੮੦੨ ਭੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ੧੮੦੩ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਔਰ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਅੰਤਰਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ੨੦ ਸਾਲ, ਕੁਝ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੇ ੧੮ ਸਾਲ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਖੀ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਕਿਣਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਐਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੰਦੀ ਰੇਖਾ ਮੇਟਣ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਇਹੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਕੀ ਹਰਿ ਧੂੜਿ ਦੇਹਿ ਹਮ ਪਾਪੀ ਭੀ ਗਤਿ ਪਾਂਹਿ ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੪੨੪]

ਨੀਚ ਤੇ ਨੀਚੁ ਅਤਿ ਨੀਚੁ ਹੋਇ ਕਰਿ ਬਿਨਉ ਬੁਲਾਵਉ ॥

ਨੀਚ=ਨੀਵਾਂ, ਨੀਵੇਂ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਅਤਿ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਵਉ=ਬੁਲਾਉਣਾ ਕਰਾਂ। ਵਾ—ਨੀਚ ਤੇ=ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਕੇ, ਨੀਚੁ=ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਅਤਿ ਨੀਚੁ ਹੋਇ=ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਤਿ ਮਾਨ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਕੇ, ਵਾ—ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਉਣਾ ਕਰਾਂ।

ਪਾਵ ਮਲੋਵਾ ਆਪੁ ਤਿਆਗਿ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਸਮਾਵਉ ॥੨॥

ਸੋ ਐਸੇ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਨੂੰ ਮਲੋਵਾ=ਪਲੋਸਣਾ ਕਰਾਂ ਆਪ ਤਿਆਗਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਂ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਿ=ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸਮਾਵਉ=ਸਮਾ ਜਾਵਾਂ। ਭਾਵ ਚਰਣ ਪੂਜਣ ਕਰਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਅੱਗੇ ਨਿਵਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਨਿਵ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਉ=ਸਮਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧. **ਪਾਵ ਮਲੋਵਾ ਮਲਿ ਮਲਿ ਧੋਵਾ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤੈ ਕੂ ਦੇਸਾ ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੨]

੨. **ਪਾਵ ਮਲੋਵਾ ਮਲਿ ਮਲਿ ਧੋਵਾ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਚੈ ਜੀਉ ॥੨॥**
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੬]

ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਨਹ ਵੀਸਰੈ; ਅਨ ਕਤਹਿ ਨ ਧਾਵਉ ॥

ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੇਰਾ ਸਾਸਿ-ਸਾਸਿ=ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਨਾਮ ਨ ਵੀਸਰੈ=ਨਾ ਭੁੱਲੇ। ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਨ=ਹੋਰ ਕਤਹਿ=ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਨ ਧਾਵਉ=ਦੌੜਨਾ ਕਰਾਂ ਹਰ ਸਵਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਚਿੰਤਨ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਸ ਸਾਸ ਸਾਸ ਹੈ ਜੇਤੇ ਮੈ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਸਮ੍ਾਰੇ ॥** [ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੮੦]

੨. **ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਅਰਾਧਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਲਹਿ ਜਾਇ ਮਨ ਕੀ ਚਿੰਦ ॥੧॥**
[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦੧]

੩. **ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਿਮਰਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ॥ ਮਨ ਅੰਤਰ ਕੀ ਉਤਰੈ ਚਿੰਦ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

੪. **ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਿਮਰਉ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨਾ ਸੰਤਸੰਗਿ ਨਿਤ ਰਹੀਐ ॥**
ਏਕੁ ਅਧਾਰੁ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਮੋਰਾ ਅਨਦੁ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਲਹੀਐ ॥
[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੩੩]

੫. ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਿਮਰਤ ਰਹਾ ਨਾਨਕ ਦਾਨੁ ਪਾਏ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੫]

੬. ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਅਰਾਧਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਮਨਿ ਮੁਖੀ॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੬]

ਸਫਲ ਦਰਸਨ ਗੁਰੁ ਭੇਟੀਐ; ਮਾਨੁ ਮੋਹੁ ਮਿਟਾਵਉ ॥੩॥

ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਫਲ=ਗਿਆਨ ਫਲ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭੇਟੀਐ=ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਮਾਨੁ=ਹੰਕਾਰ, ਮੋਹ ਆਦਿਕ ਬਿਕਾਰ ਮਿਟਾਵਉ=ਮਿਟਾਉਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਫਲ ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਿਓ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਮਨਿ ਤਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੭]

੨. ਸਫਲੁ ਦਰਸੁ ਭੇਟਿਆ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਨਾਨਕ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੭੮]

੩. ਸਫਲ ਦਰਸੁ ਤੇਰਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਣ ਨਿਧਿ ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੮]

ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੋਹ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਜੀਵ, ਮੋਹ ਜਾਲ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮੋਹ ਤੇ ਮਾਨ ਦੇ ਮਿਟਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਐਸੀ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਹਮਾਯੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮਾਨ ਤੋੜਨ ਦੀ—ਬਾਬਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ’ਤੇ ਹਮਾਯੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬੈਠਿਆ। ਲੋਧੀ ਪਠਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਸੱਤ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਐਸਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਾਜ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ ਪਠਾਣ ਦੇ ਹੱਥ ਆਇਆ। ਹਮਾਯੂੰ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਸੰਸੇ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੱਤ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਤੇ ਐਸੇ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੇ ਬਚਨ ਪੂਰੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ’ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ। ਸ਼ੰਕਾ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਤੇ ਜਿਸ ਮੌਕੇ ਹਮਾਯੂੰ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਕਾਫੀ-ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਆਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਹਮਾਯੂੰ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਮਾਨ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਮਾਨ-ਸਤਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਠਹਿਰ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਇਸਦਾ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਮੁੱਠ ’ਤੇ ਹੱਥ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੈਸਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ? ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਚਲ ਕੇ ਆਏ ਇੱਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਸਿਰ ਧੜ ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਦਿਆਂ। ਅਭਿਮਾਨ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਤਲਵਾਰ ਕੱਢਣ ਲੱਗਾ ਪਰ ਹੱਥ ਮੁੱਠੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਕੜਿਆ ਗਿਆ। ਬਥੇਰਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਤਲਵਾਰ ਮਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਨੇਤ੍ਰ ਉਪਰ ਚੁੱਕੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤਲਵਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦਾ ? ਕੈਸਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈਂ, ਜਿਥੇ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਉਥੋਂ ਕਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜ ਆਇਆ ਹੈਂ। ਤੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਭੈਅ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਹੈਂ। ਯਾਦ ਰੱਖ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਹੈ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭੈਅ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈਅ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਹਮਾਯੂੰ ਨੇ ਸਰਣਾਗਤ ਹੋਣਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਬਖ਼ਸ਼ ਲਓ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਮੁੱਠੇ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੱਥ ਸੁਤੰਤਰ

ਕੀਤਾ। ਹਮਾਯੂੰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਦੀ ਦੁਆ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਸੱਤ ਪੀੜੀਆਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਵਰ ਸੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਰਾਜ ਹੁਣੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ, ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਹਾਰੀਂ, ਫ਼ੌਜ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਹੱਲਾ ਮਾਰਣਾ, ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਇਉਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ 15 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਉਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਮਾਨੀਆ ਦਾ ਮਾਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਹਮਾਯੂੰ ਵਰਗਿਆਂ ਦਾ ਮਾਨ ਤੋੜਕੇ ਨਿਰ ਅਭਿਮਾਨ ਕੀਤਾ।

ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ; ਸੀਗਾਰੁ ਬਨਾਵਉ ॥

ਸੱਤ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਆਦਿ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਨਾਉਣਾ ਕਰੋ।

ਸਫਲ ਸੁਹਾਗਣਿ ਨਾਨਕਾ; ਅਪੁਨੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵਉ ॥੪॥੧੫॥੪੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਆਪਣੇ ਸੁਆਮੀ, ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭਾਅ ਜਾਈਏ ਅਰਥਾਤ ਪਸੰਦ ਆ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਸਫਲ ਸੁਹਾਗਨ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੪॥੧੫॥੪੫॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੮੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੧੩]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਇਹੁ ਸਾਗਰੁ ਸੋਈ ਤਰੈ ਜੋ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ॥ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕੈ ਸੰਗਿ ਵਸੈ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਏ ॥੧॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਜੀਵੈ ਦਾਸੁ ਤੁਮ੍ ਬਾਣੀ ਜਨ ਆਖੀ ॥ ਪ੍ਰਗਟ ਭਈ ਸਭ ਲੋਅ ਮਹਿ ਸੇਵਕ ਕੀ ਰਾਖੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਅਗਨਿ ਸਾਗਰ ਤੇ ਕਾਢਿਆ ਪ੍ਰਭਿ ਜਲਨਿ ਬੁਝਾਈ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਜਲੁ ਸੰਚਿਆ ਗੁਰ ਭਏ ਸਹਾਈ ॥੨॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖ ਕਾਟਿਆ ਸੁਖ ਕਾ ਥਾਨੁ ਪਾਇਆ ॥ ਕਾਟੀ ਸਿਲਕ ਭ੍ਰਮ ਮੋਹ ਕੀ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਇਆ ॥੩॥ ਮਤ ਕੋਈ ਜਾਣਹੁ ਅਵਰੁ ਕਛੁ ਸਭ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਹਾਥਿ ॥ ਸਰਬ ਸੂਖ ਨਾਨਕ ਪਾਏ ਸੰਗਿ ਸੰਤਨ ਸਾਥਿ ॥੪॥੨੨॥੫੨॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਕਿਹੜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਅਤੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤਰੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਤਰੇ ਹਨ ? ਇਹ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ।

ਇਹੁ ਸਾਗਰੁ ਸੋਈ ਤਰੈ; ਜੋ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ॥

ਇਹੁ ਸਾਗਰੁ=ਸਮੁੰਦਰ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸੋਈ=ਓਹੀ ਤਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਨ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਕਰਨਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹਨ। ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਥਾ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਹੈ ਕੀਰਤਨ। ਕਲਯੁੱਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਲਿ ਮਹਿ ਏਹੋ ਪੁੰਨੁ ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਹਿ ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੬੨]

ਕਲਯੁਗ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਕੀਰਤਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਜਪਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਲਜੁਗ ਮਹਿ ਕੀਰਤਨੁ ਪਰਧਾਨਾ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਪੀਐ ਲਾਇ ਧਿਆਨਾ ॥
ਆਪਿ ਤਰੈ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਤਾਰੇ ਹਰਿ ਦਰਗਹਿ ਪਤਿ ਸਿਉ ਜਾਇਦਾ ॥੬॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੫]

ਸੋ ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਨ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਭਾਵੇਂ ਕਥਾ ਵਿੱਚ ਗਾ ਲਵੋ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੀਰਤਨ ਵਿੱਚ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਪਿ ਮਨ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਸਰਣੀ ॥ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤਾਰਿ ਤਾਰਣ ਰਮ ਨਾਮ ਕਰਿ ਕਰਣੀ ॥

[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੦੫]

੨. **ਗੁਨ ਗਾਇ ਸੁਨਿ ਲਿਖਿ ਦੇਇ॥ ਸੋ ਸਰਬ ਫਲ ਹਰਿ ਲੇਇ॥**
ਕੁਲ ਸਮੂਹ ਕਰਤ ਉਧਾਰੁ॥ ਸੰਸਾਰੁ ਉਤਰਸਿ ਪਾਰਿ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੩੮]

੩. **ਸੰਸਾਰੁ ਸਾਗਰੁ ਮਹਾ ਬਿਖੜਾ ਪਲ ਏਕ ਮਾਹਿ ਤਰਾਇਆ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੯੧]

੪. **ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ ਨਾਮ ਕੈ ਰੰਗਿ॥ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਨਾਨਕੁ ਸਾਧਸੰਗਿ॥੩॥**
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੦]

੫. **ਸਾਗਰ ਸੰਸਾਰ ਭਵ ਉਤਾਰ ਨਾਮੁ ਸਿਮਰਤ ਬਹੁ ਤਰੇ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੬]

੬. **ਸੰਸਾਰੁ ਸਾਗਰੁ ਤਿਨ੍ੀ ਤਰਿਆ ਜਿਨ੍ੀ ਏਕੁ ਧਿਆਇਆ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੬੧]

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕੈ ਸੰਗਿ ਵਸੈ; ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਏ॥੧॥

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕੈ=ਦੇ ਸੰਗ ਵਿੱਚ ਵਸੈ=ਵਸਣਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਵਡਭਾਗੀ=ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਸੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਉਸਨੂੰ ਭੀ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਕੋਈ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਚੰਗਾ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਉਸਨੂੰ ਭੀ ਲੋਕ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਮਾਇਆ, ਵਾ—ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਆਦਿਕ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਈ ਇਹ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਵਿੱਚ ਇਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਫੁਟੀ ਕੌਡੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਵੱਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਤੇ ਵੱਡਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਗਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗਤਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੱਤ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਸੱਤ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਸੱਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਤਸੰਗਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਕਹਿ ਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੈ। ਸਤਸੰਗਤਿ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਰਮ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਸੋ ਦੂਸਰਾ ਭਾਵ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਦੇ ਸੰਗ ਵਸਣ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਜੀਵ ਦਾ (ਵਡ+ਭਾਗੀ) ਵਡ=ਵੱਡਾ ਪਣ ਭਾਗੀ=ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਡਾ ਪਣ ਕੀ ਹੈ ? ਅਭਿਮਾਨ ਹਿਰਦੇ 'ਚੋਂ ਦੂਰ ਦੌੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪਾਏ=ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਵਡਭਾਗੀ ਸਾਧਸੰਗੁ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਤਿਨ ਭੇਟਤ ਦੁਰਮਤਿ ਖੋਈ॥**
ਤਿਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ ਬਾਛੈ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਪਰੋਈ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੭-੧੮]

੨. **ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਸੰਗਤਿ ਪਾਵਹਿ॥ ਭਾਗਹੀਣ ਭ੍ਰਮਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵਹਿ॥**
ਬਿਨੁ ਭਾਗਾ ਸਤਸੰਗੁ ਨ ਲਭੈ ਬਿਨੁ ਸੰਗਤਿ ਮੈਲੁ ਭਰੀਜੈ ਜੀਉ॥੩॥
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੫]

੩. **ਸਾ ਮਤਿ ਪੂਰੀ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ॥ ਵਡੈ ਭਾਗਿ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਪਾਵੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੮੯]

ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਜੀਵੈ ਦਾਸੁ ਤੁਮ੍; ਬਾਣੀ ਜਨ ਆਖੀ॥

ਜੋ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੇ ਉਪਦੇਸੁ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਆਖੀ=ਕਹੀ ਹੈ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਤੁਮ੍=ਤੁਹਾਡੇ ਦਾਸੁ=ਸੇਵਕ

ਸੁਣਿ=ਕੰਨਾ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਿ=ਸੁਣ ਕੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਾ—ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਥੇ ਇਹ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜਨ=ਦਾਸ, ਸੇਵਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਾਸ ਮੰਨ ਕੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਦਾਸਾ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਜਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਆਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸੁਨਣਾ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਰਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਜੋ ਬੋਲੈ ਸੋ ਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵੈ ॥੨॥

[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੯੪]

੨. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤੇਰੀ ॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਹੋਵੈ ਪਰਮ ਗਤਿ ਮੇਰੀ ॥

[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੩]

੩. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਸੁਣਤ ਨਿਹਾਲ ॥ ਬਿਨਸਿ ਗਏ ਬਿਖਿਆ ਜੰਜਾਲ ॥੧॥

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੦]

੪. ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਏਕੋ ਤੂਹੈ ॥ ਬਾਣੀ ਤੇਰੀ ਸ੍ਰਵਣਿ ਸੁਣੀਐ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੬]

੫. ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਿ ਮੈਲੁ ਗਵਾਏ ॥ ਸਹਜੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੬੫]

ਪ੍ਰਗਟ ਭਈ ਸਭ ਲੋਅ ਮਹਿ; ਸੇਵਕ ਕੀ ਰਾਖੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਅ=ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ=ਉਜਾਗਰ ਭਈ=ਹੋਈ ਹੈ। ਕਿ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੁਸੀਂ ਸੇਵਕ=ਦਾਸ ਦੀ ਪੈਜ, ਇੱਜ਼ਤ ਰਾਖੀ=ਰੱਖੀ ਹੈ। ਵਾ—ਤੁਹਾਡੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਨਾਲ ਢੁਕਦਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਪਤੰਗ ਤੇ ਜਮਾਲ ਦੀ—ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਦਾਰਥ ਵਾਲਾ ਅਮੀਰ ਪੁਰਸ਼ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ। ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਪਤੰਗ ਸੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇਮਾਨਦਾਰ, ਧਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰਸ਼ ਸੀ, ਇਸ ਕੋਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਮਾਨਤਾਂ ਧਨ, ਗਹਿਣੇ ਆਦਿ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਭੀ ਇਸਦਾ ਬੜਾ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਸੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਧੁੰਮ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਭ ਨੂੰ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਸੀ, ਅਮਾਨਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਚਾਹੇ ਬਾਲ, ਜਵਾਨ ਜਾਂ ਬਿਰਧ। ਗ਼ਰੀਬ ਜਾਂ ਅਮੀਰ ਆ ਜਾਵੇ ਨਾ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘੱਟ ਤੋਲਦਾ ਸੀ। ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਜਮਾਲ ਨਾਮੀ ਪਠਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਜਾਣਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਪਾਸ ਸੱਤ ਸੌ ਮੋਹਰਾਂ ਸਨ, ਸੋਚਿਆ ਜੇ ਮੈਂ ਮਾਲ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਡਾਕੂਆਂ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਧਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਨ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਉਸ ਇਮਾਨਦਾਰ ਪਤੰਗ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇ ਕੋਲ ਮੋਹਰਾਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕਿਹਾ "ਪਤੰਗ ਜੀ ! ਜੇ ਘਰ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਚੋਰਾਂ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ਜੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਡਾਕੂਆਂ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇਹ ਅਮਾਨਤ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣੀ। ਪਿੱਛੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਵਾਪਿਸ ਆ ਕੇ ਲੈ ਲਵਾਂਗਾ। ਇੰਨੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸੱਤ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਮਾਲ ਨੇ ਵਾਪਿਸ ਆ ਕੇ ੭੦੦ (ਸੱਤ ਸੌ) ਮੋਹਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਤੰਗ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕਾਗਜ਼

ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਜਮ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਏ। ਜਮਾਲ ਨੇ ਬੜੇ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਰੁਮਾਲ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ, ਲਾਗੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਵਾਇਆ, ਪਰ ਸੇਠ ਪਤੰਗ ਨੇ ਫਿਰ ਪਹਿਲੇ ਵਾਕ ਦੁਹਰਾ ਦਿੱਤੇ।

ਜਮਾਲ ਨੇ ਗ਼ੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਨਾ-ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਉਹਦਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਦਰ ਕੀਤਾ। ਸੇਠ ਨੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਫੇਰ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਕਾਗਜ਼ ਦੇਖਣਾ ਕੀਤੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਰਕਮ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਮਾਲ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਭੁਗਤੀਆਂ। ਹਾਕਮ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਸੱਚੇ ਜਾਪੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਤੇਲ ਕੇ ਗਰਮ ਕੜਾਹੇ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਪੁਆ ਕੇ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਖ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਪਤੰਗ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਹੋਣ ਦਾ ਬੜਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਮਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੱਚਾਈ 'ਤੇ ਬੜਾ ਮਾਣ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਤੇਲ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਪਾਏ ਤਾਂ ਜਮਾਲ ਦਾ ਹੱਥ ਸੜ ਗਿਆ ਪਰ ਪਤੰਗ ਦੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਆਂਚ ਨਾਲ ਲੱਗੀ। ਜਮਾਲ ਬੜਾ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਈਮਾਨ ਸੱਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਤੰਗ ਨੇ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਅਮਾਨਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖੇ ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਝੂਠਾ ਬੰਦਾ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸੱਤ ਸੌ ਮੋਹਰਾਂ ਵੱਧ ਨਿਕਲੀਆਂ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮੋਹਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨੇਕ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜਮਾਲ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਾਈ ! ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਹੈਂ ਤੇਰੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਲੱਭ ਪਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜਮਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੈਸਾ ਕਲਯੁਗ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸੜਨ ਅਤੇ ਝੂਠਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੇਕ ਵੀ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਠਾਨ ਨੂੰ ਪੈਸਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗ਼ਮ ਆਪਣੀ ਹੋਈ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਬੁਰੇ ਭਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਤੰਗ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਭੁੱਲ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਮਾਨਤੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਭੀੜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਰਕਮ ਵਹੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਕਾਹਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਕੇ ਰਕਮ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਲਿਖਾਏ ਹੀ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਰੋਜ਼-ਨਾਮਚੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣੀ ਯਾਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਇਸ ਲਈ ਦਿਲੋਂ ਮੈਂ ਭੀ ਸੱਚਾ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਲਜਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਰੱਖ ਲਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਤੇਲ ਦੇ ਗਰਮ ਕੜਾਹੇ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੀ ਲਜਿਆ ਰੱਖਣੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੇਵਕ ਜਾਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਲਜਿਆ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਪਠਾਨ ਜਮਾਲ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਸੇਠ ਜੀ ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪੀਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਮਾਲ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਦੇਖਕੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਪਤੰਗ ਉਸਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਸ਼ੋਭਿਤ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਹੇ ਭਾਈ ! ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਆਏ ਹੋ ਤਾਂ ਜਮਾਲ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬੀਤੀ ਹੋਈ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਓ ! ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਤੱਤੇ ਤੇਲ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਸੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਤੰਗ ਝੂਠਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਬਚ ਗਿਆ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ ? ਉਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਭਾਈ, ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸੱਚੇ ਸੀ। ਤੂੰ ਇਸ ਲਈ ਸੱਚਾ ਸੀ ਕਿ ਅਮਾਨਤ ਇਸ ਕੋਲ ਰੱਖ ਕੇ ਗਿਆ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੱਚਾ ਸੀ ਇਸ ਨੇ ਲਾਲਚ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ, ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਬਲਕਿ ਭੁੱਲ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਸ ਕੋਲੋਂ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਪਰ ਇਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਨਿਸ਼ਚਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ, ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਤੇ

ਤੂੰ ਉਤਨੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਪੀਰ-ਫ਼ਕੀਰ ਮਨਾਉਣਾ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਤੇਰਾ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਅਟੱਲ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਤੇਰਾ ਹੱਥ ਸੜ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮੀਆ! ਸਿਦਕ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਿਦਕ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਸਿਦਕ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸਿਦਕੀ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਤੰਗ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਸੇਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤਾ। ਤੇਰੀ ਬੇ-ਭਰੋਸਗੀ ਨੇ ਤੇਰਾ ਹੱਥ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ, ਪੀਰ-ਫ਼ਕੀਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਉਤਨਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿੰਨੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਬਣ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੋਵੇਂ ਗੁਰਭਾਈ ਬਣ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਜਸ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਸੋ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਪਤੰਗ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਗਨੁ ਭਇਓ ਪ੍ਰਿਅ ਸਿਉ ਪ੍ਰੇਮ ਸੂਧ ਨ ਸਿਮਰਤ ਅੰਗ ॥
ਪ੍ਰਗਟਿ ਭਇਓ ਸਭ ਲੋਅ ਮਹਿ ਨਾਨਕ ਅਧਮ ਪਤੰਗ ॥੧੧॥ [ਚਉਬੋਲੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੪]

ਅਗਨਿ ਸਾਗਰ ਤੇ ਕਾਢਿਆ; ਪ੍ਰਭਿ ਜਲਨਿ ਬੁਝਾਈ ॥

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਈਰਖਾ, ਕ੍ਰੋਧ ਰੂਪੀ ਅਗਨਿ=ਅੱਗ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਸਾਗਰ=ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ=ਤੋਂ ਕਾਢਿਆ=ਕੱਢ ਲਿਆ ਹੈ ਪ੍ਰਭਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਰੂਪੀ ਅੱਗ ਕਰਕੇ ਜੋ ਜਲਨਿ=ਸੜ੍ਹਨਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ=ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਅਗਨਿ ਸਾਗਰ ਬੂਡਤ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਬਾਹ ਪਕਰਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥** [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੪]

੨. **ਚਰਨ ਕਵਲ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਧਾਰੇ ॥ ਅਗਨਿ ਸਾਗਰ ਗੁਰਿ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੇ ॥੨॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੧]

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਜਲੁ ਸੰਚਿਆ; ਗੁਰ ਭਏ ਸਹਾਈ ॥੨॥

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਸਹਾਈ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਜਲ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਿੰਚ ਦਿੱਤਾ ਭਾਵ ਛਿੜਕ ਦਿੱਤਾ॥੨॥

ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖ ਕਾਟਿਆ; ਸੁਖ ਕਾ ਥਾਨੁ ਪਾਇਆ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਥਾਨੁ=ਅਸਥਾਨ ਭਾਵ ਨਿੱਜ ਸਰੂਪ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਕਟੀਐ ਸਚੇ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥** [ਵਾਰ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੮੪੯]

੨. **ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਕਟੀਐ ਪਿਆਰੇ ਜਬ ਭੇਟੈ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥੧॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੩੧]

ਕਾਟੀ ਸਿਲਕ ਭ੍ਰਮ ਮੋਹ ਕੀ; ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਇਆ ॥੩॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾ ਗਏ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਰਮ ਅਤੇ ਮੋਹ ਦੀ ਸਿਲਕ=ਫਾਹੀ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਕਾਟਿ ਸਿਲਕ ਪ੍ਰਭਿ ਸੇਵਾ ਲਾਇਆ॥ ਹੁਕਮੁ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਸੇਵਕ ਮਨਿ ਭਾਇਆ॥
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੧]

੨. ਕਾਟਿ ਸਿਲਕ ਦੁਖ ਮਾਇਆ ਕਰਿ ਲੀਨੇ ਅਪ ਦਸੇ॥ [ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੭੧੦]

ਮਤ ਕੋਈ ਜਾਣਹੁ ਅਵਰੁ ਕਛੁ; ਸਭ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਹਾਥਿ॥

ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਾਤਾ ਮਤਾਂ ਜਾਣੋ ਭਾਵ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਂ ਜਾਣੋ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਸਰਬ ਸੂਖ ਨਾਨਕ ਪਾਏ; ਸੰਗਿ ਸੰਤਨ ਸਾਥਿ॥੪॥੨੨॥੫੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ ਹਨ॥੪॥੨੨॥੫੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਧਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ ਦੇਹੁ ਨਿਵਾਸ॥ ਸਰਬ ਸੂਖ ਨਾਨਕ ਪਰਗਾਸ॥੮॥੨੦॥
[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੦]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੮੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੧੫]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਉਦਮੁ ਕਰਤ ਆਨਦੁ ਭਇਆ ਸਿਮਰਤ ਸੁਖ ਸਾਰੁ ॥ ਜਪਿ ਜਪਿ ਨਾਮੁ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ ਪੂਰਨ ਬੀਚਾਰੁ ॥੧॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਗੁਰ ਕੇ ਜਪਤ ਹਰਿ ਜਪਿ ਹਉ ਜੀਵਾ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਆਰਾਧਤੇ ਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਸੁਖਿ ਬਸੇ ਸਭ ਕੈ ਮਨਿ ਲੋਚ ॥ ਪਰਉਪਕਾਰੁ ਨਿਤ ਚਿਤਵਤੇ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਪੋਚ ॥੨॥ ਧੰਨੁ ਸੁ ਥਾਨੁ ਬਸੰਤ ਧੰਨੁ ਜਹ ਜਪੀਐ ਨਾਮੁ ॥ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨੁ ਹਰਿ ਅਤਿ ਘਨਾ ਸੁਖ ਸਹਜ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ ॥੩॥ ਮਨ ਤੇ ਕਦੇ ਨ ਵੀਸਰੈ ਅਨਾਥ ਕੋ ਨਾਥ ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ ਜਾ ਕੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹਾਥ ॥੪॥੨੯॥੫੯॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਮੁਖਵਾਕ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਜੋ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਉਦਮ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਉਦਮ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਉਦਮੁ ਕਰਤ ਆਨਦੁ ਭਇਆ; ਸਿਮਰਤ ਸੁਖ ਸਾਰੁ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਉਦਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਉਦਮ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਨਦੁ=ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਤ=ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਖ=ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਾਰੁ=ਨਿਚੋੜ ਭਾਵ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਇਆ=ਹੋਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਖ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੁਖ ਅਲਪ ਕਾਲ ਲਈ ਹਨ। [**ਉਦਮੁ**—ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ=ਉਦਯਮ, ਜਤਨ, ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਆਲਸ ਦੇ ਉਲਟਾ।] ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਲਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਉਦਮੁ ਕਰਹੁ ਵਡਭਾਗੀਹੋ ਸਿਮਰਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਸਭ ਸੁਖ ਹੋਵਹਿ ਦੂਖੁ ਦਰਦੁ ਭ੍ਰਮੁ ਜਾਇ ॥੧॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੬]

ਉਦਮ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਦੀ ਖੱਟੀ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਦਾ ਇੱਕ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਰੂਪ ਸਾਬਣ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਉਦਮੁ ਕਰਿ ਹਰਿ ਜਾਪਣਾ ਵਡਭਾਗੀ ਧਨੁ ਖਾਟਿ ॥
ਸੰਤਸੰਗਿ ਹਰਿ ਸਿਮਰਣਾ ਮਲੁ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਕਾਟਿ ॥੧॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੮]

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਉਦਮ ਕਰਾਉਣਾ, ਜਿਸ ਉਦਮ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹੀ ਗਾਇਨ ਕਰੀਏ ਅਤੇ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਜਸ ਕਰਨਾ ਕਰੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਉਦਮੁ ਸੋਈ ਕਰਾਇ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਗੁਣ ਗਾਉ ॥**
ਦੂਜੀ ਜਾਇ ਨ ਸੁਝਈ ਕਿਥੈ ਕੂਕਣ ਜਾਉ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੭]

੨. ਉਦਮੁ ਕਰਉ ਕਰਾਵਹੁ ਠਾਕੁਰ ਪੇਖਤ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਚਰਾਵਹੁ ਰੰਗਨਿ ਆਪੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਰੰਗਿ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੦੫]

੩. ਉਦਮੁ ਕਰੇਦਿਆ ਜੀਉ ਤੂੰ ਕਮਾਵਦਿਆ ਸੁਖ ਭੁੰਚੁ ॥
ਧਿਆਇਦਿਆ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲੁ ਨਾਨਕ ਉਤਰੀ ਚਿੰਤ ॥

[ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੨੨]

ਸੋ, ਉਦਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਦਮ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—ਇਕ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੇ ਇੱਕ ਖੋਟਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਲਸ ਭੀ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ—ਇਕ ਖੋਟਾ ਤੇ ਇੱਕ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਸ਼ਤਰੂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਉੱਦਮ ਉੱਤਮ ਮਿੱਤ੍ਰ ਵਤ, ਭਯੋ ਸੁ ਸ਼ੱਤ੍ਰ ਸਮਾਨ ॥
ਆਲਸ ਸ਼ੱਤ੍ਰੂ ਮਿਤ੍ਰ ਜਿਉਂ, ਉਭੈ ਵਿਪਰਜੈ ਗਜਾਨ ॥ [ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ, ਅਧਿਆਇ ੮, ਸਲੋਕ ੩]

ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾ ਪੰਗਤੀਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਤਮ-ਉਦਮ ਜੈਸਾ ਕਿ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਲਈ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ, ਗੁਰੂ ਧਾਮਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਇਹ ਉੱਤਮ ਉੱਦਮ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਉੱਦਮ ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਲਈ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਭੀ ਉੱਦਮ ਪਰ ਖੋਟਾ ਉੱਦਮ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਤਰੂ ਕਹੀਏ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਲਸ ਭੀ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ—ਇਕ ਆਲਸ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਇੱਕ ਆਲਸ ਦੁਸ਼ਮਣ। ਜਿਹੜਾ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਆਲਸ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਆਲਸ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਸਤਿਸੰਗਤ ਕਰਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਣ, ਨਾਮ ਜਪਣ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਆਦਿ ਤੋਂ ਆਲਸ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਜੋ ਕੁਝ ਭੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕਦੇ ਭੀ ਉੱਦਮ ਨਾ ਤਿਆਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਉੱਦਮ ਤਿਆਗਣੇ ਯੋਗ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਤਕ ਉੱਦਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੇਲ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਰੱਬ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੀ ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ? ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੋਹਰਾ ॥ ਦੈਵ ਚਿਤਵਨੀ ਧਾਰ ਕਰ, ਉੱਦਮ ਤਜਾਗੈ ਨਾਹਿ ॥
ਬਿਨ ਉਦਮ ਕਹ ਕੌਨ ਕੋ, ਮਿਲੈ ਤੇਲ ਤਿਲ ਮਾਹਿ ॥੭॥

[ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ, ਅਧਿਆਇ ੮, ਸਲੋਕ ੭]

ਸੋ, ਇਉਂ ਉੱਤਮ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਤੇ ਖੋਟੇ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਭਾਵ ਉਸ ਤੋਂ ਆਲਸ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖੋਟੇ ਉੱਦਮ ਦੇ ਤਿਆਗ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਉੱਦਮ ਦਾ ਜੋ ਆਲਸ ਸੀ, ਉਹ ਤਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਲਸੁ ਛੀਜਿ ਗਇਆ ਸਭੁ ਤਨ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿਉ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ॥ਰਹਾਉ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੮੨]

ਜਿਹੜਾ ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਵਲੋਂ ਆਲਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਫ਼ਿਲ ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚੰਗਿਆਈਂ ਆਲਕੁ ਕਰੇ ਬੁਰਿਆਈਂ ਹੋਇ ਸੇਰੁ ॥
ਨਾਨਕ ਅਜੁ ਕਲਿ ਆਵਸੀ ਗਾਫਲ ਫਾਹੀ ਪੇਰੁ ॥੧॥ [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੧੮]

ਇਸ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਵਲੋਂ ਆਲਕੁ=ਆਲਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੁਰਾਈ ਵਿੱਚ ਸੇਰੁ=ਬਹਾਦਰ, ਦਲੇਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਭਾਵ ਸ਼ੇਰ ਵਿੱਚ ਉੱਦਮ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ ਤੇ ਗਿੱਦੜ ਵਿੱਚ ਆਲਸ ਦਾ ਅਉਗਣ ਹੈ। ਸ਼ੇਰ ਆਪ ਉਦਮ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਗਿੱਦੜ ਆਲਸ ਕਰਕੇ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਖਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੇਰ ਵਿੱਚ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ ਤੇ ਗਿੱਦੜ ਵਿੱਚ ਕਾਇਰਤਾ ਦਾ ਔਗੁਣ ਹੈ। ਸ਼ੇਰ ਤਾਕਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਗਿੱਦੜ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ, ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਬਣਿਆ ਕਿ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਤੂੰ ਗਿੱਦੜ ਵਾਂਗ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤੇ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਤਾਕਤਵਰ ਬਹਾਦਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਨਮੁਖ ਕਉ ਆਲਸੁ ਘਣੋ ਫਾਥੇ ਓਜਾੜੀ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੧]

੨. ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪਿਆ ਬਿਨਸੇ ਆਲਸ ਰੋਗਾ ਜੀਉ॥

[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮]

ਜਪਿ ਜਪਿ ਨਾਮੁ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ; ਪੂਰਨ ਬੀਚਾਰੁ॥੧॥

ਗੋਬਿੰਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿ ਜਪਿ=ਜਪਦਿਆਂ-ਜਪਦਿਆਂ ਹਿਰਦੇ 'ਚੋਂ ਜੋ ਵੀਚਾਰ ਵਿੱਚ ਅਧੂਰਾਪਣ ਸੀ, ਉਹ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ=ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪੂਰਨ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਗਿਆਨ ਵੀਚਾਰ ਵੀ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰਨ ਬੀਚਾਰੁ=ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਲਈ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਵਸਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਵੀਚਾਰ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਸ ਤੇ ਊਪਰਿ ਨਹੀ ਬੀਚਾਰੁ॥ ਜਾ ਕੈ ਮਨਿ ਬਸਿਆ ਨਿਰੰਕਾਰੁ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੨]

ਚਰਨ ਕਮਲ ਗੁਰ ਕੇ ਜਪਤ; ਹਰਿ ਜਪਿ ਹਉ ਜੀਵਾ॥

ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਜਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਜਪ ਕੇ ਭਾਵ ਚਰਨਾਂ-ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਆਰਾਧਨ ਕਰਕੇ, **ਵਾ:** ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ, ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਾ=ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਰਨ ਕਮਲ ਗੁਰ ਕੇ ਮਨਿ ਵੂਠੇ॥ ਦੂਖ ਦਰਦ ਭ੍ਰਮ ਬਿਨਸੇ ਝੂਠੇ॥੧॥

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੦]

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਆਰਾਧਤੇ; ਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ=ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪਾਰ-ਉਰਾਰ ਨਹੀਂ ਉਸਨੂੰ ਆਰਾਧਤੇ=ਅਰਾਧਨ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਸ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਮੁਖਿ=ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਪੀਵਾ=ਪੀਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਆਰਾਧੀਐ ਉਧਰੈ ਸਭ ਪਰਵਾਰੁ॥੨॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੧੮]

ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਸੁਖਿ ਬਸੇ; ਸਭ ਕੈ ਮਨਿ ਲੋਚ॥

ਸਾਰਿਆਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਲੋਚ=ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜੀਅ=ਅਸਥੂਲ ਜੀਵ, ਜੰਤ=ਸੂਖਮ ਜੀਵ,

ਵਾ ਜੀਵ ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੱਡੀਆਂ ਹਨ, ਜੰਤ ਭਾਵ ਜਿਹੜੇ ਹੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ। ਹੱਡੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅਸਥੂਲ ਬਿਨਾਂ ਹੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਸੂਖਮ। ਭਾਵੇਂ ਜੀਵ ਹਨ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਜੰਤ ਹਨ। ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਹੋ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੁਖਿ=ਸੁਖੀ ਬਸੇ=ਵਸਣ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਸੁਖੀ ਵਸਾਏ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪੇ ਕਰਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੮੩]

੨. ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਗਲ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਧਿਆਇਆ॥੨॥੩੨॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੮]

ਪਰਉਪਕਾਰੁ ਨਿਤ ਚਿਤਵਤੇ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਪੋਚ॥੨॥

ਸਤਿਪੁਰਸ਼ ਨਿਤ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ (ਪਰ+ਉਪਕਾਰੁ) ਪਰ=ਪਰਾਏ ਦੇ ਉਪਕਾਰੁ=ਭਲੇ ਨੂੰ ਚਿਤਵਤੇ=ਚਿਤਵਨੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਹੀ=ਨਹੀਂ ਕਛੁ=ਕੁਝ ਵੀ ਪੋਚੁ=ਨੀਚ ਕਰਮ ਭਾਵ ਕਦੇ ਨੀਚ ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਿਤ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਿਤ ਭਲਾਈ ਵਾਲੀ ਕਰਨੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਵਕਤ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਹੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਕਠੋਰ ਚਿਤ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਸੋਚ ਕੁਟ-ਕੁਟ ਕੇ ਭਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਿੱਖ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਂਵਦੇ ਹਨ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਹਹੂ ਮਹਿ ਨਾਹੀ ਜਨ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਆਏ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੯]

ਭਲਾ ਕਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤਾਂ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਬਣਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਲਿਜੁਗ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਰਮ ਚਿਤਵਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਭੀ ਪੁੰਨ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਪ ਦਾ ਫਲ ਪਾਪ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਲਿਜੁਗਿ ਚਿਤਵੈ ਪੁੰਨ ਫਲ ਪਾਪਹੁ ਲੇਪੁ ਅਧਰਮ ਕਮਾਏ॥

[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੨੩, ਪਉੜੀ ੧੭]

੨. ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਸੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੩]

੩. ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੩]

ਸੋ, ਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। **ਪਰਉਪਕਾਰ**—ਸੰਗਯਾ=ਪਰੋਪਕਾਰ, ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਕੰਮ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਿਸੇ ਗ਼ਰੀਬ ਅਨਾਥ ਦਾ ਕੰਮ ਵਿਗੜਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਜਾਂ ਦੁਖੀ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਸਵਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੈ। ਹਰ ਇੱਕ ਇਨਸਾਨ ਵਾਸਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ? ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਇਆ ਦਾ ਗੁਣ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਗੁਣ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਧਰਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

ਕਵੀ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਜੀ ਭੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਇਆ ਧਰਮ ਕਾ ਮੂਲ ਹੈ ਪਾਪ ਮੂਲ ਅਭਿਮਾਨ॥
ਤੁਲਸੀ ਦਇਆ ਨ ਛੋਡੀਐ ਜਬ ਲਗ ਘਟ ਮਹਿ ਪ੍ਰਾਨ॥

ਸੋ ਧਰਮੀ ਆਦਮੀ ਸਦਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਨਾਥਾਂ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ, ਦੁਖੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਥੇ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਹਿਰਦਾ ਚੰਡਾਲ ਤੇ ਨਿਰਦਈ ਰੂਪ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੀ ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਨਾਥ, ਭਾਵ ਮਾਲਕ ਹੈ ਤੇ ਦੀਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਅੰਸ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਰਾਮ ਕੀ ਅੰਸੁ॥ ਜਸ ਕਾਗਦ ਪਰ ਮਿਟੈ ਨ ਮੰਸੁ॥

[ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੭੧]

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਾਡਾ ਵੀ ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੀ ਗ਼ਰੀਬਾਂ, ਅਨਾਥਾਂ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਤੇ ਪਰਉਕਾਰ ਕਰੀਏ। ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ—(੧) ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਰਉਪਕਾਰ (੨) ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਉਪਕਾਰ।

(੧) **ਦੁਨਿਆਵੀ**—ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਨੰਗੇ ਨੂੰ ਕਪੜਾ ਦੇਣਾ, ਭੁਖੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੇਣੀ, ਪੈਰੋਂ ਨੰਗੇ ਨੂੰ ਜੁਤੀ ਦੇਣੀ, ਧਨ ਹੀਣ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਧਨ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇਣੀ। ਜਿਵੇਂ

ਸਾਖੀ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੁਆਰਾ ਦੂਸਰੇ ਸਿੱਖ 'ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਰਹਿੰਦਾ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਗ਼ਰੀਬ ਸੀ। ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੱਖ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਸੀ, ਜੋ ਵਿਆਹੁਣ ਜੋਗ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਰੁਪਿਆ ਪੈਸਾ ਜਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਕੁਝ ਖੱਦਰ ਘਰ ਪਿਆ ਸੀ, ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੱਖ ਖੱਦਰ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ (ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੀ) ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਗਿਆ ਤੇ ਖੱਦਰ ਵੇਚਣ ਲਈ ਅਰਜ ਕੀਤੀ। ਖੱਦਰ ਬਿਲਕੁਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਸ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਅਮੀਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਸਿੱਖ ਨੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਥੋੜ੍ਹੇ ਖੱਦਰ ਦੇ ਬਦਲੇ ਬਹੁਤ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਖ਼ਰਚ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰਨ ਦਾ ਨਾਮ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(੨) **ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਪਰਉਪਕਾਰ**—ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖੀਏ ਕਿ ਇੱਕ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਕਤ ਦੁਨੀਆ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਲੋਂ ਭੁੱਲ ਕੇ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੱਬ ਬਣਾ ਕੇ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਪਾਖੰਡੀ ਲੋਕ ਆਪ ਹੀ ਰੱਬ ਬਣ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਚੁਗਲੀ, ਦਵੈਸ਼ ਭਾਵਨਾ ਆਦਿ ਹੀ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮਾਝ ਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਲਿਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ॥
ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੪੫]

ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵੇਦ ਵਿਆਸ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਲਿਜੁਗਿ ਬੋਧੁ ਅਉਤਾਰੁ ਹੈ ਬੋਧੁ ਅਬੋਧੁ ਨ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਆਵੈ॥
ਕੋਇ ਨ ਕਿਸੈ ਵਰਜਈ ਸੋਈ ਕਰੈ ਜੋਈ ਮਨਿ ਭਾਵੈ॥
ਕਿਸੇ ਪੁਜਾਈ ਸਿਲਾ ਸੁੰਨਿ ਕੋਈ ਗੋਰੀ ਮੜ੍ਹੀ ਪੁਜਾਵੈ॥
ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਖੰਡ ਕਰਿ ਕਲਹਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਬਹੁ ਵਾਦਿ ਵਧਾਵੈ॥
ਆਪੋ ਧਾਪੀ ਹੋਇ ਕੈ ਨਿਆਰੇ ਨਿਆਰੇ ਧਰਮ ਚਲਾਵੈ॥
ਕੋਈ ਪੂਜੇ ਚੰਦੁ ਸੂਰੁ ਕੋਈ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ਮਨਾਵੈ॥

ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਧਰਮ ਰਾਜ ਕੋਈ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ॥
ਫੋਕਟਿ ਧਰਮੀ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਵੈ ॥੧੮॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੧੮]

ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹਾਲ ਉਸ ਵਕਤ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਧਰਤੀ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਡੋਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੋ ਧਰਤੀ ਨੇ ਡਾਂਵਾਂਡੋਲ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਧਰਤੀ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਿ ਨਰਾਇਣੁ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਗ ਮਹਿ ਪਰਵਰਿਯਉ ॥ [ਸਵਈਏ ਮਃ ੩ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੩੯੫]

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਨੁਸਾਰ :

ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰਿ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਹਿ ਪਠਾਇਆ ॥
[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੨੩]

ਸੋ, ਇਹ ਹਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਤੇ ਚੱਕਰ ਲਗਾ ਕੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਤਾਕਤ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਬੰਦੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਿਲ ਦੀ ਨੀਂਹ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਜਾਤੀ ਦਾ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾਤਿ ਕਾ ਗਰਬੁ ਨ ਕਰੀਅਹੁ ਕੋਈ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੧੧੨੭]

ਜਾਤ ਭੇਦ ਮਿਟਾ ਕੇ ਚੌਹਾਂ ਵਰਨਾਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਦਵੈਸ਼ ਆਦਿ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਭ੍ਰਾਤਰੀ ਭਾਵ ਵਧੇ। ਚੌਥੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਤਾਲ ਲਵਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ, ਨਾਮ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਰਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਤੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਵਿਦਿਆ ਸਿੱਖਾਈ। ਸਤਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ। ਅਠਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਕੀਰਤਪੁਰ ਜਾ ਕੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਹਿੰਦ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤਾ। ਦਸਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣਾ ਸਰਬੰਸ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਕੇਵਲ ਬੋਹਲ ਵਿੱਚੋਂ ਦਾਣੇ ਵਤ ਹੀ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਜਿਹਬਾ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਤੇ ਲੇਖਣੀ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਜੇ ਨਿਵਾਜੇ ਪੰਥ ਨੇ ਵੀ ਅੱਜ ਤਾਂਈ ਬੇਅੰਤ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਵਰਨਣ 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼', 'ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ' ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸੋ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਗੁਣ ਹੈ। ਸੋ ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਵਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਯਥਾਯੋਗ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਤਤਪਰ ਰਹੇ।

ਧੰਨੁ ਸੁ ਥਾਨੁ ਬਸੰਤ ਧੰਨੁ; ਜਹ ਜਪੀਐ ਨਾਮੁ ॥

ਉਹ ਸਤਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਥਾਨੁ=ਅਸਥਾਨ ਧੰਨੁ=ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ। (ਬ+ਸੰਤ) ਬ=ਬਸਦੇ ਸੰਤੁ=ਸੰਤ ਜਨ, ਜਿਥੇ ਧੰਨੁ=ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਸੰਤ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਹ=ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੀਐ=ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਥਾ ਕੀਰਤਨੁ ਹਰਿ ਅਤਿ ਘਨਾ; ਸੁਖ ਸਹਜ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ ॥੩॥

ਜਿਸ ਸਤਿਸੰਗਿ ਵਿੱਚ ਅਤਿ=ਅਤਸੈ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਬਹੁਤੀ ਕਥਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ

ਕੀਰਤਨ ਭੀ ਘਨਾ=ਬਹੁਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਸਹਜ=ਅਚੁਤ ਸੁਖ ਵਿੱਚ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ=ਇਸਥਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੩॥

ਮਨ ਤੇ ਕਦੇ ਨ ਵੀਸਰੈ; ਅਨਾਥ ਕੋ ਨਾਥ॥

ਅਨਾਥ=ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ=ਸੁਆਮੀ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਤੇ=ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੇ ਭੀ ਵੀਸਰੈ=ਭੁਲਦਾ ਨਹੀਂ।

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ; ਜਾ ਕੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹਾਥ॥੪॥੨੯॥੫੯॥

ਨਾਨਕ=ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭ=ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ (ਸਰਣ+ਆਗਤੀ) ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਗਤੀ=ਆਇਆਂ ਹਾਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਸਭ ਕਿਛੁ=ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਹਾਥ=ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ॥੪॥੨੯॥੫੯॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੧੭]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਮਨਿ ਤਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਆਰਾਧੀਐ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸਮਾਗੈ ॥ ਉਚਰਤ ਗੁਨ ਗੋਪਾਲ ਜਸੁ ਦੂਰ ਤੇ ਜਮੁ ਭਾਗੈ ॥੧॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਜੋ ਜਨੁ ਜਪੈ ਅਨਦਿਨੁ ਸਦ ਜਾਗੈ ॥ ਤੰਤੁ ਮੰਤੁ ਨਹ ਜੋਹਈ ਤਿਤੁ ਚਾਖੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮਦ ਮਾਨ ਮੋਹ ਬਿਨਸੇ ਅਨਰਾਗੈ ॥ ਆਨੰਦ ਮਗਨ ਰਸਿ ਰਾਮ ਰੰਗਿ ਨਾਨਕ ਸਰਨਾਗੈ ॥੨॥੪॥੬੮॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਰਾਧਨ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਨਿ ਤਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਆਰਾਧੀਐ; ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸਮਾਗੈ ॥

ਸਾਧ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮਾਗੈ=ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿ=ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਤਨਿ=ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਰਾਧੀਐ=ਸਿਮਰਨਾ ਕਰੀਏ। ਸੋ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਆਰਾਧਣ ਦੇ ਨਾਲ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਆਦਿ ਦੇ ਬੰਧਨ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਨਿ ਤਨਿ ਤੂ ਆਰਾਧ ਹਰਿ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਾਧ ਜਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਤੇਰੇ ਬੰਧਨ ਛੂਟੈ ॥੨॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੮]

੨. ਸੋ ਹਰਿ ਭਜਨੁ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਰਾਪੈ ਹਰਿ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥੩॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੧]

੩. ਮਿਲਿ ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥
ਆਠ ਪਹਰ ਅਰਾਧਿਓ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ॥ਰਹਾਉ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੭]

ਉਚਰਤ ਗੁਨ ਗੋਪਾਲ ਜਸੁ; ਦੂਰ ਤੇ ਜਮੁ ਭਾਗੈ ॥੧॥

(ਗੋ+ਪਾਲ) ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਾਲ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਰੂਪ ਗੁਨ=ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਉਚਰਤ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਜਮ ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੂਰ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਗੈ=ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਦੌੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ, ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇਖ ਕੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਜਮਦੂਤ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਹ ਸਾਧੂ ਗੋਬਿਦ ਭਜਨੁ ਕੀਰਤਨੁ ਨਾਨਕ ਨੀਤ ॥
ਣਾ ਹਉ ਣਾ ਤੂੰ ਣਹ ਛੁਟਹਿ ਨਿਕਟਿ ਨ ਜਾਈਅਹੁ ਦੂਤ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੬]

ਸੋ, ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਇਹ ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ, ਮਿਲ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਣ, ਹੇ ਜਮਦੂਤੋ ! ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਅਗਰ ਨੇੜੇ ਗਏ ਬੱਧੀਦੇ ਮਰ ਜਾਉਗੇ। ਨਾ ਤੁਹਾਡਾ, ਨਾ ਮੇਰਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਾਖੀ—ਇੱਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਪਠਾਣ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇੱਕ ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਥੇਹ ਉੱਤੇ ਆਸਣ ਲਗਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਰਾਤ ਕੱਟੀ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜਸ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਪੁਰਸ਼, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਾਇਜ਼-ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਹੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਹੀ ਜੀਵਨ ਸਮਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪਹਿਨਣ, ਭੋਗਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਅਮੋਲਕ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗਵਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਅਚਾਨਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਕੀਰਤਨ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਬੜਾ ਸਰਲ ਜਿਹਾ ਭਾਵ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜੀਵ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਕੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਜਾਵੇਗਾ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਭੌਰਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਲੇਖਾ ਦੇਣ ਲਈ ਜਾਏਗਾ। ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਮੀਰ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਸੰਗਲ ਪਾ ਕੇ ਜਮਦੂਤ ਤੋਰਨਗੇ। ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਹੋਏਗਾ। ਲੇਖਾ ਕਰਕੇ ਧਰਮਰਾਜ ਸਭ ਸਮਝਾ ਦਏਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਤਨੇ ਗ਼ਲਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾਂ ਹੈਂ। ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਇਤਨੀ ਪਏਗੀ ਕਿ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਜੀਵ ਰੋਵੇਗਾ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੂਤ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਰੋਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇਗਾ। ਜੀਵ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਧੇ ਅਗਿਆਨੀ ਨੇ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ ਐਵੇਂ ਹੀ ਖੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਰ-ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਗਾਵਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਉੜੀ॥ ਆਪੀਨੈ੍ ਭੋਗ ਭੋਗਿ ਕੈ ਹੋਇ ਭਸ ਮੜਿ ਭਉਰੁ ਸਿਧਾਇਆ॥
ਵਡਾ ਹੋਆ ਦੁਨੀਦਾਰੁ ਗਲਿ ਸੰਗਲੁ ਘਤਿ ਚਲਾਇਆ॥
ਅਗੈ ਕਰਣੀ ਕੀਰਤਿ ਵਾਚੀਐ ਬਹਿ ਲੇਖਾ ਕਰਿ ਸਮਝਾਇਆ॥
ਥਾਉ ਨ ਹੋਵੀ ਪਉਦੀਈ ਹੁਣਿ ਸੁਣੀਐ ਕਿਆ ਰੂਆਇਆ॥
ਮਨਿ ਅੰਧੈ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ॥੩॥ [ਪਉੜੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੪]

ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕੁਝ ਤਾਂ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਲਹਿ ਗਈ ਤੇ ਬਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਤਾਂ ਮਨ ਇਤਨਾ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਓ, ਮੈਂ ਤੇ ਅਨਜਾਣ-ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਪਾਪ ਕਰ ਬੈਠਾ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਖ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਬਸ ਉਸਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ, ਗ਼ਰੀਬੀ-ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਸੁਆਸ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ। ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ, ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਾਣ ਕੇ ਸਭ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਰ ਕੇ ਅੱਗੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਰ ਇਸ 'ਤੇ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਗਏ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਬੜਾ ਚੜ੍ਹਾਅ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਭ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਵਹੁਟੀ ਰੁਸ ਕੇ ਪੇਕੇ ਜਾ ਬੈਠੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੁਭਾਅ ਕਦੇ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿੱਤ ਦੀ ਮਜਦੂਰੀ ਕਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਪੈਸੇ ਜੋੜਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਉੱਕਾ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਮਜਦੂਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਟਕਾ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਟਕੇ ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਵ ਰੁਪਇਆ ਭੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਟਕੇ ਦਾ ਅਰਥ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋ ਪੈਸੇ ਭੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੋ ਪੈਸੇ ਮਜਦੂਰੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਬਸ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਿਤ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਕਰਦਾ। ਇਸਦੀ ਬਿਰਤੀ ਐਸੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਛ ਭੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ। ਜਿਸ ਦੇ ਮਜਦੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਗੱਲ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਾ ਲੈਂਦਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਮਹਿਮਾ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣੀ, ਤਾਂ ਮਜਦੂਰੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਸ ਸੁਭਾਅ

ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਰੀ-ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਚੌਂਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਰਸ ਲੈਂਦਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਮਲਾ ਉਗਰਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਐਸਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਪੈ ਗਿਆ। ਤੁਰੰਤ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵਕਤ ਸੀ, ਕਿਹਾ ਕਿ ਨੰਬਰਦਾਰ ਜੀ! ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਹੁਣੇ ਹੀ ਵਾਪਿਸ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਭਾਰ ਹੈ, ਇੱਕ ਮਜਦੂਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਮਜਦੂਰ ਲੱਭ ਕੇ ਦਿਓ। ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਨੰਬਰਦਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਸਿੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨੰਬਰਦਾਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਸੇਠ ਜੀ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਮਜਦੂਰੀ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿਣ ਆਏ ਹਾਂ, ਦਸੋ ਮਜਦੂਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ? ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਜਦੂਰੀ ਦੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਭਾਰ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਮਜਦੂਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ। ਸਿੱਖ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਣੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਰੱਬ ਦੀ ਸੁਣੇ ਜਾਂ ਆਪ ਸੁਣਾਵੇ। ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਮਨਜੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਸੌਂ ਕੇ ਵੀ ਰਾਤ ਲੰਘ ਜਾਏਗੀ, ਜੇ ਜਾਗਦੇ ਰਹਾਂਗੇ, ਸਿਮਰਨ ਵੱਧ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸਦਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਉਸ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਰੱਬ ਦੀ ਗੱਲ ਉਕਾ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੀਤੇ ਇਕਰਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਸੁਣਦਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਸਹੀ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਬਣਦੀ ਮਜਦੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਧੂ ਸੁਭਾਅ ਜਾਣ ਕੇ ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਛਕਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਮੁੜਨ ਲੱਗਾ, ਇਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸੇਠ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਹੈ? ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸੇਠ ਹੈਰਾਨ ਭੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ? ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ੬੦ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੇਠ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਹੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਹੈ। ਉਮਰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰੀ ਵਿਅਰਥ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਪਰ ਹੁਣ ਇੱਕ ਗੱਲ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰਖਿਓ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਾਲਾਂ ਜਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਕੇਵਲ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਭੀ ਉਮਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁੱਕ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਦੂਤ ਪਕੜ ਕੇ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ, ਤੁਹਾਡਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਥੇ ਤੁਹਾਡੀ ਚਾਰ ਘੜੀ ਅੱਜ ਦੀ ਕੀਤੀ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸਦੇ ਬਦਲੇ ਧਰਮਰਾਜ ਪੁੱਛੇਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੈਕੁੰਠ ਦਾ ਸੁਖ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਹੀਦੈ ਜਾਂ ਪਾਪ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਨਰਕ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਹੀਦੈ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੇਠ ਜੀ! ਉਥੇ ਚੁਕ ਨਾ ਜਾਣਾ। ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਰ ਘੜੀ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਬਦਲੇ ਜਿਤਨਾ ਬੈਕੁੰਠ ਦਾ ਸੁਖ ਬਣਦੈ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਦਿਓ ਤੇ ਅੱਗੇ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਹੋਵਾਂਗਾ, ਤੈਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲਵਾਂਗਾ। ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਅੱਠਵੇਂ ਦਿਨ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਜਮਦੂਤ ਇਸਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਲੈ ਗਏ। ਉਥੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਹੋਇਆ। ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਦਸੋ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਨਰਕ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਈਏ ਜਾਂ ਚਾਰ ਘੜੀ ਸਤਿਸੰਗ ਕੀਤੀ ਦਾ ਫਲ ਬੈਕੁੰਠ ਸੁਖ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਈਏ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਬਚਨ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਫਲ ਦਿਓ, ਮੁੜਕੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਰਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਸੇਠ ਪਛਤਾਵੇ ਕਿ ਜੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਮਹਾਤਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ। ਕਿ ਸਦਾ ਲਈ ਬੈਕੁੰਠ ਵਾਸੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ। ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਦੂਤਾਂ ਨੇ ਬੈਕੁੰਠ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ, ਇਸਦੇ ਬੰਧਨ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਚਲਾ ਜਾ ਤੇ ਇਤਨੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਈਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਰੜੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਅੰਦਰ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤ, ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਮਹਾਨ ਸੁਖ

ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ, ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸੁਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਮਿਲਿਆ, ਉਸਨੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਬਿਠਾਇਆ। ਇਹ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪਿੱਛਾ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖੇ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸੇਠ ਜੀ! ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਕੀ ਵੇਖੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ? ਉਸ ਨੇ ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮੰਦ ਕਿਸਮਤ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਬਤੀਤ ਕੀਤੀਆਂ ਦਾ ਫਲ, ਬੈਕੁੰਠ ਦਾ ਸੁਖ ਭੋਗ ਲਿਆ ਹੈ, ਦੂਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜੇ ਨਾ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਰੜੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਅੱਗੋਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਥੇ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਦੂਤਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਆਉਣਾ ਹੀ ਕੀ ਹੈ, ਖ਼ੁਦ ਧਰਮਰਾਜਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਜਮਦੂਤ ਦੂਰ ਤੋਂ ਹੀ ਦੌੜ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਧੂਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਸੋ ਦੂਤਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਧਰਮਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਰ ਧੋਖਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਆਈਏ ਤਾਂ ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਖਿਓ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾ ਕਰ ਬੈਠਿਓ, ਬੱਧੀਦੇ ਮਰ ਜਾਓਗੇ। ਨਾ ਤੁਹਾਡਾ ਤੇ ਨਾ ਮੇਰਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੂਰ ਤੋਂ ਹੀ ਜਮ ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਮਦੂਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦੂਖੁ ਨ ਲਾਗੈ ਕਦੇ ਤੁਧੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਚਿਤਾਰੇ ॥**
ਜਮ ਕੰਕਰੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵਈ ਗੁਰਸਿਖ ਪਿਆਰੇ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੮]

੨. **ਗੁਰਮਤਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਪਾਇਆ ਸੁਣਿ ਕਹਤਿਆ ਪਾਪ ਨਿਵਾਰੇ ॥**
ਧਰਮਰਾਇ ਜਮੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਜਨ ਪਿਆਰੇ ॥੬॥
[ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੮੦]

੩. **ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਖਵਾਰੇ ॥ ਚਉਕੀ ਚਉਗਿਰਦ ਹਮਾਰੇ ॥**
ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ॥ ਜਮੁ ਲਜਾਇ ਕਰਿ ਭਾਗਾ ॥੧॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੬]

ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਜੋ ਜਨੁ ਜਪੈ; ਅਨਦਿਨੁ ਸਦ ਜਾਗੈ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪੈ=ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਨੁ=ਸੇਵਕ ਅਨਦਿਨੁ=ਰਾਤ-ਦਿਨ ਗਿਆਨ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਸਦ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਾਗੈ=ਜਾਗਦਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਭਾਵੇਂ ਰਾਤ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਦਿਨ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਜਾਗੈ=ਜਾਗਦਾ ਭਾਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਤੰਤੁ ਮੰਤੁ ਨਹ ਜੋਹਈ; ਤਿਤੁ ਚਾਖੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਤਾਂਤਰਿਕ ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੰਤ੍ਰ, ਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਤੰਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਦਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਉਸ ਵੱਲ ਜੋਹਈ=ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। **ਵਾ:** ਤਿਤੁ=ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਖੁ=ਖੋਟੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਭਾਵ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, **ਵਾ:** ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਚਾਖੁ=ਡੈਣ, **ਵਾ:** ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਡੈਣ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਜਗਾਉਣ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੰਤੁ ਮੰਤੁ ਪਾਖੰਡੁ ਨ ਜਾਣਾ ਰਾਮੁ ਰਿਦੈ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੬੬]

ਸੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੰਤ੍ਰ, ਮੰਤ੍ਰ, ਤੰਤ੍ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਕੁਰਹਿਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿੰਘ ਸੀ।

ਸਾਖੀ—ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਮੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ—ਇਕ ਸਿੰਘ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਅਭਿਆਸੀ, ਦੂਜਾ ਰਹਿਤ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਇੱਕ ਮੰਨਿਆ-ਪ੍ਰਮੰਨਿਆ ਜਾਦੂਗਰ ਜਿਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਕੱਚਾ ਧਾਗਾ ਫੜਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਡਰਦਾ ਕੋਈ ਭੀ ਨਾ ਫੜੇ। ਉਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਧਾਗਾ ਫੜਿਆ ਤੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਉਸ ਮੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਮਦਾਰੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਅੱਗ ਨਿਕਲੀ, ਜੋ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਮੁੜ ਕੇ ਉਲਟਾ ਮਦਾਰੀ 'ਤੇ ਜਾ ਪਈ। ਮਦਾਰੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਹੋਸ਼ ਪਰਤੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਮ-ਸੇ-ਕਮ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਭੀ ਜਾਦੂਗਰ ਹਾਂ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਦੂਗਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮਦਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੇਰਾ ਮੰਤ੍ਰ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਮੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੀ ਕਾਟ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਮੰਤ੍ਰ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕਿਹੜਾ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ? ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮੰਤ੍ਰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣ, ਇਸ ਨੂੰ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਮੋੜਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ, ਆਨ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਕੀ ਨ ਸਿਖਨ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ਹੈ ॥

[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਕਬਿੱਤ ੧੮੩]

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮਦ ਮਾਨ ਮੋਹ; ਬਿਨਸੇ ਅਨਰਾਗੈ ॥

ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਮਦ=ਹੰਕਾਰ, ਮਾਨ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਨਰਾਗੈ=ਰਾਗ, ਦਵੈਸ਼ ਭੀ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਐਸੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਬਿਨਸੈ ਮਿਟੈ ਸਗਲ ਉਪਾਧਿ ॥੨॥** [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦੧]

੨. **ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਨੀਤ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਹੰਕਾਰੁ ਬਿਨਸੈ ਲਗੈ ਏਕੈ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੧]

ਆਨੰਦ ਮਗਨ ਰਸਿ ਰਾਮ ਰੰਗਿ; ਨਾਨਕ ਸਰਨਾਗੈ ॥੨॥੪॥੬੮॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਰਨਾਗੈ=ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਨੰਦ ਰਸ ਵਿੱਚ ਮਗਨ=ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੨॥੪॥੬੮॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੧੯]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਅਪਣੇ ਬਾਲਕ ਆਪਿ ਰਖਿਅਨੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰਦੇਵ ॥ ਸੁਖ ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਆਨਦ ਭਏ ਪੂਰਨ ਭਈ ਸੇਵ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੀ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ॥ ਰੋਗ ਮਿਟਾਇ ਜੀਵਾਲਿਅਨੁ ਜਾ ਕਾ ਵਡ ਪਰਤਾਪੁ ॥੧॥ ਦੋਖ ਹਮਾਰੇ ਬਖਸਿਅਨੁ ਅਪਣੀ ਕਲ ਧਾਰੀ ॥ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਦਿਤਿਅਨੁ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੨॥੧੬॥੮੦॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਹੈ। ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰਨ ਹੈ। ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬਾਹਝ ਅਰਥ ਜਿਸਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗਹਿਰਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਅਪਣੇ ਬਾਲਕ ਆਪਿ ਰਖਿਅਨੁ; ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰਦੇਵ ॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜੋ ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ, ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਾਤ, ਆਪਣਾ ਬਾਲਕ=ਬੱਚਾ ਸਮਝ ਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਰਖਿਅਨੁ=ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ, ਵਿਰੋਧਤਾ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਉਦੋਂ ਦਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਵੇਲੇ ਇਤਨਾ ਈਰਖਾ ਵਿੱਚ ਸੜ-ਬਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਭਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕੇਵਲ ਵਿਰੋਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਬਲਕਿ ਅਪਮਾਨ-ਜਨਕ ਸ਼ਬਦ ਭੀ ਵਰਤੇ। ਕ੍ਰੋਧ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਭੀ ਬਹੁਤ ਅਯੋਗ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨਿਰਾਦਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਸੌਖੀ ਬਾਤ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਭੀ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮਿਹਰਵਾਨ ਨੂੰ ਭਰਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਸਮਝ ਕੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦੇ। ਚਮਾਸੇ ਦੀ ਰੁੱਤ ਲੰਘੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮਹਿਲ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਰ ਰੇਸ਼ਮ, ਪਸ਼ਮੀਨੇ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਕੀੜਾ ਲਗਣ ਤੋਂ ਧੁੱਪੇ ਸੁਕਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਰਮ ਕੌਰ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਕੌੜੇ-ਫਿਕੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਲਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਣਦਾ, ਜਿਹੜੇ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਦਾਸੀ ਨੇ ਸੁਣ ਲਿਆ। ਅਥਵਾ ਮਾਤਾ ਨੇ ਭੀ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣ ਲਿਆ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਜੋ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਸਹਿਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਜੇ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ? ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦੇ ਘਰ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਕੀ ਅੱਗੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਮਿਹਰਵਾਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲੇਗਾ। ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਔਤਰੇ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਜੋ ਲੰਮਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਸਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਕੇਵਲ ਟੂਕ ਮਾਤਰ

ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਜਦੋਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਬੜਾ ਕਲੇਸ਼ ਪਿਆ। ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰ 'ਚੋਂ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਔਂਤਰਾ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਹੁਣ ਦਸ ਤੇਰਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਿਥੇ ਗਿਆ ? ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਔਲਾਦ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਥੇ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿੱਖ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਬਾਲਕ ਕਦੇ ਵੀ ਜਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਬਣ ਸਕੇਗਾ। ਕਰਮ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ? ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਟਿਲ ਨੀਤੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਦੂ-ਟੂਣੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀਆਂ, ਪੀਰਾਂ, ਦੁਸ਼ਟ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਜੰਤ੍ਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਕਰਾਏ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਵਿਗਾੜ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੋਭੀ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਦਾਈ, ਜੋ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਾਈ ਨੂੰ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹਿਤਾਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਕਿ ਉਦੋਂ ਦਾ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕੀਮਤ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀਣਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਸਨ। ਦਾਈ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਜਾਣ ਦੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾ ਬੈਠੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਅਸਥਨਾਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਲਾ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮਾਤਾ ਚਿੰਤਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੀ ਹੈਂ, ਅਕਸਰ ਬਾਲਕ ਢਿਲੇ-ਮੱਠੇ ਹੋ ਹੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਪੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮਾਤਾ ਲਈ ਹੋਣੀ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਤੇ ਇਹ ਸੋਭੀ ਨਾਮ ਵਾਲੀ ਦਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਤਾ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਬੱਚਾ ਮੇਰਾ ਅਸਥਨ ਚੁੰਘ ਲਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭੋਲੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਭਰਮ ਗਈ, ਇਸ ਦਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਮੇਰੇ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਦੁਧ ਚੁੰਘਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਦੇ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਚੱਲ ਕੇ ਆਪ ਆਈ ਹਾਂ। ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਦਾਈ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹਰਕਤ ਨਾਲ ਦਾਈ ਦੇ ਹੱਥ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇ। ਦਾਈ ਨੇ ਕੁੱਛੜ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅਸਥਨ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਹੱਥ ਗੀਚੀ ਪਿੱਛੇ ਪਾ ਕੇ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਅਸਥਨ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਜਦੋਂ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਅਸਥਨ ਦੇਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਅਵਤਾਰ ਹੀ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨ ਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੱਥ ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਲਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦਾਈ ਦੀ ਗੁੱਤ ਨੂੰ ਉਸ ਹੱਥ ਦਾ ਲਪੇਟ ਪਾ ਲਿਆ, ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸਥਨ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਘੁੱਟਿਆ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਣ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਪੂਤਨਾ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੂਤਨਾ ਵਰਗੀ ਦਾਈ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ ਕੀਤਾ। ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਦੜੱਮ ਦੇ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਲਿਪਟੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਗੁੱਤ ਤੇ ਦੂਜਾ ਛਾਤੀ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ

ਜਿਤ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪਾਈ ਤੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਘਬਰਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਦੋਂ ਚੁੱਕਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪਕੜੀ ਹੋਈ ਦਾਈ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਛੁਡਾ ਨਾ ਸਕੀ। ਜਲਦੀ ਸੁਨੇਹਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਭਿਜਵਾਇਆ। ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਢਿਲੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਮਾਤਾ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੁੰਘਿਆ, ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਅਸਥਨਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀਣਾ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦਾਈ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਚੇਤਨਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ੀ। ਇਸ ਨੇ ਦਿਬ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਡਰੋ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਦੀ ਭੇਜੀ, ਆਈ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਮੇਰਾ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਵਾਰਤਾ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੀ ਗਾਥਾ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਸੱਵਰਗ ਦੀ ਅਪੱਛਰਾ ਸੀ। ਨਿਰਤ ਕਲਾ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ, ਤੀਸਰਾ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਅਤਿਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਹੰਕਾਰ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੇਵ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤ ਜੀ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਸਭ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਉਥਾਨ ਕਰਮ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ ਉਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਰੂਪ ਤੇ ਗੁਣ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੇ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ 'ਤੇ ਦੇਵ ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤ ਦੀ ਕ੍ਰੋਪੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਬ੍ਰਿਹਸ਼ਪਤ ਜੀ ਬੋਲੇ ਕਿ ਤੂੰ ਸਵਰਗ ਪੁਰੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ। ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਮਦਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜੰਮੀ ਜਾ ਅਤੇ ਮਰੀ ਜਾ ਅਤੇ ਨੀਚ ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ। ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਮੈਂ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਣਾਗਤ ਆਈ ਜਾਣ ਕੇ ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਰਾਪ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਇਹ ਮਿਟੇਗਾ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਉਧਾਰ ਕਦੋਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੋਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇਰਾ ਉਧਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਸੋ, ਉਹ ਸਮਾਂ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਸਿੱਧੀ ਸਵਰਗ ਪੁਰੀ ਵਿੱਚ, ਜਿਥੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਆਈ ਹਾਂ, ਉਥੇ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਜੋ ਮੇਰੇ ਅਸਥਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੁਖ ਲੱਗਿਐ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੁਲ ਸਮਝ ਕੇ ਮੇਰਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲੇਹੁ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਮੁਖਿ ਤੁਮ ਅਸਥਨ ਧਾਰੀ॥
ਤੁਮਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਤਬੈ ਵਹੁ ਹਰੈ॥ ਸਰਾਪ ਕਾਟ ਕਰਿ ਮੁਕਤਿ ਸੁ ਕਰੈ॥੩੯॥
ਇਹ ਸੁ ਮੁਕਤਿ ਭਈ ਸੁਨਿ ਮਾਤਾ॥ ਗਈ ਬੈਕੁੰਠ ਧਰਿ ਸੁੰਦ੍ਰ ਗਾਤਾ॥
ਹੌਂ ਅਸਥਨ ਇਨ ਕਾ ਮੁਖਿ ਲਯੋ॥ ਜਾਨਿ ਮਾਤ ਸਮ ਨਿਜ ਪਦੁ ਦਯੋ॥੪੦॥

ਸੋ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿ ਦਾਈ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਸ਼ਰਧਾ ਆ ਗਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੇਰੀ ਭੁੱਲ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਣੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੋਹਰਾ॥ ਮਾਤ ਗੰਗ ਯੌਂ ਸੁਨਤ ਹੀ ਉਸਤਤਿ ਕੀਨ ਅਪਾਰ॥
ਮਮ ਸੁਤ ਕਰਿ ਜਾਨੋ ਪ੍ਰਭੂ ਬਖ਼ਸ਼ੋ ਭੂਲ ਹਮਾਰ॥੪੧॥
ਸਵੱਯਾ॥ ਬਾਲ ਕੋ ਰੂਪ ਧਰਯੋ ਹਮਰੈ ਗ੍ਰਿਹਿ, ਤੋਹਿ ਸਭੀ ਜਗੁ ਨੇਤਿ ਬਤਾਵੈ॥
ਸ਼ੰਕਰ ਔਰ ਚਤੁਰਾਨਨ ਢੂੰਢਤ, ਔਰ ਤਪੀ ਬਹੁ ਧਯਾਨ ਲਗਾਵੈ॥
ਨਾਰਦ ਸਾਰਦ ਖੋਜ ਥਕੇ ਸਭਿ ਮਰਮ ਤੁਮ੍ਾਰ ਕੋਊ ਨਹਿ ਪਾਵੈ॥
ਸੋ ਤੁਮ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਬਨਾਇ, ਸੁ ਦੇਖਤ ਹੌਂ ਮਮ ਗੋਦ ਸੁਹਾਵੈ॥੪੨॥

[ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ, ਅਧਿਆਇ ੨]

ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਮਾਤਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗਯਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਐਸੀ ਮੋਹ ਦੀ ਕਨਾਤ ਤਾਣ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੁੜ ਕੇ ਮਾਤਾ ਫਿਰ ਪੁੱਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਪਾਲਦੀ ਰਹੀ। ਇਥੋਂ ਦਾਈ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਹੋਈ ਤੇ ਫਿਰ ਸਪੇਰੇ ਨੂੰ ਲੋਭ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਹੰਕਾਰੀ ਤਪੱਸਵੀ ਨਾਰਦ ਦੇ ਸਰਾਪ ਕਰਕੇ ਜੋ ਸੱਪ ਬਣਿਆ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ, ਫਿਰ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਰਸੋਈਆ ਸੀ, ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ਦੇ ਕਰਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਚਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਦਹੀਂ ਵਿੱਚ ਸੰਖੀਆ ਮਲਾ ਕੇ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਹਰਕਤ ਚੀਕ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦਹੀਂ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਖਵਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਪਾਜ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਲ ਹੋ ਕੇ ਮਰਿਆ, ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰੇ ਜੀਵਨ ਦਿੱਤਾ। ਸੋ, ਇਉਂ ਦਾਈ, ਸਪੇਰਾ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਔਰ ਸੀਤਲਾ ਵਰਗੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਲਕ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਈ। ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਤੁਕ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸੁਖ ਅਨਦ ਕਰੇਇ॥ ਬਾਲਕ ਰਾਖਿ ਲੀਏ ਗੁਰਦੇਵਿ॥

[ਗੌਂਡ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੬੬]

੨. ਰੋਗ ਮਿਟਾਏ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਿ॥ ਬਾਲਕ ਰਾਖੇ ਅਪਨੇ ਕਰ ਥਾਪਿ॥੧॥

[ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਬਾਲਕ ਦੀ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਗੁਰਦੇਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪ ਰਖਿਅਨੁ=ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸੁਖ ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਆਨਦ ਭਏ; ਪੂਰਨ ਭਈ ਸੇਵ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੁਣ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਹਜ=ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਈ, ਅਥਵਾ :—ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਹਜ=ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਕੇ ਆਨਦ=ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤਨ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਤੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਹਜ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਭਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵ=ਸੇਵਾ ਪੂਰਨ=ਸੰਪੂਰਨ ਭਈ=ਹੋ ਗਈ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਸਾਂਤਿ ਸਹਜੁ ਅਨਦੁ ਘਣਾ ਪੂਰਨ ਭਈ ਆਸ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੯]

ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੀ ਬੇਨਤੀ; ਸੁਣੀ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ॥

ਸੋ ਆਪਣੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਜਨਾ=ਦਾਸਾਂ ਕੀ=ਦੀ ਬੇਨਤੀ=ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਪ੍ਰਭਿ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਸੁਣੀ=ਸੁਨਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਰੋਗ ਮਿਟਾਇ ਜੀਵਾਲਿਅਨੁ; ਜਾ ਕਾ ਵਡ ਪਰਤਾਪੁ ॥੧॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵਡ=ਵੱਡਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਰੋਗ=ਦੁਖ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦਾ ਸੀਤਲਾ ਆਦਿ ਦਾ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਜੀਵਾਲਿਅਨੁ=ਜੀਅ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਉਮੈਂ ਰੂਪੀ ਰੋਗ ਮਿਟਾਇ=ਮੇਟ ਕੇ ਜੀਵਾਲਿਅਨੁ=ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਰੋਗੁ ਮਿਟਾਇਆ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭਿ ਉਪਜਿਆ ਸੁਖੁ ਸਾਂਤਿ ॥
ਵਡ ਪਰਤਾਪੁ ਅਚਰਜ ਰੂਪੁ ਹਰਿ ਕੀਨ੍ਹੀ ਦਾਤਿ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੯]

ਦੋਖ ਹਮਾਰੇ ਬਖਸਿਅਨੁ; ਅਪਣੀ ਕਲ ਧਾਰੀ ॥

ਆਪਣੀ ਕਲ=ਸ਼ਕਤੀ, **ਵਾ**: ਕਲ=ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਧਾਰੀ=ਧਾਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਦੋਖ=ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਦੋਖ ਬਖਸਿਅਨੁ=ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਦਿਤਿਅਨੁ; ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੨॥੧੬॥੮੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਮਹਿਲ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਬਾਂਛਤ=ਇੱਛਾ ਵਾਲਾ ਪੁੱਤਰ ਰੂਪ ਫਲ ਦਿਤਿਅਨੁ=ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹ ਫਲ ਦਿੱਤਾ, ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ= ਬਲਿਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਦੂਸਰਾ ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਮਨ ਬਾਂਛਤ=ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਦਿਤਿਅਨੁ=ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਫਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੨॥੧੬॥੮੦॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਭਨੇ ॥੨॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੯]

੨. **ਮਨ ਬਾਛਤ ਫਲ ਦੇਤ ਹੈ ਸੁਆਮੀ ਜੀਅ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਸਾਰੇ ॥**
[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੮੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੨੧]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਤ ਹੇ ॥ ਜਾ ਸਿਉ ਰਾਚਿ ਮਾਚਿ ਤੁਮ੍ ਲਾਗੇ ਓਹ ਮੋਹਨੀ ਮੋਹਾਵਤ ਹੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਸੇਜ ਸੋਹਨੀ ਛੋਡਿ ਖਿਨੈ ਮਹਿ ਜਾਵਤ ਹੇ ॥ ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਇੰਦ੍ਰੀ ਰਸ ਪ੍ਰੇਰਿਓ ਬਿਖੈ ਠਗਉਰੀ ਖਾਵਤ ਹੇ ॥੧॥ ਤ੍ਰਿਣ ਕੋ ਮੰਦਰੁ ਸਾਜਿ ਸਵਾਰਿਓ ਪਾਵਕੁ ਤਲੈ ਜਰਾਵਤ ਹੇ ॥ ਐਸੇ ਗੜ ਮਹਿ ਐਠਿ ਹਠੀਲੋ ਫੂਲਿ ਫੂਲਿ ਕਿਆ ਪਾਵਤ ਹੇ ॥੨॥ ਪੰਚ ਦੂਤ ਮੂਡ ਪਰਿ ਠਾਢੇ ਕੇਸ ਗਹੇ ਫੇਰਾਵਤ ਹੇ ॥ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨ ਆਵਹਿ ਅੰਧ ਅਗਿਆਨੀ ਸੋਇ ਰਹਿਓ ਮਦ ਮਾਵਤ ਹੇ ॥੩॥ ਜਾਲੁ ਪਸਾਰਿ ਚੋਗ ਬਿਸਥਾਰੀ ਪੰਖੀ ਜਿਉ ਫਾਹਾਵਤ ਹੇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬੰਧਨ ਕਾਟਨ ਕਉ ਮੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਧਿਆਵਤ ਹੇ ॥੪॥੨॥੮੮॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਕਾਲ-ਗੋ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬਿਨੁ ਹਰਿ; ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਤ ਹੇ ॥

ਹੇ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ, ਵਾ—ਸੰਬੰਧੀ ਆਦਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਦਰਗਹ ਵਿੱਚ ਕਾਮਿ=ਕੰਮ ਨ=ਨਹੀ ਆਵਤ=ਆਉਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਸਗਲ ਨਿਰਾਰਥ ਕਾਮ ॥ ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਮਾਟੀ ਦਾਮ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੮੯]

**੨. ਜਾਗੁ ਰੇ ਮਨ ਜਾਗਨਹਾਰੇ ॥
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਅਵਰੁ ਨ ਆਵਸਿ ਕਾਮਾ ਝੂਠਾ ਮੋਹੁ ਮਿਥਿਆ ਪਸਾਰੇ ॥**

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੭]

**੩. ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕਉਨੁ ਸਹਾਈ ਮਨ ਕਾ ॥
ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਹਿਤੁ ਲਾਗੋ ਸਭ ਫਨਕਾ ॥**

[ਸਾਰੰਗ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੨੫੩]

ਜਾ ਸਿਉ ਰਾਚਿ ਮਾਚਿ ਤੁਮ੍ ਲਾਗੇ; ਓਹ ਮੋਹਨੀ ਮੋਹਾਵਤ ਹੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਾ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਸਿਉ=ਨਾਲ ਰਾਚਿ ਮਾਚਿ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਹ ਮੋਹਨੀ=ਮਾਇਆ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਦਾਰਥ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਮੋਹਾਵਤ=ਠਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਰਚ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਭ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

**ਜਾ ਸਿਉ ਰਚਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ॥ ਸਭ ਕਉ ਤਜਿ ਗਏ ਹਾਂ ॥
ਸੁਪਨਾ ਜਿਉ ਭਏ ਹਾਂ ॥** [ਆਸਾਵਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੧੧]

ਸੋ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਜਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਜੀਵ ਨਾਲ ਐਸਾ ਕੱਚਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਜੀਵ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ-ਜਿਉਂਦੇ ਪ੍ਰਾਲਬਧ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਦਾਰਥ ਜੀਵ ਕੋਲੋਂ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭੋਗਨਹਾਰ ਨਾਨ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਦਾਰਥਕ ਸੁਖ ਬਹੁਤੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਹਨਾਂ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਦਰਗਾਹੀ ਸੱਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਭਾਵੇਂ ਪਦਾਰਥ ਛੱਡ ਗਏ, ਭਾਵੇਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਨਹਾਰ ਛੱਡ ਗਏ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿਛੋੜਾ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਅੱਬਲ ਦਰਜੇ ਦੀ ਠੱਗੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰਾਮੁ ਬਿਸਾਰਿਓ ਹੈ ਅਭਿਮਾਨਿ ॥**
ਕਨਿਕ ਕਾਮਨੀ ਮਹਾ ਸੁੰਦਰੀ ਪੇਖਿ ਪੇਖਿ ਸਚੁ ਮਾਨਿ ॥
[ਕੇਦਾਰਾ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੨੪]

੨. **ਕਨਿਕ ਕਾਮਨੀ ਹੇਤੁ ਗਬਾਰਾ ॥ ਦੁਬਿਧਾ ਲਾਗੇ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਾ ॥**
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੬]

੩. **ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਦਾਨੁ ਦਾਤਾਰਾ ॥**
ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਮਿ ਬਹੁ ਅਰਪੇ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿ ਦੁਆਰਾ ॥੪॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੪੨]

੪. **ਕਨਿਕ ਕਾਮਨੀ ਸਿਉ ਹੇਤੁ ਵਧਾਇਹਿ ਕੀ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਹਿ ਭਰਮਿ ਗਇਆ ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੦੬]

ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਸੇਜ ਸੋਹਨੀ; ਛੋਡਿ ਖਿਨੈ ਮਹਿ ਜਾਵਤ ਹੇ ॥

ਕਨਿਕ=ਸੋਨਾ, ਕਾਮਿਨੀ=ਇਸਤਰੀ, ਸੇਜ ਸੋਹਨੀ=ਸੁੰਦਰ ਸੇਜਾ ਇਤਿਆਦਿਕ ਸਾਰਿਆਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਖਿਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਕੇ ਜੀਵ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਇੰਦ੍ਰੀ ਰਸ ਪ੍ਰੇਰਿਓ; ਬਿਖੈ ਠਗਉਰੀ ਖਾਵਤ ਹੇ ॥੧॥

ਇਹ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਇੰਦ੍ਰੀ=ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਿਓ=ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਸ਼ੇ ਰਸ=ਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ=ਉਲਝ, ਭਾਵ ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਖੈ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਠਗਉਰੀ=ਠੱਗ ਬੂਟੀ ਨੂੰ ਖਾਵਤ=ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੇ=ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੱਗ ਲੋਕ ਠੱਗ ਬੂਟੀ ਆਦਿ ਖੁਆ ਕੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ, ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ੇ ਰੂਪ ਠੱਗਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਠਗਉਰੀ=ਠੱਗੀ, ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਉਹ ਵਿਉਂਤ ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਅਕਲ ਮਾਰ ਦੇਵੇ।

(੧) **ਠਗਉਰੀ**=ਸੰਗਯਾ—ਠਗਮੂਰੀ, ਠਗਬੂਟੀ—ਉਹ ਨਸ਼ੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰਕੇ ਠੱਗ, ਧਨ ਲੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਭੂਲੌ ਰੇ ਠਗਮੂਰੀ ਖਾਇ ॥ [ਸਾਰੰਗ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੨੫੨]

ਸੋ, ਜਿਸ ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਠੱਗ ਬੂਟੀ ਖਾਧੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦਿਆਂ ਕਦੇ ਵੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦੀ, ਭਾਵ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਖੈ ਠਗਉਰੀ ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਖਾਈ॥
ਤਾ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਕਬਹੂੰ ਨ ਜਾਈ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੯]

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਠੱਗ ਬੂਟੀ ਖਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੱਕੇ ਮੰਦਰ ਭੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਖੈ ਠਗਉਰੀ ਖਾਇ ਭੁਲਾਨਾ ਮਾਇਆ ਮੰਦਰੁ ਤਿਆਗਿ ਗਇਆ॥੧॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੦੦]

ਇਹ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਠੱਗ ਬੂਟੀ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਠੱਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਚਿਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਖੁ ਠਗਉਰੀ ਖਾਇ ਮੂਠੋ ਚਿਤਿ ਨ ਸਿਰਜਨਹਾਰ॥ [ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੯]

ਠਗਉਰੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀਚਾਰ—ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਗੁਪਤ ਜਥੇਬੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਸ਼ਾਹੀ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਦੋ-ਦੋ, ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਕੋਹ ਦੂਰ ਵੇਸ ਵਟਾ ਕੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸੁਦਾਗਰ ਦਾ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਲੰਘਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੂਹ ਕੱਢ ਕੇ, ਭਾਵ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਪੈਂਦੇ, ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ ਕੁਝ ਰਸਤਾ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਕੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਤਹਿ ਕਰਦੇ। ਫਿਰ ਮੌਕਾ ਪਾ ਕੇ ਮਾਲ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਰਖਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੂਟੀ ਸੁੰਘਾ ਕੇ ਯਾ ਦਵਾਈ (ਠਗਉਰੀ) ਪਿਲਾ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਿਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੱਬ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਹੀ ਨ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ।

(੨) **ਠਗਉਰੀ**=ਠਗਮੂਰੀ, ਭਾਵ ਠੱਗ ਬੂਟੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰੇਮ, ਸ਼ਰਧਾ ਇਤਿਆਦਿਕ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚਰਾਉਣ ਰੂਪ ਸਾਧਨ ਨੂੰ ਭੀ ਠਗਉਰੀ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਭੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਠਗ ਬੂਟੀ ਪਾ ਕੇ ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮੈਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਔਰਤ ਨੇ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪ੍ਰੇਮ ਠਗਉਰੀ ਪਾਇ ਰੀਝਾਇ ਗੋਬਿੰਦ ਮਨੁ ਮੋਹਿਆ ਜੀਉ॥**
[ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧]

੨. **ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਿ ਕਰਿ ਭਗਤਿ ਠਗਉਰੀ ਮੋਹਹ ਸਾਧੂ ਮੰਤੈ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੪੯]

ਤ੍ਰਿਣ ਕੋ ਮੰਦਰੁ ਸਾਜਿ ਸਵਾਰਿਓ; ਪਾਵਕੁ ਤਲੈ ਜਰਾਵਤ ਹੇ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਪੰਕਤੀ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤ੍ਰਿਣ=ਕੱਖਾਂ ਕੋ=ਦਾ ਮੰਦਰੁ=ਘਰ ਸਾਜਿ=ਰਚ ਕੇ ਸਵਾਰਿਓ=ਸਵਾਰਿਆ, ਭਾਵ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਮਕਾਨ ਦੇ ਤਲੈ=ਹੇਠਾਂ ਪਾਵਕੁ=ਅੱਗ ਬਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੂਰਖ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਲਾਟ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਸੜ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਰੂਪੀ ਕੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਮੰਦਰ ਸਾਜ ਕੇ ਸਵਾਰਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੂਰਖ ਜੀਵ ਨੇ ਇਸਦੇ ਹੇਠਾਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅੱਗ, ਵਾ—ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਅੱਗ, ਵਾ—ਕ੍ਰੋਧ ਰੂਪ ਅੱਗ ਬਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਇਸ ਨੇ ਸੜ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਅਗਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਤਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰੇ ਵਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨੇਕ ਜਤਨ ਕਰੇ ਇੰਦ੍ਰੀ ਵਸਿ ਨ ਹੋਈ॥
ਕਾਮਿ ਕਰੋਧਿ ਜਲੈ ਸਭੁ ਕੋਈ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੨]

ਇਹ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਕਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅਗਨੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਈ ਸੜਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਤਿਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਤਿ ਜਰੈ ॥ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕਬਹੂ ਨਹੀ ਕਰੈ ॥

[ਸਾਰੰਗ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੨੫੨]

ਸਤਿਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਅਗਨੀਆਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਐਸੇ ਗੜ ਮਹਿ ਐਠਿ ਹਠੀਲੋ; ਫੂਲਿ ਫੂਲਿ ਕਿਆ ਪਾਵਤ ਹੇ ॥੨॥

ਹੇ ਹਠੀਲੋ=ਹਠੀਏ ਪੁਰਸ਼ਾ, ਭਾਵ ਜਿੱਦੀ ਪੁਰਸ਼ਾ! ਐਸੇ=ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਗੜ=ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ ਐਠਿ=ਆਕੜ ਕੇ ਫੂਲਿ=ਫ਼ਜੂਲ ਹਠੀਲੋ=ਹਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਫੂਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, **ਅਥਵਾ** ਫੂਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਾ ਕੇ ਫੂਲਿ=ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋ ਕੇ ਕੀ ਪਾਵੇਂਗਾ ? ਭਾਵ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਭੀ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ’ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਇਆ ਰੂਪੀ ਕਿਲ੍ਹਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਦਵੈਸ਼ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਖੱਜਲ-ਖਵਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਰਚਾਇਆ ਹਰਿ ਸਚੈ ਆਪੇ ॥
ਇਕਿ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਇਅਨੁ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਵਿਆਪੇ ॥

[ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੮੯]

੨. ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਗੜੈ ਮਹਿ ਰਾਜਾ ॥ ਨੇਬ ਖਵਾਸ ਭਲਾ ਦਰਵਾਜਾ ॥
ਮਿਥਿਆ ਲੋਭੁ ਨਾਹੀ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਲਬਿ ਪਾਪਿ ਪਛੁਤਾਇਦਾ ॥੧੫॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੭]

੩. ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਹੈ ਆਕਾਰਾ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਪਸਰਿਆ ਪਾਸਾਰਾ ॥
ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਭਸਮੈ ਕੀ ਢੇਰੀ ਖੇਹੂ ਖੇਹ ਰਲਾਇਦਾ ॥੨॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੯]

ਪੰਚ ਦੂਤ ਮੂਡ ਪਰਿ ਠਾਢੇ; ਕੇਸ ਗਹੇ ਫੇਰਾਵਤ ਹੇ ॥

ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਇਹ ਪੰਚ ਦੂਤ ਤੇਰੇ ਮੂਡ=ਸਿਰ ਪਰਿ=ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ, ਵਾ—ਸੰਕਲਪਾਂ-ਵਿਕਲਪਾਂ ਰੂਪੀ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਫੇਰਾਵਤ=ਫਿਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਸੰਕਲਪਾਂ-ਵਿਕਲਪਾਂ ਰੂਪ ਚੱਕ੍ਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਮਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਦੂਤਾਂ ਦੇ ਵਸ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਪੰਜੇ ਅਸਾਧ ਭਾਵ ਨਾ ਸਾਧਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਨਿ ਬਾਸਨਾ ਰਚਿ ਬਿਖੈ ਬਿਆਧਿ ॥ ਪੰਚ ਦੂਤ ਸੰਗਿ ਮਹਾ ਅਸਾਧ ॥੩॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੫]

੨. ਪੰਚ ਦੂਤ ਕਾਇਆ ਸੰਘਾਰਹਿ ॥ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਸਬਦੁ ਨ ਵੀਚਾਰਹਿ ॥
ਅੰਤਰਿ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਗੁਬਾਰਾ ਜਿਉ ਸੁਪਨੈ ਸੁਧਿ ਨ ਹੋਈ ਹੇ ॥੧੧॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੫]

ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨ ਆਵਹਿ ਅੰਧ ਅਗਿਆਨੀ; ਸੋਇ ਰਹਿਓ ਮਦ ਮਾਵਤ ਹੇ ॥੩॥

ਅੰਧ=ਵੈਰਾਗ, ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣ ਤੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਉਹ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਦ੍ਰਿਸਟਿ=ਨਿਗ੍ਹਾ ਨ=ਨਹੀਂ ਆਵਹਿ=ਆਉਂਦੇ, ਭਾਵ ਇਸਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, **ਅਥਵਾ**

ਇਸ ਅੰਧੇ ਅਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਕੁਛ ਭੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹਉਮੈ ਦੇ ਮਦ=ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜੀਵ ਸੋਇ=ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੩॥

ਸੋ, ਇਸ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇੱਕ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜਾਲੁ ਪਸਾਰਿ ਚੋਗ ਬਿਸਥਾਰੀ; ਪੰਖੀ ਜਿਉ ਫਾਹਾਵਤ ਹੇ ॥

ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ, ਫੰਧਾ ਪਾ ਕੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਲਾ ਫੰਧਕ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਚੋਗ ਬਿਸਥਾਰੀ=ਖਿਲਾਰ ਕੇ, ਖਿੰਡਾ ਕੇ ਜਾਲੁ ਪਸਾਰਿ=ਜਾਲੀ ਨੂੰ ਪਸਾਰ ਕੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਚੋਗ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਜਾਲ ਪਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਾਲੀ ਰੈਨਿ ਜਾਲੁ ਦਿਨੁ ਹੂਆ ਜੇਤੀ ਘੜੀ ਫਾਹੀ ਤੇਤੀ॥
ਰਸਿ ਰਸਿ ਚੋਗ ਚੁਗਹਿ ਨਿਤ ਫਾਸਹਿ ਛੂਟਸਿ ਮੂੜੇ ਕਵਨ ਗੁਣੀ॥੨॥
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੯੦]

੨. ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਫਾਹੀ ਫਾਸੈ ਕਊਆ॥ ਫਿਰਿ ਪਛੁਤਾਨਾ ਅਬ ਕਿਆ ਹੂਆ॥
ਫਾਥਾ ਚੋਗ ਚੁਗੈ ਨਹੀ ਬੂਝੈ॥ ਸਤਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤ ਆਖੀ ਸੂਝੈ॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੫]

੩. ਮਨਮੁਖ ਕੋ ਆਲਸੁ ਘਣੋ ਫਾਥੇ ਓਜਾੜੀ॥
ਫਾਥਾ ਚੁਗੈ ਨਿਤ ਚੋਗੜੀ ਲਗਿ ਬੰਧੁ ਵਿਗਾੜੀ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੧]

ਸਾਖੀ—ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਣ ਦੀ—ਇਕ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਪੱਸਵੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਬਣਾ ਕੇ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਪੰਛੀ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ ਰੋਂਦੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਦਇਆ ਆ ਗਈ। ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲੋਂ ਦਇਆ ਦਾ ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਵਾਨ-ਨੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਪੰਛੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਪੰਛੀ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ, ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਤ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਧੰਧਾ ਤੋਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਕਿਵੇਂ ਜਾਵੇ ? ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਪਾਅ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਹੋਵੇਗਾ ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੋਗੇ ਦਾ ਲਾਲਚ ਫਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਹੁਤਾ ਚੋਗਾ ਵੇਖ ਕੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਪੇਟ ਭਰਨ ਲਈ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ਪਵੇ, ਚੋਗਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਸਾਏਗਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਚੋਗਾ ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਰੀ ਠੱਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਧੋਖੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਬਕ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਫੰਧਕ ਆਏਗਾ, ਚੋਗ ਖਿੰਡਾਏਗਾ, ਜਾਲ 'ਚ ਫਸਾਏਗਾ, ਚੋਗਾ ਨਹੀਂ ਚੁਗਣਾ, ਜਾਲ 'ਚ ਨਾ ਫਸਣਾ। ਪੰਛੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਹ ਪੰਗਤੀਆਂ ਰਟਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅੱਜ ਕੋਈ ਭੀ ਪੰਛੀ ਨਹੀਂ ਫਸ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਭੀ ਪਤਾ ਚੱਲ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸੰਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਮੈਂ ਸੰਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਇਸ ਸੰਤ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਸਜ਼ਾ

ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਸਬਰ ਧਾਰ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਪੰਛੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਰਟਨ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਭੁੱਲ ਕੇ ਚੋਗਾ ਚੁਗਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਜਿਉਂ ਹੀ ਚੋਗੇ ਦਾ ਲਾਲਚ ਕੀਤਾ, ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਏ। ਤਾਂ ਫੰਧਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕੁਟੀਆਂ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਦੀ ਲੰਘਿਆ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਫੰਧਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜ਼ਰਾ ਰੁਕੀਂ, ਮੈਂ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਪੰਛੀ ਇਕਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, ਫੰਧਕ ਆਏਗਾ, ਚੋਗ ਖਿੰਡਾਏਗਾ, ਜਾਲ 'ਚ ਫਸਾਏਗਾ, ਚੋਗਾ ਨਹੀਂ ਚੁਗਣਾ। ਫੰਧੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਫਸਣਾ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਸੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੂਰਖੋ! ਜਦੋਂ ਚੋਗੇ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਫੰਧੇ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹੋ, ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ ਫਸੋਗੇ ? ਬੱਸ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਬਾਕੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬਚਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਕਾਹਨੂੰ ਫਸਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੂਪ ਕਿ ਲੋਭ ਪਤੰਗ ਦਹੇ ਅਰੁ ਚੋਗ ਕਿ ਲੋਭ ਬਿਹੰਗ ਫਹਾਏ ॥ [ਭਾਵਰਸਾਂਮ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵੈਯਾ ੩੮]

ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ—ਸੰਸਾਰ ਇੱਕ ਜੰਗਲ ਹੈ, ਇਸੇ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਾਇਆ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਪਦਾਰਥ ਰੂਪ ਚੋਗਾ ਹੈ, ਮੋਹ ਰੂਪ ਜਾਲ ਹੈ, ਜੀਵ ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਹਨ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਪੰਛੀ ਮੋਹ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਉ ਪੰਖੀ ਕਪੋਤਿ ਆਪੁ ਬੰਨ੍ਹਾਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਤਿਉ ਮਨਮੁਖ ਸਭਿ ਬਸਿ ਕਾਲੇ ਰਾਮ ॥
[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੩੮]

ਸੋ ਜੇ ਕੋਈ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਚੋਗੇ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੇ ਕੋ ਬਚਨੁ ਕਮਾਵੈ ਸੰਤਨ ਕਾ ਸੋ ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਤਰੀਐ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੭]

ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ, ਪੀਰਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰੱਟਾ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਿਸ ਲਈ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਰੂਪ ਫੰਧੇ ਵਿੱਚ ਫਸਦੇ ਹਨ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬੰਧਨ ਕਾਟਨ ਕਉ;
ਮੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਧਿਆਵਤ ਹੇ ॥੪॥੨॥੮੮॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨ=ਬੰਧਨਾਂ ਦੇ ਕਾਟਨ=ਕੱਟਣ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦਾਸ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਧਿਆਵਤ=ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੇ=ਹਾਂ ॥੪॥੨॥੮੮॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੮੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੨੩]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਮੇਰੀ ਰਾਖਿ ਲਈ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਰਿਦੇ ਮਹਿ ਦੀਨੋ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਮੈਲੁ ਗਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਨਿਵਰੇ ਦੂਤ ਦੁਸਟ ਬੈਰਾਈ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕਾ ਜਪਿਆ ਜਾਪੁ ॥ ਕਹਾ ਕਰੈ ਕੋਈ ਬੇਚਾਰਾ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਕਾ ਬਡ ਪਰਤਾਪੁ ॥੧॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਖੁ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥ ਤਾ ਕੀ ਸਰਨਿ ਪਰਿਓ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਜਾ ਤੇ ਊਪਰਿ ਕੋ ਨਾਹੀ ॥੨॥੧੨॥੯੮॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ; ਮੇਰੀ ਰਾਖਿ ਲਈ ॥

ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇਸ਼ਟੀ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ, ਪੈਜ ਰੱਖ ਲਈ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਕਥਾ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਦੀ ਪੈਜ ਗੁਰੂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਦੋਵਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਖੇ ਰਖਣਹਾਰਿ ਆਪਿ ਉਬਾਰਿਅਨੁ ॥
ਗੁਰ ਕੀ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਕਾਜ ਸਵਾਰਿਅਨੁ ॥ [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੧੭]

ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਸ ਜਾਮੇ ਧਾਰ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ, ਪੈਜ ਰੱਖੀ। ਜੇ ਸਿੱਖ ਮਰਦਾਨਾ ਕੌਡੇ ਰਾਖ਼ਸ਼ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਤਪਦੇ ਕੜਾਹੇ ਠਾਰ ਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਕੇਵਲ ਰੱਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਲਟਾ ਕੌਡੇ ਰਾਖ਼ਸ਼ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਾਇਆ। ਜੇ ਐਮਨਾਬਾਦ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰੀ ਮਲਕ ਭਾਗੋ, ਜਿਸਦਾ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਭੈਅ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗ਼ਰੀਬ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਦੀ ਤੁੱਛ ਤਰਖਾਣ ਸਮਝ ਕੇ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁੱਛਦਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੀ ਐਸੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖ ਕੇ ਵਿਖਾਈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਕੋਧਰੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਦੇ ਮਾਲ, ਪੂੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਵਗਾਅ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਵਡਿਆਈ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸੋ ਇਉਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖ ਕੇ ਵਿਖਾਈ। ਜੇ ਕੋਈ ਲਾਲੋ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਗ਼ਰੀਬ ਤਾਂ ਬੜਾ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖ ਲਈ।

ਸੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਆਵੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜੋ ਕਥਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਵਾ ਪੱਕਾ ਨਿਕਲੇਗਾ, ਪਰ ਭਾਈ ਲੱਖੂ, ਜੋ ੨੧ ਪਾਠ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਮਾਈ ਦੇ ਹੱਥ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛੱਕਦੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ

ਜ਼ਬਾਨੀ ਕੰਠ ਹੋਵੇ। ਭਾਈ ਲੱਖੂ ਇਤਨੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਸਨ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਣ ਲਈ ਲੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ। ਇਸ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਈਆਂ ਦੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਕੰਠ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਨਪੜ੍ਹ ਮਾਈਆਂ ਵੀ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਤੁਕ ਕਰਦੇ ਕੋਈ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ, ਕੋਈ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਕੰਠ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾਉਂਦੀਆਂ। ਬੁੱਧੂ ਦਾ ਆਵਾ ਕੱਚਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਭਾਈ ਲੱਖੂ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਤਾਂ ਛੋਟਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਬਚਨ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖੀ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜਸ ਹੋਵੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਚਨ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਵਿਅਰਥ ਹੋ ਜਾਏ, ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਹਝ ਕਥਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਤੇਰੀ ਗ਼ਲਤੀ ਸੀ, ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਆਏ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੀ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਮੋੜੀਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀਤਾ ਬਚਨ ਕਿਵੇਂ ਛੋਟਾ ਹੋ ਗਿਆ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਰੱਤੜੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪੈਜ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਵੀ ਪੈਜ ਰੱਖੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਰਜ਼ਾ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੱਚੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਵਿਕਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਸੋ ਵਿਕੀਆਂ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਪੈਜ ਰੱਖ ਲਈ ਹੈ। ਸੋ, ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ—ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜਦੋਂ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਲੈਣ ਗਿਆ, ਸਿਪਾਹੀ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਠਿਆਰੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਸਿਪਾਹੀ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਦੱਸ, ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਲੁਕ ਕੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਲਵਾਂ। ਭਠਿਆਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਰੜੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੇਵਲ ਇਹ ਭੱਠੀ ਹੈ, ਜੇ ਤੇਰਾ ਬਚਾਅ ਇਸ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਭੱਠੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਪਰ ਵੇਖ ਲੈ ਬਾਹਰ ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਅੱਗ, ਬਚਾਅ ਕਿਥੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਭਠਿਆਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਿਰ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ? ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਅੱਗ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਧਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਲਦੀ-ਜਲਦੀ ਸਰੋਵਰ 'ਚੋਂ ਜਲ ਲਿਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਪਾਈਂ ਚਲੋ। ਸਿੱਖ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਅਣਗਿਣਤ ਗਾਗਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਿਸਮ 'ਤੇ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪਵਾਉਣਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਸਿਆਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ! ਇਹ ਕੈਸਾ ਕੌਤਕ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਪਾਣੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਪਵਾਇਆ ? ਅਸੀਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਮੇਰੇ ਭਰੋਸੇ ਭੱਠ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵਸ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਜਿਸਮ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੁਆ ਕੇ ਭਠਿਆਰੇ ਦੀ ਭੱਠੀ ਦੀ ਅੱਗ ਠੰਡੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭੱਠੀ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਭਠਿਆਰੇ ਨੂੰ ਭੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋ ਆਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾ ਕੀ ਜਾਦੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਮੇਰੀ ਭੀ ਸਾਰੀ ਭੱਠੀ ਬਿਲਕੁਲ ਠੰਡੀ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਵੇਂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਹੀ ਨਾ ਬਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਕਾ ਬਚਨੁ ਬਸੈ ਜੀਅ ਨਾਲੇ ॥
ਜਲਿ ਨਹੀ ਡੂਬੈ ਤਸਕਰੁ ਨਹੀ ਲੇਵੈ ਭਾਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਜਾਲੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੯]

ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪੈਜ ਪੂਰੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਰੱਖ ਲਈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅੱਗ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਕਿਹੜਾ ਜਿਉਂਦਾ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ : **"ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਮੇਰੀ ਰਾਖਿ ਲਈ॥"**

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਤਿਲੋਕੇ ਦੀ—ਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕਾ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ-ਕਮਲਾਂ 'ਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ ਕਰੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਖ ਬਣਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਆਤਮਾ ਦੇਖਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਇਆ। ਇਹੋ ਵੱਡੀ ਭਗਤੀ ਦੱਸੀ। ਤਿਲੋਕੇ ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ। ਵਾਪਿਸ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਗਜ਼ਨੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਗਜ਼ਨੀ ਵਿਚ ਮੁਗ਼ਲ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਤੇ ਤਿਲੋਕਾ ਉਸਦਾ ਨੌਕਰ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਸਦਾ ਰੁਜੀਨਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਮਿਲਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਮੁਹਰੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਿਕਲੇ ਉਹੀ ਮਾਰੇ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੂਰਮੇ ਨਾਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਹਿਰਨੀ ਤਿਲੋਕੇ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਨਿਕਲ ਆਈ। ਤਿਲੋਕਾ ਉਸ ਮਗਰ ਘੋੜਾ ਲੈ ਕੇ ਦੌੜਾ ਤੇ ਹਿਰਨੀ ਦੇ ਐਸੀ ਤੇਗ ਮਾਰੀ ਕਿ ਹਿਰਨੀ ਦੇ ਪੇਟ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਹਿਰਨੀ ਤਾਂ ਮਰੀ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਗਰਭ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਬੱਚੇ ਤੜਫ਼-ਤੜਫ਼ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਮਰ ਗਏ। ਤਿਲੋਕੇ ਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾਈਆਂ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੂਰਖ ਮਨਾ ! ਤੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਜੀਵ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ, ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੇਗ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ। ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਸਤੇ ਲੱਕੜ ਦੀ ਤੇਗ ਲੋਹੇ ਦੇ ਮੁੱਠ ਵਾਲੀ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਪਹਿਨ ਲਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਾ ਤੇ ਤੇਗ ਰਖੋਂ ਨਹਿ ਪਾਸਾ। ਅੱਛਤ ਤੇਗ ਜੀਵ ਹੋਇ ਨਾਸਾ।
ਕਾਸ਼ਟ ਤੇਗ ਮਯਾਨ ਮਧਿ ਡਾਰੀ। ਮੂਠ ਲੋਹ ਤਿਹ ਸਾਥਿ ਸਵਾਰੀ॥੧੩੫॥

[ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ, ਅਧਿਆਇ ੮]

ਦਿਨ-ਰਾਤ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਇਸਦਾ ਸਭ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਚੁਗ਼ਲ ਨੇ ਚੁਗਲੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤਿਲੋਕਾ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਨਾਮ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਤਿਲੋਕੇ ਦੀ ਤੇਗ ਕਾਠ ਦੀ ਤੇ ਮੁੱਠ ਲੋਹੇ ਦਾ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਦੇਖਾਂਗਾ, ਜੇ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇਗੀ। ਉਸ ਚੁਗ਼ਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੀਵਾਨ ਲਾ ਕੇ ਸਭ ਦੀਆਂ ਤੇਗਾਂ ਦੇਖੋ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇਖਣੀ, ਜੇ ਤਿਲੋਕੇ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਕਾਠ ਦੀ ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੋ। ਜੇ ਮੈਂ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ। ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਲਾਇਆ, ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਕੋਲ ਸੱਦ ਲਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤੇਗ ਮਿਆਨ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਵਿਖਾਈ। ਤੇ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਸਭ ਦੀਆਂ ਤੇਗਾਂ ਦੇਖਣੀਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕੁਛ ਕੁ ਦੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕੇ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਭੈਅ ਧਾਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਾਰਿਆ, ਪੰਜ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚੌਪਈ॥ ਤਿਲੋਕੇ ਦਿਖਿ ਮਨ ਮੈ ਭੈ ਖਾਯੋ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕਾ ਧਯਾਨੁ ਧਰਾਯੋ।
ਪਾਂਚ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੈ ਮੁਖਿ ਨਾਮੁ। ਛਠਮ ਗੁਰੂ ਕੋ ਕਰਿ ਪ੍ਰਨਾਮ॥੧੪੩॥
ਹੇ ਗੁਰ ਤੁਮਰੋ ਸੁਨਿ ਉਪਦੇਸ਼ਾ। ਮ੍ਰਿਗਨੀ ਹਤ ਮਨਿ ਪਾਇ ਕਲੇਸ਼ਾ।
ਦਯਾ ਧਾਰਿ ਕਾਸ਼ਟ ਅਸਿ ਪਾਈ। ਜਾਨਿ ਦਾਸੁ ਨਿਜ ਕਰੋ ਸਹਾਈ॥੧੪੪॥

[ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ, ਅਧਿਆਇ ੮]

ਫਿਰ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜਿਵੇਂ ਦ੍ਰੋਪਤਾਂ ਦੀ, ਦਰਯੋਧਨ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਤੰਦੂਏ ਤੋਂ ਛੁਡਾਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੋਹਰਾ॥ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਗਜ ਰੱਛਾ ਕਰੀ ਸੰਕਟ ਤਾਹਿ ਦਿਖਾਇ।
ਅਬ ਸੰਕਟ ਹਮ ਪਰਿ ਭਯੋ ਮੋਰੀ ਕਰੋ ਸਹਾਇ॥੧੪੪॥

ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਤੇਗਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਵਿਖਾਇਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕੇ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੇਗ ਕੱਢ ਕੇ ਦਿਖਾਉ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਿਨਾਮ ਕਹਿ ਤੇਗ ਨਿਕਾਰੀ। ਉਤਮ ਅਸਿ ਪਿਖਿ ਕੀਮਤਿ ਭਾਰੀ।
ਤਿਲੋਕੇ ਮਨਿ ਧੰਨਿ ਗੁਰ ਕੋ ਕਹਾ। ਮੁਗਲ ਤੇਗ ਦਿਖਿ ਬਡ ਸੁਖੁ ਲਹਾ॥੧੪੭॥

ਤੇ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੁਗਣੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜ ਦੀ ਥਾਂ ਦਸ ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਚੁਗ਼ਲਖੋਰ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਜ਼ੁਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ, ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰਿਆ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਭਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ! ਮੇਰੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੜਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਜ਼ਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੋਹਰਾ॥ ਤੁਮ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਕਰਤਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾਸ ਭੀਰ ਜਹ ਹੋਇ।
ਤਹ ਸਹਾਇ ਜਿਉ ਤਿਉ ਕਰੋ ਜਹ ਰਾਖਾ ਨਹਿ ਕੋਇ॥੧੫੧॥

[ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ, ਅਧਿਆਇ ੮]

ਨੋਟ :—ਇਹ ਸਾਖੀ 'ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ' ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਖੋਜ ਕੀਤਿਆਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕੇ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਹੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕੇ ਦਾ ਨਾਮ ਦਰਜ ਹੈ। 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਅਨੁਸਾਰ ਭੀ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕਾ ਪਾਠਕ ਜਾਤ ਦਾ ਸਿੱਖ ਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਵੇਲੇ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ, ਪੈਜ ਛੇਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿਤੇ ਹਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਰਿਦੇ ਮਹਿ ਦੀਨੋ; ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਮੈਲੁ ਗਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮੇਰੇ ਰਿਦੇ=ਹਿਰਦੇ ਮਹਿ=ਵਿਚ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀਨੋ=ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਜਨਮ=ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਕੀ=ਦੀ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਗਈ=ਲਹਿ ਗਈ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਮਨ ਕੀ ਮਲੁ ਜਾਇ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਰਿਦ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੩]

ਨਿਵਰੇ ਦੂਤ ਦੁਸਟ ਬੈਰਾਈ; ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕਾ ਜਪਿਆ ਜਾਪੁ॥

ਪੂਰਨ ਗਿਆਨਵਾਨ ਗੁਰੂ ਕਾ=ਦਾ ਜਦੋਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਜਾਪੁ=ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪਿਆ, ਉਸ ਜਾਪ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਬੈਰਾਈ=ਵੈਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੁਸਟ=ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਦੂਤ=ਜਮਦੂਤਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਿਵਰੇ=ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਗਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅਪਣੇ ਜਨ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ਰਖੇ॥ ਦੁਸਟ ਦੂਤ ਸਭਿ ਭ੍ਰਮਿ ਥਕੇ॥
[ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੩]

੨. ਦੁਸਟ ਦੂਤ ਪਰਮੇਸਰਿ ਮਾਰੇ॥ ਜਨ ਕੀ ਪੈਜ ਰਖੀ ਕਰਤਾਰੇ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੦੧]

ਕਹਾ ਕਰੈ ਕੋਈ ਬੇਚਾਰਾ; ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਕਾ ਬਡ ਪਰਤਾਪੁ ॥੧॥

ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੇਚਾਰਾ ਸਾਡਾ ਕੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰੇਗਾ ? ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਮੁਹਛੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਾ ਤੂ ਮੇਰੈ ਵਲਿ ਹੈ ਤਾ ਕਿਆ ਮੁਹਛੰਦਾ॥ [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਡਖਣੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੯੬]

੨. ਜਾਂ ਕਰਤਾ ਵਲਿ ਤਾ ਸਭੁ ਕੋ ਵਲਿ ਸਭਿ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਕਰਹਿ ਸਾਬਾਸਿ॥
[ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੩੦੫]

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ; ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਖੁ ਮਨ ਮਾਹੀ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸਦਾ ਸਿਮਰਨ, ਜੋ ਸਿਮਰਨੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਹੀ ਸੁਖ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, **ਅਥਵਾ** ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ, **ਵਾ:** ਭੂਤਕਾਲ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਮਰਿਆ ਉਸਨੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ, ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਿਮਰੇਗਾ, ਸੁਖ ਪਾਏਗਾ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਜੋ ਸਿਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ-ਕਮਲ ਨਾਮ ਰੂਪ ਹਨ, ਰਖ ਮਨ ਮਾਹੀ=ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਕੇ ਰੱਖ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਿਮਰਉ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖ ਪਾਵਉ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਮਾ੍ਲੇ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੯]

੨. ਸਿਮਰਉ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵਉ॥ ਕਲਿ ਕਲੇਸ ਤਨ ਮਾਹਿ ਮਿਟਾਵਉ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੨]

੩. ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਸੁਖ ਸਹਜਿ ਭੁੰਚਹਿ ਨਹੀ ਅੰਤੁ ਪਾਰਾਵਾਰੁ॥੬॥
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੧੭]

ਤਾ ਕੀ ਸਰਨਿ ਪਰਿਓ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ; ਜਾ ਤੇ ਊਪਰਿ ਕੋ ਨਾਹੀ॥੨॥੧੨॥੯੮॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਦਾਸ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪਿਆ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ॥੨॥੧੨॥੯੮॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੮੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੨੫]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਦੋਵੈ ਥਾਵ ਰਖੇ ਗੁਰ ਸੂਰੇ ॥ ਹਲਤ ਪਲਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਸਵਾਰੇ ਕਾਰਜ ਹੋਏ ਸਗਲੇ ਪੂਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੁਖ ਸਹਜੇ ਮਜਨੁ ਹੋਵਤ ਸਾਧੂ ਧੂਰੇ ॥ ਆਵਣ ਜਾਣ ਰਹੇ ਥਿਤਿ ਪਾਈ ਜਨਮ ਮਰਣ ਕੇ ਮਿਟੇ ਬਿਸੂਰੇ ॥੧॥ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਤਰੇ ਛੁਟੇ ਭੈ ਜਮ ਕੇ ਘਟਿ ਘਟਿ ਏਕੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਪਰਿਓ ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਪੇਖਿ ਹਜੂਰੇ ॥੨॥੨੨॥੧੦੮॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੂਰਬੀਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਐਸੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ।

ਦੋਵੈ ਥਾਵ ਰਖੇ; ਗੁਰ ਸੂਰੇ ॥

ਸੂਰੇ=ਸੂਰਬੀਰ ਗੁਰ=ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੋਵੈ=ਦੋ ਥਾਵ=ਥਾਂ ਭਾਵ ਦੋ ਪੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਦੀ ਰਖੇ=ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ :— ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਭਰਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰੇ-ਦਰਬਾਰੇ ਰਸੂਖ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਦੋਵੈ=ਦੋ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਸੁਲਹੀ ਤੇ ਸੁਲੱਬੀ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਜੋ ਸੁਲਹੀ ਭੱਠੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਸੜਿਆ ਤੇ ਸੁਲੱਬੀ ਸਈਅਦ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਕਤਲ ਹੋਇਆ। ਜੋ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਾਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਬਰਕਤਾਂ ਸੂਰਮੇ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਾ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਖੇ ਰਖਣਹਾਰਿ ਆਪਿ ਉਬਾਰਿਅਨੁ ॥
ਗੁਰ ਕੀ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਕਾਜ ਸਵਾਰਿਅਨੁ ॥ [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੧੭]

ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕਰਕੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਉਬਾਰਿਅਨੁ=ਬਚਾਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਦੋਵੇਂ ਥਾਵ ਭਾਵ ਰਾਗ-ਦਵੈਸ਼, ਹਰਖ-ਸੋਗ, ਜਨਮ ਤੇ ਮਰਨ, ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਅਗਿਆਨ, ਸੁਲਹੀ ਤੇ ਸੁਲੱਬੀ ਵਰਗੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਜੋ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਥਾਵ=ਥਾਂ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਥਾਂ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਾਰ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਖੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਿਆਨ ਖੜਗ ਪੰਚ ਦੂਤ ਸੰਘਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਜਾਗੈ ਸੋਇ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੪]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੂਰਬੀਰ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਦੇ ਸਹਿਤ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਤੀਸਰਾ ਅਰਥ—ਸੂਰ=ਸੂਰਬੀਰ, ਬਹਾਦਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪੀ ਥਾਵ=ਥਾਂ ਪਰ ਦੋਵੈ=ਦੋ ਅੱਖਰ ਰਕਾਰ, ਮਕਾਰ, ਰਕਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ (ਰ) ਮਕਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ (ਮ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਰਾਮ ਜੋ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਵਾਚਕ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਰਮੇ ਹੋਏ ਦਾ ਵਾਚਕ ਸ਼ਬਦ ਰਾਮ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਐਸੀ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ ਕਿ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁਗ ਦੇ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦਾ ਹੀ ਵਾਚਕ ਰਾਮ ਸ਼ਬਦ

ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁਗ ਵਾਲੇ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਂ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁਗ ਦੇ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਘਟਨਾ ਦਾ ਭੀ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਰੋਵੈ ਰਾਮੁ ਨਿਕਾਲਾ ਭਇਆ॥ ਸੀਤਾ ਲਖਮਣੁ ਵਿਛੁੜਿ ਗਇਆ॥

[ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੫੩-੫੪]

੨. ਰਾਮੁ ਗਇਓ ਰਾਵਨੁ ਗਇਓ ਜਾ ਕਉ ਬਹੁ ਪਰਵਾਰ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

ਸੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਮੇ ਹੋਣ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਸੇ ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁਗ ਦੇ ਰਾਮ ਜੀ ਭੀ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਚਾਲਾਂ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਕਰਨਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੱਸ ਦੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਵਟ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਰਲ-ਗੱਡ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਸਾਨੂੰ ਸਦਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਗਿਆਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੁੱਤਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਦਲੀਲ ਤ੍ਰੇਤੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਈ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਸਰਵਣ ਤੇ ਦਸਰਥ ਦੀ—ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਦੇ ਘਰ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ, ਸੰਤਾਨ ਲਈ ਇੱਕ ਉਪਾਅ ਇਹ ਭੀ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਤਾਲ ਖੁਦਵਾਇਆ ਜਾਏ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਕਦੇ ਸੁੱਕੇ ਨਾ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੋ, ਉਥੇ ਹਿੰਸਕ ਜੀਵ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਆਏ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਪੁੰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪਾਪ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਸੋ, ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਨ! ਇਹ ਤਾਂ ਪੁੰਨ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਪ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਪੁੰਨ ਖੱਟਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਤੀਰ-ਕਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਰਾਖੀ ਆਪ ਕਰਿਆ ਕਰ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਅਚਾਨਕ ਐਸੀ ਘਟਨਾ ਹੋਈ ਕਿ ਅੰਧੇਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਿਰਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਅੰਧਲੇ ਤੇ ਅੰਧੁਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸਰਵਣ ਪਿਆਸੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਲਈ ਉਸ ਸਰੋਵਰ 'ਚੋਂ ਜਲ ਭਰਨ ਲਈ ਆਇਆ। ਜਲ ਪਾਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਡੁਬਕ-ਡੁਬਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਦਸਰਥ ਨੇ ਹਿੰਸਕ ਜੀਵ ਸਮਝ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਰਵਣ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਾਇਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉੱਚੀ ਧੁਨ ਨਾਲ ਰਾਮ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਦਸਰਥ ਨੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਾ ਕੀਤਾ। ਸਰਵਣ ਦੀ ਮੌਤ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਮਰਦੇ-ਮਰਦੇ ਸਰਵਣ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਨ! ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅੰਧੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਕਰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰੀ, ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਿਆਸੇ ਹੀ ਮਰਨਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜਲ ਛਕਾ ਕੇ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਪਿਆਸੇ ਮਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਸਕਣ, ਮੇਰੀ ਅੰਤਿਮ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਪੁੱਤਰ ਤਾਂ ਅਣਗਿਣਤ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਸਰਵਣ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੋਵੈ ਸਰਵਣ ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੩੭, ਪਉੜੀ ੧੧]

ਸੋ, ਭਾਵੇਂ ਦਸਰਥ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਤਾਂ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਪੈਣ ਤੋਂ ਕਿ ਇਹ ਸਰਵਣ ਨਹੀਂ ਹੈ,

ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੀਤਾ, ਪਿਆਸਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗੇ ਅਤੇ ਦਸਰਥ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਪੁੱਤਰ ਵਿਜੋਗ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗੇਂਗਾ। ਇਥੇ ਸਾਖੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁਗ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਰਾਮ ਜੀ ਦਸਰਥ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਸਰਵਣ ਦੇ ਮੁਖੋਂ ਰਾਮ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ? ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਰਾਮ ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਵਾਚਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਵਣ ਧਿਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ, ਇਥੇ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀਚਾਰ ਤੀਸਰੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ, ਰਕਾਰ, ਮਕਾਰ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਰਾਮ ਅੱਖਰ ਜੋ ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇ=ਦੋ ਅੱਖਰ (ਰ) ਅਤੇ (ਮ) ਥਾਵ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਰੂਪੀ ਥਾਂ ਪਰ ਸੂਰਮੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਰੱਖਣਾ ਕੀਤੇ ਭਾਵ ਸਿੱਖ ਦੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਰ ਟਿਕਾਉਣਾ ਕੀਤੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਉਰ ਮੈ ਗਹਿਓ ਜਾ ਕੈ ਸਮ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥
ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਸੰਕਟ ਮਿਟੈ ਦਰਸੁ ਤੁਹਾਰੋ ਹੋਇ ॥੫੭॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

੨. ਨਾ ਓਹਿ ਮਰਹਿ ਨ ਠਾਗੇ ਜਾਹਿ ॥ ਜਿਨ ਕੈ ਰਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥
[ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੮]

ਸੋ, ਇਹ ਸੂਰਮੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੀਵ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਠਗ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੰਤ੍ਰੰ ਰਾਮ ਰਾਮ ਨਾਮੰ ਧ੍ਯਾਨੰ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪੂਰਨਹ ॥ [ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੭]

ਸੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਹ) (ਰ) ਹਰੀ ਤੇ (ਗ) (ਰ) ਗੁਰੂ **ਅਥਵਾ** ਦੋਵੈ=ਦੋ ਪਦ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦੇ ਚਾਰ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਵਾਹਿ-ਗੁਰੂ ਇਹ ਦੋਵੈ=ਦੋ ਪਦ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪੀ ਥਾਵ=ਥਾਂ 'ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋਵੇਂ ਪਦਾ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣਾ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਜਪਿ ਹਉਮੈ ਖੋਈ ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧੩, ਪਉੜੀ ੨]

ਅਥਵਾ :—ਗਿਆਨ ਤੇ ਬੈਰਾਗ ਦੋਵੈ=ਦੋ ਸਿੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਥਾਵ=ਥਾਂ 'ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਰਖੇ=ਰੱਖਣਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵ ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤ ਆਇਆ, ਜਿਸਦੀ ਵੀਚਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੋਵੇਂ ਥਾਵ ਤੋਂ ਭਾਵ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਹੈ, ਦੋਵੇਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗ਼ਰੀਬਾਂ 'ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਐਥੈ ਓਥੈ ਰਖਵਾਲਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੮]

੨. ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਜਿਨਿ ਗੁਰਹਿ ਸਵਾਰਿਆ ॥
ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਊਪਰਿ ਸਦਾ ਹਉ ਵਾਰਿਆ ॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੩੮]

ਸੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਲਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੋਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਣੀ ਆਸਰਾ ਬਣ ਗਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਿਉ ਲਾਇ ਪਿਆਰੁ ॥ ਐਥੈ ਓਥੈ ਇਹੁ ਅਧਾਰੁ ॥
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੩੩੫]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨਮ ਮਰਣ ਰੂਪ ਸਿਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਨਿਬੇੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੋਵੈ ਸਿਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਿਬੇੜੇ ਸੋ ਬੁਝੈ ਜਿਸੁ ਏਕ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਜੀਅਹੁ ਰਹੈ ਨਿਭਰਾਤੀ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੯੨]

ਹਲਤ ਪਲਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਸਵਾਰੇ; ਕਾਰਜ ਹੋਏ ਸਗਲੇ ਪੂਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ=ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪਾਰ-ਉਰਾਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਹਲਤ=ਇਹ ਲੋਕ ਭਾਵ ਮਾਤ ਲੋਕ, ਪਲਤ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਵਾਰੇ=ਸਵਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੀ ਜਿਤਨੇ ਕਾਰਜ=ਕੰਮ ਸਨ ਉਹ ਸਗਲੇ=ਸਾਰੇ ਪੂਰੇ=ਪੂਰਨ ਹੋਏ=ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰੰਗ ਲੱਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਭਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਹਰਿ ਸੋਭਾ ਪਾਵਹਿ ਹਰ ਰੰਗੁ ਲਗਾ ਮਨਿ ਗੂੜਾ॥੩॥**

[ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੯੮]

੨. **ਰਾਮ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ॥ ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਹੋਹਿ ਦੋਵੈ ਸੁਹੇਲੇ ਅਚਰਜ ਪੁਰਖੁ ਧਿਆਉ॥**

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੫]

੩. **ਹਲਤਿ ਸੁਖੁ ਪਲਤਿ ਸੁਖੁ ਨਿਤ ਸੁਖੁ ਸਿਮਰਨੋ ਨਾਮੁ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ ਸਦਾ ਲੀਜੈ॥**

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੮੩]

੪. **ਗੁਰਮੁਖਾ ਕੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਬੀਚਾਰਿ॥**
ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਸੁਖ ਪਾਇਦੇ ਜਾਪਿ ਜਪਿ ਰਿਦੈ ਮੁਰਾਰਿ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੦]

੫. **ਜਿਸੁ ਚਿਤਿ ਆਏ ਬਿਨਸਹਿ ਦੁਖਾ॥ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਤੇਰਾ ਊਜਲ ਮੁਖਾ॥੩॥**

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੬]

੬. **ਜਪਿ ਮਨ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸਤਿ ਨਾਮੁ॥**
ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਮੁਖ ਊਜਲ ਹੋਈ ਹੈ ਨਿਤ ਧਿਆਈਐ ਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨਾ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੭੦]

੭. **ਭਗਤ ਜਨਾ ਕਉ ਰਾਖਦਾ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ॥**
ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਮੁਖ ਊਜਲੇ ਸਾਚੇ ਕੇ ਗੁਣ ਸਾਰਿ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੬]

੮. **ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰਿਆ ਪਿਆਰੇ ਮਸਤਕਿ ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੁ॥**

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੪੧]

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੁਖ ਸਹਜੇ; ਮਜਨੁ ਹੋਵਤ ਸਾਧੂ ਧੂਰੇ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਤ=ਜਪਦਿਆਂ ਸਹਜੇ=ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਸੁਖ=ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਾਧੂ=ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂਰੇ=ਧੂੜੀ ਵਿੱਚ ਮਜਨੁ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵਤ=ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਧੂਆਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਧ ਕੀ ਧੂਰਿ ਕਰਹੁ ਇਸਨਾਨੁ॥ ਸਾਧ ਊਪਰਿ ਜਾਈਐ ਕੁਰਬਾਨੁ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੩]

ਸਾਧ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਾ ਸਤਿਪੁਰਸ਼। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਧ ਨਾਮ ਨਿਰਮਲ ਤਾ ਕੇ ਕਰਮ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੬]

ਨਿਰਮਲ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਾਧੂ ਹਨ। ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਗਾਵੈ॥ ਸਾਧਾ ਕੀ ਧੂਰੀ ਨਾਵੈ॥** [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੩]

੨. **ਦਾਨੁ ਮਹਿੰਡਾ ਤਲੀ ਖਾਕੁ ਜੇ ਮਿਲੈ ਤ ਮਸਤਕਿ ਲਾਈਐ॥**
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੮]

ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਧੂ ਧੂਰਿ ਕਰਉ ਨਿਤ ਮਜਨੁ ਸਭ ਕਿਲਬਿਖ ਪਾਪ ਗਵਾਇਣ॥**
[ਨਟ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੭੯]

੨. **ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਕੀ ਹਰਿ ਧੂੜਿ ਦੇਹਿ ਹਮ ਪਾਪੀ ਭੀ ਗਤਿ ਪਾਂਹਿ॥**
[ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੪੨੪]

ਇਹ ਸਭ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ। ਜਿਤਨਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ। ਜਿਤਨੀਆਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਤਨੀਆਂ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਤਨੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੀਤਲਤਾ ਹੈ, ਉਤਨੀ ਹੀ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਸੀਤਲਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਪਾਪ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਪਾਪ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਤਾਸੀਰ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਾਮ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਮ ਅਤੇ ਨਾਮੀ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਾਲੀ ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਿਰਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਹਿਰਦੇ 'ਚੋਂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜਨ ਸਮੁਦਾਇ ਦੇ ਭਲੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਇਹ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਕੇਵਲ ਹਿਰਦੇ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਬਲਕਿ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਚਰਨ ਪੈਣ, ਇਹ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਉਸ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਭੀ ਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਭੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਜਹ ਸਾਧ ਪਗ ਧਰਹਿ॥
ਤਹਿ ਬੈਕੁੰਠੁ ਜਹ ਨਾਮੁ ਉਚਰਹਿ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੦]

ਜਿਸ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਨਗਰ ਭੀ ਸਾਰਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਤਾਂ ਬਾਤ ਹੀ ਕੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਸੋੁਈ ਮੁਖੁ ਧੰਨਿ ਹੈ ਜਾ ਮੁਖਿ ਕਹੀਐ ਰਾਮੁ॥
ਦੇਹੀ ਕਿਸ ਕੀ ਬਾਪੁਰੀ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਹੋਇਗੋ ਗ੍ਰਾਮੁ॥੧੧੦॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੦]

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਾਧੂਆਂ ਅੱਗੇ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ, ਭਾਵ ਨਿਰ-ਹੰਕਾਰ ਹੋਣਾ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਭੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਭਾਈ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਸਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੀ ਮੰਦ ਰੇਖਾ ਮੇਟਣ

ਲਈ ਚਰਨ ਧੂੜ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਲਾਈ ਸੀ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਲੈ ਕੇ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਰਮਾ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਇਆ ਸੀ।

ਆਵਣ ਜਾਣ ਰਹੇ ਥਿਤਿ ਪਾਈ; ਜਨਮ ਮਰਣ ਕੇ ਮਿਟੇ ਬਿਸੂਰੇ ॥੧॥

ਆਵਣ=ਆਉਣ ਭਾਵ ਜਨਮ ਲੈਣ ਜਾਣ=ਚੱਲਣ ਭਾਵ ਮਰਨ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਰਹੇ=ਰਹਿ ਗਏ ਹਾਂ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਦੇ ਬਿਸੂਰੇ=ਝੋਰੇ ਮਿਟ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਥਿਤਿ=ਇਸਥਤੀ ਪਾ ਲਈ, ਭਾਵ ਟਿਕਾਅ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਪਾ ਲਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਵਣ ਜਾਣ ਰਹੇ ਜਨਮ ਨ ਤਹਾ ਮਰਿ ॥ [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੨੪]

ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਤਰੇ ਛੁਟੇ ਭੈ ਜਮ ਕੇ; ਘਟਿ ਘਟਿ ਏਕੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥

ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਰਮ ਅਤੇ ਸੱਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਡਰ, ਜਿਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰ ਗਏ, ਜਮਾਂ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਛੁਟੇ=ਛੁਟ ਗਏ ਹਾਂ, ਘਟਿ ਘਟਿ=ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰੇ=ਪਰੀਪੂਰਨ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

*ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਪਰਿਓ ਦੁਖ ਭੰਜਨ;
ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਪੇਖਿ ਹਜੂਰੇ ॥੨॥੨੨॥੧੦੮॥*

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਭੰਜਨ=ਭੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣੀ ਪਏ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਹਰ ਥਾਂ ਹਾਜ਼ਰਾ-ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਖਿ=ਦੇਖਿਆ ਹੈ ॥੨॥੨੨॥੧੦੮॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੨੬]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਤ ਦੋਖ ਨਸੇ ॥ ਕਬਹੁ ਨ ਹੋਵਹੁ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਅਗੋਚਰ ਜੀਅ ਕੈ ਸੰਗਿ ਬਸੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰ ਸੁਆਮੀ ॥ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੧॥ ਕਿਆ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਸਾਰਿ ਸਮ੍ਹਾਰੀ ॥ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਪ੍ਰਭ ਤੁਝਹਿ ਚਿਤਾਰੀ ॥੨॥ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਪ੍ਰਭ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਕੀ ਕਰਹੁ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ॥੩॥ ਆਠ ਪਹਰ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਜਨੁ ਜਾਪੇ ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਈ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪੇ ॥੪॥੨੩॥੧੦੯॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਪਾਵਨ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਅੰਗ ੮੨੬ ਉੱਪਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਇਸ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵੈਰਾਗਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤੜਫ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਦੋਖ ਨਵਿਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ ਆਦਿ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬੇਨਤੀ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਕਦੇ ਵੀ ਮੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਨਾ ਹੋਵੇ "**ਗੁਰ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਮਨ ਮਹਿ ਧਿਆਨੁ ॥** [ਅੰਗ ੮੬੪] ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਸਦਾ ਬਣੀ ਰਹੇ। ਸੋ ਐਸਾ ਸਿਧਾਂਤ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਤ; ਦੋਖ ਨਸੇ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਦਰਸਨੁ=ਦੀਦਾਰ ਦੇਖਤ=ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ ਰੂਪੀ ਦੋਖ=ਦੋਸ਼ ਨਸੇ=ਨੱਸ, ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਬਹੁ ਨ ਹੋਵਹੁ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਅਗੋਚਰ; ਜੀਅ ਕੈ ਸੰਗਿ ਬਸੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸਾਡੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ=ਨਿਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਕਬਹੁ=ਕਦੇ ਵੀ ਅਗੋਚਰ=ਓਹਲੇ ਨਾ ਹੋਵਹੁ=ਹੋਣਾ ਕਰੋ, ਸਾਡੇ ਜੀਅ=ਹਿਰਦੇ ਕੈ=ਦੇ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਬਸੇ=ਵੱਸਦੇ ਰਹਿਣਾ ਕਰੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ ॥

ਪ੍ਰੀਤਮ; ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰ ਸੁਆਮੀ ॥
ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭ; ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੧॥

ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ=ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਨ=ਸੁਆਸਾਂ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਧਾਰ=ਆਸਰਾ ਤੇ ਸਾਡਾ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਹੈਂ।

ਹੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ=ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੂਰਿ ਰਹੇ=ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ॥੧॥

ਇਉਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਿਆਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਐਸੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਆ ਗੁਣ ਤੇਰੇ; ਸਾਰਿ ਸਮ੍ਾਰੀ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕਿਆ=ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਨੂੰ ਸਮ੍ਾਰੀ=ਸੰਭਾਲਣਾ ਕਰਾਂ **ਵਾ:** ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਸਾਰਿ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਾਂ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਹਨ।

ਗੁਣ ਇੱਕ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਖ਼ੂਬੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਅਤੇ ਔਗੁਣ ਸਮਾਨ ਹੀ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ ਭਾਵੇਂ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਦੇ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਸਵਰਗ ਲੋਕ ਦੇ ਹੋਣ, ਗੁਣ ਤੇ ਔਗੁਣ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਮਲ ਦੇ ਫੁੱਲ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਲੱਗਦਾ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਡੇ ਵੀ ਲੱਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹੈ ਗੁਣ ਔਂਗੁਣ ਸਭ ਵਿਖੇ ਇਨ ਬਿਨ ਜੰਤੁ ਨ ਕੋਇ ॥
ਮ੍ਰਿਦ ਸੁਗੰਧ ਸੁੰਦਰ ਕਮਲ ਪਰ ਕੰਟਕ ਭੀ ਹੋਇ ॥੨੫॥ [ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ, ਅਧਿ: ੧੧, ਦੋਹਰਾ ੨੫]

ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਬਹੁਤੇ ਤੇ ਔਗੁਣ ਥੋੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਥੋੜੇ ਤੇ ਔਗੁਣ ਬਹੁਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਬਹੁਤੇ ਤੇ ਔਗੁਣ ਥੋੜੇ ਹੋਣ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਹੀ ਚਾਦਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਢੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਔਗੁਣ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਕਰਕੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਥੋੜੇ ਤੇ ਔਗੁਣ ਬਹੁਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਔਗੁਣ ਹੀ ਚਾਦਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਢੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਣ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਕੇਵਲ ਔਗੁਣ ਹੀ ਔਗੁਣ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅੱਗ ਬਹੁਤੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅੱਗ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜੇਕਰ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅੱਗ ਥੋੜੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦਿੱਸਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰਾ ਪੱਖ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤਿਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਕੇਵਲ ਗੁਣ ਹੀ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਗਲ ਗੁਣ ਅਵਗੁਣ ਨ ਕੋਈ ਹੋਹਿ ਨੀਤਾ ਨੀਤਾ ॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੭੬੫]

ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕੇਵਲ ਗੁਣ ਹੀ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤੂ ਗੁਣ ਸਾਗਰ ਅਵਗੁਣ ਮੋਹੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ ॥** [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੧੩੪੩]

੨. **ਮੇਰੇ ਹੈ ਅਵਗੁਨ ਤੂ ਗੁਨ ਸਾਗਰ ਜਾਤ ਰਸਾਤਲ ਓਟ ਤਿਹਾਰੀ ॥੫੨੮॥** [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਕਬਿੱਤ ਸਵਯੇ]

ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੀਵ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੇਤਾ ਸਮੁੰਦਰ ਸਾਗਰੁ ਨੀਰਿ ਭਰਿਆ ਤੇਤੇ ਅਉਗਣ ਹਮਾਰੇ ॥** [ਗਉੜੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੧੫੬]

੨. **ਹਮ ਅਵਗੁਣਿ ਭਰੇ ਏਕੁ ਗੁਣੁ ਨਾਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਛਾਡਿ ਬਿਖੈ ਬਿਖੁ ਖਾਈ ॥** [ਸਵਈਏ ਮ: ਚਉਥੇ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੪੦੬]

ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪੱਖ ਬੇਅੰਤਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ ਅਤੇ

ਜੋਦੜੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਜੇਕਰ ਜੀਵ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਣ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਇਕ ਦਾਤ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ਔਗੁਣ ਜੀਵ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ। ਗੁਣ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਨ। ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੱਬੀ ਦਾਤ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਥੋੜੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਗੁਣ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਗੁਣ ਇੱਕ ਰੱਬੀ ਦਾਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਣ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਰੱਬੀ ਦਾਤ ਇਉਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਔਗੁਣਾਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਵਾ ਕਥਨ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਵਾ ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਇਕ ਦਿਨ ਔਗੁਣਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਜੀਵ ਨੂੰ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਣ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ਗੁਣਹ ਕੇਰੀ ਛੋਡਿ ਅਵਗਣ ਚਲੀਐ॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੭੬੬]

ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਪ੍ਰਭ; ਤੁਝਹਿ ਚਿਤਾਰੀ॥੨॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਪਰਮਾਤਮਾ! ਮੈਂ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ=ਹਰਕੇ ਸ੍ਵਾਸ ਤੁਝਹਿ=ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਚਿਤਾਰੀ=ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ॥੨॥

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਵਾਸਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਵਾ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। ਸ੍ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਣ ਵਾਯੂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੀ ਪਉਣ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਦਸ ਹਿੱਸੇ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪ੍ਰਾਨ ਅਪਾਨ ਸਮਾਨ ਅਰ ਵਿਆਨ ਉਦਾਨਹਿ ਜਾਨ॥
ਪਾਂਚ ਠਿਕਾਨੇ ਤੇ ਭਯੋ ਏਕੈ ਪਵਨ ਬਖਾਨ॥੬੧॥ [ਅਧਿਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼]

ਇਹ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪੌਣ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜ ਉਪ-ਪ੍ਰਾਣ ਹਨ। ੧. ਪ੍ਰਾਨ—ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ। ੨. ਅਪਾਨ—ਗੁਦਾ ਵਿੱਚ। ੩. ਸਮਾਨ—ਨਾਭੀ ਵਿੱਚ। ੪. ਉਦਿਆਨ—ਕੰਠ ਵਿੱਚ। ੫. ਵਿਆਨ—ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ। ੬. ਕਿਕਲ—ਜੋ ਛਿੱਕ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ੭. ਕੂਰਮ—ਜੋ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪਲਕਾਂ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈ। ੮. ਨਾਗ—ਜੋ ਡਕਾਰ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ੯. ਦੇਵਦਤ—ਜੋ ਉਬਾਸੀ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ੧੦. ਧਨੰਜੈ—ਜੋ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੇਟ ਫੁਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸਥਾਨ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵੱਖਰੀ ਵੱਖਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹਵਾ ਦੇ ਦਸ ਨਾਮ ਪੈ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਸ੍ਵਾਸ ਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣ ਵਾਯੂ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਰਾਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ੍ਵਾਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਬੈਖਰੀ, ਮੱਧਮਾ, ਪਸੰਤੀ ਤੇ ਪਰਾ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਪੰਜਵੀਂ ਅਵਸਥਾ ਸ੍ਵਾਸਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਝੰਜਟ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਏਕੁ ਸਬਦ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਾਨਿ ਬਸਤੁ ਹੈ ਬਾਹੁੜਿ ਜਨਮਿ ਨ ਆਵਾ॥੧॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੭੯੫]

ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਸ੍ਵਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੰਥਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਨਾਮ ਇੱਕ ਮਣਕਾ ਤੇ ਸ੍ਵਾਸ ਇੱਕ ਧਾਗਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਿਨੁ ਤਾਗੇ ਬਿਨੁ ਸੂਈ ਆਨੀ ਮਨੁ ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਸੰਗਿ ਸੀਵਨਾ ॥੫॥ [ਮਾਰੂ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੦੧੯]

ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਮ ਅਖੰਡਾਕਾਰ ਬਿਰਤੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਏਥੇ ਹੀ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨਾ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਨ ਵਿਸਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਮਨਿ ਮੰਤੁ ॥
ਧੰਨੁ ਸਿ ਸੇਈ ਨਾਨਕਾ ਪੂਰਨੁ ਸੋਈ ਸੰਤੁ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੩੧੯]

ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਵਾਸ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਵਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਦਿਨ ਰਾਤ, ਸੁੱਤਿਆਂ ਜਾਗਦਿਆਂ, ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਇਕ ਰਸ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਨਿਮਖ ਵੀ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਿਨ ਰਾਤੀ ਆਰਾਧਹੁ ਪਿਆਰੋ ਨਿਮਖ ਨ ਕੀਚੈ ਢੀਲਾ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੪੯੮]

ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ; ਪ੍ਰਭ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ ॥

ਹੇ ਕਿਰਪਾ=ਮਿਹਰ ਦੇ ਨਿਧਿ=ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ, ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਦੀਨ=ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਉੱਪਰ ਦਇਆਲਾ=ਦਿਆਲਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਅਨੰਤ ਧਨ ਪਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕੋਲ ਅਤੁੱਟ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਦੇ ਵੀ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ।। ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਤੇ ਤੋਟ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਵਰਤਾਇਆਂ ਮੁੱਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਲੋਕ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ ਵੰਡਦਿਆਂ ਵੰਡਦਿਆਂ ਆਖ਼ਰ ਨੂੰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਕਿਤਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਵਰਤਾਉਂਦਿਆਂ ਵਰਤਾਉਂਦਿਆਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਵੀ ਢੇਰ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵੀ ਵੰਡਦਿਆਂ ਵੰਡਦਿਆਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਵੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਵਸਤੂਆਂ ਸੰਸਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਖੜਾ ਹੈ। ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਅਤੁੱਟ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਅਤੁੱਟ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਬੇਅੰਤ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਬੇਅੰਤ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਦੀਨ ਦੈਆਲ ਸਦਾ ਕਿਰਪਾਲਾ ਸਰਬ ਜੀਆ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ॥** [ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੬੭੨]

੨. **ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਪ੍ਰਭ ਠਾਕੁਰ ਭਗਤ ਟੇਕ ਹਰਿ ਨਾਇਆ ॥** [ਆਸਾ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੪੦੨]

ਪਰ ਜੋ ਸੰਤ ਭਗਤ ਉਸ ਦਾ ਅਰਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਵਿਚ ਧ੍ਰੂ ਤੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪਾਤਰ ਬਣੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਧ੍ਰੂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਚਪੇੜਾਂ ਪਈਆਂ ਸਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸੇ ਰਾਜਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਣ ਕੇ ਛੱਤੀ ਹਜ਼ਾਰ (੩੬੦੦੦) ਵਰ੍ਹਾ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਾਂਚ ਬਰਖ ਕੋ ਅਨਾਥੁ ਧ੍ਰੂ ਬਾਰਿਕੁ ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਅਮਰ ਅਟਾਰੇ ॥ [ਮਾਰੂ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੯੯੯]

ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਦੇ ਉੱਪਰ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ, ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਰਣਾਖ਼ਸ਼ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਤੱਤਿਆਂ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸੰਤ ਦੋਖੀ ਨੂੰ ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲ ਪਾੜ ਕੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਰਣਾਖਸੁ ਦੁਸਟੁ ਹਰਿ ਮਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਤਰਾਇਆ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

੨. ਕੀਨੀ ਰਖਿਆ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਦੈ ਹਰਨਾਖਸ ਨਖਹਿ ਬਿਦਾਰੇ ॥ [ਮਾਰੂ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੯੯੬]

ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਭਭੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਤਾਂ ਪਈਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਰਾਜ ਭਭੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਮੇ ਕੇ ਸੁਆਮੀ ਸੀਅ ਬਹੋਰੀ ਲੰਕ ਭਭੀਖਣ ਆਪਿਓ ਹੋ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੭]

ਦੁਆਪੁਰ ਵਿੱਚ ਦੁਰਯੋਧਨ ਵਰਗੇ ਅਧਰਮੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਵਾ ਕੇ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਰਜਨ ਦਾ ਸਾਰਥੀ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਰੱਥ ਹੱਕਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਸੀ।

ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਾਖਸ਼ ਵਰਗੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਬਾਬਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਕੈਦੀ ਛੁਡਾਏ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੰਦੀਛੋੜ ਦਾਤਾ ਕਹਿਣਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਤਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਢਿੱਡੋਂ ਭੁੱਖੇ ਕਾਲੇ ਦੇ ਭਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਫੂਲ ਤੇ ਸੰਦਲੀ ਸੀ, ਜੋ ਪਟਿਆਲੇ ਰਾਲੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਸਨ।

ਇਹ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ 'ਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜੀਅ ਜੰਤ ਕੀ; ਕਰਹੁ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ॥੩॥

ਹੇ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਪ੍ਰਭੂ! ਸਾਰੇ ਅਸਥੂਲ ਜੀਅ=ਜੀਵਾਂ ਅਤੇ ਜੰਤ=ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਤੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਗਲੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥ [ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੮੪]

੨. ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ ਤੂ ਸਰਬ ਜੀਆ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ॥੧॥

[ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੧੧੧੨]

ਆਠ ਪਹਰ; ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਜਨੁ ਜਾਪੇ ॥
ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਈ: ਪ੍ਰਭਿ ਆਪੇ ॥੪॥੨੩॥੧੦੯॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭ! ਮੈਂ ਜਨ ਆਠ ਪਹਰ=ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਭਾਵ ਰਾਤ ਦਿਨ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਾਪੇ=ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ=ਪ੍ਰੀਤੀ, ਲਿਵ ਲਾਈ=ਲਾਉਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ॥੪॥੨੩॥੧੦੯॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੨੭]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਤੁਮ੍ ਸਮਰਥਾ ਕਾਰਨ ਕਰਨ ॥ ਢਾਕਨ ਢਾਕਿ ਗੋਬਿਦ ਗੁਰ ਮੇਰੇ ਮੋਹਿ ਅਪਰਾਧੀ ਸਰਨ ਚਰਨ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੋ ਜੋ ਕੀਨੋ ਸੋ ਤੁਮ੍ ਜਾਨਿਓ ਪੇਖਿਓ ਠਉਰ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਢੀਠ ਮੁਕਰਨ ॥ ਬਡ ਪਰਤਾਪੁ ਸੁਨਿਓ ਪ੍ਰਭ ਤੁਮਰੋ ਕੋਟਿ ਅਘਾ ਤੇਰੋ ਨਾਮ ਹਰਨ ॥੧॥ ਹਮਰੋ ਸਹਾਉ ਸਦਾ ਸਦ ਭੂਲਨ ਤੁਮ੍ਰੋ ਬਿਰਦੁ ਪਤਿਤ ਉਧਰਨ ॥ ਕਰੁਣਾਮੈ ਕਿਰਪਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ ਜੀਵਨ ਪਦ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ॥੨॥੨॥੧੧੮॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ।

ਤੁਮ੍ ਸਮਰਥਾ; ਕਾਰਨ ਕਰਨ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੁਮ੍=ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕਾਰਨ ਕਰਨ=ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰਥਾ=ਸਰਵ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਲੋਕ ॥ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਇ ॥੧॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੬]

੨. ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬੀਚਾਰਿ ॥
ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਖੀ ਧਾਰਿ ॥੨॥

[ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੩੫੩]

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਭੀ ਕਾਰਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਰਣ ਕਰਤੇ ਦੇ ਵਸ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਕਾਰਨੁ ਸੋ ਭਇਓ ਜੋ ਕੀਨੋ ਕਰਤਾਰ ॥
ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਦੂਸਰ ਕੋ ਨਹੀ ਏਕੈ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥੧੩੩॥ [ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ, ਅੰਗ ੧੩੭੧]

ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ ! ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਰਣ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੰਤਹੁ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ਰਹਾਉ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੬]

੨. ਕਾਰਨ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨੋ ਸਭ ਬਿਧਿ ਏਕੈ ਹਾਥ ॥
ਜਿਤੁ ਜਿਤੁ ਲਾਵਹੁ ਤਿਤੁ ਤਿਤੁ ਲਗਹਿ ਨਾਨਕ ਜੰਤ ਅਨਾਥ ॥੩੩॥

[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੭]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਅਨੰਤ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ 'ਚੋਂ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਇਥੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਐਸਾ ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਰਜ ਰੂਪ

ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਵਿਦਾਂਤ ਮਤ ਵਿੱਚ ਕਾਰਨ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਨਮਿਤ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ। ਕਾਰਨ ਕਾਰਜ ਭਾਵ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਰ ਕਾਰਜ ਦਾ ਜਨਮ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਛੋਟਾ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਤਾਂ ਛੋਟਾ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਵੱਡਾ ਕਾਰਜ ਹੈ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਗਿਆਨ ਵਾ—ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਕਾਰਨ ਭੀ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਕਰਤੇ ਨਿਮਿਤ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਪਦਾਰਥ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਪਰ ਨਿਮਿਤ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਜ ਦੀ ਇਸਥਿਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸੋ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿੱਟੀ ਘੜੇ ਦਾ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਘੜੇ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਬਿਨਾਂ ਘੜੇ ਦੀ ਇਸਥਿਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਜਿਸਦਾ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਤੂ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਸਿਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਸ ਤੋਂ ਕਾਰਜ ਨਾ ਬਿਗੜੇ, ਸੋ ਨਮਿਤ ਕਾਰਨ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੜੇ ਦੇ ਘੁਮਿਆਰ, ਡੰਡਾ, ਚੱਕਰ ਆਦਿ ਨਮਿਤ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਘੜੇ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਘੜੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਭਾਵ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਕੇ ਘੜੇ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਤਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘੁਮਿਆਰ ਡੰਡਾ, ਚੱਕਰ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਘੜਾ ਬਿਗੜਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਰੀਤ ਨਾਲ ਉਪਾਦਾਨ ਅਤੇ ਨਮਿਤ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਉਪਾਦਾਨ ਅਤੇ ਨਮਿਤ ਦੋਨੋਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਹੀ ਮਕੜੀ ਜਾਲੇ ਦਾ ਉਪਾਦਾਨ ਅਤੇ ਨਮਿਤ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹੇ ਕਿ ਮਕੜੀ ਦਾ ਜੜ੍ਹ ਸਰੀਰ ਜਾਲੇ ਦਾ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮਕੜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਚੇਤਨ ਭਾਗ ਸੋ ਨਮਿਤ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਈਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਉਪਾਦਾਨ ਅਤੇ ਨਮਿਤ ਕਾਰਨ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਬਣਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਸਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਕੜੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਸਰੀਰ ਜੜ੍ਹ ਮਾਇਆ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਭਾਗ ਨਮਿਤ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਰੀਤ ਨਾਲ ਇਕ ਹੀ ਈਸ਼ਵਰ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਉਪਾਦਾਨ ਅਤੇ ਨਮਿਤ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਕੜੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਹੈ। ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਆਪ ਹੀ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਉਪਾਦਾਨ ਅਤੇ ਨਮਿਤ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਢਾਕਨ ਢਾਕਿ ਗੋਬਿਦ ਗੁਰ ਮੇਰੇ;
ਮੋਹਿ ਅਪਰਾਧੀ ਸਰਨ ਚਰਨ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, **ਅਥਵਾ** ਗੁਰ=ਪੂਜਨੀਕ ਗੋਬਿੰਦ ਮੈਂ ਅਪਰਾਧੀ=ਦੋਸ਼ੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਸਰਨ=ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਢਾਕਨ=ਪਰਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਪਤ ਢੱਕ ਲਓ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਪ੍ਰੇਮ ਪਟੋਲਾ ਤੈ ਸਹਿ ਦਿਤਾ ਢਕਣ ਕੂ ਪਤਿ ਮੇਰੀ॥**
ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਸਾਈ ਮੈਡਾ ਨਾਨਕ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ॥੧॥
[ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੨੦]

੨. **ਨਿਰਗੁਣੁ ਰਾਖਿ ਲੀਆ ਸੰਤਨ ਕਾ ਸਦਕਾ॥**
ਸਤਿਗੁਰਿ ਢਾਕਿ ਲੀਆ ਮੋਹਿ ਪਾਪੀ ਪੜਦਾ॥
ਢਾਕਨਹਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹਮਾਰੇ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਸੁਖਦਾਤੇ॥
ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਬਿਗਤ ਸੁਆਮੀ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤੇ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੧੭]

੩. **ਪਤਿ ਰਾਖੀ ਗੁਰਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਤਜਿ ਪਰਪੰਚ ਮੋਹ ਬਿਕਾਰ॥**
[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੮]

ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਤੁਕ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਰੂਪ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਲੋਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਢਕਣ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਆਪ ਸਦਾ ਹੀ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਪਰਦੇ ਢਕਣ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਸੋ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸੰਤ ਭਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਰੱਬੀ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ, ਜੇ ਸੁਭਾਅ ਮਿਲੇ। ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਨਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਜੇ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਭੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨਿਭਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸੰਸਾਰੀ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਭਾਅ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋ ਪਿਉ-ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਰਾ ਨਾਲੋਂ ਭਰਾ ਸੁਭਾਅ ਨਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਤੋੜ-ਵਿਛੋੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਕਾਰਨ ਸੁਭਾਅ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਇੱਕ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਦੋ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਬਲਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਲ, ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਮਨਮੁਖ ਨਾਲ ਸੁਭਾਅ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਰਲਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਰਗਾ ਜੀਵ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਸੁਭਾਅ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਰਗਾ ਜੀਵ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਲੱਭਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਖ਼ੁਦ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਉਸਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਔਗੁਣ ਦੇਖ ਕੇ ਭੀ ਪੜਦੇ ਢਕਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਨ, ਉਹ ਭੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ

ਸਾਖੀ—ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ—ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕਾਂਸੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੀ ਸੀ, ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੱਤ ਲੱਖ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਹਰ ਪਲ, ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਜਦੋਂ ਤਨ ਹੰਗਤਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਸਮੇਤ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ, ਪਰਿਵਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੀ ਮੰਨਣਾ ਕੀਤਾ। ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਬਣ ਗਈ ਕਿ ਮਨ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ੁਧ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਐਸਾ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾ ਦਾ ਨੀਰ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਭਇਆ ਜੈਸਾ ਗੰਗਾ ਨੀਰੁ ॥
ਪਾਛੈ ਲਾਗੋ ਹਰਿ ਫਿਰੈ ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਕਬੀਰ ॥੫੫॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੭]

ਸੋ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਚੋਰ ਆ ਵੜਿਆ। ਉਸ ਚੋਰ ਦੇ ਚੋਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਮੇਂ ਐਸੇ ਸਨ ਕਿ ਚੋਰ ਦੇ ਲਈ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਟੰਗਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੀ। ਜਾਨ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੈ, ਚੋਰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਤਨੀ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਦੌੜਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾ ਆਇਆ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸੀ ਕਿ ਚੋਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੀ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਪਕੜਨਾ ਹੈ, ਨੌਜਵਾਨ ਗੱਭਰੂ ਚੋਰ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰਾ ਤਾਣ ਲਾ ਕੇ ਦੌੜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਮਦਦ ਲਈ ਸਿਪਾਹੀ ਆ ਗਏ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਚੋਰ ਨੂੰ ਘੇਰਨ ਲਈ ਮੂੰਹਰੋਂ ਰਾਹ ਰੋਕ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਗਏ। ਹੁਣ ਰਾਤ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਦੀ ਭੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਰੋਂ ਦੇ ਤੇਲ ਦੇ ਦੀਵੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚਾਨਣੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਸ਼ਾਲਾਂ ਜਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਸੋ, ਚੋਰ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਭੀ ਬਚਣ ਦਾ ਹੀਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਇਕੋ ਹੀ ਉਪਾਅ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਨ ਦੇ ਦੇਣ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਬਚ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨੱਠ ਕੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆ ਵੜਿਆ। ਇੱਕੜ-ਦੁਕੜ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਿਗਾਹ ਭੀ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਚੋਰ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਹੋਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ। ਇਤਨੇ

ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਚੋਰ ਨੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵਾਸਤਾ ਪਾਇਆ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਨੋ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ। ਭਗਤ ਜੀ! ਮੈਂ ਚੋਰ ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਬਚਾਓ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਚੋਰ ਤਾਂ ਦੌੜ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਫਸ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦਇਆ ਆਈ। ਉਸ ਦੀਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣਕੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਧਰਮ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਇੱਕ ਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਚਾਅ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਰੀ ਪੁੱਤਰੀ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਪੈ ਜਾ। ਸੌਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਈਂ, ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਸਮਝ ਲਵਾਂਗਾ। ਅਚਾਨਕ ਕਮਾਲੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਰਵਟ ਲੈ ਕੇ ਬਾਂਹੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਪਈ ਸੀ। ਜਿਸਨੂੰ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕੌਣ ਆਇਆ ? ਕੌਣ ਗਿਆ ? ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਤੁਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਲਈ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਰਾਇਆ ਪੁਰਸ਼ ਆ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਧਰ ਚੋਰ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਪਛਤਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਾਲ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਕਿ ਐਸਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਭਲਾ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਪਰਾਏ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਕੋ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਕਰੇ। ਚੋਰ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਮਨਾ! ਹੋਰ ਤੇ ਪਾਪ ਤੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਤੂੰ ਬਚ ਜਾਏਂ, ਪਰ ਜੇ ਅੱਜ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਜਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਵੀ ਸਪਰਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਜਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਭੀ ਮੈਲਾ ਸੰਕਲਪ ਆਇਆ, ਇਹ ਪਾਪ ਕਿਸੇ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਭੀ ਉਤਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਨੂੰ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੱਕੀ ਭੈਣ ਨਾਲ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਅਰ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਜੇ ਅੱਜ ਬੱਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਵਾਂਗਾ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਜੋ ਲੋਕ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਬੀਰ! ਤੇਰੇ ਘਰ ਚੋਰ ਵੜਿਆ ਹੈ, ਦੱਸ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ? ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ

ਸਾਧ ਚੋਰ ਸਭ ਬ੍ਰਹਮ ਪਛਾਨੋ॥ [ਪੈਂਤੀ ਅੱਖਰੀ]

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੋਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਮੇਰੇ ਘਰ ਚੋਰ ਨੇ ਵੜ ਕੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ ? ਭਲਾ ਕੋਈ ਸਾਧ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵੜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਚੋਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਕੀ ਲੈਣ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਲੋਕਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਬੀਰ ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰ, ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੇ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਓ ਜੀ! ਲਓ ਤਲਾਸ਼ੀ, ਮੇਰਾ ਕਿਹੜਾ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ, ਇਥੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੈ ਸਭ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਔਹ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਰੇ ਧੀ ਤੇ ਜਵਾਈ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੀ ਮਰਜ਼ੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵੇਖ ਲਓ। ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਚੋਰ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਾ ਲੱਭਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਥੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਖ਼ੀਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਚੋਰ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਲਏ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਭਰ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ੋ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ੁਭ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅੱਗੇ ਲਈ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਤ ਕੱਟੀ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਚੋਰ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਤੋਂ ਤੈਨੂੰ ਜਵਾਈ ਕਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਧੀ ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਅਪਜਸ ਕੀਤਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤਨ ਹਿਤ ਬੇਚੀ ਨਿਜ ਤੀਆ॥ ਚੋਰ ਸੁਆਲ ਦੀਓ ਸੰਗ ਧੀਆ॥ [ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧੀ ਆ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਉਸਦਾ ਪਰਦਾ ਢਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ, ਸਗੋਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੇ ਭੀ ਪਰਦੇ ਢਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੋਏ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਸਾਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜੋ ਜੋ ਕੀਨੋ, ਸੋ ਤੁਮ੍ ਜਾਨਿਓ; ਪੇਖਿਓ ਠਉਰ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਢੀਠ ਮੁਕਰਨ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਜੋ ਜੋ ਕਰਮ ਅਸੀਂ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਭ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਆਪ ਨਾ ਹੋਵੋਂ, ਭਾਵ ਆਪ ਘੱਟ-ਘੱਟ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਢੀਠ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਮੁਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾ। ਢੀਠ=ਨਿਰਲੱਜ।

ਬਡ ਪਰਤਾਪੁ ਸੁਨਿਓ ਪ੍ਰਭ ਤੁਮਰੋ; ਕੋਟਿ ਅਘਾ ਤੇਰੋ ਨਾਮ ਹਰਨ ॥੧॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੁਨਿਓ=ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਅਘਾ=ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਹਰਨ=ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸੋ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਇਉਂ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਲੱਖਾਂ ਮਣ ਲੱਕੜਾਂ ਨੂੰ ਫੂਕਣ ਦੇ ਲਈ ਲੱਖਾਂ ਮਣ ਅੱਗ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਅੱਗ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਚਿਣਗ (ਤੀਲਾ ਮਾਤਰ) ਲੱਖਾਂ ਮਣ ਲੱਕੜਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸਵਾਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਨਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਕਿਨਕਾ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਫੂਕ ਕੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਾਮ ਦੇ ਕਿਨਕੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਿਨਕਾ ਏਕ ਜਿਸੁ ਜੀਅ ਬਸਾਵੈ ॥ ਤਾ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਗਨੀ ਨ ਆਵੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੨]

ਨਾਮ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ, ਅਜਾਮਲ ਨੇ ਜਪਿਆ, ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਕੇ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਗਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਰਤਾਪੁ ਤੁਮ੍ਾਰਾ ਦੇਖਿ ਕੈ ਜਮ ਦੂਤ ਛਡਿ ਜਾਹਿ ॥੧॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੧]

ਹਮਰੋ ਸਹਾਉ ਸਦਾ ਸਦ ਭੂਲਨ; ਤੁਮ੍ਰੋ ਬਿਰਦੁ ਪਤਿਤ ਉਧਰਨ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਹਮਰੋ=ਸਾਡਾ ਸਹਾਉ=ਸੁਭਾਅ ਸਦਾ ਸਦ=ਹਮੇਸ਼ਾ-ਹਮੇਸ਼ਾ ਭੂਲਨ=ਭੁਲਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਵਾ ਭੁੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਤੁਮ੍ਰੋ=ਤੁਹਾਡਾ ਬਿਰਦੁ=ਧਰਮ ਪਤਿਤ=ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਉਧਰਨ=ਤਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਮ ਅਪਰਾਧੀ ਸਦ ਭੂਲਤੇ ਤੁਮ੍ ਬਖਸਨਹਾਰੇ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੯]

ਕਰੁਣਾਮੈ ਕਿਰਪਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ;
ਜੀਵਨ ਪਦ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ॥੨॥੨॥੧੧੮॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਕਿਰਪਾਲ=ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਰੁਣਾਮੈ=ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ! ਆਪ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ=ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਹੋ। ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੀ ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੨॥੨॥੧੧੮॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੨੯]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜੀਵਉ ਨਾਮੁ ਸੁਨੀ ॥ ਜਉ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤਬ ਮੇਰੀ ਆਸ ਪੁਨੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਪੀਰ ਗਈ ਬਾਧੀ ਮਨਿ ਧੀਰਾ ਮੋਹਿਓ ਅਨਦ ਧੁਨੀ ॥ ਉਪਜਿਓ ਚਾਉ ਮਿਲਨ ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰੀਤਮ ਰਹਨੁ ਨ ਜਾਇ ਖਿਨੀ ॥੧॥ ਅਨਿਕ ਭਗਤ ਅਨਿਕ ਜਨ ਤਾਰੇ ਸਿਮਰਹਿ ਅਨਿਕ ਮੁਨੀ ॥ ਅੰਧੁਲੇ ਟਿਕ ਨਿਰਧਨ ਧਨੁ ਪਾਇਓ ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ ਅਨਿਕ ਗੁਨੀ ॥੨॥੨॥੧੨੭॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਦਾ ਹੈ।

ਜੀਵਉ; ਨਾਮੁ ਸੁਨੀ ॥

ਮੈਂ ਦਾਸ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਨੀ=ਸੁਣ ਕੇ ਜੀਵਉ=ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਪਸ਼ੂਆਂ-ਪੰਛੀਆਂ ਜੈਸਾ ਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਰਮ, ਸੁਭਾਅ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਸ਼ਕਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਐਸਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਰਤੂਤਿ ਪਸੂ ਕੀ ਮਾਨਸ ਜਾਤਿ ॥ ਲੋਕ ਪਚਾਰਾ ਕਰੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੭]

ਸੋ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੀਵਾ ਤੇਰੈ ਨਾਇ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ ਹੈ ਜੀਉ ॥**
ਸਾਚੋ ਸਾਚਾ ਨਾਉ ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦੁ ਹੈ ਜੀਉ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੮੮]

੨. **ਜੀਵਤੁ ਰਾਮ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥**
ਕਰਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਗੋਪਾਲ ਬੀਠੁਲੇ ਬਿਸਰਿ ਨ ਕਬ ਹੀ ਜਾਇ ॥
[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੩]

੩. **ਸੋ ਜੀਵਤ ਜਿਹ ਜੀਵਤ ਜਪਿਆ ॥ ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਨਾਨਕ ਨਹ ਛਪਿਆ ॥੧॥**
[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੪]

੪. **ਸੋ ਜੀਵਿਆ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ॥**
ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੨]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ ਹੈ, ਉਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾ ਲਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੀਵਤ ਪੇਖੇ ਜਿਨ੍ਹੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥**
ਸਾਧਸੰਗਿ ਤਿਨ੍ਹੀ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੦]

੨. **ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਨਿ ਲਹੇ ਹਾਂ ॥ ਜੀਵਤ ਸੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ॥** [ਆਸਾਵਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੧੧]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਵੀਚਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ) ਨੇ ਐਸੀ ਬਿਰਤੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ, ਜੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੈਠੇ ਹੀ ਰਹਿਣ; ਜੇ ਪਏ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਤਨੀ-ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਪਏ ਹੀ ਰਹਿਣ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਏ। ਨਾ ਜਾਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ? ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਚੱਕਰ ਲਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਨ ਮਹਿਤਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਜੀ ਕਹਿਣ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਤੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਕਰ। ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਕਿ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰੋ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਬੀਮਾਰੀ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਓਪਰੀ ਸ਼ੈ ਦਾ ਛਾਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਚਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਲਾਜ ਲਈ ਸਿਆਣੇ ਵੈਦ, ਜਿਸਦੀ ਵੈਦਗੀ ਦੀ ਧੁੰਮ ਸਾਰੇ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਨਾੜੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਮਾਹਿਰ ਸੀ। ਨਬਜ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਦੱਸੇ ਰੋਗ ਬੁੱਝ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਹਰਦਾਸ ਨਾਮੀ ਵੈਦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ? ਨਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਝ ਖਾਂਦਾ-ਪੀਂਦਾ ਹੈ। ਵੈਦ ਜੀ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਵੈਦ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਪਕੜ ਦੇ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਗੁਣ-ਗੁਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਜਣਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰੋਗ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੈਦ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ 'ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਫਿਰ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲੇ ਕਿ ਵੈਦ ਜੀ ਕਦੇ ਰੋਗੀ ਭੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰੋਗ ਮਿਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਅਤੇ ਜੇ ਰੋਗੀ ਤੰਦਰੁਸਤ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਵੈਦਗਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੈਸੀ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਵੈਦ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚੋਂ ਛਡਾ ਲਈ ਔਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੈਦ ਜੀ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਲਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਜੰਤ੍ਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਭੀ ਕਰਵਾਏ। ਉਹ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੋਈ ਆਖੈ ਭੂਤਨਾ ਕੋ ਕਹੈ ਬੇਤਾਲਾ ॥
ਕੋਈ ਆਖੈ ਆਦਮੀ ਨਾਨਕੁ ਵੇਚਾਰਾ ॥੧॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੯੧]

ਫਿਰ ਵੈਦ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵੈਦੁ ਬੁਲਾਇਆ ਵੈਦਗੀ ਪਕੜਿ ਢੰਢੋਲੇ ਬਾਂਹ ॥
ਭੋਲਾ ਵੈਦੁ ਨ ਜਾਣਈ ਕਰਕ ਕਲੇਜੇ ਮਾਹਿ ॥੧॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੭੯]

ਸੋ ਇਉਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਨੰਤ ਕੌਤਕ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਤਾਰਨਾ, ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ, ਪੈਲੀ ਹਰੀ-ਭਰੀ ਕਰਨੀ, ਸੱਪ ਨੇ ਛਾਇਆ ਕਰਨੀ, ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਛਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕੀ ਰਹਿਣੀ। ਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨਾ ਆਦਿ ਕੌਤਕ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰ ਵਿਚਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ। ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਰਹੇ, ਬੈਰਾਗ ਸਹਿਤ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ **ਮੈਂ ਵਾਰੀ ਸੁਤ, ਤੋਂ ਪਰ ਵਾਰੀ ॥ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕਹਿ ਗੁਰ ਮਹਿਤਾਰੀ ॥**" ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਸਪੁੱਤਰ ! ਆਪ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਘਰ ਪਰਤੇ ਹੋ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਤਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਜਦੋਂ ਦੇਖੋ ਹਰ ਵਕਤ ਹੀ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਭੀ ਲੋਕ ਦੇਖੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਣੇ ਭੀ ਹਨ। ਆਪ ਦਾ ਢੰਗ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਗੱਲ, ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ, ਪਰ

ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਕੋ ਹੀ ਰਟ ਫੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਭੀ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਤੇ ਭਗਤ ਪੁੱਤਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੇ। ਕੋਈ ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਤੇ ਕੋਈ ਇੱਕ ਘੜੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪਹਿਰ ਮਾਲਾ ਫੇਰ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੁੱਤਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਬੋਲਦੇ ਹੋ ਨਾ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਰੁਚੀ ਨਾਲ ਛਕਦੇ ਹੋ। ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਬਚੇਗਾ, ਕਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਭੀ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਚਾਦਰ ਤਾਣ ਕੇ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਭੁੱਖ ਨਾਮ ਦੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਤੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋ ਕਿਉ ਵਿਸਰੈ ਮੇਰੀ ਮਾਇ ॥
ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੈ ਨਾਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]

ਇਉਂ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੇ ? ਜਿਹੜਾ ਸੱਚਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮੀ ਭੀ ਸੱਚਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]

ਹੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਸਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਰਿਆਂ ਵਰਗੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਰਣੰ ਬਿਸਰਣੰ ਗੋਬਿਦਹ ॥ ਜੀਵਣੰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧ੍ਯਾਵਣਹ ॥**
[ਮਹਲਾ ੫ ਗਾਥਾ, ਅੰਗ ੧੩੬੧]

੨. **ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਚਿਤਾਰਿ ਜੀਵਾ ਪ੍ਰਭੁ ਪੇਖਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੀਐ ॥**
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੬੦]

੩. **ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਭਗਤਨ ਕਾ ਰਾਖਾ ਉਸਤਤਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜੀਵਾ ॥**
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੭੮]

ਸੋ, ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਆਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਖਦੇ ? ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ—**ਆਖਣਿ ਅਉਖਾ ਸਾਚਾ ਨਾਉ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]। ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਆਖਣਾ ਬੜਾ ਹੀ ਔਖਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਚਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਟਲ-ਟਲ ਕੇ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਜੜ੍ਹ ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲ ਜੁੜਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਔਖੇ ਤੇ ਔਖੇ ਕੰਮ ਜੀਵ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨਾ ਇਹ ਕਲਾ ਸਿਖਣੀ ਬੜੀ ਔਖੀ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਭਜਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਮਨ ਸੰਕਲਪਾਂ ਰੂਪ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਨ ਫੁਰਨਿਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਦੂਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਖਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਖਣਿ ਅਉਖਾ ਸੁਨਣਿ ਅਉਖਾ ਆਖਿ ਨ ਜਾਪਈ ਆਖਿ ॥
[ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੩੯]

ਸੋ, ਇਹ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਦੀ ਭੁੱਖ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਨਾਮ

ਦੀ। **ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਲਾਗੈ ਭੂਖ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯]। ਹੇ ਮਾਤਾ! ਮੈਨੂੰ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਭੁੱਖ ਲਗੇ, ਭਾਵ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਅੰਦਰੋਂ ਫੁਰੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸੀ ਭੂਖੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਨਾਜ॥ ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ ਜਲ ਸੇਤੀ ਕਾਜ॥ [ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੪]

ਜਿਵੇਂ ਭੁੱਖਾ ਪੁਰਸ਼ ਲਾਜ-ਕੁਲਾਜ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਭੁੱਖ ਮੇਟਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੋਟੇ ਬੋਲ ਭੀ ਸਹਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲਾਜ-ਕੁਲਾਜ ਛੱਡ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੋਲ-ਕੁਬੋਲ ਸਹਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖੁਧਿਆਵੰਤੁ ਨ ਜਾਣਈ ਲਾਜ ਕੁਲਾਜ ਕੁਬੋਲੁ॥
ਨਾਨਕੁ ਮਾਂਗੈ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸੰਜੋਗੁ॥੨॥ [ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੧੭]

ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਬਾਰੇ ਸੋਝੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਭੀ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਬਲਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਰੋਮਣ ਦੁਖ ਗਿਣਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਵਿਣੁ ਤੁਧੁ ਹੋਰੁ ਜਿ ਮੰਗਣਾ ਸਿਰਿ ਦੁਖਾ ਕੈ ਦੁਖ॥
ਦੇਹਿ ਨਾਮੁ ਸੰਤੋਖੀਆ ਉਤਰੈ ਮਨ ਕੀ ਭੁਖ॥ [ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੫੮]

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨਾ ਇੱਕ ਜੀਵਨ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਟੁੱਟਣਾ ਇਕ ਮੌਤ ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮਿਕ ਮੌਤ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਹਨ। ਇੱਕ ਸੰਸਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੰਸਾਰਿਕ ਮੌਤ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਜੀਵਨ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੌਤ ਭੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਹੈ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਨਾਲ ਧਰਮ ਤੋਂ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਮਾਨੀ ਜੀਵਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਮਾਨੀ ਮੌਤ ਭੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਜੀਵਨ ਭੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਮੌਤ ਭੀ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਤੁਰਦੀ-ਫਿਰਦੀ ਲਾਸ਼ ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ, ਸ਼ਬਦ, ਅਭਿਆਸ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੌ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਸੌ ਵਰ੍ਹਿਆ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸੌ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਦੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਛਿਨ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਘੜੀਆਂ, ਪਹਿਰ, ਦਿਨ, ਮਹੀਨੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ। ਤਾਂ ਐਨੀ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਉਮਰ ਛੋਟੇ ਬਾਲਕਾਂ ਵਰਗੀ, ਭਾਵ ਦੋ-ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਜਾਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਉਮਰ ਨਿਕਲੇਗੀ, ਜਿਹੜੀ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਦਾ ਲੋਕ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਉਮਰ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਗਾਂ-ਕਾਗਾਂ ਦੀ ਭੀ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ "ਜੀਵਉ ਨਾਮੁ ਸੁਨੀ" ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਜੀਵਉ=ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਇਹੀ ਜੀਵਨ ਹੈ।

ਜਉ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਗੁਰ ਪੂਰੇ; ਤਬ ਮੇਰੀ ਆਸ ਪੁਨੀ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਉ=ਜਦੋਂ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ=ਉਤਮ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਏ ਤਬ=ਤਦ ਮੇਰੀ ਆਸ ਪੁਨੀ=ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ, **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਗੁਰਦੇਵ॥ ਪੂਰਨ ਹੋਈ ਸੇਵਕ ਕੀ ਸੇਵ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੫]

ਪੀਰ ਗਈ ਬਾਧੀ ਮਨਿ ਧੀਰਾ; ਮੋਹਿਓ ਅਨਦ ਧੁਨੀ ॥

ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੀ ਪੀੜਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਮਨ ਨੇ ਧੀਰਾ=ਧੀਰਜ ਬਾਧੀ=ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੰਦ-ਦਾਇਕ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਧੁਨੀ=ਧੁਨ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੋਹਿਓ=ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾ ਕਾ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ ਪ੍ਰਭੁ ਬੇਲੀ ॥
ਪੀੜ ਗਈ ਫਿਰਿ ਨਹੀ ਦੁਹੇਲੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੮-੭੯]

ਉਪਜਿਓ ਚਾਉ ਮਿਲਨ ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰੀਤਮ; ਰਹਨੁ ਨ ਜਾਇ ਖਿਨੀ ॥੧॥

ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮਿਲਨ=ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਚਾਉ=ਚਾਅ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਉਪਜਿਓ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇੱਕ ਖਿਨੀ=ਖਿਨ ਭਰ ਭੀ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮੈ ਮਨਿ ਚਾਉ ਘਣਾ ਸਾਚਿ ਵਿਗਾਸੀ ਰਾਮ ॥
ਮੋਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਰੇ ਪ੍ਰਭਿ ਅਬਿਨਾਸੀ ਰਾਮ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੮੪੩]

੨. ਆਵਹੁ ਸਜਣਾ ਹਉ ਦੇਖਾ ਦਰਸਨੁ ਤੇਰਾ ਰਾਮ ॥
ਘਰਿ ਆਪਨੜੈ ਖੜੀ ਤਕਾ ਮੈ ਮਨਿ ਚਾਉ ਘਨੇਰਾ ਰਾਮ ॥
ਮਨਿ ਚਾਉ ਘਨੇਰਾ ਸੁਣਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰਾ ਮੈ ਤੇਰਾ ਭਰਵਾਸਾ ॥
ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਭਈ ਨਿਹਕੇਵਲ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਨਾਸਾ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੬੪]

ਅਨਿਕ ਭਗਤ ਅਨਿਕ ਜਨ ਤਾਰੇ; ਸਿਮਰਹਿ ਅਨਿਕ ਮੁਨੀ ॥

ਜਿਸਨੇ ਅਨਿਕ=ਅਨੇਕਾਂ ਭਗਤ ਅਨੇਕਾਂ ਜਨ=ਸੇਵਕ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਾਰੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ :—ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਭਗਤ ਜਨ ਤਾਰੇ ਹਨ, ਅਨੇਕਾਂ ਸੇਵਕ ਜਨ ਤਾਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਅਨੇਕ ਮੁਨੀ=ਮੰਨਣਸ਼ੀਲ ਮਹਾਤਮਾ ਸਿਮਰਹਿ=ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਨਿਕ ਭਗਤ ਜਾ ਕੇ ਚਰਣ ਪੂਜਾਰੀ ॥ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਨਹਾਰੀ ॥੨॥
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੪੨]

ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਭਗਤ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਤਪੀਸਰ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਜੋਗੀਸਰ, ਮਾਲਕ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਭੋਗੀ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਲਾਖ ਭਗਤ ਜਾ ਕਉ ਅਰਾਧਹਿ ॥ ਲਾਖ ਤਪੀਸਰ ਤਪੁ ਹੀ ਸਾਧਹਿ ॥
ਲਾਖ ਜੋਗੀਸਰ ਕਰਤੇ ਜੋਗਾ ॥ ਲਾਖ ਭੋਗੀਸਰ ਭੋਗਹਿ ਭੋਗਾ ॥੨॥
[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੬੨]

ਅੰਧੁਲੇ ਟਿਕ ਨਿਰਧਨ ਧਨੁ ਪਾਇਓ;
ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ ਅਨਿਕ ਗੁਨੀ ॥੨॥੨॥੧੨੭॥

ਮਨ ਬੁੱਧ ਰੂਪੀ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਅੰਧੁਲੇ=ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ

ਦੀ ਹੀ ਟਿਕ=ਓਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਧਨ=ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਤੋਂ ਹੀਣਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਨੂੰ ਪਾਇਓ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਨਿਕ=ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਗੁਨੀ=ਗੁਣ, ਉਪਕਾਰ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਅਨਵੇ :—ਜਿਸਦੇ ਅਨੇਕ ਗੁਣ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਅਗਿਆਨੀ ਦਾ ਟਿਕ=ਸੋਟੀ ਵਾਂਗ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਮੈਂ ਨਿਰਧਨ ਨੇ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਾਇਓ=ਪਾਇਆ ਹੈ॥੨॥੨॥੧੨੭॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮੈ ਅੰਧੁਲੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਲਕੁਟੀ ਟੋਹਣੀ॥**
ਰਹਉ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਟੇਕ ਨ ਮੋਹੈ ਮੋਹਣੀ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੫੨]

੨. **ਨਿਰਧਨ ਕਉ ਧਨੁ ਅੰਧੁਲੇ ਕਉ ਟਿਕ ਮਾਤ ਦੂਧੁ ਜੈਸੇ ਬਾਲੇ॥**
ਸਾਗਰ ਮਹਿ ਬੋਹਿਥੁ ਪਾਇਓ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਕਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲੇ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੯]

੩. **ਮੈ ਅੰਧੁਲੇ ਕੀ ਟੇਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਖੁੰਦਕਾਰਾ॥**
ਮੈ ਗਰੀਬ ਮੈ ਮਸਕੀਨ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਹੈ ਅਧਾਰਾ॥ [ਤਿਲੰਗ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੭੨੭]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੩੧]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧੦ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਦੇਖੈ ਸਭੁ ਸੋਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਈ ॥ ਵਿਣੁ ਭੈ ਪਇਐ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥ ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥੧॥ ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਮੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵਸਿ ਰਸਿ ਰਸਿ ਮਾਨੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨੁ ਕਥੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥ ਕਥਿ ਕਥਿ ਬਾਦੁ ਕਰੇ ਦੁਖੁ ਹੋਈ ॥ ਕਥਿ ਕਹਣੈ ਤੇ ਰਹੈ ਨ ਕੋਈ ॥ ਬਿਨੁ ਰਸ ਰਾਤੇ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥੨॥ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਭੁ ਗੁਰ ਤੇ ਹੋਈ ॥ ਸਾਚੀ ਰਹਤ ਸਾਚਾ ਮਨਿ ਸੋਈ ॥ ਮਨਮੁਖ ਕਥਨੀ ਹੈ ਪਰੁ ਰਹਤ ਨ ਹੋਈ ॥ ਨਾਵਹੁ ਭੂਲੇ ਥਾਉ ਨ ਕੋਈ ॥੩॥ ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਬੰਧਿਓ ਸਰ ਜਾਲਿ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਬਿਆਪਿ ਰਹਿਓ ਬਿਖੁ ਨਾਲਿ ॥ ਜੋ ਆਂਜੈ ਸੋ ਦੀਸੈ ਕਾਲਿ ॥ ਕਾਰਜੁ ਸੀਧੋ ਰਿਦੈ ਸਮ੍ਾਲਿ ॥੪॥ ਸੋ ਗਿਆਨੀ ਜਿਨਿ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਹਉਮੈ ਪਤਿ ਗਵਾਈ ॥ ਆਪੇ ਕਰਤੈ ਭਗਤਿ ਕਰਾਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੇ ਦੇ ਵਡਿਆਈ ॥੫॥ ਰੈਣਿ ਅੰਧਾਰੀ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤਿ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਝੂਠੇ ਕੁਚਲ ਕਛੋਤਿ ॥ ਬੇਦੁ ਪੁਕਾਰੈ ਭਗਤਿ ਸਰੋਤਿ ॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਾਨੈ ਵੇਖੈ ਜੋਤਿ ॥੬॥ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਮੰ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਂਤਿ ਊਤਮ ਕਰਾਮੰ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਜੋਨੀ ਦੂਖ ਸਹਾਮੰ ॥ ਬੰਧਨ ਤੂਟੇ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਵਸਾਮੰ ॥੭॥ ਮੰਨੇ ਨਾਮੁ ਸਚੀ ਪਤਿ ਪੂਜਾ ॥ ਕਿਸੁ ਵੇਖਾ ਨਾਹੀ ਕੋ ਦੂਜਾ ॥ ਦੇਖਿ ਕਹਉ ਭਾਵੈ ਮਨਿ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥੮॥੧॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧੦ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਬਦ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਦੀ ਅਸਟਪਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਰਾਗ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਹੈ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਇਹ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਹਿਤ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕੀ ਅਗਿਆਨ ਵੱਸ ਨਾਮ ਵਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਵੱਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਰਮਕਾਂਡਾ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਪੁਰਬਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਏ, ਸੋ ਇਹੀ ਸੋਚ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰਿਦੁਆਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਲਹਿੰਦੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ, ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਉਲਟਾ ਕਰਮ ਸੀ। ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਾਣੀ ਇਧਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਾਣੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੈਲੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।" ਲੋਕੀ ਹੱਸੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਡਿੱਗੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਣੀ ਕਿਹੜਾ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਹੀ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਨਿਰਉਤਰ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ

ਫਿਰ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਲਿਆਏ ਤਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਕਿ ਗਿਆਨਵਾਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਰਤੱਵ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਕਥਨੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਕਰਨੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਕਰਨੀ ਵਾਲੀ ਕਥਨੀ ਨੂੰ ਭੀ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਐਸਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗਿਆਨਵਾਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਬੱਗਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ; ਦੇਖੈ ਸਭੁ ਸੋਈ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਭ ਦੇ ਨਿਕਟਿ=ਨੇੜੇ ਵਸੈ=ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਭਾਵ ਆਤਮਿਕ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਭੁ ਸੋਈ=ਓਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖੈ=ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਐਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਦੇ ਕਰਮ, ਕਰਤਬਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥ ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਦੂਰੇ ॥੨॥
[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੬੩]

੨. ਐਸਾ ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਦੂਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੬੫]

੩. ਨਿਕਟਿ ਜੀਅ ਕੈ ਸਦ ਹੀ ਸੰਗਾ ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਵਰਤੈ ਰੂਪ ਅਰੁ ਰੰਗਾ ॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੬]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਈ ॥

ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ=ਟਾਵਾਂ ਟਾਵਾਂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਬੂਝੈ=ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਬਹੁਤੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਏਕੋ ਸੋਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਈ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੭]

ਵਿਣੁ ਭੈ ਪਇਐ; ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥

ਵਿਣੁ=ਬਿਨਾਂ ਭੈ=ਡਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਇਐ=ਹੋਇਆਂ ਭਾਵ ਡਰ ਪਏ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤਿ=ਭਗਤੀ ਨ=ਨਹੀਂ ਹੋਈ=ਹੁੰਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਭੈ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਨਾਮਿ ਨਾ ਲਗੈ ਪਿਆਰੁ ॥
[ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੮੮]

੨. ਭੈ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ ਕਬ ਹੀ ਭੈ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਸਵਾਰੀ ॥੬॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੧]

ਸਬਦਿ ਰਤੇ; ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥੧॥

ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਤੇ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ=ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਸੇ ਸੀਤਲ ਭਏ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਕਮਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੪੩]

ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ; ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਮੁ ॥

ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਐਸਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਪਦਾਰਥ ਕਰਕੇ ਹੀ ਐਸੇ ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਥਨੀ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, **ਵਾ:** ਗਿਆਨੁ=ਜਾਨਣਾ ਕਰ ਕਿ ਐਸਾ ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵਸਿ; ਰਸਿ ਰਸਿ ਮਾਨੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿੱਚ ਰਸ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਮਾਨੁ=ਮੰਨਣ ਕਰਨਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਨਾਮ ਰਸ ਵਿੱਚ ਰਸ ਕੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮਾਨੁ=ਵਡਿਆਈ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨੁ; ਕਥੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥
ਕਥਿ ਕਥਿ ਬਾਦੁ ਕਰੇ; ਦੁਖੁ ਹੋਈ ॥

ਉਪਰੋਂ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਭੁ ਕੋਈ ਕਥੈ=ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਥਾ ਨੂੰ ਕਥ ਕੇ ਬਾਦੁ=ਝਗੜੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ=ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਥਿ ਕਹਣੈ ਤੇ; ਰਹੈ ਨ ਕੋਈ ॥
ਬਿਨੁ ਰਸ ਰਾਤੇ; ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥੨॥

ਫਜ਼ੂਲ ਕਥਨੀਆਂ ਦੇ ਕਹਣੈ=ਕਹਿਣ ਵੱਲੋਂ ਰਹੈ ਨਾ ਕੋਈ=ਕੋਈ ਰਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। **ਵਾ:** ਬੇਦਾਂ ਨੂੰ ਕਥਨ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸਦੇ ਕਹਿਣੇ ਪਰ ਇਸਥਿਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਰਸ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿੱਚ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਏ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਤਿ=ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨ=ਨਹੀਂ ਹੋਈ=ਹੁੰਦੀ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਨੁਖੁ ਕਥੈ ਕਥਿ ਲੋਕ ਸੁਨਾਵੈ ਜੋ ਬੋਲੈ ਸੋ ਨ ਬੀਚਾਰੇ ॥ [ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੮੧]

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ; ਸਭੁ ਗੁਰ ਤੇ ਹੋਈ ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਧਿਆਨ, ਇਹ ਸਭੁ=ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰ=ਗੁਰਾਂ ਤੇ=ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ=ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ : ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ ਆਦਿਕ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਮੀਠਾ॥ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਕਿਨੈ ਵਿਰਲੈ ਚਖਿ ਡੀਠਾ॥੨॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੬੨]

ਸਾਚੀ ਰਹਤ; ਸਾਚਾ ਮਨਿ ਸੋਈ ॥

ਸਾਚੀ=ਸੱਚੀ ਰਹਤ=ਰਹਿਣੀ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਈ=ਉਸ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਸੱਚੀ ਰਹਿਤ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੰਜੇ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਪੁ ਤੇਜੁ ਬਾਇ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਆਕਾਸਾ॥ ਐਸੀ ਰਹਤ ਰਹਉ ਹਰਿ ਪਾਸਾ॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੩੨੭]

ਮਨਮੁਖ ਕਥਨੀ ਹੈ; ਪਰੁ ਰਹਤ ਨ ਹੋਈ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਥਨੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਕਥਨੀ ਤਾਂ ਮਨਮੁਖ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕਥਨੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ ਕੋਈ ਭੀ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਤ=ਰਹਿਣੀ ਨ=ਨਹੀਂ ਹੋਈ=ਹੁੰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਰਹਿਤ ਇੱਕ ਗੁਣ ਹੈ ਮਨਮੁਖਾਂ ਕੋਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨਮੁਖੁ ਗਿਆਨੁ ਕਥੇ ਨ ਹੋਈ ॥ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਠਉਰ ਨ ਕੋਈ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੧]

ਨਾਵਹੁ ਭੂਲੇ; ਥਾਉ ਨ ਕੋਈ ॥੩॥

ਨਾਵਹੁ=ਨਾਮ ਤੋਂ ਭੂਲੇ=ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੀ ਸੁੱਖ ਦਾ ਥਾਉ=ਥਾਂ ਨ=ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਵਹੁ ਭੁਲਾ ਠਉਰ ਨ ਪਾਏ ਆਇ ਜਾਇ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੪]

ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਬੰਧਿਓ; ਸਰ ਜਾਲਿ ॥

ਜਾਲ ਦੇ ਸਰ=ਸਦਰਸ਼ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਮਨ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਸਰ=ਸੰਸਾਰ ਬਿੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਨੇ ਜਾਲੇ ਸਦਰਸ਼ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸਰ=ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਮਨ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਜਾਲ ਦੀ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਇਆ ਫਾਸ ਬੰਧ ਬਹੁ ਬੰਧੇ ਹਰਿ ਜਪਿਓ ਖੁਲ ਖੁਲਨੇ ॥ [ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੭੬]

ਘਟਿ ਘਟਿ ਬਿਆਪਿ ਰਹਿਓ; ਬਿਖੁ ਨਾਲਿ ॥

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਘਟਿ ਘਟਿ=ਸਰੀਰ-ਸਰੀਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤਾਂ ਘਟਾਂ-ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਪਰ ਜੀਵ ਉਸਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਿਖੁ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੋ ਵਿਹੁ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣ ਲਿਆ **ਵਾ:** ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰਿਆਂ ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਪਰ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।

ਜੋ ਆਂਜੈ; ਸੋ ਦੀਸੈ ਕਾਲਿ ॥

ਜੋ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਆਂਜੈ=ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਲ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਸਭ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਕਾਲ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਚਲਸੀ ਸਭੁ ਕੋਈ ਆਈ ਵਾਰੀਐ ॥** [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੭੪]

੨. **ਜੋ ਉਪਜਿਓ ਸੋ ਬਿਨਸਿ ਹੈ ਪਰੋ ਆਜੁ ਕੇ ਕਾਲ ॥** [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

ਵਾ: ਜੋ ਆਂਜੈ=ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ ਸੋ ਕਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸੇਗਾ। ਭਾਵ ਫੇਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ਇਸ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਨਾ ਸੋਚ ਕਿ ਮੈਂ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਾਂਗਾ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਏਸੇ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਕਾਲਿ ਕਰੰਤਾ ਅਬਹਿ ਕਰੁ ਅਬ ਕਰਤਾ ਸੁਇਤਾਲ ॥
ਪਾਛੈ ਕਛੂ ਨ ਹੋਇਗਾ ਜਉ ਸਿਰ ਪਰਿ ਆਵੈ ਕਾਲੁ ॥੧੩੮॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੧]

ਵਾ: ਜਿਸਨੇ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਆਂਜੈ=ਸੁਰਮਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਲ ਉਸਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਰੂਪ ਹੈ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਕਾਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕਾਰਜੁ ਸੀਧੋ; ਰਿਦੈ ਸਮਾਲਿ ॥੪॥

ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਸੰਮ੍ਹਾਲਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੪॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਆਰਾਧੇ ॥ ਕਾਰਜ ਸਗਲੇ ਸਾਧੇ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੯]

ਸੋ ਗਿਆਨੀ; ਜਿਨਿ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥

ਜਿਸਨੇ ਸਬਦਿ=ਬ੍ਰਹਮ, **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਅਸਲ ਗਿਆਨੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਗਿਆਨੀ ਕੈਸਾ ਹੋਇ ॥ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਬੂਝੈ ਸੋਇ ॥
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਸੋ ਗਿਆਨੀ ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਣੁ ॥
[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੫]

ਮਨਮੁਖਿ; ਹਉਮੈ ਪਤਿ ਗਵਾਈ ॥

ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੇ ਹੰਗਤਾਂ ਮਮਤਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ, ਪਤਿ-ਆਬਰੋ ਗਵਾਈ=ਗਵਾ ਲਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨਮੁਖ ਜਨਮੁ ਭਇਆ ਹੈ ਬਿਰਥਾ ਆਵਤ ਜਾਤ ਲਜਾਈ ॥
ਕਾਮਿ ਕ੍ਰੋਧਿ ਡੂਬੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਜਲਿ ਜਾਈ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੬੫]

ਆਪੇ ਕਰਤੈ ਭਗਤਿ ਕਰਾਈ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੇ ਦੇ ਵਡਿਆਈ ॥੫॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪ ਭਗਤੀ ਕਰਾਈ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਉਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ॥੫॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਿ ਜਪਾਏ ਜਪੈ ਸੋ ਨਾਉ ॥ ਆਪਿ ਗਾਵਾਏ ਸੋ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੦]

ਰੈਣਿ ਅੰਧਾਰੀ; ਨਿਰਮਲ ਜੋਤਿ ॥

ਇਸ ਜੀਵ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ ਰਾਤ ਪਾਪਾਂ ਕਰਕੇ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ, **ਵਾ:** ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਹਨੇਰੇ ਕਰਕੇ ਕਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਜੋਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਿਰਮਲ ਹੈ (ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?) **ਵਾ:**

ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਕਰਕੇ ਹਨੇਰੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਨਿਰਮਲ ਹੋਵੇ ? ਉਤਰ—ਜੋਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਜਨ ਕਰਕੇ ਵਾ—ਸੁਭ ਗਿਆਤ ਕਰਕੇ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜੋਤੀ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਉਜਾਰੋ ਦੀਪਾ॥
ਬਿਨਸਿਓ ਅੰਧਕਾਰ ਤਿਹ ਮੰਦਰਿ ਰਤਨ ਕੋਠੜੀ ਖੁਲੑੀ ਅਨੂਪਾ॥੧॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੧]

ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਝੂਠੇ ਕੁਚਲ ਕਛੋਤਿ॥

ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਝੂਠੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤਨ ਕਰਕੇ ਕੁਚਲ=ਅਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਕਛੋਤਿ=ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਕਰਕੇ ਨੀਚ ਹੈ, **ਵਾ:** ਮਨਮੁਖ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਝੂਠੇ, ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਕੁਚੀਲ ਵਾ: ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਕਰਕੇ ਕੁਚੀਲ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਕਰਕੇ ਕਛੋਤਿ=ਅਪਵਿੱਤਰ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੂੜਿਆਰਿ ਕੂੜੁ ਕਮਾਣਿਆ ਜੀਉ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੮੯]

ਬੇਦੁ ਪੁਕਾਰੈ; ਭਗਤਿ ਸਰੋਤਿ॥

ਬੇਦ ਪੁਕਾਰਦੇ ਭਾਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੋਤਿ=ਸ੍ਵਣ ਭਗਤੀ ਕਰੋ। ਵਾ—ਕਿਆ ਬੇਦਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁਕਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਕਦੇ ਭਗਤੀ ਦੀ ਵੀ ਸੁਰਤ ਕਰਿਆ ਕਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਪੁਕਾਰਨਿ ਪੋਥੀਆ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭਿ ਕੂੜੁ ਗਾਲੑੀ ਹੋਛੀਆ॥੧॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੬੧]

ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਾਨੈ; ਵੇਖੈ ਜੋਤਿ॥੬॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਸੁਣਿ=ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਣਿ=ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਮਾਨੈ=ਮੰਨਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜੋਤਿ=ਜੋਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖੈ=ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੬॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈਐ ਬੁਝੈ ਜਨੁ ਕੋਈ॥ [ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੧੨੩੯]

ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ; ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਮੰ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਂਤਿ ਊਤਮ ਕਰਾਮੰ॥

ਸਾਸਤ੍ਰ=ਛੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ=ਸਤਾਈ ਸਿਮਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜਾਮੰ=ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਭਾਵ ਪੱਕਾ ਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਸਿਮਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਜਪਣੇ ਰੂਪ ਊਤਮ=ਉੱਤਮ ਕਰਾਮੰ=ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਸਾਂਤਿ=ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। **ਵਾ:** ਕਰਾਮੰ=ਕਲਾਮ ਜੋ ਸਤਿਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਜਪਣੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਉਪਜਦੀ ਹੈ, **ਵਾ:** ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਉੱਤਮ ਕਲਾਮ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ ਤਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਇਹੀ ਵਖਿਆਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਕਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਸਤ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਵਖਾਣੀ॥ ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਜੀਤੁ ਪਰਾਣੀ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੬]

ਮਨਮੁਖਿ; ਜੋਨੀ ਦੂਖ ਸਹਾਮੰ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਜੋਨੀ=੮੪ ਲੱਖ ਜੂਨੀਆਂ ਦੇ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਮੰ=ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਨਮੁਖਾਂ ਲਈ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨਮੁਖਿ ਆਵੈ ਮਨਮੁਖਿ ਜਾਵੈ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥
ਜਿਤਨੇ ਨਰਕ ਸੇ ਮਨਮੁਖਿ ਭੋਗੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲੇਪੁ ਨਾ ਮਾਸਾ ਹੇ ॥੧੨॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੩]

ਬੰਧਨ ਤੂਟੇ; ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਵਸਾਮੰ ॥੭॥

ਜੇਕਰ ਇਕੁ=ਅਦ੍ਵੈਤ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਮੰ=ਵਸਾ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮੋਹ ਆਦਿ ਦੇ ਬੰਧਨ=ਬੰਨਣ ਤੂਟੇ=ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੭॥

ਮੰਨੇ ਨਾਮੁ; ਸਚੀ ਪਤਿ ਪੂਜਾ ॥

ਨਾਮ ਮੰਨੇ=ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਸੱਚੀ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਭਾਵ ਸੱਚੀ ਇੱਜ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਜਾ=ਪੂਜਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਪੂਜਾ ਸਚੀਪਤਿ=ਇੰਦਰ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਚੀ=ਸ੍ਵਰਗ ਦੀ ਪਟਰਾਣੀ ਜਿਸਦਾ ਪਤੀ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੰਨੈ ਪਤਿ ਸਿਉ ਪਰਗਟੁ ਜਾਇ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

ਕਿਸੁ ਵੇਖਾ; ਨਾਹੀ ਕੋ ਦੂਜਾ ॥

ਕਿਸਨੂੰ ਵੇਖਾਂ ? ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੇਖਿ ਕਹਉ; ਭਾਵੈ ਮਨਿ ਸੋਇ ॥
ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ; ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥੮॥੧॥

ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਕਹਉ=ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਉਸੇ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਓਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਾਵੈ=ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਕੋਇ=ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪੇ ਆਪ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੮॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੩੨]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਮਨ ਕਾ ਕਹਿਆ ਮਨਸਾ ਕਰੈ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੁੰਨੁ ਪਾਪੁ ਉਚਰੈ ॥ ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਮੁਕਤਿ ਮਨਿ ਸਾਚਾ ਭਾਵੈ ॥੧॥ ਤਨੁ ਧਨੁ ਕਲਤੁ ਸਭੁ ਦੇਖੁ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਕਿਛੁ ਸੰਗਿ ਨ ਜਾਨਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕੀਚਹਿ ਰਸ ਭੋਗ ਖੁਸੀਆ ਮਨ ਕੇਰੀ ॥ ਧਨੁ ਲੋਕਾਂ ਤਨੁ ਭਸਮੈ ਢੇਰੀ ॥ ਖਾਕੂ ਖਾਕੁ ਰਲੈ ਸਭੁ ਫੈਲੁ ॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਨਹੀ ਉਤਰੈ ਮੈਲੁ ॥੨॥ ਗੀਤ ਰਾਗ ਘਨ ਤਾਲ ਸਿ ਕੂਰੇ ॥ ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ ਉਪਜੈ ਬਿਨਸੈ ਦੂਰੇ ॥ ਦੂਜੀ ਦੁਰਮਤਿ ਦਰਦੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਛੂਟੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਾਰੂ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥੩॥ ਧੋਤੀ ਊਜਲ ਤਿਲਕੁ ਗਲਿ ਮਾਲਾ ॥ ਅੰਤਰਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਪੜਹਿ ਨਟ ਸਾਲਾ ॥ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਮਾਇਆ ਮਦੁ ਪੀਆ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਭਗਤਿ ਨਾਹੀ ਸੁਖੁ ਥੀਆ ॥੪॥ ਸੂਕਰ ਸੁਆਨ ਗਰਧਭ ਮੰਜਾਰਾ ॥ ਪਸੂ ਮਲੇਛ ਨੀਚ ਚੰਡਾਲਾ ॥ ਗੁਰ ਤੇ ਮੁਹੁ ਫੇਰੇ ਤਿਨ੍ ਜੋਨਿ ਭਵਾਈਐ ॥ ਬੰਧਨਿ ਬਾਧਿਆ ਆਈਐ ਜਾਈਐ ॥੫॥ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਹੈ ਪਦਾਰਥੁ ॥ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ॥ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ ਪੂਛ ਨ ਹੋਇ ॥ ਮਾਨੇ ਹੁਕਮੁ ਸੀਝੈ ਦਰਿ ਸੋਇ ॥੬॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤ ਤਿਸ ਕਉ ਜਾਣੈ ॥ ਰਹੈ ਰਜਾਈ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ॥ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿ ਸਚੈ ਦਰਿ ਵਾਸੁ ॥ ਕਾਲ ਬਿਕਾਲ ਸਬਦਿ ਭਏ ਨਾਸੁ ॥੭॥ ਰਹੈ ਅਤੀਤੁ ਜਾਣੈ ਸਭੁ ਤਿਸ ਕਾ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਅਰਪੈ ਹੈ ਇਹੁ ਜਿਸ ਕਾ ॥ ਨਾ ਓਹੁ ਆਵੈ ਨਾ ਓਹੁ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚੇ ਸਾਚਿ ਸਮਾਇ ॥੮॥੨॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਨ ਦੇ ਕਹੇ 'ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਇਤਬਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਨ ਕਿਵੇਂ ਪਾਪਾਂ-ਪੁੰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਆਪਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਨ ਕਾ ਕਹਿਆ; ਮਨਸਾ ਕਰੈ ॥

ਮਨ ਦਾ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਮਨਸਾ=ਬੁੱਧੀ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਮਨ ਪਾਪ ਔਰ ਪੁੰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਮਾ ਮਨ ਸਿਉ ਕਾਜੁ ਹੈ ਮਨ ਸਾਧੇ ਸਿਧਿ ਹੋਇ ॥
ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸਿਉ ਕਹੈ ਕਬੀਰਾ ਮਨ ਸਾ ਮਿਲਿਆ ਨ ਕੋਇ ॥੩੨॥

[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੩੪੨]

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਨ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਜੋ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ (ਮ) ਅੱਖਰ ਦੁਆਰਾ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਾਰਜ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਸਾਧਣ ਕਰਕੇ ਸਾਧੇ=ਮਨ ਵੱਸ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਸਿਧਿ=ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਵਰਗਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਅਥਵਾ ਮਨ ਵਰਗਾ ਗੁਰੂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਕਤੀ ਇਹੁ ਮਨੁ ਸੀਉ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤ ਕੋ ਜੀਉ ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੨]

ਇਹ ਮਨ ਸਕਤੀ=ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਨ ਸੀਉ=ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਈਸ਼ਵਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਇਹੀ ਮਨ, ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸਰੀਰ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਸ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਸਤੋਮਈ ਅੰਸ਼ ਤੋਂ ਉਤਪਤਿ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਜੀਵ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜੇ ਅਸਥੂਲ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਅਸਥੂਲ ਦੇਹਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਸੂਖਮ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਸੂਖਮ ਦੇਹਾਂ। ਪੰਜੇ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਸੂਖਮ ਸ਼ਤੋਮਈ ਅੰਸ਼ ਤੋਂ ਇਹ ਮਨ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪਾਂਚ ਭੂਤ ਕੇ ਅੰਸ਼ ਤੇ ਉਪਜੈ ਮਨ ਅਰ ਬੁਧ ॥ ਸਭ ਇਦ੍ਰਨ ਕੇ ਸ੍ਵਾਦ ਕੀ ਹੈ ਤਾਂਹੀ ਤੇ ਸੁਧਿ ॥

[ਅਧਿਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੋਹਰਾ ੬੩]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਾਂਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜੇ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਸਤੋ ਮਈ ਅੰਸ਼ ਤੋਂ ਅੰਤਹਕਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤੋ ਅੰਸ਼ ਭੂਤਨ ਕੀ ਜੋ ਹੈ ॥ ਤਾਂਤੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਭਯੋ ਹੈ ॥ [ਵੈਰਾਗ ਸ਼ਤਕ]

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਇਹੁ ਮਨੁ ਕਰਮਾ ਇਹੁ ਮਨੁ ਧਰਮਾ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤੁ ਤੇ ਜਨਮਾ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੫]

੨. ਇਹੁ ਮਨੁ ਲੇ ਜਉ ਉਨਮਨਿ ਰਹੈ ॥ ਤਉ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਕੀ ਬਾਤੈ ਕਹੈ ॥੩੩॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ਅੰਗ ੩੪੨]

ਜੇਕਰ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਲੇ=ਲੈਤਾ ਕਰਕੇ ਅਰਥਾਤ ਵੱਸ ਕਰੇ ਉਨਮਨਿ=ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਬਾਤੈ=ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਦੂਰ-ਦਰਸ਼ਨ ਆਦਿ ਸਿੱਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਸ ਮਨ ਦਾ ਕਹਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨਸਾ=ਬੁੱਧੀ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ,

ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੁੰਨੁ ਪਾਪੁ ਉਚਰੈ ॥

ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਹ ਮਨ ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਚਰੈ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਭਾਵ ਪਾਪਾਂ ਪੁੰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਤਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨ ਕੇ ਮਤੇ ਨ ਚਲੀਐ ਮਨ ਕੇ ਮਤੇ ਅਨੇਕ ॥
ਮਨ ਕੇ ਮਾਰੇ ਮਰਿ ਗਏ ਕਾਜੀ ਮੁਲਾਂ ਸੇਖ ॥

ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਤਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਤੇ ਜਗ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਰੁਹੇਲਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਪਾਰਸ ਨਾਥ ਨੇ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਜਿੱਤ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤ ਕੇ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ। ਪਰ ਪਾਰਸ ਨਾਥ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਤੇ ਕਟਾਸ਼ ਪਰਬਤ 'ਤੇ ਚਿਖਾ ਬਣਾ ਕੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹੀ ਸੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜੋਗ ਮੱਤ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਕਰੋਗੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਤਰ ਵਿੱਚ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹੇ ਸਿਧੋ! ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਅਸੀ ਤਾਂ ਮਨ ਦੇ ਜਿੱਤਨ ਨਾਲ ਜਗਤ ਦੀ ਜਿੱਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਨਿ ਜੀਤੈ ਜਗੁ ਜੀਤੁ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੬]

ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਪਰ ਤਨ ਪਰ ਧਨ ਪਰ ਨਿੰਦ ਮੇਟਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜਾਇਆ॥
ਗੁਰਮਤਿ ਮਨੁ ਸਮਝਾਇ ਕੈ ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ ਵਰਜਿ ਰਹਾਇਆ॥
ਮਨਿ ਜਿਤੈ ਜਗੁ ਜਿਣਿ ਲਇਆ ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤੁ ਕਰਾਇਆ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੨੯, ਪਉੜੀ ੨]

ਸੋ ਜਿਸ ਨੇ ਮਨ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਜਿਤਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਰ ਕੇ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਵੀ ਭਰਥਰੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਨੁ ਰਿਪੁ ਜੀਤਾ ਸਭੁ ਰਿਪੁ ਜੀਤੇ॥ ਮਨ ਰਿਪੁ ਜੀਤਾ ਸਭ ਰਿਪੁ ਜੀਤੇ॥...੫੫॥

[ਵੈਰਾਗ ਸ਼ਤਕ, ਅਧਿ: ੭]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਰੂਪ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜਿਊਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਭ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜਿਊਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮਨ ਰੂਪ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜਿੱਤ ਲਏ ਹਨ।

ਸਾਖੀ—ਮਹਾਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਸੁੱਕੇ ਡੱਡੂ ਨੂੰ ਪੀਸ ਕੇ ਪਾਊਡਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ—ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਡੱਡੂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸੁਕਾਇਆ ਤੇ ਸੁੱਕੇ ਡੱਡੂ ਨੂੰ ਪੀਸ ਕੇ ਪੁੜੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਸਣ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਲਈ। ਜਦੋਂ ਵਰਖਾ ਦੀ ਰੁੱਤ ਆਈ ਉਸ ਪੀਸੇ ਹੋਏ ਡੱਡੂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਡੱਡੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲ ਆਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਪੁੜੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਪੁੜੀ ਬਿਲਕੁਲ ਖਾਲੀ ਪਈ ਮਿਲੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮੈਂ ਜਾਨਿਓ ਮਨ ਮਰ ਗਇਓ, ਮਨ ਤੋ ਮਰਿਓ ਨਾਹਿ॥
ਕੁਸੰਗਤ ਬਰਖਾ ਹੋਣ ਤੇ ਬਹੁਰ ਹਰੇ ਹੋਇ ਜਾਹਿ॥

ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਾਈ ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਬਸਿ ਨਾਹਿ॥ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਬਿਖਿਅਨ ਕਉ ਧਾਵਤ ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ ਰੋਕਉ ਤਾਹਿ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੨]

ਮਹਾਤਮਾ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਨ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮਨ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਤੇ ਇਸ ਪੀਸੇ ਹੋਏ ਡੱਡੂ ਤੋਂ ਮੁੜਕੇ ਡੱਡਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਉਂ ਮਤਾਂ ਕੋਈ ਬਿਰੱਕਤੀ ਦੀ ਜਾਂ ਚਿੱਟਾ ਚੋਲਾ ਪਾ ਕੇ ਹੰਗਤਾ ਕਰਕੇ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਮਨ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ ਮਨ ਮੇਰੇ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਪਰ ਕੁਸੰਗਤ ਰੂਪ ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਫਿਰ ਵਿਕਾਰ ਫੁਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੱਚਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਮਨ ਹੈ ਇਹ ਕੱਚੇ ਪਾਰੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਮਨੁ ਪਾਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਸਿ ਆਣੈ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੩੩, ਪਉੜੀ ੨੨]

ਅਲੰਕਾਰ ਕੱਚੇ ਪਾਰੇ ਦਾ—ਮਨ ਕੱਚੇ ਪਾਰਾ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਕੱਚਾ ਪਾਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਉਂਗਲ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਦਾ, ਕੱਚਾ ਪਾਰਾ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਫੈਲਦਾ ਤੇ ਸਰਦੀ ਨਾਲ ਸੁੰਗੜਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਦੋ

ਕੁ ਰੁਪਏ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਗਿਆਤ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਕੱਚਾ ਪਾਰਾ ਖਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਰਦਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੱਚਾ ਪਾਰਾ ਰਸਾਇਣੀ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰਸਾਇਣੀ ਇਸ ਕੱਚੇ ਪਾਰੇ ਨੂੰ ਸੋਧਦਾ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਸੁਨਹਿਰੇ ਭਾਵ ਕੂੰਡੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਹਰੀ ਬੂਟੀ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦੁਆਰਾ ਵੱਟੇ ਨਾਲ ਰਗੜ-ਰਗੜ ਕੇ ਖਰਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੂਟੀ ਦਾ ਹੀ ਰੰਗ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰਸਾਇਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਖਰਲ ਹੋਇਆ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਸੰਪਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਥੱਲੇ ਅੱਗ ਬਾਲਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੱਚਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਉੱਡ ਵੀ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਤੋਲ ਵੀ ਪੂਰਾ ਰਹੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਭਾਵ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਰਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਸੋਧਿਆ ਪਾਰਾ ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਕੱਖ ਕੁ ਭਰ ਭਾਵ ਥੋੜੇ ਮਾਤਰ ਲੈ ਕੇ ਖਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਹਜ਼ਮ ਸ਼ਕਤੀ ਬਹੁਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਰਰੀਕ ਤਾਕਤ ਵੀ ਬਹੁਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਤਾਕਤ ਇੰਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਥੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਰਾ ਜੇ ਕਲੀ ਤੇ ਪਾ ਦਈਏ ਤਾਂ ਚਾਂਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਤਾਂਬੇ ਤੇ ਪਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅਸ਼ੁਧ ਮਨ ਕੱਚੇ ਪਾਰਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਚਲ ਹੈ। ਮਰਿਆਦਾ ਰੂਪ ਉਂਗਲ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਦਾ। ਕ੍ਰੋਧੀਆਂ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋਧੀ ਤੇ ਨਰਮ ਖ਼ਿਆਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਨਰਮ ਭਾਵ ਠੰਢਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜੰਮਣ ਤੇ ਮਰਣ ਦੇਣ ਰੂਪ ਦੋ ਰੁਪਏ ਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਕੱਚੇ ਚੰਚਲ, ਵਿਸ਼ਈ ਤੇ ਵਿਕਾਰੀ ਮਨ ਦੀ ਕੁਸੰਗਤ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀਆਂ ਦਰਦਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਸਾਇਣੀ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੋਧ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਸ਼ਚੇ ਰੂਪ ਸੁਨਹਿਰਾ ਭਾਵ ਕੂੰਡਾ ਲੈ ਕੇ, ਅਭਿਆਸ ਰੂਪ ਵੱਟਾ ਲੈ ਕੇ, ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਹਰੀ ਬੂਟੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ, ਪੁਨਾ-ਪੁਨਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਰੂਪ ਰਗੜ ਰਗੜ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਕੇਵਲਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਧਾਰੁ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਾਗਿ ਰਹਾਉ ॥੫॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੫੯]

ਫਿਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਲੱਕੜਾਂ ਬਾਲ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਦੇ ਜਪ-ਤਪ ਰੂਪੀ ਸੇਕ ਨਾਲ ਸੰਪਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੂਪ ਕੱਚਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇ ਮਿਟ ਜਾਣ। ਸਿਮਰਨ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋਣ ਰੂਪ, ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਫੁਰਨ ਰੂਪ ਉੱਡ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਧਾਵਨ ਤੇ ਛੂਟਿਓ ਕਰਿ ਬੈਠੋ ਬਿਸਰਾਮੁ ॥ [ਬਸੰਤ ਮਃ ੯, ਅੰਗ ੧੧੮੬]

ਹੰਗਤਾ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਰੂਪ ਪੂਰਾ ਤੋਲ ਰਹੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕੋਇ ਨ ਆਖੈ ਘਟਿ ਹਉਮੈ ਜਾਈਐ ॥ [ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੧੪੬]

ਫਿਰ ਉਹ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨ ਰੂਪ ਪਾਰਾ ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਣਾ ਮਨੁ ਮਾਰਿਆ ਸਬਦਿ ਕਸਵਟੀ ਲਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੮੭]

ਜੇ ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਜਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ ਹਜ਼ਮ ਸ਼ਕਤੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਅਜਰੁ ਜਿਨਿ ਜਰਿਆ ਤਿਸ ਹੀ ਕਉ ਬਨਿ ਆਵਤ ॥

[ਸਾਰਗ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੫]

ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਹਾਥੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਲੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਉਪਾਸ਼ਕ,

ਤਾਂਬੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਉਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜੇ ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਉਪਾਸ਼ਕ, ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਚਾਂਦੀ ਤੇ ਉੱਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਰੂਪ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਨੇ ਪਾਰੇ ਵਰਗੇ ਚੰਚਲ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਫ਼ਤਹਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਹੈ:

ਫਾਹੇ ਕਾਟੇ ਮਿਟੇ ਗਵਨ ਫਤਿਹ ਭਈ ਮਨਿ ਜੀਤ ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਤੇ ਥਿਤ ਪਾਈ ਫਿਰਨ ਮਿਟੇ ਨਿਤ ਨੀਤ ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੨੫੮]

ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤੇ; ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਦ=ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮਾਤੇ=ਮਸਤ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਤ੍ਰਿਪਤਿ=ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਭਾਵ ਰਜੇਵਾਂ ਨ ਆਵੈ=ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਮੁਕਤਿ; ਮਨਿ ਸਾਚਾ ਭਾਵੈ ॥੧॥

ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਾਚਾ=ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਭਾਵੈ=ਭਾਉਂਦਾ ਭਾਵ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਤਨੁ ਧਨੁ ਕਲਤੁ; ਸਭੁ ਦੇਖੁ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥
ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ; ਕਿਛੁ ਸੰਗਿ ਨ ਜਾਨਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਤਨੁ=ਸਰੀਰ ਧਨੁ=ਮਾਇਆ ਕਲਤੁ=ਇਸਤਰੀ ਇਹਨਾਂ ਸਭੁ=ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅਭਿਮਾਨਾ=ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ=ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਕੀਚਹਿ ਰਸ ਭੋਗ; ਖੁਸੀਆ ਮਨ ਕੇਰੀ ॥ ਧਨੁ ਲੋਕਾਂ; ਤਨੁ ਭਸਮੈ ਢੇਰੀ ॥

ਮਨ ਕੇਰੀ=ਚਿਤ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਸ=ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ=ਭੋਗਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤਨੁ=ਸਰੀਰ ਨੇ ਭਸਮੈ=ਭਸਮ ਭਾਵ ਸੁਆਹ ਦੀ ਢੇਰੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧਨੁ ਲੋਕਾਂ=ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਸਾਂਭ ਲੈਣਾ ਹੈ।

ਖਾਕੂ ਖਾਕੁ ਰਲੈ ਸਭੁ ਫੈਲੁ ॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਨਹੀ ਉਤਰੈ ਮੈਲੁ ॥੨॥

ਸਭੁ ਫੈਲੁ=ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਦ ਫੈਲੀਆਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਖਾਕੂ ਖਾਕੁ=ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਰੂਪ ਖਾਕ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਖਾਕ ਜਾਂ ਲਾਹਨਤਾ ਰੂਪੀ ਖ਼ਾਕ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਣਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਇਹ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਲੁ=ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਖ਼ਾਕ ਰੂਪ ਤਨ ਨੇ ਖ਼ਾਕ ਵਿੱਚ ਰਲ ਜਾਣਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਖਾਕੂ=ਦੇਹ ਨੇ ਤਾਂ ਖ਼ਾਕ ਵਿੱਚ ਰਲ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਫੈਲੁ=ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਹੀ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ=ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪੀ ਜਾਂ ਹਉਮੈ ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਉਤਰੈ=ਉਤਰਦੀ॥੨॥

ਗੀਤ ਰਾਗ ਘਨ ਤਾਲ; ਸਿ ਕੂਰੇ ॥ ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ ਉਪਜੈ ਬਿਨਸੈ ਦੂਰੇ ॥

ਜੋ ਰਾਗ=ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਗੀਤ ਪੜਨੇ, ਘਨ=ਬਹੁਤਿਆਂ ਤਾਲ=ਤਾਲਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨਾ ਹੈ ਸਿ=ਉਹ ਸਭ ਕੂਰੇ=ਝੂਠੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਗੀਤ=ਗੀਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਰਾਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ, ਘਨ ਤਾਲ=ਬਹੁਤੇ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਉਹ ਸਭ ਕੂਰੇ=ਝੂਠੇ ਹਨ। ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ=ਤਿੰਨੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਉਪਜੈ=ਉਪਜਨੇ ਕਰਕੇ ਸਭ ਗੁਣ ਬਿਨਸੈ=ਬਿਨਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਦੂਰੇ=ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਜੋ ਰਾਗ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਘਨ=ਬਹੁਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ

ਵਾਲੇ ਹਨ, ਸਿ ਕੂਰੇ=ਉਹ ਝੂਠੇ ਪੁਰਸ਼ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਉਪਜੈ ਬਿਨਸੈ=ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੀ ਦੁਰਮਤਿ; ਦਰਦੁ ਨ ਜਾਇ ॥
ਛੂਟੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਾਰੂ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥੩॥

ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ (ਦੂ+ਜੀ) ਜੀ=ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਦੂ=ਦ੍ਵੈਤ ਹੈ **ਵਾ:** ਸੁਮੱਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਦੂਜੀ ਦੁਰਮਤਿ=ਖੋਟੀ ਮਤ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤਕ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦਰਦੁ=ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਰੋਗ, ਪੀੜਾ ਨ ਜਾਇ=ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਗੁਣ ਗਾਇ=ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਗਾਉਣ ਰੂਪ ਦਾਰੂ=ਦਵਾਈ ਲਾਉਣ ਕਰਕੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਛੂਟੈ=ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੩॥

ਧੋਤੀ ਊਜਲ; ਤਿਲਕੁ ਗਲਿ ਮਾਲਾ ॥ ਅੰਤਰਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਪੜਹਿ ਨਟ ਸਾਲਾ[1] ॥

(ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ 'ਨਾਟ ਸਾਲਾ')

ਤੇੜ ਊਜਲ=ਚਿੱਟੀ ਧੋਤੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਚਿੱਟਾ ਤਿਲਕ ਤੇ ਗਲਿ=ਗਲ ਵਿੱਚ ਰੁਦ੍ਰਾਖ ਦੀ ਮਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਪੜਹਿ=ਪੜ੍ਹਨਾ ਐਸਾ ਨਿਸਫਲ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਨਟ ਸਾਲਾ=ਨਟਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਨਟਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜ ਲਵੇ ਭਾਵ ਸ੍ਵਾਂਗ ਪੜੇ ਅਰਥਾਤ ਤਿਨਾਂ ਦਾ ਕਰਤਵ ਸਿਖੇ, ਇਹ ਸਭ ਭੇਖ ਛਲ ਰੂਪ ਹਨ।

ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ; ਮਾਇਆ ਮਦੁ ਪੀਆ ॥
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਭਗਤਿ ਨਾਹੀ ਸੁਖੁ ਥੀਆ ॥੪॥

ਨਾਮੁ=ਸਤਿਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਿ=ਭੁਲਾ ਕੇ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਮਦੁ=ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਪੀਆ=ਪੀਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਨੁ ਗੁਰ=ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਗਤਿ=ਭਗਤੀ ਨਾਹੀ=ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਥੀਆ=ਹੁੰਦਾ ॥੪॥

ਸੂਕਰ ਸੁਆਨ; ਗਰਧਭ ਮੰਜਾਰਾ ॥ ਪਸੂ ਮਲੇਛ; ਨੀਚ ਚੰਡਾਲਾ ॥

ਸੂਕਰ=ਸੂਰ, ਸੁਆਨ=ਕੁੱਤਾ, ਗਰਧਭ=ਗਧਾ, ਮੰਜਾਰਾ=ਬਿੱਲਾ ਆਦਿਕ ਪਸੂ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਮਲੇਛ=ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਨ ਸੁੰਨਤ ਆਦਿ ਹਨ ਤਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨੀਚ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੀਚਾਂ ਤੋਂ ਨੀਚ ਜੋ ਚੰਡਾਲਾ=ਚੂਹੜਾ ਹੈ। ਅਤੇ

ਗੁਰ ਤੇ ਮੁਹੁ ਫੇਰੇ; ਤਿਨ੍ ਜੋਨਿ ਭਵਾਈਐ ॥
ਬੰਧਨਿ ਬਾਧਿਆ; ਆਈਐ ਜਾਈਐ ॥੫॥

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋਨਿ=ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਵਾਈਐ=ਫੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੁਹੁ ਫੇਰੇ=ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਲਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਧਾਰ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋਰ ਭੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਹੀਣਸ੍ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਧ੍ਰਿਗੰਤ ਜਨਮ ਭ੍ਰਸਟਣਹ ॥
ਕੂਕਰਹ ਸੂਕਰਹ ਗਰਧਭਹ ਕਾਕਹ ਸਰਪਨਹ ਤੁਲਿ ਖਲਹ ॥੩੩॥

[ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੬]

ਉਹ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਮੋਹ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਹੈ ॥੫॥

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ; ਲਹੈ ਪਦਾਰਥੁ ॥ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ; ਸਦਾ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਜੀਵ ਨਾਮ **ਵਾ:** ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ ਲਹੈ=ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਵਸਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਦਾ ਕਿਰਤਾਰਥੁ=ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ; ਪੂਛ ਨ ਹੋਇ ॥ ਮਾਨੇ ਹੁਕਮੁ; ਸੀਝੈ ਦਰਿ ਸੋਇ ॥੬॥

ਤਿਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਭਾਵ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪੂਛ=ਪੁਛ ਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ **ਵਾ:** ਪੂਛ=ਉਸਦੇ ਪੂਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਭਾਵ ਪਸੂ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਜੋ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਸੀਝੈ=ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੬॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ; ਤ ਤਿਸ ਕਉ ਜਾਣੈ ॥ ਰਹੈ ਰਜਾਈ; ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਰਜਾਈ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਪਛਾਨਣੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿ; ਸਚੈ ਦਰਿ ਵਾਸੁ ॥ ਕਾਲ ਬਿਕਾਲ; ਸਬਦਿ ਭਏ ਨਾਸੁ ॥੭॥

ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਸੱਚੇ ਦਰ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਕੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ **ਵਾ:** ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਰਕੇ ਕਾਲ ਬਿਕਾਲ=ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੋਵੇਂ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ॥੭॥

ਰਹੈ ਅਤੀਤੁ ਜਾਣੈ ਸਭੁ ਤਿਸ ਕਾ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਅਰਪੈ ਹੈ ਇਹੁ ਜਿਸ ਕਾ ॥

ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤੁ=ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਜਾਣੇ। ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਤਨ ਮਨ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਵੇ॥

ਨਾ ਓਹੁ ਆਵੈ; ਨਾ ਓਹੁ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ; ਸਾਚੇ ਸਾਚਿ ਸਮਾਇ ॥੮॥੨॥

ਨਾਨਕ=ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸਾ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਨਾ ਆਵੈ=ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਜਾਇ=ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਸਾਚਿ=ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇ=ਸਮਾ ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੮॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੩੩]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸੀਤਲ ਜਲੁ ਧਿਆਵਹੁ ਹਰਿ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਸੁਗੰਧ ਗੰਧਈਆ ॥ ਮਿਲਿ ਸਤਸੰਗਤਿ ਪਰਮਪਦੁ ਪਾਇਆ ਮੈ ਹਿਰਡ ਪਲਾਸ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਬੁਹੀਆ ॥੧॥ ਜਪਿ ਜਗੰਨਾਥ ਜਗਦੀਸ ਗੁਸਈਆ ॥ ਸਰਣਿ ਪਰੇ ਸੇਈ ਜਨ ਉਬਰੇ ਜਿਉ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਉਧਾਰਿ ਸਮਈਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਭਾਰ ਅਠਾਰਹ ਮਹਿ ਚੰਦਨੁ ਊਤਮ ਚੰਦਨ ਨਿਕਟਿ ਸਭ ਚੰਦਨੁ ਹੁਈਆ ॥ ਸਾਕਤ ਕੂੜੇ ਊਭਸੁਕ ਹੂਏ ਮਨਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ਵਿਛੁੜਿ ਦੂਰਿ ਗਈਆ ॥੨॥ ਹਰਿ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਕਰਤਾ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸਭ ਬਿਧਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਬਨਈਆ ॥ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੇ ਸੁ ਕੰਚਨੁ ਹੋਵੈ ਜੋ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ ਸੁ ਮਿਟੈ ਨ ਮਿਟਈਆ ॥੩॥ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਵੈ ਸਾਗਰ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਖੁਲ੍ਹਈਆ ॥ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਇਕ ਸਰਧਾ ਉਪਜੀ ਮੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਕਹਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਭਈਆ ॥੪॥ ਪਰਮ ਬੈਰਾਗੁ ਨਿਤ ਨਿਤ ਹਰਿ ਧਿਆਏ ਮੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਕਹਤੇ ਭਾਵਨੀ ਕਹੀਆ ॥ ਬਾਰ ਬਾਰ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਕਹੀਐ ਹਰਿ ਪਾਰੁ ਨ ਪਾਵੈ ਪਰੈ ਪਰਈਆ ॥੫॥ ਸਾਸਤ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਪੁਕਾਰਹਿ ਧਰਮੁ ਕਰਹੁ ਖਟੁ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜਈਆ ॥ ਮਨਮੁਖ ਪਾਖੰਡਿ ਭਰਮਿ ਵਿਗੂਤੇ ਲੋਭ ਲਹਰਿ ਨਾਵ ਭਾਰਿ ਬੁਡਈਆ ॥੬॥ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਨਾਮੇ ਗਤਿ ਪਾਵਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਈਆ ॥ ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਤ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਵੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਚੈ ਪਰਮਪਦੁ ਪਈਆ ॥੭॥ ਇਹੁ ਜਗੁ ਵਰਨੁ ਰੂਪੁ ਸਭੁ ਤੇਰਾ ਜਿਤੁ ਲਾਵਹਿ ਸੇ ਕਰਮ ਕਮਈਆ ॥ ਨਾਨਕ ਜੰਤ ਵਜਾਏ ਵਾਜਹਿ ਜਿਤੁ ਭਾਵੈ ਤਿਤੁ ਰਾਹਿ ਚਲਈਆ ॥੮॥੨॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਉਪਦੇਸ਼, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸੀਤਲ ਜਲੁ ਧਿਆਵਹੁ;
ਹਰਿ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਸੁਗੰਧ ਗੰਧਈਆ ॥

ਜਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਤਲ=ਠੰਡੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਵਹੁ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੋ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੋ ਚੰਦਨ ਵੱਤ ਹੈ, ਤਿਸਦੀ ਭਗਤੀ ਰੂਪੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗੰਧਈਆ=ਮਹਿਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਿਲਿ ਸਤਸੰਗਤਿ ਪਰਮਪਦੁ ਪਾਇਆ;
ਮੈ ਹਿਰਡ ਪਲਾਸ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਬੁਹੀਆ ॥੧॥

ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਨਾਲ ਮਿਲਿ=ਮਿਲਾਪ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਪਦੁ=ਆਤਮਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਿਰਡ=ਅਰਿੰਡ ਪਲਾਸ=ਛੱਛਰੇ ਵਾਂਗ ਨਿਕੰਮਾ ਸੀ ਹਰੀ ਰੂਪ ਚੰਦਨ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਭਗਤੀ, **ਵਾ:** ਜਸ ਰੂਪ ਬੁਹੀਆ=ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। **ਅਥਵਾ** ਇਹ ਸਤਸੰਗਤਿ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹਿਰਡ=ਅਰਿੰਡ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਨਿਕੰਮਾ ਫਿੱਕੇ

ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕੁੜੱਤਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਪਲਾਸ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣਾ, ਫਿੱਕਾ ਸੀ। ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਬੁਹੀਆ=ਹਰੀ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰਕੇ, **ਵਾ:** ਹਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸਤਸੰਗਤਿ ਕਰਕੇ ਭਗਤੀ ਦੀ ਬੁਹੀਆ=ਸੁਗੰਧੀ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਰਮਪਦੁ=ਵੱਡਾ ਪਦ ਭਾਵ ਆਤਮ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ॥੧॥

ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਨੋਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਾਂ ਚੰਦਨ ਦਾ ਨਾਮ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਿਕੰਮੇ ਦਰਖ਼ਤਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਰਿੰਡ ਅਤੇ ਪਲਾਹ (ਢੱਕ) ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਤਨਾ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਜ ਹੈ, ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਢੱਕ ਤੇ ਅਰਿੰਡ ਦੀ ਲੱਕੜ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਜਲਾਣ ਦੇ ਹੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਾਲੇ-ਸ਼ਤੀਰੀਆਂ ਦਾ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਲੱਕੜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੁਨ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਕਾਨ ਦੀ ਛੱਤ ਦਾ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਏ ਦੂਸਰਾ ਜੋੜੀਆਂ, ਦਰਵਾਜਿਆਂ ਦੇ ਭੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਲੱਕੜਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਜੇ ਐਸੀ ਨਿਕੰਮੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੰਗਤ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਚੰਦਨ ਦੀ ਇੱਕ ਐਸੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬਿਰਵਾ ਭਲਾ ਬੇੜ੍ਹਿਓ ਢਾਕ ਪਲਾਸ॥
ਓਇ ਭੀ ਚੰਦਨੁ ਹੋਇ ਰਹੇ ਬਸੇ ਜੁ ਚੰਦਨ ਪਾਸਿ॥੧੧॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੫]

ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਨਿਕੰਮੇ ਦਰੱਖਤ ਜੋ ਚੰਦਨ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਹਨ ਉਹ ਗੁਣ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਨਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕੋਈ ਅਰਿੰਡ ਜਾਂ ਪਲਾਸ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਚੰਦਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਜੋ ਢੱਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿੱਕਾਪਨ ਅਰਿੰਡ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਥੋਥਾਪਨ ਵਿਅਰਥ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਨਿਕੰਮੇ ਸਨ ਉਹ ਸਤਸੰਗਤਿ ਰੂਪ ਚੰਦਨ ਦਾ ਦਰੱਖਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਸੁਗੰਧੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੁੰਗਧੀ ਨਾਲ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਭੀ ਸਤਸੰਗੀ ਹੋ ਕੇ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤੁਮ ਚੰਦਨ ਹਮ ਇਰੰਡ ਬਾਪੁਰੇ ਸੰਗਿ ਤੁਮਾਰੇ ਬਾਸਾ॥
ਨੀਚ ਰੂਖ ਤੇ ਊਚ ਭਏ ਹੈ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਨਿਵਾਸਾ॥੧॥ ਮਾਧਉ ਸਤਸੰਗਤਿ ਸਰਨਿ ਤੁਮ੍ਾਰੀ॥
[ਆਸਾ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੬]

੨. ਬਾਵਨ ਬੀਖੂ ਬਾਨੈ ਬੀਖੇ ਬਾਸੁ ਤੇ ਸੁਖ ਲਾਗਿਲਾ॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੫੧]

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਦੇ ਬੀਖੂ=ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਅਤੇ ਬਨ ਦੇ ਬੀਖੇ=ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨੂੰ ਸਹਜੇ ਸੁਗੰਧੀ ਲਾਗਿਲਾ=ਲਗਦੀ ਹੈ। (ਨੋਟ : ਇਹ ਜੈਪੁਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ (ਆਵਿਲਾ), (ਜਾਵਿਲਾ ਆਦਿ) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤੇਰੇ ਸੰਤ ਚੰਦਨ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਰੂਪ ਬਿਰਛਾਂ ਨੂੰ, ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੇਰੇ ਜਸ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਕੈਸਾ ਹੈਂ ? ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਰਬੇ ਆਦਿ ਪਰਮਲਾਦਿ ਕਾਸਟ ਚੰਦਨੁ ਭੈਇਲਾ॥੨॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੫੧]

ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਆਦਿ ਅਤੇ ਪਰਮਲਾਦਿ=ਚੰਦਨ ਰੂਪ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਭੀ ਆਦਿ ਰੂਪ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਕਾਸਟ ਲੱਕੜ ਰੂਪ ਹੋਰ ਜੀਵ ਅਤੇ ਚੰਦਨ ਰੂਪ ਸੰਤ ਸਰਬ ਰੂਪ ਤੂੰ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਚੰਦਨੁ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਿ ਚੰਦਨੁ ਹੋਈ॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੧੧, ਪਉੜੀ ੧੦]

੨. ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਵਣਾਸਪਤਿ ਸਭ ਚੰਦਨ ਹੋਵੈ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੨, ਪਉੜੀ ੧੬]

੩. ਚੰਨਣੁ ਬਿਰਖੁ ਸੁਬਾਸੁ ਦੇ ਚੰਨਣੁ ਕਰਦਾ ਬਿਰਖ ਸਬਾਏ॥
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੩੧, ਪਉੜੀ ੧੪]

੪. ਚੰਨਣੁ ਹੋਵੈ ਚੰਨਣਹੁ ਕੋ ਚਲਿਤੁ ਨ ਜਾਣੈ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੨੧, ਪਉੜੀ ੨੧]

੫. ਨਲ੍ਹ ਕਵਿ ਪਾਰਸ ਪਰਸ ਕਚ ਕੰਚਨਾ ਹੋਇ ਚੰਦਨਾ ਸੁਬਾਸੁ ਜਾਸੁ ਸਿਮਰਤ ਅਨ ਤਰ॥
[ਅੰਗ ੧੩੯੯]

ਜਪਿ ਜਗੰਨਾਥ; ਜਗਦੀਸ ਗੁਸਈਆ॥

ਜੋ ਜਗਦੀਸ=ਜਗਤ ਦਾ ਈਸ਼, ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ (ਗੁ+ਸਈਆ) ਗੁ=ਧਰਤੀ ਸਈਆ=ਮਾਲਕ ਉਸ ਜਗੰਨਾਥ=ਜਗਤਨਾਥ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਜਪਿ=ਜਪਿਆ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਨਾਥ ਸੀ, ਹੁਣ ਭੀ ਜਗਤ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ ਹੈ, ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਭੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹੀ ਤਿੰਨੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਪਿ=ਜਪਣਯੋਗ ਹੈ।

ਸਰਣਿ ਪਰੇ ਸੇਈ ਜਨ ਉਬਰੇ;
ਜਉ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਉਧਾਰਿ ਸਮਈਆ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣ ਵਿੱਚ ਪਏ ਹਨ, ਓਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਉਬਰੇ=ਬਚ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਨੂੰ, ਉਸਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਮਈਆ=ਅਭੇਦ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਕੋ ਲਖੈ ਨਾ ਪਾਰ॥ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਉਧਾਰੇ ਅਨਿਕ ਬਾਰ॥
[ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੧੧੯੪]

੨. ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਰਾਇਣੁ ਗਰਬ ਪ੍ਰਹਾਰੀ॥ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਉਧਾਰੇ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ॥੪॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੨੪]

੩. ਸਰਣਾਗਤਿ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਜਨ ਆਏ ਤਿਨ ਕੀ ਪੈਜ ਸਵਾਰੀ॥੨॥
[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੦੭]

੪. ਹਰਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਭਗਤ ਉਪਾਇਆ ਪੈਜ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
ਹਰਣਾਖਸੁ ਦੁਸਟੁ ਹਰਿ ਮਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਤਰਾਇਆ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

੫. ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਰਖੀ ਹਰਿ ਪੈਜ ਆਪ॥ ਬਸਤਰ ਛੀਨਤ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਰਖੀ ਲਾਜ॥
[ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੯੨]

ਸੋ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਜੋ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਬੀਬੀ ਸਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ—ਬੀਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਈ ਭਿਆਨਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਲੇਗ ਦੀ ਐਸੀ ਨਾਮੁਰਾਦ ਬੀਮਾਰੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੈਲੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਚਿੰਤ ਪੂਰਨੀ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਪਲੇਗ ਦਾ ਐਸਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ, ਦੋ-ਦੋ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਮ੍ਰਿਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ

ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਬੀਬੀ ਬਚੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਸੀ ਜਿਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਭੀ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਲੇਗ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਬਚਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੇਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਬਚਿਆ, ਇਤਨੇ ਸੰਘਣੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੀਬੀ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਸ ਨੂੰ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੀ, ਕਦੇ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਪਈ ਹੋਈ ਬਿਪਤਾ ਬਾਰੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚਿਤਵਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਦਾਈ ਆਦਿ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਭੀ ਨਾ ਮਿਲਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤੱਕਿਆ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਜਿਤਨੇ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕੀਤੇ। ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਤੇ ਦਰੋਪਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਛੋਡਿ ਪ੍ਰਭ ਤੁਹੀ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੧]

ਇੱਕ ਰਾਤ ਅਚਾਨਕ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਿਆ, ਬੀਬੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕੌਣ ਹੈ ? ਤਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਬੇਟਾ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਚਾਚਾ ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਡੁਬਦੇ ਨੂੰ ਤਿਨਕੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬੇਟਾ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦਾ ਮੈਂ ਵਿਛੜਿਆਂ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਲੇਗ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਤੂੰ ਬਚੀ ਹੈ, ਇਹ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਦਿਨ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਰਹਿ ਕੇ ਕੱਟਣ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਚਾਚੇ ਦਾ ਘਰ ਭੀ ਬਾਪ ਦਾ ਘਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਚਾਚੇ ਨਾਲ ਪੌੜੀਆਂ ਉਤਰਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੜੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਕਪੜਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਐਸਾ ਪਦਾਰਥ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸੁੰਘਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰਕੇ, ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਪਾ ਕੇ ਚਾਟੀਵਿੰਡ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ, ਰਾਮ-ਰਾਮ ਸੱਤ ਕਹਿੰਦੇ ਜਿਊਂਦੀ ਨੂੰ ਹੀ ਫੂਕਣ ਲੈ ਚੱਲੇ। ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਵਾਲੇ ਬਾਵੇ ਤੋਂ ਲੱਕੜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਚਿਖਾ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜ ਆਏ। ਅਚਾਨਕ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਐਸੀ ਬੱਦਲੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਈ ਕਿ ਮੂਹਲੇਧਾਰ ਵਰਖਾ ਜੋ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਏਰੀਏ ਵਿੱਚ ਪਈ। ਉਸ ਨੇ ਚਿਖਾ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਦੀ-ਲਗਦੀ ਜੋ ਅਜੇ ਕਪੜਿਆਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹੁੰਚੀ, ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ। ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੋ ਭਰਾ ਘੁਮਿਆਰ ਸੁਲਤਾਨ ਪਿੰਡ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਰੋਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ, ਉਸ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਧ ਚਿਖਾ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਆਵਾਜ਼ ਚਿਖਾ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਇੱਕ ਭਰਾ ਚਿਖਾ ਕੋਲ ਖੜਿਆ ਦੂਜਾ ਪੁਲਿਸ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ, ਨਾਲ ਹੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਗੱਡੀ ਆਈ ਚਿਖਾ ਫੋਲ ਕੇ ਜਦੋਂ ਦੇਖਿਆ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਜਿਸ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਂ ਨੇ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਸਦਕਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਪਰਤੀ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ, ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਤਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਉੱਪਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਚਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਫੜੇ ਗਏ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਕੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਭਰਾ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਰਾਂ ਨੂੰ 'ਸਜ਼ਾ-ਏ-ਮੌਤ' ਹੋਈ। ਬੀਬੀ ਦਾ ਇਹ ਪੁੱਤਰ ਪਿਰਥੀ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਇਆ ਸੋ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਰਣ ਆਉਣ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸਰਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸੇ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ।

ਭਾਰ ਅਠਾਰਹ ਮਹਿ ਚੰਦਨੁ ਊਤਮ; ਚੰਦਨ ਨਿਕਟਿ ਸਭ ਚੰਦਨੁ ਹੁਈਆ ॥

ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਅਠਾਰਾਂ ਭਾਰ ਬਨਸਪਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਦਨ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਚੰਦਨ ਦੇ ਨਿਕਟਿ=ਨੇੜੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਭ=ਸਾਰੇ ਬਿਰਛ ਚੰਦਨ ਰੂਪ ਹੁਈਆ=ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਤ ਚੰਦਨ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਉੱਤਮ ਹਨ। ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਸੰਤ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਾਕਤ ਕੂੜੇ ਊਭਸੁਕ ਹੂਏ; ਮਨਿ ਅਭਿਮਾਨੁ, ਵਿਛੁੜਿ ਦੂਰਿ ਗਈਆ ॥੨॥

ਸਾਕਤ=ਮਨਮੁੱਖ ਕੂੜੇ=ਝੂਠੇ ਪੁਰਸ਼ ਊਭਸੁਕ ਭਾਵ ਖੜਸੁਕ (ਜੋ ਬਿਰਛ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੜਾ ਹੀ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਉਭਸੁਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਉਭਸੁਕ ਬਿਰਛ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹੰਕਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਭਾਵ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟੇ ਗਏ ਹਨ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਨਮੁਖ ਊਭੇ ਸੁਕਿ ਗਏ ਨਾ ਫਲੁ ਤਿੰਨਾ ਛਾਉ ॥**
ਤਿੰਨਾ ਪਾਸ ਨ ਬੈਸੀਐ ਓਨਾ ਘਰੁ ਨ ਗਿਰਾਉ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੬]

੨. **ਭਰਮਿ ਸੂਕੇ ਬਹੁ ਉਭਿਸੁਕ ਕਹੀਅਹਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਹਰੀਜੈ ॥**
[ਕਲਿਆਨੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੩੨੬]

ਹਰਿ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਕਰਤਾ ਆਪੇ ਜਾਣੈ;
ਸਭ ਬਿਧਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਬਨਈਆ ॥

ਹਰੀ ਕਰਤਾ ਆਪਣੀ ਗਤਿ=ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਮਿਤਿ=ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਸਭ ਬਿਧੀਆਂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ।

ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੇ ਸੁ ਕੰਚਨੁ ਹੋਵੈ;
ਜੋ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ ਸੁ ਮਿਟੈ ਨ ਮਿਟਈਆ ॥੩॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭੇਟੇ=ਮਿਲੇ ਹਨ ਸੁ=ਉਹ ਸੋਨੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਲੇਖ ਧੁਰਾਂ ਤੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਫਲ ਭੋਗੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਿਟਾਇਆ ਹੋਇਆ ਮਿਟਦਾ ਨਹੀਂ ॥੩॥

ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਵੈ; ਸਾਗਰ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਖੁਲ੍ਹਈਆ ॥

ਸਾਗਰ=ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ=ਨਾਮ, ਵੈਰਾਗ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜਗਿਆਸੂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਪਾਵੈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਇਕ ਸਰਧਾ ਉਪਜੀ;
ਮੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਕਹਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਭਈਆ ॥੪॥

ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ॥੪॥

ਪਰਮ ਬੈਰਾਗੁ ਨਿਤ ਨਿਤ ਹਰਿ ਧਿਆਏ;
ਮੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਕਹਤੇ ਭਾਵਨੀ ਕਹੀਆ ॥

ਮੈਂ ਪਰਮ=ਵੱਡੇ ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਧਾਰਕੇ ਨਿੱਤ ਰੂਪ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਧਿਆਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਕਹਤੇ=ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਭਾਵਨੀ=ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਕਹੀਆ=ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਵਾ—ਮੈਂ ਹਰੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਕਹਣੇ ਕਰਕੇ (ਭਾਵਨੀਕ+ਹੀਆ) ਹੀਆ=ਹਿਰਦਾ ਭਾਵਨੀਕ=ਸੋਭਨੀਕ ਹੋ ਗਿਆ

ਹੈ। ਪਾਠ "ਭਾਵਨੀ ਕਹੀਆ" ਹੀ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਜੋ ਪਰਮ ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਧਾਰ ਕੇ ਨਿਤ ਨਿਤ=ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਹਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਜੇਹੇ ਸੰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨੀ=ਸ਼ਰਧਾ ਕਰਨੀ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਹੀ ਹੈ।

ਬਾਰ ਬਾਰ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਕਹੀਐ; ਹਰਿ ਪਾਰੁ ਨ ਪਾਵੈ ਪਰੈ ਪਰਈਆ ॥੫॥

ਬਾਰ-ਬਾਰ, ਖਿਨ-ਖਿਨ, ਪਲ-ਪਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਉਹ ਪਰੈ ਪਰਈਆ=ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਭਾਵ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਰੇ ਹੈ॥੫॥

ਸਾਸਤ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਪੁਕਾਰਹਿ; ਧਰਮੁ ਕਰਹੁ ਖਟੁ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜਈਆ ॥

ਛੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ, ਚਾਰ ਵੇਦ, ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਵੈ ਧਰਮ ਧਾਰਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਖਟੁ=ਛੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਮ=ਜਪੁ, ਹੋਮ, ਸੰਧਿਆ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਦੇਵ ਅਰਚਨ, ਅਥਿਤੀ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰੋ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਖਟ ਕਰਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੰਤ੍ਰੰ ਰਾਮ ਰਾਮ ਨਾਮੰ ਧ੍ਯਾਨੰ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪੂਰਨਹ ॥
ਗ੍ਯਾਨੰ ਸਮ ਦੁਖ ਸੁਖੰ ਜੁਗਤਿ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਵੈਰਣਹ ॥
ਦਯਾਲੰ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜੀਆ ਪੰਚ ਦੋਖ ਬਿਬਰਜਿਤਹ ॥
ਭੋਜਨੰ ਗੋਪਾਲ ਕੀਰਤਨੰ ਅਲਪ ਮਾਯਾ ਜਲ ਕਮਲ ਰਹਤਹ ॥
ਉਪਦੇਸੰ ਸਮ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰਹ ਭਗਵੰਤ ਭਗਤਿ ਭਾਵਨੀ ॥
ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਨਹ ਸ੍ਰੋਤਿ ਸ੍ਰਵਣੰ ਆਪੁ ਤ੍ਯਿਾਗਿ ਸਗਲ ਰੇਣੁਕਹ ॥
ਖਟ ਲਖ੍ਯਣ ਪੂਰਨੰ ਪੁਰਖਹ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਸਾਧ ਸ੍ਵਜਨਹ ॥੪੦॥

[ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੭]

ਮਨਮੁਖ ਪਾਖੰਡਿ ਭਰਮਿ ਵਿਗੂਤੇ;
ਲੋਭ ਲਹਰਿ ਨਾਵ ਭਾਰਿ ਬੁਡਈਆ ॥੬॥

ਪਾਖੰਡੀ ਮਨਮੁਖ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਗੂਤੇ=ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਰੂਪ ਨਾਵ=ਨੌਕਾ ਲੋਭ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਰਹੀ ਹੈ॥੬॥

ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਨਾਮੇ ਗਤਿ ਪਾਵਹੁ; ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਈਆ ॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨੋਂ ! ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਗੇ। ਸਤਾਈ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਛੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ।

ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਤ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਵੈ;
ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਚੈ ਪਰਮਪਦੁ ਪਈਆ ॥੭॥

ਜੀਵ ਦੀ ਹਉਮੈ ਜਾਇ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਰਚੈ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਪਦ=ਕੈਵਲ ਮੋਖਸ਼ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ॥੭॥

ਇਹੁ ਜਗੁ ਵਰਨੁ ਰੂਪੁ ਸਭੁ ਤੇਰਾ;
ਜਿਤੁ ਲਾਵਹਿ ਸੇ ਕਰਮ ਕਮਈਆ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵਰਨੁ=ਰੰਗ ਅਤੇ ਰੂਪ ਆਦਿਕ ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰਾ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿਧਰ ਤੂੰ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ ਜੀਵ ਉਹੀ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਨਾਨਕ ਜੰਤ ਵਜਾਏ ਵਾਜਹਿ;
ਜਿਤੁ ਭਾਵੈ ਤਿਤੁ ਰਾਹਿ ਚਲਈਆ ॥੯॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਇਹ ਜੀਵਾਂ ਰੂਪ ਵਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਇਹ ਵਜਦੇ ਹਨ। ਜਿਧਰ ਤੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ। ਤਿਤੁ=ਉਸੇ ਰਾਹਿ=ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਚਲਈਆ=ਚਲਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੯॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੩੫]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਅੰਤਰਿ ਪਿਆਸ ਉਠੀ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰੀ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਬਚਨ ਮਨਿ ਤੀਰ ਲਗਈਆ ॥ ਮਨ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਮਨ ਹੀ ਜਾਣੈ ਅਵਰੁ ਕਿ ਜਾਣੈ ਕੋ ਪੀਰ ਪਰਈਆ ॥੧॥ ਰਾਮ ਗੁਰਿ ਮੋਹਨਿ ਮੋਹਿ ਮਨੁ ਲਈਆ ॥ ਹਉ ਆਕਲ ਬਿਕਲ ਭਈ ਗੁਰ ਦੇਖੇ ਹਉ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੋਇ ਪਈਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਹਉ ਨਿਰਖਤ ਫਿਰਉ ਸਭਿ ਦੇਸ ਦਿਸੰਤਰ ਮੈ ਪ੍ਰਭ ਦੇਖਨ ਕੋ ਬਹੁਤੁ ਮਨਿ ਚਈਆ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਕਾਟਿ ਦੇਉ ਗੁਰ ਆਗੈ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮਾਰਗੁ ਪੰਥੁ ਦਿਖਈਆ ॥੨॥ ਕੋਈ ਆਣਿ ਸਦੇਸਾ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰਾ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਮਨਿ ਤਨਿ ਮੀਠ ਲਗਈਆ ॥ ਮਸਤਕੁ ਕਾਟਿ ਦੇਉ ਚਰਣਾ ਤਲਿ ਜੋ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਲੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਈਆ ॥੩॥ ਚਲੁ ਚਲੁ ਸਖੀ ਹਮ ਪ੍ਰਭੁ ਪਰਬੋਧਹ ਗੁਣ ਕਾਮਣ ਕਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਲਹੀਆ ॥ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਉਆ ਕੋ ਨਾਮੁ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ ਸਰਣਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਸੁ ਪਾਛੈ ਪਈਆ ॥੪॥ ਖਿਮਾ ਸੀਗਾਰ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭ ਖੁਸੀਆ ਮਨਿ ਦੀਪਕ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਬਲਈਆ ॥ ਰਸਿ ਰਸਿ ਭੋਗ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਹਮ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਜੀਉ ਕਟਿ ਕਟਿ ਪਈਆ ॥੫॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਾਰੁ ਕੰਠਿ ਹੈ ਬਨਿਆ ਮਨੁ ਮੋਤੀਚੂਰੁ ਵਡ ਗਹਨ ਗਹਨਈਆ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਰਧਾ ਸੇਜ ਵਿਛਾਈ ਪ੍ਰਭੁ ਛੋਡਿ ਨ ਸਕੈ ਬਹੁਤੁ ਮਨਿ ਭਈਆ ॥੬॥ ਕਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਰੁ ਅਵਰੁ ਕਿਛੁ ਕੀਜੈ ਸਭੁ ਬਾਦਿ ਸੀਗਾਰੁ ਫੋਕਟ ਫੋਕਟਈਆ ॥ ਕੀਓ ਸੀਗਾਰੁ ਮਿਲਣ ਕੈ ਤਾਈ ਪ੍ਰਭੁ ਲੀਓ ਸੁਹਾਗਨਿ ਥੂਕ ਮੁਖਿ ਪਈਆ ॥੭॥ ਹਮ ਚੇਰੀ ਤੂ ਅਗਮ ਗੁਸਾਈ ਕਿਆ ਹਮ ਕਰਹ ਤੇਰੈ ਵਸਿ ਪਈਆ ॥ ਦਇਆ ਦੀਨ ਕਰਹੁ ਰਖਿ ਲੇਵਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਰ ਸਰਣਿ ਸਮਈਆ ॥੮॥੫॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਚੌਥੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਜੋ ਇੱਛਾ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਵਾ—ਆਪਣੀ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਪਿਆਸ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਣੀਆਲੇ ਤੀਰ ਲੱਗੇ, ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਬਾਣ ਨੇ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪ ਘਾਓ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੋ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅੰਤਰਿ ਪਿਆਸ ਉਠੀ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰੀ; ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਬਚਨ, ਮਨਿ ਤੀਰ ਲਗਈਆ ॥

ਜਦੋਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਨਣੇ ਰੂਪ ਤੀਰ=ਬਾਨ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲਗਈਆ=ਲੱਗਿਆ, **ਵਾ:** ਜਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ=ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਤੀਰ ਲਗਈਆ=ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪਿਆਸ=ਇੱਛਾ ਉਠੀ=ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਦੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਅੰਤਰਿ ਪਿਆਸ ਹਰਿ ਨਾਮ ਕੀ ਗੁਰ ਤੁਸਿ ਮਿਲਾਵੈ ਸੋਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੦]

੨. ਦਰਸਨ ਪਿਆਸੀ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਚਿਤਵਉ ਅਨਦਿਨੁ ਨੀਤ ॥
ਖੋਲਿ੍ ਕਪਟ ਗੁਰਿ ਮੇਲਿਆ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਮੀਤ ॥੧॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੩]

੩. ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ਲੋਚਨ ਤਾਰ ਲਾਗੀ॥ ਬਿਸਰੀ ਤਿਆਸ ਬਿਡਾਨੀ॥੧॥

[ਕੇਦਾਰਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੧੯]

੪. ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ਬਹੁਤੁ ਮਨਿ ਮੇਰੈ ਨਾਨਕ ਦਰਸ ਨਿਹਾਲ॥ [ਨਟ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੮੦]

੫. ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮਨੋਹਰ ਮਨੁ ਨ ਰਹੈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਉਮਕਾਈ॥

[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੬]

੬. ਅੰਤਰਿ ਪਿਆਸ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜਿਉ ਜਲ ਕੀ ਸਫਲ ਦਰਸਨੁ ਕਦਿ ਪਾਂਉ॥

[ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੨]

੭. ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ਬਹੁਤੁ ਮਨਿ ਮੇਰੈ॥ ਮਿਲੁ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜਗਤ ਗੁਰ ਕੇਰੈ॥

[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੪]

ਸੋ ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਿਆਸ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਭੀ ਬੇਅੰਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਨਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਪਿਆਸ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ।

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਤੇ ਰੂਪ ਚੰਦ ਦੀ—ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਆਕਲ ਜੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਚੌਥੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੀ (ਵੱਡੇ ਘਰ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਘਰ ਵੱਡੇ ਇੱਕ ਗ੍ਰਾਮ ਮਹਿਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਬਸਹਿ ਤਿਖਾਨ॥
ਰਾਮਦਾਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਧਰੀ ਮਹਾਨ॥੨॥ [ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਰਾਸਿ ੭, ਅੰਸੂ ੧੮]

ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਇੱਕ ਪੁਤ੍ਰੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਵਿਆਹੁਣ ਯੋਗ ਹੋ ਗਈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਿਆਹੁਣ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਕਰਾਓ ਉਹ ਲੱਭਦਾ ਹੋਇਆ ਤੁਕਲਾਣੀ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਦਾ ਨਾਮ ਦਾ ਤਰਖਾਣ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਧੂ ਸੀ, ਯੋਗ ਜਾਣ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸਗਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਨਿ ਆਕੁਲ ਨੇ ਬੂਝਨ ਕਰਜੋ॥ ਗੁਰ ਕੋ ਸਿੱਖ ਕਿ ਨਹੀਂ ਨਿਹਰਜੋ ?
ਬ੍ਰਿਪ ਕਹੈ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬਿਚਾਰਾ॥ ਨੀਕੋ ਏਕ ਨਿਕੇਤ ਨਿਹਾਰਾ॥੧੧॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਰਾਸਿ ੭, ਅੰਸੂ ੧੮]

ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ, ਜੰਞ ਆ ਗਈ, ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਭਾਈ ਆਕਲ ਜੀ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਏ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਜੋ ਸੰਬੰਧੀ ਹਨ ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਲਤਾਨ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹਨ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ ਜਿਸਨੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਉਦਪੇਸ਼ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੇ ਪੁੱਤਰੀ! ਤੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਸੁਲਤਾਨ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹਨ, ਪਰ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ। ਤੇਰਾ ਸੀਸ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਭਲੀ ਕਰਨਗੇ। ਬੀਬੀ ਸੂਰਤੀ (ਭਾਈ ਆਕਲ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ) ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਾਲੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ। ਬੜੀ ਅਯੋਗ ਬਾਤ ਹੋ ਗਈ। ਅਰਦਾਸ ਵਿੱਚ ਮਨ ਜੋੜਿਆ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੇਰੀ

ਅਨਾਥ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ ਜਿਵੇਂ ਦਰੋਪਤੀ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਨਾਮਦੇਵ ਆਦਿ ਦੀ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਬਣਾ ਲਓ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਵ ਗੁਨ ਕਹਾ ਜਗਤ ਗੁਰਾ ਜਉ ਕਰਮੁ ਨ ਨਾਸੈ ॥
ਸਿੰਘ ਸਰਨ ਕਤ ਜਾਈਐ ਜਉ ਜੰਬੁਕੁ ਗ੍ਰਾਸੈ ॥ [ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲੁ ਬਾਣੀ ਸਧਨੇ ਕੀ, ਅੰਗ ੮੫੮]

ਹੇ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ! ਜੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਜਾਣ ਨਾਲ ਫੇਰ ਭੀ ਗਿੱਦੜ ਪਕੜ ਲਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੋਇਆ। ਭਾਵ ਜੇ ਗਿੱਦੜ ਰੂਪ ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪਕੜ ਲਿਆ ਤਾਂ ਹੇ ਸ਼ੇਰ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਣ ਲਿਆ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੋਇਆ ? ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਦੀ ਮਾੜੀ ਰੇਖਾ ਬਦਲੋ। ਬੁਰਾ ਲੇਖ ਮੇਟ ਦਿਓ। ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਤੁਕਲਾਣੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨਿਵਾਸ, ਪਿੰਡ ਡਰੋਲੀ ਭਾਈ ਸਾਂਈ ਦਾਸ ਦੇ ਘਰ ਸੀ। ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਸੀ। ਬਰਾਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਿਆਂ ਭਾਈ ਸਾਦਾ ਹੋਰ ਜਾਵੀਆਂ ਸਮੇਤ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਏ ਡੋਲੀ ਨੂੰ ਕਹਾਰਾਂ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਕੁਝ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਦੂਰੋਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਧੁਨ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਈ ਮਨ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ, ਕਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਕੇ ਦੇ ਡੋਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਕਹਾਰ ਲਾਲਚ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦੂਰ ਡੋਲੇ ਚੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ 'ਬੇਟੀ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ? ਕਿਧਰੋਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈਂ ? ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ ? ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਰਵਰ ਕੇ ਸੇਵਕ ਸਸੁਰਾਰੇ। ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਚਿਤ ਭਈ ਉਦਾਰੇ ॥੩੦॥
ਸੁਨਿ ਕੰਨਜਾ ਤੇ ਭਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ। ਹੇਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਉ ਬਿਸਾਲ ॥੩੨॥
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਮ ਕਹਯੋ। ਤੇਰੋ ਲੇਖ ਇਸੀ ਬਿਧਿ ਲਹਯੋ ॥
ਚਲਿ ਆਈ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਸ਼ਰਨੀ। ਲਿਖਹਿ ਲੇਖ ਅਬ ਜਿਉਂ ਸ਼ੁਭ ਕਰਨੀ ॥੩੩॥

ਫੇਰ ਬੀਬੀ ਨੇ ਭੇਟਾ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਨਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਗੁਰ ਬਾਕ ਬਖਾਨਾ। ਨਵੋ ਲੇਖ ਲਿਖਿਬੋ ਤੁਵ ਠਾਨਾ ॥
ਪਿਤਾ ਤੋਹਿ ਸਿੱਖ, ਸੋ ਤੋ ਤਰਯੋ। ਘਰ ਸਸੁਰਾਰ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰਯੋ ॥੩੫॥
ਸਿਖੀ ਦਾਨ ਦੀਨਿ ਹਮ ਤੋਹੀ। ਅਧਿਕ ਸਿਖ ਸੁਤ ਤੇਰੋ ਹੋਹੀ ॥
ਪਤਿ ਭੀ ਸਿਖ ਹੋਇ ਹੈ ਭਲੇ। ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਕੇ ਮਾਰਗ ਚਲੇ ॥੩੬॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੭, ਅੰਸੂ ੧੮]

ਇਤਨੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਸਕਾਰ ਬਦਲ ਗਏ। ਮਨ ਸੀਤਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ! ਤੇਰਾ ਸਹੁਰਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਲੜਕੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਸੰਬੰਧ ਜੁੜਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬਣ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਅਤੇ ਦਰਸਨ ਕਰਕੇ ਤਨੋਂ, ਮਨੋਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਖ ਬਣਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪਤੀ ਸਤੀ ਨੂੰ ਸਰਵਰ (ਸੁਲਤਾਨ) ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟਿਕਾਉਣ ਲੈ ਕੇ ਗਏ। ਜਾਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਨੇ ਸਰਵਰ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਲੱਤ ਮਾਰੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਇਹ ਮੁਕਾਮ ਢਾਹ ਦੇਣਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪੀਰ ਖਾਨਾ ਢਾਹ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸੌਂ ਜਾਣ ਤੋਂ ਸਾਧੂ ਨੇ ਕਹੀ ਲੈ ਕੇ ਮੁਕਾਮ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਦਿਨੇ ਬਣਾਇਆ ਕਰਨ ਤੇ ਸਾਧੂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਢਾਹ ਆਇਆ

ਕਰੇ। ਅਖ਼ੀਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖ਼ੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੇ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਰਖਾਉਣ ਲਈ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚੰਦਰਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਰਗਾ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਚੰਦ ਰੱਖਿਆ, ਉਹ ਬੜਾ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਹੋਇਆ। ਪਿਓ ਪੁੱਤਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਕੁੰਨੇ (ਘੜੇ) ਦਾ ਪਾਣੀ ਬੜਾ ਠੰਢਾ ਜਾਣ ਕੇ ਸੰਕਲਪ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਪਾਣੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਛਕਣੇ ਯੋਗ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾ ਕੇ ਹੀ ਛਕਾਂਗੇ। ਪਿਆਸ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਪਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਸ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਲੱਗ ਗਈ। ਪਿਆਸ ਦੇ ਮਾਰੇ ਬੁੱਲਾਂ ਤੇ ਸਿੱਕਰੀ ਆ ਗਈ, ਗਲੇ ਸੁਕ ਗਏ। ਮਰਨ ਕਿਨਾਰੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਐਸੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੀਹ ਕੋਹ ਤੋਂ ਸਿਖ਼ਰ ਦੁਪਹਿਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਲ ਛਕਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਲ ਛਕਿਆ ਦੋਹਾਂ ਪਿਓ-ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖੰਡਾ ਤੇ ਇੱਕ ਕੜਛਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਗਿੱਲਾ ਬਾਲਣ ਜਲਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਹੁਣ ਤਕ ਕੜਛਾ ਤੇ ਖੰਡਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਕੋਲ ਪਿੰਡ ਭਾਈ ਦੀਆਂ ਬਾਗੜੀਆਂ (ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਕੋਲ) ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਲਈ ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗਾਥਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ।

ਮਨ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਮਨ ਹੀ ਜਾਣੈ; ਅਵਰੁ ਕਿ ਜਾਣੈ ਕੋ ਪੀਰ ਪਰਈਆ ॥੧॥

ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਥਾ=ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਮਨ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਕੋ=ਕੋਈ ਪਰਈਆ=ਪਰਾਈ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਕਿ=ਕੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ? ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ॥੧॥

ਰਾਮ, ਗੁਰਿ ਮੋਹਨਿ; ਮੋਹਿ ਮਨੁ ਲਈਆ ॥

ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਮੋਹਨਿ=ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੈ।

ਹਉ ਆਕਲ ਬਿਕਲ ਭਈ ਗੁਰ ਦੇਖੇ;
ਹਉ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੋਇ ਪਈਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹਉ=ਮੈਂ ਬੜੀ ਆਕਲ=ਅਕਲ ਵਾਲੀ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਬਿਕਲ ਭਈ=ਬੇ-ਸੁਧ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ, **ਵਾ:** ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰਕ ਅਕਲ ਵਲੋਂ ਬਿਕਲ=ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ "**ਦਰਸਨ ਦੇਖਤ ਹੀ, ਸੁਧਿ ਕੀ ਨ ਸੁਧਿ ਰਹੀ; ਬੁਧਿ ਕੀ ਨ ਬੁਧਿ ਰਹੀ, ਮਤਿ ਮੈ ਨ ਮਤਿ ਹੈ।**" [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਕਬਿੱਤ ੯] ਹਉ=ਮੈਂ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਈ ਹਾਂ। ਲੋਟ ਪੋਟ=ਲਿਟਕੇ ਪੋਟ=ਗਠੜੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਹੋਇਆ, ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਲਿਟਦਾ ਜੋ ਪੋਟ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੂਰਛਤ, ਬੇਖ਼ੁਦ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿੱਚ ਲੋਟ ਪੋਟ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਬੇਖ਼ੁਦ ਹੋ ਜਾਣਾ।

ਹਉ ਨਿਰਖਤ ਫਿਰਉ, ਸਭਿ ਦੇਸ ਦਿਸੰਤਰ;
ਮੈ ਪ੍ਰਭ ਦੇਖਨ ਕੋ, ਬਹੁਤੁ ਮਨਿ ਚਈਆ ॥

ਹਉ=ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹਾਂ, ਵਾ—ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਾਅ ਹੈ।

ਮਨੁ ਤਨੁ ਕਾਟਿ ਦੇਉ, ਗੁਰ ਆਗੈ;
ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮਾਰਗੁ ਪੰਥੁ ਦਿਖਈਆ ॥੨॥

ਜਿਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗੁ ਪੰਥੁ=ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ, **ਵਾ:** ਪੰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਮਾਰਗੁ=ਰਾਹ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਪੰਥਾਂ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਗਵਾ ਕੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੱਗੇ ਮਨ ਤਨ ਕੱਟ ਕੇ ਭੇਟਾ ਰੱਖਦੀ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਮਨ ਤਨ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ॥੨॥

ਕੋਈ ਆਨਿ ਸਦੇਸਾ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰਾ;
ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਮਨਿ ਤਨਿ ਮੀਠ ਲਗਈਆ ॥

ਐਸਾ ਕੋਈ ਹੈ ? ਜਿਹੜਾ ਆਨਿ=ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਦੇਸਾ=ਸੰਦੇਸ਼ਾ, ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣਾ ਕਰੇ ਕਿਉਂਕਿ ਤਨਿ=ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਦਰ ਜੋ ਮਨ ਹੈ। ਉਸ ਮਨ ਦੇ ਰਿਦ=ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਮੀਠ=ਮਿੱਠਾ ਲਗਈਆ=ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਿਹੜਾ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਦੇਣਾ ਕਰੇ=ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਮਨ ਤਨ ਨਾਲੋਂ ਮੀਠ=ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਮਸਤਕੁ ਕਾਟਿ, ਦੇਉ ਚਰਣਾ ਤਲਿ;
ਜੋ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਲੇ, ਮੇਲਿ ਮਿਲਈਆ ॥੩॥

ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮਸਤਕੁ=ਮੱਥਾ ਭਾਵ ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਉਸਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਤਲਿ=ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਦਿਆਗੀ, ਕਿਸਦੇ ? ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿੱਚ ਆਪ ਮਿਲੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਲਣਾ ਕਰੇ। ਜਾਂ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮੇਲੇ=ਸਤਸੰਗ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦੇਵੇ ॥੩॥

ਚਲੁ ਚਲੁ ਸਖੀ, ਹਮ ਪ੍ਰਭੁ ਪਰਬੋਧਹ;
ਗੁਣ ਕਾਮਣ ਕਰਿ, ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਲਹੀਆ ॥

ਹੇ ਸਖੀ ! ਚਲੁ=ਤੂੰ ਭੀ ਚੱਲ, ਇਧਰੋਂ ਮੈਂ ਭੀ ਚਲੁ=ਚਲਦੀ ਹਾਂ ਹਮ=ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੁ=ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ (ਪਰ+ਬੋਧਹ) ਪਰ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬੋਧਹ=ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਹੀਆ=ਲਈਏ, ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਰੂਪ ਕਾਮਣ=ਟੂਣਾ (ਜਾਦੂ) ਕਰਿ=ਕਰਕੇ, ਵਾ—ਮਣਕਾ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਈਏ।

ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ, ਉਆ ਕੋ ਨਾਮੁ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ;
ਸਰਣਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਸੁ ਪਾਛੈ ਪਈਆ ॥੪॥

ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਭਗਤਿ=ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਵਛਲੁ=ਪਿਆਰਾ ਕਹੀਅਤੁ=ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪਿੱਛੇ ਪਈਆ=ਪੈਣਾ ਕਰੀਏ ॥੪॥

ਖਿਮਾ ਸੀਗਾਰ ਕਰੇ, ਪ੍ਰਭ ਖੁਸੀਆ; ਮਨਿ ਦੀਪਕ, ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਬਲਈਆ ॥

ਪ੍ਰਭ=ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਾਸਤੇ ਖ਼ਿਮਾ ਰੂਪ ਸੀਗਾਰ=ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਨੂੰ ਕਰੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਿਮਾ ਸੀਗਾਰੁ ਕਾਮਣਿ ਤਨਿ ਪਹਿਰੈ ਰਾਵੈ ਲਾਲ ਪਿਆਰੀ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੩੫੯]

ਅਤੇ ਮਨ ਰੂਪ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਦੀਪਕ=ਦੀਵੇ ਨੂੰ ਬਲਈਆ=ਬਾਲਣਾ ਕਰੇ।

ਰਸਿ ਰਸਿ ਭੋਗ ਕਰੇ, ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ;
ਹਮ ਤਿਸੁ ਆਗੈ, ਜੀਉ ਕਟਿ ਕਟਿ ਪਈਆ ॥੫॥

ਜੋ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ=ਪ੍ਰਭੂ ਰਸਿ ਰਸਿ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਸਿ=ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮੈ ਤਿਸੁ ਆਗੈ=ਉਸ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਜੀਅ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਪਈਆ=ਪਾਉਂਦੀ ਹਾਂ॥੫॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਾਰੁ, ਕੰਠਿ ਹੈ ਬਨਿਆ;
ਮਨੁ ਮੋਤੀਚੂਰੁ, ਵਡ ਗਹਨ ਗਹਨਈਆ ॥

ਜੋ ਹਰਿ=ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨੇ ਰੂਪੀ ਹਾਰ, ਕੰਠਿ=ਗਲ ਵਿੱਚ ਬਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਤੀ ਵਾਂਗ ਸ਼ੁਧ ਕਰਨਾ ਏਹੋ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਡ=ਵੱਡਾ ਮੋਤੀਚੂਰੁ ਗਹਿਣਾ, ਭੂਖਨ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਮੋਤੀਚੂਰ=ਮੁਕਤਾ ਚੂੜ-ਸਿਰ 'ਤੇ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਮੋਤੀਆਂ ਜੜਿਆ ਗਹਿਣਾ, ਚੂੜਾ ਮਣੀ। **ਵਾ:** ਮਨ ਦਾ ਗ੍ਰਹਣ (ਫੜਨਾ), ਵੱਡਾ ਮੁਕਤਾਚੂੜ ਭੂਸ਼ਨ ਹੈ। ਸੋ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਰੂਪ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪੰਜ ਕਕਾਰ, ਗਹਿਣੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਆਦਿਕ ਗਹਿਣਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ, ਸਿੱਖਣੀ ਨੂੰ ਵਰਜਿਆ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ—ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਤਰਨਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਨਗਰ ਦੀਆ ਬੀਬੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ, ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਟੋਕਿਆ, ਤਾਨ੍ਹਾ-ਮ੍ਹੇਣਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪਦਾਰਥ, ਧਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕੰਜੂਸੀ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਗਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਭਾਵ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਤੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਮੀ ਸੀ ਤਾਂ ਗਹਿਣੇ ਵੇਚੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਧਨ ਹੈ ਗਹਿਣੇ ਲੈ ਦਿਉ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਗੰਗਾਂ ਜੀ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਐਸੇ ਸ਼ਿਰਮੋਣ ਗਹਿਣੇ ਪਹਿਨਾਵਾਂਗਾ ਜੋ ਤੇਰੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਦੱਸਣਾ ਕਰੋ ਐਸੇ ਗਹਿਣੇ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ ਨਾਮੀ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਗਹਿਣੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਭਾਵ ਗੰਗਾ ਜੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਪ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਪਤੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ।

ਹਰਿ ਹਰਿ, ਸਰਧਾ ਸੇਜ ਵਿਛਾਈ;
ਪ੍ਰਭੁ ਛੋਡਿ ਨ ਸਕੈ; ਬਹੁਤੁ ਮਨਿ ਭਈਆ ॥੬॥

ਹਰਿ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪ ਸੇਜ ਵਿਛਾਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਈਆ=ਭਾ ਗਿਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੋ ਹਰਿ=ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰੀ ਹੈ। ਏਹੋ ਹਰੀ ਲਈ ਸੇਜਾ ਵਿਛਾਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪ ਸੇਜਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੇਜ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਭੁ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ॥੬॥

ਕਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਰੁ, ਅਵਰੁ ਕਿਛੁ ਕੀਜੈ; ਸਭੁ ਬਾਦਿ ਸੀਗਾਰੁ ਫੋਕਟ ਫੋਕਟਈਆ ॥

ਕਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਰੁ=ਪ੍ਰਭੂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਹੇ ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕੀਜੈ=ਕਰੇ ਉਸ ਦਾ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸਭੁ=ਸਾਰਾ ਬਾਦਿ=ਵਿਅਰਥ ਹੈ ਤੇ ਫੋਕਟ ਫੋਕਟਈਆ=ਨਿਸਫਲ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿਸਫਲ ਹੈ, **ਵਾ:** ਆਪ ਭੀ ਨਿਸਫਲ ਹੈ ਤੇ ਕਰਮ ਭੀ ਨਿਸਫਲ ਹੈ।

ਕੀਓ ਸੀਗਾਰੁ, ਮਿਲਣ ਕੈ ਤਾਈ; ਪ੍ਰਭੁ ਲੀਓ ਸੁਹਾਗਨਿ, ਥੂਕ ਮੁਖਿ ਪਈਆ ॥੭॥

ਪ੍ਰਭੁ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੀਤੇ ਸਨ ਪਰ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਲੀਓ=ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦੇ ਮੂੰਹ ਪਰ ਲਾਹਨਤਾਂ ਰੂਪ ਥੂਕ=ਥੁਕਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, **ਵਾ:** ਜਿਨਾਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਸੱਚਾ ਸਾਧਨਾਂ ਰੂਪੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਤੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੁਹਾਗਣਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉਪਰ ਲਾਹਨਤਾਂ ਰੂਪ ਥੁੱਕਾਂ ਪਈਆਂ ਹਨ॥੭॥

ਹਮ ਚੇਰੀ, ਤੂ ਅਗਮ ਗੁਸਾਈ; ਕਿਆ ਹਮ ਕਰਹ, ਤੇਰੈ ਵਸਿ ਪਈਆ ॥

ਹੇ ਗੁਸਾਈ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਅਗਮ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ਮੈਂ ਚੇਰੀ=ਦਾਸੀ ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਪਈ ਹੋਈ ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਆ ਹਮ ਕਰਹ=ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ।

ਦਇਆ ਦੀਨ ਕਰਹੁ ਰਖਿ ਲੇਵਹੁ; ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਰ ਸਰਣਿ ਸਮਈਆ ॥੮॥੫॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਦਇਆ ਕਰਹੁ=ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬ ਨੂੰ ਰਖਿ ਲੇਵਹੁ=ਰੱਖ ਲੈਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਨਾਨਕੁ ਗਰੀਬੁ ਢਹਿ ਪਇਆ ਦੁਆਰੈ ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਲੈਹੁ ਵਡਿਆਈ ॥੬॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੫੭]

ਮੈਂ ਹਰੀ ਸਰੂਪ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਈਆ=ਸਮਾਈ ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਹੋਈ ਹਾਂ॥੮॥੫॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੩੭]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਪ੍ਰਭ ਜਨਮ ਮਰਨ ਨਿਵਾਰਿ ॥ ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਦੁਆਰਿ ॥ ਗਹਿ ਚਰਨ ਸਾਧੂ ਸੰਗ ॥ ਮਨ ਮਿਸਟ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੰਗ ॥ ਕਰਿ ਦਇਆ ਲੇਹੁ ਲੜਿ ਲਾਇ ॥ ਨਾਨਕਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ॥੧॥ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਦਇਆਲ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਦਇਆਲ ॥ ਜਾਚਉ ਸੰਤ ਰਵਾਲ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸੰਸਾਰੁ ਬਿਖਿਆ ਕੂਪ ॥ ਤਮ ਅਗਿਆਨ ਮੋਹਤ ਘੂਪ ॥ ਗਹਿ ਭੁਜਾ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਲੇਹੁ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਪੁਨਾ ਦੇਹੁ ॥ ਪ੍ਰਭ ਤੁਝ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਠਾਉ ॥ ਨਾਨਕਾ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥੨॥ ਲੋਭਿ ਮੋਹਿ ਬਾਧੀ ਦੇਹ ॥ ਬਿਨੁ ਭਜਨ ਹੋਵਤ ਖੇਹ ॥ ਜਮਦੂਤ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ॥ ਚਿਤ ਗੁਪਤ ਕਰਮਹਿ ਜਾਨ ॥ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਸਾਖਿ ਸੁਨਾਇ ॥ ਨਾਨਕਾ ਹਰਿ ਸਰਨਾਇ ॥੩॥ ਭੈ ਭੰਜਨਾ ਮੁਰਾਰਿ ॥ ਕਰਿ ਦਇਆ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਿ ॥ ਮੇਰੇ ਦੋਖ ਗਨੇ ਨ ਜਾਹਿ ॥ ਹਰਿ ਬਿਨਾ ਕਤਹਿ ਸਮਾਹਿ ॥ ਗਹਿ ਓਟ ਚਿਤਵੀ ਨਾਥ ॥ ਨਾਨਕਾ ਦੇ ਰਖੁ ਹਾਥ ॥੪॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਨਿਧੇ ਗੋਪਾਲ ॥ ਸਰਬ ਘਟ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਪੂਰਨ ਆਸ ॥ ਇਕ ਨਿਮਖ ਰਹਨੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਵਡਭਾਗਿ ਨਾਨਕ ਪਾਇ ॥੫॥ ਪ੍ਰਭ ਤੁਝ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਹੋਰ ॥ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚੰਦ ਚਕੋਰ ॥ ਜਿਉ ਮੀਨ ਜਲ ਸਿਉ ਹੇਤੁ ॥ ਅਲਿ ਕਮਲ ਭਿੰਨੁ ਨ ਭੇਤੁ ॥ ਜਿਉ ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਆਸ ॥ ਨਾਨਕ ਚਰਨ ਪਿਆਸ ॥੬॥ ਜਿਉ ਤਰੁਨਿ ਭਰਤ ਪਰਾਨ ॥ ਜਿਉ ਲੋਭੀਐ ਧਨੁ ਦਾਨੁ ॥ ਜਿਉ ਦੂਧ ਜਲਹਿ ਸੰਜੋਗੁ ॥ ਜਿਉ ਮਹਾ ਖੁਧਿਆਰਥ ਭੋਗੁ ॥ ਜਿਉ ਮਾਤ ਪੂਤਹਿ ਹੇਤੁ ॥ ਹਰਿ ਸਿਮਰਿ ਨਾਨਕ ਨੇਤ ॥੭॥ ਜਿਉ ਦੀਪ ਪਤਨ ਪਤੰਗ ॥ ਜਿਉ ਚੋਰੁ ਹਿਰਤ ਨਿਸੰਗ ॥ ਮੈਗਲਹਿ ਕਾਮੈ ਬੰਧੁ ॥ ਜਿਉ ਗ੍ਰਸਤ ਬਿਖਈ ਧੰਧੁ ॥ ਜਿਉ ਜੂਆਰ ਬਿਸਨੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਮਨੁ ਲਾਇ ॥੮॥ ਕੁਰੰਕ ਨਾਦੈ ਨੇਹੁ ॥ ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ ਚਾਹਤ ਮੇਹੁ ॥ ਜਨ ਜੀਵਨਾ ਸਤਸੰਗਿ ॥ ਗੋਬਿਦੁ ਭਜਨਾ ਰੰਗਿ ॥ ਰਸਨਾ ਬਖਾਨੈ ਨਾਮੁ ॥ ਨਾਨਕ ਦਰਸਨ ਦਾਨੁ ॥੯॥ ਗੁਨ ਗਾਇ ਸੁਨਿ ਲਿਖਿ ਦੇਇ ॥ ਸੋ ਸਰਬ ਫਲ ਹਰਿ ਲੇਇ ॥ ਕੁਲ ਸਮੂਹ ਕਰਤ ਉਧਾਰੁ ॥ ਸੰਸਾਰੁ ਉਤਰਸਿ ਪਾਰਿ ॥ ਹਰਿ ਚਰਨ ਬੋਹਿਥ ਤਾਹਿ ॥ ਮਿਲਿ ਸਾਧਸੰਗਿ ਜਸੁ ਗਾਹਿ ॥ ਹਰਿ ਪੈਜ ਰਖੈ ਮੁਰਾਰਿ ॥ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਸਰਨਿ ਦੁਆਰਿ ॥੧੦॥੨॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਨ ਦਾ ਸੌਖਾ ਉਪਾਅ ਦੱਸੋ ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅੱਗੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ।"

ਪ੍ਰਭ; ਜਨਮ ਮਰਨ ਨਿਵਾਰਿ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੇਰਾ ਜਨਮ=ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਤੇ ਮਰਨ=ਮਰ ਜਾਣਾ ਨਿਵਾਰਿ=ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਵਾਂ।

ਹਾਰਿ; ਪਰਿਓ ਦੁਆਰਿ ॥

ਮੈ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਹਾਰਿ=ਥੱਕ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਤਸੰਗ ਦੁਆਰਿ=ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਰ ਪਰਿਓ=ਪਿਆਂ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਿਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮਹਿਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਹੀ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਸੰਗ ਰੂਪ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਸੰਗ ਰੂਪ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਨਮ ਮਰਣ ਨਿਵਾਰਿ ਧਰਣੀਧਰ ਪਤਿ ਰਾਖੁ ਪਰਮਾਨੰਦ ॥੨॥

[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੦੮]

੨. ਜਨਮ ਮਰਣ ਨਿਵਾਰਿ ਹਰਿ ਜਪਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਸੋਇ ॥੨॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੫]

ਗਹਿ ਚਰਨ; ਸਾਧੂ ਸੰਗ ॥
ਮਨ ਮਿਸਟ; ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੰਗ ॥

ਸਾਧੂ=ਨਿਰਮਲ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਗ=ਮਿਲਾਪ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਗਹਿ=ਪਕੜੇ ਹਨ। ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਾ ਰੰਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮਿਸਟ=ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਹੀ ਓਟ ਸਾਧਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥ ਅਬ ਮੈ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੬]

ਕਰਿ ਦਇਆ; ਲੇਹੁ ਲੜਿ ਲਾਇ ॥
ਨਾਨਕਾ; ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ॥੧॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਦਇਆ=ਤਰਸ ਕਰਿ=ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਲੜਿ=ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਲਾਇ=ਲਗਾ ਲੇਹੁ=ਲਓ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਧਿਆਉਂਦੇ ਰਹੀਏ ॥੧॥

ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਦਇਆਲ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ; ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਦਇਆਲ ॥

ਹੇ ਦੀਨਾ=ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੇ ਨਾਥ=ਮਾਲਕ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ! ਆਪ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਦਿਆਲੂ ਸੀ। ਹੇ ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਨਾਥ= ਸੁਆਮੀ ! ਆਪ ਜੀ ਹੁਣ ਭੀ ਦਿਆਲੂ ਹੋ। ਭਾਵ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗ਼ਰੀਬਾਂ 'ਤੇ ਦਿਆਲੂ, ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ। ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭੀ ਦੀਨਾ=ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੇ ਨਾਥ=ਮਾਲਕ ਰਖਿਅਕ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਕਰਣਾ ਪਤਿ ਸੁਆਮੀ ਅਨਾਥਾ ਕੇ ਨਾਥ ॥ [ਕੇਦਾਰਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੨੦]

੨. ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਪੂਰਨ ਭਵਜਲ ਉਧਰਨਹਾਰਾ ॥੧॥ [ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੩੨]

੩. ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਦੈਆਲ ਦੇਵ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣਹਾਰੁ ॥
ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਰਖਦਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੭]

ਜਾਚਉ; ਸੰਤ ਰਵਾਲ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੰਤ=ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਵਾਲ=ਚਰਣ ਧੂੜੀ ਜਾਚਉ=ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੇਵਉ ਸਾਧ ਸੰਤ ਚਰਨੇਰੈ ॥ ਬਾਂਛਉ ਧੂਰਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੇਰੈ ॥**
ਅਠਸਠਿ ਮਜਨੁ ਮੈਲੁ ਕਟੇਰੈ ॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੪]

੨. **ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਮੋਹਿ ਕਿਰਪਾ ਕੀਜੈ ॥ ਧੂਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਨਾਨਕ ਦੀਜੈ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੧]

੩. **ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਲੋਚਾ ਪੂਰਿ ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਬਾਛਉ ਧੂਰਿ ॥**
[ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੨੪]

ਸੰਸਾਰੁ; ਬਿਖਿਆ ਕੂਪ ॥ ਤਮ ਅਗਿਆਨ; ਮੋਹਤ ਘੂਪ ॥

ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਕੂਪ=ਖੂਹ ਹੈ। ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਤਮ=ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਕਰਕੇ ਤੇ ਮੋਹਤ=ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਘੂਪ=ਗਾੜ੍ਹਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਤਮ=ਅਤਿਸੈ ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਘੂਪ=ਗਾੜ੍ਹੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਮੋਹਤ=ਮੂਰਛਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਭਾਵ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਸਰੂਪ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਜਿਵੇਂ ਮੂਰਛਤ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਗਵਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਕੁ ਫ਼ਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਣ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰੂਪ ਵਲੋਂ ਮੋਹਤ=ਮੂਰਛਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕੂਪੁ ਭਰਿਓ ਜੈਸੇ ਦਾਦਿਰਾ ਕਛੁ ਦੇਸੁ ਬਦੇਸੁ ਨ ਬੂਝ ॥**
ਐਸੇ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਬਿਖਿਆ ਬਿਮੋਹਿਆ ਕਛੁ ਆਰਾ ਪਾਰੁ ਨ ਸੂਝ ॥੧॥
[ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੬]

੨. **ਗ੍ਰਿਹਿ ਅੰਧ ਕੂਪ ਪਤਿਤ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਰਕ ਘੋਰ ਗੁਬਾਰ ॥**
ਅਨਿਕ ਜੋਨੀ ਭ੍ਰਮਤ ਹਾਰਿਓ ਭ੍ਰਮਤ ਬਾਰੰਬਾਰ ॥੧॥ [ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੩]

ਗਹਿ ਭੁਜਾ; ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਲੇਹੁ ॥
ਹਰਿ; ਨਾਮੁ ਅਪੁਨਾ ਦੇਹੁ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ! ਆਪ ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਫੜ ਲਓ। ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹਰੀ ਨਾਮ ਦੇਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗਹਿ ਭੁਜਾ ਲੇਵਹੁ ਨਾਮੁ ਦੇਵਹੁ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਧਾਰਤ ਮਿਟਤ ਪਾਪ ॥**
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੬੨]

੨. **ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਿਮਰਤ ਮਿਟੇ ਕਿਲਬਿਖ ਬੁਝੀ ਤਪਤਿ ਅਘਾਨਿਆ ॥**
ਗਹਿ ਭੁਜਾ ਲੀਨੇ ਦਇਆ ਕੀਨੇ ਆਪਨੇ ਕਰਿ ਮਾਨਿਆ ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੫]

੩. **ਗਹਿ ਭੁਜਾ ਲੇਵਹੁ ਨਾਮੁ ਦੇਵਹੁ ਤਉ ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਮਾਨੀਐ ॥** [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੭੮]

ਪ੍ਰਭ; ਤੁਝ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਠਾਉ ॥
ਨਾਨਕਾ; ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥੨॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ! ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਠਾਉ=ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ, ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, **ਵਾ:** ਮਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੈ ਤਾਣੁ ਦੀਬਾਣੁ ਤੂਹੈ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ਮੈ ਤੁਧੁ ਆਗੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥
ਮੈ ਹੋਰੁ ਥਾਉ ਨਾਹੀ ਜਿਸੁ ਪਹਿ ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀ ਮੇਰਾ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਤੁਝ ਹੀ ਪਾਸੇ ॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੩੫]

ਲੋਭਿ ਮੋਹਿ ਬਾਧੀ; ਦੇਹ ॥
ਬਿਨੁ ਭਜਨ; ਹੋਵਤ ਖੇਹ ॥

ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਜੋੜਨ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿੱਚ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਦੇਹ ਬਾਧੀ=ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੋ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖੇਹ=ਮਿੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਲੋਭਿ ਮੋਹਿ ਬਿਕਾਰਿ ਬਾਧਿਓ ਅਨਿਕ ਦੋਖ ਕਮਾਵਨੇ ॥**
ਅਲਿਪਤ ਬੰਧਨ ਰਹਤ ਕਰਤਾ ਕੀਆ ਅਪਨਾ ਪਾਵਨੇ ॥

[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੪੭]

੨. **ਲੋਭਿ ਮੋਹਿ ਅਭਿਮਾਨਿ ਬੂਡੇ ਮਰਣੁ ਚੀਤਿ ਨ ਆਵਏ ॥**
ਪੁਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਬਿਉਹਾਰ ਬਨਿਤਾ ਏਹ ਕਰਤ ਬਿਹਾਵਏ ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੫]

ਜਮਦੂਤ; ਮਹਾ ਭਇਆਨ ॥
ਚਿਤ ਗੁਪਤ; ਕਰਮਹਿ ਜਾਨ ॥

ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਦੂਤ ਮਹਾ=ਬਹੁਤ ਭਇਆਨ=ਭਿਆਨਕ ਹਨ। ਚਿਤ=ਚਿੱਤਰ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਇਸਦੇ ਕਰਮਹਿ=ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨ=ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੇਇ ਕਿਵਾੜ ਅਨਿਕ ਪੜਦੇ ਮਹਿ ਪਰ ਦਾਰਾ ਸੰਗਿ ਫਾਕੈ ॥
ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤੁ ਜਬ ਲੇਖਾ ਮਾਗਹਿ ਤਬ ਕਉਣੁ ਪੜਦਾ ਤੇਰਾ ਢਾਕੈ ॥੩॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੬]

ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ; ਸਾਖਿ ਸੁਨਾਇ ॥
ਨਾਨਕਾ; ਹਰਿ ਸਰਨਾਇ ॥੩॥

ਦਿਨ-ਰਾਤ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸਾਖਿ=ਗਵਾਹੀ ਧਰਮਰਾਜਾ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਕਮਾਇੜੋ ਸੋ ਆਇਓ ਮਾਥੈ ॥
ਜਿਸੁ ਪਾਸਿ ਲੁਕਾਇਦੜੋ ਸੋ ਵੇਖੀ ਸਾਥੈ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੬੧]

ਭੈ ਭੰਜਨਾ; ਮੁਰਾਰਿ ॥ ਕਰਿ ਦਇਆ; ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਿ ॥

ਹੇ ਭੈ=ਡਰ ਦੇ ਭੰਜਨਾ=ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਰਾਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮੁਰਦੈਂਤ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਰਾਰੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ! ਵਾ (ਮੁਰ+ਆਰੀ) ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਮੁਰਦੈਤ ਦੇ ਆਰੀ=ਦੁਸ਼ਮਣ ਭਾਵ ਮੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਰਾਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਪਤਿਤ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਉਧਾਰਿ=ਤਾਰ ਲੈਣਾ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਭੈ ਭੰਜਨੁ ਅਤਿ ਪਾਪ ਨਿਖੰਜਨੁ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਅੰਤਿ ਸਖਾਈ ॥੨੦॥**

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੦]

੨. **ਅਟਲ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇਆ ॥ ਭੈ ਭੰਜਨ ਕੀ ਸਰਣਾਇਆ ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੨]

ਮੇਰੇ ਦੋਖ; ਗਨੇ ਨ ਜਾਹਿ ॥ ਹਰਿ ਬਿਨਾ; ਕਤਹਿ ਸਮਾਹਿ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਇਤਨੇ ਦੋਖ=ਦੋਸ਼ ਹਨ ਜੋ ਗਨੇ=ਗਿਣੇ ਨ=ਨਹੀਂ ਜਾਹਿ=ਜਾਂਦੇ। ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੀ ਹੋਰ ਕਤਹਿ=ਕਿਥੇ ਸਮਾਹਿ=ਸਮਾਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅਸੀ ਖਤੇ ਬਹੁਤੁ ਕਮਾਵਦੇ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥**
ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਕੈ ਬਖਸਿ ਲੈਹੁ ਹਉ ਪਾਪੀ ਵਡ ਗੁਨਹਗਾਰੁ ॥

[ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੪੧੬]

੨. **ਜੇਤਾ ਸਮੁੰਦੁ ਸਾਗਰੁ ਨੀਰਿ ਭਰਿਆ ਤੇਤੇ ਅਉਗੁਣ ਹਮਾਰੇ ॥**
ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਕਿਛੁ ਮਿਹਰ ਉਪਾਵਹੁ ਡੁਬਦੇ ਪਥਰ ਤਾਰੇ ॥੫॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫੬]

ਗਹਿ ਓਟ; ਚਿਤਵੀ ਨਾਥ ॥ ਨਾਨਕਾ; ਦੇ ਰਖੁ ਹਾਥ ॥੪॥

ਹੇ ਨਾਥ=ਸੁਆਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਓਟ=ਟੇਕ ਦਾ ਆਸਰਾ ਗਹਿ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚਿਤਵੀ=ਤੇਰੀ ਕਰਨੀ ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਮੈਨੂੰ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਕਰ, **ਵਾ**:ਕਿਰਪਾ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਕਰ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਓਟਿ ਤੇਰੀ ਜਗਜੀਵਨਾ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ॥੨॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੧੮]

੨. **ਓਟ ਗਹੀ ਸੁਆਮੀ ਸਮਰਥਹ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੯॥** [ਅੰਗ ੧੩੮੯]

ਹਰਿ ਗੁਣ ਨਿਧੇ; ਗੋਪਾਲ ॥ ਸਰਬ ਘਟ; ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥

ਹੇ ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਾਲ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ! ਆਪ ਜੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਿਧੇ=ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਭਾਵ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਰੂਪ ਹੋ। ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਆਪ ਸਰਬ=ਸਾਰਿਆਂ ਘਟ=ਘਟਾਂ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ (ਪ੍ਰਤਿ+ਪਾਲ) ਪ੍ਰਤਿ=ਤਾਈਂ ਪਾਲ=ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਪਾਲ ॥**
ਸਰਬ ਘਟਾ ਕਰਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੦]

੨. **ਸਰਬ ਜੀਆ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਿ ਸਮਾਲੇ ਸੋ ਅੰਤਰਿ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਹੇ ॥**

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੨੭]

ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ; ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ॥ ਗੋਬਿੰਦ; ਪੂਰਨ ਆਸ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੇਰੇ ਮਨਿ=ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ=ਚਾਹਤ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ ! ਆਪ ਮੇਰੀ ਆਸ=ਉਮੀਦ ਪੂਰਨ ਕਰੋ। ਆਸ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਚਾਹਤ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਆਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਰਾਮ ਹਉ ਕਿਆ ਜਾਨਾ ਕਿਆ ਭਾਵੈ ॥ ਮਨਿ ਪਿਆਸ ਬਹੁਤੁ ਦਰਸਾਵੈ ॥

[ਨਟ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੭੮]

੨. ਪੰਥੁ ਨਿਹਾਰੈ ਕਾਮਨੀ ਲੋਚਨ ਭਰੀ ਲੇ ਉਸਾਸਾ ॥
ਉਰ ਨ ਭੀਜੈ ਪਗੁ ਨਾ ਖਿਸੈ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਕੀ ਆਸਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੩੩੭]

ਇਕ ਨਿਮਖ; ਰਹਨੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਵਡਭਾਗਿ; ਨਾਨਕ ਪਾਇ ॥੫॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਨਿਮਖ=ਪਲਕ ਮਾਤਰ ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪਲਕਾਂ ਇਕ-ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਨਿਮਖ ਸਮੇਂ ਦਾ ਭਾਵ ਲਿਆ ਹੈ। ਨਮੇਖ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਮਖ ਪਦ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਵਡਭਾਗੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਇ=ਪਾਇਆ ਹੈ ॥੫॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ ਦਰਸਨ ਦੇਖੇ ਬਿਨੁ ਸਹਜਿ ਮਿਲਉ ਗੁਰੁ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਏ ॥

[ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੭੨]

ਅਗਲੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਭ; ਤੁਝ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਹੋਰ ॥ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ; ਚੰਦ ਚਕੋਰ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੁਝ=ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਚਕੋਰ ਨੂੰ ਚੰਦਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਚਕੋਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਚੰਦਰਮਾਂ ਦੀ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਪਰੀਤਿ ਹੈ ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਉਦੋਤੁ ਕਰੰਦਾ ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੧੧, ਪਉੜੀ ੭]

ਜਿਉ ਮੀਨ; ਜਲ ਸਿਉ ਹੇਤੁ ॥

ਜਿਵੇਂ ਮੀਨ=ਮੱਛੀ ਦਾ ਜਲ=ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੇਤੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ।

ਅਲਿ ਕਮਲ; ਭਿੰਨੁ ਨ ਭੇਤੁ ॥

ਜਿਵੇਂ ਅਲਿ=ਭੌਰੇ ਦਾ ਕਮਲ ਫੁੱਲ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਉ ਚਕਵੀ; ਸੂਰਜ ਆਸ ॥ ਨਾਨਕ; ਚਰਨ ਪਿਆਸ ॥੬॥

ਜਿਵੇਂ ਚਕਵੀ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ, **ਵਾ:** ਦਰਸਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਹੈ ॥੬॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਪਰੀਤ ਹੈ ਲਾਇ ਤਾਰ ਨਿਹਾਲੇ ॥
ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਹੇਤ ਹੈ ਮਿਲਿ ਹੋਨਿ ਸੁਖਾਲੇ ॥
ਨੇਹ ਕਵਲ ਜਲ ਜਾਣੀਐ ਖਿੜਿ ਮਹੁ ਵੇਖਾਲੇ ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੨੭, ਪਉੜੀ ੪]

੨. ਜਿਉ ਮਛੁਲੀ ਬਿਨੁ ਪਾਣੀਐ ਕਿਉ ਜੀਵਣੁ ਪਾਵੈ ॥
ਬੂੰਦ ਵਿਹੂਣਾ ਚਾਤ੍ਰਿਕੋ ਕਿਉ ਕਰਿ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ॥
ਨਾਦ ਕੁਰੰਕਹਿ ਬੇਧਿਆ ਸਨਮੁਖ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ॥
ਭਵਰੁ ਲੋਭੀ ਕੁਸਮ ਬਾਸੁ ਕਾ ਮਿਲਿ ਆਪੁ ਬੰਧਾਵੈ ॥
ਤਿਉ ਸੰਤ ਜਨਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਦੇਖਿ ਦਰਸੁ ਅਘਾਵੈ ॥੧੨॥
[ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੮]

ਜਿਉ ਤਰੁਨਿ; ਭਰਤ ਪਰਾਨ ॥

ਜਿਵੇਂ ਤਰੁਨਿ=ਜਵਾਨ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੀ (ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ) ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਾਣ ਰੂਪ ਹੈ। ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਉ ਤਰੁਣੀ ਕਉ ਕੰਤੁ ਬਾਲਹਾ ਤਿਉ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਰਾਮਈਆ ॥੩॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੯੩]

ਜਿਉ ਲੋਭੀਐ; ਧਨੁ ਦਾਨੁ ॥

ਜਿਵੇਂ ਲੋਭੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਧਨ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਨੰਦ ਸਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜਿਵੇਂ ਲੋਭੀ ਪੁਰਸ਼ ਧਨ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣ ਰੂਪ ਦਾਨੁ=ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਲੋਭੀ ਅਨਦੁ ਕਰੈ ਪੇਖਿ ਧਨਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੮]

੨. ਲੋਭੀ ਨਰੁ ਧਨ ਕਾ ਹਿਤਕਾਰੀ ॥ [ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੪]

ਜਿਉ; ਦੂਧ ਜਲਹਿ ਸੰਜੋਗੁ ॥

ਜਿਵੇਂ ਦੁੱਧ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰੇ ਮਨ ਐਸੀ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ ਜੈਸੀ ਜਲ ਦੁਧ ਹੋਇ ॥
ਆਵਟਣੁ ਆਪੇ ਖਵੈ ਦੁਧ ਕਉ ਖਪਣਿ ਨ ਦੇਇ ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੦]

ਜਿਉ ਮਹਾ ਖੁਧਿਆਰਥ; ਭੋਗੁ ॥

ਜਿਵੇਂ ਖੁਧਿਆਰਥ=ਭੁਖ ਕਰਕੇ ਵੱਡਾ ਦੁਖੀ ਪੁਰਸ਼ ਭੋਗ=ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸੀ ਭੂਖੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਨਾਜ ॥ [ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੪]

ਜਿਉ ਮਾਤ; ਪੂਤਹਿ ਹੇਤੁ ॥

ਜਿਵੇਂ ਮਾਤ=ਮਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਹੇਤੁ=ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਾਰਿਕ ਅਰੁ ਮਾਤਾ ॥ [ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੪]

ਹਰਿ ਸਿਮਰਿ; ਨਾਨਕ ਨੇਤ ॥੭॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਨੇਤ=ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ॥੭॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਚਰਜੁ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ॥ ਨਿਤ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੩੦]

ਜਿਉ ਦੀਪ; ਪਤਨ ਪਤੰਗ ॥

ਜਿਵੇਂ ਦੀਵੇ ਉੱਤੇ ਪਤੰਗਾ ਆਸ਼ਕ ਹੋ ਕੇ ਪਤਨ=ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਪਤੰਗ ਦੀਵੇ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਹੀਂ ਤੋੜਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਲੈ ਪਤੰਗੁ ਨਿਸੰਗੁ ਹੋਇ ਕਰਿ ਅਖਿ ਉਘਾੜੀ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੨੭, ਪਉੜੀ ੩]

ਜਿਉ ਚੋਰੁ; ਹਿਰਤ ਨਿਸੰਗ ॥

ਜਿਵੇਂ ਚੋਰ ਨਿਸੰਕ ਹੋ ਕੇ ਪਰਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਹਿਰਤ=ਚੁਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮੈਗਲਹਿ; ਕਾਮੈ ਬੰਧੁ ॥

ਜਿਵੇਂ ਮੈਗਲਹਿ=ਹਾਥੀ ਕਾਮ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋਇਆ ਬੰਧੁ=ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਹਾਥੀ ਕਾਮ ਵਿੱਚ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਾਥਣਿ ਹਾਥੀ ਫਾਹਿਆ ਦੁਖ ਸਹੈ ਦਿਹਾੜੀ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੨੭, ਪਉੜੀ ੩]

ਜਿਉ ਗ੍ਰਸਤ; ਬਿਖਈ ਧੰਧੁ ॥

ਜਿਵੇਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਉ ਜੂਆਰ; ਬਿਸਨੁ ਨ ਜਾਇ ॥

ਜਿਵੇਂ ਜੂਆਰੀਏ ਨੂੰ ਜੂਆ ਬਿਸਨੁ=ਵਿਸਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਭਾਵ ਭੁਲਦਾ ਨਹੀਂ। **ਵਾ:** ਜੂਏ ਖੇਡਣ ਦਾ ਬਿਸਨੁ=ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਜੂਆਰੀਆ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਕਈ ਦਿਨ ਬਿਮਾਰ ਰਹੀ ਪਰ ਜੁਆਰੀਆ ਜੂਆ ਖੇਡਣ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਰਿਹਾ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਆਖ਼ੀਰ ਮਾਤਾ ਮਰ ਗਈ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਜੂਆ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਿਆ।

ਹਰਿ ਨਾਨਕ; ਇਹੁ ਮਨੁ ਲਾਇ ॥੮॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰਲੇ ਕਹੇ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਲਾਈ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਮਨ ਹਰੀ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਿੱਚ ਲਗਾਇਆ ਹੈ।

ਕੁਰੰਕ; ਨਾਦੈ ਨੇਹੁ ॥

ਜਿਵੇਂ ਕੁਰੰਕ=ਹਿਰਨ ਦਾ ਘੰਡੇ ਹੇੜੇ ਦੇ ਨਾਦੈ=ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਨੇਹੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਿਰਗ ਨਾਦਿ ਬਿਸਮਾਦੁ ਹੋਇ ਫਿਰਦਾ ਉਜਾੜੀ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੨੭, ਪਉੜੀ ੩]

ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ; ਚਾਹਤ ਮੇਹੁ ॥

ਜਿਵੇਂ ਚਾਤ੍ਰਿਕੁ=ਪਪੀਹਾ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਵਿੱਚ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਚਿਤਵਤ ਬਰਸਤ ਮੇਂਹ ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੨]

ਜਨ ਜੀਵਨਾ; ਸਤਸੰਗਿ ॥ ਗੋਬਿਦੁ; ਭਜਨਾ ਰੰਗਿ ॥

ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਨ=ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨਾ=ਜਿਉਣਾ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਤਸੰਗਿ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਗੋ+ਬਿਦੁ) ਗੋ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਬਿਦੁ=ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਜਨ ਦਾ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਿਆ ਹੈ।

ਰਸਨਾ ਬਖਾਨੈ; ਨਾਮੁ ॥ ਨਾਨਕ; ਦਰਸਨ ਦਾਨੁ ॥੯॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਕਰੋ, **ਵਾ:** ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮੈਨੂੰ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਕਰੋ॥੯॥

ਗੁਨ ਗਾਇ; ਸੁਨਿ ਲਿਖਿ ਦੇਇ ॥ ਸੋ ਸਰਬ ਫਲ; ਹਰਿ ਲੇਇ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਕੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ, ਸੁਨਣ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਮਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਾਸੋਂ ਸਾਰੇ ਫਲ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕੁਲ ਸਮੂਹ; ਕਰਤ ਉਧਾਰੁ ॥ ਸੰਸਾਰੁ; ਉਤਰਸਿ ਪਾਰਿ ॥

ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਕੁਲ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਚਰਨ; ਬੋਹਿਥ ਤਾਹਿ ॥ ਮਿਲਿ ਸਾਧਸੰਗਿ; ਜਸੁ ਗਾਹਿ ॥

ਹਰਿ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨ ਰੂਪ ਬੋਹਿਥ=ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਤਾਹਿ=ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿੱਚ ਮਿਲਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਪੈਜ ਰਖੈ; ਮੁਰਾਰਿ ॥ ਹਰਿ ਨਾਨਕ; ਸਰਨਿ ਦੁਆਰਿ ॥੧੦॥੨॥

ਮੁਰਾਰੀ=ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਮੁਰ ਦੈਂਤ ਤੇ ਆਰੀ=ਦੁਸ਼ਮਣ ਭਾਵ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਉਸਦੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪੈਜ=ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਤਸੰਗਤਿ ਰੂਪੀ ਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੈ॥੧੦॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥!

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੩੮]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ਥਿਤੀ ਘਰੁ ੧੦ ਜਤਿ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਏਕਮ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਾ ॥ ਅਮਰੁ ਅਜੋਨੀ ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਲਾ ॥ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ ॥ ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇਖਿਆ ॥ ਜੋ ਦੇਖਿ ਦਿਖਾਵੈ ਤਿਸ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥ ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮਪਦੁ ਪਾਈ ॥੧॥ ਕਿਆ ਜਪੁ ਜਾਪਉ ਬਿਨੁ ਜਗਦੀਸੈ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਮਹਲੁ ਘਰੁ ਦੀਸੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਲਗੇ ਪਛੁਤਾਣੇ ॥ ਜਮ ਦਰਿ ਬਾਧੇ ਆਵਣ ਜਾਣੇ ॥ ਕਿਆ ਲੈ ਆਵਹਿ ਕਿਆ ਲੇ ਜਾਹਿ ॥ ਸਿਰਿ ਜਮਕਾਲੁ ਸਿ ਚੋਟਾ ਖਾਹਿ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨ ਛੂਟਸਿ ਕੋਇ ॥ ਪਾਖੰਡਿ ਕੀਨੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥੨॥ ਆਪੇ ਸਚੁ ਕੀਆ ਕਰ ਜੋੜਿ ॥ ਅੰਡਜ ਫੋੜਿ ਜੋੜਿ ਵਿਛੋੜਿ ॥ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ਕੀਏ ਬੈਸਣ ਕਉ ਥਾਉ ॥ ਰਾਤਿ ਦਿਨੰਤੁ ਕੀਏ ਭਉ ਭਾਉ ॥ ਜਿਨਿ ਕੀਏ ਕਰਿ ਵੇਖਣਹਾਰਾ ॥ ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ॥੩॥ ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸਾ ॥ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਉਪਾਏ ਵੇਸਾ ॥ ਜੋਤੀ ਜਾਤੀ ਗਣਤ ਨ ਆਵੈ ॥ ਜਿਨਿ ਸਾਜੀ ਸੋ ਕੀਮਤਿ ਪਾਵੈ ॥ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ਕਿਸੁ ਨੇੜੈ ਕਿਸੁ ਆਖਾ ਦੂਰਿ ॥੪॥ ਚਉਥਿ ਉਪਾਏ ਚਾਰੇ ਬੇਦਾ ॥ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ ਬਾਣੀ ਭੇਦਾ ॥ ਅਸਟ ਦਸਾ ਖਟੁ ਤੀਨਿ ਉਪਾਏ ॥ ਸੋ ਬੂਝੈ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ॥ ਤੀਨਿ ਸਮਾਵੈ ਚਉਥੈ ਵਾਸਾ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਹਮ ਤਾ ਕੇ ਦਾਸਾ ॥੫॥ ਪੰਚਮੀ ਪੰਚ ਭੂਤ ਬੇਤਾਲਾ ॥ ਆਪਿ ਅਗੋਚਰੁ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਾਲਾ ॥ ਇਕਿ ਭ੍ਰਮਿ ਭੂਖੇ ਮੋਹ ਪਿਆਸੇ ॥ ਇਕਿ ਰਸੁ ਚਾਖਿ ਸਬਦਿ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੇ ॥ ਇਕਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਇਕਿ ਮਰਿ ਧੂਰਿ ॥ ਇਕਿ ਦਰਿ ਘਰਿ ਸਾਚੈ ਦੇਖਿ ਹਦੂਰਿ ॥੬॥ ਝੂਠੇ ਕਉ ਨਾਹੀ ਪਤਿ ਨਾਉ ॥ ਕਬਹੁ ਨ ਸੂਚਾ ਕਾਲਾ ਕਾਉ ॥ ਪਿੰਜਰਿ ਪੰਖੀ ਬੰਧਿਆ ਕੋਇ ॥ ਛੇਰੀਂ ਭਰਮੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥ ਤਉ ਛੂਟੈ ਜਾ ਖਸਮੁ ਛਡਾਏ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਮੇਲੇ ਭਗਤਿ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ॥੭॥ ਖਸਟੀ ਖਟੁ ਦਰਸਨ ਪ੍ਰਭ ਸਾਜੇ ॥ ਅਨਹਦ ਸਬਦੁ ਨਿਰਾਲਾ ਵਾਜੇ ॥ ਜੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਤਾ ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਵੈ ॥ ਸਬਦੇ ਭੇਦੇ ਤਉ ਪਤਿ ਪਾਵੈ ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਸ ਖਪਹਿ ਜਲਿ ਜਾਵਹਿ ॥ ਸਾਚੈ ਸਾਚੇ ਸਾਚਿ ਸਮਾਵਹਿ ॥੮॥ ਸਪਤਮੀ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰੀਰਿ ॥ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ ਭਰੇ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰਿ ॥ ਮਜਨੁ ਸੀਲੁ ਸਚੁ ਰਿਦੈ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਾਵੈ ਸਭਿ ਪਾਰਿ ॥ ਮਨਿ ਸਾਚਾ ਮੁਖਿ ਸਾਚਉ ਭਾਇ ॥ ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੈ ਠਾਕ ਨ ਪਾਇ ॥੯॥ ਅਸਟਮੀ ਅਸਟ ਸਿਧਿ ਬੁਧਿ ਸਾਧੈ ॥ ਸਚੁ ਨਿਹਕੇਵਲੁ ਕਰਮਿ ਅਰਾਧੈ ॥ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਬਿਸਰਾਉ ॥ ਤਹੀ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸਾਚੋ ਨਾਉ ॥ ਤਿਸੁ ਮਹਿ ਮਨੂਆ ਰਹਿਆ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ ਕਾਲੁ ਨ ਖਾਇ ॥੧੦॥ ਨਾਉ ਨਉਮੀ ਨਵੇ ਨਾਥ ਨਵ ਖੰਡਾ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਥੁ ਮਹਾ ਬਲਵੰਡਾ ॥ ਆਈ ਪੂਤਾ ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਾਰਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਆਦੇਸੁ ਆਦਿ ਰਖਵਾਰਾ ॥ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਗੁ ॥ ਓਹੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਕਰਣੈ ਜੋਗੁ ॥੧੧॥ ਦਸਮੀ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਮਜਨੁ ਸਚਾ ਗੁਣ ਗਿਆਨੁ ॥ ਸਚਿ ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਭਾਗੈ ॥ ਬਿਲਮੁ ਨ ਤੂਟਸਿ ਕਾਚੈ ਤਾਗੈ ॥ ਜਿਉ ਤਾਗਾ ਜਗੁ ਏਵੈ ਜਾਣਹੁ ॥ ਅਸਥਿਰੁ ਚੀਤੁ ਸਾਚਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣਹੁ ॥੧੨॥ ਏਕਾਦਸੀ ਇਕੁ ਰਿਦੈ ਵਸਾਵੈ ॥ ਹਿੰਸਾ ਮਮਤਾ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ਬ੍ਰਤੁ ਆਤਮ ਚੀਨੈ ॥ ਪਾਖੰਡਿ ਰਾਚਿ ਤਤੁ ਨਹੀ ਬੀਨੈ ॥ ਨਿਰਮਲੁ ਨਿਰਾਹਾਰੁ ਨਿਹਕੇਵਲੁ ॥ ਸੂਚੈ ਸਾਚੇ ਨਾ ਲਾਗੈ ਮਲੁ ॥੧੩॥ ਜਹ ਦੇਖਉ ਤਹ ਏਕੋ ਏਕਾ ॥ ਹੋਰਿ ਜੀਅ ਉਪਾਏ ਵੇਕੋ ਵੇਕਾ ॥ ਫਲੋਹਾਰ ਕੀਏ ਫਲੁ

ਜਾਇ ॥ ਰਸ ਕਸ ਖਾਏ ਸਾਦੁ ਗਵਾਇ ॥ ਕੂੜੈ ਲਾਲਚਿ ਲਪਟੈ ਲਪਟਾਇ ॥ ਛੂਟੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚੁ ਕਮਾਇ ॥੧੪॥ ਦੁਆਦਸਿ ਮੁਦ੍ਰਾ ਮਨੁ ਅਉਧੂਤਾ ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਜਾਗਹਿ ਕਬਹਿ ਨ ਸੂਤਾ ॥ ਜਾਗਤੁ ਜਾਗਿ ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਗੁਰ ਪਰਚੈ ਤਿਸੁ ਕਾਲੁ ਨ ਖਾਇ ॥ ਅਤੀਤ ਭਏ ਮਾਰੇ ਬੈਰਾਈ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਤਹ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥੧੫॥ ਦੁਆਦਸੀ ਦਇਆ ਦਾਨੁ ਕਰਿ ਜਾਣੈ ॥ ਬਾਹਰਿ ਜਾਤੋ ਭੀਤਰਿ ਆਣੈ ॥ ਬਰਤੀ ਬਰਤ ਰਹੈ ਨਿਹਕਾਮ ॥ ਅਜਪਾ ਜਾਪੁ ਜਪੈ ਮੁਖਿ ਨਾਮ ॥ ਤੀਨਿ ਭਵਣ ਮਹਿ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ॥ ਸਭਿ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮ ਸਾਚੁ ਪਛਾਣੈ ॥੧੬॥ ਤੇਰਸਿ ਤਰਵਰ ਸਮੁਦ ਕਨਾਰੈ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮੂਲੁ ਸਿਖਰਿ ਲਿਵ ਤਾਰੈ ॥ ਡਰ ਡਰਿ ਮਰੈ ਨ ਬੂਡੈ ਕੋਇ ॥ ਨਿਡਰੁ ਬੂਡਿ ਮਰੈ ਪਤਿ ਖੋਇ ॥ ਡਰ ਮਹਿ ਘਰੁ ਘਰ ਮਹਿ ਡਰੁ ਜਾਣੈ ॥ ਤਖਤਿ ਨਿਵਾਸੁ ਸਚੁ ਮਨਿ ਭਾਣੈ ॥੧੭॥ ਚਉਦਸਿ ਚਉਥੇ ਥਾਵਹਿ ਲਹਿ ਪਾਵੈ ॥ ਰਾਜਸ ਤਾਮਸ ਸਤ ਕਾਲ ਸਮਾਵੈ ॥ ਸਸੀਅਰ ਕੈ ਘਰਿ ਸੂਰੁ ਸਮਾਵੈ ॥ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਪਾਵੈ ॥ ਚਉਦਸਿ ਭਵਨ ਪਾਤਾਲ ਸਮਾਏ ॥ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਹਿਆ ਲਿਵ ਲਾਏ ॥੧੮॥ ਅਮਾਵਸਿਆ ਚੰਦੁ ਗੁਪਤੁ ਗੈਣਾਰਿ ॥ ਬੂਝਹੁ ਗਿਆਨੀ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰਿ ॥ ਸਸੀਅਰੁ ਗਗਨਿ ਜੋਤਿ ਤਿਹੁ ਲੋਈ ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਕਰਤਾ ਸੋਈ ॥ ਗੁਰ ਤੇ ਦੀਸੈ ਸੋ ਤਿਸ ਹੀ ਮਾਹਿ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਭੂਲੇ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ॥੧੯॥ ਘਰੁ ਦਰੁ ਥਾਪਿ ਥਿਰੁ ਥਾਨਿ ਸੁਹਾਵੈ ॥ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਜਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਵੈ ॥ ਜਹ ਆਸਾ ਤਹ ਬਿਨਸਿ ਬਿਨਾਸਾ ॥ ਫੂਟੈ ਖਪਰੁ ਦੁਬਿਧਾ ਮਨਸਾ ॥ ਮਮਤਾ ਜਾਲ ਤੇ ਰਹੈ ਉਦਾਸਾ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਹਮ ਤਾ ਕੇ ਦਾਸਾ ॥੨੦॥੧॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ਥਿਤੀ ਘਰੁ ੧੦ ਜਤਿ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਪੰਦਰਾਂ ਥਿਤਾਂ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਦਰਾਂ ਥਿੱਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਆਵੇਗਾ। ਰਾਗ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੈ। (੧) ਜਤਿ=ਛੰਤ ਦੀ ਚਾਲ ਹੈ। (੨) ਥਿੱਤਾਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਅ ਦਾ ਸੱਜਾ ਨਾਮ ਜਤਿ ਹੈ। (੩) ਸੰਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗਾਇਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਤਿ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਨੀ ਬਿਓਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ : ਜਤਿ, ਗਤਿ ਤੇ ਸਾਥ ਇਹ ਤਿੰਨ ਜੋੜੀ ਦੇ ਕਰਤੱਬ ਹਨ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਗਤਿ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇ ਅਰਥਾਤ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਜੋੜੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਅਤੇ ਵਿੱਚਕਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨ 'ਤੇ ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਖੁਲਾਸਾ ਵਜਾਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਤਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਹਰਫ਼ ਕੱਢਣ ਅਤੇ ਨਰਮ-ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗਤਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਖੁਲ੍ਹਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਭੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਨਿਕਲੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੜਕੁਟ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਉਸਨੂੰ ਸਾਥ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। (੪) 'ਜਤਿ' ਨਾਮ ਜ਼ਾਤੀ ਦਾ ਹੈ, ਥਿੱਤਾਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਤਿ ਮੇਰੀ ਪਤਿ ਮੇਰੀ ਧਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੨]

ਜਤਿ—ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜਸ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ 'ਜਤਿ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਤਿ ਜਾਤ ਜਾਤ ਜਾਤ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਕਾਲ ਹਈ ॥੧॥

[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੮]

ਛੰਦ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਰੁਕਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ, ਪਾਠ ਦਾ ਠਹਿਰਾਉ, ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਜੈਸੇ ਦੋਹਾ ਛੰਦ ਦੀ

ਪਹਿਲੀ ਜਤਿ ਤੇਰਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਪੁਰ ਹੈ। ਅਤੇ ਅਨੰਗ ਸ਼ੇਖਰ ਦੀ ਯਤਿ ਅੱਠ ਅੱਠ ਅੱਖਰਾਂ 'ਤੇ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਵਾਲੇ ਜੋ ਥਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਜਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਥਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਪੂਜਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਥਿੱਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ਓ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਏਕਮ; ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਾ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਕਮ ਥਿਤ ਦੁਆਰਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਏਕੰਕਾਰੁ=ਇੱਕ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲਾ=ਅਸੰਗ, ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

ਅਮਰੁ ਅਜੋਨੀ; ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਲਾ ॥

ਅਮਰੁ=ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਅਜੋਨੀ=ਜੂਨੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਜਾਤਿ ਨਾ ਜਾਲਾ=ਉਸਨੂੰ ਜਾਤੀ ਦਾ ਫਾਹ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਉਸਨੂੰ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵੀ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। **ਵਾ:** ਨਾ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਨਾ ਜਾਲਾ=ਸੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਮੋਹ ਦਾ ਜਾਲਾ=ਫਾਹ ਭਾਵ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ; ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ ॥
ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ; ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇਖਿਆ ॥

ਅਗਮ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਅਗੋਚਰ=ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਕਰਕੇ ਅਵਿਸ਼ੇ ਹੈ, ਰੂਪ ਨ ਰੇਖਿਆ=ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮੱਛ ਕੱਛ ਆਦਿ ਰੇਖਿਆ=ਰੇਖ ਹੈ ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ=ਲਭਦਿਆਂ ਲੱਭਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਹੈ।

ਜੋ ਦੇਖਿ ਦਿਖਾਵੈ; ਤਿਸ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥
ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ; ਪਰਮਪਦੁ ਪਾਈ ॥੧॥

ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ—ਜੋ ਦੇਖਿ=ਆਪ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਵੈ=ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤਿਸ ਕਉ=ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿ ਜਾਈ=ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇਖਿ=ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ=ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਪਦੁ=ਆਤਮ ਪਦ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ॥੧॥

ਕਿਆ ਜਪੁ ਜਾਪਉ; ਬਿਨੁ ਜਗਦੀਸੈ ॥
ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ; ਮਹਲੁ ਘਰੁ ਦੀਸੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਗਦੀਸੈ=ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ਵਰ ਭਾਵ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਆ=ਕਿਸ ਜਪੁ=ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪਣਾ ਕਰੀਏ? ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਹੀ ਘਰੁ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਮਹਲੁ=ਸਰੂਪ ਦੀਸੈ=ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਲਗੇ; ਪਛੁਤਾਣੇ ॥
ਜਮ ਦਰਿ ਬਾਧੇ; ਆਵਣ ਜਾਣੇ ॥

ਦੂਸਰੀ ਥਿਤ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਦੂਜੈ ਭਾਇ=ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹਨ ਉਹ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਛੁਤਾਣੇ=ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜਮ=ਜਮਾਂ ਦੇ ਦਰਿ=ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਬਾਧੇ=ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਮਾਰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਵਣ ਜਾਣੇ=ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਿਆ ਲੈ ਆਵਹਿ; ਕਿਆ ਲੇ ਜਾਹਿ ॥
ਸਿਰਿ ਜਮਕਾਲੁ; ਸਿ ਚੋਟਾ ਖਾਹਿ ॥

ਉਹ ਕਿਆ ਲੈ ਆਵਹਿ=ਕੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ? ਅਤੇ ਕਿਆ ਲੇ ਜਾਹਿ=ਕੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਗੇ ? ਭਾਵ ਨਾ ਕੁਝ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਕੁਝ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਾਂਗੇ ਆਵਨੁ ਨਾਂਗੇ ਜਾਨਾ॥ ਕੋਇ ਨਾ ਰਹਿਹੈ ਰਾਜਾ ਰਾਨਾ॥੧॥
[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੫੭]

੨. ਨਾਗੋ ਆਇਆ ਨਾਗੋ ਜਾਸੀ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦਾ॥
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੪]

੩. ਨਾਂਗੇ ਆਵਣਾ ਨਾਂਗੇ ਜਾਣਾ ਹਰਿ ਹੁਕਮੁ ਪਾਇਆ ਕਿਆ ਕੀਜੈ॥
[ਸਾਰੰਗ ਦੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੪੬]

੪. ਨਾਂਗੇ ਪਾਵਹੁ ਤੇ ਗਏ ਜਿਨ ਕੇ ਲਾਖ ਕਰੋਰਿ॥੨੭॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—
ਕੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ? ਭਾਵ ਸੁਾਸ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਆ ਲੈ ਜਾਹਿ=ਕੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਗੇ ? ਭਾਵ ਪਾਪ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਗੇ। ਸਿ=ਉਹ ਪਾਪੀ ਸਿਰਿ 'ਤੇ ਜਮਕਾਲ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਖਾਹਿ=ਖਾਣਗੇ।

ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦ; ਨ ਛੂਟਸਿ ਕੋਇ ॥
ਪਾਖੰਡਿ ਕੀਨੈ; ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥੨॥

ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ=ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਿਨਾਂ ਕੋਇ=ਕੋਈ ਭੀ ਜਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਛੂਟਸਿ=ਛੁਟਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਖੰਡਿ=ਪਾਖੰਡ ਕੀਨੈ=ਕੀਤਿਆਂ ਮੁਕਤਿ=ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ॥੨॥

ਆਪੇ ਸਚੁ ਕੀਆ; ਕਰ ਜੋੜਿ ॥
ਅੰਡਜ ਫੋੜਿ ਜੋੜਿ ਵਿਛੋੜਿ ॥

ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜੋੜਿ=ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਭਾਵ ਬਲ ਕਰਕੇ ਅੰਡਜ=ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੈਸੇ ਅੰਡਾ ਹੈ। ਵਾ—ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਪੁੜਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਵਿਛੋੜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਜਿਵੇਂ ਅੰਡੇ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਪੋਲੀ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਵੇਂ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਇੱਕ ਅੰਡੇ ਵਾਗੂੰ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਦੋ ਕੋਸ਼ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਕਰਕੇ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ :

ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ਕੀਏ; ਬੈਸਣ ਕਉ ਥਾਉ ॥
ਰਾਤਿ ਦਿਨੰਤੁ ਕੀਏ ਭਉ ਭਾਉ ॥

ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਗਲੀਚਾ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਚੰਦੋਆ ਬੈਸਣ=ਬੈਠਣ ਕਉ=ਨੂੰ ਕੀਏ=ਕੀਤੇ ਹਨ। ਵਿਚਕਾਰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਥਾਉ=ਜਗ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਲਈ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਅਤੇ ਭਾਉ=ਪ੍ਰੇਮ ਭਉ=ਡਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਜਿਨਿ ਕੀਏ; ਕਰਿ ਵੇਖਣਹਾਰਾ ॥
ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ॥੩॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹੀ ਬਣਾ ਕੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੩॥

ਤ੍ਰਿਤੀਆ; ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸਾ ॥
ਦੇਵੀ ਦੇਵ; ਉਪਾਏ ਵੇਸਾ ॥

ਤ੍ਰਿਤੀਆ=ਤੀਜੀ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ : (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ) ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ (ਤਿੰਨ ਦੇਵਤੇ) ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਛਿਆਨਵੇਂ ਕਰੋੜ ਦੇਵੀਆਂ ਅਤੇ ਤੇਤੀ ਕਰੋੜ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਵੇਸਾ=ਭੇਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਜੋਤੀ ਜਾਤੀ; ਗਣਤ ਨ ਆਵੈ ॥
ਜਿਨਿ ਸਾਜੀ; ਸੋ ਕੀਮਤਿ ਪਾਵੈ ॥

ਜੋਤੀ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਾਤੀ=ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। **ਵਾ:** ਜੋਤੀ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਜੋ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਰੂਪ ਜਾਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇੱਕ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਕਿਤਨੇ ਜੀਵ ਹਨ। ਜਿਸਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਜੀ=ਬਣਾਈ ਹੈ ਉਹੀ ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ; ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥
ਕਿਸੁ ਨੇੜੈ; ਕਿਸੁ ਆਖਾ ਦੂਰਿ ॥੪॥

ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਕੀਮਤ ਪਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਭਰਪੂਰਿ=ਪਰੀ ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰੇ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹੀ ਇਸ ਜੀਵ ਦੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਆਪ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਆਖਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਆਖਾਂ ? ਅਥਵਾ ਕਿਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਖਾਂ ? ਉੱਤਰ—ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ। ਕਿਸਦੇ ਦੂਰ ਆਖਾਂ ? ਉੱਤਰ—ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੇ॥੪॥

ਚਉਥਿ ਉਪਾਏ; ਚਾਰੇ ਬੇਦਾ ॥
ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ; ਬਾਣੀ ਭੇਦਾ ॥

ਚਉਥਿ=ਚੌਥੀ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ : ਸਰੀਰਕ ਮਰਿਆਦਾ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਚਾਰੇ ਬੇਦ

(ਸਾਮ, ਰਿਗ, ਜੁਜਰ ਅਤੇ ਅਥਰਬਣ) ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਫੇਰ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ) ਰੂਪ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਅਤੇ (ਪਰਾ, ਪਸੰਤੀ, ਮਧਮਾ, ਬੈਖਰੀ) ਇਹ ਚਾਰ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਭੇਦ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਅਸਟ ਦਸਾ ਖਟੁ; ਤੀਨਿ ਉਪਾਏ ॥
ਸੋ ਬੂਝੈ; ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ॥

ਅਸਟ ਦਸਾ=ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ ਖਟ=ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ=ਸਾਂਖਯ, ਨਿਆਇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ, ਮਿਮਾਂਸ਼ਕ, ਯੋਗ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ। ਵਾ—ਛੇ ਦਰਸ਼ਨ (ਜੋਗੀ, ਜੰਗਮ, ਸ੍ਰੇਵੜੇ, ਸੰਨਿਆਸੀ, ਦਰਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਿਪਰ।) ਤੀਨਿ=ਤਿੰਨ ਗੁਣ, ਵਾ—ਤਿੰਨ ਲੋਕ, ਵਾ—ਤਿੰਨ ਕਾਲ, ਵਾ—ਤਿੰਨ ਕਰਮ, ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਤੇ ਗਿਆਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਉਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਬੁਝਾਏ=ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਤੀਨਿ ਸਮਾਵੈ; ਚਉਥੈ ਵਾਸਾ ॥
ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ; ਹਮ ਤਾ ਕੇ ਦਾਸਾ ॥੫॥

੧. ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ ਰੂਪ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਚਉਥੈ=ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨. ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਸਮਾਵੈ=ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਚਉਥੈ=ਮੋਖ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੩. ਸ੍ਰਵਨ, ਮੰਨਣ, ਨਿਧਿਆਸਣ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਮਾਉਣ ਤਾਂ ਚਉਥੈ=ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪. ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ, ਉਪਾਸ਼ਨਾ, ਗਿਆਨ, ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਮਾਉਣ ਤਾਂ ਚਉਥੈ=ਸਖਿਆਤਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਣਵਤਿ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਦਾਸ ਹਾਂ॥੫॥

ਪੰਚਮੀ; ਪੰਚ ਭੂਤ ਬੇਤਾਲਾ ॥
ਆਪਿ ਅਗੋਚਰੁ; ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਾਲਾ ॥

ਪੰਚਮੀ=ਪੰਜਵੀਂ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਂ ਭੂਤ=ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ ਸ਼ਬਦ ਸਪਰਸ਼ ਆਦਿ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬੇਤਾਲਾ=ਭੂਤਨੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵਾ—ਪੰਚ ਭੂਤ= ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕਾਂ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਬੇਤਾਲਾ=ਭੂਤਨਾ, ਵਾ (ਬੇ+ਤਾਲਾ) ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਤਾਲ ਤੋਂ ਬੇ=ਰਹਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਗੋਚਰੁ=ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਅਵਿਸ਼ੇ, ਪੁਰਖ=ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲਾ=ਅਸੰਗ ਹੈ।

ਇਕਿ ਭ੍ਰਮਿ ਭੂਖੇ; ਮੋਹ ਪਿਆਸੇ ॥
ਇਕਿ ਰਸੁ ਚਾਖਿ; ਸਬਦਿ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੇ ॥

ਇੱਕ ਮਨਮੁਖ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਭੁੱਖਿਆਂ ਪਿਆਸਿਆਂ ਵਾਂਗ ਭਰਮ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਭੁੱਖੇ ਅਤੇ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਪਿਆਸੇ ਹਨ। ਇਕ ਗੁਰਮੁਖ ਜਗਿਆਸੂ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਆਤਮ ਰਸ ਨੂੰ ਚੱਖ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਕਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ; ਇਕਿ ਮਰਿ ਧੂਰਿ ॥
ਇਕਿ ਦਰਿ ਘਰਿ; ਸਾਚੈ ਦੇਖਿ ਹਦੂਰਿ ॥੬॥

ਇੱਕ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਨਮੁਖ ਮਰ ਕੇ ਧੂੜ ਹੋ ਗਏ

ਹਨ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਵਾ—ਇੱਕ ਮਨਮੁਖ ਜੋ ਸੰਸਾਰਕ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਮਰ ਕੇ ਧੂੜ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਇੱਕ ਗੁਰਮੁਖ ਜੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੰਮਣਾ ਮਰਨਾ ਧੂਰਿ=ਧੂੜ ਭਾਵ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਗੁਰਮੁਖ ਸਰੀਰ ਘਰ ਦੇ ਦਰਿ=ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਾਜਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ॥੬॥

ਝੂਠੇ ਕਉ; ਨਾਹੀ ਪਤਿ ਨਾਉ ॥
ਕਬਹੁ ਨ ਸੂਚਾ; ਕਾਲਾ ਕਾਉ ॥

ਝੂਠੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਨਾਉ=ਨੇਕ ਨਾਮੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਵਾ—ਝੂਠੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਪਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਾਲਾ ਕਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸੂਚਾ=ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲੇ ਕਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਪਾਪਾਂ ਕਰਕੇ ਕਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਕਦੇ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਵੀ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਨਹਾਉਣਾ ਕਰਨ।

ਪਿੰਜਰਿ ਪੰਖੀ; ਬੰਧਿਆ ਕੋਇ ॥
ਛੇਰੀਂ ਭਰਮੈ; ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥

ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪੰਛੀ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਧਿਆ=ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾ ਪਿੰਜਰੇ ਦੇ ਛੇਕਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮੈ=ਫਿਰਿਆਂ ਭਾਵ ਛੇਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਾਹਰ ਮੂੰਹ ਕੱਢਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਮੁਕਤਿ=ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਛੇਰੀ=ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਰੂਪੀ ਛੇਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭਰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਜੋ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਅਧੀਨ ਹੋਇਆ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਾ—ਪੰਜਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਰੂਪ ਛੇਕਾਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਮਣੇ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਵਾ-ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਜੀਵ ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਨ ਰੂਪ ਛੇਕਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਵਾ—ਜੇ ਕੋਈ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਪਿੰਜਰੇ, ਵਾ—ਸੰਤੋਖ ਰੂਪ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਧਿਆ=ਇਸਥਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਛੇ+ਰੀ) ਰੀ=ਹੇ ਸਖੀ ਛੇ=ਖਟ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮਣੇ ਤੋਂ ਕਲਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਵਾ—ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਪੰਖੀ ਵਤ ਜੋ ਕੋਈ ਇੱਕ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਇਸਥਿਤ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਛੇਰੀ=ਛੇਲੀ (ਬਕਰੀਆਂ) ਵਤ ਭ੍ਰਮਦਾ ਰਹੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।, ਵਾ—ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਅਤੇ ਮਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮਣ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਫਿਰ ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਮੁਕਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :

ਤਉ ਛੂਟੈ; ਜਾ ਖਸਮੁ ਛਡਾਏ ॥
ਗੁਰਮਤਿ ਮੇਲੇ; ਭਗਤਿ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ॥੭॥

ਜਾਂ ਖਸਮੁ=ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਛੁਡਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਵ ਸਰੀਰ ਰੂਪ, ਵਾ—ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਪਿੰਜਰੇ, ਵਾ—ਮੋਹ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਵਿੱਚ ਮੇਲ ਕੇ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਾ—ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਹੀ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਏਗਾ ਜੇ ਆਪਣੀ ਮਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ ਵਿੱਚ ਮੇਲਣਾ ਕਰੀਏ॥੭॥

ਖਸਟੀ; ਖਟੁ ਦਰਸਨ ਪ੍ਰਭ ਸਾਜੇ ॥
ਅਨਹਦ ਸਬਦੁ; ਨਿਰਾਲਾ ਵਾਜੇ ॥

ਖਸਟੀ=ਛੇਵੀਂ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਖਟੁ ਦਰਸਨ=ਛੇ ਭੇਖ, **ਵਾ:** ਛੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਸਾਜੇ=ਬਣਾਏ ਹਨ ਪਰ ਅਨਹਦ=ਇੱਕ ਰਸ ਜੋ ਸਬਦੁ=ਬਾਣੀ ਹੈ, ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲੀ ਹੀ ਵਾਜੇ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੋ ਇੱਕ ਰਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਹ ਨਿਰਾਲਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। **ਵਾ:** ਛੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ ਫੇਰ ਇੱਕ ਰਸ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰੇ ਫਿਰ ਨਿਰਾਲਾ=ਨਿਰਲੇਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਇੱਕ ਰਸ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਚਾਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਵ ਅਸੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ; ਤਾ ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਵੈ ॥
ਸਬਦੇ ਭੇਦੇ; ਤਉ ਪਤਿ ਪਾਵੈ ॥

ਜੇਕਰ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾ ਜਾਵੇ **ਵਾ:** ਉਸ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਮਹਲਿ=ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦੇ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭੇਦੇ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਵੇ, **ਵਾ:** ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਦੇ ਕਠੋਰ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਭੇਦੇ=ਵਿੰਨ੍ਹੇ ਤਾਂ ਪਤਿ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਸ; ਖਪਹਿ ਜਲਿ ਜਾਵਹਿ ॥

ਜੋ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਖਪਦੇ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਕਰਤੇ ਹੋ ਕੇ ਜੋ ਕਿਰਿਆਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਵੇਸ ਕਰਕੇ ਖਪਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ, **ਵਾ:** ਕਾਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਾਚੈ ਸਾਚੇ; ਸਾਚਿ ਸਮਾਵਹਿ ॥੮॥

ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚੇ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੮॥

ਸਪਤਮੀ; ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰੀਰਿ ॥
ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ; ਭਰੇ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰਿ ॥

ਸੱਤਵੀਂ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸਨੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸਤ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਨੂੰ ਧਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ=ਸਤ ਸਮੁੰਦਰ ਭਾਵ ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਸਤ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਰੂਪ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ=ਉੱਜਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਵੈਰਾਗ, ਬਿਬੇਕ, ਖਟ ਸੰਪਤੀ, ਮੋਖ ਇੱਛਾ, ਸ੍ਰਵਣ ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਨਿਧਿਆਸਣ ਇਹ ਸਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਭਰੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਉੱਜਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮਜਨੁ ਸੀਲੁ; ਸਚੁ ਰਿਦੈ ਵੀਚਾਰਿ ॥
ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ; ਪਾਵੈ ਸਭਿ ਪਾਰਿ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੀਲੁ=ਨਿਮਰਤਾ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ, **ਵਾ:** ਸੀਲ=ਜਤ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਰੂਪ ਮਜਨੁ=ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ, **ਵਾ:** ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, **ਵਾ:** ਸੱਚੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮਨਿ ਸਾਚਾ; ਮੁਖਿ ਸਾਚਉ ਭਾਇ ॥
ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੈ; ਠਾਕ ਨ ਪਾਇ ॥੯॥

ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਖਿ=ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੱਚ ਦਾ ਭਾਇ=ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਨੀਸਾਨੈ=ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਠਾਕ=ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ। **ਵਾ:** ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨੀਸਾਣੈ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਠਾਕ ਨ ਪਾਇ=ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ॥੯॥

ਅਸਟਮੀ; ਅਸਟ ਸਿਧਿ ਬੁਧਿ ਸਾਧੈ ॥
ਸਚੁ ਨਿਹਕੇਵਲੁ; ਕਰਮਿ ਅਰਾਧੈ ॥

ਅਸਟਮੀ=ਅੱਠਵੀਂ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਸਾਧੈ=ਸਾਧਨੇ ਤੋਂ ਅੱਠ ਮੁਖ ਸਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। **ਵਾ:** ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਸਾਧੈ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਠ ਸਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। **ਵਾ:** ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਸਾਧਨਾ ਹੈ ਇਹੀ ਅੱਠ ਸਿਧੀਆਂ ਹਨ। **ਵਾ:** ਜੋ ਅਸਟ=ਅੱਠ ਭਾਵ ਪੰਜ ਕਾਮਾਦਿ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧੈ=ਜਿੱਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਿਧਿ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ ਅੱਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਮ ਨੂੰ ਸਾਧੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ **ਵਾ:** ਵਾਕ ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਰਮਿ=ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਅਰਾਧੇ ਤਾਂ ਨਿਹਕੇਵਲ=ਸ਼ੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਮ—ਸ੍ਰਵਣ, ਸਿਮਰਨ, ਕੀਰਤਨ, ਚਿਤਵਨੀ, ਬਾਤ ਇਕੰਤ, ਦ੍ਰਿੜ ਸੰਕਲਪ, ਪ੍ਰਯਤਨ, ਤਨ ਪ੍ਰਾਪਤਿ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

> **ਸ੍ਰਵਣ ਸਿਮਰਨ ਔ ਕੀਰਤਨ, ਚਿਤਵਨ ਬਾਤ ਇਕੰਤ ॥**
> **ਦ੍ਰਿੜ ਸੰਕਲਪ ਪ੍ਰਯਤਨ ਤਨ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਅਸ਼ਟ ਕਹੰਤ ॥੮॥** [ਵਿਚਾਰ ਮਾਲਾ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ੪]

ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ; ਬਿਸਰਾਉ ॥
ਤਹੀ ਨਿਰੰਜਨੁ; ਸਾਚੋ ਨਾਉ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਆਦਿ ਤੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਸਰਾਉ=ਇਸਥਿਤ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੇ ਇਸ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਪੌਣ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀ ਆਦਿਕ ਤੱਤਾਂ ਰਚਿਤ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਨੂੰ ਬਿਸਰਾਉ=ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਜੋ ਜੀਵ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਬਿਸਰਾਉ=ਵਿਸਾਰਦਾ ਭਾਵ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ। ਤਹੀ=ਤਿਸੀ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਜਨ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਵਸਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਉਹ ਜੀਵ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਨਿਰੰਜਨ=ਮਲ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਬਿਸਰਾਉ=ਇਸਥਿਤੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਤਿਸੁ ਮਹਿ ਮਨੂਆ; ਰਹਿਆ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥
ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ; ਕਾਲੁ ਨ ਖਾਇ ॥੧੦॥

ਤਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਮਨ ਲਿਵ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਕਾਲ ਖਾਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੧੦॥

ਨਾਉ ਨਉਮੀ; ਨਵੇ ਨਾਥ ਨਵ ਖੰਡਾ ॥
ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਥੁ; ਮਹਾ ਬਲਵੰਡਾ ॥

ਨਉਮੀ=ਨੌਮੀ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਨੌ ਨਾਥ (੧. ਗੋਰਖ ਨਾਥ, ੨. ਮਛੰਦਰ ਨਾਥ, ੩. ਚਰਪਟ ਨਾਥ, ੪. ਮੰਗਲ ਨਾਥ, ੫. ਘੱਘੂ ਨਾਥ, ੬. ਭਰਥਰਿ ਨਾਥ, ੭. ਗੋਪੀ ਨਾਥ, ੮. ਈਸ਼ਰ ਨਾਥ, ੯. ਚੰਬਾ ਨਾਥ) ਅਤੇ ਨੌ ਖੰਡਾ (੧. ਕਿੰ ਪੁਰਖ ਖੰਡ, ੨. ਭੱਦਰ ਖੰਡ, ੩. ਕੇਤਮਾਲ ਖੰਡ, ੪. ਹਰਿ ਵਰਖ ਖੰਡ, ੫. ਹਿਰਣਯ ਖੰਡ, ੬. ਰਮਯ ਖੰਡ, ੭. ਕੁਸ਼ੂ ਖੰਡ, ੮. ਇਲਾ ਬ੍ਰਤ ਖੰਡ, ੯. ਭਾਰਤ ਖੰਡ) ਦਾ ਜੋ ਨਾਥੁ=ਸੁਆਮੀ ਹੈ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਉ=ਨਾਮ ਮਹਾ ਬਲਵੰਡਾ=ਬੜੇ ਬਲ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਉਹ ਨਾਉ=ਨਾਮੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮਹਾ=ਬੜਾ ਬਲਵੰਡਾ=ਬਲਵਾਨ ਹੈ।

ਆਈ ਪੂਤਾ; ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਾਰਾ ॥
ਪ੍ਰਭ ਆਦੇਸੁ; ਆਦਿ ਰਖਵਾਰਾ ॥

ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਆਈ ਹੋਈ ਮਾਇਆ ਹੈ ਤਿਸਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। (ਸੰਸਾਰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪੁੱਤਰ ਕਿਹਾ ਹੈ) **ਵਾ:** ਇਸ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪੂਤਾ=ਪਵਿਤ੍ਰ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਆਈ=ਆ ਰਹੀ ਹੈ। **ਵਾ:** (ਆ+ਈ) ਆ=ਸਰਬ ਓਰ ਤੋਂ ਈ=ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰੂਪ ਹੈ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਪੂਤਾ=ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪੂਤਾ=ਗਿਆਨ ਆਈ=ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਆਦਿ=ਮੁਢ ਤੋਂ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਦੇਸੁ=ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ; ਹੈ ਭੀ ਹੋਗੁ ॥
ਓਹੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਕਰਣੈ ਜੋਗੁ ॥੧੧॥

ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਆਦਿ=ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੀ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੀ, ਹੈ=ਹੁਣ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੋਗੁ=ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਅਪਰੰਪਰੁ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਜੋਗੁ=ਲਾਇਕ ਭਾਵ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਉਹ ਅਪਰੰਪਰੁ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ॥੧੧॥

ਦਸਮੀ; ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ॥
ਅਨਦਿਨੁ ਮਜਨੁ; ਸਚਾ ਗੁਣ ਗਿਆਨੁ ॥

ਦਸਵੀਂ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਯਥਾ ਸ਼ਕਤਿ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਕਰ। **ਵਾ:** ਨਾਮੁ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨੁ ਭਾਵ ਨਾਮ ਰਿਦੇ ਕਰਕੇ ਦਾਨੁ ਹੱਥਾਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਸਨਾਨ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਕਰਨਾ ਕਰੇ। **ਵਾ:** ਦਾਨੁ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰੇ ਅਤੇ

ਨਾਮ ਰੂਪ ਜਲ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ। ਰਾਤ ਦਿਨ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਜਲ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। **ਵਾ:** ਸੱਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨ ਆਦਿਕ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਦਿਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ। **ਵਾ:** ਸੱਚੇ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਣ=ਜਾਨਣਾ, **ਵਾ:** ਵਿਚਾਰਨਾ ਹੈ ਏਹੀ ਪੁਰਬ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ।

ਸਚਿ ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ; ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਭਾਗੈ ॥
ਬਿਲਮੁ ਨ ਤੂਟਸਿ; ਕਾਚੈ ਤਾਗੈ ॥

ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਕਰਕੇ **ਵਾ:** ਸੱਚ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਿਆਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਸ਼ ਰੂਪ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਰਮ ਅਤੇ ਸੱਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਉ=ਡਰ ਭਾਗੈ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਜੀਵ! ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖ ਕਿ ਇਹ ਦੇਹ ਰੂਪ, **ਵਾ:** ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪ, **ਵਾ:** ਉਮਰ ਰੂਪ, **ਵਾ:** ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਕੱਚੇ ਧਾਗੇ ਨੂੰ ਟੁੱਟਦਿਆਂ ਬਿਲਮੁ=ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ।

ਜਿਉ ਤਾਗਾ; ਜਗੁ ਏਵੈ ਜਾਣਹੁ ॥
ਅਸਥਿਰੁ ਚੀਤੁ; ਸਾਚਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣਹੁ ॥੧੨॥

ਜਿਵੇਂ ਕੱਚਾ ਧਾਗਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ ਜਾਨਣਾ ਕਰੋ। ਚਿਤ ਨੂੰ ਅਸਥਿਰੁ=ਅਚੱਲ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰੰਗੁ=ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਹੁ=ਭੋਗਣਾ ਕਰੋ। **ਵਾ:** ਜੋ ਚੀਤੁ=ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸੱਚਾ ਅਤੇ ਅਚੱਲ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਨਣਾ ਕਰੋ ॥੧੨॥

ਏਕਾਦਸੀ; ਇਕੁ ਰਿਦੈ ਵਸਾਵੈ ॥
ਹਿੰਸਾ ਮਮਤਾ; ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥

ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਲਵੇ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ=ਜੀਵ ਘਾਤ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਅਤੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਚੁਕਾਵੈ=ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਫਲੁ ਪਾਵੈ; ਬ੍ਰਤੁ ਆਤਮ ਚੀਨੈ ॥
ਪਾਖੰਡਿ ਰਾਚਿ; ਤਤੁ ਨਹੀ ਬੀਨੈ ॥

ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਤਮ ਚੀਨੈ=ਆਪਣਾ ਆਪ ਰੂਪ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਰੂਪੀ ਬਰਤ ਦਾ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਆਤਮਾ ਦੇ ਜਾਨਣੇ ਰੂਪ ਬਰਤ ਨੂੰ ਰੱਖੇ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੋ ਹਿੰਸਾ, ਮਮਤਾ ਤੇ ਮੋਹ ਦਾ ਬ੍ਰਤ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਰਤ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਜਾਨਣ ਰੂਪ ਫਲ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪਖੰਡ ਵਿੱਚ ਰਾਚਿ=ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਪਖੰਡੀ ਪੁਰਸ਼ ਤਤੁ=ਸਿਧਾਂਤ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੀਨੈ=ਦੇਖ ਸਕਦਾ।

ਨਿਰਮਲੁ ਨਿਰਾਹਾਰੁ ਨਿਹਕੇਵਲੁ ॥
ਸੂਚੈ ਸਾਚੇ; ਨਾ ਲਾਗੈ ਮਲੁ ॥੧੩॥

ਜੋ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ, (ਨਿਰ+ਆਹਾਰ) ਆਹਾਰੁ=ਭੋਜਨ ਤੋਂ ਨਿਰ=ਰਹਿਤ, ਨਿਹਕੇਵਲੁ=ਅਦੁੱਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ ਉਸ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਾਖਯਾਤ ਕਰਕੇ ਜੋ ਸੂਚੈ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ॥੧੩॥

ਜਹ ਦੇਖਉ; ਤਹ ਏਕੋ ਏਕਾ ॥
ਹੋਰਿ ਜੀਅ ਉਪਾਏ; ਵੇਕੋ ਵੇਕਾ ॥

ਜਿਥੇ ਵੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਉੱਥੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਹੋਰ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਸਭ ਵੇਕੋ ਵੇਕਾ=ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ (ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ) ਹਨ।

ਫਲੋਹਾਰ ਕੀਏ; ਫਲੁ ਜਾਇ ॥
ਰਸ ਕਸ ਖਾਏ; ਸਾਦੁ ਗਵਾਇ ॥

ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਦੇ ਬਰਤ ਵਿੱਚ ਫਲੋਹਾਰ=ਫਲ ਦਾ ਆਹਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਬ੍ਰਤ ਦਾ ਫਲ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਜੋ ਸਾਧਨ ਕਰਨੇ ਹਨ ਇਹ ਬਰਤ ਰੱਖਣੇ ਹਨ ਫੇਰ ਸਾਧਨ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨ ਰੂਪ ਫਲ ਦਾ ਆਹਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸੁੱਧੀ ਰੂਪ ਫਲ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਖੋਟਿਆਂ ਸੰਕਲਪਾਂ, ਵਿਕਲਪਾਂ ਰੂਪ ਫਲਾਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਫਲ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਆਤਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਫਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਸਾਂ-ਕਸਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ, **ਵਾ**: ਕਸ=ਕਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕੂੜੈ ਲਾਲਚਿ; ਲਪਟੈ ਲਪਟਾਇ ॥
ਛੂਟੈ ਗੁਰਮੁਖਿ; ਸਾਚੁ ਕਮਾਇ ॥੧੪॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਝੂਠਿਆਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆਪ ਲਪਟੈ=ਫਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਪਟਾਇ=ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ॥੧੪॥

ਦੁਆਦਸਿ ਮੁਦ੍ਰਾ; ਮਨੁ ਅਉਧੂਤਾ ॥
ਅਹਿਨਿਸਿ ਜਾਗਹਿ; ਕਬਹਿ ਨ ਸੂਤਾ ॥

ਜਿਸਨੇ ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੇ ਮਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਦਸਿ=ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਦ੍ਰਾ=ਰੋਕਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਅਉਧੂਤਾ=ਸ਼ੁੱਧ (ਪਵਿੱਤ੍ਰ) ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਜਾਗ੍ਰਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਵੀ ਮੋਹ, ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੌਂਦਾ।

ਜਾਗਤੁ ਜਾਗਿ; ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥
ਗੁਰ ਪਰਚੈ; ਤਿਸੁ ਕਾਲੁ ਨ ਖਾਇ ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਆਪ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਵ ਲਾ ਰੱਖੇ। **ਵਾ**: ਜੋ ਲਿਵ ਲਗਾ ਕੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਚੈ=ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ **ਵਾ**: ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।

ਅਤੀਤ ਭਏ; ਮਾਰੇ ਬੈਰਾਈ ॥
ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ; ਤਹ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥੧੫॥

ਜੋ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਅਤੀਤ=ਰਹਿਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕਾਮਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵੈਰੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ

ਹਨ। **ਵਾ**: ਜੋ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ=ਰਹਿਤ, ਅਸੰਗ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਣਵਤਿ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੈ॥੧੫॥

ਦੁਆਦਸੀ; ਦਇਆ ਦਾਨੁ ਕਰਿ ਜਾਣੈ ॥
ਬਾਹਰਿ ਜਾਤੋ; ਭੀਤਰਿ ਆਣੈ ॥

ਦੁਆਦਸੀ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਉੱਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਜਾਣੇ। ਬਾਹਰਿ=ਸੰਸਾਰ ਵਲ **ਵਾ**: ਪਦਾਰਥਾਂ ਵੱਲ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲਿਆਵੇ ਭਾਵ ਅੰਤ੍ਰਮੁਖ ਬਿਰਤੀ ਕਰੇ।

ਬਰਤੀ ਬਰਤ; ਰਹੈ ਨਿਹਕਾਮ ॥
ਅਜਪਾ ਜਾਪੁ; ਜਪੈ ਮੁਖਿ ਨਾਮ ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਰਤੀ=ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮਤਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਰਹੇ। **ਵਾ**: ਬਰਤੀ=ਨਿਯਮੀ ਹੋ ਕੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਨ ਰੂਪ ਬਰਤ=ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਅਜਪਾ ਰੂਪ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਤਿਸ ਦੇ ਸਤਿਨਾਮ ਜਾਪ ਨੂੰ ਮੁਖ ਕਰਕੇ ਜਪਣਾ ਕਰੇ।

ਤੀਨਿ ਭਵਣ ਮਹਿ; ਏਕੋ ਜਾਣੈ ॥
ਸਭਿ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮ; ਸਾਚੁ ਪਛਾਣੈ ॥੧੬॥

ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਾਣੇ। ਸੁਚਿ=ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਆਦਿਕ ਸਾਧਨ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣੇ॥੧੬॥

ਤੇਰਸਿ; ਤਰਵਰ ਸਮੁਦ ਕਨਾਰੈ ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮੂਲੁ; ਸਿਖਰਿ ਲਿਵ ਤਾਰੈ ॥

ਤੇਰਸਿ=ਤ੍ਰੌਦਸੀ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤਰਵਰ=ਬ੍ਰਿਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਤਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਾਸ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। **ਵਾ**: ਕਾਲ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਰੂਪੀ ਕਿਨਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਸਤੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਬ੍ਰਿਛ ਖੜਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਕਨਾਰੈ=ਨਿਰਲੇਪ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਛ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਮੂਲ=ਮੁਢ ਭਾਵ ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਸਿਖਰਿ=ਉਤ ਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਤੇਲ ਧਾਰਾ ਵਾਂਗ ਲਿਵ ਲਾਉਣਾ ਕਰੇ। **ਵਾ**: ਅੰਮ੍ਰਿਤ=ਮਿਤ੍ਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਸਿਖਰਿ=ਵਡਾ ਜੋ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਹੈ, ਤਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਾਉਣਾ ਕਰੇ ਫੇਰ ਮੂਲੁ=ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਤਾਰੈ=ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਮੂਲ=ਮੁੱਢ, ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਖਰਿ=ਵੱਡੋ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਤਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਜੋ ਮ੍ਰਿਤੂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਾਮ ਹੈ ਇਹ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ਹੋ ਕੇ ਤੇਲ ਧਾਰਾ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਰਸ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲੱਗ ਜਾਣੀ ਇਹ ਸਿਖਰ ਫਲ ਲਗਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਰੂਪ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਛ ਹੈ ਜਿਸਤੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਫਲ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਲਿਵ ਲਾਉਣ ਰੂਪ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਡਰ ਡਰਿ ਮਰੈ; ਨ ਬੂਡੈ ਕੋਇ ॥
ਨਿਡਰੁ ਬੂਡਿ ਮਰੈ; ਪਤਿ ਖੋਇ ॥

ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ ਡਰ ਕੇ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁਬਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੋ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਡਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਫਿਰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਡੁਬਦਾ ਭਾਵ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਡਰ ਵਲੋਂ ਡਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਡਰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਦੇ ਹੋਏ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਗਵਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਮਰਦਾ ਹੈ।

ਡਰ ਮਹਿ ਘਰੁ; ਘਰ ਮਹਿ ਡਰੁ ਜਾਣੈ ॥
ਤਖਤਿ ਨਿਵਾਸੁ; ਸਚੁ ਮਨਿ ਭਾਣੈ ॥੧੭॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਡਰ ਵਿੱਚ ਘਰੁ=ਰਿਦੇ ਨੂੰ ਟਿਕਾਵੇ ਤੇ ਰਿਦੇ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਡਰ ਨੂੰ ਜਾਣੇ। **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਡਰ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰੁ=ਸਰੀਰ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰ=ਰਿਦੇ ਵਿੱਚ ਡਰ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚੇ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਨਿਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸਚੁ ਮਨਿ ਭਾਣੈ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਰੂਪ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਜਦੋਂ ਸੱਚੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਾਇਆ ਤਾਂ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ। **ਵਾ:** ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਚੱਕ੍ਰ ਕਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ : ਸਤਸੰਗਤਿ ਰੂਪ ਤਖ਼ਤ ਪਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਾਇਆ ਤਾਂ ਅੰਤ੍ਰਮੁਖਤਾ ਰੂਪੀ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਨਿਵਾਸ ਹੋਇਆ, ਜਾਂ ਅੰਤ੍ਰਮੁਖਤਾ ਰੂਪੀ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਨਿਵਾਸ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਾ ਸੱਚੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਇਆ ਤਾਂ ਸਰੂਪ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਨਿਵਾਸ ਹੋਇਆ, ਜਾਂ ਸਰੂਪ-ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਨਿਵਾਸ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸਚੇ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੋ ਸੱਚਾ ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੧੭॥

ਚਉਦਸਿ; ਚਉਥੇ ਥਾਵਹਿ ਲਹਿ ਪਾਵੈ ॥
ਰਾਜਸ ਤਾਮਸ ਸਤ; ਕਾਲ ਸਮਾਵੈ ॥

ਚੌਦਸ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਨਵੇਂ : ਜਿਸਦੇ ਰਾਜਸ=ਰਜੋ ਗੁਣ ਤਾਮਸ=ਤਮੋ ਗੁਣ ਸਤ=ਸਤੋ ਗੁਣ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣ ਜਿਸਦੇ ਸਮਾਵੈ=ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ, ਭਾਵ ਅਭਾਵ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤਿਸਦੇ ਤਿੰਨੇ ਕਾਲ ਵੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਕਾਲ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਿੰਨੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਕਾਲ ਦੇ ਅਭਾਵ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਚਉਥੇ ਥਾਵਹਿ=ਚਉਥਾ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਭਾਵ ਸਾਖੀ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਥਾਵ ਨੂੰ ਲਹਿ=ਲਖਣਾ (ਜਾਨਣਾ) ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਸਸੀਅਰ ਕੈ ਘਰਿ; ਸੂਰੁ ਸਮਾਵੈ ॥
ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਕੀ; ਕੀਮਤਿ ਪਾਵੈ ॥

ਸਸੀਅਰ=ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਖੱਬੀ-ਸੁਰ ਇੜਾ ਨੂੰ ਦੱਬ ਕੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਸੱਜੀ ਸੁਰ ਪਿੰਗਲਾ ਦੁਆਰਾ ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ

ਭੁਯੰਗਮਾ ਨਾੜੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵੈ=ਛੱਡੇ। ਫੇਰ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ=ਜੋਗ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਕੀਮਤ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸਸੀਅਰ=ਸਤੋਗੁਣ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ **ਅਥਵਾ** ਸਸੀਅਰ=ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਾ ਘਰ ਜੋ ਰਾਤ ਹੈ ਰਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਅਵਿਦਿਆ ਆਈ, ਉਸ ਅਵਿਦਿਆ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਿਬੇਕ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋਗ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ ਦੀ ਕੀਮਤਿ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਭਗਤੀ ਜੋਗ ਵਿੱਚ ਜੁੜਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਕੀਮਤ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸਸੀਅਰ=ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਘਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਸੂਰਜ ਸਮਾਇਆ ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਜੋਗ=ਜੁੜਨੇ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਕੀਮਤ ਪਾਈ।

ਚਉਦਸਿ ਭਵਨ; ਪਾਤਾਲ ਸਮਾਏ ॥
ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ; ਰਹਿਆ ਲਿਵ ਲਾਏ ॥੧੮॥

ਸੱਤ ਪਤਾਲ ਅਤੇ ਸੱਤ ਆਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੰਡਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜੋ ਲਿਵ=ਸਮਾਧੀ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਨੌਂ ਖੰਡਾਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਗਾਉਣਾ ਕਰ॥੧੮॥

ਅਮਾਵਸਿਆ; ਚੰਦੁ ਗੁਪਤੁ ਗੈਣਾਰਿ ॥
ਬੂਝਹੁ ਗਿਆਨੀ; ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰਿ ॥

ਅਮਾਵਸ ਥਿੱਤ ਦੁਆਰਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਮੱਸਿਆ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੈਣਾਰਿ=ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਗੁਪਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਗੁਪਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਬੂਝਹੁ=ਜਾਣਿਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਗੁਪਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਬੁੱਝਣਾ ਕਰੋ। **ਵਾ:** ਹੇ ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ੋ! ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਬੁਝਣਾ ਕਰੋ।

ਸਸੀਅਰੁ ਗਗਨਿ; ਜੋਤਿ ਤਿਹੁ ਲੋਈ ॥
ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ; ਕਰਤਾ ਸੋਈ ॥

(ਸਸੀ+ਅਰੁ) ਸਸੀ=ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਅਰੁ=ਅਤੇ ਗਗਨਿ=ਆਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਜੋਤੀ ਦੀ ਜੋਤ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਿਸਦੇ ਗਗਨਿ=ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਸੀਅਰੁ=ਬਿਬੇਕ ਰੂਪ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। **ਵਾ:** ਚਿਦਾਕਾਸ ਰੂਪੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਦਾ ਤਿਸ ਰਿਦੇ ਵਿੱਚ ਲੋਈ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਰਿ ਕਰਿ=ਉਤਪਤੀ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਵੇਖੈ=ਵੇਖਦਾ, ਪਾਲਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਤੇ ਦੀਸੈ; ਸੋ ਤਿਸ ਹੀ ਮਾਹਿ ॥
ਮਨਮੁਖਿ ਭੂਲੇ; ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ॥੧੯॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਮਨਮੁਖ ਜੰਮਦੇ-ਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ॥੧੯॥

ਘਰੁ ਦਰੁ ਥਾਪਿ; ਥਿਰੁ ਥਾਨਿ ਸੁਹਾਵੈ ॥
ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ; ਜਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਵੈ ॥

ਜੋ ਘਰੁ=ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਦਰੁ=ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਪਿ=ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਥਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੋਭਨੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸਤਸੰਗਤਿ ਰੂਪੀ ਸੁਹਾਵੇ ਥਾਨ ਵਿਖੇ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਘਰੁ=ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਦਰੁ=ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਪਿ=ਰੋਕ ਕੇ, **ਵਾ:** ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਜੋ ਦਰੁ=ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਥਾਪੇ ਤਾਂ ਸੁਹਾਵੇ ਥਾਨਿ=ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਜਗਿਆਸੂ ਪਾਵੈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜਹ ਆਸਾ; ਤਹ ਬਿਨਸਿ ਬਿਨਾਸਾ ॥
ਫੂਟੈ ਖਪਰੁ; ਦੁਬਿਧਾ ਮਨਸਾ ॥

ਜਿਸ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਆਸਾ ਹੈ, ਤਿਸਦਾ ਬਿਨਸਿ=ਸ਼ੀਘਰ ਬਿਨਾਸਾ=ਵਿਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਸਣ ਯੋਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਆਸਾ ਹੈ ਤਿਨਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਕਦੇ ਵੀ (ਬਿਨ+ਆਸਾ) ਆਸਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮਨਸਾ=ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਦੁਬਿਧਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਖੱਪਰ ਫੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ : ਜਿਸ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਆਸਾ ਹੈ ਉਸੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਜਦ ਆਸਾ ਨੂੰ ਬਿ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮਨਸਾ=ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁਬਿਧਾ ਰੂਪੀ ਖੱਪਰ ਫੁੱਟ ਗਿਆ। **ਵਾ:** ਜਹ=ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਬਿਨਸਿ=ਬਿਨਸਨ ਯੋਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬਿਨ+ਆਸਾ=ਆਸਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਿਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਖੱਪਰ ਫੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੁਬਿਧਾ ਅਤੇ ਮਨਸਾ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ ਡੁੱਲ ਗਿਆ।

ਮਮਤਾ ਜਾਲ ਤੇ; ਰਹੈ ਉਦਾਸਾ ॥
ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ; ਹਮ ਤਾ ਕੇ ਦਾਸਾ ॥੨੦॥੧॥

ਜੋ ਮਮਤਾ ਰੂਪ ਜਾਲ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ **ਵਾ:** ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਤੋਂ ਅਤੇ ਮੋਹ ਰੂਪ ਜਾਲ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਮ=ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਦਾਸ ਹਾਂ। **ਵਾ:** ਹਮ=ਤਮਾਮ ਜੀਵ ਉਸਦੇ ਦਾਸ ਹਨ॥੨੦॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੯੯ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੪੧]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩ ਵਾਰ ਸਤ ਘਰੁ ੧੦ ੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਆਦਿਤਵਾਰਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਸੋਈ ॥ ਆਪੇ ਵਰਤੈ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਜਗੁ ਰਹਿਆ ਪਰੋਈ ॥ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰੈ ਸੁ ਹੋਈ ॥ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਈ ॥੧॥ ਹਿਰਦੈ ਜਪਨੀ ਜਪਉ ਗੁਣਤਾਸਾ ॥ ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਅਪਰੰਪਰ ਸੁਆਮੀ ਜਨ ਪਗਿ ਲਗਿ ਧਿਆਵਉ ਹੋਇ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸੋਮਵਾਰਿ ਸਚਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ ਤਿਸ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥ ਆਖਿ ਆਖਿ ਰਹੇ ਸਭਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਜਿਸੁ ਦੇਵੈ ਤਿਸੁ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਲਖਿਆ ਨ ਜਾਇ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਹਰਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥੨॥ ਮੰਗਲਿ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਉਪਾਇਆ ॥ ਆਪੇ ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਧੰਧੈ ਲਾਇਆ ॥ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਸੋਈ ਬੂਝੈ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਦਰੁ ਘਰੁ ਸੂਝੈ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਕਰੇ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਸਬਦਿ ਜਲਾਇ ॥੩॥ ਬੁਧਵਾਰਿ ਆਪੇ ਬੁਧਿ ਸਾਰੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਣੀ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਖੋਇ ॥ ਦਰਿ ਸਚੈ ਸਦ ਸੋਭਾ ਪਾਏ ॥ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਏ ॥੪॥ ਲਾਹਾ ਨਾਮੁ ਪਾਏ ਗੁਰ ਦੁਆਰਿ ॥ ਆਪੇ ਦੇਵੈ ਦੇਵਣਹਾਰੁ ॥ ਜੋ ਦੇਵੈ ਤਿਸ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ॥ ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਰਖਹੁ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥ ਦੇਵਣਹਾਰੇ ਕਉ ਜੈਕਾਰੁ ॥੫॥ ਵੀਰਵਾਰਿ ਵੀਰ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਏ ॥ ਪ੍ਰੇਤ ਭੂਤ ਸਭਿ ਦੂਜੈ ਲਾਏ ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਏ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਵੇਕਾ ॥ ਸਭਨਾ ਕਰਤੇ ਤੇਰੀ ਟੇਕਾ ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ॥ ਸੋ ਮਿਲੈ ਜਿਸੁ ਲੈਹਿ ਮਿਲਾਈ ॥੬॥ ਸੁਕ੍ਰਵਾਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਇ ਸਭ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸੁ ਕਰੈ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਸਚੁ ਸੰਜਮੁ ਕਰਣੀ ਹੈ ਕਾਰ ॥ ਵਰਤੁ ਨੇਮੁ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਪੂਜਾ ॥ ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਸਭੁ ਭਾਉ ਹੈ ਦੂਜਾ ॥੭॥ ਛਨਿਛਰਵਾਰਿ ਸਉਣ ਸਾਸਤ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਹਉਮੈ ਮੇਰਾ ਭਰਮੈ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਮਨਮੁਖੁ ਅੰਧਾ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥ ਜਮ ਦਰਿ ਬਾਧਾ ਚੋਟਾ ਖਾਇ ॥ ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ॥ ਸਚੁ ਕਰਣੀ ਸਾਚਿ ਲਿਵ ਲਾਏ ॥੮॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹਿ ਸੇ ਵਡਭਾਗੀ ॥ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਸਚਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ॥ ਤੇਰੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥ ਤੂ ਸੁਖਦਾਤਾ ਲੈਹਿ ਮਿਲਾਇ ॥ ਏਕਸ ਤੇ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਸੋਝੀ ਹੋਇ ॥੯॥ ਪੰਦ੍ਰਹ ਥਿਤੀ ਤੈ ਸਤ ਵਾਰ ॥ ਮਾਹਾ ਰੁਤੀ ਆਵਹਿ ਵਾਰ ਵਾਰ ॥ ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਿ ਤਿਵੈ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਆਵਾ ਗਉਣੁ ਕੀਆ ਕਰਤਾਰਿ ॥ ਨਿਹਚਲੁ ਸਾਚੁ ਰਹਿਆ ਕਲ ਧਾਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਕੋ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ॥੧੦॥੧॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩ ਵਾਰ ਸਤ ਘਰੁ ੧੦

ਉਥਾਨਕਾ—ਇੱਕ ਵਾਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਜਿਵੇਂ ਵੱਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਥਿਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਦਰਾਂ ਥਿਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੱਤੇ ਵਾਰ=ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਆ ਜਾਣ। ਜਿਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਸਤੇ ਵਾਰ ਸਫਲੇ ਹੋ ਜਾਣ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ 'ਵਾਰ ਸਤ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਰਾਗ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸੁਰਤਾਲ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਕੀਤਾ।

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ਓ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਆਦਿਤਵਾਰਿ; ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਸੋਈ ॥

ਆਦਿਤਵਾਰਿ=ਐਤਵਾਰ ਭਾਵ ਸੂਰਜ ਦਾ ਦਿਨ। **ਵਾ:** ਅਦਿਤੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸੂਰਜ ਦਾ ਵਾਰਿ=ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ। **ਅਦਿਤੀ—**ਕਸ਼ਪ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਇਸਤਰੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ (੧) ਦਿਤੀ, (੨) ਅਦਿਤੀ, (੩) ਬਨਿਤਾ, (੪) ਕਦਰੂ। ਇਹ ਦਕਸ਼ ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ ਦੀਆਂ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਸਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੱਛ ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ ਜਿਨ ਉਪਜਾਏ ॥ [ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਦੋਹਰਾ ੧੬]

ਕਸ਼ਪ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਤੋਂ (੧) **ਅਦਿਤੀ—**ਅਦਿਤੀ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ; (੨) **ਦਿਤੀ—**ਦਿਤੀ ਤੋਂ ਦੈਂਤ ਪੈਦਾ ਹੋਏ; (੩) **ਬਨਿਤਾ—**ਬਨਿਤਾ ਤੋਂ ਗਰੁੜ ਆਦਿ ਪੰਛੀ; (੪) **ਕਦਰੂ—**ਕਦਰੂ ਤੋਂ ਨਾਗ ਆਦਿ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੋਹਰਾ ॥ ਬਨਤਾ ਕਦ੍ਰ ਦਿਤਿ ਅਦਿਤਿ ਏ ਰਿਖ ਬਰੀ ਬਨਾਇ ॥
ਨਾਗ ਨਾਗਰਿਪ ਦੇਵ ਸਭ ਦਈਤ ਲਏ ਉਪਜਾਇ ॥੧੮॥ [ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ੧੮]

ਵਾ: ਆਦਿਤਵਾਰਿ=ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਦਿਨ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ=ਵਿਆਪਕ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਆਦਿ=ਮੁਢ ਤੋਂ ਅਨਾਦੀ ਪੁਰਖ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ।

ਆਪੇ ਵਰਤੈ; ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥

ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਵਰਤੈ=ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਓਤਿ ਪੋਤਿ; ਜਗੁ ਰਹਿਆ ਪਰੋਈ ॥
ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰੈ ਸੁ ਹੋਈ ॥

ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਓਤਿ ਪੋਤਿ=ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਦੇ ਸੂਤ ਵਾਂਗੂ ਸਾਰੇ ਜਗ=ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪਰੋਈ=ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਜੋ ਆਪੇ=ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੁ ਹੋਈ=ਉਹ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਮਿ ਰਤੇ; ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ; ਬੂਝੈ ਕੋਈ ॥੧॥

ਜੋ ਨਾਮਿ=ਨਾਮੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਰਤੇ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ=ਨਿਤ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਬੂਝੈ=ਸਮਝਦਾ ਹੈ ॥੧॥

ਹਿਰਦੈ ਜਪਨੀ; ਜਪਉ ਗੁਣਤਾਸਾ ॥

ਪ੍ਰਤੱਖ ਜਪਨੀ=ਮਾਲਾ ਲੈ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗੁਣਤਾਸਾ=ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਪਉ=ਜਪਣਾ ਕਰੋ। **ਵਾ:** ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਜਪਉ=ਜਪਣਾ ਹੈ ਇਹੋ ਹੀ ਜਪਨੀ=ਮਾਲਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਜਪਨੀ=ਮਾਲਾ ਨਾਲ ਗੁਣਤਾਸਾ=ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੀ ਜਪਣਾ ਕਰੋ।

ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਅਪਰੰਪਰ ਸੁਆਮੀ;
ਜਨ ਪਗਿ ਲਗਿ ਧਿਆਵਉ ਹੋਇ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਗਮ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਗੋਚਰੁ=ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਅਵਿਸ਼ੇ ਹੈ, ਅਪਰੰਪਰ=ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾ ਰੂਪ, ਸਭ ਦਾ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਹੈ। ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਪਗਿ=ਚਰਨੀ ਲੱਗ ਕੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧਿਆਵਉ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੋਮਵਾਰਿ; ਸਚਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੋਮਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਚਿ=ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇ=ਸਮਾਅ, ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੋਮਵਾਰਿ—ਸੋਮ=ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਵਾਰਿ=ਦਿਨ, ਪਿੱਛੋਂ ਆ ਕੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸੋਮ' ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੋਮ, ਅਤ੍ਰਿ ਰਿਖੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਨਸੂਯਾ ਦੇ ਉਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੱਤ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਕਿਤੇ ਅਤਰ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਵ੍ਰਿਹਦਾਰਣਯਕ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਛਤ੍ਰੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਦਕਸ਼ ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ ਦੀਆਂ ੨੭ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਰੋਹਿਣੀ ਨੂੰ ਇਹ ਇਤਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਨੇ ਗ਼ੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਅੱਗੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਦੱਕਸ਼ ਨੇ ਸੁਲਾਹ ਕਰਾਉਣੀ ਚਾਹੀ, ਪਰ ਸੋਮ ਨਾ ਮੰਨਿਆ। ਤਾਂ ਦੱਕਸ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਘਰ ਬਾਲਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਖਈ ਰੋਗ ਲੱਗਾ ਰਹੇ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਰਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਖ਼ਿਮਾ ਕਰੋ। ਦਕਸ਼ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਾਪ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾ ਮੋੜ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਖੀਣ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵੱਧਦਾ ਘਟਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੋਮ ਦੇ ਰੱਥ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਹੀਏ ਹਨ ਅਤੇ ਚੰਬੇਲੀ ਜਿਹੇ ਚਿੱਟੇ ੧੦ ਘੋੜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਿਚਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਪੰਜ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਪੰਜ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲਗਦੇ ਹਨ।

ਤਿਸ ਕੀ ਕੀਮਤਿ; ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥

ਤਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕੀਮਤਿ=ਉਪਮਾ ਕਹੀ=ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਆਖਿ ਆਖਿ ਰਹੇ; ਸਭਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥
ਜਿਸੁ ਦੇਵੈ; ਤਿਸੁ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥

ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ—ਆਖਿ ਆਖਿ=ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ **ਵਾ**: ਅਖਿਆਨਾ ਦੁਆਰਾ ਆਖ ਕੇ ਸਭਿ=ਸਾਰੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਆਖਿ=ਮੂੰਹੋਂ ਸਭ ਕੋਈ ਲਿਵ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇਵੈ=ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਸੁ=ਤਿਸਦੀ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਪਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇ=ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ; ਲਖਿਆ ਨ ਜਾਇ ॥
ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ; ਹਰਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥੨॥

ਅਗਮ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਅਗੋਚਰੁ=ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਅਵਿਸ਼ੇ, ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ

ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪੇ-ਆਪ ਲਖਿਆ=ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਇ=ਜਾਂਦਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇ=ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੀਵ ਹਰੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੰਗਲਿ ਮਾਇਆ; ਮੋਹੁ ਉਪਾਇਆ ॥
ਆਪੇ ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ; ਧੰਧੈ ਲਾਇਆ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੰਗਲਿ=ਮੰਗਲਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਪਾਇਆ=ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਮੋਹੁ=ਮੋਹਣੇ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਮੰਗਲ=ਕਲਿਆਣ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਭ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਉਪਾਇਆ=ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ=ਸਿਰਜ-ਸਿਰਜ ਕੇ ਭਾਵ ਉਤਪਤ ਕਰਕੇ, **ਵਾ**: ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। **ਮੰਗਲਵਾਰਿ**— ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮੰਗਲ ਗ੍ਰਹਿ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਮੰਗਲਵਾਰ ਹੈ, ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲਾਲ ਤਿਲਕ ਨੂੰ ਮੰਗਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਮ ਭੌਮ, ਮਹੀਸੁਤ, ਲੋਹਿਤਾਂਗ, ਵਕ, ਕੁਜ, ਅੰਗਾਰਕ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਹਨ। ਬ੍ਰਹਮ ਵੈਵਰਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਵੀਰਯ ਤੋਂ ਮੰਗਲ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਪਰਮ ਪੁਰਾਣ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਪਸੀਨੇ ਤੋਂ ਮੰਗਲ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਮਸਤਯ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀਰਭਦ੍ਰ ਹੀ ਮੰਗਲ ਨਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਵਾਮਨ ਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਡਿਗੇ ਥੁਕ ਦੇ ਕਿਨਕੇ ਤੋਂ ਮੰਗਲ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ।

ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ; ਸੋਈ ਬੂਝੈ ॥
ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ; ਦਰੁ ਘਰੁ ਸੁਝੈ ॥

ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਬੁਝਾਏ=ਸਮਝਾਵੇ ਸੋਈ=ਉਹ ਹੀ ਬੂਝੈ=ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਰੂਪ ਘਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਦਰ=ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਸੂਝੈ=ਸੁਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ**: ਘਰ ਦੇ ਦਰੁ=ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੁਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਕਰੇ; ਲਿਵ ਲਾਇ ॥
ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ; ਸਬਦਿ ਜਲਾਇ ॥੩॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਸੁਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲਗਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤਿ=ਭਗਤੀ ਕਰੇ=ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ=ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਜਲਾਇ=ਸਾੜ ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥੩॥

ਬੁਧਵਾਰਿ; ਆਪੇ ਬੁਧਿ ਸਾਰੁ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਣੀ; ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੁ ॥

ਬੁਧਵਾਰਿ—ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬੁੱਧ ਦਾ ਦਿਨ। ਬੁਧਵਾਰਿ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਾਰੁ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਤਮਾ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬੁੱਧੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨੇ ਰੂਪ ਸ਼ੁਭ ਕਰਣੀ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੁਕਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਤਿਗੁਰ ਨੋ ਸਭੁ ਕੋ ਵੇਖਦਾ ਜੇਤਾ ਜਗਤੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥
ਡਿਠੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਜਿਚਰੁ ਸਬਦਿ ਨ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰੁ ॥ [ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੯੪]

ਅਥਵਾ :—

ਬੁਧਵਾਰਿ ਆਪੇ ਬੁਧਿ ਸਾਰੁ ॥

ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਧਿ ਸਾਰੁ=ਬੁੱਧੀ ਅੰਦਰ ਸਾਰ ਰੂਪ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। **ਵਾ:** ਆਪ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰ ਰੂਪ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਅੰਦਰ ਸਾਰੁ=ਤਤ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਬੁਧਵਾਰਿ**—ਚੰਦ੍ਰਵੰਸੀਆਂ ਦਾ ਵਡੇਰਾ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਉਤਪਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਹਸਪਤਿ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਤਾਰਾ ਉੱਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਠਾਲ ਕੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਇਸ ਪੁਰ ਭਾਰੀ ਜੰਗ ਹੋਇਆ। ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਸਪਤਿ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰ ਸੀ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਝਗੜਾ ਮਿਟਾਇਆ। ਤਾਰਾ ਬ੍ਰਹਸਪਤਿ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਗਰਭ ਤੋਂ ਜੋ ਸੁੰਦਰ ਪੁੱਤਰ ਬੁੱਧ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੂੰ ਤਾਰਾ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਮਿਲਿਆ। **ਅਥਵਾ** ਇੱਕ ਗ੍ਰਹਿ ਜੋ ਸੂਰਜ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਇਹ ੮੮ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਬੁੱਧ ਗ੍ਰਹਿ ਉੱਤੇ ਵਰ੍ਹਾ ੮੮ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਸੱਤਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦਾ ਨਾਮ ਬੁੱਧਵਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਨਾਮਿ ਰਤੇ; ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ ॥
ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ; ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਖੋਇ ॥

ਨਾਮਿ=ਨਾਮੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨਿਰਮਲੁ=ਪਵਿੱਤਰ, ਸ਼ੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਖੋਇ=ਖੋ ਕੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕਰੇ।

ਦਰਿ ਸਚੈ; ਸਦ ਸੋਭਾ ਪਾਏ ॥
ਨਾਮਿ ਰਤੇ; ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਏ ॥੪॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੋਭਨੀਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਮੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਰਤੇ=ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੪॥

ਲਾਹਾ ਨਾਮੁ; ਪਾਏ ਗੁਰ ਦੁਆਰਿ ॥
ਆਪੇ ਦੇਵੈ; ਦੇਵਣਹਾਰੁ ॥

ਜੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਜੀਵ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦਾ ਲਾਹਾ=ਲਾਭ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜੋ ਦੇਵੈ; ਤਿਸ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ॥
ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ; ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ॥

ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣਾ ਕਰੀਏ। ਜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪਰਸਾਦੀ=ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਆਪਾ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਗਵਾਈਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ; ਰਖਹੁ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥
ਦੇਵਣਹਾਰੇ ਕਉ; ਜੈਕਾਰੁ ॥੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਰ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਰਖੋ। ਜੋ ਨਾਮ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਜੈਕਾਰੁ=ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੋ ॥੫॥

ਵੀਰਵਾਰਿ; ਵੀਰ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਏ ॥
ਪ੍ਰੇਤ ਭੂਤ ਸਭਿ; ਦੂਜੈ ਲਾਏ ॥

ਵੀਰਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੀਰ=ਬਹਾਦਰ ਰੂਪ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਬਵੰਜਾ ਵੀਰ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। **ਅਥਵਾ** ਇਹ ਜੀਵ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਬਵੰਜਾ ਬੀਰਾਂ ਦਾ ਪੂਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਵੀ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਹਨ, ਸਭ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। **ਵਾ:** ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾ ਵਿੱਚ ਲਾਏ ਹਨ, ਉਹ ਸਭ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭੂਤਾਂ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦਾ ਪੂਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। **ਵਾ:** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਭੂਤਾਂ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹਨ। **ਵੀਰਵਾਰਿ—**ਬ੍ਰਿਹਸਪਤੀ ਦਾ ਦਿਨ। ਬ੍ਰਿਹਸਪਤਿ ਜੋ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਰਿਗ ਵੇਦ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤਿ ਉਹ ਦੇਵਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਹੂਤੀਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਥਾਂ ਇਸਨੂੰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਵੀ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੌਰਾਣਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਿਖੀ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਮ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤਿ ਤਾਰੇ ਦਾ ਵੀ ਕਲਪਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਰੱਥ ਦਾ ਨਾਮ 'ਨੀਤਘੋਸ਼' ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਅੱਠ ਘੋੜੇ ਖਿਚਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅੰਗਿਰਸ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਗਿਰਸ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਆਪਿ ਉਪਾਏ; ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਵੇਕਾ ॥
ਸਭਨਾ; ਕਰਤੇ ਤੇਰੀ ਟੇਕਾ ॥

ਹੇ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਵੇਕਾ=ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਕੀੜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੱਕ ਸਭ ਜੀਵ ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਕੀੜਾ ਕਿਤਨੇ ਦਾਣੇ ਚੁਗਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਸਮੈ ਨਦਰੀ ਕੀੜਾ ਆਵੈ ਜੇਤੇ ਚੁਗੈ ਦਾਣੇ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੩੬੦]

ਪਰ ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ! ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਟੇਕ=ਓਟ ਹੈ।

ਜੀਅ ਜੰਤ; ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ॥
ਸੋ ਮਿਲੈ; ਜਿਸੁ ਲੈਹਿ ਮਿਲਾਈ ॥੬॥

ਹੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ! ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਅ=ਅਸਥੂਲ ਜੀਵ ਅਤੇ ਜੰਤ=ਸੂਖਮ ਜੀਵ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਜੀਵ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ॥੬॥

ਸੁਕ੍ਰਵਾਰਿ; ਪ੍ਰਭੁ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥
ਆਪਿ ਉਪਾਇ; ਸਭ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ॥

ਸੁਕ੍ਰਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੁ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸ਼ੁਕਰ ਵਾਲਾ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰਿਆਂ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਮਾ ਰਿਹਾ, ਭਾਵ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸਭਨਾ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪਾਈ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਕੀਮਤ ਪਾਈ ਹੈ। **ਸੁਕ੍ਰਵਾਰਿ—**ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ੁਕ੍ਰਾਚਾਰਯ ਦਾ ਦਿਨ। ਇਹ ਭ੍ਰਿਗੁ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਬਲਰਾਜੇ ਦਾ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਵਿ ਭੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼ੁਸ਼ਮਾ ਸੀ, ਇਸਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਦੇਵਯਾਨੀ ਨੇ ਚੰਦ੍ਰਵੰਸ਼ੀ ਯਯਾਤਿ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ। ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਅਤੇ ਨੀਤਿ-ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਦਾ ਕਰਤਾ ਭੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਨੀਤੀ ਸ਼ਾਮ, ਦਾਮ, ਦੰਡ, ਭੇਦ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਹਰਿਵੰਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਿਵਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੈਂਤ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਜਿੱਤੇ ਨਾ ਜਾਣ) ਘੋਰ ਤਪ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਰਥਾਤ ੧੦੦੦ ਵਰ੍ਹਾ ਸਿਰ ਪਰਣੇ ਲਟਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਤਪ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਦੈਂਤਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਨੇ ਸ਼ਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਸੱਤ ਵਾਰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਉੱਤੇ ਜਨਮ ਲਵੇਂ। ਫੇਰ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿਵਾ ਲਿਆ। ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਡਰ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਦਾ ਤਪ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਜਯੰਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਤਪ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ। ਜਯੰਤੀ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਮੋਹਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਪ ਤੋੜ ਨਿਭਾ ਕੇ ਜਯੰਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ। ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਭ੍ਰਿਗ ਦੇ ਨਾਉ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਗਵ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਦੇ ਕਾਣੇ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਵਾਉਨੇ (ਵਾਮਨ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਬਲਿ ਢਾਈ ਕਦਮ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆ, ਤਦ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਗੰਗਾਸਾਗਰ ਦੀ ਟੂਟੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠਾ, ਜਦ ਪਾਣੀ ਹੱਥ ਤੇ ਨਾ ਆਇਆ, ਤਦ ਬਲਿ ਨੇ ਤਿਨਕਾ ਟੂਟੀ ਵਿੱਚ ਫੇਰਿਆ ਅਰ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਦੀ ਅੱਖ ਫੁਟ ਗਈ। ਅਥਵਾ :—ਇੱਕ ਚਮਕੀਲਾ ਗ੍ਰਹਿ, ਜੋ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਇਸਦੀ ਵਿਥ ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ੩੫ ਲੱਖ ਕੋਹ ਹੈ। ੨੨੫ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਪਣੀ ਧੁਰ ਉਪਰ ਇੱਕ ਗੇੜਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ; ਸੁ ਕਰੈ ਬੀਚਾਰੁ ॥
ਸਚੁ ਸੰਜਮੁ; ਕਰਣੀ ਹੈ ਕਾਰ ॥

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਸੰਜਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਰੂਪ ਕਾਰ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਰਤੁ ਨੇਮੁ; ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਪੂਜਾ ॥
ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ; ਸਭੁ ਭਾਉ ਹੈ ਦੂਜਾ ॥੭॥

ਨੇਮੁ=ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤ ਰੱਖਣੇ **ਵਾ:** ਵਰਤ ਰੱਖਣੇ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਨੇਮ (੧. ਸੱਚ, ੨. ਅਕਪਤਾ, ੩. ਸ੍ਵੈ ਧਰਮ ਦਾ ਆਦਰ, ੪. ਜਪ, ੫. ਤਪ, ੬. ਪੂਜਾ, ੭. ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ, ੮. ਅਥਿਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ, ੯. ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ, ੧੦. ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਨਾ, ੧੧. ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ, ੧੨.ਹਵਨ ਕਰਨਾ) ਧਾਰਨੇ ਅਤੇ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਠਾਕੁਰ ਪੂਜਨ ਕਰਨਾ ਇਤਿਆਦਿਕ ਜਿਤਨੇ ਕਰਮ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬੂਝੇ=ਸਮਝੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਰੂਪ ਹਨ, ਭਾਵ ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਿਅਰਥ ਹਨ ॥੭॥

ਛਨਿਛਰਵਾਰਿ; ਸਉਣ ਸਾਸਤ ਬੀਚਾਰੁ ॥
ਹਉਮੈ ਮੇਰਾ; ਭਰਮੈ ਸੰਸਾਰੁ ॥

ਛਨਿਛਰਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਸਉਣ ਸਾਸਤ=ਜੋਤਸ਼ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਸਉਣ=ਸ਼ਗਨਾਂ ਦਾ ਤੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੰਗਤਾ, ਮੇਰ-ਤੇਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਭਰਮੈ=ਭਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਛਨਿਛਰਵਾਰਿ—ਸੂਰਜ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਨੀ ਦਾ ਦਿਨ। ਜਿਸ ਦੀ ਕਥਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ, ਜਿਸਦਾ ਸੰਜਨਾਂ ਜਾਂ ਸੁਬ੍ਰਚਲਾ ਨਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਸੂਰਜ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਪੁੱਤਰ—ਮਨ ਅਤੇ ਜਮ, ਪੁੱਤਰੀ—ਜਮਨਾ। ਇਸ ਨੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਤੇਜ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਲ ਵਰਗੀ ਇੱਕ ਛਾਇਆ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸੂਰਜ ਕੋਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਪ ਬੜਵਾ ਘੋੜੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਚੱਲੀ ਗਈ। ਛਾਯਾ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਜਾਣ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਛਾਯਾ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰੀ ਤਾਪਤੀ ਅਤੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼ਨੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਨੈਸ਼੍ਚਰ ਜਾਂ ਛਨਿਛਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਨੌਂ ਗ੍ਰੈਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਤਵਾਂ ਗ੍ਰਹਿ, ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਇਸਦੀ ਵਿੱਥ ੮੮੩੦੦੦੦੦੦ ਮੀਲ ਖ਼ਿਆਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਚਮਕੀਲਾ ਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਦੂਰਬੀਨ ਨਾਲ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਚਿਟੇ ਘੇਰੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ।

ਮਨਮੁਖੁ ਅੰਧਾ; ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥
ਜਮ ਦਰਿ ਬਾਧਾ; ਚੋਟਾ ਖਾਇ ॥

ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਮਨਮੁਖ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਕਰਕੇ, ਜਮਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਚੋਟਾ=ਸੱਟਾਂ ਭਾਵ ਮਾਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ; ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ॥
ਸਚੁ ਕਰਣੀ; ਸਾਚਿ ਲਿਵ ਲਾਏ ॥੮॥

ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸੱਚੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਕਰਕੇ, ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਗਾ ਕੇ ਸਦਾ ਸੁਖ=ਨਿਤ ਸੁਖ, ਭਾਵ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਇ=ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੮॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹਿ; ਸੇ ਵਡਭਾਗੀ ॥
ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ; ਸਚਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪਣ (ਹੰਕਾਰ) ਭੱਜ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਗੀ ਹੈ।

ਤੇਰੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ; ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥
ਤੂ ਸੁਖਦਾਤਾ; ਲੈਹਿ ਮਿਲਾਇ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ! ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਜੋ ਤੇਰੇ ਰੰਗਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਰਾਤੇ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ=ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਏਕਸ ਤੇ; ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ; ਸੋਝੀ ਹੋਇ ॥੯॥

ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਬੂਝੈ=ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਝੀ=ਗਿਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੯॥

ਪੰਦ੍ਰਹ ਥਿਤੀ; ਤੈ ਸਤ ਵਾਰ ॥
ਮਾਹਾ ਰੁਤੀ; ਆਵਹਿ ਵਾਰ ਵਾਰ ॥

ਜਿਵੇਂ ਪੰਦਰਾਂ ਥਿਤਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤ ਵਾਰ। ਮਾਹਾ=ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ, ਛੇ ਰੁਤਾਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਿ; ਤਿਵੈ ਸੰਸਾਰੁ ॥
ਆਵਾ ਗਉਣੁ; ਕੀਆ ਕਰਤਾਰਿ ॥

ਪੁਨਾ ਜਿਵੇਂ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਤੇ ਗਉਣੁ=ਜਾਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। **ਵਾ:** ਤਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਵਾਰੰ-ਵਾਰ ਆਵਾ ਗਉਣੁ=ਜੰਮਣਾ ਤੇ ਮਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਿਹਚਲੁ ਸਾਚੁ; ਰਹਿਆ ਕਲ ਧਾਰਿ ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਕੋ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ॥੧੦॥੧॥

ਜੋ ਨਿਹਚਲੁ=ਅਚਲ, ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪਣੀ ਕਲ=ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜਗਿਆਸੂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਬੁਝਦਾ ਹੈ॥੧੦॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੦੦ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੪੩]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਮੈ ਮਨਿ ਚਾਉ ਘਣਾ ਸਾਚਿ ਵਿਗਾਸੀ ਰਾਮ ॥ ਮੋਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਰੇ ਪ੍ਰਭਿ ਅਬਿਨਾਸੀ ਰਾਮ ॥ ਅਵਿਗਤੋ ਹਰਿ ਨਾਥੁ ਨਾਥਹ ਤਿਸੈ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥੀਐ ॥ ਕਿਰਪਾਲੁ ਸਦਾ ਦਇਆਲੁ ਦਾਤਾ ਜੀਆ ਅੰਦਰਿ ਤੂੰ ਜੀਐ ॥ ਮੈ ਅਵਰੁ ਗਿਆਨੁ ਨ ਧਿਆਨੁ ਪੂਜਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅੰਤਰਿ ਵਸਿ ਰਹੇ ॥ ਭੇਖੁ ਭਵਨੀ ਹਠੁ ਨ ਜਾਨਾ ਨਾਨਕਾ ਸਚੁ ਗਹਿ ਰਹੇ ॥੧॥ ਭਿੰਨੜੀ ਰੈਣਿ ਭਲੀ ਦਿਨਸ ਸੁਹਾਏ ਰਾਮ ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਸੂਤੜੀਏ ਪਿਰਮੁ ਜਗਾਏ ਰਾਮ ॥ ਨਵ ਹਾਣਿ ਨਵ ਧਨ ਸਬਦਿ ਜਾਗੀ ਆਪਣੇ ਪਿਰ ਭਾਣੀਆ ॥ ਤਜਿ ਕੂੜੁ ਕਪਟੁ ਸੁਭਾਉ ਦੂਜਾ ਚਾਕਰੀ ਲੋਕਾਣੀਆ ॥ ਮੈ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਕਾ ਹਾਰੁ ਕੰਠੇ ਸਾਚ ਸਬਦੁ ਨੀਸਾਣਿਆ ॥ ਕਰ ਜੋੜਿ ਨਾਨਕੁ ਸਾਚੁ ਮਾਗੈ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਤੁਧੁ ਭਾਣਿਆ ॥੨॥ ਜਾਗੁ ਸਲੋਨੜੀਏ ਬੋਲੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਮ ॥ ਜਿਨਿ ਸੁਣਿ ਮੰਨਿਅੜੀ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਰਾਮ ॥ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝਏ ॥ ਓਹੁ ਸਬਦਿ ਸਮਾਏ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੋਝੀ ਸੂਝਏ ॥ ਰਹੈ ਅਤੀਤੁ ਅਪਰੰਪਰਿ ਰਾਤਾ ਸਾਚੁ ਮਨਿ ਗੁਣ ਸਾਰਿਆ ॥ ਓਹੁ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਸਰਬ ਠਾਈ ਨਾਨਕਾ ਉਰਿ ਧਾਰਿਆ ॥੩॥ ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਇੜੀਏ ਭਗਤਿ ਸਨੇਹੀ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਮਨਿ ਰਹਸੀ ਸੀਝਸਿ ਦੇਹੀ ਰਾਮ ॥ ਮਨੁ ਮਾਰਿ ਰੀਝੈ ਸਬਦਿ ਸੀਝੈ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਨਾਥੁ ਪਛਾਣਏ ॥ ਮਨੁ ਡੀਗਿ ਡੋਲਿ ਨ ਜਾਇ ਕਤ ਹੀ ਆਪਣਾ ਪਿਰੁ ਜਾਣਏ ॥ ਮੈ ਆਧਾਰੁ ਤੇਰਾ ਤੂ ਖਸਮੁ ਮੇਰਾ ਮੈ ਤਾਣੁ ਤਕੀਆ ਤੇਰਓ ॥ ਸਾਚਿ ਸੂਚਾ ਸਦਾ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਝਗਰੁ ਨਿਬੇਰਓ ॥੪॥੨॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਨ ਦੇ ਚਾਉ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਮੈ ਮਨਿ ਚਾਉ ਘਣਾ; ਸਾਚਿ ਵਿਗਾਸੀ ਰਾਮ ॥

ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਚਾਉ=ਉਤਸ਼ਾਹ ਘਣਾ=ਬਹੁਤਾ ਹੈ ਸਾਚਿ=ਸੱਚੇ ਰਾਮ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਪਕੇ ਬੁੱਧੀ ਵਿਗਾਸੀ=ਖਿੜ ਪਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮਨਿ ਚਾਉ ਭਇਆ ਪ੍ਰਭ ਆਗਮੁ ਸੁਣਿਆ ॥
ਹਰਿ ਮੰਗਲੁ ਗਾਉ ਸਖੀ ਗ੍ਰਿਹੁ ਮੰਦਰੁ ਬਣਿਆ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੧]

੨. ਉਮਕਿਓ ਹੀਉ ਮਿਲਨ ਪ੍ਰਭ ਤਾਈ ॥ ਖੋਜਤ ਚਰਿਓ ਦੇਖਉ ਪ੍ਰਿਅ ਜਾਈ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੩੭]

ਮੋਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਰੇ; ਪ੍ਰਭਿ ਅਬਿਨਾਸੀ ਰਾਮ ॥

ਜੋ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਭੂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਬਿਨਾਸੀ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਪਿਰੇ=ਪਿਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਮੋਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਉਸਤਤਿ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਇ ਮੁਖਹੁ ਤੁਹਾਰੀਆ ॥
ਮੋਹੀ ਦੇਖਿ ਦਰਸੁ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀਆ ॥੧॥ [ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੧]

ਅਵਿਗਤੋ ਹਰਿ ਨਾਥੁ ਨਾਥਹ; ਤਿਸੈ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥੀਐ ॥

ਜਿਸ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ (ਅਵਿ+ਗਤੋ) ਗਤੋ=ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਵਿ=ਕਠਨ ਹੈ, ਔਰ ਜੋ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਭੀ ਨਾਥ ਹੈ। ਅਥਵਾ : ਜੋ ਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਨੱਥਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤਿਸੈ=ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਭਾਵੈ=ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋ=ਓਹੀ ਕੁਝ ਥੀਐ=ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਾਰ ਕਮਾਈ ਖਸਮ ਰਜਾਇ ॥ ਅਵਿਗਤ ਨਾਥੁ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਇ ॥੬॥**
[ਰਾਗ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੧]

੨. **ਅਵਿਗਤ ਨਾਥੁ ਅਗੋਚਰ ਸੁਆਮੀ ॥ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਘਟ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥**
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੫੭]

ਹੇ ਭਾਈ ! ਉਸ ਅੱਗੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰ :

ਕਿਰਪਾਲੁ ਸਦਾ ਦਇਆਲੁ ਦਾਤਾ; ਜੀਆ ਅੰਦਰਿ ਤੂੰ ਜੀਐ ॥

ਹੇ ਕਿਰਪਾਲੁ=ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਘਰ ਦਇਆਲੁ=ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ! **ਵਾ:** ਹੇ ਦਇਆਲੂ ਕਿਰਪਾਲੂ ਦਾਤੇ ! ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਕਤੀ ਪਾ ਕੇ ਤੂੰ ਹੀ ਜੀਐ=ਜੀਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਥਵਾ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੀਵਨ ਕਲਾ ਪਾ ਕੇ ਤੂੰ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਿਰਪਾਲਾ ਮੇਰੇ ਕਿਰਪਾਲਾ ਦਾਨ ਦਾਤਾਰਾ ਮੇਰੇ ਕਿਰਪਾਲਾ ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੪]

੨. **ਦਇਆਲ ਸਦਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸੁਆਮੀ ਨੀਚ ਥਾਪਣਹਾਰਿਆ ॥**
ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਵਸਿ ਤੇਰੈ ਸਗਲ ਤੇਰੀ ਸਾਰਿਆ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੯੧]

ਮੈ ਅਵਰੁ ਗਿਆਨੁ ਨ ਧਿਆਨੁ ਪੂਜਾ; ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅੰਤਰਿ ਵਸਿ ਰਹੇ ॥

ਹੇ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਹੋਰ ਗਿਆਨ-ਧਿਆਨ **ਵਾ:** ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਤੇ ਕੁਝ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਿਆ ਰਹੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਿਛੁ ਕਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾ ਨਾਹਿਨ ਨਿਰਮਲ ਕਰਣੀ ॥**
ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕੈ ਅੰਚਲਿ ਲਾਵਹੁ ਬਿਖਮ ਨਦੀ ਜਾਇ ਤਰਣੀ ॥
[ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੨]

੨. **ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਭੁ ਗੁਰ ਤੇ ਹੋਈ ॥ ਸਾਚੀ ਰਹਤ ਸਾਚਾ ਮਨਿ ਸੋਈ ॥**
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੮੩੧]

ਭੇਖੁ ਭਵਨੀ ਹਠੁ ਨ ਜਾਨਾ; ਨਾਨਕਾ ਸਚੁ ਗਹਿ ਰਹੇ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭੇਖ=ਭੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਭਵਨੀ=ਫਿਰਨਾ **ਅਥਵਾ** ਭੇਖ ਧਾਰ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਭਵਨੀ=ਵਿਚਰਨਾ ਅਤੇ ਹਠ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸੱਚ ਨੂੰ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਨੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਹੱਠ ਧਰਮੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭੇਖ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਭਵਨੀ=ਫਿਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਕੇਵਲ ਸੱਚ ਨੂੰ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਪੜਿ ਪੜਿ ਪੰਡਿਤ ਮੋਨੀ ਥਾਕੇ ਭੇਖੀ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਈ॥
ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਭਗਤੀ ਜਗੁ ਬਉਰਾਨਾ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਮਿਲਾਈ॥੩॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੪੦]

ਭਿੰਨੜੀ ਰੈਣਿ ਭਲੀ; ਦਿਨਸ ਸੁਹਾਏ ਰਾਮ॥

ਜਿਸਦੀ ਬੁੱਧੀ ਰਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨੜੀ=ਭਿੱਜੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰਾਤ ਭਲੀ ਹੈ ਤੇ ਦਿਨ ਭੀ ਉਸਦਾ ਸੁਹਾਏ=ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਜਿਸਦੀ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ ਰਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੀ ਹੈ, ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਉਹ ਆਪ ਭਲੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਦਿਨ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ। ਜਾਂ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਦਿਨ ਚੜਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਜੋਬਨ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ ਦਿਨ ਭੀ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਭਲੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਰਾਤੀ ਦਿਨਸ ਸੁਹੇਲੀਆ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਂਉ॥**
[ਮਲਾਰ ਦੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੮੪]

੨. **ਰਾਤਿ ਦਿਨੰਤਿ ਰਹੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ॥ ਤੀਨਿ ਭਵਨ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਜਾਤਾ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਦੱਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ, ਅੰਗ ੯੩੧]

੩. **ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਿ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਸਦਾ ਸਦ ਜਾਪੀਐ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੬੩]

ਨਿਜ ਘਰਿ ਸੂਤੜੀਏ; ਪਿਰਮੁ ਜਗਾਏ ਰਾਮ॥

ਹੇ ਨਿਜ=ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਘਰਿ=ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੂਤੜੀਏ=ਸੁੱਤੀ ਹੋਈਏ! ਜੇਕਰ ਰਾਮ ਪਿਰਮ=ਪਿਰੀ ਜਗਾਏ ਤਾਂ ਹੀ ਜਾਗਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੌਣਾ ਤੇ ਜਾਗਣਾ ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ ਇਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੌਣਾ ਤੇ ਜਾਗਣਾ ਸੰਸਾਰੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਸੌਣਾ ਤੇ ਜਾਗਣਾ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਤੇ ਇੱਕ ਸੰਸਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ। ਇਸਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਾਗਤ ਸੋਵਤ ਬਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਗੈ ਸੋਈ ਸਾਰੁ॥
[ਬਾਣੀ ਭਗਤਾਂ ਕੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ, ਅੰਗ ੧੧੯੪]

ਸੰਸਾਰੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਭੀ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਏ ਪਰ ਜੋ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿੱਚ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਨੀਂਦ, ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਸੁਪਨਾ ਜੀਵ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਵਿੱਚ ਸੁਖ-ਦੁੱਖ, ਹਰਖ਼-ਸੋਗ, ਮਿਲਣਾ-ਵਿਛੜਣਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਾਗ ਸਕਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਜਾਗ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਭੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੀਂਦ ਦਾ ਅੱਠ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਨੀਂਦ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਜਾਗ ਉੱਠਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਤਰ ਸੁੱਤੇ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਾਗ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਰਾਤ ਦਾ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਰਾਤ ਦਾ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਸੀ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਰਾਤ ਦੀ ਦਿਨਾਂ-ਮਹੀਨਿਆਂ, ਸਾਲਾਂ, ਸਦੀਆਂ, ਜੁਗਾਂ ਦੀ ਕੋਈ

ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਕਿਸ ਜੀਵ ਦੀ ਇਹ ਰਾਤ ਬਣੀ ਰਹੇ ਤੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਆਈ ਰਹੇ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸੁਪਨਾ ਚਲਦਾ ਰਹੇ। ਜੰਮਣ-ਮਰਣ, ਸੁੱਖ ਦੁੱਖ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਸਹਾਰਦਾ ਰਹੇ ਇਸ ਰਾਤ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਹੈ। ਜੋ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਰਾਤ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਜਗਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਅਵਿਦਿਆ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਗਿਆਨ ਨੇ ਸਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਜਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਅਗਿਆਨਿ ਲਾਇ ਸਵਾਲਿਆ ਗੁਰ ਗਿਆਨੈ ਲਾਇ ਜਗਾਵੈਗੋ ॥
ਨਾਨਕ ਭਾਣੈ ਆਪਣੈ ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਵੈਗੋ ॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੩੦੮]

ਜੋ ਜੀਵ ਝੂਠ ਵਿੱਚ ਲੱਗਕੇ ਮਿਥਿਆ ਘਰ-ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਐਸੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕੂੜੁ ਕਮਾਵਹਿ ਆਦਮੀ ਬਾਂਧਹਿ ਘਰ ਬਾਰਾ ॥੧॥**
ਜਾਗਹੁ ਜਾਗਹੁ ਸੂਤਿਹੋ ਚਲਿਆ ਵਣਜਾਰਾ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੮]

੨. **ਅਬ ਮਨ ਜਾਗਤ ਰਹੁ ਰੇ ਭਾਈ ॥**
ਗਾਫਲੁ ਹੋਇ ਕੈ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਓ ਚੋਰੁ ਮੁਸੈ ਘਰੁ ਜਾਈ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੩੯]

੩. **ਜਾਗੁ ਰੇ ਮਨ ਜਾਗਣਹਾਰੇ ॥**
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਅਵਰੁ ਨ ਆਵਸਿ ਕਾਮਾ ਝੂਠਾ ਮੋਹੁ ਮਿਥਿਆ ਪਸਾਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੭]

੪. **ਜਾਗਤ ਰਹੇ ਤਿਨੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਸਬਦੇ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ॥**
ਗਿਰਹੀ ਮਹਿ ਸਦਾ ਹਰਿ ਜਨ ਉਦਾਸੀ ਗਿਆਨ ਤਤ ਬੀਚਾਰੀ ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੯੯]

ਜਾਗਣ-ਸੌਣ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੀਸਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨਮੁਖ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸੁੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਕਿਵੇਂ ਜਾਗਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਮਨਮੁਖਿ ਸੂਤਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਪਿਆਰਿ ॥**
ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਗੇ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਬੀਚਾਰਿ ॥
ਸੇ ਜਨ ਜਾਗੇ ਜਿਨ ਨਾਮ ਪਿਆਰਿ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੬੦]

੨. **ਜੋਗੀ ਗਿਰ੍ਹੀ ਪੰਡਿਤ ਭੇਖਧਾਰੀ ॥ ਏ ਸੂਤੇ ਅਪਣੈ ਅਹੰਕਾਰੀ ॥੧॥**
ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤਾ ਰਹਿਆ ਸੋਇ ॥ ਜਾਗਤੁ ਰਹੈ ਨ ਮੂਸੈ ਕੋਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ ॥
ਸੋ ਜਾਗੈ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ॥ ਪੰਚ ਦੂਤੁ ਓਹੁ ਵਸਗਤਿ ਕਰੈ ॥੨॥
ਸੋ ਜਾਗੈ ਜੋ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੈ ॥ ਆਪਿ ਮਰੈ ਅਵਰਾ ਨਹ ਮਾਰੈ ॥੩॥
ਸੋ ਜਾਗੈ ਜੋ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ॥ ਪਰਕਿਰਤਿ ਛੋਡੈ ਤਤੁ ਪਛਾਣੈ ॥੪॥
ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਵਿਚਿ ਜਾਗੈ ਕੋਇ ॥ ਜਮੈ ਕਾਲੈ ਤੇ ਛੂਟੈ ਸੋਇ ॥੫॥
ਕਹਤ ਨਾਨਕ ਜਨੁ ਜਾਗੈ ਸੋਇ ॥ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਜਾ ਕੀ ਨੇਤ੍ਰੀ ਹੋਇ ॥੬॥੨॥
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੨੮]

ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਮੋਹ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਾਗਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਅਗਲੀ ਤੁਕ :

ਨਵ ਹਾਣਿ ਨਵ ਧਨ ਸਬਦਿ ਜਾਗੀ; ਆਪਣੇ ਪਿਰ ਭਾਣੀਆ ॥

ਜੋ ਨਵ=ਨਵੀਨ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਗੁਰ ਸਬਦਿ=ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਾਗੀ=ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ, **ਅਥਵਾ** ਗਿਆਨ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਜਾਗੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਵ ਹਾਣਿ=ਨਵੀਨ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭਾਣੀਆ=ਭਾ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ :

ਤਜਿ ਕੂੜੁ ਕਪਟੁ ਸੁਭਾਉ ਦੂਜਾ; ਚਾਕਰੀ ਲੋਕਾਣੀਆ ॥

ਕੂੜੁ=ਝੂਠੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਤੇ ਕਪਟੁ=ਛਲੀਆ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਤਜਿ=ਤਿਆਗਕੇ ਭਾਉ ਦੂਜਾ=ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਲੋਕਾਣੀਆ=ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਵ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਚਾਕਰੀ ਤਜਿ=ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਜਿ ਕੂੜੁ ਕੁਟੰਬੁ ਹਉਮੈ ਬਿਖੁ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਚਲਣੁ ਰਿਦੈ ਸਮ੍ਾਲਿ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੫੯]

ਮੈ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਕਾ ਹਾਰੁ ਕੰਠੇ; ਸਾਚ ਸਬਦੁ ਨੀਸਾਣਿਆ ॥

ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਮੈਂ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਹਾਰ ਕੰਠੇ=ਗਲੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਰਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਸਾਚ=ਸਚਾ ਸਬਦੁ=ਬ੍ਰਹਮ ਨੀਸਾਣਿਆ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਾਰੁ ਕੰਠਿ ਲੇ ਪਹਰੈ ਦਾਮੋਦਰੁ ਦੰਤੁ ਲੇਈ ॥**
ਕਰ ਕਰਿ ਕਰਤਾ ਕੰਗਨ ਪਹਿਰੈ ਇਨ ਬਿਧਿ ਚਿਤੁ ਧਰੇਈ ॥੨॥
[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੩੫੯]

੨. **ਹਾਰ ਡੋਰ ਸੀਗਾਰ ਸਭਿ ਰਸ ਗੁਣ ਗਾਉ ਅਲਖ ਅਭੇਵਿਆ ॥**
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੯]

ਕਰ ਜੋੜਿ ਨਾਨਕੁ ਸਾਚੁ ਮਾਗੈ; ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਤੁਧੁ ਭਾਣਿਆ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰ=ਹੱਥ ਜੋੜਿ=ਜੋੜਕੇ ਸਾਚੁ=ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਮਾਗੈ=ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਜੇ ਤੁਧੁ=ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਣਿਆ=ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਨਦਰਿ=ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰ। ਅਰਥ ਦੂਜਾ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਮੈਂ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਮੰਗਦਾਂ ਹਾਂ, ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਕਰੋ। ਸੋ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਐਸਾ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰ ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ, **ਵਾ:** ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਪੂਜਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਸੋ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਰੋਂਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਇਹ ਦਾਨ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੰਠ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪਰੋਇਆ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਪਹਿਨਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਹਾਰ ਮਿਲ ਜਾਏ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤਜਿ ਗੋੁਪਾਲ ਜਿ ਆਨ ਲਾਗੇ ਸੇ ਬਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਰੋਤ ॥**
ਕਰ ਜੋਰਿ ਨਾਨਕ ਦਾਨੁ ਮਾਗੈ ਹਰਿ ਰਖਉ ਕੰਠ ਪਰੋਤ ॥ [ਕੇਦਾਰਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੨੧]

੨. **ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਸਚੁ ਪਾਈਐ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਕਿਆ ਸਾਕੁ ॥੫॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੫]

ਜਾਗੁ ਸਲੋਨੜੀਏ; ਬੋਲੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਸਲੋਨੜੀਏ=ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀਏ! ਹੇ ਸੁਰਤੀ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਰੂਪ ਸੁੰਦਰ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੀਏ! **ਅਥਵਾ** ਗਿਆਨ, ਬੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀਏ! ਤੂੰ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਾਗ ਅਤੇ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੁਰਬਾਣੀ=ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੋਲੈ=ਉਚਾਰਨ ਕਰ, ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਭਾਵੇਂ ਪਾਠ ਕਰਕੇ, ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ, ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲੈ=ਉਚਾਰਨ ਕਰ।

ਜਿਨਿ ਸੁਣਿ ਮੰਨਿਅੜੀ; ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਰਾਮ ॥

ਜਿਸਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੰਨਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ ਦੀ ਅਕਥ=ਨ ਕਥੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਮਨਿ ਕੀਤਾ ਭਾਉ ॥ ਅੰਤਰ ਗਤਿ ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ ਨਾਉ ॥

[ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੪]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗਰਾਂ ਤੋਂ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਨਿਧਿਆਸਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਾਉ=ਗਿਆਨ, **ਵਾ**: ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, **ਵਾ**: ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਾਉ=ਪ੍ਰੇਮ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ ॥** [ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੧੪]

੨. **ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਭ ਪਾਨ ਨ ਆਏ ॥** [ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੭੧੪]

ਇਹਨਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਚੰਗਾ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਨੀ ਸੁਣਿ ਕੈ ਮੰਨਿਆ ਤਿਨਾ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੨੭]

੨. **ਗੁਰ ਰਸਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬੋਲਦੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸੁਹਾਵੀ ॥**
ਜਿਨ ਸੁਣਿ ਸਿਖਾ ਗੁਰੁ ਮੰਨਿਆ ਤਿਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਜਾਵੀ ॥੧੮॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੨੬]

ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ, ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਣੀ; ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝਏ ॥

ਅਕੱਥ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਿਰਬਾਣੀ=ਨਿਰਬੰਧ ਪਦਵੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜਗਿਆਸੂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਬੂਝਏ=ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਅਕਥ ਕਥਾ ਵੀਚਾਰੀਐ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੨]

੨. **ਅਕਥੋ ਕਥੀਐ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਵੈ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਮਨਿ ਸਚੋ ਭਾਵੈ ॥** [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੮]

੩. **ਅਕਥੁ ਕਥਉ ਗੁਰਮਤਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਮਿਲਿ ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਪਾਵਉ ਪਾਰੁ ॥੩॥**

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੩੫੩]

ਓਹੁ ਸਬਦਿ ਸਮਾਏ ਆਪੁ ਗਵਾਏ; ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੋਝੀ ਸੁਝਏ ॥

ਜੋ ਆਪਾ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ **ਵਾ**: ਸਬਦਿ=ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਨਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪਤਾ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪਤਾ ਕਰਕੇ ਸੁਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਤਾ ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇਆ ॥
[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੬੭]

੨. ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੋ ਮਿਲੈ ਸਹਜੇ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੪੬]

ਰਹੈ ਅਤੀਤੁ ਅਪਰੰਪਰਿ ਰਾਤਾ; ਸਾਚੁ ਮਨਿ ਗੁਣ ਸਾਰਿਆ ॥

ਫਿਰ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਅਗਿਆਨ ਵਲੋਂ ਅਤੀਤੁ=ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਪਰੰਪਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਰਾਤਾ=ਤਦਾਕਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੱਚ ਦੇ ਮਨਿ=ਮੰਨਣ ਕਰਨੇ ਰੂਪ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆ=ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ।

ਓਹੁ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਸਰਬ ਠਾਈ; ਨਾਨਕਾ ਉਰਿ ਧਾਰਿਆ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰੀ ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਉਸ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਸ੍ਰਬ ਠਾਇ ਹਮਾਰਾ ਖਸਮੁ ਸੋਇ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੯੮]

੨. ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਸਰਬ ਥਾਈ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਨੇਤ੍ਰੀ ਅੰਜਨੋ ॥
ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਸਿਮਰੀ ਸਰਬ ਦੁਖ ਭੈ ਭੰਜਨੋ ॥੨॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੯੧]

੩. ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਠਾਕੁਰੁ ਸਭ ਥਾਈ ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਸਭ ਨੇਰੈ ॥ [ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੧]

ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਇੜੀਏ; ਭਗਤਿ ਸਨੇਹੀ ਰਾਮ ॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨੇਹੀ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਮਹਲਿ=ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਮਨਿ ਰਹਸੀ; ਸੀਝਸਿ ਦੇਹੀ ਰਾਮ ॥

ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਰਹਸੀ=ਅਨੰਦ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੇਹ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੇਹੀ=ਜੋ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਸੀਝਸਿ=ਕਲਿਆਣ ਸਰੂਪ ਹੋਈ ਹੈ। **ਵਾ:** ਰਾਮ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਦੇਹੀ=ਦੇਹ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਲਿਆਣ ਹੋਈ ਹੈ।

ਮਨੁ ਮਾਰਿ ਰੀਝੈ ਸਬਦਿ ਸੀਝੈ; ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਨਾਥੁ ਪਛਾਣਏ ॥

ਜਿਸਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਥੁ=ਸੁਆਮੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੀਝੈ=ਕਲਿਆਣ ਹੋ ਕੇ ਰੀਝੈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ ਹੈ।

ਮਨੁ ਡੀਗਿ ਡੋਲਿ ਨ ਜਾਇ ਕਤ ਹੀ; ਆਪਣਾ ਪਿਰੁ ਜਾਣਏ ॥

ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਡੀਗਿ ਡੋਲਿ=ਡਾਵਾਂ-ਡੋਲ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਤਰਫ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਮੈ ਆਧਾਰੁ ਤੇਰਾ ਤੂ ਖਸਮੁ ਮੇਰਾ; ਮੈ ਤਾਣੁ ਤਕੀਆ ਤੇਰਓ ॥

ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਹੀ ਆਧਾਰੁ=ਆਸਰਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਖਸਮੁ=ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਹੀ ਤਾਣ=ਬਲ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ

ਹੈ। **ਵਾ:** ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਆਧਾਰੁ=ਆਸਰਾ ਤੱਕਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਹੀ ਤਾਣੁ=ਬਲ (ਜ਼ੋਰ) ਹੈ।

ਸਾਚਿ ਸੂਚਾ ਸਦਾ ਨਾਨਕ; ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਝਗਰੁ ਨਿਬੇਰਓ ॥੪॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਕੇ ਸੂਚਾ=ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਸਦਾ ਲਈ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਨਿਬੇੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੪॥੨॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੦੧ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੪੫]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮੰਗਲ ਸਾਜੁ ਭਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ ਗਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਅਬਿਨਾਸੀ ਵਰੁ ਸੁਣਿਆ ਮਨਿ ਉਪਜਿਆ ਚਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਗੈ ਵਡੈ ਭਾਗੈ ਕਬ ਮਿਲੀਐ ਪੂਰਨ ਪਤੇ ॥ ਸਹਜੇ ਸਮਾਈਐ ਗੋਵਿੰਦੁ ਪਾਈਐ ਦੇਹੁ ਸਖੀਏ ਮੋਹਿ ਮਤੇ ॥ ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ ਠਾਢੀ ਕਰਉ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਭੁ ਕਵਨ ਜੁਗਤੀ ਪਾਇਆ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਕਰਹੁ ਕਿਰਪਾ ਲੈਹੁ ਮੋਹਿ ਲੜਿ ਲਾਇਆ ॥੧॥ ਭਇਆ ਸਮਾਹੜਾ ਹਰਿ ਰਤਨੁ ਵਿਸਾਹਾ ਰਾਮ ॥ ਖੋਜੀ ਖੋਜਿ ਲਧਾ ਹਰਿ ਸੰਤਨ ਪਾਹਾ ਰਾਮ ॥ ਮਿਲੇ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਦਇਆ ਧਾਰੇ ਕਥਹਿ ਅਕਥ ਬੀਚਾਰੋ ॥ ਇਕ ਚਿਤਿ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਇ ਸੁਆਮੀ ਲਾਇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰੋ ॥ ਕਰ ਜੋੜਿ ਪ੍ਰਭ ਪਹਿ ਕਰਿ ਬਿਨੰਤੀ ਮਿਲੈ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਾਹਾ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਅਗਮ ਅਥਾਹਾ ॥੨॥ ਸਾਹਾ ਅਟਲੁ ਗਣਿਆ ਪੂਰਨ ਸੰਜੋਗੋ ਰਾਮ ॥ ਸੁਖਹ ਸਮੂਹ ਭਇਆ ਗਇਆ ਵਿਜੋਗੋ ਰਾਮ ॥ ਮਿਲਿ ਸੰਤ ਆਏ ਪ੍ਰਭ ਧਿਆਏ ਬਣੇ ਅਚਰਜ ਜਾਞੀਆਂ ॥ ਮਿਲਿ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਏ ਸਹਜਿ ਢੋਏ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਉਪਜੀ ਮਾਞੀਆ ॥ ਮਿਲਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤੀ ਓਤਿ ਪੋਤੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਭਿ ਰਸ ਭੋਗੋ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਭ ਸੰਤਿ ਮੇਲੀ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਜੋਗੋ ॥੩॥ ਭਵਨੁ ਸੁਹਾਵੜਾ ਧਰਤਿ ਸਭਾਗੀ ਰਾਮ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਘਰਿ ਆਇਅੜਾ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਗੀ ਰਾਮ ॥ ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਾਗੀ ਸਹਜਿ ਜਾਗੀ ਸਗਲ ਇਛਾ ਪੁੰਨੀਆ ॥ ਮੇਰੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਸੰਤ ਧੂਰੀ ਹਰਿ ਮਿਲੇ ਕੰਤ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ॥ ਆਨੰਦ ਅਨਦਿਨੁ ਵਜਹਿ ਵਾਜੇ ਅਹੰ ਮਤਿ ਮਨ ਕੀ ਤਿਆਗੀ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਸੁਆਮੀ ਸੰਤਸੰਗਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ॥੪॥੧॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਛੰਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਛੰਤ : ੧. ਕਵਿਤਾ, ਕਾਵਿ ਦੀ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ੨. ਹਰੀ ਦੇ ਜਸ ਦੇ ਗੀਤ।

ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ 'ਛੰਤ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ 'ਛੰਦ' ਦਾ ਹੀ ਬਦਲਿਆ ਰੂਪ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਇਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਨਾਲ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਮ, ਰਾਮਰਾਜੇ ਜਾਂ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ ਆਦਿ ਵੀ ਅਲਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਗੀਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਲੋਕ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਇਆ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਿਤ੍ਰਿਤਿ ਕਰਦਿਆਂ ਦਰਸ਼ਨ, ਲੋਚਾ, ਵਿਆਹ, ਜੰਞ, ਮਿਲਾਪ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਰੂਪਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਹਰ ਛੰਤ ਵਿੱਚ ੪ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਵਧ ਵੀ, ਤੇ ਹਰ ਬੰਦ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਯਾ ਛੇ ਤੁਕਾਂ, ਸੰਗੀਤਾਮਕਤਾ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਣ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੁੰਧ ਜੋਬਨਿ ਬਾਲੜੀਏ ਮੇਰਾ ਪਿਰੁ ਰਲੀਆਲਾ ਰਾਮ ॥
ਧਨ ਪਿਰ ਨੇਹੁ ਘਣਾ ਰਸਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਦਇਆਲਾ ਰਾਮ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੪੩੫-੩੬]

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ਓ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਮੰਗਲ ਸਾਜੁ ਭਇਆ; ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ ਗਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੁ=ਰੱਖਿਅਕ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਇਆ ਤਾਂ ਮੰਗਲਾਂ ਦਾ ਸਾਜੁ=ਸਮੁਦਾਅ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਗਾਉਣਾ ਕਰ ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਹਰਿ ਜਸੁ ਰੇ ਮਨਾ ਗਾਇ ਲੈ ਜੋ ਸੰਗੀ ਹੈ ਤੇਰੋ ॥
ਅਉਸਰੁ ਬੀਤਿਓ ਜਾਤੁ ਹੈ ਕਹਿਓ ਮਾਨ ਲੈ ਮੇਰੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

[ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੭੨੭]

੨. ਚੇਤਨਾ ਹੈ ਤਉ ਚੇਤ ਲੈ ਨਿਸਿ ਦਿਨਿ ਮੈ ਪ੍ਰਾਨੀ ॥
ਛਿਨੁ ਛਿਨੁ ਅਉਧ ਬਿਹਾਤੁ ਹੈ ਫੂਟੈ ਘਟ ਜਿਉ ਪਾਨੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਹਰਿ ਗੁਨ ਕਾਹਿ ਨ ਗਾਵਹੀ ਮੂਰਖ ਅਗਿਆਨਾ ॥
ਝੂਠੈ ਲਾਲਚਿ ਲਾਗਿ ਕੈ ਨਹਿ ਮਰਨੁ ਪਛਾਨਾ ॥੧॥
ਅਜਹੂ ਕਛੁ ਬਿਗਰਿਓ ਨਹੀ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਭਜਨ ਤੇ ਨਿਰਭੈ ਪਦੁ ਪਾਵੈ ॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੭੨੬]

ਅਬਿਨਾਸੀ ਵਰੁ ਸੁਣਿਆ; ਮਨਿ ਉਪਜਿਆ ਚਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਅਬਿਨਾਸੀ=ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਪਜਿਆ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ।

ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਗੈ ਵਡੈ ਭਾਗੈ; ਕਬ ਮਿਲੀਐ ਪੂਰਨ ਪਤੇ ॥

ਵਡੈ ਭਾਗੈ=ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤਿ=ਪ੍ਰੀਤੀ ਲਾਗੈ=ਲਗਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਲੱਗੀ ਹੈ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਔਰਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਨ ਪਤੀ ਕਦੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ? ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸੀ ਭੂਖੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਨਾਜ ॥ ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ ਜਲ ਸੇਤੀ ਕਾਜ ॥
ਜੈਸੀ ਮੂੜ ਕੁਟੰਬ ਪਰਾਇਣ ॥ ਐਸੀ ਨਾਮੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਰਾਇਣ ॥

[ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀਉ, ਅੰਗ ੧੧੬੪]

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁੱਖੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਪਿਆਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਜਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਤੇ ਮੂਰਖ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਤਤਪਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਚੁ ਕਹੌਂ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮੁ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ॥੯॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੪]

ਸਾਖੀ—ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮਣ ਮਾਈ ਦੀ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਮਣ ਮਾਈ ਆਈ, ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਂ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਪਤਿਤ ਹੋ, ਭਾਵ ਤੁਸੀਂ ਪਾਪੀ ਹੋ ਤੇ ਮੈਂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਦੀਨ ਹੋ ਮੈਂ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਹਾਂ, ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗ਼ਰੀਬ ਅਨਾਥ ਹੋ, ਮੈਂ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਅਨਾਥਾਂ 'ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਾਂ। ਮਾਈ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਐਸਾ ਨਾ ਕਹੁ, ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਂ ਪਤਿਤ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਹੋ, ਮੈਂ ਦੀਨ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਹੋ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਹ ਵਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸਿੱਖੋ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੀ ਹੋਈ ਮਾਈ ਮਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਕਹੇ, ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ, **ਵਾ:** ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ :

ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮੁ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ॥੯॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੪]

ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵੇਦ-ਵਿਆਸ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਲਿਲ ਨਿਵਾਸ ਜੈਸੇ ਮੀਨ ਕੀ ਨ ਘਟੈ ਰੁਚ ਦੀਪਕ ਪ੍ਰਗਾਸ ਘਟੈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਪਤੰਗ ਕੀ॥

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਮੱਛੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਘੱਟਦੀ, ਅਤੇ ਦੀਵੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੇਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਪਤੰਗੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਘੱਟਦੀ।

ਕੁਸਮ ਸੁਬਾਸ ਜੈਸੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਮਧੁਪ ਕਉ, ਉਡਤ ਅਕਾਸ ਆਸ ਘਟੈ ਨ ਬਿਹੰਗ ਕੀ॥

ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਭੌਰੇ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਉੱਡਨ ਦੀ ਆਸਾ ਪੰਛੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਘੱਟਦੀ।

ਘਟਾ ਘਨਘੋਰ ਮੋਰ ਚਾਤ੍ରਿਕ ਰਿਦੈ ਉਲਾਸ ਨਾਦ ਬਾਦ ਸੁਨਿ ਰਤਿ ਘਟੈ ਨਾ ਕੁਰੰਗ ਕੀ॥

ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕਾਲੇ ਬਦਲਾਂ ਦੇ ਗਰਜਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਮੋਰ ਤੇ ਪਪੀਹੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਉਲਾਸ=ਖੇੜਾ, ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ (ਬਾਦ) ਘੰਡੇ ਹੇੜੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹਰਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ਘੱਟਦੀ।

ਤੈਸੇ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰਸਕ ਰਸਾਲ ਸੰਤ ਘਟਤ ਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਅੰਗ ਅੰਗ ਕੀ॥੪੨੪॥

[ਕਬਿਤ ਸਵਯੇ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਸਾਲ=ਰਸਾਂ ਦੇ ਘਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਰਸੀਏ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਘੱਟਦੀ ਜੋ ਕਿ ਅੰਗ ਅੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।੪੨੪।

ਸਹਜੇ ਸਮਾਈਐ ਗੋਵਿੰਦੁ ਪਾਈਐ; ਦੇਹੁ ਸਖੀਏ ਮੋਹਿ ਮਤੇ॥

ਹੇ ਸਖੀਏ! ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਮਤੇ=ਸਿਖਿਆ ਦਿਓ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਪਾਈਏ ਤੇ ਸਹਜ ਪਦ ਵਿੱਚ **ਵਾ:** ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਈਏ।

ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ ਠਾਢੀ ਕਰਉ ਸੇਵਾ; ਪ੍ਰਭੁ ਕਵਨ ਜੁਗਤੀ ਪਾਇਆ ॥

ਮੈਂ ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ=ਦਿਨ ਰਾਤ ਠਾਢੀ=ਖੜੀ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੀ ਹਾਂ, ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਜੁਗਤੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੁ=ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਿਨਸੁ ਰੈਨੀ ਥਕਤ ਨਾਹੀ ਕਤਹਿ ਨਾਹੀ ਛੋਟ ॥ [ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੪]

ਮੈਂ ਰਾਤ ਦਿਨ ਖੜੀ ਹੋਈ ਥੱਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਨਾਹੀ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸਖੀਓ !

ਕਿਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲੈ ਗੁਸਾਈ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ॥
ਕੋਈ ਐਸਾ ਸੰਤੁ ਸਹਜ ਸੁਖਦਾਤਾ ਮੋਹਿ ਮਾਰਗੁ ਦੇਇ ਬਤਾਈ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੦੪]

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਕਰਹੁ ਕਿਰਪਾ; ਲੈਹੁ ਮੋਹਿ ਲੜਿ ਲਾਇਆ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਸਖੀ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੋਹਿ=ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕਰਹੁ ਕਿਰਪਾ=ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੜਿ=ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਲੈਣਾ ਕਰੋ ॥੧॥

ਦੂਜਾ ਅਰਥ :—ਅੰਨਵੇ ਅਨੁਸਾਰ

ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ ਠਾਢੀ ਕਰਉ ਸੇਵਾ; ਪ੍ਰਭੁ ਕਵਨ ਜੁਗਤੀ ਪਾਇਆ ॥

ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ ! ਦਿਨ ਰੈਨਿ ਭਾਵ ਦਿਨ ਰਾਤ ਠਾਢੀ=ਖੜੋ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਉ=ਕਰਦੀ ਹਾਂ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਕਰਹੁ ਕਿਰਪਾ; ਲੈਹੁ ਮੋਹਿ ਲੜਿ ਲਾਇਆ ॥੧॥

ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਰੂਪ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਲੈਣਾ ਕਰੋ। ਸੰਤਾਂ ਆਖਿਆ ਤੂੰ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈਂ ? ਤਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ

ਅਬਿਨਾਸੀ ਵਰੁ ਸੁਣਿਆ; ਮਨਿ ਉਪਜਿਆ ਚਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਮੈਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਵਰੁ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਵਰ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਚਾਇਆ=ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕਬ ਮਿਲੀਐ ਪੂਰਨ ਪਤੇ ॥

ਆਪ ਦੱਸੋ, ਉਸ ਪੂਰਨ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਕਦੋਂ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੇਹੁ ਸਖੀਏ ਮੋਹਿ ਮਤੇ ॥

ਹੇ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸਖੀਏ ! ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਮੈਨੂੰ ਦੇਣੀ ਕਰੋ।

ਪ੍ਰਭੁ ਕਵਨ ਜੁਗਤੀ ਪਾਇਆ ॥

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਪਾਇਆ ਹੈ ? ਮਹਾਤਮਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੇ ! ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀਏ

ਮੰਗਲ ਸਾਜੁ ਭਇਆ; ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ ਗਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਭੁ=ਮਾਲਕ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਮੰਗਲਾਂ ਦੇ ਸਾਜਣ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਗੈ ਵਡੈ ਭਾਗੈ

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵੱਡਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤਿ=ਪ੍ਰੇਮ ਲਾਗੈ=ਲੱਗ ਜਾਵੇ

ਸਹਜੇ ਸਮਾਈਐ ਗੋਵਿੰਦੁ ਪਾਈਐ

ਤਾਂ ਸਹਜੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਗੋਵਿੰਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪਾਈਐ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਜੁਗਤੀ ਗਿਆਨ ਹੀ ਹੈ।

ਭਇਆ ਸਮਾਹੜਾ; ਹਰਿ ਰਤਨੁ ਵਿਸਾਹਾ ਰਾਮ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਰਾਮ ਰਤਨ ਨੂੰ ਵਿਸਾਹਾ=ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਸਮਾਹੜਾ=ਆਨੰਦ ਭਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਖੋਜੀ ਖੋਜਿ ਲਧਾ; ਹਰਿ ਸੰਤਨ ਪਾਹਾ ਰਾਮ ॥

ਮੈਂ ਖੋਜੀ=ਖੋਜਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਖੋਜਿ=ਰਸਤਾ ਸੰਤਨ=ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਪਾਹਾ=ਪਾਸੋਂ ਲਧਾ=ਲੱਭ ਪਿਆ ਹੈ।

ਮਿਲੇ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਦਇਆ ਧਾਰੇ; ਕਥਹਿ ਅਕਥ ਬੀਚਾਰੋ ॥

ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰ ਕੇ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਕਥ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੀਚਾਰ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਆਵਹੁ ਸੰਤ ਪਿਆਰਿਹੋ ਅਕਥ ਕੀ ਕਰਹ ਕਹਾਣੀ ॥**
ਕਰਹ ਕਹਾਣੀ ਅਕਥ ਕੇਰੀ ਕਿਤੁ ਦੁਆਰੈ ਪਾਈਐ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੮]

੨. **ਆਵਹੁ ਸੰਤ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਕਰਹੁ ॥**
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੯੯]

ਇਕ ਚਿਤਿ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਇ ਸੁਆਮੀ; ਲਾਇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰੋ ॥

ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਚਿੱਤ ਇੱਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਲਗਾਈ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤੀ ਲਗਾ ਕੇ ਇਕਾਗਰ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਚਿਤ ਵਿੱਚ ਸੁਆਮੀ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੂ ਲਾਲਨ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਨੀ ॥ [ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੭]

ਕਰ ਜੋੜਿ ਪ੍ਰਭ ਪਹਿ ਕਰਿ ਬਿਨੰਤੀ; ਮਿਲੈ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਾਹਾ ॥

ਕਰਿ=ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਹਿ=ਪਾਸ ਬਿਨੰਤੀ=ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹਰੀ ਜਸ ਕਰਨ ਦਾ ਲਾਹਾ=ਲਾਭ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਰ ਜੋੜਿਹੁ ਸੰਤ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਇ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਪੂਜੇਹਾ ਰਾਮ॥
[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੪੨]

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਤੇਰਾ; ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਅਗਮ ਅਥਾਹਾ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕਿ ਹੇ ਅਗਮ=ਮਨ ਦੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਅਥਾਹਾ=ਥਾਹ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜਿਸਦਾ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈਂ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਤੇਰਾ ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੇਰੇ ਤੂ ਕਰਤਾ॥੨॥**
[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੭੮]

੨. **ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਤੇਰਾ ਸਦਾ ਹਰਿ ਸਰਣਾਈ॥੨॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੩]

੩. **ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਤੇਰੀ ਰਾਖੁ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੇ॥੩॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੩]

ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਲੜਕੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਹਾ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਾ ਸੋਧੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਧਰ

ਸਾਹਾ ਅਟਲੁ ਗਣਿਆ; ਪੂਰਨ ਸੰਜੋਗੋ ਰਾਮ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਪੂਰਨ ਮਹਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਸੰਜੋਗੋ=ਸੰਜੋਗ ਭਾਵ ਮਿਲਣਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹੋ ਇੱਕ ਅਟੱਲ ਸਾਹਾ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਟਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਾ ਟਲਣ ਵਾਲਾ।

ਸੁਖਹ ਸਮੂਹ ਭਇਆ; ਗਇਆ ਵਿਜੋਗੋ ਰਾਮ॥

ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਮੂਹ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਰਾਮ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਵਿਜੋਗੋ=ਵਿਛੋੜਾ ਸੀ ਗਇਆ=ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮਿਲਿ ਸੰਤ ਆਏ, ਪ੍ਰਭ ਧਿਆਏ; ਬਣੇ ਅਚਰਜ ਜਾਞੀਆਂ॥

ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਧਿਆਏ=ਧਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜਿਹੜੇ ਸੰਤ ਆ ਕੇ ਮਿਲੇ ਹਨ ਇਹੋ ਅਚਰਜ=ਅਸਚਰਜ ਜਾਞੀਂ ਬਣੇ ਹਨ।

ਮਿਲਿ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਏ ਸਹਜਿ ਢੋਏ; ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਉਪਜੀ ਮਾਞੀਆ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸੰਤ ਮਿਲਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸਹਜਿ=ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਢੋਏ=ਢੁਕਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਸਹਿਜ=ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਦਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਢੁਕਾਅ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਾਞੀਆ=ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪਦ ਆਏ ਹਨ, ਜਾਞੀਆ=ਜੋ ਪੁੱਤਰ ਵਾਲੇ ਜੰਞ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਧੇਤੇ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮਾਞੀਆ=ਧੇਤੇ ਜੋ ਧੀ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਾਞੀਆ ਦਾ ਅਰਥ ਜਗਿਆਸੂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਿਲਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤੀ ਓਤਿ ਪੋਤੀ; ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਭਿ ਰਸ ਭੋਗੋ॥

ਜੋ ਓਤਿ ਪੋਤੀ=ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਵਾਂਗ ਜੋਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋਤ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਇਹੋ ਹੀ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਰਿ=ਹਰੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਜੋ ਜਾਪ ਜਪਿਆ ਹੈ, ਇਹੋ ਹੀ ਸਭ ਰਸਾਂ ਦਾ ਭੋਗਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਉਮੈ ਗੁਰਿ ਖੋਈ ਪਰਗਟੁ ਹੋਈ ਚੂਕੇ ਸੋਗ ਸੰਤਾਪੈ ॥
ਜੋਤੀ ਅੰਦਰਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਆਪੁ ਪਛਾਤਾ ਆਪੈ ॥ [ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੧੧੧]

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਭ ਸੰਤਿ ਮੇਲੀ; ਪ੍ਰਭੁ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਜੋਗੋ ॥੩॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਾਰਿਆਂ ਕਾਰਣਾਂ ਦੇ ਕਰਨਯੋਗ ਪ੍ਰਭੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹੈ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਮਿਲਿਆ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਜੋਗੋ ॥੩੪॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੨੨]

ਭਵਨੁ ਸੁਹਾਵੜਾ; ਧਰਤਿ ਸਭਾਗੀ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਵਨੁ=ਮੰਦਰ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਵੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। **ਦੂਜਾ ਅਰਥ** : ਰਾਮ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਭਵਨੁ=ਸਰੀਰ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਧਰਤਿ=ਧਰਤੀ ਭੀ ਸਭਾਗੀ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਧਰਤਿ ਸੁਹਾਵੜੀ ਆਕਾਸੁ ਸੁਹੰਦਾ ਜਪੰਦਿਆ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥ [ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੪੭]

ਪ੍ਰਭੁ ਘਰਿ ਆਇਅੜਾ; ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਗੀ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਸਰੂਪ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਨਾਲ ਬਿਰਤੀ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਆ ਕੇ ਸਿਖਿਆਤਾਕਾਰ ਹੋਇਆ।

ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਾਗੀ ਸਹਜਿ ਜਾਗੀ; ਸਗਲ ਇਛਾ ਪੁੰਨੀਆ ॥

ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਬਿਰਤੀ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਮੋਹ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਸਹਜਿ=ਗਿਆਨ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਜਾਗੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਗਲ ਇਛ ਮੇਰੀ ਪੁੰਨੀਆ ਮਿਲਿਆ ਨਿਰੰਜਨ ਰਾਇ ਜੀਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੭]

ਮੇਰੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਸੰਤ ਧੂਰੀ; ਹਰਿ ਮਿਲੇ ਕੰਤ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ॥

ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜੀ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਆਸ=ਆਸਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਛੁੰਨਿਆ=ਵਿਛੋੜੇ ਹੋਏ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੰਤ=ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ।

ਆਨੰਦ ਅਨਦਿਨੁ ਵਜਹਿ ਵਾਜੇ; ਅਹੰ ਮਤਿ ਮਨ ਕੀ ਤਿਆਗੀ ॥

ਇੱਕ ਰਸ ਅਨਦਿਨੁ=ਦਿਨ ਰਾਤ ਅਨੰਦਾਇਕ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ ਕੀ=ਦੀ ਅਹੰ=ਹੰਗਤਾ ਵਾਲੀ ਮਤਿ=ਮੱਤੀ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਸੁਆਮੀ; ਸੰਤਸੰਗਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ॥੪॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਸੁਆਮੀ=ਮਾਲਕ ਦੀ ਸਰਣ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲਾਗੀ=ਲੱਗੀ ਭਾਵ ਜੁੜ ਗਈ ਹੈ॥੪॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੦੨ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੪੭]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਮੰਗਲ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਲੋਕੁ ॥ ਸੁੰਦਰ ਸਾਂਤਿ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਨਿਧਿ ਪੀਉ ॥ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਪ੍ਰਭ ਭੇਟਿਐ ਨਾਨਕ ਸੁਖੀ ਹੋਤ ਇਹੁ ਜੀਉ ॥੧॥ ਛੰਤ ॥ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਈਐ ਜਬ ਹੋਵੈ ਭਾਗੋ ਰਾਮ ॥ ਮਾਨਨਿ ਮਾਨੁ ਵਞਾਈਐ ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਲਾਗੋ ਰਾਮ ॥ ਛੋਡਿ ਸਿਆਨਪ ਚਾਤੁਰੀ ਦੁਰਮਤਿ ਬੁਧਿ ਤਿਆਗੋ ਰਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਪਉ ਸਰਣਾਈ ਰਾਮ ਰਾਇ ਥਿਰੁ ਹੋਇ ਸੁਹਾਗੋ ਰਾਮ ॥੧॥ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਤਜਿ ਕਤ ਲਾਗੀਐ ਜਿਸੁ ਬਿਨੁ ਮਰਿ ਜਾਈਐ ਰਾਮ ॥ ਲਾਜ ਨ ਆਵੈ ਅਗਿਆਨ ਮਤੀ ਦੁਰਜਨ ਬਿਰਮਾਈਐ ਰਾਮ ॥ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਭੁ ਤਿਆਗਿ ਕਰੇ ਕਹੁ ਕਤ ਠਹਰਾਈਐ ਰਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਭਗਤਿ ਭਾਉ ਕਰਿ ਦਇਆਲ ਕੀ ਜੀਵਨ ਪਦੁ ਪਾਈਐ ਰਾਮ ॥੨॥ ਸ੍ਰੀ ਗੋਪਾਲੁ ਨ ਉਚਰਹਿ ਬਲਿ ਗਈਏ ਦੁਹਚਾਰਣਿ ਰਸਨਾ ਰਾਮ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਨਹ ਸੇਵਹੀ ਕਾਇਆ ਕਾਕ ਗ੍ਰਸਨਾ ਰਾਮ ॥ ਭ੍ਰਮਿ ਮੋਹੀ ਦੂਖ ਨ ਜਾਣਹੀ ਕੋਟਿ ਜੋਨੀ ਬਸਨਾ ਰਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਅਵਰੁ ਜਿ ਚਾਹਨਾ ਬਿਸਟਾ ਕ੍ਰਿਮ ਭਸਮਾ ਰਾਮ ॥੩॥ ਲਾਇ ਬਿਰਹੁ ਭਗਵੰਤ ਸੰਗੇ ਹੋਇ ਮਿਲੁ ਬੈਰਾਗਨਿ ਰਾਮ ॥ ਚੰਦਨ ਚੀਰ ਸੁਗੰਧ ਰਸਾ ਹਉਮੈ ਬਿਖੁ ਤਿਆਗਨਿ ਰਾਮ ॥ ਈਤ ਊਤ ਨਹ ਡੋਲੀਐ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਜਾਗਨਿ ਰਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਆਪਣਾ ਸਾ ਅਟਲ ਸੁਹਾਗਨਿ ਰਾਮ ॥੪॥੧॥੪॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਛੰਤ ਮੰਗਲ

ਬਿਲਾਵਲੁ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਨਾਲ ਛੰਤ ਤੇ ਮੰਗਲ ਦੋ ਪਦ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਛੰਤ ਦਾ ਭਾਵ ਕਵਿਤਾ ਕਾਵਿ ਦੀ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ਤੇ ਮੰਗਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਆਨੰਦ ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਆਨੰਦ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਉਚਾਰਕੇ ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ੴ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ਗੁਰ ਉਤਰ:

ਸਲੋਕੁ ॥ ਸੁੰਦਰ ਸਾਂਤਿ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭ; ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਨਿਧਿ ਪੀਉ ॥

ਸੁੰਦਰ=ਸੁਹੱਪਣ ਅਤੇ ਸਾਂਤਿ=ਟਿਕਾਅ ਚਿਤ ਵਾਲਾ ਜੋ ਪ੍ਰਭ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਿਆਲੂ ਹੈ ਜੋ ਪੀਉ=ਪਤੀ ਸਰਬ=ਸਾਰਿਆਂ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਿਧਿ=ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ।

ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਪ੍ਰਭ ਭੇਟਿਐ; ਨਾਨਕ ਸੁਖੀ ਹੋਤ ਇਹੁ ਜੀਉ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ=ਸਮੁੰਦਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭ=ਮਾਲਕ ਭੇਟਿਐ=ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਉ=ਜੀਵ ਸੁਖੀ ਹੋਤ=ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਅਰਥਾਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁੱਖ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਹੈ, ਅਗਰ ਬਿਚਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਦਾਰਥਕ ਸੁੱਖ ਕੋਈ ਭੀ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਨਾ ਲੁਕਿਆ ਹੋਵੇ। ਬਲਕਿ ਦੁੱਖ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਵਿੱਚ ਤਿਲ ਜਿੰਨਾਂ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁੱਖ ਹੈ ਤਾਂ ਭੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਮਣ ਜਿੰਨਾਂ ਦੁੱਖ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਭੁਲੇਖਾ ਇਸ ਲਈ ਖਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਵਿੱਚ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਮਣ ਜਿੰਨਾਂ ਲੁਕਿਆ ਦੁੱਖ ਦਿੱਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਤਾਂ ਸੁੱਖ ਸਰੂਪ ਹੈ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਉਹੀ ਤਾਸੀਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਹੈ ਉਹੀ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਭੀ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਭੀ ਬਾਣੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਬਿਰਤੀ ਸੁੱਖ ਲੱਭਣ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੀ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ ਸੁੱਖ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਦੀ ਡੰਗੋਰੀ ਫੜ ਕੇ ਇਹ ਅੰਨ੍ਹਾ ਜੀਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਏ ਜੋ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਨਿਧੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਦਾ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਉ ਅੰਧੁਲੈ ਹਥਿ ਟੋਹਣੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਮਾਰੈ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੨੨]

ਸੋ ਇਹ ਨਾਮ ਦੀ ਟੋਹਣੀ, ਨਾਮ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੁੰਦਰ ਸੁਆਮੀ ਧਾਮ ਭਗਤਹ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਆਸਾ ਲਗਿ ਜੀਵਤੇ ਜੀਉ ॥**
ਮਨਿ ਤਨੇ ਗਲਤਾਨ ਸਿਮਰਤ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਤੇ ਜੀਉ ॥
[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦]

੨. **ਗੁਰੁ ਸੁੰਦਰੁ ਮੋਹਨੁ ਪਾਇ ਕਰੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣੀ ਮਨੁ ਮਾਰਿਆ ॥**
ਮੇਰੈ ਹਿਰਦੈ ਸੁਧਿ ਬੁਧਿ ਵਿਸਰਿ ਗਈ ਮਨ ਆਸਾ ਚਿੰਤ ਵਿਸਾਰਿਆ ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੭੬]

ਫਿਰ ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਛੰਤ ॥ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਈਐ; ਜਬ ਹੋਵੈ ਭਾਗੋ ਰਾਮ ॥

ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ=ਸਮੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ, ਮਾਲਕ ਜੋ ਸਾਰੇ ਰਾਮ=ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਾਈਐ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੱਥੇ ਦਾ ਉੱਤਮ ਭਾਗ ਹੋਵੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥** [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੨੯]

੨. **ਸੁਖੁ ਸਾਗਰੋ ਪਾਇਆ ਸਹਜ ਸੁਭਾਇਆ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁਖ ਹਾਰੇ ॥**
[ਕੇਦਾਰਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੨੨]

ਮਾਨਨਿ ਮਾਨੁ ਵਞਾਈਐ; ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਲਾਗੋ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਮਾਨਨਿ=ਇਸਤਰੀ ! ਤੂੰ ਮਾਣ ਨੂੰ ਵਞਾਈਏ=ਦੂਰ ਕਰ ਦੇ। ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਚਰਣਾਂ ਨਾਲ ਲਾਗੋ=ਲੱਗਣਾ ਕਰ।

ਛੋਡਿ ਸਿਆਨਪ ਚਾਤੁਰੀ; ਦੁਰਮਤਿ ਬੁਧਿ ਤਿਆਗੋ ਰਾਮ ॥

ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸਿਆਣਪ, ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਛੋਡਿ=ਛੱਡ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਬੁਧਿ=ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁਰਮਤਿ=ਖੋਟੀ ਸਿਖਿਆ ਤਿਆਗੋ=ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਕਰ।

ਨਾਨਕ ਪਉ ਸਰਣਾਈ ਰਾਮ ਰਾਇ; ਥਿਰੁ ਹੋਇ ਸੁਹਾਗੋ ਰਾਮ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਰਾਮ ਜੋ ਸਾਰੇ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਰਾਇ=ਰਾਜਾ ਰੂਪ, **ਵਾ:** ਰਾਇ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ ਉਸਦੀ ਸਰਨਾਈ=ਸਰਣ ਵਿੱਚ ਪਉ=ਪੈਣਾ ਕਰ ਤਾਂ ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸੁਹਾਗੋ=ਸੁੱਖ ਥਿਰੁ=ਸਥਿਰ ਹੋਵੇਗਾ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਛੋਡਿ ਸਿਆਨਪ ਬਹੁ ਚਤੁਰਾਈ ਸਾਧੂ ਸਰਣੀ ਜਾਇ ਪਾਇ॥

[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੮]

੨. ਛੋਡਿ ਸਿਆਣਪ ਬਹੁ ਚਤੁਰਾਈ॥ ਮਨ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਜਾਇ ਨ ਕਾਈ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੧]

੩. ਛੋਡਿ ਸਿਆਨਪ ਬਹੁ ਚਤੁਰਾਈ ਦੁਇ ਕਰ ਜੋੜਿ ਸਾਧ ਮਗਿ ਚਲੁ॥

[ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੧੭]

ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਤਜਿ ਕਤ ਲਾਗੀਐ; ਜਿਸੁ ਬਿਨੁ ਮਰਿ ਜਾਈਐ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾ! ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਕਤ=ਕਿਥੇ ਲਾਗੀਐ=ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ? ਜਿਸ ਰਾਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਰ ਜਾਈਐ=ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਮੁਰਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਰਤਨ ਕਉ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਭੋਜਨ ਭੋਗਾਇ॥ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਤਜਿ ਮੂੜੇ ਕਤ ਜਾਇ॥੧॥

[ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੬੨]

ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਭੋਗਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਐਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਪੂਜਨ ਕਿਉਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ ? ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੁਧਨੋ ਛੋਡਿ ਜਾਈਐ ਪ੍ਰਭ ਕੈਂ ਧਰਿ॥ ਆਨ ਨ ਬੀਆ ਤੇਰੀ ਸਮਸਰਿ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੧]

ਐਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨੋ ਕਿਉਂ ਵਿਸਾਰਦਾ ਹੈਂ ? ਜਿਸ ਨੇ ਜੀਵਨ ਔਰ ਪ੍ਰਾਣ ਤੈਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੋ ਕਿਉ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰੀਐ ਜਾ ਕੇ ਜੀਅ ਪਰਾਣ॥ [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੬]

ਲਾਜ ਨ ਆਵੈ ਅਗਿਆਨ ਮਤੀ; ਦੁਰਜਨ ਬਿਰਮਾਈਐ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਅਗਿਆਨ ਮਤੀ=ਮੱਤ ਵਾਲੀ। ਤੈਨੂੰ ਲਾਜ ਨ ਆਵੈ=ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ? ਜੋ ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ ਦਾ ਭਜਨ, ਸਿਮਰਨ ਛੱਡ ਕੇ ਦੁਰਜਨ=ਖੋਟੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਕਾਮ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਰਮਾਈਐ=ਭੁੱਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਭੁ ਤਿਆਗਿ ਕਰੇ; ਕਹੁ ਕਤ ਠਹਰਾਈਐ ਰਾਮ ॥

ਪਤਿਤ=ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਪਾਵਨ=ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਭੁ=ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਿ=ਛੱਡ ਕਰਕੇ ਕਹੁ=ਕਹਿਣਾ ਕਰੋ, ਕਿ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਠਹਿਰਾਈਐ=ਠਹਿਰਾਵਾਂਗੇ ?

ਨਾਨਕ ਭਗਤਿ ਭਾਉ ਕਰਿ ਦਇਆਲ ਕੀ; ਜੀਵਨ ਪਦੁ ਪਾਈਐ ਰਾਮ ॥੨॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਦਇਆਲ=ਦਇਆਲੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤਿ ਭਾਉ=ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜੀਵਨ ਪਦੁ=ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਭਾਵ ਕੈਵਲ ਮੋਕਸ਼ਤਾ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਪਾਵੇਂਗਾ। ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਾਚੁ ਸੁਆਉ ॥੨॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੪]

੨. ਜੀਵਨ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਣੁ ਇਕੋ ਸਿਮਰੀਐ ॥ ਦੂਜੀ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਧੀਰੀਐ ॥

[ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੩੨੨]

ਜੋ ਰਾਮ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਬਣੇ ਹਨ, **ਵਾ:** ਬਣਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਕੇ ਨਿਰਬਾਣ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਹਰਿ ਕੇ ਦਾਸ ॥ ਜਿਨ ਮਿਲਿਆ ਆਤਮ ਪਰਗਾਸੁ ॥੨॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੦੦]

ਸ੍ਰੀ ਗੋਪਾਲੁ ਨ ਉਚਰਹਿ ਬਲਿ ਗਈਏ; ਦੁਹਚਾਰਣਿ ਰਸਨਾ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਦੁਹ ਚਾਰਣਿ=ਖੋਟੇ ਕਰਤਬਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਏ ਰਸਨਾ=ਜਿਹਬਾ **ਵਾ:** ਹੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਰਸਨਾ ! ਨਿੰਦਿਆ, ਚੁਗਲੀ, ਈਰਖਾ ਰੂਪੀ ਅਗਨੀ ਵਿੱਚ ਬਲਿ=ਸੜ ਗਈਏ=ਜਾਣੀਏ ! ਤੂੰ ਸ੍ਰੀ=ਸਿਰੋਮਣ ਗੋਪਾਲੁ=ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਹਿ=ਉਚਾਰਦੀ। ਸੋ ਜਿਹੜੀ ਜਿਹਬਾ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦੀ, ਉਸ ਜੀਭ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਂਇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਜੀਭ ਦੇ (ਸਤ)=ਸੌ (ਸਤ ਦਾ ਅਰਥ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਸੌ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ) ਟੁਕੜੇ ਜਾਂ ਸਤ ਟੁਕੜੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਦ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਰੇ ਜਿਹਬਾ ਕਰਉ ਸਤ ਖੰਡ ॥ ਜਾਮਿ ਨਾ ਉਚਰਸਿ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ॥੧॥

[ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੬੩]

੨. ਰਸਨਾ ਜਪੈ ਨਾ ਨਾਮੁ ਤਿਲੁ ਤਿਲੁ ਕਰਿ ਕਟੀਐ ॥
ਹਰਿਹਾਂ ਜਬ ਬਿਸਰੈ ਗੋਬਿਦ ਰਾਇ ਦਿਨੋ ਦਿਨੁ ਘਟੀਐ ॥੧੪॥ [ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੨]

ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਜਿਹੜੀ ਰਸਨਾ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਇਣ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਰਸਨਾ ਨੂੰ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾ ਰਸਨਾ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰੇ ਰਾਮ ॥

[ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੪੦]

ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀਣੀ ਰਸਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਂਇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸਾ ਰਸਨਾ ਜਲਿ ਜਾਉ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਕਾ ਸੁਆਉ ਨਾ ਪਾਇਆ ॥
ਨਾਨਕ ਰਸਨਾ ਸਬਦਿ ਰਸਾਇ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਆ ॥੧॥

[ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੫੦]

੨. ਸਾ ਰਸਨਾ ਜਲਿ ਜਾਉ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ ਵਿਸਾਰਿਆ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਸਨਾ ਹਰਿ ਜਪੈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰਿਆ॥੨॥

[ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੫੦]

ਪ੍ਰਭੁ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਨਹ ਸੇਵਹੀ; ਕਾਇਆ ਕਾਕ ਗ੍ਰਸਨਾ ਰਾਮ ॥

ਭਗਤਿ=ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਵਛਲੁ=ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੁ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਹ ਸੇਵਹੀ=ਸੇਵਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ ਕਾਇਆ=ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਰੂਪੀ ਕਾਕ=ਕਾਂ ਗ੍ਰਸਨਾ=ਗ੍ਰਸਣਗੇ, **ਵਾ:** ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਡੋਡਰ ਕਾਂ ਤੇਰੀ ਕਾਇਆ ਨੂੰ ਗ੍ਰਸਣਗੇ। **ਵਾ:** ਹੇ ਕਾਇਆ! ਤੂੰ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਕਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਸੀ ਹੈਂ ਇਕ ਦਿਨ ਤੈਨੂੰ ਕਾਲ ਨੇ ਪਕੜ ਲੈਣਾ ਹੈ।

ਭ੍ਰਮਿ ਮੋਹੀ ਦੂਖ ਨ ਜਾਣਹੀ; ਕੋਟਿ ਜੋਨੀ ਬਸਨਾ ਰਾਮ ॥

ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਮੋਹੀ=ਮੋਹਿਤ ਹੋਈ ਬੁੱਧੀ ਜਮਲੋਕ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਹੀ=ਜਾਣਦੀ ਨਹੀਂ। ਰਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਟਿ=ਕਰੋੜਾਂ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਸਨਾ=ਵੱਸਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਅਵਰੁ ਜਿ ਚਾਹਨਾ; ਬਿਸਟਾ ਕ੍ਰਿਮ ਭਸਮਾ ਰਾਮ ॥੩॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਚਾਹਨਾ=ਚਾਹੁੰਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਭ ਮਿਥਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੀਵ ਵਿਸਟਾ ਦਾ ਕ੍ਰਿਮ=ਕੀੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੁਖ ਤੇ ਲਾਹਨਤਾਂ ਰੂਪੀ ਭਸਮਾ=ਭਸਮ, **ਵਾ:** ਸੁਆਹ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਪ੍ਰਾਨਾ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਪਿੱਛੋਂ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਹਾਲਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਐਵੇਂ ਪਈ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਕੁੱਤੇ ਆਦਿਕ ਖਾ ਕੇ ਵਿਸਟਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਮ=ਕੀੜੇ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੩॥

ਸਾਖੀ—ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਤੇ ਇੱਕ ਕੀੜੇ ਦੀ—ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਸਾਰੀ ਰਸਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੰਦਗੀ ਦੇ ਕੀੜੇ ਬਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰੇਤੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਖੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਸਭਾ ਮਹਾਂ ਮੁਨੀ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਵਰਗੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ, ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ, ਆਦਿਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੂਝਵਾਨ ਮੰਤਰੀ ਗਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਇੱਕ ਕੀੜੇ 'ਤੇ ਚਲੀ ਗਈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪਿਛਲੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਕੀੜੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ। ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵੈਰਾਗ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਸਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਪਰ ਹੱਸਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ। ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ! ਆਪ ਕਿਉਂ ਹੱਸੇ ਹੋ? ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਹਸਣਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇਵ। ਮੈਨੂੰ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਹਾਸਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੱਸਣਾ ਤੇ ਰੋਣਾ ਦੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਹੋਣੀਆ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਰੋਂਦਾ ਜਾਂ ਹੱਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਜ਼ਰੂਰ ਛੁਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਆਪ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ, ਚੌਦਾਂ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹਸਤੀ

ਹੋ। ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠਿਆਂ ਆਪ ਵਰਗੇ ਧਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਸਣਾ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੀ ਸਭਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜਾਨਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਕਿਉਂ ਹੱਸੇ ਹੋ ? ਆਪ ਆਪਣੇ ਹੱਸਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਕਰੋ। ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ ! ਮੇਰੇ ਹੱਸਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਇੱਕ ਕੀੜਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਦੋ ਲੱਤਾਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਸਿੰਘਾਸਣ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹਾਸੀ ਆ ਗਈ। ਇਹ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਬੋਲੇ ਕਿ ਇਹ ਯਥਾਰਥ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ ਭੰਗ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਚੱਲਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੱਸੇ, ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਭਾਅ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਦੇਖਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਸਣ ਦਾ ਜੋ ਅਸਲੀ ਭੇਦ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ। ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕੀੜਾ ਹੈ ਕੀੜੇ ਦੀ ਜੂਨੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੌਦਾਂ ਵਾਰ ਇੰਦਰ ਬਣ ਕੇ ਸੁਰਗ ਦਾ ਰਾਜ ਭੋਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਬਿਪ੍ਰੀਤ ਬੁੱਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮੈਂ ਹੱਸਿਆ ਹਾਂ। ਕਿ ਜੀਵ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਟੇਢੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੰਦਗੀ ਦਾ ਕੀੜਾ ਬਣ ਕੇ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਆਪ ਸਰਬੱਗ ਹੋ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਪਰ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ? ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਬਗਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ੋ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਬਗਤਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਭ ਨੇ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਠੀਕ ਇਹ ਚੌਦਾਂ ਵਾਰ ਇੰਦਰ ਬਣ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚੋਂ ਗਿਰ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਅੱਜ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਿਮਰਣ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ਉਹ ਗੰਦਗੀ ਦੇ ਕੀੜੇ ਬਣ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੁੰਦਰ ਸੇਜ ਅਨੇਕ ਸੁਖ ਰਸ ਭੋਗਣ ਪੂਰੇ ॥
ਗ੍ਰਿਹ ਸੋਇਨ ਚੰਦਨ ਸੁਗੰਧ ਲਾਇ ਮੋਤੀ ਹੀਰੇ ॥
ਮਨ ਇਛੇ ਸੁਖ ਮਾਣਦਾ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ ਵਿਸੂਰੇ ॥
ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਬਿਸਟਾ ਕੇ ਕੀਰੇ ॥
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਾ ਸਾਂਤਿ ਹੋਇ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਮਨੁ ਧੀਰੇ ॥੬॥

[ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੭]

ਲਾਇ ਬਿਰਹੁ ਭਗਵੰਤ ਸੰਗੇ; ਹੋਇ ਮਿਲੁ ਬੈਰਾਗਨਿ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾ ! ਭਗਵੰਤ=ਖਟ ਭਗਾਂ ਸੰਪਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੰਗੇ=ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਾਉਣਾ ਕਰ ਅਤੇ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਰਾਮ=ਰਮੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਕਰ।

ਚੰਦਨ ਚੀਰ ਸੁਗੰਧ ਰਸਾ; ਹਉਮੈ ਬਿਖੁ ਤਿਆਗਨਿ ਰਾਮ ॥

ਰਾਮ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਚੰਦਨ ਆਦਿਕ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਲਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇਤਰ ਆਦਿ ਸੁਗੰਧੀ ਸਹਿਤ ਚੀਰ=ਵਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਨਣਾਂ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਸਹਿਤ ਬਿਖੁ ਰਸਾ=ਵਿਸ਼ੇ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਕਰਿ।

ਈਤ ਊਤ ਨਹ ਡੋਲੀਐ; ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਜਾਗਨਿ ਰਾਮ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਈਤ ਊਤ=ਇਧਰ-ਉਧਰ ਡੋਲੀਐ=ਭਟਕਣਾ ਨਾ ਕਰ। ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜਾਗਨਿ=ਜਾਗਣਾ ਕਰ।

ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਆਪਣਾ; ਸਾ ਅਟਲ ਸੁਹਾਗਨਿ ਰਾਮ ॥੪॥੧॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭ=ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸੰਤ ਰੂਪ ਸਖੀਆਂ ਅਟੱਲ ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। **ਵਾ:** ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਅਟੱਲ ਸੁਹਾਗਨ ਹੋਈ ਹੈ ॥੪॥੧॥੪॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੦੩ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੯੪੯-੫੦]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦਹਿ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਜੇ ਚਲਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥ ਜਿਨ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਵਸੈ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਗਵਾਇ ॥ ਗੁਣ ਰਵਹਿ ਗੁਣ ਸੰਗ੍ਰਹਹਿ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇ ॥ ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਵਿਰਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦਹਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਨ੍ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਹਰਿ ਸਚਾ ਸੇ ਨਾਮਿ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵ ਨ ਕੀਤੀਆ ਸਬਦਿ ਨ ਲਗੋ ਭਾਉ ॥ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਕਮਾਵਣਾ ਅਤਿ ਦੀਰਘੁ ਬਹੁ ਸੁਆਉ ॥ ਮਨਹਠਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਇ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਫਲੁ ਹੈ ਜਿਸ ਨੋ ਆਪੇ ਲਏ ਮਿਲਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਤਾ ਨਾਮ ਧਨੁ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਸਭ ਵਡਿਆਈਆ ਹਰਿ ਨਾਮ ਵਿਚਿ ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਈਐ ॥ ਜਿ ਵਸਤੁ ਮੰਗੀਐ ਸਾਈ ਪਾਈਐ ਜੇ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ ॥ ਗੁਹਜ ਗਲ ਜੀਅ ਕੀ ਕੀਚੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਤਾ ਸਰਬ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ॥ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸੁ ਦੇਇ ਸਭ ਭੁਖ ਲਹਿ ਜਾਈਐ ॥ ਜਿਸੁ ਪੂਰਬਿ ਹੋਵੈ ਲਿਖਿਆ ਸੋ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਈਐ ॥੩॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਬਿਲਾਵਲ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਇਕ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬੈਠੇ, ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਸੇ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਸਿਆਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਰ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਕੀ ਲੱਛਣ ਹਨ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦਹਿ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ; ਜੇ ਚਲਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥

ਜਿਹੜਾ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਬਿੰਦਹਿ=ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਿਆਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ=ਉਹ ਹੀ ਅਸਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ=ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ। **ਪ੍ਰਸ਼ਨ—**ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ? **ਉੱਤਰ—**ਜੇ=ਜਿਹੜਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭਾਇ=ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਦੂਸਰਾ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਤਾਂ ਜਾਤ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਕਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਵ ਦੀ ਜਾਤੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਨਤ ਸੁਮਤਿ ॥ [ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧]

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਢਾਈ ਜਾਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਜਾਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। (੧) ਇੱਕ ਮਰਦ ਜਾਤੀ ਹੈ, (੨) ਦੂਜੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਹੈ, (੩) ਨਿਪੁੰਸ਼ਕ ਭਾਵ ਖ਼ੁਸਰਾ ਅੱਧੀ, ਜਿਸਦੇ ਵਿੱਚ ਅਧੂਰਾਪਨ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਦੇਹ ਮਰਦ ਔਰ ਔਰਤ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤੋਂ ਅਧੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅੱਧੀ ਜਾਤ ਖ਼ੁਸਰੇ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਹੀ ਵਿੱਚ ਢਾਈ ਜਾਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰ

ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਕੁਲ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਧ ਕਰਮ ਜੇ ਪੁਰਖ ਕਮਾਵੈ॥ ਨਾਮ ਦੇਵਤਾ ਜਗਤ ਕਹਾਵੈ॥
ਕੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮ ਜੇ ਜਗ ਮੈ ਕਰਹੀ॥ ਨਾਮ ਅਸੁਰ ਤਿਨ ਕੋ ਸਭ ਧਰਹੀ॥੧੫॥

[ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਅਧਿ: ੨]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਆਣੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲੱਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਵਿਦਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਛਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਵਣਜ, ਵਪਾਰ, ਖੇਤੀ ਆਦਿ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲੱਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਵੈਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਮਨੁੱਖ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲਾਏ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਸੰਗਿਆ ਸ਼ੂਦਰ ਹੋ ਗਈ। ਇਕੋ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਕਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚਾਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਵੰਡੇ ਕੰਮ ਸਨ ਪਰ ਕੰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਖ਼ੁਦ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਇਹ ਜਾਤੀਆਂ ਕਰਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਜੰਮਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ। ਛੱਤ੍ਰੀ ਦੇ ਜੰਮਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਛੱਤ੍ਰੀ। ਵੈਸ਼ ਦੇ ਜੰਮਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੈਸ਼ ਤੇ ਸ਼ੂਦਰ ਦੇ ਜੰਮਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ੂਦਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੈਂਕੜੇ ਜਾਤਾਂ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਕਰਮ ਤੋਂ ਜਾਤ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤਾਂ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਕੋਲ ਅਸਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਹਨ। ਜਿਸ ਕੋਲ ਜੋ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੋਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਹਿਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਵਿਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੋਂ ਜੋ ਦੇਵਤਾ ਅਤੇ ਦੈਂਤ ਇਕੋ ਹੀ ਬਾਪ ਬੇਟੇ ਕਰਮ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇਵਤਿਆਂ, ਭਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਨੀ ਗਈ। ਬਾਪ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਰਾਖ਼ਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਨੀ ਗਈ, ਸਕੇ ਪਿਉ-ਪੁੱਤ ਕਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਗਰਸੈਨ ਦੇਵਤਾ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਸੁਰ ਸ਼ਕਤੀ ਕੰਸ ਰਾਖ਼ਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਤਾ ਅਤੇ ਦੈਤ ਕਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੋ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਹਿਣਾ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬੀਚਾਰੈ॥ ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ ਹਮਾਰੈ॥੪॥੭॥**

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੨੪]

੨. **ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦੇ ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਕਹੀਐ ਜਿ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਏ॥**

[ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੧੨]

੩. **ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬੀਚਾਰੈ॥ ਆਪਿ ਤਰੈ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਤਾਰੈ॥੩॥**

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੬੨]

੪. **ਸੋ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਜੋ ਬਿੰਦੈ ਬ੍ਰਹਮੁ॥ ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਕਮਾਵੈ ਕਰਮੁ॥**
ਸੀਲ ਸੰਤੋਖ ਕਾ ਰਖੈ ਧਰਮੁ॥ ਬੰਧਨ ਤੋੜੈ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤੁ॥
ਸੋਈ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਪੂਜਣ ਜੁਗਤੁ॥ [ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੧੧]

੫. **ਮਨ ਕੀ ਪਤ੍ਰੀ ਵਾਚਣੀ ਸੁਖੀ ਹੂ ਸੁਖੁ ਸਾਰੁ॥**
ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਭਲਾ ਆਖੀਐ ਜਿ ਬੂਝੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬੀਚਾਰੁ॥ [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੯੩]

੬. ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦੈ ਤਿਸ ਕਾ ਬ੍ਰਹਮਤੁ ਰਹੈ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਇ॥

[ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੪੯]

੭. ਬ੍ਰਹਮਣਹ ਸੰਗਿ ਉਧਰਣੰ ਬ੍ਰਹਮ ਕਰਮ ਜਿ ਪੂਰਣਹ॥
ਆਤਮ ਰਤੰ ਸੰਸਾਰ ਗਹੰ ਤੇ ਨਰ ਨਾਨਕ ਨਿਹਫਲਹ॥ [ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੬੦]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੌਣ ਹੈ? ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੁਣ ਨਾ ਹੋਣ ਕੇਵਲ ਜਾਤ ਕਰਕੇ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਾਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰੇ, ਉਸਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫॥
ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਕਰਿ ਪੂਜਾ ਕਰਨਾ॥ ਲੈਤ ਦੇਤ ਉਨ ਮੂਕਰਿ ਪਰਨਾ॥
ਜਿਤੁ ਦਰਿ ਤੁਮ ਹੈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਣਾ॥ ਤਿਤੁ ਦਰਿ ਤੂੰਹੀ ਹੈ ਪਛੁਤਾਣਾ॥੧॥
ਐਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਡੂਬੇ ਭਾਈ॥ ਨਿਰਾਪਰਾਧ ਚਿਤਵਹਿ ਬੁਰਿਆਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਫਿਰਹਿ ਹਲਕਾਏ॥ ਨਿੰਦਾ ਕਰਹਿ ਸਿਰਿ ਭਾਰੁ ਉਠਾਏ॥
ਮਾਇਆ ਮੂਠਾ ਚੇਤੈ ਨਾਹੀ॥ ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਬਹੁਤੀ ਰਾਹੀ॥੨॥
ਬਾਹਰਿ ਭੇਖ ਕਰਹਿ ਘਨੇਰੇ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਿਖਿਆ ਉਤਰੀ ਘੇਰੇ॥
ਅਵਰ ਉਪਦੇਸੈ ਆਪਿ ਨ ਬੂਝੈ॥ ਐਸਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਕਹੀ ਨ ਸੀਝੈ॥੩॥
ਮੂਰਖ ਬਾਮਣ ਪ੍ਰਭੂ ਸਮਾਲਿ॥ ਦੇਖਤ ਸੁਨਤ ਤੇਰੈ ਹੈ ਨਾਲਿ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜੇ ਹੋਵੀ ਭਾਗੁ॥ ਮਾਨੁ ਛੋਡਿ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਗੁ॥੪॥੮॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੨]

੨. ਜਿਹ ਮੁਖ ਵੇਦੁ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਨਿਕਸੈ ਸੋ ਕਿਉ ਬ੍ਰਹਮਨੁ ਬਿਸਰੁ ਕਰੈ॥
ਜਾ ਕੈ ਪਾਇ ਜਗਤੁ ਸਭੁ ਲਾਗੈ ਸੋ ਕਿਉ ਪੰਡਿਤੁ ਹਰਿ ਨ ਕਹੈ॥੧॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੯੭੦]

ਇਸ ਲਈ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਐਸੇ ਪਾਖੰਡੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕਬੀਰ ਬਾਮਨੁ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜਗਤ ਕਾ ਭਗਤਨ ਕਾ ਗੁਰੁ ਨਾਹਿ॥
ਅਰਝਿ ਉਰਝਿ ਕੈ ਪਚਿ ਮੂਆ ਚਾਰਉ ਬੇਦਹੁ ਮਾਹਿ॥੨੩੭॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੭]

ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਚੁੱਕੇ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੇ ਤਤ-ਬੇਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣੀ ਪਈ ਕਿ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਖੰਡ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਾਂ, ਤੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਚਾਰੇ ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਵ ਅਮਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਨਾਲੇ ਆਪ ਫਸੇ ਹੋ ਤੇ ਨਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਐਸੇ ਪਾਖੰਡੀ ਅਗਿਆਨੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕਬੀਰ ਮਾਇ ਮੂੰਡਉ ਤਿਹ ਗੁਰੂ ਕੀ ਜਾ ਤੇ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ॥
ਆਪ ਡੁਬੇ ਚਹੁ ਬੇਦ ਮਹਿ ਚੇਲੇ ਦੀਏ ਬਹਾਇ॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੯-੭੦]

ਜਿਨ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਵਸੈ; ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਗਵਾਇ॥

ਜਿਨ ਕੈ=ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਹਉਮੈ ਰੂਪੀ ਰੋਗ ਨੂੰ ਗਵਾਇ=ਗਵਾ ਲੈਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਪੱਲੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਫ਼ਕੀਰ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨ ਕੈ ਪਲੈ ਧਨੁ ਵਸੈ ਤਿਨ ਕਾ ਨਾਉ ਫਕੀਰ॥
ਜਿਨ੍ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਤੂ ਵਸਹਿ ਤੇ ਨਰ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰ॥੧॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੮੭]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਉਮੈ ਰੂਪੀ ਰੋਗ ਗਵਾ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਤਾ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਵਸਿਓ ਨਾਮੁ॥ ਜਾ ਕੋ ਸੁਆਮੀ ਕੀਨੋ ਦਾਨੁ॥੧॥
[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੯੮]

੨. ਜਿਨ ਕੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵਸਿਆ ਸਦ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਤਿਨ ਕੰਉ ਰਖਣਹਾਰਾ॥
[ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੯੨]

ਗੁਣ ਰਵਹਿ ਗੁਣ ਸੰਗ੍ਰਹਹਿ; ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ ਆਦਿ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗ੍ਰਹਹਿ=ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਰਵਹਿ=ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਜੋਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉਸਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਇ=ਮਿਲਾ ਲੈਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਗੁਣ ਗਾਉ ਮਨਾ ਅਚੁਤ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸਭ ਤੇ ਊਚ ਦਇਆਲਾ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੪੯]

੨. ਗੁਣ ਗਾਇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦੂਖ ਨਾਸੇ ਰਹਸੁ ਉਪਜੈ ਮਨਿ ਘਣਾ॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੭੮]

ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਵਿਰਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ; ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦਹਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇ॥

ਇਸ ਜੁਗ=ਕਲਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਨ, ਜੋ ਚਿਤੁ=ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਲਗਾ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਬਿੰਦਹਿ=ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਨਾਨਕ ਜਿਨ੍ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਹਰਿ ਸਚਾ; ਸੇ ਨਾਮਿ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਇ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸੱਚਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਦਰਿ ਕਰੇ=ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਮਿ=ਨਾਮੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਾਇ=ਬਿਰਤੀ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ॥੧॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲਾਏ॥ ਨਾਨਕ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਵਸਾਏ॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੨੯]

੨. ਨਦਰੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ ਪਾਇਆ ਨ ਜਾਇ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੫]

ਮਃ ੩॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵ ਨ ਕੀਤੀਆ; ਸਬਦਿ ਨ ਲਗੋ ਭਾਉ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵ=ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਸਦਾ ਭਾਉ=ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਕਮਾਵਣਾ; ਅਤਿ ਦੀਰਘੁ ਬਹੁ ਸੁਆਉ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਜਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਬਹੁ=ਬਹੁਤਾ ਸੁਆਉ=ਸੁਆਦ ਲੈਣ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੀਰਘੁ=ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਹਉਮੈ ਰੂਪੀ ਰੋਗ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵ ਨ ਕੀਨੀਆ ਕਿਆ ਓਹੁ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰੁ॥
ਸਬਦੈ ਸਾਰੁ ਨ ਜਾਣਈ ਬਿਖੁ ਭੂਲਾ ਗਾਵਾਰੁ॥ [ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੫੯੬]

੨. ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨ ਕੀਨੀਆ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਨ ਲਗੋ ਪਿਆਰੁ॥
ਮਤ ਤੁਮ ਜਾਣਹੁ ਓਇ ਜੀਵਦੇ ਓਇ ਆਪਿ ਮਾਰੇ ਕਰਤਾਰਿ॥

[ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੯੬]

ਮਨ ਹਠਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ; ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਇ॥

ਮਨ ਦੇ ਹਠਿ ਕਰਕੇ ਕਰਮ=ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾਵਣੇ=ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ=ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਜੋਨੀ ਪਾਇ=ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਫਲੁ ਹੈ; ਜਿਸ ਨੋ ਆਪੇ ਲਏ ਮਿਲਾਇ॥

ਉਸ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਸਫਲੁ=ਸਹਿਤ ਗਿਆਨ ਫਲ ਦੇ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪੇ=ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇ=ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਲਗੰਨਿ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੫੫]

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਕਰੇ; ਤਾ ਨਾਮ ਧਨੁ ਪਲੈ ਪਾਇ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਨਦਰੀ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਦਰਿ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰੇ=ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਪਲੈ=ਪੱਲੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਰੂਪ ਧਨ ਪਾਇ=ਪੈਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਪਉੜੀ॥ ਸਭ ਵਡਿਆਈਆ ਹਰਿ ਨਾਮ ਵਿਚਿ; ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਈਐ॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਭ=ਸਾਰੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆ=ਜਸ, ਸੋਭਾ ਵਾਲੀ ਖ਼ੂਬੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਈਐ=ਧਿਆਉਣਾ ਕਰੀਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਕਲਿ ਮਹਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਵਡਿਆਈ॥ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾਈ॥

[ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੭੫-੭੬]

ਜਿ ਵਸਤੁ ਮੰਗੀਐ ਸਾਈ ਪਾਈਐ; ਜੇ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ॥

ਜਿ=ਜੇਕਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਚਿਤ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਲਾਈਐ=ਲਾਉਣਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਜੇ=ਜਿਹੜੀ ਭਾਵ ਜੋ ਭੀ ਵਸਤੁ=ਚੀਜ਼ ਮੰਗੀਐ=ਮੰਗੀ ਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਛਾ ਪੂਰਕੁ ਸਰਬ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਹਰਿ ਜਾ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਕਾਮਧੇਨਾ॥
ਸੋ ਐਸਾ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ ਮੇਰੇ ਜੀਅੜੇ ਤਾ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ ਮੇਰੇ ਮਨਾ॥੧॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੬੯-੭੦]

ਗੁਹਜ ਗਲ ਜੀਅ ਕੀ ਕੀਚੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸਿ; ਤਾ ਸਰਬ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ॥

ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਜੀਅ=ਦਿਲ ਦੀ ਗੁਹਜ=ਗੁਪਤ ਗੱਲ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾ=ਤਦ ਉਹ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸਰਬ=ਸਾਰੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਗੁਪਤ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਅਪਮਾਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜਗਿਆਸੂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਓਹ੍ਲਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਔਗੁਣ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਖੀ—ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਵਾਰਤਾ ਕਹਿਣੀ—ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁੱਗ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ, ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾ ਮਿੱਤਰ ਨਾਲ ਮਿਥਲਾ ਪੁਰੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਪੁਸ਼ਪ ਵਾਟਿਕਾ ਵਿੱਚ, ਭਾਵ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਗ਼ੀਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ ਫੁੱਲ ਤੋੜਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਨਾਲ ਆਈ ਤਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਰਾਜ ਪੁੱਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਰ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਸਜਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨੂਪਰਾਂ (ਝਾਂਜਰਾਂ) ਦਾ ਖੜਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਸੀਤਾ ਵੱਲ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸੀਤਾ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨੇਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਾਮ ਜੀ ਵੱਲ। ਸੀਤਾ ਲਛਮੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਤੇ ਰਾਮ ਜੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ। ਪੂਰਬਲੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਮਨ ਪਿਛਲੇ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਣ ਲਗੇ। ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਲਛਮਣ ਕੋਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ, ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਰਾਤਾ! ਇਹ ਤਾਂ ਨੂਪਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਾਮਦੇਵ ਦਾ ਧੌਂਸਾ ਖੜਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਵਿਚਲਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹੀ ਵਾਰਤਾ ਆਪਣੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਹੀ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ! ਅੱਜ ਤਕ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਲਈ ਕੋਈ ਮੰਦਾ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ, ਅੱਜ ਐਸਾ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਤਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਵਿਸ਼ਵਾ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ! ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਮਨ ਦੀ ਗੁੱਝੀ ਗੱਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਇਸਤਰੀ ਕੋਈ ਪਰਾਈ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਜੋਗ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਤੁਹਾਡੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪਤਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਗੁਹਝ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸੁ ਦੇਇ; ਸਭ ਭੁਖ ਲਹਿ ਜਾਈਐ॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਉਸਦੀ ਸਭ=ਸਾਰੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਭੁਖ ਲਹਿ ਜਾਈਐ=ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਫਿਰ ਜਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤਿਸ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਉਤਰੈ ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ॥
ਜੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧਿਆਇਦੇ ਤਿਨ੍ ਜਮੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੪੫੧]

ਜਿਸੁ ਪੂਰਬਿ ਹੋਵੈ ਲਿਖਿਆ; ਸੋ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਈਐ ॥੩॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੂਰਬਿ=ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਆ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਈਐ=ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੩॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੦੪ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੫੧]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥ ਅੰਦਰਿ ਕਪਟੁ ਸਦਾ ਦੁਖੁ ਹੈ ਮਨਮੁਖ ਧਿਆਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥ ਦੁਖ ਵਿਚਿ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣੀ ਦੁਖੁ ਵਰਤੈ ਦੁਖੁ ਆਗੈ ॥ ਕਰਮੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੀਐ ਤਾ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਗੈ ॥ ਨਾਨਕ ਸਹਜੇ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ਅੰਦਰਹੁ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਭਾਗੈ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਹੈ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਖਣੁ ਬੋਲਣਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਪ੍ਰਗਾਸਿਆ ਤਿਮਰ ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥੨॥ ਮਃ ੩ ॥ ਮਨਮੁਖ ਮੈਲੇ ਮਰਹਿ ਗਵਾਰ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਰਮਲ ਹਰਿ ਰਾਖਿਆ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥ ਭਨਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਜਨ ਭਾਈ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿਹੁ ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਜਾਈ ॥ ਅੰਦਰਿ ਸੰਸਾ ਦੂਖੁ ਵਿਆਪੇ ਸਿਰਿ ਧੰਧਾ ਨਿਤ ਮਾਰ ॥ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਸੂਤੇ ਕਬਹੁ ਨ ਜਾਗਹਿ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ॥ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਹਿ ਸਬਦੁ ਨ ਵੀਚਾਰਹਿ ਇਹੁ ਮਨਮੁਖ ਕਾ ਬੀਚਾਰ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਭਾਇਆ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਨਾਨਕ ਜਮੁ ਮਾਰਿ ਕਰੇ ਖੁਆਰ ॥੩॥ ਪਉੜੀ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸਚੁ ਬਖਸੀਅਨੁ ਸੋ ਸਚਾ ਸਾਹੁ ॥ ਤਿਸ ਕੀ ਮੁਹਤਾਜੀ ਲੋਕੁ ਕਢਦਾ ਹੋਰਤੁ ਹਟਿ ਨ ਵਥੁ ਨ ਵੇਸਾਹੁ ॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕਉ ਸਨਮੁਖੁ ਹੋਵੈ ਸੁ ਹਰਿ ਰਾਸਿ ਲਏ ਵੇਮੁਖ ਭਸੁ ਪਾਹੁ ॥ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕੇ ਵਾਪਾਰੀ ਹਰਿ ਭਗਤ ਹਹਿ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਤਿਨਾ ਨੇੜਿ ਨ ਜਾਹੁ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧਨੁ ਲਦਿਆ ਸਦਾ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ॥੭॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥

ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ੇਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਕਪਟ-ਛਲ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਇਉਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਅੰਦਰਿ ਕਪਟੁ ਸਦਾ ਦੁਖੁ ਹੈ; ਮਨਮੁਖ ਧਿਆਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਿ=ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕਪਟੁ=ਛਲ, ਫਰੇਬ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਅੰਤਰਿ ਕਪਟੁ ਭਗਉਤੀ ਕਹਾਏ ॥ ਪਾਖੰਡਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਕਦੇ ਨ ਪਾਏ ॥

[ਵਾਰ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੮੮]

੨. ਅੰਤਰਿ ਕਪਟੁ ਮਨਮੁਖ ਅਗਿਆਨੀ ਰਸਨਾ ਝੂਠੁ ਬੋਲਾਇ ॥
ਕਪਟਿ ਕੀਤੈ ਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨ ਭੀਜੈ ਨਿਤ ਵੇਖੈ ਸੁਣੈ ਸੁਭਾਇ ॥

[ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੫੧੨]

੩. ਅੰਤਰਿ ਅਗਿਆਨੁ ਭਈ ਮਤਿ ਮਧਿਮ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਪਰਤੀਤਿ ਨਾਹੀ ॥
ਅੰਦਰਿ ਕਪਟੁ ਸਭੁ ਕਪਟੋ ਕਰਿ ਜਾਣੈ ਕਪਟੇ ਖਪਹਿ ਖਪਾਹੀ ॥

[ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੫੨]

੪. ਘੂਘਰ ਬਾਧਿ ਬਜਾਵਹਿ ਤਾਲਾ ॥ ਅੰਤਰਿ ਕਪਟੁ ਫਿਰਹਿ ਬੇਤਾਲਾ ॥

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੮]

੫. ਰਾਗਿ ਨਾਦਿ ਮਨੁ ਦੂਜੈ ਭਾਇ॥ ਅੰਤਰਿ ਕਪਟੁ ਮਹਾ ਦੁਖੁ ਪਾਇ॥
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੩੪੨]

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਮੂਲ ਤੁਕ ਦੇ ਉੱਤੇ ਜੋ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਪਟ-ਛਲ ਕਰਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ੇਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪਰ ਇੱਕ ਸਾਖੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਬਾਂਦਰ ਦੀ—ਇਕ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਇੱਕ ਸ਼ੇਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਅਹਾਰ ਦੂਸਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਿੰਘ ਰੁਚੈ ਸਦ ਭੋਜਨੁ ਮਾਸ॥ [ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੦]

ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਅਹਾਰ ਮਾਸ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੱਥ ਨਾ ਲੱਗਾ, ਭੁੱਖ ਬੜੀ ਸਤਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਭੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਭਾਵੇਂ ਛੋਟਾ-ਮੋਟਾ ਹੀ ਜੀਵ ਮਿਲ ਜਾਏ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਾ ਲੱਭਾ, ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬਿਰਛ ਦੇ ਹੇਠ ਬਾਂਦਰ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਤੱਕਿਆ। ਦੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਛਲੀਆ ਸੁਭਾਅ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਬੜੇ ਸਹਿਜ ਭਾਅ ਨਾਲ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ। ਤੋਰ ਤੋਂ ਇਉਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਸਾਧੂ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਂਦਰ ਨੇ ਭੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਂਦਰ ਬੜਾ ਚੁਕੰਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਦਰਖ਼ਤ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਲਈ ਮੋਟੇ ਤਣੇ ਪਰ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਹੱਥ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਜੇ ਬਾਂਦਰ ਉਤਾਹਾਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ **ਹਮ ਤੋ ਬੈਸਨਵ ਮਤ ਧਰਯੋ ਦੇਖ ਦੇਖ ਪਗ ਪਾਹਿ॥ ਮਤ ਕੋਊ ਹਮ ਕੋ ਪਾਪ ਹੋਇ ਜੀਵ ਜੰਤ ਮਰ ਜਾਹਿ॥** ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਂਦਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ, ਉਤਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਇਹ ਭੀ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਸੁਚੇਤ ਭੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸਦਾ ਕੀ ਵਿਸਾਹ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਤੁਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਂਦਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਝਪਟ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਝਪਟ ਮਾਰੀ, ਪਰ ਬਾਂਦਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਉਸਤਾਦ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਕੋ ਟਪੂਸੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਦ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਬਾਂਦਰ ਨੂੰ ਰੋਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਦੇਖ ਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਿਹਾ ਕਿ **ਸਖਤ ਸਮਾ ਸੋ ਬੀਤਿਆ ਸੁਖ ਸੇ ਕਹੋ ਬਹਾਰ॥ ਮਰਨ ਤੇ ਤੋ ਉਬਰਿਓ ਅਬ ਕਿਉਂ ਰੋਵਤ ਯਾਰ॥** ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਂਦਰ ਹੱਸ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਰੋਂਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਪਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਰੋਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ? ਬਾਂਦਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਰੋਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਧ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਤੇਰਾ ਸਾਧ ਰੂਪ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਹੀ ਗਵਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਸ ਉਪਰ ਬਾਂਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ **ਮਰਨੇ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਜੀਵਨ ਕੀ ਨਹੀਂ ਆਸ॥ ਰੋਵਤ ਹੂੰ ਇਸ ਬਾਤ ਪਰ ਕਲ ਮਹਿ ਐਸੇ ਸਾਧ॥** ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਥੇ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਛਲ, ਫ਼ਰੇਬ, ਕਪਟ ਨੰਗਾ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ ਕਪਟ, ਛਲ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਸਾਧ ਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦਾ ਬਾਣਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਸੁਭਾਅ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੇ ਪਰਾਇਆ ਤਨ ਤੇ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਪਕ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਦੁਖ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸਮਾਧੀ ਨੂੰ ਬਗਲ ਸਮਾਧੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਬਗਲੇ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਨਦੀ, ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਲੱਤ ਦੇ ਭਾਰ ਦੋਵੇਂ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਐਸੀ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੂਰੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਹੈ, ਪਰ ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਸਮਾਧੀ

ਇੱਕ ਛਲ ਸੀ। ਇਹ ਅੰਦਰ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਐਸਾ ਪਾਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੋ ਦੋਊ ਲੋਚਨ ਮੂੰਦ ਕੈ ਬੈਠਿ ਰਹਿਓ ਬਕ ਧਿਆਨ ਲਗਾਇਓ॥

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਸ੍ਵਯਾ ੯, ਪੰਨਾ ੧੫]

ਸੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮਨਮੁਖ ਅਗਿਆਨੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਪਾਖੰਡ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਪਾਜ ਨੰਗਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਦੁਖੀ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਵੀਚਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਇੱਕ ਪਾਖੰਡੀ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ—ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬੜੇ ਕਿਰਤੀ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆ ਤੱਕ ਰਹੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਤੋਂ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬਹੱਤਰ (੭੨) ਵਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣੇ ਪਏ। ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਕਈ ਵਾਰ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਭੀ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਜਿਸ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਪੜੇ ਧੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪਾਖੰਡੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸਮਾਧੀ ਲਗਾ ਕੇ ਬੈਠਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ ਲੜਕਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਸੇ ਘਾਟ 'ਤੇ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਰੁਪਇਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਬੰਸਲੀਆਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਰੁਪਇਆਂ ਦੀ ਬੰਸਲੀ ਤੇ ਗਲ ਵਾਲਾ ਸੋਨੇ ਦਾ ਹਾਰ ਲਾਹ ਕੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਸ ਪਾਖੰਡੀ ਸਾਧੂ ਨੇ ਮੌਕੇ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦਿਆਂ ਸੋਨੇ ਦਾ ਹਾਰ ਤੇ ਰੁਪਇਆਂ ਦੀ ਬੰਸਲੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਸਨ ਹੇਠ ਰੱਖ ਲਈ ਤੇ ਆਸਨ ਦੇ ਬਸਤਰ ਨਾਲ ਢਕ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਗੂੜੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਹੱਥਾਂ-ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਧਿਆਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਪਾਖੰਡੀ ਸਾਧੂ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਕੋਈ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ ਲੜਕਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਾ ਸੋਨੇ ਦਾ ਹਾਰ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੁਪਇਆ ਦੀ ਬੰਸਲੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਨੇੜੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇੜੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਾਧੂ ਜੋ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਪੜੇ ਧੋਣ ਵਾਲਾ ਗ਼ਰੀਬ ਛੀਂਬਾ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ। ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਚੋਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੀਸਰੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਰ ਕੌਣ ਹੈ ? ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਘਰ-ਬਾਰ, ਪਦਾਰਥ, ਮਾਇਆ ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਸਾਧਨਾ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਹੋਵੇਗਾ। ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਗਤ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਭੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਗ਼ਰੀਬੀ ਭੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਫੜ ਲਿਆ। ਗ਼ੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਭਲਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇ, ਨਹੀਂ ਤੇਰਾ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ! ਮੈਂ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੱਖ ਜਿੰਨੀ ਵਸਤੂ ਭੀ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਤੇ ਕਿਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਨ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਹੀ ਹਰਾਮ ਦਾ ਧਨ ਖਾਵਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸੰਗੀਆਂ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਆਇਆ। ਰੌਲਾ ਪੈਣ ਤੋਂ ਝਗੜਾ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀਂ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨਦੀ 'ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ

ਜਾਂ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਹੋ ਗਈ। ਸਿਆਣੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਝਗੜਾ ਨਿਬੇੜਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਉਸ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ ਨਾਲੋਂ ਝਗੜਾ ਜ਼ੁਬਾਨ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਬੜਿਆ ਠੀਕ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਐਸਾ ਕਰ ਹੀ ਲਿਆ, ਤੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਿਥੋਂ ਵਾਪਸ ਕਰਨ, ਜਦੋਂ ਕੋਲ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਗੱਲ ਕੋਈ ਨਾ ਮੁੱਕੀ ਤੇ ਲੋਕੀਂ ਹੋਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਐਸੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਦੀ ਹਵਾ ਚੱਲ ਪਈ, ਜਿਸ ਹਵਾ ਨਾਲ ਪਾਖੰਡੀ ਸਾਧੂ ਦਾ ਆਸਨ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦਾ ਹਾਰ ਲੜਕੇ ਦੇ ਨਜ਼ਰ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭੀ ਵੇਖ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਲੜਕੇ ਨੇ ਸਾਧੂ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪਰਨਾ ਪਾ ਕੇ ਚੰਗਾ ਘੜੀਸਿਆ। ਸਾਰੇ ਪਰ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ। ਚੰਗੀ ਕੁੱਟ ਮੁਰੰਮਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਬੱਚੇ ਨੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਕੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਵਸ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਚੋਰ ਤੇ ਚੋਰ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਸਮਝ ਬੈਠਾਂ। ਇਸ ਪਾਪ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਵਾਂਗਾ ? ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਉਸ ਪਾਖੰਡੀ 'ਤੇ ਤਰਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਖੰਡੀ ਆਪਣੀ ਹੋਈ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ 'ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਮੂਲ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਮਨਮੁਖ ਪਾਖੰਡੀ ਲੋਕ ਜੋ ਕਪਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਤਾਂ ਕੀ ਲਗਣਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਉਸ ਪਾਖੰਡੀ ਪ੍ਰਥਾਇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਪੁ ਕੁੰਚ ਛੋਡੈ ਬਿਖੁ ਨਹੀ ਛਾਡੈ ॥
ਉਦਕ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਬਗੁ ਧਿਆਨੁ ਮਾਡੈ ॥੧॥
ਕਾਹੇ ਕਉ ਕੀਜੈ ਧਿਆਨੁ ਜਪੰਨਾ ॥
ਜਬ ਤੇ ਸੁਧੁ ਨਾਹੀ ਮਨੁ ਅਪਨਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਸਿੰਘਚ ਭੋਜਨੁ ਜੋ ਨਰੁ ਜਾਨੈ ॥
ਐਸੇ ਹੀ ਠਗ ਦੇਉ ਬਖਾਨੈ ॥੨॥
ਨਾਮੇ ਕੇ ਸੁਆਮੀ ਲਾਹਿ ਲੇ ਝਗਰਾ ॥
ਰਾਮ ਰਸਾਇਨ ਪੀਓ ਰੇ ਦਗਰਾ ॥੩॥੪॥ [ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀਉ, ਅੰਗ ੪੮੫-੮੬]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਖੰਡ ਦਾ ਖੰਡਨ ਪੰਡਿਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਜਿਨ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਹਰਿ ਧਯਾਨ ਨਹੀਂ, ਸੁਭ ਪੰਥਨ ਤੇ ਮਿਟ ਜਾਵਹਿੰਗੇ ॥
ਤਜਿ ਸੰਜਮ ਨੇਮ ਅਸ਼ੰਕ ਰਹੇਂ, ਜਗ ਭੀਤਰ ਸਿਧ ਕਹਾਵਹਿੰਗੇ ॥
ਤਜਿ ਪੰਥ ਸਨਾਤਨ ਮਾਹਿ ਕਲੂ, ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਪੰਥ ਚਲਾਵਹਿੰਗੇ ॥
ਜਗ ਫੈਲਹਿਗੋ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕਲੂ, ਸੁਭ ਸੰਤ ਅਨਾਦਰ ਪਾਵਹਿੰਗੇ ॥੧੩੫॥
[ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ ਨਾਟਕ, ਅਧਿ: ੩]

੨. ਜਗ ਤਜੈਂ ਨ ਮਾਯਾ ਮੋਹ, ਨਾਮ ਅਤੀਤ ਕਹਾਵੈਂ ॥
ਘਰ ਮੈਂ ਲੇਹਿੰ ਕੁਸੀਦ, ਭੀਖ ਪੁਨ ਮਾਂਗਨ ਜਾਵੈਂ ॥
ਰੈਨ ਕਰੇਂ ਰਸ-ਭੋਗ, ਦਿਨੇ ਤਨ ਭਸਮ ਲਗਾਵੈਂ ॥
ਆਪ ਕਰੈਂ ਸਭ ਪਾਪ, ਔਰ ਕੋ ਧਰਮ ਬਤਾਵੈਂ ॥
ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਅਤੀਤ ਸੁ ਮੈਂ ਕਰੇ, ਨਖ-ਸਿਖ ਲੌਂ ਅਭਿਮਾਨ ਅਤਿ ॥
ਉਰ ਨਿਸ ਬਾਸਰ ਦਮੜਾ ਚਹੈਂ, ਕਬਹੂੰ ਨ ਹੋਵੈ ਰਾਮ ਰਤਿ ॥੯੨॥
[ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ ਨਾਟਕ, ਅਧਿ: ੨]

ਐਸੇ ਮਨਮੁਖ ਕਪਟੀਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਅੱਗੇ ਦਸਦੇ ਹਨ।

ਦੁਖ ਵਿਚਿ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣੀ; ਦੁਖੁ ਵਰਤੈ ਦੁਖੁ ਆਗੈ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨਮੁਖ ਕਪਟੀਆਂ ਨੇ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਦੁਖ ਦੀ ਹੀ ਕਾਰ ਕਮਾਈ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਭੀ ਦੁਖ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਰਤੈ=ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਗੈ=ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਭੀ ਦੁਖ ਨੂੰ ਵਰਤੈ=ਭੋਗਣਗੇ।

ਕਰਮੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੀਐ; ਤਾ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਗੈ ॥

ਪਹਿਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮੀ=ਕਰਮਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭੇਟੀਐ=ਮਿਲੀਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਚ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲਿਵ=ਬਿਰਤੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਸਦ ਜਲੈ ਸਰੀਰਾ ॥ ਕਰਮੁ ਹੋਵੈ ਭੇਟੇ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੮]

ਨਾਨਕ ਸਹਜੇ ਸੁਖੁ ਹੋਇ; ਅੰਦਰਹੁ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਭਾਗੈ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਹਜੇ=ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸੁਖੁ ਭਾਵ ਆਤਮ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਇ=ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਰਮ ਤੇ ਸੱਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਉ=ਡਰ ਭਾਗੈ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੧॥

ਮਃ ੩ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਹੈ; ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੰਗੁ=ਅਨੰਦ **ਅਥਵਾ** ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਉ=ਨਾਮ ਭਾਇਆ=ਚੰਗਾ ਲਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਅਰਾਧਿ ਹਰਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਮਨ ਚਿੰਦਿਅੜਾ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ਰਾਮ ॥
[ਰਾਗ ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੩੮]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਖਣੁ ਬੋਲਣਾ; ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਵੇਖਣਾ ਅਤੇ ਬੋਲਣਾ ਸਫਲ ਹੈ, **ਵਾ:** ਗੁਰਮੁਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ, **ਵਾ:** ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਭਾਵ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜਸ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਬੋਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਸਦਾ=ਨਿਤ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਕੋ ਆਪਿ ਫਿਰੈ ਪਰਛੰਨਾ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਖਾ ਤਾ ਇਹੁ ਮਨੁ ਭਿੰਨਾ ॥
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੧]

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਪ੍ਰਗਾਸਿਆ; ਤਿਮਰ ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਤਿਸੈ ਕਰਕੇ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਤਿਮਰ ਅੰਧੇਰੁ=ਮਹਾਂ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਉਗਵੈ ਸੂਰੁ ਨ ਜਾਪੈ ਚੰਦੁ ॥ ਜਹ ਗਿਆਨੁ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਅਗਿਆਨੁ ਮਿਟੰਤੁ ॥
[ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਃ ੧, ਅੰਗ ੭੯੧]

੨. ਅੰਧਿਆਰੈ ਦੀਪਕ ਆਨਿ ਜਲਾਏ ਗੁਰ ਗਿਆਨਿ ਗੁਰੂ ਲਿਵ ਲਾਗੇ ॥
ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰਾ ਬਿਨਸਿ ਬਿਨਾਸਿਓ ਘਰਿ ਵਸਤੁ ਲਹੀ ਮਨ ਜਾਗੇ ॥੩॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੭੨]

੩. ਜਿਉ ਅੰਧੇਰੈ ਦੀਪਕੁ ਬਾਲੀਐ ਤਿਉ ਗੁਰ ਗਿਆਨਿ ਅਗਿਆਨੁ ਤਜਾਇ ॥੨॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੩੯]

ਮਃ ੩ ॥ ਮਨਮੁਖ ਮੈਲੇ ਮਰਹਿ ਗਵਾਰ ॥

ਮਨਮੁਖ ਮੂਰਖ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਮੈਲ ਕਰਕੇ ਮੈਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਰਮਲ ਹਰਿ ਰਾਖਿਆ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ (ਨਿਰ+ਮਲ) ਮਲ=ਮੈਲ ਤੋਂ ਨਿਰ=ਰਹਿਤ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਰਖਿਆ ਹੈ।

ਭਨਤਿ ਨਾਨਕੁ; ਸੁਣਹੁ ਜਨ ਭਾਈ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿਹੁ; ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਜਾਈ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭਨਤਿ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ ਜਨੋ! ਸੁਨਣਾ ਕਰੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਅਗਿਆ ਮੰਨਣ ਰੂਪ ਸੇਵਾ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਹਉਮੈ=ਹੰਗਤਾ-ਮਮਤਾ ਦੀ ਮੈਲ ਲਹਿ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅੰਦਰਿ ਸੰਸਾ ਦੂਖੁ ਵਿਆਪੇ; ਸਿਰਿ ਧੰਧਾ ਨਿਤ ਮਾਰ ॥

ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਦੁਖਦਾਈ ਸੰਸਾ=ਭਰਮ ਵਿਆਪੇ=ਬਿਆਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਭਾਵ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, **ਵਾ:** ਅੰਦਰ ਸੰਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਸਾਰੀ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਸਿਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸੰਸਾਰੀ ਧੰਧੇ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਸੁਤੇ ਕਬਹੁ ਨ ਜਾਗਹਿ; ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਉਹ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਸੁਤੇ ਹੋਏ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਗਦੇ। **ਵਾ:** ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਕਰਕੇ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੁਤੇ ਹੋਏ ਕਦੇ ਵੀ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਜਾਗ੍ਰਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਗਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਹੈ।

ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਹਿ ਸਬਦੁ ਨ ਵੀਚਾਰਹਿ; ਇਹੁ ਮਨਮੁਖ ਕਾ ਬੀਚਾਰ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਵੀਚਾਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਹੈ।

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਭਾਇਆ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ;
ਨਾਨਕ ਜਮੁ ਮਾਰਿ ਕਰੇ ਖੁਆਰ ॥੩॥

ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਭਾਇਆ=ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਮੋਲਕ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖੁਆਰ=ਖ਼ਰਾਬ ਕਰਨਗੇ।

ਪਉੜੀ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸਚੁ ਬਖਸੀਅਨੁ; ਸੋ ਸਚਾ ਸਾਹੁ ॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸੱਚੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੈ।

ਤਿਸ ਕੀ ਮੁਹਤਾਜੀ ਲੋਕੁ ਕਢਦਾ; ਹੋਰਤੁ ਹਟਿ ਨ ਵਥੁ, ਨ ਵੇਸਾਹੁ ॥

ਸਾਰਾ ਲੋਕੁ=ਜਗਤ ਉਸ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮੁਹਤਾਜੀ=ਮੁਥਾਜੀ ਕਢਦਾ, ਭਾਵ ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਹੱਟੀ ਤੋਂ ਨਾ ਤਾਂ ਨਾਮ ਰੂਪ ਵਸਤੂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੇਸਾਹੁ=ਭਰੋਸਾ ਹੈ।

ਭਗਤ ਜਨਾ ਕਉ ਸਨਮੁਖੁ ਹੋਵੈ; ਸੁ ਹਰਿ ਰਾਸਿ ਲਏ, ਵੇਮੁਖ ਭਸੁ ਪਾਹੁ ॥

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਸਿ=ਪੂੰਜੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੇਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੁਆਹ, **ਵਾ:** ਲਾਹਨਤਾਂ ਰੂਪ ਸੁਆਹ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕੇ ਵਾਪਾਰੀ ਹਰਿ ਭਗਤ ਹਹਿ;
ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਤਿਨਾ ਨੇੜਿ ਨ ਜਾਹੁ ॥

ਜੋ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਹਨ, ਉਹੀ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਸਲੀ ਭਗਤ ਹਨ ਅਤੇ ਜਮ ਰੂਪੀ ਜਾਗਾਤੀ=ਮਸੂਲੀਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਜਨ ਨਾਨਕਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧਨੁ ਲਦਿਆ; ਸਦਾ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ॥੭॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨ ਨੇ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਗੱਡੇ ਵਿੱਚ ਲੱਦਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੭॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੈ ਰਾਮ ਨਾਮ ਧਨੁ ਲਾਦਿਆ ਬਿਖੁ ਲਾਦੀ ਸੰਸਾਰਿ ॥੨॥ [ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੬]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੦੫ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੫੩]

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਜਗਤੁ ਜਲੰਦਾ ਰਖਿ ਲੈ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ॥ ਜਿਤੁ ਦੁਆਰੈ ਉਬਰੈ ਤਿਤੈ ਲੈਹੁ ਉਬਾਰਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੁਖੁ ਵੇਖਾਲਿਆ ਸਚਾ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਸੁਝਈ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਬਖਸਣਹਾਰੁ ॥੧॥ ਮਃ ੩ ॥ ਹਉਮੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ ਦੂਜੈ ਲਗੈ ਜਾਇ ॥ ਨਾ ਇਹ ਮਾਰੀ ਨ ਮਰੈ ਨਾ ਇਹ ਹਟਿ ਵਿਕਾਇ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਰਜਾਲੀਐ ਤਾ ਇਹ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਹੋਵੈ ਉਜਲਾ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ਨਾਨਕ ਮਾਇਆ ਕਾ ਮਾਰਣੁ ਸਬਦੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦਿਤੀ ਧੁਰਹੁ ਹੁਕਮੁ ਬੁਝਿ ਨੀਸਾਣੁ ॥ ਪੁਤੀ ਭਾਤੀਈ ਜਾਵਾਈ ਸਕੀ ਅਗਹੁ ਪਿਛਹੁ ਟੋਲਿ ਡਿਠਾ ਲਾਹਿਓਨੁ ਸਭਨਾ ਕਾ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਜਿਥੈ ਕੋ ਵੇਖੈ ਤਿਥੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿ ਬਖਸਿਓਸੁ ਸਭੁ ਜਹਾਨੁ ॥ ਜਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨੋ ਮਿਲਿ ਮੰਨੇ ਸੁ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਸਿਝੈ ਜਿ ਵੇਮੁਖੁ ਹੋਵੈ ਸੁ ਫਿਰੈ ਭਰਿਸਟ ਥਾਨੁ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੈ ਵਲਿ ਹੋਆ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਸਜਣ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਨੁ ॥ ਪਉਦੀ ਭਿਤਿ ਦੇਖਿ ਕੈ ਸਭਿ ਆਇ ਪਏ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਪੈਰੀ ਲਾਹਿਓਨੁ ਸਭਨਾ ਕਿਅਹੁ ਮਨਹੁ ਗੁਮਾਨੁ ॥੧੦॥

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਬਿਲਾਵਲ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੜਦੇ-ਬਲਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਗਤੁ ਜਲੰਦਾ ਰਖਿ ਲੈ; ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਇਹ ਜਗਤੁ=ਜਗ, ਸੰਸਾਰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਆਦਿ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਜਲੰਦਾ=ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰਿ=ਧਾਰ ਕੇ ਰਖਿ ਲੈ=ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਕਰੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਤ ਗਰਭ ਮਹਿ ਆਪਨ ਸਿਮਰਨੁ ਦੇ ਤਹ ਤੁਮ ਰਾਖਨਹਾਰੇ ॥
ਪਾਵਕ ਸਾਗਰ ਅਥਾਹ ਲਹਰਿ ਮਹਿ ਤਾਰਹੁ ਤਾਰਨਹਾਰੇ ॥੧॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੩]

ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਇੱਕ ਅਗਨੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਅਗਨੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਰਾਗ, ਦਵੈਸ਼ ਰੂਪ ਅਣਗਿਣਤ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ। ਹੇ ਤਾਰਣਹਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਿਵੇਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਉਦਰ ਦੀ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਕਰੋ। ਸੋ ਇਸੇ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਐਸਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਹੰਸੁ ਹੇਤੁ ਲੋਭੁ ਕੋਪੁ ਚਾਰੇ ਨਦੀਆ ਅਗਿ ॥
ਪਵਹਿ ਦਝਹਿ ਨਾਨਕਾ ਤਰੀਐ ਕਰਮੀ ਲਗਿ ॥੨॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੭]

ਹੰਸੁ=ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ ਹੇਤੁ=ਹਿਤ, ਮੋਹ ਭਾਵ ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦਾ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਮੋਹ, ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦਾ ਲੋਭੁ=ਲਾਲਚ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਲਾ ਕ੍ਰੋਧ, ਇਹ ਚਾਰੇ ਅਗਨੀ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਏਗਾ, ਸੋ

ਦਝਹਿ=ਦਗਧ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, **ਅਥਵਾ** ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਜੀਵ ਦਗਧ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਤਮ ਭਾਗ ਹੋਣ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਾਮ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਗਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਤੋਂ ਤਰਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਗਤੁ ਜਲੰਦਾ ਡਿਠੁ ਮੈ ਹਉਮੈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ਉਬਰੇ ਸਚੁ ਮਨਿ ਸਬਦਿ ਧਿਆਇ ॥੧॥

[ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੫੧]

ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਅਗਨੀ ਦਾ ਰੂਪ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾੜਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਸਾੜਨ ਦੇ ਧਾਰਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਾਇਆ ਹੀ ਅਗਨੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੀ ਅਗਨੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਕਾਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਾੜ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਰੂਪ, ਕਿਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਕਿਤੇ ਹਉਮੈ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਈਰਖਾ, ਦਵੈਸ਼ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਕਿਤੇ ਸੋਗ, ਗਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਕਿਤੇ ਵਿਛੋੜਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਅਨੰਤ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਮਾਇਆ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ ਹਨ, ਮਾਇਕੀ ਸੰਸਾਰ, ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਗਨ ਸਮੁੰਦਰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਲੰਦਾ=ਸੜਦਾ ਡਿਠੁ ਮੈ=ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਦਵੈਖ ਵਿੱਚ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਜੋ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਮ, ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਉਬਰੇ=ਬਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਧਿਆਇ=ਧਿਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦਾਵਾ ਅਗਨਿ ਬਹੁਤੁ ਤ੍ਰਿਣ ਜਾਲੇ ਕੋਈ ਹਰਿਆ ਬੂਟੁ ਰਹਿਓ ਰੀ ॥
ਐਸੋ ਸਮਰਥੁ ਵਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਤਾ ਕੀ ਉਪਮਾ ਜਾਤ ਨ ਕਹਿਓ ਰੀ ॥੨॥

[ਦਾਵਾ ਪਾਠ ਧੋਲਾ ਕਰੋ] [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੪]

ਇਹ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਜੋ ਦਾਵਾ ਅਗਨਿ ਹੈ, ਤਿਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜੀਵ ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਣ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਸਤਿਸੰਗੀ ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਰੂਪ ਜਲ ਹੈ; ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਬੂਟਾ ਹਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਬੂਟਾ ਹਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਐਸੇ ਸਮਰੱਥ ਦੇ ਗੁਣ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਲਤੋ ਜਲਤੋ ਤਉਕਿਆ ਗੁਰ ਚੰਦਨੁ ਸੀਤਲਾਇਓ ॥੧॥
ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰਾ ਮਿਟਿ ਗਇਆ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਦੀਪਾਇਓ ॥੨॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੪੧]

ਆਪਣੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਰੂਪ ਪਰਜੁੱਲਤ ਹੋ ਕੇ ਜੋ ਅਗਨੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਦਾਰਥ ਰੂਪ ਸੰਕਲਪ, ਜੋ ਅਗਨੀ ਰੂਪ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਗਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਚੰਦਨ ਤਉਕਿਆ=ਛਿੜਕਿਆ ਤਾਂ ਹਿਰਦਾ ਸੀਤਲਾਇਓ=ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦਾ ਦੀਪਾਇਓ=ਪ੍ਰਗਾਸ ਕੀਤਾ, ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰਾ ਮਿਟ ਗਿਆ। ਅਗਿਆਨ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਲਿ ਤਾਤੀ ਠਾਂਢਾ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਦਾ ਸੁਖ ਪਾਉ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੮]

ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਅੱਗ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ੀਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰ-ਸਿਮਰ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦਾ ਰੂਪ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਕਿਝੁ ਨ ਬੁਝੈ ਕਿਝੁ ਨ ਸੁਝੈ ਦੁਨੀਆ ਗੁਝੀ ਭਾਹਿ ॥
ਸਾਂਈ ਮੇਰੈ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਨਾਹੀ ਤ ਹੰ ਭੀ ਦਝਾਂ ਆਹਿ ॥੩॥

[ਸਲੋਕ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੮]

ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਕੁਝ ਵੀ ਬੂਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਝੈ=ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਜੋ ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਗੁਝੀ=ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਭਾਹਿ=ਅਗਨੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਾਂਈ=ਮਾਲਕ ਨੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਇਹ ਚੰਗਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਇਸ ਅੱਗ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਗਿਆਨ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਨੀ ਵਿੱਚ ਦਗਧ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ ਭਾਵ ਸੜ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਤਸ ਦੁਨੀਆ ਖੁਨਕ ਨਾਮੁ ਖੁਦਾਇਆ ॥੨॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੯੧]

ਹੇ ਖੁਦਾਇਆ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਦੁਨੀਆ ਤਾਂ ਆਤਸ=ਅਗਨੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਭਾਵ ਜਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਖੁਨਕ=ਸੀਤਲ ਹੈ ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੇ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਦਿਉ। ਸੋ, ਇਹ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਬਲਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਬੁਝਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਬਲਦੀ ਜਲਿ ਨਿਵਰੈ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਆਪੇ ਜਲ ਨਿਧਿ ਪਾਇਦਾ ॥੪॥**

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੩]

੨. **ਚੰਦਨ ਚੰਦੁ ਨ ਸਰਦ ਰੁਤਿ ਮੂਲਿ ਨ ਮਿਟਈ ਘਾਂਮ ॥**
ਸੀਤਲੁ ਥੀਵੈ ਨਾਨਕਾ ਜਪੰਦੜੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥੨॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੯]

ਚੰਦਨ ਵੀ ਇਤਨਾ ਸੀਤਲੁ=ਠੰਡਾ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਭੀ ਇਤਨਾ ਠੰਡਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਰਦ ਰੁਤ ਭੀ ਇਤਨੀ ਠੰਡੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਠੰਡਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਮੂਲ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਤਪਸ਼ ਚੰਦਨ, ਚੰਦ ਤੇ ਸਰਦ ਰੁਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ। ਮੂਲ ਭਾਵ ਸੰਪੂਰਨ ਤਪਸ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਤੁ ਦੁਆਰੈ ਉਬਰੈ; ਤਿਤੈ ਲੈਹੁ ਉਬਾਰਿ ॥

ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਦੁਆਰਾ ਉਬਰੈ=ਬਚ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਬਾਰਿ=ਬਚਾ ਲਓ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਖੇ ਰਖਣਹਾਰਿ ਆਪਿ ਉਬਾਰਿਅਨੁ ॥ [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੧੭]

ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੁਖੁ ਵੇਖਾਲਿਆ; ਸਚਾ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰਿ ॥

ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਖ ਵੇਖਾਲਿਆ=ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਮੈਨੂੰ ਦੇਣਾ ਕਰੋ। **ਅਥਵਾ** ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਿਓ। ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਦੜੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਜਗ ਅੰਤਰਿ ਹੋਰਥੈ ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ॥**
ਹਉਮੈ ਜਗਤੁ ਦੁਖਿ ਰੋਗਿ ਵਿਆਪਿਆ ਮਰਿ ਜਨਮੈ ਰੋਵੈ ਧਾਹੀ ॥੧॥
ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹਿ ਤਾ ਸੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਨਾਹਿ ਤ ਜਾਹਿਗਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇ ॥ਰਹਾਉ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੦੩]

੨. **ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੇ ਸੋ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ॥** [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੬੮]

ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਸੁਝਈ; ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਬਖਸਣਹਾਰੁ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਹਰਿ=ਹਰੀ! ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਣੇ ਵਾਲਾ ਨ=ਨਹੀਂ ਸੁਝਈ=ਦਿਖਦਾ ਭਾਵ ਜੀਵ ਦੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਕਦੇ ਚਿਤਾਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਐਸਾ ਇੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ॥੧॥

ਮਃ ੩ ॥ ਹਉਮੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ; ਦੂਜੈ ਲਗੈ ਜਾਇ ॥

ਹਉਮੈ (ਹਉ+ਮੈ) ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਦਾ ਸੰਮਿਲਤ ਭਾਵ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਹਉਮੈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੋਹਣੀ=ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲੀ ਜੋ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਇਹ ਜੀਵ ਦੂਜੈ=ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈ, ਮੇਰੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੰਤ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅਨੰਤ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਮੋਹਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਜੰਮਣਾ ਤੇ ਮਰਣਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ-ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਸੁਰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਇਆ ਜੀਵ ਸਮਝਾਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਾਖੀ—ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਦੀ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੰਗ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰਕੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਹੇਵੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਟਲ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਗਿਆ ਤੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੀ ਵੰਸ਼ 'ਚੋਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਵਾਸਤੇ ਸਿੰਘ ਭੇਜਿਆ। ਜਿਸਨੇ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੜੀ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾ ਰੋਕਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗੁਰ ਕੋ ਪਠਯੋ ਸਿੰਘ ਤਹਿੰ ਗਯੋ॥ 'ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਠਹਿਰੋ' ਕਹਿ ਦਯੋ॥
'ਪ੍ਰਭੁ ਮੁਹਿ ਭੇਜਾ ਦੇ ਤ੍ਰੈ ਆਨ'॥ ਤੀਨ ਲਕੀਰ ਨ ਉਲੰਘ ਪਯਾਨ॥੫॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਐਨ ੧, ਅੰਸੂ ੩੫]

ਉਸਦੇ ਮੂਹਰੇ (ਅੱਗੇ) ਜਾ ਕੇ ਤਿੰਨ ਲਕੀਰਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਆਨ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ। ਇਤਿਆਦਿਕ ਬਹੁਤ ਸਮਝਾਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਸਮਝਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਮੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ਘਰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿਰਦੇ 'ਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਦੱਖਣ ਮੇਰਾ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਮੇਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਘਰ ਦੇ ਕਾਜ ਬਿਗੜ ਜਾਣਗੇ, ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਹੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਲਕੀਰਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਮ ਕਹਿ ਲੰਘਿ ਲਕੀਰਨਿ ਗਯੋ॥ ਦੇਖਿ ਸਿੰਘ ਉਰ ਅਚਰਜ ਭਯੋ॥
ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਕਰੀ ਬਤਾਵਨ ਸਾਰੀ॥ ਉਲੰਘਜੋ ਆਨ ਲਕੀਰ ਅਗਾਰੀ॥੮॥

ਫਿਰ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਪਟਕਾ ਵਸਤਰ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਫੜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਰੁਮਾਲ ਨਾ ਸਮਝੇ, ਇਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਘੋੜੇ ਅੱਗੇ ਵਿਛਾ ਦੇਣਾ ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੱਗ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਜਾਵੇਗਾਂ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੱਗ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਹੇ ਵਚਨ ਉਸਨੂੰ ਸੁਣਾਏ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲਣਾ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਨ ਭੰਨ ਕੇ ਉਸ ਵਸਤਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਘੋੜਾ ਲੰਘਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਬੜਾ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲਣਾ। ਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਘਰ ਤਾਂ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਚਲੇਗਾ; ਪਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬੇਮੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਮਰੇਗਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੱਚ ਹੋਈ। ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਮਲਾ ਹੋਇਆ। ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਮੌਤ ਸਿਰ ਪਰ ਹੈ, ਜੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਨੂੰ ਜਾਏਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਦਾ ਮਰਨਾ ਸਫਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਸਦੇ ਸਮੇਤ ਡੱਲੇ ਆਦਿਕ ਜਿਹੜੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੋ ਹਮ ਕੋ ਇਤ ਛੋਰਿ ਸਿਧਾਏ॥ ਉਤ ਉਨ ਜੋ ਜਮ ਗਹਿ ਸਹਿਸਾਏ॥
ਇਮ ਦੇ ਸ੍ਰਾਪ ਚਲੇ ਪ੍ਰਭੁ ਆਗੇ॥ ਹਟੇ ਜੁ ਸਗਰੇ ਆਪਦ ਪਾਗੇ॥੧੯॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਐਨ ੧, ਰਾਸਿ ੩੫]

ਸੋ, ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਲਗ ਕੇ ਦ੍ਵੈਸ਼ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈ ਆ ਗਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਉਪਰ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਹਉਮੈ ਮਾਇਆ ਮੈਲੁ ਕਮਾਇਆ॥ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਦੂਜਾ ਭਾਇਆ॥**

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੪੬]

੨. **ਹਉਮੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਖੁਆਇਆ ਦੁਖੁ ਖਟੇ ਦੁਖ ਖਾਇ॥** [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੩੨]

ਨਾ ਇਹ ਮਾਰੀ ਨ ਮਰੈ; ਨਾ ਇਹ ਹਟਿ ਵਿਕਾਇ॥

ਇਹ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮਰਦੀ ਹੈ। **ਵਾ:** ਨਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਮਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਨ ਇਸ ਵਲੋਂ ਮਰੈ=ਮਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੱਟੀ 'ਤੇ ਵੇਚੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਤਜੀ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ ਜਉ ਮਾਨੁ ਤਜਿਆ ਨਹੀ ਜਾਇ॥**
ਮਾਨ ਮੁਨੀ ਮੁਨਿਵਰ ਗਲੇ ਮਾਨੁ ਸਭੈ ਕਉ ਖਾਇ॥੧੫੬॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੨]

੨. **ਜਤਨ ਬਹੁਤੁ ਮੈ ਕਰਿ ਰਹਿਓ ਮਿਟਿਓ ਨ ਮਨ ਕੋ ਮਾਨੁ॥** [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਿਰ ਇਹ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਦੂਰ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦਸਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਰਜਾਲੀਐ; ਤਾ ਇਹ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ ॥

ਜੇਕਰ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, **ਵਾ:** ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਾਲੀਐ=ਸਾੜ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਇ=ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਦੇ ਦੂਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ :

ਤਨੁ ਮਨੁ ਹੋਵੈ ਉਜਲਾ; ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥

ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਉਜਲਾ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਆ ਕੇ ਵੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਮਾਇਆ ਕਾ ਮਾਰਣੁ ਸਬਦੁ ਹੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਮਾਰਣੁ=ਮਸਾਲਾ, ਦਾਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਬਦੁ=ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਮੁਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥
ਮਾਰਣੁ—(੧) ਉਹ ਮਸਾਲਾ ਜੋ ਪਕਾਉਣ ਵੇਲੇ ਸਖ਼ਤ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਗਾਲ ਦੇਵੇ, (੨) ਧਾਤੂ ਦੇ ਪਿਘਾਰਨ ਦੀ ਭੱਠੀ, (੩) ਉਲਟਾ ਅਸਰ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਦਵਾਈ, ਤਿਰਿਯਾਕ, (੪) ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਹਤਯਾ।

ਪਉੜੀ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਵਡਿਆਈ, ਸਤਿਗੁਰਿ ਦਿਤੀ; ਧੁਰਹੁ ਹੁਕਮੁ ਬੁਝਿ ਨੀਸਾਣੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਧੁਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਬੁਝ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਨੀਸਾਣੁ=ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਪੁਤੀ ਭਾਤੀਈ ਜਾਵਾਈ ਸਕੀ, ਅਗਹੁ ਪਿਛਹੁ ਟੋਲਿ ਡਿਠਾ; ਲਾਹਿਓਨੁ ਸਭਨਾ ਕਾ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੁਤੀ=ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਤੀਈ=ਭਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ, ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਕੀ=ਸਕੇ ਅੰਗ ਸਾਕ ਸਾਰਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗਹੁ ਪਿਛਹੁ=ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਟੋਲਿ ਡਿਠਾ=ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾਇਕ ਵੇਖਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨੁ=ਹੰਕਾਰ ਲਾਹਿਓਨੁ=ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਅਸਥਾਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜਿਥੈ ਕੋ ਵੇਖੈ ਤਿਥੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ; ਹਰਿ ਬਖਸਿਓਸੁ ਸਭੁ ਜਹਾਨੁ ॥

ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਨ ਹੈ ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਾਰਾ ਜਹਾਨੁ=ਸੰਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। **ਅਥਵਾ** ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਬਖ਼ਸ਼ ਲਿਆ ਹੈ।

ਜਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨੋ ਮਿਲਿ ਮੰਨੇ, ਸੁ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਸਿਝੈ; ਜਿ ਵੇਮੁਖੁ ਹੋਵੈ; ਸੁ ਫਿਰੈ ਭਰਿਸਟ ਥਾਨੁ ॥

ਜਿਹੜਾ ਜਗਿਆਸੂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ=ਲੋਕ

ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਿਝੈ=ਕਲਿਆਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਸ਼ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਥਾਨੁ=ਨੀਚ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੈ ਵਲਿ ਹੋਆ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ; ਹਰਿ ਸਜਣ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਨੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਮੇਰੇ ਦਾਸ ਦੀ ਵਲਿ=ਤਰਫ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੁਜਾਨੁ=ਦਾਨਾ, ਸੁਗਯਾਨੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮੇਰਾ ਸਜਣ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਉਦੀ ਭਿਤਿ ਦੇਖਿ ਕੈ, ਸਭਿ ਆਇ ਪਏ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਪੈਰੀ;
ਲਾਹਿਓਨੁ ਸਭਨਾ ਕਿਅਹੁ ਮਨਹੁ ਗੁਮਾਨੁ ॥੧੦॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨਾਂ ਦੀ) ਭਿਤਿ=ਚੋਗ ਪੈਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਭਾਵ ਸੋਹਣਾ ਭੋਜਨ ਵਰਤਦਾ ਵੇਖ ਕੇ, **ਵਾ:** ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਰੂਪ ਭਿਤਿ=ਚੋਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਵੇਖ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀ ਆ ਪਏ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਮਾਨੁ=ਹੰਕਾਰ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ॥੧੦॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਗੁਰਹਿ ਭਾਣਾ ਦੀਈ ਵਡਿਆਈ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖੁ ਰਜਾਇ ਜੀਉ ॥
ਕਹੈ ਸੁੰਦਰੁ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਜੀਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਸਦੁ, ਅੰਗ ੯੨੪]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੦੬ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੫੪]

ਸਲੋਕ ਮਃ ੧ ॥ ਕੋਈ ਵਾਹੇ ਕੋ ਲੁਣੈ ਕੋ ਪਾਏ ਖਲਿਹਾਨਿ ॥ ਨਾਨਕ ਏਵ ਨ ਜਾਪਈ ਕੋਈ ਖਾਇ ਨਿਦਾਨਿ ॥੧॥ ਮਃ ੧ ॥ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਤਰਿਆ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਜੋ ਭਾਵੈ ਸੋ ਹੋਇ ॥੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਦਇਆਲਿ ਸਾਗਰੁ ਤਾਰਿਆ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਮਿਹਰਵਾਨਿ ਭਰਮੁ ਭਉ ਮਾਰਿਆ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧੁ ਬਿਕਰਾਲੁ ਦੂਤ ਸਭਿ ਹਾਰਿਆ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਕੰਠਿ ਉਰਿ ਧਾਰਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਜਨਮੁ ਮਰਣੁ ਸਵਾਰਿਆ ॥੧੧॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੧ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ 'ਫ਼ਰੀਦ ਕੋਟੀਏ' ਟੀਕੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨੀ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰ ਕੇ ਪਿਛਲੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਬਿਰਾਜੇ, ਉਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਭੀ ਬੇਅੰਤ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ। ਧੁਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇ ਵਾਰਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕਸੌਟੀਆਂ ਲਾਉਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਹ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਰੂਪ ਕਸੌਟੀਆਂ ਤੇ ਉਹੀ ਪਾਰ ਉਤਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਖੋ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਪਰਖਣਾ ਰੂਪ ਕਸੌਟੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ, ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸਭ 'ਤੇ ਲਾਈਆਂ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਸੌਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਸਦੇ ਅੰਦਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਭੀ ਝੂਠ ਰੂਪ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪਰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਸੌਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕੇ, ਭਾਵ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਕਬੀਰ ਕਸਉਟੀ ਰਾਮ ਕੀ ਝੂਠਾ ਟਿਕੈ ਨ ਕੋਇ ॥
ਰਾਮ ਕਸਉਟੀ ਸੋ ਸਹੈ ਜੋ ਮਰਿ ਜੀਵਾ ਹੋਇ ॥੩੩॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੬੬]

ਸੋ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਸੌਟੀਆਂ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ 'ਚੋਂ ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਪਾਸ ਹੋਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸ ਕਸੌਟੀਆਂ ਕਰੜੀਆਂ ਤੋਂ ਕਰੜੀਆਂ ਸਹੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਮਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਲਈ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ (ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਲਖਮੀ ਦਾਸ) ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਸਬਰ ਧਾਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਾਲਦੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੋਝੀ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ, ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਜੋ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਪਦਵੀ ਸੀ, ਇਹ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਪਿਤਾ ਕੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੱਕ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦਾ, ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਖ਼ਾਲੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ ? ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ? ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭੋਲੀਏ! ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖ। ਇਹ ਸੰਸਾਰਕ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਸਤੂ ਦੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਰੂਹਾਨੀਅਤ

ਵਸਤੂ ਦੇ ਤਾਂ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਵਾਰਿਸ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਹੁਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਓਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਖੋ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਲੋਂ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਅੰਦਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਭੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ, **ਵਾ:** ਆਪਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਭਲਾ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁਲੱਖਣੀ, ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤੀ ਹਉਮੈ ਸੀ। ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਐਸੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ, ਇਸ ਪਰ ਇੱਕ ਖੇਤੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ :

ਕੋਈ ਵਾਹੇ ਕੋ ਲੁਣੈ; ਕੋ ਪਾਏ ਖਲਿਹਾਨਿ ॥

ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵਾਹੁੰਦਾ ਕੋਈ ਹੈ, ਲੁਣੈ=ਕਟਦਾ ਕੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਖਲਿਹਾਨਿ=ਗਾਹ ਕੋਈ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਏਵ ਨ ਜਾਪਈ; ਕੋਈ ਖਾਇ ਨਿਦਾਨਿ ॥੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਦਾਨਿ=ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਖੇਤ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਵਾ—ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਖਾਏਗਾ ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗਿਣੀ ਮਿੱਥੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਸਾਂਭਣੀ ਹੈ॥੧॥

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਕੋਈ ਤਾਂ ਵਾਹੈ=ਵਾਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਨੂੰ ਕੁਸੰਗਤਿ ਵੱਲੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀਚਾਰ ਰੂਪ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਕਾਮਾਦਿ ਨੂੰ ਲੁਣੈ=ਕੱਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਖਲਿਹਾਨਿ=ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਇਕਤ੍ਰਤਾ ਰੂਪ ਗਾਹ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ।

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਕੋਈ ਤਾਂ ਵਾਹੈ=ਵਾਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਲੁਣੈ ਭਾਵ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਖਲਿਹਾਨਿ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਕੋਈ ਤਾਂ ਵਾਹੈ=ਵਾਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਲੁਣੈ ਭਾਵ ਮੰਨਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਖਲਿਹਾਨਿ=ਨਿਧਿਆਸਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸਖਿਆਤਤਾ ਤਾਈਂ ਕੌਣ ਪਾਏਗਾ ? ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਿਧਿਆਸਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਰੱਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਸ੍ਰਵਣ ਜਾਂ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਏ।

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਕੋਈ ਵਾਹੈ=ਵਾਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਸਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਵਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਲੁਣੈ ਭਾਵ ਜਮ ਆਦਿਕ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਢ ਕੇ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਖਲਿਹਾਨਿ=ਖਲਵਾੜੇ, ਭਾਵ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਗੇ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ, ਵਾ—ਸੁਰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ ਕੌਣ ਖਾਏਗਾ।

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਕੋਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਮੰਨਣ ਨਿਧਿਆਸਣ ਅਤੇ ਤਤ ਤੂੰ ਦਾ ਸੋਧਨ ਰੂਪ ਵਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਲੁਣੈ=ਕੱਟਦਾ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਆਤਮਾਨੰਦ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਅੰਤ ਨੂੰ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ ਕੌਣ ਖਾਏਗਾ॥੧॥

ਮਃ ੧ ॥ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ; ਤਰਿਆ ਸੋਇ ॥

ਜਿਸੁ=ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਵਸਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਨਾਮ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਭੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸੇ ਤਾਂ ਤਰਨਾ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਹੁਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਭੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਨਿਆਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਉਸ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਮਨ ਕਰਕੇ ਡੁੱਬ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤਰਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਨਾਮ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣਗੇ। ਜੈਸਾ ਕਿ: **ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਜਹਾਜ ਹੈ ਚੜੇ ਸੋ ਉਤਰੇ ਪਾਰ॥** ਨਾਮ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਇੱਛਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀ ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਮਾਈ ਦੇ ਦਰਿਆ ਤਰਨ ਦੀ—ਇਕ ਬਿਰਧ ਮਾਈ ਅਟਕ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਮਹਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੀ। ਜਲ-ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਹਸਤ ਚਰਨ ਸੰਤ ਟਹਲ ਕਮਾਈਐ॥
ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਸੰਜਮੁ ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾ ਪਾਈਐ॥੧੦॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੯]

ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਧੂ-ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਅੱਜ ਆ ਗਏ ਸਾਰੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦੇ ਕਿਨਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਧੂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਸੂਰਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ। ਮਾਈ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮਾਈ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਜਾਣ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਈ, ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾ, ਤਾਂ ਮਾਈ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਛਕਾਉਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਛਕਾ ਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਲੈ ਆਈ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਿਆ। ਮਾਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬਿਰਧ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਾਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਖਾਈਏ, ਉਸਦਾ ਕੁਝ ਭਲਾ ਭੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੜੀ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈਂ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਮੰਤਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਦੋਨੋਂ ਦਰਿਆ, ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਟਕ ਦਰਿਆ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਦਰਿਆ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਭੀ ਇਹ ਨਾਮ ਪਾਰ ਲਘਾਏਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਆਵੇ ਤਾਂ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਇਹ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ

ਸੁਣਿਐ ਹਾਥ ਹੋਵੈ ਅਸਗਾਹੁ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰੇਂਗੀ ਤਾਂ ਝਟ ਹੀ ਦਰਿਆ ਦਾ ਹੱਥ ਪਰ ਪਾਣੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਸੌਖੀ ਲੰਘ ਜਾਇਆ ਕਰੇਂਗੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਇਹ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹਾਤਮਾ ਇਕ ਚੇਲੇ ਸਮੇਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਡੇਰੇ ਲਾ ਬੈਠੇ। ਇਹ ਮਾਤਾ ਗਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਓ ਤੇ ਨਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕੋ। ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮਾਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲੀ। ਜਦ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਈ ਕਮਲੀ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਹੀ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਜਲਦੀ-ਜਲਦੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਚਲੀ ਗਈ। ਪਰ

ਮਹਾਤਮਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਲਾਹਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰੀਏ ? ਜੇ ਤੁਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਡੁੱਬਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ, ਜੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦੇ ਤਾਂ ਹਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਮਾਈ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਮਾ-ਦਮ ਤਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਧ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਲੱਜਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੁਰਨਾ ਹੀ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੇ ਚੇਲੇ ! ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰ। ਤਾਂ ਚੇਲਾ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਗੱਫੇ ਛਕਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਅੱਗੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ, ਹੁਣ ਡੁੱਬਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਅੱਗੇ ਤੁਰਨ ਦਾ ਤੁਹਾਡਾ ਹੱਕ ਹੈ, ਚੇਲੇ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਕਰਦੇ ਪੈਰ ਕੋਈ ਨਾ ਅੱਗੇ ਧਰੇ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਮਾਈ ਨੇ ਪਿੱਛਾ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਮਾਈ ਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਆਓ, ਕਿਉਂ ਖੜੇ ਹੋ ? ਲੱਜਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੁਰ ਪਏ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਰੇ ਬਿਨਾਂ ਸਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ, ਚੇਲਾ ਨੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟੇ। ਇਕਦਮ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜੇ ਤੇ ਗੋਤੇ ਖਾਣ ਲੱਗੇ। ਗੋਤੇ ਖਾਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਈ ਕਿ ਸਾਧ ਤਾਂ ਮਰ ਚੱਲੇ। ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਵੇਂ ਭੇਖ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਇਆ। ਜੇ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਡੁੱਬਦੇ ਨਾ। ਕੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਸਤਰੀ ਜਾਮਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਮੈਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਸ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧੂਆਂ 'ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਡੁਬਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ। ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹੋ।

ਸੁਣਿਐ ਹਾਥ ਹੋਵੈ ਅਸਗਾਹੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਹੱਥ ਭਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਚੇਲਾ ਬਚ ਗਏ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਾਤਾ, ਇਹ ਕੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ? ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਵਸੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦਰਿਆ ਤਰਨੇ ਇੱਕ ਖੇਡ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਦਰਿਆ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ, ਗੁਰੂ-ਚੇਲਾ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਮਾਈ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਤਾ ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ। ਸਾਧੂ ਤਾਂ ਅਸਲ ਤੂੰ ਹੈਂ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਲਿਬਾਸ ਮਾਤਰ ਸਾਧੂ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ "**ਜਿਸ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਤਰਿਆ ਸੋਇ ॥**" ਦਾ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੁਆਰਾ ਭੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਤਰਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਿਆ ਭਾਵੇਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ, ਵਾ—ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਦਰਿਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਤਰੈ ਜਨੁ ਸੋਇ ॥ ਜਾ ਕੈ ਕਰਮਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੪]

੨. **ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਣ ਹਿਰਦੈ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥ ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਚੜਿ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ ॥੨॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੬]

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜਿਨ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਤੂ ਸੁਆਮੀ ਤੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਵਹਿ ਤੇ ਤਰੇ ਭਵ ਸਿੰਧੁ ਤੇ ਭਗਤ ਹਰਿ ਜਾਨ ॥
[ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੯੮]

ਨਾਨਕ ਜੋ ਭਾਵੈ; ਸੋ ਹੋਇ ॥੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੈ=ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੁਝ ਹੋਇ=ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸਦੇ ਭਾਣੇ, ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੨॥ ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕਰੇ ਜਿਉ ਤਿਸ ਕੀ ਰਜਾਇ ॥** [ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੪੯੨]

੨. **ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਥਿਆ ॥੬॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੮੦]

੩. **ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥੀਐ ਇਨਾ ਜੰਤਾ ਵਸਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ ॥** [ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੫੫]

੪. **ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥੭॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੮]

੫. **ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥੀਐ ਸਭ ਚਲੈ ਰਜਾਈ ॥** [ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੮੬]

ਪਉੜੀ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਦਇਆਲਿ; ਸਾਗਰੁ ਤਾਰਿਆ ॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਿਸਦੇ ਉਪਰ ਦਿਆਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਾਗਰ ਸੰਸਾਰ ਭਵ ਉਤਾਰ ਨਾਮੁ ਸਿਮਰਤ ਬਹੁ ਤਰੇ ॥** [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੫੬]

੨. **ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਜਿਸੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰੈ ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸੋ ਭਵਜਲੁ ਤਰੈ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੯]

੩. **ਰਾਖਨ ਕਉ ਦੂਸਰ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥ ਤਉ ਨਿਸਤਰੈ ਜਉ ਕਿਰਪਾ ਹੋਇ ॥੩॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੯੮]

੪. **ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਬੀਚਾਰੀ ॥ ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਤਾਰਿ ਮੁਰਾਰੀ ॥੩॥੮॥** [ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੫੬]

੫. **ਮਹਾ ਤਪਤਿ ਸਾਗਰ ਸੰਸਾਰ ॥ ਪ੍ਰਭ ਖਿਨ ਮਹਿ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਣਹਾਰ ॥** [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੬]

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਮਿਹਰਵਾਨਿ; ਭਰਮੁ ਭਉ ਮਾਰਿਆ ॥

ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਜਗਿਆਸੂ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭਰਮ ਅਤੇ ਸੱਤ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭਉ=ਡਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਭੈ ਅਤੇ ਭਰਮ ਦਾ ਗਾੜ੍ਹਾ ਅੰਧਕਾਰ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਨਿਧਿਆਸਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਭਰਮ ਅਤੇ ਭੈ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸਖਿਆਤਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਉਜਾਰੋ ਦੀਪਾ ॥**
ਬਿਨਸਿਓ ਅੰਧਕਾਰ ਤਿਹ ਮੰਦਰਿ ਰਤਨ ਕੋਠੜੀ ਖੁਲ੍ਹ੍ਹੀ ਅਨੂਪਾ ॥੧॥
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੧]

੨. **ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਮੇਟਿਆ ਅੰਧਿਆਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ॥**
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੮੪]

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧੁ ਬਿਕਰਾਲੁ; ਦੂਤ ਸਭਿ ਹਾਰਿਆ ॥

ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ, ਉਸਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਬਿਕਰਾਲੁ=ਭਿਆਨਕ ਦੂਤ ਸਾਰੇ ਹਾਰ ਗਏ, ਭਾਵ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮੋਹ ਮਲਿ ਬਿਵਸਿ ਕੀਅਉ ਕਾਮ ਗਹਿ ਕੇਸ ਪਛਾੜ੍ਉ ॥
ਕ੍ਰੋਧੁ ਖੰਡਿ ਪਰਚੰਡਿ ਲੋਭੁ ਅਪਮਾਨ ਸਿਉ ਝਾੜ੍ਉ ॥
ਜਨਮ ਕਾਲੁ ਕਰ ਜੋੜਿ ਹੁਕਮ ਜੋ ਹੋਇ ਸੁ ਮੰਨੈ ॥
ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਬੰਧਿਅਉ ਸਿਖ ਤਾਰੇ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨੈ ॥ [ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ੪ ਕੇ, ਅੰਗ ੧੪੦੬]

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ; ਕੰਠਿ ਉਰਿ ਧਾਰਿਆ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ=ਮ੍ਰਿਤਯੂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਿਆ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ; ਜਨਮੁ ਮਰਣੁ ਸਵਾਰਿਆ ॥੧੧॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਜੰਮਣਾ ਤੇ ਮਰਣਾ ਸਵਾਰ ਲਿਆ ਹੈ ॥੧੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੦੭ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੫੫]

ਬਿਲਾਵਲੁ ॥ ਗ੍ਰਿਹੁ ਤਜਿ ਬਨ ਖੰਡ ਜਾਈਐ ਚੁਨਿ ਖਾਈਐ ਕੰਦਾ ॥ ਅਜਹੁ ਬਿਕਾਰ ਨ ਛੋਡਈ ਪਾਪੀ ਮਨੁ ਮੰਦਾ ॥੧॥ ਕਿਉ ਛੂਟਉ ਕੈਸੇ ਤਰਉ ਭਵਜਲ ਨਿਧਿ ਭਾਰੀ ॥ ਰਾਖੁ ਰਾਖੁ ਮੇਰੇ ਬੀਠੁਲਾ ਜਨੁ ਸਰਨਿ ਤੁਮ੍ਾਰੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਬਿਖੈ ਬਿਖੈ ਕੀ ਬਾਸਨਾ ਤਜੀਅ ਨਹ ਜਾਈ ॥ ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਰਾਖੀਐ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਲਪਟਾਈ ॥੨॥ ਜਰਾ ਜੀਵਨ ਜੋਬਨੁ ਗਇਆ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਨ ਨੀਕਾ ॥ ਇਹੁ ਜੀਅਰਾ ਨਿਰਮੋਲਕੋ ਕਉਡੀ ਲਗਿ ਮੀਕਾ ॥੩॥ ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਮੇਰੇ ਮਾਧਵਾ ਤੂ ਸਰਬ ਬਿਆਪੀ ॥ ਤੁਮ ਸਮਸਰਿ ਨਾਹੀ ਦਇਆਲੁ ਮੋਹਿ ਸਮਸਰਿ ਪਾਪੀ ॥੪॥੩॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਿਲਾਵਲੁ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਨਿਵਾਸ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਜਿਸ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੁਰਾਣੇ ਯੁਗਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਫੋਕਟ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪੱਥਰ ਪੂਜਕ ਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੱਗੇ ਹਾਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਸੀ, ਰੱਬੀ ਬਰਕਤਾਂ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦਿਗਵਿਜਈ ਪੰਡਿਤ ਕਦੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕੇ, ਬਲਕਿ ਹਾਰਦੇ ਰਹੇ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਭੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਬਿਰਦ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਡਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਖੰਡ ਕਰਕੇ, ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਤਿਆਗੀ, ਭੇਖੀ ਲੋਕ ਭੀ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜੋ ਭੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਕ ਦਿਖਾਵੇ ਦਾ ਤਿਆਗੀ ਸੰਤ ਬਾਣੇ ਵਿੱਚ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਬੜਾ ਮਾਣ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਘਰ-ਬਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਨ ਵਿੱਚ (ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ) ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਇੱਕ ਐਸੀ ਰੀਤ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਾਰ-ਵਰਣਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖੜ੍ਹੀ, ਵੈਸ਼, ਸ਼ੂਦ੍ਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਭੀ ਚਾਰ ਹਿੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਵੰਡ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਸੀ। ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਚਾਰ ਜਾਤੀਆਂ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਜਾਤਾਂ, ਹੋਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਉਂ ਮਨੁੱਖ, ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਐਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਉਸ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨੇ ਦਸ ਜਾਮ੍ਹੇ ਧਾਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਚੱਲੀ। ਗਿਆਰਵੇਂ ਥਾਂ ’ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪ ਕੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ। ਜਿਹੜੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਅਦ੍ਵੈਤ ਵਾਦੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਣ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਧਾਰਕੇ, ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਈ। ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖਦਾ

ਹੈ, ਜਾਤੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜਾਤੀ ਵਿਤਕਰਾ ਬ੍ਰਾਮਹਣੀ ਮੱਤ ਹੈ। ਚਹੁੰ ਵਰਨਾ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰੱਬੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਟੁੱਟ ਸਾਂਝ ਬਣ ਗਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ ਉਪਦੇਸੁ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਕਉ ਸਾਝਾ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੮]

ਸੋ ਜਿਵੇਂ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੀ ਵੰਡ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਵੱਲੋਂ ਉਮਰ ਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਵੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਭੀ ਕੰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ, ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੰਮ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ। ਠੀਕ ਤਾਂ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਵੰਡਨਾ ਭੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਤਰਤੀਬ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਾਤੀ ਵਿਤਕਰੇ 'ਤੇ ਹੋ ਨਿਬੜੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਮਰ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਜਿਸਦਾ ਵੇਰਵਾ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ੧. ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਤਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜੇ ਅਰੁ ਜਤੀ ਰਹੇ। ਇਸਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ੨. ਪੱਚੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਤਕ ਸੰਸਾਰਕ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੋ ਕੇ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਉਤਪਤੀ, ਘਰ ਅਤੇ ਦੇਸੁ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰੀ ਕਰਮ ਕਰਨੇ। ਹਰ ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੂਹਰੇ ਰੱਖਣਾ। ੩. ਜਦੋਂ ਉਮਰ ਪੰਜਾਹ ਵਰ੍ਹਿਆ ਦੀ ਹੋ ਜਾਏ ਫਿਰ ਘਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਬਸਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਵਨਾਂ (ਜੰਗਲਾਂ) ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਨਪ੍ਰਸਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਜੰਗਲ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਬੈਰਾਗ ਧਾਰ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਨੇ। ੪. ਉਮਰ ਪਝੰਤਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਏ, ਫਿਰ ਇਸਦਾ ਭੀ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਫਿਰ ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਿਰਛਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਰਾਤਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀਆਂ 'ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਉਮਰ ਭਾਵੇਂ ਸੌ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਹੋ ਜਾਏ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਚਲੀ ਜਾਏ। ਪਰ ਕਲਯੁਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਉਮਰ ਸੌ ਵਰ੍ਹਿਆ ਦੀ ਕਲਯੁਗ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਵੰਡ ਪੱਚੀ-ਪੱਚੀ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਚਾਰ ਥਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਚਾਰ ਵਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਤੀ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਘਾਟਾਂ ਆਈਆਂ, ਇਸੇ ਤ੍ਰਰਾਂ ਉਮਰ ਦੇ ਚਾਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ, ਵਾਨਪ੍ਰਸਤ, ਸੰਨਿਆਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘਾਟਾਂ ਆ ਗਈਆਂ। ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਬੈਠੇ। ਜੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵਾਨਪ੍ਰਸਤੀ ਆਇਆ, ਉਸਨੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਛੋਟੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇਹ ਜੁਲਾਹਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਹਰ ਵਕਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਘਰ ਦੇ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਭਗਤ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਭਗਤ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹਾਂ, ਜੋ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਹੰਕਾਰੀ ਤੇ ਪਖੰਡੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ। ਕਹਿ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਘਰ-ਬਾਰ ਤਿਆਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕੈਸਾ ਤਿਆਗ ਹੈ ? ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਿਆਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਤਾਂ ਤੂੰ ਨਾਲ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਬਜਾਇ ਇਸਦੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ। ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਪਖੰਡੀ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਆਪਣੇ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਹ ਔਗੁਣ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਲੀਨ ਮਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗ੍ਰਿਹੁ ਤਜਿ ਬਨ ਖੰਡ ਜਾਈਐ; ਚੁਨਿ ਖਾਈਐ ਕੰਦਾ ॥

ਕਬੀਰ ਜੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਗ੍ਰਿਹੁ=ਘਰ ਨੂੰ ਤਜਿ=ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਾਧੂ ਬਣਕੇ ਤੇ ਬਨ=ਜੰਗਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖੰਡ=ਟੁਕੜੇ ਪਰ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਈਏ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਚੁਨਿ=ਲੱਭ ਕੇ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਤੋਂ ਕੰਦਾ=ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਫਲ, **ਵਾ:** ਫੁੱਲ ਬਗ਼ੈਰਾ ਖਾਈਐ=ਖਾਣਾ ਕਰੀਏ। ਭਾਵ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਤੋਂ ਭੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕਿਸੇ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਵੜੀਏ। ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਗੀ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਮ ਕੰਦ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮੂਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੰਦ ਜੋ ਬਿਰਛਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਲੱਗਣ। ਮੂਲ ਜੋ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਜੈਸਾ ਕਿ ਗਾਜਰ, ਮੂਲੀ, ਸ਼ਲਗਮ, ਸ਼ਕਰਕੰਦੀ ਆਦਿ। ਇਸਨੂੰ ਇਕੱਠਾ 'ਕੰਦਮੂਲ' ਜੋ ਇੱਕ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਿੰਮੀਕੰਦ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਭੀ ਕੰਦਮੂਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਕੰਦ ਮੂਲੁ ਅਹਾਰੋ ਖਾਈਐ ਅਉਧੂ ਬੋਲੈ ਗਿਆਨੇ ॥** [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੮]

੨. **ਇਕਿ ਕੰਦ ਮੂਲੁ ਚੁਣਿ ਖਾਹਿ ਵਣ ਖੰਡਿ ਵਾਸਾ ॥**
ਇਕਿ ਭਗਵਾ ਵੇਸੁ ਕਰਿ ਫਿਰਹਿ ਜੋਗੀ ਸੰਨਿਆਸਾ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੪੦]

ਅਜਹੁ ਬਿਕਾਰ ਨ ਛੋਡਈ; ਪਾਪੀ ਮਨੁ ਮੰਦਾ ॥੧॥

ਪਰ ਇਹ ਮੰਦਾ=ਭੈੜੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਾਪੀ=ਅਪਰਾਧੀ ਮਨ ਅਜਹੁ=ਅਜੇ ਤਕ ਭਾਵ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ, ਬਿਕਾਰ=ਵਿਸ਼ਈ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਨ ਛੋਡਈ=ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਤਜੈ ਗਿਰਸਤੁ ਭਇਆ ਬਨਵਾਸੀ ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਮਨੂਆ ਟਿਕੈ ਨ ਟਿਕਈਆ ॥**
[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੮੩੫]

੨. **ਮਨਮੁਖੁ ਲਹਰਿ ਘਰੁ ਤਜਿ ਵਿਗੂਚੈ ਅਵਰਾ ਕੇ ਘਰ ਹੇਰੈ ॥**
ਗ੍ਰਿਹ ਧਰਮੁ ਗਵਾਏ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨ ਭੇਟੈ ਦੁਰਮਤਿ ਘੂਮਨ ਘੇਰੈ ॥
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੨]

੩. **ਧੂੰਅਰ ਤਾਪ ਗੇਰੀ ਕੇ ਬਸਤ੍ਰਾ ॥ ਅਪਦਾ ਕਾ ਮਾਰਿਆ ਗ੍ਰਿਹ ਤੇ ਨਸਤਾ ॥**
ਦੇਸੁ ਛੋਡਿ ਪਰਦੇਸਹਿ ਧਾਇਆ ॥ ਪੰਚ ਚੰਡਾਲ ਨਾਲੇ ਲੈ ਆਇਆ ॥੪॥
[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੪੮]

੪. **ਪਾਪੀ ਹੀਐ ਮੈ ਕਾਮੁ ਬਸਾਇ ॥ ਮਨੁ ਚੰਚਲੁ ਯਾ ਤੇ ਗਹਿਓ ਨ ਜਾਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**
ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਅਰੁ ਸੰਨਿਆਸ ॥ ਸਭ ਹੀ ਪਰਿ ਡਾਰੀ ਇਹ ਫਾਸ ॥੧॥
[ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੧੮੬]

ਜਿਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤਰ ਤਿਆਗੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਘਰ ਤਿਆਗਣਾ ਹੀ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਤਿਆਗ ਬਾਹਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੈ। ਇਹ ਤਿਆਗ ਕੋਈ ਔਖਾ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਕੋਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਲੇਸ਼ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਤਿਆਗੀ ਹੋ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਵੱਡਾ ਡੇਰਾ ਬਣਾ ਲੈਣਾ। ਛੋਟਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਵੱਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਿੱਖ-ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਬਣਾ ਲੈਣਾ। ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦਾਸੀਆਂ ਬਣਾ ਲੈਣੀਆਂ, ਕੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਗ ਦਾ ਹੀ ਸਬੂਤ ਹੈ ? ਇਸ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀ

ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੰਖੇਪ ਨਾਲ ਨਮੂਨੇ ਮਾਤਰ ਇੱਕ-ਦੋ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਛੰਦਰ ਨਾਥ ਜੋ ਇੱਕ ਯੋਗੀਆਂ ਦਾ ਮਹਾਂ ਮੰਡਲੇਸ਼ਵਰ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਵਰਗੇ ਚੇਲੇ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਇਹ ਯੋਗੀ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਨਾਂ 'ਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੰਦਮੂਲ ਦਾ ਆਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਕਾਰ ਫੁਰਨ ਤੋਂ ਪਰ ਕਾਂਇਆ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਸਿੱਧੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਅਮਰੂ ਦੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਵੜ ਕੇ ਕਈ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਕਾਰੀ ਮਨ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਮਰੂ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਪਦਮਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕਾਮ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਪਾਪ ਕਰਮ ਦੇ ਚਿੱਕੜ 'ਚੋਂ ਫਸੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਛੁਡਾ ਦੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਕੇਵਲ ਇਥੇ ਟੂਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਵੀ ਕਾਲੀਦਾਸ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਡੇ ਕਵੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਕਵੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਹੈ।

ਸਾਖੀ—ਕਾਲੀ ਦਾਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ—ਇਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਬੰਗਾਲ ਸੂਬੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਰਸ਼ਿਦਾਬਾਦ ਸਿੰਗੀਗੋਡਾ ਪੰਚਥੁਪੀ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਪੁਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਇਸਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਬਿਕ੍ਰਮਾਜੀਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦਾ ਹੋਣਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਿਕ੍ਰਮਾਜੀਤ ਦਾ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਈਸਵੀ ਸੰਨ ਤੋਂ ਸਤਵੰਜਾ (੫੭) ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਭੀ ਹੋਵੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਆਈਏ ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੁਕ ਕਿ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਨ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦਾ, ਨਾਲ ਹੈ। ਕਾਲੀਦਾਸ ਜਿਸਦੀ ਔਰਤ ਬੜੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਔਰ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੰਬੰਧੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਰਖਦੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਮ ਵਾਸਨਾ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਿਸ਼ਿਆ ਤੋਂ ਮਨ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀਏ ਮੇਰਾ ਮਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਘਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਗਤੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਘਰ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਮੁਕੰਮਲ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੁਕੰਮਲ ਤਿਆਗ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੀ ਅਸਲ ਤਿਆਗ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਪੰਜੇ ਵਿਕਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ ਫਿਰ ਧੋਖਾ ਖਾ ਜਾਓਗੇ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗਣ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਕੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੇ ਹਠ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੀ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਪਤਨੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਮਨ ਨਹੀਂ ਜੁੜਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਾਮ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਚੱਲੀ ਜੋ ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੂੰ ਉਡਾ ਕੇ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਆਈ ਜਿਸਦੇ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਘਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਲੱਜਾ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਇਆ। ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਬੜਾ ਲੰਮਾ ਸੱਪ ਲਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਾਮ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰ ਸਕਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੋਟਾ ਰੱਸਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੱਪ। ਉਸਦੇ ਸਹਾਰੇ ਨਾਲ ਫੜ ਕੇ ਉਪਰ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਹੀ ਪਤੀ ਕਾਲੀਦਾਸ ਹੈ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਚੋਰਾਂ ਵਾਂਗੂ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਆਏ ਹੋ, ਪਰ ਮੈਂ ਪੁੱਛਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਚੜ੍ਹ ਆਏ ਹੋ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਹਵੇਲੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਪਉੜੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਰੱਸਾ ਲਮਕਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਸ਼ਾਲ (ਦੀਵਾ) ਜਗਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਰੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੱਪ ਸੀ। ਤਾਂ ਇਸਤਰੀ ਬੋਲੀ ਕਿ **ਜੈਸਾ ਚਿਤ ਤੇਰਾ ਕਾਮ ਮੇਂ ਜੇ ਐਸਾ ਹਰਿ ਵਲ ਹੋਇ। ਚਲਿਆਂ ਜਾਏ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਪਲਾ ਨਾ ਪਕੜੇ ਕੋਇ।** ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਠੋਕਰ ਵੱਜੀ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਫਿਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਦਹ ਦਿਸਾ ਜਲ ਪਰਬਤ ਬਨਰਾਇ ॥
ਜਿਥੈ ਡਿਠਾ ਮਿਰਤਕੋ ਇਲ ਬਹਿਠੀ ਆਇ ॥੨॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੨੨]

ਜਲ=ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਪਰਬਤ=ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਇਲ ਦੱਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦੀ ਹੋਈ ਜਿਥੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸੁੱਖ ਰੂਪ ਮੁਰਦਾਰ ਦੇਖਿਆ ਉੱਥੇ ਬਿਰਤੀ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲੀ ਦਾਸ ਇਹ ਠੋਕਰ ਖਾ ਕੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਬਣਿਆ। ਸੋ ਇਸ ਲਈ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਘਰ ਛੱਡਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ਕਿਉ ਛੂਟਉ ਕੈਸੇ ਤਰਉ; ਭਵਜਲ ਨਿਧਿ ਭਾਰੀ ॥

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਮੈਂ ਜਮਦੂਤਾਂ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਛੁਟਾਂਗਾ ਅਤੇ ਭਵਜਲ ਨਿਧਿ ਭਾਰੀ=ਕਠਨ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰਾਂਗਾ।

ਰਾਖੁ ਰਾਖੁ ਮੇਰੇ ਬੀਠੁਲਾ; ਜਨੁ ਸਰਨਿ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਮੇਰੇ ਬੀਠੁਲਾ=(ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ, ਪਾਲਣਾ ਲੈਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲਓ, ਰੱਖ ਲਓ। **ਵਾ:** ਹੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਜੋਗ ਬੀਠੁਲ! ਆਪ ਰੱਖ ਲਓ। **ਵਾ:** ਸਤਿਨਾਮੁ ਰੂਪ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖ ਲਓ ਅਥਵਾ ਆਪਣੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਰਾਖੁ=ਧੂੜੀ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖ ਲਓ। ਮੈਂ ਜਨੁ=ਦਾਸ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਜੀਵ ਆਪ ਨਹੀਂ ਤਰ ਸਕਦਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਬਿਖਮੁ ਹੈ ਭਾਰੀ ॥ ਕਿਉ ਤਰੀਐ ਦੁਤਰੁ ਸੰਸਾਰੀ ॥**
ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੋਹਿਥੁ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭੁ ਸਾਚਾ ਜਪਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਪਾਰਿ ਲੰਘਾਵੈ ਜੀਉ ॥੪॥
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੬੯੮]

੨. **ਸੰਸਾਰੁ ਸਮੁੰਦੇ ਤਾਰਿ ਗੋੁਬਿੰਦੇ ॥ ਤਾਰਿ ਲੈ ਬਾਪ ਬੀਠੁਲਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**
ਅਨਿਲ ਬੇੜਾ ਹਉ ਖੇਵਿ ਨ ਸਾਕਉ ਤੇਰਾ ਪਾਰੁ ਨਾ ਪਾਇਆ ਬੀਠੁਲਾ ॥੨॥
ਹੋਹੁ ਦਇਆਲੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਿ ਤੂ ਮੋਕਉ ॥ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੇ ਕੇਸਵਾ ॥੩॥
ਨਾਮਾ ਕਹੈ ਹਉ ਤਰਿ ਭੀ ਨ ਜਾਨਉ ॥ ਮੋਕਉ ਬਾਹ ਦੇਹਿ ਬਾਹ ਦੇਹਿ ਬੀਠੁਲਾ ॥
[ਬਸੰਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੯੬]

ਬਿਖੈ ਬਿਖੈ ਕੀ ਬਾਸਨਾ; ਤਜੀਅ ਨਹ ਜਾਈ ॥

ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ ਅਦਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿਆਗੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।

ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਰਾਖੀਐ; ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਲਪਟਾਈ ॥੨॥

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਨਿਕ=ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨ=ਢੰਗਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲੋਂ ਰਾਖੀਐ=ਰੋਕਣਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਭੀ ਇਹ ਪਾਪੀ ਮਨ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ=ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਪਟਾਈ=ਖੱਚਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰੋਕਦੇ ਹਾਂ। ਐਸੀ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ॥੨॥ ਮਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਮਾਈ ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਬਸਿ ਨਾਹਿ ॥
ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਬਿਖਿਅਨ ਕਉ ਧਾਵਤ ਕਿਹ ਬਿਧਿ ਰੋਕਉ ਤਾਹਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੨]

੨. ਬਿਖਿਆ ਕੀ ਬਾਸਨਾ ਮਨਹਿ ਕਰੇਇ ॥ [ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੭੨]

੩. ਬਿਖਿਆ ਅਜਹੁ ਸੁਰਤਿ ਸੁਖ ਆਸਾ ॥ ਕੈਸੇ ਹੋਈ ਹੈ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਨਿਵਾਸਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੩੩੦]

੪. ਬਿਖੈ ਨਾਦ ਕਰਨ ਸੁਣਿ ਭੀਨਾ ॥ ਹਰਿ ਜਸੁ ਸੁਨਤ ਆਲਸੁ ਮਨਿ ਕੀਨਾ ॥੩॥
[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੩੮]

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਸ਼ਿਆ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਖੱਚਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਮ੍ਰਿਗ, ਮੱਛੀ, ਭੌਰਾ, ਪਤੰਗਾ, ਹਾਥੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਮਿਰਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਕੰਨਾ ਨਾਲ ਘੰਡੇ ਹੇੜੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਰਸਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਮੱਛੀ ਕੁੰਡੀ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਭੌਰਾ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਰੂਪ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਪਤੰਗਾ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਸਾੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਪਰਸ਼ਤਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹਾਥੀ ਕਾਮ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਸੀ। ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹੈ। ਇੱਕ-ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨੇ ਜੀਵ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਪੰਜੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪੂਰੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਬਚਣ ਦੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਭ੍ਰਿੰਗ ਪਤੰਗ ਕੁੰਚਰ ਏਕ ਦੋਖ ਬਿਨਾਸ ॥
ਪੰਚ ਦੋਖ ਅਸਾਧ ਜਾ ਮਹਿ ਤਾ ਕੀ ਕੇਤਕ ਆਸ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਅੰਗ ੪੮੬]

੨. ਬਿਖੈ ਰਸ ਸਿਉ ਆਸਕਤ ਮੂੜੇ ਕਾਹੇ ਸੁਖ ਮਾਨਿ ॥ [ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੩੦੩]

ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਜੀਵ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਭੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਕਿ ਭੋਗ ਬੁਰੇ ਤੋਂ ਬੁਰੇ ਹਨ। ਪਰ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਪੂਰਬਲੇ ਪਾਪ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਮਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸਦਾ ਹੈ। ਮੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਜੇ ਮੁੜ ਭੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਮੁੜ ਕੇ ਫਿਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਰਘੁਬੀਰ ਰਿਦੇ ਹਮ ਜਾਨਤ ਭੀ, ਭਵ ਭੋਗ ਸਰੋਗ ਬੁਰੇ ਤੇ ਬੁਰੇ ॥
ਪਰ ਪੂਰਬ ਪਾਪਨ ਕੇ ਬਲ ਤੇ, ਮਨ ਮੋਰ ਪਾਦਰਥ ਓਰ ਢੁਰੇ ॥
ਹਮ ਮੋਰਤ, ਜੋਰਤ ਨਾ ਰੁਚਿ ਸੋ, ਮੁਰ ਹੈ ਵਿਖਿਓਂ ਮਹਿੰ ਫੇਰ ਜਰੇ ॥
ਬਹੁਬਾਰ ਜੁਹਾਰ ਹਰੀ ਵਰ ਦੇ ਤਵ ਛੋਰ ਕਹੂੰ ਨਹਿ ਚਿੱਤ ਫੁਰੇ ॥੧੪॥
[ਸਾਰਕਤਾਵਲੀ, ਅਧਿਆਇ ੧੫]

ਜਰਾ ਜੀਵਨ ਜੋਬਨੁ ਗਇਆ; ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਨ ਨੀਕਾ ॥

ਜੋਬਨ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜੀਵਨ=ਜਿਉਣਾ ਨਿਸਫਲ ਗਇਆ=ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਰਾ=ਬੁਢੇਪਾ ਆ

ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਪਛਤਾਵਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਸਮਝ ਨੇ ਕੋਈ ਭੀ ਨੀਕਾ=ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨ=ਨਹੀਂ ਕੀਆ=ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਤਰਨਾਪੋ ਬਿਖਿਆਨ ਸਿਉ ਖੋਇਓ ਬਾਲਪਨੁ ਅਗਿਆਨਾ॥
ਬਿਰਧ ਭਇਓ ਅਜਹੁ ਨਹੀ ਸਮਝੈ ਕਉਨੁ ਕੁਮਤਿ ਉਰਝਾਨਾ॥੧॥
[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੯੦੨]

੨. ਤਰਨਾਪੋ ਇਉ ਹੀ ਗਇਓ ਲੀਓ ਜਰਾ ਤਨੁ ਜੀਤਿ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਜੁ ਹਰਿ ਮਨਾ ਅਉਧ ਜਾਤੁ ਹੈ ਬੀਤਿ॥੩॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੬]

੩. ਜਰੁ ਆਈ ਜੋਬਨਿ ਹਾਰਿਆ॥੧੭॥ [ਵਾਰੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੭੨]

੪. ਜੋਬਨੁ ਗਇਆ ਬਿਤੀਤਿ ਜਰੁ ਮਲਿ ਬੈਠੀਆ॥
ਕਰ ਕੰਪਹਿ ਸਿਰੁ ਡੋਲ ਨੈਣ ਨ ਡੀਠਿਆ॥ [ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੦੫]

੫. ਬਿਰਧਿ ਭਇਓ ਸੂਝੈ ਨਹੀ ਕਾਲੁ ਪਹੂਚਿਓ ਆਨਿ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਰ ਬਾਵਰੇ ਕਿਉ ਨ ਭਜੈ ਭਗਵਾਨ॥੪॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੬]

੬. ਬਾਲ ਜੁਆਨੀ ਅਰੁ ਬਿਰਧਿ ਫੁਨਿ ਤੀਨਿ ਅਵਸਥਾ ਜਾਨਿ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਬਿਰਥਾ ਸਭ ਹੀ ਮਾਨ॥੩੫॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

੭. ਪੁੰਡਰ ਕੇਸ ਕੁਸਮ ਤੇ ਧਉਲੇ ਸਪਤ ਪਾਤਾਲ ਕੀ ਬਾਣੀ॥
ਲੋਚਨ ਸ੍ਰਮਹਿ ਬੁਧਿ ਬਲ ਨਾਠੀ ਤਾ ਕਾਮੁ ਪਵਸਿ ਮਾਧਾਣੀ॥
ਤਾ ਤੇ ਬਿਖੈ ਭਈ ਮਤਿ ਪਾਵਸਿ ਕਾਇਆ ਕਮਲੁ ਕੁਮਲਾਣਾ॥
ਅਵਗਤਿ ਬਾਣਿ ਛੋਡਿ ਮ੍ਰਿਤ ਮੰਡਲਿ ਤਉ ਪਾਛੈ ਪਛੁਤਾਣਾ॥੪॥
[ਸ੍ਰੀਰਾਗ ਬੇਣੀ ਜੀ, ਅੰਗ ੯੩]

ਇਹੁ ਜੀਅਰਾ ਨਿਰਮੋਲਕੋ; ਕਉਡੀ ਲਗਿ ਮੀਕਾ॥੩॥

ਇਹੁ=ਇਹ ਜੀਅਰਾ=ਜੀਅ ਨਿਰਮੋਲਕੋ=ਲਾਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਕੌਡੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਮੀਕਾ=ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਮੀਕਾ=ਇੱਕ ਕੱਖ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. ਹੀਰੇ ਜੈਸਾ ਜਨਮੁ ਹੈ ਕਉਡੀ ਬਦਲੇ ਜਾਇ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੫੬]

੨. ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਚੀਨਸਿ ਨਾਹੀ ਆਪੈ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੫੩]

੩. ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮਦ ਮਾਤਾ॥ ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ ਜਨਮੁ ਗਵਾਤਾ॥
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੪]

੪. ਰਤਨੁ ਤਿਆਗਿ ਕਉਡੀ ਸੰਗਿ ਰਚੈ॥ ਸਾਚੁ ਛੋਡਿ ਝੂਠ ਸੰਗਿ ਮਚੈ॥
[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੬੭]

੫. ਜਗ ਮਾਨਵ ਦੇਹ ਮਿਲੇ ਨਾ ਸਦਾ, ਨਰ ਰਾਮ ਭਜੋ ਜਿਹ ਤੇ ਸੁਖ ਪਾਵੋ॥
ਜਗ ਭੋਗ ਵਿਰਾਟਕ ਕੇ ਬਦਲੇ, ਨ ਅਮੋਲਕ ਲਾਲ ਸੁਵਾਸ ਗਵਾਵੋ॥

ਲਰਕਾਪਨ ਜਾਰਠ ਮੈਂ ਬਲ ਖੀਨ, ਸੁ ਜੋਬਨ ਮੇਂ ਦ੍ਰਿਢ ਪੁੰਨ ਕਮਾਵੋਂ॥
ਸੁਭ ਸੀਖ ਇਹੈ ਜਨ ਮਾਨ ਚਲੋਂ, ਜਿਹਤੇ ਨਹਿੰ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਪਛਤਾਵੋਂ॥੧੨੦॥

[ਭਾਵਰਸਾਮ੍ਰਿਤ]

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਮੇਰੇ ਮਾਧਵਾ; ਤੂ ਸਰਬ ਬਿਆਪੀ॥

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਾਧਵਾ=ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਵਾ (ਮਾ+ਧਵਾ) ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦਾ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਤੀ=ਮਾਲਕ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੂ=ਤੁਸੀਂ ਸਰਬ=ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪੀ=ਵਿਆਪਕ ਹੋ। ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿੱਚ ਪਰੀ-ਪੂਰਨ ਹੋ। ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਏਕ ਅਨੇਕ ਬਿਆਪਕ ਪੂਰਕ ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਸੋਈ॥** [ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੫]

੨. **ਵਾਸੁਦੇਵ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮੈ ਊਨ ਨ ਕਤਹੂ ਠਾਇ॥**
ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਸੰਗਿ ਹੈ ਨਾਨਕ ਕਾਇ ਦੁਰਾਇ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੫੯]

ਤੁਮ ਸਮਸਰਿ ਨਾਹੀ ਦਇਆਲੁ; ਮੋਹਿ ਸਮਸਰਿ ਪਾਪੀ॥੪॥੩॥

ਤੁਮ=ਤੁਸੀਂ ਭਾਵ ਆਪ ਸਮਸਰਿ=ਬਰਾਬਰ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਵਰਗਾ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਦਇਆਲੁ= ਦਿਆਲੂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਮੋਹਿ=ਮੇਰੇ ਸਮਸਰਿ=ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਜੈਸਾ ਕੋਈ ਪਾਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਬਖ਼ਸ਼ ਲਓ। ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਰਣ ਆਇਆ ਹਾਂ॥੪॥੩॥ ਜੈਸਾ ਕਿ:

੧. **ਹਮ ਸਰਿ ਦੀਨੁ ਦਇਆਲੁ ਨ ਤੁਮ ਸਰਿ ਅਬ ਪਤੀਆਰੁ ਕਿਆ ਕੀਜੈ॥**

[ਧਨਾਸਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਅੰਗ ੬੯੪]

੨. **ਹਮ ਪਾਪੀ ਨਿਰਗੁਣ ਦੀਨ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਹਰਿ ਦੈਆਲ ਸਰਣਾਇਆ॥**

[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੭੫]

੩. **ਹਉ ਅਪਰਾਧੀ ਗੁਨਹਗਾਰ ਹਉ ਬੇਮੁਖ ਮੰਦਾ॥**
ਚੋਰੁ ਯਾਰੁ ਜੁਆਰਿ ਹਉ ਪਰ ਘਰਿ ਜੋਹੰਦਾ॥
ਨਿੰਦਕੁ ਦੁਸਟੁ ਹਰਾਮਖੋਰ ਠਗੁ ਦੇਸ ਠਗੰਦਾ॥
ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮਦੁ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਕਰੰਦਾ॥
ਵਿਸਵਾਸਘਾਤੀ ਅਕਿਰਤਘਣ ਮੈ ਕੋ ਨਾ ਰਖੰਦਾ॥
ਸਿਮਰਿ ਮਰੀਦਾ ਢਾਢੀਆ ਸਤਿਗੁਰ ਬਖਸੰਦਾ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੩੬, ਪਉੜੀ ੨੧]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਨਿਮਰਤਾ ਪਿਆਰ ਸਹਿਤ ਜਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ! ਤੇਰੇ ਜੈਸਾ ਕੋਈ ਦਯਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਿਆਲੂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਜੈਸਾ ਕੋਈ ਪਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਾਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਾਡੇ ਪਾਪੀਆਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ, ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰੋ ਜੀ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੨੦੮ [ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੫੭]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੀ ੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਮੋਕਉ ਗੁਰ ਕੀਨਾ ॥ ਦੁਖ ਬਿਸਾਰਿ ਸੁਖ ਅੰਤਰਿ ਲੀਨਾ ॥੧॥ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਮੋਕਉ ਗੁਰਿ ਦੀਨਾ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਜੀਵਨੁ ਮਨ ਹੀਨਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਨਾਮਦੇਇ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿ ਜਾਨਾਂ ॥ ਜਗਜੀਵਨ ਸਿਉ ਜੀਉ ਸਮਾਨਾਂ ॥੨॥੧॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੀ

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਰਸ ਭਿੰਨਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧=ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ, ਓ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਕਿਵੇਂ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਅਸੀਂ ਭੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਜੁਗਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰ ਲਈਏ। ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਬੇਨਤੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਸੁਣ ਕੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਿਰਪਾ ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਉਤਰ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਹਨ।

ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਮੋਕਉ ਗੁਰ ਕੀਨਾ ॥
ਦੁਖ ਬਿਸਾਰਿ ਸੁਖ ਅੰਤਰਿ ਲੀਨਾ ॥੧॥
ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਮੋਕਉ ਗੁਰਿ ਦੀਨਾ ॥

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਅਨਵੇ ਰੀਤ ਨਾਲ ਹੈ। ਗੁਰਿ=ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੋਕਉ=ਮੈਨੂੰ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਜਨੁ=ਸੁਰਮਾ ਦੇ ਕੇ ਮੋ=ਮੇਰੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਕਉ=ਨੂੰ ਸਫਲ=ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਫਲ ਦੇ ਸਹਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ, ਉਸੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੀਨਾ=ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ। ਮੇਰਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕੀਨਾ=ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਬਿਸਾਰਿ=ਭੁਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸੁਖੁ=ਅਨੰਦ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਵਿੱਚ ਲੀਨਾ=ਲੈਣਾ ਕੀਤਾ, **ਅਥਵਾ** ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਲੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਅੰਜਨੁ=ਸੁਰਮਾ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੋਏ ਧੁੰਧਲਾਪਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਾਫ ਦਿਸਣ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਕਰਕੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਹਰ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਧੁੰਧਲਾਪਨ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਹਕੀਮਾਂ ਕੋਲ ਵਧੀਆ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੁਰਮੇ ਹਨ, ਇਸ ਰੋਗ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮਨ, ਬੁਧ ਰੂਪ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਜਾਲਾ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਰੂਪੀ ਵੈਦ ਮਨ ਅਤੇ ਬੁਧ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੁਰਮਾ ਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਉਜਾਲਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਦਿਖਣ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰ ਬਿਨਾਸੁ ॥
ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸੰਤ ਭੇਟਿਆ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਪਰਗਾਸੁ ॥੧॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੩]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਇਸਦੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚੌਪਈ ॥ ਗਿਆਨ ਸਲਾਕਾ ਦੈ ਬੁਧਿ ਲੋਚਨ ॥ ਕਰਿ ਹੈ ਤਮ ਅਗਜਾਨ ਵਿਮੋਚਨ ॥
ਨਿਰਾਵਰਨ ਦ੍ਰਿਗ ਕਰੈ ਜੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ॥ ਨਮੋ ਨਮੋ ਤਿਹ ਚਰਣ ਧਾਰ ਉਰ ॥੭॥
[ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ, ਅਧਿਆਇ ੨]

ਸੋ, ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸਫਲੁ ਜਨਮੁ ਜਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ॥ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਜਲਾਇਆ ॥
[ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੯]

ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਜੋ ਦੁਰਲਭ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਉਣ ਨਾਲ ਸਫਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤੀ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਗੁਰ ਸਰਣਿ ਉਧਾਰੇ ॥
ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਵੀਚਾਰੇ ॥
[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੪, ਪਉੜੀ ੧]

ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਨਮ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਥੇ ਹੀ ਸਾਖੀ ਇੱਕ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਜਿਸ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਕੈਸਾ ਜੀਵਨ ਸੀ ਕਿਵੇਂ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਜੋ ਇੱਕ ਚੋਰ ਤੋਂ ਸਾਧ ਬਣਿਆ। ਸਾਧੂ ਭੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ।

ਸਾਖੀ—ਭਾਈ ਬਿਧੀਚੰਦ ਜੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪ੍ਰਸਾਦ-ਪਾਣੀ ਛੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਲਘੇ 'ਤੇ ਸਥਿਰ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ ਮਾਤਾ ਮਰਵਾਹੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਕੁਝ ਯੁੱਧ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਚੱਲੀ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਲਸਕਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਭਾਈ ਬਿਧੀਚੰਦ ਜਿਸ ਵਿਉਂਤ ਨਾਲ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗ਼ੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਲਸਕਰ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ। ਸੁਣ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਹਾਦਰ ਚੋਰ ਕਦੇ ਸੁਣਿਆ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜਾ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰਿਆਂ 'ਚੋਂ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਐਸਾ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਸੁਨਿ ਕਰਿ ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਬਲ ਬੁੱਧਿ ਬਡੇਰਾ ॥
ਤਿਸ ਕੇ ਸਮ ਕੋ ਜਗਤ ਮਹਿਂ ਹਮ ਦੁਤੀ ਨ ਹੇਰਾ ॥
ਚੋਰੀ ਕਰਿਬੇ ਚਾਤੁਰੀ ਐਸੀ ਉਪਜਾਵੈ ॥
ਸੁਨਿਬੇ ਦੇਖਨਹਾਰ ਨਰ ਸਭਿ ਕੋ ਬਿਸਮਾਵੈ ॥੨੦॥ [ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੮, ਅੰਸੂ ੧]

ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਈ ਬਿਧੀਚੰਦ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾਇਆ। ਬਿਧੀਚੰਦ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ

ਨੂੰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ ਮਾਤਾਵਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਿਧੀਚੰਦ ਤੇਰੀਆਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਤੇਰੀ ਮੁੱਢਲੀ ਕਥਾ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਤੂੰ ਇੱਕ ਅੱਵਲ ਦਰਜ਼ੇ ਦੇ ਚੋਰ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਬਣਿਆ। ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬਿਧੀਚੰਦ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਮਾਤਾ! ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਕਾਹਦੇ ਜੀਵਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਮਿਲਦੀ ਧਨ, ਗਹਿਣੇ, ਵਸਤਰ, ਪਸ਼ੂ ਕੁਝ ਭੀ ਹੱਥ ਲਗਦਾ ਮੈਂ ਚੁਰਾ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਮੱਝਾਂ ਦੀ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਲੈ ਤੁਰਿਆ। ਮੱਝਾਂ ਬੜੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਸਨ। ਮੈਂ ਲੈ ਕੇ ਜਲਦੀ ਤੁਰਿਆ। ਅਜੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹੁੰਚਾ, ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਝਾਂ ਚੁਰਾ ਕੇ ਚਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਰਸ਼ ਮੱਝਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਖੋਜਦੇ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਤੁਰੇ। ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਜਦੋਂ ਚੋਲ੍ਹੇ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਆ ਗਏ। ਮੈਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਪਾਅ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਲਾਅ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਮੱਝਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵਾੜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਥੇ ਇੱਕ ਅਦਲੀ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੱਤ ਵਾਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਧੂ ਬਿਰਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਜਾ ਕੇ ਚਰਨ ਫੜੇ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ। ਜੇ ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਦਿਉਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਿੱਖ ਬਣ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੰਤ ਹੋ, ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਚੋਰ 'ਤੇ ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰੋ। ਅਦਲੀ ਸਿੱਖ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੱਤ ਦਿੱਤੀ। ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਪੂਰਬਲਾ ਭਾਗ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਲੈ ਅਤੇ ਰਖਿਆ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਭੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਰੱਖਿਆ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਹ ਵਾਅਦਾ ਕਰ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬਣਨਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਇਹ ਮਰਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਸਦੇ ਸਿੱਖ ਹਾਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਮਾਤਾ! ਮੈਂ ਅਦਲੀ ਸਿੱਖ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਬਨਹੁ ਸਹਾਇਕ ਦਾਸ ਲਖਿ ਤੁਮ ਅੰਤਰਜਾਮੀ।
ਪੁਨ ਮੈਂ ਰਹੌਂ ਸਮੀਪ ਹੀ ਕਰਿ ਕੈ ਨਿਜ ਸੁਆਮੀ।...॥੨੯॥

ਮੈਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਸਥਿਰ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਖੋਜੀਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਉਸੇ ਤਲਾਅ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ। ਪੈੜ ਤਲਾ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ। ਖੋਜੀ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਲਭਦੇ, ਅਦਲੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ। ਭਾਈ ਅਦਲੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਕੀ ਖੋਜਦੇ ਹੋ ? ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਚੋਰ ਸਾਡੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਚੁਰਾ ਲਿਆਇਆ। ਉਸਦੀ ਖੋਜ ਇਥੇ ਤਕ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ। ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਮੱਝਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਅਦਲੀ ਜੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਝੂਠ ਬੋਲਾਂ ਤਾਂ ਧਰਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਚੋਰ ਦੀ ਜਾਨ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੋਲੀਏ ਤਾਂ ਸੱਚ ਹੀ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੋਈ ਕਲਾ ਧਾਰ ਕੇ ਬਚਾ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਧਾਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸੁਨਿ ਅਦਲੀ ਉੱਤਰ ਦੀਯੋ ਮਹਿਖੀ-ਸਰ ਮਾਂਹੀ॥
ਇਨ ਬਿਨ ਅਪਰ ਨ ਮੈਂ ਪਿਖੀ ਕੋ ਗਮਨਯੋ ਨਾਂਹੀ॥

ਸੁਨਿ ਬੋਲੇ ਦੇਖੀ ਭਲੀ ਇਹ ਨਹੀ ਹਮਾਰੀ॥
ਕਪਲ ਬਰਨ ਕੀ ਇਹੁ ਸਕਲ ਹਮਰੀ ਸਭ ਕਾਰੀ॥੩੨॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੮, ਅੰਸੂ ੧]

ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਮੱਝਾਂ, ਭੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਉਂ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਦੇਖ ਕੇ ਜਦੋਂ ਲੱਭਦੇ ਹੋਏ ਥੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਏ ਤਾਂ ਅਦਲੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਲਾ ਦੇਖ ਲਈ ? ਇਉਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਸੇ ਲੋਕ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹੋਹਿਂ ਸਹਾਇਕ ਸਿਮਰਤੇ, ਦੁਹਿ ਲੋਕਨਿ ਮਾਂਹੀ॥
ਅਸ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਜੇ ਤਜਹਿ ਹੈਂ, ਤਿਨ ਕੈ ਬੁਧਿ ਨਾਂਹੀ॥
ਜਯੋਂ ਕਯੋਂ ਰਾਖਹਿਂ ਦਾਸ ਪਤਿ ਸਭਿ ਬਿਘਨ ਮਿਟਾਵੈਂ॥
ਇਹ ਬਡਿਆਈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖਨਿ ਭਾਵੈ॥੩੪॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੮, ਅੰਸੂ ੧]

ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਾਮਾਤ ਦੇਖ ਕੇ ਚੋਰੀ ਦਾ ਧੰਧਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਭਾਈ ਅਦਲੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਮੱਝਾਂ ਤਲਾਅ 'ਚੋਂ ਕੱਢੀਆਂ ਲੋੜਵੰਦ ਗ਼ਰੀਬਾਂ, ਅਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਭਾਈ ਅਦਲੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਜਿਵੇਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖੇ। ਅਸੀਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਭਾਈ ਅਦਲੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ। ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਹੁਣ ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ। ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਦਇਆ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਬਿਧੀਚੰਦ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਮਾਤਾ! ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿੱਖ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਤੇ ਸੁਣਨੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਹੋਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੇਰਾ ਸੁਭਾਅ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕਰਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਛੁਟਦੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਢੰਗ ਬਦਲ ਲੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬ ਦੇਖੇਂ, ਦੁਖੀ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੇ ਘਰ ਤਾਂ ਕਦੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਵੱਡਾ ਧਨੀ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਧਨ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ਰੀਬਾਂ, ਅਨਾਥਾਂ, ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਿਆ ਕਰ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੇਰੀ ਆਦਤ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਕਿਸੇ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਮਦਦ ਵੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ। ਅਤੇ ਧਨੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪਏਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਭਾਈ ਅਦਲੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਸਰਹਾਲੀ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਹ ਚੋਰੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚੋਰੀ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰੇ, ਧਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ ਧਨ ਚੁਰਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗ਼ਰੀਬ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵੱਧ ਗਿਆ। ਲੋੜਵੰਦ ਗ਼ਰੀਬ ਮੇਰੇ ਦਰ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭੈਅ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਆਈ ਜੋ ਬੜੀ ਦੁਖੀ ਸੀ, ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ! ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਜਸ ਸੁਣ ਕੇ ਆਈ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਗ਼ਰੀਬਾਂ 'ਤੇ ਬੜੀ ਦਇਆ ਧਾਰਦਾ ਹੈਂ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਇਤਨੀ ਗ਼ਰੀਬੀ

ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਦੋ-ਦੋ ਦਿਨ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਪਕਦੀ। ਹੁਣ ਧੀ ਭੀ ਜੁਆਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਯੋਗ ਵਰ ਮਿਲਦੈ, ਖ਼ਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਪੈਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਬੋਲੀ ਕਿ ਜੇ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬੜੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਿਧੀਚੰਦ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਧਨ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੈਨੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀਆਂ ਬੇਗਮਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਚੰਭੇ ਦੂਣ ਵਿੱਚ ਡੇਰਾ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਭੀ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਦਾਅ ਬਚਾ ਕੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਬਕਸੇ ਦਾ ਤਾਲਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਚੱਲਿਆ। ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ, ਖੋਲ੍ਹ-ਖੋਲ੍ਹ ਸਾਰੇ ਧਰ ਦਿੱਤੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਹੀ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਪੈਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਵਿਆਹੀ। ਜਦੋਂ ਬੇਗਮਾਂ ਜਾਗੀਆਂ ਤਾਂ ਹਲ-ਚਲ ਪੈ ਗਈ, ਵੱਡਾ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਲੇ ਹੈਰਾਨੀ ਸੀ ਕਿ ਨਾਲੇ ਚੋਰੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਨੇੜੇ-ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚੋਂ ਲੋਕ ਫੜ ਲਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰ ਪੈਣ ਲੱਗੀ। ਸਰਹਾਲੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦੁਖ ਸਰਹਾਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਰੋਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਦੋਹਤਾ ਤੁਹਾਡਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਚੋਰੀ ਤੇ ਮੈਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕੈਸਾ ਚੋਰ ਹੈਂ ? ਬਹੁਤਾ ਧਨ ਤਿਆਗ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਧਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਿਧੀਚੰਦ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਰਤਾ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ। ਕਿ ਇੱਕ ਗ਼ਰੀਬ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਦੀ ਲੜਕੀ ਵਿਆਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਹੀਰੇ, ਮੋਤੀ ਆਦਿ ਤਿਆਗ ਕੇ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਹੀ ਲਏ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਇਹੀ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਚੋਰੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਕੋ ਨਾਮ ਸੁਨਿ ਸਿਰ ਸ਼ਾਹੁ ਨਿਵਾਯੋ।...॥੨੯॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੮, ਅੰਸੂ ੨]

ਸੋ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਈ ਬਿਧੀਚੰਦ ਨੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੋਲ ਰਹਿ ਕੇ, ਚੋਰੀ ਹੋਏ ਘੋੜੇ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਦਾ ਜਸ ਖੱਟਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ "ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਛੀਨਾ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਸੀਨਾ" ਆਦਿ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਜਦੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਭੀ ਚਰਨ ਪਾਓ। ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਉਧਰ ਨਾ ਬਣਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਬਿਧੀਚੰਦ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਭਾਵ ਬਿਧੀਚੰਦ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਸਮਝ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਤੇ ਇਸਦੇ ਕੋਲੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਜੋ ਕੋਈ ਬਿਧੀਚੰਦ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਸਮਝੇਗਾ, ਉਸਦੀ ਕਲਿਯਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਰ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਿਧੀਚੰਦ! ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਹੀ ਦੋ ਹਨ, ਪਰ ਜੋਤਿ ਇੱਕ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਪੁੱਛਦਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਿਧੀਚੰਦ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਵਾਲਾ ਇਹ ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਕਿ

ਸਫਲ ਜਨਮੁ; ਮੋਕਉ ਗੁਰ ਕੀਨਾ ॥

ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਦੁਖ ਬਿਸਾਰਿ; ਸੁਖ ਅੰਤਰਿ ਲੀਨਾ ॥੧॥

ਹੁਣ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦੇ ਸੁਖ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ॥੧॥

ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ; ਮੋਕਉ ਗੁਰਿ ਦੀਨਾ ॥

ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਅੰਜਨੁ=ਸੁਰਮਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. **ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰ ਬਿਨਾਸੁ ॥**

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੯੩]

੨. **ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਪਾਏ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਮਿਲਾਇਦਾ ॥੪॥**

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੫]

ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ; ਜੀਵਨੁ ਮਨ ਹੀਨਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨਿ=ਜੀਵ ਦਾ ਜੀਵਨੁ=ਜਿਉਣਾ ਹੀਨਾ=ਨਿਸਫਲ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨਾਮਦੇਇ; ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿ ਜਾਨਾਂ ॥
ਜਗਜੀਵਨ ਸਿਉ; ਜੀਉ ਸਮਾਨਾਂ ॥੨॥੧॥

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਕਰਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਜਗਜੀਵਨ=ਜਗਤਾ ਦਾ ਜੋ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਜੀਉ=ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਸਮਾਨਾਂ=ਸਮਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੈਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ ॥੨॥੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰ ਬੰਸਾਵਲੀ

ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ

ਨਾਮ — ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਬੇਦੀ ਵੰਸ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕੁਸ਼ੂ, ਕੁਸ਼ੂ ਦੀ ਵੰਸ ਦੇ ਕਾਲਕੇਤ ਨੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਜਾ ਕੇ ਬੇਦ ਪੜ੍ਹੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੇਦੀ ਵੰਸ ਚੱਲੀ।

ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਪਿੰਡ — ਰਾਇ ਭੋਏ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ (ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ)।

ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਸੰਮਤ — ੧੫੨੬ ਬਿ: ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ, ਦੋ ਘੜੀ ਰਾਤ ਢਲੀ ਤੋਂ ਅਨਰਾਧਾ ਨੱਛਤ੍ਰ ਸੀ। ਦਿਨ ਬੁੱਧਵਾਰ ੨੯ ਨਵੰਬਰ ੧੪੬੯ ਈ:।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ — ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਜੀ (ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਜੀ), ਚਾਚਾ ਲਾਲ ਚੰਦ ਜੀ, ਦਾਦਾ ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਜੀ, ਦਾਦੀ ਬਨਾਰਸੀ ਜੀ, ਪੜਦਾਦਾ ਕਲਪਤ ਰਾਏ, ਭੈਣ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ, ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ੫ ਸਾਲ ਵੱਡੇ ਸਨ।

ਮਹਿਲ — ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ, ਚੋਣੇ ਗੋਤ 'ਚੋਂ ਪੱਖੋ ਕੇ ਰੰਧਾਵੇ (ਬਟਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ) ਤੋਂ ਵਿਆਹ ੨੪ ਜੇਠ ੧੫੪੫ ਬਿ:। ਇਥੇ ਹੁਣ ਤਕ ਕੰਧ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੰਧ ਸਾਹਿਬ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਗੱਦੀ ਸਮਾਂ — ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟੇ।

ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ — ੧੫੯੬ ਬਿ: ਅੱਸੂ ਵਦੀ ਦਸਮੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ੧੦ ਅਕਤੂਬਰ ੧੫੩੯ਈ:।

ਸੰਤਾਨ — ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ੧੫੫੧ ਬਿ: ਨੂੰ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਜੀ ੧੫੫੪ ਬਿ: ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟੇ।

ਸਾਰੀ ਅਵਸਥਾ — ਉੱਣਤ੍ਰ ਬਰਸ, ਦਸ ਮਹੀਨੇ, ਦਸ ਦਿਨ।

ਗੁਰਿਆਈ ਸਮਾਂ — ਉੱਣਤ੍ਰ ਬਰਸ, ਦਸ ਮਹੀਨੇ, ਦਸ ਦਿਨ।

ਹਕੂਮਤ — ਬਹਲੋਲ ਲੋਦੀ (ਜੋ ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਦੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ), ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਦੀ ਤੇ ਬਾਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ।

❀ ❀ ❀

ਦੂਜੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ

ਨਾਮ — ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ। ਤੇਹਣ ਵੰਸ, ਲਛਮਣ ਦੇ ਤੱਖ ਨਾਮੇ ਪੁੱਤਰ ਤੋਂ ਤੇਹਣ ਵੰਸ ਚੱਲੀ।

ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਪਿੰਡ — ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ (ਨਾਂਗੇ ਦੀ ਸਰਾਂ), ਤਹਿਸੀਲ ਮੁਕਤਸਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ।

ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਸੰਮਤ — ੧੫੬੧ ਬਿ:, ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਏਕਮ, ਦਿਨ ਸ਼ਨੀਵਾਰ, ੨੩ ਅਪਰੈਲ ੧੫੦੪ ਈ:, ਨੱਛਤ੍ਰ ਭਰਣੀ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ — ਮਾਤਾ ਸਭਰਾਈ ਜੀ (ਦਯਾ ਕੌਰ ਜੀ), ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ ਮਲ ਜੀ, ਦਾਦਾ ਕੀਰਤ ਮੱਲ ਜੀ।

ਮਹਿਲ — ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ। ਸਹੁਰਾ ਦੇਵੀ ਦਾਸ ਜੀ, ਸੱਸ ਭਿਰਾਈ ਜੀ, ਵਿਆਹ ੧੬ ਮੱਘਰ ੧੫੭੬ ਬਿ:।

ਗੱਦੀ ਸਮਾਂ — ੧੫੯੬ ਬਿ: ਅੱਸੂ ਵਦੀ ਪੰਚਮੀ ਸ਼ਰਾਧਾਂ ਵਿਚ, ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ੬ ਅਕਤੂਬਰ, ੧੫੩੯ ਈ:। ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਪਹਿਲੀ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪੰਜ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ।

ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ — ੧੬੦੯ ਬਿ: ਚੇਤਰ ਸੁਦੀ ਚੌਥ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ੨੭ ਮਾਰਚ, ੧੫੫੨ ਈ:।

ਸੰਤਾਨ — ਬਾਬਾ ਦਾਸੂ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਦਾਤੂ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਅਨੋਖੀ ਜੀ।

ਸਾਰੀ ਅਵਸਥਾ — ਸੰਤਾਲੀ ਬਰਸ, ਗਿਆਰਾਂ ਮਹੀਨੇ, ਤਿੰਨ ਦਿਨ।

ਗੁਰਿਆਈ ਸਮਾਂ — ਬਾਰਾਂ ਬਰਸ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ, ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ।

ਹਕੂਮਤ — ਹਮਾਯੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ੇਰਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ ਦੀ ਸੀ।

ਤੀਜੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ

ਨਾਮ	—	ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ, ਭੱਲੇ ਵੰਸ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੇ ਭਾਈ ਭਰਥ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭੱਲਣ ਤੋਂ ਭੱਲੇ ਵੰਸ ਚੱਲੀ।
ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਪਿੰਡ	—	ਬਾਸਰ ਕੇ (ਸੰਨ੍ਹ ਸਾਹਿਬ), ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਸੰਮਤ	—	੧੫੨੬ ਬਿ: ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਚੌਦਸ, ਦਿਨ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ੫ ਮਈ, ੧੪੬੯ ਈ:। ਨੱਛਤ੍ਰ ਕ੍ਰਿਤਕਾ।
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	—	ਮਾਤਾ ਲਛਮੀ ਜੀ (ਰੂਪ ਕੌਰ ਜੀ, ਗਿਲਾਵਲੀ ਪਿੰਡ ਤੋਂ), ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਤੇਜ ਭਾਨ ਜੀ।
ਮਹਿਲ	—	ਮਾਤਾ ਰਾਮੋ ਜੀ, ਖੇਮਕਰਨ ਤੋਂ। ਵਿਆਹ ੧੭ ਮੱਘਰ, ੧੫੫੬ ਬਿ:।
ਗੱਦੀ ਸਮਾਂ	—	੧੬੦੯ ਬਿ: ਚੇਤਰ ਸੁਦੀ ਏਕਮ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦੂਸਰੀ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ੨੫ ਮਾਰਚ, ੧੫੫੨ ਈ:।
ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ	—	੧੬੩੧ ਬਿ: ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ, ੧ ਅਕਤੂਬਰ, ੧੫੭੪ ਈ:।
ਸੰਤਾਨ	—	ਬਾਬਾ ਮੋਹਣ ਜੀ ਜਨਮ ੧੫੭੫ ਬਿ:, ਬਾਬਾ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਜਨਮ ੧੫੭੯ ਬਿ:, ਬੀਬੀ ਦਾਨੀ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਜਨਮ ੧੫੯੩ ਬਿ:।
ਸਾਰੀ ਅਵਸਥਾ	—	ਇਕ ਸੌ ਪੰਜ ਬਰਸ, ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ, ਇਕ ਦਿਨ।
ਗੁਰਿਆਈ ਸਮਾਂ	—	ਇਕੀ ਬਰਸ, ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ, ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ।
ਹਕੂਮਤ	—	ਹਮਾਯੂੰ ਤੇ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੀ।
ਨੋਟ	—	ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਿਤ 'ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ' ਛਾਪਾ ਪੱਥਰ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੭੭ ਉਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਸੰਮਤ ੧੫੩੬ ਬਿ: ਵੈਸਾਖ ੯, ਵਿਸਾਖੀ ਸੁਦੀ ੧੪ਵੀਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਚੌਥੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ

ਨਾਮ — ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ, ਸੋਢ ਵੰਸ। ਲਊ ਦੀ ਵੰਸ 'ਚੋਂ ਕਾਲ ਰਾਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਸਨੌਢ ਦੇਸ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਉਸਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਵਿਆਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸੋਢ ਵੰਸ ਚਲੀ।

ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਪਿੰਡ — ਚੂਨਾ ਮੰਡੀ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ।

ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਸੰਮਤ — ੧੫੯੧ ਬਿ: ਕੱਤਕ ਵਦੀ ਦੂਜ, ਦਿਨ ਵੀਰਵਾਰ, ੨ ਨਵੰਬਰ ੧੫੩੪ ਈ:। ਨੱਛਤ੍ਰ ਚਿੱਤ੍ਰਾ ਸਵਾ ਪਹਰ ਰਾਤ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ — ਮਾਤਾ ਦਯਾ ਕੌਰ ਜੀ (ਖੇਮ ਕੌਰ ਜੀ), ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਹਰਿਦਾਸ ਜੀ।

ਮਹਿਲ — ਮਾਤਾ ਭਾਨੀ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵਿਆਹ ੧੬੧੨ ਬਿ:।

ਗੱਦੀ ਸਮਾਂ — ੧੬੩੧ ਬਿ: ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ਤਰੌਦਸੀ ੨੯ ਸਤੰਬਰ ੧੫੭੪ ਈ:। ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਤੀਜੀ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ।

ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ — ੧੬੩੮ ਬਿ: ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ਤੀਜ ੧੯ ਸਤੰਬਰ ੧੫੮੧ ਈ: ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ।

ਸੰਤਾਨ — ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਜੀ ੧੬੧੫ ਬਿ:, ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ੧੬੧੮ ਬਿ:, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ੧੬੨੦ ਬਿ: ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟੇ।

ਸਾਰੀ ਅਵਸਥਾ — ਸੰਤਾਲੀ ਬਰਸ, ਸੋਲਾਂ ਦਿਨ।

ਗੁਰਿਆਈ ਸਮਾਂ — ਛੇ ਬਰਸ, ਗਿਆਰਾਂ ਮਹੀਨੇ, ਵੀਹ ਦਿਨ।

ਹਕੂਮਤ — ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੀ।

ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ

ਨਾਮ	—	ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਸੋਢ ਵੰਸ।
ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਪਿੰਡ	—	ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ।
ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਸੰਮਤ	—	੧੬੨੦ ਬਿ: ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ ਸਪਤਮੀ ਦਿਨ ਮੰਗਲਵਾਰ। ੧੪ ਅਪਰੈਲ, ੧੫੬੩ ਈ:। ਨੱਛਤ੍ਰ ਰੋਹਣੀ।
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	—	ਮਾਤਾ ਭਾਨੀ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ, ਨਾਨਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ।
ਮਹਿਲ	—	ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਮਉ ਪਿੰਡ ਤੋਂ, ਫਿਲੌਰ ਨੇੜੇ ਵਿਆਹ ੨੨ ਹਾੜ ੧੬੪੬ ਬਿ:। ਸਹੁਰਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦ, ਸੱਸ ਧਨਵੰਤੀ।
ਗੱਦੀ ਸਮਾਂ	—	੧੬੩੮ ਬਿ: ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ਦੂਜ, ੧੮ ਸਤੰਬਰ ੧੫੮੧ ਈ:। ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਚੌਥੀ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ	—	੧੬੬੩ ਬਿ: ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਚੌਥ ੨੫ ਮਈ ੧੬੦੫ ਈ:, ਲਾਹੌਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਡੇਰ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਵੀ ਕਿਨਾਰੇ, ਸਮਾਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਰ।
ਸੰਤਾਨ	—	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ੧੬੫੨ ਬਿ:।
ਸਾਰੀ ਅਵਸਥਾ	—	ਬਤਾਲੀ ਬਰਸ, ਇਕ ਮਹੀਨਾ, ਸਤਾਈ ਦਿਨ।
ਗੁਰਿਆਈ ਸਮਾਂ	—	ਚੌਂਵੀ ਬਰਸ, ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ, ਦੋ ਦਿਨ।
ਹਕੂਮਤ	—	ਅਕਬਰ ਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੀ।
ਨੋਟ	—	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ੧੬੬੧ ਬਿ: ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ਏਕਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਥਾਪੇ।

ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ

ਨਾਮ	—	ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਸੋਢ ਵੰਸ।
ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਪਿੰਡ	—	ਵਡਾਲੀ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਛੇ ਮੀਲ ਹੈ।
ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਸੰਮਤ	—	੧੬੫੨ ਬਿ: ਹਾੜ ਵਦੀ ਏਕਮ, ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਪੁੰਨਿਆ ਦੀ ਰਾਤ ਸੀ। ੬ ਜੂਨ ੧੫੯੬ ਈ:, ਨੱਛਤ੍ਰ ਪੱਖ, ਸੰਗਰਾਂਦੀ ੨੧ ਹਾੜ।
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	—	ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਨਾਨਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦ ਜੀ, ਨਾਨੀ ਧਨਵੰਤੀ ਜੀ।
ਮਹਿਲ	—	ਮਾਤਾ ਦਮੋਦਰੀ ਜੀ ਡੱਲੇ ਤੋਂ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਨੇੜੇ, ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੀ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਹੁਰਾ ਨਰੈਣ ਦਾਸ ਜੀ, ਸੱਸ ਦਇਆ ਕੌਰ ਜੀ। ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਬਾਬੇ ਬਕਾਲੇ ਤੋਂ, ਮਾਤਾ ਮਰਵਾਹੀ ਜੀ (ਮਹਾਂਦੇਵੀ ਜੀ), ਮੰਡਿਆਲੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਹੁਰਾ ਦੁਆਰਾ ਜੀ, ਸੱਸ ਭਾਗਨ ਜੀ।
ਗੱਦੀ ਸਮਾਂ	—	੧੬੬੩ ਬਿ: ਜੇਠ ਵਦੀ ਅਸ਼ਟਮੀ, ੧੫ ਮਈ ੧੬੦੫ ਈ: ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋਠੜੀ ਸਾਹਿਬ (ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਉਪਰ)।
ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ	—	੧੬੯੫ ਬਿ: ਚੇਤ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ੨੮ ਮਾਰਚ ੧੬੩੮ ਈ: (ਪਤਾਲਪੁਰੀ), ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ।
ਸੰਤਾਨ	—	ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਜੀ (ਦੋਨੋਂ ਮਾਤਾ ਦਮੋਦਰੀ ਜੀ ਦੇ), ਅਣੀ ਰਾਜ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਅਟਲ ਰਾਏ ਜੀ (ਤਿੰਨੋ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦੇ), ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਜੀ (ਮਾਤਾ ਮਰਵਾਹੀ ਜੀ ਦੇ)।
ਸਾਰੀ ਅਵਸਥਾ	—	ਬਤਾਲੀ ਬਰਸ, ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ, ਉੱਨੀ ਦਿਨ।
ਗੁਰਿਆਈ ਸਮਾਂ	—	ਬੱਤੀ ਬਰਸ, ਦਸ ਮਹੀਨੇ, ਬਾਰਾਂ ਦਿਨ।
ਹਕੂਮਤ	—	ਜਹਾਂਗੀਰ ਤੇ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੀ।
ਨੋਟ	—	ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ੧੭੦੧ ਬਿ: ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। 'ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ' ਅਤੇ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਐਡੀਸ਼ਨ) ਵਿਚ ਵੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ ਸੰਮਤ ੧੭੦੧ ਬਿ: ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ 'ਗੁਰਬਿਲਾਸ' ਵਿਚ ਤੇ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ੧੬੯੫ ਬਿ: ਹੈ।

❀ ❀ ❀

ਸਤਵੀਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ

ਨਾਮ — ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਸੋਢ ਵੰਸ।

ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਪਿੰਡ — ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ।

ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਸੰਮਤ — ੧੬੮੭ ਬਿ: ਮਾਘ ਸੁਦੀ ਚੌਦਸ, ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ, ੫ ਫ਼ਰਵਰੀ ੧੬੩੦ ਈ:। ਨੱਛਤ੍ਰ ਭਰਣੀ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ — ਮਾਤਾ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਜੀ ਬਟਾਲੇ ਤੋਂ, ਨਾਨਾ ਰਾਮਾ ਜੀ, ਨਾਨੀ ਸੁਖਦੇਈ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ (ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ)।

ਮਹਿਲ — ਮਾਤਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਜੀ, ਚੰਕ ਕੌਰ ਜੀ, ਰਾਮ ਕੌਰ ਜੀ, ਕੋਟ ਕਲਿਆਣੀ ਜੀ, ਤੋਖੀ ਜੀ, ਅਣੋਖੀ ਜੀ, ਲਾਡੋ ਜੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਕੌਰ ਜੀ। ਸਹੁਰਾ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ। ਵਿਆਹ ੧੭ ਹਾੜ ੧੬੯੩ ਬਿ:।

ਗੱਦੀ ਸਮਾਂ — ੧੬੯੫ ਬਿ: ਚੇਤਰ ਸੁਦੀ ਤਰੌਦਸੀ, ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ੨੨ ਮਾਰਚ, ੧੬੩੮ ਈ:।

ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ — ੧੭੧੮ ਬਿ: ਕੱਤਕ ਵਦੀ ਨੌਮੀ, ੮ ਨਵੰਬਰ ੧੬੬੧ ਈ:, ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਤਾਲਪੁਰੀ।

ਸੰਤਾਨ — ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ (ਮਾਤਾ ਰਾਮ ਕੌਰ ਜੀ), ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ (ਮਾਤਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟੇ)।

ਸਾਰੀ ਅਵਸਥਾ — ਤੀਹ ਬਰਸ, ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ, ਵੀਹ ਦਿਨ।

ਗੁਰਿਆਈ ਸਮਾਂ — ਬਾਈ ਬਰਸ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ, ਵੀਹ ਦਿਨ।

ਹਕੂਮਤ — ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੀ।

ਨੋਟ — ਗੜ੍ਹ ਗੰਗਾ ਦੇ ਪਾਸ ਅਨੂਪ ਪੁਰ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਸਮੇਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਠਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੇ 'ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ' ਦੀ ਉਗਾਹੀ ਹੈ।

ਅਠਵੀਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ

ਨਾਮ — ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਸੋਢ ਵੰਸ।

ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਪਿੰਡ — ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ।

ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਸੰਮਤ — ੧੭੧੩ ਬਿ: ਸਾਵਣ ਵਦੀ ਨੌਵੀਂ, ਦਿਨ ਵੀਰਵਾਰ ੧੪ ਜੁਲਾਈ ੧੬੫੬ ਈ:। ਨੱਛਤ੍ਰ ਪੁਨਰਵਾਸੀ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ — ਮਾਤਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ। ਨਾਨਾ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਜੀ, ਨਾਨੀ ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ।

ਮਹਿਲ — ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਗੱਦੀ ਸਮਾਂ — ੧੭੧੮ ਬਿ: ਕੱਤਕ ਵਦੀ ਨੌਮੀ, ੮ ਨਵੰਬਰ ੧੬੬੧ ਈ:, ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ।

ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ — ੧੭੨੧ ਬਿ: ਚੇਤਰ ਸੁਦੀ ਚੌਦਸ, ੬ ਅਪਰੈਲ ੧੬੬੪ ਈ:, ਦਿੱਲੀ ਜਮਨਾ ਕਿਨਾਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਅਸਥਾਨ।

ਸਪੁੱਤਰ — ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਸਾਰੀ ਅਵਸਥਾ — ਸਤ ਬਰਸ, ਅਠ ਮਹੀਨੇ, ਦੋ ਦਿਨ।

ਗੁਰਿਆਈ ਸਮਾਂ — ਦੋ ਬਰਸ, ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ, ਵੀਹ ਦਿਨ।

ਹਕੂਮਤ — ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੀ।

ਨੌਵੀਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ

ਨਾਮ	—	ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਸੋਢ ਵੰਸ।
ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਪਿੰਡ	—	ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ।
ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਸੰਮਤ	—	੧੬੭੮ ਬਿ: ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ ਪੰਚਮੀ, ਦਿਨ ਮੰਗਲਵਾਰ, ੧੨ ਅਪਰੈਲ ੧੬੨੧ ਈ:। ਨੱਛਤ੍ਰ ਵਿਸਾਖਾ।
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	—	ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ।
ਮਹਿਲ	—	ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ ਜੀ, ਦੁਆਬੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਤੋਂ (ਪਹਿਲੇ ਲਖਨੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ, ਸਹੁਰਾ ਲਾਲ ਚੰਦ ਜੀ, ਸੱਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਜੀ, ਸਾਲਾ ਕਿਰਪਾਲ ਚੰਦ ਜੀ।), ਵਿਆਹ ੯ ਫੱਗਣ ੧੬੮੯ ਬਿ:
ਗੱਦੀ ਸਮਾਂ	—	੧੭੨੧ ਬਿ: ਚੇਤਰ ਸੁਦੀ ਚੌਦਸ, ੬ ਅਪਰੈਲ ੧੬੬੪ ਈ: ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਭੇਜੀ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਥਾਂ ਜੋ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਸੀ, ਤਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਭੇਜੀ। ਆਪ ਜੀ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਗੁਪਤ ਰਹੇ ਤੇ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣੇ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ।
ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ	—	੧੭੩੨ ਬਿ: ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ, ੧੯ ਦਸੰਬਰ ੧੬੭੫ ਈ:, ਦਿੱਲੀ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਹੇਤ ਸੀਸ ਦਿੱਤਾ।
ਸੰਤਾਨ	—	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ।
ਸਾਰੀ ਅਵਸਥਾ	—	ਤਰਵੰਜਾ ਬਰਸ, ਸਤ ਮਹੀਨੇ, ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ।
ਗੁਰਿਆਈ ਸਮਾਂ	—	ਦਸ ਬਰਸ, ਸਤ ਮਹੀਨੇ, ਨੌਂ ਦਿਨ।
ਹਕੂਮਤ	—	ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੀ।

ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ

ਨਾਮ — ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੋਢ ਵੰਸ।

ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਪਿੰਡ — ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ (ਬਿਹਾਰ ਪ੍ਰਾਂਤ)।

ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਸੰਮਤ — ੧੭੨੩ ਬਿ: ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ, ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ, ਨੱਛਤ੍ਰ ਧਨਿਸ਼ਟਾ, ੧ ਜਨਵਰੀ ੧੬੬੫ ਈ:। ਸੰਕ੍ਰਾਂਤੀ ੨੩ ਪੋਹ ਸੀ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ — ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ।

ਮਹਿਲ — ਮਾਤਾ ਅਜੀਤ ਕੌਰ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰਜਸ ਜੀ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪੇਕੇ ਪਿੰਡ ਬਜਵਾੜਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ। ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਵਾ ਖੱਤਰੀ ਜੀ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪੇਕੇ ਰੁਹਤਾਸ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੇਹਲਮ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ), ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ੭ ਮੀਲ, ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀਨਾ (ਨੇੜੇ ਟਿਲਾ ਬਾਲ ਗੁੰਦਾਈ)।

ਗੱਦੀ ਸਮਾਂ — ੧੭੩੨ ਬਿ: ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ਤੀਜ, ੧੭ ਦਸੰਬਰ, ੧੬੭੫ ਈ:, ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਭੇਜੀ।

ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ — ੧੭੬੫ ਬਿ: ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ, ੧੯ ਨਵੰਬਰ ੧੭੦੮ ਈ:, ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨੰਦੇੜ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ। ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਤੋਂ।

ਸੰਤਾਨ — ਸਪੁੱਤਰ ਮਾਤਾ ਅਜੀਤ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ—ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ੧੭੪੯ ਬਿ:,
ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧੭੫੨ ਬਿ:,
ਬਾਬਾ ਫ਼ਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧੭੫੪ ਬਿ:।
ਸਪੁੱਤਰ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ— ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧੭੪੬ ਬਿ:।
ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਇਆ, ੧੭੫੬ ਬਿ:।
ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ ੧੭੬੧ ਬਿ: ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।
ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਪੋਹ ਸੰਕ੍ਰਾਂਤੀ ੮ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ੧੩ ਪੋਹ ਨੂੰ ਸਰਹੰਦ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

ਸਾਰੀ ਅਵਸਥਾ — ਇਕਤਾਲੀ ਬਰਸ, ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ, ਅਠਾਈ ਦਿਨ।

ਗੁਰਿਆਈ ਸਮਾਂ — ਬੱਤੀ ਬਰਸ, ਗਿਆਰਾਂ ਮਹੀਨੇ, ਦੋ ਦਿਨ।

ਹਕੂਮਤ — ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੀ।

❀ ❀ ❀

ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਮ

੧. **ਪਿਆਰੇ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ** — ਲਊ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਮਈਆ ਰਾਮ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਈ ਜੀ, ਛੱਤਰੀ ਵੰਸ, ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ੧੭੨੫ ਬਿ: ਫੱਗਣ ਦੀ ਸੰਗ੍ਰਾਂਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਿਨ, ਐਤਵਾਰ। ੧੩ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ। ੧੭੬੫ ਬਿ: ਅੱਸੂ ਅਮਾਵਸ ਨੂੰ ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਖੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ।

੨. **ਪਿਆਰੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ** — ਭਗਤ ਧੰਨੇ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਪਰਮ ਸੁਖ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਅਨੰਤੀ ਜੀ। ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਜੱਟ ਜਾਤ ਸੀ। ੧੭੨੭ ਬਿ: ਨੂੰ ਵਿਸਾਖ ੧੩ ਦਿਨ ਸੋਮਵਾਰ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ੨੫ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਸਨ। ੧੭੬੮ ਬਿ: ਨੂੰ ਅਬਚਨ ਨਗਰ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ।

੩. **ਪਿਆਰੇ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜੀ** — ਚਤੁਰਭੁਜੀ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਵਾਲੇ ਫੰਧਕ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਮਾਲ ਦੇਉ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਲਾਲ ਦੇਈ ਜੀ ਸਨ। ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਵਾਸੀ ਝੀਵਰ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਨ। ੧੭੨੧ ਬਿ: ਜੇਠ ੧੫ ਨੂੰ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਖੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਬਾਬੇ ਬਕਾਲੇ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ੧੭੬੧ ਬਿ: ਵਿਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨਾਲ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

੪. **ਪਿਆਰੇ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ** — ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਇ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਸੰਭਾਲੀ ਜੀ ਦਵਾਰਕਾ ਵਾਸੀ। ੧੭੩੬ ਬਿ: ੫ ਚੇਤਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ੧੫ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਮੇਤ ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਖੇ ਆਏ ਸਨ। ੧੭੬੧ ਬਿ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

੫. **ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ** — ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਗੁਰ ਨਾਰੈਣ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਅਨਕੰਪਾ ਜੀ, ੧੭੩੨ ਬਿ: ੫ ਮੱਘਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਬਿਦਰਪੁਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ਸਨ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ੧੧ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਖੇ ਚੜ੍ਹਾਏ ਸੀ। ੧੭੬੧ ਬਿ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਸਿਖ ਜਗਤ ਦੇ ਗਿਆਰਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ। ਬਾਣੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੋਣਾ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਦਸੇ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਧ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਉਸਦੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਛੇਵੇਂ, ਸਤਵੇਂ ਅਤੇ ਅਠਵੇਂ ਸਰੂਪ ਵਿਚ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਮੰਨ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਧ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਕਾਲ ਗੋ ਬਾਣੀ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਨਾਨਕ ਰਖਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸੀ ਮੈ ਆਵੈ ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ ਤੈਸੜਾ ਕਰੀ ਗਿਆਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ ॥

[ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੭੨੨]

ਸੋ, ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਐਸੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਰੂਪ, ਕਿਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ, ਕਿਤੇ ਨਾਮ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਜੋ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਉਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪੋਥੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਭੇਜ ਕੇ ਮੰਗਵਾਈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਤਾਂ ਕਠਿਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੋਥੀ ਕਿਥੇ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਉਂਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਮੱਕੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੇਲੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪੋਥੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬਾਬਾ ਫਿਰਿ ਮੱਕੇ ਗਇਆ ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ਬਨਵਾਰੀ ॥
ਆਸਾ ਹਥਿ ਕਿਤਾਬ ਕਛਿ ਕੂਜਾ ਬਾਂਗ ਮੁਸੱਲਾ ਧਾਰੀ ॥

[ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੩੨]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਦੋਂ ਮਨਮਤੀਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਵੇਖੀ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕਵਿਤਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੇ ਦੀਆ ਸੋ ਦੂਧ ਬਰਾਬਰ ਮਾਂਗ ਲੀਆ ਸੋ ਪਾਨੀ ॥
ਰਗੜ ਝਗੜ ਕੇ ਰਕਤ ਬਰਾਬਰ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਿਰਬਾਨੀ ॥

ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਰਨ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨਮਤੀਏ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮੋਹਰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਦੂਸਰਾ ਵਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਅਤੇ ਤੀਸਰਾ ਕਾਰਨ ਕਿ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਆਪਣੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਮਕਾਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨੀਹਾਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਆਸਰਾ ਜੜ੍ਹਾਂ ਹਨ ਆਦਿ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਧਰਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਉਸਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਵਤਾਰ ਪੈਗ਼ੰਬਰ, ਗੁਰੂ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਧਰਮ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰ ਬੇਦ—ਸ਼ਾਮ, ਰਿਗ, ਜੁਜਰ, ਅਥਰਬਣ ਬੇਦ। ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਤੇਬਾਂ—ਕੁਰਾਨ, ਜੰਬੂਰ, ਤਓਰੇਤ, ਅੰਜੀਲ ਹਨ। ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੀ ਬਾਈਬਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਦਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੋਥੀਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਅਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਭੇਜ ਕੇ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਪਾਲਕੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਕ ਪਾਲਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਦੇ ਥਾਂ ਦੋ ਪਾਲਕੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋ ਪਾਲਕੀਆਂ ਕਿਉਂ ਤਿਆਰ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਪਾਲਕੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਇਕ ਪਾਲਕੀ ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪੋਥੀਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਪਾਲਕੀ ਆਪ ਜੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਿਖੋ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਤਿਕਾਰ ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਨੰਗੇ ਪੈਰ ਚਉਰ ਕਰਦਾ ਚਲਾਂਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰੋੜ, ਕੰਕਰ ਅਤੇ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਨਾ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੈਦਲ ਤੁਰ ਕੇ ਆਏ। ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋੜਾਂ-ਕੰਕਰਾਂ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਕਸ਼ਟ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਅਦਬ-ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਇਆ। ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਦੋ ਕੋਹ ਪਰੇ ਟਿਕ ਕੇ ਬਿਸਰਾਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਪੋਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਕੀ 'ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੱਦ 'ਤੇ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚੀ। ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਦੋਹਰਾ॥ ਦੋਇ ਕੋਸ ਪਰ ਇਕ ਗੁਰੂ ਥਕੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਥਾਨ॥
ਕੀਨਿ ਭਲੇ ਬਿਸਰਾਮ ਕੋ ਹੈ੍ ਸੁਚਿ ਥਿਤ ਤਿਸ ਥਾਨ॥੧॥
ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਪੁਰਿ ਸੁਧਿ ਹੋਈ॥ ਗੁਰ ਆਗਮਨਿ ਸੁਨਯੋ ਸਭਿ ਕੋਈ॥੨॥
ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਚੰਦ ਅਨੰਦੇ॥ ਬਦਨ ਸਦਨ ਛਬਿ ਖਿਰਯੋ ਬਿਲੰਦੇ॥
ਪਾਇ ਕਿਰਨ ਸੁਧਿ ਪ੍ਰਾਤ ਮਨਿੰਦਾ॥ ਭਏ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤਿ ਦ੍ਰਿਗ ਅਰਬਿੰਦਾ॥੩॥
ਸੁਨਿ ਸਾਹਿਬ ਬੁਢਾ ਹਰਖਾਏ॥ ਸਿਖ ਗੁਰਦਾਸ ਆਦਿ ਸਮੁਦਾਏ॥

ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਗਮਨੇ ਕਰਿ ਆਏ॥ ਸੁਨਿ ਗੰਗਾ ਮਨ ਆਨੰਦ ਪਾਏ॥੪॥
ਪੁਸਤਕ ਸਭਿ ਖਾਸੇ ਪਰ ਲਜਾਵਤਿ॥ ਆਪ ਗੁਰੂ ਪਨਹੀ ਬਿਨ ਆਵਤਿ॥
ਇਮ ਸੁਨਿ ਬਡ ਉਤਸਾਹ ਬਧਾਵਾ॥ ਸੁਮਨਸ ਚੰਦਨ ਧੂਪ ਧੁਖਾਵਾ॥੫॥
ਲੇ ਸੰਗ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ॥ ਚਲੇ ਅਗਾਊ ਜੁਤ ਸਿਖ ਬ੍ਰਿੰਦ॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੩, ਅੰਸੂ ੩੯]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਦੇ ਕੋਲ ਅਠਸਠਿ ਨਾਮੀ ਘਾਟ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਪੋਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸਵੇਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਪੋਥੀਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅਗੰਮੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਹਮ ਧਨਵੰਤ ਭਾਗਠ ਸਚ ਨਾਇ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਪੀਊ ਦਾਦੇ ਕਾ ਖੋਲਿ ਡਿਠਾ ਖਜਾਨਾ॥ ਤਾ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਇਆ ਨਿਧਾਨਾ॥੧॥
ਰਤਨ ਲਾਲ ਜਾ ਕਾ ਕਛੂ ਨ ਮੋਲੁ॥ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਅਖੂਟ ਅਤੋਲ॥੨॥
ਖਾਵਹਿ ਖਰਚਹਿ ਰਲਿ ਮਿਲਿ ਭਾਈ॥ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਵਧਦੋ ਜਾਈ॥੩॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖੁ ਲਿਖਾਇ॥ ਸੁ ਏਤੁ ਖਜਾਨੈ ਲਇਆ ਰਲਾਇ॥੪॥੩੧॥੧੦੦॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੮੫]

ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਦਿ ਸਿਆਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਕਾਂਤ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੂਰਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲਗਭਗ ਇਕ ਕਿਲੋਮੀਟਰ 'ਤੇ ਇਕ ਛੱਪੜ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪੈਣ 'ਤੋਂ ਰਾਮਸਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਤੰਬੂ ਕਨਾਤਾਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ। ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸੰਮਤ ੧੬੬੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਨਿਰੰਤਰ ੧੬੬੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ 'ਤੇ ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ਏਕਮ ੧੬੬੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਜਲੂਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ 'ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਛਤਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਚਉਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਰਾਗੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਸਮੇਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਖੋਲਹੁ ਗ੍ਰਿੰਥ॥ ਲੇਹੁ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਨਹਿ ਸਭਿ ਪੰਥ॥੩੨॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੩, ਅੰਸੂ ੫੦]

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਆਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸੰਤਾ ਕੇ ਕਾਰਜਿ ਆਪਿ ਖਲੋਇਆ ਹਰਿ ਕੰਮੁ ਕਰਾਵਣਿ ਆਇਆ ਰਾਮ॥
ਧਰਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਤਾਲੁ ਸੁਹਾਵਾ ਵਿਚਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲੁ ਛਾਇਆ ਰਾਮ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲੁ ਛਾਇਆ ਪੂਰਨ ਸਾਜੁ ਕਰਾਇਆ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ॥
ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਭਇਆ ਜਗ ਅੰਤਰਿ ਲਾਥੇ ਸਗਲ ਵਿਸੂਰੇ॥

ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਅਚੁਤ ਅਬਿਨਾਸੀ ਜਸੁ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣੀ ਗਾਇਆ॥
ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਰਖਿਆ ਪਰਮੇਸਰਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ॥੧॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੮੩]

ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭ ਨੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪ ਚਉਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਰ ਤੇ ਚਮਰ ਫਿਰੰਤਾ॥ ਬੁਢਾ ਜਪੁ ਜੀ ਪਾਠ ਕਰੰਤਾ॥੩੪॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੩, ਅੰਸੂ ੫੦]

ਦਿਨ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੁਖ ਆਸਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਬਿਰਾਜਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪੁੱਛੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਬੁਢੇ ਬੂਝਨਿ ਕੀਨਸਿ ਤਬੈ॥ ਗ੍ਰੰਥ ਰਹੈ ਕਿਤ ਨਿਸ ਮਹਿੰ ਅਬੈ॥
ਜਹਾਂ ਆਪ ਕੀ ਆਇਸੁ ਹੋਇ॥ ਕਰਹਿੰ ਸਿਖ ਮਿਰਜਾਦਾ ਸੋਇ॥੪੨॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੩, ਅੰਸੂ ੫੦]

ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਮਰਿਆਦਾ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸਮਝਾਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਡੇਢ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਚਲੀ ਜਾਇ ਤਾਂ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਆਸਣ ਹੈ, ਉਥੇ ਸੁੰਦਰ ਪਲੰਘ ਡਾਹ ਕੇ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਵਿਛਾਈ ਕਰਕੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਸਰਾਮ ਕਰਾਉਣਾ। ਜਦੋਂ ਡੇਢ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦੁਧ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸੁੰਦਰ ਫਰਸ਼ ਵਿਛਾਉ ਅਤੇ ਘਿਉ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਉਣੀ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰਾਗੀ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਕਰਨ, ਜਦੋਂ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਮਰਿਆਦਾ ਸਮਝਾਈ। ਫਿਰ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਸੁਖ ਆਸਨ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੀਸ 'ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੋਠੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸੁੰਦਰ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭੁੰਜੇ ਬਿਰਾਜੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਚਾਦਰ ਵਿਛਾਈ ਗਈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਵਿਛਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਸਰ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਦੋਂ ਜਿਲਦ ਬੰਨ੍ਹਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਏ ਸਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਆਪ ਭੁੰਜੇ ਬਿਰਾਜੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਸਰੂਪ ਹੋ, ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸਤਿਕਾਰ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਯਥਾ— **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੇਰ ਸਰੀਰ ਜੁਊ ਸਭਿ ਥਾਨ ਸਮੈ ਸਭ ਨਾ ਦਰਸੈਂ ਹੈ॥**
ਗ੍ਰਿੰਥ ਰਿਦਾ ਗੁਰ ਕੋ ਇਹ ਜਾਨਹੁ ਉੱਤਮ ਹੈ ਸਭਿ ਕਾਲ ਰਹੈ ਹੈ॥
ਮੇਰੇ ਸਰੂਪ ਤੇ ਯਾਂਤੇ ਹੈ ਦੀਰਘ ਸਾਹਿਬ ਜਾਨਿ ਅਦਾਇਬ ਕੈ ਹੈ॥
ਪੂਜਹੁ ਚੰਦਨ ਕੇਸਰ ਕੋ ਘਸਿ ਧੂਪ ਧੁਖਾਇ ਕੈ ਫੂਲ ਚਢੈ ਹੈ॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸਿ ੩, ਅੰਸੂ ੫੦]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— **ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨ ਹਰਿ ਭਗਤ ਖਜ਼ਾਨਾ॥ ਸਾਗਰ ਜਗਤ ਜਹਾਜ ਸਮਾਨਾ॥**
ਸੰਗਤਿ ਅਪਨੀ ਸਗਲ ਉਧਾਰਨ॥ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ' ਗੁਰ ਕੀਨਿ ਉਚਾਰਨ॥੩੦॥
ਜਿਸ ਮਹਿਂ ਜ਼ਾਹਰ ਜਾਗਤਿ ਜੋਤਿ॥ ਸਿੱਖਯਨਿ ਅਭਿਮਤਿ ਪੂਰਨ ਹੋਤਿ॥
ਭੁਗਤਿ ਮੁਕਤਿ ਦਾਇਕ ਜਗਨਾਥਾ॥ ਨਮੋ ਕਰੋਂ ਧਰ ਪਰ ਧਰਿ ਮਾਥਾ॥੩੧॥
ਲਾਖਹੁਂ ਲਿਖੇ ਧਰਾਤਲ ਸਾਰੇ॥ ਪਠਹਿਂ ਸੁਨਹਿਂ ਸਿਖ ਵਾਰ ਨ ਪਾਰੇ॥
ਸਕਲ ਕਾਮਨਾ ਲਹੀਅਤਿ ਜਿਸਤੇ॥ ਅੰਤ ਸਮੈਂ ਕੈਵਲ ਹੁਇ ਤਿਸਤੇ॥੩੨॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਿਤੁ ੧, ਅੰਸੂ ੧]

ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ, ਭਾਵ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀਚਾਰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੋ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਜਿਸਦਾ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੭੨੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ (੨੩ ਪੋਹ) ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਬਾਲਪਨ ਦੇ ਚੋਜ ਕੀਤੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੋਜਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵੀ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਬਿਰਾਜੇ। ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਦੇ ਰਾਖੇ ਬਣਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਹੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਈ ਛੋਟੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ੧੪ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜੀਆਂ। ਨਿਮਾਣਿਆਂ-ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਬੀਰ-ਰਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਭਰਨ ਵਾਸਤੇ ੧ ਵੈਸਾਖ ੧੭੫੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ੩੦ ਮਾਰਚ ੧੬੯੯ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। ਸੀਸ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ। ਗਿਦੜੋਂ ਸ਼ੇਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਚਿੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੁੜਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕੇ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਵਾਲੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਦੇ ਆਪ ਸੈਨਾਪਤੀ ਬਣੇ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਛਕੇ ਛੁਡਾਏ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜੰਗ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਬੀਰਤਾ ਦੇ ਜਲਵੇ ਦਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਹਾਥੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਵਾਇਆ। ਜੰਗ ਤੋਂ ਅੱਕ ਕੇ ਜਦੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਆੜ ਲਈ। ਇਸਲਾਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਕਸਮ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਗਊ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾਧੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ੧੭੬੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ੬-੭ ਪੋਹ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਿਆ। ਸਰਸਾ ਕਿਨਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਛੜਿਆ, ਜੋ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ’ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪਰਿਵਾਰ ’ਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ: (੧) ਦੋਵੇਂ ਮਹਿਲ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਮਰਦਾਵੇਂ ਭੇਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਅਰੋੜਾ ਸਿਖ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ। (੨) ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਗੰਗੂ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਸਹੇੜੀ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿਥੋਂ ਗੰਗੂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨੇ ਮੋਰਿੰਡੇ ਦੇ ਰੰਘੜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਰਹਿੰਦ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਪਕੜਾ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਥੇ ੧੩ ਪੋਹ ੧੭੬੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ। (੩) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਰਸਾ ਦੇ ਪਾਰ ਬਚੇ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰੋਪੜ ਦੇ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਚਾਲੀ ਸੀ। ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਅਨੀਂਦਰੇ ਭੁਖੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਇਕ-ਇਕ ਨੇ ਸਵਾ-ਸਵਾ ਲੱਖ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਪਿਆਰੇ—ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ। ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਆਲਮਗੀਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਰਸਤੇ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਯਾਦਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ। ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੰਗ ਫਤਹਿ ਕਰਕੇ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ

ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿਥੇ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਿਖਾਰੀ ਲਾ ਕੇ ਰਚਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਗਏ ਤਾਂ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਵੀਰ ਵਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਜਾ ਨਾ ਉਠਣ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨੀ ਪਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਬਣਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਤੋਰਿਆ। ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਜਿੱਤ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਤਾਜ ਪਹਿਨਾਇਆ। ਇਹ ਕਨਸੋਆਂ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੀਆ ਤਾਂ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਨੇ ਝੰਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਨੇ ਫੌਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਗੁਪਤ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਜੀਦ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਲਭੋ। ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਈ। ਨਿਮਕ ਹਰਾਮੀ ਪੈਂਦੇ ਖ਼ਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੈਦੇ ਖ਼ਾਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਗੁਲ ਖ਼ਾਂ ਅਤੇ ਅਤੋਲੇ ਖ਼ਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਮਸ਼ੇਦ ਖ਼ਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸੂਹੀਏ ਭੇਜ ਕੇ ਇਹ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਭਰਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸਮੇਤ ਨੰਦੇੜ ਦੇ ਹਾਕਮ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਨੌਕਰ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਕੋਲ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬੁਲਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੋਇਆ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਕਿ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬਚਨ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਜੈਸਾ ਕਿ:

ਜਬ ਆਵ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ ਅਤ ਹੀ ਰਨ ਮੈ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੋਂ॥੨੩੧॥

ਇਕ ਦਿਨ ਪਾਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਕਾਰੀਗਰ ਨੇ ਦੋ ਅਮੋਲਕ ਤਲਵਾਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਇਕ ਤਲਵਾਰ ਗੁਲ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਦੇ ਵਾਰ ਨਾਲ ਵੈਰੀ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ਉਸਨੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਤਾਂ ਝੋਟੇ ਨੂੰ ਦੋ ਧੜ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਮਾਨਸ ਕੇ ਪਰਖਬੇ ਕਉ ਮਾਮਲਾ ਕਸਉਟੀ ਹੈ"। ਅਖ਼ੀਰ ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹਿਰ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰਹਿਰਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਇਕ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬ ਰੀਕਾਰਡ ਆਫ਼ਿਸ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਪਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਟਕੇ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਸਿਖ ਜਗਤ ਦੇ ਉਘੇ ਲੇਖਕ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ "ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ" ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ—"ਇਕ ਦਿਨ ਪਠਾਣ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਗਿਣਤਾਂ ਗਿਣਦਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਰਹਿਰਾਸ ਵੇਲੇ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ। ਉਥੇ ਉਹ ਜਾਇ ਬੈਠਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਦਰ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ। ਸਰਬੱਤ ਖ਼ਾਲਸਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਗਏ। ਤਬ ਸਰਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤਿ ਕਾਲ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨੇ, ਤੰਬੂ ਅੰਦਰ ਮਸਨਦ ਪਰ ਜਾਇ ਬੈਠੇ। ਇਕ ਸਿਖ ਰੁਮਾਲ ਹਿਲਾਵਨ ਵਾਲਾ ਉਸ ਵਕਤ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਉਹ ਪਠਾਣ ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਭੀ ਅੰਦਰ ਜਾਇ ਬੈਠਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਘੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੋਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਨੇਤਰ ਜਾਣ ਕੇ ਮੀਟਣ ਲੱਗੇ। ਤਬ ਉਸ ਮਲੇਛ ਨੇ ਜਾਨਾ ਜੇ ਹੁਣ ਵੇਲਾ ਹਛਾ ਹੈ..... ਤਬ ਉਸ ਦੁਸ਼ਟ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਦਰ ਵਿਚ ਕਟਾਰ ਮਾਰਿਆ। ਯਦਪਿ ਕਮਰ ਕਸੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਤਦਪਿ ਕਟਰ ਦਾ ਘਾਉ ਬਹੁਤ ਹੂਆ। ਜਬ ਲਹੂ ਚੱਲਿਆ, ਤਬ ਪਰ ਮਰਣ ਧੀਰ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਵਧਾਨ ਪਏ, ਅਰ ਉਸ ਪਠਾਣ ਕਉ ਜਾਤਾ ਦੇਖਿਆ ਤਬ ਖੱਬੇ ਹਾਥ ਉਸ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਕੜ ਲਿਆ, ਅਰ ਹੁਜਕਾ ਮਾਰਿਆ। ਤਬ ਉਹ ਦੁਸ਼ਟ ਗਿਰ ਪੜਾ। ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਕੀਏ ਪਰ ਆਪਣਾ ਕਟਾਰ ਧਰਿਆ ਹੁਆ ਥਾ। ਸੋ ਦਹਾਨੇ ਹਾਥ ਸੇ ਪਕੜ ਲਿਆ। ਉਸ ਕਉ ਮਿਆਨ ਸੇ ਜਦਾ ਕਰਵਾਨੇ ਹਿਤ ਝਟਕਾਇਆ। ਤਬ ਉਸ ਦਾ ਮਿਆਨ ਲਾ ਗਿੜਾ। ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਝਟਕਾਇਆ, ਫਿਰ ਵੀ ਮਿਆਨ ਨਾ ਗਿੜਾ। ਤਬ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਸੇ ਤੀਸਰੀ ਬੇਰ ਮਿਆਨ ਗਿੜਾਇ ਦਿਆ। ਇਸ ਬੇਰ ਕਰਨ ਮੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਕਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਏਹਾ। ਇਤਨੇ ਸੁਆਸ ਉਸ ਨੇ ਲੈਣੇ ਥੇ। ਤਬ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਕਾਲ ਜਾਣ ਕਰ ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਮੇ ਜਮਯਾਤ ਕਾ ਘਉ ਮਾਰਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਹਾਇ ਅੰਮਾ।' ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ, 'ਅਰੇ ਅਲਾਹ ਕਰ (ਅਲਾਹ), ਯਹਿ ਅੰਮਾ ਕੋ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੌਣ ਸਾ ਬਖਤ ਹੈ।' ਇਸ ਜ਼ੋਰ ਕਾ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਮਾਰਾ ਥਾ। ਤਬ ਉਸ ਕੇ ਪਰਾਣ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਔਰ ਸਿਖ ਭੀ ਹਜ਼ੂਰ ਆਏ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਸ ਮਿਰਤਕ ਕੋ ਉਰਟਾਇ ਕਰ ਡਾਰ ਦੀਆ। ਉਸ ਵਖਤ ਫ਼ਿਰੰਗੀ ਜਿਰਾਹ ਭੇਜੇ। ਉਸ ਨੇ ਆਇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਦੇਖਿਆ ਅਰ ਸੀਆ। ਉਨਹੁ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਮ ਥੋੜਿਟਹੁ ਦਿਨਹੁ ਮੇਂ ਇਸ਼ਨਾਨਾ ਕਰਵਾਇ ਦੇਵੈਗੇ। ਦਸ ਮੁਹਰਾਂ ਰੋਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਉਨ ਕੋ ਦੇਤੇ ਰਹੇ ਤਬ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਭਇਆ।" ਇਸ ਦਿਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲੰਗਰ ਚਲਾਇਆ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਪਦਾਰਥ ਵੰਡੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਸਾਰੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਵਿਚ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਭਾਣੇ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਿਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਓਹਲੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਕਾਰੀਗਰ ਜੋ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਘੜ ਕੇ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ, ਮਾਨ-ਆਦਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮਾਣ ਨੌਂ ਟਾਂਕ ਦੀ ਸੀ। [ਟਾਂਕ=ਸੰਗਯਾ, ਧਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਕਤਿ ਪਰਖਣ ਦੀ ਇਕ ਤੋਲ। ਪੱਚੀ ਸੇਰ ਪ੍ਰਮਾਣ। ਪੱਚੀ ਸੇਰ (ਕੱਚਾ) ਬੋਝ ਚਿੱਲੇ ਵਿਚ ਲਟਕਾਉਣ ਤੋਂ ਜੇ ਧਨੁੱਖ ਪੂਰਾ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੀਰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਖਿਚਾਵਟ ਠੀਕ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਸਮਝੋ ਕਿ ਕਮਾਣ ਇਕ ਟਾਂਕ ਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਨੁੱਖ ਨੌਂ ਟਾਂਕ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਯੋਧਾ ਨਹੀਂ ਖਿਚ ਸਕਦਾ ਸੀ] ਦੀਪਮਾਲਾ ਦਾ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਨੰਦੇੜ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵਿਚ ਬੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈਣ ਆਉਂਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਅਮੀਰਜਾਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਪਲੰਘ ਉੱਤੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰ, ਕਮਾਨ, ਭੱਥੇ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਅਮੀਰਜਾਦਾ ਬੋਲਿਆ, "ਕਿਉਂ ਬਈ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅੱਜ ਵੀ ਕੋਈ ਹੈ।" ਦੂਜਾ ਬੋਲਿਆ, "ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਹਥਿਆਰ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਸਤੇ ਰਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।" ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ ਸਭ ਅਸਲੀਅਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।" ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਮੀਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇਤਨੇ ਕਠੋਰ ਧਨੁੱਖ ਦਾ ਚਿਲਾ ਕੌਣ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ?" ਸਿਖ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਚਿੱਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।" ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਮੀਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਜੇ ਇਹ ਸਿਖ ਸੱਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਇਸ ਭਾਰੀ ਕਮਾਨ ਦਾ ਚਿੱਲਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦਿਖਾਓ।" ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਨਾ ਸਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਮਾਨ ਦਾ ਚਿਲਾ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਤਨੇ ਬਲਵਾਨ ਯੋਧੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਮਾਨ ਦੀ ਤੰਦ ਖਿੱਚੀ ਤਾਂ ਕਮਾਨ ਵਿਚੋਂ ਜਰੜ-ਜਰੜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੰਨ ਤੱਕ ਕਮਾਨ ਖਿੱਚ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਤੀਰ ਚਲਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਅਮੀਰਜਾਦੇ ਬਹੁਤ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਏ। ਅਰ ਇਕ ਤੀਰ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਜੋ ਕਮਾਨ ਤੋਂ ਹੁਣ-ਹੁਣੇ ਚਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਬਹੁਤ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਿਤਨਾ ਵੱਡਾ ਸੂਰਮਾ ਹੈ। ਇਕ ਤੀਰ ਹੋਰ ਚਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਤੀਰ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੱਲ੍ਹੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਦੇ ਤੋਪੇ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਪੋਸ਼ਾਕ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਗਈ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ

ਇਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਦਾ ਸਿੰਮਣਾ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਜ਼ਖ਼ਮ ਕਰ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿੱਜੀ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ਹੱਕੇ-ਬੱਕੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਹਾ-ਹਾ ਕਾਰ ਮੱਚ ਗਈ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪਲੰਘ ਉੱਤੇ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਸਿੰਘ ਮਲ੍ਹਮ ਪੱਟੀ ਦਾ ਉਦਮ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਗੁਰਸਿਖੋ! ਸਾਡਾ ਸੱਚਖੰਡ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਮਲ੍ਹਮ ਪੱਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।" ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਜੈਸਾ ਹੁਕਮ ਅਕਾਲ ਕਾ, ਥਾ ਸੋਈ ਮਾਨਾ॥
ਚਹਯੋ ਜਰਾਹ ਹਕੀਮ ਨੈ, ਫਿਰ ਜਖਮ ਸਿਲਾਨਾ॥
ਨਹਿਂ ਸਿਲਵਾਯੋ ਸਤਿਗੁਰੁ, ਖੁਦ ਹੀ ਬੰਧ ਰਾਖਾ॥
ਤਨ ਅਸਥੂਲ ਤਿਜਾਗਨੇ ਹਿਤ ਤਜਾਰਾ ਲਾਖਾ॥੮੩॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੩੫੨, ਪੋਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ]

ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖ ਵੈਰਾਗ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ "ਦੇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਵਤਾਰ ਪੈਗੰਬਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਰਦੀ।" ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪ ਲੋਪ ਤਨ ਕਰਨ ਕੀ, ਆਬਿ ਕੀਨੀ ਤਜਾਰੀ॥
ਸੰਗਤ ਕਿਸ ਕੇ ਆਸਰੇ, ਫਿਰ ਜੀਐ ਵਿਚਾਰੀ॥੮੫॥
ਪਕਰਾਵਤ ਲੜ ਗੁਰੁ ਰਹੇ, ਪੂਰਬਲੇ ਹੇਰੋ॥
ਨਿਜ ਤਨ ਤਜਨੇ ਕੇ ਸਮੇਂ, ਦੂਸਰੇ ਗੁਰੁ ਕੇਰੋ॥
ਇਹੁ ਸੁਨਿ ਤਬਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਕਰਿ ਦਯਾ ਉਚਾਰਾ॥
ਹਮ ਅਬਿ ਸੋ ਗੁਰੁ ਥਾਪੁ ਹੈਂ, ਜੋ ਸਭਿ ਸੈਂ ਭਾਰਾ॥੮੬॥
ਅਜਰ ਅਮਰ ਆਖੰਡ ਰਹਿ, ਇਕ ਰਸ ਸਮ ਭਾਵੈਂ॥
ਭੇਦ ਪੱਖ ਬਿਨ ਸਭੀ ਕੋ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਢਾਵੈਂ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਤਾਬਿਆ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ : ੧. ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਧਰਮ ਜੀ ਜੋ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਸੀਸ ਦੇਣ ਲਈ ਸਨਮੁਖ ਆਏ ਸਨ। ੨. ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਜੋ ਹਰਮੰਦਿਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਨਾ ਸਹਾਰਦਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਸੀਸ ਤੋਂ ਲੜੇ। ੩. ਭਾਈ ਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਲਿਖਦੇ ਸਨ। ੪. ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਲਾਂਗਰੀ ਸਨ। ੫. ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਹੈ ਜੋ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਤਾਬਿਆ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਨਾਲੀਏਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੇਟਾ ਰੱਖਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਾਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਇਮ ਕਹਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕਾ ਪਰਕਾਸ ਕਰਾਯੋ॥
ਪੈਸੇ ਪਾਂਚ ਨਲੇਰ ਲੈ, ਤਿਸ ਅੱਗਰ ਟਿਕਾਯੋ॥੮੭॥
ਕਰਿ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਅਭਿ ਬੰਦਨ ਕੀਓ॥
ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਥਪ ਪੂਜ ਕੈ ਸਭਿ ਤੈ ਪੁਜਵੀਓ॥
ਪੰਚਾਂਮ੍ਰਿਤ ਕਰਵਾਇ ਕੈ, ਬਹੁ ਥਾ ਬ੍ਰਤਵਾਯੋ॥
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੈਂ ਸਬਿ ਸਿਖਨ ਪ੍ਰਤਿ, ਇਮ ਹੁਕਮ ਸੁਨਾਯੋ॥੮੮॥

॥ ਤਥਾ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕਯ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥

ਦੋਹਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਪੂਰਨ ਹਰਿ ਅਵਤਾਰ ॥
ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਬਿਰਾਜਹੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਮਝਾਰ ॥੮੯॥
ਆਗਿਆ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ ਤਬੀ ਚਲਾਯੋ ਪੰਥ ॥
ਸਭਿ ਸਿਖਨ ਕੋ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਮਾਨੀਓ ਗ੍ਰੰਥ ॥੯੦॥
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੂ ਮਾਨਿਓ, ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ ॥
ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਮਿਲਬੋ ਚਹੈ, ਖੋਜ ਸਬਦ ਮੈਂ ਲੇਹ ॥੯੧॥
ਦਰਸਯੋ ਚਹਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੋ, ਸੈ ਦਰਸੈ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ ॥
ਪਢੈ ਸੁਨੈ ਸ੍ਵਾਰਥ ਲਹੈ, ਪਰਮਾਰਥ ਕੋ ਪੰਥ ॥੯੨॥
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ, ਉਭੈ ਜਹਾਜ ਉਦਾਰ ॥
ਸਰਧਾ ਕਰ ਜੋ ਸੇਵ ਹੈਂ, ਸੋ ਉਤਰੈਂ ਭਵ ਪਾਰ ॥੯੩॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ੭੧]

ਨੋਟ—ਇਹ ਦੋਹਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਣਜਾਣ ਵਿਅਕਤੀ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਰਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਿਧ ਹੋਣਾ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ-ਡੰਮ੍ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੱਸੋ ਇਹ ਦੋਹਰੇ ਕਿਥੇ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਉਪਰ ਅਡੋਲ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰੱਖਣਗੀਆਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪਾਖੰਡੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਤੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮਾਰਤੰਡ, ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਬਿਚਨਗਰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਰਿਆਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਚੱਲੀ ਕਿ ਇਹ ਦੋਹਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਕਿਥੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਜਥੇ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ ਕਿ ਜੋ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਡਾਇਰੀ ਹੈ ਉਹ ਦੇਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰੋ।" ਸਿੰਘ ਗਏ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਡਾਇਰੀ ਲੈ ਆਏ। ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ) ਜੋ ਜਥੇ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਇਹ ਪੋਥੀ ਜੋ ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ੧੭ ਦੋਹਰਿਆਂ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪੋਥੀ ਭਾਈ ਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚੋਜ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਿ ਇਹ ਪੋਥੀ ਅਕਾਲੀ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਛਪਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਹਿਤ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਲਿਆਂਦੀ ਪਰ ਮੁੜ ਕੇ ਇਹ ਪੋਥੀ ਵਾਪਸ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ। ਭਾਈ ਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦੋਹਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹਵਾਲਾ, ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਗਵਾਹੀ ਭੱਟ ਨਰਬਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਭੱਟ ਆਪਣੀ ਵਹੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ—"ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਿਲ ਦਸਵਾਂ, ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕਾ, ਪੋਤਾ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਕਾ, ਪਰਪੋਤਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ, ਵੰਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ, ਸੂਰਜ ਵੰਸ਼ੀ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਤਰ, ਸੋਢੀ ਖੱਤਰੀ, ਵਾਸੀ ਅਨੰਦਪੁਰ, ਪਰਗਣਾ ਕਹਿਲੂਰ, ਮੁਕਾਮ ਨੰਦੇੜ, ਤੱਟ ਗੋਦਾਵਰੀ, ਦੇਸ਼ ਦੱਖਣ, ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੌ ਪੈਂਸਠ, ਕਾਤਿਕ ਮਾਸ ਕੀ ਚੌਥ, ਸੁਕਲ ਪੱਖੇ, ਬੁਧਵਾਰ ਦਿੰਹੁ, ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਸੇ ਬਚਨ ਹੋਆ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲੇ ਆਉ, ਬਚਨ ਪਾਇ ਪਿਆਰੇ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲੈ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ

ਨੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਨਾਰੀਅਲ ਅੱਗੇ ਭੇਟਾ ਰੱਖ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਸਰਬੱਤ ਸੰਗਤ ਸੇ ਕਹਾ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਹੈ "ਮੇਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੋ ਗੁਰੂ ਜਾਨਣਾ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਜਾਣੇਗਾ ਤਿਸਕੀ ਘਾਲ ਥਾਇ ਪਏਗੀ ਗੁਰੂ ਉਸ ਦੀ ਬਹੁੜੀ ਕਰੇਗਾ, ਸਭਿ ਕਰ ਮਾਨਣਾ।"

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਇਕਾਂਤ ਬੈਠੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ—[**ਨੰਦ ਲਾਲ ਓ ਵਾਚ : ਤੁਮ ਜੋ ਕਹਾ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ, ਦਰਸਨ ਕਰ ਮੋਹਿ ਆਇ॥ ਲਖੀਏ ਤੁਮਰਾ ਦਰਸ ਕਹਾਂ, ਕਹਹੁ ਮੋਹਿ ਸਮਝਾਇ॥**] ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ "ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਸਿੰਘ! ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਚ : ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਤੀਨ ਰੂਪ ਹੈ ਮੋਹਿ ਕੇ ਸੁਨੋ ਨੰਦ ਚਿਤ ਲਾਇ॥
ਨਿਰਗੁਣ, ਸਰਗੁਣ ਗੁਰ ਸਬਦ ਕਹੋ ਤੋਹਿ ਸਮਝਾਇ॥ [ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ]

ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਸਰੂਪ ਮੇਰਾ ਨਿਰਾਕਾਰ ਭਾਵ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤ ਅਰੁ ਪਾਤ ਨਹਿਨ ਜਿਹ॥
ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤ ਕਿਹ॥
ਅਚਲ ਮੂਰਤਿ ਅਨਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ ਅਮਿਤੋਜਿ ਕਹਿਜੈ॥
ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ ਸਾਹਿ ਸਾਹਾਣਿ ਗਣਿੱਜੈ॥
ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਮਹੀਪ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ ਨੇਤ ਨੇਤ ਬਨ ਤ੍ਰਿਣ ਕਹਤ॥
ਤੂ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਣਤ ਸੁਮਤਿ॥੧॥ [ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧]

ਦੂਸਰਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰਾ ਇਹ ਸਰੂਪ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਨੌਂ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਰੂਪ ਵੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੀਸਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪੱਲਾ ਪਕੜਾਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰ ਬਿੰਦ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬ ਲੋਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਐਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਆਪਨ ਪੌ ਸ਼੍ਰੀ ਖਾਲਸਹਿ ਸੌਂਪਾ ਦੂਤਿਯ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਾ॥
ਬੋਲਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਬਦ ਸੰਭਾਖਨ ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀਰਤਨਿ ਸੰਥਾ॥
ਗੁਨਾਨੁਵਾਦ ਪੁਨਿ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹਨਿ ਊਠਤੁ ਬੈਠਤੁ ਸੈਨ ਕਰੰਥਾ॥
ਪਾਵਨ ਪੰਥ ਖਾਲਸਹਿ ਪ੍ਰਗਟਯੋ ਚਾਰ ਵਰਨ ਆਸ਼੍ਰਮ ਸੁਭ ਪੰਥਾ॥੧॥
ਇਨ ਕੇ ਦਰਸ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਦਰਸਨ, ਬੋਲਨ ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਗੁਰੁ ਗ੍ਰੰਥਾ॥
ਦ੍ਵਾਦਸਿ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੁ ਏ ਕਹਿਯਤਿ ਦ੍ਵਾਦਸਿ ਭਾਨੁ ਪ੍ਰਗਟ ਹਰਿ ਸੰਤਾ॥
ਪ੍ਰਤਖ੍ਯ ਕਲਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਧਣੀਛੈ ਗ੍ਰੰਥਿ ਪੰਥ ਖਾਲਸ ਵਰਤੰਤਾ॥
ਦਾਸ ਗੋਬਿੰਦ ਫਤਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀ ਖਾਸ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੁ ਰੂਪ ਬਦੰਤਾ॥੨॥ਦੁਪਦਾ ੮॥
[ਸ੍ਰੀ ਸਰਬ ਲੋਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੬੪੬]

ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— **ਦੋਹਰਾ॥ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਕਲਿਜੁਗ ਭਯੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਰੂਪ ਮਹਾਨ।**
ਦਸ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀਆਂ ਰੂਪ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਸੁਖਮਾਨ॥੬੯੩॥

ਗੁਰੂ ਦਰਸ ਜਿਹ ਦੇਖਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰਿੰਥ ਦਿਖਾਇ॥
ਬਾਤਾਂ ਕਰਿ ਗੁਰ ਸੋਂ ਚਹੈ ਪੜ੍ਹੈ ਗ੍ਰਿੰਥ ਮਨੁ ਲਾਇ॥੬੯੪॥

[ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਅਧਿਆਇ ੪]

ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਇਹ ਅਨੁਭਵੀ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੀ ਬੀੜ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਜਿਸਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਨ। ਦੂਜੀ ਬੀੜ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਨੇ ਕੁਝ ਬਾਣੀ ਹੋਰ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਲੈਣ ਗਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬੀੜ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤੀਸਰੀ ਬੀੜ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅਨੁਭਵੀ ਬੀੜ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹਾਏ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਨੂੰ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸੰਮਤ ੧੭੬੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ੨੩ ਸਾਵਣ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ, ਨੌਂ ਦਿਨ, ਨੌਂ ਘੜੀਆਂ, ਨੌਂ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੁਲ ਅੱਖਰ ੯੧੦੦੨੨੪ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ (ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ) ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	—	੯੪੭
੨. ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ	—	੬੩
੩. ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	—	੮੬੯
੪. ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	—	੬੩੮
੫. ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	—	੨੩੧੩
੬. ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	—	੧੧੫
੭. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ	—	੧
		੪੯੪੬
ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	—	੫੩੪
ਭਗਤ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ	—	੧੨੩
ਭੱਟਾ ਦੇ ਸੂਯੇ	—	੧੨੩
ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	—	੬੯
ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	—	੪੦
ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਸੱਤਾ ਬਲਵੰਡਾ ਪਦ	—	੮
ਰਾਮਕਲੀ ਸਦ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਪਦ	—	੬
ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ	—	੫
ਧੰਨਾ ਜੀ	—	੪
ਬੇਣੀ ਜੀ	—	੩
ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਿੱਚ ਸਲੋਕ	—	੩
ਜੈ ਦੇਵ ਜੀ	—	੨

ਭੀਖਣ ਜੀ	—	੨
ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ	—	੨
ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	—	੧
ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	—	੧
ਪੀਪਾ ਜੀ	—	੧
ਸੈਣ ਜੀ	—	੧
ਸਧਨਾ ਜੀ	—	੧
		੯੨੯

ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੁਲ ਜੋੜ=੪੯੪੬+੯੨੯=੫੮੭੫

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਿਰਹਾਣਾ ਲਾ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ੫੨ ਬਚਨ ਕੀਤੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋਣ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਅੰਤਰੇ ਵਾਲੇ ਕਈ ਲੇਖ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰਿਆਂ ਦੇ ਝੰਜਟ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਨੂੰ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਨੰਦੇੜ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਹਿੰਦ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਸੱਚਖੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਹਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਾਫ਼ਲੇ ਬੰਨ੍ਹ-ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਅਥਰੂ ਵਹਾਉਂਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਵੀਨ ਬਸਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਪਹਿਨੇ, ਜਿਗਾ ਕਲਗੀ ਲਾਈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਚਿਖਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦੁਆਲੇ ਕਨਾਤ ਤਾਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਮੇਰਾ ਅੰਗੀਠਾ ਨਹੀਂ ਫੋਲਣਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੀ ਸਮਾਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਯਾਦਗਾਰ ਬਨਾਉਣੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਜੜ੍ਹ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਪੂਜ ਮਨਮੱਤ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਚੰਦਨ ਕੀ ਬਡ ਚਿਤਾ ਚਿਨਾਈ॥ ਊਚ ਕਨਾਤ ਚੁਗਿਰਦ ਤਨਾਈ॥
ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹਯੋ ਉਚਰ ਹੈ॥ ਜਬਿ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹਮ ਇਸ ਮੈ ਕਰਿ ਹੈਂ॥੧੦੧॥
ਦੂਰ ਕਨਾਤੋ ਸਬਿ ਸਿਖ ਕਰੀਓ॥ ਹਮਰੀ ਤਰਫ ਨ ਕੋਊ ਨਿਹਰੀਓ॥
ਫੋਲਯੋ ਹਮਰਾ ਨਾਹਿ ਅੰਗੀਠਾ॥ ਨਾਹਿ ਸਮਾਧ ਬਨੈਈਓ ਨੀਠਾ॥੧੦੨॥
ਜੋ ਸਮਾਧ ਹਮਰੀ ਬਨਵੈ ਹੈ॥ ਜਗ ਮੈਂ ਤਿਹ ਸਰਬੰਸ ਨ ਰੈਹੈ॥
ਹਮ ਨੈ ਸਾਚਾ ਪੰਥ ਚਲਾਯੋ॥ ਮਾਨਨ ਏਕ ਅਕਾਲ ਦਿਢਾਯੋ॥੧੦੩॥
ਗੋਰ ਸਮਾਧਿ ਮੜ੍ਹੀ ਦੇਵਾਲਾ॥ ਇਨ ਕਾ ਮਾਨਨ ਕੂਰ ਦਿਖਾਲਾ॥
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋ ਪੂਜੋ ਮਾਨੋ॥ ਸੇਵਾ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਠਾਨੋ॥੧੦੪॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ੭੧]

ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਵੈਤ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਕਾਠੀ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹਾਇਆ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਸਨ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਚਿਖਾ ਵੱਲ ਵਧਣ ਲੱਗੇ। ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਨਾਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

੧. ਸੇਵਕ ਕੀ ਓੜਕਿ ਨਿਬਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥
ਜੀਵਤ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵਿਓ ਅਪਨਾ ਚਲਤੇ ਰਾਖਿਓ ਚੀਤਿ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੦੦]

੨. ਤਬਿ ਆਸਨ ਤੈ ਉਠੇ ਗੁਸਾਈਂ ॥ ਚਲੇ ਚਿਤਾ ਦਿਸ਼ ਮੁਦਤ ਮਹਾਂਈਂ ॥੧੦੬॥
ਮਾਰੂ ਕਾ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਉਠਾਯੋ ॥ ਓੜਕ ਨਿਬਹੀ ਪ੍ਰੀਤ ਇਹੁ ਗਾਯੋ ॥
ਸਿਖ ਕਨਾਤ ਤੈ ਦੂਰ ਹਟਾਏ ॥ ਆਪ ਪ੍ਰਵਿਸ਼ੇ ਤਾਂਹਿ ਮੈਂ ਜਾਏ ॥੧੦੭॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਨਾਤ ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਚਿਖਾ ਦੇ ਉਪਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾਈ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਦੋਹਰਾ ॥ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਇ ਫਿਰ ਚਿਤਾ ਪਰ, ਊਚੀ ਧੁਨਿ ਗੁਰੁ ਦੇਵ ॥
ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪੰਥ ਕੋ, ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਫਿਰ ਏਵ ॥੧੦੮॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ੭੧]

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋਗ ਅਗਨਿ ਦੁਆਰਾ ਚਿਖਾ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਈ। ਅੱਗ ਕੇਵਲ ਲੱਕੜਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਤੇ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇਹੀ ਦੇ ਸਮੇਤ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸੱਚਖੰਡ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ। ਅੰਗੀਠਾ ਨਾ ਫੋਲਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਣ-ਦੇਹ ਸੱਚਖੰਡ ਨੂੰ ਗਏ ਹਨ। ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। ਅੰਗੀਠਾ ਠੰਢਾ ਹੋਣ ਤੱਕ ਸਿੰਘ ਸੋਗ ਸਹਿਤ ਚੁਫੇਰੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੰਘ (ਜੋ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸੀ) ਨੇ ਆ ਕੇ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਕਵੈਤ ਘੋੜਾ ਕਾਠੀ ਸਮੇਤ ਤਬੇਲੇ ਵਿਚੋਂ ਅਲੋਪ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ। ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਫ਼ਕੀਰ ਸਿੰਘਾਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਗ ਸਹਿਤ ਦੇਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਸੋਗ ਸਹਿਤ ਬੈਠੇ ਹੋ? ਜਦੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹੀ ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਥੋਂ ਪੰਜ ਕੋਹ ਦੀ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਘੋੜੇ ਸਮੇਤ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਸੋਨੇ ਦੀ ਕਾਠੀ ਸਮੇਤ ਘੋੜਾ ਮੈਂ ਆਪ ਲੈ ਚਲਿਆ ਹਾਂ। ਘੋੜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਸਾ ਤਾਂ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੋਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅੰਗੀਠਾ ਫੋਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਅਸਥੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਛੋਟੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਨਿਕਲੀ, ਜੋ ਅੱਜ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਅੰਗੀਠਾ ਫੋਲਣ ਤੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਮਾਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਅੰਗੀਠਾ ਵੀ ਫੋਲਿਆ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯਾਦਗਾਰ ਸਮਾਧ ਬਣਾਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਕੁਲ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਹੋਇਆ। ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦੇ ਕੇ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ (੮ ਕੱਤਕ) ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ, ੧੯ ਨਵੰਬਰ ੧੭੦੮ ਈਃ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੋਟਾਨ ਕੋਟ ਧੰਨਵਾਦ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਦੋ-ਢਾਈ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਅੱਜ ਮਿੱਤੀ ੨੯ ਅਕਤੂਬਰ ੨੦੦੦ ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ ਜਥਾ ਰੰਧਾਵਾ ਦੇ ਮੁਖ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਿੰਡ ਰੰਧਾਵਾ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਚਲਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਹੋਈ। ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਦਾਸ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਦਾਮਪੁਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ), ਭਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨੌਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ), ਭਾਈ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਨੰਦ ਨਗਰ ਬੀ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ) ਅਤੇ ਜਥੇ ਦੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਅਤੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਸੋਧਣ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ

ਦਿੱਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਦਦ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਤਾ ਮਹਾਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦਾਸ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖ ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ, ਵਿਦਵਾਨ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉਦਮ ਅਣਜਾਣ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਵਿਦਵਾਨ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜਿਥੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਕਾਈ ਜਾਂ ਊਣਤਾਈ, ਘਾਟ ਦੇਖਣ ਉਹ ਦਾਸ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਗਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੁਧਾਈ ਹੋ ਸਕੇ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥